

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

పుటసంఖ్య | పుటసంఖ్య

ప్రథమస్కన్ధకథానుక్రమసూచికా

ద్వితీయస్కన్ధకథానుక్రమసూచికా

తృతీయస్కన్ధకథానుక్రమసూచిక

చతుర్థస్కన్ధకథానుక్రమసూచికా

ప్రథమ-ద్వితీయ-తృతీయ-చతుర్థస్కంధ
కథానుక్రమసూచికాసమాప్తా

శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

తృతీయే ,, స్వాయంభువస్య చ మనోర్వంశః పరమసమ్మతః । కథ్యతాం భగవన్యత్ర మైథునేనైధిరే ప్రజాః ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ సుతౌ స్వాయంభువస్య వై । యథాధర్మం జుగుపతుస్సప్తద్వీపవతీం మహీమితి ,, పృష్టం స్వాయంభువవంశం ప్రక్రమ్య, తద్గృహీత్వ వంశః, జ్యేష్ఠపుత్రోత్తానపాదస్య కథితః - ప్రజాస్సృజేత్యాదినా చతుర్థస్కన్ధాన్తగ్రన్థేన తావతైవ శుశ్రూషితం సర్వం శ్రుతప్రాయమితి మన్వానేన తు తాత్ప్రియవ్రతచరిత్రం విశిష్య న పృష్టం - తత్ర చతుర్థస్కన్ధాన్తే ,, యో నారదాదాత్మవిద్యామధిగమ్య పునర్మహీం భుక్త్వా ,, ఇత్యధిగతాత్మవిద్యస్యాపి ప్రియవ్రతస్య పునర్భోగానుభవ ఉక్తః - తదిదమఘటమానం పృచ్ఛతి రాజా ॥ ప్రియవ్రత ఇత్యాదినా చతుర్భిః ॥ హే మునే, ప్రియవ్రతో-భాగవతః భగవద్ధర్మనిష్ఠః-ముముక్షు-రాత్మారామః ప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠః-కథం గృహే- అరమత-గృహశబ్దో దేహాపత్యకళత్రాదీనాముపలక్షణః-ఏవంభూతః కథం గృహాసక్తోఽభూత్-భాగవత ఆత్మారామోఽపి రమతాం గృహే-కో విరోధ ఇతి చేత్తత్రాహ-కర్మబన్ధః కర్మరూపో బన్ధస్తేన-పరాభవస్తిరస్కారః జ్ఞానసంకోచశ్చ-యన్మూలః-యా గృహాసక్తి-

---

రాజోవాచ ॥ ప్రియవ్రతో భాగవత ఆత్మారామః కథం మునే । గృహేఽరమత యన్మూలః కర్మబన్ధః పరాభవః ॥ ౧ ॥ న నూనం ముక్తసఙ్గానాం తాదృశానాం ద్విజర్షభ । గృహేష్వభినివేశోఽయం పుంసాం భవితుమర్హతి ॥ ౨ ॥ మహతాం ఖలు విప్రర్షే హ్యుత్తమశ్లోకపాదయోః । ఛాయానిర్వృతచిత్తానాం న కుటుమ్బే స్పృహామతిః ॥ ౩ ॥ సంశయోఽయం మహాన్బ్రహ్మన్ దారాగారసుతాదిషు । సక్తస్య యత్సిద్ధిరభూత్కృష్ణే చ మతిరచ్యుతా ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గద్యం ॥ బాఢముక్తం-కిన్తు-భగవత ఉత్తమశ్లోకస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దమకరన్దరసావేశితచే

ర్మూలం-యస్య సః - కర్మబన్ధాన్ముక్తః కర్మబన్ధహేతుభూతగృహాసక్తిర్విరుద్ధా - తథాఽసంకుచితజ్ఞానాత్మయాథాత్మ్యనిష్ఠస్య జ్ఞానసంకోచకర్మబన్ధనిమిత్తా చ గృహాసక్తిర్నఘటత ఇతి భావః ॥ ౧ ॥ గృహాదిష్వాసక్తిర్హి తేషాం ప్రీతివిషయతయా-దోషదర్శనేన తత్త్యాగపూర్వకం నిరతిశయప్రియస్వాత్మపరమాత్మస్వరూపమనుభవతాం తేషు న పునః ప్రీతిరిత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే ద్విజర్షభ-తాదృశానాం భాగవతానా-మాత్మారామాణాం- ముక్తసఙ్గానాం దుఃఖహేతుత్వానుసంధానేన త్యక్తదేహాపత్యకళత్రాద్యభినివేశానాం-పుంసాం-పున-గృహేషు - అభినివేశః-పూర్వం దోషదర్శనేన త్యక్తోఽభినివేశః, భవితుం నార్హతి-నూనం నిశ్చయః ॥ ౨ ॥ దోషవత్త్వేపి తాదాత్వికసుఖహేతుత్వాదస్త్వభినివేశ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ మహతామితి ॥ హే విప్రర్షే, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః-పాదయోః-ఛాయయా-ఛాయావత్తాపత్రయనిరసనద్వారానన్దహేతుత్వాదనుభూతిశ్ఛాయాశబ్దేన వివక్షితా - భగవత్పాదారవిన్దానుభూత్యా నిర్వృతం సుఖితం చిత్తం యేషాం తేషాం మహతాం-కుటుమ్బే-స్పృహారూపా మతిర్న సంభవతి - నిరతిశయానన్దరూపభగవచ్చరణానుభవసుఖితచిత్తానాం దుఃఖనిమిత్తాత్యల్పసుఖహేతుషు బన్ధనిమిత్తేష్వభినివేశో న సంభవతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అస్తు వాఽఽత్మారామస్యాపి ప్రాక్తనప్రబలకర్మబన్ధవశాద్గృహాసక్తి-స్తథాపి-పునర్గృహాసక్తస్య భగవద్భక్తి- స్తతో ముక్తిశ్చ - కథం ఘటత ఇత్యాహ ॥ సంశయ ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్-అయం -మహాన్సంశయః-కోఽసౌ తత్రాహ ॥ దారగృహసుతధనాదిషు సక్తస్య-కృష్ణే-రతిర్భక్తి- స్తతో గార్హస్థ్యధర్మైర్విచ్ఛిన్నాయాం ముక్తిశ్చ కథమభూదితి యదయం మే మహాన్సంశయ ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమాపృష్టో బాదరాయణి- స్సత్యమాత్మారామస్య గృహాసక్తిర్గృహాసక్తస్య చ పునర్భక్తిర్ముక్తిశ్చ న ఘటత ఇతి-ఆత్మారామస్య భాగవతస్యాప్యుపాధివశాద్గృహాసక్త్వేపి ప్రాచీననివృత్తిధర్మానుష్ఠానబలాత్పునర్భక్తియోగోపసంహారస్సంభవత్యేవ

త్యాహ ॥ బాఢముక్తమితి ॥ సత్యముక్తమిత్యర్థః-గృహాసక్తస్య పునర్భక్తియోగాసంభవ ఇత్యత్రాంగీకారః-ఆత్మారామ
మస్య పునర్గృహాద్యనభినివేశ ఇత్యత్రాంగీకారః ॥ ప్రియవ్రతస్య స్వాయంభువ స్వయంభ్వాదిప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరి
గ్రహః - నతు స్వాభినివేశేనేత్యాత్మారామస్య గృహాద్యభినివేశో నాస్త్యేవేత్యభిప్రాయః - జ్ఞానినో గృహాద్యభినివేశో నాస్తీతి
తు సమ్యగుక్తం - అపితు గృహాసక్తస్య పునర్భక్త్యుపసంహారో న ఘటత ఇత్యుక్తమయుక్తమిత్యాహ ॥ కింత్వితి ॥ ఉత్తమైః
బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే స్తూయత - ఇత్యుత్తమశ్లోకః - ఉత్తమః-శ్లోకః స్తవో యస్యేతి వా-తస్య భగవతః శ్రీమతో శ్రియా సేవ్య
మానయోః-శ్చరణారవిన్దయోః అరవిన్దవత్ సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యలావణ్యాది శోభాయుక్తయోః - చరణయోః-ర్యో - మకర
న్దవత్ప్రవాహః-సుఖరూపో భక్తిరసః- స్తస్మిన్నావేశితం-చేతో-యైస్తే -కథంచి-దన్తరాయేణ విఘ్నేన - విహతామపిచ్ఛి
న్నామపి, కథంచిదిత్యనేన, భాగవతభక్తేరవిచాల్యత్వం వ్యజ్యతే । భాగవతా-యే - పరమహంసాః నితరాం విశుద్ధాన్తఃక
రణా- స్తేషాం-దయితస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య - భగవతః కథాం కథాశ్రవణాదిజన్యాం భక్తిం - శివతమాం పదవీం
మోక్షమార్గభూతాం-నహి స్వన్తి న త్యజన్తి-కిన్తు పూర్వవాసనయా తామేవానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః - తథాచోక్తం భగవతా ,,
పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యత ,, ఇత్యాదినా ,, తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్ । యతతే చ
తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోపి సః,, ఇత్యన్తేన -అత్ర ప్రాయశోఽన్తరాయ
విహతామిత్యన్వయః - భక్తియోగస్య విఘ్నబహుళత్వాత్-నతు ప్రాయేణ నహిన్వన్తీత్యన్వయః ,, జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శ
బ్దబ్రహ్మాతివర్తతే । ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః ॥ అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాం గతిమితి ,, బ్ర
హ్మజిజ్ఞాసావత్త్వమాత్రేణాపి భక్త్యత్యాగాభిధానా-దుపక్రాన్తభక్తియోగానాం క్వచిదపి తత్త్యాగాయోగాత్ *॥౧॥*,
యదుక్తం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్య ప్రియవ్రతస్య కథం గృహాద్యభినివేశ ఇతి - తత్పరిజిహీర్షుస్తస్య ప్ర

తసో భాగవతపరమహంసదయితకథాంకథంచిదన్తరాయవిహతామపి శివతమాం పదవీం న ప్రాయేణ హి
న్వన్తి ॥ ౧ ॥ యర్హి వావ రాజన్ స రాజపుత్రః ప్రియవ్రతః పరమభాగవతో నారదస్య చరణసేవయాఽఞ్జసా
ఽ*ధిగతపరమపురుషార్థసతత్త్వో బ్రహ్మసత్రేణ దీక్షిష్యమాణోఽవనితలపరిపాలనాయామ్నాత ప్రవర
గుణగణైకాన్తభాజనతయా స్వపిత్రోపామన్త్రితో భగవతి వాసుదేవ ఏవావ్యవధానసమాధియోగేన స
మావేశితసకలకారకక్రియాకలాపో నైవాభ్యనన్దద్, యద్యపి తదప్రత్యామ్నాతవ్యం తదధికరణ ఆత్మనోఽన్య

*మం నివృత్తిధర్మనిష్ఠాం స్వాయంభువ స్వయంభూప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరిగ్రహం చాహ ॥ యర్హీత్యాదినా ॥ వావేతి ని
పాతసముదాయః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - యదాహి-రాజ్ఞః మనోః-పుత్రః , సః ప్రియవ్రతః , సర్వోత్కృష్టభాగవతధర్మనిష్ఠః-
నారదస్య గురోః-శ్చరణసేవయా-అఞ్జసా సుఖేనైవ-తత్త్వేన సహితః సతత్త్వః - తత్త్వగ్రహణం హితస్యాప్యుపలక్షణం *
అధిగతః పరమపురుషార్థస్సతత్త్వః తత్త్వహితాభ్యాం యుక్తో-యేన-అధిగతతత్త్వహితపురుషార్థ ఇత్యర్థః - అవగతప
రమపురుషార్థతత్త్వ ఇతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, పురుషార్థతత్త్వగ్రహణస్యోపాయస్యాప్యుపలక్షణత్వాత్ - బ్రహ్మస
త్రేణ జ్ఞానయజ్ఞేన-దీక్షిష్యమాణః - స్వపరయాథాత్మ్యవిజ్ఞాననిష్ఠో భవేయమితి కృతసంకల్పః - భగవతి వాసుదేవ ఏవా-
విచ్ఛిన్నధ్యానేన -యోగేన సమాధియోగేనేతి హేత్వర్థే తృతీయా హేతురిహ ఫల-మధ్యయనేన వసతీతివత్-అవ్యవధాన
సమాధియోగార్థం - సమావేశితః ,, బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవి,, రితి న్యాయేన ,భగవత్సమర్పిత - స్సకలాని కారకాణి క
ర్త్రాదీని చ , తేషాం క్రియాస్తద్వ్యాపారా - స్తాసాం చ కలాపస్సమూహో - యేన - కర్తృకరణత్వాదికం బ్రహ్మణ్యే
వానుసందధత్-కారకవ్యాపారాణాం బ్రహ్మారాధనరూపతాం చానుసందధానః - భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేన ఫలసఙ్గ
కర్తృత్వత్యాగపూర్వకమీశ్వరారాధనైకవేష స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానపర ఇత్యర్థః -స్వపిత్రా స్వాయంభువమను
నా - ఉపమన్త్రిణకర్త్రా - ఆమ్నాతాః రాజ్ఞాం గుణత్వేన నీతిశాస్త్రేషు కథితాః - ప్రశస్తాః గుణా-స్తేషామేకాన్త
భాజనతయా నియతాశ్రయత్వేన హేతునా - మణ్డలపాలనాయ - ఉపామన్త్రితః ఉపచ్ఛన్దితోఽపి ప్రార్థితోఽపి- నైవా
భ్యనన్దత్ నైచ్ఛత్ - అవనితలపరిపాలనమితి విభక్తివ్యత్యయేనానుషఙ్గః - నను ,, ఏతావదేవ శుశ్రూషా కార్యా పిత
రి పుత్రకైః । బాఢమిత్యనుమన్యేత సాదరం యద్గురోర్వచ ,, ఇత్యాది శాస్త్రార్థం జానన్ - సద్గుణాశ్రయః ప్రియవ్రతః క
థం నైచ్ఛదిత్యాశఙ్క్యాసమాధత్తే ॥ యద్యపీతి ॥ త-త్పిత్రోపమన్త్రితం - యద్యపి - నప్రత్యామ్నేయం - తథాపి - తదధిక

౬ ॥ శ్లో * పా ॥ అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వః॥

రణైరాజ్యాధికారే - సత్యాత్మనః అన్యస్మాత్, దసతః ప్రకృతిపరిణామరూపాద్దేహాత్ - తత్ప్రియుక్తరాగాదేశ్చ - పరాభవం జ్ఞానసంకోచ - మన్వీక్షమాణః నిరూపయ - న్నాభ్యనన్దదిత్యనుషఙ్గః - స్తైనైవాన్వయోవా ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ అథపిత్ప్రార్థితానభినన్దనానన్తరం - హవావేతిపూర్వవత్ప్రసిద్ధిద్యోతకో నిపాతసముదాయః - దేవానామాద్యో, భగవానాత్మయోనిర్ప్రష్టా - గుణపరిణామరూపస్యాస్య - తస్య జగతః - పరిబృంహణం జ్ఞానేనపరితోషః - ప్తిః - అనుధ్యానం అనుచిన్తనం - తాభ్యాం - వ్యవసితః సకలజగదభిప్రాయోయేన - సః - స్వధర్మభూతజ్ఞానేనాభితో - వ్యాప్యతత్తద్బుద్ధివిషయం - సాక్షాత్కృత్యైవంపిధోఽస్యలోకస్యాభిప్రాయఇతికృతనిశ్చయఇత్యర్థః - అఖిలైర్నిగమైర్మూర్తిమద్భిర్వేదైః, నిజగణైః - ర్మరీచ్యాదిభిశ్చ - పరివృతః స్వభవనాత్సత్యలోకా - దవతీర్ణః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ అవతరన్తం బ్రహ్మాణంవిశింషన్ ప్రియవ్రతసమీపంజగామేత్యాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రతత్రలోకే అర్వాచీనే - గగనతలే. ఉడుపతిశ్చంద్రఇవప్రకాశమానః - అనుపదం పదేపదే - ప్రతిక్షణమిత్యర్థః - అమరశ్రేష్ఠైః దేవేన్ద్రాదిభిః - రథితః కార్త్స్న్యేన - పూజ్యమానః - ప్రతిమార్గం - వరూథశః - సంఘీభూతైః - సిద్ధాదీనాం గణైః - ప్రత్యేకం సిద్ధాదిసంఘాభిప్రాయేణ గణశబ్దః ప్రయుక్తః - అతోనపౌనరుక్త్యం - ఉపసమీప, మేత్య, గీయమానః గన్ధమాదనస్యగిరేః - ద్రోణీం - ప్రకాశయన్, ఉపససర్ప - సమీపంగతః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తథాహి - [illegible] రదః - ఏనమవతరన్తం - హంసవాహనేనోపలక్షణేన - పితరం - భగవన్తం చతుర్ముఖ, ముపలభమానః హైరణ్యగ[illegible] న్ - సఆస్వేవపితాపుత్రాభ్యాం మనుప్రియవ్రతాభ్యాం సహ - ఉత్థాయ, అర్హణేనపూజయా సహ - వహి జ్జలిర్బద్ధాఞ్జలి - రుపతస్థేతుష్టావ - తదామన్దరద్రోణ్యాం ప్రియవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశాయనారదఆగత్య స్థితః - మనుశ్చ [illegible]తం నేతుమాగత్యస్థితఇతిబోధ్యమ్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ హేభారత - భగవాన్ - హైరణ్యగర్భోఽపి తేననారదేన - ఉపనీతంకృత - మ

స్మాదసతః పరాభవమన్వీక్షమాణః ॥ ౬ ॥ అథహభగవానాదిదేవఏతస్యగుణవిసర్గస్యపరిబృంహణానుధ్యానవ్యవసితసకలజగదభిప్రాయఆత్మయోనిరఖిలనిగమనిజగణపరివేష్టితస్స్వభవనాదవతతార ॥ ౭ ॥ సచతత్రతత్రగగనతలేహ్యుడుపతిరివవిమానావళిభిరనుపదమమరపరిబృఢైరభిపూజ్యమానః పథిపథిచవరూథశస్సిద్ధగన్ధర్వసాధ్యచారణమునికిన్నరగణైరుపగీయమానో గన్ధమాదనద్రోణీమవభాసయన్నుపససర్ప ॥ ౮ ॥ తత్రహవాఏనం సురర్షిర్హంసయానేనపితరంభగవన్తం హిరణ్యగర్భముపలభమానస్సహసైవోత్థాయార్హణేనసహపితాపుత్రాభ్యామవహితాఞ్జలిరుపతస్థే ॥ ౯ ॥ భగవానపిభారతతదుపనీతార్హణస్సూక్తవాకేనాతితరాముదితగుణగణావతారసువిజయః ప్రియవ్రతమాదిపురుషస్తం సదయావలోకఇతిహోవాచ ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నిబోధతాతేదమృతంబ్రవీమిమాఽసూయితుందేవమర్హస్యప్రమేయమ్ । వయంభవాంస్తేవతతోమహర్షిర్వహామసర్వే వివశాయస్యదిష్టమ్ ॥ ౧౧ ॥ నతస్యకశ్చిత్తపసావిద్యయావాన

ర్హణంపూజనం - యస్య - సమ్యగుక్తైనవాక్యేనసమీచీనస్తుతిరూపేణవాక్యేన - నితరాం - ఉదితాః వర్ణితాః గుణగణాః - అవతారస్సత్యలోకాదవరుహ్యాపృథివ్యామాగమ - స్తత్సంబన్ధిసువిజయస్సర్వోత్కర్షః - స్వాగతమితియావత్ - చతుర్ముఖరూపేణభగవదావేశావతార - స్తత్సంబన్ధిసువిజయోవా - సచ, యస్య, సదయః దయయాయుక్తోఽవలోకో, యస్యసః - ప్రియవ్రత - మితివక్ష్యమాణంవాక్య, మువాచ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ నిబోధేతినవభిః ॥ భగవచ్ఛాసనమేవాహముపదేక్ష్యామి - అతోమదుపదేశ్యరూపం, భగవచ్ఛాసనముల్లఙ్ఘ్యత్వయాభగవాన్నాసూయితవ్యఇత్యాహ ॥ హేతాతప్రియవ్రత - ఇదం - ఋతంతథ్యం - వచః - కథయామి - త - న్నిబోధసావధానంశృణు అప్రమేయం ప్రాకృతకరణజన్యప్రమిత్యవిషయం - అతీన్ద్రియమిత్యర్థః - అపరిచ్ఛిన్నమితివా - దేవందీప్యమానం, నిరస్తసమస్తదోషం, భగవన్త - మసూయితుం దోషబుద్ధ్యాగ్రహీతుం - నార్హసి, కోఽసావప్రమేయ - స్తత్రాహ ॥ యస్యభగవతో, దిష్టమాదిష్టంశాసనం - వివశాస్తదధీనాస్సన్తో భగవాన్ తవ - తతస్తాతః పితా - మను, రేషమహర్షిర్నారదోఽయం - మత్ప్రభృతయోమరీచ్యాదయఇత్యే - తే - సర్వే - వహామః కరవామఇత్యర్థః - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావోనిరస్తనిఖిలదోషో భగవాన్సర్వస్య వశీసర్వస్యేశానస్త్వయాఽస్మాభిశ్చసర్వైరనుల్లఙ్ఘ్యః - తథాచశ్రూయతే ‹‹ ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠత ›› ఇత్యాదికేతిభావః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ నేతి ॥ కశ్చి - త్తనుభృద్దేహభృత్ - తనుభృచ్ఛబ్దః కరణానామప్యుపలక్షణః - యద్వాతత్కరణకళేబరభృ - జ్జీవః - తస్యభగవతః - కృతం, భావేక్తః - కృతిం ప్రశాసనాత్మికాం, కరణేవాక్తః - తస్యేతికర్తరిషష్ఠీ - తేనకృతంశాసనమిత్యర్థః - తపఆదిభిరుపాయై - ర్విహన్తుం అన్యథాకర్తుం - నవినాయాత్ నసమర్థోభవేత్ - తపసా

అనశనాదినా, విద్యయా-శాస్త్రజన్యజ్ఞానేన, యోగవీర్యేణ-అణిమాదియోగబలేన, మనీషయా-విచారక్షమబుద్ధ్యా-అర్థైర్ధనైః, ధర్మైరిజ్యాదిభిః -పరతఃబలవదాశ్రయణేన స్వతఃతపఆదివ్యతిరిక్తేన కేనచిత్సంభావనీయేనస్వీయేనోపాయేనవా-తనుభృదిత్యనేనజీవస్యభగవత్సంకల్పాయత్తం దేహభృత్త్వముక్తమ్ ॥౧౨॥ తదేవవివృణ్వంస్తద్ధత్తైస్తల్లీలోపకరణైస్తన్వాదిభిస్తచ్ఛాసనానువర్తిత్వమేవస్వరూపానుగుణమస్యధార్దణ్డఏవస్యాదితిసదృష్టాన్తమాహ॥ భవాయేతిద్వాభ్యాం॥ అఙ్గ హేప్రియవ్రత-జనతాజనసమూహః , అవ్యక్తదిష్టం-ప్రాకృతైశ్చక్షురాదిభిరనభివ్యజ్యతఇత్యవ్యక్తోభగవాన్, తేన, దిష్టంఆదిష్టం-తత్సంకల్పాయత్తమిత్యర్థః-దేహసంబన్ధం - ధత్తే, కిమర్థమసౌపీశ్వరోదేహయోగమాదిశతి, తత్రాహ॥ భవాయేతి॥భవాద్యర్థం - కర్మకర్తుంఉత్తరోత్తరజన్మనాశాదేర్నిమిత్తంకర్మకర్తుం -ప్రాక్తనకర్మానుసారేణదేహయోగమాదిశతీత్యర్థః-యద్వా , భవాద్యర్థం-కర్మచకర్తుమవ్యక్తదిష్టం, దేహయోగం, ధత్తే, తత్ర-భవోజన్మ-నాశోమరణం-శోకః-ప్రియార్థవిపత్తినిమిత్తందుఃఖం , మోహోదేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః-భయమాగామిదుఃఖదర్శనజంజ్ఞానం - సుఖదుఃఖేఇష్టానిష్టవిషయకేఅనుకూలప్రతికూలాత్మకేజ్ఞానే - ప్రాచీనకర్మానుసారేణభవాద్యర్థముత్తరభవాదేర్నిమిత్తంకర్మచకర్తుంచావ్యక్తదిష్టమిత్యర్థః -సదా,అభయాయేతిచచ్ఛేదః-ముక్తయఇత్యర్థః-స్వశాసనానువర్తి-నామసన్నిహితాత్తిరిత్రాంనిగహార్థంచ- సత్వాదిప్రచురదేహయోగమాదిశతీతిభావః ॥౧౩॥ యస్యభగవతో, వాచివేదాత్మికాయాం, తన్త్యాందామస్వాంతర్జాలేవాదీర్ఘబన్ధనరజ్జ్వాం-గుణాస్సత్త్వాదిభేదభిన్నానిస్వస్వవర్ణాశ్రమోచితానికర్మాణి , తాన్యేవ - దామాని-గళబన్ధనగ్రన్థియుతరజ్జవః-తైర్దుస్తరైః- వత్సవయం - సుయోజితాఃనిబద్ధాస్సన్తః - తస్మై ఈశ్వరాయ-భగవతే,బలింపూజాం-వహామఃకరవామః-యథానసినాసికాయాం - భిన్నాయాం - ప్రోతాఃబద్ధరజ్జవః -చతుష్పదోబలీవర్దా ద్విపదేమనుష్యాయ-నామభిరితిపాఠే-వర్ణాశ్రమనామ

యోగవీర్యేణమనీషయావా । నైవార్థధర్మైఃపరతస్స్వతోవాకృతంవిహన్తుంతనుభృద్విభూయాత్ ॥ ౧౨॥
భవాయనాశాయచకర్మకర్తుంశోకాయమోహాయసదాఽభయాయ । సుఖాయదుఃఖాయచదేహయోగమవ్యక్తదిష్టంజనతాఽఙ్గధత్తే॥ ౧౩॥ యద్వాచితన్త్యాంగుణకర్మదామభిస్సుదుస్తరైర్వత్సవయంసుయోజితాః । సర్వేవహామోబలిమీశ్వరాయప్రోతానసీవద్విపదేచతుష్పదః ॥ ౧౪ ॥ ఈశాభిసృష్టంహ్యవరున్ధ్మహేఽఙ్గదుఃఖంసుఖంవాగుణకర్మసఙ్గాత్ । ఆస్థాయతత్తద్యదయుఙ్క్తనాథశ్చక్షుష్మతాఽన్ధాఇవనీయమానాః ॥ ౧౫ ॥ముక్తోఽపితావద్బిభృయాత్స్వదేహమారబ్ధమశ్నన్నభిమానశూన్యః । యథాఽనుభూతంప్ర

మాని-తైః-॥౧౪ ॥ కించ,నవయమిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధకాఃకిన్తుతదుపసంహారసమర్థాఇత్యాహ॥ఈశాభిసృష్టమితి॥అఙ్గ హేప్రియవ్రత , నాథఈశ్వరో, యద్యదయుఙ్క్తయోజితవాన్,తత్తద్వర్ణాశ్రమాదికంజాత్యాదికంచా-స్థాయ,స్థిత్వా,వయం,తత్తదీశ్వరాదిష్టందేవతిర్యగాదిశరీరమాస్థాయ,స్థితావయమితివా,గుణకర్మణాంసాత్త్వికాదిభేదభిన్నానాంకర్మణాం-సఙ్గాత్సంబన్ధనిమిత్తాత్తత్తత్కర్మానురూపమిత్యర్థః, అనేనేశ్వరస్యవైషమ్యాభావఉక్తః-ఈశేన భగవతా,అవసృష్టందత్తం,సుఖం,దుఃఖంవా,అవరున్ధ్మహేప్రాప్నుమః, ఈశ్వరస్యహితాహితజ్ఞత్వేఅన్యేషామనభిజ్ఞత్వేచదృష్టాన్తమాహ ॥ చక్షుష్మతేతి॥యథా,చక్షుష్మతాఅవిప్లుతచక్షురిన్ద్రియేణపురుషేణ,ఛాయాం,మాతపంవా,నీయమానాఃప్రాప్యమాణాః, అన్ధాః , ప్రాప్నువన్తి,తద్వత్,అతోఽస్మాభిరీశ్వరాదిష్టైఃప్రవృత్తిధర్మఏవానురోద్ధవ్యఇతిభావః॥౧౫॥నను దేహాత్మాభిమానేనసంసారిణోజీవస్యప్రవృత్తిధర్మానువృత్తిర్యుక్తా,అహంత్వధికృతాత్మవిద్యోముముక్షుః కథం ప్రవృత్తిధర్మమనురుణధ్మి బన్ధకత్వాదిత్యాశఙ్కాయాం తావన్ముముక్షోరప్యాముక్తేర్దేహధారణమావశ్యకం , తదనుబన్ధితయాప్రాప్తేషు కేషుచిత్ప్రవృత్తోఽపినబధ్యతఇత్యాహ ॥ ముక్తోఽపీతి ॥ ప్రతియాతనిద్రః నివృత్తాజ్ఞానః, పుమాన్ , యథాఽనుభూతం అనుభూతవత్ జ్ఞానోదయాత్పూర్వమనుభూతకర్మవత్ , అజ్ఞానదశాయాం కర్మానుభవవదితి యావత్ , తథా , జ్ఞానోదయాదనన్తరమప్యారబ్ధం సుఖదుఃఖాదిఫలప్రదానాయప్రవృత్తంపుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ - అశ్నన్ననుభవన్నపి, తత్రాభిమానశూన్యః సుఖదుఃఖానుభవప్రయుక్తదేహగతస్థౌల్యకార్శ్యాద్యభిమానమాత్మన్యకుర్వాణః , యావన్ముక్తో భవేత్తావత్స , దేహం , బిభృయాదేవ , దేహాత్మాభిమానరహితఆరబ్ధమశ్నన్నపియావన్ముక్తస్తావత్స్వదేహంబిభృయాదితివాఽన్వయః , ప్రారబ్ధస్యకర్మణోఽధిగతాత్మవిద్యేనాప్యనుభావ్యత్వాత్ప్రారబ్ధాయత్తత్వాచ్ఛరీరస్యతద్ధారణమవర్జనీయమిత్యర్థః,తర్హ్యజ్ఞజ్ఞానినఃకోవిశేషస్తత్రాహ ॥ కింత్వితి॥అయంప్రతియాతనిద్రః-అస్యదేహాయదేహాన్తరారమ్భాయ

నిమిత్తభూతాన్, స్వగతాన్ సత్త్వాదిగుణాన్ ప్రయుక్తకర్మాణి-నివృత్తానిభజతి-ప్రారబ్ధానుభవో దేహధారణం చేత్యుభయం తుల్యం పునర్దేహాన్తరనిమిత్తబన్ధకకర్మాకరణం తు జ్ఞానినో విశేష ఇతి భావః ॥ ౧౬ ॥ అస్తు ముముక్షోరపి దేహధారణం ప్రారబ్ధానుభవశ్చేతి-వనైర్యత ఏవ దేహధారణసంభవాద్వన ఏవ వత్స్యామి-గృహాశ్రమస్య సంసృతిహేతుత్వాత్-ఇత్యత్రాహ॥ భయమితి ॥ ప్రమాదాత్ప్రమాదావేవ హి భయ్యం-భయహేతూ-అతః, ప్రమత్తస్య స్వపరయాథాత్మ్యాపస్మరణేన దేహేన్ద్రియపరవశస్య, వనేష్వపి అపిశబ్దాద్గృహేషు వ-వసతో, భయం సంసార-స్స్యాదేవ-నను వనే వసతో దేహానుబన్ధినాం కళత్రాదీనాం ప్రసక్త్యాప్రవర్తయతాం జ్ఞాననిష్ఠావిరోధినామభావాత్సా సుప్రతిష్ఠితా స్యాత్, గృహే తు విపరీతేతత్యాహ॥ యతః యస్మాత్, సః వనవాసీ, సహషట్సపత్నైః సహైవ-షట్సపత్నాః శత్రవః, మనస్సహితాని జ్ఞానేన్ద్రియాణి యస్య, తథాభూత ఏవ, వనే, ఆస్తే, వ్యాపసర్జనస్యేతి వాగ్రహణాత్సహస్య సభావాభావః ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయత, ఇతి సమనస్కేన్ద్రియవర్గస్య విషయప్రవణస్య జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వాద్వనాశ్రమిణోపీన్ద్రియవర్గస్య సహైవ విద్యమానత్వాద్భయం స్యాదేవ, అతీన్ద్రియవర్గ ఏవ నియన్తవ్యః, యద్యేవం తర్హి కిమపరాద్ధం గృహాశ్రమేణేత్యత్రాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేః ప్రకృతివివిక్తాత్మానుభవశీలస్య, బుధస్య బ్రహ్మనిష్ఠస్య పుంసః-గృహాశ్రమః-కిం న్వ-వద్యం దోషం-కరోతి-న కమపి దోషం కరోతీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ననుయదీన్ద్రియపారవశ్యం హి ప్రమాదవశాద్భయహేతుః-తర్హీన్ద్రియాణి జ్ఞాననిష్ఠావిరోధీని వన ఏవ వసన్ జేష్యామీత్యత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ సపత్నాన్ జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వేన శత్రుతుల్యానిన్ద్రియాణి- యో-విజిగీషమాణః విజేతుమిచ్ఛన్, సః-పూర్వం ప్రథమం, గృహేషు నిర్విశ్య గృహాశ్రమ ఏవ స్థిత్వా, యతేత ఇన్ద్రియజయార్థం యతేత, తథా హి, లోకే, యః కశ్చిత్ శత్రూన్ విజిగీషమాణః-ప్రథమం-దుర్గ, మాశ్రితః-ఊర్జితాన్ బలిష్ఠాన్-శత్రూనత్యేతి జయతి - తతః, క్షీణేషు శత్రుషు, బలహీనేషు సత్సు-కామం యథేష్టం, దుర్గాదన్యత్ర

తియాత్క్షుద్రః కింత్వస్య దేహాయగుణాన్నివృత్తైః ॥ ౧౬ ॥ భయం ప్రమత్తస్య వనేష్వపి స్యాద్యతస్స ఆస్తే సహషట్సపత్నః । జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేర్బుధస్య గృహాశ్రమః కిన్ను కరోత్యవద్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ యష్షట్సపత్నాన్విజిగీషమాణో గృహేషు నిర్విశ్య యతేత పూర్వమ్ । అత్యేతి దుర్గాశ్రిత ఊర్జితారీన్ క్షీణేషు కామం విచరేద్విపశ్చిత్ ॥ ౧౮ ॥ త్వం త్వబ్జనాభాఙ్ఘ్రిసరోజకోశదుర్గాశ్రితో నిర్జితషట్సపత్నః । భుఙ్క్ష్వేహ భోగాన్పురుషాతిదిష్టాన్విముక్తసఙ్గః ప్రకృతిం భజస్వ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సమభిహితో మహాభాగవతో భగవతస్త్రిభువనగురోరనుశాసనమాత్మనో లఘుతయాఽవనతశిరోధరో బాఢమితి సబహుమానమువాహ ॥ ౨౦ ॥ భగవా

న్, చరేత్-ఏవం విపశ్చిదపీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ సత్యం ప్రథమం దుర్గాశ్రిత ఏవాగినత్యేతీతి, అహమపి భగవచ్చరణారవిన్దరూపం దుర్గమాశ్రిత్య శత్రూన్ జేష్యామి, న త్వతిహేయాన్ గృహానిత్యత్రాహ ॥ త్వమితి ॥ యద్యపి, త్వం, తు అబ్జనాభస్య భగవతః, చరణకమలకోశదుర్గాశ్రితః- యథా కమలకోశాన్తర్గతం భ్రమరం బాహ్యతపవర్షాదయో న బాధన్తే, తద్వద్భగవచ్చరణారవిన్దసమావేశితమనసమిన్ద్రియాణి న బాధన్త ఇతి జ్ఞాపనాయ కోశశబ్దః ప్రయుక్తః- నిర్జితః-జ్ఞానయోగవిరోధి షడిన్ద్రియవర్గో యేన- తథాపి, పురుషేణ పరమపురుషేణ, ఆదిష్టాన్, భోగాన్, ఇహ లోకే, భుఙ్క్ష్వ, తతో, విముక్తసఙ్గః భగవత్ప్రాప్త్యా, ప్రకృతిం స్వభావం, ఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకస్వభావం, భజస్వేతి యావత్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యేవం బ్రహ్మణా, సమ్యగభిహితః ఉక్తః- మహాభాగవతః-ప్రియవ్రతః-త్రిభువనహితోపదేష్టుర్భగవతశ్చతుర్ముఖస్య, అనుశాసనమాత్మనస్స్వస్య - లఘుతయా సుకరతయా హేతునా, భోగాననుభవత ఏవ పునర్ముక్త్యుపాయప్రదర్శనాత్మకత్వాత్త్రానుశాసనస్య సుకరత్వం, యద్వా, ఆత్మనో, య, దనుశాసనం, త-దలఘుతయా గౌరవేణ, బాఢం కరిష్యామీత్య, వనతకన్ధరస్సన్, సబహుమానం-జగ్రాహ ॥ ౨౦ ॥ తతో, భగవాన్ స్వయమ్భుః, మనునా స్వాయమ్భువేన-యథావిధి-కృతపూజః-ప్రియవ్రతస్య యోగక్షేమం స్వాత్మారగస్యశిష్యాభావాత్కుటిలస్వీకారసంభవే, తత్తు నాస్తీత్యాహ, అవిషమమకుటిలం యథా భవతి తథా, ప్రియవ్రతనారదయోః, అభిసమీక్ష్యమాణయోస్సతోః - అవాఙ్మనసక్షయం, వాక్చ మనశ్చ వాఙ్మనసే, అచతురచతురేత్యాదినా నిపాతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః, తయోః-క్షయం వేశ్మ, క్షి నివాసగత్యోరితి గత్యర్థత్వాద్గత్యర్థస్య చ జ్ఞానార్థత్వాద్వాఙ్మనసవిషయం తస్మిన్ భవతీత్యవాఙ్మనసక్షయం-అనేనార్వాచీనలోకాతీతయా- న్యైశ్చిన్త్యమివివక్షితం, విచిత్రతరం హి దమవాఙ్మనసగోచరమిహ లోకే ప్రయోగో దృశ్యతే, యుక్తం చైతత్, పరబ్రహ్మస్వరూపగుణానామేవాపరిచ్ఛిన్నత్వేన వాఙ్మనసయోరవిషయత్వాత్ కార్యసర్గస్య వాఙ్మనసవిషయత్వాత్సత్యలోకస్యాపి కార్యత్వాత్ అవ్యవహృతం ద్విపరార్ధావసానపర్యన్తం తత్రత్యానాం జన్మజరామరణాద్యభావేన నష్టం జీర్ణమిత్యాదివ్యవహారావిష

యం, తథాచోక్తం ద్వితీయే, "ద్వైపరార్ధం తదుపార మేష్ఠ్యం నయత్ర శోకో న జరా న మృత్యుః। నార్తిర్న చోద్వేగ,, ఇతి, ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య, సమవస్థానం సత్యలోక-మగాత్ ॥ ౨౧ ॥ మనుః స్వాయంభువోఽపి, పరేణ బ్రహ్మణైవ-ప్రతిసంధితః సంపాదితః - మనోరథః రాజ్యే పుత్రమభిషిచ్య వనం యాస్యామీత్యేవంరూపో మనోరథో - యస్య, తథాభూతస్య-సురర్షివర్యో నారదః-తస్య, అనుమతేన అనుమత్యా, భావేక్తః - ఆత్మజం ప్రియవ్రతం, నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా, అతివిషమాదుస్తరా - యే - విషయాశ్శబ్దాదయః-త ఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయ, స్తద్రూపం-యద్గృహం, తస్మి, న్నాత్మనాభోగేచ్ఛా-తతః, ఉపరతోఽభూత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇతిహావావ ఇత్థం హా, సజగతీపతిః ప్రియవ్రతః-ప్రథమం, ఆత్మనః స్వస్య, ఇచ్ఛయా, అభినివేశితః-ప్రాపితః, కర్మాధికారః భగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్య సః-అఖిలస్య జగతః, బన్ధనధ్వంసనః- బన్ధననివర్తకః, అత ఏవ- పరః ఉత్కృష్టః-అనుభావః-ప్రభావః-యస్య, తస్య భగవతః-కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య, యః, దఙ్ఘ్రియుగ్మం, తస్య యదవిచ్ఛిన్నం, ధ్యానం, తస్య, ప్రభావేన, పరిరన్ధితకషాయోద్ధరాగాదిమలః- ఆశయోఽన్తఃకరణం, యస్య, అత ఏవా-వదాతః నిర్మలోఽపి, మహతాం బ్రహ్మాదీనాం, ఆజ్ఞాపాలనేన, మానవర్ధనః-భూమణ్డలమనుశిష్టవాన్ ॥ ౨౩ ॥ అనుశాసనప్రకారమేవ వివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహమపత్యాని చాహ॥ అథేతి॥ అథ చతుర్ముఖాదేశానన్తరం, నివృత్తినిష్ఠోఽపి ప్రవృత్తో భూదితి విస్మేయతే, హేతి విశ్వకర్మణః-విశ్వకర్మనామ్నః- ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణో, బర్హిష్మతీం నామ - దుహితర, ముపయేమే ఉవోఢ-ఉ ఇతి విస్మయే-హావా వేతి ప్ర

నపి మనునా యథావదుపకల్పితాపచితిః ప్రియవ్రతనారదయోరవిషమమభిసమీక్షమాణయోరాత్మనస్సమవస్థానమవాఙ్మనసక్షయమవ్యవహృతమగమత్ ॥ ౨౧ ॥ మనురపి పరేణైవం ప్రతిసంధితమనోరథస్సురర్షివరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయే ఽవస్థాప్య స్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశాయా ఉపరరామ ॥ ౨౨ ॥ ఇతి హ వావ స జగతీపతిరీశ్వరేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వంసనపరానుభావస్య భగవత ఆదిపురుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేన పరిరన్ధితకషాయాశయోఽవదాతోఽభిమానవర్ధనో మహతామహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥ అథ స దుహితరం ప్రజాపతేర్విశ్వకర్మణ ఉపయేమే బర్హిష్మతీం నామ తస్యాము హ వావ ఆత్మజానాత్మసమానగుణశీలకర్మరూప వీర్యోదారాన్దశ సంభావయాంబభూవ కన్యాం చ యవీయసీమూర్జస్వతీం నామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వ యజ్ఞబాహు మహావీర హిరణ్యరేతో ఘృతపృష్ఠ సవన మేధాతిథి వీతిహోత్ర కవయ ఇతి సర్వ ఏవాగ్నినామానః ॥ ౨౫ ॥ ఏతేషాం కవిర్మహావీరస్సవన ఇతి త్రయ ఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్త ఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్య కృతపరిచయాః పారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్ను హ వావ ఉపశమశీలాః పరమర్షయస్సకలజీవనికా

సిద్దా-తస్యాం బర్హిష్మత్యాం, ఆత్మసమానైస్స్వతుల్యైః, శీలాదిభిర్గుణైః-ఉదారాన్మహతః, ఔదార్యాని తి పాఠే, ఆత్మసమాశ్శీలాదయో యేషాం ...తత్ర, శీలం స్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ-గుణాశ్శౌర్యాదయః, కర్మవ్యాపారః-... సౌన్దర్యం- వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం - శౌర్యం రణమధ్యే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, ఔదార్యం వదాన్యతా-ఏవంవిధాన్ -దశా, త్మజాన్ సంభావయాంబభూవ ఉత్పాదయామాస - తథా - యవీయసీం దశానామాత్మజానామనుజా-మూర్జస్వతీం నామ- కన్యాం భావయాంబభూవేత్యనుషఙ్గః - ఆత్మజాన్ కన్యాం చ భావయాంబభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౨౪ ॥ పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ ఆగ్నీధ్రేతి॥ ఆగ్నీధ్రాదినామిత రేతరయోగద్వంద్వః-సర్వే, అగ్నీనాం నామాని యేషాం తే, తథాభూతాః ॥ ౨౫ ॥ ఏతేషాం దశానాం పుత్రాణాం మధ్యే-కవి-ర్మహావీర, స్సవన-ఇతి త్రయః పుత్రా-ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియా, ఆసన్, తే కవ్యాదయస్త్రయః - బాల్యాదారభ్య-ఆత్మవిద్యాయాం, కృతః పరిచయో యైస్తే, పారమహంస్యం-పరమహంసాః నితరాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణాః -తేషాం సంబన్ధినం, ఆశ్రమ, మభజన్, కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణా ఆభూవన్నిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్ను హ వావ పారమహంస్యాశ్రమే హి, వర్తమానా, స్తే, ఉపశమః ఇన్ద్రియనిగ్రహ ఏవ-శీలం, యేషాం తే, అత ఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాం ని - కాయస్సమూహ, స్స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్యాని కాయస్యా, వాస ఆధార, స్తస్యేతి వా, మృత్యుభయం సంసృతిభయం, తేన - భీతానాం - శరణభూతస్య రక్షణో పాయభూతస్య రక్షితుశ్చ, భగవతో, వాసుదేవస్య, శ్రీమతోశ్చరణారవిన్దయో, న్నిరవచ్ఛిన్నం, స్మరణం,

౨౪ శ్లో॥ పా॥ వీర్యోదారాన్.

తేనా - విగళితః - అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్ష రూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన , ఉపచయేన వా పరిభావితం నిరస్తరాగాదికం, నిర్వాసితమితియావత్ - య-దన్తర్హృదయం మన- స్తస్మి-న్నధిగతే సాక్షాత్కృతే, సర్వేషాం - భూతానామాత్మా - మాత్మభూతే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకే ప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః- ఆత్మా శరీరం - యస్య - తస్మి - న్ప్రతీచః ఆత్మనీతి వా - ప్రత్యగాత్మ శరీరక ఇతి వా-భూతానామాత్మభూత ఇత్యచేతనశరీరకత్వముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతి జీవశరీరకత్వం - ఏవంభూతే-భగవత్యేవ వర్తమానస్య భగవదపృథక్సిద్ధ విశేషణతయా సాక్షాత్కృతస్య-ఆత్మనః స్వస్య, తాదాత్మ్యం తత్స్వభావతాం-సాధర్మ్యమిత్యర్థః-అవిశేషేణ జగద్వ్యాపారవర్జం కార్త్స్న్యేన-సమీయుః-ముక్తా బభూవురిత్యర్థః-అవశిష్టాస్సప్తపుత్రాః పిత్రధీనాః స్థితా ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తథా౽న్యస్యామపి భార్యాయాం-త్రయః పుత్రాః జాతా - స్తాన్ తదధికారం చ నిర్దిశతి ॥ ఉత్తమ ఇతి ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఏవ-ముపశమాయనేషు-ఉపశమో గుణాన్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతి పూర్వముక్తత్వాత్-సద్గుణాశ్రయేషు-స్వతనయేషు-సత్స్విత్యర్థః- అథ జగతీపతిః ప్రియవ్రతః - అర్బుదః కోటిః - అన్యే తు శతకోటిభి రేకమర్బుదమిత్యాహుః-వత్సరాణా-మేకాదశార్బుదాని-జగతీం-బుభుజ ఇత్యన్వయః -రాజ్ఞో ధర్మపరిపాలన విషయభోగ ప్రభావై ర్వాచ్యం - తత్రాదౌ నాయాసేనైవ ధర్మపరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః -అఖిలాః-పురుషకారాః పౌరుషాణి-యస్మాత్తేన-సారేణ బలేన-సంభృతౌ పూర్ణౌ-యౌ-దోర్దణ్డౌ-తయో-ర్యుగళం- తేనా-పీడితః ఆకృష్టో-మౌర్వీగుణ స్తస్య- స్తనితం టంకార- స్తేనైవ యుద్ధం వినా-విరమితా నిరస్తాః-ధర్మవిరోధినో-యేన భోగాతిశయమాహ-బర్హిష్మత్యా స్స్వభార్యాయాః - అనుదిన-మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః-పరా

యావాసస్య భగవతో వాసుదేవస్య భవభీతానాం శరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళితపరమభక్తియోగానుభావేన పరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతే భగవతి సర్వేషాం భూతానామాత్మభూతే ప్రత్యగాత్మన్యేవావర్తమానస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణ సమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపి జాయాయాం త్రయః పుత్రా ఆసన్నుత్తమస్తామసో రైవత ఇతి మన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషు స్వతనయేష్వథ జగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశ పరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్దణ్డయుగళాపీడితకోదణ్డమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షో బర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమోదప్రసరణయౌషిణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళ్యాదిభిః పరాభూయమానవివేకో౽నవబుధ్యమాన ఇవ మహామనా బుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతి సురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసుధాతలమర్ధేనైవ ప్రతపత్యర్ధేనావచ్ఛాదయతి తదా హి భగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావస్తదనభినన్దన్ సమజవేన రథేన జ్యోతిర్మయేన రజనీమపి దినం కరిష్యామీతి సప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయ ఇవ పతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యే వా ఉ హ తద్రథచరణనేమికృతపరిఖాతాస్తే సప్త సిన్ధవ ఆసన్, యత ఏవ కృతాస్సప్త భువో

భూయమానవివేక ఇవ - అత ఏవ-విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమాన ఇవ-బుభుజే-తత్ర- ప్రమోదః పతిం దృష్ట్వా హర్ష - స్తతః - ప్రసరణమభ్యుత్థానాదిలీలా-తతో-యౌషిణ్యం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం-తతో - వ్రీడయా-ప్రముషితాస్సంకోచితాః-హాసావలోకా- స్తతో-రుచిరక్ష్వేళాదయః-మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని-తైః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ప్రభావాతిశయమాహ ॥ యావదితి ॥ భగవా-నాదిత్యస్సూర్యః-సురగిరిం మేరుం-అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ ప్రదక్షిణీకుర్వన్వసుధాతలం భూమణ్డలం-యావ-దవభాసయతి-కియదవభాసయతి-అర్ధేనైవ ప్రతపతి అర్ధమేవ ప్రకాశయతి-అర్ధమాచ్ఛాదయతి మేరోశ్ఛాయాత స్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోః పార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపి పార్శ్వాన్తరం న ప్రకాశయతీత్యాలోచ్య తద్వసుధాతలార్ధావభాసనమనభినన్దన్ అసమీచీనం మన్వానః-రజనీమపి-దివసం కరిష్యామి-యత్సూర్యేణానవభాతం వసుధాతలార్ధం - తదప్యవభాసయామీతి-కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనో-పచితో౽-తిపురుషప్రభావః-యస్య-సమజవేన సూర్యసమానవేగేన-తద్వత్ప్రకాశబహులేన చ-రథేన-ద్వితీయః పతఙ్గః అపరస్సూర్య ఇవ-తరణిం సూర్య - మనుసృత్య - యథా తరణిర్గచ్ఛతి తథా-మేరోః-పరితః - ఆక్రామతి-యదా మేరోర్దక్షిణస్యాం దిశి సూర్యో౽వభాసయతి స్వయముత్తరస్యాం - యదా స ఉత్తరస్యాం తదా స్వయం దక్షిణస్యా - మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః, అయమప్యన్యః ప్రభావవిశేషః సూర్యో౽న్తరిక్షే చరన్నవభాసయతి - అయం తు-భూమ్యాం చరన్నపర్యథశ్చాచీచకాసదితి ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ప్రభావాన్తరమప్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యే హి-సప్త, తస్య ప్రియవ్రతస్య-రథచక్రం-తస్య, నేమినా కృతాః-పరిఖాః గర్తాః, త ఏవ-సప్త, సిన్ధవః-సప్త సముద్రా - ఆసన్-యతః యై రేవ సిన్ధుభిః కృతా - స్సప్తసంఖ్యాకాః-భువో ద్వీపాః-కే౽మీ ద్వీపాః కేవా స

స్తస్సిద్ధవ ఇతి వివక్షాయాం తావద్ద్వీపాని నిర్దిశతి, జమ్బ్విత్యాది ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తేషాం ద్వీపానాం పరిమాణం ప్రసఙ్గాదాహ తేషామితి తేషాం పూర్వస్మాత్ లక్షయోజనాదిపరిమాణవిశిష్టాత్ జమ్బ్వాదిపూర్వపూర్వద్వీపాత్ ఉత్తరోత్తరః ప్లక్షాదిద్వీపః యథాసఙ్ఖ్యం ద్విగుణేన ద్విలక్షాదిపరిమాణేన ఏనం, బహిః పూర్వపూర్వద్వీపాద్బహిః పరిత ఉపక్లృప్తాః కల్పితాః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అథ సముద్రాన్నిర్దిశన్ తేషాం పరిమాణం చాహ ॥ క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరోదదధిమణ్డోదశుద్ధోదాః సప్త జలధయః సప్త ద్వీపానాం పరిఖా ఇవ దృశ్యన్తే, అభ్యన్తరద్వీపసమానాశ్చ, అభ్యన్తరగతైః ద్వీపైస్తుల్యపరిమాణా ఇత్యర్థః యేషాం పరిఖావద్వర్తమానాస్సమానపరిమాణాః సప్త ద్వీపేషు యథానుపూర్వ్యం ఏకైకశః బహిర్భాగస్థాః పృథక్ పరితః కల్పితా ఇత్యర్థః, అయమర్థః, ప్రథమం జమ్బూద్వీపో లక్షయోజనవిస్తారః తత్పరితః క్షారోదో లక్షయోజనవిస్తారః తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయోజనవిస్తారః తత్పరిఘా తథా ఇక్షురసోదశ్చ ద్విలక్షయోజనవిస్తారః తతశ్శాల్మలిశ్చతుర్లక్షయోజనః సురోదోఽపి చతుర్లక్ష ఇత్యాది నన్వల్పపరిమాణోఽప్యధికపరిమాణేన వేష్ట్యతే సమపరిమాణేన కథమేతదుచ్యతే విస్తారసామ్యేఽపి దైర్ఘ్యాధిక్యాదుపపత్తిః, తేషు జమ్బ్వాదిషు ద్వీపేషు బర్హిష్మతీపతిః ప్రియవ్రతః అనువ్రతాన్ ఆగ్నీధ్రాదిసంజ్ఞకాన్ స్వాత్మజాన్ ఏకస్మిన్నేకస్మిన్ ద్వీపే జమ్బ్వాదౌ యథాసఙ్ఖ్యేన జ్యేష్ఠాదిక్రమేణ ఏకమేకమేవ అధిపతిం విదధే చకార ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఊర్జస్వతీం నామ దుహితరం ఉశనసే శుక్రాయ ప్రాదాత్ యస్యామూర్జస్వత్యాం కావ్యస్యోశనసః సుతా దుహితా దేవయానీ నామ కన్యకా ఆసీత్ ఉత్పన్నాఽభూత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవమతిమానుషం ప్రియవ్రతప్రభావం శ్రుతవతో రాజ్ఞః తత్ప్రభావవిషయామసంభావనామాశఙ్క్య న కేవలముక్త ఏవ తస్య ప్రభావః కింత్వన్యోఽపి సన్తీతి వదన్ అనన్తవివిధవిచిత్రశక్తిం భగవన్తం సర్వాత్మనోపాసీనానాం విచిత్రశక్తీనాం ప్రభావో నాసంభావనీయ ఇత్యాహ ॥ నైవంవిధ ఇతి ॥ ఉరుక్రమస్య పుంసాం తదఙ్ఘ్రిరజసా జితషడ్గుణానాం, పురుషస్య కారః కృతిః పురుషవ్యాపారం ఏవంవిధః ఉక్తవిధః చిత్రం అసంభావనీయ ఇతి న కింతూక్తవిధా అన్యేఽపి ప్రభావాః సంభావ్యన్త ఏవేతి భావః

దీపా జమ్బూప్లక్షశాల్మలికుశక్రౌఞ్చశాకపుష్కరసంజ్ఞాః ॥ ౩౦ ॥ తేషాం పరిమాణం పూర్వస్మాదుత్తరో
త్తరో యథాసఙ్ఖ్యం ద్విగుణేన బహిస్సమన్తత ఉపక్లృప్తాః ॥ ౩౨ ॥ క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరో
దదధిమణ్డోదశుద్ధోదాస్సప్త జలధయస్సప్త ద్వీపపరిఖా ఇవాభ్యన్తరద్వీపసమానా ఏకైకశ్యేన యథానుపూ
ర్వం సప్తస్వపి బహిర్ద్వీపేషు పృథక్పరిత ఉపకల్పితాః, తేషు జమ్బ్వాదిషు బర్హిష్మతీపతిరనువ్రతా
నాత్మజానాగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుహిరణ్యరేతోఘృతపృష్ఠమేధాతిథివీతిహోత్రసంజ్ఞాన్యథాసం
ఖ్యేనైకైకస్మిన్నేకమేకమేవాధిపతిం విదధే ॥ ౩౩ ॥ దుహితరం చోర్జస్వతీం నామోశనసే ప్రాయచ్ఛద్య
స్యామాసీద్దేవయానీ నామ కావ్యసుతా ॥ ౩౪ ॥ శ్లో ॥ నైవంవిధః పురుషకార ఉరుక్రమస్య పుంసాం తదఙ్ఘ్రి

తత్ర హేతుః ఉరుక్రమస్య త్రైలోక్యం పదత్రయేణాక్రాన్తవతోఽపి చిత్రశక్తేర్భగవతః పుంసాం భక్తానాం తస్యోరుక్రమస్య అఙ్ఘ్రిరజసా జితాః షడ్గుణాః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవః ఏవ యైస్తేషాం ప్రాకృతజన్మసాధారణ ప్రభావశీలం భగవచ్చరణారవిన్దముపాసీనానామితరసాధారణప్రభావాసంభావనాస్త్యేతి ద్యోతనాయ ఉరుక్రమస్య తదఙ్ఘ్రిరజసేత్యుక్తం కింతత్త్వం తచ్చరణప్రభావోఽనితరసాధారణ ఇతి యుక్తమేతన్నాన్ను ప్రభావో న వాఙ్మనసగోచర ఇత్యాహ ॥ విదూరవిగతః సత్పథాదపేతః అన్త్యోఽపి విదూరవిగతః దూరతః పరిత్యాజ్యోఽన్త్యజ ఇతి వ్యాచక్షతే యస్య భగవతో నామధేయం సకృదపి ఆదదీత అభిదధ్యాత్ స దూరవిగతః అధునా తత్క్షణమేవ బన్ధం సంసారం విజహాతి, విముక్తో భవతీత్యర్థః, ఏవం నామాన్యేన నామస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వప్రతిపాదకమేవం విధం వచనజాతమనన్తస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వపరం ద్రష్టవ్యం “జన్మలాభః పరః పుంసామన్తే నారాయణస్మృతిః నామాని యే ఽసువిగమే వివశా గృణన్తి తే నైకజన్మశమలం సహసైవ హిత్వా యాన్తి” తి వచనానురోధాత్, అన్యథా “తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే” ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధకశ్రుతివిరోధాపత్తేః అన్తిమస్మరణం తు వేదనరూపతామాపన్నం తత్సాధనం భవతీతి న విరోధః నను వేదనం హి నామ జ్ఞానకర్మయోగాను గృహీతమహరహరభ్యాసాధేయాతిశయమాప్రయాణాదనువర్తమానమసకృదావృత్తం విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవ హితం ప్రత్యక్షతాపన్నం ప్రీతిరూపాత్మకం జ్ఞానం తత్కథమన్తిమం నామస్మరణమాత్రముక్తవిధవేదనాత్మతామాప న్నం భవతీతి, ఉచ్యతే నోక్తాకారా అపి వేదనశబ్దవాచ్యాః, కిన్తు పరమాత్మవిషయం స్మరణాత్మకం జ్ఞానమేవాన్తిమప్ర త్యయరూపం, తచ్చ ప్రబలప్రతిబన్ధానభ్యాసవిచ్ఛేదవ్యాసఙ్గాన్తరద్వేషోపేక్షాదిభిరన్తకాలే కదాచిన్నాభూదిత్యసంభవా

పరిహారోపాయతయాజ్ఞానకర్మయోగానుగ్రహాదయ ఆకారా ఉపాసనప్రకరణేషు కీర్తితాః, తత్ర భగవత్ప్రసాదవశాజ్జాయమానస్వవిషయస్మరణాత్మకజ్ఞానస్యైవోక్తాకారా అపేక్షితాః, అతఏవహి, రాగద్వేషభయాద్యాత్మకమపి భగవద్విషయమస్తిమం జ్ఞానం ముక్తిసాధనమితి వక్ష్యతి ‚‚గోప్యః కామాద్భయాత్కంస‚‚ ఇతి ❁ ॥ ౩౫॥ ❁ యదుక్తం ‚‚కథంచిదన్తరాయవిరహతాస్స్వాంశివతమాం పదవీం నపార్థమేణహీనస్త్రీ,, తి - తత్ప్రియవ్రతదృష్టాన్తేన స్పష్టయితుం తస్య తావన్నిర్వేదం వదతి ॥ స ఇతి ॥ ఏవ-ముపారౌ బలపరాక్రమౌ-యస్య సః, ప్రియవ్రతః-దేవర్షేర్నారదస్య, చరణయో-రనుశయః సేవా-తా-మనుపన్నా - త్పతితః ప్రాప్తః, గుణవిసర్గసంసర్గః ప్రవృత్తిమార్గసంబన్ధ-స్తేన స్వాత్మాన-మనిర్వృతమసుఖితమివ-మన్యమానః-ఇవశబ్దేన తద్భానుభోగానాం దుర్లభత్వం-తేషు తస్య నిరయాపన్యం చ సూచ్యతే-తథా చోక్తం ‚‚ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన,, ఇతి ‚‚వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల,, మితి-అతఏవాత్మని మనసి-నిర్వేదః పరితాపో-యస్య, ఇదం తత్రాహ॥ అహో ఇతి ॥ నిర్వేదద్యోతకో నిపాతః-మయా, అసాధ్వసమీచీన-మనుష్ఠితమాచరితం-కిం తత్-యదసాధ్వనుష్ఠితం-తత్రాహ॥ అహం॥ ప్రథమం కేవలనివృత్తిధర్మపరోఽహం-ఇన్ద్రియైః ప్రమాథిభిః, అవిద్యారచితాః ప్రకృతిపరిణామరూపాః, అజ్ఞానమూలయా భోగ్యత్వబుద్ధ్యా రచితాస్సంపాదితాః - విషమాః పరిణామవిషోపమాః, హేయా, యే, విషయాశ్శబ్దాదయ, స్త ఏవాన్ధకూపస్తృణావృతకూప-స్తస్మిన్నభినివేశితః పాతిత, ఇతి యత్త-త్తతః, అలమలం-విషయానుభవేన-అముష్యా, వనితాయాః బర్హిష్మత్యాః-వినోదమృగం క్రీడార్థమర్కటతుల్యం, మాం ధిగ్ధిగితి-గర్హయాంచకార ఆత్మానం నిన్దితవాన్ ❁॥ ౩౬ ॥ ❁ తతః-ప

రజసాజితషడ్గుణానామ్ । చిత్రం విదూరవిగతస్సకృదాదదీత యన్నామధేయమధునా స జహాతి బన్ధమ్॥ ౩౫॥

౬ ॥ స ఏవమపరిమితబలపరాక్రమ ఏకదా తు దేవర్షిచరణానుశయనానుపతితగుణవిసర్గసంసర్గేణానిర్వృతమివాత్మానం మన్యమాన ఆత్మనిర్వేద ఇదమాహ ॥ అహో అసాధ్వనుష్ఠితం యదభినివేశితోఽహమిన్ద్రియైరవిద్యావిరచితవిషమవిషయాన్ధకూపే తదలమలమముష్యా వనితాయా వినోదమృగం మాం ధిగ్ధిగితి గర్హయాంచకార ॥ ౩౬ ॥ పరదేవతాప్రసాదాధిగతాత్మప్రత్యవమర్శేన పరినిర్వృతోఽనుగేభ్యః పుత్రేభ్యస్తేభ్య ఇమాం యథాదాయం విభజ్య భుక్తభోగాం చ మహిషీం మృతకమివ సమహావిభూతిమపహాయ స్వయం విహితనిర్వేదో హృది గృహీతరుచిరహరివిహారానుభావో భగవతో నారదస్య పదవీం పునరేవానుససార ॥ ౩౭ ॥ తస్య హ వా ఏతే శ్లోకాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రియవ్రతకృతం కర్మ కో ను కుర్యాద్వినేశ్వరమ్ । యో నేమినిమ్నైరకరోచ్ఛాయాం ఘ్నన్ సప్త వారిధీన్ ॥ ౩౯ ॥ భూసంస్థానం కృతం యేన సరిద్గిరివనాదిభిః । సీమా చ భూతనిర్వృత్యై ద్వీపే ద్వీపే విభాగశః ॥ ౪౦ ॥ భౌమం దివ్యం మానుషం చ మహిత్వం యోగకర్మజమ్ । యశ్చక్రే నిరయౌపమ్యం

రదేవతాయాః భగవతః-ప్రసాదేన ‚‚నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యత,, ఇత్యాద్యుక్తమహాప్రభావశీలోపక్రాన్తమాత్రనివృత్తిధర్మారాధితభగవత్ప్రసాదేనాధిగతం ప్రాప్తం-ఆత్మనః స్వాత్మనః పరమాత్మనశ్చ-యః, ప్రత్యవమర్శనం-యథావస్థితస్వరూపచిన్తనం తేన, పరినిర్వృతః-నిరస్తతాపత్రయం నితరాం సుఖితః-అనుగేభ్యః స్వానువర్తిభ్యః, పుత్రేభ్యః, ఇమాం సప్తద్వీపాత్మికాం, భూమిం, యథాదాయం యథాయోగ్యం భాగం-విభజ్య, యద్వా, దాయం పితృక్రమాదాగతం-యథావ, ద్విభజ్య - ఆగ్నీధ్రాదిప్రతిపుత్రం జమ్బ్వాదిప్రతిద్వీపం విభజ్యేత్యర్థః-భుక్తాః, భోగాః, యస్యాస్తాం-పఞ్చమ్యర్థబహువ్రీహిః-మహిషీం భార్యాం- మృతకమివ శవమివ-మన్యమాన ఇతి శేషః, మహావిభూతిం-మహదైశ్వర్య-మపహాయ, మహావిభూత్యా సహితాం మహిషీం మృతకమివాపహాయేతి వా, స్వయ-ముపదేశమన్తరేణైవ, విహితః కృతః, నిర్వేదః పరితాపో-యస్య, హృదయే-గృహీతాః పరిశీలితాః-హరేర్భగవతః-విహారాణాం -ప్రభావాః-యస్య, సః-భగవతో నారదస్య-పదవీం-పునరప్యనుససార-గన్ధమాదనద్రోణ్యాం శ్రీనారదమేవ సేవమానస్సిద్ధిం గతః ❁॥ ౩౭ ॥ ❁ తస్య ప్రియవ్రతస్యైతే శ్లోకాః తన్మహిమోపనిబన్ధనే పూర్వప్రసిద్ధా ఏవ శ్లోకాః-కథ్యన్తే, యథా వేదే ‚‚తదప్యేష శ్లోకో భవతీ,, తి ❁॥ ౩౮ ॥ ❁ శ్లోకానేవాహ॥ ప్రియవ్రత ఇతి॥ ప్రియవ్రతేన, కృతం కర్మ-ఈశ్వరం వినా-అన్యః -కో నామ, కుర్యాత్, యః ప్రియవ్రతః-ఛాయాం తమః-ఘ్నన్-నిరస్యన్-రథనేమినిమ్నైరేవ, సప్త, వారిధీన్ సముద్రా-నకరోత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యేన ప్రియవ్రతేన, భూసంస్థానం, ద్వీపై - ర్భువ-స్సంస్థానమవయవవిన్యాసః-కృతం తథా-ద్వీపే ద్వీపే భూతనిర్వృత్యై భూతానాం కృత్యై, సుఖాయ వా, సరిదాదిభి-ర్విభాగశః అసంకరేణ-సీమా చ-కృతా ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యః-భౌమం పాతాళజం-దివ్యం స్వర్గజం-మానుషం మర్త్యలోకజం-సుఖం-యోగరూపకర్మజం - అణిమాదిసిద్ధిరూపం మహిత్వం మాహాత్మ్యం చ యోగస్యాప

నోవ్యాపారరూపత్వేన కర్మత్వవ్యపదేశః ,, వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్త్యజాతితాం । శరీరజైః కర్మదోషైర్యాతి స్థావరతాం నర ,, ఇతి మనునాఽపి మానసైః కర్మదోషైరితి మనోవ్యాపారే కర్మశబ్దః ప్రయుక్తః - నిరయౌపమ్యం నరకసదృశం - చక్రే అనుసంహితవాన్ ,, ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన ,, ఇత్యాదివచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః - నిరయౌపమ్యకృతౌ కారణమాహ ॥ పురుషస్య పరమపురుషస్య - అనుజనాః అనుచరాః, త ఏవ - ప్రియాః, యస్య, తేషాం ప్రియ ఇతి వా ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః.

ఏవం శ్రావితప్రియవ్రతచరితో బాదరాయణిస్తత్పుత్రాణాం చరిత్రం వివక్షుస్తావదాగ్నీధ్రచరిత్రమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఉక్తవిధజ్ఞానపూర్వకం - పితరి ప్రియవ్రతే - సంవృత్తే ముక్తే సతి, తస్య ప్రియవ్రతస్య - అనుశాసనే - అనుపూర్వ్యా శాస్త్రీయవిధ్యాజ్ఞాపనే వర్తతే - తదుపదిష్టహితాహితవివేకే - వర్తమానః - ఆగ్నీధ్రః - ధర్మమపేక్షమాణః ధర్మసంచయమేవ కర్తుముద్యతః - జమ్బూద్వీప - ఓకః స్థానం - యాసాం తాః, ప్రజాః - ఔరసవత్ పుత్రవత్, పరితః, సర్వతః, సర్వేభ్య ఉపద్రవేభ్యోఽరక్షత్ - జమ్బూద్వీపస్య స్వభాగత్వాజ్జమ్బూద్వీపౌకస ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ స ఆగ్నీధ్రః - కదాచిత్ - పితృలోకకామస్సన్తానార్థీ - పితృలోకస్య సన్తానవతా ప్రాప్యత్వాత్ పితృలోకకామ ఇత్యుక్తం - పితృలోకప్రాపకసన్తానార్థీత్యర్థః - పితరో హి ,, ప్రజయా పితృభ్య ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సన్తానాపాకృతఋణైః ప్రాప్యన్తే - సురాణాం - వనితాః తాసామాక్రీడాచలో మన్దరః - ఆక్రీడన్త్యస్మిన్నిత్యాక్రీడః - తతోఽచలపదేన కర్మధారయః - తేన సురవనితాపదేన షష్ఠీసమాసః - తస్య - ద్రోణ్యాం, ఆహృతాని సంపాదితాని - పరిచర్యోపకరణాని పూజాసాధనాని పుష్పాదీని - యేన - కాయికవ్యాపారోఽనేనోక్తః -

పురుషానుజనప్రియః ॥ ౪౧ ॥ ******************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గద్య ॥ ఏవం పితరి సంనివృత్తే తదనుశాసనే సంవర్తమాన ఆగ్నీధ్రో జమ్బూద్వీపౌకసః ప్రజా ఔరసవద్ధర్మావేక్షమాణః పర్యగోపాయత్ ॥ ౧ ॥ స చ కదాచిత్పితృలోకకామస్సురవరవనితాక్రీడాచలద్రోణ్యాం భగవన్తం విశ్వసృజాం పతిమాభృతపరిచర్యోపకరణ ఆత్మైకాగ్ర్యేణ తపసాఽఽరాధయాం బభూవ ॥ తదుపలభ్య భగవానాదిపురుషస్సదసి గాయన్తీం పూర్వచిత్తిం నామాప్సరసమభియాపయామాస ॥ ౩ ॥ సా చ తదాశ్రమోపవనమతిరమణీయం వివిధనిబిడవిటపివిటపనికరసంశ్లిష్టపురటలతారూఢస్థలవిహఙ్గమమిథునైః ప్రోచ్యమానశ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమానసలిలకుక్కుటకారణ్డవబకకలహంసాదిభిర్విచిత్రముపకూజితామలజలాశయకమలాకరముపబభ్రామ ॥ ౪ ॥ తస్యాస్సులలితగమనపదవిన్యాసగతివిలాసాయాశ్చానుపదం ఖణఖణాయమానరుచిరచరణాభరణస్వనముపాకర్ణ్య నరదేవకుమారస్సమాధియోగేనామీలితనయననలినముకులయుగళమీషద్వికచయ్య వ్యచష్ట ॥ ౫ ॥ తామేవావిదూరే మధుకరీమివ సుమనస ఉపజిఘ్రన్తీం దివిజమనుజమనో

చిత్తైకాగ్ర్యరూపేణ తపసా - విశ్వసృజాం పతిం బ్రహ్మాణమారాధయాంబభూవ ॥ ౨ ॥ తదారాధనముపలభ్య జ్ఞాత్వా భగవానాదిపురుషో బ్రహ్మా - స్వసదసి - గాయన్తీం - గానం కుర్వతీం పూర్వచిత్తిం నామ పూర్వచిత్త్యాఖ్యామప్సరసమభియాపయామాస భోగార్థం ప్రస్థాపితవాన్, సన్తానార్థమప్సరః ప్రేషణం న తు తపోవిఘ్నార్థమ్ ॥ ౩ ॥ సా చ పూర్వచిత్తిః తస్యాగ్నీధ్రస్య, ఆశ్రమే - యదుపవనం - తదుపబభ్రామ, సమీపే చచార - ఆశ్రమోపవనం విశినష్టి ॥ అతిరమణీయం - తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వివిధాశ్చ నిబిడాస్సాన్ద్రాశ్చ - యే - విటపినో వృక్షాః - తేషాం - విటపాః శాఖాః - తేషాం నికరాస్సమూహాః - తైస్సంశ్లిష్టాః - పురటలతాః స్వర్ణవర్ణవల్ల్యః, తాస్వారూఢాః - స్థలవిహఙ్గమయూరాదయః - తేషాం - మిథునైః స్త్రీపుంసద్వన్ద్వైః - ప్రోచ్యమానాభిరుచ్చార్యమాణాభి - శ్రుతిభిః షడ్జాదిస్వరైః - కరణభూతైః - ప్రబోధ్యమానాః - యే - సలిలకుక్కుటాదయః - తైర్విచిత్రం యథా భవతి తథా - ఉపకూజితా నాదితాః - అమలాః - జలాశయాః - తేషు - కమలాని పఙ్కజాని - తేషామాకరముపవనమ్ ॥ ౪ ॥ సులలితే గమనే సున్దరతరగతౌ, యే - పదవిన్యాసాః తైర్గతివిలాసా, యస్యాః - తస్యాః పూర్వచిత్త్యాః - ఖణఖణేతి ధ్వనిం కుర్వన్తో - రుచిరస్య చరణాభరణస్య, స్వనం ధ్వనిముపాకర్ణ్య శ్రుత్వా, నరదేవస్య ప్రియవ్రతస్య - కుమారః - ఆగ్నీధ్రః, సమాధియోగేన - ఆమీలితే - నయనే ఏవ - నలినముకులే - తయోర్యుగళమీషద్వికచయ్య కించిదున్మీల్య, వ్యచష్ట దదర్శ ॥ ౫ ॥ తామేవ - దేవీమప్సరసం - తదవలోకనేన - వివృతావసరస్య ప్రసక్తావకాశస్య, భగవతో, మకరధ్వజస్య మన్మథస్య - వశముపనీతః - ప్రాప్తః - జడవత్ స్త్రీణామనభిజ్ఞ ఇవ - ఇతి వక్ష్యమాణశ్లోకానువాచేత్యన్వయః - జాడ్యానుకరణం వైదగ్ధ్యనతద్వశీకరణార్థం తదభిప్రాయజ్ఞాపనార్థం చ - దేవీం విశినష్టి ॥ అవిదూరే సమీపే - మధుకరీం భ్ర

మరీమివ-సుమనసంపుష్పం - ఉపజిఘ్రన్తీం గన్ధముపావదతీం-దివిజానాం దేవానాం-మనుజానాంచ-యాని-మనాంసి-నయనానిచ-తేషా-మాహ్లాదదుఘైస్సుఖకరైః-గత్యాదిభిః-నృణాం-మనసి-కామస్య-వివరం ప్రవేశద్వారం-విదధతీం గతిశ్చ-క్రీడావిలాసాభ్యాం యుక్తోఽవలోకశ్చ-సుస్వరాణ్యక్షరాణిచ, అవయవాశ్చ నేత్రాదయ-స్తైః-నిజముఖా, ద్విగళిత,మమృతమివస్వాద్వా, సవమివమాదకం,యత్సహాసం - భాషణం,తస్మిన్నామోదో నిశ్వాసగన్ధః, తేన-మదాన్ధాః-యే-మధుకరాణాంనికరా-స్తై-రుపరోధఆవరణం - తేన-భయా-ద్ద్రుతశ్శీఘ్రో-యః-పదవిన్యాసః-తేన-వల్గుస్పన్దనం కించిచ్చలనం- స్తనయోః - కబరభారే - రశనాయాంచ - యస్యాస్తామ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ✽ కాత్వమితి ॥ హేమునివర్య-పుంస్త్వ నసంబోధనం జాడ్యానుకరణం - కాత్వం కథం జాతీయా-శైలే గిరావస్మిన్-నిర్జనం,చికీర్షసి కర్తుమిచ్ఛసి-నూనం,భగవతః-పరదేవతాభూతస్య-మాయాఽసీతి-కృత్స్నాం ✽ వ్యక్తిమాలక్ష్య భగవన్మాయాత్వేనరూపయతి-అథ,భ్రూప్రభృత్యవయవాన్ప్రత్యేకమాలక్ష్యధనురాదిత్వేనరూపయతి-తత్రభ్రూవివక్షయాఽఽహ - విజ్యేనిర్గుణే-ధనుషీ-బిభర్షి-కిం-సుహృదః మాదృశస్య-ఆత్మనోవా-అర్థే ప్రయోజనాయ-ఆభ్యాం,కింకార్యమస్తి,కింవా - ప్రమత్తానజితేన్ద్రియాన్-మృగతుల్యానస్మదాదీన్-మృగయసే-కాన్విజేతుం కిం ధనుషీ ధారయసీత్యర్థః ✽ ॥౮॥ ✽ కటాక్షావాలక్ష్య తద్వివక్షయాఽఽహ॥బాణావితి॥బాణావిమౌ,శతపత్రే నేత్రకమలే, తేఏవ-పత్రాణి పక్షాణి - యయోః,శాన్తావిభ్రమేణ మన్దరౌ,అపుఙ్ఖరుచిరౌ,పుఙ్ఖాభ్యాం వినాపి-రుచిరౌ సున్దరౌ,పత్రతయా కల్పిత నేత్రాభ్యాం పరభాగస్య పుఙ్ఖస్థానీయస్యాభావాదపుఙ్ఖరుచిరావిత్యుక్తం , అతితిగ్మౌ తీక్ష్ణౌ-దన్తౌ అగ్రభాగౌ-యయో-స్తౌ - యద్వా-శతపత్రపత్రావితినేత్రవివక్షా-అపుఙ్ఖరుచిరావితికటాక్షవివక్షా-వనే-చ

వయనాహ్లాదదుఘైర్గతివిహారవినయావలోకైః సుస్వరాక్షరావయవైర్మనసి నృణాం కుసుమాయుధస్య
విదధతీం వివరం నిజముఖవిగళితామృతాసవంసహాసభాషణామోదమదాన్ధమధుకరనికరోపరోధద్రుతప
దన్యాసవల్గుస్పన్దనస్తనకబరభారరశనాం దేవీం తదవలోకనేన వివృతావసరస్య భగవతో మకరధ్వజస్య వ
శముపనీతో జడవదితి హోవాచ ॥౬॥౭॥ శ్లో॥ కాత్వం చికీర్షసి చ కిం మునివర్య శైలే మాయాఽసి కాపి భగవత్పర
దేవతాయాః । విజ్యే బిభర్షి ధనుషీ సుహృదాత్మనోఽర్థే కిం వా మృగాన్మృగయసే విపినే ప్రమత్తాన్ ॥౮॥ బాణా
విమౌ భగవతః శతపత్రపత్రౌ శాన్తావపుఙ్ఖరుచిరావతితిగ్మదన్తౌ । కస్మై యుయుఙ్క్షసి వనే విచరన్న విద్మః క్షే
మాయ నో జడధియాం తవ విక్రమోఽస్తు ॥౯॥ శిష్యా ఇమే భగవతః పరితః పఠన్తి గాయన్తి సామ సరహస్యమజ
స్రమీశ । యుష్మచ్ఛిఖావిలులితాః సుమనోఽభివృష్టీః సర్వే భజన్త్యృషిగణా ఇవ వేదశాఖాః ॥౧౦॥ వాచం ప
రం చరణపఞ్జరతిత్తిరీణాం బ్రహ్మన్నరూపముఖరీం శృణవామ తుభ్యమ్ । లబ్ధా కదమ్బరుచి ✽ రఙ్కవిటఙ్కబి

రఙ్కే,కస్మై యుయుఙ్క్షసి ప్రయోక్తుమిచ్ఛసీతి-నవిద్మః-అతో - భయాదతత్ప్రార్థయామః తవాఽయం విక్రమో-జడధియా-మస్మాకం-క్షేమాయా-స్తు ✽ ॥౯॥ ✽ తదఙ్గసౌరభ్యేనానుగచ్ఛతో భ్రమరానాలక్ష్య తద్వివక్షయాహ॥శిష్యా ఇతి॥ఇమే-పరితః-అనుగచ్ఛన్త ఇతి శేషః- భగవత స్తవశిష్యాః - భ్రమరధ్వనిమాత్రశ్రుత్య తద్వివక్షయాఽఽహ॥సరహస్యం సోపనిష-త్సామ,అజస్రమవిచ్ఛేదేన-పఠన్తి-ఈశేతి పుంస్త్వనిర్దేశః పూర్వవత్- శిఖాతో విలులితపుష్పసంశ్లిష్టభ్రమరానాలక్ష్యాహ॥యుష్మచ్ఛిఖాతో-విలులితాః విగళితాః-సుమనసా-మభితో-వృష్టిః- సర్వేతవశిష్యాః-భజన్తి-తత్రశుద్ధత్వేనోపమా-ఋషిగణాః-వేదశాఖా ఇవేతి ✽ ॥౧౦॥ ✽ నూపురాదిచరణాభరణాన్తర్గతమణిస్వనమాకర్ణ్య తద్వివక్షయాఽఽహ॥వాచమితి॥తుభ్యం తవ-విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః- పఞ్జరాధారస్థానీయచరణాలంకారాన్తర్గతానాం-తిత్తిరీణామితి-చరణాభరణరత్నవివక్షా-తిత్తిరిశబ్దః పక్షిజాత్యాపన్నయజుర్వేదప్రవక్తృ ఋషివచనః - సచాభేదారోపాన్మణిపరః- తేషాం-వాచం-పరం కేవలం-శృణుమః-కథంభూతాం - అరూపముఖరీం అదృశ్యమానవక్తృకాం-ముఖరీముద్భూతాం-యద్వా, చరణపఞ్జరతిత్తిరీణామిత్తి నూపురాదిచరణాభరణవివక్షైవ , అస్మిన్పక్షే , అరూపముఖరీమిత్యస్యానభివ్యక్తవర్ణాం,ధ్వన్యాత్మనాఽఽద్భూతామిత్యర్థః, హే బ్రహ్మన్ , నితమ్బపరిధానవస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన ప్రకల్ప్యాహ॥ కదమ్బకుసుమస్య,రుచిర్దీప్తిః,అఙ్కవిటఙ్కబిమ్బే - అఙ్కయోశ్చ , విటఙ్కబిమ్బయోస్సున్దరతరనితమ్బమణ్డలయోశ్చ, తేషాం సమాహారః,ప్రాణ్యఙ్గత్వాదేకవద్భావః తస్మిన్నఙ్కే లబ్ధా, పాఠాన్తరే , అఙ్గేతి సంబోధనం-నితమ్బమణ్డలే,కదమ్బరుచిః,క్వలబ్ధేత్యర్థః, మేఖలామాలక్ష్యాహ॥యస్యాం కదమ్బరుచ్యాం,అలాతపరిధిర్వర్తతే , అలాతస్యాఙ్గారకాష్ఠం,తద్భ్రమణనిమిత్తేన,వలయాకారరేఖాకృతిమాప

౧౧ ✽ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ అఙ్గ విటఙ్క బిమ్బే

న్నోఽగ్నిః పరిధిః, వస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన పరికల్ప్య వస్త్రమదృష్ట్వైవ పృచ్ఛతి ॥ క్వచ తేవల్కలమితి॥ జాడ్యానుకరణనిమిత్తఋషిత్వవ్యపదేశాభిప్రాయేణ వల్కలశబ్దప్రయోగః ❀ ॥౧౧॥ ❀ స్తనావాలక్ష్యాహ॥ హేద్విజ-సున్దరయోః-శృఙ్గయోః-కింసంభృతం-కింపూర్ణమస్తి, మనోహరం కించిదస్తి త్యేతావత్తు జానామి-యతో-మధ్యేన మధ్యకాయే-కృశోఽపి-త్వం, కృచ్ఛ్రేణ-శృఙ్గద్వయం-వహసి-యత్ర శృఙ్గయో-ర్మే, దృశిర్దృష్టి, రాశ్రితాసంలగ్నాఽస్తి, అన్యథైవం వహనం మద్దృశ్యాసంజనం చ న ఘటత ఇతి భావః, స్తనగతం కుఙ్కుమమాలక్ష్యాహ ॥ పఙ్కః, అరుణ-స్సురభిః, ఆత్మనస్తవ, విషాణే స్తనే-ఈదృగత్యపూర్వః, లిప్త ఇతి శేషః, కుతః, యేన పఙ్కేన-హేసుభగ-మేమమ, ఆశ్రమం-సురభీకరోషి ❀ ॥౧౨॥ ❀ హేసుహృత్తమ-తావకం త్వత్సమ్బన్ధినం-లోకం స్థానం-మే మహ్యం, ప్రదర్శయ-యత్రత్యః యత్తావకలోకస్థః, జనః, అస్మద్విధస్య మాదృశస్య-మనఉన్నయనౌ మనః క్షోభకౌ, ఉల్లాసకరౌ వా-రుత్వయత్వయలోపాః, యలోపస్యాసిద్ధత్వాన్న గుణః, ఇత్థం ఈదృశావపూర్వావయవౌ శృఙ్గరూపౌ స్తనా- వురసా బిభర్తి వక్త్రే చ-బహ్వద్భుతం-బిభర్తి -కింతత్-సరసరాససుధాది-సరసో మధురాలాపః-రాసో విలాసః, తాభ్యాం సహితా - సుధా అధరామృతం-ఆదిశబ్దేన స్మితాదిసంగ్రహః ❀ ॥౧౩॥ ❀ తవలోకే, ఆత్మనో దేహస్య-వృత్తిరాహారః, కావా, అఙ్గ హే సఖే, అదనాద్భహిః భక్షణవ్యతిరేకేణ భక్షణం విష్ణైవ-తవాత్మవృత్తిర్జీవనం-భవతీతి ప్రతిభాతి, సాక్షీదృశీ-అదనాద్ధవిర్వాతీతి పాఠే, హవిశ్శబ్దస్తద్గన్ధే ఉపచారాద్వర్తతే-అదనాచ్చర్వణా-ద్ధవిస్సబన్ధిగన్ధో - వాతి ఆయాతీ - తి తామ్బూలాభిప్రాయం-పూర్వోక్తపాఠ ఏవ సాధుః - విష్ణోః కలాసీతి హేతూక్తేత థాహి-తస్మిన్పాఠే-తవ భోజనాద్బహిర్భూతైవ వృత్తిరిత్యవభాతీత్యర్థః-కుతః-యత-స్త్వం విష్ణోః కలా అంశోఽసి.

మ్భోయస్యామలాతపరిధి, క్వచవల్కలం తే॥ ౧౧ ॥ కింసంభృతం రుచిరయోర్ద్విజశృఙ్గయోస్తే మధ్యే కృశో వహసి యత్ర దృశిశ్శ్రితా మే । పఙ్కోఽరుణస్సురభిరాత్మవిషాణ ఈదృగ్యేనాశ్రమం సుభగ మే సురభీకరోషి ॥ లోకం ప్రదర్శయ సుహృత్తమ తావకం మే యత్రత్య ఇత్థమురసావయవావపూర్వౌ । అస్మద్విధస్య మనఉన్నయనౌ బిభర్తి బహ్వద్భుతం సరససరాశసుధాదివక్త్రే॥ ౧౩ ॥ కా వాఽఽత్మవృత్తి ❀ రదనాద్బహిరఙ్గ భాతి విష్ణోః కలాస్యనిమిషోన్మకరౌ చ కర్ణౌ। ఉద్విగ్నమీనయుగళం ద్విజపఙ్క్తిశోచిరాసన్నభృఙ్గనికరం సరవన్ముఖం తే॥ యోఽసౌ త్వయా కరసరోజహతః పతఙ్గో దిక్షు భ్రమన్భ్రమత ఏజయతేఽక్షిణీ మే। ముక్తం న తే స్మరసి వక్రజటావరూథం కష్టోఽనిలో హరతి లమ్పట ఏష నీవిమ్ ॥ ౧౫ ॥ రూపం తపోధన తపశ్చరతాం తపోఘ్నం హ్యేతత్తు కేన తపసా భవతోపలబ్ధమ్ । చర్తుం తపోఽర్హసి మయా సహ మిత్ర మహ్యం కింవా ప్రసీదతి స వై భవభావనో మే ॥ ౧౬ ॥ న త్వాం త్యజామి దయితం ద్విజదేవదత్తం యస్మిన్మనో దృగపి నో న వియాతి లగ్నమ్ । మాం చారుశృఙ్గ్య ❀ ర్హసి నేతుమనువ్రతం తే చిత్తం యతః ప్రతిసరన్తు † శివాస్సచివ్యః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ ఇతి ల

విష్ణోర్నాశ్నాతి, అనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి శ్రుతేః-విష్ణోః కలాఽసీత్యత్ర హేతుః-తవ-కర్ణౌ విష్ణోరివా-నిమిషోన్మకరౌ అనిమిషౌ రత్న శ్రేష్ఠత్వేన నిమిషశూన్యౌ, ఉల్లసన్తౌ- మకరౌ తదాకారే కుణ్డలే, యయోస్తౌ-కిఞ్చ-తవ-ముఖం, సరవత్ శరత్సర ఇవ అదన్తత్వమార్షం తదేవాహ ॥ ఉద్విగ్నం చఞ్చలం మీనయుగళమివ - నేత్రద్వయం, యస్మిన్, ద్విజా దన్తాః-తేషాం-పఙ్క్త్యాః-శోచిః శోభా-యస్మిన్ - శోచిశ్శబ్దస్సాన్తః-సరసితు- ద్విజాః హంసాః- ఆసన్నో భృఙ్గనికర ఏవ- కేశస్తోమః- పరిమళలుబ్ధభృఙ్గ స్తోమో వా ❀ ॥౧౪॥ ❀ త్వయా, కరసరోజేన-హతః-యోఽసౌ, పతఙ్గః కన్దుకః-దిక్షు, భ్రమన్ భ్రమచిత్తస్య-మే-అక్షిణీ - ఏజయతే చఞ్చలతాం నయతి, వక్రకేశసమూహం, ముక్తబన్ధనం-నస్మరసి బధ్నాసి కిం-కష్టో ధూర్తః-లమ్పటః లాలసః ఏషః అనిలో వాయుః-నీవిం - హరతి-అధరామ్బరగ్రన్థిం హరతి, ఏతచ్చ న స్మరసి కిమ్ ❀ ॥౧౫॥ ❀ హే తపోధన-తపశ్చరతాం తపః కుర్వతాం, తపో విఘ్నకరమేతద్రూపం-భవతా, కేన తపసా-ఉపలబ్ధం ప్రాప్తం, హే మిత్ర, మయా సహ, తపశ్చర్తుమర్హసి, భవభావనః విశ్వస్రష్టా-స వై - అజః బ్రహ్మా-కింవా-మహ్యం-ప్రసీదతి-త్వాం భార్యాం కల్పయతీత్యర్థః ❀ ॥౧౬॥ ❀ హే ద్విజ-దేవేన బ్రహ్మణా దత్తం - త్వాం-న త్యజామి, యస్మింస్త్వయి, నోఽస్మాకం-దృఙ్మనశ్చ-లగ్నం- సత్ న వియాతి న తతోఽపగచ్ఛతి - హే చారుశృఙ్గి-యత-స్తే-చిత్తం-తతో-మాం త్వదధీనం-నేతుమర్హసి-సచివ్యస్తవ సఖ్యోఽపి- శివా అనుకూలాః - మాం ప్రతి-సరన్తు అనువర్తన్తాం-యద్వా-ఏతావత్పర్యన్తం, మేయాస్సచివ్యః-శివాః శేరవః-తాః ప్రతిసరన్తు నిర్యాన్తు, యద్వా - వనవాసేన సహవసన్త్యో హరిణ్యశ్శివాః ప్రతిసరన్తు ప్రదక్షిణం గచ్ఛన్తు-సరణ్య ఇతి పాఠే సరన్తీతి సరణ్యో రాత్రయః శివాః మఙ్గళరూపాః సరన్తు గచ్ఛన్తు ❀ ॥౧౭ ॥ ❀ ఇతీత్థం-లలనాఽనునయైస్త్రీ

❀ ౧౪॥ పా॥ అదనాద్ధవిరఙ్గవాతి. ౧౭ †॥ శ్లో॥ పా॥ శివాస్సరణ్యః.

ణానునయే - తాః స్వాధీనాః కర్తుమిత్యర్థః - అతినిపుణః - గాత్ర్యేషు - వైదగ్ధ్యం కౌశలం, యస్యాః - స్తయా - పరిభాషయా - తాం, విబుధవధూం అప్సరసం, మోహితచిత్తో౽ - తిసభాజయామాస సబహుమానం తామనుకూలామకరోత్ ॥౧౮॥ సా చ పూర్వచిత్తిః - తస్య - వీరయూథపతేః - వీరాణాం యూథస్య, పతేరాగ్నీధ్రస్య, బుద్ధ్యాదీనాం ద్వంద్వైక్యం, తేన - పరాక్షిప్తం ఆసక్తం - మనః - యస్యాస్సా - జమ్బూద్వీపపతినా - తేనాగ్నీధ్రేణ సహ - బహుకాలం, భౌమస్వర్గాః నవఖణ్డాః - తేషు - యే భోగా - స్తా - న్బుభుజే ॥౧౯॥ తత - స్స రాజశ్రేష్ఠ ఆగ్నీధ్రః - తస్యాం పూర్వచిత్త్యాం - నాభిప్రభృతీన్నవా - త్మజాన్పుత్రా - నజనయత్ - పుమాఖ్యాన్నరకాత్త్రాయత ఇతి పుత్ర ఇత్యవయవార్థావగమాయ పుత్రశబ్దః ప్రయుక్తః అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ॥౨౦॥ సా పూర్వచిత్తిః - ప్రతివత్సర - మేకైకం పుత్ర, మితి - నవ, సుతా - న్సూత్వా, గృహ ఏవ ఆగ్నీధ్రగృహ ఏవ - అపహాయ విహాయ - పున, రజం దేవం బ్రహ్మాణ, ముపతస్థే అభజత్ ॥౨౧॥ నాభ్యాదయ, ఆగ్నీధ్రసుతా, మాతు, రనుగ్రహా - దౌత్పత్తికేన స్వభావతః - సంహననం దృఢాఙ్గత్వం - బలంచ, తాభ్యా, ముపేతాః - పిత్రా ఆగ్నీధ్రేణ, విభక్తాని, విభాగమనతిక్రమ్య, ఆత్మతుల్యనామాని ఆత్మభిస్సహ తుల్యనామాని - జమ్బూద్వీపవర్షాణి, బుభుజుః, భారతవర్షస్యాపి భరతసంబన్ధాత్ పూర్వమజనాభమితి వ్యవహారాదాత్మతుల్యనామానీత్యస్యానవిరోధః ॥౨౨॥ ఆగ్నీధ్రో రాజా - అతృప్తకామ - స్తామేవా, ప్సరసం పూర్వచిత్తిం, అధిమన్యమానః తత్సఙ్గనిమిత్తానన్తర - మధికం కామయమానః, శ్రుతిభిశ్శ్రుత్యుక్తసాధనైః కర్మభిః, తస్యాః, స్సలోకతా - మవరున్ధైషాత్ప, కో౽సౌ లోక స్తత్రాహ ॥ యత్ర లోకే, ప్రాప్తం, పితరో మో

లనానునయాతివిశారదో గాత్ర్యవైదగ్ధ్య పరిభాషయా తాం విబుధవధూమధ్రిం వమతిరతిసభాజయామాస ॥ ౧౮ ॥ సా చ తత్తస్య వీరయూథపతేర్బుద్ధిరూపశీలవిద్యావయశ్శ్రియా ఔదార్యేణ పరాక్షిప్తమనాస్తేన సహాయుతాయుతపరివత్సరోపలక్షణం కాలం జమ్బూద్వీపపతినా భౌమస్వర్గభోగాన్బుభుజే ॥ ౧౯ ॥ తస్యాముహ వా ఆత్మజాన్స రాజవర ఆగ్నీధ్రో నాభికింపురుషహరివర్షేలావృతరమ్యకహిరణ్మయకురుభద్రాశ్వకేతుమాలసంజ్ఞాన్నవ పుత్రానజనయత్ ॥ ౨౦ ॥ సా సూత్వా౽థ సుతాన్ సర్వాననువత్సరం గృహ ఏవాపహాయ పూర్వచిత్తిర్భూయ ఏవాజం దేవముపతస్థే ॥ ౨౧ ॥ ఆగ్నీధ్రసుతాస్తే మాతురనుగ్రహాదౌత్పత్తికేనైవ సంహననబలోపేతాః పిత్రా విభక్తా ఆత్మతుల్య నామాని యథాభాగం జమ్బూద్వీపవర్షాణి బుభుజుః ॥ ౨౨ ॥ ఆగ్నీధ్రో రాజా౽తృప్తకామస్తామప్సరసమేవానుదినమధిమన్యమానస్తస్యాస్సలోకతాం శ్రుతిభిరవరున్ధ యత్ర పితరో మాదయన్తే ॥ ౨౩ ॥ సంపరేతే పితరి నవ భ్రాతరో మేరుదుహితౄర్మేరుదేవీం ప్రతిరూపా, ముగ్రదంష్ట్రీం, లతాం, రమ్యాం, శ్యామాం, నారీం, భద్రాం, దేవవీతి, మితిసంజ్ఞానవోదవహన్ ॥ ౨౪ ॥ **
*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వితీయో౽ధ్యాయః*********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ నాభిరపత్యకామో౽ప్రజయా మేరుదేవ్యా భగవన్తం యజ్ఞపురుషమవహితాత్మా౽య

దయన్తే ॥౨౩॥ పితర్యాగ్నీధ్రే, సంపరేతే మృతే సత్య, నన్తరం, నవ, భ్రాతరః, నాభిప్రభృతయః, సుమేరో, ర్దుహితౄః, మేరుదేవీప్రభృతీ, ర్నవ, ఉదవహన్ వివాహితవన్తః ॥౨౪॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వితీయో౽ధ్యాయః. **********************

ఏవం ప్రియవ్రతాగ్నీధ్రచరిత్రమభిధాయాగ్నీధ్రాపత్యచరిత్రమభిధిత్సుస్తావన్నాభిచరిత్రమాహ ॥ నాభిరితి తృతీయేన ॥ అపత్యకామస్సంతానార్థీ, నాభిరాగ్నీధ్రపుత్రః, అప్రజయా అవిద్యమానసంతానయా - మేరుదేవ్యా భార్యయా సహ, సమాహితచిత్తః, యజ్ఞపురుషం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం, అయజత్ యజ్ఞైరారాధితవాన్ శ్రద్ధయా కర్తవ్యవిషయత్వరయా, శుద్ధాన్తఃకరణేనచ, తస్య నాభేః, యజతస్సతః, ప్రవర్గ్యనామకేషు యాగేషు, ప్రచరత్సు ప్రవర్తమానేషు అనుష్ఠీయమానేషు ద్రవ్యాదయస్సప్త, యోగా ఉపాయాః, తేషాం, ముపపత్త్యా సంపత్త్యా, దురధిగమో దుష్ప్రాపో౽పి, భగవాన్, ద్రవ్యం హవిః, దేశః, సమే యజేతేతి విహితః, కాలో వసన్తాదిరూపః, విధానం విధిః అనుష్ఠానప్రకారః, భాగవతేషు వాత్సల్యం యస్య, తస్య భావ, స్తత్తయా, వత్సలతయేతి పాఠే, భాగవతేషు దయాళుతయా, నిజజనానాం భక్తజనానామభిప్రేతార్థవిధిత్సయా అభిమతార్థనిష్పాదనేచ్ఛయా, సౌత్వర్థే తృతీయా, అన్యయనేనవసతీతివత్, గృహీతహృదయః కృతసంకల్పః, శోభనాః ప్రతీకా అవయవా, యస్మిన్, తదేవ ప్రపఞ్చయతి, హృదయంగమం చిత్తాపహారిణం, తత్ర హేతుః, మనసాం, నయనానాంచ, అనన్దనాః, అనన్దయన్తీత్యానన్దనాః, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, తై, రవయవై, రభిరామం సు

న్తరం, అపరాజితం అకర్మవశ్యం, ఆత్మానం దివ్యవిగ్రహం, మావిశ్చకార ప్రకటీచకార ※ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ※ అథానన్తరం, హేతి విస్మయే, తమావిర్భూతం భగవన్తం, కథంభూతం, ఆవిష్కృతం, భుజానాం యుగద్వయం చతుష్టయం, యేన, హిరణ్మయం ప్రకాశబహులం, పురుషేషు విశిష్యత ఇతి పురుషవిశేష, స్తం పురుషోత్తమమిత్యర్థః, కపిశం పిశఙ్గం కౌశేయం క్రిమికోశోద్భవతన్తుజన్యం, వస్త్రం, బిభ్రతం, ఉరసి, విలసత్, శ్రీవత్స ఏవ లలామ చిహ్నం, యస్య, దరవరశ్శఙ్ఖః, వనరుహం పద్మం, చ్ఛారిచక్రం, అమృతమణిః, కౌస్తుభః, ఏవ, మాదిభి, రుపలక్షితం, స్ఫురత్కిరణా, యే, ప్రవరా, మణయః, తన్మయాని, యాని మకుటాదీన్య, ఙ్గానాం భూషణాని, తైర్విభూషితం, ఉపలభ్య దృష్ట్వా, ఋత్విజస్సదస్యాః, గృహపతిర్యజమానః, తేషామితరేతరద్వన్ద్వః తే, నిర్ధనా ఇవో, త్తమం ధన, ముపలభ్య, యథా బహుమానయుక్తా, తథార్హణేన పూజాపురస్సరమవనతశీర్షాణః నమ్రశిరసః - కృతప్రణామా ఇత్యర్థః, ఉపతస్థుః సమీపమేత్య స్తుతవన్తః - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్తిష్ఠతిరత్ర స్తుతౌ వర్తతే - మన్త్రకరణకత్వాభావాన్నోపాన్మన్త్రకరణ ఇత్యాత్మనేపదమ్ ※ ॥ ౩ ॥ ※ స్తుతిమేవాహ ॥ అర్హసీత్యాదినా పరమమఙ్గళాయనగుణకథనోఽసీత్యన్తేన నిగదేన ॥ యుష్మదీయార్హణగ్రహణోత్సుకమపరిపూర్ణం మాం కథం స్తుథేతి శఙ్కామపనుదన్త ఆహుః ॥ హే అర్హత్తమ - పరిపూర్ణోఽపి - త్వ - మనుపథానాం భృత్యానాం - అస్మాకం - అర్హణం, ముహుః - త్వయ మేవ - స్వీకర్తుమర్హసి - పరిపూర్ణస్య తవ నాస్మదర్హణగ్రహణేన న్యూనతేతి భావః - న వయం కార్త్స్న్యేన భవదీయగుణకథనే ప్రభవామః - కిన్త్వేకదేశకథన ఏవేతి వదన్తస్సన్తి - నమో నమ ఇత్యాదినా - ఋత

జయత్ ॥ ౧ ॥ తస్య హ వావ శ్రద్ధయా విశుద్ధభావేన యజతః ప్రవర్గ్యేషు చరత్సు ద్రవ్యదేశకాలమన్త్రర్త్విగ్దక్షిణావిధానయోగోపపత్త్యా దురధిగమోఽపి భగవాన్ భాగవతవత్సలతయా సుప్రతీక ఆత్మానమపరాజితం నిజజనాభిప్రేతార్థవిధిత్సయా గృహీతహృదయో హృదయంగమం మనోనయనానన్దనావయవాభిరామమావిశ్చకార ॥ ౨ ॥ అథ హ తమావిష్కృతభుజయుగళద్వయం హిరణ్మయం పురుషవిశేషం కపిశకౌశేయామ్బరధరమురసి విలసచ్ఛ్రీవత్సలలామం దరవరవనరుహవనమాలాచ్ఛూర్యమృతమణిగదాదిభిరుపలక్షితం స్ఫురత్కిరణప్రవరమణిమయమకుటకుణ్డలకటకకటిసూత్రహారకేయూరనూపురాద్యఙ్గభూషణవిభూషితమృత్విక్సదస్యగృహపతయోఽధనా ఇవోత్తమధనముపలభ్య సబహుమానమర్హణేనావనతశీర్షాణ ఉపతస్థుః ॥ ౩ ॥ అర్హసి ముహురర్హత్తమార్హణమస్మాకమనుపథానాం నమో నమ ఇత్యేతావత్సదుపశిక్షితం కోఽర్హతి పుమాన్ ప్రకృతిగుణవ్యతికరమతిరనీశ ఈశ్వరస్య పరస్య ప్రకృతిపురుషయోరర్వాక్తనాభిర్నామరూపాకృతిభిః స్వరూపనిరూపణం సకలజీవనికాయవృజిననిరసనశివతమప్రవరగుణగణైకదేశకథనాదృతే ॥ ౪ ॥ పరిజనానురాగవిరచితశబలసంశబ్దసలిల ※ శితకిసలయతులసికాదూర్వాఙ్కురైరపి సమ్భృతయా సపర్య

ఇత్యన్తేన - నమో నమ ఇత్యేతావదేవాస్మాకం సద్భిరుపశిక్షితం - త్వత్స్వరూపస్వభావయోరానన్త్యాత్, కార్త్స్న్యేన తత్కథనాయోగాత్కేవలం నమో నమ ఇత్యేవ కథనీయమితి సద్భిరుపశిక్షితా వయమిత్యర్థః - ఏతదేవాహుః - కోఽర్హతీతి - ప్రకృతేర్గుణాస్సత్త్వాదయః - తేషాం - వ్యతికరః పరిణామశ్శబ్దాదిరూపః - తద్విషయా మతిర్యస్య - అత ఏవ, అనీశః, అర్వాక్తనాభిస్తత్కార్యభూతాభిర్నామాదిభిరుపలక్షితః - తత్ర, నామ, దేవమనుష్యాదినామధేయం - రూపం సంస్థానం, ఆకృతిస్తద్వ్యఙ్గ్యా జాతి - స్తద్విషయమతి - ర్యస్య - అత ఏవ - అనీశః కర్మపరవశః, ప్రకృతిపురుషయోః - పరస్య విలక్షణస్యే, శ్వరస్య తవ - స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపశబ్దః స్వభావాదేరప్యుపలక్షణః - కర్తుం - కో నామ - పుమానర్హతి - సద్భ్యో తావన్మాత్రమేవార్హతి - నాధికమిత్యాహ ॥ సకలేతి ॥ సకలజనానాం - నికాయస్సమూహః, తస్య, వృజినం పాపం నిరస్యన్తీతి తథా - శివతమాః - ప్రవరాశ్చ - యే గుణా - స్తేషాం, గణా, స్తేషాం, య ఏకదేశః - తస్య, కథనాద్వినా - గుణలవకథనమాత్రమేవార్హతి న తు స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపస్వభావాదీనామానన్త్యాదితి భావః ※ ॥ ౪ ॥ ※ యద్యపి సమస్తపురుషార్థస్వరూపస్య తవ నానేన యోగేనార్థ - స్తథాపి, "పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి,, ఇతి భక్తిపూర్వకారాధనస్య కిఞ్చిన్మాత్రస్యాపి త్వత్ప్రీతికరత్వం త్వయైవ గీతమితీదం యజనం సూర్యాయ దీప ఇవ కిఞ్చిదారాధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ పరిజనేత్యాదినా ॥ అర్హతీత్యన్తేన ॥ పరిజనైః, రనురాగేణ, విరచితాః - శబలసంశబ్దాః గద్గదాక్షరస్తుతయః - సలిలం విశుద్ధం జలం - శిలం వ్రీహ్యాదిమఞ్జరీషణ్డః - సితేతి పాఠే - సితకిసలయాశ్శుద్ధపల్లవాః - ఏవమాదిభిః - స్సమ్భృతయా

※ శ్లో ॥ పా ॥ సితకిసలయ.

సంపాదితయా-పూజయా-పరితుష్యసి కిల ❋॥౫॥❋ తోషాదన్యోఽర్థో నానయేత్యాహుః-అనయా-ఇజ్యయా-ఇష్ట్వా, ఉరుభార భరయా-అనేకాఙ్గసంభృతయా-భగవతః-స్తవ-సముచితం-సమ్మత-మపేక్షిత, మర్థం ప్రయోజనం, నైవ పశ్యామః ❋ ॥౬॥ ❋ అత్ర హేతుం వదన్తో విశింషన్తి-ఆత్మనః స్వత ఏవ-అనుసవనం సర్వదా- అఞ్జసా సాక్షాత్-ద్విభూయమానా అతిశయేన భవన్తో-యే, అశేషాః పురుషార్థాః - తే స్వరూపం - యస్య-అతో నానయేష్ట్యార్థోఽస్తి కిం త్విష్టయా ఆరాధనమాత్రమిత్యాహుః॥ కింత్వితి॥ హే నాథ - ఆశిషః పురుషార్థాః - నాశాసానానామభీప్సతామస్మాక - మేతద్వ్యజనం-త్వదీయారాధనమాత్రం-భవితుమర్హతీతి త్వత్సన్తోషజననద్వారాస్మదుపయోగ్యేవేతి భావః - మాత్రచా భగవతోఽననురూపత్వం వివక్షితం-అననురూపారాధనప్రసక్త్యా పరమకారుణికత్వం వ్యఞ్జితమ్ ❋ ॥౭॥ ❋ తదేవ స్పష్టయన్త ఆహుః ॥ తథేతి॥ హే పరమపురుష, తత్ తదారాధనసమయ ఏవ- నాపచిత ఏవ అనుహూపను నారాధిత ఏవ - ప్రకృష్టకరుణయా - స్వమహిమానం అపహతపాప్మత్వాదిరూపం-మోక్షాఖ్యం - ఆవిర్భూతగుణాష్టకసంపత్తిరేవ హి మోక్షః , చకారాదస్మత్సమీహితం చ ఫలం - ఉపకల్పయిష్యన్ భవాన్నివర్తయిష్యన్ త్వ, మితరవ - త్వరిపూర్ణోఽపరిపూర్ణ ఇవ- నః అస్మాభి-రిహ యాగే, యథాయథావదుపలక్షితః దృష్టోఽసి నః కథంభూతానాం, ఆత్మనః స్వస్య, పరముత్కృష్టం , శ్రేయః పురుషార్థ-మవిదుషా-మత ఏవ, బాలిశానామజ్ఞానామ్ ❋ ॥౮॥ ❋ పరమకారుణికాత్సకలపురుషార్థస్వరూపాద్భగవతో - రాజ్ఞా ప్రార్థనీయస్య పుత్రస్య తుచ్ఛపురుషార్థతామావిష్కర్తుమతిదుర్లభస్య భగవద్దర్శనస్యైవ కైముత్యన్యాయేన నిరతిశయపురుషార్థతామాహుః ॥ అథేతి ॥ హే అర్హత్తమ, రాజ్ఞోఽభిమతాన్వరా-న్దాతుం , యద్యప్యా, విర్భూతోఽస్య , ధాష్ట్యయమేవ వరస్సంజాతః, కోఽసావిత్య

యాఽకిల పరమ పరితుష్యసి ॥౫॥ అథానయాఽపి న భవత ఇజ్యయోరుభారభరయా సముచితమర్థమిహోపలభామహే ॥౬॥ ఆత్మన ఏవానుసవనమఞ్జసా భూయమానాశేషపురుషార్థస్వరూపస్య కిన్తు నాథాశిష ఆశాసానానామేతదభిసంరాధనమాత్రం భవితుమర్హతి ॥౭॥ తద్యథా బాలిశానాం స్వయమాత్మనః శ్రేయః పరమవిదుషాం పరమపురుష ప్రకృష్టకరుణయా స్వమహిమానం చాపవర్గాఖ్యముపకల్పయిష్యన్ స్వయం చ నాపచిత ఏవేతరవదిహోపలక్షితః ॥౮॥ అథాయమేవ వరో హ్యర్హత్తమ యర్హి వావ బర్హిషి రాజర్షేర్వరదర్షభో భవాన్నిజపురుషేక్షణవిషయ ఆసీత్ ॥౯॥ అసఙ్గనిశితజ్ఞానానలవిధూతాశేషమలానాం భవత్స్వభావానామాత్మారామాణాం మునీనామనవరతపరిగుణితగుణగణపరమమఙ్గలాయనగుణగణకథనోఽసి ॥౧౦॥ అథ కథంచిత్స్ఖలనక్షుత్పతనజృమ్భణదురవస్థానాదిషు వివశానాం నః శ్రీమచ్చరణారవిన్దస్మరణాయ జ్వరమరణదశాయామపి సకలకశ్మలనిరసనాని తవ గుణకృతనామధేయాని వచనగోచరాణి భవన్తు ॥౧౧॥ కిఞ్చాయం రాజర్షిరపత్యకామః ప్రజాం భవాదృశీమాశాసాన ఈశ్వరమాశిషాం స్వర్గాపవర్గయోరపి భవన్తము

త్యాహ-యర్హి వావ యదా హి, రాజర్షేః, బర్హిషి యజ్ఞే , వరదర్షభః, భగవాన్, భవాన్, నిజానాం పురుషాణాం త్వద్భక్తానామస్మాకం, ఈక్షణవిషయ-ఆసీదితి, యత్ ❋ ॥౯॥ ❋ అసఙ్గేన వైరాగ్యేణ-నిశితం-యద్ , జ్ఞానం, తదేవా-నల-స్తేన-విధూతా-అశేషా-మలా-యేషాం తే- ఆత్మారామాణాం ప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానపరాణాం - భగవత్స్వభావానాం భగవత్సమారాధనధర్మాణాం -మునీనాం -కర్తరి షష్ఠీ-మునిభిః-అనవరతం సర్వదా- పరిగుణితాః పరిశీలితాః-గుణగణాః-యస్య-తస్య సంబోధనం-ఈదృశస్య తవ-గుణకథనమేవ-పరమమఙ్గలాయనం నిరతిశయశ్రేయస్సాధనం-కిముత తద్దర్శనమిత్యర్థః ❋॥౧౦॥❋ యతస్త్వద్గుణకథనం పరమమఙ్గలాయన -మతస్తదేవాయుక్తాస్వపి దశాసు నో భూయాదితి ప్రార్థయన్త ఆహుః॥ అథేతి॥ అథ ననుభగవన్-క్షుతాదిష్వయుక్తదశాసు-తత్ర-స్ఖలనం చలనం-పతనస్యోక్తత్వాత్ , దురవస్థానం దుఃఖిత్వేనావస్థానం- ఆదిశబ్దేనాశుచిత్వాద్యవస్థాన్తరసంగ్రహః-తథా-జ్వరదశాయాం-మరణదశాయాం చ-పరవశానా-మస్మాకం - శ్రీమతస్తవ-చరణారవిన్దస్మరణాయ-చరణారవిన్దం స్మర్తుం-సకలానాం-కశ్మలానాం నిరసనాని నివర్తకాని-గుణకృతనామధేయాని కల్యాణగుణప్రవృత్తినిమిత్తకాని తవ నామాని- వచనగోచరాణి ఉచ్చారణవిషయాణి భవన్తు ❋ ॥౧౧॥ ❋ ఇదానీం రాజ్ఞా ప్రార్థనీయమస్తీత్యావేదయన్త ఆహుః ॥ కిఞ్చేతి ॥ అయం రాజర్షిః నాభిః - పుత్రం కామయమానః తత్రాపి భవాదృశీం త్వత్సదృశీం-ప్రజా-మాశాసానః - ఆశిషామైహికపురుషార్థానాం-స్వర్గాపవర్గయోశ్చ-ఈశ్వరం ప్రదాతారం భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-త్వాం-ప్రజాయామేవ పురుషార్థ ఇతి ప్రత్యయో యస్య స-ఉపధావతి ఉపవర్తతే-భజతీత్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః - యథాఽధనో దరిద్రః-ఫలీకరణం తుషకణాదిక-మాశాసానో-ధనదం కుబేర-

ముపధావతి-తథేతి ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ఇదంచ నాతిచిత్రమిత్యాహుః॥ ఇహ సంసారే-అనుపాసితమహచ్చరణో యది భవేత్ -ఉపాసితమహచ్చరణం జనమపి నేత్యర్థః-తవ-పరాజితయా కర్మవశ్యైరనభిభూతయాఽనవసితపదవ్యా అలక్షితమార్గయా-సత్త్వధతిరోధాయికయా-అలక్షితః-కోవై నకోఽపి - అత- స్త్వయాఽనావృతమతిః-కః-అతఏవ-విషయాఏవవిషంతస్య-గరయో-వేగః-తేనా-నావృతా ప్రకృతిర్యస్య సః-కః- అత స్త్వన్మాయయా మోహితస్యైవ మాశంసాఘటత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ అతిదుర్లభసమస్తపురుషార్థమూర్తేస్తవ పుత్రార్థం సార్థమాహ్వానం హేలనమివాత స్తత్క్షన్తుమర్హసీతి విజ్ఞాపయన్త ఆహుః॥ యదుహవావేతి॥ హే అదభ్రకర్తః-బహుకార్యనిష్పాదక- ఉదారవ్యాపారకారిన్-అవితథకర్తః సత్యసంకల్పేతి వార్థః-హే దేవదేవ దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపి దేవ- హే సర్వాత్మన్-స్వప్రీయసే ప్రయోజనాయ-యద్యస్మా- దేవమాహూతో ఽసి-తత -స్తదర్థధియాం-తత్ర ప్రజాయామర్థధీః పురుషార్థబుద్ధి-ర్యేషాం-మతఏవ-మన్దానామజ్ఞానానాం-నోఽస్మాకం-దేవ హేళనం దేవస్యతవ-హేళనమాహ్వానరూపమపజ్ఞానం-తవ సామ్యేన హేతునా-ప్రతిబోధుం సోఢుమర్హసి ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ ఇత్యేవం-నిగదేనగద్యాత్మకేన సూక్తేనాభిష్టూయమానో-భగవాన్దేవో త్తమః - వర్షధరః భారతవర్షధారకో నాభి- స్తేనాభివాదితౌ-ఋత్విగ్భిరభివన్దితౌ-చరణౌ-యస్య సః-సదయం దయాసహిత-మిదం వక్ష్యమాణం వాక్య-మాహ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ అహో-ఋషయః - అవితథగీర్భిస్సత్యవాగ్భి-ర్భవద్భి-రసులభం దుర్లభం-వరం ప్రత్య-హం-యాచితః ప్రార్థితో-బతేత్యాశ్చర్యే-కోఽసౌ దుర్లభో వర

పధావతి ప్రజాయామేవ పురుషార్థప్రత్యయో ధనదమివాధనః ఫలీకరణమ్ ॥ ౧౨ ॥ కోవా ఇహ తేఽపరాజితయాఽపరాజితో మాయయాఽనవసితపదవ్యా నావృతమతిర్విషయవిషరయా నావృతమతిరనుపాసితమహచ్చరణః ॥ ౧౩ ॥ యదు హవావ పునరదభ్రకర్తరిహ సమాహూత స్తత్రార్థధియాం మన్దానాం నస్తద్యద్దేవహేళనం దేవదేవత దేవార్హసి సామ్యేన సర్వాత్మన్ప్రతిబోధుమవిదుషామ్॥ ౧౪ ॥ ఇతి నిగదేనాభిష్టూయమానో భగవాననిమిషఋషభో వర్షధరాభివాదితత్రిగ్భివన్దితచరణస్సదయమిదమాహ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అహో బతాహమృషయో భవద్భిరవితథగీర్భిర్వరమసులభమభియాచితో యదముష్యాత్మజో మయా సదృశో భూయాదితి మమాహమేవాభిరూపః కైవల్యాదథాపి బ్రహ్మవాదో న మృషా భవితుమర్హతి మమైవ హి ముఖం యద్ద్విజదేవకులమిత్యాగ్నీధ్రీయేంఽశకలయాఽవతరిష్యామ్యాత్మతుల్యమనుపలభమానః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి నిశామయన్త్యా మెరుదేవ్యాః పతిమభిధాయాన్తర్దధే భగవాన్బర్హిషి తస్మిన్నేవం విష్ణురాత భగవాన్పరమఋషిభిః ప్రసాదితో నాభేః ప్రియచికీర్షయా తదవరోధాయనే మెరుదేవ్యాం ధర్మాన్దర్శయితుకామో వాతరశనానాం శ్రమణానామృషీణామూర్ధ్వమన్థినాం శుక్లయా తనువాఽవతతార ॥ ౧౭ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻

స్తత్రాహ॥ మయా-సదృశ-ఆత్మజో భూయాదిత్యయం-కథం తస్య వరస్య దౌర్లభ్యం - తత్రాహ-మమ- అహమేవా-భిరూపస్సదృశః-కుతః కైవల్యాత్ ప్రకృతిపురుషలక్షణస్వాభావ్యాత్ ,,న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే న త్వత్సమో స్త్యభ్యధికః కుతోఽన్య ,,ఇత్యుక్తరీత్యా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణసమాభ్యధికరహితస్య మమ సదృశాన్తరాభావాన్మత్సదృశరూపో వరోఽతి దుర్లభ ఇత్యర్థః ॥ యద్యప్యయం వరో దుర్లభ స్తథాపి-హి యస్మాత్-ద్విజదేవకులం ద్విజా ఏవ-దేవాః తపో విద్యాదిభిర్దీప్యమానా స్తేషాం-కులం-మమైవ హి ముఖం ,,బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీ ,,దిత్యుక్తరీత్యా ముఖం-తతః-బ్రహ్మవాదః బ్రహ్మకులస్య మన్ముఖభూతస్య-వాదో వచః-మృషా మిథ్యా-న భవితుమర్హతీ,తి- అహమేవ మత్సదృశమన్యమనుపలభమానః-కలయా అంశేన-ఆగ్నీధ్రీయే నాభిసంబన్ధి-నిక్షేత్రే మేరుదేవ్యాం-అవతరిష్యామి ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఇత్యేవం- మేరుదేవ్యాం, నిశామయన్త్యాః శృణ్వత్యాః-స్సత్యా స్తత్పతిం నాభిః ప్రత్య-భిధాయ ఉక్త్వా -భగవా-నన్తర్దధే అన్తర్హితవాన్- హే విష్ణురాత రాజన్-అస్మిన్బర్హిషి యజ్ఞే-ఏవం మహర్షిభిః-ప్రసాదిత ఆరాధితో-భగవా-న్నాభేః -ప్రియమిష్టం-కర్తుం నిర్వర్తయితు-మిచ్ఛయా-తదవరోధాయనే నాభేర్భార్యాయాం మెరుదేవ్యాం-శుక్లయా సత్త్వప్రధానయా-తనువా తన్వా-అవతతార-కింకర్తుకామః-వాతరశనానాం దిగ్వాససాం-పాషణ్డివ్యావృత్త్యర్థమాహ-శ్రమణానాం తపస్వినాం - ఋషీణాం జ్ఞానినా-మూర్ధ్వమన్థినాం నైష్ఠికబ్రహ్మచారిణాం-ధర్మా- న్దర్శయితుకామః -అయమంశావతారః కపిలవత్తావన్మాత్రకృత ఈశ్వరత్వవ్యపదేశః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻

ఏవం నాభేశ్చరిత్రముపవర్ణితముపసంహరం త్రిభిరధ్యాయైరార్షభేః పుత్రస్య ఋషభస్య చరిత్రముపవర్ణయతి॥ అథ హేతి॥ అథహ-అవతరణానన్తరం-ఉత్పత్త్యేవ జన్మనైవ-అభివ్యజ్యమానాని-భగవల్లక్షణాని పాదతలాదిషు వజ్రాఙ్కుశాదీని-యస్య-సామ్యం సర్వభూతేషు సమత్వం, ఉపశమోఽన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః-వైరాగ్యం విషయేష్వనాసక్తిః, ఐశ్వర్యం సర్వభూతనియన్తృత్వం, మహావిభూతిస్సర్వసంపత్తిః - సామ్యాదిభిస్సహవర్ధమానః-అనుభావః ప్రభావో, యస్య, తం-నిశామ్య దృష్ట్వా, ప్రకృతయోఽమాత్యాదయః, ప్రజాః జనాః-బ్రాహ్మణదేవతాశ్చ గోబలీవర్దన్యాయేన బ్రాహ్మణదేవతా ఇత్యుక్తం, అవనీతలసమవనాయ భూమణ్డలపరిపాలనాయ, అతితరాం భృశం-జగృధుః ఐచ్ఛన్ ✽॥౧॥✽ తస్య జాతస్య పుత్రస్య-ఇత్థం సత్త్వప్రధానేన-వరీయసా శ్రేష్ఠేన, వర్ష్మణా దేహేన-బృహచ్ఛ్లోకేన విపులగుణప్రథయా-ఓజసా ఇన్ద్రియబలేన, బలేన దేహబలేన - శ్రియా సంపదా, యశసా విపులచరిత్రప్రథయా-వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం, శౌర్యం రణమధ్యే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం-తాభ్యాం చ - అతిశయితప్రభావత్వేన శ్రేష్ఠత్వాత్-వృషభ ఇతి నామధేయం-పితా నాభిశ్చకార ✽॥౨॥✽ ఋషభశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం ప్రభావాతిశయమేవ సంగ్రహేణాహ॥ యస్య హీతి॥ యస్య ఋషభస్య-వర్షే రాజ్యే-భారతవర్షే-స్పర్ధమానః ఋషభేణ విరోధమాచరన్-ఇన్ద్రః న వవర్ష, వృష్టిం నిరుద్ధవాన్, తత్-ఇన్ద్రకర్తృకమవర్షణ-మవధార్య నిశ్చిత్య-ఇన్ద్రకృత్యం ప్రహస్య-భగవాన్ - ఋషభదేవః-యోగేశ్వరః-ఆత్మీయవిచిత్రశక్త్యా స్వయమేవ-అజనాభం నామ వర్షం-భారతవర్షస్య ప్రాక్తనం నామ అజనాభమితి-అవర్షత్ ✽॥౩॥✽ నాభిస్తు-యథాభిలషితం స్వేచ్ఛా

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ అథహ తముత్పత్త్యైవాభివ్యజ్యమాన భగవల్లక్షణం సామ్యోపశమ వైరాగ్యైశ్వర్య మహావిభూతిభిరనుదినమేధమానానుభావం ప్రకృతయః ప్రజా బ్రాహ్మణదేవతాశ్చావనీతలసమవనాయాతితరాం జగృధుః ॥ ౧ ॥ తస్య హ వా ఇత్థం వర్ష్మణా వరీయసా బృహచ్ఛ్లోకేనౌజసా బలేన శ్రియా యశసా వీర్యశౌర్యాభ్యాం చ పితా ఋషభ ఇతీదం నామ చకార ॥ ౨ ॥ యస్య హీన్ద్రః స్పర్ధమానో భగవాన్ వర్షే న వవర్ష తదవధార్య భగవానృషభదేవో యోగేశ్వరః ప్రహస్యాత్మయోగమాయయా స్వవర్షమజనాభం నామాభ్యవర్షత్ ॥ ౩ ॥ నాభిస్తు యథాభిలషితం సుప్రజాస్త్వమవరుధ్యాతిప్రమోదభరవిహ్వలో గద్గదాక్షరయా గిరా స్వైరం గృహీతనరలోకధర్మం భగవన్తం పురాణపురుషం మాయయా విలసితమతిర్వత్స తాతేతి సానునయముపలాలయన్ పరాం నిర్వృతిముపగతః ॥ ౪ ॥ విదితానురాగమాపౌరప్రకృతి ✽ జనపదం రాజా నాభిరాత్మజం సమయసేతురక్షాయామభిషిచ్య బ్రాహ్మణేషూపనిధాయ సహ మేరుదేవ్యా విశాలాయాం ప్రసన్ననిపుణేన తపసా సమాధియోగేన నరనారాయణాఖ్యం భగవన్తం వాసుదేవముపాసీనః కాలేన తన్మహిమానమవాప ॥ ౫ ॥ యస్య హ వావ పాణ్డవేయ శ్లోకావుదాహరన్తి ॥ శ్లో ॥ కో ను తత్కర్మ రాజర్షేర్నాభేరన్వాచరే

నుసారం-సుప్రజాస్త్వం, శోభనాః ప్రజాః యస్య సుప్రజాః "నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోః" ఇత్యసిచ్, తస్య భావస్సుప్రజాస్త్వం దీర్ఘ ఆర్షః-సుపుత్రత్వ-మవరుధ్య ప్రాప్య - నిరతిశయప్రమోదేన-విహ్వలః గద్గదాక్షరయా, గిరా-మాయయా భగవన్మాయయా-స్వపుత్ర ఇతి - విలసితా-మతిః యస్య సః, హే వత్సేతి-సానురాగం-పుత్ర-ముపలాలయన్, పరాం-నిర్వృతిమానన్ద-ముపగతః-ప్రాప్తః, కథంభూతం పుత్రం - స్వైరం స్వేచ్ఛయా-గృహీతః నరలోకధర్మః మనుష్యాకారో-యేన-భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-పురాణపురుషం, పురాపి నవః పురాణః-తం, పురుషం పురుషశబ్దవాచ్యమ్ ✽॥౪॥✽ తతో, రాజా, నాభిః, ఆపౌరప్రకృతిజనపదం-పౌరాన్, ప్రకృతీః, దేశవాసినశ్చ, అభివ్యాప్య, విదితోఽనురాగో యస్మిన్-జనపద ఇతి పాఠే, ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్య "నావ్యయీభావాదతోఽమ్త్వపఞ్చమ్యాః" అవ్యయాదాప్సుపః ఇతి లుగభావశ్చ, ఈదృశమాత్మజం, సమయసేతవః వర్ణాశ్రమమర్యాదాస్తేషాం, రక్షాయాం, అభిషిచ్య, రాజ్యాభిషిక్తం కృత్వేత్యర్థః, బ్రాహ్మణానాముత్సఙ్గే, నిధాయ, విశాలాయాం బదరికాశ్రమే, మేరుదేవ్యా సహ, ప్రసన్నేన పరానుద్వేజకేన, నిపుణేన విఘ్నానుపహతేన తపసా సమాధియోగేన, సాఙ్గేన భక్తియోగేన, భగవన్తం, నరనారాయణాఖ్యం, వాసుదేవ, ముపాసీనః, కాలేన ప్రారబ్ధావసానకాలేన, తస్య వాసుదేవస్య, మహిమానం, అవాప, ఆవిర్భూతగుణాష్టకోఽభూత్, ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ✽॥౫॥✽ నాభేశ్చరిత్రం నిగమయన్ తత్ప్రభావప్రతిపాదకౌ శ్లోకావుదాహర్తుం తయోరార్యపరిగృహీతత్వమాహ॥ యస్య హీతి॥ హే పాణ్డవేయ, యస్య నాభేః శ్లోకౌ "లోపశ్శాకల్యస్య" ఇతి వలోపేతస్యాసిద్ధత్వాత్స్వరసంధ్యభావః-ఉదా

✽౫॥ శ్లో॥ పా॥ జనపదో.

హరన్తి,, ఆర్యా ఇతి శేషః॥ తావాహ॥ కోన్వితి॥ రాజర్షేర్నాభేః, తత్ప్రసిద్ధం-కర్మ-కోనుపుమాన, న్వాచరేత్, కుర్యాత్ న కోఽపీత్యర్థః-యస్య నాభేశ్శుద్ధేనకర్మణా-హరిర్భగవా, నపత్యతాంపుత్రతాం, అగాత్ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ నాభేరన్యః, కుతో బ్రహ్మణ్యః కో బ్రహ్మణ్య ఇత్యర్థః-ప్రథమార్థే తసిరార్షః - యస్యనాభే, ర్బర్హిషి యజ్ఞే-మఙ్గళైర్ద్విజార్జితధనాదిభిః-పూజితా విప్రాః, ఓజసామన్త్రబలేన-యజ్ఞేశం-దర్శయామాసుః, ప్రదర్శితవన్తః ॥ ౭ ॥ అథ రాజ్యాభిషేకానన్తరం-భగవానృషభదేవః-స్వంవర్షమజనాభంవర్షం, కర్మక్షేత్రంస్వర్గాపవర్గసాధనకర్మానుష్ఠానయోగ్యంస్థానం-మన్యమానః-అన్యేషాంగ్రహణాయ, ప్రదర్శితో గురుకులవాసోయేన-ఉపలబ్ధాః వరాయై-స్తై - ర్గురుభి, రనుజ్ఞాతః, గృహమేధినాంగృహశ్రమిణాం, ధర్మా, ననుశిక్షమాణః అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః, సమామ్నాతంవిహిత, ముభయవిధంప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణం, శ్రౌతస్మార్తరూపంవా-కర్మ అభియుఞ్జన్ అనుతిష్ఠన్- ఇన్ద్రేణదత్తాయాం, జయన్త్యాంభార్యాయా, మాత్మజానాం, శతం, జనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషామాత్మజానాం, మధ్యే, భరతో నామ, జ్యేష్ఠః పుత్రః, శ్రేష్ఠగుణ, ఆసీత్, యేనభరతేనభరతసంబన్ధేన, ఇదంఅజనాభంవర్షం, భారతమితివ్యపదిశన్తివ్యవహరన్తి ॥ ౯ ॥ తంభరత, మనుపశ్చా, త్కుశావర్తాదయో, నవసంఖ్యాకాః, నవతిప్రధానాః, ప్రథమపుత్రదశకే భరతః ప్రధానః, ఇతరేషు నవసుదశకేషు ప్రత్యేకంకుశావర్తాదయః ప్రధానా - స్స్వవ్యతిరిక్తనవత్యపేక్షయా ప్రధానా జ్యేష్ఠాః కుశావర్తాదయో, నవ-భరతమనుజాతాః, తమేవానుసృత్యస్థితా ఇతివాఽర్థః ॥ ౧౦ ॥ తత్రనవపుత్రాణాంమధ్యే, కవ్యాదయో-నవ-భాగవతధర్మప్రకాశకా-మహాభాగవతా, అ

త్స్వమాన్ । అపత్యతామగాద్యస్యహరిశ్శుద్ధేనకర్మణా ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మణ్యోఽన్యః కుతో నాభేర్విప్రామఙ్గళపూజితాః । యస్యబర్హిషియజ్ఞేశందర్శయామాసురోజసా ॥ ౭ ॥ x ॥ అథభగవానృషభదేవస్స్వవర్షంకర్మక్షేత్రమనుమన్యమానః ప్రదర్శితగురుకులవాసోలబ్ధవరైర్గురుభిరనుజ్ఞాతో గృహమేధినాంధర్మాననుశిక్షమాణో జయన్త్యామిన్ద్రదత్తాయాముభయలక్షణంకర్మసమామ్నాతమభియుఞ్జన్నాత్మజానామాత్మసమానానాంశతంజనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషాంఖలుమహాయోగీభరతో జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠగుణఆసీత్ । యేనేదంవర్షంభారతమితియతఆరభ్యవ్యపదిశన్తి ॥ ౯ ॥ తమనుకుశావర్తఇలావర్తోబ్రహ్మావర్తఆర్యావర్తోమలయకేతుర్భద్రసేనఇన్ద్రస్పృగ్విదర్భః కీకటఇతినవనవతి ప్రధానాః ॥ ౧౦ ॥ కవిర్హరిరన్తరిక్షః ప్రబుద్ధః పిప్పలాయనఆవిర్హోత్రోద్రుమిళశ్చమసః కరభాజనఇతిభాగవతధర్మదర్శనానవమహాభాగవతాస్తేషాంసుచరితంభగవన్మహిమోపబృంహితంవసుదేవనారదసంవాదముపశమాయనముపరిష్టాద్వర్ణయిష్యామః ॥ ౧౧ ॥ యవీయాంసఏకాశీతిర్జాయన్తేయాః పితురాదేశకరామహాశాలీనామహాశ్రోత్రియాయజ్ఞశీలాః కర్మవిశుద్ధాబ్రాహ్మణాబభూవుః ॥ ౧౨ ॥ భగవానృషభసంజ్ఞఆత్మతన్త్రస్స్వయంనిత్యనివృత్తానర్థపరంపరః కేవలానన్దానుభవఈశ్వరఏవవిపరీతవత్కర్మాణ్యారభమాణః కాలేనానుగతంధర్మమాచారేణోపశిక్షయన్నతద్విదాంసమ ఉపశాన్తోమైత్రః కారుణికో ధర్మార్థయశః ప్రజానన్దామృతావరోధేనగృహేషులోకాన్నియమయత్ ॥ య

భూవన్- తేషాంకవ్యాదీనాం-సుచరితం-భగవన్మహిమ్నా-ఉపబృంహితంవర్ధితం, భగవన్మహిమ్నాయుక్తమిత్యర్థః, అతఏవోపశమాయనంచిత్తశాన్తిహేతుంఉపరిష్టాదేకాదశే, వసుదేవనారదసంవాదే-వక్ష్యామః కథయిష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ కనీయాంసః, ఏకాశీతిసంఖ్యాకాః-జాయన్తేయాః-జయన్తీపుత్రాః -పిత్రాజ్ఞానువర్తినో-మహాశాలీనాః గార్హస్థ్యసంపత్సమృద్ధాః-మహాశ్రోత్రియాః అధీతసాఙ్గవేదాః-యజ్ఞానుష్ఠానశీలాః కర్మణా సదాచారేణ-విశుద్ధాః - బ్రాహ్మణా - బభూవుః ॥ ౧౨ ॥ అథఋషభసంజ్ఞో-భగవా-నాత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః-అతఏవ-నిత్యంనివృత్తా-కర్మాయత్తా-సుఖదుఃఖాద్యనర్థపరంపరాయస్య-కేవలః దుఃఖాసంభిన్నో-య - ఆనన్దః స్వరూపానన్ద - స్తస్యానుభవో-యస్యసః, స్వయమీశ్వరఏవసన్ - ఇతరవత్ప్రాకృతవత్-కర్మాణ్యారభమాణః వర్ణాశ్రమధర్మరూపాణికర్మాణికుర్వాణః, కింకుర్వన్-కాలేన-అనుగతంప్రలీనం-ధర్మ - మాచారేణతద్విదాంధర్మతదనుష్ఠానాదికముపజానతాముపశిక్షయన్-కిమర్థం-ధర్మాద్యవరోధేనధర్మాదిప్రాప్త్య - హేత్వర్థేతృతీయా-ఫలంచాత్రహేతుః-ధర్మాదిప్రాప్తిరూపఫలాయేత్యర్థః -ప్రజానన్దః ప్రజార్థో భోగః, అమృతం, ఏవంపురుషార్థ-చతుష్టయసంగ్రహః, సమస్స, ర్వభూతసమః-ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః-మైత్రః అపకృష్టేష్వపిభూతేషుస్వసామ్యబుద్ధిః కారుణికః పరదుఃఖాసహిష్ణుః - గృహేషుగృహాశ్రమేషు-లోకా-న్నియమయత్నియమయన్నభూదిత్యర్థః-న్యయమయదితినాపాఠః-ఆర్షత్వాదడభావోవా ॥ ౧౩ ॥ ఆచారేణోపశిక్షయన్నియమయదిత్యత్రహేతు-ర్యద్యదితి ॥ శీర్షణ్యః శ్రేష్ఠస్తేన-యద్య, దాచరితం-తత్తదేవహీయస్మా-ల్లోకోఽనువర్తతే అనుతిష్ఠతి ॥ తథాచో

౧౩ x॥ శ్లో॥ పా॥ న్యాయమయత్.

క్తం "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే" ఇతి-లోకసంగ్రహార్థమాచారేణోపాశిక్షయదిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తథా, సకలః ధర్మో యస్మిన్-తత్-బ్రహ్మగుహ్యం వేదరహస్యం, యద్యపి, స్వేనైవ-విదితం, తథాపి, బ్రాహ్మణాన్-పృష్ట్వా, తైః, దర్శితమార్గేణ, సామాదిభిః, ఉపాయైః, జనతాం జనసమూహం, మనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యాదిభిః, ఉపచితైః, సర్వైః క్రతుభిః, యథావిధి, శతకృత్వః, ఇయాజ ఇష్టవాన్, తత్ర, ద్రవ్యం హవిః, దేశః, "స్వమేయజేతే"త్యుక్తో దేశః, కాలః వసన్తాదిః, వయః "జాతపుత్రః కృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతే"త్యుక్తం వయః, శ్రద్ధా కర్తవ్యవిషయా త్వరా, వివిధః ఉద్దేశః, ఇతికర్తవ్యతా ॥ ౧౬ ॥ భగవతా, ఋషభేణ, తస్మిన్ వర్షే భారతే, పరిరక్ష్యమాణే సతి, కశ్చన పురుషః, భర్తరి ఋషభే, అనుసవనం శశ్వత్, విజృమ్భితః, యః, స్నేహోఽనురాగః, తస్యాతిశయః, మన్తరేణ-వినా అన్యం పురుషార్థం, మాత్మనస్స్వస్యావిద్యమానం, మన్యస్మాత్పురుషాన్తరాత్, కదాచిదపి, కేనాపి నిమిత్తేన, నాపేక్షతే ॥ ౧౭ ॥ స భగవాన్ ఋషభదేవః, కదాచిత్ సంచరన్, బ్రహ్మావర్తం, గతః, బ్రహ్మర్షి శ్రేష్ఠానాం సభాయాం, ప్రజానాం, నిశామయన్తీనాం శృణ్వతీనాం సతీనాం, ఆత్మజాన్, అవహితాత్మనస్సమాహితచిత్తాన్, ప్రశ్రయో వినయః, ప్రణయస్స్నేహః, తాభ్యాం, యుక్తస్సుఖం, తేన, యన్త్రితాన్ వశీకృతాన్, ఉపశిక్షయన్, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోవాచహ ॥ ౧౮ ॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ********

ఉక్తిమేవాహ ॥ ఋషభ ఇతి ॥ తావన్ముక్త్యుపాయత్వేన భగవదుపాసనముపదేక్ష్యమాణో వైరాగ్యం వినా ఉపదిష్టోఽపి భక్తియోగో న సమ్యక్ప్రతితిష్ఠతీతి తదుత్పత్తయే కామాన్నిన్దతి ॥ నాయమిత్యర్ధేన ॥ దేహభృతాం మధ్యే, యో, నృలోకః

దృష్ట్యా చరితం తత్తదనువర్తతే లోకః ॥ ౧౪ ॥ యద్యపి స్వవిదితం సకలధర్మం బ్రాహ్మం గుహ్యం బ్రాహ్మణైర్దర్శితమార్గేణ సామాదిభిరుపాయైర్జనతామనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యదేశకాలవయశ్శ్రద్ధర్త్విగ్వివిధోద్దేశోపచితైస్సర్వైరపి క్రతుభిర్యథోపదేశం శతకృత్వ ఇయాజ ॥ ౧౬ ॥ భగవతర్షభేణ పరిరక్ష్యమాణ ఏతస్మిన్ వర్షే న కశ్చన పురుషో వాఞ్ఛత్యవిద్యమానమాత్మనోఽన్యస్మాత్కథంచన కిమపి కర్హిచిదవేక్షతే భర్తర్యనుసవనం విజృమ్భితస్నేహాతిశయమన్తరేణ ॥ ౧౭ ॥ స కదాచిదటమానో భగవానృషభో బ్రహ్మావర్తగతో బ్రహ్మర్షిప్రవరసభాయాం ప్రజానాం నిశామయన్తీనామాత్మజానవహితాత్మనః ప్రశ్రయప్రణయభరసుయన్త్రితానప్యుపశిక్షయన్నితి హోవాచ ॥ ౧౮ ॥ ************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ********

ఋషభదేవ ఉవాచ ॥ నాయం దేహో దేహభాజాం నృలోకే కష్టాన్కామానర్హతి విడ్భుజాం యే । తపో దివ్యం పుత్రకా యేన సత్త్వం శుద్ధ్యేద్యస్మాద్బ్రహ్మసౌఖ్యం త్వనన్తమ్ ॥ ౧ ॥ మహత్సేవాం ద్వారమాహుర్విముక్తేస్తమోద్వారం యోషితాం సఙ్గిసఙ్గమ్ । మహాన్తస్తే సమచిత్తాః ప్రశాన్తా విమన్యవస్సుహృదస్సాధవో యే ॥ ౨ ॥ యే

మనుష్యలోకస్తస్మిన్సత్యయం మనుష్యదేహః, కష్టాన్కృచ్ఛ్రసంపాద్యాన్, అన్తతో దుఃఖరూపాన్, కామాన్ శబ్దాదీన్ప్రతి, నార్హతి, కామాననుభవితుం నార్హతీత్యర్థః కామోపభోగార్థో నాయం నృదేహ ఇత్యర్థః-కుతః-యే కామాః-విడ్భుజామపి సూకరాదీనామపి-సన్తి, కిన్తు, హే పుత్రకాః, దివ్యం దేవస్య విష్ణోరారాధనరూపం, తపశ్చర్తుమర్హతీతి కిం తత్తపః, యదర్హతి, తత్రాహ, యస్మాత్తపసః, శుద్ధ్యేత్ నిరస్తసంసారో భవేత్, యేన చ, బ్రహ్మసుఖమపారం భవేత్, కామోపభోగేన సంసృతిః-ఏవం కామోపభోగస్సంసృతిహేతుర్భగవదుపాసనం మోక్షహేతురిత్యుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ఏవం భోగోపాసనయోర్బన్ధమోక్షహేతుత్వమభిధాయ తయోర్నిదానమాహ ॥ మహత్సేవామితి ॥ మహతాం సేవా మహత్సేవా, తాం-ముక్తేర్ద్వారం మూలకారణం, మాహుః, తథా, యోషితాం స్త్రీణాం, యే, సఙ్గినః, తేషాం, సఙ్గం, తమసస్సంసారస్య, ద్వారమాహురిత్యనుషఙ్గః, కే తే మహాన్తః, యత్సేవాపి ముక్తేర్ద్వారం, తత్రాహ సార్ధేన ॥ యే, సమచిత్తత్వాదిగుణయుక్తాస్తే, మహాన్త ఇత్యన్వయః, సమచిత్తాః సుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియమాణచిత్తాః, సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానాత్ ప్రశాన్తాః జితబాహ్యాన్తఃకరణాః, విమన్యవః తితిక్షవః, సుహృదః సర్వభూతహితైషిణః, సాధవః పరోపకారనిరతాః-మయీశేఽస్మచ్ఛరీరకే అస్మదన్తరాత్మని సర్వేశ్వరే, శాస్త్రసృష్ట్యా స్వాత్మనో భగవదాత్మకత్వా దేవ ముక్తిః, యథాహ ప్రహ్లాదః "సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః" ఇతి, యద్వా-క్షేత్రజ్ఞశక్త్యభిభవాద్భగవదంశోద్భవా దేవ ముక్తిః, కృతం సౌహృదం ప్రీతిరేవార్థః, ప్రయోజనం, యేషాం తే-దేహంభరవార్తికేషు-దేహధారణవార్తైవ న ధర్మవిషయా వార్తా-యేషు జనేషు తేషు-గృహేషు చ - కథంభూతేషు-జాయా కళత్రం-ఆత్మజాః పుత్రాః-రాతిర్మిత్రం-ధనం వా-తద్వత్సు-ప్రీతియుక్తాన భ

వన్తి-యే- యేచ-లోకే-యావదర్థాః దేహధారణాపేక్షార్థమాత్రగ్రాహిణః - దేహనిర్వాహకాధికార్థస్పృహాశూన్యా ఇత్యర్థః ❁ ॥౩॥ ❁కామాన్నార్హతీతియదుక్తం తదుపపాదయతి॥నూనమితి॥ప్రమత్తః ఆత్మభ్రాన్త్యా దేహపరవశః-అత ఏవ-దీనః-యద్యదిన్ద్రియప్రీతయే-కర్మ- ఆపృణోతివ్యాప్రియతే - కరోతీతియావత్-తత్కర్మ సాధుసమీచీనం-నమన్యతే-కుతః, యతః యస్మాదిన్ద్రియప్రీత్యర్థాత్కర్మణః-అసన్నప్యస్థిరోఽపి, అయం క్లేశదో దేహః, ఆసబభూవ, ప్రాప్త ఇతి-తస్యైవపునః కరణం, సాధు, నమన్య ఇత్యర్థః ❁ ॥౪॥ ❁నను దేహస్యాస్థిరత్వాత్కియానయమనర్థ ఇత్యాశఙ్క్యాహ॥పరాభవ ఇతి॥యావ-దాత్మనః ప్రకృతివిలక్షణస్యాత్మనః- స్తత్త్వం, యాథాత్మ్యం-యావన్నజిజ్ఞాసతే జ్ఞాతుం నేచ్ఛతి-నజానాతీత్యర్థః, తావదబోధజాతః ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిమిత్తః - పరాభవః- ఆత్మస్వరూపతిరోభావః, యావచ్చ పరాభవస్తావదిన్ద్రియప్రీతయే-క్రియాః ప్రవర్తన్తే । యావచ్చ క్రియా-స్తావదిదం మనః, కర్మాత్మకం కర్మ-ప్రవణం, నతుజ్ఞానప్రవణం-యేన కర్మాత్మకేన, మనసా, భూయోఽపి శరీరసంబన్ధః-శరీరాణాం నశ్వరత్వేఽపి పునః పునస్తత్సంబన్ధోఽవిచ్ఛిన్న ఇతి తన్నిమిత్తానర్థపరంపరాప్యవిచ్ఛిన్నేతిభావః ❁॥౫॥ ❁ఏతదేవాహ॥ఏవమితి॥అవిద్యయా దేవమనుష్యాద్యాత్మాధిక దేహవిశిష్టత్వేనాహంకారమమకారరూపయా - ఉపధీయమానే కర్మవాసనామూలయా సంసృజ్యమానే సత్యాత్మని- మనః-కర్మవశం-ప్రయుక్తేప్యాపాదయతి-పురుషమితి శేషః- అతో-యావ-ద్వాసుదేవే, మయి-ప్రీతిః ప్రీతిరూపా భక్తిర్న స్యా-త్తావద్దేహయోగేన నముచ్యతే ❁ ॥౬॥ ❁ నకేవలం దేహయోగమాత్రమపి త్వనర్థాన్తరం చేత్యాహ॥యదేతి॥స్వార్థే స్వస్య పురుషార్థభూతే స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానే - అప్రమత్తస్సన్- గుణేహాం శబ్దాదిగుణవిషయామిన్ద్రియాణాం ప్రవృత్తిం-అయథా-ఆత్మనస్స్వాభావికీనభవతి- కింతు - దేహసంబన్ధప్రయుక్తేతి-విపశ్చిద్వివేకీసన్-యదా-సహసా, నపశ్యతి - తదాఽసౌ పుమాన్-గతస్మృతిః స్వాత్మపరమాత్మస్మృతిరహితః-అత ఏవా, జ్ఞః, మైథున్యం మైథునసుఖప్రధానం-గృహం, ప్రాప్య-తత్ర - తాపాన్ - విన్దతి-ప్రాప్నోతి-ఏతదుక్తం భవతి-అనాదికర్మవాసనయా అహంకారమమకారరూపావిద్యా, అవిద్యయాచ దేహసంబన్ధః-దేహసంబన్ధేన పునః కర్మ- కర్మణస్తాపః-తాపానుభవేన కర్మణోవినాశేఽపితద్వాసనాయా అనివృత్తౌ పునరవిద్యా- తతో దేహసంబన్ధ ద్వారా తాపానుభవ-ఇత్యేవం చక్రవత్పరివృత్తిః ❁॥౭॥❁ ఏవంరూపసంసారస్యనిదానం వాసనైవ తన్నివృత్తిరేవముక్తేర్నిదానమితి ప్రతిపాదయితుం తావద్వాసనాపమిథునీభావమూలేత్యాహ॥పుంస ఇతి॥ పుంసః - స్త్రియా సహ, యోఽయం, మిథునీభావ- స్తం-ప్రత్యేకం తయోర్హృదయగ్రన్థిం, మాహుః-హృన్మనః-తద్గతాకర్మవాసనాదుశ్ఛేదత్వాద్గ్రన్థిరిత్యుచ్యతే - మిథునీభావం , హృదయగ్రన్థి-కారణమాహురిత్యర్థః-యోఽసౌ హృదయగ్రన్థిర్యం మిథునీభావమాహుస్తత్రాహ ॥ యతః హృదయగ్రన్థేర్హేతో-ర్గృహాదిభిర్విషయభూతై-రహం మమేత్యవిద్యారూపో-మహాన్మోహో, జనస్య-భవేత్ ❁॥౮॥❁ హృదయగ్రన్థిశైథిల్యమేవముక్తిహేతురిత్యాహ॥యదేతి॥ అస్య పురుషస్య - ద్రఢిమాదార్ఢ్యయుక్తః-కర్మానుబన్ధః-కర్మ అనుసృత్య-బధ్యతే సంబధ్యత ఇతి కర్మానుబన్ధః-కర్మణి క్రియమాణే తత్స్పృష్టభావేన ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యద్వా-కర్మా- నుబధ్యతే ప్రాప్యతే, యేన -సకర్మానుబన్ధః-యస్మిన్సతి నాన్తరీయకం కర్మ సకర్మానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఏవంభూతో మనోహృదయగ్రన్థిః-మనోరూపం-యద్ధృత్ అన్తఃకరణం, హృదయశబ్దస్య హృదయస్థానపరత్వాశఙ్కానివృత్తయే మన ఇత్యుక్తం - తద్గతో గ్రన్థిర్వాసనారూపః- యద్వా-హృదయగ్రన్థిశబ్దో వాసనాయాం రూఢః-మనసో-యో హృదయగ్రన్థిరితి - యదాశ్లథేత శిథిలో భవేత్-తదా-జనః-అస్మాత్సంపరివర్తతః సంపరివర్తాత్సంసారా-న్ముక్తః- హేతుం కర్మరూపహేతు - మతిహాయ పుణ్యాపాపవిధూమేత్యర్థః-పరం పరమపురుషం-యాతి ❁ ॥౯॥ ❁ఇదానీం హృదయగ్రన్థిశైథిల్యసాధనాన్యాహ చతుర్భిః॥ హంస ఇతి॥హంసే అవిద్యాదిదోషగన్ధరహితే, గు

వామయిః శేకృతసౌహృదార్థా జనేషు దేహంభరవార్తికేషు । గృహేషు జాయాత్మజరాతిమత్సు నప్రీతి
యుక్తాః ❁ యావదర్థాశ్చలోకే ॥౩॥ నూనం ప్రమత్తః కురుతే వికర్మ యదిన్ద్రియప్రీతయ ఆపృణోతి । నసాధుమ
న్యే యత ఆత్మనోఽయమసన్నపి క్లేశద ఆస దేహః ॥౪॥ పరాభవస్తావదబోధజాతో యావన్న జిజ్ఞాసత ఆత్మ
తత్త్వమ్ । యావత్క్రియాస్తావదిదం మనో వై కర్మాత్మకం యేన శరీరబన్ధః ॥౫॥ ఏవం మనః కర్మవశం ప్ర
యుఙ్క్తే హ్యవిద్యయాఽఽత్మన్యుపధీయమానే । ప్రీతిర్న యావన్మయి వాసుదేవే నముచ్యతే దేహ ❁ యోగేన
తావత్ ॥ యదా న పశ్యత్యయథా గుణేహాం స్వార్థే ప్రమత్తస్సహసా విపశ్చిత్ । గతస్మృతిర్విన్దతి తత్ర తా
పానాసాద్య మైథున్యమగారమజ్ఞః ॥౭॥ పుంసః స్త్రియా మిథునీభావమేతం తయోర్మిథో హృదయగ్రన్థిమాహుః ।
అతో గృహక్షేత్రసుతాప్తవిత్తైర్జనస్య మోహోఽయమహం మమేతి ॥౮॥ యదా మనోహృదయగ్రన్థిరస్య
కర్మానుబద్ధో దృఢ ఆశ్లథేత । తదా జనస్సంపరివర్తతేఽస్మాన్ముక్తః పరం యాత్యతిహాయ హేతుమ్ ॥౯॥ హం

రాహితోపదేష్టరి మయి, యద్వా, మద్రూపే గురౌ, భక్త్యా గురుభక్తేః ప్రథమకారణత్వాత్, అనువృత్త్యా సేవయా, తత్పరతయా వితృష్ణయా శబ్దాదిషు తృష్ణాభావేన - ద్వన్ద్వానాం శీతోష్ణాదీనాం - తితిక్షయా - సర్వత్ర ఇహాముత్ర చ - జన్తోః - వ్యసనావగత్యా దుఃఖానుసన్ధానేన - జిజ్ఞాసయా హేయోపాదేయయోర్జ్ఞానేచ్ఛయా, తపసా అనాశకేన తపసా - ఈహానివృత్త్యా వృథాకాష్ఠానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిర్మదారాధనరూపైర్వర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భగవత్కథయా చ - అహమేవ దేవో యేషాం తే - భాగవతాః - తేషాం - సఙ్గాత్ మద్గుణకీర్తనాత్, నిర్వైరాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః - నిర్వైరాదిభిః - హే పుత్రాః - దేహగేహయోః - ఆత్మాత్మీయబుద్ధేః - జిహాసయా - త్యాగేన ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన ప్రకృతివిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవయోగేన, వివిక్తసేవయా విశుద్ధాహారేణ - సధ్ర్యక్ సమ్యక్, ప్రాణేన్ద్రియమనసాం - జయేన సచ్ఛ్రద్ధయా సదుపాయవిషయశ్రద్ధయా - బ్రహ్మచర్యేణ స్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శశ్వత్ సదా, అసంప్రమాదేన కర్తవ్యస్యాపరిత్యాగేన - వాచాం - యమేన నియమేన ॥ ౧౨ ॥ సర్వత్ర భూతేషు - మద్భావవిచక్షణేన బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనేన, విజ్ఞానం శాస్త్రం - తేన - విరాజితేన ఉద్దీపితేన - జ్ఞానధ్యానాత్మకేన - యోగేన సమాధియోగేన చ - ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తః ధైర్యప్రయత్నవ్యవసాయైర్యుక్తః - సత్త్వశబ్దో వ్యవసాయపరః - ఉక్తసాధనకలాపేతత్సాధ్యే చ వ్యవసాయః - తతః ప్రయత్నః - తత్ర ధైర్యం - ఏవ - ముక్తేన సాధనజాతేన - కుశలస్సన్ - అహమాఖ్యం దేహాహంకారాఖ్యం - లిఙ్గం బన్ధహేతుం - యద్వా - అహంకారగోచరే దేహేఽహంకారశబ్దో లక్షణయా వర్తతే - అహంబుద్ధివిషయం లిఙ్గం దేహం - వ్యపోహేత్ - అపనుద్యాత్ ఉక్తసాధనకలాపోపచితయా భగవద్భక్త్యా హృదయగ్రన్థిశైథిల్యాపాదనద్వారా దేహసంబన్ధం వ్యపోహేదితి భా

సేగురౌమయి భక్త్యాఽనువృత్త్యా * వితృష్ణయా ద్వన్ద్వతితిక్షయా చ । సర్వత్ర జన్తోర్వ్యసనావగత్యా జిజ్ఞాసయా * తపసేహానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిర్మత్కథయా చ నిత్యం మద్దేవసఙ్గాద్గుణకీర్తనాన్మే । నిర్వైరసామ్యోపశమేన పుత్రా జిహాసయా దేహగేహాత్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన వివిక్తసేవయా ప్రాణేన్ద్రియాత్మాభిజయేన సధ్ర్యక్ । సచ్ఛ్రద్ధయా బ్రహ్మచర్యేణ శశ్వదసంప్రమాదేన యమేన వాచామ్ ॥ ౧౨ ॥ సర్వత్ర మద్భావవిచక్షణేన జ్ఞానేన విజ్ఞానవిరాజితేన । యోగేన ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తో లిఙ్గం వ్యపోహేత్కుశలోఽహమాఖ్యమ్ ॥ ౧౩ ॥ కర్మాశయం హృదయగ్రన్థిబన్ధమవిద్యయాసాదితమప్రమత్తః । అనేన యోగేన యథోపదేశం సమ్యగ్వ్యపోహ్యోపరమేత యోగాత్ ॥ ౧౪ ॥ పుత్రాంశ్చ శిష్యాంశ్చ నృపో గురుర్వా మల్లోకకామో మదనుగ్రహార్థః । ఇత్థం విమన్యు * రనుశిష్యాదతజ్జ్ఞాన్న యోజయేత్కర్మసు కర్మమూఢాన్ ॥ ౧౫ ॥ లోకస్స్వయం శ్రేయసి నష్టదృష్టిర్యోఽర్థాన్సమీహేత నికామకామః । అన్యోఽన్యవైరం సుఖలేశహేతోరనన్తదుఃఖం చ న వేద మూఢః ॥ ౧౬ ॥ కస్తం స్వయం తదభిజ్ఞో విపశ్చిదవిద్యాయా * మన్తరే వర్తమానమ్ । దృష్ట్వా

వః ॥ ౧౩ ॥ తదేవాహ ॥ కర్మాశయం కర్మవాసనారూపం - హృదయగ్రన్థిబన్ధం - కథం భూతం అవిద్యయా అహంకారాదిరూపావిద్యయా - కర్మద్వారా - ఆసాదితం - ప్రమాదరహితః - యథోపదేశం - ఉపదేశప్రకారమనతిక్రమ్య - నుష్ఠితేనానేన యోగేన - సమ్యగ్వ్యపోహ్య - యోగాదుపరమేత యావత్కర్మాశయవ్యపోహం యోగోఽనుష్ఠేయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సంసారైకభేషజం యోగముపదిశ్య హితోపదేష్టాఽస్మిన్నేవ యోగే లోకో నియోజ్య ఇత్యాహ ॥ మల్లోకం మత్సారూప్యం - కామయమానః - మదనుగ్రహో యస్యార్థః - ప్రయోజనతయాభిమతః స మదనుగ్రహార్థః - పితా - పుత్రాన్ - గురుః - శిష్యాన్ - నృపః - ప్రజాః - విమన్యుః శిక్షితస్యాకరణే కోపశూన్యః - అతజ్జ్ఞాన్ ఉక్తయోగమజానానాన్, ఇత్థం - మనుశిష్యాత్ - న తు - కర్మమూఢాన్ - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణా - మూఢానజ్ఞాన్ - పునః కర్మసు నియోజయేత్ ॥ ౧౫ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ లోక ఇతి త్రిభిః ॥ లోకః - స్వయం - శ్రేయస్తత్సాధనవిషయజ్ఞానశూన్యః - తత్ర హేతుః - యో లోకః - నికామమతిశయేన - కామో - యస్య - తథాభూతస్సన్ - అర్థాన్ శబ్దాదివిషయానేవ - సమీహతే అనర్థావహాఽర్థసాధనకర్మాణ్యేవ కురుతే - అతః - శ్రేయసి నష్టదృష్టిరితి భావః - అర్థానామనర్థగర్భత్వేన తత్ప్రసాధనం - శ్రేయోఽనభిజ్ఞతామూలమిత్యాహ ॥ అన్యోన్యేతి ॥ సుఖలేశానాం శబ్దాదీనామర్థానాం, హేతోః - కర్మణః - అన్యోన్యవైరం - తతః - అనన్తదుఃఖం చ - న వేద - అతో - మూఢః శ్రేయసి లోకః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం, మవిద్యాయామన్తరే వర్తమానమజ్ఞానాన్తర్మగ్నం - కర్మమార్గ ఏవ వర్తమానమితి వా - తం - శ్రేయసి - నష్టదృష్టిం పురుషం - దృష్ట్వా - స్వయం - తదభిజ్ఞః శ్రేయస్తత్సాధనాభిజ్ఞః అత ఏవ - విపశ్చిత్ హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞః - సుహృచ్చేత్ - కః పుమాన్ - కుబుద్ధిం - తత్ర కర్మణి, ప్రయోజయేత్, శత్రుశ్చేత్ కర్మణి ప్రవర్తయేది

త్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః-యథాఽఽత్మనైవగచ్ఛన్తం-అన్ధం-తేనైవగచ్ఛేత్కోబ్రూయాదితి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁యస్తూక్తభక్తియోగోపదేశేనసంసారాన్నమోచయేత్తస్యగురుత్వాదికమేవనాస్తీత్యాహ ॥ గురురితి ॥ యఃగుర్వాది-ర్హితాద్యుపదేష్టాఽపి-సముపేతస్సంప్రాప్తో-మృత్యుస్సంసారో-యేన-తంపుమాంసం-యోగోపదేశేన,నమోచయేత్,సగుర్వాదిరేవనభవతీత్యర్థః ❁॥ ౧౮ ॥ ❁ఏవంతావన్మోక్షధర్మానుపదిశ్యభ్రాతృశుశ్రూషాలక్షణంధర్మంస్పర్ధాదినివృత్తయేతేషాంజన్మకథనపూర్వకమాహ ద్వాభ్యామ్॥ మమే-దంశరీరం-దుర్విభావ్యంఅనిరూప్యం-ఇతరసజాతీయత్వేనవిభావయితుమశక్యమిత్యర్థః-హియస్మాత్-సత్వం,మే-హృదయంహృద్యం-సత్వప్రచురంమమేదంశరీరం-ఇతరశరీరంగజస్తమఃప్రచురమితితత్సజాతీయత్వేనదుర్విభావ్యమిత్యర్థః- కింతత్సత్వం-యద్ధృదయంమఇత్యుక్తం-తత్రాహ-యత్రసత్వే-ధర్మః-అగ్రకృతః-యత్రచాధర్మ-ఆరాద్దూరా-త్పృష్ఠేకృతః - భాగవతధర్మరోచకంప్రవృత్తిధర్మాగోచకంచయ-త్తత్సత్వమిత్యర్థః- యత-స్సత్వప్రచురంమచ్ఛరీరం-అతో-మా-మార్యా,ఋషభంశ్రేష్ఠం-ప్రాహుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁హృదయేనసత్వప్రధానహృదయేన - ఉపలక్షితా - త్తస్మాన్మచ్ఛరీరా-జ్జాతా-భవన్త-స్సర్వేసత్వప్రచురాః-అత-స్సనాభంసోదరం-మహీయాంసంభవతాంపూజ్యం-అముంభరత - మక్లిష్టబుద్ధ్యానిష్కపటభావేన-భజధ్వం-నను[illegible]
రాజపుత్ర[illegible]
[illegible]తత్రాహ-తదేవ - మేశుశ్రూషణం-ప్రజాపాలనంచ-భరతభజనేనైవ[illegible]
భయంకృతంస్యాదితిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఇదానీంభాగవతాశ్చసేవ్యాఇతివక్తుంతేషాంసర్వేభ్యశ్శ్రైష్ఠ్యమాహ
త్రిభిః ॥ భూతేషుచేతనాచేతనేషు - విరోహన్తీతివీరుధః-వీరుద్భ్యఃస్థావరేభ్యః - యే-ఉత్తమా-స్సరీసృపాఃజఙ్గమాః

పునస్తంసఘృణఃకుబుద్ధింప్రయోజయేదుత్పథగంయథాన్ధమ్ ॥ ౧౭ ॥ గురుర్నసస్యాత్స్వజనోనసస్యాత్పితా
నసస్యాజ్జననీనసాస్యాత్ । దైవంనతత్స్యాన్నపతిశ్చసస్యాన్న మోచయేద్యస్సముపేతమృత్యుమ్ ॥ ౧౮ ॥
ఇదంశరీరంమమదుర్విభావ్యం సత్వం హిమే❁హృదయంయత్రధర్మః । పృష్ఠేకృతోమేయదధర్మ ఆరాదతో
హిమామృషభంప్రాహురార్యాః ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్భవన్తోహృదయేనజాతాస్సర్వే మహీయాంసమముంస
నాభమ్ । అక్లిష్టబుద్ధ్యాభరతంభజధ్వంశుశ్రూషణంమేభరణం ప్రజానామ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతేషువీరుద్భ్య ఉ
త్తమాయేసరీసృపాస్తేషుసబోధనిష్ఠాః । తతోమనుష్యాఃప్రమథాస్తతోఽపిగన్ధర్వసిద్ధావిబుధానుగా
యే ॥ ౨౧ ॥ దేవాసురేభ్యోమఘవత్ప్రధానాదక్షాదయోబ్రహ్మసుతాశ్చతేషామ్ । భవఃపరస్సోఽథ❁వి
రిఞ్చవీర్యస్సమత్పరోఽహంద్విజదేవదేవః ॥ ౨౨ ॥ నబ్రాహ్మణైస్తులయేభూతమన్యత్పశ్యామివిప్రాఃకిమ
తఃపరంతు । యస్మిన్నృభిఃప్రహుతంశ్రద్ధయాఽహమశ్నామికామంనతథాఽగ్నిహోత్రే ॥ ౨౩ ॥ ధృతాత

స్తేషు, సబోధనిష్ఠాఃబోధనసహితాస్థితిర్యేషాంపశ్వాదీనాం - తే - కీటాదిభ్యఉత్తమా-స్తేభ్యోమనుష్యా-స్తేభ్యోఽపిప్రమథా-స్తతోగన్ధర్వా-స్తతస్సిద్ధా-స్తతోఽపివిబుధానుగాః, కిన్నరాదయః-తేభ్యోఽసురా-స్తేభ్యోఽపిమఘవత్ప్రధానాఇన్ద్రప్రభృతయోదేవాః - దేవాసురేభ్యఇత్యత్రసంధిరార్షః - తేషాంతేభ్యోఽపి-దక్షాదయోబ్రహ్మసుతాః-తేభ్యోఽపి-భవోరుద్రః-వరఃశ్రేష్ఠః, సభవః - విరిఞ్చవర్యః - విరిఞ్చఃబ్రహ్మావర్యఃశ్రేష్ఠో-యస్యతథాభూతః-భవస్యజనకోవిరిఞ్చఃభవాచ్ఛ్రేష్ఠఇత్యర్థః - విరిఞ్చవీర్యఇతిపాఠే - విరిఞ్చస్య - వీర్యంశక్తిః,కారణం, యస్య - విరిఞ్చవీర్యః - తజ్జనకత్వాద్విరిఞ్చస్తతఃపరఇత్యేవార్థః - సఃవిరిఞ్చః - మత్పరః - అహంపరోయస్యసతథాభూతః - అహంతు-ద్విజదేవాః-బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాఏవదేవోయస్యతథాభూతః-ఉత్కర్షకాష్ఠాపన్నాద్విజదేవాఇతిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁తదేవాహ ॥ నేతి ॥ హేవిప్రాఇతితత్రత్యబ్రాహ్మణానాంసంబోధనం - బ్రాహ్మణై-రన్యద్భూతం-నతులయేసమమేవనపశ్యామి-అతో-బ్రాహ్మణేభ్యఃపరముత్కృష్టం-భూతం-కింపశ్యామినకించిత్-సమస్యైవాభావాదధికం-కుతస్త్యమిత్యర్థః॥ తత్రహేతూనాహసార్ధేన ॥ యస్మిన్బ్రాహ్మణాగ్నౌ-శ్రద్ధయా-ప్రకర్షేణహుతమన్నాదికం-కామంయథేచ్ఛం-అహ-మశ్నామి - యథాబ్రాహ్మణాన్తర్యామిత్వేనాశ్నామినతథాగ్నిహోత్రేఅశ్నామిఅగ్నిహోత్రశబ్దఃకర్మనామధేయం-అగ్నిహోత్రః-వైదికయాగాదికర్మోపలక్షకః-తత్రనాశ్నామీత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ *కించ॥ధృతేతి॥తనూశబ్దశ్శమాదిగుణపరః-వేదపరోవా-పురాణీచిరంతనీ-మేతనూర్మూర్తిర్వేదాఖ్యా -యేనబ్రాహ్మణేన-ఇహలోకే-ధృతా-శమాదిగుణపరత్వేతు॥శమోదమ,, ఇత్యాదిస్తత్ప్రపఞ్చః - యత్రబ్రాహ్మణే-నిరతిశయపవిత్రం-సత్వం-ప్రతిష్ఠితమితిశేషః-తథా-యత్రబ్రాహ్మణే-శమాదయఃప్రతిష్ఠితాః-తత్ర - శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః,బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహోదమః-అనృతరాహిత్యంభూతహితం

౨౨ ॥ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ విరిఞ్చవీర్యః

చ సత్యం-అనుగ్రహః భూతానుగ్రహః-తపః అనశనాదిః - తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-అనుభవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః ॥ ౨౪ ॥ *తథాపి నిస్పృహా వయమిత్యాహ ॥ మత్త ఇతి । పరస్మాత్ప్రసిద్ధాదపి-పరతః పరస్మాత్-స్వర్గాపవర్గయోరధిపతేః - మత్తోఽపి-ప్రార్థనీయం - యేషాం బ్రాహ్మణానాం-న కించిదస్తి-కించన ప్రార్థనీయం యేషాం తే అకించనాః తేషాం-మయి-భక్తిం కుర్వతాం - ఇతరేణైహిక-పురుషార్థేన-కిము స్యాత్ న కిమపీత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ *ఏవం భాగవతభక్తిం విధాయేదానీం సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకత్వభావం విధత్తే ॥ సర్వాణీతి ॥ హే సుతాః-చరాణి, ధ్రువాణి-స్థావరాణి చ-సర్వాణి భూతాని-మద్ధిష్ణ్యతయా మచ్ఛరీరతయా-ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాం పరస్పరవైలక్షణ్యబుద్ధిమద్భిః-భవద్భిః-పదే పదే క్షణే క్షణే-సంభావితవ్యాని సంమాననీయాని-తద్భూతసంభావనమేవ-మమార్హణమారాధనమ్ * ॥ ౨౬ ॥ *మదారాధనమేవ చ నిరతిశయఫలసాధనమిత్యాహ ॥ మన ఇత్యాది ॥ మనోవచోదృశా-మన్యేషాం చ కరణానాం, మీహితస్య వ్యాపారస్య-సాక్షాత్కృతం దృష్టం-ఫలం -మత్పరిబర్హణం మదారాధనమేవ-యేన మత్పరిబర్హణేన వినా-పుమాన్-కాలపాశరూపాన్మహావిమోహాద్విమోక్తుం-నేశేత్ న శక్నుయాత్ -మదారాధనమేవ ముక్తిసాధనం-మదారాధనం చ సర్వభూతానాం బ్రహ్మాత్మకతయా సంభావనమేవేతి భావః * ॥ ౨౭ ॥ *స్వయమనుశిష్టాన్హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞానపి- ఆత్మజాన్-లోకానుశాసనార్థం - లోకస్య వివిచ్య జ్ఞాపనార్థమేవ-మనుశాస్య - స- మహాప్రభావ-స్సర్వభూతసుహృద్భగవా-నృషభాపదేశః ఋషభ ఇతి అపదేశో వ్యవహారో యస్య సః - పరమహంసాః బ్రహ్మవిదః- తేషాం ధర్మం-భక్త్యాదిరూపం-ఉప

నూరుశతీ మే పురాణీ * యేనేహ సత్త్వం పరమం పవిత్రమ్ । శమో దమస్సత్యమనుగ్రహశ్చ తపస్తితిక్షాఽనుభవశ్చ యత్ర ॥ ౨౪ ॥ మత్తోఽప్యనన్తాత్పరతః పరస్మాత్స్వర్గాపవర్గాధిపతేర్న కించిత్ । యేషాం కిముస్యాదితరేణ తేషామకించనానాం మయి భక్తిభాజామ్ ॥ ౨౫ ॥ సర్వాణి మద్ధిష్ణ్యతయా భవద్భిశ్చరాణి భూతాని సుతా ధ్రువాణి । సంభావితవ్యాని పదే పదే వో వివిక్తదృగ్భిస్తదు హార్హణం మే ॥ ౨౬ ॥ మనోవచోదృక్కరణేహితస్య సాక్షాత్కృతం మే పరిబర్హణం హి । వినా పుమాన్యేన మహావిమోహాత్కృతాన్తపాశాన్న విమోక్తుమీశేత్ * ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ ఏవమనుశాస్యాత్మజాన్స్వయమనుశిష్టానపి లోకానుశాసనార్థం మహానుభావః పరమసుహృద్భగవానృషభాపదేశ ఉపశమశీలానాముపరతకర్మణాం మహామునీనాం భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యలక్షణం పారమహంస్యం ధర్మముపశిక్షమాణస్స్వతనయశతజ్యేష్ఠం పరమభాగవతం భగవజ్జనపరాయణం భరతం ధరణిపాలనాయాభిషిచ్య స్వయం భవన ఏవోర్వరితశరీరపరిగ్రహ ఉన్మత్త ఇవ గగనపరిధానః ప్రకీర్ణకేశ ఆత్మన్యారోపితాహవనీయో బ్రహ్మావర్తాత్ప్రవవ్రాజ ॥ ౨౮ ॥ జడాన్ధబధిరమూకపిశాచోన్మాదవదవధూతవేషోఽభిభాష్యమాణోఽపి జనానాం గృహీతమౌనవ్రతస్తూష్ణీం బభూవ ॥ ౨౯ ॥ తత్ర తత్ర పురగ్రామాకరఖేటఖర్వటవాటశిబిరవ్రజఘోషసార్థగిరివనాశ్రమాదిష్వనుపథమవనిచరాపసదైః పరి

శిక్షయిష్యన్, స్వగతం - భూమణ్డలపాలనాయాభిషిచ్య - బ్రహ్మావర్తాత్స్వదేశాత్-ప్రవవ్రాజేత్యన్వయః - కేషాముపశిక్షయిష్యన్ - మునీనాం శుభాశ్రయమననశీలానాం - కథంభూతానాం-ఉపరతకర్మణాం నివృత్తప్రవృత్తికర్మణాం-ఉపశమశీలానాం బాహ్యాన్తఃకరణనియమనశీలానాం-కథంభూతం భరతం-స్వస్య-తనయానాం పుత్రాణాం-శతజ్యేష్ఠం-భగవజ్జనా భాగవతా- స్త ఏవ-పరాయణా భజనీయా-యస్య-త, మత ఏవ, పరమభాగవతం భాగవతశ్రేష్ఠం-భగవద్భక్తైర్భాగవతపర్యన్తత్వ ఏవ పూర్తైః- స్వయం కథంభూతః ప్రవవ్రాజ-గృహ ఏవ- ఉర్వరితః అవశిష్టః శరీరమాత్రపరిగ్రహో-యస్య-పరిత్యక్తవస్త్రభూషణాదిదేహానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఉన్మత్త ఇవోపలక్షితః-గగనమేవ పరిధానం యస్య, దిగంబర ఇత్యర్థః, ప్రకీర్ణా విక్షిప్తాః, కేశాః, యేన ఆత్మన్యారోపిత-ఆహవనీయో వైదికోఽగ్నిః, యేన, ఉన్మత్త ఇవేత్యాది నానాశాస్త్రప్రసిద్ధిత్వముచ్యతే, కంతు,, జనేనావమతో యోగీ యోగసిద్ధిం చ విన్దతి ,, ఇతి న్యాయేన యోగవర్ధకావమానాదిఫలకవ్రతవిశేషాదచ్యన్తే * ॥ ౨౮ ॥ *అభిభాష్యమాణోఽపి-జనానాం మధ్యే, జడాదివ -ద్వర్తమానః-అవధూతవేషః అవధూతస్సర్వైః పరిభావ్యో వేషో యస్య సః, గృహీతం మౌనవ్రతం యేన తూష్ణీం బభూవ-తదారభ్య నాభాషతేత్యర్థః * ॥ ౨౯ ॥ *తత్ర తత్ర పురాదిషు, అనుపథం మార్గే మార్గే-అవనిచరాపశదైః దుర్జనైః-తర్జనాదిభిః - పరిభూయమానః-మక్షికాభిః-వనగజ ఇవ, త, ద విగణయన్నేవ- ఏకచర ఏకాకీ సన్-పృథ్వీం పరితో బభ్రామేత్యన్వయః ॥ తత్ర-పురం పట్టణం-గ్రామోఽట్టరహితః-ఆకరః ఖనిః-ఖేటః కృషీవలగ్రామః, ఖర్వటో నిషాదాదిగ్రామః-వాటః పుష్పాదివాటికా-శిబిరం సేనాయా ఆవాసస్థానం-వ్రజో గవాం,

స్థానం - ఘోషో గోపాలానామావాసస్థానం సార్థో యాత్రికజనసఙ్ఘాతః ఆశ్రమః ఋషీణామావాసస్థానం - తర్జనం భయజనకవ్యాపారః - తాడనం ప్రహారః - మేహనముపరిమూత్రణం - నిష్ఠీవనం ఖాత్కృత్య శ్లేష్మప్రక్షేపణం - గ్రావ్ణాం పాషాణానాం - శకృతో మలస్య - రజసశ్చ - ప్రక్షేపః - పూతివాతోఽపానవాయుః - దురుక్తం శాపః - ఏతైః - అవిగణనే దృష్టాన్తః - మక్షికాభిరివ వనగజ ఇతి - తత్రైవ హేతుః - అసత్సంస్థానే - అసతః స్వతః పరిణామినోఽచిద్ద్రవ్యస్య - పరిణామరూపే సన్నివేశే - దేహోపలక్షణే దేహాకారే - సదపదేశే దేహాత్మభ్రాన్తిమతామాత్మతత్త్వవ్యపదేశవిషయే - శరీర ఇత్యర్థః - ఉభయానుభవః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః - తత్స్వరూపేణ - స్వమహిమ్న్యవస్థానేన - స్వస్య స్వాత్మనో, మహిమా స్వభావః - తస్మిన్నవస్థానేన - ఉభయానుభవరూపత్వ ఏవ హ్యాత్మనస్స్వస్వభావేనావస్థితిరిత్యేవముక్తం - స్వమహిమావస్థానేన హేతునా - దేహే తదనుబన్ధిని చ - అనారోపితః అహంమమాభిమానో యేన - తస్య భావస్తత్త్వం - తస్మాత్ - దేహవిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవరూపస్వభావస్థిత్యా నిరస్తదేహాత్మాభిమానత్వాదిత్యర్థః - అత ఏవ, అఖణ్డితమనాః, సర్వాత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారైకమహోపాసకర్యస్య ✿ ॥ ౩౦ ॥ ✿ అతిసుకుమారాణాం, కరచరణాద్యవయవానాం, విశిష్టో - న్యాసస్సన్నివేశో, యస్య సః - తథా ప్రకృత్యైవ, సున్దరః - స్వభావసిద్ధో హాసః, తేన సున్దరం ముఖం యస్య, నవనళినవదాచరన్తీ - శిశిరతారే తాపహారిణీ - కనీనికే - యయోస్తే, అరుణే, ఆయతే - నయనే - తాభ్యాం, రుచిరః - తథా, సదృశా అన్యూనాధికాః సుభగాస్సున్దరాశ్చ, కపోలాదయో, యస్య, తథా - విగూఢస్మితం, యద్వదనం - తస్య, మహో

భూయమానో మక్షికాభిరివ వనగజః - తర్జనతాడనమేహనష్ఠీవనగ్రావశకృద్రజఃప్రక్షేపణపూతివాతదురుక్తైస్తదవిగణయన్నేవాసత్సంస్థాన ఏతస్మిన్ దేహోపలక్షణే సదపదేశే, ఉభయానుభవస్వరూపేణ స్వమహిమావస్థానేనాసమారోపితాహంమమాభిమానత్వాదవిఖణ్డితమనాః, పృథివీమేకచరః పరిబభ్రామ ॥ ౩౦ ॥
అతిసుకుమారకరచరణోరఃస్థలవిపులబాహ్వంసగళవదనాద్యవయవవిన్యాసః ప్రకృతిసున్దరః స్వభావహాససున్దరముఖో నవనళినదళాయమానశిశిరతారారుణాయతనయనరుచిరస్సదృశసుభగకపోలకర్ణకణ్ఠనాసో విగూఢస్మితవదనమహోత్సవేన పురవనితానాం మనసి కుసుమశరాసనముపదధానః పరాగవలమ్బమానజటిలకుటిలాలకకపిశకేశభూరిభారోఽవధూతమలినేన నిజశరీరేణ గ్రహగృహీత ఇవాదృశ్యత ॥ ౩౧ ॥
యర్హి వావ స భగవాన్ లోకమిమం యోగస్యాద్ధా ప్రతీపమివాచక్షాణస్తత్ప్రతిక్రియాకర్మ బీభత్సితమితి వ్రతమాజగరమాస్థితశ్శయాన ఏవాశ్నాతి పిబతి ఖాదత్యవమేహతి హదతి స్మ చేష్టమాన ఉచ్చరిత ఆదిగ్ధోద్దేశః ॥ ౩౨ ॥
తస్య హ యః పురీషసురభిసౌగన్ధ్యవాయుర్దిశో దశ యోజనం సమన్తాత్సురభిం చకార ॥ ౩౩ ॥
ఏవం గోమృగకాకచర్యయా వ్రజంస్తిష్ఠన్నాసీనశ్శయానః కాకమృగగోచరితః పిబత్యవమేహతి స్మ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి నానాయోగచర్యా

త్సవేన విభ్రమేణ, పురాఙ్గనానాం, మనసి, కుసుమశరం కామ, ముపదధానః ఉద్దీపయన్, ఏవంభూతోఽపి - పరాక్పరతః - అవలమ్బమానాశ్చ తే, కుటిలాశ్చ, కపిశాశ్చ, కేశాః, తేషాం, భూరిభారో, యస్య, అవధూతం మలినం - యన్నిజశరీరం, తేన, గ్రహగృహీత ఇవ గ్రహగ్రస్త ఇవ, దృశ్యతే - జనైరితి శేషః ✿ ॥ ౩౧ ॥ ✿ యర్హి యదా, స భగవాన్ ఋషభః - లోకం జనం, యోగస్య, అద్ధా సాక్షాత్ ప్రతీపం విరోధ - మాచరన్తం, మాచక్షాణః - పశ్యన్ బభూవ - తస్య - ప్రతికూలం ప్రతిక్రియాకరణం చ - బీభత్సితం నిన్దితమిత్యాచక్షాణః - ప్రతిక్రియాకరణస్య లోకానర్థావహత్వాదితి భావః - తదా - ఆజగరం వ్రతం - ఏకత్రస్థిత్వా ప్రారబ్ధోపభోగరూపం వ్రత - మాశ్రితస్సన్ - శయాన ఏవ - అశ్నాతి - ఖాదతి - అశనం భోజనం - ధానాదిచర్వణం ఖాదనం, అవమేహతి మూత్రయతి, హదతే పురీషముత్సృజతి - ఉచ్చరితమన్నమలం - ఉచ్చరితే పురీషే - చేష్టమానో విలుఠన్ - తేనైవ - ఆదిగ్ధా అవలిప్తా - ఉద్దేశా దేహప్రదేశా - యస్య సః ✿ ॥ ౩౨ ॥ ✿ బీభత్సితమిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ పురీషస్య, సురభిణా గన్ధేన - సౌగన్ధ్యం యస్య - స వాయుః, సమన్తా - ద్దశయోజనం, సురభీ చకార - పురీషస్య సౌగన్ధ్యోక్తిర్యోగప్రభావాతిశయజ్ఞాపనార్థా ✿ ॥ ౩౩ ॥ ✿ ఏవం - గవాదిచర్యయా - పానాది - కరోతి స్మ, తదేవాహ ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా, కాకమృగగవామివాస్య దవిచరితం వృత్తిర్యస్య ✿ ॥ ౩౪ ॥ ✿ ఇతి ఇత్థం - నానాయోగచర్యాచరణః - యోగిభిరేవం కర్తవ్యమితి ప్రదర్శనాయ నానావిధయోవ్రతాని కుర్వాణః, కైవల్యాధిపతిః మోక్షాధిపతిః - పరమాత్మదృష్ట్యేదం విశేషణం - భగవాన్ ఋషభః - ఆత్మని స్వాత్మశరీరకే - తథా - సర్వేషాం భూతానా - మాత్మభూతే చ - భగవతి వాసుదేవే - పరమాత్మదృష్ట్యైవేదం - వాసుదేవ ఆత్మని స్వస్మిన్నితి - అవ్యవధానానన్తర్యోదరభావేన - వ్యవధీయతేఽనేనేతి వ్యవధానం తిరోధాయకం కర్మ - అవ్యవధానేన తిరోధాయకాభావే

ననిమిత్తేన-యుః-అనన్తరోదరభావః, తేన- అన్తరంభేదః - ఉచ్ఛబ్దోఽప్యర్థః-అరశబ్దోఽల్పేవర్తతే, ఈషదపిభేదఇత్యర్థః-తతోనఞ్సమాసః స్వరూపతిరోధాయకాభావాదభ్యన్తరభూతరాగాదిభేదవిరహేణ, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదజ్ఞానస్యకించిన్మాత్రస్యాప్యభావేనేతియావత్ - ఆత్మనఃస్వస్య,సిద్ధాః-సమస్తార్థా-స్తైః-పరిపూర్ణః-అతఏవ-యదృచ్ఛయా అనిచ్ఛయాఽపి యోగప్రభావాదేవానుషఙ్గికతయాప్రాప్తాన్యపి-వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణి-హేనృప-హృదయేనమనసా,నాభ్యనన్దత్, మనోజవోమనసఇవదేహస్యవేగః,దూరదర్శనందూరస్థవస్తుగ్రహణం-వైహాయసాదీనాంసంసృతినిమిత్తత్వేనముక్తివిరోధిత్వాత్తానినపరిగృహీతవానిత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః ***************************

యదుక్తంముక్తివిరోధిత్వాద్వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణినాభ్యనన్దదితి-తత్రపృచ్ఛతిరాజా ॥ నేతి ॥ హేభగవన్,ఆత్మారామాణాం-యోగేన,సమీరితముద్దీపితం -జ్ఞానం-తేన-యోగరూపవాయుసహకృతబ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపజ్ఞానాగ్నినా-భర్జితానిదగ్ధాని-కర్మణాం,బీజానివాసనారూపాణి,యేషాం-హేతుర్గర్భమిదం - జ్ఞానయోగాభ్యాంనిర్దగ్ధాశేషకర్మబీజత్వాదిత్యర్థః ॥ యదృచ్ఛయోపగతాన్యైశ్వర్యాణివైహాసాదీనిపునఃక్లేశదానిసంసృతినిమిత్తానిభవితుంనార్హన్తీతికిమితినాభ్యనన్దదితిప్రశ్నార్థః * ॥ ౧ ॥ * ఉత్తరయతి॥తస్యముక్తమితి॥యోగైశ్వర్యాసక్తినిమిత్తజ్ఞానయోగరక్షణసంభావనయా, అనభినన్దనేఽఙ్గీకారఃపునస్సంసృతినిమిత్తానినభవన్తీత్యతోనఙ్గీకారః,సౌభర్యాదీనామైశ్వర్యస్యసంసృతినిమిత్తత్వదర్శనాత్-యదుక్తంపునఃక్లేశదానినభవన్తీతి-తన్న- అపితుయోగరక్షణద్వారాభవన్త్యేవేత్యాహ ॥కిం

చరణోభగవాన్కైవల్యపతిరృషభోఽవిరతపరమానన్దానుభవఆత్మనిసర్వేషాంభూతానామాత్మభూతే భగవతివాసుదేవఆత్మనోఽవ్యవధానానన్తరోదరభావేనసిద్ధసమస్తార్థపరిపూర్ణోయోగైశ్వర్యాణివైహాయసమనోజవాన్తర్ధానపరకాయప్రవేశదూరగ్రహణశ్రవణాదీనియదృచ్ఛయోపగతాన్యపినాఞ్జసానృపహృదయేనాభ్యనన్దత్ ॥ ౩౫ ॥ *************************** ********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః *********

రాజోవాచ॥ ౫॥ ననూనంభగవన్నాత్మారామాణాంయోగసమీరితజ్ఞానానలావభర్జితకర్మబీజానామైశ్వర్యాణిపునఃక్లేశదానిభవితుమర్హన్తి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥సత్యముక్తంకింత్విహవాఏకేమనసోవిస్రమ్భమనవస్థానస్యశఠకిరాతఇవనసంగచ్ఛన్తే ॥ ౨ ॥ తథాచోక్తం॥నకుర్యాత్కర్హిచిత్సఖ్యంమనసిహ్యనవస్థితే।యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణంచస్కన్దతపఐశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ నిత్యందదాతికామస్యచ్ఛిద్రంతమనుయేఽరయః। యోగినఃకృతమైత్రస్యపత్యుర్జాయేవపుంశ్చలీ॥౪॥కామోమన్యుర్మదోలోభశ్శోకమోహభయాదయః।కర్మబన్ధశ్చయన్మూలస్స్వీకుర్యాత్కోనుతద్బుధః ॥౫॥౫॥అథైవమఖిలలోకపాలలలామోఽపివిలక్షణైర్జడవదవధూ

త్వేతి॥ఇహాహివాఏకే,నుహాఃమనసఃవశీకృతమనసః,పురుషాఃకిల-అనవస్థానస్యఅనవస్థితస్యఅతిచఞ్చలస్య, మనసః,అద్ధాసాక్షాత్,విస్రమ్భం విశ్వాసం,నసంగచ్ఛన్తేనప్రాప్నువన్తినకుర్వన్తిమనోనవిశ్వసన్తీతియావత్,జితమనస్కానామపిభోగాసక్త్యామనఃపారవశ్యేసత్యనవస్థితంమనస్తానపివశ్చయిత్వాఽఽత్మాధీనంసత్సంసారయేదితిభావః ॥తత్రదృష్టాన్తః-శఠకిరాతఇవేతి-యథా,శఠః-కిరాతోవాగురికః,స్వస్మిన్విశ్వాసపర్యన్తంమృగాదీనఇవస్థిత్వావఞ్చయంస్తాన్హన్తితద్వత్ *॥౨॥* అత్రాభియుక్తోక్తిముదాహరతి॥తథాచోక్తమితి॥ మనసి, అనవస్థితేసతి,కదాచిదపికస్మింశ్చిదపి,జితమనస్కోఽపి,మనుస్స్వాధీనంమనఃకమనర్థమాపాదయేదితిబుద్ధ్యాసఙ్గం-నకుర్యాత్-యస్య-మనసివిస్రమ్భాద్విశ్వాసాత్-చిరకాలసంభృతమపిఐశ్వర్యంఈశ్వరస్యవిష్ణోస్సంబన్ధి-తపఃఉపాసనాత్మకంజ్ఞానమయంతపః-చస్కన్దక్షరేత్ * ॥౩॥ * సఙ్గాత్కామావసరప్రదానే,, సఙ్గాత్సంజాయతేకామఃకామాత్క్రోధోఽభిజాయతే,, ఇత్యుక్తరీత్యాకామపృష్ఠభావేనక్రోధాదయఃప్రాదుష్ష్యురిత్యాహ॥నిత్యమితి॥యో-మనసికృతవిశ్వాసోయోగీ-కామస్యచ్ఛిద్రంయోగమూలమైశ్వర్యం-దదాతిఆదదాతి-తంకామ-మనుసృత్య-జాయమానా-యే - అరయశ్శత్రువదనర్థకారిణఃక్రోధాదయ-స్తేషాం-మనసికృతమైత్రస్య-తస్యయోగినో-మన-శ్ఛిద్రందదాతి-యథాకృతవిశ్వాసస్యపత్యుః - పుంశ్చలీజాయా-జారాణామవకాశందత్వాపతింఘాతయతితద్వదితి * ॥ ౪ ॥ * అర్థాన్కథయన్నుపసంహరతి ॥ కామఇతి ॥కర్మరూపోబన్ధశ్చ-యన్మూలోయోగైశ్వర్యభోగాసక్తిమూలః-అతః-కోనుపుమాన్-బుధస్సన్-తత్కామాదిమూలం-స్వీకుర్యాత్- అజ్ఞశ్చేత్స్వీకుర్యాదిత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * ప్రాసఙ్గికంసమాప్య ప్రకృతమాహ ॥ అథేతి॥ అఖిలానాంలోకపాలానాం-లలామమణ్డనభూతోఽపివిలక్షణైరనేకప్రకారైః-జ

జడవదజ్ఞవత్ - ఉపలక్షితః-అవధూతవేషాదిభిస్తైరవిలక్షితో భగవత్ప్రభావో యస్మిన్-యోగినాం-సాంపరాయవిధిం దేహత్యాగప్రకారం-అనుశిక్షయన్-స్వశరీరంత్యక్తుమిచ్ఛుః - అవ్యవధానం అజ్ఞానాతిరోహిత-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-ఆత్మని పరమాత్మని-అనర్థాన్తరభావేన అర్థాన్తరం స్వతన్త్రం వస్తు - తస్యభావ- స్తతో నఞ్సమాసః-పరమాత్మ పృథక్సిద్ధత్వేనాన్వీక్షమాణస్సాక్షాత్కుర్వాణః - అతఏవ- ఉపరతానువృత్తిః, ఉపరతా నివృత్తా అనువృత్తిః-దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానానువృత్తిర్యస్య - ఉపరరామ-దేహస్థితేరితి శేషః-దేహస్థితేరుపరతోఽభూదిత్యర్థః -యద్వా-ఉపరతానువృత్తిః నివృత్తప్రారబ్ధకర్మానువృత్తిః-ఉపరరామ-దేహాదితి శేషః-దేహంత్యక్తవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ త్యాగప్రకారమేవాహ-గద్యద్వయేన॥ఏవం ముక్తలిఙ్గస్య - మనసాత్యక్తశరీరాభిమానస్య -తస్యభగవతః ఋషభస్య-దేహః విచచారేత్యన్వయః-దేహో విచచారేత్యుక్తిర్దేహధారణానాదరద్యోతనార్థా-అన్యథా సుషుప్తమూర్ఛితదేహస్యేవ సంచారానుపపత్తేః-కథంభూతో విచచార-యోగమాయాయాః భగవన్మాయాయాః-వాసనయా-మాయయా స్త్రీణత్వే ఽపితద్వాసనమాత్రేణుపృత్త్యాయః-అభిమానాభాసః దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానాభాస- స్తేన దేహాభిమానాభాసమాత్రమేవాస్య-నతు తత్త్వతో దేహాభిమానోఽస్తీతి జ్ఞాపనాయాభాసపదం ప్రయుక్తం - ఇమాంజగతీం, చఙ్క్రమమాణస్సంచరన్-ఏకదా కర్హిచిత్-దక్షిణదేశాన్యదృచ్ఛయా-గతః-కుటకాచలస్య సమీపవనే-ఆస్యేవక్త్రే-కృతః నిక్షిప్తః-అశ్మైవకబలో-యేన-ఉన్మాదఇవలక్ష్యమాణః-ముక్తాః విక్షిప్తాః-మూర్ధజాశ్శిరోరుహా-యస్య-అసంవీత ఏవ నగ్న ఏవ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ అథానన్తరం-సమీరవేగేన-విధూతానాంకమ్పితానాం-వేణూనాం-విఘర్షణేనసంఘర్షణేన-జాతో-య- ఉగ్రో-దవాగ్ని-స్సతద్వనం కుటకాచలోపవనం

తవేషభాషాచరితైరవిలక్షితభగవత్ప్రభావో యోగినాంసాంపరాయవిధిమనుశిక్షయన్ స్వకళేబరంజిహాసురాత్మన్యాత్మానమవ్యవధానమనర్థాన్తరభావేనాన్వీక్షమాణ ఉపరతానువృత్తిరుపరరామ ॥ ౬ ॥ తస్య హ వా ఏవం ముక్తలిఙ్గస్య భగవత ఋషభస్య యోగమాయావాసనయా దేహ ఇమాం జగతీమభిమానాభాసేన చఙ్క్రమమాణ ఏకదా తు కొఙ్కవేఙ్కకుటకాన్దక్షిణకర్ణాటకాన్దేశాన్యదృచ్ఛయోపగతః కుటకాచలోపవన ఆస్యకృతాశ్మకబళ ఉన్మాద ఇవ ముక్తమూర్ధజోఽసంవీత ఏవ విచచార ॥ ౭ ॥ అథ సమీరవేగధూతవేణువికర్షణజాతోగ్రదావానలస్తద్వనం లేలిహానస్సహ తేన దదాహ ॥ ౮ ॥ యస్య కిలానుచరితముపాకర్ణ్య కొఙ్కవేఙ్కకుటకానాం రాజార్హన్నామోపశిక్ష్య కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేన విమోహితస్స్వధర్మపథమకుతోభయమపహాయ కుపథపాషణ్డమసమఞ్జసం నిజమనీషయా మన్దస్సంప్రవర్తయిష్యతే ॥ ౯ ॥ యేన హ వావ కలౌ మనుజాపసదా దేవమాయామోహితాః స్వవిధినియోగశౌచచారిత్రవిహీనా దేవహేళనాన్యపవ్రతాని నిజేచ్ఛయా గృహ్ణానా అస్నానానాచమనాశౌచ కేశోల్లుఞ్చనాదీని కలినాఽధర్మబహులేనోపహతధియో బ్రహ్మబ్రాహ్మణయజ్ఞపురుషలోకవిదూషకాః ప్రాయేణ భవిష్యన్తి ॥ ౧౦ ॥ తే

లేలిహానః-దహన్- తేన సహ ఋషభస్య దేహేన సహ-దదాహ-దాహ్యసాహిత్యమత్ర వివక్షితమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తస్య ఋషభస్య-ఆశ్రమాతీతం చతురాశ్రమధర్మానతీత్యవర్తమానం - అనుచరితం చారిత్రం-కుటకాచలోపదేశవాసిభ్య -ఆకర్ణ్య-అర్హన్నితినామ యస్య - సరాజా-విమోహితః - ఋషభస్య గోమృగాజగరాదివ్రతాచరణస్య శాస్త్రీయత్వమజానన్-స్వైవ్ స్వాతిలఙ్ఘిత్వే బుద్ధిం కృత్వా - అకుతోభయం-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మాత్తమకుతోభయం-స్వధర్మపథ-మపహాయ-స్వీయమార్గభం వ్రతముపశిక్షమాణః ఉపశిక్ష్య కుపథశ్చాసౌ పాషణ్డశ్చ- త-మసమఞ్జస-ముపధర్మం ప్రతి-మనుజా-న్నిజమనీషయా-మన్దోఽజ్ఞస్సన్ - అర్హతాఖ్యగ్రన్థనిబన్ధనేన-సంప్రవర్తయిష్యతి-కథమేతస్య ప్రేరణయా మనుజాః ప్రవర్తన్త ఇత్యత్రోక్తం - కలావధర్మ ఉత్కృష్యమాణే భవితవ్యేనేతి-భవితవ్యేన ప్రాణినాం పూర్వసంచితపాపమూలకేనాజ్ఞానేన-కలౌ యుగే-అధర్మే- ఉత్కృష్యమాణే ఉత్కర్షం ప్రాప్తే సతి-కలావధర్మప్రచురే సతీత్యర్థః-యుగానుసారేణ మనుజానామధర్మబుద్ధిభూయస్త్వాదార్హతే ప్రవృత్తిరితి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ మనుజేష్వపశదా నికృష్టాః-పూర్వమేవ-దేవమాయయా-విమోహితాః-యేన ఆర్హతేనోపదేశేన-నితరాం-మోహితాస్సన్తః స్వవిధినా స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మవిధినా-ప్రాప్తో-యో- నియోగో నియమః-యస్మిన్ శౌచచారిత్రే - తేన-శౌచచారిత్రే తేతి సమాహారద్వంద్వః - ఇతరేతరయోగే తు నియోగో యయోస్తాభ్యాం-విహీనాః-తత్ర శౌచం స్నానాదిజన్యో దేహవిశుద్ధిః, చారిత్రం సన్ధ్యోపాసనాదిః, దేవావజ్ఞారూపాణ్యస్నానాదీని-కువ్రతాని-నిజేచ్ఛయా, గృహ్ణానాః కుర్వాణాః-అధర్మప్రచురేణ కలినా-అపహతాః అభిభూతాః-ధియః వివేకాః-యేషాం తే-బ్రహ్మాదివిదూషకాః-ప్రాయశో-భవిష్యన్తి-అస్నానం స్నానాభావః-అనాచమనం ఆచమనాభావః-అశౌచం శౌచాభావః-కేశోల్లుఞ్చనం కేశోత్పాటనం-బ్రహ్మ వేదః-యజ్ఞపురుషో భగవాన్-లోకాః భాగవతాః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తత్ఫలం చాహ-అన్త

మః ప్రాప్స్యన్తీత్యాహ ॥ తేచేతి ॥ అర్వాక్తనయా అవేదమూలయా, అతఏవాన్ధపరంపరయానిర్మూలయా, స్మృత్యాచారాణా మపివేదమూలత్వేనైవప్రామాణ్యాదితిభావః, నిజదేహయాత్రయా స్వేచ్ఛాకృతప్రవృత్త్యా, నిజలోకయాత్రయేతిపాఠే ఽప్యయమేవార్థః, లోకశబ్దోదేహపరః, తయైవార్థాత్తస్మృత్యైవ, ఆశ్వస్తాః తదుక్తేషూపధర్మేషుకృతవిశ్వాసాః, అన్ధేతమసినరకవిశేషే, స్వయమేవస్వాత్మనైవరిపుణాప్రపతిష్యన్తిపతన్తీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ననుతర్హిభగవత్తత్షభేణకిమర్థమేవమనుష్ఠితంతత్రాహ ॥ అయమితి ॥ రజసా, ఉపప్లుతానాంవ్యాప్తానాం - రజఃప్రచురాణాం, కైవల్యస్యమోక్షమార్గస్య, యోగచర్యాభేదస్య, శిక్షణార్థోఽయమవతార - స్తదర్థమేవంకృతమితిభావః, అర్షభప్రభావప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానుదాహర్తుమాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యఋషభస్యఅనుగుణాన్ గుణానసుస్మృత్యప్రవృత్తాన్, గుణప్రతిప్రతిపాదకాన్ శ్లోకా - నుదాహన్తిపరన్త్వార్యాఇతిశేషః ॥ ౧౨ ॥ కేతఇత్యత్రాహ ॥ అహోఇతి ॥ సప్త - సముద్రాః - అస్యాంసన్తీతిసప్తసముద్రవతీ, తస్యాః భువః - ద్వీపేషుమధ్యే, యః, ఉత్కృష్టో, జమ్బూద్వీప - స్తస్యాపి - వర్షేషువనసుమధ్యే - ఏతద్భారతంవర్షం - అధిఅధికం - పుణ్యం - యస్య - తత్తథాభూతం - అహోఇత్యాశ్చర్యే, కుతః - యత్రత్యాః భారతవర్షస్థాః జనాః - మురారేర్భగవతః - ఋషభాద్యవతారయుక్తానికర్మాణి, భద్రాణినిశ్శ్రేయససాధనానిగాయన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహో - ప్రైయవ్రతః ప్రియవ్రతసంబన్ధీ - వంశః - యశసాకీర్త్యా - అవదాతఃవిశుద్ధః, విశుద్ధవిపులకీర్తిసంపన్నః - యత్రప్రైయవ్రతేవంశే - పురాణఃపురుషోభగవాన్, ఋషభరూపేణకృతావతారో, బభూవ - సచావతీర్ణ - ఆద్యః పురుషః, యతఃఅకర్మహేతుం - నవిద్యతేకర్మసాధనతయాయస్య, తదకర్మమోక్ష స్తస్య, హేతుంధర్మం, చచార ॥ ౧౪ ॥ అస్యఋషభస్య, కాష్ఠాంనిష్ఠాం, దిశమపి

చైవహ్యర్వాక్తనయానిజలోకయాత్రయాఽన్ధపరంపరయాతథైవాశ్వస్తాస్స్వయమేవతమస్యన్ధేప్రపతిష్యన్తి ॥ ౧౧ ॥ అయమవతారోరజసోపప్లుతకైవల్యోపశిక్షార్థః ॥ తస్యానుగుణాన్ శ్లోకాన్గాయన్తి ॥ ౧౨ ॥ అహోభువస్సప్తసముద్రవత్యాద్వీపేషువర్షేష్వధిపుణ్యమేతత్ । గాయన్తియత్రత్యజనామురారేఃకర్మాణి భద్రాణ్యవతారవన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహోనువంశోయశసాఽవదాతః ప్రైయవ్రతోయత్రపుమాన్పురాణః । కృతావతారఃపురుషస్సఆద్యశ్చచారధర్మం యదకర్మహేతుం ॥ ౧౪ ॥ కోన్వస్యకాష్ఠామపరోఽనుగచ్ఛేన్మనోరథేనాప్యభవస్యయోగీ । యోయోగమాయాస్స్పృహయత్యుదస్తాహ్యసత్తయాయేనకృతప్రయత్నాః ॥ ౧౫ ॥ ఇతిహస్మసకలవేదలోకదేవబ్రాహ్మణగవాంపరమగురోర్భగవతఋషభాఖ్యస్యవిశుద్ధాచరితమీరితంపుంసాంసమస్తదుశ్చరితాభిహరణంపరమమఙ్గళాయతనమిదమనుశ్రద్ధయోపచితయాఽనుశృణోత్యాశ్రావయత్యవహితోభగవతితస్మిన్వాసుదేవఏకాన్తతోభక్తిరనయోరపసమనువర్తతే ॥ ౧౬ ॥ యస్యామేవకవయఆత్మానమవిరతంవివిధవృజినసంసారపరితాపోపతప్యమానమనుసవనంస్నాపయన్తస్తయైవనిర్వృత్త్యాహ్యపరయాహ్యాపవర్గికమాత్యన్తికంపరమపురుషార్థమపిస్వయమాసాదితంనోఏవాద్రియన్తే

వా, అపరోయోగీ, మనోరథేనాపి - నత్వనుష్ఠానేన - కోన్వ, అనుగచ్ఛేత్ అనువర్తేత - నకోఽప్యనువర్తితుంశక్నుయాదిత్యర్థః - కుతః, యోయోగీ, యేనఋషభేణ, యోగమాయాః మనోజవాదయః, కృతప్రయతాన్ స్సేవితుముద్యతా అపి, అసత్తయాహేయతయా, అనాదృతా, స్తాంస్పృహయతిహి ॥ ౧౫ ॥ ఋషభచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంభూతం, హస్మప్రసిద్ధ్యాశ్చర్యద్యోతకౌనిపాతౌ, సకలలోకాదీనాం పరమగురోః, లోకదేవబ్రాహ్మణానాంహితోపదేష్టృత్వాద్గురుః, వేదవైదికమార్గప్రవర్తకత్వాత్ వేదస్యగురుః, గవామపిపూజ్యత్వోపదేష్టృత్వాద్గురుః, ఋషభాఖ్యస్య, భగవతః, విశుద్ధాచరితే, యు, దీరితంకథితం, సమస్తదుశ్చరితమభితో హరతీతితథా, పరమమఙ్గళానామాయతనం ఆశ్రయ, మిద, మనుయథాక్రమ, ముపచితయా ప్రవృద్ధయా, శ్రద్ధయా, అనుసవనం సర్వదా, యః పుమా - ననుశృణోత్యా, శ్రావయత్య, నుస్మరతి - అనయోః శ్రోతృశ్రావయితోర్భగవతివాసుదేవే, ఏకాన్తతః - ఏకాన్తా అవ్యభిచరితాభక్తిః, స్సమనువర్తతేభవతీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ కింభక్త్యాసాధ్యమిత్యత్రభగవదనుభవరూపాయాః భక్తేర్నిరతిశయపురుషార్థతామాహ ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాం భగవదనుభవసుధారసరూపాయాంభక్తౌ, కవయః వివేకినః, వివిధాని, వృజనానిపాపాని, యస్మిన్, తస్మిన్సంసారే, యే - పరితాపాః క్లేశాః - తైరుపతప్యమానంక్లిశ్యమాన - మాత్మానం, అనుసవనం - స్నాపయన్తః - భగవదనుభవేనవృజినమూలానిదుఃఖాన్యపనుదన్త ఇత్యర్థః - తయైవభగవదనుభవజనితయా, నిర్వృత్త్యా ఆనన్దేన - పరమపురుషార్థలక్షణమపి - స్వయంప్రాప్తమపి ఆపవర్గికం అపవర్గరూపం - క్ష - మాత్యన్తికమత్యన్తం నైవాద్రియన్తే, అనాదరహేతుః - భగవదీయత్వేన - పరిత, స్సమాప్తాః సమ్యక్ప్రాప్తాః - సర్వార్థాః

రుషార్థా-యైస్తైః ॥౧౭॥ భక్తేరతిదౌర్లభ్యం సనిదర్శనమాహ॥ రాజన్నితి॥ హేరాజన్-భవతాం పాణ్డవానాంయదూనాంచ-ముకున్దోభగవాన్-పతిః పాలకః - గురుర్హితోపదేష్టా దైవముపాస్యః-ప్రియస్సుహృత్-కులస్యపతిర్నియన్తా,కిం బహునా-క్వచనకదాచిద్దూత్యాదిషు - వః పాణ్డవానాం - కింకరోఽప్యాజ్ఞానువర్తీ,అస్తునామైవం,తథాపి,అఙ్గ హేరాజన్-అన్యేషాంనిత్యంభజతామపి,ముక్తిందదాతినతుభక్తియోగమితిభక్తేర్దుర్లభత్వోక్తిః ॥౧౮॥ ఋషభచరితముపసంహరం స్తంనమస్కరోతి॥ నిత్యేతి॥ నిత్యమనుభూతం, య-న్నిజంబ్రహ్మాత్మకంస్వస్వరూపం-సఎవలాభ-స్తేన-నివృత్తాతృష్ణాపురుషార్థాన్తరేషుయస్య-ఏవంభూతో-యః - అతద్రచనయాఅశ్రేయసాంపాపకర్మణాంరచనయా-శ్రేయసివిషయే-చిరంసుప్తాబుద్ధిర్యస్య,తస్య, లోకస్యకరుణయా - అభయమాత్మస్వరూపం, మాఖ్యాత్ వ్యాఖ్యాతవాన్-తస్మైఋషభరూపాయపరమపురుషాయనమః ॥౧౯॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః **

ఏవ, మృషభచరితముపవర్ణితం - ఇదానీంతత్పుత్రస్యభరతస్యచరిత్రముపవర్ణయతీత్యష్టభిరధ్యాయైః॥ మహాభాగవతో,భరతో-యదా - భగవతాఋషభేణా - వనీతలపరిపాలనాయ-సంచిన్తితఃసన్నియుక్తస్తదా-తదనుశాసనపరః భూతలానుశాసనపరః-విశ్వరూపస్యదుహితరం-పఞ్చజనీంనామ-ఉపయేమేవివాహితవాన్ ॥౧॥ తస్యాముహవా పఞ్చజన్యాంహి-ఆత్మనఃస్వస్య, కార్త్స్న్యేనానురూపాన్, పఞ్చాత్మజాన్-సుమత్యాదీ,నుత్పాదయామాస॥ యథా-

భగవదీయత్వేనైవపరితస్సమాప్తసర్వార్థాః ॥౧౭॥ శ్లో॥ రాజన్పతిర్గురురలంభవతాంయదూనాందైవం ప్రియఃకులపతిఃక్వచకింకరోవః। అస్త్వేవమఙ్గభగవాన్భజతాంముకున్దోముక్తిందదాతికర్హిచిన్నతుభక్తియోగమ్ ॥౧౮॥ నిత్యానుభూతనిజలాభనివృత్తతృష్ణశ్శ్రేయస్యతద్రచనయాచిరసుప్తబుద్ధేః। లోకస్యయఃకరుణయాఽభయమాత్మలోకమాఖ్యాన్నమోభగవతేఋషభాయతస్మై ॥౧౯॥ ************ ***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః************ శ్రీశుకఉవాచ॥ గ॥ భరతస్తుమహాభాగవతోయదాభగవతాఽవనీతలపరిపాలనాయసంచిన్తితస్తదనుశాసనపరః పఞ్చజనీంవిశ్వరూపదుహితరముపయేమే ॥౧॥ తస్యాముహవాఆత్మజాన్కార్త్స్న్యేనానురూపానాత్మనఃపఞ్చ జనయామాసభూతాదిరివభూతసూక్ష్మాణిసుమతింరాష్ట్రభృతంసుదర్శనమావరణంధూమ్రకేతుమితి ॥౨॥ అజనాభంనామైతద్వర్షంభారతమితియతఆరభ్యవ్యపదిశన్తి ॥౩॥ సబహువిన్మహీపతిః పితృపితామహవదురువత్సలతయాస్వేస్వేకర్మణివర్తమానాఃప్రజాస్స్వధర్మమనువర్తమానఃపర్యపాలయత్ ॥౪॥ ఈజేచభగవన్తంయజ్ఞక్రతుభిరుచ్చావచైశ్శ్రద్ధయాఽగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసచాతుర్మాస్యపశుసోమానాంప్రకృతివికృతిభిః॥ ౫॥ అనుసవనంచాతుర్హోత్రవిధినాసంప్రచరత్సునానాయాగేషువిర

భూతాదిస్తామసాహంకారో, భూతసూక్ష్మాణిశబ్దస్పర్శాదీనీతిసారూప్యేసంతతివృద్ధౌచదృష్టాన్తః ॥౨॥ పూర్వమజనాభాఖ్యమేతద్వర్షం యతోయద్భరతాధిపత్యాదారభ్యభారతంసముదాహరన్తివ్యపదిశన్తి ॥౩॥ సభరతో,బహువిత్ బహుజ్ఞః - మహీపతిః - పితృపితామహాదివత్ - అతితరాంవాత్సల్యేన-స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేకర్మణి,వర్తమానాః-ప్రజాః-స్వయమపి-స్వధర్మమనువర్తమానః-పర్యపాలయత్ ॥౪॥ ఈజేచేత్యాదిప్రకృతివికృతిభిరిత్యన్తమేకంవాక్యం, ఉచ్చావచైర్నానారూపైః,యజ్ఞక్రతుభిః - యజ్ఞోయజనం, దేవతాంప్రతిద్రవ్యత్యాగాత్మకైః-క్రతుభి,ర్యజ్ఞపురుషం భగవన్త, మీజేఇష్టవాన్ - క్రతూనేవప్రపఞ్చయతి॥ అగ్నిహోత్రాదీనాంప్రకృతివికృతిభిరితి - యత్రపూర్ణమఙ్గజాతముపదిష్టం సేష్టిఃప్రకృతిః, యథాఆగ్నేయేష్టిః। యయాఽన్యతోగృహీతమఙ్గజాతముపజీవ్యతేసావికృతిః-యథాసౌర్యేష్టిః ॥౫॥ యజనప్రకారమేవాహ॥ అనుసవనంప్రాతరాదిసవనత్రయే, చాతుర్హోత్రవిధినా, చాతుర్హోత్రంచతుర్భిర్హోతృభిఃక్రియమాణంయజ్ఞాదికర్మ, తద్విధ్యనుగుణమిత్యర్థః - విరచితాఃఅఙ్గక్రియాయేషుతేషు, నానాయాగేషు,సంప్రచరత్సుప్రవర్తమానేషుసత్సుయత్తత్, యాగేషుధర్మాఖ్యంయాగసాధ్యంధర్మఇతివ్యపదిశ్యమానం-అపూర్వాపరపర్యాయం,క్రియాఫలం,త, ద్భగవతివాసుదేవఏవ - భావయమానఃభగవదనుగ్రహరూపమితిమన్వానః,క్షణధ్వంసినోయాగాదేఃకాలాన్తరభావిస్వర్గాదిఫలసాధనత్వానుపపత్త్యాతాన్త్రికైర్యదభ్యుపేతంయాగశక్త్యాత్మకమపూర్వం యాగజన్యంఫలసాధనమితితదపోద్య,ఇష్టాపూర్తంబహుధాజాతంజాయమానంవిశ్వంబిభర్తిభువనస్యనాభిః। తదేవాగ్నిస్తద్వాయు,,రిత్యాద్యుక్తరీత్యాఇన్ద్రాదిదేవతాన్తర్యామితయాఽవస్థితస్యభగవతోఽనుగ్రహఎవాపూర్వస్థానీయఇతిభావయ

మాన ఇత్యర్థః - తదేవ విశదయన్ భగవన్తం విశినష్టి - సర్వదేవతాలిఙ్గానాం - సర్వాసాముద్దేశ్యత్వేన శ్రుతానాం దేవతానాం, లిఙ్గాని స్మారకాణి చిహ్నాని యేషు - తేషాం మన్త్రాణా, మర్థనియామకతయా - అర్థోఽభిధేయ ఇన్ద్రాది, స్తస్య - నియామకతయా అన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వేన నియన్తృతయా ప్రయోజననిర్వాహకతయా - సాక్షాత్కర్తరి ద్రష్టరి "మన్త్రకృతో వృణీత" ఇతివదయం నిర్దేశః - యద్వా, కర్తరి ఫలోత్పాదయితరి - కర్మణః ఫలసాధనత్వానుపపత్త్యాఽపి నాపూర్వం కల్ప్యం। కింతు, రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాఫలవత్ "తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయా పశుభిస్తర్పయతీ"తి "వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతే"త్యాద్యర్థవాదైః ఫలప్రదతయాఽవగతాగ్నీన్ద్రాదిదేవతాయాః "తదేవాగ్నిస్తద్వాయు"రిత్యుక్తరీత్యాఽన్తర్యామితయాఽవగతబ్రహ్మణ ఏవ ఫలప్రదత్వమిత్యాశయః ॥ ఏతదేవాహ యజ్ఞపురుషే యజ్ఞోద్దేశ్యేన్ద్రాదిపురుషరూపే, పరబ్రహ్మణి - పరదేవతాయా - మితి। ఏవం భావనమేవాత్మనో, నైపుణ్యం కౌశలం, తేన - మృదితాః నిరస్తాః - కషాయాః కర్మవాసనాః - రాగాదయో వా - యస్య, అధ్వర్యుభిరితి బహువచనం నానాకర్మాభిప్రాయేణ - హవిస్సు చరుపురోడాశాజ్యాదిషు - గృహ్యమాణేషు, హోమార్థమితి శేషః, యజమానః, స్వయం, యజ్ఞైర్భాజ్యన్త ఆరాధ్యన్త ఇతి యజ్ఞభాజో - యే, దేవా ఇన్ద్రాదయ, స్తాన్ - పురుషస్య పరమపురుషస్యావయవేషు, అభ్యధ్యాయత్ "యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః। సూర్యశ్చక్షుర్దిశః శ్రోత్రం లోకపాలాఘజేష్వాస" ఇత్యాదిభగవద్వైశ్వరూప్యప్రతిపాదకశాస్త్రానుసారేణానుసంహితవానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఏవం భగవదారాధనరూపకర్మయోగాద్యనుగృహీతో భక్తియోగోఽస్య జాయతేత్యాహ॥ ఏవముక్తవిధకర్మవిశుద్ధ్యా - శుద్ధాన్తఃకరణస్య - తస్య భరతస్య, భగవత్యుచ్చైస్తరామతితరాం, మేధమానో వర్ధమానో - రయ

చితాఙ్గక్రియేష్వపూర్వం యత్తత్క్రియాఫలం ధర్మాఖ్యం పరే బ్రహ్మణి యజ్ఞపురుషే సర్వదేవతాలిఙ్గానాం మన్త్రాణామర్థనియామకతయా సాక్షాత్కర్తరి పరదేవతాయాం భగవతి వాసుదేవ ఏవ భావయమాన ఆత్మనైపుణ్యమృదితకషాయో హవిఃష్వధ్వర్యుభిర్గృహ్యమాణేషు స యజమానో యజ్ఞభాజో దేవాంస్తాన్ పురుషావయవేష్వభ్యధ్యాయత్ ॥ ౬ ॥ ఏవం కర్మవిశుద్ధ్యా విశుద్ధసత్త్వస్యాన్తర్హృదయాకాశశరీరే బ్రహ్మణి భగవతి వాసుదేవే మహాపురుషోపలక్షణే శ్రీవత్సకౌస్తుభవనమాలారిదరగదాదిభిరుపలక్షితే నిజపురుషహృల్లిఖితేనాత్మని పురుషరూపేణ విరోచమాన ఉచ్చైస్తరాం భక్తిరనుదినమేధమానరయాఽజాయత ॥ ౭ ॥ ఏవం వర్షాయుతసహస్రపర్యన్తావసితకర్మనిర్వాణావసరోఽధిభుజ్యమానం స్వతనయేభ్యో రిక్థం పితృపైతామహం యథాదాయం విభజ్య స్వయం సకలసంపన్నికేతాత్స్వనికేతాత్పులహాశ్రమం ప్రవవ్రాజ ॥ ౮ ॥ యత్ర హ వావ భగవాన్హరిరద్యాపి తత్రత్యానాం నిజజనానాం వాత్సల్యేన సన్నిధాప్యత ఇచ్ఛారూపేణ ॥ ౯ ॥ యత్రాశ్రమపదాన్యుభయతో నాభిభిర్దృషచ్చక్రైశ్చక్రనదీ నామ సరిత్ప్రవరా సర్వతః పవిత్రీక

ఉత్కర్షో - యస్యాస్సా, భక్తి, రజాయతేత్యన్వయః, భగవన్తం విశినష్టి - అన్తశ్శరీరాన్తః, స్థితం, య - ద్ధృదయం పుణ్డరీకాకారం, తస్మిన్, య ఆకాశః దహరః - స శరీరం రూపం, యస్య - హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్తిదహరాకాశరూపే, దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వాత్, యద్వా, హృదయాకాశస్య శరీరే - శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివదయం నిర్దేశః, యద్వాఽత్ర హృదయాకాశశబ్దో హృదయాన్తర్వర్తిభూతాకాశపరః - స, శరీరం, యస్య, తస్మిన్నితి, హృదయ ఏవ ఆకాశతే ప్రకాశత ఇతి హృదయాకాశో జీవః, స, శరీరం యస్యేతి వా, బ్రహ్మణి స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతి - భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే సర్వాన్తరాత్మతయా దీప్యమానే, మహాపురుషరూప - ముపలక్షణమాకారో, యస్య, తస్మిన్, శ్రీవత్సాదిభిరుపలక్షితే, అరిశ్చక్రం, దరశ్శఙ్ఖః, అసిః ఖడ్గః, నిజపురుషాణాం భక్తానాం, హృది లిఖితే లిఖితవన్నిశ్చలతమ ఇత్యర్థః, స్థితేనోక్తపురుషరూపేణ, స్వాత్మని స్వమనసి - విరోచమానే ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తయా వృత్త్యా, వర్షాణా, మయుతాని - తేషాం సహస్రాణి - తేషామన్తే తత్పర్యన్తే కాలే, అవసితో నిశ్చితః - కర్మనిర్వాణావసరః రాజ్యభోగాదృష్టసమాప్తిసమయో యేన సః - అధికృత్య భుజ్యమానం - పిత్రాదిపరంపరయాఽఽగతం - రిక్థం ధనం, స్వతనయేభ్యో, యథావిభాగం, విభజ్య, స్వయం, సకలానాం సంపదాం - నికేతాదాశ్రయాత్, స్వనికేతాత్స్వగృహా - త్పులహాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం ప్రతి - ప్రవవ్రాజ జగామ ॥ ౮ ॥ కోఽసౌ పులహాశ్రమః యం ప్రవవ్రాజేత్యత్రాహ॥ గద్యద్వయేన॥ యత్ర హ పులహాశ్రమే - భగవాన్హరిః - అధునాఽపి - నిజజనానాం వాత్సల్యేన నిజజనవిషయకవాత్సల్యేన, స్వేచ్ఛాపరిగృహీతరూపేణ, సన్నిధాప్యతే సన్నిహితో భవతీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ యత్ర, ఆశ్రమస్థానాని, ఉభయతః ఉపర్యధశ్చ, నాభి, ర్యేషాం తైర్దృషచ్చక్రైః శిలామధ్యగైశ్చక్రైశ్చిహ్నిత

భూతైశ్చక్రనద్యాఖ్యా-సరితాం-ప్రవరా-శ్రేష్ఠా-సర్వతః-పవిత్రీకరోతి.॥౧౦॥•తస్మిన్పులహాశ్రమోపవనే,ఏకలః అసహాయః, నానావిధైః కుసుమాదిభిః-కన్దాదిరూపైరుపహారైః నైవేద్యైశ్చ-భగవత ఆరాధనం-సమీహమానః కుర్వాణః, వివిక్తః విశుద్ధాహారః-ఉపరతో నివృత్తో విషయేష్వభిలాషో యస్య సః-అతఏవ, ఉపభృతః సమృద్ధ, ఉపశమః బాహ్యాన్తఃకరణనిగ్రహో-యస్య సః-నిర్వృతిం ప్రీతిరూపాం-పరాం భక్తి-మవాప॥౧౧॥ *ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ గద్యద్వయేన॥ ఏవం-తయోక్తవిధయా, అవిచ్ఛిన్న పరమపురుషపరిచర్యయా, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి, నిరతిశయకీర్త్యా-ప్రవర్ధమానో, యోఽనురాగః ప్రేమా- తస్య, భరేణ ఉత్కర్షేణ, యద్ద్రుతం ద్రవీభూతం-హృదయం, తేన-శైథిల్యమనద్యమో, యస్య, ప్రహర్షవేగేనానన్దాతిశయేనాత్మని దేహే, ఉద్భిద్యమానం - రోమపులకకులం రోమాఞ్చబృన్దం-యస్య సమాసాన్తః కకారః-ఔత్కణ్ఠ్యా-త్ప్రవృత్తేన, ప్రణయానన్ద బాష్పేణ, నిరుద్ధోఽవలోకో- యయోస్తే-నయనే, యస్య సః, అభిరేమే, ఏవం వర్తమానస్తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం నసస్మార - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి- నిజరమణస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య-భగవతో-యౌ, అరుణచరణారవిన్దౌ- తయో-రనుధ్యానేనో-పచితస్సమృద్ధః-యో-భక్తియోగః కృత్స్న శుభాశ్రయవిషయః - తేన, పరిప్లుతస్సర్వతో వ్యాప్తః, పరమాహ్లాదః పరమానన్దో, యస్మిన్స-గమ్భీరో హృదయహ్రద- స్తస్మిన్నవగాఢా నిమగ్నా, ధిషణా బుద్ధిః, యస్య సః * ॥౧౨॥ *ఏవంధృతాని భగవద్వ్రతాని, యేన సః, ఏణ్యాః హరిణ్యాః చర్మ ఐణేయం, తదేవ వాసః, తేన, అనుసవనం కాలత్రయే, అభిషేకేణ స్నానేన-ఆర్ద్రాః, కపిశాశ్చ, కుటిలాశ్చ, యా-జటా, స్తాసాం-సమూహేన-విరోచమానః, సూర్యమణ్డలే- ఉజ్జిహానేఉద్గచ్ఛతి సతి స్వయముపతిష్ఠన్-సూర్యమణ్డలస్థం-హిరణ్మయం, "య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణ స్తస్య యథాక

రోతి ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్ హ వావ కిల స ఏకలః పులహాశ్రమోపవనే వివిధకుసుమకిసలయతులసికామ్బుభిః కన్దమూలఫలోపహారైశ్చ సమీహమానో భగవత ఆరాధనం వివిక్త ఉపరతవిషయాభిలాష ఉపభృతోపశమః పరాం నిర్వృతిమవాప ॥ ౧౧ ॥ తయేత్థమవిరతపురుషపరిచర్యయా భగవతి ప్రవర్ధమానానురాగభరద్రుతహృదయశైథిల్యః ప్రహర్షవేగేనాత్మన్యుద్భిద్యమానరోమపులకకులక ఔత్కణ్ఠ్యప్రవృత్తప్రణయబాష్పనిరుద్ధావలోకనయన ఏవం నిజరమణారుణచరణారవిన్దానుధ్యానపరిచితభక్తియోగపరిప్లుతపరమాహ్లాదగమ్భీరహృదయహ్రదావగాఢధిషణస్తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం న సస్మార ॥ ౧౨ ॥ ఏవం ధృతభగవద్వ్రత ఐణేయాజినవాససానుసవనాభిషేకార్ద్రకపిశకుటిలజటాకలాపేన చ విరోచమానస్సూర్యర్చా * భగవన్తం హిరణ్మయం పురుషముజ్జిహానే సూర్యమణ్డలేఽభ్యుపతిష్ఠన్నేతదు హోవాచ ॥ ౧౩ ॥ ప ॥ "పరోరజస్సవితు

ర్జాతవేదో దేవస్య భర్గో మనసేదం జజాన। సురేతసాదః పునరావిశ్య చష్టే హంసం గృధ్రాణం నృషద్రిఙ్గిరామిమః ॥ ౧౪ ॥

స్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ," ఇత్యన్తరాదిత్యవిద్యోక్తం భగవన్తం, సూర్యర్చా సూర్యాన్తర్వర్తి భగవత్ప్రకాశికయా ఋచా, వక్ష్యమాణయా, యజన్ భజన్, ఋగుక్త ప్రకారం ధ్యాయన్నిత్యర్థః, ఏతదృగాత్మకం వాక్యమువాచ హ *॥౧౩॥* ఋచముదాహరతి॥ పరోరజ ఇతి ॥ సవితుః సర్వలోకస్య ప్రసవనాదుత్పాదనాత్సవితా, "సర్వలోకప్రసవనాత్సవితా స తు కీర్తితః," ఇతి స్మృతేః॥ యద్వా "షూ ప్రేరణే," ప్రచోదయితా-సవితా చాత్ర విష్ణురేవ, "విష్ణోర్నామసహస్రం మే-ఇత్యుపక్రమ్య సవితా రవిలోచన," ఇతి సవితృశబ్దస్య భగవన్నామతయా పరితత్వాత్-తస్య సవితుః, దేవస్య విష్ణో- ర్భర్గస్తేజో-మయం రూపం, ఇమః ప్రాప్నుమః, "ఇణ్ గతౌ," ఇత్యస్మాల్లట ఉత్తమపురుషబహువచనే రూపమేతత్, శరణం గచ్ఛామ ఇత్యర్థః, ధ్యాయామ ఇతి వా, భర్గో విశినష్టి- పరోరజః రజసః పరం, లోకవిలక్షణం-లోకపరోఽత్ర రజశ్శబ్దః, "లోకా రజాంస్యుచ్యన్తే," ఇతి యాస్కోక్తేః - యద్వా, రజః ప్రకృతిమణ్డలం, తతః పరం, "క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే, ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్," ఇతి శ్రుతేః ॥ రజసః ప్రకృతిమణ్డలా-త్పరాకే పరస్తాత్-క్షయన్తం నివాసవన్తమిత్యర్థః, జాతవేదః-జాతం సతతమావిర్భూతం, వేదం జ్ఞానం-యస్య తత్, నిత్యాసంకుచితజ్ఞానమిత్యర్థః-అత్ర సవితృదేవభర్గపదైర్గాయత్రీప్రత్యభిజ్ఞా భవతి, తత్రాపి, యథోక్త ఏవార్థః -దేవస్య భర్గ ఇమ ఇతి నిర్దేశశ్శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివద్ద్రష్టవ్యః, కీదృశోఽసౌ దేవః యస్య భర్గ ఇమస్తత్రాహ ॥ మనసా సంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-యః, ఇదం చిదచిదాత్మకం జగజ్జజాన ససర్జ, యశ్చ-అదః స్వసృష్టం అచిదాత్మకం జగత్ - స్వరేతసా, స్వస్య రేతశ్శక్తిః స్వరేతః, స్వశరీరభూతేన జీవేన, ఆవిశ్య అనుప్రవిశ్య, యద్వా ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్, స్వతేజసా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన, ప్రవిశ్య పూర్వం జీవాన్తః ప్రవిష్టోఽపి పునః కరణకళేబర ప్రేరణానుకూలవ్యాపారాయాత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనాను ప్రవిశ్యేత్యర్థః, హంసం జీవం, చష్టే పశ్యతి, హంసం విశినష్టి, గృధ్రాణం శబ్దాదివిషయానాకాఙ్క్షన్తం, నృషద్రిఙ్గిరాం, న్యాక్ సీదతి అవసాదయతి క్లేశయతి సం

సారయతీతి నృషత్ బుద్ధి, స్తస్యాః - రిజ్ఞిః రిజ్ఞణం వృత్తిః "రిగిగతౌ" ఇతి ధాతుః - బుద్ధివృత్తిరిత్యర్థః - తయా - రాః ఆదదాతి కర్మఫలాని భుఙ్క్త ఇతి నృషద్రిజ్ఞి రాః, ఛాన్దసత్వాచ్ఛందసీతి పూర్వరూపత్వాభావే సవర్ణదీర్ఘః - నృషద్రిజ్ఞిరం హంసమాచష్ట ఇతి పదైః " తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి " తి శ్రుతిః ప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి - తత్ప్రియాద్ధో క్త ఏవార్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. **

స భరత - ఏకదాకర్హిచిత్ - మహానద్యాం చక్రనద్యాం - కృతః - అభిషేకః స్నానం - నైయమికం నియతం - అవశ్యం ఆవశ్యకం - నిత్యనైమిత్తికంచ - యేనసః - బ్రహ్మాక్షరం ప్రణవం - జపన్ - ఉదకాన్తే నద్యాస్తీరే - ముహూర్తత్రయం - ఉపవిష్టవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హే రాజన్ - తత్ర తీరే - తదా భరతావస్థానసమయే - హరిణీ ఏణీ - పిపాసయా - జలాభ్యాశం జలసమీపం ప్రత్యేకైవాసహాయైవ, జగామ - తయా హరిణ్యా - ఉదకే - నితరాం పీయమానే సతి - అవిదూరే సమీప ఏవ - నదతో ధ్వనిం కుర్వతో - మృగపతేస్సింహస్య - లోకభయంకర - ఉన్నాదో ధ్వని - రుదపద్యత హరిణ్యా శ్రుతో భవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తమున్నాద - ముపశ్రుత్యాకర్ణ్య - సా - మృగస్యవధూర్హరిణీ ప్రకృత్యా స్వభావేనైవ - విక్లబా వ్యాకులా - సుతరాం - హరిభయస్య సింహభయస్య - భినివేశేన - వ్యగ్రం వ్యాకులం - హృదయం - యస్యాస్సా - అతఏవ - పారిప్లవదృష్టిశ్చఞ్చలదృష్టి - రతఏవ - చకితనిరీ

జ్ఞాతవేదో దేవస్య భర్గో మనసేదం జజాన। స్వ రేతసాఽదః పునరావిశ్య చష్టే హంసం గృధ్రాణం నృషద్రిఙ్గిరామిమః,, ఇతి ॥ ౧౪ ॥ **
************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః. ************
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ ఏకదా తు మహానద్యాం కృతాభిషేకనైయమికావశ్యకో బ్రహ్మాక్షరమభిగృణానో ముహూర్తత్రయముదకాన్త ఉపవివేశ ॥ ౧ ॥ తత్ర తదా రాజన్ హరిణీ పిపాసయా జలాశయాభ్యాశమేకైవోపజగామ తయా పేపీయమాన ఉదకే తావదేవావిదూరేణ నదతో మృగపతేరున్నాదో లోకభయంకర ఉదపద్యత ॥ ౨ ॥ తముపశ్రుత్య సా మృగవధూః ప్రకృతివిక్లబా చకితనిరీక్షణా సుతరామపి హరిభయాభినివేశవ్యగ్రహృదయా పారిప్లవదృష్టిరగతతృష్ణా భయాత్సహసైవోచ్చక్రామ ॥ ౩ ॥ తస్యా ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యా ఉరుభయావగలితో యోనినిర్గతో గర్భస్స్రోతసి నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవోత్సర్పణభయఖేదాతురా స్వగణేన వియుజ్యమానా కస్యాంచిద్దర్యాం కృష్ణసారసతీ నిపపాతాథ చ మమార ॥ ౫ ॥ తం త్వేణకుణకం కృపణం స్రోతసానూహ్యమానమభివీక్ష్యాపవిద్ధం బన్ధురివానుకమ్పయా రాజర్షిర్భరత ఆదాయ మృతమాతరం ❁ నిజాశ్రమపదమనయత్ ॥ ౬ ॥ తస్య హ వా ఏణకుణక ఉచ్చైస్తరాం తస్మిన్ కృతనిజాభిమానస్యాహరహస్తత్పోషణపాలనప్రీణనలాలనానుధ్యానేనాత్మనియమాస్సహయమాః పురుషపరిచర్యాదయ ఏకైకశః కతిపయేనాహర్గణేన వియుజ్యమానాః కిల సర్వ ఏవోదవసన్ ॥ ౭ ॥ అహో బతాయం హరిణకుణకః కృపణ ఈ

క్షణా ప్రతిహతనిరీక్షణా - అగతా అనపగతా - తృష్ణా పిపాసా - యస్యాస్సా తథాభూతైవ - సహసా ఆశు, ఉచ్చక్రామ నదీముల్లఙ్ఘితవతీ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యాః పూర్ణగర్భిణ్యా - స్తస్యాః హరిణ్యాః - గర్భః - ఉరుభయేన సింహభయేన - అపగళితః స్వస్థానాత్ప్రచ్యుతో - యోనే - ర్నిర్గతః - స్రోతసి ప్రవాహే - నిపపాత ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్ప్రసవో గర్భపాతః ఉత్సర్పణముల్లఙ్ఘనం, భయంచేత్యేతై - ర్యః ఖేద - స్తేన ఆతురా పీడితా - స్వయూథేన వియుక్తా - కృష్ణసారసతీ కృష్ణమృగవధూః - కస్యాంచి - ద్దర్యాం గిరిగుహాయాం - నిపపాత - అథ నిపతనానన్తరం - మమార మృతవతీ చ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తం స్రోతసా ప్రవాహేణో - హ్యమాన - మేణకుణకం ఏణస్యాపత్యం - అభివీక్ష్య - రాజర్షిర్భరతః - మృతా మాతా యస్య తం - మృతమాతరం బన్ధుభిః - పిత్రాదిభి రపవిద్ధం పరిత్యక్త - మిత్యనుకమ్పయా - ఆదాయ హస్తేగృహీత్వా - స్వాశ్రమస్థాన - మనయత్ ప్రాపితవాన్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్మిన్నేణశిశౌ - కృతః నిజాభిమానః ఆత్మీయత్వాభిమానో - యేన తస్య భరతస్య - అహరహ - స్తస్యైణశిశోః - పోషణాద్యనుధ్యానేన - తత్ర పోషణమాహారేణ - పాలనం వ్యాఘ్రాదిభ్యో రక్షణం - ప్రీణనం కణ్డూయనాదినా - లాలనం కరస్పర్శచుమ్బనాదినా ఏతైర్య దనుధ్యానమాసక్తి - స్తేనాన్తరాయేణ - భగవత్పరిచర్యాదయః, ఆత్మనియమాశ్శౌచాచారాదయ - స్సహయమాః అహింసాదిభిస్సహితా - స్సర్వ ఏవ ధర్మాః - ప్రత్యహమేకైకశో - వియుజ్యమానాస్సన్తః - కతిపయేనాహర్గణేన - ఉదవసన్ ఉత్సన్నా బభూవుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదాశక్తిం ప్రపఞ్చయతి ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ ఇతికృతానుషఙ్గ ఇత్యేతత్పర్యన్తేన ॥

అయం హరిణకుణకః, ఈశ్వరరథచరణః కాలచక్రం - తస్య పరిభ్రమణవేగేన - స్వగణాదిభ్యో వివర్జితః, అతఏవ - కృపణో దీనో - మాం శరణ - మాసాదితః ప్రాప్తశ్చ - మామేవ - మాతాపితృభ్రాత్రాదిబుద్ధ్యా - ఉపేయాయ ప్రాప్తః, యూథికాన్ సంఘాతినః - నోపేయాయ - మామేవ - గోపయాన్తం గోప్తార - మధికం మన్వానః - మత్తోఽన్యం, కంచన గోప్తారం - న వేద - మయ్యేవా - తివిస్రబ్ధా అతితరాం విశ్వాసయుక్తా - మతి - ర్యస్య సః - అతః కారణాదేవం మత్పరాయణస్య మదేకశరణస్య - హరిణకుణకస్య, పోషణాదికం - ఏతన్నిమిత్తం మమ స్వార్థో నశ్యతీత్యసూయారహితేన - మయా - ఽవశ్యమనుష్ఠేయం - హి యస్మాత్, శరణ్యోపేక్షా శరణాగతానాదరః, విదుషాం దోషః ప్రత్యవాయకరః, యద్వా శరణం గన్తవ్యాః శరణ్యాః రక్షకత్వేన విశ్వసనీయాః - తేషా - ముపేక్షా శరణాగతవిషయే అనాదరః, విదుషాం దోషః ॥ ౮ ॥ అతఏవ హ్యా - ర్యాస్సాధవః - పరోపకారశీలాః - ఉపశమస్వభావాః - కృపణేషు, సుహృదః సౌహార్దవన్తః, ఏవంవిధేఽర్థే శరణాగతరక్షణార్థం, స్వార్థాన్ స్వప్రయోజనాని, గురుతరానపి, ఉపేక్షన్తే, గురుతరాణ్యపి స్వప్రయోజనాన్యనాదృత్యైవంవిధశరణాగతరక్షణం కర్తవ్యమితి నూనమ్ ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం - కృతానుషఙ్గః, కృతః అనుషఙ్గః ఆసక్తి, ర్యేన సః, భరతః, ఆసనాద్యవస్థాసు తత్రా, సనముపవేశనం, అటనం సంచరణం, అశనం భోజనం కన్దమూలాదీనాం, మృగాపత్యేన సహ, యః స్నేహ, స్తేన, అనుబద్ధం హృదయం యేన - తథాభూత ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ స్నేహానుబన్ధమేవాహ ॥ కుశకుసుమేత్యాదినా ॥ స్వదయితేత్యన్తేన ॥ కుశాదీన్యా, హరిష్యమాణః - యది వృకేణ వినాగమిష్యామి తర్హ్యేనం వృకాదయో భక్షయేయురితి బుద్ధ్యా - వృకాదిభ్యో భయమాశఙ్కమానః - సాలావృకా అర

శ్వరరథచరణపరిభ్రమణరయేణ స్వగణసుహృద్బన్ధుభ్యః పరివర్జితః శరణం చ మోపసాదితో మామేవ మాతాపితరౌ భ్రాతృబన్ధుజ్ఞాతీన్ యూథికాంశ్చోపేయాయ మామేవ గోపయానమధిమన్వానో నాన్యం కంచన వేద మయ్యతివిస్రబ్ధశ్చాత ఏవ మయా మత్పరాయణస్య పోషణపాలనప్రీణనలాలనమనసూయునాఽనుష్ఠేయం శరణ్యోపేక్షా హి దోషో విదుషామ్ ॥ ౮ ॥ నూనం హ్యార్యాస్సాధవ ఉపశమశీలాః కృపణసుహృద ఏవంవిధేఽర్థే స్వార్థానపి గురుతరానుపేక్షన్తే ॥ ౯ ॥ ఇతి కృతానుషఙ్గ ఆసనశయనాటనస్నానాదిషు సహ మృగజహునా స్నేహానుబద్ధహృదయ ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ కుశకుసుమసమిత్పలాశఫలమూలోదకాన్యాహరిష్యమాణో వృకసాలావృకాదిభ్యో భయమాశంసమానో యదా సహ హరిణకుణకేన వనం సమావిశతి పథి పథి చ ముగ్ధభావేన తత్ర తత్ర విషక్తమతిరతిశయప్రణయభరహృదయః కార్పణ్యాత్ స్కన్ధేనోద్వహతి ఏవముత్సఙ్గ ఉరసి చాధాయోపలాలయన్ముదం పరమామవాప ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాం నిర్వర్త్యమానాయామన్తరాలేఽప్యుత్థాయోత్థాయ యదైనమభిచక్షీత తర్హి వావ స వర్షపతిః ప్రకృతిస్థేన మనసా తస్మా ఆశిష ఆశాస్తే స్వస్తి స్తాద్వత్స తే సర్వత ఇతి ॥ ౧౨ ॥ అన్యదా భృశముద్విగ్నమనా నష్టద్రవిణ ఇవ కృపణః సకరుణమతితర్షేణ హరిణకుణకవిరహవిహ్వలహృదయసన్తాపస్తమేవానుశోచన్ కిల కశ్మలం మహదభిరమ్భిత ఇతి హోవాచ ॥ ౧౩ ॥ అపి బత స వై కృపణ ఏణబాలకో మృతహరిణీసుతోఽహో మమానార్యస్య శఠకిరాతమతేరకృతసుకృతస్య కృతవిస్రమ్భ ఆత్మప్రత్యయేన తద

వృకాశ్వానః - హరిణకుణకేన సహైవ - వనం ప్రవిశతి - పథి పథి చ - ముగ్ధభావేన సౌకుమార్యేణ - మాఢ్యేన వా, యత్ర యత్ర స్థానే విషక్తమతిః ఆసక్తమతి ర్విషణ్ణమతిర్వా, గన్తుమసమర్థో భవతి - నేచ్ఛతి వా - మృగ, స్తదా - తం ప్రణయభరః స్నేహస్యోత్కర్షో యస్మిన్, తద్ధృదయం - యస్య, తథాభూతో భరతః - కార్పణ్యాన్మృగవిశ్లేషజదుఃఖాసహిష్ణుస్వరూపాద్దైన్యా - త్స్కన్ధేన ఉద్వహతి స్కన్ధయోరారోప్య గచ్ఛతి, ఏవమాసనసమయే ఉత్సఙ్గే శయనసమయే ఉరసి చా - ధాయ - పరమాం ముదం - అవాప్తవాన్ ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాం నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయాం - నిర్వర్త్యమానాయాం క్రియమాణాయాం సత్యాం, అన్తరాలే మధ్యే - క్షణే క్షణే - ఉత్థాయోత్థాయ - యదై - నం మృగ - మభిచక్షీత పశ్యతి - తర్హి వావ తదా హి, స వర్షపతిర్భరతః ప్రకృతిస్థేన స్వస్థేన మనసా - తస్మై మృగాయ - ఆశిషః ఆశాస్తే - ఆశీరాశాసనమేవాహ ॥ స్వస్తీతి ॥ హే వత్స - తే తుభ్యం - సర్వతస్సర్వత్ర దేశే కాలే చ - స్వస్తి స్యాదిత్యాశాస్తే ॥ ౧౨ ॥ అన్యదా తు మృగస్యాదర్శనే తు - సకరుణం యథా భవతి తథా - తమనుశోచన్నితి వక్ష్యమాణప్రకారేణ - హోవాచేత్యన్వయః - కథంభూతోఽనుశోచన్ - నష్టధన ఇవ - నితరాం భీతమనాః - అతితర్షేణౌత్సుక్యేన - హరిణకుణకస్యైవ విరహేణ - విహ్వలే - హృదయే - సన్తాపో యస్య సః - మహత్ కశ్మలం - మోహం - అభిరమ్భితః ప్రాపితస్సన్ ॥ ౧౩ ॥ అపీతి సంభావనాయాం - బతేత్యనుకమ్పాయాం - అహో ఇతి ఖేదే - మృతాయాః హరిణ్యాః - సుతః - అతఏవ - కృపణః - ఏణబాలకః - శఠకిరాతయోరివ - వఞ్చనపరా క్రూరా - మతి - ర్యస్య - అకృతసుకృతస్య నిర్భాగ్యస్య - అనార్యస్య - మమ - తచ్ఛ్రైత్యాదికమవిగణయన్ - కృతః విస్రమ్భో యేన - తథాభూత ఏవ - ఆత్మప్రత్యయేన స్వబుద్ధ్యైవ - సుజనవ

వా-గమిష్యత్యపిఆగచ్ఛేత్కిమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ క్షేమేణ-వృకాదిభిరనుపహతంతత్ర హేతుః, దేవేనభగవతా-గుప్తంరక్షితం,మదాశ్రమస్య -సమీపవనే-శష్పాణికోమలతృణానిచరన్తంభక్షయన్త-మపిద్రక్ష్యామి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ వృక-స్సాలావృకోవా-నైకచరోయూథచరోవరాహాదిఃఏకచరఃఅసహాయచరోవ్యాఘ్రాదిర్వా,అపినభక్షయతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సకలలోకానాం క్షేమోయస్మాత్సఉదయో-యస్య-త్రయీవేద-ఆత్మాస్వరూపం-యస్య , ససూర్యో - భగవాన్-నిమ్రోచత్ అస్తంగచ్ఛతికిల-అద్యాపి మమ-మృగవధ్వా - న్యాసఃనిక్షేపభూతఃనాగచ్ఛతి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ హరిణఏవరాజకుమారః-హరిణరాజస్యకుమారోవా-ఆగత్య-మమా-పిస్వి-త్సుఖయిష్యతీ-త్యన్వయః ॥ కింకుర్వ - న్వివిధై రుపచారైః - దర్శనీయై ర్మృగదారకవినోదైః-స్వీయానాం-నః-అసంతోషంఖేద-మపనుదన్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ సంభవతిచైతదిత్యాహ ॥ క్ష్వేళికాయాం స్వేనసహక్రీడాయాం-మృషా-యస్సమాధి, స్తేనా-మీలితేదృశౌ యేనతం-మాం-ప్రేమసంరమ్భేణప్రణయకోపేన-పృషత్ జలబిన్దుస్తద్వ,దపరుషేణమృదునా-విషాణాగ్రేణ-చకితచకితంపునఃపునఃప్రతిహతంయథాతథా-లురతిసంఘట్టయతి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఆసాదితంహవిర్యస్మి- న్బర్హిషి దర్భే - దూషితేదన్తాకర్షణాదినాచాపలేనదూషితేసతి-మయాఽధిక్షిప్తస్సన్-భీతస్సత్వరమేవ-ఉపరతరాసఃనివృత్తక్రీడః-అవహితఃనిశ్చలీకృతఃకరణానామిన్ద్రియాణాంకలాపో-యేన-ఏవంభూతః - ఋషికుమారవదాస్తే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇతిబహుధాప్రలపన్నుత్థాయబహిర్నిర్గతస్సన్ఖురాఘాతభూభాగోపలక్ష్యసంభ్రాన్తహృదయఆహ॥కింవేతి॥అరేఅహో-తపస్విన్యాసంభావ్యమానయా-అనయాక్షిత్యా - కింతప-ఆచరితం-యద్యస్యా-దియంక్షితిః,సవినయస్య,కృష్ణసారతనయస్య-తనుతరా-స్సుభగాశ్చ -శివతరాశ్చ,ఖురాశ్చకరిణాశ్చ-ఖురా- యేషు- తేషాంపాదానాంతత్రతత్రాఙ్కితానాం-పఙ్క్తిభిర్ద్రవిణంమృగ- స్తేన-రహితస్యా-తఏవా-తురస్యదుఃఖితస్య, మమ-ద్రవిణమార్గం,సూచయన్తీసతీ,స్వాత్మానంచ, తాభిఃపఙ్క్తిభిఃకృతకౌతుకంకృతమణ్డనం,స్వర్గాపవర్గకామానాం,ద్విజానాం, యజ్ఞభూమిం,కరోతి॥ యస్మిన్దేశేమృగఃకృష్ణఃతస్మిన్ధర్మాన్నిబోధతే,తిస్మృతేః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఉదితేచన్ద్రే,తస్మిన్మృగం దృష్ట్వాస్వమృగత్వం సంభావయన్నాహ॥అపిస్విదితి॥సింహభయా,న్మృతామాతాయస్యతం,మదీయంమదాశ్రమాద్భ్రష్ట, మేనం,మృగశావకం, కృపణజనవత్సలోఽ,సౌభగవాన్,ఉడుపతిశ్చన్ద్రః , కృపయా,అపిస్విత్, పరిపాతిరక్షతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ చన్ద్రరస్మిస్పర్శసుఖంప్రాప్యాహ॥కింవేతిసంభావనాయాం , ఆత్మజవిశ్లేషేణమృగవిశ్లేషేణ,యో,జ్వరస్తాపః-సఏవదవదహనస్తస్య,జ్వాలాభి,రుపతప్యమానా,హృదయరూపాస్థలనళినీ-యస్య , జలస్థంపద్మంతాపంసోఢుమలమితిస్థలగ్రహణం -ఉపసృతోఅనుగతోమృగీతనయోయేన-తంమాం-చన్ద్రః-స్వధయతివిశ్రాన్తింగమయతి-కైః-శిశిరంచత-చ్ఛాన్తంచ-మయ్యా-నురాగేణగుణితంచావర్తితంచ-పునఃపునః - స్రవ-ద్వదనసలిలం-తదేవామృతమయగభస్తయ- స్తైః -శ్లోకేహామన్త్రవాదినోవదనసలిలైస్తాపంశమయన్తీతిప్రసిద్ధం-ఉపసృతమృగీతనయఇతిపాఠే-మనోరథాన్తరమేతత్ - ఉపసృతఃప్రాప్తో-మృగీతనయః-కింవాస్వదయిష్యతీతి- శేషంసమానమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఇతిఉక్తరీత్యా-ఏవంశబ్దోఽనుక్తమనోరథాన్తరద్యోతకః-ఉక్తాఅనుక్తాశ్చ-అఘటమానా-యేమనోరథా- స్తైరాకులంహృదయంయస్య - సభరతః-మృగదారకాభాసేనమృగదారకవ్యాజేన-ప్రారబ్ధకర్మణా- అన్తరాయభూతేన-యోగారమ్భణతఃజ్ఞానయోగారమ్భాత్ -స్వయోగతపసఃస్వవర్ణాశ్రమో

విగణయన్సుజనఇవకిమాగమిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ అపిక్షేమేణాస్మిన్నాశ్రమోపవనేశష్పాణిచరన్తం దేవగుప్తం ద్రక్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ అపినవృకస్సాలావృకోఽన్యతమోవానైకచరఏకచరోవాభక్షయతి ॥ ౧౬ ॥ నిమ్రోచతిహభగవాన్సకలజగత్క్షేమోదయస్త్రయ్యాత్మాఽద్యాపిమమమృగవధూన్యాస ఆగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ అపిస్విదకృతసుకృతమాగత్యమాంసుఖయిష్యతిహరిణరాజకుమారోవివిధరుచిరదర్శనీయనిజమృగదారకవినోదైరసంతోషంస్వానామపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ క్ష్వేళికాయాంమాంమృషాసమాధ్యామీలితదృశంప్రేమసంరమ్భేణ చకితచకితఆగత్యపృషదపరుషవిషాణాగ్రేలురతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాదితహవిషిబర్హిషిదూషితేమయోపాలబ్ధోభీతభీతస్సపద్యుపరతరాసఋషికుమారవదవహితకరణకలాపఆస్తే ॥ ౨౦ ॥ కింవాఅరేఆచరితంతపస్తపస్విన్యాఽనయాయదియమవనిస్సవినయకృష్ణసారతనయతనుతరసుభగశివతమఖరఖురపదపఙ్క్తిభిర్ద్రవిణవిధురాతురస్యకృపణస్య మమద్రవిణపదవీంసూచయన్త్యాత్మానంసర్వతఃకృతకౌతుకంద్విజానాంస్వర్గాపవర్గకామానాందేవయజనంకరోతి ॥ ౨౧ ॥ అపిస్విదసౌభగవానుడుపతిరేవంమృగపతిభయాన్మృతమాతరం మృగబాలకంస్వాశ్రమపరిభ్రష్టమనుకమ్ప యాకృపణజనవత్సలఃపరిపాతి ॥ ౨౨ ॥ కింవాఽఽత్మజవిశ్లేషణజ్వరదవదహనశిఖాభిరుపతప్యమానహృదయస్థలనళినీకంమాముపసృతమృగీతనయంశిశిరశాన్తానురాగగుణితనిజవదనసలిలామృతమయగభస్తిభిస్స్వదయతీతివా ॥ ౨౩ ॥ ఏవమఘటమానమనోరథాకులహృదయ

చితకర్మ యోగరూపాత్తపసః-భగవదారాధనలక్షణాత్-భగవద్భక్తిరూపాచ్చతపసః - విభ్రంశితఃవిభ్రష్టోఽభూత్-ప్రారబ్ధకర్మత్వే హేతుః-కథమితరథేతి-ఇతరథాప్రారబ్ధకర్మమూలత్వాభావే-మృగదారకాసక్తిఃజాత్యన్తరే - ఏణకుణకే-సాక్షాత్స్వపుత్రఇవకథమాసఙ్గస్స్యాత్-నిశ్శ్రేయసప్రతిపక్షతయాముక్తివిరోధితయా-పూర్వం-పరిత్యక్తాః-దుస్త్యజాః-హృదయాభిజాతాఔరసాయేనతస్యైవ-పునరేవంవిఘ్నాన్తరాయేణ-విహతోయోగారమ్భోయస్య-తస్యరాజర్షేర్భరతస్య-మృగార్భకస్య-పోషణాదినిమిత్తేనానుషఙ్గేణ-ఆత్మాన-మవిగణయతః- ప్రమత్తస్య-తావదేవ-కరాళరభసఃతీవ్రవేగః-కాలఃమృత్యుకాలః-దురతిక్రమఃఅనతిక్రమణీయః-మూషకబిలంప్రత్యహిస్సర్పఇవ-ఉపద్యతప్రాప్తః ॥ ౨౬ ॥ సభరతస్తదానీమపిమరణసమయేఽపి,స్వపార్శ్వవర్తినం-మృగ-మాత్మజమివ-అనుశోచన్తం-అభివీక్షమాణః-ఆత్మీయాభిమానేన పశ్యన్-మృగఏవా-సక్తమనాః-ఇమం దేహం-మృగేణసహ-విసృజ్య-కళేబర-మనుఅనుస్మృత్య - అమృతా అవినష్టా-పూర్వజన్మానుస్మృతి-ర్యస్యతథాభూతః-ఇతరవత్ప్రాకృతఇవ-మృగశరీర-మవాప "యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబరమ్।తంతమేవైతికౌన్తేయసదాతద్భావభావిత" ఇత్యుక్తరీత్యామృగమనుస్మరన్మృగత్వమేవాపేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ తత్రమృగజన్మన్యపి - ఆత్మనః- మృగత్వనిమిత్తం - పౌర్వభవభగవదారాధనానుష్ఠానప్రభావేన-మృగాసఙ్గఏవే-త్యనుస్మృత్య-నితరామనుతప్యమాన-ఆహ ॥ ౨౮ ॥ అహోఇతి ॥ ఆత్మవతాం జ్ఞానినా-మనుపథాత్ మార్గానుసరణా-ద

యోఽసౌమృగదారకాభాసేనస్వారబ్ధకర్మణాయోగారమ్భణతోవిభ్రంశితస్స యోగతాపసోభగవదారాధనలక్షణాచ్చ కథమితరథాజాత్యన్తరఏణకుణకఆసఙ్గస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయస ప్రతిపక్షతయాప్రాక్పరిత్యక్తదుస్త్యజహృదయాభిజాతస్య తస్యైవమన్తరాయవిహతయోగారమ్భణస్యరాజర్షేర్భరతస్య తావన్మృగార్భకపోషణపాలనప్రీణనలాలనానుషఙ్గేణావిగణయతఆత్మానమహిరివాఖుబిలందురతిక్రమఃకాలఃకరాళరభసఆపద్యత ॥ ౨౬ ॥ తదానీమపిపార్శ్వవర్తినమాత్మజమివానుశోచన్తం తమభివీక్షమాణోమృగఏవాభినివేశితమనావిసృజ్యలోకమిమంసహమృగేణకళేబరంమృతమనునమృతపూర్వ జన్మానుస్మృతిరితరవన్మృగశరీరమవాప ॥ ౨౭ ॥ తత్రాపిహవాఆత్మనోమృగత్వకారణంభగవదారాధనసమీహానుభావేనానుస్మృత్యభృశమనుతప్యమానఆహ ॥ ౨౮ ॥ అహోకష్టంభ్రష్టోఽహమాత్మవతామనుపథాద్యద్విముక్తసమస్తసఙ్గస్యవివిక్తపుణ్యారణ్యశరణస్యాత్మవతఆత్మనిసర్వేషామాత్మనాంభగవతివాసుదేవేతదనుశ్రవణమననసంకీర్తనారాధనానుస్మరణాభియోగేనాశూన్యసకలయామేనకాలేనసమావేశితం సమాహితం కార్త్స్న్యేనమనస్తత్పునర్మమాబుధస్యారాన్మృగసుతమనుపరిసుస్రావ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యేవంనిగూఢనిర్వేదోవిసృజ్యమృగీంమాతరంపునర్భగవతఃక్షేత్రముపశమశీలమునిగణదయితంసాలగ్రామంపులస్త్యపులహాశ్రమంకాలఞ్జరాత్ప్రత్యాజగామ ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్నల్పంకాలంప్రతీక్షమాణస్సఙ్గాచ్చభృశముద్విగ్నఆత్మసహచరశ్శుష్కపర్ణతృణవీరుధావర్తమానోమృగత్వనిమిత్తావసానమేవగణయన్మృగశరీరంతీర్థోదకక్లిన్నముత్ససర్జ ॥ ౩౧ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,అష్టమోఽధ్యాయః.

హంభ్రష్టః-అహోకష్టమతిఖేదఃప్రాప్తః॥భ్రంశమేవాహ॥యద్యస్మా-త్త్యక్తాస్సమస్తాదేహతదనుబన్ధి - సఙ్గాయేన-వివిక్తంనిర్జనం-పుణ్యారణ్యం-తదేవ-శరణంగృహం-యస్య - ఆత్మవతఃజితేన్ద్రియస్య - మమ-సర్వేషాంభూతానాం-అన్తరాత్మభూతే-భగవతివాసుదేవే తస్యభగవతః - అనుశ్రవణాద్యభినివేశేన- అశూన్యా-స్సకలాః,యామాః-యస్మిన్-తేన కాలేన-సమ్య - గావేశితం-కార్త్స్న్యేనసర్వవిషయేభ్యస్సమాహితంప్రత్యాహృతం-యన్మన- స్తదేవ-పునరధునా-రాగాన్మృగాసఙ్గా -దబుధస్యమమ-మృగసుతమనుసృత్య - పరితఃకార్త్స్న్యేన-యోగాత్,సుస్రావభ్రంశితమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యేవం-నిగూఢఃఅనావిష్కృతోనిర్వేదోయేనసః-మాతరం-మృగీంహరిణీం-విసృజ్య - ఉపశమశీలానాం-మునిగణానాం-దయితంప్రియం-భగవదభివ్యక్తిస్థానం-సాలగ్రామాఖ్యం - పులహాశ్రమంప్రతి-కాలఞ్జరాఖ్యాత్స్వోత్పత్తిస్థానాత్పర్వతా-దాజగామ ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్పులహాశ్రమే-ఆత్మైవసహచరస్సహాయోయస్యసః - ఏకాకీసన్-అల్పంకాలంమృగదేహావసానకాలం - ప్రతీక్షమాణః-సఙ్గాత్కస్మింశ్చిదపిసఙ్గా - న్నితరాంభీతఃశుష్కపర్ణాదినాఆహారేణ-వర్తమానఃకాలంనయన్-ఆత్మనోమృగత్వనిమిత్తస్యప్రారబ్ధస్యా- వసానమేవ-గణయన్-తీర్థోదకే-క్లిన్నం-ఆర్ద్రం - అర్ధోదకస్థితం-మృగశరీర - ముత్ససర్జ తత్యాజ ॥ ౩౧ ॥ ఇతిభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః

ఏవమారబ్ధభగవద్భక్తియోగస్యాపి భరతస్య ప్రారబ్ధకర్మాయత్తమృగాసక్త్యా మృగత్వాపత్తిం ప్రారబ్ధకర్మావసానమృగత్వనివృత్తించాభిధాయ ఇదానీం,, నేహాభిక్రమనాశోస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే। స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయా,, దితి,, నహి కల్యాణకృత్ కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి। ప్రాప్య పుణ్యకృతాన్ లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః ॥ శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే। అథవా యోగినామేవ కులెమహాతిధీమతా,, మితి చోక్తరీత్యా తస్యావిశిష్టకులప్రసూతిం దేహాదిష్వనాదరం తతో ముక్తించాభిధత్తే॥ అథేత్యాదినా॥ అథ మృగశరీరత్యాగానన్తరం ఆఙ్గిరసస్య-యవీయస్యాం కనిష్ఠాయాం-భార్యాయాం-యన్మిథునం స్త్రీపుంసయుగ్మం-సమజాయత-తత్ర మిథునే-యస్తు పుమాన్-తం-పరమభాగవతం-రాజర్షిప్రవరం-ఉత్సృష్టం మృగశరీరం యేన తం-భరతం-చరమశరీరేణ విప్రత్వంగతమాహురిత్యన్వయః-అఙ్గిరసం విశినష్టి॥ ద్విజశ్రేష్ఠస్య ఆఙ్గిరసగోత్రోద్భవానాం మధ్యే ప్రవరస్య-శమాదియుక్తస్య-తత్ర శమదమావన్తరబాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహౌ-తపోఽనశనాదిః-స్వాధ్యాయాధ్యాపనం వేదాధ్యాపనం-త్యాగో దానం-సన్తోషో యదృచ్ఛాలాభేన-తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా-ప్రశ్రయో వినయః-విద్యా శాస్త్రజన్యజ్ఞానం-అనసూయా పరేషు దోషానావిష్కరణం ఆత్మజ్ఞానం జ్ఞానయోగః-ఆనన్దో బ్రహ్మానన్దానుభవరూపో భక్తియోగః-ఆత్మనా స్వేన సదృశాః శ్రుతాదయో గుణాః యేషాం తే-శ్రుతం వేదార్థశ్రవణం-నవ-సోదర్యాః సమానోదరాః-అఙ్గజా ఆత్మజాః బభూవుః జ్యేష్ఠాయాం భార్యాయామితి శేషః *॥౧॥౨॥* తత్రాపి విప్రజన్మన్యపి-స్వజనసఙ్గాదాత్మనః-ప్రతిఘాతం భ్రంశమాశఙ్కమానః-తత్ర హేతుః-భగవదనుగ్రహేణైవానుస్మృతా-స్వీయా-పూర్వజన్మనామావళిః పరంపరా-యేన సః-ఆత్మానమున్మత్తాదిరూపేణ-లోకస్య-దర్శయామాస-

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కస్యచిద్ద్విజవరస్యాఙ్గిరసప్రవరస్య శమదమతపస్స్వాధ్యాయాధ్యయనాధ్యాపనసం
తోషతితిక్షాప్రశ్రయత్యాగవిద్యాఽనసూయాత్మజ్ఞానానన్దయుక్తస్యాత్మసదృశశ్రుతశీలాచారరూపౌదా
ర్యగుణా నవ సోదర్యా అఙ్గజా బభూవుర్మిథునం చ యవీయస్యాం భార్యాయామ్ ॥ ౧ ॥ యస్తు తత్ర పుమాం
స్తం పరమభాగవతం రాజర్షిప్రవరం భరతముత్సృష్టమృగశరీరం చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహుః॥౨॥
తత్రాపి స్వజనసఙ్గాచ్చ భృశముద్విజమానో భగవతః కర్మబన్ధవిధ్వంసనశ్రవణస్మరణగుణవివరణచరణా
రవిన్దయుగళం మనసా విదధాన ఆత్మనః ప్రతిఘాతమాశఙ్కమానో భగవదనుగ్రహేణానుస్మృతస్వపూర్వ
జన్మావళిరాత్మానమున్మత్తజడాన్ధబధిరస్వరూపేణ దర్శయామాస లోకస్య ॥ ౩ ॥ తస్యాపి హ వా ఆత్మజ
స్య స విప్రః పుత్రస్నేహానుబన్ధమనా ఆసమావర్తనాత్సంస్కారాన్యథోపదేశం విదధాన ఉపనీతస్య చ పున
శ్శౌచాచమనాదీన్కర్మనియమానభిప్రేతానపి సమశిక్షయదనుశిష్టేన హి భావ్యం పితుః పుత్రేణేతి ॥ ౪ ॥ స
చాపి తదు హ పితృసన్నిధావేవాసధ్రీచీనమివ స్మ కరోతి ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్ సహ వ్యాహృతిభిస్సప్రణ
వశిరస్త్రిపదీం సావిత్రీం గ్రైష్మవాసన్తికాన్మాసానధీయానమప్యసమవేతరూపం గ్రాహయామాస ॥ ౫ ॥ ఏ

కిం కుర్వన్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనం శ్రవణం స్మరణం గుణానాం వివరణం కథనం చ యస్య తత్-కర్మబన్ధవిధ్వంసనసమర్థశ్రవణాదియుక్తమిత్యర్థః-ఏవంవిధం-భగవతశ్చరణారవిన్దం-మనసా-విదధానః విశేషేణ ధారయన్ *॥౩॥* స విప్రః ఆఙ్గిరసః-స్తస్య జడాదివేషస్య పుత్రస్య-పుత్రస్నేహేనానుబద్ధమాసక్తం మనః యస్య-తథాభూతస్సన్-సమావర్తనం స్నాతకం-తత్పర్యన్తాన్సంస్కారాన్గర్భాధానాదీన్యథావిధి-కుర్వాణః-ఉపనీతస్య తస్య-అనభిప్రేతాన్ పూర్వవాసనయాఽవగతత్వాచ్ఛిక్షణీయత్వేనానభిప్రేతానపి శౌచాచమనాదీన్-కర్మనియమాన్-నిత్యనైమిత్తికాదిభేదేన నియతాన్-సమశిక్షయత్-శిక్షాయాం హేతుమాహ॥ అనుశిష్టేనేతి-పితుస్సకాశాదనుశిష్టేన వివిచ్య జ్ఞాపితేనైవ, పుత్రేణ-భవితవ్యమితి బుద్ధ్యేత్యర్థః *॥౪॥* సోఽపి చ-పితుశ్శిక్షానిర్బన్ధనివృత్తయే-తత్సన్నిధావేవ-సధ్రీచీనమసమీచీనమివ-కరోతి, ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్,, శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠపద్యాం వా ఉపాకృత్య యథావిధి। యుక్తశ్ఛన్దాంస్యధీయీత మాసాన్విప్రోఽర్ధపఞ్చమా,, నిత్యుక్తరీత్యా వేదానధ్యాపయిష్యన్-తావదాదౌ-వ్యాహృతిభిస్సహ-ప్రణవశిరస్సహితాం-త్రిపదీం సావిత్రీం గాయత్రీం, వ్యాహృతయో భూరాదయః-ప్రణవ ఓంకారః శిరః ఓమాపో జ్యోతిరిత్యాది॥ ఏవంభూతాం సావిత్రీం-గ్రైష్మవాసన్తికాంశ్చతురో మాసానధీయానమపి అధ్యయనం కుర్వాణమపి-పుత్రం-అసమవేతరూపం స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తం న భవతి యథా తథా-గ్రాహయామాస-తావతా కాలేనాపి-స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తవ్యాహృత్యాదిసహితా గాయత్రీ తస్య దృఢా నాభూదిత్యర్థః *॥౫॥* ఏవం స్వాత్మజే ఆత్మని,, ఆత్మా వై పుత్రనామాసీ,, తి శ్రుత్యుక్తరీత్యా-పుత్రరూపే ఆత్మని-అనురాగేణ, వేశితం ఆసక్తం-చిత్తం-యేన సః-శౌచాదీని, ఔపకుర్వాణస్య సావధిబ్రహ్మచర్యవతః-యాని కర్మాణి-ఉపకుర్వాణో గురుశుశ్రూషాది

నావేదాధ్యయనాదికుర్వాణో బ్రహ్మచారీ-శౌచంస్నానాదిజన్యాశుద్ధిః-వ్రతానికాణ్డవ్రతాదీని తాన్యప్యనభియుక్తాన్యపి, అవి
స్మృతవేదస్యతస్యాధ్యయనానపేక్షత్వాదధ్యయనాఙ్గానికర్మాణ్యనుపయుక్తానీత్యర్థః-సమ్యగనుశిష్టేనపుత్రేణ-భావ్యమిత్య
సదాగ్రహః-దురభిమానవాన్-పుత్రమనుశాస్యాఽపిశిక్షిత్వాఽపి - అనధిగతః-మనోరథః-పుత్రవైదుష్యగోచరోమనోరథోయేనసః-తావ
దేవ, అప్రమత్తేన-కాలేనమృత్యునా-స్వయం-గృహే-ప్రమత్తస్సన్-ఉపసంహృతః-మృతఇత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * అథ-ఉపసంహృ
త్యనంతరం-యవీయసీకనిష్ఠా-ద్విజసతీద్విజభార్యా-స్వగర్భజాతం-మిథునం -సపత్న్యై-ఉపసమీపే -నిధాయసపత్న్యా
ధీనంకృత్వా-స్వయ-మనుసంస్థయా-అనుమరణప్రక్రియయా-పతిలోక-మగాత్ ప్రాప్తవతీ * ॥ ౭ ॥ * పితర్యుపరతే-భ్రాతరోనవ-ఏనం, విప్రం-జడమతిరితిబుద్ధ్యా - అనుశాసనరూపాన్నిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్ తన్నివర్తితుమైచ్ఛన్-శిక్షాంనాకు
ర్వన్నిత్యర్థః ॥ జడమతిరితీత్యత్రహేతుంవదన్ విశినష్టి ॥ అతత్ప్రభావవిదః తస్యభ్రాతుః ప్రభావమజానన్తః- తత్రాపి హే
తుః, త్రయ్యామేవవిద్యాయాం కర్మావబోధక కేవలవేదవిద్యాయామేవ-పర్యవసితమతయః - న-బ్రహ్మవిద్యాయాం వేదాన్త
విద్యాయాం-పర్యవసితమతయః * ॥ ౮ ॥ * యదా-సజడవిప్రః, ద్విపాత్పశుభిః-హే ఉన్మత్త-జడ-బధిరేత్యభిభాష్యమా
ణః - తదా - తదనురూపాణిఉన్మత్తాద్యనురూపాణి - ఉన్మాదజాడ్యబాధిర్యాదిసూచకాని-వచాంస్యాభాషతే-స్వయంని
ర్వ్యాపారోఽపిపరేచ్ఛయా - కార్యమాణః- కర్మాణి - కరోతి-మూల్యమన్తరేణబలాత్కారేణ కార్యతే సావిష్టిః-వేతనం
భృతిః-విష్ట్యాదిభి - ర్యదృచ్ఛయాదైవాదుపపాదితంప్రాప్తం-తదప్యల్పం-బహువా-మృష్టం-కదన్నంవా-అభ్యవ

వంస్వాత్మజఆత్మన్యనురాగావేశితచిత్తశ్శౌచాచమనాధ్యయనవ్రతనియమగుర్వనలశుశ్రూషణాదీన్యాప
కుర్వాణస్యకర్మాణ్యనభియుక్తాన్యపిసమనుశిష్టేనభావ్యమిత్యసదాగ్రహః పుత్రమనుశాస్యపితాస్వయంతా
వదనధిగతమనోరథః కాలేనాప్రమత్తేనస్వయంగృహఏవప్రమత్తఉపసంహృతః ॥ ౬ ॥ అథయవీయసీద్విజస
తీస్వగర్భజాతంమిథునంసపత్న్యాఉపనిధాయస్వయమనుసంస్థయాపతిలోకమగాత్ ॥ ౭ ॥ పితర్యుపరతే
భ్రాతరఏనమతత్ప్రభావవిదస్త్రయ్యాం విద్యాయామేవపర్యవసితమతయోనపరవిద్యాయాంజడమతిరితి
భ్రాతురనుశాసననిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్త ॥ ౮ ॥ సచప్రాకృతైర్ద్విపదపశుభిరున్మత్తజడబధిరేత్యభిభాష్యమా
ణోయదాతదనురూపాణి ప్రభాషతేకర్మాణిచకార్యమాణః పరేచ్ఛయాకరోతివిష్టితో వేతనతో వాయాచ్ఞ
యావాయదృచ్ఛయావోపపాదితమల్పం బహుమృష్టంకదన్నంవాఽభ్యవహరతిపరంనేన్ద్రియప్రీతినిమి
త్తంనిత్యనివృత్తనిమిత్తస్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్వాత్మలాభాధిగమస్సుఖదుఃఖయోర్ద్వన్ద్వనిమిత్తయో
రసంభావితదేహాభిమానః ॥ ౯ ॥ శీతోష్ణవాతవర్షేషు వృషఇవానావృతాఙ్గః పీనస్సంహననాఙ్గః స్థణ్డిలసం
వేశనానున్మర్దనామజ్జనరజసామహామణిరివానభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసః కుపటావృతకటిరుపవీతేనోరుమషి
ణా ద్విజాతిరితి బ్రహ్మబన్ధురితిసంజ్ఞయాఽతజ్జ్ఞజనావమతో విచచార ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరతఆహారంకర్మవేత

హారతిభక్షయతి - పరం కేవలం - ప్రారబ్ధోపభోగోపయుక్తదేహధారణార్థం -భుఙ్క్తే-నత్విన్ద్రియప్రీతయే-తత్రహే
తుంవదన్విశినష్టి ॥ నిత్యేతి ॥ నివృత్తాని - నిమిత్తానిసుఖదుఃఖనిమిత్తానిపుణ్యాపుణ్యకర్మాణ్యాత్మస్వరూపతిరోధాయకాని-య
స్మాత్సఏవంవిధో-యః - స్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్స్వాత్మానిత్యసిద్ధరాగాదిరహితజ్ఞానానన్దస్వరూపఆత్మా-తస్య-అధి
గమః-యాథాత్మ్యజ్ఞానంస-నిత్యో , యస్య , ద్వన్ద్వానిశీతోష్ణాదీని-నిమిత్తానికారణాని, యయో - స్తయోస్సుఖదుఃఖయో
రసంభావితదేహాభిమానః ద్వన్ద్వనిమిత్తసుఖదుఃఖాదిప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానసంభావనామాత్రరహితఇత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ *
అతఏవ - శీతాతపాదిషు , వృషభఇవబలీవర్దఇవా - నావృతంఅనాచ్ఛన్నం-అఙ్గం-యస్యసః-పీనః పరిపుష్టసర్వావయ
వః- సంహననానికఠినాన్యఙ్గాని , యస్య, స్థణ్డిలసంవేశనంభూశయనం- అనున్మర్దనంతైలేనాఙ్గమర్దనాభావః-అను
జ్జనంమలాపనయనార్థస్నానాభావః - ఏభి-ర్య - ద్రజశ్శరీరమాలిన్యం- తేన-అనభివ్యక్తమప్రకటం-బ్రహ్మవర్చసంబ్రహ్మ
తేజో-యస్య-యథా-మహామణి - ర్బాహ్యమలేనా - నభివ్యక్తతేజాభవతి-కుత్సితేనపటేనావృతాకటిర్యస్య, ఉరుమషిణా
ప్రభూతమలేన-ఉపవీతేన, పలక్షణేన-ద్విజాతి-రిత్యాదిసంజ్ఞయావాచకశబ్దేన-వ్యవహ్రియమాణః, అతద్జ్ఞజనైర్యో
గీశ్వరచర్యానభిజ్ఞై ర్జనై - రవమతఃనిన్దితస్సన్-విచచార * ॥ ౧౦ ॥ * యదాతు-వేతనాద్భృతేః, పరేభ్యః, ఆహార-మీహ
మానఃఇచ్ఛన్భవతి-వేతనమితిపాఠే - ఆహారమిత్యస్యానన్తరం-లబ్ధుమితిశేషః - ఆహారమన్నాదికం-లబ్ధుం-వేతనం-ఈహ
మానఃకుర్వాణో, భవతి- తదా - ఆహారప్రలోభనేన - స్వభ్రాతృభిః- కేదారకర్మణిశాలిక్షేత్రకర్దమపిలోడనాదౌ, నియు

క్త- స్తదపి కేదారకర్మాపి-కరోతి-కింత్వ- త్రకర్తృ మస్యప్రత్యేపేక్షేత్రం సమం భవేత్-ఇత ఉద్ధరణే విషమం స్యా-దితి-నవేగ-వైషమ్యమేవదర్శయతి - న్యూనమధికమితి - భ్రాతృభి-ర్దత్తా-న్కణాదీ-నప్యమృతవ, ద్భక్షయతి, కణాశ్చూర్ణ తణ్డులాః, పిణ్యాక స్తైలయన్త్రోద్ధృతం తిలపిష్టం - ఫలీకరణం తుషః - కుల్మాషాః కులుత్థాః-దుష్టామాషావా-స్థాలీపురీషం పాత్రలగ్నం దగ్ధాన్నమ్ ॥౧౧॥ ఏవం తస్య దేహానాదరమభిధాయాథ,, కృతకృత్యాః ప్రతీతు స్తైమృత్యుం ప్రియమివాతిథి,, మిత్యుక్తగీత్యానుసరణోద్యోగప్యసంభ్రమం వక్తుం తస్యాశ్చర్యతేమత్వమావిష్కుర్వన్నాహ ॥ అథేతి ॥ హేవిష్ణురాత-భరతస్యే-దం వక్ష్యమాణమద్భుతం కర్మ -శృణు- కశ్చి-ద్వృషల్యాశ్శూద్రాయాః పతిః-వృషలపతిరితిపాఠే-వృషలానాం చోరాణాం-పతిః-పుత్రకామః-భద్రకాళ్యై, పశుం పురుషపశుం, మాలభత-పుత్రశ్చేన్మమభవితా భవత్యై పురుషపశుమాలప్స్య ఇతి కృతసంకల్పోఽభూత్ ॥౧౨॥ తస్యై-వం కృతసంకల్పస్యే-ష్టసిద్ధ్యనన్తరం, దైవాల్లబ్ధం పశుమానయ తేత్యుక్తా, స్తదనుచరాశ్శూద్రాః - దైవాద్విముక్తస్యలబ్ధస్య-పశోః-పదవీం ప్రతి, పరితోధావన్తః అన్వేషమాణాః-తమసా, వ్యాప్తాయాం-నిశిరాత్రౌ, అర్ధరాత్రసమయే - అనధిగతః అలబ్ధః పశుర్యైస్తై-ఆకస్మికోదైవనిర్మితో, విధిః ప్రకార-స్తేన-వీరాసనేన ఊర్ధ్వావస్థానేన - కేదారా-న్మృగాదిభ్యః, సంరక్షమాణం, గోబలీవర్దన్యాయేన వరాహశబ్దప్రయోగః-ఆఙ్గిరసప్రవరస్య, సుతం, అపశ్యన్ దృష్టవన్తః ॥౧౩॥ అథ, ఏవమాఙ్గిరససుత, మనవద్యాని నిర్దుష్టాని లక్షణాని అఙ్గాని

నత ఈహమానస్స భ్రాతృభిరపి కేదారకర్మణి నిరూపిత స్తదపకరోతి కింతు న సమం విషమం న్యూనమధికమితివేదకణపిణ్యాకఫలీకరణకుల్మాషస్థాలీపురీషాదీనప్యమృతవదభ్యవహరతి ॥ ౧౧ ॥ అథేదం శృణు విష్ణురాత కశ్చిద్వృషలీపతి+ర్భద్రకాళ్యై పురుషపశుమాలభతాపత్యకామః ॥ ౧౨ ॥ తస్య హ దైవముక్తస్య పశోః పదవీం తదనుచరాః పరిధావన్తో నిశి నిశీథసమయే తమసావృతాయామనధిగతపశవ ఆకస్మికేన విధినా కేదారాన్వీరాసనేన మృగవరాహాదిభ్యోఽభిరక్షమాణ మాఙ్గిరసప్రవరసుతమపశ్యన్ ॥ ౧౩ ॥ అథ త ఏనమనవద్యలక్షణమవమృశ్య భర్తుః కర్మనిష్పత్తిం మన్యమానా బద్ధ్వా రశనయా చణ్డికాగృహముపనిన్యుర్ముదా వికసితవదనాః ॥ ౧౪ ॥ అథ పణయస్తం స్వవిధినాఽభిషిచ్యాహతేన వాససాఽఽచ్ఛాద్య భూషణానులేపనస్రక్తిలకాదిభిరుపస్కృతం భుక్తవన్తం ధూపదీపమాల్యలాజకిసలయాఙ్కురఫలోపహారోపేతయా వైశససంస్థయా మహతా గీతస్తుతిమృదఙ్గపణవఘోషేణ చ తం పురుషపశుం భద్రకాళ్యాః పురత ఉపవేశయామాసుః ॥ ౧౫ ॥ అథ వృషలరాజపణిః పురుషపశోరసృగాసవేన దేవీం భద్రకాళీం యక్ష్యమాణ స్తదభిమన్త్రితమసిమతికరాళం నిశితముపాదదే ॥ ౧౬ ॥ ఇతి తేషాం వృషలానాం రజస్తమః ప్రకృతీనాం ధనమదరజఉత్సిక్తమనసాం భగవత్కలావీరకులం కదర్థీకృత్యోత్పథేన స్వైరం విహరతాం హింసావిహారాణాం కర్మాతిదారుణం యద్బ్రహ్మభూతస్య సాక్షాద్బ్రహ్మర్షిసుతస్య నిర్వైరస్య సర్వభూతసుహృదస్సూనాయామప్యననుమతస్యాలమ్భనం తదుపలభ్య బ్రహ్మతేజసాతిదుర్విషహేణ దందహ్యమానేన వపుషా సహసోచ్చచాల సైవ దేవీ భద్రకాళీ ॥

యస్య, పఙ్గుత్వకాణత్వాదిరహితం అవమృశ్య జ్ఞాత్వా, భర్తుః, కర్మణః పురుషపశ్వాలమ్భకర్మణః, నిష్పత్తిం, మన్యమానాః-రశనయా రజ్జ్వా బద్ధ్వా, ముదా వికసితాని వదనాని యేషాం తే, చణ్డికాయాః భద్రకాళ్యాః, మన్దిరం ప్రత్యు, పనిన్యుః నీతవన్తః ॥ ౧౪ ॥ అథ, పణయశ్చోరా, స్తమాఙ్గిరససుతం, స్వవిధినా విశసనవిధినా-అభిషిచ్య స్నాపయిత్వా, అహతేన నూతనేన, వాససా వస్త్రేణా-చ్ఛాద్య, భూషణాదిభి, రుపస్కృతం అలం, కృతం, భుక్తవన్తం, ధూపాదిభిరుపేతయా యుక్తయా - వైశససంస్థయా హింసావిధానేన, మహతా, స్తుత్యాదిఘోషేణచ, పురుష ఏవ పశు- స్తం, భద్రకాళ్యాః, అగ్రే, ఉపవేశయామాసుః ॥౧౫॥ అథ, వృషలరాజస్య, పణిః పురోహితత్వేన వర్తమానశ్చోరః, పురుషపశోరసృక్ రక్తమేవా, సవం మద్యం, తేన, భద్రకాళీం, యక్ష్యమాణ స్తర్పయిష్యమాణః, తదభిమన్త్రితం భద్రకాళీమన్త్రాభిమ, న్త్రిత, మతిభయంకరం-తీక్ష్ణధార-మసిం ఖడ్గ-ముపాదదే గృహీతవాన్ ॥౧౬॥ ఇతీత్థం-తేషాం వృషలానాం రజస్తమః ప్రచురాణాం-ధనమదఏవ రజ- స్తేనో-త్సిక్తమమర్యాదం - మనో, యేషాం, భగవత్కలయా యుక్తం, వీరాణాం బ్రాహ్మణానాం, కులం, కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య - ఉత్పథేమార్గ-యథేచ్ఛం, విహరతాం, హింసైవ విహారో యేషాం, య-దతిదారుణం ఆలంభనరూపం-కర్మ- త, దుపలభ్య, సైవ భద్రకాళీ-బ్రహ్మభూతస్య బ్రహ్మసామ్యమాపన్నమానస్య, బ్రహ్మర్షేరాఙ్గిరసస్య, సుత, స్తస్య, సూనాయాం హింసాయా-మప్యననుమతస్య, దుర్విషహేణ సోఢుమశక్యేన బ్రహ్మతేజసా, యద్దతితరాం-దహ్యమానం-వపు, స్తేన హేతునా, సహసా, ఆశు, ఉచ్చచాల ప్రతిమాం త్యక్త్వా బహిర్నిర్గతాఽభూత్ ॥౧౭॥

అమర్షోఽపరాధాసహనం - రోషశ్చవపుషోదాహ - స్తయో-రావేశస్య - రభసేనవేగేన-విలసితోవిజృమ్భితో,భ్రుకుటీల క్షణో-విటపశ్శాఖా-కుటిలా-దంష్ట్రాశ్చ - అరుణేఈక్షణేచ-తేషా-మాటోపస్సంభ్రమ - స్తేనా- అతిభయంకరం-వదనం-యస్యాః - ఇదంజగ-ద్ధ స్తుకామేవహ స్తుముద్యతేవ - అట్టహాసంసనాదంహాసం-విముఞ్చతీ-తతఃస్థానా-దుత్పత్య-వృక్ణా నిచ్ఛన్నాని-శీర్షాణిశిరాంసి-యేషాం-తేషా - మతిగర్వితానాం,పాపిష్ఠానాంకణ్ఠాత్ప్రస్రుత-మత్యుష్ణ -మసృగాసవంరుధిరరూపంమద్యం-పరివారేణసహ - నిపీయ్య - అత్య న్తరుధిరపానజమదేన-విహ్వలాపరవశా-స్వపార్షదగణైస్సహా-చ్చై స్తరాం-జగౌగానంకృతవతీ-ననర్తచ-శిరాం స్యేవకన్దుకాని- తేషాం-క్రీడయా-విజహారవిహారంకృతవతీచ ❁॥౧౮॥❁

ననుభద్రకాళ్యారాధనమేవకథంవిపరీతఫలం - తత్రాహ॥ఏవమేవేతి॥మహత్స్వ-భిచారరూపఃహింసారూపోఽతిక్రమో ఽపరాధఃకార్త్స్న్యేనాఽఽత్మనేఅభిచరిత్రూణామేవ-ఫలతిఖలు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁నన్వసంభావితమేవేదం-యన్మరణావ్యాకులత్వంమారకేషుక్రోధాభావశ్చతత్రాహ ॥ నవేతి ॥ హేవిష్ణుదత్త - భాగవతపరమహంసానాం-భాగవతాశ్చతేపరమహంసా- స్తేషా-మేవంవిధానాం- స్వశిరశ్ఛేదే - అపతితేపాప్తేఽపి-యదసంభ్రమఃయోఽసంభ్రమఇత్యేత-న్నమహదద్భుతమతీవాశ్చర్యంనభవతి-పరమహంసశబ్దోవిరక్తపరః - ఆఙ్గిరససుతస్యచతుర్థాశ్రమప్రవేశాభావాత్॥సంభ్రమహేతుంవదన్విశినష్టి॥ముక్తస్యక్తః - దేహాదిష్వాత్మభావఆత్మాభిమానరూపస్సుదృఢోహృదయగ్రన్థిర్యై-స్సర్వేషు-సర్వేషుభూతేషు-సుహృత్సౌహార్దయుక్త-ఆత్మామనః - యేషాం,అతఏవ-నిర్వైరాణాం దేహాత్మాభిమానాభావాద్వైరా

భృశమమర్షరోషావేశరభసవిలసితభ్రుకుటీవిటపకుటిలదంష్ట్రారుణేక్షణాటోపాతిభయానకవదనాహ న్తుకామేవేదంమహాట్టహాసమతిసంరమ్భేణవిముఞ్చన్తీతతఉత్పత్యపాపీయసామతిదుష్టానాంతేనైవాసినావివృక్ణశీర్ష్ణాంగళాత్స్రవన్తమసృగాసవమత్యుష్ణంసహగణేననిపీయాతిపానమదవిహ్వలోచ్చైస్తరాంస్వపార్షదైస్సహజగౌననర్తవిజహారచశిరఃకన్దుకలీలయా ॥ ౧౮ ॥ఏవమేవఖలుమహదభిచారాతిక్రమఃకార్త్స్న్యేనాత్మనేఫలతి ॥ ౧౯ ॥ నవాఏతద్విష్ణుదత్తమహదద్భుతంయదసంభ్రమస్స్వశిరశ్ఛేదఆపతితేఽపివిముక్తదేహాద్యాత్మభావసుదృఢహృదయగ్రన్థీనాంసర్వసత్త్వసుహృదాత్మనాంనిర్వైరాణాంసాక్షాద్భగవతాఽనిమిషారివరాయుధేనాప్రమత్తేనతైస్తైర్భావైరభిరక్ష్యమాణానాంతత్పాదమూలమకుతశ్చిద్భయముపసృతానాంభాగవతపరమహంసానామ్ ॥ ౨౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే , నవమోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ౫ ॥అథసిన్ధుసౌవీరపతేరహూగణస్యవ్రజతఇక్షుమత్యాస్తటేతత్కులపతినాశిబికావాహపురుషాన్వేషణసమయేదైవేనోపసాదితస్స ద్విజఉపలబ్ధఏషపీవాయువాసంహననాఙ్గోగోఖరవద్ధురంవోఢుమలమితిపూర్వవిష్టిగృహీతైస్సహగృహీతఃప్రసభమతదర్హఉవాహశిబికాంసమహానుభావః ॥ ౧ ॥ య

భావాచ్చవ్యాకులత్వాద్యభావఇతిభావః - దేహాత్మాభిమానాదిమత్త్వేఽపినతేషాంమరణభయమస్తీత్యాహ ॥ సాక్షాద్భగవతాఽభిరక్ష్యమాణానాం-కేన - అనిమిషఃకాలః - సఏవారిచక్రం- తేన,వరాయుధేన- అప్రమత్తేన-తైస్తైర్భావైశ్చ-భద్రకాళీమారకప్రభృతిష్వపీశ్వరాత్మకత్వభావైశ్చ ❁ ॥౨౦ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంమృత్యుభయేప్యసంభ్రమమభిధాయాథపరావరజ్ఞానవత్త్వాంప్రపఞ్చయితుమాహ ॥ అథేతి॥ సిన్ధుసౌవీరదేశయో,రాజ్ఞః-రహూగణాఖ్యస్య - కపిలమునింప్రష్టుంతత్త్వమితిశేషః-తత్త్వజిజ్ఞాసోః-వ్రజతోగచ్ఛతస్సతః-ఇక్షుమత్యానద్యాః- స్తీరే-శిబికాయాఆన్దోళికాయాః-యే-వాహకావోఢార- స్తేషా - మన్వేషణసమయే-తేషాంవాహకానాం-కులస్య- పత్యానాథేనసఆఙ్గిరససుతో - ద్విజశ్రేష్ఠో-దైవాదుపసాదితోలబ్ధః-పీవాపుష్టావయవః-యువా-సంహననాఙ్గః సుదృఢాఙ్గప్రత్యఙ్గసన్ధి- రేష-గౌరివ -ఖరఇవచ-ధురంభారం-వోఢు-మలంసమర్థఇతి-ధియా -పూర్వం యేవిష్ట్యాబలాద్గృహీతా- స్తైః-ప్రసభం-గృహీతస్సన్-అతదర్హోఽపి-సమహానుభావః-శిబికా-మువాహఊఢవాన్ ❁॥౧॥ ❁యవాహశిబికావహనసమయే- ద్విజవరస్య - ఇషుమాత్రప్రదేశావలోకస్యా-ను-పశ్చా-ద్యా-గతిః-కుటిలాతస్యాః- హేతుభూతాయాః-పురుషాణాంగతి - ర్నసమ్యగాహితాఏకరూపానాభూత్ -ఇషుమాత్రప్రదేశగత్యవలోకనానన్తరంద్విజస్యప్రతికూలగతేనిమిత్తవైషమ్యయుక్తాపురుషగతిరభూదిత్యర్థః - తదా-విషమగతాం-విషమముహ్యమానాం -స్వశిబికాం

ముపధార్యదృష్ట్వా - రహూగణః - అధివహతఃవాహకాన్పురుషాన్ - నాహఉవాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇతి॥అహోవోఢారః సేవాహకాః - సానుసమ్య - గభిక్రమతపాదవిక్షేపాన్కురుత - కిమితికిమర్థం-యానంశిబికాం-విషమంయథాతథా-ఉహ్యతఇతి ॥౨॥ అథఏవముక్త్యనన్తరం-తేవోఢారః-సోపాలమ్భంసాక్షేపం-ఈశ్వరస్యభర్తుఃరహూగణస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-ఉపాయేషుసామభేదాదిషు-య-స్తురీయశ్చతుర్థఉపాయోదణ్డ-స్తస్మాచ్ఛఙ్కితమనసఃఅస్మాన్దణ్డయేదితి బుద్ధ్యేత్యర్థః - తంయానస్యవిషమగతిహేతుంద్విజం - విజ్ఞాపయాంబభూవుః-విజ్ఞప్తిమేవాహ॥నేత్యాదినాపారయామఇత్యన్తేన॥హేనరదేవ-వయం-నప్రమత్తాః-కింతు-భవన్నియమానువర్తిన-స్సాధ్వేవసమ్యగేవ-వహామః-అయంపురుషోఽధునైవ-నియుక్తోఽపి - అస్మాభిస్సహ-ద్రుతం-నైవగచ్ఛతి- అతో-వయ-మనేనసహ-వోఢుం-నపారయామఃనసమర్థా ఇతి ॥౩॥ *ఇతి-కృపణానాం- వచో-నిశమ్య-సంసర్గనిమిత్త-ఏకస్యాపిదోష-స్సర్వేషామపిభవితుమర్హతినూనమితి-నిశ్చిత్య-రహూగణఆహేత్యన్వయః-కథంభూతః - ఉపాసితావృద్ధాయేన-సోఽపి-స్వభావేన-బలాత్పరవశఃకృతః-రజోగుణవ్యాప్తచిత్తః- అతఏవ - ఈషత్కుపితమనాస్సన్-కథంభూతంప్రత్యాహన-స్పష్టంబ్రహ్మతేజోయస్మిన్-రజసాభస్మనా-ఆవృతంఛన్నం,జాతవేదసమగ్నిమివ స్థితమ్ ॥౪॥ *ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇత్యాదినాసంఘట్టినఇత్యన్తేన॥అహోభ్రాతరితిసంబోధనమాక్షేపాభిప్రాయం-వ్యక్తంనిశ్చితం, ఉరుఅధికం,పరిశ్రాన్తోఽసీత్యాదీనివిపరీతార్థకానిషడ్వాక్యాని-ఏకఏవోహ్యవాన్ప్రాపితవాన్-తత్రాపి,సుచిరం, జరసావృద్ధత్వేనచ,ఉపద్రుతఃదౌర్బల్యంప్రాప్తో-భవాన్,అపరేత్వ

దాహద్విజవరస్యేషుమాత్రావలోకానుగతేర్నసమాహితాపురుషగతిస్తదావిషమగతాంశిబికాంరహూగణఉపధార్యపురుషానధివహతఆహాహోవోఢారస్సాధ్వభిక్రమతకిమితివిషమముహ్యతేయానమితి ॥౨॥ అథతఈశ్వరవచస్సోపాలమ్భముపాకర్ణ్యోపాయాత్తురీయాచ్ఛఙ్కితమనసస్తంవిజ్ఞాపయాంబభూవుర్నవయంనరదేవప్రమత్తాభవన్నియమానుపథాస్సాధ్వేవవహామఃకేంత్వయమధునైవప్రయుక్తోఽపినద్రుతంవ్రజతినానేనసహవోఢుమిహవయంపారయామఇతి ॥౩॥సాంసర్గికోదోషఏవనూనమేకస్యాపిసర్వేషాంసాంసర్గికాణాంభవితుమర్హతీతినిశ్చమ్యకృపణవచోరాజారహూగణఉపాసితవృద్ధోఽపినిసర్గేణబలాత్కృతఈషదుత్థితమన్యురవిస్పష్టబ్రహ్మతేజసంజాతవేదసమివరజసాఽఽవృతంమతిరాహ॥ అహోకష్టంభ్రాతర్వ్యక్తమురుపరిశ్రాన్తోఽసిదీర్ఘమధ్వానమేకఏవసుచిరమూహివాన్సునాతిపీవానాతిసంహననాఙ్గోజరసాచోపద్రుతోభవాన్సఖేనోఏవాపరఏతేసంఘట్టినఇతిబహువిప్రలబ్ధోఽప్యవిద్యావిరచితద్రవ్యగుణకర్మాశయస్వచరమకళేబరేఽవస్తునిసంస్థానవిశేషేఽహంమమేత్యనధ్యారోపితమిథ్యాప్రత్యయోబ్రహ్మభూతస్తూష్ణీంపూర్వవచ్ఛిబికామువాహ॥౫॥ అథపునస్స్వశిబికాయాంవిషమగతాయాంప్రకుపితఉవాచరహూగణఃకిమిదమరేత్వంజీవన్మృతోమాంకదర్థీకృత్యభర్తృశాసనమతిచరసిప్రమత్తస్యచతేకరోమిచికిత్సాందణ్డపాణిరివజనతాయాయథాప్రకృతింస్వాంభజిష్యసఇతి॥౬॥ఏవంబహ్వబద్ధమభిభా

ద్వ్యతిరిక్తా,ఏతేసంఘట్టినస్సహవాహకాః, నోఏవ,దీర్ఘాధ్వగమనాదికమకృత్వైవసుఖినస్తిష్ఠన్తి,ఇత్యేవం,బహు,విప్రలబ్ధోఽధిక్షిప్తోఽపి-బ్రాహ్మణః,తూష్ణీం, పూర్వవ,దువాహ,తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-అవిద్యయా-అహంకారమమకారరూపయా,కర్మసంజ్ఞయావా-హేతుభూతయా-విరచితానిపరిణతాని, ద్రవ్యాణిపఞ్చభూతాని,గుణాఃశబ్దాదయః,జ్ఞానేన్ద్రియవిషయాః,కర్మవాగాదికర్మేన్ద్రియవిషయాఃఅభిజల్పాదయః,గుణకర్మశబ్దౌతదిన్ద్రియాణామప్యుపలక్షణే,ఆశయోఽన్తఃకరణం,వాసనావా,యస్మిన్, అవస్తుని,వస్తుత్వైకరూపేణేతివస్తు,తతోఽన్యస్మిన్,సతతవికారిణీత్యర్థః,అవయవవిన్యాసవిశేషరూపే,స్వచరమకళేబరే,తదనుబన్ధినిచ,అనారోపితః,అహంమమేత్యేవంరూపోమిథ్యాప్రత్యయోజ్ఞానం,యేన,అహమర్థశరీరేఅహంప్రత్యయఃరజతాదిప్రత్యయవన్మిథ్యేతిమిథ్యాప్రత్యయఇత్యుక్తం,బ్రహ్మభూతఃబ్రహ్మసాధర్మ్యమాపత్స్యమానః,తస్యబ్రహ్మభావస్యసాంనిధ్యాత్సిద్ధవన్నిర్దేశః* ॥౫॥ *అథపునః,స్వశిబికాయాం,విషమం,నీయమానాయాంసత్యాం,సహూగణః,ప్రకుపితఃపూర్వమీషత్కుపితఆహ, ఇదానీంతుప్రకుపితఆహ॥ప్రకుపితస్యైవోక్తమాహ॥కిమిత్యాదినాభజిష్యసీత్యన్తేన,ఇదంకిమిత్యాజ్ఞాతిలఙ్ఘిత్వందర్శయతి॥అరే,త్వంభవాన్,జీవన్నపిమృతప్రాయః,మాం,కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య, భర్తుర్మమ,శాసన,మతిచరసిఅతిక్రమ్యవర్తసే, అతః,ప్రమత్తస్య,తే,చికిత్సాందణ్డం,కరోమి,దణ్డపాణిర్యమఇవ,జనసమూహస్య యథా,త్వం,స్వాంప్రకృతింభజిష్యసిసమీచీనంకరిష్యసి,తథా,చికిత్సాంకరోమీతి* ॥౬॥* ఏవం,బహ్వధికం - అబద్ధమనన్వితమభిభాషమాణం-నరాణాందేవోఽహమిత్యభిమానవన్తం -తమసా,అనువిద్ధనసంగ

ణితేన-రజసారజోగుణకార్యేణకో్రధేన,తన్మూలేన,మదేనస్వమ్మాహేన-తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం-భగవత్ప్రియనికేతశబ్దోభాగవతపరః,భగవతఃప్రియనికేతనత్వాత్-తిరస్కృతా అశేషాభగవత్ప్రియనికేతాయేన-ఏతత్తిరస్కారేణసర్వేఽపిభాగవతాస్తిరస్కృతప్రాయాఏవేత్యభిప్రాయేణాశేషపదం ప్రయుక్తం-యద్వా-తిరస్కృతఃఅశేషస్సంపూర్ణః-భగవతఃప్రియఆశ్రయోయేనేతివా-పణ్డితమాత్మానంమన్యమానం-యోగేశ్వరాణాంచర్యాజడాదివదాచరణం-తస్యాం-నాత్యన్తం -వ్యుత్పన్నాపరిచితా-మతి-ర్యస్యతం-రహూగణం-సర్వభూతసుహృదాత్మాకృతాగస్యపిసౌహార్దయుక్తమానాః-బ్రహ్మభూతో-భగవాన్జగదుత్పత్త్యాదిజ్ఞానవాన్ ,,ఉత్పత్తింప్రళయంచైవభూతానామాగతింగతిమ్।వేత్తివిద్యామవిద్యాంచసవాచ్యోభగవానితి,, ఉక్తేః-స,బ్రాహ్మణః-విగతస్మయోఽపివిగతాశ్చర్యోఽపిస్మయమానోహసన్నివ-అనేన,సుప్రసన్నతాద్యోత్యతే-ఇదంవక్ష్యమాణ,మాహ *॥౭॥*తత్రయదుక్తంవక్రోక్త్యాత్వమురుపరిశ్రాన్తోదీర్ఘమధ్వానమేకఏవోఢ్వావానిత్యాది॥తతోత్తరమాహ॥ త్వయేతి॥యత్త్వయోక్తం-తద్వ్యక్తంస్పష్టం-అవిప్రలబ్ధంలోకదృష్ట్యాసత్యం , త్వద్వచసాంవిపరీతార్థపరత్వేనదీర్ఘమార్గానాగమనాపరిశ్రమస్థౌల్యయావ్యనాద్యభిప్రాయకత్వేనత్వద్వచోలోకదృష్ట్యాసత్యమేవ-తథాప్యన్యగతానాం తేషామన్యత్రారోపేణప్రవృత్తత్వాత్పరమార్థదృష్ట్యా అసత్యమేవేతిభావః-తదేతద్వ్యనక్తి॥భర్తురితి॥భర్తురిత్యాదిషునఞోఽనుషఙ్గేణాన్వయః-యదియదా-భర్తుర్వోఢుర్భారః-తత్ప్రయుక్తశ్రమశ్చ-స్యాత్,సన-మే-స్యాత్-మమభరణాభావాత్-యదిగన్తురధిగమ్యంగన్తవ్యాభూమి-స్స్యాత్-స-న-మే-అధ్వాసాక్షాత్స్యాత్సాక్షాద్గమనస్యమయ్యభావాత్ పీవాపీనఇతి-వాదో-రాశౌభూతసంఘాతేదేహే-స్యాత్-నమేస్యాదితి-విదుషాం ఆత్మయాథాత్మ్యవిదాంప్రవాదఇత్యర్థః *॥౮॥*నమేఇత్యుక్తంప్రపఞ్చయతి॥స్థౌల్యమితి॥వ్యాధయఃశరీరోద్భవారోగాః

షమాణంనరదేవాభిమానినంరజసాతమసాఽనువిద్ధేనమదేనతిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం పణ్డితమానినంసభగవాన్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మభూతస్సర్వభూతసుహృదాత్మాయోగేశ్వరచర్యాయాంనాతివ్యుత్పన్నమతింస్మయమానఇవవిగతస్మయఇదమాహ॥ ౭ ॥ శ్లో॥త్వయోదితంవ్యక్తమవిప్రలబ్ధంభర్తుస్సమేస్యాద్యదివీరభారః।గన్తుర్యదిస్యాదధిగమ్యమధ్వాపీవేతిరాశౌనవిదాంప్రవాదః ॥ ౮ ॥ స్థౌల్యంకార్శ్యంవ్యాధయఆధయశ్చక్షుత్తృడ్భయంకలిరిచ్ఛాజరాచ। *నిద్రారతిర్మన్యురహంమదశ్శుచో దేహేనజాతస్యహిమేనసన్తి ॥ ౯ ॥ జీవన్మృతత్వంనియమేనరాజన్నాద్యన్తవద్యద్వికృతస్యదృష్టమ్ ।స్వస్వామిభావోధ్రువఈడ్యయత్రతర్హ్యుచ్యతేఽసౌవిధికృత్యయోగః ॥౧౦॥ విశేషబుద్ధేర్వివరంమనాక్చపశ్యామియన్నవ్యవహారతోఽన్యత్।కఈశ్వరస్తత్రకిమీశితవ్యమథాపిరాజన్కరవామకింతే॥౧౧ ॥ ఉన్మత్తమూకాన్ధజడ*వత్స్వసంస్థాం

ఆధయఃమనఃపీడాః,భయంఆగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం-కలిఃకలహః,ఇచ్ఛాకామః-దమ్భోవఞ్చనం-రతిర్విషయాసక్తిః-మన్యుఃకో్రధః-అహమహంకారఃఅనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః-మదఃమోహః-ఏతేబాహ్యాకారాః , అన్తరాకారాశ్చ-సర్వే-దేహేనసహ-జాతస్యాపి-మమ,స్వతోనసన్తీత్యర్థః - ఏతేదేహఏవ-నజాతస్యఅజాతస్యోత్పత్త్యాదిరహితస్య-మే-నసన్తీత్యర్థః ※ ॥ ౯ ॥ ※ యదుక్తంజీవన్మృతఇతితత్రాహ॥జీవన్మృతత్వమితి॥జీవత్త్వంశ్వాసవత్త్వం-మృతత్వంత్యక్తపూర్వావస్థత్వం-చైతన్యశూన్యత్వంవా , ఏతదుభయం-హేరాజన్-య-దాద్యన్తవ-దుత్పత్తివినాశవ-త్తస్య-వికృతస్యదేహస్య-దృష్టం-నత్వాత్మనఇత్యర్థః -యదుక్తంభర్తృశాసనమతిచరసీతితత్స్వస్వామిభావంప్రతిక్షిపతి-స్వస్వామిభావో-యత్ర,ధ్రువఃనియతః ఈడ్యహేరాజన్,తత్ర నియతస్వస్వామిభావవత్సుపురుషేషు-విధికృతయోగఃవిధిర్నియోగఃశాసనమితియావత్,కృత్యంకర్మ చ-తయో,ర్యోగో-ధ్రువ-ఉచ్యతేఉచితోభవతి-ఉచసమవాయఇతిధాతుః-యయోఃజీవేశయోస్స్వస్వామిభావసమ్బన్ధోనియత-స్తయోరేవనియమేనప్రయోజ్యప్రయోజకభావః-త్వంచననియమేనభర్తా-కాలభేదేనయదితుతవరాజ్యభ్రంశోమమరాజ్యంస్యాత్తదావిపర్యయసంభవాత్- అతోనతవప్రశాసితృత్వంస్వతోఽస్తి-అత-స్స్వస్వస్వామిత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యర్థః*॥౧౦॥*త్వంభృత్యఃఅహంస్వామీతిజాతివైషమ్యబుద్ధేః-వివరమవకాశం-మనాగీషదప-వ్యవహారతఃఉక్తిమాత్రా , దన్యత్-యత్ర-నపశ్యామి-తత్రైవంసతి-క - ఈశ్వరః-కి-మీశితవ్యం-నత్వమీశ్వరోనాహమీశితవ్యః-యద్యప్యయమర్థస్తవానిష్టః-అథాఽపి-కింకుర్మః-అర్థస్థితిరన్యథాకర్తుమశక్యేత్యర్థః※ ॥ ౧౧ ॥ ※యదుక్తంప్రమత్తస్యచతేచికిత్సాంకరోమీతితస్యోత్తరమాహ॥ఉన్మత్తేతి॥తస్మిన్బ్రహ్మాత్మకేస్వాత్మని-సంస్థానిష్ఠా ,,బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతి,,ఇతిశ్రుతౌసంస్థాశబ్దస్యనిష్ఠాపరత్వప్రయోగాత్-నిష్ఠాచోపాసనాయాఅవిచ్ఛేదః - స్వసంస్థాం -ప్రాప్తస్య,ఉన్మత్తాదీననుకుర్వతఃతర్జనతాడనాదిపరిభవార్థినోమమ , హేవీర-చికిత్సితేనదణ్డేన-శిక్షితేనవా,కియా,నర్థః -త్వత్కృతం

న్త్రిహం తావదిదం నాస్తి పంచత్వోచిత్యర్థః యది పునరహం స్వస్థం సంస్థాగతః తత్రాప్రమత్తస్సంశాస్మీతి తథాపి స్తబ్ధస్య విమత్తస్య మమ శిక్షాలేశం దిష్టమేవ సత్ ప్రకృతమేవ జ్ఞానహీనత్వే మాదృశేన సంసారిజనేన యత్స్వయం చికిత్సితం తదజ్ఞానకృతానం పిష్టపేషణవన్నిష్ఫలం పూర్వమేవ సంసారవ్యాపారాతురత్వాదిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అనువాదపరిభాషయా అనువాదరూపాపరిభాషణపూర్వకం, ఏతావత్ ప్రత్యుదీర్య ప్రతివచనం కృత్వా, ఉపశమః అక్రోధః తదేవ శీలం యస్య ఉపరతం నష్టం అనాత్మనో దేహాన్తరస్య నిమిత్తం యేన - విద్యమానం దేహాన్తరసంబన్ధసాధకపూర్వోపార్జితసంచితానాం చారిత్రాదికబుద్ధిపూర్వకజీవభిన్నపుణ్యాపుణ్యరూపపాపాఘః - ఆరబ్ధం అధ్యాసగతప్రారబ్ధరూపమపి కర్మ పుణ్యాపుణ్యరూపం ఉపభోగేనానుభవేన అపనయన్ స మునివరః తద్వైవ పూర్వవద్రాజయానముప్యవాహ ॥ ౧౩ ॥ హే పాండవేయ, స చాపి సిన్ధుసౌవీరపతిః రహూగణోఽపి సమ్యక్ శ్రద్ధయా తత్త్వజిజ్ఞాసాయామధికృతః ప్రాప్తోఽధికారో భాగో యేన, అధికారః ప్రస్తావః ప్రాప్తో యస్య ఇతి యావత్ తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం కృతాధికార ఇత్యర్థః - అజ్ఞానవిమోచనం బహుయోగగ్రన్థసమ్మతం బహుభిర్యోగశాస్త్రైస్సమ్మతం చ ద్విజవచః శ్రుత్వా విగతో నరాణాం దేవోఽధిరాజ ఇతి స్మయో గర్వో యస్య సః, శిబికాయాః త్వరయాఽవరుహ్య, తత్పాదమూలముపగతః ద్విజపాదమూలం ప్రతి ప్రణతః క్షమాపయన్ స్వాపరాధం, ఉవాచ ॥ ౧౪ ॥ ద్విజానాం మధ్యే కతమః నిగూఢః అనభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసః చరసి, నాహం ద్విజ ఇతి చేన్న, యత సూత్రం యజ్ఞోపవీతం బిభర్షి - అత స్త్వం అవధూతః సర్వోపరిభావ్యవేషో జ్ఞాననిష్ఠః కస్య పితుర్గో

గతస్తామోహీరచికిత్సితేన । అర్థః కియాన్ భవతా శిక్షితేన స్తబ్ధప్రమత్తస్య చ పిష్టపేషః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావదనువాదపరిభాషయా ప్రత్యుదీర్య స మునివర్య ఉపశమశీల ఉపరతానాత్మ్యనిమిత్త ఉపభోగేన కర్మారబ్ధం వ్యపనయన్ రాజయానమపి తథోవాహ ॥ ౧౩ ॥ స చాపి పాండవేయ సిన్ధుసౌవీరపతిస్తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం సమ్యక్ శ్రద్ధయాఽధికృతాధికారస్తద్ధృదయగ్రన్థివిమోచనం ద్విజవచ ఉపశ్రుత్య బహుయోగగ్రన్థసమ్మతం త్వరయాఽవరుహ్య శిరసా పాదమూలముపసృతః క్షమాపయన్ విగతనృపదేవస్మయ ఉవాచ ॥ ౧౪ ॥ రహూగణ ఉవాచ ॥ శ్లో ॥ కస్త్వం నిగూఢశ్చరసి ద్విజానాం బిభర్షి సూత్రం కతమోఽవధూతః । కస్యాసి కుత్రత్య ఇహాపి కస్మాత్ క్షేమాయ నశ్చేదసి నోత శుక్లః ॥ ౧౫ ॥ నాహం విశంకే సురరాజవజ్రాన్న త్ర్యక్షశూలాన్న యమస్య దణ్డాత్ । నాగ్న్యర్కసోమానిలవిత్తపాస్త్రాచ్ఛంకే భృశం బ్రహ్మకులావమానాత్ ॥ ౧౬ ॥ తద్బ్రూహ్యసఙ్గో జడవన్నిగూఢవిజ్ఞానవీర్యో విచరస్యపారః । వచాంసి యోగగ్రథితాని సాధో న నః క్షమన్తే మనసాపి భేత్తుమ్ ॥ ౧౭ ॥ అహం చ యోగేశ్వరమాత్మతత్త్వవిదాం మునీనాం కపిలం గురుం వై । ప్రష్టుం ప్రవృత్తః కిమిహారణం తత్సాక్షాద్ధరిం జ్ఞానకలావతీర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ స వై భగవాన్ లోకనిరీక్షణార్థమవ్యక్తలిఙ్గో విచరత్యపి స్విత్ । యోగేశ్వరాణాం గతిమన్ధబుద్ధిః కథం విచక్షీత గృహానుబన్ధః ॥ ౧౯ ॥ దృష్టశ్శ్రమః కర్మత ఆత్మనో

త్రో వా, అసి, పుత్రో శిష్యో వా - అసి కుత్రత్యః కుత్ర భవః - ఇహాపి కస్మాదాగతోఽసి, ప్రాప్తః - నోఽస్మాకం క్షేమాయ చేత్ ప్రాప్తః కిముత శుక్లః కపిలో మునిర్న భవసి కిం, ఉత తేఽపి వితర్కః ॥ ౧౫ ॥ కిం నయాచిన్త్య యోఽశిబికాం తావద్వాహయామీతి శంకిత ఆహ ॥ నాహమితి ॥ సురరాజవజ్రాదహం న విశంకే నబిభేమి, తథా, రుద్రస్య త్రిశూలాత్, యమస్య దణ్డాదపి తథా, అగ్న్యాదీనామస్త్రాదపి తత్ర విత్తపః కుబేరః కిన్తు బ్రహ్మకులావమానాన్నితరాం శంకే ॥ ౧౬ ॥ తత తస్మాత్ ప్రశ్నానుత్తరం బ్రూహి - అసఙ్గో నిస్పృహః - నిగూఢం నిహితం, విజ్ఞానరూపం, వీర్యం ప్రభావో యేన - అపారః దుర్విభావ్యప్రభావః జడవద్విచరసి తవ, వచాంసి తు యోగగ్రథితాని యోగశాస్త్రసందర్భితాని తత్ర హేతుః - హే సాధో నోఽస్మాకం మనసాపి ఆత్మదృష్ట్యా త్వద్వచో భేత్తుమభిప్రాయతోఽవగన్తుం న క్షమం న శక్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్వస్యజ్ఞానార్థితాం దర్శయతి ॥ అహం చేతి ॥ తత్త్వవిదాం చిదచిదీశ్వరతత్త్వవిదాం మునీనాం మధ్యే ప్రవరం గురుం హితోపదేష్టారం - జ్ఞానకలయా నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానశక్త్యంశేన అవతీర్ణం సాక్షాద్ధరిం యోగేశ్వరం, కపిలం మునిం ప్రతి, ఇహ సంసారే, శరణం కం, తత్ కిమితి, ప్రష్టుం మహాం ప్రవృత్తః ॥ ౧౮ ॥ లోకనిరీక్షణార్థం స ఏవ కపిలో భగవాన్ విచరతి కిం స్విదేవం, కథంభూతః అవ్యక్తలిఙ్గః అస్పష్టవేషః, గృహాసక్తో మాదృశోఽన్ధబుద్ధిః యోగేశ్వరాణాం గతిం కథం విచక్షీత పశ్యేత్, విద్యాదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం తత్స్వరూపం పృష్ట్వా తదుక్తోత్తరాణ్యాక్షిపతి ॥ తత్ర యదుక్తం మమ శ్రమో నాస్తీతి తత్రాహ ॥ దేహాన్యత్వేఽపి దేహయోగాదాత్మనో మమ కర్మతః యుద్ధాదికర్మణా, శ్రమో దృష్టః, అతో ... స్తేన, భర్తుః భారస్య భర్తుః అధ్వనశ్చ గన్తుర్భవతోఽపి శ్రమ, మనునుమన్యే అనుమినోమి, భవతా ప్రస్తేన భవితవ్యం ...

త్వాద్గన్తృత్వాచ్చ, యథాయుద్ధాదికర్తా ఽహమిత్యనుమినోమీత్యర్థః॥ సన్విదం లౌకికవ్యవహారమాత్రం-నతుసత్యం తత్రాహ-॥యథేతి॥అసతాఘటాదినా-ఉదకాహరణాద్యభావదర్శనాత్, సతాతుతద్దర్శనాచ్చ-వ్యవహారమార్గః ప్రపఞ్చః-సమూలః ప్రమాణమూలకఏవే- ష్టః-అత్రాయంప్రయోగః-ప్రపఞ్చస్సత్యః -అర్థక్రియాకారిత్వాత్-యఃపునరసత్యః-నాసావర్థక్రియాకారీ-యథాశుక్తిరజతాదీతి ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనః స్వతోదుఃఖాద్యభావే ఽపి దేహసంసర్గాత్తత్సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥స్థాలీత్యాది॥స్థాల్యాదిగతాదగ్నితాపా- త్తన్మధ్యవర్తినశ్శిశిరస్యపయసో ఽభితాప- స్తస్యతాపా- త్తణ్డులగర్భవిక్లిత్తిర్భవతి॥ తత్తస్మాద్దృష్టాన్తదర్శనా -ద్దేహాదీనాం-సన్నికర్షాదనురోధాత్సన్నికృష్టస్యావర్జనీయత్వాత్-తన్నిమిత్తా-పురుషస్య-సంసృతిస్సుఖదుఃఖాద్యనుభూతిర్భవతీత్యర్థః ॥ అసవః ప్రాణాః -ఆశయో వాసనా-అన్తఃకరణంవా-తథాహి-నిదాఘాదినాదేహే తప్తే ఇన్ద్రియాణాంతాపః-తతః ప్రాణస్య-తతో మనస- స్తతఆత్మనఇతి ॥ ౨౧ ॥ ఏవంచసతిదణ్డపతనాదికమపిసఫలమిత్యాహ ॥ శాస్తేతి ॥ యదా ఽహంకర్మవశాన్నృపతి - స్తదా-ప్రజానాముత్పథవర్తినీనాం-శాస్తా, సన్మార్గవర్తినీనాంతుగోప్తా-నను పూర్వమేవవ్యసనాతురందణ్డయఞ్పిష్టం పినష్టీత్యుక్తమితిచే - త్తత్రాహ ॥ యఃఅచ్యుతస్యభగవతః-స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణకింకరఆరాధకః - భగవదారాధనరూపం-స్వస్వవర్ణాశ్రమప్రయుక్తంనిగ్రహానుగ్రహాదికం-కుర్వఞ్-పిష్టం -నపినష్టినైష్ఫల్యంనప్రాప్నోతి-యః-స్వవర్ణాశ్రమోచితం-కర్మ, ఈహమానఃకుర్వాణః-అఘౌఘంస్వాపరాశింవిజహాతిపిధునోతి ॥ ౨౨ ॥ తస్మాదేవంమమజిజ్ఞాసుత్వాత్- హేఆర్తబన్ధో-నరదేవో ఽహమిత్యభిమానజమదేన-అనాదృతసజ్జనస్య- మేమహ్యం -మైత్రీందృశంస్నేహప్రయుక్తాందృష్టిం-కృషీష్టకురు-యయాదృశా-సదవధ్యానంసతామవజ్ఞానరూపం-మంహఃపాపం-తరేతరిష్యామి ॥ ౨౩ ॥ ననుమమావజ్ఞాకృతవికారాభావాత్తుకథం-తపా

వైభర్తుర్గతస్త్వభవతశ్చానుమన్యే । యథా ఽసతోదానయనాద్యభావాత్స మూలఇష్టోవ్యవహారమార్గః॥ స్థాల్యగ్నితాపాత్పయసో ఽభితాప స్తత్తాపతస్తణ్డులగర్భరన్ధిః। దేహేన్ద్రియాస్వాశయసన్నికర్షాత్తత్సంసృతిఃపురుషస్యానురోధాత్ ॥ ౨౧ ॥ శాస్తా ఽభిగోప్తానృపతిఃప్రజానాం యఃకింకరోనైవపినష్టిపిష్టమ్ । స్వధర్మమారాధనమచ్యుతస్యయదీహమానోవిజహాత్యఘౌఘమ్ ॥ ౨౨ ॥ తన్మే భవాన్నరదేవాభిమానమదేన తుచ్ఛీకృతసత్తమస్య । కృషీష్టమైత్రీందృశమార్తబన్ధోయయాతరేసదవధ్యానమంహః॥ ౨౩ ॥ నవిక్రియా విశ్వసుహృత్సఖస్యసామ్యేనవీతాభిమతేస్తవాస్తి । మహద్విమానాత్స్వకృతాద్ధిమాదృఙ్నఙ్క్ష్యత్యదూరాదపిశూలపాణిః ॥ ౨౪ ॥ ******************************

**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, దశమో ఽధ్యాయః. **********

బ్రాహ్మణఉవాచ॥ అకోవిదఃకోవిదవాదవాదాన్వదస్యథోనాతివిదాంవరిష్ఠః । నసూరయోహివ్యవహార

మంతత్రాహ॥నేతి॥విశ్వసుహృదీశ్వరస్తస్యసఖావిశ్వసుహృత్సఖః "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా", ఇతిశ్రుతేఃతస్య-సామ్యేనసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వభావేన-వీతానిరస్తా - అభిమతిఃదేహాత్మాభిమతిః-స్వతన్త్రాత్మత్వాభిమతిశ్చయస్య-తవ-యద్యపి మత్కృతాదవజ్ఞానాద్వికారోనాస్తి॥తథాపి-మహతాం-విమానాత్ -స్వకృతా-న్మాదృశోజన్తుః-శూలపాణిరివాతిసమర్థో ఽపి - అదూరాత్ క్షిప్రం-నఙ్క్ష్యతిస్థావరతామేష్యతి-స్థావరత్వప్రాప్తిరేవహిజీవస్య వినాశోనామ-తత్రనితరాంచైతన్యానభివ్యక్తేః ॥ ౨౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేదశమో ఽధ్యాయః ********************************

ఏవందేహగతానాంపరిశ్రమగమనస్థాల్యాదీనాంసత్యానామేవదేహాత్మభ్రాన్త్యా ఆత్మని ప్రతీయమానానామపివస్తుతఆత్మస్వభావేనిరాక్షేపేమయా ఽభిహితేసత్యయంప్రపఞ్చమిథ్యాత్వంమయాభిహితమితిభ్రామ్యన్ఘటాదీనామివతేషాంసుఖదుఃఖాద్యర్థక్రియాకారిత్వేనసత్యతాముపపాదయన్నకుశలః - అసత్యత్వే ఽభిహితేసత్యత్వోపపాదనంయుక్తిమత్ - అన్యగతానామన్యత్రప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వేకథితేతేషాంసత్యత్వోపపాదనవైయర్థ్యాత్-తథాదేహసంబన్ధాదాత్మనితేషాంప్రతీతిర్నవస్తుతఇత్యుక్తే-పునర్దేహాదిసంబన్ధాదాత్మనిపరిశ్రమాదిప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిరితివదన్నయంననిపుణః-ఉక్తస్యైవపునరాక్షేపత్వేనోక్తేః-తథాజీవానాంమిథఃస్వస్వామిభావస్యౌపాధికత్వేకథితేపునస్తస్యస్వాభావికత్వాభిమానేనస్వస్యదణ్డనేతృత్వంసాధయన్నప్రవీణఇత్యభిప్రయన్నాహబ్రాహ్మణః॥అకోవిదఇతి॥అకోవిదఃప్రకృతివివిక్తాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితఏవత్వం - కోవిదవాదవాదాన్కోవిదవాక్యతుల్యాన్వాదాన్-వాక్యానివదసి - అథో ఽతో -ఽత్యన్తంశ్రేష్ఠోనభవసి-కుతః-హియస్మాత్-ఏతంవ్యవహారందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తంపీనత్వయువత్వదూరగన్తృత్వాదివ్యవహారమాత్మవిషయందేహినాంపరస్పరంస్వస్వామిభావాదివ్యవహారం-

అన్యచ్చసర్వం సూరయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదః-తత్త్వావమర్శేనతత్త్వవిచారమూలకం-నసమామనన్తినసమ్యగ్వదన్తి-నపరమార్థత్వేనగృహ్ణన్తీత్యర్థః-సహామనన్తీతిపాఠే-తత్త్వవిచారేణసహానవదన్తికింత్వవిచారితసున్దరంవదన్తి,సూరయోనసమామనన్తీత్యనేననిరన్తరమధ్యాత్మశాస్త్ర పరిశీలనవతామాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠానామస్మిన్దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిమూలేవ్యవహారే అపారమార్థ్యజ్ఞానం - తద్విపరీతానాం - తస్మిన్పారమార్థ్యాభిమానశ్చేతిసూచితమ్ *॥౧॥* తత్ర తేషాంతదభిమానే హేతుస్తత్త్వత్రయస్వరూపస్వభావప్రతిపాదకవేదాన్తశాస్త్రార్థాపరిశీలనమేవేతివక్తుం తావద్వేదాన్తశాస్త్రస్తుతయేపూర్వభాగస్యాతత్త్వావేదకత్వమాహ॥తథైవేతి॥హేరాజన్-ఉరవోబహవః-గార్హమేధాఃగృహమేధిసంబన్ధినో, వితానాఃయజ్ఞాదికర్మవిస్తారాఃతద్విషయయావిద్యయా- ఉరుభృశం-విజృమ్భితేషువిలసితేషు-వేదవాదేషు-ప్రాయేణేత్యనేన-ఈశ్వరారాధనత్వేనకర్మకుర్వతాంకోఽచతఏవేత్యుక్తం-వేదపూర్వభాగేషు-తత్త్వవాదః-శుద్ధోనిర్ణయాత్మకఃఅతఏవ-సాధుః-ప్రాయేణ-నచకాస్తినప్రకాశతే-వేదరూపేషు-వాదేషు ఉక్తేషు- దేహాతిరిక్తస్య ఫలభోక్తృత్వమాత్రంజ్ఞాయతే-నతుస్వరూపంశోధ్యతఇత్యర్థః - యద్వా - తత్త్వస్యవాదఉక్తిర్యస్మిన్ససతత్వవాదస్తత్త్వవాదీత్యర్థః, ఏవంవేదవాదేష్విత్యత్రాపివేదశబ్దస్తత్పూర్వ భాగపరః-పూర్వభాగతదర్థవాదిషుఉత్తరభాగతదర్థవాదీనసమ్యక్ప్రకాశతఇత్యర్థః,కర్మస్వేవరుచిమతాంజ్ఞానేరుచింనోత్పాదయితుంశక్నుయాదితిభావః ॥౨॥ శ్రుతవేదాన్తస్యాప్యపిరక్తస్యనతైస్తత్త్వావబోధఇత్యాహ॥ నేతి ॥స్వప్నేస్వాప్నపదార్థే-నిరుక్త్యావ్యాఖ్యానేన-స్వప్నసుఖస్యఅల్పాస్థిరత్వావగమేన -అన్యదపిగృహమేధినఐహికాముష్మికాదిసుఖం-యస్య, హేయత్వేనానుమితం,నస్యాత్తస్యసాంసారికదుఃఖవిరక్తివిరహాత్తత్రసంసక్తస్య,సాక్షాద్యథావత్,తత్త్వజ్ఞానాయ-వగీయసీఃవరీయస్యఃగరీయస్యః ,వాచఃవేదాన్తవాచః-సమ్యక్జ్ఞానకవేదాన్తైర్నతత్త్వావబోధఇత్యర్థః-స్వప్నదృష్టాన్తేనగృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వానుమా

మేతంతత్త్వావమర్శేన†సమామనన్తి ॥ ౧ ॥ తథైవరాజన్నురుగార్హమేధవితానవిద్యోరువిజృమ్భితేషు।న వేదవాదేషుహితత్త్వవాదఃప్రాయేణశుద్ధోనచకాస్తిసాధుః ॥ ౨ ॥ నతస్యతత్త్వగ్రహణాయసాక్షాద్వరీయసీరపివాచస్సమాసన్ । స్వప్నేనిరుక్త్యాగృహమేధిసౌఖ్యంనయస్యహేయానుమితంస్వయంస్యాత్ ॥ యావన్మనోరజసాపూరుషస్యసత్త్వేనవాతమసావానురుద్ధమ్ । చేతోభిరాకూతిభిరాతనోతినిరఙ్కుశంకుశలంచేతరంవా ॥ ४ ॥ సవాసనాత్మా విషయోపరక్తోగుణప్రవాహోవికృతఃషోడశాత్మా ।బిభ్రత్పృథఙ్నా

నంతత్త్వావబోధకారణంక్షుద్రసుఖాసక్తిమూలకమిత్యుక్తం-అనేన-గృహమేధిసౌఖ్యస్యహేయత్వాధ్యవసాయేతత్త్వజ్ఞానోదయఇతిఫలితమ్॥ ॥౩॥ తత్రగుణత్రయోపరాగేణకుశలాకుశలకర్మోపాదనద్వారోచ్చావచదేహసంబన్ధమాపాదయన్మనఏవాల్పాస్థిరసుఖాసక్తిజననద్వారాతత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకంసత్సంసృతికారణం-తదేవచగుణత్రయాకలుషితంసత్జ్ఞానజననద్వారాముక్తిహేతుశ్చేత్యాహ ॥ యావదితిసార్ధైఃపఞ్చభిః ॥ యావ-దస్యపురుషస్య-మనః-రజఆదిభిరనువిద్ధంఉపరక్తం - భవతి - తావ-న్నిరంకుశంసత్-తత్తద్గుణానుసారేణ-చేతోభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవ్యాపారైఃఆకూతిభిఃకర్మేన్ద్రియవ్యాపారైశ్చ-హేతుభూతై-రుభయేన్ద్రియకర్మభిఃపుణ్యాపుణ్యరూపైః,కుశల, ముత్కృష్టమితరంనిహీనంవా,దేహ-మాతనోతిసంపాదయతి॥౪॥ ఏతదేవప్రతిపాదయతి॥సఇతి॥పుంస్త్వమాత్మశబ్దవిశేషణత్వేన,తన్మనఇత్యర్థః,సవాసనాత్మావాసనాధీనస్వరూపః - విషయోపరక్తః,గుణైస్సత్త్వాదిభిఃప్రవాహఃప్రవృత్తిర్యస్యసగుణప్రవాహఃఅతఏవవికృతః - షోడశాత్మాపఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశద్రవ్యేష్వాత్మాప్రధానఃఅతఏవవికృతః,నామభిర్వాచకశబ్దైస్సహ - రూపభేదం దేవమనుష్యత్వాద్యవయవసంస్థానరూపాకారభేదం - బిభ్రద్దేవమనుష్యాదికమాత్మనోబహిష్ఠంఅన్తర్గతంరాగాదికంచ-వయునైఃసంకల్పవికల్పాత్మకైఃజ్ఞానైః-ఆతనోతి-ఆత్మానం దేవోఽహంమనుష్యోఽహమిచ్ఛామిద్వేష్మీత్యేవంరూపబుద్ధిభిశ్చోపాధ్యాకారయుక్తంకరోతీత్యర్థః - యద్వా,వయునైఃసంకల్పవికల్పాత్మకప్రవృత్తిభేదైః - రూపభేదంఅనేకరూపతాంబిభ్రత్సవాసనాత్మా-అన్తర్గతంరాగాదికం -బహిర్గతందేవాదిరూపంచ-నామభిస్సహ- తనోతి - అత్రపురైస్తనోతీత్యపిపాఠోదృశ్యతే-తదాఽయమర్థః-పురుషస్యమనో-యావ-ద్రజఆదిభిరనువిద్ధంస-న్నిరఙ్కుశంయథాభవతితథా - జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైర్గుణానుసారేణ- పుణ్యాపుణ్యరూపవ్యాపారమాపాదయతి,తావ-దయంస్వతోఽవికృతోఽపిపురుషః -సవాసనాత్మావాసనాధీనస్వరూపాన్తఃకరణయుక్తః-అతఏవ,వాస

౧॥శ్లో॥పా † సహామనన్తి.

నాదనా వ్యాప్నోత్యేవ యస్య తత్ర విషయానురక్తః - గుణప్రవాహః గుణైః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య - గుణానుసారప్రవృత్తికః - వికృతః - పఞ్చమహాభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశపదార్థానామాత్మా సారకస్సన్ లిఙ్గశరీరాత్మా దేహ ఇత్యర్థః - నానా స్సహ - దేవమనుష్యాదిరూపభేదం బిభ్రత్ పృథఙ్నామభిః పురైః - అన్తర్గతం రాగద్వేషాదికం - బహిష్ఠం బాహ్యం కృత్వా - గుణానుసారేణ - పుణ్యాపుణ్యరూపం - కరోతీతి నామభిరిత్యస్య తాత్పర్యం దీర్ఘాభావ ఆర్షః ॥ ౫ ॥ ❀ తదనురూపం - దుఃఖాది ఫలం చ ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ దుఃఖమితి ॥ ఏవం విధం నాశ్ సంసృతిచక్రం - తస్మిన్ - కూటవత్ స్వదేహినం - మాయయా - వర్తమానః - సః యోఽయం చిత్తాన్తరాత్మా । తస్మిన్ పదే తామగుపాన్తః కర్మవాన్ - స్వదేహినం స్వాధారం - ఆత్మానం - ఆలిఙ్గ్య - తమవినాభావేనైవ - అన్తఃకరణపారవశ్యాత్ - స్వదేహినం పరమాత్మానం జ్ఞానేనాపి ... యాన్ వర్తమానవ వేత్యర్థః - యద్వా స్వదేహాఽయం స్వేదేహినం స్వకం నిర్మితశ్చేత్యర్థః - కాలేన - దైవ - పుణ్య సముపార్జితం - నశ్యాదికం - ఫలం కర్తృకల మాన్యనక్తి ఆప్నోతి - వ్యతిరిక్తం సుఖదుఃఖవ్యతిరిక్తం - మోహం - తీవ్రం - ఉత్కటమిత్యర్థః - అజ్ఞ రత్రాగత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ యావ దేవం - తావాన్ - తస్పర్శ్యన్తావాన్ - అయం - స్థూలసూక్ష్మో - వ్యవహారః - వ్యవహారస్య స్థూలత్వం సూక్ష్మత్వం చ వ్యవహ్రియమాణాకారస్థూలత్వసూక్ష్మత్వకృతం - దేవోఽహం మనుష్యోఽహం స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యాది బాహ్యాకారవిషయః స్థూలః - ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమిత్యాద్యన్తరాకారవిషయః సూక్ష్మః - సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి సర్వదా స్వయం ప్రకాశతే సోఽహమాత్మా జీవసాక్ష్యో విషయో యస్య - తథా భవతి - కర్మణాం స్వభావసంకోచరూపతిరోధానే సత్యపి స్వరూపస్యాతిరోధానాత్ సదా ఆవిరిత్యుక్తం - సదా - ఆవిః స్వరూపేణ భాసమానో - యః - క్షేత్రజ్ఞో జీవః - తద్విషయ ఏవాయం వ్యవహారో దేహాత్మాభిమానాత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ అన్తర్బహిష్ట్వం

సుఖరూపభేదమన్తర్బహిష్ట్వం చ పురైస్తనోతి ॥౫॥ దుఃఖం సుఖం వ్యతిరిక్తం చ తీవ్రం కాలోపపన్నం ఫలమావ్యనక్తి । ఆలిఙ్గ్య మాయారచితాన్తరాత్మా స్వదేహినం సంసృతిచక్రకూటః ॥ ౬ ॥ తావానయం వ్యవహారస్సదాఽఽవిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి స్థూలసూక్ష్మః ॥ ౭ ॥ తస్మాన్మనో లిఙ్గమదో వదన్తి గుణాగుణత్వస్య పరావరస్య । గుణానురక్తం వ్యసనాయ జన్తోః క్షేమాయ నైర్గుణ్యమథో మనస్స్యాత్ ॥ ౮ ॥ యథా ప్రదీపో ఘృతవర్తిమశ్నన్ శిఖాస్సధూమా భజతి హ్యన్యదా స్వమ్ । పదం తథా గుణకర్మానుబద్ధం వృత్తీర్మనశ్శ్రయతేఽన్యత్ర తత్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ ఏకాదశాసన్మనసో హి వృత్తయ ఆకూతయః పఞ్చ ధియోఽభిమానః । మాత్రాణి కర్మాణి

హారస్మననస ఏవ బన్ధమోక్షకారణత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ తస్మాదితి ద్వాభ్యాం ॥ తస్మాన్మనసో - గుణానురక్తానురక్తభేదేన సంసృతిచక్రప్రవర్తనే - తదనురక్తాచ్చ తత్త్వజ్ఞానోదయాత్ - గుణాగుణత్వస్య గుణాగుణత్వయోః - గుణత్రయసహితత్వతద్రహితత్వయోః - సంసారమోక్షయోరిత్యర్థః ॥ గుణవత నిచో వ్యవచ్ఛేదోఽలిగిష్ట ॥ ఇతి గుణశబ్దో గుణిపరః - లిఙ్గం హేతుం - అదః ఏతత్ మనః - వదన్తి - తథా - పరావరస్య దేవాదిస్థానగాన్తః పరావరభావస్య - వా మన ఏవ - లిఙ్గం - వదన్తి - యద్వా - పరావరశబ్దో వ్యుత్క్రమేణ గుణాగుణత్వవిశేషణం - అవరం నికృష్టం, యద్గుణసహితత్వం - పరముత్కృష్టం - యద్గుణరాహిత్యం - తయోర్లిఙ్గం - మన ఇత్యన్వయః ॥ తదేవ స్పష్టయతి ॥ గుణానురక్తమితి ॥ గుణశబ్దః త్రిగుణపరః - త్రిగుణానురక్తం - మనః - జన్తోర్వ్యసనాయ సంసారాయ - నైర్గుణ్యం తు - అత ఏవ మనః - క్షేమాయ సుఖాయ - ముక్తయే స్యాదిత్యర్థః - నిర్గతం గుణాన్నిర్గుణం - తదేవ నైర్గుణ్యం - చతుర్వర్ణ్యాదేరాకృతిగణత్వాత్ స్వార్థే ష్యఞ్ - మనసో మలిన త్వే విమలత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ఘృతేన వర్తిం ఘృతావసిక్తాం వర్తిం - అశ్నన్ వ్యాప్నువన్ - సధూమాం - శిఖాం - భజతే - అన్యదా ఘృతానవసిక్త వర్తిగతః - స్వం - పదం రూపం ధూమానాదిలం - భజతే - తథా గుణకర్మానుబద్ధం గుణానుసారిభిః పుణ్యాపుణ్యకర్మభిః - కలుషితం - మనః ప్రదీపస్థానీయం - శిఖాస్థానీయాం భూమతుల్యా నానావృత్తీః - భజతే - అన్యత్ర గుణత్రయమేనాకాలుష్యే సతి - తత్త్వం స్వస్వభావం సత్వప్రచురతాం శ్రయతే ప్రాప్నోతి ॥ యద్వా ॥ తత్త్వం శ్రయతే తత్త్వావభాసకం భవతి త్యాదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ❀ గుణకలుషస్య మనసో వృత్తీః ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకాదశేత్యాదినా ॥ మనసః - ఏకాదశ వృత్తయః వృత్తయః - ఆసన్ - తాః కా ఇత్యత్రాహ ॥ ఆకూతయః కర్మేన్ద్రియాణాం వ్యాపారవిషయాః పఞ్చక్రియాకారాః - ధియః జ్ఞానేన్ద్రియద్వారేణ పఞ్చవృత్తయో జ్ఞానాకారాః - ఏతా దశ సహ్వాకారాః - అహం మమేత్యభిమానరూపా చైకాదశీ - తాసాం - వృత్తీనాం - భూమీర్విషయాః - మాత్రాణి పఞ్చ కర్మాణి పఞ్చ పురమిత్యేకమితి సంభూయైకాదశ - ఇతి వదన్తి తత్త్వవిదః

౫ ॥ శ్లో ౫ పా ॥ సహాతనోతి.

త్రిమాత్రాణిగన్ధాదీని - జ్ఞానాకారాణాంవృత్తీనాంవిషయాః - కర్మాణితువిసర్గాదీని క్రియారూపాణాం పురంత్వభిమానరూపాయా-ఇతివివేకః-పురమత్రశరీరం-తస్యాహంమమాభిమానవిషయత్వాత్ ❁ ॥౧౦॥ ❁జ్ఞానకర్మేన్ద్రియవ్యాపారవిషయమాత్రాణికర్మాణిచప్రపఞ్చయతి ॥ గన్ధేతి॥గన్ధఃఘ్రాణేన్ద్రియవృత్తివిషయః-రూపంచక్షురిన్ద్రియవృత్తివిషయః-స్పర్శస్త్వగిన్ద్రియవిషయః - రసోరసనేన్ద్రియవిషయః - శ్రవశ్శబ్దఃశ్రోత్రేన్ద్రియవిషయః- ఏవంపాయూపస్థపాదవాక్పాణివృత్తీనాంక్రమేణవిసర్గాదయఃపఞ్చవిషయాః -తత్రవిసర్గఃపురీషోత్సర్గః,రతిస్సంభోగః-అర్తిర్గమనం-అభిజల్పోభాషణం-శిల్పఃఆదానాదిః -గన్ధాదయః - పఞ్చజ్ఞానేన్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవవిషయాః-తథావిసర్గాదయఃకర్మేన్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవపఞ్చానాంపఞ్చవిషయాఇతివివేకః - పురస్యాభిమానవిషయత్వప్రకారమాహ॥ ఏకాదశమితి॥ స్వీకరణం - మమేదంశిరఃమమాయంహస్తఇత్యాద్యభిమానేనస్వీకరణం-స్వీకార్యంశరీరమభిమానస్యవిషయః-తమేకాదశంవదన్తి - అయమర్థః - శరీరమభిమానస్యనజ్ఞేయతయాగన్ధాదివద్విషయః-నాపికార్యతయావిసర్గాదివత్-కింతుమమేతిస్వశేషతయాస్వీకార్యత్వేనవిషయఇతివివేకినామేవశరీరమభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణస్వీకరణంమమాభిమానస్యవిషయత్వేనోక్తం - అవివేకినాంతుశరీరమహందభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణాహ ॥ శయ్యామహంద్వాదశమేకమాహురితి-యేకేచిత్-అహంఅహంకారః - అనాత్మన్యాత్మతాదాత్మ్యాభిమానరూపస్తం - ద్వాదశీంవృత్తింతస్యాంవిషయభూతాం-శయ్యాంశరీరంద్వాదశంవిషయంచాహురిత్యర్థః-జీవోయతఃస్వస్వరూపవ్యామోహేనశరీరేశేతేవసతీతిశరీరం-శయ్యాశబ్దేనోచ్యతే-నను-గన్ధాదీనాంతద్విషయజ్ఞానానాంచవృత్తిరూపాణాంభేదాద్విషయవిషయిభావఉపపన్నః - విసర్గాదీనామేవకర్మేన్ద్రియవృత్తిత్వాత్తేషామేవపునస్తద్విషయత్వమనుపపన్నమితిచేన్న - విసర్గాదీనాంక్రియాత్మకత్వేఽపిక్రియాయాశ్చఫలవ్యాపారభేదేనద్వైవిధ్యాత్ -తత్రవ్యాపారాంశస్యవృత్తిత్వంఫలాంశస్య

> ణిపురంచతాసాంవదన్తిచైకాదశవీరభూమీః ॥ ౧౦ ॥ గన్ధాకృతిస్పర్శరసశ్రవాంసివిసర్గరత్యర్త్యభిజల్పశిల్పాః।ఏకాదశంస్వీకరణంమమేతిశయ్యామహంద్వాదశమేకఆహుః ॥ ౧౧ ॥ ద్రవ్యస్వభావాశయకర్మకాలైరేకాదశామీమనసోవికారాః।❁సహస్రశశ్శతశఃకోటిశశ్చక్షేత్రజ్ఞతోనమిథోనస్వతస్స్యుః ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞఏతామనసోవిభూతీర్జీవస్య ❁మాయారచితాశ్చనిత్యాః । ఆవిర్హితాఃక్వాపితిరోహితాశ్చశుద్ధోవిచ

విషయత్వమితిభేదాత్ -తథాహ్యుత్సర్గోహత్యాగో - విశ్లేషస్తద్విషయస్తదనుకూలోవ్యాపారోవృత్తిః-ఏవంరత్యాదిష్వపిబోధ్యమ్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ఉక్తానామేకాదశానాంవృత్తీనామవాన్తరభేదైరానన్త్యమాహ॥ద్రవ్యేతి॥ద్రవ్యంపృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం- తేషామసాధారణోగుణఃస్వభావః-తేషాంపరిణామస్వభావోవా-తేషాంవిచిత్రపరిణామహేతుర్వా-ఆశయోవాసనా-కర్మాణిపుణ్యాపాపాని- ఏతైః -పూర్వోక్తాఏకాదశవృత్తిరూపా-మనసో-వికారాః-ప్రథమంశతశస్తతస్సహస్రశఃతతఃకోటిశశ్చ - స్యుః - నైతేవికారాఃకేవలస్యమనసః-కింతుక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యైవభవన్తీత్యాహ॥ క్షేత్రజ్ఞతఇతి ॥ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యమనసోభవన్తీత్యర్థః - క్షేత్రజ్ఞమనసోరపిపరస్పరాధిష్ఠితయోర్నభవన్తి- కింతు-క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితమనసఏవేత్యాహ॥ నమిథఇతి ॥ తత్రాపినస్వతోభవన్తికింతుకర్మతఇత్యాహ॥నస్వతఇతి॥కర్మాధీనాఇతిభావః క్షేత్రజ్ఞశబ్దోఽత్రజీవపరః - తస్యైవమనోఽధిష్ఠాతృత్వాత్ - సంకోచవికాసవద్ధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయత్వాచ్చ,యద్యప్యత్రప్రకరణేక్షేత్రజ్ఞశబ్దోనారాయణవాసుదేవభగవదాదిపదసామానాధికరణ్యేనప్రయుజ్యమానఃపరమాత్మపరోఽవగమ్యతే క్షేత్రంజానాతీత్యవయవార్థసౌష్ఠల్యంచతత్రైవ-తథాప్యత్రజీవపరఆశ్రయణీయఃఉక్తయుక్తేః,,క్షేత్రజ్ఞఏతామనసోవిభూతీఃక్షేత్రజ్ఞఆత్మాపురుషఃపురాణ,, ఇత్యత్రతుపరమాత్మపరః,యద్వా, అత్రాపిక్షేత్రజ్ఞశబ్దఃపరమాత్మపరఏవ-తస్యసర్గోపాదానతయాచిదుపాదానత్వాచ్చేతనద్వారాతద్ధర్మభూతజ్ఞానసంకోచవికాసాశ్రయత్వాజ్జీవద్వారామనోఽధిష్ఠాతృత్వసంభవాచ్చ ,, అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్।వివిధాచపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రపఞ్చమ,,మితి,ప్రయోజకతయాదైవస్యపరమాత్మనోఽపిసర్వత్రాన్వయస్మరణాచ్చ ❁ ॥౧౨॥ ❁తదేవంమనసోగుణత్రయానురాగాననురాగాభ్యాంబన్ధకత్వమోచకత్వే - గుణోపరక్తస్యమనసఃక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యవృత్తయశ్చా - భిహితాః-ఏవమచిత్తత్త్వంనిరూపితం ॥ ఇదానీంచేతనతత్త్వంనిరూపయిష్యన్ తావత్ప్రధానభూతంపరమాత్మతత్త్వంశోధయతి॥ క్షేత్రజ్ఞఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ అత్రక్షేత్రజ్ఞశబ్దోనజీవపరః-కింతుపరమాత్మపరః-జీవస్యేతిపృథఙ్నిర్దేశాత్-అశుద్ధక

ర్మకర్తుః-తత్ఫలభోక్తుశ్చ-జీవస్య-మనసః- జీవాధిష్ఠితస్యమనసః-మాయారచితాః ప్రకృతిమూలాః- ఏతాః ఉక్తాః-విభూతీ ర్వృత్తిః స్తాగాః- నిత్యాః ప్రవాహతోనిత్యాః , క్వచిజ్జాగ్రదవస్థాయామావిర్భూతాః-క్వాపిసుషుప్తౌ-తిరోభూతాశ్చ- క్షేత్రజ్ఞః పరమాత్మా-శుద్ధః స్వతః స్వ్యుత్తసుఖదుఃఖాదిరూపమాలిన్యరహితఏవ - విచష్టే పశ్యతి-తథాచశ్రుతిః ‹‹ తయోర న్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి మాయారచితస్యేతిపాఠే-మనసో విశేషణం -ప్రకృతిపరిణామరూ పస్యమనసఇతి ❋॥ ౧౩॥ ❋ఏవంకర్మకర్తృతత్ఫలభోక్తృజీవసాక్షితయాతదభోగేనస్వయంప్రకాశమానతయాచవర్త మానః-పరమాత్మేత్యుక్తంభవతి-పునః - ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితధర్మవిశేషైస్తంవిశినష్టి॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి॥అనేనా చేతనవ్యావృత్తిః జీవవ్యావృత్తిశ్చ - నహిజీవః క్షేత్రం యాదృగ్యత్స్వరూపంతథాజానాతి-కింతుమమేదమితిసామాన్యా కారేణ- ఆత్మాప్రకృతిపురుషయోరన్తః - ప్రవిశ్యనియన్తృత్వేనధారకః - పురాణః పురుషః జగదాదికారణతయావర్తమా నః పురుషః - సాక్షాత్స్వప్రకాశస్వరూపః - స్వయంజ్యోతిష్ట్వంజీవేఽతిప్రసక్తమితితద్వ్యావృత్త్యర్థం సాక్షాదిత్యుక్తం- సాక్షాదపరోక్షం - స్వయంజ్యోతిః - నహిజీవస్వరూపంమనఆవిర్భావేపివిక్తంబద్ధావస్థాయామపరోక్షత్వేనావభాసతే- ముక్తావస్థాయామపితదవభాసస్య పరమాత్మప్రసాదాయత్తత్వాన్నిరుపాధికసాక్షాత్స్వయంజ్యోతిష్ట్వన్తస్యేవాతాత్త్వి కత్వాత్ -నిత్యసిద్ధానామపితథాత్వస్య పరమాత్మనోనిత్యేచ్ఛాయత్తత్వేననిరుపాధికత్వాభావాత్ - అజః స్వరూప తః స్వభావతోవాఉత్పత్త్యాదివికారరహితః - అనేనస్వరూపస్వభావాభ్యాముత్పత్తిమతోః ప్రకృతిపురుషయోర్వ్యావృ త్తిః - జీవస్యాపిజ్ఞానవికాసరూపస్వభావోత్పత్తేస్సత్వాత్ -పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపి- ఈశ్వరః- దేవతావిశేషనిశ్చయః యోక్తంనారాయణోభగవాన్వాసుదేవఇతి-నారంజీవసమూహ- స్తస్యాయనం ప్రాప్యంప్రాపకఆధారశ్చేత్య-యం నారాయణశబ్దోయోగరూఢిభ్యాంవిష్ణావేవాసాధారణః - అత్రనిర్వచనానిపూర్వమేవోపన్యస్తాని - ఏవంవాసుదేవశబ్దో పి ‹‹ వసన్తియత్రభూతానిభూతాత్మన్యఖిలాత్మని ,, ఇతితైర్వనియతస్మర్యతేభగవచ్ఛబ్దోఽపి-భగవత్పరాశరాదిభిః ‹‹

వైష్ణవ్యావిశుద్ధకర్తుః॥ ౧౩ ॥ క్షేత్రజ్ఞఆత్మాపురుషఃపురాణస్సాక్షాత్స్వయంజ్యోతిరజఃపరేశః । నారాయ
ణో*భగవాన్వాసుదేవస్స్వమాయయాఽఽత్మన్యవధీయమానః॥౧౪॥యథాఽనిలస్థావరజఙ్గమానామా
త్మస్వరూపేణనివిష్టఈశేత్।ఏవంపరో*భగవాన్వాసుదేవఃక్షేత్రజ్ఞఆత్మేదమనుప్రవిష్టః॥ ౧౫ ॥ నయావదే
తాంతనుభృన్నరేన్ద్రవిధూయమాయాంవయునోదయేన।విముక్తసఙ్గోజితషట్సపత్నో వేదాత్మతత్త్వం
భ్రమతీహతావత్॥ ౧౬ ॥ నయావదేతన్మనఆత్మలిఙ్గంసంసారతాపావపనంజనస్య । యచ్ఛోకమోహామ

సంభర్తాచతథాభర్తే ,, త్యాదిభిరక్షరశస్సముదాయరూపేణచతైర్వనియతస్మృతః - నన్వాత్మతయాసర్వవ్యాపక శ్చేత్కథమదర్శనమతఆహ॥స్వమాయయాస్వాధీనమాయయా-ఆత్మనిజీవే-ఆర్షత్వాత్సప్తమ్యాలుక్ ‹‹ పరమేవ్యోమన్నితి,, వదవధీయమానః తిరోధీయమానః-ప్రకృతివశగైర్ద్రష్టుమశక్యఇత్యర్థః ❋ ॥౧౪ ॥ ❋నప్రకృతిపరవశైర్దృగ్దర్శత్వ మాత్రేణసర్వవ్యాపకత్వభఙ్గః - కింతువాయువదదృశ్యఏవసర్వవ్యాపకతయానియమయతీత్యాహ॥ యథేతి॥యథా-అని లోవాయు-రాత్మస్వరూపేణస్వేనరూపేణ -చరాచరభూతానా-మన్తః ప్రవిష్టః ఈష్టేప్రేరయతి- ఏవం - క్షేత్రజ్ఞః పర మాత్మా-భగవాన్వాసుదేవోఽపి-ఇదంజగచ్చేతనాచేతనాత్మకమన్తర్నియన్తృతయాప్రవిష్టః - భగవతోనియమనంవ్యా ప్తిద్వారాప్రేరకతయాచేత్యనిలదృష్టాన్తతస్సిద్ధమ్ ❋ ॥౧౫ ॥ ❋ఏవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమాత్మరూపముపదిశ్య తదుపాసనయాతత్సాక్షాత్కారాపన్నజ్ఞానపర్యన్తంసంసారోననివర్తతఇత్యాహ ॥ నేతి॥ హేనరేన్ద్ర-తనుభృద్దేహీ- వయునోదయేనజ్ఞానోదయేన-యావ-దేతాం-మాయామహంమమాభిమానరూపాం-విధూయనిరస్య - వియుక్తస్సఙ్గోదే హగేహాదిషుయేన-జితాః షట్సపత్నాః శత్రవోమనసాసహషడిన్ద్రియరూపాః యేన,తథాభూతస్స-న్నాత్మనః పరమా త్మన- స్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-నవేద-తావ-దిహసంసారే-భ్రమతి ❋ ॥౧౬॥ ❋కదాఽయంతనుభృదాత్మతత్త్వంవేద త్యతాహ॥నేతి ॥ యదిదం-జనస్య - సంసారతాపానామాధ్యాత్మికాదీనా-మావపనంక్షేత్రం- ఆత్మనోజీవస్య-లిఙ్గం పూర్వోక్తరీత్యాసంసృతిముక్త్యోః కారణం-మనో-యావ-చ్ఛోకాదికం -మమతాంచ-నవిధత్తే-తదా-వేద-యద్వా-యా వచ్ఛోకాదికంవిధత్తేతావన్నవేదేత్యన్వయః-తత్ర - మోహః-ప్రమాదః-ఆమయోరోగః-వైరానుబన్ధః వైరపూర్వకాను స్మరణం -శోకాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః , యద్వా-శోకాదిరూపమనుబన్ధం ‹‹ అనుబధ్యతేప్రసక్తతస్సంబధ్యతఇత్యనుబ న్ధః-అగ్రతోనమతాం-తత్పృష్ఠభాగేనశోకాదికంచ-యావన్నవిధత్తఇత్యర్థః-కదేదంమనశ్శోకాద్యవిధాయకమితిచేత్- యదాగుణానుపరక్తం- కదాచగుణానుపరక్తమితిచే ‹‹ దాహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధి,,రిత్యాద్యుక్తసాత్త్వికాహారసత్క్రియ

యాదిభిస్సత్త్వప్రచురమిత్యవ్యడేతత్ ✽ ॥౧౬॥ ✽ తస్మాత్-ఏనమ్ అన్తఃకరణరూపం-భ్రాతృవ్యం సహజశత్రుం-ఉపేక్షయా-అ
నిగ్రహేణ-అత్యన్త-మేధితం సంవృద్ధం - అతఏవ, అదభ్రం అనల్పం వీర్యం సంసారయితృత్వరూపం యస్య-అవ్యలీకమప్రి
యకారిణం-తత్ర హేతుః-ఆత్మమోషం ఆత్మాపహారిణం -త్వమప్రమత్తః - గురోర్హరేః గురురేవహరి స్తస్య-చరణోపాస
నమేవాస్త్రం యస్య-తథాభూతస్సన్-జహి-భూతయా-సదాచార్యసేవాదిప్రణాడ్యాస్వవశీకుర్విత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఇతి
శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం బన్ధమోక్షకారణే పరమాత్మస్వరూపే చోపదిష్టే దేహాత్మనోరన్యోన్యభేదం జిజ్ఞాసుః ప్రణత్యా తద్భక్త్యభి
నన్దనేన చ తం ప్రసాదయన్ పృచ్ఛతి రహూగణః ॥ కారణవిగ్రహాయ, కారణస్య పరమాత్మనో, విగ్రహాయ శరీరభూతాయ,
యద్వా మాదృశలోకరక్షణకారణేన విగ్రహో దేహో యస్య తస్మై " ఆచార్యదేవో భవ-దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆ
చార్యం మాం విజానీయాత్ " ఇతి శాస్త్రార్థానుసన్ధానకృతేశ్వరభావేనైవముక్తం, స్వరూపానుసన్ధానేన, తుచ్ఛీకృతో నిర
స్తో, విగ్రహో విరోధః కృతాపరాధేష్వపి మాదృశేషు, యస్య, అవధూతః సర్వైః పరిభావ్యవేషః, ద్విజబన్ధోర్లిఙ్గేన వేషే
ణ, నిగూఢో, నిత్యానుభవః నిత్యస్య పరమాత్మనోఽనుభవో, యేన, తతోఽవధూతశబ్దేన కర్మధారయః, ఏవం భూతాయ, తు
భ్యం, నమః ✽ ॥ ౧ ॥ జ్వరరూప, ఆమయో రోగ, స్తేనా, ర్తస్య పీడితస్య, యథా, సత్ విశుద్ధ, మగదమౌషధం, యథావా
నిదాఘేన గ్రీష్మతాపేన-తప్తస్య-హిమామ్భః-పీడానివర్తకం తాపనివర్తకం చ-తథా-హే బ్రహ్మన్-కుత్సితో-యో-దేహః-
తస్మిన్-స్థాన ఆత్మాభిమానః-స ఏవాహిస్సర్ప - స్తేన-విశేషేణ దష్టా-దృష్టిః వివేకలక్షణా-యస్య-తస్య మమ-తే తవ-వచః-అ

యరాగలోభవైరానుబన్ధమనుతాం విధత్తే ॥ ౧౬ ॥ భ్రాతృవ్యమేనం త్వమదభ్రవీర్యముపేక్షయాఽధ్యేధి
తమప్రమత్తః । గురోర్హరేశ్చరణోపాసనాస్త్రో జహి వ్యలీకం స్వయమాత్మమోషమ్ ॥ ౧౭ ॥✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽
రహూగణ ఉవాచ ॥ నమో నమః కారణవిగ్రహాయ స్వరూపతుచ్ఛీకృతవిగ్రహాయ । నమోఽవధూత ద్విజబన్ధు
లిఙ్గనిగూఢనిత్యానుభవాయ తుభ్యమ్ ॥ ౧ ॥ జ్వరామయార్తస్య యథాఽగదం సన్నిదాఘతప్తస్య యథా హి
మామ్భః । కుదేహమానాహివిదష్టదృష్టేర్బ్రహ్మన్వచస్తేఽమృతమౌషధం మే ॥ ౨ ॥ తస్మాద్భవన్తం మమ
సంశయార్థం ప్రక్ష్యామి పశ్చాదధునా సుబోధమ్ । అధ్యాత్మయోగగ్రథితం తవోక్తమాఖ్యాహి కౌతూ
హలచేతసో మే ॥ ౩ ॥ యదాహ యోగేశ్వర దృశ్యమానం క్రియాఫలం సద్వ్యవహారమూలమ్ । న హ్యఞ్జసా త
త్త్వవిమర్శనాయ భవానముష్మిన్ భ్రమతే మనో మే ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ అయం జనో నామ చలన్పృ
థివ్యాం యః పార్థివః పార్థివకస్య హేతోః । తస్యాపి చాఙ్ఘ్ర్యోరధి గుల్ఫ జఙ్ఘా జానూరు మధ్యోరశిరోధరాం

మృతతుల్యమౌషధమ్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తస్మాత్-భవన్తం ప్రతి-మమ-సంశయార్థం సంశయనివృత్త్యర్థం - అర్థశబ్దోఽత్రనివృ
త్తివాచీ మశకార్థో ధూమ ఇతివత్-పశ్చాత్-ప్రక్ష్యామి అధునాతు య-త్తవ త్వయా-ఉక్తం - తథా-అధ్యాత్మయోగేన గ్రథి
తం-అతో-దుర్బోధం-సుబోధం యథాస్యా త్తథా కౌతూహలచేతసః - కౌతూహలశబ్దస్తద్యుక్తపరః - కౌతూహల
యుక్తం చేతో యస్య - తస్య, మే మహ్యం - మాఖ్యాహి కథయ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తత్ర తదుక్తే కఞ్చనార్థమనువదతి ॥ యదాహేతి॥
హే యోగేశ్వర-భవాన్- ప్రత్యక్షాదిభిర్దృశ్యమానం-యత్-క్రియాఫలం స్వేదశ్రమాదికం-సద్వ్యవహారమూలం అబాధిత
వ్యవహారహేతుకం ఉపపరిశ్రాన్తోఽసీత్యబాధితవ్యవహారస్య మూలం న హి భవతీతి-యదాహ-భవాన్, - అముష్మిన్ అత్ర-
మే మనః, అఞ్జసా సుఖేన-తత్త్వవిమర్శనాయ భ్రమతే భ్రామ్యతి క్లిశ్యతి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తత్ర క్రియాఫలస్యాబాధితవ్యవహారమూ
లత్వం భవతు-న హి స్థౌల్యకార్శ్యాదివ్యవహారస్య స్వరూపేణాసత్యత్వముక్తం - దేహవిషయస్య తస్యాబాధితత్వాత్-కిం
త్వాత్మని యద్భవతా పరిశ్రాన్తోఽసి నాతిపీవా శాస్త్రాఽధిగోప్తా న్వపతిరితి వ్యవహృతం-తద్బాధితమిత్యుక్తే-న చ మదీయో
ఽపి వ్యవహారశ్శరీరవిషయ ఏవేతి న బాధితత్వం-అహం త్వం శబ్దయోరాత్మవిషయత్వాత్ - అభిముఖే తత్ప్రతిసంబన్ధినిస్త్వమ్,
త్యగ్వస్తుని చ చేతన ఏవ తయోర్వ్యుత్పత్తేః- అచేతనవిశిష్టాభిముఖాదిచేతనవిషయత్వేఽపి విశేష్యాంశే స్థౌల్యాదేర్బాధితత్వా-
దితి వదన్ దేహాత్మనోరత్యన్తభేదమాహ బ్రాహ్మణః॥అయమితి॥ హే పార్థివ-యః-పార్థివః-పృథివ్యా వికారః-స ఏవ-కస్య హే
తోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్-పృథివ్యాం-చలన్- అయం భారవాహకాదిః-జనో-నామ ప్రసిద్ధః- యస్తు న చలతి-స పాషాణాది,
రిత్యేతావానేవ భేదః - కస్య హేతోరిత్యనేన కస్యచిజ్జీవస్య కర్మవిశేష ఏవ తచ్ఛరీరస్య చరాచరత్వయోర్హేతురిత్యభిప్రేతం-త

స్యాపి పృథివీవికారస్య, అఙ్ఘ్రిః పాదయోః-ఉపర్యుపరి-గుల్ఫాదయః- ఉరసస్స్థలోపరి ఆర్షః-శిరోధరా గ్రీవా అంసౌ స్కన్ధౌ ॥ ౫ ॥ అంసే చ-దారుమయీ-శిబికా-తస్యాం చ-సౌవీర-ణాం-రాజేతి - పదేశః అపదిశ్యత ఇత్యపదేశః వ్యవహర్తవ్యః - అస్తి -సౌవీరరాజ ఇతి వ్యపదేశో వ్యవహారో యస్య స పూంస సిన్ధ్వాస్తఇతి వా-యస్మిన్ సౌవీరరాజ ఇతి వ్యపదేశే-భవాన్స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ్యుతతోత్యన్త విలక్షణోఽపి భవాన్-నిరూఢలౌదాత్మ్యాభిమానః-సిన్ధుషు దేశేషు-రాజాఽస్మీతి దుర్మదేనాన్ధసన్, అనేనాత్మనిరాజత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తమ్ ॥ ౬ ॥ అత్యన్తం కష్టేన వాహనాదిజనితదుఃఖేన-దీనా-నత ఏవ, శోచ్యాః, ఇమాః, న్విష్టయా బలాత్, నిగృహ్ణన్, నిరనుగ్రహః-నిష్కృపః, వర్తసే, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిప్రయుక్తనిగ్రహాదికర్తృత్వస్య చ స్వరూప- ప్రయుక్తత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తం - జనస్య, గోప్తా రక్షకోఽస్మీతి, వికత్థమానస్త్వం, వృద్ధసభాసు దేహాత్మవివేకిషు-న శోభసే, యతో-ధృష్టః దేహాత్మభ్రాన్త్యా ఉద్వృత్తః ॥ ౭ ॥ అస్థిరేషు స్థిరత్వబుద్ధిశ్చ భ్రాన్తిరితి దర్శయితుమస్థిరత్వమాహ యదేతి ॥ చరాచరాత్మకస్య దేహజాతస్య-ప్రభవముత్పత్తిం-నిష్ఠాం నాశం చ-క్షితావేవ మహ్యామేవ, విదామ, క్షితిశబ్దో బ్రహ్మణ్యపరః "స భూమిం విశ్వతో వృత్వా" ఇతి శ్రుతిప్రయోగాత్, ఉత్పత్తివినాశౌ క్షితావేవ పశ్యామః, అస్థిరత్వం పశ్యామ ఇతి భావః-తత్తస్మాదస్థిరత్వాత్ -నామతః దేహాత్మభ్రాన్తిమూలాత్ త్వదుక్తిమాత్రా- దన్యత్, సత్క్రియయాఽబాధితవ్యవహారేణానుమేయం, వ్యవహారస్యాత్మని రాజత్వాదివ్యవహారస్య, స్థౌల్యాదివ్యవహారస్య చ-మూలం, నిరూప్యతాం-తన్న కించిదప్యస్తి, ఉక్తత్రివిధభ్రాన్తిమూలత్వాదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ క్షితావేవోత్పత్తివినాశౌ చరాచరస్యేత్యుచ్యమానేన క్షితేస్తు నిత్యత్వం ప్రతీతం, తన్నిరాసయన్నాహ ॥ ఏవమితి ॥ అసన్నిధానం-అసతామనిత్యానాం కార్యాణాం-నిధానం లయస్థానం, యత్, క్షితిశబ్దవృత్తం క్షితిశబ్దస్య వృత్తం వృత్తిర్యస్మిన్, క్షితిశబ్ద-

సాః ॥ ౫ ॥ అంసే చ దార్వీ శిబికా చ యస్యాం సౌవీరరాజేత్యపదేశ ఆస్తే। యస్మిన్భవాన్రూఢనిజాభిమానో రాజాఽస్మి సిన్ధుష్వితి దుర్మదాన్ధః ॥ ౬ ॥ శోచ్యానిమాంస్త్వమతికష్టదీనాన్విష్ట్యా నిగృహ్ణన్నిరనుగ్రహోఽసి। జనస్య గోప్తాఽస్మి వికత్థమానో న శోభసే వృద్ధసభాసు ధృష్టః ॥ ౭ ॥ యదా క్షితావేవ చరాచరస్య విదామ నిష్ఠాం ప్రభవం చ నిత్యమ్ । తన్నామతోఽన్యద్వ్యవహారమూలం నిరూప్యతాం సత్క్రియయాఽనుమేయమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం నిరుక్తం క్షితిశబ్దవృత్తమసన్నిధానం పరమాణవో యే। అవిద్యయా మనసా కల్పితాస్తే యేషాం సమూహేన కృతో విశేషః ॥ ౯ ॥ ఏవం కృశం స్థూలమణుర్బృహద్యదసచ్చ సజ్జీవమజీవమన్యత్ । ద్రవ్యస్వభావాశయకాలనామ్నా బుద్ధ్యాఽజయాఽవేహి కృతం ద్వితీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థమేక

వాచ్యం-తదప్యేవం అనిత్యం నిరుక్తం దర్శితం, యత్ర దేహాద్యుత్పత్తిస్సా క్షితిరప్యనిత్యేత్యర్థః-భూమేరనిత్యత్వజ్ఞాపనాయ తత్రావయవవిభాగమవయవానాం చానిత్యత్వమాహ ॥ పరమాణవ ఇతి ॥ యే, పరమాణవః భూతసూక్ష్మాణి, యేషాం పరమాణూనాం, సమూహేన, విశేషః కృతః భూమండలం కృతం- తే పరమాణవః-మనసా, అధిష్ఠాతుః ఈశ్వరస్య సంకల్పేన అవిద్యయా ప్రకృత్యా, కల్పితాః - ఈశ్వరాధిష్ఠితప్రకృతిపరిణామరూపత్వాదనిత్యా ఏవేతి భావః-యద్వా - యే పరమాణవోఽనిత్యాస్తే, మనసా అవిద్యయా, కల్పితాశ్శరీరాకారేణ సంహతాస్త ఏవ, అహం మమేత్యవిద్యయా ఆత్మత్వేన కల్పితా ఇత్యర్థః - వేదాన్తార్థోపబృంహణపరేఽస్మిన్ప్రబన్ధే పరమాణుకారణవాదాయోగాద్వైశేషికాదిభిస్తేషామవిద్యాకల్పితత్వానభ్యుపగమాచ్చ యథోక్త ఏవార్థః - అసన్నిధానాదిత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తత్ర, అసత్సు అనిత్యేషు స్వకారణభూతేషు భూతసూక్ష్మేషు-నిధానాల్లయాత్, క్షితిశబ్దవృత్తమప్యనిత్యమిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ శరీరస్యాత్మనోఽన్యత్వం నిగమయన్ స్థౌల్యాదికం తద్గతమేవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం కార్శ్యాదిగుణయుక్తం-సదసదాత్మకం కార్యకారణాత్మకం-ఉత్కృష్టాపకృష్టాత్మకం వా-సజీవనిర్జీవభేదభిన్నం - చరాచరాత్మకం, ద్వితీయం ఆత్మనో భిన్నం, శరీరం ద్రవ్యాదినామ్నా, అజయా ప్రకృత్యా-కృతమితి, బుద్ధ్యా నిపుణయా, అవేహి-తత్ర, ద్రవ్యం పృథివ్యాదిపఞ్చభూతజాతం, స్వభావః, తేషాం పరిణామస్వభావః, ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనా వా, కాలస్సత్త్వాదిగుణక్షోభకః-ద్రవ్యాదీనాం ప్రకృతిప్రపఞ్చత్వాద్ద్రవ్యాదినామ్నేత్యుక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం దేహస్యానాత్మత్వముక్తం, అథాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమితి జడాత్మవాదవ్యుదాసః, విశుద్ధం స్వతః కర్మసంబన్ధరహితం, రాగాదిదోషరహితం వా, పరమార్థం పురుషార్థభూతం ఏకం సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారం - అనన్తరం న బహిః, అన్తర్బహిః ప్రదేశభేదరహితం-నిరవయవత్వాత్ - బ్రహ్మ గుణతో వ్యాపకం,

౯ పా॥ అసన్నిధానాత్పరమాణవో యే

సత్యం నిత్యం - ప్రత్యక్ స్వస్మై భాసమానం ప్రశాన్తం, అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూర్మిషట్కరహితం, సాంఖ్యమతవ్యావృత్త్యర్థం బ్రహ్మాత్మకత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ - భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం వాసుదేవమితి, భగవచ్ఛబ్దస్సంజ్ఞా యస్య సః భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞః „ తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోఽయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారతః,, ఇత్యుక్తరీత్యా భగవచ్ఛబ్దో యత్ర వాసుదేవే ముఖ్యవృత్త, స్తం, వాసుదేవం వాసుదేవాత్మకం, వదన్తి కవయః ఆత్మయాథాత్మ్యవిదో వదన్తి - అత్ర విశుద్ధం పరమార్థమిత్యాదివిశేషణై రచేతనశరీరవ్యావృత్తిః - వాసుదేవాత్మకత్వకథనేన తత్పూజ్యత్వపాల్యత్వనియామ్యత్వధార్యత్వశేషత్వాదిధర్మై స్తదాక్షిప్తై స్తతో వైలక్షణ్యం సూచితమ్ ❁॥౧౧॥❁ ఏవంభూతప్రకృతివిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం కథం లభ్యేతేత్యపేక్షాయాం - నోపాయాన్తరైః - కిన్తు మహత్సేవాభగవద్గుణానుశ్రవణాదిప్రణాడ్యైవేత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ రహూగణ - ఏత - త్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం, మహతాం భాగవతానాం, పాదరజస్స్నానం వినా, తపఆదిభిః, స్వమనీషాపూర్వకైః, ర్నయాతి న ప్రాప్నోతి ॥ తత్ర, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః - అనశనాదిర్వా - ఇజ్యా వైదికం కర్మ - నిర్వపణం సత్పాత్రనిక్షేపరూపం దానం, గృహం గృహస్థధర్మః - ఛన్దో వేదాభ్యాసః - ఏభి స్తపఆదిభిః - తథా ఉపాసితైః జలాదిభిశ్చ - నయాతీత్యర్థః ❁ ॥౧౨॥ ❁ కథం మహత్సేవయా తద్యాతీత్యత్రాహ ॥ యత్ర యేషు మహత్సు - గ్రామ్యకథానాం విఘాతో యస్మాత్సః - ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానువాదః - ప్రస్తూయతే - ప్రస్తూయతాం గుణానువాదః - ప్రకృతే కిమాయాతం - తత్రాహ - అనుదినం - నిషేవ్యమాణో - గుణానువాదః - వాసుదేవే - సతీం - మతిం - ముముక్షో - ర్యచ్ఛతి - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయం జ్ఞానం సంపాదయతీత్య

మనన్తరం త్వ* బహిర్బ్రహ్మ సత్యమ్। ప్రత్యక్ప్రశాన్తం భగవ*చ్ఛబ్దసంజ్ఞం యద్వాసుదేవం కవయో వదన్తి।
రహూగణైతత్తపసా న యాతి న చేజ్యయా నిర్వపణాద్గృహాద్వా। న చ్ఛన్దసా నైవ జలాగ్నిసూర్యైర్వినా
మహత్పాదరజోఽభిషేకమ్ ॥ ౧౨ ॥ యత్రోత్తమశ్లోకగుణానువాదః ప్రస్తూయతే గ్రామ్యకథావిఘాతః । నిషే
వ్యమాణోఽనుదినం ముముక్షోర్మతిం సతీం యచ్ఛతి వాసుదేవే ॥ ౧౩॥ అహం పురా భరతో నామ రాజా* విము
క్తదృష్టశ్రుతసఙ్గబన్ధః। *ఆరాధనం భగవత ఈహమానో* మృగోఽభవం మృగసఙ్గాద్ధతార్థః ॥ ౧౪ ॥ సా
మాం స్మృతిర్మృగదేహేఽపి వీర కృష్ణార్చనప్రభవా నో జహాతి । అథో అహం జనసఙ్గాదసఙ్గో విశఙ్కమా
నోఽవివృతశ్చరామి ॥ ౧౫ ॥ తస్మాన్నరోఽసఙ్గసుసఙ్గజాతజ్ఞానాసినైవేహ వివృక్ణమోహః। హరిం తదీహాకథ
నశ్రుతాభ్యాం లబ్ధస్మృతిర్యాత్యతిపారమధ్వనః ॥ ౧౬ ॥ ********************
*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ********
బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ దురత్యయేఽధ్వన్యజయా నివేశితో రజస్తమస్సత్త్వవిభక్తకర్మదృక్ । స ఏవ సార్థోఽర్థప

ర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవం గృహమేధిసౌఖ్యవైరాగ్యస్య జ్ఞానహేతుత్వమభిధాయ విషయసఙ్గస్య జ్ఞానభ్రంశకరత్వం స్వదృష్టాన్తేనవదన్ „ కస్త్వం నిగూఢ „ ఇత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ అహమితి ద్వాభ్యాం ॥ పురా పూర్వస్మిన్ జన్మన్యహం భరతో, నామ ప్రసిద్ధః - రాజా - అభూవం - తత్ర, విశేషేణ త్యక్తః దృష్టైః ఐహికసుఖేషు శ్రుతేషు ఆముష్మికేషు స్వర్గాదిషు చ సఙ్గరూపో బన్ధో యేన - తథాభూతస్సన్ - భగవతః - ఆరాధనం - కుర్వాణః - తత్ర - మృగసఙ్గాత్, హతః విహతః - ఆరాధనలక్షణోఽర్థో యస్య - తథాభూతః - మృగోఽభవం మృగజన్మ ప్రాప్తోఽభూవమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హే వీర - కృష్ణార్చనప్రభవా భగవదారాధనజా - సా భగవద్విషయా స్మృతి - ర్మృగదేహేఽపి - మాం - న జహాతి నాత్యాక్షీత్ - కృష్ణార్చనప్రభావవిషయకో విస్మయః అహో ఇతి - అధునా - జనసఙ్గాత్ - ద్విశఙ్కమానః - అత ఏవా - సఙ్గః - వివృతః అప్రకటః - గృహాద్యప్రవిష్ట - శ్చరామి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తస్మాత్సఙ్గస్య బన్ధకత్వా - న్నరః - అసఙ్గేషు జ్ఞానిషు - సఙ్గేన - జాతో - యః - జ్ఞానరూపోఽసిః ఖడ్గః - తేన - విశేషేణ వృక్ణః ఛిన్నః - స్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిషు యేన - తథాభూతస్సన్ - అధ్వనః సంసారాటవ్యధ్వనః - అతి అత్యన్తం - పారం అవధిం, హరిం భగవన్తం, తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాం భగవచ్చేష్టితకథనశ్రవణాభ్యాం - కథనశ్రవణప్రణాడ్యేత్యర్థః - లబ్ధా, స్మృతిః భగవద్విషయా - యస్య సః - యాతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః .****************************

ఏవం తత్త్వం నిరూపితమప్యవిరక్తస్య న ప్రతిష్ఠితం భవతీతి వైరాగ్యోదయాయ సంసారాధ్వానం లోకప్రసిద్ధదుర్గాధ్వత్వేన సంసారమటవీత్వేన చ రూపయతి ॥ దురత్యయే ఇతి త్రయోదశేనాధ్యాయేన బ్రాహ్మణః ॥ దురత్యయే దురతిక్రమే - అధ్వని

కర్మమార్గే, అజయా-ప్రకృత్యా, నివేశితః-రజస్తమస్సత్త్వై, ర్విభక్తాని-కర్మాణి కార్యతయా పశ్యతీతి తథా-శుభాశుభమిశ్ర రూపకర్మణి దృష్టిమానిత్యర్థః, స ఏవ సార్థో జీవసమూహః, అర్థపరః స్వర్గాదిపురుషార్థతయాసక్తః, భవాటవీం యాతి కర్మఫ లం జన్మ ప్రాప్నోతీత్యర్థః, ధర్మసుఖం, న విన్దతి న లభతే-యథా వణిక్సార్థోఽర్థార్జనాయ గచ్ఛన్నటవీం యాతి తద్వత్ ❀॥౧॥❀ యద్యప్యస్యాధ్యాయస్య వ్యాఖ్యానరూప ఉత్తరాధ్యాయః ప్రవృత్తస్తథాపి సుఖప్రతిపత్త్యే కించిద్వ్యాఖ్యాయతే-హే నరదేవ-యస్యాం భవాటవ్యాం - షడిన్ద్రియనామానః-దస్యవః దుష్టజన్తవశ్చోరాః, కుత్సితస్సన్మార్గానభిజ్ఞః, నాయకః బు ద్ధిరూపో నేతా, యస్య తం, సార్థం జీవసమూహం విలుమ్పన్తి జీవస్య భగవదారాధనరూపం ధనం ముష్ణన్తీత్యర్థః - యత్ర భ వాటవ్యాం - గోమాయవః స్రృగాలతుల్యాః దారాపత్యాదయః - ప్రమత్తమనవహితం-సార్థకం-స్వార్థికః కః-త్వం మే భర్తా ఽసి పితాఽసీత్యేవం ప్రవిశ్య హరన్తి - యథా - ఉరణం మేషం వృకాః-హరన్తి -తద్వత్ ,, యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్య థా ప్రతిపద్యతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా ఆత్మస్వరూపవిస్మారకాహంమమాభిమానజననద్వారా ఆత్మానమపహరన్తీత్య ర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ వీరుధో లతాః, తృణాని గుల్మాని చ తైర్గహ్వరే, అదభ్రకర్మబీజవత్ఫలప్రరోహే క్షేత్రభూతే గృహాశ్రమ ఇ త్యర్థః-కఠోరైస్తీవ్రై, ర్దంశైర్మక్షికావిశేషైర్మశకైశ్చ, యథా కశ్చిద్వనే ఉపద్రుతో భవతి, తథా-దంశాదిసదృశైః, రాజభటాదిభిరుపద్రుతో భవతీత్యర్థః ॥ క్వచిద్గన్ధర్వపురవదస్థిరం - మనుష్యశరీరం స్థిరవత్పశ్యతి-గన్ధర్వాణాం హిపురం న విద్యతే-తద్వద్దేహస్యాపి నిత్యత్వమవిద్యమానమపి పశ్యతీత్యర్థః - క్వాపి క్వాపి-ఆశురయః అతివేగో-య-ఉల్ముకాకారో- గ్రహః పిశాచ- స్తత్తుల్యం సువర్ణ , ముపాదేయత్వేన ప్రపశ్యతీత్యర్థః , అసుహగోల్ముకగ్రహమిత్యపి పాఠో దృశ్యతే, త త్ర పాఠే హగోల్కా-ముఖపిశాచతుల్యం పరకీయం సువర్ణముపాదేయత్వేన పశ్యతీత్యర్థః , పిశాచగతోల్కా-జ్వలనం ప్ర కాశార్థం జిఘృక్షన్యథా పిశాచహతో భవతి , ఏవం దుర్జనసంబన్ధిసువర్ణం స్వోపకారకత్వబుద్ధ్యా జిఘృక్షన్ దుర్జనై రుపహ

రః పరిభ్రమన్ భవాటవీం యాతి న శర్మ విన్దతి ॥ ౧ ॥ యస్యామిమే షణ్ణర దేవ దస్యవః సార్థం విలుమ్పన్తి కునా యకం బలాత్ । గోమాయవో యత్ర హరన్తి సార్థకం ప్రమత్తమావిశ్య యథోరణం వృకాః ॥ ౨ ॥ ప్రభూతవీ రుత్తృణగుల్మగహ్వరే కఠోరదంశైర్మశకైరుపద్రుతః । క్వచిత్తు గన్ధర్వపురం ప్రపశ్యతి క్వచిత్క్వచిచ్చా శురయోల్ముకగ్రహమ్ ॥ ౩ ॥ పిపాసతో†యద్రవిణాత్మబుద్ధిరితస్తతో ధావతి భో అటవ్యామ్। క్వచిచ్చ వాత్యో త్థితపాంసుధూమ్రా దిశో న జానాతి రజస్వలాక్షః ॥ ౪ ॥ అదృశ్యఝిల్లీస్వనకర్ణశూల ఉలూకవాగ్భి ర్వ్యథితా న్తరాత్మా । ❀అపుణ్యవృక్షాన్ శ్రయతే క్షుధార్దితో మరీచితోయాన్యభిధావతి క్వచిత్ ॥ ౫ ॥ క్వచిద్వితో

తో భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ పిపాసతో యద్రవిణాత్మబుద్ధిః పిపాసావిషయం తోయం పిపాసతోయం-మృగతృష్ణికా-పిపా సాశబ్దస్య ,, ఖ్యాపోస్సంజ్ఞాఛన్దసో,, రితి హ్రస్వః, పిపాసావిషయతోయతుల్యం-ద్రవిణం విత్తం, తస్మిన్నాత్మబు ద్ధిః స్వబుద్ధిర్యస్య తథాభూతః-క్వచిత్ ,,నివాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధి,, రితి పాఠః-తత్ర నివాసాదిష్వాత్మస్వభావో యస్యా- స్సా బుద్ధిర్యస్యేత్యర్థః - అటవ్యాం -ఇతస్తతో-ధావన్ భ్రమతి-భో హే రాజన్-వాత్యాచక్రవాతః-తత్తుల్యా నారీ వాత్యా- వాత్యాయాం ప్రమదాయాం-ఉత్థితో-రాగాదిదోషః పాంసు- స్తేన-ధూమ్రాః ఆవిలాః - దిశః ధర్మమర్యాదాః-రజస్వలేర జోవ్యాప్తే అక్షిణీ-యస్య సః రజోగుణోపహతజ్ఞానస్సన్-న జానాతి - యథా చక్రవాతోత్థితధూళివ్యాప్తనేత్రః ప్రాచ్యాది దిగ్భాగాన్న జానాతి తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ క్వచిదదృశ్యానాం-ఝిల్లీనాం భృఙ్గారికాసంజ్ఞానాం కీటవిశేషాణాం-స్వ నేన ధ్వనినా-కర్ణయోః-శూలా వ్యథా యస్య సః, పరోక్షమప్రియభాషిరిపువాక్యశ్రవణజనితకర్ణవ్యథా యుక్తో భవతి, యథా ఽటవ్యాం ప్రవిష్టోఽదృశ్యఝిల్లీస్వనవ్యథితకర్ణ ఇత్యర్థః, తథా - ఉలూకానాం ప్రత్యక్షమప్రియభాషిణాం ఘూకసదృశా నాం రాజభటాదీనాం-వాగ్భిర్వ్యథితః , అన్తరాత్మా మనో-యస్య తథాభూతః-క్వచిద్భవతి-యథాఽరణ్యే ఉలూకవాగ్భి ర్వ్యథితహృదయో భీతహృదయో భవతీత్యర్థః , క్వచిత్ -క్షుధా అశనాయయా - అర్దితః పీడితః-అపుణ్యవృక్షాన్ విషవృక్ష సదృశాన్ - అనుపకారకాన్ ప్రతిగ్రాహ్యధనాన్ పాపిష్ఠాన్ జనాన్ శ్రయతే ఆశ్రయతి-క్వచి- న్మరీచితోయాని మరీచికాజల వత్సుఖాభాసాన్విషయా-ననుధావతి భోగ్యబుద్ధ్యా అన్వేషయతి - అభోగ్యం హేయం విషయమనుధావతీత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ క్వచి-ద్వితోయాః జలరహితా - స్సరితః నదీః - అభియాతి-యథా వితోయాసు సరిత్సు పతితస్య గాత్రభఙ్గాత్సద్యో దుఃఖం భ వతి న తూదకలాభః -తద్వదిహ చ పరత్ర చ దుఃఖదాన్ నిష్ఫలాన్ పాషణ్డాశ్రమా-నభియాతి ఆశ్రయతే-క్వచి-న్నిరన్నః - ప రస్పరం - దాయాదేభ్యోఽన్నాదికం , లషతే వాఞ్ఛతి - పుత్రః పితృధనమిచ్ఛతి పుత్రార్థమిచ్ఛతి పితా నిరన్నకలేయేత్య

---

౪ ॥ శ్లో ॥ పా†నివాసతోయ.

ర్థః, క్వచి-న్నావం దావాగ్నితుల్యం గృహం - అభిమతవిషయశూన్యం దుఃఖదం ఆసాద్య ప్రాప్య, ప్రవిష్టః-అగ్నితప్తః, శోకాతురో-భవతి-క్వచ, యక్షైః యక్షవత్ప్రాణహర్తుమశక్యైః రాజభిః హృతాసుః అపహృతప్రాణతుల్యధనః, నిర్విద్యతే ఖిద్యతి ॥౬॥ తథా-శూరైః రాజభటాదిభిః-హృతం-స్వం ధనం-యస్య సః-క్వచిద్దుఃఖితచిత్తో భవతి, హేస్య ప, క్వచ-శోచన్విముహ్యన్, కశ్మలం మూర్ఛాం -యాతి-క్వచిచ్చ, గన్ధర్వపురమివాస్థిరం బన్ధువర్గం - ప్రవిష్టః, నిర్వృతవత్సుఖితవత్ ముహూర్తం, మోదతే ॥౭॥ క్వచి-న్నగారురుక్షుః పర్వతవద్దురారోహయజ్ఞాదికలాపం విధిత్సుః, కణ్టకైః, శర్కరాభిః సూక్ష్మపాషాణైశ్చ, దుఃఖితచరణో యథా పర్వతమారోఢుం న శక్తస్తథా కణ్టకాదితుల్యైర్విఘ్నైరభిభూతస్సన్ - మహత్కర్మ, రోఢుం కర్తుం, మశక్తస్సన్ - విమనా ఇవాస్తే ఆభాస్వరత్వేనావతిష్ఠతే క్వచిచ్చ -క్షుత్తృడ్భ్యాం, అభ్యన్తరవహ్నినా జాఠరాగ్నినా, అర్దితః పీడితః - జనాయ కళత్రాదీన్ప్రతి, క్రుధ్యతి-యతోఽయం కౌటుమ్బికః ॥౮॥ క్వచి-దయం జనః, అజగరాహినా అజగరాఖ్యసర్పతుల్యయా నిద్రయా-నిగీర్ణో గ్రస్తః-కించిదపి-నావైతి న వేత్తి-యథా-విపినే అరణ్యే - అపవిద్ధస్త్యక్తశ్శవ ఇవ - క్వచి, ద్దన్దశూకైః సర్పతుల్యైః-హింస్రైర్దుర్జనైః-దష్టః పీడితః-అన్ధో లుప్తవివేకః, అన్ధకూపే మోహే-శరీరదుఃఖే వా-పతితః-తమస్రే దుఃఖే శేతే ॥౯॥ కదాచిత్-క్షుద్రరసాన్ అల్పసుఖజనకాన్-పరదారధనాదిరూపాన్, విచిన్వన్ అన్వేషయన్ - తన్మక్షికాభిస్తత్తద్విషయాభిమానిభిః-యోషాస్వామ్యాదిభిః, వ్యథితస్తాడితః-విమానోఽవజ్ఞాతో-భవతి-కథంచిత్తత్రాతిక్లేశేన-ప్రతిలబ్ధమానః ప్రాప్తపరదారాదిర్భవతి తదా,

యాస్సరితోఽభియాతి పరస్పరం చాలషతే నిరస్తః । ఆసాద్య దావం క్వచిదగ్నితప్తో నిర్విద్యతే క్వచ యక్షైర్హృతాసుః ॥౬॥ శూరైర్హృతస్వః క్వచ నిర్విణ్ణచేతాః శోచన్విముహ్యన్నుపయాతి కశ్మలమ్ । క్వచిచ్చ గన్ధర్వపురం ప్రవిష్టః ప్రమోదతే నిర్వృతవన్ముహూర్తమ్ ॥౭॥ చరన్క్వచిత్కణ్టకశర్కరాఙ్ఘ్రిర్నగారురుక్షుర్విమనా ఇవాస్తే । పదే పదేఽభ్యన్తరవహ్నినార్దితః కౌటుమ్బికః క్రుధ్యతి వై జనాయ ॥౮॥ క్వచిన్నిగీర్ణోఽజగరాహినా జనో నావైతి కించిద్విపినేఽపవిద్ధః । దష్టస్స్మ శేతే క్వచ దన్దశూకైరన్ధోఽన్ధకూపే పతితస్తమిస్రే ॥౯॥ కర్హిస్మచిత్క్షుద్రరసాన్విచిన్వంస్తన్మక్షికాభిర్వ్యథితో విమానః । తత్రాతికృచ్ఛ్రాత్ప్రతిలబ్ధమానో బలాద్విలుమ్పన్త్యథ తం తతోఽన్యే ॥౧౦॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవర్షవాతప్రతిక్రియాం కర్తుమనీశ ఆస్తే । క్వచిన్మిథో విపణన్యచ్చ కించిద్విద్వేషమృచ్ఛత్యుత విత్తశాఠ్యాత్ ॥౧౧॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనస్తు తస్మిఞ్శయ్యాసనస్థానవిహారహీనః । యాచన్పరాదప్రతిలబ్ధకామః పారక్యదృష్టిర్లభతేఽవమానమ్ ॥౧౨॥ అన్యోన్యవిత్తవ్యతిషఙ్గవృద్ధవైరానుబన్ధో వివదన్మిథశ్చ । అధ్వన్యముష్మిన్నురుకృచ్ఛ్రవిత్తబాధోపసర్గైర్విహరన్విపన్నః ॥౧౩॥ తాంస్తాన్విపన్నాన్స హి తత్ర తత్ర విహాయ జాతం పరిగృహ్య సార్థః । ఆవర్తతేఽద్యాపి న కశ్చిదత్ర వీరాధ్వనః పారముపైతి యోగమ్ ॥౧౪॥ మనస్వినో నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా మమేతి స

తం వఞ్చయిత్వా, బలాత్, అన్యే, తాన్ క్షుద్రరసాన్-అపహరన్తి, ఏవం తేభ్యోఽన్యేఽపహరన్తీత్యర్థః ॥౧౦॥ క్వచిచ్చ, శీతాదీనాం-ప్రతిక్రియాం - కర్తుం-శీతాదినివారకవస్త్రగృహాదికం సంపాదయితు-మసమర్థః, దుఃఖిత-ఆస్తే, క్వచి-న్మిథః- యత్కించిదత్యల్పమపి-విపణన్ క్రయవిక్రయాదిభిర్వ్యవహరన్, వాణిజ్యం కుర్వన్నిత్యర్థః-విత్తశాఠ్యాద్ధనవాఞ్ఛయా, విద్వేషం ప్రాప్నోతి ॥౧౧॥ తస్మిన్సంసారాధ్వని-క్వచిత్క్వచిత్, క్షీణం ధనం యస్య సః, అతఏవ, శయ్యాదిభిర్విహీనః రహితో భవతి, శేతేఽస్యామితి శయ్యా పర్యఙ్కాది - ఆస్యతేఽస్మిన్నిత్యాసనం కమ్బలాది-స్థీయతేఽస్మిన్నితి స్థానం గృహాది-విహరన్త్యనేనేతి విహారో యానాది-యావత్ యదా-పరస్మాత్ - దప్రాప్తకామః-తదా పరకీయమేవ వస్తు నిదృష్టిరభిలాషో యస్య సః-అవమాన మవజ్ఞాం-లభతే ॥౧౨॥ ఏవమన్యోన్యం విత్తవ్యతిషఙ్గేణ విత్తవ్యత్యాసేన-వృద్ధః వైరానుబన్ధో యస్య సః - మిథః వివదన్-వివాదం కుర్వన్-విహరన్ మిథశ్చేత్యపి పాఠః - తదా భాషాబద్ధవిత్తనియమవ్యత్యాసేన వివృద్ధవైరానుబన్ధః వైరావిష్టచిత్తః - పరస్పరం - వివాహం కుర్వన్-అస్మిన్నురత్యయేఽధ్వని-ఉరుభిః-కృచ్ఛ్రైః క్లేశమయైః-విత్తబాధైరుపసర్గైశ్చ ద్వేషాదిభిర్విపన్నః మృతప్రాయో భవతి ॥౧౩॥ దురత్యయత్వమధ్వనో దర్శయతి ॥ తాంస్తా-న్విపన్నాన్ మృతాన్పిత్రాదీన్, తత్ర తత్ర విహాయ-జాతం సార్థం పుత్రాదికం - పరిగృహ్య-అద్యాప్యావర్తతే భ్రామ్యతి- హే వీర-అధ్వనః పారం నిస్తరణోపాయభూతం యోగం-కశ్చిదపి నోపైతి-అత్ర సార్థే-కశ్చిదపి సముద్రోఽపి ॥౧౪॥ తదేవాహ, మనస్విన శ్శూరాః - నిర్జితా దిగ్గజేన్ద్రా యైస్తే-మమేయం భూరహమస్యా భర్తేత్యభిమాననిమిత్తమూతాయాం-భువి-బద్ధం

౧౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విహరన్మిథశ్చ

వైరం యైస్తే-మృధే యుద్ధే - కేవలం - శయీరన్ ప్రాణాం స్త్యక్తవన్తః-నతుత, ద్వ్రజన్తి ప్రాప్నువన్తి-కింతత్ యన్న్యస్త
దణ్డోమనస్వీన- స్తత్రాహ ॥ న్యస్తదణ్డః త్యక్తభూతదణ్డః-త్యక్తభూతవైరశ్చ, యోగీ-య, ద్విష్ణోః పదం-యాతి-తన్న వ్రజ
న్తి ॥ ౧౫ ॥ సింహావలోకనన్యాయేన పునర్భ్వాటవిమేవానువర్ణయతి ॥ ప్రసజ్జతీతి ॥ ప్రసజ్జతి ఆసక్తిం కరోతి కీదృశః-ల
తానాం భుజాః శాఖా, స్తాం వాశ్రితః -లతాతుల్యాకామినీభుజోపధానఇత్యర్థః-తదాశ్రయాః కామినీలతాశ్రయాః-యే అవ్య
క్తపదాః అనభివ్యక్తవర్ణమధురవచోభాషిణః - ద్విజాః పక్షిసదృశాః బాలా - స్తేషు-స్పృహా, యస్య, స-తాదృశోభూత్వా
ప్రసజ్జతీత్యర్థః - క్వచిత్-హరిచక్రం సింహసమూహం, స్తత్తుల్యాద్ధరిచక్రాద్భగవత్సంబన్ధినః కాలచక్రాత్ , త్రసన్ బి
భ్యత్, కాలచక్రనిమిత్తజన్మజరామరణాదేస్త్రసన్ తత్పరిహారాయ-కైశ్చిత్ప్రలోభితః - బకాదితుల్యైః పాషణ్డదైవ
తైస్సహసఖ్యం-విధత్తే- తేషు భక్తిం కరోతీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తై, ర్వఞ్చితః-స్వయం తానివఞ్చయన్-తై ర్వఞ్చిత- స్త
త్ఫలాభావం జ్ఞాత్వా, హంసకులం-పున, ర్విశుద్ధం బ్రాహ్మణకులం - సమావిశన్ ప్రవిశన్, తేషాం శీలం ప్రాయశ్చిత్తపూ
ర్వకం పునరుపనయనాద్యాచారరూపం, అరోచయన్ పూర్వదుర్వాసనయా అప్రియం పశ్యన్ , వానరతుల్యాన్ భ్రష్టస
దాచారాన్, శూద్రప్రాయ్యానుపైతి. తజ్జాతిరాసేన, వానరజాతిక్రీడయా - స్త్రియామిథునీభూయ రహోభాషణపూర్వ
కపరస్పరముఖనిరీక్షణేన, సునిర్వృతానీన్ద్రియాణి యస్య సః, అతఏవ విస్మృతః - అవధిః -జీవితావధిర్మరణకాలో, యేన
సః ॥ ౧౭ ॥ ద్రుమతుల్యేషు కేవలదృష్టార్థేషు గృహేషు, రంస్యన్ క్రీడిష్యన్-వ్యవాయేన మైథునే-చ్ఛయా-దీనః కృపణః,
సుతేషు-దారేషుచ, వత్సలః - ఏవం-స్వస్య-య-ద్బన్ధనం-ప్రాప్తం, తస్మి, న్వివశః పరిహర్తుమశక్తో-భవతి-క్వచి-త్ప్రమా

ర్వేవ విబద్ధవైరాః ॥ మృధే శయీరన్నతు తద్వ్రజన్తి యన్న్యస్తదణ్డో గతవైరోఽభియాతి ॥ ౧౫ ॥ ప్రసజ్జతి
క్వాపి లతాభుజాశ్రిత స్తదాశ్రయావ్యక్తపదద్విజస్పృహః । క్వచిత్కదాచిద్ధరిచక్రతస్త్రసన్ సఖ్యం విధ
త్తే బకకఙ్కగృధ్రైః ॥ ౧౬ ॥ తైర్వఞ్చితో హంసకులం సమావిశన్నరోచయఞ్ఛీలముపైతి వానరాన్ । తజ్జా
తిరాసేన సునిర్వృతేన్ద్రియః పరస్పరోద్వీక్షణవిస్మృతావధిః ॥ ౧౭ ॥ ద్రుమేషు రంస్యన్సుతదారవత్సలో వ్య
వాయదీనో వివశస్స్వబన్ధనే । క్వచిత్ప్రమాదాద్గిరికన్దరే పతన్వల్లీం గృహీత్వా గజభీత ఆస్థితః ॥ ౧౮ ॥ అతః
కథంచిత్స విముక్త ఆపదః పునశ్చ సార్థం ప్రవిశత్యరిన్దమ । అధ్వన్యముష్మిన్నజయా నివేశితో భ్రమఞ్జనోఽద్యా
పి నయాతి పారమ్ ॥ ౧౯ ॥ రహూగణ త్వమపి హ్యధ్వనోఽస్య సంన్యస్తదణ్డః కృతభూతమైత్రః । అసజ్జితా
త్మా హరిసేవయాఽఽహితం జ్ఞానాసిమాదాయ తరాతిపారమ్ ॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ ॥ అహో నృజన్మాఖిలజ
న్మశోభనం కిం జన్మభిస్త్వపరైరప్యముష్మిన్ । న యద్ధృషీకేశయశఃకృతాత్మనాం మహాత్మనాం వః ప్ర
చురస్సమాగమః ॥ ౨౧ ॥ న హ్యద్భుతం త్వచ్చరణాబ్జరేణుభిర్హతాంహసో భక్తిరధోక్షజేఽమలా । మౌహూ

దాన్మృత్యుభయా, ద్గిరికన్దరవత్ భయానకే రోగాదిదుఃఖే, పతన్వర్తమానః, దూరస్థగజతుల్యమృత్యోర్బిభ్యత్, వల్లీ
తుల్యాం ప్రాచీనకర్మవాసనా-మవలమ్బ్య అవస్థితో భవతి ॥ ౧౮ ॥ తతః, ఆపదః దుఃఖా, త్కథంచిదతిప్రయాసేన-
విముక్తః, పునశ్చ-సార్థం వర్ణాశ్రమనిష్ఠం జనం, ప్రవిశతి-యథాపూర్వం ప్రవృత్తిమార్గే రమతే, హే అరిన్దమ, అస్మిన్సం
సారాధ్వని, అజయా భగవన్మాయయా, నివేశితో, జనః-భ్రమ-న్నద్యాపి-పారం నయాతి ॥ ౧౯ ॥ తస్మాత్ హే రహూగ
ణ, త్వమపి- పరిత్యక్తః భూతదణ్డః యేన, కృతం భూతేషు మైత్రం యేన, అసజ్జితః విషయేష్వనభినివేశితః ఆత్మా చిత్తం యే
న, తథాభూతస్సన్, హరిసేవయాహితం, సేవాత్ర వర్ణాశ్రమధర్మైర్భగవదారాధనరూపా-తయా, సంశితం, జ్ఞానం భ
గవదుపాసనాత్మకం, తదేవాసిః ఖడ్గ, స్త-మాదాయ, ప్రకృతిసంబన్ధతరుచ్ఛేదనాయేతి భావః-యథా, అశ్వత్థమే
నం సువిరూఢమూలమసఙ్గశస్త్రేణ దృఢేన ఛిత్త్వే, తి-అస్యాధ్వనః-పారం-వైష్ణవం పదం, అతితర, అధ్వనః పారమితి జ్ఞా
నాసేర్విశేషణం వా-సంసారాధ్వనో నిస్తారణోపాయభూతం జ్ఞానాసిమాదాయ సంసారాన్ముక్తో భవేత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥
ఏవముపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్య బన్ధమోక్షహేతుస్సంసారాసారతోపదేశేనోత్పన్నవైరాగ్యో రహూగణ
స్స్వాత్మనః కృతార్థతామావిష్కుర్వన్ తత్సంగతిం తదుక్తిశ్లాఘినశ్చ సనుసన్దధాతి ॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ అహో నృజన్మ
మనుష్యజన్మ అఖిలజన్మసు-శోభనం పరం - అముష్మిన్ పరలోకే - అపరైర్దేవాదిజన్మభిరపి-కిం ప్రయోజనం-యత్ యేషు
దేవాదిషుజన్మసు, హృషీకేశస్య భగవతో, యశసా- కృతశ్శోధిత ఆత్మా చిత్తం యేషాం - తేషాం- మహాత్మనాం త్వాదృ
శాం, సమాగమః-ప్రచురో-నభవతి భాగవతసఙ్గవిరహితైర్దేవాదిజన్మభిరపి కిం-వ్యర్థాన్యేవ తానీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ నిర
న్తరం త్వాదృశానా-ముపాసితయో-శ్చరణాబ్జయోః - రేణుభి, ర్హతం- అంహః పాపం - యస్య-తస్య-అధోక్షజే అమ

లాభస్తీర్భవతీతి-నైవాద్భుతం, కుతః యస్యతేన, మౌహూర్తికాత్ ముహూర్తమాత్రభవాత్ సమాగమమాత్రాత్, మే, దుస్తర్కేణబద్ధమూలో-ఽవివేకః, అపహతఃవినష్టోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ జ్ఞానినః కేనరూపేణచరన్తీత్యజ్ఞానాత్సర్వాన్నమస్కరోతి॥నమఇతి॥మహద్భ్యః-తత్రాపి-శిశురూపేభ్యస్తేభ్యోనమః-కేచిద్యువానస్తాన్వదృశా-స్తేభ్యోఽపినమః - ఆవటుభ్యఃవటుపర్యన్తేభ్యః - వటుర్మాణవకఃవటువత్స్వమాహాత్మ్యం నాపిష్కరణశీలపర్యన్తేభ్య ఇత్యర్థః-జ్ఞానినోహిస్వమాహాత్మ్యం నాపిష్కారేణతిష్ఠన్తి "తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే,, దితిశ్రుతేః - పాణ్డిత్యంజ్ఞానతిష్ఠాం - నిర్విద్య లబ్ధ్వా, బాల్యే నతిష్ఠేదిత్యర్థః-యే - త్వాదృశాబ్రాహ్మణా - అవధూతవేషాః - గాంభూమిం - చరన్తి-తేభ్య స్స కాశాత్ - రాజ్ఞాంమాదృశానాంకృతాగసాం - శివమస్తుమహతాం నిగ్రహో మాభూత్ ॥ ౨౩ ॥ సంవాద ముపసంహరతి బాదరాయణిః ॥ ఉత్తరామాతః ఉత్తరామాతాయస్య సః ఉత్తరామాతాపరీక్షి-త్తస్యేదంసంభోధనముత్తరామాతరితి, అవిగణయతే - నవిగణయత్య విగణయన్-తస్మై అవిగణయతే - అవమానంకుర్వాణాయాపి-సిన్ధుసౌవీరపతయేరహూగణాయ - అవిగణితః పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః పరమానుభావఃప్రభావోయస్య-సవై-బ్రహ్మర్షిసుతః - పరమకారుణికత్వేనహేతునా - ఆత్మన-స్తత్త్వంప్రకృతివిలక్షణత్వబ్రహ్మాత్మకత్వవిశుద్ధజ్ఞానానన్దత్వప్రత్యక్త్వప్రశాన్తత్వాదియాథాత్మ్యం, ముపదిశ్య-సకరుణంసస్నేహంయథాతథా-రహూగణేనా - భివన్దితౌచరణౌపాదౌయస్య,పూర్ణసముద్రఇవ-నిభృతాశ్శాన్తాః-కరణానిఇన్ద్రియాణి-ఊర్మయఃఅశనాయాదయః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనావా-యస్యసః-ఇమాం-ధరణీంభూమింవిచచార ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిఃరహూ

ర్తికాద్యస్యసమాగమాచ్ఛమేదుస్తర్కమూలోఽపహతోఽవివేకః ॥ ౨౨ ॥నమోమహద్భ్యోఽస్తునమశ్శిశుభ్యోనమోయువభ్యో నమఆవటుభ్యః । యేబ్రాహ్మణాగామవధూతలిఙ్గాశ్చరన్తితేభ్యశ్శివమస్తురాజ్ఞామ్॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యేవముత్తరామాతస్సవైబ్రహ్మర్షిసుతస్సిన్ధుపతయఆత్మతత్త్వమవిగణయతేఽవిగణితపరమానుభావఃపరమకారుణికతయోపదిశ్య రహూగణేనసకరుణమభివన్దితచరణఃపూర్ణార్ణవఇవనిభృతకరణోర్మ్యాశయోధరణీమిమాంవిచచార ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిరపిసుజనసమవగతపరమాత్మతత్త్వఆత్మన్యవిద్యారోపితాందేహాత్మాభిమతింవిససర్జ-ఏవంహినృపభగవదాశ్రితాశ్రితానుభావః॥ విష్ణురాతఉవాచ॥యోహవాఇహబహువిదామహాభాగవతత్వయాఽభిహితఃపారోక్ష్యేణవచసాజీవలోకస్యభవాధ్వసహ్యార్య మనీషయాకల్పితవిషయోనాఞ్జసాఽవ్యుత్పన్నలోకసమధిగమ్యఃఅథతదేవైతద్దురవగమంసమవేతానుకల్పేననిర్దిశ్యతామితి ॥ ౨౫ ॥ **ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ********
సహోవాచ యఏషదేహాత్మమానినాంసత్త్వాదిగుణవిశేషవికల్పితకుశలాకుశలమిశ్రవినిర్మితవివిధదేహావలి

గణోఽపిసుజనాద్బ్రాహ్మణసుతా-త్సమ్య-గవగతం-పరమాత్మనస్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-యేన-తథాభూతస్సన్ - తదానీమేవా-త్మని-అవిద్యయాఅజ్ఞానేనా-రోపితాం, దేహాత్మాభిమతిం-విససర్జ-హేనృప-భగవదాశ్రితాభాగవతా-స్తానాశ్రితాఃభగవద్దాసానుదాసా-స్తేషాం-ప్రభావః - ఏవంవిధోహి ॥ ౨౫ ॥ ఏవంతత్సంవాదముపవర్ణితే-వణిక్సార్థాధ్వాదిరూపేణప్రవృత్తానాంపరోక్షరూపాణాముక్తీనామాశయజిజ్ఞాసయాఽఽహరాజా ॥ యఇతి॥ హేమహాభాగవత, బహువిత్తేనత్వయా-యో-జీవలోకస్య,భవాధ్వా,పారోక్ష్యరూపేణా - భిహిత-స్సః-హియస్మాత్-ఆర్యాణాంవివేకినాం-మనీషయైవ-దస్యుస్థానీయానీన్ద్రియాణి-గోమాయుస్థానీయాన్యపత్యాదీని-త్యేవంకల్పితపదార్థవాన్- అతోఽఞ్జసాసుఖేన-వ్యుత్పన్నాఃవివేకినోలోకా-స్తైస్సమధిగమ్యః - నత్వవ్యుత్పన్నమాదృశసమధిగమ్యః-అథతస్మా-ద్దురధిగమందుఃఖేనాప్యవగన్తుమశక్యం - ఏతత్పరోక్షరూపముక్తిజాతం-సమవేతానుకల్పేనప్రకృతోపయుక్తార్థసమవేతశబ్దప్రయోగేణ నిర్దిశ్యతాంవ్యాఖ్యాయతాం-శబ్దార్థయోరపృథక్సిద్ధత్వాభిప్రాయేణసమవేతశబ్దప్రయుక్తిః ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః ****************

ఏవముక్తోబాదరాయణిస్సమవేతానుకల్పేననిర్దిశన్ తావద్దురత్యయఇతిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥ యఇతి ॥ యఏషజీవలోకః ఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణో-ర్వశవర్తిన్యాఅధీనయా - మాయయా- దుర్గాధ్వవత్ -అసుగమే - సంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-మాయాయాఃస్వకార్యద్వారేణసంసారమార్గపాతహేతుత్వమాహ॥దేహాత్మాభిమానినాం - సత్త్వరజస్తమోభి

ర్గుణైః-కల్పితానికారితాని-విభక్తానిసాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నాని - యాని - కుశలానిసుఖసాధనానిసాత్త్వికాని,అకుశలానిదుఃఖసాధనానిరాజసాని-మిశ్రాణిప్రమాదాలస్య సాధనానిరజస్తమోమూలానికర్మాణి-తై - ర్వినిర్మితాభిఃఆపాదితాభిః-వివిధదేహావళిభిః ,, ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః ॥ జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసాః,, ॥,, ఆత్యన్తికేనసత్త్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే॥ధరాంరజస్స్వభావేన,,త్యాద్యుక్తరీత్యానియతదేశవృత్తిదేవమనుష్యాసురాదిదేహప్రవృత్తిభిః-యా-వియోగసంయోగౌదేహవియోగతత్సంయోగౌ - ఆదిశబ్దేనబాల్యయౌవనస్థావిరాదిభావసంగ్రహః - ఏతద్రూపోఽనాదిసంసార - స్తదనుభవస్య-ద్వారభూతేన-షడిన్ద్రియవర్గేణ-స-తస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమేసంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-యథా-వణిజాం-సార్థఃసమూహోఽర్థార్జనపరః-తథా-స్వదేహనిష్పాదితానాంపూర్వోక్తానాంకర్మణాం - ఫలద్వారేణానుభవోయస్య - విఫలాశ్చ - బహుళప్రతియోగాఃబహువిఘ్నాప్రహతా - ఈహాశ్చేష్టా-యస్యసః-శ్మశానవ-దమఙ్గళరూపాయాం- సంసారాటవ్యాం-గతోఽద్యాపితస్యాంసంసారాటవ్యాం,యే-తాపాః-తేషాం-శమనీం-నాశనీం-హరిరేవగురుఃతస్యహరిగుర్వోర్వా,చరణారవిన్దే,యే-మధుకరాభ్రమరతుల్యాభక్తా,స్తేషా-మనుపథపీంతైరనుష్ఠితంభక్తిమార్గం,నావరున్ధేనాప్నోతి ❀ ॥౧॥ ❀ యస్యామిత్యాదిశ్లోకంవ్యాచష్టేయస్యాముహావేతి॥ యస్యాంసంసారాటవ్యాం , యే,ష,డిన్ద్రియనామానః,ఏతే,కర్మణా,దస్యవఏవ,దస్యువ్యాపారేణదస్యుత్వేనపూర్వంహాపితాఇత్యర్థః, ఇన్ద్రియనామానఇత్యనేనకేవలంనామభేదఏవ,కర్మణాతుదస్యవఏవేత్యుక్తం,దస్యూనామిన్ద్రియాణాంచధనాపహారిత్వరూపంకర్మతుల్యమితదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేనదర్శయతి॥ యథేతి॥ అస్యపురుషస్య,అనవహితాత్మనః-సార్థస్యవణిగాదే-ర్ధనం - బహుకృచ్ఛ్రేణఅతిదుఃఖేనా-ర్జితం-ధర్మాపయికంధర్మోపయోగార్హం-ధనస్య

భిర్వియోగసంయోగాద్యనాదిసంసారానుభవస్య ద్వారభూతేనషడిన్ద్రియవర్గేణతస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమే
ఽధ్వన్యాపతితఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణోర్వశవర్తిన్యామాయయాజీవలోకోఽయంయథావణిక్సార్థోఽర్థ
పరస్స్వదేహనిష్పాదితకర్మానుభవశ్శ్మశానవదశివతమాయాంసంసారాటవ్యాం గతోనాద్యాపివిఫలబ
హుళప్రతియోగేహస్తత్తాపోపశమనీంహరిగురుచరణారవిన్దమధుకరానుపదవీమవరున్ధే ॥౧॥ యస్యాముహ
వాఏతేష-డిన్ద్రియనామానఃకర్మణాదస్యవఏవతేయథాపురుషస్యయత్కించిద్ధనంధర్మాపయికంబహుకృ
చ్ఛ్రాధిగతంయత్సాక్షాత్పరమపురుషారాధనలక్షణోయోఽసౌధర్మస్తంతుసాంపరాయికముదాహర
న్తితద్ధర్మ్యంధనందర్శనస్పర్శనశ్రవణాస్వాదనావఘ్రాణసంకల్పవ్యవసాయగృహగ్రామ్యోపభోగేనకు
నాథస్యాజితాత్మనోయథాసార్థస్యవిలుమ్పన్తి॥౨॥ అథచయత్రకౌటుమ్బికాదారాపత్యాదయోనామ్నా
కర్మణావృకసృగాలాఏవానిచ్ఛతఃకదర్యస్యకుటుమ్బినఉరణవత్సంరక్ష్యమాణంమిషతోఽపహరన్తి॥ ౩ ॥య

ధర్మఏవోపయోగస్సఫలోనతుకామఇత్యభిప్రాయేణధర్మాపయికమిత్యుక్తం-తథాచోక్తంప్రథమే,,ధర్మస్యహ్యాపవర్గ్యస్యనార్థోఽర్థాయప్రకల్పతే । అర్థస్యధర్మైకాన్తస్యకామోలాభాయహిస్మృత,,ఇతి॥ఏవంవిధం,యత్కించిద్ధనం,యథా,దస్యవఃచోరాః,అపహరన్తి-ఏవ-మస్యపురుషస్య-భగవదారాధనరూపో- యో-ధర్మః-తంసాంపరాయికంపరలోకహితంధనమిత్యు-దాహరన్తి,త-ద్ధర్మ్యం-ధర్మాత్ వర్ణాశ్రమాదిధర్మాదనపేతంధర్మ్యం-వర్ణాశ్రమధర్మయుక్తమిత్యర్థః-ధనంభగవదారాధనాత్మకంధన - మిన్ద్రియాణ్యపిదర్శనాదిభిఃపఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవృత్తిభిః-సంకల్పవ్యవసాయాభ్యామన్తఃకరణవృత్తిభ్యాంచే-త్యేతై-ర్గృహగ్రామ్యసాంసారిక-ఉపభోగ-స్తేన-కునాథస్యకుబుద్ధేరతఏవాజితాత్మనఃఅజితేన్ద్రియస్య,స్వపురుషస్యసంబన్ధి-విలుమ్పన్తిఅపహరన్తి ❀ ॥౨॥ ❀ గోమాయవోయత్రేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥అథచేత్యర్థాన్తరన్యాసే-నామ్నా - దారాపత్యాదయః - కర్మణాతువృకాఃసృగాలాశ్చేత్యర్థః-వృకసృగాలసాధర్మ్యమేవాహ,అనిచ్ఛతఇతి॥కుటుమ్బినఃగృహాశ్రమిణః-కదర్యస్యాతిలుబ్ధస్య-అనిచ్ఛతోఽపి-ఆత్మాపహారమితి శేషః-బలాదితిభావః-మిషతః-పశ్యతస్సతః-సంరక్ష్యమాణ- మురణమివ-హరన్తి-తంస్వశేషత్వేనకుర్వన్తస్తత్స్వరూపంభగవచ్ఛేషతైకరూపమపహరన్తీత్యర్థః ❀ ॥౩॥ ❀ ప్రభూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వరఇత్యేతద్వ్యాఖ్యాతుంతావద్గృహాశ్రమస్యప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యతామాహ॥యథాహీతి॥ అనువత్సరంప్రతివర్షం - కృష్యమాణంవృక్షచ్ఛేదదాహపూర్వకంకర్షణేనసంస్కృతమపి-క్షేత్రం-అదగ్ధబీజందగ్ధానిబీజాన్యద్రుమమూలానియస్మింస్తత్తథాభూతంసత్-పున- రావపనకాలేబీజావాపకాలే-యథా-గుల్మాదిభి-ర్గహ్వరమేవభవతి , ఏవంగృహాశ్రమరూపంకర్మక్షేత్రమపి - ప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యం-కుతః-హియస్మాత్-యస్మిన్గృహాశ్రమే - కర్మాణినోత్సీదన్తినమూలతోనశ్యన్తి - కుతః - యద్యస్మా-దయ-మావసథంగృహం-కామకరణ్డఃకామా

నాం కరణ్డః- యథా - కర్పూరభాజనే కర్పూరక్షయేఽపి పరిమళో న హీయతే- ఏవమత్ర కర్మనాశేఽపి తద్వాసనానామక్షీణత్వాత్కామానాం పేటికేత్యర్థః- తత్రైవంభూతే కర్మక్షేత్రే గృహాశ్రమే - పతితః దంశమశకతుల్యైరపశదైర్గ్రామ్యై - రుపద్రుత ఇతి శేషః- శలభాదిభి- రుపరుధ్యమానః- పీడ్యమానః - బహిః ప్రాణః ధనధాన్యాదిరూపో - యస్య- శలభాదిభిరపహృతసస్యధాన్యధనవాన్భవతీత్యర్థః- ప్రాణవత్ప్రియత్వాద్బాహ్యత్వాచ్చ ధనస్య బహిః ప్రాణ ఇత్యుక్తం..క్వచిచ్చ గన్ధర్వపుర,,మిత్యుత్తరార్ధం వ్యాచష్టే- క్వచిదస్మిన్ సంసారాధ్వని- పరివర్తమానః భ్రామ్యన్నవిద్యాదిభి- ర్య- దుపరక్తం- తేన మనసా తత్రావిద్యా అహంమమాభిమానః, కామః- విషయాభిలాషః - కర్మ పుణ్యాపుణ్యకర్మవాసనా నరలోకం స్వశరీరం పుత్రాదిశరీరం చ- గన్ధర్వనగరవ- దనుపపన్నార్థం అనుపపన్నః అర్థః నిత్యత్వరూపం వస్తు యస్య తం - మిథ్యాదృష్టిః అనిత్యే నిత్యత్వజ్ఞానరూపభ్రమయుక్తః- ఉపపన్నార్థం నిత్యం పశ్యతీత్యర్థః- ప్రపశ్యతీతి ప్రశబ్దసూచితమర్థాన్తరమాహ - తత్ర చేతి- తత్ర చ గన్ధర్వపురే- క్వచి- దాతపోదకం మృగతృష్ణాజలం- తత్తుల్యాన్విషయాన్- పానాదిషు- లోలుపః ఆసక్తస్సన్నుపధావతి అన్వేషయతి- చతుర్థపాదం వ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి- క్వచిచ్చ, శేషాణాం దోషాణాం , నిషదనం స్థానం, పురీషవిశేషమగ్నేర్విష్ఠాం, తస్య పురుషస్యైవ లోహితో వర్ణో యస్య రజో గుణస్య, తేన- నిర్మితా- పురుషవిషయా- మతి- ర్యస్యసః, సువర్ణ- ముపాదాతుమిచ్ఛతి- సువర్ణస్యాగ్నేః పురీషత్వం చ పితలవర్ణనగద్యే..చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనా సమిధ్యమాన ఓజసా పిబతి తన్నిష్ఠ్యూతం హాటకాఖ్యం సువర్ణ,,మితి వక్ష్యతి, తత్ర దృష్టాన్తః , అగ్నికామేన- కాతరః పరవశః , ఉల్ముకసదృశం పిశాచమివేతి, శీతార్తః

ధాహ్యనువత్సరం కృష్యమాణమప్యదగ్ధబీజం క్షేత్రం పునరేవావపనకాలే గుల్మతృణవీరుద్భిర్గహ్వరమివ భవత్యేవమేవ గృహాశ్రమః కర్మక్షేత్రం యస్మిన్న హి కర్మాణ్యుత్సీదన్తి యదయం కామకరణ్డ ఏష ఆవసథః తత్ర గతో దంశమశకసమాపశదైర్మనుజైః శలభశకున్తతస్కరమూషకాదిభిరుపరుధ్యమానబహిఃప్రాణః క్వచిత్పరివర్తమానోఽస్మిన్నధ్వన్యవిద్యాకామకర్మభిరుపరక్తమనసాఽనుపపన్నార్థం నరలోకం గన్ధర్వనగరోపమముపపన్నమితి మిథ్యాదృష్టిరనుపశ్యతి క్వచిదాతపోదకనిభాన్విషయానుపధావతి - పానభోజనవ్యవాయాదివ్యసనలోలుపః క్వచిచ్చాశేషదోషనిషదనం పురీషవిశేషం తద్వర్ణగుణనిర్మితమతిస్సువర్ణముపాదిత్సత్యగ్నికామకాతర ఇవోల్ముకపిశాచమ్ ॥ ౪ ॥ అథ కదాచిన్నివాసపానీయద్రవిణాద్యనేకాత్మోపజీవ్యాభినివేశ ఏతస్యాం సంసారాటవ్యామితస్తతః పరిధావతి ॥ ౫ ॥ క్వచిచ్చ వాత్యౌపమ్యయా ప్రమదయాఽఽరోహమారోపితస్తత్కాలరజసా * రజన్యాంభూత ఇవాసాధుమర్యాదో రజస్వలాక్షోఽపి దిగ్దేవతా అతిరజస్వలమతిర్న విజానాతి ॥ ౬ ॥ క్వచిత్సకృదవగతవిషయవైతథ్యః స్వయం పరాభిధ్యానేన విభ్రంశితస్మృతిస్తయైవ మరీచితోయప్రాయాంస్తానేవాభిధావతి ॥ ౭ ॥ క్వచిదులూకఝిల్లీస్వనవదతిపరుషరభసాటోపం ప్రత్యక్షం

గోప్యారణ్యేఽగ్నిమివ జాజ్వల్యమానం తతస్తతో ధావన్తముల్ముకపిశాచమగ్నిబుద్ధ్యాఽనుధావతి- నతు తం ప్రాప్నోతి- కథంచిత్ప్రాప్తశ్చేత్తర్హి తేన భర్జితస్సన్ మ్రియతే, ఏవం సువర్ణమనుధావన్నపీత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * నివాసత ఇత్యాది వ్యాచష్టే॥ అథేతి॥ నివాసాదిష్వనేకేష్వాత్మన ఉపజీవ్యేష్వభినివేశో యస్య తథాభూతః, ఇతస్తతోఽస్యాం సంసారాటవ్యాం, పరిధావతి * ॥ ౫ ॥ * క్వచిచ్చ,వాత్యేత్యర్ధమిత్యాది వ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి ॥ వాత్యౌపమ్యయా చక్రవాతతుల్యయా , ప్రమదయా స్త్రియా , యథా వాత్యాం రజః ప్రక్షేపేణాన్ధీకరోత్యేవం రజోగుణోత్కర్షకత్వేనాజ్ఞతామాపాదయన్తీ, తత్తుల్యా ప్రమదేతి భావః, ఆరోహమఙ్కం, మారోపితః- తస్మిన్కాలే- య- ద్రజో రాగః- తేన- కథంభూతేన - రజనిభూతేన రాత్రివద ప్రకాశకేన- జ్ఞానావరణేనేత్యర్థః- రజనిభూత ఇవేత్యపి పాఠః- తత్ర- తమోమయ ఇవేత్యర్థః- దీర్ఘపాఠే -రజన్యాం రాత్రౌ, భూత ఇవేత్యర్థః- అతిరజస్వలమతిః అతివ రజసాచ్ఛన్నమతిః- అత ఏవాసాధుమర్యాదః, అతో , రజోవ్యాప్తచక్షురివ, దిక్షు స్థితాః, మర్యాదాతిక్రమసాక్షిభూతా- దేవతా - న జానాతి * ॥ ౬ ॥ అనుపాదేయమేవోపాదేయతయా గృహ్ణాతీతి ప్రక్రమసాజాత్యాదుత్తరశ్లోకచతుర్థపాదం వ్యాచష్టే క్వచిత్సకృదితి॥ కదాచిత్సకృదవగతం విషయేషు శబ్దాదిషు, వైతథ్యం వైయర్థ్యం పురుషార్థశూన్యత్వం- యేన తథాభూతోఽపి- పరాభిధ్యానేన దేహాచిన్తయాపి భ్రంశితస్మృతిః- విభ్రంశితా స్మృతిరాత్మవిషయా- యస్య- తయైవ విభ్రంశితస్మృత్యా - మరీచితోయప్రాయాన్మరీచితోయతుల్యాన్ - స్వయమపురుషార్థరూపత్వేఽపి తత్త్వేనావభాసమానాంస్తానేవ విషయా- నభిధావతి * ॥ ౭ ॥ * పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే॥ క్వచిదులూకేతి॥

---

* ౬॥ పా॥ రజనిభూతేన॥ పా॥ రజనిభూత ఇవ.

ఉలూకఝిల్ల్యోఃఘూకకీటకవిశేషయో-ర్ధ్వనివ-దతిపరుషో - రభసఉత్సాహ-స్తేనఆటోపస్సంభ్రమో- యేషాంభవత్యే-
పంరిపూణాం-రాజకులస్యచ-నిర్భ ర్త్సి తేనా-త్య న్తంవ్యథితంకర్ణమూలం-హృదయంచ-యస్యతథాభూతః - ఆ స్తే-తత్ర
ప్రత్యక్షాప్రియవాక్యముయలూకస్థానీయం రాజకులం-పరోక్షాప్రియకృజ్ఝిల్లీస్థానీయంరిఫుకులంపివక్షితమ్ * ॥ ౮ ॥ *తృతీ
యపాదంవ్యాచష్టే॥సఇతి॥యదా-అదుగ్ధపూర్వసుకృతఃఅపూర్ణపూర్వసుకృతః-సుకృతహీనఇత్యర్థః-తదా - కారస్కరో
విషతిన్దుకః-తత్ప్రముఖా-యే_అపుణ్యద్రుమా - స్తథావిధాలతాశ్చ - విషోదపానావిషరూపాశ్చ-త త్తుల్యాన్-ఉభయా
ర్థశూన్యద్రవిణాన్,దృష్టాదృష్టప్రయోజనశూన్యానిద్రవిణాని ధనానియేషాంతాన్ - యేషాంద్రవిణంకీ ర్త్యర్థమదృష్టా
ర్థంచనభవతియేఉభయార్థశూన్యద్రవిణాః-అతఏవజీవన్మృ తాన్-స్వయంజీవన్నపిమ్రియమాణోమృతప్రాయఃజీవన్మృతః
ఉపధావతి*॥౯॥*క్వచిద్వితీయాస్సరితఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ఏకదేతి ॥కదాచిదసతాంవేదదేవబ్రాహ్మణపిదూషకానాం,
ప్రసఙ్గాత్సఙ్గాన్నికృతావఞ్చితామతర్యస్యసఃవ్యుదకస్రోతస్ఖలనవత్ నిరుదకనదీగర్తపతనవత్-యథానిర్జలనదీగర్తేపతిత
స్యనపిపాసాశామకజలలాభఃప్రత్యుతశిరస్స్ఫుటనంచసద్యోభవతిపశ్చాదపితద్వదనా౽నువర్తతే -ఏవంఉభయతఇహ
పరలోకేచ-దుఃఖదం-పాషణ్డంపాషణ్డాచారం-అభిధావతిప్రాప్నోతిస్వీకరోతి,యద్వా,పాషణ్డకులంప్రాప్నోతితత్రజా
యతఇత్యర్థః*॥౧౦॥*పరస్పరంచాలపతేనిరన్నఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥యదాత్వితి ॥యదాతుపరపీడయా-అన్ధఃఅన్నం-ఆత్మ
నేస్వస్మై -నోపనమతినోపతిష్ఠతే-పరపీడయా౽ప్యన్నంనలభతఇత్యర్థః-తదాపితృపుత్రబర్హిష్మతాన్ పితృపుత్రాదీనాంబర్హిఃకుశ
శః-తద్వతఃపితృపుత్రాణాంకుశాదితృణమాత్రమపియేషుపశ్యతితాన్ భక్షయతీత్యర్థః* ॥ ౧౧ ॥ *ఆసాద్యదావమిత్యేత

పరోక్షంవారిపురాజకులనిర్భర్త్సి తేనాతివ్యథితకర్ణమూలహృదయః ॥ ౮ ॥సయదా౽దుగ్ధపూర్వసుకృత
స్తదాకారస్కరకాకతుణ్డాద్యపుణ్యద్రుమలతావిషోదపానవదుభయార్థశూన్యద్రవిణాన్జీవన్మృతాన్స్వ
యంజీవన్మ్రియమాణఉపధావతి॥ ౯ ॥ ఏకదా౽సత్ప్రసఙ్గాన్నికృతమతిర్వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవదు భ
యతో౽పిదుఃఖదంపాషణ్డమభిధావతి ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరబాధయాన్ధఆత్మనేనోపనమతితదాహిపితృపు
త్రబర్హిష్మతాన్ [పితౄన్పుత్రాన్వాఖలు]భక్షయతి॥ ౧౧ ॥ క్వచిదాసాద్యగృహందావవత్ప్రియార్థవిధురమసు
ఖోదర్కంశోకాగ్నినాదహ్యమానోభృశంనిర్వేదముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచిత్కాలవిషమితరాజకులరక్ష
సా౽పహృతప్రియతమధనాసుర్మృతఇవవిగతజీవలక్షణఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ కదాచిన్మనోరథోపగతపితృపితా
మహాద్యసత్సదితిస్వప్ననిర్వృతిలక్షణమనుభవతి ॥ ౧౪ ॥ క్వచిద్గృహాశ్రమకర్మచోదనాతిభరగిరిమారురుక్ష

ద్వ్యాచష్టే ॥క్వచిదితి॥కదాచి-ద్దావాగ్నితుల్యం-ప్రియార్థవిధురంభోగ్యపదార్థరహితం,అసుఖోదర్కం దుఃఖపరంపరా
యుక్తం-గృహంప్రాప్య,శోకాగ్నినాఇష్టాలాభానిష్టానివృత్తిజనితదుఃఖేన-భృశం,దహ్యమానఃపీడ్యమానోనిర్వేదం - అ
హోమయాసుకృతమకృతమతోదుర్భగోమన్దభాగ్యో౽హమిత్యేవంరూప-ముపగచ్ఛతి*॥ ౧౨ ॥*క్వచయక్షైర్హృతాసురి
త్యేతద్వ్యాచష్టే ॥క్వచిదితి॥ క్వచిత్కాలేన-విషమితంప్రతికూలతాంప్రాప్తం-యద్రాజకులం,తదేవరక్ష - స్తేనా , అ
పహృతాః -ప్రియతమధనరూపాః,అసవఃప్రాణా,యస్య,విగతానిజీవలక్షణానిహర్షాదీనియస్య-అతఏవ,మృతకశ్శవఇవా
స్తేఅవతిష్ఠతే *॥౧౩॥ *అన్యైర్వైవశూరైర్హృతస్వఇత్యుత్తరశ్లోకపూర్వార్ధంవ్యాఖ్యాతప్రాయమిత్యభిప్రేత్యతదుత్త
రార్ధంవ్యాచష్టే॥కదాచిదితి॥క్వచి-దసత్ కాలాన్తరానవస్థాయిత్వేనపురుషాన్తరాననుభావ్యత్వేనచాసత్- స్వప్నద్రష్ట్రై
కానుభావ్యంతత్కాలమాత్రావసాయిచేతియావత్ -మనోరథేనమనోవ్యాపారేణసంకల్పవికల్పాత్మకేన-ఉపగతంప్రా
ప్తం - స్వప్నద్రష్టృకర్మానుసారిసంకల్ప వికల్పాత్మకమనోరథానుసారి-భగవతస్సృష్ట్యాప్రాప్తమిత్యర్థః ఈదృశం-పి
తృపుత్రాది-సదితి-మన్వానఇతిశేషః కాలాన్తరావస్థాయిపురుషాన్తరానుభావ్య జాగ్రద్వస్తుతుల్యమిత్యర్థః-స్వప్ననిర్వృ
తింస్వప్నపితృపుత్రాదిసుఖంక్షణమాత్ర-మనుభవతి-స్వాప్నస్యగన్ధర్వనగరతుల్యత్వం చతద్వత్తత్కాలమాత్రావస్థా
యిత్వేనాన్యాననుభావ్యత్వేనచాత్రవివక్షితం-గన్ధర్వాహిక్వచిన్నియతంచిరంనవసన్తి-క్వచిత్క్షణమవస్థితవన్తో౽పినప
రైర్జాయన్తే - తత్రస్తైషాంనివాసస్థానాపరపర్యాయంనగరంనకాలాన్తరావస్థాయిఇతరపురుషానుభావ్యం చేతివద
న్తి* ॥ ౧౪ ॥ *చలంక్వచిదిత్యస్యపూర్వార్ధంవ్యాచష్టే॥క్వచిదితి ॥ కదాచి-ద్గృహాశ్రమోచితానాం - కర్మణాం- చోదనాః
విధయ-స్తాసా-మతిభరోవిస్తార-స్సఏవగిరి - స్త-మారురుక్షమాణఃఆరోఢుమిచ్ఛన్ తదన్తంగన్తుమిచ్ఛన్ బహువిత్తశరీరా
యాససాధ్యయజ్ఞాదికర్మాణ్యారభ్యయావత్సమాప్తికర్తుకామ- స్తదన్తరా-లౌకికైర్లోకేభవై- ర్వ్యసనైర్దుఃఖై, రన్తరా

యమూహైః పుత్రవిత్తపశ్వాదిభిః- కర్శితమనాః పీడితచిత్తః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం-ప్రవిశన్నివ-పర్వతమారురుక్షన్మధ్యే మధ్యే కణ్టకైశ్శర్కరాభిస్సూక్ష్మపాషాణైశ్చాకీర్ణం క్షేత్రం ప్రవిష్ట ఇవ సీదతి ఖిద్యతి ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥క్వచిచ్చేతి॥కదాచిత్, ఉదరస్య హైనస్యోదరస్య-శక్త్యేన-కాయాభ్యన్తరవహ్నినా- శరీరమధ్యవర్తిజాఠరాగ్నినా-గృహీతసారః గృహీతబలః-కార్శ్యం ప్రాప్తః-స్వకుటుమ్బాయ భార్యాద్యై-క్రుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ క్వచిన్నిగీర్ణ ఇత్యస్య పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే సఏవేతి ॥ సఏవ ఏవం సంసారాధ్వని భ్రామ్యమాణ ఏవ-యద్వా - కుటుమ్బాయ క్రుధ్యన్నేవ-నిద్రైవాజగర- స్తేన గృహీతః అన్ధేతమసి-అన్ధయతీత్యన్ధం స్వపరాప్రకాశకం-యత్తమః అజ్ఞానం తస్మిన్-మగ్నః-శూన్యారణ్యే నిర్జనేఽరణ్య ఇవ, శేతే - అన్యత్-కిఞ్చిదపి, నవేద-కింత్వహమిత్యేతావన్మాత్రమవభాసతే- నతు బాహ్యం ణత్వాదిబాహ్యాకారం జానాతి - తత్కాలికమస్య దేహం లక్షయతి-అపవిద్ధశ్శవః దూరతః పరిహృతశ్శవ ఇవేతి ॥ ౧౭ ॥ తస్యైవోత్తరార్ధం వ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి॥క్వచి, దుర్జనా ఏవ దన్దశూకాస్సర్పాదయో దంశనస్వభావా, స్తైః, భగ్నా, మానో గర్వ, స్స ఏవ, దంష్ట్రా-పరపీడాకరత్వాత్, భగ్నమానదంష్ట్రా యస్య, అత ఏవా, లబ్ధో నిద్రా యాః క్షణో యేన, వ్యథితం దుఃఖితం-యద్ధృదయం, తేన క్షీయమాణం సంకోచ్యమానం విజ్ఞానం యస్య సః, అన్ధవ, దన్ధకూపే మహతి దుఃఖే పతతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ కర్హిస్మ చిత్క్షుద్రరసానితి శ్లోకం వ్యాచష్టే॥కర్హిచిత్త్వితి॥కామో విషయోపభోగ, స్తేన-యే మధులవాస్సుఖలవా, స్తాన్విచిన్వన్ అన్వేషయ-న్యదా-పరదారా-న్పరద్రవిణాని చ-అవరున్ధానః స్వీకర్తుమారభమాణః, రాజ్ఞా, స్వామిభిః పరైర్వా, నిహతో భవతి తదా అ

మాణో లౌకికవ్యసనకర్శితమనాః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం ప్రవిశన్నివ సీదతి ॥ ౧౫ ॥ క్వచిచ్చ దుస్సహేన కాయాభ్యన్తరవహ్నినా గృహీతసారస్స్వకుటుమ్బాయ క్రుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ స ఏవ పునర్నిద్రాజగరగృహీతోఽన్ధే తమసి మగ్నశ్శూన్యారణ్య ఇవ శేతే నాన్యత్కిఞ్చన వేద శవ ఇవాపవిద్ధః ॥ ౧౭ ॥ కదాచిద్భగ్నమానదంష్ట్రో దుర్జనదన్దశూకైరలబ్ధనిద్రాక్షణో వ్యథితహృదయేనానుక్షీయమాణవిజ్ఞానోఽన్ధకూపేఽన్ధవత్పతతి ॥ ౧౮ ॥ కర్హిచిత్స్మ కామమధులవాన్విచిన్వన్యదా పరదారపరద్రవ్యాణ్యవరున్ధానో రాజ్ఞా స్వామిభిర్వా నిహతః పతత్యపారే నిరయే ॥ ౧౯ ॥ అథ చ తస్మాదుభయథాపి హి కర్మాఽస్మిన్నాత్మనస్సంసారావపనముదాహరన్తి ॥ ౨౦ ॥ ముక్తస్తతో యది బన్ధాద్దేవదత్త ఉపాచ్ఛినత్తి తస్మాదపి విష్ణుమిత్ర ఇత్యనవస్థితిః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చ శీతవాతాద్యనేకాధిదైవికభౌతికాత్మీయానాం దశానాం ప్రతినివారణేఽకల్పో దురన్తచిన్తయా విషణ్ణ ఆస్తే ॥ ౨౨ ॥ క్వచిన్మిథో వ్యవహరన్యత్కిఞ్చిద్ధనమన్యేభ్యో వా కాకిణికామాత్రమప్యపహరన్యత్కిఞ్చిద్వా విద్వేషమేతి విత్తశాఠ్యాత్ ॥ ౨౩ ॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనశ్శయ్యాసనాద్యుపభోగవిహీనో యావదప్రతిలబ్ధమనోరథస్తావత్పరస్వాదానే వ్యవసితమతిస్తతోఽవమానాదీని లభతే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం విత్తవ్యతిషఙ్గవివృద్ధవైరానుబన్ధోఽపి పూర్వవాసన

పారే-నిరయే నరకప్రాయే కారాగృహే నిపతతి-రాజాదిభిర్నిహతః కారాగృహాదిబద్ధో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ముక్తస్తతో బన్ధాదిత్యుక్తేః ప్రసఙ్గాత్ప్రవృత్తస్య కర్మణస్సంసారహేతుత్వం స్ఫుటయతి ॥ అథ చేతి॥యస్మాదేవం-తస్మా-దథానన్తరమేవ, ఉభయథా ఇహ చ పరత్ర చ, అస్మిన్ప్రవృత్తిమార్గే, సంసారస్య, వపనం జన్మక్షేత్రం-కర్మోదాహరన్తి ॥ ౨౦ ॥ తతో ప్రతికృత్య ప్రతిలబ్ధమాన ఇత్యేతావద్వ్యాచష్టే ॥ యది బన్ధాన్ముక్తో భవతి-తర్హి, తతస్సకాశాద్, దేవదత్తః అన్యః-ఉపాచ్ఛినత్తి హరతి, తస్మాదపి, విష్ణుమిత్రోఽన్యో, హరతీత్యనవస్థితిః, నత్వసౌ భోక్తుం లభత ఇత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్ఛీతవాతేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥క్వచిచ్చేతి॥శీతాదయో, ఽనేకా-యా, దైవికానాం భౌతికానాం ఆత్మనాం చ దశా దుఃఖావస్థాః ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికాస్తాపా ఇత్యర్థః-తాసాం దశానాం, ప్రతినివారణాయ ప్రతిక్రియాయై-అకల్పోఽసమర్థః, ప్రతిక్రియాం కర్తుమసమర్థః, అత ఏవ విషణ్ణః దుఃఖితః, అపారచిన్తాయుక్త ఆస్తే ॥ ౨౨ ॥ క్వచిన్మిథ ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥కదాచిత్, పరస్పరం-యత్కిఞ్చిద్ధనం-వ్యవహరన్-అన్యేభ్యస్సకాశాత్ - కాకణికామాత్రం వింశతికపర్ద మాత్రం-తతోఽపి న్యూనం వా-యత్కిఞ్చిదపహరన్-విత్తశాఠ్యేన ధనలోభేన-విద్వేషం, ప్రాప్నోతి ॥ ౨౩ ॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధన ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥క్వచి-త్క్షీణం ధనం యస్య, అత ఏవ-శయ్యాసనం నివాసాదిభిరుపభోగోపకరణై, ర్విహీనః రహితః-ఉపభోగశబ్దో భోగ్యోపలక్షకః - క్వచిత్ - యదైవంవిధో భవతి-తదా-యావత్, అప్రతిలబ్ధమనోరథః అప్రాప్తసమీహితః-తావ-త్పరస్వాదానే అన్యదీయధనగ్రహణే-వ్యవసితమతిః- కేనాపి పరవఞ్చనోపాయేన తదీయం ధనం గ్రహీతవ్యమితి నిశ్చయయుక్తః-తతః-పరధనాదిగ్రహణోద్యోగాత్- అవమానాదీని-ప్రాప్నోతి ॥ ౨౪ ॥ అన్యోన్యస్య

విత్తేతివ్యాచష్టే॥ఏవమితి॥ఏవంపరస్పరంవిత్తస్యభావాబద్ధస్యధనస్య - వ్యతిషఙ్గేణవ్యత్యాసేనసనిబద్ధంరూఢమూలంయ-
స్మిన్వైరంతదనుబన్ధోఽప్రియకారిత్వాదిరూపశ్చ-యస్యఏవంభూతోఽపి-పూర్వవాసనయాసాజాత్యాభిమానప్రయుక్త
యాపూర్వవాసనయా-మిథః,ఉద్వహతఃవివాహంకుర్వాణాః తానేవవైరవిషయానేవో- ద్వహతివైరవిషయైరేవసహ
సాజాత్యాభిమానేనవివాహాదిక్రియయాసంబధ్నాతీత్యర్థః, * ॥ ౨౫ ॥ *ఏతస్మిన్సంసారాధ్వన్యే - వముక్తవిధైర్నా
నావిధైఃక్లేశైఃఉపసర్గైః,వక్ష్యమాణైస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషాదిభిశ్చ - వితతేవిస్తృతే,అనన్తక్లేశోపసర్గయుక్తఇత్యర్థః-
ఆపన్నఃఆపదంప్రాప్తః,తత్ర,యోయో,విపన్నఃవిపత్తింప్రాప్తః, మృతఇతియావత్,తంతంవిపన్నంపిత్రాదిరూపం,
విసృజ్య-జాతంజాతంపుత్రాదిరూపముపాదాయఆత్మీయాభిమతింకృత్వా-పునర్జాతవిపత్తౌ- శోచన్ - తేన-ముహ్యన్-ఖి
ద్యన్-ప్రరుదన్-తత్ర-శోకోమానసీవ్యథా- ఖేదోవాచికీదైన్యోక్తిరూపా , ప్రరోదఃకాయికీఅశ్రువిమోచనాదిరూపా-
జాతాత్పునరన్యస్యజననేతు-సంహృష్యన్-హాసాదిభిరుచ్చైర్ధ్వనింకుర్వన్-బిభ్యన్‌జాతాదీనామాగామిదుఃఖసంభావనాని
మిత్తప్రతికూలజ్ఞానయుక్తః-కదాచి,జ్జాతాదీనాంగుణాన్గాయన్ - ముహ్యమానఃఖేదమోదాభ్యాంమోహంప్రాప్తః
ఏషజీవసమూహఃఆరబ్ధఃఉపక్రాన్తయోగః-సాధునాకర్మణావర్జితః-నహ్యమానఇతిపాఠేబధ్యమానః-అద్యాపి-ఇతఃఅస్మా
త్సంసారాధ్వనస్సకాశాత్ - తదధ్వనఃపారంసంసారాధ్వనఃపారంప్రతి-నైవావర్తతేనాయాతినప్రాప్నోతీత్యర్థః,కిం
తదధ్వనఃపారం-యత్ప్రతినావర్తతే, తత్రాహ ॥-యదిదంయోగానుశాసనంనామయోగానుశాసనమితిప్రసిద్ధం,తత్సం
సారాధ్వనఃపార-ముపదిశన్తి-తత్త్వవిదఇతిశేషః - యోగస్యాధ్యాత్మయోగకర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తియోగ

యాఁమిథఉద్వహతఉద్వహతి ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మిన్సంసారాధ్వని నానాక్లేశోపసర్గవితతఆపన్నోవిపన్నోయ
స్తముహావావేతరస్తత్రతత్రవిసృజ్య జాతంజాతముపాదాయశోచన్ముహ్యన్బిభ్యద్వివదన్‌సంహృష్యన్‌బిభ్య
*న్గాయన్ముహ్యమానస్సాధువర్జితోనైవావర్తతేఽద్యాపియతఆరబ్ధఏషనరలోకసార్థస్తమధ్వనఃపారము
పదిశన్తియదిదంయోగానుశాసనం నామ ॥ ౨౬ ॥ నవాఏతదవరున్ధతేయచ్ఛాన్తమన్యస్తదణ్డామునయఉప
రతాత్మానస్సమనుగచ్ఛన్త్యపిదిగిభజయినోరాజర్షయోనైవతద్వ్రజన్తికింతుపరంమృధేశయీరన్నస్మైవే
యమిత్యస్యామేవకృతవైరానుబన్ధాయాంవిసృజ్యస్వయముపసంహృతాః ॥ ౨౭ ॥ అధ్వన్యముష్మిన్నిమఉప
సర్గాస్తథాసుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమోదమోదశోకమోహమాత్సర్యేర్ష్యావమానక్షుత్పి
పాసాఽఽధివ్యాధిజన్మజరామరణాదయః ॥ ౨౮ ॥ క్వాపిదేవమాయయాస్త్రియాభుజలతోపగూఢఃప్ర
స్కన్నవివేకవిజ్ఞానస్తద్విహారగృహారమ్భాకులహృదయస్తదాశ్రయావసక్తసుతదుహితృకళత్రాభాషి
తావలోకవిచేష్టితాపహృతహృదయఆత్మానమజితాత్మాఽపారేన్ధేతమసిప్రహిణోతి ॥ ౨౯ ॥ కదాచిదీశ్వర

స్యా-నుశాసనంవివిచ్యజ్ఞానం-శిక్షణంవాతదనుష్ఠానమితియావత్,తదేవసంసారాధ్వనఃపారమిత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ *మన
స్వినోఽప్యజితేతిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥నవాఇతి॥ఉపశమఏవశీలంయేషాం, ఉపరతఃనిగృహీతఃఆత్మామనఃయైస్తే , మునయోమున
నశీలాః,న్యస్తదణ్డాఃనివృత్తభూతద్రోహాః - సర్వభూతసుహృదస్సన్తఇత్యర్థః,యచ్ఛాన్తమంనిరతిశయసుఖరూపపర
మాత్మప్రాప్త్యుపాయం,యోగానుశాసన, ముపతిష్ఠన్తిప్రాప్నువన్తి,తచ్ఛాన్తమం,నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రాఅపి,మనస్వినఃఅన్నిర్జి
తాన్తఃకరణాఃరాజర్షయో-నైవావరున్ధతేనప్రాప్నువన్తినైవచవ్రజన్తి-ఉపాయానుష్ఠానపూర్వకముపేయంనయాన్తి,
కింతుఇయంపృథివీమమైవేత్యభిమానేన - కృతవైరానుబన్ధాఃమృధేయుద్ధే-శయీరన్ కేయంమమాభిమానవిషయభూతా -త
త్రాపిహయాంపృథివీం-విసృజ్య,స్వయముపసంహృతాఃమృతాఃసన్త్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * సింహావలోకితన్యాయేనబాధో
పసర్గైరిత్యత్రాభిప్రేతముపసర్గశబ్దార్థమాహ ॥ అధ్వనీతి ॥ అస్మిన్నధ్వనిసంసారాధ్వని, ఇమేసుఖాదయఃఉపసర్గాఇత్య
ర్థః * ॥ ౨౮ ॥ *ప్రసజ్జతీత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వాపీతి॥స్త్రీవేషయా-దేవమాయయాభగవన్మాయయాకర్త్ర్యా, భుజల
తాభ్యా,ముపగూఢఃఆలిఙ్గితః,ప్రస్కన్నమపగతం,వివేకాత్మకవిజ్ఞానం,యస్య,యద్వా , వివేకోదేహవిలక్షణాత్మవివేకః
విజ్ఞానంభగవదుపాసనాత్మకం,తద్రహితః-తస్యాఃస్త్రియాః , విహారగృహంక్రీడాగృహం - తదారమ్భే,ఆకులంహృద
యంయస్య-తస్మి-న్నాశ్రయేవనితావిహారగృహే, ఆసక్తాఃప్రసక్తాఃసుతాదయ,స్తేషాం-భాషితాదిభి-రపహృతంహృ
దయంయస్య-అతఏవాజితేన్ద్రియః,అన్ధేతమసిదుఃఖేనరకే,ఆత్మానం,ప్రహిణోతిప్రక్షిపతి * ॥ ౨౯ ॥ *ఏవంపూర్వా

౨౬ ॥ శ్లో ॥ పా * గాయన్ముహ్యమానః

ర్థం వ్యాఖ్యాతమ్॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ కదాచిదితి॥ పరమాణురాదిః, ద్విపరార్ధోఽపవర్గోఽన్తస్స ఏవ ఉపలక్షణం యస్య కాలోపలక్షణాదితి పాఠే తు-పరమాణ్వాదిపరార్ధాపవర్గరూపం, య-త్కాలస్యోపలక్షణం, ఉపలక్ష్యత ఇత్యుపలక్షణం స్వరూపం, తస్మాదిత్యర్థః-రంహసా శీఘ్రేణ-పరివర్తితేన పరిభ్రమణేన-వయసా బాల్యాదిక్రమేణ, బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య, తృణస్తమ్బాదిభూతానాం, కాల్యమానానాం లవాదిరూపేణ గణ్యమానానామాయుషామిత్యర్థః మిషతాం ప్రమత్తానాం అనిమిషతః అప్రమత్తాద్ దివా-హరతః - ఆయురితి ద్వితీయాన్తస్య శేషః, అనిమిషతః అకాల్యమానా-ద్విష్ణోశ్చక్రాత్-విత్రస్తహృదయః మరణమాశఙ్కమాన ఇతి యావత్-అమరత్వాయ-పాషణ్డదేవతాః సాఙ్కేత్యేన - ఆభిముఖ్యేన ధత్తే-కింకృత్వా - కాలచక్రం-నిజం స్వీయమాయుధం యస్య, తమేవ, సాక్షాద్ భగవన్తం, యజ్ఞపురుష-మనాదృత్య-పాషణ్డదేవతాః కథంభూతాః-కఙ్క-గృధ్ర-బక-ప్రాయాః-విశ్వసతోపి వఞ్చయన్తీః-ఆర్యాణాం వైదికానాం సమయాత్ సిద్ధాన్తాత్-పరిహృతాః బహిష్కృతాః-సాఙ్కేత్యేనేత్యనేన పాషణ్డదేవతారాధనం పాషణ్డసఙ్కేతనిబన్ధనం -నతు వైధమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ 30 ॥ ❋ తైరేవ వఞ్చిత ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ యదాత్వితి ॥ ఆత్మా వఞ్చితో యై-స్తై, రుపవఞ్చితస్సన్-బ్రహ్మకులం-ప్రవిష్ట-స్తేషాం బ్రాహ్మణానాం-శీలమితి ప్రతీకోపాదానం-తద్వ్యాచష్టే॥ ఉపనయనాదీత్యారాధనమేవేత్యన్తేన- అరోచయన్ అనభిమన్యమానః- ఉపైతి, వానరానిత్యస్య వ్యాఖ్యానం శూద్రకులం భజత ఇతి-తదుపపాదయతి-నిగమోక్తే - ఆచారే, అపరిశుద్ధితః స్వస్య శుద్ధ్యభావాత్-యస్య శూద్రస్య- కేవలం మిథునీభావః-కుటుమ్బభరణం చే, త్యేవం కేవలగ్రామ్యసుఖమేవ, నాదృష్టం-యథా

స్య భగవతో విష్ణోశ్చక్రాత్పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాపవర్గకాలోపలక్షణాత్పరివర్తితేన వయసా రంహసా హరత ఆబ్రహ్మతృణస్తమ్బాదీనాం భూతానాం కాల్యమానానామనిమిషతో మిషతాం విత్రస్తహృదయస్తమేవేశ్వరం కాలచక్రం నిజాయుధం సాక్షాద్భగవన్తం యజ్ఞపురుషమనాదృత్య పాషణ్డదేవతాః కఙ్కగృధ్రబకప్రాయా ఆర్యసమయపరిహృతాః సాఙ్కేత్యేనాభిధత్తే॥ 30 ॥ యదా తు పాషణ్డైరాత్మాభివఞ్చితైరుపవఞ్చితో బ్రహ్మకులం సమావిశం స్తేషాం శీలముపనయనాదిశ్రౌతస్మార్తనిత్యకర్మానుష్ఠానేన భగవతో యజ్ఞపురుషస్యారాధనమేవ తదరోచయన్ శూద్రకులం భజతి నిగమాచారేఽశుద్ధితో యస్య మిథునీభావః కుటుమ్బభరణం చ యథా వానరజాతేః॥ 31 ॥ తత్రాపి నిరవరోధస్స్వైరేణ విహరన్నతికృపణబుద్ధిరన్యోన్యముఖనిరీక్షణాదినా గ్రామ్యకర్మణైవ విస్మృతకాలావధిః॥ 32 ॥ క్వచిద్ద్రుమవదైహికార్థేషు గృహేషు రంస్యన్ యథా వానరస్సుతదారవత్సలో వ్యవాయక్షణః॥ 33 ॥ ఏవమధ్వన్యవరున్ధానో మృత్యుగజభయాత్తమసి గిరికన్దరప్రాయే పతన్ కర్మవల్లీముపలమ్బ్య తత ఆపదః కథంచిన్నరకాద్విముక్తః పునరప్యేవం సంసారాధ్వని వర్తమానో నరలోకసార్థముపయాత్యేవముపరిగతోఽపి॥ 34 ॥ తస్యేదముపగాయన్తి॥ శ్లో॥ ఆర్షభస్యేహ రాజర్షే ర్మ

వానరజాతేరితి తత్ర దృష్టాన్తః ❋ ॥ 31 ॥ ❋ తజ్జాతినిరోధనేనేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ తత్రాపీతి ॥ శూద్రకులేఽపి-నిరవరోధః ప్రతిబన్ధరహితః - స్వైరేణ స్వేచ్ఛయా యుక్తః ఏకకాలప్రవృత్తానుస్మరణ-క్రీడన్ - అతికృపణా అత్యన్తం విషయాతురా బుద్ధిర్యస్య - యోషిత్పురుషయోః-పరస్పరముఖనిరీక్షణాదిరూపేణ గ్రామ్యకర్మణైవ-విస్మృతః - కాలావధిః ఆయురవసానం-యస్య సః-ఆస్తే ❋ ॥ 32 ॥ ❋ ద్రుమేషు రంస్యన్నిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ క్వచిదితి॥ వృక్షవ-త్కేవలమైహికసుఖప్రయోజనకేషు-గృహేషు-ద్రుమాహ కేవలమిహైవోపయుజ్యన్తే న పరత్రేతి భావః - యద్వా-ద్రుమవత్ ద్రుమ ఇవ-యథా-వానర-స్సుతదారవత్సలో, మైథునమేవ-క్షణ ఉత్సవో, యస్య-తథాభూతో భవతి - ఏవమయమపి కేవలమైహికార్థేషు గృహేషు-రంస్యన్-సుతాదివత్సలో-వ్యవాయక్షణస్సన్ బన్ధనే పతితో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ 33 ॥ ❋ క్వచిత్ప్రమాదాదిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ ఏవమితి ॥ సంసారాధ్వని, సుఖమిత్యాద్య - వరున్ధానః అనుభవన్ మృత్యురేవ గజ- స్తస్మాత్-భయా-ద్గిరికందరతుల్యే-తమసి రోగాద్యాపది-పతన్-తతః-పునః-జీవనహేతుభూతాం-కర్మరూపాం వల్లీం- అవలమ్బ్య-తత ఆపదః రోగాద్యుపద్రవరూపాన్నరకా త్కథంచిత్ప్రయాసేన-విముక్తః - పునరప్యేవముక్తరీత్యా -సంసారాధ్వని-వర్తమానో-నరలోకసార్థం నరశరీరజీవసమూహముపయాతీతి - ఏవముపరిగతోఽపి లోకాన్తరేషు విద్యమానో దేవాదిజీవసమూహోఽపి సంసారాధ్వని-అటతీత్యర్థః ❋ ॥ 34 ॥ ❋ ఏవం పారోక్ష్యరూపమవధూతవర్త్మ వ్యాఖ్యాయ తన్మాహాత్మ్యప్రతిపాదకాన్ శ్లోకాననన్తరాయతి॥ తస్యేతి॥ తస్య-ఇదం మాహాత్మ్యం-ఆర్షభస్య ఋషభపుత్రస్య-మహాత్మనో మహానుభావస్య రాజర్షే, ర్వర్త్మానుగ్రం,

మనసాఽప్య, నుఽనుసర్తుం, నృపో, నార్హతి, యథా గరుడస్య గతిం, మక్షికేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ తత్త్యాగహేతుమాహ॥ య ఆర్షభో రాజర్షిః, హృదిస్పృశః మనోజ్ఞాన్, అత ఏవ - దుస్త్యజాన్ దుఃఖేనాపి త్యక్తుమశక్యాన్, పుత్రాన్ - సుహృద్రాజ్యయోర్ద్వన్ద్వైక్యం - యువైవ సన్, మలవత్ విష్ఠామివ - జహౌ అత్యాక్షీత్, త్యాగహేతుః - ఉత్తమశ్లోకలాలసః ఉత్తమశ్లోకే భగవతి, లాలసః - లమ్పటః ఆసక్తచిత్త ఇతి యావత్ ॥ ౩౬ ॥ న కేవలమత్యాక్షీదేవ, అపి తు నైచ్ఛదపీత్యాహ॥ య ఇతి॥ యో నృపః ఆర్షభః - దుస్త్యజాన్, క్షిత్యాదీన్ - తత్ర, క్షితిర్భారతవర్షం - సుతాః పుత్రాః - అర్థః ధనం, దారాః స్త్రియః - ఇమాన్ సురవరైరిన్ద్రాదిభిశ్చ - ప్రార్థ్యాం - శ్రియం సంపదం, కథంభూతాం, సదయావలోకాం సదయః దయాయుక్తోఽవలోకో రాజ్ఞో యస్యాం తాం - రాజ్ఞో దయాయుక్తోఽవలోకో మయి ప్రసరత్వితి ప్రార్థయమానామితి భావః నైచ్ఛత్ క్షిత్యాదిషు రాగమపి నాకరోదిత్యర్థః - నైతచ్చిత్రం, కిన్తు యుక్తం చైతదిత్యాహ॥ తదుచితమితి ॥ కుతః, యతో - మధుద్విషః, సేవాయా - మనురక్తమనసాం - మహతాం, అభవో మోక్షోఽపి - ఫల్గురల్పః - భగవత్సేవాపేక్షయా మోక్షోఽప్యల్ప ఇత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ తస్య మధుద్విట్సేవానురాగాతిశయమేవాహ ॥ యజ్ఞాయేతి॥ యజ్ఞాయ సర్వయజ్ఞానాం భోక్త్రే, ప్రభవే చ, ధర్మపతయే అవతారైర్వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్త్రే - విధినైపుణాయ ధర్మానువర్తినాం రక్షోపధానైపుణాయ నైపుణ్యయుక్తాయ - సాంఖ్యమాత్మానాత్మవివేకాత్మకోఽధ్యాత్మయోగః - స ఏవ - శిరః శిరోవత్ప్రధానాఙ్గం - యస్య తస్మై, యోగాయ వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభక్తియోగగమ్యాయ - యోగశబ్దస్తద్గమ్యే ఔపచారికః - ప్రకృతీశ్వరాయ మాయానియన్త్రే - నారం జీవసమూహః - అయనం ఆశ్రయో - యస్య తస్మై - అనేన చిదచిచ్ఛరీరకత్వముక్తం, హరయే ఆశ్రితబన్ధ

నసాఽపి మహాత్మనః। నానువర్త్మార్హతి నృపో మక్షికేవ గరుత్మతః॥ ౩౫॥ యో దుస్త్యజాన్దారసుతాన్సుహృద్రాజ్యం హృదిస్పృశః। జహౌ యువైవ మలవదుత్తమశ్లోకలాలసః ॥ ౩౬ ॥ యో దుస్త్యజాన్ క్షితిసుతస్వజనార్థదారాన్ప్రార్థ్యాం శ్రియం సురవరైస్సదయావలోకామ్ । నైచ్ఛన్నృపస్తదుచితం మహతాం మధుద్విట్సేవానురక్తమనసామభవోఽపి ఫల్గుః ॥ ౩౭॥ యజ్ఞాయ ధర్మపతయే విధినైపుణాయ యోగాయ సాంఖ్యశిరసే ప్రకృతీశ్వరాయ। నారాయణాయ హరయే నమ ఇత్యుదారం హాస్యన్మృగత్వమపి యస్సముదాజహార॥ ౩౮॥ ౧॥ ఇదం భాగవతసభాజితావదాతగుణకర్మణో రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం స్వస్త్యయనమాయుష్యం ధన్యం యశస్యం స్వర్గ్యమాపవర్గ్యం చానుశృణోత్యాఖ్యాస్యత్యభినన్దతి చ సర్వా హ్యేవాత్మన ఆశిష ఆశాస్తే న కాంచన పరత ఇతి॥ ౩౯॥ ****

**** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ****

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ భరతస్యాత్మజస్సుమతిర్నామాభిహితో యము హవావ కేచిత్పాషణ్డిన ఋషభపదవీమను

హరాయ - నమ ఇత్యుదారం భృశముదాజహార ఉదాహృతవాన్ - కింకర్తుమిచ్ఛన్ మృగత్వం హరిణశరీరమపి - హాస్యన్ హాతుమిచ్ఛన్, అత్ర మృగత్వం హాస్యన్ సముదాజహారేతి హానోదాహరణయోర్యౌగపద్యం ప్రతీయతే - తథాపి మృగజన్మనో వైకల్యదశాయాం సముదాహరణమత్ర వివక్షితం - అన్యథా చరమదశాయాముక్తనామగ్రహణేతద్దేహావసానే ముక్తేరస్మిన్ ప్రబన్ధే బహుషు స్థలేషూక్తత్వేన పూర్వాపరగ్రన్థవిరోధాపత్తేః - ఉదాహరణం చాత్ర అవ్యక్తోచ్చారణం వివక్షితం మృగజన్మనస్తస్య వ్యక్తోచ్చారణాసంభవాత్ అన్యథా స్సాఙ్గభక్తియోగోపసంహారాపత్త్యా జన్మాన్తరవిలమ్బానుపపత్తేః ॥ ౩౮ ॥ ఏతద్భరతచరితశ్రవణకీర్తనాదిఫలమాహ॥ య ఇదమితి॥ భాగవతైః, సభాజితాః సంస్తుతాః, అవదాతాః విశుద్ధాః, గుణాః అక్రోధాదయః - కర్మాణి భూతహితాచరణాదిరూపాణి చ - యస్య, తస్య రాజర్షేర్భరతస్య, అనుచరితం, యశస్కరం, స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం - ఆయుష్కరం - ధన్యం ధనప్రాపకం, స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం, అపవర్గ్యం ముక్తిసాధనం చ - యోఽనుశృణోతి, ఆఖ్యాస్యతి కథయతి, అభినన్దతి అనుమోదయతే చ - స, ఆత్మనః, స్వత ఏవ - సర్వా ఏవ, ఆశిషః సమీహితాని, ఆశాస్తే ప్రాప్నోతి - న తు కాంచిదప్యాశిషః పరస్మాదపేక్షత ఇత్యర్థః, చరిత్రస్య స్వస్త్యయనకరత్వాదికం చ న స్వరూపేణ అపి తు శ్రవణాదివిషయత్వేనేతి ఖ్యాపనాయానుశృణోత్యాఖ్యాస్యతీత్యుక్తం, న కేవలం స్వస్త్యయనాదికమేవాస్య ఫలం, అపి త్వనుక్తమన్యత్సర్వమపీత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వా హ్యేవాశిష ఆత్మన ఆశాస్త ఇత్యాదీతి ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః *****

ఏవం భరతచరిత్రముపవర్ణ్య తత్సన్తతిముపవర్ణయతి॥ శ్రీశుకః॥ భరతస్య - సుమతిర్నామాభిహితః వ్యవహృతః - యం

సుమతిం ఋషభస్య-పదవీం యోగచర్యారూపాం - అనువర్తమానం - అవలోక్య, కేచిత్, పాషణ్డినోఽనార్యాః, పాపీయస్యా స్వమనీషయా, అవేదసమామ్నాతాం అవేదోక్తాం, బౌద్ధదేవతామితియావత్, కల్పయిష్యన్తి బుద్ధ ఏవ సాక్షాత్సుమతిరూపేణావతీర్ణ ఇతి కుమనీషయా పశ్యన్తీత్యర్థః, తస్మాత్సుమతేర్వృద్ధసేనాఖ్యాయాం భార్యాయాం, దేవతాజిన్నామ, పుత్రః ఉత్పన్నః ఆసుర్యాం దేవతాజిద్భార్యాయాం, తత్తనయః దేవతాజిత్పుత్రః- దేవద్యుమ్నో నామ, ఉద్బభూవ, తతో దేవద్యుమ్నాత్, తద్భార్యాయాం ధేనుమత్యాం-పరమేష్ఠీనామ-సుతో-జాతః - తస్య పరమేష్ఠిన- స్తద్భార్యాయాం సువర్చలాయాం-ప్రతీహాఖ్యః, పుత్ర-ఉపజాతః, యః ప్రతీహః బహుభ్య-ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ ఉపదిశ్య - ఆఖ్యానేనైవ స్వయం సంశుద్ధః నిర్మలాన్తఃకరణః - పరమపురుష - మనుసస్మార ఉపాసాంచక్రే- అనుస్మృతిరత్ర ప్రత్యక్షతాపన్నముపాసనం వివక్షితమ్ ॥౧॥౨॥ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాంజాతా -స్త్రి ప్రతిహర్త్రాదయః-ప్రతిహర్తా ప్రస్తోతా ఉద్గాతా ఇతి చ త్రయోఽపి- ఇజ్యాకోవిదాః యజ్ఞనిపుణా-స్సూనవః పుత్రాః, ఆసన్ తత్ర, ప్రతిహర్తుః-స్తుత్యాం భార్యాయాం-అజభూమానౌ అజో భూమేతి చ ద్వౌ పుత్రావజనిషాతాం ఉదభూతామ్॥౩॥ భూమ్నః అజానుజాత్ -ఋషికుల్యాయాం భార్యాయాం, ఉద్గీథాఖ్యః పుత్రః, తత ఉద్గీథా - ద్దేవకుల్యాయాం భార్యాయాం, ప్రస్తారాఖ్యః పుత్రః, ప్రస్తారా-ద్వికుత్సాయాం భార్యాయాం, విభుర్నామ-హృదయజః పుత్ర-ఆసీత్ ॥౪॥ విభోః, రత్యాం భార్యాయాం, పృథుషేణాఖ్యః పుత్రః-తస్మాత్పృథుషేణా-దాకూత్యాం భార్యాయాం-నక్తో నామ, జజ్ఞే జాతః ॥౫॥ నక్తా-ద్గయో నామ-కృతిపుత్రః కృతౌ నక్తస్య భార్యాయాం పు

వర్తమానమనార్యామవేదసమామ్నాతాం దేవతాం స్వమనీషయా పాపీయస్యా కలౌ కల్పయిష్యన్తి ॥ ౧ ॥ తస్మాద్వృద్ధసేనాయాం దేవతాజిన్నామపుత్రోఽభవత్ అథాసుర్యాం తత్తనయో దేవద్యుమ్నస్తతో ధేనుమత్యాం సుతః పరమేష్ఠీ తస్య సువర్చలాయాం ప్రతీహ ఉపజాతో య ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ స్వయం సంశుద్ధో మహాపురుషమనుసస్మార ॥ ౨ ॥ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాం ప్రతిహర్త్రాదయస్త్రయ ఆసన్నిజ్యాకోవిదాస్సూనవః ప్రతిహర్తుస్స్తుత్యామజభూమానావజనిషాతామ్ ॥ ౩ ॥ భూమ్న ఋషికుల్యాయాముద్గీథస్తతః ప్రస్తారో దేవకుల్యాయాం ప్రస్తారాద్వికుత్సాయాం హృదయజ ఆసీద్విభుః ॥ ౪ ॥ విభోర్భారత్యాం చ పృథుషేణస్తస్మాన్నక్త ఆకూత్యాం జజ్ఞే ॥ ౫ ॥ నక్తాత్కృతిపుత్రో గయో నామ రాజర్షిప్రవర ఉదారశ్రవా అజాయత సాక్షాద్భగవతో విష్ణోర్జగద్రిరక్షిషయా గృహీతసత్త్వస్య కలాఽఽత్మవత్త్వాదిలక్షణేన మహాపురుషతాం ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ స వై ధర్మేణ ప్రజాపాలనప్రీణనోపలాలనానుశాసనలక్షణేనేజ్యాదినా చ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనాఽఽసమర్పితపరమార్థలక్షణేన బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయోపసాదితభగవద్భక్తియోగేన చాభీక్ష్ణశః పరిభావితవిశుద్ధమతిరుపరతానాత్మ్యే ఆత్మని స్వయముపలభ్యమానబ్రహ్మాత్మానుభవోఽపి నిరభిమా

త్రః-ఆసీదిత్యర్థః-గయం విశినష్టి-రాజర్షీణాం మధ్యే- శ్రేష్ఠః-ఉదారశ్రవాః విపులకీర్తిః - జగతో - రిరక్షిషయా రక్షితుమిచ్ఛయా గృహీతసత్త్వస్య ఉపాత్తశుద్ధసత్త్వమూర్తేః- భగవతో విష్ణోః-కలా అంశభూతస్సన్ - ఆత్మవత్త్వం ప్రశస్తమనస్కత్వం-తత్ప్రభృతినా-లక్షణేన గుణేన-లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణం ధర్మః-మహాపురుషత్వం ప్రాప్తః ॥ ౬ ॥ మహాపురుషత్వమేవాహ॥ స వా ఇతి॥ స వై, గయః-ప్రజాపరిపాలనాదిరూపేణ- స్వధర్మేణ స్వవర్ణధర్మేణ-తత్ర - పాలనం భయాత్ పోషణమన్నపానాదినా-ప్రీణనమర్థితప్రదానేన, ఉపలాలనం సుతవత్ శ్లాఘనం - అనుశాసనం దుర్మార్గాన్నివారణం - తథా-ఇజ్యాదినా పఞ్చమహాయజ్ఞాదినా, స్వాశ్రమధర్మేణ చ - ఇజ్యాశబ్దః పఞ్చమహాయజ్ఞపరః - ఆదిశబ్దో వివేకవిమోకాదీనాముపసంగ్రాహకః, చశబ్ద ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగసముచ్చాయకః-ఇజ్యాదికం స్వాశ్రమధర్మం విశినష్టి॥ భగవతి బ్రహ్మణి పరాపరే మహాపురుషే సర్వాత్మనా- సమర్పితపరమార్థలక్షణేనేతి, భగవతి బ్రహ్మణీతి భగవద్బ్రహ్మశబ్దయోరేకవిషయత్వముక్తం-భగవత్త్వం పరావరే హేతుః-పరే బ్రహ్మాదయోఽవరే అవమా యస్మాత్సః, పరావర- స్తస్మిన్ ,, యథాక్రతురస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతీ,, తి తత్క్రతున్యాయేనోపాసితుర్మహాపురుషత్వాపాదకం భగవదసాధారణముపాస్యం మహాపురుషత్వముక్తం మహాపురుష ఇతి, సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కరణత్రయేణ, అర్పితం సమర్పితం పరమార్థలక్షణం యజ్ఞఫలస్వరూపం-యస్మింస్తేన అనభిసంహితఫలేనేత్యర్థః, పరమార్థోఽభిలషితోఽర్థః-ఫలమితియావత్, తల్లక్ష్యతే యేన స తథా తేన-అర్పితః పరమార్థలక్షణస్స యజ్ఞో యస్యేతి మమేదం కర్మ న భవతీతి పరిత్యక్తసఙ్గేనేతి వాఽర్థః-యద్వా, పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం, అర్పితం పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం కర్తృత్వ యస్యేతి పరిత్యక్తకర్తృత్వ

ర్థః, అథ వేదం నేజ్యాదినేత్యస్య విశేషణ-మపితు బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాఽఽపాదితభగవద్భక్తియోగనేత్యస్య - తత్రా యమర్థః-అర్పితపరమార్థలక్షణేన,,ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత,, త్యుక్తవిధాత్మసమర్పణరూపశరణాగతియోగాఙ్గవిశిష్టే నేతి,,తమేవశరణంగచ్ఛసర్వభావేనభారత॥ మామేకంశరణంవ్రజ,, ఇతిభక్త్యఙ్గతయాశరణాగతేఃకర్తవ్యతాభిధానా త్, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాపాదితభగవద్భక్తియోగనేత్యనేనభగవద్భక్తియోగోత్పత్తిస్సత్సేవాయత్తేత్యుక్తం, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయేత్యనేన,,దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యవాన్పురుషోవేద, తద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభి గచ్ఛే,,దిత్యాదిశ్రుతివిహితాచార్యసంబన్ధోఽస్యాభిహితః, బ్రహ్మవిదిత్యనేనఆచార్యలక్షణయుక్తగురుసమాశ్రయణమ స్యసూచ్యతే - స్వధర్మేణేత్యాదినాజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతేనన్యాసయోగాఙ్గకేనభక్తియోగనేత్యుక్తంభవతి-ఉక్తవి ధేనభగవద్భక్తియోగేన, అభీక్ష్ణశఃపునఃపునః, పరిభావితాపిశోధితా- అతఏవ - విశుద్ధా.మతిర్యస్య-అతఏవ, ఉపరతంఅ నాత్మన్యాం దేహాత్మభ్రమో-యస్య,నివృత్తదేహాత్మభ్రమఇత్యర్థః - అనాత్మన్యాత్మేతరచ్ఛరీరమనాత్మా-ఎవంభూతేస్వా త్మని-ఉపలభ్యమాన-మన్తరాత్మతయా-య-త్స్వేనాక్రియమాణం,బ్రహ్మ. తదేవా - త్మాపరమాత్మా తస్యానుభవో యస్య,యద్వా,స్వాన్తరాత్మభూతంబ్రహ్మైవపరమాత్మా, తస్యానుభవఉపలభ్యతేయేన-సతథోక్తః ,,య ఆత్మనితిష్ఠ న్ని,,తిప్రకారేణజీవాత్మన్యవస్థితంపరమాత్మానముపలబ్ధవానిత్యర్థః-ఎవంభూతో ఽ పి నిరభిమానఏవదేహాత్మభ్రమస్య తన్త్రాత్మభ్రమరహితఏవ, ఇమాంభూమిం, అజూగుపత్ అరక్షత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ గయస్యమాహాత్మ్యప్రతిపాదికాంగాథా మవతారయతి॥ తస్యేతి॥ హేపాణ్డవేయ, పురావిదఃపౌర్వకాలికవృత్తాన్తాభిజ్ఞాః-తస్యగయస్య, మాం - మాహాత్మ్యసూచి కాం, గాథాం, ముపగాయన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ గాథామేవాహ గయమితిపఞ్చభిః-గయంనృపంకః-పుమాన్-కర్మభిః-ప్రయాతితత్స

నఏవావనిమజూగుపత్ ॥ ౭ ॥ తస్యేమాంగాథాంపాణ్డవేయపురావిదఉపగాయన్తి ॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ గయంనృపః
కఃప్రతియాతికర్మభిర్యజ్వాఽభిమానీబహువి*ద్ధర్మగోప్తా । సమాగతశ్రీస్సదసస్పతిస్సతాంసత్సేవకోఽ
న్యోభగవత్కలామృతే॥ ౯ ॥ యమభ్యషిఞ్చన్పరయాముదాసతీస్సత్యాశిషోదక్ష*కన్యాస్సరిద్భిః । యస్య
ప్రజానాందుదుహేధరాఽఽశిషోనిరాశిషోగుణవత్సస్నుతోధాః ॥ ౧౦ ॥ ఛన్దాంస్యకామస్యచయస్యకా
మాన్*దుదూహు*రాజహ్రురథోబలింనృపాః । *ప్రత్యఞ్చితాయుధిధర్మేణవిప్రాయదాఽఽశిషాంషష్ఠ
మంశంపరేత్య॥ ౧౧ ॥ యస్యాధ్వరేభగవా*నధ్వరాత్మామఘోనిమాద్యత్యురుసోమపీథే । శ్రద్ధావిశుద్ధాచలభ
క్తియోగసమర్పితేజ్యాఫలమాజహార॥ ౧౨ ॥ యత్ప్రీణనాద్బర్హిషిదేవతిర్యఙ్మనుష్యవీరుత్తృణమావిరిఞ్చాత్।

జాతీయకర్మభిఃకోఽపపుమాననుకర్తుంశక్నోతీత్యర్థః-త్వత్కృతంకర్మ పునరన్యఃకర్తుంన ప్రభవతీతియావత్ తత్ర హేతుంవ దన్ ప్రతియాచాశక్యధర్మవత్తామాహ॥ యజ్వాయావచ్ఛ్రుతివిహితయజ్ఞానుష్ఠాతా అభితోమానీసమ్మానాస్పదః-బహుజ్ఞః వర్ణాశ్రమధర్మాణాంగోప్తాసమాగతాసంప్రాప్తాశ్రీస్సంపత్ -యేనయమితివా-సతాంసదసస్సభాయాఃపతిః-సతాంసేవ కశ్చ,అన్యోభగవత్కలాఃగయ-మృతేవినా, కః-గయమృతేయజ్వత్వాదిగుణాశ్రయఃకోపినాస్తీత్యర్థః, యద్వా-యజ్వత్వాది గుణవిశిష్టోఽపి-భగవత్కలామృతే, గయం, కోఽన్యఃప్రతియాతీత్యన్వయః, అస్మిన్పక్షే, భగవత్కలాత్వమేవప్రతియానా శక్యోధర్మః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సతీస్సత్యః, సత్యాఃఆశిషో, యాసాంతాః, దక్షకన్యాఃశ్రద్ధామైత్రీదయాకీర్తిశ్రీస్మృతిమేధాధృతితి తిక్షాక్షమాద్యాః-సరిద్భిఃస్వతేజోభిః, యమభ్యషిఞ్చన్, శ్రేష్ఠమకుర్వన్, యస్యగయస్య, నిరాశిషఃనిష్కామస్య, ప్రజా నాం-ఆశిషఃకామాన్-ధరాభూమి,ర్దుదుహేదుగ్ధవతీ-కథంభూతాసతీ-తస్య, గుణాఏవవత్సః, తేన, స్నుతంప్రస్రవ-దూ ధో-యస్యాః, యచ్ఛబ్దేనతంగయంకఃప్రతియాతీతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఛన్దాంసివేదాః, ఛన్దఃప్రోక్తకర్మాణిచ, అకామస్య యస్యగయస్య-కామాన్-దుదుహుః, నృపాః, యుధియుద్ధే, ప్రత్యఞ్చితాఃబాణైఃప్రతిపూజితాః, బలిం, మాజహ్రురర్పయా మాసుః ॥ తథా, ధర్మేణధర్మపరిపాలనేన, దక్షిణాదిభిశ్చ, ప్రత్యఞ్చితాఃవిప్రాః - పరేత్యలోకాన్తరే, ఆశిషాంధర్మఫలా నాం, షష్ఠం, అంశం, మాజహ్రుః,,పుణ్యాత్షడ్భాగమాదత్తేరాజాన్యాయేనపాలయ,,న్నితిస్మృతేః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యస్యగ యస్యాధ్వరేయజ్ఞే-గయకర్తృకేయజ్ఞ ఇత్యర్థః - మఘోనిఇన్ద్రే-ఉరుఃసోమపీథఃయస్య-తస్మిన్ బహుసోమపానే, అతఏ వ-మాద్యతిమదంప్రాప్నువతిసతి-ఉరుసోమపీథఇత్యధ్వరస్యవిశేషణంవా-అధ్వరాత్మాయజ్ఞశరీరకః, భగవాన్, శ్రద్ధయా విశుద్ధోనిష్కపటో - యోఽచలోఽన్తరాయానుపహతో, భక్తియోగ, స్తేన-సమర్పితం, విద్యాఫలం -ఆజహారభక్తి యోగాపాదితంప్రీతిరూపమిజ్యాఫలంఅగ్రహణమివప్రత్యక్షతస్స్వీకృతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతి॥ బర్హిషి

యజ్ఞే-యస్య భగవతః-ప్రీణనాత్ - ఆచతుర్ముఖం - దేవాది-సద్యః-ప్రియేత ప్రీతం భవేత్-దేవాదీనాం ద్వంద్వైకవాక్యం-కుతః - హియస్మాత్- స - విశ్వజీవః విశ్వం జీవయతీతి విశ్వజీవః విశ్వస్య ప్రాణభూతః-ఏవంభూతో భగవాన్-స్వయం ప్రీతః తస్మిన్నిరతిశయప్రీతివిశిష్టః-గయస్య-ప్రీతి-మగాత్ ప్రాప్తః-గయస్య ప్రీతివిషయోఽభూదిత్యర్థః, అదాదితి పాఠే, స్వయం గయవిషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తో భగవాం స్తస్యాపి స్వవిషయాం ప్రీతిం ప్రీత్యాత్మికాం బుద్ధిం - మదాదిత్యర్థః, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమ ప్రియః । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే॥ అదాన్మే జ్ఞానమైశ్వర్యం స్వస్మిన్భావం చ కేశవ,, ఇత్యాదివచనజాతార్థోఽత్రానుసంధేయః ❁॥౧౩॥ ❁ఏవం గయస్య మహాపురుషతాముపపాద్య ప్రస్తుతాం సంతతిమాహ॥ గయాదితి॥ గయా-జ్జయన్త్యాం భార్యాయాం-చిత్రరథాదయ-స్త్రయః పుత్రా-ఉద్బభూవుః ❁॥౧౪॥❁ తేషాం మధ్యే - చిత్రరథః - ఊర్ణాయాం భార్యాయాం-సమ్రాడాఖ్యః పుత్రోఽజనిష్ట ఉత్పన్నః - తతస్సమ్రాజః-ఉత్కలాయాం భార్యాయాం-మరీచిః-మరీచేః-బిన్దుమత్యాం-బిన్దుమాన్నామ పుత్ర-ఉత్పన్నః ❁॥౧౫॥ ❁తస్మాద్బిన్దుమత-స్సరఘాయాం భార్యాయాం-మధుర్నామాత్మజోఽభవత్-మధో-స్సుమనసి భార్యాయాం-వీరవ్రతః పుత్రో జాతః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తతో వీరవ్రతా- ద్భోజాయాం భార్యాయాం - మన్థుప్రమన్థునామానౌ-జజ్ఞాతే జాతౌ- తత్ర-మన్థో-స్సత్యాయాం భార్యాయాం-భౌవనః పుత్రోఽభూత్ ❁ ॥౧౭॥ ❁తతో భౌవనా-ద్దూషణాయాం భార్యాయాం-త్వష్టా నామ పుత్రో జాతః-తతః త్వష్టు-ర్విరోచనాయాం భార్యాయాం-విరజోఽజాయత ❁ ॥౧౮॥ ❁విరజస్య విరజాత్-విషూచ్యాం భార్యాయాం-శత

ప్రియేత సద్యస్స హ విశ్వజీవః ప్రీతస్స్వయం †ప్రీతిమగాద్గయస్య॥౧౩॥౫॥ గయా జ్జయన్త్యాం చిత్రరథస్సుగతి రవరోధన ఇతి త్రయః పుత్రా బభూవుః॥ ౧౪ ॥ చిత్రరథాదూర్ణాయాం సమ్రాడజనిష్ట తత ఉత్కలాయాం మరీచిర్మరీచేర్బిన్దుమత్యాం బిన్దుమానుదజాయత॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్సరఘాయాం మధుర్నామాభవన్మధోస్సుమనసి వీరవ్రతః ॥౧౬ ॥ తతః భోజాయాం మన్థుప్రమన్థూ జజ్ఞాతే-మన్థోస్సత్యాయాం భౌవనః॥౧౭॥ తతో దూషణాయాం త్వష్టాఽజనిష్ట, త్వష్టుర్విరోచనాయాం విరజః॥ ౧౮ ॥ తస్య శతజిత్ప్రవరం పుత్రశతం కన్యా చ విషూచ్యాం కిల జాతమ్॥ ౧౯ ॥ తత్రాయం శ్లోకః॥ ప్రైయవ్రతం వంశమిమం విరజశ్చరమోద్భవః। అకరోదత్యలం కీర్త్యా విష్ణుస్సురగణం యథా॥౨౦ ॥*****************************

***********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః**********

రాజోవాచ॥౫॥ ఉక్తస్త్వయా భూమణ్డలాయామవిశేషో యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ జ్యోతిషాం గణైశ్చన్ద్రమా వా సహ దృశ్యతే ॥ తత్రాపి ప్రియవ్రతరథచరణపరిఖాతైః సప్తభిస్సప్తసిన్ధవ ఉపక్లృప్తా యత ఏతస్యాస్సప్తద్వీపవిశేషవికల్పస్త్వయా భగవన్ఖలు సూచితః॥౧॥ ఏతదేవాఖిలమహం మానతో లక్షణతశ్చ సర్వం జిజ్ఞాసామి॥౨ ॥ భగవతో గుణమయే స్థూలరూప ఆవేశితం మనో హ్య

జి-త్ప్రవరో ముఖ్యో-యస్య, త, త్పుత్రాణాం శతం-జాతం-కన్యా చ జాతా-కిల ప్రసిద్ధా ❁॥౧౯॥ ❁ప్రియవ్రతసంతానముపసంహరతి ॥ తత్రేతి॥ ప్రైయవ్రతసంతానవిషయోఽయం శ్లోకః పఠ్యత ఇతి శేషః॥ చరమోద్భవః చరమస్య పుత్రశతస్య శతజిదాదేః- ఉద్భవః ఉద్భవత్యస్మాదిత్యుద్భవః-జనకః విరజః, ఇమముక్తం ప్రైయవ్రతం, వంశ-కీర్త్యా, అలమకరోత్ అలంకృతవాన్-యథా విష్ణురుపేన్ద్రః, సురగణమిన్ద్రాది దేవతావర్గ మివ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః.*************************

ఏవం శ్రుత ప్రియవ్రతసంతానతచ్చరితో రాజా ప్రియవ్రతస్య చరిత్రే సంగ్రహేణాభిహితాయా ద్వీపాదికల్పనాయా విశేషం కథా న్తే ఉక్తానువాదపూర్వకం పరిపృచ్ఛతి ॥ ఉక్త ఇతి॥ భూమణ్డలస్యాయామవిశేషః దైర్ఘ్యవిశేషః విశాలతేతి యావత్-ఉక్తః-కిం పర్యన్త ఉక్త స్తదాహ॥ యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ శుక్లకృష్ణపక్షయోర్నక్షత్రగణైస్సహ చన్ద్రమా వా దృశ్యతే - కియత్పర్యన్తమాదిత్యస్తపతి చన్ద్రమా వా దృశ్యతే- తత్రాహ॥ యత్ర భూమణ్డలవిస్తారే-ఏతస్యాసువ-స్సప్తద్వీపా జమ్బ్వాదీనాం-యే విశేషాః నామమానలక్షణాదయ- స్తేషాం-వికల్పః భేదః- హే భగవన్-త్వయా-సూచితః సంగ్రహేణోక్తః ❁ ॥౧ ॥ ❁ఏతదేవ భూమణ్డలమఖిలం-మానతో-లక్షణత-శ్చ కారాన్నామతశ్చ-అహం, సర్వం-విస్తరతో జిజ్ఞాసామి జ్ఞాతుమిచ్ఛామి ❁॥౨॥ ❁కిం తజ్జిజ్ఞాస యేత్యత్రాహ॥ భగవత ఇతి॥ గుణమయే సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే-భగవత - స్థూలరూప ఆవేశితం - మనః-హి యస్మాత్-అగుణే సత్త్వాదిగుణరహితే అప్రాకృత ఇతి యావత్-సూక్ష్మతమే

శ్లో॥౧౩॥ పా॥ †ప్రీతిమదాద్గయస్య

అఙ్గుష్ఠప్రమితే-శుద్ధసత్త్వమయరూపే - తథాఽఽత్మజ్యోతిషి స్వయంప్రకాశే - పరమాత్మస్వరూపే-బ్రహ్మభగవద్వాసు దేవాదిశబ్దవాచ్యే చ - ఆవేశయితుం ఆసక్తుం-క్షమమలం-భవేత్ అతో జిజ్ఞాసామితతో మమ జిజ్ఞాసుత్వాత్-హే గురో ఏతద్భూ మణ్డలం-మానలక్షణాదిభి-రనువర్ణయితు-మర్హసి * ॥౩॥ * ఇత్యాపృష్టో బాదరాయణిస్తావద్భగవద్విభూతేరనన్తత్వాత్తా దృశ్యేన వాఙ్మనసావిషయతాం వదన్ మానాదిభిర్భూమణ్డలవర్ణనం ప్రతిజానీతే ॥ నవా ఇతి ॥ హే మహారాజ భగవ తో -యాః -మాయాగుణానాం విభూతయః -సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మానస్త్రబ్రహ్మాణ్డాత్మికాః కీలావిభూ - తిస్తస్యాః -స్థాన విశేషాణాం విభూత్యన్తర్గతలోకానామిత్యర్థః-కాష్ఠాం అన్తం - నామరూపతః నామరూపాభ్యాం మనసా-వచసా వా. అధిగన్తుం జ్ఞాతుం-వక్తుం చ-విబుధాయుషాఽపి పురుషః-నాలం సమర్థః-విభూతేః స్థానవిశేషాణాం చానన్త్యాదితి భావః తస్మాత్తాదృశ్యేన వాఙ్మనసావిషయత్వాత్ - ప్రాధాన్యేన - భూగోళస్య విశేష-మవాన్తరభేదం-నామమానలక్షణై ర్వ్యాఖ్యాస్యామః ప్రకథయిష్యామః * ॥౪॥ * యో వా ఇతి ॥ ప్రసిద్ధోఽయం ద్వీపః జమ్బూద్వీపః -కువలయం భూవలయం-తదే వ కమలం-తస్య- కోశాః సప్తద్వీపాః - తేషు-అభ్యన్తరః అన్తర్వర్తీ-కోశః ప్రథమో జమ్బూద్వీప ఇత్యర్థః-నియుతయోజనవి శాలః లక్షయోజనవిస్తీర్ణః - సమవర్తులః సమో వర్తులశ్చ - వర్తులత్వేన కోణాభావాత్సర్వతస్సమపరిమాణ ఇత్యర్థః, య థా పుష్కరస్య - పత్రం పలాశం-సమవర్తులం-తథేతి-యస్మిన్ జమ్బూద్వీపే-నవ-వర్షాణి- ప్రత్యేకం-నవయోజనసహస్ర మాయామం యేషాం తాని-ఆయామోఽత్ర విస్తారః-తత్సన్నివేశశ్చాస్యతోక్తః ధనుర్వత్సంస్థితే జ్ఞేయే ద్వే వర్షే దక్షిణో

గుణేఽపి సూక్ష్మతమ ఆత్మజ్యోతిషి పరే బ్రహ్మణి భగవతి వాసుదేవాఖ్యే క్షమమావేశయితుం - తదు హైవైతద్గు రోఽర్హస్యనువర్ణయితుమితి ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ న వై మహారాజ భగవతో మాయాగుణవిభూతేః స్థానవిశేషా ణాం నామరూపతః కాష్ఠాం మనసా వచసా వాఽధిగన్తుమలం విబుధాయుషాఽపి పురుషస్తస్మాత్ప్రాధా న్యేనైవ భూగోళవిశేషం నామరూపలక్షణతో వ్యాఖ్యాస్యామః ॥ ౪ ॥ యో వా అయం ద్వీపః కువలయకమలకో శాభ్యన్తరకోశో నియుతయోజనవిశాలః సమవర్తులో యథా పుష్కరపత్రం యస్మిన్నవ వర్షాణి నవయోజ నసహస్రాయామాన్యష్టభిర్మర్యాదాగిరిభిస్సువిభక్తాని భవన్తి ॥ ౫ ॥ తేషాం మధ్య ఇలావృతం నామాభ్యన్త రం వర్షం యస్య నాభ్యామవస్థితస్సర్వతస్సౌవర్ణః కులగిరిరాజో మేరుర్ద్వీపాయామసమున్నాహః కర్ణికా భూతః కువలయకమలస్య మూర్ధని ద్వాత్రింశత్సహస్రయోజనవితతో మూలే * షోడశసహస్రయోజనస్తావ తాన్తర్భూమ్యాం ప్రవిష్టః ॥ ౬ ॥ ఉత్తరోత్తరేణేలావృతం నీలశ్శ్వేతశ్శృఙ్గవానితి త్రయో రమ్యకహిరణ్మయ కురూణాం త్రయాణాం వర్షాణాం మర్యాదాగిరయః ప్రాగాయతా ఉభయతః క్షారోదావధయో ద్విసహస్ర పృథవ ఏకైకశః పూర్వస్మాత్పూర్వస్మాదుత్తర ఉత్తరో దశాంశాధికాంశేన దైర్ఘ్య ఏవ హ్రసన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవం

తేన్తే। దీర్ఘాణి తత్ర చత్వారి చతురశ్రమిలావృతం, మిత్యాదినా, అష్టభి-స్సీమపర్వతైః నీలశ్వేతశృఙ్గవన్నిషధహేమకూటహి మాలయమాల్యవద్గన్ధమాదనాఖ్యైః-స్సువిభక్తాని అసంకీర్ణాని-భవన్తి వర్తన్తే * ॥౫॥ * తేషాం నవానాం వర్షాణాం-మధ్యే ఇలావృతం నామ-వర్షం, అభ్యన్తరం అన్తర్విద్యత ఇత్యర్థః - యస్య జమ్బూద్వీపస్య ఇలావృతవర్షస్య వా-నాభ్యాం మధ్యే-అవ స్థిత-స్సౌవర్ణః సువర్ణమయః, కులగిరీణాం రాజా మేరుః-ద్వీపస్య జమ్బ్వాఖ్యస్య -ఆయామో లక్షయోజనప్రమాణ-స్తావత్స మున్నాహః ఉచ్ఛ్రాయో యస్య తథాభూతః-కువలయం భూమణ్డలమేవ-కమలం తస్య - కర్ణికాభూత ఇవ స్థితః-తస్య మేరో- ర్మూర్ధా ఉపరిభాగః ద్వాత్రింశద్యోజనసహస్రవిస్తీర్ణః - మూలే-షోడశసహస్రాణాం యోజనాని యస్య సః, సుమేరురితి వి శేష్యానుషఙ్గః, యోజనమితి నపుంసకపాఠే-తస్య మేరోర్మూలే-షోడశసహస్రాణాం యోజనానాం సమాహారః షోడశసహ స్రయోజనం-పరిమాణం వేదితవ్యమిత్యర్థః- పాత్రాదిత్వాత్ స్త్రీత్వాభావః-తావతా షోడశసహస్రమానేన, భూమ్యా, మన్తః ప్రవిష్టః-ఏవం లక్షయోజనోన్నాహస్సుమేరురితి ఫలితమ్ * ॥౬॥ * ఉత్తరోత్తరేణేలావృతమిలావృతవర్షస్యోత్తరో త్తరం-క్రమేణ-నీలశ్వేతశృఙ్గవత్సంజ్ఞకాః- రమ్యకాదీనాం త్రయాణాం వర్షాణాం మర్యాదాగిరయస్సీమపర్వతాః, ప్రా గాయతాః పూర్వతో దీర్ఘాః - ఉభయతః పూర్వపశ్చిమయోః-క్షారోదః లవణసముద్ర ఏవాఽవధిర్యేషాం తే-లవణోదధిపర్య న్తా ఇత్యర్థః-ద్విసహస్రయోజనవిస్తీర్ణాః-దశాంశాదధికో యోఽంశ, స్తేన, దైర్ఘ్య ఏవ హ్రసన్తి, న తూచ్చత్వపృథుత్వ యోః-నీలాదిషు త్రిషు పూర్వపూర్వాపేక్షయా ఉత్తరోత్తరస్య దైర్ఘ్యం దశాంశాదధికాంశేన న్యూనమిత్యర్థః - ద్వీపస్య మ ణ్డలాకారత్వాదితి భావః * ॥౭॥ * ఏవం దక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణతః-నిషధాదయ, స్త్రయః పర్వతాః, క్రమేణ

౬ ॥ శ్లో ॥ పా * షోడశసహస్రయోజనం తావతా

నీలాదిభిస్సమపరిమాణాః, అయుతయోజన-ముత్సేధ-ఉచ్ఛ్రాయో-యేషాం తే- అయంచోత్సేధో నీలాదీనామపి ద్రష్టవ్యః, నీ
లాదిపృథుత్వం చైషామపి ద్రష్టవ్యం, హరివర్షాదీనాం త్రయాణాం-యథాసంఖ్యం, మర్యాదాగిరయః ※॥ ౮ ॥※ తథై-లా
వృతమపరేణ ఇలావృతస్య, పరేణ పశ్చాత్, పూర్వేణ పురస్తాచ్చ-మాల్యవద్గన్ధమాదనం- అపరేణ మాల్యవాన్-పూర్వేణ గ
న్ధమాదన-ఇత్యేతౌ పర్వతౌ, క్రమేణ నీలనిషదాయతౌ , ఉత్తరతో నీలపర్యన్తం, దక్షిణతో నిషధపర్యన్తంచ -దీర్ఘౌ, నీల
నిషధపర్వతయోరుత్తరదక్షిణాగ్రావిత్యర్థః- తావేవ-ద్విసహస్రపృథూ-కేతుమాలభద్రాశ్వయోర్వర్షయోః-సీమానం మర్యా
దాం-విదధతః కురుతః-నన్వేవం సతి పూర్వాపర రేఖాయాం ఇలావృతవేష్టితో మేరుర్మధ్యే తతః, పూర్వాపరతో గిరిద్వయంవ
ర్షద్వయంచ-నాతః కించిదస్తి-దక్షిణోత్తర రేఖాయాంచ తథైవేలావృతవేష్టితో మేరుర్మధ్యే-ఉభయతస్త్రీణి త్రీణి వర్షాణి, గిరి
యశ్చ షట్, తత్కథం సర్వతో లక్షప్రమాణత్వం జమ్బూద్వీపస్య - ఉచ్యతే-మేరోః షోడశసహస్రాణ సర్వతః స్థితత్వాదిలా
వృతస్యాష్టాదశ- అన్యేషాం షణ్ణాం వర్షాణాం చతుఃపఞ్చాశత్, గిరీణాం ద్వాదశే-త్యేవం దక్షిణోత్తర రేఖాయాం తావల్ల
క్షం, పూర్వాపర రేఖాయామపి సమేరోరిలావృతస్య చతుస్త్రింశత్ , గిర్యోశ్చత్వారి - శేషాణి ద్విషష్టిసహస్రాణీత్యేవం ల
క్షం, సర్వతస్స్థితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ-పూర్వాపరవర్షయోరాసముద్రం దైర్ఘ్యం ద్రష్టవ్యమతో తో నవిరోధః ※॥౯॥※
మన్దరాదయశ్చత్వారో గిరయః-ప్రాగాదిక్రమేణ-మేరోశ్చతుర్దిశ, మవష్టమ్భ గిరయః మేఖలా ఇవ , అవష్టభ్నన్తి ప్రతిబధ్న
న్తీత్యవష్టమ్భాస్తేచ తే గిరయశ్చ, తే, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః-కథంభూతాః, అయుతయోజనప్రమాణౌ విస్తారోచ్ఛ్రాయౌ యే

దక్షిణేనేలావృతం నిషధో హేమకూటో హిమాలయ ఇతి ప్రాగాయతాః, యథా నీలాదయోఽయుతయోజనో
త్సేధా హరివర్షకింపురుషవర్షభారతవర్షాణాం యథాసంఖ్యమ్॥ ॥ తథైవేలావృతమపరేణ పూర్వేణ చ మా
ల్యవద్గన్ధమాదనావానీలనిషధాయతౌ ద్విసహస్రపృథూ కేతుమాలభద్రాశ్వయోస్సీమానం విదధాతే ॥ ౯ ॥
మన్దరో మేరుమన్దరస్సుపార్శ్వః కుముద ఇత్యయుతయోజనవిస్తారోన్నాహా మేరోశ్చతుర్దిశమవష్టమ్భగిరయ
ఉపక్లృప్తాః ॥ ౧౦ ॥ చతుర్ష్వేతేషు చూతజమ్బూ కదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారః పాదపప్రవరాః పర్వతకేత
వ ఇవాధిసహస్రయోజనోన్నాహాస్తావద్విటపవితతయః ॥ ౧౧ ॥ శతయోజనపరిణాహాః హ్రదాశ్చత్వారః
పయోమధ్విక్షురసమృష్టజలా యదుపస్పర్శిన ఉపదేవగణా యోగైశ్వర్యాణి స్వాభావికాని భరతర్షభ ధార
యన్తి॥ ౧౨ ॥ దేవోద్యానాని భవన్తి చత్వారి నన్దనం చైత్రరథం వైభ్రాజకం విశ్వతోభద్రమితి యేష్వమరప
రివృఢాస్సహ సురలలనాలలామయూథపతయ ఉపదేవగణైరుపగీయమానమహిమానః కిల విహరన్తి॥ ౧౩॥
మన్దరోత్సఙ్గ ఏకాదశశతయోజనోత్తుఙ్గదేవచూతశిరసో గిరిశిఖరస్థూలాని ఫలాన్యమృతకల్పాని పతన్తి॥౧౪ ॥
తేషాం విశీర్యమాణానామతిమధురసురభిసుగన్ధబహుళారుణరసోదేనారుణోదానామ నదీ మన్దరగిరివరశి
ఖరాన్నిపతన్తీ పూర్వేణేలావృతముపప్లావయతి-యదుపజోషణాద్భవాన్యా అనుచరీణాం పుణ్యజనవధూ

షాం తథా భూతాః ※॥౧౦॥※ చతుర్ష్వేతేషు మన్దరాదిషు, క్రమేణ, ఆమ్రజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధా-శ్చత్వారః-పాదపశ్రే
ష్ఠాః, పర్వతానాం, కేతవ ఇవ ధ్వజా ఇవ-అధిసహస్రమేకాదశశతాన్య-న్నాహో, యేషాం తావత్ప్రమాణానాం-విటపా
నాం శాఖానాం-వితతిర్యేషాం, శతయోజనం, పరిణాహో విస్తారో-యేషాం తే ఉపక్లృప్తా ఇత్యనుషఙ్గః ※॥౧౧॥※ తథా, చ
త్వారో హ్రదాశ్చ, క్రమేణ-క్షీరమధ్విక్షురసశుద్ధజలాత్మకాస్సన్తి॥ తానేవ విశినష్టి ॥ యదుపస్పర్శినో-యేషాం హ్రదానా
ముపస్పర్శినః స్నానపానాదిభిస్సేవినః-ఉపదేవగణాః గన్ధర్వగణాః - స్వాభావికాని జన్మతస్సిద్ధాని-యోగైశ్వర్యాణి అణి
మాదీని, హే భరతర్షభ రాజన్-ధారయన్తి ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ తథా దేవోద్యానాని చ చత్వారి భవన్తి సన్తి, తాన్యాహ-నన్దనమి
త్యాదినా॥ తాని విశినష్టి॥ యేష్వితి॥ యేషు దేవోద్యానేషు॥ సురలలనానాం సురస్త్రీణాం , లలామ భూషణం-తద్వత్ స్థితాః-సు
రవనితా శ్రేష్ఠా ఇత్యర్థః- తాసాం యూథస్య పతయః అమరశ్రేష్ఠాః-సహ సంభూయ - ఉపదేవగణైః-ఉపగీయమానః మహి
మా యేషాం తే, విహరన్తి-దేవానాం క్రీడాస్థానానీత్యర్థః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ మన్దరేతి॥ మన్దరశిఖరస్య-ఉత్సఙ్గప్రదేశే, ఏకా
దశశతయోజన-ముత్తుఙ్గ ఉన్నతో, యో-దేవచూత- స్తస్య, శిరసస్సకాశాత్, గిరిశిఖరవత్, స్థూలాని ఫలాని ॥ ఫలప్రమాణము
క్తం వాయుపురాణే,, అరత్నీనాం శతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికాని చ-ఫలప్రమాణమాఖ్యాతమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః,, రితి-అమృత
కల్పాని అమృతతుల్యాని-ఫలన్తి ఫలాని ఫలన్తీతి గ్యాగచ్ఛవత్ కృదర్థపి శేషణత్వాత్ ధాత్వర్థస్యావివక్షా బోధ్యా ※॥౧౪॥※
తేషాం ఫలానాం-విశీర్యమాణానాం-అధఃపాతేన విభిద్యమానానాం - అతిమధురశ్చాసౌ స్వతస్సురభిస్సుగన్ధశ్చ అన్యేషాం

గన్ధైరధివాసితః బహుళశ్చారుణశ్చ, రసః స ఏవోదకం - తేన - అరుణోదా నామ అరుణోదేతి ప్రసిద్ధా - నదీ - మన్దరశిఖరాన్నిపతన్తీ - అధోఽధః స్యన్దమానా - పూర్వేణేలావృతం ఇలావృతవర్షస్య పూర్వప్రదేశం - ఉపప్లావయతి సిఞ్చతి, ఆత్మానముపస్యన్దయతీత్యర్థః॥ అరుణోదాం నదీం విశినష్టి॥ యదుపజోషణాదితి - యస్యా అరుణోదాయాః, ఉపజోషణాత్ రసపానాత్ భవాన్యా - అనుచరీణాం పుణ్యజనానాం యాతుధానానాం యా - వధ్వస్తాసాం - అవయవసంస్పర్శేన యః - స్సుగన్ధిస్సురభి - ర్వాయుః సమన్తాత్ సర్వతో దిశం - దశయోజన, మనువాసయతి సురభీకరోతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం జమ్బూఫలానాం మేరుమన్దరోత్సఙ్గనిరూఢజమ్బూఫలానాం - అత్యుచ్చైస్తైరుమన్దరాద్యో - నిపాతః, తేన - విశీర్ణానాం భిన్నానాం - అనస్థిప్రాయాణాం అతిసూక్ష్మబీజానాం, ఇభకాయనిభానాం గజశరీరనిభానాం - రసేన - జమ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, మేరుమన్దరస్య - శిఖరా - దయుతయోజనోచ్ఛ్రాయా, ద్భూతలే - నిపతతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ దక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం - యావదిలావృతం. ఆత్మాన - ముపస్యన్దయతి॥ ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం వ్యాప్య వహతీత్యర్థః - యావదిలావృతముపస్యన్దయతి - తావత్పర్యన్త ముభయోరపి, రోధసోస్తటయో - ర్యా, మృత్తికా - సా తద్రసేన తస్యాః రసేన, అనువిధ్యమానా సంయుజ్యమానా, వాయ్వగ్ని సంయోగకృతో - యో విపాకః పరిణామ, స్తేన - జామ్బూనదం నామ సువర్ణం, అమరలోకానా - మాభరణోపయోగి భవతి॥ ఏతదేవాహ॥ యద్ధ్యత్సువర్ణం, విబుధాదయో, యువతిభి స్త్రీభిస్సహ - మకుటాద్యాభరణరూపేణ - ధారయన్తి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ యస్త్వితి॥ సుపార్శ్వస్య పర్వతస్య, యః పార్శ్వః పశ్చిమో భాగః, తత్ర - నిరూఢో - మహాకదమ్బః తస్య - కోటరేభ్యో - విని

నామవయవస్పర్శసుగన్ధిర్వాతో దశయోజనం సమన్తాదనువాసయతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవం జమ్బూఫలానామత్యుచ్చనిపాతవిశీర్ణానామనస్థిప్రాయాణామిభకాయనిభానాం రసేన జమ్బూనదీ మేరుమన్దరశిఖరాదయుతయోజనాదవనీతలే నిపతతి ॥ ౧౬ ॥ దక్షిణేనాత్మానం యావదిలావృతముపస్యన్దయతి తావదుభయోరపి రోధసోర్యా మృత్తికా తద్రసేనానువిధ్యమానా చ వాయ్వర్కసంయోగవిపాకేన సదామరలోకాభరణం జామ్బూనదం నామ సువర్ణం భవతి యదు హ వావ విబుధాదయస్సహ యువతిభిర్ముకుటకటకకటిసూత్రాద్యాభరణరూపేణ ఖలు ధారయన్తి ॥ ౧౭ ॥ యస్తు మహాకదమ్బస్సుపార్శ్వనిరూఢస్తస్య కోటరేభ్యో వినిస్సృతాః పఞ్చాయామపరిణాహాః పఞ్చ మధుధారాస్సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యోఽపరేణాత్మానమిలావృతమనుమోదయన్తి, యా హ్యుపయుఞ్జానానాం ముఖనిర్వాసితో వాయుస్సమన్తాచ్ఛతయోజనమనువాసయతి ॥ ౧౮ ॥ ఏవం కుముదనిరూఢో యశ్శతవల్శో నామ వటస్తస్య స్కన్ధేభ్యో నీచీనాః పయోదధిఘృతమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాదయస్సర్వ ఏవ కామదుఘా నదాః కుముదాగ్రాత్పతన్తస్తముత్తరేణేలావృతముపజోషయన్తి ॥ ౧౯ ॥ యానుపజోషమాణానాం న కదాచిదపి ప్రజానాం వలిపలితక్లమస్వేదదౌర్గన్ధ్యజరామయమరణా

స్సృతాః - పఞ్చాయామపరిణాహాః - సకరయోర్బాహ్వోః, స్తిర్యగన్తరం తదాయామః - పఞ్చ వ్యామః పరిణాహః స్థౌల్యం - యాసాం తాః, పఞ్చ - మధుధారాః - సుపార్శ్వశిఖరాత్, పతన్త్యః - అపరేణేలావృతమిలావృతస్య పశ్చిమం భాగం ప్రతి - ఆత్మాన - మనుమోదయన్తి సురభీకుర్వన్తి, స్యన్దన్త ఇత్యర్థః॥ ధారా విశినష్టి॥ యా స్త్వితి॥ ఉపయుఞ్జానానాం ధారా ఉపభుఞ్జానానాం జనానాం, యో, ముఖనిర్వాసితో ముఖగన్ధేన, నిర్వాసితః నితరాం సురభీకృతః, వాయు - స్స మన్తా - చ్ఛతయోజనం, సురభీకరోతి, నిరతిశయ సౌరభ్య యుక్తా ధారా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం కుముదపర్వతే - నిరూఢో, య, శ్శతవలిశ, ఇతి ప్రసిద్ధో వట, స్తస్య, స్క - న్ధేభ్యో, ర్వినిర్గతాః, పయోదధిమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాని ఆదీని యేషాం తే, పయ ఆదీని పేయాని, గుడాన్నాదీని భక్ష్యాణి - అమ్బరాణి ధార్యాణి, శయ్యాసనాదీని భోగస్థానాని, ఆభరణాని చ దుహన్తీతి కామదుఘాః, సర్వే నదాః, కుముదస్య పర్వతస్యాగ్రాత్పతన్తః, త - ముత్తరేణేలావృతమిలావృతస్యోత్తరం భాగం, ఉపజోషయన్తి ప్రీణన్తి - ఇలావృతస్యోత్తరభాగస్థాన్ లోకాన్సుఖయన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏతదేవాహ॥ యాన్నదా, నుపజోషమాణానాం సేవమానానాం, ప్రజానాం, వళ్యాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి, కిన్తు - యావజ్జీవం, నిరతిశయసుఖమేవ భవతి - వళి స్త్వగ్గతో వికారః, పలితం కేశగతః - క్లమః శ్రమః, ఆమయో రోగః - ఉపసర్గాస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదోన్మాదశోకమోహలోభమదమాత్సర్యాద్యాదయః ప్రాగుక్తాః॥ కురఙ్గేతి॥ కురఙ్గాదయః పర్వతాః - కువలయకమలకర్ణికాభూతస్య మేరో, ర్మూలదేశే, కేసరభూతా ఇవ, పరిత, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః - ధాత్రేతి శేషః - తథా - మేరుం పూర్వేణ మేరోః పురస్తాత్ - మేరుమూలా

ద్యోజనసహస్రంత్యక్త్వా-జఠరదేవకూటౌపర్వతౌ- అష్టాదశయోజనసహస్రదీర్ఘౌ-ద్విసహస్రయోజనం-పృథూత్తుఙ్గౌ చ-భవతః - ఏవం మేరోః పరభాగే - పవనపారియాత్రౌ-జఠరదేవకూటాభ్యాం తుల్యాయామపృథుతుఙ్గౌ-భవతః-తథా-మేరోర్దక్షిణతః- కైలాసకరవీరౌ - ప్రాగాయతౌ-పూర్వతోదీర్ఘౌ-ఏవ-ముత్తరతః త్రిశృఙ్గమకరౌ-భవతః-ఏతైః-పరిస్తృతోఽగ్నిరివ-అష్టభిరేతైర్జఠరాదిభిః-కాఞ్చనగిరిర్మేరుః -పరితశ్చకాస్తీత్యన్వయః ॥౨౮॥ మేరోర్మూర్ధ్ని-ఉపరిభాగే. మధ్యతః మధ్యప్రదేశే - ఉపక్లృప్తాం-భగవత-ఆత్మయోనేశ్చతుర్ముఖస్య-పురీ-మయుతయోజనవిస్తారాం-సమచతురశ్రాం -శాతకౌమ్భీతిప్రసిద్ధాం-వదన్తి- తాంశాతకౌమ్భీం-పురీ-మనుసృత్య- మేరౌ-పరితోఽష్టసు దిక్షు-యథాదిశం పూర్వాదిదిశమనతిక్రమ్య - ష్టానామిన్ద్రాదీనాం- లోకపాలానా-ముష్ట్వౌ-పురః-అమరావతీ తేజోవతీ సంయమనీ కృష్ణాఙ్గనా శ్రద్ధావతీ గన్ధవతీ మహోదయా యశోవతీసంజ్ఞాః -తురీయమానేన అయుతస్య తురీయభాగేన-సార్ధద్విసహస్రప్రమాణేన ఉపక్లృప్తాః సార్ధద్విసహస్రవిశాలా ఉపక్లృప్తా ఇత్యర్థః ॥౨౯॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః. **********************

ఏవం జమ్బూద్వీపపర్వతవర్షతత్పరిమాణాదికమభిధాయాథ గఙ్గాగమనకథనపూర్వకమిలావృతాదివర్షేషు దా్రి

యాపమృత్యు శీతోష్ణవైవర్ణ్యోపసర్గాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి యావజ్జీవం సుఖం నిరతిశయమేవ కురఙ్గకురరకుసుమ్భవైకఙ్కత త్రికూటశిశిరపతఙ్గరుచకనిషధసినీవాసకపిలశఙ్ఖవైదూర్యజారుధిహంసఋషభనాగకాలఞ్జననారదాదయో మేరోః కర్ణికాయా ఇవ కేసరభూతా మూలదేశే పరిత ఉపక్లృప్తాః జఠరదేవకూటౌ మేరుం పూర్వేణాష్టాదశయోజనసహస్రముదగాయతౌ ద్విసహస్రపృథుతుఙ్గౌ భవతః ఏవమపరేణ పవనపారియాత్రౌ దక్షిణేన కైలాసకరవీరౌ ప్రాగాయతౌ ఏవముత్తరతస్త్రిశృఙ్గమకరావిత్యష్టభిరేతైః పరిస్తృతోఽగ్నిరివ పరితశ్చకాస్తి కాఞ్చనగిరిః ॥౨౮॥ మేరోర్మూర్ధని భగవత ఆత్మయోనేర్మధ్యత ఉపక్లృప్తాం పురీమయుతయోజనసాహస్రీం సమచతురశ్రాం శాతకౌమ్భీం వదన్తి తామనుపరితోఽష్టలోకపాలానాం యథాదిశం యథారూపం తురీయమానేన పురోఽష్టావుపక్లృప్తాః ॥౨౯॥ ************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥౧॥ తత్ర హ భగవతస్సాక్షాద్యజ్ఞలిఙ్గస్య విష్ణోర్విక్రమతో వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖనిర్భిన్నోర్ధ్వాణ్డకటాహవివరేణాన్తః ప్రవిష్టా యా బాహ్యజలధారా తచ్చరణపఙ్కజావనేజనారుణకిఞ్జల్కోపరఞ్జితాఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనామలా సాక్షాద్భగవత్పదీత్యనుపలక్షితవచోఽభిధీయమానాఽతిమహతా కాలేన యుగసహస్రోపలక్షణేన దివో మూర్ధన్యవతతార ॥౧॥ యత్తద్విష్ణుపదమాహుః ॥౨॥ యత్ర హ వావ వీరవ్రత ఔత్తానపాదిః పరమభాగవతోఽస్మత్కులదేవతాచరణారవిన్దోదకమితి యామనుసవనముత్కృష్యమాణభగవద్భక్తియోగేన దృఢం క్లిద్యమానాన్తర్హృదయ ఔత్కణ్ఠ్యవివశామీలితలోచనయుగళకుట్మల

వినాం సంకర్షణాదిభగవన్మూర్త్యుపాసనాప్రకారముపద్వీపవిన్యాసం చాహ-త్రిభిరధ్యాయైః ॥ తత్ర భగవత ఇతి ॥ యజ్ఞలిఙ్గస్య యజ్ఞమూర్తేః- తత్ర, భగవతో విష్ణోర్వామనరూపస్య-విక్రమత, త్రిలోకీం, పాదత్రయేణ క్రమమాణస్య సతః-తస్య-వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖేన, నిర్భిన్నః - మూర్ధ్వ ఉపరిభాగో, యస్య, తస్యాణ్డకటాహస్య, వివరేణ రన్ధ్రేణా- న్తః ప్రవిష్టా, యా, బాహ్యజలధారా, సా, అతిమహతా కాలేన-దివో మూర్ధన్యవతతారేత్యన్వయః ॥ జలధారాం విశినష్టి ॥ తస్య త్రివిక్రమస్య-య - చ్చరణపఙ్కజం, తస్యావనేజనేన క్షాళనేన-అరుణం, కుఙ్కుమం, తదేవ కిఞ్జల్కాస్తై-రుపరఞ్జితా-అతఏవా-ఖిలస్య జగతోఽఘం పాపమేవ మలం, తదపహం తస్మినేవ సూక్తం- ఉపస్పర్శం ఆచమనీయం-జలం-యస్యాస్సా-తత్ర హేతు-రమలా స్వభావతో దురితనిరసనక్షమా-యద్వా - అఖిలజగదఘమలాపహా ఉపస్పర్శనా స్యా- మలా తస్మలసఙ్గ శూన్యా-సాక్షాద్భగవత్పదీయ- దనుపలక్షితం-జాహ్నవీ భాగీరథీత్యాద్యుపలక్షణాన్తరరహితం-వచో నామధేయం - తేనాభిధీయమానా-భూస్పర్శనాత్పూర్వం జాహ్నవీత్యాదినామాన్తరరహితా-తదా కేవలం భగవత్పదీతి నామధేయేనాభిధీయమానేత్యర్థః ॥౧॥ కోఽసౌ దివో మూర్ధా-యత్రావతీర్ణా-తత్రాహ ॥ యత్తదితి ॥ య-ద్విష్ణుపద-మాహుః- స్తత్రేత్యర్థః ॥ ౨ ॥ కిం తద్విష్ణుపదం తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ ధ్రువమణ్డలమిత్యర్థః-యత్ర దివో మూర్ధని-వీరవ్రతః దృఢసఙ్కల్పః-భాగవతశ్రేష్ఠ-ఔత్తానపాదిర్ధ్రువః-అస్మత్కులదేవతాయా భగవత - శ్చరణారవిన్దోదకమితి హేతోః-పరమాదరేణ-యాం ధారాం-అను

సంధ్యం-శిరసా-అద్యాపి-బిభర్తీత్యన్వయః - యద్వా-అనుసవనం ప్రతిక్షణం-వర్ధమానో-యో-భగవద్భక్తియోగః-తేన-దృఢమత్యన్తం క్లిద్యమానం ప్రీయమాణం-అన్తఃకరణం - యస్య-అతఏవ-ఔత్కణ్ఠ్యేన-వివశ, మామీలితం చ-య-ల్లోచనయుగళం-తదేవ-కుట్మలౌ-తాభ్యాం-విగళిత-మమలం-బాష్పం -తస్య-కలయాసహ-అభివ్యజ్యమానం-రోమపులకానాం-కులం-యస్య-తథాభూతస్సన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ అత-స్సప్తఋషయ-స్తస్యాః గఙ్గాయాః-ప్రభావాభిజ్ఞాస్సన్తో-నోఽస్మాకంతపస-స్సిద్ధిః ఫలం-ఇయం విష్ణుపదీ సెవైవ- ఏతావతీ-ఇతోఽధికా నాస్తీత్యేవం-మన్వానా-అద్యాపి-సబహుమానం-జటా ఏవ మకుటాని-తై-రుద్వహన్తీత్యన్వయః - తత్ర దృష్టాన్తః- ముముక్షవో ముక్తిమివాగతామితి-తత్ర హేతుః..సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి వాసుదేవే-అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగలాభేనైవ - ఉపేక్షితాః అనాదృతాః- అన్యే-పురుషార్థా అర్థకామాదయః-ఆత్మగతిః కైవల్యం చ - యైస్త ఇతిసప్తర్షివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతోఽనేకసహస్రకోటీనాం-విమానానా-మనీకై స్సంకులేన-దేవయానేన ఆకాశమార్గేణా-వతరన్తీ అధః ప్రస్రవన్తీ - ఇన్దుమణ్డలం-ఆవార్యాప్లావ్య-మేరుమూర్ధన్యస్తే బ్రహ్మసదనే-నిపతతి ❁ ॥౫॥ ❁ తత్ర-చతుర్ధా-విభజ్యమానా-సీతాదిసంజ్ఞా-శ్చతస్రో ధారా-భూత్వా-సీతాదినామభి-రభిధీయమానా - చతుర్దిశం-నదనదీపతిం సముద్రమేవా-భినివిశతి సముద్రే ప్రవిశతి - అభినివిశశ్చేత్యాధారస్యకర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా ❁ ॥ ౬॥ ❁ నామాన్యాహ॥ సీతేతి॥ తత్ర-చతసృణాం ధారాణాం మధ్యే, సీతా ప్రాచీనా ధారా-బ్రహ్మసదనా-

విగళితామలబాష్పకలయాఽభివ్యజ్యమానరోమపులకకులకోఽధునాపి పరమాదరేణ శిరసా బిభర్తి॥ ౩॥ అతస్సప్తఋషయస్తత్ప్రభావాభిజ్ఞా ఇయం ననుతపస ఆత్యన్తికీ సిద్ధిరేతావతీతి భగవతి సర్వాత్మని వాసుదేవేఽనవరతభక్తియోగలాభేనైవోపేక్షితాఽన్యపురుషార్థాత్మగతయో ముక్తిమివాగతాం ముముక్షవ ఇవ సబహుమానమద్యాపి జటాజూటైరుద్వహన్తి ॥౪॥ తతోఽనేకసహస్రకోటివిమానానీకసంకులదేవయానేనావతరన్తీన్దుమణ్డలమావార్య బ్రహ్మసదనే నిపతతి॥౫॥ తత్ర చతుర్ధాభిద్యమానా చతుర్భిర్నామభిశ్చతుర్దిశమభిస్పన్దన్తీ నదనదీపతిమేవాభినివిశతి ❁ సీతాలకనన్దా చక్షుర్భద్రేతి॥ ౬ ॥ సీతా తు బ్రహ్మసదనాత్కేసరాచలాదిగిరిశిఖరేభ్యః కుముదకురరాదిశిఖరాణ్యతీత్యాధోఽధః ప్రస్రవన్తీ గన్ధమాదనమూర్ధసు పతిత్వాఽన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం ప్రాచ్యాం దిశి క్షారసముద్రమభిప్రవిశతి॥ ౭॥ ఏవం మాల్యవచ్ఛిఖరాన్నిష్పతన్తీ తతోఽనుపహతవేగా కేతుమాలమభితశ్చక్షుః ప్రతీచ్యాం దిశి సరిత్పతిమభిప్రవిశతి ॥౮॥ భద్రా చోత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిష్పతన్తీ గిరిశిఖరాద్గిరిశిఖరమతిహాయ శృఙ్గవతః శృఙ్గాదవస్యన్దమానా మానసోత్తరాంస్తు కురూనభిత ఉదీచ్యాం దిశి లవణార్ణవమభిప్రవిశతి॥ ౯ ॥ తథైవాలకనన్దా దక్షిణేన బ్రహ్మసదనాద్బహూని గిరికూటాన్యతిక్రమ్య హేమకూటహేమకూటాన్యతిరభసతర రంహసా లుఠన్తీ భారతమభివర్షం కర్మక్షేత్రం దక్షిణస్యాం దిశి జలధిమనుప్రవిశతి ॥ ౧౦ ॥ అన్యే చ నదా నద్యశ్చ వర్షే వర్షే సన్తి బహుశో మేర్వాదిగిరిదుహితరశ్శతసహస్రశః॥౧౧॥ అత్రాపి జ

కేసరాదిశిఖరేభ్యః - కేసరాచలానాం మేరుసమానోచ్ఛ్రాయత్వాత్ప్రథమం తేషామాదిశిఖరేషు ముఖ్యశృఙ్గేషు పతతి-తత - స్తేభ్యోఽధోఽధః ప్రస్రవన్తీ-గన్ధమాదనస్య మూర్ధ్ని ఉపరిభాగే-పతిత్వా - అన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం భద్రాశ్వవర్షస్య మధ్యే చ స్యన్దమానా - ప్రాచ్యాం దిశి - క్షారసముద్రే - ప్రవిశతి॥ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తథా - చక్షుస్సంజ్ఞా ప్రతీచీ ధారా, మాల్యవచ్ఛిఖరే, నిపత్య - తతోఽధః స్రవన్తీ - అనుపహతః అప్రతిహతో వేగో యస్యాస్సా - కేతుమాలం వర్షం - అభితో - వ్యాప్య కేతుమాలస్య మధ్యే స్రవన్తీత్యర్థః- ప్రతీచ్యాం దిశి - సరితాం పతిం సముద్రం - ప్రవిశతి - ఆధారస్యైవ కర్మత్వవివక్షయాఽత్ర ద్వితీయా, ఏవముత్తరత్రాపి, అభినివిశశ్చేత్యతోఽపసర్గసంఘాతపూర్వత్వస్యైవ వివక్షితత్వాత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తథా చ, భద్రాసంజ్ఞా ధారా-ఉత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిపతన్తీ- గిరిశిఖరాత్కుముదశిఖరా-దుచ్ఛలితా ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తీ-నీలశిఖరం-తత ఉచ్ఛలితా- శ్వేతపర్వతస్యశిఖర-మపహాయ అస్పృష్ట్వైవ శృఙ్గవతః పర్వతస్య - శృఙ్గే - పతిత్వా - తతోఽధస్స్యన్దమానా-ఉత్తరాన్కురూ-నభితో-వ్యాప్య ఉదీచ్యాం దిశి-లవణార్ణవం ప్రవిశతి ❁ ॥౯॥ ❁ తథైవా-లకనన్దాసంజ్ఞా ధారా-మేరౌ- బ్రహ్మసదనాత్ దక్షిణతః-స్రవన్తీ-బహూని శిఖరాణ్య-తిక్రమ్య మధ్యస్థ పర్వతశిఖరాణ్యస్పృష్ట్వైవ- హేమకూటహేమకూటాని హేమకూట హిమవత్పర్వతయోః శృఙ్గాణి - అతిరభసతర రంహసా అస్ఖలిత వేగేన-లుఠన్తీ భిన్దన్తీ-భారతం వర్ష -మభివ్యాప్య-దక్షిణస్యాం దిశి-సముద్ర-మనుప్రవిశతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అన్యే చ-నదా-నద్యశ్చ-అన్యే చ అన్యాశ్చ అన్యే " పుమాన్స్త్రియా " త్యేకశేషః-మేర్వాదిగిరీణాం-దుహితరః- స్తత్ప్రసూతాః-వర్షే వర్షే-శతశస్సన్తి ❁ ॥౧౧॥ ❁ అత్ర జమ్బూద్వీపేఽపి-భారతం వర్షమేవ-కర్మక్షేత్రం-కర్మణాం సుఖదుఃఖనిమిత్తానాం పుణ్యా

పుణ్యరూపకర్మణాం-క్షేత్రమనుష్ఠానస్థానం-వ్యపదిశన్తీత్యుత్తరేణాన్వయః - అన్యానితు-అష్టౌవర్షాణితు-స్వర్గిణాంపుణ్యకర్మణాం-పుణ్యశేషస్యభుక్తావశిష్టస్య-పుణ్యకర్మణాం - ఉపభోగస్థానాని-అతఏవ-భౌమస్వర్గాణీతి-వ్యపదిశన్తి-నతుతానిపుణ్యాపుణ్యకర్మక్షేత్రాణీత్యర్థః-నన్వత్రకేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాంధూమాదినాపితృయానేనపథాచన్ద్రమసంగతానాంతత్రసుఖానుభవక్షీణపుణ్యకర్మణాంపునరత్రాగమనం శ్రుతం "యావత్సంపాతముషిత్వాఽథైతమేవాధ్వానంపునర్నివర్తన్త", ఇతిసంపతన్త్యనేనస్వర్గంలోకమితిసమ్పాతఃకర్మోచ్యతే - శ్రుత్యన్తరంచ "ప్రాప్యాన్తంకర్మణస్తస్య-యత్కించేహకరోత్యయమ్।తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మైలోకాయకర్మణ", ఇతి,పునఃపుణ్యాపుణ్యకర్మానుష్ఠానాయేత్యర్థఃతత్కథంపుణ్యశేషావస్థానం-కథంతరాంతేషాంతద్భోగస్థానత్వం,ఉచ్యతే-తావదవశ్యంభోగావశిష్టానామభుక్తఫలానామకృతప్రాయశ్చిత్తానాంకర్మణాంసద్భావోవక్తవ్యః - అన్యథేహకర్మనిమిత్తస్యజన్మనోఽసంభవాత్పునరవరోహణానుపపత్తేః॥తథాచశ్రూయతే "రమణీయచరణారమణీయాంయోనిమాపద్యేరన్బ్రాహ్మణయోనింక్షత్రియయోనింవైశ్యయోనింవే", తి,స్మృతిరపి "వర్ణాఆశ్రమాశ్చస్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్యకర్మఫలమనుభూయతతోఽతిశేషేణవిశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతవృత్తసుఖమేధసోజన్మప్రతిపద్యన్త", ఇతి,ఏవంచభుక్తావశిష్టేనపుణ్యేనకర్మణాఽతిశయితవిశిష్టభోగార్థంతద్దేశేషూత్పత్తిస్సంభవతీతి ॥౧౨॥ తాన్యష్టౌవర్షాణివర్ణయతి॥యేష్వితియత్రహేతిచగద్యద్వయేన॥ యేష్వష్టసువర్షేషు-పురుషాణాం - త్రేతాయుగసమఃకాలోవర్తతే-సుఖోత్కర్షాత్త్రేతాయుగసామ్యముక్తం-కృతయుగేహిసత్త్వధ్యాననిష్ఠాః ,ద్వాపరాదౌతుదుఃఖబహులాః-కథంభూతానాందేవతుల్యానాం-నాగాయుతబలానాం-పురుషా

మప్యాహుర్ద్వీపే - భారతమేవవర్షంకర్మక్షేత్రమన్యాన్యష్టవర్షాణిస్వర్గిణాంపుణ్యశేషోపభోగస్థానానిభౌమస్వర్గపదానివ్యపదిశన్తి॥ ౧౨ ॥ యేషుపురుషాణామయుతపురుషాయుర్వర్షాణాం దేవకల్పానాంనాగాయుతబలానాం వజ్రసంహననబలవయోమోదప్రముదితమహాసౌరతమిథునవ్యవాయాపవర్గైకవర్షాయుర్ధృతైకగర్భకళత్రాణాం త్రేతాయుగసమఃకాలోవర్తతే॥ ౧౩ ॥ యత్రహదేవపతయస్స్వైస్స్వైర్గణనాయకైర్విహితమహార్హణాస్సర్వర్తుకుసుమస్తబకఫలకిసలయశ్రియానామ్యమానవిటపలతావిటపిభిరుపశుమ్భమానరుచిరకాననాశ్రమాయతనవరగిరిద్రోణీషుతథాచామలజలాశయేషువికచవివిధనవవనరుహామోదముదితరాజహంసజలకుక్కుటకారణ్డవసారసచక్రవాకాదిభిర్మధుకరనికరాకృతిభిరుపకూజితేషుజలక్రీడాదిభిర్విచిత్రవినోదైస్సులలితసురసున్దరీణాం కామకలిలవిలాసహాసావలోకాకృష్టమనోదృష్టయస్స్వైరంవిహరన్తి॥ ౧౪ ॥ నవస్వపివర్షేషుభగవాన్నారాయణోమహాపురుషేణసేవ్యమానఃపు

ణాం - అయుతంపురుషమానేనఆయుర్వర్షాణియేషాం-వజ్రదృఢం-సంహననంశరీరం-యస్మిన్-బలవయోమోదాః-తైః-ప్రముదితాని-యానిమహాన్తి సౌరతాని-యేషాంతానిమిథునాని-తేషాంవ్యవాయాపవర్గేసంభోగావసానే - ఏకవర్షావశిష్టేఆయుషి-ధృతఏకోగర్భో యైస్తాదృశానికళత్రాణియేషాం-తేషామ్ ॥౧౩॥ యత్రవర్షేషు-దేవపతయఃదేవశ్రేష్ఠాః-స్వైస్స్వైః-సేవకగణానాంనాయకైః - విహితమహార్హణాఃకృతమహోపచారాస్సన్తఃస్వైరంవిహరన్తీత్యన్వయః-ఏతేషుస్థానేషు-సర్వేష్వృతుషు-కుసుమస్తబకాదీనాం - శ్రియాసమృద్ధ్యా-అత్యన్తంనమ్యమానాఃప్రహ్వీభూతాః-విటపాఃశాఖా-లతాశ్చ-యేషాంతైః - విటపిభిర్వృక్షైః-ఉపశోభమానాని-రుచిరాణి-కాననాని-యేషు,తేష్వాశ్రమాయనేషుగిరిద్రోణీషుచగిర్యన్తరాళభూమిషుచ-తథా , ఽమలేషు-జలాశయేషుచ-వికచాని-వివిధాని-నవాని-వనరుహాణినీరజాని-తేషా-మామోదేన - ప్రముదితైః , రాజహంసాదిభిః-మధుకరనికరాణాంచా-కృతిభిఃజాతివిశేషైః-ఉపకూజితేషుసత్సు-తేషుజలక్రీడాయాం-యే-వివిధా-వినోదాః-తైః - స్సులలితానాం-సురసున్దరీణాంసురస్త్రీణాం కామేన-కలిలైః తైః-విలాసాదిభిః-ఆకృష్టం,మనో-దృష్టిశ్చ-ఏషాంతే,ఏవంభూతావిహరన్తీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఇలావృతాదిషునవస్వపివర్షేషు-భగవాన్నారాయణః-మహాపురుషేణతత్తద్వర్షపతినా-సేవ్యమానః-పురుషాణాంతత్తద్వర్షస్థపురుషాణాం-తదనుగ్రహాయవక్ష్యమాణానుగ్రహాయ-పురుషాననుగ్రహీతుం - ఆత్మతత్త్వవ్యూహేన-ఆత్మనావిగతఃఊహస్తర్కః-వ్యూహః-ఆత్మతత్త్వస్యజీవతత్త్వస్య - వ్యూహోయస్మిన్,తేన-జీవైర్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వేనచిన్తయితుమశక్యేనాత్మనేత్యర్థః-యద్వా-ఆత్మనఃస్వాత్మన, స్తత్త్వం-తస్యభావస్తత్త్వంకల్యాణగుణాః-తేషాం-వ్యూహఃసమూహో-యస్య-తేనాత్మనాసమగ్రకల్యాణగుణవిశిష్టేనాత్మనేత్యర్థః-నత్వాత్మతత్త్వవ్యూహేనసంకర్షణాదిరూపేణేత్యర్థః-హరివర్షాదిషు-

పాస్యానాంనరహర్యాదిరూపాణాంవిభవత్వేనవ్యూహత్వాభావాన్నవస్వపివర్షేష్విత్యనేనసహవిరోధాపత్తిః - సంనిధీయతే-సంనిహితోభవతీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తత్రతత్రఇలావృతాదిషుక్రమేణోపాస్యమానంరూపంతదుపాసకంచాహ ॥ ఇలావృతేఇత్యాదినా॥ఇలావృతేవర్షే, భగవాన్-భవోరుద్రః- ఏకఏవ-పురుషో-వసతి-నాపరఃపురుషస్తత్రనివసతి-తత్రహేతు-భవాన్యాః - శాపరూపం-యన్నిమిత్తంస్త్రీత్వనిమిత్తంత - జ్ఞానాతీతితథా-భవాన్యాశ్శాపనిమిత్తజ్ఞో-పరఃపురుషస్తత్రప్రవిశతియదిశాపమజానన్నపి తత్రప్రవిశతి-తర్హి స్త్రీత్వమాప్నోతీత్యాహ ॥ యత్ప్రివిష్టస్యయత్రైలావృతేప్రవిష్టస్య-స్త్రీభావ- ఆపద్యతే-త- త్తత్రప్రవిష్టస్యస్త్రీత్వనిమిత్తంశాపరూపం-పశ్చాన్నవమెస్కన్దే-వక్ష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర-భవానిరుచారిణీ, నాథాస్వామినీఈశ్వరీ-యేషాం తైఃస్త్రీణా-మర్బుదసహస్రైః - ఉపరుధ్యమానఃసేవ్యమానః-భవోరుద్రః-భవానీనాథఇతిపృథక్పదంభవవిశేషణంవా - నేనభవానీసాహిత్యంవివక్షితం - ఆత్మనఃస్వస్య-ప్రకృతింకారణభూతాం - చతుర్మూర్తేర్వాసుదేవాదిరూపేణావస్థితస్య -భగవతో-మహాపురుషస్యపరమపురుషస్య, సంకర్షణసంజ్ఞాం-తురీయాంచతుర్థీం - మూర్తిం రూపమిత్యర్థః - వాసుదేవప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసఙ్కర్షణక్రమవివక్షయాతురీయామిత్యుక్తం-క్రమానాదరణాత్-తామసీంతమసో౽ధిష్ఠాత్రీం - తమశ్శబ్దేనాత్రప్రధానంవివక్షితం ,, తమఆసీత్తమసాగూఢమగ్రేప్రకేతం, అవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయత ,, ఇతిశ్రుతిప్రయోగాత్ - జ్ఞానావరణత్వాచ్చతమసోనియన్త్రీమిత్యర్థః-ఆత్మనిచిత్తే-సమాధిరేవ-రూపమాకారో-యస్య-తేన, ఉపాయేనేతిశేషః - సన్నిధాప్యసాక్షాత్కృత్య-ఏతద్వక్ష్యమాణం-మన్త్రాత్మకంవాక్య-మనుగృణన్జపన్, ఉపధావతిస్తౌతి-భజఇత్యాదిభిరిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ జప్యంమన్త్రమాహ॥ఓంనమఇతి ॥ ఓమితిబ్రహ్మణోనిర్దేశః ,, ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత ,, ఇతివచనాత్ ॥ స్వవ్యతిరిక్తంచిదచిదాత్మకంసర్వంజగత్-నిత్యవిభూతించ-స్వశేషతయాస్వభావేనైవస్వీకృతవతేఇత్యర్థః ॥ భగవతఇత్యనేనపూర్ణషాడ్గు

రుషాణాంపదమనుగ్రహాయాత్మతత్త్వవ్యూహేనాత్మనా౽ద్యాపిసన్నిధీయతే ॥ ౧౫ ॥ ఇలావృతేతుభగవాన్భవఏకఏవపుమాన్నహ్యన్యస్తత్రాపరఃప్రవిశతిభవాన్యాశ్శాపనిమిత్తో౽నభిజ్ఞోయత్రప్రవిశ్యకశ్చనసానుచరస్త్రీస్వభావంగతస్తత్పశ్చాద్వక్ష్యామః ॥ ౧౬ ॥ భవానీనాథస్త్రీగణార్బుదసహస్రైరవరుధ్యమానో భగవతశ్చతుర్మూర్తేర్మహాపురుషస్య తురీయాంతామసీంమూర్తింప్రకృతిమాత్మనస్సంకర్షణసంజ్ఞామాత్మసమాధిరూపేణాసంనిధాప్యైతదభిగృణన్భవఉపధావతి ॥ ౧౭ ॥ శఙ్కరఉవాచ॥ఓంనమోభగవతే మహాపురుషాయవాసుదేవాయసర్వగుణసంఖ్యానాయానన్తాయావ్యక్తాయనమఇతి ॥ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ భజేభ

గ్యంవివక్షితం-మహాపురుషాయేత్యనేననిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలత్వమభిప్రేతం - మహాపురుషశబ్దస్య ,, వేదాహమేతంపురుషంమహాన్తం ,, మితిపురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్-తత్రచ ,, తస్మాద్విరాడజాయతే ,, త్యాదినకృత్స్నజగత్కారణత్వప్రతిపాదనాత్ ,, అద్భ్యస్సంభూతఇత్యనువాకో ప్యత్రప్రత్యభిజ్ఞాయతే ,, తత్రాపి మహాపురుషశబ్దశ్రవణాత్ ,,అద్భ్యస్సంభూత ,, ఇత్యనువాకస్య ,, హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ,,ఇత్యనేనాష్టర్చేనసహ ,,అద్భ్యస్సంభూతో హిరణ్యగర్భఇత్యష్టా ,, వితైకవాక్యత్వప్రతిపాదనాత్ హిరణ్యగర్భాదికారణత్వప్రతిపాదనచ్ఛాయానుకారిణామపి వైదికవాక్యానాం మహాపురుషపరత్వమవగతం , సర్వగుణానాం, చేతనాచేతనయోరసంభావితానాంజగత్కారణత్వోపయికానాం ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాం ఆశ్రితకార్యాపాదకానాం సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యజ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదీనాం - సంఖ్యానంకథనం ,శ్రుతిగణేన-యస్మిన్-తస్మై-అనేన ,, సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తీ ,, తి - శ్రుత్యర్థోవివక్షితః , సర్వగుణసంఖ్యానం చనపరిచ్ఛిన్నత్వేనక్రియతే , అపిత్వానన్త్యేన , స్వరూపతోగుణతశ్చానన్త్యా - దిత్యభిప్రాయేణానన్తాయేత్యుక్తం - అనేనఉపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదికంవివక్షితం - ఏవంభూతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయస్తదుపాసనంతచ్ఛరణవరణంవా , నాన్య ఇతిపురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞానాదేవస్మారితః . తత్రతమేవంవిద్వానమృతఇహభవతినాన్యఃపన్థా ,, ఇతివేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్ - తదేవశబ్దతోవ్యఞ్జయన్నాహ॥ అవ్యక్తాయేతి ॥ వ్యక్తైరిన్ద్రియాదిభిరన్యజ్యతేనగృహ్యతఇత్యవ్యక్తః ,, నచక్షుషాగృహ్యతేనాపివాచా ,, త్యాదిశ్రుత్యర్థో౽త్రానుసంధేయః॥ఏవంభూతాయనమః నతిః-నమస్కారో౽త్రతత్పూర్వకోపాసనోపలక్షకః - తదేవనమఃపదక్షిణోపాయఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తత్స్తుతిరూపాన్శ్లోకానాహ॥భజేఇత్యాదినా॥ఈశ్వరంత్వాంభజఇత్యన్వయః॥ తంవిశినష్టి॥భజన్యారణపాదపఙ్కజం, భజన్యంభజనీయంఉపాస్యం-అరణంప్రాప్యం, పాదపఙ్కజం , యస్య, అనియ

రఈకారలోప ఆర్షః-భజస్వేతి పృథక్పదం సంబుధ్యన్తం వా ॥ యద్వా భజనం కుర్వాణో భజనః - భజనశబ్దాదాచారార్థే క్విప్ సాధనా
త్తత్కరోతీతి ణ్యన్తాత్కర్తరి ల్యుట్ క్విప్ , తాన్ భాతీతి ప్రాప్నోతి తేషాం సన్నిహితం భవతీతి భజన్యః మితి వ్యుత్పా
ద్యతే-భజన్యశబ్దేనా న్తర్భావితణ్యర్థాదుపపద ఆతో నుపసర్గే కః-టిలోపస్య స్థానివత్త్వాన్న నలోపః-కృత్స్నస్య సమగ్రస్యైశ్వర్యా
దిషట్కస్య-పరం కేవలం, పరాయణమాశ్రయం-భక్తేషు, అలం అత్యర్థం-భావితం ప్రకటితం, భూతభావనం- భూతాని
భావయతీతి తద్వ్యత్యయేన-తద్భూతభావనం, నిఖిలభూతకారణం, స్వస్వరూపం, మనసైత్యర్థః-యద్వా, భూతభావనం
భూతానాం అభ్యుదయహేతుం - భక్తేషు భవాపహం - భక్తానాం భవనాశనమిత్యర్థః భవభావనం సంసారస్య ప్రవర్త
కం, స్వసంకల్పాయత్తజీవసంబన్ధిబన్ధమోక్షమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవముపాస్యత్వప్రాప్యత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభ్యు
దయహేతుత్వబన్ధమోక్షకారణత్వాదిభిరన్యైశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం- తదేవవైధర్మ్యదృష్టాన్తేన విశదయతి ॥ నయ
స్యేతి ॥ యస్య, నిరీక్షతః సర్వం స్వతః పశ్యతః, ఈశ ఇతిషష్ఠ్యన్తం-ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-దృష్టిః జ్ఞానం , మాయాగుణచిత్తవృ
త్తిభిః ప్రకృతిగుణకార్యరాగద్వేషాదిచిత్తవృత్తిభిః, అణ్వప్యల్పమపి - నాజ్యతే నానువిధ్యతే-అజితమన్యు రంహసాం అజి
తక్రోధవేగానాం, నః అస్మాకం- యథేతి వైధర్మ్యదృష్టాన్తః, ఈశే ఇతి పాఠే , ఈశ్ ఈశనం నియమనం తస్మై నిరీక్షత ఇత్య
న్వయః-తమేవం భూతం-భగవన్తం ఆత్మనః ఇన్ద్రియాణి దేహాన్వా, తదుపలక్షిత సంసారం-జిగీషుః జేతుమిచ్ఛుః - కో నాను
ప్రమాన్, నానుమన్యేత నాద్రియేత ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రాగద్వేషాదిభిశ్చిత్తవృత్తిభిర్దృష్టిర్నాజ్యత ఇత్యుక్తం-తత్కథం తాను
సత్వేన ప్రతీయమానస్య రాగాద్యననురాగ ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ అసద్దృశ ఇతి ॥ అసద్దృశః అపరమార్థదృష్టేః-అసతి దేహే

జన్యాగణపాదపఙ్కజం భగస్య కృత్స్నస్య పరం పరాయణమ్ । భక్తేష్వలంభావితభూతభావనం భవాప
హం త్వాం భవభావమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ నయస్య మాయాగుణచిత్తవృత్తిభిర్నిరీక్షతో హ్యణ్వపి దృష్టిరజ్యతే
❁ ఈశే యథా నోఽజితమన్యురంహసాం కస్తం న మన్యేత జిగీషురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ అసద్దృశో యః ప్రతిభాతి
మాయయా క్షీబేవ మధ్వాసవతామ్రలోచనః । ననాగవధ్వోఽర్హణ ఈశిరే * హ్రియా యత్పాదయోః స్పర్శ
నధర్షితేన్ద్రియాః ॥ ౨౧ ॥ యమాహురస్య స్థితిజన్మ సంయమం త్రిభిర్విహీనం యమనన్తమృషయః । న వేద సి
ద్ధార్థమివ క్వచిత్ స్థితం భూమణ్డలం మూర్ధసహస్రధామసు ॥ ౨౨ ॥ యస్యాద్య ఆసీద్గుణవిగ్రహో మహాన్వి

దృష్టిగాత్రాభిమానో యస్యేతి వా-తస్య జనస్య - మాయయా అవిద్యయా అజ్ఞానేన, మధ్వాసవః మాదక ఆసవో మద్యం-తేన
మధ్వాసవాభ్యాం వా, తామ్రే అరక్తే లోచనే యస్య, తథాభూతో, యః క్షీబః మత్తః, స ఇవ , ప్రతిభాతి, యో భవాన్ క్షీబేవే
త్యత్ర సన్ధిరార్షః, పరమార్థతస్తు , శుద్ధసత్వతయా అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మవశ్య కల్యాణవిగ్రహ ఇత్యర్థః- అత ఏవ
నాగవధ్వః నాగానాం స్త్రియః నాగకన్యకాః, యస్య తవ, పాదయోః, స్పర్శనేన-ధర్షితం వ్యాకులితం, ఇన్ద్రియం మనో, యా
సాం తాః , కామపరవశా వయం రాగాది ప్రతిభటశుద్ధసత్వమూర్తేః పాదౌ కథం స్పృష్టం ప్రభవామ ఇతి ధర్షితేన్ద్రియా
స్సత్యః, అర్హణం పూజాం నేశిరే న సమర్థా బభూవుః, నిశ్శఙ్కం కర్తుమితిశేషః , ఏవం భూతం కో న మన్యేతేతి పూర్వేణాన్వ
యః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పునరైశ్వర్యమేవ వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ యమితి ॥ అస్య చిదచిన్మిశ్రస్య జగతః , స్థితిజన్మసంయమం స్థిత్యుత్ప
త్తి సంహారకారణం - ఋషయో వేదాన్తాః , యమాహుః , ఋషయ ఇతి దీర్ఘ ఆర్షః-కారణత్వేపి , త్రిభిర్గుణై
స్సత్వాదిభిర్విహీనం త్రైగుణ్యాపరవశం , అనన్తం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛిన్నం,
మాహుః ‟ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం - అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం , సత్యం జ్ఞానమనన్తం,,
మిత్యాదయశ్శ్రుతయో ఽత్ర ఋషిశబ్దవివక్షితాః - అనన్తత్వమేవాహ ॥ యో - మూర్ధభూతాని , సహస్రసం
ఖ్యాకాని , ధామాని ఫణరూపాణి , తేషు మధ్యే - క్వచిత్ సిద్ధార్థమివ సర్షపమివ స్థితం - భూమణ్డలం - న వేద
న జానాతి భారత్వేన నానుసన్ధత్తే-యచ్ఛబ్దానాం కస్త్వం న మన్యేతేతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ యస్యేతి ॥ అపాదా
నస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ యస్మాన్మహాన్ శరీరేషు మహత్తత్త్వాభిమానీ , విజ్ఞానధిష్ణ్యః జగత్సృష్ట్యాద్యుపయుక్త
జ్ఞానాశ్రయః , గుణవిగ్రహః రజః ప్రచురవిగ్రహః ఆద్యః రుద్రాద్యపేక్షయా ఆదౌ భవః- భగవాన్ అజో బ్రహ్మా- ఆసీత్ యత్సం

౨౦॥ శ్లో॥ ❁ పా॥ ఈశే.

భవతః యస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్సంభవోఽహం రుద్రః, కిమర్థం - త్రివృతా త్రిధాహంకారేణ, అన్య వచనేనవపలితి జత్ ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారప్రవృత్త్యర్థం, జాతోఽహమిత్యన్వయః-స్వతేజసా స్వస్య సంకర్షణమూర్తేస్తేజసా - స్వదత్తేనాహంకారప్రవర్తనోపయుక్తేన జ్ఞానేన - వైకారికం సాత్త్వికం తామసం భూతాదిం - ఐన్ద్రియం, రాజసం - సృజే దేవాదిదేహేషు త్రివిధాఽహంకారం ప్రవర్తయామీత్యర్థః ॥౨౩॥ ఏత ఇతి ॥ మహాన్ మహత్తత్త్వం - అహం అహంకారః తస్య త్రిధా భేదమాహ ॥ వైకృతతామసైన్ద్రియాః - సాత్త్వికోఽహంకారో వైకృతః తామసో భూతాదిః, ఐన్ద్రియో రాజసః - సర్వే బ్రహ్మాదయో వయం, యస్య మహాత్మనో భగవతః - వశే, సూత్రే రజ్జ్వాం, యన్త్రితాః బద్ధాః, శకున్తాః పక్షిణ ఇవ స్థితాః సన్తః - యస్య భగవతో, అనుగ్రహాత్, ఇదం బ్రహ్మాణ్డం - సదన్తర్వర్తి సృజ్యజాతం చ సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం - యథాయథం - సృజామః ॥౨౪॥ ఏవం సర్వజగత్కారణత్వ సత్యజ్ఞానానన్తత్వ సర్వాన్తరాత్మత్వానన్యాధిపతిత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తుత్వా "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః - సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతుః" ఇతి సంసారమోక్షహేతుత్వేన స్తువన్నమస్కరోతి ॥ యన్నిర్మితామితి ॥ యేన భగవతా - నిర్మితాం, కర్మపర్వణీం కర్మాఖ్యగ్రన్థిమతీం, మాయాం ప్రకృతిం, అయం, గుణసర్గేణ గుణపరిణామాత్మకదేహేన్ద్రియాదిసమ్బన్ధేన, మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితో బ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రత్వాదిభ్రమయుక్తో జనో జననమరణాదిసాంసారికధర్మభాగ్జీవః - న వేద మాయాస్వరూపమేవ న వేద, కిం తన్నిస్తరణోపాయం న వేదేతి వక్తవ్యమిత్యాహ, నిస్తారణయోగం మాయానిస్తరణోపాయం, అఞ్జసా సుఖేన - న వేద - తస్మై, తద్విలయోదయాత్మనే, తద్విలయః ప్రకృతిసమ్బన్ధవిలయః - తదుదయః ప్రకృతిసమ్బన్ధః తదుభయాపాదనోపయుక్త, ఆత్మా జ్ఞానం, యస్య, తస్మై నమ ఇతి ॥౨౫॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా

జ్ఞానధిష్ణ్యో భగవానజః కిల । యత్సంభవోఽహం త్రివృతా స్వతేజసా వైకారికం తామసమైన్ద్రియం సృజే ॥ ౨౩ ॥ ఏతే వయం యస్య వశే మహాత్మనః స్థితాః శకున్తా ఇవ సూత్రయన్త్రితాః । మహానహం వైకృతతామసైన్ద్రియాః సృజామ సర్వే యదనుగ్రహాదిదమ్ ॥ ౨౪ ॥ యన్నిర్మితాం కర్హ్యపి కర్మపర్వణీం మాయాం జనోఽయం గుణసర్గమోహితః । న వేద నిస్తారణయోగమఞ్జసా తస్మై నమస్తే విలయోదయాత్మనే ॥ ౨౫ ॥ *******

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ తథా చ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతస్తత్కులపతయః పురుషా భద్రాశ్వవర్షే సాక్షాద్భగవతో వాసుదేవస్య ప్రియాం తనుం ధర్మమయీం హయశీర్షాభిధానాం పరమేణ సమాధినా సన్నిధాప్యేదమభిగృణన్త ఉపధావన్తి ॥ ౧ ॥ భద్రశ్రవస ఊచుః ॥ ఓం నమో భగవతే ధర్మాయాత్మవిశోధనాయ నమ ఇ

యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ************************

ఏవమిలావృతే ఉపాస్యం రూపముపాసకముపాసనాప్రకారం చాభిధాయ - అథ భద్రాశ్వవర్షాదిషు తానాహాధ్యాయద్వయేన ॥ తథా చేతి ॥ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతో - భద్రాశ్వవర్షాధిపతిః - తస్య - కులపతయః కులశ్రేష్ఠాః సేవకముఖ్యాః ఉపాసకముఖ్యాశ్చ - భద్రశ్రవసః పురుషాః - భద్రాశ్వవర్షే మేరోః పూర్వస్మిన్ - సాక్షాద్భగవతో - వాసుదేవస్య సాక్షాచ్ఛబ్దః "యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ" ఇత్యాదౌ బ్రహ్మశబ్దస్యేవ భగవచ్ఛబ్దస్యాపౌపచారిక్యేన ప్రవృత్తినిమిత్తవత్త్వసూచనార్థః - ప్రియామితి వాస్తవకథనం, న తు రామకృష్ణాదితనుభ్యోఽస్యా హయశీర్షాభిధానాయాం ప్రీత్యతిశయద్యోతనార్థం - ధర్మమయీం యజ్ఞోపాసనాదిధర్మావేదకవేదప్రచురామిత్యర్థః, ఈదృశం ధర్మమయత్వం రామాదిష్వన్యవిశిష్టం తథాపి ప్రాధాన్యేన విస్రస్తవేదాహరణతదుపదేశార్థత్వాదస్యాస్తన్వాః ధర్మమయీమిత్యుక్తం - హయగ్రీవాఖ్యాం తనుం - పరమేణ సాక్షాత్కారపర్యన్తకాష్ఠాంగతేన - సమాధినా - సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య - ఇదం వక్ష్యమాణమన్త్రవచః, అభిగృణన్తో జపన్తః - ఉపధావన్తి వక్ష్యమాణశ్లోకైః స్తువన్తి ॥౧॥ ఓంకారార్థః పూర్వవత్ - భగవచ్ఛబ్దార్థశ్చ - ధర్మాయ పూర్వోత్తరభాగాత్మకవేదాదిప్రమేయో ధర్మః, తత్ర పూర్వభాగస్యారాధ్యస్వరూపారాధనప్రకారావేదకత్వేన ఆరాధ్యతాత్పర్యకత్వాత్ "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః। తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనం" మిత్యుక్తేర్గీత్యా భగవత ఏవ పూర్వభాగప్రమేయత్వం - ఉత్తరభాగప్రమేయత్వం తు స్పష్టమేవేతి ధర్మాయేత్యస్య పూర్వోత్తరభాగప్రమేయాయేత్యర్థః, ఆత్మవిశోధనాయ - ఆత్మా అన్తఃకరణం - జీవో వా విశోధ్యతే యేన స ఆత్మవిశోధనస్తస్మై యత్ప్రసాదాదన్తఃకరణం జీవో వా - విశుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభవరూపాం, ప్రకృతిసమ్బన్ధరాహిత్యద్వారా బ్రహ్మప్రాప్తి

రూపాం ముక్తిం చ ప్రాప్నోతి, స తథోచ్యతే - అత్ర ధర్మాత్మేత్యనేన ప్రాపకత్వాపరపర్యాయముపాయత్వముచ్యతే, ఆత్మవిశోధనాత్మేత్యనేన ప్రాప్యత్వముక్తం, భగవచ్ఛబ్దేన తదుభయోపయుక్తగుణవత్త్వం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ ॥ అహో ఇతి ॥ తావద్భగవన్మాయాయా దురత్యయత్వద్యోతనాయ విస్మయమానా ఆహుః - ఘ్నన్తం మృత్యుం, పిత్రాది దృష్ట్వాపి నైనా - యం జనో - మిషన్ ఉన్మిషన్ పశ్యన్నపి - న పశ్యతి - నాత్మనోఽనుసన్ధత్తే - ఇత్యేతద్భగవద్విచేష్టితం భగవన్మాయావైభవరూపమేతచ్చ - అహో విచిత్రం విస్మయనీయం - అహో విచిత్రమితి నిపాతసంఘాత ఆశ్చర్యద్యోతకః - కథంభూతో న పశ్యతి పుత్రం, పితరం చ - మృతం, నిర్హృత్య దగ్ధ్వా - స్వయం తదుపార్జితైః - ఋజీవిషుః జీవితుమిచ్ఛుః - కిమర్థం - అసత్ శబ్దాదివిషయసుఖం సేవితుం - కిం కుర్వన్, యర్హి యదా - వికర్మ విరుద్ధం కర్మ పాపం ధ్యాయన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ న స్వవిద్వాన్న పశ్యతి కిమత్ర చిత్రమత ఆహ ॥ వదన్తీతి ॥ కవయః అధీతవేదాన్తవిద్యాః, విశ్వం జగత్, నశ్వరం - కేవలం - వదన్తి న - త్వనుసన్దధతే, న న్వాత్మయాథాత్మ్యవిదోఽనుసన్దధత ఏవ తత్రాహుః ॥ అధ్యాత్మవిదః అధీతవేదాన్తవిద్యాః విపశ్చితః ఉపాసితస్వాత్మపరమాత్మానః, యద్యపీదం విశ్వం నశ్వరం పశ్యన్తి - తథాపి హే అజ తవ - మాయయా - ముహ్యన్తి మోహం ప్రాప్నువన్తి, విపశ్చితామపి పుత్రమరణాదినిమిత్తశోకదర్శనాదితి భావః - అత - ఇదం కృత్యం భగవద్విచేష్టితం, సువిస్మయం విస్మయనీయం - ఈదృశమోహనివృత్తయే కేవలం త్వాం ప్రపత్స్య ఇత్యాహుః - అజం జన్మమరణాదిసాంసారికధర్మప్రతిభటం - త్వాం, నతోఽస్మి - కర్తరి క్తః - నమస్కృతవానస్మి - ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నను కియదేతచ్చిత్రం యజ్జీవమోహానానుకూలమాయాప్రేరణమితి తతోఽప్యేతద్విచిత్రతరమకర్తుర్మమ విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వమస్తి తచ్చాబన్ధకం చేత్యత్రాహుః ॥ విశ్వోద్భవేతి ॥ అకర్తుః, "చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః । తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్యకర్తారమవ్యయ" మిత్యుక్తరీత్యా చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యాదివ్యవస్థయాఽవస్థితవిచిత్రజగత్సృష్ట్యా

తి ॥ ౨ ॥ శ్లో ॥ అహో విచిత్రం భగవద్విచేష్టితం ఘ్నన్తం జనోఽయం హి మిషన్న పశ్యతి । ధ్యాయన్నసద్యర్హి వికర్మ సేవితుం నిర్హృత్య పుత్రం పితరం జిజీవిషుః ॥ ౩ ॥ వదన్తి విశ్వం కవయస్స్మ నశ్వరం పశ్యన్తి చాధ్యాత్మవిదో విపశ్చితః । తథాపి ముహ్యన్తి తవాజ మాయయా సువిస్మయం కృత్యమజం నతోఽస్మి తమ్ ॥ ౪ ॥ విశ్వోద్భవస్థాననిరోధకర్మ తే హ్యకర్తురఙ్గీకృతమప్య ❁ పావృతః । యుక్తం న చిత్రం త్వయి కార్యకారణే సర్వాత్మని ❁ వ్యతిరిక్తే

దికర్తృత్వేఽపి తత్తత్కర్మాయత్తదేవాదివైచిత్ర్యకర్తు - స్తే తవ కర్తరి షష్ఠీయం - త్వయేత్యర్థః - విశ్వస్య జగతః - ఉద్భవస్థాననిరోధకర్మ - సృష్టిస్థితిప్రళయరూపం కర్మ - అఙ్గీకృతం స్వీకృతమితి, యుక్తం - యుక్తమేవ న తు త్వయి విచిత్రం - జీవస్యేవ న బన్ధకమిత్యభిప్రాయః కుతః - యత - స్త్వ - మపావృతః - కదాచిదపి పుణ్యపాపాఖ్యకర్మణాజ్ఞానసంకోచరహితః - జీవానాం తు, "అనృతేన హి ప్రత్యూఢాః - తేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధాన" మితి కర్మాఖ్యావిద్యయాజ్ఞానసంకోచరూపావరణసద్భావాదవిద్యావృత్తైర్జ్ఞానైరనుష్ఠితానాం పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణాం కర్మణాం సుఖదుఃఖాదిజననద్వారా బన్ధకత్వం యుక్తం - తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సార్వజ్ఞ్యాదిగుణవిశిష్టస్య జగదుదయవిభవలయలీలస్య న విశ్వసృష్ట్యాదికర్మ బన్ధకమిత్యభిప్రాయః - అపావృత్ అపగతావరణః - అవిద్యాకృతావరణప్రతిభట - స్తస్య అపావృత స్తవేతి షష్ఠ్యన్తత్వేన వా వ్యాఖ్యేయం - అపావృతమితి పాఠే - విశ్వోద్భవాదికర్మాఙ్గీకృతమప్యపావృతం - అనావారకం - తిరోధానద్వారా న బన్ధకమితి యుక్తం జీవస్యేవేత్యర్థః - ఆవరణద్వారా వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయాపాదకం నేతి వేత్యర్థః - కుతో మమ విశ్వోద్భవాదికర్మానావారకం - తత్రాహ ॥ కార్యకారణే కార్యకారణరూపే - స్థూలసూక్ష్మావస్థచిదచిద్వస్తుశరీరకత్వేన తద్రూప ఇత్యర్థః - కార్యకారణరూపత్వం చ న తాదాత్మ్యనిబన్ధనం కింతు, ఆత్మా దేవో జాత ఇత్యాదివత్తదన్తరాత్మత్వప్రయుక్తమిత్యాశయేన సర్వాత్మనీత్యుక్తం, ఏవంభూతేఽపి - వస్తుతః, న హి కర్తృత్వమాత్రేణ కర్మణో బన్ధకత్వం అపి తు కర్మాయత్తకర్తృత్వేన - అన్యథా ముక్తానామపి జక్షణాదికర్తృత్వస్య బన్ధకత్వాపత్తేః - వ్యతిరిక్తే సాక్షాత్కార్యత్వకారణత్వోభయావస్థాన్వయరహితే, త్వయి - వస్తుతః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వివిక్తస్వరూపతః - అయం భావః - యద్యపి విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వేన విశ్వోపాదానత్వేన చ విశ్వగతవికారాశ్రయత్వాద్విశ్వోద్భవాదికర్మ తవ బన్ధకమితి సంభావ్యతే - తథాపి, విశ్వోద్భవాదికర్మణో లీలారూపత్వేన కర్మాయత్తత్వాభావాత్స్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారాశ్రయప్రకృతిపురుషశరీరస్యైవ కార్యకారణోభయావస్థాశ్రయత్వాత్స్వద్వారకావస్థాశ్రయత్వే ఽ

పిసాఞ్ఛాదవస్థాశ్రయత్వాభావాచ్చ నవిశ్వోద్భవాదికర్మ బన్ధకం , యథాజీవస్యశరీరాధిష్ఠాతృత్వమాత్రేణశరీరగతకా ఖ్యారయావనాద్యనాశ్రయత్వమితి *॥౫॥ *ఏవం వివిధవిచిత్రశక్తిమత్త్వేనభగవన్తం స్తుత్వా,అథైతదవతారప్రయో జనమాంవిఘ్నకుర్వన్తోనమస్కుర్వన్తి॥ వేదానితి ॥ యుగాన్తే - కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయే- తమసాదైత్యరూపేణ-తిరస్కృ తాన్ అపనీతాన్-వేదాన్-నృతురఙ్గవిగ్రహః , నాచతురఙ్గశ్చనృతురఙ్గా-విగ్రహోయస్యసః-నృతురఙ్గవిగ్రహః-హయ శిరోమూర్తి-ర్యోభవాన్-అభియాచతే-కవయేచతుర్ముఖాయ - ప్రత్యాదదే ప్రత్యర్పితవాన్-తస్మై-తే-అవితథేహితాయఅ మోఘచేష్టాయ-నమః *॥౬॥ *అథహరివర్షేమెరోర్దక్షిణేదేశ ఉపాస్యోపాసకోపాసనాప్రకారానాహ॥హరివర్షే చేతి॥న రహరిరూపేణనృసింహరూపేణ - నైససన్నిహితోభవతి - తన్నృసింహరూపాపరిగ్రహనిమిత్తం-ముత్తరత్రసప్తమస్క న్ధే-వక్ష్యామః *॥౭॥ *తత్ప్రియతమం రూపం-ప్రహ్లాద - స్తద్వర్షపురుషైస్సహ-అవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన-అవ్య వధానఃఅవిచ్ఛిన్నఃవిఘ్నానుపహతః - అనన్యః - నవిద్యతేఅన్యత్ఫలంయస్యసోఽనన్యః-ప్రయోజనాన్తరరహితః-తేన-భ క్తియోగేన-ఉపాస్తేఆరాధయతీత్యర్థః॥ ప్రహ్లాదంవిశినష్టి-మహాపురుషోభగవాన్-తస్య-యేగుణా-స్తేషాం-భాజనంఆ శ్రియః-భగవద్గుణసమానగుణకఇత్యర్థః-మహాభాగవతోభాగవతశ్రేష్ఠః-దైత్యానాందానవానాంచ-యత్కులం-తత్ప విత్రీక్రియతేఅనేనేతి-దైత్యదానవకులతీర్థీకరణం - ఏవంభూతం-శీలం-ఆచరితం,శీలరూపఆచారోయస్య-యద్వా,ఉక్త విధంశీలంసద్వృత్తిఃశౌచాచమనసంధ్యాదిరూపా - ఆచరితంఆచారోయజ్ఞదానహోమాదిరూపశ్చ,యస్యఇదంవక్ష్య మాణం-ఉదాహరన్తిజపన్తి*॥౮॥ *ఇదమానిర్దిష్టమేవాహ॥ఓమితి॥ ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థౌపూర్వవత్-తేజసామపితేజసే

చవ స్తుతః ॥ ౫ ॥ వేదాన్యుగాన్తేతమసాతిరస్కృతాన్రసాతలాద్యోనృతురఙ్గవిగ్రహః ।ప్రత్యాదదే వై కవ
యేఽభియాచతేతస్మైనమస్తేఽవితథేహితాయ*॥౬॥హరివర్షే చాపిభగవాన్నరహరిరూపేణాస్తే।తద్రూ
పగ్రహణనిమిత్తముత్తరత్రాభిధాస్యామః॥౭ ॥ గ॥తద్దయితంరూపంమహాపురుషగుణభాజనంమహాభాగ
వతోదైత్యదానవకులతీర్థీకరణశీలాచరితఃప్రహ్లాదోఽవ్యవధానానన్యభక్తియోగేనసహతద్వర్షపురుషైరు
పాస్తే॥౮॥ఇదంచోదాహరన్తి॥ఓంనమోభగవతేనరసింహాయనమస్తేజస్తేజసేఆవిరావిర్భవ, వజ్రనఖ-
వజ్రదంష్ట్ర-కర్మాశయాన్రన్ధయరన్ధయాభయమాత్మనిభూయిష్ఠాఇతి ॥ ౯ ॥ శ్లో॥స్వస్త్యస్తువిశ్వస్య ఖలః
ప్రసీదతాం*ధ్యాయన్తుభూతానిశివంమిథోధియా। మనశ్చభద్రంభజతాదధోఽక్షజేఆవేశ్యతాంనోమ
తిరప్యహైతుకీ ॥ ౧౦ ॥ మాఽగారదారాత్మజవిత్తబన్ధుషు*సఙ్గోయదిస్యాద్భగవత్ప్రియేషునః। యఃప్రా

తేజోస్తస్తైరప్రకాశ్యాయ-సర్వతేజసాంప్రకాశకాయచేత్యర్థః ॥ తథాచశ్రుతిః,,నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకం నేమావిద్యుతోభాన్తికుతోఽయమగ్నిః। తమేవభాన్తమనుభాతిసర్వంతస్య భాసాసర్వమిదంవిభాతి,,ఇతికఠవల్లీష్వామ్నా యతే,ఇయమేవచాథర్వణేపరంబ్రహ్మాధికృత్యశ్రూయతే - అతోఽత్రపరబ్రహ్మత్వంవివక్షితం-ఆవిరావిర్భవ-ఆవిశ్శబ్దోవి ప్రాతఃప్రాకట్యద్యోతకః-తస్యఆభీక్ష్ణ్యేద్విర్వచనం- పునఃపునఃప్రకటీభవేత్యర్థః॥వజ్రవదప్రతిహతనఖదంష్ట్రేతిసంబో ధనం-కర్మాశయాన్కర్మవాసనాః-రన్ధయరన్ధయ- నిర్దహ-నిత్యేద్విర్వచనం - యే , భూయిష్ఠాఃబహులా - స్తాన్కర్మా శయానిత్యాశయవిశేషణంయత్తదధ్యాహారేణేతిబోధ్యం - ఆత్మనేమహ్యం - అభయంభయప్రతిభటంయథా తథా - ఆవిర్భవేతిశేషః - యద్వా - భూయిష్ఠాఇతివిభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయంభూయోఽర్థకం - భూయః - అభయమావిర్భవేత్యర్థః - అథవా - అభయాయ ధాతథా - భూయిష్ఠాః , భూయాంసోభయ బహులాభయం భవేత్యర్థః* ॥ ౯ ॥ *శ్లోకానాహ॥స్వస్తీతి॥విశ్వస్యజగతః-స్వస్తిమఙ్గళం-భూయాత్,నమువిశ్వస్యస్వస్తిప్రార్థ నేఖలస్యాపిభవేత్ తస్య సాధుపీడాంవినానస్యాత్ - అన్యోన్యంమఙ్గళంధ్యాయతాంభూతానామన్యోన్యఘాతంవినాన భవేదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ ఖలఃప్రసీదతాం-ఖలోదుర్మతిః- ప్రసన్నోభవతు-క్రౌర్యంపరిత్యజ్యసుమతిర్భవత్విత్యర్థః,భూ తాని,మిథఃపరస్పరం-కేవలంశివమేవ-ధ్యాయన్తు - తేషాంభూతానాం , మనశ్చ-భద్రముపశమాదికం,భజతు,నఃఅస్మా కం,మతిః - అపిశబ్దాద్భూతానాంచమతిః - అహైతుకీఫలాభిసంధిరహితాసతీ , అధోఽక్షజే భగవతి,ఆవేశ్యతాంనివేశి తాభవతు,భగవత్ప్రవణీభవత్విత్యర్థః* ॥ ౧౦॥ *మేతి ॥నఃఅస్మాకం,సఙ్గఃఆసక్తిఃక్వాపి,మా,నస్యాత్,యదిక్వాపిక థంచిత్సఙ్గ-స్తర్హి-అగారాదిషునస్యాత్ కింతు -భగవత్ప్రియేషుభాగవతేష్వేవ- స్యాత్-తత్రాగారాణిగృహాః,భవత్వ

గారాదిష్వపిసఙ్గస్తత్రకోదోషఇత్యాశఙ్క్య-యాంభగవత్ప్రియసఙ్గాగారాదిసఙ్గయోర్గుణదోషావాహ॥యఃపుమాన్-ఆత్మవాన్-భగవత్ప్రియసఙ్గేన-సమాహితమనాః-ప్రాణవృత్త్యా ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తవస్తుపరిగ్రహేణ-పరితుష్టః-యథాసిధ్యతి-భగవత్కథాశ్రవణానురాగోపసత్త్యాదిప్రిణాడ్యా-అదూరాదాశు-ముక్తోభవతి-నతథా-ఇన్ద్రియప్రియఃఇన్ద్రియపోషణప్రియఃశబ్దాదివిషయప్రవణచిత్తస్సిధ్యతీత్యర్థః❋॥౧౧॥ ❋పునస్సత్సఙ్గతేస్సిద్ధిహేతుత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ యత్సఙ్గేతి॥ యేషాంభగవత్ప్రియాణాంజ్ఞానినాం-సఙ్గేనైవ,లబ్ధంప్రాప్తం-నిజవీర్యవైభవంమచ్చిత్తస్యభగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, భగవత్ప్రియసఙ్గేనైవమయాలబ్ధమిత్యర్థః -తథాహి-తీర్థంగఙ్గాదితీర్థవత్పవిత్రరూపంభగవద్యశః-ముహుః-స్పృశతాంసేవమానానాం-మానసంశ్రుతిభిఃశ్రోత్రేన్ద్రియైః-అన్తఃప్రవిష్టః,అజోభగవాన్,అఙ్గజంఅన్తరజం-మలం-హరతి॥ నిర్మలంచమనస్తద్ధ్యానసమర్థమితిభావః, అతఈదృశం-ముకున్దస్యవిక్రమంయశఃకోవైపుమాన్-నసేవేత-ముకున్దవిక్రమసేవాచభగవత్ప్రియసఙ్గాయత్తేతితత్సఙ్గతిరేవప్రార్థ్యతఇతిభావః, యద్వా-యేషాంభగవత్ప్రియాణాం-సఙ్గాల్లబ్ధంప్రాప్తం - నిజవీర్యవైభవం-నిజశబ్దోభగవత్పరః - భగవద్వీర్యవైభవం-ముహుః-సంస్పృశతాంపుంసాంశ్రుతిభిఃశ్రోత్రేన్ద్రియవ్యాపారైఃశ్రవణాదిభిః-అన్తఃప్రవిష్టః- అజోభగవాన్-మానసంమనస్సంబన్ధి-మలం-హరతి-తత్రదృష్టాన్తః-యథాభగవచ్చరణామ్బుజజాతంగఙ్గాతీర్థం- సంస్పృశతాం-అఙ్గజంశారీరంమలం-హరతీతి- శేషంపూర్వవత్ ॥ అథవా ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం - నిజవీర్యవైభవం-నిజోఽసాధారణః-వీర్యవైభవఃప్రభావాతిశయో-యస్య,తథాభూతం ముకున్దస్యవిక్రమం-ముహుఃస్పృశతాం శ్రుతిభిఃఅన్తర్గతోఽజో-మానసంమలం-హరతి-యథాతత్పాదామ్బుజజంతీర్థంఅఙ్గజమ్మలమితివాయోజనా-అత్రనసేవేతేత్యత్రతంముకున్దవిక్రమమిత్యధ్యాహారః-తస్యసంస్పృశతామిత్యనేనాన్వితత్వాత్-ఆవృత్తిర్వా - ముకున్దవిక్రమమిత్యస్యాద్యయోజనాయాంతుతీర్థపదస్యగౌణ్యావృత్త్యాభగవద్యశసివృత్తిః-అఙ్గశబ్దశ్యమనఃపరత్వంచ - ద్వితీయయోజనాయాంతునకోపిదోషః-ఏవంసత్సఙ్గతేర్భగవద్యశశ్శ్రవణస్యతతోమనోనైర్మ

* * *

ణవృత్త్యాపరితుష్టఆత్మవాన్ సిధ్యత్యదూరాన్నతథేన్ద్రియప్రియః॥౧౧॥ యత్సఙ్గలబ్ధంనిజవీర్యవైభవంతీర్థంముహుస్సంస్పృశతాంహిమానసమ్।హరత్యజోఽన్తశ్శ్రుతిభిర్గతోఽఙ్గజంకోవైనసేవేతముకున్దవిక్రమమ్॥౧౨॥
యస్యాస్తిభక్తిర్భగవత్యకించనాసర్వైర్గుణైస్తత్రసమాసతేసురాః। హరావభక్తస్యకుతోమహద్గుణా
మనోరథేనాసతిధావతోబహిః॥౧౩॥ హరిర్హిసాక్షాద్భగవాఞ్శరీరిణామాత్మాఝషాణామివతోయమీ
ప్సితమ్।హిత్వా❋మహాంస్తంయదిసజ్జతేగృహేతదామహత్త్వంవయసా❋దంపతీనాం॥౧౪॥ తస్మా

* * *

ల్యంతతస్తస్యభగవద్ధ్యానసామర్థ్యం,తతశ్చభగవదుపాసనా-తతోఽపిచసిద్ధిరితిప్రణాడీదర్శితాభవతి❋ ॥ ౧౨ ॥❋ఇదానీంభగవద్భక్తింప్రస్తౌతి॥ యస్యేతి॥ అకించనా-నాస్తికించనయస్యాస్సాఅకించనా,కించిదప్యైహికమాముష్మికంచఫలమనవలమ్బమానా-భగవతి-భక్తిః, ర్యస్యపుంసః, అస్తి,తత్రభగవద్భక్తౌసత్యాం,సురాఃఇన్ద్రాదయః,సర్వైర్గుణైర్ధర్మాదిభిశ్శమదమాదిభిశ్చసహ,సమ్యగాసతేతమేవానువర్తన్తఇత్యర్థః - ఏవంభక్తస్యసద్గుణాశ్రయత్వముక్త్వాఽభక్తస్యతదభావమాహ ॥ హరావితి ॥ హరౌభగవతి - అభక్తస్య,తవ,అసతిశబ్దాదౌ-మనోరథేన-బహిర్ధావతఃవిచిన్వతఃమహద్గుణాః-మహతాంభగవద్భక్తానాం,యే,గుణాఉక్తాః, తే,కుతఃకస్మాద్ధేతోః,భవేయుః,అతోఽభక్తస్యననహద్గుణాశ్రయత్వమిత్యర్థః❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ననువిషయాసక్తోఽపికశ్చిల్లోకేమహానేవదృశ్యతే-అతఆహ॥హరిరితి ॥యథా-ఝషాణాంమీనానాం,ఈప్సితం-తోయంజలమేవా-త్మాధారకం,తేనవినాజీవనాభావాత్-తథా-శరీరిణాంజీవానాం-సాక్షాద్భగవానేవా-త్మాధారకః-తథాచశ్రుతిః ‘‘కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాత్,,ఇతి-నిరతిశయానన్దరూపఆకాశఃసర్వప్రకాశకఃపరమాత్మాయదినస్యాత్ నోపాసితఃస్యాత్ తదాకోహ్యన్యాత్ఐహికాముష్మికసుఖసంపాదనేనజీవేత్-కోవాప్రాణ్యాత్ఆపవర్గికసుఖసంపాదనేనోజ్జీవేదితిశ్రుత్యర్థః -తథాచస్మరతిభగవాన్వాల్మీకిః‘‘నచసీతాత్వయాహీనానచాహమపిరాఘవ।ముహూర్తమపిజీవావోజలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ,,ఇతి,హియస్మాదేవం-తస్మాత్,తంభగవన్తం, మహాన్తమపిమయోహపశ్యన్నప్రత్యధనాదిసమృద్ధోఽపిహిత్వా,యది-గృహే-సజ్జతేఆసక్తోభవతి-మహాన్తమపితథావమహాపురుషంభగవన్తంవిహాయేత్యర్థః - తదా-దంపతీనాం-వయసా-మహత్త్వం-నతుజ్ఞానాదిభిరిత్యర్థః-మిథునీభూతానాంయోషిత్పురుషాణాంవయోభిర్నిర్వృత్తఃక్షణికోఽన్తతోనిరతిశయదుఃఖహేతుసుఖలేశస్తత్కృతమేవతేషాంమహత్త్వం-నతునిత్యనిరతిశయానన్దసాధకస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవకృతమితిభావః❋॥౧౪॥❋తస్మాదితి ॥తస్మాత్

* * *

౧౩|❋పా॥హిత్వామహాన్తమ్.

భగవద్భక్తేర్నిరతిశయసుఖహేతుత్వాత్-విషయాసక్తేనిరతిశయదుఃఖహేతుత్వాచ్చ-రజఆదీనాంమూలం-సంసృతిచ
క్రవాళంసంసారపరివృత్తిహేతుంగృహం.సంసృతిర్జన్మమరణాదిరూపా-తస్యాశ్చక్రవాళంమణ్డలమవిచ్ఛేదోయస్మా-
త్తద్గృహం-హిత్వేత్యర్థఃనృసింహస్య , పాదం-భజతాం-కుతో-భయందుఃఖం-నకుతోఽపిభయమిత్యర్థః , తత్రరజఃకా
మఃవిషయాభిలాషరూపఃరాగఃక్రోధఃవిషయానుభవవిరోధివిషయః,విషాదఃవిషయవిహతినిమిత్తశ్శోకః,మానఃఅహఙ్కా
రఃమహాజనావమానహేతుః,మన్యుస్తజ్జన్యఃక్రోధః,స్పృహాపరదారధనాదిష్వీహా - భయం ఆగామిదుఃఖహేతుదర్శ
నజంజ్ఞాన-తజ్జందైన్యంమనసోఽవసాదఃఆధిస్తత్కృతామనఃపీడా ॥౧౫॥ అథకేతుమాలేవర్షేఉపాస్యోపాస
కాదీనాహ॥కేతుమాలేఽపీతి॥భగవాన్కామదేవరూపేణప్రద్యుమ్నరూపేణా,స్తఇతిశేషః,కిమర్థం-లక్ష్మ్యాఃప్రియంకర్తు
మిచ్ఛయా-కించ-ప్రజాపతేస్సంవత్సరస్య "సంవత్సరోవైప్రజాపతి" రితిశ్రుతేః-తస్య-దుహితరోరాత్ర్యభిమానిన్యో
దేవతాః-పుత్రాఃఅహరభిమానినోదేవాఃకేతుమాలవర్షాధిపతయః,తాసాంతేషాంచ-పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసం
ఖ్యానానాం-పురుషస్యాయుఃపురుషాయుషం "అచతురవిచతురే" త్యాదినానిపతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-పురు
షాయుషంవర్షశతం-అహోరాత్రంఅహోరాత్రస్థానీయం-పరిసంఖ్యానంగణనం-యేషాం,తేతథోక్తాః అహశ్చరాత్రి
శ్చాహోరాత్రం"అహస్సర్వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రే" రితిసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయఃషట్త్రింశత్సహస్రా
ణామిత్యర్థః-తేషాంప్రియచికీర్షయాచ-యాసాంప్రజాపతేర్దుహితౄణాంరాత్ర్యభిమానిదేవతానాం-కథంభూతానాం-
మహాపురుషస్యభగవతః-మహాస్త్రస్యచక్రరాజస్య - తేజసా - ఉద్విజితంభీతం-మనో-యాసాం-తాసాం-గర్భాఃసంవత్స
రాన్తేగర్భాధానాదారభ్యతత్సంవత్సరాన్తేవిధ్వస్తాఃవిస్రస్తాః-అతఏవ-వ్యసవఃవిగతప్రాణాస్సన్తః-నిపతన్తి॥౧౬॥

రజోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహాభయదైన్యాధిమూలమ్ । హిత్వాగృహంసంసృతిచక్రవాళంనృసిం
హపాదంభజతాంకుతోభయమ్॥౧౫॥ కేతుమాలేభగవాన్కామదేవస్వరూపేణలక్ష్మ్యాఃప్రియచికీర్ష
యాప్రజాపతేర్దుహితౄణాంపుత్రాణాంచతద్వర్షపతీనాం పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానా
నాంయాసాంగర్భామహాపురుషమహాస్త్రతేజసోద్విజితమనసాంవిధ్వస్తావ్యసవస్సంవత్సరాన్తేనిపతన్తి॥
అతీవసులలితగతివిలాసలసితరుచిరహాసలేశావలోకలీలయాకించిదుత్తమ్భితసున్దరభ్రూమణ్డలసుభగవద
నారవిన్దశ్రియారమాంరమయన్నాత్మేన్ద్రియాణిరమయతే॥౧౭॥ తద్భగవతోమాయామయంరూపంపర
మసమాధియోగేనరమాదేవీసంవత్సరస్యరాత్రిషుప్రజాపతేర్దుహితృభిరుపేతాఽహస్సుచతద్భర్తృభిరు
పాస్తేఇదంచోదాహరన్తి॥౧౮॥ ఓంహ్రాం,హ్రీంహ్రూం-ఓన్నమోభగవతేహృషీకేశాయసర్వగుణవిశే

తత్రచ-రమాంలక్ష్మీం - రమయన్ - స్వీయానీన్ద్రియాణిరమయతేకేనసాధనేనరమయన్-తదాహ-అతీవసులలితయాసున్ద
ర్యా-గత్యా-యోవిలాస - స్తేనవిలసితో - రుచిరో-హాసలేశోమన్దస్మితం-తత్సహితోఽవలోకఏవలీలా-తయా-కించిదుత్త
మ్భితంఉత్తుఙ్గితం-సున్దరంయద్-భ్రూమణ్డలం-తేన-సుభగం-వదనారవిన్దం-తస్య-శ్రియా ॥౧౭॥ భగవత-స్తన్మా
యామయంమాయాప్రచురం - ఆత్మీయసంకల్పేనపరిగృహీతమిత్యర్థః- జ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః-రమాలక్ష్మీః-
దేవీ-దేవస్యభగవతస్సంబన్ధినీ"పుంయోగాదాఖ్యాయా"మితిఙీప్-సంవత్సరస్య-రాత్రిషు-ప్రజాపతేర్దుహితృభిఃరాత్ర్య
భిమానినీభిర్దేవతాభి-రుపేతాసతీ - సంవత్సరస్యాహస్సుతు - తద్భర్తృభిఃరాత్ర్యభిమానిదేవతాభర్తృభిఃదివాభిమానిభి
ర్దేవైః-ఉపేతా-పరమేణ - సమాధియోగేన-ఉపాస్తే॥ ఇదంవక్ష్యమాణంమన్త్రవాక్యంచో-దాహరన్తిజపన్తి-బహువ
చనంసంవత్సరదుహితృతద్భర్తృభిప్రాయకమ్ ॥౧౮॥ జప్యంమన్త్రమాహ॥ఓమితి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాపూర్వవత్-
హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం - ఈశాయనియన్త్రే - సర్వైఃప్రకృతిపురుషయోరసంభావనీయైః- గుణవిశేషైః-సత్య
జ్ఞానాదిభిఃగాంభీర్యాదిభిః "సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరస" ఇతిశ్రుతప్రసిద్ధైర్వివక్షితఃఆశ్రయత్వేన-వక్తుం
ప్రతిపాదయితు-మిష్టః - ఆత్మాస్వరూపం-యస్యతస్మై-సర్వకల్యాణగుణాశ్రయత్వేనవేదాన్తైఃప్రతిపాద్యమానాయేత్య
ర్థఃసర్వత్రాధికరణార్థోఽత్రానుసంధేయః - ఆకూతీనాంక్రియాణాం-చిత్తీనాంజ్ఞానానాం-చేతసాంసంకల్పాధ్యవసా
యాదీనాం -కర్మేన్ద్రియజ్ఞానేన్ద్రియమనోవ్యాపారాణాంవిశేషఃపృథివీ-బహువచనమాకాశాద్యభిప్రాయకం-పృథివీ
ప్రభృతిపఞ్చమహాభూతానాంచా - ధిపతయేనియన్త్రే - ఇదంచాధిపత్యంనసత్యపిపృథగ్భావేభృత్యనిరూపితనియన్తృ
భావస్యరాజ్ఞఇవ-అపితు , ఆత్మత్వప్రయుక్తమితిద్యోతయితుంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం-సామానాధికరణ్యమాహ॥షో

డశకలాయేతి ॥ షోడశకలాః పఞ్చభూతాని మనస్సహితాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ, తత్స్వరూపాయ తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితాయేత్యర్థః-షోడశ-పఞ్చభూతాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ-కలాః అంశాః మూర్తయో యస్యేతి బహువ్రీహిర్వా - జగత్కారణత్వమాహ ॥ ఛన్దోమయాయ - ఛన్దఃప్రచురాయ ,, తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః-ఏవం సమష్టితత్త్వశరీరకమభిధాయ వ్యష్టితత్త్వాత్మకత్వమాహ ॥ అన్నమయాయ అన్నమయశబ్దోఽత్ర వ్యష్ట్యవస్థతత్త్వసంఘాతాత్మకదేహపరః , తదభిప్రాయ వ్యష్టిశరీరకాయేత్యర్థః-ఏవం వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకతత్వా న్తరాత్మత్వమభిధాయ జీవాన్తరాత్మత్వమపి సామానాధికరణ్యేనాభిధత్తే ॥ అమృతమయాయేతి - అమృతశబ్దోఽత్ర జీవవాచీ పరమాత్మపర్యన్తః , అమృతశరీరకాయేత్యర్థః-ఉక్తానుక్తకాలాద్యన్తరాత్మత్వాభిప్రాయేణాహ ॥ సర్వమయాయేతి ॥ సర్వాత్మకాయేత్యర్థః, కిం బహునా, తత్తద్వస్తుగతశక్తిరూపస్త్వమేవేత్యాహ ॥ సహస ఇతి-మనస్సామర్థ్యరూపాయ-ఓజస ఇన్ద్రియశక్తిరూపాయ బలాయ దేహశక్తిరూపాయ-సహఆదేర్హేతుత్వాత్తత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశః , కాన్తాయ నిరతిశయప్రీతివిషయాయ-కామాయ స్వీయేషు నిరతిశయప్రీతివిశిష్టాయ, తేతుభ్యం-ఉభయత్ర పురస్తాత్పృష్ఠతశ్చ-నమః భూయాత్ ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ఏవమిమం మన్త్రముదాహరన్తీ పత్నీ లక్ష్మీః పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యవిశిష్టస్త్వమేవేత్యాహ ॥ స్త్రియ ఇతి ॥ స్వతః-హృషీకాణాం ఇన్ద్రియాణాం అధీశ్వరం అధిపతిం స్వతశ్శబ్దేనాధిపత్యస్య నిరుపాధికత్వం వ్యజ్యతే, ఏవంభూతం-త్వాం, వ్రతైః, ఆరాధ్య లోకే, స్త్రియః-అన్యం, పతిం, ఆశాసతే కామయన్తే-తే చాశాస్యమానాః పతయః-తాసాం కామయమానానాం స్త్రీణాం, ప్రియం ప్రీతివిషయం , అపత్యం ఆత్మజం ధనాన్యాయూంషి చ న పరిపాన్తి న రక్షన్తి-పాతుమసమర్థత్వాదితి భావః, తత్కుతః-యతః - అస్వతన్త్రాః కర్మవశ్యాః , తేషాం పతిత్వం హి కర్మాయత్తం న హి కర్మపరవశాః కర్మనిర్హరణే సమర్థా ఇతి భావః, ఏవం చ - నిరుపాధికరక్షకత్వస్యైవ పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్తేప

షవివక్షితాత్మన ఆకూతీనాం చిత్తీనాం చేతసాం విశేషాణాం చాధిపతయే షోడశకలాయ ఛన్దోమయాయాన్నమయాయామృతమయాయ-సర్వమయాయ-సహసఓజసే-బలాయ-కాన్తాయ- కామాయ నమస్త ఉభయత్ర భూయాదితి ॥ ౧౯ ॥ శ్లో ॥ స్త్రియో వ్రతైస్త్వాం హృషీకేశ్వరం స్వతో హ్యారాధ్య లోకే పతిమాశాసతేఽన్యమ్ । తాసాం న తే వై పరిపాన్త్యపత్యం ప్రియం ధనాయూంషి యతోఽస్వతన్త్రాః ॥ ౨౦ ॥ స వై పతిస్స్యాదకుతోభయస్స్వయం సమన్తతః పాతి భయాతురం జనమ్ । స ఏక ఏవేతరథా మిథో భయం నైవాత్మలాభాదధిమన్యతే పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ యా తస్య తే పాదసరోరుహార్హణం న కామయేత్సాఽఖిలకామలమ్పటా । తదేవ రాసీప్సిత

తయ ఏవ న భవన్తీత్యభిప్రాయః ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ఏవమన్యత్ర పతిశబ్దోఽముఖ్యవృత్త ఇత్యుక్తం - భగవతి తు ముఖ్యవృత్త ఇత్యాహ ॥ స వా ఇతి ॥ సః మన్త్రోక్తగుణసపన్నః, భవాన్-పతిః స్యాత్-వై శబ్దోఽవధారణే-భవానేవ పతిరిత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః ,, ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాలః । న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకే ,, ఇతి చ సూత్రం చైతద్విషయకం ,, అనన్యాధిపతి,, రితి-కుత ఇమమ నిరుపాధికం పతిత్వం తత్రాహ ॥ అకుతోభయః నాస్తి కుతో భయం యస్య సః- అకుతోభయః - అకర్మవశ్యత్వేన కర్మకృతపారతన్త్ర్యాభావాన్నిరుపాధికం రక్షకత్వం త్వయ్యేవేతి భావః-అత ఏవ-భయాతురం జనం - సమన్తతః-పాతి-సర్వేభ్యోఽపి భయేభ్యస్త్రాయతే - స చ నిరుపాధికః పతిర్భవానేక ఏవ - ఇతరథా-ఈశ్వరద్విత్వే మణ్డలేశ్వరాణామివ-మిథః అన్యోన్యం-భయం-స్యాత్-యతో భవానేక ఏవ పతి, రత ఏవ - భవా, నాత్మలాభా-త్పరమన్య-దధిక-మధికం-నైవ మన్యతే-ఆత్మనో లాభః పరమాత్మైకశేషత్వజ్ఞానం - తస్మిన్నేవ హ్యసత్యాత్మనః సత్తా - ఇతరథాఽసత్వప్రియత్వైవ-తన్మాత్రమేవ చేతనసంరక్షణే భవానపేక్షతే-న తు తతోఽన్యదిత్యర్థః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యేతి ॥ అఖిలేషు కామేషు పత్యపత్యధనాయురాదిషు లమ్పటా ఆసక్తా సతీ-యా స్త్రీ-తస్య ఉక్తవిధస్య- తే తవ- పాదసరోరుహయోః-అర్హణం ఆరాధనం, న కామయేత్ న కుర్యాత్-తస్యాః, స్తదేవేప్సితం పత్యపత్యాదికం , క్షుద్రం ఫలమర్పితః- స్త్వం రాసి దదాసి ,, రా ఆదానే,, ఇతి ధాతుః-కథంభూతస్త్వం, ఈప్సితః ప్రీతివిషయః-పురుషార్థరూపః - సర్వవిధపురుషార్థరూపం త్వాం అపురుషార్థరూపం మత్వా త్వత్తోఽన్యం యం కంచిత్పురుషార్థం త్వత్తః ప్రార్థయతే , తస్యాస్తమేవ పురుషార్థాభాసం దదాసి-న తు స్వాత్మానమిత్యభిప్రాయః-యతస్త్వత్తోఽన్యదపురుషార్థరూపం , అత ఏవ-భగ్నాయాచ్ఞా యాచితార్థో యస్యాః, స్తథాభూతా సతి - హే భగవన్ - ప్రతప్యతే దుఃఖినీ భవతి - న తు లబ్ధాత్మాఽహమివ నితరాం సుఖ్యతీత్యభిప్రాయః-ఈప్సితార్చితమితి పాఠాన్తరం , ఇష్టత్వేన పూజితం ప్రకృష్టమీప్సితమితి యావత్ - తుచ్ఛపురుషార్థరూపమపి

నిరతిశయపురుషార్థత్వేన మన్యమానం పత్యపత్యాద్యన్యతమ సాంసారికమేవ ఫలం రాసీత్యభిప్రాయః ✲ ॥ ౨౨ ॥ ✲ ననులక్ష్మీర్హిలోకే పురుషార్థత్వేన ప్రసిద్ధా నత్వహమతః కథమేతదుచ్యతే ॥ తత్రాహ ॥ మత్ప్రాప్తయ ఇతి ॥ ఇన్ద్రియేశబ్దాదౌ-ధీ, ర్యేషాం-తేతథాభూతాః-కణ్ఠేకాలవదలుక్సమాసః-అజో బ్రహ్మా, ఈశో రుద్రః-సురాఇన్ద్రాదయః సురాశ్చ, తే, యద్యపి, మత్ప్రాప్తయే మాం ప్రాప్తుం - భవత్పాదపరాయణాదృతే భవత్పాదారవిన్దశరణవరణం వినా-అన్యే- దురన్తతప - స్తప్యన్తే - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-తపః కుర్వన్తీత్యర్థః-తథాపి-మాం-నవిన్దన్తి-న ప్రాప్నువన్తి, కుతః- హేఅజిత, యతోఽహం - త్వద్ధృదయా-తవ-హృత్ హృదయం-అయాప్రాప్తా-త్వద్ధృద్గతాహం-త్వదపృథక్సిద్ధత్వేన మమ త్వదన్తర్గతత్వేనైవ పురుషార్థరూపత్వం - నతు పృథగిత్యర్థః-యద్వా-నిరతిశయపురుషార్థరూపస్త్వం హృదయః హృద్గతో యస్యాః, స్తథాభూతాఽహం - త్వమేవ హృదయం యస్యాస్సేతి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య తవ నిత్యం మద్ధృద్గతత్వేనాహమపి పురుషార్థరూపా భవాని - నతు స్వత ఇత్యర్థః-అతో, యే భవత్పాదారవిన్దపరాయణాస్తానేవాహమనువర్త ఇత్యభిప్రాయః ✲ ॥ ౨౩ ॥ ✲ ఇదానీం తత్కృపాం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ యః సర్వపురుషార్థరూపః-స-త్వం- హేఅచ్యుత-వన్దితం సర్వపురుషార్థదత్వేన స్తుతం, తత్, కరామ్బుజం-మమాపి శిరసి-నిధేహి-కథంభూతం-య- త్సాత్వతాం ఏకాన్తినాం-శీర్ష్ణి త్వత్ త్వయా - అధాయి కృపయా నిహితం-మత్పూర్ణకృపావిషయా త్వమపూర్వం కిమిదం ప్రార్థయసే- తత్రాహ ॥ హే వరేణ్య - మాయయా - మాయా, ప్రధానం, మాయారూపేణ శ్రీవత్సేన సహ మాం-లక్ష్మ చిహ్నం వక్షసి బిభర్షి చిహ్నరూపేణ బిభర్షి , శ్రీవత్సస్య ప్రధానాత్మకత్వం ,, శ్రీవత్సస్థానమపరమనన్తేనసే

✲ మీప్సితోఽర్చితో యద్భగ్నయాచ్ఞా భగవన్ప్రతప్యతే ॥ ౨౨ ॥ మత్ప్రాప్తయేఽజేశసురాదయః ప్రభో తప్యన్త ఉగ్రం తప ఇన్ద్రియేధియః । ఋతే భవత్పాదపరాయణాన్న మాం విన్దన్త్యహం త్వద్ధృదయా యతోఽజిత ॥ ౨౩ ॥ స త్వం మమాప్యచ్యుత శీర్ష్ణి వన్దితం కరామ్బుజం యత్త్వదధాయి సాత్వతామ్ । బిభర్షి మాం లక్ష్మ వరేణ్య మాయయా క ఈశ్వరస్యేహితమూహితుం విభుః ॥ ౨౪ ॥ గ ॥ రమ్యకేఽపి భగవతః ప్రియతమం మాత్స్యమవతారరూపం తద్వర్షపురుషస్య మనోః ప్రాక్ప్రదర్శితమిదానీమపి మహతా భక్తియోగేనారాధయతీదం చోదాహరతి,, ఓం నమో భగవతే ముఖ్యతమాయ నమస్సత్త్వాయ ప్రాణాయౌజసే సహసే బలాయ మహామత్స్యాయ నమ ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ప ॥ అన్తర్బహిశ్చాఖిలలోకపాలకైరదృష్టరూపో విచరస్యురుస్వనః । స ఈశ్వరస్త్వం య ఇ

మాశ్రితమ్ ॥ ప్రధానం బుద్ధిరధ్యాస్తే గదారూపేణ మాధవ ,, మితి భగవతా పరాశరేణోక్తం - మాయయేతి దృష్టాన్తార్థం , యథా శ్రీవత్సం తవ లక్ష్మ - తథాఽహమపి లక్ష్మ - అతస్సాత్త్వతీష్వివ మయి కృపాఽస్తీతి వేత్యభిప్రాయః ,, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత ,, మిత్యుక్తం భగవదభిప్రాయమాలోచ్య శీర్ష్ణి సాత్వతాం యదధాయీత్యుక్తం, అత్ర కారణం న కోపి వేత్తుం ప్రభురిత్యాహ ॥ ఈశ్వరస్య తవ ఈహితం చేష్టితం అభిప్రేతం వా- ఊహితుం తర్కయితుం-కోవా - ప్రభుస్సమర్థః-నకోపీత్యర్థః ✲ ॥ ౨౪ ॥ ✲ ఏవం కేతుమాలే ఉపాస్యోపాసకాదికముక్తం , అథ రమ్యకే తదాహ ॥ రమ్యకేతి ॥ ప్రాక్ యుగాన్తసమయే- మనోః-రమ్యకవర్షాధిపతేః-ప్రదర్శితం య-న్మాత్స్యం రూపం, భగవతః ప్రియతమం - తదేవ రూపం - స ఏవ మనుః-రమ్యకే వర్షే-ఇదానీమపి-మహతా అవిచ్ఛిన్నేన-భక్తియోగేన- ఆరాధయ- న్నాస్తే -సత్త్వాయ శుద్ధసత్త్వమూర్తయే - ముఖ్యే భవః ముఖ్యః - తస్మై ప్రథమావతారాయేత్యర్థః - ప్రాణాయ జీవయిత్రే ప్రాణవ్యష్ట్యన్తరాత్మనే వా ఓజసే - ఇన్ద్రియశక్త్యధిష్ఠాత్రే - సహసే మనశ్శక్త్యధిష్ఠాత్రే - బలాయ శరీరశక్త్యధిష్ఠాత్రే - తత్తదవతారాసాధారణా గుణాః సర్వత్రోపాసనార్థం మన్త్రే ప్రోక్తాః, ఏవంభూతాయ- మహతే దృష్టవిసజాతీయాయ , మత్స్యాయ-నమః ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲ కృత్స్నం చిదచిదాత్మకజగన్నియన్తృత్వరక్షకత్వవిశిష్టం స్తువన్తి ॥ అన్తర్బహిరితి ॥ లోకపాలై, రన్తర్బహిశ్చ , అదృష్టం రూపం యస్య , ఉరుః అధికం స్వనో వేదాత్మకో నాదో-యస్య తథాభూతః-త్వం, ఈశ్వర ఏవ - కోఽసావీశ్వర ఇత్యత్రాహ ॥ యః-ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగత్ విధినిషేధాలఙ్ఘనభూతేన బ్రాహ్మణాదినామ్నా వశే - అనయత్ నీతవాన్ - నయనం చాత్ర నియమనపూర్వకం ర

---

౨౨ ॥ శ్లో ॥ పా ✲ ఈప్సితార్చితం

క్షణం-యథా, దారుమయీం దారుణో వికారరూపాం, స్త్రియం స్త్రీప్రతికృతిం, నరః, స్వవశీకృత్య నాటయతి, తథేతి, అనేనకృత్స్నజగన్నేతృత్వకథనేన కారణత్వముక్తం కారణత్వనియన్తృత్వయోరేకగతత్వాత్ ,, ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మాదివ్యో దేవఏకో నారాయణ ,, ఇతిశ్రవణాత్ - సర్వభూతాన్తరాత్మేత్యనేన నేతృత్వం - ఏక ఇత్యనేన కారణత్వం చోక్తం ,,ఏకోహవై నారాయణ ఆసీ,, దిత్యనేనసంవాదాత్ ❁ || ౨౬ || ❁ ఇదం చ జగన్నేతృత్వాదికమనితరసాధారణమిత్యాహ||యమితి || మత్సరజ్వరం మత్సరః ఐశ్వర్యాసహిష్ణుత్వం - సఏవజ్వరః -తం -హిత్వాఽపి, పృథక్సమేత్య సంఘీభూయాపి వా, యతన్తోఽపి, లోకపాలాః , యం ప్రపఞ్చం, పాతుం రక్షితుం, న శేకుః న ప్రభవః-ప్రపఞ్చం విశినష్టి||యత్, ద్విపదాదిరూపం చరిష్ణు, స్థాస్ను పర్వతాదిరూపం స్థావరజాతం చ-అత్ర ప్రపఞ్చే దృశ్యతే❁ ||౨౭|| ❁ త్వం తు రక్షితవానిత్యాహ||భవానితి|| ఊర్మిమాలిని ఉచ్ఛ్రితగతరఙ్గపఙ్క్తియుక్తే యుగాన్తార్ణవే కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయార్ణవే, ఓషధీనాం వీరుధాం-గుల్మానాం చ-నిధిం ఆశ్రయభూతా-మిమాం క్షోణీం, మయా మనునా సహ, ధృత్వేతి శేషః- యో భవాన్-ఓజసా విక్రమతే విరచతి, యచ్చ పాతుమిత్యస్యానుషఙ్గః-క్షోణీం-పాతుం - క్రమతే ఉత్సహత ఇత్యర్థః-యతః- అజస్త్వం-యద్వా, హే ఉరుక్రమ, తేజఓజసా- తేజోరూపేణ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకేన ఓజసా బలేన, నతు సాధనాన్తరేణ- ఇమాం క్షోణీం-రక్షితవానిత్యధ్యాహారః, క్షోణీముహవాహౌషధివీరుధామితి పాఠే తు, నాస్తి క్రియాపదాధ్యాహారః - ఉవాహ ధృతవానిత్యర్థః-తస్మై జగత్ప్రాణగణాత్మనే-తుభ్యం , నమః జగత్ప్రాణగణః ప్రతిశరీరం ప్రాణవ్యష్టిగణః, తదన్తరా

దంవశేనయున్నామ్నాయథాదారుమయీం నరస్త్రియమ్||౨౬ ||యం లోకపాలాః కిల మత్సరజ్వరం హిత్వా యతన్తోఽ❁పి పృథక్సమేత్య చ | పాతుం న శేకుర్ద్విపదశ్చతుష్పదస్సరీసృపం స్థాస్ను యదత్ర దృశ్యతే || ౨౭ || భవాన్యుగాన్తార్ణవ ఊర్మిమాలిని ❁ క్షోణీమిమామోషధివీరుధాం నిధిమ్ | మయా సహోరుక్రమతేఽజ ఓజసా తస్మై జగత్ప్రాణ×గణాత్మనే నమః||౨౮ || గ||హిరణ్మయేఽపి భగవాన్నివసతి కూర్మతనుం బిభ్రాణస్తస్య తత్ప్రియతమాం తనుమర్యమా సహ తద్వర్షపురుషైః పితృగణాధిపతిరుపధావతి - మన్త్రమిమం చానుజపతి||ఓం నమో భగవతే - అకూపారాయ - సర్వసత్త్వగుణవిశేషణాయ-నోపలక్షితస్థానాయ నమో వర్ష్మణే నమో భూమ్నే నమోఽవస్థానాయ నమస్త ఇతి||౨౯||శ్లో|| యద్రూపమేతన్నిజమాయయాఽర్పిత❁మర్థస్వరూ

త్మన ఇత్యర్థః , జగత్ప్రాణగుణాత్మన ఇతి పాఠే తు-జగత్ప్రాణనిరూపణస్వభావాయేత్యర్థః ❁ || ౨౮ || ❁ అథ హిరణ్మయవర్షే ఉపాస్యాదికమాహ||హిరణ్మయ ఇతి||భగవాన్, కూర్మరూపం బిభ్రాణో, హిరణ్మయే వర్షే, నివసతి|తస్య భగవతః-తాం ప్రియతమాం కూర్మతనుం-పితృగణానామధిపతిః- అర్యమా-తద్వర్షస్థైః పురుషైస్సహ-ఉపధావతి - అనువర్తతే.ఉపాస్త ఇత్యర్థః-శేషం పూర్వవత్ -అకూపారాయ కూర్మరూపాయ, కుత్సితాః స్వల్పాః ఆపో యస్మిన్ తత్కూపం ,,ఊదనో,, రిత్యత్ర ఊదితి యోగవిభాగాదపఊత్వం - త-దారాత్ స్వీకరోతీతి కూపారః, స న భవతీత్యకూపారః-సర్వే సత్త్వాః జన్తవః-గుణాస్తద్గతా హేయాః కల్యాణాశ్చ - జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదయః- తే- విశేషణాని సద్వారకాణ్యద్వారకాణి చ ప్రకారభూతాని-యస్య తస్మై -తత్ర-సర్వసత్త్వానాం కల్యాణగుణానాం చ సాక్షాద్విశేషణత్వం - సత్త్వగతగుణానాం తు సత్త్వద్వారా విశేషణత్వమితి వివేకః-అనుపలక్షితస్థానాయ అన్తస్సముద్రే మన్దరమూలే స్థితాయేత్యర్థః - అవర్ష్మణే ప్రాకృతదేహరహితాయ-వర్ష్మణ ఇతిచ్ఛేదే అప్రాకృతదివ్యదేహాయ-వర్ష్మశబ్దో దేహపర్యన్తవృత్తిః-వర్ష్మణే శ్రేష్ఠాయేతి వా-గరీయసే వా-గరియస్త్వం చ కాలానవచ్ఛిన్నత్వం - భూమ్నే మహీమవతే-అవస్థానాయ ఆధారభూతాయ -అధికరణే ల్యుట్-గుణభేదాభిప్రాయా నమః పదావృత్తిః❁|| ౨౯ ||❁విశ్వరూపత్వానన్తత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తౌతి||యద్రూపమితి||ఏతజ్జగత్, యస్య, రూపం శరీరం, తస్మై, తే, వ్యవసాయరూపిణే, నమ ఇత్యన్వయః -వ్యవసాయరూపిణే సమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తకాయేత్యర్థః- యద్వా వ్యవసాయోఽత్ర నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానం-తదేవ-రూపం ఆకారః-తదస్యాస్తీతి తథా , తస్మై , నమస్తే వ్యపదేశరూపిణ ఇతి పాఠాన్తరం-తత్ర వ్యపదిశ్యత ఇతి వ్యపదేశః-వాగ్వ్యవహారార్హః దేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకః ప్రపఞ్చః

౨౮||శ్లో|| పా ❁ క్షోణీమువాహౌషధివీరుధామ్. +||పా||గుణాత్మనేనమః.

స్వవివరూపం-తదస్యాస్తీతి తథా, నచ యద్రూపమేతదిత్యనేన పౌనరుక్త్యం, వ్యపదేశరూపిణ ఇత్యస్యైవోపపాదకత్వాచ్ఛ్లోకశేషస్య, అవ్యపదేశరూపిణ ఇతి వా చ్ఛేదః, అవ్యపదేశం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన వ్యపదేష్టుమశక్యం, రూపం-తదస్యాస్తీతి తథా-తస్మై ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టం జగద్విశినష్టి॥ నిజమాయయాఽర్పితం ప్రకృత్యా నిర్వర్తితం-అర్థస్వరూపం భోగ్యత్వేన ప్రతీయమానం, బహురూపరూపితం జాతిగుణాదినిరూప్యం-ఏవంవిధం జగద్యస్య రూపం యస్య చ-సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో, నాస్తి కుతః అయథోపలమ్భనాత్ యథావత్సాకల్యేన ఉపలమ్భాభావాత్-యస్యేత్యనేన జగద్వ్యాపరామృశ్యతే, యస్య జగతః-సంఖ్యా ప్రకాశో, నాస్తి కుతః-అయథోపలమ్భనాత్, అయథావదుపలమ్భనాత్, అబ్రహ్మాత్మకత్వేనోపలమ్భనాత్, యద్యపి, జగత్ప్రతీయత ఏవ - తథాప్యవిదుషామబ్రహ్మాత్మకత్వేన తత్ప్రతీతిరసతీత్యభిప్రాయః సంఖ్యా నయస్యాస్తీత్యుక్తం, యద్వా, యస్య జగతః - సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో, నాస్తి, కుతః-అయథోపలమ్భనాత్, సాకల్యేనోపలమ్భాభావాత్,, కోటిశోహ్యణ్డరాశయ,, ఇతి-జగతో వ్యానన్త్యాదితి భావః-యద్వా-యస్య జగతః- అయథోపలమ్భనాత్-అయథార్థత్వేనోపలమ్భనాత్-మయ్యర్పితత్వార్థస్వరూపత్వబహురూపరూపితత్వభగవచ్ఛరీరత్వాదివ్యతిరేకేణోపలమ్భాత్ - సంఖ్యాప్రకాశో-నాస్తి-జగత ఉక్తాకారవిపరీతాకారోపలమ్భో భ్రమరూప ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం విశ్వరూపత్వమనన్తత్వం చోక్తం-యతో విశ్వరూపస్త్వం, అత ఏవ ద్యౌః ఖమాదిశబ్దైర్భవానేవాభిధీయత ఇత్యాహ. జరాయుజమితి॥ హే దేవ-చరాచరభేదేన ద్వివిధం-పునర్జరాయుజాదిపదవాన్తరభేదేన చతుర్విధమేతజ్జగత్-తవ-విభూతిభేదం విభూతివిశేషరూపం-శరీరవిశేషరూపమిత్యర్థః - అత ఏవ-ద్యౌః ఖమిత్యాద్యేవమభిధేయ- స్త్వం - ఏక ఏవ-ద్యౌరాదిశబ్దైరభిధీయమానస్త్వమేవేత్యర్థః ,, అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, సచ్చ త్యచ్చాభవ,, దితి శ్రుత్యుక్తవిధయా నామరూపతద్వ్యుద్ధీనాం పరమాత్మపర్యన్తత్వసిద్ధేః- ద్యౌరాదీనాం పరమాత్మశరీరత్వాచ్ఛరీరవాచినాం శ

పం బహురూపరూపితమ్। సంఖ్యా న యస్యాస్త్యయథోపలమ్భనాత్తస్మై నమస్తేఽవ్యపదేశరూపిణే॥ ౩౦॥ జరాయుజం స్వేదజమణ్డజోద్భిజ్జం చరాచరం దేవ విభూతిభూతమ్। ద్యౌః ఖం క్షితిః శైలసరిత్సముద్రద్వీపగ్రహర్క్షేత్యభిధేయ ఏకః॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్నసంఖ్యేయవిశేషనామరూపాకృతౌ కవిభిః కల్పితేయమ్। సంఖ్యాయ

బ్దానాం శరీరిపర్యన్తాభిధానస్య గవాదిశుక్లాదిజాతిగుణాదిశబ్దానాం వ్యక్తిగుణ్యాదిపర్యన్తాభిధానవదాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధత్వాచ్చ ద్యౌః ఖమిత్యేవంరూపేణ త్వమేవ వాచ్యో బోధ్యశ్చేత్యభిప్రాయః - ఏవమనన్తవివిధవిచిత్రవిభూతిత్వముక్తమ్ ॥ ౩౧ ॥ నను సంఖ్యా న యస్యాస్తీత్యానన్త్యముక్తం తదయుక్తం-పృథివ్యాదితత్త్వానాం చతుర్వింశత్యాదిసంఖ్యావచ్ఛిన్నత్వాదత ఆహ ॥ యస్మిన్నితి॥ అసంఖ్యేయాని అనన్తత్వాత్పరిచ్ఛేత్తుమశక్యాని, విశేషాణి విలక్షణాని, దేవాదినామాని-రూపాణి చ ఆకృతయశ్చ, యస్య రూపశబ్దేన పృథివ్యాదిద్రవ్యం వివక్షితం-తత్సంఘాతగతసంస్థానమాకృతిశబ్దేన-తద్వాచకశబ్దో నామశబ్దేన వివక్షితః-అసంఖ్యేయా విశేషా యేషామితి పూర్వత్ర బహువ్రీహిః, తాని నామాని రూపాణ్యాకృతయశ్చ యస్యేతి వా, ఏతాదృశే ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకే, అసంఖ్యేయవైభవే-త్వయి, ఇయం చతుర్వింశతిః పంచవింశతిరిత్యాదిరూపా-సంఖ్యా, కవిభిః కపిలాదిభిః-పృథివ్యాదితత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః, కల్పితా మన్దబుద్ధీనాం సుఖగ్రహణాయ సంకలయ్య సంగృహ్య ప్రదర్శితా-వస్తుతః పృథివ్యాదీనామచేతనతత్త్వానామనన్తావాన్తరభేదానాం చేతనానాం చ పరమాత్మనశ్చానన్త్యాదసంఖ్యేయత్వమేవేతి భావః ఏవం పరికల్పితా సంఖ్యా- యయా-తత్త్వదృశా యద్విషయయాఽఽర్త్విక్యా బుద్ధ్యా-అనన్తవైభవత్వద్యాథాత్మ్యబుద్ధ్యా, అపనీయతే అపనుద్యతే- అసంఖ్యాతవిభూతిత్వాత్-తస్మై, సాంఖ్యనిదర్శనాయ-సంఖ్యాబుద్ధిస్తయైవ సాయాత్మికా ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిషయా సైవ సాంఖ్యం, నితరాం దృశ్యతేఽనేనేతి నిదర్శనం-సాంఖ్యం, నిదర్శనం యస్య సాంఖ్యజ్ఞానగమ్యాయేత్యర్థః, నను భగవద్విభూతిభూతస్య జగత ఆనన్త్యే కథం భగవత్స్వరూపస్యానన్త్యం-ప్రకృతిపురుషాదినిరూప్యం హి తస్యానన్త్యం ప్రకృతిపురుషయోరనన్తత్వ ఏవ తద్ఘటతే నాన్యథా, అతోచ్యతే, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితత్వరూపం హి తావదానన్త్యం-తదేతత్త్రివిధమానన్త్యం పరమాత్మని సుస్థం-ఇదమత్రాస్త్యత్ర నాస్తీదమిదానీమస్తి నాస్తీతి దేశకాలపరిచ్ఛేదయోరభావాత్, ఇదమిదం భవతి న భవతీతి వస్తుపరిచ్ఛేదస్యాపి సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాభావరూపస్యాభావాత్, బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసమానాధికృతత్వవ్యపదేశవిషయత్వాత్-జీవా

నాంత్వణుపరిమాణత్వేఽపి తేషామానన్త్యాత్ ధర్మభూతజ్ఞానస్యసంసారదశాయాంకర్మణాసంకుచితత్వేఽపి-వస్తుతస్త దభావాన్ముక్తిదశాయాం ,,సచానన్త్యాయకల్పత,, ఇత్యానన్త్యశ్రవణాత్-బ్రహ్మణోఽచేతనాన్తరాత్మత్వస్యజీవద్వార కతయా,,అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య ,, ఇతి,శ్రవణాత్ ,జీవస్వరూపస్యనిత్యత్వాచ్చ, తేషామప్యానన్త్యం దేశతఃకాల తశ్చాస్త్యేవ - అచేతనస్యాపికారణావస్థాయాంనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వేఽపికార్యావస్థాయామానన్త్యమస్త్యే వ - తర్హిప్రకృతిపురుషాపేక్షయాపరమాత్మనఆనన్త్యేకోవిశేషఇతిచేత్ - ఇయాంస్తువిశేషః-యత్కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాంచస్వరూపేణగుణైశ్చానన్త్యం - ఇతరయోస్తుదేశతఃకాలతశ్చధర్మకృతంకార్యకృతంముక్త్యవస్థ కార్యావస్థయోరితి-నను,బ్రహ్మణస్స్వరూపస్యసర్వాత్మకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్మకవస్తుపరిచ్ఛేదసత్త్వే ఽపికథంతద్గుణానాంవస్తుపరిచ్ఛేద ఇతిచేత్,ఏవంతర్హ్యేవంవస్తు పరిచ్ఛేదః - యద్గుణైరనికర్షః - తద్యథా-దశవర్ణ స్వర్ణాపేక్షయానవవర్ణస్వర్ణస్య పవిత్రతోజ్జ్వలత్వ గురుత్వాదిభిర్గుణైర్నికర్షస్తదపేక్షయాచకలధౌతస్య - ఏవంగుణై ర్నికర్షాభావోవస్తుపరిచ్ఛేదాభావోబోధ్యః ॥ ౩౨ ॥ అథోత్తరేషుకురుషూపాస్యాదికమాహ ॥ ఉత్తరేష్వితి ॥ కృతంధృతం-వరా హరూపం-యేన-తాదృశో-భగవాన్-షాడ్గుణ్యపూర్ణః - యజ్ఞపురుషఃయజ్ఞశరీరకస్తదారాధ్యస్తత్ఫలదశ్చ - ఆస్తే-తం తువరాహరూపంభగవన్తం-ఏషాభూదేవీ-కురుభిఃకురువర్షస్థైఃపురుషైస్సహ - స్ఖలితభక్తియోగేన-అవిచ్ఛిన్నభక్తియో గేన,ఉపధావతిఅనువర్తతే-భక్తియోగేనారాధయతీత్యర్థః-ఇమాంవక్ష్యమాణాం-పరమాంశ్రేష్ఠా-ముపనిషదం-ఆవర్త యతిజపతి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాపూర్వవత్-మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయమన్త్రతత్త్వంమన్త్రప్రతిపాద్యంవస్తు-తదేవ-లిఙ్గం శరీరం-యద్వా - మన్త్రతత్త్వంస్వస్వరూపస్య - లిఙ్గంజ్ఞాపకంయస్య-మన్త్రతత్త్వమన్త్రప్రతిపాద్యా-తే-లిఙ్గశ

యాతత్త్వదృశాఽపనీయతే॥తస్మైనమస్సాంఖ్యనిదర్శనాయ ॥ ౩౨ ॥ చూ॥ఉత్తరేషుకురుషుభగవాన్యజ్ఞపు రుషఃకృతవరాహరూపఆస్తేతంతుదేవీహ్యేషాభూస్సహకురుభిరస్ఖలితభక్తియోగేనోపధావతీమాంచ పరమాముపనిషదమావర్తయతి ॥ ఓంనమోభగవతేమన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయయజ్ఞక్రతవేమహాధ్వరావయ వాయమహాపురుషాయనమః-కర్మశుక్లాయ - త్రియుగాయారుణాయనమస్తఇతి ॥ ౩౩ ॥ శ్లో॥యస్యస్వరూ పంకవయోవిపశ్చితోగుణేషుదారుష్వివజాతవేదసమ్।మథ్నన్తిమథ్నామనసాదిదృక్షవోగూఢంక్రియార్థైర్న

రీరెజ్ఞాపకేయస్యేతివా-యద్వా - మన్త్రగతానితత్త్వానిఇన్ద్రాద్యర్థస్వరూపాణి-తానిలిఙ్గానిశరీరాణియస్య - తస్మై-య జ్ఞక్రతవే,అసోమకాయాగాయజ్ఞాః - ససోమాస్తుక్రతవః-తదుభయాయ-తదన్తరాత్మత్వాత్తదారాధ్యత్వాత్తత్ఫలద త్వాచ్చతత్తాదాత్మ్యంవివక్షితం-మహాన్తోఽధ్వరాఃఅవయవభూతాయస్య - యద్వా -అధ్వరస్యఅవయవాఃస్రుక్స్రువ దాదయః-మహాన్తః - అధ్వరావయవాః-యస్య - స్రుగాదయఃతుణ్డాదిరూపేయస్తృభిరనుసంధేయా-యస్య - తస్మైఇత్య ర్థః-తథాచోక్తంతృతీయే ,, స్రుక్తుణ్డఆసీత్స్రువఈశనాసయో ,, రిత్యాదినా-మహాపురుషాయ ,, వేదాహమేతంపురు షంమహాన్తం-ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితి-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వాద్యనన్తకల్యాణమహాగుణవిశి ష్టాయ-పురుషాయసర్వాన్తరాత్మనే-కర్మశుక్లాయకర్మణాశుక్లాయ విశుద్ధాయవిశుద్ధకర్మణే-సంసృతిప్రతిభటకర్మణఇతి యావత్,నతుకర్మరహితాయేత్యర్థః,,సర్వకర్మాసర్వకామఃసర్వగన్ధసర్వరస,, ఇతిదేవమనుష్యాదిసజాతీయవిజాతీయా బన్ధకసర్వకర్మాశ్రయత్వశ్రవణాత్ ,,నిష్క్రియంనిష్కల,,మిత్యనేనతుబన్ధకకర్మానాశ్రయత్వముచ్యతే - త్రియుగాయ-క ర్మశుక్లాయాపిత్రియుగాయషాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-త్రీణియుగానిజ్ఞానశక్త్యాదీనాంయస్యతస్మై- యద్యపిభగవతఇత్యనేనాపి షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్తా - తథాపికర్మశుక్లాయేత్యనేనక్రియాశ్రయత్వకథనప్రసక్తంజీవస్యేవాజ్ఞత్వాదికంవారయితుంత్రి యుగాయేత్యుక్తమతోనపౌనరుక్త్యం,అరుణాయ అరుణవర్ణాయ-శ్వేతవరాహరూపత్వేఽపిచక్షుషోరరుణవర్ణత్వాత్త దభిప్రాయేణారుణాయేత్యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ సర్వాన్తరాత్మత్వముముక్షూపాస్యత్వాదికమనుసందధానోనమస్క రోతి ॥ యస్యేతి ॥ కవయఃప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదః - యస్య-విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్యతవ-వివిధంపశ్యచ్చిత్ విప శ్చిత్-పృషోదరాదిత్వాద్యచ్ఛబ్దస్యస్థానేచకారాదేశః ,, సోఽశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహబ్రహ్మణావిపశ్చితే,, తివిపశ్చి

చ్ఛబ్దోబ్రహ్మణిప్రయుక్తః-రూపం ‘‘ సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ ’’ ఇతి-లక్షణలక్షితం,గుణేషు,గుణపరిణామరూపేషుదేవాదిశరీరేన్ద్రియసంసృష్టేషుభూతేషు - క్రియార్థైర్గూఢంక్రియార్థైఃకర్మఫలైః-గూఢంజీవసంబన్ధిక్రియాఫలైస్తైస్తిరోహితంగూఢం ‘‘తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణం ’’ మితిజీవానాంకర్మభిఃపరమాత్మస్వరూపస్యతిరోహితత్వశ్రవణాత్-దిదృక్షవః- ద్రష్టుంసాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః-దారుషు-జాతవేదసమగ్నిమివ-మథ్నావివేకసాధనేన మనసా-మథ్నన్తివివిఞ్జతి-పఞ్చవింశతితత్త్వేభ్యఃపృథక్కృత్యపశ్యన్తీత్యర్థః - దారుష్వివజాతవేదసమిత్యనేనదృష్టాన్తేనసర్వాన్తరాత్మత్వముక్తం , దిదృక్షవఃకవయ ఇత్యనేనోపాస్యత్వముక్తంతస్మై ఈశితాత్మనే-కర్తరిక్తః-ఈశ్వరాయపరమాత్మనే-నమః-ఈశితాత్మనేఇతిపాఠే-ఈశితాఃప్రేరితాఃనియమితాః-ఆత్మానోజీవాఃయేనతస్మాఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ గుణశబ్దోపలక్షితచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేనతస్యైవలక్ష్యత్వముక్తం -తదేవవిశదయన్నమస్కరోతి ॥ ద్రవ్యేతి ॥ అజ్ఞత్వభిముఖీకరణం-హేభగవన్-అతిశయాత్మబుద్ధిభిఃఅతిశయితాత్మపరమాత్మవిషయబుద్ధిమద్భిఃపురుషైః - అన్వీక్షయా నిపుణనిరూపణేన-వస్తు-వస్తుతః-పరమార్థతః-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనేతియావత్-నిరీక్షితః- ఆత్మాస్వరూపం-యస్య-నిరస్తమాయాకృతయే-నిరస్తా - మాయాకృతిఃప్రకృతికార్యం-యస్మాత్తస్మై -తే,నమోనమఇత్యన్వయః-కైస్సహానిరీక్షణంతత్రాహ ॥ ద్రవ్యంభూతపఞ్చకంక్రియాహేతుర్వాగాదికర్మేన్ద్రియం-అయనంజ్ఞానేన్ద్రియంఈయతేజ్ఞాయతేఅనేనేతిజ్ఞానసాధనత్వాచ్చక్షురాదిజ్ఞానేన్ద్రియస్య-ఏషాంసమాహారద్వన్ద్వః , ఏతత్సంఘాతరూపేశరీరే-సకర్తృభిస్సపరిష్వఙ్గైః - మాయాగుణైః ప్రకృతిగుణైస్సహ-నిరీక్షితాత్మనే- నమః దేహభూతేన్ద్రియగుణత్రయజీవాత్మభిస్సహవివిచ్యనిరీక్షితాయేత్యర్థః - అనేనపూర్వశ్లోకగుణపదందేవాద్యవస్థజీవోపలక్షకమిత్యావేదితం - అన్యథాఽస్మిన్-శ్లోకేజీవోపస్థాపకకర్తృపదాసఙ్గతిఃస్పష్టైవ-ఏవంచగుణపదేనదేహమాత్రమభిప్రేత్య తేషుజీవతాదాత్మ్యేనమథ్నన్తీ

మ ॥ ఈశితాత్మనే ॥ ౩౮ ॥ ద్రవ్యక్రియాహేత్వయనేశకర్తృభిర్మాయాగుణైర్వస్తునిరీక్షితాత్మనే। అన్వీక్షయాఽఙ్గాతిశయాత్మబుద్ధిభిర్నిరస్తమాయాకృతయేనమోనమః ॥ ౩౯ ॥ కరోతివిశ్వస్థితిసంయమోదయం

తినభ్రమితవ్యమ్ ॥ ౩౯ ॥ నిరస్తమాయాకృతయఇత్యనేనమాయాకార్యదోషప్రతిభటత్వముక్తం॥తదుపపత్తయేమాయాయాఈశ్వరవశ్యతామాహ ॥ కరోతీతి ॥ యోభవాన్-యస్యప్రధానస్య-గుణైస్సత్త్వాదిభిః - ప్రధానాభిప్రాయేణ యస్యేతినపుంసకనిర్దేశః-విశ్వస్యస్థితిసంయమోదయంస్థితిలయసర్గం - కరోతి-కంథభూతం-ఈప్సితం-ధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయసాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనజీవానుగ్రహార్థత్వాజ్జగత్సృష్ట్యాదేస్తస్యేప్సితత్వంజీవార్థత్వేనేప్సితమితియావత్-నేప్సితంస్వార్థత్వేనానీప్సితమిత్యర్థః- తస్మాత్ - ఈక్షితుస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానవతఃత్వత్తః-మాయాసత్త్వాదిగుణాత్మికాత్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యథా-గ్రావ్ణోఽయస్కాన్తాత్-తదాశ్రయంతదభిముఖంసత్ - అయోలోహం-భ్రమతి-తథాభ్రమతి-త్వదాయత్తాత్వత్సంకల్పానుగుణకార్యకారిణీభవతీతిభావః - యద్వా-ఈక్షితుః ‘‘ తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయ ’’ ఇత్యుక్తవిక్షణవతః-యస్య తవ - మాయా-యస్యేతిషష్ఠీశరీరశరీరిభావసంబన్ధే - త్వచ్ఛరీరభూతామాయా-యద్వా - తాదర్థ్యేషష్ఠీ - దృష్టాన్తసామర్థ్యాత్ - త్వదధీనామాయాత్వదాహితశక్తిరితియావత్ - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విశ్వస్య-స్థిత్యాదికం-కరోతి-స్వతోఽశక్తాపిత్వదనుప్రవేశేనాహితశక్తిర్విశ్వస్యస్థిత్యాదికంకరోతీత్యర్థః - స్వతోఽశక్తాకథంత్వదనుప్రవేశమాత్రేణశక్తిమతీస్యాత్తత్రాహ ॥ యథాయోభ్రమతేత దాశ్రయంగ్రావ్ణఇతి - విశ్వస్థిత్యాదికర్తృత్వస్యపరమాత్మధర్మత్వేనమాయాకరోతీత్యయుక్తమితిచేత్ - ఉచ్యతేభగవదవతారరూపాణాం బ్రహ్మాదీనాం సృష్ట్యాదికర్తృత్వస్య రజఆదిమాయాగుణప్రాచుర్యప్రయుక్తత్వాన్మాయావిశ్వస్థిత్యాదికంకరోతీత్యుక్తమితి , నేప్సితమిత్యనేనవిశ్వస్థిత్యాదికంనభగవతోభోగార్థమిత్యుక్తం , ఈప్సితమిత్యనేన జీవానుగ్రహార్థంలీలార్థంచేతిసూచితం , నానువిశ్వస్థిత్యాదికంనజీవానుగ్రహార్థంభవతి-కింతుగర్భజన్మజరామరణాదిదుఃఖహేతుత్వేనజీవనిగ్రహార్థమేవస్యాత్ , కించాహితకరణహితాకరణాదిప్రయుక్తంవైషమ్యంనైర్ఘృణ్యంచభగవతః ప్రసజ్యేతేత్యత్రాహ॥నమస్తేగుణకర్మసాక్షిణఇతి॥గుణానాం మాయాగుణానాంసత్త్వాదీనాం - కర్మణాంపుణ్యపాప

౩౮॥శ్లో॥పా ॥ ఈశితాత్మనే

రూపాణాంచ అనాదీనాం, సాక్షిణే సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, తేన మమ, జీవగుణకర్మానుసారిత్వాద్ధితాకరణాదేర్న వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదోషప్రసక్తిరితి భావః - తథాచ సూత్రం ,, వైషమ్యనైర్ఘృణ్యే న సాపేక్షత్వాత్తథాహి దర్శయతి - న కర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతే చాప్యుపలభ్యతే చే ,, తి - అయంభావః , భగవాన్ జగదాదావస్వస్మిన్నుపసంహృతచిదచిత్త్వస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః పరమకారుణికోఽవాప్తసమస్తకామస్స్వస్మిన్ప్రలీనమసత్కల్పం చేతనవర్గమాలోక్యైషాం సామాన్యేన ధర్మాదిపురుషార్థసాధనస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాణి ప్రదాయారాధనప్రకారావబోధివేదాఖ్యం శాస్త్రంచ ప్రదర్శ్య స్వయం జగత్సృష్ట్యాదిలీలతాస్తే - తత స్తే జీవాః కరణకళేబరాణి పరిగృహ్య ప్రాచీనకర్మవాసనానుసారేణ సాధ్వసాధుకర్మాణి కుర్వన్తస్స్వస్వకర్మానుసారేణేశ్వరాదిష్టం ఫలం భుఞ్జత ఇతి నేశ్వరస్య వైషమ్యాదిప్రసక్తిరితి * ॥ ౩౮ ॥ * ప్రకృతావతారచరితం వదన్నమస్కరోతి ॥ ప్రమథ్యేతి ॥ యో జగతామాదిః కారణభూతస్సూకరః, క్షమాం పృథ్వీం, దంష్ట్రాగ్రే - కృత్వా నిధాయ - రసాయా రసాతలాదారభ్య - ఉదన్వతః ప్రళయార్ణవాత్, ఇభో గజ ఇవ, నిరగాత్ - తతశ్చ, ప్రతివారణం ప్రతిగజతుల్యం, దైత్యం హిరణ్యాక్షం, ప్రమథ్య హత్వా, యః, క్రీడన్ స్థితః - తం విభుం, ప్రణతాఽస్మి *॥ ౩౯ ॥* ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. **

ఏవమిలావృతాదిషు సప్తసు వర్షేషూపాస్యాదికముక్తం, అథేదానీం కింపురుషభారతయోర్వర్షయోరుపాస్యాదికం వదన్నేషాం మధ్యే భారతవర్షశ్రైష్ఠ్యంచాహైకోనవింశేన ॥ తత్రాదౌ కింపురుషేఉపాస్యం భగవన్తమనుం తదుపాసకం జపన్త్య

యస్యేప్సితం నేప్సితమీక్షితుర్గుణైః । మాయాం యథాఽయో భ్రమతే తదాశ్రయం గ్రావ్ణో నమస్తే గుణకర్మసాక్షిణే ॥ ౩౮ ॥ ప్రమథ్య దైత్యం ప్రతివారణం మృధే యో మాం రసాయా జగదాదిసూకరః । కృత్వాగ్రదంష్ట్రే నిరగాదుదన్వతః క్రీడన్నివేభః ప్రణతోఽస్మి తం విభుమ్ ॥ ౩౯ ॥ ********************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ కింపురుషే వర్షే భగవన్తమాదిపురుషం లక్ష్మణాగ్రజం సీతాభిరామం రామం తచ్చరణసన్నికర్షాభిరతః పరమభాగవతో హనుమాన్ సహ కింపురుషైరవిరతభక్తిరుపాస్తే - ఆర్ష్టిషేణేన సహ గన్ధర్వైరుపగీయమానాం పరమకల్యాణీం భగవద్భర్తృకథాం శృణోతి స్వయంచేదముపగాయతి ॥ ఓం నమో భగవత ఉత్తమశ్లోకాయ నమ ఆర్యలక్షణశీలవ్రతాయ - నమ ఉపశిక్షితాత్మన - నమ ఉపాసితలోకాయ నమస్సాధువాదనికషా

మానం మన్త్రం స్తోత్రంచాహ ॥ కింపురుష ఇతి ॥ ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమపురుషం - లక్ష్మణస్య సౌమిత్రేః అగ్రజం - సీతాయాః మైథిల్యాః - అభిరామం అనురూపం - రామం దాశరథిం రామం ,, రమన్తే యోగినోఽనన్తే సత్యానన్దే చిదాత్మని । ఇతి రామపదేనాదిః పరబ్రహ్మాభిధీయత ,, ఇతి నిరుక్త రామశబ్ద పుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయం - తస్య శ్రీరామస్య - యౌ చరణౌ - తయోస్సన్నికర్షస్సాన్నిధ్యం - భజనమితి యావత్ - తస్మిన్నభిరత ఆసక్తః - పరమభాగవతో - హనూమానాఞ్జనేయః - కింపురుషవర్షస్థైస్సహ - అవిరతా అవిచ్ఛిన్నా - భక్తిర్యస్య - తాదృశ - ఉపాస్తే - భగవతః - భర్తుః - శ్రీరామస్య - కథాం - గన్ధర్వైరుపసమీపే - గీయమానాం - ఆర్ష్టిషేణేన కింపురుషవర్షస్థపురుషశ్రేష్ఠేన సహ - సమ్యగుపశృణోతి - స్వయమిదం వక్ష్యమాణముపఉపాంశు - గాయతి జపతి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్ - ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః - శ్లోక్యతే స్తూయతే - ఉత్తమః నిరతిశయః శ్లోకః యశో - యస్యేతి వా - తస్మై - ఆర్యాణాం - లక్షణాని - శీలాని - వ్రతానిచ - యస్మిన్ - ఉపశిక్షితః సంయతః - ఆత్మా చిత్తం - యేన - ఉపాశ్రితోఽనుసృతో - లోకో - యేన - సాధువాదః సాధుత్వప్రసిద్ధిః - తస్య - నికషాయ నికషాశ్మవన్నిర్ధారణస్థానాయ - బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే - సాధుః - బ్రహ్మణ్యః - తత్ర సాధురితి యత్ప్రత్యయః ,, యే చాభావకర్మణో ,, రితి , ప్రకృతిభావాట్టిలోపాభావః ,, అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే స లక్ష్మణామ్ । న తు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా బ్రాహ్మణసంరక్షణబద్ధైకదీక్షత్వమేవాత్ర బ్రహ్మణ్యత్వం - సచాసౌ - దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః - అస్పృష్ట ప్రాకృతదోష - స్తస్మై - యద్వా - బ్రహ్మ వేదః - తత్ర సాధుస్సమ్యక్ప్రతిపాద్యః - వేదాన్తవేద్యః, సచాసౌ దేవః - తస్మై - మహాపురుషాయ పుంసూక్తప్రతిపాద్య జగత్కారణత్వోపయుక్తకల్యాణగుణవిశిష్టాయ

పరమపురుషాయ - మహారాజాయ ,, రాజాధిరాజస్సర్వేషాంవిష్ణుర్బ్రహ్మానుయోమహాన్ । ఈశ్వరన్తంవిజానీమస్సపితాసప్రజాపతిః,,రిత్యుక్తమహారాజాయ- నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా ॥ ౧ ॥ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంపరమాత్మస్వరూపంవిశోధ్య తచ్ఛ్రీరామరూపేణావస్థితంనమస్కరోతి ॥ విశుద్ధం రాగాద్యకలుషితం-త-దనుభవైకమాత్రం జ్ఞానైకస్వరూపం-మాత్రశబ్దేనక్వచిదప్యజడస్వరూపత్వం వివక్షితం - విశుద్ధానుభవైకమేవవిశుద్ధానుభవైకమాత్రం - అనేనస్వరూపంనిర్దిశ్యతేస్వతేజసాస్వప్రకాశేన - నిత్యాసంకుచితానన్తస్వరూపవిషయకధర్మభూతజ్ఞానేనధ్వస్తాః-నిత్యంనిరస్తాః - గుణాఃరజఆదయః - తత్కృతాస్త్రిగుణకృతాస్త్రివుత్పత్తిస్థితిమరణరూపాః-అవస్థాః-యస్య-స్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమిత్యనేనప్రకృతిసంసృష్టచేతనవ్యావృత్తిః - సహ్యధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థః - ప్రశాన్తం-అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితానన్దస్వరూపం , యద్వా , విశుద్ధశబ్దేనైన్ద్రియికానుభవవ్యావృత్తిః - ప్రశాన్తశబ్దేననిత్యంరాగాద్యకలుషితత్వముచ్యతే - అనేనముక్తచేతనవ్యావృత్తిః-సహిబద్ధావస్థాయాంరాగాదిభిఃకలుషితః - ప్రత్యక్స్వస్మై - భాసమానం - అనేన-పరాచోఽచేతనస్యవ్యావృత్తిః-సహ్యచేతనంస్వస్మాఅవభాసతే-కింతు - పరస్మాఏవ - సుధియాసమ్యగ్జ్ఞానేన - ఉపలమ్భనంఉపలభ్యతఇత్యుపలమ్భనం ,,దృశ్యతేత్వగ్ర్యయాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిః । హృదామనీషామనసాఽభిక్లృప్త,,ఇతిశ్రుత్యుక్తయోగపరిశుద్ధబుద్ధ్యోపలభ్యమానఇత్యర్థః - అనేనోపాస్యత్వముక్తం - అనేనైవజగత్కారణత్వమప్యుపలక్షితం ,, కశ్చధ్యేయఃకారణంతుధ్యేయః,,ఇతిధ్యేయత్వకారణత్వయోరేకనిష్ఠత్వశ్రవణాత్ - యదికారణం - తర్హికారణత్వస్య భావ్యవస్థావిశేషవతఃప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపత్వాద్దేవాదినామరూపాశ్రయత్వంస్యాత్ -తతశ్చ,,సత్యంజ్ఞానమనన్తం - నిష్కలంనిష్క్రియం,,మిత్యాదినిర్వికారత్వశ్రవణవిరోధ-స్తత్రాహ॥అనామరూపమితి॥ నవిద్యేతేస్వమాత్రనిష్ఠేదేవాదినామరూపే-యస్య,ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యై

యనమోబ్రహ్మణ్యదేవాయ-మహాపురుషాయ-మహారాజాయనమఇతి॥౧ ॥శ్లో॥యత్తద్విశుద్ధానుభవైకమాత్రంస్వతేజసాధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమ్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తంసుధియోపలమ్భనంహ్యనామరూపం నిరహం ప్రపద్యే॥౨॥మర్త్యావతారస్త్విహమర్త్యశిక్షణంరక్షోవధాయైవనకేవలంవిభోః ।కుతోఽన్యథాస్యా

వకారణత్వాద్దేవాదినామరూపయోస్స్వవిశేషణీభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాత్తద్ద్వారాసనామరూపత్వేపిసాక్షాదనామరూపమిత్యర్థః-ఏవంభూతం,యత్,వేదాన్తేషుప్రసిద్ధం,తత్ , పరబ్రహ్మస్వరూపం,నృహరింపురుషశ్రేష్ఠం,పురుషోత్తమమితియావత్ -ఏవంచ,,ద్వావిమౌపురుషౌలోకేక్షరశ్చ ,, త్యారభ్య,,ఉత్తమఃపురుషస్త్వన్యఃపరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతిభగవద్గీతోక్తనిత్యముక్తబద్ధత్రివిధచేతనవ్యావృత్తస్వరూపంవివక్షితం-తత్రహికూటస్థశబ్దేనముక్తోనిత్యసిద్ధశ్చచేతనఉచ్యతే - ఉభయోరపిప్రాకృతవికారరాహిత్యేనాక్షరకూటస్థశబ్దవాచ్యత్వాత్ - యద్యపిప్రశాన్తశబ్దేనముక్తవ్యావృత్తిః - తథాపినిత్యసిద్ధవ్యావృత్తయేనృహరిమిత్యుక్తంనిరహమితిపాఠేతు - అనామరూపత్వేనిరహంత్వంహేతుః- అహమహమర్థాన్నిర్గతంనిరహం - అహంశబ్దేనాహంకారఃప్రకృతిపరిణామవిశేషోజీవశ్చోచ్యతే-ఆత్మనోఽప్యహమర్థత్వాత్-తతశ్చ-నిరహంప్రకృతిపురుషగతవికారాతీతం -హియత-స్తస్మాదనామరూపమితియోజనాబోధ్యా-ఏవంభూతం-ప్రపద్యేఉపాయోపేయభావేనాధ్యవస్యామీత్యర్థః ॥౨॥ నన్వస్తుపరస్యబ్రహ్మణోఽనామరూపత్వం-శ్రీరామస్యత్వనామరూపత్వమిత్యయుక్తం-తస్యమనుష్యనామరూపభాక్త్వాత్తత్రాహ ॥ మర్త్యావతారస్త్వితి॥విభోఃపరస్యైవబ్రహ్మణః-ఇహలోకే-శ్రీరామరూపేణ-మర్త్యావతారఃమనుష్యావతారః,అవతారోనామాజహత్స్వస్వభావస్యైవరూపాన్తరపరిగ్రహః , ఏవంచపరబ్రహ్మైవాజహత్స్వస్వభావంమనుష్యసజాతీయంరూపంపరిగృహీతవదితిభావః - కిమవతారప్రయోజనం-తత్రాహ॥ మర్త్యశిక్షణం మర్త్యానాంసంసారదోషజ్ఞాపనేనధర్మసంస్థాపనంసాధుపరిత్రాణంచప్రయోజనమితిభావః-నను-మర్త్యశిక్షణంనావతారప్రయోజనం,కింతు-రావణాదిరక్షోవధఏవేత్యత్రాహ॥రక్షోవధాయైవనకేవలమితి-విభోర్మర్త్యావతారోనకేవలంరక్షోవధార్థమేవ-అపితు-మర్త్యశిక్షణమేవతస్యప్రధానంప్రయోజనమిత్యర్థః-తథాచోక్తంభగవతా ,, పరిత్రాణాయసాధూనాంవినాశాయచదుష్కృతాం।ధర్మసంస్థాపనార్థాయసం

౨॥శ్లో॥పా॥ నిరహంప్రపద్యే

భవామియుగేయుగ ,, ఇతివినాశాయచేత్యత్రచశబ్దోఽన్వాచయపరఃభిక్షామటగాంచానయేతివత్ దుష్కృద్వినాశనమా నుషఙ్గికంప్రయోజనమిత్యర్థః - ధర్మోనామచాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితఈశ్వరారాధనరూపఃప శ్చమహాయజ్ఞాదిః-తస్య - సంస్థాపనంసంసారదోషజ్ఞాపనేనరక్షణం-దుష్కృద్వినాశనంతుసఙ్కల్పమాత్రేణాప్యుపప ద్యతే,సాధూనాంశయ్యాసనాటనభోజనాదిషుభగవతాసహావర్తమానానాం-తద్వినాక్షణమాత్రమపికల్పసహస్రంమ న్వానానాం-దర్శనస్పర్శనసంభాషణాదిభిఃపరిత్రాణంసుఖీకరణం-ధర్మసంస్థాపనంచసఙ్కల్పమాత్రేణోపపద్యతఇతి భావః-యదుక్తం - మర్త్యశిక్షణార్థమేవావతారఇతి-తదస్మిన్నేవావతారేనిదర్శయతి ॥ కుతఇత్యాదినా,।అన్యథాఅవతా రస్యమర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే-ఈశ్వరస్య,, ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతి-భ్రామయన్సర్వభూతాని యన్త్రారూఢానిమాయయా,,త్యుక్తసర్వనియన్తుః - దారాపహర్తృరావణాద్యన్తరాత్మతయాదారాపహరణాదికమ పికారయితుః-స్వేస్వస్మిన్నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే- ఆత్మనిరమతఃఉక్తవిధస్వస్వరూపానుభవేననిత్యసంతు ష్టస్య,విషయాసక్తిపరహితస్య-సీతాకృతానిసీతావిశ్లేషాదికృతాని - వ్యసనానిదుఃఖాని-కుతఃకస్మాద్ధేతో - స్యాత్-ప్ర త్యేకాభిప్రాయంస్యాదిత్యేకవచనం-కుతోఽన్యథాస్యా రమతఇతిపాఠస్తుసుగమః - సర్వనియన్తుఃసర్వాన్తరాత్మనః- స్వానుభవసంతుష్టస్య,శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య-బ్రహ్మణఃసీతావిశ్లేషాదికృతవ్యసనానుకరణం - నిరతిశయదుఃఖావ హస్సంసారఇతిలోకస్యప్రదర్శయితుమేవ-అన్యథోక్తస్యపరమాత్మనస్తస్యసీతాకృతవ్యసనానినఘటన్తఇతిభావః॥౩॥* ఏతదేవోపపాదయతి।నవాఇతి॥సఃశ్రీరామరూపేణావస్థితఃపరమాత్మా -ఆత్మవతాంప్రశస్తమనసాం- నిర్ధూతనిఖిలసా మ్సారికధర్మాణాంసనకాదీనామప్యాత్మా-సుహృత్తమఃస్వాశ్రితేషునిరతిశయసౌహార్దవిశిష్టః-ఆశ్రితానాంనిరతిశయ ప్రీతివిషయశ్చ , భగవాన్జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః-వాసుదేవః ,, సర్వత్రాసౌసమస్తంచవసత్యత్రేతివ వైయతః।తతస్సవాసుదేవేతివిద్వద్భిఃపరికీర్త్యత,,ఇత్యుక్తరీత్యాసర్వత్రావస్థితోఽపితద్గతదోషైరసంస్పృష్టః,సర్వం

ద్రమతస్సఆత్మక్ *సీతాకృతానివ్యసనానీ*శ్వరస్య ॥ ౩ ॥ నవైసఆత్మాఽఽత్మవతాంసుహృత్తమస్సక్త

స్వధార్యత్వేనస్వశేషత్వేనచపరిగృహీతవాంశ్చ - త్రిలోక్యాంకృత్స్నే జగదన్తర్యామితేకస్మింశ్చిదపిశబ్దాదివిషయరూ పేవస్తుని-నసక్తః-వైశబ్దోఽవధారణే-నసక్తఏవేత్యర్థః-యతోనాసక్తః,అతఏవ - స్త్రీకృతం స్త్రీవిశ్లేషాదికృతం-కశ్మ లందుఃఖం-నాశ్నువీత-అవతారస్యమర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావేస్త్రీకృతంకశ్మలమేవంభూతోనప్రాప్నుయాదేవ-అస్య చేత్యస్యసర్వత్రానుషఙ్గః-తథా-లక్ష్మణం-చశబ్దాత్సీతాంచ-విహాతుంత్యక్తుం,నార్హతి ,, నివాసశయ్యాసనపాదుకాం శుకోపధానవర్షాతపవారణాద్యైరుపయుక్తశరీరభేదైశ్శేషత్వంగతస్యభగవతోనిత్యానపాయినోఽనన్తస్యావతార రూపం ,, భవాంస్తుసహవైదేహ్యాగిరిసానుషురంస్యతే। అహంసర్వంకరిష్యామిజాగ్రతస్స్వపతశ్చతే॥ కురుష్వమా మనుచరంవైధర్మ్యంనేహవిద్యతే। కృతార్థోఽహంభవిష్యామితవచార్థఃప్రకల్ప్యత ,, ఇతిసర్వావస్థోచితాశేషశేష వైకరతికృతనిత్యకింకరతాంప్రార్థయమానంశ్రీలక్ష్మణం,,నిత్యైవైషాజగన్మాతా, లక్ష్మీర్నిత్యానపాయినీ। నమునిత్యా నపాయినీ-రాఘవత్వేఽభవత్సీతారుక్మిణీకృష్ణజన్మని।అన్యేష్వప్యవతారేషువిష్ణోరేషానపాయినీ ,, త్యుక్తవిధాంనిత్యా నపాయినీంలక్ష్మ్యవతారరూపాంభగవతీంసీతాంచమర్త్యశిక్షణమన్తరేణ,,ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రి యః। మిత్రభావేనసంప్రాప్తంనత్యజేయంకథంచన॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోదదామ్యేతద్వ్రతంమమ ,, తి-వదన్భగ వాన్కథంత్యక్తుమర్హతి-అతఃకేవలంమర్త్యశిక్షణార్థంసాంసారికపురుషచేష్టామనుసృతవానిత్యర్థః - సీతాలక్ష్మణత్యా గస్తుశ్రీరామాయణేఉత్తరకాణ్డేప్రసిద్ధః।తత్రాత్మవతామాత్మేత్యనేన ,, అమృతత్వస్యతునాశాస్తివిత్తేన - ఆత్మావా అ రేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య ,, ఇతివీతరాగోపాస్యత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్తస్యరా గాదిభిరకాలుష్యంసూచితం-అతఏవ-స్త్రీసంయోగవియోగకృతసుఖదుఃఖాద్యభావశ్చావేదితః-భగవానిత్యనేనషాడ్గుణ్య పూర్ణతోక్త్యాఽవాప్తసమస్తకామత్వోక్త్యాలాభాత్స్త్రీసఙ్గాదినిమిత్తసుఖానాదరశ్చోక్తః , సుహృత్తమఇత్యనేన,,న స్మరత్యపకారాణాంశతమప్యాత్మవత్తయా। కథంచిదుపకారేణకృతేనైకేనతుష్యతి ,, త్యుక్తరీత్యాదోషానవేక్ష్య తారతమ్యమనాలోచ్యస్వాశ్రితత్వమాత్రేణాపరిత్యజతోనిరతిశయసుహృత్తమస్యమర్త్యశిక్షణమన్తరేణనిత్యానపా

యినోస్సీతాలక్ష్మణయోస్త్యాగోనఘటతఇత్యుక్తంభవతి ॥౬॥ తారతమ్యమనాదృత్యయత్సాశ్రితత్వమాత్రేణనిర
తిశయప్రీతివిశిష్టత్వరూపంసుహృత్తమత్వంతదస్మిన్నేవావతారేనిదర్శయతి ॥ నేతి ॥ మహతశ్శరణాగతశబ్దభాజంహీన
జన్మాదివిశిష్టం పాపీయాంసమపిరక్షితుంబద్ధదీక్షస్య శ్రీరామరూపేణావస్థితస్యపరస్యబ్రహ్మణఃజన్మ - విప్రాదిజన్మ - న
తోషహేతుఃనప్రీతిహేతుః, తథాసౌన్దర్యాన్వయనసుబుద్ధిజాతయోనతోషహేతవః, తిర్యక్ష్వపితస్యానుగ్రహదర్శనాది
తిభావః, తథాహ, తైర్యశ్చ్యంతిర్యక్ష్వోపిభావస్తైర్యశ్చ్యం, తిర్యక్త్వం, తేన-సృష్టా,న్వనౌకసోవనస్థా-నస్మాన్కపీ
న్ప్రీతి - లక్ష్మణాగ్రజఃపూర్వోక్తవిధానస్త్వ తారరూపలక్ష్మణాగ్రజో,నిత్యంతత్సహచరఃశ్రీరామః,సఖ్యంచకార-బ
తేత్యాశ్చర్యే - సఖ్యఇతిపాఠే,సఖ్యేవిషయే-న,శ్చకారేత్యర్థః, తైర్యద్విశిష్టానితిపాఠాన్తరం - తత్రయద్యస్మాత్-తైఃజ
న్మసౌభగాదిభిః-విసృష్టాన్పరిత్యక్తానస్య-స్మా-న్వనౌకసఃకపీన్-సఖ్యే-నకార-జన్మాదికృతతారతమ్యమనపేక్ష్య సంశ్రయణ
మాత్రేణాస్మాభిర్నిహీనైస్సహసఖ్యంకృతవాన్ - బత - అహో-అస్యసుహృత్తమత్వమేవంవిధమితినిర్వక్తుమశక్యమిత్య
ర్థః ॥ ౭ ॥ యతఏవాయంనిరతిశయసుహృత్తమ- స్తతః-తం-మనుజాకృతింమనుష్యాకారం- శ్రీహరిం-సుకృతజ్ఞంఉ
పకారాభిజ్ఞం "మయ్యేవజీర్ణతాంయాతుయత్త్వయోపకృతంకపే-నరఃప్రత్యుపకారార్థీవిపత్తిమభికాఙ్క్షతీతి ,,మాం
ప్రత్యుక్తవిధోపకారాభిజ్ఞం-పురుషోత్తమం-రామం-శ్రీమం-సురాసురనరవానరాణాంమధ్యే-యఃకశ్చి-త్సర్వాత్మనాసర్వప్ర
కారేణ కేనాపితదీయతాసమ్పాదనప్రకారేణేతియావత్-భజేత సేవేత-కథంతస్మాత్తేనైవతమనుగృహ్ణాతీత్యత్రాహ॥యః
శ్రీరామః - ఉత్తరాన్కోసలాన్ ఉత్తరకోసలస్థాన్లోకాన్,తరుగుల్మలతాదీంశ్చస్వదేశవాసిత్వమాత్రమవలమ్బ్య - ది

త్రిలోక్యాంభగవాన్వాసుదేవః । నస్త్రీకృతంకశ్మలమశ్నువీతనలక్ష్మణంచాపివిహాతుమర్హతి ॥ ౬ ॥
నజన్మనూనంమహతోనసౌభగంనవాఙ్నబుద్ధిర్నాకృతిస్తోషహేతుః । తైర్యద్విసృష్టానపినోవనౌ
కసశ్చకారసఖ్యంబతలక్ష్మణాగ్రజః॥ ౭ ॥ సురోఽసురోవాఽథవానరోనరఃసర్వాత్మనాయస్సుకృతజ్ఞ
ముత్తమమ్ । భజేతరామంమనుజాకృతింహరింయఉత్తరాననయత్కోసలాన్దివమ్ ॥ ౮ ॥ ౧ ॥ భారతేఽ
పివర్షేభగవాన్నరనారాయణాఖ్యఆకల్పాన్తముపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపరమాత్మోపలమ్భనమనుగ్ర
హాయాత్మవతామనుకమ్పయాతపోఽవ్యక్తగతిశ్చరతి ॥ ౯ ॥ తంభగవాన్నారదోవర్ణాశ్రమవతీభిర్భారతీభిః

వం - అనయత్ ప్రాపితవాన్ - నకేవలంజ్ఞానక్రియాభక్తియోగానేవాపేక్ష్యానుగృహ్ణాతి - అపితు - యత్కించిద్వ్యాజ
మాత్రమవలమ్బ్యానుగృహ్ణాత్యయంశ్రీరామఇతిభావఃతథాచోక్తంశ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రైః "త్వామామనన్తికవయఃకరు
ణామృతాబ్ధేజ్ఞానక్రియాభజనలభ్యమలభ్యమన్యైః॥ఏతేషుకేనవరదోత్తరకోసలస్థాఃపూర్వంసదూర్వమభజన్తహిజన్త
వస్త్వా,, మితి ॥ ౮ ॥ అథభారతేవర్షే ఉపాస్యంభగవద్రూపం-ఉపాసకం-జప్యమానంమన్త్రం-స్తోత్రంచాహ॥
భారతేఽపీతి॥భారతేఽపివర్షే-నారాయణాఖ్యోభగవాన్-బదరికాశ్రమే-ఆకల్పాంతంకల్పపర్యన్తం -అవ్యక్తగతిఃఏతద
ర్థమేవంకరోతీతరైరవిజ్ఞాతచేష్టః - తపశ్చరతి-కథంభూతం - ఉపచితాఃప్రవృద్ధాః-ధర్మాదయో-యేన-తదుపచితధర్మ
జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపరమంఆత్మోపలమ్భనం - ఆత్మాఉపలభ్యతేసాక్షాత్క్రియతే-యేనతత్-దాత్మోపలమ్భనం-
తతఃకర్మధారయః-తత్ర-ధర్మఃకర్మయోగః- జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యంమనోనిగ్రహః-ఐశ్వర్యా
ణ్యణిమాదయః-యోగంప్రాణజయః - ఉపరమోబాహ్యేన్ద్రియజయః-కిమర్థమేవమసీశ్వరవత్తపశ్చరతీత్యత్రాహ ॥ ఆ
త్మవతామనుగ్రహాయ, ఆత్మవతోనుగ్రహీతుం-ముముక్షవఏవంవిధంతపఃకుర్యురిత్యేవంశిక్షయాతాననుగ్రహీతుమితియా
వత్-ఆత్మవత్స్వనుగ్రహేతస్యకృపైవకారణమిత్యాశయేనాహ॥అనుకమ్పయేతి ॥ ౯ ॥ తంనారాయణం,భగవాన్,
నారదః - వర్ణాశ్రమవతీభిః వర్ణాశ్రమధర్మానువర్తిభిః - భారతీభిః భరతవర్షవాసినీభిఃప్రజాభిస్సహ-సాంఖ్య, మాత్మ
యాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః-యోగోఽసఙ్గవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపఃకర్మయోగః , ఆభ్యాం ,భగవత్ప్రో
క్తాభ్యాంభగవతాగీతాచార్యేణప్రోక్తాభ్యాం "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ,,మిత్యారభ్య"ఏషాతేఽభిహితాసాంఖ్యేబు
ద్ధిర్యోగేత్విమాంశృణు,, త్యారభ్యచోక్తాభ్యాం,గీతాయావేదవదరాదిత్వాదేవముక్తం-పరమభక్తిభావేన-పరమభ

౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ తైర్యద్విసృష్టానపినో, నౌకసశ్చకారసఖ్యేబత

క్తిరూపేణ-భావేనఅభిప్రాయేణ, ఉపసరతి అనువర్తతే-కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతనిరతిశయభక్తియోగేనానువర్తత ఇత్యర్థః-కథంభూతః-భగవతోఽనుభవఉపవర్ణ్యతేయేనపఞ్చరాత్రేణ-తద్భగవదనుభవోపవర్ణనం-తత్పఞ్చరాత్రం-సావర్ణైర్మన్త్రై,రుపదేక్ష్యమాణః ॥ ౮ ॥ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్-పరమం నిరతిశయం-శీలంస్వభావో,యస్య. సౌశీల్యవిశిష్టాయేత్యర్థః - మహతోమన్దైస్సహనీరన్ధ్రేణసంశ్లేషస్వభావత్వంసౌశీల్యం, అయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకోగుణః - ఇదంవాత్సల్యసౌలభ్యస్వామిత్వానామప్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాముపలక్షణం - ఉపరతానాత్మ్యాయ - అనాత్మాదేహేన్ద్రియాదిః,తస్య- భావఃప్రకారఃధర్మః-అశనాయాదిషడూర్మివర్గఅనాత్మ్యం - ఉపరతంనిరస్తం-అనాత్మ్యంయస్మాద్యేనవా-తస్మై, అకించనవిత్తాయనాస్తికించనప్రార్థనీయంయేషాంతే-అకించనాః,నిష్కామాముముక్షవస్తేషాం-విత్తాయనిధయే-నరనారాయణరూపేణావతీర్ణాయ-పరమహంసాయ-పరఉత్కృష్టో-మానభవతి-హంసోజీవో-యస్మాత్-పృషోదరాదిత్వాన్నాశబ్దస్యహ్రస్వః-యద్వా,హన్తినిరస్యతినిఖిలాన్దోషానితిహంసః-పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః,,భవేద్వర్ణాగమాద్ధంస,,ఇత్యానుశాసనికస్మరణాత్-పరమశ్చాసౌహంసఇతికర్మధారయః - పరమఃనిరతిశయకల్యాణగుణగణఃహంసోనిరస్తనిఖిలదోషఃతస్మై - పరమగురవేనిరతిశయహితోపదేష్ట్రే-ఆత్మారామాయనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వాత్మానుభవపరాయ, అధిపతయేసర్వభూతానామధిపతయే,,ఏషభూతాధిపతి,,రితిశ్రవణాత్-నమస్కారాభ్యాసోగుణభేదాభిప్రాయకః ॥ ౯ ॥ ఇదంవక్ష్యమాణశ్లోకచతుష్టయంస్తుతిరూపం-గాయతిపఠతీత్యర్థః-యద్వా-ఇదంవక్ష్యమాణగుణజాతం,గాయతి ॥ ౧౦ ॥ తావజ్జగత్కారణంచిదచిద్విలక్షణంనిరస్తనిఖిలదోషంనిస్సమాభ్యధికంసర్వజ్ఞంనమస్కరోతి ॥ కర్త్రేతి ॥ అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మక

ప్రజాభిర్భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం సాంఖ్యయోగాభ్యాం భగవదనుభవోపవర్ణనం సావర్ణైరుపదేక్ష్యమాణః ॥ పరమభక్తిభావేనోపసరతీదంచాభిగృణాతి॥౮॥ఓంనమోభగవతఉపశమశీలాయోపరతానాత్మ్యాయ-నమోఽకిఞ్చనవిత్తాయపరమహంసాయపరమగురవఆత్మారామాయాధిపతయేనమోనమఇతి ॥ ౯ ॥ గాయతిచేదమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ కర్తాఽస్యసర్గాదిషు యోనబుధ్యతేనహన్యతేదేహగతోఽపిదైహికైః।ద్రష్టుర్నదృశ్యస్య

స్యజగతః-సృష్ట్యాదౌ,కర్తాఽపియో,నబుధ్యతేనాభిమన్యతే,,చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః।తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమవ్యయ,,మితిభగవదుక్తేరిత్యాకృత్స్నజగత్స్రష్టారమాత్మానంతత్తద్గుణకర్మాయత్తదేవమనుజపశుపాదపతారతమ్యేనకర్తారంనానుమన్యతే - సృజ్యానాం దేవాదిపదార్థానాం దేవత్వమనుష్యత్వాదినానావిధసర్గకర్మణిసృజ్యశక్తీనామేవగుణకర్మణాంప్రధానకారణత్వాత్ - ఆత్మానంగుణకర్మానుగుణకర్తారంమన్యతే-నతుసాక్షాద్వైచిత్ర్యంప్రతిహేతుంమన్యతఇత్యర్థః-తథాదేహగతోఽపిఅన్తరాత్మతయాదేవాదిదేహస్థోఽపి-దైహికైర్దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభిర్గుణైః-నహన్యతేనాభిభూయతే-ఏవంద్రష్టుర్జీవస్య-యద్దృశ్యంచేతనం ప్రధానం-తస్యగుణైః రజఆదిభిర్గుణైః - నదూష్యతేనసంకుచితజ్ఞానోభవతి-కర్తృత్వేఽపిమోహాభావాత్-దేహస్థత్వేఽపిదుఃఖాద్యభావాత్-త్రిగుణాత్మకప్రధానశరీరకత్వేఽపిగుణకృతజ్ఞానసంకోచాభావాచ్చజీవాద్వైలక్షణ్యముక్తం - ద్రష్టుఃజీవస్య - గుణైస్సంసారిత్వాదిభిఃదృశ్యస్య ప్రధానస్యచ - గుణైర్జాడ్యాదిభిశ్చ-నదూష్య - తఇతివాయోజనా - ఏవంచిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం - అతఏవాసక్తోరాగాదిరహితో-వివిక్తోఽసహాయః-స్వతుల్యాధికద్వితీయవస్తురహితః-సాక్షీసర్వస్యచేతనాచేతనాత్మకస్యజగతోద్రష్టాచేత్యసక్తవివిక్తసాక్షీ-తస్మై - తే-నమః - కర్తాఽస్యసర్గాదిషు యోనబధ్యతే ఇత్యపిపాఠః-తత్ర-అస్యజగతస్సర్గాదౌసృష్టిస్థితిలయేషు - కర్తాపి - నబధ్యతే-అసక్తత్వాత్-జీవస్తుశుభాశుభకర్మసుస్వగుణానుగుణపరమాత్మాయత్తకర్తాఽపిస్వాతన్త్ర్యేణకర్తాఽస్మీత్యభిమానేనబధ్యతేసంసారీభవతి - పరమాత్మాతు - జగత్సర్గాదౌనిరపేక్షకర్తాఽపినబధ్యతే - జగద్వ్యాపారస్యలీలారూపత్వేనసుఖదుఃఖాదిఫలభోగార్థత్వాభావాత్తత్రాసక్త్యభావాదితిభావః- తథా - దేహగతోఽపిదైహికైఃదేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభిర్నహన్యతేనాభిభూతోభవతి-యతః-వివిక్తత్వాత్ - నిరస్తనిఖిలదోషతయాసమస్తకల్యాణగుణాకరతయాచజీవపర్యన్తేభ్యోదేహేన్ద్రియాదిభ్యోఽపివిలక్షణ

౧౧ ॥ పా ॥ యోనబధ్యతే

త్వాత్ విలక్షణస్వరూపావలోకనశీలత్వాదితి భావః, తథా చ శారీరకం సూత్రం “న స్థానతోఽపి పరస్యోభయలిఙ్గం సర్వత్ర హి” ఇతి, సర్వత్రావస్థానతోఽపి న పరస్య బ్రహ్మణోఽపురుషార్థగన్ధస్సంభవతి - కుతః - యతః - సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిషు పరం బ్రహ్మోభయలిఙ్గం ఉభయలక్షణం - నిరస్తనిఖిలదోషమనన్తకల్యాణగుణాకరమభిధీయత ఇతి తదర్థః “అపహతపాప్మా విజరో విమృత్యుర్విశోకో విజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప” ఇత్యాదయశ్శ్రుతయః “సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌ స్వశక్తిలేశోద్ధృతభూతసర్గః - పరః పరాణాం సకలా న యత్ర క్లేశాదయస్సన్తి పరావరేశే” ఇత్యాదయః స్మృతయః - అయం భావః - జీవస్య కర్మవశ్యత్వాత్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన తత్తద్వస్తుసమ్బన్ధోఽపురుషార్థ ఏవ స్యాత् - పరస్య తు బ్రహ్మణస్స్వాధీనస్య స ఏవ బన్ధస్తద్విచిత్రవిభూతిరూపలీలారసాయైవ స్యాదితి తద్వత్ - తథా చ శ్రుతిః “తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి” ఇతి - తథా ద్రష్టుః స్వస్వకర్మానుగుణజ్ఞానాశ్రయస్య “అనృతేన హి ప్రత్యూఢాస్సేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధాన” మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా కర్మణా తిరోహితజ్ఞానస్య జీవస్య దృశ్యం కర్మాయత్తదర్శనవిషయం - యత్ప్రధానం - తస్య - గుణైః రజఆదిభిర్న దూష్యతే చ గుణపరవశో న భవతి - కుతః సాక్షాత్ ద్రష్టృత్వాత్ “సాక్షాద్ద్రష్టరి సంజ్ఞాయా” మితి సాక్షిశబ్దో వ్యుత్పాదితః - సాక్షిశబ్దోఽవయవవృత్త్యా సముదాయరూఢ్యా చ భగవత్యేవ ముఖ్యవృత్తిః “అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ” ఇతి భగవన్నామసహస్రోక్తేః - అతస్సంజ్ఞాయామిత్యస్య న విరోధః - ద్రష్టరీతి దృష్టాన్తార్థం యథా ద్రష్టా దృశ్యస్య గుణైర్న దూష్యతే - తథా సాక్షీ పరమాత్మా న దూష్యత ఇతి అయం భావః - జీవస్య స్వకర్మానుగుణమేవ దృశ్యదర్శనం - న తు సాక్షాత్త్వాస్సాకల్యేనేతి గుణైర్దూషణం - పరమాత్మనస్తు నిరుపాధికం సాక్షాద్ద్రష్టృత్వేన యాథాత్మ్యదర్శనమితి న

గుణైర్విదూష్యతే తస్మై నమోఽసక్తవివిక్తసాక్షిణే ॥ ౧౧ ॥ ఇదం హి యోగేశ్వర యోగనైపుణం హిరణ్యగర్భో భగవాన్ జగాద యత్ । యదన్తకాలే త్వయి నిర్గుణే మనో భక్త్యా దధీతోజ్ఝితదుష్కలేబరః ॥ ౧౨ ॥ యదైహికాముష్మికకామలమ్పటస్సుతేషు దారేషు ధనేషు చిన్తయన్ । శఙ్కేత విద్వాన్ కుకలేబరాత్యయాద్యస్తస్య యత్నశ్శ్రమ ఏవ కేవలమ్ ॥ ౧౩ ॥ తన్నః ప్రభో త్వం కుకలేబరార్పితాం త్వన్మాయయాఽహం మమతామధోక్షజ । భిన్ద్యామ యేనాశు వయం సుదుర్భిదాం విధేహి యోగం త్వయి నస్స్వభావజమ్ ॥ ౧౪ ॥ గ॥ భారతేఽప్యస్మిన్ వర్షే సరిచ్ఛైలాస్సన్తి బహవో మలయో మఙ్గళప్రస్థో మైనాకస్త్రికూట ఋషభః కూటకః కోల్లకస్సహ్యో వేదగిరిరృశ్యమూకశ్శ్రీశైలో వెంకటో మహేన్ద్రో వారిధరో విన్ధ్యశ్శుక్తిమానృక్షగిరిః పారియాత్రో ద్రోణశ్చిత్రకూటో గోవర్ధనో రైవతకః కకుభో నీలః కాకముఖ ఇన్ద్రకీలో రామగిరిరితి చాన్యే శతశస్స

గుణవశ్యతా - కింతు - గుణానామేవ పరమాత్మవశ్యతేతి ఏవంభూతాయ, అసక్తవివిక్తసాక్షిణే నమ ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏవం జీవపరయోర్హేయాస్పదత్వతత్ప్రత్యనీకత్వే ఉక్త్వేదానీం జీవస్య హేయనిరసనోపాయో దేహాద్యనాసక్త్యా పరమాత్మనస్తు భక్తిరేవ - సైవ పురా చతుర్ముఖేనాప్యనుభిహితేత్యాహ ॥ ఇదం హీతి ॥ హే యోగేశ్వర - హిరణ్యగర్భో - యోగే - యన్నైపుణం కౌశలం జగాద తత్ - ఇదమేవ - కిం తదిత్యత్రాహ ॥ ఉజ్ఝితదుష్కలేబరః ఉపేక్షితశరీరః కలేబరశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షకః - ఉపేక్షితదేహదేహానుబన్ధీ పుమాన్ - భవాత్ప్రభృతి - అన్తకాలేఽవసానకాలపర్యన్తం - భక్త్యా ధ్యానయోగేన - త్వయి - మనో దధీత ధారయేత్ స్థిరం కుర్యాదితి యత్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవం దేహాద్యుపేక్షయా పరమాత్మభక్తిరేవ జీవస్యానర్థపరిహారిణీత్యుక్తం - ఇదానీముక్తవిధభక్తిరహితస్య కేవలశాస్త్రాధ్యయనాదిప్రయాసో నిష్ఫల ఇత్యాహ ॥ యదైహీతి ॥ ఐహికేషు పశుపుత్రాన్నాదిషు - ఆముష్మికేషు స్వర్గాదిషు - కామేషు లమ్పటః ఆసక్తః, సుతాదిషు విషయేషు చిన్తయన్ - తేషామనపాయోపాయం చిన్తయన్నిత్యర్థః - విద్వాన్ అధీతశాస్త్రోఽపి కుత్సితస్య, కలేబరస్య - అత్యయాన్మృత్యోః, శఙ్కేత బిభీయాత్ - తస్య యో, యత్నః శాస్త్రాధ్యయనాదిరూపః, స - కేవలం శ్రమ ఏవ నిష్ఫల ఏవ - మరణభీతస్య శాస్త్రశ్రమో నిష్ఫల ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ యతో విదుషోఽపీయమేవ దశా, తత్తస్మాత్, హే ప్రభో, అధోక్షజ - త్వమేవ, నః, యోగం, విధేహి సంపాదయ, త్వత్ప్రసాదాదేవ నో యోగసిద్ధిరితి భావః, కీదృశం యోగం - త్వయి, స్వభావజం నిరుపాధికం - కామానుపహతమితి యావత్ - యేన యోగేన వయం, త్వన్మాయయా కుత్సితే కలేబరే, అర్పితాం అహన్తాం, సుదుర్భిదాం ఉపాయాన్తరైస్సర్వథా భేత్తుమశక్యాం, అహం మమతాం అహంకారమమకారరూపామవిద్యాం - ఆశు, భిన్ద్యామ త్యజేమ, త్వత్ప్రసాదాయత్తత్వద్భక్తియోగ ఏవానర్థనివర్తక ఇతి భావః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం భారతవర్షే ఉపాస్యభగవద్రూపాదికము

క్తం - అథాస్మిన్నేవ వర్షే ప్రాధాన్యేన పుణ్యతమాన్ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ భారతేపీతి॥ అపిశబ్దాద్వర్షాన్తరేష్వప్యనుక్తాః పర్వతానద్యశ్చసన్తీతి సూచితం॥ సరితశ్శైలాశ్చ సరిచ్ఛైలాః-బహవః-సన్తి-తావచ్ఛైలానుద్దిశతి॥ మలయఇత్యాదినా॥ రామగిరిరిత్యన్తేన-అన్యేచబహవస్సన్తీత్యాహ॥ అన్యేచశతశస్సహస్రశశ్శైలాఇతి-సన్తీత్యనుషఙ్గః-నదీర్వక్ష్యమాణాస్తాసాముత్పత్తిస్థానం ప్రభావంచాహ॥ తేషామితి॥ తేషాం శైలానాం నితమ్బేభ్యస్తటేభ్యః-ప్రభవాస్సముద్భూతాః - నదాః ప్రాయేణ పశ్చిమాభిముఖాః-నద్యః పూర్వాభిముఖాః-అసంఖ్యాతాస్సన్తి॥ ౧౫॥ ఏతాసాం నదనదీనా-మాపోజలాని భారత్యః భరతవర్షస్థాః-ప్రజాః-కర్మ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘాభావ ఆర్షః-నామభిరేవ-పునన్తినామ-పవిత్రయన్తిహి,, గఙ్గాగఙ్గేతి యోబ్రూయాద్యోజనానాం శతైరపి। ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యో విష్ణులోకం సగచ్ఛతీ,, త్యాద్యభియుక్తస్మరణమత్రానుసన్ధేయం-యా ఆపో నామభిరేవ పునన్తి ప్రజా-స్తా ఆపః-ప్రజా-ఆత్మనాశరీరేణాపి - స్పృశన్తి, యద్వా-భారత్యః భరతవర్షస్థపుణ్యానద్యాపః-నామభిరేవ ప్రజాః పునన్తినామ-తా ఆపః ప్రజా ఆత్మనాస్పృశన్తీత్యన్వయః॥ నదీరుద్దిశతి॥ చన్ద్రవసేత్యాదినాపిశ్వేత్యన్తేన-సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావిత్యాహ॥ సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావితి। కావేర్యాః పృథగుక్తత్వాన్మరుద్వృధాశబ్దో నద్యన్తరపరః-గోబలీవర్దన్యాయాత్ ॥ గఙ్గాతుపూర్వం ప్రపఞ్చితేత్యత్రానుక్తేతిబోధ్యమ్ ॥ ౧౬ ॥ అస్యభారతవర్షస్య ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరానభియుక్తైర్గీతాన్ - శ్లోకాన్వక్ష్యన్నస్యప్రాశస్త్యకారణమాహ ॥ అస్మిన్నేవేత్యాదినా-ప్రసఙ్గ ఇత్యన్తేనగద్యేన - అస్మిన్నేవ భారతేవర్షే - లబ్ధం - జన్మ విప్రాదిజన్మ - యైః - తైః పురుషైః-శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేన సత్త్వరజస్తమోగుణకల్పితకుశలాకుశలమిశ్రరూపేణ - స్వారబ్ధేన స్వకృతేన - కర్మణా - బహ్వ్యః-దివ్యాదిగత

హస్రశశ్శైలాస్తేషాంనితమ్బప్రభవానదానద్యశ్చసన్త్యసంఖ్యాతాః॥ ౧౫ ॥ ఏతాసామాపోభారత్యఃప్రజానామభిరేవపునన్తీనామాత్మనాచోపస్పృశన్తిచన్ద్రవసాతామ్రపర్ణ్యవటోదాకృతమాలావైహాయసీకావేరీవేణీపయస్వినీపయోదాశర్కరావర్తాతుఙ్గభద్రాకృష్ణవేణీభీమరథీగోదావరీనిర్విన్ధ్యాపయోష్ణీతాపీరేవాశిలాసురసానర్మదాచర్మణ్వతీసిన్ధుశ్శోణశ్చనదామహానదీవేదస్మృతిరృషికుల్యాత్రిసామాకౌశికీమన్దాకినీయమునాసరస్వతీదృషద్వతీగోమతీసరయూరోఘవతీసుషమాశతద్రుశ్చన్ద్రభాగామరుద్వృధావితస్తావిశ్వేతిమహానద్యః॥ ౧౬ ॥ అస్మిన్నేవవర్షేపురుషైర్లబ్ధజన్మభిశ్శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనస్వారబ్ధేనకర్మణాదివ్యమానుషనారకగతయోబహ్వ్యఆత్మనఆనుపూర్వ్యేణసర్వాహ్యేవసర్వేషాంవిధీయన్తేయథావర్ణవిధానమపవర్గశ్చాపిభవతి॥ ౧౭ ॥ యోఽసౌభగవతిసర్వభూతాత్మన్యనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిల

యః-తత్రశుక్లకర్మణాదివ్యగతిః - రజఃకర్మణామనుష్యలోకగతిః - తామసకర్మణానారకగతిః-తథాచగీతం,, ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః। జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసా ,, ఇతి, అత్రాపిశ్రుతిరేవముక్తం,, ఆత్యన్తికేనసత్త్వేనదివం దేవాః ప్రపేదిరే। ధరాం రజస్స్వభావేన ,, త్యాదినాఏవం దివ్యాదిగతయః - ఆత్మనః స్వస్య - విధీయన్తే-సంపాద్యన్తే - హియస్మాత్, తస్మాత్ఏవగతయః-కర్మానుసారేణ సర్వేషాం భవన్తి-సర్వేషామవిశేషేణత్రైగుణ్యవశ్యత్వాద్గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిభిః కృతానికర్మాణిదివ్యాదిగతీస్సర్వాస్సర్వేషామాపాదయన్తీత్యర్థః - ఏవమస్మిన్నేవ వర్షే-యథావర్ణవిధానం యస్యవర్ణస్యబ్రహ్మక్షత్రియాదేః - యద్విధానం,, శమోదమస్తపశ్శౌచం క్షాన్తిరార్జవమేవచ। జ్ఞానం విజ్ఞానమాస్తిక్యం బ్రాహ్మం కర్మస్వభావజమ్॥ శౌర్యం తేజోధృతిర్దాక్ష్యం యుద్ధేచాప్యపలాయనమ్। దానమీశ్వరభావశ్చక్షాత్రం కర్మస్వభావజ ,, మిత్యాదివిధానం - గుర్వనలశుశ్రూషాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపవిధానంచ - తదనతిక్రమ్యయథావర్ణవిధానం - అనభిసంహితఫలస్వస్వవర్ణాశ్రమధర్మోచితానుష్ఠానానుగృహీతభక్తియోగేనేత్యర్థః-అపవర్గో మోక్షశ్చ-భవతి-ఏతచ్చాత్రవర్షే మోక్షసాధనబహుధర్మానుష్ఠానసంభవాభిప్రాయేణోక్తం-నత్వన్యత్రాపవర్గసాధనధర్మానుష్ఠానాసంభవాభిప్రాయేణ ,, తదుపర్యపిబాదరాయణస్సంభవా,, దిత్యుపరితనలోకేష్వపి బ్రహ్మవిద్యాధికారస్యభగవతాబాదరాయణేనైవసూత్రితత్వాత్- సూత్రేతదుపర్యపీతిరమ్యకాదివర్షాణామప్యుపలక్షణమ్ ॥ ౧౭ ॥ నను యథావర్ణవిధానం కదాఽపవర్గో భవతి - కింవాస్వస్వవర్ణాశ్రమోచితో ధర్మస్సాక్షాదపవర్గసాధనం- ఉతకస్యచిదనుగ్రాహకః - అనుగ్రాహకశ్చేత్కోఽసావనుగ్రాహ్యః కథం వాఽనుగ్రాహకః అనుగ్రాహ్యశ్చకీదృశః - అనుగ్రాహ్యవిషయశ్చకీదృశ ఇత్యత్రాహ॥ యోఽసావితి ॥ యదాహ్యవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ-అవిద్యాపుణ్యపాపాత్మకం భక్తియో

గోత్పత్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మ తద్రన్థనద్వారేణ తన్నిరసనద్వారేణ - మహాపురుషో భగవాన్ తస్మిన్ప్రసఙ్గో భవతి-తదా-యథావిధానమపవర్గశ్చ భవతీత్యన్వయః ‹‹ధర్మేణ పాపమపనుదతి-కషాయే కర్మభిః పక్వే తతో జ్ఞానం ప్రవర్తత,, ఇతి శ్రుతిస్మృత్యుక్తరీత్యా స్వస్వవర్ణోచితానభిసంహితఫలధర్మానుష్ఠానేనావిద్యాగ్రన్థినిరసనం-తద్ద్వారేణ మహాపురుషే ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టస్సఙ్గః ప్రసఙ్గః -విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితో ధ్యానరూపో మనోవ్యాపారో, భవతి తదాఽపవర్గో భవతీత్యర్థః-అవిద్యాశబ్దోఽత్ర పుణ్యపాపాత్మకకర్మపరః -తదేవ కర్మ ‹‹ అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుతే ఇయాజసోఽపి సుబహూన్యజ్ఞాఞ్జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తర్తుం-మృత్యుమవిద్యయా ,, ఇత్యాదిషు మృత్యుశబ్దేనాభిధీయతే - అవిద్యయా మృత్యుమిత్యాదావవిద్యాశబ్దేనానభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం కర్మోచ్యతే-అన్యథా మృత్యుతరణోపాయత్వశ్రవణవిరోధాత్ - తత్రావిద్యాశబ్దస్థానీయోఽత్ర యథావర్ణవిధానశబ్దః - తత్రత్య మృత్యుశబ్దస్థానీయోఽత్రావిద్యాశబ్దః-అవిద్యాశబ్దో హి విద్యేతరదవిద్యా కర్మేత్యేవం కర్మమాత్రే వర్తమానో యథోచితం క్వచిదనభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం విహితం కర్మాభిదధాతి- క్వచిద్బన్ధకం కర్మేతి వివేకః ॥ మహాపురుషప్రసఙ్గం విశినష్టి॥అనానాగతినిమిత్తః నానాగతిః స్వర్గనరకాదిగతిః తస్యా నిమిత్తో న భవతీత్యనానాగతినిమిత్తః-స్వర్గాదిగతినివారకః, మోక్షసాధనమితి భావః-నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థితి పాఠే-నానాగతినిమిత్తేతి చ్ఛేదః-స్వర్గనరకాదినానాగతినిమిత్తభూతా - యా, అవిద్యా-తద్రూపో యో గ్రన్థిః-తస్య రన్ధనద్వారేణేత్యర్థః-గ్రన్థిశబ్దేనావిద్యాయా దుర్మోచనీయత్వమభిప్రేతం , నవిద్యతే-అన్యదైహికాముష్మికరూపం, నిమిత్తం ఫలం యస్య - అనన్యనిమిత్తః-నిష్కామ ఇత్యర్థః-స చాసౌ భక్తియోగలక్షణో భక్తియోగరూపశ్చేతి కర్మధారయః- ఏవం యదా హీత్యస్యోత్తరముక్తం-వర్ణాశ్రమధర్మస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం తత్ప్రకారశ్చోక్తః-అవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణేత్యనేన మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యశ్చోక్తః-అనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యాకారశ్చోక్తః-మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇతి పాఠే, మహాపురుషాణాం, ప్రకృష్టసఙ్గో యస్య-స, భక్తియోగలక్షణ ఇత్యర్థః-అథానుగ్రాహ్యవిషయం మహాపురుష ఇత్యనేనాభిప్రేతం దర్శయతి- సర్వభూతాత్మనీత్యాదినా ॥ యద్యపి సర్వభూతాత్మ వాసుదేవశబ్దయోస్తుల్యార్థతా - తథాపి- దేవతావిశేషనిర్ధారయిషయా వాసుదేవ ఇత్యుక్తం-వాసుదేవశబ్దావయవార్థప్రదర్శనాయ సర్వాత్మనీత్యుక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం భక్తియోగవిషయం చిదచిద్విలక్షణత్వేన విశినష్టి॥ అనాత్మ్యే ఇతి॥ఆత్మనో భావః ప్రకారః అపృథక్సిద్ధిశేషణం శరీరమాత్మ్యం, తతోఽన్య, స్తస్మిన్ - స కిం జీవః-నేత్యాహ-అనిరుక్తే దేవమనుష్యాదినామరూపాభ్యామనిరుక్తే, అనాత్మ్యే ఇత్యచేతనవ్యావృత్తిః, అనిరుక్త ఇతి బద్ధజీవవ్యావృత్తిః, సతర్హి కిం ముక్తజీవః నేత్యాహ॥అనిలయనే ఆధారాన్తరానపేక్షే, అనేన ముక్తజీవవ్యావృత్తిః- తేషాం హి భగవానాధారః ‹‹ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే-బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ ,, మిత్యుక్తత్వాత్ అత్ర బ్రహ్మశబ్దో ముక్తజీవపరః - ఔచిత్యాత్-సతర్హి నిత్యసిద్ధః-నేత్యాహ ॥పరమాత్మనీతి ।అక్షరశబ్దవాచ్యాభ్యాం ముక్తనిత్యసిద్ధాభ్యాం క్షరశబ్దవాచ్యాద్బద్ధచేతనాచ్చ యోఽన్యత్వేన గీతః పరమాత్మా ‹‹ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ॥ క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే॥ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతి తస్మిన్నిత్యర్థః-ఏవం విధే భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే-నిరస్తనిఖిలదోషే-యోఽసావనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ఏవం స్వర్గాపవర్గసాధనభూతబహువిధధర్మానుష్ఠానోపయుక్తప్రదేశత్వాదస్య వర్షస్య ప్రాశస్త్యముక్తం- అథైతత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరాన్ శ్లోకాన్వక్తుం తేషామవిగీతతాం దర్శయతి॥ఏతదేవ హీతి॥ ఏతత్ ఏతద్వర్షప్రాశస్త్యం, గాయన్తి, ఉపరితనలోకస్థా అభియుక్తా ఇతి శేషః॥ శ్లోకానాహ॥అహో ఇత్యాదినా॥అమీషామేభిః , కర్తుస్సమ్బన్ధవివక్షయా షష్ఠీ-కిం-శోభనం-సుకృత-మకారి-అహో-అపిస్విత్ కిం స్వయం సాధనం వినైవ-హరిః భగవాన్ - ప్రసన్నః, కిం నిరతిశయం సుకృతమేభిః కృతం కిం వా స్వయమేవైషాం భగవాన్ప్రసన్నః-ఏవం రూపస్య ధర్మస్య దుష్కరత్వాదితి తర్క్యతే-క ఇమే ఇత్యత్రాహ ॥ యైర్జీవైః-భారతాజిరే భారతాఙ్గణే, భారతప్రదేశ ఇత్యర్థః-నృషు మనుష్యేషు - జన్మ-లబ్ధం-కథంభూతం జన్మ -ముకున్దసేవౌపయికం ముకున్దసేవోపయుక్తం యత్ర ముకున్దసేవౌపయికే, నృజన్మని-నోఽస్మాకం, కేవలం స్పృహైవ-నత్వస్మాభిరత్ర ముకున్దసేవోపయుక్తం నృజన్మ లబ్ధం

యేనైవ పరమాత్మని వాసుదేవేఽనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణో నానాగతి ❀ నిమిత్తోఽవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ భవతి యదా హి మహాపురుషప్రసఙ్గః ॥ ౧౯ ॥ ఏతదేవ హి దేవా గాయన్తి ॥ శ్లో ॥ అహో అమీషాం కిమ

౧౯॥శ్లో॥పా ❀నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ భవతి యదా హి మహాపురుషపురుషప్రసఙ్గః

మిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం భారతాజిరస్య తత్ప్రాపిన్నృజన్మనశ్చ ప్రాశస్త్యముక్తం, తత్ర కారణం ముకున్దసేవోపయుక్తమిత్యుక్తం-వర్షాన్తరస్థానాం లోకాన్తరస్థానాం అమనుష్యాణాం చ భగవత్సేవానుపయుక్తిం వదంస్తాన్నిన్దతి ॥ కిమిత్యాదినా శ్లోకత్రయేణ ॥ దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యైః-క్రతుభిః-తపోరూపైర్వ్రతైః, తపస్సహితైర్వ్రతైః, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం, వ్రతం ప్రాజాపత్యాదికం-దానం పాత్రేషు ద్రవ్యత్యాగాత్మకం-క్రత్వాదిభిః-తత్సాధ్యేన, ఫల్గునా అల్పాస్థిరఫలేన-ద్యుజయేన స్వర్గప్రాప్త్యా వా-కిం-న కించిత్ఫలం-కుతః-యత్ర స్వర్గాదౌ-శ్రీమన్నారాయణస్య-పాదపఙ్కజస్మృతిః-నాస్తి-ప్రత్యుతాతిశయితా-దిన్ద్రియాణా-ముత్సవాత్సుఖాత్, స్మృతిః ప్రమృష్టాఽభూత్-అతిశయేన్ద్రియోత్సవ ఏవ భగవత్సేవావిరోధీతి భావః ॥ ౨౦ ॥ కల్పమాయుర్యేషాం-తేషాం పునర్భవం జన్మ యస్య-తస్మాత్-స్థానజయాత్ ఉపరితనలోకప్రాప్తేః, ఆకల్పానుభావ్యసుఖోపరితనలోకాపేక్షయేత్యర్థః-క్షణమల్పమాయుర్యేషాం, తేషాం-భారతభూజయః భారతవర్షే ఉత్కర్షప్రాప్తిః “జిజయే” జయ ఉత్కర్షప్రాప్తిః ఉర్ధ్వస్థానేషు సుఖోత్కర్షప్రాప్త్యపేక్షయా భారతవర్షే నృజన్మలాభరూపోత్కర్షప్రాప్తిరూపో-జయః, వరః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః-భారతభూజయస్య శ్రైష్ఠ్యే హేతుమాహ ॥-అస్థిరేణ-మర్త్యేన మరణశీలేన-శరీరేణ-కృతం క్రియాజాతం-సంన్యస్య భగవతి సమర్ప్య, మనస్వినః ప్రశస్తమనసః, భగవదుపాసకాస్సన్తః-హరేః, అభయం-న విద్యతే భయం కాలకృతం జన్మజరామరణాదినిమిత్తం-యస్మిన్-తత్తదంస్థానం శ్రీవైకుణ్ఠరూపం-సంయాన్తి-కల్పాయుషస్తు కల్పాన్తరం పునర్భవమేవ యాన్తీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ అతో-యత్ర వైకుణ్ఠస్య భగవతః-కథారూపాః, సురాపగాః అమృతనద్యో-న సన్తి-తదాశ్రయాః భగవత్కథామృతనదీసేవనపరాః సాధవః సాధూనాం లక్షణైర్లక్షితాః-భాగవతాశ్చ-న సన్తి-యత్ర చ-మహాన్తో, నిత్యపక్షమాససంవత్సరాయనాద్యుత్సవా

కారిశోభనం ప్రసన్న ఏషాం స్విమతస్య యుంహాత్రిః । యైర్జన్మ లబ్ధం నృషు భారతాజిరే ముకున్దసేవౌపయికం స్పృహా హినః ॥ ౧౯ ॥ కిం దుష్కరైర్నః క్రతుభిస్తపోవ్రతైర్దానాదిభిర్వా ద్యుజయేన ఫల్గునా । న యత్ర నారాయణపాదపఙ్కజస్మృతిః ప్రముష్టాఽతిశయేన్ద్రియోత్సవాత్ ॥ ౨౦ ॥ కల్పాయుషాం స్థానజయాత్పునర్భవాత్ క్షణాయుషాం భారతభూజయో వరః । క్షణేన మర్త్యేన కృతం మనస్వినః సంన్యస్య సంయాన్త్యభయం పదం హరేః ॥ ౨౧ ॥ న యత్ర వైకుణ్ఠకథాసుధాపగా న సాధవో భాగవతాస్తదాశ్రయాః । న యత్ర యజ్ఞేశమఖా మహోత్సవాః సురేశలోకోఽపి న వై స సేవ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాప్తా నృజాతిం త్విహ యే చ జన్తవో జ్ఞానక్రియాద్రవ్యకలాపసంభృతామ్ । న వై యతేరన్నపునర్భవాయ తే భూయో వనౌకా ఇవ యాన్తి బన్ధనమ్ ॥ యైః శ్రద్ధయా బర్హిషి భాగశో హవిర్నిరుప్తమిష్టం విధిమన్త్రవస్తుతః । ఏకః పృథఙ్నామభిరాహుతో ము

యేషాం తే-యజ్ఞేశమఖాః యజ్ఞేశస్య భగవతః “అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ” ఇతి-భగవదుక్తేః “ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః” ఇతి శ్రుతేశ్చ-తస్య, మఖాః ఆరాధనరూపా యజ్ఞాః న సన్తి-సః-సురేశస్య బ్రహ్మణో లోకోఽపి-సేవ్యతాం ప్రాప్య తాం న యాతి ప్రాప్యో న భవతీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవమభారతవర్షతత్స్థానినిన్ద్యాఽధునా భారతవర్షస్థానపి నరాన్ ముముక్షూన్నిన్దతి ॥ ప్రాప్తా ఇతి ॥ ఇహాస్మిన్ భారతవర్షే-యే చ-జన్తవో జీవాః, నృజాతిం నృజన్మ-ప్రాప్తాః, కథం భూతాం-ద్రవ్యక్రియాజ్ఞానకలాపసంభృతాం, ద్రవ్యం భూతసూక్ష్మం-క్రియా కర్మేన్ద్రియాణి-జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ, ఏతేషాం-కలాపేన సఙ్ఘాతేన సంభృతాం పూర్ణాం, భగవద్గుణకీర్తనార్చనపదప్రక్రమణగుణశ్రవణవిగ్రహావలోకనసమర్పితతులస్యాఘ్రాణనోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలఙ్కారచర్చనోచ్ఛిష్టభోజనాదిరూపసర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తజ్ఞానకర్మేన్ద్రియతదాశ్రయభూతసంఘాతపూర్ణామిత్యర్థః - ఏవంవిధాం నృజాతిం ప్రాప్తా అపి యది-అపునర్భవాయ ముక్తయే-న చేద్యతేరన్ యత్నం న కుర్యుశ్చేత్తర్హి-భూయః పునః, వనౌకా ఇవ వనే స్థితాః-ఓకాః శకున్తా ఇవ “ఓక శ్నకుసమవాయే” ఇతి కౌశికః “ఉచ సమవాయే” ఇత్యస్య ధాతోః కప్రత్యయే గుణః కుత్వం చ - ఓకః “ఉచః క” ఇతి సూత్రేణ నిపాత్యతే-కప్రత్యయస్తు “ఇగుపధజ్ఞాప్రీకిరః క” ఇత్యధికారే “ఘఞర్థే కవిధానం” ఇతి వచనేన, యద్యపి ఘఞ్యేవైతద్రూపసిద్ధిః-తథాప్యన్తోదాత్తార్థమిదం నిపాతనం - ఘఞి సతి ఞిత్స్వరేణాద్యుదాత్తః స్యాత్ - దివౌకసః-జలౌకస ఇత్యేవమాదౌ తు, అసున్ప్రత్యయే “ఉణాదయో బహులమ్” ఇతి వచనాత్కుత్వం ద్రష్టవ్యం-యథా శకున్తాః లుబ్ధకాన్ముక్తా అపి-పునర్యదితతైర్వప్రమత్తా విహరన్తి-తర్హి పునర్యథా బధ్యన్తే-తద్వత్ ॥ ౨౩ ॥ అహో భారతవాసినాం భాగ్యమిత్యాహ ॥ యైరితి ॥ యైర్భారతవాసిభిర్నరైః, బర్హిషి యజ్ఞే శ్రద్ధయా-విధిః ప్రకారేణ - మన్త్రేణ-వస్తుతశ్చ

రుపురోడాశాదిభేదేనచేష్టం దేవతోద్దేశేనత్యక్తం, తథా - భాగశః ,, అగ్నయేత్వాజుష్టంనిర్వపామి ,, త్యేవంభాగశో - నిరుప్తంచ - హవిః , అగ్నీన్ద్రాదిరూపైస్తైస్తైకఏనావస్థితః - పృథఙ్నామభిః అగ్నీన్ద్రాదినామభి , రాహూతః - హుతఇతిదీర్ఘాభావఆర్షః-పూర్ణస్స్వతోఽవాప్తసమస్తకామోఽపి - అపిజిఘ్రత్స్వేతియావత్ - హవిర్గృహ్ణాతి అశ్నాతీత్యపూర్ణఃకివర్థంగృహ్ణాతి-తత్రాహ॥ ఆశిషాం ప్రభురితి ॥ యత - ఆశిషాం పురుషార్థానాం-ప్రభుర్దాతా- అతోయష్ట్రణామాశిషః -ప్రదాతుం తత్కృతారాధనం పరిగృహ్ణాతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఆశిషాం ప్రభురిత్యనేనధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థేషు ఏభిర్భగవాన్స్వారస్యేనఆరాధ్యతఇత్యుక్తం-తత్రాపికేవలముముక్షూన్ స్తువన్తి॥ సత్యమితి ॥ అర్థితః తత్తత్పురుషార్థేషు ఏభిఃప్రార్థితస్సన్-భగవాన్-అర్థితం యాచితం-తంతం పురుషార్థం-దిశతిదదాతి-ఇతిసత్యం-తథాపినైవార్థదః నపరమపురుషార్థదః-అస్థిరాల్పపురుషార్థదోనతునిత్యనిరతిశయమోక్షరూపపురుషార్థప్రదోఽభూదిత్యర్థః - అర్వాచీనపురుషార్థదానానన్తరమప్యర్థితుర్యాఞ్చాయాఅనివృత్తేరర్థితంవిశతన్నపినదత్తవానితిభావః॥ ఏతదేవాహ॥ జనః అవాప్తార్థితపురుషార్థోఽపి-యతః-పురుషార్థాన్తరం-పునరీశ్వరం ప్రత్యర్థితాయాచితా- ఏవమితరపురుషార్థైర్భక్తానాం నిత్యయాచకత్వాన్నిత్యదరిద్రత్వముక్తం తథాచవక్ష్యత్యేకాదశే ,, దరిద్రోయస్త్వసంతుష్ట ,, ఇతి అథానిచ్ఛతాం ముముక్షూణాంస్వపురుషార్థానాంమోక్షాన్తర్భావాదర్థనీయాభావాదార్థ్యత్వమాహ॥ అనిచ్ఛతామకామయమానానాం, భజతాంజనానాం- ఇచ్ఛాపిధానం-ఇచ్ఛానాంపిధానమాచ్ఛాదకం-స్వకీయం-పాదపల్లవం-స్వయమేవ-విధత్తే- సమస్తపురుషార్థరూపంస్వాత్మానమేవదదాతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ఏవంభారతేముముక్షూన్ప్రస్తూయాథస్వమనీషితమావిష్కుర్వన్తస్తమేవభారతం స్తువన్తి॥ యదీతి॥ నః అస్మాకం-కృతస్య-స్విష్టస్యసమ్యగ్యజనస్య-సూక్తస్యప్రవచనస్య, స్వర్గసుఖావశేషితంస్వర్గసుఖేనావశే

దాగృహ్ణాతిపూర్ణస్స్వయమాశిషాంప్రభుః ॥ ౨౬ ॥ సత్యందిశత్యర్థితమర్థితోనృణాంనైవార్థదోయత్పునరర్థితాయతః। స్వయంవిధత్తేభజతామనిచ్ఛతామిచ్ఛాపిధానంనిజపాదపల్లవమ్ ॥ ౨౭ ॥ యద్యత్రనస్స్వర్గసుఖావశేషితంస్విష్టస్యసూక్తస్యకృతస్యశోభనమ్। తేనాజనాభేస్స్మృతిమజ్జన్మనస్స్యాద్వర్షేహరిర్యద్భజతాంశంతనోతి ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ జమ్బూద్వీపస్యరాజన్నుపద్వీపానష్టావిహైకఉపదిశన్తిసగరాత్మజైరశ్వాన్వేషణఇమాంమహీంపరితోవిఖనద్భిరుపకల్పితాన్॥ ౨౯ ॥ తద్యథాస్వర్ణప్రస్థశ్చన్ద్రశుక్లఆవర్తనోరమణకోమన్దహరిణఃపాఞ్చజన్యస్సింహళోలఙ్కేతి ॥ ౩౦ ॥ ఏవంభారతోత్తమజమ్బూద్వీపవర్షవిభాగోయథోద్దేశముపవర్ణితః ॥ ౩౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే పఞ్చమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుకఉవాచ॥ ౧ ॥ అతఃపరంప్లక్షాదీనాంప్రమాణలక్షణసంస్థానతోవర్షవిభాగోయథోద్దేశముపవర్ణ్యతే జమ్బూద్వీపోయావత్ప్రమాణవిస్తారస్తావతాక్షారోదధినాపరివేష్టితోయథామేరుర్జమ్బ్వాఖ్యేనలవ

షితం అస్మాభిః కృతం యాగాదిరూపంకర్మ స్వర్గాదిసుఖంసమ్పాద్యకించిచ్ఛోభనంసుకృతముపభుక్తావశిష్టమస్తిచేదిత్యర్థః - తేనోర్వరితేన-శుభేనకర్మణా-నోఽస్మాకం-అజనాభేభారతేవర్షే-భగవద్విషయకస్మృతిమజ్జన్మ-నృజన్మ, స్యాత్-నృజన్మన్యేవభగవద్విషయకస్మృతిసంభవాత్-సంభావితస్మృతిమాత్రవజ్జన్మనాకింస్యాదిత్యత్రాహ-యతఃస్మృతివశాత్, భజతాం-హరిః, శంసుఖం మోక్షరూపంసుఖం-తనోతిదదాతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏవంనవఖణ్డాత్మకంజమ్బూద్వీపసంస్థానంసపర్వతనదీకంసవర్ణాశ్రమధర్మవన్మనుజముపవర్ణ్యాథజమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానష్టావాహ ॥ జమ్బూద్వీపస్యేతి ॥ హేరాజన్-ఏకేఅభియుక్తాః - అష్టౌ - జమ్బూద్వీపస్య, ఉపద్వీపానుపదిశన్తి॥ తేతూపద్వీపాః నప్రియవ్రతరథచరణనేమిపరిక్లృప్తాః-కింత్వర్వాచీనాఇత్యాహ - సగరాత్మజైః - ర్యాగీయాశ్వాన్వేషణసమయే- ఇమాంజమ్బూద్వీపాత్మికాం-పృథ్వీం, తత్రతత్రవిఖనద్భిరవదారయద్భిః-ఉపకల్పితాః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ తేషాముద్దేశంప్రతిజానీతే॥ తద్యథేతి॥ స్వర్ణప్రస్థఇత్యాదినా ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఏవంసోపద్వీపంజమ్బూద్వీపముపవర్ణ్యోపసంహరతి ॥ హేభారతోత్తమజమ్బూద్వీపస్య-యే-వర్షా ఇలావృతాదయ, స్తేషాం-విభాగో-యథోద్దేశంయథాక్రమ-మనువర్ణితః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవంజమ్బూద్వీపస్యప్రపఞ్చముపవర్ణితః - అథప్లక్షాదీనాంద్వీపానాముపవర్ణనంప్రతిజానీతేబాదరాయణిః,

అతః పరమితి - ప్లక్షాదీనాం - యే - వర్షాః తేషాం విభాగః - ప్రమాణం పరిమాణం - లక్షణం - స్వేషు వసతాం ఆయురిన్ద్రియౌ
జస్సహోబలబుద్ధివిక్రమాదీనాం స్వభావతో వర్ధకత్వరూపం సంస్థానం ఇతరాసాధారణాకారః - ఏభిః - ఉపవర్ణ్య
తే - తావత్ ప్లక్షద్వీపముపవర్ణయతి జమ్బూద్వీప ఇత్యాదినా ॥ జమ్బూద్వీప ఇత్యాదిర్జమ్బ్వాఖ్యేనేత్యన్తం
దృష్టాన్తార్థం - యథా జమ్బూద్వీపో, యావద్విస్తారః లక్షయోజనవిశాల - స్తావతా లక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - క్షారో
దధినా లవణసముద్రేణ - పరీతో, వేష్టిత ఆవృతః - యథా చ మేరుర్ద్వీపమధ్యస్థో జమ్బ్వాఖ్యేన ద్వీపేన - పరివేష్టిత ఇత్యనుష
ఙ్గః - తథా, లవణోదధిరపి - తతః - లవణోదధేః - ద్విగుణవిశాలేన ద్విలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - ప్లక్షాఖ్యేన ద్వీపేన - పరితః అభి
తః - క్షిప్తః ఆవృతో - జమ్బూద్వీపస్యాత్ర తైక్యస్యానుక్త్యేనాదృష్టత్వాదప్రసిద్ధత్వాచ్చ దృష్టాన్తరమాహ ॥ యథా, పరి
ఖా - బాహ్యోపవనేన - పరిక్షిప్తేతి లిఙ్గవిపరిణామేనానుషఙ్గః ॥ ౧ ॥ ద్వీపమధ్యస్థః - ప్లక్షో వృక్షః - జమ్బూప్రమాణః
జమ్బూవృక్షతుల్యోచ్ఛ్రాయః - ద్వీపస్య - ఆఖ్యాతిరాఖ్యానం - యత్ - ప్లక్షద్వీప ఇతి నామధేయం - తత్కరః - ఆపాదకః - హి
రణ్మయః ప్రకాశబహుళః - ఉత్థితః ఊర్ధ్వం స్థితః - యత్ర యస్మిన్ ప్లక్షవృక్షమూలే - సప్త - జిహ్వాః జ్వాలాః - యస్య - తాదృశో
ఽగ్నిరుపాస్తే తిష్ఠతి - తస్యైతస్య ద్వీపస్యాధిపతిః - అధిపతిరిత్యనేన చిరం తద్ద్వీపాధిపత్యం కృతవానితి గమ్యతే - ప్రియవ్ర
తస్యాత్మజ - ఆగ్నీధ్రానుజ, ఇధ్మజిహ్వః, తం ప్లక్షద్వీపం - సీమబన్ధనేన సప్తవర్షాత్మకం, విభజ్య - సప్తానాం వర్షాణాం -
యాని నామాని - తాన్యేవ నామాని యేషాం - తేభ్యః - పుత్రేభ్యః - సప్త వర్షాణి - ఆకలయ్య సమర్ప్య - స్వయం - ఆత్మయోగేన భ
గవదుపాసనాత్మకయోగేన - ఉపరరామ ఉపరతః - సంసారాన్ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ పుత్రనామాని వర్షాణి నిర్ది

ణోదధిరపి తతో ద్విగుణవిశాలేన ప్లక్షాఖ్యేన పరిక్షిప్తో యథా పరిఖా బాహ్యోపవనేన ॥ ౧ ॥ ప్లక్షో జమ్బూప్ర
మాణో ద్వీపాఖ్యాతికరో హిరణ్మయ ఉత్థితో యత్రాగ్నిరుపాస్తే సప్తజిహ్వస్తస్యాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మ
జ ఇధ్మజిహ్వస్తం ద్వీపం సప్తవర్షాణి విభజ్య సప్తభ్యో వర్షనామభ్య ఆత్మజేభ్య ఆకలయ్య స్వయమాత్మయో
గేనోపరరామ ॥ ౨ ॥ శివం యశస్యం సుభద్రం శాన్తం క్షేమమమృతమభయమితి వర్షాణి, తేషు గిరయో నద్య
శ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతా మణికూటో వజ్రకూట ఇన్ద్రసేనో జ్యోతిష్మాన్ సుపర్ణో హిరణ్యగ్రీవో మేఘమాల ఇ
తి సప్త సేతుశైలాః ॥ ౩ ॥ అరుణా నృమ్ణాఙ్గిరసీ సావిత్రీ సుప్రభాతా ఋతంభరా సత్యంభరేతి మహాన
ద్యః - యాసాం జలోపస్పర్శనవిధూతరజస్తమసో హంసపతఙ్గోర్ధ్వాయనసత్యాఙ్గసంజ్ఞాశ్చత్వారో వర్ణా
స్సహస్రాయుషో విబుధోపమసందర్శనప్రజననాస్స్వర్గద్వారం త్రయ్యా విద్యయా భగవన్తం త్రయీమ
యం సూర్యమాత్మానం యజన్తే ॥ ౪ ॥ ప్రత్నస్య విష్ణో రూపం యత్సత్యస్యర్తస్య బ్రహ్మణః ॥ అమృతస్య చ మృత్యో

శతి ॥ శివమిత్యాదినా ॥ తేషు వర్షేషు, గిరయో - నద్యశ్చ - సప్త సప్తైవ, అభిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః - ఆసన్నిత్యర్థః - తావత్పర్వతాన్నామ
భిర్నిర్దిశతి ॥ మణికూట ఇతి మేఘమాల ఇత్యన్తేన ॥ ఏత ఏవ వర్షాణాం మర్యాదాగిరయ ఇత్యాహ ॥ సేతుశైలా ఇతి ॥ ౩ ॥
నదీర్నిర్దిశతి నామభిః ॥ అరుణేత్యాదినా విశ్వంభరేత్యన్తేన, ఇతి శబ్దేన ఏతైరేవ నామభిస్తత్ర తత్ర శివాదివర్షేష్వవహ్రియ
న్త ఇతి సూచ్యతే - నదీర్విశినష్టి - మహానద్య ఇతి ॥ స్వచ్ఛస్వాదుపవిత్రత్వవిస్తృతత్వాదిమహాగుణాశ్రయా ఇత్యర్థః - పునస్తా ఏవ న
దీర్విశింషన్ తేషు ప్లక్షద్వీపవర్షేషు చతురో వర్ణాన్నామభిర్నిర్దిశన్ తేషామాయుః పరిమాణాదికం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యా
సామరుణాదినదీనాం, జలస్య, ఉపస్పర్శనేన స్నానపానాదినా, విధూతం - రజ - స్తమశ్చ, యేషాం - తే, చత్వారో వర్ణాః - హం
సాదిసంజ్ఞాః బ్రాహ్మణాదిసంజ్ఞాస్థానీయా హంసాదిసంజ్ఞాః, సహస్రం వర్షాణి ఆయుర్యేషాం తే, తాదృశాః, విబుధోపమం
సందర్శనం సౌన్దర్యం, ఏషాం, తాని, ప్రజననాన్యపత్యాని - యేషాం తే, ఏవంభూతాస్సన్తః, త్రయ్యా విద్యయా వేదవిద్య
యా, వేదోక్తకర్మయోగాదిభిః - తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తమార్గైశ్చ, యథాయోగ్యం, త్రయీమయం ఋగ్యజురాదివేదప్రచు
రం - తద్ద్వారకత్వాత్తదధ్యాపయితృత్వాత్తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చ తత్ప్రాచుర్యం బోధ్యం, సూర్యం సూర్యశరీరకమాత్మా
నం పరమాత్మానం, యజన్తే ఆరాధయన్తి ॥ ౪ ॥ తేషాం జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ప్రత్నస్యేతి ॥ ప్రత్నస్య పురాతనస్య,
అనాదేర్జగత్కారణస్యేతి యావత్ - సత్యస్య నిర్వికారస్య, ప్రత్నస్యేత్యనేన సమష్టిజీవవ్యావృత్తిః, తస్య సాదిత్వాత్ - సత్య
స్యేత్యనేన వ్యష్ట్యవస్థచేతనాచేతనవ్యావృత్తిః, తయోర్వికారిత్వాత్, ఋతస్య నిరతిశయసుకృతఫలస్య - ధర్మాద్యర్వాచీన
సుకృతఫలప్రదస్యేత్యర్థః - ఋతస్య తదధీనత్వాదుపచారాత్తదభేదేన నిర్దేశః - ఋతశబ్దో హి సుకృతఫలపరః, ఋతం పిబ

నైతి సుకృతస్య లోకే ,, ఇతి శ్రౌతప్రయోగాత్-యద్వా - ఋతశబ్దః పుణ్యస్య కర్మణో వాచకః ఉపచారాదన్తరాత్మతయా తత్
త్కారయితరి ప్రయుజ్యతే, పుణ్యస్య కర్మణః కారయితురిత్యర్థః-తత్కారయితృత్వం చ శ్రుతం ,, ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కార
యతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతే ,, ఇతి, ఋతశబ్దో హి పుణ్యస్య కర్మణోఽపి వాచకః, యథా ,, పుణ్యస్య కర్మణో యూరాద్గ
న్ధోవాతి ,, ఇతి పుణ్యం కర్మ ప్రస్తుత్య తత్ప్రతిసంబన్ధినోఽపుణ్యస్య కర్మణః ,, ఏనమనృతాదాత్మానం జుగుప్సేదిత్యనృతశబ్దేన ని
ర్దేశాత్, పుణ్యస్య కర్మణ ఋతశబ్దో వాచక ఇత్యవగమ్యతే-తథా ,, అమృతస్య చ మృత్యోశ్చ ,, మృతమృత్యుశబ్దావపి బన్ధ
మోక్షవాచకా ఉపచారాత్తద్ధేతౌ ప్రయుక్తౌ , భగవతశ్చ బన్ధమోక్షహేతుత్వం చ శ్రుతం ,, సంసారమోక్షస్థితిబన్ధ
హేతుః ,, ఇతి ,, ఉతామృతత్వస్యేశానః, యదన్నేనాతిరోహతి ,, ఇతి చ, ఏవంభూతస్య, బ్రహ్మణోఽపి శ్లో-ర్య, దూ-ప్రపంశరీరభూ
తం, త, తూస్యం సూర్యాఖ్యం ఆత్మానం జీవవిశేషమీమహే శరణం వ్రజేమహి , ప్రతర్దనవిద్యాన్యాయేనాత్ర సూర్యాఖ్యజీ
వశరీరకపరమాత్మోపాసనముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు వర్షేషు- అవిశేషణ సామాన్యేన, సర్వే
షాం పురుషాణాం, ఆయురాదిరూపా, సిద్ధిః, ఔత్పత్తికీ జన్మసిద్ధా, వర్తతే, అత్రైదమవగన్తవ్యం, మానసోత్తరగిరేర్మణ్డలా
కారత్వోక్తేరేతేషు ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు ద్వీపేషు వర్షాద్రయస్తిర్యగ్రేఖాకారా ఉభయతోఽబ్ధిస్పృశః అన్యథా సప్తభిస్సప్తవ
ర్షాణాం విభాగాసంభవాచ్చ- శ్రీవైష్ణవే పురాణే వర్షాణాం పూర్వాదిక్రమేణోక్తేశ్చేతి ❁ ।౬। ❁ ఏవం ప్లక్షద్వీపస్స వర్షపర్వ
తనదీకస్స వర్ణాశ్రమవత్పురుష ఉపవర్ణితః-అథ తద్దృష్టాన్తేన శాల్మలద్వీపమనుపవర్ణయతి ॥ ప్లక్ష స్త్విత్యాది ॥ యథా-ప్లక్షద్వీపః-స్వ
సమానేన స్వతుల్యవిశాలేన-ఇక్షురసోదకేన-ద్విలక్షయోజనవిశాలేనా-వృతః - తథా-శాల్మలద్వీపోఽపి ద్విగుణవిశాలః ప్లక్షద్వీ

శ్చ సూర్యమాత్మానమీమహీతి ॥ ౫ ॥ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు పురుషాణామాయురిన్ద్రియమోజస్సహో బలం బుద్ధి
ర్విక్రమ ఇతి చ సర్వేషామౌత్పత్తికీ సిద్ధిరవిశేషేణ వర్తతే ॥ ౬ ॥ ప్లక్షస్స్వసమానేనేక్షురసోదేనావృతో య
థా తథా ద్వీపోఽపి శాల్మలో ద్విగుణవిశాలస్సమానేన సురోదేన పరివేష్టితోఽభివృత్తేన యత్ర హ వై శాల్మ
లీః ప్లక్షాయామా యస్యాం వావ కిల నిలయనమాహుర్భగవతశ్ఛన్దస్స్తుతః పతత్త్రిరాజస్య సా ద్వీపస్య హూ
తయ ఉపలభ్యతే ॥ ౭ ॥ తద్ద్వీపాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజో యజ్ఞబాహుస్స్వసుతేభ్యస్సప్తభ్యస్తన్నామా
ని సప్త వర్షాణి వ్యభజత్ - సురోచనం సౌమనస్యం రమణకం దేవబర్హం పారిబర్హమాప్యాయనమభిజ్ఞాతమి
తి ॥ ౮ ॥ తేషు వర్షాద్రయో నద్యశ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతాః స్వరసశ్శతశృఙ్గో వామదేవః కుముదో ముకున్దః పుష్పవ
ర్షశ్శతశ్రుతిరితి, అనుమతిస్సినీవాలీ సరస్వతీ కుహూ రజనీ నన్దా రాకేతి ॥ ౯ ॥ తద్వర్షపురుషాశ్శ్రుతధరవిద్యా

పాపేక్షయా ద్విగుణవిశాలః-చతుర్లక్షయోజనవిశాల ఇత్యర్థః-సమానేన చతుర్లక్షయోజనవిశాలేన - సురోదధినా-అభితో
వృత్తేన వృత్తాకారేణ-పరివేష్టితః ఆవృతః - యత్ర యస్మిన్-శాల్మలద్వీపే-శాల్మలీః-ప్లక్షాయామా ప్లక్షసమానోచ్ఛ్రాయా
తాం విశినష్టి-యస్యాం శాల్మల్యాం-వావ కిల శబ్దో నిపాతసముదాయః ప్రసిద్ధిద్యోతకః- ఛన్దస్స్తుతః ఛన్దోభిః ,, సుపర్ణోఽసి గ
రుత్మాన్ త్రివృత్తే శిరో గాయత్రం చక్షుస్స్తోమ ఆత్మా సామ తే తనూర్వామదేవ్యం బృహద్రథన్తరే పక్షౌ యజ్ఞాయజ్ఞియం పు
చ్ఛం ఛన్దాంస్యఙ్గాని ధిష్ణ్యాశ్శఫా యజూంషి నామ ,, ఇత్యాదిభిర్మన్త్రైశ్ఛన్దోఽవయవత్వేన స్తూయత ఇతి ఛన్దస్స్తుత్-ఆఖ్య
త్వాత్ కర్మణి క్విప్-తస్య ఛన్దసామక్షరైస్త్రారూపపరిమాణాత్మకానాం గాయత్ర్యాదీనాం తచ్చక్షురాద్యవయవత్వం
తేషాం తచ్చక్షురాద్యవయవదృష్ట్యోపాసననిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం-యద్వా, ఛన్దస్సుపర్ణోఽసీత్యాదిరూపం - స్తుత్ గాయ
త్ర్యాద్యవయవకత్వేన స్తావకం యస్యేత్యర్థః-ఏవంభూతస్య-పతత్త్రిరాజస్య గరుత్మతః-నిలయనం నీడం-ఆహుః-సా శాల్మలీః
ద్వీపహూతయే-హూతిర్వ్యవహారః - శాల్మలో ద్వీప ఇతి వ్యవహారాయేత్యర్థః - ఉపలభ్యతే ఉపలక్ష్యతే- దృశ్యత ఇత్య
ర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తస్య ద్వీపస్య శాల్మలస్యాధిపతిః చిరం కృతాధిపత్యో- యజ్ఞబాహుః ప్రియవ్రతస్యాత్మజః-సప్తభ్యః స్వసు
తేభ్యః-తన్నామాని స్వపుత్రతుల్యనామాని-సప్త-వర్షాణి-వ్యభజత్ విభజ్యాదాదిత్యర్థః పుత్రాణాం వర్షాణాం చ సాధా
రణైర్నామభిర్వర్షాణి నిర్దిశతి-సురోచనమిత్యాదినా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తేషు సురోచనాదిషు వర్షేషు శైలాః సప్త-నద్యశ్చ సప్తై
వాభిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః, అన్యే చ శైలా నద్యశ్చ సన్తీత్యర్థః-తావత్సప్త శైలానాహ ॥ స్వరస ఇత్యాదినా ॥ సేతు శైలా మర్యా
దాగిరయః-నదీరాహ-అనుమతిరిత్యాదినా-తద్వర్షపురుషాణాం చతుర్ధా వర్ణవిభాగం వదన్ తేషామారాధ్యం భగవద్రూపం,
పంజప్యం మన్త్రం చాహ ॥ తద్వర్షపురుషా ఇత్యాదినా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శ్రుతధరాదిశబ్దాః - స్సంజ్ఞాః- నామాని యే

షాం తేవేదమయం వేద ప్రచురం-భగవదాత్మకంసోమాఖ్య , మాత్మానంజీవవిశేషం-వేదేనవేదోక్తేన -తన్మూలస్మృ
త్యాద్యుక్తేన-స్వస్వవర్ణోచితధర్మేణ-యజన్తేఆరాధయన్తి ❁॥ ౧౦ ॥ ❁స్వగోభిఃస్వకిరణైః-శుక్లకృష్ణయోఃపక్షయోః
పితృదేవేభ్యః,అన్ధమన్నం శుక్లపక్షే దేవేభ్యః,కృష్ణేపితృభ్యశ్చ,చన్నం, విభజన్ - స్వగోభిశ్చన్ద్రిస్యశుక్లకృష్ణపక్షవిభాజ
కత్వా ద్యావేడుచితకాలేపిత్రాదీనాంస్వధాస్వాహాపూర్వకంహవిర్దానమేవనస్యాదితిభావః - యతఏవ-పిత్రాదీనా
మప్యసాంకార్యేణాన్నస్య విభాగేన ప్రదాపయితా - అతో - నోఽస్మాకం , సర్వాసాంప్రజానాం- రాజాచ
న్ద్రిః , సోమఃఅమృత , మస్తుసుఖకరోఽస్త్వి తియావత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవంశాల్మలద్వీపఉపవర్ణితః , అథైత
ద్ద్రష్టాన్తేనకుశద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి ॥ యథాపూర్వశ్శాల్మలి , స్తనాకుశద్వీపోఽపి , సురోదధేర్బహిః
ద్విగుణః , సమానేనఅష్టలక్షయోజనవిశాలేన , ఘృతోదధినా - పరివేష్టిత , స్స్వయమష్టలక్షయోజనవిశాలః , య
స్మిన్కుశద్వీపే-ద్వీపస్యకుశద్వీపస్య,వ్యపదేశకరః,అపరోఽగ్నిరివ - ప్రకాశబహులః , దేవేనభగవతాబ్రహ్మణా,నిర్మి
తః-స్వశష్పాణాంస్వావయవానాంకోమలతృణానాం-రోచిషా-దిశో-దశ-విరాజయత్రప్రకాశయత ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁తస్య
కుశద్వీపస్యా-ధిపతిః-హిరణ్యరేతానామ-ప్రియవ్రతస్యపుత్రః - స్వీయంద్వీపం - సప్తభ్య-స్స్వపుత్రేభ్యో-వస్వాదివర్ష
నామభ్యో-యథాభాగం-విభజ్య - స్వయం - తప - ఆతిష్ఠత-తపసాయుక్తోఽభూదిత్యర్థః- వర్ష నామ్నస్సప్తపుత్రాన్ని
ర్దిశతి॥వస్వీత్యాదినా॥ వస్వాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః॥ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తేషాంవర్షేషు-తత్తన్నామసుసీమాగిరయః-

ధరవసుంధరేషంధరసంజ్ఞాభగవన్తం వేదమయంసోమమాత్మానంవేదేనయజన్తే॥౧౦॥శ్లో॥స్వగోభిఃపితృ
దేవేభ్యోవిభజన్ శుక్లకృష్ణయోః।అన్ధఃప్రజానాంసర్వాసాంరాజాన్ధస్సోమ❁అస్త్వితి॥ ౧౧ ॥ గ॥ఏవం
సురోదాద్బహిస్తద్ద్విగుణఃసమానేనావృతోఘృతోదేనయథాపూర్వంకుశద్వీపోయస్మిన్కుశస్తమ్బో
దేవకృతస్తద్ద్వీపాఖ్యాకరోజ్వలనఇవాపరస్స్వశష్పరోచిషాదిశోదశవిరాజయతి॥ ౧౨ ॥ తద్ద్వీపపతిః
ప్రైయవ్రతోరాజాహిరణ్యరేతానామస్వం ద్వీపంసప్తభ్యస్స్వసుతేభ్యో యథాభాగంవిభజ్య స్వయం
తపఆతిష్ఠతవసుదానదృఢరుచినాభిగుప్తసత్యవ్రతవిప్రవామదేవనామభ్యఃపుత్రేభ్యః ॥ ౧౩ ॥ తేషాంవ
ర్షేషుసీమాగిరయోనద్యశ్చాభిజ్ఞాతాస్సప్తసప్తైవ॥ ౧౪ ॥ బభ్రుశ్చతుశ్శృఙ్గః కపిలశ్చిత్రకూటోదేవానీకఊ
ర్ధ్వరోమాద్రవిణఇతిసేతుశైలాః-రసకుల్యామధుకుల్యాశ్రుతవిన్దామిత్రవిన్దాదేవగర్భాఘృతచ్యుతామన్త్ర
మాలేతిమహానద్యో యాసాంపయోభిఃకుశద్వీపౌకసఃకుశలకోవిదాభియుక్తకులకసంజ్ఞాభగవన్తంజాత
వేదస్స్వరూపేణంకర్మకౌశలేనయజన్తే ॥ ౧౫ ॥ శ్లో॥ పరస్యబ్రహ్మణస్సాక్షాజ్జాతవేదోఽసిహవ్యవాట్ । దే
వానాంపురుషాఙ్గానాం యజ్ఞేనపురుషంయజేతి॥ ౧౬ ॥ గ॥తథాబహిఃక్రౌఞ్చద్వీపోద్విగుణస్సమానేనదధి
మణ్డోదేనపరితఉపక్లృప్తోయథాకుశద్వీపోఘృతోదేనయస్మిన్క్రౌఞ్చోనామపర్వతరాజోద్వీపనామనిర్వ

స్తప్త-తథానద్యశ్చసప్తైవ-బహవః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ శైలాన్నిర్దిశతి॥-వభ్రఇత్యాదినా॥సేతుశైలాఃసీమాపర్వతాః-నదీరా
హరసకుల్యేత్యాదినా ॥నదీర్విశినష్టి ॥మహానద్యఇతి॥పునర్నదీ రేవవిశింషన్ తద్ద్వీపస్థానాం-పురుషాణాంచతుర్ధావర్ణ విభా
గంతేషాముపాస్యంభగవద్రూపంజప్యంమన్త్రంచాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసాంరసకుల్యాదికనదీనాం - పయోభిర్జ
లైః-ర్విధూతమలాః-కుశద్వీపః-ఓకఃస్థానం - యేషాంతే - కుశలకోవిదాదిసంజ్ఞాః-జాతవేదసరూపీజాతవేదాఏవజాతవే
దసః,ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థికోఽణ్-సఃఅగ్నిరేవ - రూపంశరీరం-జాతవేదసరూపం-తదస్యాస్తీతితథా-తంభగవన్తం
కర్మనైపుణ్యేనయజన్తేఆరాధయన్తి❁॥౧౫॥ ❁ హేజాతవేదః-త్వం - సాక్షా-త్పరస్యబ్రహ్మణోఽసితదీయోఽసి-తచ్ఛ
రీరభూతోఽసీత్యర్థః- తథాహవ్యవా - డసిహవ్యంఇన్ద్రాదీనాంభగవదాత్మకానాంభోజ్యం-యజ్ఞీయంహవ్యం-వహతి
ప్రాపయతి - ఇన్ద్రాద్యన్తర్యామిణంభగవన్తంప్రతీతి - తథాభూతోఽసీత్యర్థః- అతో దేవానాం-పురుషస్యపరమపురు
షస్యాఙ్గానాంశరీరభూతానాం,, సఆత్మా , అఙ్గాన్యన్యాదేవతా,,ఇతిశ్రుతేరాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యఙ్గం శరీరమేవఏవం
భూతానామిన్ద్రాదీనాం - సంబన్ధినా-యజ్ఞేన - భగవదాత్మకేన్ద్రాద్యారాధనభూతేనయజ్ఞేన- తదన్తరాత్మానంపర
మపురుషం ..యజఆరాధయతప్రీతింజనయ - అఙ్గేభ్యస్సమర్పితంహవిరఙ్గినిసమర్పయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ఏతద్ద్రష్టా
న్తేనక్రౌఞ్చద్వీపమనువర్ణయతి॥ తథేతి ॥ యథాకుశద్వీపః-ఘృతోదేనస్వసమవిశాలేన-వేష్టితః,తథాకుశద్వీపాద్బహిః
క్రౌఞ్చద్వీపోఽపిద్విగుణఃకుశద్వీపాద్ద్విగుణః - షోడశలక్షయోజనవిశాలః - స్వసమానేనషోడశలక్షయోజనవిశాలేన-ద

ధిమణ్డోదేన మథితదధితుల్యసమానోదకేన సముద్రేణ - అభితః ఉపక్లృప్తః పరిష్కృతః - యస్మిన్ క్రౌఞ్చద్వీపే - ద్వీపస్య నామ, క్రౌఞ్చ ఇతి సంజ్ఞా, తస్య నిర్వర్తకః - క్రౌఞ్చో నామ పర్వతశ్రేష్ఠః, ఆస్తే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ క్రౌఞ్చం పర్వతం విశినష్టి ॥ యోఽసావితి॥ యోఽసౌ క్రౌఞ్చగిరిః - పూర్వం - గుహస్య కార్తికేయస్య, ప్రహరణేనాయుధేనోన్మథితనితమ్బః కుఞ్జశ్చ యస్య - తథాభూతః - పశ్చాద్దధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానః దధిమణ్డోదేనిలీనః - పశ్చాద్భగవతా - వరుణేన, అభిగుప్తః అభయప్రదానేనాభిరక్షితః - నిరస్తభయో - బభూవ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తస్మిన్నపి క్రౌఞ్చద్వీపే ప్రియవ్రతాత్మజో - ఘృతపృష్ఠో నామాధిపతిః - సప్తధా - వర్షాణి - విభజ్య - తేషు పుత్రతుల్యనామసు - సప్తసు వర్షేషు - రిక్థాదాన్ దాయాదాన్ - సప్త - పుత్రాన్ వర్షాణామధిపతీన్ - నివేశ్య ప్రతిష్ఠాప్య - స్వయం - పరమకల్యాణం నిరతిశయమఙ్గళరూపం యశో యస్య - తస్యాత్మభూతస్యాన్తరాత్మనో భగవతః - హరేర్బన్ధహారిణః - శ్చరణారవిన్దం, జగామ భక్త్యా ప్రాప్తః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఘృతపృష్ఠసుతాన్ సప్తాహ॥ ఆమోద ఇతి॥ తేషాం, ఆమోదాదీనాం - యాని వర్షాణి, ఆమోదాదీని తేషాం - గిరయః మర్యాదాగిరయః - సప్త - తథా - నద్యశ్చ - సప్తైవాభిజ్ఞాతాః - అన్యే చ తే తాశ్చ సన్తీతి భావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ గిరీనాహ॥ శుక్ల ఇతి॥ నదీరాహ॥ అభయే॥ తాభిః, షట్ తద్వర్షస్థానాం చతుర్ధా వర్ణవిభాగం భజనీయం భగవద్రూపం మన్త్రం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామభయాదీ

ర్తక ఆస్తే॥ ౧౭ ॥ యోఽసౌ గుహప్రహరణోన్మథితనితమ్బకుఞ్జో దధిమణ్డోదేనాసిచ్యమానో భగవతా వరుణేనాభిగుప్తో విభయో బభూవ॥ ౧౮ ॥ తస్మిన్నపి ప్రైయవ్రతో ఘృతపృష్ఠో నామాధిపతిః స్వే ద్వీపే వర్షాణి సప్తధా విభజ్య తేషు పుత్రనామసు సప్త రిక్థాదాన్ వర్షపాన్నివేశ్య స్వయం భగవతః పరమకల్యాణయశస ఆత్మభూతస్య హరేశ్చరణారవిన్దముపజగామ॥ ౧౯ ॥ ఆమోదో మధువహో మేఘపృష్ఠః సుధామా భ్రాజిష్ఠో లోహితార్ణో వనస్పతిరితి ఘృతపృష్ఠసుతాస్తేషాం వర్షగిరయః సప్త సప్తైవ నద్యశ్చాభిఖ్యాతాః॥ ౨౦ ॥ శుక్లో వర్ధమానో భోజన ఉపబర్హణ ఆనన్దో నన్దనః సర్వతోభద్ర ఇతి అభయా, అమృతౌఘా - ఆర్యకా తీర్థవతీ - తృప్తిరూపా - పవిత్రవతీ - శుక్లేతి - యాసామమ్భః పవిత్రమమలముపయుఞ్జానాః పురుష-ఋషభ-ద్రవిణక - దేవకసంజ్ఞా వర్షపురుషా ఆపోమయం దేవమపాం పూర్ణేనాఞ్జలినా యజన్తి ॥ ౨౧ ॥ ప॥ ఆపః పురుషవీర్యాః స్థ పునన్తీర్భూర్భువస్సువః। తా నః పునీతామీవఘ్నీః స్పృశతా ❀ మాత్మనో భువ ఇతి ॥ ౨౨ ॥ గ॥ ఏవం పరస్తాద్దధిమణ్డోదాత్పరిత ఉపవేశితః శాకద్వీపో ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనాయామః సమానేన చ క్షీరోదేన పరివేష్టితో యస్మిన్ శాకో నామ మహీరుహః - స్వక్షేత్రవ్యపదేశకో యస్య హ మహాసురభిగన్ధస్తం ద్వీపమనువాసయతి ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపి ప్రైయవ్రత ఏవాధిపతిర్నామ్నా మేధాతిథిః సోఽపి విభజ్య సప్త వర్షాణి పుత్రనామాని తేషు స్వాత్మజాన్ - పురోజవ మనోజవ వేపమాన ధూమ్రానీక చిత్రరథ బహురూప విశ్వవారసంజ్ఞాన్నిధాప్యా

నాం - నిర్మలం పవిత్రం - మమ్భః అమ్బు - ఉపయుఞ్జానాః స్నానాద్యుపయుక్తం కుర్వాణాః - గుర్వాదిచతుర్వర్ణనామానః పురుషాః - ఆపోమయం అప్ఛరీరకం - దేవం భగవన్తం, పూర్ణేనా - పామఞ్జలినా జలాఞ్జలినా, ఆరాధయన్తి అర్ఘ్యాదిప్రదానేనేతి భావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ హే ఆపః - యూయం, పురుషస్య భగవతో - వీర్యాః శక్తిరూపాః - తదపృథక్సిద్ధవిశేషణీభూతాస్తచ్ఛరీరభూతా ఇతి యావత్ - స్థ భవథ - తథా - భూర్భువస్సువః భూరాదిలోకత్రయం - పునన్త్యః పవిత్రయన్త్యః - స్థేత్యనుషఙ్గః, యత ఏవ, మతః - స్పృశతాం, అమీవఘ్నీః పాపహరాః - ఆత్మనో భువః - పరమాత్మన ఉత్పన్నాః - తాః - యుష్మాన్ స్పృశత ఇతి శేషః - నః అస్మాన్ - పునన్తు - భవత్య ఇత్యర్థః, ఆత్మనాభవమితి పాఠే - ఆత్మనా దేహేన - స్పృశతాం - అమీవఘ్నీః యుష్మాన్ - స్పృశతాం - నః అస్మాకం - భవం జన్మ, పునన్త్విత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏతద్దృష్టాన్తేన శాకద్వీపమనువర్ణయతి॥ ఏవమితి ॥ ఏవం, యథా క్రౌఞ్చస్తథేత్యర్థః - దధిమణ్డోదాత్పరస్తాద్బహిః - ఉపవేశితః విన్యస్తః - శాకద్వీపః - ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలః - సమానేన ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలేన - క్షీరోదధినా, పరివేష్టితః, యస్మిన్, శాకద్వీపే, శాకాఖ్యో మహీరుహః - స్వద్వీపస్య - నామ్నో, నిర్వర్తకః - ఆస్త ఇతి శేషః - తం విశినష్టి, యస్య శాకస్య వృక్షస్య, మహాసురభిగన్ధః నిరతిశయసుగన్ధః, తం - కృత్స్నం, శాకద్వీపం - అనువాసయతి సురభీకరోతి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తస్యాపి శాకద్వీపస్యాప్యధిపతిః, మేధాతిథిర్నామ, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ సోఽపి - పుత్రతుల్యనామాని - వర్షాణి విభజ్య, తేషు వర్షేషు, ఆత్మజాన్, పురో

॥ ౨౨ ॥ పా॥ ❀ ఆత్మనాభవమితి

జవాదిసంజ్ఞాన్, అధిపతీన్, నిధాప్య ప్రతిష్ఠాప్య, స్వయం, మనస్యేవ అపరిచ్ఛిన్నస్వరూపే, భగవత్యాత్మని, వేశితా నిహితా, మతిర్యేన, తాదృశః, తపోవనం తపసో యోగ్యం వనం, ప్రవివేశ, తపసా శుద్ధో భూదిత్యర్థః॥ తేషు పురోజవాదిషు వర్షేషు సప్తసు సీమాపర్వతాః సప్త తథా నద్యశ్చ, సప్తైవాసన్ ॥ ౨౪ ॥ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ ఈశానఉరుశృఙ్గః అనఘేత్యాభ్యాం గద్యాభ్యామ్ ॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తద్వర్షస్థాః పురుషాః, ఋతవ్రతాదిచతుర్వర్ణాత్మకాః, వాయ్వాత్మకం వాయుశరీరకం, భగవన్తం - పరమసమాధినా నిరతిశయధ్యానయోగేన యజన్తే ఆరాధయన్తి - కథంభూతాస్సన్తః - ప్రాణాయామైః, ఆ-సమన్తాత్ విధూతం నిరస్తం, రజః, తమశ్చ, యేషాం, తాదృశాస్సన్తః ॥ ౨౭ ॥ యో వాయుశరీరకః పరమాత్మా - అన్తః ప్రవిశ్య ముఖ్యప్రాణరూపేణాన్తః ప్రవిష్టస్సన్ - ఆత్మనస్స్వస్య - చిహ్నభూతాభిః, పఞ్చభిః ప్రాణాపానవ్యానాదిభిర్వృత్తిభిః “యః ప్రాణేన ప్రాణితి యోఽపానేనాపానితి” ఇత్యాదిశ్రుతేః, భూతాని - బిభర్తి - స - సాక్షాదీశ్వరో, అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా - నః అస్మాన్, పాతు - యస్య ప్రాణశరీరకస్య భగవతః - వశే - ఇదం జగ - ద్వర్తతే - భగవతో వాయుశరీరకత్వాదన్తర్యామీశ్వరసామానాధికరణ్యమ్ ॥ ౨౮ ॥ అథ పుష్కరద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి॥ క్షీరోదధేః - పరస్తాత్ - పుష్కరద్వీపః - తతః శాకద్వీపాత్ - ద్విగుణాయామః ద్విగుణవిశాలః - చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః, సమన్తత ఉపకల్పితః - ఈశ్వరేణేతి శేషః - యద్వా, ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః, స్వమానవిశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః సమన్తత ఉపకల్పితః -

---

ధిపతీన్ స్వయం భగవత్యనన్తఆవేశితమతిస్తపోవనం ప్రవివేశ - తేషు వర్షమర్యాదాగిరయో నద్యశ్చ సప్త సప్తైవాసన్ ॥ ౨౪ ॥ ఈశాన ఉరుశృఙ్గో బలభద్రశ్శతకేసరస్సహస్రస్రోతా దేవపాలో మహానస ఇతి ॥ ౨౫॥ అనఘాఽఽయుర్దా ఉభయస్పృష్టిరపరాజితా పఞ్చపదీ సహస్రస్రుతిర్నిజధృతిరితి ॥ ౨౬ ॥ తద్వర్షపురుషా ఋతవ్రతసత్యవ్రతదానవ్రతానువ్రతనామానో భగవన్తం వాయ్వాత్మకం ప్రాణాయామవిధూతరజస్తమసః పరమసమాధినా యజన్తే ॥ ౨౭ ॥ శ్లో॥ అన్తః ప్రవిశ్య భూతాని యో బిభర్త్యాత్మకేతుభిః। అన్తర్యామీశ్వరస్సాక్షాత్పాతు నో యద్వశే ఇదమ్ ॥ ౨౮ ॥ ౫ ॥ ఏవమేవ క్షీరోదాత్పరతః పుష్కరద్వీపస్తతో ద్విగుణాయామస్సమన్తత ఉపకల్పితస్సమానేన స్వాదూదకసముద్రేణ బహిరావృతో యస్మిన్ బృహత్పుష్కరం జ్వలనశిఖామలకనకపత్రాయుతాయుతం భగవతః కమలాసనస్యాధ్యాసనం పరికల్పితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తద్ద్వీపమధ్యే మానసోత్తరనామైక ఏవార్వాచీనపరాచీనయోర్వర్షయోర్మర్యాదాచలోఽయుతయోజనోచ్ఛ్రాయాయామో యత్ర చ తసృషు దిక్షు చత్వారి పురాణి లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం యదుపరిష్టాత్సూర్యరథస్య మేరుం పరిక్రమతస్సంవత్సరాత్మకం చక్రం దేవానామహోరాత్రాభ్యాం చక్రవత్పరిభ్రమతి ॥ ౩౦ ॥ తద్ద్వీపస్యాధిపతిః ప్రైయవ్రతో వీతిహోత్రో నామైతస్యాత్మజౌ రమణకధాతకనామానౌ వర్షపతీ నియుజ్య స స్వయం పూర్వజ

ఈశ్వరేణేతి శేషః - యద్వా - ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః స్వమానయా విశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలేన శుద్ధోదకసముద్రేణ, సమన్తతః, బహిః - ఉపకల్పితః, పరివృతః - తస్మిన్ పుష్కరద్వీపే - బృహద్విపులం - పుష్కరం కమలం, జ్వలనశిఖావదమలానాం, కనకపత్రాణాం అయుతానాం - అయుతాని, యస్య తత్ - భగవతః - కమలాసనస్య చతుర్ముఖస్యాధ్యాసనం, పరికల్పితం, తత్కర్ణికామధ్యగతత్వేన తద్వర్షస్థాశ్చ చతుర్ముఖముపాసత ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ అస్మిన్ద్వీపే మర్యాదాగిరిర్మానసోత్తర ఏక ఏవేత్యాహ॥ తద్ద్వీపమధ్య ఇతి॥ పుష్కరద్వీపమధ్యే, ఏక ఏవ, మానసోత్తరాఖ్యోఽయుతయోజనాన్యుచ్ఛ్రాయ ఔన్నత్యం, ఆయామో విస్తారో - యస్య సః, అర్వాచీనపరాచీనయోరన్తర్వర్తిబహిర్వర్తినోః - వర్షయోః, మర్యాదాగిరిః, యత్ర మానసోత్తరే గిరౌ - చతసృషు దిక్షు ఇన్ద్రాదిక్యేషాం తేషాం - ఇన్ద్రాగ్నియమవరుణకుబేరాణాం - లోకపాలానాం, పురాణి - సన్తి, యస్య మానసోత్తరగిరేరుపరిష్టాత్ ఇన్ద్రాదిలోకపాలపురీణాముపరి, మేరుం, పరిక్రమతః పరితో భ్రమతః సూర్యరథస్య - యచ్చక్రం సంవత్సరాత్మకం, త - ద్దేవానా - మహోరాత్రాభ్యాం ఉత్తరాయణదక్షిణాయనాభ్యాం స్వావయవాభ్యాం - చక్రవల్లౌకికరథచక్రవత్పరిభ్రమతి ॥ ౩౦ ॥ తస్య పుష్కరద్వీపస్యాధిపతిః, వీతిహోత్రాఖ్యః, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ, తస్య వీతిహోత్రస్యాత్మజౌ పుత్రౌ, రమణకధాతకాఖ్యౌ రమణకధాతకయోర్వర్షయోః పతీ - నియుజ్య అధిపతీకృత్వేత్యర్థః - అయం వీతిహోత్రః, పూర్వజవన్మేధాతిథివ, ద్భగవదారాధనరూపకర్మశీల ఏవా, స్తే

ఆసీదిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ తత్పుష్కరద్వీపవర్షపురుషాః, బ్రహ్మరూపిణంచతుర్ముఖశరీరకం - భగవన్తం, సకర్మకేణక
ర్మయోగవిశిష్టేన-కర్మణామనోవ్యాపారరూపేణభగవదుపాసనయోగేన, కర్మశబ్దోహిమనోవ్యాపారరూపోపాసన
యోగేఽపివర్తతే,,ప్రకాశాదివచ్చావైశేష్యంప్రకాశశ్చకర్మణ్యభ్యాసా,,దితిసూత్రప్రయోగాత్, ప్రకాశాదివత్జ్ఞాన
నన్దాదిస్వరూపవ - న్మూర్తామూర్తా ప్రపఞ్చవిశిష్టతాయాఅపిబ్రహ్మగుణత్వావైశేష్యంప్రతీయతే,,తద్దైతత్పశ్యన్నృషి
ర్వామదేవఃప్రతిపేదేఽహంమనురభవంసూర్యశ్చే,,త్యాదిబ్రహ్మస్వరూపభూతప్రకాశానన్దాదివచ్చతేషాంవాసుదే
వాదీనాం-సంరాధనాత్మకేకర్మణిఅభ్యాసాదుపలభ్యతే - తద్వచ్చాభ్యస్తసంరాధనానాంతేషాంమూర్తామూర్తాదినా
విశిష్టత్వమప్యవిశేషేణప్రతీయతఇతితదర్థః-తథా,,వాచికైఃపక్షిమృగతాంమానసైరన్త్యజాతితాం॥శరీరజైఃకర్మదో
షైర్యాతిస్థావరతాంనర,, ఇతిభగవతామనునాఽపిమానసైఃకర్మదోషైరితిమనోవ్యాపారేకర్మశబ్దః ప్రయుక్తః
అకర్మణేకర్మణేతిపాఠే-అకర్మణేకర్మబన్ధనిరాసాయ-కర్మణాస్వస్వవర్ణోచితకర్మణేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ భేదేనవర్ణాశ్ర
మాదిభేదేన-ఉపలక్షితో-జనః-యద్బ్రహ్మణఃపరస్య-లిఙ్గంశరీరభూతం-యద్వా-బ్రహ్మవేదః, తదేవ, లిఙ్గంజ్ఞాపకం -
యస్య-తద్బ్రహ్మలిఙ్గం- వేదావబోధ్యం - కర్మమయంజగత్సృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం-అపిక్షేత్రజ్ఞత్వాద్బ్రహ్మపరమా
త్మనోలిఙ్గంశరీరంఅర్చ్యమేత్ఆరాధయేత్-కథంఅద్వైతమితిక్రియావిశేషణం - దేవమనుష్యాదికార్యవర్గంప్రతిబ్రహ్మణ
స్సమష్టిరూపత్వాత్కార్యకారణయోరభేదాధ్యవసాయాదద్వైతంయథాభవతితథా-అర్చయేదిత్యర్థః-యచ్చతుర్ముఖ
రూపంకేవలవేదావబోధ్యంవ్యష్టిసృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం బ్రహ్మణఃపరస్య శరీరభూతమద్వైతంయథాతథార్చయే
దితియావత్, తథైకాన్తమిత్యపిక్రియావిశేషణం, ఏకాన్తమవ్యభిచరితంయథాతథాఅర్చయేదితి, తస్మైభగవతేహిరణ్య

వద్భగవత్కర్మశీలఆస్తే ॥ ౩౧ ॥ తద్వర్షపురుషాభగవన్తం బ్రహ్మరూపిణంసకర్మకేణకర్మణాఽఽరాధ
యన్తి ॥ ౩౨ ॥ ఇదంచోదాహరన్తి॥ప॥యత్తత్కర్మమయంలిఙ్గంబ్రహ్మలిఙ్గంజనోఽర్చతి।భేదనైకాన్తమ
ద్వైతంతస్మైభగవతేనమఇతి ॥ ౩౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ౫ ॥ తతఃపరస్తాల్లోకాలోకనామాఽచలోలోకా
లోకయోరన్తరాళేపరితఉపక్షిప్తః ॥ ౩౪ ॥యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరంతావతీభూమిః-కాఞ్చన్యా
దర్శతలోపమా-యస్యాంనిహితః - పదార్థోనకథంచిత్పునఃప్రత్యుపలభ్యతే-తస్మాత్సర్వసత్వపరిహృతా
ఽఽసీత్ ॥ ౩౫ ॥ లోకాలోకఇతిసమాఖ్యాయదనేనాచలేనలోకాలోకయోరన్తర్వర్తినావ్యవస్థాప్యతఇతి

గర్భాయతే-నమః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంశుద్ధోదధిపర్యన్తంసప్తద్వీపాత్మకంభూమణ్డలమనువర్ణ్యాథతతఃపరమనువర్ణయతి॥త
తఃపరస్తాదిత్యాదినా॥తతఃశుద్ధోదాత్పరస్తాద్బహిః-లోకాలోకాఖ్యః-పర్వతః- అస్తీతిశేషఃతస్యలోకాలోకఇతినామ్ని
నిమిత్తమాహ॥యతఃలోకాలోకయోః-అన్తరాళేమధ్యేఉపకల్పితః ॥ ౩౪ ॥ నను,కోఽసావలోకః,యదన్తరాళస్థ
త్వమేతస్మిన్నామ్నినిమిత్తంతతఃపరస్తాదిత్యుక్తం-తదేవకియతాఽన్తరేణేత్యపేక్షాయాంతదన్తర్వర్తినీంభూమిమాహ॥
యావదితి॥మానసోత్తరమేర్వోః,అన్తరామధ్యే,యావతీ,భూమిః, రాస్తే, మేరోర్మధ్యాదారభ్యమానసోత్తరపర్యన్తం
సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితాభూమిరాస్తే, తావతీభూమిశ్శుద్ధోదాత్పరతోఽస్తీత్యర్థః-తతోఽన్యా
మేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితాంభూమిమాహ॥కాఞ్చనీతి॥ కాఞ్చనీస్వర్ణమయీ, ఆదర్శతలోప
మాదర్పణోదరతుల్యా,నిర్జనాభూమిః,లోకాలోకశుద్ధోదధ్యోరన్తరాళేవర్తతఇత్యర్థః, తామేవవిశినష్టి॥యస్యామితి॥ య
స్యాంలోకాలోకాన్తర్వర్తిన్యాం,సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మికాయాశ్శుద్ధోదాద్బాహ్యయాభూమేఃప
రస్తాద్విద్యమానాయామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటిపరిమితాయాంభూమ్యాం, నిహితః,కశ్చిత్పదార్థః-పునర్నో
లభ్యతే-దర్పణోదరతుల్యత్వాత్తస్యాఇతిభావః-నహిదర్పణోదరేనిహితోమాషాదిస్తిష్ఠతి,అథలోకాలోకాద్బాహ్యామా
హ॥తస్మాదితి॥తస్మాత్లోకాలోకపర్వతాద్బహిః-స్సర్వైస్సత్త్వైర్జన్తుభిః- పరిహృతారహితా,ఆసీత్ - భూమిరిత్య
నుషఙ్గః-అతోఽలోకాభూమిరాస్తఇత్యర్థః॥౩౫॥ఇదమేవహిపర్వతస్యలోకాలోకసమాఖ్యాయాంనిమిత్తమిత్యాహ॥
లోకేత్యాదినా॥స్వపర్యన్తాయాఅన్తర్భూమ్యాలోకశబ్దవాచ్యత్వాచ్చోభయోరన్తరాళవర్తినాఽనేనపర్వతేనస్వనిష్ఠాన్త
రాళవర్తిత్వేనధర్మేణహేతునాస్వస్మిన్లోకాలోకఇతిసమాఖ్యావ్యవస్థాప్యతేవ్యవస్థితసమాఖ్యోయంపర్వతోభవతీత్యర్థః
పర్వతం విశినష్టి॥సఇతి॥సఃలోకాలోకః-భూరాదిలోకత్రయమన్తరంఅన్తర్గతంయస్య,తస్మిన్విషయేఈశ్వరేణపరితోవృత్తా

కారేణ విహిత ఇత్యర్థః - గర్భస్థలోకత్రయత్వేన లోకాలోకయోర్మర్యాదాత్వేన చేశ్వరేణాయమచలో విహిత ఇత్యర్థః. ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్మాదితి ॥ సూర్యప్రభృతీనాం, ధ్రువపర్యన్తానాం - జ్యోతిర్గణానాం గభస్తయో మరీచయః - త్రీన్లోకాన్ భూరాదీన్ - అర్వాచీనానధస్తాన్ - ఆవితన్వానాస్సమన్తాత్ప్రకాశయన్తో - యస్మాల్లోకాలోకపర్వతరూపాత్ప్రతిబన్ధాత్ క్వాచిదపి - పరాచీనాః పరతో వ్యాప్తాః పర్వతాద్బహిః ప్రకాశమానా భవితుం - నోత్సహన్తే న శక్నువన్తి * ॥ ౩౬ ॥ * తావదున్నహనమౌన్నత్యం - తదనురూప - ఆయామో విస్తారశ్చ - యస్య సః - ధ్రువాదప్యున్నతత్వాత్ గర్భస్థత్రిలోకీకత్వాచ్చ లోకాలోకయోర్మర్యాదారూప ఇత్యర్థః - పర్వతాద్బహిస్సూర్యాదిప్రకాశావ్యాప్త్యా - లోకఆలోక - స్తద్వాల్లోకః - ఆలోకరహితోఽలోక ఇతి చ లోకాలోకశబ్దయోః ప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం భవతి - తావదున్నహనాయామ ఇత్యుక్తమౌన్నత్యం కియద్యోజనపరిమితమిత్యపేక్షాయాం తద్వక్తుం తస్య కృత్స్నభూమణ్డలపరిమితికథనాపేక్షత్వాత్తావత్తత్పరిమాణమాహ ॥ ఏతావానేతి ॥ లోకస్య కృత్స్నభూమణ్డలస్య - విన్యాసః సంస్థానం - మానాదిభి - రేతావానితి పఞ్చాశత్కోటి యోజనపరిమిత ఇతి - కవిభిర్భూమణ్డలయాథాత్మ్యవిద్భి - శ్చిన్తితః సమ్యక్ జ్ఞాతః * ॥ ౩౭ ॥ * పర్వతస్యౌన్నత్యపరిమితిమాహ ॥ సత్వితి ॥ పఞ్చాశత్కోటియోజనవిస్తృతస్య భూగోళస్య - య - స్తురీయో భాగస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనాత్మకః - తత్పరిమితౌన్నత్యవాన్ - తదనుగుణాయామశ్చేత్యర్థః - తస్య లోకాలోకస్య గిరే - రుపరిష్టాత్ - చతస్సృష్వాశాసు పూర్వాదిషు దిక్షు - అఖిలజగద్గురుణా - ఆత్మయోనినా బ్రహ్మణా - ఋషభాదిసంజ్ఞా - శ్చత్వారో - ద్విరదపతయః గజశ్రేష్ఠాః - యే - నివేశితా - స్తే - సకలలోకానాం - స్థితిహేతవః క్షేమహేతవః, ఆసతే * ॥ ౩౮ ॥ * తేషాం ద్విరదపతీనాం - స్వాంశభూతానామిన్ద్రాదిలోకపాలా

సలోకత్రయాన్తైపరిత ఈశ్వరేణ విహితః - యస్మాత్సూర్యాదీనాం ధ్రువాపవర్గాణాం జ్యోతిర్గణానాం గభస్తయోఽర్వాచీనాంస్త్రీన్ లోకానావితన్వానా న కదాచిత్పరాచీనా భవితుముత్సహన్తే ॥ ౩౬ ॥ తావదున్నహనాయామః, ఏతావానేవ లోకవిన్యాసో మానలక్షణసంస్థాభిశ్చిన్తితః కవిభిః ॥ ౩౭ ॥ స తు పఞ్చాశత్కోటిగుణితస్య భూగోళస్య తురీయభాగోఽయం లోకాలోకాచలః - తదుపరిష్టాచ్చతసృష్వాశాస్వాత్మయోనినాఽఖిలజగద్గురుణాధినివేశితా యే ద్విరదపతయ ఋషభః పుష్కరచూడో వామనోఽపరాజిత ఇతి సకలలోకస్థితిహేతవః ॥ ౩౮ ॥ తేషాం స్వవిభూతీనాం మహేన్ద్రాదీనాం లోకపాలానాం వివిధవీర్యోపబృంహణాయ భగవాన్ పరమపురుషో మహావిభూతి ———ర్యా మ్యాత్మనో విశుద్ధసత్వ ధర్మజ్ఞానమహావైరా

నాం చ - నానావిధసామర్థ్యాభివృద్ధయే - సకలలోకస్వస్తయే చ - భగవాం - స్తస్మిన్పర్వతే - ఆస్త ఇత్యన్వయః - కథంభూతః - పరమః సర్వోత్కృష్టః - నిరతిశయకల్యాణగుణాశ్రయః - పురుషః - విభూతిద్వయాధిపతిః - సర్వాన్తరాత్మా - ఆత్మనః స్వస్య, యద్విశుద్ధసత్వం - త - ద్ధారయమాణః శుద్ధసత్వమయకర్మవశ్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహం బిభ్రాణ ఇత్యర్థః - కథంభూతం శుద్ధసత్వం - ధర్మాదయ ఉపలక్షణాని దర్శనసాధనాని యస్య త - ద్ధర్మాద్యుపలక్షణం - తత్ర ధర్మో వర్ణాశ్రమోచితః, జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యమన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః - ఐశ్వర్యాదయః అష్టౌ సిద్ధయః అణిమాదయో యోగసిద్ధయః - ఏభిరుపలక్ష్యతే - కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతేనాణిమాద్యష్టైశ్వర్యసిద్ధిపర్యన్తేనోపాసనేనోపలక్ష్యమిత్యర్థః - స్వపార్షదశ్రేష్ఠైర్విష్వక్సేనప్రభృతిభిః - పరివృతః స్వకీయై - శ్శ్రేష్ఠై - శ్చక్రాదిభిరాయుధై - రుపశోభితాః - దోషః - భుజాః దణ్డాకారా - స్తై, రుపలక్షిత - స్తస్మిన్ లోకాలోకే - గిరివరే - సర్వత్ర - సకలజగతాం - స్వస్తయే, ఆస్త ఇత్యర్థః ॥ కియన్తం కాలమాస్త ఇత్యత్రాహ ॥ ఆకల్పమితి ॥ ఏష భగవా - నాత్మమాయయా - విరచితో - వివిధో లోక, స్తస్య యాత్రా జీవనం - తస్యా - గోపీథాయ రక్షణాయ చా, కల్ప - మేవంభూతం వేషం లీలయా ప్రాప్త ఆస్త ఇత్యర్థః - ఏవం జమ్బూద్వీపాదీనాం పరిమాణకథనేన శుద్ధోదధిపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్య మేరోర్మూలస్య మధ్యాదారభ్యాభితశ్శుద్ధోదధిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకం పరిమాణముక్తం భవతి ॥ తథా చోక్తమన్యత్రాపి ,, కోటిద్వయం త్రిపఞ్చాశల్లక్షాణి చ తతః పరమ్ । పఞ్చాశచ్చ సహస్రాణి సప్తద్వీపాస్ససాగరాః ॥ తతో హేమమయీ భూమిర్దశకోట్యోవరాననే । దేవానాం క్రీడనార్థాయ లోకాలోకస్తతః పర ,, ఇతి, ఏవం శుద్ధోదధేర్బాహ్యాయాః కాఞ్చనభూమిగర్భభూతాయాః పరిమాణమపి యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరా తావతీ భూమిరిత్యనేన సార్ధ

సప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మకముక్తం-యద్యప్యాదర్శభూమేర్విశిష్య పరిమాణం నోక్తం, తథాఽపి కృత్స్నభూమణ్డలస్య పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితత్వోక్తేస్తత్ర సప్తద్వీపసప్తసాగరాత్మకస్య పరిమాణోక్తేరలోకస్యలోకసమానపరిమాణస్య వక్ష్యమాణత్వాచ్చ "తతో హేమమయీ భూమిర్దశకోట్యః" ఇతి-వచనాన్తరానుగోధాచ్చ పరిశేషాదేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనాత్మకం పరిమాణం వేదితవ్యం - హేమభూమేర్దశకోటియోజనపరిమితత్వకథనం పూర్వోక్తసార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనసంఖ్యయా పూర్వోక్తభూమ్యా సహ కించిదూనమస్తీత్యభిప్రాయేణేతి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఏవం లోకాలోకపర్యన్తస్య లోకస్య మేరోరారభ్య సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణముక్తం-అథాలోకపరిమాణమాహ॥ అథేతి - అథ నను హే రాజన్, ఏతేన - లోకాలోకాన్తర్వర్తినః పరిమాణకథనేన లోకాలోకాద్బహిః బాహ్యదేశస్తస్యాలోకస్య, పరిమాణమపి -వ్యాఖ్యాతం, అలోకోఽపి లోకేన తుల్యపరిమాణః-సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమాణ ఇత్యర్థః, అత్రేదమవగన్తవ్యం, పఞ్చాశత్కోటియోజనాత్మకే భూమణ్డలే, మేరుర్మధ్యే వర్తతే - తస్మాదారభ్య చతుర్షు దిక్ష్వణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తి - దక్షిణతోఽణ్డభిత్తిమారభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే తు పఞ్చాశత్కోటియోజనాని భవన్తి, ఏవం పశ్చిమత ఆరభ్య పూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేఽపీతి ద్రష్టవ్యం, తత్ర మేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తే పఞ్చవింశతికోటియోజనాత్మకే భూభాగే జమ్బూద్వీపభాగః పఞ్చాశత్సహస్రయోజనాత్మకః - తతో లవణోదధ్యాదయస్సముద్రాః ప్లక్షాదయో ద్వీపాశ్చ యథోక్తయోజనపరిమాణా ఏవ - ఏవం పఞ్చాశత్సహస్రోత్తరత్రిపఞ్చాశల్లక్షాధికకోటిద్వయయోజనపరిమితా సప్తసాగరసప్తద్వీపాత్మికా భూమిః - శుద్ధోదధేర్బాహ్యభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా - తతో బాహ్యా ఆదర్శభూమిరేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితా - సంకలయ్య గణనాయాం సార్ధద్వాదశకోటియోజనాని భవ

గైర్యశ్వర్యాద్యష్టమహాసిద్ధ్యుపలక్షణం విష్వక్సేనాదిభిస్స్వపార్షదప్రవరైః పరివారితో నిజవరాయుధోపశోభితైర్భుజదణ్డైస్సంధారయమాణస్తస్మిన్గిరివరే సమన్తాత్సకలలోకస్వస్తయ ఆస్త ఆకల్పమేష భగవానాత్మమాయావిరచితవివిధలోకయాత్రాగోపీథాయ॥ ౩౭ ॥ అథ యోఽన్తర్విస్తార ఏతేన హ్యలోకపరిమా

న్తి-తతో లోకాలోకాత్పర ఆలోకభూమిస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనపరిమితేతి ॥ తత్ర న లౌకికానాం సంచార ఇత్యాహ॥ తతః పరస్తాదితి॥ తతో లోకాలోకాద్బహిః - విశుద్ధాం యోగప్రభావసిద్ధాం-యోగీశ్వరాణామేవ-గతిం సంచారం-ఉదాహరన్తి-కథయన్తీత్యర్థః, వస్తుతస్త్వత్ర శుద్ధోదధేః పరస్తాత్కాఞ్చనభూమ్యతిరిక్తా భూమిర్న ప్రతీయత ఏవ - కింతు కాఞ్చన్యా ఏవ భూమేర్మేరుమానసోత్తరమధ్యస్థభూపరిమాణం గమ్యతే - అత ఏవ హి వైష్ణవే పురాణే "స్వాదూదకస్య పరతో దృశ్యతే లోకసంస్థితిః ॥ ద్విగుణా కాఞ్చనీ భూమిస్సర్వజన్తువివర్జితే" తి కాఞ్చనభూమిరేవోక్తా-అత ఏవ హి "తతః కాఞ్చనభూమిస్తు దశకోట్యో వరానన" ఇతి వచనాన్తరమప్యుపపన్నం ॥ తత్రాయమర్థః॥ అథాలోకపరిమాణమాహ॥ అథేతి ॥ అథ నను - యోఽన్తర్విస్తారః లోకాలోకపర్వతాన్తర్వర్తినో భూమణ్డలస్య విస్తారః- కథిత ఇతి శేషః-ఏతేన అన్తర్వర్తినః పరిమాణకథనేనా-లోకస్య లోకాలోకపర్వతాద్బాహ్యవర్తినోఽపి - పరిమాణం-వ్యాఖ్యాతం కథితప్రాయం-పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితే భూమణ్డలే లోకాలోకాన్తర్వర్తినో విస్తారే కథితే అవశిష్టమలోకస్య పరిమాణమితి కథితప్రాయమేవేత్యర్థః ॥ అత్రేదమవగన్తవ్యం ॥ పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితం భూమణ్డలం మేరోర్మూలస్య మధ్యాదారభ్యాభితశ్చతుర్ధాఽణ్డగోళపర్యన్తం విభజనీయం - ఏవం విభక్తాశ్చత్వారో భాగా అల్పమూలా విపులాగ్రభాగాస్త్రికోణాకారం యథా మేరోరారభ్య లవణోదధివిభక్తా భాగాః - తత్త్రైకైకస్మిన్భాగే మేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తి తేషామేవ భాగానామాద్యన్తభాగయోస్సమీకరణేన గణనాయాం సార్ధద్వాదశకోటియోజనాని భవన్తి - యథా చ మేరోరారభ్య లవణోదధిపర్యన్తేషు చతుర్షు భాగేషు మేరోరారభ్య ఋజుగమనే పఞ్చాశత్సహస్రయోజనాని - సమీకారేణ గణనాయాం తు పఞ్చవింశతిసహస్రయోజనాని - ఏవం విధేషు చతుర్షు భాగేష్వేకైకస్మిన్భాగే మేరోర్మూలాదారభ్య ఋజుగమనేన శుద్ధోదధిపర్యన్తః పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకః-శుద్ధోదాదారభ్య లోకాలోకపర్యన్తస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితః - లోకాలోకాదారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తో లోకభాగ ఏకోనచత్వారింశల్లక్షాధికాష్టకోటియోజనపరిమితః, మిలిత్వా సార్ధద్వాదశకోటియోజన ఏకైకో

భాగో భవతి - చతుర్ణాం భాగానాం మేలనేనాణ్డభిత్తేర్గత్రిణతఆరభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చాశత్కోటియోజనానిభవన్తి, ఏవంపాశ్చాత్త్యాణ్డభిత్తిమారభ్యపూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేపితబోధ్యం, భాగానాంసమీకారేణగణనాయాంత్వన్యదేవపరిమాణంభవతి॥అయమప్యపరోపి శేషః॥ సార్ధద్వాదశకోట్యాత్మకేఏకైకస్మిన్భాగేయోఽయంశుద్ధోదధిపర్యన్తఃపఞ్చాశత్సహస్రాధిక త్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనపరిమితఏకైకోభాగస్తస్మిన్నపిభాగేమేరోర్మూలాదారభ్యఋజుగమనేనలవణోదధిపర్యన్తోజమ్బూద్వీపభాగఃపఞ్చాశత్సహస్రయోజనపరిమితః - తతోలవణోదధిభాగోపిఋజుగమనేనలక్షయోజనపరిమితః - తతఃప్లక్షద్వీపోద్విలక్షయోజనాత్మకః-తతఇక్షురససముద్రోఽపిద్విలక్షయోజనాత్మకః - ఏవంతతశ్శాల్మలాదయోద్వీపాస్సురోదాదయశ్చసముద్రాశ్చతుర్లక్షాదిరూపయథోక్తపరిమాణాఏవవేదితవ్యాః-ఏవంశుద్ధోదధిపర్యన్తంసంకలయ్యగణనాయాంపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మికోక్తసఙ్ఖ్యాసంపన్నాభవతి॥ తతఃకాఞ్చనీభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా,,ద్విగుణాకాఞ్చనీభూమి ,, రితితువిష్ణుపురాణవచనం-పూర్వోక్తశుద్ధోదధిపర్యన్తయాభూమ్యాసహామిళితాసతీషణ్ణవతిలక్షన్యూనద్విగుణేత్యేతత్తాత్పర్యకం,,దశకోట్య ,, ఇతివచనాన్తరంతులోకాలోకాదారభ్యపునర్లోకాలోకపర్యన్తమృజుగమనేచతుర్దశలక్షోత్తరదశకోటియోజనపరిమితాభూమిర్భవతీత్యే తదభిప్రాయకం॥ ద్విగుణత్వదశకోటిత్వకథనంన్యూనాధికభాగావనాదృత్యేత్యతోనవిరోధఇతి॥ తతోలోకాలోకాచలః-స్తతోఽన్ధకారభూమి - స్సాచపారిశేష్యాదవశిష్టకోటియోజనపరిమితా-ఏవంచమేరోరారభ్యపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తీతిద్రష్టవ్యమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ఏవంమేరుంమధ్యస్థమవధీకృత్యభూమణ్డలస్యపరిమాణముక్తం-అథబ్రహ్మాణ్డస్య కియత్పరిమాణం - కంవాఽవధీకృత్యపరిమాతవ్యమిత్యపేక్షాయామాహ॥అణ్డమధ్యగతఇతి॥అణ్డమధ్యగతఃఅణ్డమధ్యేస్థిత-స్సూర్యః, యథా,భూమణ్డలస్యమధ్యేమేరుఃస్థితఇత్యర్థః-

ణంచవ్యాఖ్యాతం,యద్బహిర్లోకాలోకాచలాత్తతఃపరస్తాద్యోగేశ్వరగతింవిశుద్ధాముదాహరన్తి॥౪౦॥శ్లో॥
అణ్డమధ్యగతస్సూర్యోద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమ్। సూర్యాణ్డగోళయోర్మధ్యేకోట్యస్స్యుఃపఞ్చవింశతిః॥ ౪౧ ॥ మృతేఽణ్డఏషఏతస్మిన్యతోమార్తణ్డఉచ్యతే। హిరణ్యగర్భఇతియద్ధిరణ్యాణ్డసముద్భవః॥ ౪౨ ॥
సూర్యేణహివిభజ్యన్తేదిశఃఖంద్యౌర్మహీభిదాస్స్వర్గాపవర్గనరకరసౌకాంసిచసర్వశః॥ ౪౩ ॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యాణాంసరీసృపసవీరుధామ్। సర్వజీవనికాయానాంసూర్యఆత్మాదృగీశ్వరః॥ ౪౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే,వింశోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుకఉవాచ ॥ఏతావానేవభూవలయస్యసన్నివేశః - ప్రమాణలక్షణతోవ్యాఖ్యాతః-ఏతేనహిదివోమణ్డ

కింతన్మధ్యం-యత్రస్థితస్సూర్య, స్తత్రాహ॥ ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమితి॥ ద్యావాభూమ్యోరూర్ధ్వాధఃకపాలయోర్యదన్తరంమధ్యస్థానమిత్యర్థః-అనేనసూర్యమవధీకృత్యాణ్డస్యపరిమాణంకార్యమిత్యుక్తంభవతి, సూర్యాణ్డగోళయోస్సూర్యాణ్డభిత్త్యో-ర్మధ్యే, పఞ్చవింశతిఃకోట్యస్స్యురిత్యర్థః-స్సూర్యమవధీకృత్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమూర్ధ్వమధస్తాత్పార్శ్వతశ్చపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋అణ్డప్రసఙ్గాత్సూర్యచతుర్ముఖాదీనామణ్డసంబన్ధాదేవమార్తణ్డహిరణ్యగర్భాదినామవత్త్వమిత్యాహ॥మృతేఽణ్డఇతి॥మృతేనశ్వరే-ఏతస్మిన్నణ్డేయతఃస్థితః-తత-స్సూర్యో,మార్తణ్డఉచ్యతే,మృతంచతదణ్డంమృతణ్డం -మృతణ్డేభవోమార్తణ్డః-శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపేమార్తణ్డఇతిసాధుః-యద్యస్మాద్ధిరణ్యేహిరణ్మయే-సముద్భవోయస్య- సబ్రహ్మాహిరణ్యగర్భఇత్యుచ్యతే - హిరణ్యస్యాణ్డస్యగర్భభూతత్వాద్ధిరణ్యగర్భఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః-యద్వా॥హిరణ్యగర్భఇతిసూర్యస్యైవకశ్చిద్వ్యపదేశనిర్వాహార్థమేవముక్తమ్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋యదుక్తమణ్డపరిమాణేసూర్యస్యావధిత్వంతదేవనకేవలం - కింతుదిగాదివిభాగేఽప్యవధిత్వంసూర్యస్యాస్తీత్యాహ॥సూర్యేణేతి॥దిశఃపూర్వాదయః-ఖంఅన్తరిక్షం-ద్యౌఃస్వర్లోకః-మహీభూమిః,భిదాఅవాన్తరవిభాగాః - స్వర్గాపవర్గౌభోగమోక్షదేశౌ-నరకాః-రసౌకాంసిఅతలాదీనిచ,సర్వశఃకృత్స్నశః- సూర్యేణైవవిభజ్యన్తఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋నకేవలందిగాదివిభాజకఏవసూర్యః-కింతుదేవాదీనాంచక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతాచేత్యాహ॥ దేవేతి॥ ఆత్మాభగవదాత్మకస్సూర్యః-దేవాదీనాం-సర్వేషాం- జీవనికాయానాంజీవసమూహానాం-దృగీశ్వరఃదృగధిష్ఠాతా - అగానాంస్థావరాణాం-వీరుధాంచచక్షురిన్ద్రియస్యానభివ్యక్తస్యసద్భావాత్తచ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వమప్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంకృత్స్నస్యభూమణ్డలస్యసన్నివేశంతత్పరిమాణంచాభిధాయాథదివోమణ్డలపరిమాణంసూర్యగతించవివ

త్పూర్వక్ష్యమాణస్యోక్తసాపేక్షత్వాదుక్తమనువదతి ॥ ఏతావానేవేతి భూమణ్డలస్య-సన్నివేశస్సంస్థానం(ప్రమాణాదిభి, రేతావానేవపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితఏవ-వ్యాఖ్యాతః - ఏవకారేణోక్తాధికపరిమాణవ్యావృత్తిః-వక్ష్యమాణమవతారయతి॥ఏతేనేతి॥ఏతేనభూమణ్డలపరిమాణేన - దివోమణ్డలస్యాపి-మానంపరిమాణం-తద్విదః దివోమణ్డలమానవిదః-ఉపదిశన్తి భూమణ్డలేనతుల్యపరిమాణమేవదివోమణ్డలమపిపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః- కథమన్యస్యపరిమాణకథనేనాన్యస్యాపిపరిమాణంజ్ఞాతుంశక్యమిత్యపేక్షాయాందృష్టాన్తమాహ ॥ యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనామితి-నిష్పావోగోధూమాదిధాన్యానిచూర్ణయితుంశిల్పిభిర్నిర్మితోద్విదళాత్మకఃపాషాణవిశేషః-బాహ్యాదళద్వయవిశిష్టోధాన్యవిశేషోవా-నిష్పూయతేశూర్పాదిభిరితినిష్పావః,,నిరభ్యోఃపూల్వోః,,రితిఘఞ్, నిష్పావప్రభృతీనాంద్వయోర్దళయోర్మధ్యేఅధస్థితస్యదళస్యపరిమాణేనైకదేశేనఉపరితనదళమపితత్తుల్యపరిమాణమితికథితంభవతి, తథేత్యర్థః-అస్తుదివోమణ్డలమపిభూమణ్డలేనతుల్యపరిమాణం- కింతద్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోర్మధ్యే - యత్రస్థితంసూర్యమవధీకృత్యపరిచ్ఛేదఃకార్యఇత్యుక్తం-తత్రాహ॥తయోరితి ॥ తయోర్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోరన్తరేణమధ్యే-అన్తరిక్షంఅన్తరిక్షలోకముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం-తదుభయసన్ధితం - తాభ్యాంభూమణ్డలద్యుమణ్డలాభ్యాం-ఉభయతఃఅధఃఊర్ధ్వంచ-సన్ధితంసంలగ్నం-సంఘట్టమిత్యర్థః యస్యాన్తరిక్షస్య-మధ్యగతఃమధ్యేస్థితో-భగవాన్- తపతాంపతిః తాపంకుర్వతామగ్న్యాదీనాంమధ్యే-పతిఃశ్రేష్ఠః-తపనస్సూర్యః-ఆతపేన- త్రిలోకీంభూర్భువస్సువరాత్మికాం - ప్రతపతిఆత్మనస్స్వస్యభాసాత్రిలోకీ-మవభాసయతిప్రకాశయతిచ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కిమయంసూర్యఏకత్రస్థితఏవత్రిలోకీంప్రతపత్యవభాసయతిచ-ఉతాటన్నేవ - యద్యటన్నేవతర్హిసదైకరూపేణాటతఉతకదాచిత్త్వరయాకదాచిచ్ఛనైఃకదాచిత్సమం - కింవోర్ధ్వమేవాటతి-ఉతాధః-ఆహోస్విదుభయతః- కేషుస్థానేష్వటతి -కథంవాతద్గతికృతోభవత్యహోరాత్రపరిమాణవిభాగ-ఇత్యా

లమానంతద్విద ఉపదిశన్తి - యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనాంతదన్తరేణాన్తరిక్షంతదుభయసంధితంయస్మిన్మధ్యగతో భగవాంస్తపతాంపతిస్తపనఆతపేన త్రిలోకీం ప్రతపత్యవభాసయత్యాత్మభాసా ॥ ౧ ॥ సఏష ఉదగయనదక్షిణాయనవైషువతసంజ్ఞాభిరారోహణావరోహణాభ్యాం మన్దశీఘ్రసమానాభిర్గతిభిరారోహణావరోహణసమవస్థానేషుయథాసవనమభిపద్యమానోమకరాదిషురాశిష్వహోరాత్రాణిదీర్ఘహ్రస్వసమానానివిధత్తే ॥ ౨ ॥ యదామేషతులయోర్వర్తతేతదాఽహోరాత్రాణిసమానిభవ

త్యపేక్షాయామాహ॥సఏషఇతి॥ సఏషఃఅన్తరిక్షమధ్యగతస్సూర్యః-ఉదగయనాదిసంజ్ఞాభి-ర్మాన్ద్యాదిగతిభిః,ఆరోహణాదిస్థానేషు-యథాకాలమారోహణాదికమభిపద్యమానః, మకరాదిరాశిషువర్తమానః , అహాని-రాత్రీశ్చ-హ్రస్వదీర్ఘసమానాని-విధత్తేకురుతే,,త్ర్యశీతిమణ్డలశతంకాష్ఠయోరన్తరంద్వయోః । ఆరోహణావరోహాభ్యాంభానోరబ్దేనయాగతి ,, రితిశ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాఽశేషగ్రహనక్షత్రతారాశ్రయేఅన్తర్మధ్యబహిర్వలయత్రయాకారేత్ర్యశీత్యుత్తరశతమణ్డలాకారరేఖామయేఅర్వాక్ఛిరస్కదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతసర్పాకారేభగవదాత్మకేశింశుమారాఖ్యేకాలచక్రే , ఉదీచ్యాంశిత్యాఽరోహణావరోహణసమవస్థానేష్వన్తర్వలయబాహ్యవలయమధ్యవలయేషూదగయనాదిసంజ్ఞాభిర్మాన్ద్యాదిగతిభిః - యథాసవనమీశ్వరాదిష్టంకాల - మనతిక్రమ్య , భిపద్యమానఃప్రాప్తస్సన్ - మకరాదిషుశింశుమారస్థమకరాద్యాకారరేఖామయమణ్డలేషు - నక్షత్రాభిముఖతయా - చరన్ , నహరాదీని , హ్రస్వాని, దీర్ఘాణిసమానానిచ , కురుతే ॥ తత్రబహిర్వలయాదన్తర్వలయగమనమారోహణం , తదేవోదగయనం - ఆరోహేచచిరగతిః , మార్గస్యరాశీకృతభూయస్త్వాత్-అన్తర్వలయాద్బహిర్వలయగమనమవరోహణం,తదేవదక్షిణాయనం,అవరోహేచద్రుతగతిః-మార్గస్యరాశీకృతాల్పీయస్త్వాత్ - సమవస్థానశబ్దనిర్దిష్టేమధ్యమవలయేగమనంసమవస్థితిః - తదేవవైషువతం-తత్రసమగతిః-మార్గస్యరాశీకృతసామ్యాత్ - ఆరోహణాదికంచధ్రువేణరథయుగాక్షకోటినిబద్ధవాయుపాశద్వయస్యాకర్షణప్రసారణసమగ్రహణైర్భవతి ॥ తథాచోక్తం ,, ఆకృష్యేతేయదాహ్యేతౌధ్రువేణసమధిష్ఠితౌ-తదాఽభ్యన్తరతస్సూర్యోభ్రమతేమణ్డలానితు ॥ ధ్రువేణముచ్యమానేనపునారశ్మియుగేనతు। తథైవబాహ్యతస్సూర్యోభ్రమతేమణ్డలానిచే,,తి - ఆరోహణేచిరగత్యైవదినవృద్ధీ రాత్రిహ్రాసశ్చభవతి - అవరోహేద్రుతగత్యాహ్నాంహ్రాసోరాత్రివృద్ధిశ్చ- సమవస్థితౌఅహోరాత్రస్యసామ్యమితిభేదః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఏతదేవప్రతిపిపాదయిషుస్తావత్కాసురాశిషుచరన్నహోరాత్రస్యసామ్యాధిక్యంవిధత్తఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదావృషభాదిష్వితి ॥ వృషభఆదిర్యాసాం - తాసు-వృషభమిథున

కర్కటకసింహకన్యాసు రాశిషు పఞ్చసు - యదా- చరతి - తదా - అహాన్యేవ- వర్ధన్తే- న తు రాత్రయ ఇత్యర్థః, యద్యపి వృషభమిథునయోరేవాహ్నాం వృద్ధిః - కర్కటకాదిషు హ్రాసః - తథాపి రాత్ర్యపేక్షయా అధికత్వాద్వర్ధన్త ఇత్యుక్తమ్॥ హ్రసతి చేతి॥ మాసి మాసి- రాత్రిష్వేకైకా ఘటికా, హ్రసతి, అహస్సు, ఏకైకా ఘటికా- వర్ధతే చేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ యదా వృశ్చికధనుర్మకరకుమ్భమీనరాశిషు పఞ్చసు- వర్తతే చరతి, తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి - రాత్రయో వర్ధన్తే- అహాని హ్రసన్తీత్యర్థః॥ పూర్వవద్దినాపేక్షయాఽత్ర హ్రాసో బోధ్యః ॥ అత్రాప్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు వర్ధతే- అహస్సు హ్రసతీత్యవగన్తవ్యమ్- ఇదం చ స్థూలదృష్ట్యోక్తమ్, వృద్ధిహ్రాసయోః ప్రతిమాసం వైషమ్యాత్ ॥ ౪ ॥ అథ తాత్త్వికం వృద్ధిహ్రాసకాలమాహ॥ యావదితి ॥ దక్షిణాయనపర్యన్తమహాని వర్ధన్తే, రాత్రయో హ్రసన్తి, తతః, ఉత్తరాయణపర్యన్తం త్వ- హాని, హ్రసన్తి, రాత్రయో వర్ధన్త ఇత్యర్థః, ఏతదేవ ప్రపఞ్చితం శ్రీవైష్ణవే పురాణే ‘‘ అయనస్యోత్తరస్యాదౌ మకరం యాతి భాస్కరః। తతః కుమ్భం చ మీనం చ రాశే రాశ్యన్తరం ద్విజ॥ త్రిష్వేతేష్వథ భుక్తేషు తతో వైషువతీం గతిమ్। ప్రయాతి సవితా కుర్వన్నహోరాత్రం తతస్సమమ్ ॥ తతో రాత్రిః క్షయం యాతి వర్ధతేఽనుదినం దినమ్ । తతశ్చ మిథునస్యాన్తే పరాం కాష్ఠాముపాగతః ॥ రాశిం కర్కటకం ప్రాప్య కురుతే దక్షిణాయనమ్ । కులాలచక్రపర్యన్తో యథా శీఘ్రం ప్రవర్తతే। అతివేగితయా కాలం వాయువేగగతిశ్చరన్ ॥ తస్మాత్ప్రకృష్టాం భూమిం తు కాలేనాల్పేన గచ్ఛతి । సూర్యో ద్వాదశభిశ్శైఘ్ర్యాన్ముహూర్తైర్దక్షిణాయనే ॥ త్రయోదశార్ధమృక్షాణామహ్నా యచ్చరతే ద్విజ । ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి నక్తమష్టాదశై- శ్చరన్ ॥ కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్దం ప్రసర్పతి । తథోదగయనే సూర్యస్సర్పతే మన్దవిక్రమః॥ తస్మాద్దీర్ఘేణ కాలేన భూమిమల్పాం తు గచ్ఛతి । అష్టాదశముహూర్తం తు ఉత్తరాయణపశ్చిమమ్। అహో భవతి తచ్చాపి చరతే మన్దవిక్రమః।

న్తి॥ ౩ ॥ యదా వృషభాదిషు పఞ్చసు రాశిషు చరతి తదాఽహాన్యేవ వర్ధన్తే హ్రసతి చ మాసి మాస్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు ॥ యదా వృశ్చికాదిషు పఞ్చసు వర్తతే- తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి భవన్తి ॥ ౪ ॥ యావద్దక్షిణాయనమహాని వర్ధన్తే యావదుదగయనం రాత్రయః । ఏవం నవ కోటయ ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చ యోజనానాం మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్యోపదిశన్తి ॥ ౫ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రీం పురీం పూర్వస్మాన్మేరోర్దేవధానీం నామ దక్షిణతో యామ్యాం సంయమనీం నామ - పశ్చాద్వారుణీం నిమ్లోచనీం నామోత్తరతస్సౌమ్యాం విభావరీం నామ ॥ ౬ ॥ తాసూదయమధ్యాహ్నాస్తమయనిశీథానీతి భూతానాం ప్రవృత్తినివృత్తి

త్రయోదశార్ధమహ్నా వై ఋక్షాణాం చరతే రవిః ॥ ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభిశ్చరన్ । అతో మన్దతరం నాభ్యాం చక్రం భ్రమతి వై యథా ॥ కులాలచక్రనాభిస్తు యథా తత్రైవ వర్తతే। ధ్రువస్తథా హి మైత్రేయ తత్రైవ పరివర్తతే॥ ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే భ్రమతే మణ్డలాని తు । దివా నక్తం చ సూర్యస్య మన్దా శీఘ్రా చ వై గతిః॥ ఏకప్రమాణమేవైష మార్గం యాతి దివాకరః । అహోరాత్రేణ యో భుఙ్క్తే సమస్తా రాశయో ద్విజ ॥ షడేవ రాశీన్యో భుఙ్క్తే రాత్రావన్యాంశ్చ షడ్దివా। రాశిప్రమాణజనితా దీర్ఘహ్రస్వాత్మతా తతః ॥ తథా నిశాయాం రాశీనాం ప్రమాణైర్లఘుదీర్ఘతా। దినాన్తే దీర్ఘహ్రస్వత్వం తద్భాగేనైవ జాయతే॥ ఉత్తరే ప్రక్రమే శీఘ్రా నిశి మన్దా గతిర్దివా । దక్షిణేత్వయనే సైవ విపరీతా వివస్వతః,, ఇతి, యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమాని భవన్తీత్యనేనోత్తరాయణే మేషమాసే సామ్యమహోరాత్రస్య, దక్షిణాయనే తులామాసే సామ్యమిత్యుక్తమ్॥ తదేవ వైష్ణవేఽప్యుక్తమ్ ‘‘ తులామేషగతే భానౌ సమం రాత్రిదినం తు తత్,, ఇతి, ఏవం సూర్యస్య మన్దాదిగతిభిరహోరాత్రపరిమాణవిభాగ ఉక్తః - అథాఽహోరాత్రవిభాగతత్పరిమాణవిభాగాద్యర్థం- మానసోత్తరే మేరుం పరిభ్రమతా సూర్యేణ కతి యోజనాని పరిభ్రాన్తాని భవన్తీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం మన్దాదిగతిభిర్మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్య మానసోత్తరే మేరుం పరివర్తమానస్య, యోజనానాం తేన పరిభ్రామ్యమాణానాం యోజనానాం నవకోటయః, ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చేత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ అథోదయాస్తమయాదిస్వరూపం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥ విభావరీం నామేత్యన్తేన- తస్మిన్మానసోత్తరే- మేరోః పూర్వతః ఐన్ద్రీం దేవధాన్యాఖ్యాం పురీ- ముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః, ఏవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ ॥ ౬ ॥ అథోదయాదికమాహ॥ తాస్విత్యాదినా॥ తాసు దేవధాన్యాదిషు చతసృషు పురీషు, మేరోశ్చతుర్దిశం, కాలవిశేషైరేవ- భూతానాం భూమణ్డల

స్థానాం - ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తాని వ్యాపారతదభావనిమిత్తాని - ఉదయాస్తమయావేవ సన్తి - తత్ర ఉదయాస్తమయౌ ప్రవృత్తినిమిత్తాని - నిద్రాదీని నివృత్తినిమిత్తాని, తదా భూతానాంసు ప్రత్యాదిరితి వివేకః - ఆదిశబ్దేన పూర్వోత్తరరాత్రేర్భాగౌ వివక్షితౌ - మేరోశ్చతుర్దిశమిత్యస్యాయమభిప్రాయః - యాని మేరోర్దక్షిణభూతాని - తేషామైన్ద్రీమారభ్య పూర్వానయోదిశః తత్ర ప్రవేణోదయాదయశ్చ భవన్తి - యాని పశ్చిమతః తేషాం యామ్యామారభ్య - యాన్యుత్తరతః తేషాం వారుణీమారభ్య - యే పూర్వతః తేషాం సౌమ్యామారభ్యేతి ॥ మేరౌస్థితానాంతు నోదయాదికమస్తీత్యాహ ॥ తత్రత్యానామితి ॥ తత్రత్యానాం మేరౌస్థితానాం - ఆదిత్యః - దివసమధ్యగత ఏవ - సదా విదధానః వ్యాపారయన్, తపతి ప్రకాశతే - కించ, సవ్యేషాం ద్వీపవర్షాణాం మేరుముత్తరం కరోతీత్యాహ ॥ సవ్యేనేతి ॥ ఆదిత్యం పశ్యతాం సవ్యేన స్థితం - మహామేరుమాదిత్యః స్వదక్షిణభాగస్థితం కరోతీత్యర్థః । యత్ర యః పశ్యత్యాదిత్యం సైవ తత్ర ప్రాచీ - తస్య చ వామతో మేరుస్తిష్ఠతీతి భావః - సమయవిశేషైరిత్యస్యాయమభిప్రాయః ,, ఉదయాస్తమనే చైవ సర్వకాలం తు సంముఖే । దిశాస్వశేషాసు తథా మైత్రేయ విదిశాసు చ ॥ యైర్యత్ర దృశ్యతే భాస్వాన్స తేషాముదయస్స్మృతః ॥ తిరోభావం చ యత్రైతి తత్రైవాస్తమనం రవేః ॥ నైవాస్తమనమర్కస్య నోదయస్సర్వదా సతః ॥ ఉదయాస్తమనాఖ్యం హి దర్శనాదర్శనం రవేః ॥ శక్రాదీనాం పురే తిష్ఠన్ స్పృశత్యేష పురత్రయ ,, మితి శ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యా దక్షిణావర్తప్రవాహాఖ్యవాయునా భ్రమమాణజ్యోతిశ్చక్రగతివశాదతిదూరతో భూసంలగ్నస్యేవ కాలవిశేషే దర్శనముదయః - ఆకాశమారూఢస్యేవ దర్శనం మధ్యాహ్నః - భూమిం ప్రవిష్టస్యేవ దర్శనమస్తమయః - తతోఽతిదూరగమనేన నిశీథ - ఇతి కాలవిశేషకృతా పిర్భ్యావాదికమేవోదయాదికమితి ఏవం ,, అద్భ్యో వా ఏష ప్రాతరుదేతి అపస్సాయం ప్రవిశతీ ,, తిశ్రుతివ్యవహారోఽపి సముద్రతీరస్థదృష్టికృతః , మానసోత్తరే భ్రమతస్సూర్యస్యాప్సు ప్రవేశాసంభవాత్ ॥ ౭ ॥ యథోక్తస్యోదయాస్తమయాదేర్దేశనియమం దర్శయతి ॥ యత్రోదేతీత్యాదినా ॥ య

నిమిత్తాని - సమయవిశేషేణ మేరోశ్చతుర్దిశం తత్రత్యానాం దివసమధ్యగత ఏవ సదా విదధాన ఆదిత్యస్తపతి సవ్యేనాచలం చలన్ దక్షిణేన కరోతి ॥ ౭ ॥ యత్రోదేతి తస్య హి సమానసూత్రనిపాతే నిమ్లోచతి, యత్ర క్వచన స్యన్దేనాభితపతి తస్య హైష సమానసూత్రనిపాతే ప్రస్వాపయతి, తత్ర గతం న పశ్యన్తి యే తమనుపశ్యేరన్ ॥ ౮ ॥ యదా హైన్ద్ర్యాః పుర్యాః ప్రచలతి పఞ్చదశభిర్ఘటికాభిర్యామ్యాం సపాదకోటిద్వయం యోజనానాం సార్ధద్వాదశలక్షాణి సాధికాని చోపయాతి - ఏవం తతో వారుణీం సౌమ్యామైన్ద్రీంచ పునః ॥ ౯ ॥ తథాఽన్యే చ గ్రహాస్సోమాదయో నక్షత్రైస్సహ జ్యోతిశ్చక్రే సమభ్యుద్యన్తి సహ వాఽభినిమ్లోచన్తి ॥ ౧౦ ॥ ఏవం

తి ఐన్ద్ర్యాదౌ పురే ఉదేతి ఉదయం ప్రాప్నోతి - దృష్టో భవతీతి యావత్ - తస్య ఉదయస్థానస్య - సమానసూత్రనిపాతే వారుణ్యాం - నిమ్లోచతి అస్తమేతి - అదర్శనం ప్రాప్నోతీత్యర్థః - యత్ర హి యామ్యాం పురే - స్యన్దేనాభితపతి స్వేదోద్గమేనాభితపతి మధ్యాహ్నస్థితో భవతీతి యావత్ - ఏష భగవాన్సూర్యః ॥ తస్య - సమానసూత్రనిపాతే అన్యూనాధిక - దేశే - సౌమ్యాం పురే, స్థితః ప్రస్వాపయతి - యామ్యాదిక్స్థితానామర్ధరాత్రం కరోతీత్యర్థః - యే యామ్యాదిశి స్థితాః - అస్తంగతం సూర్యమనుపశ్యేరన్, తే - తత్ర గతం సౌమ్యాదిగ్గతం - న పశ్యన్తి - ఏవం యామ్యాది పురీషూదయాది నియమో ద్రష్టవ్యః ॥ ౮ ॥ ఏవముదయాదిదేశనియమ ఉక్తః - అథైన్ద్ర్యాది పుర్యా యామ్యాది పురీం ప్రతి కియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదేతి ॥ యదా - ఐన్ద్ర్యాః పుర్యాః - ప్రచలతి నిష్క్రాన్తో భవతి - తదా పఞ్చఘటికాత్మకేన కాలేన - యోజనానాం - సార్ధద్వాదశలక్షాణి సాధికాని పఞ్చవింశతి సహస్రాధికాని - సపాదకోటిద్వయం పఞ్చవింశతిలక్షాధిక - కోటిద్వయం చ - అతిక్రమ్యేతి శేషః । యామ్యాం పురీ - ముపయాతి, ఏవం - తతో - యామ్యాయాః ప్రచలతి - ఏవముక్తకాలేనోక్తయోజనాని వారుణీం పురీం గచ్ఛతి ఏవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ ॥ ౯ ॥ ఏవం సూర్యస్యోదయాస్తమయాది స్వరూపం తద్దేశనియమం కాలపరిమాణం యోజనపరిమాణం చాభిధాయాథ సోమాదీనాం గ్రహాణామప్యుదయాదికమాహ ॥ తథేతి ॥ జ్యోతిశ్చక్రేణ తారాగణేన సహ - వర్తమానాః అన్యే, సోమాదయో గ్రహా అపి , నక్షత్రైః అశ్విన్యాదిభిస్సహ - తథా సూర్యవదైన్ద్ర్యాది పురీషు - గగనం ప్రత్యభ్యుద్యన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి ఉదయం ప్రాప్నువన్తి, అభినిమ్లోచన్తి అస్తం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః , యద్యపి వస్తుతస్సూర్యస్యాపి న తైస్సహైవోదయాస్తమయౌ - తథాఽపి తత్సాహిత్యదర్శనాత్సోమాదీనామేవ తత్సాహిత్యముక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ పఞ్చదశఘటికాభిస్సపాదకోటిద్వయం సాధికాని సార్ధద్వాదశలక్షాణి చ యోజనాని గచ్ఛతీత్యుక్తం, తత్రైకేన ముహూర్తేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి ॥ త్రయీమయ ఇత్యుపాసనార్థముక్తం - వేద

రూపేణోపాస్యస్సౌరో రథః - ఏకేన ముహూర్తేన, అష్టశతాధికచతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాని - చతసృషు దేవధాన్యాది
షు - పరిభ్రమతే కోఽసౌ సౌరో రథస్తత్రాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య సౌరస్య రథస్య, ఏకం - చక్రం - సంవత్సరాత్మకం - సమామ
నన్తి ఉపాసతే - చక్రం విశినష్టి - ద్వాదశారం, ద్వాదశ మాసా అరా యస్య - షడృతవో నేమయో యస్య - త్రీణి చాతుర్మాస్యా
ని నాభయో యస్య - ఇదముపాసనార్థమేవోక్తం - మాసాద్యరాదిరూపేణ సంవత్సరరూపేణ చోపాస్యమానమిత్య
ర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ సౌరో రథః పరివర్తత ఇత్యుక్తం - స కిం నిరవలమ్బ ఏవ భ్రమతీత్యత్ర రథం విశినష్టి ॥ యస్యేతి ॥ అక్షశబ్దోఽత్ర - ఉ
పచారాత్ తద్గ్రాహ్యే యాన్ధురి వర్తతే - ఏవం ద్వితీయోఽక్ష ఇత్యత్రాపి - యస్య రథస్యాక్షో - మేరోర్మూర్ధని, కృతమూలః వాయు
నా బద్ధమూలః - యశ్చ రథో మానసోత్తరే - కృతేతరభాగః మానసోత్తరగిరౌ లక్షార్ధోపరి - వాయుబద్ధభూమా - కృతేతర
భాగః - వాయునా నిబద్ధేతరభాగః - అన్యథా నియుతార్ధమాత్రోచ్ఛ్రాయత్వాన్మానసోత్తరగిరేర్మేరోశ్చతురశీతిసహస్రో
చ్ఛ్రాయత్వాదక్షస్య సామ్యానుపపత్తేః, కోఽసావితరభాగః యో మానసోత్తరే కృతస్తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర ఇతరభా
గే - ప్రోతం సత్ - రవిరథస్య చక్రం - తైలయన్త్రవత్, మానసోత్తరగిరౌ - పరితో భ్రమతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తస్మిన్నక్షే చక్రప్రో
తే, కృతమూలః నిబద్ధపూర్వభాగః - ద్వితీయోఽక్షః - ప్రథమోఽక్షో మేరుమానసోత్తరాయతః సార్ధసప్తలక్షోత్తరసా
ర్ధకోటియోజనప్రమాణః, తస్య, తురీయమానేన సార్ధసప్తత్రింశత్సహస్రాధికైకోనచత్వారింశల్లక్షయోజనమానే
న - సమ్మితః పరిమితః - ధ్రువే కృతః వాయుపాశేన బద్ధ ఉపరిభాగో యస్య తథాభూతః - తం నిదర్శయతి - తైలయన్త్రాక్షవ
దితి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ రథనీడాదేః పరిమాణమాహ ॥ నీడో రథినః ఉపవేశస్థానం, సః - షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామః - తురీయ

ముహూర్తేన చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికాని సౌరో రథస్త్రయీమయోఽసౌ పరివర్తతే
పురీషు, యస్యైకం చక్రం ద్వాదశారం షణ్నేమి త్రిణాభి సంవత్సరాత్మకం సమామనన్తి ॥ ౧౧ ॥ యస్యా
క్షో మేరోర్మూర్ధని కృతో మానసోత్తరే కృతేతరభాగో యత్ర ప్రోతం రవిరథచక్రం తైలయన్త్రచక్ర
వన్మానసోత్తరగిరౌ పరిభ్రమతి ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్నక్షే కృతమూలో ద్వితీయోఽక్షస్తురీయమానేన సమ్మితస్తైలయ
న్త్రాక్షవద్ధ్రువే కృతోపరిభాగః ॥ ౧౩ ॥ రథనీడస్తు షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయతస్తత్తురీయభాగవిశాలస్తథా
వాన్ రవిరథయుగో యత్ర హయాశ్ఛన్దోనామానస్సప్తారుణయోజితా వహన్తి దేవమాదిత్యం పురస్తాత్సవి
తురరుణః పశ్చాచ్చ నియుక్తస్సౌత్యే కర్మణి కిలాస్తే ॥ ౧౪ ॥ తథా వాలఖిల్యా ఋషయోఽఙ్గుష్ఠపర్వమాత్రాః ష
ష్టిసహస్రాణి పురతస్సూర్యం సూక్తవాకాయ నియుక్తాస్సంస్తువన్తి ॥ ౧౫ ॥ తథాఽన్యే చ ఋషయో గన్ధర్వా

భాగవిశాలః నవలక్షయోజనవిశాలః - రవిరథయుగోఽపి - తావాన్ షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామః - తురీయభాగవిశాలః -
యుగం విశినష్టి - యత్ర యుగే - అరుణేన సూతేన - యోజితాః - సప్త - హయాః అశ్వాః - గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోనామానః - దేవ
మాదిత్యం - వహన్తి గన్తవ్యదేశం ప్రాపయన్తి - అశ్వానాం నామాని శ్రీవైష్ణవే పురాణ ఉక్తాని । హయాశ్చ సప్తచ్ఛన్దాం
సి తేషాం నామాని మే శృణు ॥ గాయత్రీ చ బృహత్యుష్ణిగ్జగతీ త్రిష్టుబేవ చ "అనుష్టుప్పఙ్క్తిరిత్యుక్తాశ్ఛన్దాంసి హరయో రవే"
రితి నన్వే "కోఽశ్వో వహతి సప్తనామా" ఇతి శ్రుతివిరోధ ఇతి చేదుచ్యతే, ఏక ఇత్యనేనైకరూపత్వముచ్యతే, అశ్వ ఇతి జాత్యభి
ప్రాయ ఏకత్వనిర్దేశః "ఏకో వ్రీహిస్సుసంపన్న" ఇత్యాదివత్ - సప్తనామేత్యనేన గాయత్ర్యాది సప్తనామాన ఇత్యు
చ్యతే - తథా చైకరూపా గాయత్ర్యాదిసప్తనామానోఽశ్వా వహన్తీతి శ్రుత్యర్థః, ఉపబృంహణానుసారాద్ధేవ
హి శ్రుత్యర్థనిర్ణయ ఇతి - తేషాం గాయత్ర్యాదినామకత్వం తద్దృష్ట్యోపాసనార్థముక్తం - అరుణయోజితా దేవం వహన్తీ
త్యుక్తం, కుత్ర స్థితోఽశ్వాన్యోజయతీత్యత్రాహ ॥ పురస్తాదితి - సవితుః - పురస్తాత్ పురతః, స్థితోఽరుణః - సౌత్యే అశ్వయో
జనాదిరూపే - కర్మణ్యాస్త ఇత్యర్థః - పురస్తాత్ స్థితోఽపి కిం సవితురభిముఖో వర్తతే ॥ నేత్యాహ ॥ పశ్చాచ్చ నియుక్త ఇతి ॥
పురస్తాత్ స్థితోఽపి ప్రత్యఙ్ముఖ ఆస్తే - యద్వా యతస్సూర్యస్య పురస్తాత్ తస్యైవ పశ్చిమత్వాత్ పశ్చాదిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋
వాలఖిల్యాఖ్యా ఋషయోఽపి - షష్టిసహస్రసంఖ్యాకాః - అఙ్గుష్ఠపర్వప్రమితాః - సూర్యస్య, పురతః, రథే
స్థితాః - సూక్తవాకాయ - వాక్ ఉక్తిః - సూక్తరూపో వాకః సూక్తవాకః - సుభాషితరూపోక్తయే సంస్తుతయ ఇతి యావత్ -
నియుక్తాః ఆదిష్టాస్సన్తః - సూర్యం - సంస్తువన్తి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తథా, అన్యే ఋష్యాదయః, సప్తగణా ఏకైకశశ్చతుర్దశచ
తుర్దశ ద్వన్ద్వశో - మాసి మాసి - పృథక్కర్మభిః - ఆదిత్యముపాసత ఇత్యన్వయః - తత్ర గ్రామణ్యో యక్షాః - కథం భూతమా

త్మానం-సర్వేషాం ద్రష్టృత్వాద్ధిష్ఠాతృత్వాదాత్మానం - భగవదాత్మకత్వాద్వా ఆత్మానం-నానానామానం మాసభేదభిన్ననామానం-కథంభూతాః పృథఙ్నామానః పరస్పరవిలక్షణనామానః, పృథక్కర్మాణి శ్రీమతి వైష్ణవే ప్రపఞ్చితాని,, స్తువన్తి తం వై మునయో గన్ధర్వైర్గీయతే పురః। నృత్యన్త్యప్సరసో యాన్తి తస్యానునిశాచరాః ॥ వహన్తి పన్నగా యక్షైః క్రియతేఽభీషుసంగ్రహః। వాలఖిల్యాస్తథైవైనం పరివార్య సహాసత,, ఇత్యాదినా-యస్య హ్యత్ర మాసి మాసి చతుర్దశ చతుర్దశోపాసత ఇతి ప్రతీయతే, శ్రీమతి వైష్ణవే తు సప్తసప్తేతి-తథాహ ,, సతతాఽధిష్ఠితో దేవైరాదిత్యో మునిభిస్తదా। గన్ధర్వాప్సరసోభిశ్చ గ్రామణీసర్పరాక్షసైః॥ ధాతా కృతస్థలీ చైవ పులస్త్యో వాసుకిస్తథా। రథకృద్గ్రామణీశ్చేతి తుమ్బురుశ్చైవ సప్తమః॥ ఏతే వసన్తి వై చైత్రే మధుమాసే సదైవ హి। మైత్రేయస్యన్దనే భానోస్సప్త మాసాధికారిణః॥ అర్యమా పులహశ్చైవ రథౌజాః పుఞ్జికస్థలా। ప్రహేతిః కచ్ఛనీరశ్చ నారదశ్చ రథే రవేః॥ మాధవే నివసన్త్యేతే శుక్రసంజ్ఞే నిబోధ మే॥ మిత్రోఽత్రిస్తక్షకశ్చైవ పౌరుషేయోఽథ మేనకా॥ హాహా రథస్వనశ్చైవ మైత్రేయైతే వసన్తి వై,, ఇత్యాది॥ తథాప్యేకైకస్మిన్మాసాధికారిణి గణే ప్రధానభూతాస్సప్త వైష్ణవే కథితా ఇత్యతో న విరోధః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ పూర్వం మానసోత్తరం పరివర్తమానస్య లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనాని భవన్తీత్యుక్తం- తత్ర క్రియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యతోఽప్యుక్తమేవ ముహూర్తేన చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానీతి, ఇదానీం క్షణేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రాహ ॥ లక్షేతి॥ నవకోట్యేకపఞ్చాశల్లక్షయోజనపరిమితం సూర్యేణ పరిభ్రామ్యమాణం భూమణ్డలం, తస్య భూవలయస్య కోశద్వయాధికద్విసహస్రయోజనాని, స సూర్యః క్షణేన కాలేన, భుఙ్క్తే గచ్ఛతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాస్సప్త చతుర్దశ మాసి మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానానామానః పృథఙ్నామానః పృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసతే ॥ ౧౮ ॥ లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనపరిమణ్డలం భూవలయం యస్య క్షణేన గవ్యూత్యుత్తరద్విసాహస్రయోజనాని స భుఙ్క్తే॥ ౧౯ ॥ ❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రాజోవాచ॥ య ఏతద్భగవత ఆదిత్యస్య మేరుం ధ్రువం చ ప్రదక్షిణేన పరిక్రామతో రాశీనామభిముఖం ప్రచలితం భవతోపవర్ణితమముష్య వయం కథమనుమిమీమహీతి॥ ౧ ॥ స హోవాచ యథా కులాలచక్రేణ పరిభ్రమతా సహ భ్రమతాం తదాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం గతిరన్యైవ ప్రదేశాన్తరేష్వప్యుపలభ్యమానత్వాదేవం నక్షత్రరాశిభిరుపలక్షితేన కాలచక్రేణ ధ్రువం మేరుం చ ప్రదక్షిణేన పరిధావతా సహ పరిధావమానానాం తదాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం గ్రహాణాం గతిరన్యైవ నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాత్ ॥ ౨ ॥ స ఏ

పూర్వం సూర్యో నక్షత్రాభిముఖం మకరాదిషు రాశిషు చరతీత్యుక్తం-తథా మేరుం ధ్రువం చ పరివర్తత ఇతి చోక్తం తదిదం గతిద్వయం యుగపదేకస్య ఘటమానముక్త్వానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ య ఏతదితి॥ య ఏతదిత్యాదిన ఉపవర్ణితమిత్యన్తేనోక్తస్యానువాదః- అముష్యేత్యాదినా ప్రశ్నః, భగవతా త్వయా-య ఏత-దుపవర్ణితం-కిం తత్, మేరుం ధ్రువం చ, ప్రదక్షిణేన-పరిభ్రమతో-భగవత ఆదిత్యస్య, పునః, రాశీనామభిముఖం నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు ప్రచలనమిత్యేతద్ద్వయం విరుద్ధ-మముష్య సూర్యస్య-కథమనుమిమీమహే కథముపపన్నం భవతీతి వివిత్సామహే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిరాహేత్యాహ సూతః॥ స హోవాచేతి॥ శుకోక్తిమాహ ॥ యథేత్యాది రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్తేన, విరుద్ధమప్యేకస్య గతిద్వయముపపన్నమితి సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ భ్రమతా-కులాలచక్రేణ సహ, భ్రమతాం, కులాలచక్రాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం-యథా-గతి-రన్యైవ-దృశ్యతే-దృష్టాన్తే ఽపి కథం - తత్రాహ ప్రదేశాన్తరే చక్రస్యైవ ప్రదేశాన్తరే ఉపలభ్యమానత్వాత్ - పిపీలికాదీనామిత్యనుషఙ్గః-యది గతిరనన్యా, తర్హి ప్రదేశాన్తరేణోపలభ్యేరన్, అత ఉపలమ్భాద్గతిరన్యైవేత్యర్థః-ఏవం దృష్టాన్తే ప్రదర్శితం గతిద్వయం దార్ష్టాన్తికే సాధయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవం తథా-నక్షత్రైః రాశిభిశ్చో-పలక్షితేన - నిరాశ్రయాణాం నక్షత్రాదీనామవస్థానాసమ్భవాత్తదాశ్రయకాలచక్రమనుమీయత ఇత్యభిప్రాయేణోపలక్షితేనేత్యుక్తం, మేరుం ధ్రువం చ-ప్రదక్షిణేన, పరిభ్రమతా -కాలచక్రేణ శింశుమారేణ సహ-పరిభ్రమతాం తదాశ్రయాణాం కాలచక్రాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం, గ్రహాణాం- నక్షత్రాభిముఖతయా-షు, గతి-రన్యా-ఉపపద్యత ఏవ కుతః, నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్వయః ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రశ్నస్యోత్తరమభిధాయాథ సూర్యరూపేణావస్థితస్య భగవతస్తద్వర్ణాశ్రమధర్మారాధ్యత్వం స్వగత్యా సంవత్సరాయనఋతు

సపక్షదివానక్తాదిరూపేణకాలవిభాజకత్వం చాహ ॥సఇతి॥ భగవానాదిపురుషఃజగత్కారణభూతోనారాయణఏవ-స సూర్యస్తమూర్తిఃస్థితః ‚‚ అథయఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యత ,, ఇతి-సూర్యస్యభగవదాత్మకత్వశ్రవణాచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంసఏషనారాయణఇతిసామానాధికరణ్యం-ఏవ - మాదిత్యరూపోభగవాన్నారాయణో- లోకానాం-స్వస్తయే-త్రయీమయం-తత్కాలనియమేన-కర్మణాం-విశుద్ధేస్సాద్గుణ్యస్య,నిమిత్తంసాద్గుణ్యార్థ-మాత్మానం ద్వాదశధా-విభజ్య-వసన్తాదిషు, షట్సుఋతుషు- యథోపజోషంయథాకర్మభోగ-మృతుగణాన్శీతాతపవాతవర్షాదీన్విదధాతికరోతీత్యన్వయః-తత్రద్వాదశధావిభాగోనామాదిత్యాఖ్యక్షేత్రజ్ఞైఃప్రతిమాసమృతుగణవిధానోపయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానేనానప్రవేశః‚‚మాసిమాసిరవిర్యోయస్తత్రతత్రభిదాపరా ।త్రయీమయీవిష్ణుశక్తిరవస్థానంకరోతివై॥ విష్ణుశక్తిరవస్థానంసదాఽఽదిత్యేకరోతిసా।నకేవలంరవేశ్శక్తిర్వైష్ణవీసాత్రయీమయీ॥ ఏవంసాసాత్త్వికీశక్తిర్వైష్ణవీయాత్రయీమయీ।అతస్సప్తగణోపేతంభాస్వన్తమధితిష్ఠతి॥తయాచాధిష్ఠితస్సోఽతిజాజ్వలీతిస్వరశ్మిభిః।తమస్సమస్తజగతాంనాశంనయతిచాఖిలం,,మితివైష్ణవపురాణోక్తేః - త్రయీమయత్వంనామప్రాచుర్యేణత్రయ్యాస్తుత్యత్వం-తదపిచోక్తంతత్రైవ‚‚ఋచస్తపన్తిపూర్వాహ్ణేమధ్యాహ్నేచయజూంషిచ - బృహద్రథన్తరాదీనిసామాన్యహ్నఃక్షయేరవేః॥అఙ్గమేషాత్రయీవిష్ణోరృగ్యజుస్సామసంజ్ఞితా,,ఇ-కదంమాత్మానంవిదధాతి - వేదేన ,తద్జ్ఞైః కవిభిశ్చ-జిజ్ఞాస్యమానః వేదైర్గోప్యమానః,కవిభిరుపాస్యమానఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥తమేతమాదిత్యరూపేణావస్థితంభగవన్త-మిహలోకే-పురుషాః-వర్ణాశ్రమాచారానువర్తినః- త్రయ్యావిద్యయా-శ్రద్ధయా- యజన్తః - త్రయ్యాయజనమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చేతి॥ఉచ్చావచైర్నానావిధైః, రామ్నాతై-ర్వైదికైఃకర్మ

సభగవానాదిపురుషఏవసాక్షాన్నారాయణోలోకానాం స్వస్తయఆత్మానం త్రయీమయంకర్మవిశుద్ధినిమిత్తంకవిభిరపివేదేనజిజ్ఞాస్యమానోద్వాదశధావిభజ్యషట్సువసన్తాదిషుఋతుషుయథోపజోషమృతుగణాన్విదధాతి॥౩॥తమేనమ్మహాపురుషాస్త్రయ్యావిద్యయావర్ణాశ్రమాచారానుపథాఉచ్చావచైఃకర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చశ్రద్ధయాయజన్తోఽఞ్జసాశ్రేయస్సమధిగచ్ఛన్తి ॥ ౪ ॥ అథసఏవఆత్మాలోకానాంద్యావాపృథివ్యోరన్తరేణనభోవలయస్యకాలచక్రగతోద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తేరాశిసంజ్ఞాన్సంవత్సరావయవాన్మాసంపక్షద్వయందివానక్తంచేతివదన్తి ॥ ౫ ॥ యావతాకాలేనషష్ఠమంశంభుఞ్జీత-సవాఋతురిత్యుపదిశన్తిసవత్సరావయవః-అథయావతాఽర్ధేననభోవీథ్యాంప్రచరతితంకాలమయనమాచక్షతే ॥ ౬ ॥ అథచయావన్నభోమణ్డలంసహద్యావాపృథివ్యోర్మణ్డలాభ్యాంకార్త్స్న్యేనసహభుఞ్జీత

భిఃయజ్ఞాదిభి- ర్యోగవితానైఃఉపాసనవిస్తరైశ్చ - ఆమ్నాతైరితిపూర్వోత్తరాభ్యాంసంబధ్యతే-వైదికైరుపాసనైశ్చేత్యర్థః-యజన్తఃఆరాధయన్తః-అఞ్జసాసుఖేన,అనువా,శ్రేయఃస్వర్గమోక్షాదిరూపం-సమ్యక్ప్రాప్నువన్తి ❁॥౪ ॥ ❁ అథసను-లోకానా-మన్తరాత్మా - ఏషభగవానా-దిత్యరూపేణావస్థితో-ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే, యన్నభోవలయమన్తరిక్షం,తస్యమధ్యే- య-జ్యోతిశ్చక్రంశింశుమారం,తద్గతః-కాలచక్రస్థమేషాదిరాశిషు,నక్షత్రాభిముఖంచరన్నిత్యర్థః-ద్వాదశమాసాన్భుఙ్క్తే-సంవత్సరావయవాన్మాసాఖ్యాన్ద్వాదశ - భుఙ్క్తేఅనుభవతి-మకరాదిషురాశిషుద్వాదశస్వాదిత్యచరితేషుసత్సుద్వాదశమాసాభవన్తీత్యర్థః ,యానేవాదిత్యోద్వాదశసంవత్సరావయవాన్భుఙ్క్తేతానేవరాశిసంజ్ఞాన్మేషాదిరాశిసంచారనిమిత్తామాసావిసంజ్ఞాఃయేషాంతాన్ , సంవత్సరావయవాన్మాసాదీన్నానభేదేనవదన్తి - తత్రచాన్ద్రేణమానేనమాసఃపక్షద్వయమితివదన్తి, తేషామేవచిత్రానక్షత్రయుక్తపౌర్ణమాసీయుక్తత్వాచ్చైత్రాదిసంజ్ఞాభవన్తి-సౌరేణమానేనసపాదమహానక్షత్రద్వయమితివదన్తి, పిత్ర్యేణమానేనదివానక్తమహోరాత్రమితివదన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతద్ద్వాదశభాగాత్మకస్యసంవత్సరస్య, యావతాభాగేనమాసద్వయాత్మకేనషష్ఠమంశంరాశిద్వయం,భుఞ్జీతచరేత్,ఆదిత్యఇతికర్తృపదమధ్యాహార్యం - సవైతావాన్కాలః,ఋతురిత్యుచ్యతే-సచసంవత్సరస్యషష్ఠోఽంశఇత్యర్థః - అథసంవత్సరస్య,యావతామాసత్రయాత్మకేనార్ధేనకాలేన , నభోవీథ్యాంకాలచక్రస్థరాశిషట్కే,ప్రచలతి-తంకాల-మయన-మాచక్షతే-యావతాకాలేనమకరాదిరాశిషట్కంసంచరితంభవతి-తావన్తంకాలమయనమాచక్షతఇత్యర్థః❁॥౬॥ ❁అథ-ద్యావాపృథివ్యో-ర్మణ్డలాభ్యాంసహ-సంధితమితిశేషః-యావన్నభోమణ్డలంద్వాదశరాశ్యాత్మకం,కార్త్స్న్యేన-యావతాకాలేనఅయనద్వయాత్మకేన - భుఞ్జీత-ద్వాదశరాశ్యాత్మకంకృత్స్నంనభోమణ్డలం,భానోర్ద్వా——

కాలేన-సంచరితం భవతి తం కాలం, సంవత్సరం-పరివత్సరం, ఇడావత్సర-మిద్వత్సర-మనువత్సర,మితి సమామనన్తీత్యర్థః॥ అత్రేదమనుసంధేయం॥ యదా శుక్లప్రతిపది సంక్రాన్తిర్భవతి తదా సౌరచాన్ద్రమానయోర్యుగపదుపక్రమో భవతి స సంవత్సరః, సౌరమానవర్షే వర్ధిమానవర్ధనే చాన్ద్రమానేన షట్ప్రాప్తిస్తిథిద్వాదశదినవ్యవధానాదుభయోరగ్రపశ్చాద్భావో భవతి - ఏవం పఞ్చవర్షాణి గచ్ఛన్తి, తన్మధ్యే ద్వౌ మలమాసౌ భవతః, తతః పునస్తథైవ సంవత్సరో భవతి, తదేవమవాన్తరభేదేన సంవత్సరాదిపఞ్చకం క్రమేణ సమామనన్తీతి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవం సూర్యగతిభేదస్తత్కృతః కాలవిభాగశ్చోక్తః, అథ సోమశుక్రాదీనాం స్థానాని తద్గతిభేదాన్ తత్కృతశుభాశుభాదికార్యం చాహ ॥ ఏవమిత్యాదినా యావదధ్యాయం ॥ అర్కగభస్తిభ్యో మణ్డలరూపేభ్యః, లక్షయోజనత, ఉపరిష్టాత్, ఉపలభ్యమానః, ద్రుతతరగమనః, అతఏవ అగ్రం చరతీత్యగ్రచారీ సన్, అర్కస్య, యా, సంవత్సరభుక్తిః, సంవత్సరేణ ద్వాదశరాశిసంచారాత్మికా భుక్తిః, తాం-పక్షాభ్యామేవ-భుఙ్క్తే కరోతి, ఏవమర్కస్య, యా-మాసభుక్తి, స్తాం, సపాదర్క్షాభ్యాం పాదాధికాభ్యాం ద్వాభ్యాం నక్షత్రాభ్యాం, సపాదనక్షత్రద్వయాభిముఖగమనేనైవ సార్ధసప్తోత్తరషష్టిముహూర్తాత్మకకాలేనేతి యావత్ - పక్షభుక్తిం - దినేనైవ త్రింశన్ముహూర్తాత్మకకాలేనైవ-కరోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అథ హే రాజన్, ఆపూర్యమాణాభిః శుక్లపక్షే, అపక్షీయమాణాభిః కృష్ణపక్షే-కలాభిః, విభక్తాభ్యాం, పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం శుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాం పిత్ర్యాణా,మహోరాత్రాణి అహోరాత్రాత్మకమేకం దినం, కుర్వాణః, సర్వేషాం జీవసమూహానాం, ప్రాణః ప్రాణాప్యాయనకరః, అతఏవ-

---

తం కాలం సంవత్సరం పరివత్సరమిడావత్సరమనువత్సరమిద్వత్సరమితి భానోర్మాన్ద్యశైఘ్ర్యసామ్యగతిభిస్సమామనన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవం చన్ద్రమా అర్కగభస్తిభ్య ఉపరిష్టాల్లక్షయోజనాదుపలభ్యమానోఽర్కస్య సంవత్సరభుక్తిం పక్షాభ్యాం మాసభుక్తిం సపాదర్క్షాభ్యాం దినేనైవ పక్షభుక్తిమగ్రచారీ ద్రుతతరగమనో భుఙ్క్తే ॥ ౮ ॥ అథ చాపూర్యమాణాభిరపక్షీయమాణాభిశ్చ కలాభిః పిత్ర్యాణామహోరాత్రాణి పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం వితన్వానః సర్వజీవనివహప్రాణో జీవశ్చైకమేకం నక్షత్రం త్రింశతా ముహూర్తైర్భుఙ్క్తే ॥ ౯ ॥ య ఏష షోడశకలః పురుషో భగవాన్మనోమయోఽన్నమయోఽమృతమయో దేవపితృమనుష్యభూతపశుపక్షిసరీసృపవీరుధాం ప్రాణాప్యాయనశీలత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి ॥ ౧౦ ॥ తత ఉపరిష్టాత్త్రిలక్షయోజనతో నక్షత్రాణి మేరుం దక్షిణేనైవ కాలాయన ఈశ్వరయోజితాని సహాభిజితాఽష్టావింశతిః ॥ ౧౧ ॥ తత ఉపరిష్టాదుశనా ద్విలక్షయోజనత ఉపలభ్యతే పురతః పశ్చాత్సహైవార్కస్య శైఘ్ర్యమాన్ద్యసామ్యాభిర్గతిభిరర్కవచ్చరతి లోకానాం నిత్యదాఽనుకూల ఏవ ప్రాయేణ వర్షయంశ్చారేణానుమీయతే స వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః - ఉశనసా బుధోఽపి వ్యాఖ్యాతః ॥ ౧౨ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనతో బుధస్సౌమ్య ఉపల

జీవః జీవయతీతి జీవః జీవనహేతుః, ఏవంభూత, ఏకమేకం నక్షత్రం, త్రింశతా-ముహూర్తైన, భుఙ్క్తే ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ షోడశకలాః యస్య సః, ఏష పురుషశ్చన్ద్రశరీరకో భగవాన్మనోమయః - మానసాధిదేవతాత్వాత్-అన్నమయః ఓషధీశత్వాత్-అమృతమయః సర్వప్రాణిజీవనహేతుత్వాత్- దేవానాం -మేప్రాణా, స్తేషా-మాప్యాయనస్వభావత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి, తత్స్వరూపజ్ఞా ఇతి శేషః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తతశ్చన్ద్రమణ్డలస్యోపరిష్టా- త్త్రిలక్షయోజనతః-అభిజితా సహాష్టావింశతి, ర్నక్షత్రాణి-కాలాయనే కాలచక్రే, ఈశ్వరేణాన్తరాత్మభూతేన - చోదితాని ప్రేరితాని- మేరుం-ప్రదక్షిణేనైవ నతు తేషాం సూర్యాదివత్పృథగన్యా గతిరస్తీత్యర్థః - ఉత్తరాషాఢా శ్రవణసన్ధావభిజన్నక్షత్రం ఫలవిశేషేణ పృథక్కల్పితం- తేన సహాష్టావింశతిర్నక్షత్రాణి భవన్తి॥ తథా చ శ్రుతిః ,,అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానా,, మితి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తతో నక్షత్రమణ్డలా, ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపర్యుశనా శుక్ర - ఉపలభ్యతే-సచా-ర్కస్య-పురతః పశ్చాత్ -పురతస్సూర్యేణ భోజ్యమానం నక్షత్రం - పశ్చాద్భుఙ్క్తే, సహైవ భుజ్యమానే తు నక్షత్రే-శైఘ్ర్యాదిగతిభి - రర్కవ-చ్చరతి-స చ లోకానాం, సదాఽనుకూల ఏవ వర్తతే - యస్య శుక్రస్య-చారేణ క్రమస్థనక్షత్రవ్యతిక్రమేణ, ప్రాయశో, వర్షం వృష్టిరనుమీయతే అత-స్స, వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః, వృష్టేర్విష్టమ్భః స్తమ్భనం, యస్మాద్గ్రహా, త్తముపశమయతీతి తథా-ఉశనసా శుక్రగతిప్రకారకథనేన-బుధోఽపి బుధగతిరపి - వ్యాఖ్యాతేత్యర్థః-సూర్యస్య పురతః పశ్చాత్సహైవ వా చరతీతి వ్యాఖ్యాత ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కించిద్విశేషమాహ॥ తత ఇత్యాదినా॥ తతశ్శుక్రమణ్డలా-ద్ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి సోమస్య సుతో ~~బుధ ఉపలభ్య~~మానః-లోకానాం-ప్రాయేణాశుభకృత్ దుఃఖకృత్ - అశుభకృత్త్వమేవాహ॥ యదాఽర్కాద్వ్యతిరిచ్య

చారేణ సహ న చరతి- తత్ర తదా - అతివాతః, అభ్రప్రాయం మేఘప్రాచుర్యం-అనావృష్టిరిత్యాదిరూపం-భయ-మాశంసతే సూచయతి ॥ ౧౩ ॥ తతో బుధమణ్డలాత్-ద్విలక్షయోజనత ఉపరిష్టాత్-దఙ్గారక- ఉపలభ్యమానః-ఏకైకం రాశిం పక్షత్రయేణ సార్ధమాసేన-భుఙ్క్తే యది వక్రేణాభివర్తతే - త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైర్యది న వక్రస్థస్స్యాత్తర్హి-ద్వాదశ రాశీన్-క్రమేణోపభుఙ్క్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః - అయం ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసో దుఃఖసూచకోఽపీత్యర్థః - యద్వా-ప్రాయేణాఽశుభగ్రహోఽపి- యది న వక్రేణాభివర్తతే త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైః - తదాఽనుకూల ఇతి శేషః-యది వక్రేణ వర్తతే-తదాఽఘశంసోఽపీత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ తతోఽఙ్గారకమణ్డలాత్- ద్విలక్షయోజనానామనన్తరం ఉపరిభాగం గతో, భగవాన్బృహస్పతిః-ఏకైకస్మిన్రాశౌ-పరివత్సరం-ప్రచరతి-సోఽపి-యది-న వక్రస్స్యాత్, తర్హి, బ్రాహ్మణకులస్య-ప్రాయశోఽనుకూలః ॥ ౧౫ ॥ తతో బృహస్పతిమణ్డలా-ద్యోజనానాం-లక్షద్వయా-దుపరి-శనైశ్చరః-ప్రతీయమాన ఉపలభ్యమానః - ఏకైకస్మిన్రాశౌ - త్రింశత్త్రింశన్మాసాన్- విలమ్బమానః శనైశ్శనైర్గచ్ఛన్ సర్వానేవ ద్వాదశ రాశీన్-అనుపర్యేతి క్రమేణ సంచరతి - తావద్భిరనువత్సరైః ద్వాదశ జన్మాదిరాశ్యవస్థానసహచరిత త్రింశత్త్రింశన్మాసానాం గణనావశాత్సంపన్నైరనువత్సరైః-ప్రాయశ-స్సర్వేషా-మశుభకారక ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తతశ్శనైశ్చరమణ్డలాదుత్తరస్మాదు

భ్యమానః ప్రాయేణాశుభకృద్యదాఽర్క-మతిరిచ్య వర్తేత తర్హి అతివాతాభ్రప్రాయానావృష్ట్యాదిభయమాశంసతే ॥ ౧౩ ॥ తత ఊర్ధ్వమఙ్గారకోఽపి యోజనలక్షద్వితయ ఉపలభ్యమానస్త్రిభిస్త్రిభిః పక్షైరేకైకశో రాశీన్ ద్వాదశ చానుభుఙ్క్తే-యది వక్రేణాభివర్తతే ప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసః ॥ ౧౪ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనాన్తరతో బృహస్పతిరేకైకస్మిన్రాశౌ పరివత్సరం పరివత్సరం చరతి-యది న వక్రస్స్యాత్ప్రాయశో బ్రహ్మకులస్య ॥ ౧౫ ॥ తత ఉపరిష్టాద్యోజనలక్షద్వయాత్ప్రతీయమానశ్శనైశ్చర ఏకైకస్మిన్రాశౌ త్రింశన్మాసాన్ విలమ్బమానస్సర్వానేవానుపర్యేతి తావద్భిరనువత్సరైః ప్రాయేణ హి సర్వేషామశాన్తికరః ॥ ౧౬ ॥ తత ఉత్తరస్మాదృషయ ఏకాదశలక్షయోజనాన్తర ఉపలభ్యన్తే- య ఏవ లోకానాం శమనుభావయన్తో భగవతో విష్ణోర్యత్పరమం పదం ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ ******************

************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ అథ తస్మాత్పరతస్త్రయోదశలక్షయోజనాన్తరతో యత్తద్విష్ణోః పరమం పదమభివదన్తి యత్ర హ మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిరగ్నినేన్ద్రేణ ప్రజాపతినా కాశ్యపేన ధర్మేణ చ సమకాలయుగ్భిస్సబహుమానం దక్షిణతః క్రియమాణ ఇదానీమపి కల్పజీవినామాజీవ్య ఉపాస్తే తస్యేహానుభావ ఉపవర్ణితః ॥ ౧ ॥ స హి సర్వేషాం జ్యోతిర్గణానాం గ్రహనక్షత్రాదీనామనిమిషేణావ్యక్తరంహసా భగవతా కాలేన భ్రామ్యమాణానాం స్థాణురివావష్టమ్భ ఈశ్వరేణ విహితశ్శశ్వదవభాసతే - యథా మేఢీస్తమ్భే

పరిష్టాత్. ఏకాదశలక్షయోజనానా-మన్తరే అనన్తరదేశే - సప్తఋషయ-ఉపలభ్యన్తే- కే తే, యే ఋషయః-లోకానాం, శంసుఖమేవ, అనుభావయన్తః సంపాదయన్తో, విష్ణోర్యత్పదం స్థానం-పరమముత్కృష్టం, ధ్రువమణ్డలం, తత్ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరిక్రమన్తి పరిభ్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. ***

ఏవం సూర్యాదీనాం గతివిశేషాస్తత్స్థానవిశేషాః కార్యవిశేషాశ్చోక్తాః- అథ ధ్రువస్య స్థానం వ్యాపారం చాహ-॥ అథేతి ॥ తస్మాదృషిమణ్డలా-త్పరత, స్త్రయోదశలక్షయోజనానాం-పరస్తా, ద్యత్తత్ప్రసిద్ధం, విష్ణోః పదం-పరమం-ఆమనన్తి, విష్ణోరభివ్యక్తిస్థానత్వాత్పరమం పదమిత్యుక్తం-కిం తత్పరమం పదం-తత్రాహ-॥ యత్రేతి ॥ యత్ర పరమే పదే, మహాభాగవతో ధ్రువ ఔత్తానపాదిః-అగ్న్యాదిభిస్సబహుమానం-ప్రదక్షిణతః క్రియమాణ ఉపాస్తే తిష్ఠతి ॥ తస్య ధ్రువస్యా-నుభావః ప్రభావ, ఉపవర్ణితః-చతుర్థ ఇతి శేషః ॥ ౧ ॥ స హి ధ్రువః- భగవదాత్మకేనా-నభివ్యక్తవేగేన-కాలచక్రేణ - భ్రామ్యమాణానాం, తారాగణానాం-గ్రహాణాం సూర్యాదీనాం- అశ్విన్యాదినక్షత్రాణాం చ-సర్వేషాం- స్థాణురివ నిశ్చలోఽవష్టమ్భః అవలమ్బః-ఈశ్వరేణావష్టమ్భత్వేన-విహితః స్థాపితః - శశ్వత్సదా ఏకత్రైవా, వభాసతే స్థాణురివావష్టమ్భ ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యథా మేఢీస్తమ్భే త్రిభిస్త్రిగుణితైః-స్సవనైస్సూత్రైః-స్సంయోజితాః బద్ధాః-ధాన్యాక్రమణపశవో

ఽలీవర్ద్ధాః, మేధిస్తమ్భమవలమ్బ్యైవ - యథాస్థానంస్వస్వస్థానమనతిక్రమ్య, మణ్డలానిపాదవిక్షేపస్థానాని-చరన్తి - ఏవం నక్షత్రగణాస్సూర్యాదయోగ్రహాశ్చ- ఏతస్మిన్ కాలచక్రే - అన్తర్బహిర్యోగేనఆయోజితాః- కేచిదన్తర్యోజితాః- కేచిద్బహిర్యోజితాస్సన్తః-ధ్రువమవలమ్బ్యైవ, వాయునావాయుపాశేన - ఉదీర్యమాణాఃధార్యమాణాః,ఆకల్పాన్తం,పరితఃభ్రమన్తికర్మవశాద్వాయుపాశవశ్యత్వాద్ధ్రువావలమ్బత్వాచ్చనపినపతన్తీతిభావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి॥నభసీతి ॥ యథా-మేఘా, శ్శ్యేనాదయఃపక్షిణశ్చ-వాయుపాశవశాః - కర్మసారథయఃకర్మావలమ్బాః,నభసి-పరివర్తన్తే-నతుభువిపతన్తి,ఏవంజ్యోతిర్గణాఅపి- ప్రకృతిపురుషయోర్య - స్సంయోగస్సంబన్ధఃకర్మాయత్తః-తేనా, నుగృహీతాఃనక్షత్రాదిరూపతాంప్రాప్తాః - జీవాఏవ-కర్మాయత్తప్రకృతిసంబన్ధవశాన్నక్షత్రాదిశరీరభాజఇత్యర్థః- అతఏవ-కర్మ,నిమిత్తం,యాసాం తా,గతయో,యేషామితితథా - కేవలనభస్సంచారాపాదకకర్మాయత్తనభోమాత్రగతయోభువినపతన్తి , కర్మణాంతత్పరిణామానాంచవైచిత్ర్యాదగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనవద్వాయోస్తిర్యగ్గతివన్నభసిభ్రమణంభువ్యపతనంచోపపద్యతఇతిభావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ఏవంజ్యోతిర్గణానాంకర్మాయత్తోనభస్సంచారఉక్తః - అథసర్వాధారస్యభగవతఏవశింశుమారాకారేణావస్థితత్వాత్తదాశ్రయాణాంపతనశఙ్కావనాస్తీత్యభిప్రయన్ , జ్యోతిర్గణస్యశింశుమారాశ్రయత్వంయోగినాముపాసనేనసంవాదయతి॥కేచిదితి ॥ శింశుమారసంస్థానస్యశింశుమారశరీరకస్య-భగవతోవాసుదేవస్యకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగద్ధారకస్య , యోగధారణాయాంవాసుదేవవిషయకమనస్సమాధిరూపధారణాయా-మేత-జ్జ్యోతిరనీకంజ్యోతిర్జాలం-కేచిద్వేదభాగాః-యోగినోవా-అనువర్ణయన్తి-జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారంభగవదాత్మకముపాస్యంబోధయన్తి,జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారయోగధారణాయాంవిషయీకుర్వన్తీతివా

న్యాక్రమణపశవస్సంయోజితాస్త్రిభిస్సవనైర్యథాస్థానంమణ్డలమాచరన్త్యేవంభగణ - గ్రహాదయఏతస్మిన్నన్తర్బహిర్యోగేనఃకాలచక్రఆయోజితాధ్రువమేవావలమ్బ్య వాయునోదీర్యమాణాఆకల్పాన్తంపరిక్రమన్తి॥౨ ॥నభసియథామేఘాశ్శ్యేనాదయోవాయువశాఃకర్మసారథయఃపరివర్తన్తఏవంజ్యోతిర్గణాఃప్రకృతిపురుషసంయోగానుగృహీతాః కర్మనిర్మితగతయోభువినపతన్తి॥౩ ॥కేచనైతజ్జ్యోతిరనీకంశింశుమారసంస్థానస్యభగవతోవాసుదేవస్య యోగధారణాయామనువర్ణయన్తి - యస్యపుచ్ఛాగ్రేఽవాక్శిరసఃకుణ్డలీభూతదేహస్యధ్రువఉపకల్పితస్తస్యలాఙ్గూలేప్రజాపతిరగ్నిరిన్ద్రోధర్మ ఇతి - పుచ్ఛమూలేధాతావిధాతాచ - కట్యాంసప్తర్షయః ॥ ౪ ॥ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యయాన్యుదగయనానిదక్షిణపార్శ్వేనక్షత్రాణ్యుపకల్పయన్తి - దక్షిణాయనానితుసవ్యే -యథాశింశుమారస్యకుణ్డలాభోగసన్నివేశస్యపార్శ్వయోరుభయోరప్యవయవాస్సమసంఖ్యాభవన్తి-పృష్ఠేత్వజవీథిరాకాశగఙ్గాచోదరతః॥౫ ॥పునర్వసుపుష్యౌ

ఽద్దః-ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్యేత్యాదినా ॥ యస్యభగవదాత్మకస్య - కుణ్డలీభూతదేహస్యసర్పవత్కుణ్డలీభూతోవలయీభూతోదేహోయస్య,అర్వాగధస్తాచ్ఛిరోయస్య,అనేనోర్ధ్వపుచ్ఛస్యేత్యవగమ్యతే,తస్యశింశుమారస్య-పుచ్ఛాగ్రేధ్రువ-ఉపకల్పితః,ఉపాసితః, యోగిభిరితిశేషః , శింశుమారావయవేషుయత్రయస్యయస్యావస్థానంతదాశ్రయత్వేనతస్యతస్యావయవస్యోపాసనం కృతం కైశ్చిత్తథైవాధునాఽపికర్తవ్యం తేషామవస్థితిస్తత్రతత్రావగన్తవ్యేత్యత్రప్రతిపాద్యతే - పుచ్ఛాగ్రే హిధ్రువోవ్యవస్థితః , తథాచశ్రీమతివైష్ణవేపురాణే ,, ఉత్తానపాదపుత్రస్తుతమారాధ్యజగత్పతిమ్ । సతారశింశుమారస్యధ్రువఃపుచ్ఛేవ్యవస్థిత ,, ఇతి - తస్యశింశుమారస్య , లాఙ్గూలేపుచ్ఛాగ్రాదధోభాగే- ప్రాజాపత్యాదయశ్చత్వారోవ్యవస్థితాః , అతఃప్రాజాపత్యాద్యాశ్రయత్వేనలాఙ్గూలోపాసనం కర్తవ్యమిత్యర్థః , ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం , పుచ్ఛస్యమూలే - ధాతావిధాతాచో - పకల్పితఇత్యనుషఙ్గః -కట్యాం,సప్తఋషయఃఇత్యత్రాపి , ప్రజాపత్యాదయశ్చైవంవ్యవస్థితాః,లాఙ్గూలేప్రజాపతిః,ప్రజాపతేరధస్తాదగ్నిః,తతోఽధస్తాదిన్ద్రః- స్తతోప్యధోధర్మ ఇతి ❋॥౪॥ ❋తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యశింశుమారస్య-దక్షిణపార్శ్వే-యాన్యుదయననక్షత్రాణిఅభిజిదాదీనిపునర్వస్వన్తాని - తానిచతుర్దశ- ఉపకల్పయన్తిఉపాసతేయానిదక్షిణాయననక్షత్రాణిపుష్యాదీన్యుత్తరాషాఢాన్తానిచతుర్దశ,తాని,వామపార్శ్వే , ఉపకల్పయన్తి - తదేవస్థానవిశేషేణవిభజ్యదర్శయితుందక్షిణేతరపార్శ్వయోరవయవసామ్యంతావదాహ॥యథేతి ॥ కుణ్డలాకారసర్పాకారసన్నివేశస్యశింశుమారస్యోభయోరపిపార్శ్వయో,ర్యథావ-దవయవా - స్సమసంఖ్యాభవన్తి - తస్యపృష్ఠేత్వజవీధిః-అజవీథిర్నామ-సూర్యస్యదక్షిణాయనాఖ్యాశీఘ్రగతిమార్గవిశేషః,ఉదరే-ఆకాశగఙ్గా-ఉపకల్పితా ❋ ॥౫ ॥ ❋స్థానవిశేషేణోభయనక్షత్రాణాంవిభాగమాహ॥పున

ర్వస్వి త్యాదినా॥ పునర్వసురుదగయనాన్తం నక్షత్రం - పుష్యో దక్షిణాయనస్యాద్యః - తౌ పుష్యౌ - క్రమేణ దక్షిణవామయోః శ్రోణ్యోరుపకల్ప్యౌ, ఆర్ద్రే త్యాది॥ యుఞ్జీత అనుసన్దధీత॥ అత్ర - ఉత్తరాయణనక్షత్రేష్వభిజిదాదిషు పునర్వస్వన్తేషు పునర్వస్వర్గాభిజిచ్ఛ్రవణధనిష్ఠాః దక్షిణశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు జ్ఞేయాః - మృగశీర్షరోహిణీకృత్తికాభరణ్యశ్వినీరేవత్యుత్తరాభాద్రపూర్వాభాద్రాఖ్యా అష్టౌ నక్షత్రాణి దక్షిణపార్శ్వేఽవగన్తవ్యాః - శతభిషగ్దక్షిణస్కన్ధే - దక్షిణాయననక్షత్రేషు పుష్యప్రభృత్యుత్తరాషాఢాన్తేషు పుష్యాశ్లేషోత్తరాషాఢాపూర్వాషాఢామూలాఖ్యాని పఞ్చ నక్షత్రాణి వామశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు యోజ్యాని, మఘాదీన్యనూరాధాన్తాని క్రమేణాష్టౌ నక్షత్రాణి వామపార్శ్వే యోజ్యాని, జ్యేష్ఠాఖ్యం వామస్కన్ధే యోజ్యమ్ ॥ ౬ ॥ హనుః కపోలప్రాన్తదేశః - అగస్త్యయమావపి నక్షత్రరూపేణావస్థితావిత్యభిప్రాయః - బృహస్పతిః, కకుది గళపృష్ఠే, కేతవ ఇతి బహువచనం కేత్వాకారనక్షత్రాన్తరాణాం సద్భావాభిప్రాయేణ ప్రయుక్తం - అవశిష్టం స్పష్టమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రతినియతస్థానగ్రహనక్షత్రతారామయం శింశుమారచక్రముపాసితవ్యమిత్యాహ॥ ఏతదితి॥ ఏతదు హైవ ఏతద్ధి, సర్వదేవతామయం - భగవతో విష్ణోః రూపం శరీరం - శింశుమారచక్రం అహరహః - సన్ధ్యాయాం, ప్రయతః సమాహితచిత్తో, వాగ్యతో మౌనీ సన్ - నిరీక్షమాణః - ఉపతిష్ఠేత - వక్ష్యమాణమన్త్రేణ స్తువీత - మన్త్రమాహ॥ నమ ఇతి॥ జ్యోతిషాం లోకాయ - కాలాయనాయ కాలస్యాశ్రయభూతాయ - కాలచక్రస్వ

దక్షిణవామయోః శ్రోణ్యోరార్ద్రాశ్లేషే చ దక్షిణవామయోః పాదయోరభిజిదుత్తరాషాఢే దక్షిణవామయోర్నాసికయోర్యథాసఙ్ఖ్యం శ్రవణపూర్వాషాఢే దక్షిణవామయోర్లోచనయోర్ధనిష్ఠా మూలం చ దక్షిణవామయోః కర్ణయోర్మఘాదీన్యష్ట నక్షత్రాణి దక్షిణాయనాని వామపార్శ్వవఙ్క్రిషు యుఞ్జీత తథైవ మృగశీర్షాదీన్యుదగయనాని దక్షిణపార్శ్వవఙ్క్రిషు ప్రాతిలోమ్యేన ప్రయుఞ్జీత శతభిషగ్జ్యేష్ఠే స్కన్ధయోర్దక్షిణవామయోర్న్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఉత్తరహనావగస్త్యోఽధరహనౌ యమో ముఖేషు చాఙ్గారకః శనైశ్చర ఉపస్థే బృహస్పతిః కకుది వక్షస్యాదిత్యో హృదయే నారాయణో మనసి చన్ద్రో నాభ్యాముశనా స్తనయోరశ్వినౌ బుధః ప్రాణాపానయో రాహుర్గలే కేతవః సర్వాఙ్గేషు రోమసు సర్వే తారాగణాః ॥ ౭ ॥ ఏతదు హైవ భగవతో విష్ణోః సర్వదేవతామయం రూపమహరహః సన్ధ్యాయాం ప్రయతో వాగ్యతో నిరీక్షమాణ ఉపతిష్ఠేత - నమో జ్యోతిర్లోకాయ కాలాయనాయానిమిషాం పతయే మహాపురుషాయాభిధీమహీతి ॥ ౮ ॥ శ్లో॥ గ్రహర్క్షతారామయమాధిదైవతం పాపాపహం మన్త్రకృతాం త్రికాలమ్। నమస్యతః స్మరతో వా త్రికాలం నశ్యేత తత్కాలజమాశు పాపమ్ ॥ ౯ ॥ ******************** ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧॥ అధస్తాత్సవితుర్యోజనాయుతే స్వర్భానుర్నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే - యోఽసావమరత్వం గ్రహత్వం చాలభత - భగవదనుకమ్పయా స్వయమసురాపసదః సైంహికేయో హ్యతదర్హణస్తస్య తావజ్జ

రూపాయ వా - అనిమిషాం బ్రహ్మాదీనామపి - పతయే, తేషామపి కాలవశ్యత్వాత్, మహాపురుషాయ పరమపురుషాత్మకాయ నమః, అభిధీమహి, ఉక్తరూపం మహాపురుషం ధ్యాయామ ఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఏతచ్ఛింశుమారాకృతేర్భగవతోఽనుసన్ధాననమస్కారాదేః ఫలమాహ॥ గ్రహర్క్షేతి॥ గ్రహనక్షత్రతారామయం, ఆధిదైవికం అధిదైవం వర్తమానం, దేవేభ్య ఉత్కృష్టమిత్యర్థః - హరేః రూపం శింశుమారం, త్రికాలం, నమస్యతః నమస్కుర్వతః, స్మరతో వా - తథా, త్రికాలం, మన్త్రకృతాం ఉక్తమన్త్రం జపతాం వా - తత్కాలజం, పాపం - ఆశు శీఘ్రం, నశ్యేత నష్టం భవేదిత్యర్థః - తత్కాలజమిత్యనేన తత్తద్భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలజం వివక్షితమ్ ॥ ౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ****************************

ఏవం సూర్యాదారభ్య ధ్రువపర్యన్తం దివో మణ్డలసన్నివేశమనువర్ణ్యాథ సూర్యాదధస్తాత్స్వర్భానుమణ్డలమనువర్ణయతి॥ అధస్తాదిత్యాదినా॥ సూర్యస్యాధస్తాత్ - యోజనానామయుతే స్వర్భానుః రాహుః - నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే - వదన్తి తం విశినష్టి, యోఽసావితి - యోఽసౌ స్వర్భానుః - భగవత్కృపయా - అమరత్వం, గ్రహత్వం చ - అలభత లేభే - కేవలం భగవత్కృపైవ తస్యామరత్వాదౌ హేతుః, న తు తస్య తద్యోగ్యతాఽస్తీత్యాహ॥ హీయత ఇతి, సైంహికేయః సింహికాయాః పుత్రో రాహుః, అసురాధమః - అత ఏవామరత్వాద్యనర్హః - కిం తస్య భగవత్కృపావిషయత్వాపాదకం కర్మేత్యత్రాహ

తస్యేతి ॥ తస్య రాహో - ర్జన్మకర్మాణి చ, ఉపరిష్టాదష్టమస్కన్ధే వక్ష్యామ ఇత్యర్థః - తత్రైవ తత్స్ఫుటీభవిష్యతీతి నాత్రావసర ఇతి భావః ॥ ౧ ॥ రాహుప్రసఙ్గాదుపరాగస్వరూపం వక్తుమాహ ॥ యదద ఇతి ॥ ప్రతపత - స్తరణేస్సూర్యస్య - యదదః - యత్తత్ప్రసిద్ధం మణ్డలం తద్విస్తారతో - యోజనానాయుతం అయుతయోజనవిస్తృత - మాచక్షతే, తతస్సూర్యమణ్డలాదుపరితనం, సోమమణ్డలం, ద్వాదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - సూర్యమణ్డలా - దధస్తనం, రాహోర్మణ్డలంతు - త్రయోదశసహస్రయోజనవిస్తృతం - అత - స్సూర్యసోమమణ్డలాభ్యాం స్వర్భానోర్మణ్డలస్య విపులత్వాత్కదాచిత్సూర్యసోమమణ్డలాచ్ఛాదకత్వం సంభవతీతి భావః - యస్స్వర్భానుః - తద్వ్యవధానకృత్, అమృతపానదశాయాం తయోస్సూర్యాచన్ద్రమసోర్మధ్యప్రవేశేన వ్యవధానం కరోతీతి తథా, అత ఏవ - తాభ్యాం సూచితత్వాద్వైర - మనుబధ్నాతీతి బిభర్తీతి - తథా - కదాచిత్పర్వణి, సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి తాభ్యాం కలహాయాభిముఖం గచ్ఛతీత్యర్థః, తదభిధావనం, నిశమ్య దృష్ట్వా, ఉభయత్రాపి ఉభయోరపి - రక్షణాయ - భగవతా పరమపురుషేణ - భాగవతం భగవత్సంబన్ధి - సుదర్శనాఖ్యమస్త్రం - ప్రయుక్తం భవతి - తత్సుదర్శనమస్త్రం - తేజసా దుర్విషహం దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యం - ముహుర్ముహుః పరిభ్రమమాణం ప్రతి, ముహూర్త - మభిముఖతయాఽవస్థితో - రాహు - రుద్విజమానః భయమాపన్న - శ్చకితహృదయశ్చఞ్చలచిత్తః - ఆరాదేవ దూరాదేవ - నివర్తతే తదేవో - పరాగం గ్రహణ - మితి - జనా వదన్తి - అభిధావనదశాయాం యత్స్వమణ్డలేన సూర్యాచన్ద్రమసోర్మణ్డలాచ్ఛాదనం - తదేవ గ్రహణమితి ఉపరాగస్వరూపాభిజ్ఞా జనా వదన్తీత్యర్థః - తత్ర ఋజువక్రస్థితిభ్యామర్ధగ్రాససర్వగ్రాసౌ న తు వస్తుతో గ్రాసోఽస్తి దూరాన్తరత్వాత్ ॥ ౨ ॥ తత - స్స్వర్భానో - రధస్తాత్ - తావన్మాత్ర ఏ

న్మకర్మాణి చోపరిష్టాద్వక్ష్యామః ॥ ౧ ॥ యదదస్తరణేర్మణ్డలం ప్రతపత, స్తద్విస్తరతో యోజనాయుతమాచక్షతే - ద్వాదశసహస్రం సోమస్య త్రయోదశసహస్రం రాహోః - యః - పర్వణి తద్వ్యవధానకృద్వైరానుబన్ధస్సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి - తన్నిశామ్యోభయత్రాపి భగవతా రక్షణాయ ప్రయుక్తం సుదర్శనం నామ భాగవతం తత్తేజసా దుర్విషహం చక్రం ముహుః పరివర్తమానమభ్యవస్థితో ముహూర్తముద్విజమానశ్చకితహృదయ ఆరాదేవ నివర్తతే - తదుపరాగ ఇతి వదతి లోకః ॥ ౨ ॥ తతోఽధస్తాత్సిద్ధచారణవిద్యాధరాణాం సదనాని తావన్మాత్ర ఏవ - తతోఽధస్తాద్యక్షపిశాచప్రేతభూతగణానాం విహారాజిరమన్తరిక్షం యావద్వాయుః ప్రవాతి, యావన్మేఘా ఉపలభ్యన్తే ॥ ౩ ॥ తతోఽధస్తాచ్ఛతయోజనాన్తరేణేయం పృథివీ - యావద్ధంసభాసశ్యేనసుపర్ణాదయః పతత్త్రిప్రవరా ఉత్పతన్తి ॥ ౪ ॥ ఉపవర్ణితం భూమేర్యథాసన్నివేశావస్థానం - అవనేరప్యధస్తాత్సప్త భూవివరాః - ఏకైకశో యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ తారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః అతలం వితలం సుతలం, రసాతలం - తలాతలం మహాతలం పాతాలమితి ॥ ౫ ॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గే

వాయుతయోజనాన్తరత ఏవ - సిద్ధాదీనాం - సదనాని స్థితాని - తతోఽధస్తాత్ సిద్ధాదిసదనేభ్యోఽధస్తాత్ - యక్షాదీనాం విహారాజిరం విహారస్థానం - అన్తరిక్షం - గ్రహహీనం - వర్తతే - తస్యావధిమాహ ॥ యావద్వాయుః - ప్రధావతి భృశం ధావతి తస్యాప్యవధిమాహ - యావ - న్మేఘా ఉపలభ్యన్త ఇతి ॥ ౩ ॥ తతో యక్షాదీనాం విహారాజిరాదన్తరిక్షాదధస్తా - చ్ఛతయోజనాన్తరేణే - యం - పృథివీ భూలోకో - వర్తతే - పృథివ్యా ఉపరిభూలోకస్యావధిమాహ ॥ యావదితి ॥ యావ - ద్ధంసాదయః - పక్షిశ్రేష్ఠాః బలిన - ఉత్పతన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి - తావద్భూలోక ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ భూమణ్డలం తు సప్రపఞ్చ ముపవర్ణితం పురస్తాదిత్యాహ ॥ ఉపవర్ణితమితి ॥ య, ద్భూమే - స్సంనివేశేనావయవవిన్యాసేనావస్థానం - త - ద్యథావ - దుపవర్ణితం - ఏవం ధ్రువమణ్డలాదారభ్య భూపర్యన్తో లోకసన్నివేశ ఉక్తః - అథ భూమేరధస్తనానాం లోకానాం సంనివేశమాహ ॥ అవనేరపీత్యాదినా - ఉత్తరాధ్యాయాన్తేన ॥ అవనేర్భూలోకా - దధస్తా - త్సప్త భూవివరాః భూమ్యామేవ వివరా - స్సన్తి - తే చైకైకశః - యోజనానా - మయుతం - తేనా - న్తరామధ్యే - ప్రత్యేక - ముచ్ఛ్రితం - భావే క్తః ఉచ్ఛ్రాయః ఔన్నత్యం, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితం - అయామో దైర్ఘ్యం - విస్తారశ్చ, అయుతయోజనపరిమితః, తేషాం సమాహారద్వన్ద్వః, తేన, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ ఉపకల్పితాః, వివరాణాం, మూర్ధ్వభూమయో యోజనాయుతోచ్ఛ్రితాః తథా బిలానామాయామో విస్తారశ్చాయుతయోజనపరిమిత ఇత్యర్థః - తారతమ్యేన భోగతారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః, భూలోకాద్యపేక్షయా వివరేషు భోగాధిక్యమస్తీత్యర్థః వివరాణి సప్త నిర్దిశతి, అతలమిత్యాదినా ॥ ౫ ॥ తారతమ్యేనేత్యేతదేవ సప్తవివరసాధారణ్యేన దర్శయతి ॥ ఏతేష్విత్యాదినా ॥ అథాతల ఇత్యతః

ప్రోక్తనేన గ్రన్థేన॥ఏతేషు హి బిలస్వర్గేషు దైత్యాదయో నివసన్తీత్యన్వయః, కథంభూతేషు, స్వర్గాదప్యధికః, కామభోగశ్చ ఐశ్వర్యానన్దః-ఐశ్వర్యప్రయుక్తసన్తోషశ్చ, భూతిస్సమ్పత్తిశ్చ, విభూతిరీశితవ్యవర్గశ్చ, అధికశబ్దస్యనిత్య సాపేక్షత్వాత్స మాసః,ఆభిస్సుసమృద్ధానిభవనానిఅగారాణి, ఉద్యానాదీని క్రీడాస్థానాని,విహారస్థానానిచ, యేషు-తత్ర-క్రీడాశైలనం-విహారః శ్రీసమ్భోగః-కథంభూతాః-నిత్యప్రముదితాః-అనురక్తాః, కళత్రాదయో-యేషాం,తత్రానుచరాఃభృత్యాః గృహపతయఃగృహపాలకాః, ఈశ్వరాదపి, నప్రతిహతఃకామో యేషాం - మాయయావినోదో యేషాం తథాభూతాః ॥ ౮ ॥ కించ, హే మహారాజ ఏషు బిలస్వర్గేషు - మాయావినా అసురేణ -మయేన, నిర్మితాః,పురఃపురాణి-చకాసన్తీత్యన్వయః - కథంభూతః - నానావిధా - యే -మణిప్రవరా - స్తేషాం - ప్రవేకాముఖ్యా, స్తై-ర్విరచితైః - భవనాదిభి - స్తథా, వివరేశ్వరాణాం, గృహోత్తమైశ్చ - సమలఙ్కృతాః - కథం భూతైః గృహోత్తమైః - నాగాశ్చాసురాశ్చ - మిథునీభూతాః - పారావతాదయశ్చ,తైః, రాకీర్ణాస్సంకులాః - కృత్రిమావేదికాదిరూపా,భూమయో,యేషు, తైః, నానాస్వనమిథునేతిపాఠే, నానాస్వనత్వం మిథునీభూతపారావతాదివిశేషణమ్ ॥ ౯ ॥ తథా, కనకలతాభి, రాలిఙ్గితానాంసంశ్లిష్టానాం, కుసుమస్తబకైః, ఫలస్తబకై, స్సుస్నరకిసలయైశ్చా-వనతానమ్రాః-రుచిరా-విటపాశ్శాఖా-యేషాం-తేషాం-విటపినాంవృక్షాణాం - ఉద్యానానిక్రీడావనాని-మనసఇన్ద్రియాణాంచా-నన్దనీభిరానన్దకారణాభిః - శ్రీభిఃవివరేశ్వర- శ్రీభి-రమరలోకశ్రియ-మతిశయితాన్యతిక్రా

షు స్వర్గాదప్యధికకామభోగైశ్వర్యానన్దభూతివిభూతిసుసమృద్ధభవనోద్యానక్రీడావిహారేషు దైత్యదానవకాద్రవేయా నిత్యప్రముదితానురక్తకళత్రాపత్యబన్ధుసుహృదనుచరా గృహపతయ ఈశ్వరాదప్యప్రతిహతకామా మాయావినోదా నివసన్తి॥ ౮ ॥ యేషు మహారాజ మయేన మాయావినా వినిర్మితాః పురో నానామణిప్రవరప్రవేకవిరచితవిచిత్రభవనప్రాకారగోపురసభాచైత్యచత్వరాదిభిర్నాగాసురమిథునపారావతశుకశారికాకీర్ణకృత్రిమభూమిభిర్వివరేశ్వరగృహోత్తమైస్సమలంకృతాశ్చకాసన్తి॥ ౯ ॥ ఉద్యానాని చాతితరాం మనఇన్ద్రియానన్దినీభిః కుసుమఫలస్తబకసుభగకిసలయావనతరుచిరవిటపవిటపినాం కనకలతాలిఙ్గితానాం శ్రీభిస్సమిథునవివిధవిహఙ్గకులకోలాహలజలాశయానామమలజలపూర్ణానాం ఝషకులోల్లఙ్ఘనక్షుభితనీరనీరజకుముదకువలయకహ్లారనీలోత్పలలోహితశతపత్రాదివనేషు కృతనికేతనానామనేకవిహారాకులమధుకరనికరాణాం - మధురవివిధస్వరాదిభిరిన్ద్రియోత్సవైరమరలోక-శ్రియమతిశయితాని॥ యత్ర హ వావ న భయమహోరాత్రాదిభిః కాలవిభాగైరుపలక్ష్యతే, యత్ర మహాహిప్రవరశిరోమణయస్సర్వం తమః ప్రబాధయన్తి॥ ౧౦ ॥ న వా ఏతేషు వసతాం దివ్యౌషధరసాయనాశనపానస్నానాదిభిరాధయో వ్యా

స్థాని-యేషు వివరేషు చకాసన్తీ * త్యన్వయః-పునః కైరమరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానానిచకాసన్తి - అమలైః స్వచ్ఛై-ర్జలైః - పూర్ణానాం-సమిథునాశ్చక్రవాకాదిమిథునసహితా-యే-వివిధా-విహఙ్గా - స్తేషాం-కులంసమూహ - స్తస్య, కోలాహలో-యేషు-తేషాం-జలాశయానాం,సంబన్ధిషు-ఝషసమూహస్యో-ల్లఙ్ఘనేన-తోయవిహారేణ,క్షుభితంసంచలితం-య-న్నీరంజలం-తస్మిన్,యాని-నీరజాదీని-తేషాంవనేషు-కృతం-నికేతనంస్థానం-యైస్తేషాం-పక్షిణామితి శేషస్సామర్థ్యాత్-నానావిధై-ర్విహారై, రాకులావ్యాకులా-మధురా-యే-వివిధాః-స్వరాదయః - ఆదిశబ్దేనగమనేక్షణాదయోవివక్షితాః - తైఃకథంభూతైః - ఇన్ద్రియోత్సవైఃఇన్ద్రియాణామానన్దజనకైః శ్రీభిరితి పాఠస్తూచితః-తదా ఉక్తవిధవిటపినా-ముక్తవిధానాంజలాశయానాంచ మనఇన్ద్రియానన్దినీభిః శ్రీభిః -ఇన్ద్రియోత్సవై-రుక్తవిధానాంపక్షిణాంచో-క్తవిధైః స్వరాదిభిశ్చా, మరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానాని-యేషు వివరేషు-చకాసన్తీ*త్యర్థః*॥ ౧౦ ॥*యత్రహవావయేషుహ-వివరేషు-కాలవిభాగైః కాలావయవైరహోరాత్రాదిభి - ర్భయం-నోపలక్ష్యతే - తత్రత్యానామాయుషాంభూయస్త్వాదితిభావఃయత్ర యేషు వివరేషు-యే-మహాన్తోఽహిప్రవరాఃసర్పశ్రేష్ఠా- స్తేషాం-యే-శిరోమణయఃఫణామణయ-స్తే-సర్వంకృత్స్నం-తమఃఅన్ధకారం-ప్రబాధన్తేనిరస్యన్తి ॥ ౧౧ ॥ ఏతేషు వివరేషు-వసతాం-ఆధయో మనఃపీడాః-వ్యాధయో రోగాః-వలిః త్వగ్గతో వికారః-పలితం కేశేషు శౌక్ల్యం-ఏతదుభయమూలభూతా జరా-ఆదిశబ్దేన దన్తభ్రంశాదిర్గృహ్యతే-తథా దేహస్య-వైవర్ణ్యం రూపాన్తరం-దుర్గన్ధః పూతిగన్ధః - స్వేదః ప్రస్వేదః, క్లమః శ్రమః, గ్లానిరనుత్సాహ-ఇ

త్యేతే, వయోఽవస్థాశ్చ-వివైర్యైరౌషధైః రసాయనపానై - ర్దివ్యైరశనస్నానాదిభిశ్చ - నభవన్తి ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ తథా, తేషాం ఖిలస్థానాం-కల్యాణానాం నిర్దుఃఖానాం - కస్మాదపి- మృత్యుః, నహి ప్రభవతి నసమర్థో భవతి-తాన్మారయితుం నసమర్థో భవతీత్యర్థః -భవతీతిపాఠే-మృత్యుర్మరణం-కుతశ్చిదపి-తేషాం నాస్తీత్యర్థః-తర్హ్యమరాస్తే కిం, తత్రాహ॥ వినేతి॥ చక్రోపదేశాచ్చక్రసంజ్ఞాద్భగవత్తైజస అస్త్రరూపాద్వినా సుదర్శనాస్త్రేణ వినా-అన్యస్మాన్న మృత్యుః, తస్మాత్త్వస్త్యేవేత్యర్థః-తదేవాహ॥ యస్మిన్ సుదర్శనాస్త్రే-వివరేషు-ప్రవిష్టే సతి-అసురవధూనాం పుంసవనాని గర్భాః-ప్రాయేణ, చక్రభయాత్-ప్రస్రవన్తి-పూర్ణాశ్చేత్పతన్తి చేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవం సామాన్యతో వివరాననువర్ణ్యాథ విశేషేణ వివర్ణయిష్యంస్తావదతలం వివరమనువర్ణయతి ॥ అథేతి ॥ అతలాఖ్యే వివరే-మయస్య పుత్రో-బలో నామ-నివసతి-తం విశినష్టి, యేనేతి-యేన బలేనైవ హి-సృష్టాః, షణ్ణవతిసంఖ్యాకా మాయాః-తాసాం మాయానాం మధ్యే - కాశ్చన మాయాః-అద్యాపి-కేచిన్మాయావినో-ధారయన్తి-యస్య బలస్య-జృమ్భమాణస్య సతః - ముఖాత్ - త్రయః-స్త్రీణాం గణాః, ఉదపద్యన్త-గణానేవాహ॥ స్వైరిణ్యః-కామిన్యః, పుంశ్చల్య ఇతి-సవర్ణరతాః స్వైరిణ్యః, కామిన్యస్త్వసవర్ణేఽపి రతాః-తత్రాప్యతిచఞ్చలాః పుంశ్చల్యః-త్రివిధాస్తా విశినష్టి ॥ యా వై ఇతి యా-వై-స్వైరిణ్యాదయః స్త్రియః, బిలాయనం వివరస్థానం, ప్రవిష్టం-పురుషం, హాటకాఖ్యేన-రసేన రసాయనేన, సాధయిత్వా స్వవశీకృత్య-బలాయనమితి పాఠే - తత్ర తత్ర ప్రవిష్టం పురుషం, రసేన బలాయనం సాధ

థయోవలిపలితజరాదయశ్చ - దేహవైవర్ణ్యదౌర్గన్ధ్యస్వేదక్లమాగ్లానిరితి వయోవస్థాశ్చ భవన్తి॥ ౧౦ ॥ న హి తేషాం కల్యాణానాం ప్రభవతి కుతశ్చన మృత్యుర్వినా భగవత్తేజసశ్చక్రాపదేశాత్ ✻ - యస్మిన్ప్రవిష్టేఽసురవధూనాం ప్రాయః పుంసవనాని భయాదేవ స్రవన్తి పతన్తి చ ॥ ౧౧ ॥ అథాతలే మయపుత్రోఽసురో బలో నామా నివసతి-యేన హ వా ఇహ సృష్టాః షణ్ణవతిర్మాయాః కాశ్చనాద్యాపి మాయావినో ధారయన్తి - యస్య చ జృమ్భమాణస్య ముఖతస్త్రయః స్త్రీగణా ఉదపద్యన్త-తాః స్వైరిణ్యః కామిన్యః పుంశ్చల్య ఇతి-యా వై †బిలాయనం ప్రవిష్టం పురుషం రసేన హాటకాఖ్యేన సాధయిత్వా స్వవిలాసావలోకనానురాగస్మితసంల్లాపోపగూహనాదిభిః స్వైరం కిల రమయన్తి॥ ౧౨ ॥ యస్మిన్నుపయుక్తే పురుష ఈశ్వరోఽహం సిద్ధోఽహమిత్యయుతమహాగజబలమాత్మానమభిమన్యమానః కత్థతే మదాన్ధ ఇవ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽధస్తాద్వితలే హరో భగవాన్ హాటకేశ్వరః స్వపార్షదభూతగణావృతః ప్రజాపతిసర్గోపబృంహణాయ భవ్యా సహ మిథునీభూయాస్తే , యతః ప్రవృత్తా సరిత్ప్రవరా హాటకీ నామ భవయోర్వీర్యేణ , యత్ర చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనా సమిధ్యమాన ఓజసా అపిబత్ ✻ తన్నిష్ఠ్యూతం హాటకాఖ్యం సువర్ణం భూషణేనాసురేన్ద్రావరోధేషు పురుషాః సహ పురుషీభిర్ధారయ

యిత్వా సంభోగసమర్థం కృత్వా - స్వ అసాధారణా-విలాసాః - తత్పూర్వకో యోఽవలోకః- అనురాగయుక్తం, యత్స్మితం-సల్లాపో రహోభాషణం-ఉపగూహనమాలిఙ్గనం-ఏవమాదిభిః-స్వైరం యథేచ్ఛం, రమయన్తి కిల ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ హాటకాఖ్యం రసం విశినష్టి॥ యస్మిన్నితి॥ యస్మిన్ రసే - ఉపయుక్తే సేవితే సతి-ఉపయోక్తా-పురుషః-ఆత్మానం-అయుతమహాదిగ్గజబలం-మన్యమానః-మదాన్ధ ఇవ-అహమీశ్వరః, సిద్ధోఽహమితి కత్థతే శ్లాఘతే ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఏవమతలాఖ్యో వివర ఉపవర్ణితః॥ అథ వితలం వర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతోఽతలాదధస్తాద్వితలే వివరే-భగవాన్-హరో రుద్రః-హాటకేశ్వరః-స్వపార్షదైః- భూతగణైః ప్రమథగణైః-పరివృతః-ప్రజాపతిసర్గః బ్రహ్మణా ఆదిష్టస్సర్గః, తస్య-ఉపబృంహణాయ వర్ధనాయ-భవాన్యా సహ మిథునీభూయ-ఆస్తే-యదుక్తం హాటకేశ్వర ఇతి నామ తస్మిన్నిమిత్తం స్పష్టయతి ॥ యత ఇతి ॥ భవానీభవయోర్మిథునీభూతయోః-వీర్యేణ-హాటకీత్యాఖ్యా-సరిత్ప్రవరా-యతః-ప్రవృత్తా-తస్మాద్భవో-హాటకస్య సువర్ణస్య-ఈశ్వరః-ఉత్పాదకత్వాదితి, హాటకేశ్వర ఇత్యుచ్యత ఇతి భావః - నను హాటకీత్యాఖ్యసరిత్ప్రవరాయాస్తత్ప్రభవత్వేఽపి న హాటకస్య తత్ప్రభవత్వం-తత్రాహ-యత్రేతి-యత్ర హాటకీన్యాం-సరిత్ప్రవరాయాం-చిత్రభానురగ్నిః -మాతరిశ్వనా వాయునా-సమిధ్యమానః సమ్యగ్దీప్యమానః-ఓజసా స్వబలేన - అపిబత, హాటకీం పీతవాన్- తేనాగ్నినా-నిష్ఠ్యూతం పూత్కృత్య త్యక్తం-హాటకాఖ్యం సువర్ణ, మభవత్-తత్సువర్ణం- అసురేన్ద్రాణాం వివరవాసినామవరోధేషు-అన్తఃపురేషు-పురుషాః-పురుషీభిః స్త్రీభిస్సహ-భూషణేన ఆభరణేన -ధారయన్తి భూషణాని కారయిత్వా ధారయన్తీత్యర్థః - హాటకీన్యా అన్తతో హాటకాఖ్యసువర్ణరూపేణ

౧౨॥శ్లో॥పా † బలాయనం ప్రవిష్టం.

పరిణామాత్తత్ప్రభవః-భవోపిహేతుకేశ్వరఇతిభావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁అథసుతలంవర్ణయతి॥ తతఇతి ॥తతోవితలాదధస్తాత్, సుతలేవివరే,పురుశ్రవాఃవిపులకీర్తిః - పుణ్యశ్లోకఃస్మరతాంపుణ్యాపాదకయశస్సమ్పన్నః - మహాభాగవతోభాగవతాగ్రగణ్యః-విరోచనస్యాత్మజోబలి-రధునాఽప్యాస్తఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః-మహేన్ద్రస్యప్రియం-కర్తుమిచ్ఛతా-ప్రదను,మదితేస్సకాశా-ద్భూత్వా-వటువామనరూపేణ-లబ్ధఃకాయోదేహోయేన - తేనభగవతా - ప్రథమం-పరాక్షిప్తమపహృతంలోకత్రయంయస్య-తథాభూతః - పున-ర్భగవతోఽనుకమ్పయైవ-సుతలేవివరే-ప్రవేశితః,ఇన్ద్రాదీనామపి-దుర్లభయా-సుసమృద్ధయా-శ్రియాసంపదా,జుష్టస్సేవితః - భయరహిత-స్తమేవభగవన్తంస్వధర్మేణస్వోచితధర్మేణఆరాధయన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ఏతత్సర్వసంపత్సమృద్ధంబిలాధిపత్యంభూదానఫలమితినమన్తవ్యమిత్యాహ॥నోఏవైతదితి॥యద్బిలనిలయేవివరస్థానే-ఐశ్వర్యం-తదేత-ద్భూమిదానస్య - సాక్షాత్కారఃఫలం-నభవత్యేవ-కుతఇత్యపేక్షాయామేవంభూతస్యదానస్య సాక్షాదపవర్గహేతుత్వాదిత్యాశయేనభూమిదానంవిశినష్టి - భగవత్పాదుణ్యపూర్ణే - అశేషభూతజాతానాం-యే-జీవభూతాఃప్రత్యగాత్మాన - స్తేషామప్యా - త్మభూతేపరమాత్మని,అన్తఃప్రవిశ్యధారకే-వాసుదేవే-తీర్థతమేపావనతమే,పాత్రే, ఉపపన్నేసమీపంప్రాప్తేసతి తస్మిన్-పరయానిరవధికయా-శ్రద్ధయాకర్తవ్యవిషయయాత్వరయా-సమాహితం-మనశ్చిత్తం,యేన- తేనబలినా-సంప్రతిపాదితస్యకృతస్య-సాక్షాదపవర్గసాధనభూతస్య ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁భగవన్తీర్థతమత్వమేవోపపాదయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్యహిభగవతో-నామ-సకృదపి-వివశోఽపి-క్షుతపతనస్ఖలనాదిదశాస్వ-భిగృణన్పురుషః-కర్మరూపంబన్ధం, మఞ్జసాసుఖేన - విధునోతినిరస్యతి-సకృత్స్మరణమాత్రేణాపిసమస్తవృజిననిరస

న్తి॥ ౧౪ ॥ తతోఽధస్తాత్సుతలే - పురుశ్రవాఃపుణ్యశ్లోకోమహాభాగవతోవిరోచనాత్మజోబలిర్భగవతామహేన్ద్రస్యప్రియంచికీర్షమాణేనాదితేర్లబ్ధకాయో భూత్వావటువామనరూపేణపరాక్షిప్తలోకత్రయోభగవదనుకమ్పయైవపునః ప్రవేశితః-ఇన్ద్రాదిష్వవిద్యమానయాసుసమృద్ధయా-శ్రియాఽభిజుష్టస్స్వధర్మేణారాధయంస్తమేవభగవన్తమపగతసాధ్వసఆస్తేఽధునాఽపి ॥ ౧౫ ॥ నోఏవైతత్సాక్షాత్కారోభూమిదానస్య - యత్తద్భగవత్యశేషజీవనికాయానాంజీవభూతాత్మభూతేపరమాత్మనివాసుదేవేతీర్థతమేపాత్ర ఉపపన్నేపరయా శ్రద్ధయా సమాహితమనసాసంప్రతిపాదితస్య సాక్షాదపవర్గద్వారస్యయద్బిలనిలయమైశ్వర్యమ్॥౧౬॥ యస్యహవావక్షుతపతనప్రస్ఖలనాదిషువివశస్సకృన్నామాభిగృణన్పురుషఃకర్మబన్ధనమఞ్జసావిధునోతి-యస్యహైవ ❁ ప్రతిబాధనంత్విహముముక్షవోఽన్యథైవోపలభన్తే - తద్భాగవతానాంసర్వేషామాత్మన్యాత్మదఆత్మతయేవ ॥ ౧౭ ॥ నైవభగవాన్నూనమముష్యానుజగ్రాహ-యదుతపునరాత్మానుస్మృతిమోషణంమాయామయంభోగైశ్వర్యమేవాతనుతేతి ॥ ౧౮ ॥ యత్తద్భగవతాఽనధిగ

సనక్షమనామవతోభగవతస్తీర్థతమత్వంకైముత్యన్యాయసిద్ధమితిభావః ॥ కర్మబన్ధంవిశినష్టి॥ యస్యహవాఇతి॥యస్యహికర్మబన్ధస్య,ప్రతిబాధనంనిరసనోపాయ - మిహ-ముముక్షవో,ఽన్యథాకర్మయోగజ్ఞానయోగాదిరూపేణ-ఉపలభన్తేజానన్తి-తత్కర్మబన్ధనం - ధునోతీతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ప్రతిసాధనమితిపాఠే॥ ప్రతిక్షేపసాధనంనిరసనోపాయమిత్యేవార్థః ॥ యథాకర్మయోగాదికంభగవద్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకప్రాచీనకర్మబన్ధనిరసనద్వారాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వేనభక్తియోగద్వారాకృత్స్నపూర్వోత్తరాఘనివర్తక-మేవంనామస్మరణమపీత్యతాభిప్రేతోర్థః॥ అన్యథాభక్తియోగానర్థక్యాపత్తేరిత్యవగన్తవ్యం - ఏవంతీర్థతమే - సర్వేషామాత్మని , భాగవతానామాత్మదేఆత్మపర్యన్తవదాన్యే,ఆత్మతమేనిరతిశయప్రియతమే , భగవతి , విసియుక్తస్య,లోకత్రయస్య-న, బిలనిలయమైశ్వర్యంఫల-మితిపూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁నను-యద్యేతద్దానమపవర్గద్వారం-యదివాబలిర్మహాభాగవతః-యదివాభగవానాత్మద-స్తర్హ్యస్యాపవర్గమేవప్రదాయకింనానుజగ్రాహేత్యపేక్షాయామభ్యుపగతప్రారబ్ధస్యవిద్యయాఽవినాశ్యస్యావశ్యానుభావ్యత్వాదేనమపవర్గదానేన-నతదైవానుజగ్రాహ-కింత్వభ్యుపగతప్రారబ్ధఫలతయాబిలనిలయమైశ్వర్యమేవాదాదిత్యాహ ॥ నవాఇతి॥భగవాన్,నమమష్యబలేర్నానుజగ్రాహ , తదైవానుగ్రహంనకృతవాన్,కుతఇత్యతు,య-దాత్మానుస్మృతిమోషణంస్వవిషయస్మృతివిఘాతుకం,స్వమాయయా , విలసితం,భోగరూప,మైశ్వర్యం,భోగనిమిత్తంవా,ఐశ్వర్యంబిలనిలయమైశ్వర్యం,తదేవా,తనుతతేనే,దత్తవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁మహాభాగవతఇత్యనేనభగవద్దాస్యేతరానభిలాషిత్వంవివక్షి

౧౭॥శ్లో॥ పా ❁ప్రతిసాధనం.

తం, తత్తస్య తదుక్తైవ స్పష్టయితుమాహ॥ యత్తదితి॥ యత్తత్ప్రసిద్ధం, వక్ష్యమాణం, మనాచేత్యన్వయః, కథంభూతః, అనధిగతః అలబ్ధః, అన్యైః యాచ్ఞేతరైః, ఉపాయో-యేన-తేన-భగవతా-బలేర్యాగగతత్వాద్దణ్డనానర్హత్వాదుపాయాన్తరాభావాదనధిగతాన్యోపాయేనేత్యుక్తం, ఏవంభూతేన, భగవతా, యాచ్ఞావ్యాజేనా, పహృతం-స్వశరీరమాత్రావశేషితం, ఉద్వారితస్వశరీరమాత్రం, యల్లోకత్రయం, తద్యస్య, తథాభూతః, స్వవ్యతిరిక్తభగవదపహృతలోకత్రయ ఇత్యర్థః, వరుణపాశైశ్చ, ప్రతిబద్ధః, ప్రతిశ్రుతార్థన్యూనతాయాం వరుణపాశైః ప్రబద్ధ ఇత్యర్థః, గిరిదర్యాం, చాపవిద్ధః ప్రక్షిప్తోఽపి సన్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఉక్తమేవాహ॥ నేతి॥ బతేతి ఖేదే, భగవాన్, స్విద్వానప్య, సావిన్ద్రిః పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః నకుశలః, పురుషార్థేషు తారతమ్యానభిజ్ఞ ఇత్యర్థః-యస్మై ఏకాన్తే బృహస్పతిః, స్వసచివస్సహాయో, మన్త్రియతే ఆలోచనాయ, వృత-స్సోఽపి పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః అనిష్ణాతత్వమేవాహ॥ తమితి॥ యత, స్తం రవపురుషార్థరూపం, భగవన్తం, మతిహాయ విహాయ, తద్దాస్యమయాచిత్వేత్యర్థః, తం మన్త్రిప్రదం బృహస్పతిమతిహాయేతి వా, ఉపేన్ద్రిణ ఇన్ద్రానుజరూపేణ శ్రీవామనేన, ద్వారభూతేనేన్ద్రేవా, త్మానం మా, మాత్మనస్స్వస్య, ఆశిషః లోకత్రయరూపా ఆశిషః అయాచతయాచితవాన్, నత్వేతస్య భగవతో, దాస్యం, నయాచత-తస్మిన్ప్రసన్నే తద్దాస్యమేవయాచితవ్యం నత్వితరదల్పమిత్యాహ॥ అతిగభీరరయస్య నిరతిశయగభీరవేగస్య, కాలస్య, వశ్యమిదం-మన్వన్తరపరివృతం మన్వన్తరపర్యన్తవర్తి, లోకత్రయం లోకత్రయాధిపత్యం, కియత్, అత్యల్పమేతదిత్యర్థః, అత, స్తన్నయాచితవ్యమితి భావః-అత ఇన్ద్రిః పురుషార్థేషునినిష్ణాతః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అస్మత్పితామహస్తు ప్రహ్లాద ఏక ఏవ పురుషార్థేషు నిష్ణాత ఇత్యాహ॥ యస్యేతి॥ అస్మత్పితామహః, ప్రహ్లాదో, యస్య భగవతోఽనుదాస్యం దాసానుదాసత్వమేవ, వవ్రే వృతవాన్ కిల, నతు-స్వపిత్ర్యం స్వపితుర్హిరణ్యకశిపోస్సం

తాన్యోపాయేన యాచ్ఞాచ్ఛలేనాపహృత స్వశరీరావశేషిత లోకత్రయో వరుణపాశైశ్చ సంప్రతిముక్తో గిరిదర్యాం చాపవిద్ధ ఇతి హోవాచ ॥ ౧౯ ॥ ననూనం బతాయం భగవానర్థేషు నిష్ణాతో యోఽసావిన్ద్రో యస్య సచివో మన్త్రాయ వృత ఏకాన్తతో బృహస్పతిస్తమతిహాయ స్వయముపేన్ద్రేణాత్మానమయాచతాత్మన ఆశిషో నోఽవైతద్దాస్యమతిగభీరరయస్య కాలస్య మన్వన్తరపరివృత్తం కియల్లోకత్రయమిదమ్ ॥ ౨౦ ॥ యస్యానుదాస్యమేవాస్మత్పితామహః కిల వవ్రే నతు స్వపిత్ర్యం యదుతాకుతోభయం పదం దీయమానం ❀ భగవతో పరతే స్వపితరి ॥ ౨౧ ॥ తస్య మహానుభావస్యానుపథమమృదితకషాయః కో వాఽస్మద్విధః పరిక్షీణభగవదనుగ్రహ ఉపజిగమిషతీతి ॥ ౨౨ ॥ తస్యానుచరితముపరిష్టాద్విస్తరిష్యతే యస్య భగవాన్ స్వయమఖిలజగద్గురుర్నారాయణో ద్వారి గదాపాణిరవతిష్ఠతే నిజజనానుకమ్పిత హృదయో యేనాఙ్గుష్ఠేన పదా దశకన్ధరో యోజనాయు

బద్ధైశ్వర్యం, అవరణ హేతుం తస్యాభిప్రాయం ప్రకాశయతి॥ యదుతేతి॥ భగవతా నృహరిణా-స్వపితరి హిరణ్యకశిపౌ, ఉపరతే హతే సతి, భగవతా-దీయమానమపి-స్వపిత్ర్యం, నవవ్రే, కుతః, యద్యస్మాత్, త్, త్పరిమితమితిపరిమితత్వాత్, పిత్ర్యం, నవవ్రే, ఉత అపితు, అకుతోభయం పదం, వవ్రే-స్వయం దేహావసానే ముక్తిం యాచితవానిత్యర్థః, భగవతః పరమితి పాఠే-భగవతోఽన్యదితి-పిత్ర్యం, నవవ్ర ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ మత్తః కేవ గరుత్మతో గతిం కో వా తస్య ప్రహ్లాదస్య పన్థానమనుసర్తుం శక్నోతీత్యాహ॥ తస్యేతి॥ కో వా, అమృదితః, అనుపహతః, కషాయః కర్మబన్ధో, యేన-పరిక్షీణః అప్రసృతః, భగవదనుగ్రహో-యస్య, తథావిధోఽస్మద్విధోఽస్మాదృశః, పుమాన్, తస్య మహానుభావస్య ప్రహ్లాదస్యానుపథం పన్థానం, ఉపజిగమిషతి ఉపగన్తుమిచ్ఛతి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నన్వేవంభూతశ్చేద్బలిస్తర్హి తస్యైవ చరితం విస్తరేణ కథ్యతాం-తత్రాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య బలే-రనుచరితం ఉపరిష్టాదష్టమే-విస్తరిష్యతే విస్తరేణ కథయిష్యత ఇత్యర్థః, కార్త్స్న్యేన తత్ప్రభావః కేనాపివర్ణయితుం నశక్య ఇత్యభిప్రాయేణ పునస్తమేవ విశినష్టి॥ యస్యేతి॥ యస్య బలే-ర్ద్వారి-భగవాన్, అవతిష్ఠతే కథంభూతః, స్వయ-మఖిలజగతాం, గురుః, అనేన ద్వారపాలకత్వానర్హతా సూచ్యతే, నారాయణః సర్వశేషీ, అనేనాపి తదేవ సూచ్యతే, ఏవంభూతోఽప్యా, శ్రితవాత్సల్యవివశో, గదాపాణిస్సన్ గదాపాణింతం భగవన్తం విశినష్టి॥ యేనేతి॥ యేన గదాపాణినా, బలేర్ద్వారస్థేన, భగవతా కర్త్రా, అఙ్గుష్ఠేనపదా పాదావయవేనాఙ్గుష్ఠేన, దిగ్విజయ సమయే, స్వసమీపమాగతో, దశకన్ధరో రావణాసురః, యోజనాయుతాన్నామయుతం, ఉచ్చాటితః ఉచ్చాటనం ప్రాపితః, దిగ్విజయం కుర్వన్ రావణః కదాచిద్బలేర్ద్వారి పిశన్, ద్వారస్థేన గదాభృతా భగవతా బహుదూరతః క్షిప్త ఇతి శ్రీరామాయణే

౨౧॥ శ్లో॥ పా ❀ భగవతః పరమితి భగవతో పరతే.

ప్రసిద్ధమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం సుతలమనువర్ణ్యాథ తలాతలం వర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్సుతలాదధస్తాత్తలాతలే వివరే - మయాఖ్యో, దానవేన్ద్రః, మహీయతే - తలాతలస్థైర్బహుమాన్యత ఇత్యర్థః, కథంభూతః - ప్రథమం - త్రిపురాధిపతిర్భూత్వా - త్రిలోక్యాః - శం సుఖం కర్తుమిచ్ఛతా భగవతా పురారిణా రుద్రేణ - నిర్దగ్ధం పురత్రయం, యస్య సః తస్య పురారేః, ప్రసాదాల్లబ్ధం - పదం తత్తలాతలాఖ్యం వివరం - యస్య సః - మాయావినామాచార్యో మాయాతన్త్రోపదేష్టా - మహాదేవేన రుద్రేణ, పరిరక్షితః - విగతం - సుదర్శనాద్భయం - యస్య, తథాభూతస్సన్ - సుదర్శనభక్తిమతా మహాదేవేన పరిరక్షితత్వాద్విగతసుదర్శనభయ ఇత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అథ మహాతలమనువర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్తలాతలా - దధస్తా - న్మహాతలే వివరే - నైకశిరసాం - న - ఏకమేవ - శిరో, యేషాం తేషామనేకశిరసామిత్యర్థః - కాద్రవేయాణాం కద్రువా అపత్యభూతానాం సర్పాణాం - గణః - క్రోధవశసంజ్ఞకోఽస్తి - గణే కాంశ్చిత్ ప్రధానాన్నిర్దిశన్ తాన్ విశినష్టి - కుహకేత్యాదినా, కుహకాదయః ప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే - మహాభోగవన్తః దీర్ఘకాయాః - మహాపురుషస్య భగవతో - వాహనభూతాత్ - పక్షిరాజాదనుష్ఠ... గరుత్మతో, ఽనవరతం నిరంతరముద్విజమానాః బిభ్యతః - స్వకళత్రాదిరూపకుటుమ్బాసక్త్యా, ప్రమత్తాస్సన్తః - క్వచిద్విహరన్తి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అథ రసాతలమనువర్ణయతి ॥ తతో మహాతలా - దధస్తాద్ - రసాతలే వివరే - దైతేయదానవాః దైతేయా దానవాశ్చ, దితేః పుత్రా దనోః పుత్రాశ్చ - పణయ ఇతి ప్రసిద్ధాస్తే చ - నివాతకవచాః, కాలకేయాః హిరణ్యపురవాసిన - ఇతి త్రివిధాః, విబుధానాం దేవానాం - ప్రత్యనీకాః ప్రతిపక్షిణః - ఉత్పత్త్యైవ మహాబలశాలినః - మహాన్తశ్చ తే, సాహసికాస్సహసాదర్పేణ చరన్తీతి సాహసికా - స్తథాభూతాస్సన్తః, సర్వేషు లోకేషు - అనుభావః ప్రభావో యస్య - తస్య - భగవతో హరేః - స్తేజసైవ సుదర్శనాస్త్రేణ, ప్రతిహతః - బలావలేపః బలనిమిత్తో గర్వో, యేషాం, తాదృశాః - బిలేశయా ఇవ సర్పా ఇవ - వసన్తి - య ఇతి, యే - వై - పణయః - ఇన్ద్రదూత్యా సరమయా - దేవశున్యా - ప్రయుక్తాభి - ర్మన్త్రవర్ణరూపాభిర్వాగ్భి - రిన్ద్రా - ద్బిభ్యతి భయం ప్రాప్నువన్తి ॥ ఏవం హి వైదికమాఖ్యానం ॥ పణిభిరసురైర్నిగూఢా గా అన్వేష్టుం సరమాం దేవశునీమిన్ద్రః ప్రహితాం సన్ధిమిచ్ఛవః, పణయః ప్రాహుః కిమిచ్ఛన్తీం సరమే ఇత్యాది సా చ సన్ధిమనిచ్ఛన్తీన్ద్రస్తుతిపూర్వకం తాన్ప్రతి ధర్షణమాహ "హతా ఇన్ద్రేణ పణయశ్శయధ్వ" మిత్యాది - తే చ తచ్ఛ్రుత్వా బిభ్యతీతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ పాతాళమనువర్ణయతి ॥ తతో రసాతలా - దధస్తా - త్పాతాళే వివరే - నాగలోకానాం సర్పరూపాణాం జనానాం పతయో - వాసుకిః - ప్రముఖః ప్రధానం - యేషాం - తే - శఙ్ఖాదయో - మహాభోగినః మహాఫణినః - మహా - నమర్షః క్రోధో - యేషాం తథాభూతా - నివసన్తి - యేషాముహ వై యేషాం హి - పఞ్చాదిసంఖ్యాని - శీర్షాణి - యేషాం - శీర్షాణీతి వక్తవ్యే శీర్షమిత్యార్షం - తేషాం సర్పాణాం - ఫణానాం ఫణాసు - ఆధారస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ - విరచితా ధృతాః - యే - మహామణయో - రోచిష్ణవస్సదా ప్రకాశనశీలా - స్తే - స్వరోచిషా, పాతాళవివరసంబన్ధి - తమోజాలం, విధమన్తి అపనుదన్తి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

తాయుత్థం దిగ్విజయ ఉచ్చాటితః ॥ ౨౩ ॥ తతోఽధస్తాత్తలాతలే మయో నామ దానవేన్ద్రస్త్రిపురాధిపతిర్భగవతా త్రిపురారిణా త్రిలోక్యాశ్శం చికీర్షుణా నిర్దగ్ధపురత్రయస్తత్ప్రసాదాల్లబ్ధపదో మాయావినామాచార్యో మహాదేవేన పరిరక్షితో విగతసుదర్శనభయో మహీయతే ॥ ౨౪ ॥ తతోఽధస్తాన్మహాతలే కాద్రవేయాణాం సర్పాణాం నైకశిరసాం క్రోధవశో నామ గణః కుహక-తక్షక-కాళియ-సుషేణాది ప్రధానా మహాభోగవన్తః పతత్రిరాజాధిపతేః పురుషవాహాదనవరతముద్విజమానాః స్వకళత్రాపత్యసుహృత్కుటుమ్బసఙ్గేన క్వచిత్ప్రమత్తా విహరన్తి ॥ ౨౫ ॥ తతోఽధస్తాద్రసాతలే దైతేయా దానవాః పణయో నామ నివాతకవచాః కాలకేయా హిరణ్యపురనివాసిన ఇతి విబుధప్రత్యనీకా ఉత్పత్త్యా మహౌజసో మహాసాహసినో భగవతస్సకలలోకానుభావస్య హరేరేవ తేజసా ప్రతిహతబలావలేపా బిలేశయా ఇవ నివసన్తి యే వై సరమయేన్ద్రదూత్యా వాగ్భిర్మన్త్రవర్ణాభిరిన్ద్రాద్బిభ్యతి ॥ ౨౬ ॥ తతోఽధస్తాత్పాతాళే నాగలోకపతయో వాసుకిప్రముఖాః శఙ్ఖకులిక-మహాశఙ్ఖ-శ్వేత-ధనంజయ-ధృతరాష్ట్ర-శఙ్ఖచూడ-కమ్బళాశ్వతర-దేవదత్తాదయో మహాభోగినో మహామర్షా నివసన్తి యేషాముహ వై పఞ్చసప్తదశశతసహస్రశీర్షాణాం ఫణాసు విరచితా మహామణయో రోచిష్ణవః పాతాళవివరతిమిరనికరం స్వతేజసా విధమన్తి ॥ ౨౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽

ఏవం పాతాళాన్తాన్ భువివరాననువర్ణ్య అథ పాతాళపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్య ధారకం రసాయాం మూలే స్థితమనన్తమనువర్ణయతి పఞ్చవింశేన॥ తస్య పాతాళస్య, మూలదేశే అధస్తాత్ త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తరే ఆస్తే, కాసౌ, యా చాస్తే తత్రాహ॥ యా వా ఇతి॥ అనన్త ఇతి సమాఖ్యాతా ప్రసిద్ధా అనన్తసంజ్ఞికేత్యర్థః - తామసీ తామసాహంకారాధిష్ఠాత్రీ, యా భగవతః, కలా అంశరూపా, సా, ఆస్త ఇత్యర్థః - సైవ సఙ్కర్షణ ఇత్యుచ్యత ఇత్యాహ॥ ప్రమాతార ఇతి॥ సాత్వతీయాస్సఙ్కర్షణప్రోక్తసాత్వతాఖ్యపఞ్చరాత్రనిష్ఠాః - ప్రమాతారః ఉక్తభగవత్కలాయాథాత్మ్యవిదస్త, మనన్తం సఙ్కర్షణ ఇత్యాచక్షతే, కిమిదం సఙ్కర్షణనామాశ్వకర్ణాదివత్కేవలరూఢం, కింవా పఙ్కజాదివద్యోగరూఢమిత్యపేక్షాయాం యోగరూఢమిత్యాహ॥ ద్రష్టృదృశ్యయోరితి॥ యతోఽయమనన్తః ద్రష్టృదృశ్యయోః జ్ఞాతృజ్ఞేయయోః సన్నికర్షణం సన్నికృష్యతే విషయాః క్రియతేఽతీన్ద్రియార్థోఽనేనేతి సన్నికర్షణం అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానసాధనం, స్వయం యథా అతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానవానేవ, మితరేషామప్యతీన్ద్రియార్థవిషయకజ్ఞానాపాదక ఇత్యర్థః, యత ఏవమనన్తః, తతస్తమనన్తమిత్యాచక్షత ఇత్యన్వయః, సఙ్కర్షణత్వమేవ స్పష్టయతి॥ అహమిత్యభిమానలక్షణ ఇతి॥ అహమితి ప్రతీయమానోఽతీన్ద్రియో జీవః, తద్విషయకో యోఽభిమానః అహమితి ప్రతీతిః, తస్య లక్షణః, లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణః కారణం, హేతురితి యావత్, జీవవర్గాభిమానిదేవతాత్వాత్తేషామహమితి బుద్ధివృత్తిహేతురిత్యర్థః ॥౧॥ ఏవమనన్తశబ్దోఽపి తస్మిన్యోగరూఢ ఇత్యాహ॥ యస్యేదమితి॥ యచ్ఛబ్దానాం స ఏష భగవాననన్త ఇత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్య భగవతః, సహస్రశిరసః అనన్తమూర్తేః, ఏకస్మిన్నేవ శిరసి ధ్రియమాణం ధార్యమాణం, ఇదం కృత్స్నం భూమణ్డలం, సిద్ధార్థ ఇవ శ్వేతసర్ష

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్య మూలదేశే త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తర ఆస్తే - యా వై కలా భగవతస్తామసీ సమాఖ్యాతాఽనన్త ఇతి ప్రమాతారస్సాత్వతీయాస్తం ద్రష్టృదృశ్యయోస్సన్నికర్షణాదహమితి చాభిమానలక్షణాత్సఙ్కర్షణ ఇత్యాచక్షతే॥౧॥ యస్యేదం క్షితిమణ్డలం భగవతోఽనన్తమూర్తేస్సహస్రశిరస ఏకస్మిన్నేవ శీర్షణి ధ్రియమాణం సిద్ధార్థ ఇవ లక్ష్యతే॥౨॥ యస్య హ వా ఇదం కాలేనోపసఞ్జిహీర్షతోఽమర్షవిరచితరుచిరభ్రమద్భ్రువోరన్తరేణ సాఙ్కర్షణో నామ రుద్ర ఏకాదశవ్యూహస్త్ర్యక్షస్త్రిశిఖం శూలముత్తమ్భయన్నుదతిష్ఠత్॥౩॥ యస్యాఙ్ఘ్రికమలయుగళారుణవిశదనఖమణిషణ్డమణ్డలేష్వహిపతయస్సహ సాత్వతఋషభైరేకాన్తభక్తియోగేనావనమన్తస్స్వవదనాని పరిస్ఫురత్కుణ్డలప్రభామణ్డితగణ్డస్థలాన్యతిమనోహరాణి ప్రముదితమనసః ఖలు విలోకయన్తి॥౪॥ యస్యైవ హి నాగరాజకుమార్య ఆశిష ఆశాసానాశ్చార్వఙ్గవలయవిలసితవిశదవిపులధవళసుభగరుచిరభుజరజతస్తమ్భేష్వగరుచన్దనకుఙ్కుమపఙ్కానులేపేనావలిమ్పమానాస్తదభిమర్శనోన్మథితహృదయమకరధ్వజావేశరుచిరలలితస్మితాస్తదనురాగమదముదితమదవిఘూ

ర్ష ఇవ లక్ష్యతే దృశ్యతే అతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వాదనన్త ఇత్యుచ్యత ఇతి భావః ॥౨॥ యదుక్తం తామసీతి తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వం, తద్విశదయతి॥ యస్య హ వేతి॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపకాలేన, ఇదం, కృత్స్నం జగత్, సంజిహీర్షతః సంహర్తుమిచ్ఛతః - యస్య సంకర్షణస్య, అమర్షేణ క్రోధేన విరచితే కుటిలీకృతే, భ్రమన్త్యౌ భ్రువౌ, తయోరన్తరేణ మధ్యే, సంకర్షణాఖ్యః, ఏకాదశానాం, వ్యూహాః గణాః, ఏకాదశరుద్రసముదాయరూపః, రుద్రః రుద్రగణః, కథం భూతః, త్ర్యక్షః త్రీణి అక్షీణి యస్య త్ర్యక్షః - తిస్రః శిఖా యస్య, తాదృశం శూలం, ఉత్తమ్భయన్ ఊర్ధ్వం దధ, దుదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ, తామసాహఙ్కారాధిష్ఠాతృత్వాజ్జగత్సంహర్తృతామసరుద్రగణోత్పాదక ఇత్యర్థః ॥౩॥ సుభగత్వమాహ॥ యస్యేతి॥ అహీనాం పతయః, సాత్వతశ్రేష్ఠైస్సహ, యస్య సఙ్కర్షణస్య, అఙ్ఘ్రికమలయుగళే, అరుణాః, విశదాః, నఖా ఏవ మణయః తేషాం షణ్డః తస్య మణ్డలేషు ఏకాన్తభక్తియోగేన అవ్యభిచరితభక్తియోగేన - అవనమన్తః ప్రణమన్తః ఉక్తవిధేషు నఖమణిషణ్డమణ్డలేషు ప్రతిబిమ్బితాని అతిమనోహరాణి పరితః - స్ఫురతాం కుణ్డలానాం - ప్రభయా మణ్డితాని గణ్డస్థలాని యేషు తాని స్వవదనాని ప్రముదితం మనో యేషాం, తాదృశాస్సన్తః - సుఖం విలోకయన్తి ఖలు ॥౪॥ తథా, నాగరాజానాం, కుమార్యః, ఆశిషః పురుషార్థాన్ ఆశాసానాః కామయమానాః, యస్య సఙ్కర్షణస్య, చారుభిస్సున్దరైః అఙ్గదైః వలయైశ్చ విలసితాః ప్రకాశితాశ్చ, తే విశదా నిర్మలాశ్చ, విపులా దీర్ఘాశ్చ, సుభగాః కోమలాశ్చ, రుచిరాస్సున్దరాశ్చ, భుజాః, త ఏవ రజతస్తమ్భాః, తేషు అగరుకుఙ్కుమచన్దనానాం, పఙ్క ఏవ, అనులేపః, తేనావలిమ్పమానాః లేపనం కుర్వాణాః, తేషాం భుజానామభిమర్శనేన స్పర్శనేన, ఉన్మథితే, హృదయే, మకరధ్వజస్య, ఆవేశేన రుచిరం చ ల

లితంచ-యక్ష్మితం,త-ద్యాసాం, తాదృశ్యస్సత్యః , తస్య సఙ్కర్షణస్య,అనురాగమదముదితమదవిఘూర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దం సవ్రీడంయథాతథా,విలోకయన్తి,స్వాత్రైతేషు,అనురాగేణ-మదేనస్వానుభవజనితేనచ- ముదితంచతత్,మదేనఘూర్ణితైఃప్రచలితేచ,ఈషదరుణే,కరుణావలోకనయనే,యస్మిన్-తత్,వదనారవిన్దం-మితితస్యార్థః ॥౫॥ సఏషభగవాన్,ఏషసఙ్కర్షణాఖ్యో- ఽనన్తస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః , అనన్తకల్యాణగుణార్ణవః,జగత్కారణభూతో,దేవః,స్వతేజసా,ధీయమానః,ఉపసంహృతః- అమర్షరోషయోర్జగత్సంహారవిషయయోరసహనక్రోధయోర్వేగో,యేనతథాభూతః-లోకానాం,స్వస్తయేసుఖాయ,ఆస్తే ॥౬॥ పునఃకథంభూతః- సురాదీనాం-గణైః-ధ్యాయమానః , అనవరతం,మదేనస్వానుభవజనితేనముదేన-ముదిత-స్సదా-వికృతవిహ్వలలోచనః- వికృతేఘూర్ణితే - విహ్వలేపరవశే ఇవస్థితే,లోచనే,యస్యసః, సులలితేనసున్దరేణభావగర్భేణ- స్మితేన,ముఖరితామృతేనవచనామృతేన,స్వపార్షదాన్విబుధయూథానాంపతీంశ్చా- ప్యాయయమానఃహర్షయన్-అపరిమ్లానఃఅక్షీణః-రాగోరక్తిమా,యస్యాః- స్తస్యాః-నవతులసికాయాఃనూతనకృష్ణతులస్యాః - ఆమోదః - మధురూపఆసవశ్చ - తయోస్సమాహార - స్తేన -మాద్యతాం-మధుకరాణాం - వ్రాతా - స్తేషాం - మధురగీతేన - శ్రీ , ర్యస్యాస్తాం - స్వామసాధారణీం - వైజయన్త్యాఖ్యాంవనమాలాం- దధదితిశేషః - బిభర్తీత్యనేనాన్వయః - నీలైవాసనీయస్య , ఏకమేవకుణ్డలంయస్య - హలస్య - కకుదిప్యగ్రే-కృతఃన్యస్తః-సుభగస్సుకుమారశ్చ - సున్దరశ్చ - భుజో - యేన,ఏవంభూతో-భగవాన్సఙ్కర్షణః-మాహేన్ద్రఃమహేన్ద్రసంబన్ధీ-వారణేన్ద్రఇవఐరావతఇవ,శుభ్రః-ఉదారాః-లీలాఃవిలాసాః-యస్యసః-కాఞ్చనీంస్వర్ణమయీం-కక్ష్యాంవరత్రాం-

ర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దంసవ్రీడంకిలవిలోకయన్తి ॥ ౫ ॥ సఏషభగవాననన్తోఽనన్తగుణార్ణవఆదిదేవఉపసంహృతామర్షరోషవేగోలోకానాంస్వస్తయఆస్తే॥ ౬ ॥ ధ్యాయమానస్సురాసురోరగసిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధరమునిగణైరనవరతమదముదితవికృతవిహ్వలలోచనస్సులలితభావస్మితముఖరితామృతేనాప్యా * యమానస్స్వపార్షదవిబుధయూథపతీనపరిమ్లానరాగనవతులసికామోదమధ్వాసవేనమాద్యన్మధుకరవ్రాతమధురగీతశ్రియంవైజయన్తీంస్వాంవనమాలాంనీలవాసాఏకకుణ్డలోహలకకుదికృతసుభగసున్దరభుజోభగవాన్మాహేన్ద్రోవారణేన్ద్రఇవకాఞ్చనీంకక్ష్యాముదారలీలోబిభర్తి ॥ ౭ ॥ యఏషఏవమనుశ్రుతోఽభిధ్యాయమానోముముక్షూణామనాదికాలకర్మవాసనాగ్రథితమవిద్యామయంహృదయగ్రన్థింసత్త్వరజస్తమోమయమన్తర్హృదయంగతఆశునిర్భినత్తితస్యానుభావమిమంభగవాన్స్వాయంభువోనారదస్సహతుమ్బురుణాసభాయాంబ్రహ్మణస్సంశ్లోకయామాస॥౮ ॥ శ్లో ॥ ఉత్పత్తిస్థితిలయహేత

బిభర్తి, కక్షేభవాకక్ష్యా ,వరత్రాఖ్యాచర్మమయీపట్టికా,నద్రీవధ్రీవరత్రాస్స్యాదిత్యమరకోశోక్తామధ్యస్యజానోర్వాశ్చ వద్ధవ్యార్థాయోగపట్టికాఖ్యా,తాంస్వర్ణమయీంబిభర్తీత్యర్థః ॥ ౭॥ ఏవంసఙ్కర్షణఉపవర్ణితః-ఇదానీముక్తవిధఉపాస్యమానఉపాసకానామన్తర్హృదయగతఃప్రకృతిసంబన్ధంనిరస్యతీత్యాహ ॥ యఏషఇతి ॥ యఏషభగవాననన్త-ఏవ- మనుశ్రుతఃఉక్తవిధత్వేనగురుముఖాచ్ఛ్రుతః - అభిధ్యాయమానః,,శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అతః- సామర్థ్యాచ్ఛ్రవణానన్తరంమతఇతిలభ్యతే-ముముక్షూణా-మనాదికాలప్రవృత్తాభిః-కర్మవాసనాభి-ర్గ్రథితంసందర్భితం-అవిద్యామయం-దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాత్మజ్ఞానమయం-గ్రన్థింగ్రన్థివద్దుర్మోచం - సత్త్వరజస్తమోమయంసత్త్వాదిగుణప్రచురం-గుణత్రయసంబన్ధప్రయుక్తానాదికాలప్రవృత్తకర్మవాసనావిద్యాగ్రన్థిరూపంసంసారమిత్యర్థః-ధ్యానేన - ముముక్షూణా - మన్తర్హృదయే-సంనిహిత-ఆశునిర్భినత్తినివారాంనిరస్యతీత్యర్థః - తస్యభగవతస్సఙ్కర్షణస్య-ఇమముక్త - మనుభావంప్రభావం-తుమ్బురుణాసహ -స్వాయంభువఃపుత్రో-నారదో-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సభాయాం-సంశ్లోకయామాసవర్ణయామాస ॥ ౮ ॥ ప్రథమంతస్యవర్ణనేస్వస్యానధికారద్యోతనాయతత్స్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వమభిప్రయన్కారణత్వేనతదుపలక్షయతి ॥ ఉత్పత్తీతి॥ అస్యజగతః - ఉత్పత్త్యాదిహేతుభూతాస్సత్త్వాద్యాఃప్రకృతిగుణాఃసత్త్వరజస్తమోగుణాః - క్రమోఽత్రావివక్షితః - రజస్సత్త్వతమోగుణాః-క్రమేణ - జగదుత్పత్త్యాదిహేతుభూతాః - యస్యభగవత-ఈక్షయాసిసృక్షయా-కల్యాఃసృష్ట్యాదిసమర్థాః-ఆసన్బభూవుః - గుణత్రయాత్మికాప్రకృతిఃస్వయంమహదాదికార్యవర్గహేతుభూతాఽపిస్వయమసమర్థాసతీ-యస్యసిసృక్షారూపేక్షయా-సృష్ట్యాదిసమర్థా , ఽభూదిత్యర్థః, అనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వముక్తం,,సోఽకామయతబహుస్యా,,మితిశ్రుత

స్యకర్తృత్వస్యాఽత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - నిమిత్తకారణత్వంచాహ - స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలానాంస్వకార్యాకారేణపరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వంయథాకులాలాదేస్స్వాధిష్ఠితమృత్పిణ్డాదేః ఘటాదిరూపపరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం-అథోపాదానకారణత్వేనలక్షయతి॥యద్రూపమితి॥ ఆత్మన్ఆత్మనిస్వస్మి-న్నేకం దేవాదినామరూపాద్యభావాదవిభాగేనస్థితం-ధ్రువంనిత్యం ‚‚ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి,, ఇ,గీతేః-కారణావస్థాయామేవంభూతం - యద్రూపంప్రకృతిపురుషాత్మకంశరీరం-తత్సిసృక్షానన్తరం- ఆత్మని-నానాకృతం దేవాదినామరూపవిభాగవిభక్తంకృతం-అథాత్ధృతవాక్ - తస్యభగవతో-వర్త్మస్వరూపం-లోకవిలక్షణం-కథముహ-కథంహి-వేద-మాదృశఇతిశేషః - పూర్వమాత్మన్యవిభాగేనస్థితమాత్మనినానాకృతంరూపమథాదిత్యనేన - ఏకత్వనానాత్వేఆత్మపర్యన్తేఇతివిజ్ఞాయతే-కదమేవహితస్యోపాదానత్వం- యత్ప్రకృతిపురుషగతదేవాదివిభాగస్యస్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారాఆత్మపర్యన్తత్వమితి,యద్వా, పూర్వమేకత్వేనాత్మనిస్థితంపశ్చాన్నానాకృతమాత్మన్యథాదిత్యన్వయః-ధారణంచాన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేన - ఇయమేవహిపరమాత్మనః కారణతాకార్యతాచ - యదవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషనియమనంవిభక్తనామరూపావస్థప్రకృతిపురుషనియమనంచేతి ॥ ౯ ॥ యద్యప్యేవందుర్జ్ఞేయంస్వరూపం-తథాపి-భక్తానుజిఘృక్షయైవం - సాక్షాత్కర్షణంరూపంధృతవానితికతిపయధర్మైర్వర్ణయితుంశక్యఇత్యాహ ॥ మూర్తిమితి ॥యత్రయస్మిన్భగవతీ - దంపరిదృశ్యమానం-సదసచ్చిదచిదాత్మకం-జగ - ద్విభాతి-సభగవా-న్నఃఅస్మాకం-కృపయాఅస్మాసుకృపయేత్యర్థః - సంశుద్ధంరజస్తమోభ్యామమిశ్రితం-యచ్ఛుద్ధంసత్వం-తన్మూర్తిం-బభార-దివ్యమఙ్గళవిగ్రహరూపేణధృతవానిత్యర్థః -భక్తానాంనో - ఽనుగ్రహాయైవనిరతిశయకృపయా-మూర్తిమిమాం-బభారేతిభావః-కథమేవంజ్ఞాయతఇత్య

యోఽస్యకల్యాస్యత్వాద్యాఃప్రకృతిగుణాయ దీక్షయాఽఽసన్ । యద్రూపం ధ్రువమకృతంయదేకమాత్మన్నానాఽధాత్కథముహవేదతస్యవర్త్మ ॥ ౯ ॥ మూర్తింనఃపురుకృపయాబభారసత్వంసంశుద్ధంసదసదిదంవిభాతియత్ర। యల్లీలాంమృగపతిరాదదేఽనవద్యామాదాతుంస్వజనమనాంస్యుదారవీర్యః॥౧౦॥ యన్నామశ్రుతమనుకీర్తయేదకస్మాదార్తోవాయదిపతితఃప్రలమ్భనాద్వా । హన్త్యంహస్సపది నృణామశేషమన్యంకంశేషాద్భగవతఆశ్రయేన్ముముక్షుః ॥ ౧౧ ॥ మూర్ధన్యర్పితమణువత్సహస్రమూర్ధ్నోభూగోళం

తఆహ॥యదితి॥ యద్యస్మాత్ - మృగపతిఃసింహఇవో-దారవీర్యః,యద్వా,మృగ్యన్తేఅన్విష్యన్తఇతిమృగాఃబ్రహ్మాదయోదేవాః-తేషామపిపతిః ‚‚ తందైవతానాంపరమంచదైవతంపతింపతీనాంపరమంపరస్తా,,దితిశ్రుతేః,బ్రహ్మాదీనామప్యన్వేషణీయఇతిభావః-అనేనపరత్వంసూచ్యతే - ఉదారవీర్యఃజగత్కర్తృత్వాదిమహాసామర్థ్యయుక్తం-ఏవంభూతోఽపిస్వజనానామస్మాకం-మనాంస్యా-దాతుం - గ్రహీతుం-స్వవశీకర్తుమితియావత్-అనవద్యామకర్మనిమిత్తాం-లీలాం,అహిపతిసాత్వతర్షభనాగరాజకుమార్యాదిసుఖారాధ్యత్వసాత్వతతన్త్రప్రణయనభూమణ్డలభరణాదిరూపాంలీలా , మాదదేపరిగృహీతవాన్ - తస్మాల్లోకానామనుగ్రహాయైవమూర్తింబభారేతిజ్ఞాయతఇత్యర్థః -సాత్వతతన్త్రప్రణేతృత్వంశ్రీమన్మహాభారతేఽభిహితం‚‚సాత్వతంవిధిమాస్థాయగీతస్సఙ్కర్షణేనయః-అస్మాత్ప్రవక్ష్యతేధర్మాన్మనుస్స్వాయంభువస్త,,ఇతి-లీలామాదదతఇత్యనేనసౌలభ్యంసూచ్యతే,అనేనైవతద్వర్ణనేమాదృశానామధికారఇతితాత్పర్యమ్ ॥౧౦॥ ఏవంపరత్వసౌలభ్యయోగస్సమాశ్రయణీయతాహేతురుక్తః,అథనామప్రభావపర్యాలోచనయాఽపిసఏవసమాశ్రయణీయఇత్యాహ ॥ యన్నామేతి ॥ ఆర్తఃరోగాదిపీడితః-పతితఃమహాపాతక్యపి-యస్యభగవతోఽనన్తస్య-నామ-యద్యనుకీర్తయేత్ , అకస్మాద్వా -ప్రలమ్భనాద్వాపరిహాసాద్వా,యస్య,నామయదిశ్రుతంవాస్యాత్, ఆర్తేన- పతితేనవా -తర్హిసఏవపతితాదిః - స్వపాతిత్యాదిభిర్విముక్తః - ఇతరేషామపి - పరమాత్మానంస్మరతాం-నృణా-మశేష-మంహోదురితం-హన్తి,అతః,ముముక్షుః,పరంపరయాప్యశేషదురితనిరసనక్షమనామధేయాచ్ఛేషాదన్యం,క,మాశ్రయేత్ , తమేవాశ్రయేదిత్యర్థః, శేషయతిదురితేభ్యోఽవశేషయతిస్వాశ్రితమితిశేషఇతినామనిర్వచనమత్రాభిప్రేతమ్ ॥ ౧౧ ॥ ‚‚ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తేనాన్తరిక్షక్షితిక్షయాత్ ।మతిక్షయాన్నివర్తన్తేనగోవిన్దగుణక్షయాత్,, ఇత్యుక్తరీత్యా,అనన్తకల్యాణగుణరాశేరనన్తస్యసాకల్యేనకల్యాణగుణాన్వర్ణయితుంకఃప్రభురిత్యాహ॥మూర్ధనీతి ॥ గిరిభిః పర్వతైస్సహితా , సరితః,

౯॥శ్లో॥పా ॥ యద్రూపం,ధ్రువం,ఉకృతం,ఇతిచ్ఛేదః.

సముద్రాః, సత్వాః జన్తవః, యస్మిన్, క్ష్మామణ్డలం, యస్య సహస్రశిరసోఽనన్తస్య, మూర్ధన్యణువత్, అర్పితం, తస్య భూమ్నాపరిచ్ఛిన్నస్య, ఆనన్త్యాదేవ, తత్త్వైరియత్తయాఽవిదితః - విక్రమః ప్రభావో, యస్య, తస్యానన్తస్య, వీర్యాణి కల్యాణగుణరూపాణి-సహస్రజిహ్వోఽపి-కోవా, గణయేత్-ఏతావన్తీతి గణయేత్-నకోఽపీతిభావః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ కిమిదం భూమణ్డలం కర్మవశాద్బిభర్తి నేత్యాహ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం ప్రభావః ఉక్తవిధాపరిచ్ఛిన్నప్రభావః-అతఏవ-అనన్తః అనన్తపదపుష్కలప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః-దురన్తం అపారం - వీర్యం బలం, యస్య, ఉరవో-గుణాః, తేషామనుభావాః ప్రభావాశ్చ-యస్య-సభగవాన్-సఙ్కర్షణః- ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః-ఏకఏవసన్, లీలయా, స్థితయే అవస్థానాయ పాలనాయేతి యావత్-క్ష్మాం పృథ్వీం, బిభర్తి ✻ ॥౧౩॥ ✻ ఉక్తిముపసంహరతి॥ ఏతా ఇతి॥ కామాన్, కామయమానైః, నృభిః-రుపగన్తవ్యాః ప్రాప్యాః, తత్తత్కర్మానుసారేణేశ్వరేణ సృష్టాః గతయః ఫలరూపా లోకాః-ఇహ బ్రహ్మాణ్డే-ఏతా ఏవ ఏతావత్య ఏవ - తాశ్చ, యథోపదేశం సంప్రదాయాగతోపదేశమనతిక్రమ్య, అనువర్ణితాః॥ ఏవముక్తిముపసంహృత్య రాజ్ఞః ప్రశ్నావసరప్రదానాయోక్తా గతయో నృభిర్ధర్మైః, ప్రాప్యా ఇతి వదన్నుక్తిం పునరుపసంహరతి॥ ఏతావత్య ఇతి, హే రాజన్, పుంసః సంసారిణః, ప్రవృత్తిరూపస్య సకామస్య, ధర్మస్య, విపాకగతయః ఫలరూపా గతయః, నానావిధాః, విసదృశాః సుఖదుఃఖతారతమ్యేన వ్యవస్థితాః ఏతావత్య ఏవ-తాశ్చ యథాప్రశ్నం, వ్యాఖ్యాతాః వర్ణితాః, మయేతి శేషః ✻॥౧౪॥ ✻
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻

ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఇత్యనేనాసాం గతీనాం పుణ్యైనప్రాప్యత్వోక్తేః కేవలాపుణ్యగమ్యా అన్యే లోకాస్సన్తి నరకా ఇతి సూచితం తానేవ పిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమేష్వపి లోకేషు సుఖదుఃఖయోరూన్యాధికభావ

సగిరిసరిత్సముద్రసత్వమ్। ఆనన్త్యాదవిదితవిక్రమస్య భూమ్నః కోవీర్యాణ్యపి గణయేత్సహస్రజిహ్వః॥౧౨॥ ఏవం ప్రభావో భగవాననన్తో దురన్తవీర్యోరుగుణానుభావః। మూలే రసాయాస్స్థిత ఆత్మతన్త్రో యో లీలయా క్ష్మాం స్థితయే బిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౫ ॥ ఏతా హ్యేవేహ నృభిరుపగన్తవ్యా గతయో యథాకర్మవినిర్మితా యథోపదేశమనువర్ణితాః కామాన్కామయమానైరేతావతీ ✻ ర్హి రాజన్పుంసః ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఉచ్చావచా విసదృశా యథాప్రశ్నం వ్యాచఖ్యే కిమన్యత్కథయామీతి॥౧౪॥ ✻✻
✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻
రాజోవాచ ॥ మహర్ష ఏతద్వైచిత్ర్యం లోకస్య కథం వయమనుమీమహీతి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౫ ॥ త్రిగుణ

లక్షణం వైచిత్ర్య,,ముచ్చావచా విసదృశా,, ఇతి తత్ర కారణం పృచ్ఛతి రాజా॥ మహర్ష ఇతి॥ హే మహర్షే త్వయా, యద్వైచిత్ర్యం సుఖదుఃఖయోరూన్యాధికభావలక్షణ, మేషు లోకేషు, జీవలోకస్య, వ్యవస్థితముక్తం, తద్వైచిత్ర్యం, కథముపపద్యతే, కోవాతత్ర వైచిత్ర్యహేతుః, ఏకరూపేణానుష్ఠితేన ప్రవృత్త్యాఖ్యేన ధర్మేణ భూరాదిలోకాన్ప్రాప్తేషు కేషాంచిత్సుఖమేవ-కేషాంచిద్దుఃఖమేవ, అన్యేషాం తు మిశ్ర-మిత్యేతద్వైచిత్ర్యం, కిం కారణమితి ప్రశ్నాశయః ✻॥౧॥ ✻ సర్వేషాం భూరాదిలోకప్రాపకధర్మస్య సమానత్వేఽపి కర్తృవైచిత్ర్యాచ్ఛ్రద్ధావైచిత్ర్యాచ్చ సుఖాదిఫలవైచిత్ర్యమిత్యుత్తరమాహ॥ త్రిగుణత్వాదితి ॥ కర్తుర్జీవస్య, త్రిగుణత్వాత్సత్త్వాదిగుణత్రయయుక్తత్వాత్, శ్రద్ధయా సత్త్వాదిగుణభేదభిన్నయా త్రివిధయా శ్రద్ధయా, కర్మణాం ధర్మాణాం, గతయః ఫలాని-పృథగ్విధాః - సర్వాః, శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తతారతమ్యేనైవ భవన్తి-అత్రేదమవగన్తవ్యం,,నపదన్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః। సత్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః,, రిత్యుక్తరీత్యా సర్వేషాం గుణత్రయయోగే గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిరూపేణ పరిణామే చావిశిష్టే సతి ప్రాచీనకర్మవాసనానుగుణగుణత్రయపరిణామవశాత్సాత్త్వికాదిభేదేన-ధర్మస్య కర్తారో-బుద్ధయః - శ్రద్ధా-స్తన్నిమిత్తాని కర్మాణి చ-త్రిధా భిద్యన్తే-తథా గీతం భగవతా॥ ముక్తసఙ్గోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః। సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వికారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే॥ రాగీ కర్మఫలప్రేప్సుర్లుబ్ధో హింసాత్మకోఽశుచిః। హర్షశోకాన్వితః కర్తా రాజసః పరికీర్తితః ॥ అయుక్తః ప్రాకృతస్స్తబ్ధశ్శఠో నైష్కృతికోఽలసః। విషాదీ దీర్ఘసూత్రీ చ కర్తా తామస ఉచ్యతే॥ ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యే భయాభయే। బన్ధం మోక్షం చ యో వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ॥ యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యం చాకార్యమేవ చ। అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ రాజసీ ॥ అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా ॥ సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ। త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సా స్వభావజా ॥ సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణ్వి,, త్యారభ్య,, యు

జన్తే సాత్త్వికా దేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః । ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనాః ,, ఇతి శ్రద్ధాయాస్త్రైవిధ్యముక్తం - సాత్త్వికాః సాత్త్విక్యా శ్రద్ధయా యుక్తాః ,, నియతం సఙ్గరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్ । అఫలప్రేప్సునా కర్మ యత్తత్సాత్త్వికముచ్యతే ॥ యత్తు కామేప్సునా కర్మ సాహంకారేణ వా పునః । క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజసముదాహృతమ్ ॥ అనుబన్ధం క్షయం హింసామనపేక్ష్య చ పౌరుషమ్ । మోహాదారభ్యతే కర్మ యత్తత్తామసముచ్యతే ,, ఇతి ॥ ఏవం స్థితే యస్సాత్త్వికః కర్తా సాత్త్వికీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతి - సోఽనన్తసుఖం మోక్షాఖ్యం తారతమ్యరహితం ప్రాప్నోతి, యశ్చ రాజసో రాజసీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతే, స భూరాదిలోకాననుప్రాప్య పరిమితం సుఖం ప్రాప్నోతి, తత్రాపి శ్రద్ధాతారతమ్యకృతం సుఖతారతమ్యమేవ భవతి - యస్తు తామసస్స ఇమాన్ లోకాన్ ప్రాప్యాపి కేవలదుఃఖమేవ ప్రాప్నోతి - భూరాదిలోకప్రాపకః ప్రవృత్త్యాఖ్యో ధర్మస్తు రాజసతామసయోః కర్త్రోస్సమాన ఇతి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ధర్మస్య కర్త్రాది తారతమ్యనిమిత్తం ఫలతారతమ్యముక్తం - అథాధర్మస్యాపి దుఃఖరూపఫలతారతమ్యం ధర్మదృష్టాన్తేనాహ ॥ తథేతి ॥ యథా - ధర్మస్య శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తం సుఖరూపఫలతారతమ్యం - తథా - ప్రతిషిద్ధలక్షణస్య ప్రతిషిద్ధరూపస్య - ధర్మస్య, కర్తుః - శ్రద్ధాయాః అధర్మనిమిత్తభూతాయాః కేవలతామస్యాశ్శ్రద్ధాయాః - వైసాదృశ్యాత్తారతమ్యాత్కర్మఫలం దుఃఖం - విసదృశం తరతమం భవతి - శ్రద్ధావైసాదృశ్యే కారణం వదన్ కర్మఫలవైసాదృశ్యమేవోపపాదయతి ॥ అనాద్యవిద్యేతి ॥ అవిద్యాకామశబ్దః ఫలకామనాపరః, కర్మశబ్దస్తద్వాసనాపరః - ఫలకామనాయ, అజ్ఞానఫలత్వాత్, యద్వా, యాగాదిరవిద్యా, తత్ప్రయుక్తాని - యాని కానికర్మాణి ఫలకామనాపూర్వకమనుష్ఠితాని పాపాని - వాసనారూపేణావస్థితాని - తేషాం వైసాదృశ్యాదిత్యనుషఙ్గః - తేషాం నానాత్వేనావస్థితత్వాచ్ఛ్రద్ధావైసాదృశ్యం - తతః - సృతయోగత

త్వాత్కర్తుశ్శ్రద్ధాయాః కర్మగతయః పృథగ్విధాస్సర్వా ఏవ సర్వస్య తారతమ్యేన భవన్తి ॥ ౨ ॥ తథేదానీం ప్రతిషిద్ధలక్షణస్యాధర్మస్య కర్తుశ్శ్రద్ధాయా వైసాదృశ్యాత్కర్మఫలం విసదృశం భవతి - అనాద్యవిద్యాకామానాం తత్పరిణామలక్షణాస్సృతయస్సహస్రశః ప్రవృత్తాస్తాః ప్రాచుర్యేణానువర్ణయిష్యామః ॥ ౩ ॥ రాజోవాచ ॥ నరకా నామ భగవన్ కిం దేశవిశేషా అథవా బహిస్త్రిలోక్యా ఆహోస్విదన్తరాళ ఇతి ॥ ౪ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అన్తరాళ ఏవ త్రిజగత్యాస్తు దిశి దక్షిణస్యామధస్తాద్భూమేరుపరిష్టాదణ్డజలాశయస్య ॥ ౫ ॥ యస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః పితృగణాస్స్వానాం ❁ గోత్రాణాం పరమేణ సమాధినా సత్యా ఏవాశిష ఆశాసానా నివసన్తి ॥ యత్ర హ వా భగవాన్ పితృరాజో వైవస్వతస్స్వవిషయం ప్రాపితేషు స్వపురుషైర్జన్తుషు సంపరేతేషు యథాక

యః - ఫలరూపాణి దుఃఖానీతి యావత్ - తత్పరిణామలక్షణాః అవిద్యాకామకర్మపరిపాకస్వరూపాః - సహస్రశః ఆనన్త్యేన - అవాన్తరతారతమ్యేన చ - ప్రవృత్తాః అనన్తాస్సన్తీత్యర్థః - ఏవముక్తేఽపి - తత్ప్రాయేణానన్త్యేన ప్రవృత్తాస్సృతయస్తదనుభవస్థానాని చ - సాకల్యేన వర్ణనీయానీతి రాజ్ఞః ప్రశ్నోద్యోగమాలోచ్య కేవలతమోగుణమూలకానాద్యజ్ఞానప్రయుక్తకానకర్మరూపాణాం పాపానామవాన్తరభేదేనానన్త్యాత్ఫలరూపాణాం దుఃఖాత్మకానాం గతీనామానన్త్యాత్తదనుభవస్థానాన్యపి బహూని సన్తీతి తేషాం సాకల్యేన వర్ణయితుమశక్యత్వాత్తత్ర ప్రభూతదుఃఖరూపా గతీస్తత్స్థానాని చ కానిచిద్వర్ణయిష్యామీత్యాహ ॥ తాస్తాః ప్రాచుర్యేణ వర్ణయిష్యామ ఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవముక్తే రాజా కార్త్స్న్యేన తద్వర్ణనప్రశ్నం విహాయాధర్మఫలభూతదుఃఖానుభవస్థానాని నరకాఖ్యాని కిం భూమేరేవ దేశవిశేషాః - ఉత - త్రిలోక్యా బహిర్వర్తన్తే, ఉతాన్తరాళే - కయోశ్చిల్లోకయోరన్తరాళే - వర్తన్త ఇతి పృచ్ఛతి ॥ నరకా ఇతి ॥ హే భగవన్ - త్రిలోక్యా బహిః బ్రహ్మాణ్డాద్బహిరావరణేషు వేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ బ్రహ్మాణ్డ ఏవ వర్తన్త ఇత్యాహ ॥ అన్తరాళ ఏవేతి ॥ త్రిజగత్యాః బ్రహ్మాణ్డస్యాన్తరాళ ఏవ గర్భ ఏవ - తత్రాపి కస్యాం - దిశి దక్షిణస్యాం - తత్రాపి క్వ, భూమేరధస్తాత్ - అణ్డజలాదుపరి వర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తాం దక్షిణాం దిశం విశినష్టి ॥ యస్యామిత్యాదినా గద్యద్వయేన ॥ యస్యాం దిశి దక్షిణస్యాం - అగ్నిష్వాత్తాదయః - పితౄణాం గణాః - పరమేణ - సమాధినా ధ్యానయోగేన - స్వానాం గోత్రాణాం - సత్యాః, ఆశిషః, ఆశాసానాః కుర్వాణాః - ప్రాకంపచతీతివనిఙ్న్తేశః - నివసన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యత్ర హ యస్యాం హి దిశి - పితృరాజః పితౄణామధిపతిః, వైవస్వతో యమః - సంపరేతేషు మృతేషు స్వపురుషైర్దూతైః - స్వవిషయం స్వస్య దేశం - ప్రాపితేషు - జన్తుషు జీవేషు - అనుల్లఙ్ఘితమనతిక్రాన్తం - భగవతో నారాయణస్య - శాసనం - యేన - తథాభూతస్సన్ - సగణః స్వకీయదూతగణసహితః - యథాకర్మావద్యం - అవద్యం - జుగుప్సితం కర్మ వ కర్మావద్యం - బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్య పూర్వనిపాతః - యథా - కర్మా

వద్య-మితిపదత్రయంవా- అవద్యం వేదశాస్త్రజుగుప్సితం - కర్మ ప్రతిషిద్ధం హింసాదికర్మ యథా-జన్తుభిశ్ఛిన్నాదినాయ థాకృతం-తదనుసారేణైవ-దోషం ప్రతి-దమం దణ్డం - ధారయతి కారయతి - జుగుప్సితకర్మరూపదోషానుసారేణైవ దణ్డ యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తత్ర నరకాః కతీత్యపేక్షాయామేకే నరకానేకవింశతిం గణయన్తీత్యాహ॥ తత్రేతి॥ కతి ఇత్యపేక్షా యాం - తాన్నామరూపలక్షణైః క్రమేణ గణయామీత్యాహ ॥ అథేతి ॥ హే రాజన్- తాన్నరకాన్-నామాదిభిః-అనుక్రమి ష్యామః తత్ర నామాని వాచకాశ్శబ్దాః- రూపాణి పరస్పరవిలక్షణదుఃఖజనకత్వాకారాః - లక్షణాని చిహ్నాని-తత్తద్ధింసా దికర్మాణి యాని ప్రాణినిర్బన్ధాదీని - తాదృశనిర్బన్ధాదిరూపచిహ్నాని. ఏభిరనుక్రమిష్యామః ఏభిస్సహ క్రమేణ తుభ్యం వర్ణయి ష్యామ ఇత్యర్థః - తానక్రమేణ గణనయా దర్శయతి ॥ తామిస్రమిత్యాదినా॥ తత్ర వజ్రకణ్టకశాల్మలిరేకో నరకః-తథా అవీ చిరిత్యేకః-ఏవమేకవింశతిర్భవన్తి ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ కేచిదిత్యత్రారుచిబీజన్త్వన్యేషాం సద్భావస్తానేవ నిర్దిశతి॥ కించేత్యాదినా॥ ఏతే సప్త - పూర్వోక్తైస్తామిస్రాదిభిస్సహ - అష్టావింశతిర్భవన్తి - ఏతే నరకాః - వివిధయాతనాభూమయః - దుఃఖాను భవభూమయః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తానేవైకైకశస్తదనుభవనిమిత్తాని పాపాని చ వర్ణయతి-యస్త్విహేత్యాదినా-యో జన్తుః- ఇహలోకే, పరస్య-విత్తాదీన్య - పహరతి-సహ-యమపురుషైః-అతిభయంకరైః, కాలపాశేనయమపాశేన-బద్ధో, బలాత్తా మిస్రాఖ్యే, నరకే, నిపాత్యతే, తామిస్రం విశినష్టి, అనశనేతి , తమిస్రప్రాయే తమఃప్రచురే, యత్ర తామిస్రే-నిపాత్యమా నః, జన్తుః అనశనాపానయష్టిప్రహరణభర్త్సనాదిభిః - యాతనాభిః - యాత్యమానః పీడ్యమానః, కశ్మలం దుఃఖ-మాసా

ద్యావద్యమేవానుల్లఙ్ఘితభగవచ్ఛాసనస్సగణో దమం ధారయతి ॥ ౭ ॥ తత్ర హైకే నరకానేకవింశతిం ప్రాహురథ తాంస్తే రాజన్నామరూపలక్షణతోఽనుక్రమిష్యామస్తామిస్రోఽన్ధతామిస్రో రౌరవో మహారౌరవః కుమ్భీపాకః కాలసూత్రమసిపత్రవనం సూకరముఖమన్ధకూపః క్రిమిభోజనస్సందంశస్తప్తసూర్మిర్వజ్రకణ్టకశాల్మలీ వైతరణీ పూయోదః ప్రాణరోధో విశసనం లాలాభక్షస్సారమేయాదనమవీచిమానయఃపానమితి॥ కించ క్షారకర్దమో రక్షోగణభోజనశ్శూలప్రోతో దన్దశూకోఽవటనిరోధనః పర్యావర్తనస్సూచీముఖమిత్యష్టావింశతిర్నరకా వివిధయాతనాభూమయః॥ ౯ ॥ యస్త్విహ పరవిత్తాపత్యకలత్రాణ్యపహరతి స హి కాలపాశబద్ధో యమపురుషైరతిభయానకైస్తామిస్రే నరకే బలాన్నిపాత్యతేఽనశనాద్రిపాతనలగుడతాడనసంతర్జనాదిభిర్యాతనాభిర్యాత్యమానో జన్తుర్యత్ర కశ్మలమాసాదిత ఏకదైవ మూర్ఛాముపయాతి తామిస్రప్రాయే॥ ౧౦ ॥ ఏవమేవాన్ధతామిస్రే యస్తు వఞ్చయిత్వా పురుషం దారాదీనుపయుఙ్క్తే యత్ర శరీరీ వినిపాత్యమానో యాతనాస్థో వేదనయా నష్టస్మృతిర్నష్టదృష్టిశ్చ భవతి యథా వనస్పతిర్వృశ్చ్యమానమూలస్తస్మాదన్ధతామిస్రం తముపదిశన్తి॥ ౧౧ ॥ యస్త్విహ వా ఏతదహమితి మమేదమితి భూతద్రోహేణ కేవలం స్వకుటుమ్బ

దితః ప్రాప్తః ఏకదైవతదైవ, మూర్ఛాం, ప్రాప్నోతి, తమిస్రప్రాయ ఇత్యనేనైషాం తామిస్రాదినామాని యోగరూఢాని ఇతి జ్ఞాపితమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవమితి॥ యథా తామిస్రే దుఃఖానుభవః, ఏవమన్ధతామిస్రేఽపీత్యర్థః, తదనుభవనిమిత్తం పాప మాహ॥ యస్త్వితి॥ యస్తు జన్తుః, పురుషం పతిం, వఞ్చయిత్వా, తద్దారాదీన్ ఆదిశబ్దాద్విత్తాపత్యాదీని చ, ఉపయుఙ్క్తేఽన్యో పయుక్తాన్ కురుతే, తస్యైవమేవేతి పూర్వేణాన్వయః , తర్హి తామిస్రాదన్ధతామిస్రే కో విశేష ఇత్యపేక్షాయాం తామిస్రా త్తం విశినష్టి॥ యత్రేతి ॥ యత్రాన్ధతామిస్రే , శరీరీ దేహీ, వినిపాత్యమానః, యాతనాభిః, తీవ్రాభిః, పీడ్యమానః- తీవ్రవేద నయా-నష్టా మతిర్యస్య-నష్టా దృష్టిశ్చ యస్య - తాదృశో - భవతి-వృశ్చ్యమానం ఛిద్యమానం మూలం యస్య-తాదృశో-వన స్పతి-ర్యథా భవతి-తథా పతతీతి దృష్టాన్తః-అస్మాత్కారణాత్తమన్ధతామిస్రమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ రౌరవా నుభవనిమిత్తం పాపం తం చ వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వేతి॥ యస్తు శరీరీ-ఇహలోకే-ఏతచ్ఛరీర-మహం-మేతదపత్యకలత్రాదికం మమేత్యేవంరూపాభ్యా-మహంకారమమకారాభ్యాం , కేవలం , భూతద్రోహేణైవ, స్వకుటుమ్బమేవా-నుదినం, పుష్ణా తి, సః ఇహలోకే , తత్, స్వకుటుమ్బం , విహాయ, స్వయమేక ఏవ, తేన పూర్వాచరితేన, అశుభేన పాపేన, రౌరవాఖ్యే నరకే, నిపతతి-అమునా తేన నిపతితేన-పూర్వ-మిహలోకే- యే చ జన్తవో - యథా యేనైవ ప్రకారేణ-విహింసితాః- త ఏవ జన్త వః, రురవః రురుసంజ్ఞకా జన్తవో, భూత్వా- తేనైవ ప్రకారేణ- పరత్ర రౌరవే నరకే- యాతనాముపగతం-తమేవ - హింస న్తి యత స్తత్ర గతం రురవో హింసన్తి-అత- స్తం నరకం-రౌరవమిత్యాహురిత్యర్థః - కే తే రురవః - యత్ర గతం హింసన్తీ త్యత్రాహ॥ రురురితి॥ సర్పాదప్య - తిక్రూరస్య - భూరిశృఙ్గాఖ్యస్య-సత్త్వస్య జన్తోః - రురురితి, వ్యపదేశో వ్యవహార ఇత్య

ర్థః ॥ ౧౨ ॥ మహారౌరవమనువర్ణయతి ॥ ఏవమేవేతి ॥ యథా రౌరవే నిపతితం-రురవో హింసన్తి-తథా- మహారౌరవేఽపీత్యర్థః-ప్రథమాన్తపాఠేతు - రౌరవసదృశ ఏవ మహారౌరవ ఇత్యర్థః -సాదృశ్యం చ, రురుభిర్హింసనేన-ఇయాంస్తు తతో విశేష ఇత్యాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర మహారౌరవే, నిపతితం - పురుషం దహీనం క్రవ్యం నిపతితస్య మాంసమదన్తీతి క్రవ్యాదాస్తథాభూతాస్సన్తో-రురవః, క్రవ్యేణ-ఖాదయన్తి నిపతితపురుషేణ తదీయం మాంసం భక్షయన్తీత్యర్థః-తం క్రవ్యేణేతి విభక్తేర్వ్యత్యయ ఆర్షః-అన్యథా, “ఆదిఖాదోర్న” ,, త్యనేన కర్తుర్ణౌ కర్మత్వనిషేధాత్తేనేతి తృతీయా-క్రవ్యమితి ద్వితీయా-చ స్యాత్-క్రవ్యేణనిమిత్తేన తం ఖాదయన్తీత్యర్థస్త్వసఙ్గతః-క్రవ్యాదా ఇత్యనేన పౌనరుక్త్యాత్, యద్వా-క్రవ్యాదాః క్రవ్యాదనస్వభావాః-అత ఏవ-క్రవ్యేణ-ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా- క్రవ్యార్థం-తం- ఖాదయన్తి, ఖదేర్నివృత్త్రప్రేరణార్థే ణిచ్-ఖదిరత్ర దంశనపరః-ఖాదయన్తి తం దంశన్తీత్యర్థః - పూర్వోక్తనిర్వాహస్తూచితః ॥ ౧౩ ॥ అథ కుమ్భీపాకం తదనుభవనిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యః కేవలమితి, యః కేవలం-దేహంభరః , శరీరపోషమాత్రపరః-యశ్చేహ లోకే-ఉగ్రః క్రూరః-పశూన్, పక్షిణో వా ప్రాణభృతః సజీవాన్-ఉపరన్ధయతి పచతి-తమపకరణం నిష్కృపం - పురుషాదైః రాక్షసైరపి-విగర్హితం-అముత్ర-కుమ్భీపాకే నరకే- యమానుచరాస్తప్తతైలే-ఉపరన్ధయన్తి పచన్తి-తప్తతైలకుమ్భ్యాం పచ్యన్తేఽత్రేతి స కుమ్భీపాక ఇత్యవయవార్థోఽత్రాపి వక్షితః ॥ ౧౪ ॥ అథ కాలసూత్రాఖ్యనరకానుభవనిమిత్తం దురితం-తం చ-వర్ణయతి॥ యస్త్విహేతి॥ యస్త్విహ-లోకే పితృహన్తా-బ్రాహ్మణహన్తా చ-స, కాలసూత్రాఖ్యనరకే - అయుతం యోజనాని-పరితో మణ్డలం-యస్య-తస్మిన్, తామ్రపికారేఖలె ఖలవత్సమదేశే , ఖలో నామ ధాన్యానిష్పతుషీకర్తుం కృ

మేవానుదినం పుష్ణాతి, స తదిహ విహాయ స్వయమేవ తదశుభేన రౌరవే నిపతతి - యే చేహ యథైవామునా విహిం
సితా జన్తవః పరత్ర యమయాతనాముపగతం త ఏవ రురవో భూత్వా తథా తమేవ విహింసన్తి తస్మాద్రౌరవమి
త్యాహూ రురురితి సర్పాదప్యతిక్రూరసత్త్వాపదేశః॥ ౧౨ ॥ ఏవమేవ మహారౌరవో యత్ర నిపతితం పురుషం
క్రవ్యాదా రురవస్తం క్రవ్యేణ ఖాదయన్తి ॥ ౧౩ ॥ యః కేవలం దేహంభరో యస్త్విహ వా ఉగ్రః పశూన్ప
క్షిణో వా ప్రాణత ఉపరన్ధయతి తమపకరుణం పురుషాదైరపి గర్హితమముత్ర యమానుచరాః కుమ్భీపాకే
తప్తతైల ఉపరన్ధయన్తి ॥ ౧౪ ॥ యస్త్విహ మాతృపితృబ్రహ్మధ్రుక్స కాలసూత్రసంజ్ఞకే నరకేఽయుతయో
జనపరిమణ్డలే తామ్రమయే ఖల ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యామభితప్యమానేఽభినివేశితః క్షుత్పిపాసాభ్యాం
దహ్యమానాన్తర్బహిశ్శరీర ఆస్తే శేతే చేష్టతేఽవతిష్ఠతే పరిధావతి చ యావన్తి పశురోమాణి తావద్వర్ష
సహస్రాణి ॥ ౧౫ ॥ యస్త్విహ వై నిజవేదపథాదనాపద్యపగతః పాషణ్డం వోపగతస్తమసిపత్రవనం ప్రవే
శ్య కశయా ప్రహరన్తి - తత్ర హాసావితస్తతో ధావమాన ఉభయతో ధారైస్తాళీవనాసిపత్రైశ్ఛిద్య

తే కృతమో ఘావిశేషః-ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యాం అధస్తాదగ్నినా, ఉపర్యర్కేణ చా - భితప్యమానే అభినివేశితః పరితః పాతితః-క్షుత్పిపాసాభ్యాం, మన్తర్బహిశ్చ-దహ్యమానం శరీరం యస్య-దహ్యమానశబ్దస్యార్షః-పూర్వనిపాతః యద్వా, శరీరాద్బహిః బహిశ్శరీరం, “అపపరిబహిరఞ్చవః, పఞ్చమ్యా ,, ఇతి-సమాసే బహిశ్శబ్దస్యోపసర్జనత్వాత్పూర్వనిపాతః , అత ఏవ సమాసవిధానాత్ జ్ఞాపకాద్బహిశ్శబ్దయోగే సంబన్ధసామాన్యే షష్ఠీ భవతి-శరీరసంబన్ధిబహిః ప్రదేశ ఇత్యర్థః-అన్తశ్శబ్దేన సన్నిధానాచ్ఛరీరాన్తః ప్రదేశ ఏవోచ్యతే- దహ్యమానం అన్తః శరీరాన్తః ప్రదేశః బహిశ్శరీరం చ- యస్యేత్యర్థః॥ ఏవంభూత-స్తామ్రమయే-ఖలకే-ఉపవేశనాదీని, కరోతి-యాఞ్చా చాత్ర హా హా తో ఽహం మాం హా పయతేతి ప్రార్థనా, ఏవం-యావన్తి, పశోః రోమాణి, తావత్సంఖ్యాని-వర్షాణాం సహస్రాణి, ఆస్తే ॥ ఏవంభూయాన్దుఃఖానుభవకాలస్సూత్రేణ జ్ఞాయతే యస్మిన్స కాలసూత్రః, ఇత్యవయవార్థోఽత్రాభిప్రేతః ॥ ౧౫ ॥ అథాసిపత్రవనాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం దురితం చ, వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వా ఇతి॥ యస్తు దేహీ- నిజవేదపథాత్ స్వవర్ణాశ్రమోచితాద్వైదికాద్ధర్మా-దనాపద్యపగతః అతిక్రాన్తః-ఆపదత్ర దేశకాలవైపరీత్యప్రయుక్తారోగాదినిమిత్తా చాశక్తిః, అనాపద్యపగత ఇత్యనేనాపది స్వధర్మత్యాగో న దోషావహ ఇతి సూచితం, పాషణ్డం అవైదికమస్మార్తం చ- కేవలం స్వమనీషయా కల్పితం అత ఏవ, కుపథం కుత్సితం మార్గం- ఆభాసధర్మ-ముపగతస్తం దేహినమసిపత్రవనాఖ్యం నరకం - ప్రవేశ్య ప్రవిష్టం కృత్వా కశయా- ప్రహరన్తి యమభటాః కశో నామ హస్త్యశ్వాదీంస్తాడయితుం నిర్మితో దణ్డాకారో రజ్జువిశేషః , ఏవం - కశయా, తాడితః, తత్ర తత్రాసిపత్రవనే, ఆసాదితః, తతో, ధావమానః తీవ్రదణ్డనమసహమానో ద్రుతతరం గచ్ఛన్ - ఉభ

యతోధారైః పార్శ్వద్వయేపి ధారాయుక్తైః, ఖడ్గస్యత్వేకస్మిన్నేవ పార్శ్వే ధారా, ఏభిస్తూభయతోధారై రిత్యర్థః, తాళీవనస్యాసిపత్రైః ఖడ్గసదృశైః పత్రైః, ఛిద్యమానాని-సర్వాణ్యఙ్గానియస్య- తాదృశః - హాహాకారపూర్వకం-హతోఽస్మీతివదన్-పరమయాతీవ్రయా-వేదనయా-పదేపదే-మూర్ఛాంసంప్రాప్తో-నిపతతి-ఏవంస్వధర్మహాస్వధర్మత్యాగీ-పాషణ్డానుగతం పాషణ్డధర్మాభాసానుగుణం-ఫలందుఃఖ-మనుభవతి-అసిసదృశానిపత్రాణియేషాం- తేషాంవృక్షాణాం వనమసిపత్రవన-మిత్యన్వయవార్థః ❁ ॥ ౧౬॥ ❁అథసూకరముఖాఖ్యంనరకంతత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపంచానువర్ణయతి॥ యస్త్విహ రాజేతి॥ ఇహలోకే-రాజావా-రాజపురుషోవా-యఃకశ్చి - దదణ్ఢ్యేదణ్డానార్హే-దణ్డనందణ్డం, ప్రణయతికారయతి - దణ్ఢ్యేఽపిబ్రాహ్మణే-శరీరదణ్డనంవా కారయతి ‘‘ వపనంద్రవిణాదానంగృహాన్నిర్యాపణంతథా । ఏషహిబ్రహ్మబన్ధూనాంవధోనాన్యస్తుదైహిక ’’, ఇత్యుక్తరీత్యా, ఽవధ్యేఽపిబ్రాహ్మణే-దేహదణ్డానర్హే-యః-శ్శారీరందణ్డం-కారయతీత్యర్థః - సపాపీయాన్, సూకరముఖేనరకే-నిపతతి, తత్రనరకే, అతిబలైః - సూకరస్యేవముఖంయేషాం తై-ర్జన్తుభిః, నితరాం, పీడ్యమానాఅవయవాయస్య - తాదృశః, యథా, ఇహేనగజేన, ఇక్షుదణ్డాః-పీడ్యన్తే-తద్వత్-ఆర్తస్వరేణస్వనయన్, రుదన్మూర్ఛితః, కశ్మలంమోహ, ముపగతోభవతి, యథాపూర్వమిహాదృష్టదోషాఃదోషరహితా- స్తేనో, పరుద్ధాఃపీడితాస్సన్తః, కశ్మల, ముపాగతా, స్తద్వత్, అవయవార్థ స్తుసువ్యక్తః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁అథాన్ధకూపంతత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపంచవర్ణయతి-యస్త్విహవాఇతి - యస్తుదేహీ-ఇహలోకే - ఈశ్వరేణోపకల్పితా, మనుష్యరక్షపానాదిసూపావృత్తి, ర్యేషాం- అవిదితా, పరస్యవ్యథా, యైః - అవివేకిభి, స్తేషాంఅజ్ఞాతపరకృతదుఃఖానాంవా-భూతానాంమ

మానసర్వాఙ్గోహాహతోఽస్మీతిపరమయా వేదనయామూర్ఛితఃపదేపదేనిపతతి-స్వధర్మహా పాషణ్డానుగతం ఫలంభుఙ్క్తే॥౧౬॥యస్త్విహ ఽరాజారాజపురుషోవాఽదణ్డ్యేదణ్డంప్రణయతి-బ్రాహ్మణేవాశరీరదణ్డంస పాపీయాన్నరకేఽముత్రసూకరముఖేనిపతతి-తత్రాతిబలైర్వినిష్పిష్యమాణావయవోయథైవేహేక్షుదణ్డ ఆర్తస్వరేణస్వనయన్క్వచిన్మూర్ఛితఃకశ్మలముపగతోయథైవేహాదృష్టదోషా ఉపరుద్ధాః ॥ ౧౭ ॥ యస్త్విహ సర్వభూతానామీశ్వరోపకల్పితవృత్తీనామవివిక్తపరవ్యథానాం స్వయంపురుషోపకల్పితవృత్తిర్వివిక్తపరవ్యథోవ్యథామాచరతి - సచాముత్రాన్ధకూపేతదభిద్రోహేణనిపతతితత్రహాసౌతైస్తైర్జన్తుభిఃపశుమృగపక్షిభిస్సరీసృపైర్మశకయూకమత్కుణమక్షికాదిభిర్యేకేచాభిద్రుగ్ధాస్తైస్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణస్తమసివిహతనిద్రానిర్వృతిరలబ్ధావస్థానఃపరిక్రామతియథాకుశరీరేజీవః ॥ ౧౮ ॥యస్త్విహవాఅసంవిభజ్యాశ్నాతియత్కిఞ్చనోపనతమనిర్మితపఞ్చయజ్ఞోవాయససంస్తుతస్సపరత్రక్రిమిభోజనేనరకాధమేనిపతతి- త

త్కుణమశకాదీనాం-వ్యథా-మాచరతికరోతి-కథంభూతః-స్వయం-పురుషోపకల్పితవృత్తిః - పురుషేణపరమపురుషేణఉపకల్పితా-వర్ణాశ్రమాదివిభాగేన-విధినిషేధపూర్వకంకల్పితా-వృత్తి-ర్యస్య- వివిక్తావివిచ్యజ్ఞాతా-పరస్యవ్యథా, యేన-వివేకీసన్నిత్యర్థః - స - ఏవంవిధో, భూతధ్రుక్-తదభిద్రోహేణ భూతద్రోహేణనిమిత్తేన-అన్ధకూపాఖ్యేనరకే-నిపతతి, తత్రాన్ధకూపే-హేతిఖేదే-అసౌ-పతితః, తైస్తైఃపూర్వంహింసితైఃజన్తుభిః - కాంశ్చిత్తాన్దర్శయతి-పశ్విత్యాదినా॥ తేషామానన్త్యాత్సంగృహ్యాహ ॥ యేకేచాభిద్రుగ్ధాస్తైరితి-యేయేజన్తవో, ఽభిద్రుగ్ధాఃహింసితా, తైస్సర్వైః -పశ్వాదిరూపతామాపన్నై-స్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణః- అతఏవ-విహతావిగతా-నిద్రానిర్వృతిఃనిద్రాసుఖం-యస్యనలబ్ధం-అవస్థానం - యేన-తథాభూత- స్తమస్యన్ధకారే-పరిక్రామతిపరిభ్రమతి-తత్రదృష్టాన్తః ॥ అథేతి ॥ కుశరీరేవ్యాధ్యాద్యుపహతేసంచారాసమర్థేశరీరే జీవో-యథాఅలబ్ధనిద్రఃఖిద్యతి-తథేత్యర్థః - అన్ధకారావృతఃకూపోఽన్ధకూపఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁అథక్రిమిభోజనంతత్ప్రాప్తిహేతుపాపఞ్చవర్ణయతి॥యస్త్విహవాఅసంవిభజ్యేతి, యస్తుదేహీ, ఇహలోకేయత్కిఞ్చిద్భక్ష్యాదికం - దైవాదుపనతంప్రాప్త, మప్యన్న-మసంవిభజ్యాతిథిభ్యోఽప్రదాయేత్యర్థః, అశ్నాతిస్వయంభుఙ్క్తే, యశ్చానిర్మితపఞ్చయజ్ఞఃఅననుష్ఠితపఞ్చమహాయజ్ఞః - సవాయససంస్తుతఃవాయసైస్సమత్వేనవర్ణితః-పరత్రపరలోకే - క్రిమిభోజనాఖ్యేనరకాధమే, నిపతతి-తత్రశతసహస్రయోజనపరిమితే, క్రిమికుణ్డే, స్వయమపి-క్రిమిభూతః, క్రిమిభిరేవభక్ష్యమాణః- క్రిమిభోజనఃక్రిమీనేవభుఞ్జానః, యావత్ యావన్తియోజనాని-తత్క్రిమికుణ్డం - తావన్తివర్షాణి, ఆత్మానంయాతయతేదుఃఖయతి-కథంభూతం-, అప్రత్తాప్రహుతాదః, ప్రత్తందత్తావశిష్టం, ప్రహుతంయజ్ఞావశి

ష్టం, ప్రతప్తం చ ప్రహుతం చ ప్రతప్తప్రహుతే - న ప్రతప్తప్రహుతే అప్రతప్తప్రహుతే - తైల ఇతీత్యప్రతప్తప్రహుతాదః, ఏవంభూతోఽహమిత్యకృతః నిర్వేశతః పరితాపో యేన, తమాత్మానమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథ సందంశాఖ్యం నరకం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై స్తేయేనేతి ॥ ఇహ - యో - దేహీ, స్తేయేన చౌర్యేణ, బలాద్వా - అనాపది, బ్రాహ్మణస్య - అన్యస్య వా - హిరణ్యరత్నాదీన్యపహరతి - తం దేహినం - పరత్ర - సందంశాఖ్యే నరకే - హే రాజన్ - యమభటాః - అగ్నివర్ణైస్సంతాపేనాగ్నివర్ణతామాపన్నైః, అయస్మయైర్లోహమయైః - స్సందంశైః సందంశత్యేభిరితి సందంశాః - తైః, ఛేదనసాధనైశ్శూలైః, నిష్కుషన్తి ఛిన్దన్తి, సందంశైస్సందంశన్తి యత్ర స సందంశ ఇత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ తప్తసూర్మిం తత్ప్రాప్తిహేతుం దురితం చానువర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వా అగమ్యామితి ॥ యస్తు దేహీ, స్వయం, పురుషస్సన్, అగమ్యామనుపేయాం, స్త్రియ - మభిగచ్ఛతి - స్వయం, యోషిత్ స్త్రీ సతీ - అగమ్యముపేతుమయోగ్యం - పురుషం వాఽభిగచ్ఛతి, తం దేహినమముత్ర - తప్తసూర్మ్యాఖ్యే నరకే - కశయా - తాడయన్తః, లోహమయ్యా - తిగ్మయా తప్తయా - సూర్మ్యా స్థూణయా, సైవ స్త్రీరూపేణ పురుషరూపేణ చోత్కీర్ణా, సూర్మ్యా ప్రతిమయా, పురుషం పాపినం, ఆలిఙ్గయన్తి, స్త్రియం పాపినీం పురుషరూపయా సూర్మ్యా, ఆలిఙ్గయన్తి, తప్తా సూర్మిర్యస్మిన్ స తప్తసూర్మిరిత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథ వజ్రకణ్టకశాల్మలిమాహ ॥ యస్త్విహ వై సర్వాగమ ఇతి ॥ సర్వాభిగమః లోభాదసేవ్యానపి పశ్వాద్యుపగన్తేతి కేచిద్వ్యాచక్షతే, తం సర్వాభిగమ - మముత్ర, నిర

త్ర శతసహస్రయోజనే క్రిమికుణ్డే క్రిమిభూతస్స్వయం క్రిమిభిరేవ భక్ష్యమాణః క్రిమిభోజనో యావత్తదప్రత్తాప్రహుతాదోఽకృతనిర్వేశమాత్మానం యాతయతే ॥ ౧౯ ॥ యస్త్విహ వై స్తేయేన బలాద్వా హిరణ్యరత్నాదీని బ్రాహ్మణస్య వాపహరత్యన్యస్య వాఽనాపది పురుషస్తమముత్ర రాజన్ యమపురుషా అయస్మయైరగ్నిపిణ్డైస్సందంశైస్త్వచి నిష్కుషన్తి ॥ ౨౦ ॥ యస్త్విహ వా అగమ్యాం స్త్రియమగమ్యం పురుషం వా యోషిదభిగచ్ఛతి తావముత్ర కశయా తాడయన్తస్తిగ్మయా సూర్మ్యా లోహమయ్యా పురుషమాలిఙ్గయన్తి స్త్రియం చ పురుషరూపయా సూర్మ్యా ॥ ౨౧ ॥ యస్త్విహ వై సర్వాభిగమస్తమముత్ర నిరయే వర్తమానం వజ్రకణ్టకశాల్మలీమారోప్య నిష్కర్షన్తి ॥ ౨౨ ॥ యే త్విహ వా రాజన్యా రాజపురుషా వా అపాషణ్డాన్ధర్మసేతూన్భిన్దన్తి తే సంపరేత్య వైతరణ్యాం నిపతన్తి భిన్నమర్యాదాస్తస్యాం నిరయపరిఖాభూతాయాం నద్యాం యాదోగణైరితస్తతో భక్ష్యమాణా ఆత్మనా న వియుజ్యమానాశ్చాసుభిరుహ్యమానాః స్వాఘేన కర్మవిపాకమనుస్మరన్తో విణ్మూత్రపూయశోణితకేశనఖాస్థిమేదోమాంసవసావాహిన్యాముపతప్యన్తే ॥ ౨౩ ॥ యే త్విహ వై వృషలీపతయో నష్టశౌచాచారనియమాస్త్యక్తలజ్జాః పశుచర్యాం చరన్తి తే చాపి ప్రేత్య పూయ

యే వజ్రకణ్టకశాల్మలిసంజ్ఞికే, వర్తమానం పతితం, వజ్రమయాని కణ్టకాని యస్య తం, శాల్మలిం వృక్ష - మారోప్య ఆరోహ్య, నిష్కర్షన్తి నిష్కర్షన్తీత్యర్థః, వజ్రకణ్టకశ్శాల్మలిర్యస్మిన్స ఇత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వైతరణీం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ రాజన్యా ఇతి ॥ రాజన్యాః క్షత్రియాః - తేషాం పురుషా వా, అపాషణ్డా వైదికాన్ - ధర్మసేతూన్ ధర్మమర్యాదాః - భిన్దన్తి నాశయన్తి - కథంభూతాః - భిన్నమర్యాదాః అతిక్రాన్తధర్మమర్యాదాః - తే - రాజన్యాదయః, యస్యాం వైతరణ్యాం - నిరయస్య నరకస్య - పరిఖాయాం, నద్యాం, యాదసాం, గణైః, ఇతస్తతో భక్ష్యమాణా అపి - ఆత్మనా దేహేన, న వియుజ్యమానాః అవిముచ్యమానాః - అత్యక్తదేహా ఇత్యర్థః తత్ర హేతుః - అసుభిః ప్రాణైః, ఉహ్యమానాః కర్మణః కర్తృత్వవివక్షయా తృతీయా - ధృతప్రాణా ఇత్యర్థః, తత్రాపి హేతుః, స్వాఘేనేతి స్వకీయదురితేనేత్యర్థః - కర్మపాకం స్వకీయపాపకర్మఫలమిద - మిత్యేవం, స్మరన్త, ఉపతప్యన్తే క్లిశ్యన్తి నదీం విశినష్టి ॥ విణ్మూత్రేతి ॥ పూయం దుర్గన్ధి, విణ్మూత్రరూపం పూయం, విడాదీనాం వాహాః ప్రవాహాః, సోఽస్యామస్తీతి తథా, తస్యాం నదీరూప ఏవాయం నరక ఇత్యన్వయవాక్యార్థాభేదః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథ పూయోదమనువర్ణయతి ॥ యే త్విహేతి ॥ యే దేహినోఽత్ర వృషలీపతయః, బ్రాహ్మణాదయస్సన్తశ్శూద్రాయాః పతయః - నష్టాః త్యక్తాశ్శౌచాదయో యైస్తే, తత్ర శౌచం స్నానపర్యన్తం సత్కర్మ, ఆచారస్సంధ్యోపాసనాదిర్నియమః భక్ష్యాభక్ష్యవినియమః, అత ఏవ - త్యక్తా లజ్జా యైస్తే, పశుచర్యాం స్వేచ్ఛాచారం - చరన్తి కుర్వన్తి - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - తేఽపి ప్రేత్య మృత్వా, విడాదిభిః పూర్ణే - అర్ణవవద్విస్తరే, హ్రదే - నిపతన్తి, తదేవ విడాదికమేవా - తిహేయమశ్నన్తి అదన్తి

పూయమూత్రకం యస్మిన్నిత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ ప్రాణనిరోధం సపాపం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయ ఇతి ॥ శునాం గర్దభానాం చ - పతయః పాలకాః, బ్రాహ్మణాః - మృగయైవ విహారో యేషాం తే, అతీర్థే, మృగాన్నిఘ్నన్తి అతీర్థేషు లోకరక్షార్థత్వాభావాత్ప్రాణివధో దోషావహః, తీర్థేషు తు ప్రాణిసంహారాయ కృతో దుష్టసత్త్వవధో న దోషాయ భవతి - యత, స్తస్మాదతీర్థ ఇత్యుక్తం, తానపి శ్వగర్దభపతీనపి, సమ్పరేతాన్ మృతాన్ వైశసనే ప్రాప్తాన్ లక్ష్యభూతాన్ లక్షీకృత్యేత్యర్థః, ఇషుభిర్బాణైః, యమభటాః - విధ్యన్తి తాడయన్తి, విధ్యన్తీత్యనేన ప్రాణనిరోధనిమిత్తా వ్యథాఽభిప్రేతా, అతోఽస్య నరకస్య ప్రాణనిరోధ ఇతి సంజ్ఞా, ప్రాణానాం నిరోధో యస్మిన్నిత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథ సపాపం విశసనం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ వై దామ్భికా ఇతి ॥ ఇహ లోకే - యే వై దేహినః - దామ్భికాః లోకవఞ్చకాః, దమ్భయజ్ఞేషు వయమపి యజ్ఞానుష్ఠానపరా ఇతి లోకాన్ ప్రలోభ ఇతుమారబ్ధేషు దమ్భార్థయజ్ఞేషు, పశూన్ - విశసన్తి, హింసన్తి, తాన్ దామ్భికాన్, అముష్మిన్, వైశసనాఖ్యే నరకే, నిపతితాన్, నిరయపతయః - యమపురుషాః, యాతయిత్వా - దుఃఖయిత్వా విశసన్తి హింసన్తి, విశసన్తి యస్మిన్ స విశసః విశస ఏవ వైశస ఇత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సపాపం లాలాభక్షమనువర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణామితి ॥ ఇహ లోకే - యో వై ద్విజః, కామేన మోహిత - స్సవర్ణాం, భార్యాం, రేతః స్వరేతః - పాయయతి పానం కారయతి - తం ద్విజం - పాపకృతం పాపకారిణం - రేతఃకుల్యాయాం - పాతయిత్వా, రేతః - పాయయన్తి - యమపురుషాః లాలా రేతస్తస్య భక్షణం యస్మిన్ స లాలాభక్ష, ఇత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ సపాపం సారమేయాదనం వర్ణయతి ॥ యే త్విహ దస్యవ

విణ్మూత్రశ్లేష్మలాలాపూర్ణార్ణవే నిపతన్తి తదేవాతిబీభత్సితమశ్నన్తి ॥ ౨౪ ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయో బ్రాహ్మణాదయో మృగయావిహారా అతీర్థే చ మృగాన్నిఘ్నన్తి తానపి సమ్పరేతాన్ లక్ష్యభూతాన్ యమపురుషా ఇషుభిర్విధ్యన్తి ॥ ౨౫ ॥ యే త్విహ వై దామ్భికా దమ్భయజ్ఞేషు పశూన్విశసన్తి - తానముష్మిన్ లోకే వైశసే నరకే నిపతితాన్నిరయపతయో యాతయిత్వా విశసన్తి ॥ ౨౬ ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణాం భార్యాం రేతః పాయయతి కామమోహితః తమముత్ర రేతఃకుల్యాయాం పాతయిత్వా రేతః పాయయన్తి ॥ ౨౭ ॥ యే త్విహ వై దస్యవోఽగ్నిదా గరదా గ్రామాన్ సార్థాన్ వా విలుమ్పన్తి రాజభటా వా తాంశ్చాపి హ పరేతాన్ యమదూతా వజ్రదంష్ట్రాశ్శ్వానస్సప్తశతాని విశసన్తి - సరభసం ఖాదయన్తి ॥ ౨౮ ॥ యస్త్విహ వా అనృతం వదతి సాక్ష్యే ద్రవ్యవినిమయే వా కథంచిత్స వై ప్రేత్య నరకేఽవీచిమత్యధశ్శిరా నిరవకాశే యోజనశతోచ్ఛ్రాయాద్గిరిమూర్ధ్నస్సంపాత్యతే - యత్ర జలమివ స్థలమశ్మపృష్ఠమవభాసతే - తదవీచిమత్తత్ర తిలశో విశీర్యమాణశరీరో న మ్రియమాణః పునరారోపితో నిపతతి ॥ ౨౯ ॥ యస్త్విహ వై విప్రో రాజన్యో వైశ్యో వా సోమపీథస్తత్కలత్రం వా సురాం వ్రతస్థోఽపి వా పిబతి ప్రమాదతస్తేషాం నిరయం నీతానామురసి పదాఽఽక్రమ్యాస్యే వహ్నినా ద్రవ

ఇతి ॥ ఇహ - యే - దస్యవో దుష్టసత్త్వాః, కే తే, అగ్నిదాః గృహాణాం దాహకాః - యే చ - గరదాః - గరళదాః, యే వా రాజభటాః, పురాకరగ్రామాన్ పురాకరగ్రామస్థాన్, ఆకరః ఖనిః - సార్థాన్ జీవసమూహాన్ వా - విలుమ్పన్తి, ఛిదన్తి, హింసన్తీత్యర్థః - తాన్ - సమ్పరేతాన్ వజ్రవన్నిష్ఠురా దంష్ట్రా యేషాం తే - యమదూతాః శ్వానః - వింశత్యధికసప్తశతసంఖ్యాకా, స్తే, సరభసం ససంభ్రమం - ఖాదయన్తి ఖాదయన్తీత్యర్థః - నివృత్తప్రేరణార్థాణ్ణిచ్ - సారమేయాణాం శునామదనం సారమేయకర్తృకమదనం, యస్మిన్నిత్యన్వయవాక్యార్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథావీచిమన్తం సపాపం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వా అనృతమితి ॥ యస్త్విహ లోకే దేహీ - సాక్షిణః - కర్మ, సాక్ష్యం, తస్మిన్, ద్రవ్యవినిమయే వా క్రయవిక్రయాదిరూపే వాణిజ్యే వా, అనృతం అసత్యం, వదతి స వై, ప్రేత్య, కథంచిదత్యన్తమసుఖేన, అవీచిమతి నరకే - నిరవకాశే నిరాలమ్బే, యోజనశతపరిమితౌన్నత్యాదున్నతదేశా, ద్గిరిమూర్ధసు పర్వతశిఖరేష్వ, ధశ్శిరాః నిపాత్యతే, అవీచిమచ్ఛబ్దస్యాన్వయవాక్యార్థమాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర నరకే, అశ్మపృష్ఠరూపం స్థలం, జలమివా, వభాసతే, తదవీచిమత్, వీచిస్తరఙ్గః, తదస్యాస్తీతి వీచిమత్ జలం, న విద్యతే వీచిమద్యస్మిన్ సోఽవీచిమత్, జలరహితమప్యశ్మపృష్ఠం జలమివావభాసతే యత్ర సోఽవీచిమదిత్యర్థః, ఏవం నిపాత్యమానః పాపీ, తిలప్రమాణశః - విశీర్యమాణం శరీరం యస్య - తథాభూతోఽపి - న మ్రియమాణః మరణమప్రాప్తః - పునరపి తత్రైవారోపితో నిపతతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథ సదురితమయఃపానం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై విప్ర ఇతి ॥ యః విప్రః, తత్కలత్రం వా - సురాం - పిబతి - అన్యోఽపి వా వ్రతస్థః - రాజన్యో, వైశ్యో వా - ప్రమాదాత్ - సోమపీథః కృతసోమపాన ఇత్యన్వయః - తయోస్సోమస్థానే, ఫలచమసవిధానా - త్సోమపాననిషేధాచ్చ - తథా చ శ్రుతి ,, న్యగ్రోధస్తిభినీరాహృత్య తాస్సంపిష్య దధ

ధన్యత్ప్రజ్యతస్మై భక్షం ప్రయచ్ఛన్నశ్నాను,, మితి - స్తైర్భటైః ఫలాని - దధనిదధిస్సు - తేషాం విప్రాదీనాం - నిరయం యంప్రాపితానాం-ఉరసి-పదా పాదేన- ఆక్రమ్య ద్రవమాణం అగ్నినా తప్తేన ద్రవీభూతం-కార్ష్ణాయసం అయోవిశేషం, తేషా-మాస్యే ముఖే నిషిఞ్చన్తి-అయసః పానం యస్మిన్నిత్యన్వయవార్థః ॥ ౩౦ ॥ అథక్షారకర్దమం సపాపమాహ॥ యస్త్విహవా ఆత్మసంభావనేనేతి॥ యో, వై, దేహీ, ఇహలోకే-స్వయం-జన్మాదిభిః-అధమః నికృష్టః, ఆత్మనః స్వస్య, సంభావనేన-జన్మాదిమతః-అతఏవ, వరీయసః శ్రేష్ఠాన్-నబహుమన్యేత - కిన్త్వవమన్యేతేత్యర్థః - స-పూర్వం మృతప్రాయఏవ-మృత్వా, క్షారకర్దమే నరకే, అవాక్ఛిరాః అధశ్శిరాః - నిపతితః - అపారయాతనాః-అశ్నుతే అనుభవతి, క్షారః కర్దమో యస్మిన్నిత్యన్వయవార్థః ॥ ౩౧ ॥ అథరక్షోగణభోజనమాహ॥ యేత్విహ వై పురుషా ఇతి॥ యేచేహపురుషాః-పురుషస్య మేధేన హింసయా - భద్రకాళ్యాది దేవతాః - యజేరన్, యాశ్చస్త్రియః అశాస్త్రీయాన్ అశాస్త్రవిహితాన్నృపశూన్ నరరూపాన్ పశూన్-ఘాతయన్తి-తాంశ్చ తాశ్చ తాంశ్చ తాన్ -పుమాన్స్త్రియేత్యేకశేషః-తాంశ్చపురుషాన్-తాశ్చస్త్రీరిత్యర్థః, తే-నృపశవ, స్తై, ర్నిహతాః, స్తైసర్వైః, యమసదనే రక్షోగణా ఘాతయిత్వా, యాతయన్తో దుఃఖయన్తః-సౌనికా ఇవ-సూనా నామ పశూనాం వధస్థానం-తత్రభవాస్సౌనికాః ,,వ్యయజ్యవాప్రిష్ఠాణబుక్ప్రధమాధ్వరపురశ్చరణనామాఖ్యాతాట్టక్,, ఇతిద్వ్యచ్ప్రాట్ఠక్-స్వధితినా శస్త్రేణ - విదార్య, అసృగ్రక్తం-పిబన్తి-యథేహ తే పురుషాహ్వ్యమాణాః స్సన్తః పూర్వమ

మాణం కాలాయసం నిషిఞ్చన్తి ॥ ౩౦॥ యస్త్విహ వా ఆత్మసంభావనేన స్వయమధమో జన్మ విద్యాచారవర్ణాశ్రమవతో వరీయసో న బహుమన్యేత స మృతక ఏవ మృత్వా క్షారకర్దమే నిరయేఽవాక్ఛిరా నిపతితో దురన్తా యాతనా హ్యశ్నుతే ॥ ౩౧ ॥ యేత్విహ వై పురుషః పురుషమేధేన యజన్తే యాశ్చ స్త్రియో నృపశూన్ఖాదన్తి తాంశ్చ తే పశవ ఇవ నిహతా యమసదనే పాతయన్తో రక్షోగణాస్సౌనికా ఇవ స్వధితినావదార్యాసృక్పిబన్తి నృత్యన్తి హసన్తి గాయన్తి చ హృష్యమాణా యథాహం పురుషాదాః ॥ ౩౨ ॥ యేత్విహ వా అనాగసోఽరణ్యే గ్రామే వా వైశ్రమ్భకైరుపవిశ్రమ్భ్య జిజీవిషూన్ శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాన్ క్రీడనయా యాతయన్తి తేఽపి చ ప్రేత్య యమయాతనాసు శూలసూత్రాదిషు ప్రోతాత్మానః క్షుత్తృడ్భ్యాం చాభిహతాః కాకకఙ్కబకాదిభిశ్చేతస్తతస్తిగ్మతుణ్డైరాహన్యమానా ఆత్మశమలం స్మరన్తి ॥ ౩౩ ॥ యేత్వహ వై భూతాన్యుద్వేజయన్తి నరా ఉల్బణస్వభావా యథా దన్దశూకాస్తేఽపి ప్రేత్య నరకే దన్దశూకాఖ్యే నిపతన్తి యత్ర నృప దన్దశూకాః పఞ్చముఖాస్సప్తముఖా ఉపసృత్య గ్రసన్తి యథా బిలేశయాన్ ॥ ౩౪ ॥ యేత్విహ వై బాలానన్ధానార్తాన్ దుర్బలహీనాన్యన్యాని వాఽవటకుసూలగుహాదిషు భూతాని నిరున్ధన్తి - తథాముత్ర తేష్వేవోపవేశ్య సగరేణ వహ్నినా ధూ

న్యత్యన్, జగుశ్చ, తద్వన్నృత్యన్తి-గాయన్తి-రక్షోగణానామసృగ్భోజనం యస్మిన్నిత్యన్వయవార్థః ॥ ౩౨॥ అథశూలప్రోతం తత్ప్రాప్తిహేతుం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యేత్విహవా అనాగస ఇతి ॥ ఇహ-గ్రామే-అరణ్యే వా, అనాగసో-నిరపరాధాన్, జీవితుమిచ్ఛూన్-జన్తూన్-యే వై, దేహినో, వైశ్రమ్భకైర్విశ్వాసోపాయై, రుపవిశ్రమ్భ్య, విశ్వాస్య, శూలసూత్రాదిషు-ప్రోతాన్ సంలగ్నాన్ కృత్వేత్యర్థః-క్రీడనయా క్రీడార్థం -యాతయన్తి, దుఃఖయన్తి- తేఽపిచ-యమయాతనాః, ప్రేత్య, సూత్రశూలాదిషు-ప్రోతాస్సంలగ్నా- ఆత్మానో దేహాః యేషాం తే-క్షుత్పిపాసాభ్యాం పీడితాశ్చ-తిగ్మతుణ్డైః సూచీముఖవత్తీక్ష్ణానితుణ్డానిముఖానియేషాం తైః-కాకాదిభి-రితస్తతో-హన్యమానాః-ఆత్మశమలం స్వీయం పాపం-అహో ఏవం విధమిత్యేవం-స్మరన్తి-శూలేశూలాదౌ ప్రోతా యస్మిన్నితి శూలప్రోతమిత్యన్వయవార్థః ॥ ౩౩॥ అథదన్దశూకం సపాపమాహ॥ యేత్విహ వై భూతానీతి ॥ యే చేహ నరాః-అత్యుల్బణస్వభావాః అత్యుగ్రస్వభావాః-యథా దన్దశూకాః సర్పాస్తద్వత్-భూతాని ఉద్వేజయన్తి భీషయన్తి-తేఽపి, ప్రేత్య, దన్దశూకాఖ్యే నరకే, నిపతన్తి, తమేవ దన్దశూకం విశినష్టి-యత్రేతి హే నృప- యత్ర దన్దశూకే - దన్దశూకాస్సర్పాః, పఞ్చముఖాని-సప్తచముఖాని, యేషాం తే, తాదృశాః-ఉపసృత్యసత్య, గ్రసన్తి - యథా బిలేశయాన్మూషకాన్ - గ్రసన్తి, తద్వత్-దన్దశూకా అస్మిన్సన్తీతి దన్దశూక ఇత్యన్వయవార్థః-అర్శఆదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ప్రత్యయః ॥ ౩౪ ॥ అథ సపాపమవటం వర్ణయతి॥ యేత్విహవా బాలానితి॥ ఇహ-యే దేహినో - బాలాన్ - అన్ధానార్తానన్యాని వా - బలహీనాని-భూతాని అవటాదిషు, అవటో గర్తః, యథా నిరున్ధన్తి, తథా, సంపరేతాన్, తాన్, అన్యత్ర అవటనిరోధాఖ్యే నరకే, తేష్వేవావటాదిష్వేవ, ఉపవేశ్య, సగరేణ విషయుక్తేన, వ

హ్నానాం, ధూమేనవహ్నిసంబన్ధినాధూమేన, నిరున్ధన్తి, అవటేనిరోధోయస్మిన్నిత్యవటనిరోధః, నిరుధ్యతేఽస్మిన్నితినిరోధః, అవటోనిరోధోయస్మిన్నితివాఽవయవార్థః ॥ ౩౫ ॥ అక్షిపర్యావర్తమాహ॥యస్త్విహవాఅతిథీనితి॥యస్త్విహ, లోకే, దేహీ, స్వయంగృహస్వామీసన్, అతిథీన్జ్ఞాతపూర్వాన్, అభ్యాగతాన్ అజ్ఞాతపూర్వాన్, అసకృత్, ఉపగతమన్యుః సంజాతక్రోధః-దగ్ధుమిచ్ఛురివ-పాపేనతిరశ్చీనేన -చక్షుషా - నిరీక్షతే-తస్యచపాపదృష్టేః-ప్రేతస్య-నిరయేఅక్షిపర్యావర్తాఖ్యే, అక్షిణీనేత్రే- వజ్రంతుణ్డంయేషాంతే - కాకాదయః-ప్రసహ్యబలాత్-ఉత్పాటయన్తి-అక్ష్ణోఃపర్యావర్తనముత్పాటనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ॥ ౩౬ ॥ అథసూచీముఖంసపాపమాహ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరితి॥యస్త్వి-హలోకే-ఆఢ్యాభిమతిఃఆఢ్యోఽహమిత్య - భిమతిరభిమానోయస్య-ధనగర్వవానిత్యర్థః-అహంకృతఃశ్రేష్ఠోఽహమితి॥మానీ - తిర్యక్ప్రేక్షణంయస్య-సర్వతఃగుర్వాదేరపి - శఙ్కీ-ధనంచోరయిష్యతీతిశఙ్కమానః-వ్యయఃవినియోగనార్థక్షయః-వినాశస్సమూలతఃక్షయః - తద్విషయయా-చిన్తయా - పరిశుష్యమాణం-హృదయం, వదనంచ-యస్య-అతఏవ-నిర్వృతిం సుఖం-అనవగతఃఅప్రాప్తః - గ్రహఃపిశాచఇవ - అర్థంవిత్తం-అభితోరక్షతి-సచాపి-ప్రేత్య-తస్యార్థస్య-ఉత్పాదనాదిభిశ్శమలంపాపం-గృహ్ణాతీతి - తథా-ఉత్పాదనంప్రథమతోమూలద్రవ్యసంపాదనం-ఉత్కర్షణంతస్యపశ్చాద్వృద్ధ్యాదినావర్ధనం- రక్షణంపాలనం - ఏతత్ప్రయుక్తశమలగ్రహఇత్యర్థః॥సూచీముఖాఖ్యేనరకే-నిపతతి-సూచీముఖంవిశినష్టి ॥యత్రహవేతి॥ తం - విత్తగ్రహంధనపిశాచం-అతఏవ-పురుషాకృతింపాపం-ధర్మరాజస్యయమస్య-పురుషాః-తన్తువాయకా

మేనిరున్దన్తి ॥ ౩౫ ॥ యస్త్విహవా అతిథీనభ్యాగతాన్గృహమాగతాన్వాగృహపతిరసకృదుపగతమన్యుర్దిధక్షురివపాపేనచక్షుషానిరీక్షతే, తస్యచాపినిరయేపాపదృష్టేరక్షిణీవజ్రతుణ్డాగృధ్రకఙ్క-కాకబకాదయఃప్రసహ్యోరుబలాదుత్పాటయన్తి ॥ ౩౬ ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరహంకృతస్తిర్యక్ప్రేక్షణస్సర్వతశ్శఙ్కీ-తద్వ్యయనాశచిన్తయాపరిశుష్యమాణహృదయవదనోనిర్వృతిమనవగతోగ్రహఇవార్థమభిరక్షతిసచాపిప్రేత్యోత్పాదనోత్కర్షణసంరక్షణశమలగ్రహస్సూచీముఖేనరకేనిపతతి - యత్రహవిత్తగ్రహంపాపపురుషంధర్మరాజపురుషాస్తన్తువాయాఇవసర్వతోఽఙ్గేషుసూత్రైఃపరివయన్తి॥ ౩౭ ॥ ఏవంవిధానరకాయమాలయేసన్తిశతశస్సహస్రశస్తేషుసర్వేషుచసర్వఏవాధర్మవర్తినోయేకేచిదిహోదితాశ్చావనిపతేపర్యాయేణవిశన్తితథైవధర్మానువర్తినఇతరత్రేహతుపునర్భవఉభయశేషాభ్యాంనివిశన్తి॥ ౩౮ ॥ నివృత్తిలక్షణమార్గఆదావేవవ్యాఖ్యాతః - ఏతావానేవాణ్డకోశోయశ్చతుర్దశధాపురాణేషువికల్పితఉద్గీయ

ఇవసూత్రయుక్తయాసూచ్యావస్త్రాదివేధకారిణఇవ - సర్వేష్వఙ్గేషు-సూత్రైః - పరివయన్తి - సూత్రప్రోతాంస్తస్యావయవాన్కుర్వన్తీత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ఇదంనరకవర్ణనంపాపవర్ణనంచదిఙ్మాత్రమిత్యాహ॥ఏవంవిధాఇతి॥ఏవంవిధాఉక్తవిధాః-నరకాః-శ్శతశ-స్సహస్రశో-యమాలయే-సన్తి-తేషునరకేషు-సర్వఏవాధర్మవర్తినః-అత్రానుక్త - బహువిధాధర్మపరాః-యేచేహో - దితాఃఉక్తాః - అధర్మవర్తినః-ఉక్తేషునరకేషు-నిపతేయుః-స్తేఽపి-పర్యాయేణ-తథైవ-విశన్తి-యథోక్తేషునరకేషువిశన్తి-తథా-తేష్వపివిశన్తీత్యర్థః - యద్వా - తథైవేత్యుత్తరాన్వయి-యథా-అధర్మానువర్తినోనరకేషువిశన్తి-ఏవంధర్మానువర్తినస్స్వర్గాదౌవిశన్తీత్యాహ ॥ తథైవేతి ॥ ఇతరత్రస్వర్గాదౌ॥ ఇహకేవిశన్తీత్యత్రాహ॥ఇహత్వితి ॥ పునర్భవే-పునఃపున-ర్భవోజన్మ-యస్మిన్ తస్మిన్నిహమర్త్యలోకాదౌ, ఉభయశేషాభ్యాంధర్మాధర్మశేషాభ్యాం, భుక్తావశిష్టాభ్యామిత్యర్థః-నివిశన్తి॥జాయన్తఇత్యర్థః॥ ౩౮ ॥ ఏవంప్రవృత్తిధర్మవర్తినాంమార్గఃకథితః-అథనివృత్తిధర్మవర్తినఃక్వవిశన్తీత్యత్రాహ॥నివృత్తిలక్షణఇతి॥నివృత్తిధర్మప్రాప్యోమార్గః-ఆదావేవద్వితీయస్కన్ధఏవ „వైశ్వానరంయాతి„ త్యారభ్యకథితఇత్యర్థః - ఏవంనరకేష్వణ్డకోశాత్మకత్రైలోక్యన్తర్గతత్వేనైవోపవర్ణితేషు-తర్హి -మహర్జనాదిభువనానిక్వసన్తీతిరాజ్ఞఃప్రశ్నోద్యోగమన్వీక్ష్యాహ ॥ ఏతావానితి॥అణ్డకోశఏతావానేవఉక్తవిధత్రైలోక్యాత్మకఏవేత్యర్థః - తర్హి, చతుర్దశభువనాత్మకత్వేనవ్యవహారఃపౌరాణికఃకథమితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నణ్డకోశంవిశినష్టి, ఇతి, యోఽణ్డకోశఃత్రైలోక్యాత్మకః, పురాణేషు, చతుర్దశధాచతుర్దశభువనాత్మకత్వేన, వికల్పితఃవిభావితః, ఉద్గీయతే, అతలాదీనిభువనానిభూలోకే, మహరాదీనిదివోమణ్డలేఽన్తర్భావ్యాన్తరిక్షమణ్డలేనసహత్రైలోక్యాత్మకోఽణ్డకో

శోఽత్రాభివర్ణితః, అవాన్తరభిదామాత్రేత్యపురాణాన్తరేషు చతుర్దశధోపవర్ణ్యత ఇత్యర్థః ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ ఏతదణ్డకోశవర్ణనశ్రవణపఠనాదిఫలమాహ ॥ యత్తదితి ॥ మహాపురుషస్య, భగవతో-నారాయణస్య-యత్-ధృష్టిమ్-స్థూలతమం-రూప-మాత్మమాయాగుణమయం ప్రకృతిగుణప్రచురం-అనువర్ణితం-త-దాదృతో-యః-తద్వర్ణనరూపమిమం ప్రబన్ధం-ఆదరణపూర్వకం-యః- పఠతి-యశ్చ - శృణోతి-శ్రావయతి వా, సోఽయమేవ, పరమాత్మనః-ఉపగేయం ఉపనిషద్గమ్యం-అణిష్ఠం సూక్ష్మం సర్వత్రవ్యాపనస్వభావం, దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టం దివ్యాత్మస్వరూపమపి, శ్రద్ధాభక్తిభ్యాం-విశుద్ధా, బుద్ధి, ర్యస్య, తథాభూతస్సన్, వేద, స్థూలరూపజ్ఞానం సూక్ష్మరూపజ్ఞానఫలకమితి స్థూలరూపజ్ఞానసంపాదకమేతత్ప్రబన్ధపఠనాదికం పరం పరయా సూక్ష్మరూపవిషయకజ్ఞానఫలకమిత్యర్థః ※ ॥ ౪౦ ॥ ※ స్థూలరూపజ్ఞానస్య సూక్ష్మరూపజ్ఞానసాధనత్వమేవాహ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ భగవత-స్స్థూలసూక్ష్మే-ఉభేఅపి, రూపే, యథావ-చ్ఛ్రుత్వా, గురుముఖాత్-ప్రథమం స్థూలరూపేనిర్జిత, మాత్మానం చిత్తం, శనైః, సూక్ష్మే-ధియా-ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపవిషయకజ్ఞానాత్మకధియా, ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపే, నయేదిత్యర్థః ॥ ఏవం సతి ప్రపఞ్చస్యాపి భగవద్రూపేణానుసంహితత్వాత్ క్వచిదపి వ్యాప్రియమాణం చిత్తం భగవత్యేవ విశేష్యభూతే వ్యవస్థితం భవతీతి-తస్య తత్సాధనత్వమితి భావః ※ ॥ ౪౧ ॥ ※ కిం తద్భగవతస్స్థూలం రూపం యత్ జ్ఞేయత్వేనోచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం తద్వదనుక్తముపసంహరతి ॥ భూద్వీపేతి ॥ భువ, స్తదవాన్తరభేదానాం

తే ॥ ౩౯ ॥ యత్తద్భగవతో నారాయణస్య సాక్షాన్మహాపురుషస్య స్థవిష్ఠం రూపమాత్మమాయాగుణమయమనువర్ణితమాదృతః పఠతి శృణోతి శ్రావయతి స ఏవాయం భగవతః పరమాత్మన ఉపగేయం హ్యణిష్ఠమపి శ్రద్ధాభక్తివిశుద్ధబుద్ధిర్వేద ॥ ౪౦ ॥ శ్రుత్వా యథా స్థూలసూక్ష్మరూపే భగవతో హ్యతిస్థూలే నిర్జితమాత్మానం శనైస్సూక్ష్మే ధియా నయేత్ ॥ ౪౧ ॥ శ్లో॥ భూద్వీపవర్షసరిదద్రినభస్సముద్రపాతాళదిఙ్నరకభాగణలోకసంస్థా గీతా మయా తవ నృపాద్భుతమీశ్వరస్య స్థూలం వపుస్సకలజీవనికాయధామ ॥ ౪౨ ॥ ※※※※※※※

※※※※※※※ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం, ※※※※※※※

※※※※※※※※※ పఞ్చమస్కన్ధే - షడ్వింశోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమో నమః ※※※※※※※※

ద్వీపవర్షాణాం, భూయిష్ఠానాం సరితాం నదనదీనాం, మద్రీణాం - తథా-నభసోఽన్తరిక్షస్య, సముద్రాణాం, పాతాళపర్యన్తానాం భూవివరాణాం-దిశాం, నరకాణాం, భాగణలోకస్య నక్షత్రగణలోకస్య, ద్యుమణ్డలస్య చ, భశబ్దస్య దీర్ఘ ఆర్షః, సంస్థాః విన్యాసవిశేషాః, హే నృప, మయా, తవ తుభ్యం, గీతాః కథితాః, ఏతదేవ భ్వాదిభగణలోకపర్యన్తం జగత్సకలజీవసమూహస్య, ధామ్న ఆశ్రయభూతస్య, భగవతః, అద్భుతం విచిత్రం, స్థూలం, వపుశ్శరీరమ్ ※ ॥ ౪౨ ॥ ※※※※※

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన

శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః. ※ పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః

సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

※※※※※ హరిః ఓం తత్సత్. ※※※※※

శ్రీ శుభమస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

ఏవం నానావిధనరకేషు తత్ప్రాప్తిహేతుషు పాపేషు చోపవర్ణితేషు తన్నిస్తరోపాయం పిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమనువదతి ॥ నివృత్తిమార్గ ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ భగవతా త్వయా - ఆదౌ ద్వితీయే - నివృత్తిమార్గః - యథావత్ - కథితః - నివృత్తిర్నివృత్తిధర్మః - మోక్షధర్మ ఇతి యావత్ - తస్య కామాదినివృత్తిపూర్వకత్వాత్తేన ప్రాప్యో మార్గః నివృత్తిమార్గః ముక్తః - ముక్తస్వరూపతదుపాయాదికం సర్వం ,, గృహాత్ప్రవ్రజితో ధీరః పుణ్యతీర్థజలాప్లుత ,, ఇత్యాదివాక్యోదితమిత్యర్థః ॥ కో ఽసౌ నివృత్తిమార్గ ఇత్యత్రాహ ॥ క్రమయోగేతి ॥ క్రమః స్వవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపకర్మయోగానుష్ఠానక్రమః - ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగో భగవద్భక్తియోగశ్చ తత్త్రిణయోగశబ్దేన వివక్షితౌ - క్రమయోగాభ్యాముపలబ్ధేన జ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతేన భక్తియోగేనోపలబ్ధేన ప్రాప్తేన - బ్రహ్మణా హేతునా - అసంసృతిర్ముక్తిరితి - యత్ - ఏష నివృత్తిమార్గ ఇత్యర్థః - బ్రహ్మణ ఇతి షష్ఠ్యన్తపాఠే తు - బ్రహ్మణః - క్రమయోగోపలబ్ధేన జ్ఞానకర్మయోగాభ్యాముపలబ్ధేన - భక్తియోగేనేతి శేషః - కేచిదత్ర - క్రమయోగో ఽర్చిరాదిప్రాప్తిః - తేన - ఉపలబ్ధో - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - తేన సహ - అసంసృతిర్మోక్షో భవతి ,, బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే । పరస్యాన్తే కృతాత్మానః ప్రవిశన్తి పరం పదం ,, మి

రాజోవాచ ॥ నివృత్తిమార్గః కథిత ఆదౌ భగవతా యథా । క్రమయోగోపలబ్ధేన బ్రహ్మణా యదసంసృతిః ॥ ౧ ॥
ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవ త్రైగుణ్యవిషయో మునే ! యో ఽసావలీనప్రకృతేర్గుణసర్గః పునః పునః ॥ ౨ ॥ అధర్మల
క్షణా నానా నరకాశ్చానువర్ణితాః । మన్వన్తర❋శ్చ వ్యాఖ్యాత ఆద్యస్స్వాయంభువో యతః ॥ ౩ ॥ ❋ ప్రియవ్రతో

తి వచనాదిత్యాచక్షతే ॥ తన్న ,, తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే ఽథ సంపత్స్యే ,, ఇతి శరీరపాతావధిమాత్రవిలమ్బశ్రవణవిరోధాపత్తేః ,, బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే ,, ఇతి వచనస్య ,, తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకాలే పరామృతాత్పరిముచ్యన్తి సర్వే ,, ఇతి శ్రుతేశ్చ - పుణ్యవిశేషవశాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తజీవవిషయత్వాత్ - పుణ్యవశాచ్చతుర్ముఖలోకం ప్రాప్య తత్ర నిర్వృత్తోపాసనాః బ్రహ్మణా సహ ముచ్యన్త ఇతి తదర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తథా - హే మునే - త్రైగుణ్యవిషయః - ప్రవృత్తిలక్షణశ్చ - మార్గః, కథితః - కాపిలే, త్రైగుణ్యవిషయః త్రైగుణ్యయుక్తపురుషాధికారః - ప్రవృత్త్యా సుఖదుఃఖాదిసాధనధర్మేణ లక్ష్యతే ప్రాప్యత ఇతి ప్రవృత్తిలక్షణః - లక్ష్యతే ఽనేనేతి లక్షణం - ప్రవృత్తిర్లక్షణం యస్యేతి వా - కో ఽసౌ ప్రవృత్తిలక్షణో మార్గస్తత్రాహ ॥ అలీనప్రకృతేరపి నష్టప్రకృతిసంబన్ధస్య - యో ఽసౌ పునః పునర్గుణసర్గః - సృజ్యతే ఽనేనేతి సర్గః - గుణాః గుణత్రయం - సర్గో, యస్య, స గుణసర్గః , పునః పునస్సుఖదుఃఖభోగార్థగుణకార్యరూపదేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః, దేహో హి కర్మఫలభూతసుఖదుఃఖాదిభోగాయ పుణ్యాపుణ్యాత్మకప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణా ప్రాప్యతే - కర్మ హి దేహసంబన్ధోపాదానద్వారా సుఖదుఃఖాదిసాధనం న సాక్షాత్ - అతో గుణసర్గః ప్రవృత్తిలక్షణో మార్గో భవతి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అధర్మాః, కారణతయా లక్షణం - యేషాం, తే - నానావిధాః, నరకాశ్చ - అనువర్ణితాః, తథా - స్వాయంభువః స్వాయంభువసంబన్ధీ, ఆద్యో, మన్వన్తరశ్చ వ్యాఖ్యాతః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కో ఽసౌ స్వాయంభువః - యత్సంబన్ధి మన్వన్తరో వ్యాఖ్యాతస్తత్రాహ ॥ యతః, ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ - యతః స్వాయంభువమనోః - ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ - వంశస్సంతతిః - అపత్యభూతావితి యావత్ - తథా - తచ్చరితాని ప్రియవ్రతోత్తానపాదయోశ్చరితాని చ - వ్యాఖ్యాతానీత్యర్థః - తథా - ద్వీపాదీన్ - భూమణ్డలస్య సంస్థానం - జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం - వివరాణాం అతలాదీనాం - సంస్థానం చ భాగాదిభిర్వ్యాఖ్యాతవానసీతి శేషః - భాగో ఽవాన్తరవిభాగః - లక్షణమసాధారణాకారః - మానం పరిమాణం - కిం బహునా - యథేదం భగవానసృజత్ యాదృగ్విధమిదం జగద్భగవానసృజత్తథైవ వ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః - ఏవముక్తానువాదః క్రమానాదరేణ కృతః - తత్రాయం క్రమ అర్థో వివక్షితః - ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మః ,, మన్వన్తరశ్చ వ్యాఖ్యాత ఆద్యస్స్వాయంభువో యతః ,, ఇతి చ తృతీయస్కన్ధార్థానువాదకం అధర్మలక్షణా ఇ

తిపూర్వార్థం-ప్రియవ్రతోత్తానపాదావిత్యాదిచచతుర్థస్కన్ధపఞ్చమస్కన్ధార్థానువాదకమితి ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తమనూద్యాథపూర్వస్కన్ధాన్తేఽనువర్ణితంనరకనిస్తరణోపాయంపృచ్ఛతి ॥అథునైవేతి॥ హేమహాభాగ-భాగోవివేకాత్మకోబుద్ధివిశేషః - వివేకేనహిహేయముపాదేయంచవిభజ్యతే -భజ్యతేవిభజ్యతేనేనేతిభాగః - కరణేఘఞ్-మహాన్భాగోయస్యసఃమహాభాగః,నానావిధా,ఉగ్రాస్తీవ్రా,యాతనా,యేషుతాన్,నరకాన్,నరః , అథునైవ ,ఆశు,యథైవనేయాత్యేనసాధనేననప్రాప్నుయాత్,తత్సాధనం,మేమహ్యం ,వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ ఏవమాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిస్తావదకృతనిష్కృతిభిరవశ్యం స్వదురితానుసారేణనరకాఃప్రాప్యన్త ఏవేతివదన్నవశ్యం దురితప్రతీకారేయతితవ్యమిత్యాహ॥నచేదితిద్వాభ్యాం॥మనఉక్తిపాణిభిఃమనోవాక్కాయైః,కృతస్యాంహసఃపాపస్య - అపచితింప్రాయశ్చిత్తాదిభిఃక్షయం-యదా-ఇహైవలోకే-యదినకుర్యాత్-తదా-సవై అకృతనిష్కృతిః-దేహీ - ప్రేత్యమృత్వా ధ్రువంనూనం-నరకాన్-ఉపైతిప్రాప్నోతి-నరకాన్విశినష్టి ॥ భవతఃతుభ్యం-మేమయా-యేనరకాః తిగ్మాస్తీవ్రా-యాతనా-యేషు-తాదృశాఃకీర్తితాఃకథితాః ॥ ౭ ॥ తస్మాదకృతనిష్కృతేర్నరకప్రాప్తేర్దుర్నివారత్వాత్పురైవమృత్యోర్మరణాత్పూర్వమేవ-మవిపద్యతావిపత్తిమగచ్ఛతా-పటుతరకరణేనేత్యర్థః-ఆత్మనాదేహేన - ఇహైవలోకే-పాపస్య-నిష్కృతౌ-వాశు-యతేత-కింకృత్వా-దోషస్యపాపస్య - గురులాఘవం భావప్రధానోనిర్దేశః - గౌరవలాఘవే-దృష్ట్వా-యథాయోగ్యం-ప్రాయశ్చిత్తే-యతేతేత్యర్థః ,తత్రదృష్టాన్తః -యథా-రుజాంరోగాణాం-నిదానజ్ఞో - భిషక్-రోగానుసారేణ-చికిత్సితంప్రతీకారం-కుర్యాత్ ॥ ౮ ॥ ఏవంప్రతిపదోక్తంప్రాయశ్చిత్తమేవోపాయఇత్యుక్తం - విషయపరవశస్యనరస్యపునఃపునః పాపాచరణశీలత్వాత్తైసామానన్త్యాత్ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానాసంభవాత్తత్సంభవేపిపునర్దురితసంభావనయాఽకృత

త్తానపాదావంశస్తచ్చరితానిచ । ద్వీపవర్షసముద్రాద్రినద్యుద్యానవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ ధరామణ్డలసంస్థానం భాగలక్షణమానతః।జ్యోతిషాంవివరాణాంచయథేదమసృజద్విభుః ॥ ౫ ॥ అథునైవమహాభాగయథైవనరకాన్నరః।నానోగ్రయాతనాన్నేయాత్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ నచేదిహైవాపచితింయథాఽంహసఃకృతస్యకుర్యాన్మనఉక్తిపాణిభిః। ధ్రువంసవైప్రేత్యనరకానుపైతియేకీర్తితామేభవతస్తిగ్మయాతనాః ॥ ౭ ॥తస్మాత్పురైవాశ్విహపాపనిష్కృతౌయతేతమృత్యోరవిపద్యతాఽఽత్మనా।దోషస్యదృష్ట్వాగురులాఘవంయథాభిషక్చికిత్సేతరుజాంనిదానవిత్ ॥ ౮ ॥ రాజోవాచ॥దృష్టశ్రుతాభ్యాంయత్పాపం జానన్నప్యాత్మనోఽహితమ్ । కరోతిభూయోవివశఃప్రాయశ్చిత్తమథోకథమ్ ॥ ౯ ॥ క్వచిన్నివర్తతేఽభద్రాత్క్వచిచ్చరతితత్పునః । ప్రాయశ్చిత్తమథోఽపార్థంమన్యేకుఞ్జరశౌచవత్ । ౧౦ ॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ కర్మణాకర్మనిర్హారోనహ్యాత్యన్తికఇష్యతే।అవిద్వదధికారిత్వాత్ప్రా

ప్రాయత్వాన్నైదంప్రశ్నస్యోత్తరమితివదన్నుపాయాన్తరంపృచ్ఛతిరాజా ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యామితిద్వాభ్యాం ॥ యద్యస్మాత్-దృష్టశ్రుతాభ్యాం ప్రత్యక్షేణశిష్టగర్హాదినా-శాస్త్రశ్రవణేనచా - త్మనఃస్వస్య - అహితంఅనిష్టసాధన-మితి-జానన్నపి-పునః-వివశఃవిషయపరవశః పాపం-కరోతి-అథోఅతః - ప్రాయశ్చిత్తం -కథంకథంస్వవస్థితం-తద్దురితశోధకంకథంభవేదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అభద్రాత్పాపాత్-క్వచి-న్నివర్తతే-విషయపరవశః-క్వచిదభద్రంపునశ్చరతికరోతి-అథోఅతః కృతమపిప్రాయశ్చిత్తం - మపార్థంవ్యర్థం-కుఞ్జరశౌచవత్-యథాకుఞ్జరోగజః-స్నాతః-పునః-స్వశిరసి-ధూళిం-ప్రక్షిపతీతి-తస్య-శౌచంస్నానం-వ్యర్థం - తద్వత్-కృతమపి-ప్రాయశ్చిత్తం -వ్యర్థంమన్యే-అత-ఉపాయాన్తరమేవకథయితవ్యమితిభావః ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్తేనిరవశేషతయాదురితనివర్తకంవివక్షుస్తావత్ప్రాయశ్చిత్తమపికతిపయదురితనివర్తకత్వేనాధికారిభేదేనవ్యవస్థితమన్యథాప్రాయశ్చిత్తవిధాయకమన్వాదిస్మృతీనాంవైయర్థ్యంస్యాదిత్యాహభగవాన్శ్రీశుకః॥కర్మణేతి ॥ కర్మణాప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాఖ్యేనకర్మణా-కర్మణఃపాపకర్మణో-నిర్హారఃఅపనోదః । ఆత్యన్తికఃపునఃపాపసంబన్ధరహితో-నేష్యతే-యథోద్దేశమేవదురితనివర్తకంప్రాయశ్చిత్తం - నతుజ్ఞానవదుత్తరాఘస్యాశ్లేషకరంనవాపూర్వాఘస్యాపి సాకల్యేనవినాశకమితిభావః - తర్హిప్రాయశ్చిత్తవిధివైయర్థ్య - మతఆహ॥అవిద్వదధికారిత్వాత్అవిదుషఃఅపరమాత్మోపాసకస్య-అహంకారమమకారరాగద్వేషాదిమతః - ప్రాయశ్చిత్తేఅధికారిత్వాత్-విదుషఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశకరస్యవేదనస్యైవసత్త్వాన్న తత్పాపనివృత్తయేప్రాయశ్చిత్తాపేక్షేతియద్యపితద్విధివైయర్థ్యం-తథాప్యవిదుషస్తాత్కాలికరోగోపశామకౌషధాదివత్కతిపయదురితనిరశనాయప్రాయశ్చిత్తమపేక్షితమితినతద్విధివైయర్థ్యమితిభావః॥ఏతదేవోచ్యతేప్రాయశ్చిత్తవిమర్శనమితి॥విమృశ్యతఇతివిమర్శనం,,కృత్యల్యుటోబహుళం,,మితిబహుళవచనాత్కర్మణిల్యుట్,పాపవిశేషనివర్తకత్వేనప్రాయశ్చిత్తవిశేషోవిమృశ్యతే-నకార్త్స్న్యేనేత్యర్థః-యా

ద్వా-విమృశ్య తే వివిచ్య తే ప్రతికర్తృత్వేన నివర్త్యతేఽనేన పాపమితి కరణే ల్యుట్ * ॥౧౧॥ *ఏవం ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తా
న్యధికారిభేదేన కతిపయదురితనిరసనక్షమాణి-వేదనం తు నిశ్శేషతో దురితనివర్తనద్వారా నరకపరిహారకమిత్యుక్తం, తర్హి
తాదృశం వేదనం కైరుపాయైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాం తన్నిష్పత్తిప్రతిబన్ధకనిరసనోపాయైస్తైరుపాయైస్తన్నిష్పద్యత
ఏవేతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ నాశ్నత ఇతి॥ పథ్యమేవా-న్న-మశ్నతః, పురుషాన్-వ్యాధయో రోగా-నాభిభవన్తి న బాధన్తే హి,
హే రాజన్, ఏవం తథా-నియమకృత్పథ్యమాణ తథావిధనియమకారీ-పుమాన్, శనైః-క్షేమాయ దుఃఖాసంభిన్ననిర
తిశయసుఖాయ, కల్పతే క్షమతే ముక్తో భవతీత్యర్థః ॥౧౨॥ *శనైరిత్యనేనేయం ప్రణాడ్యతాభిప్రేతా-తావత్తప
ఆదిభిర్నియమైర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివృత్తిః-తతో వేదనస్య నిష్పత్తిః, తతో బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపూర్వోత్తర
రాఘవినాశాశ్లేషౌ-తతో బ్రహ్మప్రాప్తిః, తతః క్షేమ ఇతి ॥ నియమాన్దర్శయం స్తేషాం వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురిత
నివర్తకత్వమాహ ॥ తపసేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తపసా అనశనాదినా, "తపసాఽనాశకేన" ఇతి శ్రుతేః-అనాశకేనేత్యత్రాశన
నిషేధః, నతు సుతరామశననిషేధః-తథా సతి దేహధారణాసంభవేనోపాసనాఽనిష్పాదాత్-తథాచోక్తం భగవతా, "
యుక్తాహారవిహారస్య" ఇతి-బ్రహ్మచర్యేణ బుద్ధిపూర్వకతరకాలికస్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన-శమేనాన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణ-దమేన
బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ-త్యాగేన సత్పాత్రదానేన-సత్యశౌచాభ్యాం-సత్యం భూతహితకారిత్వ-యథాదృష్టావదనం చ-
శౌచం సదాచారః-యమైః కామానభిష్వఙ్గైః-నియమైః-వర్ణాశ్రమధర్మైః-పఞ్చమహాయజ్ఞైః-ఏభిర్ధీరాః శీతోష్ణసుఖదుః
ఖాదిద్వంద్వసహనశీలాః, ధర్మజ్ఞాః నిరతిశయసుఖసాధనోపాసనాత్మకధర్మప్రతిపాదకశాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః, శ్రద్ధయా
స్వాకీచిన్షితవిషయకత్వరయా, యుక్తాస్సన్తః, దేహవాగ్బుద్ధిజం కరణత్రయజం, మహదప్య-ఘం వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకం
అనలో వహ్ని-ర్వేణుగుల్మమివ-క్షిపన్తి అపనుదన్తి ॥౧౩॥౧౪॥ *ఏవం తప ఆదిభిర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకేఽఘే నిరస్తే
తత ఉత్పన్నయా వేదనయా బ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకమఘం నిరస్యన్తీత్యాహ ॥ కేచిదితి, "మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి

యశ్చిత్తవిమర్శనమ్॥౧౧॥ నాశ్నతః పథ్యమేవాన్నం వ్యాధయోఽభిభవన్తి హి। ఏవం నియమకృద్రాజన్ శనైః
క్షేమాయ కల్పతే ॥౧౨॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శమేన చ దమేన చ। త్యాగేన సత్యశౌచాభ్యాం యమేన నియమేన
చ ॥౧౩॥ దేహవాగ్బుద్ధిజం ధీరా ధర్మజ్ఞాశ్శ్రద్ధయాన్వితాః। క్షిపన్త్యఘం మహదపి వేణుగుల్మమివానలః ॥౧౪॥
కేచిత్కేవలయా భక్త్యా వాసుదేవపరాయణాః। అఘం ధున్వన్తి కార్త్స్న్యేన నీహారమివ భాస్కరః ॥౧౫॥ న
తథా హ్యఘవాన్రాజన్ పూయేత తప ఆదిభిః। యథా కృష్ణార్పితప్రాణస్తత్పూరుషనిషేవయా ॥౧౬॥ సధ్రీచీ
నో హ్యయం లోకే పన్థాః క్షేమోఽకుతోభయః। సుశీలాస్సాధవో యత్ర నారాయణపరాయణాః ॥౧౭॥ ప్రా

సిద్ధయే" ఇత్యుక్తరీత్యా ఉక్తవిధాధికారిణాం దుర్లభత్వాభిప్రాయేణ కేచిదిత్యుక్తం, యే కేచి-ద్వాసుదేవః-పరమయనం
ప్రాప్యం ప్రాప్తిసాధనమాధారశ్చ యేషాం-తాదృశాస్సన్తః, తప ఆదిభి-రుత్పన్నయా-కేవలయా భక్త్యా ఉపాసనాత్మక
వేదనయా-కార్త్స్న్యేనా, ఘం వాసుదేవప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం-భాస్కరస్సూర్యో-నీహారం తుహినమివ-ధున్వ
న్తి నిరస్యన్తి, కేవలయేత్యనేన భక్తేరుత్పత్తావేవ తప ఆద్యపేక్షా-తప ఆదిభిరుత్పన్నా భక్తిః-కేవలైవ పాపం క్షప
యతీత్యభిప్రేతమ్ ॥౧౫॥ *కార్త్స్న్యేన ధున్వన్తీత్యేతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ నేతి ॥ హే రాజన్-అఘవాన్పాపీ-తప ఆ
దిభిః-కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిః ప్రాయశ్చిత్తై-స్తథా-న పూయేత న శుద్ధ్యేత్-కథం-యథా, కృష్ణే భగవత్యర్పితః, సమ
ర్పితః-ప్రాణః జీవాత్మా-యేన, తాదృశః, "ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత" ఇతి, శ్రుత్యుక్తరీత్యా భగవచ్చరణారవిన్దయోస్సం
న్యస్తాత్మస్వరూపస్సన్నిత్యర్థః, తత్పూరుషాణాం భాగవతానాం, నిషేవయా-యథా పూయేత-తథా ॥ కృష్ణార్పితప్రా
ణః కార్త్స్న్యేనాఘం ధున్వన్ పూయేత, అఘవాన్ తప ఆదిభిస్తు న కార్త్స్న్యేన పూయేతేత్యర్థః ॥౧౬॥ *ఉక్తం
నిశ్శేషదురితక్షపణమర్థభగవద్భక్తియోగం ప్రశంసతి ॥ సధ్రీచీన ఇతి ॥ లోకే శ్రేయస్సాధనత్వేన విచార్యమాణేషూపాయేషు మధ్యే
యో-అయం భగవద్భక్తిరూపః-పన్థాః ఉపాయ-స్సధ్రీచీనః సమీచీనః కృతః-హి యతః-అకుతోభయః కుతశ్చిదపి భయరహితః,
క్షేమః ఆనన్దః, మోక్షాత్మకో-భవతి-అత ఏవ-శోభనాచారాః-సాధవో నారాయణపరాయణాస్సన్తో, యత్ర భగవద్భక్త్యాత్మ
కే-పథి-వర్తన్త ఇతి శేషః-అత్ర, "వాసుదేవపరాయణాః-నారాయణపరాయణాః" ఇత్యనయోర్మధ్యపఠితేన, "కృష్ణార్పి
తప్రాణ" ఇత్యనేనాత్మభరసమర్పణపూర్వకం భగవత్యేవోపాయోపేయభావానుసంధానమేవ వాసుదేవనారాయణప
రాయణత్వమితి సూచ్యతే, ఏవం చ న్యాసయోగోఽపి నిరతిశయక్షేమంకర ఇతి సూచితం, స చ స్వతో వా భక్త్యఙ్గతయా వేత్యా
స్యతే ॥౧౭॥ *ఏవం నానావిధానన్తదుస్సహనరకప్రాప్తినిమిత్తదురితనిస్తరణోపాయో భగవద్భక్తియోగ ఏవేత్యభిధా
య-అథ ప్రాయశ్చిత్తాన్యపి భగవత్పరాఙ్ముఖం న నిష్పునన్తీత్యాహ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యపీతి ॥ చీర్ణాన్యనుష్ఠితాని-ప్రాయశ్చిత్తాని
నారాయణపరాఙ్ముఖం-కదాచిదపి నారాయణమస్మరన్తం న నిష్పునన్తి న పవిత్రయన్తి-యథా-సురయా పూర్ణం, భాణ్డం ఆప

గాః గఙ్గాద్యాః తద్వత్ - నారాయణస్మరణగర్భాణ్యేవ ప్రాయశ్చిత్తాని చీర్ణాని పునన్తి న కేవలానీతి భావః ॥౧౮॥ ఏవం "మధునైవ మహాభాగ యద్దైవ నరకాన్నర" ఇతి ప్రశ్నస్య పరిహార ఉక్తో భవతీత్యాహ ॥ సకృదితి ॥ యైర్నరైః - ఇహ లోకే - తస్య భగవతో - గుణేషు - రాగి ఆసక్తం - మనః, కృష్ణపదారవిన్దయోః, సకృన్నివేశితం - తేన రాః, యమం - పాశధారిణో యమభటాంశ్చ - స్వప్నేఽపి, న పశ్యన్తి - కుతః - హి యస్మాత్ - తే - చీర్ణనిష్కృతాః - నిష్కృతిర్నిష్కృతం భావే క్తః - చీర్ణం కృతం - నిష్కృతం - సకృత్కృష్ణపదారవిన్దయోర్మనోనివేశనరూపం, యై - స్తాదృశాః - సకృన్నివేశితమిత్యనేనాయమర్థోఽభిప్రేతః - నిష్పన్నభగవద్భక్తియోగానాం నిరయప్రాప్తినిమిత్తసమస్తవృజినవిధూననేన నిత్యనిరతిశయానన్దరూపభగవత్ప్రాప్తిరితి కిము వక్తవ్యం, యతః - తద్గుణశ్రవణనామస్మరణాద్యన్యతమేనాపి మనసస్తచ్చరణనివేశరూపా భక్తియోగారమ్భ ఏవ సుతరాం యమవశ్యతాపరిహారక ఇతి ॥ తథా చోక్తం భగవతా "నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే । స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి" ఇత్యాది చ ॥ ౧౯ ॥ అథ భక్తియోగారమ్భస్యాపి కైముత్యన్యాయేన దురితనివర్తకతాం శనైర్ముక్త్యుపాయతాం చ వక్తుమన్యాపదేశేనాపి స్మృతస్య భగవన్నామ్నో భక్తియోగారమ్భవిరోధిదురితనివర్తకత్వే దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తోష్యన్ ప్రతిజానీతే ॥ అత్రైవేతి ॥ ఆస్తాం తావన్నిష్పన్నభక్తియోగస్యారబ్ధభక్తియోగస్య వా, న, యమవశ్యతేతి - అన్యాపదేశేనాపి నామోచ్చారణస్యాయమవశ్యతాపరిహారకత్వం భక్తియోగారమ్భకారణత్వం చేత్యత్రైవ - పురాతన - మితిహాస - ముదాహరన్తి దృష్టాన్తత్వేన కథయన్తి ॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ దూతానామితి ॥ విష్ణుయమయో - ర్యే, దూతాః, తేషాం సంవాదరూపమితిహాసం - మే - కథయతో - మ

యశ్చిత్తాని చీర్ణాని నారాయణపరాఙ్ముఖైః । న నిష్పునన్తి రాజేన్ద్ర సురాభాణ్డమివాపగాః ॥ ౧౮ ॥ సకృన్మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్నివేశితం తద్గుణరాగి యైరిహ । న తే యమం పాశభృతశ్చ తద్భటాన్ స్వప్నేఽపి పశ్యన్తి హి చీర్ణనిష్కృతాః ॥ ౧౯ ॥ అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । దూతానాం విష్ణుయమయో

॥ అజామిళోపాఖ్యానమ్ ॥

స్సంవాదం తు నిబోధ మే ॥ ౨౦ ॥ కన్యాకుబ్జే ద్విజః కశ్చిద్దాసీపతిరజామిళః । నామ్నా నష్టసదాచారో దాస్యాః సంసర్గదూషితః ॥ ౨౧ ॥ బన్ద్యక్షైః కైతవైశ్చౌర్యైర్గర్హితాం వృత్తిమాశ్రితః । బిభ్రత్కుటుమ్బమశుచిర్యాతయామాస దేహినః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం నివసతస్తస్య లాలయానస్య తత్సుతాన్ । కాలోఽభ్యయాన్మహారాజ అష్టాశీత్యాయుషః సమాః ॥ ౨౩ ॥ తస్య ప్రవయసః పుత్రా దశ తేషాం తు యోఽవమః । బాలో నారాయణో నామ్నా పిత్రోశ్చ దయితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ స బద్ధహృదయస్తస్మిన్నర్భకే కలభాషిణి । నిరీక్షమాణస్తల్లీలాం ముముదే జరఠో భృశమ్ ॥ ౨౫ ॥ భుఞ్జానః ప్రపిబన్ ఖాదన్ బాలకం స్నేహయన్త్రితః । భోజయన్ పాయయన్మూ

త్తో - నిబోధ శృణు ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిజ్ఞాతమితిహాసమాహ ॥ కన్యాకుబ్జ ఇత్యాదినా ॥ కన్యాకుబ్జాఖ్యే, జనపదే, కశ్చిన్నామ్నా, అజామిళ ఇతి - ప్రసిద్ధో - ద్విజః - దాస్యాః శూద్రాయాః, పతి - రాసీదితి శేషః - స చ - నష్ట - స్సమాచారః స్వవర్ణాశ్రమధర్మో - యస్య తాదృశః - తత్ర హేతుః - దాస్యాః - సంసర్గేణ - దూషితః పతితః ॥ ౨౧ ॥ గర్హితామార్యైర్గర్హితాం - వృత్తి - మాశ్రితో, బన్ద్యక్షైః భాషాబన్ధనపూర్వకాణి ద్యూతాని బన్ద్యక్షాః - తైః - కైతవైః - శ్చౌర్యైః - శ్చౌర్యైశ్చ, కుటుమ్బం - బిభ్రత్ - నిత్యమశుచిః, యదా బన్ద్యక్షాదిభిః - కుటుమ్బస్యానిర్వాహః - తదా - దేహినః ప్రాణినో, యాతయామాస పశుపక్షిమృగాదీన్ హింసితవానిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం నివసతో జీవత - స్తస్యాః దాస్యాః - సుతాన్ స్వోత్పాదితాన్ - లాలయానస్య లాలనం - కుర్వతః, హే మహారాజన్ - సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా"ద్రాజాహ" ఇతి టజభావః - కాలః - అభ్యయాత్ అతిక్రాన్తః - కియాన్ కాలోఽతిక్రాన్త ఇత్యత్రాహ ॥ అష్టాశీతిపరిమితాః - ఆయుషస్సంబన్ధిన్యః - స్సమాస్సంవత్సరాః ॥ ౨౩ ॥ తస్య, ప్రవయసః వార్ధకయుక్తస్య - దశ - పుత్రాః - స్థితాః, తేషాం మధ్యే - యోఽవమః కనీయాన్ - బాల ఏవ స్థిత - స్స చ, నామ్నా - నారాయణ ఇతి ప్రసిద్ధః - ప్రవయసః పుత్రోత్పత్తికథనమపి పాపాతిశయజ్ఞాపనార్థం "తస్యాం చైవ ప్రసూతస్య నిష్కృతిర్న విధీయతే" ఇతి స్మరణాత్, స నారాయణాఖ్యః, పిత్రోః మాతాపిత్రోః, భృశం నితరాం, దయితః ప్రియః ॥ ౨౪ ॥ స ద్విజః, తస్మిన్, అర్భకే నారాయణనామ్ని, కలభాషిణి అవ్యక్తమధురభాషిణి, బద్ధహృదయః ఆసక్తచిత్తః, తస్యార్భకస్య లీలాం చేష్టాం, నిరీక్షమాణః, జరఠః జీర్ణః, భృశం ముముదే హృష్టవాన్ ॥ ౨౫ ॥ స్వయం భుఞ్జానో - బాలకమపి - తత్స్నేహపరవశో, భోజయన్ - స్వయం పిబన్, తమపి - పాయయన్, మూఢోఽజ్ఞ - స్స - న్నాగతం ప్రాప్తం - మృత్యుం - వేనద ॥ ౨౬ ॥ ఏవం - వర్తమానస్స ద్విజః, మృత్యుకాలే, ఉపస్థితే సత్యజ్ఞో - నారాయణాఖ్యే, పుత్ర ఏవ, మతిం చకార మతిమాసక్తామకరో

దిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సోఽజామిళః-త్రీన్ పురుషాన్-దృష్ట్వా-ఆకులేన్ద్రియః వ్యాకులచిత్తః-దూరే క్రీడాసక్తం-నారాయణాహ్వయం, పుత్రం -ప్లావితేన ప్లుతత్వం నీతేన - ప్లుతీకృతేనేతి యావత్ - స్వరేణో-చ్చైః - రాజుహావ నారాయణేత్యాహూతవాన్ - కథంభూతాన్ పురుషాన్ - పాశాహస్తేషు యేషాం - భృశదారుణాన్ అత్యుగ్రరూపాన్ - వక్రాణి కుటిలాని-తుణ్డాని ముఖాని, యేషాం-ఊర్ధ్వముఖాని రోమాణి యేషాం-తాన్ - ఆత్మానం, యమాలయం ప్రతి-నేతు-మాగతాన్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ✽ మ్రియమాణస్య మర్తుముద్యతస్య-ముఖేన-యద్ధరేః కీర్తనం-నామ, హరిః కీర్త్యతే యేనేతి తద్ధరికీర్తనమితి నామవిశేషణం-తన్నిశమ్య శ్రుత్వా - హే మహారాజ, భర్తుః భగవతః-పార్షదాః-సహసా త్వరయా-అభ్యపతన్ ఆజగ్ముః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తేఽభిపతితా విష్ణుదూతాః- ఓజసా బలాత్కారేణ-దాసీపతి-మజామిళం-అన్తర్హృదయా-ద్వికర్షతః-యమప్రేష్యాన్-వారయామాసుః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏవం నిషేధితాస్తే వైవస్వతస్య యమస్య పురస్సరా భృత్యా ఊచుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ క ఇతి ॥ ధర్మరాజస్య యమస్య, శాసనం ఆజ్ఞాం-ప్రతిషేద్ధారో-యూయం, కే, కస్య వా సంబన్ధినః, కస్మాల్లోకాదాగతాః, అస్య, కస్మాద్గుణలేశాద్ధేతోః, ధర్మరాజస్య-శాసనం, నిషేధథ-యూయం-కిం-దేవాః, ఉత-ఉపదేవాః గన్ధర్వాః, అథవా-సిద్ధశ్రేష్ఠాః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఇత్థం పృష్ట్వా పునస్తాన్ వర్ణయన్తో యమశాసనప్రతిషేధప్రయోజనం పృచ్ఛన్తి ॥ సర్వ ఇతి త్రిభిః ॥ సర్వే, యూయం-పద్మపలాశ ఇవ అక్షిణీ యేషాం-పీతం, కౌశేయం క్రిమికోశోత్థం, వాసో వస్త్రం-యేషాం-

---

ర్థోన వేదాగతమన్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥ స ఏవం వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే। మతిం చకార తనయే బాలే నారాయణాహ్వయే ॥ ౨౭ ॥ స పాశహస్తాంస్త్రీన్ దృష్ట్వా పురుషానతిదారుణాన్। వక్రతుణ్డానూర్ధ్వరోమ్ణ ఆత్మానం నేతుమాగతాన్ ॥ ౨౮ ॥ దూరే క్రీడనకాసక్తం పుత్రం నారాయణాహ్వయమ్। ప్లావితేన స్వరేణోచ్చైరాజుహావాకులేన్ద్రియః ॥ ౨౯ ॥ నిశమ్య మ్రియమాణస్య ముఖతో హరికీర్తనమ్। భర్తుర్నామ మహారాజ పార్షదాస్సహసాఽపతన్ ॥ ౩౦ ॥ వికర్షతోఽన్తర్హృదయాద్దాసీపతిమజామిళమ్। యమదూతాన్ విష్ణుదూతా వారయామాసురోజసా ॥ ౩౧ ॥ ఊచుర్నిషేధితాస్తాంస్తే వైవస్వతపురస్సరాః। కే యూయం ప్రతిషేద్ధారో ధర్మరాజస్య శాసనమ్ ॥ ౩౨ ॥ కస్య వా కుత ఆయాతాః కస్మాదస్య నిషేధథ। కిం దేవా ఉపదేవా వా యూయం కిం సిద్ధసత్తమాః ॥ ౩౩ ॥ సర్వే పద్మపలాశాక్షాః పీతకౌశేయవాససః। కిరీటినః కుణ్డలినో లసత్పుష్కరమాలినః ॥ ౩౪ ॥ సర్వే చ నూత్నవయసస్సర్వే చారుచతుర్భుజాః। ధనుర్నిషఙ్గాసిగదాశఙ్ఖచక్రామ్బుజశ్రియః ॥ దిశో వితిమిరాలోకాః కుర్వన్తస్స్వేన రోచిషా। కిమర్థం ధర్మరాజస్య కింకరాన్నో నిషేధథ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా యమదూతైస్తే వాసుదేవోక్తకారిణః। తాన్ ప్రత్యూచుః ప్రహస్యేదం మేఘనిర్హ్రాదయా గిరా ॥ ౩౭ ॥ విష్ణుదూతా ఊచుః ॥ యూయం వై ధర్మరాజస్య యది నిర్దేశకారిణః। బ్రూత ధర్మస్య నస్తత్త్వం య

✽ శ్రీవిష్ణుదూతయమదూతయోస్సంవాదఘట్టః ✽

చ్చాధర్మస్య లక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ కథం స్విద్ధ్రియతే దణ్డః కిం చాస్య స్థానమీప్సితమ్। దణ్డ్యాః కిం కారిణస్సర్వే ఆహో

కిరీటాన్యేషాం సన్తీతి తథా - కుణ్డలే యేషాం స్త ఇతి తథా, లసన్త్యః పుష్కరమాలాః కమలమాలా యేషాం సన్తీతి తథా సర్వే-యూయం - నూత్నం నవం - వయః-యేషాం తే- చారవస్సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యేషాం-ధనురాదీనాం-శ్రీశ్శోభా యేషాం-ధనురాదిధరా ఇత్యర్థః, తత్ర నిషఙ్గ ఇషుధిః-అసిః ఖడ్గః, అమ్బుజం కమలం, స్వేన, రోచిషా, దిశో, వితిమిరాలోకాః, విగతం-తిమిరం తమః, యస్మాత్స వితిమిరః, స, ఆలోకః ప్రకాశో, యాసాం, తాదృశీః కుర్వన్త ఇత్యర్థః, ధర్మరాజస్య కింకరాన్, నోఽస్మాన్, కిమర్థం నిషేధథ కస్మై ప్రయోజనాయ నిషేధథేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఏవముక్తా విష్ణుపార్షదా ఆహురిత్యాహ మునిః ॥ ఇత్యుక్తా ఇతి ॥ ఇతీత్థం, యమదూతైః, ఉక్తాః, తే - వాసుదేవోక్తకారిణః వాసుదేవాజ్ఞాకారిణః పార్షదాః, ప్రహస్య, తాన్ యమదూతాన్ ప్రతి, ఇదం వక్ష్యమాణం-గర్జితవద్గమ్భీరయా, గిరా వాణ్యా, ఊచుః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ యూయమితి ॥ ధర్మరాజస్యేతి హేతుగర్భం, ధర్మ ఏవ యమరూపేణావస్థిత ఇత్యర్థః, తస్య, యది, యూయం, నిర్దేశకారిణః శాసనకారిణః, తర్హి, యూయమపి, ధర్మాధర్మస్వరూపజ్ఞా భవేయుః, అతో, ధర్మస్య, తత్త్వం యాథాత్మ్యం, య-దధర్మస్య - లక్షణం స్వరూపం, తచ్చ, నోఽస్మభ్యం-బ్రూత, యద్వా-ధర్మస్యా-ధర్మస్య చ-తత్త్వం లక్షణం ప్రమాణం చేత్యన్వయః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తత్ర దణ్డనస్య ప్రకారవిషయాదికం పృచ్ఛన్తి ॥ కథం స్విదితి ॥ దణ్డః-కథం స్విత్ ధ్రియతే కేన ప్రకారేణ క్రియతే అస్య దణ్డస్య-స్థానం విషయః, కిం స్థానమేవ వికల్పయన్తి ॥ దణ్డ్యా ఇతి ॥ కారిణః కర్మిణః, సర్వే నరాః-దణ్డ్యాః-

ఆహోస్విత్కారిణాం నృణాం మధ్యే కతిచిదేవ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఏవముక్తా యమదూతా ఆహుః ॥ వేదప్రణిహిత ఇతి ॥ వేదే
న ప్రణిహితః కర్తవ్యత్వేన బోధితో, ధర్మః, అధర్మస్తు, తద్విపర్యయః అకర్తవ్యత్వేన బోధితః, అనేన, వేద ఏవాయం ధర్మో
ఽయమధర్మ ఇత్యత్ర ప్రమాణమితి లక్షణముక్తం, వేదప్రణిహితతద్విపర్యయావేవ ధర్మాధర్మయోః స్వరూపమితి చోక్తం-
నను - వేదస్యాపి పౌరుషేయత్వాత్పురుషస్య చ భ్రమవిప్రలమ్భాదిదోషసమ్భవాత్కథం వేదస్య ధర్మప్రమాపకత్వమిత్య
త ఆహ ॥ వేదో నారాయణ ఇతి ॥ సాక్షాన్నారాయణాదేవ వేదః ప్రసూతః న పౌరుషేయత్వాశఙ్కేతి భావః, కారణవాచి
నో నారాయణశబ్దస్య కార్యకారణయోరభేదాత్కార్యభూతే వేదే వృత్తిః - నారాయణాద్వేదస్యావిర్భావోఽలభ్యతే „ త
స్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద „ ఇతి „ ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే । ఛన్దాంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్ యజు
స్తస్మాదజాయత „, తిచ - కార్యత్వప్రయుక్తానిత్యత్వశఙ్కాం వారయతి ॥ స్వయమ్భూరితి ॥ స్వయమిత్యాత్మనేత్యర్థేఽవ్య
యం, స్వయమాత్మనైవావికృతరూపేణైవావిప్లుతపూర్వానుపూర్వ్యైవ ప్రాదుర్భవతీతి స్వయమ్భూః, ఇతి, శుశ్రు
మ యమాదిభ్య ఇతి శేషః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ కోఽసౌ నారాయణః - యతః ప్రాదుర్భూతో వేదస్తత్రాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన స్వధా
మ్ని స్వస్వరూపే, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అమీ, భావాః వేదదేవతామనుష్యాదయః - పదార్థాః, రజఆదిగుణత్రయప్రచురాః -
గుణనామక్రియారూపైః, యథాయథం యథాకర్మ, విభావ్యన్తే వ్యజ్యన్తే, స నారాయణ ఇత్యర్థః, తత్ర, గుణాః శాన్తిక్ష
మాశౌర్యాదయః - నామాని వేదో దేవో మనుష్యః బ్రాహ్మణ ఇత్యాది - క్రియా అర్థప్రత్యాయనాదయః - రూపాణి శబ్దాత్మక
త్వార్థాత్మకత్వాదీని ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ భవతు ధర్మే వేదః ప్రమాణం - వేదప్రణిహితో ధర్మః వేదశ్చ నారాయణాదుద్భూతో నా
రాయణస్త్వీదృశ - స్తథాపి ప్రతిక్షణం సంసారిభిరనుష్ఠితౌ ధర్మాధర్మావనన్తౌ కథం జ్ఞాయేతే ఇత్యత్రాహ ॥ సూర్య ఇతి ॥ ఖ
మాకాశః - అహశ్చ రాత్రిశ్చ అహనీ - ద్వివచననిర్దేశసామర్థ్యాద్రాత్రిర్వివక్షితా - కముదకం - కుః పృథ్వీ, స్వయం సాక్షా

స్విత్కారిణాం నృణామ్ ॥ ౩౯ ॥ యమదూతా ఊచుః ॥ వేదప్రణిహితో ధర్మో హ్యధర్మస్తద్విపర్యయః । వేదో నా
రాయణస్సాక్షాత్స్వయమ్భూరితి శుశ్రుమ ॥ ౪౦ ॥ యేన స్వధామ్న్యమీ భావా రజస్సత్త్వతమోమయాః । గుణ
నామక్రియారూపైర్విభావ్యన్తే యథాతథమ్ ॥ ౪౧ ॥ సూర్యోఽగ్నిః ఖం మరుద్గావస్సోమస్సన్ధ్యాఽహనీ ది
శః । కం కుః కాలస్స్వయం ధర్మ ఇతి హ్యేతే దైహ్యస్య సాక్షిణః ॥ ౪౨ ॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాతః స్థానం దణ్డస్య యుజ్యతే । సర్వే
కర్మానురోధేన దణ్డమర్హన్తి కారిణః ॥ ౪౩ ॥ సమ్భవన్తి హి భద్రాణి విపరీతాని చానఘ । కారిణాం గుణసఙ్గోఽస్తి
దేహవాన్న హ్యకర్మకృత్ ॥ ౪౪ ॥ యేన యావాన్యథాఽధర్మో ధర్మో వా సమీహితః । స ఏవ తత్ఫలం భుఙ్క్తే తథా

ద్ధర్మశ్చ - ఖాదయస్తదధిదేవతాః, సూర్యాగ్నిసోమాశ్చ - తే చతుర్దశ - దైహ్యస్య, దేహస్య కర్మ దైహ్యం - బ్రాహ్మ
ణాదిత్వాత్కర్మణి ష్యఞ్ - బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మకేన దేహేన క్రియమాణస్య, కర్మణః, సాక్షిణః సాక్షాద్ద్ర
ష్టారః, సూర్యాదిముఖేన దైహ్యో ధర్మో జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ఏతైరేవాధర్మో విజ్ఞాస్యత ఇత్యాహుః ॥ ఏతై
రధర్మో విజ్ఞాత ఇతి ॥ ఏతైః, జ్ఞాపితోఽధార్మికో దణ్డస్య విషయ ఇత్యాహుః, స్థానం దణ్డస్య యుజ్యత ఇతి దణ్డ్యాః - కిం
కారిణస్సర్వే ఇత్యస్యోత్తరమాహుః ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వే, కారిణః కర్మిణ ఏవ, అతస్తే సర్వే, కర్మానురోధేన - దణ్డం ప్రత్య
ర్హన్తి - ధర్మమనుతిష్ఠతామపి విషయపరవశత్వాదధర్మోఽవర్జనీయః అధర్మఫలానుభవదశాయాం చ తే దణ్డమర్హన్తీత్యభిప్రా
యేణ సర్వే కర్మానురోధేన దణ్డమర్హన్తీత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఏతదేవ ప్రతిపాదయన్తి ॥ సమ్భవన్తి హీతి ॥ హే అన
ఘాః, భద్రాణి పుణ్యాని విపరీతాన్యపుణ్యాని చ - సమ్భవన్తి - భద్రాణి కుర్వతామభద్రాణ్యప్యవర్జనీయతయాఽఽ
పతన్తీత్యర్థః - కుతః - యత - స్తేషాం కారిణాం, గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు ॥ సఙ్గ ఆసక్తి, రస్తి, విషయపరవశత్వాత్తే
షామభద్రాణ్యపి సమ్భవన్తీత్యభిప్రాయః - ధర్మాధర్మపరిహారేణ తూష్ణీం వర్తమానా, న దణ్డమర్హేయు - స్తత్రాహుః „ దే
హవాన్న హ్యకర్మకృత్ „, న హి దేహవానకర్మకృదస్తీత్యర్థః - స్వరూపతః కర్మపరిహారేణావస్థాతుం న కోఽపి దేహీ ప్రభురి
తి సర్వేఽపి దేహినః కారిత్వాత్పర్యాయేణ దణ్డమర్హన్తీతి భావః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ కథం స్విద్ధ్రియతే దణ్డ ఇత్యస్యోత్తరమాహుః ॥
యేనేతి ॥ యేన గుణత్రయసంసృష్టేన జీవేన కర్త్రా - స్వస్వగుణోన్మేషానుసారేణ, ధర్మోఽధర్మో వా, యావాన్, దేహసమీహా,
తః దేహేన బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణసంఘాతరూపేణ దేహేన కరణేన, సమీహితః, సః కర్తా - తావదేవ - తత్ఫలం స్వర్గనరకాది
రూపం ధర్మాధర్మఫల, మముత్ర, భుఙ్క్తే, న ధార్మికో నరకం - న వా అధార్మికః స్వర్గం, నాప్యల్పపాపాన్మహద్దుఃఖం - నాప్యల్ప
ధర్మాన్మహత్సుఖం భుఙ్క్త ఇత్యర్థః, ధర్మో యథేతి ప్రష్టాన్త్యోవాత్రాయమర్థః, యథాధర్మో యావాన్ దేహసమీహితః తా

వ దేవతత్ఫలంసుఖమముత్రభుఙ్క్తే ఏవమధర్మోఽపియావాన్ తావదేవతత్ఫలందణ్డరూపంభుఙ్క్త ఇతి ❋ ॥౪౫॥ ❋ న కేవలం పర త్రైవకర్మానుసారేణతత్తత్ఫలభోగః, అపిత్విహాపిలోకేప్రాచీనకర్మానుసారేణైవఫలభోగఉపలబ్ధ, స్తద్వత్పరలోకే ఽప్యనుమీయతఇత్యాహుః ॥ యథేతి॥ హేదేవప్రవరాః - ఇహలోకే,భూతేషు-గుణవైచిత్ర్యాత్ సత్వాదిగుణోన్మేషని మిత్తప్రాచీనసాత్వికాదికర్మవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్యం సుఖిత్వదుఃఖిత్వమూఢత్వరూపంత్రైవిధ్యం-ఉపలభ్యతేగుణవై చిత్ర్యనిమిత్తమిదంత్రైవిధ్యమితిసర్వజనీనంజ్ఞాయతే-తథా-న్యత్రపరలోకేఽపిగుణవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్య-మనుమీయ తఇత్యర్థః - ఏవంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలత్రయగోచరేషుకర్మానుసారేణైవఫలభోగః - కర్మచధర్మాధర్మమిశ్రరూ పం,తచ్చసత్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితిచోక్తమ్ ❋ ॥౪౬॥ ❋ ఇదానీంధర్మాదిరూపంకర్మసత్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమి తికథంజ్ఞాయతఇత్యపేక్షాయాంకార్యేణకారణమనుమీయతఇతిసదృష్టాన్తమాహుః ॥ వర్తమానఇతి ॥ యథా-వర్తమా నఃకాలఃసుఖదుఃఖాద్యనుభవసహచరితఃకాలః - అనయోర్ధర్మాధర్మయోః-గుణానిమిత్తభూతాస్సత్వాదయ - స్తేషాం- సుఖదుఃఖమోహరూపైఃకార్యై - రభిజ్ఞాపకః -యథావర్తమానకాలికాఃధర్మాదినిమిత్తాస్సుఖదుఃఖమోహాఃస్వనిమిత్త భూతానాంధర్మాదీనాంసత్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వంజ్ఞాపయన్తీత్యర్థః -ఏవం-ఏతద్వర్తమానకాలికందుఃఖాదిత్రయం- జన్మాన్యయోరన్యజన్మనోః - బహుళవచనాద్విశేషణస్యపరనిపాతః-పూర్వాపరజన్మనోర్ధర్మాధర్మయోర్నిదర్శనం - త యోస్సత్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వాభిజ్ఞాపకమిత్యర్థః - సత్వాదయోహిధర్మాదిరూపకర్మోపాదానద్వారాతత్తత్ఫలత్వే నసుఖదుఃఖాదీన్జనయన్తినసాక్షాత్ - అతః -సుఖాదీనాంసత్వాదికార్యత్వాత్కార్యభూతైస్తైఃస్వనిమిత్తభూతధర్మా దీనాంసత్వాదిమూలత్వమనుమీయతేకార్యేణకారణానుమానాదితిభావః “యేనయావాన్యథాధర్మ,” ఇతికర్తైవ స్వానురూపసుఖదుఃఖాదికారణమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥౪౭॥ ❋ తస్యక్షణికత్వాత్కథంకాలాన్తరేసుఖాదినిమిత్తత్వమిత్యతఆ హుః ॥ మనసైవేతి ॥పురేదేహే-దేవఃస్వతేజసాదీప్యమానః-నతుజీవవత్కర్మణాసంకుచితజ్ఞానఇత్యర్థః-జీవాన్తరాత్మ

తావదముత్రవై ॥౪౫॥ యథేహదేవప్రవరాస్త్రైవిధ్యముపలభ్యతే। భూతేషుగుణవైచిత్ర్యాత్తథాఽ న్యత్రానుమీయతే॥ ౪౬ ॥ వర్తమానోఽన్యయోఃకాలోగుణాభిజ్ఞాపకోయథా।ఏవంజన్మాన్యయోరేతద్ధర్మాధ ర్మనిదర్శనమ్॥౪౭॥ మనసైవపురేదేవఃపూర్వరూపంవిపశ్యతి । అనుమీమాంసతేపూర్వంమనసాభగవాన జః॥ ౪౮ ॥యథాజ్ఞస్తమసాయుక్తఉపాస్తేవ్యక్తమేవహి। నవేదపూర్వమపరంనష్టజన్మస్మృతిస్తథా॥ ప

తయాఽవస్థితఃపరమాత్మా - మనసైవనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనైవ-పూర్వరూపం - ప్రాక్తనజన్మ సంబన్ధిపుణ్యపాపాదిరూపం-విపశ్యతి -పుణ్యపాపాదిరూపదర్శనేనచికీర్షితానుగ్రహనిగ్రహవాన్భవతీతిభావః-తథా-అ జో భగవా -న్మనసా-పూర్వమను-ప్రాచీనంకర్మానుసృత్యైవ-మీమాంసతేతత్ఫలదానాదిప్రకారంచిన్తయతి-కర్మణఃక్షణి కత్వేఽపినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహవాన్పరమాత్మాతదనుసారేణసుఖదుఃఖాదిఫలదోభవతీతిభావః ❋ ॥౪౮॥ ❋ యదికర్మని మిత్తనిగ్రహానుగ్రహ - స్తదనురోధీఫలదఃపరమాత్మా, తర్హ్యయంజీవఃపరమాత్మానుగ్రహోపాదకంశుభమేవకర్మాచరన్ సుఖమేవకింనాశ్నుతఇత్యత్రాహుః ॥ యథేతి ॥తమసాయుక్తఃఅన్ధకారేణాభిభూతః,అతఏవా-జ్ఞః-యథావ్యక్తంశరీర మేవ-ఉపాస్తేచిన్తయతి-నతు-పూర్వంపురఃస్థితం- అపరంపృష్ఠతఃస్థితంచ-నవేద-నిద్రయాయుక్తంస్వప్నేఽభివ్యక్తం- దేహాద్యుపాస్తే-నతుజాగ్రద్దేహాదివేదేతివాఽర్థః-తథా-జీవోఽపి-తమసాఅజ్ఞానేన-యుక్తః-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రా త్మాభిమానయుక్తఇత్యర్థః-అతఏవా-జ్ఞః-కర్మణాసంకుచితజ్ఞానః-వ్యక్తం - వర్తమానందేహం-ఉపాస్తేఅనుసంధత్తే- నతు-పూర్వంప్రాక్తనంఅపరంభవిష్యచ్చ - శరీరంనవేద-తత్రహేతుః -నష్టజన్మస్మృతిః-నష్టా-జన్మస్మృతిపూర్వాపర జన్మస్మృతి-ర్యస్య - పూర్వాపరజన్మవిషయకస్మృత్యభావాత్కేవలవర్తమానదేహాత్మాభిమానశీలత్వాచ్చతత్పరవశో ఽజ్ఞోజీవఃప్రకృతిదేహసుఖోచితమేవకర్మకరోతినతుపరమాత్మప్రసాదాపాదకంశుభంకర్మేతిభావః ❋॥ ౪౯ ॥ ❋ ఏవం జీవానామనాద్యవిద్యాకర్మవాసనాదిభిస్తిరోహితస్వస్వరూపాణాంసత్వాదిగుణత్రయసంసృష్టానాంస్వస్వగుణోన్మేషని మిత్తధర్మాధర్మమిశ్రరూపేణకర్మణాసుఖదుఃఖమిశ్రరూపఫలానుభవాయదేవతిర్యఙ్మనుష్యరూపేణ సంసరతాంధర్మా దినిమిత్తేశ్వరానుగ్రహహేతుకసుఖాద్యనుభవఉక్తః - అథైషాంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచప్రపఞ్చయన్తస్సంస్త రణోపాయమాహుఃపఞ్చభిఃకురుతఇత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ పఞ్చభిఃకర్మేన్ద్రియైఃపాణ్యాదిభిః-స్వార్థాన్ఉపాదానగత్యా దీన్పఞ్చ - కురుతే- అథసను-పఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియైఃశ్రోత్రాదిభిః-పఞ్చశబ్దాదీన్-వేద- కేనకరోతివేదచషోడశేన-భూతప ఞ్చకదశేన్ద్రియాపేక్షయాషోడశంమన - స్తేన-మనస్సంయుక్తైఃపఞ్చభిఃకురుతేపఞ్చభిర్వేదచేత్యర్థః-కథంభూతః-స్వ

యంజీవ ఏక ఏవ-శరీరవదనేకద్రవ్యసంఘాతరూపత్వాభావాత్ - ఏక ఇత్యుక్తమితిజీవనానాత్వమత్రనిషిధ్యత ఇతినభ్రమితవ్యం-సప్తదశః ఉక్తషోడశతత్త్వాపేక్షయాసప్తదశః-త్రీన్సుఖదుఃఖమోహాన్-భుఙ్క్తేఅనుభవతీత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ తదేత-త్షోడశకలం-షోడశకలాః అవయవాః-యస్య- త - త్షోడశకలం-షోడశతత్త్వాత్మకం-శక్తిత్రయంశక్తీనాంత్రయంయస్మిన్నితివ్యధికరణపదోబహువ్రీహిః- ప్రకాశక్రియావరణశక్తిమ-త్సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకం-అవిద్యాకర్మవాసనారూపశక్తిత్రయాశ్రయంవా-మహత్-కార్యదశాయాంస్థూలాకారం-లిఙ్గంసూక్ష్మశరీరం - పుంసిజీవే-హర్షశోకభయార్తిదా-మనుసంసృతింగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపాం - ధత్తే ఆపాదయతి-షోడశకలాత్మకలిఙ్గసంబన్ధనిమిత్తోజీవస్యసంసారఇతిభావః ॥ ౫౧ ॥ ఏవంలిఙ్గేసంసృతింపుంస్యాదధతిసత్య-యం దేహీ - అజ్ఞః దేహాత్మాభిమానవాన్-అతఏవాజితషడ్వర్గఃఅజితషడిన్ద్రియకార్యః - నేచ్ఛన్ననిచ్ఛన్నపి,బలాదిత్యర్థః -కర్మాణిధర్మాధర్మమిశ్రరూపాణి-కార్యతే-శక్తిత్రయాత్మకేనలిఙ్గేనేతిశేషః , ఏవంకృతేన - కర్మణా-కోశకారఇవా,త్మానంస్వస్వరూప-మాచ్ఛాద్యతిరోధాప్య - ముహ్యతి-దేహ ఏవాహమితిమోహంప్రాప్నోతి - కోశకారఃకీటవిశేషః-సయథాతన్తూన్కరణ్డరూపేణసృష్ట్వాస్వనిర్గమోపాయంనజానాతి-తద్వదితిదృష్టాన్తార్థః ॥ ౫౨ ॥ నేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతఇత్యేతదేవప్రతిపాదయతి॥నహీతి॥కశ్చిద్దేహీ-జాతుకదాచిదప్య,కర్మకృత్-తిష్ఠతి , అన్తతస్తృణచ్ఛేదాదికంవాకుర్వన్నేవతిష్ఠతీతిభావః-స్వాభావికైరనాదిసిద్ధైర్గుణైస్సత్త్వాదిభి-ర్బలా-త్కర్మాణి-కార్యతఏవేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఏవ,మవ్యక్తం , సంసరతాజీవేనావ్యక్తం అనభిజ్ఞాతం-నిమిత్తం సంసృతినిమిత్తమవర్జనీయతయాకృతంకర్మ,లబ్ధ్వా,కర్మవాసనాశ్రయంసదిత్యర్థః -లిఙ్గమితికర్తృపదమధ్యాహార్యం,వ్యక్తావ్యక్తం స్థూలసూక్ష్మరూపం,భవతి - ఉత్పత్తిదశాయాం దేహరూపేణ స్థూలాకారంమరణదశాయాంసూక్ష్మాకారం

ఞ్చభిఃకురుతేస్వార్థాన్ పఞ్చవేదాథపఞ్చభిః । ఏకస్తుషోడశేనత్రీన్భుఙ్క్తేసప్తదశస్స్వయమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేతత్షోడకలంలిఙ్గం శక్తిత్రయంమహత్ । ధత్తేఽనుసంసృతింపుంసిహర్షశోకభయార్తిదామ్ ॥ ౫౧ ॥ దేహ్యజ్ఞోఽజితషడ్వర్గోనేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతే । కోశకారఇవాత్మానంకర్మణాఽఽచ్ఛాద్యముహ్యతి ॥ ౫౨ ॥ నహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్ । కార్యతేహ్యవశఃకర్మగుణైస్స్వాభావికైర్బలాత్ ॥ ౫౩ ॥ లబ్ధ్వానిమిత్తమవ్యక్తంవ్యక్తావ్యక్తంభవత్యుత। యథాయోనియథాబీజంస్వభావేనబలీయసా ॥ ౫౪ ॥ ఏషప్రకృతిసఙ్గేనపురుషస్యవిపర్యయః । అసత్సఏవనచిరాదీశసఙ్గాద్విలీయతే ॥ ౫౫ ॥ అయంహిశ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాశ్రయః।ధృతవ్రతోమృదుర్దాన్తస్సత్యవాన్మన్త్రవిచ్ఛుచిః ॥౫౬॥గుర్వగ్న్యతిథివృద్ధానాంశుశ్రూ

చభవతీత్యర్థః-యద్వా-అవ్యక్తం-మూలప్రకృతిరూపంప్రధానం-కర్తృ,తత్ -నిమిత్తంజన్మమరణనిమిత్తం-కర్మ,లబ్ధ్వా అవలమ్బ్య,వ్యక్తావ్యక్తం భవతి-కదాచిత్షోడశకలాత్మకత్వేనావ్యక్తం-కదాచిద్దేవాదిదేహాకారేణవ్యక్తంచభవతి - ఏకస్యప్రధానస్యస్థూలావస్థాఉత్పత్తి , స్తస్యైవపునస్సూక్ష్మావస్థామరణ-మితిహిజన్మమరణయాథాత్మ్యవిదఆచక్షతే -తథాచోక్తంభగవతా ,, అవ్యక్తాదీనిభూతానివ్యక్తమధ్యానిభారత । అవ్యక్తనిధనాన్యేవ,,తి-యద్వా-కర్మానుసారేణైవపిపీలికాదిరూపాస్సూక్ష్మాఃగజాదిరూపాఃస్థూలాశ్చదేహాభవన్తీత్యర్థః-తద్వ్యక్తమపియథాయోనియథాబీజమేవేత్యాహుః ॥ యథాయోనీతి ॥యథాయోనిపశ్వాదియోన్యనతిక్రమేణ-యథాబీజంకర్మానుసారేణ-యద్వా-యథాయోనిమాతృసదృశం,యథాబీజంపితృసదృశంచ-బలీయసా-స్వభావేనసాత్త్వికాదికర్మవాసనారూపస్వభావేన-భవతీత్యర్థః ॥౫౪॥ ప్రపఞ్చితంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచోపసంహరతి ॥ ఏషఇతి ॥ పురుషస్యజీవస్య- ప్రకృతిసఙ్గేన-యో-విపర్యయస్సంసార-స్సఏషః-ఏవంవిధః-అథసంసరణనిస్తరణోపాయమాహుః - అసదితి ॥ అసదసమీచీనః-సఏవవిపర్యయఏవ-యద్వా,అస-దపురుషార్థరూపః-ప్రకృతికార్యరూపోవా-పరమార్థతోజీవేఽవిద్యమానోవా,విపర్యయస్యప్రకృతిసఙ్గప్రయుక్తత్వస్యానుపదమేవోక్తత్వాత్-ఈశసఙ్గాదీశ్వరభక్త్యా,నచిరాదాశు-విలీయతే-విలీనోభవతి-నివర్తతఇత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ ఏవంప్రశ్నాన్పరిహృత్యప్రకృతస్యాజామిళస్య -దణ్డ్యత్వజ్ఞాపనాయతద్వృత్తంప్రపఞ్చయతి॥అయంత్విత్యాదినాయాన్తదధ్యాయం ॥ అయంఅజామిళస్తావ-చ్ఛ్రుతసంపన్నః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నః శీలంసుస్వభావః - వృత్తంసదాచారః-గుణాఃశాన్త్యాదయః-ఏషామాశ్రయః -ధృతంవ్రతం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యాత్మకబ్రహ్మచర్యరూపం-యేన-మృదుఃకోమలహృదయః-దాన్తః జితబాహ్యేన్ద్రియః-సత్యవాఙ్మితవాదీ - మన్త్రవిత్సావిత్ర్యాదిమన్త్రోపాసకః-శుచిస్సదాపవిత్రః ॥ ౫౬ ॥ గుర్వాదీనాంశుశ్రూషుస్సేవకః ,అనహంకృతః ఉక్తగుణకృతాహంకారరహితః-సర్వభూతానాంసు

హృష్టప్రియకారీ - సాధుః పరకార్యసాధకః - మితవాక్ - యథోచితవాక్, అనసూయకః గుణేషు దోషానావిష్కారకః ॥ ౫౬ ॥ ఏవంభూతోఽసౌ ద్విజః - కదాచిత్ - పితుర్నిర్దేశం పిత్రా ఆదిష్టం ప్రయోజనం కరోతీతి తథా - వనం ప్రతి గతః - తతో వనాత్ - ఫలాదీనాదాయావృత్తః ॥ ౫౭ ॥ పునర్గచ్ఛన్ - తత్రైవ నే భుజిష్యయా, దాస్యా సహ - వర్తమానం - కంచిత్ - కామినం - శూద్రం - దృష్టవాన్, కథంభూతయా దాస్యా - మైరేయం మధు - పైష్టీం సురాం పీత్వా, మదేన మైరేయమధుమదేన, ఆఘూర్ణితే భ్రమన్తీ నేత్రే యస్యాస్తయా ॥ ౫౮ ॥ మత్తయా అత ఏవ - విశ్లథనీవ్యా విశ్లథన్తీ స్రంసమానా, నీవీ ధృతవస్త్రగ్రంథిర్యస్యాస్తయా - కథంభూతం శూద్రం - వ్యపేతం సత్పథాదపేతం - బాహీకమిత్యర్థః - అత ఏవ - నిరపత్రపం నిర్లజ్జం - ఏవంభూతమనయోక్తవిధయా - భుజిష్యయా సహ, అన్తికే సమీప ఏవ, క్రీడాదికం - కుర్వన్తం - శూద్రమ్ ॥ ౬౦ ॥ కామేన - గర్వితేన - తేన శూద్రేణ కర్త్రా - బాహునా భుజేన - పరిరబ్ధాం ఆలిఙ్గితాం - తాం దాసీం చ దృష్ట్వా - హృచ్ఛయః - మనసిజస్య - వశం - జగామ ప్రాప - కథంభూతః - సహసా బలాత్ - దైవేన స్వకీయదురదృష్టేన - విమోహితః ॥ ౬౧ ॥ యావత్సత్త్వం యావద్బలం - యథాశ్రుతం గురుముఖాచ్ఛ్రుతం మనోనిగ్రహప్రకారమనతిక్రమ్య - ఆత్మనా వివేకేన - ఆత్మానం మనః - స్తమ్భయన్ నియమయన్నపి - మదనవేపితం - మనః - సమాధాతుం నియన్తుం - నశశాక నాశక్నోత్ ॥ ౬౨ ॥ సా దాసీ - నిమిత్తం - యస్య - సః - స్మర ఏవ - వ్యాజగ్రహః కపటపిశాచః - తేన - గ్రస్తః గృహీతః - అత ఏవ - విచేతనః విగతపూర్వస్మృతిః - తాం

శుచిర్నిరహంకృతిః । సర్వభూతసుహృత్సాధుర్మితవాగనసూయకః ॥ ౫౬ ॥ ఏకదాఽసౌ వనం యాతః పితృనిర్దేశకృద్ద్విజః । ఆదాయ తత ఆవృత్తః ఫలపుష్పసమిత్కుశాన్ ॥ ౫౭ ॥ దదర్శ కామినం కంచిచ్ఛూద్రం సహ భుజిష్యయా । పీత్వా తు మధు మైరేయం మదాఘూర్ణితనేత్రయా ॥ ౫౮ ॥ మత్తయా విశ్లథన్నీవ్యా వ్యపేతం నిరపత్రపమ్ । క్రీడన్తమనుగాయన్తం హసన్తమనయాఽన్తికే ॥ ౬౦ ॥ దృష్ట్వా తాం కామలిప్తేన బాహునా పరిరమ్భితామ్ । జగామ హృచ్ఛయవశం సహసైవ విమోహితః ॥ ౬౧ ॥ స్తమ్భయన్నాత్మనాఽఽత్మానం యావత్సత్త్వం యథాశ్రుతమ్ । నశశాక సమాధాతుం మనో మదనవేపితమ్ ॥ ౬౨ ॥ తన్నిమిత్తస్మరవ్యాజగ్రహగ్రస్తో విచేతనః । తామేవ మనసా ధ్యాయన్ స్వధర్మాద్విరరామ హ ॥ ౬౩ ॥ తామేవ తోషయామాస పిత్ర్యేణార్థేన యావతా । గ్రామ్యైర్మనోరమైః కామైః ప్రసీదేత * యథా తథా ॥ ౬౪ ॥ విప్రాం స్వభార్యామప్రౌఢాం కులే మహతి లమ్భితామ్ । విససర్జాచిరాత్పాపః స్వైరిణ్యాపాఙ్గవిద్ధధీః ॥ ౬౫ ॥ యతస్తతశ్చోపనిన్యే న్యాయతోఽన్యాయతో ధనమ్ । బభారాస్యాః కుటుమ్బిన్యాః కుటుమ్బం మన్దధీరయమ్ ॥ ౬౬ ॥ యదసౌ శాస్త్రముల్లఙ్ఘ్య స్వైరచార్యతిగర్హితః । అవర్తత చిరం కాలమఘాయురశుచిర్మలాత్ ॥ ౬౭ ॥ తత ఏనం దణ్డపాణేస్సకాశం కృతకిల్బిషమ్ । నేష్యామోఽకృతనిర్వేశం యత్ర దణ్డేన శుద్ధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ ****************
************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ************
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం తే భగవద్దూతా యమదూతాభిభాషణమ్ । ఉపధార్యాథ తాన్ రాజన్ ప్రత్యాహుర్న

దాసీమేవ - మనసా - చిన్తయన్ - స్వధర్మాత్సం - ధ్యోపాసనాదేః - విరరామ ధర్మం తత్యాజ - హేతి ఖేదే - అహో ఏవంభూతస్యాప్యీదృశావాప్తిరితి ॥ ౬౩ ॥ యావతా కృత్స్నేన - పిత్ర్యేణ పితృసంబన్ధినా - అర్థేన విత్తేన - తాం దాసీమేవ - తోషయామాస - తథా - గ్రామ్యైః గ్రామేషు సాధుభిః - అభిలషితైః - కామైర్వస్త్రాభరణాదిభిః యథా - ప్రీయేత - సా - తథా - తాం - తోషయామాస ॥ ౬౪ ॥ అప్రౌఢాం అరజఃప్రాదుర్భావాం, ప్రియాం సున్దరీం - మహతి కులే సత్కులే - లమ్భితాం లబ్ధాం - భార్యాం, మచిరాదాశు - విససర్జ - పాపః పాపాచారః - స్వైరిణ్యాః కర్త్ర్యా - అపాఙ్గేన కరణేన - విద్ధా వినాశితా - ధీర్వివేకో - యస్య ॥ ౬౫ ॥ న్యాయతోఽన్యాయతో వా - యతస్తతో - ధనముపనిన్యే ఆనీతవాన్ - మన్దధీ - రయమజామిళః - కుటుమ్బిన్యాః పుత్రవత్యాః - కుటుమ్బం పుత్రాదిరూపం - బభార పుపోష ॥ ౬౬ ॥ ఏవం తస్య వృత్తిమభిధాయావశ్యమస్య దణ్డం ప్రత్యర్హతాఽస్తీత్యాహుః ॥ యద్యస్మాదసావజామిళః - శాస్త్రపథమతిక్రమ్య - స్వేచ్ఛాచారీ - ఆర్యైః శిష్టైః - గర్హితః - అఘాయుః పాపాభివృద్ధాయుష్కః - దాసీసఙ్గరూపాన్మలాన్నిత్యమశుచిస్సన్ - చిరం కాలమవర్తత ॥ ౬౭ ॥ తతః - కృతం, కిల్బిషం పాపం - యేన - అకృతః - నిర్వేశః నిష్కృతిర్యేన, తమేనం, దణ్డపాణేర్యమస్య, సకాశం ప్రతి, నేష్యామః ప్రాపయిష్యామః ॥ సకాశం విశినష్టి ॥ యత్ర, దణ్డపాణేస్సకాశే - దణ్డేన నరకానుభవరూపేణ, శుద్ధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ****************
ఏవం యమదూతైరుక్తా విష్ణుదూతా ఆహురిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్ - ఏవం - యమదూతైః - ర్విశేషేణ భాషి

త-ముపధార్య-శ్రవణేనమనసిధృత్వా-న్యాయనిపుణాఃభగవద్దూతా-స్తాన్యమదూతాన్ప్రత్యా-హుః ❋॥౧॥❋ ఉక్తమేవాహ-అహోఇత్యాదినా,,సవేదపరమంగుహ్యంధర్మస్యభగవాన్యయు,,ఇత్యనేన-అహో-కష్టంప్రాప్తం,కింతత్-ధర్మదృశాం-సభా-మధర్మః,స్పృశతే❋॥ కోఽసౌ-తత్రాహుః-యత్రయమస్యసభాయాం - అపాపేష్వ-తఏవాదణ్డ్యేషుదణ్డః-వైర్భవాదృశైః,ధ్రియతేకార్యతే-అయమేవాధర్మ ఇతిభావః ❋॥౨॥❋ ధర్మాధర్మవిభాగేనశాస్తౄణాం వైషమ్యమనుచితమిత్యాహుః॥ప్రజానామితి॥యే-శాస్తారో,భవాదృశా, స్తే-సమాఃవైషమ్యరహితాః-సాధవఃవోషాపాకరణరూపపరకార్యసాధకాః,అతఏవ,ప్రజానాం,పితరఃహితకారిణః,యదీ-దృశేషు,భవత్స్వేవ - వైషమ్యం -స్యాత్తర్హి,ప్రజాః-కం,శరణం,యాన్తిప్రాప్నువన్తి❋ ॥ ౩ ॥ ❋త్వాదృశశ్శ్రేష్ఠః,కృత్స్నవిత్,యద్యత్కర్మాచరతి,తత్తదేవకర్మ ,ఇతరోఽకృత్స్నవిదపి,ఈహతేచేష్టతే,సఃశ్రేయా-న్యదేవశాస్త్రం - ప్రమాణంకురుతేప్రమాణమితిమన్యతే,తదేవ,తగోలోకోఽనువర్తతే , అతః - శ్రేయసాంస్వానుష్ఠానేనధర్మ ప్రవర్తకానాం - వేదానువర్తినామిదమదణ్డ్యదణ్డనమనుచితమిత్యర్థః ❋॥ ౪ ॥❋కించ,సాపరాధలోకస్యదణ్డయితాయమః-నత్వపాపినామితివిశ్వాసవిషయఏవ,ప్రాకృతవద్వైషమ్యేణానపరాధినోఽపిదణ్డయితాస్యా - త్తర్హి,విశ్వస్తఘాతుకతాదోషఃప్రసజ్యతే,తల్లోకపరిపాటీముఖేనాహుః॥యస్యేతి॥యస్యవిశ్వసనీయస్యా-ఙ్కే-ఉత్సఙ్గే,శిరః , ఆధాయవిన్యస్య-యో-లోకోజనః-నిర్వృతస్సుఖితః ,స్వపితి,తమేవలోకం,సఏవ,భూతానాం - విశ్రమ్భణీయఃకృపావాంశ్చ , కథం-ద్రోగ్ధుమర్హతీత్యన్వయః,నిర్వృతోలోకఃకథంభూతః-యథా,పశు,స్తద్వ-త్స్వయం-ధర్మమధర్మంవా,నవేద,కింతు, కేవలంమమాయంహితకారీత్యేవంవేదేతిభావః,లోకంకథంభూతం,న్యర్పితాత్మానం-నితరాం- అర్పితస్సమర్పిత-ఆత్మాదేహో, యేన-కృతం,మైత్రంవిశ్వాసో,ఏన,అచేతనం,నవిద్యతే, చేతఃవివేకోయస్య,అకేతనమితిపాఠే-నవిద్యతేకేతనంశరణమన్యద్యస్యతమ్ ❋ ॥౫॥౬॥ ❋నన్వస్యపాపినోదణ్డఃకిమర్థమాక్రోశఃక్రి

యకోవిదాః ॥ ౧ ॥ అహోకష్టంధర్మదృశామధర్మస్స్పృశతే❋సభామ్ ।యత్రాదణ్డ్యేష్వపాపేషుదణ్డోయైర్ధ్రియతేవృథా॥౨॥ప్రజానాంపితరోయేచశాస్తారస్సాధవస్సమాః। యదిస్యాత్తేషువైషమ్యంకంయాన్తిశరణంప్రజాః॥ ౩ ॥యద్యదాచరతిశ్రేయానితరస్తత్తదీహతే ।సయత్ప్రమాణంకురుతేలోకస్తదనువర్తతే॥ యస్యాఙ్కేశిరఆధాయలోకస్స్వపితినిర్వృతః।స్వయంధర్మమధర్మంవానహివేదయథాపశుః ॥ ౫ ॥సకథంన్యర్పితాత్మానంకృతమైత్ర❋మచేతసమ్ । విస్రమ్భణీయోభూతానాంసఘృణోద్రోగ్ధుమర్హతి ॥ ౬॥అయంహికృతనిర్వేశోజన్మకోట్యంహసామపి । యద్వ్యాజహారవివశోనామస్వస్త్యయనంహరేః ॥ ౭॥ఏతేనైవహ్యఘోనోఽస్యకృతంస్యాదఘనిష్కృతమ్ । యదానారాయణేత్యేతజ్జగాదచతురక్షరమ్ ॥ ౮ ॥ స్తేనస్సు

యతే,తత్రాహుః॥అయంహీతి॥జన్మనాంకోటిభి, రార్జితానాం- అంహసాంపాపానాం,కృతః-నిర్వేశః-ప్రాయశ్చిత్తం-యేనతథాభూతోఽయం-కోసౌనిర్వేశ- స్తత్రాహుః-వివశఃపరవశోఽపి,హరేః-స్వస్త్యయనంశుభావహం-నామ,వ్యాజహారజగాదేతి,యత్,అసావేవనిర్వేశఇత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋నను,,నాన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్యత,,ఇతిన్యాసోపాసనవ్యతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్కథంపారవశ్యకృతస్యసంకేతితనామోచ్చారణస్యాఖిలాంహోనిరసనద్వారేణముక్తిసాధనత్వమిత్యత్రాహుః॥ ఏతేనైవేత్యాదినాయత స్తద్విషయామతిరిత్యనేన॥యదాప్రయాణసమయే,నారాయణేత్యేతచ్చతురక్షరం,నామ,జగాదేతి,యత్,ఏతేనైవా,స్యా,ఘోనఃఅఘవతఃఅఘానాం,నిష్కృతం-కృతంస్యాత్ ❋॥ ౮ ॥❋న కేవలంప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదివదన్తిమం నామస్మరణంకతిపయపాపానాంనిష్కృతం,కింతు,మహాపాతకోపపాతకసంకీర్ణాదిరూపేణబహువిధానాంసర్వేషామపీత్యాహుః॥ స్తేనఇత్యాదినా॥ స్తేనఃస్వర్ణచోరః, స్తేనాదయో,యే,మహాపాతకినః,యేచ,మిత్రస్త్ర్యాదిహన్తారఉపపాతకినః,అపరేచ,యే,నానావిధాఃపాపిన- స్తేషాంసర్వేషామప్య - ఘవతా-మిదం-అన్తిమంవిష్ణోర్నామవ్యాహరణ,మేకమేవ,సునిష్కృతముత్కృష్టంప్రాయశ్చిత్తం,యతఃవిష్ణోర్నామవ్యాహరణా, త్తద్విషయావిష్ణువిషయా,మతి,ర్భవతి,భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధిసకలవృజిననిరసనద్వారేణమత్యుత్పాదకంస్మరణం-తతఉత్పన్నాచమతిర్భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకనిరసనద్వారాముక్తిహేతురితి ,, నాన్యఃపన్థాఇత్యస్యనవిరోధ ఇతిభావః-నన్వేవంనామోచ్చారణేనైవముక్తిసిద్ధేరుపాసనశాస్త్రవైయర్థ్యం॥మైవం ,, యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబర,,మిత్యుక్త్యాన్యాయేనతత్తదన్తిమస్మరణస్యతత్తద్భావాపత్త్యుపాదకత్వాద్భగవత్స్మరణస్యభగవద్భావాపత్త్యాపాదకత్వేస్థితేభగవదన్తిమస్మరణోపాయతయాప్రయాణపర్యన్తముపాసనంతత్తచ్ఛాస్త్రేణవిధీయతే,తదేవస్మరణంప్రాచీనసంస్కారవశాదకస్మాత్పఙ్గూపరిగఙ్గానిపతనన్యాయేనపతితంచే, త్తేనైవముక్తిః , సతిజీవనహేతావన్తిమస్మరణపర్యన్తా

౬శ్లో॥ ❋పా॥మైత్రమకేతనమ్.

యాభక్తైర్నామోచ్చారణమభ్యస్తం సత్కర్మజ్ఞానయోగాదివదనుగ్రాహకం, అసతితు లాదాత్వికస్మరణస్య సాక్షాన్ముక్తిసాధనస్యానుగ్రాహకమితి న కోఽపి విరోధః-నను జీవద్భిరసకృదావృత్తమపి నామన భక్తినిర్వర్తకత్వేన దృష్టమితి చేత్- తర్హి-తైరనుష్ఠితాః కర్మయోగాదయోఽపి తన్నిష్పాదకత్వేన న దృష్టాః, అథ ప్రబలప్రతిబన్ధవశాద్భక్తియోగానధికారాద్వా విచ్ఛిన్నస్య తద్వదేవ నరకపరిహారకత్వం-పునర్జన్మాన్తరే భక్తియోగారమ్భాపాదకత్వం చ, తదా భక్తియోగానుగ్రాహకత్వాభావేఽపి జన్మాన్తరేషు ప్రాచీనసంస్కారవశాదారభ్యమాణభక్తియోగనిష్పాదకాః కర్మయోగాదయ ఇతి చేత్- తర్హి నామోచ్చారణమప్యేవమేవేత్యవధేయం - కర్మయోగాదీనామభిసంహితఫలానామైశ్వర్యకైవల్యాదిసాధనత్వమనభిసంహితఫలానాం తు భక్తియోగనిర్వర్తకత్వం సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన, నామోచ్చారణస్య తు సతి జీవనహేతావసకృదావృత్తస్య భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనేనానభిసంహితఫలకర్మాదియోగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం, ఇయాంస్తు విశేషః - అసతి త్వన్తిమప్రత్యయజననేన స్వతన్త్రన్యాయసయోగవత్సాక్షాన్ముక్తిసాధనత్వమితి - సర్వేషామప్యఘవతామిదమేకం సునిష్కృతమిత్యనేన కతిపయ- దురితనివర్తకాత్ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాత్సకలదురితనివర్తకత్వేన నామోచ్చారణస్యోత్కృష్టత్వం సూచితమ్ ❋ ॥ ౯॥౧౦ ॥ ❋ తదేవ ప్రతిపాదయన్తి॥ నేతి ద్వాభ్యాం॥ బ్రహ్మవాదిభిర్మన్వాదిభిః-ఉదితైరుక్తైః-వ్రతాదిభిః ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదివ్రతాదిభిః - ప్రాయశ్చిత్తైః, రఘువాన్పురుషః- స్తథా, న శుధ్యేత-కథం-యథా-ఉదాహృతైః, హరేర్భగవతో, నామపదైః నామరూపైః పదైః, శుధ్యేత, తత్ర హేతు- స్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమితి, తద్ధరేర్నామపదోదాహరణం, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవత, స్తద్గుణానాంచో, పలమ్భకం జ్ఞాపకం, ఉత్తమశ్లోకతద్గుణవిషయకమత్యుత్పాదకమిత్యర్థః, జీవద్దశాయామనభిసంహితఫలకర్మయోగాది-భక్తిరూపమత్యుత్పాదకం, అన్తిమదశా

రాజో మిత్రధ్రుగ్బ్రహ్మహా గురుతల్పగః । స్త్రీరాజపితృహన్తారో యే చ పాతకినోఽపరే ॥ ౯ ॥ సర్వేషామప్యఘవతామిదమేవ సునిష్కృతమ్ । నామవ్యాహరణం విష్ణోర్యతస్తద్విషయా మతిః ॥ ౧౦ ॥ న నిష్కృతైరుదితైర్బ్రహ్మవాదిభిస్తథా విశుధ్యత్యఘవాన్వ్రతాదిభిః । యథా హరేర్నామపదైరుదాహృతైస్తదుత్తమశ్లోకగుణోపలమ్భకమ్ ॥ ౧౧॥ నైకాన్తికం తద్ధి కృతేఽపి నిష్కృతే మనః పునర్ధావతి చేదసత్పథే। తత్కర్మనిర్హారమభీప్సతాం హరేర్గుణానువాదః ఖలు సత్త్వభావనః॥ ౧౨ ॥ అథైనం మాపనయత కృతాశేషాఘనిష్కృతమ్। యదసౌ భగవన్నామ మ్రియమాణః సమగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ సాంకేత్యం పారిహాస్యం వా స్తోభం హేలనమేవ వా। వైకుణ్ఠనామగ్రహణమశేషాఘహరం విదుః॥౧౪ ॥ పతితః స్ఖలితో భగ్నః సన్దష్టస్తప్త ఆహతః। హరి

యాం తు సాక్షాన్ముక్తిసాధనాన్తిమస్మరణరూపమత్యుత్పాదకమితి వివేకః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తద్బ్రహ్మవాదిభిరుక్తం, నిష్కృతం, నైకాన్తికం నాత్యన్తం శోధకం, కుతః, హి యతః, నిష్కృతే, తస్మిన్, కృతేఽపి, అసత్పథే పాపమార్గే, పునర్మనో, ధావతి, చేదిత్యేవకారార్థః, నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, ధావత్యేవేత్యర్థః-తత్తస్మాత్, కర్మణాం పాపానాం, నిర్హారం ఆత్యన్తికం నాశ, మభీప్సతాం, అభిలషతాం, హరేర్గుణానువాద ఏవ-ప్రాయశ్చిత్తం, గుణాః అనూద్యన్తే యేన-స, గుణానువాదః-నామవ్యాహారః - స హి, సత్త్వభావనః సన్యగ్జ్ఞానహేతుభూతసత్త్వవర్ధకః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అథ హే యమదూతాః-కృతం-అశేషాఘనిష్కృతం, యేన- తమేనం - మాఽపనయత మా ప్రాపయత-యమాలయమితి శేషః-కుతః-యద్యస్మాదసావజామిళః-మ్రియమాణో, భగవతో-నామ, సమ్యగగ్రహీత్ ఉచ్చచార ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ నన్వయం పుత్రే సంకేతం నారాయణేతి పదముచ్చారితవాన్- అతస్తత్పుత్రవిషయకమత్యుత్పాదనద్వారా - ఎనం సంసార యేదేవ, న తు భగవద్విషయకమత్యుత్పాదనద్వారా మోచయే - దిత్యపేక్షాయాం యదృచ్ఛయా భస్మాదిబుద్ధ్యా వా స్పృష్టస్యాగ్నేర్యదృచ్ఛయా పీతస్యౌషధస్య దాహకత్వారోగ్యజనకత్వవద్వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాత్సంకేతితస్యాసంకేతితస్య వాఽన్యాదృశో భగవన్నామ్నస్స్వాఘనివర్తకత్వం భగవద్విషయకమత్యుత్పాదకత్వం చ స్వాభావికో ధర్మ ఇత్యాహుస్సాంకేత్యమిత్యాదినా ॥ మన్త్రో ప్యుదాహృత ఇత్యన్తేన-సాంకేత్యం పుత్రాదౌ సంకేతకృతం-పారిహాస్యం ఉచ్చారణాసమర్థజనపరిహాసకృతం, స్తోభం ❋ నిరాలాపకృతం ❋ యద్వా భూతావిష్టస్య మన్త్రశక్త్యాదిభిరాలాపనం స్తోభ, స్తత్కృతమిత్యర్థః - హేలనం స్వవిరోధిజననిన్దాద్యన్తర్భూతం- యద్వా-కిం విష్ణునేతి సావజ్ఞం హేళనరూపం వా-అన్యదపి ప్రకారాన్తరమాపన్నం-వైకుణ్ఠస్య భగవతో-నామగ్రహణం-నిశ్శేషపాపహరం-విదుః, నామసామర్థ్యయాథాత్మ్యవిద ఇతి శేషః ❋ ॥౧౪॥ ❋ తథా-పతితః ప్రా

❋ నిరాలాపకృతమితి ❋ నిరాలాపైః యథావద్వర్ణోచ్చారణాసమర్థైః కృతం-ఉచ్చారితమిత్యర్థః-యథా నారాయణేతి వక్తవ్యే నానానేత్యుక్తిః-ఎతచ్చ శ్రీరహస్యత్రయసారప్రభావవ్యవస్థాధికారవ్యాఖ్యాసుస్పష్టమ్.

సాపాదైః-మార్గే - భగవదాజ్ఞారూపవర్ణాశ్రమధర్మాద్వా స్ఖలితః-భగ్నః భగ్నపాదాద్యవయవః-సందష్టః సర్పాదిభిః -తప్తో జ్వరాదినా, ఆహతో దణ్డాదినా-ఏతదన్యతమావస్థాం ప్రాప్తః-పుమాన్ - యద్యవశేనాపి-హరిరిత్యాహ-తర్హి, యాతనాః ప్రతి-నార్హతి * ॥౧౫॥ * ననుమహతః పాపస్యమహదేవ ప్రాయశ్చిత్తం నత్వల్పం నామగ్రహణం-పాపతారతమ్యేన ప్రాయశ్చిత్తతారతమ్యస్య మన్వాదిభిరుక్తత్వా - దన్యథా ప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రవైయర్థ్యం స్యా - దిత్యన్తరాకస్యచిన్నాన్దాం శఙ్కాం నిరాకుర్వన్తి॥గురూణామితి॥ గురూణాం పాపానాం - గురూణి-ప్రాయశ్చిత్తాని, లఘూనాం లఘూని-మహర్షి-యథావత్-జ్ఞాత్వా, యద్యప్యుక్తాని - తథాపి-తైస్తైస్తపఆదిభిః ప్రాయశ్చిత్తై-రఘూని, ప్రతినియతనివర్త్యాని-పూయన్తేనివర్త్యన్తే - నతు-అధర్మజంఅధర్మం జనయతీత్యధర్మజం - హృదయం మనః-చిత్తశుద్ధిర్నజాయత ఇత్యర్థః, తర్హ్యధర్మస్యనిమిత్తం హృదయం కేనశుధ్యతీత్యత్రాహుః॥తదపతి ॥ తద్ధృదయమపి-ఈశాఙ్ఘ్రిసేవయా-నామానుస్మరణాదిరూపయాభగవత్సేవయా, శుధ్యతీత్యర్థః * ॥౧౬॥ ౧౭ ॥ * తత్తస్మాత్, జ్ఞానా-దిదం భగవన్నామాశేషాఘనివర్తకమితిజ్ఞాపనాత్-అథవా అజ్ఞానా - త్సంకేతపరిహాసాదినిమిత్తాద్వా - సంకీర్తిత-ముత్తమశ్లోకస్యనామ-పుంసః పాపినో, ఽఘం-దహత్యేవనివర్తయత్యేవ-యథా, ఽనలోఽగ్నిః, జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా-స్పృష్టో దహతి *॥౧౮ ॥ * యథాచ-వీర్యతమం వీర్యవత్తమ-మగదమౌషధం, యదృచ్ఛయాజ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా - ఉపయుక్తం భక్షితం స-దారోగ్యం జనయతీతి శేషః-తథా-భగవన్నామాత్మకో మన్త్రోఽపి, ఆత్మగుణం నామ్నస్సామర్థ్య-మజానతాఽపిపురుషేణో-దాహృత ఉచ్చారితః, అఘం - దహత్యేవే, తిపూర్వేణాన్వయః, వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాదితిభావః * ॥ ౧౯ ॥ * యద్యస్మదుక్తార్థే యుష్మాకం సందేహ, స్తర్హ్యాయమం పృచ్ఛతేత్యాహుః ॥ పతిమితి ॥ హేభటాః - యద్య-స్మిన్నస్మదుక్తేధర్మే-యదిసంశయ, స్తర్హి-వో యుష్మాకం పతింయ

రిత్యవశేనాహ పుమాన్నార్హతియాతనాః॥ ౧౫॥ గురూణాంచలఘూనాంచ గురూణిచలఘూనిచ॥ ప్రాయశ్చిత్తానిపాపానాం జ్ఞాత్వోక్తానిమనీషిభిః॥౧౬॥ తైస్తాన్యఘానిపూయన్తే తపోదానవ్రతాదిభిః। నాధర్మజం తద్ధృదయం తదపీశాఙ్ఘ్రిసేవయా॥ ౧౭॥ అజ్ఞానాదథవాజ్ఞానాదుత్తమశ్లోకనామతత్। సంకీర్తితమఘం పుంసో దహత్యేధో యథాఽనలః ॥ ౧౮ ॥ యథాఽగదం వీర్యతమముపయుక్తం యదృచ్ఛయా। అజానతోఽప్యాత్మగుణం కుర్యాన్మన్త్రోఽప్యుదాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పతింవః పృచ్ఛత భటా ధర్మేఽస్మిన్ యదిసంశయః। సవేదపరమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమః ॥౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తఏవం సువినిర్ణీయ ధర్మం భాగవతం నృప। తం యామ్యపాశాన్నిర్మోచ్య విప్రం మృత్యోరమూముచన్॥౨౧ ॥ ఇతి ప్రత్యుదితా యామ్యా దూతా యాత్వా యమాన్తికమ్। యమరాజ్ఞే * యథాసర్వం సమాచఖ్యురరిన్దమ॥౨౨ ॥ ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గతః। వవన్దే శిరసా విష్ణోః కింకరాన్ దర్శనోత్సవః॥౨౩॥ తం వివక్షుమభిప్రేత్య మహాపురుషకింకరాః। సహసా పశ్యతస్తస్య తత్రా

మం॥ పృచ్ఛత -సతుధర్మసూక్ష్మం జానాతీత్యాహుః॥స ఇతి॥ సభగవాన్ ,, ఉత్పత్తిం ప్రలయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాంచ స వాచ్యో భగవానితీ,, త్యుక్తవిధః - యమః, ధర్మస్య, గుహ్యం రహస్యం, అతఏవ, పరమం-వేదజానాతి * ॥౨౦ ॥ * ఏవముక్త్వా యమదూతాః విప్రం ముముచురిత్యాహ మునిః॥ త ఇతి॥ హేనృప- తేయమభటా-ఏవముక్తవిధం - భాగవతం భగవన్నామోచ్చారణరూపం-ధర్మం, వినిర్ణీయ నిశ్శేషదురితక్షపణసమర్థం వినిశ్చిత్య, తం విప్రం యామ్యపాశా-న్నిర్మోచ్య విముక్తం కృత్వా, మృత్యో - రమూముచన్ మోచితవన్తః -మృత్యోరముమూచన్నిత్యస్యాయమభిప్రాయః- ఆయుః, క్షయకరాత్పాపాధిక్యాత్తస్య మృత్యుః-ప్రసక్త- స్తత్సను యే చ తమానేతుం యామ్యాః పురుషా ఆజగ్ము, స్తస్మింశ్చాధికే పాపే అన్తిమనామోచ్చారణేనాకస్మాదపతితేనసమూలం పినష్టే సతి మృత్యోరపి నివృత్తిరితి, అతఏవ ,, సఏవం వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే। మతించకారతనయ ,, ఇతిపూర్వగ్రన్థస్య ,, ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతింగత,, ఇత్యుత్తరగ్రన్థేనసహనవిరోధః, అన్యథా ప్రసక్తస్య మృత్యోర్నివారణాసంభవాత్పునర్జీవనకథనం భక్తియోగోపసంహారకథనంచ విరుధ్యేత * ॥౨౧॥ * తతో యమదూతాద్విజో విష్ణుదూతాశ్చకిమకార్షుస్తత్రాహ॥ ఇతీతి॥ ఇత్థితం, ప్రత్యుదితాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, యామ్యాదూతా -యమసమీపం -యాత్వాగత్వా-యమరాజ్ఞే * యమరాజాయ సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాన్నటచ్-ఆర్షత్వాద్వా, హే అరిన్దమ, యథాసర్వం, ఉక్తం సర్వమనతిక్రమ్య-ఆచఖ్యుః కథితవన్తః * ॥౨౨॥ * ద్విజో-యమపాశా-ద్వినిర్ముక్తః, గతభీః, నిర్భయః, ప్రకృతిం పూర్వావస్థాం, గతః ప్రాప్తః, పునర్జీవితవానిత్యర్థః, విష్ణోః కింకరాన్-దర్శనేనోత్సవో హర్షో యస్య తాదృశ్చేరసా వవన్దే నమస్కృతవాన్ *॥౨౩॥ * హేఅనఘ, తం ద్విజం, వివక్షుం కించిద్వక్తుమిచ్ఛు, మభిప్రేత్య ఆలక్ష్య మహాపురుషస్య భగవతః- కింకరా, స్సహసాఽఽశు, తస్య ద్విజస్య, పశ్యతస్సతః-అన్తర్దధిరే అన్తర్హితవన్తః - అస్య భగవత్ప్రాప్త్యపేక్షాజననాయాన్తర్ధానం ,, సర్వజ్ఞోఽపిహిసర్వేశస్సదాకారుణికోఽపి

సన్ । సంసారతన్త్రవాహాత్త్వాద్రష్టుంపశ్యన్ప్రతీక్షత,, ఇతిహ్యుక్తమ్ ❀॥ ౨౪ ॥ ❀అథతదన్తర్ధానానన్తరం-అజామిళః-యమకృష్ణయోః-దూతానాం, ధర్మాదిక, మాకర్ణ్య,భగవన్మాహాత్మ్యశ్రవణాద్భగవతి,భక్తిమానాసీదిత్యుత్తరేణాన్వయః,తత్ర,యమదూతానాంత్రైవిద్యంగుణాశ్రయంధర్మమాకర్ణ్య, కృష్ణదూతానాంశుద్ధంభాగవతంధర్మమాకర్ణ్యే-త్యన్వయః,త్రివిద్యావేదః, ఋగ్యజుస్సామాత్మకత్వా-త్తద్విహితంత్రైవిధ్యం,పూర్వభాగవిహితంకర్మ,గుణాశ్రయంగుణత్రయవశ్యజనాధికారం - శుద్ధంసత్వగుణప్రధానజనాధికారం,భాగవతంభగవత్సంబన్ధినం, భగవత్యాస్తీతిపారే, ఆసీదితిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఆకర్ణ్యేత్యస్యాకర్ణితంమనస్యవధార్యేత్యర్థః, అన్యథాతిరోధానాత్పూర్వమేవాకర్ణితత్వాదథేత్యనేనసహావిరోధాపత్తేః - అథేత్యస్యానన్తరివాఽర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య-అశుభంపాపం-స్మరత, స్తస్య-మహాననుతాపః పరితాప-ఆసీత్ ❀॥౨౫॥౨౬॥ ❀తస్యతాపప్రకారమేవప్రపఞ్చయతి॥అహోఇతి॥అవిజితాత్మనః-అవిజితః-ఆత్మామనో-యేన-తస్య- మేమమ - మహత్కష్ట-మహో-అభూత్ కింతత్-వృషల్యాంశూద్రియాం-జాయతాజాయమానేన,యేన - ఆత్మనామయా,బ్రహ్మబ్రహ్మత్వం - విప్లావితంవినాశిత, మితియత్ ,,తజ్జాయాజాయాభవతియదస్యాంజాయతేపున,,రితిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యజాయతాఽఽత్మనేత్యుక్తమ్ ❀॥౨౭॥ ❀సద్భిరార్యైర్విశేషేణగర్హితంమాం-ధిక్ ,,ఉభసర్వతసోః కార్యాధిగుపర్యాదిషు,,తి - సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠ్యపవాదికాద్వితీయా-ధిగతినిన్దాద్యోతకమవ్యయం,మాంమమ-ధిక్ నిన్దానిన్ద్యోఽహమిత్యర్థః, కథంభూతంమాం-దుష్కృతందుష్టంకృతవాన్దుష్కృత్ - తంకులక

న్తర్దధిరేఽనఘ॥౨౪॥అథాజామిళఆకర్ణ్యదూతానాంయమకృష్ణయోః।ధర్మంభాగవతంశుద్ధంత్రైవిధ్యంచగుణాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ భక్తిమాన్భగవత్యాశుమాహాత్మ్యశ్రవణాద్ధరేః।అనుతాపోమహానాసీత్స్మరతోఽశుభమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥అహోమేపరమంకష్టమభూదవిదితాత్మనః।యేనవిప్లావితంబ్రహ్మవృషల్యాంజాయతాఽఽత్మనా ॥౨౭॥ధిఙ్మాంవిగర్హితంసద్భిర్దుష్కృతంకులకజ్జలమ్ ।హిత్వాబాలాంసతీంయోఽహంసురాపామసతీమగామ్ ॥ ౨౮ ॥ వృద్ధావనాథౌపితరౌనాన్యబన్ధూతపస్వినౌ।అహోమయాఽధునాత్యక్తావకృతజ్ఞేననీచవత్ ॥ ౨౯ ॥ సోఽహంవ్యక్తంపతిష్యామినరకేభృశదారుణే।ధర్మఘ్నాఃకామినోయత్రవిన్దన్తియమయాతనాః ॥ ౩౦ ॥ కిమిదంస్వప్నఆహోస్విత్సాక్షాద్దృష్టమిహాద్భుతమ్ । క్వయాతాఅద్యతేయేమాంవ్యకర్షన్పాశపాణయః ॥ ౩౧ ॥ అథతేక్వగతాస్సిద్ధాశ్చత్వారశ్చారుదర్శనాః । వ్యమోచయన్నీయమానంబద్ధ్వాపాశైరధోభువః ॥ ౩౨॥ అథాపిమేదుర్భగస్యవిబుధోత్తమదర్శనే।భవితవ్యంమఙ్గళేనయేనాత్మామేప్రసీదతి ॥ ౩౩॥అన్యథామ్రియమాణస్యనాశుచేర్వృషలీపతేః।వైకుణ్ఠనామగ్రహణంజిహ్వావక్తుమిహార్హతి ॥ ౩౪ ॥ క్వచాహంకితవఃపాపోబ్రహ్మఘ్నోనిరపత్రపః । క్వచనారాయణేత్యేతద్భగవన్నామమ

జ్జలంకులకలఙ్కం,కించ,సతీంవిశుద్ధాం-బాలాం -యేషాం,స్త్రియం-హిత్వా,సురాపాం-సురాంపిబతీతిసురాపా-తాం-అతఏవా-సతీంఅగాంఅగచ్ఛమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀వృద్ధౌప్రవయసౌ- అనాథౌరక్షకరహితౌ-నవిద్యతేఅన్యోబన్ధుఃపుత్రాదిర్యయోస్తౌ-తపస్వినౌతపస్సంపన్నౌ-పితరౌమాతాపితరౌ-అజ్ఞేనకృతఘ్నేన - మయా-అధునాతత్క్షణమేవ-నీచేనేవ-అహోత్యక్తౌ - సఏవంవిధోఽహం,వ్యక్తంనూనం-నితరాందారుణే-నరకే-పతిష్యామి-యత్రనరకే-ధర్మఘ్నాఃయమాదయ,స్సన్తియత్ర-కామినోమాదృశాః-యమయాతనాః-విన్దన్తిలభన్తే ❀ ॥౨౯॥౩౦ ॥ ❀ఏవంతస్యపరితాపమనువర్ణ్యేదానీంతస్యవిమర్శపూర్వకంముక్తిసాధనధర్మానుష్ఠానక్రమమాహ॥కిమిత్యాదినా ,, బ్రహ్మణ్యానుభావాత్మనీ,,త్యన్తేన-కి-మిదంయమకృష్ణదూతాగమనతత్సంభాషణాదిదర్శనం-స్వప్నః ఆహోస్విదుత-సాక్షాజ్జాగ్రత్తామయా - మహాద్భుతం- దృష్టంఅద్యఅధునా, తేదూతాః,క్వ,యాతాఃగతాః-కే - యే-పాశపాణయస్సన్తో,మాం-వ్యకర్షన్నాకృష్టవన్తః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀అథ-తే-చత్వార, శ్చారుదర్శనాస్సున్దరాః-సిద్ధాః-క్వ - గతాః, కే-యే-పాశైః- ర్బద్ధ్వా- అధోభువఃనరకాన్ప్రతి-నీయమానం-మాం-వ్యమోచయన్ మోచితవన్తః ❀ ॥౩౨ ॥ ❀యద్యప్యహంమన్దభాగ్య- స్తథాపి-మేదుర్భగస్యాపి-విబుధోత్తమానాం-దర్శనే-నిమిత్తేసప్తమీ - దర్శనేననిమిత్తేనేత్యర్థః- మఙ్గళేనభవితవ్యం-కింతన్మఙ్గళం,యేనమఙ్గళేనశుభకర్మణా-మమ-ఆత్మామనః-పరమాత్మావా-ప్రసీదతి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀అన్యథాయదిమఙ్గళేననభవితవ్యం -పుణ్యేనవినేత్యర్థః-వృషలీపతే-రతఏవాశుచేః - మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-మమ- జిహ్వా,వైకుణ్ఠస్య,నామగ్రహణం-గృహ్యతేవశీక్రియతేచిత్తమనేనేతిగ్రహణం,నామరూపంగ్రహణంవక్తుం-నార్హతి ❀॥౩౪॥ ❀కితవోమూర్ఖో-బ్రహ్మఘ్నఃపిప్రత్యనాశకః-బహ్మఘ్నఇతిపా

రేత్యుక్తవేదః - నిర్లజ్జో౭హం - క్వ - మఙ్గళావహం - నారాయణేత్యేతద్భగవన్నామ - క్వ ఈదృశస్య మమ, న్తకాలే తన్నామోచ్చారణం పుణ్యేన వినా కథం సంభవేదిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ సో౭హం సిద్ధదర్శనవైకుణ్ఠనామగ్రహణాదిసూచితధర్మయుక్తో౭హం యతాత్మా నియమితా - శ్చిత్తా - దయో - యేన - తథాభూతస్సన్ - తథా - యతిష్యామి యత్నం కరిష్యామి - కథం యథా - భూయః పున, రాత్మాన - మన్ధే తమసి నరకే, న మజ్జయే న కుర్యామ్ ॥ ౩౬ ॥ కింకృత్వా - అవిద్యా - దేహాత్మాభిమానాదిమూలమజ్ఞానం, కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ - ఏభి - ర్జాతం - తమిమం, బన్ధం గర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపం సంసారం - విముచ్య అపోహ్య, కథంభూతః - సర్వేషు భూతేషు - సుహృత్ - శాన్తః నిగృహీతాన్తరిన్ద్రియః - కరుణః సర్వభూతేషు కృపావాన్ - ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కః, యోషిన్మయ్యా యోషిద్వ్యాజయా - భగవన్మాయయా - గ్రస్త - మాత్మానం - మోచయే - తాం విశినష్టి ॥ యయైవాహ, మధమః జ్ఞానశూన్యో౭హం - క్రీడామృగ ఇవ, విక్రీడితః ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ దేహే, ఆదిశబ్దాత్తదనుబన్ధిని - అహం - మమేతి - యా - మిథ్యార్థధీర్మతిః - మిథ్యా అయథార్థా - అర్థధీః దేహాద్యర్థవిషయా ధీః - స్తద్రూపా మతి - స్తాం - అహమర్థదేహాద్యర్థవిషయకాహంధియో విపరీతరూపత్వాన్మిథ్యార్థధీరిత్యుక్తం - మోహార్థధీరితి పాఠాన్తరం - తత్రాపి - మోహాత్మికాం అహంత్వేన దేహాదిరూపార్థధీరూపామిత్యేవార్థః, హిత్వా త్యక్త్వా, భగవతి, తత్కీర్తనాదిభిశ్శుద్ధం, మనో ధాస్యే ఆధాస్యే ॥ ౩౯ ॥ ఇతీత్థం - జాతః ఉత్పన్నః, సునితరాం, నిర్వేదో, యస్య, తాదృశః సాధుషు - క్షణమాత్రసఙ్గేన, ముక్తం - సర్వానుబన్ధనం పుత్రాదిస్నేహో, యేన సః, గఙ్గాద్వారం, ఉపేయాయ ఉపగతవాన్ ॥ ౪౦ ॥ సో౭జామిళః - తస్మిన్ - దేవసదనే, దేవో భగవాన్ సీదతి నివసతి సన్నిహితో భవత్యస్మిన్నితి దేవసదనం - తస్మిన్ గఙ్గాద్వారే ఉప

జ్వలమ్ ॥ ౩౫ ॥ సో౭హం తథా యతిష్యామి యతచిత్తేన్ద్రియానిలః । యథా న భూయ ఆత్మానమన్ధే తమసి మజ్జయే ॥ ౩౬ ॥ విముచ్య తమిమం బన్ధమవిద్యాకామకర్మజమ్ । సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో మైత్రః కరుణ ఆత్మవాన్ ॥ ౩౭ ॥ మోచయే గ్రస్తమాత్మానం యోషిన్మయ్యా౭౭త్మమాయయా । విక్రీడితో యయైవాహం క్రీడామృగ ఇవాధమః ॥ ౩౮ ॥ మమాహమితి దేహాదౌ హిత్వా మిథ్యార్థధీర్మతిమ్ । ధాస్యే మనో భగవతి శుద్ధం తత్కీర్తనాదిభిః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి జాతసునిర్వేదః క్షణసఙ్గేన సాధుషు । గఙ్గాద్వారముపేయాయ ముక్తసర్వానుబన్ధనః ॥ ౪౦ ॥ స తస్మిన్ దేవసదన ఆసీనో యోగమాశ్రితః । ప్రత్యాహృతేన్ద్రియగ్రామో యుయోజ మన ఆత్మని ॥ తతో గుణేభ్య ఆత్మానం వియుజ్యాత్మసమాధినా । యుయుజే భగవద్ధామ్ని బ్రహ్మణ్యనుభవాత్మని ॥ ౪౨ ॥ యర్హ్యుపారతధీస్తస్మిన్నద్రాక్షీత్పురుషాన్పురః । ఉపలభ్యోపలబ్ధాన్ప్రాగ్వవన్దే శిరసా ద్విజః ॥ ౪౩ ॥ హిత్వా కళేబరం తీర్థే గఙ్గాయాం దర్శనాదను । సద్యః స్వరూపం జగృహే భగవత్పార్శ్వవర్తినామ్ ॥ ౪౪ ॥ సాకం విహాయసా విప్రో మహాపురుషకింకరైః । హైమం విమానమారుహ్య యయౌ యత్ర శ్రియః పతిః ॥ ౪౫ ॥ ఏవం స విప్లా

విష్టః - యోగం భగవద్భక్తియోగం, ఆశ్రితః ఆరబ్ధవానిత్యర్థః, ప్రత్యాహృతః, విషయేభ్యః ఇన్ద్రియగ్రామః అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియసంఘో - యేన - తాదృశః, ప్రథమ - మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - గుణేభ్యః గుణపరిణామేభ్యో దేహాదిభ్యః - వివిచ్య పృథక్త్వేనానుసంధాయ - తస్మి - న్నాత్మని ప్రత్యగాత్మని మనో - యుయుజే ॥ ౪౧ ॥ తత - ఆత్మనః జీవాన్తర్యామిణః పరమాత్మన, స్సమాధినా ధ్యానేన - తస్మిన్ప్రాణిస్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వ - మనుభవాత్మని జ్ఞానస్వరూపే, భగవద్ధామ్ని భగవచ్ఛబ్దవాచ్యతేజసి - యుయుజే స్థిరమకరోత్ ॥ ౪౨ ॥ ఏవం భగవతి స్థిరీకృతచిత్తస్సన్, యర్హి యదా, ఉపారతా శబ్దాదిభ్యో నివృత్తా - ధీ - ర్యస్య, తాదృశ - స్తస్మిన్కాలే - అగ్రే - పురుషాన్ పూర్వదృష్టాన్ - భగవత్పార్షదాన్ - అద్రాక్షీత్ - తతః - ప్రా - గుపలబ్ధాన్ ప్రాప్తాన్ - పున - రుపలభ్య అభిజ్ఞాయ - ద్విజ - శ్శిరసా - వవన్దే ॥ ౪౩ ॥ దర్శనానన్తరం - గఙ్గాయాస్తీర్థే, కళేబరం - త్యక్త్వా - గఙ్గాయామితి పాఠే, తీర్థే గఙ్గాద్వారక్షేత్రే - గఙ్గాయాం - త్యక్త్వేత్యర్థః, సద్యః, భగవతః, పార్శ్వవర్తినాం పార్షదానాం, స్వరూపం - తత్సమానరూపం - జగృహే గృహీతవాన్ ॥ ౪౪ ॥ స విప్రో, మహాపురుషకింకరైస్సాకం, హైమం - విమాన, మారుహ్య, విహాయసా ఆకాశమార్గేణ, అర్చిరాదినేత్యర్థః, గతః, క్వ, యత్ర, శ్రియః పతి - రాస్తే వైకుణ్ఠ ఇత్యర్థః, భగవత్పార్శ్వవర్తిరూపగ్రహణం మార్గక్రమేణ వైకుణ్ఠగమనానన్తరం వేదితవ్యం, తత్ర గమనస్య తత్సాయుజ్యార్థత్వాత్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తమితిహాసముపసంహరన్ భగవన్నామకీర్తనాత్తద్విషయమత్యాపాదకముపాయాన్తరముత్కృష్టం నాస్తీత్యాహ ॥ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం, స ద్విజః, విప్లావితః వినాశిత - స్సర్వః స్వసర్గాశ్రమోచితః, ధర్మో, యేన, దాస్యాః పతిః - అత ఏవ - పతితః స్వధర్మాత్ప్రచ్యుతః గర్హ్యం నిన్దితం - కర్మ యస్య, తం, హతం - వ్రతం ,, అయం హి శ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాలయ,, ఇత్యాదినోక్తం, యస్య - అత ఏవ - న

౩౯ శ్లో ॥ పా॥ మోహార్థధీః

రకే-నిపాత్యమానోఽపి, భగవన్నామ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్-సద్యః, విముక్తోఽభూత్ ॥౪౬॥ ముముక్షూణాం సంసారబన్ధనాన్మో
క్తుమిచ్ఛతాం, తన్మూలకర్మరూపబన్ధస్య, నికృన్తనం. కృత్యతే ఛిద్యతేఽనేనేతి కృన్తనం-అతస్తీర్థపదస్య భగవతోఽనుకీర్త
నాత్పరమన్యన్నాస్తి-యద్యస్మాదనుకీర్తనాద్రజస్తమోభ్యాం - కలిలం కశ్మలం-మనః, కర్మసు సంసృతిహేతుషు, పున
ర్నసజ్జతే నసక్తం భవతి, అన్యథా ఉపాయాన్తరేణ, న చ న సజ్జతే కిం తు సజ్జత ఏవేత్యర్థః ॥౪౭॥ అస్యేతిహాసస్య శ్రవ
ణాదిఫలమాహ॥ య ఇతి॥ పరమమతీవ-గుహ్యం గోప్యం, మఘాపహం పాపహరమ్, ఇతిహాసం, యః పుమాన్, శ్రద్ధయా యుక్తః-
శృణుయాత్, యశ్చ, భక్త్యా, అనుకీర్తయేత్ కథయేత్ ॥౪౮॥ స పుమాన్, నరకం, న యాతి వై న ప్రాప్నోత్యేవ-యమకిం
కరైరీక్షితోఽపి న భవతి, యద్యపి అమఙ్గళః పాపీయానపి-మర్త్యః, శ్రవణాదికం-కుర్వన్, విష్ణులోకే శ్రీవైకుణ్ఠే-మహీయతే
పూజ్యతే, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిద్వారా భగవల్లోకం ప్రాప్య తత్ర తైర్బహుమన్యత ఇత్యర్థః ॥౪౯॥ ఏవం శ్రవ
ణకీర్తనాదిభక్తియోగారమ్భస్య కైముతికన్యాయేన యమవశ్యతాపరిహారకత్వం వక్తుం కథితమితిహాసమజామిళదృష్టాన్తే
న, తన్న్యాయేన తద్వదన్నుపసంహరతి ॥ మ్రియమాణ ఇతి ॥ అజామిళో, మ్రియమాణః-పుత్రోపచారితం పుత్రోపచారేణా
ముఖ్యయా వృత్త్యా ప్రయుక్తముపచారితమేవ-హరేః, నామ, గృహ్ణన్, ధామ హరేః స్థాన-మగాత్ ప్రాప్తః-కిముత, శ్రద్ధ
యా-హరేర్గుణాన్ గుణప్రతిపాదకాన్ నారాయణాదిశబ్దాన్-కీర్తయన్నిత్యర్థః ॥౫౦॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచ
న్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ********************
ఏవమితిహాసముఖేనాకర్ణితభగవన్నామమాహాత్మ్యో రాజా, పతిం వః పృచ్ఛత భటా ధర్మేస్మిన్న్యాదిసంశయః। స వేదప

వితసర్వధర్మో దాస్యాః పతిః పతితో గర్హ్యకర్మణా। నిపాత్యమానో నిరయే హతవ్రతః సద్యో విముక్తో భ
గవన్నామ గృహ్ణన్ ॥౪౬॥ నాతః పరం కర్మనిబన్ధకృన్తనం ముముక్షతాం తీర్థపదానుకీర్తనాత్। న యత్పునః క
ర్మసు సజ్జతే మనో రజస్తమోభ్యాం కలిలం తతోఽన్యథా ॥౪౭॥ య ఏతం పరమం గుహ్యమితిహాసమఘాపహమ్।
శృణుయాచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తో యశ్చ భక్త్యాఽనుకీర్తయేత్ ॥౪౮॥ న వై స నరకం యాతి నేక్షితో యమకింకరైః।
యద్యప్యమఙ్గళో మర్త్యో విష్ణులోకే మహీయతే ॥౪౯॥ మ్రియమాణో హరేర్నామ గృణన్ పుత్రోపచారితమ్।
అజామిళోఽప్యగాద్ధామ కిముత శ్రద్ధయా గృణన్ ॥౫౦॥ ********************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః. **********
రాజోవాచ॥ నిశమ్య దేవః స్వభటోపవర్ణితం ప్రత్యాహ కిం తానపి ధర్మరాజః। ఏవం హతాజ్ఞో విహతాన్ము
రారేర్నైదేశికైర్యస్య వశే జనోఽయమ్ ॥౧॥ యమస్య దేవస్య న దణ్డభఙ్గః కుతశ్చనర్షే శ్రుతపూర్వ ఆసీత్।
ఏతన్మునే వృశ్చతి లోకసంశయం న హి త్వదన్య ఇతి మే వినిశ్చితమ్ ॥౨॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥ భగవత్పురు
షై రాజన్ యామ్యాః ప్రతిహతోద్యమాః। పతిం విజ్ఞాపయామాసుర్యమం సంయమనీపతిమ్ ॥౩॥ యమదూ
తా ఊచుః॥ కతి సన్తీహ శాస్తారో జీవలోకస్య వై ప్రభో। త్రైవిధ్యం కుర్వతః కర్మ ఫలాభివ్యక్తిహేతవః ॥౪॥ య

రమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమ,, ఇతి భగవత్పార్షదైరాహతతమత్వేనాభిహితయమముఖేన నామమాహాత్మ్యం ప్రథ
యితుం పృచ్ఛతి ద్వాభ్యామ్॥ ఏవమిత్థం-దేవో ధర్మరాజః -స్వభటైః-ఉపవర్ణితం-నిశమ్యాకర్ణ్య-మురారేర్భగవతో, నైదే
శికై రాజ్ఞాకారిభిః కింకరైః-విహతాన్ నిరాకృతాన్-కింకరాన్ ప్రతి - స్వయం-విహతా నిరాకృతా, ఆజ్ఞా, యస్య-తాదృశః-
కిముక్తవాన్॥ ధర్మరాజం విశినష్టి॥ యస్య ధర్మరాజస్య - వశే - అయం జనః-యద్వశవర్తీ అయం సంసారిజనసమూహ ఇత్య
ర్థః ॥౧॥ హే ఋషే-దేవస్య యమస్య-తాదృశో దణ్డస్య భఙ్గః-కుతశ్చిదాసీదితి-న శ్రుతపూర్వః పూర్వం న శ్రుత ఇత్యర్థః-
ఏతత్ ఏతస్మిన్నర్థే-సర్వస్యాపి సంశయో నష్టత ఇతి శేషః - హే మునే-తమిమం-లోకస్య మాదృశస్య-సందేహం-త్వదన్యః-న
హి వృశ్చతి న ఛినత్తీతి మే మయా-సునిశ్చితమ్ ॥౨॥ ఉత్తరమాహ మునిః॥ భగవత్పురుషైరితి॥ హే రాజన్-భగవతః-పురుషైః
కింకరైః-ప్రతిహతః-ఉద్యమో-యేషాం తే-యామ్యాః యమభటాః-పతిమధిపతిం, సంయమిన్యాః పుర్యాః-పతిం-యమం ప్ర
తి-విజ్ఞాపయామాసుః ॥౩॥ విజ్ఞప్తిప్రకారమేవాహ కతీత్యాదినా ఆయయుర్గ్రీతమిత్యన్తేన॥ హే ప్రభో యమ ఇహ
లోకే-త్రైవిధ్యం త్రివిధమేవ త్రైవిధ్యం- స్వార్థే ష్యఞ్-పుణ్యపాపతదుభయమిశ్రరూపేణ త్రివిధం - కర్మ-కుర్వతో-జీవ
లోకస్య-శాస్తారః-ఫలస్య సుఖాదిరూపస్య-యా-అభివ్యక్తిః ప్రాదుర్భావ-స్తస్య-హేతవః-కతి సన్తీత్యాపేక్షః ॥౪॥
సన్తు బహవః కో బాధ స్తత్రాహుః ॥ యదీతి ॥ యది-బహవః-దణ్డధారిణః శాస్తారః దణ్డరూపశాసనకారిణః-దణ్డనపూర్వకశి
క్షాకారిణో వా-బహవ-స్స్యుస్తర్హి-మృత్యుర్దుఃఖ-మమృతం సుఖం చ-కస్య - స్యాతాం -కస్య వా న స్యాతాం-న కస్యాప్యభి
స్యాతామిత్యర్థః-అయం భావః-అన్యోన్యవిరోధిశాస్తృబహుత్వే సతి శాస్త్రాన్తరాపాదితస్య సుఖదుఃఖాదేః శాస్త్రన్తరే

ణనివారణసంభావనయా-కస్యాప్యభావస్స్యాతాం-కింతూభయపరిహారేణోదాసీనో లోకస్స్యాదితి ॥౫॥ పరస్పరావిరోధి శాస్తృబహుత్వే యద్యప్యభావస్స్యాతాం, తథాపి-శాస్తృత్వమముఖ్యం స్యాదిత్యాహుః ॥ కింత్వితి ॥ ధర్మిణాం కర్మిణాం-యే శాస్తారః-తేషాం బహుత్వే-స్యాత్ సుఖాదికం స్యాత్-యద్వా - అవిరోధిశాస్తృబహుత్వే సతి-కర్మణాం బహూనాం-కర్మానుసారేణ శాస్తృభిరాపాద్యమానం సుఖాది-స్యాదేవ-కింతు-శాస్తృత్వముపచారః తేషాం శాస్తృత్వమముఖ్యం హి స్యా-ద్యథా-మణ్డలవర్తినాం అల్పజనపదాధిపతీనాం శాస్తృత్వం యథా నముఖ్యం నిరఙ్కుశత్వాభావా-త్తద్వత్ ॥ ౬ ॥ త్వచ్ఛాసనం తు నిరఙ్కుశం దృష్టం అతశ్శాస్తృబహుత్వం న ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య త్వమేక ఏవ శాస్తా త్వచ్ఛాసనం చేదానీం హతమిత్యాహుః ॥ శాస్తేతి ॥ దణ్డధరః-పాపినాం నృణాం దణ్డం ధారయతి కారయతీతి దణ్డధరః - శాస్తా హితాహితయోర్వివిచ్య జ్ఞాపయితా శుభాశుభే పుణ్యాపుణ్యే వివిచ్య విభజతీతి శుభాశుభవివేచనః-నన్ద్యాదిత్వాత్ కర్తరి ల్యుః ॥ ౭ ॥ తస్యైవం భూతస్య - తే తవ-దణ్డశ్శాసనం-లోకే క్వాపి-తత్పర్యన్తం-విహతో-నవర్తతే-కింత్వవిహత ఏవ - అధునా తు-అద్భుతరూపైః-శ్చతుర్భి-స్సిద్ధై-స్తైః తవాజ్ఞా-విప్రలమ్భితా వితథీకృతా ॥ ౮ ॥ కథం విప్రలమ్భితేత్యత్రాహుః ॥ నీయమానమితి ॥ తవా-దేశాత్ - అస్మాభి-ర్యాతనాగృహం నరకం ప్రతి-నీయమానం-పాతకినం తే సిద్ధాః -వ్యమోచయన్, కిం కృత్వా, ప్రసహ్య బలాత్ - తే-పాశాన్, ఛిత్వా ॥ ౯ ॥ తే త్వత్తః, స్తాన్ సిద్ధా-న్వేదితుం తద్బలతదధిపతినామాదిప్రభావాదికం సర్వం వేదితుమిచ్ఛామ ఇత్యర్థః- నోఽస్మాకం-క్షమం హితం, యది-మన్యసే-తర్హి కథయేతి శేషః-తాన్విశింషన్తి -నారాయణేత్యేతస్మిన్ శబ్దే-ఽభిహితే ఉచ్చారితే సతి-ద్రుతమాశు-ఆయయురాజగ్ముః ॥ ౧౦ ॥ ఏవమాపృష్టో యమస్తాన్ప్రీత్యా హేత్యాహ మునిః ॥ ఇ

దిస్యుర్బహవో లోకే శాస్తారో దణ్డధారిణః । కస్య స్యాతాం న వా కస్య మృత్యుశ్చామృతమేవ వా ॥ ౫ ॥ కింతు శాస్తృబహుత్వే స్యాద్బహూనామిహ ధర్మిణామ్ । శాస్తృత్వముపచారో హి యథా మణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౬ ॥ అతస్త్వమేకో భూతానాం సేశ్వరాణామధీశ్వరః । శాస్తా దణ్డధరో నౄణాం శుభాశుభవివేచనః ॥ ౭ ॥ తస్య తే విహతో దణ్డో న లోకే వర్తతేఽధునా । చతుర్భిరద్భుతైస్సిద్ధైరాజ్ఞా తే విప్రలమ్భితా ॥ ౮ ॥ నీయమానం తవాదేశాదస్మాభిర్యాతనాగృహాన్ । వ్యమోచయన్పాతకినం ఛిత్వా పాశాన్ప్రసహ్య తే ॥ ౯ ॥ తాంస్తే వేదితుమిచ్ఛామో యది నో మన్యసే క్షమమ్ । నారాయణేత్యభిహితే మా భైరిత్యాయయుర్ద్రుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవస్స ఆపృష్టః ప్రజాసంయమనో యమః । ప్రీతస్స్వదూతాన్ప్రత్యాహ స్మరన్పాదామ్బుజం హరేః ॥ ౧౧ ॥ యమ ఉవాచ ॥ పరో మదన్యో జగతస్తస్థుషశ్చ ఓతం ప్రోతం పటవద్యత్ర విశ్వమ్ । యదంశతోఽస్య స్థితిజన్మనాశా నస్యోతవద్యస్య వశే చ లోకః ॥ ౧౨ ॥ యో నామభిర్వాచి జనం నిజాయాం బధ్నాతి తన్త్ర్యామివ దామభిర్గాః । యస్మై బలిం త ఇమే నామకర్మనిబద్ధబద్ధాశ్చకితా వహన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహం మహేన్ద్రో నిరృతిః ప్రచేతాస్సో

తీత్థ-మాపృష్టః -ప్రజానాం-సంయమనః సంయమయతి శాస్తీతి సంయమనః-కర్తరి ల్యుః-యమో దేవః, ప్రీతః సుప్రశ్నేన హృష్టః-హరేః, పదామ్బుజం-స్మరన్ స్వదూతాన్ప్రత్యాహ ॥ ౧౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ-పర ఇత్యాదినా ‘‘నమః పురుషాయ భూమ్నే’’ ఇత్యన్తేన ॥ మత్ మత్తః, పర ఉత్కృష్టః, అన్యోఽస్తి-న కేవలం మత్తః పరః-కింతు-జగతః జఙ్గమాత్-తస్థుషః స్థావరాచ్చ చరాచరాత్మకాదాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా - జ్జగత, ఉత్కృష్టోఽన్యోఽస్తీత్యర్థః-అతో భవన్త ఇవ తచ్ఛాసనకారిత్వాన్నాస్మాకం ముఖ్యం ప్రశాస్తృత్వమితి భావః, కోఽసౌ-యత్ర యస్మిన్నిదం-విశ్వం తన్తవః పట ఇవ-ఓతం ప్రోతం - ఆయామతో విస్తరతశ్చ స్యూతం-సర్వతో వ్యాప్తమిత్యర్థః-యస్య చాంశతః అంశాదేవ-అస్య జగతః - జన్మాదయో-భవన్తి నస్యోతవత్ నాసికాయాం ఒతవత్ ప్రోతబలీవర్దవత్ -యస్య-వశే-అయం లోకః, యద్వశవర్త్యయం లోక ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం సర్వాభ్యధికత్వ సర్వవ్యాపకత్వ సర్వజన్మాదికారణత్వ సర్వప్రశాస్తృత్వధర్మయుక్తో భగవానన్యోఽస్తీత్యుక్తం -అథానన్యాంశ్చ భగవతో ధర్మాన్ ప్రపఞ్చయతి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్-నిజాయాం వాచి వేదాత్మికాయాం-తన్త్ర్యాం దామన్యాం, నామభిః-జనం, దామభిర్గ్రన్థిమద్రజ్జుభిః-స్థూలతన్త్ర్యా , గాః బలీవర్దానివ, బధ్నాతి, నామభిరిత్యనేన బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచార్యాదివర్ణాశ్రమాణామనునిర్దేశపూర్వకం వేదోక్తవర్ణాశ్రమధర్మా వివక్షితాః , తైరీశ్వరాజ్ఞారూపాయాం తదుల్లఙ్ఘనే దణ్డనాపాదికాయాం వాచి బధ్నాతి-వాగధీనాన్కరోతీతి యావత్, యస్మై చ, త ఇమే, నామకర్మభి-ర్నిబద్ధాః కృతాః-బన్ధో, యేషాం-తాదృశాః, ప్రతినియతనామకర్మాణః, చకితాః బిభ్యతః , బలిం పూజాం, వహన్తి కుర్వన్తీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అహం యమః, ప్రచేతా వరుణః, ఈశో రుద్రః, అర్కస్సూర్యః, అబ్జయోనిర్బ్రహ్మా, ఆదిత్యాః అదితేః పుత్రాః, విశ్వావసుప్రభృతయ ఉపదేవతాః విశ్వసృజః దక్షాదయః, అస్పృష్టం , రజ, స్తమశ్చ, యైః-సత్త్వప్రధానా అపి, యస్య, ఈహితమభిప్రాయం, న

విదుః, తతఃఉక్తేభ్యోఽన్యేనవిదురితికింవక్తవ్యం , అవేదనేహేతుః , స్పృష్టామాయయా, యైస్తే-మాయామోహితత్వాది
త్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❋ అసుభృతఃప్రాణభృతః, యం, గోభిరిన్ద్రియైః, మనసా, అసుభిఃప్రాణాయామైః, హృదాచిత్తే
న, గిరావాక్యాకా-శలేన, యంనపిచక్షతేనపశ్యతి, నజానాతీత్యర్థః , కథంభూతం, ఆత్మనాంజీవానా, మాత్మానమన్తరాత్మా
నం-అన్తర్హృది-సన్తంవసన్తం, అవిచక్షణేప్యష్టాన్తః - చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతఃపరమితి-యథా-ఆకృతయఃరూపా
ణి-తతఃపరంఆకృతిభ్యోవిలక్షణ-మాకృతీనాంప్రకాశకం-చక్షురిన్ద్రియం-నపిచక్షతేతద్వత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవంసర్వవ
శిత్వసర్వారాధ్యత్వసర్వావిజ్ఞాతాభిప్రాయత్వవాఙ్మనసాద్యగోచరాఽపరిచ్ఛిన్న-స్వరూపస్వభావత్వసర్వాన్తరాత్మా
దయోధర్మాఉక్తాః-ఏభిరన్యైశ్చకల్యాణగుణైశ్చిదచిదాత్మకజగతోవిలక్షణస్య-స్వతన్త్రస్య-మాయాధిపతే-రధీశితుస్స
ర్వేశ్వరస్య-పరస్య - మహాత్మనోనిరతిశయప్రభావస్య-హరే-ర్మనోహరాస్సున్దరాః-దూతాః-భగవతఇవగుణరూపస్వ
భావాయేషాంతాదృశాః - ఇహలోకే-చరన్తి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ విష్ణో-ర్భూతానికింకరాత్మకానిభూతాని-సురైర్బ్రహ్మాదిభిః-
పూజితాని-దుర్దర్శాని ఉజ్జ్వలాని-లిఙ్గానిరూపాణి -యేషాం-తాని-మహాద్భుతానిదృష్టవిసజాతీయాని-భగవద్భక్తిమతో-జ
నాన్-మత్తో మృత్యోశ్చ-నేభ్యశ్చసర్వేభ్యః, రక్షన్తి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తద్భక్తిమతోరక్షన్తునామ - అయంత్వజామిళోనిరతిశ
యదుష్కృద్భగవద్భక్తియోగశూన్యశ్చేతికథమేనంరక్షితవన్తస్తత్రాహ ॥ ధర్మమితి॥సాక్షా-ద్భగవతా-ప్రణీతమభిహి

మోఽగ్నిరీశఃపవనోఽ⁕ర్కో-విరిఞ్చిః।ఆదిత్యవిశ్వేవసవోఽథసాధ్యామరుద్గణారుద్రగణాశ్చసిద్ధాః॥
అన్యేచయేవిశ్వసృజఃప్రజేశాభృగ్వాదయోఽస్పృష్టరజస్తమస్కాః । యస్యేహితంనవిదు⁕స్స్పృష్టమా
యాస్సత్వప్రధానాఅపికింతతోఽన్యే ॥ ౧౫ ॥ యంవైనగోభిర్మనసాఽసుభిర్వా⁕ హృదాగిరావాఽసుభృ
తోవిచక్షతే। ఆత్మానమన్తర్హృదిసన్తమాత్మనాంచక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ తస్యాత్మత
న్త్రస్యహరేరధీశితుఃపరస్య మాయాధిపతేర్మహాత్మనః । ప్రాయేణదూతాఇహవైమనోహరాశ్చరన్తిత
ద్రూపగుణస్వభావాః⁕ ॥ ౧౭ ॥భూతానివిష్ణోస్సురపూజితానిదుర్దర్శలిఙ్గానిమహాద్భుతాని।రక్షన్తితద్భక్తి
మతఃపరేభ్యోమత్తోఽపిమర్త్యానథసర్వతశ్చ ॥ ౧౮ ॥ధర్మంతుసాక్షాద్భగవత్ప్రణీతంనవైవిదు⁕ర్ఋషయో
యేచదేవాః।నసిద్ధముఖ్యాఅసురామనుష్యాఃకుతోఽనువిద్యాధరచారణాదయః⁕ ॥ ౧౯ ॥స్వయంభూర్నా
రదశ్శంభుఃకుమారఃకపిలోమనుః । ప్రహ్లాదోజనకోభీష్మోబలిర్వైయాసకిర్వయమ్॥౨౦ ॥ద్వాదశైతేవిజా
నీమోధర్మంభాగవతంభటాః। గుహ్యంవిశుద్ధందుర్బోధంయజ్జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే॥ ౨౧ ॥ ఏతావానేవ
లోకేఽస్మిన్పుంసాంధర్మఃపరస్స్మృతః । భక్తియోగోభగవతితన్నామగ్రహణాదిభిః ॥ ౨౨ ॥నామోచ్చా
రణమాహాత్మ్యంహరేఃపశ్యతపుత్రకాః । అజామిళోఽపియేనైవమృత్యుపాశాదముచ్యత ॥ ౨౩ ॥ ఏతావ
తాఽలమఘనిర్హరణాయపుంసాంసంకీర్తనంభగవతోగుణకర్మనామ్నామ్। విక్రుశ్యపుత్రమఘవాన్యదజామి

తం-ధర్మం-ఋషిప్రభృతయో-నవిదుః-భాగవతోధర్మఈదృశఇతిభావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ యదికేఽపినవిదుస్తర్హితద్ధర్మశ్శశవి
షాణవదసత్కల్పస్స్యాత్తత్రాహ॥స్వయంభూరితి॥వయమహం,,అస్మదోద్వయోశ్చ,,ఇతిబహువచనమేకత్వేవేదితవ్యం,
స్వయంభూర్బ్రహ్మా-శంభూరుద్రః-కుమారస్సనత్కుమారః-మనుఃస్వాయంభువః-వైయాసకిఃశ్రీశుకః -ఏతే-వయంద్వాద
శ-హేభటాః-భాగవతం-ధర్మం-జానీమఃతత్ప్రభావంజానీమఇత్యర్థః-కథంభూతం-గుహ్యంగోప్యం-విశుద్ధంకేవలసత్వ
ప్రధానాధికారం-దుర్బోధంఇతరైర్దుర్విజ్ఞేయం-యంధర్మం-జ్ఞాత్వా,అమృతంముక్తిం,మశ్నుతేప్రాప్నోతి⁕ ॥ ౨౦॥౨౧॥⁕
కోఽసావీదృశోధర్మఃకీయాన్వా-తత్రాహ ॥ ఏతావానేవేతి॥భగవతి-తన్నామగ్రహణాదిభిః - అనుగృహీతో-యో-భక్తి
యోగః-సఏవ-పుంసాం-లోకే-పరఃఉత్కృష్టో-ధర్మః- లోకేపురుషైస్సాధ్యఉత్కృష్టోధర్మోభగవద్భక్తియోగఏవ- సచ-
ఏతావానేవ-అవిచ్ఛిన్నప్రేమపూర్వానుధ్యానపర్యన్తఏవ,,ప్రేమపూర్వమనుధ్యానంభక్తిరిత్యభిధీయత ,, ఇతివచనార్థ
మభిప్రేత్యతస్యభక్తిశబ్దేనైవలాభాదేతావానేవేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఆస్తాంభక్తియోగప్రభావస్తావన్నామోచ్చా
రణప్రభావమేవపశ్యతేత్యాహ॥నామేతి॥హేపుత్రకాః-హరే-ర్నామోచ్చారణమహాత్మ్యం - పశ్యత-యేననామోచ్చార
ణమహాత్మ్యేన - అజామిళోఽపి , అపిశబ్దస్తస్యసుతరాంముక్త్యనర్హతాంసూచయతి-మృత్యుపాశాత్సంసారపాశా-ద
ముచ్యతముక్తోభూత్ ❋ ॥ ౨౩॥ ❋ అతఃపుంసాం-అఘస్యనిర్హరణాయనిశ్శేషక్షపణాయ-ఏతావతైవ-అలం,కియతా-భగ
వతో-గుణకర్మప్రతిపాదకనామ్నాం-సంకీర్తన,మితీయతా-కుతః,యద్యస్మా-దఘవాన్పాపస్య-జామిళో, మ్రియమాణః,

పుత్రం చ నారాయణేతి-విక్రుశ్య ఆహూయ-ముక్తిం-ముపైతి-ఉపైత్, అగాదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ నన్వేవం విధం నామమాహాత్మ్యాదికం స్వయంభ్వాదివదన్యేఽప్యధీతశాస్త్రాః కిం న జానీయుస్తత్రాహ॥ ప్రాయేణేతి ॥ మహాజనః శాస్త్రజ్ఞోఽప్యయం జనః-తదిదం నామమాహాత్మ్యాదికం, ప్రాయశో-న వేద, తత్ర హేతుః, దేవస్య భగవతస్సంబన్ధిన్యా, మాయయా, అలమత్యర్థం- విమోహితా మతిర్యస్య - తాదృశః, తం ప్రతి ఖిద్యతి, బతేతి-కించ, మధుపుష్పితాయాం, మధుమధురం యథా భవతి తథా-పుష్పితాయాం పుష్పస్థానీయ క్షుద్రస్వర్గాదిఫలప్రకాశకార్థవాదైర్మనోహరాయామిత్యర్థః- ఏవంభూతాయాం - త్రయ్యాం-జడీకృతా అభినివిష్టా-మతిర్యస్య, అత ఏవ-వైతానికే, మహత్యేవ కర్మణి, యుజ్యమానః భగవన్మాయా మోహితత్వాదర్థవాదశ్రవణేన కర్మాసక్తచిత్తత్వాచ్చ-న వేదేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం విదిత్వా యే భగవన్తం భజన్తి న తేషామస్మద్వశ్యతేత్యాహ॥ ఏవమితి॥ సుధియః కుశలాః-యే జనాః, ఏవం నామమాహాత్మ్యాదికం, విమృశ్య, అనన్తే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే-షాడ్గుణ్యపూర్ణే భగవతి, భావయోగం భక్తియోగం-విదధతే కుర్వతే ఖలు, తే, మమ దణ్డం నార్హన్తి - తేషాం పాతకాభావాదిత్యర్థః-యది కించిత్తేషాం స్యాత్పాతకం, తర్హి, తదపి పాతకం - ఉరుగాయస్య భగవతో, వాదః గుణానువాదాత్మక నామగ్రహణాదిరూపో-హన్తి నాశయతి ॥ ౨౬ ॥ ఏవమాక్షేపస్యోత్తరమభిధాయాధునా స్వదూతాననుశాస్తి ॥ త ఇతి త్రిభిః ॥ యే జనాః, సాధవః సాధుగుణయుక్తాః- సమదృశః, సమం భగవదాత్మకత్వేన సమం సర్వం పశ్యన్తి తథా-భగవత్ప్రపన్నాః ఉపాయోపేయభావేన భగవన్తం శరణం గతాః- తే, దేవైః-సిద్ధైశ్చ-పరితో-గీతాః, పవిత్రాః, గాథా-యేషాం-తాదృశాః-తాన్-నోపసీదత న తత్సమీపం గచ్ఛతేత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్ తాన్ విశినష్టి ॥ హరేః- గదయా-అభితో-గుప్తాన్ రక్షి

లోఽపి నారాయణేతి మ్రియమాణ ఉపైతి ముక్తిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాయేణ వేద తదిదం న మహాజనోఽయం దేవ్యా
విమోహితమతిర్బత మాయయాఽలమ్। త్రయ్యాం జడీకృతమతిర్మధుపుష్పితాయాం వైతానికే మహతి కర్మణి
యుజ్యమానః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం విమృశ్య సుధియో భగవత్యనన్తే సర్వాత్మనా విదధతే ఖలు భావయోగమ్। తే మే న
దణ్డమర్హన్త్యథ యద్యమీషాం స్యాత్పాతకం తదపి హన్త్యురుగాయవాదః ॥ ౨౬ ॥ తే దేవసిద్ధపరిగీతపవిత్ర
గాథా యే సాధవస్సమదృశో భగవత్ప్రపన్నాః। తాన్నోపసీదత హరేర్గదయాఽభిగుప్తాన్నైషాం భయం
న చ వయః ప్రభవామ దణ్డే ॥ ౨౭ ॥ తానానయధ్వమసతో విముఖాన్ముకున్దపాదారవిన్దమకరన్దరసాదజస్రమ్।
నిష్కించనైః పరమహంసకులైరసఙ్గైర్జుష్టాద్గృహే నిరయవర్త్మని బద్ధతృష్ణాన్ ॥ ౨౮ ॥ జిహ్వా న వక్తి భగవ
ద్గుణనామధేయం చేతశ్చ న స్మరతి తచ్చరణారవిన్దమ్। కృష్ణాయ నో నమతి యచ్ఛిర ఏకదాపి తానానయధ్వమ
సతోఽకృతవిష్ణుకృత్యాన్ ॥ ౨౯ ॥ తత్క్షమ్యతాం స భగవాన్పురుషః పురాణో నారాయణస్స్వపురుషైర్యద
సత్కృతం నః। స్వానామహో న విదుషాం రచితాఞ్జలీనాం క్షాన్తిర్గరీయసి నమః పురుషాయ భూమ్నే ॥ ౩౦ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్మాత్సఙ్కీర్తనం విష్ణోర్జగన్మఙ్గలమంహసామ్। మహతామపి కౌరవ్య విద్ధ్యైకాన్తికనిష్కృ

తాన్-అత ఏవైషాం-భయం సంసృతభయం-నాస్తి-న చ-తేషాం-దణ్డే-వయం, ప్రభవామ సమర్థా భవేమ ॥ ౨౭ ॥ తర్హి క, ఆనేయాస్తత్రాహ॥ తానితి॥ తాన్-ఆనయధ్వం -కాన్- అజస్రం సతతం-నిష్కించనైః-పరమహంసానాం జ్ఞానినాం, కులైస్సంఘైః-రసజ్ఞైః -జుష్టాత్సేవితాత్-ముకున్దస్య పాదారవిన్దయోర్మకరన్దతుల్యాత్, రస-స్తస్మాద్విముఖాన్-అత ఏవ అసతః పాపిష్ఠాన్-నరకద్వారే గృహే-బద్ధతృష్ణాన్ కృతాభిలాషాన్ ॥ ౨౮ ॥ కించ-యేషాం జిహ్వా చేతశ్శిరాంసి-భగవన్నామధేయ చరణారవిన్దవచనస్మరణనమస్కారాన్-న కుర్వన్తి-తానానయధ్వమిత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ భగవతో-గుణప్రతిపాదకం-నామధేయం-యస్య, జిహ్వా - న వక్తి, యస్య, చేతః-భగవతశ్చరణారవిన్దం, న స్మరతి-యస్య చ శిర, స్సకృదపి, శ్రీకృష్ణాయ-నో నమతి న నమతి తాన్-అకృతం-విష్ణోః-కృత్యం ఆరాధనం, యైస్తాన్ అత ఏవాసతః-ఆనయధ్వమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం స్వదూతానాదిశ్య దూతకృతాపరాధభియా భగవన్తం క్షమాపయతి॥ తత్క్షమ్యతామితి ॥ స్వపురుషైరస్మద్భృత్యైః-యదసత్కృతం అపరాధం - తత్పురాణః పురుషో భగవాన్నారాయణః-క్షామ్యతాత్-దివాదిత్వాత్కర్తరి సార్వధాతుకే శ్యన్-స్వానాం స్వభక్తానా - మజ్ఞానాం కృతాఞ్జలీనాం - నోఽస్మాకం-క్షాన్తిః అస్మద్విషయా క్షాన్తిరిత్యర్థః, అహో-గరీయసీ గురుతరా-బహులా, భగవతి వర్తత ఇతి భావః -అస్మై, భూమ్నే సర్వాన్తర్యామిణే-నమః ‘‘అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదినీ’’ త్యుక్తతత్ప్రసాదననిమిత్తాఞ్జలిబన్ధనేన నమస్కరోమీతి భావః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం ‘‘ప్రత్యాహ కిం తానపి ధర్మరాజ’’, ఇతి పృష్టాం యమోక్తిమభిధాయ తాముపసంహరిష్యమాణోఽన్తరా రాజ్ఞః ప్రశ్నస్య ‘‘యథైవ నరకాన్నరః। నానోగ్రయాతనాన్నేయా’’ దిత్యస్యోత్తరం సంగమయతి మునిః ॥ తస్మాదితి త్రిభిః॥ తస్మాదితి॥ హే కౌరవ్య, తస్మాదితి హాసముఖే

ననామమాహాత్మ్యస్య శ్రుతత్వాత్, ద్యమోక్త్యాసంవాదితత్వాచ్చ-విష్ణోః-స్సంకీర్తనం-జగతో-మఙ్గళావహం-మహతాంవిపు
లానామప్యం-హసాంపాపానా-మైకాన్తికనిష్కృతంముఖ్యం ప్రాయశ్చిత్తం, విద్ధిజానీహి * ॥ ౩౧ ॥ * వ్రతాదికం
తునముఖ్యమిత్యాహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ హరే-రుద్దామానివిపులాని-వీర్యాణియశాంసి-ముహుర్ముహుః-శృణ్వతాం-గృణ
తాంకథయతాంచ - ఆత్మాచిత్తం - భగవతి-శ్రవణాదినాసుజాతయా-భక్త్యా - యథా-శుధ్యతివ్రతాదిభి, స్తథా-నశుధ్య
తి * ॥ ౩౨ ॥ * కృష్ణస్యాఙ్ఘ్రిపద్మయోః-యన్మధురసం, స్తం, లేఢీఆస్వాదతఇతితథా-పున-ర్వృజినావహేషుదురితా
పాదకేషు-విసృష్టేషు - ప్రకృతికార్యగతశబ్దాదిషు-నరమతేనసజ్జతే- అన్యస్తుకృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధ్వనభిజ్ఞస్తు -కామైశ్శ
బ్దాదిభి-ర్హతోఽభిహతః-ఆత్మనఃస్వస్య, రజఃపాపం-ప్రమార్ష్టుమపనేతుం-కర్మప్రాయశ్చిత్తరూపం-ఈహేతకుర్యాత్॥
కర్మవిశినష్టి॥యతఃకర్మణోఽనన్తరం-పునః-రజఃపాపం-స్యాత్సంభావ్యేత * ॥ ౩౩ ॥ * యమోక్తిముపసంహరతి॥ఇత్థ
మితి ॥ హేరాజన్-ఇత్థం - భర్త్రాయమేన-గదితం,,కర్తృకరణే,, తిసమాసః-భగవతో,మహత్త్వంమాహాత్మ్యం-సం
స్మృత్యప్రత్యభిజ్ఞాయ-విష్ణుదూతోక్తిరీత్యైవజ్ఞాత్వా-వస్మితాధీర్యేషాం - తే,యమకింకరాః- తేనయమశాసనేన,అచ్యు
తాశ్రయజనం భగవత్ప్రపన్నజనంప్రతి-శఙ్కమానాఃతత్సమీపగమనేనాస్మాకంభర్తృదణ్డనంస్యాదితిశఙ్కమానా- స్తత
ఆరభ్య,తంద్రష్టుం చబిభ్యతి * ॥౩౪॥ * ఉక్తస్యేతిహాసస్యప్రామాణ్యజ్ఞాపనాయతస్యాప్తప్రణీతత్వమాహ॥ఇతిహాసమి
తి॥మలయేపర్వతే,ఆసీనో,భగవాన్-కుమ్భసంభవోఽగస్త్యః -హరి,మారాధయ,న్నిమం-గుహ్యం.మితిహాసం,కథయామా

తమ్ ॥ ౩౧ ॥ శృణ్వతాంగృణతాంవీర్యాణ్యుద్దామానిహరేర్ముహుః । యథాసుజాతయాభక్త్యాశుధ్యేన్నా
త్మావ్రతాదిభిః ॥ ౩౨ ॥కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధులిణ్నపునర్విసృష్టమాయాగుణేషురమతేవృజినావహేషు।అన్య
స్తుకామహతఆత్మరజఃప్రమార్ష్టుమీహేతకర్మయతఏవరజఃపునస్స్యాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థంస్వభర్తృగదితంభ
గవన్మహత్త్వంసంస్మృత్యవిస్మితధియోయమకింకరాస్తే । తేచాచ్యుతాశ్రయజనంప్రతిశఙ్కమానాద్ర
ష్టుంచబిభ్యతితతఃప్రభృతిస్మ రాజన్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిహాసమిమంగుహ్యం భగవాన్కుమ్భసంభవః।కథయామాస
మలయఆసీనోహరిమర్చయన్ ॥ ౩౫ ॥ ******************************
**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః.**********
రాజోవాచ ॥ దేవాసురనృణాంసర్గోనాగానాంమృగపక్షిణామ్ । సామాసికస్త్వయాప్రోక్తోయస్తుస్వా
యంభువాన్తరే ॥ ౧ ॥తస్యైవవ్యాసమిచ్ఛామిజ్ఞాతుంతేభగవన్యథా।అనుసర్గంయయాశక్త్యాససర్జభగవా
న్పరః॥౨॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఇతిసంప్రశ్నమాకర్ణ్యభగవాన్బాదరాయణిః।ప్రతినన్ద్యమహాయోగీజగాదము
నిసత్తమాః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥యదాప్రచేతసఃపుత్రాదశప్రాచీనబర్హిషః।అన్తస్సముద్రాదున్మగ్నాద
దృశుర్గాంద్రుమైర్వృతామ్॥ ౪ ॥ద్రుమేభ్యఃక్రుధ్యమానాః * స్తేతపోదీపితమన్యవః।ముఖతోవాయుమగ్నించ

సకథితవాన్ *॥౩౫॥* ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః *

ఏవమాకర్ణితస్వాయంభువతత్పుత్రోత్తానపాదప్రియవ్రతతత్సంతతిచరిత్రస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టభూగోళశ్రుత
సంస్థానస్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్టనరకనిస్తరణోపాయః శ్రుతపరిహారశ్చ పూర్వంసంక్షేపేణశ్రుతమనుసర్గంవిస్తరేణబుభు
త్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ దేవాసురేతిద్వాభ్యామ్ ॥ స్వాయంభువే-మన్వన్తరే-యస్తు,దేవాదీనాం-సర్గ-స్ససామాసికఃసంక్షి
ప్త- స్త్వయా-ప్రోక్తః- హేభగవన్-మునే-తస్యైవసర్గస్యా - ధునా-వ్యాసంవిస్తరం - తేత్వత్తో-జ్ఞాతుమిచ్ఛామి-కోఽసౌ
విస్తర- స్తత్రాహ ॥ భగవాన్,పరఃసృజ్యమానప్రకృతిపురుషవిలక్షణః, యయాశక్త్యా,యథాఽనుసర్గం-యంయంవ్యష్టి
సర్గం-ససర్జఅకరోత్ * ॥ ౧ ॥౨॥ * ఏవమాపృష్టోమునిరాహేత్యాహసూతః॥ఇతీతి॥హేమునిసత్తమాః,ఇత్థంఇత్థం-రాజ
ర్షేఃపరీక్షితస్తంప్రశ్నం,మాకర్ణ్య, ప్రతినన్ద్యసాధుపృష్టమితిప్రతినన్ద్య,బాదరాయణి-ర్మహాయోగీ-జగాద * ॥ ౩ ॥ *
గదితమేవాహ ॥యదేత్యాదినా ॥ తత్రభగవాన్బాదరాయణిర్విస్తరేణపృష్టమనుసర్గంవివక్షుస్తావచ్చతుర్థస్కన్ధాన్తోక్తం
ప్రాచీనబర్హిషఃపుత్రాణాంచరిత్రముపోద్ఘాతత్వేనప్రస్తౌతి ॥ యతఆపూరితాత్రయఇత్యన్తేన ॥ ప్రచేతసః-ప్రాచీనబర్హి
షో-దశ,పుత్రాః- యదా- అన్తస్సముద్రాత్సముద్రమధ్యా,దున్మగ్నా, స్తదా-గాంభూమిం ,దదృశుః,కథంభూతాం,
ద్రుమై, ర్వృతాం , నారదోపదేశాత్ప్రాచీనబర్హిషోనివృత్త్యా - అరాజకేసతికృష్యాద్యభావాద్ద్రుమైర్వృతామితిభా
వః * ॥ ౪ ॥ * తత-స్తేప్రచేతసఃపుత్రాః , ద్రుమేభ్యః,క్రుధ్యమానా- స్తపసా-దీపితఃమన్యు,ర్యై-స్తాదృశా- స్తేషాంవ్య

క్షాణాం విధక్షయాదగ్ధుమిచ్ఛయా-ముఖాద్వాయుమగ్నించ-ససృజిః ❁ ॥౫॥ ❁ తాభ్యాంవాయ్వగ్నిభ్యాం-నిర్దహ్యమానాన్ - తాన్ద్రుమాన్ , నుపలభ్యదృష్ట్వా-హేకురూద్వహ, మహాన్, సోమోరాజాచన్ద్రః-మన్యుంక్రోధం, ప్రశమయన్నివప్రశమయితుమిత్యర్థః, ఉవాచ ❁॥౬॥ ❁ హేమహాభాగాః-దీనేభ్యో-ద్రుమేభ్యో-ద్రోగ్ధుం-మార్హథ-కుతఃయతో, యూయం- వివర్ధయిషవఃలోకాన్వర్ధయితుమిచ్ఛవః - ప్రజానాంపతయశ్చ-స్మృతాఃమతః-వివర్ధయిషూణాంప్రజాపతీనామిదంవనస్పతిదాహనమనుచితమితిభావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సత్యంవయంవివర్ధయిషవఃప్రజాపతయశ్చ-కింద్రుమైః ప్రయోజనమిత్యత్రాహ॥ ఆహాఽితి ॥ ప్రజాపతీనాంబ్రహ్మాదీనామపి-పతిర్విభుః-దహ్యమానద్రుమేష్వప్యన్తరాత్మతయా-వ్యాప్యస్థిత-స్తథాప్య-వ్యయఃఅసంస్పృష్టతద్గతవికారః-భగవాన్-హరిరాదౌజగదాదికాలే-వనస్పతీనోషధీశ్చ-ససర్జ - తానతాంశ్చవిశినష్టి ॥ ఇషమూర్జమితి॥ ఊర్జంపత్ర్యానుద్దిశ్యదీయమానమన్నం, ఇషందేవానుద్దిశ్య, ఇషోర్జరూపాన్వనస్పత్యాదయ ఇత్యర్థః - అయంభావః , దేవపితృయజ్ఞావశిష్టాన్నేన ప్రజానాంజీవనంవిహితం ,,యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తోముచ్యన్తేసర్వకిల్బిషైః,,రితిస్మరణాత్ ,, తేత్వఘంభుఞ్జతేపాపాయేపచన్త్యాత్మకారణా ,,దితియజ్ఞానవశిష్టాన్నభక్షణనిన్దనాచ్చ-ఏవంచదేవాద్యుపజీవ్యాన్నరూపేణపరిణమమానాన్వనస్పత్యాదీన్దగ్ధుమర్హథేతి ❁ ॥౮॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥అన్నమితి॥ తావ, త్పాదచారిణాంచరాణాంభూతానాం - అపాదచారిణోఅచరాః- అన్నంఅద్యాః-అచరేషుతుభూతేష్వద్యాత్తృభావోనాస్తికింతుతేషాముపభోగ్యత్వాకారఏకఏవేతిభావః ॥ చరేషుతుఆకారద్వయమస్తీత్యాహ ॥ అహస్తేతి ॥ హస్తయుక్తానాంద్విపదాం-అహస్తాశ్చతుష్పదః - అన్నంఅదనీయాః , సామాన్యాభిప్రాయకమేకత్వంక్లీబత్వంచ-చరేషూభయాకారకథనంవ్యతిరేకదృష్టాన్తార్థం - యథాచరేషుకేషాంచిదత్తృత్వమన్యేషామదనీయత్వం - నతథాఽచరేషు, కింత్వదనీయత్వమేవే-తిసర్వోపభోగ్యత్వాన్నిరపరాధత్వాచ్చనతద్ద్రోహఃకార్యఇతితాత్పర్యమ్ ❁ ॥౯॥ ❁ కించ-హేఅనఘాః,

ససృజుస్తద్దిధక్షయా ॥ ౫ ॥ తాభ్యాంనిర్దహ్యమానాంస్తానుపలభ్యకురూద్వహ। రాజోవాచమహాన్సోమో మన్యుంప్రశమయన్నివ॥ ౬॥ మాద్రుమేభ్యోమహాభాగాదీనేభ్యోద్రోగ్ధుమర్హథ।వివర్ధయిషవోయూయంప్రజానాంపతయస్స్మృతాః॥౭॥ అహోప్రజాపతిపతిర్భగవాన్హరిరవ్యయః।వనస్పతీనోషధీశ్చససర్జోర్జమిషంవిభుః॥౮॥అన్నంచరాణామచరాహ్యపాదఃపాదచారిణామ్।అహస్తాహస్తయుక్తానాంద్విపదాంచచతుష్పదః ॥౯ ॥ యూయంచపిత్రానిర్దిష్టా దేవదేవేనచానఘాః ।ప్రజాసర్గాయహికథంవృక్షాన్నిర్దగ్ధుమిచ్ఛథ॥౧౦॥ ఆతిష్ఠతసతాంమార్గంకోపంయచ్ఛతదీపితమ్।పిత్రాపితామహేనాపిజుష్టంవఃప్రపితామహైః॥౧౧ ॥తోకానాంపితరౌబన్ధూదృశఃపక్ష్మస్త్రియాఃపతిః।నృపఃప్రజానాంభిక్షూణాంగుహ్యజ్ఞానాంబుధస్సుహృత్॥ ౧౨ ॥ అన్తర్దేహేషుభూతానామాత్మాఽస్తేహరిరీశ్వరః।సర్వంతద్ధిష్ణ్యమీక్షధ్వమేవంవస్తోషితోహ్యసౌ॥౧౩॥య

యూయం- పిత్రాప్రాచీనబర్హిషా , దేవదేవేనతపసాతోషితేనభగవతాచ, ప్రజాసర్గాయ-నిర్దిష్టాః-హి, యతఏవ-మతః-కథం-వృక్షాన్నిర్దగ్ధు-మర్హథ ❁ ॥ ౧౦॥ ❁ అత-స్సతాంమార్గ, మాతిష్ఠతఆశ్రయత, కథంభూతం-వఃయుష్మాకం-పిత్రాప్రచేతసా, తత్పిత్రా, యేచ, వః, ప్రపితామహాదయ, స్తైశ్చ, జుష్టంసేవితం-పిత్రాద్యాచరితమేవసన్మార్గమాశ్రయతేత్యర్థః-దీపితంకోపం , యచ్ఛతఉపసంహరత ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కించ-భగవతస్సర్వరక్షకస్యశరీరత్వాద్వనస్పతిషుక్రోధోఽయుక్తఇత్యాహ॥తోకానామితి ॥ తోకానాంబాలానాం - పితరౌమాతాపితరౌ, యథా, బన్ధూరక్షకౌ, యథా, దృశః-పక్ష్మ-బన్ధుః-యథావా, స్త్రియాః - పతి-ర్బన్ధుః - యథా, ప్రజానాం, నృపః-యథాచ, భిక్షుణాం, భిక్షేత్యభ్యాహారః-యథావా-గుహ్యజ్ఞానాంప్రయోగకుశలానాం - బుధఃమీమాంసాభిజ్ఞ- స్తథా-భగవాన్రక్షకస్సుహృచ్చ , భూతానా, మన్తర్దేహేషుహృదయేషు, ఆత్మా , ఈశ్వరః, అన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా , హరి, రాస్తే-అత, స్సర్వంజగ-త్తస్యభగవతో, ధిష్ణ్యంస్థానం, శరీరమిత్యర్థః , ఈక్షధ్వంపశ్యత-ఏవమీక్షణే - అసౌభగవాన్, వఃయుష్మాకం-తోషితో, భవతి-యద్వా, ప్రతినియతరక్షకత్వవ్యవస్థాముల్లఙ్ఘ్యకథంవాద్రోగ్ధుమర్హస్తీత్యాహ ॥ తోకానామితి ॥ తోకాదీనాంపిత్రాదయఇవ- ప్రజానాంచరాచరాత్మకానాం - నృపః, బన్ధుఃరక్షకస్సుహృచ్చకించ, భగవచ్ఛరీరత్వాచ్చనద్రోహఃకార్యఇత్యాహ॥ అన్తర్దేహేష్వితి॥ఉక్తఏవార్థః॥ గుహ్యజ్ఞానామితిభిక్షువిశేషణంవా , గుహ్యంపరమాత్మస్వరూపాదికం-జ్ఞాతుమిచ్ఛూనాం , భిక్షూణాంసన్న్యాసినాం-బుధఇవతదుపదేష్టావిద్వానివేత్యర్థః-రక్షణంచసర్వత్రానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకమేవ ❁ ॥ ౧౨॥ ౧౩ ॥ ❁ కించ, క్రోధోపశమస్యాభ్యుదయహేతుత్వాచ్చతముపసంహరతేత్యాహ ॥ యఇతి ॥ దేహే, ఆకాశా, త్సముత్పతితం, యదృచ్ఛయోత్పన్నమిత్యర్థః- యద్వా , దేహే, ఆకాశాద్ధృదయవివరా-త్సముత్పతిత, ముల్బణందుస్సహం, మన్యుంక్రోధ-మాత్మజిజ్ఞాసయాస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిచారేణ , యచ్ఛేదుపసంహరేత్ , సపుమాన్, గుణాన్సత్త్వాదీ, నతివర్త్తతేక్రమేణ

సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతో, దగ్ధైరత ఏవ, దీనైః, ద్రుమైః, అలం, దీనద్రుమదాహేనాలమిత్యర్థః, ఖిలానామవశిష్టానాం, ద్రుమాణాం-వః యుష్మాకం, శివం, అస్తు-వార్క్షీ వృక్షైః పాలితా, ఏషా, వరా సులక్షణా, కన్యా మారిషాఖ్యా, పత్నీత్వే పత్నీత్వేనేత్యర్థః, ప్రతిగృహ్యతాం, యుష్మాభిరితి శేషః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇతీత్థం-మామన్త్ర్య సాన్త్వయిత్వా, ఆప్సరసీం అప్సరోదేహాదావిర్భూతాం, ఋషివీర్యసంభూతాం, వరారోహాం వరైరారోఢుముద్వోఢుం యోగ్యాం, కన్యాం, తేభ్యో, దత్వా-సోమో రాజా, యయాగతః, తత, స్తే ప్రాచేతసాః, స్వర్వే, ధర్మేణ, తా, ముపయేమిరే వివాహితవన్తః, ధర్మేణేత్యనేన,, అపృథగ్ధర్మశీలానాం సర్వేషాం వస్సుమధ్యమా। అపృథగ్ధర్మశీలేయం భూయాత్పత్న్యర్పితాశయే,, తి, భగవతోక్తత్వాద్బహుభిరేకస్యాః పాణిగ్రహణదోషావహ ఇతి శఙ్కానకార్యేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తేభ్యః ప్రాచేతసేభ్యః - తస్యామాప్సరస్యాం - హే రాజన్-దక్షః ప్రజాపతిః-ప్రాచేతసో, ఽభూత్ ఉత్పన్నః - పూర్వం బ్రహ్మణోఽఙ్గుష్ఠాజ్జాతో దక్షోఽధ్వరే రుద్రాపరాధవశాత్తం దేహం విహాయాస్యాం మారిషాయాం - ప్రాచేతసనామా, ఽజాయతేత్యర్థః - తథా చోక్తం చతుర్థే ,, యస్యాం మహదవజ్ఞానాదజన్యజనయోనిజ,, ఇతి, ప్రాచేతసం విశినష్టి॥ యస్యేతి॥ యస్య ప్రాచేతసస్య-దక్షస్య - ప్రజాసర్గేణ-త్రయో లోకా-ఆపూరితాః-ప్రాయశో లోకత్రయస్థాః ప్రజాస్తత్సంతానరూపా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దక్షః ప్రాచేతసః-దుహితృషు-వాత్సల్యయుక్తః- రేతసా వీర్యేణ-మనసా సంకల్పేన చ-యథా-భూతాని-ససర్జ-తథా తత్సర్జనం-వదతో-మమ మత్తః-అవహితమనా-శ్శృణు ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ పూర్వం ప్రథమం-ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - మనసైవ సంకల్పేనైవ-ఇమాః ప్రజా-స్ససర్జ - కాః-దేవాదీన్-తథా-నభ ఏవ స్థలం యేషాం, జలమేవౌకః స్థా

స్సముత్పతితం దేహ ఆకాశాన్మన్యుముల్బణమ్। ఆత్మజిజ్ఞాసయా యచ్ఛేత్స గుణానతిరిచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ అలం దగ్ధైర్ద్రుమైర్దీనైః ఖిలానాం శివమస్తు వః। వార్క్షీ హ్యేషా వరా కన్యా పత్నీత్వే ప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యామన్త్ర్య వరారోహాం కన్యామాప్సరసీం నృప। సోమో రాజా యయౌ దత్వా తే ధర్మేణోపయేమిరే ॥ ౧౬ ॥ తేభ్యస్తస్యామభూత్ప్రాచేతసః కిల। యస్య ప్రజావిసర్గేణ లోకా ఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౧౭ ॥ యథా ససర్జ భూతాని దక్షో దుహితృవత్సలః। రేతసా మనసా చైవ తన్మమావహితః శృణు ॥ మనసైవాసృజత్పూర్వం ప్రజాపతిరిమాః ప్రజాః। దేవాసురమనుష్యాదీన్నభస్స్థలజలౌకసః ॥ ౧౮ ॥ తమబృంహితమాలోక్య ప్రజాసర్గం ప్రజాపతిః। విన్ధ్యపాదానుపవ్రజ్య సోఽచరద్దుశ్చరం తపః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాఘమర్షణం నామ తీర్థం పాపహరం పరమ్। ఉపస్పృశ్యానుసవనం తపసాతోషయద్ధరిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అస్తౌషీద్ధంసగు

❁ దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రమ్ ❁

హ్యేన భగవన్తమధోక్షజమ్। తుభ్యం తదభిధాస్యామి కస్యాతుష్యద్యతో హరిః ॥ ౨౨ ॥ దక్ష ఉవాచ ॥ నమః ప

నం యేషాం, తాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త, మేవం మనసా క్రియమాణం, ప్రజాసర్గం-అబృంహితమప్రవృద్ధ, మాలోక్య, స ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - విన్ధ్యస్య, పాదాన్, ప్రత్యన్తపర్వతాన్, ఉపవ్రజ్య ఉపగత్య - దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం-తపః, ఆచరత్ కృతవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్ర విన్ధ్యపాదేషు, త్రికాల-మఘమర్షణాఖ్యం-పాపహరం, పుణ్యం, తీర్థ-ముపస్పృశ్య, తత్ర స్నాత్వేత్యర్థః, తపసా, హరి, మతోషయ, దారాధితవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథా భగవన్తమధోక్షజం హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాస్తౌషీత్, తమేవ స్తోత్రం తుభ్యమభిధాస్యామి ॥ స్తోత్రం విశినష్టి ॥ యతః యేన స్తోత్రేణ, హరిః, తస్య ప్రాచేతసస్య ప్రజాపతే, రతుష్యత్ తుష్టోఽభూత్, ప్రసన్నోఽభూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ హంసగుహ్యాఖ్యం స్తోత్రముపదిశతి, నమః పరాయేత్యాదినా-స ఈశ్వరో మే కురుతాం మనోరథ, మిత్యన్తేన ప్రథమం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం సత్యసంకల్పం ప్రకృతేర్నియన్తారమపరిచ్ఛిన్నం ప్రమాణశూన్యావధిం సర్వకారణం నమస్కరోతి, పరాయ చిదచిద్విలక్షణాయ, తావచ్చిద్వ్యావర్తకధర్మయోగమాహ ॥ అవితథానుభూతయ ఇతి ॥ అవితథా అమోఘా- అనుభూతిస్సఙ్కల్పరూపాత్మకం జ్ఞానం - యస్య, సత్యసఙ్కల్పాయేత్యర్థః - జీవస్త్వసత్యసఙ్కల్ప ఇతి తతోఽనేనాస్య వ్యావృత్తిః-అచిద్వ్యావర్తకం ధర్మమాహ॥ గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే గుణత్రయాభాసస్సత్త్వాదిగుణత్రయోన్మేష- స్తస్య - నిమిత్తం కారణం ప్రకృతి - స్తస్యాః - బన్ధవే ఆశ్రయభూతాయ - ప్రకృతిశరీరకాయ తన్నియన్త్ర ఇత్యర్థః, అనేనాచితోఽస్య వ్యావృత్తిః- ఏవం పదద్వయేన చిదచిద్వ్యావృత్తిః, నన్వయం ప్రజాపతివాక్యోదితఆవిర్భూతసత్యసఙ్కల్పః ప్రకృతివియుక్తః కిం ముక్తో జీవః - నేత్యాహ॥ గుణతత్త్వబుద్ధిభిరదృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిః గుణత్రయకార్యభూతపృథివ్యాదితత్త్వవిషయబుద్ధిభిః - అదృష్టమనుపలక్షితం - ధామ స్వరూపం - యస్య - ముక్తస్తు సంసారదశాయాం పృథివ్యాదిసఙ్ఘాతపరిణామభూతశరీరవిషయకబుద్ధిభిర్దేహోఽయం మ

సుషుప్త్యోఽయమిత్యుపలక్షిత ఇతితతోఽస్యాసేనవ్యావృత్తిః-తర్హి కిం నిత్యసిద్ధః - నేత్యాహ, నివృత్తమానావధయే-నివృత్తం, మానం-యస్మాన్నివృత్తమానస్తాదృశోఽవధిరియత్తా - యస్య - సతథోక్తః - ప్రమాణశూన్యావధయే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపాయేత్యర్థః-నిత్యసిద్ధస్తుజీవః-స్వరూపతః పరిచ్ఛిన్న ఇతితతోఽనేనాస్యవ్యావృత్తిః-స్వయంభువేస్వయంకారణాన్తరశూన్యాయ-సర్వకారణాయేతిభావః-గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవ ఇత్యనేనఅచిదాశ్రయత్వముక్తమ్ * ॥ ౨౩॥ * అథచేతనబన్ధుత్వమాహ ॥ నయస్యేతి ॥ పురేదేహే, సంవసతః జీవాన్తరాత్మతయావసతః-సఖ్యుర్హితైకకారిణః-యస్యపరమాత్మనః- సఖ్యంతచ్చేషభావం , నావైతి-గుణినోరతాన్తదే,గ్గుణఇవప్రభాదివత్-అపృథక్సిద్ధప్రకారభూతోఽవసన్,తద్ధార్యత్వేనవసన్ , సఖాత్తదతాతిశయాధానైకస్వరూపతయామిత్రం - అయంపురుషః,నావైతినానుసన్ధత్తఇత్యర్థః-తత్రహేతు,రవ్యక్తదృష్టిః - దేహగోచరజ్ఞానః- తస్మైసఖ్యే-పరమపురుషాయ-నమస్కరోమి॥ ద్వాసుపర్ణా,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః * ॥ ౨౪ ॥ * నావైతీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥ దేహఇతి॥దేహశ్చ-అసవః,ఇన్ద్రియాణి-ప్రాణావా-మనసః మనోవృత్తయః-జ్ఞానేన్ద్రియాణివా - భూతానిపృథివ్యాదీని-మాత్రాః , గన్ధాదీని-తద్గ్రాహకాణికర్మేన్ద్రియాణివా-ఏతాని-ఆత్మానంస్వస్వరూపం - పరంస్వేభ్యః విలక్షణం - అన్యంజీవాత్మానం-నవిదుః,పుమాన్జీవస్తు,య-త్సర్వం దేహాదికం-త-ద్వేద - దేహాదికంజానాతీత్యర్థః-ఏవంతజ్జ్ఞో దేహాద్యభిజ్ఞోఽపి -జీవః - యంసర్వజ్ఞం-దేహాదికంజీవంస్వగుణాన్స్వాత్మానంచజానానం - భగవన్తం , తద్గుణాంశ్చ,నవేద -త-మనన్తమపరిచ్ఛిన్న-మీడేస్తౌమి-దేహాదయోదృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాః- యథాదేహాదయః , స్వస్వరూపంతస్మాద్విలక్షణంజీవాత్మానంచనవిదు - రేవంపుమాన్దేహాద్యభిజ్ఞోఽపిసర్వజ్ఞంతద్గుణాంశ్చనవేదేత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * సర్వజ్ఞమిత్యనేనాభిప్రేతం పరమాత్మనస్సర్వజ్ఞత్వం -జీవస్యపరమాత్మనాసంశ్లేషదశాయాముషితదనభిజ్ఞతాంచోపపాదయతి ॥ యదేతి ॥నామరూపరూపస్యదేవమనుష్యబ్రాహ్మణాదినామ

గాయావితథానుభూతయేగుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే।అదృష్టధామ్నేగుణతత్త్వబుద్ధిభిర్నివృత్తమానాయదధేస్వయంభువే ॥ ౨౩॥నయస్యసఖ్యంపురుషో * వైతిసఖ్యుస్సఖావసన్సంవసతఃపురేఽస్మిన్।గుణోయథా * గుణినోఽవ్యక్తదృష్టేస్తస్మైమహేశాయనమస్కరోమి ॥ ౨౪ ॥ దేహోఽసవోఽక్షామనసో * భూతమాత్రానాత్మానమన్యంచవిదుః పరంయత్ । సర్వంపుమాన్వేదగుణాంశ్చతజ్జ్ఞోనవేదసర్వజ్ఞమనన్తమీడే ॥ యదోపరామోమనసో * నామరూపరూపస్యదృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్ । * యఈయతేకేవలయాస్వసంస్థయాహంసాయతస్మైశుచిసద్మనేనమః ॥ ౨౬ ॥ మనీషిణోఽన్తర్హృదిసంనివేశితంస్వశక్తిభి * ర్నవభి

రూపకస్య-మనసో - యదా-దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్-దృష్టస్య-స్మృతిః స్మరణం- దృష్టస్మృతిః స్వప్నావస్థోచ్యతే-తస్యా-స్సంప్రమోషాత్ నివృత్త్యా -ఉపరామస్సుషుప్తిః - తదా - యః పరమాత్మా, ఈయతేప్రాప్యతే - జీవేనసమన్వితో భవతి॥ ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకించనవేదనాన్తరం ,, ॥ ఏషసుప్తేషుజాగర్తి,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - జీవస్యాప్రబోధేపిపరమాత్మాప్రబుద్ధఇత్యర్థః- సర్వథాదుర్జ్ఞేయత్వేఅనుపాస్యత్వంస్యాదితిశఙ్కాంవారయతి - కేవలయేతి ॥ యఇత్యనుషజ్యతే॥ యశ్చ, కేవలయారాగాదికాలుష్యరహితయా-స్వసంజ్ఞయాస్వాభావికజ్ఞానేనఉపాసనాత్మకజ్ఞానేన ఈయతేఅవగమ్యతే - ప్రాప్యతేవా-తస్మై, హంసాయశుద్ధాయ-శుచిసద్మనేశుద్ధాన్తఃకరణసద్మనే, ఉపాసనవిశుద్ధాన్తఃకరణేసన్నిహితాయేత్యర్థః - యద్వా , కేవలయాస్వసంజ్ఞయా-హంసాయవిశుద్ధాయ- రాగాద్యకలుషితేనాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వస్వరూపవిషయకనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనవిశుద్ధాయఅస్పృష్టచిదచిద్ధర్మాయ-శుచిసద్మనే-ఉపాసనయాపరిశుద్ధమన్తఃకరణం-సద్మ అభివ్యక్తిస్థానం-యస్య -తస్మై ఇత్యర్థః॥ హగ్ంసశ్శుచిష,, దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః * ॥ ౨౬ ॥ * శుచిసద్మనఇత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ మనీషిణఇతి॥త్రివృచ్ఛిః త్రయాణాయాం-వృత్వర్తనం-యత్ర-తత్త్రివృత్-త్రికమిత్యర్థః-తద్రూపాభి-స్త్రికత్రయమాపన్నాభిరితియావత్-నవభిశ్శక్తిభిః॥ శ్రియాపుష్ట్యాగిరాకాన్త్యాకీర్త్యాతుష్ట్యేలయోర్జయా । విద్యయాఽవిద్యయాశక్త్యామాయయాచనిషేవిత,, మితివక్ష్యమాణాభిశ్శక్తిభిః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణరూపాభిశ్శక్తిభిస్సహ- న్తర్హృదిసంనివేశితంస్వేచ్ఛయాసంనివిష్టం - గూఢంబాహ్యైః కరణైరగ్రాహ్యం,అనేన ॥తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితంగహ్వరేష్ఠంపురాణమ్।అధ్యాత్మయోగాధిగమేనదేవంమత్వా ,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః - దుర్దర్శంమనసాగ్రహీతుమశక్యం - గుహాయాంహృదయేనిహితం- గహ్వరేష్ఠేతిష్ఠత్యన్తరాత్మతయేతితథా-యం-మనీషిణః పరమాత్మయాథాత్మ్యవివేచనకుశలాః-మనీషయాయోగపరిశుద్ధయా-ధియా-

నిష్కర్షన్తి ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వివిచ్య పశ్యన్తీత్యర్థః - యథా - మథ్నామన్థనసాధనేనోత్తరారణినా - దారుణి అధస్తనారణౌ - పాఞ్చదశ్యమగ్నిం - నిష్కర్షన్తి-తద్వత్-పాఞ్చదశ్యం పఞ్చదశీయకర్మసంబన్ధినం - దర్శపూర్ణమాసానుష్ఠానం హి పఞ్చదశ్యుపక్రమమగ్న్యాధానమపేక్షితే దితి సోఽగ్నిః పాఞ్చదశ్య ఇత్యుచ్యతే- యం, నిష్కర్షన్తి-సవా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ❀॥౨౭॥ ❀ఏవముక్తవిధం పరమాత్మానమసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషం స్తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే॥సవా ఇతి ॥సవై-ఉక్తవిధో భగవాన్-అశేషాస్సర్వే - విశేషా వికారా-యస్యా- స్తస్యా-మాయాయాః -నివృత్త్యా, య-న్నిర్వాణసుఖం దుఃఖాసంభిన్నం మోక్షసుఖం -తస్మి-న్ననుభూతిరనుభవో - యస్య - ముక్తానామనుభవవిషయ ఇత్యర్థః-య ఈదృశ-స్స ఏవ-సర్వనామా సర్వైశ్శబ్దైర్వాచ్య ఇత్యర్థః- సర్వస్సర్వశబ్దః-నామ - యస్యేతి వా, "సర్వశ్శర్వశ్శివస్స్థాణుః" రితి నామపాఠాత్ -సర్వశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయ ఇత్యర్థః-సర్వనామత్వే హేతుః-స చ విశ్వరూప ఇతి, విశ్వశరీరకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి భావః-విశ్వాన్తర్గతవస్తువాచినశ్శబ్దాస్తచ్ఛరీరం తమేవాభిదధతి-శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరిపర్యన్తబోధనశక్తేః - యద్వా, సర్వశబ్దస్య కృత్స్నజగద్వాచిత్వాత్తస్య చ తచ్ఛరీరత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యేన తమేవాభిధత్త ఇతి భావః-నను-విశ్వరూపత్వం పరగతధర్మాసంస్పర్శనం చేతి కథమేతదుభయం, తత్రాహ - అనిరుక్తాత్మశక్తిః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యా - స్స్వాభావిక్య-శ్శక్తయో-యస్య, విచిత్రశక్తిత్వాత్తదుభయోపపత్తిరితి భావః-ఏవంభూతో-మమ-ప్రసీదతాం-మామనుగృహ్ణాత్విత్యర్థః ❀ ॥౨౮॥ ❀నను-యది విశ్వం తస్య శరీరం న తు స్వరూపం తర్హి తస్య స్వరూపం కేన లక్ష్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యద్యదితి ॥ యద్య, ద్వచసా నిరుక్తం శబ్దేనాభిహితం-జాతిగుణాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య శబ్దేన బోధితం, తథా-ధియా-నిరూపితం వ్యవసితం - అక్షభిరిన్ద్రియై-ర్గృహీతం-ఉత అపి-మనసా-నిరూపితం సంకల్పితం-యద్యపి-యస్య , స్వరూపం-మా భూత్ న భవతి-కింతు శరీరమేవేతి భావః-వచ ఆదిభిర్నిరుక్తాదేస్తత్స్వరూపత్వాభావే హేతుః-గుణరూపం హి తత్త్విత్తి-గుణరూపాః సత్త్వాదిగుణాత్మకా- హేతవో-యస్య- త - ద్గుణరూపహేతు-సత్త్వాది

శ్చ ప్రవృద్ధిభిః। వహ్నిం యథా దారుణి పాఞ్చదశ్యం మనీషయా ని❀ష్కర్షన్తి గూఢమ్ ॥ ౨౭॥ స వై మమాశేషవిశేషమాయానిషేధనిర్వాణసుఖానుభూతిః। స సర్వనామా స చ విశ్వరూపః ప్రసీదతా❀మనిరుక్తాత్మశక్తిః॥౨౮॥ యద్యన్నిరుక్తం వచసా నిరూపితం ధియాఽక్ష❀భిర్వా మనసోఽత యస్య। మా భూత్స్వరూపం ❀ ❀గుణరూపం హి తత్తత్స వై గుణాపాయవిసర్గలక్షణః ॥ ౨౯॥ యస్మిన్యతో యేన చ యస్య యస్మై యదో యథా❀

గుణత్రయకార్యం సత్త్వాదిగుణగతమేవ-న తు తత్స్వరూపగతోఽసాధారణాకారః-యేన తదుపలక్ష్యం పరమాత్మస్వరూపం స్యాత్-గుణరూపం హితత్ ఇతి పాఠే-హి యస్మాత్, తద్గుణరూపం గుణానామేవ రూపం-గుణరూపవర్ధితమితి పాఠాన్తరే గుణరూపైస్సత్త్వాదిగుణగతైరసాధారణాకారైర్వర్ధితమారబ్ధమిత్యర్థః -తర్హ్యస్య, సౌ పరమాత్మా-గుణాపాయవిసర్గలక్షణః-గుణాపాయవిసర్గౌ గుణకార్యభూతప్రపఞ్చస్య సంహారసర్గౌ-లక్షణం-యస్య , స తథోక్తః-అపాయవిసర్గశబ్దాభ్యాం స్థితిరపి వివక్ష్యతే-యద్యపి కార్యాత్మకం జగన్న పరమాత్మనో లక్షణం-తథాపి కార్యప్రపఞ్చగతోత్పత్తిస్థితిప్రలయకారణత్వం పరమాత్మనోఽసాధారణో ధర్మ ఇతి- తేన తత్స్వరూపముపలక్ష్యత ఇత్యర్థః - ప్రపఞ్చజన్మాదికారణత్వమపి న పరమాత్మస్వరూపస్య విశేషణతయా లక్షణం - కారణత్వస్య చిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మనిష్ఠత్వేన విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపనిష్ఠత్వాభావాత్ -కింతు-చన్ద్రాదేశ్శాఖాగ్రాదివదుపలక్షణతయా లక్షణమితి బోధ్యమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀నను-దేవమనుష్యాదిశరీరనిర్వర్త్యం కర్మ - త-దాత్మభూతజీవకర్తృకం-తద్బన్ధకం చ దృష్టం-యత్తస్య సుఖదుఃఖేచ్ఛాదివచ్చేతనధర్మత్వాత్-ఏవం కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం జగత్పరమాత్మనశ్శరీరం చేత్తద్వ్యాపారోఽప్యనేకకారకనిర్వర్త్యః పరమాత్మాశ్రయ ఏవ స్యాదిత్థం సతి సబన్ధ్యేత-తథా చ "నిష్క్రియం నిష్కల" మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః - కించైకస్య చేతనస్యైకదైకమేవ శరీరం దృష్టం - అతః కథమేకస్య పరమాత్మనో దేవమనుష్యాదీన్యనేకాని శరీరాణీతి న విశ్వరూపత్వం పరమాత్మనస్సంభవతి, యద్యసౌ కారణత్వాత్కార్యభూతవిశ్వరూపః కార్యకారణయోరభేదాదిత్యుచ్యతే -తర్హి వచ ఆదిభిర్నిరుక్తాదికం తస్య స్వరూపమేవ స్యాత్ -పరిణామికారణస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వదర్శనాత్తస్యాప్యధిష్ఠాత్రపేక్షేతి, పూర్వోక్తపరత్వవిరోధ ఇత్యాద్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ తావదనేకకారకనిర్వర్త్యస్య వ్యాపారస్య పరమాత్మాయత్తత్వమభ్యుపగమ్యతపి వేతి న చ్ఛేదనీయమిత్యాహ, యస్మిన్నిత్యాదిపూర్వార్ధేన - తత్ర యస్మిన్నిత్యాదిభిర్విభక్తిభిరధికరణాపాదానకరణసంప్రదానకర్మకర్తృశక్తయో వివక్షితాః-యస్యేతి షష్ఠ్యా తు సంబన్ధసామాన్యం-కురుత ఇతి ప్రయోజకకర్తృశక్తిః - కార్యత ఇతి ప్ర

౨౯శ్లో ❀ పా॥ ౧గుణరూపంహితత్ ❀ ౨గుణరూపవర్ధితమ్

యోజ్యకర్తృశక్తిః, యద్వా అనేన కాలః - ఉక్తశక్తీనాం కాలోపాధికత్వాత్ - యథతిపారేతు, ఉక్తకారకశక్తిగతాః ప్రకారవిశేషా వివక్షితాః, క్రియతే కార్యతే చేతి కృఞ్ ధాతునా తత్తత్కారకనిష్పాద్యా క్రియా వివక్షితేతి తత్తత్కారకాశ్రయత్వకృతాః క్రియాగతవిశేషా నిర్దిశ్యన్తే, యస్మిన్నిత్యాదీనాం తదిత్యుత్తరేణాన్వయః, సప్తమ్యాదివిభక్తిప్రకృతిభూతైర్యచ్ఛబ్దైస్త్వధికరణాదికారకశక్త్యాశ్రయాణి వస్తూని వివక్షితాని, కురుతే కార్యతే చేత్యత్ర లకారేణ ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్తృశక్త్యాశ్రయం ద్రవ్యమపి వివక్షితం, లకారాణాం కృతిమత్యేవ శక్తిరిత్యన్యత్ర విస్తరః, సుప్తిఙన్తస్థలే చ ప్రకృత్యర్థవిశేష్యకశ్శాబ్దబోధః - ఏవం చ తత్తద్వ్యాపారనిర్వర్తకాధికరణాదిశక్త్యాశ్రయాణి ద్రవ్యాణి సంబన్ధసామాన్యాశ్రయం చ తత్ప్రోక్తమిత్యర్థః - శక్త్యాశ్రయవస్తూనాం పరమాత్మశరీరత్వేన విశేషణత్వాత్తస్యైవ ముఖ్యత్వేనాధారశక్త్యాశ్రయత్వాత్సర్వస్య వ్యాపారస్య తదాయత్తత్వముపపన్నమితి భావః ॥ నన్వేవం కారకశక్త్యాశ్రయత్వప్రయుక్తం పరమాత్మనస్సక్రియత్వం తత్ప్రయుక్తం కార్యత్వం తత్ప్రయుక్తమనిత్యత్వం చ ప్రసజ్యేత, తథా చ "నిష్క్రియం నిష్కలం నిత్యం విభుం" ఇత్యాదిశ్రుతివిరోధః - అత ఆహ, ప్రాక్ప్రసిద్ధమితి - హేతురితి చ - హేతుః ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యనేన కార్యావస్థాయాః పూర్వం కారణత్వేనావస్థితత్వముచ్యతే - అయం భావః "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్య సచ్చ త్యచ్చాభవత్, అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాగ్ం సర్వాత్మా॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణవశాత్కార్యస్య జగతశ్చిదచిదీశ్వరాత్మకత్వమభ్యుపేత్యం, కార్యసజాతీయత్వాచ్చ కారణస్య, తదపి తత్త్వత్రయాత్మకమేవ యుక్తిబలాత్ "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి" ఇత్యాదిప్రమాణబలాచ్చాభ్యుపగన్తవ్యం, తత్ర కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ "య ఆత్మని తిష్ఠన్, యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్, యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీరం" ఇత్యాదిప్రమాణబలాదాత్మత్వేన పరమాత్మనో విశేష్యత్వం, చిదచితోశ్శరీరత్వేన విశేషణత్వం చైషితవ్యం - ఏవం చ కారణత్వేనావస్థితం బ్రహ్మ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టత్వేనావస్థితమితి కారకశక్త్యాశ్రయత్వస్య తస్మిన్ శరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్తత్ప్రయుక్తసక్రియత్వాదికమపి సద్వారకమేవేతి అపి శేష్యభూతే తస్మిన్నైతస్య సాక్షాత్ప్రసఙ్గః - నిష్క్రియత్వాదిశ్రవణం తు విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపాభిప్రాయమితి న తద్విరోధః - కార్యావస్థకారణావస్థయోస్తస్య చిదచిచ్ఛరీరకత్వా

కురుతే కార్యతే చ। పరావరేషాం పరమం * ప్రాక్ప్రసిద్ధం తద్బ్రహ్మ తద్ధేతురనన్యదేకమ్॥ ౩౦ ॥ యచ్ఛక్తయో *

దేవ విశ్వరూపత్వముపపన్నం "ఏషోఽణురాత్మా" ఇత్యాదిశ్రుతివశాజ్జీవస్యాణుపరిమాణత్వావగమాత్తస్యైకదాఽనేకశరీరాన్తః ప్రవేశాసంభవేఽపి "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ" ఇత్యాదిశ్రుత్యా తత్స్వరూపస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్తస్యానేకశరీరేషు జీవాన్తః ప్రవేశేన నియమనం సంభవతీత్యనేకశరీరకత్వోపపత్తిః - కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ చిదచిచ్ఛరీరకత్వాద్విశ్వరూపత్వమపి తస్యోపపన్నం, నను - విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వం రూపం శరీరం యస్య తస్య భావస్తత్త్వమితి న వివక్షితం - తథా సతి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ - ఐతదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వం - అయమాత్మా బ్రహ్మ - తత్త్వమసి" ఇత్యాదిజగద్బ్రహ్మతాదాత్మ్యశ్రవణవిరోధాపత్తేః - కిం తు - విశ్వరూపత్వం నామ విశ్వానన్యత్వమేవ, ఏవం చ - నమః పరాయేత్యుపక్రాన్తపరత్వవిరోధస్తత్రాహ ॥ అనన్యదితి ॥ విశ్వానన్యదిత్యర్థః - విశ్వరూపత్వస్య విశ్వానన్యాత్మకత్వేఽపి న విరోధః - యతః ప్రాక్ప్రసిద్ధం కారణం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం - తదేవ కార్యావస్థాయాం స్థూలచిదచిద్విశిష్టమిత్యేకస్యైవావస్థాద్వయయోగిత్వేన కార్యావస్థకారణావస్థయోరేకద్రవ్యగతత్వేన విశ్వానన్యత్వోపపత్తేః - అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసః - తథా చ శారీరకం సూత్రం "తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః" ఇతి ఉపక్రాన్తం పరత్వం తత్ప్రయుక్తం నిస్సమాభ్యధికత్వం చ విశేష్యనిష్ఠమిత్యభిప్రాయేణ పరమం పరావరేషామితి చోక్తం, పరావరేషాం బ్రహ్మాదిజీవానామపి - పరం - కారణమాత్రస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వశఙ్కాం వారయతి ॥ ఏకమితి ॥ నిస్సమాభ్యధికమేకమేవ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః - ఇదం చైకత్వం స్వరూపనిష్ఠమితి విశేష్యాకారేణ నిమిత్తత్వం విశిష్టాకారేణోపాదానత్వమిత్యుక్తం భవతి - లోకే మృత్కులాలయోర్జడత్వాదసర్వశక్తిత్వాచ్చ తయోర్నిమిత్తోపాదానయోర్భేదః - పరమాత్మనస్తు చిదచిద్విశిష్టస్య సర్వశక్తిత్వాజ్జగదాకారేణ పరిణామస్య సర్వజ్ఞత్వాన్నిమిత్తత్వస్య చోపపత్తిరిత్యభిప్రాయః, యద్వా - తద్ధేతురిత్యనేన నిమిత్తకారణత్వముచ్యతే, ఏకమిత్యనేన "ఏకమేవాద్వితీయం" ఇత్యాదావివాఽవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వముచ్యతే ప్రపఞ్చస్యానేకకారకాత్మత్వేన బహుత్వస్య పూర్వముక్తత్వాత్తస్య చ నామరూపవిభాగనిబన్ధనత్వాత్తత్ప్రతిసంబన్ధినామరూపవిభాగాభావనిబన్ధనైకత్వస్యైకపదగ్రాహ్యత్వౌచిత్యాత్ - తథా చైకమవిభక్తనామరూపత్వేన సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః - బ్రహ్మేత్యనేన నిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వాదిగుణానన్తస్వరూపనిరతిశయబృహత్త్వముచ్యతే * ॥ ౩౦ ॥ * నను - విశ్వం పరమాణుకారణక - మీశ్వరస్తు నిమి

త్తమితివైశేషికాదయః-ప్రధానకారణకంపురుషాతిరిక్తేశ్వరస్యాన్యవా-పురుషస్తునిమిత్తమాత్రమితిసాంఖ్యాదయో వదన్తి,కించ-సర్వమపివస్తునిత్యమనిత్యంచభిన్నమభిన్నంచేతితథాసదసత్సదసదాత్మకంచేతివదన్తి-అతః-కథంకృత్స్నస్యజగతోబ్రహ్మైకకారణత్వంతదనన్యత్వంచోచ్యతఇత్యత్రాహ॥ యచ్ఛక్తయఇతి॥ వదతాంగ్రన్థనిబన్ధనేనశాస్త్రముపదిశతామిత్యర్థః - వాదినాంవివాదంకుర్వతాంవైశేషికాదీనాం,యస్యపరమాత్మనః-శక్తయః-పృథివ్యాదయః-వివాదసంవాదయోః-పరస్పరవిరుద్ధావిరుద్ధయోర్వాదయోః-భువః-విషయభూతాః-భవన్తిశక్తిశబ్దేనపృథివ్యాదయఉచ్యన్తే-తేషాం భగవతః-కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్-తథాచభగవాన్పరాశరః ౹౹ ఏకదేశస్థితస్యాగ్నేర్జ్యోత్స్నావిస్తారిణీ యథా। పరస్యబ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలంజగత్,ఇతిజగదాత్మకాన్పృథివ్యాదీన్శక్తిశబ్దేనవ్యపదిష్టవాన్-ననుసర్వైరపి పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమాన్నతేవివాదసంవాదభువ-స్తత్రాహ॥కుర్వన్తీతి॥యస్య-శక్తయః-పృథివ్యాదయః , ఆత్మమోహంస్వవిషయకమోహం-తేషాంవాదినాం-కుర్వన్తి-పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపిపరమాణుకారణకత్వప్రధానకారణకత్వనిత్యానిత్యత్వభిన్నాభిన్నత్వసదసత్త్వాదిప్రకారేవిప్రతిపత్తింకుర్వన్తివిప్రతిపత్తివిషయప్రకారవత్యశ్శక్తయోభవన్తీత్యర్థః - తస్మై అనన్తగుణాయఅసంఖ్యేయకల్యాణగుణాయ-భూమ్నే స్వరూపతోఽపిబృహతే-నమః-యద్యప్యేవంవాదినాంవివాదా- స్తథాపిపృథివ్యాదీనాంపరమాత్మశరీరత్వతత్కారణకత్వయోః పృథివ్యాద్యవస్థాయా-అనిత్యత్వేఽపిద్రవ్యస్యనిత్యతాయాః స్తస్యసతఏవపరిణామిత్వేనాసదాత్మకత్వప్రదేశ్యశ్రుతిస్మృత్యాదిబహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వేనావైదికానాంకేవలంవిప్రతిపత్తిరేవేతిభావః - శ్రుతయస్తు ౹౹యస్యాత్మాశరీరం-యస్యపృథివీశరీరం-యస్యాక్షరంశరీరం-యస్యావ్యక్తంశరీరం - ఆత్మనఆకాశస్సంభూతః-తేనజీవాన్వ్యసృజద్భూమ్యాం-నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదానీంతమఆసీత్,, దిత్యాదయః-స్మృతయశ్చ,,విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం ౹౹అహంకృత్స్నస్యజగతఃప్రభవఃప్రలయస్తథా। యదమ్బువైష్ణవఃకాయస్తతోవిప్రవసున్ధరా॥ పద్మాకారాసముద్భూతాపర్వతాబ్ధ్యాదిసంయుతా। తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలమ్॥ ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి। సద్భావఏవంభవతోమయోక్తోజ్ఞానంయథాస

వదతాంవాదినాంవైవివాదసంవాదభువోభవన్తి। కుర్వన్తిచైషాంముహురాత్మమోహంతస్మైనమోఽనన్త
గుణాయభూమ్నే॥ ౩౦ ॥ అస్తీతినాస్తీతిచవస్తునిష్ఠయోరేకస్థయోర్భిన్నవిరుద్ధధర్మయోః। అపేక్షితంకిం

త్యమనన్తమ్,, దిత్యాదయోఽనుసంధేయాః-అనన్తగుణాయేత్యనేననిర్గుణత్వవాదోభ్రమమూలకఇతిసూచితమ్౹౹యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్,,దిత్యాదిభిర్బహుశ్రుతిభిఃకల్యాణగుణాకరత్వస్యసంప్రతిపన్నత్వాత్-భూమ్న ఇత్యనేనజీవానామభూమత్వంజ్ఞాపితమ్॥ ౩౦ ॥ ఏవంపృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపితత్ప్రకారవిప్రతిపత్తిరుక్తా - ఇదానీంపరమాత్మస్వరూపవిప్రతిపత్తింవదన్వాదివిప్రతిపత్తీనాంశాస్త్రానుసారేణపరిహార్యత్వమాహ॥ అస్తీతి॥ ఘటపటాదివస్తునిష్ఠావస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మౌదృష్టౌ - యోగసాంఖ్యయోర్మతయోఃతావేకస్థౌ ఈశ్వరవిషయౌచేద్విరుద్ధౌస్యాతాం - ఏవమస్తిత్వనాస్తిత్వయోర్భిన్నయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోర్వ్యవహారే ప్రమాణయోస్సతోరపి-కించనాపేక్షితం-వేదాన్తవాక్యమపేక్షితం-అతీన్ద్రియేశ్వరవిషయకాస్తిత్వనాస్తిత్వయోఃప్రమాణజిజ్ఞాసాయామనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయాసంభావ్యమానదోషగన్ధంవేదాన్తవాక్యమేవప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చవేదాన్తవాక్యం౹౹ సత్యంజ్ఞాన ,, మిత్యాది-తద్గమ్యంచ-సమమేకరూప-మనుకూలమానన్దరూపం-పరంసర్వవిలక్షణం-బృహదపరిచ్ఛిన్నం ,అతోవేదాన్తవాక్యరూపంప్రమాణంవిహాయకేవలాస్తిత్వనాస్తిత్వవివాదోభ్రమమూలోవ్యర్థఇతిభావః - యద్వా - అనన్తగుణాయేత్యనేనగుణానన్తీతివాదోభ్రమమూలకఇతిసూచితం-తదేవోపపాదయతి॥అస్తీతి॥ ౹౹యస్సర్వజ్ఞ,,ఇత్యాదిభిర్గుణజాతమస్తీత్యవగమ్యతే౹౹నిష్క్రియంనిష్కలం,,మిత్యాదిభిర్నైర్గుణ్యం - తౌచాస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మావుభావప్యేకవస్తునిష్ఠౌచేద్విరుద్ధౌ-తయోశ్చభిన్నాధికరణయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోః-వస్తునిష్ఠయోరేకస్థయోస్సతోః-ఏకస్మిన్వస్తునితయోర్విరోధేసతీత్యర్థః-తత్రాన్యతరవ్యవస్థాపకంకించిద్బ్రహ్మస్వరూపశోధకంవేదాన్తవాక్యంప్రమాణమపేక్షితం-ఏవంయోగసాంఖ్యయోరపిసమంతవ్యం-తయోరపీశ్వరస్వరూపసద్భావాభావవాదయోర్విరోధేసత్యన్యతరవ్యవస్థాపకంకించిత్ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చవాక్యం౹౹సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ,,త్యాదికం-తద్వాక్యప్రతిపన్నంచవస్తు-పర-మనుకూలం-బృహచ్చ-పరత్వానుకూలత్వబృహత్త్వాదిగుణయుక్తమితినిర్గుణవాదోనిరీశ్వరవాదశ్చభ్రమమూలకఇతిభావః - యోగసాంఖ్యయోరితిదృష్టాన్తార్థం,తయోర్మతైక్యేయథానిరీశ్వరవాదస్తథాగుణాసత్త్వవాదోఽపి- అత్రపరశబ్దేనప్రకృతపురుషవిలక్షణవాచినాసత్యశబ్దార్థోవివక్షితః-అనుకూలశబ్దేనజ్ఞానశబ్దార్థోవ్యాఖ్యాతః -ఆనన్దరూపజ్ఞానస్యైవానుకూలత్వాత్-బృహత్త్వే

నాఽనన్తశబ్దార్థః - స్వరూపేణ గుణైశ్చాఽపరిచ్ఛిన్నం హి బృహచ్ఛబ్దార్థః - సంకోచకప్రమాణాభావాత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం వాదినాం విప్రతిపత్తివిషయత్వేన బ్రహ్మస్వరూపతద్గుణతచ్ఛక్తీనాం దుర్జ్ఞేయత్వముక్తం - అథైవం దుర్జ్ఞేయస్వరూపగుణశక్తికస్యాఽఽశ్రితసులభ ఇతి వదన్ తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్ - స్వపాదమూలం - భజతాం - అనుగ్రహార్థం - స్వయమనామరూపః - కర్మకృతనామరూపరహితోఽపి - జన్మకర్మభిరవతారచేష్టితైస్సహ - నామాని దురితక్షపణక్షమాణి రామకృష్ణాదినామాని - రూపాణి స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని శరీరాణి చ - భేజే ఆత్మానం దర్శయితుం పరిగృహీతవాన్ - స పరమః నిస్సమాభ్యధికో, మహ్యం - ప్రసీదతు ॥ ౩౩ ॥ ఏవం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టో భక్తానుగ్రహార్థమవతీర్ణస్తైరుపలభ్యత ఇత్యుక్తం - విశ్వరూపేణాపి తైరుపలభ్యత ఇత్యాహ ॥ యః ప్రాకృతైరితి ॥ ప్రాకృతార్థగోచరైః, జ్ఞానపథైరిన్ద్రియైః - యథాశయం మనోవృత్త్యనుగుణం ఇన్ద్రియాణాం మనోవృత్త్యనుగుణప్రవృత్తేః - దేహగతస్స్వదేహభూతచిదచిద్వస్తుగతో - విభాతి ప్రకాశతే - అయమర్థః - యథా రాజశరీరే దృష్టే రాజా దృష్టో భవతి - ఏవం జగతః పరమాత్మశరీరత్వాజ్జగద్యాథాత్మ్యవిద్భిర్జగద్దర్శనే సతి పరమాత్మా దృష్టో భవతీతి ॥ జగద్విలక్షణస్యాప్యస్య విశిష్టతయా ప్రకాశే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽనిల ఇతి ॥ స్వయం పృథివీవిలక్షణో వాయుః - పార్థివం గుణ - మాశ్రితః - పార్థివపుష్పపరాగసంస్పృష్టో గన్ధవహ ఇతి ప్రకాశతే - తద్వ - జ్జగద్విలక్షణోఽపి జగచ్ఛరీరకత్వాత్తన్నామరూపభాక్తయా పరమాత్మాఽవభాసత ఇత్యర్థః ॥ "కారిన్యవాన్యో బిభర్తి తస్మై భూమ్యాత్మనే నమః" ఇతి హ్యుక్తమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం తుభ్యముపదిష్టేనానేన హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాభిష్టుతో - భగవాన్ ప్రాచేతసస్య ప్రసన్నోఽభూదిత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ హేకురు

చనయోగసాంఖ్యయోస్సమం పరం * హ్యనుకూలం బృహత్తత్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽనుగ్రహార్థం భజతాం * పాద
మూలం హ్యనామరూపో భగవాననన్తః । నామాని రూపాణి చ జన్మకర్మభిర్భేజే స మహ్యం పరమః ప్రసీదతు ॥
యః ప్రాకృతైర్జ్ఞానపథైర్జనానాం యథాఽఽశయం దేహగతో విభాతి * । యథాఽనిలః పార్థివమాశ్రితో గు
ణం స ఈశ్వరో మే కురుతాన్మనోరథమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి స్తవైస్సంస్తువతస్తస్మిన్నఘమర్షణే । ప్రాదురాసీత్కు
రుశ్రేష్ఠ భగవాన్ భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ కృతపాదస్సుపర్ణాంసే ప్రలమ్బాష్టమహాభుజః । శఙ్ఖచక్రాసిచర్మేషు
ధనుఃపాశగదాధరః ॥ ౩౬ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామః ప్రసన్నవదనేక్షణః । వనమాలానివీతాఙ్గో లసచ్ఛ్రీవత్స
కౌస్తుభః ॥ ౩౭ ॥ మహాకిరీటకటకస్ఫురన్మకరకుణ్డలః । కాఞ్చ్యఙ్గుళీయవలయనూపురాఙ్గదభూషితః ॥ ౩౮ ॥
త్రైలోక్యమోహనం రూపం బిభ్రత్త్రిభువనేశ్వరః । వృతో నారదనన్దాద్యైః పార్షదైస్సురయూథపైః ॥
స్తూయమానోఽనుగాయద్భిస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౩౯ ॥ రూపం తన్మహదాశ్చర్యం విలక్ష్య గతసాధ్వసః ।
ననామ దణ్డవద్భూమౌ ప్రహృష్టాత్మా ప్రజాపతిః ॥ ౪౦ ॥ న కించనోదీరయితుమశకత్తీవ్రయా ముదా । ఆపూ
రితమనోద్వారైర్హ్రదిన్య ఇవ నిర్ఝరైః ॥ ౪౧ ॥ తం తథాఽవనతం భక్తం ప్రజాకామం ప్రజాపతిమ్ । చిత్త

శ్రేష్ఠ, ఇతీత్థం - స్తుతో - భగవాన్ - తస్మిన్నఘమర్షణతీర్థే - సంస్తువతో - దక్షస్య, ప్రాదురాసీత్ ప్రత్యక్షోఽభూత్ తత్ర హేతుర్భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ ప్రాదుర్భూతం భగవన్తం, వర్ణయతి ॥ కృతపాద ఇతి ॥ సుపర్ణస్య గరుత్మతోంఽసే - కృతౌ విన్యస్తౌ, పాదౌ - యేన - ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః - అష్టౌ మహాభుజా యస్య - శఙ్ఖాద్యాయుధధర - స్తత్రాసిః ఖడ్గః - చర్మ ఖేటః ॥ ౩౬ ॥ పీతే వాససీ యస్య - ఘన ఇవ శ్యామః, ప్రసన్నం వదనమీక్షణే చ యస్య - వనమాలయా నివీతమఙ్గం యస్య - లసచ్ఛ్రీవత్సః కౌస్తుభశ్చ యస్య ॥ ౩౭ ॥ మహాన్తి కిరీటం కటకే - యస్య - స్ఫురన్తీ మకరాకారే కుణ్డలే యస్య - కాఞ్చ్యాదిభి - ర్భూషితః అలంకృతః - వలయమత్ర పాదభూషణం - కటకస్యోక్తత్వాత్ - కాఞ్చీ మేఖలా ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యం మోహయతీతి త్రైలోక్యమోహనం - నన్ద్యాదిత్వాల్ల్యుః - శ్రీపురుషోత్తమమన్త్రోపాస్యం శ్రీపురుషోత్తమాఖ్యం తద్రూపం - బిభ్రత్ - త్రిభువనస్యేశ్వరః - నారదాదిభిః - పార్షదైః - సురశ్రేష్ఠైశ్చ - పరివృతః - అనుపృష్ఠతో - గాయద్భిః - సిద్ధాదిభి - రనవ్రతః అనుస్తుతః - ఏవంవిధః - ప్రాదురాసీదితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౩౯ ॥ తన్మహ - దాశ్చర్యం - భగవతో రూపం - విలోక్య - గతసాధ్వసః వీతభయః, - ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - ప్రహృష్టచిత్తో - భూమౌ దణ్డవన్నమస్కృతవాన్ ॥ ౪౦ ॥ తీవ్రయా నిరతిశయయా - ముదా - ఆపూరితాని - మనోద్వారాణీన్ద్రియాణి - తైర్యథా - హ్రదిన్యో నద్యో - నిర్ఝరై - రాపూర్యన్తే తథా - మహానన్దాపూర్ణత్వాన్మనోద్వారాణాం తైర్యుక్తో - న కించిదపి - మనీషితం - వక్తు - మశక్నోదిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ తథా - నిరతిశయయా - ముదా - స్వమనీషితవిజ్ఞాపనేఽప్యశక్తం - అవనతం నమ్రీభూతం - ప్రజాః కామయమానం - భక్తం - ప్రజాపతిం ప్రాచేతసం ప్రతి - సర్వేషాం - భూతానాం సత్త్వానాం చిత్తజ్ఞః అభిప్రాయజ్ఞో - భగవాన్ జనార్దన - ఇదం వక్ష్యమాణం - జగాద ॥

వాచ * ॥ ౪౨ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రాచేతసేతి ॥ హేమహాబుద్ధిమన్ - ప్రాచేతస - భవాన్ - తపసా - సంసిద్ధః - యద్యస్మాత్ - పరయా - శ్రద్ధయా - మయి - పరముత్కృష్టం - భావం భక్తిం - గతః ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౪౩ ॥ * హేప్రజానాథ - తేతుభ్యం - అహం ప్రీతః - కుతః యద్యస్మాత్ - తేతవ - తపః - అస్యజగతో - బృంహణం వర్ధకం జగద్వర్ధకత్వాత్తపస - స్తేనాహం ప్రీతఇతిభావః ॥ ఏతదేవప్రతిపాదయతి ॥ మమేతి ॥ మమ - అయమేవ - కామః - కోఽసౌ - యద్భూతానాం - భూతయస్సమృద్ధయో - భూయాసు - రితి - మన్మనీషితజగద్వర్ధకత్వాత్త్వత్తపస - స్తేనాహం ప్రీతఇత్యర్థః * ॥ ౪౪ ॥ * భూతివిస్తారప్రయత్నశ్చ తవోచితఏవేత్యాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - భవో రుద్రః - భవన్తః ప్రజాపతయః - మనవః స్వాయంభువాదయః - విబుధేశ్వరా ఇన్ద్రాదయశ్చ - తేసర్వే - మమ - విభూతయః - అంశాః - భూతానాం - భూతిహేతవః సమృద్ధిహేతవః - పతిహేతవఇతిపాఠే పతయశ్చ హేతవశ్చ పతిహేతవ ఇత్యర్థః * ॥ ౪౫ ॥ * విశ్వవృద్ధికరత్వాత్త్వత్తపసాఽహం ప్రీతఇత్యుక్తం - తదేవ స్తువన్ప్రసఙ్గాదన్యాన్యపి లోకవృద్ధికరాణిస్తౌతి ॥ హేబ్రహ్మన్ - తపః ధ్యానం - మమ - హృదయం - విద్యా మన్త్రజపః - తనుః శరీరం - క్రియాః స్మార్తక్రియాః - ఆకృతిస్సంస్థానం - క్రతవో యజ్ఞాశ్చ - మమాఙ్గాః అవయవాః - సోమసాధ్యాయాగాః క్రతవః - శ్చరుపురోడాశాదిసాధ్యాస్తు యజ్ఞాఇతిభేదః - క్రతవోఙ్గాతాఇతిపాఠే - క్రతవో మమాఙ్గానిజ్ఞాతా ఇత్యర్థః - ధర్మః స్మార్తో దానాదిరూపః - ఆత్మా మనః - సురాః - అసవః ప్రాణాః - తపఆదీనాం స్వహృదయాదిత్వేనరూపణం తత్తుస్త్యర్థం - స్వస్యజగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుత్వాజ్జగత్కారణస్యావయవత్వేనరూపణే హి - తపఆదీనాం స్తుతిస్సంపన్నా భవతి - యద్వా, హృదయత్వాకృత్యఙ్గాత్మాసూనాం లోకే ప్రీతివిషయత్వదర్శనాత్స్వస్య తపఆదయోనితరాం ప్రీతివిషయా ఇతిజ్ఞాపనాయ హృదయాదిభావేనరూపిత్త్వైన్తి * ॥ ౪౬ ॥ * జగతస్తపసోపబృంహితత్వమేవవక్తుం తావజ్జగదుత్పత్తేః ప్రాక్కారణస్యవస్తునోఽవస్థానప్రకార

జ్ఞస్సర్వసత్త్వానామిదమాహ జనార్దనః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రాచేతస మహాభాగ సంసిద్ధస్తపసా భవాన్ । యచ్ఛ్రద్ధయా మత్పరయా మయి భావం పరం గతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రీతోఽహం తే ప్రజానాథ యత్తేఽస్యోద్బృంహణం తపః । మమైష కామో భూతానాం యద్భూయాసుర్విభూతయః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మా భవో భవన్తశ్చ మనవో విబుధేశ్వరాః । విభూతయో మమ హ్యేతే భూతానాం * భూతిహేతవః ॥ ౪౫ ॥ తపో మే హృదయం బ్రహ్మంస్తనుర్విద్యా క్రియాఽఽకృతిః । అఙ్గాని * క్రతవో యజ్ఞా ధర్మ ఆత్మాఽసవస్సురాః ॥ ౪౬ ॥ అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్యత్కించాన్తరం బహిః । సంజ్ఞానమాత్రమవ్యక్తం ప్రసుప్తమివ విశ్వతః ॥ ౪౭ ॥ మయ్యనన్తగుణేనన్తే గుణతో గుణవిగ్రహః । యదాఽఽసీత్తత ఏవాద్యస్స్వయంభూస్సమభూదజః ॥ ౪౮ ॥ స వై యదా మహాదేవో మమ వీర్యోపబృంహితః । మేనేఖిలమివాత్మానముద్యతస్సర్గకర్మణి ॥ ౪౯ ॥ అథ మేఽభిహితో దేవస్తపోఽతప్యత దారుణమ్ । స చ విశ్వసృజో యుష్మాన్ యేనాదావసృజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏషా పఞ్చజనస్యాఙ్గ దుహితా

మాహ ॥ అహమేవేతి ॥ అగ్రేసృష్టేః ప్రాక్ - అహమేవ - సం - అహమేక ఏవావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకోఽవస్థితఇత్యర్థః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్యదాన్తరం చిద్రూపం - బహిరచిద్రూపం చ - కించి - న్నాసీత్ - కార్యావస్థచిదచిత్త్వం కించిన్నాసీదిత్యర్థః - తదాజీవప్రకృతిస్వరూపనాశశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమాహ ॥ సంజ్ఞానమాత్రమితి ॥ సంజ్ఞానాతీతి సంజ్ఞానం - నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః - తదేవతన్మాత్రం - మాత్రశబ్దేన దేవమనుష్యాదినామరూపవిభాగవ్యావృత్తిః - నామరూపవిభాగరహితం జ్ఞాతృజాతం - తథా - విశ్వతః కార్త్స్న్యేన - ప్రసుప్తం ప్రలీనం - సూక్ష్మమవ్యక్తం ప్రధానంచ - ప్రసుప్తమివేతివశబ్దేనతస్యలీనత్వేఽపి జగదాత్మనా పరిణామశక్తిస్తస్యానపగతేతిసూచ్యతే - అనన్తకల్యాణగుణాకరే స్వరూపతోప్యనన్తే మయి - ఆసీదితిక్రియాపదవిపరిణామేనాన్వయః - మయి శరీరత్వేనావస్థితమాసీదిత్యర్థః - ఏవం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య మమ శరీరభూతా - ద్గుణతః త్రిగుణాత్మకప్రధానా - న్మహదాదిక్రమేణ - గుణవిగ్రహః త్రిగుణపరిణామరూపో బ్రహ్మాణ్డాత్మకో విగ్రహో యస్య దేహః - యదాఽఽసీ - త్తదా - తతో గుణవిగ్రహాదేవ ఆద్యస్సమష్టిపురుషః స్వయంభూరయోనిజః - అజో బ్రహ్మా - ఆసీత్ * ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ * స వై, మహాదేవో బ్రహ్మా - మమ - వీర్యేణ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - ఉపబృంహితః వ్యాప్తః, అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య,, త్యుక్తరీత్యా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - మయా - వ్యాప్తఇత్యర్థః - తదా - సర్గకర్మణి జగత్సృష్టికర్మణి - ఉద్యుక్తోఽపి - ఖిలమసమర్థమివ - ఆత్మానం స్వాత్మానం - మేనే, అమన్యత * ॥ ౪౯ ॥ * అథాసమర్థత్వేనాత్మనో మననానన్తరం - మే మయా, అభిహితః - తపతపేత్యభిహితః - దారుణం దుష్కరం - తపో, ఽతప్యత అకరోత్ - సచ - తప్తతపాః - విభుః బ్రహ్మా - యేన తపోబలేన - విశ్వసృజః ప్రజాపతీన్ - యుష్మాన్దక్షాదీ - నసృజత్ - అతస్తపఏవ విశ్వస్యోపబృంహణమిత్యభిప్రాయః * ॥ ౫౦ ॥ * సంతతివృద్ధ్యుపాయమాహ ॥ ఏషేతి ॥ అఙ్గ హేదక్ష, పఞ్చజనస్య ప్రజాపతే - ర్దుహితా - అసిక్నీ నామ - సు

౪౫ ॥ శ్లో * పా ॥ పతిహేతవః. ౪౬ ॥ శ్లో * పా ॥ క్రతవోఙ్గాతాః.

హితా-సైషా-హే ప్రజేశ-పత్నీత్వే భార్యాత్వే-తత్త్వేనేత్యర్థః-పరిగృహ్యతాం-త్వయేతి శేషః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ మిథునస్య-యో-వ్యవాయో రతిః-స ఏవ-ధర్మో-యస్యాస్సః -త్వం, మిథునవ్యవాయధర్మిణ్యాం-అసిక్న్యామిమం ప్రజాసర్గం-భూరిశో-భావయిష్యసి వర్ధయిష్యసీత్యర్థః- ఉభయోరపి మిథునవ్యవాయధర్మవిశేషణం పరస్పరానుకూల్యసూచనార్థమ్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ త్వత్తః - అధస్తాత్ప్రజాః అర్వాచీనాః ప్రజా - స్సర్వాః - మదీయయా మాయయా మత్సంకల్పేన-మిథునీభూయ-భవిష్యన్తి మిథునీభూతా భవిష్యన్తి మిథునకర్మణా ఉత్పత్స్యన్త ఇత్యర్థః - త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజా ఇత్యనేన ప్రాచేతసాత్పూర్వం కేవలసంకల్పాదిభిరపి ప్రజా ఆముత్పత్తిరితి సూచితం-తథా- మే మహ్యం- బలిం - హరిష్యన్తి మదారాధనరూపం యజ్ఞాదికర్మ కరిష్యన్తీత్యర్థః, ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఇతీత్థ-ముక్త్వా-విశ్వస్య- భావనః ఉత్పాదకో-భగవాన్-హరిః-తస్య ప్రాచేతసస్య-మిషతః-పశ్యతస్సతః - స్వప్నోపలబ్ధార్థ ఇవ - తత్రైవాన్తర్హితవాన్ - స్వప్నోపలబ్ధార్థ ఇవేతి విస్మయనీయత్వే విశదదృష్టత్వే చ దృష్టాన్తః-యథా "రుక్మాభం స్వప్నధీగమ్యం విద్యాత్తు పురుషం పరమ్" ఇతి ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తతః ప్రాచేతసః కిమకరోదిత్యాహ మునిః ॥ స ఇతి ॥ విష్ణుమాయోపబృంహితః భగవత్సంకల్పేన వ్యాప్త - స్స-విభూత్కృ- స్తస్యాం పాఞ్చజన్యాం పఞ్చజనస్య దుహితరి-హర్యశ్వసంజ్ఞా-నయుతం-పుత్రా-నజనయత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తాన్విశినష్టి ॥ హే నృప-సర్వే - దాక్షాయణాః దక్షస్య పుత్రాః-అనన్తరాపత్యే ఫగార్షః-అపృథగ్ధర్మశీలాః -సమానధర్మాచరణశీలాః-ప్రజాసర్గనిమిత్తే-పిత్రా ప్రాచేతసేన, ప్రోక్తాః ఆదిష్టాః-ప్రతీచీం దిశం-ప్రయయుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ క్వ, సిన్ధుసముద్రయోర్యత్ర

వై ప్రజాపతేః । అసిక్నీ నామ పత్నీత్వే ప్రజేశ ప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ మిథునవ్యవాయధర్మస్త్వం ప్రజాసర్గమిమం పునః । మిథునవ్యవాయధర్మిణ్యాం భూరిశో భావయిష్యసి ॥ ౫౨ ॥ త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాస్సర్వా మిథునీభూయ మాయయా ॥ మదీయయా భవిష్యన్తి హరిష్యన్తి చ మే బలిమ్ ॥ ౫౩ ॥ ఇత్యుక్త్వా మిషతస్తస్య భగవాన్విశ్వభావనః । స్వప్నోపలబ్ధార్థ ఇవ తత్రైవాన్తర్దధే హరిః ॥ ౫౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యాం స పాఞ్చజన్యాం వై విష్ణుమాయోపబృంహితః । హర్యశ్వసంజ్ఞానయుతం పుత్రానజనయద్విభుః ॥ ౧ ॥ అపృథగ్ధర్మశీలాస్తే సర్వే దాక్షాయణా నృప । పిత్రా ప్రోక్తాః ప్రజాసర్గే ప్రతీచీం ప్రయయుర్దిశమ్ ॥ ౨ ॥ తత్ర నారాయణసరస్తీర్థం సిన్ధుసముద్రయోః । సంగమో యత్ర సుమహన్మునిసిద్ధనిషేవితమ్ ॥ ౩ ॥ తదుపస్పర్శనాదేవ వినిర్ధూతమలాశయాః । ధర్మే పారమహంస్యే చ ప్రోత్పన్నమతయోఽభవన్ ॥ ౪ ॥ తేఽపి రేతప ఏవోగ్రం పిత్రాదేశేన యన్త్రితాః । ప్రజావివృద్ధయే యత్తాన్దేవర్షిస్తాన్దదర్శ హ ॥ ౫ ॥ ఉవాచ చాథ హర్యశ్వాః కథం స్రక్ష్యథ వై ప్రజాః । అదృష్ట్వాన్తం భువో యూయం బాలిశా బత పాలకాః ॥ ౬ ॥ తథైకపురుషం రాష్ట్రం

సంగమ, స్తత్ర, నారాయణసర ఆఖ్యం - సుమహత్పుణ్యం, అత ఏవ, మునిభిస్సిద్ధైశ్చ-నిషేవితం-తీర్థం-వర్తతే-తత్ర-యయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తస్య తీర్థస్య, ఉపస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతమలాః నిరస్తమలాః-ఆశయో అన్తఃకరణం-యేషాం-తాదృశా- స్తే, పారమహంస్యే ధర్మే-పరమహంసానాం జ్ఞానినాం కర్మ పారమహంస్యం, తస్మిన్ధర్మే నివృత్తిధర్మే, ప్రోత్పన్నా మతిర్యేషాం-తాదృశాశ్చాభవన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవంభూతా అపి-పిత్రాదేశేన ప్రాచేతసస్యాజ్ఞయా-యన్త్రితాః వశీకృతాః-ఉగ్రం - తప ఏవ, తేపిరే చక్రుః పారమహంస్యధర్మపరా అపి పిత్రాదిష్టప్రజావృద్ధివిధానోపయుక్తం తప ఏవ చక్రురిత్యర్థః, ఏవం ప్రజాభివృద్ధయే - యత్తాన్ ఆయత్తాన్, ప్రజాభివృద్ధ్యుపయుక్తయత్నం కుర్వాణానిత్యర్థః-తాన్ హర్యశ్వాన్, దేవర్షిః నారదో, దదర్శ హేతి దేవర్షిదర్శనస్య దౌర్లభ్యం ద్యోతయతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హర్యశ్వాన్ప్రతి ఉవాచ చ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కథమిత్యాదినా కథం సర్గం కరిష్యథేత్యన్తేన ॥ హే బాలకాః - యూయం-బాలిశా అజ్ఞాస్సన్తః, ప్రజాః-కథం-స్రక్ష్యథ-అజ్ఞతామేవాహ ॥ అదృష్ట్వాన్తం మవ ఇతి ॥ భువోఽన్త-మదృష్ట్వా- కథం స్రక్ష్యథేత్యన్వయః-యద్యపి భువో జ్ఞానాదికం సృష్ట్యుపయోగీవ ప్రతిభాతి - తథాపి న తత్సృష్ట్యుపయోగిత్వేనోచ్యతే తస్య "భూః క్షేత్ర" మిత్యాదిభిస్సృష్టి ప్రతిక్షేపకత్వావగమాత్- కిన్త్వ, దృష్ట్వా సర్గం కర్తుముద్యతాః-దృష్ట్వా తు భవన్తస్సర్గోద్యోగాన్నివృత్తా ఏవ భవేయురితి తోద్యతే-కథం శబ్దేన భువోఽన్తజ్ఞానాద్యభావే సర్గోద్యోగస్యాసంభావనాద్యోత్యతే - అవిజ్ఞాయ కథంచిత్సర్గం కర్తుముద్యతాః-విజ్ఞాయ తు సుతరాం తదుద్యోగాన్నివృత్తా భవన్తో భవేయురిత్యర్థః - భువః పార్థివస్య దేహస్యాన్తమవసానమదృష్ట్వా అనాలోచ్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏకః పురుష ఈశ్వరో యస్మిన్-త-ద్రాష్ట్రం ఈశ్వరసేయామ్యం జగత్-రాష్ట్రాదీనాం ద్వితీయా న్తానాము

విజ్ఞాయేత్యనేనాన్వయః, అదృష్టనిర్గమం అజ్ఞాతనిర్గమోపాయం - జీవాత్మస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయబిలం-బహు రూపామనేకరూపాం - స్త్రియంబుద్ధిరూపాం-పుంశ్చల్యాం వ్యభిచారిణ్యాశ్చ, పలాయాఃబుద్ధేః పతింతత్సంసృష్టజీవస్వరూపమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ఉభయతోవాహాంసృష్టప్రళయకరీంనదీంమాయారూపాం - పఞ్చపఞ్చాద్భుతంపంచవింశతితత్త్వాత్మకం- గృహంసజీవశరీరరూపం - చిత్రకథంచిత్రపక్షం-హంసం-బన్ధమోక్షహేతుత్వాపాదనాత్మకకథారూపాభ్యాంవిచిత్రపక్షాభ్యాంయుక్తమీశ్వరమితిభావః - క్షౌరపవ్యం - క్షురైః, పవిభిః-వజ్రైశ్చ, నిర్మితం-తీక్ష్ణం దృఢంచేత్యర్థః-ఏవం విధం-స్వయంభ్రమణశీలంకాలచక్రమితిభావః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య, స్వపితురనన్తజన్మసుహితోపదేశేనరక్షకస్యశాస్త్రస్య, ఆదేశమనుశాసన-మనుకూల - మవిజ్ఞాయ-అవిద్వాంసోయూయం-కథంచిత్సర్గం కరిష్యథ-విజ్ఞాయతునయతిష్యధ్వే, ఇతిభావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ఏవమన్యాపదేశరూపాణి దేవర్షేర్వచాంస్యాకర్ణ్య తానిహర్యశ్వాఃస్వయంవిమమృశురిత్యాహమునిః ॥ తదితి॥ త-ద్దేవర్షే -ర్వచోనిశమ్యాకర్ణ్య-హర్యశ్వాః ఔత్పత్తికమనీషయా-స్వభావసిద్ధా-మనీషావిచారశక్తి-ర్యస్యా- స్తయా-బుద్ధ్యా-దేవర్షే- ర్వాచః - కూటం - కూటమయోఘన- స్తద్వద్దుర్భేదం-వాచఃకూటంప్రచ్ఛన్నాభిప్రాయంవాక్యమిత్యర్థః-విమమృశుఃవిచారపూర్వకమభిప్రాయంనిశ్చితవన్తః ✽॥౧౦ ॥ ✽కథంవిమమృశురిత్యపేక్షాయాం తైర్విమృశ్యనిర్ణీతా ర్థానాహ ॥ భూఃక్షేత్రమిత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావద్భూశబ్దార్థమాహ॥ భూఃక్షేత్రమితి॥జీవతి ప్రాణాన్ ధారయతితజీవః, సప్రాణ, స్సఏవసంజ్ఞాయస్యతత్, సప్రాణశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః, యద్వా, జీవఃప్రత్యగాత్మైవ- తేనసమ్యజ్ఞాయతఇతిత, జ్జీవసంజ్ఞం - బాహులకాత్కర్మణికః, జీవేనజ్ఞేయమిత్యర్థః,, ఏతద్యోవేత్తితం,, మితిశరీరస్యజీవేనజ్ఞేయత్వాగానాత్, అనాదినిబన్ధనంఅనాదిపుణ్యాపాపరూపకర్మనిబన్ధనం, యత్క్షేత్రం - తద్భూశబ్దార్థఇతివిమమృశురిత్యర్థః - అన్తశబ్దార్థం - తైర్నిర్ణీతంవదన్సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ అదృష్ట్వేతి॥ తస్యభూశబ్దవివక్షితస్యక్షేత్రస్య, నిర్వాణం

బిలంచాదృష్టనిర్గమమ్ । బహురూపాం స్త్రియంచాపిపుమాంసంపుంశ్చలీపతిమ్ ॥ ౭ ॥నదీముభయతోవాహాం
పఞ్చపఞ్చాద్భుతంగృహమ్ । క్వచిద్ధంసంచిత్రకథంక్షౌరపవ్యంస్వయంభ్రమిమ్ ॥ ౮ ॥కథంస్వపితురాదేశా
దవిద్వాంసోవిపశ్చితఃఅనుకూలమవిజ్ఞాయహ్యహోసర్గంకరిష్యథ ॥౯॥శ్రీశుకఉవాచ॥ తన్నిశమ్యాథహర్యశ్వాఔత్పత్తికమనీషయా । వాచఃకూటంతుదేవర్షేస్స్వయంవిమమృశుర్ధియా॥౧౦॥ భూఃక్షేత్రంజీవసంజ్ఞంచ
యదనాదినిబన్ధనమ్ । అదృష్ట్వాతస్యనిర్వాణంకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏకఏవేశ్వరస్తుర్యో భగవాన్
స్వాశ్రయఃపరః।తమదృష్ట్వాఽభవంపుంసఃకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౨ ॥పుమాన్నైవైతియద్గత్వాబిలస్వ
ర్గంగతోయథా।ప్రత్యగ్ధామావిదఇహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౩ ॥నానారూపాత్మనోబుద్ధిస్స్వైరిణీవ

అన్తశబ్దవివక్షితం-ప్రకృతౌదేహస్యప్రలయ-మదృష్ట్వాఅనాలోచ్య-అసత్కర్మభిః-కింభవేత్-జన్మజరామరణాదిమద్దేహాపాదకానాదికర్మబన్ధమనివర్తయద్భిః-ప్రత్యుతసంసృత్యాపాదకైఃకర్మభిర్నకోపిపురుషార్థోఽస్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽తథైకపురుషంరాష్ట్రమిత్యస్యతైర్నిశ్చితమర్థమాహ ॥ ఏకఏవేశ్వరఇతి॥తుర్యఃజాగరాద్యవస్థాత్రయాతీతః, స్వాశ్రయఃఅనన్యాధారః - పరఃప్రకృతిపురుషవిలక్షణః -భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణోనిరస్తనిఖిలదోష-ఏకఏవే-శ్వరఃఅన్తఃప్రవిశ్యధారణేననియన్తా, త-మేవం భూత- మభవంభవప్రతిభట, మదృష్ట్వాఅవిదిత్వాఅనుపాస్య, ఏకఏవేశ్వరఇత్యనేనపురుషశబ్దార్థఉక్తః - అనేనైవేశ్వరప్రతిసంబన్ధిశితవ్యంజగద్రాష్ట్రమితిఫలితం, ఈశితవ్యానామీశ్వరానువర్తనస్యైవోచితత్వాత్, ఆరాధ్యేశ్వరానను వృత్తిరూపైరీశ్వరవైముఖ్యాపాదకైఃకర్మభిఃకిమిత్యర్థః ✽ ॥౧౨॥ ✽బిలంచాదృష్టనిర్గమమిత్యస్యార్థమాహ॥ పుమానితి ॥ బిలస్వర్గం పాతాళం-గతఇవ, పుమాన్జీవః-యద్గత్వాయద్ధృదయబిలంప్రాప్య, హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత,, ఇతివచనాత్, నావైతినావగచ్ఛతి-యథాబిలస్వర్గగతోనితరాంభోగాసక్తోమదాన్ధస్స్వస్వరూపాదికం నవివినక్తితతోననిర్గచ్ఛతిచ - తథాప్రత్యగాత్మస్వరూపంప్రకృతివియుక్తం యత్రహృదయదేశేస్థితం నావగచ్ఛతి- తజ్జీవస్వరూపస్యాధిష్ఠానంహృదయంబిలంచాదృష్టనిర్గమమిత్యనేనవివక్షితమిత్యర్థః - సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ ప్రత్యగ్ధామహృదయబిలస్థం, ప్రత్యక్స్వప్రకాశం - ధామజ్యోతిఃజీవాత్మస్వరూప - మవిదుషఃఅజానతఃపుంసః - అసత్కర్మభిఃదేవమనుష్యాదిశరీరహృదయబిలావస్థానాపాదకైఃకర్మభిఃకింభవేత్కిమపిశ్రేయోనాస్తి - ప్రత్యుతానర్థఏవేతిభావః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽బహురూపామిత్యస్యార్థమాహ॥నానేతి॥ఆత్మనోజీవస్య, యా-నానారూపాబహువృత్తిమతీ-స్వైరిణీవపుంశ్చలీవ-రాగాదిభిర్గుణై-రన్వితా- బుద్ధిస్సైవబహురూపాంస్త్రియమిత్యనేనాభిప్రేతేత్యర్థః-తస్యాః - నిష్ఠామవస్థానంవివేకం-అగతస్యాప్రాప్తస్య - ఇహలోకే - అసత్కర్మభిఃవివేకానాపాదకైఃకర్మభిః-కింభవేత్, ప్రత్యుతసంసారరూ

పోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౪ ॥ పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమిత్యస్యార్థమాహ ॥ తత్సఙ్గ ఇతి ॥ తస్యాః-సఙ్గేన బుద్ధిపారవశ్యే న, భ్రంశిత-మైశ్వర్యం-అకర్మవశ్యత్వం, యస్య - అతఏవ-కుభార్యవ-త్సంసరన్తం-కుత్సితా భార్యా యస్య-తేన తుల్యం కుభార్యవత్ - భార్యాభిలషితవస్త్రాభరణాద్యార్జనాయాసదుఃఖినమివ, సంసరన్తం జన్మజరామరణాదిపరివృత్తిరూపసంసారమనుభవన్తం సంసృష్ట, జీవస్వరూపం, తద్గతీః బుద్ధ్యా యత్తత్స్వర్గనరకాదిగతీశ్చ, అబుధస్యాజానతః-అసత్కర్మభిస్స్వర్గనరకాదిగత్యాపాదకైః కర్మభిః, కింభవేత్, నకిమపి శ్రేయః-ప్రత్యుత దుఃఖమేవేతి భావః ॥ ౧౫ ॥ నదీముభయతో వాహామిత్యేతద్వివృణోతి ॥ సృష్ట్యప్యయకరీమితి ॥ సృష్ట్యప్యయకరీం జన్మమరణకరీం, అనేనోభయతః ప్రవాహో దర్శితః-వేలాకూలశబ్దౌ తీరద్వయపరౌ-తయోరన్తేఽవసానే - వేగితాం సంజాతవేగాం, ఇహలోకపరలోకౌ వేలాకూలత్వేన రూపితౌ - వేగనేహలోకపరలోకప్రాప్తికరీమిత్యర్థః - ఏవంవిధాం-మాయాం - తదవిజ్ఞస్యతత్త్వేనావిజ్ఞస్య-తథాభూతామ-విజ్ఞస్యావిచారయతః - అత్ర హేతుః - మత్తస్య మాయాపరవశస్య-అసత్కర్మభిః ఇహపరలోకప్రాప్తిహేతుభిః కర్మభిః - కింభవేత్ -నకిమపి - ప్రత్యుతానన్తతః స్థావరత్వాదిప్రాప్తిరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౬ ॥ పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమిత్యేతద్వివృణోతి ॥ పఞ్చవింశతీతి ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం జీవపర్యన్తానాం - సంఘాతరూపం - యత్పురుషస్య పరమపురుషస్యా - ద్భుతం-వర్షణం శరీరం - ఆత్మని అధ్యాత్మం-పరమపురుషే-ధార్యత్వేనావస్థితం-అబుధస్యావిచారయతః - అసత్కర్మభిః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాపాదకైః కర్మభిః-కింభవేత్-నకిమపి-ప్రత్యుత దేహాత్మాదిభ్రమప్రయుక్తోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౭ ॥ క్వచిద్ధంసం చిత్రకథమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఈశ్వరమితి ॥ ఈశ్వరమిత్యనేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః - హన్తి దోషానితి హంసః - నిరస్తనిఖిలదోష-స్తమీశ్వరం -శాస్త్రం శాస్త్రైకవేద్యం-బన్ధమోక్ష

గుణాన్వితా। తస్మిన్ప్రమగతస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ తత్సఙ్గభ్రంశితైశ్వర్యం సంసరన్తం కుభార్యవత్ । తద్గతీరబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ సృష్ట్యప్యయకరీం మాయాం వేలాకూలాన్తవేగితామ్। మత్తస్య తదవిజ్ఞస్య కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాం పురుషోఽద్భుతదర్పణమ్। అధ్యాత్మమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఐశ్వరం శాస్త్రముత్సృజ్య బన్ధమోక్షానుదర్శనమ్। వివిక్తం పదమజ్ఞాయ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ కాలచక్రం భ్రమి తీక్ష్ణం దృఢం నిష్కర్షయజ్జగత్। స్వతన్త్రమబుధస్యేహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ శాస్త్రస్య పితురాదేశం యో న వేద నివర్తకమ్। కథం తదనురూపాయ గుణవిస్రమ్భ్యుపక్రమేత్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి వ్యవసితా రాజన్ హర్యశ్వా ఏకచేతసః। ప్ర

నుదర్శనం బన్ధమోక్షావనుదర్శయతి - బన్ధమోక్షహేతుప్రవృత్తినివృత్తిధర్మానుష్ఠాపనేన తౌ దర్శయతీతి తథా, కర్తరి ల్యుః-అనేన చిత్రకథశబ్దార్థ ఉక్తః-వివిక్తం పదం యస్య తం - వివిక్తస్థానవర్తినం - హృదయకుహరే స్థితమిత్యర్థః- అనేన క్వచిచ్ఛబ్దార్థ ఉక్తః- ఉత్సృజ్య త్యక్త్వా - అజ్ఞాయ ఉక్తవిధం తమనాలోచ్య, 'ఐశ్వరం శాస్త్రం'మితి పాఠాన్తరం-తత్ర-ఐశ్వర్యం ఈశ్వరప్రతిపాదక - మధ్యాత్మశాస్త్రం, ముత్సృజ్యానధీత్య, బన్ధమోక్షానుదర్శనం-వివిక్తపద, మీశ్వర, మజ్ఞాయానుపాస్యేత్యర్థః - ఐశ్వర్యమితి పాఠే తు - ఈశ్వరస్య సంబన్ధి ఐశ్వరం, ఈశ్వరావేదకం-తదేవైశ్వర్యం-స్వార్థే ష్యఞ్-ఈశ్వరస్వరూపరూపగుణప్రతిపాదకమిత్యర్థః -అత్రాపీశ్వరశబ్దేన హంసశబ్దార్థ ఉక్తః-అసత్కర్మభిః ఈశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః-కిమపి న-అపి తు ఆత్మనాశరూపోఽనర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౮ ॥ క్షురపవ్యం స్వయం భ్రమిమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ కాలచక్రమితి ॥ యత్సర్వ-మాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం, జగన్నిష్కర్ష యత్ నిష్కర్షయత్ త్రోటయదిత్యర్థః - అనేన పవ్యశబ్దార్థ ఉక్తః-తీక్ష్ణం గర్భజన్మజరామరణాదినిమిత్తత్వేన దుస్సహం - అనేన క్షురశబ్దార్థ ఉక్తః, భ్రమత్పరివర్తమానం-స్వతన్త్రమపరవశం - కాలచక్రం-త-దబుధస్యావిచారయతః- అసత్కర్మభిః కాలవశ్యతాపాదకైః-నకిమపి-ప్రత్యుత తాపత్రయాభిహతిరేవేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ స్వపితురాదేశం వివృణోతి ॥ శాస్త్రస్యేతి ॥ శాస్త్రస్య పితుః-శాస్త్రమేవ హి సర్వస్య పితా హితోపదేష్టృత్వా - త్తస్యాదేశం విధిచ్యజ్ఞాపనరూపమనుశాసనం-నివర్తకం ప్రవృత్తిధర్మానుష్ఠాననివృత్తిజ్ఞాపకం-యః పుమాన్-న వేద-స-గుణవిస్రమ్భీ గుణమయశబ్దాదివిషయవిశ్వాసవాన్ - తదనురూపాయ ఉక్తాదేశానుకూల్యాయ, కథం-సృష్ట్యాదావుపక్రమేత్ సృష్ట్యాద్యుపక్రమస్య పిత్రాదేశప్రతికూలత్వాత్తదుపరమ ఏవ తదాదేశానుకూలః - పిత్రాదేశానువర్తీ న సృష్ట్యాదౌ యతేతేతి భావః ॥ ౨౦ ॥ ఏవం వాచః కూటం విమృశ్య కిమకుర్వన్నిత్యత్రాహ ॥ ఇతీతి ॥ హే రాజన్-ఇత్థం-వ్యవ

౧౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఐశ్వరం శాస్త్రం ॥ ఐశ్వర్యం శాస్త్రం.

సితాశిష్యయవన్తః, వ్యవసాయో వ్యవసితం, భావే క్తః - తదస్త్యేషామితి వ్యవసితాః, అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్, హర్యశ్వాః, సర్వే, ఏకచేతసః ఏకమతయః, తం నారదం, పరిక్రమ్య, అనివర్తనం నవిద్యతే నివర్తనం, నివృత్తిర్యస్మాత్తం, పన్థానం, ప్రయయుః గతవన్తః - బ్రహ్మోపాసనేన ముక్తిం ప్రాప్తవన్త ఇత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ మునిర్నారదస్తు స్వరబ్రహ్మణి బ్రహ్మసాన్నిధ్యాపాదకవల్లకీస్వరే - నిర్భాతః సాక్షాత్కృతో యో హృషీకేశః - తస్య పదామ్బుజే - చిత్తం, అఖణ్డమవిచ్ఛిన్నం యథా తథా, ఆవేశ్య, లోకాననుచరత్ అన్వచరత్ - అడభావ ఆర్షః ॥ ౨౨ ॥ తతః - కో దక్షః - శీలశాలినాం సుశీలానాం - పుత్రాణాం, నారదాన్నాశం, నిశమ్య సృష్ట్యుద్యోగనివృత్తిపూర్వకముక్తిమాకర్ణ్య, శోచన్ - అన్వతప్యత అదుఃఖ్యత్, సుప్రజాస్త్వం శుచాం పదమితి లోకోక్తిప్రకారః - సుప్రజాస్త్వం సత్పుత్రవత్త్వం, శోకానాం స్థానమితి హా కిం వదన్తీత్యర్థః - అత్ర ప్రజాశబ్దేన ప్రజావిపత్తిరుపలక్ష్యతే ॥ ౨౩ ॥ స దక్షో - ఽజేన బ్రహ్మణా - పరిసాన్త్వితః సమాహితః - పునః పాఞ్చజన్యాయాం - శబలాశ్వసంజ్ఞాన్, సహస్రసంఖ్యాకాన్ - పుత్రాన్ - అజనయత్ ॥ ౨౪ ॥ తేఽపి శబలాశ్వాః, పిత్రా దక్షేణ, ప్రజాసర్గనిమిత్తే - సమ్యగాదిష్టాః - ధృతం - వ్రతం పిత్రాదేశకరణరూపం - యైస్తే - నారాయణసరఆఖ్యం తీర్థం - యయుః - యత్ర నారాయణసరసి - స్వపూర్వజాః హర్యశ్వాః - సిద్ధా బభూవుః ॥ ౨౫ ॥ తస్య నారాయణసరస్తీర్థస్య - ఉపస్పర్శనాదేవ - వినిర్ధూతం నిరస్తం - మలం - యస్య - తాదృశ ఆశయోఽన్తఃకరణం - యేషాం తే - పరమముత్కృష్టం - బ్రహ్మ ప్రణవం - జపన్తః - తత్ర - మహత్తపః - తేపుః చక్రుః, బ్రహ్మశబ్దో వక్ష్యమాణమన్త్రస్యాప్యుపలక్షకః - తస్య ప్రణవఘటితత్వాత్ ॥ ౨౬ ॥ మహత్తప ఏవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అబ్భక్షా ఇతి ॥ అత ఏవ భక్షయన్తీత్యబ్భక్షాః - తాదృశాః, కతిచిన్మాసాన్, కతిచిచ్చ - మాసాన్,

యయుస్తం పరిక్రమ్య పన్థానమనివర్తనమ్ ॥ ౨౧ ॥ స్వరబ్రహ్మణి నిర్భాతహృషీకేశపదామ్బుజే । అఖణ్డం చిత్తమావేశ్య లోకాననుచరన్మునిః ॥ ౨౨ ॥ నాశం నిశమ్య పుత్రాణాం నారదాచ్ఛీలశాలినామ్ । అన్వతప్యత కశ్శోచన్సుప్రజాస్త్వం శుచాం పదమ్ ॥ ౨౩ ॥ స భూయః పాఞ్చజన్యాయామజేన పరిసాన్త్వితః । పుత్రానజనయద్దక్షః శబలాశ్వాన్సహస్రిణః ॥ ౨౪ ॥ తే చ పిత్రా సమాదిష్టాః ప్రజాసర్గే ధృతవ్రతాః । నారాయణసరో జగ్ముర్యత్ర సిద్ధాః స్వపూర్వజాః ॥ ౨౫ ॥ తదుపస్పర్శనాదేవ వినిర్ధూతమలాశయాః । జపన్తో బ్రహ్మ పరమం తేపుస్తత్ర మహత్తపః ॥ ౨౬ ॥ అబ్భక్షాః కతిచిన్మాసాన్కతిచిద్వాయుభోజనాః । ఆరాధయన్మన్త్రమిమమభ్యసన్త ఇడస్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఓం నమో నారాయణాయ పురుషాయ మహాత్మనే । విశుద్ధసత్త్వధిష్ణ్యాయ మహాహంసాయ ధీమహి ॥ ౨౮ ॥ ఇతి తానపి రాజేన్ద్ర ప్రజాసర్గధియో మునిః । ఉపేత్య నారదః ప్రాహ వాచః కూటాని పూర్వవత్ ॥ ౨౯ ॥ దాక్షాయణాః సంశృణుత గదతో నిగమం మమ । అన్విచ్ఛతానుపదవీం భ్రాతౄణాం భ్రాతృవత్సలాః ॥ ౩౦ ॥ భ్రాతౄణాం ప్రాయణం భ్రాతా యోఽనుతిష్ఠతి ధర్మవిత్ । స పుణ్యబన్ధుః పురుషో మరుద్భిస్సహ మోదతే ॥ ౩౧ ॥ ఏతావదుక్త్వా ప్రయయౌ నారదోఽమోఘదర్శనః । తేఽపి చాన్వగమన్మార్గం భ్రా

వాయుం భుఞ్జన్తీతి వాయుభోజనాః, కర్తరి ల్యుః - ఇమం వక్ష్యమాణం - మన్త్రమభ్యసన్తః - ఇడస్పతిం, ఈడ్యతే స్తూయతేఽనేనేతి ఇడో మన్త్రః - ఆర్షత్వాద్ధ్రస్వః - పారస్కరాదిత్వాత్సుట్ - తస్య - పతిం అధిదైవతం, భగవన్తం ఆరాధయన్ ఆరాధయామాసుః - ఆఙ్పూర్వాద్రాధయతేర్లఙ్ - అజటోస్సవర్ణదీర్ఘః ॥ ౨౭ ॥ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి ॥ నారస్య జీవసమూహస్య, అయనాయ ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ - పురుషాయ హృదయకమలస్థాయ పరమాత్మనే అన్తః ప్రవిశ్య నియన్త్రే, విశుద్ధం ఉపాసనేన నిర్మలం, సత్త్వమన్తఃకరణం ధిష్ణ్యమభివ్యక్తిస్థానం, యస్య - యద్వా - విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం, సత్త్వం, ధిష్ణ్యం స్థానం యస్య - తస్మై, పరమవ్యోమనిలయాయేతి భావః - మహాంశ్చాసౌ హంసః, తస్మై, మహాన్ కల్యాణగుణైర్మహాన్ - హంసో నిరస్తనిఖిలదోషః, ఏవంభూతాయ - నమః - ఉక్తవిధం, ధీమహి ధ్యాయేమ ॥ ౨౮ ॥ ఇతి ॥ ఇత్థం, మన్త్రం - జపతః, ప్రజాసర్గధియ ఏషాం, తాన్ శబలాశ్వానపి, హే రాజేన్ద్ర - మునిర్నారదః, ఉపేత్య సమీపమేత్య, పూర్వవద్వాచః కూటాని, అదృష్ట్వాఽన్తం భువో యూయమిత్యాదీని, ప్రాహ ఉక్తవాన్ ॥ ౨౯ ॥ పూర్వోక్తాత్కిఞ్చిద్విశేషమాహేత్యాహ ॥ దాక్షాయణా ఇతి ॥ హే దాక్షాయణాః, గదతో బ్రువతో - మమ, నిగమముపదేశం, సంశృణుత, భ్రాతౄణామగ్రజానామనుపదవీం మార్గానుసరణమన్విచ్ఛత, అనుగతా పదవీ అనుపదవీ - తామనుపదవీం, కుగతిప్రాదయ, ఇతి సమాసః, యతో, యూయం, భ్రాతృషు, వత్సలాః ॥ ౩౦ ॥ భ్రాతౄణాం, ప్రాయణం ప్రకృష్టమయనమనువర్తనం, యో, భ్రాతా, ధర్మవి - దనుతిష్ఠతి కరోతి, స, పుణ్య ఏవ బన్ధుర్యస్య తాదృశో, మరుద్భిర్దేవైస్సహ, మోదతే ॥ ౩౧ ॥ అమోఘం దర్శనం యస్య - పరమార్థదర్శీ - నారదః, ఏతావదిత్యుక్త్వా - ప్రయయౌ గతః తేఽపి మారిషాః దా

ష్ఠాః - మారిషేతి పాఠే రాజ్ఞస్సంబోధనం, మారిషేతి తస్య నామాన్తరం - భ్రాతౄణామగ్రజానామేవ, మార్గం పరబ్రహ్మోపాసనరూపం - అన్వగమన్ అనుసృతవన్తః *॥ ౩౨॥ * తత - స్తే - సధ్రీచీనం, సహాఽర్చిరాదిగచ్ఛతీతి సధ్ర్యఙ్, అతివాహికైస్సహగన్తా జీవ - స్తేన గమ్యం సధ్రీచీనం, ప్రతీచీనం, ప్రతీచా స్వస్మై భాసమానేన బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారవతా గమ్యం ప్రతీచీనం - పరస్య పరమపురుషస్యానుపథం అనుకూలం అర్చిరాదిమార్గం - గతాః - అద్యాపి - ననివర్తన్తే నపునరావర్తన్తే ॥ ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్య న చ పునరావర్తన్త ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః ॥ పునరనావృత్తౌ దృష్టాన్తః - పశ్చిమా యామినీరివేతి - పశ్చిమాః అతీతాః - యామినీః - యామిన్యో రాత్రయో - యథా పునర్నావర్తన్తే తథేత్యర్థః * ॥ ౩౩॥ * ఏతస్మిన్ కాలే నారదోపదేశేన శబలాశ్వానాం ముక్తిప్రాప్తకాలే - ప్రజాపతిర్దక్షః - బహూ - నుత్పాతాన్ పుత్రనాశప్రయుక్తా - నపశ్యత్ - తతః - పూర్వవత్ - నారదోపదేశకృతం - పుత్రాణాం నాశ - ముపాశృణోత్ *॥ ౩౪॥ * పుత్రాణాం నివృత్తిధర్మనిష్ఠయా ముక్తిముపశ్రుత్య దక్షోఽపి ప్రాయశో విరక్తస్స్యాదితి తదనుగ్రహార్థం దేవర్షిస్తత్పార్శ్వం గత, స్తదాఽసౌ దక్షో - దేవర్షి - ముపలభ్య - పుత్రనాశనిమిత్తా - ద్విమూర్ఛిత - ఉత్థాయ - నారదాయ - చుక్రోధ క్రుద్ధవాన్ *॥ ౩౫॥ * క్రోధమేవాహ ॥ సాధోరివలిఙ్గం వేషో యస్య - తేన త్వయా - నోఽస్మదీయానామర్భకాణాం, అసాధు, అకారి కృతం ॥ తదేవాహ ॥ స్వధర్మప్రవృత్తానాం - యస్సంన్యాసినో మార్గ - స్స ప్రదర్శితః *॥ ౩౬॥ * ననుసంన్యాసినో మార్గస్సాధురేవ మోక్షహేతుత్వా - త్సత్యం - ఋణత్రయాపనోదనం పితుర్మహానర్థ ఏవేత్యాహ ॥ ఋణైరితి ॥ ఋణై - రముక్తానాం - నమీమాంసితాని విచారితాని కర్మాణి యైస్తేషాం - ఋణవిమోచనం - నాస్తి - తదుత్తరకాలభావిత్వాచ్చ పుత్రోత్పాదనయజ్ఞానుష్ఠాన

తౄణామేవ * మారిషాః ॥ ౩౨ ॥ సధ్రీచీనం ప్రతీచీనం పరస్యానుపథం గతాః । నాద్యాపి తే నివర్తన్తే పశ్చిమా యామినీ*రివ ॥ ౩౩ ॥ ఏతస్మిన్ కాల ఉత్పాతాన్ బహూన్పశ్యన్ ప్రజాపతిః । పూర్వవన్నారదకృతం పుత్రనాశముపాశృణోత్ ॥ ౩౪ ॥ చుక్రోధ నారదాయాథ పుత్రశోకవిమూర్ఛితః । దేవర్షిముపలభ్యాహ రోషాద్విస్ఫురితాధరః ॥ ౩౫ ॥ దక్ష ఉవాచ ॥ అహో అసాధో సాధూనాం సాధులిఙ్గేనయస్త్వయా । అసాధ్వకార్యర్భకాణాం భిక్షోర్మార్గః ప్రదర్శితః ॥ ౩౬ ॥ ఋణైస్త్రిభిరముక్తానామమీమాంసికర్మిణామ్ । విఘాతశ్శ్రేయసః పాపలోకయోరుభయోః కృతః ॥ ౩౭ ॥ ఏవం త్వం నిరనుక్రోశో బాలానాం మతిభిద్ధరేః । పార్షద*మధ్యే చరసి యశోహా నిరపత్రపః ॥ ౩౮ ॥ నను భాగవతా నిత్యం భూతానుగ్రహకాతరాః । ఋతే త్వాం సౌహృదఘ్నం వై వైరం*కరమవైరిణామ్ ॥ ౩౯ ॥ నేత్థం పుంసో విరాగస్స్యాత్త్వయా కేవలినా మృధా । మన్యసే యద్యుపశమం స్నేహపాశనికృన్తనమ్ ॥ ౪౦ ॥ నానుభూయ న జానాతి పుమాన్విషయతీక్ష్ణతామ్ । నిర్విద్యతే స్వయం తస్మాన్న తథా భిన్నధీః పరైః ॥ ౪౧ ॥ యన్నస్త్వం *కర్మసన్ధానాం సాధూనాం గృహమేధినామ్ । కృతవానసి దుర్మర్షం విప్రియం తదమర్షితమ్ ॥ ౪౨ ॥ తన్తుకృన్తన యన్నస్త్వమభద్రమచరః పునః । తస్మాల్లోకేషు తే

యోరభావేన పితృదేవఋణముక్తిశ్చ నాస్తి - అతః - హే పాప, విషయభోగత్యాగాదిహలోకే శ్రేయసోఽపి ఘాతః విషయభోగపూర్వకస్య భోగస్యాభావాన్మోక్షానధికారిత్వాత్పరలోకేఽపి శ్రేయసోఽపి ఘాతః కృత ఇత్యర్థః * ॥ ౩౭ ॥ * బాలానాం - మతిభిద్బుద్ధిదారకః ఏవం - నిరనుక్రోశో నిర్ఘృణః - హరేర్యశోనాశకస్సన్ - తత్పార్షదానాం మధ్యే నిర్లజ్జః కథం చరసి *॥ ౩౮॥ * నిర్లజ్జత్వమాహ ॥ నన్వితి ॥ నను హే నారద - అవైరిణాం - వైరంకరం - సౌహృదఘ్నం - త్వాం వినా - భాగవతాస్సర్వే, భూతానుగ్రహపరవశాః, త్వం తు భూతవిప్రియం కుర్వన్ కథం న లజ్జస ఇతి భావః * ॥ ౩౯ ॥ * నను న విషయభోగాద్విరాగ ఉత్పద్యతే - కిం తు విషయభోగస్య హేయత్వోపదేశేనైవేత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ యద్యపి - త్వం - విషయభోగస్య హేయత్వోపదేశేన - స్నేహపాశనికృన్తనం - విషయాశక్తిరూపస్నేహ ఏవ పాశ - స్తస్య నికృన్తనం ఛేదకం - ఉపశమం విరాగం - మన్యసే తథా - పి - ముధా మృషా - కేవలినా జ్ఞానం వినా సాధువేషేణ త్వయే - త్థం మతిచాలనే కృతేఽపి - పుంసాం - విరాగో - నైవ స్యాత్ * ॥ ౪౦ ॥ * కుతః - యతః - పుమాన్, నానుభూయ అననుభూయ, విషయాణాం, తీక్ష్ణతాం అన్తతో దుఃఖరూపతాం - న జానాతి - యథా - విషయాననుభూయ స్వయమేవ - తస్మాద్విషయా - న్నిర్విద్యతే విరజ్యతే తథా పరైర్భిన్నధీశ్చాలితధీర్న నిర్విద్యతే * ॥ ౪౧ ॥ * య - స్త్వం, కర్మసన్ధానాం కర్మణ్యాసక్తచిత్తానాం - కర్తుమన్ధానామితి పాఠే - ప్రతివిప్రియం కర్తుమజానతాం, గృహస్థానాం, సాధూనా, మస్మాకం - దుర్మర్షం సోఢుమశక్యం, విప్రియం - కృతవా, నసి - తదప్రియం అమర్షితం, అస్మాభిరితి శేషః - నమృష్యతేఽస్మాభిరిత్యర్థః * ॥ ౪౨ ॥ * ఏవం నారదాయ క్రుద్ధవాన్ దక్షశ్శశాప ॥ తన్త్వితి ॥ హే తన్తు

౩౨ ॥ శ్లో * పా ॥ మారిష. ౪౨ ॥ శ్లో * పా ॥ కర్తుమన్ధానామ్.

కృన్తనః సన్తానచ్ఛేదక- యస్మాత్ త్వం, మభద్రం పుత్రవినాశ- మచరః కృతవానసి ॥ చరతేర్లఙ్మధ్యమైకవచనం- హే మూఢ- తస్మాత్, తస్యైషు లోకేషు - భ్రమతః - తవ- పదం స్థానం- న భవేత్, క్వచిదపి భవాన్న చిరమవతిష్ఠే- త్యంతు భావ్యస్త్వితి శాపః ☸ ॥ ౪౩॥ ☸ తం చ శాపం- సాధూనాం, సమ్మతః, నారదః, బాఢం తథైవాస్త్వితి- ప్రతిజగ్రాహ స్వీకృతవాన్, కుతః, హి యస్మాత్- ఈశ్వరోఽపి స్వయం ప్రతికర్తుం సమర్థోఽపి- తితిక్షేత సహేతేతి- యత్, ఏతావానేవ- సాధూనాం వాదః, సతు ప్రతిశాపప్రదానవాద ఇతి భావః ☸ ॥ ౪౪ ॥ ☸ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ********************************

ఏవం నారదాత్పుత్రనాశమాశఙ్కమానో దక్షః పుత్రోత్పాదన యత్నాద్విరమ్య తూష్ణీమవస్థితో బ్రహ్మణా పరిసాన్త్వితస్తతో దుహితౄర్జనయదిత్యాహ మునిః ॥ తత ఇతి॥ ప్రాచేతసో దక్షః- స్వయంభువా, అనునీతః అనుసాన్త్వితో, ఽసిక్న్యాం భార్యాయాం, దుహితౄః, పితృవత్సలాః, షష్టిసంఖ్యాకాః, సంజనయామాస ☸ ॥ ౧ ॥ ☸ తాసాం మధ్యే, దశ, కన్యకాః భానులమ్బాద్యాఖ్యాః ధర్మాయ, అదాత్, కాయకశ్యపాయ, ద్విషడేకాం చ త్రయోదశేత్యర్థః- అదితిదితిదనుకాష్ఠారిష్టాసురసేలామునిక్రోధవశాతామ్రాసురభిసరమాతిమ్యాఖ్యాః - అదాత్, ఇన్దవే సోమాయ- త్రిణవం త్రయాణాం నవానాం సమాహారస్త్రిణవం - సప్తవింశతిసంఖ్యాకాః కృత్తికారోహిణ్యాద్యాఖ్యాః నక్షత్రరూపాః అదాత్, భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యస్త్రిభ్యః, ద్వే ద్వే కన్యే, అదాత్, తత్ర తు రుద్రస్య సరూపా అన్యా చ ప్రసిద్ధేతి ద్వే భార్యే, అఙ్గి

మూర్ధన్యభవేద్భ్రమతః పదమ్॥ ౪౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రతిజగ్రాహ తం బాఢం నారదస్సాధుసంమతః ।ఏతావాన్సాధువాదో యత్తితిక్షేతేశ్వరస్స్వయమ్ ॥ ౪౪ ॥ ************************
**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతః ప్రాచేతసోఽసిక్న్యామనునీతస్స్వయంభువా।షష్టిం సంజనయామాస దుహితౄః పితృవత్సలాః ॥ ౧॥ దశ ధర్మాయ కాయాదాద్ద్విషట్త్రిణవ చేన్దవే।భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యో ద్వే ద్వే తార్క్ష్యాయ చాపరాః ॥ ౨ ॥ నామధేయాన్యమూషాం త్వం సాపత్యానాం చ మే శృణు । యాసాం ప్రసూతిప్రసవైర్లోకా ఆపూరితాస్త్రయః॥ ౩ ॥ భానుర్లమ్బా కకుబ్జామిర్విశ్వా సాధ్యా మరుత్వతీ । వసుర్ముహూర్తా సంకల్పా ధర్మపత్న్యస్సుతాఞ్శృణు ॥ ౪ ॥ భానోస్తు వేదఋషభ ఇన్ద్రసేనస్తతో నృప।విద్యోత ఆసీల్లమ్బాయాం తతశ్చ స్తనయిత్నవః ॥ ౫ ॥ కకుభస్సంకటస్తస్య కీకటస్తనయో యతః । భువో దుర్గాణి జామేయస్స్వర్గో నన్దిస్తతోఽభవత్ ॥ ౬ ॥ విశ్వేదేవాస్తు విశ్వాయా అప్రజాంస్తాన్ప్రచక్షతే। సాధ్యాగణాస్తు సాధ్యాయా అర్థసిద్ధిస్తు తత్సుతః ॥ ౭ ॥ మరుత్వాంశ్చ జయన్తశ్చ మరుత్వత్యా బభూవతుః । జయన్తో వాసుదేవాంశ ఉపేన్ద్ర ఇతి యం విదుః ॥ ౮ ॥ మౌహూర్తికా దేవగణా ముహూర్తాయాం చ జజ్ఞిరే । యే వై ఫలం ప్రయచ్ఛన్తి

రసస్తు స్వధా సతీ చేతి ద్వే, కృశాశ్వస్య తు అర్చిర్ధిషణా చేతి ద్వే, ఇతి వివేకః, అపరా అవశిష్టాశ్చతస్రో దుహితౄః, తార్క్ష్యాయ- తార్క్ష్యనామకశ్చిద్దేవస్తస్మై, అదాదిత్యర్థః ☸ ॥ ౨ ॥ ☸ అమూషాం దక్షస్య దుహితౄణాం, సాపత్యానాం పుత్రపౌత్రాదిసహితానాం, నామధేయాని- మే మత్తః- శృణు॥ తాన్విశినష్టి ।యాసాం దక్షస్య కన్యకానాం, ప్రసూతిప్రసవైః పుత్రపౌత్రాదిభిః, త్రయో లోకాః, ఆపూరితాః ☸ ॥ ౩॥ ☸ తావద్ధర్మస్య దశ భార్యా నిర్దిశతి॥ భానురితి॥ భాన్వాదయస్సంకల్పాన్తా- దశ- ధర్మస్య భార్యాః, తాసాం- సుతాన్, క్రమేణ- శృణ్విత్యర్థః ☸॥౪॥ ☸ తత్రైకైకస్యాస్సన్తానం క్రమేణాహ॥ భానోస్త్వితి ॥ భానోర్ధర్మభార్యాయాం, వేదః, ఋషభ, ఇతి, ద్వౌ పుత్రౌ, తతో ఋషభాదిన్ద్రసేనః, హే నృప, లమ్బాయాం భార్యాయాం, విద్యోతః పుత్ర ఆసీత్- తతో విద్యోతాత్, స్తనయిత్నవః, విద్యుత్స్తనయిత్నుశబ్దాత్తదభిమాని దేవతాపరా ☸॥ ౫ ॥ ☸ కకుభః భార్యాయాః, కీకట స్తనయః- యతః, కీకటాత్, సంకట, స్తనయోఽభవదిత్యన్వయః- జామేయాః జామ్యాః పుత్రాః, భూమేర్దుర్గాణి దుర్గాభిమానినో దేవాః, తతః జామేయేభ్యః, స్వర్గో నన్దిశ్చాభవత్ ☸ ॥౬॥ ☸ విశ్వాయాం ధర్మస్య భార్యాయాం- విశ్వేదేవాఖ్యాః పుత్రాః, బభూవుః- తాన్విశ్వేదేవాన్, అప్రజాన్ అపుత్రాన్, ప్రచక్షతే కథయన్తి, సాధ్యాయాం సాధ్యగణా- బభూవుః- తత్సుతః సాధ్యగణసుతస్త్వర్థసిద్ధిః ☸ ॥ ౭ ॥ ☸ మరుత్వత్యాం, మరుత్వాన్ జయన్తశ్చేతి- ద్వౌ తనయౌ బభూవతుః, తత్ర- జయన్తో, వాసుదేవస్య భగవతో, ఽంశభూతః, యం జయన్తముపేన్ద్ర ఇతి- విదుః- వసోర్వ్యంశస్య భూయస్త్వాదన్తే నిర్దేశః ☸॥౮॥ ☸ ముహూర్తాయాం, మౌహూర్తికా ముహూర్తాభిమానినో దేవగణాః, ఉద్బభూవుః- తాన్విశినష్టి ॥ యే వై మౌహూర్తికాః, స్వస్వముహూర్తకాలజం- సుఖదుఃఖాదిరూపం ఫలం, నూతానాం దేహినాం,

ప్రియచ్ఛన్తి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ సంకల్పాయా-స్సంకల్ప, స్తనయోఽభూత్, కామస్తు, సంకల్పా, జ్జాత, ఇతిస్మృతః-వసోఃపుత్రా స్త్వ, ష్టౌవసవః తేషాం-నామాని-మేమత్తః, శృణు ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ద్రోణాదయోవిభావస్వన్తాఅష్టౌవసవ, స్తత్ర-ద్రోణాదీనాంసంతానమాహ-క్రమేణ॥ద్రోణస్యేతి॥ద్రోణస్యా, భిమతిఃపత్నీ-తస్యాః, హర్షాదయ స్తనయాః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ప్రాణస్య తు-ఊర్జస్వతీభార్యా, అభూ త్తస్యా, స్సహశ్చ, ఆయుశ్చ, పురోజవశ్చ, పుత్రాః, ధ్రువస్యధరణిర్భార్యా, సాచ-వివిధాః, పురఃపురాభిమానినోదేవా-నసూత ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అర్కస్యతు, భార్యా, అశనా, తస్యాఃపుత్రా స్తుతర్షాదయః, అగ్నే స్తుభార్యా, వసోర్ధారా, తస్యా- స్తనయాస్తు-ద్రవిణకాదయః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ స్కన్దఃకుమార స్తు, అగ్నే రేవకృత్తికాసుజాతః, షాణ్మాతురః-అగ్నిభూరితిచప్రసిద్ధః-యేవిశాఖాదయ, స్తే-తతఃస్కన్దా-జ్జాతాః, దోషస్యతు-భార్యాశర్వరీ-తస్యాః, పుత్రః-శింశుమారః-సచ హరేః, కలాఅంశభూతః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ వసోర్భార్యాఆంగిరసీ-తస్యాఃపుత్రోవిశ్వకర్మా-సచకృతీపతిఃశిల్పాచార్యః, తతోవిశ్వకర్మణః, చాక్షుషాఖ్యోమనురభూత్, మనోశ్చాక్షుషస్య, విశ్వేసాధ్యాశ్చ, సుతా, బభూవుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ విభావసోర్భార్యాఉషా, సాచ-వ్యుష్టంచరోచిషంచాతపంచ-పుత్రా, నసూతప్రసూతవతీ-అథఆతపాత్, పఞ్చ-యామఃదివసః-అతఏవరాత్రిస్త్రియామా, ప్రదోషప్రత్యూషయోఃపూర్వోత్తరదివసావయవత్వాత్, పఞ్చ యామశబ్ద స్తదభిమానిదేవపరః, తంవిశినష్టి॥యేనపఞ్చయామేన, భూతానిప్రాణినః, కర్మసుస్వస్వవ్యాపారేషు, జాగ్రతిజాగరూకాణిభవన్తి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀

భూతానాంస్వస్వకాలజమ్ ॥ ౯ ॥ సంకల్పాయా స్తుసంకల్పః కామస్సంకల్పజస్స్మృతః । వసవోఽష్టౌవసోః పుత్రా స్తేషాంనామానిమేశృణు ॥ ౧౦ ॥ ద్రోణఃప్రాణోధ్రువోఽర్కోఽగ్నిర్దోషోవసుర్విభావసుః । ద్రోణస్యాభిమతేఃపత్న్యాహర్షశోకభయాదయః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాణస్యోర్జస్వతీభార్యా సహఆయుఃపురోజవః । ధ్రువస్యభార్యాధరణీహ్య సూతవివిధాఃపురః ॥ ౧౨ ॥ అర్కస్యత్వశనాభార్యాపుత్రా స్తర్షాదయస్స్మృతాః । అగ్నేర్భార్యావసోర్ధారాపుత్రాద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥ స్కన్దశ్చకృత్తికాపుత్రోయేవిశాఖాదయ స్తతః । దోషస్యశర్వరీపుత్రశ్శింశుమారోహరేఃకలా ॥ ౧౪ ॥ వసోరాఙ్గిరసీపుత్రోవిశ్వకర్మాకృతీపతిః । తతోమనుశ్చాక్షుషోఽభూద్విశ్వేసాధ్యామనోస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ విభావసోరసూతోషావ్యుష్టంరోచిషమాతపమ్ । పఞ్చయామోఽథభూతానియేనజాగ్రతికర్మసు ॥ ౧౬ ॥ సరూపాఽసూతభూతస్యభార్యారుద్రాంశ్చకోటిశః । రైవతోఽజోభవోభీమోవామఉగ్రోవృషాకపిః ॥ ౧౭ ॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యోబహురూపోమహానితి । రుద్రస్యపారిషదాశ్చాన్యేఘోరాఃప్రేతవినాయకాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రజాపతేరఙ్గిరసస్స్వధాపత్నీపితౄనథ । అథర్వాఙ్గిరసంవేదంపుత్రత్వేచాకరోత్సతీ ॥ ౧౯ ॥ కృశాశ్వోఽర్చిషిభార్యాయాంధూమ్రకేశమజీజనత్ । ధిషణాయాంవేదశిరందేవలంవయునంమనుమ్ ॥ ౨౦ ॥ తార్క్ష్యస్యవినతాకద్రూఃపతఙ్గీయామినీతిచ । పతఙ్గ్యసూతపతగాన్యామినీశలభానథ ॥ ౨౧ ॥ సుపర్ణాఽసూతగరుడంసాక్షాద్యజ్ఞేశవాహనమ్ । సూర్యసూతమనూరుంచకద్రూర్నాగాననేకశః ॥ ౨౨ ॥ కృత్తికాదీనినక్షత్రాణీన్దోఃపత్న్యస్తుభారత । దక్షశాపా

ఏవంధర్మభార్యాసంతానమభిధాయాథకశ్యపసోమయోస్సంతానంభూయస్త్వాత్పశ్చాద్వక్ష్యమాణోభూతస్యతావత్సంతానమాహ॥సరూపేతి॥భూతస్యశంభో, ర్భార్యా, సరూపా, సాచ-రుద్రాన్, కోటిశః, అసూతతత్రప్రధానానేకాదశరుద్రాన్గణనాయకానాహ ॥ రైవతఇతి ॥ యద్వా, రైవతాదిరూపైరేకాదశధాభిన్నస్యరుద్రస్య, పారిషదాః, ఘోరరూపాః, ప్రేతాదిరూపేణానేకవిధాః, అన్యే, అన్యస్యాంభార్యాయాంబభూవురిత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అథాఙ్గిరసస్సంతానమాహ॥ప్రజాపతేరితి॥అఙ్గిరసఃప్రజాపతేః, పత్నీస్వధాసతీచ-తత్ర-స్వధా, పితౄన్-సతీతు, అథర్వాఙ్గిరసంనామ, వేదంవేదాభిమానినంపురుషం-పుత్రత్వేనాకరోత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అథకృశాశ్వస్యసంతానమాహ-కృశాశ్వః, అర్చిషిభార్యాయాం - ధూమ్రకేశంపుత్రం-మజీజనత్, ధిషణాయాంపత్న్యాంతువేదశిరసంచదేవలంచవయునంచమనుంచేతిపుత్రా, నజీజనత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తార్క్ష్యస్యసంతానమాహ॥తార్క్ష్యస్య-వినతాద్యాశ్చతస్రోభార్యాః, తత్ర-పతఙ్గీ-పతగాన్పక్షిణః-అసూత, యామినీతు, శలభా, నసూత ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ సుపర్ణేతివినతాయాఏవనామా న్తరం-సాతు-సాక్షాద్యజ్ఞేశస్యవిష్ణో-ర్వాహభూతంగరుడం, సూర్యస్యసూతమనూరుమరుణంచ-అసూత-కద్రూ స్త్వ, నేకశో-నాగాన్సర్పానసూత ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అథసోమస్యపత్నీరాహ॥ఇన్దోస్సోమస్య, పత్న్య స్తు, కృత్తికాదీనినక్షత్రాణిసప్తవింశతిః-హేభారత-సచఇన్దుః, దక్షశాపాత్, రోహిణ్యామేవప్రేమాతిశయేనాన్యాసూపేక్షారూపాన్నిమిత్తాద్దక్షస్యశాపా, ద్యక్ష్మగ్రహేణరాజయక్ష్మరోగేణ - పీడితస్సన్, తాసుకృత్తికాదిష్వ, నపత్యోఽభూత్ తందక్షం, పునః, ప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా, కేవలంకలాఏవలేభే, నత్వపత్యా

ని-కథంభూతాః, క్షయే కృష్ణపక్షే, అర్దితాః ఖణ్డితాః, క్షయైర్ధితా ఇతిపాఠే, క్షయే సతి పునరేధితాః వర్ధితాః * ॥ ౨౩ ॥ * అథ లోకమాతౄణాం కశ్యపపత్నీనాం, లోకస్య శం సుఖం కరోతీతి తథా, తాని నామాని-శృణు లోకానాం మాతృత్వే హేతుః-ఇదం జగత్, యత్ప్రసూతం యాభిః కశ్యపపత్నీభిః ప్రసూతమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * తాని ద్రిశతి-అదితిరితి * ॥ ౨౫ ॥ * అల్పత్వేసుగమత్వాద్వ్యుత్క్రమేణ తాసాం వంశావాహ ॥ తిమేరితి ॥ తిమేః కశ్యపస్య భార్యాయాః-యాదోగణాః, ఆసన్-సరమాయాస్సుతాః-శ్వాపదాః-శ్వానః వ్యాఘ్రమార్జారాదయశ్చాసన్ సురభేః పుత్రాస్తు - మహిషాశ్చ గావశ్చ - అన్యే ద్విశఫాశ్చాసన్ * ॥ ౨౬ ॥ * హే నృప-తామ్రాయాః తు పుత్రాః-శ్యేనాః-గృధ్రాః-ఆదిశబ్దేన శ్యేనాదిసదృశా బలినః పక్షిణో వివక్షితాః మునేస్సుతాస్త్వప్సరసాం గణాః-హే రాజన్-క్రోధవశాయాః ఆత్మజాస్తు-దన్దశూకాదయః దంశనస్వభావాదయః సర్పా ఆసన్ * ॥ ౨౭ ॥ * ఇలాయాః-సర్వే భూరుహాః ఆత్మజాః-సౌరసాః సురసాయా అపత్యాని-సర్వే యాతుధానాః-అరిష్టాయాస్త్వాత్మజాః గన్ధర్వాః-కాష్ఠాయాస్తు ద్విశఫేతరా ఏకశఫా అశ్వగర్దభాదయః * ॥ ౨౮ ॥ * దనోస్సుతాస్త్వేకషష్టిస్తేషాం మధ్యే-ప్రాధానికానష్టాదశపుత్రాన్-శృణు * ॥ ౨౯ ॥ * ద్విమూర్ధా చ, శమ్బరశ్చ-అరిష్టశ్చ-హయగ్రీవశ్చ-విభావసుశ్చ-అయోముఖశ్చ-శఙ్కుశిరాశ్చ-స్వర్భానుశ్చ-కపిలశ్చ - రుణశ్చ-పులోమా చ-వృషపర్వా చ-ఏకచక్రశ్చ-సుతాపనశ్చ-

సోఽనపత్యస్తాసు యక్ష్మగ్రహార్దితః। పునః ప్రసాద్య తం సోమః కలా లేభే క్షయార్దితాః ॥ ౨౩ ॥ శృణు నామాని లోకానాం మాతౄణాం శంకరాణి చ। అథ కాశ్యపపత్నీనాం యత్ప్రసూతమిదం జగత్ ॥ ౨౪ ॥ అదితిర్దితిర్దనుః కాష్ఠా అరిష్టా సురసా ఇలా। మునిః క్రోధవశా తామ్రా సురభిస్సరమా తిమిః ॥ ౨౫ ॥ తిమేర్యాదోగణా ఆసన్ శ్వాపదాస్సరమాసుతాః। సురభేర్మహిషా గావో యే చాన్యే ద్విశఫా నృప ॥ ౨౬ ॥ తామ్రాయాః శ్యేనగృధ్రాద్యా మునేరప్సరసాం గణాః। దన్దశూకాదయస్సర్పా రాజన్ క్రోధవశాత్మజాః ॥ ౨౭ ॥ ఇలాయా భూరుహాస్సర్వే యాతుధానాశ్చ సౌరసాః। అరిష్టాయాం చ గన్ధర్వాః కాష్ఠాయాం ద్విశఫేతరాః ॥ ౨౮ ॥ సుతా దనోరేకషష్టిస్తేషాం ప్రాధానికాన్ శృణు ॥ ౨౯ ॥ ద్విమూర్ధా శమ్బరోఽరిష్టో హయగ్రీవో విభావసుః। అయోముఖశ్శఙ్కుశిరాస్స్వర్భానుః కపిలోఽరుణః ॥ ౩౦ ॥ పులోమా వృషపర్వా చ హ్యేకచక్రస్సుతాపనః। ధూమ్రకేశో విరూపాక్షో విప్రచిత్తిశ్చ దుర్జయః ॥ ౩౧ ॥ స్వర్భానోస్సుప్రభాం కన్యాముపాహ నముచిః కిల। వృషపర్వణస్తు శర్మిష్ఠాం యయాతిర్నాహుషో బలీ ॥ ౩౨ ॥ వైశ్వానరసుతా యాశ్చ చతస్రశ్చారుదర్శనాః। ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా కాలకా తథా ॥ ౩౩ ॥ ఉపదానవీం హిరణ్యాక్షః క్రతుర్హయశిరాం నృప। పులోమాం కాలకాం చైవ వైశ్వానరసుతే తు కః। ఉపయేమేఽథ భగవాన్ కాశ్యపో బ్రహ్మచోదితః ॥ ౩౪ ॥ పౌలోమాః కాలకేయాశ్చ దానవా యుద్ధశాలినః। తయోః షష్టిసహస్రాణి యజ్ఞఘ్నాంస్తే పితుః పితా। జఘాన స్వర్గతో రాజన్నేక ఇన్ద్రప్రియంకరః ॥ ౩౫ ॥ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం శతం చైకమజీజనత్। రాహుజ్యేష్ఠం కేతుశతం గ్రహత్వం య ఉపాగతః ॥ ౩౬ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాం వంశో యోఽదితేరనుపూర్వశః। యత్ర

ధూమ్రకేశశ్చ-విరూపాక్షశ్చ-విప్రచిత్తిశ్చ-దుర్జయశ్చైతే అష్టాదశ * ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ * ఏషాం మధ్యే-స్వర్భానోః-నముచిః-కన్యాం దుహితరం - సుప్రభా-ముపాహ-ఉపయేమే-స్వర్భానురతాన్యో దనుజః - న తు రాహుస్తస్యోత్పత్తేః వక్ష్యమాణత్వాత్-వృషపర్వణస్తు కన్యాం-శర్మిష్ఠాం-నాహుషో నహుషాత్మజో-బలవాన్-యయాతీ రాజా-ఉవాహ * ॥ ౩౨ ॥ * వైశ్వానరో వసోః - పుత్ర- స్తస్య సుతా-శ్చతస్ర-శ్చారుదర్శనాస్సౌన్దర్యశాలిన్యః- ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా. కాలకాఖ్యాః * ॥ ౩౩ ॥ * తాసాం మధ్యే-ఉపదానవీం-హిరణ్యాక్షః-ఉదవహత్-హయశిరాం తు-క్రతుః ప్రజాపతిః-ద్వే-వైశ్వానరస్య సుతే పులోమా కాలకాఖ్యే తు-కః కశ్యపః-ఉపయేమే. దానవీపరిణయనే హేతుర్బ్రహ్మణో చోదిత ఇతి * ॥ ౩౪ ॥ * తయోః పులోమా కాలకయోః, షష్టిసహస్రాణి పౌలోమా- స్తేషామేవ నివాతకవచా ఇతి నామాన్తరం-తథా కాలకేయాఖ్యాశ్చ-యుద్ధశాలినో-దానవా జాతాః-తాంశ్చ -దానవాన్యజ్ఞఘ్నాన్- తే తవ-పితుః పితా అర్జునః-కదాచి-దేకస్స్వర్లోకం గతః- ఇన్ద్రప్రియంకరో భూత్వా, జఘాన హతవాన్ * ॥ ౩౫ ॥ * విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం భార్యాయాం-శతం చైకం ఏకశతం-దానవా- నజీజనత్-తత్రైకశతమధ్యే-రాహుర్జ్యేష్ఠః-ఇతరే శతం తు, కేతవః, రాహుజ్యేష్ఠమితి పాఠే రాహుర్జ్యేష్ఠో యస్య తత్ - కేతుశతమిత్యర్థః - కోఽసౌ రాహుర్యం జ్యేష్ఠమజీజనత్తత్రాహ ॥ యో-గ్రహత్వ-ముపాగతః-ప్రాప్తః-స్స్వయం దానవాధమోఽపి భగవదనుగ్రహవశాద్గ్రహత్వముపాగత ఇత్యుక్తం పశ్చాత్ * ॥ ౩౬ ॥ * అథేత్యాదీనాం వం*

గృహే నానాత్మకం - అపత్యానాంత్వం (?) అంశస్య భారత్వాత్ - అదితి-స్త్వం (?) కృయతాం - మయాకథ్యమానమితి శేషః - దితేర్వంశస్త్వష్టాదశేఽధ్యాయే వక్ష్యతే - అదితేర్వంశం కించిదాహ - యత్రేవం (?) - విభు-ర్నారాయణో దేవ-స్స్వాంశేనా-వతరత్ ॥ ౩౭ ॥ విసస్వానాదయో ద్వాదశా-దితేః పుత్రాః-తత్ర-ఉరుక్రమో భగవాన్, సాక్షాదవతీర్ణః ॥ ౩౮ ॥ తత్ర-వివస్వతః - భార్యా-సంజ్ఞాఖ్యా - శ్రాద్ధదేవం-యమం-యమీంచేతి-మిథునంచ-యమయమీరూపంచ-మిథున-మసూయత అసూత ॥ ౩౯ ॥ హే మహాభాగ-సైవసంజ్ఞైవ-బడబా-భూత్వా-భువివర్తమానా, నాసత్యావశ్వినౌ, సుషువే-తథా-ఛాయా-భూత్వా-శనైః-శ్చరం సావర్ణ్యాఖ్యం, మనుంశేషంచ-తేభాసుషువ ఇత్యర్థః-తథా-తపతీంతపత్యాఖ్యాంకన్యాంచ-లేభే-యాకన్యా-సంవరణం-పతిం-లేభే ॥ ౪౦ ॥ అథార్యమ్ణో వంశమాహ ॥ అర్యమ్ణః పత్నీ, మాతృకాఖ్యా-తయోరర్యమమాతృకయోః - కర్తరిషష్ఠీ-తాభ్యామిత్యర్థః-చర్షణయః కర్మశీలాః, జనాః-కృతా ఉత్పాదితాః ॥ కేతేచర్షణయ- స్తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర యేషు - మానుషీజాతి- ర్బ్రహ్మణా, ఉపకల్పితా, మానుషజాత్యాశ్రయాహి సదావ్యాపారిణో భవన్తీతి-అతస్తే చర్షణయః-కృషేర్ణాదిక ఇః ప్రత్యయః ॥ ౪౧ ॥ పూషాత్వ-నపత్యః అపుత్రః-పూర్వం-భగ్నదన్తః-పిష్టాదః పిష్టభుగభవత్ - భగ్నదన్తత్వే హేతుంవదంస్తం విశినష్టి-యోఽసౌ పూషా-దక్షాయ-కుపితం-రుద్రం-వివృతద్విజః ప్రకటితదన్తస్సన్, జహాస ప్రసితవాన్-చతుర్థైచైతద్వృత్తాన్తోఽభివ్యక్తః ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టు- ర్దైత్యానా-మనుజా-రచనానామ-కన్యకా-భార్యా-తయోస్త్వష్టృరచనయో-సన్నివేశాత్సమావేశా-ద్విశ్వరూపో, వీర్యవాన్జజ్ఞే జాతః ॥ ౪౩ ॥ తంవిశ్వ

నారాయణో దేవస్స్వాంశేనావతరద్విభుః ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానర్యమా పూషాత్వష్టాఽథ సవితా భగః । ధాతా విధాతా వరుణో మిత్రశ్శక్ర ఉరుక్రమః ॥ ౩౮ ॥ వివస్వతశ్శ్రాద్ధదేవం సంజ్ఞాఽసూయత వై మనుమ్ । మిథునంచ మహాభాగ యమం దేవం యమీం తథా ॥ ౩౯ ॥ సైవ భూత్వాఽథ బడబా నాసత్యౌ సుషువే భువి । ఛాయా శనైశ్చరం లేభే సావర్ణ్యంచ మనుం తతః ॥ కన్యాంచ తపతీం యా వై వవ్రే సంవరణం పతిమ్ ॥ ౪౦ ॥ అర్యమ్ణో మాతృకా పత్నీ తయోశ్చర్షణయస్సుతాః । యత్ర వై మానుషీ జాతిర్బ్రహ్మణా చోపకల్పితా ॥ ౪౧ ॥ పూషాఽనపత్యః పిష్టాదో భగ్నదన్తోఽభవత్పురా । యోసౌ దక్షాయ కుపితం జహాస వివృతద్విజః ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టుర్దైత్యానుజా భార్యా రచనానామ కన్యకా । సంనివేశస్తయోర్జజ్ఞే విశ్వరూపశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౪౩ ॥ తం వవ్రిరే సురగణాస్స్వస్రీయం ద్విషతామపి । విమతేన పరిత్యక్తా గురుణాఽఙ్గిరసేన యత్ ॥ ౪౪ ॥ ************ ************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ************

రాజోవాచ ॥ కస్య హేతోః పరిత్యక్తా ఆచార్యేణాత్మనస్సురాః । ఏతదాచక్ష్వ భగవన్ శిష్యాణామక్రమం గురౌ ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇన్ద్రస్త్రిభువనైశ్వర్యమదోల్లఙ్ఘితసత్పథః । మరుద్భిర్వసుభీ రుద్రైరాదిత్యైరృభి

రూపం - ద్విషతాం దైత్యానాం స్వస్రీయం భాగినేయమపి - దేవాః-యద్యదా-విమతేనావజ్ఞాతేన అఙ్గిరసః పుత్రేణ-గురుణా బృహస్పతినా-పరిత్యక్తాః-తదా-వవ్రిరే వృతవన్తః పురోహితం కృతవన్త ఇత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ********************

దేవా విమతేన గురుణా పరిత్యక్తా విశ్వరూపం వివ్రిర ఇత్యుక్తం-తదేవ సప్రపఞ్చం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కస్యేతి ॥ కస్మాద్ధేతో-రాచార్యేణ గురుణా- ఆత్మనశ్శిష్యా-స్సురాః-పరిత్యక్తాః- హే భగవన్మునే-ఏత-దాచక్ష్వ కథయ-తథా శిష్యాణాం-గురౌ విషయే, అక్రమమపరాధంచ-ఆచక్ష్వ ॥ ౧ ॥ ఏవమాపృష్టో మునిర్వక్తుముపచక్రమతే ॥ ఇన్ద్ర ఇతి ॥ ఇన్ద్రో యదా-సంప్రాప్తం- వాచస్పతిం - నాభ్యనన్దత్ నాదృతవాన్-తదా-ఆఙ్గిరసస్తతో నిర్గత్య-తూష్ణీం, స్వగృహమాయయౌ, విశ్వరూపానామన్వయః ॥ అనాదర హేతుం సందర్శయితుమిన్ద్రం విశినష్టి ॥ త్రిభువనైశ్వర్యమదేనో-ల్లఙ్ఘితః-సతాం పన్థా, యేన- హే నృప-మరుద్గణాదిభిః - పరిశ్రితః పరివృతః ॥ బ్రహ్మవాదిభిః వేదాన్వరష్ఛిః-మునిభిస్సిద్ధాదిభిశ్చ-యథాయథం-నిషేవ్యమాణః స్తూయమానః- లలితం యథా తథా - ఉపగీయమానశ్చ, భగవానిన్ద్రః-ఆస్థానం సభా-తస్మిన్, అధ్యాసనం సింహాసనం-త-దాస్థితః అధిష్ఠితః- హే భారత-చన్ద్రమణ్డలవ, చ్చారుణా సున్దరేణ పాణ్డురేణ శ్వేతేనా-తపత్రేణ ఛత్రేణ-తథా-పారమేష్ఠ్యైర్మహారాజలిఙ్గైశ్చామరాదిభిర్యుక్తః- అర్ధాసనయా ఆసనస్యార్ధే స్థితయా-పౌలోమ్యా శచ్యా సహ-నితరాం విరోచమానస్స ఇన్ద్రో యదా-దేవానా, మాత్మనస్స్వస్య చ-పరమం పూజ్యమాచార్యం - సురాసురవన్దితం-మునిశ్రేష్ఠం బృహస్పతిం, సంప్రాప్తం-ప్రత్యుత్థానాదిభి, ర్నాభ్యనన్దత నాదృతవాన్ నచచాలచ-కింతు-సభాగతం పశ్యన్నపి, ఆసన ఏవ స్థితస్తూ

ష్ణీమ్ ❁ ॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ ❁ తదా-కవిః-విద్వాన్-ప్రభుస్సమర్థః-ఆఙ్గిరసో బృహస్పతిః-శ్రీమదేన-యామవిక్రియాం-తాం, విద్వాన్ జానన్-తూష్ణీం-స్వగృహం ప్రతి, యయౌ ❁॥౯॥ ❁ తర్హ్యేవ-ఇన్ద్రః-ఆత్మనః స్వస్య గురుహేళనం ప్రతిబుధ్య-బుద్ధ్వా-ఆత్మనా స్వేనైవ-ఆత్మానం స్వాత్మానం-సదసి-గర్హయామాస ❁॥౧౦॥ ❁ గర్హాప్రకారమాహ॥ అహో ఇతి॥ అహో బత అహో మమ కష్టం ప్రాప్తం - అసాధు-కర్మ-మయా కృతం వై, యస్మాద్దభ్రబుద్ధినా అల్పమతినా, ఐశ్వర్యమత్తేన మయా-సదసి-గురుః, కాత్కృతః తిరస్కృతః ❁॥౧౧॥ ❁ పణ్డితో విద్వాన్ నిత్యానిత్యవివేకసంపన్నశ్చేదిత్యర్థః, కో వా పుమాన్-త్రిపిష్టపపతేః, త్రీన్ లోకాన్ పాతీతి త్రిపిష్టపం-తస్య - పతేః స్వర్గలోకాధిపతేరపి-లక్ష్మీం, గృహ్ణీయాత్ అభికాఙ్క్షేత్, కిం తు-తుచ్ఛం మన్యేతేత్యర్థః- విబుధానాం సాత్త్వికానాం దేవానా-మీశ్వరోఽప్య-హం-ఆసురం భావం తమోభావం, మోహమితి యావత్, నీతః ప్రాపితః ❁॥౧౨॥ ❁ నను సింహాసనస్థో రాజా ప్రత్యుత్థానాదికం న కుర్యాదితి వదన్తి వృద్ధాః, తత్రాహ ద్వాభ్యామ్॥ పారమేష్ఠ్యం ధిషణం - పరమేష్ఠీ మహారాజ-స్తత్సంబన్ధ్యా-సనం ధిషణం-త-దధితిష్ఠన్, కంచన ప్రతి నోత్తిష్ఠేదితి-యే, బ్రూయుః-తే, పరం కేవలం-ధర్మం-న విదుః ❁॥౧౩॥ ❁ కించ-తేషాం, కుపథదేష్టౄణాం కుమార్గోపదేష్టౄణాం, అత ఏవా-ధస్తమసి నరకే-పతతాం - వచః-యే జనాః - శ్రద్దధు, స్తే అశ్మప్లవాః బృహత్పాషాణయుక్తప్లవా రూఢా ఇవ, మ

భిర్నృప ॥౨॥ విశ్వైర్దేవైశ్చ సాధ్యైశ్చ నాసత్యాభ్యాం పరిశ్రితః । సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్మునిభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥౩॥ విద్యాధరాప్సరోభిశ్చ కిన్నరైః పతగోరగైః । నిషేవ్యమాణో భగవాన్ స్తూయమానశ్చ భారత ॥౪॥ ఉపగీయమానో లలితమాస్థానాధ్యాసనాశ్రితః । పాణ్డురేణాతపత్రేణ చన్ద్రమణ్డలచారుణా ॥౫॥ యుక్తశ్చాన్యైః పారమేష్ఠ్యైశ్చామరవ్యజనాదిభిః । విరాజమానః పౌలోమ్యా సహార్ధాసనయా భృశమ్ ॥౬॥ స యదా పరమాచార్యం దేవానామాత్మనశ్చ హ । నాభ్యనన్దత ❁ సంప్రాప్తం ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః ॥౭॥ వాచస్పతిం మునివరం సురాసురనమస్కృతమ్ । నోచ్చచాలాసనాదిన్ద్రః పశ్యన్నపి సభాగతమ్ ॥౮॥ తతో నిర్గత్య సహసా కవిరాఙ్గిరసః ప్రభుః । ఆయయౌ స్వగృహం తూష్ణీం విద్వాన్ శ్రీమదవిక్రియామ్ ॥౯॥ తర్హ్యేవ ప్రతిబుధ్యేన్ద్రో గురుహేళనమాత్మనః । గర్హయామాస సదసి స్వయమాత్మానమాత్మనా ॥౧౦॥ అహో బత మయాసాధు కృతం వై దభ్రబుద్ధినా । యన్మయైశ్వర్యమత్తేన గురుః సదసి కాత్కృతః ॥౧౧॥ కో గృధ్యేత్పణ్డితో లక్ష్మీం త్రివిష్టపపతేరపి । యయాహమాసురం భావం నీతోఽద్య విబుధేశ్వరః ॥౧౨॥ యే పారమేష్ఠ్యం ధిషణమధితిష్ఠన్న కంచన । ప్రత్యుత్తిష్ఠేదితి బ్రూయుర్ధర్మం తే న విదుః పరమ్ ॥౧౩॥ తేషాం కుపథదేష్టౄణాం పతతాం తమసి హ్యధః । యే శ్రద్దధ్యుర్వచస్తే వై మజ్జన్త్యశ్మప్లవా ఇవ ॥౧౪॥ అథాహమమరాచార్యమగాధధిషణం ద్విజమ్ । ప్రసాదయిష్యే నిశఠః శీర్ష్ణా ❁ తచ్చరణం స్పృశన్ ॥౧౫॥ ఏవం చిన్తయతస్తస్య మఘోనో భగవాన్ గృహాత్ । బృహస్పతిర్గతోఽదృష్టాం గతిమధ్యాత్మమాయయా ॥౧౬॥ గురోర్నాధిగతః సంజ్ఞాం పరీక్ష్య భగవాన్ స్వరాట్ । ధ్యాయన్ ధియా శుచా యుక్తః శర్మ నాలభతాత్మనః ॥౧౭॥ తచ్ఛ్రుత్వైవాసురాః సర్వే ఆశ్రిత్యౌశనసం మతమ్ । దేవాన్ ప్రత్యుద్యమం చక్రుర్దుర్మదా ఆతతాయినః ॥౧౮॥ తైర్విసృష్టేషుభిస్తీక్ష్ణైర్నిర్భిన్నాఙ్గోరుబాహవః । బ్రహ్మాణం శరణం జగ్ముః సహేన్ద్రా నతకంధరాః ॥౧౯॥ తాంస్త

జ్జన్తి అధో యాన్తి ❁॥౧౪॥ ❁ అథ అతః-అహం-అమరాణామాచార్యం-అగాధధిషణం బుద్ధిర్యస్య తం-మత్కృతాపరాధమగణయన్తం - ద్విజం వాక్పతిం, ప్రసాదయిష్యే ప్రార్థయే, కథంభూతః-నిర్గతశాఠ్యస్సన్, తస్య గురోః, చరణౌ శీర్ష్ణా శిరసా, స్పృశన్ ❁॥౧౫॥ ❁ ఏవం-తస్య-మఘోనః ఇన్ద్రస్య-చిన్తయతస్సతః-భగవాన్ బృహస్పతిః-అధ్యాత్మమాయయా యోగప్రభావేన-గృహా-దదృష్టాం గతిం గతః అదృశ్యోఽభూదిత్యర్థః ❁॥౧౬॥ ❁ తతో-భగవాన్, స్వరాడిన్ద్రః- గురోః-స్సంజ్ఞాం దర్శనోపాయం-పరీక్ష్య విచార్యాపి-నాధిగతః న ప్రాప్తః - ధియా ధ్యాయన్ దర్శనోపాయం చిన్తయన్, శుచా శోకేన, యుక్తః-ఆత్మనః స్వస్య, శర్మ సుఖం-నాలభత న ప్రాప ❁॥౧౭॥ ❁ తత్, ఇన్ద్రస్య గుర్వపరాధప్రయుక్తక్లేశచిన్తాదికం-శ్రుత్వా, తదైవ- ఔశనసం మతం ఉశనసా ఆమన్త్రిత-మాశ్రిత్య, సర్వే, అసురా దుర్మదా అనివార్యమదాః, ఆతతాయినః జిఘాంసవః-దేవాన్ ప్రతి, ఉద్యమం యుద్ధోద్యోగం-చక్రుః ❁॥౧౮॥ ❁ తైరసురైః, విసృష్టైః ప్రయుక్తైః- తీక్ష్ణైః, ఇషుభిః-నిర్భిన్నాన్య-ఙ్గాని ఉత్తమాఙ్గాని శిరాంసి, ఊరవో, బాహవశ్చ-యేషాం తే ఇన్ద్రసహితా- దేవాః-నమ్రశిరసో-బ్రహ్మాణం శరణం యయుః ❁॥౧౯॥ ❁ అభ్యర్దితాన్ పీడితాన్-దేవాన్-తదా-వీక్ష్య-భగవా-నాత్మభూః పరమాత్మజః-అజో బ్రహ్మా, ప

రయా-అధికయా-కృపయా-యుక్తః-స్తాన్-సాంత్వయన్నువాచ*॥౨౦॥ *ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇత్యాదినా-క్షమిష్యధ్వము దాస్యకర్మేత్యన్తేన॥ హేసురశ్రేష్ఠాః-అహోబతమహత్కష్టంవఃప్రాప్తం , మహదభద్రం-అసాధు-యుష్మాభిః-కృతం-కింతత్,యత్-బ్రహ్మిష్ఠంఅతిశయేనబ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నో బ్రహ్మిష్ఠః-స్తం , బ్రాహ్మణం-దాన్తంజితేన్ద్రియం, ఐశ్వర్యాన్మ దాత్-నాభ్యనన్దతనాభినన్దితవన్తః*॥ ౨౧ ॥ *హేసురాః-వదైత్యేభ్యఃశత్రుభ్యః-వః-పరాభవఇతియత్-అయం,తస్యానయ స్యాన్యాయ్యస్య-సంబన్ధిఫలరూపః-ఆసీత్-కథ-భూతానాంవఃప్రక్షీణేభ్యఃఐశ్వర్యరహితేభ్యః,సపత్నేభ్య-స్సమృద్ధానాం సంపన్నానామ్*॥౨౨॥ *గురితిరస్కారసత్కారావేవాపచయోపచయకారణమిత్యసురదృష్టాన్తేనాహ॥మఘవన్నితి॥ హేమఘవన్-ద్విషతశ్శత్రూన్-నసురాన్-గుర్వతిక్రమాద్ధేతోః-ప్రక్షీణాన్,సంప్రతితు-కావ్యంశుక్రం,భక్తితః-ఆరాధ్య,ఉపచితాన్సమృద్ధాన్-పశ్య*॥ ౨౩ ॥ *గుర్వారాధనాద్యస్మాకం బాధస్తఇతకింవక్తవ్యం-యతోమద్ధామపిగృహ్ణీయురితి సంభావయతి॥ అద్యేతి ॥ అద్యఅస్మిన్నహనిశ్వఃపరస్మిన్నహని-పరశ్వస్తతఃపరస్మిన్నహనివా,బలశాలినః-అతఏవ-దృప్తాగర్వితా, స్తే-మమనిలయనంచమస్థానమపి - అవదీరన్గృహ్ణీయుః-యత-స్తే-భృగుశ్శుక్రఃకావ్యఏవ-దేవతా-యేషాం-తాదృశాః*॥౨౪॥ *అథేద్యోన్యత్రోయేషాంతే-భృగూణాంభృగుకులప్రభవానాం-అనుశిక్షితార్థాఃశిష్యాః-త్రివిష్టపమపికింగణయన్తినగణయన్త్యేవేత్యర్థః - విప్రాః-గోవిన్దోభగవాంశ్చ-గావశ్చ,ఈశ్వరాఃఅనుగ్రాహకాఃపూజ్యావా-యేషాం తేషామేవ-అభద్రాణి-నభవన్తి-ఇతరేషామీశ్వరాణామపినభవన్తీతిన-కింత్వభద్రాణిభవన్త్యేవేత్యర్థః*॥ ౨౫ ॥ *తత్తస్మాత్ - అథఅనన్తరమేవా-శు-త్వష్టుఃపుత్రం , ఆత్మవన్తంజితేన్ద్రియం-తపస్వినం,విశ్వరూపాఖ్యంవిప్రంద్విజం-భజత*

భావ్యర్థిదో

భావ్యర్థితాస్వేత్యభగవానాత్మభూరజః । కృపయాపరయాదేవానువాచపరిసాన్త్వయన్ ॥౨౦॥బ్రహ్మోవాచ॥అహోబతసురశ్రేష్ఠాహ్యభద్రంవఃకృతంమహత్ । బ్రహ్మిష్ఠంబ్రాహ్మణందాన్తమైశ్వర్యాన్నాభ్యనన్దత॥ ౨౧ ॥ తస్యాయమనయస్యాసీత్పరేభ్యోవఃపరాభవః।ప్రక్షీణేభ్యస్స్వవైరిభ్యస్సమృద్ధానాంచయత్సురాః॥౨౨ ॥మఘవన్ద్విషతఃపశ్యప్రక్షీణాన్గుర్వతిక్రమాత్।సంప్రత్యుపచితాన్భూయఃకావ్యమారాధ్యభక్తితః॥౨౩ ॥అద్యశ్వోవాపరశ్వోవాదృప్తాస్తేబలశాలినః॥ఆవదీరన్నిలయనంమమాపిభృగుదేవతాః॥౨౪॥త్రివిష్టపంకింగణయన్త్యభేద్యమన్త్రాభృగూణామనుశిక్షితార్థాః।నవిప్రగోవిన్దగవేశ్వరాణాంభవన్త్యభద్రాణినరేశ్వరాణామ్ ॥ ౨౫ ॥తద్విశ్వరూపంభజతాశువిప్రంతపస్వినంత్వాష్ట్రమథాత్మవన్తమ్ । సభాజితోఽర్థాన్సవిధాస్యతేవోయదిక్షమిష్యధ్వముతాస్యకర్మ ॥ ౨౬ ॥ తఏవముదితారాజన్బ్రహ్మణావిగతజ్వరాః।ఋషింత్వాష్ట్రముపవ్రజ్యపరిష్వజ్యేదమబ్రువన్ ॥ ౨౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ వయంతేఽతిథయఃప్రాప్తాఆశ్రమంభద్రమస్తుతే। కామస్సంపద్యతాంతాతపితౄణాంసమయోచితః ॥ ౨౮ ॥పుత్రాణాంచపరోధర్మఃపితృశుశ్రూషణంసతామ్।అపిపుత్రవతాంబ్రహ్మన్కిముతబ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఆచార్యోబ్రహ్మ

యూయమనువర్తత-తంపూజయతేత్యేవంశృణుధ్వమిత్యర్థఃసవిశ్వరూపో, వఃయుష్మాన్ , భావితార్థాన్‘భావితఃనిష్పాదితః-అర్థఃఅభిలషితంప్రయోజనం-యేషాం-తాదృశాన్-విధాస్యతేకరిష్యతి - అస్యవిశ్వరూపస్య , కర్మఅసురపక్షపాతాదిరూపం,యూయం-ఉతక్షమిష్యధ్వం -యదిక్షమిష్యధ్వే,యద్వా,ఉతఅపితు-తస్య-కర్మ-క్షమిష్య*ధ్వం,తస్యకర్మయుష్మాభిఃక్షన్తవ్యమిత్యర్థః*॥ ౨౬ ॥ *ఏవముక్త్వావిశ్వరూపంప్రార్థయితుందేవాయయురిత్యాహముని॥తఇతి॥ హేరాజన్-తేదేవా, బ్రహ్మణా,ఏవమిత్థ-ముదితాః,ఉక్తాః, విగతః-జ్వరఃఆధి-ర్యేషాంతే-త్వాష్ట్రం.ఋషింవిశ్వరూపం,ముపవ్రజ్యఉపేత్య-పరిష్వజ్యఆలిఙ్గ్య-తస్యపుత్రత్వాత్పరిష్వజ్యేత్యుక్తం-నతునమస్కృత్యేతి-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రువన్ఊచుః*॥ ౨౭ ॥ *ఉక్తిమేవాహ॥వయమితి॥వయం- తేతవ , అతిథయః-ప్రాప్తాః- తేతవ,ఆశ్రమం-భద్రమాశాస్మహే,మస్తు,అతిథ్యభావేఆశ్రమశూన్యఇతివ్యపదిశ్యతఇతిభావః - తథా- తవ,పితౄణామస్మాకం-సమయోచితఃతత్కాలోచితః , కామః-ఇచ్ఛావిషయోఽర్థ-స్సంపద్యతాంత్వత్తస్సంపన్నోభవతు*॥౨౮ ॥ *హేబ్రహ్మన్పుత్రవతామపిసతాం,పుత్రాణాంపితృశుశ్రూషణం-పరోధర్మః,బ్రహ్మచారిణాంసతాం-పుత్రాణాం-పితృశుశ్రూషణం-పరోధర్మఇతి-కిముతకిముపవక్తవ్యం-త్వంతుబ్రహ్మచారీపుత్రశ్చేత్యస్మచ్ఛుశ్రూషణమత్యన్తోచితమితిభావః*॥ ౨౯ ॥ *కించ,ఆచార్యో,బ్రహ్మణఃపరబ్రహ్మణో,మూర్తిః-ఈశ్వరదృష్ట్యాఆచార్యఆరాధనీయఇతిభావః-పితాతు - ప్రజాపతే-ర్హిరణ్యగర్భస్య,మూర్తిః,భ్రాతాతు,మరుత్పతేరిన్ద్రస్య,మూర్తిః, మాతాతు-సాక్షాత్క్షితేర్భూమేః , తనుఃమూర్తిఃభగినీతు-దయాయాః-మూర్తిఃఆత్మా-స్వయంతు-ధర్మస్యమూర్తిః, అతిథిస్తు, స్వయమేవ-స్వాత్మనోమూర్తిత్వేనద్రష్టవ్యఃస్వశరీరత్వేనద్రష్టవ్యఇతియావత్ , అభ్యాగతస్త్వ, గ్నేరాహవనీయాదే-ర్మూ

ర్తిః, సర్వభూతాని చ, ఆత్మనో మూర్తిః ఆత్మతుల్యత్వేన ద్రష్టవ్యానీత్యర్థః- యద్వా, పరమాత్మనో మూర్తిః ॥ ౩౦॥ ౩౧ ॥ తస్మాదితి॥ హే తాత - త్వత్పితౄణాం - ఆర్తానాం పీడితానాం, అస్మాకం - శత్రుభ్యః పరాభవరూపామార్తిం, తపసా తపఃప్రభావేన- అపనయన్, అస్మాకం, సన్దేశం, కర్తుమర్హసి యోగ్యో భవసి ॥ ౩౨ ॥ సన్దేశమేవాహుః॥ వృణీమహ ఇతి॥ బ్రహ్మిష్ఠం జ్ఞానినం, తత్రాపి, బ్రాహ్మణం, అత ఏవ, సర్వేషాం గురుం- త్వా, ముపాధ్యాయం, వృణీమహే, యథా యేన ప్రకారేణ, అఞ్జసా సుఖేనైవ-తవ-తేజసా-సపత్నాన్ శత్రూన్-విజేష్యామః-తథాఽనుగృహాణేతి శేషః॥ ౩౩ ॥ నను పాఠ్యాయత్వేన కనిష్ఠస్య మమాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం కథం కరిష్యథ, తత్తు గర్హితం-తత్రాహుః ॥ న గర్హయన్తీతి॥ స్వార్థేషు స్వప్రయోజననిమిత్తం, యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం-న గర్హయన్తి-హే బ్రహ్మన్-ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రైవ వేదాధ్యయనాదరన్యత్రైవ కర్మణి, వయః-జ్యేష్ఠత్వకారణం ఛన్దోభ్యో మన్త్రేభ్యో, ఽన్యత్ర, వయో, జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం, న తు మన్త్రేషు, అతోఽస్మభ్యం మన్త్రదాతృత్వేన త్వమేవ జ్యేష్ఠో భవసీతి వాఽర్థః, యద్వా, ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర వేదాన్విహాయ, వయ ఏవ - జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం న భవతి, కిన్తు, వేదా ఏవ ముఖ్యం కారణం, తత్సామ్యే తు వయః, అతో వేదజ్ఞత్వాత్త్వమేవ జ్యేష్ఠ ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఏవముక్తో విశ్వరూపో దేవానువాచేత్యాహ మునిః॥ అభ్యర్థిత ఇతి॥ ఏవం, సురగణైః-పౌరోహిత్యం పురోహితస్య కర్మ ప్రతి, ప్రార్థితః-స-మహాతపాః-విశ్వరూపః-ప్రహసన్- శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా-గిరా-తాన్-దేవాన్-ఆహ ॥ ౩౫ ॥ విగర్హితమితి॥ ధర్మశీలై-ర్విగర్హితం తావత్-ధర్మశీలాః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్తీత్యర్థః - కిం చ-తత్పౌరోహిత్యం-బ్రహ్మవర్చసస్య-వ్యయకరం-అర్షత్వాత్ "బ్రహ్మహస్తిభ్యాం వర్చస" ఇతి సమాసాన్తాభావః - ఏవం పౌరోహిత్యస్య నిన్దితత్వం స్వధర్మనాశకత్వం

ణో మూర్తిః పితా మూర్తిః ప్రజాపతేః। భ్రాతా మరుత్పతేర్మూర్తిర్మాతా సాక్షాత్క్షితేస్తనుః॥ ౩౦ ॥ దయాయా భగినీ మూర్తిర్ధర్మస్యాత్మాఽతిథిః స్వయమ్ । అగ్నేరభ్యాగతో మూర్తిః సర్వభూతాని చాత్మనః॥ ౩౧॥ తస్మాత్పితౄణామార్తానామార్తిం పరపరాభవమ్। తపసాఽపనయంస్తాత సన్దేశం కర్తుమర్హసి॥ ౩౨ ॥ వృణీమహే త్వోపాధ్యాయం బ్రహ్మిష్ఠం బ్రాహ్మణం గురుమ్। యథాఞ్జసా విజేష్యామః సపత్నాంస్తవ తేజసా॥ ౩౩॥ న గర్హయన్తి హ్యర్థేషు యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనమ్ । ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర న బ్రహ్మన్వయో జ్యైష్ఠ్యస్య కారణమ్ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అభ్యర్థితస్సురగణైః పౌరోహిత్యే మహాతపాః ॥ స విశ్వరూపస్తానాహ ప్రహసఞ్శ్లక్ష్ణయా గిరా॥ ౩౫ ॥ విశ్వరూప ఉవాచ॥ విగర్హితం ధర్మశీలైర్బ్రహ్మవర్చ ఉపవ్యయమ్। కథం ను మద్విధో నాథా లోకేశైరభియాచితః॥ ప్రత్యాఖ్యాస్యతి తచ్ఛిష్యస్స ఏవ స్వార్థ ఉచ్యతే॥ ౩౬ ॥ అకిఞ్చనానాం హి ధనం శిలోఞ్ఛనం తేనేహ నిర్వర్తితసాధుసత్క్రియః । కథం విగర్హ్యం ను కరోమ్యధీశ్వరాః పౌరోధసం హృష్యతి యేన దుర్మతిః॥ అథాపి న ప్రతిబ్రూయాం గురుభిః ప్రార్థితం తు యత్ । భవతాం ప్రార్థితం సర్వం ధర్మైః ప్రాణైశ్చ సాధయే॥ ౩౮॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తేభ్య ఏవం ప్రతిశ్రుత్య విశ్వరూపో మహాతపాః॥ పౌరోహిత్యం వృతం చక్రే పరమేణ

చాభిధాయాధునా తదప్రత్యాఖ్యేయం చేత్యాహ ॥ కథమితి॥ లోకేశైర్యుష్మాభి-రభియాచితో-మద్విధః పితృసేవకః-కథం నుత-త్ప్రత్యాఖ్యాస్యతి నామ-న ప్రత్యాఖ్యాస్యత్యేవేత్యర్థః - మద్విధ ఇత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి॥ తచ్ఛిష్య ఇతి ॥ తేషాం-శిష్యశ్శిక్షణార్హః-శిష్యోఽపి ప్రత్యాచష్టాం-తత్రాహ॥ స ఏవ ప్రత్యాఖ్యానాభావ ఏవ హి-శిష్యస్య-స్వార్థ, ఉచ్యతే - మద్విధో నాథ ఇత్యపి పాఠః, అత్ర-నాథో యాచితః-నాథత్వేన రక్షకత్వేన యాచితః -స ఏవ స్వార్థ ఇతి-లోకేశైశ్శిష్యో నియోజ్య ఇతి యత్-స ఏవ-స్వార్థః పరమో లాభ ఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ నను పౌరోహిత్యే ధనలాభాత్స్వధర్మస్సిధ్యేత్-అన్యథా నిర్ధనస్య కుతో ధర్మః-అత ఏవ-తేన లోకో హృష్యతీత్యత్రాహ ॥ అకిఞ్చనానామితి॥ అకిఞ్చనానాం నిష్కామానాం-శిలోఞ్ఛనం "ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం" ఏతదన్యతరవృత్తిసమ్పాద్యమేవ హి ధనం- తేనైవ ఉక్తాన్యతరేణైవ, నిర్వర్తితా నిష్పాదితా-సత్క్రియా పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపా క్రియా - యైః-తాదృశా భవన్తి-అతో- హే అధీశ్వరాః-విగర్హితం-పౌరోహిత్య-మహం-కథం ను కరోమి-యేన పౌరోహిత్యేన-దుర్మతిరుత్కృష్ట-స్తుష్యతి-పౌరోహిత్యం దుర్మతేస్తోషహేతుః -అకిఞ్చనస్య శిలోఞ్ఛనమేవేతి భావః ॥ ౩౭ ॥ తథాపి పౌరోహిత్యస్య గర్హితత్వేఽపి-న ప్రతిబ్రూయాం న ప్రత్యాచక్షే-యద్యస్మాద్గురుభిః పితృభిర్యుష్మాభిః - ప్రార్థితం కియదితి పాఠే-కియదేతత్ప్రార్థితం-ఇతోఽధికమపి కరిష్యామీతి భావః-అతో భవతాం సర్వం-ప్రార్థితం-ధర్మైస్తపఆదిభిః ప్రాణైశ్చ-సాధయే ప్రాణపర్యన్తం యథాసామర్థ్యం సాధయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏవముక్తైర్దేవైర్వృతః-పౌరోహిత్యమకరోద్విశ్వరూప ఇత్యాహ మునిః॥ తేభ్య ఇతి॥ ఇత్థం- తేభ్యో దేవేభ్యః-ప్రతిశ్రుత్య ప్ర

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ మద్విధో నాథః. ౩౮ ॥ శ్లో * పా ॥ ప్రార్థితం కియత్

త్విజ్ఞాయ-మహాతపాః విశ్వరూపః-దేవైః-వృతః-పౌరోహిత్యం-సావధానేన చిత్తేన-చక్రే కృతవాన్ ॥ ౩౯ ॥ పౌరోహిత్యకరణమేవాహ ॥ సురద్విషామితి ॥ ఔశనస్యా ఉశనసస్సంబన్ధిన్యా-విద్యయా గుప్తాం రక్షితామపి-సురద్విషాం-శ్రియం -వైష్ణవ్యా నారాయణవర్మాత్మికయా-మన్త్రవిద్యయా - ఆచ్ఛిద్య తేభ్య ఆకృష్య - విభుర్విశ్వరూపః-మహేన్ద్రాయ-ప్రాదాత్ ॥ ౪౦ ॥ వైష్ణవ్యా విద్యయా ఆచ్ఛిద్యాదాదిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్ష ఇన్ద్రో-యయా-వైష్ణవ్యా విద్యయా గుప్తో రక్షితః - అత ఏవ-విభుస్సమర్థో భూత్వా - అసురచమూః రాక్షససేనాః-జఘ్నే హతవాన్-తాం విద్యాం, మహారధీర్విపులమతిః-విశ్వరూపో-మహేన్ద్రాయ ప్రాహ ॥ విశ్వరూపోపదిష్టవైష్ణవవిద్యాభిరక్షితశ్చ శత్రూన్ నిహత్య శ్రియం లబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ***********************************

వైష్ణవీం విద్యాం జిఘృక్షుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్షో-యయా వైష్ణవ్యా విద్యయా-గుప్తః-వాహానైస్సహితాన్-రిపూణాం సైనికాన్-క్రీడన్నివ-వినిర్జిత్య-త్రిలోక్యాస్సంబన్ధినీం-శ్రియం-బుభుజే అనుబభూవ ॥ ౧ ॥ తన్నారాయణాత్మకం నారాయణరూపం-మన్త్రదేవతయోరభేదాధ్యవసాయేన నారాయణాత్మకమిత్యుక్తం-యద్వా-నారాయణ ఆత్మా ప్రతిపాద్యో యస్య-అర్థో హి మన్త్రస్యాత్మా-మమమహ్యం - హే భగవన్నాఖ్యాహి ఉపదిశ-యథా యేన వర్మణా జాపేన-ఆతతాయినో జిఘాంసూన్ శత్రూన్-మృధే యుద్ధే-అజయదిన్ద్రః ॥ ౨ ॥ ఏవముక్తో మునిర్వర్మోపదేష్టుముపచక్రమే ॥ వృత ఇతి ॥ త్వాష్ట్రో విశ్వరూపః-పురోహితత్వేన దేవైః వృతః - అనుపృచ్ఛతే-ఇన్ద్రాయ-యన్నారాయణాఖ్యం వర్మనా

సమాధినా ॥ ౩౯ ॥ సురద్విషాం శ్రియం గుప్తామౌశనస్యాఽపి విద్యయా। ఆచ్ఛిద్యాదాన్మహేన్ద్రాయ వైష్ణవ్యా విద్యయా విభుః ॥ ౪౦ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రాక్షో జిగ్యేఽసురచమూర్విభుః। తాం ప్రాహ స మహేన్ద్రాయ విశ్వరూప ఉదారధీః ॥ ౪౧ ॥ ***********************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః. ***********

రాజోవాచ ॥ యయా గుప్తః సహస్రాక్షస్సవాహాన్రిపుసైనికాన్। క్రీడన్నివ వినిర్జిత్య త్రిలోక్యా బుభుజే శ్రియమ్ ॥ ౧ ॥ భగవంస్తన్మమాచక్ష్వ వర్మ నారాయణాత్మకమ్। యథాఽఽతతాయినశ్శత్రూన్యేన గుప్తోఽజయన్మృధే ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృతః పురోహితస్త్వాష్ట్రో మహేన్ద్రాయానుపృచ్ఛతే। నారాయణాఖ్యం వర్మాహ తదిహైకమనాశ్శృణు ॥ ౩ ॥ విశ్వరూప ఉవాచ ॥ ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిరాచమ్య సపవిత్ర ఉదఙ్ముఖః। కృతస్వాఙ్గకరన్యాసో మన్త్రాభ్యాం వాగ్యతశ్శుచిః ॥ ౪ ॥ నారాయణమయం వర్మ సంనహ్యేద్భయ ఆగతే। దైవభూతాత్మకర్మభ్యో నారాయణమయః పుమాన్ ॥ ౫ ॥ పాదయోర్జానునోరూర్వోరుదరే హృద్యథోరసి। ముఖే శిరస్యానుపూర్వ్యాదోం

రాయణవర్మాఖ్యం మన్త్రం-ఆహ ఉపదిదేశ-తద్వర్మ-ఏకమనాః సమాహితచిత్తః- త్వం-శృణు-ఉపదిశామీతి శేషః ॥ ౩ ॥ ఉపదేక్ష్యమాణమన్త్రజపస్యాఙ్గభూతశౌచన్యాసకథనపూర్వకం-విశ్వరూపో దిష్టక్రమేణ మన్త్రముపదిశతి ॥ ధౌతేతి ॥ శుచిః కృతస్నానాదికః ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిః - ప్రక్షాళితపాదపాణిః-పుమాన్-సదర్భపవిత్రకర-ఉదఙ్ముఖ-ఉపవిశ్య,ఆచమ్య, వాగ్యతః నియమితవాక్-మన్త్రాభ్యాం నారాయణాష్టాక్షరవాసుదేవద్వాదశాక్షరాభ్యాం మన్త్రాభ్యాం - కృతః స్వాఙ్గన్యాసః కరన్యాసశ్చ యేన తాదృశః-మన్త్రాభ్యామితి విష్ణుషడక్షరస్యాప్యుపలక్షణం-తన్న్యాసస్యాపి వక్ష్యమాణత్వాత్ - దైవభూతాత్మనాం-కర్మభ్యః-ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికేభ్యో,భయే-ఆగతే సతి-స్వయం,నారాయణధ్యానప్రచురః, నారాయణమయం నారాయణప్రతిపాదనప్రచురం,యద్వా , నారాయణాదుపదేశక్రమేణాగతం నారాయణమయం „ తత ఆగత„ ఇత్యధికారే „ మయట్చ „ ఇతి మయట్ వర్మ కవచ,వర్మవద్రక్షకత్వాద్వర్మేత్యుక్తం,సంనహ్యేత్ బధ్నీయాత్-జపేదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ కృతస్వాఙ్గకరన్యాస ఇత్యుక్తావఙ్గన్యాసకరన్యాసావాహ ॥ పాదయోరితి ॥ యద్యప్యత్ర ఋషిచ్ఛన్దోదైవతబీజాని నోక్తాని-తథాప్యస్య వర్మణో నారాయణమన్త్రత్వాదష్టాక్షరసంబన్ధీన్యేవ తాన్యూహ్యానీతి సంప్రదాయః -ఓమిత్యాదిర్యోఽయం నారాయణాష్టాక్షరమన్త్రః- తస్యోం , కారాదీన్యష్టాక్షరాణి,క్రమేణ-పాదద్వయజానుద్వయోరుద్వయోదరహృదయోరోముఖశిరస్సు -,అష్టసుస్థానేషు-సబిన్దుకాని ప్రణవసంపుటితాని-నమోఽన్తాని-విన్యసేత్-అథాపి వా యద్వా, విపర్యయం-న్యసేత్-శిరః ప్రభృతిపాదాన్తేష్వష్టసుస్థానేషు - క్రమేణ ఓంకారాదీన్యష్టౌ న్యసేదిత్యర్థః-యద్వా- అథాప వేతి నిపాతసముదాయః పునరర్థకః -ప్రథమం యకారాదీన్యష్టావక్షరాణి పాదాదిశిరఃపర్యన్తేషు స్థానేషు

సంహారక్రమేణవిన్యస్య - పునశ్శిరఃప్రభృతిషు పాదాన్తేష్వోంకారాదీన్ సృష్టిక్రమేణవిన్యసేదిత్యర్థః ॥ ఏవమఙ్గన్యాసం విధాయతతఃకరన్యాసం ద్వాదశాక్షరవిద్యయాకుర్యాత్ ॥ ద్వాదశాక్షరస్యచతుర్థస్కన్ధే ఉక్తత్వాదత్రాప్తాక్షరవత ఏవ రూపానుక్తిః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ కథంకుర్యాత్కరన్యాసమిత్యత్రాహ ॥ ప్రణవాదీతి ॥ ప్రణవాదియకారాన్తాని ద్వాదశాక్షరాణి-హస్తయోః-అఙ్గుళీషుతర్జన్యాదిషుచతుర్షుచతుర్షు - అఙ్గుష్ఠయోర్ద్వయోర్ద్వయోఃపర్వణోశ్చ, న్యసేదిత్యర్థః-తదిత్థం-ఓం ఓంనమఃతర్జన్యాదక్షిణాఙ్గుష్ఠప్రథమపర్వణి ఓంనంనమఃతదఙ్గుష్ఠాన్త్యపర్వణి -ఓం మోంనమఃతదఙ్గుష్ఠేన-తత్తర్జనీమధ్యమపర్వణిమన్త్రాక్షరమాద్యం-తయోఃపర్వణోస్తుప్రణవనమః-పదే-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం, ఓంభంనమఃమధ్యమాఙ్గుళ్యాం-ఓంగంనమః-అనామికాఙ్గుళ్యాం-ఓంవంనమఃకనిష్ఠికాఙ్గుళ్యాం- ఓం తేంనమఃవామాఙ్గుష్ఠాద్యపర్వణితత్తర్జన్యాం, ఓంవాం తదన్త్యపర్వణి-ఓంసుంనమఃతత్తర్జన్యాంతదఙ్గుష్ఠేన-ఓం దేంనమఃతన్మధ్యమాయాం-ఓంవాంనమఃతదనామికాయాం-ఓంయంనమఃతత్కనిష్ఠికాయామితి ॥ ౮ ॥ అథవిష్ణుషడక్షరన్యాసమాహ॥న్యసేదితి॥ప్రత్యేకంవర్ణన్యాసకథనేనైవ మన్త్రస్వరూపమప్యుక్తప్రాయమితిపృథక్తదనుక్తం షకారణకారయోర్విశ్లేషేణషడక్షరాణి- ప్రణవాదీనినకారాన్తాని తానిహృన్మూర్ధభ్రూమధ్యశిఖానేత్రసర్వసన్ధిస్థానేషుషట్సువిన్యస్యేత్ ॥ ౯ ॥ తతోఽవశిష్టంమకారంసవిసర్గం ఫడన్తం, ఓంనమఃఫడితికృత్వా-సర్వదిక్షుప్రాగాద్యష్టసుదిక్షు -ఊర్ధ్వాధరయోశ్చవినిర్దిశేత్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోశ్ఛోటికయాదిక్షు న్యసేదిత్యర్థః,ఏవంవిధన్యాసేకృతేసతి-బుధోమన్త్రజాపకః-మన్త్రమూర్తిర్మన్త్రావృత్తియోగ్యదేహోభవతీత్యర్థః-యద్వామన్త్రాశ్రయమూర్తిర్భవేత్-ఉక్తమన్త్రత్రయభావితాన్యాదృశమూర్తిర్భవేదితివార్థః ॥ ౧౦ ॥ ఏవంకృతస్వాఙ్గకరన్యాసఃపరమాత్మానంధ్యాయన్మన్త్రమావర్తయేదిత్యాహ॥ఇత్యాత్మానమితి॥పరమాత్మానంధ్యాయేత్ -కథం-

కారాదీనివిన్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఓంనమో నారాయణాయేతివిపర్యయమథాపివా । కరన్యాసంతతఃకుర్యా
ద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౭ ॥ ప్రణవాదియకారాన్తమఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠపర్వసు। న్యసేద్ధృదయఓంకారంవికారమ
నుమూర్ధని ॥ ౮ ॥ షకారంతుభ్రువోర్మధ్యే ణకారంశిఖయా న్యసేత్ । వేకారంనేత్రయోర్యుఞ్జ్యాన్నకారం
సర్వసన్ధిషు ॥ ౯ ॥ మకారమస్త్రముద్దిశ్యమన్త్రమూర్తిర్భవేద్బుధః । సవిసర్గంఫడన్తంతుసర్వదిక్షువినిర్ది
శేత్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యాత్మానంపరంధ్యాయేద్ధ్యేయంషట్ఛక్తిభిర్యుతమ్ । విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమిమంమన్త్ర
ముదాహరేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఓం॥హరిర్విదధ్యాన్మమసర్వరక్షాంన్యస్తాఙ్ఘ్రిపద్మఃపతగేన్ద్రపృష్ఠే ।దరారిచర్మా
సిగదేషుచాపపాశాన్దధానోఽష్టగుణోఽష్టబాహుః ॥ ౧౨ ॥ జలేషుమాంరక్షతుమత్స్యమూర్తిర్యాదోగణై

ర్భూతం-ధ్యేయంధ్యాతుంయోగ్యం-యాదృశవిగ్రహవిశిష్టస్యధ్యానేనమనఃప్రసన్నంభవేత్తాదృశమిత్యర్థః-షట్ఛక్తిభిఃజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఆత్మికాభిః - శక్తిభిరపృథక్సిద్ధప్రకారభూతాభిఃకార్యోపయోగినీభి-ర్యుతం-యావత్స్వసత్తం యుక్తం-ఏవంవిధంపరమాత్మానం-ధ్యాత్వా-ఇమంవక్ష్యమాణం-నారాయణవర్మాఖ్యం -మన్త్రముదాహరేత్పఠేత్-మన్త్రంవిశినష్టి॥విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమితి॥విద్యాజ్ఞానం-తేజఃప్రభావః-తపస్సత్కర్మ -విద్యాదీనాం-మూర్తిరాశ్రయః-విద్యాదయో-మూర్తిశ్శరీరం-యస్యేతివాఽర్థః -సర్వజ్ఞానానాంతేజసాంతపసాంచైతన్మన్త్రాయత్తత్వాత్సర్వజ్ఞానాది సన్తతిరూపోఽయంమన్త్రఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ వర్మాహ॥ఓమితి॥“ప్రణవత్యనోంకృత”మితిన్యాయేనమన్త్రాదావోంకారః-ప్రథమంశరణాగతగజేన్ద్రరక్షణాయావతీర్ణంహర్యవతారరూపంనారాయణంగజేన్ద్రవత్పీడితస్వరక్షణాయప్రార్థయతే॥హరిరితి॥హరత్యాశ్రితానామార్తిమితిహరిః-మమ-సర్వతో-రక్షాం-విదధ్యాత్కుర్యాత్ -మన్త్రమేవస్వజాపకపురుషగతంప్రార్థయితృత్వంస్వస్మిన్నారోప్యప్రార్థయతే-కథంభూతః-పతగేన్ద్రస్యగరుత్మతః - పృష్ఠే-న్యస్తే-అఙ్ఘ్రిపద్మే అఙ్ఘ్రీపద్మేఇవఅఙ్ఘ్రిపద్మే, యేనసః-దరః-శంఖః-అరిశ్చక్రం-చర్మఖేటః - అసిఃఖడ్గః-దరాదీన్దధానఃబిభ్రత్-అష్టౌబాహవోయస్యఅష్టబాహుః - అష్టౌగుణాఅణిమాదయోయస్య - నిత్యావిర్భూతనిరుపాధికాపహతపాప్మత్వాద్యష్టగుణకోవా ॥ ౧౨ ॥ ఏవంసామాన్యతోరక్షావిధానంప్రార్థ్యజలస్థలాదిప్రదేశభేదేనరక్షణోపయుక్తమత్స్యాదిమూర్తిధరంశ్రీమన్నారాయణంప్రార్థయతే ॥ జలేష్వితి॥యాదసాంగణాఏవవరుణస్యపాశః- తస్మాత్- జలచరదుష్ప్రాణిప్రభృతిభటః మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్-జలే-మాం-రక్షతు- స్థలేషునిర్జలప్రదేశేషు మాయావటువామనః-స్వసంకల్పేనాత్తవటువామనరూపఃస్థలజదుష్ప్రాణిభ్యః-శాస్తా-మా-మవ్యాత్రక్షతు-ఖేఅన్తరిక్షే-త్రివిక్రమః - త్రయోవిక్రమాఃపాదవిన్యాసాఃలోకత్రయసంగ్రాహకాయస్య - అతఏవ-విశ్వరూపఃకృత్స్నవిశ్వవ్యాప్తరూపః-ఖసంచరిష్ణుదుష్ప్రాణిభ్యః-శాస్తా -అవతురక్ష

ద్యు ✿ ॥ ౧౩ ॥ ✿ అటవీ అరణ్యం-ఆజిముఖం యుద్ధోపక్రమశ్చ-ఆదిః-యేషాం-తేషు-దుర్గేషు సంకటస్థానేషు-ప్రభుస్సమర్థో, అ-
సురసేనానాయకానామరిర్నృసింహః, స్వభటప్రతిభటనిరసనశీలః-పాయాత్ రక్షతు నృసింహం విశినష్టి - యస్య నృసింహ
స్య-మహాన్తమట్టహాసం విముఞ్చతస్సతః-దిశః-వినేదుః ప్రతిదధ్వనుః-గర్భాశ్చ-న్యపతన్ స్రంసుః ✿ ॥ ౧౪ ॥ ✿ అసౌ ప్రసి
ద్ధో-వరాహమూర్తిః-స్వామీ - అభిముఖాగతదుష్కృద్ధిరణ్యాక్షస్య హన్తా -మా-మధ్వని-రక్షతు-కథంభూతః యజ్ఞకల్పః యజ్ఞా
ఙ్గైః కల్ప్యత ఇతి తథా-యజ్ఞావయవత్వేనోపాస్యః - స్వదంష్ట్రయా కరణేన- ఉన్నీతధరః ఉన్నీతా ఉద్ధృతా-ధరా భూమిః
యేన - అద్రికూటేషు పర్వతశిఖరేషు-రామో జామదగ్న్యః - అద్రికూటస్థదుష్కృతాం హన్తా రక్షత్విత్యనుషఙ్గః-విప్రవా
సే పరదేశగమనదశాయాం సలక్ష్మణో-భరతాగ్రజో దాశరథీ-రామః-దశాన్తరస్థరావణాదీనాం హన్తా అవ్యాత్ ✿ ॥ ౧౫ ॥ ✿
ఉగ్రధర్మాదభిచారాదేః-అఖిలాత్ ప్రమాదాత్-నారాయణః - అభిచారాదినిరసనక్షమనానువాకమూర్తిర్ధర్మపుత్రః-పాతు-హా
సాద్గర్వా - న్నరః గర్వప్రతిభటః-ధర్మపుత్రః-పాతు-దత్తో దత్తాత్రేయః-యోగవిరోధినిరసనక్షమః - అయోగాద్యోగవి
రోధినస్సఙ్గాత్-పాతు -అథేతి-ప్రార్థనాన్తరారమ్భద్యోతకం-యోగనాథః యోగేశ్వరః-గుణానాం సిద్ధగణానాం - ఈ
శః-కపిలః-జ్ఞానప్రధానేన కర్మబన్ధనిరాసకః-కర్మబన్ధాద్దురితకర్మబన్ధాత్ - త్రాయతాత్ అవ్యాత్-గణయన్తీతి గణాః-ప్రకృతి
మహదాదితత్త్వానాం యాథాత్మ్యవివేచనేన గణయితారః- స్తేసాంఖ్యాః-తేషాం-ఈశ-ఇతివార్థః ✿ ॥ ౧౬ ॥ ✿ కామదే
వాత్ మదనాత్-సనత్కుమారోఽస్పృష్టకామః - అవతు-పథి-దేవహేళనాత్-దేవానాం- హేళనం పరిహాసః- తస్మాత్-హ

భ్యో వరుణస్య పాశాత్ । స్థలేషు మాయావటువామనోఽవ్యాత్త్రివిక్రమః ఖేఽవతు విశ్వరూపః ॥ ౧౩ ॥ దు
ర్గేష్వటవ్యాజిముఖాదిషు ప్రభుః పాయాన్నృసింహోఽసురయూథపారిః । విముఞ్చతో యస్య మహాట్టహాసం
దిశో వినేదుర్న్యపతంశ్చ గర్భాః ॥ ౧౪ ॥ రక్షత్వసౌ మాఽధ్వని యజ్ఞకల్పః స్వదంష్ట్రయోన్నీతధరో వరా
హః । రామోఽద్రికూటేష్వథ విప్రవాసే సలక్ష్మణో[1]ఽవ్యాద్భరతాగ్రజో మామ్ ॥ ౧౫ ॥ మాముగ్రధర్మాదఖిలా
త్ప్రమాదాన్నారాయణః పాతు నరశ్చ హాసాత్ । దత్తస్త్వయోగాదథ యోగనాథః పాయాద్గుణేశః కపిలః
కర్మబన్ధాత్ ॥ ౧౬ ॥ సనత్కుమారోఽవతు కామదేవాద్ధయశీర్షో మాం పథి దేవహేళనాత్ । దేవర్షివర్యః
పురుషార్చనాన్తరాత్కూర్మో హరిర్మాం నిరయాదశేషాత్ ॥ ౧౭ ॥ ధన్వన్తరిర్భగవాన్పాత్వపథ్యాద్ద్వం
ద్వాద్భయాదృషభో నిర్జితాత్మా । యజ్ఞశ్చ లోకాదుత ✿ తత్కృతాన్తాద్బలో గణాత్క్రోధవశాదహీన్ద్రః ॥
ద్వైపాయనో భగవానప్రబోధాద్బుద్ధశ్చ పాషణ్డగణాత్ప్రమాదాత్ । కల్కిః కలేః కాలమలాత్ప్రపాతు
ధర్మావనాయోరుకృతావతారః ॥ ౧౯ ॥ మాం కేశవో గదయా ప్రాతరవ్యాద్గోవిన్ద ఆసఙ్గవమాత్తవేణుః ।

యశీర్షః హయశిరాః-వేదాపహరణాదినా చతుర్ముఖాదిదేవహేళనం కుర్వతాం మధుకైటభాదీనాం హన్తా మాం - అవతు-పు
రుషస్య భగవతః-అర్చనమారాధనం-తస్యాన్తరాద్విచ్ఛేదాత్-దేవర్షివర్యః నారదః - అవిచ్ఛిన్నభగవదారాధనపరః-పా
తు-అశేషాన్నిరయాన్నరకాత్-కూర్మః-హరిః-ఆశ్రితార్తిహా-అధస్స్థానమగ్నానాముద్ధారకః ✿ ॥ ౧౭ ॥ ✿ అపథ్యాత్-
ధన్వంతరిః భిషక్ప్రష్ఠః-పాతు ద్వంద్వాచ్ఛీతోష్ణాదేః-ఋషభః -నిర్జితః-ఆత్మా మనః - యేన-జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః-శీ
తోష్ణాదిద్వన్ద్వాన్యస్తత్సహిష్ణుః-పాతు లోకాజ్జనాపవాదాత్-యజ్ఞః విష్ణుః „ యజ్ఞో వై విష్ణు ,, రితి శ్రుతేః-సర్వజనాన్త
రాత్మా-పాతు-ఉత అపి చ - తత్కృతాన్తాత్ తేన జనేన కృతోఽన్తః ఉపఘాతః- తస్మాత్-బలో బలభద్రః-దుర్జనకృతోపఘా
తహా-పాతు నః కృతాన్తాదితి పాఠే తు కృతాన్తాన్మృత్యోః - బలభద్రో మృత్యుహానః పాత్విత్యర్థః - క్రోధవశాత్సర్పాణాం గ
ణాత్-అహీన్ద్రః శేషః-పాతు ✿ ॥ ౧౮ ॥ ✿ అప్రబోధాదజ్ఞానాత్-భగవాన్ ద్వైపాయనః-జ్ఞానదః - పాతు-అత్ర నరద
త్తసనత్కుమారదేవర్షిబలాహీన్ద్రద్వైపాయనా అంశావతారాః - జామదగ్న్యకపిలధన్వన్తరిఋషభాస్త్వావేశావ
తారాః - ఇతరే పూర్ణాః - జీవవిశేషే ఆవిర్భావ ఆవేశః-కైశ్చిద్గుణైస్సాక్షాదావిర్భావోఽంశః-ప్రమాదాన్మోహజనకా-
త్పాషణ్డానాం గణాద్బుద్ధః-జగన్మోహపాషణ్డగణహా-కాలమలభూతాత్-కలేః-కల్కిః కాలమలకలిహా-ప్రపాతు-కల్కిం
విశినష్టి-ధర్మావనాయ ధర్మరక్షణాయ-ఉరుః మహాన్-కృతః అవతారో-యేన ✿ ॥ ౧౯ ॥ ✿ అథ ప్రాతరాదికాలేషు కేశవా
దిమూర్తిభ్యో రక్షాం ప్రార్థయతే ॥ మామితి ॥ కేశవః-గదయా యుక్తః-ప్రాతః-మామవ్యాత్-ఆత్తః ధృతః-వేణుః యేన సః-
గోవిన్దః ఆసఙ్గవం సఙ్గవకాలమభివ్యాప్య-సఙ్గవః ఉదయానన్తరకాలః -ఉదాత్తా ఉద్ధృతా-శక్తిరాయుధవిశేషో - యేన-

[1] లాక్ష్మో ॥ ✿ పా॥ నః కృతాన్తాత్

సనారాయణః-ప్రాహ్ణే-పూర్వాహ్ణే-అరీన్ద్రః-చక్రరాజః-స-పాణౌ-యస్యసః-విష్ణుః,మధ్యందినే-పాతు ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఉగ్రం ధనుర్యస్యస-మధుహా-మధుసూదనః-స్వతేజసా,దీప్యమానః, అపరాహ్ణే-త్రీణి-ధామాని తేజాంసి-అధిష్ఠానాని-యస్య,,గాం గిరం బ్రాహ్మణం చైవ త్రీణి తేజాంసి న స్పృశే,, దిత్యుక్తత్రీణి తేజాంస్యత్ర వివక్షితాని-యద్వా -యోగిహృదయక్షీరాబ్ధిరూపాణి త్రీణి - ధామాని స్థానాని - యస్య-సమాధవః - సాయంకాలే-మా -మవతు,దోషే ప్రదోషే-హృషీకేశః-అర్ధరాత్రపర్యన్తకాలే-నిశీథే చ - ఏకః -పద్మనాభః అవతు ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అపరరాత్రే-శ్రీవత్సచిహ్నః-ఈశః లక్ష్మ్యాః,తస్యా ఈశః,శ్రీధరః-పాతు-ప్రత్యూషే,అసిధరః ఖడ్గధరో-జనార్దనః-పాతు -అనుసంధ్యం ప్రతిసంధ్యం-దామోదరః-పాతు-ప్రభాతే,భగవాన్,కాలశరీరకో-విశ్వనియన్తా పాతు-అత్ర కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాం మధ్యే-వామనత్రివిక్రమయోః, స్థానే-వటువామనోఽవ్యాత్ త్రివిక్రమః ఖేఽవత్వి - తిరక్షకత్వేన ప్రార్థితత్వాత్తయోరత్రానుక్తిః - నారాయణమూర్తేరుక్తత్వేఽప్యాయుధవిశేషవిశిష్టస్యాత్ర రక్షితృత్వం ప్రార్థ్యత ఇతి న పౌనరుక్త్యం - క్రమస్త్వవివక్షితః - ప్రాతః ప్రత్యూష ప్రభాతశబ్దా భూతభవిష్యద్వర్తమానదినావయవ ప్రాతఃకాలపరాః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అథ భగవతోఽస్త్రాణ్యరిష్టనిరాసకత్వేన ప్రార్థయతే॥ చక్రమిత్యాదినా॥ యుగాన్తానలవ- త్తిగ్మా తీక్ష్ణా, నేమి-ర్యస్య-త-చ్చక్రం- భగవతా ప్రయుక్తం స-దరీణాం సైన్యం - దందగ్ధి-తిశయేన దహతి -అరిసైన్యదాహకత్వం తస్య స్వభావ ఏవేతి న తత్ప్రార్థనీయమితి ప్రథమపురుషనిర్దేశః-దహనే దృష్టాన్తః-వాయుసఖో హుతాశోఽగ్నిః-కక్షం శుష్కం-తృణం యథేతి ❁॥ ౨౩ ॥ ❁ అశనివత్ స్పర్శో

నారాయణః ప్రాహ్ణ ఉదాత్తశక్తిర్మధ్యందినే విష్ణురరీన్ద్రపాణిః ॥ ౨౦ ॥ దేవోఽపరాహ్ణే మధుహోగ్రధన్వా సాయం త్రిధామాఽవతు మాధవో మామ్। దోషే హృషీకేశ ఉతార్ధరాత్రే నిశీథ ఏకోఽవతు పద్మనాభః ॥ శ్రీవత్సధామాఽపరరాత్ర ఈశః ప్రత్యూష ఈశోఽసిధరో జనార్దనః । దామోదరోఽవ్యాదనుసంధ్యం ప్రభాతే విశ్వేశ్వరో భగవాన్కాలమూర్తిః ॥ ౨౨ ॥ చక్రం యుగాన్తానలతిగ్మనేమి భ్రమత్సమన్తాద్భగవత్ప్రయుక్తమ్ । దన్దగ్ధి దన్దగ్ధ్యరిసైన్యమాశు కక్షం యథా వాయుసఖో హుతాశః ॥ ౨౩ ॥ గదేఽశనిస్పర్శనవిస్ఫులిఙ్గే నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢ్యజితప్రియాఽసి । కూశ్మాణ్డవైనాయకయక్షరక్షోభూతగ్రహాంశ్చూర్ణయ చూర్ణయారీన్ ॥ ౨౪ ॥ త్వం యాతుధానప్రమథప్రేతమాతృపిశాచవిప్రగ్రహఘోరదృష్టీన్ । దరేన్ద్ర విద్రావయ కృష్ణపూరితో భీమస్వనోఽరేర్హృదయాని కమ్పయన్ ॥ ౨౫ ॥ త్వం తిగ్మధారాసివరారిసైన్యమీశప్రయుక్తో మమ ఛిన్ధి ఛిన్ధి । చక్షూంసి చర్మన్ శతచన్ద్ర ఛాదయ ద్విషామఘోనాం హర పాపచక్షుషామ్ ॥ ౨౬ ॥ యన్నో భయం గ్రహేభ్యోఽభూత్కేతుభ్యో నృభ్య ఏవ చ । సరీసృపేభ్యో దంష్ట్రిభ్యో భూతేభ్యోఽఘేభ్య ఏవ చ ॥ ౨౭ ॥ సర్వాణ్యేతాని భగవన్నామరూపాస్త్రకీర్తనాత్ । ప్రయాన్తు సంక్షయం సద్యో యే నః శ్రేయఃప్రతీపకాః ॥ ౨౮ ॥ గ

యేషాం, తే-విస్ఫులిఙ్గాః - యస్యాః, తత్సంబోధనం- హే గదే-త్వ - మజితస్య భగవతః-ప్రియాఽసి-అహం చ తస్య దాసః - అతః కూశ్మాణ్డాదీన్ నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢి -అభీక్ష్ణే ద్విర్వచనమతిశీఘ్రత్వద్యోతనాయ-వీప్సాయాం వా - పునః - పునః నితరాం పేషయేత్యర్థః,తథా-అరీన్ శత్రూన్-పునః-పునశ్చూర్ణయ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ హే దరేన్ద్ర శఙ్ఖశ్రేష్ఠ పాఞ్చజన్య-త్వం-కృష్ణేన భగవతా-పూరితః - భీమః భయంకరః-స్వనో ధ్వని-ర్యస్య - తాదృశః అరేః-హృదయాని-కమ్పయన్ యాతుధానాన్ యాతుధానాదయో గ్రహవిశేషాః-యేఽన్యే చ ఘోరదర్శనాః, తాన్, విద్రావయ పలాయితాన్ కురు ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తీక్ష్ణా ధారా యస్య, సోఽతిగ్మధార- హే అసివర ఖడ్గశ్రేష్ఠ - త్వ-మీశేన భగవతా, ప్రయుక్తః-మమా,రిసైన్యం, ఛిన్ధి ఛిన్ధి శతం చన్ద్రాః చన్ద్రాకారా మణ్డలా, యస్మిన్ , హే శతచన్ద్ర-చర్మన్-ఖేటక అఘవతాం ద్విషాం - చక్షూంషి, ఛాదయ, పాపం చక్షుషామ్ ఉగ్రదృష్టీనాం-చక్షూంషి-హర ❁॥ ౨౬ ॥ ❁ గ్రహాదిభ్యో, యద్యద్భయం-నోఽస్మాక-మభూత్, తాని సర్వాణి భయాని-భగవతో-నామాన్యేవ నామరూపాణ్య ,స్త్రాణి, తేషాం-కీర్తనాత్ -యద్వా, కీర్తనం స్మరణస్యాప్యుపలక్షణం, భగవతో, నామ్నాం కీర్తనాత్,రూపాణాం దివ్యమూర్తీనామస్త్రాణాం చ స్మరణాత్ , సంక్షయం నాశం , సద్య ఏవ-యాన్తు ప్రాప్నువన్తు-తత్ర కేతవో ధూమకేత్వాదయః , నరః చోరాదయః-సరీసృపాః సర్పణస్వభావాద్దంష్ట్రిణః సర్పాదయః, అఘాని పాపస్వభావాని భూతాని,తథా, యేఽన్యే, శ్రేయసః ఇష్టస్య, ప్రతీపకాః విఘాతకా, స్తేఽపి, సంక్షయం,యాన్తు ❁ ॥ ౨౭॥ ౨౮ ॥ ❁ స్తోత్రాణి బృహద్రథంతరసామాదీని-తైః స్తుభ్యతే స్తోత్రావయవకత్వేన స్తూయత ఇతి తథా - ఛన్దోమయః ఛన్దః ప్రచురః- ప్రభుస్సమర్థో, భగవాన్, గరుడః - స్తోభః స్తోత్రచ్ఛన్దోమయ ఇతి పాఠే, స్తోభాని గీతిపూరకాక్షరాణి, తద్వ్యక్తాని యాని స్తోత్రాణి-ఛన్దాం

సబృహదాదీని గీత్వా ధారయతా ఛన్దాంసి, తత్ప్రచురస్తదవయవకత్వప్రాచుర్యేణానుసన్ధేయ ఇత్యర్థః - అశేషకృ
చ్ఛ్రేభ్యః అశేషాపద్భ్యః, రక్షతు, స్వనామభిః, విష్వక్సేనో, రక్షతు ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ హరేః, నామాని, రూపాణి చ, యానాని
వాహనాని చ, ఆయుధాని చ - తథా, పార్షదప్రవరాః, భూషణాని చ, మమ, బుద్ధ్యాదీన్ పాన్తు ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఏవం భగవన్నామ
రూపాస్త్రభూషణపార్షదాదీనిష్టప్రాపకత్వేనానిష్టనివర్తకత్వేన చ సంప్రార్థ్య తన్నామరూపాదివత్ తద్విభూత్యాదివ
చ్చ తద్విషయకప్రార్థనాయాః సత్యత్వం ప్రతిజానీతే - యథా హీత్యాదిభిః ॥ యథా చ, యత్, సదసత్ చిదచిదాత్మకం, జగత్ -
వస్తుతో, భగవానేవ భగవదాత్మకమేవ - అత్ర తు న విప్రపత్తిః ,, యస్య పృథివీ శరీరం యస్యాత్మా శరీరం తదనుప్రవిశ్య సచ్చ
త్యచ్చాభవత్ ,, ఇతి శ్రుతేరితి భావః - తథా - అనేన సత్యేన సత్యభూతేన అబాధితేన దృష్టాన్తేన - తద్విషయకప్రార్థనయా - నో
ఽస్మాకం - ఉపద్రవాః ఆపదః - నాశం - యాన్తు - తస్య తదాత్మకత్వవత్ తద్విషయకప్రార్థనాపన మిథ్యా భవితుమర్హతీతి భా
వః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ యథా చ - భగవాన్ - ఐకాత్మ్యభావేన కృత్స్న చిదచిదాత్మకజగదేకాన్తరాత్మత్వకృతప్రభావేన - వికల్పరహి
తః ప్రాకృతదేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకభేదరహితః - స్వమాయయా స్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన - స్వయమాత్మనైవ స్వే
చ్ఛయా - నతు జీవవత్ కర్మణేత్యర్థః - భూషణాదీన్ - ధత్తే బిభర్తి - అత్ర లిఙ్గాని దివ్యవిగ్రహాః, ఆఖ్యాః రామకృష్ణాదీని నామాని -
యథా - భూషణాదీని సత్యాన్యేవ బిభర్తి - తథా - స్వవిషయామపి ప్రార్థనాం సత్యాం కృత్వా - తేనైవ సత్యమానేన - సత్య
భూతేన - మీయతే ప్రమీయతే అనేనేతి మానం దృష్టాన్తం - తేన - సర్వస్వరూపేణ అస్త్రపార్షదాదిస్వరూపేణ - సర్వదా సర్వే
షు కాలేషు - సర్వత్ర సర్వేషు దేశేషు - సదా సర్వావస్థాసు చ - పాతు ✽ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఏవం ప్రార్థనాయాః సత్యతాం ప్రతిజ్ఞా

రుడో ✽ భగవాన్ స్తోత్రస్తోభశ్ఛన్దోమయః ప్రభుః । రక్షత్వశేషకృచ్ఛ్రేభ్యో విష్వక్సేనః స్వనామభిః ॥ ౨౯ ॥ స
ర్వాపద్భ్యో హరేర్నామరూపయానాయుధాని నః । బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్ పాన్తు పార్షదభూషణాః ॥
యథా హి భగవానేవ వస్తుతః సదసచ్చ యత్ । సత్యేనానేన నః సర్వే యాన్తు నాశముపద్రవాః ॥ ౩౧ ॥ యథైకా
త్మ్యానుభావానాం వికల్పరహితః స్వయమ్ । భూషణాయుధలిఙ్గాఖ్యా ధత్తే శక్తీః స్వమాయయా ॥ ౩౨ ॥ తేనై
వ సత్యమానేన సర్వజ్ఞో భగవాన్ హరిః । పాతు సర్వైః స్వరూపైర్నః సదా సర్వత్ర సర్వగః ॥ ౩౩ ॥ విదిక్షు దిక్షూర్ధ్వ
మధః సమన్తాదన్తర్బహిర్భగవాన్నారసింహః । ప్రహాపయన్ లోకభయం స్వనేన స్వతేజసా గ్రస్తసమస్తతే
జాః ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవిశ్వరూప ఉవాచ ॥ మఘవన్నిదమాఖ్యాతం వర్మ నారాయణాత్మకమ్ । విజేష్యస్యఞ్జసా యేన దం
శితోఽసురయూథపాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతద్ధారయమాణస్తు యం యం పశ్యతి చక్షుషా । పదా వా సంస్పృశేత్ సద్యః సా
ధ్వసాత్ స విముచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ న కుతశ్చిద్భయం తస్య విద్యాం ధారయతో భవేత్ । రాజదస్యుగ్రహాదిభ్యో వ్యాధ్యా
దిభ్యశ్చ కర్హిచిత్ ॥ ౩౭ ॥ ఇమాం విద్యాం పురా కశ్చిత్ కౌశికో ధారయన్ ద్విజః । యోగధారణయా స్వాఙ్గం
జహౌ స మరుధన్వని ॥ ౩౮ ॥ తస్యోపరి విమానేన గన్ధర్వపతిరేకదా । యయౌ చిత్రరథః స్త్రీభిర్వృతో యత్ర ద్విజ

యుపునః సింహావలోకనన్యాయేన శ్రీనృసింహం త్రాతారం ప్రార్థయతే ॥ విదిక్ష్వితి ॥ విదిక్షు ఆగ్నేయాదిషు దిక్షు - ఐన్ద్ర్యాది
షు - ఊర్ధ్వాయాం - మధశ్చ దిశి - శరీరస్యాన్తర్బహిశ్చ - భగవాన్ - నారసింహః పాత్విత్యనుషఙ్గః - తం విశినష్టి ॥ స్వనేన మహాట్ట
హాసేన ధ్వనినా - లోకస్య స్వభక్తలోకస్య - భయం - ప్రహాపయన్ అపనుదన్ - స్వతేజసా గ్రస్తాని ఆచ్ఛాదితాని - సమస్తాని - తే
జాంసి సూర్యాదితేజాంసి - యేన సః ,, న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకమ్ ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽనేనాభిప్రేతః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఏవ
మిన్ద్రాయేదం నారాయణవర్మోపదిశ్య - ఏతన్మన్త్రప్రభావేన శత్రూన్ విజేష్యసీతి వదన్ అన్యమపి తత్ప్రభావమాహ విశ్వ
రూప ఇత్యాహ ॥ మఘవన్నితి ॥ హే మఘవన్ - ఇదం - నారాయణాత్మకం - వర్మ - తుభ్యమ్ - ఆఖ్యాతం - యేన నారాయణవర్మణా -
దంశితః కవచితః, సుఖేనైవ - అసురయూథపాన్ - విజేష్యసి విజేష్యసే ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏతద్వర్మ - ధారయమాణః అనుసన్దధత్ పు
మాన్ - యం యం భీతం - చక్షుషా - పశ్యతి - పదా వా - సంస్పృశేత్, స భీతః - సద్యః సాధ్వసాద్భయాద్విముచ్యతే ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ విద్యాం
నారాయణవర్మరూపమన్త్రవిద్యాం - ధారయతః పుంసః - కుతశ్చిదపి కర్హిచిదపి - రాజాదిభ్యో - వ్యాధ్యాదిభ్యశ్చ - భయం -
న విద్యతే ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఏతద్విద్యాప్రభావసూచకం కంచిదితిహాసమాహ ॥ ఇమామితి ॥ పూర్వస్మిన్ కాలే - కశ్చిత్ - కౌశికః కౌశి
కగోత్రజో - ద్విజః - ఇమాం విద్యామధారయత్ - స చ - యోగధారణయా ,, స్వపార్ష్ణినాపీడ్య గుదమ్ ,, ఇత్యాదినా ద్వితీయ
స్కన్ధోక్తయా - స్వశరీరం, మరుధన్వని నిరుదకే దేశే జహౌ తత్యాజ ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తస్య త్యక్తస్య దేహస్య - ఉపరిష్టాత్ - చిత్రరథా
ఖ్యః - కశ్చిత్ - గన్ధర్వాణాం పతిః ,, వృతః పరివృతః - విమానేన, కదాచిత్ - ద్యయా - యత్ర - ద్విజస్య, కౌశికస్య దేహత్యాగః, తత్ర - చి

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా ✽ భగవాన్ స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయః .

త్రిరథో-విమానసహితో-గగనా-దవాక్ఛిరా-స్సద్యో-న్యపతత్ ॥ ౩౯ ॥ సః,పున-రుత్థాయ-వాలఖిల్యస్యఋషేర్వచ
నా-త్కౌశికస్యా-స్థీన్యాదాయశల్యానిగృహీత్వా, ప్రాచీసరస్వత్యాంనద్యాంప్రాస్యప్రక్షిప్య,స్నాత్వా-విస్మితఃఅహో
ఏతద్విద్యాప్రభావఈదృశఇతివిస్మితః-స్వం-ధామస్థాన-మన్వగాదితి ॥ ౪౦ ॥ ఏవంవిధానేకప్రభావశాలినోవర్మణ
శ్శ్రవణధారణాభ్యాంనకుతశ్చిద్భయంభజతి - ఇష్టప్రాప్తిశ్చభవతీత్యాహ ద్వాభ్యాంమునిః ॥ యఃపుమా-నిదంవర్మ-కా
లేభయాగమనకాలే-శృణుయా- ద్యశ్చ - ఆదృతః-కర్తరి క్తః-ఆదరయుక్తో-ధారయతివా-తం,సర్వాణి-భూతానికూశ్మాణ్డా
దీనినపశ్యన్తి-స- సర్వతో,భయా,న్ముచ్యతే ॥ ౪౧ ॥ శతక్రతురిన్ద్రో,విశ్వరూపా,దేతాంవిద్యా,మధిగతఃప్రాప్త
స్సన్-మృధేయుద్ధే-అసురాన్ దానవా-న్స్వౌజసానిర్జిత్య-త్రైలోక్యలక్ష్మీం-బుభుజేఅనుబభూవ ॥ ౪౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవత
చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః. ********************

ఏవందేవైఃపురోహితత్వేనవృతస్తత్ప్రియంకుర్వన్నపివిశ్వరూపోఽసురపక్షపాతం,, యదిక్షమిష్యథ్వమితాస్య
కర్మ,,తి,బ్రహ్మణాసూచితమకరోదితివక్తుముపక్రమతేమునిః॥ తస్యేతి॥ తస్యవిశ్వరూపస్య-హేభారత-త్రీణిశిరాంస్యా-సన్
బభూవుః,తత్రైకంశిర-స్సోమపీథంసోమపీథాఖ్యం-సోమస్యపీథఃపానంయస్య-సోమంపిబతివా-సోమపీథమిత్యన్వర్థంసా
ఖ్యం,తథా-సురాపీథ-మన్యచ్ఛిరః,అన్నమత్తీత్యన్నాద - మితితృతీయంశిర - ఇతిశుశ్రుమ-వేదేఇతిశేషః-తథాచశ్రుతిః,,విశ్వ
రూపోవైత్వాష్ట్రఃపురోహితోదేవానామాసీత్స్వస్రీయోఽసురాణాం ,తస్యత్రీణిశీర్షాణ్యాసన్త్సోమపానగ్ంసురాపాన

ఋషయః। గగనాన్న్యపతత్సద్యస్సవిమానోహ్యవాక్ఛిరాః ॥ ౩౯ ॥ సవాలఖిల్యవచనాదస్థీన్యాదాయవిస్మితః।
ప్రాస్యప్రాచీసరస్వత్యాంస్నాత్వాధామస్వ మన్వగాత్ ॥ ౪౦ ॥ యఇదంశృణుయాత్కాలేయోధారయ
తిచాదృతః । తంనపశ్యన్తిభూతానిముచ్యతేసర్వతోభయాత్ ॥౪౧॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏతాంవిద్యామధిగతో
విశ్వరూపాచ్ఛతక్రతుః । త్రైలోక్యలక్ష్మీంబుభుజేవినిర్జిత్యమృధేఽసురాన్ ॥ ౪౨ ॥ **********
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే,నారాయణవర్మోపదేశోనామాష్టమోఽధ్యాయః
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తస్యాసన్విశ్వరూపస్యత్రీణిశీర్షాణిభారత ! సోమపీథంసురాపీథమన్నాదమితిశుశ్రుమ॥ ౧ ॥
సవైబర్హిషిదేవేభ్యోభాగంప్రత్యక్షముచ్చకైః।అవదద్యస్యపితరోదేవాస్సప్రశ్రయంనృప ॥ ౨ ॥ సఏవహి
దదౌభాగంపరోక్షమసురాన్ప్రతి।యజమానోఽవహద్భాగంమాతృస్నేహవశానుగః ॥ ౩ ॥ తద్దేవహేళ
నంతస్యకర్మాళీకంసురేశ్వరః।ఆలక్ష్యతరసాభీతస్తచ్ఛీర్షాణ్యచ్ఛినద్రుషా ॥ ౪ ॥ సోమపీథంతుయత్తస్య శిర
ఆసీత్కపింజలః । కలవిఙ్కస్సురాపీథమన్నాదంయత్సతిత్తిరిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మహత్యామఞ్జలినాజగ్రాహయ
దపీశ్వరః । సంవత్సరాన్తేతదఘం†భూతానాంసవిశుద్ధయే॥ భూమ్యమ్బుద్రుమయోషిద్భ్యశ్చతుర్ధావ్యభ
జద్ధరిః ॥ ౬ ॥ భూమిస్తురీయంజగ్రాహఖాతపూరవరేణవై । ఈరిణంబ్రహ్మహత్యాయారూపంభూమౌప్ర
దృశ్యతే ॥ ౭ ॥ తుర్యంఛేదవిరోహేణవరేణజగృహుర్ద్రుమాః। తేషాంనిర్యాసరూపేణబ్రహ్మహత్యాప్ర

మన్నాద,,మితి ॥౧॥ సవిశ్వరూపో-బర్హిషి-యజ్ఞే-ప్రత్యక్షంప్రకటంయథాభవతితథా-సవినయం-దేవేభ్యో-హవిర్భా
గ-మిన్ద్రాయేదమగ్నయఇద,,మితి,ఉచ్చై-రవదత్,తస్యహేతుః,యస్యవిశ్వరూపస్య,పితరో,దేవాః ॥౨॥ సవిశ్వరూ
పఏవ-అసురాన్ప్రతి-పరోక్షంయథాభవతితథా-భాగం-దదౌ-తదేవాహ ॥ దేవా-న్యజమానోఽసౌవిశ్వరూపః-మాతృ
ప్రియుక్తో-యః-స్నేహో-మాతులేషు-తద్వశంగతఃఅసురాన్ప్రతి-భాగం-అవహత్ ప్రాపయత్ ॥౩॥ తత్,ద్విశ్వరూప
స్యదేవవఞ్చనాత్మకం-అళీకంకపటంకర్మ-ఆలక్ష్యజ్ఞాత్వా- సురేశ్వరఇన్ద్ర, స్తరసాఆశుభీతః-తస్యవిశ్వరూపస్య-శీర్షాణి
శిరాంసి-అచ్ఛినత్-చిచ్ఛేద ॥౪॥ తస్యయ-త్సోమపీథాఖ్యం-ఛిన్నం-శిర-స్త - త్కపింజలఃపక్షివిశేష-ఆసీత్-సురాపీ-
థాఖ్యంతు కలవిఙ్కాఖ్యఃపక్షి-ఆసీత్,య-దన్నాదాఖ్యంశిరః,త-త్తిత్తిరిఃపక్షి-ఆసీత్ ॥౫॥ యదపియద్యపీ-శ్వరః,బ్ర
హ్మహత్యాంవారయితుంసమర్థోఽపి - బ్రహత్యాంతద్రూపంమూర్తీభూతంపాప-మఞ్జలినా,జగ్రాహ-సహరిఃఇన్ద్రః,సం
వత్సరపర్యన్తం, హేబ్రహ్మహన్నితిసంబోధయతాంభూతానాంజనానాంమధ్యేఆత్మనోవిశుద్ధయేభూతాక్రోశనివృత్త
యే,భూతాశంసావిశుద్ధయఇతి-పాఠాన్తరంతత్ప్రియయమేవార్థః, భూమ్యాదిభ్య, స్తత్పాపం,చతుర్ధా,వ్యభజత్-చ
తుర్ధావిభజ్యభూమ్యాదిషుచతుర్ష్వేకంభాగంనిహితవానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ తత్ర-బ్రహ్మహత్యాయా, స్తురీయంభాగంచ
తుర్థంభాగం , భూమిఃఖాతపూరవరేణజగ్రాహ-ఖాతస్యగర్తస్య,పూరఃపూరణంతేనవరేణ,యదమేఖాతస్యాస్తత్స్వ
స్వతఏవతస్యపూరణంభవత్వత్యేవంరూపేణ-వరగ్రహణపూర్వకంజగ్రాహేత్యర్థః - భూమ్యా,య-ద్బ్రహ్మహత్యాయా
రూపం-త-దిరిణంఊషరం,ఊషరరూపేణదృశ్యతఇత్యర్థః ॥౭॥ తథా-బ్రహ్మహత్యాయాశ్చతుర్థనంశం,ద్రుమా, శ్ఛేద

౬ ॥ శ్లో † పా ॥ భూతాశంసావిశుద్ధయే.

గోస్తనాకారేణ-జగృహుః-ఛిన్నప్రదేశస్యపునఃప్రరోహరూపేణవరేణేత్యర్థః, తేషుద్రుమేషు-నిర్యాసరూపేణ-ద్యావి-బ్రహ్మహత్యాప్రదృశ్యతే ❋॥౮॥ ❋స్త్రియోయోషితః-శశ్వత్కామవరేణఆప్రసవాద్భోగయోగ్యత్వవరేణ,అంహసఃబ్రహ్మహత్యాయా-స్తురీయంభాగం-జగృహుః-తాసుస్త్రీషు-అంహఃపాపం-మాసిమాసి-రజోరూపేణ-ప్రదృశ్యతే ❋॥౯॥❋ అతః-అమ్బుని-ద్రవభూయోవరేణద్రవాధిక్యరూపేణవరేణ-హత్యాయాః-తురీయం-మలంపాపం-జగృహుః, తాస్వప్సు-తే-ద్ధరేరిన్నస్య,కిల్బిషం-బుద్బుదఫేనాభ్యాం బుద్బుదఫేనరూపేణ-దృష్టం దృశ్యతఇత్యర్థః- ❋ ॥౧౦॥ ❋తత-స్త్వష్టా-ఇన్ద్రేణ-హతఃపుత్రోయస్య-తాదృశ-ఇన్ద్రాయ-శత్రవే,జుహావ ఇన్ద్రాయేతి తాదర్థ్యే చతుర్థీ-తదర్థశ్చాత్రతన్నివృత్తిః-అర్థశబ్దస్యనివృత్తేరపివాచకత్వాత్-యథామశకార్థోధూమఃమశకేభ్యోధూమఇతి ॥ ఇన్ద్రనాశార్థమజుహోదిత్యర్థః-హుత్వైవంప్రార్థితవానిత్యాహ॥ఇన్ద్రశత్రోఇతి॥ హేఇన్ద్రస్యశత్రో-మాచిరమాశు-వివర్ధస్వ-విద్విషమిన్ద్రం-జహివినాశయేతి❋॥౧౧॥❋అథహోమానన్తరం-అన్వాహార్యపచనాద్దక్షిణాగ్నే-ర్ఘోరదర్శనో,ఽసుర-ఉత్థితఃఉదితః-తంవిశినష్టి-యం,లోకానాం-యుగాన్తసమయేప్రళయసమయే-కృతాన్తోమృత్యురివ,స్థితః ❋ ॥౧౨॥ ❋త-మసురం-దినేదినేప్రతిదిన మిషుమాత్రమిషుప్రమాణం-విష్వక్సర్వతో-వివర్ధమానం-దగ్ధస్యాఙ్గారో,యః,శైలఃపర్వతః,తత్ప్రతీకాశంతదుపమం-సంధ్యాభ్రాణా-మనీకస్యసమూహస్యేవ-వర్చోయస్య❋ ॥౧౩॥ ❋త ప్తతామ్రవ-చ్ఛిఖాఅగ్రభాగా-యేషాం-తాదృశానిశ్మశ్రూణియస్య,మధ్యాహ్నే-యోఽర్కస్సూర్య-స్తద్వదుగ్రే-లోచనే,యస్య, దేదీప్యమానా, స్త్రిస్రశ్శిఖా-యస్మిన్-తస్మిన్శూలే-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ,తదన్తర్వర్తిపదార్థజాతమిత్యర్థః , ఆరోప్య-నృత్యన్తంఉన్నదన్తంఉచ్చైర్ధ్వనన్తం,పదాపా

దృశ్యతే ॥౮॥ శశ్వత్కామవరేణాంహస్తురీయంజగృహుస్స్త్రియః।రజోరూపేణతాస్వంహోమాసి
మాసిప్రదృశ్యతే ॥౯॥ ద్రవ్యభూయోవరేణాపస్తురీయంజగృహుర్మలమ్ । తాసుబుద్బుదఫేనాభ్యాందృ
ష్టంతద్ధరికిల్బిషమ్ ॥౧౦॥ హతపుత్రస్తతస్త్వష్టాజుహావేన్ద్రాయశత్రవే । ఇన్ద్రశత్రోవివర్ధస్వమాచిరం
జహివిద్విషమ్॥ ౧౧ ॥ అథాన్వాహార్యపచనాదుత్థితోఘోరదర్శనః । కృతాన్తఇవలోకానాంయుగాన్తస
మయేయథా ॥ ౧౨ ॥ విష్వగ్వివర్ధమానంతమిషుమాత్రందినేదినే । దగ్ధశైలప్రతీకాశంసన్ధ్యాభ్రానీకవర్చ
సమ్ ॥ ౧౩ ॥ తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుంమధ్యాహ్నార్కోగ్రలోచనమ్ । దేదీప్యమానేత్రిశిఖేశూలఆరోప్యరో
దసీ ॥ ౧౪ ॥ నృత్యన్తమున్నదన్తంచచాలయన్తంపదామహీమ్ । దరీగమ్భీరవక్త్రేణపిబతాచనభస్థలమ్॥
లిహతాజిహ్వయర్క్షాణిగ్రసతాభువనత్రయమ్।మహతారౌద్రదంష్ట్రేణజృమ్భమాణంముహుర్ముహుః॥విత్ర
స్తాదుద్రువుర్లోకావీక్ష్యసర్వేదిశోదశ ॥ ౧౬ ॥యేనావృతాఇమేలోకాస్తపసాత్వాష్ట్రమూర్తినా।సవైవృ
త్రఇతిప్రోక్తఃపాపఃపరమదారుణః ॥ ౧౭ ॥ తంనిజఘ్నురభిద్రుత్యసగణావిబుధర్షభాః।స్వైస్స్వైర్దివ్యా
స్త్రశస్త్రౌఘైస్సోఽగ్రసత్తానికృత్స్నశః ॥ ౧౮ ॥ తతస్తేవిస్మితాస్సర్వేవిషణ్ణాగ్రస్తతేజసః । ప్రత్యఞ్చ
మాదిపురుషముపతస్థు❋స్సమాహితాః ॥ ౧౯ ॥ దేవాఊచుః ॥ వాయ్వమ్బరాగ్న్యప్క్షితయస్త్రిలోకాబ్ర

దేన-మహీం-చాలయన్తంకమ్పయన్తం , దరీవత్పర్వతద్రోణీవ, గమ్భీరేణవక్త్రేణ-కథంభూతేననభస్థలంపిబతేవస్థితేన కించ-జిహ్వయా , ఋక్షాణినక్షత్రాణి - లిహతాఆస్వాదనంకుర్వతా-భువనత్రయం ,గ్రసతా-రౌద్రాభయంకరాదంష్ట్రాయస్మిన్ , మహతావిపులేన , ఏవంభూతేనవక్త్రేణ-ముహుర్ముహుర్జృమ్భమాణం-వీక్ష్య,విశేషేణత్రస్తాభీతా-స్సర్వేలోకాః-దశ-దిశః-ప్రదుద్రువుః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❋త్వాష్ట్రీమూర్తిర్యస్య-తేనత్వాష్ట్రరూపేణ,మూర్తీభూతేన,తపసాత్వష్టు స్తపసా , యేన- ఇమేలోకా-వృతాఃఆవృతాః తేన,లోకావరణరూపప్రవృత్తినిమిత్తేన,వృత్రఇతి-ప్రోక్తః - వృత్రశబ్దవాచ్యస్సోఽభూదిత్యర్థః ॥ తథాచశ్రుతిః ‘‘సఇమాంల్లోకానవృణోత్తద్వృత్రస్యవృత్రత్వ ’’ మితి,వృత్రస్య వృత్రశబ్దాభిధేయస్య వృత్రత్వం వృత్రశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తం తల్లోకావరణమేవేత్యర్థః - సచ - పాపఃధర్మప్రతిపక్షః - లోకపాలవిరోధిత్వా - త్పరమదారుణఃదుస్సహః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋తంవృత్రం,అభిద్రుత్యఅభిముఖమాగత్య,సగణాస్ససైన్యా - విబుధర్షభాఇన్ద్రాదయః-స్వైస్స్వైః, దివ్యానామస్త్రాణాం - శస్త్రాణాంచ - ఓఘైస్సంఘై,ర్నిజఘ్నుఃప్రజఘ్నుః-తానిదివ్యాస్త్రాదీని,సవృత్రోఽగ్రసీత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋తత, స్తేదేవా,విస్మితాఃఅహోఏతస్యదుర్జయత్వమితివిస్మితాః-గ్రస్తంవృత్రేణాపహృతం, తేజో , యేషాం తే - అతఏవ,విషణ్ణాఃఖిన్నాః - ప్రత్యఞ్చంప్రత్యగాత్మశరీరకం-ప్రత్యగ్దిగ్గతంవా‘‘ ప్రతీచ్యాందిశ్యావిరభూ’’దితితత్రైవావిర్భావస్యవక్ష్యమాణత్వాత్-ఆదిపురుషంజగత్కారణభూతంపరమాత్మానం-సమాహితచిత్తాస్సన్తః, ఉపతస్థుః తుష్టువుః - త్రిభువనస్యతేనవ్యాప్తత్వాదన్యత్రగమనాభావాత్తత్రైవస్థిత్వాస్వాన్తరాత్మానంతుష్టువురితిభావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ఉపస్థితిమేవాహ॥వాయ్విత్యాదినా॥తావ‘‘ద్భీషాస్మాద్వాతఃప

వర్తే, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ద్యావాపృథివ్యౌ విధృతే తిష్ఠతః, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి ప్రాచ్యోఽన్యా నద్యస్స్యన్దన్తే, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వస్య ప్రశాసితుః పరమాత్మనస్స్వాసాధారణరీత్యా ఆత్మనాం తదనన్యశరణత్వం వదన్తస్స్తువన్తి॥ వాయ్వితి॥ వాయుశ్చాంబరం చాగ్నిశ్చాపశ్చ క్షితిశ్చ తాః, తథా త్రిలోకాః లోకత్రయాన్తర్గతాః, బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయో యే చ తే సర్వే, వయం, ఉద్విజన్తః బిభ్యతస్సన్తః, యస్మై పరమపురుషాయ, బలిం తచ్ఛాసనారూపమారాధనం - హరామ ప్రాపయామః కిఞ్చ అసౌ ప్రసిద్ధోఽన్తకో మృత్యురపి, యస్మాద్బిభేతి - తస్మాత్పరమపురుషాత్ - దన్యః - కః - అరణం శరణం రక్షకో - ఽస్మాకమ్ ॥ ౨౦ ॥ అథ శరణ్యత్వౌపయికగుణపూర్ణత్వాత్తస్యైవ శరణ్యత్వం - తదితరస్యాశరణ్యత్వం చ వదన్తశ్శరణం యయుః ॥ అవిస్మితమితి॥ అవిస్మితం - స్వమహిమ్నః స్వాభావికత్వాద్విస్మయరహితం - పరిపూర్ణకామం అవాప్తసమస్తకామం - లభ్యత ఇతి లాభః స్వాభావికేనైవ లాభేన స్వానుభవానన్దేన - ఉపలక్షితం - సమం రాగాదిరహితం - ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం - ఏతైః శరణ్యత్వౌపయికా గుణాః, ఏతేన సోపాధికమహిమ్నః - పరిపూర్ణసమస్తకామస్యోపాధికానన్దయుక్తస్య రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తస్యోర్మిషట్కపీడితస్య శరణాగతతుల్యత్వేనాశరణ్యత్వం సూచితం - నహి శృఙ్ఖలితస్తాదృశమన్యం శరణం వ్రజతి - ఏవమీశ్వరం, శరణ్యం - త్వాం - వినా, పరమన్యం, క్షుద్రం దేవం - యో బాలిశోఽజ్ఞస్స, ఉపసర్పతి అనువర్తతే, సః - శ్వలాఙ్గూలేన ప్లవమానస్య శునః పుచ్ఛేన సాధనేన, సిన్ధుం, మతితర్తి అతీవ తరితుమిచ్ఛతి - శ్వలాఙ్గూలేన సిన్ధుం తితీర్షురివ నేష్టం ప్రాప్నోతి - ప్రత్యుత నిహతో భవతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ యథా మనుశ్చతుర్ముఖాదయశ్చ ఐశ్వర్యమాపద్భ్యస్త్రాతారం భక్తవత్సలం భగవన్తమాశ్రిత్యైవాపదోఽత్యవర్తన్త తథా వయమపి తమేవాపన్నివృత్తయే శరణం వ్రజామ ఇత్యాహుః॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ యస్య మహామత్స్యస్యోరుశృఙ్గే మహాశృఙ్గే,

హ్మాదయో యే వయముద్విజన్తః । హరామ యస్మై బలిమన్తకోఽసౌ బిభేతి యస్మాదరణం తతో నః ॥ ౨౦ ॥ అవిస్మితం తం పరిపూర్ణకామం స్వేనైవ లాభేన సమం ప్రశాన్తమ్ । వినోపసర్పత్యపరం హి బాలిశః శ్వలాఙ్గులేనాతితర్తి సిన్ధుమ్ ॥ ౨౧ ॥ యస్యోరుశృఙ్గే జగతీం స్వనావం మనుర్యథాఽఽబధ్య తతార దుర్గమ్ । స ఏవ నస్త్వాష్ట్రభయాద్దురన్తాత్త్రాతాఽఽశ్రితాన్వారిచరోఽపి నూనమ్ ॥ ౨౨ ॥ పురా స్వయమ్భూరపి సంయమామ్భస్యుదీర్ణవాతోర్మిరవైః కరాలే । ఏకోఽరవిన్దాత్పతితస్తతార తస్మాద్భయాద్యేన స నోఽస్తు పారః ॥ ౨౩ ॥ య ఏక ఈశో నిజమాయయా నస్ససర్జ యేనానుసృజామ విశ్వమ్ । వయం న యస్యాపి పురస్సమీహతః పశ్యామ లిఙ్గం పృథగీశమానినః ॥ ౨౪ ॥ యో నస్సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాన్దేవర్షితిర్యఙ్నృషు నిత్య ఏవ । కృతావతారస్తనుభిస్స్వమాయయా కృత్వాఽఽత్మసాత్పాతి యుగే యుగే చ ॥ ౨౫ ॥ తమేవ దేవం వయమాత్మదైవతం పరం

జగతీం పృథ్వీమేవ, స్వాం నావం, ఆబధ్య బద్ధ్వా, మనుస్సత్యవ్రతాఖ్యో - దుర్గం సఙ్కటం, తతార. అష్టమస్కన్ధే హ్యయమితిహాసః స్ఫుటీభవిష్యతి - స ఏవ, వారిచరో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ ఆశ్రితాన్ శరణం గతానస్మానపి, దురన్తాదపారాత్, త్వాష్ట్రస్య వృత్రస్య - భయాత్ - నూనం - త్రాతా రక్షితా - భవిష్యతి - అతస్తమేవ శరణం వ్రజామ ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ తథా - పురా జగదాదౌ - స్వయమ్భూర్బ్రహ్మాఽపి - సంయమామ్భసి ప్రళయసమ్బన్ధిని జలే - కథమ్భూతే - ఉదీర్ణైః ప్రచణ్డైః - యో, వాతః పవనస్తేన - యే - ఊర్మయః తరఙ్గాస్తేషాం, రవైః - కరాలే భయఙ్కరే - అరవిన్దాన్నాభికమలాత్ పతితః పతితప్రాయః, ఏకః అసహాయో - యేన భగవతా సాధనభూతేన - తస్మాద్భయాత్ - తతార - స ఏవ - నోఽస్మాకం - పారః - పారయతీతి పారః పాలకోఽస్తు ॥ ౨౩ ॥ కిఞ్చ - వయం భగవతా సృష్టాః పాలితాశ్చ - స ఇదానీమస్మానుపేక్షిష్యతే - అతస్తమేవ శరణం వ్రజామ ఇత్యాహుః॥ య ఏక ఇతి త్రిభిః ॥ ఏకోఽద్వితీయః - స్వసమాభ్యధికకారణాన్తరానపేక్షో - నిజయా మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - యః పరమపురుషో - నోఽస్మాన్ - ససర్జ - యేన భగవతాఽనుగృహీతాస్సన్తో, వయం విశ్వం వ్యష్టివర్గం - సృజామః యచ్ఛబ్దానాం - తమేవేతి తృతీయేనాన్వయః యస్య చ - పురః హృదయకుహరే - సమీహతః అన్తరాత్మతయా నియమయతో - లిఙ్గం దివ్యవిగ్రహం, న పశ్యామః - తత్ర హేతుః - పృథగీశమానినః, యతః పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానినో, వయమ్ ॥ ౨౪ ॥ యశ్చ, సపత్నైః శత్రుభిః, భృశం నితరామ్ - అర్ద్యమానాన్ పీడితాన్ - నోఽస్మాన్ - పాతి అరక్షత్ కథమ్భూతః - నిత్య ఏవ సదా - అస్మాన్ ఆత్మసాత్కృత్వా స్వకీయత్వేన మన్యమానో - ఽస్మద్రక్షణాయ - యుగే యుగే ప్రతియుగం - స్వమాయయా స్వకీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనైవ - న తు కర్మణేతి భావః - తనుభిః - ఉపేన్ద్రపరశురామమత్స్యకూర్మవరాహరామకృష్ణాదితనుభిః, దేవాదిషు కృతావతారః కృతావతారస్సన్ ॥ ౨౫ ॥ తమేవ భక్తవత్సలం - ఆత్మనామస్మాకం - దైవతం - ప్రధానం పురుషం కారణావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం - విశ్వం కార్యావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం - అన్యం చిదచిద్విలక్షణం - పరముత్కృష్టం - అత ఏవ - శరణ్యం శర

అహర్షీతిశరణ్యా-స్త్వం - సర్వే-వయందేవా-శ్శరణం వ్రజామ-రక్షకత్వేనాధ్యవస్యామః-ఏతావదేవాస్మత్కృత్యమితిభావః-శత్రురణ్యకృత్యంప్రకాశయన్తఃశరణాగత్యఙ్గమాత్మనాంమహావిశ్వాసందర్శయన్తి॥ స్వానామితి ॥స్వీయత్వేనపరిగృహీతానాం-నోఽస్మాకం-శంసుఖం-శత్రునిరసనద్వారకం-నూనం-ధాస్యతి-సతుమహాత్మాకృతస్వభక్తరక్షాదీక్షః - ఏవంరక్షిష్యతీతివిశ్వాసఃప్రపత్త్యఙ్గభూతోదర్శితః-సనోఽస్తుపారఇత్యనేనగోప్తృత్వవరణం- ఆత్మదైవతంప్రధానంపురుషం-విశ్వంశరణంప్రజామేత్యనేనచిదచిచ్ఛరీరత్వకథనాచ్ఛరీరస్యశరీరిశేషిత్వైకస్వరూపత్వాదాత్మనఃపరమాత్మైకశేషత్వానుసంధానరూపాత్మనిక్షేపః-నపశ్యామలిఙ్గం - సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాని-త్యనేనచజ్ఞానశక్తిబలాద్యభావరూపమాత్మనాంకార్పణ్యమపిప్రదర్శితం-తంవినోపసర్పత్యపరంహిబాలిశ ఇత్యనేనోపాయాన్తరనిష్ఠత్వాదిరూపప్రాతికూల్యవర్జనంప్రదర్శితం-కృత్స్నచిదచిచ్ఛరీరకత్వకథనేనైవ,,చరాచరాణిభూతానిసర్వాణిభగవద్వపుః-అతస్తదానుకూల్యంమే ,, ఇత్యుక్తరీత్యాభగవచ్ఛరీరభూతసర్వభూతానుకూల్యమప్యాత్మనాం ప్రదర్శితం-నచసర్వభూతానుకూల్యస్యాభిప్రేతత్వేశత్రునిరసనప్రార్థనానుపపత్తిః -అస్యాఃప్రపత్తేర్మోక్షార్థత్వాభావాత్-తస్యామేవహిసర్వభూతానుకూల్యరూపమఙ్గమపేక్షితం -అస్యాస్తుశత్రునిరసనార్థత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తభూతానుకూల్యసంకల్పమాత్రమేవాపేక్షితమిత్యుత్ప్రేక్ష్యస్తువిచక్షణాః ॥ ౨౭ ॥ ఏవంసురైఃప్రపద్యమానోభగవానావిరభూదిత్యాహముని॥ఇతీతి ॥హేమహారాజ-ఇత్థం -సురాణాముపతిష్ఠతాంప్రపదనపూర్వకం స్తువతాంసతాం-శఙ్ఖచక్రగదాధరోభగవాన్ - ప్రతీచ్యాంప్రత్యగాత్మసంబన్ధిన్యాం-దిశిహృదయే,,హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత,,ఇతిశ్రుతేః-ప్రథమంహృద్యావిరభూత్-తతఃపురతఆవిరభూదిత్యర్థః-యద్వాప్రతీచ్యాంపశ్చిమాయాందిశీత్యర్థః దేవానాంపృష్ఠతఇతియావత్ ॥ ౨౮ ॥ తంఆవిర్భూతంభగవన్తం-శ్రీవత్సకౌస్తుభావినాఆత్మనాసహతుల్యైః శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైరిత్యర్థః తయోఃప్రధానపురుషతత్త్వాభిమాని

ప్రధానంపురుషం * విశ్వమన్యమ్।వ్రజామసర్వేశరణంశరణ్యంస్వానాం * సనోధాస్యతిశంమహాత్మా ॥౨౭॥
శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతి తేషాంమహారాజసురాణాముపతిష్ఠతామ్ * । ప్రతీచ్యాందిశ్యభూదావిశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః ॥ ౨౮ ॥ ఆత్మతుల్యైష్షోడశభిర్వినాశ్రీవత్సకౌస్తుభౌ । పర్యుపాసితమున్నిద్రశరదమ్బురుహేక్షణమ్॥ దృష్ట్వాతమవనౌసర్వఈక్షణాహ్లాదవిక్లబాః।దణ్డవత్పతితారాజఞ్ఛనైరుత్థాయతుష్టువుః ॥ ౨౯ ॥ దేవాఊచుః॥నమస్తేయజ్ఞవీర్యాయవయసే * ఉతతేనమః॥నమస్తఆత్తచక్రాయనమస్తేపురుహూతయే॥౩౦॥ యత్తేగతీనాంతిసృణామీశితుఃపరమంపదమ్।నార్వాచీనోవిసర్గస్యధాతర్వేదితుమర్హతి ॥ ౩౧ ॥ ఓంనమ

త్వాజ్జీవేనాధార్యత్వాదితిభావః ॥షోడశభిస్సునన్దాదిభిః-పర్యుపాసితం-యద్వాభగవానావిరభూమాచ్ఛఙ్ఖచక్రగదాదధర-స్తమావిర్భూతంప్రతీచ్యాందిశిపృష్ఠతః,శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితై,రాత్మతుల్యై,ష్షోడశభిః,పర్యుపాసిత-మిత్యన్వయః,ఉన్నిద్రేవికసితే,శరదమ్బురుహేఇవ-ఈక్షణేనేత్రే-యస్యతందృష్ట్వా-ఈక్షణేనయఆహ్లాదః-తేనవిక్లబాఃఈషత్పరవశా-స్సర్వేదేవా-అవనౌభూమౌ-దణ్డవత్పతితాఃప్రణేముః-హేరాజన్-శనై,రుత్థాయ-తుష్టువుః ॥౨౮ ॥ ౨౯॥ స్తుతిమేవాహ॥నమస్తఇత్యాదినా॥ తావత్సర్వస్యస్రష్టారమాయుఃప్రదంత్రాతారంప్రణతరక్షావిలమ్బాసహిష్ణుంనామమాత్రస్మరణనిరస్తమహాభయంస్వర్గాపవర్గాదిప్రదంవాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావంనమస్కుర్వన్తః స్తువన్తి ॥ నమస్తఇత్యాదిద్వాభ్యాం॥ యజ్ఞః-వీర్యంసృష్టిహేతుస్సామర్థ్యంయస్య,,యజ్ఞాద్భవతిపర్జన్య,,ఇత్యుక్తప్రకారేణయజ్ఞముఖేనప్రజాఃసృజతఇత్యర్థః-యద్వావీర్యశబ్దోఽర్శఆద్యజన్తః ,యజ్ఞోవీర్యవాన్యస్మాత్ ,యదారాధనరూపత్వేయజ్ఞస్యసారవత్త్వాదనన్తస్థిరఫలసాధనతాభవతీత్యర్థః - అన్యథాఅల్పాఽస్థిరఫలసాధనతేతిభావః-వయసేస్వారాధనభూతయజ్ఞాద్యనుష్ఠానోపయుక్తాయుఃప్రదాయ - ఉతయజ్ఞాదిఫలదానేనానిష్టనివారణేనచరక్షాకరాయ- ఆత్తచక్రాయప్రణతరక్షణవిలమ్బాసహనేనసదాధృతసుదర్శనాయ-పురుహూతయేస్మరణమాత్రనిరస్తమహాభయోదారనామ్నే -నమఃపదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా ॥౩౦॥ తిసృణాంస్వర్గాపవర్గనరకానా-మీశితుర్నిర్వాహకస్యదాతు-స్తేతవ-పరమంప్రకృతిపురుషవిలక్షణముత్కృష్టం-పదంస్వరూపం-విసర్గస్యార్వాచీనఃసృష్టేఃపాశ్చాత్యః - కార్యభూతః-త్వత్సృష్టస్స్వదాహితజ్ఞానశక్తిర్మాదృశోపుమాన్-హేధాతః-వేదితుంజ్ఞాతుం-నార్హతి ॥ ౩౧ ॥ అథపురుహూతయఇత్యనేనాభిప్రేతైర్భగవదసాధారణైర్నామభిస్తం - సంబోధయన్తో - నార్వాచీనోఽర్హతివేదితుమిత్యుక్తదుర్జ్ఞేయత్వనిమిత్తానాశ్రయణీయత్వశఙ్కాం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వకథనేననిరాకుర్వన్తోయజ్ఞవీర్యాయేత్యనేనోక్తజగద్వ్యాపారస్యమూర్తిభేదా

దివ్యాపారవైజాత్యం లీలారూపతాం చాభిదధతః కారణాన్తరానపేక్షసృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణయోగిత్వం చవదన్తస్తువన్తి॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా-పాసి హరసి చేత్యన్తేన గ్రన్థేన। ఓమిత్యసాధారణం భగవతో బ్రహ్మణో నామ, ‘ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృతః’ ఇతి భగవద్గీతే:-తథా భగవన్నారాయణాదయశ్శబ్దా అపి భగవన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణ-నారాయణ-నారం జీవసమూహస్తేషామయనం-ప్రాప్యః ప్రాపక ఆధారశ్చ-తస్య సంబోధనం-నారాయణశబ్దశ్చ యోగరూఢిభ్యాం విష్ణ్వసాధారణః-నచ కేవలయోగేన నవ్రాదిపరత్వమపేక్షితుం యుక్తం - రూఢ్యభావేన, ‘పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగ’ ఇతి ణత్వాభావప్రసఙ్గాత్ - నచ విష్ణుపరత్వాఙ్గీకారేణ సంజ్ఞాపరత్వాభావాత్త్వన్మతేపి నణత్వమితి వాచ్యం-భృఙ్గో సంజ్ఞాయామితి సూత్రభాష్యే ‘యదేతత్సంజ్ఞయా విధీయతే తత్ర నసంజ్ఞాయామభిధేయాయామిత్యర్థః - కింతర్హి-తత్తేతార్థ్యవిశిష్టేన చేత్సంజ్ఞాగమ్యత ఇత్యర్థః’ ఇత్యుక్తం అతఏవ హి-రఘునాథ రామానుజాదిశబ్దేషు నణత్వం - న హి తత్ర కృతణత్వేన సంజ్ఞావగతిః, కింతర్హ్యకృతణత్వేన, ‘కించానాదివినియుక్తసంజ్ఞాస్థలే తు యథాపినియుక్తానామేవ సాధుత్వ’మితి రఘునాథాదౌ ణత్వాభావః-అన్వపరిమాణసంజ్ఞాభూతగవ్యాతిశబ్దే చ నవలోపః -అన్యథా సంజ్ఞాత్వభఙ్గాపత్తేరిత్యస్యాత్ర విస్తరః వాసుదేవ సర్వభూతాధార ఆదిపురుష జగత్కారణపురుష - మహాపురుష పురుషోత్తమ - మహానుభావ అచిన్త్యప్రభావ, పరమమఙ్గళ స్వయం మఙ్గళరూప-పరమకల్యాణ అన్యేషాం మఙ్గళావహ-పరమకారుణిక స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణో - కేవలజగదాధార ఇతరానపేక్షజగదాధార-స్వసమానరహితలోకనాథ-సర్వేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వర నియన్తః-లక్ష్మీనాథ శ్రియః పతే-పరమహంసాః-జ్ఞానినః, పరివ్రాజకాః సంన్యాసధర్మనిష్ఠాః -జ్ఞానయోగకర్మయోగనిష్ఠా ఇత్యర్థః-తైః, పరమేణ ఉత్కృష్టేన - ఆత్మసమాధియోగేన పరమాత్మవిషయకధ్యానయోగేన, పరిభావిత సందీపిత, అతఏవ, పరిస్ఫుటః ప్రత్యక్షతాపన్నో, యః, పారమహంస్యధర్మో భగవద్భక్తియోగరూపో ధర్మః, తేన ఉద్ఘాటితం నిస్సారితం-తమఃకవాటం, తమః అనాద్యవిద్యాత్మకమజ్ఞానం-తదేవ కవాటం పరమాత్మదర్శనవిరోధి. యస్య, త, ద్వారం పరమా

స్తే॥ అస్తు భగవన్నారాయణ వాసుదేవాదిపురుష మహాపురుష మహానుభావ పరమమఙ్గళ పరమకల్యాణ పరమకారుణిక కేవలజగదాధార లోకైకనాథ సర్వేశ్వర లక్ష్మీనాథ పరమహంసపరివ్రాజకైః పరమేణాత్మసమాధియోగేన పరిభావితపరిస్ఫుటపారమహంస్యధర్మేణోద్ఘాటితతమఃకవాటద్వారే చిత్తేఽపావృత ఆత్మలోకే స్వయముపలబ్ధనిజసుఖానుభవో భవాన్ దురవబోధ ఏవ తవ విహారయోగో యదశరణ ఇదం జగదనపే

త్మదర్శనసాధనం-చిత్తం-యస్మిన్-తస్మిన్, ఆత్మలోకే, ఆత్మైవ లోకః, లోకనీయ ఇతి లోకః-పరమాత్మాపృథక్సిద్ధత్వేన జీవస్యాపి లోకనీయత్వాత్-తస్మిన్నాత్మలోకే -అపావృతః ఆవరణరహితః-ఉపలబ్ధ ఇత్యర్థః-కథమపావృతః-స్వయముత్థః స్వయమాత్మనైవోత్థః-నిత్యోదితో యో నిజసుఖానుభవః నిజానన్దరూపో - ఽనుభవో జ్ఞానం-తద్రూపః నిత్యనిరుపాధికావిభూతాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దానుభవరూపత్వేనాపావృత ఇత్యర్థః॥ ఏవంభూతోఽసి భవాన్- ఏవంభూతస్య తవ, విహారయోగః లీలారూపో యోగః-జగద్వ్యాపారరూపో యోగః జగతస్తత్సంకల్పమాత్రనిష్పాద్యత్వజ్ఞాపనాయ సమాధిరూపసంకల్పపర్యాయయోగపదం ప్రయుక్తం, జగద్వ్యాపారస్యాకర్మాయత్తకేవలలీలారూపత్వఖ్యాపనాయ విహారపదం-స ఏష విహారయోగో-దురవబోధ ఇవ లోకదృష్టమృత్కులాలాదివ్యాపారజాతీయత్వేన బోద్ధుమశక్య ఇవ - వర్తతే-ఇవశబ్దేన సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తేస్తవోపపన్న ఏవేతి సూచ్యతే-దురవబోధత్వమేవ విశదయన్తి॥ యస్త్వం-ఇదం విశ్వం, అశరణం అనపేక్షితస్వవ్యతిరిక్తాశ్రయం-సృజసి, కులాలాదేర్ఘటాదీన్ సృజతస్తు భూతలాదిరూపః కశ్చిదాధారోఽపేక్షిత ఇతి భావః - త్వం తు-స్వస్మిన్నేవాధారభూతే సృజసీతి భావః-కించ-స్రష్టా త్వం -అనపేక్షితాస్మత్సమవాయసహాయః అస్మదాదిసహకారిసముదాయనిరపేక్షః-కులాలాదిస్తు సహకారిసమవాయసాపేక్ష ఇతి భావః-కించాగుణః గుణత్రయరహితః - కులాలాదిస్తు సత్త్వాదిగుణయుక్త ఇతి భావః॥ నను విశిష్టస్య కారణత్వాఙ్గీకారాత్ కథం కులాలాదివైలక్షణ్యాపాదకమగుణత్వముచ్యత ఇతి చేన్న, విశిష్టస్యోపాదానత్వాభ్యుపగమేఽపి ప్రకృతిపురుషాభ్యాముత్కృష్టస్య విశేష్యస్య బ్రహ్మణో నిమిత్తత్వాభ్యుపగమాద్విశేష్యాంశే చ సత్త్వాదిగుణత్రయాభావాన్నైర్గుణ్యం కులాలాదివైలక్షణ్యాపాదనమేవ- ఏవం కులాలాదినిమిత్తకారణవైలక్షణ్యముక్తం-అథ మృదాద్యుపాదానవైలక్షణ్యమాహుః॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేన సగుణమితి॥ ‘తదాత్మానగ్గ్ స్వయమకురుతే’తి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః ఆత్మనేత్యనేన స్వయంశబ్దార్థ ఉక్తః - సగుణమిత్యనేనాత్మానమిత్యస్యార్థః -గుణశబ్దశ్చాత్రాపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచీ -తథా చాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతచిదచిద్విశిష్టమాత్మానం-స్వేనైవ-సృజసి-పాసి రక్షసి-హరసి చ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టమాత్మానమేవ స్థూలచిదచిద్విశిష్టావస్థాపత్త్యాకారేణ పరిణమయసీత్యర్థః॥ నిర్వికారశ్రుతివిరోధపరి

హారాయాత్మానం విశింషన్తి॥ అవిక్రియమాణేనేతి॥ వికారాణాం విశేషణభూతచిదచిద్గతత్వాదవిక్రియమాణేనైవాత్మనాఽస్రు జసీత్యర్థః - మృత్పిణ్డాదికం తు స్వభిన్నేన కులాలాదినా ఘటాదిరూపేణ సృజ్యత ఇతి తతోఽస్య వైలక్షణ్యసిద్ధిః - ఆత్మనైవాత్మా నం సృజసీత్యనేన విశిష్టస్యాపి శేష్యత్వాకారాభ్యాముపాదానత్వం నిమిత్తత్వం చైకస్యైవోక్తం భవతి - అవిక్రియమాణ ఇతి సప్తమ్యన్తపాఠే స్వస్మిన్ విశేష్యభూతే అవిక్రియమాణే స్వరూపస్వభావాభ్యాం అవిక్రియమాణే సత్యేవ విశిష్టమాత్మానం స్వేనైవ సృజసీత్యర్థః - నన్వేకస్యైవ పదార్థస్య నిమిత్తత్వముపాదానత్వం న పరస్పరవిరుద్ధమితి చేన్న - ఏకస్యోభయవిధకా రణత్వప్రతిక్షేపకైరపి క్వచిత్క్వచిదేకస్మిన్నేవ తదుభయవిధకారణత్వాభ్యుపగమాత్ - యథా స్వజ్ఞానచికీర్షాప్రయ త్నాదికం శాస్త్రాభ్యాసాదిభిః స్వయమేవ కరోతి జీవ - స్తేన తత్ర కర్తృత్వాన్నిమిత్తకారణం భవతి - తథాపి చ, స్వయమేవ స మవాయికారణం భవత్స్వజ్ఞానాదీనామ్ప్రతి - కార్యం యత్ర సమవైతి తత్సమవాయికారణమితి సమవాయికారణలక్షణస్యాస్పు టోపలమ్భాత్, కిం చేశ్వరోఽపి సర్వవ్యాప్తస్య స్వస్య సర్వైరపి పరమాణ్వాదిభిస్సంయోగం స్వయమేవ సృజతి సర్వకార్య హేతుత్వాత్ - తథా చ తత్ర కర్తృత్వేన నిమిత్తకారణం భవతి - సమవాయికారణత్వమపి త్వమ్ప్రతి తస్య దృశ్యతే - పరమాణ్వాది సంయోగస్యేశ్వరసంయోగాపేక్షత్వాత్, తేన యథా కర్తృత్వం సమవాయికారణత్వం చేశ్వరనిష్ఠమేవ భవన్మతే భవతి - త థాఽస్మత్సిద్ధాన్తే నిమిత్తత్వముపాదానత్వం చైకవస్తునిష్ఠమితి - నన్వేవమపి న విశిష్టస్యోపాదానత్వం క్వాపి దృష్టమితి చేన్న, ఊర్ణనాభిప్రభృతీనామేవ దృష్టాన్తత్వాత్ - న హ్యూర్ణనాభేర్దేహస్యైవావస్థాప్రాప్తిః నాపి కేవలాత్మని, అపితు దేహవిశి ష్టాత్మనీతి లోకోఽపలభ్యః - శ్రుతిశ్చ ,,యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ,, త్యూర్ణనాభిం దృష్టాన్తత్వేన దర్శయతి * ॥౩౨॥ * నను సత్యమీశ్వరస్య సృష్ట్యాదికర్తృత్వముక్తం - స కిం కర్మనిష్ఠచేతనో యథా కుశలాకుశలమిశ్రకర్మాణి కృత్వా తత్ఫలాని సుఖదుఃఖ మోహాత్మకాని భుఙ్క్తే తథా సృష్ట్యాదికర్మాణి గుణత్రయప్రయుక్తాని కృత్వా తత్ఫలాని భుఙ్క్తే - కిం వా జ్ఞాననిష్ఠచేతనవదుదాసీన ఏవాస్తే - నాద్యః భోక్తృత్వేన సంసారిత్వాపాతాత్ - న ద్వితీయః - ఉదాసీనస్య కర్తృత్వానుపపత్తేః - అథోదాసీనత్వం క

క్షితాస్తత్సమవాయసహాయ * ఆత్మనైవావిక్రియమాణేన సగుణమగుణస్స్వయం సృజసి పాసి హరసి॥ ౩౨॥
అథ తత్ర భవాన్ కిం దేవదత్తవదిహ గుణవిసర్గపతితః పారతన్త్ర్యేణ స్వకృతకుశలాకుశలఫలముపాదదాతి।
ఆహోస్విదాత్మారామ ఉపశమశీలస్సమఞ్జసదర్శన ఉదాస్త ఇతి హ వావ న విదామః॥ ౩౩ ॥ న హి విరోధ ఉభ

ర్తృత్వం చోచ్యత ఇతి చేన్న॥ పరస్పరవిరుద్ధత్వాదనయోరిత్యాశఙ్కన్తే॥ అథ తత్రేత్యాదినా - ఉదాస్త ఇత్యన్తేన గద్యేన॥ అథ నను - తత్ర జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వే సతి - హే భగవన్ - కిం శబ్ద ఆక్షేపద్యోతకః - ఆహోస్విచ్ఛబ్దశ్చ - ప్రశ్నస్వరూపపరమపి వాక్యద్వయమాక్షేపగర్భం - కిం - భవాన్ - దేవదత్తవత్కర్మనిష్ఠసంసారిజీవవత్ - ఇహ గుణవిసర్గే త్రిగుణకార్యరూపే ప్రప ఞ్చే - పతితః స్వాతన్త్ర్యేణ కర్తృత్వేన హేతునా - స్వేన కృతాని - కుశలాకుశలాని సాత్త్వికరాజసాదీని కర్మాణి తేషాం - ఫలం - ఉపాదదాతి స్వీకరోతి - భుఙ్క్త ఇతి యావత్ - ఆహోస్విత్కిం వా - ఆత్మారామ ఇవ ఆత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠ ఇవ - ఉపశమ స్స్వభావః నిమిత్తాన్తరప్రాప్యేన్ద్రియవ్యాపారః - అత ఏవ - సమఞ్జసదర్శనః అబాధితతత్త్వవస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞాన ఉదాస్త ఇ తి - పరిహారం ప్రతిజానీతే - ఇతి హ వావ న విదామ ఇతి॥ ఇత్థం - ఇహ త్వయీశ్వరే న విదామః న జానీమః - కర్మనిష్ఠచేతనతుల్యతాం జ్ఞాననిష్ఠచేతనతుల్యతాం చ న విదామ ఇత్యర్థః కిం తూదాసితృత్వం కర్తృత్వం చోభయమపి త్వయి విదామ ఇతి భావః *॥౩౩॥* నను పరస్పరవిరుద్ధముభయమేకస్మిన్ కథముపపద్యత ఇత్యత్రాహుః॥ న హి విరోధ ఇతి॥ న హి విరోధః - అపి తూభయం భవతి సమ్భవతి - కర్మభావనయా బ్రహ్మభావనయా చాన్వితానాం సర్వేషాం చేతనానామన్తరాత్మభూతే తద్విలక్షణవివిధవిచిత్ర శక్తిమతి త్వయి సర్వమవిరుద్ధమిత్యభిప్రాయః అవిరోధాపాదకగుణజాతేన తం విశింషన్తో వాదివిప్రతిపత్త్యవిషయతాం చ వదన్తోఽవిరోధముపపాదయన్తి॥ భగవతీత్యాదినా ॥ భగవతీత్యాదిభిస్సప్తమ్యన్తైః పదైః కర్మబ్రహ్మోభయభావనాన్విత చేతనేభ్యో వైలక్షణ్యముచ్యతే - భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే - అపరిగణితా అసంఖ్యాతా - గుణానాం కల్యాణగుణానాం గణా - యస్య - ఈశ్వరే భావనాద్వయాన్వితచేతనానామన్తరాత్మని అనవగాహ్యం కర్మాదిభావనాన్వితచేతనసజాతీయత్వేన దు ర్బోధం మాహాత్మ్యం - యస్య అర్వాచీనాః ఇదానీన్తనాః - వికల్పస్సంశయః - తన్మూలకో వితర్కః ఏవం వా ఏవం వేతి వితర్కః - త త్ర - మో - విచారః కిం యుక్తమితి విచారః - తదన్యతరపక్షసాధకా - యే - ప్రమాణాభాసాః ప్రమాణవదాభాసమానా - స్తన్మూ లకం - యద్బాధితతర్కాత్మకం శాస్త్రం - తదభ్యాసేన - కలిలం దూషితమన్తఃకరణం - తేనా - ధికరోతీత్యధికరణః నన్వాని

త్వాత్కర్తరి త్యుః-ప్రారభమాణాః ఉత్పన్నా ఇతి యావత్-స-దురవగ్రహోఽనవగ్రహో-యేషాం తేషాం వాదినాం-వివాదానవసరేపి వివాదవిషయభూతైః ఉపరతాఽఽస్తి-పరస్తాత్ - మాయామయాఃప్రాకృత దోషా-యస్మిన్ ప్రళయదశాయాము పసంహృతకార్యవర్గే - అతఏవ-కేవలే ఏకరూపే-మాయాం ప్రతి-స్వయమన్తర్ధాయ తిరోభూయస్థితే కోన్వర్థో-దుర్ఘట ఇవ భవతి-కర్తృత్వకారయితృత్వసాక్షిత్వానుమన్తృత్వఫలిత్వఫలప్రదత్వోదాసీతృత్వాదిరూపః కోఽప్యర్థో న దుర్ఘట ఇత్యర్థః-కుతః-స్వరూపద్వయాభావాత్-స్వరూపే ద్వయస్య విరుద్ధాకారద్వయస్యాఽభావాత్-కర్తృత్వోదాసితృత్వ - యోః-పరమాత్మస్వరూపే విరోధాభావాదిత్యర్థః - అయం-భావః-తావ జ్జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారేషు-స్వాతన్త్ర్య-రూపం - కర్తృత్వం -ప్రయోజ్యకర్తుర్జీవస్య-కారయితృత్వాత్ప్రేరకత్వరూపం ప్రయోజకకర్తృత్వం చేశ్వరస్యోపపన్నం, నచ కర్తృత్వసమనియతభోక్తృత్వాపత్తిః, తాదృశకర్తృత్వస్యాకర్మాయత్తత్వాత్, ప్రశాసిత్రన్తరాభావాచ్చ, సర్వస్య శాసితురీశ్వరస్యేశ్వరాన్తరాభావేనానివక్తర్తురభావాత్-నచస్వానిష్టాపాదకం కర్మ స్వయమేవ కరోతీతి వక్తుం యుక్తం - ఉద్భ్రాన్తత్వాపాతాత్ - తథాలోకే యథా సర్వాఙ్కురాణాం సాధారణకారణం సలిలం, విశేషకారణం బీజం - దృష్ట, మేవం సర్వేష్వపి కార్యేషు సమానత్వాదుదాసీనః - నమూదాసితృత్వం నామ నసాధారణకారణత్వం, అపితు కర్తృత్వాకర్తృత్వోభయపరిహారేణావస్థాతృత్వ - మితి చేన్న-జగద్విషయకోదాసితృత్వానభ్యుపగమాత్, తత్ర కర్తృత్వమేవ హి సాక్షాదభ్యుపగతమస్మాభిః, తర్హి యద్విషయకముదాసితృత్వమీశ్వరేఽభ్యుపగతమితి చే, దుచ్యతే-సాక్షాత్సుఖదుఃఖాది సాధనభూతపుణ్యాపుణ్యకర్మస్వకర్తృత్వేన తత్కర్తృత్వపరిహారాత్తేష్వేవ కర్మసు ప్రాచీనవాసనానుసారేణ జీవప్రేరకత్వేనాకర్తృత్వపరిహారాచ్చ తద్విషయకముదాసితృత్వమితి, ఏవం సర్వావస్థాయాం సర్వస్య ద్రష్టృత్వాత్సాక్షీ, కర్మసు ప్రవృత్తస్య జీవస్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వాదనుమన్తా-సర్వస్వామిత్వేన సమాశ్రితసంరక్షణరూపఫలస్యాపి స్వఫలత్వా

యం భవతి భగవత్యపరిగణితగుణగణ ఈశ్వరేఽనవగాహ్యమాహాత్మ్యేఽర్వాచీనవికల్ప వితర్కవిచారప్రమాణాభాసకుతర్కశాస్త్రకలిలాన్తఃకరణాధికరణదురవగ్రహవాదినాంవివాదానవసర ఉపరతసమస్తమాయామయే కేవలఏవాత్మమాయామన్తర్ధాయ కోన్వర్థో దుర్ఘట ఇవ భవతి। స్వరూపద్వయాభావాత్సమ విషమమతీనాంమతమనుసరసి యథా రజ్జుఖణ్డః సర్పధియామ్ ॥ ౩౪॥ స ఏవ హి పునస్సర్వవస్తుని వస్తుస్వరూపః సర్వేశ్వరస్సకలజగత్కారణభూతస్సర్వప్రత్యగాత్మత్వాత్ ॥ త్సర్వగుణావభాస ఉపలక్షిత ఏక ఏవ పర్యవశేషితః ॥ ౩౫ ॥ అథహవావ-తవమహిమామృతరససముద్రవిప్రుషాసకృల్లీఢయా స్వమనసి నిష్యన్దమానానవరతసుఖేన విస్మారితదృష్టశ్రుతవిషయసుఖలేశాభాసాః పరమభాగవతా ఏకాన్తినో భగవతి సర్వభూతప్రి

త్వప్రి,,ఫలవత ఉపపత్తే ,, రితిన్యాయేన ఫలప్రదత్వం, జీవస్తు క్లేశకర్మాది హేయాకరత్వాత్కర్మవశ్యత్వాన్మాయామోహితత్వాదవిద్యాతిరోహితస్వభావత్వాచ్చ కుశలాకుశలఫలముపాదత్త ఇతి ॥ నను, వివాదానవసరశ్చేదహమీశ్వర, స్తర్హి కథం వివాదానాముదయస్తత్రాహుః ॥ సమేతి॥ సమా - విషమాచ, మతి-ర్యేషాం తేషాం-మతమభిప్రాయ-మనుసరసి, వాదివిప్రతిపత్తిరప్రతిషిద్ధ్యతూష్ణీం భవసీత్యర్థః, అప్రతిషేధే దృష్టాన్తమాహుః॥ యథేతి॥ యథా-సర్పాదిధియాం సర్పాదిభ్రాన్తిమతాం-మతం, రజ్జుఖణ్డో-ఽనుసరతి-నప్రతిషేధతే - ఏవం-త్వం చాపి-నానావిధవాదివిప్రతిపత్తిసాక్షీతూష్ణీమాస్స ఇత్యర్థః ॥ ౩౪॥ ॥ ఏవం జగత్సృష్ట్యాదిరూపనిమిత్తకారణత్వే జీవవత్సంసారిత్వాదిశఙ్కాపరిహృతా-అథోపాదానకారణత్వే స్వరూపే వికారాశ్రయత్వశఙ్కాం పరిజహ్రుః ॥ స ఏవేతి॥ యోఽయం నిమిత్తకారణభూతః, స ఏవ, త్వం, సకలజగదుపాదానకారణభూతోఽపి-సర్వవస్తుషు దేవాదిపదార్థేషు, స్థితోఽపి-వస్తుస్వరూపః నిర్వికారస్వరూపః॥ యథోక్తం యత్తు కాలాన్తరేణాపి నాన్యసంజ్ఞాముపైతి వై। పరిణామాదిసంభూతాం తద్వస్తు నృప తచ్చ కి,, మితి-కుతః-సర్వప్రత్యగాత్మత్వాత్ సర్వప్రత్యగాత్మానశ్శరీరం యస్య, తస్య భావస్తత్త్వం, తస్మాత్, అచేతనవిశిష్టసర్వజీవశరీరకత్వాచ్ఛరీరభూతచిదచిద్గతత్వాద్వికారాణాం నస్వరూపే ప్రసఙ్గ ఇతి భావః ॥ అతఏవ-సర్వగుణావభాసః - సర్వైశ్చిదచిత్కాలాదిభిరపృథక్సిద్ధవిశేషణై, రవభాసత ఇతి సర్వగుణావభాసః, సాక్షాదవస్థాశ్రయచేతనాచేతనవిశిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇతి భావః - సమస్తపారేగుణైస్సత్త్వాదిభిరవభాసన్త ఇతి గుణావభాసాః గుణకార్యదేహేన్ద్రియాదయః, తై, రుపలక్షితః తద్విశిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇత్యర్థః, అత-స్త్వమేక ఏవ, పర్యవశేషితః-ఏక ఏవ సమాభ్యధికరహితః పర్యవశేషితః, ఏవంవిధో నాన్య ఇతి నిర్ణీత ఇతి భావః ॥ ॥ ౩౫॥ ॥ యతఏవం భవాననితరసాధారణోదారమహిమా నిరవద్యగ పరిశుద్ధమనోగ్రాహ్య-సౌఖ్యానిత్యానిరుపాధికాపరిచ్ఛిన్ననిజానన్దానుభవరూపో జగత్సృష్టిస్థితిసంహృతిలీలస్సర్వజ్ఞస్సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యపరిమితగుణసాగరోఽని

౩౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సర్వగుణావభాసోపలక్షితః.

తదసాధారణవివిధవిచిత్రశక్తిరసేషచిదచిచ్ఛరీరకస్య త్వేన్ద్రస్యస్వసమోఽతఏవ , త్వచ్చరణారవిన్దమధురసాస్వాదనశీలాస్తాంవమవిస్మరన్తోఽనన్తస్థిరఫలరూపముక్తింప్రాప్నువన్తీత్యాహుః - అథేత్యాదినాపర్యావర్తతఇత్యన్తేన॥ అథహవావనను భగవన్-అతఏవహీతివాఽర్థః - హేమధుమథన, పరమభాగవతాఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాఃత్వత్పాదామ్బుజసేవాం-కథముహవా-విసృజన్తి, త్వన్వయః-హీయస్మాత్-తేస్వార్థకుశలాఃపురుషార్థనిష్కర్షకుశలాః-అతః-కథంభూతాః-ఆత్మాత్వమేవ,ప్రయతిస్సుహృచ్చ, యేషాం,సాధవః-సాధ్నువన్తిపరేషామిష్టమితిసాధవః, రాగాదిరహితాశ్చ-తత్ర హేతుః-తవ-మహామైవఅమృతరససముద్ర, స్తస్య,విప్రుషా- బిన్దుమాత్రేణకథంభూతయాసకృదవలీఢయాఆస్వాదితయా-స్వమనసి-నిష్యన్దమానమతిశయేనస్రవత్,నిరన్తరంసన్తతం-సుఖం , తేనవిస్మారితాః- దృష్టాఃఐహికాః,శ్రుతాఆముష్మికాశ్చ, విషయాస్సుఖలేశాభాసా-యేషాంతే-సర్వభూతానాం - ప్రియేసుహృదిచ, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి త్వయి-నిర్వృతం సుఖితం-మనో-యేషాంతేచరణామ్బుజసేవాంవిశింషన్తి-యత్రత్వచ్చరణామ్బుజసేవాయాం-ముక్తిపర్యన్తాయాంసత్యాం పున-రయం-సంసారో-నపర్యావర్తతేనపరివృత్తింప్రాప్నోతి-నివర్తతఇత్యర్థః ❁ ॥౩౭॥ ❁ఎవమభీష్టాయాఽథప్రస్తుతం విజ్ఞాపయన్తి॥త్రిభువనేత్యాదినా॥ హేత్రిభువనాత్మభవన-త్రిభువనస్యాత్మాఅన్తః-ప్రవిశ్యనియన్తా-భవనమాశ్రయశ్చ-తస్యసంబోధనంఎవమగ్రేఽపి , త్రయోవిక్రమాయస్య-సర్వాన్తరాత్మనస్తవావిదితమన్తరంనాస్తి-త్రివిక్రమస్యతవాసాధ్యమపినాస్తీతిభావః హేత్రినయన-త్రయశ్చన్ద్రసూర్యాగ్నయోనయనానియస్య - బాహ్యమప్యవిదితం , నాస్తీతిభావః, త్రయాణాంలోకానాం-మనోహరోఽనుభావోయస్య - అస్మదభిలషితమపితవకర్తవ్యమేవేతిభావః॥ ఎవంసంబోధ్యవిజ్ఞాపయన్తి॥యద్యపి-దితిజా - దనుజాశ్చ,తవైవ-విభూతయో-ఽత-స్తేషాం - వధోపాయచిన్తన,మనుచితం-తథాపితేషాం

యసుహృదిసర్వాత్మనినితరాంనిర్వృతమనసః - కథముహవాఏతేమధుమథనపునస్స్వార్థకుశలాహ్యాత్మప్రియసుహృదస్సాధవస్త్వచ్చరణామ్బుజానుసేవాంవిసృజన్తి-నయత్రపునరయంసంసారఃపర్యావర్తతే॥

త్రిభువనాత్మభవనత్రివిక్రమత్రినయనత్రిలోకమనోహరానుభావ-తవైవవిభూతయోదితిజదనుజమనుజాదయశ్చాపి-తేషామనుపక్రమసమయోఽయమితిస్వాత్మమాయయాసురనరమృగమిశ్రితజలచరాకృతిభిర్యథాపరాధందణ్డంధరదణ్డందధర్థైవమేనమపభగవన్ జహిత్వాష్ట్రముతయద్యుపమన్యసే॥ ౩౮ ॥ అస్మాకంతావకానాంతతతవచరణనళినయుగళధ్యానానుబద్ధహృదయనిగళానాం- స్వలిఙ్గవివరణేనాత్మసాత్కృతానామనుకమ్పానురఞ్జితసానురాగవిశదరుచిరశిశిరస్మితావలోకేనవిగళితమధురముఖరసామృతకలయాచాన్తస్తాపమనఘార్హసి-శమయితుమ్॥ ౩౯ ॥అథభగవంస్తవాస్మాభిరఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయనిమిత్తాయమానదివ్యమాయావినోదస్య సకలజీవనికాయానామన్తర్హృదయేషుబహిరపిచబ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణప్రధానరూపేణచదేశకాలదేహావస్థానవిశేషానన్నుల్లఙ్ఘ్యతదుపాదానోపాలమ్భకతయాఽనుభవతస్సర్వ

మనుపక్రమోఽయమితిఅభ్యుద-యకాలోఽయంనభవతీతి - మత్వా - పూర్వం-యథాస్వాత్మమాయయా-ఆత్మసఙ్కల్పేనైవ-ఉపాత్తాభిః- సురాదిసంమిశ్రితైః-జలచరాకృతిభి-స్సురాద్యవతారైర్మత్స్యకూర్మాద్యవతారైశ్చేత్యర్థః-తత్రసురాకృతిరుపేన్ద్రావతారః - నరాకృతీరామకృష్ణాదిః, మృగాకృతిర్వరాహాదిః-యథాపరాధమపరాధానుసారేణ-దణ్డంవిగోధినిరసనరూపం-దధర్థ - కృతవానసి, ఎవం, హేభగవన్,ఎనం, త్వాష్ట్రంవృత్రమపి,జహి,యద్యుపమన్యసేహన్తుం యదీచ్ఛసి ❁॥౩౮॥ ❁ఎవంప్రస్తుతంవిజ్ఞాప్యస్వానుగ్రాహకంతద్వాక్యంశ్రోతుకామాస్తంప్రార్థయన్తే॥అస్మాకమతి॥ హేతతరక్షక,పితామహేతివార్థః - తావకానాంత్వదీయానాం-తత్ర హేతుః, స్వలిఙ్గవివరణేనఆత్మీయవిగ్రహప్రకాశనేన , ఆత్మసాత్కృతానాంఆత్మీయత్వేనపరిగృహీతానాం, తవ-చరణయుగళధ్యానేనైవ-అనుబద్ధంవశీకృతం-హృదయం,తదేవ,నిగళో,యేషాం , తేషాం ,నః-అనుకమ్పాఅస్మద్విషయాకృపా,తయా ,అనురఞ్జితంసానురాగంచ,త,ద్విశదం,రుచిరంచ-స్మితం,తత్సహితేనావలోకనేన,తథా - అనుకమ్పయైవ,విగళితో-మధురో,ముఖరసఃప్రియవాక్-సైవామృతకలా,తయాచ -అన్తస్తాపం - శమయితుమర్హసి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁అపారమహిమశాలినస్తవాభిర్విజ్ఞాప్యమేతత్కిమిత్యాహుః॥అథేత్యాదినాహిరణ్యరేతసఇత్యన్తేన॥ అథనను- హేభగవన్,అస్మాభి-ర్విజ్ఞాపనీయ- స్తవ-కియా-నర్థఃప్రయోజనంస్యాత్- తత్రదృష్టాన్తః - విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివహిరణ్యరేతసఇతి-విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివాగ్నేఃకార్యభూతై-ర్హిరణ్యరేతసఃకారణభూతస్యాగ్నేరివ,త్వత్కార్యభూతైరస్మాభిః-విజ్ఞాపనీయః-కారణభూతస్య-తవ-కియానర్థఇత్యర్థః-కార్యకారణభావమాత్రపరోఽయందృష్టాన్తః , ఉభయోరప్యచేతనత్వేవిజ్ఞప్తితదవధృత్యోరసమ్భవాత్ - యద్వా,అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాది

భిః క్రియమాణః ప్రకాశః కేయాన్-తథాస్మాభిః విజ్ఞాప్యోఽర్థ స్తవకేయానిత్యర్థః, యద్వా ఽస్మాభిః కథంభూతైరిత్యత్రదృష్టాన్తః-యథాఽపస్ఫులిఙ్గా అగ్నేర్యత్తస్తత్తాసిత్యాదివన్తః- స్తథాత్వదాయత్తసత్తాదిమద్భిరితి ॥ కథంభూతస్యతవ- అఖిలజగతాం - ముత్పత్తిస్థితిలయేషు-నిమిత్తాయమానాపి క్రియమాణా-యా, దివ్యా-మాయా-సైవ, వినోదః పరికరో-యస్యసకలజీవసమూహానా-మన్తర్హృదయే, బ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ- ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మాశరీరం-యస్య-తత్స్వరూపేణ, బ్రహ్మశబ్దవాచ్యేనజీవశరీరకత్వేనస్వరూపేణేత్యర్థః -బహిః - ప్రధానం ప్రకృతిః-రూపం, యస్య-ప్రధానశరీరకత్వేన,,యస్యాత్మాశరీరం-యస్యపృథివీశరీర,, మిత్యాదిశ్రుతేః, దేశకాలదేహావస్థానవిశేషా, ననుల్లఙ్ఘ్య అనతిక్రమ్య, అనుభవతః వ్యాప్తస్య- యద్వా-తేషాముపాదానోపలమ్భకతయా అనుభవత ఇత్యన్వయః - తేషాం దేశకాలదేహాదీనా, ముపాదానం స్వీకారః - ఏతస్మిన్ దేశేకాలేదేహేఏతత్సుఖదుఃఖాదికముపాదేయమిత్యేవంరూపముపాదానం-తస్యో- పలమ్భకతయా అభిజ్ఞాపకతయానిదానేనసహ-సర్వజ్ఞానజనకతయా, అనుభవతః వ్యాప్తవత ఇత్యర్థః- సర్వప్రత్యయసాక్షిణః-సర్వజీవానాంచిత్తవృత్తిసాక్షిణః, ఆకాశశరీరస్య , ఆకాశోదహరాకాశః-సఏవ-శరీరం మూర్తిర్యస్య-ఆసమన్తాత్ప్రకాశతే ప్రకాశయతివా ఆకాశః-స్వప్రకాశం, సర్వస్యప్రకాశక, మపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానం - తదేవ-శరీరం ఆకారో-యస్యేతివా-సాక్షాత్పరబ్రహ్మణః ముఖ్యవృత్త్యా పరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్య- పరమాత్మనః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ధారకస్య-యత ఏవం వయమగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాఇవత్వదాయత్తసత్తాదిమన్తః - అతఏవా-స్మాకం-తదుపకల్పయతతాః-ర్య ముపకల్పయసమ్పాదయ-కింతత్ యత్కామేనయత్ప్రయోజనకామేన-వయ, ముపసాదితాః - ననుదితిజదనుజానామపిమదాయత్తసత్తాదిమత్త్వాత్ కథం విశేషేణస్వకార్యం సాధయథేత్యుచ్యత ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తస్స్వాత్మనో విశింషన్తి పరమగురో - ర్భవతః తవ-చరణావేవశతపలాశేషు శేశమే-తయోః-ఛాయా-ముపస్పృతానామాశ్రితానాం - ప్రపన్నానామితిభావః కథంభూతాం-వివిధైర్వృజి

ప్రత్యయసాక్షిణ ఆకాశశరీరస్య సాక్షాత్పరబ్రహ్మణః పరమాత్మనః కియానిహార్థవిశేషో విజ్ఞాపనీయస్స్యాద్విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివ హిరణ్యరేతసః - అతఏవస్వయం తదుపకల్పయాస్మాకం భగవతః పరమగురోస్తవచరణశతపలాశచ్ఛాయాం వివిధవృజినసంసారపరిశ్రమోఽపశమనీముపసృతానాం వయం యత్కామేనోపసాదితాః ॥ ౩౯ ॥ శ్లోకః॥ అథో ఈశ జహి త్వాష్ట్రం గ్రసన్తం భువనత్రయమ్ । గ్రస్తాని యేన నః కృష్ణ తేజాంస్యస్త్రాయుధాని చ ॥ ౪౦ ॥ హంసాయ దహ్రనిలయాయ నిరీక్షకాయ కృష్ణాయ మృష్టయశసే నిరుపక్రమాయ । సత్సంగ్రహాయ భవపాన్థనిజాశ్రయాయ శశ్వద్గరిష్ఠగతయే హరయే నమస్తే ॥ ౪౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథైవమీడితో రాజన్సాదరం త్రిదశైర్హరిః । స్వముపస్థానమాకర్ణ్య ప్రాహ తానభినన్దితః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రీతోఽహం వస్సురశ్రేష్ఠా మదుపస్థానవిద్యయా । ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః పుంసాం భక్తిశ్చైవ యయా మయి ॥ కిం

నైః పాపైః-ర్య-స్సంసారపరిశ్రమ- స్తస్య-ఉపశమనీం ఉపశమయన్త్యనయేత్యుపశమనీతామ్ ॥ ౩౯ ॥ తదుపకల్పయేత్యేతదేవవిశదయన్తి॥ హే ఈశ - అథో అతః, భువనత్రయం-గ్రసన్తం, త్వాష్ట్రం-జహి-యేనత్వాష్ట్రేణ-హే కృష్ణ, నోఽస్మాకం-తేజాంస్య-స్త్రాణ్యా-యుధానిచ-గ్రస్తాని ॥ ౪౦ ॥ తద్వధాయపునః ప్రణమన్తి॥ హంసాయేతి॥ హంసాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ - ప్రణతార్తిహన్త్రేవా-దహ్రం హృదయపుణ్డరీకం-తదేవ-నిలయం-యస్యతస్మై- అస్మదీయదుఃఖాభిజ్ఞాయేతిభావః-నిరీక్షకాయచిత్తవృత్తిసాక్షిణే-నకాపట్యేనాస్మాభిర్విజ్ఞాపితమితిభావః-కృష్ణాయ భారాపహరణేనభూమేస్సుఖకరాయ-మృష్టయశసే విశుద్ధకీర్తయే-ప్రపన్నార్తిహరణేనతవాపకీర్తి - రపితు-నిష్కళఙ్కకీర్తిరేవేతిభావః-నిరుపక్రమాయ-నిర్గతః ఉపక్రమ అస్మదుద్యోగో యస్మాత్తస్మై- త్వత్ప్రవృత్తివ్యతిరేకేణనాస్మాకముద్యోగోఽస్తీతిభావః సతాం స్వశాసనానువర్తినాం-సంగ్రహాయస్వీయత్వేనానుగ్రాహకాయ-భవపాన్థాస్సంసారాధ్వగా - స్తేషాం-నిజాశ్రమాయ స్వగృహభూతాయ - యథా,,పాన్థస్స్వశరణం యథే,, త్యుక్తరీత్యాస్వగృహం ప్రాప్యసుఖ్యతి, తథా-భవపాన్థానాం నిజాశ్రయాయ-న కేవలమైహికసుఖదాయ - అపి త్వాముష్మికసుఖదాయ చేతిభావః-శశ్వత్సదా-గరిష్ఠా-గతిః ఫలం-తద్రూపాయ-నిరతిశయపురుషార్థరూపాయ-హరయే-తుభ్యం-నమః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం దేవైస్సంస్తుతో విజ్ఞాపితశ్చభగవానువాచేత్యాహ మునిః ॥ హే రాజన్-త్రిదశైర్దేవైః , సాదర-మేవ-మీడితః స్తుతః-భగవాన్- స్వం స్వకీయ-ముపస్థానం స్తోత్ర-మాకర్ణ్య-అభినన్దిత-స్తాన్ప్రత్యాహ॥ ॥ ౪౨ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ ప్రీతమిత్యాదినా॥ యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హే సురశ్రేష్ఠాః - మదుపస్థానవిద్యయా స్తుత్యాత్మికయా విద్యయా-అహం-వో యుష్మభ్యం- ప్రీతః విద్యాం విశినష్టి-యయాఽముయాయయానయావిద్యయా-పుంసాం తావ-న్మమభక్తిః - తత ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః - దేహాతిరిక్తాత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపాత్మైశ్వర్యస్మృతిశ్చ-భవతి ॥ ౪౩ ॥ యద్యపి-మయి ప్రీతే సతి, హే విబుధర్షభాః-కిం-దురాపం దుర్ల

ప్రసన్నే మయి కిమస్తి-సర్వమపి-వాఞ్ఛితం-సులభమేవేతి భావః - తథాపి-మయ్యేకాన్తమతిః - రనన్యప్రయోజనవిషయా మతిర్యస్య-అత ఏవ-తత్త్వవిత్, మత్తోఽన్యత్-కించిదపి, న వాఞ్ఛతి-మాం ప్రసాద్య ప్రతిపక్షజయకామా యూయమితు తద్విదో మన్దబుద్ధయ ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ నేతి ॥ గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు వస్తుదృక్ పురుషార్థదృష్టిః-రత ఏవ-కృపణః ఇన్ద్రియవశ్యః-పుమాన్-ఆత్మనః-స్వస్య, శ్రేయో నిరతిశయపురుషార్థం-న వేద-ఏవం-తాన్ శబ్దాదీన్-ఇచ్ఛతః పుంసః, తాన్ శబ్దాదీన్, ఈశోఽపి నిరతిశయపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపి-యః పుమాన్-యచ్ఛేద్దద్యాద్యది - సోఽపి తాదృశ ఏవ కృపణః కృపణేన శ్రేయోఽభిజ్ఞో న - క్షుద్రపురుషార్థప్రార్థితేఽపి స్వయం పరమపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపి క్షుద్రఫలం ప్రయచ్ఛన్ కృపణ ఏవేతి భావః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేన విశదయతి ॥ స్వయమితి ॥ నిఃశ్రేయసం నిరతిశయపురుషార్థం తత్సాధనం చ-విద్వాన్-స్వయ-మవిజ్ఞాయ- పరమపురుషార్థతత్సాధనజ్ఞానరహితాయ కేవలకర్మాసక్తిదుఃఖితాయ, కర్మైవ కుర్వితి, న వక్తి న బోధయతి-తథాఽపి-భిషక్శ్రేష్ఠః-వాఞ్ఛతః కామయమానస్యాపి-రోగిణః-అపథ్యం-న రాతి న దదాతి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ యద్యప్యేవం తర్హి ప్రాప్తి, స్తథాపి- హే మఘవన్-ఇన్ద్ర-ఋషిసత్తమం-దధ్యఞ్చం ప్రతి, యాత గచ్ఛత-వో యుష్మాకం, భద్రం అభిలషితం, భవిష్యతి-కథమిత్యత్రాహ ॥ విద్యాదిప్రభావేన ప్రవర్గ్యకర్మణా త్వదపేక్షితార్థదానశీలం, గాత్రం శరీరం-యాచత యాచధ్వం-విలమ్బం మా కురుత ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ దధీచో గాత్రస్య సారవత్త్వమేవాహ ॥ స వా ఇతి ॥ అత్రైషా ప్రసిద్ధా కథాఽనగన్తవ్యా- అథర్వణో దధ్యఙ్నామ ఋషిః కశ్చిత్ప్రవర్గ్యాఖ్యధర్మవిద్యా బ్రహ్మవిద్యాభ్యాం సమర్థోఽభూత్ తం చ విద్యాప్రభావశాలినం నిశమ్యాశ్వినౌ విద్యాజిఘృక్షయాఽఽగమ్యేత్యూచతుః- నౌ విద్యాముపదిశేతి - తేన దధీచాఽధునా కర్మణ్యాసక్తోఽహం పశ్చాదుపదేక్ష్యామీత్యుక్తావశ్వినౌ ఆయయతుః - తత ఇన్ద్ర ఆగత్య న కస్మైచిదపీమాం విద్యాముపదిశ- యద్యుపదిశేస్తవ శిరశ్ఛేత్స్యామీత్యుక్త్వా యయౌ- తతః పునరశ్వినావాగత్యోచతురుపదిశేతి స తాభ్యామిన్ద్రోక్తముక్తవాన్, తతోఽపి పూర్వమేవ త

దురారాధ్యం మయి ప్రీతే తథాఽపి విబుధర్షభాః । మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిత్ ॥ ౪౪ ॥
న వేద కృపణః శ్రేయ ఆత్మనో గుణవస్తుదృక్ । తస్య తానిచ్ఛతో యచ్ఛేద్యది సోఽపి తథా విధః ॥ ౪౫ ॥ స్వయం
నిఃశ్రేయసం విద్వాన్న వక్త్యజ్ఞాయ కర్మ హి । న రాతి రోగిణోఽపథ్యం వాఞ్ఛితోఽపి భిషక్తమః ॥ ౪౬ ॥ మఘ
వన్యాత భద్రం వో దధ్యఞ్చమృషిసత్తమమ్ । విద్యావ్రతతపస్సారం గాత్రం యాచత మాచిరమ్ ॥ ౪౭ ॥ స వా
అధిగతో దధ్యఙ్ఙశ్విభ్యాం ❀ బ్రహ్మ నిష్కలమ్ । యద్వా అశ్వశిరో నామ తయోరమరతాం వ్యధాత్ ॥ ౪౮ ॥ ద
ధ్యఙ్ఙాథర్వణస్త్వష్ట్రే వర్మాభేద్యం మదాత్మకమ్ । విశ్వరూపాయ యత్ప్రాదాత్త్వష్టా యత్త్వమధాస్త

చ్ఛిరశ్ఛిత్త్వా అశ్వశిరస్సంధాస్యావః- అతో నావుపదిశేతి, స తథైవ తాభ్యామభిసంహితేనాశ్వశిరసా విద్యాముపాదిశదితి- తథా చోక్తం ,, దధ్యఙ్ఙాథర్వణో దక్షః ప్రవర్గ్య బ్రహ్మవిద్యయోః । ఇతి జ్ఞాత్వాఽశ్వినౌ దేవౌ ఆగత్యాతమిదమూచతుః ॥ బ్రహ్మవిద్యాం ప్రవర్గ్యం చ వేద త్వం సాంప్రతం ద్విజ । తదావాభ్యాం ప్రవక్తవ్యమాగతౌ త్వాం తదర్థినౌ ॥ దధ్యఙ్ఙపి తదా ప్రాహ నౌ పశ్చాత్తద్ప్రవిష్యహం । కర్మణ్యవస్థితోఽద్యాహమధునా న తు సాంప్రతం ॥ తచ్ఛ్రుత్వా శాత తేత్యుక్త్వా జగ్మతుస్స్వాలయం కిల । ఏతస్మిన్నన్తరే శక్రో విద్యాతిశయమాత్మనః ॥ అసహంస్త్వరితో గత్వా దధ్యఞ్చమిదమబ్రవీత్ । ప్రవర్గ్యం బ్రహ్మవిద్యాం న కస్మైచిద్వక్తుమర్హసి ॥ శిరశ్ఛిన్ద్యాం యది బ్రూయా రాగలోభాదినా తవ! తథా బహు తిథే కాలే నాసత్యావుపజగ్మతుః ॥ ఊచతుశ్చ హ్యథర్వాణం బ్రూహి పూర్వోక్తమావయోః ॥ ఇన్ద్రేణాహం నిషిద్ధోఽస్మీత్యాహ తౌ ద్విజసత్తమః ॥ యది వక్ష్యే శిరశ్ఛిన్ద్యాదిన్ద్రో మే నాత్ర సంశయః । పూర్వమేవ శిరశ్ఛిత్త్వా తవాశ్వశిర సంతవ ॥ సంధాస్యావ స్త్వమధునా బ్రూహి తేన ప్రవర్గ్యకం । తచ్ఛేదిన్ద్రచ్ఛిన్నత్వా స్వకీయం శిర సంతతః ॥ సంధాయ దక్షిణాం చైవ దాస్యావ ఇతి హోచతుః ॥ ఏవముక్తోఽథ దధ్యఙ్ఙుతయోస్తదుభయం జగౌ ॥ ప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యాభ్యాం స తథా వీర్యవాన్స్మృత ,, ఇతి, స వా అధిగత ఇత్యాదినా ఏషా కథా సూచ్యతే, తత్రాయమర్థః - స దధ్యఙ్ఋషిసత్తమః-నిష్కలం విశుద్ధం-బ్రహ్మ-అధిగతః యథావద్జ్ఞాతవాన్-నిష్కలమితి పాఠే తు-నితరాం కృతమనుష్ఠితం ప్రవర్గ్యం చ ॥ అధిగతః-యద్వా, అవశ్యం వక్ష్యామీత్యశ్విభ్యాం ప్రతిజ్ఞాతమిత్యర్థః, తదేవ నిష్కృతం బ్రహ్మ విశినష్టి, యద్వా, అశ్వశిరో నామేతి - అశ్వశిరసా ప్రోక్తత్వాదశ్వశిర ఇతి-యత్ప్రసిద్ధం-బ్రహ్మేత్యర్థః, అశ్విభ్యామిత్యత్ర తతోఽదాదిత్యనుషఙ్గః, తతోఽశ్విభ్యా-మశ్వశిరో-బ్రహ్మ-ప్రవర్గ్యం చా-దాత్ ఉపదిదేశ-ఉపదిశ్య-తయో-రమరతాం మరణరాహిత్యం-వ్యధాత్ అకరోత్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తథాఽథర్వణో దధ్యఙ్-మదాత్మకం మద్దేవతాకం-అత ఏవా- భేద్యం - వర్మ నారాయణవర్మ -స్వేనాధిగతం-త్వష్ట్రే-ఽదాత్-అనేన చ తద్గాత్రస్య సారవత్త్వం తస్యాపి

౪౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ బ్రహ్మనిష్కృతమ్.

క్షిప్రసవత్వం చ దర్శితం ॥ కిం తద్వక్ష్య-య-త్త్వష్టా స్వఘాత్రా యః విశ్వరూపాయాచాత్ యత్- త్వం, తతః విశ్వరూపాత్ అధాః కృతవానసి ✽ ౨౯ ॥ ✽ ఏవం దధీచో గాత్రస్య సారవత్త్వమభిధాయావశ్యం యాచితో గాత్రం స్వీయం దధ్యఙ్ దాస్యతీత్యాహ ।ధర్మజ్ఞ ఇన్ద్రాదిదేవతారక్షణరూపధర్మజ్ఞో-దధ్యఙ్- యాచితస్సన్-యుష్మభ్య-మవశ్యం-అఙ్గాని-దాస్యతి॥ దత్తాతు కిం తైరస్మాభిః కార్యం-తత్రాహ ॥ తత ఇతి॥ తైర్దధీచోఽఙ్గై-ర్విశ్వకర్మణా-వినిర్మిత-ఆయుధశ్రేష్ఠో-భవిష్యతి-యేనాయుధశ్రేష్ఠేన-మత్తేజసా-ఉపబృంహితః ఆహితశక్తిః-ఇన్ద్రో-వృత్రస్య శిరో హర్తా-భవిష్యతి ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తస్మిన్నిహతే-నిహతే సతి-యూయం- తేజాంస్య-స్త్రాణి శస్త్రా - యుధాని చ- పూర్వవ, ద్భూయః-ప్రాప్స్యథ-త్రిభువనగాః సీస ఏవాన్ హన్యాదితశ శాకులచిత్తాన్ ప్రాహ - మత్పరాంశ్చ -న కేఽపి-బాధితుం క్షమాః తే-అతో యుష్మాకం భద్రమేవ భవిష్యతి ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽

ఏవమాదిశ్య భగవాన స్తర్ధా విత్యాహ మునిః॥ఇన్ద్రమితి॥ఏవమిత్థం-ఇన్ద్రం -సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య-విశ్వస్య-సుఖకరో-భగవాన్-అనిమేషాణాం దేవానాం-పశ్యతాం సతాం, తత్రైవా- న్తరధీయత అన్తర్హితవాన్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ హే భారత భగవదుక్తప్రకారేణ దేవైరభియాచితః-దధ్యఙ్ ఆథర్వణః అథర్వణః పుత్రః మునిః పరబ్రహ్మమననశీలః-మహాన్, ,కృతకృత్యాః ప్రీతీక్షన్తే మృత్యుం ప్రియమివాతిథి,, మిత్యుక్తవిధగుణసంపన్నః-అత ఏవ- మోదమానః హృష్టచిత్తః -ప్రహసన్నివ పరిహాసం కుర్వన్నివ-ఇదం వక్ష్యమాణ-మువాచ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ అపీత్యాదివిక్షణవ ఇత్యన్తేన ॥ తావత్తేషాం వివక్షితం శ్రో

తః ॥ ౨౯ ॥ యుష్మభ్యం యాచితోఽశ్విభ్యాం ధర్మజ్ఞోఽఙ్గాని దాస్యతి । తతస్తైరాయుధశ్రేష్ఠో విశ్వకర్మవినిర్మితః ॥ యేన వృత్రశిరో హర్తా మత్తేజ ఉపబృంహితః ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్వినిహతే యూయం తేజోఽస్త్రాయుధసమ్పదః । భూయః ప్రాప్స్యథ భద్రం వో న హింసన్తి చ మత్పరాః ॥ ౩౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రమేవం సమాదిశ్య భగవాన్విశ్వభావనః। పశ్యతామనిమేషాణాం తత్రైవాన్తరధీయత॥ తథాఽభియాచితో దేవైరృషిరాథర్వణో మహాన్ । మోదమాన ఉవాచేదం ప్రహసన్నివ భారత ॥ ౨ ॥ అపి బృన్దారకా యూయం న జానీథ శరీరిణామ్। సంస్థాయాం యస్త్వభిద్రోహో దుస్సహశ్చేతనాపహః ॥ ౩ ॥ జిజీవిషూణాం జీవానామాత్మా ప్రేష్ఠ ఇహేప్సితః । క ఉత్సహేత తం దాతుం భిక్షమాణాయ విష్ణవే ॥ ౪ ॥ దేవా ఊచుః॥ కిన్ను తద్దుస్త్యజం బ్రహ్మన్పుంసాం భూతానుకమ్పినామ్। భవద్విధానాం మహతాం పుణ్యశ్లోకేడ్యకర్మణామ్॥ నూనం స్వార్థపరో లోకో న వేద పరసంకటమ్ । యది వేద న యాచేత నేతి నాహ యదీశ్వరః ॥ ౬ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ధర్మం వశ్శ్రోతుకామేన యూయం మే ప్రత్యుదాహృతాః । ఏష వః ప్రియమాత్మానం త్యజన్తం సంత్యజామ్యహమ్ ॥ ౭ ॥ యోఽధ్రువేణాత్మనా నాథా న ధర్మం న యశః పుమాన్ । ఈహేత భూతదయయా స శోచ్యః స్థా

ణుకామః ప్రత్యాచఖ్యాసురివాహ దధ్యఙ్ -అపీతి॥ హే బృన్దారకాః-శరీరిణాం-సంస్థాయాం అన్తకాలే-యో-దుస్సహస్సోఢుమశక్య-శ్చేతనాపహశ్చైతన్యహరః-అభిద్రోహః క్లేశ- స్తం-అపి కిం-న జానీథ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ ఇహ లోకే-జిజీవిషూణాం జీవానా-మాత్మా దేహః-ప్రేష్ఠః ప్రియతమః-అత ఏవ- ఈప్సితః-ఇష్టః -తం ప్రేష్ఠం దేహం-భిక్షమాణాయ-విష్ణవేఽపి-దాతుం-కో వా-ఉత్సహేత ఉత్సాహం కుర్యాత్ -న కోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః - విష్ణవ ఇత్యనేనా,,భ్యాగతస్స్వయం విష్ణుః,, రితి ప్రకారేణ విష్ణురూపాయ యాచమానాయేత్యర్థ ఉక్తః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఏవముక్తా దేవా స్తమాహుః॥ కిన్విత్తి॥ హే బ్రహ్మన్ -పుణ్యశ్లోకైరీడ్యాని కర్మాణి చరితాని-యేషాం-పుణ్యశ్లోకేతి సంబుద్ధ్యన్తం వా-అత ఏవ-మహతాం, భూతాన్యనుకమ్పయన్తీతి తథా, తేషాం భూతానుకమ్పాశీలానాం, భవాదృశానాం పుంసాం-కిన్ను తద్దుస్త్యజం ఆత్మపర్యన్తదాతృణాం న కిమపి దుస్త్యజమస్తీతి భావః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ యదుక్తమభిద్రోహం కిం న జానీథేతి॥ తత్రాహుః ॥నూనమితి॥ స్వార్థపరః స్వప్రయోజనాసక్తః పుమాన్-పరస్య-సంకటం-నూనం-న వేద-యది పరసంకటం-వేద-తర్హి -న యాచేతైవ-యది యాచ్యమాన - ఈశ్వరః దానసమర్థస్తర్హి నేతి ॥ న దాస్యామీతి నాహ॥ న బ్రూతే అతో యథా తవ సంకటం వయం స్వార్థపరా న జానీమః తథా ప్రత్యాచక్షాణస్త్వమప్యస్మత్సంకటం న జానాతీతి భావః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏవముక్తో దధ్యఙ్ స్వాభిప్రాయమాహ॥ ధర్మమితి॥ వో యుష్మాకం-ధర్మం-శ్రోతుకామేన, మయా, ప్రకృతం, ప్రత్యుదాహృతాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, ఆత్మానం మాం, త్యజన్తం ప్రారబ్ధభఙ్గాత్స్వయమేవ త్యజన్తమేతం, వః యుష్మాకం , ప్రియం, దేహం,మహం, సంత్యజామి, సన్న్యగహంకారాపోహేన, త్యజామి ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ హే నాథాః, యః పుమాన్, న ధ్రువేణాస్థిరేణ, త్మనా దేహేన , ధర్మం , యశో వా భూతదయయా, నేహేత న సాధయేత్, స

క్రిమీన్, స్థావరైరపి, శోచ్యః, స్థావరా అపి హి స్వవినాశేనాపి పరైరుపయుజ్యన్తే, అతో ఽనుపకారకస్తేభ్యో ఽపి నికృష్ట ఇత్యభిప్రాయః ❀॥౮॥❀ అవ్యయో ఽక్షయిష్ణుః, ధర్మః, పుణ్యశ్లోకైః-రేతావానేవ, ఉపాసితః ఉపార్జితః, కియాన్, భూతానాం, శోకేన శోచతి, హర్షేణ, హృష్యతి, యః, ఆత్మా స్వయమితి యః, ఏతావానేవ ❀॥౯॥❀ మర్త్యః కర్తృభిః, పారక్యైః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యైః, క్షణభఙ్గురైః అస్థిరైః, అస్వార్థైః ఆత్మోపయోగశూన్యైః, స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః, స్వకీయైర్జ్ఞాతిభిర్విగ్రహైర్దేహైశ్చ సాధనైః, నోపకుర్యాదితి యత్-ఏతత్, దహో కష్టం, అహో దైన్యం ❀॥౧౦॥❀ ఏవం కృతనిశ్చయో దేహం తత్యాజ దధ్యఙ్ఙిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం, కృతవ్యవసితః కృతవ్యవసాయః, ఆథర్వణో దధ్యఙ్, పరబ్రహ్మణి, ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం, సన్నయన్ సమర్పయన్, తనుం దేహం, జహౌ తత్యాజ ❀ ॥౧౧॥ ❀ కథంభూతస్తత్యాజ, యతాని యతాని, అక్షాణీన్ద్రియాణి, యేన, శోభనం విషయేభ్యః ప్రత్యాహృతం, మనో, బుద్ధిశ్చ, యస్య, తత్త్వం ప్రత్యగాత్మశరీరకపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యం పశ్యతీతి తత్త్వదృక్, ధ్వస్తాని, బన్ధకాని పుణ్యపాపాత్మకాని ॥ యస్మాత్, పరమం, "స్వపార్ష్ణినాపీడ్య" ఇత్యాదినా ద్వితీయస్కన్ధోక్తం దేహోత్క్రమణయోగ, మాశ్రితః, జహావితి పూర్వేణాన్వయః, తతో, గతం, దేహం-న బుబుధే ❀॥౧౨॥❀ అథ, మునేర్దధీచో ఽస్థిభిః శల్యైః, విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం, వజ్రమాయుధ, ముద్యమ్య ఉద్ధృత్య-భగవతస్తేజసా, అన్వితః,

వరైరపి ॥౮॥ ఏతావానవ్యయో ధర్మః పుణ్యశ్లోకైరుపాసితః । యో భూతశోకహర్షాభ్యామాత్మా శోచతి హృష్యతి ॥౯॥ అహో దైన్యమహో కష్టం పారక్యైః క్షణభఙ్గురైః । యన్నోపకుర్యాదస్వార్థైర్మర్త్యైః స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృతవ్యవసితో దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్తనుమ్ । పరే భగవతి బ్రహ్మణ్యాత్మానం సన్నయన్ జహౌ ॥ ౧౧ ॥ యతాక్షాసుమనోబుద్ధిస్తత్త్వదృగ్ధ్వస్తబన్ధనః । ఆస్థితః పరమం యోగం న దేహం బుబుధే గతమ్ ॥ ౧౨ ॥ అథేన్ద్రో వజ్రముద్యమ్య నిర్మితం విశ్వకర్మణా । మునేరస్థిభిరుత్సిక్తో భగవత్తేజసాన్వితః ॥ ౧౩ ॥ వృతో దేవగణైస్సర్వైర్గజేన్ద్రోపర్యశోభత । స్తూయమానో మునిగణైస్త్రైలోక్యం హర్షయన్నివ ॥ ౧౪ ॥ వృత్రమభ్యద్రవచ్ఛత్రుమసురానీకయూథపైః । పర్యస్తమోజసా రాజన్ క్రుద్ధో ❀ రుద్ర ఇవాన్తకః ॥ ౧౫ ॥ తతస్సురాణామసురై రణః పరమదారుణః । త్రేతాముఖే నర్మదాయామభవత్ప్రథమే యుగే ॥ ౧౬ ॥ రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైరశ్విభ్యాం పితృవహ్నిభిః । మరుద్భిరృభుభిస్సాధ్యైర్విశ్వేదేవైర్మరుత్పతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా వజ్రధరం శక్రం రోచమానం స్వయా శ్రియా ॥ నామృష్యన్నసురా రాజన్మృధే వృత్రపురస్సరాః ॥ ౧౮ ॥ నముచిశ్శమ్బరో ఽనర్వా ద్విమూర్ధా వృషభో ఽసురః । హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరా విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥ ౧౯ ॥ పులోమా వృషపర్వా చ ప్రహేతిర్హేతిరుత్కటః । ధూమ్రకేశో విరూపాక్షః కపిలో ఽథ విభావసుః ॥ దైతేయా దానవా యక్షా రక్షాంసి చ సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ ఇల్వలః పల్వలశ్చైవ దన్తశూకో వృషధ్వజః । కాలనాభమహానాభో భూతసన్తాపనో వృకః ॥ ౨౧ ॥ సుమాలిమాలిప్రముఖాః కార్తస్వ

అత ఏవ, ఉత్సిక్తః ఊర్జిత ఇన్ద్రః, సర్వైః, దేవగణైః, పరివృతో, గజేన్ద్రస్యైరావతస్య, ఉపరి, పర్యశోభత, తతో, మునిగణైః, స్తూయమానో, లోకత్రయం, హర్షయన్నివ, శత్రోరహతత్వాద్ధర్షయన్నివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః-అసురసైన్యానాం, నాయకైః పర్యస్తం పరివేష్టితం, శత్రుం వృత్రం, అభ్యద్రవత్ అభిముఖముగాత్, యథా, ప్రళయకాలే, క్రుద్ధో, రుద్రః, అన్తగం ప్రతి, అన్తమవసానం గచ్ఛతీత్యన్తగః ప్రపఞ్చస్తం ప్రతి, అన్తక ఇతి పాఠే అన్తం కరోతీత్యన్తకః, "అన్యేభ్యో ఽపి దృశ్యత" ఇతి డః, జగద్వినాశకృదిత్యర్థః, అన్తకమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు, అన్తకం మృత్యుం ప్రతీవేత్యభూతోపమేయమ్ ❀ ॥౧౩॥ ౧౪ ॥౧౫॥ ❀ తతో ఽసురైస్సహ, సురాణాం, పరమదారుణః-రణః సంగ్రామో ఽభూత్, కదా క్వ, తత్రాహ, ప్రథమే చతుర్యుగే, త్రేతాముఖే త్రేతాయుగారమ్భే, ప్రథమే ఽన్తర ఇతి పాఠే, ప్రథమే కృతత్రేతయోరన్తరాళకాలే, ప్రథమమన్వన్తరే వా, నర్మదాయాం నద్యాం - హే రాజన్, మృధే యుద్ధే, రుద్రాదిభిః పరివృతం, వజ్రాయుధధరం, స్వయా శ్రియా రోచమానం, మరుత్పతిమిన్ద్రం దృష్ట్వా, వృత్రప్రభృతయో, ఽసురా, నామృష్యన్ నాసహన్త ❀॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥❀ నముచ్యాదయ, స్తథా-సుమాలిమాలిప్రభృతయశ్చ, సర్వే, కార్తస్వరపరిచ్ఛదాః, సువర్ణమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరా యేషాం తే, మృత్యోరపి, దురాసదం దుష్ప్రాపం, ఇన్ద్రసేనాగ్రం, ఇన్ద్రసేనాయా అగ్రం, పురోభాగం ప్రతిషిధ్య అవరుధ్య, అసంభ్రాన్తాః అపరవశాస్సన్తః, దుర్మదాః, సింహనాదేన, అభ్యద్రవన్, గదాదిభిః, శస్త్రైశ్చ, విబుధర్షభాన్ సురాన్, స

౧౫॥ శ్లో ❀॥ పా॥ రుద్ర ఇవాన్తకః రుద్ర ఇవాన్తకమ్.

ర్వతో, ఽవాకిరన్, తత్ర శతఘ్నీ చతుర్హస్తా లోహకణ్టకసంయుక్తా ❀॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥❀ పుఙ్ఖో మూలదేశః, ఏకస్య పుఙ్ఖమను తత్సంలగ్నోఽపరస్య పుఙ్ఖో యథా భవతి తథా , సమన్తాత్పతితైః, శరజాలైః, సంఛన్నాః- స్తే దేవాః, నాదృశ్యన్త, యథా, నభోఘనైః నభసి ఘనైర్మేఘైః, రాచ్ఛన్నాని- జ్యోతీంషి, తథా నైవ తేషాం తదప్రాప్తిస్సూచితా ❀॥ ౨౫ ॥❀ తామేవాహ నత ఇతి- తే- శస్త్రాణామస్త్రాణాం చ యాని వర్షాణి- తేషామోఘాస్సంఘాః, సురసైనికాన్ - నాసేదుః నప్రాపుః- కింతు- లఘుహస్తైర్హస్తలాఘవశాలిభి- ర్దేవైః- సహస్రధా- సిద్ధపథే ఆకాశే- ఛిన్నా- బభూవుః ❀॥౨౬॥❀ అథ, క్షీణాః ఛిన్నాః- అస్త్రశస్త్రాణాం- ఓఘా యేషాం- తే- దానవాః- గిరిశృఙ్గై- ర్ద్రుమై- రుపలైః పాషాణైః- స్సురాణాం- బల- మభ్యవర్షన్- తాన్గిరిశృఙ్గాదీన్- పూర్వవ- ద్దేవా- శ్చిచ్ఛిదుః ఛిన్నవన్తః ❀॥౨౭॥❀ అథ వృత్రో నాథో యేషాం తే- అసురాస్సర్వే- స్వశస్త్రాస్త్రాణాం- పూగైస్సంఘైః- అక్షతాన్ అతాడితాన్- అత ఏవ- స్వస్తిమతః సుఖినః- తథా- ద్రుమై- ర్దృషద్భిః పాషాణైః- ర్వివిధై- రద్రీణాం శృఙ్గైశ్చ- అక్షతాన్- ఇన్ద్రసైనికాన్- నిశామ్య దృష్ట్వా, సర్వే- సురాః- తత్రసుః భీతాః ❀॥ ౨౮ ॥❀ దేవగణేషు- దైత్యైః- యే- కృతాః - ప్రయాసాః- తే సర్వే- విమోఘా వ్యర్థా- అభవన్- తత్ర హేతుం వదన్ దేవగణాన్ విశినష్టి- కృష్ణానుకూలేష్వితి॥ కృష్ణ అనుకూలో యేషాం- తేషు- తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ క్షుద్రైః- ప్రయుక్తాః- రుశతీః రుశతో ఽ

రపరిచ్ఛదాః । ప్రతిషిధ్యేన్ద్రసేనాగ్రం మృత్యోరపి దురాసదమ్॥ ౨౨ ॥ అభ్యద్రవన్నసంభ్రాన్తాస్సింహనాదేన దుర్మదాః । గదాభిః పరిఘైర్బాణైః ప్రాసముద్గరతోమరైః॥ ౨౩॥ శూలైః పరశ్వధైః ఖడ్గైశ్శతఘ్నీభిర్భుసుణ్డిభిః । సర్వతోఽవాకిరన్ శస్త్రైరస్త్రైశ్చ విబుధర్షభాన్ ॥ ౨౪ ॥ న తేఽదృశ్యన్త సంఛన్నాశ్శరజాలైస్సమన్తతః । పుఙ్ఖానుపుఙ్ఖపతితైర్జ్యోతీంషీవ నభోఘనైః ॥ ౨౫ ॥ న తే శస్త్రాస్త్రవర్షౌఘా హ్యాసేదుస్సురసైనికాన్ । ఛిన్నాస్సిద్ధపథే దేవైర్లఘుహస్తైస్సహస్రధా ॥ ౨౬ ॥ అథ క్షీణాస్త్రశస్త్రౌఘా గిరిశృఙ్గద్రుమోపలైః । అభ్యవర్షన్సురబలం చిచ్ఛిదుస్తాంశ్చ పూర్వవత్॥ ౨౭ ॥ తానక్షతాన్స్వస్తిమతో నిశామ్య శస్త్రాస్త్రపూగైరథ వృత్రనాథాః । ద్రుమైర్దృషద్భిర్వివిధాద్రిశృఙ్గైరవిక్షతాంస్తత్రసురిన్ద్రసైనికాన్ ॥ ౨౮ ॥ సర్వే ప్రయాసా అభవన్విమోఘాః కృతాః కృతా దేవగణేషు దైత్యైః । కృష్ణానుకూలేషు యథా మహత్సు క్షుద్రైః ప్రయుక్తా రుశతీ రూక్షవాచః ॥ ౨౯ ॥ తే స్వప్రయాసం వితథం నిరీక్ష్య హరావభక్తా హతయుద్ధదర్పాః । పలాయనాయాజిముఖే విసృజ్య పతిం మనస్తే దధురాత్తసారాః ॥ ౩౦ ॥ వృత్రోఽసురాంస్తాననుగాన్మనస్వీ ప్రధావతః ప్రేక్ష్య బభాష ఏతత్ । పలాయితం ప్రేక్ష్య బలం చ భగ్నం భయేన తీవ్రేణ విహస్య వీరః ॥ ౩౧ ॥ కాలోపపన్నాం రుచిరాం మనస్వినాముువాచ వాచం పురుషప్రవీరః । హే విప్రచిత్తే నముచే పులోమన్ మయానర్వన్ శమ్బర మే శృణుధ్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ జాతస్య మృత్యుర్ధ్రువ ఏవ సర్వతః ప్రతిక్రియా యస్య న చేహ క్లృప్తా । లోకో యశ

ఽకల్యాణ్యః - రూక్షాః పరుషాః, వాచో, యథా, మహత్సు విమోఘాః మహతాం క్షోభకాః- నభవన్తి తద్వదితి ❀॥ ౨౯॥ ❀ హరౌ భగవతి- అభక్తాః- అత ఏవ- ఆత్తః సురైర్గృహీతః- సారో బలం- యేషాం- అత ఏవ- హతః- యుద్ధదర్పో గర్వో- యేషాం- తే అసురాః- వితథం వ్యర్థం- స్వప్రయాసం- నిరీక్ష్య - అధునాఽస్మాకం సర్వే ప్రయాసా వ్యర్థా ఏవేత్యాలోచ్య- తే అతిప్రసిద్ధా అపి- దైత్యాః , ఏవం తే ఇత్యస్యాపౌనరుక్త్యం - ఆజిముఖే యుద్ధాగమే- పతిం వృత్రం విసృజ్య- పలాయనాయ- మనో దధుశ్చక్రుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ అథ- ధీరో- వృత్రః - ప్రధావతః తీవ్రేణ రయేణ పలాయమానాన్- తా- ననుగాన్ భృత్యాన్- ప్రేక్ష్య- తథా- కించిద్భగ్న - మవశిష్టం పలాయితం బలం చ- ప్రేక్ష్య- విహస్య- వక్ష్యమాణం- బభాషే ❀॥౩౧॥❀ ఏతద్బభాష ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ ప్రవీరః మనస్వీ ప్రశస్తమనస్కః- పురుషో వృత్రః- కాలోచితాం- మనస్వినాం- రుచిరాం చ- వాచ - ముక్తిమేవాహ- హే విప్రచిత్త ఇత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హే మయ- హే అనర్వన్- మే- వాచం- శృణుధ్వమ్ ❀॥ ౩౨॥ ❀ సర్వతః సర్వస్య- జాతస్య- జన్తో- రేవ మృత్యుః, ధ్రువః నిశ్చితః- మృత్యుం విశినష్టి ॥ యస్య మృత్యో- రిహ లోకే- ప్రతిక్రియా ప్రతీకారః- న క్లృప్తా నాస్తి - కించ - శత్రుభ్యో మృత్యుభయనిమిత్తాత్పలాయనాదయశస్కరాత్పరలోకహానికరాత్తేభ్యో మృత్యురేవ స్వర్గసమ్పాదకః- కీర్తికరశ్చ శ్రేయాన్ సంగ్రామే శత్రుభ్యో మృత్యుస్తు గ్లభశ్చ - అత స్తమేవ వివృణీతే త్యాహ ॥ లోక ఇతి ద్వాభ్యామ్॥ అథ హే- దానవాః- తత- స్సంగ్రామే- మృత్యో- ర్యది- లోకః పరస్వర్గః - యశశ్చ- స్యా- త్తర్హి- అముం మృత్యుం-

యుక్తం ప్రాప్తం-కో నామ న వృణీత-కింతు వృణుయాదేవ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ దురాపౌ దుర్లభౌ-ద్వౌ-మృత్యూ-ఇహ లోకే-సమ్మతౌ శాస్త్రసమ్మతౌ-కౌ తౌ-తావ, జితాసుః జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియప్రాణో-యోగాసక్తః - బ్రహ్మసంధారణయా బ్రహ్మవిషయకధారణాయోగేన-కళేబరం-విజహ్యాత్ త్యజేదితి యత్-స ఏకః-తథా-వీరశయ్యే రణమూర్ధని - అనివృత్తోఽపరాఙ్ముఖః-కళేబరం-జహ్యాదితి యత్-సోఽపరో మృత్యుః-శాస్త్రసమ్మతః "ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే సూర్యమణ్డలభేదినౌ। పరివ్రాడ్యోగయుక్తశ్చ రణే చాభిముఖో హతః" ఇతి స్మృతేః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం వృత్రేణ ప్రతిబోధితానపి పలాయమానానసురాన్వీక్ష్య స వృత్రస్తానిన్ద్రాద్యాన్ యుయుత్సుః ఇన్ద్రం ప్రత్యువాచేత్యాహ మునిః ॥ త ఇతి ॥ ఏవం-హే నృప-పత్యుః వృత్రస్య-ధర్మ్యం ధర్మాదనపేతం-వచః-శంసతః కథయతః సతోఽపి-భీతాః-అత ఏవ-పలాయనాసక్తాః - అత ఏవ-చేతసః అతిభయేన యుద్ధాఽనాసక్తచిత్తాః-తే అసురాః-నైవాగృహ్ణన్ పత్యుర్వచో నాభ్యనన్దన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తతోఽసురర్షభో వృత్రః-కాలోఽనుకూలో యేషాం తైః-త్రిదశైః దేవైః-విశీర్యమాణాం విశేషేణ పీడ్యమానాం-అత ఏవ-నాథవత్ కాల్యమానాం విద్రావ్యమాణామాసురీం-పృతనాం సేనామ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ దృష్ట్వా-అమర్షితోఽసహమానః సంక్రుద్ధః నితరాం క్రుద్ధః హే రాజన్-పృతనా-మోజసా స్వబలేన-నివార్య నిర్భర్త్స్య చేదం వక్ష్యమాణం-దే

శ్చైధత తో యది స్యాత్కో నామ మృత్యుం న వృణీత యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ ద్వౌ సమ్మతావిహ మృత్యూ దురాపౌ యద్బ్రహ్మసన్ధారణయా జితాసుః। కళేబరం యోగరతో విజహ్యాద్యదగ్రణీర్వీరశయేఽనివృత్తః ॥ ౩౪ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే షష్ఠస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ త ఏవం శంసతో ధర్మ్యం వచః పత్యురచేతసః। నైవాగృహ్ణన్త భయత్రస్తాః పలాయనపరా నృప ॥ ౧ ॥ విశీర్యమాణాం పృతనామాసురీమసురర్షభః। కాలానుకూలైస్త్రిదశైః కాల్యమానామనాథవత్ ॥ దృష్ట్వా తద్వ్యసనం క్రుద్ధ ఇన్ద్రశత్రురమర్షితః। తాన్నివార్యౌజసా రాజన్నిర్భర్త్స్యేదమువాచ హ ॥ ౩ ॥ కిం వ ❀ ఉచ్చరితైర్మాతుర్ధావద్భిః పృష్ఠతో హతైః। న హి భీతవధః శ్లాఘ్యో న స్వర్గ్యః శూరమానినామ్ ॥ ౪ ॥ యది వః ప్రధనే శ్రద్ధా సారం వా క్షుల్లకా హృది। అగ్రే తిష్ఠత మాత్రం మే న చేద్గ్రామ్యే సుఖే స్పృహా ॥ ౫ ॥ ఏవం సురగణాన్ క్రుద్ధో భీషయన్ వపుషా రిపూన్। వ్యనదత్సుమహాప్రాణో యేన లోకా విచేతసః ॥ ౬ ॥ తేన దేవగణాః సర్వే వృత్రవిస్ఫోటనేన వై। నిపేతుర్మూర్ఛితా భూమౌ యథైవాశనినా హతాః ॥ ౭ ॥ మమర్ద పద్భ్యాం సురసైన్యమాతురం నిమీలితాక్షం రణరఙ్గదుర్మదః। గాం కమ్పయన్నుద్యతశూల ఓజసా నాళం వనం యూథపతిర్యథోన్మదః ॥ ౮ ॥ విలోక్య తం వజ్రధరోఽత్యమర్షితః స్వశత్రవేఽభిద్రవతే మహాగదామ్। చిక్షేప తామాపతతీం సుదుఃసహాం జగ్రాహ వామేన కరేణ లీలయా ॥ ౯ ॥ స ఇన్ద్రశత్రుః క్షుభితో భృశం తయా మహేన్ద్రవాహం గ

వాం ప్రత్యువాచ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తదేవాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ మాతుః స్వస్వజనన్యాః-ఉచ్చరితైః పురీషప్రాయైః-అసురైః-ప్రథమాన్తపాఠే-దేవానాం సంబోధనం-ధావద్భిః పలాయమానైరపి-పృష్ఠతో-హతైర్హన్యమానై-రసురైః కిం ప్రయోజనం-న తద్వధేన యశో న స్వర్గశ్చేతి భావః-తదేవాహ ॥ న హీతి ॥ భీతస్య-వధః శూరమాత్మానం మన్యమానానాం-న హి శ్లాఘ్యః-నాపి-స్వర్గ్యః స్వర్గహేతుశ్చ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ అతో-హే క్షుల్లకాః-అల్పాః-వో యుష్మాకం-హృది-ప్రధనే యుద్ధే-శ్రద్ధా-సారం బలం వా యద్యస్తి-విషయభోగేచ్ఛా-న చేత్-తర్హి-మాత్రం క్షణమాత్రం-మమాగ్రే తిష్ఠత ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఏవం క్రుద్ధో-వృత్రః సురగణాన్ రిపూన్ వపుషా దేహేన-భీషయన్-మహాన్-ప్రాణో బలం-యస్య-తాదృశః-వ్యనదత్ ॥ నాదం విశినష్టి ॥ యేన నాదేన-లోకా జనాః-విచేతసః మూర్ఛితా-బభూవుః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తేన వృత్రస్య-విస్ఫోటనేన నాదేన-సర్వే-దేవగణా-మూర్ఛితాః సన్తో-భూమౌ-నిపేతుః పతితవన్తః-యథా-అశనినా-హతా-జనా నిపతన్తి తద్వత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఆతురం మూర్ఛితం - అత ఏవ-నిమీలితాక్షం-సురసైన్యం-ఓజసా బలేన-పద్భ్యాం - మమర్ద మర్దితవాన్-యథా- ఉన్మదో-యూథపతిర్గజ-స్తాలం తాలానాం సంబన్ధి-వనం-మర్దయతి-కథంభూతో మమర్ద - రణరఙ్గే-దుర్నివారో మదో యస్య - ఉద్యతం శూలం యేన సః గాం పృథ్వీం-కమ్పయన్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవం-మర్దయన్తం-వృత్రం-విలోక్య-వజ్రధర ఇన్ద్రోఽత్య-మర్షితోఽభిముఖం ద్రవతే ఆగచ్ఛతే-శత్రవే-మహతీం గదాం-చిక్షేప ప్రయుక్తవాన్-స చ వృత్ర - స్తాం-ఆపతన్తీం - దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యాం గదాం-వామేన-కరేణ హస్తేన-లీలయా-జగ్రాహ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తయా చ గృహీతయా-గదయా-భృశం నితరాం-క్రుద్ధః-ఇన్ద్రశత్రు

౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ఉచ్చరితా మాతుః

ర్వృత్రః-ఉన్నదన్ అతీవనదన్ - ఉరవో-విక్రమాః పాదవిన్యాసా - యస్య-తాదృశో-మహేన్ద్రవాహమైరావతం-జఘాన కకుపవయవం ॥ తత్రాహ ॥ కుమ్భస్థలం-మృధేయుద్ధేతస్యవృత్రస్య-కర్మ తద్గదయాతద్వాహనతాడనరూపంకర్మ -సర్వేదప్రిష్టారస్సమపూజయన్ బహ్వమన్యన్త ॥ ౧౦ ॥ ఏవ-మైరావతో-వృత్రస్య-గదయా-అతీవ-విద్ధస్తాడితో-వజ్రాయుధాహతోఽద్రిరివ-విఘూర్ణితో భ్రామ్యమాణః-భిన్నంముఖంయస్యసః-నితరామార్తః-అసృగ్రక్తం-ముఞ్చన్-సహేన్ద్రేస్సహ తృషనుః-ప్రమాణ-మపాసరత్-పశ్చాదగచ్ఛత్ ॥౧౧॥ సవృత్రో-మహాత్మాయుద్ధధర్మాభిజ్ఞః-అతఏవ-సన్నవాహాయ-సన్నః అవసన్నః దుఃఖితో-వాహో-యస్యతస్మై-దుఃఖితచిత్తాయేన్ద్రాయ-పున-గ్గదాం -నప్రాయుఙ్క్త-తత-ఇన్ద్రః-అమృతస్రావి-స్వకరాభిమర్శేన-వీతావ్యథాయస్య-తథా త్వేనకృతో-వాహో-యస్య-తథాభూతో-ఽభితస్థౌ-క్షతవాహ ఇతిపాఠే-పూర్వంక్షతోవృత్రేణతాడితో-యో-వాహోగజః-యేన - ఇన్ద్రేణ -అమృతస్యన్దికరాభిమర్శేన-వీతవ్యథఃగతవ్యథః-అమృతస్యన్దికరాభిమర్శవీతవ్యథఃక్షతవాహోయస్యేత్యర్థః-అభితస్థౌ , అభిముఖం స్థితః ॥౧౨॥ హేనృపేన్ద్రస-వృత్రః-ఆహవకామ్యయాయుద్ధేచ్ఛయా-అవ స్థితం-వజ్రం ఆయుధంయస్య-భ్రాతృహణంభ్రాతరంవిశ్వరూపం హతవన్తం-రిపుమిన్ద్రం - విలోక్య -తస్యఇన్ద్రస్య-కర్మ భ్రాతృహననరూపంనృశంసంక్రూరం,మంహః పాపం,శోకేన,స్మరన్,పశ్చాన్మోహేన,హసన్,జగాద ॥౧౩॥ గదితమేవాహయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥దిష్ట్యేతి॥యోభవాన్ రిపుర్దిష్ట్యాదైవవశాన్మమాగ్రతస్సమవస్థితః కథంభూతః , బ్రహ్మహాబ్రాహ్మణంహతవాన్,తత్రాపి-స్వగురుంమమచభ్రా

దయోగ్రవిక్రమః ।జఘానకుమ్భస్థలమున్నదన్మృధే తత్కర్మసర్వేసమపూజయన్నృప ॥ ౧౦ ॥ఐరావతోవృత్రగదాభిమృష్టోవిఘూర్ణితోఽద్రిః కులిశాహతో యథా ॥అపాసరద్భిన్నముఖస్సహేన్ద్రో ముఞ్చన్నసృక్సప్తధనుర్భృశార్తః ॥ ౧౧ ॥నసన్నవాహాయవిషణ్ణచేతసే ప్రాయుఙ్క్తభూయస్సగదాంమహాత్మా ।ఇన్ద్రోఽమృతస్యన్దికరాభిమర్శ వీతవ్యథిక్షతవాహోఽభితస్థే ॥ ౧౨ ॥ సతంనృపేన్ద్రాహవకామ్యయారిపుం వజ్రాయుధంభ్రాతృహణంవిలోక్య । స్మరంశ్చతత్కర్మనృశంసమంహశ్శోకేనమోహేనహసన్జగాద ॥

వృత్రఉవాచ॥దిష్ట్యాభవాన్మేసమవస్థితోరిపుర్యోబ్రహ్మహా గురుహాభ్రాతృహాచ । దిష్ట్యాఽనృణోఽద్యాహమసత్తమత్వయామచ్ఛూలనిర్భిన్నదృషద్ధృదాచిరాత్ ॥ ౧౪ ॥యోనోఽగ్రజస్యాత్మవిదోద్విజాతేర్గురోరపాపస్యచదీక్షితస్య।విస్రభ్యఖడ్గేనశిరాంస్యవృశ్చత్పశోరివాఽకరుణస్స్వర్గకామః॥ ౧౫॥శ్రీహ్రీదయాకీర్తిభిరుజ్ఝితంత్వాం స్వకర్మణా పురుషాదైశ్చగర్హ్యమ్ ।కృచ్ఛ్రేణమచ్ఛూలవిభిన్నదేహమస్పృష్టవహ్నింసమదన్తిగృధ్రాః ॥ ౧౬ ॥ అన్యేచయేత్వాఽనృశంసమజ్ఞాయదుద్యతాస్త్రాః ప్రహరన్తిమహ్యమ్।తైర్భూతనాథాన్సగణాన్నిశాతత్రిశూలనిర్భిన్నగళైర్యజామి॥ ౧౭ ॥ అథోహరే మేకులిశేనవీరహర్తాప్రమథ్యాహశిరోయదిత్వమ్ । తత్రానృణోభూతబలింవిధాయమనస్వినాంపాదరజః ప్రపత్స్యే ॥ ౧౮ ॥సురేన్ద్రకస్మాన్న

తరం,హేఅసత్తమ,మచ్ఛూలేన,నిర్భిన్నం ,దృషత్తుల్యం,హృదయం,యస్యతే,నత్వయానిమిత్తభూతేన,అద్యాచిరాత్,మమభ్రాతుః,రనృణోఽహం,దిష్ట్యా,భవిష్యామి ॥ ౧౪ ॥ కరుణారహితః,యోభవాన్నోఽస్మాక-మగ్రజస్య,ద్విజాతేః-తత్రాపి,బ్రహ్మవిదః-గురోరపాపస్య,పునర్దీక్షితస్యయజ్ఞే యదీక్షాయామవస్థితస్య,విశ్వాస్య ,శిరాంసి-ఖడ్గేన - అవృశ్చత్ చిచ్ఛేద-యథాస్వర్గకామోయాజ్ఞికః-పశోశ్శిరశ్ఛినత్తి - తద్వత్, ద్విజాతిత్వాదీనివిశేషణాన్యవధ్యత్వసూచకాని ॥౧౫ ॥ అతో-హ్రియాలజ్జయా-శ్రియాసమ్పదా-ధియా-కీర్తిభిర్యశోభిశ్చ-ఉజ్ఝితంపరిత్యక్తం-నికృష్టేన-స్వకర్మణా గురుహననకర్మణా-పురుషాదైః పిశాచైరపి-గర్హ్యంనిన్ద్యం-త్వా,మద్య-మచ్ఛూలేన-విభిన్నః దేహో-యస్య-అస్పృష్టః వహ్నిర్యం-అదగ్ధదేహమిత్యర్థః-గృధ్రాస్సమ్యగదన్తిఅత్స్యన్తి,వర్తమానసామీప్యేవర్తమానవద్వా,,తిలట్ ॥౧౬॥ అపిఅపిచ-నృశంసం , త్వా - మనుసృత్య--యేదేవా- అజ్ఞామూఢాస్సన్తః-ఇహయుద్ధే,ఉద్ధృతాస్త్రాః-మహ్యం-యద్ప్రహరన్తితర్హి-తైః -నిశాతేనతీక్ష్ణేన - త్రిశూలేన-నిర్భిన్నా-గళాః కణ్ఠా-యేషాన్తైః-స్సగణాన్-భూతనాథాన్-యజామియక్ష్యామి ॥౧౭ ॥ ఏవంస్వపౌరుషానురూపముక్త్వాఽథయుద్ధేస్వం దేహంజిహాసుర్మాంజహీతీన్ద్రంప్రార్థయతే॥అథవా- హేహరే ఇన్ద్ర హేవీర-భవానేవ,ఇహయుద్ధే -కులిశే-నవజ్రేణ-యది,మమ-శిరో,హర్తాహరిష్యతితత్రతథాసతి,మద్దేహేన-భూతేభ్యో-బలింవిధాయ, అనృణఃవిముక్తకర్మబన్ధస్సన్,మనస్వినాం,పాదరజః,ప్రపత్స్యే-పాదరజస్సహచరితం,మార్గం ప్రపత్స్యే,జ్ఞానినాంగతింప్రాప్స్యామీత్యర్థః ॥౧౮॥ హేసురేశ,అగ్రతః,స్థితే-వైరిణి,మయి,అమో

౧౨॥శ్లో ॥పా॥వీతవ్యథఃక్షతవాహో.

షం అప్రతిహతం, వజ్రం, కస్మాద్ధేతో -ర్నహినోషి నముఞ్చసి, నప్రయుఙ్క్ష ఇత్యర్థః-గదావన్నిష్ఫలో భవిష్యతీతి సంశయా-న్న ప్రహిణోషీత్యత ఆహ ॥ గదేవ గదావత్ -కృపణార్థా, కృపణపురుషార్థా, దర్థః ప్రయోజనం, యస్యాస్సా-యాఞ్చేవ చ-వజ్రో ఽనిష్ఫల-స్స్యాత్ -అతో-మా సంశయిష్ఠాః సంశయం మాకురు-కింతు ప్రహిణ్విత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ॥ అనిష్ఫలత్వే హేతుం వదన్ తం ప్రోత్సాహయతి ॥ నన్వేష ఇతి ॥ నను శక్ర హే ఇన్ద్ర, తవ-వజ్రః-హరేర్భగవత-స్తేజసా-దధీచో మునేః-తపసాచ-తేజితః తీక్ష్ణీకృతః-అతః కారణా, త్తేనైవ వజ్రేణ - విష్ణునా-యన్త్రిత ఆదిష్టో-మాం-శత్రుం -జహి మారయ-హరిర్భగవాన్ యతో యస్మిన్ పక్షే-తతః తస్మిన్ పక్షే-శ్రీః రాజ్యసమ్పత్ -విజయః-గుణాః ప్రభుత్వాదయో గుణాశ్చ-భవన్తి ॥ ౨౦ ॥ ॥ నన్వాసురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని । మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ తతో యాన్త్యధమాం గతిం ॥ ఇత్యుక్తరీత్యా నరకోదర్కా-స్స్వమరణార్థం కిం మాం ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ అహమితి ॥ అహ - మాసురో ఽపి న నరకం యాస్యామి-కిన్త్వ-స్మద్దైవతం గురుశ్చ సఙ్కర్షణో భగవాన్, యథా, అహ ఉపదిదేశ, తచ్చరణారవిన్దే -మనో, నిశ్చలం, నిధాయమితి-తథా, తచ్చరణారవిన్దే, మనో, నిధాయ, తవ వజ్రస్య-వేగేన, లులితః ఛిన్నః, గ్రామ్యేషు విషయేషు, రాగరూపః పాశో, యస్య, దేహలవనద్వారా గ్రామ్యపాశో ఽపి లులితో భవతీతి భావః, అపవిద్ధ స్త్యక్తః, లోకః స్వర్గాదిలోకో-యేన తాదృశః, మునీనాం గతిం మోక్షం-యామి యాస్యామి- ఆసురో ఽప్యహం భగవత్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వముక్తిమేవ యాస్యామి-నత్వర్వాచీనలోకానితి భావః యథాహ సఙ్కర్షణ ఇత్యనేనవృత్రస్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వ ఇత్యవగమ్యతే ॥ ౨౧ ॥ ॥ కించ-భగవాన-నన్యభావేనాత్మానం భజతాం స్వేయామేవ గతిం నూనం దాస్యతి నత్వర్వాచీనామిత్యాహ ॥ పుంసామితి సార్ధేన ॥ ఏకాన్తధియాం ప్రయోజనాన్తరరహితమతినాం - అనన్యప్రయోజనానామిత్యర్థః- స్వకానాం స్వభక్తానాం-పుంసాం-అస్మ

హినోషి వజ్రం పురః స్థితే వైరిణి మయ్యమోఘమ్ । మా సంశయిష్ఠా న గదేవ వజ్రం స్యాన్నిష్ఫలం కృపణార్థేవ యాచ్ఞా ॥౧౯॥ నన్వేష వజ్ర స్తవ శక్ర తేజసా హరేర్దధీచ స్తపసాచ తేజితః। తేనైవ శత్రుం జహి విష్ణుయన్త్రితో యతో హరి ర్విజయ శ్శ్రీర్గుణా స్తతః॥౨౦॥ అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణ స్తచ్చరణారవిన్దే। త్వద్వజ్రరంహోలులిత గ్రామ్యపాశో గతిం మునేర్యామ్యపవిద్ధలోకః ॥౨౧॥ పుంసాం కిలైకాన్తధియాం స్వకానాం యాస్సమ్పదో దివి భూమౌ రసాయామ్ । న రాతి తా యద్ద్వేష ఉద్వేగ ఆధి ర్మదః కలి ర్వ్యసనం సమ్ప్రయాసః ॥౨౨॥ త్రైవర్గికాయాసవిఘాత మస్మత్పతి ర్విధత్తే పురుషస్య శక్ర। తతో ఽనుమేయో భగవత్ప్రసాదో యో దుర్లభో ఽకించనగోచరో ఽన్యైః ॥౨౩॥ అహం హరే తవ పాదైకమూల దాసానుదాసో భవితాస్మి భూయః। మనస్స్మరేతాసుపతే ర్గుణాం స్తే గృణీత వాక్కర్మ కరోతు కాయః॥౨౪॥ న నాకపృష్ఠం న

త్పతిః - భగవాన్ సఙ్కర్షణః-దివి-భూమౌ-రసాయాం అతలాదిలోకేచ, యాః, సమ్పదో విభవాః, తాః-న దదాతి-కుతః-యత-స్తాసు సమ్పత్సు, ఉద్వే, గో వినాశ భయం-తత్ప్రయుక్త, ఆధిర్మనః పీడా మదః విషయభోగనిమిత్తో మద స్తత్త్వజ్ఞానోదయ ప్రతిబన్ధకః-కలిః విషయభోగవిరోధిభిస్సహ కలహః, వ్యసనమభిమతవిషయాలాభనిమిత్తం దుఃఖం, ప్రయాసః క్షుద్రసుఖాయ ప్రకృష్టో యత్నశ్చైతే భవన్తి, తర్హి స్వకానాం కింవిధత్త ఇత్యత ఆహ ॥ త్రైవర్గికేతి॥ హే శక్ర, త్రైవర్గికో ధర్మార్థకామవిషయో-య, ఆయాస, స్తస్య, విఘాతం, విధత్తే, అల్పాస్థిర త్రివర్గకర్మాయాసపరిహారేణానన్తస్థిరఫలరూపముక్తిం దాస్యతీత్యర్థః, నను ప్రసన్నో భగవానస్మాకమపి స్వకానాం త్రైవర్గికాయాసమేవ విధత్తే, నేత్యాహ ॥ తత ఇతి ॥ యో భగవత్ప్రసాదో, యతః, అకించనగోచరః నిష్కామస్వభక్తివిషయః, అకించనానామేవ నితరాం భగవాన్ ప్రసన్నో భవతీత్యర్థః-తతో ఽన్యైర్విషయభోగపరాయణై స్తదర్థమేవ భజద్భి ర్భవాదృశై స్స భగవత్ప్రసాదో ఽనుమేయః -అభిలషితార్థ విషయకత్వేనానుమేయః - యద్వా, యో ఽకించనగోచరో భగవత్ప్రసాద, స్సో ఽన్యై ర్భవాదృశై - స్తతః అనన్యప్రయోజనభజనా, దనుమేయః, వయమప్యనన్య ప్రయోజనా యదిభజేమ, తర్హ్యకించనగోచరో భగవత్ప్రసాదో ఽస్మద్విషయకో భవిష్యతీత్యేవం భవాదృశై రనుమేయ ఏవ నతు సిద్ధః- ఇదానీం విషయభోగపరాయణత్వాదితి భావః-తథైవ హ్యుక్తం భగవతా ॥ మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిద్ ॥ త్యాపి నేతి చేతి భావః ॥ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ ॥ అథ మనసా ఽనుసంహితం వజ్రాగ్రే దృష్టం తదనుప్రవిష్టం భగవన్తమభిముఖీకృత్యాహ ॥ అహమితి॥ హే హరే భగవన్, తవ-పాదావేవ, ఏకం మూల-మాశ్రయో-యేషాం, తేషాం దాసానాం - అనుదాసో ఽహం భూయో-భవితాస్మి, మదీయం మనో, ఽసుపతేః మత్ప్రాణనాథస్య తవ-గుణానేవానుస్మరతు- వాగపి - తానేవ గుణాన్- గృణాతు కీర్తయతు-కాయో దేహ- స్త్వదారాధనరూపం కర్మ -కరోతు ॥ ॥౨౪ ॥ ॥ నను కిం మద్దాస్యేన తుభ్యం మహదైశ్వర్యమైహికమాముష్మికం చ దాస్యామీత్యత్ర-త్వద్దాస్యం వినాఽన్యం న కాఙ్క్షామీత్యాహ ॥ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నాకపృష్ఠం వైకుణ్ఠం-న కాఙ్క్షే తథా-పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం-న సార్వ

భౌమం కృత్స్నభూమ్యాధిపత్యం - రసాధిపత్యం పాతాలాదిలోకాధిపత్యం - యోగసిద్ధీః అణిమాదీః, అపునర్భవం కైవల్యం చ - నహి - సమఞ్జస నిఖిలసౌభాగ్యనిధే - త్వాం, విరహయ్య పృథక్కృత్య, పినేత్యర్థః, కాఙ్క్షే నవాఞ్ఛామి ॥ ౨౫ ॥ కిన్తు - హే అరవిన్దాక్ష, అజాతపక్షాః ఖగాః పక్షిశాబకాః, మాతరమివ - క్షుధా, ఆర్తాః పీడితాః, వత్సతరాః స్తన్యమివ - వ్యుషితం విప్రోషితం దూరదేశగతం - ప్రియం, విషణ్ణా దుఃఖితా - ప్రియేవ - మమ - మనః - త్వాం - దిదృక్షతే ద్రష్టుమిచ్ఛతే ॥ ౨౬ ॥ అతఏవ మనుగృహాణేత్యాహ ॥ మమేతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య తవ - జనేషు దాసేష్వేవ - మమ, సఖ్యం, భూయాత్, త్వన్మాయయా, ఆత్మాదిష్వాసక్తచిత్తస్య, స్వకర్మభిః, సంసారచక్రే భ్రమతో - మమ, పునః, తేష్వాత్మాదిష్వాసక్తిర్న భూయాత్ - ఏవమనుగృహాణేతి భావః - ఆత్మా దేహః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః **

ఏవమభిలషితభగవదేకదాస్యో, నిరయోపమాభిమానవిషయైశ్వర్యకైవల్యో జిహాసితస్వకళేబరో వృత్రో యుయుధ ఇత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే నృప - స్వకళేబరం, హాతుమిచ్ఛుః, అతఏవ, ఆజౌ యుద్ధే, విజయాత్, మృత్యుమేవ, వరం శ్రేష్ఠం - మన్యమానః, శూలం, గృహీత్వా, సురేన్ద్రమిన్ద్రం ప్రతి, అభ్యపతత్, అభిముఖమగాత్, యథా, మహాపురుషం భగవన్తం ప్రతి, అప్సు ప్రళయోదకే, కైటభాఖ్యోఽసుర, స్తద్వత్, ॥ ౧ ॥ తతః, అసురేన్ద్రో, వీరో వృత్రః, ప్రళయకాలవహ్నివ,

చ పారమేష్ఠ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యం । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా సమఞ్జస త్వా విరహయ్య కాఙ్క్షే ॥ ౨౫ ॥ అజాతపక్షా ఇవ మాతరం ఖగాః స్తన్యం యథా వత్సతరాః క్షుధార్తాః । ప్రియం ప్రియేవ వ్యుషితం విషణ్ణా మనోఽరవిన్దాక్ష దిదృక్షతే త్వామ్ ॥ ౨౬ ॥ మమోత్తమశ్లోకజనేషు సఖ్యం సంసారచక్రే భ్రమతః స్వకర్మభిః । త్వన్మాయయాఽఽత్మాత్మజదారగేహేష్వాసక్తచిత్తస్య న నాథ భూయాత్ ॥ ౨౭ ॥ ***************

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం జిహాసుర్నృప దేహమాజౌ మృత్యుం వరం విజయాన్మన్యమానః । శూలం ప్రగృహ్యాభ్యపతత్సురేన్ద్రం యథా మహాపురుషం కైటభోఽప్సు ॥ ౧ ॥ తతో యుగాన్తాగ్నికఠోరజిహ్వమావిధ్య శూలం తరసాఽసురేన్ద్రః । క్షిప్త్వా మహేన్ద్రాయ వినద్య వీరో హతోఽసి పాపేతి రుషా జగాద ॥ ౨ ॥ ఖ ఆపతత్తద్విచలద్గ్రహోల్కవన్నిరీక్ష్య దుష్ప్రేక్షమజాతవిక్లవః । వజ్రేణ వజ్రీ శతపర్వణాఽచ్ఛినద్భుజం చ తస్యోరగరాజభోగమ్ ॥ ౩ ॥ ఛిన్నైకబాహుః పరిఘేణ వృత్రః సంరబ్ధ ఆసాద్య గృహీతవజ్రమ్ । హనౌ తతాడేన్ద్రమథామరేభం వజ్రం చ హస్తాన్న్యపతన్మఘోనః ॥ ౪ ॥ వృత్రస్య కర్మాతిమహాద్భుతం తత్సురాసురాశ్చారణసిద్ధసఙ్ఘాః । అపూజయంస్తత్పురుహూతసఙ్కటం నిరీక్ష్య హా హేతి చచుక్రుశుర్భృశమ్ ॥ ౫ ॥ ఇన్ద్రో న వజ్రం జగృహే విలజ్జితశ్చ్యుతం స్వహస్తాదరిసన్నిధౌ పునః । తమాహ వృత్రో హర ఆత్తవజ్రో జహి స్వశత్రుం న విషాదకాలః ॥ ౬ ॥ యుయుత్సతాం కుత్రచిదాతతాయినాం జయః సదైకత్ర న వై పరాత్మనామ్ । వినైకముత్పత్తి

కఠోరా దుస్సహా, జిహ్వా శిఖా, యస్య, తచ్ఛూలం, ఆవిధ్య భ్రామయిత్వా, క్రోధేన, మహేన్ద్రాయ క్షిప్త్వా, వినద్య సింహనాదం కృత్వా హే పాప హతోఽసీతి జగాద ॥ ౨ ॥ తతో, వజ్రీ ఇన్ద్రః, ఖే ఆకాశే, ఆపతత్ ఆగచ్ఛత్, విచలత్ పరిభ్రమచ్చ, గ్రహోల్కావద్దుష్ప్రేక్షం దుర్నిరీక్షం చ, యచ్ఛూలం, గ్రహశ్చ ఉల్కా చేతి ద్వన్ద్వాద్వతిః - గ్రహాః సూర్యాః - ఉల్కా - అఙ్గారాః - తచ్ఛూలం, తథా, తస్య వృత్రస్య - ఉరగరాజభోగం వాసుకిదేహాకారం - భుజం చ అజాతవిక్లబః అనుదితాధైర్యస్సన్, శతం పర్వాణి యస్య, తేన వజ్రేణ - అచ్ఛినత్ - అద్భుతం యథా భవతి తథేతి క్రియావిశేషణం - శూలవిశేషణం భుజవిశేషణం వా ॥ ౩ ॥ తతో - వృత్రః - ఛిన్నః - ఏకః బాహుః యస్య - అతఏవ - సంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః - గృహీతవజ్రమిన్ద్రమాసాద్య - పరిఘేణ ఆయసవిశేషేణ - తతాడ - అథా - మరేభం ఐరావతం చ - తతాడ - ఏవం తాడితస్య మఘోన - ఇన్ద్రస్య, హస్తాద్వజ్రాయుధం - న్యపతత్ విగళితమభూత్ ॥ ౪ ॥ తద్వృత్రస్య - మహదద్భుతం చ - కర్మ నిరీక్ష్య - సర్వే సురాదయః అపూజయన్ - అహో ఏతస్య పరాక్రమ ఇతి బహ్వమన్యన్త - తథా, పురుహూతస్యేన్ద్రస్య - సఙ్కటం - నిరీక్ష్య - భృశం - హా హేతి విచుక్రుశుః - భృశమితి సఙ్కటవిశేషణం వా ॥ ౫ ॥ తత ఇన్ద్రః - స్వహస్తాత్ - శత్రుసన్నిధౌ - చ్యుతం, వజ్రాయుధం - అతఏవ - లజ్జితః పునర్న జగృహే న గృహీతవాన్ - తమగృహీతవజ్రమిన్ద్రం - వృత్ర, ఆహ బభాషే ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ హర ఇత్యాదినా ॥ అముష్య పరాజయ ఇత్యనేన । హే హరే ఇన్ద్ర - పునర్గృహీతవజ్రస్త్వం, స్వశత్రుం మాం - జహి, అయం - విషాదకాలః శోకకాలో, న భవతి ॥ ౬ ॥ నను పరాజయేన లజ్జితోఽహం యోద్ధుం నోత్సహే ॥ తత్రాహ ॥ యుయుత్సతామితి ॥ ఆతతాయినాం జి

భూఽసతాం, యుయుత్సతాం యోద్ధుమిచ్ఛూనాం పుంసాం, సదా, సర్వత్ర చ, జయో - న వై న భవతి - కింతు కుత్రచిదేవ కస్మిం శ్చిద్దేశే కాల ఏవ - జయో భవతీత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్ పుంసో విశినష్టి । పరాత్మనామితి । పరః పరమపురుషః - ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తా - ఏషాం కర్మవశ్యత్వాత్పరమపురుషనియామ్యత్వాచ్చ తత్తద్దేశకాలకర్మానురూపసుఖదుఃఖాదిఫలానుభవాయ జయాపజయావీశ్వరకారితావితి న తత్ర లజ్జాశోకౌ కర్తవ్యావితి భావః - సర్వస్య నియన్తుః అకర్మవశ్యస్య పరమపురుషస్య తు సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవ భవతీత్యాహ ॥ వినేతి ॥ ఏకం పరమపురుషం వినాఽన్యేషాం పుంసాం సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవ - న భవతి - పరమపురుషస్య తు భవతీత్యన్వయః - తత్ర హేతుం వదంస్తం విశినష్టి ॥ జగదుత్పత్తిస్థితిలయానామీశ్వరం కర్తారం - తదుపయుక్తో గుణ ఉచ్యతే - సర్వజ్ఞమితి - అనేన కర్మసంకుచితజ్ఞానజీవవ్యావృత్తిః - అనేనాకర్మవశ్యత్వమప్యుక్తం భవతి - తత్ర జీవకర్మానుసారేణోత్పత్త్యాదికర్తృత్వేఽపి స్వాదకర్మవశ్యత్వాచ్చ తస్య దేశకాలనిమిత్తకర్మాయత్తకర్తృత్వాన్తరయుక్తజయాపజయా న స్తః - కింతు - సర్వత్ర సర్వదా జయ ఏవేతి భావః - యది జగదుత్పత్త్యాదికర్తా పరమపురుషః, స్తర్హి కిముపాదానకారణం జగతస్తత్రాహ ॥ ఆద్యమితి ॥ ఆదౌ భవమాద్యం - కారణత్వేనావస్థితం - ఉపాదానకారణమపి స ఏవేతి భావః - లోకే పటాద్యుపాదానకారణస్య తన్త్వాదేరపి కారణాన్తరదర్శనాత్కారణస్యాపి తస్య కారణాన్తరం సంభావ్యేతేత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ సనాతనమితి ॥ నిత్యమిత్యర్థః - కార్యం హ్యనిత్యం, స తు నిత్యః - కారణాన్తరరహిత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తస్యాకర్మవశ్యత్వేన యత్స్వాతన్త్ర్యముక్తం తదేవోదాహరణముఖేన ప్రపఞ్చయతి ॥ లోకా ఇతి ॥ సపాలాః పాలకైః బ్రహ్మాదిభిః సహితాః - సర్వే లోకాః, వివశాః పరమపురుషవశంగతాః, యస్య పరమపురుషస్య, వశే, వశ ఇచ్ఛా, "వశ కాన్తౌ" ఇతి ధాతుపాఠాత్, వశే ఇచ్ఛాయాం నిమిత్తభూతాయాం - శ్వసన్తి, స్వతన్త్రతదిచ్ఛానిమిత్తజీవనా ఇత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యా"దితి - యథా - శిచా పాశేన బద్ధాః, ద్విజాః పక్షిణః - బన్ధయితుర్వశే శ్వసన్తి - తద్వత్ - స ఏవ - కాలః కాలరూపః, ఈశ్వరః, ఇహ, జయాఽపజయాదిషు, కారణం,

లయస్థితీశ్వరం సర్వజ్ఞమాద్యం పురుషం సనాతనమ్ ॥ ౭ ॥ లోకాస్సపాలా యస్యేమే శ్వసన్తి వివశా వశే । ద్వి
జా ఇవ శిచా బద్ధాస్స కాల ఇహ కారణమ్ ॥ ౮ ॥ ఓజస్సహో బలం ప్రాణమమృతం మృత్యుమేవ చ । తమజ్ఞాయ జ
నో హేతుమాత్మానం మన్యతే జడమ్ ॥ ౯ ॥ యథా దారుమయీ నారీ యథా యన్త్రమయో మృగః । ఏవం భూతా
ని మఘవన్నీశతన్త్రాణి విద్ధి భోః ॥ ౧౦ ॥ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమాత్మా భూతేన్ద్రియాశయాః । శక్నువన్త్య
స్య సర్గాదౌ న వినా యదనుగ్రహమ్ ॥ ౧౧ ॥ అవిద్వానేవమాత్మానం మన్యతేఽనీశమీశ్వరమ్ । భూతైస్సృజ

హేతుభూతః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ న కేవలం జయాపజయయోరేవ హేతుః - అపి త్వోజఆదీనామపి నిర్వాహక ఇత్యాహ ॥ ఓజ ఇతి ॥ ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం - సహో వేగః - బలం ధారణాసామర్థ్యం, ప్రాణో జీవనం - అమృతం మోక్షః - మృత్యుస్సంసారః - ఓజఆదీన్ప్రతి - తం పరమాత్మానం - హేతుమజ్ఞాయ అవిజ్ఞాయ - ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్య నఞ్పూర్వ ఇతి న ప్రతిషేధః - అతో ల్యప్ - పరమాత్మానమేవ ఓజఆదీనాం కారణమజ్ఞాత్వా - జనః - కేవలం పరమాత్మానం స్వాత్మానమేవ - కారణం, మన్యతే - అతోఽయం జడః అజ్ఞో జన ఇత్యర్థః - జడమితి పాఠే - జడమజ్ఞం స్వాత్మానమేవ కారణం మన్యతేఽయం జన ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ ఏవం పరమాత్మనో జయాపజయాద్యభావే హేతుతయా సర్వస్య వశిత్వం కారణత్వమీశితృత్వం చోక్తం అథ జీవస్య తద్విపర్యయమాహ ॥ యథేతి సార్ధద్వయేన ॥ హే మఘవన్ - విభో ఇన్ద్ర ఏవ పరమాత్మదృష్ట్యా విభో ఇతి సంబోధనం - దారుమయీ దారుణో వికారభూతా నారీ, యన్త్రమయః యన్త్రజాలాదాగతః యన్త్రమయః - యన్త్రేణ గృహీతో మృగ ఇత్యర్థః - యథా, పురుషతన్త్రః - ఆద్యా నారీ దృష్టాన్తాభిప్రాయకం - ద్వితీయం తు ప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకమితి వేదితవ్యం, ఏవం - సర్వాణి భూతాని, ఈశతన్త్రాణ్యేవ ఈశ్వరతన్త్రాణ్యేవ, ఈశ్వరవశ్యాన్యేవేత్యర్థః - వదిత్యవ్యయమివకారార్థకం, చాదేరాకృతిగణత్వాత్, ఏవం జీవస్య పారతన్త్ర్యముక్తమ్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ పురుషో జీవః, ప్రకృతిః ప్రధానం చిత్సమష్టిసంసృష్టమచేతనం - వ్యక్తం మహత్తత్త్వం, ఆత్మా అహంకారః - భూతాన్యాకాశాదీని, ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయాత్మకాని దశేన్ద్రియాణి ఆశయోఽన్తః - కరణం - ఏతే, యస్య భగవతోఽనుగ్రహాద్వినా తదనుప్రవేశరూపానుగ్రహమన్తరేణ - అస్య విశ్వస్య సర్గాదౌ ఉత్పత్తిస్థితిలయేషు - న శక్నువన్తి న ప్రభవన్తి, ఏషాం పరమపురుషకార్యత్వాదితి భావః - ప్రకృత్యాదిగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం - యథా ప్రకృత్యాదయోఽస్య సర్గాదౌ న శక్నువన్తి - తథా పురుషశ్చతుర్ముఖాదిజీవోఽపి - తదనుగ్రహం వినా - అస్య సర్గాదౌ న శక్నోతి - తత్కార్యత్వాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవం కార్యత్వముక్తం ॥ అథానీశత్వమాహ ॥ అవిద్వానితి ॥ ఇమం పరమపురుషాయత్తోత్పత్త్యాదిమన్తం, తత్పరతన్త్రం, అ

తఏవా-నీశ్వర-మాత్మానం, అవిద్వానజానన్ , ఈశ్వరం-మన్యతే-స్వాత్మానమీశ్వరంమన్యతేజన ఇతి శేషః,,పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్త,,మితివ్యష్టిసృష్ట్యాదౌ పరస్యపురుషస్య ప్రయోజకత్వం, ప్రకృత్యాదీనాంతత్కార్యాణాం ప్రయోజ్యకర్తృత్వంచోక్తం-తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥భూతైరిత్యర్ధేన॥స్వయమాత్మా ప్రయోజకకర్తా స్వైనేత్యర్థః-భూతైః పృథివ్యాదిభిస్స్వానుగృహీతైః - భూతగ్రహణం ప్రకృత్యాదీనామప్యుపలక్షణం- ప్రకృత్యాదిభిస్స్వానుప్రవేశాహితశక్తిభి-ర్భూతానిదేవమనుష్యాదివ్యష్టిభూతాని-సృజతి తథా-తైరేవభూతై - ర్భూతాని-గ్రసతేచ-వ్యష్టిసృష్టౌ స్వద్వారకత్వకథనేనసమష్టిరద్వారికేతిసూచితం,,అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరోది,,తి,శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః॥౧౧॥ ॥ అస్త్వేవం-తథాపి-పరాజితోఽహంపునరాత్మనోనజయంసంభావయామీత్యత్రాహ ॥ ఆయురితి॥ హియస్మా-దీశ్వరాయత్తాస్స్వస్వకర్మానుగుణదేవమనుష్యాదిసృష్టిస్తస్మా - దాయురాదయోఽపితదాయత్తా - నియతదేశకాలపరిణామకర్మానుగుణాః-పురుషస్య-యాఆశిషః స్తాస్సర్వాః - తత్కాలేఉచితకాలేత-త్తత్కర్మఫలానుభవదశాయామిత్యర్థః,భవన్త్యేవ, అత్రదృష్టాన్తః॥యథేతి॥యథా,అనిచ్ఛోః-మరణదారిద్ర్యాదికమనిచ్ఛోరపిపుంసః-తద్విపర్యయాఃఆయురాదివిపర్యయాః-మరణదారిద్ర్యాపకీర్తిప్రభృతయో-భవన్తి , తథాఆయురాదయోఽపీత్యర్థః - తత్రాయుర్జీవనం , శ్రీస్సంపత్,ఐశ్వర్యంప్రభుత్వం , యద్వా , ఐశ్వర్యంసంపత్-శ్రీః తేజః-భగవత్సహాయస్యతవాధునాఆయురాదయోభవేయురేవేతిభావః ॥౧౨॥ యతఏవసర్వమీశ్వరాయత్తంకర్మానుగుణంచ,అతఏవ-నవిక్రియేతవివేకీత్యాహ॥తస్మాదితి॥యస్మాత్సర్వమాయురాదికమీశ్వరాయత్తంకర్మానుగుణంవిపర్యయవద్భవతి-తస్మా - ద్వివేకీ - కీర్త్యకీర్త్యోః-జయాపజయయో- స్తథా-మరణజీవనయోశ్చనిమిత్తయో-ర్యౌ,సుఖదుఃఖే, తాభ్యాం,కీర్త్యాదినిమిత్తసుఖాదినా,వికారంనప్రాప్నుయాదిత్యర్థః॥౧౩॥ కించ,భగవదుక్తరీత్యామదుక్తరీత్యాచముక్తైరేవనిరతిశయపురుషార్థత్వాదనభిసంహితఫలస్సకర్తృకస్యయుద్ధాదికర్మ

తిభూతాని గ్రసతేతాని తైః స్వయమ్ ॥౧౧॥ఆయుశ్శ్రీః కీర్తిరైశ్వర్యమాశిషః పురుషస్య యాః। భవన్త్యేవహి తత్కాలే యథాఽనిచ్ఛోర్విపర్యయాః॥౧౨॥తస్మాదకీర్తియశసోర్జయాపజయయోరపి। సమస్స్యాత్సుఖదుఃఖాభ్యాంమృత్యుజీవితయోరపి॥౧౩॥సత్త్వంరజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనోగుణాః। తత్రసాక్షిణమాత్మానంయోవేదసనబధ్యతే॥౧౪॥పశ్యమాంనిర్జితంశత్రువృక్ణాయుధభుజంమృధే। ఘటమానంయథాశక్తితవప్రాణజిహీర్షయా ॥ ౧౫ ॥ ప్రాణగ్లహోఽయంసమర ఇష్వక్షో వాహనాసనః। అత్రనజ్ఞాయతేఽముష్యజయోఽముష్యపరాజయః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ఇన్ద్రోవృత్రవచశ్శ్రుత్వాగతాళీకమపూజయత్। గృహీతవజ్రః ప్రహసంస్తమాహవిగతస్మయః ॥ ౧౭ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥అహోదానవసిద్ధోఽసియస్యతేమతిరీదృశీ। భక్తస్సర్వాత్మ

ణఃఆయురాద్యానుషఙ్గికఫలప్రాపణద్వారా తత్సాధనత్వాచ్ఛోక్తవిధయుద్ధకర్మకుర్వన్ దేహావసానేముక్తోఽపిభవతీత్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయో-నా - త్మనోజీవస్య-గుణాఃకిన్తు-ప్రకృతేరేవగుణా ఇతినిర్వివాదం-తత్ర-సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపేదేహే - స్థిత-మాత్మానం-యఃపుమాన్-సాక్షిణంద్రష్టారం-మన్యతే-తత్కర్తృత్వం-దేహగతంమత్వా- ఆత్మానం - కర్తారంమన్యతఇత్యర్థః - సతునబధ్యతే-కింతు-సంసారబన్ధాన్ముక్తోభవతీతిభావః ॥ ౧౪॥ అస్మిన్నర్థేమామేవదృష్టాన్తభూతంపశ్యేత్యాహ ॥ పశ్యేతి॥ హేశత్రు-మృధేయుద్ధే -వృక్ణంఛిన్నం-ఆయుధం-త్రిశూలం-భుజశ్చ- యస్యతం,నిర్జితంపరాజితమపి-పున- స్తవ-ప్రాణాన్హర్తుమిచ్ఛయా,యథాశక్తి - ఘటమానంయతమానం,యుయుత్సంతం,మాం,పశ్య॥౧౫॥ యదినూనంమమజయోభవేత్తర్హియోత్స్యేమిత్యాశఙ్కమానంప్రవదన్సమరంద్యూతత్వేనరూపయతి॥ప్రాణగ్లహఇతి॥ గృహ్యతఇతిగ్లహఃజితేనగృహ్యమాణఃపణః ప్రాణఏవగ్లహోయస్మిన్-వాహనానిహస్త్యశ్వరథాదీన్యేవ,అసనాని, అస్యన్తేక్షిప్యన్తేఇతస్తతశ్చాల్యన్తఇత్యసనానిఫలకాఃయస్మిన్,ఇషవశ్శరాఏవ,అక్షాఃదేవనాక్షా,యస్మిన్,సోఽయం,ద్యూతసదృశస్సంగ్రామః,అత్రద్యూతతుల్యేసంగ్రామే,కస్యజయః,కస్యవాపరాజయః,ఇతినజ్ఞాయతే,ద్యూతఇవజయపరాజయౌతావదుర్జ్ఞేయావిత్యర్థః,ఇత్థంతులోకదృష్ట్యోక్తం, మయానూనంభగవత్సహాయస్యతవజయఏవనిశ్చితఇతిభావః॥౧౬॥ ఏవం తత్త్వకథనేనయుద్ధాయప్రోత్సాహితఉపాత్తవజ్రశ్శక్రస్తమాబభాష ఇత్యాహ మునిః॥ఇన్ద్ర ఇతి॥గతాళీకంనిష్కపటం,వృత్రస్య,వచ,ఆకర్ణ్య, అపూజయత్బహ్వమన్యత,స్వీకృతవజ్రాయుధః,స్మేరో,విగతస్మయః,జ్ఞానినామియంరీతిరిత్యాశ్చర్యరహితః-ప్రహసన్,సావధానంస్వవచస్సమాకర్ణయాయ ప్రహసంస్తంవృత్రముపాచ॥౧౭॥ఉక్తిమేవాహ , అహో ఇత్యాదినా॥ఖ్యాతకీర్తిర్దక్షోరైరిత్యన్తేన॥హేదానవ,త్వం,సిద్ధోఽసికృతకృత్యోఽసి,సిద్ధోఽహమితికథంత్వయాజ్ఞాతస్తత్రాహ ॥ యస్య, తేతవ, ఈదృశీ,మతి,ర్వర్తతే, కించ,సిద్ధత్వాపాదికాఽనన్యా

గవద్భక్తిరేవ సాధనమిత్యాహ॥ భక్త ఇతి॥ త్వం, సర్వాత్మనా ఉపాయోపేయాభిభావేన, జగదీశ్వరమన్తరాత్మానం, మ
తఏవ, సుహృదం, పరమేశ్వరం, తం, భగవన్తం, భక్తః, అస్మత్త్వాత్ప్రతి భక్తిః, సేవితవాన్ ❀॥ ౧౯ ॥❀ కించ, జనాన్మోహ
యతీతి తథా, తాం, వైష్ణవీం, మాయాం, భవాన్, అతార్షీత్, కుతః, యద్యస్మాత్, భవాన్, ఆసురం భావం తామసత్వం, విహా
య మహాపురుషతాం శ్రేష్ఠపురుషతాం-సత్త్వోత్తరపురుషతామితి యావత్-గతః ప్రాప్తవాన్ ❀॥ ౨౦ ॥❀ కించేదమహదా
శ్చర్యం ఖలు-కిం తత్-యత్-రజఃప్రకృతేః రాజసస్వభావస్య, తవ-సత్త్వాత్మని-షాడ్గుణ్యపూర్ణే-వాసుదేవే-నిశ్చయమతిః, రవ
స్థితేతి యత్ ❀॥ ౨౧ ॥❀ అతఏవ నతవైశ్వర్యకైవల్యాదిషు రుచిరిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ నిఃశ్రేయసేశ్వరే మోక్షాధిపతౌ, ఆశ్రితా
నాం సంసృతిబన్ధహారిణి-భగవతి-యస్య పుంసో భక్తి-స్తస్య, అమృతామ్భోధౌ బ్రహ్మానన్దసముద్రే-విక్రీడితః విహరతః పుంసః
క్షుద్రైః రల్పైః-ఖాతకోదకైః గర్తోదకతుల్యైః, ఐశ్వర్యకైవల్యాదిసుఖైః-కిం, తాని తవ తుచ్ఛానీతి భావః ❀॥ ౨౨ ॥❀ ఏవం
పరస్పరం బ్రువాణావపీన్ద్రవృత్రౌ యుయుధాతే ఇత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం, ధర్మజిజ్ఞాసయా భగవద్ధర్మవిచారేణ-త
త్పూర్వమిత్యర్థః - బ్రువాణౌ భాషణౌ-యుధాం యోద్ధౄణాం-పతీ ముఖ్యౌ- అపారవీర్యౌ-విన్ద్రవృత్రౌ-హే నృప-యుయు
ధాతే యుద్ధం కృతవన్తౌ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తదేవాహ॥ ఆవిధ్యేతి॥ అరిన్దమో వృత్రః-కార్ష్ణాయసం-కృష్ణలోహమయం, ఘో
రం, పరిఘం-వామహస్తేన-విధ్య భ్రామయిత్వా-ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్ ప్రచిక్షేప-హే మారిష శ్రేష్ఠ రాజన్ ❀॥ ౨౪ ॥❀
స దేవః ఇన్ద్రస్తు-వృత్రస్య-పరిఘం, కరభోపమం దిగ్గజశుణ్డాతుల్యం- కరం వామహస్తం చ-యుగపదేవ-శతపర్వణా వజ్రే

నాఽఽత్మానం సుహృదం హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ భవానతార్షీన్మాయాం వై వైష్ణవీం జనమోహినీమ్। యద్విహా
యాసురం భావం మహాపురుషతాం గతః॥ ౨౦ ॥ ఖల్విదం మహదాశ్చర్యం యద్రజఃప్రకృతేస్తవ। వాసుదేవే భగ
వతి సత్త్వాత్మని దృఢా మతిః ॥ ౨౧ ॥ యస్య భక్తిర్భగవతి హరౌ నిఃశ్రేయసేశ్వరే। విక్రీడతోఽమృతామ్భోధౌ
కిం క్షుద్రైః ఖాతకోదకైః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి బ్రువాణావన్యోన్యం ధర్మజిజ్ఞాసయా నృప। యుయుధా
తే మహావీర్యావిన్ద్రవృత్రౌ యుధాం పతీ ॥ ౨౩ ॥ ఆవిధ్య పరిఘం వృత్రః కార్ష్ణాయసమరిన్దమః। ఇన్ద్రాయ ప్రా
హిణోద్ఘోరం వామహస్తేన మారిష ॥ ౨౪ ॥ స తు వృత్రస్య పరిఘం కరం చ కరభోపమమ్। చిచ్ఛేద యుగపద్దే
వో వజ్రేణ శతపర్వణా ॥ ౨౫ ॥ దోర్భ్యాముత్కృత్తమూలాభ్యాం బభౌ రక్తస్రవోఽసురః। ఛిన్నపక్షో య
థా గోత్రః ఖాద్భ్రష్టో వజ్రిణా హతః ॥ ౨౬ ॥ కృత్వాధరాం హనుం భూమౌ దైత్యో దివ్యుత్తరాం హనుమ్। న
భోగమ్భీరవక్త్రేణ లేలిహోల్బణజిహ్వయా ॥ ౨౭ ॥ దంష్ట్రాభిః కాలకల్పాభిర్గ్రసన్నివ జగత్త్రయమ్। అతి
మాత్రమహాకాయ ఆక్షిపంస్తరసా గిరీన్॥ ౨౮ ॥ గిరిరాట్పాదచారీవ పద్భ్యాం నిర్దరయన్మహీమ్। జగ్రాస చ స
మాసాద్య వజ్రిణం సహవాహనమ్॥ మహాప్రాణో మహావీర్యో మహాసర్ప ఇవ ద్విపమ్ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రగ్రస్తం స
మాలక్ష్య సప్రజాపతయస్సురాః। హా కష్టమితి నిర్విణ్ణాశ్చుక్రుశుస్సమహర్షయః॥ ౩౦ ॥ నిగీర్ణోఽప్యసురేన్ద్రేణ
న మమారోదరం గతః। మహాపురుషసన్నద్ధో యోగమాయాబలేన చ॥ ౩౧ ॥ భిత్త్వా వజ్రేణ తత్కుక్షిం నిష్క్ర

ణ-చిచ్ఛేద ఛిన్నవాన్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఉత్కృత్తం ఛిన్నం-మూలం-యయో-స్తాభ్యాం-బాహుభ్యాం-రక్తం స్రవతీతి రక్తస్ర
వో, ఽసురో వృత్రః-బభౌ రరాజ-యథా గోత్రో గిరిః-వజ్రిణా ఇన్ద్రేణ-చ్ఛిన్నౌ పక్షౌ యస్య తాదృశః-ఖాదాకాశాద్భ్రష్టో
గళితః-హతస్సన్-భాతి తద్వత్ ❀॥ ౨౬ ॥❀ స దైత్యో వృత్రః-అధరాం హనుం-భూమౌ-ఉత్తరాం హనుం-దివి-కృత్వా నిధా
య-నభోవద్గమ్భీరేణ - వక్త్రేణ లిలేహ స్సర్పః, పునఃపునరతిశయేన వా లేఢీతి లేలిహః-యజ్జుజన్తాత్పచాద్యచ్ తద్వ-దుల్బణ
యా ఘోరయా-జిహ్వయా-సవాహనమైరావతసహితం, వజ్రిణం ఇన్ద్ర-మాసాద్య ప్రాప్య జగ్రాస నిగీర్ణవాన్ ॥ కథంభూ
తస్సన్, కాలకల్పాభిర్మృత్యుతుల్యాభి-ర్దంష్ట్రాభి, ర్జగత్త్రయం - గ్రసన్నివ-అతిమాత్రోఽత్యుచ్ఛ్రితో, మహాన్దేహో
యస్య-అతఏవ తరసా బలేన, గిరీన్, ఆక్షిపన్, ఇతస్తతశ్చాలయన్-పాదచారీ, పర్వతరాడివ, పద్భ్యాం-మహీం, నిర్దరయన్
చూర్ణయన్, పద్భ్యాం గిరీనాక్షిపన్ మహీం నిర్దయం స్యైతివా ఽ న్వయః-మహాప్రాణో మహాబలః-మహావీర్యః మహాప్రభా
వః, సర్పో-ద్విపమివ గజమివ, జగ్రాసేతి దృష్టాన్తోఽభూతః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❀ వృత్రేణ -గ్రస్తం-తమిన్ద్ర-మా
లక్ష్య దృష్ట్వా - బ్రహ్మాదిభిర్మహర్షిభిశ్చ - సహితాస్సర్వే-సురాః అద్యేన్ద్రస్య కష్టం ప్రాప్తమితి, నిర్విణ్ణాశ్చిన్తాక్రాన్తాః-
చుక్రుశుః ❀॥ ౩౦ ॥ ❀ అసురేన్ద్రేణ, నిగీర్ణోఽపీన్ద్రో-న మమార న మృతః-కిం తూ, దరం ప్రవిష్టో-మహాపురుషేణ భగవతా,
సన్నద్ధో రక్షితః-మహాపురుషేణ నారాయణకవచాత్మకేన - సన్నద్ధో దంశితో వా-భగవన్మాయాబలేన యోగమాయాబలో
పబృంహితేనేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ వజ్రేణ, తస్య-కుక్షిం-భిత్త్వా, విభుః బలభిత్ ఇన్ద్రః, కుక్షే-ర్వినిష్క్రమ్య, ఓజసా బలేన,

గిరేనః, శృఙ్గమివ, తతోఽస్య వృత్రస్య, శిరః, ఉచ్చకర్తచిచ్ఛేద ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ అతిపృథులాం వృత్రస్య కన్ధరాం కియతా కాలేన చిచ్ఛేదేత్యత్రాహ॥ వజ్రస్త్వితి ॥ ఆశువేగః-తీక్ష్ణధారోఽపి, వజ్రో యుద్ధం-తస్య వృత్రస్య, కన్ధరం కణ్ఠం, పురం-త్వమార్ద్ధం-సమన్తాత్ కన్ధరాయాస్సమన్తాత్ పరివర్తమానః, కృన్తన్ భిన్దన్ - వార్త్రహత్యే వృత్రహత్యాసంబన్ధిని-జ్యోతిషామయనే సంవత్సరే, యో, ఽహ్నాం షష్ట్యుత్తరత్రిశతసంఖ్యాకానాం -గణస్తేన-తావతా కాలేనేత్యర్థః, న్యపాతయత్ -శిరోభూమౌ న్యపాతయదిత్యర్థః, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం-యయనం దక్షిణోత్తరగతిః, తదాత్మకే సంవత్సర ఇత్యర్థః, వార్త్రహత్య ఇత్యనేన కాలస్యైవ సంవత్సరసంబన్ధిత్వం వృత్రహత్యాయాస్సూచితమ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదా వృత్రశిరశ్ఛేదనానన్తరం, ఖేదివి-దేవదున్దుభయో-దధ్వనుః-మహర్షీణాం సంఘైః, సహితాః - గన్ధర్వాః, సిద్ధాశ్చ, వార్త్రఘ్నలిఙ్గైః వృత్రహన్తుర్వీర్యప్రకాశకైః, మన్త్రైః, తమిన్ద్రం, మభిష్టువానాః అభిస్తువన్తః, ముదా హర్షేణ, కుసుమైః, అభ్యవర్షన్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ హే అరిన్దమ, వృత్రస్య, దేహాన్నిర్గత-మాత్మజ్యోతిః జ్యోతీరూపః స్వప్రకాశరూప ఆత్మా, సర్వలోకానాం, పశ్యతాం సతాం -అలోకం ప్రాకృతలోకవిలక్షణం శ్రీవైకుణ్ఠం, సమపద్యత-స్వం లోకమితి పాఠే, ముక్తానాం స్వతః ప్రాప్తం స్థానమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం వృత్రవధేన సర్వే నిర్వృతాః స్వస్వస్థానాని జగ్మురిత్యాహ మునిః ॥ వృత్రఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే భూరిద ఏవం-వృత్రే హతే సతి-శక్రం వినా సర్వే-లోకపాలైస్సహితాః-లోకాః-సద్య ఏవ-విజ్వరా విగతాధయః -అత ఏవ-నిర్వృతాని సుఖితాని-

---

వ్యబలభిద్విభుః। ఉచ్చకర్త శిరశ్శత్రోర్గిరేశ్శృఙ్గమివౌజసా ॥ ౩౨ ॥ వజ్రస్తు తత్కన్ధరమాశువేగః కృన్తన్సమన్తాత్పరివర్తమానః। న్యపాతయత్తావదహర్గణేన యో జ్యోతిషామయనే వార్త్రహత్యే ॥ ౩౩ ॥ తదా చ ఖే దున్దుభయో వినేదుర్గన్ధర్వసిద్ధాస్సమహర్షిసంఘాః। వార్త్రఘ్నలిఙ్గైస్తమభిష్టువానా మన్త్రైర్ముదా కుసుమైరభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ వృత్రస్య దేహాన్నిష్క్రాన్తమాత్మజ్యోతిరరిన్దమ। పశ్యతాం సర్వలోకానామలోకం సమపద్యత ॥ ౩౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ॥ వృత్రే హతే త్రయో లోకా వినా శక్రేణ భూరిద। సపాలా హ్యభవన్సద్యో విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియాః ॥ ౧ ॥ దేవర్షిపితృభూతాని దైత్యా దేవానుగాస్స్వయమ్। ప్రతిజగ్ముస్స్వధిష్ణ్యాని బ్రహ్మేశేన్ద్రాదయస్స్వయమ్ ॥ ౨ ॥ రాజోవాచ॥ ఇన్ద్రస్యానిర్వృతేర్హేతుం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం మునే। యేనాసన్సుఖినో దేవా హరేర్దుఃఖం కుతోఽభవత్ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ వృత్రవిక్రమసంవిగ్నాస్సర్వే దేవాస్సహర్షిభిః। తద్వధాయార్థయన్నిన్ద్రం నైచ్ఛద్భీతో బృహద్వధాత్ ॥ ౪ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ స్త్రీభూజలద్రుమైరేనో విశ్వరూపవధోద్భవమ్। విభక్తమనుగృహ్ణద్భిర్వృత్రహత్యాం క్వ మార్జ్మ్యహమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఋషయస్తదుపా

ఇన్ద్రియాణి అన్తర్బాహ్యాని-యేషాం-తాదృశాః-అభవన్ బభూవుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తతో దేవాశ్చ-ఋషయశ్చ-పితరశ్చ భూతాని చ-తథా-దైత్యాః-దేవాశ్చ-తదనుగాశ్చ తథా, బ్రహ్మా చతుర్ముఖశ్చ - ఈశో రుద్రశ్చ, ఇన్ద్రశ్చ, ఆదిశబ్దాదన్యే చ-స్వస్వస్థానాని ప్రతి-స్వయం జగ్ముః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ యదుక్తం-యచ్ఛక్రేణ వినా సర్వే లోకా విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియా అభవన్నితి తత్రేన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ ఇన్ద్రస్యేతి ॥ హే మహామునే-ఇన్ద్రస్య-నిర్వృతౌ-హేతుం కారణం-శ్రోతు-మిచ్ఛామి, వృత్రవధ ఏవేతి చేత్తర్హి తేనైవ దేవానామప్యనిర్వృతిర్భవేత్ - ఇదం తు కుతః-దేవానాం నిర్వృతిరిన్ద్రస్య దుఃఖమితి పృచ్ఛతి॥ యేనేతి॥ యేన వృత్రవధరూపేణ హేతునా-దేవాః, సుఖిన ఆసన్, తస్మాదేవ హేతోః, ఇన్ద్రేణాపి-సుఖినా, భవితవ్యం, కుతః కస్మాద్ధేతోః-హరేరిన్ద్రస్య-దుఃఖ-మభవదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఏవం పృష్టో మునిరిన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ హేతుం వక్తుం తావద్వృత్రవధోద్యోగకాలికం దేవానాం వృత్తాన్తమాహ॥ వృత్రేతి॥ వృత్రస్య పరాక్రమేణ-భీతాః, సర్వే దేవాః-ఋషిభిస్సహ-వృత్రవధార్థ-మిన్ద్రం-మార్థయన్ ప్రార్థయన్త-పరస్మైపదమార్షం-ఏవం ప్రార్థితోఽపీన్ద్రః - బృహద్వధాద్బ్రహ్మవధాత్-పూర్వం కృతాద్విశ్వరూపవధాత్-కరిష్యమాణవృత్రవధాద్వా-భీతస్సన్, నైచ్ఛత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏతదిన్ద్రోక్తిముఖేన విశదయన్॥ స్త్రీతి॥ విశ్వరూపవధోద్భవ-మేనః పాపం, మాం, మనుగృహ్ణద్భిః స్త్రీభూమిజలద్రుమైశ్చతుర్భి-ర్విభక్తం విభజ్య గృహీతం-అధునా-వృత్రహత్యాం, క్వ కుత్ర, మార్జ్మి సంశోధయేయం, వృత్రహత్యోద్భవం పాపం క్వాపి స్థాప్యాహం శుద్ధో భవేయం, న క్వాపి-అతస్తం న హన్యామిత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఏవమిన్ద్రేణోక్తా ఋ

షయస్తం ప్రత్యూచురిత్యాహ మునిః॥ తదిన్ద్రస్య వచ, ఉపాకర్ణ్య, ఋషయో, మహేన్ద్రం ప్రతీ-దం వక్ష్యమాణం వాక్యం, ప్రబ్రువన్, ఋషీణాముక్తిమేవాహ ॥ యాజయిష్యామ ఇత్యాదినా, ఖలనిగ్రహేణేత్యన్తేన॥ హయమేధేన అశ్వమేధాఖ్యేన యాగేన కరణేన-త్వాం యాకర్త్రా ఇ, వయం, యాజయిష్యామః భగవన్తమితి శేషః - త్వం, మాస్మ భైః భయం మా స్మ కార్షీః-తే తవ, భద్రమేవ, భవిష్యతి ❁॥౬॥ ❁ అశ్వమేధమాత్రేణ మత్పాపం కథం నివర్త్స్యత ఇతి శఙ్కమానం ప్రత్యాహుః ॥ యహమేధేనేతి॥ పరమాత్మానం లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య భర్తారమీశ్వరం సర్వస్య ప్రశాసితారం-స్వతేజసా దీప్యమానం, పరమపురుషం నారాయణం-హయమేధేనేష్ట్వా ఆరాధ్య, కృత్స్నజగద్వధనిమిత్తాదపి, పాపాన్మోక్ష్యసే, కిముత వృత్రవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్ష్యస ఇతీత్యర్థః, ,నామ్నోఽస్య యావతీ శక్తిః పాపనిర్హరణే హరేః॥ తావత్కర్తుం న శక్నోతి పాతకం పాతకీ జన ,, ఇత్యుక్తరీత్యా స్మరణమాత్రమహాపాపనివర్తనశీలత్వాదిరూపమహామహిమశాల్యనన్తనామ్నో భగవతస్తత్సమారాధనేన ధర్మప్రతిపక్షవృత్రవధమాత్రనిమిత్తం పాపం ననివర్తతే కిమిత్యభిప్రాయేణ పురుషం పరమాత్మానమిత్యాద్యనేకనామ్నాముపాదానమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏతదేవ విశదమాహుః॥ బ్రహ్మహేతి ద్వాభ్యాం॥ యస్య భగవతో, నామ్నః కీర్తనాదేవ- బ్రహ్మహన్త్రాదయః, శుద్ధ్యేరన్, శ్వాదః శ్వపాకః-పుల్కసః పాపజాతిః ❁ ॥౮॥ ❁ తం మహానుమహిమశాల్యనన్తనామానం భగవన్తం, అస్మాభిరనుష్ఠితేన అనుష్ఠాపితేన, అశ్వమేధాఖ్యేన మహాయాగేన అస్మద్వాక్యమాత్రవిస్రమ్భయుక్తః, త్వం, బ్రహ్మణశ్శరీరభూతం, చరాచరాత్మకం జగత్, హత్వాఽపి-పాపేన, నలిప్యసే-కింఖలనిగ్రహేణ, ఖలస్యదురాత్మనో వృత్రస్య, నిగ్రహేణ వధప్రయుక్తేన పాపేన, లిప్యసే కిం-నలిప్యస ఏవేత్యర్థః ❁ ॥౯॥ ❁ ఏవం విప్రైస్సంచోదితశ్శక్రస్తతో

కర్ణ్యానుహ్రాదమిదమబ్రువన్ । యాజయిష్యామ భద్రం తే హయమేధేన మాస్మ భైః ॥౬॥ హయమేధేన పురుషం పరమాత్మానమీశ్వరమ్ । ఇష్ట్వా నారాయణం దేవం మోక్ష్యసేఽపి జగద్వధాత్ ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మహా పితృహా గోఘ్నో మాతృహాఽఽచార్యహాఽఘవాన్ । శ్వాదః పుల్కసకో వాఽపి శుద్ధ్యేరన్యస్య కీర్తనాత్ ॥ ౮ ॥ తమశ్వమేధేన మహామఖేన శ్రద్ధాన్వితోఽస్మాభిరనుష్ఠితేన । హత్వాఽపి సబ్రహ్మచరాచరం త్వం న లిప్యసే కిం ఖలనిగ్రహేణ ॥ ౯ ॥ ఏవం ❁ సంచోదితో విప్రైర్మరుత్వానహనద్రిపుమ్। బ్రహ్మహత్యా హతే తస్మిన్నాససాద వృషాకపిమ్ ॥౧౦॥ తయేన్ద్రస్స్మాసహత్తాపం నిర్వృతిర్నాఽముమావిశత్ । హ్రీమన్తం వాచ్యతాం ప్రాప్తం సుఖయన్త్యపి నో గుణాః ॥ ౧౧ ॥ తాం దదర్శానుధావన్తీం చణ్డాలీమివ రూపిణీమ్ । జరయా వేపమానాఙ్గీం యక్ష్మగ్రస్తామసృక్పటామ్ ॥ ౧౨ ॥ వికీర్య పలితాన్కేశాంస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి భాషిణీమ్। మీనగన్ధ్యసుగన్ధేన కుర్వతీం మార్గదూషణమ్ ॥ ౧౩ ॥ తతో గత్వా దిశస్సర్వాస్సహసాక్షో విశాంపతే। ప్రాగుదీచీం దిశం తూర్ణం ప్రవిష్టః ప్రాప్య మానసమ్ ॥ ౧౪ ॥ స ఆవసత్పుష్కరనాళతన్తూనలబ్ధభాగో యదిహాగ్నిదూతః। వర్షాణి సాహస్రమల

వృత్రం జఘాన, సచ తద్వధనిమిత్తేన పాపేన దుఃఖితశ్చాభూదిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ఏవం విప్రైః ఋషిభి, స్సంచోదితః ప్రేరితః, సంబోధిత ఇతి పాఠే, సమ్యగ్బోధితో-మరుత్వానిన్ద్రో, రిపుం వృత్రం, అహనత్ హతవాన్ తస్మిన్ వృత్రే, హతే సతి, బ్రహ్మహత్యా, వృత్రస్య బ్రాహ్మణత్వాత్ బ్రహ్మహత్యేత్యుక్తం, వృషాకపిమిన్ద్రం, మాససాద, అన్వవర్తత ❁ ॥౧౦॥ ❁ తయా దేవాదిభిః కారితయా బ్రహ్మహత్యయా, స్మైత్యవధారణే, ఇన్ద్ర ఏవ, తాప, మసహాదసహత, నాన్యః, అముమిన్ద్రం, నిర్వృతిస్సుఖం, నావిశత్, ఇన్ద్రస్సుఖీనాభూత్, కింతు, దుఃఖమేవ ప్రాపేత్యర్థః, నను ధైర్యాదిగుణయుక్తస్య కుతో న నిర్వృతిస్తత్రాహ॥ హ్రీమన్తం లజ్జావన్తం, వాచ్యతాం నిన్ద్యతాం, ప్రాప్తం, గుణా ధైర్యాదయో, న సుఖయన్తి హి, హి శబ్దేన లోకపరిపాటీ, ప్రదర్శ్యతే ❁॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవమిన్ద్రస్యానిర్వృతికారణమభిధాయ అథ తత్పాపనిస్తారప్రకారం వక్ష్యమాణస్తత్పాపనిమిత్తదుఃఖానుభవప్రకారమాహ॥ తామితి॥ తతస్తాం హత్యాం, ఇన్ద్రో, దదర్శ, కథంభూతాం, అనుసృత్య పృష్ఠతో, ధావన్తీం, చణ్డాలీమివ తద్వదివస్థితాం, రూపిణీం మూర్తీభూతాం, జరయా-వేపమానాని కమ్పమానాని-శిరః పాణ్యాద్యఙ్గాని, యస్యాః, స్తాం, యక్ష్మగ్రస్తాం క్షయరోగవ్యాప్తాం-రక్తసటామ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పలితాన్, కేశాన్, వికీర్య, క్వగచ్ఛసి, తిష్ఠ తిష్ఠేతి, భాషమాణాం, మీనస్య మత్స్యస్యేవ, గన్ధో, యస్య, స మీనగన్ధిః, స చాసౌ, అసుశ్చ ప్రాణవాయుః, తస్య గన్ధేన-మార్గదూషణం, కుర్వతీమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతః సహస్రాక్ష ఇన్ద్రః, నభః-సర్వా దిశశ్చ, గతః, భ్రమన్ క్వాపి విశ్రాన్తిమలభమాన ఇత్యర్థః, ప్రాగుదీచీం ఐశానీం, దిశం ప్రాప్య, తత్రాపి, మానసం సరః, ప్రవిష్టః ❁ ॥౧౪॥ ❁ స ఇన్ద్రః, పుష్కరనాళతన్తూన్ మానససరోవరస్థపుష్కరనాళస్య తన్తూనావసత్-సూక్ష్మరూపేణ తన్తూనాశ్రిత్యోవాసేత్యర్థః,

౧౦॥ శ్లో ❁ పా॥ సంబోధితో విప్రైః.

కథంభూతః, అలబ్ధః, భాగో యజ్ఞియభాగో, యేన, తాదృశః, కుతః, యద్యస్మాత్-స్వయం-వహ్నిదూతః, అగ్నిర్దేవదూతః హ
విర్భాగప్రాపకో యస్య తాదృశః, స్వదూతస్యాగ్నేర్హవిర్భాగప్రాపకస్య జలప్రవేశాభావాదలబ్ధభాగ ఇత్యర్థః, అన్తః
పద్మనాళస్యాన్తః, అలక్షితః బ్రహ్మహత్యయా అలక్షితః అదృష్టః, బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్షం మోక్షోపాయం, సంచి
న్తయన్-సహస్రం-వర్షాణి, అవసదిత్యన్వయః ॥౧౫॥ యావదిన్ద్రః పద్మనాళతన్తావవసత్, తావత్, నహుషో రాజా,
విద్యాతపోయోగైః, లబ్ధః, అనుభావః ఇన్ద్రాధిపత్యప్రాపకం సామర్థ్యం, యస్య - తాదృశః త్రిణాకం స్వర్గం, శశాస - ఇ
న్ద్రలోకాధిపత్యం కృతవానిత్యర్థః, అకం దుఃఖం న విద్యతే యస్మిన్ స నాకః భోగదేశః, భూమిపాతాలాన్తరిక్షభేదేన త్రివి
ధాస్సుఖానుభవదేశాః-తత్ర, తృతీయో నాకః స్వర్లోకః-తర్హి తస్మిన్ సతి కథమిన్ద్రస్య పునః స్వర్గప్రాప్తిస్తత్రాహ, స నహు
షః, సంపదైశ్వర్యాభ్యాం భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీన్ద్రాధిపత్యాభ్యాం, యో మదః, తేన-అన్ధా అవివేకశూన్యా, బుద్ధిర్మ
తిర్యస్య-తాదృశః, ఇన్ద్రపత్న్యా శచ్యా హేతుభూతయా, తిరశ్చాం గతిం-సర్పయోనిం, నీతః ప్రాపితః-అత్రేదమాఖ్యాన
మవగన్తవ్యం, స్వర్లోకాధిపత్యం కుర్వన్నహుషః కదాచిదిన్ద్రాణీమువాచ, ఇన్ద్రస్థానపదమహమతస్త్వం మాం భజేతి। తతస్త
యాఽవేదితవృత్తాన్తో బృహస్పతిస్తామువాచ - ఇన్ద్రవదృషివాహ్యశిబికామారుహ్య మద్గృహానాగచ్ఛసి చేత్త్వాం భజి
ష్యామీతి బ్రూహీతి తతోఽసౌ బ్రహ్మశాపాత్పతిష్యతీతి। తతస్సా తథైవోవాచ-తతస్స నహుషోఽగస్త్యాదిఋషీన్ బలాదానీయ
స్వశిబికాం వాహయామాస-స తదా శీఘ్రం సర్ప సర్పేత్యగస్త్యం పదాస్పృశత్ - తేన సర్పో భవేతి శప్తో నహుషః సర్పోఽజగ
రోఽభూదితి ॥౧౬॥ తత, ఇన్ద్రః-స్వర్గం-గతః ప్రాప్తః, కథంభూతః, బ్రహ్మగిరా బ్రాహ్మణవాక్యేన, ఉపహూతః స్వన్,
ఋతంభరః సత్యస్య భర్తా శ్రీమన్నారాయణః-తస్య, ధ్యానేన-నివారితం - అఘం బ్రహ్మహత్యారూపం-యస్య, తాదృశః, తే

క్షితోఽబ్భిస్సంచిన్తయన్బ్రహ్మవధాద్విమోక్షమ్ ॥ ౧౫ ॥ తావత్త్రిణాకం నహుషశ్శశాస విద్యాతపోయో
గబలానుభావః। స సమ్పదైశ్వర్యమదాన్ధబుద్ధిర్నీతస్తిరశ్చాం గతిమిన్ద్రపత్న్యా ॥౧౬॥ తతో గతో బ్రహ్మ
గిరోపహూత ఋతంభరధ్యాననివారితాఘః। పాపస్తు దిగ్దేవతయా హతౌజాస్తం నాభ్యభూదవితం విష్ణుప
త్న్యా ॥ ౧౭ ॥ తం బ్రహ్మర్షయోఽభ్యేత్య హయమేధేన భారత। యథావద్దీక్షయాంచక్రుః పురుషారాధనే
న హ ॥ ౧౮ ॥ అథేజ్యమానే పురుషే సర్వదేవమయాత్మని। అశ్వమేధే మహేన్ద్రేణ వితతే బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౧౯॥
స వై త్వాష్ట్రవధో భూయానపి పాపః పరంతప। నీతస్తేనైవ శూన్యాయ నీహార ఇవ భానునా ॥ ౨౦ ॥ స వా
జిమేధేన యథోదితేన వితాయమానేన మరీచిమిశ్రైః। ఇష్ట్వాఽధియజ్ఞం పురుషం పురాణమిన్ద్రో మహానాస
విధూతపాపః ॥౨౧॥ ఇదం మహాఖ్యానమశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనం తీర్థపదానుకీర్తనమ్। భక్త్యుచ్ఛ్రయం

మాగచ్ఛత్తం-దిగ్దేవతయా ప్రాగుదక్స్థితమానససరోవరస్థపద్మస్థయా దేవతయా-విష్ణుపత్న్యా శ్రీమహాలక్ష్మ్యా-అవితం
రక్షితం-పద్మతన్తుమవసన్త-మిన్ద్రం - అతఏవ-హత-మోజో బలం-యస్య - తాదృశః-పాపో నాభ్యభూత్-పద్మస్థాలక్ష్మీ
ర్భగవద్ధ్యానపరత్వాదిన్ద్రం పాపాద్రరక్షేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అథ హత్యానిస్తారప్రకారమాహ॥ తమిత్యాదినా స విధూ
తపాప ఇత్యన్తేన॥ తమాగతమిన్ద్రం - ఋషయో - ఽభ్యేత్యాగత్య - హే భారత, పురుషారాధనేన పరమపురుషారాధన
రూపేణ-హయమేధేన-యథావిధి-దీక్షయాంచక్రుః, హయమేధం కర్తుం దీక్షితం కృతవన్త ఇత్యర్థః - హేతి హర్షే ఖేదే చ- అ
హో ఇన్ద్రస్యైవం విధాఽవస్థేతి ॥ ౧౮॥ అథ, బ్రహ్మవాదిభిః వేదవాదిభిః-ఋషిభిః ఆర్త్విజ్యం గతైః, ఋత్విగ్భిస్తతే
యథావత్క్రియమాణే, అశ్వమేధే, ఇన్ద్రేణ యజమానేన సర్వదేవతానామన్తరాత్మభూతే-సర్వస్య ప్రశాసితరి-పరమ
పురుషే-ఇజ్యమానే ఆరాధ్యమానే సతి ॥ ౧౯ ॥ భూయానపి-స త్వాష్ట్రవధః-వృత్రవధనిమిత్తః - పాపః హే పరం
తప - తేనైవాశ్వమేధేన - శూన్యాయ నీతః ప్రాపితః - శూన్యతాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యథా-భానునా సూర్యేణ -
నీహారశ్శూన్యతాం ప్రాప్యతే తద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ మరీచిమిశ్రైర్మరీచిసహితైః, ఋత్విగ్భిరిత్యర్థః, వితాయ
మానేనానుష్ఠీయమానేన-యథోక్తేన, హయమేధేన, అధియజ్ఞం యజ్ఞేషు ప్రధానతయా వర్తమానం, పురాణం పురుషమి
ష్ట్వా ఆరాధ్య, స వై ఇన్ద్రః, విధూతం నిరస్తం, వృత్రహత్యారూపం పాపం-యేన తాదృశః-మహాన్ప్రభురితి, పక్షః అవాప్త
రాజ్యసంపదాసీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తం వృత్రవధాఖ్యానపరన శ్రవణాదిఫలం వదన్ తద్విశినష్టి॥ ఇదమితి॥ మహేన్ద్రస్య-
మోక్షః బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాత్ మోక్షః ప్రతిపాదనం యస్మిన్ - తం-మరుత్వతః ఇన్ద్రస్య - విశేషేణ జయస్తత్ప్రతిపాద
నం యస్మిన్, తదిదం - మహాఖ్యానం-గుణవత్తరం-తదేవాహ-అశేషాణాం పాపానాం, ప్రక్షాళనం శోధకం-నివర్తకం-తత్
త్ర హేతుః, తీర్థపదస్యానుకీర్తనం యస్మిన్ తాదృశం - కిం చ భక్త్యుచ్ఛ్రయం భగవద్భక్తేరుచ్ఛ్రయోఽభివృద్ధిర్యస్మాత్తథా

ఘాతం-తత్ర హేతుః-భక్తజనానాం భగవద్భక్తజనానామనువర్ణనం యస్మిన్-తత్ ॥౨౨॥ కించ ఇన్ద్రియం ఇన్ద్రస్య లిఙ్గమిన్ద్రియం- ఇన్ద్రః ప్రత్యగాత్మా - తస్య లిఙ్గం జ్ఞాపకం-తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదనయుక్తత్వాదస్యేతి భావః-యద్వా ఇన్ద్రస్యేదమిన్ద్రియం "ఇన్ద్రియమిన్ద్రలిఙ్గ" మితి సూత్రే ఇతికరణాదర్థాన్తరేఽపి తన్నిపాతనాభ్యుపగమాత్, యద్వా-ఇన్ద్రియశబ్దస్తత్ఫలసమ్పాదకే ఉపచారాద్వర్తతే, ఇన్ద్రియవృద్ధికరమిత్యర్థః -యద్వా, ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః "ఇది పరమైశ్వర్యే" ఇతి ధాతుపాఠాత్ - తేన జుష్టం ప్రీతివిషయత్వేన పరిగృహీతం-శ్రవణాదిద్వారా భగవత్ప్రీత్యాపాదకమిత్యర్థః-ధన్యం ధనప్రాప్తిసాధనం-యశస్కరం-నిఖిలానామఘానాం మోచనం యస్మాత్తథా- అశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనమిత్యనేన పాపవినాశకత్వముక్తం-అఖిలాఘమోచనమిత్యనేన తు పాపాశ్లేషకరత్వముక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం-స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం, తథా-ఆయుష్కరం-సర్వాణ్యేతాని ఫలాన్యస్యాఖ్యానస్య శ్రవణపఠనాదినా భవన్తి-న స్వరూపేణేత్యతోఽవశ్యముక్తఫలార్థిభిరేతదాఖ్యానపఠనాదికం కార్యమిత్యుక్తం పఠేయురిత్యర్థేన-యత ఇదముక్తఫలం - అథో అతః-బుధాస్సదా-పఠేయుః-పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వం శృణ్వన్తు, శృణుయురిత్యర్థః ॥౨౩॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ************************

"అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే" ఇత్యనేన వృత్రవాక్యేన తస్య సఙ్కర్షణోపదేశావగతస్వాత్మపరమాత్మాదియాథాత్మ్యవత్త్వముక్తం-తదవపి స్తరేణ శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా॥ రజ ఇత్యాదినా॥ హే బ్రహ్మన్-రజశ్చ తమశ్చ స్వభావో యస్య- అత ఏవ-పాప్మనః పాపకారిణః ఆసురత్వాదితి భావః-భగవతి నారాయణే, దృఢా

భక్తజనానువర్ణనం మహేన్ద్రమోక్షం విజయం మరుత్వతః ॥౨౨॥ పఠేయురాఖ్యానమిదం సదా బుధాః శృణ్వన్త్యథో పర్వణి పర్వణీన్ద్రియమ్ । ధన్యం యశస్యం నిఖిలాఘమోచనం రిపుంజయం స్వస్త్యయనం తథాయుషమ్॥౨౩॥ ************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ************

రాజోవాచ ॥ రజస్తమస్స్వభావస్య బ్రహ్మన్వృత్రస్య పాప్మనః॥ నారాయణే భగవతి కథమాసీద్దృఢా మతిః॥౧॥ దేవానాం శుద్ధసత్త్వానామృషీణామమలాత్మనామ్। భక్తిర్ముకున్దచరణే న ప్రాయేణోపజాయతే ॥౨॥ రజోభిస్సమసంఖ్యాతాః పార్థివైరిహ జన్తవః। తేషాం యే కేచనేహన్తే శ్రేయో వై మనుజాదయః ॥ ౩ ॥ ప్రాయో ముముక్షవస్తేషాం కేచనైవ ద్విజోత్తమ। ముముక్షూణాం సహస్రేషు కశ్చిన్ముచ్యేత సిధ్యతి॥ ౪ ॥ ముక్తానామపి సిద్ధానాం నారాయణపరాయణః। సుదుర్లభః ప్రశాన్తాత్మా కోటిష్వపి మహామునే ॥౫ ॥ వృత్రస్తు స క

నిశ్చలా-సిద్ధిపర్యన్తా-మతిః-భక్తిః హే మహామునే- కథ-మాసీత్ -సదుపదేశేఽప్యాసురస్వభావస్య సిద్ధిపర్యన్తా భగవద్భక్తిర్దుర్లభేతి భావః ॥౧॥ భక్తేర్దౌర్లభ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ శుద్ధసత్త్వానాం కేవలసత్త్వప్రచురాణాం-దేవానాం-తాదృశాం-అమలచిత్తానాం - ఋషీణామేవ- ప్రాయశో-ముకున్దచరణే-భక్తిర్న జాయతే- తేషామపి దుర్లభా కథమస్య సంజాతేతి భావః ॥౨॥ "మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే। యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః" ఇత్యుక్తరీత్యా- తావ-త్పృథివ్యాః - రజోభిః రేణుభిస్సహ-సమసంఖ్యాకా-జన్తవః-తద్వదసంఖ్యాకా జన్తవః- తేషాం జన్తూనాం-యే కేచన-మనుష్యాదయ ఏవ-శాస్త్రోక్తధర్మాధికారిణః తావన్మనుష్యాదిజన్మ దుర్లభమితి భావః॥౩॥ తేషామపి-కేచి-త్ప్రాయశః-త్రివర్గరూపశ్రేయఃప్రవణా-ముక్తయే-న యతన్తే- తావన్ముముక్షుత్వమేవ దుర్లభమితి భావః-ద్వైవాన్ముముక్షూణాం తేషాంచిత్సహస్రేషు-కశ్చి-న్ముచ్యేత రాగాదిదోషైర్ముచ్యేత-సిధ్యతి లబ్ధయోగో భవతి ॥౪॥ ముక్తానామపి సిద్ధానాం కోటిష్వపి। హే మహామునే-నారాయణపరాయణః-ప్రశాన్తాత్మా రాగాద్యకలుషితచిత్త-స్సుతరాం-దుర్లభః ॥౫॥ ప్రశ్నార్థముపసంహరన్ తస్యోత్తరదానాయ మునిం ప్రేరయతి॥ వృత్రస్త్వితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తుశబ్దేనోక్తవిపరీతమసత్త్వప్రధానత్వం ద్యోత్యతే-రజస్తమఃప్రచురో-వృత్రః - సర్వలోకోపతాపనః సర్వలోకదుఃఖకారీ - అత ఏవ-పాపః-ఇత్థముక్తప్రకారేణ-కృష్ణే భగవతి-దృఢా మతిర్యస్య తాదృశః-కథమాసీత్-కథం వా - ఉల్బణే దుస్సహే, గ్రామ్యశబ్దాదివిషయే-దృఢమతిర్నాసీదితి యత్, అస్మిన్ అర్థే , నః అస్మాకం-భూయాన్ సంశయో-వర్తతే-భో హే మహామునే-సంశయం పిశినష్టి॥ హి యస్మాత్సంశయాత్ , శ్రోతుం ఉత్తరం శ్రోతుం-కౌతూహల-మస్మాకమస్తి- నన్విన్ద్రభయాద్వృత్రః కృష్ణం శరణం గత ఇత్యత్రాహ ॥ యః పౌరుషేణేత్యర్ధేన ॥ యో వృత్రః -పౌరుషేణ - సహస్రాక్షమిన్ద్ర-మతోషయత్, న తస్యేన్ద్రాద్భయమస్తీతి భా

నః ॥౬॥౭॥ ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో మునిరుత్తరమాహేత్యాహ సూతః॥ పరీక్షిత ఇతి॥ అథ రాజ్ఞః ప్రశ్నానన్తరం-అథ శౌనకాదయ ఇతి వాఽర్థః- పరీక్షితః -సమీచీనం ప్రశ్నం-ఆకర్ణ్య-ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య-కథం భూతస్య, శ్రద్దధానస్య ఉత్తరశ్రవణవిషయకత్వరాయుక్తస్య-ఉత్తరే విస్రమ్భయుక్తస్య వా-ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥౮॥ తదేవాహ, శృణుష్వేత్యాదినా అధ్యాయశేషేణ॥ తావద్వృత్రస్య భగవద్భక్తిస్తజ్జన్మన్యాలబ్ధా-కింతు పూర్వజన్మన్యేవేతి వక్తుం తావత్తస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తం వక్ష్యన్ తచ్ఛ్రవణాయ రాజానమాజ్ఞాపయతి ॥ శృణుష్వేతి॥ హే రాజన్, ఇదం వక్ష్యమాణ-మితిహాసం -అవహితస్సమాహితచిత్తో-యథా - యథావ-చ్ఛృణు-కథం భూతం-ద్వైపాయనాదస్మత్పితుస్సకాశా-న్నారదా-ద్దేవలాచ్చ-శ్రుతం-మయేతి శేషః - యథా ద్వైపాయనాదిభ్యశ్శ్రుతం-తథా కథయతో మత్తశ్శృణ్వితి వాఽన్వయః- శ్రుతం ద్వైపాయనాదిత్యాదినాఽస్యేతిహాసస్యాప్తప్రణీతత్వసూచనాత్ కేవలాస్మద్బుద్ధిపరికల్పితత్వశఙ్కామూలకోఽస్మిన్నానాదరః కార్య ఇత్యుక్తం భవతి ॥౯॥ ఇతిహాసమాహ ॥ ఆసీదితి॥ హే నృప, ఇహ వృత్రః- స, పూర్వస్మిన్ జన్మని-చిత్రకేతురితి ప్రసిద్ధ-స్సార్వభౌమః - కృత్స్నభూమేరధిపతిశ్శూరసేనేషు జనపదేష్వాసీత్॥ తం విశినష్టి॥ యస్య చిత్రకేతో, రియం మహీ, కామధుక్, కామ్యన్త ఇతి కామాః ఇష్టార్థాః, స్తాన్-దోగ్ధి ప్రపూరయతీతి తథా, ఆసీత్ ॥౧౦॥ తస్య చిత్రకేతో, ర్భార్యాసహస్రాణాం దశసహస్రాణి అభవన్, కోటిసంఖ్యాకా భార్యా అభవన్నిత్యర్థః- స చ నృపశ్చిత్రకేతుః-సాన్తానికః సన్తానార్థ్యపి-తాసు భార్యాసు, సన్తతిం - న లేభే, న ప్రాప్తవాన్, యద్వా, సాన్తానికోఽపి స్వయం సన్తానార్హోఽపి, పుత్రోత్పాదనశక్తిమానపి, తాసు-సన్తతిం-న లేభే-సర్వాస్తా వన్ధ్యా ఏవ దైవయోగా-న్నోద్భా

ధం పాపస్సర్వలోకోపతాపనః। ఇత్థం దృఢమతిః కృష్ణ ఆసీత్సఙ్గ్రామ ఉల్బణే ॥౬॥ అత్ర నస్సంశయో భూయాఞ్ఛ్రోతుం కౌతూహలం ప్రభో। యః పౌరుషేణ సమరే సహస్రాక్షమతోషయత్ ॥౭॥ శ్రీసూత ఉవాచ॥ పరీక్షితోఽథ సంప్రశ్నం భగవాన్బాదరాయణిః। నిశమ్య శ్రద్దధానస్య ప్రతినన్ద్య వచోఽబ్రవీత్ ॥౮॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నితిహాసమిమం యథా। శ్రుతం ద్వైపాయనముఖాన్నారదాద్దేవలాదపి ॥౯॥ ఆసీద్రాజా సార్వభౌమశ్శూరసేనేషు వై నృప। చిత్రకేతురితి ఖ్యాతో యస్యాసీత్కామధుఙ్మహీ॥౧౦॥ తస్య భార్యాసహస్రాణాం సహస్రాణి దశాభవన్। సాన్తానికశ్చాపి నృపో న లేభే తాసు సన్తతిమ్॥ ౧౧ ॥ రూపౌదార్యవయోజన్మవిద్యైశ్వర్యశ్రియాదిభిః। సమ్పన్నస్య గుణైస్సర్వైశ్చిన్తా వన్ధ్యాపతేరభూత్॥౧౨॥ న తస్య సమ్పదస్సర్వా మహిష్యో వామలోచనాః। సార్వభౌమస్య భూశ్చేయమభవన్ప్రీతిహేతవః॥౧౩॥ తస్యైకదా తు భవనమఙ్గిరా భగవానృషిః। లోకాననుచరన్సిద్ధ ఉపాగచ్ఛద్యదృచ్ఛయా॥ ౧౪ ॥ తం పూజయిత్వా విధివత్ప్రత్యుత్థానార్హణాదిభిః। కృత్వాఽఽతిథ్యముపాసీదత్సుఖాసీనం సమాహితః ॥ ౧౫ ॥ మహర్షిస్తముపాసీనం ప్రశ్రయావనతం క్షితౌ। ప్రతిపూజ్య మహారాజం సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥౧౬॥ అఙ్గిరా ఉ

హితా ఇతి భావః ॥౧౧॥ రూపేతి॥ రూపాదిభి-స్సర్వైర్గుణైర్ధర్మైః -సమ్పన్నస్యయుక్తస్యాపి-తస్య-వన్ధ్యానాం సన్తానరహితానాం భార్యాణాం-పత్యు -రత ఏవ చిన్తా - పుత్రలాభప్రయుక్తా - అభూత్ -తత్ర-రూపం లావణ్యం-ఔదార్యం సత్పాత్రే ద్రవ్యవినియోగశీలత్వం-వయో యౌవనం, జన్మ సత్కులప్రసూతత్వం-విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం-ఐశ్వర్యం సార్వభౌమత్వం-శ్రీః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ ఏతైశ్చిన్తారహితప్రీతిహేతవః-అథాప్యపుత్రత్వమేకం సదా చిన్తాహేతురాసీదితి భావః ॥౧౨॥ తదేవాహ ॥ నేతి॥ తస్య అపుత్రత్వప్రయుక్తచిన్తాక్రాన్తస్య, సార్వభౌమస్య చిత్రకేతో-స్సర్వా-స్సంపదః-వామలోచనాస్సున్దరలోచనాః-లోచనగ్రహణమన్యేషామప్యవయవానాముపలక్షణం-మహిష్యశ్చ, ఇయం-కృత్స్నభూమిశ్చ-ప్రీతిహేతవో-నాభవన్ ॥౧౩॥ ఏవం సర్వసంపత్సు ప్రీతిరహితస్య కేవలం పుత్రార్థమేవ చిన్తయత- స్తస్య చిత్రకేతో-ర్భవనం గృహం ప్రతి, భగవాన-ఙ్గిరాః-ఋషిః-సిద్ధః జ్ఞానకాష్ఠాం ప్రాప్తః అత ఏవ-యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయా-లోకా-ననుచరన్-కదాచిత్, ఉపాగతః ॥౧౪॥ తమాగతమఙ్గిరసం-యథావిధి ప్రత్యుత్థానార్ఘ్యపాద్యాదిభి-స్సంపూజ్య - ఆతిథ్యం కృత్వా భోజయిత్వా- సుఖాసనోపవిష్ట మఙ్గిరస-ముపాసీదత్ -తస్య సమీప ఉపవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్-సమాహితస్సంయతచిత్తస్సన్ ॥౧౫॥ ఉపాసీనముపవిష్టం-క్షితౌ-ప్రశ్రయేణ వినయేన-అవనతం నమ్రం తం చిత్రకేతుం - ప్రతిపూజ్య అహో తవ వినయాదిసమ్పత్తిరితి బహు సంమాన్య- సమాభాష్య సంభాషణాభిముఖం కృత్వా-ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీ-దఙ్గిరాః ॥౧౬॥ తదేవాహ॥ అపీతి॥ అపిశబ్దః కుశలప్రశ్నద్యోతకః- తే తవ-అనామయం ఆరోగ్యమపి-ఆరోగ్యమస్తి కిమితి ప్రశ్నః - ఆత్మనాం స్వసంబన్ధినీనాం ప్రకృతీనాం స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలాత్మకానాం

సప్తానామపి-స్వస్తినను ॥౧౭॥ సర్వస్మిన్ సతి కిం విశేషేణ ప్రకృతీనాం స్వస్తి పృచ్ఛసీత్యత్రాహ॥ యథేతి॥ సప్తభిః ప్రకృతిభిః మహదహఙ్కారతన్మాత్రైః-యథా-పుమాన్ జీవః-గుప్తః రక్షితో భవతి-ప్రకృత్యాయత్తసుఖీ భవతి-తథా-రాజాఽపి-స్వామ్యాదిషు సప్తసు-ప్రతిష్ఠాప్యాత్మానం సాక్షాన్నిధాయ-ఆత్మానం ప్రకృత్యధీనం కృత్వేత్యర్థః శ్రేయస్సుఖం-ప్రాప్నుయాత్-రాజ్యభారం ప్రకృతిషు నిధాయ నిర్భరస్సుఖాన్యనుభూయాదిత్యర్థః- అతః ప్రకృతీనామేవ తావత్స్వస్తి పృచ్ఛామీతి భావః॥౧౮॥ ఏవం రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనమిత్యుక్తం-అథ ప్రకృతీనాం శ్రేయో రాజాధీనమిత్యాహ॥ రాజ్ఞేతి॥ హే నరదేవ-తథా-ప్రకృతయోఽపి-రాజ్ఞా హేతునా-హతాదయః-హతమిష్టం-ఆదిశబ్దాదనిష్టపరిహారశ్చ-యేషాం-తాదృశా-భవన్తి-అహతాధయ ఇతి పాఠే-ఆసమన్తాద్ధతా-ఆధయః-యేషాం-నిరస్తమనోదుఃఖా భవన్తీత్యర్థః॥౧౯॥ ఏవం రాజ్ఞః ప్రకృతీనాం చాన్యోన్యశ్రేయః ప్రాపకత్వముక్తం - నను యది రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనం-తర్హి రాజ్ఞస్స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ - స్తత్రాహ॥ అపీతి॥ యస్య రాజ్ఞో - దారాః భార్యాః-ప్రజాః-అమాత్యాః కర్మసహాయాః-శ్రేణ్యస్సామ్యాలికాదయః-మన్త్రిణః మన్త్రేషు సహాయభూతాః - మిత్రాణి-పౌరాః పురవాసినః-జానపదా దేశాన్తరాధిపతయో-భూపాః- ఆత్మజాశ్చ-వశవర్తినః వశంగతాః-స ఏవ ప్రకృతిష్వాత్మానం నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాదిత్యర్థః॥౨౦॥ కస్యైతే వశవర్తినస్స్యుస్తత్రాహ॥ యస్యేతి॥ యస్య రాజ్ఞః- ఆత్మా మనః - అనువశః వశంగతః-న తు విషయపర-స్స్యాత్-జితేన్ద్రియస్యేతి భావః-తస్యైవ-వశంగతాః-సర్వే ఇమే పూర్వోక్తా దారాదయః-పాలకైస్సహితాః-సర్వే లోకాశ్చ-అతన్ద్రితా జాగరూకాస్సన్తో-బలిం-హరన్తి-యద్వా -యస్యాత్మా అనువశ-స్తస్యైవ-సర్వే ఇమే దారాదయో-వశంగతాః-యస్యేమే దారాదయో వశంగ-

వాచ॥ అపి తేఽనామయం స్వస్తి ప్రకృతీనాం తథాఽఽత్మనః॥౧౭॥ యథా ప్రకృతిభిర్గుప్తః పుమాన్ రాజా చ సప్తభిః। ఆత్మానం ప్రకృతిష్వద్ధా నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాత్॥౧౮॥ రాజ్ఞా తథా ప్రకృతయో నరదేవాహితాధయః॥౧౯॥ అపి దారాః ప్రజామాత్యమిత్రశ్రేణ్యోఽథ మన్త్రిణః। పౌరా జానపదా భూపా ఆత్మజా వశవర్తినః॥౨౦॥ యస్యాత్మాఽనువశశ్చేత్స్యాత్సర్వే తద్వశగా ఇమే। లోకాస్సపాలా యచ్ఛన్తి సర్వే బలిమతన్ద్రితాః॥౨౧॥ ఆత్మనః ప్రీయతే నాత్మా పరతస్స్వత ఏవ వా। లక్షయేఽలబ్ధకామం త్వాం చిన్తయా శబలం ముఖమ్॥ ఏవం వికల్పితో రాజన్విదుషా మునినాఽపి సః। ప్రశ్రయావనతోఽప్యాహ ప్రజాకామస్తతో మునిమ్॥౨౩॥ చిత్రకేతురువాచ॥ భగవన్ కిం న విదితం తపోజ్ఞానసమాధిభిః। యోగినాం ధ్వస్తపాపానాం బహిరన్తశ్శరీరిషు॥౨౪॥ తథాఽపి పృచ్ఛతో బ్రూయాం బ్రహ్మన్నాత్మని చిన్తితమ్। భవతో విదుషశ్చాపి చోదితస్త్వదనుజ్ఞయా॥౨౫॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాస్సామ్రాజ్యైశ్వర్యసమ్పదః। న నన్దయన్త్యప్రజం మాం క్షుత్తృట్కామమివాప-

తా-స్తస్యైవ సర్వే లోకాస్సపాలా బలిం హరన్తీతి వాఽన్వయః- ఉపాయనసమర్పణద్వారా సేవన్త ఇత్యర్థః॥౨౧॥ త్వదుక్తరీత్యా జితేన్ద్రియస్య మమ సర్వం వశవర్తత ఇతి చే-త్తర్హ్యసన్తోషస్తవ కుత ఇత్యాహ॥ ఆత్మన ఇతి॥ ఆత్మనః స్వస్య-తవ-ఆత్మా మనః-న ప్రీయతే న తుష్యతి-త-త్కిం పరతో వా-స్వతో వా హేతోః-కథమసన్తోషోఽజ్ఞాయతే మయేత్యత్రాహ॥ అలబ్ధకామం అప్రాప్తాభిలషితం-త్వాం, లక్షయే అనుపశ్యామి-తత్కుతః-యత-శ్చిన్తయా తవ-ముఖం-శబలం విచ్ఛాయం-ఆహ్లాదరహితముపలక్ష్యతే॥౨౨॥ ఏవమఙ్గిరసా పృష్టశ్చిత్రకేతుః స్వమనీషితం విజ్ఞాపితవానిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ విదుషాఽపి చిత్రకేతోరభిప్రేతం జానతాఽపి-మునినా-ఏవ -మిత్థం -వికల్పితః స్వతః పరతో వా తవాసన్తోష ఇత్యేవం వికల్పపూర్వకం పృష్టః-చిత్రకేతుః-ప్రజాకామః పుత్రం కామయమానః, తావ, త్ప్రశ్రయేణ వినయేన-నమ్రః, మునిమఙ్గిరసమాహ॥౨౩॥ తదేవాహ॥ భగవన్నిత్యాదినా త్రిభిర్హీన ఇత్యన్తేన॥ హే భగవన్-తపోజ్ఞానసమాధిభిః కర్మయోగజ్ఞానయోగభగవద్భక్తియోగైః-ధ్వస్తం నిరస్తం-పాపం జ్ఞానావారకం పుణ్యపాపాత్మకం కర్మ -యై-స్తేషాం భవాదృశానాం యోగినాం, దేహిష్వ-న్తర్బహిశ్చ-విదితం-కిం న్వస్తి-శరీరిణామన్తర్బాహ్యగతం చ సర్వం భవద్భిర్విదితమేవేత్యర్థః॥౨౪॥ తథాపి సర్వస్యాజ్ఞాతత్వేఽపి, హే బ్రహ్మన్ - ఆత్మని మదన్తఃకరణే-చిన్తితమర్థం- పృచ్ఛతస్తవ బ్రూయాం కథయామి-కథంభూతః-విదుషా చాపి మదభిప్రేతం జానతాఽపి, భగవతా-చోదితః - అభిప్రేతకథనాయ ప్రేరితః, త్వదనుజ్ఞయా బ్రూయాం యద్యనుజ్ఞాపయసి తర్హి బ్రూయామితి స్వస్య వినయాదిసమ్పత్తిస్సూచితా॥౨౫॥ తావత్స్వస్య పుత్రలాభప్రయుక్తాయాశ్చిన్తాయా నితరామనివృత్తిహేతుత్వం వదంశ్చిన్తితమాహ॥ లోకపాలైరితి॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాః తేషామపి దుర్లభా ఇతి భావః-సామ్రాజ్యం సార్వభౌమత్వం-తదూర్ధ్వం ఐశ్వర్యం -తత్ప్రయుక్తాస్సమ్పదః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్ప-

౧౯ ॥ శ్లో * పా ॥ నరదేవాహతాధయః.

ద్దయః-అప్రజమపుత్రం-మాం-ననన్దయన్తి-నసుఖయన్తి-యథా-క్షుత్తృడ్భ్యాం-మన్నపానాదికంకామయమానం-ఇతరైః-స్రక్చన్దనవనితాదయో-నసుఖయన్తి-తద్వత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తత్తస్మాత్-హేమహాభాగ-పూర్వైరస్మత్పిత్రాదిభిస్సహ-మయాగతం-ప్రాప్తం-దుస్తరం-తమోనరకం-యథా-ప్రజయాపుత్రేణహేతునా-యథా-తరేమతథావిధేహి-తథాఅనుగృహాణేత్యర్థః,, అపుత్రస్యగతిర్నాస్తి,, తత్కింవదన్తీమనుసృత్యపూర్వైస్సహగతంతమఇత్యుక్తం,,ప్రజయాపితృభ్య,,ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాప్రజాయాఅభావేపితృఋణానిష్కృతైరప్రజస్యతమఃప్రాప్తింసిద్ధవత్కృత్వాగతమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏవముక్తోఽఙ్గిరాస్తమనుగృహ్ణన్పుత్రకామేష్ట్యాయాజయిత్వాయజ్ఞోచ్ఛిష్టంమహిష్యైప్రదాప్యయయావిత్యాహమునిః ఇతి ॥ ఇతీత్థం-చిత్రకేతునాఽభ్యర్థితో యాచిత-స్సభగవాన్-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-విభురఙ్గిరాః-కృపాళు-రతఏవ-త్వాష్ట్రంత్వష్టృదేవతాకం-చరుం-శ్రపయిత్వాపాచయిత్వా-తేనచరుణా-త్వష్టారమయజత్అయాజయత్-స్వయమార్త్విజ్యకరణేనేష్టవాన్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తతో-హేభారత-రాజ్ఞశ్చిత్రకేతోః-భార్యాణాంమధ్యే-జ్యేష్ఠా-శ్రేష్ఠాచ-నామ్నా-కృతద్యుతిరితిప్రసిద్ధా-భార్యా-తస్యై-యజ్ఞోచ్ఛిష్టంయజ్ఞశిష్టం-హవిః-విప్రోఽఙ్గిరాః-అదాత్దత్తవాన్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అథనృపతించిత్రకేతు-మాహఉవాచ॥తదేవాహ॥హేరాజన్చిత్రకేతో-తవ-పుత్రో,భవితాజనిష్యతే-కథంభూతః-తుభ్యం-హర్షశోకప్రదః-జన్మనాహర్షం-మరణేనశోకం-ప్రదదాతీతితథా-ఇతిఏవ-ముక్త్వా-బ్రహ్మణస్సుతోఽఙ్గిరాః-యయౌగతః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత-స్సా-కృతద్యుతిశ్చిత్రకేతోర్భార్యా,తస్యయజ్ఞావశిష్టస్య-ప్రాశనాద్భక్షణాదేవ-

రే ॥ ౨౬ ॥ తన్నః పాహి మహాభాగ పూర్వైస్సహ గతం తమః । యథా తరేమ దుస్తారం ప్రజయా తద్విధేహి నః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యర్థితస్స భగవాన్ కృపాళుర్బ్రహ్మణస్సుతః । శ్రపయిత్వా చరుం త్వాష్ట్రం త్వష్టారమయజద్విభుః ॥ ౨౮ ॥ జ్యేష్ఠా శ్రేష్ఠా చ యా రాజ్ఞో మహిషీణాం చ భారత । నామ్నా కృతద్యుతి స్తస్యై యజ్ఞోచ్ఛిష్టమదాద్విభుః ॥ ౨౯ ॥ అథాహ నృపతిం రాజన్ భవితైక స్తవాత్మజః । హర్షశోకప్రద స్తుభ్యమితి బ్రహ్మసుతో యయౌ ॥ ౩౦ ॥ సాఽపి తత్ప్రాశనాదేవ చిత్రకేతో రధారయత్ । గర్భం కృతద్యుతి ర్దేవీ కృత్తికాఽగ్నేరివాత్మజమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా అనుదినం గర్భశ్శుక్లపక్ష ఇవోడురాట్ । వవృధే శూరసేనేశ తేజసా శనకైర్నృప ॥ ౩౨ ॥ అథ కాల ఉపావృత్తే కుమారస్సమజాయత । శృణ్వతాం శూరసేనానాం జనయన్ పరమాం ముదమ్ ॥ ౩౩ ॥ హృష్టో రాజా కుమారస్య స్నాతశ్శుచిరలంకృతః । వాచయిత్వాఽఽశిషో విప్రైః కారయామాస జాతకమ్ ॥ ౩౪ ॥ తేభ్యో హిరణ్యం రజతం వాసాంస్యాభరణాని చ । గ్రామాన్ గజాన్ హయాన్ విప్రాదాద్ధేనూనామర్బుదాని షట్ ॥ ౩౫ ॥ వవర్ష కామానన్యేషాం పర్జన్య ఇవ దేహినామ్ । ధన్యం యశస్యమాయుష్యం కుమారస్య మహామనాః ॥ ౩౬ ॥ కృచ్ఛ్రలబ్ధేఽథ రాజర్షే స్తనయేఽనుదినం పితుః । యథా నిస్స్వస్య కృచ్ఛ్రాప్తే ధనే స్నేహోఽన్వవర్ధత ॥ ౩౭ ॥ మాతు స్త్వతితరాం పుత్రే స్నేహో మోహసముద్భవః । కృతద్యుతేస్సపత్నీనాం ప్రజాకామజ్వరోఽభవత్ ॥ ౩౮ ॥ చిత్రకేతో రతిప్రీతిర్యథా దారే ప్రజావతి । న తథాన్యేషు సంజజ్ఞే బాలం లాల

హేతో-శ్చిత్రకేతోస్సకాశాత్-పుత్రరూపంగర్భ-మధారయత్ధృతవతీ యథా-కృత్తికాఅగ్నేస్సకాశాద్గర్భంకుమారరూపందధార-తద్వత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తస్యాం కృతద్యుతౌ,అనుదినం-శుక్లపక్షే-ఉడుపశ్చన్ద్రః-శూరసేనానామీశస్యచిత్రకేతో-స్తేజసావీర్యేణ-గర్భ-శ్శనై-ర్వవృధేవర్ధమాన ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అథ-కాలేదశమాసాత్మకేకాలే-ఉపావృత్తేగతేసతి-కుమారఃపుత్ర-స్సమజాయత-కథంభూతస్సన్-రాజ్ఞః పుత్రోత్పత్తిం-శృణ్వతాం శూరసేనదేశస్థానాంజనానాం-పరమాం-ముదం-జనయన్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తతః-హృష్టోహర్షయుక్తో-రాజాచిత్రకేతుః-సద్యఏవ-స్నాత్వా-శుచి-రలంకృతశ్చ-కుమారస్య-విప్రై-రాశిషో-వాచయిత్వా-జాతకంజాతకర్మ-కారయామాస ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తత-స్తేభ్యోవిప్రేభ్యో,హిరణ్యాదీన్-ధేనూనాంషడర్బుదానిచ-ప్రాదాత్ప్రదత్తవాన్-తత్రహయాఅశ్వాః-అర్బుదందశకోటయః-శతకోటిర్వార్బుదం,,ఛప్రియుతంచార్బుదంచ,,ఇతిప్రయుతానన్తరంనిర్దేశాత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తథాఽన్యేభ్యోఽపిబన్ధుభృత్యాదిభ్యః-కామానిష్టార్థాన్-పర్జన్యఇవ-వవర్ష-ధనకరం-యశస్కరం-పుత్రస్యాయుష్కరంచ-యథాభవతితథా-వవర్షేతిక్రియావిశేషణాన్యేతాని ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అథ-కృచ్ఛ్రలబ్ధేబహుప్రయాసలబ్ధేతనయేఽపితూ-రాజర్షేశ్చిత్రకేతోఃస్నేహః,అన్వవర్ధతఅవర్ధతయథా-నిస్స్వస్యనిర్ధనస్యపుంసః,కృచ్ఛ్రాప్తేకృచ్ఛ్రలబ్ధే-ధనే-స్నేహోవర్ధతేతద్వత్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తథా-మాతురపి-కృతద్యుతేః,తనయే-అతితరాంనితరాం-మోహసముద్భవః-స్నేహః , అన్వవర్ధత-మోహాత్సముద్భవోయస్యమోహసముద్భవః మోహస్యసముద్భవోయస్మాదితివా-తదా,కృతద్యుతేః, సపత్నీనాం - ప్రజాకామజ్వరంపుత్రాభిలాషరూపోజ్వరో ,,ఽభవత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తథాఅనుదినంపుత్రం,లాలయత,శ్చిత్రకేతోః,ప్రజావతిపుత్రవత్యాం,దారేభార్యాయాంకృతద్యుతౌ,

గాధా అపి ప్రీతిః-తథా-తదేషు దారేషు-ప్రీతి-ర్నాసీత్ ॥౩౯॥ తత, స్తాస, త్సపత్న్యః-ఆత్మసు-రాజ్ఞో-ఽనాదరేణ-అనపత్యేన అపుత్రత్వనిమిత్తేన-దుఃఖేనచ-పుత్రవత్యాం సపత్న్యాం కృతద్యుతౌ-అభ్యసూయయా-ఆత్మానం-నిన్దయన్త్యః-పర్యతప్యన్ పరితప్తా బభూవుః ॥౪౦॥ గర్హాపూర్వకపరితాపం తాసాం దర్శయతి ॥ ధిగితి ద్వాభ్యామ్ ॥ అప్రజామపుత్రవతీం-అతఏవ-పాపాం-మాదృశీం-స్త్రియం-ధిక్ మాదృశీః స్త్రీః నిన్దన్త్యోఽర్థః - నిన్దాయాం హేతూన్వదన్త్యః స్త్రియం విశింషన్తి-పత్యుశ్చ గృహసమ్మతాం గృహే సమ్మతా ఇష్టా గృహసమ్మతా ।-తథా న భవతీత్య గృహసమ్మతా-పత్యుర్గృహే అసమ్మతామిత్యర్థః, కించ-సుప్రజాభిశ్శోభనాపత్యవతీభి-స్సపత్నీభిః-దాసీమివ-తిరస్కృతాం తుచ్ఛీకృతామ్ ॥౪౧॥ కించ, దాస్యపేక్షయాఽప్యపుత్రవతీ నారీ నిన్ద్యేత్యాత్మనో గర్హయన్తి ॥ దాసీనామితి ॥ దాసీనాం-కో ను-సన్తాపః-సకోఽపి-సన్తాపోఽస్తి-తత్ర హేతుః-పరిచర్యయా సేవయా-స్వామినస్సకాశా-దభీక్ష్ణం పునఃపున-ర్లబ్ధః -కామ ఇష్టార్థో-యాభి-స్తాసాం-స్వామినః పరిచర్యయా లబ్ధకామానామితి వాఽన్వయః-అతో వయం దాస్యాః దాసీవద్దుర్భగాః ॥౪౨॥ ఏవం, సపత్న్యాః కృతద్యుతేః - పుత్రసంపదా-నితరాం-దహ్యమానచిత్తానాం-రాజ్ఞో నసమ్మతా వృత్తిర్జీవనం యాసాం తాసాం-బలవాన్విద్వేషోఽభూత్ ॥౪౩॥ తతో, నృపతిం చిత్రకేతుం-దుర్మర్షా అసహమానాః-తద్విద్వేషేణ-నష్టవివేకాః-క్రూరచిత్తాః-స్త్రియః-కుమారాయ-గరం విషం-దదుః ॥౪౪॥ సపత్నీనాం-మహా-దఘం గరదానరూప-మజానతీ-కృతద్యుతిః-కేవలం కుమారం-నిరీక్ష్య సుప్త ఏవేతి మత్వా, గృహే-వ్యచరత్ సంచచార ॥౪౫॥ కుమారం, సుచిరతరం-సుప్త-ముపధార్య విజ్ఞాయ-మ

యతోఽన్వహమ్ ॥ ౩౯ ॥ తాః పర్యతప్యన్నాత్మానం గర్హయన్త్యోఽభ్యసూయయా । అనపత్యేన దుఃఖేన రాజ్ఞోఽనాదరణేన చ ॥ ౪౦ ॥ ధిగప్రజాం స్త్రియం పాపాం పత్యుశ్చాగృహసమ్మతామ్ । సుప్రజాభిస్సపత్నీభిర్దాసీమివ తిరస్కృతామ్ ॥ ౪౧ ॥ దాసీనాం కో ను సన్తాపస్స్వామినః పరిచర్యయా । అభీక్ష్ణం లబ్ధకామానాం దాస్యా దాసీవదుర్భగాః ॥ ౪౨ ॥ ఏవం సందహ్యమానానాం సపత్న్యాః పుత్రసంపదా । రాజ్ఞోఽసమ్మతవృత్తీనాం విద్వేషో బలవానభూత్ ॥ ౪౩ ॥ విద్వేషనష్టమతయ స్స్త్రియో దారుణచేతసః । గరం దదుః కుమారాయ దుర్మర్షా నృపతిం ప్రతి ॥ ౪౪ ॥ కృతద్యుతిరజానన్తీ సపత్నీనామఘం మహత్ । సుప్త ఏవేతి సంచిన్త్య నిరీక్ష్య వ్యచరద్గృహే ॥ ౪౫ ॥ శయానం సుచిరం బాలముపధార్య మనీషిణీ । పుత్రమానయ మే భద్ర ఇతి ధాత్రీమచోదయత్ ॥ ౪౬ ॥ సా శయానముపవ్రజ్య దృష్ట్వా చోత్తారలోచనమ్ । ప్రాణేన్ద్రియాత్మభిస్త్యక్తం హతాఽస్మీత్యపతద్భువి ॥ ౪౭ ॥ తస్యాస్తదాకర్ణ్య భృశాతురం స్వనం ఘ్నన్త్యాః కరాభ్యామురఉచ్చకైరపి । ప్రవిశ్య రాజ్ఞీ త్వరయాఽఽత్మజాన్తికం దదర్శ బాలం సహసా మృతం సుతమ్ ॥ ౪౮ ॥ పపాత భూమౌ పరివృద్ధయా శుచా ముమోహ విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా ॥ ౪౯ ॥ తతో నృపాన్తఃపురవర్తినో జనా నరాశ్చ నార్యశ్చ నిశమ్య రోదనమ్ । ఆగత్య తుల్యవ్యసనాస్సుదుఃఖితాస్తాశ్చ వ్యలీకం రురుదుః కృతాగసః ॥ ౫౦ ॥ శ్రుత్వా మృతం పుత్రమలక్షి

నీషిణీ పుత్రలాలనావిషయబుద్ధిమతీ-కృతద్యుతిః-హే భద్రే - మే - పుత్ర-మానయేతి - ధాత్రీం స్తన్యదాయినీం - అచోదయత్ ॥౪౬॥ సా ధాత్రీ-సముపవ్రజ్య కుమారసమీపం గత్వా-ఉత్తారే ఉద్గతే తారకే కనీనికే-యయో-స్తే లోచనే-యస్య-తాదృశం-ప్రాణై రిన్ద్రియై, రాత్మనా జీవేనచ-త్యక్తం-దృష్ట్వా-హా హతాఽస్మీతి-క్రోశన్తీ-భువి-అపతత్ ॥౪౭॥ కరాభ్యాముచ్చై-రతితరా-మురో-ఘ్నన్త్యాస్తాడయన్త్యా- స్తస్యాధాత్ర్యాః-నితరా-మాతురం దుఃఖయుక్తం-స్వరమాకర్ణ్య-రాజ్ఞీ కృతద్యుతి-స్త్వరయా-ఆత్మజస్యా-న్తికం, ప్రవిశ్య-సహసా సర్వథా-మృతమేవ-బాలం-సుతం-దదర్శ ॥౪౮॥ తతః, భూమౌ, పపాత-తథా - పరివృద్ధయా ఏధమానయా, శుచా-ముమోహ విచిత్తాఽభూత్, మోహమేవ దర్శయితుం తాం విశినష్టి, విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా-విభ్రష్టాః, శిరోరుహాః కేశాః, అమ్బరే చ-యస్యాస్సా ॥౪౯॥ తతః-నృపస్యాన్తః పురవాసినో-జనాః హే నృపేతి సంబోధనం వా జనా నేవాహ ॥ నరా నార్యశ్చేతి ॥ నరా నార్యశ్చ, సర్వే జనా-రోదనమాకర్ణ్య, కుమారసమీప, మాగత్య, రాజ్ఞ్యా సహ, తుల్య, దుఃఖా, స్సుదుఃఖితా, బభూవుః తథా, కృతాగసః గరదానేన కృతాపరాధా అపి, తాస్సపత్న్యః స్సమాగత్య-వ్యలీకం నిష్కపటమివ-యద్వా సకపటం యథా తథా-మిథ్యా వా, రురుదుః ॥౫౦॥ స లక్షితః మృత్యుహేతు, ర్యస్య తం, మృతం, సుతం శ్రుత్వా, పుత్రే, భృశం-స్నేహానుబద్ధేన అనుబద్ధస్నేహేన హేతునా, ఏధితయా వర్ధితయా, శుచా శోకేన - అతీవ, పీడితః . అతఏవ, వినష్టదృష్టిః వినష్టా దృష్టిర్యస్య - అతఏవ-క్వచి-త్పతన్-క్వచిచ్చ-స్ఖలన్-క్వచిద్విమూర్ఛితః, స రాజ రాజశ్చిత్రకేతుః - అనుసృత్య గచ్ఛద్భిః -ప్రకృతిభిరమాత్యాదిభి-ర్ద్విజైశ్చ-పరివృ

తః ❀॥౫౧॥ ❀ మృతస్య-బాలస్య, పాదమూలే-పపాత-కథంభూతః-విభ్రష్టా-శ్శిరోరుహాః-అమ్బరేచ-యస్య దీర్ఘంయథా తథా-శ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్-బాష్పకలాభిఃఅశ్రుబిన్దుభిః - ఉపరోధతః సంభృతత్వేన నిరుద్ధః కణ్ఠోయస్య-తాదృశః-భాషితుంకించిదపివక్తుం-నశశాక నాశక్నోత్ ❀॥౫౨॥ ❀ తదా, ఉరుశుచా మహతాశోకేన, అర్పితంవ్యాప్తం, పతిం, తథా, ఏకమేవసంతతిరూపం, మృతం, జనస్య, రాజ్ఞః, ప్రకృతేరమాత్యాదేశ్చ, హృద్రుజంమనఃపీడాం, దధానాపుత్త్రిణీ స్త్రీ, సతీకృతద్యుతిః, రాజ్ఞీతిపాఠే, సతీరాజ్ఞీ, జనస్య, ప్రకృతేశ్చ, హృద్రుజందధానాసతీచిత్రధావిలలాప ❀॥౫౩॥ ❀ చిత్రధావిలాపమేవప్రపఞ్చయతి॥ స్తనద్వయమిత్యాదినా॥ కలాగిరస్తఇత్యన్తేన॥ తావత్కుఙ్కుమగన్ధేనకుఙ్కుమమిశ్రహరిచన్దనేన-మణ్డితంభూషితం స్తనద్వయంఅఞ్జనయుక్తైః-ర్బాష్పబిన్దుభిః - అశ్రుబిన్దుభి-ర్నిషిఞ్చతీ - వికీర్ణాః-స్రస్తాః-స్రక్-యేభ్యః-స్తాన్-కేశాన్-వికీర్య-కురరీవ-పుత్త్రంప్రతి-సుస్వరంచిత్రంచయథా-తథా-శుశోచ ❀॥౫౪॥ ❀ హేవిధాతః-త్వం, మహాన్-బాలిశఃమూర్ఖః, నిపుణోవా-కుతఃయతః త్వం, ఆత్మసృష్టేస్స్వకర్తృకసృష్టేః-పిత్రాదిక్రమనిబద్ధాయాః - అప్రతిరూపమననురూపం-ఈహసే చేష్టసే-తదేవాహ, పరేపూర్వకాలజాతేపిత్రాదౌ-అనుజీవతిసతి - అపరస్యపశ్చాత్కాలజాతస్యపుత్త్రాదేః - ర్యా-మృతిర్మరణ-మితి-తదేతదప్రతిరూపమిత్యర్థః - విపర్యయశ్చేత్ యద్యుక్తవిపర్యయఏవస్యాత్, పుత్త్రాదౌజీవతిపుత్త్రాదేరేవమృతస్స్యాదిత్యర్థః, తర్హిత్వంధ్రువంనూనం-పరస్సర్వోత్కృష్టోభవేః-నియమేనతదభావాత్త్వంబాలిశఏవేతిభావః॥ యద్వా॥ననుసృష్టిస్తుపిత్రాదిక్రమేణైవ-మృతిస్త్వనియతేతి -చేత్తర్హి -త్వం - ధ్రువంనూనం-పరోఽసిప్రకృష్టోఽసీత్యధి

తాన్తకంపినష్టదృష్టిః ప్రపతన్ స్ఖలన్ పథి। స్నేహానుబన్ధైధితయాశుచానృపోవిమూర్ఛితోఽనుప్రకృతిర్ద్విజైర్వృతః॥౫౧॥ పపాతబాలస్యసపాదమూలే * మృతస్యవిభ్రష్టశిరోరుహామ్బరః। దీర్ఘంశ్వసన్బాష్పకలోపరోధతోనిరుద్ధకణ్ఠోనశశాకభాషితుమ్॥౫౨॥ పతింనిరీక్ష్యోరుశుచాఽర్పితంతదామృతంచబాలంసుతమేకసన్తతిమ్। జనస్య ❀ రాజ్ఞఃప్రకృతేశ్చహృద్రుజంసతీదధానావిలలాపనైకధా॥౫౩॥ కృతద్యుతిరువాచ॥ స్తనద్వయంకుఙ్కుమగన్ధమణ్డితంనిషిఞ్చతీసాఞ్జనబాష్పబిన్దుభిః। వికీర్యకేశాన్విగలత్స్రజస్సుతంశుశోచచిత్రంకురరీవసుస్వరమ్॥౫౪॥ అహోవిధాతస్త్వమతీవబాలిశోయస్త్వాత్మసృష్ట్యప్రతిరూపమీహసే। పరేఽనుజీవత్యపరస్యయామృతిర్విపర్యయశ్చేత్త్వమసి †ధ్రువఃపరః॥౫౫॥ నహిక్రమశ్చేదిహమృత్యుజన్మనోశ్శరీరిణామస్తుతదాత్మకర్మభిః। యస్స్నేహపాశోనిజసర్గవృద్ధయేస్వయంకృతస్తేతమిమంవివృశ్చసి॥౫౬॥ త్వంతాతనార్హసిచమాంకృపణామనాథాంత్యక్తుంవిచక్ష్వపితరంతవశోకతప్తమ్। అఞ్జస్తరేమభవతాఽప్రజదుస్తరంయద్ధ్వాన్తంనయహ్యకరుణేనయమేనదూరమ్॥౫౭॥ ఉత్తిష్ఠతాతతఇమేశిశవోవయస్యాస్త్వామాహ్వయన్తినృపనన్దనసంవిహర్తుమ్। సుప్తశ్చిరంహ్యశనయాచభవాన్పరీతోభుఙ్క్ష్వస్తనంపిబశుచోహరన

క్షేపః, ధ్రువఇతి-ప్రథమాన్తపాఠేతు-త్వం-నిత్య-శ్శత్రు-రసీత్యర్థః ❀॥౫౫॥ ❀ ననుతత్కర్మానుసారేణోత్పత్తిమరణే స్తః-నచాత్రక్రమోఽస్తి, నవామమాత్రాపరాధోఽస్తి, త్యత్రాహ॥ నహీతి॥ ఇహప్రకృతిమణ్డలే-శరీరిణాం-మృత్యుజన్మనోః ఉత్పత్తిమరణయోః-క్రమో-నాస్తిచేత్, పశ్చాజ్జాతేపుత్రేజీవత్యేవపితాపూర్వం జాతోమ్రియతఇత్యేవంవిధఃక్రమోనాస్తిచేదిత్యర్థః, ఉత్పత్తిక్రమేణైవమృతిక్రమోనాస్తిచేత్యర్థః-జన్మగ్రహణందృష్టాన్తార్థం-యథా-జన్మనిక్రమోఽస్తి, తథా-మృతౌక్రమోనాస్తిచేదితి-తర్హ్యాత్మకర్మభిస్స్వస్వకర్మభిరేవ, తత్తదుత్పత్తిమృత్యాదికం-సర్వం, మస్తు, కిమీశ్వరేణత్వయాకృత్యమస్తి, కర్మానుసారేణఫలప్రాపకోఽహమితిచే-త్తత్రాహ॥ యఇతి॥ నిజసర్గవృద్ధయే, తేత్వయా, యః, స్నేహపాశః పుత్త్రాదిషుస్నేహరూపఃపాశః-కృత-స్తమిమం, స్వయమేవ, వివృశ్చసి-ఆర్షత్వాత్ప్రార్థనాయాంలట్-ఛిన్ధీత్యర్థః ❀॥౫౬॥ ❀ ఏవందైవంప్రత్యాక్రుశ్యాథమృతంబాలం, ప్రతివిలలాప॥ త్వమితి॥ హేతాతపుత్ర, మాం, మనాథాం, మేతద్దుఃఖసాగరాదుద్ధకరహితాం-దీనాందుఃఖితాం, త్యక్తుం, త్వంనార్హసి, తవ-శోకేనతప్తం-పితరం, విచక్ష్వపశ్య-యద్యస్మాత్త్వత్కర్తృకాదవలోకనా-దప్రజదుస్తరంఅనపత్యత్వప్రయుక్తాదపిక్లేశాద్దుస్తరం-అప్రజస్త్వక్లేశస్తుయథాకథంచిత్సోఢుంశక్యః - అయంతునితరాంసోఢుమశక్యఇతిభావః-ధ్వాన్తంశోకం, తరేమ-యదినపశ్యసి - తర్హ్యకరుణేననిష్కృపేణ-యమేనకరణభూతేన-మామపి-దూరం-నయ, మామపియమసమీపంనయేత్యర్థః ❀॥౫౭॥ ❀ హేతాత, ఉత్తిష్ఠ, ఇమేవయస్యాః, త్వత్సమానవయసః, శిశవోబాలాః, హేనృపనన్దన-త్వయాసహ-సంవిహర్తుం - త్వా, మాహ్వయన్తి, కించ, త్వం-చిరంసుప్తః, అశన

౫౩॥శ్లో॥ ❀ పా॥ రాజ్ఞీప్రకృతేశ్చ. ౫౫॥శ్లో † పా॥ ధ్రువఃపరః.

యాతుధానాపకీర్తో వ్యాప్తః, అతః, స్తన్యం, పిబ, స్వకానాం, నోఽస్మాకం, శుచో, హర అపనుద ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ హే తనూజ, పుత్రక, తే తవ, ఆననాబ్జం ముఖకమల-మహం-నదదృశేనదృష్టవతీ-కథంభూతం, ముగ్ధం సుస్వరం, స్మితం-యస్మిన్-మృదితవీక్షణం, మృదితే చలత్పక్ష్మణీ-నేత్రే-యస్మిన్, తాదృశం-అతఏవ, హతమఙ్గళా, అహమిదానీమపి, తవ, కలాః మధురాః, గిరః, నశృణోమి నాశ్రౌషం, తర్హి, కిమపునరస్వయం, పునరాగమనరహిత, మన్యలోకం లోకాన్తరం ప్రతి, అఘృణేన నిష్కృపేణ, దైవేన, నీతో గతోఽసి, కిం వేతి ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఏవం దంపత్యోరన్యేషు చ భృశం శోకావిష్టేషు స నారదః పునరఙ్గిరా స్తత్రాయయావిత్యాహ మునిః ॥ విలపన్త్యా ఇతి ॥ మృతం బాలం ప్రతి, చిత్రవిలాపనైః, ప్రలపన్త్యాస్సత్యా-శ్చిత్రకేతురపి, నితరాం, శోకేన-తప్తో, ఽతఏవ, ముక్తః ఉచ్చైస్స్వరయుక్తకణ్ఠో-రురోద హేతి ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తయోర్దంపత్యో-రేవం విలపతోస్సతోః-తదనువ్రతాః, సర్వే, నరా, నార్యశ్చ, రురుదుః ఇతరత్సర్వజనజాత-మచేతనప్రాయ-మాసీత్-చిత్రితప్రతిమా ఇవ బభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ ఏవం-కశ్మలం మహద్దుఃఖ-మాపన్న, మతఏవ, నష్టసంజ్ఞం వివేకరహిత-మనాయకం తతో వ్యపదేష్టృరహితం-సముదాయం, జ్ఞాత్వా, శ్రీనారదేన సహితో-దేవర్షిరఙ్గిరాః-ఆజగామ ఆగతవాన్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం తత్రాగతావఙ్గిరో నారదౌ శోకాపనయనాయ తమూచతురిత్యాహ మునిః ॥ ఊచతురితి ॥ మృతకోపాన్తే శవసమీపే-పతితం-మృతకోపమం శవసదృశం-తత్ర హేతుః శోకేనాభిభూతం-తిరస్కృతవివేకం-రాజానం చిత్రకేతుం, సదుక్తిభిః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవేదినీభిరుక్తిభి-ర్బోధయన్తావివేకముత్పాదయన్తా, వూచతుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సదుక్తిభిర్బోధ

స్వకానామ్ ॥ ౫౮ ॥ నాహం తనూజ దదృశే హతమఙ్గళా తే ముగ్ధస్మితం మృదితవీక్షణమాననాబ్జమ్। కిం వా గతోఽస్యపునరన్వయమన్యలోకం నీతోఽఘృణేన న శృణోమి కలా గిరస్తే ॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విలపన్త్యా మృతం పుత్రమితి చిత్రవిలాపనైః। చిత్రకేతుర్భృశం తప్తో ముక్తకణ్ఠో రురోద హ ॥ ౬౦ ॥ తయోర్విలపతోస్సర్వే దంపత్యోస్తదనువ్రతాః। రురుదుస్స్మ నరా నార్యస్సర్వమాసీదచేతనమ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం కశ్మలమాపన్నం నష్టసంజ్ఞమనాయకమ్। జ్ఞాత్వాఽఙ్గిరా నామ హర్షిస్సహాజగామ స నారదః ॥ ౬౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఊచతుర్మృతకోపాన్తే పతితం మృతకోపమమ్। శోకాభిభూతం రాజానం బోధయన్తౌ సదుక్తిభిః ॥ ౧ ॥ కోఽయం స్యాత్తవ రాజేన్ద్ర భవాన్యమనుశోచతి। త్వం చాస్య కతమస్సృష్టౌ పురేదానీమతః పరమ్ ॥ ౨ ॥ యథా ప్రయాన్తి సంయాన్తి స్రోతోవేగేన వాలుకాః। సంయుజ్యన్తే వియుజ్యన్తే తథా కాలేన దేహినః ॥ ౩ ॥ యథా ధానాసు వై ధానా భవన్తి న భవన్తి చ। ఏవం భూతేషు భూతాని చోదితానీశమాయయా ॥

స ప్రకారమేవాహ ॥ క ఇత్యాదినా వస్తునికల్పిత, ఇత్యన్తేన ॥ తావజ్జీవానాం పరస్పరం నిరుపాధికసంబన్ధాభావాదౌపాధికసంబన్ధప్రయుక్త శోకమోహభయాదేర్నిమిత్తసంబన్ధస్యైవ నివృత్తేర్న శోకహేతురస్తీత్యూచతుః ॥ కోఽయమితి ॥ హే రాజేన్ద్ర-యం ప్రతి-భవా-ననుశోచతి-సోఽయం - ప్రవాహరూపాయాం సృష్టౌ పురాభూతకాలే-ఇదానీం వర్తమానకాలే-ఇతః పరం భవిష్యత్కాలే వా - తవ-కః, స్యాత్ - త్వమప్య-స్యశోచ్యమానస్య -కతమః యది జీవాత్మానం ప్రతి శోచసి-తర్హి-శోచ్యస్య జీవస్య తవ చ కస్సంబన్ధః-కాలత్రయేఽపి నానేన తవ సంబన్ధ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దేహద్వారక పితృపుత్రసంబన్ధేనానుశోచామీత్యత్రోచతుర్యథేతి ॥ స్రోతోవేగేన ప్రవాహవేగేన-యథా-వాలుకాస్సికతాః-కదాచి- త్సంయాన్తి సంయుక్తా భవన్తి, కదాచిచ్చ, ప్రయాన్తి విప్రయుక్తాశ్చ భవన్తి, తథా-కాలేన నిమిత్తేన-దేహినోఽపి, అన్యైర్దేహిభిస్సహ-సంయుజ్యన్తే వియుజ్యన్తే చ, దేహినాం పరస్పరకాలకర్మాయత్త దేహద్వారకసంబన్ధస్యౌపాధికత్వాదుపాధివిలయే తత్ప్రయుక్తసంబన్ధస్యాపి విలయాద్విలీనసంబన్ధప్రయుక్తశ్శోకో న కార్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను, పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో న కేవలమాత్మగతః - నాపి దేహమాత్రగతః అపితు, విశిష్టగతః - అతో విశిష్టం ప్రత్యేవాహం విశిష్టరూపశ్శోచామీతి చేత్, దేవమపి న శోకః కార్య - ఇత్యాహతుః ॥ యథేతి ॥ యథా, ధానాసు బీజేషు - జాతిగుణాదివిశేషణవిశిష్టేషు - తాదృశ్యో ధానాః బీజాన్తరాణి, ఈశ్వరసఙ్కల్పేన, భవన్తి ఉత్పద్యన్తే, అపాదానస్యైవాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ - న భవన్తి నశ్యన్తి-చ, తథా-భూతేభ్యః-భూతాన్తరాణ్యపీశ్వరమాయయా - ఉత్పద్యన్తే, నశ్యన్తి చ, అప్రాణిభ్యోఽప్రాణినామివ ప్రాణిభ్యః ప్రాణినాముత్పత్తేర్నశ్వరత్వేనేశ్వరసఙ్కల్పాయత్తత్వాత్తద్వత్ప్రాణిభిరపీశ్వరమాయయైవ భవమనుసందధద్భిస్తూష్ణీమేవ స్థేయం న తు శోకః కార్యః ॥ కించ ॥ విశిష్టేపి శేష్యాంశస్య జీవస్య గతత్వాచ్చ న శోకః కార్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁

ననుగచ్ఛతు పశేష్యాం శోజీవ - సాక్షాత్సంబన్ధాపాదకమవస్థితం దేహం ప్రత్యనుశోచామీత్యత్రాహతుః ॥ వయం చేతి ॥ వయం-త్వం చాన్యే ఇమే, చరాచరాశ్చ, సర్వే, తుల్యకాలాః వర్తమానకాలికాః, యథా, జన్మమృత్యోః-ప్రాక్పశ్చాచ్చ-నసన్తి, జన్మనః ప్రాక్ నాసన్, మృత్యోః పశ్చాన్న భవిష్యన్తి, భో హే రాజన్, అధునా, అయమప్యేవమేవ నాస్తి, వినశ్వరత్వాయారబ్ధమిమం దేహమప్యసన్తం పశ్యేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ యదీశేమాయయా-భూతైర్భూతానిభవన్తి-నభవన్తి, తర్హి తస్యస్వాతన్త్ర్యరూపమీశ్వరత్వమేవనశ్యాత్-తజ్జీవవిశేషాపేక్షయా సుఖదుఃఖప్రదత్వేన వైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసక్తౌ తయోశ్చకర్మవశ్యజీవధర్మత్వాజ్జీవవత్కర్మవశ్యత్వప్రసక్త్యాదిత్యతోఽప్యాహతుః ॥ భూతైర్భూతానీతి ॥ భూతేశః సమష్టివ్యష్ట్యాత్మనాఽవస్థితానాం సర్వేషాం భూతానా-మీశః అన్తః ప్రవిశ్య తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ ప్రశాసితా-ఆత్మనా స్వేన-సృష్టైః, రతఏవా, స్వతన్త్రైః, సృజతీత్యనేన తస్య స్రష్టుస్సకలేతరవిలక్షణత్వం సర్వార్థశక్తియుక్తత్వం చోక్తం ॥ అజ ఇత్యనేన కర్మఫలానుభవాయతదాయత్తోత్పత్త్యాదిరాహిత్యోక్త్యా అవాప్తసమస్తకామత్వమప్యుక్తం భవతి, నన్వేవం భూతస్సృజతు, అథాపి, జగత్సృష్ట్యాదేః కేనచిత్ప్రయోజనేన భవితవ్యం, నిష్ప్రయోజనస్య ప్రవృత్త్యసంభవాత్, తత్రబుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భో హి ద్వివిధం ప్రయోజనం, స్వార్థః, పరార్థో వా, నహి పరస్య బ్రహ్మణస్స్వభావత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య జగత్సర్గేణ కించన ప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే ॥ నాపి పరార్థః ॥ అవాప్తసమస్తకామస్య పరార్థతా హి పరానుగ్రహేణ భవతి, న చేదృశగర్భజన్మజరామరణనరకాదినానావిధానన్తదుఃఖబహుళం జగత్కరుణావాన్ సృజతి, త్యాశఙ్కమానం ప్రత్యాహతుః ॥ నిరపేక్షోఽపి బాలవదితి ॥ ప్రయోజననిరపేక్షోఽపి, బాలవత్సృజతీత్యర్థః దృష్టాన్తస్వారస్యేన జగత్సృష్ట్యాదేస్తల్లీలైకప్రయోజనత్వముక్తం నిరపేక్షోఽపీత్యనేన లీలావ్యతిరిక్తప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షత్వం చోక్తం ॥ అతోఽనాప్తకామత్వభఙ్గః ॥ నాప్ర్యప్రవృత్త్యసంభవః, కేవలలీలైకప్రయోజనానాం కన్దుకాద్యారమ్భాణాం బాలమహారాజాదిషు దర్శనాత్ -నన్వేవమపీశ్వరస్య దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మనోత్కృష్ట - మధ్యమాపకృష్టసృష్ట్యాపక్షపాతః ప్రసజ్యేత - అతిఘోరదుఃఖయోగకరణాన్నైర్ఘృణ్యం చావర్జనీయ-మితిశఙ్కమానం ప్రత్యుక్తం ॥ భూతేశ ఇతి ॥ అయంభావః,

---

వయం చ త్వం చ యే చేమే తుల్యకాలాశ్చరాచరాః । జన్మమృత్యోర్యథా పశ్చాత్ప్రాక్ నైవమధునాఽపి

భోః ॥ ౫ ॥ భూతైర్భూతాని భూతేశస్సృజత్యవతి హన్త్యజః । ఆత్మసృష్టైరస్వతన్త్రైరనపేక్షోఽపి బాల

వత్ ॥ ౬ ॥ దేహేన దేహినో రాజన్దేహాద్దేహోఽభిజాయతే । బీజాదేవ యథా బీజం దేహ్యార్థ ఇవ శాశ్వతః ॥ ౭ ॥

ఏవం స్రష్టురపి న వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిః -సర్వభూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తృత్వాత్ - విషమసృష్టేస్సుఖదుఃఖాదేశ్చ దేవాదిక్షేత్రజ్ఞకర్మసాపేక్షత్వాదితి భావః ॥ తథా చ శ్రుతిః ,, సాధుకారీ సాధుర్భవతి పాపకారీ పాపో భవతి పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణా భవతి పాపః పాపేన కర్మణే,,తి ॥ తథా చోక్తం భగవతా పరాశరేణాపి దేవాదివైచిత్ర్యే హేతుస్సృజ్యానాం క్షేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేతి ॥ ,,నిమిత్తమాత్రమేవాసౌ సృజ్యానాం సర్గకర్మణి, ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః - నిమిత్తమాత్రం ముక్త్వైవ నాన్యత్కిఞ్చిదపేక్షతే, నీయతే తపతాం శ్రేష్ఠ స్వశక్త్యా వస్తు వస్తుతా,,మితి ॥ స్వశక్త్యా స్వకర్మణైవ వస్తు క్షేత్రజ్ఞవస్తు-వస్తుతాం దేవాదివస్తుతాం-ప్రాప్యత-ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ కిం చ-దేహస్య జన్మమరణాదిస్వభావత్వాదపురుషార్థస్వరూపత్వాదాత్మనస్తద్విపరీతస్వభావత్వాచ్చ న దేహసంబన్ధప్రయుక్తశోకః కార్య ఇత్యాహతుః ॥ దేహేతి ॥ హే రాజన్, దేహినో జీవస్య - దేహః, దేహేన పితృశరీరేణ, దేహాన్మాతృశరీరా, దభిజాయతే - యథా - బీజాదేవ భూమ్యా సహితాద్బీజాన్తరం, జాయతే, తద్వత్ ,, దిహ ఉపచయే ,, ఇతి ధాతుపాఠాదుపచయార్థకాద్దిహధాతోర్నిష్పన్నో దేహశబ్ద ఉపచయాపచయాదిషడ్భావవికారవద్వాచకః ప్రయుక్త - స్తస్య తత్స్వభావ్యసూచనాయ - ఏవం చాగ్నేరౌష్ణ్యం ప్రతీవ జలస్య శైత్యం ప్రతీవ దేహస్య మృతిం ప్రతి శోకో ముధేతి భావః, ఆత్మనో దేహవిపరీతాకారత్వముక్తం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత ఇతి-దేహీ జీవః - శాశ్వతః నిత్యస్సతతైకరూపశ్చ, అత ఏవార్థః పురుషార్థరూపః, ఆనన్దరూపః- ఆనన్దో హి పురుషార్థః - ఇవశబ్ద ఏవకారార్థః-నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, పురుషార్థరూప ఏవేత్యర్థః-నిత్యత్వసతతైకరూపత్వానన్దరూపత్వాదిస్వభావాత్మానుదర్శనం విహాయ తద్విపరీతం దేహం ప్రత్యనుశోకో వ్యర్థ ఇతి భావః ॥ ౭ ॥ దేహినో దేహో జాయతే-దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత, ఇతి చ నిత్యసబన్ధార్థకమత్వార్థేఽనిప్రత్యయాన్తేన జీవో నిర్దిష్టః -తత్ర - యద్యనన్తదుఃఖాకరదేహసంబన్ధో జీవస్య నిత్యశ్చేదపురుషార్థనిత్యసంబన్ధినోఽస్య పురుషార్థరూపత్వైవస్యా-స్తుతపురుషార్థరూపత్వ - మితిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తావాహతుః ॥ దేహేతి ॥ పురా-యోఽయ-మవివేకః అనాదిసిద్ధో దేహాత్మభ్రమస్స తత్రాత్మభ్రమాహూపః పరమార్థకర్మమూలక-స్తేన- కృతో, దేహ-దేహివిభాగ-స్స్వరూ

పతేః, అయం దేహః అయం దేహీ, ఇతి విభాగరహితే, ఆత్మని - దేవమనుష్యాదిదేహం ప్రతి సమ్బన్ధ్యయమాత్మా - తదాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యయం దేహ ఇతి విభాగః - కేవలదేహాత్మాభిభ్రమమూలకస్సంజాత ఇత్యర్థః - యథా - అవస్తుని - రజతత్వజాత్యాశ్రయరజతవ్యక్తిభిన్నే శుక్త్యాదివస్తుని - ఇదం రజతమితి రజతత్వతదాశ్రయవ్యక్త్యోర్విభాగః పరమార్థసాదృశ్యాదిదోషమూలకేన భ్రమేణ కల్పిత, స్తద్వత్, యద్యపి దృష్టాన్తే రజతత్వతదాశ్రయరూపజాతివ్యక్త్యుభయభిన్నే శుక్త్యాదౌ జాతివ్యక్తివిభాగః కల్పితః, స చ విభాగః ప్రతీతిమాత్రవిషయో న తు ప్రమితివిషయః - అత ఏవ నేదం రజతమితి తత్ర బాధప్రవృత్తిః, దార్ష్టాన్తికే తు దేహం ప్రత్యాశ్రయభూత ఏవాత్మరూపే వస్తుని దేహదేహివిభాగః - స చ ప్రమితివిషయశ్చ - అత ఏవ హి - తత్ర నాయం దేహః నాయం దేహీతి పశ్చాత్ బాధనాదర్శనం చ - ఇతి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వైషమ్యం, తథాప్యుభయత్ర జాతివ్యక్తివిభాగదేహదేహివిభాగయోర్భ్రమమూలకత్వస్య భ్రమకారణయోస్సాదృశ్యకర్మణోః పారమార్థికత్వస్య చ సామ్యాద్దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావ ఉపపన్నః - న హి దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావే సర్వసాధర్మ్యమపేక్షితం, అన్యథా తయోస్తాదాత్మ్యాపత్త్యా దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావస్యైవాప్యసంగతత్వాపత్తేః అవివేకకృత ఇత్యనేన - అవివేకం ప్రతి నిమిత్తభూతే పుణ్యాపాపాత్మకే కర్మణి పరమాత్మోపాసనేన నిశ్శేషం నిరస్తే సతి తన్నిమిత్తదేహాత్మభ్రమాదేరపి నివృత్తావపురుషార్థాసంబన్ధాత్మస్వరూపమనుభూతం భవతీతి సూచితం, యథా దృష్టాన్తే సాదృశ్యస్య దోషత్వనిశ్చయేన నివృత్తే భ్రమే జాతివ్యక్తిభాగానర్హ శుక్త్యాదియాథాత్మ్యమనుభూతం భవతి - తద్వత్, దేహీతి సప్రత్యయో న నిత్యయోగ - అపి తు, సంబన్ధమాత్ర ఇతి భావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవమృషిభ్యాం బోధితశ్చిత్రకేతుర్జ్ఞాతవివేకస్తావువాచేత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ద్విజయోరఙ్గిరోనారద

హా దేహవిభాగోఽయమవివేకకృతః పురా। జాతివ్యక్తివిభాగోఽయం యథా వస్తుని కల్పితః ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమాశ్వాసితో రాజా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః। ప్రమృజ్య పాణినా వక్త్రమాధిమ్లానమభాషత ॥ ౯ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ కౌ యువాం జ్ఞానసంపన్నౌ మహిష్ఠౌ చ మహీయసామ్ । అవధూతేన వేషేణ గూఢావిహ సమాగతౌ ॥ ౧౦ ॥ చరన్తి హ్యవనౌ కామం బ్రాహ్మణా భగవత్ప్రియాః। మాదృశాం గ్రామ్యబుద్ధీనాం బోధాయోన్మత్తలిఙ్గినః ॥ ౧౧ ॥ కుమారో నారద ఋభురఙ్గిరా దేవలోఽసితః। అపాన్తరతమో వ్యాసో మార్కణ్డేయోఽథ గౌతమః ॥ ౧౨ ॥ వసిష్ఠో భగవాన్రామః కపిలో బాదరాయణిః। దుర్వాసా యాజ్ఞవల్క్యశ్చ జాతుకర్ణస్తథాఽరుణిః ॥ ౧౩ ॥ రోమశశ్చ్యవనో దత్త ఆసురిస్స పతఞ్జలిః । పరాశరోఽథ మైత్రేయో భరద్వాజశ్చ వారుణిః ❀ మునిర్వేదశిరా బోధ్యో మునిః పఞ్చశిఖస్తథా ॥ ౧౪ ॥ హిరణ్యనాభః కౌసల్యశ్శ్రుతదేవ ఋతధ్వజః । ఏతేఽపరే చ సిద్ధేశాశ్చరన్తి జ్ఞానహేతవః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాద్యువాం గ్రామ్యపశోర్మమ మూఢధియః ప్ర

యోః - ఉక్తిభిః వచోభిః - ఏవమాశ్వాసితః పరిసాన్త్వితో, రాజా చిత్రకేతుః - ఆధినా పుత్రశోకేన, మ్లానం గ్లానం, వక్త్రం - పాణినా - పరిమృజ్య విశోధ్య, అభాషత ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ కావిత్యాదినా జ్ఞానదీపః - ప్రత్యర్ప్యతామిత్యన్తేన ॥ తావదస్పష్టవేషౌ తౌ యువాం కావితి పృచ్ఛతి - కావితి ॥ జ్ఞానసంపన్నౌ - వత ఏవ - పూజ్యానామపి పూజ్యౌ, యువాం - కౌ - కౌ, పశ్యన్నపి కిం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ, అవధూతేన తుచ్ఛేణ, వేషేణ - గూఢౌ తిరోధాపితస్వవేషౌ, ఇహ, సమాగతౌ, యువాం, అన్యథా తుచ్ఛస్యైదృశీ జ్ఞానసంపత్తిర్దుర్లభేతి భావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ "విష్ణోర్భూతాని లోకానాం ముద్గళాయ చరన్తి హీ" - త్యుక్తరీత్యా లోకానుగ్రహాయైవ మేవావధూతవేషా జ్ఞానినశ్చరన్తీత్యాహ ॥ చరన్తీతి ॥ బ్రాహ్మణా భగవద్భక్తాః - ఉన్మత్తస్యేవ లిఙ్గం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, గ్రామ్యబుద్ధీనాం విషయసక్తానాం సంసారిణాం - మాదృశానాం, బోధాయ జ్ఞానోత్పాదనాయ, అవనౌ భూమౌ - కామం యథేచ్ఛం - చరన్తి, హి యస్మాత్, భగవత్ప్రియా ఉన్మత్తలిఙ్గిన ఏవ - మాదృశాం, బోధాయ, చరన్తి అతో, యువాం - కావితి వాఽన్వయః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ బ్రాహ్మణాః భగవత్ప్రియాః ఉన్మత్తలిఙ్గిన చరత ఏవ దర్శయతి ॥ కుమార ఇత్యాదినా ॥ కుమారస్సనత్కుమారః, రామో భార్గవః - దత్తో దత్తాత్రేయః - సః - ప్రసిద్ధః - పతఞ్జలిర్మహాముని - ర్భరద్వాజః - మునిః - రువత్యా - వేదశిరోచర్య ఇత్యత్ర సన్ధిరార్షః - వేదశిరా బోధ్య ఇతి పాఠే। బోధస్య గోత్రాపత్యం బౌధ్య ఆఙ్గిరసః, కపిబోధాఙ్గిరస, ఇతి యావత్ ఏతే కుమారాదయ - స్తథాఽపరే చ, జ్ఞానమేవ సంపద్య మాం తే సిద్ధేశా - శ్చరన్తి ॥ ౧౨-౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❀ యువాం యౌ కౌచిద్భావితం తావత్ యద్యస్మా - ద్యువాం ప్రభూ - మాదృశస్య బోధోత్పాదనే దక్షౌ - తస్మాద్యువాభ్యాం - మమ - జ్ఞానమేవ దీపస్స - ప్రవర్త్యతాం క్రియతామిత్యర్థః - కథంభూతస్య - అన్ధే తమసి అజ్ఞానరూపే - మగ్నస్య - అత ఏవ - మూఢ

౧౪ ॥ శ్లో ॥ ❀ పా ॥ మునిర్వేదశిరోచర్థ్యః.

ధియః-అతఏవ-గ్రామ్యపశోః-గ్రామ్యోభవః గ్రామ్యఃపర-స్సఏవపశుః, తస్య * ॥౧౬॥ * ఏవముభావపిపృష్టౌతత్ర తావదఙ్గిరాఆత్మానౌ స్వాగమనప్రయోజనంచవదన్ చిత్రకేతోర్వైరాగ్యముత్పాదయతి॥ అహంతఇత్యాదినోపశమమప్రాపి శేత్యన్తేన॥ హేనృప, పూర్వం - పుత్రంకామయమానస్య-తేన, పుత్రదో-యోఽఙ్గిరా-స్సోఽహ-మస్మి ఏషద్వితీయస్త్వయం-సాక్షాద్బ్రహ్మణస్సుతో-భగవా- న్నారదఋషిః ॥౧౭॥ * కిమర్థమాగతావిత్యత్రాహ॥ఇత్థమితి॥పుత్రశోకేనే-త్థం-దుస్తరేతమస్యజ్ఞానే-మగ్నం-అతదర్హం శోకానర్హం, మహాపురుషగోచరం ఉత్కృష్టపురుషైరనుగ్రాహ్యం, త్వా, మనుస్మృత్య పత్యభిజ్ఞాయ, భవతో, ఽనుగ్రహాయభవన్తమనుగ్రహీతు-మిహ- ఆవాంప్రాప్తౌ- హేప్రభో-బ్రహ్మణ్యః, బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః-తత్రాపిభగవద్భక్తస్త్వాదృశః-అవసీదితుందుఃఖితుం-నార్హతి * ॥౧౮॥౧౯॥ * యథాపూర్వమాగత- స్తథా-త్వద్గృహంప్రత్యా-గతోఽహం-తేతుభ్యం-పరంజ్ఞానం , దదామి-భగవద్భక్తఇత్యత్రాదికర్మణిక్తః-ఆరబ్ధభగవద్భక్తియోగః-భక్తియోగారమ్భభూతాయాస్సత్సంగతేఃకృతత్వాదితిభావః - తర్హి-పూర్వం, మేవజ్ఞానంకింనదదాస్తత్రాహ॥జ్ఞాత్వేతి॥అన్యాభినివేశంపుత్రాభిలాషం-జ్ఞాత్వా, తేతుభ్యం - పుత్రమేవా-హం-దదౌదత్తవానాసమ్ * ॥౨౦॥ * నను మమాన్యాభినివేశసత్యపితస్య దుఃఖోదర్కతాంజ్ఞాపయిత్వాజ్ఞానమేవకింనదత్తవానిత్యపేక్షాయామభిలషితపుత్రప్రదానమన్తరేణదత్తమపిజ్ఞానంనసుప్రతిష్ఠితంభవతి- పుత్రోత్పత్తిపుత్తిభ్యామనుభూతసుఖదుఃఖస్యతద్దృష్టాన్తేనేతరేషామపివైషయికసుఖానాంసుఖోదర్కతామనుమన్యమానస్య సంజాతవైరాగ్యస్యతుదత్తంజ్ఞానంసుప్రతిష్ఠితంభవతిత్యాలోచ్యనదత్తవానస్మీత్యభిప్రాయతఃపుత్రదృష్టాన్తేనేతరసామప్యన్తర్దుఃఖహేతుతాంనిదర్శయతి ॥ అధునేతి॥యథైవ, భవతా-పుత్రిణాం- తాపో-ఽధునా-అనుభూయతే-ఏవం-దారాదయోఽపి - సర్వే- హేశూరసేనేశ-శోకమోహభయార్తిదాస్సన్తఏవానుభవిష్యన్తే-భవతైవ, భవతేపతిపారే- అధునా-భవతేవత్వయేవ-సర్వేషామేవ-పుత్రిణాం, తాపోఽ

భూ।అన్ధేతమసిమగ్నస్యజ్ఞానదీపఉదీర్యతామ్ ॥ ౧౬ ॥ అఙ్గిరాఉవాచ ॥ అహంతేపుత్రకామస్యపుత్రదోఽస్మ్యఙ్గిరానృప।ఏషబ్రహ్మసుతస్సాక్షాన్నారదోభగవానృషిః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థంత్వాంపుత్రశోకేనమగ్నంతమసిదుస్తరే। అతదర్హమనుస్మృత్యమహాపురుషగోచరమ్ ॥ ౧౮ ॥ అనుగ్రహాయభవతఃప్రాప్తావావామిహప్రభో। బ్రహ్మణ్యోభగవద్భక్తోనావసీదితుమర్హతి॥౧౯॥ తదైవతేపరంజ్ఞానందదామిగృహమాగతః। జ్ఞాత్వాఽన్యాభినివేశంతేపుత్రమేవదదావహమ్ ॥ ౨౦ ॥ అధునాపుత్రిణాంతాపోభవతైవానుభూయతే।ఏవం దారాగృహారాయోవివిధైశ్వర్యసంపదః।శబ్దాదయశ్చవిషయాశ్చలారాజ్యవిభూతయః ॥ ౨౧ ॥ మహీరా

నుభూయతే-సర్వైరపిపుత్రిభిస్తాపోఽనుభూయతఇత్యర్థః-యథాపుత్రశ్శోకమోహాదిప్రదఃతథాదారాదయోఽపీత్యన్వయః-తత్రాపి, రామాపిహారవనాసి-వివిధాఐశ్వర్యసంపదఃప్రశాస్తృత్వప్రయుక్తాభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః * ॥౨౧॥ * తథా, హేరాజన్, భోగాశ్శబ్దాదయోవిషయాశ్చ-విభూతయోఽణిమాదయః మహీ-రాజ్యం-రాజ్ఞఃకర్మభావోవారాజ్యంస్వామిత్వంమహ్యారాజ్యంమహీరాజ్యంసార్వభౌమత్వమిత్యర్థః - బలంచతురఙ్గయుక్తం-కోశోధనం-సర్వేచైతే-గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాః - గన్ధర్వనగరేణతుల్యంప్రఖ్యాయన్తేప్రసిధ్యన్తఇతితథా-గన్ధర్వనగరోపమత్వేనప్రసిద్ధాః -గన్ధర్వాణాంహినగరమావాసస్థానంనియతంతద్వదేతేఽప్యనియతాఃచఞ్చలాఅనిత్యాఇతియావత్ ప్రసిద్ధందృష్టాన్తమాహ ॥ స్వప్నమాయామనోరథాఇతి ॥స్వప్నే-యే-మాయామనోరథాః -మాయాశబ్దఆశ్చర్యవాచీఆశ్చర్యరూపామనోరథాః - సంకల్పవికల్పాత్మకమనోవిషయాః-దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేక-శిరశ్ఛేదనాదయః- తేనాశ్చర్యభూతాఏవ, తత్తత్పురుషానుభావ్యత్వేనాల్పకాలానుభావ్యపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలత్వేనచేశ్వరసృష్టానాంజాగ్రదవస్థానుభావ్యపరార్థేభ్యోవిలక్షణత్వాత్, స్వప్నమాయామనోరథవదనిత్యాఇత్యర్థః- ఇయాంస్తుపిశేషః-స్వప్నమాయామనోరథాస్తుతత్కాలమాత్రావస్థాయినః -ఏతేతుతదపేక్షయాకించిచ్చిరకాలావస్థాయినఇతి - అనిత్యత్వంతత్తజ్జీవకర్మానుసారేణేశ్వరసృష్టత్వం-మనఃప్రభవత్వంసుఖమాత్రహేతుత్వంచోభయత్రాప్యవిశిష్టం ॥ తదేవాహ॥దృశ్యమానాఇతి॥అర్థేనపరమపురుషార్థేననిరతిశయానన్దేన-వినా, దృశ్యమానాః, నదృశ్యన్తేకాలాన్తరేష్వపినదృశ్యన్తే - జాగ్రత్స్వప్నావస్థాద్వయానుభావ్యాఃపదార్థాః-మనోభవాశ్చనను స్వాప్నపదార్థామనోభవాఇతియుక్తం, తేషాంయథాఽన్యస్వప్నద్రష్టుఃకర్మానుసారేణ, మన, స్సంకల్పవికల్పౌకరోతి, తదనుసారేణేశ్వరసృష్టత్వేనమనోనిమిత్తకత్వాత్ జాగ్రదవస్థానుభావ్యానాంతుపుత్రదారాదీనాంకథంమనఃప్రభవత్వంతత్రాహ ॥ కర్మభిరితి ॥ కర్మభిరనాదివాసనారూపైఃకర్మభిః-అర్థాన్-మనసాధ్యాయతఃపుంస-స్తాన-తత్కర్మాణి-మనసాఽభవన్ , అనాదికర్మవాసనావాసితమనస్సంయుక్తైరిన్ద్రియైర్విషయాన్ధ్యాయంస్తా

వత్కర్మాణి కరోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత స్తత్కర్మఫలానుభవాయ, అస్య దేహినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-జ్ఞానాని జ్ఞానేన్ద్రియాణి, క్రియాః కర్మేన్ద్రియాణి - ఏతదాత్మకః ఏతత్సంఘాతరూపః అయం దేహః అస్య దేహినః వివిధక్లేశరూపసంతాపం కరోతీతి తథా, క్లేశసంతాపశబ్దౌ వైషయికసుఖదుఃఖపరౌ వా, వైషయికసుఖస్యాపి తతః క్లేశాత్మకత్వాత్, తాం కరోతీతి వివిధక్లేశసన్తాపకృదుదాహృతః ప్రోక్త ఇతి కథిత ఇత్యర్థః ప్రథమమనాదివాసనావాసితేన మనసా విషయచిన్తనాత్ తయా చ విషయలాభోపాయకర్తా స్వపుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి, కర్మభ్యః క్లేశసంతాపకృద్దేహః, తేన చ పూర్వజన్మకృతకర్మఫలశబ్దాదివిషయమనుభవతః పునర్విషయచిన్తనా, పునస్తయా కర్మాణీత్యేవమియం పరివృత్తిర్వాసనావాసితమనోమూలికేతి సర్వే మనఃప్రభవా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తస్మాత్పుత్రదారాదీనాం సర్వేషాం స్వాప్నకల్పత్వాత్ - స్వస్థేనవిక్షేపరహితేన మనసా-ఆత్మనః ప్రత్యగాత్మనో-గతిం స్వరూపం -విమృశ్య బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాదిభిన్నత్వేన జ్ఞానానన్దాదిస్వరూపస్వభావత్వేన పరమాత్మశరీరత్వేన చ విమృశ్య - ద్వైతే ఉక్తవిధప్రత్యగాత్మగతదేవమనుష్యాదిభేదభిన్నే-ఽస్థిరే శరీరే-ధ్రువార్థవిస్రమ్భం-ధ్రువార్థ ఆత్మా- తద్విస్రమ్భం ఆత్మాభిమానం-త్యజ-ఉపశమం వైరాగ్యం-ఆవిశ విరక్తో భవే-త్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవమఙ్గిరసోత్పాదితవివేకాయ చిత్రకేతవే భగవాన్నారదో మన్త్రవిద్యాముపదిదిక్షుస్తావత్తత్ప్రభావమాహ ॥ ఏతామితి ॥ ఏతాముపదేక్ష్యమాణాం-మన్త్రోపనిషదం మన్త్రరూపా-ముపనిషదం-ప్రయతస్సమాహితచిత్త- స్త్వం-మమ-ఉపదేశ్యతో మత్తః-ప్రతిచ్ఛ స్వీకురు-యాం మన్త్రోపనిషదం-ధారయమాణో-

జ్యం బలం కోశో భృత్యామాత్యసుహృజ్జనాః । సర్వేఽపి శూరసేనేమే శోకమోహభయప్రదాః ॥ ౨౨ ॥ గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాస్స్వప్నమాయామనోరథాః । దృశ్యమానా వినాఽర్థేన న దృశ్యన్తే మనోభవాః । కర్మభిర్ధ్యాయతస్తావత్కర్మాణి మనసాఽభవన్ ॥ ౨౩ ॥ అయం హి దేహినో దేహో ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః । దేహినో వివిధక్లేశసన్తాపకృదుదాహృతః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాత్స్వస్థేన మనసా విమృశ్య గతిమాత్మనః । ద్వైతే ధ్రువార్థవిస్రమ్భం త్యజోపశమమావిశ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏతాం మన్త్రోపనిషదం ప్రతీచ్ఛ ప్రయతో మమ । యాం ధారయన్సప్తరాత్రాద్ద్రష్టా సఙ్కర్షణం ప్రభుమ్ ॥ ౨౬ ॥ యత్పాదమూలముపసృత్య నరేన్ద్ర పూర్వే శర్వాదయో భ్రమమిమం ద్వితయం విసృజ్య । సద్యస్తదీయమతులానధికం మహత్త్వం ప్రాపుర్భవానపి పరం న చిరాదుపైతి ॥ ౨౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ దేవఋషీ రాజన్సంపరేతం నృపాత్మజమ్ । దర్శయిత్వేతి హోవాచ జ్ఞాతీనామనుశోచతామ్ ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ జీవాత్మన్పశ్య భద్రం తే మాతరం పితరం చ తే । సుహృదో బాన్ధవాస్తప్తాః శుచా త్వత్కృతయా భృశమ్ ॥ ౨ ॥ కళేబరం స్వమావిశ్య శేషమాయుస్సుహృద్వృతః । భుఙ్క్ష్వ భోగాన్పితృప్ర

భవాన్-సప్తరాత్రో-మూర్ధ్వం -భగవన్తం-సఙ్కర్షణం-ద్రష్టా ద్రక్ష్యతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సఙ్కర్షణం విశింషన్-తస్య తత్సాక్షాత్కారఫలమాహ ॥ యత్పాదమూలమితి ॥ హే నరేన్ద్ర-యస్య భగవతస్సఙ్కర్షణస్య-పాదమూల-ముపసృత్య ఆశ్రిత్య-పూర్వే శర్వాదయః-ద్వితయం-ద్వావవయవౌ యస్య ద్వితయం- ద్విదళాత్మకం-భ్రమం అబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మకత్వరూపదళద్వయాత్మకం భ్రమం -విసృజ్య అతులానధికం-నిస్సమాభ్యధికం-తదీయం సఙ్కర్షణసంబన్ధి మహ- త్త్వం-మాహాత్మ్యం-ప్రాపు- స్తథా-భవానప్య-చిరాదాశు-పరం మాహాత్మ్య-ముపైతి ఉపైష్యతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవముపదేక్ష్యమాణమన్త్రోపనిషద్గ్రహణే తస్య రుచిముత్పాద్యాఙ్గిరసోపదిష్టేషు వైరాగ్యోపాదకేష్వర్థేషు చిత్రకేతుప్రభృతీనాం విస్రమ్భద్యోతనాయ మృతకే పునర్జీవం స్వయోగమహిమ్నాఽఽవేశ్య తన్ముఖేనాఙ్గిరసోపదిష్టానర్థాన వీవదద్భగవాన్నారద ఇత్యాహ మునిః ॥ అథేతి ॥ హే రాజన్-స దేవర్షిర్నారదః-సంపరేతం మృతం-నృపాత్మజ-మనుశోచతాం-జ్ఞాతీనాం చిత్రకేతుప్రభృతీనాం - దర్శయిత్వా యోగప్రభావేనావిష్టజీవం ప్రదర్శ్య-ఇతి వక్ష్యమాణ-మువాచ-సోత్ప్రేక్ష్య- అతో భగవతో నారదస్య ప్రభావో యన్మృతమపి పునరజీవయదితి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ జీవాత్మన్నితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే జీవాత్మన్ - భద్రం ప్రవిష్టశరీరస్య- తే తవ-మాతరం-పితరం-సుహృదో-బాన్ధవాంశ్చ-త్వన్నిమిత్తయా-శుచా-భృశం-తప్తాన్-పశ్య - బాన్ధవాస్తప్తా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే - మాతరం పితరం చ పశ్య -బాన్ధవాస్సుహృదశ్చ -త్వత్కృతయా-శుచా-భృశం తప్తా-అత-స్తానపి-పశ్యే -త్యన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ శేషమవశిష్ట -మాయుర్జీవనం-యస్య తత్, తత్కళేబరం-

౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ బాన్ధవాస్తప్తాశ్శుచా.

షమావిశ్య - అపమృత్యునా మృతత్వాచ్ఛేషమాయురిత్యుక్తం - సుహృద్భిః-పరివృత- స్త్వం-నృపాసనమధితిష్ఠ-పిత్ర్య పిత్రా పితామహాదిదత్తాన్ - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ॥ ౩ ॥ భుఙ్క్ష్వేత్యుక్తో జీవస్తత్కళేబరమావిశ్య వదతి ,, కస్మిన్ జన్మనీత్యాదినా , పరావరదృగీశ్వర ,, ఇత్యన్తేన ॥ తావత్పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధస్యానియతత్వమాహ॥ కస్మిన్నితి॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు - కర్మభిః పుణ్యపాపరూపై- ర్భ్రామ్యమాణస్య జాయమానస్య - అతఏవ - తత్ర తత్ర తత్తత్పురుషవిశేషాన్ప్రతి తత్తన్నిరూపితబన్ధ్వాదిభావం ప్రాప్తస్య - మహ్యంమమ విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః - అమీ చిత్రకేత్వాదయః- కస్మిన్ జన్మని పితరః-మాతరశ్చ-భవన్-న సర్వేషు జన్మస్వభవన్ - కింత్వేతస్మిన్నేవ- అతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః- యద్వా-, కస్మిన్ జన్మని-అమీ-పితరో-మాతరశ్చ - భవన్ ॥ ౪ ॥ నను, సర్వేష్వపి జన్మస్వభవన్నిత్యత్రాహ॥ బన్ధ్వితి॥ సర్వే జీవాః, సర్వేషాం జీవానాం - క్రమశః జన్మపరంపరాభిః - మిథః-అన్యోన్యం-బన్ధ్వాదయో-భవన్తీత్యన్వయః , తత్ర-బన్ధవో వివాహాదిభిస్సంబన్ధినః - జ్ఞాతయస్సపిణ్డాః - అరయో ఘాతుకాః మిత్రాణి రక్షకాః-మధ్యస్థాః ఉభయవ్యతిరిక్తాః - విద్విషో ద్రవ్యాదినిమిత్తేన ద్వేషిణః - ఉదాసీనాస్తద్వ్యతిరిక్తాః , ఇతి భేదః ॥ ౫ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా , పణ్యాని క్రయాద్యర్హాణి - హైమాదీని హేమవికారరూపాదీని కటకాఙ్గుళీయకాదీని వస్తూని, కర్తృషు వ్యవహర్తృషు నరేషు, ఇతస్తతః , పర్యటన్తి, ఏవం, జీవా అపి, దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు-భ్రమన్తి ॥ ౬ ॥ ఏకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధస్యానియతత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ నిత్యస్యేతి ద్వాభ్యామ్॥ నిత్యస్యావిప్లుతస్య-జీవత ఇతి యావత్-తస్య పశ్వాదేరర్థస్య, అనిత్యః అనియతః సంబన్ధో, నృషు దృష్టః, విక్రయాదినా పూర్వస్వామిసంబన్ధస్య నివృత్తేరుత్తరస్వామిసంబన్ధదర్శనాదేకస్మిన్నపి జన్మని సంబన్ధోఽనియత ఇతి భావః ॥ తదేవోపపాదయతి॥ యావదితి॥ యస్య పుంసో-యేన పశ్వాదినా-యావ-త్సంబన్ధః క్రయాదిసంబన్ధోఽస్తి - తస్య , మమత్వం స్వామిత్వాదిసంబన్ధ , స్తావదేవ, హీత్యనే

త్రానధితిష్ఠ నృపాసనమ్ ॥ ౩ ॥ జీవ ఉవాచ॥ కస్మిన్ జన్మన్యమీ మహ్యం పితరో మాతరోఽభవన్। కర్మభిర్భ్రామ్యమాణస్య దేవతిర్యఙ్నృయోనిషు ॥ ౪ ॥ బన్ధుజ్ఞాత్యరిమధ్యస్థమిత్రోదాసీనవిద్విషః। సర్వ ఏవ హి సర్వేషాం భవన్తి క్రమశో మిథః ॥ ౫॥ యథా పణ్యాని వస్తూని హైమాదీని తతస్తతః। పర్యటన్తి నరేష్వేవం జీవో యోనిషు కర్తృషు ॥ ౬ ॥ నిత్యస్యార్థస్య సంబన్ధో హ్యనిత్యో దృశ్యతే నృషు । యావదస్య హి సంబన్ధో మమత్వం తావదేవ హి ॥ ౭ ॥ ఏవం యోనిగతో జీవస్స నిత్యో నిరహంకృతః। యావద్యత్రోపలభ్యేత తావత్స్వత్వం హి తస్య తత్॥ ఏష నిత్యోఽవ్యయస్సూక్ష్మ ఏష సర్వాశ్రయస్స్వదృక్ । ఆత్మమాయాగుణైర్విశ్వమాత్మానం సృజతి ప్రభుః॥ ౯॥

నలోకప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ౭ ॥ ఏవం దృష్టాన్తేనోపపాదితమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి॥ ఏవమితి॥ సః ప్రసిద్ధో, నిరహంకృతః-వస్తుతో దేహాత్మాభిమానరహితోఽపి-జీవః - కర్మణా యోనిగతః దేవాదిశరీరేష్వనుప్రవిష్టస్స , యత్ర దేవాదిశరీరే నిత్యః అపరిత్యక్తదేహో-యావ-దుపలభ్యతే-తావదేవ తస్య స్వత్వం , స్వీయత్వం తావదేవ హి-తస్య, పిత్రాదయస్స్వీయా భవన్తి॥ తావదేవ తస్యైతరైః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ ఇతి యావత్, తత్తస్మాత్ తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః, యద్వా- యత్ర శరీరే-యావ-దుపలభ్యేత-తస్య శరీరస్య-తావన్తం కాలం-జీవాత్మానం ప్రతి-స్వత్వం-తత్ తస్మాత్ తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః-అనుపలమ్భే తు ఆత్మనిరూపితస్వత్వస్యైవ శరీరే అభావాచ్ఛరీరనిరూపితపితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో దూరాదపేత ఇతి భావః ॥ ౮ ॥ తర్హి కీదృశం తస్య స్వరూపం- యత్స్వరూపగతో న భవత్యనియతః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ - ఇత్యత్రాహ॥ ఏష ఇతి॥ ఏష జీవో-నిత్యః ఆద్యన్తరహితః-కుతః-అవ్యయః నాశరహితః-తత్కుతః - సూక్ష్మః వినాశకైరవ్యాప్యః, నిరతిశయసూక్ష్మత్వాత్-వినాశకా హి జలాగ్నివిషజలశస్త్రాదయో వినాశ్యం వ్యాప్య వినాశయన్తి- అస్య తు నిరతిశయసూక్ష్మతయా సర్వాన్తః ప్రవేశనస్వభావత్వేనావ్యాప్యత్వాదవ్యయః-ఏకః జ్ఞానాకారః ,, ఏకో వ్రీహిస్సమ్పన్నః ,, ఇతివజ్జాత్యభిప్రాయకత్వకథనం-న తు జీవస్వరూపైకత్వాభిప్రాయకం-తత్స్వరూపనానాత్వస్య బహు ప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్, సర్వాశ్రయః, సర్వేషాం బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనాం, మాత్రయోర్ధారకః, స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్, ప్రత్యగ్రూపః-యద్వా స్వేనైవ దృశ్యత ఇతి స్వదృక్-స్వయం ప్రకాశః - అస్త్వేవం దృశం తస్య స్వరూపం-కిమయం స్వానర్థావహం దేవమనుష్యాదిశరీరం స్వయమేవ సృష్ట్వా తత్ర ప్రవిష్టోఽనర్థమనుభవతి-ఉత స్వకీయకర్మణా సృష్టే ప్రవిష్టోఽనుభవతీత్యత్రాహ ॥ ఆత్మేతి॥ న స్వాఽనర్థావహం శరీరం స్వయం సృజతి-నాపి కేవలం కర్మ - అపి తు-పరః పరమపురుషః - ఆత్మనః స్వస్య-యా మాయా తస్యాః-గుణైస్సత్త్వాదిభి-రాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - విశ్వం దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివిశ్వాకారం-సృజతి ॥ ౯ ॥ నను-సోఽపరః పురుషః-యది కశ్చిత్సిధ్యతి - తర్హి - సోఽపీదృశ దేవాదివిషమసృష్టిం గర్భజన్మజరామరణాద్యనన్తదుఃఖగ

స్యాం తర్హ్యన్య వైషమ్యనైర్ఘృణ్యయుక్తస్సన్ సృష్టజీవాన్నాతిరిచ్యేత-తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్య పరమపురుషస్య-కశ్చి-ద-తీవప్రీతివిషయః-కశ్చి - చ్చాప్రియః-స్వీయః-పరకీయోవా-నాస్తి-కింతు-స స్వేషు సమదృష్టిరితిభావః॥ తర్హి కథం విషమసృజతి తత్రాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ గుణదోషయోః పుణ్యపాపయోః-కర్తౄణాంజీవానాం సర్వబుద్ధివృత్తీనా-మేక ఏవ సర్వ-ద్రష్టా-భవతి-తస్య సామాన్యేన స్రష్టృత్వే ఽపి దేవాదివైషమ్య తత్తజ్జీవసంబన్ధిపుణ్యపాపమూలకత్వాన్న తస్య వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితిభావః - సర్వధియాం ద్రష్టేత్యనేన - తస్య సర్వజ్ఞత్వం పుణ్యపాపకర్తృత్వం తత్ఫలభోక్తృత్వం చాభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తదేవాహ॥నాదత్త ఇతి ॥ఆత్మా పరమపురుషో-గుణదోషౌ-నాదత్తే నస్వీకరోతి-గుణదోషకర్తృత్వమాత్మని నమన్యతే-అత ఏవ క్రియాఫలమ్ సుఖదుఃఖాదికం-నాదత్తే - కింతు ఉదాసీనవదాసీనః ఉదాసీనవజ్జీవాన్తరాత్మతయా స్థితః-వత్కరణేనాత్యన్తోదాసీనత్వమపి నాస్తీత్యావేదితం-గుణదోషయోస్తస్య ప్రయోజకకర్తృత్వాత్-సాక్షాత్కర్తృత్వాభావాదుదాసీనత్వం - తత్తత్పూర్వపూర్వకర్మవాసనానుసారేణ ప్రయోజయితృత్వాచ్చానుదాసీతృత్వమపి-విషయభేదాదుభయోరేకస్మిన్నవిరోధ ఇతిభావః ॥ నను, జీవస్యాపి నగుణదోషయోస్సాక్షాత్కర్తృత్వం-తస్య నిష్క్రియత్వాత్-దేహస్యైవ సాక్షాత్కర్తృత్వాత్-కింతు దేహేన్ద్రియాదినియమనరూపమేవ తస్య కర్తృత్వం -ఏవంచ ప్రయోజయితృత్వం జీవపరయోరుభయోరప్యవిశిష్టమితి కథమన్యతరస్య క్రియాఫలోపాదానమన్యతరస్య నేతి విభాగ- స్తత్రాహ ॥పరావరదృగీశ్వర ఇతి ॥ స్వయమీశ్వరో జీవప్రభృతిదేహేన్ద్రియమనః ప్రాణపర్యన్తానాం నియన్తా సర్వ పరావరదృక్ పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణం స్వస్వరూపం-అవరం జీవస్వరూపం ప్రకృతిస్వరూపంచ - ఏతత్త్రితయం యథావత్పశ్యతీతి పరావరదృక్ - జీవస్తు కర్మణాతిరోహితస్వభావః ప్రకృతిమేవాత్మానం మత్వా తద్గతం కర్తృత్వం సాక్షాత్స్వస్మిన్ మనుత ఇతి స క్రియాఫలభోక్తా భవతి-పరమాత్మా తు నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానుభూత్యా స్వపరయాథాత్మ్యవిత్త్వాద్దేహాత్మభ్రమా

నహ్యస్యాతిప్రియః కశ్చిన్నాప్రియస్స్వః పరోఽపి వా । ఏకస్సర్వధియాం ద్రష్టా కర్తౄణాం గుణదోషయోః॥
నాదత్త ఆత్మా హి గుణం న దోషం న క్రియాఫలమ్ । ఉదాసీనవదాసీనః పరావరదృగీశ్వరః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుదీర్య గతో జీవో జ్ఞాతయస్తస్య తే తదా । విస్మితా ముముచుశ్శోకం ఛిత్వాఽఽత్మస్నేహశృఙ్ఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ నిర్హృత్య జ్ఞాతయో జ్ఞాతేర్దేహం కృత్వోచితాః క్రియాః । తత్యజుర్దుస్త్యజం స్నేహం శోకమోహభయార్తిదమ్ ॥ ౧౩ ॥ బాలఘ్న్యో వ్రీడితాస్తత్ర బాలహత్యాహతప్రభాః । బాలహత్యావ్రతం చేరుర్బ్రాహ్మణైర్యన్నిరూపితమ్ ॥ యమునాయాం మహారాజ స్మరన్త్యో ద్విజభాషితమ్ ॥ ౧౪ ॥ స ఇత్థం ప్రతిబుద్ధాత్మా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః । గృహాన్ధకూపాన్నిష్క్రాన్తస్సరః పఙ్కాదివ ద్విపః ॥ ౧౫ ॥ కాళిన్ద్యాం విధివత్స్నాత్వా కృతపుణ్యజలక్రి

భావేన క్రియాఫలభోక్తేతి భావః॥ నహీత్యాదిశ్లోకద్వయం జీవపరతయాఽపి వర్ణయితుం శక్యం ॥తథాహి॥ పూర్వప్రస్తుతం జీవస్వరూపమేవ విశోధయతి॥నహీతి॥అస్య జీవస్య-స్వతః-ప్రియాప్రియా-నభవతః అపితు- కర్మకృతావిత్యర్థః - తథా-స్వపరవిభాగోఽపిన - ఏకః ఏకరూపః జ్ఞానైకాకారః-దేవగతవికారైరసంస్పృష్టత్వేన సదైకరూప ఇతి వా-గుణదోషయోః-కర్తౄణాం హేతుభూతానాం-సర్వధియాం-ద్రష్టా ఆశ్రయః-నాదత్త ఇతి-వివేకజ్ఞానవానాత్మా గుణదోషాన్స్వయం నాభిమన్యత ఇత్యర్థః-ఈశ్వర-దేహాదినియమనపరః-పరావరదృక్ స్వస్వరూపప్రకృతిస్వరూపయోర్ద్రష్టేత్యుక్తవానాపి ష్టో జీవః॥౧౧॥ తత ఉపరితనం వృత్తాన్తమాహ మునిః॥ఇతీతి॥ఇత్థం, ముదీర్య ఉక్త్వా-పున- ర్జీవః-కళేబరా-ద్వినిష్క్రమ్య-గతః - తతః - తస్య మృతస్య-యే జ్ఞాతయ- స్తే-తదా-విస్మితాస్సన్తః- ఆత్మనాం స్వేషాం యః-పుత్రావిషయకః స్నేహ-స్స ఏవ శృఙ్ఖలా-తాం ఛిత్త్వా అపోహ్య-శోకం-ముముచుః ❀ ॥౧౨॥ ❀ తతో, జ్ఞాతయః-తం శవ-మగ్నౌ -నిర్హృత్య దగ్ధ్వా-ఉచితాః, మృతోద్దేశేన కర్తవ్యాః క్రియాః-కృత్వా-శోకమోహాదిప్రదం-దుస్త్యజం- స్నేహం అనురాగం-తత్యజుః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తతో బాలఘ్న్యః-యాః గరళదానేన బాలం హతవత్యః-తాస్సర్వాః-ద్విజేనాఙ్గిరసా-భాషితం, స్మరన్త్యో -వ్రీడితాః లజ్జితాః-బాలహత్యయా-హతా ప్రభాయాసాం తాః, యద్బాలహత్యావ్రతం బాలహత్యాపనోదకం వ్రతం-బ్రాహ్మణై - ర్నిరూపితం కర్తవ్యత్వేన బోధితం-త-ద్యమునాయాం- హే మహారాజ-చేరుః అనుష్ఠితవత్యః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత, స్స చిత్రకేతుః, ఇత్థం-ద్విజోక్తిభిః అఙ్గిరస ఉక్తిభిః-జీవేనవాదితాభిః, నారదోక్తిభిశ్చ - ప్రతిబుద్ధః ఉదితః-ఆత్మా వివేకో-యస్య-తాదృశః, స గసః-పఙ్కా, ద్గజ ఇవ-గృహమేవ అన్ధకూపః-తస్మాత్-వినిష్క్రాన్తః నిర్గతః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కాళిన్ద్యాం యమునాయాం-విధ్యుక్తప్రకారేణ-స్నాత్వా-కృతాః - పుణ్యాః జలక్రియాః పితృతర్పణాదయో, యేన-తాదృశః-మౌనేన పరమాత్మస్వరూపసంశీలనేన, హేత్వర్థే తృతీయా, మౌనార్థం , సంయత ప్రాణః నియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః , ఇతరైస్సంభాషణరాహిత్యరూపేణ మౌనేన

ణః, బ్రహ్మపుత్రం శ్రీనారదం, మనస్వత్, దణ్డవన్ననామ * ॥ ౧౬ ॥ * తతః తస్మై, ప్రపన్నాయ యథాఽధిగురూపసత్తిం కృత్వా స్థితాయ, భక్తాయ గురుభక్తియుక్తాయ, ప్రయతాత్మనే శ్రవణోపయుక్తప్రయతమనస్కాయ, భగవాన్, నారదః, ప్రీతః శిష్యలక్షణైర్హర్షితః, ఏతాం వక్ష్యమాణాం, విద్యాం నవ్యోపనిషదం, ఉవాచ, ఉపదిదేశ * ॥ ౧౭ ॥ * నారదేనోపదిష్టాం విద్యామేవాహ॥ నమస్త ఇత్యాదినా పరమేష్ఠిన్నమస్త ఇత్యన్తేన ॥ తావత్సకలేతరవిలక్షణం పరమాత్మానం విశోధ్య ప్రణమతి॥ వాసుదేవాదిచతుర్వ్యూహాత్మనావస్థితాయ, తే తుభ్యం - భగవతే - నమః - ఏవం భూతం త్వాం ధీమహి ధ్యాయేమహి * ॥ ౧౮ ॥ * విజ్ఞానమాత్రాయ క్వచిదపి జాడ్యరహితాయ - నిరతిశయానన్దస్వరూపాయ - ఆత్మారామాయ ఆత్మన్యేవ రమమాణాయ - సుఖాన్తరనిరపేక్షాయేత్యర్థః - శాన్తాయ రాగాదిరహితాయ - నివృత్తద్వైతసృష్టయే - సృష్టిరుదయః - నివృత్తా - ద్వైతసృష్టిః జాత్యాదికల్పనా - యస్య తస్మై - జాత్యాదికల్పనారహితాయేత్యర్థః - నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇతి పాఠే - నివృత్తా - ద్వైతదృష్టిః స్థూలత్వాణుత్వాదిభేదదర్శనం - యస్మిన్ తథా చ శ్రూయతే "అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమగోత్రమచక్షుః శ్రోత్రం తదపాణిపాద" మిత్యాది * ॥ ౧౯ ॥ * స్వాత్మానన్దానుభవేనైవ - న్యస్తాః - నిరస్తాః, ఊర్మయః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణరూపాః షడూర్మయో - యస్య - హృషీకాణామిన్ద్రియాణాం తదధిపతేశ్చ ఈశాయ నియన్త్రే - కరణాధిపాధిపాయేత్యర్థః - మహతే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - వివిధవిచిత్రానన్తశక్తయే - తుభ్యం - నమః * ॥ ౨౦ ॥ * మనసా సహ - వచసి - ఉపరతే నివృత్తే సతి - అవధేరభావాద్వాఙ్మనసయోర్నివృత్తయోస్సతోః - యః - ప్రాప్యః అపరిచ్ఛిన్నతయాఽనుసన్ధేయః - అత ఏవ - ఏకః నిస్సమాభ్యధికః - ప్రాప్యేత్యవిభక్తికపాఠే - అప్రాప్యేతి చ్ఛేదః - మనసా సహ - ప్రాప్యావధిం వచస్యుపరతే సతి - యః అపరిచ్ఛిన్నానన్ద ఇతి శేషః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూప ఇత్యర్థః - చిన్మాత్రః

యః। మౌనేన సంయతప్రాణో బ్రహ్మపుత్రావవన్దత ॥ ౧౬ ॥ అథ తస్మై ప్రపన్నాయ భక్తాయ ప్రయతాత్మనే। భగవాన్నారదః ప్రీతో విద్యామేతామువాచ హ ॥ ౧౭ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ ధీమహి। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ నమస్సంకర్షణాయ చ ॥ ౧౮ ॥ నమో విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయే। ఆత్మారామాయ శాన్తాయ నివృత్త * ద్వైతసృష్టయే ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మానన్దానుభూత్యైవ న్యస్తశక్త్యూర్మయే నమః। హృషీకేశాయ మహతే నమస్తేఽనన్తశక్తయే ॥ ౨౦ ॥ * వచస్యుపరతేఽప్రాప్యయ ఏకో మనసా సహ। అనామరూపశ్చిన్మాత్రస్సోఽవ్యాన్నస్సదసత్పరః ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్నిదం యతశ్చేదం తిష్ఠత్యప్యేతి జాయతే। మృన్మయేష్వి

జ్ఞానైకాకారః - అత ఏవ - ఏకః - నిస్సమాభ్యధికః - కర్మకృతనామరూపరహితః - సదసత్పరః చేతనాచేతనాభ్యాం విలక్షణః - సః అస్మాన్ - రక్షతు - అత్ర ప్రతిపదముపనిషదర్థా అభిప్రేతాః ॥ విజ్ఞానమాత్రాయ పరమానన్దమూర్తయ ఇత్యనేన "విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మ" ఇతి శ్రుత్యర్థః, ఆత్మారామాయేత్యనేన "స ఐశ్వర్యసంపన్నః శంభురాకాశమధ్యగ" ఇతి నివృత్తద్వైతదృష్టయ ఇత్యనేన - అనామరూపేత్యనేన చ "అస్థూలమనణ్వ" ఇతి ఆత్మానన్దేత్యాదినా "యోఽశనాయాపిపాసే శోకమోహౌ జరామృత్యుమత్యేతి" ఇతి హృషీకేశాయేత్యనేన "స కారణం కరణాధిపాధిప" ఇతి - మహత ఇత్యనేన "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ" ఇతి - అనన్తశక్తయ ఇత్యనేన "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ" ఇతి - వచస్యుపరత ఇత్యాదినా "యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ ఆనన్దం బ్రహ్మణః" ఇతి - ఏక ఇత్యనేన "న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే - న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే" ఇతి - సదసత్పర ఇత్యనేన "భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా" "క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏకః" - "యోఽవ్యక్తమన్తరే సంచరన్ యస్యావ్యక్తం శరీరం యోఽక్షరమన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీర" మితి శ్రుత్యర్థా అభిప్రేతాః * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవం సకలేతరవిలక్షణమౌపనిషదం బ్రహ్మ విశోధ్య ప్రణమ్య - తతః స్వానిష్టనివృత్తిం ప్రార్థ్య - అథ తదేవ బ్రహ్మ జగజ్జన్మాదికారణత్వేనోపలక్ష్య ప్రణమతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ సదసత్పర ఇత్యస్యోదాహృతశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపకతయా ఉక్తవిధస్వరూపస్య పరస్య బ్రహ్మణః చిదచిచ్ఛరీరకత్వం ప్రత్యభిజ్ఞాపితోపనిషద్భిరేవ ప్రతిపన్నమిత్యభిప్రేత్య చిదచిద్విశిష్టస్య జగత్కారణత్వలక్షణమత్రోచ్యతే, ఇదం స్థూలచిదచిదాత్మకం జగత్ యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ బ్రహ్మణో, జాయతే, యస్మిన్, అప్యేతి లీయతే, యస్మిన్ ఉక్తవిధబ్రహ్మస్వరూపరూపే, తిష్ఠతి ఆధేయతయా వర్తతే "బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీద్యతో ద్యావాపృథివీ నిష్టతక్షు" రితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా

౧౯ ॥ శ్లో * పా ॥ ద్వైతదృష్టయే. ౨౧ ॥ శ్లో * పా ॥ వచస్యుపరతేప్రాప్య.

ఆధారోఽపి బ్రహ్మైవేతిభావః ॥ తత్రదృష్టాన్తః ॥ మృన్మయేష్వివమృజ్జాతిరితి, మృజ్జాతిశబ్దోమృజ్జాతీయపరః,యథా, మృన్మయేషుమృజ్జాతీయఘటశరావాదికారణభూతేషుమృద్వికారరూపమృత్పిణ్డేషు - మృజ్జాతీయోఘటాది - ర్జాయతే-అపాదానస్యాధికరణత్వవివక్షయాసప్తమీ -మృన్మయేభ్యోయథామృజ్జాతిర్జాయతఇత్యర్థః - యద్వా-మృన్మయేష్వితినిమిత్తసప్తమీ-నిమిత్తమత్రోపాదానకారణం-తథాచమృన్మయేభ్యోమృత్పిణ్డేభ్యఉపాదానభూతేభ్యః, మృజ్జాతీయోఘటాది-ర్జాయతఇత్యర్థః - అథవామృన్మయేష్వితి - పదమేవమృద్వికారఘటాదిపరం-మృజ్జాతిర్మృత్పిణ్డః - మృన్మయేషుఘటాదిషు-కారణతయాఅనుస్యూతః - అథవా - యస్మిన్నధితిష్ఠతీత్యత్రైవదృష్టాన్తః-మృన్మయేషుఘటాదిషుమృజ్జాతిర్మృత్త్వమధితిష్ఠతిఅపృథక్సిద్ధప్రకారతయావర్తతే-తద్వ-దిదం-విశ్వం-చిదాచిదాత్మకం - అపృథక్సిద్ధప్రకారతయాయస్మిన్వర్తతేతస్మైబ్రహ్మణే-నమః - అత్రాపి ,, యతోవాఇమానిభూతానిజాయన్తే ,,ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం ప్రతిపదమౌపనిషదార్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేనోపనిషదేకగమ్యం పరం బ్రహ్మేతిసూచితం-తదేవద్రఢీకర్తుం తదితరప్రమాణావిషయత్వం వదన్ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ ,, అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థిత,,ఇత్యుక్తరీత్యాకృత్స్నం జగ-దన్తర్బహిశ్చ-వితతంవ్యాప్యస్థితమపి-వ్యోమవ్యోమశరీరకం ,,ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ,, ఇతిశ్రుతేః-యం-మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవో-నస్పృశన్తినవిదుః - తత్రకర్మేన్ద్రియాణి-అసవఃప్రాణాశ్చ - క్రియాశక్తిప్రధానా-నస్పృశన్తినవిషయీకుర్వన్తి-మనశ్చబుద్ధిశ్చ - చక్షురాదీనిజ్ఞానేన్ద్రియాణిచ-యంనవిదురిత్యన్వయః - బుద్ధీన్ద్రియాద్యవిషయత్వేనతన్మూలకప్రత్యక్షాదిప్రమాణావిషయమితిభావః - అతీన్ద్రియత్వేహేతుర్వ్యోమేతి - వ్యోమశరీరకత్వేనతదన్తఃప్రవేశయోగ్యతయాతతోఽపిసూక్ష్మత్వాదిన్ద్రియావిషమితిభావః-తద్బ్రహ్మత్వా-మహం-నతోఽస్మి ॥ ౨౩ ॥ కించ॥మనఆదయస్తదాహితజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమత్త్వేనతంనవిషయీకుర్వన్తీతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ దేహేతి ॥ అమీదేహేన్ద్రియాదయః - యదంశవి

వన్మృజ్జాతిస్తస్మైతేబ్రహ్మణేనమః ॥ ౨౨ ॥ యంనస్పృశన్తినవిదుర్మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవః । అన్తర్బహిశ్చవితతంవ్యోమతత్త్వాంనతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియోఽమీయదంశవిద్ధాః ప్రచరన్తికర్మసు ॥ నైవాన్యథాలోహమివప్రతప్తంస్థానేషుతద్ద్రష్ట్రపదేశమేతి ॥ ౨౪ ॥ గద్య॥ ఓంనమోభగవతేమహాపురుషాయ-మహానుభావాయ - మహావిభూతిపతయేసకలసాత్వతపరిబృఢనికరకరకమలకుట్మలోపలాలితచరణారవిన్దయుగళ-పరమ-పరమేష్ఠిన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ భక్తాయైతాంప్రపన్నాయవిద్యామాదిశ్యనారదః । యయావఙ్గిరసాసాకంధామస్వాయంభువంప్రభో ॥౨౬॥చిత్రకేతుస్తుతాంవిద్యాం

ద్ధాః-యశ్శ్య ,, పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే ,, త్యుక్తజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమతోబ్రహ్మణోఽంశేనజ్ఞానక్రియాదిశక్తిలేశేన,అనువిద్ధాఃవ్యాప్తాః-కర్మసుస్వస్వవ్యాపారేషు - ప్రచరన్తిప్రవర్తన్తే-అన్యథాయదంశేనాననువిద్ధాస్తు-నప్రచరన్తి - తేషామచేతనపరిణామరూపత్వేనవస్తుతోజ్ఞానశక్తివిరహాదితిభావః - తత్రదృష్టాన్తః - లోహమివప్రతప్తమితి - యథాప్రతప్తంలోహందహతి - దాహకశక్తినాగ్నినానువిద్ధమేవలోహమితరద్దహద్యగ్నినా నదహతి - అగ్నినాననువిద్ధం త్వితరదపినదహతి-తద్వత్పరమాత్మాహితజ్ఞానక్రియాశక్తయోదేహేన్ద్రియాదయస్స్వస్వవిషయేషు - ప్రచరన్తి - నపరమాత్మని- అనాహితశక్తయస్తుస్వస్వకర్మస్వపినప్రచరన్తీత్యర్థఃనన్విన్ద్రియాణిస్వతోజ్ఞానశక్తివిరహాత్తంమావిషయీకుర్వన్తు-జీవస్తుస్వభావతోజ్ఞానశక్తిమత్త్వాత్తంవిద్యాది-త్యత్రాహ ॥ స్థానేషుతద్ద్రష్ట్రపదేశమేతీతి ॥ తత్తేన-జీవోఽపి-ద్రష్ట్రపదేశమేతి-ద్రష్టృత్వవ్యపదేశంగచ్ఛతి - ఈశ్వరసఙ్కల్పాదేవజీవస్యజ్ఞానవికాసఇత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ భగవతేపూర్ణషాడ్గుణ్యాయ-మహాపురుషాయపురుషసూక్తప్రతిపాద్యమహాపురుషాయ-అతఏవ-మహానుభావాయ-మహావిభూత్యోర్నిత్యలీలావిభూత్యో -రధిపతయే-తుభ్యం , నమః - సకలాః-యే-సాత్వతపరిబృఢాః-భాగవతశ్రేష్ఠా-స్తేషాం-కరకమలానాం-కుట్మలైర్ముకులై-రుపలాలితం-చరణారవిన్దయుగంయస్య-తస్యసంబోధనం-పరమనిస్సమాభ్యధిక,పరమేష్ఠిన్పరమస్థానేస్థిత-తేతుభ్యం-నమః ॥ ౨౫॥ హేప్రభోరాజన్-భక్తాయ-ప్రపన్నాయచిత్రకేతవే,ఏవ మేతాంవిద్యాం - ఉపదిశ్య - అఙ్గిరసాసహ-నారదః-స్వాయంభువంధామసత్యలోకం-యయౌపూర్వం-నారదేనసహాఙ్గిరాఆజగామేతిప్రాధాన్యేనోక్తః - చిత్రకేతోఃపుత్రదత్వేనతస్యప్రథమం వైరాగ్యజననద్వారాఉపకారకత్వాత్ - ఇహనారదోఽఙ్గిరసాసాకంయయావితినారదఃప్రాధాన్యేననిర్దిష్టః -విద్యోపదేశేనతస్యమహోపకారకత్వాత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏవ,ముపదిష్టవిద్య-శ్చిత్రకేతు-స్తాం-నారదేన-భాషితాంఉపదిష్టాం-విద్యాం-యథావిధి-సుసమా

హితచిత్తః - ఉదకభక్షః సన్ - సప్తాహం-ధారయామాస జజాప ॥ ౨౭ ॥ తతస్స ప్తరాత్రాన్తే - ధార్యమాణయా-విద్యయా-తత్ప్రభావేనేత్యర్థః -నృపశ్చిత్రకేతుః - అవిభక్తిపాఠే-హేనృప - విద్యాధరాణా-మాధిపత్యం చ - లేభే చశబ్దోఽన్వాచయపరః-ఆనుషఙ్గికం విద్యాధరాధిపత్యం ఫలం లబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ప్రధానం ఫలమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః-కతిపయైః - రహోభిః, విద్యయా, ఇద్ధేన దీప్తేన-మనసా గతి-ర్యస్య, విద్యాప్రభావేనయథేష్టగతిరిత్యర్థః - దేవదేవస్య శేషస్య సఙ్కర్షణస్య - చరణసమీపం - జగామ - పాతాళలోకాదధస్తాత్స్థితసంకర్షణసమీపం గతవానిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ సఙ్కర్షణం వర్ణయన్ తం దదర్శేత్యాహ ॥ మృణాళేతి ॥ మృణాళవత్పద్మతన్తువ, ద్గౌరం శుభ్రం - సితివాససం నీలామ్బరం - స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య, కటిత్రం కటిసూత్రం - ప్రసన్నాని వక్త్రాణి యస్య - అరుణాని లోచనాని యస్య - తం-సిద్ధేశ్వరాణాం సమూహై - ర్వృతం పరివేష్టితం-ప్రభుం సఙ్కర్షణం దదర్శ ॥ ౩౦ ॥ తత, స్తస్య సఙ్కర్షణస్య-దర్శనేన-ధ్వస్తం-కిల్బిషం-యస్య, అతఏవ-స్వచ్ఛమన్తఃకరణం యస్య - అతఏవ-ప్రవృద్ధయా-భక్త్యా-ప్రణయాద్బుఆనన్దబాష్పైః-లోచనయో-ర్యస్య -ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణి చ-యస్య -తాదృశః-ఆదిపూరుషం పురాణపురుషం సఙ్కర్షణం, అభ్యయాత్ అభిముఖం జగామ, ఆనమత్ ప్రణతవాన్ ॥ ౩౧ ॥ తత-శ్చిత్రకేతుః, ఉత్తమశ్లోకస్య సఙ్కర్షణస్య, పదాబ్జవిష్టరం పాదపీఠం, ప్రేమాశ్రులేశై రానన్దబాష్పకణైః, ముహుర్ముహు-రుపసేచయన్-ప్రమోదేన ప్రేమ్ణా, ఉపరుద్ధః, అఖిలానాం, వర్ణానాం, అక్షరాణాం నిర్గమముచ్చారణం-యస్య-అతఏవ-తం భగవన్తం-ప్రసమీడితుం-

---

యథా నారదభాషితామ్ । ధారయామాస సప్తాహమబ్భక్షస్సుసమాహితః ॥ ౨౭ ॥ తతశ్చ సప్తరాత్రాన్తే విద్యయా ధార్యమాణయా । విద్యాధరపతిత్వం చ లేభేఽప్రతిహతం నృపః ॥ ౨౮ ॥ తతః కతిపయాహోభిర్విద్యయేద్ధమనోగతిః । జగామ దేవదేవస్య శేషస్య చరణాన్తికమ్ ॥ ౨౯ ॥ మృణాళగౌరం సితివాససం స్ఫురత్కిరీటకేయూరకటిత్రకఙ్కణమ్ । ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనం వృతం దదర్శ సిద్ధేశ్వరమణ్డలైః ప్రభుమ్ ॥ ౩౦ ॥ తద్దర్శనధ్వస్తసమస్తకిల్బిషస్స్వచ్ఛామలాన్తఃకరణోఽభ్యయాన్ముహుః । ప్రవృద్ధభక్త్యా ప్రణయాశ్రులోచనః ప్రహృష్టరోమాఽనమదాదిపూరుషమ్ ॥ ౩౧ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదాబ్జవిష్టరం ప్రేమాశ్రులేశైరుపసేచయన్ముహుః । ప్రేమోపరుద్ధాఖిలవర్ణనిర్గమో నైవాశకత్తం ప్రసమీడితుం చిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్స మాధాయ మనో మనీషయా బభాష ఏతత్ప్రతిలబ్ధవాగసౌ । నియమ్య సర్వేన్ద్రియబాహ్యవర్తనం జగద్గురుం సాత్వతశాస్త్రవిగ్రహమ్ ॥ ౩౩ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ అజిత జితస్సమమతిభిస్సాధుభిర్భవాన్ జితాత్మభిర్భగవన్ ! విజితాస్తేఽపి చ భజతామకామాత్మనాం య ఆత్మదోఽతికరుణః ॥ ౩౪ ॥ తవ విభవః ఖలు భగవన్ జగదుత్పత్తిస్థితిలయాదీ

స్తోతుం చిరం-నైవాశకత్ నాశక్నోత్ ॥ ౩౨ ॥ తతో-మనీషయా-బుద్ధ్యా, మన-స్సమాధాయ స్వవశీకృత్య-ప్రతిలబ్ధా, వాక్, యేన-అసౌ-చిత్రకేతుః, ప్రతిలబ్ధవాగసః ఇతిపాఠాన్తరం తత్ర ప్రతిలబ్ధవాగమృతః, సర్వేన్ద్రియాణాం-బాహ్యవర్తనం బాహ్యవ్యాపారం-నియమ్య-ఆపోహ్యేత్యర్థః-సాత్వతశాస్త్రం-పఞ్చరాత్రశాస్త్రం, తత్ప్రతిపాద్యో-విగ్రహో యస్య తం జగద్గురుం సాత్వతతన్త్రప్రవర్తకం సఙ్కర్షణం ప్రతి, ఏతద్వక్ష్యమాణం-బభాషే-వక్ష్యమాణాం స్తుతిమకరోదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తామేవాహ ॥ అజితేత్యాదినా సహస్రమూర్ధ్న ఇత్యన్తేన ॥ తావదాశ్రయణసౌకర్యాపాదకసౌలభ్యవాత్సల్యమహౌదార్యగుణవిశిష్టం స్తౌతి ॥ అజితేతి ॥ హే అజిత ఇతరైః స్వాధీనం కర్తుమశక్య- హే దుర్గ్రహేత్యర్థః-తథాఽపి సాధుభి-ర్జితః-భవాన్ -సులభ ఇత్యర్థః-కథంభూతైః, విజితః -ఆత్మా మనో-యైః - సమమతిభిః -కృత్స్నం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన పశ్యద్భిః, కథమేతత్సాధుభిర్విజితోఽహమితి, తత్రాహ-యో భవాన్ - భజతామకామాత్మనాం అనన్యప్రయోజనేన భజతా - మాత్మదః స్వప్రదస్తదాతేత్యర్థః-ఏవం సౌలభ్యముక్తం - ఆత్మద ఇత్యనేన మహౌదార్యం చ, అథవా త్సల్యమాహ ॥ భవతా త్వయా- తేసాధవో-విజితాః-కుతః, యతస్త్వమతికరుణః ఆశ్రితవాత్సల్యవివశః అత్యన్తవాత్సల్యేన త్వయా సాధవో వశీకృతా ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ నను పరత్వే సత్యుక్తం గుణత్రయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకం, అన్యథా తృణస్యేవ సౌలభ్యం, దరిద్రస్యేవౌదార్యం పిత్రాదేరివ కారుణ్యం, న కించిత్కరం స్యాదిత్యతః పరత్వవిశిష్టం స్తౌతి ॥ తవేతి ॥ హే భగవన్, జగతః, ఉత్పత్తిస్థితిలయాదీని, ఆదిశబ్దేన మహానన్దరూపమోక్షో న్తర్నియమనాదిర్వా తత్తవ, విభవః ఐశ్వర్యం, అతస్త్వత్తః పరో నాస్తీత్యర్థః-ఏవం పరత్వం, తతఏవ నిరుపాధికస్వామిత్వం చోక్తం, నను-జగదుత్ప

---

౨౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ లేభేఽప్రతిహతం నృప.

త్యాదీనాంబ్రహ్మరుద్రాదీనాం విభవో నన మిత్యత్రాహ ॥ విశ్వసృజ ఇతి ॥ విశ్వసృజో బ్రహ్మాదయః-తవాంశాంశాః అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గా ఇవ త్వదంశాంశభూతత్వాన్న తేషాం విభవో జగదుత్పత్త్యాదిరిత్యర్థః - త్వన్నియోగేన తే జగదుత్పత్త్యాదికర్తార ఇతి భావః-నను - తేఽపి-వయం విశ్వస్య సృష్ట్యాదికర్తార ఇతి స్పర్ధన్త ఇత్యత్రాహ॥తత్రేతి॥తత్ర తేషాం త్వదంశాంశత్వే సతి, తావన్మాత్రే-తే- వయమ్, అపి పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానేన-వర్గశః మిథః స్పర్ధాం పరమపురుషాయత్తమిత్యజ్ఞాత్వా - మృషా వ్యర్థం, స్పర్ధన్తే-తేషాం స్పర్ధామాత్రమవశిష్యతే, నత్వీశత్వం సిధ్యతీతి భావః ✽ ॥౩౫॥ ✽ జగదుత్పత్త్యాదేస్తదేకవిభవత్వం దృష్టాన్తాన్తరముఖేన విశదయన్ స్తౌతి॥ పరమాణ్వితి ॥ పరమాణుపరమమహతోరల్పీయసో విపులస్య చ వస్తునో-యాన్యాద్యన్తాన్తరాణి సృష్టిసంహారస్థిత్యవస్థా ఇత్యర్థః - తేషు వర్తత ఇతి తథా-అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితః-త్రయవిధురః-ఆద్యన్తమధ్యరహితః - త్వమేవ-కార్యస్య వస్తునః కారణతయా యదాదావవతిష్ఠతే-అన్తే చ యదవశిష్యతే, తద్విభవత్వమేవ హి కార్యస్య వస్తునో దృష్టం యథా మృత్సువర్ణాత్మకఘటకటకాదావితి దృష్టాన్తోఽభిప్రేతః ॥ ఏవం సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య కార్యజాతస్యాదౌ కారణత్వేనావస్థానాదన్తే చావశేషాత్ త్వద్విభవ ఏవ జగదుత్పత్త్యాదిః - న తు మధ్యస్థచతుర్ముఖాదేరితి భావః-కార్యం వస్తు, మధ్యస్థస్య విభవో నేతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ॥ఆదావితి॥సత్త్వానాం కార్యత్వేనావస్థితానాం పదార్థానాం-ఆదౌ-అన్తే చ-యద్ధ్రువం స్థిరం - ఆదౌ కార్యత్వేనావస్థితం-అన్తే చావశిష్టమిత్యర్థః, అన్తరాలేఽపి తదేవ-అన్తరాళావస్థా తద్విభవ ఏవ - ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్య మధ్యస్థ విభవకత్వం కిం పునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః- ఏవం కాలత్రయవర్తిత్వమేవేతి భావః - అనేన కాలతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వముక్తం- అథ సర్వదా సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితికథనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యరూపవస్తుపరిచ్ఛేదోఽప్యుక్తః - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యమేవ హి వస్త్వపరిచ్ఛేదః- యద్వా- స్వాపేక్షయోత్కృష్టగుణవస్త్వన్తరరాహిత్యం వస్త్వపరిచ్ఛేదః-స హి జగత్కారణత్వతదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసత్యసఙ్కల్పత్వాద్యాకృష్టగుణజాతస్య కథనేనాభిహిత ఇతి ప్రాయ ఏవ ✽ ॥౩౬॥ ✽ ఏవం ద్వివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం- అథ దేశపరిచ్ఛేదరహితత్వం వదన్నేతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమేవ త్వయ్యనన్తశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యాహ ॥ క్షిత్యాదిభిరితి ॥ పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాద్దశగుణ-ముత్తరైరధికైః- క్షిత్యాదిభిః-పృథివ్యబగ్నివాయ్వాకాశాహఙ్కారమహద్భిస్సప్తభి-రావృతః- ఏష పరిదృశ్యమానోఽణ్డకోశః - ఈదృశైరణ్డకోటిభి-స్సహ సహితో-యత-స్త్వం-తతోఽనన్తః విభూత్యానన్త్యాదనన్తత్వాత్త్వమనన్తశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః - ఏతమణ్డకోశం విశినష్టి॥ యత్రైతస్మిన్నణ్డకోశే-అణుకల్పః-జీవః-పతతి సంసరతి-యద్వా, యస్మాదీదృశైరణ్డకోటిభిస్సహ -ఏషోఽణ్డకోశః యత్ర యస్మింస్త్వయి-అణుకల్పః, పతతి పరిభ్రమతి- తతస్త్వమనన్తః - సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకాణ్డకోశరూపదేశస్య త్వద్వ్యాప్యత్వాత్-ఇదమత్ర నాస్తీత్యేవంరూపదేశపరిచ్ఛేదరహితస్త్వమితి దేశాఽపరిచ్ఛేద ఉక్తః ఏతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమపి పరత్వాపాదకమ్ ✽ ॥౩౭॥ ✽ ఏవంతస్య సమాశ్రయణీయోపయుక్తగుణవస్తుత్వాద్దేవతాన్తరస్య తదభావం వదంస్తమేవ స్తౌతి॥ విషయతృష ఇతి-యే-విషయేషు శబ్దాదిషు-తృట్ తృష్ణా అభిలాషో- యేషాం తే-ఫలకామా నరా ఏవ పశవః, తే-విభూతీః-త్వద్విభూతిభూతానిన్ద్రాదీనుపాసతే-నతు-పరం సర్వోత్కృష్టం, విభూతిపతి - ముపాసతే, హే ఈశ- తేషాం-విషయతృష్ణాం విభూతీరుపాసీనానాం-ఆశిషః-త్వద్విభూతిభిర్దత్తా అర్వాచీనాః స్వర్గాదిఫలరూపాః పురుషార్థాః-తదను విభూతివినాశమను- నశ్యన్తి యథా రాజకులం యథా రాజకులవినాశమను తత్సేవకానామాశిషో నశ్యన్తి - తద్వత్ ఉక్తం చ త్వయైవ ,,యో యో యాం యాం తనుం భక్తః,, ఇత్యారభ్య ,,లభతే చ తతః కామాన్మయైవ విహితాన్ హితాన్ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్,, ఇత్యన్తేనేతి భావః-త్వద్విభూతీనాం పరత్వాదిగుణపూర్త్యభావాదితి తాత్పర్యమ్ ✽ ॥౩౮॥ ✽ త్వదేకప్రయోజనత్వేన కృతాస్త్వత్సేవాస్తు నిరతిశయనిత్యఫలజనకత్వాన్న నశ్యన్తీత్యాహ॥కామధియ ఇతి॥త్వయి విషయభూతే-రచితాః కృతాః-యాః-కామధియః త్వదేకప్రయోజనాః త్వద్విషయా ఉపాసనాః- హే పరమ-పున-ర్నరోహన్తి న బన్ధాయ భవన్తి, నిత్యనిరతిశయత్వ

ని। విశ్వసృజస్తేఽంశాంశాస్తత్ర మృషా స్పర్ధన్తే పృథగభిమత్యా ॥ ౩౫ ॥ పరమాణుపరమమహతోస్త్వమాద్యన్తాన్తరవర్తీ త్రయవిధురః। ఆదావన్తేఽపి చ సత్త్వానాం యద్ధ్రువం తదేవాన్తరాలేఽపి ॥ ౩౬ ॥ క్షిత్యాదిభిరేష కిలావృతస్సప్తభిర్దశగుణోత్తరైరణ్డకోశః। యత్ర పతత్యణుకల్పస్సహాణ్డకోటికోటిభిస్తదనన్తః॥ ౩౭ ॥ విషయతృషో నరపశవో య ఉపాసతే విభూతీర్న పరం త్వామ్ । తేషామాశిష ఈశ తదను వినశ్యన్తి యథా రాజకులమ్ ॥ ౩౮ ॥ కామధియస్త్వయి రచితా న పరమ రోహన్తి యథా కరమ్భబీజాని। జ్ఞానాత్మన్యగుణమయే

దనుభవరూపానన్తాపాదకా ఏవ భవన్తి - న పునర్జన్మమరణాదిరూపబన్ధాయ భవన్తీత్యర్థః - పునరరోహదృష్టాన్తః - యథా కరమ్భబీజానీతి - యథా - భర్జితబీజాని - పునః రోహన్తి - నాఙ్కురీభవన్తి తద్వత్ - పునరరోహహేతుం వదన్ - తం విశినష్టి ॥ జ్ఞానాత్మన్యగుణమయ ఇతి - గుణమయస్సత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారః, స న విద్యతే యస్య - సోఽగుణమయః - తథాభూతే - నిత్యాసంకుచితాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపే త్వయి - గుణమూలకకర్మావశ్యత్వాత్తన్మూలకసంకుచితజ్ఞానత్వాకర్మసాధ్యమోక్షాధిపత్వప్రణతజనానిష్టపరిహారకత్వతదిష్టప్రాపణసమర్థత్వాదిగుణయుక్తత్వాత్త్వయి రచితాః కామధియో న పునరనర్థరూపబన్ధాయ భవన్తి - దేవతాన్తరాణాం తూక్తవిపరీతగుణత్వాత్తేషు రచితాః స్వర్గాదికామధియో నశ్యన్తీతి భావః ॥ తదేవాహ ॥ గుణగణతోఽస్య ద్వన్ద్వజాలానీతి - అస్య విరిఞ్చిప్రభృత్యకించనపర్యన్తస్య జీవవర్గస్య - గుణానాం సత్త్వాదిప్రకృతిగుణానాం - యే - గణాః వికారరూపాస్సంఘాః - తేభ్యః గుణగణతః - ద్వన్ద్వజాలాని సుఖదుఃఖాదీని ద్వన్ద్వజాలాని - భవన్తి ఉపాస్యదేవతాన్తరస్యాప్యుపాసకవత్కర్మవశ్యత్వాదియుక్తత్వాత్తత్సేవాశృఙ్ఖలితస్య పుంసస్తాదృశసేవా వదనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణక్షమా న భవతీతి భావః ॥ ఏవం జ్ఞానశక్త్యాద్యాశ్రితకార్యోపాదకగుణపూర్తిరప్యుక్తా ॥౩౯॥ ఏవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తపరత్వాదిగుణపూర్ణత్వేన దేవతాన్తరేభ్యో వైలక్షణ్యం తస్యైవ సమాశ్రయణీయత్వం చోక్తం - అథ యత ఏవ భవానితరేభ్యః పరః అత ఏవ త్వదారాధనాత్మకస్త్వదభిహితో ధర్మస్తదనుష్ఠాతారశ్చేతరదేవతారాధనరూపధర్మతదనుష్ఠాతృభ్యో విలక్షణా ఇత్యాహ ॥ జితమితి త్రిభిః ॥ అజిత - అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయ, భవతా, యథా జితం సర్వం స్వవశీకృత్య తస్మాత్పరత్వేనావస్థితం, ఏతదేవ అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యపి సూచితం - తథా - ధర్మేణేతి శేషః, త్వదారాధనభూతధర్మేణాపి - జితమిత్యర్థః, సోఽపి సర్వోత్కృష్ట ఇత్యర్థః, కోఽసౌ ధర్మః, తత్రాహ ॥ యం - భాగవతం - భగవతస్తవారాధనరూపమనవద్యం నిర్దుష్టం, ధర్మం, భవాన్ నారదపఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోక్తవాన్ యం చ ధర్మం నిష్కిఞ్చనా అనన్యప్రయోజనాః - ఆత్మారామాః బ్రహ్మగుణానుభవపరాః, యే - మునయః, అపవర్గాయ - ముక్తయే, ఉపాసతే, అ

గుణగణతోఽస్య భవన్తి ద్వన్ద్వజాలాని ॥ ౩౯ ॥ జితమజిత తథా భవతా యమాహ భాగవతం ధర్మమనవద్యమ్ ।
నిష్కిఞ్చనా యే మునయ ఆత్మారామా యముపాసతేఽపవర్గాయ ॥ ౪౦ ॥ విషమమతిర్న యత్ర నృణాం త్వమహమితి మమ తవ చేతి యోఽన్యత్ర । విషమధియా రచితస్స హ్యవిశుద్ధః క్షయిష్ణురధర్మబహుళః ॥౪౧॥ కః క్షేమో

నుతిష్ఠన్తి ॥౪౦॥ యత్ర చ ధర్మే - త్వం - అహం - తవ - మమేతి చ - యా - నృణాం - మన్యత్ర అన్యస్మిన్ ధర్మే - విషమా మతిః అహంకారమమకారరూపా - సా - నాస్తి - స ఇత్యర్థః - సర్వజ్ఞేన భ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషరహితేన పరమకారుణికేన భవతాఽభిహితత్వాదహంకారమమకారప్రయుక్తహింసాదిగర్భత్వాభావాత్సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వానుసన్ధానగర్భత్వాన్నిరతిశయానన్దహేతుత్వాత్త్వదారాధనరూపో ధర్మస్సర్వోత్కృష్టః - తథా తదనుష్ఠాతారోఽపి శబ్దాదివిషయసుఖార్థదమ్భమాత్సర్యహింసాదిస్వభావత్వాభావాత్సర్వభూతసుహృత్త్వాదిగుణయుక్తత్వాచ్చోత్కృష్టాః ఇతరధర్మతదనుష్ఠాతారస్తూక్తవిపరీతా ఇతి భావః ॥ తదేవాహ ॥ విషమధియేతి ॥ అహం మమేత్యాద్యహంమమాభిమానేన రచితో యో దేవతాన్తరారాధనరూపస్స హ్యవిశుద్ధః - రాగద్వేషాదిగర్భత్వాదధర్మప్రచురః శత్రుమరణాదికామనాగర్భత్వాత్ క్షయిష్ణురస్థిరఫలశ్చ ॥౪౧॥ విషమధియా రచితం ధర్మమేవ నిన్దతి ॥ క ఇతి ॥ స్వపరద్రుహః - స్వం కర్తారం పరం చ ద్రుహ్యతీతి స్వపరధ్రుక్, అత్యన్తశరీరాయాసకారిత్వాదనన్తతస్సంసృతిరూపానర్థహేతుత్వాచ్చ స్వద్రుక్ । శత్రుహింసాదికామనాగర్భత్వాత్పరద్రుక్ - తేన ధర్మేణ దేవతాన్తరారాధనరూపేణ - నిజపరయోః - కః క్షేమః - కిం దుఃఖం - న కించిదపీత్యర్థః - పరగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం - యథా అభిచారాదికర్మణాముముష్యాగోర్న క్షేమ - స్తథా తత్కర్తురపీత్యర్థః - అస్తు వా కర్తుస్తాదాత్వికః కశ్చిత్క్షేమ - స్తథాపి స కియాన్ - నర్థః పురుషార్థః - అతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః - క్షయిష్ణుత్వాదితి భావః - ఏవం పురుషార్థహేతుర్న భవతీత్యుక్తం - ప్రత్యుతానర్థహేతుశ్చేత్యాహ ॥ స్వద్రోహాదితి ॥ స్వద్రోహాత్స్వస్యైవాహితకరణాద్ధేతోస్తవేశ్వరస్య - కోపః నిగ్రహః - స్స్యాత్ - అయం స్వస్యైవాహితమాచరతి - కిముత పరస్యేత్యతోఽయమతీవ నిగ్రాహ్య ఇత్యేవం తవ కోపస్స్యాత్ " ఆత్మసంభావితాః స్తబ్ధా ధనమానమదాన్వితాః । యజన్తే నామయజ్ఞైస్తే దమ్భేనావిధిపూర్వకమ్ ॥ అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః । మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయకాః ॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు " ఇత్యాదినా ప్రతిజ్ఞాతో నిగ్రహస్స్యాదితి భా

వః-తవ కోపస్యాన్యస్య వా-అవశ్యం -పరసంపీడయా పరస్య ద్రోహః తతో-ఽధర్మ, స్తథా, స్యాదేవ-స్వకృతేన ధర్మేణ పరస్య యాదృశీ పీడా భవేత్తాదృశపీడా హేతురధర్మోఽపి స్యాత్త్వనుష్ఠితధర్మమనుస్యాదిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ ఏవం ధర్మాన్తరస్య న కేవలపురుషార్థ హేతుత్వం -ప్రత్యుతానర్థ హేతుత్వం చేత్యుక్తం త్వదారాధనరూపధర్మస్య తు- అనిష్టపరిహారేష్ట ప్రాప్తిహేతుత్వమవ్యభిచరితమిత్యాహ ॥ నవ్యభిచరతీతి ॥ తవ ‚‚సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తసత్యసఙ్కల్పస్య తవ- ఈక్షా ‚‚యేతుసర్వాణికర్మాణిమయి సంన్యస్యతత్పరాః ॥ అనన్యేనైవయోగేన మాంధ్యాయన్త ఉపాసతే। తేషా మహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసారసాగరాత్ , భవామి నచిరాత్పార్థ మయ్యావేశితచేతసా,, మితి కృతస్సంకల్ప ఇత్యర్థః- నవ్యభిచరతి అయథార్థా న భవతి - యయా హేతుభూతయా - ఈక్షయా-భాగవతస్తవ సంబన్ధిత్వదారాధనరూపో,ధర్మో,ఽభి హితః ప్రోక్తః-పఞ్చరాత్రాదిముఖేనేతి శేషః - భాగవతధర్మాభిధానే ఉక్తవిధేక్షైవ హేతుః-అన్యథా త్వద్ధర్మానభిజ్ఞతయా కేవలవిషయాసక్తే సతి సర్వస్మిన్ లోకే సముద్ధర్తృత్వాభావాదీక్షా నిర్విషయా స్యాదితి భావః - ఏవం చేక్షాయాస్సత్యత్వాత్తద్విషయత్వాపాదకభాగవతధర్మోఽనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తి హేతుత్వం నవ్యభిచరతీతి తాత్పర్యం- యత ఏవ-మత ఏవ ఆర్యాః త్వదీక్షాభిజ్ఞాస్తద్విషయత్వాపాదికయా చరాచరాత్మకభూతసమూహేష్వపృథగ్ధియా త్వదాత్మకత్వబుద్ధ్యా- అమృతత్వాయముక్తయే-ఉపాసతే-ధర్మమితి విభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అనుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-త్వామితి వా శేషః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం సమాశ్రయణోపయుక్త సమాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తికథనముఖేన తదారాధనరూపధర్మస్యైవ నిరతిశయ శ్రేయస్సాధనత్వముక్తం ఇదానీం స్వస్య కృతార్థతామావిష్కర్తుం - తద్దర్శనస్య కృతార్థతాపాదకత్వం కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ నహీతి ॥ హే భగవన్ , నృణాం-భవద్దర్శనా - దఖిలపాపక్షయో-భవతీతి,దనుఘటితం నహి-కింతు యుక్తమేవ కుతః-

నిజపరయోః శ్రియా నర్థస్య పరద్రుహా ధర్మేణ। స్వద్రోహాత్తవకోపః పరపీడనయా చతథాఽధర్మః ॥ ౪౨ ॥ న వ్యభిచరతి తవేక్షా యయా హ్యభిహితో భాగవతో ధర్మః। స్థిరచరసత్త్వకదమ్బేష్వపృథగ్ధియో యముపాసతే త్వార్యాః ॥ ౪౩ ॥ నహి భగవన్నఘటితమిదం త్వద్దర్శనాన్నృణామఖిలపాపక్షయః। యన్నామ సకృచ్ఛ్రవణాత్పుల్కసోఽపి విముచ్యతే సంసారాత్ ॥ ౪౪ ॥ అథ భగవన్వయమధునా త్వదవలోకపరిమృష్టాశయమలాః। సురఋషిణా యదుదితం తావకేన కథమన్యథా భవతి ॥ ౪౫ ॥ విదితమనన్త సమస్తం తవ జగదాత్మనో జనైరిహాచరితమ్। విజ్ఞాప్యం పరమగురోః కియదిహ సవితురివ ఖద్యోతైః ॥ ౪౬ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే సక

యస్మాత్-యన్నామ-యస్య తవ నామ-సకృదేవ శ్రవణాదేవ-పుల్కసోఽపి నీచజాతిరపి-సంసారబన్ధాద్విముచ్యతే -నామశ్రవణస్యైవేదృశం మాహాత్మ్యం-కింపునస్సాక్షాత్త్వద్దర్శనస్యేతి భావః ॥ ౪౪ ॥ అథాచార్యకృతం మహోపకారం స్మరన్స్వస్య కృతార్థతామాహ ॥ అథేతి ॥ అథ భగవన్ హే భగవన్-అధునా-తవ-అవలోకనేన-పరిమృష్టా నిరస్తా-ఆశయే చిత్తే-మలాః-యేషాం-తాదృశా -వయం-కృతార్థా జాతా ఇతి భావః-యస్మాత్తావకేన ‚‚ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః,, ఇతి,త్వదుక్తరీత్యా తవ నిరతిశయ ప్రియేణ-సురఋషిణా శ్రీనారదేన-ఉదితం-త్వద్దర్శనేన మమ కృతార్థత్వే నిమిత్తం మన్త్రరూపం వచో గదితం-తత - ఏవ మధునా జాతం-అన్యథా మహోపకర్తృసదాచార్యానుగ్రహేణ-కథం భవతి-ఏవంవిధః పరమోఽభ్యుదయస్తదనర్హస్య మమ కథం భవేదిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ కథం భవేదిత్యనేన ఈదృశాభ్యుదయానర్హత్వం స్వస్య సూచితం తచ్చ భవతా సర్వజ్ఞేన సర్వం విదితమేవ కిం మయా విజ్ఞాప్యమధునాఽవశిష్యత ఇత్యాహ ॥ విదితమితి ॥ హే అనన్త-ఇహ లోకే-జనైర్యద్యదాచరితం త-త్సమస్తజగదాత్మనః-కృత్స్నజగదన్తర్యామితయా సర్వేషాం బుద్ధివృత్తీర్యుగపత్సాక్షాత్కుర్వతస్తవ- విదితమేవ-తతో-మాదృశైర్విజ్ఞాప్యం, పరమగురోస్తవ-కియత్-యథా సవితుః ఖద్యోతైః-యద్వా - అనన్తకల్యాణగుణాకరస్య తవ గుణైకదేశమపి స్తోతుమహమసమర్థ ఇతి త్వయా విదితమేవేత్యాహ ॥ విదితమితి ॥ హే అనన్త త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - ఇహ లోకే-జనైర్జననమరణభాగ్భిస్త్వదాహృతజ్ఞానశక్తిభిర్మాదృశైః-ర్యద్యదాచరితం - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియైర్వ్యాపృతం-తత్సర్వం-జగదన్తరాత్మనస్సర్వజ్ఞస్య తవ-విదితమేవ-పరిచ్ఛిన్నమతేర్మమ వాఙ్మనసాభ్యామనన్తస్వరూపస్య సర్వజ్ఞస్య తవ గుణవర్ణనే యావద్గచ్ఛతి - త- త్త్వయా విదితమేవేత్యర్థః-అతః-పరమగురో ర్జ్ఞానప్రదానాం నారదాదీనామపి జ్ఞానదస్య-తవ - ఇహ , మయా విజ్ఞాప్యం-కియత్-మయా కర్తవ్యం గుణస్తవనం తవ కియత్-అత్యల్పమిత్యర్థః-యథా- సవితుర్లోకత్రయప్రకాశకస్య-ఖద్యోతైః కృతం ద్యోతనమత్యల్పం-తద్వత్ ॥ ౪౬ ॥ ఏవం

స్వస్యతత్స్తు తావనధికారమావిష్కృత్య కాంశ్చిత్తద్గుణాననుస్మరన్ కేవలంనమస్కరోతి ॥ నమఇతిద్వాభ్యాం ॥ భగవతేషాడ్గుణ్యపరిపూర్ణాయనిరస్తనిఖిలదోషాయ - సకలస్య - జగతఃస్థితిలయయోః-ఇదముత్పత్తేరప్యుపలక్షణం-ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం - ఈశాయకర్త్రే కుయోగినాంకర్తరిషష్ఠీకుయోగిభిః - భిదాబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రజీవస్తుదృష్ట్యా - దురవసితాజ్ఞాతుమశక్యా-ఆత్మనో-గతిఃస్వరూపం - స్వభావశ్చ - యస్య-జ్ఞాతుమశక్యస్వరూపస్వభావాయేత్యర్థః, పరమహంసాయాత్యన్తపరిశుద్ధాయ,తుభ్యం ,నమః * ॥౪౭॥ * శ్వసన్తం,, బహుస్యాం,,మితిసఙ్కల్పతోవ్యాక్రియమాణం, యం,త్వా , మను - విశ్వసృజఃబ్రహ్మాదయఃశ్వసన్తిప్రాణన్తి,త్వదాయత్తస్వసత్తాలాభేనవ్యాక్రియన్తఇత్యర్థః-చేకితానం సర్వంపశ్యన్తం - యం - చిత్తయఃచిత్తవృత్తయః - అనుఉచ్చకన్తిప్రసరన్తి,జ్ఞానమపిత్వదధీనమిత్యర్థః-యస్యైవ-మూర్ధని,కృత్స్నంభూమణ్డలంసర్షపవదాచరతి,తస్మై-సహస్రశిరసే-భగవతే-తుభ్యం-నమః*॥౪౮॥*ఇత్థం- స్తుతో-భగవా-ననన్తః-ప్రీతస్సన్-కురూ-ద్వహ-తం-విద్యాధరాణాంపతిం,చిత్రకేతు,మభాషత*॥౪౯॥*తదేవాహ॥యదిత్యాదినా-నారదాఙ్గిరోభ్యాం , తేతుభ్యం , య, ద్వ్యాహృతముక్తం,త-దనుశాసనంప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపవిషయకంవివిచ్యజ్ఞాపనరూపంవచః , మేమమైవ - నుత్సంబన్ధ్యేవ, అన్తరాత్మభూతమత్సఙ్కల్పాదేవతాభ్యాంతేవ్యాహృతం ,, ఈశ్వరస్య చసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా । విష్ణోఃకటాక్షఅద్వేషఆనుకూల్యంచసాత్త్వికైః ॥ సంభాషణంషడేతానిహ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ ,, ఇత్యుక్తరీత్యామదనుగ్రహమన్తరేణసదాచార్యప్రాప్తేర్దుర్లభత్వాదితిభావః - అతో-హేరాజన్-తయానారదోపదిష్టయా-మన్త్రవిద్యయా-మను-దర్శనాచ్చ, సంసిద్ధోఽసి * ॥౫౦॥ * నను-మహ్యముపదిశతమితినతౌప్రతిత్వముక్తవాన్ - అతఃకథంతద్వ్యాహృతంత్వదనుశాసనమేవేతిజానీయాం - కించతయోరేవవచోఽహమశృణవం,నతుతేవేత్యత్రాహ- అహంహీతి ॥ తావ-త్సర్వాణి-భూతాన్య - హమేవ-సర్వాణ్యపిభూ

ఌజగత్స్థితిలయోదయేశాయ। దురవసితాత్మగతయేకుయోగినాంభిదాపరమహంసాయ ॥ ౪౭ ॥ యంవైశ్వసన్తమనువిశ్వసృజశ్శ్వసన్తియంచేకితానమనుచిత్తయఉచ్చకన్తి । భూమణ్డలంసర్షపాయతియస్యమూర్ధ్నితస్మైనమోభగవతేఽస్తుసహస్రమూర్ధ్నే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సంస్తుతోభగవానేవమనన్తస్తమభాషత । విద్యాధరపతింప్రీతశ్చిత్రకేతుంకురూద్వహ ॥౪౯॥ శ్రీభగవానువాచ॥యన్నారదాఙ్గిరోభ్యాంతేవ్యాహృతంమేఽనుశాసనమ్।సంసిద్ధోఽసితయారాజన్విద్యయాదర్శనాచ్చమే॥౫౦॥అహంవైసర్వభూతాని

తానిమదభిన్నాన్యేవ-కిముత ,,ఆచార్యంమాంవిజానీయాత్ ,జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత,,మిత్యుక్తాత్మాభిమానవిషయాఙ్గిరోనారదౌమదభిన్నావితీతిభావః - అతస్తద్వ్యాహృతంమదనుశాసనమేవేతితాత్పర్యం , నను,సర్వభూతాన్యహమేవేత్యుక్తోఽభేదఃకింమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపాభేదరూప , స్తథాత్వేసర్వవికారాశ్రయత్వాపత్తి- స్తత్రాహ-భూతాత్మాసర్వభూతానామన్తరాత్మా - ఆత్మాదేవోజాతఇత్యాదివచ్ఛరీరాత్మభావప్రయుక్తస్సర్వభూతైస్సహమమాభేదః, వికారాణాంశరీరగతానాంజీవేబాల్యాదీనామివననుయిప్రసక్తిరితితాత్పర్యం - శరీరాత్మభావసమ్బన్ధసోఽభేదవ్యపదేశోబహుశోదృష్టః - బ్రాహ్మణోఽహంకృశోఽహంస్థూలోఽహమిత్యాదిః - నచేదంరజతమితివద్బాధితోఽయంవ్యపదేశః - నీలోఘటఇత్యాద్యభేదవ్యపదేశస్యాపిబాధ్యత్వాపత్తేః , అథజాతిగుణాదీనాంవ్యక్తిగుణ్యపృథక్సిద్ధప్రకారతయాతద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోర్వ్యక్తిగుణిపర్యన్తత్వాన్నబాధ - స్సర్విశరీరస్యాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వే సతద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోరపితత్పర్యన్తత్వాదయమప్యబాధితఏవ - ననుజాత్యాదేర్వ్యక్త్యాదీన్ప్రత్యపృథక్సిద్ధప్రకారత్వం ప్రత్యక్షగమ్యంజాతివ్యక్త్యోరుభయోరపిప్రత్యక్షవిషయత్వాత్ - ఆత్మనస్తుతదవిష-యత్వాత్కథంశరీరస్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వమితిచేత్- మా- స్తుజాతివ్యక్త్యోరివశరీరాత్మనోరేకప్రమాణవిషయత్వం-అథాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వంశరీరస్యాక్షతమేవ - నహ్యభిన్నసామగ్రీవేద్యత్వమాత్రేణతద్వ్యవహారస్తుంశక్యం , అన్యథాచక్షుర్ఘ్రాణేన్ద్రియవేద్యయోఃపృథివీగన్ధయోరపినియతప్రకారప్రకారిభావానుపపత్తేరిత్యన్యత్రవిస్తరః,నకేవలంశరీరాత్మభావసమ్బన్ధనిబన్ధనఏవభూతైర్మమాభేదః,అపితుకార్యకారణభావనిబన్ధనశ్చేత్యాహ॥భూతభావఇతి॥భూతానిచిదచిదాత్మకానిదేవమనుష్యాదీని భావయత్యుత్పాదయతీతిస్వస్మాదవోపాదానభూతాదితిభూతభావనః - కార్యకారణయోరభేదస్యారమ్భణాధికరణాదిభాష్యేబహూపపత్తిభిర్నిరూపితః-యదాశబ్దతంతయోరేవవచోఽశృణవఃనతుతేవేతి-తత్రాహ॥శబ్దేతి॥శబ్దాత్మకంయచ్ఛబ్దబ్రహ్మ,పరంశబ్దేనవాచ్యమర్థాత్మకంచయద్బ్రహ్మ,ఇమేబ్రహ్మణీ , మమశాశ్వతీతనూ-యావత్స్తత్తచపృథక్సిద్ధే,మమశరీ

తథా తే ఇత్యర్థః, స్వస్మిన్ముఖ్యవృత్తో బ్రహ్మశబ్దః శబ్దార్థాత్మకయోః ప్రపఞ్చదశయోః స్వశరీరత్వాదుపచరితః, పరబ్రహ్మణ స్వతనుత్వకథనం దృష్టాన్తార్థం, యథా పరబ్రహ్మణ్యన్తర్గతనారదాఙ్గిరసోర్మచ్ఛరీరత్వం, ఏవం శబ్దబ్రహ్మణ్యన్తర్గతతద్వచసోఽపి మత్తనుత్వమిత్యర్థః, యద్యపి స్వస్య సర్వభూతాత్మకత్వకథనేనైవ సర్వభూతవచసాం స్వవచస్త్వమపి కథితప్రాయం, తథాఽపి నామరూపయోరుభయోరపి స్వశరీరత్వజ్ఞాపనాయ పృథగుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౫౧ ॥ నను సర్వేషాం భూతశబ్దవాచ్యానాం దేవాదిశరీరాణామాత్మా జీవస్స ఏవ కిం భవాన్నేత్యాహ ॥ లోక ఇతి ॥ లోకే పరిదృశ్యమానాచిత్ప్రపఞ్చే, దేవాదిశరీరరూపే, వితతం వ్యాప్తం, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకతయా వ్యాప్తం, ప్రత్యగాత్మానం, ద్వితీయాన్తానాం పశ్యేత్యధ్యాహృతేనాన్వయః తథా, ఆత్మని ప్రత్యగాత్మని, సన్తతం ప్రోతం ధార్యత్వేనావస్థితం లోకం చ, త్వేతదుభయం, మయా పరమాత్మనా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్త్రా-వ్యాప్తం, ఉక్త, ముభయం-మయి కృతం చ, మదాధేయం కృతమిత్యర్థః, లోకే వితతమాత్మానమిత్యనేనాచే-తనే జీవస్య వ్యాప్తిరుక్తా - లోకం చాత్మనీత్యనేనాచేతనస్య జీవధార్యత్వముక్తం - ఉభయమిత్యనేనాచేతనచేతనయోరీశ్వరధార్యత్వం వ్యాప్యత్వ, మీశ్వరస్య స్వస్య ధారకత్వం వ్యాపకత్వం చోక్తం-అతో నాహం జీవః-భూతాత్మేత్యత్ర భూతశబ్దోఽచేతనవిశిష్టచేతనపర ఇతి భావః - ఆత్మానమిత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం-యద్వా-ఏకామేవ జీవవ్యక్తిముపాదాయ క్రమప్రాప్తేషు దేవాదిశరీరేషు వ్యాప్తిరుచ్యతే - అతోఽత్ర జీవైక్యవాదభ్రమో న కర్తవ్యః ॥ ౫౨ ॥ నను కథమేతద్విమర్శనీయం-సర్వాణ్యచేతనాని ప్రత్యగాత్మభిర్వ్యాప్తాని-ఉభయం తు త్వయా వ్యాప్త-మిత్యపేక్షాయాం బుద్ధినైపుణ్యేనేత్యసదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ తావజ్జీవస్వరూపవిమర్శనాయ దృష్టాన్తం శిక్షయతి-యథేతి ॥ యథా-సుషుప్తః స్వప్నద్రష్టా పురుషః, సుషుప్త ఇత్యనసుషుప్త్యవస్థో జీవ ఉచ్యతే -స్వప్న ఉత్థిత ఇత్యనన్తరోక్తత్వాత్, సుషుప్తౌ విశ్వదర్శనానుపపత్తేశ్చ-స్వప్నే స్వప్నావస్థాయా-మేకస్మిన్నేవ స్వప్నద్రష్టర్యాత్మని

భూతాత్మా భూతభావనః। శబ్దబ్రహ్మ పరం బ్రహ్మ మమోభే శాశ్వతీ తనూ ॥౫౧॥ లోకే వితతమాత్మానం లోకం చాత్మని సన్తతమ్। ఉభయం చ మయా వ్యాప్తం మయి చైవోభయం కృతమ్ ॥౫౨॥ యథా ప్రసుప్తః పురుషో విశ్వం చాత్మని పశ్యతి। ఆత్మానమేకదేశస్థం మన్యతే స్వప్న ఉత్థితః ॥౫౩॥ ఏవం జాగరణాదీని జీవస్థానాని చాత్మనః। మాయామాత్రాణి విజ్ఞాయ తద్ద్రష్టారం పరం స్మరేత్ ॥౫౪॥ యేన ప్రసుప్తః పురుషః స్వాపం

విశ్వం, పశ్యతి-గజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్హం సర్వం శరీరజాతం పశ్యతి-ప్రకృత్యుపాధికం పశ్యతీత్యర్థః - దృష్టాన్తే మాయామాత్రాణీతి వక్ష్యమాణత్వాత్-ఉత్థితో జాగ్రదవస్థాం ప్రాప్తస్తు-ఆత్మానమేకదేశస్థం - క్వచిదపవరకాదిశయానశరీరమాత్రవర్తినం మన్యతే స్వప్నావస్థా-న స్వప్నద్రష్టృస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు-స్వప్నజాగ్రదవస్థాద్వయాన్వితప్రకృత్యుపాధికస్వప్నద్రష్ట్రీకజీవకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టగజాదిపదార్థానుప్రవేశపూర్వకతత్తద్దర్శనరూపేతి దృష్టాన్తే వివక్షితోఽర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇమమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి॥ఏవమితి ॥ ఏవం స్వప్నావస్థావత్-జాగరణాదీని చ జీవస్థానాని-ఏకస్య జీవస్య స్థానాన్యవస్థానాని అవస్థా ఇత్యర్థః-స్వప్నావస్థావజ్జాగరాద్యన్వయో నాత్మస్వరూపప్రయుక్తః - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికః - స్వరూపప్రయుక్తత్వే తస్య సర్వావస్థానుగతత్వేన తత్ప్రయుక్తాః పూర్వపూర్వావస్థా ఉత్తరోత్తరావస్థాసూపలభేత - న చ ప్రకృత్యవస్థతద్ద్రష్టృభేద ఉపపాదయితుం శక్యః-కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యనుపపత్తేః - కర్మ తావత్సుషుప్తేన పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపం తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్తేనైవ భోక్తవ్యం - అనుస్మృతిరపి-య ఏవాహం సుప్తస్స ఏవ ప్రతిబుద్ధోఽస్మీతి - శబ్దః శ్రుతిరపి-సుప్తం ప్రబుద్ధం స ఏవేతి దర్శయతి ॥ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా కీటో వా పతఙ్గో వా దంశో వా మశకో వా యద్యద్భవన్తి తదాభవన్తీతి - విధయశ్చ మోక్షార్థాస్సుప్తస్య పునరనుత్థితావనర్థకాస్స్యుః ॥ అతో ఏవం స్వప్నావస్థావజ్జాగరాదయో న జీవస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికా- ఇతి-తథాపి జీవస్వరూపవిమర్శనే కేమాయాతం-తత్రాహ॥ఆత్మన ఇతి॥ జాగరాదీన్యవస్థానాని - ఆత్మనో మాయామాత్రాణి పరమాత్మసంబన్ధిప్రకృత్యుపాధికాని-న స్వరూపప్రయుక్తానీ -తి జ్ఞాత్వా - ఆత్మనో మాయామాత్రాణీత్యనేన జీవస్య స్వప్నావస్థా పరమాత్మాయత్తేతి దర్శితం - తద్ద్రష్టారం తత్తదవస్థాసాక్షిణం పరం ప్రకృతేర్విలక్షణం జీవాత్మానం స్మరేత్ -అచేతనస్య తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వానుపపత్తేః-కర్మానుస్మృత్యాద్యనుపపత్తేశ్చ - ఏకైకం శరీరమేకైకజీవేన వ్యాప్యం తత్స్వరూపం చ తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వ పూర్వపూర్వావస్థానుస్మర్తృత్వాహం ప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైర్నిపుణతరవివేకేనావగన్తవ్యమితి భావః ॥ ౫౪ ॥ ఏవం పరమాత్మస్వరూపవి

మర్శనప్రకారమాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన హేతుభూతేన పరమాత్మనా ప్రసుప్తః సుషుప్త్యవస్థాం ప్రాప్తః-పురుషో జీవః-జీవస్య సుషుప్తౌ పరమాత్మనో హేతుత్వాద్యేనేతి హేత్వర్థకతృతీయయా నైనన్నిర్దేశః -తథాహి ‘‘ స్వప్నాన్తం మే సోమ్య విజానీహి ,, ఇత్యుపక్రమ్య ‘‘ యత్రైతత్పురుషస్స్వపితి నామ సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి స్వమపీతో భవతి తస్మాదేనం స్వపితీత్యాచక్షతే స్వం హ్యపీతో భవతి ,, ఇతి ఛాన్దోగ్యే శ్రుతం-స్వప్నాన్తం సుషుప్తిః - సతా బ్రహ్మణా సంపన్నో భవతి జీవః-సతా సాకం సంపత్తిర్నామ శరీరేన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వాది వ్యాపారాన్తరరాహిత్యేన బ్రహ్మణి స్థితిమాత్రం , సైవ సుషుప్తిః, స్వం స్వశరీరకం పరమాత్మానం ప్రతి - అపీతో భవతి లీనో భవతి - ఉక్తవిధా సంపత్తిరేవ చ లయః కారణ ఏవ హి కార్యస్య లయః - ఏవం సుషుప్త్యాధారత్వాత్తత్కారణత్వాచ్చ యేనేతి తద్ధేతుత్వేన నిర్దిష్టః - ఏవం యేన-సుషుప్తః పురుషః , ఆత్మనస్స్వస్య , స్వాపం వేద అనుభవతీత్యర్థః - తథా-సుఖం చ వేద-సుఖమహమస్వాప్సమితి పరామర్శానుగుణం సుఖం చ యత్సంపత్తికృతం వేద-తం-నిర్గుణం హేయగుణరహితం - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం పరమాత్మానం మామవేహి జానీహీత్యర్థః - సుషుప్త్యాధారత్వతత్కారణత్వసౌషుప్తికసుఖహేతుత్వాదిభిర్ధర్మైః పరమాత్మస్వరూపం విమర్శనీయమితి భావః - నిర్గుణమితి సుఖవిశేషణం వా , నిర్గుణం ప్రబోధసమయేఽనుసంధీయమానస్యాత్మనో యో వర్ణాశ్రమాదివిశిష్టతా తాదృశగుణరహిత - మా ప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణ ప్రతీయమానం-సుఖరూపమాత్మానం-తమోగుణాభిభవాత్ప్రాగర్థానుభవాభావాచ్చావివిక్తస్ఫుటప్రభాసం-వేదేత్యర్థః - సుప్తోత్థితస్య పరామర్శానుగుణమేవ హి సౌషుప్తికం సుఖం వర్ణనీయం-తత్పరామర్శశ్చైవంవిధః-సుఖమహమస్వాప్సం నాహం కించిదవేదిషమితి ॥ తత్రాహమస్వాప్సమిత్యనేనాహమర్థస్యాత్మనోఽనువృత్తిర్దర్శితా , సుఖమిత్యనేన తస్య సుఖరూపతా-నాహం కించిదవేదిషమిత్యనేన తస్య బాహ్యాగ్రహణత్వాద్యాకారవైధుర్యం చ దర్శితం-ఏవంవిధం తత్సుఖమితి విశిష్య పరామర్శాభావాచ్చాస్ఫుటత్వం చ ❈ ॥ ౫౫ ॥ ❈ ఏవం సుషుప్తౌ పరమాత్మస్వరూపవిమర్శనప్రకారకథనముఖేన జీవస్వరూపముభయమిత్యాదినా విమృశన్ననూద్య - బ్రహ్మతత్పరమిత్యనేన బ్ర

వేదాత్మనస్తదా। సుఖం చ నిర్గుణం బ్రహ్మ తమాత్మానమవేహి మామ్ ॥ ౫౫ ॥ ఉభయం స్మరతః పుంసః ప్రస్వా
పప్రతిబోధయోః। అన్వేతి వ్యతిరిచ్యేత తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ తత్పరమ్ ॥ ౫౬ ॥ యద్యేతద్విస్మృతం పుంసో మద్భావం
భిన్నమాత్మనః। తతస్సంసార ఏతస్య దేహాద్దేహో మృతేర్మృతిః ॥ ౫౭ ॥ లబ్ధ్వేహ మానుషం యోనిం జ్ఞానవి

హ్మాత్మకత్వం విదధాతి-ఉభయమితి ॥ ఉభయం ప్రస్వాపం ప్రతిబోధం చేత్యుభయం , స్మరతః-పుంసో దేహినో-యత్-జ్ఞానం , ప్రస్వాపప్రతిబోధయోరన్వేతి,వ్యతిరిచ్యేత,తత్తదవస్థాశ్రయేణానువర్తతే-తదుపాధివిగమే తత్తదవస్థాభిర్వ్యతిరిక్తశ్చ స్యాత్- తత్తదవస్థానాశ్రయం స్యాత్ -యద్వా ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం స్యాత్,తత్తస్మాత్పరిశుద్ధజ్ఞానస్వరూపాజ్జీవాత్పరం విలక్షణం,తదాత్మభూతం , బ్రహ్మేత్యర్థః - యద్వా-ఉభయమిత్యాదిదృష్టాన్తార్థం-యథా-య, జీవస్వరూపాత్మకం జ్ఞానం సర్వావస్థానువర్తి , తద్ద్రష్టృ, ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం చ,తథా,తస్మాత్పరం విలక్షణం సర్వావస్థాసు జీవస్వరూపనియన్తృతయాఽనువృత్తం -ద్రష్టృ , తత్తదవస్థాసంబన్ధిసుఖదుఃఖాద్యనన్వయితయా వ్యతిరిక్తం చ బ్రహ్మేత్యర్థః , యథా సర్వావస్థానువర్తిత్వతద్ద్రష్టృత్వజ్ఞానానన్దాదిస్వరూపత్వస్వభావస్తత్తదవస్థానన్వయిత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైః జీవస్వరూపం విశోధ్యం , తథా బ్రహ్మశరీరత్వేనాపి తద్విశోధ్యమిత్యభిప్రాయః,ఏవం బ్రహ్మశరీరత్వేన తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికత్వరూపపారతన్త్ర్యమప్యనుసన్ధేయమిత్యుక్తమ్ ❈ ॥ ౫౬ ॥ ❈ ఏవమననుసంధానేఽనర్థమాహ ॥ యదీతి ॥ యద్యేతత్పుంసో దేహినః-ఆత్మనస్స్వస్య-మద్భావం,భావః ప్రకారః - శరీరత్వమాత్రం-మత్ప్రకారత్వం , విస్మృతం స-ద్భిన్నం భా ,న ప్రధానో భిన్నశబ్దః-భిన్నత్వం పృథక్సిద్ధత్వరూపస్వతన్త్రం స్యాదిత్యర్థః -భిన్నత్వేనానుసంహితం స్యాదితి భావః,తతో హేతోరస్య జీవస్య సంసారో భవతి॥ సంసారస్వరూపమాహ॥ దేహాద్దేహః జన్మానన్తరం-మృతేరనన్తరం పునర్మృతిశ్చేతి ❈ ॥ ౫౭ ॥ ❈ ఏవం బ్రహ్మాత్మకత్వాననుసంధానేఽనర్థస్సంసృతిరూప ఉక్తః , అయం చ మనుష్యజన్మన్యేవ పరిహార్యో న తిర్యగాదిజన్మనేత్యాహ ॥ లబ్ధ్వేతి ॥ ఏష జీవః,జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం,విజ్ఞానం విమోకాదిసాధనసప్తకజముపాసనాత్మకం -తయోస్సంభవో,యస్యాస్తాం , మానుషీం యోనిం లబ్ధ్వా మనుష్యజన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః - ఆత్మానం ఉక్తవిధమాత్మస్వరూపం-యో-న బుధ్యేత-స పుమాన్-క్వచిదపి-క్షేమం-నాప్నుయాత్ -తిర్యగాదియోనిషు జ్ఞానవిజ్ఞానయోగ్యతైవ నాస్తి - తద్యోగ్యాం దుర్లభాం మానుషీం యోనిం ప్రాప్యాపి బ్రహ్మాత్మకమాత్మానం స్వశరీరకం బ్రహ్మ వా యో నోపాసీత , స పునస్సంసరేదేవేతి భా

తః ॥ ౫౮ ॥ ✻ మానుషీం యోనిం లబ్ధవతోఽపి విషయాసక్తస్య కథం జ్ఞానాదికం ప్రతిష్ఠితం భవేత్ - తత్రాహ ॥ స్మృత్వేతి ॥ ఈహాయాం విషయసుఖార్థాయాం చేష్టాయాం ప్రవృత్తిధర్మే - పరిక్లేశమత్యన్తశరీరాయాసాదిరూపం - తతః ఈహాతః - ఫలవిపర్యయం ఫలవిపర్యాసం - సుఖార్థచేష్టాతో దుఃఖప్రాప్తిం చ - స్మృత్వా సదృష్టాన్తమాలోచ్య, అనీహాయాం నివృత్తిధర్మే, అభయం అల్పత్వాస్థిరత్వదుఃఖోదర్కత్వాదినిమిత్తభయరహితమమృతత్వం చ - పశ్యన్ - మునిః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీలః, తత ఈహాతః - శనైర్విరమేత్ ॥ ఉక్తవిధాలోచనేన శనైర్వైరాగ్యముత్పాదయేదిత్యర్థః - తతో జ్ఞానవిజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితే భవత ఇతి భావః ✻ ॥ ౫౯ ॥ ✻ ఈహాయాం పరిక్లేశఫలవిపర్యయావేవ స్పష్టయతి ॥ సుఖాయేతి ॥ సుఖాయ తత్ప్రాప్తయే - దుఃఖనివృత్తయే చ, క్రియాః తదుపయుక్తాన్ వ్యాపారాన్, దంపతీ - యద్యపి - కుర్వాతే - తథాఽపి తతస్తాభ్యః క్రియాభ్యః, దుఃఖస్యానివృత్తిః, సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ - దుఃఖస్య నివృత్తిస్సుఖస్య ప్రాప్తిశ్చ, న భవతి - ప్రత్యుత విపరీతమేవ భవతీతి భావః ✻ ॥ ౬౦ ॥ ✻ అనీహాయామభయం స్పష్టయన్ ॥ ఏవమితి ॥ విజ్ఞాభిమానినాం వయమీహాయాం కుశలా ఇత్యభిమానవతాం నృణామ్ - ఈహాయాః - ఏవముక్తప్రకారేణ - విపర్యయం - బుద్ధ్వా ఆలోచ్య, స్థానత్రయవిలక్షణాం జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యతీతాం - కేవలవిషయాసక్తైః దుర్జ్ఞేయామ్ - ఆత్మనః ప్రత్యగాత్మనో - గతిం బ్రహ్మాత్మకత్వాద్యాకారం బుద్ధ్వా ✻ ॥ ౬౧ ॥ ✻ దృష్టశ్రుతాభిః ఐహికాముష్మికీభిః - మాత్రాభిః విషయసుఖలేశైః - స్వేన తేజసా స్వవివేకబలేన - నిర్ముక్తః - మాత్రాసుజాతవిరాగ ఇత్యర్థః, జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం పూర్వోక్తాభ్యాం, సంతుష్టః - జ్ఞానసహకృతభగవదనుభవరూపవిజ్ఞానమాత్రే

జ్ఞానసంభవామ్ । ఆత్మానం యో న బుద్ధ్యేత న క్వచిత్క్షేమమాప్నుయాత్ ॥ ౫౮ ॥ స్మృత్వేహాయాం పరిక్లేశం త
తః ఫలవిపర్యయమ్ । అభయం చాప్యనీహాయాం సంకల్పాద్విరమేత్కవిః ॥ ౫౯ ॥ సుఖాయ దుఃఖమోక్షాయ
కుర్వాతే దంపతీ క్రియాః । తతోఽనివృత్తిరప్రాప్తిర్దుఃఖస్య చ సుఖస్య చ ॥ ౬౦ ॥ ఏవం విపర్యయం బుద్ధ్వా నృణాం
విజ్ఞాభిమానినామ్ । ఆత్మనశ్చ గతిం సూక్ష్మాం స్థానత్రయవిలక్షణామ్ ॥ ౬౧ ॥ దృష్టశ్రుతాభిర్మాత్రాభిర్ని
ర్ముక్తస్స్వేన తేజసా । జ్ఞానవిజ్ఞానసంతుష్టో మద్భక్తః పురుషో భవేత్ ॥ ౬౨ ॥ ఏతావానేవ మనుజైర్యోగనై
పుణబుద్ధిభిః । స్వార్థస్సర్వాత్మనా జ్ఞేయో యత్పరాత్మైకదర్శనమ్ ॥ ౬౩ ॥ త్వమేతచ్ఛ్రద్ధయా రాజన్నప్రమత్తో
వచో మమ । జ్ఞానవిజ్ఞాన ✻ సంపన్నం ధారయన్నాశు సిద్ధ్యసి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆశ్వాస్య భగవానిత్థం
చిత్రకేతుం జగద్గురుః । పశ్యతస్తస్య విశ్వాత్మా తతశ్చాన్తర్దధే హరిః ॥ ౬౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

సంతుష్టః - మద్భక్తః మమ నిరతిశయప్రియః - పురుషో భవేత్ - ఏవం చాభయం తస్య బ్రహ్మాత్మకత్వమనుసందధతః కరస్థమితి భావః ✻ ॥ ౬౨ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ ఏతావానితి ॥ యోగనైపుణ్యం యస్యాం సా బుద్ధిర్యేషాం - తైః, మనుజైః - సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ, జ్ఞేయః - స్వార్థః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణసమర్థం పురుషేణ ప్రార్థనీయం వస్తు, ఏతావానేవ, ఏష ఏవేత్యర్థః, స్వార్థవతిః - యద్వా, ఏతావానేవ, ఏతత్పరిమిత ఏవ - కోఽసౌ - తత్రాహ ॥ యత్పరాత్మైక్యదర్శనమితి ॥ పరస్య పరమాత్మనః, ఆత్మనః స్వస్య చ, ఐక్యదర్శనం అపృథక్సిద్ధసంబన్ధదర్శనమితి య - దేతావానేవేత్యర్థః, యద్వా, పరాత్మనః పరమాత్మనః, ఐక్యదర్శనం - ఏకత్వేన ప్రకారిత్వేనైకేనైవాకారేణ దర్శనం - యద్వా - పరస్య పరమాత్మనః - ఆత్మనః స్వస్య చ - ఐక్యదర్శనం - పరమాత్మనః ప్రకారిత్వేనైకేనాకారేణ స్వస్య చ తత్ప్రకారత్వరూపేణైకేనాకారేణ దర్శనం - పరమాత్మైక్యదర్శనమితి య - దేతావానిత్యర్థః ✻ ॥ ౬౩ ॥ ✻ ఏవం పరాత్మైక్యద్రష్టా చేత్త్వమప్యాశు ముక్తో భవిష్యసీత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ హే రాజన్ చిత్రకేతో - త్వ - మప్రమత్తస్సమాహితచిత్త - శ్శ్రద్ధయా, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నం, సంపత్తిః సంపన్నం, భావే క్తః, జ్ఞానవిజ్ఞానయోస్సంపత్తిర్యస్మాత్ - తన్మమ - వచః - ధారయన్ స్వనిష్ఠం కుర్వన్ - జ్ఞానవిజ్ఞానసంపాదకం మదుక్తార్థమనుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానేన జ్ఞానవిజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితే భవత ఇతి భావః, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్న ఇతి ప్రథమాంతపాఠే స్పష్టోఽర్థః, ఆశు - సిద్ధ్యసి ముక్తో భవిష్యసి ✻ ॥ ౬౪ ॥ ✻ ఏవముపదిశ్య భగవానన్తర్దధావిత్యాహ మునిః ॥ ఆశ్వాస్యేతి ॥ విశ్వాత్మా, జగద్గురుః - భగవాన్ - హరిస్సంకర్షణః చిత్రకేతుం, ఇత్థం - మాశ్వాస్య నారదాఙ్గిరఉక్తిసంవాదితస్వవచసా విశ్వాస్య, చిత్రకేతోః - పశ్యతస్సతః, తత్రైవ పాతాళాదధస్తాత్ - స్యాం చిద్దిశి, అన్తర్హితవాన్ ✻ ॥ ౬౫ ॥ ✻ ఇతి శ్రీ

౬౪ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ సంపన్నః

భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ************

తత ఉపరితనం చిత్రకేతోర్వృత్తాన్తమాహ శుకః ॥ యత ఇతి ॥ యతో యస్యాం దిశి-సఙ్కర్షణోఽన్తర్హితవాన్-తస్యై దిశే-నమః-కృత్వా-స విద్యాధరః విద్యాధరత్వం ప్రాప్తః - విద్యాధరైరితి పాఠే తైస్సహ-చిత్రకేతుః గగనచారీ భూత్వా తత్ర తత్ర చచార ॥౧॥ తదేవాహ ॥ మహాయోగీ భగవాన్-స చిత్రకేతుః అవ్యాహతం బలం యేషాం-తాని ఇన్ద్రియాణి యస్య తాదృశో-లక్షవర్షాణాం-లక్షం బహుకాలమిత్యర్థః-మునిభిః-సిద్ధైశ్చారణైశ్చ-స్తూయమానః ॥ ౨ ॥ నానావిధాః, స్వసఙ్కల్పానుసారిణ్యః - సిద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసిద్ధయో-యాసు-కులాచలేన్ద్రస్య మేర్వాదేః-ద్రోణీషు-విద్యాధరస్త్రీభిః-ఈశ్వరం హరిం-గాపయన్ గానం కారయన్-రేమే ॥ ౩ ॥ స చిత్రకేతుః-ఏకదా కదాచి-ద్విష్ణుదత్తేన యథాసఙ్కల్పం భగవతా దత్తేన-భాస్వతా ప్రకాశమానేన-విమానేన-తత్ర తత్ర-గచ్ఛన్ సంచరమాణః-సిద్ధై-ర్యోగిభిశ్చ-పరివృతం గిరిశం రుద్రం దదృశే ॥౪॥ కథంభూతం - అఙ్కే-ఉత్సఙ్గే-కృతాం నిధాపితాం-దేవీమమ్బికాం-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య మునీనాం-సంసది సభాయాం స్థితం-తతో, దేవ్యాం-శృణ్వత్యాం సత్యా-మువాచ-జహాస చ హసితవాంశ్చ ॥ ౫ ॥ తదేవాహ ఏష ఇతి త్రిభిః॥ ఏష రుద్రః-సాక్షా-ల్లోకానాం-గురుః హితోపదేష్టా-కించ శరీరిణాం-ధర్మం - వక్తా-ముఖ్యః ప్రధానః-స్వయమీదృశస్సన్-సభాయాం-భార్యయా సహ-మిథునీభూయాస్తే ॥ ౬ ॥ కించ-జటాః బిభర్తీతి తథా-తీవ్రముగ్రం నితాన్తం వా-తపో-యస్య - బ్రహ్మవాదీ బ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టా - అథ చ-సభాయాః-పతిః ప్రధానః-ఏవంభూతోఽపి-లజ్జాహీనః అఙ్కే-స్త్రియం-కృత్వా నిధాప్య- ఆస్తే ఉపవిష్టవాన్-యథా-ప్రాకృతః అత్యన్తమూఢ-స్తద్వత్ ॥ ౭ ॥ కించ ప్రాకృతా అపి-బహుశో-రహస్యేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభ్రతి నిధాపయన్తి-అయం తు-మహావ్రతధరోఽపి సదసి సభాయామేవ-స్త్రియ-మఙ్కే-బిభర్తి-అయం మహాన్ వ్యత్యాస ఇతి భావః ॥౮॥ తతః-తచ్చిత్రకేతో ర్వచ-శ్శ్రుత్వాఽపి-భగవాన్ రుద్రః-అగాధా గమ్భీరా ధీర్యస్య-తాదృశః - అత ఏవ-ప్రహస్య-తూష్ణీం బభూవ- హే నృప-తథా-తం రుద్రమనువ్రతా స్తదనువ్రతాస్సభ్యాశ్చ-తూష్ణీం బభూవుః ॥౯॥ అతద్వీర్యవిదుషి-న తస్య రుద్రస్య వీర్యం ప్రభావం ‹‹తేజీయసాం న దోషాయ›› ఇత్యుక్తన్యాయేన తేజోవిశేషం విద్వాన్-తస్మిన్, అతద్వీర్యవిదుషి, చిత్రకేతా-విత్థం -బ్రహ్మ బ్రహ్మాత్మకం-శోభనం శివం ప్రతి-బ్రువాణే సతి-దేవీ అమ్బికా-నిర్జితాత్మాభిమానినే జితేన్ద్రియత్వాభిమానవతే అత ఏవ - దుష్టాయ చిత్రకేతవే-రుషా-క్రోధేనోవాచ ॥౧౦॥ తదేవాహ ॥ అయమిత్యాదినా-కర్తా పుత్రకశ్శిష్య ఇత్యన్తేన-తావత్తముపాలభతే-అయమితి ద్వాభ్యాం॥ అయ - మధునా - కిమర్థమాగత ఇతి శేషః ॥ అహో అస్మాన్ దణ్డయితుమధునాఽయమాగత ఇత్యుపాలమ్భః -తదేవాహ॥ అహో నిర్లజ్జానాం-అస్మద్విధానాం - దుష్టానాం - అయం-శాస్తా హితాహితయో ర్విధ్యాజ్ఞాపకః-శాసనాతివర్తిత్వే-దణ్డధరః దణ్డయితా - ప్రభుర్దణ్డనే సమర్థశ్చ-అత ఏవ విప్రకృత్ దమనకారీ ॥౧౧॥ అహో పద్మయోన్యాదయో-ధర్మం-న విదన్తి యత-స్తే అతివర్తినం మర్యాదాతివర్తినం-హరం రుద్రం - నో నిషేధన్తి న నిషేధన్తి అయం త్వధునా నిషేధతీత్యుపా

************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతశ్చాన్తర్హితోఽనన్తస్తస్యై కృత్వా దిశే నమః । విద్యాధరశ్చిత్రకేతుశ్చచార గగనేచరః ॥ ౧ ॥ స లక్షం లక్షవర్షాణామవ్యాహతబలేన్ద్రియః । స్తూయమానో మహాయోగీ మునిభిస్సిద్ధచారణైః ॥ ౨ ॥ కులాచలేన్ద్రద్రోణీషు నానాసఙ్కల్పసిద్ధిషు । రేమే విద్యాధరస్త్రీభిర్గాపయన్హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ ఏకదా స్వ విమానేన విష్ణుదత్తేన భాస్వతా । గిరిశం దదృశే గచ్ఛన్పరీతం సిద్ధచారణైః ॥ ౪ ॥ ఆలిఙ్గ్యాఙ్కీకృతాం దేవీం బాహునా మునిసంసది । ఉవాచ దేవ్యాం శృణ్వత్యాం జహాసోచ్చైస్తదన్తికే ॥ ౫ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ఏష లోకగురుస్సాక్షాద్ధర్మం వక్తా శరీరిణామ్ । ఆస్తే ముఖ్యస్సభాయాం వై మిథునీభూయ భార్యయా ॥ ౬ ॥ జటాధర స్తీవ్రతపా బ్రహ్మవాదిసతాం పతిః । అఙ్కీకృత్య స్త్రియం చాస్తే గతహ్రీః ప్రాకృతో యథా ॥ ౭ ॥ ప్రాయశః ప్రాకృతాశ్చాపి స్త్రియం రహసి బిభ్రతి । అయం మహావ్రతధరో బిభర్తి సదసి స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తచ్ఛ్రుత్వా ప్రహస్యాగాధధీర్నృప । తూష్ణీం బభూవ సదసి సభ్యాశ్చ తదనువ్రతాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యతద్వీర్యవిదుషి బ్రువాణే బ్రహ్మ శోభనమ్ । రుషాఽఽహ దేవీ దుష్టాయ నిర్జితాత్మాభిమానినే ॥ ౧౦ ॥ పార్వత్యువాచ ॥ అయం కిమధునా లోకే శాస్తా దణ్డధరః ప్రభుః । అస్మద్విధానాం దుష్టానాం నిర్లజ్జానాం చ విప్రకృత్ ॥ ౧౧ ॥ న వేద ధర్మం కిల పద్మయోనిర్న బ్రహ్మపుత్రా భృగునారదాద్యాః । న వై కుమారః కపిలో మునిశ్చ

లబ్ధః-తత్ర-పద్మయోనిః బ్రహ్మా-కుమారః సనత్కుమారః-మనుః స్వాయంభువః ॥౧౨॥ తమేవముపలభ్యావశ్యమయం నిగ్రాహ్య ఇత్యాహ ॥ యేషామితిద్వాభ్యామ్ ॥ తావత్ప్రతిపాదయ్యదృష్ట్యా రుద్రం పిశినష్టి ॥ యేషాం పద్మయోన్యాదీనాం-అనుధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం పదాబ్జయుగ్మం - యస్య- జగద్గురుం జగద్ధితోపదేష్టారం స్వయం-సాక్షాన్మఙ్గళానామపి మఙ్గళం-ఈదృశం హరం-సూరీన్ ఋషీంశ్చ యం-క్షత్రియాధమః-పరిభూయ-యద్యస్మాత్-ప్రశాస్తి-తత్తస్మాత్-అయం-దుష్టో దురాత్మా-దణ్డ్య ఏవ-సూరీన్ పరిభూయ జగద్గురుం గిరిశం ప్రశాస్తీతి వాఽన్వయః ॥ ౧౩ ॥ నను భగవద్భక్తోఽయం న దణ్డ్య ఇత్యత్రాహ - సాధుభిః - పరిసేవితం కృతం -య-ద్వైకుణ్ఠస్య భగవతః-పాదమూలయోః-ఉపసర్పణమనుసరణం-న వేత్తి యావత్-తత్ప్రతి- అయం క్షత్రబన్ధు-ర్నార్హతి-యతోఽయం-సంభావితాత్మా అహమధిక ఇత్యభిమానీ-అత ఏవ-స్తబ్ధః నిశ్చల ఇవ స్థితః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం దణ్డ్యతామభిధాయాథ శపతి ॥ అత ఇతి ॥ అతః భగవత్సేవానర్హత్వాత్-హే దుర్మతే-త్వం - ఆసురీం పాపీయసీం-యోనిం - యాహి, హే పుత్ర, యథా, భూయో మహతాం-కిల్బిషం అపకారం న కర్తా న కరిష్యసి-తథా యాహీ ॥ ౧౫ ॥ హే భారత, ఏవమిత్థం, శప్తః స చిత్రకేతు-ర్విమానా-దవరుహ్య-సతీమమ్బికాం-నమ్రేణ-మూర్ధ్నా-ప్రసాదయామాస-ప్రసన్నామకరోత్ ॥౧౬॥ తదేవాహ ప్రతిగృహ్ణామీత్యాదినా ॥ మమ తత్క్షమ్యతాం సతీత్యన్తేన ॥ తావత్తావదేవ మమ రోషో నాస్తీతి సూచయన్ శాపం స్వీకరోమీత్యాహ, ప్రతిగృహ్ణామీతి- హే అమ్బికే- తే త్వయా-దత్తం-శాపమాత్మనోఽఞ్జలినా - ప్రతిగృహ్ణామి - అఞ్జలిబన్ధపూర్వకం స్వీకరోమి-మయి అనుగ్రహోఽనుగ్రహస్త్వయా కృతో న తు నిగ్రహ ఇతి భావః-తదేవ స్పష్టయతి ॥ దేవైరితి ॥ దేవై-ర్యద్యత్ప్రోక్తం-నిగ్రహరూపమనుగ్రహరూపం వా-తత్సర్వం-మర్త్యాయ ప్రోక్తం, కుతః-హి యస్మాత్- తత్ దేవైః ప్రోక్తం-తస్య నిగ్రాహ్యస్యానుగ్రాహ్యస్య వా-జన్తోః-పూర్వదిష్టం

యేనో నిషేధన్త్యతివర్తినం హరమ్ ॥౧౨॥ యేషామనుధ్యేయపదాబ్జయుగ్మం జగద్గురుం మఙ్గళమఙ్గళం స్వయమ్ । యః క్షత్రబన్ధుః పరిభూయ సూరీన్ ప్రశాస్తి ధృష్టస్తదయం హి దణ్డ్యః ॥౧౩॥ నాయమర్హతి వైకుణ్ఠపాదమూలోపసర్పణమ్ । సంభావితమతిః స్తబ్ధః సాధుభిః పరిసేవితమ్ ॥ ౧౪ ॥ అతః పాపీయసీం యోనిమాసురీం యాహి దుర్మతే । యథేహ భూయో మహతాం న కర్తా పుత్ర కిల్బిషమ్ ॥౧౫॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తశ్చిత్రకేతుర్విమానాదవరుహ్య సః । ప్రసాదయామాస సతీం మూర్ధ్నా నమ్రేణ భారత ॥౧౬॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ప్రతిగృహ్ణామి శాపం తే హ్యాత్మనోఽఞ్జలినాఽమ్బికే । దేవైర్మర్త్యాయ యత్ప్రోక్తం పూర్వదిష్టం హి తస్య తత్ ॥౧౭ ॥ సంసారచక్ర ఏతస్మిన్ జన్తురజ్ఞానమోహితః । భ్రామ్యన్ సుఖం చ దుఃఖం చ భుఙ్క్తే సర్వస్య సర్వదా ॥౧౮॥ నైవాత్మా న పరశ్చాపి కర్తా స్యాత్సుఖదుఃఖయోః । కర్తారం మన్యతే ప్రాజ్ఞ ఆత్మానం పరమేవ చ ॥ ౧౯ ॥ గుణప్రవాహ

ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం - మోక్షవిరోధి ప్రాచీనకర్మ తైర్వం భ్రామ్యతో నితరాం ముముక్షోర్మమ ఆశు తద్విరోధి ప్రాచీనకర్మఫలరూపత్వాచ్ఛాపానుభవేన నిశ్శేషనిరస్తకర్మబన్ధస్య భగవత్ప్రాప్త్యా నిత్యనిరతిశయానన్దరూపమహాభ్యుదయలాభాత్త్వయాఽనుగ్రహ ఏవ కృత ఇతి భావః ॥౧౭॥ ఏతదేవ స్ఫుటయితుం తావజ్జన్తూనాం కర్మభిర్భ్రమణమాహ ॥ సంసారచక్ర ఇతి ॥ ఏతస్మిన్-చక్రవత్పరివృత్తిశీలే-గర్భజన్మజరామరణాదిరూపే సంసారే-అజ్ఞానేన జ్ఞానేతరేణానాదిపుణ్యాపాపాత్మకేన కర్మణా - మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితః- కేవలదేహాత్మాభిమానీ, జన్తుః-భ్రామ్యన్-పునః పునః , పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణ్యుత్తరోత్తరసుఖదుఃఖాదిహేతుభూతాని కర్మాణి - కుర్వన్ - తత్ఫలం సుఖం దుఃఖం చ-భుఙ్క్తే-ఏతన్న కేవలమస్మాకమేవ జన్తూనాం - కిం తు తవాపి, త్యాశయేనాహ ॥ సర్వస్య సర్వదేతి ॥ సర్వస్య అన్యస్య మమ తవ చ-సర్వదా యావన్ముక్తి, ఏతత్సమానమితి భావః , అన్యథా మత్కృతహేళనాత్త్వానాదికర్మప్రయుక్త-దేహాత్మాభిమానమూలకః క్రోధ ఏవ న స్యాదితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౧౮ ॥ యత ఏవ సత్కారన్యక్కారగసుఖదుఃఖాదికం సర్వమనాదికర్మనిమిత్త-మత ఏవ-త్వత్తిరస్కారోత్థమను, మాం శపన్త్యాస్తవ చ, న దోష ఇత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ సుఖదుఃఖయోః కర్తా కారకః, సుఖదుఃఖోపాదక ఇత్యర్థః - ఆత్మా స్వయం, పరోఽన్యశ్చ, న స్యాన్న భవతీత్యర్థః, కిం తు, తయోః కర్మైవ నిమిత్తమితి భావః, కర్మణః క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కథం తత్కాలాన్తరభావి సుఖదుఃఖనిమిత్తం , తత్రాహ ॥ కర్తారమితి ॥ ప్రాజ్ఞః పుణ్యపాపయాథాత్మ్యవిత్, పరమాత్మానం పరమపురుషమేవ, సుఖదుఃఖయోః - కర్తారం, మన్యతే, అయం భావః , పుణ్యపాపే హి పరమాత్మనో నిగ్రహానుగ్రహరూపే , తత్ర శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకశాస్త్రార్థానువర్తిన్యనుగ్రహః పరమపురుషస్య, స ఏవ హి పుణ్యం నామ, అననువర్తిని తు నిగ్రహః స ఏవ హి పాపం , ఏవం చ పరమపురుష ఏవ స్వశాస్త్రార్థానువృత్త్యననువృత్తినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహరూపపుణ్యపాపఫలభూతయోః సుఖదుఃఖయోః కర్తేతి ॥౧౯॥ ఏవం వైషయికసుఖదుఃఖయోః

పురుషార్థత్వాత్పురుషార్థత్వాన్న్యాసగమేఽకర్మానుసారేణేశ్వరస్తత్కర్తేత్యుక్తం, ఇదానీం వైషయికసుఖం విషమిశ్రక్షీరవదనన్తరోదుఃఖహేతుత్వాదపురుషార్థరూపమేవేత్యాహ॥ గుణేతి॥ గుణానాం ప్రకృతేర్గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం, ప్రవాహరూపేపరిణామరూపే, ఏతస్మిన్ ప్రకృతిసఙ్గే, జన్తూనాం, కశ్శాపః, కోఽనుగ్రహః, ఉభయోర్వైలక్షణ్యమేవదుర్వచమితిభావః నను, నదుర్వచం తయోస్స్వరూపం, స్వర్గహేతురనుగ్రహోనరకహేతుర్నిగ్రహ ఇతిసువచమేవే, త్యత్రాహ॥ కస్స్వర్గోనరకః కో వేతి॥ స్వర్గనరకయోరపిస్వరూపం దుర్వచమేవేతిభావః, ననుస్వర్గస్సుఖం, దుఃఖం నరక, ఇతిసువచమిత్యత్రాహ॥ కింసుఖం దుఃఖమేవ చేతి॥ తదప్యవ్యవస్థితమిత్యర్థః- స్వర్గస్యసుఖరూపత్వేతస్యదుఃఖగర్భత్వం నస్యాత్- నరకస్యదుఃఖరూపత్వేవాతస్యసుఖగర్భతా నస్యాత్ - స్వర్గోఽప్యనన్తరోదుఃఖహేతుర్నరకోఽప్యనన్తరః కించిత్సుఖహేతుర్దృష్టః - అతఉభయోరుభయగర్భత్వాన్నపరస్పరస్యవ్యవస్థితిరితిభావః - శాపనరకదుఃఖానిదృష్టార్థతయోపాత్తాని- యథా తేషుపురుషార్థత్వం తద్ధేతుత్వం చనాస్తి- తథాఽనుగ్రహస్వర్గసుఖేష్విత్యర్థః ※ ॥౨౦॥ ※ నన్వేవం సుఖదుఃఖభాఞ్జిభూతానికిమకస్మాత్స్వయమేవోత్పద్యన్తే- నేత్యాహ॥ ఏకఇతి॥ భగవాన్నిరస్తనిఖిలదోషః షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమపురుషః- ఆత్మనస్స్వస్య- మాయయా- స్వయ- మేకః నిస్సమాభ్యధికః స్వసమాభ్యధికకర్త్రన్తరోపకరణాన్తరనిరపేక్ష ఏవ- భూతానిదేవమనుష్యాదీని- చిదచిదాత్మకాని - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాని- సృజతి- నతులాన్యకస్మాదుత్పద్యన్త ఇతిభావః- తర్హి, కులాలాదివత్కర్మాయత్తదేహీభగవా - న్నేత్యాహ॥ నిష్కలః కర్మాయత్తపాణిపాదాద్యవయవాత్మకదేహరహితః- తస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషపరిహారాయభూతానివిశినష్టి - యేషామితి॥ యేషాం భూతానాం స్వస్వకర్మానుగుణబన్ధమోక్షాదికం భవతి- తానిసృజతీత్యన్వయః- బన్ధం మోక్షమితిద్వితీయాన్తపాఠే - యేషాం భూతానాం- తత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికంచసృజతి - సఏవతానిభూతాన్యపిసృజతి- తతోఽస్యనవైషమ్యాదిదోషఇత్యర్థః, ఏషామిత్యేతచ్ఛబ్దపా

ఏతస్మిన్ కశ్శాపః కోన్వనుగ్రహః। కస్స్వర్గో నరకః కో వా కిం సుఖం దుఃఖమేవ వా ॥ ౨౦ ॥ ఏకస్సృజతి భూతాని భగవానాత్మమాయయా। ※ యేషాం బన్ధశ్చ మోక్షశ్చ సుఖం దుఃఖం చ నిష్కలః ॥ ౨౧ ॥ న కస్యకశ్చిద్దయితో ※ నప్రతీపో నజ్ఞాతిబన్ధుర్నపరో నచస్వః। సమస్య సర్వత్ర నిరఞ్జనస్య సుఖే న రాగః కుత ఏవ రోషః ॥ ౨౨ ॥ తథాఽపి తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏషాం సుఖాయ దుఃఖాయ హితాహితాయ। ※ బన్ధాయ మోక్షాయ చ మృత్యుజన్మనోశ్శ

రేబన్ధమిత్యాదీనాంచద్వితీయాన్తపాఠేతు - సృష్టానామేతేషాం భూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికమపిసృజతీత్యర్థః ※॥౨౧॥ ※ ఏవం బన్ధాదికం దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యంచ తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ తేషాం తేషామీశ్వరకృతమౌపాధికం నస్వరూపప్రయుక్తమిత్యుక్తం - కీదృశం తర్హి జీవస్యస్వరూపం -కుతస్తస్యకర్మ- యతో దేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికం చేత్యపేక్షాయామాహ॥ నకస్యేతి॥ వస్తుతః- కస్యాపి జీవస్య- కశ్చిదపి- దయితాది- ర్నాస్తి- కుతః- సర్వత్ర దేవాదిశరీరేషు -సనుష్యసమత్వేనావస్థితస్య- జ్ఞానైకాకారతయా జ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనచావస్థితస్యేత్యర్థః- పరస్పరతారతమ్యేహి ప్రియాప్రియాదివిభాగః -సర్వేషామాత్మనామేకరూపత్వాన్నస్వరూపకృతః- ప్రియాప్రియాదివిభాగ ఇతిభావః- నను- దేవాదిరూపేణవైచిత్ర్యాత్ కథం సమత్వం తత్రాహ॥ నిరఞ్జనస్యేతి॥ అఞ్జనం రూపాన్తరాపత్తి- స్తద్రహితస్య- దేవాదివైచిత్ర్యస్య ప్రకృతిగతత్వాజ్జీవస్వరూపగతత్వాభావాత్సర్వత్రసమ ఇతిభావః - యత ఏవ సమో నిరఞ్జనశ్చ- తఏవ - తస్యవైషయికే సుఖేన- రాగః నాసక్తిః - సుఖైకతానస్వరూపత్వేన- వైషయికసుఖలేశే- నతస్యరాగ ఇతిభావః- యత ఏవ- సుఖేన- తస్యరాగః- కుతస్తరాం తస్యవైషయికసుఖలాభప్రతిబన్ధకవిషయో రోషస్స్యాదిత్యర్థః - తత్ర- దయితః ప్రీతివిషయః- అనుకూల ఇతియావత్- ప్రతీపః ప్రతికూలః- జ్ఞాతిస్సపిణ్డః- బన్ధుర్వైవాహికాదిసమ్బన్ధవాన్- పరః అన్యదీయః- స్వః స్వకీయః ※॥౨౨॥ ※ ఏవం ప్రకృతివిలక్షణం స్వాభావికం జీవస్వరూపముక్తం - అథైవం భూతస్యదేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికంచోపపాదయతి॥ తథాపీతి॥ యద్యప్యేవం భూతా జీవా- స్తథాప్యే- షాం - శరీరిణాం జీవానాం- తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏవ- తస్యతజ్జీవసంబన్ధికర్మణో- యా- శక్తిర్వాసనారూపాశక్తి - స్తస్యా- విసర్గః సృష్టిః- ఉత్తరోత్తరకర్మైవ- సుఖాదిరూపసంసృతయే- మోక్షాయ చ- అవకల్పతే సమర్థం భవతి - తన్నిమిత్తమిత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ స్వభావతః పూర్వోక్తవిధానామపి బీజాఙ్కురన్యాయేనానాదికర్మవాసనామాత్రావశేషితానాం కల్పాన్తే పరమాత్మన్యుపసంహృతానాం పునః కల్పాదౌ పరమకారుణికేనేశ్వరేణస్వారాధనేనైతేనిస్తరేయురిత్యనుజిఘృక్షుణా ప్రదత్తకరణకళేబరధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయ

౨౧ ॥ శ్లో ※ పా॥ యేషాం బన్ధం చ మోక్షం చ   † ఏషాం బన్ధం చ మోక్షం చ

తత్సాధనావబోధివేదాఖ్యశాస్త్రాణామప్యనాదివాసనయా “అన్నం భోజ్యం మనుష్యాణాం - శ్వపచానాం విట్తృణాహారా” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా ఈహమానానాం పుణ్యపాపకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవపునస్తదర్థకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవాదిపరంపరయా సర్వమాపన్నమితి - తత్ర - హితాహితాయ సుఖదుఃఖహేతుభూతధర్మాధర్మాయ - మృత్యుజన్మనోః జన్మమరణాభ్యామిత్యర్థః - తాదర్థ్యస్య సంబన్ధసామాన్యత్వేన వివక్షయా షష్ఠీప్రయుక్తా మోక్షాయ చ - తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏవావకల్పత ఇత్యనేన భగవత్ప్రసాదహేతుః కశ్చిద్యాదృచ్ఛికానుషఙ్గికప్రాసఙ్గికాద్యన్యతమః పుణ్యకర్మవిశేష ఏవ మోక్షోపాయోపసంహారహేతురితి సూచితమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం వస్తుస్థితిమభిధాయ త్వచ్ఛాపోఽనుగ్రహ ఏవేతి వదన్ స్వాపరాధం ప్రతిక్షమాపయతి॥ అత ఇతి ॥ అతః వస్తుస్థితేరేవంవిధత్వాత్ - హే భామిని - శాపనిర్హరణాయ - త్వాం - న ప్రసాదయే ప్రార్థయే - కిం తు - హే సతి - మన్యుమయా - యదుక్తమసాధు యథా తథా - మన్యసే - తత్ - క్షమ్యతామితి - త్వాం - ప్రసాదయే ॥ ౨౪ ॥ ఇతీత్థం - గిరిజాం పార్వతీం - ప్రసాద్య ప్రసన్నాం కృత్వా - చిత్రకేతుః - హే అరిన్దమ - స్మయతోః అత్యాశ్చర్యం ప్రాప్తయోః - తయోః భవభవాన్యోః - పశ్యతోస్సతోః - విమానేన గమనసాధనేన - జగామ ॥ ౨౫ ॥ తతః, చిత్రకేతోర్గమనానన్తరం, రుద్రాణీమమ్బికాం ప్రతి, రుద్ర - ఇదం వక్ష్యమాణం దేవర్షిప్రభృతీనాం - స్వపార్షదానాం చ - శృణ్వతాం - చ అబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ తదేవాహ॥ దృష్టవతీత్యాదినా సమదర్శిష్విత్యన్తేన ॥ హే సుశ్రోణి - అద్భుతకర్మణః వివిధవిచిత్రస్వాభావికక్రియాశక్తేః - హరేర్భగవతో - భృత్యవర్గాణాం మాహాత్మ్యం దృష్టవతీ - అసి కథంభూతానాం నిస్పృహాణాం - వైషయికం సుఖం - మనిచ్ఛూనాం - మహాత్మనాం - అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధీనాం సుఖదుఃఖయోస్సమబుద్ధీనాం చేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏతద్దృష్టాన్తేనాన్యానపి భగవద్భక్తానీదృశానేవాహేత్యాహ॥ నారాయణపరా ఇతి॥ సర్వే -

దీరిణాం సంస్కృతమేఽవకల్పతే ॥ ౨౩ ॥ అతః ప్రసాదయే న త్వాం శాపమోక్షాయ భామిని। యన్మన్యసే హ్య
సాధూక్తం మమ తత్క్షమ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతి ప్రసాద్య గిరిశౌ చిత్రకేతురరిన్దమ। జ
గామ స్వవిమానేన పశ్యతోస్స్మయతోస్తయోః ॥ ౨౫ ॥ తతస్తు భగవాన్ రుద్రో రుద్రాణీమిదమబ్రవీత్ ।
దేవర్షిదైత్యసిద్ధానాం పార్షదానాం చ శృణ్వతామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీరుద్ర ఉవాచ॥ దృష్టవత్యసి సుశ్రోణి హరేరద్భు
తకర్మణః । మాహాత్మ్యం భృత్యభృత్యానాం నిస్పృహాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౨౭ ॥ నారాయణపరాస్స
ర్వే న కుతశ్చన బిభ్యతి। స్వర్గాపవర్గనరకేష్వపి తుల్యార్థదర్శినః ॥ ౨౮ ॥ దేహినాం దేహసంయోగాద్ద్వన్ద్వా
నీశ్వరలీలయా। సుఖం దుఃఖం మృతిర్జన్మ శాపోఽనుగ్రహ ఏవ చ ॥ ౨౯ ॥ అవివేకకృతః పుంసో హ్యర్థభేద ఇవాత్మ

నారాయణ ఏవ పరః పరతత్త్వం యేషాం తే - కుతశ్చన ఆర్వాచీనస్య నిగ్రహాదేః - న బిభ్యతి భయం న కుర్వన్తి, కుతః - యతస్తే, స్వర్గాదిష్వపి, తుల్యార్థదర్శినః తుల్యప్రయోజనదర్శినః విషమార్థదర్శనమేవ భయహేతురితి భావః, అపవర్గోఽత్ర కైవల్యం, మోక్షస్య భగవదనుభవరూపత్వేన తేషాం తస్య స్వర్గాదితుల్యత్వకథనానుపపత్తేః, యద్వా, అపవర్గో ముక్తిరేవ, భగవద్దాస్యమన్తరేణ తేషాం న ప్రయోజనం, కిం పునస్స్వర్గాదిస్తేషాం న ప్రయోజనమితి సూచనార్థం వా అపవర్గశబ్దః ప్రయుక్తః, స్వర్గస్యాపి నరకతుల్యతాఖ్యాపనాయ నరకశబ్దః, యథా నరకస్తథా స్వర్గోఽపీత్యర్థః॥ తథా చోక్తమ్॥ “ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన” ఇతి “వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు॥ తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల”మితి చ, స్వర్గాదిషు తుల్యార్థదర్శిన ఇత్యనేన విషమదర్శనం భయహేతురితి సూచితమ్ ॥ ౨౮ ॥ తత్ర సమదర్శననిమిత్తం వక్తుం తావద్విషమదర్శననిమిత్తమాహ ॥ దేహినామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తావద్దేహినాం జీవానాం ఈశ్వరలీలయా హేతుభూతయా, ఈశ్వరస్య లీలాత్మికయా జగత్సృష్ట్యా, యో, దేహసంబన్ధః, తస్మాదేవ సుఖదుఃఖాదీని, ద్వన్ద్వాని, భవన్తి, న తు స్వరూపత, ఇతి నిర్వివాదం, దేహసంయోగమాత్ర ఏవేశ్వరలీలా హేతుభూతా, న తు, ద్వన్ద్వేషు వా - దేహవైచిత్ర్యే వా - హేతు - రితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౯ ॥ తర్హి తత్ర కో హేతుస్తత్రాహ॥ అవివేకకృత ఇతి॥ ఆత్మని జ్ఞానైకాకారే జీవే, అర్థభేద, ఇవ దేవమనుష్యత్వాదిభేద ఇవ, గుణదోషవికల్పః, గుణాః సుఖజన్మానుగ్రహాః, దోషాః దుఃఖమృతిశాపాః, ఏషాం, వికల్పః భేదః, అవివేకకృతః, అనాదికర్మనిమిత్తో, యో, దేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపో, ఽవివేక, స్తేన కృతః తన్నిమిత్త ఇత్యర్థః, అర్థభేదస్యావివేకకృతత్వసిద్ధవత్కారేణ సదృష్టాన్తితః, ఉభయమప్యవివేకకృతమితి తాత్పర్యం - అత ఏవార్థభేదస్యావివేకకృతత్వం దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం పురుషాణాం ప్రసిద్ధమితి తస్య దృష్టాన్తత్వముపస్వరసమిత్యభిప్రేత్య తత్ప్రసిద్ధం దృష్టాన్తరమాహ॥ భిదేవ స్వప్నకల్పితేతి ॥ యథా - స్వప్నకల్పితాభిదా భేదః - అ

వివేకకృత - స్తథా - గుణదోషవికల్పోఽప్యవివేకకృత ఇత్యర్థః - యథాఽపవరకాదిషు శయానస్య - ఏకస్య - పురుషస్య స్వప్నద్రష్టుః - స్వస్మిన్ - వస్తుతోఽవిద్యమాన ఏవ గజస్కన్ధారోహణ దేశాన్తరగమన రాజ్యాభిషేక శిరశ్ఛేదాద్యర్థా దేహాభేదస్తన్నానుభావ్యాః తత్కాలమాత్రావసాయిన శ్చ తత్తత్కర్మనిమిత్త దేహాత్మభ్రాన్త్యాద్యనుగుణమీశ్వరకల్పితోఽవివేককృత - స్తథా జాగ్రదవస్థానుభావ్యసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వజాలాని దేవాదివైచిత్ర్యం చ తత్తత్కర్మతన్మూలక దేహాత్మాభిమానాద్యనుగుణమీశ్వరకృతాన్యప్యవివేకమూలకాన్యేవేతి భావః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం భయనిమిత్తవిషమదర్శనే అవివేక ఏవ హేతురిత్యుక్తం అథ నారాయణపరాయణానామీదృశావివేకాభావాత్ క్వచిత్ కదాచిదుపజాతస్యాప్యవివేకస్య పునః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శనే తదపోహాత్ తన్మూలకం విషమదర్శనం తన్మూలకం భయం చ నాస్తీత్యాహ ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనరూపం - తత్ప్రయుక్తం - వైరాగ్యం శబ్దాదివిషయేష్వనాసక్తిరూపం - ఏతదుభయమేవ - వీర్యం బలం - యేషాం - తేషాం - వాసుదేవే - భగవతి నిరతిశయానన్దరూపే - భక్తిముద్వహతాం కుర్వతాం - నృణాం కుతశ్చిదపి హేతోః - వ్యపాశ్రయః - వ్యపగతః ఆశ్రయః యస్మాత్ తద్వ్యపాశ్రయం యస్మాద్విషమదర్శనాద్ ఆశ్రయః ఆశ్రీయమాణః పరమాత్మా వ్యపగతో భవతి విస్మృతో భవతి తాదృశం విషమదర్శనం నాస్తీత్యర్థః - నిరన్తరం ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావలోకన తత్ప్రయుక్త వైరాగ్యబలవిస్మృత దేహతదనుబన్ధితద్ధర్మాణాం నిరతిశయానన్దరూప భగవద్భక్తినిర్వృతానామపి వివేకాభావాత్ క్వచిత్ కదాచిదాపతితస్యాప్యవ్యక్తపిథజ్ఞానవైరాగ్యబలేన తన్నిరసనశీలత్వాచ్చ తేషాం విషమదర్శనమేవ నాస్తి - కుతస్తన్నిమిత్తం భయమితి భావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం స్వభార్యాయై నారాయణపరాయణానాం మాహాత్మ్యమజానత్యై తత్ప్రదర్శితం రుద్రేణ - అథ స్త్రీస్వభావత్వాత్ సర్వేశ్వరే సర్వకారణత్వ యిత్వద్భక్తైషువాత్సల్య్యత్వే సన్నియామ్య నారాయణస్య తద్భక్తానాం వా సముద్రే విప్రుడివ కియదేతన్మాహాత్మ్యమిత్యాశఙ్కమానాం ప్రత్యాహ ॥ నాహమితి ॥ అహం రు

ని । గుణదోషవికల్పశ్చ భిదేవ స్వప్నకల్పితా ॥ ౩౦ ॥ వాసుదేవే భగవతి భక్తిముద్వహతాం నృణామ్ । జ్ఞానవైరాగ్యవీర్యాణాం న కుతశ్చిద్వ్యపాశ్రయమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహం విరిఞ్చో న కుమారనారదౌ న బ్రహ్మపుత్రా మునయః సురేశాః ❁ । విదామ యస్యేహితమంశకాంశకా న తత్స్వరూపం పృథగీశమానినః ॥ ౩౨ ॥ న హ్యస్యాస్తి ప్రియః కశ్చిన్నాప్రియః స్వః పరోఽపి వా । ఆత్మత్వాత్ సర్వభూతానాం సర్వభూతప్రియో హరిః ॥ ౩౩ ॥ తస్య

ద్రః - అస్మదాదయో - యస్య నారాయణస్య - ఈహితం - భావేక్తః - ఈహాం చేష్టాం - తత్స్వరూపం చ - న విదామః న జానీమః - ఈహా త్రిజగద్వ్యాపారరూపా చేష్టా - అజ్ఞానే హేతుః - అంశాంశకాః - తదాహితతజ్జ్ఞానశక్తిలేశయుక్తాః - తన్మాత్రేణైవ, వయమపి - పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానయుక్తాః - అనేన స్వస్మిన్ సర్వేశ్వరత్వశఙ్కా నివారితా - ఈహితం న విదామేత్యనేన కారణత్వశఙ్కాఽపి - సృష్ట్యాదివ్యాపారస్య తత్కర్తృకత్వకథనాత్ - స్వరూపం న విదామేత్యనేన తత్స్వరూపస్యానన్తమహిమశాలిత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వం చోక్తం - తత్ర విరిఞ్చో బ్రహ్మా, కుమారః సనత్కుమారః - బ్రహ్మపుత్రా మరీచ్యాదయో మునయః - తద్వ్యతిరిక్తా అన్యే మునయః సురేశా ఇన్ద్రాదయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యద్యయం సర్వేశ్వరస్సర్వకారణభూతస్తర్హ్యయం స్వపాంశ్రిత స్వైవాశ్రితేష్వేవ విశిష్యోక్తవిధమహాత్మ్యాపాదకః కిమయం పక్షపాత స్తత్రాహ ॥ న హీతి ॥ అస్య నారాయణస్య - తీవ - ప్రియాదిః - కశ్చిన్నాస్తి - తత్ర హేతుః - ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం - బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాం చిదచిదాత్మకానాం భూతానాం - మాత్మత్వాద న్తరాత్మత్వాత్ - న హ్యాత్మన ఏకం శరీరం ప్రియమేకమప్రియం భవతీతి భావః యత ఏవాత్మా సర్వభూతానాం - మత - స్తేషాం, మాశ్రయః, ధారకః అన్తః ప్రవిశ్య భర్తేత్యర్థః - సర్వభూతాశ్రయ ఇత్యనేన శరీరాణాం సర్వభూతానామాత్మభూత పరమాత్మానువర్తనం యుక్తమేవేతి సూచితం - న హి శరీరమాత్మానమననువృత్త్యావతిష్ఠతే - శరీరస్యాత్మానువర్తనస్వభావత్వాత్ - హరిరిత్యనేన స్వానువర్త్యార్తిహరత్వం సూచితం - ఏవం చ యే స్వాభావికం జీవపరమాత్మనోశ్శరీరాత్మభావం జానన్త స్తమనువర్తన్తే - తేషు తస్యానుగ్రహ - ఇతరేషు తదభావ - ఇతి తాత్పర్యం - అత - ఏవ న తస్య వైషమ్యమిత్యపి సూచితం - న హ్యననువర్తిష్వననుగ్రహమాత్రేణ తస్య వైషమ్యం - హ్యాశ్రితాభీష్టదస్య సురద్రుమస్యానాశ్రితాభీష్టాప్రదానమాత్రేణ తస్య వైషమ్యమాపాదయితుం శక్యమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ యత ఏవాయమాత్మా భూతానామాశ్రితానామభీష్టార్థదోఽపి సమశ్చ ఏవ చిత్రకేతుః మదహమపి తమేవోపాస ఇత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ యథా - మహాభాగః వివేకీ - సర్వత్ర సమదృక్ - శాన్తః - చిత్రకేతుః తస్య నారాయణస్య - అనుగః భృత్యః భక్తః - అత ఏవ - ప్రియః నిరతిశయప్రీతివిషయః - తే

ధాఽహమస్య చాస్య తస్య ప్రియః - తన్నిమిత్తభక్తిమాంశ్చ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్మాన్నారాయణప్రియమహాత్మ్యే న విస్మయః కార్య ఇత్యేవదన్నుపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాన్నారాయణస్తద్భక్తాశ్చాస్మదాదిభ్యో విలక్షణప్రభావాః - తస్మాన్మహాపురుషస్య భగవతః - భక్తేషు - మహాత్మసు ప్రకృతిపురుషైశ్వర్యయాథాత్మ్యావమర్శనప్రవణచిత్తేషు - అతఏవ - సమదర్శిషు - శాన్తేషు - విరక్తేషు - పురుషేషు - న విస్మయః కార్యః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ భగవతః శివస్య - ఇత్థం ఏవం - అభిభాషితం వచః - శ్రుత్వా - గౌరీ దేవీ - గతవిస్మయా విస్మయరహితా - శాన్తధీః క్రోధరహితా చ బభూవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతో భాగవతశ్చిత్రకేతుః - గౌర్యాః - ప్రతిశప్తుం ప్రతిశాపం కర్తుం - అలంతమః సమర్థోఽపి - తస్యాః శాపం - మూర్ధ్నా సంజగృహే శిరసా ఊవాహ - సాధూనాం లక్షణమేతావదేవ హి - అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధిమత్త్వమేవ హి సాధూనాం లక్షణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ యత్పృష్టం రాజ్ఞా వృత్రస్యాసురస్వభావస్య "నారాయణే భగవతి కథమాసీద్దృఢా మతిః" ఇతి, తస్యోత్తరం సంగమయతి ॥ జజ్ఞ ఇతి ॥ యోఽయముక్తవిధశ్చిత్రకేతుః - స ఏవ - త్వష్టుః - స్వజటాల్పాద్దక్షిణాగ్నౌ - జజ్ఞే జాతః - స ఏవ - ఆసురీం యోనిం ఆసురం భావ - మాశ్రితః - వృత్ర ఇత్యభిధః - విఖ్యాతః ప్రసిద్ధః - స, పూర్వజన్మసిద్ధభగవద్భక్త్యా అస్మిన్నపి జన్మని జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం యుక్తః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్త్వ - మసురజాతేర్వృత్రస్య - భగవతి - స్మృతేః భక్తేః - కారణం, పరిపృచ్ఛసి పర్యపృచ్ఛః తస్యోత్తర - మేతత్సర్వం - సప్రపఞ్చం, తే తుభ్యం - మయా ఆఖ్యాతం కథితమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అస్యాచి

చాయం మహాభాగశ్చిత్రకేతుః ప్రియానుగః । సర్వత్ర సమదృక్ఛాన్తో హ్యహం చైవాచ్యుతప్రియః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాన్న విస్మయః కార్యః పురుషేషు మహాత్మసు। మహాపురుషభక్తేషు శాన్తేషు సమదర్శిషు ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి శ్రుత్వా భగవతః శివస్యోమాఽభిభాషితమ్। బభూవ శాన్తధీ రాజన్ దేవీ విగతవిస్మయా ॥ ౩౬ ॥ ఇతి భాగవతో దేవ్యాః ప్రతిశప్తుమలంతమః । మూర్ధ్నా సంజగృహే శాపమేతావత్సాధులక్షణమ్ ॥ ౩౭ ॥ జజ్ఞే త్వష్టుర్దక్షిణాగ్నౌ దానవీం యోనిమాశ్రితః। వృత్ర ఇత్యభివిఖ్యాతో జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౩౮ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి। వృత్రస్యాసురజాతేశ్చ కారణం భగవత్స్మృతేః ॥ ౩౯ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం చిత్రకేతోర్మహాత్మనః । మాహాత్మ్యం విష్ణుభక్తానాం శ్రుత్వా బన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ య ఇమం ప్రాతరుత్థాయ శ్రద్ధావాన్వాగ్యతః పఠేత్। ఇతిహాసం హరిం స్మృత్వా స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౪౧ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ పృశ్నిస్తు పత్నీ సవితుః సావిత్రీం వ్యాహృతిం త్రయీమ్ । అగ్నిహోత్రం పశుం సోమం చాతుర్మాస్యం మహామఖాన్ ॥ ౧ ॥ సిద్ధిర్భగస్య భార్యాఙ్గ మహిమానం విభుం ప్రభుమ్ । ఆశిషం చ వరారోహాం కన్యాం ప్రాసూత సువ్రతామ్ ॥ ౨ ॥ ధాతుః కుహూః సినీవాలీ రాకా చానుమతిస్తథా । సాయం దర్శమథ ప్రాతః పూర్ణమాసమనుక్రమాత్ ॥ ౩ ॥ అగ్నీన్పురీష్యానాధత్త క్రియాయాం సమనన్తరః ॥ ౪ ॥ చర్షణీ వరుణ

త్రికేష్వితిహాసస్య శ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ మహాత్మనశ్చిత్రకేతోస్సంబన్ధినం - పుణ్య - మిమమితిహాసం - విష్ణుభక్తానాం మాహాత్మ్యసూచకం శ్రుత్వా - బన్ధాత్సంసారబన్ధా - ద్విముచ్యతే - ముక్తో భవేత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ యః పుమాన్ - ప్రాతరుత్థాయ - శ్రద్ధావాన్ - వాగ్యతః నియమితవాక్ - హరిం స్మృత్వా - ఏతమితిహాసం - పఠేత్స - పరమాం గతిం సగోత్వర్గృష్టం భగవత్సాయుజ్యం, ప్రాప్నుయాత్ - శ్రవణపఠనాభ్యాం శనైః పరినిష్పన్నభక్తియోగో ముక్తో భవతీతి భావః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవం దాక్షాయణ్యాః కస్యపత్న్యా భార్యాయా అదితేర్వంశముపక్రమ్య వివస్వదర్యమపూష్ణాం తత్పుత్రాణాం వంశమభిధాయ తతస్త్వష్టుర్వంశస్తదనుప్రయుక్తం చాభిహితం ॥ అథ సవిత్రాదీనాం వంశముపక్రమతే మునిః ॥ పృశ్నిరిత్యాదినా ॥ సవితుః పత్నీ - పృశ్నిః - సావిత్ర్యాద్యభిమానిదేవతాః ప్రాసూతేత్యుత్తరస్యానుషఙ్గః పశుం పశుయాగం తదభిమానీ దేవతాపి శేషమితి, ఏవముత్తరత్రాపి - మహామఖాన్ పఞ్చమహాయజ్ఞాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవం - భగస్య భార్యా, సిద్ధిరితి ప్రసిద్ధా - అఙ్గాదీన్ చతురః - పుత్రాన్, సువ్రతాం సుశీలాం, వరారోహాం అత్యన్తసున్దరీ - మాశిషన్నామ్నీం - కన్యాం చ ప్రాసూత ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ధాతుః పత్న్యః, కుహూః ప్రభృతయశ్చతస్రః - అనుక్రమాత్, సాయాదీన్ - చతురః - పుత్రాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తథా, ధాతుః, స్వనన్తరో విధాతా - క్రియాయాం పత్న్యాం - అగ్నీన్, పురీష్యసంజ్ఞకాన్, ఇష్టకచితాగ్నీన్, ఆధత్త జనయామాస ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ వరుణస్య - చర్షణీతి ప్రసిద్ధా, భార్యా, ఆసీత్, భృగుః, పూర్వం బ్రహ్మణః పుత్రో యస్యాం చర్షణ్యాం, పునః జాతః తథా - వరుణ

సైవపుత్రో-వాల్మీకిర్మహాయోగీ,వల్మీకా-దభవత్ , ఏతౌవరుణస్యాసాధారణౌపుత్రౌ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తథా రేవత్యాం భార్యాయాంమిత్రస్యోత్పన్నావయోఽసా ధారణౌస్సుతౌఃఉభయోస్సాధారణౌసుతావగస్త్యవసిష్ఠావృషీ,కథమేకైకస్యోభయసుతత్వంతత్రాహ॥ రేతఇతి ॥కదాచి,న్మిత్రావరుణౌ,పూర్వస్యాఅప్సరస,స్సన్నిధౌ,ద్రుతంస్ఖలితం,రేతః,కుమ్భేఘటే,సిషిచతుస్సిక్తవన్తౌ , తత్రకుమ్భేవసిష్ఠాగస్త్యౌజాతావితిభావః రేవత్యామిత్యర్థంవ్యాఖ్యాతప్రాయం ,వ్యధాత్ జనయామాసేత్యర్థః హేతాత , ప్రభుః ,ఇన్ద్రశ్శక్రః పౌలోమ్యాంశచ్యాంపత్న్యాం,జయన్తంఋషభం,తృతీయంమీఢుషంఇతి , త్రీన్పుత్రాన్జనయదితినోఽస్మాభిశ్శ్రుతమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ తథాఉరుక్రమస్యత్రిభిఃపాదక్రమైర్లోకత్రయమాక్రాన్తవతో,మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన,వామనరూపేణావతీర్ణస్యకీర్త్యాఖ్యాయాం,భార్యాయాం , బృహచ్ఛ్లోకఃపుత్ర,ఆసీత్,తస్యబృహచ్ఛ్లోకస్య,సౌభగాదయఃపుత్రా,ఆసన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కాశ్యపస్యకశ్యపపుత్రస్య,మహాత్మన,ఉరుక్రమస్య , తానిప్రసిద్ధాని,కర్మాణిపదత్రయేణలోకత్రయయాచ్ఞాదీని-గుణాఃస్వభక్తవిషయకానుగ్రహాదయఃసర్వశక్త్యాదయశ్చ-వీర్యాణి-ఉత్కృష్టగుణైరన్యేభ్యఉత్కర్షోహివీర్యం - తద్రూపాణివీర్యాణిచ -పశ్చాదష్టమస్కన్ధే-వక్ష్యామహే-తథా-అదిత్యాం-యథాయేనప్రకారేణ-అవతతారఅవతీర్ణవాన్-తంచప్రకారం-తత్రైవవక్ష్యామహఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవం పాకశ్యానాదితేర్వంశమనుక్రమ్య-అథదితేర్వంశస్యానుక్రమంప్రతిజానీతే॥అథేతి॥కాశ్యపాదీనాంవివస్వదాదీనామాదితేయానాం-దాయాదాన్సపిణ్డాన్శత్రూన్వా-దైతేయాన్దితేఃపుత్రాన్-తేతుభ్యం,కీర్తయామి-కథయామి-తద్వంశేభాగవ

స్యాసీద్యస్యాం జాతో భృగుః పునః । వాల్మీకిశ్చ మహాయోగీ వల్మీకాదభవత్కిల ॥ ౫ ॥ అగస్త్యశ్చ వసిష్ఠశ్చ మిత్రావరుణయోరృషీ । రేతస్సిషిచతుః కుమ్భే హ్యూర్వశ్యాస్సన్నిధౌ ద్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ రేవత్యాం మిత్ర ఉత్సర్గమరిష్టం పిప్పలం వ్యధాత్ । పౌలోమ్యామిన్ద్ర ఆధత్త త్రీన్పుత్రానితి నశ్శ్రుతమ్ ॥ జయన్తమృషభం తాత తృతీయం మీఢుషం విభుః ॥ ౭ ॥ ఉరుక్రమస్య దేవస్య మాయావామనరూపిణః । కీర్త్యాం పత్న్యాం బృహచ్ఛ్లోకస్తస్యాసన్ సౌభగాదయః ॥ ౮ ॥ తత్కర్మగుణవీర్యాణి కాశ్యపస్య మహాత్మనః । పశ్చాద్వక్ష్యామహేఽదిత్యాం యథైవావతతార హ ॥ ౯ ॥ అథ కాశ్యపదాయాదాన్ దైతేయాన్ కీర్తయామి తే । యత్ర భాగవతశ్శ్రీమాన్ ప్రహ్లాదో బలిరేవ చ ॥ ౧౦ ॥ దితేర్ద్వావేవ దాయాదౌ దైత్యదానవవన్దితౌ । హిరణ్యకశిపుర్నామ హిరణ్యాక్షశ్చ కీర్తితౌ ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపోర్భార్యా కయాధుర్నామ దానవీ । జమ్భస్య తనయా దత్తా సుషువే చతురస్సుతాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రహ్లాదం ప్రాగనుహ్లాదం సంహ్లాదం హ్లాదమేవ చ । తత్స్వసా సింహికా నామ రాహుం విప్రచితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ శిరోఽహరద్యస్య హరిశ్చక్రేణ పిబతోఽమృతమ్ । సంహ్లాదస్య మతిర్భార్యాఽసూత పఞ్చజనం తతః ॥ ౧౪ ॥ హ్లాదస్య ధమనీ భార్యాఽసూత వాతాపిమిల్వలమ్ । యోఽగస్త్యాయ త్వతిథయే పేచే వాతాపిమిల్వలః ॥ ౧౫ ॥ అనుహ్లాదస్య సూర్మ్యాయాం బాష్కలో మహిషస్తథా । విరోచనస్తు ప్రాహ్లాదిర్

తానామభావాన్స్తుతచ్ఛ్రవణంమమాపేక్షితమితిరాజ్ఞోఽభిప్రాయమాలోచ్యాహ॥ యత్రేతి ॥యత్రదితేర్వంశే,శ్రీమాన్భగవతాతుల్యంకల్యాణగుణసంయుక్తో-మహాభాగవతః,ప్రహ్లాదో-బలిశ్చ-బభూవతుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తర్హికథమిత్యత్రాహ॥దితేరితి॥దితే-ర్ద్వావేవ,దాయాదౌకాశ్యపానాందేవానాంశత్రూ , మరుతామదాయాదత్వస్యవక్ష్యమాణత్వాద్ద్వావేవేత్యుక్తం,పుత్రైర్దైతేయైస్తత్పుత్రపౌత్రాదిభి ,ర్దానవైశ్చ , వన్దితౌ-బభూవతుః-తౌచహిరణ్యకశిపు,ర్హిరణ్యాక్షశ్చేతికీర్తితౌప్రఖ్యాతౌ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర-హిరణ్యకశిపోర్భార్యా - జమ్భస్యదుహితా-దానవీదనువంశోద్భవా-కయాధురితిప్రసిద్ధా,సా-కయాధుఃప్రహ్లాదాదీన్-చతుర-స్సుతాన్,సుషువే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రాక్ప్రథమం - ప్రహ్లాదం-తతఃక్రమేణా-నుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాన్-సుషువఇత్యర్థః ॥ తత్స్వసా-తేషాం ప్రహ్లాదాదీనాంచతుర్ణాం , స్వసాభగినీ-సింహికేతిప్రసిద్ధా,బభూవ-సా-విప్రచితఃవిప్రచిత్తేః-భర్తుర్దానవాత్సకాశాద్రాహుం,పుత్రం,అగ్రహీత్ సుషువఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ రాహుంవిశినష్టి ॥ శిరఇతి॥యస్యరాహో-రమృతంపిబతః-శిర,శ్చక్రేణహరి-శ్చిచ్ఛేద-సంహ్లాదస్య-హిరణ్యకశిపోస్సుతస్య-మతిర్నామ-భార్యా-పఞ్చజనాఖ్యంసుత-మసూతసుషువే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తథా-హ్లాదస్య-భార్యాధమనీతిప్రసిద్ధా-వాతాపి-మిల్వలంచా-సూత-ఇల్వలంవిశినష్టి ॥ యఇతి ॥ అతిథయేఆతిథ్యార్థంనిమన్త్రితాయాతిథయే, అగస్త్యాయ-ఇల్వలోమేషరూపంవాతాపిం,పేచేసపాచ,తమిల్వలమిత్యన్వయః-వాతాపిమిల్వల ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తుసుగమః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథా-అనుహ్లాదస్య-సూర్మ్యాయాం-భార్యాయాం,బాష్కలో-మహిష - ఇతి-ద్వౌపుత్రౌ -బభూవతుః-ధృత్యాంప్రహ్లాదస్య

భార్యాయాం,విరోచనఃప్రహ్లాదిఃప్రహ్లాదస్యాపత్యంపుమాన్-బభూవ-తస్యవిరోచనస్య,పుత్రో-బలి-రభవత్ * ॥ ౧౬ ॥* తతో-బలే-శ్శనాయాంభార్యాయాం-బాణోజ్యేష్ఠోయస్యత-త్పుత్రాణాంశత-మభవత్-తస్యప్రహ్లాదస్యబలేర్వా - అనుభావఃప్రభావః,సుశ్లోక్యఃఅతీవవర్ణనీయః-స-పశ్చాదేవస్తమేఽష్టమేవా , అభిధాస్యతేకథఇష్యతే * ॥ ౧౭ ॥ * బాణస్తు,రుద్ర-మారాధ్య-తద్భృత్యవర్గేషు-ముఖ్యతాం-లేభే-తదేవవ్యఞ్జయన్ బాణంవిశినష్టి ॥ యస్యబాణస్య,పార్శ్వే,అద్యాపి-పురపాలక-స్సభగవాన్ గిరిశ,ఆస్తే * ॥ ౧౮ ॥ * అన్యానపిదితేఃపుత్రానాహ॥మరుతశ్చేతి॥చకారోహిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షయోస్సముచ్చయార్థః - మరుతోమరుద్గణాః,చత్వారింశన్నవాధికాఃఏకోనపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాః-దితేఃపుత్రాఏవ-తేసర్వేమరుతః - అప్రజాఃఅపుత్రా - ఆసన్-తేచేన్ద్రేణ,సాత్మతాంసమానరూపతాం-దేవత్వమితియావత్,నీతాఃప్రాపితాః,అతో,నదేవానాందాయాదాఇతిభావః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏతదేవశుశ్రూషుఃపృచ్ఛతిరాజా-కథమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేగురోమునే-తేమరుతః-కథ-మౌత్పత్తికంజన్మసిద్ధ - మాసురంభావమపోహ్యత్యక్త్వా -ఇన్ద్రేణ-సాత్మ్యందేవత్వం-ప్రాపితాఃదేవత్వప్రాప్తౌ,తైర్మరుద్భిః -కిం-తస్యేన్ద్రస్య-సాధుహితం-కృతం * ॥ ౨౦ ॥ * నకేవలమిదమహమేవశుశ్రూషుఃకిన్తు-హేబ్రహ్మన్-ఇమేఋషయోఽపి-పరిజ్ఞానాయవేదితుంశ్రద్దధతేశ్రద్ధాంకుర్వన్తి-అతో-హేభగవన్-నోఽస్మభ్యం-వ్యాఖ్యాతుంకథయితు-మర్హసి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవమాపృష్టోమునిఃప్రశ్నమభినన్దన్ యథావదాచఖ్యావిత్యాహసూతః॥తదితి॥బాదరాయణస్యాపత్యంపుమాన్-విష్ణురాతఃశ్రీశుకః - అల్పంమితాక్షర-మర్థవత్ఆశయగర్భం-తస్యరాజ్ఞ-స్తద్వచః-

త్యాంతస్యాభవద్బలిః ॥ ౧౬ ॥ బాణజ్యేష్ఠంపుత్రశతంశనాయాంతతోఽభవత్ ।తస్యానుభావస్సుశ్లోక్యః పశ్చాదేవాభిధాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ బాణఆరాధ్యగిరిశంలేభేతద్గణముఖ్యతామ్ ।యత్పార్శ్వేభగవానాస్తేహ్యద్యాపిపురపాలకః ॥ ౧౮ ॥ మరుతశ్చదితేఃపుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః।తఆసన్నప్రజాస్సర్వేనీతాఇన్ద్రేణసాత్మతామ్ ॥ ౧౯ ॥ రాజోవాచ ॥ కథంతఆసురంభావమపాస్యౌత్పత్తికంగురో।ఇన్ద్రేణప్రాపితాస్సాత్మ్యంకింతత్సాధుకృతంహితైః ॥ ౨౦ ॥ ఇమేశ్రద్దధతేబ్రహ్మన్నృషయోఽపిమయాసహ।పరిజ్ఞానాయభగవంస్తన్నోవ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨౧ ॥ సూతఉవాచ॥తద్విష్ణురాతస్యసబాదరాయణిర్వచోనిశమ్యాదృతమల్పమర్థవత్ । సభాజయన్సన్నిభృతేనచేతసాజగాదసత్రాయణసర్వదర్శనః ॥ ౨౨ ॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ హతపుత్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణవిష్ణునా।మన్యునాశోకదీప్తేనజ్వలన్తీపర్యచిన్తయత్॥ ౨౩ ॥ దితిరువాచ ॥ కదానుభ్రాతృహన్తారమిన్ద్రియారామముల్బణమ్ ।అక్లిన్నహృదయంపాపంఘాతయిత్వాస్వపే*సుఖమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽఽసీద్యస్యేశాభిహితస్య వా ।భూతధ్రుక్తత్కృతేస్వార్థంకింవేద నిరయోయతః ॥ ౨౫ ॥ ఆశాసానస్యతస్యేదంధ్రువమున్నద్ధచేతసః । మదశోషకఇన్ద్రస్యభూయాద్యేనసు

ఆదృతంసాదరంయథాభవతితథా - నిశమ్య - నిభృతేనచేతసాపూర్ణేనాన్తఃకరణేన-తంరాజానం-సంభావయన్సమ్మానయన్సర్వజ్ఞోమునిః-హేసత్రాయణ-సత్రం బ్రహ్మసత్రం - అయనంఆశ్రయోయస్య-ససత్రాయణఃబ్రహ్మసత్రేణదీక్షితఇత్యర్థః-తస్యసంబోధనం-హేశౌనక-జగాద * ॥ ౨౨ ॥ * తదేవాహ॥హతపుత్రేతి॥శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ-శక్రమిన్ద్రంపార్ష్ణిం పతుం - స్వీయత్వేన-గ్రాహిణాగృహీతవతా-విష్ణునా-హతౌ-పుత్రౌహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ-యస్యాస్సా-దితిః-అతఏవ-శోకేన-దీప్తో-యోమన్యుఃక్రోధ-స్తేన-జ్వలన్తీపరితపన్తీ-పర్యచిన్తయత్ పరితశ్చిన్తామకరోత్ * ॥ ౨౩ ॥ * చిన్తామేవ వర్ణయతి॥కదేతి॥భ్రాతౌహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ - హన్తారంవిష్ణుద్వారాహన్తారం-తత్ర హేతుః-ఇన్ద్రియారామంకేవలవైషయికసుఖాసక్తం-ఉల్బణంక్రూరం-అక్లిన్నహృదయంఅనార్ద్రచిత్తం - అతఏవ-పాపంపాపాత్మాన-మిన్ద్రం-ఘాతయిత్వా-కథ-మహం-సుఖంయథాతథా-స్వపేసంజాతనిద్రాభవేయమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * ననుసర్వోపిలోకఃస్వసుఖాయపరస్యాహితమాచరతి,కిమనేనాక్రోశేన-తత్రాహ ॥ క్రిమీతి ॥ ఇశాభిహితస్య ‚‚ ఈశ్వరోఽహమహంభోగీ ,, త్యుక్తరీత్యాస్వైవేశత్వేనాభిహితస్య - ఈశంమన్యమానస్యాపి-యస్యపుంసః-మరణానన్తరం-దేహస్య-బాహ్యభావే-క్రిమిరితి-తత్సమయేశ్వాదిభిర్భక్షితస్య-విడ్భేతి-దగ్ధస్యతు-భస్మేతి-సంజ్ఞాఆసీత్-తత్కృతేతాదృశదేహసుఖార్థం - భూతధ్రుక్ భూతహింసాకారీ-స-కింస్వార్థంరుహాపుర్థం-వేద-నవేదైవేత్యర్థః- కుతః-యతోభూతద్రోహాద్ధేతో- స్తస్యా- న్తతో-నిరయోనరకఏవ-అతోభూత-ద్రుక్ స్వార్థమపి-నజానాత్యేవేతిభావః * ॥ ౨౫ ॥ * ఇదంశరీరమేవ-ఆశాసానస్యాత్మానమన్యమానస్య-ఉన్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-చేతో-యస్య-తస్యేన్ద్రస్య-యోమదః-తస్య - శోషకృత్-పుత్రో - మమ-యేనకారణేనధ్రువం

సూవం-భూయాత్ ॥ ౨౬ ॥ హే రాజన్-ఇత్థం-భావేనాభిప్రాయేణ-సా దితిః-భర్తుః కశ్యపస్య-శుశ్రూషాదిభి-రసకృత్ ప్రియం హితం ఆచచార ఆచరితవతీత్యర్థః-తత్ర, శుశ్రూషా సేవా-పరిచర్యేతి యావత్-అనురాగః స్నేహః-ప్రశ్రయః వినయః-దమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః ॥ ౨౭ ॥ భావజ్ఞా-దితిః-వల్గుభాషితైః మధురాలాపైః-సస్మితైః మన్దహాససహితైః-అపాఙ్గవీక్షితైః-కశ్యపస్య-మనో-జగ్రాహ స్వవశీకృతవతీ బభూవ ॥ ౨౮ ॥ కథం జితేన్ద్రియస్య తస్య విదుషః స్త్రీవశ్యతా, తత్రాహ ॥ ఏవమితి ॥ విద్వానపి-విదగ్ధయా పురుషవఞ్చననైపుణ్యయుక్తయా-స్త్రియా దిత్యా-జడీభూతః మోహం ప్రాపితో-ఽత ఏవ-వివశః పరవశః బాఢమిత్యాహ సంభోగార్థమఙ్గీకృతవానిత్యర్థః-యోషితి స్వయం కామయమానాయాం స్త్రియాం పురుషస్య-త-ద్బాఢమితి వచో-న చిత్రం-హీతి లోకరీతిప్రదర్శనమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రజాపతిః కశ్యపః-ఆదౌ ప్రథమం-భూతాని, స్త్రీపుంసరూపాణి భూతాని-ఏకాన్తభూతాని ఏకాన్తరూపాణి-ఏకాన్తాన్యేకదేశ ఇవాపి భాగేన లక్ష్యమాణాని ఏకాన్తభూతాని-విలోక్య పరస్పరమేకశరీరవన్మిళితాని భవన్తీత్యాలోచ్యేత్యర్థః-స్వయమపి-స్త్రియం-స్వదేహస్యా-ర్ధం అర్ధాంశం-చక్రే మిథునీభూతో బభూవేత్యర్థః-ఏవం కరణే హేతుం వదన్ సామాన్యతః స్త్రియం ప్రశంసతి ॥ యయా స్త్రియా-పుంసాం-మతి-ర్హృతా భవతీతి లోకరీత్యుక్తిః ॥ ౩౦ ॥ భగవాన్ కశ్యపః-స్త్రియా-ఽదిత్యా-ఏవం-సంభోగేన-శుశ్రూషితః పరిచరితః అత ఏవ-నితరాం, ప్రీతః-అభినన్ద్య తస్యాస్సంభోగకౌశలమభినన్ద్య, ప్రహస్య, దితిం ప్రతి, ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౩౧ ॥ తదేవాహ ॥ వరమితి ॥ హే వామోరు, హే అనిన్దితే-వరమభీష్టం, వరయ కామయస్వ, భర్తరి-స్త్రియాః-నితరాం, ప్రీతే సతి-ఇ

తోఽపి మే ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థం భావేన సా భర్తురాచచారాసకృత్ప్రియమ్ । శుశ్రూషయాఽనురాగేణ ప్రశ్రయేణ దమేన చ ॥ ౨౭ ॥ భక్త్యా పరమయా రాజన్మనోజ్ఞైర్వల్గుభాషితైః । మనో జగ్రాహ భావజ్ఞా సస్మితాపాఙ్గవీక్షణైః ॥ ౨౮ ॥ ఏవం స్త్రియా జడీభూతో విద్వానపి విదగ్ధయా । బాఢమిత్యాహ వివశో న తచ్చిత్రం హి యోషితి ॥ ౨౯ ॥ విలోక్యైకాన్తభూతాని భూతాన్యాదౌ ప్రజాపతిః । స్త్రియం చక్రే స్వదేహార్ధం యయా పుంసాం మతిర్హృతా ॥ ౩౦ ॥ ఏవం శుశ్రూషితస్తాత భగవాన్ కాశ్యపస్స్త్రియా । ప్రహస్య పరమప్రీతో దితిమాహాభినన్ద్య చ ॥ ౩౧ ॥ వరం వరయ వామోరు ప్రీతస్తేఽహమనిన్దితే । స్త్రియా భర్తరి సుప్రీతే కః కామ ఇహ చాగమః ॥ ౩౨ ॥ పతిరేవ హి నారీణాం దైవతం పరమం స్మృతమ్ । మానసస్సర్వభూతానాం వాసుదేవశ్శ్రియః పతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ దేవతాలిఙ్గైర్నామరూపవికల్పితైః । ఇజ్యతే భగవాన్ పుంభిః స్త్రీభిశ్చ పతిరూపధృక్ ॥ ౩౪ ॥ తస్మాత్పతివ్రతా నార్యశ్శ్రేయస్కామాస్సుమధ్యమే । యజన్త్యనన్యభావేన పతిమాత్మానమీశ్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహం త్వయాఽర్చితో భద్రే ఈదృగ్భావేన భక్తితః । కం తే సంపాదయే కామమసతీనాం సుదుర్లభమ్ ॥ ౩౬ ॥ దితిరువాచ ॥ వరదో యది మే బ్రహ్మన్పుత్రమిన్ద్రహణం వృణే । అమర్త్యైర్హతపుత్రాఽహం యేన మే ఘాతితౌ

హ లోకే-చకారాత్పరత్ర చ లోకే-అగమః అప్రాప్యః, కామః-కో వా న కోఽపీత్యర్థః, స్త్రియా అప్రాప్య ఇతి వాఽన్వయః ॥ ౩౨ ॥ నను కర్మవశ్యోఽనీశ్వరో భర్తా ప్రీతే సతి కథం సర్వత్ర సర్వకామసౌలభ్యం, తత్రాహ ॥ పతిరితి ॥ నారీణాం-పతిరేవ హి-సర్వోత్కృష్టం, దైవతం-అతః-పరమదైవప్రీణనేన-సర్వకామసౌలభ్యమితి భావః, నను "తం దేవతానాం పరమం చ దైవతమ్" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శ్రియఃపతిర్హి పరమం దైవతం-న భర్తా, తత్రాహ ॥ మానస ఇతి ॥ సర్వభూతానాం, మానసః మనసస్సాక్షీ, వాసుదేవస్సర్వాన్తరాత్మా, శ్రియఃపతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ భగవాన్-నామరూపాభ్యాం, వికల్పితైర్వివిధైః, దేవతాలిఙ్గైరిన్ద్రాదిదేవతారూపైశ్శరీరైః, ఇజ్యతే, ఇదం దృష్టాన్తార్థం, "తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యః" ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా పుంభిర్యష్టృభిః-అగ్న్యాదిశరీరైర్ద్వారభూతైర్యథా తదన్తరాత్మా భగవాన్-ఇజ్యతే యాగాదిభిరారాధ్యతే, తథా, స్త్రీభిరపి-పతిరూపధృక్ పతిశరీరకః-పరమాత్మైవ-నానోపచారైస్తోష్య ఇత్యర్థః, భగవతి తుష్టే సతి-సర్వే కామాస్సులభా ఇతి భావః ॥ ౩౪ ॥ యత ఏవం-తస్మాత్ హే సుమధ్యమే-శ్రేయస్కామాః-పతివ్రతా-నార్యః-అనన్యభావేన అనన్యార్హశేషత్వేన-ఈశ్వరాత్మకం-పతిమేవా-రాధయన్తి ॥ ౩౫ ॥ హే భద్రే, యతోఽహం, ఈదృగ్భావేనానన్యభావేన భక్తితశ్చ-త్వయాఽర్చితః-తత్తస్మా-త్తే తవ-కామం-ఇష్టం-సంపాదయే సిద్ధవత్కరోమి-కథంభూతం-అసతీనామపతివ్రతానాం-సుతరాం దుర్లభం లబ్ధుమశక్యమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఏవం వరాయ భర్త్రా చోదితాఽఽహ దితిః ॥ వరద ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్-మమ-యది-త్వం-వరదః వరం దద్యాః తర్హి, అమర్త్యైర్దేవైర్హతౌ పుత్రౌ యస్యాస్సా, అహం-ఇన్ద్రస్య హన్తారం,

పుత్రం-వృణే-మే-నైన్ద్రఘ్నం-ప్రయోజకేన-భగవతా-ప్రయోజ్యకర్త్రా-మే-సుతౌ-మారితౌ ❁॥ ౩౭ ॥❁ ఏవంతస్యాదితేః-వచో-నిశమ్య-విప్రః-కశ్యపః-విమనాః-ఖిన్నః-పర్యతప్యత-పరితాపమేవాహ ॥ అహోఇతి ॥ అద్య - మహాన్-అనర్థః - సముపస్థితః-అహో-ఇతిఖేదే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁అహో, అస్మాదనర్థాత్-అహం-నరకే-ధ్రువంనూనం-పతిష్యే, కథంభూతః, ఇన్ద్రియారామః-అతఏవ-యోషిద్రూపయా-భగవన్మాయయా-గృహీతంచేతో యస్య, అతఏవ-కృపణః-దీనః ❁॥౩౯॥ ❁స్వభావం స్త్రీస్వభావ, మనువర్తమానాయాః - యోషితః, కోఽతిక్రమః-పరకశ్చిద్దోషః, అపితు, మామేవ-స్వార్థమవ్యజానన్తం, ధిక్, అహమేవ, స్వార్థమవ్యజానన్నిన్ద్రియైరిత్యర్థః - కుతః-యద్యస్మాదహం-లాలితాసీన్ద్రియాణిమేన, తాదృశః ❁॥౪౦॥❁ స్త్రీణాం- స్వభావం - ప్రకాశయన్-పరితప్యతేశరదితి-అహో, స్త్రీణాం, వక్త్రంముఖం -శరచ్చన్ద్రతుల్యం-తథా-వచశ్చ-శ్రవణయోః-శ్రోత్రయోః-అమృతతుల్యం - హృదయంతు-క్షురస్యధారాసదృశంఅత, స్త్రీణాం-చేష్టితం-కోవేద వకోఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁నహి, స్త్రీణాం, మఞ్జసాసమ్యక్- కశ్చిదపుమాన్ప్రియోఽస్తి-తత్ర హేతుః-స్వాశిషాత్మనాం-స్వాశిషిస్వాపేక్షితఏవఅర్థే-ఆత్మాచిత్తం, యాసాం, తాసాంస్వాశిషాత్మత్వాదిత్యర్థః-అతఏవార్థే-స్వాపేక్షితార్థనిమిత్తం-పతిం-పుత్రం-భ్రాతరంవా, ఘ్నన్తిఘాతయన్తి ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ఇదంమహత్సంకటమిత్యాహ॥దదామీతి॥యత్, ప్రతిశ్రుతం ప్రతిజ్ఞారూపం మమవచః-నమృషాభవేత్ - మిథ్యాభవితుంనార్హతి - వచసోఽనృతత్వభయేనదాస్యామిచేదిన్ద్రో

సుతౌ ॥ ౩౭ ॥ నిశమ్యతద్వచోవిప్రో విమనాః పర్యతప్యత। అహో అనర్థస్సుమహానద్య మే సముపస్థితః ॥౩౮॥ అహో అద్యేన్ద్రియారామో యోషిన్మయ్యేహ మాయయా। గృహీతచేతాః కృపణః పతిష్యే నరకే ధ్రువమ్॥ కోఽతిక్రమోఽనువర్తన్త్యాస్స్వభావమిహ యోషితః। ధిఙ్మాం బతాబుధం స్వార్థే యదహం లాలితేన్ద్రియః ॥ ౪౦ ॥ శరత్పద్మోత్సవం వక్త్రం వచశ్చ శ్రవణామృతమ్। హృదయం క్షురధారాభం స్త్రీణాం కో వేద చేష్టితమ్ ॥ ౪౧ ॥ నహి కశ్చిత్ప్రియః స్త్రీణామఞ్జసా స్వాశిషాత్మనామ్। పతిం పుత్రం భ్రాతరం వా ఘ్నన్త్యర్థే ఘాతయన్తి చ ॥ ౪౨ ॥ ప్రతిశ్రుతం దదామీతి వచస్తన్న మృషా భవేత్। వధం నార్హతి చేన్ద్రోఽపి తత్రేదముపకల్పతే॥౪౩॥ఇతి సంచిన్త్య భగవాన్మారీచః కురునన్దన। ఉవాచ కించిత్కుపిత ఆత్మానం చ విగర్హయన్ ॥౪౪॥ కశ్యప ఉవాచ॥ పుత్రస్తు భవితా భద్రే ఇన్ద్రహా దేవబాన్ధవః। సంవత్సరం వ్రతమిదం యద్యఞ్జో ధారయిష్యసి॥ దితిరువాచ॥ ధారయిష్యే వ్రతం బ్రహ్మన్బ్రూహి కార్యాణి యాని మే। యాని చేహ వ్రతఘ్నాని న వ్రతం ఘ్నన్తి యాన్యుత ॥ ౪౬ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ నహింస్యాద్భూతజాతాని న శపేన్నానృతం వదేత్। నచ్ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణి న స్పృశేద్యదమఙ్గళమ్ ॥ ౪౭ ॥ నాప్సు స్నాయాన్న కుప్యేత న సంభాషేత దుర్జనైః। నవసీతాధౌతవాసస్స్రజం న విధృతాం క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥నోచ్ఛిష్టం చణ్డికాన్నం చ సామిషం వృషలాహృతమ్। భుఞ్జీతోదక్యయా

హాన్యేత, ఇన్ద్రోఽపివధంనార్హతి, అతఇదంమహత్సంకటమితిభావః - తత్రఏతస్మిన్సంకటే, ఇదంమయావక్ష్యమాణం-ఏతత్సంకటనివృత్తయే, ఉపకల్పతేయోగ్యంభవతి ❁॥౪౩॥ ❁ హేకురునన్దన, భగవాన్-మారీచః కశ్యపః, ఇతీత్థం, సంచిన్త్య ఆలోచ్య-కించిత్కుపితః-ఆత్మానం-మనసైవ, గర్హయన్ ఉవాచ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁తదేవాహ॥పుత్రఇతి॥ హేభద్రే, ఇదంమయాఉచ్యమానం - వ్రతం, అఞ్జస్సమ్యక్-సంవత్సరపర్యన్తం, యది, త్వం-ధారయిష్యసికరిష్యసి-తర్హి, ఇన్ద్రహన్తా-పుత్రః, స్తవ, భవిష్యతి, నోచేత్, దేవానాం-బాన్ధవోభవిష్యతీతి ❁॥౪౫॥ ❁తద్వచఃశ్రుత్వాఽఽహదితిః॥ధారయిష్యఇతి॥ హే బ్రహ్మన్-వ్రత-మహం, ధారయిష్యే - మేకార్యాణిమయాకర్తవ్యాని-యాని-ప్రవృత్తినివృత్తిరూపాణి-కర్మాణి-యానిచకర్మాణి-వ్రతంనఘ్నన్తినమారయన్తి-వ్రతఘ్నానినభవన్తి-వ్రతఘ్నానినివృత్తిరూపాణిచ, మేబ్రూహి ❁॥౪౬॥ ❁ఏవముక్తస్తావద్వ్రతాఙ్గభూతాన్ప్రవృత్తిరూపాన్నియమానాహకశ్యపః॥నహింస్యాదితి॥భూతజాతానిభూతసమూహాన్ నహింస్యాత్నమారయేత్-తథా-కథంచన-నశపేత్-నాక్రోశేత్ - అనృతమసత్యం-నవదేత్-యదమఙ్గళం కేశకపాలాస్థితుషభస్మాది-తన్నస్పృశేత్ ❁ ॥౪౭॥ ❁అప్సుజలేషు, ప్రవిశ్య-నస్నాయాత్, కస్మైచిదపినకుప్యేత్, దుర్జనైర్నసంభాషేత, అధౌతమక్షాళితంవాసః-వస్త్రం, నవసీతనాచ్ఛాదయేత్ - నిబిభృయాచ్చ-పూర్వం-విధృతాం-త్యక్తాం, స్రజంచ-పునర్నధారయేత్ ❁॥౪౮॥ ❁భోజనేవర్జ్యనిషిద్ధాన్యాహ॥ఉచ్ఛిష్టం, చణ్డికాన్నంభద్రకాళ్యైనివేదితం-సామిషంపిపీలికాదిదూషితం-వృషలాహృతంశూద్రేణానీతం - ఉదక్యయారజస్వలయా-దృష్టంచాన్నం-నభుఞ్జీత-అఞ్జలినా-అపఃజలం-

నపిబేత్ ❁ ॥౪౯॥ ❁ ఉచ్ఛిష్టా చేత్, అస్పృష్టసలిలా, నభవేత్, కింతు - జలంస్పృశేదిత్యర్థః-సంధ్యయోః ప్రాతస్సాయం సంధ్యయోః-ముక్తాః-మూర్ధజాః కేశాః- యయా - తాదృశీ-తథా-అనర్చితా అనలంకృతా చ, నభవేత్, న, సంయతా, వా గ్యయా సా-నభవేత్-అసంవీతా అప్రావృతా-బహిః- ర్నచరేత్ ❁ ॥౫౦॥ ❁ అధౌతౌ పాదౌ యయా సా-అప్రయతా అసమాహితచిత్తా-నశయీత-తథా-ఆర్ద్రౌపాదౌ యస్యాః-ఉదక్ - ఉదగ్భాగశిరో యస్యాః-అపరాః పశ్చిమశిరాశ్చ, నశయీత-తథా-అన్యైస్సహ-నగ్నా వివసనా చ-తథా-సంధ్యయోరపి, నశయీత ❁ ॥౫౧॥ ❁ ధౌతం వాసో యస్యాస్సా, నిత్యం సదా, శుచిః, సర్వైః, మఙ్గళైః హరిద్రాచన్దనాదిభిర్మఙ్గళద్రవ్యైః, సంయుతా, ప్రాతరాశాత్ ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ, గాః, విప్రాన్, శ్రియం మహాలక్ష్మీం, అచ్యుతం చ-పూజయేత్ ❁ ॥౫౨॥ ❁ తథా, వీరవతీః, పుత్రవతీర్జీవద్భర్తృకాశ్చ, నారీః, స్రగాదిభిః, అర్చయేత్, బలిః పాయసం, మణ్డనమలఙ్కారః, తథా, పతిం చ, అర్చ్య సంపూజ్య, ఉపసమీపే, తిష్ఠేత తం పతిం, కోష్ఠగతం, ధ్యాయేత్, స్వపతిమేవ స్వోదరగతం, ధ్యాయేత్ ❁ ॥౫౩॥ ❁ ఏతదఙ్గకలాపేన యుక్తం, పుంసవనాఖ్యం, ఇదం, సాంవత్సరం సంవత్సరపర్యన్తం కార్యం వ్రతం - అవిప్లుతమవికలం యథా తథా, ధారయిష్యసి చేత్, ఇన్ద్రస్య హన్తా-పుత్రః, తవ-భవిష్యతి ❁ ॥౫౪॥ ❁ ఇత్యేవముక్తా, దితిః హే రాజన్, బాఢమిత్యఙ్గీకృత్య, అథ, మహామనాః కశ్యపాద్గర్భం-దధార-తథా, అఞ్జస్సమ్యక్, వ్రతం చ-దధార ❁ ॥౫౫॥ ❁ తత, ఇన్ద్రః, కవిర్విద్వాన్,

దృష్టం పిబేన్నాఞ్జలినాత్వపః ॥ ౪౯ ॥ నోచ్ఛిష్టాఽస్పృష్టసలిలా సంధ్యయోర్ముక్తమూర్ధజా । అనర్చితాఽసంయతవాఙ్నాసంవీతా బహిశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ నాధౌతపాదాఽప్రయతా నార్ద్రపాన్నో ఉదక్ఛిరాః । శయీత నాపరాఙ్నాన్యైర్న నగ్నా న చ సంధ్యయోః ॥ ౫౧ ॥ ధౌతవాసాశ్శుచిర్నిత్యం సర్వమఙ్గళసంయుతా । పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్గోవిప్రాఞ్ఛ్రియమచ్యుతమ్ ॥ ౫౨ ॥ స్త్రియో వీరవతీశ్చార్చేత్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః । పతిం చార్చ్యోపతిష్ఠేత ధ్యాయేత్కోష్ఠగతం చ తమ్ ॥ ౫౩ ॥ సంవత్సరం పుంసవనం వ్రతమేతదవిప్లుతమ్ । ధారయిష్యసి చేత్తుభ్యం శక్రహా భవితా సుతః ॥ ౫౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బాఢమిత్యభ్యుపేత్యాథ దితీ రాజన్మహామనాః । కశ్యపాద్గర్భమాధత్త వ్రతం చాఞ్జో దధార సా ॥ ౫౫ ॥ మాతృష్వసురభిప్రాయమిన్ద్ర ఆజ్ఞాయ మానద । శుశ్రూషణేనాశ్రమస్థాం దితిం పర్యచరత్కవిః ॥ ౫౬ ॥ నిత్యం వనాత్సుమనసః ఫలమూలసమిత్కుశాన్ । పత్రాఙ్కురమృదోఽపశ్చ కాలే కాల ఉపాహరత్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం తస్యా వ్రతస్థాయా వ్రతచ్ఛిద్రం హరిర్నృప । ప్రేప్సుః పర్యచరజ్జిహ్మో మృగహేవ మృగాకృతిః ॥ ౫౮ ॥ నాధ్యగచ్ఛద్వ్రతచ్ఛిద్రం తత్పరోఽథ మహీపతే । చిన్తాం తీవ్రాం గతశ్శక్రః కేన మే స్యాచ్ఛివం త్విహ ॥ ౫౯ ॥ ఏకదా సా తు సంధ్యాయాముచ్ఛిష్టా వ్రతకర్శితా । అస్పృష్టవార్యధౌతాఙ్ఘ్రిస్సుష్వాప విధిమోహితా ॥ ౬౦ ॥ లబ్ధ్వా తదన్తరం శక్రో నిద్రాపహృతచేతసః । దితేః ప్రవిష్ట ఉదరం యోగేశో యోగమాయయా ॥ ౬౧ ॥ చకర్త సప్తధా గర్భం వజ్రేణ కనకప్రభమ్ ।

అత ఏవ, మాతృభగిన్యాః దితేః, అభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా, హే మానద, ఆశ్రమస్థాం వ్రతస్థాం, కశ్యపస్యాశ్రమస్థాం వా, దితిం-శుశ్రూషణేన, పర్యచరత్ ❁ ॥౫౬॥ ❁ తదేవాహ ॥ నిత్యమహరహః, సుమనసః పుష్పాణి, ఫలాని చ, మూలాని చ, సమిధశ్చ, కుశాశ్చ, తాన్-పత్రాణి కిసలయాని చ దూర్వాఙ్కురాశ్చ, మృదః మృత్స్నాశ్చ అపశ్చ, తాః, కాలే కాలే, ఉచితకాలేషు, ఉపాహరత్ ఆనీయ సమర్పితవాన్ ❁ ॥౫౭॥ ❁ ఏవం తస్యాం దితౌ, వ్రతస్థాయాం సత్యాం హే నృప, హరిరిన్ద్రః, వ్రతస్య, ఛిద్రం వైకల్యం, ప్రేప్సుః కామయమానః, అత ఏవ, జిహ్మః కుటిలచిత్తః-పర్యచరత్ యథా మృగస్యేవాకృతిర్యస్య సః-మృగాణాం హన్తా-మృగాననువర్తతే తథా ❁ ॥౫౮॥ ❁ హే మహీపతే, తత్పరః వ్రతచ్ఛిద్రపర్యాలోచనపరోఽపి-వ్రతచ్ఛిద్రం-నాధ్యగచ్ఛత్ నాపశ్యత్, అథ, కేన హేతునా, మమ శివం భద్రం స్యాదితి, తీవ్రాం చిన్తాం నితాన్తాం చిన్తాం ప్రాప్తః ❁ ॥౫౯॥ ❁ ఏకదా సా దితిః-వ్రతకర్శితా, అత ఏవ, శక్త్యా, నస్పృష్టం, వారి జలం-యయా, సా, అధౌతావక్షాళితౌ, అఙ్ఘ్రీ యయా సా, తాదృశీ, అత ఏవ, ఉచ్ఛిష్టా, సంధ్యాయాం సాయఙ్కాలే, విధినా దైవేన, మోహితా సతీ సుష్వాప ❁ ॥౬౦॥ ❁ తదన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం, లబ్ధ్వా శక్రో నిద్రయా, అపహృతం, చేతో, యస్యాః, తస్యాః-దితేరుదరం ప్రవిష్టః-కథం, పరకాయప్రవేశసామర్థ్యం తస్యేత్యత్రాహ ॥ యోగేశః పరకాయప్రవేశాదిసామర్థ్యాపాదకయోగయుక్తః- అత ఏవ, యోగమాయయా విచిత్రయోగసామర్థ్యేన, ఉదరం ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః ❁ ॥౬౧॥ ❁ ఉదరే ప్రవిష్టః, శక్రో, వజ్రేణాయుధేన, కనకప్రభం-గర్భం, సప్తధా చిచ్ఛేద, రుదన్తమేకైకం, గర్భస్య భాగం, మారోదీ-రితి, వదన్ తాన్ ఖణ్డాన్ పునస్సప్తధా-

ఏకైకం - చిచ్ఛేద - యతో మారోదీరితి తాన్ చిచ్ఛేద అత ఏవ నిమిత్తాన్మరుచ్ఛబ్దస్య తేషు ప్రవృత్తిః ఆర్షత్వాన్మాశబ్దస్య హ్రస్వః రుదతో గర్భా వేఽక్లీబమానవిద్య తేఇన్ద్రవాక్యాత్ రుత్ రోదనం యేషాం, తే మరుతః ❋ ॥ ౬౨ ॥ ❋ హేనృప, తే ఛిద్యమానాః సర్వే, గర్భస్యభాగా - స్తథైవ ప్రపిభక్తపాణిపాదాద్యవయవాః ప్రాఞ్జలయస్సన్త, స్తమిన్ద్ర, మూచుః॥ తదేవాహ॥ కిమితి॥ హేఇన్ద్ర తవ, భ్రాతరో - మరుతః మరుత్సంజ్ఞా - నః అస్మాన్ - కిమర్థం - జిఘాంససి ❋ ॥ ౬౩ ॥ ❋ ఇత్యేవం, తైరుక్తః - కౌశికశ్శక్రోయది, యూయం, మహ్యం మమ, భ్రాతర, స్తర్హి, మాభైష్ట భయం మాకురుతే, త్యాహ, తత, ఆత్మనః స్వస్య, పార్షదాన్ పార్షదత్వం ప్రాప్తా, ననన్యభావాన్ అనన్యస్వామిత్వాభిప్రాయకాన్ , మరుతాం గణాన్, నాహేతి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౬౪ ॥ ❋ తతో, దితేర్గర్భః - కులిశేన వజ్రేణ , బహుధా - ఛిన్నోఽపి, శ్రీనివాసస్య భగవతో - ఽనుకమ్పయా - అనుకమ్పాపూర్వకానుగ్రహవిశేషేణ - నమమార సమృతః యథా - భవాన్ పరీక్షిత్ అశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణదగ్ధదేహోఽపి - భగవతా రక్షిత స్తద్వత్ ❋ ॥ ౬౫ ॥ ❋ అస్మిన్నర్థే ఉపపత్తిమాహ॥ సకృదితి॥ పుమాన్ - సకృదప్యాదిపురుషం భగవన్త - మిష్ట్వా ఆరాధ్య - తన్మాహాత్మ్యేన - శనై - స్సాత్మతాం సమానరూపతాం - యాతి - కింపునరసకృదిష్ట్వేతి భావః - యతః కించిదూనం - సంవత్సర - మేవం దిత్యా ఆరాధితః ఇన్ద్రేణ సహ జుషతే సేవత ఇతి సజూః - ఇన్ద్రేణ సహ వర్తమాన ఇత్యర్థః - హరిర్భగవాను పేన్ద్రః - అభ్యయాత్ ఆగత్య గర్భస్య ఖణ్డానజీవయదిత్యర్థః - తత స్తే పఞ్చాశత్ ఏకోనపఞ్చాశత్ అన్యథా,, మరుత

రుదన్తం స ప్తధైకైకం మా రోదీరితి తాన్ పునః॥ ౬౨ ॥ తే తమూచుశ్ఛిద్యమానాస్సర్వే ప్రాఞ్జలయో నృప। భ్రాతరో మరుత స్తేఽద్య కిం న్నఇన్ద్ర జిఘాంససి ॥ ౬౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ మాభైష్ట భ్రాతరో మహ్యం యూయమిత్యాహ కౌశికః । అనన్యభావాన్పార్షదానాత్మనో మరుతాం గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ నమమార దితేర్గర్భశ్శ్రీనివాసానుకమ్పయా । బహుధా కులిశక్షుణ్ణో ద్రౌణ్యస్త్రేణ యథా భవాన్ ॥ ౬౫ ॥ సకృదిష్ట్వాఽఽదిపురుషం పురుషో యాతి సాత్మతామ్ । సంవత్సరం కించిదూనం సమభ్యయాద్ధరిరర్చితః ॥ ౬౬ ॥ సజూరిన్ద్రేణ పఞ్చాశద్దేవాస్తే మరుతోఽభవన్ । వ్యపోహ్య మాతృదోషం తే హరిణా సోమపాః కృతాః ॥ ౬౭ ॥ దితిరుత్థాయ దదృశే కుమారానన లప్రభాన్ । ఇన్ద్రేణ సహితాన్ దేవీ పర్యతుష్యదనిన్దితా ॥ ౬౮ ॥ అథేన్ద్ర మాహ తాతాహమాదిత్యానాం భయావహమ్ । అపత్యమిచ్ఛన్త్యచరం వ్రతమేతత్సుదుష్కరమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఏకస్సంకల్పితః పుత్రస్సప్తసప్తాభవన్కథమ్ । యది తే విదితం పుత్ర సత్యం కథయ మా మృషా ॥ ౭౦ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ అమ్బ తేఽహం వ్యవసితముపధార్యాగతోఽన్తికమ్ । లబ్ధాన్తరోఽచ్ఛిదం గర్భమర్థబుద్ధిర్నధర్మవిత్ ॥ ౭౧ ॥ ❋ కృత్తో మే సప్తధా గర్భ ఆసన్సప్త కుమారకాః । తేఽపి చైకైకశో వృక్ణాస్సప్తధా నాపి మమ్రిరే ॥ ౭౨ ॥ అమ్బ తత్పరమాశ్చ

ర్యదితేఃపుత్రాశ్చ త్వారింశన్నవాధికాః । చకర్తసప్తధా గర్భం పునరేకైకం సప్తధా చకర్తే,, తి పూర్వోక్తసంఖ్యాపి గోపాప తేః మరుతో మరుత్సంజ్ఞకాః మాతుర్దోషం ఆసురత్వాపాదకం , త్యక్త్వా - దేవా, అభవన్, తే చ, హరిణా ఇన్ద్రేణ - భగవతా వా, సోమపాః సోమం పిబన్తీతి తథా - యజ్ఞీయభాగార్హాః, కృతా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ❋ తతో, దితి, రుత్థాయ కుమారా, నగ్నితుల్యప్రకాశా - నిన్ద్రేణ - సహితాన్ , దదృశే, దృష్ట్వా - దేవీ దితిః - అనిన్దితా వ స్తతస్స్వభావా - పర్యతుష్యత్ ❋ ॥ ౬౮ ॥ ❋ అథానన్తర - మిన్ద్ర ముపాచ॥ తదేవాహ॥ హే తాత ఇన్ద్ర - ఆదిత్యానాం అదితేరపత్యానాం యుష్మాకం - భయాపాదక - మేక - మపత్య - మహ - మిచ్ఛన్తీ - సుదుష్కర - మేతత్పుంసవనం - వ్రత - మచరం - ఆచరితవత్యస్మి ❋ ॥ ౬౯ ॥ ❋ మయా త్వేకః పుత్రస్సంకల్పితః - కథం - సప్తసప్త ఏకోనపఞ్చాశ - దభవన్, హే పుత్ర - ఏతద్యది తవ - విదితం - తర్హి - సత్యం కథయ - మృషా మిథ్యా - మా కథయ ❋ ॥ ౭౦ ॥ ❋ ఏవముక్తశ్శక్ర స్తామాహ॥ హే అమ్బ - తే తవ - వ్యవసితం అభిప్రేత - ముపధార్య జ్ఞాత్వా - అహం - తవా - న్తికం సమీపం - గతః ప్రాప్తః - లబ్ధం అన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం - యేన - తాదృశోఽహం గర్భం అచ్ఛినం ఛిన్నవానస్మి యతో - ఽహః - అర్థేవైషయికపురుషార్థ ఏవ - బుద్ధి - ర్యస్య - నధర్మవిత్ ❋ ॥ ౭౧ ॥ ❋ యతోఽహమీదృశ - స్తతో మేమయా - తావ - త్సప్తధా - గర్భః - కృత్తః ఛిన్నః - కృత ఇతి పాఠే వజ్రేణేతి శేషః - ఏవం - సప్తధా కృత్తో గర్భస్తావ - త్సప్త - కుమారా - ఆసన్ - తేఽపి - పున - రేకైకశో - వృక్ణాశ్ఛిన్నాః, సప్తధా - బభూవుః, నాపి మమ్రిరే న మృతాశ్చ ❋ ॥ ౭౨ ॥ ❋ తతోన న్తర, మిదం, మహ - దాశ్చర్యం - విలోక్య మయా - నిశ్చితం॥ నిశ్చితమేవాహ॥ మహాపురుషస్య భగవతః, పూజాయాః, కార్యాను

౭౨ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ కృతో మే

పఙ్క్తికీ సిద్ధిః-కార్యం పూజకాభిలషితం ప్రయోజనం-తత్, ఆనుషఙ్గికమప్రధానం ఫలం-యస్యాస్సా కథముపసర్జనత్వేఽపి జీవాత్మనః సిద్ధిర్ముక్తిర్భవతీతి - అసమాప్తాయా అపి మహాపురుషపూజాయాః పూజకాభిలషితప్రయోజనావహత్వమధునా ఉపలోకాన్ముక్త్యర్థత్వేనాధికృతాయాస్తత్పూజాయాః - పరిపూర్ణాయాః ముక్తిరేవ-ప్రధానం ఫలం పూజకాభిలషితమ్ ఆనుషఙ్గికమితి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః- యద్వా-మహాపురుషస్య పూజాయాస్సకామపూజాయాః-సిద్ధిః పరిసమాప్తిరేవ, కార్యానుషఙ్గికీ కార్యేణ ప్రయోజనేనానుషజ్యతే అనుబధ్యతే పూజకాభిలషితప్రయోజనావహా భవతి, నత్వపరిపూర్ణా-సా తు విపరీతఫలదైవేతి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః ❀ ॥ ౭౩ ॥ ❀ అత ఏవ-యే- పురుషాః-నిరాశిషో నిష్కామాః-భగవత ఆరాధనం-కుర్వాణాః-పరం మోక్షమపి-నేచ్ఛన్తి - త ఏవ-స్వార్థే స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థే, కుశలాః, స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థప్రసాధనకుశలాః-స్మృతాః ❀ ॥ ౭౪ ॥ ❀ ఏవమనభిసంహితఫలం భగవదారాధనం, ప్రస్తుత్యాభిసంహితఫలం నిన్దతి ॥ ఆరాధ్యేతి ॥ ఆత్మప్రదం నిరతిశయపురుషార్థరూపమాత్మానం ప్రదదాతీతి తథా-తమ్, ఆత్మానం నిరతిశయప్రియమీశ్వరం, దేవం భగవన్తమారాధ్య, బుధో వివేకీ చేత్-కః పుమాన్-గుణస్పర్శం శబ్దాదివిషయానుభవం-కః పుమాన్, వృణీత కామయేత ॥ గుణస్పర్శం విశినష్టి ॥ స్యాన్నరకేఽపి యదితి ॥ యః, గుణస్పర్శనం, నరకేఽపి, స్యాత్సంభవేత్ ❀ ॥ ౭౫ ॥ ❀ స్వాపరాధక్షమార్థం తాం ప్రార్థయతే ॥ తదిదమితి ॥ హే మహీయసి పూజ్యే, బాలిశస్య మూర్ఖస్య, మమ, తదిదం గర్భచ్ఛేదనాదిరూపం, దౌర్జన్యం దుర్జనస్య కర్మ, హే మాతః, త్వం, క్షన్తుం, మర్హసి, మాతురసహ్యోఽపరాధో నాస్తీత్యభిప్రాయేణ మాతరితి సంబోధనం, దిష్ట్యా దైవాన్మృతోఽపి, మమ గర్భః, పునరుత్థితో జీవితః ❀ ॥ ౭౬ ॥ ❀ ఏవముక్తయా, విశుద్ధభావేన నిష్కపటభా

ర్థం వీక్ష్యాధ్యవసితం మయా । మహాపురుషపూజాయాః సిద్ధిః కార్యానుషఙ్గికీ ॥ ౭౩ ॥ ఆరాధనం భగవత ఈహమానా నిరాశిషః । యే తు నేచ్ఛన్త్యపి పరం తే స్వార్థకుశలాః స్మృతాః ॥ ౭౪ ॥ ఆరాధ్యాత్మప్రదం దేవం స్వాత్మానం జగదీశ్వరమ్ । కో వృణీత గుణస్పర్శం బుధః స్యాన్నరకేఽపి యత్ ॥ ౭౫ ॥ తదిదం మమ దౌర్జన్యం బాలిశస్య మహీయసి । క్షన్తుమర్హసి మాతస్త్వం దిష్ట్యా గర్భో మమోత్థితః ॥ ౭౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇన్ద్రస్తయాఽభ్యనుజ్ఞాతః శుద్ధభావేన తుష్టయా । మరుద్భిస్సహ తాం నత్వా జగామ త్రిదివం విభుః ॥ ౭౭ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి । మఙ్గలం మరుతాం జన్మ కిం భూయః కథయామి తే ॥ ౭౮ ॥ ❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ఽష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀

రాజోవాచ ॥ వ్రతం పుంసవనం బ్రహ్మన్భవతా యదుదీరితమ్ । తస్య వేదితుమిచ్ఛామి యేన విష్ణుః ప్రసీదతి ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శుక్లే మార్గశిరే పక్షే యోషిద్భర్తురనుజ్ఞయా । ఆరభేత వ్రతమిదం సార్వకామికమాదితః ॥ నిశమ్య మరుతాం జన్మ బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య చ । స్నాత్వా శుక్లదతీ శుక్లే వసీతాలఙ్కృతామ్బరే ॥ పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్భగవన్తం శ్రియా సహ ॥ ౩ ॥ అలం తే నిరపేక్షాయ పూర్ణకామ నమోఽస్తు తే । మహావి

వేన, తుష్టయా, తయా దిత్యా, అభ్యనుజ్ఞాతః, తాం, నత్వా, మరుద్భిస్సహ-ప్రభురిన్ద్రః, త్రిదివం, స్వర్గం, జగామ ❀ ॥ ౭౭ ॥ ❀ ఏవం, యత్, పృష్టం, కథం, త ఆసురం, భావ, మిత్యాదినా, తస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ యత్, మరుతాం జన్మ, త్వం, మాం-పరిపృచ్ఛసి పర్యపృచ్ఛః, తత్, శృణ్వతాం, మఙ్గలావహం, సర్వం, సప్రపఞ్చం యథాతథా, తే తుభ్యం, మయా-ఆఖ్యాతం-భూయః-కిం-కథయామి, యది కించిచ్ఛ్రోతుమిష్టమస్తి, తర్హి తత్కథయామీతి ప్రశ్నం ప్రోత్సాహ ❀ ॥ ౭౮ ॥ ❀

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

కిం భూయః కథయామీతి ప్రశ్నార్థం చోదితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ వ్రతమితి ॥ హే బ్రహ్మన్, భవతా, యత్, ఉదీరితం పుంసవనాఖ్యం వ్రతం, తస్య పుంసవనస్య, ప్రపఞ్చమితి శేషః, జ్ఞాతుమిచ్ఛామి, యేన పుంసవనేన, తచ్ఛ్రవణేన వా భగవాన్, ప్రసీదతి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టస్సప్రపఞ్చం వ్రతమాహ మునిః ॥ శుక్ల ఇత్యాదినా ॥ మార్గశిరే మాసి-శుక్లే పక్షే-కస్యాంచిచ్ఛుభతిథౌ-భర్తురనుజ్ఞయా-యోషిత్-ఇదం వక్ష్యమాణం-సార్వకామికమభిలషితసర్వపురుషార్థసాధనం-పుంసవనాఖ్యం, మారభేత ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత్రాదితః ప్రథమం, మరుతాం, జన్మ ఉత్పత్తిం-శ్రుత్వా-బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య-తైరనుజ్ఞాతేత్యర్థః-స్నాత్వా, శుక్లాః దన్తాః యస్యాస్సా, ధౌతదన్తేత్యర్థః, అహతే నూతనే-శుక్లే చ, అమ్బరే వసిత్వా, ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ-భగవన్తం శ్రీమహాలక్ష్మ్యా సహ సలక్ష్మీకం-పూజయేత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తావన్మన్త్రానుసారేణ మన్త్రానాహ త్రిభిః ॥ తే తుభ్యం, అలం పర్యాప్తమేవ, న కించిదన్యైః కృత్యమస్తి, తత్ర హేతుః, హే పూర్ణకామ అవాప్తసమస్తకామ, అత ఏవ, నిరపేక్షాయ, తే తుభ్యం, నమః ॥ పూర్ణకామత్వమేవ విశదయన్ తం విశినష్టి ॥ మహావిభూత్యోర్నిత్యలీలావిభూత్యోరధిపతే

యే, అతఏవ, సకలాస్సిద్ధయః అభిలషితఫలాని, యస్మాత్తస్మై *॥౪॥* హే ఈశ, యథా యతః, త్వం, కృపాదిభిః, సర్వైర్గుణైః, గుణైర్యుక్తః, తతః, త్వం, భగవాన్, ప్రభుః, గసి, తత్ర, కృపా స్వార్థానపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షా, భూతిరైశ్వర్యం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, మహిమా లోకోత్తరప్రభావః, ఓజో బలం, సర్వైరిత్యనేనాన్యే సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదయో గుణా అభిప్రేతాః *॥౫॥* హే విష్ణుపత్ని - హే మహామాయే - మహాశ్చర్యశక్తియుక్తే - లక్ష్యతేఽనయేతి లక్షణా మహాపురుషచిహ్నభూతేత్యర్థః - తథా మహాపురుషస్య ప్రియే - హే ధామే సర్వసంపదాశ్రయభూతే - హే లోకానాం మాతః - తే తుభ్యం - నమః * ॥ ౬ ॥ * పూజామన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి ॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, నిరస్తనిఖిలదోషాయ - మహాపురుషాయ - పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమాహాత్మ్యయుక్తాయ - మహానుభావాయ లోకవిలక్షణప్రభావాయ మహావిభూతేర్మహాలక్ష్మ్యాః - పత్యే - విభూతిభిస్సహ - సపార్షదాయేత్యర్థః - తుభ్యం - బలిం అర్ఘ్యాదిక - ముపహరామి సమర్పయామీతి * ॥ ౭ ॥ * అనేన - మన్త్రేణా - హరహ - ర్విష్ణో - రావాహనాద్యుపచారా - నుపాహరేత్ - తతోఽప్యుపస్పర్శనమాచమనం, ఉపహారో నైవేద్యం హవిః - ఆదిశబ్దేన తామ్బూలనీరాజనాదికం వివక్షితమ్ * ॥ ౮ ॥ * శేషం భగవతే నివేదితం - హవి - రనలే - ద్వాదశా - హుతీ - ర్జుహుయాత్ * ॥౯॥ * తత్ర మన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి * ॥౧౦॥ * యది - సర్వసంపదః - ఇచ్ఛేత్తర్హి - నుదినే - దేవం - శ్రియం లక్ష్మీం - విష్ణుం చా - శిషాం - ప్రభవౌ - ప్రభవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, ఉభౌ - భక్త్యా - సమ్య - క్పూజయేత్ భక్త్యా ప్రహ్వేణ నమ్రేణ శిరసేతి శేషః * ॥ ౧౧ ॥ * చేతసా చ - దణ్డవ - ద్భూమౌ - ప్రణమేత్ - తతో మన్త్రః ,, ఓం నమో

భూతిపతయే నమస్సంకల్పసిద్ధయే ॥ ౪ ॥ యథా త్వం కృపయా భూత్యా తేజసా మహిమౌజసా। జుష్ట ఈశ గుణైస్సర్వైస్తతోఽసి భగవాన్ప్రభుః ॥౫॥ విష్ణుపత్ని మహామాయే మహాపురుషలక్షణే। ప్రియధామే * మహాభాగే లోకమాతర్నమోఽస్తు తే॥ ౬ ॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే సహ విభూతిభిర్బలిముపహరామీతి ॥ ౭ ॥ అనేనాహరహర్మన్త్రేణ విష్ణోరావాహనాసనార్ఘ్యపాద్యాచమనీయస్నానవాసః * ఉపవీతభూషణగన్ధపుష్పధూపదీపోపహారాద్యుపచారాంశ్చ సమాహితోపహరేత్ ॥౮॥ హవిశ్శేషం చ జుహుయాదనలే ద్వాదశాహుతీః॥౯ ॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే, మహాపురుషాయ, మహావిభూతయే స్వాహేతి॥ ౧౦॥ శ్రియం విష్ణుం చ వరదావాశిషాం ప్రభవావుభౌ। భక్త్యా సంపూజయేన్నిత్యం యదీచ్ఛేత్సర్వసంపదః॥ ౧౧ ॥ ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమౌ భక్తిప్రహ్వేణ చేతసా। దశవారం జపేన్మన్త్రం తతస్స్తోత్రముదీరయేత్॥ ౧౨॥ యువాం హి విశ్వస్య విభూ జగతః కారణం పరం। ఇయం హి ప్రకృతిస్సూక్ష్మా మాయాశక్తిర్దురత్యయా॥౧౩॥ తస్యా అధీశ్వరస్సాక్షాత్త్వమేవ పురుషోత్తమ। త్వం సర్వయజ్ఞ ఇజ్యేయం క్రియేయం ఫలభుగ్భవాన్ ॥ ౧౪ ॥ గుణవ్యక్తిరియం దేవివ్యఞ్జకః ఫలభుగ్భవాన్ । త్వం హి సర్వశరీర్యాత్మా శ్రీ

భగవతే మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే ,, ఇతి మన్త్రం, దశవారం జపేత్ - తతో - వక్ష్యమాణం - స్తోత్ర - ముదీరయేత్ పఠేత్ * ॥ ౧౨ ॥ * తమేవాహ ॥ యువామితి ॥ యువాం - విశ్వస్య - విభూ విభుశ్చ విభ్వీ చ విభూ, పుమాన్ స్త్రియే ,, త్యేకశేషః - జగతాం - పరం - కారణం - స్వయం కారణాన్తరరహితకారణభూతావిత్యర్థః - ఇయం లక్ష్మీః - ప్రకృతిః, స్త్రీనామ్నీ లక్ష్మీస్సైత్రేయే ,, త్యుక్తప్రకారేణ, ప్రకృత్యాది స్త్రీనామకపదార్థవిభూతిమత్త్వాత్ప్రకృతిరిత్యుచ్యతే, ప్రకృతిపురుషాదిపదార్థానాం స్త్రీపుంసాత్మకానాం తయోర్విభూతిత్వవర్ణనాత్మకోఽయం స్తోత్రః - విభూతిభూతాం ప్రకృతిం విశినష్టి॥ సూక్ష్మా కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మా - దురవభోధస్వరూపా వా - మాయా - ఆశ్చర్యరూపా, శక్తిః కార్యోపయుక్తా భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతా - దురత్యయా భగవత్ప్రపన్నైరనతిలఙ్ఘ్యా, కథం భగవద్విభూతిభూతాయాః ప్రకృతేర్లక్ష్మీవిభూతిత్వమితి న శఙ్కనీయం - కృత్స్నస్య కార్యకారణాత్మకస్య జగత ఉభయోరపి విశేషణత్వాత్ * ॥ ౧౩ ॥ * తస్యాః ప్రకృతే - రధీశ్వర - స్త్వమేవ - హే పురుషోత్తమ - త్వమేవ - సర్వయజ్ఞః - ఇజ్యా త్వి - యం - లక్ష్మీః, తత్ర యజ్ఞః ప్రధానయాగః - ఇజ్యా త్వఙ్గభూతాదీక్షణీయేష్ట్యాదికా - తథా - స్మార్తీ, క్రియా చ - ఇయం లక్ష్మీరేవ - తాదాత్మ్యమత్ర తత్ఫలప్రదాతృత్వేన తదారాధ్యత్వేన చ తద్విభూతిత్వప్రయుక్తం ॥ తదేవాహ ॥ ఫలభుగితి॥ త్వ - మియం లక్ష్మీశ్చ, యజ్ఞీయం - య - త్ఫలం చరుపురోడాశాదికం - తద్భుఙ్క్త ఇతి తథా - యద్వా, క్రియేయం లక్ష్మీః, ఫలభుక్ క్రియాఫలభోక్తా తు త్వమితి వా - ఽన్వయః, క్రియాఫలయోర్విభూతిః కర్తా తు త్వద్విభూతిరిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * యథా గుణవ్యక్తి - రియం దేవి లక్ష్మీః - యా, సర్వేష్వ స్తుగతా గుణా

శస్య శక్తిః-సా-లక్ష్మీః - తద్విభూతిరిత్యర్థః - భోగ్యత్వభోగోపకరణత్వాదినానావిధానాం సర్వసృష్టిగతానామభివ్యఞ్జకస్త్వం భవాన్-త్వద్విభూతిరిత్యర్థః - తథా-గుణభుక్-భవాన్-భుక్తిస్త్వియం దేహిత్యపి బోధ్యం, త్వం-సర్వశరీరిః- ఆత్మా శరీరం-యస్య - తాదృశః-సర్వశరీరిణో జీవాస్త్వద్విభూతిభూతాః - శ్రీర్లక్ష్మీః-సర్వస్మిన్ క్రియా బుద్ధిరూపా తద్విభూతిమతీత్యర్థః- తథా-నామరూపే-భగవతీ లక్ష్మీః - ప్రత్యయో నామరూపవిషయః ప్రకాశః - అపాశ్రయః ఆధారః-నామరూపయోరభిధాన-త్వమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం త్వా స్తుత్వా తయోరుక్తపద్మవైశిష్ట్యవత్ప్రార్థనాయా అపి సత్యత్వం ప్రతిజానీతే ॥ యథేతి ॥ యువాం-యథా - త్రిలోకస్య-వరదౌ-పరమేష్ఠినౌ చ-యదిదమసత్యం నభవతీతి భావః- హే ఉత్తమశ్లోక తథా-మమా-శిషస్తద్విషయప్రార్థనా-సత్యాః-సన్తు ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ శ్రియా లక్ష్మ్యా, సహ సహితం-శ్రీనివాసం-వరప్రదమిత్యే. మభిష్టూయ-తత - ఆవాహితభగవత్సకాశా-దుపహరణానవశిష్టం పూజాద్రవ్యం - నిస్సార్య అపనీయ-భగవతే-ఆచమనం సమర్ప్య-సమ్యక్ప్వన-రర్చయేత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతః-పునః-స్తోత్రేణ స్తువానా -స్తోత్రం కుర్వాణా-భక్తికృతప్రహ్వభావేన-చేతసా-యజ్ఞోచ్ఛిష్టం -ఆఘ్రాయ పునరపి-హరి-మర్చయేత్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ మహాపురుషచేతసా-ఈశ్వరబుద్ధ్యా-పరయా-భక్త్యా, తైస్తైః - ప్రియై - ర్వస్తుభిశ్చ - పతిముపనమేత్ భజేత్ -పతిరపి భార్యాయాం-స్వయం - ప్రేమశీలస్సన్-పత్న్యైః, కర్మాణి-సర్వాణి-బిభృయాత్ పోషయేత్-ఉక్తధర్మానుకూలో భవేత్యర్థః-ఏవమన్యోన్యానుకూల్యే కారణమాహ-॥ కృతమితి ॥ దమ్పత్యో - రన్యతరేణాపి-కృతం కర్మ-ఉభయోరపి-ఫలదం-భవతి యత- స్తతోఽన్యోన్యానుకూల్యేన భావ్యమితి

స్తు సర్వస్మిన్ క్రియాశ్రయా। నామరూపే భగవతి ప్రత్యయస్త్వముపాశ్రయః ॥ ౧౫ ॥ యథా యువాం త్రిలోక
❀స్య వరదౌ పరమేష్ఠినౌ। తథామ ఉత్తమశ్లోక సన్తు సత్యా మమాశిషః ॥ ౧౬॥ ఇత్యభిష్టూయ వరదం శ్రీనివాసం
సహ శ్రియా। తన్నిస్సార్యోపహరణం దత్త్వాఽఽచమనమర్చయేత్ ॥ ౧౭ ॥ తతః స్తువానా స్తోత్రేణ భక్తిప్ర
హ్వేణ చేతసా। యజ్ఞోచ్ఛిష్టమవఘ్రాయ పునరభ్యర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౧౮ ॥ పతించ పరయా భక్త్యా మహాపురుష
చేతసా। ప్రియైస్తైస్తైరుపనమేత్ప్రేమశీలస్స్వయం పతిః ॥ ౧౯ ॥ బిభృయాత్సర్వకర్మాణి పత్న్యా ఉచ్చావ
చాని చ। కృతమేకతరేణాపి దంపత్యోరుభయోరపి ॥ ౨౦ ॥ పత్న్యాం కుర్యాదనర్హాయాం పతిరేవ సమాహి
తః। విష్ణోర్వ్రతమిదం బిభ్రన్న విహన్యాత్కథంచన ॥ ౨౧ ॥ విప్రాన్ స్త్రియో వీరవతీస్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః। అ
ర్చేదహరహర్భక్త్యా దేవం నియమమాస్థితః ॥ ౨౨॥ ఉద్వాస్య దేవం స్వే ధామ్ని తన్నివేదితమగ్రతః। అద్యా
దాత్మవిశుద్ధ్యర్థం సర్వకామర్ద్ధయే తథా ॥ ౨౩ ॥ ఏతేన పూజావిధినా మాసాన్ ద్వాదశ హాయనమ్। నీత్వా
థోపచరేత్సాధ్వీ కార్త్తికే చరమేఽహని ॥ ౨౪॥ శ్వోభూతేఽప ఉపస్పృశ్య కృష్ణమభ్యర్చ్య పూర్వవత్। పయ
శ్శృతేన జుహుయాచ్చరుణా సహ సర్పిషా ॥ ౨౫ ॥ పాకయజ్ఞవిధానేన ద్వాదశైవాహుతీః పతిః। బ్రాహ్మణా
న్భోజయేద్భక్త్యా సాధ్వస్తైర్ద్వాదశాత్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యో దద్యాత్తిలాన్ రాజన్నోదపాత్రాన్ గుడా

భావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అతఏవ-పత్న్యా-మనర్హాయాం అశక్తాయాం పత్న్యాం-పతిరేవ-తద్వ్రతం-సమాహితచిత్తస్సన్-కుర్యాత్ - పత్న్యశక్తా చేత్కర్తుం భర్తా కుర్యాదిత్యర్థః, విష్ణో-రిదం వ్రతం -బిభ్రత్ - కేనాపి హేతునా-న విహన్యాత్ అన్తరితం న కుర్యాత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ విప్రాన్-వీరవతీః పుత్రవతీః - జీవద్భర్తృకాశ్చ-స్త్రియః - స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనై రహర- రేవం-వ్రతమాస్థితః, పుమా-నభ్యర్చయేత్ ❀॥ ౨౨ ॥❀ తతో, దేవం భగవన్తం స్వే ధామ్ని స్వస్థానే - హృదాదావిత్యర్థః-ఉద్వాస్య - అగ్రతః - తస్మై భగవతే - నివేదితం - హవిః - ఆత్మనో - విశుద్ధ్యర్థం -సర్వకామప్రాప్త్యర్థం చ-అద్యాదశ్నీయాత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ అనేన ఉక్తేన-పూజావిధానేన- ద్వాదశ-మాసాన్-హాయనం వత్సరం-నీత్వా, కార్త్తికే మాసి, చరమే-అహని - ఉపచరేత్ - వ్రతోద్యాపనాఙ్గముపచారం కుర్యాత్-ద్వాదశమాసానిత్యుక్తే కదాచిత్తన్మధ్యే మలమాసే సతి తేన సహ ద్వాదశసంఖ్యాయాం సత్యాం శుద్ధస్యైకస్య త్యాగస్స్యాత్ -హాయనమిత్యుక్తే తన్మధ్యపాతినస్తస్యాపి పరిగ్రహస్స్యాత్-తదుభయం వారయితుం ద్వాదశ మాసాన్ సంవత్సరమిత్యుభయోర్గ్రహణమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఉపచారమేవాహ ॥ శ్వోభూత ఇతి ॥ శ్వోభూతే ప్రాతః అప ఉపస్పృశ్య స్నాత్వా - పూర్వవద్భగవన్త -మభ్యర్చ్య, పయశ్శృతేన-పయసి క్షీరే-పక్వేన-చరుణా ,,శృతం పాకే,, ఇతి నిపాతితశ్శృతశబ్దః, సహ సర్పిషా సర్పిస్సహితేన-పాకయజ్ఞవిధినా-ద్వాదశైవా-హుతీః-పతి -ర్జుహుయాత్-తతో-ద్వాదశ-బ్రాహ్మణాన్-సాధ్వస్తైస్సమీచీనాన్నైర్భక్త్యా భోజయేత్-ఆత్మవిత్-బ్రాహ్మణాన్ పరమాత్మరూపత్వేన పశ్యన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః, పూర్ణోదకపా

తై ర్విస్సహితాన్, గుడాన్వితాన్, తిలాన్ లాజాంశ్చ - దద్యాత్, ద్విజైః, సమీరితాః ప్రయుక్తాః, ఆశిష-శ్శిరసా-ఆదా-య, తేభ్యః, ప్రణమ్య, తత - స్తదనుజ్ఞయా, స్వయం-భుఞ్జీత-తతో-బన్ధుభిస్సహ-ఆచార్య, మగ్రతః-పురః-కృత్వా-ఉపవి-శ్య ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ సుప్రజస్త్వసౌభగవత్త్వఫలకం-చరోర్హవిశ్శేషం-పత్న్యై, దద్యాత్ ॥ ౨౮ ॥ ఏవంసవిస్తరం వ్రతముపవర్ణ్య తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్, విభోః పరమాత్మనః. వ్రతం, యథావిధి, కృత్వా, పుమాన్, ఇహలోకే-అభీప్సితార్థం -లభతే- స్త్రీ తు, తద్వ్రత, మనుష్ఠాయ, సౌభాగ్యసంపత్పుత్రపతిదీర్ఘజీవనకీర్తిగృహాన్, లభేతే ॥ ౩౦ ॥ అవీరా అలబ్ధభర్తృకా, కన్యా తు. ఏతద్వ్రత, మాస్థాయ-సమగ్రాణి, లక్షణాని, యస్య తం, పతిం, విన్దేత లభేత, యద్వా, అవీరా విధవా తు, హతం కిల్బిషం యస్యాః తాం గతిం సద్గతిం - లభతే, మృతా - ప్రజా పుత్రో యస్యాస్సా, జీవన్సుతో యస్యాః సా, భవేత్, తథా, సుదుర్భగా సౌభాగ్యరహితా, సుభగా, భవేత్, విరూపా, అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం, రూపం, విన్దేత, యః పుమాన్, ఆమయావీ రోగీ సః, ఏతద్వ్రతం-కృత్వా, విరుజః నానావిధరోగాత్, విముచ్యతే, ఇన్ద్రియకల్యదేహం పటుతరేన్ద్రియదేహం, విన్దేత, ఏవ, మేతద్వ్రతకల్ప, మభ్యుదయేకర్మణి, పఠన్, వర్తతే, తస్య, పితౄణాం, దేవానాం చ, అనన్తతృప్తిః, భవతి, తే చ పితరో, దేవాశ్చ, తస్మై పరతే, సర్వాన్, కామాన్, ప్రయచ్ఛన్తి, పితృదైవతయోర్హోమయో-

స్వతాన్ । ఆశిషశ్శిరసాఽఽదాయ ద్విజైః ప్రీతైస్సమీరితాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రణమ్య శిరసా భక్త్యా భుఞ్జీత తదనుజ్ఞయా ఆచార్యమగ్రతః కృత్వా వాగ్యతస్సహబన్ధుభిః ॥ ౨౭ ॥ దద్యాత్పత్న్యై చరోశ్శేషం సుప్రజస్త్వం చ సౌభగమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఏతచ్చరిత్వా విధివద్వ్రతం విభోరభీప్సితార్థం లభతే పుమానిహ । స్త్రీ చైతదాస్థాయ లభేత సౌభగం శ్రియం ప్రజాం జీవపతిం యశో గృహాన్ ॥ ౩౦ ॥ కన్యా చ విన్దేత సమస్తలక్షణం పతిం త్వవీరా హతకిల్బిషాం గతిమ్ । మృతప్రజా జీవసుతా ధనేశ్వరీ సుదుర్భగా సుభగా రూపమగ్ర్యమ్ ॥ ౩౧ ॥ విన్దేద్విరూపా విరుజో విముచ్యతే య ఆమయావీన్ద్రియకల్యదేహమ్ । ఏతత్పఠన్నభ్యుదయే చ కర్మణ్యనన్తతృప్తిః పితృదేవతానామ్ ॥ ౩౨ ॥ తుష్టాః ప్రయచ్ఛన్తి సమస్తకామాన్ హోమావసానే హుతభుక్ శ్రీర్హరిశ్చ । రాజన్మహన్మరుతాం జన్మ పుణ్యం దితేర్వ్రతం చాభిహితం మహత్తే ॥ ౩౩ ॥ **********************
****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం సంహితాయాం ******
****** పారమహంస్యాం వైయాసిక్యాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. *********

రవసానే, సాన్తే, ధ్వగ్నిః శ్రీశ్చ, హుతభుగ్భవేత్, తావపి ప్రసన్నౌ భవేతామిత్యర్థః ॥ ఉక్తముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్, మరుతాం, మహత్పుణ్యం, జన్మ, తథా, మహత్పుణ్యం, దితేర్వ్రతం చ, తే తుభ్యం, మయా, అభిహితమ్ ॥ ౩౩ ॥

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్స్వాన్తసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యాయాం, షష్ఠస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. *******
షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః.
** సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. **
********** హరిః ఓం తత్సత్. **********

శ్రీ శుభమస్తు.
శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

పూర్వస్మిన్ స్కన్ధేఽష్టాదశేఽధ్యాయే, హతపుత్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునా, తవిష్ణోర్దిన్ద్రపక్షపాతిత్వముక్తం, తత్ర సర్వాన్తరాత్మనస్సర్వభూతసుహృదో నిరతిశయప్రియరూపస్యావాప్తకామస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య పరమకారుణికస్య భగవతః కథం ప్రాకృతవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికమితి పృచ్ఛతి రాజా॥ సమ ఇత్యాదినా త్రిభిః॥ యద్యపి తత్తజ్జీవకర్మగుణానుగుణ్యేనాన్తరాత్మతయా నియన్తుర్వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి తత్ర తత్ర బహువారముక్తమితి న శఙ్కావకాశః - తథాపి తత్ర తత్ర ప్రసఙ్గాదుక్తమేవ తద్ద్రఢయితుం - కిం గుణానాం కర్మణాం చ ప్రత్యేకం సుఖదుఃఖాదినిమిత్తత్వ - ముత సముచ్చితానా - మథవా కర్మణామేవ నిమిత్తత్వం గుణానాం తు తద్ధేతుత్వ - ముత గుణానామేవ తన్నిమిత్తత్వం - కర్మణాం తు గుణోపచయాఽపచయాదినిమిత్తత్వ - మిత్యాదిశఙ్కాపరిహారాన్ శ్రోతుం చ ప్రశ్నః॥ సమ ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్, భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః నిరస్తనిఖిలదోషశ్చ - అనేనాప్తకామత్వం సూచితం - తత ఏవ, స్వప్రయోజననిరపేక్షత్వం చ - సమః నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదేవ ద్వేష్యప్రియవిభాగరహితః - స హి రాగద్వేషాదిమూలకః - తదభావాత్సమ ఇతి భావః - కించ - సర్వభూతానాం దేవాదీనామసురాదీనాం

సమః ప్రియస్సుహృద్బ్రహ్మన్భూతానాం భగవాన్స్వయమ్ । ఇన్ద్రస్యార్థే కథం దైత్యానవధీద్విషమో యథా॥ ౧ ॥ నహ్యస్యార్థస్సురగణైస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః । నైవాసురేభ్యో విద్వేషో నోద్వేగశ్చాగుణస్య హి॥ ౨ ॥ ఇతి నస్సుమహాభాగ నారాయణగుణాన్ప్రతి । సంశయస్సుమహాన్జాతస్తం భవాంశ్ఛేత్తుమర్హతి॥ ౩ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధుపృష్టం మహాభాగ హరేశ్చరితమద్భుతమ్। యద్భాగవతమాహాత్మ్యం భగవద్భక్తివర్ధనమ్॥ ౪ ॥ గీయతే పరమం పుణ్యమృషిభిర్నారదాదిభిః। నత్వా కృష్ణాయ మునయే కథయిష్యే హరేః కథామ్॥ ౫ ॥ ని

చ - సుహృత్ హితైషీ - ఆత్మత్వాదితి భావః - నహ్యాత్మనః కించిచ్ఛరీరం హితమన్యదహితం, ఆత్మత్వాదేవ చ నిరతిశయప్రియః, ఏవంభూత - స్స్వయం సాక్షాదేవ, ఇన్ద్రస్య, స్వప్రయోజనాయ - కథం - దైత్యాన, వధీద్ధతవాన్, యథా విషమః రాగద్వేషాది ప్రాకృతగుణయుక్తః, తద్వత్ ❋॥ ౧ ॥ ❋ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః పురుషార్థస్వరూపస్య - నిరతిశయానన్దరూపస్యేత్యర్థః, అస్య భగవత, స్సురగణైరిన్ద్రాదిభిః - నహ్యర్థః తదనుగృహీతైరిన్ద్రాదిభిస్సాధ్యః కశ్చిత్పురుషార్థో న తస్యాస్తి, స్వయమేవ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మత్వాదిత్యర్థః - తథా - అసురేభ్య - ఉద్వేగో భయం - తేషు ద్వేషశ్చ - నాస్త్యేవ - తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి॥ అగుణస్యేతి॥ హేయస్సాదగుణస్య సత్త్వాదిగుణతన్మూలకరాగద్వేషభయరహితస్య ❋॥ ౨॥ ❋ ఇత్థం - హే మహాభాగ, నారాయణస్య, గుణాన్ప్రతి గుణవిషయకో - మహాన్సంశయో - జాతః వర్తతే - తద్గుణాస్తు సమత్వాదయః - చేష్టా తు గుణాననుగుణా, స్యాత్తత్సంశయాత్మకం జ్ఞానం - ఛేత్తుమపోహితుం, భవానేవా - ర్హతి ❋॥ ౩॥ ❋ ఏవమాపృష్టో మునిస్తావ ద్రాజ్ఞః ప్రశ్నమభినన్దతి॥ సాధ్వితి॥ హే మహారాజ అద్భుతం ప్రాకృతచేష్టాసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యం - హరే - శ్చరితం ప్రతి - సాధు - పృష్టం - హరిచరిత్రవిషయకసంశయోద్ఘాటనరూపత్వాత్ప్రశ్నస్సాధీయానిత్యర్థః ॥ సాధుత్వమేవ ప్రశ్నస్య స్పష్టయితుం - చరితం విశినష్టి॥ యదితి॥ యద్ధరేశ్చరితం - భాగవతానాం మాహాత్మ్యం - యస్మిం - స్తాదృశం - అస్త్యేవం తతః కిం - తత్రాహ॥ భగవద్భక్తిం వర్ధయతీతి భగవద్భక్తివర్ధనం - భగవద్భక్తేర్వర్ధనం వృద్ధిర్యస్మాదితి వా - భాగవతమాహాత్మ్యేన భగవద్భక్తివర్ధకేన యుక్తత్వాద్భగవచ్చరిత్రస్య తద్విషయకః ప్రశ్నస్సాధురితి భావః ❋॥ ౪ ॥ ❋ అత - స్త - త్పరమం పుణ్యం అతీవ పుణ్యతమం - చరిత్రం - నారదాదిభిః - ఋషిభి - ర్గీయతే॥ యతస్త్వత్ప్రశ్నస్సాధు - స్తతోఽహం - కృష్ణాయ వ్యాసాయ - మునయే - నత్వా - హరేః, కథాం - కథయిష్యే - హరిగుణవిషయకసంశయరూపత్వాత్త్వత్ప్రశ్నస్య తద్గుణవర్ణనరూపకథాకథనేనైవోత్తరయామీత్యభిప్రాయేణ కథాం కథయిష్యత ఇత్యుక్తమ్ ❋॥ ౫॥ ❋ ఏవం కథాకథనం ప్రతిజ్ఞాయాథ సత్త్వాదిగుణోద్భవాభిభవాదినా దేవాదీనాం జయపరాజయా

సత్త్వాదిగుణాశ్చ తత్తజ్జీవకర్మాయత్తోద్భవాభిభవన్తః ప్రసిద్ధాః॥ "కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే" ఇత్యాదిభిః అతః సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థాయ తత్తద్భోక్తృకర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయత ఈశ్వరస్య న వైషమ్యాదికమితి పరిహరతి॥ నిర్గుణోఽపీతి॥ నిర్గుణః హేయగుణరహితః, రాగద్వేషాదిరహిత ఇత్యర్థః, అవ్యక్తః ప్రమాణాన్తరాణామగోచరః అనేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగోచరరాగద్వేషాదిహేయగుణయుక్తప్రాకృతవైలక్షణ్యముక్తం, అత ఏవ, హ్యజః కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితః భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః ప్రకృతేః పరః, "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా" మిత్యుక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయాద్విలక్షణః, అపశబ్దేనైవంవిధస్య వైషమ్యాద్యనర్హతా సూచ్యతే॥ యద్యప్యేవంవిధః, తథాఽపి స్వమాయాగుణమావిశ్య, స్వాంశభూతాం గుణవిశిష్టాం ప్రకృతిమావిశ్యేత్యర్థః, ఆవేశశ్చాత్ర ప్రేరణ సర్వాన్తః "అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానా" మితి శ్రుతేః॥ ఈరయతీతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ బాధ్యబాధకతాం గతః బాధ్యబాధకదేవాసురవర్గయోరన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః గుణకర్మానుగుణ్యేన స్వశరీరభూతదేవాసురవర్గగతో బాధ్యబాధకభావః న ప్రకృతిద్వయవిలక్షణ తదాత్మభూతపరమాత్మగతః, యథా దేహాదిగతావస్థా నాత్మగతాస్తద్వదితి భావః॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గుణానాం ప్రకృతేరేవ సమ్బన్ధిత్వం తేషాం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ పరిణామస్వభావత్వం చాహ॥ సత్త్వమితి॥ సత్త్వాదయః ప్రకృతేరేవ గుణాః నత్వాత్మనః పరమాత్మనః పరమాత్మశరీరభూతప్రకృతిస్వరూపగతాః నతు పరమాత్మస్వరూపగతా ఇత్యర్థః తేషాం సత్త్వాదీనాం సర్వేషాం హ్రాసః అభిభవః, ఉల్లాస ఉద్భవశ్చ, యుగపన్న భవతి కింతు, తత్తత్కర్మపరిపాకకాలానుగుణం కదాచిత్కస్యచిద్ధ్రాసః కదాచిదుల్లాసశ్చ భవతీత్యర్థః॥ ౭ ॥ తతః కథం వైషమ్యపరిహార ఇత్యత ఆహ॥ జయకాలేష్వితి॥ సత్త్వస్య, జయకాలే ఉత్కర్షకాలే, కర్మాయత్తసత్త్వగుణోపచయకాల ఇత్యర్థః దేవానృషీంశ్చ అభజత్ తదనుగ్రాహకోఽభవత్, రజసః, జయకాల ఇత్యనుషఙ్గః అసురాన్, అభజత్, తమసో జయకాలే తు, యక్షాన్, రక్షాంసి, తత్కాలానుగుణం తత్తత్కర్మవిపాకకాలానుగుణో, ఽభజత్॥ అయం భావః॥ "గుణప్రవాహపతితో భూతవర్గోఽప్యయమ్। కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే" ఇతి భగవత్పరాశరవచనాత్సత్త్వాదిగుణానాం తత్తజ్జీవ

ర్గుణోఽపి హ్యజోఽవ్యక్తో భగవాన్ప్రకృతేః పరః । స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః ॥ ౬ ॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః । న తేషాం యుగపద్రాజన్హ్రాస ఉల్లాస ఏవ వా ॥ ౭ ॥ జయ
కాలే తు సత్త్వస్య దేవర్షీన్రజసోఽసురాన్। తమసో యక్షరక్షాంసి తత్కాలానుగుణోఽభజత్ ॥ ౮ ॥ జ్యోతిరాది

కర్మవిపాకకాలానుగుణహ్రాసోల్లాసరూపపరిణామస్వభావత్వం సిద్ధం "ఆత్యన్తికేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే। ధరాం రజస్స్వభావేన" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేవాదీనాం స్వస్వకర్మాయత్తసత్త్వాదిగుణప్రాచుర్యం చ సిద్ధం - సత్త్వాదిగుణానాముల్లాసస్సుఖదుఃఖమోహాద్యాపాదక ఇతి భగవతా గీతం "జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత। లోభః ప్రవృత్తిరారమ్భః కర్మణామశమస్స్పృహా॥ రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ। అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ॥ తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే కురునన్దన" ఇతి, ఈశ్వరస్య తు - సర్వాన్తరాత్మత్వం బహుప్రమాణప్రతిపన్నం॥ ఏవం సత్యేతదుక్తం భవతి॥ సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఈశ్వరస్సర్వదా కస్యచిదేవ విజయం - కస్యచిత్సర్వదా పరాజయం చ - న ప్రతిదిశతి అపితు - తత్తద్దేవాదికర్మపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోద్భవకాలేషు దేవాదీనాం విజయం ప్రతిదిశతి, అన్యేషాం తు పరాజయం, సత్త్వాద్యుద్భవాభిభవయోశ్చ కర్మాధీనత్వాత్తదనురూపప్రవృత్తేరీశ్వరస్య న వైషమ్యమితి, నను - కర్మపరిపాకకాలానుగుణోల్లాససుఖకరసత్త్వోపచయదశాయాం తద్గుణప్రచురాణాం దేవాదీనాం జయమావహతీతి యుక్తం, ఇదం త్వయుక్తం, రజస్తమసోరుపచయదశాయామసురయక్షాదీన్భజత ఇతి, తదుపచయస్య దుఃఖమోహాదిఫలకత్వేన పరాజయాద్యావహత్వాత్, ఉచ్యతే, రజస్తమసోరుల్లాసకాలే అసురాదీన్భజతీత్యస్య తేషాం జయమావహతీతి నార్థః, అపితు రజస్తమ ఉల్లాసఫలభూతదుఃఖమోహాదినిమిత్తపరాజయాదికమావహతీతి, ఏవం చ, యద్దైవాసురాదీనామపి స్వకర్మవిశేషపరిపాకానుగుణం సత్త్వోల్లాసస్తదా జయం ప్రదిశతి, అన్యదా తు పరాజయం, ఏవం దేవాదీనామపి కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణసత్త్వోద్రేకదశాయాం జయం - తేషామేవ పునః కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణరజస్తమసోరుల్లాసే సతి దుఃఖాదికరం పరాజయాదికమితి॥ ఇయాంస్తు విశేషః॥ దేవాదీనాం పుణ్యకర్మణాం సత్త్వప్రచురత్వాత్ప్రాయశస్సత్త్వోల్లాసాత్ప్రాయశో విజయః. కాదాచిత్కః పరాజయః - అసురాదీనాం త్వపుణ్యేన రజస్తమః ప్రచురత్వాత్తమో రజః ప్రాయశ ఉల్లాసాత్ప్రాయశః పరాజయః కాదాచిత్కో విజయ ఇతి॥ ౮ ॥ "స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గత" ఇత్యనేన తత్తద్బాధ్యబాధకేషు దేవాసురాదివర్గేష్వీశ్వరస్యానుప్రవేశ ఉక్తః కథమనుప్రవిష్టోఽపి జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం తత్తదనుప్రవేశే - అనుప్రవిష్టస్య వివిచ్య ద్రష్టుమశక్యత్వే - సమ్యగుపాయేన వివేచ

ఽయత్త్వేవ-దృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరాదిరివేతి ॥ కాష్ఠాదిషు-జ్యోతిరగ్నిర్యథా తేషు స్వవత్-అనుప్రవిష్టోఽపి-ఆభాతి తద్వత్ తథా సోఽప్యపృష్టప్రకాశతే,, అవకాశస్స్వయోఽభివ్యాకరోతి ,, తిర్యక్షుతైరితీభావః-స-భూతాత్మా-స్వాంశసఙ్ఘాతాదివ-దేహేన్ద్రియాభో-క్తృవర్గరూపసఙ్ఘాతాత్, నవివిచ్యతే-ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వయా చాత్మన్యపి-ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేనన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః-కవయస్తత్త్వత్రయయథార్థాత్మ్యవిదస్తు, ఆత్మస్థం జీవాత్మనిస్థితం,, యఆత్మనితిష్ఠన్,, న్యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ,, న్నితిశ్రుతేః- ఆత్మానం పరమాత్మానం-మథిత్వా వివేకపూర్వకం తత్త్వజ్ఞానయోగమభ్యస్యేత్యర్థః- అన్తతః అనేకజన్మావసానే-విదన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి-స్వమాయాగుణమావిశ్యేత్యనేన ప్రేరణపర్యన్తాను ప్రవేశోఽభిసంహితః ॥ ౯ ॥ ॥ తదేవగుణప్రేరకత్వం వివృణోతి ॥ యదా సిసృక్షురితి ॥ ఏష, పరః పురుషో భగవాన్, యదా, స్వమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-ప్రకృత్యా వా, ఆత్మనో జీవస్య - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం ఆత్మనామిత్యర్థః-పురశ్శరీరాణి సిసృక్షుః స్రష్టుమిచ్ఛుః , తదా-రజస్సృజతి ప్రేరయతీత్యర్థః-తమ ఈరయతీత్యత్రైవైకార్థ్యాత్-యదా-సృష్ట్యనన్తరం-విచిత్రాసు-పూర్వోక్తదేహేషు-రిరంసుః రన్తుమిచ్ఛుః-రిరక్షిషురిత్యర్థః-తదా-సత్త్వం, సృజతి-యదా చేశ్వరః-శయిష్యమాణః ఉపసంజిహీర్షుస్తదా , అసౌ పరపురుషస్తమ ఈరయతి ॥ ౧౦ ॥ ॥ అథ-తత్తత్కాలానుగుణోఽభజదితి సూచితం-కాలప్రేరకత్వం వివృణోతి ॥ కాలమితి ॥ హే నరదేవ- ఈశః పరమాత్మా-చరన్తం ప్రవర్తమానం - ఆశ్రయం స్వవ్యాప్యతయాఽశ్రితభూతం , కాలం సృజతిని మేషకాష్ఠాద్యవస్థం కరోతి-ఏవం-కాలం సృష్ట్వా ప్రధానపురుషాభ్యాం చిదచిత్సమష్టిభ్యాం సత్యకృత్, సత్ చిద్వ్యష్టిః-త్యత్ అచిద్వ్యష్టిః-తదుభయం కరోతీతి తథా , సత్త్యచ్ఛబ్దయోశ్చ దచిద్వ్యష్టోః ప్రయోగః ''తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్చాభవ,, దిత్యాదిశ్రుతౌ ప్రసిద్ధః, తథా సత్యశబ్దయోస్తత్పరత్వం శ్రుతిః ''అథయద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్-అథయద్దేవాః ప్రాణాశ్చ తత్త్యం తదేకయా వాచా సమభివ్యాహ్రియతే సత్యమితి ,, తి-దేవాః దేవాధిష్ఠితానీన్ద్రియాణి తేభ్యః పరః తత్సం సృష్టశ్చేతనస్సత్-దేవాద్యచిద్వ్యష్టిస్త్యత్యం - తదేతదుభయం సత్యమిత్యేకయా వాచా ఏకశబ్దేన-సమభివ్యాహ్రియతే

ఇవాభాతి సఙ్ఘాతాన్న వివిచ్యతే। విదన్త్యాత్మానమాత్మస్థం మథిత్వా కవయోఽన్తతః ॥ ౯॥ యదా సిసృక్షుః పుర ఆత్మనః పరో రజస్సృజత్యేష పృథక్స్వమాయయా। సత్త్వం విచిత్రాసు రిరంసురీశ్వరశ్శయిష్యమాణస్తమ ఈరయత్యసౌ॥ ౧౦॥ కాలం చరన్తం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రధానపుమ్భ్యాం నరదేవ సత్యకృత్॥ ౧౧॥ య ఏష రాజన్నపి కాల ఈశితా సత్త్వం సురానీకమివైధయత్యతః। తత్ప్రత్యనీకానసురాన్సురప్రియో రజస్తమస్కాన్ప్రమిణోత్యురుశ్రవాః॥ ౧౨॥ అత్రైవోదాహృతః పూర్వ ఇతిహాసస్సురర్షిణా। ప్రీత్యా మహాక్రతౌ రాజన్పృచ్ఛతేఽజాతశత్రవే॥ ౧౩॥ దృష్ట్వా మహాద్భుతం రాజా రాజసూయే మహాక్రతౌ। వాసుదేవే భగవతి సాయుజ్యం చేదిభూభుజః॥ ౧౪॥ తత్రాసీనం సురఋషిం రాజా పాణ్డుసుతః క్రతౌ। పప్రచ్ఛ విస్మితమనా మునీనాం శృణ్వతామిదమ్॥ ౧౫॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ అహో అత్యద్భుతం హ్యేతద్దుర్లభైకాన్తినామపి। వాసుదేవే పరే తత్త్వే

నియోక్తవ్యత ఇతి తదర్థః ॥ ౧౧ ॥ ॥ ఏవమీశ్వరస్య తత్తజ్జీవకర్మపరిపాకానుగుణకాలప్రేరకత్వముక్తం-తచ్చాత్మత్త్వేనతదనుప్రవేశపూర్వకమితి చ - ఈశ్వరాధీనః కాలో దేవాదీనాం తత్తత్కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణవృద్ధిహేతురితి వదన్ సర్వాన్తరాత్మతయా దేవాదికర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయతో నేశ్వరస్య వైషమ్యమిత్యుత్తరముపసంహరతి ॥ య ఏష ఇతి హే రాజన్-అతః కర్మానుగుణ్యేనేశ్వరస్య గుణకాలప్రేరకత్వాత్ - య ఏష గుణప్రేరకః కాలః కాలశరీరకస్తత్ప్రేరకశ్చ, ఈశితా ఈశ్వర-స్స స్వం, కర్మపరిపాకానుగుణకాలకృతోన్మేషసత్త్వగుణప్రచురం-సురానీకమివ సురానీకమేవ॥ ఇవశబ్దోఽవధారణే ॥ వర్ధయతి-తస్మై స్వజయమావహతీత్యర్థః-తత్స్వతన్త్రేచ్ఛాపూర్వకత్వాత్ , సురాణాం ప్రియః-తత్ప్రత్యనీకాన్ సురానీకప్రతిపక్షరూపాన్-రజస్తమః ప్రచురాన్- ప్రమిణోతి వినాశయతి- ఉరుశ్రవాః విపులకీర్తిః-అసురానీకవినాశనేన వైషమ్యాదిసమ్భావనయా నాపకీర్తిమానీశ్వరః-కిన్తు విపులకీర్తిమానేవేత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ॥ ఏవం సర్వభూతసుహృదస్య చ సన్నీశ్వరస్య దేవాసురాదిజయాపజయౌ స్వహేతుత్వేఽపి కర్మానుగుణ్యాత్ వైషమ్యాభావ ఉక్తః॥ ఇదానీం తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వే ఇతిహాసం దర్శయతి॥ అత్రైవేతి॥ అత్రైవేత్యస్య సర్వభూతసుహృత్త్వ ఏవ-హే రాజన్-మహాక్రతౌ-రాజసూయే-ప్రీత్యా అత్యాదరేణ-పృచ్ఛతే - అజాతశత్రవే యుధిష్ఠిరాయ-సురర్షిణా నారదేనేతిహాసః ఉదాహృతః ॥ ౧౩ ॥ ॥ ప్రశ్నం తన్నిమిత్తం చ వివృణోతి ॥ దృష్ట్వేతి ॥ రాజసూయాఖ్యే - మహాక్రతౌ-చేదిభూభుజశ్శిశుపాలస్య-భగవతాఛిన్నశిరసః-వాసుదేవే భగవతి శ్రీకృష్ణే-సాయుజ్యం సంశ్లేషం-మహాద్భుతం -దృష్ట్వా-విస్మితచిత్తః పాణ్డుసుతో రాజా యుధిష్ఠిరః-తత్ర-క్రతౌ క్రతుసభాయామాసీనముపవిష్టం-సురర్షిం శ్రీనారదం మునీనాం-శృణ్వతాం సతామిదం వక్ష్యమాణం ప్రపచ్ఛ పృష్టవాన్ ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ॥ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ అహో-ఏతదత్యద్భుతం అద్భుతత్వే

హేతుః-ఏకాన్తినామనన్యప్రయోజనేన భగవన్తం భజతామపి - దుర్లభం-కిం తత్ - పరతత్త్వే ప్రకృతిపురుషవిలక్షణే ఈశ్వరతత్త్వరూపే వాసుదేవే శ్రీకృష్ణే-విద్విషశ్చైద్యస్య-ప్రాప్తిః-రిత్యేతత్-హేతునా నారద ❁ ||౧౬|| ❁ ఏతత్సర్వే-వయం-వేదితుమిచ్ఛామః-కేనాపి భావేన భగవన్తం స్మరతాం తత్ప్రాప్తిర్భవత్యేవ కిమత్ర చిత్రం-తత్రాహ॥ భగవన్నిన్దయేతి॥ వేనః పృథోః పితా-భగవన్నిన్దయైవ నిన్దామాత్రేణ హేతునా-తమసి నరకే-ద్విజైః ఋషిభిః-పాతితః ❁ ||౧౭|| ❁ దమఘోషసుతశ్చైద్యస్తు-కలభాషణాద్బాల్యమధురభాషణాత్-ఆరభ్య బాల్యాదారభ్యేత్యర్థః-సంప్రతి ఏతత్కాలపర్యన్తం-గోవిన్దే శ్రీకృష్ణే-అమర్షీ క్రోధీ-అతో ఽయం సితరాం పాపాత్మా-తథా దన్తవక్త్రో ఽపి దురాత్మా ❁ ||౧౮|| ❁ అనయోః-పరబ్రహ్మభూతం-నిర్వికారం-శ్రీకృష్ణమసకృచ్ఛపతోః శిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్జిహ్వాయాం-శ్విత్రః శ్వేతకుష్ఠరోగో వా ఽపి-న జాతః-నాప్యేతౌ-అన్ధం తమో నరకమపి-వివిశతుః-కింతు భగవన్తమేవ వివిశతుః ❁ ||౧౯|| ❁ అత-స్సర్వలోకానాం-పశ్యతాం సతాం-దురవగ్రాహ్యధామని దురవగమజ్యోతిర్యస్య రూపే-భగవతి అఞ్జసా అనాయాసేన తత్ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానమన్తరేణేత్యర్థః-కథం లయమీయతుః భగవత్సాయుజ్యం కథం ప్రాపతురిత్యర్థః ❁ ||౨౦|| ❁ ఇతి ఇత్థం వాయునా-దీపశిఖేవ-బుద్ధిర్భ్రామ్యతి-హే భగవన్-నిన్దితే హదద్భుతమతో-ఽత్ర-కారణం-బ్రూహి ❁ ||౨౧|| ❁ ఇత్థమాపృష్టో నారదః ప్రాహేత్యాహ మునిః॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య తత్ప్రశ్నరూపం వచః శ్రుత్వా-భగవానృషిర్నారద-స్తుష్టస్సమీచీనప్రశ్నేన హృష్టః-స్సదసస్సభాయాః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః-తం యుధిష్ఠిర-మాభాష్య స్వవచశ్శ్రవణాభిముఖం కృత్వా, కథాం ప్రశ్నపరిహారరూపాం కథాం ప్రాహ ❁ ||౨౨|| ❁ తామేవాహ॥ నిన్దనమిత్యాదినా దశభిరధ్యాయైః॥ అస్య ప్రశ్నస్య ముఖ్యముత్తరం వక్తుం తావత్సంసారిచేతనానామివేశ్వరస్య దేహాత్మాభిమానప్రయుక్తస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం నాస్తీతి చైద్యస్య ముక్తిం వదాపి కించిత్పరిహారమాహ ॥నిన్దనేతి॥ హే రాజన్-నిన్దనం దోషకథనం స్తవో గుణకథనం సత్కారః రశ్చన్దనలేపాదిః-న్య

ప్రాప్తిశ్చైద్యస్య విద్విషః॥ ౧౬॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సర్వ ఏవ వయం మునే। భగవన్నిన్దయా వేనో ద్విజైస్త
మసి పాతితః॥౧౭॥ దమఘోషసుతః పాప ఆరభ్య కలభాషణాత్। సంప్రత్యమర్షీ గోవిన్దే దన్తవక్త్రశ్చ దుర్మతిః॥
శపతోరసకృద్విష్ణుం యద్బ్రహ్మ పరమవ్యయమ్। శ్విత్రో న జాతో జిహ్వాయాం నాన్ధం వివిశతుస్తమః॥౧౯॥ కథం త
స్మిన్భగవతి దురవగ్రాహ్యధామని। పశ్యతాం సర్వలోకానాం లయమీయతురఞ్జసా॥౨౦॥ ఏతద్భ్రామ్యతి మే బుద్ధి
ర్దీపార్చిరివ వాయునా॥ బ్రూహ్యేతదద్భుతతమం భగవంస్తత్ర కారణమ్॥౨౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ రాజ్ఞస్తద్వచ ఆ
కర్ణ్య నారదో భగవానృషిః। తుష్టః ప్రాహ తమాభాష్య శృణ్వత్యాస్సదసః కథాః॥౨౨॥ నారద ఉవాచ॥ నిన్దన
స్తవసత్కారన్యక్కారార్థం కళేబరమ్। ప్రధానపరయో రాజన్నవివేకేన కల్పితమ్॥౨౩॥ హింసా తదభిమానే
న దణ్డపారుష్యయోర్యథా। వైషమ్యమిహ భూతానాం మమాహమితి పార్థివ॥౨౪॥ యన్నిబద్ధో ఽభిమానో ఽ

క్కారః పాంసుక్షేపణాదిః ఏషా-మర్థో విషయః-కళేబరం-ప్రధానశబ్దో దేహవస్తుప్రధానవచనః-పరశబ్దో దేహాత్పరజీవవచనః-తయోరవివేకేన పరస్పరవిలక్షణత్వవిషయకజ్ఞానాభావేన, దేహాత్మాభిమానేనేతి యావత్ - తేనావివేకేన హేతునా-కల్పితం, కళేబరస్య నిన్దనాదివిషయత్వమవివేకకృతం-నతు స్వతః జడత్వాత్ నహి కాష్ఠం చన్దనలేపాదిరూపసత్కారాదికం మన్యత ఇతి తావన్నిర్వివాదమిత్యర్థః ❁ ||౨౩|| ❁ ఏవం స్థితే-హే పార్థివ-యథా, ఇహ సంసారే-భూతానాం దేహాత్మాభిమానినాం దేవమనుష్యాదీనాం-మమాహమితి వైషమ్యం మమేయం నిన్దా-నిన్దితో ఽహమిత్యభిమానరూపవైషమ్యం తదభిమానేన మమేయం నిన్దేత్యభిమానేన దణ్డపారుష్యయోర్నిమిత్తయోః హింసా చ-స్యాత్-దణ్డస్తాడనం-పారుష్యం నిన్దనం-పరేణ దణ్డపారుష్యయోః కృతయోస్సతోః-తత్ప్రయుక్తో మమేయం నిన్దా నిన్దితో ఽహం మమాయం దణ్డో దణ్డితో ఽహమిత్యేవంరూపో నానావిధో ఽభిమాన-స్తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిన్దాదికారిషు హింసాచరణం చ-యథా-లోకానాం-దృశ్యతే, తథా నయస్యేత్యుత్తరేణాన్వయః - దేహవిషయమపి దణ్డపారుష్యాదికం స్వగతత్వం దేహాత్మాభిమానేనాత్మగతం మత్వా తదభిమానేన పరేషు హింసా స్యాదిత్యనేన యథా హింసాకారిషు దణ్డపారుష్యాదికం దేహగతమేవ సత్ ఆత్మగతం దేహాత్మనోరవివేకేనాత్మగతం మన్యతే, తథా హింస్యమానేష్వపి హింసా దేహగతైవ సత్యాత్మగతా దేహాత్మాభిమానాత్తు హింసితో ఽహమిత్యభిమాన ఇతి సూచితమ్ ❁ ||౨౪|| ❁ తదేవ స్పష్టమాహ॥ యన్నిబద్ధ ఇతి॥ అయమభిమానః - దణ్డితాస్మాన్నిన్దితానాం చ లోకానాం యథా దణ్డితో ఽహం నిన్దితో ఽహమిత్యాద్యభిమానః - యన్నిబన్ధనః యద్ధేతుకః - దేహహేతుక ఇత్యర్థః - దేహాత్మాభిమానస్య దేహహేతుకత్వాద్దేహాత్మాభిమానహేతుకో దణ్డితో ఽహమిత్యాద్యభిమానో ఽపి దేహహేతుక ఏవేత్యభిప్రాయేణ యన్నిబద్ధో ఽభిమానో ఽయమిత్యుక్తం ఏవం - తద్వధాత్ హన్యమానేషు తస్య దేహస్య వధాదేవ ప్రాణినాం దేహాత్మాభిమానినాం - వధః -

దేహాదావేవనన్వహంత్వాన్మమేతి - దేహాత్మాభిమానాత్ తు అహంత్వాభిమానకత్వేనేత్యర్థః - ఏవం సంసారిణాం నిన్దాదికం సర్వం దేహాత్మాభిమానకృతమిత్యుక్తం - అథోక్తార్థస్యోదాహరణం దర్శయతి యదిత్యాదినా । యథా - సంసారిణాం దేహాత్మాభిమానబద్ధస్థూలశరీరేఽహమిత్యభిమానశ్చ - యన్నిబద్ధో యస్య - నానావిధస్యాస్య - అభిమానః ప్రయుక్తాః - పరేషు హింసా కేన హేతునాఽనుకల్ప్యత ఇత్యన్వయః - అభిమానాభావే హేతుః - కైవల్యాత్ సకలకైవల్యాత్ - అఖిలస్య జగత ఆత్మత్వాదభిమానో నాస్తీత్యర్థః - నన్వాత్మత్వేఽపి తస్య జీవవదభిమానస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ కైవల్యేతి ॥ నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదిత్యర్థః ॥ అస్మిన్నేవార్థే ప్రత్యుదాహరణం ఇతి సూత్ర్యుక్తిరిత్యర్థజీవానాం పుణ్యపాపాత్మకకర్మమూలకో హి దేహాత్మాభిమానః - తస్య తు పరమపురుషస్య సర్వస్య నిరాత్మనో నిరస్తనిఖిలకర్మవశ్యత్వాదిదోషత్వాదభిమానాభావ ఇతి భావః । నన్వహం త్వహమిత్యాద్యభిమాన ఏవ నాస్తి - కింపునస్తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిగ్రహానుగ్రహాదికరణం చాస్తీత్యాహ ॥ హింసా కేనాస్య కల్ప్యత ఇతి ॥ అస్యాభిమానాదిప్రయుక్తాభిమానరహితస్య - హింసానుగ్రహకర్తృకా - కేన హేతునా - కల్ప్యతే - హింసాహేతోరభిమానస్యాభావాద్ధింసా నిరస్తాదర్శనాత్ తస్యావైషమ్యమిత్యర్థః ॥ ననుకథముచ్యతే ఽభిమానతత్ప్రయుక్తహింసాదయో నాస్తీతి - యతోఽస్మాదాదిషు ఏవ నిగ్రహం చైద్యం ప్రతి వా నిత్యాశక్త్యాం నిరాకుర్వన్ దృశ్యతే ఏవం పరస్య దమకర్తుర్హీతి ॥ పరస్య నిగ్రహాదేర్దమకర్తుః - పరస్య హితార్థమేవ దణ్డం కుర్వత ఇత్యర్థః - అతః యః పరస్మై హితాచరణం చ చైద్యస్య నిగ్రహానుగ్రహయోః ఉపకారిత్వాస్య నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపస్వప్రాప్తిపరత్వేనైవానీమేవాస్మదాదిభిరవలోకితుం దృష్టమితి భావః - ఏవం దేహాత్మాభిమానాభావాత్పరమపురుషస్య సంసారిణామివ స్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వరాహిత్యముక్తం ఏవం చ నిరభిమానిత్వే చైద్యస్య ముక్తిం దదాతీతి కశ్చిత్పరిహారః ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ నన్వేవం భగవన్నిన్దానుకస్య చైద్యపాపం న స్యాత్ న చ నిన్దాప్రయుక్తాభిమానరహితస్య నిన్దయా నితరాం పాపిత్వప్రసంగ ఇతి వాచ్యం - తాదృశస్యాపి చైద్యస్య పరమపురుషప్రాప్తిదర్శనేన నిరభిమానినో నిన్దాయా అపాపరూపత్వాత్ అన్యథా తాదృశేన నరకపాత ఏవ ముక్తిప్రతిబన్ధహేతుస్సతి తస్య ముక్త్యసంభవాత్ - కించైవం భగవన్నిన్దయా ఋషిపుణ్యమపి న స్యాత్ - తథా చ - సర్వశాస్త్రార్థవిరోధప్రసంగః ॥ కించ ॥ మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూ

యంతద్వధాత్ప్రాణినాం వధః । తథా న యస్య కైవల్యాదభిమానోఽఖిలాత్మనః ॥ ౨౩ ॥ పరస్య దమకర్తుర్హి హింసా కేనాస్య కల్ప్యతే ॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్వైరానుబన్ధేన నిర్వైరేణ భయేన వా । స్నేహాత్కామేన వా యుఞ్జ్యాత్కథంచిన్నేక్షతే పృథక్ ॥ ౨౫ ॥ యథా వైరానుబన్ధేన మర్త్యస్తన్మయతామియాత్ । న తథా భక్తియోగ

యకాః ॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ॥ ఇతి భగవద్వచనవిరోధశ్చ స్యాత్ - భగవతస్స్తుతినిన్దాభిమానిత్వాభావకథనాద్వా న చైద్యయోర్వైషమ్యం చ న సిధ్యతి - అతో వక్ష్యమాణశ్చైద్యవైషమ్యప్రశ్నస్య కిముత్తరమిత్యాశఙ్క్య యాం సాక్షాత్పరిహారమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ నిన్దాదిభాక్సంసారితుల్యత్వదోషప్రసఙ్గనివారణార్థం సంసారిచేతనానామివ దేహస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం భగవతో నాస్తీతి తద్వైలక్షణ్యమాత్రముక్తం ॥ నిన్దనస్తవసత్కారే ఇత్యాదిభిః శ్లోకైః ఇతో వక్ష్యమాణ ఏవ సాక్షాత్పరిహారో వేదితవ్యః ॥ తస్మాదీశ్వరస్యైవం విధస్వభావత్వాత్ - వైరానుబన్ధనిర్వైరభయస్నేహకామానాం పఞ్చానామన్యతమేన కేనచిద్యుఞ్జ్యాత్ భగవతి మనోయుఞ్జీతేత్యర్థః ॥ యథా భక్త్యైశ్వరే మనఆవేశ్య ఇత్యుత్తరగ్రన్థైకార్థ్యాత్ - వైరానుబన్ధో వైరాపిచ్ఛేదః - నిర్వైరేణేతి నవైరాభావో వివక్షితః అపితు ॥ భక్తిర్వివక్షితా ఉత్తరగ్రన్థే పరిగణితహేతుషు పఞ్చసు భక్తైరుక్తత్వాత్ స్నేహస్నేహార్థం బాల్యదారభైర్యతత్పర్యన్తముచ్చినవైరేణ భగవతి మనోయుఞ్జితశ్చైద్యస్య భగవత్ప్రాప్తిః - వేనస్య తూక్తాచారమన్యతమేనాపి భగవత్యయుక్తమనసో న ముక్తిః - ప్రత్యుత నిరయప్రాప్తిరితి వైషమ్యమితి భావః - మనోయోజనస్య కాష్ఠామాహ ॥ కథంచిన్నేక్షతే పృథగితి ॥ పృథక్ భగవతోఽన్యద్వస్తు - కించిదపి - కేనాపి ప్రకారేణ - నేక్షతే నవిషయీకరోతి చనస్తథా - తద్యుఞ్జీత - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితసజాతీయప్రత్యయప్రవృత్తిరూపధ్యానపద్యాదిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ప్రస్తుతః ప్రీతిపూర్వకానుధ్యానాత్మకభక్తియోగాదపి - వైరానుబన్ధానుధ్యానమేవ శ్రేయ ఇతి మయా నిశ్చితమిత్యాహ ॥ యథేతి ॥ మర్త్యస్సంసారీ జీవః - భగవతి - యథా - వైరానుబన్ధేన - ఆశు - తన్మయతాం - ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తథా భక్తియోగేన - న - ఇయాత్ - ఇతి - మే మయా - మతిర్బుద్ధిః - నిశ్చితా - మయైవం బుద్ధిర్నిశ్చయ ఇత్యర్థః - తన్మయతాం తచ్ఛబ్దప్రచురతామిత్యర్థః - వికారార్థమయడర్థాసంభవాత్ప్రాచుర్యమేవాత్ర మయడర్థః - పూర్వపూర్వచిన్తనాదుత్తరోత్తరచిన్తనస్య ప్రాచుర్యం - తచ్చ ప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వరూపం - యద్వా - తన్మయతాం తద్ధర్మప్రాచుర్యం ప్రాప్నుయాది

త్యర్థః-ముక్తానాం ప్రాచుర్యేణ భగవద్రూపసామ్య శ్రవణాత్ * ॥ ౨౮ ॥ *యథా వైరానుబన్ధయోగశ్శ్రేయాన్-నైవం భయయోగోఽపి భక్తియోగాచ్ఛ్రేయానితి వదన్ వైరానుబన్ధభయయోగయోర్భగవద్విషయకయోస్తయోస్తన్మాత్రకయోస్తత్సామ్యాపత్తిహేతౌ దృష్టాన్తమాహ॥ కీట ఇతి॥ పేశస్కృతా భ్రమరేణ-కుడ్యాయాం-రుద్ధః-కీటో-యథా-తమేవ పేశస్కృతం సంరమ్భభయయోగేన వైరానుబన్ధభయయోగాభ్యాం-అను స్మరన్-తత్స్వరూపతాం పేశస్కృత్సామ్యం - విన్దతే-తథా సంరమ్భభయయోగినా-భగవత్స్వరూపతాం విన్దత ఇత్యర్థః - తస్యేవ స్వరూపం యస్య తత్స్వరూపః-తస్య భావస్తత్స్వరూపతా-తాం-తుల్యరూపతాం-న త్వైక్యమిత్యర్థః ॥ న హి పేశస్కృతా రుద్ధః కీట-స్స ఏవ భవతి-ఉభయోరప్యుపలభ్యమానత్వాత్ అతస్సామ్యమేవ దృష్టాన్తాత్సిధ్యతి * ॥ ౨౯ ॥ *ఉక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి॥ ఏవం కృష్ణ ఇతి॥ భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే -మాయామనుజే స్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుజాకృతౌ-సాక్షాదీశ్వరే- శ్రీకృష్ణవిషయే-వైరేణానుచిన్తయా వైరపూర్వకానుధ్యానేన-పూతపాప్మానః నిరస్తవైరాదిదోషాః-తం కృష్ణ-మాపుః ప్రాపుః-పూతపాప్మాన ఇత్యస్యాయమభిప్రాయః- యద్యపి - యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వా -మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయప్రీతిరూపాయా అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసంతతిరూపాయా భగవద్భక్తేరేవ తత్ప్రాప్తిహేతుత్వం -తథా చోక్తం భగవతా- పురుషస్స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయా । భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య *అహమేవంవిధోఽర్జున॥ జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే-ఇతి॥ శ్రుతిశ్చ-తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి-నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత-ఇత్యాదికా-భక్తిశ్చ ప్రీతిపూర్వకమవిచ్ఛిన్నమనుధ్యానం-ప్రీతిపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయత- ఇతి భక్తిలక్షణాత్-సంరమ్భభయయోగయోస్తు ప్రీతిరూపత్వాభావాత్ప్రత్యుత తద్విపరీతరూపత్వాచ్చ న భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం తథాప్యత్ర తత్సంరమ్భభయకృతభావనా

న త్వీతి మే నిశ్చితా మతిః॥ ౨౮ ॥ కీటః పేశస్కృతా రుద్ధః కుడ్యాయాం * తమనుస్మరన్ । సంరమ్భభయయోగేన విన్దతే తత్స్వరూపతామ్॥ ౨౯ ॥ ఏవం కృష్ణే భగవతి మాయామనుజ ఈశ్వరే। వైరేణ పూతపాప్మానస్తమాపురనుచిన్తయా॥ ౩౦॥ కామాద్ద్వేషాద్భయాత్స్నేహాద్యథా భక్త్యేశ్వరే మనః। ఆవేశ్య తదఘం హిత్వా బహవస్తద్గతిం గతాః॥ ౩౧ ॥ గోప్యః కామాద్భయాత్కంసో ద్వేషాచ్చైద్యాదయో నృపాః। సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయం భక్త్యా వయం నృప॥ ౩౨॥ కతమోఽపి న వేనస్స్యాత్పఞ్చానాం పురుషం ప్రతి। తస్మాత్కేనాప్యు

ప్రకర్షేణస్య హేతుభూతసంరమ్భభయయోరపి విస్మరణాద్భావనాయాశ్చ నిరతిశయానన్దావహశుభాశ్రయవిషయత్వేన ప్రీతిరూపాపన్నత్వాత్తస్యా అపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వమితి - ఏవం చ - యేషాం భావనాప్రకర్షేణస్య హేతుభూతవైరాదివిస్మరణాభావో వేనాదీనాం తేషాం భగవన్నిన్దాదిప్రయుక్తభగవద్విషయకభావనాప్రకర్షాభావేన తన్మూలకనిన్దాదిదోషావిస్మృతేర్భగవత్ప్రాప్త్యభావః - ప్రత్యుత తన్నిన్దాదిదోషేణ నిరయప్రాప్తిశ్చేతి వేనచైద్యయోర్వైషమ్యముక్తం భవతి, అత ఏవ-న స్తుతినిన్దయోః పుణ్యాపుణ్యత్వప్రతిపాదకశాస్త్రవిరోధోఽపి-భావనాప్రకర్షేణాపి స్మృతవైరాదిదోషవత్పురుషవిషయత్వాత్పుణ్యాపుణ్యప్రతిపాదకశాస్త్రాణామ్ * ॥ ౩౦ ॥ *ఏవముక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే నిదర్శ్య-ఏవం కైశ్చిల్లబ్ధమిత్యాహ॥ కామాదితి ॥ యథా-భక్తియోగేన-ఈశ్వరే-మనః-ఆవేశ్య-భగవతో గతిం జగ్ముః-తథా-కామాదిభిరపి తస్మిన్-మనః-ఆవేశ్య -తదఘం మనస ఆవేశననిమిత్తం కామాదిరూపమఘం-హిత్వా - అత్యన్తభావనాప్రకర్షేణ కామాదికం విస్మృత్యేత్యర్థః-బహవః-తద్గతిం, ప్రాప్తాః * ॥ ౩౧ ॥ *ఏతదేవోదాహరణవిశేషేషు దర్శయతి ॥ గోప్య ఇతి భగవతి-కామాద్-గోప్యః-తద్గతిం గతా ఇత్యనుషఙ్గః - భయాత్-కంసః-తద్గతిం గత-ఇతి విభక్తివిపరిణామః - యద్వా -గోప్యాదయస్స్వప్రతినియతకామాదిభిరుపాయైః తద్గతిం గతా ఇతి యోగపద్యా నాన్వయః -సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయమితి-వృష్ణయో యూయం చ దేహసమ్బన్ధకృతస్నేహాదిత్యర్థః - అన్యథా పఞ్చప్రకారాన్తర్భావాయోగాత్-భక్త్యా - వయం నారదాదయః - తత్ర స్నేహస్తుల్యసన్నికృష్టవిషయః ప్రేమా-భక్తిరుత్కృష్టవిషయేతి భేదః * ॥ ౩౨ ॥ *ఏవముక్తేనార్థేన సిద్ధం వైనచైద్యయోర్వైషమ్యమాహ ॥ కతమోఽపీతి ॥ ఉక్తానాం పఞ్చానాం కాముకద్వేషిభీతస్నేహవద్భక్తరూపాణాం పఞ్చానాం మధ్యే - వేనస్తు - ఈశ్వరం పరమపురుషం ప్రతి - కోఽపి న భవతి కాముకాద్యన్యతమో న భవతి - అతస్తన్నిన్దయా నిరయప్రాప్తిరితి భావః - తస్మాత్ - ఉక్తానాం పఞ్చానాం మధ్యే కేనాప్యన్యతమేనోపాయేన - భగవతి శ్రీకృష్ణే - మనః - నివేశయేత్ - నివేశితే చ మనసి మనోనివేశననిమిత్తం కామాదికమపి విస్మృత్య తం ప్రాప్నోతీతి భావః - అత ఏవ హి - శ్రీవిష్ణుపురాణే ,, అపగతదోషానుబన్ధో భగవన్తమవాప ,, ఇత్యుక్తం - నను - సంరమ్భభయయోగాదీనామపి భక్తియోగవద్భగవ

త్ప్రాప్తిసాధనత్వే యథా అస్మిన్ భగవద్భక్తియోగః పునర్జన్మాన్తరే «పూర్వాభ్యాసేన కౌన్తేయ» ఇత్యాది భగవదుక్తరీత్యా - పూర్వాభ్యాసేనోపసంభృతసంపూర్ణభగవద్భక్తియోగో భగవన్తం ప్రాప్నోతి - ఏవమారబ్ధవిచ్ఛిన్నసంరమ్భభయాదియోగోఽపి జన్మాన్తరే పూర్వాభ్యాసేన పరిపూర్ణతయా యోగో భగవన్తం ప్రాప్నుయాత్ - నచైవంయుక్తం అన్యథా విష్ణుద్వేషిణాం సర్వేషామపి ముక్తిప్రసఙ్గః - ఏవం చ «యోఽప్యత్ర కేతరం ద్వేష్టి తం విద్యాదస్య రేతసమ్। యో విష్ణుం సతతం ద్వేష్టి తం విద్యాదన్త్యరేతస» మిత్యాదివిష్ణుదూషకనిన్దావచనానామనవకాశప్రసఙ్గః ఉచ్యతే॥ సంరమ్భభయాదీనాం తస్మిన్నేవ జన్మని స్వవిస్మారకభావనాప్రకర్షావహానామేవ ముక్తిహేతుత్వం నతు విచ్ఛిన్నానాం జన్మాన్తరసమ్పన్నానామపి ప్రత్యుత తేషాం నిరయహేతుత్వమేవ - భక్తియోగస్య తు విచ్ఛిన్నస్యాపి పునర్జన్మాన్తరే భావనాప్రకర్షావహనద్వారా ముక్తిసాధనత్వమితి - నచాత్ర మానాభావః ధర్మిగ్రాహకమానస్య సత్త్వాత్ «పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే» ఇత్యారభ్య «తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్। యతతే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స» ఇత్యన్తేన భగవతైవారబ్ధస్యాపి భక్తియోగస్య పునః కాలాన్తరే ఫలసాధనత్వస్యోక్తత్వాత్ - నత్వేవం సంరమ్భభయాదీనాం సకృదారబ్ధానాం పునర్జన్మాన్తరే భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వప్రతిపాదకం కించిద్వచనం పద్యతే ప్రత్యుత «యో విష్ణుం» ఇత్యాదినిన్దావచనాన్యేవ సన్తి - యది భగవన్నిన్దాకారిణామపి సర్వేషాం ద్వేషాదివిస్మారకభావనాప్రకర్షస్స్యాత్తర్హి స్యాదేవ తేషాం ముక్తిరితి న కోఽపి విరోధః ❀॥ ౩౩ ॥❀ ఏవం సంరమ్భయోగాదీనామపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వే చైద్యదన్తవక్త్రయోర్న ముక్తౌ విస్మయః। కార్య ఇత్యభిప్రాయేణ కేవలం తయోర్భగవద్విషయకభావనాప్రకర్షైతద్విషయకసంరమ్భ ఏవ హేతుః - అపితు పూర్వసిద్ధం భగవదానుకూల్యం చేతి వక్తుమితిహాసం ప్రతుష్టూషుః పశ్చాన్నవసరప్రదానాయ తయోస్తావద్విష్ణుపార్షదత్వం విప్రశాపాద్భ్రంశం చాహ ॥ మాతృష్వసేయ ఇతి ॥ మాతుః - స్వసా భగినీ - తస్యా అపత్యం పుమాన్

పాయేన మనః కృష్ణే నివేశయేత్॥ ౩౩ ॥ మాతృష్వసేయో వశ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ పాణ్డవ। పార్షదప్రవరౌ విష్ణోర్విప్రశాపాత్పదచ్యుతౌ॥ ౩౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ కీదృశః కస్య వా శాపో హరిదాసాభిమర్శినః। అశ్రద్ధేయ ఇవాభాతి హరేరేకాన్తినాం భవః॥ ౩౫ ॥ దేహేన్ద్రియాసుహీనానాం వైకుణ్ఠపురవాసినామ్। దేహసమ్బన్ధసమ్బద్ధమేతదాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏకదా బ్రహ్మణః పుత్రా విష్ణులోకం యదృచ్ఛయా। సనన్దనా

మాతృష్వసేయః - హే పాణ్డవ యుధిష్ఠిర - యో - భవతో - మాతృష్వసేయ - శ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ - ద్వావిమౌ - పూర్వం - విష్ణోః పార్షదప్రవరౌ - ద్వారస్థితౌ - విప్రశాపాద్ధేతోః - పదాత్స్వస్థానాచ్చ్యుతౌ భ్రష్టౌ - ఏవం చ - తయోః పాశ్చాత్యద్వేషాతిశయాత్ప్రాప్తిర్నాత్యన్తం భగవదానుకూల్యాచ్ఛాపాన్నైభావనాప్రకర్షసిద్ధ్యా ముక్తిరితి భావః - అణ్డాన్తర్వర్తిన్యుపేన్ద్రాదివిష్ణులోకే కస్మింశ్చిత్ «తమపర్యవబాదరాయణస్సవ్యావాత్» ఇతి న్యాయేనోపేన్ద్రాద్యుపాసనయా తద్ద్వారపత్వాధికారం గతౌ కౌచిజ్జీవౌ స్థితౌ - పశ్చాద్విప్రశాపాత్పదచ్యుతావితి నారదస్యాశయః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇమమాశయమజానన్నేవం ప్రశ్నావసరే దత్తే పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశ ఇతి॥ కీదృశశ్శాప ఇతి - శాపాకారప్రశ్నః - కస్య వేతి తత్కర్తృప్రశ్నః - తస్య విశేషణం హరిదాసాభిమర్శిన ఇతి - హరిదాసానభిమృశతి పరాభవతీతి హరిదాసాభిమర్శీ - తస్య - అనేన తస్యానౌచిత్యం సూచితం - హరేరేకాన్తభక్తానాం - భవో జన్మ అశ్రద్ధేయ ఇవ అనాదర్తవ్య ఇవ - భాతి ప్రతీయతే॥ అయం భావః॥ «ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్య న చ పునరావర్తతే న చ పునరావర్తత» ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ముక్తానామేవ పునరావృత్తిర్న విద్యతే - కింపునర్నిత్యసిద్ధానాం భగవత్పార్షదానాం భగవద్ధ్యానాద్భ్రంశాభావ ఇహ జన్మాభావశ్చేతి - అత ఇదం భగవత్పార్షదయోస్తత్పదాద్భ్రష్టయోరుచ్యమానమిహ జన్మానాదర్తవ్యం - తజ్జన్మప్రతిపాదకం వాక్యం «జరద్గవః కమ్బళపాదుకాభ్యామి» త్యాదిజరద్గవాదివాక్యవదసఙ్గతార్థమితి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తయోర్జన్మాసమ్భవమేవ వివృణ్వన్ పృచ్ఛతి॥ దేహేతి॥ కర్మాయత్తప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణరహితానాం - వైకుణ్ఠపురవాసినాం - నిత్యసిద్ధానామిత్యర్థః - అనేన పూర్వమసంభావితప్రాకృతదేహేన్ద్రియప్రాణసమ్బన్ధానామిత్యుక్తం - ఏవంవిధానాం - దేహసమ్బన్ధః ప్రాకృతదేహసమ్బన్ధః - తదనుబన్ధి రాగద్వేషాదిసమ్బన్ధశ్చ - తయోస్సమాహారః - తదేతదఘటమానం - మహ్యం - ఆఖ్యాతుం కథయితుమర్హసి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టో భగవాన్నారదః ప్రశ్నస్యోత్తరరూపమితిహాసం వక్తుముపక్రమతే॥ ఏకదేత్యాదినా॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - పుత్రాః - సనన్దనాదయః - ఆదిశబ్దేన సనకసనత్కుమారసనత్సుజాతా వివక్షితాః - ఏతే - భువనత్రయం - సంచరన్తః - కదాచిద్యదృచ్ఛయా విష్ణులోకం - జగ్ముః యయుః అయం విష్ణులోకః బ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతవిష్ణులోకవిషయో - న తు ముక్తప్రాప్యపరమపదవిషయః «క్షీరాబ్ధౌ కల్పితో యేన లోకో లోకనమస్కృతః» ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - ముక్తప్రాప్యే అర్చిరాదిమార్గైకగమ్యే పరవ్యోమ్ని

యోగినామపి సనకాదీనాం గమనాసమ్భవాన్నిత్యసిద్ధానామిహోత్పత్త్యసమ్భవాచ్చ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ సనన్దనాదీన్విశినష్టి॥ పఞ్చేతి॥ పఞ్చషడ్వా హాయనా వత్సరా యేషాం తే-అర్భా అర్భకాః- స్తద్వదాభా స్తద్వదవస్థితాః - స్తాన్-ఆభశబ్దాభిప్రేతం వివృణోతి-పూర్వేషాం రుద్రాదీనామపి - పూర్వం జాతాన్ -దిగ్వాససః దిగమ్బరాన్ - ఏవంభూతాం - స్తాన్-సనన్దనాదీన్-శిశూన్ శిశుత్వేనాలక్ష్య-విష్ణోః-ద్వాఃస్థౌ ద్వారిస్థితౌ ద్వారపౌ-ప్రత్యషేధతాం న్యవారయతామ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తాభ్యాం ప్రతిషిద్ధా- స్తే-కుపితాస్సన్త , ఏవం వక్ష్యమాణరీత్యా - అశపన్ ॥ శాపప్రకారమేవాహ ॥ యువామిత్యాదినా ॥ రాగద్వేషాదిరహితే-భగవతః-పాదమూలే-వాసం కర్తుం-యువాం-నార్హథః- అప్రాకృతం భగవత్పాదారవిన్దమూలమాశ్రిత్య స్థాతుం ప్రాకృతరాగద్వేషాదియుక్తౌ యువాం నార్హథ ఇత్యర్థః -కిన్తు-బాలిశౌ మూర్ఖౌ-యువాం- అతో-భగవత్పాదాన్తికాచ్ఛీఘ్రం - పాపిష్ఠాం రాగద్వేషాదిబహులాం-మాసురీం యోనిం - యాతం ప్రాప్నుతమ్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇతిత్థం-శప్తౌ-పార్షదౌ-స్వస్థానాత్-పతన్తౌ-కృపాలుభి- స్తైస్సనకాదిభిః- ప్రోక్తౌ-తదేవాహ ॥ పునరితి ॥ పున-ర్వాం యువయో-స్త్రిభిర్జన్మభి - ర్లోకాయ పునరేతల్లోకప్రాప్త్యై - కల్పతాం - శాపమోక్ష ఇతి శేషః - తావతా కాలేన శాపస్సమాప్యతామిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తావేవ పార్షదౌ-విప్రై-శ్శప్తా-విహలోకే, దితేః పుత్రౌ-జజ్ఞాతే జాతౌ బభూవతుః-తత్ర-హిరణ్యకశిపు-ర్జ్యేష్ఠ- స్తతో-హిరణ్యాక్ష- స్తస్యానుజః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తత్ర-జ్యేష్ఠో హిరణ్యకశిపుః-నృసింహరూపిణా భగవతా-హతః-హిరణ్యాక్షస్తు - ధరోద్ధారే భూమ్యుద్ధారేనిమిత్తే - సౌకరం వారాహం-వపు-ర్బిభ్రతా-భగవతా-హతః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ హిరణ్యకశిపువృత్తాన్త ప్రశ్నస్యోత్తరణాయ తద్వృత్తాన్తం సఙ్గ్రహేణాహ ॥ హిరణ్యకశిపురితి ॥ సః- కేశవస్య భగవతః, నిరతిశయప్రియం - ప్రహ్లాదం పుత్రం జిఘాంసు ర్హన్తుమిచ్ఛుః - పుత్రమరణనిమిత్తం - నానావిధా - యాతనా - అక

దయో జగ్ముశ్చరన్తో భువనత్రయమ్॥ ౩౭ ॥ పఞ్చషడ్ఢాయనార్భాభాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః। దిగ్వాససశ్శిశూన్మత్వా ద్వాస్స్థౌ తాన్ప్రత్యషేధతామ్॥ ౩౮ ॥ అశపన్కుపితా ఏవం యువాం వాసం న చార్హథః। రజస్తమోభ్యాం రహితే పాదమూలే మధుద్విషః। పాపిష్ఠామాసురీం యోనిం బాలిశౌ యాతమాశ్వతః॥ ౩౯ ॥ ఇతి శప్తౌ స్వభవనాత్పతన్తౌ తైః కృపాలుభిః। ప్రోక్తౌ పునర్జన్మభిర్వాం త్రిభిర్లోకాయ కల్పతామ్॥ ౪౦ ॥ జజ్ఞాతే తౌ దితేః పుత్రౌ దైత్యదానవవన్దితౌ। హిరణ్యకశిపుర్జ్యేష్ఠో హిరణ్యాక్షోఽనుజస్తతః॥ ౪౧ ॥ హతో హిరణ్యకశిపుర్హరిణా సింహరూపిణా। హిరణ్యాక్షో ధరోద్ధారే బిభ్రతా సౌకరం వపుః॥ ౪౨ ॥ హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్। జిఘాంసురకరోన్నానా యాతనా మృత్యుహేతవే॥ ౪౩ ॥ తం సర్వభూతాత్మభూతం ప్రశాన్తం సమదర్శనమ్। భగవత్తేజసా స్పృష్టం నాశక్నోద్ధన్తుముద్యమైః॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కేశిన్యాం విశ్రవస్సుతౌ। రావణః కుమ్భకర్ణశ్చ సర్వలోకోపతాపినౌ॥ ౪౫ ॥ తత్రాపి రాఘవో భూత్వా న్యహనచ్ఛాపముక్తయే। రామవీర్యం

రోత్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ యాతనాః కుర్వాణోఽపి హిరణ్యకశిపు- స్తం పుత్రం హన్తుముద్యమై స్సర్వోపాయై రపి నాశక్నోత్ ॥ తత్రహేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ భగవత స్తేజసా-స్పృష్టం వ్యాప్తం-తత్ర హేతుః- ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాదిరహితం-ప్రశాన్తత్వే భగవత్తేజస్స్పర్శ ఇతి భావః - యద్వా-అతఏవ ప్రశాన్తం - తత్ర హేతుః -సమదర్శనం-సుఖదుఃఖాదిషు ద్వన్ద్వేషు సమదృష్టిం-యస్సమస్స ఏవ హి శాన్త ఇతి భావః-యద్వా - అతఏవ-సమదర్శనం, సర్వభూతానామాత్మా ఈశ్వర స్తద్భూతం తత్ప్రకారతయా తదాత్మతామాపన్నం ,, శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా-యథా ,, వామదేవ స్తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః- ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర ,, ఇతి సర్వభూతాన్తరాత్మానం భగవన్తం స్వశరీరకం ధీసాత్కృత్య సర్వప్రకారతయా స ఏవావస్థిత ఇతి ప్రకారభేదేఽపి ప్రకార్యైక్యాత్తద్భిదపాయేణ వామదేవో మన్వాదిభిస్సహాత్మనోఽభేదమనుసంహితవాన్ - ఏవం , ప్రహ్లాదోఽపి ,, అహం హరిస్సర్వమిదం జనార్దన ,, ఇతి ప్రకార్యైక్యాత్ స్వవిశిష్టవస్త్వైకదేశత్వాత్స్వస్మిన్ స్వనిష్ఠత్వాభావమాలక్ష్యాహమేవ సర్వభూతాన్తరాత్మా భగవానిత్యనుసంహితవాం స్త్యాశయేన తస్య విశేషణం సర్వభూతాత్మభూతమిత్యుక్తం ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తత , స్తావేవ - హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ , ద్వితీయే జన్మని , కైకస్యాం - భార్యాయాం - విశ్రవస్సుతౌ జాతౌ - తత్ర - జ్యేష్ఠో - రావణోఽనుజ స్తు కుమ్భకర్ణః - తావుభౌ - సర్వాన్లోకానుపతాపయతః ఖేదయత ఇతి సర్వలోకోపతాపనౌ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తత్రాపి , జన్మని - భగవాన్ , రాఘవః శ్రీరామో - భూత్వా , శాపముక్తయే తయోశ్శాపోత్తరణాయ - న్యహనత్ - అనేన హితకారిత్వం భగవతస్సూచితం - కోఽసౌ రాఘవః కీదృశం తస్య వీర్యం - కథం వా హతవాన్ - నిత్యత్రాహ ॥ రామవీర్యమితి ॥ వీర్యగ్రహణం తజ్జన్మాదీనామప్యుపలక్షణం - తదవతారతద్వి

గ్యాదికంసర్వం, హేప్రభో-మార్కణ్డేయముఖాచ్ఛ్రోష్యసి-అతో-నాత్ర-తన్మయా-వితన్యత ఇతిభావః ॥ ౪౬ ॥ తావేవరావణకుమ్భకర్ణావేవా-ద్యఅధునా-తృతీయజన్మని-తవ-మాతృష్వస్రాత్మజౌ-క్షత్రియాశిశుపాలదన్తవక్త్రౌ-జాతౌ అనునా-శాపేన-నిర్ముక్తౌ-శ్రీకృష్ణస్యచక్రేణ-హతంఅంహః పాపమూలకంశరీరంయయోస్తౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధే-తీవ్రముత్కృష్టం-యథా-ధ్యానంభగవద్విషయకం-తేనా-చ్యుతస్యభగవతః-సాత్మతాం ఆత్మనోభావఃప్రకారఃఆత్మతాస హ-నాఆత్మతాసాత్మతా-తాంసాధర్మ్య మిత్యర్థః-నీతౌ ప్రాపితౌ-పున-ర్విష్ణుపార్షదౌ-భూత్వా-హరేః పార్శ్వం-జగ్మతుః ॥ ౪౮ ॥ యదుక్తం ,,హిరణ్యకశిపుః పుత్రంప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్। జిఘాంసు,,రిత్యాదినా ప్రహ్లాదస్య కేశవప్రియత్వం తత్పుత్రస్య కశిపోః-ప్రహ్లాదమరణోద్యోగపర్యన్తో ద్వేషశ్చేతి-తద్విస్తరేణబుభుత్సుః పృచ్ఛతియుధిష్ఠిరః ॥ విద్వేష ఇతి ॥ దయితేసుతరాం ప్రీతివిషయే-తత్రాపి-మహాత్మని సాధునాత్రోహిరణ్యకశిపో-ర్విద్వేషః-కథమాసీదిత్యేతేన హేతునా-ఆసీదిత్యర్థః దేతత్-యాచ-యేనకారణేనప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా-అచ్యుతభగవతిఆత్మా మతిర్యస్యసోఽచ్యుతాత్మా-తస్యభావస్తత్తా-తాంచ-హేభగవన్-మేమహ్యంబ్రూహి ॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః ********* . *********
ఏవంతయోః కేశవాత్మత్వేపి ద్వేషవిస్తరబుభుత్సునాపృష్టోభగవాన్నారద ఆహ ॥ భ్రాతరీ ॥ ఏవం-దేవపక్షపాతినా-

శ్రోష్యసిత్వంమార్కణ్డేయముఖాత్ప్రభో ॥ ౪౬ ॥ తావత్రక్షత్రియౌజాతౌమాతృష్వస్రాత్మజౌతవ। అనునా శాపనిర్ముక్తౌకృష్ణచక్రహతాంహసౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధతీవ్రేణధ్యానేనాచ్యుతసాత్మతామ్। నీతౌపునర్హరేఃపార్శ్వంజగ్మతుర్విష్ణుపార్షదౌ ॥ ౪౮ ॥ యుధిష్ఠిరఉవాచ ॥ విద్వేషోదయితేపుత్రేకథమాసీన్మహాత్మని। బ్రూహిమేభగవన్యేనప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా ॥ ౪౯ ॥ ********************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,ప్రథమోఽధ్యాయః **********
శ్రీనారదఉవాచ ॥ భ్రాతర్యేవంవినిహతేహరిణాక్రోడమూర్తినా। హిరణ్యకశిపూరాజన్పర్యతప్యద్రుషాశుచా ॥ ౧ ॥ ఆహచేదంరుషాపూర్ణస్సందష్టదశనచ్ఛదః। కోపోజ్జ్వలద్భ్యాంచక్షుర్భ్యాంనిరీక్షన్ధూమ్రమమ్బరమ్ ॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రోగ్రదృష్ట్యాదుష్ప్రేక్ష్యభ్రుకుటీముఖః। శూలముద్యమ్యసదసి దానవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ భోభోదానవదైతేయాద్విమూర్ధంస్త్ర్యక్షశమ్బర। శతబాహోహయగ్రీవనముచేపాకఇల్వల ॥ ౪ ॥ విప్రచిత్తేమమవచఃపులోమన్శకునాదయః। శృణుతానన్తరంసర్వేక్రియతామాశుమాచిరమ్ ॥ ౫ ॥ సపత్నైర్ఘాతితఃక్షుద్రైర్భ్రాతామేదయితస్సుహృత్। పార్ష్ణిగ్రాహేణహరిణాసమేనాప్యుపధావనైః ॥ ౬ ॥ తస్య

క్రోడమూర్తినావరాహరూపిణా-భగవతా-భ్రాతరిహిరణ్యాక్షే-వినిహతేసతి-హేరాజన్ రుషా-శుచాశోకేనచ-పర్యతప్యత్ ॥ ౧ ॥ ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచచ-కథంభూతఆహ ॥ తత్రాహ-రుషా-పూర్ణః-అతఏవ-సన్దష్టః-దశనచ్ఛదః అధరోయేన-కోపేన-ఉదతిశయేన-జ్వలద్భ్యాం-చక్షుర్భ్యాం-ధూమ్రం-అమ్బరమాకాశం-కోపాగ్నిధూమేనైవధూమ్రమమ్బరం-నిరీక్షమాణః ॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రాభిర్భయంకరదంష్ట్రాభి-ర్యుక్తయో-గ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్షందుర్నిరీక్షం భ్రుకుటీయుక్తం-ముఖం-యస్య-సదసిసభాయాం-శూల-ముద్యమ్యఉద్ధృత్య-దానవాన్ప్రతి,ద,మువాచ ॥ ౩ ॥ తదేవాహ ॥ భోభో ఇతి ॥ సామాన్యేనతావత్సంబోధనంభోభోదానవాదైతేయాశ్చేతి - విశేషతస్సంబోధనంద్విమూర్ధన్నిత్యాదినా ॥ సర్వేయూయం-ప్రథమం,మమవచః-శృణుత,తతఃశ్రవణసమనన్తరమేవ,మదుక్తం,మాశు-యుష్మాభిః,క్రియతాం-చిరంవిలమ్బంమాకురుత ॥ ౪-౫ ॥ కింతత్తత్రాహ ॥ సపత్నైరితి ॥ సమైనదేవాసురవర్గయోస్సమేనాపి-ఉపధావనైరతుర్తనైః-పార్ష్ణిగ్రాహేణపృష్ఠోపోద్బలకేన-దేవానాంసహాయభూతేనేత్యర్థః -హరిణాప్రయోజ్యకర్త్రా-మత్సపత్నైర్ప్రయోజకకర్తృభిః-క్షుద్రైరల్పబలైః-దేవైః-ప్రియ-స్సుహృచ్చ మే-భ్రాతాహిరణ్యాక్షో-ఘాతితః ॥ ౬ ॥ తస్యహరేః-కథంభూతస్య-స్వతేస్సార్వత్రికోమహాయవిగ్రహస్యాపి-మాయావనౌకసః మాయయోపాత్తవరాహరూపస్య-అతఏవ-వ్యక్తఃస్వభావోయేనతస్య- దేవతారూపత్వాగాదితిభావః - భజన్తంస్వమనువర్తమానం భజమానస్యఅనవర్తమానస్య-బాలస్యేవఅస్థిరాత్మనఃఅవ్యవస్థితచిత్తస్య-ఏవంభూతస్య- హరేర్మమ- శూలేన-భిన్నాగ్రీవాయస్య- తస్యభూరిణా-రుధిరేణ రుధిరప్రియంశుమాభ్రాతరం - గతవ్యథోఽహం - యావ-త్తర్పయిష్యే - తావ-ద్యూయం - భువం-యాతేత్యన్వ

యః ॥౮॥ * నను దేవైస్త్వద్వధః కారితో ఽత స్తైః కిం న హన్యన్త ఇత్యత ఆహ॥ తస్మిన్నితి॥ అస్మాకం-మహితే శత్రౌ-దేవానాం కూటే ఆశ్రయే-తస్మిన్ విష్ణౌ-నష్టే సతి-యథా-వనస్పతౌ-ఛిన్నమూలే యస్య-తస్మిన్ సతి- శాఖాః-శుష్యన్తి-తద్వ-ద్విష్ణురేవ ప్రాణో జీవనహేతుః యేషాం తే - దివౌకసో దేవాః-స్వయమేవ-నశ్యన్తి-అత-స్తన్నాశాయ నపృథగ్యత్నః కార్య ఇతి భావః ॥౯॥ * యావత్తర్పయిష్యే-తావ - ద్యూయం-బ్రహ్మక్షత్రకులాభ్యాం - సమేధితాం-బ్రహ్మక్షత్రబహులామిత్యర్థః-భువం పృథ్వీం-యాత-గత్వా కిం కర్తవ్యం తత్రాహ॥సూదయధ్వమితి॥ తపఆదీనాం ధ్వన్త్వ తతో వ త్వక్రియాః ఇనః-తప ఆదిభిర్యుక్తాన్-సూదయధ్వం ఘాతయత ॥౧౦॥ * నను తైః కిం న పరాద్ధం తత్రాహ॥ విష్ణురితి॥ ద్విజానాం-క్రియా మూలో-యో-యజ్ఞ-స్స ఏవ-ధర్మ-స్తన్మయ స్తద్వాక్యః-పుమాన్-విష్ణుః-ద్విజక్రియామూల ఇత్యభిసన్ధత్వే-ద్విజానాం-క్రియా-స్సా గీర్మూలం-యస్య-శ్రౌతయజ్ఞరూపధర్మమయ శ్చేత్యర్థః-పుమాన్ శ్రౌతస్మార్తధర్మశరీరక ఇత్యర్థః-తథా-దేవర్షిపితృభూతానాం-ధర్మః దేవాద్యుద్దేశ్యకో-యో-ధర్మ-స్తస్య చ పరాయణం పరమ ఆశ్రయః నిర్వాహకః - దేవాద్యుద్దేశ్యకో యో ధర్మ-స్తదాశ్రయ ఇత్యర్థః-ద్విజేషు తత్కర్తృకయజ్ఞాదిధర్మేషు చ వినాశితేషు శరీరభూతనాశేన స్వశరీరవినాశితో భవతి-తద్వినాశేచాశ్రయ వినాశాచ్ఛ్రితే తేషు ధర్మే వినష్టే సతి యజ్ఞస్య చరుపురోడాశాదిహవిర్భాగాది రూపజీవికాయా అభావాద్దేవాదయోఽపి స్వయమేవ వినష్టాభవన్తీతి భావః ॥ ౧౧ ॥ * తస్మా-ద్యత్ర యత్ర దేశే-బ్రాహ్మణాదయో-వర్తన్తే-తంతం, జనపదం దేశం-యాత గచ్ఛత-సన్దీపయత దహత-వృశ్చత లునీత ॥౧౨॥ * ఇతీత్థం భర్తుర్హిరణ్యకశిపో-ర్నిదేశమాజ్ఞాం-ఆదృతా ఆదరయుక్తాః-శిరసా-ఆదాయ స్వీకృత్య - కదనప్రియాః-కదనం హింసా తదేవ ప్రియం యేషాం తే-దానవా-దైతేయా

త్యక్తస్వభావస్య ఘృణేర్మాయావనౌకసః। భజన్తం భజమానస్య బాలస్యేవాస్థిరాత్మనః॥ ౭ ॥ మచ్ఛూలభిన్నగ్రీవస్య భూరిణా రుధిరేణ వై। రుధిరప్రియం తర్పయిష్యే భ్రాతరం మే గతవ్యథః॥౮॥ తస్మిన్ కూటేఽహితే నష్టే కృత్తమూలే వనస్పతౌ। విటపా ఇవ శుష్యన్తి విష్ణుప్రాణా దివౌకసః॥ ౯ ॥ తావద్యాత భువం యూయం బ్రహ్మక్షత్రసమేధితామ్। సూదయధ్వం తపోయజ్ఞస్వాధ్యాయవ్రతదానినః॥ ౧౦ ॥ విష్ణుర్ద్విజక్రియామూలో యజ్ఞో ధర్మమయః పుమాన్। దేవర్షిపితృభూతానాం ధర్మస్య చ పరాయణమ్॥ ౧౧ ॥ యత్ర యత్ర ద్విజా గావో వేదా వర్ణాశ్రమక్రియాః। తంతం జనపదం యాత సన్దీపయత వృశ్చత॥౧౨॥ ఇతి తే భర్తృనిర్దేశమాదాయ శిరసాఽఽదృతాః। తథా ప్రజానాం కదనం విదధుః కదనప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ పురగ్రామవ్రజోద్యానక్షేత్రారామాశ్రమాకరాన్। ఖేటఖర్వటఘోషాంశ్చ దదహుః పట్టణాని చ ॥ ౧౪ ॥ కేచిత్ఖనిత్రైర్బిభిదుస్సేతుప్రాకారగోపురాన్। ఆజీవ్యాంశ్చిచ్ఛిదుర్వృక్షాన్ కేచిత్పరశుపాణయః। ప్రాదహన్ శరణాన్యన్యే ప్రజానాం జ్వలితోల్ముకైః॥ ౧౫ ॥ ఏవం విప్రకృతే లోకే దైత్యేన్ద్రానుచరైర్ముహుః। దివం దేవాః పరిత్యజ్య భువి చేరురలక్షితాః॥ ౧౬ ॥ హిరణ్యకశిపుర్భ్రాతుస్సమ్పరేతస్య దుఃఖితః। కృత్వా కటోదకాదీని భ్రాతృపుత్రానసాన్త్వయత్ ॥ ౧౭ ॥ శకునిం శమ్బ

శ్చ-ప్రజానాం-కదనం-చక్రుః * ॥ ౧౩ ॥ * కదనక్రియామేవ ప్రపఞ్చయతి॥పురేతి॥ తత్ర-పురం హట్టాదిమత్-గ్రామ స్తద్రహితః-వ్రజో గవాం వాసః -ఉద్యానం కృత్రిమం వనం- క్షేత్రం వ్రీహ్యాదేః -ఆరామః అకృత్రిమం వనం ఆశ్రమం ఋషీణాం స్థానం- ఆకరో రత్నానాం వాసః-ఖేటః కర్షకగ్రామః -ఖర్వటః గిరిద్రోణ్యాశ్రయో గ్రామః -ఘోషః ఆభీరాణాం వసః-పట్టణం రాజధానీ-ఏతాని-కేచి-ద్దదహుః అగ్నిప్రక్షేపేణ దగ్ధవన్తః * ॥ ౧౪ ॥ * కేచి-త్ఖనిత్రైః ఖననసాధనై-స్సేతూన్-ప్రాకారాన్ గోపురాంశ్చ-బిభిదుః - తత్ర సేతవో జలబన్ధనార్థనిర్మితాస్తటాకాదయః - కేచిచ్చ -పరశుః పాణౌ యేషాం తే-ఆజీవ్యాను పజీవ్యాన్ ఫలినశ్చూతాదివృక్షాన్-చిచ్ఛిదుః -అన్యేచ-శరణాని గృహాన్-ప్రాదహన్ ప్రదగ్ధవన్తః-కేచిజ్జ్వ-లితైరుల్కైస్సాఙ్గారకాష్ఠైః ప్రజాః జనాన్ జజ్వలుః * ॥ ౧౫ ॥ * ఏవం-దైత్యేన్ద్రస్య హిరణ్యకశిపోరనుచరై-ర్ముహుర్ముహుః,ర్లోకే విప్రకృతే ఉపద్రుతే సతి - సర్వే , దేవాః - దివం - పరిత్యజ్య, అసురై , రలక్షితా , స్తత్రతత్ర భువి ప్రదేశే , విచేరుర్జగ్ముః * ॥ ౧౬ ॥ * తతో , దుఃఖితో , హిరణ్యకశిపు ,స్సమ్పరేతస్య మృతస్య భ్రాతుః కటోదకాదీని, ప్రేతోద్దేశేన కరేణ హస్తేన దేయం సతిలం జలం కటోదకం ,తత్ప్రభృతీని , ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యాని,కృత్వా, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య నప్తౄ-నసాన్త్వయత్ * ॥ ౧౭ ॥ * భ్రాతుః పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ శకునిమితి॥ తథా , దేశకాలాభిజ్ఞోఽసురేశ్వరః హిరణ్యకశిపు , స్తేషాం శకున్యాదీనాం, మాతరం , రుషద్భానుం - స్వమాతరం-దితిం చ,శ్లక్ష్ణయా సూచ్యా

౧౧ శ్లో॥ * పా॥ మూలో యజ్ఞ

నిపుణయా వా-గిరా-ఇదం వక్ష్యమాణం-మాహ * ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ * తదేవాహ॥ అమ్బామ్బేత్యాదిభిరాధ్యాయసమాప్తేః॥ అమ్బామ్బే ఇతి తేషాం సంబోధనం - హే వధూః - భ్రాతృభార్యాః - హే పుత్రాః ఇతి తన్ముఖేన తాన్ - వీరం హిరణ్యాక్షం - శోచితుం - యూయం - నార్హథ - కుతః - యతః - రిపోః - అభిముఖే - శూరాణాం - వధః - శ్లాఘ్యః ప్రశస్తః - ఈప్సితః ప్రశస్తత్వాదభిమత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * భవతు నామ తస్య వధః శ్లాఘ్యః, స్వధామ్యస్మాకం తావద్భృశం దుఃఖమేవేత్యత్రాహ॥ భూతానామ్ ॥ ఇహ సంసారే భూతానాం - సంవాసః సహవాసః - ప్రపాయామివ - ప్రపాయాం పానీయశాలాయాం పాన్థానాం పిపాసూనాం జలాదిపానేన సహవాసో యథా - తస్యాం - యథా - పాన్థానాం సహవాసః సమస్థిరం - తద్వత్ - ఇహ భూతానామపీత్యర్థః - అస్థిరత్వే హేతుం వదన్ భూతాని విశినష్టి - స్వకర్మభిః హేతుభిః, దైవేన తత్తజ్జీవకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణేత్యర్థః - ఏకత్ర, నీతానాం సంయోజితానాం - పునః - స్వకర్మభిరేవ ఉన్నీతానాం వియోజితానామ్ * ॥ ౨౧ ॥ * నను - జీవతామేవ సంయోగవియోగౌ ప్రవాహదృష్టౌ - కథం పునరజీవతో ఽస్య తత్ర తత్ర సంయోగవియోగావిత్యత్రాహ ॥ నిత్య ఇతి ॥ దేహస్యాస్థిరత్వేఽప్యాత్మనః స్థిరత్వాత్ తత్తత్కర్మానుగుణతత్తచ్ఛరీరగ్రహణత్యాగాభ్యాం తైస్తైస్సంయోగవియోగావుపపద్యేతే ఇతి భావః - తదేతదుపపాదయతి - ఆత్మా, నిత్యః, తత్ర హేతుః - అవ్యయః వినాశాద్యపారహితః - తత్ర హేతుః - శుద్ధః ప్రకృతిపరిణామాన్తర్గతాశుద్ధిరహితః - ప్రకృతిపరిణామో హి ప్రకృతిగతః ॥ తత్ర హేతుః ॥ పరః దేహాదివిలక్షణః ॥ తత్ర హేతుః ॥ సర్వవిత్ దేహేన్ద్రియమనఃప్రాణాదీనాం విత్ - అజడత్వేన దేహాదివిలక్షణ ఇతి భావః - కథమేకదేశస్థస్సర్వం వేత్తీత్యత్రాహ ॥ సర్వగః - స్వధర్మభూతజ్ఞానద్వారా కృత్స్నదేహాదివ్యాపక ఇతి భావః - స్వత ఏవం భూతోఽప్యసావాత్మా, మాయయా స్వసృష్టవిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మణా - గుణాన్ సత్త్వాదీన్ - విసృజన్ కర్మానురూపం భోజయన్నిత్యర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య - కర్మఫలభోగార్థమితి శేషః - లిఙ్గం శరీరం - ధత్తే బిభర్తి - గుణాన్ భోగ్యకర్మానుగుణత్వాత్కర్మణస్సాక్షాదాత్మనః కర్తృత్వాద్గుణవి

రం ధార్ష్టం భూతసన్తాపనం వృకమ్। కాలనాభం మహానాభం హరిశ్మశ్రుమథోత్కచమ్॥౧౮॥ తన్మాతరం రు
షాభానుం దితిం చ జననీం గిరా। శ్లక్ష్ణయా దేశకాలజ్ఞ ఇదమాహ జనేశ్వర॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ అమ్బా
మ్బ హే వధూః పుత్రా వీరం మార్హథ శోచితుమ్। రిపోరభిముఖే శ్లాఘ్యః శూరాణాం వధ ఈప్సితః ॥ ౨౦ ॥ భూ
తానామిహ సంవాసః ప్రపాయామివ సువ్రతే। దైవేనైకత్ర నీతానామున్నీతానాం స్వకర్మభిః ॥ ౨౧ ॥ నిత్య
ఆత్మాఽవ్యయశ్శుద్ధస్సర్వగస్సర్వవిత్పరః। ధత్తేఽసావాత్మనో లిఙ్గం మాయయా విసృజన్గుణాన్॥ ౨౨ ॥ యథా
ఽమ్భసా ప్రచలతా తరవోఽపి చలా ఇవ। చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః॥ ౨౩ ॥ ఏవం గుణైర్భ్రా

సర్గేఽపి కర్తృత్వముక్తం - గుణాన్విసృజన్నితి - ఉక్తవిధోఽప్యనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలభోగాయ తదనుగుణపరిణామసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకం దేహం బిభర్తీత్యర్థః - తథా చ - తస్య తత్ర తత్ర కర్మానుగుణదేహసంబంధాత్తత్ప్రయుక్తావేకస్మిన్ సంయోగవియోగౌ సమ్భవత ఇతి భావః * ॥ ౨౨ ॥ * నను - ఆయమాత్మా దేహాదివిలక్షణః - కింతు - స ఏవ - యతో దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాద్యభేదేన ప్రతీయత ఇత్యత్రాహ॥ యథేతి ॥ దేవోఽహమిత్యాదిప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా - న ప్రమితిరూపేతి భావః॥ తదేవోపపాదయతి॥ యథేతి ॥ యథా, ప్రచలతా, అమ్భసా ఉదకేనోపాధినా, తరవో వృక్షా అపి - చలా ఇవ కమ్పమానా ఇవ - దృశ్యన్తే, యథా చ - భ్రామ్యమాణేన, చక్షుషా - భూమిరపి - చలతీవ దృశ్యతే - యథా తరుభూమ్యాదిచలనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * ఏవం తథా - హే భద్రే - గుణైః సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైర్దేహేన్ద్రియాదిభిస్సహ - మనసి - భ్రామ్యమాణే వ్యాపృతవతి - యద్వా - గుణైః శబ్దాదిభిర్విషయైః హేతుభిః - స్తదర్థమిత్యర్థః, మనసి భ్రామ్యమాణే దేహం వియోగాత్ సతి - పుమాన్ జీవః - స్వయం, అవికలోఽపి నిర్వికారోఽపి - దేహాభిన్నోఽపీత్యర్థః తత్సామ్యతాం దేహతుల్యతాం - యాతి - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహరూపేణాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః - తత్సామ్యం యాతీత్యుక్త్వా తత్సామ్యతాం యాతీతి వదతోఽయమభిప్రాయః - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాకారమాత్మానం మన్యమానస్యాపి కదాచిత్తద్వ్యతిరేకప్రతిపత్తిరస్త్యేవేతి॥ తదేవ విశదయతి ॥ అలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥ లిఙ్గాచ్ఛరీరాదన్యః - అలిఙ్గః ఆత్మా - లిఙ్గవానివ - ఆత్మానం - ప్రత్యేతి - మమేదం శరీరమిత్యేవం రూపేణ లిఙ్గప్రతిసమ్బన్ధివాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః - మమేదం శరీరమితి శరీరాద్వ్యతిరిక్తత్వేనాత్మనః ప్రతీతావపి దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం తత్ప్రతీతేరస్ఫుటత్వద్యోతనాయ లిఙ్గవానివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః ॥ అయంభావః ॥ యద్యాత్మనో దేహాకారత్వేన ప్రతీతిః ప్రమితిరూపా స్యాత్, తర్హి తద్భిన్నత్వేన ప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా స్యాత్ - తచ్చాయుక్తం - శరీరప్రతిభాసదశాయాం తత్ప్రతీతిదశాయాం చ సుషుప్త్యాదావహమర్థస్యాత్మనోఽవ

త్వత్త్వేన ప్రతీయమానత్వాదితి ॥ ౨౪ ॥ ఏవం దేహాద్విలక్షణస్య నిత్యస్యాత్మనః కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామరూపదేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభిన్నత్వప్రత్యయశ్చ భ్రమరూప ఇత్యుక్తమ్ ॥ అథ యథా దేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తతదభేదభ్రమశ్చ యథా కర్మమూలక ఏవం సుఖదుఃఖాదికమపి సర్వం కర్మమూలకమేవేత్యాహ ॥ ఏష ఇతి । అలిఙ్గే లిఙ్గాదన్యస్మిన్, శరీరాద్భిన్నే ఆత్మని-లిఙ్గభావనా దేహత్వేనానుధ్యానం-దేవో ఽహమిత్యాది దేహాభేదప్రతీతిరిత్యేష-ఆత్మనో, విపర్యయః అన్యథాప్రతీతిః - కర్మసంసృతిః కర్మకృతసంసారః- ఏవం - ప్రియాప్రియైరిష్టానిష్టవస్తుభి-ర్యోగో, వియోగశ్చ, సుఖదుఃఖే ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవః, ఉత్పత్తిః-వినాశో మరణం-నానావిధ, శోకః అవివేకః చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యావివేచనం-చిన్తా-విషయానుధ్యానం వివేకస్యా - స్మృతిః క్వచిదాప్తోపదేశాదినా జాతస్యాపి వివేకస్యాననుసన్ధానం చే-త్యేష-సర్వో ఽపి, కర్మసంసృతిరేవ కర్మకృతసంసారరూప ఏవ-స్మృతః ॥ ౨౬ ॥ అత్ర శోకనిమిత్తమన్తరేణాపి యశ్శోకస్స వ్యర్థ ఏవేత్యస్మిన్నర్థే, ఇతిహాసమప్యుదాహరన్తి తత్త్వవిదః ॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ పురాతనం - నత్వాధునికకపోలపరికల్పితం - యమస్య - ప్రేతబన్ధూనాం చ - సంవాదరూపం - త-మితిహాసం - నిబోధత మత్తశ్శృణుత ॥ ౨౭ ॥ ఇతిహాసమేవాహ ॥ ఉశీనరేష్వితి ॥ ఉశీనరేషు దేశేషు-సుయజ్ఞ ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చి-ద్రాజా-బభూవ-స చ సపత్నైశ్శత్రుభి-ర్యుద్ధే హత-స్తం నిహతం జ్ఞాతయస్సపిణ్డా-ఉపాసత పరివృత్యోపవివిశుః ॥ ౨౮ ॥ కథంభూతం-విశీర్ణం-రత్నమయం కవచం-యస్య - విభ్రష్టాన్యాభరణాని స్రక్చ యస్మాత్ శరైర్నితరాం భిన్నం హృదయం యస్య - అసృజా రుధిరేణ - ఆవిలం వ్యా

ప్యమానే మనస్యవికలః పుమాన్ । యాతి తత్సామ్యతాం భద్రే హ్యలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥ ౨౪ ॥ ఏష ఆత్మవిపర్యాసో హ్యలిఙ్గే లిఙ్గభావనా । ఏవం ప్రియాప్రియైర్యోగో వియోగః కర్మసంసృతిః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవశ్చ వినాశశ్చ శోకశ్చ వివిధస్స్మృతః । అవివేకశ్చ చిన్తా చ వివేకాస్మృతిరేవ చ ॥ ౨౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । యమస్య ప్రేతబన్ధూనాం సంవాదం తం నిబోధత ॥ ౨౭ ॥ ఉశీనరేష్వభూద్రాజా సుయజ్ఞ ఇతి విశ్రుతః । సపత్నైర్నిహతో యుద్ధే జ్ఞాతయస్తముపాసత ॥ ౨౮ ॥ విశీర్ణరత్నకవచం విభ్రష్టాభరణస్రజమ్ । శరనిర్భిన్నహృదయం శయానమసృగావిలమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణకేశం ధ్వస్తాక్షం రభసా దష్టదచ్ఛదమ్ । రజఃకుణ్ఠముఖామ్భోజం ఛిన్నాయుధభుజం మృధే ॥ ౩౦ ॥ ఉశీనరేన్ద్రం విధినా తథా కృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః । హతాస్స్మ నాథేతి కరైరురో భృశం ఘ్నన్త్యో ముహుస్తత్పదయోరుపాపతన్ ॥ ౩౧ ॥ రుదన్త్య ఉచ్చైర్దయితాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం సిఞ్చన్త్య అస్రైః కుచకుఙ్కుమారుణైః । విస్రస్తకేశాభరణాశ్శుచం నృణాం సృజన్త్య ఆక్రన్దనయా విలేపిరే ॥ ౩౨ ॥ అహో విధాత్రాకరుణేన నః ప్రభో భవాన్ప్రణీతో దృగగోచరాం దశామ్ । ఉశీనరాణామసి వృత్తిదః పురా కృతో ఽధునా యేన శుచాం వివర్ధనః ॥ ౩౩ ॥ త్వయా కృతజ్ఞేన వయం మహీపతే కథం వినా స్యామ సుహృత్తమేన తే । తత్రానుయానం తవ వీర పాదయోశ్శుశ్రూషతీనాం దిశ యత్ర యాస్యసి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం వి

ప్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణాః కేశా యస్య- ధ్వస్తే నిశ్చలే అక్షిణీ యస్య-సంరమ్భాత్క్రోధేన-దష్టో-దచ్ఛదో దన్తచ్ఛదః ఓష్ఠో - యేన-రజసా-కుణ్ఠం ఆవృతం-ముఖామ్భోజం-యస్య మృధే యుద్ధే-ఛిన్నమాయుధం భుజశ్చ యస్య ॥ ౩౦ ॥ విధినా దైవేన ఏవం కృతముక్తదశాం ప్రాపిత - ముశీనరేన్ద్రం పతిం భర్తారం ప్రసమీక్ష్య-మహిష్యః - అతీవ దుఃఖితాః- హే నాథ-వయం-హతాస్స్మేతి-వదన్త్యః - కరైః పాణిభిః-భృశం నితరా-మురో-ముహుర్ముహుర్ఘ్నన్త్యః -తస్య భర్తుః-పదయోః చరణయో-రుపాపతన్ సమీపే సమన్తాదపతన్ ॥ ౩౧ ॥ తత-ఉచ్చైస్స్వరేణ-రుదన్త్యః - కుచకుఙ్కుమేనా-రుణైః -కుచయోః పత్త్రావలీతః ప్రస్రవద్భిరితి భావః-అస్రైః శోకజలబిన్దుభి- ర్దయితస్య పత్యు -రఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-సిఞ్చన్త్యః, విభ్రష్టాః కేశా ఆభరణాని చ యాసాం- తాః స్వేతరాన్ నృణామపి-శుచం - సృజన్త్య ఉత్పాదయన్త్యః ఆక్రన్దనయా రోదనేన సహ-విలేపిరే విలాపం చక్రుః ॥ ౩౨ ॥ విలాపమేవాహ ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ నః అస్మాకం-ప్రభో హే భర్తః-అకరుణేన నిర్ఘృణేన-విధాత్రా బ్రహ్మణా-దృగగోచరాం-దశాం- భవాన్నీతః గమితః, నః-దృశా-మగోచరాం-దశాం-ప్రణీత-ఇతి వాన్వయః- యేన విధాత్రా-పురా-ఉశీన-రాణా ముశీనరదేశోద్భవానాం, జనానాం, వృత్తిదః జీవనదః, కృతో-భవా- నధునా, తేనైవ విధాత్రా, శుచాం, వివర్ధనః, కృతో ఽసి ॥ ౩౩ ॥ హే మహీపతే, సుహృత్తమేన, కృతజ్ఞేన చ-త్వయా, వినా, తే తవ సమ్బన్ధిన్యో, వయం, కథం స్యామ కథం జీవేమేత్యర్థః - అత స్త్వం , యత్ర, యాస్యసి-తత్రైవ- హే వీర, తవ, పాదయోః, శుశ్రూషతీనాం సేవాం కర్తుమిచ్ఛన్తీనా, మస్మాకం, మనుయానం సహగమనం, దిశ దేహి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం-మృతం-పతిం-పరిగృహ్య విలపన్తీనాం, నిర్హారం దాహార్థం నయన-మనిచ్ఛతీనాం సతీనాం - అర్కః సూర్యో ఽస్తం అస్తాచలం ప్రతి-సంన్యవర్తత సన్ని

క్ష్యత్వబ్దహూవ ॥ ౩౫ ॥ ప్రేతస్య మృతస్య, బంధూనాం, పరిదేవితం రోదనం-స్వపుర్యామేవ శ్రుత్వా-భగవాన్-యమః-స్వయమేవ-బాలకో-భూత్వా, తత్రాక్రన్దనస్థానే-సముపాగతస్సన్, ఆహ ॥ ౩౬ ॥ అహో ఇతి ॥ అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కింతత్ -వయసా-అధికానాం, లోకవిధిం జన్మమరణాదిలోకపరిపాకం-పశ్యతాముష్యాం, అమీషాం, ప్రేతబన్ధూనాం-విమోహః, ఇత్యేతదేవ మోహమేవాహ। యత్రభువి-సమ్భవ ఉత్పత్తిః, తత్రైవగతం పునస్తత్రైవలీనం-మనుష్యం ప్రతి, స్వయం-సధర్మాణః తేనతుల్యం జన్మమరణాదిభాగినోఽపి-ముధా-శోచన్తి ॥ ౩౭ ॥ అస్మానవయసా-అపి-వయమేవ-హి-ధన్యాః శ్రేష్ఠాః, కుతః-యతః-పితృభ్యాం మాతాపితృభ్యాం, త్యక్తా అపి-వయం, నవిచిన్తయామః చిన్తాం న కుర్మః - అబలా దుర్బలా అపి-బాలా అపి వా, వృకాదిభిః, నభక్ష్యమాణా-వయం, తత్ర హేతుః-యో హి, గర్భే, రక్షతి-జన్మనః పశ్చాదపి-స ఏవ హి ఈశ్వరో-రక్షితా రక్షిష్యతి ॥ ౩౮ ॥ కోసౌ రక్షితా-తత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ య ఈశ్వర, స్వేచ్ఛయైవ-న తు కర్మణా, ఇదం-కృత్స్నం, జగత్ -సృజతి-తర్హి - సోఽప్యస్మదాదివత్-జన్మమరణాదిభాక్-నేత్యాహ । అవ్యయః అపక్షయాదివికారరహితః - కర్మాయత్తప్రాకృతదేహరహిత ఇత్యర్థః, యశ్చ, స్వేన సృష్టం, జగత్ రక్షతి-యశ్చ, స్వేనరక్షితం - పున-రవలుమ్పతే సంహరతి, తర్హ్యపక్షపిత ఈశ్వరః కర్మవశ్య ఇవేత్యాశఙ్కాం కరోతి, తత్రాహ, హే అబలాః తస్య ఏవం జగదుత్పత్త్యాదికర్తుః, ఈశితుః ఈశ్వరస్య, అన్తరాత్మతయావస్థితస్య, చరాచరాత్మకమిదం జగత్-క్రీడనం క్రీడోపకరణం-జగద్వ్యాపారస్తస్య క్రీడారూప ఇతి భావః ॥ అత ఏవ-నిగ్రహసఙ్గ్రహయోః నిగ్రహానుగ్రహయోః, ప్రభుస్సమర్థః ॥ ౩౯ ॥ ప్రభుత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయతి ॥ పథీతి ॥ యథా-పథి-చ్యుతం పరిత్యక్తమపి-దిష్టేన దైవేన ఈశ్వ

పతినాం వై పరిగృహ్య మృతం పతిమ్ । అనిచ్ఛతీనాం నిర్హారమర్కోఽస్తం సంన్యవర్తత ॥ ౩౫ ॥ తత్ర హ ప్రేతబన్ధూనామాశ్రుత్య పరిదేవనమ్ । ఆహ తాన్ బాలకో భూత్వా యమస్స్వయముపాగతః ॥ ౩౬ ॥ యమ ఉవాచ ॥ అహో అమీషాం వయసాఽధికానాం విపశ్యతాం లోకగతిం విమోహః । యత్రోద్భవస్తత్ర గతం మనుష్యం స్వయం సధర్మా అపి శోచన్త్యపార్థమ్ ॥ ౩౭ ॥ అహో వయం ధన్యతమా యదత్ర త్యక్తాః పితృభ్యాం న విచిన్తయామః । అభక్ష్యమాణా అబలా వృకాదిభిస్స రక్షితా రక్షతి యో హి గర్భే ॥ ౩౮ ॥ య ఇచ్ఛయేశస్సృజతీదమవ్యయో య ఏవ రక్షత్యవలుమ్పతే చ యః । తస్యాబలాః క్రీడనమాహురీశితుశ్చరాచరం నిగ్రహసంగ్రహే ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ పథి చ్యుతం తిష్ఠతి దిష్టరక్షితం గృహే స్థితం తద్విహతం వినశ్యతి । జీవత్యనాథోఽపి తదీక్షితో వనే గృహేఽపి గుప్తోఽస్య హతో న జీవతి ॥ ౪౦ ॥ భూతాని తైస్తైర్నిజయోనికర్మభిర్భవన్తి కాలేన భవన్తి సర్వశః । న తత్ర హాత్మా ప్రకృతావపి స్థితస్తస్యా గుణైరన్యతమో నిబధ్యతే ॥ ౪౧ ॥ ఇదం శరీరం పురుషస్య మోహజం యథా పృథగ్భౌతికమీయ

తేన-రక్షితమనుగృహీతం సత్-తిష్ఠతి పునర్లబ్ధం భవతీత్యర్థః-గృహే, స్థితమపి-తేన దిష్టేన-విహతం సత్-వినశ్యత్యేవ-మరణే, అనాథః రక్షకాన్తరరహితోఽపి-తేన దిష్టేన, ఈక్షితః జీవతి-తత్సఙ్కల్పేన జీవతి-గృహే-గుప్తోఽపి, అస్య హతః అనేనోపేక్షితః-న జీవతి-కిన్తు వినశ్యతి ॥ ౪౦ ॥ కిం తర్హ్యయమీశ్వరో విషమః-నేత్యాహ ॥ భూతానీతి ॥ సర్వాణి-భూతాని దేవమనుష్యాదీని, తైస్తైః-నిజయోనికర్మభిః స్వస్వజాత్యనురూపానుష్ఠితకర్మభిః, కాలే నిజయోనికర్మపరిపాకకాలే-భవన్తి, పునః తత్కర్మక్షయే - న భవన్తి, దేవమనుష్యాదిభూతానాం భావాభావౌ తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తావితి న తస్య వైషమ్యమితి భావః, నను మాస్తు వైషమ్యం తస్య అపి త్వన్తరాత్మతయావస్థితస్యానర్థరూపసంసారం స్వయమేవాపాదయన్ కిమయమజ్ఞః నేత్యాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర ప్రకృతౌ దేవాదిశరీరే, జీవాన్తరాత్మతయా, స్థితోఽప్యాత్మా పరమాత్మా, న బధ్యతే న సంసరతీత్యర్థః, హేతుర్విస్మయే దేహస్థితస్యాప్యేకస్య న బన్ధః, అన్యతరస్య తు బన్ధ ఇతి విస్మయః, ఇతరస్య బన్ధమేవాహ-తస్యాః ప్రకృతేః- గుణైః దేవోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిరూపప్రతీతివిషయైర్దేహగతదేవత్వాదిభిః, దేహాత్మభ్రమావినేత్యర్థః, అన్యతమః దేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమో జీవః - నిబధ్యతే నిబద్ధో భవతి, సంసరతీత్యర్థః, యద్వా, గుణైః శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభిః - తద్భోగేన హేతునా - నిబధ్యత ఇత్యర్థః, తద్భోగ ఏవ హ్యాత్మసంసృతౌ కారణమితి భావః ॥ తథా చ శ్రుతిః ‘‘తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి’’ ఇతి ॥ ౪౧ ॥ ఏవం సర్వభూతానాముత్పత్తిలయాదేః తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తత్వాన్న శోకః కార్య ఇత్యభిధాయ, ఇదానీం దేహస్య వినాశిస్వభావత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతరూపత్వాదుభావపి న శోకవిషయావితి వక్తుం తావద్దేహాత్మనోః పరస్పరవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఇదమితి ద్వాభ్యాం ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం-రాజాదిశరీరం, పురుషస్య జీవస్య, మోహజం అవిద్యాసఞ్చితకర్మకృతం, పురుషస్య మోహజమిదం శరీరమితి వ్యతిరేకనిర్దేశేన దేహాత్మనోః పరస్పరభేదో దర్శితః, తత్ర దేహస్యానాత్మత్వం దృష్టాన్తే

నాహ॥ యథేతి ॥యథా-గృహం-గృహిణః-పృథక్భిన్నం, తథా-భౌతికంభూతసఙ్ఘాతపరిణామరూప-మిదంశరీరమపిపృథక్‌శరీరిణోభిన్న-మీయతేఽవగమ్యతఇత్యర్థః- యథాగృహస్యగృహిస్వరూపత్వమత్యన్తాసమ్భావితం-తద్వ-ద్దేహస్యదేహిస్వరూపత్వమితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః, ఏవం-గృహదృష్టాన్తేనజీవాద్దేహస్యభేదఉక్తః తేనైవదృష్టాన్తేనదేహస్యవినాశిస్వభావత్వంచాహ॥తథేతి॥యథా-మృత్కాష్ఠాదివికారాత్మకంగృహంకాలేనవినశ్యతి,తథా,ఔదకైః, పార్థివైః, తైజసైశ్చ-ఇదంవాయువియత్కార్యయోరప్యుపలక్షణం - ఉదకాదీనామంశైః- కాలేనతత్తద్దేవాదిజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మపరిపాకకాలేనేత్యర్థః,జాతో-జనోదేహః, జన్మనఃపశ్చాదప-వికృతఃబాల్యయౌవనస్థావిరత్వాదిభిరవస్థాభిర్వికారంప్రాప్తః,పునస్తావ్వరమ్భకకర్మవినాశకాలేవినశ్యతి ॥ ౪౨ ॥ అథాత్మనోదేహాద్భేదంసదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥యథా, ఽనలోఽగ్ని, ర్దారుషు, స్థితో-భిన్నఈయతేదారుగతహ్రస్వత్వదీర్ఘత్వవక్రకుటిలత్వాదిధర్మరహితస్తేభ్యోభిన్నఏవదృశ్యతే, యథాచ, దేహగతోఽప్యనిలస్తతఃపృథగేవదృశ్యతే - యథాచ- నభ, స్సర్వగతంసర్వత్రవ్యాప్తమపి-నసజ్జతేసర్వగతధర్మైర్నసంబధ్నాతి, తథా, సర్వగుణాశ్రయఃసత్త్వాదిసర్వగుణపరిణామరూపదేహేన్ద్రియాద్యాశ్రయోఽపిపుమాన్ జీవః, పరఃగుణేభ్యః పరః-దేహాద్భిన్నఇత్యర్థః, దేహగతజన్మజరామరణాదిభిరవికృతస్తస్మాద్విలక్షణత్వేనావతిష్ఠతఇత్యర్థః, అవిభాగేనావస్థితస్యాపితద్గతధర్మాస్పర్శేఆద్యంనిదర్శనం - విజాతీయస్యాపిసహావస్థానేద్వితీయం,తృతీయం తు-తదవస్థానేఽపిపునస్తద్గతధర్మాస్పర్శే,ఇతిభేదః ॥ ౪౩ ॥ ఏవందేహాత్మనోఃపరస్పరవిలక్షణస్వరూపయోరభిహితయోరప్యతీవదేహాత్మభ్రాన్త్యాఽనుశోచతాంశోకమపనేతుంకశ్చిదితిహాసమితి త్యాగేవకృతభ్రమితీ ఇత్యాహ (?) ప్రతిక్షిపతి॥ సుయజ్ఞ ఇతి ॥ హేమూఢాః-భవత్పక్షే - యః,మనుశోచథ-సోఽయం,సుయజ్ఞ, శ్శేతే,యుష్మాభిశ్శోచ్యస్సుయజ్ఞ, శ్శేతేఽవిద్యతఏవకిమర్థం శోకఇతిభావః, ననుతత్పక్షేశయానఏవహిసుయజ్ఞఇతిశఙ్కార్థః,తత్ప్రతిక్షిపతి ॥ యశ్శ్రోతేతి ॥యః,శ్రోతాభవ

తేగృహమ్।తథౌదకైఃపార్థివైస్తైజసైర్జనఃకాలేనజాతోవికృతోవినశ్యతి॥౪౨॥యథాఽనలోదారుషుభిన్నఈయతేయథాఽనిలోదేహగతఃపృథక్స్థితః। యథానభస్సర్వగతంనసజ్జతేతథాపుమాన్సర్వగుణాశ్రయఃపరః॥ ౪౩ ॥సుయజ్ఞోనన్వయంశేతేమూఢాయమనుశోచథ। యశ్శ్రోతాయోఽనువక్తేహసనదృశ్యేతకర్హిచిత్॥౪౪ ॥నశ్రోతానానువక్తాయంముఖ్యోఽప్యత్రమహానసుః।యస్త్విహేన్ద్రియవానాత్మాసచాన్యఃప్రాణదేహయోః॥౪౫॥ భూతేన్ద్రియమనోలిఙ్గాన్దేహానుచ్చావచాన్విభుః।భజత్యుత్సృజతిహ్యన్యస్తచ్చాపిస్వేనతేజసా॥ ౪౬ ॥తావల్లిఙ్గాన్వితోహ్యాత్మాయావత్కర్మనిబన్ధనమ్।తతోవిపర్యయః క్లేశోమాయాయోగోఽనువర్తతే॥ ౪౭ ॥వితథాభినివేశోఽయంయద్గుణేష్వర్థదృగ్వచః। యథామనోరథస్వప్నస్సర్వమైన్ద్రియకం

ద్విలాపశ్రవణకర్తా, యశ్చ, అనువక్తా,ప్రతివచనకర్తా చ, స - ఇహ, కర్హిచిదపిచిరంసుసూక్ష్మంనిరీక్ష్యమాణోఽపినదృశ్యతే- శయానోదేహఏవసుయజ్ఞశ్చేద్భవద్విలపితంకిమితినశృణోతినప్రతివక్తీత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ముఖ్యప్రాణోఽపిశ్రవణప్రతివచనకర్తామౌనస్స్యాత్ ,కింపునర్దేహోనకర్తేతీత్యాహ ॥ నశ్రోతేతి ॥ ముఖ్యోఽప్యసుఃప్రాణోవా-నశ్రోతానభవద్విలపితస్యశ్రోతా , నాప్యనువక్తా , కింపునర్దేహఇత్యర్థః , ననుశ్రోతారంప్రతివక్తారంప్రత్యేవానుశోచామ ఇత్యత్రాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్త్విన్ద్రియవాన్శ్రవణప్రతివచనాదిసాధనశ్రోత్రవాగాదీన్ద్రియయుక్త - స్సత్వ,త్మా,ఇహశరీరే,ప్రాణదేహాభ్యాం, మన్యఏవ,సీత్-సతుతత్-తేభ్యోదేహేభ్యో - ఽన్యఏవసన్ - స్వేన- తేజసాజ్ఞానేన - ఉపలక్షితః, భూతైఃపృథివ్యాదిభిః-ఇన్ద్రియైర్జ్ఞానకర్మేన్ద్రియై-ర్మనసాచలిఙ్గ్యన్తేలక్ష్యన్తఇతితథా - తా-నుచ్చావచానుత్కృష్టాపకృష్టాన్ - దేహాన్ భజతిబిభర్తి-ఉత్సృజ్యతిత్యజతిచ - అపిహీత్యనుభవంప్రమాణయతి - ఇన్ద్రియవానాత్మాదేహత్యాగతదుపాదానశీలశ్చయాసమిమందేహంత్యక్త్వాగత ఇతిసోపిదానీంనశోచ్యఇతిభావః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ నన్వస్మాకముపభోగ్యమిమందేహమన్తరేణాపిహేతుంత్యక్త్వాగతఇత్యనుశోచామస్తత్రాహ ॥ తావదితి ॥ యావ-న్నిబన్ధనందేహసమ్బన్ధకారణం-కర్మపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మ-వర్తతే-తావ,ల్లిఙ్గాన్వితో-దేహాన్వితో- భవత్యా,త్మా,తతఏవదేహాన్వయాదేవహేతోః - విపర్యయఃదేహాత్మభ్రాన్తి - స్తతఃక్లేశ - ఇత్యేవందూపోమాయాయోగః ప్రకృతిసమ్బన్ధరూపసంసృతి - రనువర్తతే॥ అయంభావః ॥ సతిదేహసమ్బన్ధనిమిత్తేకర్మణిదేహాన్వయః - తస్మింశ్చసతిమమాయంపత్రహమస్యభార్యేత్యాద్యాత్మకోదేహాత్మభ్రమః - తస్మింశ్చసతిక్లేశః -,తత్రనిదానస్యకర్మణఏవనివృత్తత్వాత్తస్యాత్మనః పునశ్శయానదేహసమ్బన్ధస్యైవాభావాన్నైతుకోప్యర్థశ్శోకః - దేహసమ్బన్ధావహకర్మనివృత్తిరేవచ దేహోత్పన్నైహేతురితి ॥ ౪౭ ॥ దేహస్యోపభోగ్యత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ వితథేతి ॥ అయ - మభినివేశోఽభిమానో - వితథో

స్యర్థః - దేహాదేరపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః - కోఽసౌ ఘటాదివత్ ఇతి - ద్గుణేషు సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకేషు దేహాదిషు - తదుపభోగ్యమనోజ్ఞాదిషు చ - అర్థద్రష్టుః ప్రయోజనత్వవన్నేవమితి ఇత్యేవః, దేహాదిహూపభోగ్యత్వజ్ఞానం తస్య వహారస్తైత్యభిహానోఽస్య స్ఫురితి - వై తథ్యమేవవృష్ట్వా ప్రనుష్ఠేవిదిత యత॥ యథా॥ యథా-మనోరథః మనోరథరూపః - స్వాప్నః స్వప్నద్రష్ట్రా మన ఇవనోత్ప్రేక్షితరూపసజ్కల్పవికల్పాత్మకస్వప్నానుగుణతయైవరస్య ష్టపనార్థః-మృషాఅనిత్యః స్వప్నకాలమాత్రావస్థాయీ, తథా- సర్వ ఐన్ద్రియకం బాహ్యేన్ద్రియవిషయం శబ్దాదికమపి, మృషా అనిత్యః-అనిత్యత్వాదపురుషార్థః, స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపదార్థసృష్టినిమిత్తకర్మానుగుణవైవరస్యం స్వాప్నం పదార్థం ప్రతివజాగ్రదవస్థానుభావ్యస్యైన్ద్రియగమ్యభోక్తృదృష్టసమానకాలికపదార్థం ప్రత్యుపభోగ్యత్వాద్యభిమానోఽపార్థః-అనిత్యత్వాదపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః, మృషాశబ్దస్యానిత్యత్వవాచిత్వం ,,మృషానిత్యమనిత్యం చ ,, ఇత్యనన్తరగ్రన్థాదవగమ్యతే ,,అథాశీపరమార్థశ్చ ప్రాణ్ణైరప్యవగమ్యతే,, ఇతి పరాశరవచనాచ్చ పరమార్థానాత్యాదిశబ్దానామనానిత్యత్వమవగమ్యతే ॥౪౮॥ ఏవం దేహాత్మనోరుభయోరపి శోకావిషయత్వముక్తం సహేతుకముపసంహరతి॥ అథేతి॥ అథ-హేఅబలాః -నిత్యమాత్మా న-మనిత్యం దేహం ప్రత్యపి-తద్విదః దేహాత్మయాథాత్మ్యవిదో నశోచన్తి నానుశోచన్తి-ఇతరేభ్యో హేత్వన్తరః-యస్మాత్-స్వభావః స్వతనః స్వాభావికో ధర్మః - శోచతామపి శోచద్భిరప్యన్యథాకర్తుం-నశక్యతే నహ్యాత్మనస్స్వాభావికం నిత్యత్వమపనీయానిత్యత్వం కేనచిచ్ఛోకాద్యుపాయేనాపాదయితుం శక్యం-నవా దేహస్యానిత్యత్వమపనుద్య నిత్యత్వం-నహ్యపహ్నోతుం యేన కైశ్చిత్ త్యాపాదయితుం శక్యమితి భావః ॥౪౯॥ యదుక్తం ,, మృగయుంసథస్మా అపశోచన్తి,, ఇతి, తత్ర దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తౌతి॥ లుబ్ధక ఇతి॥ కశ్చిత్, లుబ్ధకో వ్యాధః పక్షిణామన్తకః మృ

మృషా ॥౪౮॥ అథనిత్యమనిత్యం వా నానుశోచన్తి తద్విదః। నాన్యథా శక్యతే కర్తుం స్వభావః శోచతామపి॥
లుబ్ధకో విపినే కశ్చిత్పక్షిణాం నిర్మితోఽన్తకః। వితత్య జాలం విదధే తత్ర తత్ర ప్రలోభనమ్॥౫౦॥ కులిఙ్గమిథునం తత్ర విచరత్సమదృశ్యత। తయోః కులిఙ్గీ సహసా లుబ్ధకేన ప్రలోభితా॥౫౧॥ సాఽసజ్జత సిచస్తన్త్ర్యాం మహిషీ కాలయన్త్రితామ్। కులిఙ్గస్తాం తథాఽఽపన్నాం నిరీక్ష్య భృశదుఃఖితః। స్నేహాదకల్పః కృపణః కృపణాం పర్యదేవయత్॥౫౨॥ అహో అకరుణో దేవః స్త్రియాకరుణయా విభుః। కృపణం మాఽనుశోచన్త్యా దీనయా కిం కరిష్యతి॥ కామం నయతు మాం దేవః కిమర్ధేనాత్మనో హి మే। దీనేన జీవతా దుఃఖమనేన విధురాయుషా॥౫౪॥ కథం త్వజాతపక్షాంస్తాన్మాతృహీనాన్ బిభర్మ్యహమ్। మన్దభాగ్యాః ప్రతీక్షన్తే నీడే మే మాతరం ప్రజాః॥౫౫॥ ఏవం కులిఙ్గం విలపన్తమారాత్ప్రియావియోగాతురమశ్రుకణ్ఠమ్। స ఏవ తం శాకునికః శరేణ వివ్యాధ కాలప్రహితో విలీనః॥౫౬॥ ఏవం

త్యు-నిర్మితః- ఈశ్వరేణమృత్యుత్వేన నిర్మితః అత ఏవ-స-తత్ర తత్ర-జాలం-వితత్య-పక్షిణాం- ప్రలోభనం వఞ్చనం-విదధే కృతవాన్ ॥౫౦॥ ఏవం లుబ్ధకే ప్రలోభయతి సతి-తత్ర సమీపే-కులిఙ్గయోః పక్షిణోః, మిథునం ద్వన్ద్వం, సంచరత్సత్-లుబ్ధకేనాదృశ్యత-తయోః స్త్రీపుంసయోర్మధ్యే-కులిఙ్గీ స్త్రీ సహసా ఇచ్ఛనోపాయేన లుబ్ధకేన- ప్రలోభితా-బభూవ ॥౫౧॥ సా ప్రలోభితా కులిఙ్గీ, సిచస్తన్త్ర్యాం జాలసూత్రే- అసజ్జత లగ్నాఽభూత్-అథ తత- స్తామాపన్నాం ఆపదం ప్రాప్తాం, నీనాం-కర్మానుగుణేన కాలేన యన్త్రితాం-సిచస్తన్త్ర్యామాసక్తాం, మహిషీం భార్యాం కులిఙ్గీం-వీక్ష్య, కులిఙ్గః పుమాన్, స్నేహాదతీవ దుఃఖితః-అకల్పః విమోచనేఽదక్షః-అత ఏవ- కేవలం-స్వయమప్యాతురః దీనస్సన్ పర్యదేవయత్ పరిత్యక్తోబభూవ ॥౫౨॥ తదేవాహ॥ అహో ఇతి॥ అహో దేవో, ఽకరుణః-నిర్ఘృణః-అకరుణత్వమేవావిష్కరోతి॥ స్త్రియా ఆకరుణమేతిచ్ఛేదః-అకరుణయా సర్వతోఽనుకమ్పయా-స్త్రియా మమ భార్యయా-నితరాం-కృపణం దీనం-మాం ప్రత్యనుశోచన్త్యా-దీనయా-కులిఙ్గ్యా -విభుర్దేవః-కిం కరిష్యతి-న కిమపి తస్య ప్రయోజనం, కిన్తు, మయ్యకారుణ్యేన మాం వియోజ్య స్త్రియమనీతవానితి భావః ॥౫౩॥ యతో-మయ్య-కరుణో-దేవ- స్తతో మామపి-కామం యథేష్టం-నయతు-ఆత్మనోఽర్ధేన-మమ-కిం కిం ప్రయోజనం-ఏతస్మిన్నర్ధ్యర్ధం భార్యాఖ్యం నష్టమవశిష్టేనార్ధేనన కిమపి ప్రయోజనమస్తీత్యర్థః -అర్ధం పశినష్టిదీనేన కృపణేన, దుఃఖం యథా భవతి తథా - జీవతా ప్రాణాన్ ధారయతా-విధురాయుషా- విధురం భాగ్యారహితమాయు -ర్యస్య - తేన భార్యాశూన్యజీవితయుక్తేనేత్యర్థః ॥౫౪॥ కించ-అజాతాః పక్షా యేషాం తాన్- మాతృహీనాన్ రహితాన్, శాబకాన్ - కథ-మహం బిభర్మి పుష్ణామి - కించ - మేమమ, ప్రజాః - నీడే - మాతరం ప్రతీక్షన్తే ॥౫౫॥ ఏవం- ప్రియాయా-వియోగేనాఽఽతురం దుఃఖితం - అత ఏవ - విశేషేణ రుదన్తం- అశ్రుకణ్ఠమశ్రుపూర్ణకణ్ఠం-తం కులిఙ్గం-స ఏవ-శాకునికః శకునీన్హన్తీతి శాకునికః లుబ్ధకః ఆరాత్సమీపే - లీనస్తిరోహితస్సన్ - కాలేనకర్మానుగుణేన - ప్రహితః ప్రేరిత-శ్శరేణ - వివ్యాధ తాడితవాన్ ॥౫౬॥ ఏవమితిహాసం ప్రస్తుత్య ప్రకృతోపే

యోగిత్వేనోపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంయథాకులిఙ్గస్తథా - యూయమపి - ఆత్మానమాయాంస్వవృత్త్యం, అపశ్య న్త్యః అనాలోచయన్త్యః-అతఏవ అబుద్ధయః-వివేకశూన్యాః, వర్షశతైరపి-శోచన్త్యః-ఏనంపతిం-నప్రాప్స్యథ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం ప్రేతబన్ధుయమసంవాదరూపమితిహాసం ప్రస్తుత్యోపసంహరతి దైత్యః ॥ బాలఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం -బాలే- ప్రవదతిసతి - సర్వే - జ్ఞాతయస్సుయజ్ఞస్య సపత్నాః - విస్మితం చేతో యేషాంతే - అయథోత్థితంఅపురుషార్థత్వేనా ప్రతీతం- కింతు-పురుషార్థత్వేనవిపరీతరూపేణప్రతీతం-సర్వం - దేహాదికమనిత్యంఅస్థిరం - అపురుషార్థరూపం- మేనిరేనిశ్చితవన్తఇత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥ యమస్త్వే - తదుక్త - ముపాఖ్యాయకథయిత్వా, తత్రైవా - న్తర్దధే, తతో-జ్ఞాతయ - స్సుయజ్ఞస్య- య - త్క - ర్తవ్యంసామ్పరాయికంమృతోద్దేశేనకర్తవ్యంకర్మ- త- చ్చక్రుః ॥ ౫౯ ॥ ఏవమితిహాసముపసంహృత్యతత్ఫలితార్థముపదిశన్నుపసంహరతి ॥ అతఇతి ॥ యతో-దేహాత్మనోరేవంవిధస్స్వభావః అతః, హిరణ్యాక్షాదిరూపం, పరమన్య, మాత్మానంస్వం ప్రతివా, యూయం, మాశోచత, అహోమాంవిహాయగతస్త్వంవి హాయాహంకథంజీవానీత్యేవంస్వంపరం ప్రతివామాశోచతేత్యర్థః-స్వఃపరఇత్యభినివేశోఽభిమానో- యస్మాత్తేనా-జ్ఞా నేనఅనాద్యజ్ఞానమూలకేనకర్మణా, వినా, దేహినాం, కః పరః, కోవా ఆత్మా, కశ్చస్వీయః, పారక్యోవా, స్వపరవిభాగః స్వీయపరకీయవిభాగశ్చ, సర్వోప్య, నాద్యవిద్యామూలకకర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానప్రయుక్త ఔపాధికః ఆత్మనాంతుకేనాపి ప్రకారేణస్వాభావిక సమ్బన్ధశ్శోకహేతుర్నవిద్యతే, అతోమాశోచతేత్యభిప్రాయః ॥ ౬౦ ॥ ఉపరితనందైత్యస్యవృత్తాన్తంవక్తుంతావత్తద్వాక్యముపసంహరన్దితేరవస్థితిప్రకారమాహభగవా

యూయమపశ్యన్త్యఆత్మానమాయమబుద్ధయః। నైనంప్రాప్స్యథశోచన్త్యః పతింవర్షశతైరపి ॥ ౫౭ ॥ హిరణ్య కశిపురువాచ॥ బాలఏవంప్రవదతిసర్వేవిస్మితచేతసః। జ్ఞాతయోమేనిరేసర్వమనిత్యమయథోత్థితమ్ ॥ ౫౮ ॥ యమ ఏతదుపాఖ్యాయతత్రైవాన్తరధీయత॥ జ్ఞాతయోఽపిసుయజ్ఞస్య చక్రుర్యత్సామ్పరాయికమ్ ॥ ౫౯ ॥ అత శ్శోచతమాయూయంపరంచాత్మానమేవవా। కఆత్మా కఃపరోవాత్రస్వీయఃపారక్యఏవవా॥ స్వపరాభినివేశేన వినాజ్ఞానేనదేహినామ్ ॥ ౬౦ ॥ నారదఉవాచ॥ ఇతిదైత్యపతేర్వాక్యందితిరాకర్ణ్యసస్నుషా। పుత్రశోకంక్షణాత్త్యక్త్వా-తత్త్వేచిత్తమధారయత్ ॥ ౬౧ ॥ ****************************
*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః************
నారదఉవాచ॥ హిరణ్యకశిపూ రాజన్నజేయమజరామరమ్ । ఆత్మానమప్రతిద్వన్ద్వమేకరాజంవ్యధిత్సత ॥ ౧ ॥ సతేపేమన్దరద్రోణ్యాంతపఃపరమదారుణమ్। ఊర్ధ్వబాహుర్నభోదృష్టిః పాదాఙ్గుష్ఠాశ్రితావనిః ॥ ౨ ॥ జటా దీధితిభీరేజేసంవర్తార్కఇవాంశుభిః। తస్మింస్తపస్తప్యమానేదేవాఃస్థానానిభేజిరే ॥ ౩ ॥ తస్యమూర్ధ్నస్సము ద్భూతస్సధూమోఽగ్నిస్తపోమయః। తిర్యగూర్ధ్వమధోలోకానతపద్విష్వగీరితః ॥ ౪ ॥ చుక్షుభుర్నద్యుదన్వ

న్నారదః॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం-దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపో, ర్వాక్య-మాకర్ణ్య, స్నుషయా పుత్రస్యభార్యయా, సహితా, దితిః, క్షణ మాత్రేణ, పుత్రశోకం, త్యక్త్వా, తత్త్వే దేహాత్మయాథాత్మ్యే-చిత్త-మధారయత్ తత్త్వచిన్తనపరాబభూవేత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః **********

ఏవంతత్త్వోపదేశేనదిత్యాదీనాంశోకంపరివృత్తవతో దైత్యస్యోపరితనంవృత్తాన్తమాహభగవాన్నారదః ॥ హి రణ్యకశిపురిత్యాదినా ॥ హేరాజన్ యుధిష్ఠిర-హిరణ్యకశిపు, రాత్మానం, వ్యధిత్సతవిధాతుమైచ్ఛత్, కథంభూతం, అ జేయంజితరైర్జేతుమశక్యం, జరామరణరహితం, అప్రతిద్వన్ద్వం ప్రతిపక్షరహితం, ఏకరాజం, ఏకఃస్వయమేవరా జా ఏకరాజ, స్తం-ఏవంభూతమాత్మానంసాధయితుమైచ్ఛదిత్యర్థః, యేనసాధనేనస్వ యముక్తవిధోభవేత్తాదృశంసా ధనంకర్తుమైచ్ఛదితియావత్ ॥ ౧ ॥ తత్సాధనానుష్ఠానప్రకారమేవప్రపఞ్చయతి ॥ సఇతి ॥ సదైత్యః-మన్దరగిరేః- ద్రోణ్యాం-అత్యుగ్రం-తపః- స్తేపేకృతవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్-ఊర్ధ్వౌబాహూయస్య- నభసిదృష్టిర్యస్య- పాదాఙ్గుష్ఠేనా- శ్రితా - అవనిర్భూమి - ర్యేన ॥ ౨ ॥ ఏవంతపః కుర్వన్ - దైత్యః - జటానాం - దీధితిభిఃకాన్తిభిః - అంశుభిర్రశ్మిభి - స్సాంవర్తకః ప్రళయకాలిక- స్సూర్యఇవ- రేజేరరాజతస్మిన్, దైత్యేఏవంతపఃకురతి-సతి-యేదేవాః -పూర్వంరాక్షసైరల క్షితాస్సన్తో - భువి - చరు - స్తే, స్థానానిస్వస్థానాని - భేజిరేప్రాపుః, ప్రతిపక్షస్యాసురస్య తపస్థితత్వాదుపద్రవాభా వాత్స్వస్థానాని భేజిరఇతిభావః ॥ ౩ ॥ తస్యదైత్యస్యమూర్ధ్నస్సకాశా, త్సముద్భూతఃనిష్క్రాన్త, స్త-పోమయః, తపసఆ గత స్తపోమయఃతతఆగతఇత్యర్థే, మయట్చ్, ఇతిమయట్-తపఃకార్యభూతఇత్యర్థః ధూమేనసహితోఽగ్నిః- ప్రవృద్ధ- స్తి ర్యగూర్ధ్వ- మధశ్చ, సర్వతోలోకానతపత్ ॥ ౪ ॥ నద్యః, ఉదన్వన్తస్సముద్రాశ్చ, చుక్షుభుః - ద్వీపైర

ద్వీపైశ్చ సహితా, భూమిః, చచాల, గ్రహైః, సహితాః - తారాః - నిపేతుః, దశదిశో జజ్వలుశ్చ ॥౫॥ తేన తపోఽగ్నినా - తప్తాః - దేవాః దివం - త్యక్త్వా, సత్యలోకం - యయుః, ధాత్రే బ్రహ్మణే, విజ్ఞాపయామాసుః ॥ విజ్ఞప్తిమేవాహ ॥ హే దేవదేవ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి దేవ, హే జగత్పతే, దైత్యేన్ద్రస్య, తపసా, తప్తాః, వయం దివి ద్యులోకే, స్థాతుం, న శక్నుమః ॥౬॥ హే భూమన్, యది, త్వం, లోకానాం, క్షేమం, మన్యసే, తర్హి హే అభిభో హే సర్వాధిభో వసుమ, తవ, బలిహారాః పూజాకారిణో వా, సర్వే, లోకాః, యావత్, న నఙ్క్ష్యన్తి నాశం న యాస్యన్తి, తావదేవ తతః పూర్వమేవ, తస్య దైత్యేన్ద్రతపోఽగ్నేః, ఉపశమం, విధేహి కురు ॥౭॥ దైత్యస్య గూఢాభిసన్ధిం బ్రహ్మాణం ప్రత్యస్మిన్ స్వయముత్పాదయితుం విజ్ఞాపయన్తి ॥ తస్యేతి దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం, తపః, చరతః కుర్వతః, తస్య దైత్యస్య, అయం కిల సఙ్కల్పః యద్యపి - సర్వజ్ఞస్య, తవ, విదితం, కిం ను కిమపి నాస్తి, తథాఽప్యస్మాభిర్నివేదితం, శ్రూయతాం, త్వయేతి శేషః ॥౮॥ కోఽసౌ సఙ్కల్పః, తత్రాహుః ॥ సృష్ట్వేతి ॥ సర్వధిష్ణ్యేభ్య ఇన్ద్రాదిస్థానేభ్యః - పరమే స్థానే తిష్ఠతీతి పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, తపోయోగ, సమాధినా, తేన, చరాచరాత్మకమిదం, కృత్స్నం, జగత్, సృష్ట్వా, నిజాసనం, సర్వోత్కృష్టం సత్యలోకమధ్యాస్తే ॥౯॥ తదేవాసనమహమాత్మనో మమ, వర్ధమానేన, తపోయోగసమాధినా సాధయిష్యే - ఇతి - నను, బ్రహ్మణో దీర్ఘాయుషా తపస్తప్త్వా తత్సాధితం, అన్యః కథం తత్సాధయేత్ - తత్రాహుః, కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాదితి, యద్యప్యాయురల్పం, తథాఽపి కాలస్యాత్మనశ్చ, నిత్యత్వాత్, బహుభిర్జన్మభిస్సాధయిష్య ఇత్యభిసన్ధిరిత్యర్థః ॥౧౦॥ అభిసన్ధ్యన్తరమాహురన్యథేతి ॥ తపోబలేన - అహమిదం, జగదన్యథా అన్యప్రకారం, అయథాపూర్వం - దేవాసురాదివ్యత్య

న్తస్సాద్రిద్వీపా చచాల భూః। నిపేతుస్సగ్రహాస్తారా జజ్వలుశ్చ దిశో దశ ॥౫॥ తేన తప్తా దివం త్యక్త్వా బ్రహ్మలోకం యయుస్సురాః। ధాత్రే విజ్ఞాపయామాసుర్దేవదేవ జగత్పతే ॥ దైత్యేన్ద్రతపసా తప్తా దివి స్థాతుం న శక్నుమః ॥౬॥ తస్య చోపశమం భూమన్ విధేహి యది మన్యసే। లోకా న యావన్నఙ్క్ష్యన్తి బలిహారాస్తవాభిభో ॥౭॥ తస్యాయం కిల సఙ్కల్పశ్చరతో దుశ్చరం తపః। శ్రూయతాం కిం న విదితం తవాథాపి నివేద్యతే ॥౮॥ సృష్ట్వా చరాచరమిదం తపోయోగసమాధినా। అధ్యాస్తే సర్వధిష్ణ్యేభ్యః పరమేష్ఠీ నిజాసనమ్ ॥౯॥ తదహం వర్ధమానేన తపోయోగసమాధినా। కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాత్సాధయిష్యే తథాఽఽత్మనః ॥౧౦॥ అన్యథేదం విధాస్యేఽహమయథాపూర్వమోజసా। కిమన్యైః కాలనిర్ధూతైః కల్పాన్తే వైష్ణవాదిభిః ॥౧౧॥ ఇతి శుశ్రుమ నిర్బన్ధం తపః పరమమాస్థితః। విధత్స్వానన్తరం యుక్తం స్వయం త్రిభువనేశ్వర ॥౧౨॥ తవాసనం ద్విజగవాం పారమేష్ఠ్యం జగత్పతే। భవాయ శ్రేయసే భూత్యై క్షేమాయ విజయాయ చ ॥౧౩॥ ఇతి విజ్ఞాపితో దేవైర్భగవానాత్మభూర్నృప। పరితో భృగుదక్షాద్యైర్యయౌ దైత్యేశ్వరాశ్రమమ్ ॥౧౪॥ న దదర్శ ప్రతిచ్ఛన్నం వల్మీకతృణకీచకైః। పిపీలికాభిరాచీర్ణమేదస్త్వఙ్మాంసశోణితమ్ ॥ తపన్తం తపసా లోకాన్యథాఽభ్రాపిహితం రవిమ్। విలక్ష్య విస్మితః ప్రాహ హసంస్తం హంసవాహనః ॥౧౬॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ భద్రం తే తపస్సిద్ధోఽసి కాశ్య

యం చ - కరిష్యే కల్పాన్తైః కల్పావధిభిః - తత ఏవ - కాలేన - నిర్ధూతైర్వినాశ్యైః, వైష్ణవాదిభిః పదైః వైకుణ్ఠాదిభిః, కిం ప్రయోజనం న కిమపి ప్రయోజనమితి అనేన "సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ" ఇత్యుక్తరీత్యా స్థాయినో వైష్ణవపదస్యాస్థిరత్వం సత్యాదిలోకానాం స్థిరత్వం చాభిసంహితవతో దైత్యస్య కేవలతామసబుద్ధిమత్త్వమావేదితమ్ ॥౧౧॥ ఇతి త్వం, త్వత్పదాపహరణే - తస్య - నిర్బన్ధమభిసన్ధిరూపం - శుశ్రుమ - తదర్థమేవ - పరమం - తపః - ఆస్థితః - అతో, హే త్రిభువనేశ్వర - అత్ర కర్తుం - యుక్తం - తదనన్తరమాశ్వేవ - స్వయమేవ - విధత్స్వ విధేహి ॥౧౨॥ హే జగత్పతే - తవేదం, పారమేష్ఠ్యం సర్వోత్కృష్టం ఆసనం స్థానం - ద్విజానాం - గవాం చ - భవాద్యర్థం, తవ స్థానభ్రంశే ద్విజగవాం న భవాదికమస్తీతి భావః ॥ తత్ర - భవః అలబ్ధలాభః - క్షేమం లబ్ధపాలనం - శ్రేయో ధర్మాదిపురుషార్థః - భూతిరైశ్వర్యం విజయ ఉత్కర్షః ॥౧౩॥ ఇత్థం - దేవైః - విజ్ఞాపితో, భగవానాత్మభూః పరమాత్మనో జాతో బ్రహ్మా భృగుదక్షాదిభిః - పరివృతో - దైత్యేశ్వరస్యాశ్రమం ప్రతి యయౌ ॥౧౪॥ వల్మీకైః - తృణైః - కీచకైః వేణుభిశ్చ - ప్రతిచ్ఛన్నం - తం దైత్యం - ప్రథమం - హంసవాహనో బ్రహ్మా - న దదర్శ తతశ్చ - పశ్చాత్ - బుద్ధ్యా - విలక్ష్య - విస్మితః - హసన్ - తం - ప్రాహ - ఇతి ద్వయోరన్వయః - కథంభూతం విలక్ష్య - పిపీలికాదిభిః, ఆచీర్ణం - మాంసమధ్యం భక్షితం - మేదశ్చ త్వక్చ మాంసం చ శోణితం చ యస్య - తపసా తపోఽగ్నినా - లోకాన్ - తపన్తం, కమివ విలక్ష్య - అభ్రైః - పిహితం ఛన్నం - రవిం యథా సూర్యమివ ॥౧౫॥౧౬॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఉత్తిష్ఠేతి ॥ హే కాశ్యప - ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ తే తవ - భద్రం కుశలం అభీష్టమితి యావత్ - భవిష్యతి - యతః - త్వం - తపస్సిద్ధః తపసా సిద్ధః ఫలపర్యన్తతప

స్సంపన్నః- అతఏవచవరద స్త్వదభీష్టదోఽహం-మనుప్రాప్తః, అతఈప్సితఇష్టోఽర్థో-వ్రియతాంయాచ్యతామ్ * ॥ ౧౭ ॥ * తేతవై-తత్-హృత్సారంధైర్య-మహ-దద్భుత, మద్రాక్షందృష్టవానస్మి-హియస్మా-ద్దంశై,ర్భక్షితోదేహోయస్య,తస్య-ప్రాణాః-అస్థిషు-శేరతేఅస్థీనిభక్షయిత్వా స్థిష్వ స్థిన్వర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * పూర్వఋషయోభృగ్వాదయోఽపి-నైవంవిధా- స్తపశ్చక్రుః-అపరేఅర్వాచీనా-నకరిష్యన్తిఈదృశంకింపునర్వక్తవ్యం - కోవై-పుమాన్, దేవమానేన, శతం, సమాఃవర్షాణి, నిరమ్బుత్యక్తోదకంయథాభవతితథా-ప్రాణాన్, ధారయేత్, నకోఽపీత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * హేదితిసన్దన, మనస్విభిర్యోగిభిరపి,దుష్కరేణ, తేనానేన, వ్యవసాయేనైవ, త్వావ,జ్జితోఽహం, తపోనిష్ఠేనభవతాతు, సుతరాంజితః * ॥ ౨౦ ॥ * యతోఽహం,జిత, స్తత, స్తేతుభ్యం హేఅసురశ్రేష్ఠ సర్వా- ఆశిషఃఇష్టార్థాన్-దదామి-మర్త్యస్య-తవ - అమర్త్యస్యమమ-దర్శనమఫలసాధనంనభవతి-కింతుసఫలమేవేత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * ఇత్యేత్థ-ముక్త్వా-ఆదిదేవో - బ్రహ్మా-అమోఘరాధసాఅమోఘప్రభావేన-దివ్యేన-కమణ్డలుజలేన-పిపీలికైర్భక్షిత-మఙ్గం-యస్య-తం-దైత్య-మభ్యుక్షత్ప్రోక్షితవాన్ * ॥ ౨౨ ॥ * తతఃప్రోక్షణానన్తరం-కీచకాచ్ఛన్నవల్మీకా, దేహసఙ్ఘాతనిచయా-ద్విభావసురగ్నిరివ-ఉత్థితః, కథంభూతః, సహసాప్రాణబలేన ఓజసాఇన్ద్రియబలేనబలేనదేహబలేనచా-న్వితః - సర్వైరవయవైఃపాణిపాదాదిభిః-సమ్పన్నోయుక్తః-వజ్రవ-త్సంహననంఅఙ్గదార్ఢ్యం -యస్యయువాయౌవనయుక్తశ్చ, తప్తస్య హేమ్న ఇవాభాయస్య-తప్తసువర్ణతుల్యకాన్తిః - ఏవంవిధ-ఉత్థాయ-అమ్బరే-హంసవాహన-మధిష్ఠితందేవంబ్రహ్మాణం-నిరీక్ష్య-సదైత్యః-తస్యబ్రహ్మణో-దర్శనేన-మహా - నుత్సవస్సన్తోషో-యస్య-తాదృశః-శిరసా-భూమా-ననామ * ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ * తత,ఉత్థాయ-ప్రాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిః-ప్రహ్వఃన

ప। వరదోఽహమనుప్రాప్తోవ్రియతామీప్సితోవరః ॥ ౧౭ ॥ అద్రాక్షమహమేతత్తేహృత్సారంమహదద్భుతమ్। దంశభక్షితదేహస్యప్రాణాహ్యస్థిషుశేరతే॥ ౧౮ ॥ నైతత్పూర్వర్షయశ్చక్రుర్నకరిష్యన్తిచాపరే। నిరమ్బుర్ధారయేత్ప్రాణాన్కోవైదివ్యసమాశ్శతమ్ ॥ ౧౯ ॥ వ్యవసాయేనతేనైవదుష్కరేణమనస్విభిః। తపోనిష్ఠేనభవతాజితోఽహందితినన్దన। ॥ ౨౦ ॥ తతస్తఆశిషస్సర్వాదదామ్యసురపుఙ్గవ। మర్త్యస్యతేహ్యమర్త్యస్యదర్శనంనాఫలంమమ ॥ ౨౧ ॥ నారదఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽదిభవోదేవోభక్షితాఙ్గంపిపీలికైః। కమణ్డలుజలేనౌక్షద్దివ్యేనామోఘరాధసా ॥ ౨౨ ॥ తతఃకీచకవాల్మీకాత్సహఓజోబలాన్వితః। సర్వావయవసమ్పన్నోవజ్రసంహననోయువా॥ ౨౩॥ ఉత్థితస్తప్తహేమాభోవిభావసురివైధసః। సనిరీక్ష్యామ్బరేదేవంహంసవాహమవస్థితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ననామశిరసాభూమౌతద్దర్శనమహోత్సవః॥ ౨౫ ॥ ఉత్థాయప్రాఞ్జలిఃప్రహ్వఈక్షమాణోదృశావిభుమ్। హర్షాశ్రుపులకోద్భేదోగిరాగద్గదయాఽగృణాత్ ॥ ౨౬ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ కల్పాన్తేకాలసృష్టేనయోఽన్ధేనతమసావృతమ్। అభివ్యనగ్జగదిదంస్వయంజ్యోతిస్స్వరోచిషా॥ ౨౭ ॥ ఆత్మనాత్రివృతాచేదంసృజత్యవతిలుమ్పతి। రజస్సత్త్వతమోధామ్నేపరాయమహతేనమః॥ ౨౮ ॥ నమఆద్యాయబీజాయనమోవిజ్ఞానమూర్తయే। ప్రాణేన్ద్రియమనోబుద్ధివికారైర్వ్యక్తిమీయుషే॥ ౨౯ ॥ త్వమీశిషేజగ

మ్ప్రీః-దృశాచక్షుషా-విభుంబ్రహ్మాణం-నిరీక్షమాణః-హర్షేణా-శ్రూణి-పులకోద్భేదోరోమోద్గమశ్చ - యస్య-తాదృశో-గద్గదయా, గిరా-అగృణాత్ అస్తౌషీత్ * ॥ ౨౬ ॥ * తదేవాహ॥ కల్పాన్తఇత్యాదినానవభిః, తానుసత్వాద్బ్రహ్మణమేవసర్వకారణంసర్వేశ్వరంమత్వాస్తౌతి-యద్వా-పరమేశ్వరధర్మారోపేణస్తుతః॥ కల్పాన్తఇతి ॥ కల్పాన్తేదైనందినకల్పాన్తేకాలేననిమిత్తేన-సృష్టేనా-న్ధేన-తమసా, ఆవృత-మిదంజగత్-పున-ర్యః, స్వయంజ్యోతస్స్వప్రకాశరూపః - స్వరోచిషా-అభివ్యనక్ అభివ్యక్తమకరోత్ * ॥ ౨౭ ॥ * యశ్చ, త్రివృతాగుణత్రయవతా-ఆత్మనాస్వేనైవ-ఇదం-జగ-త్సృజతి - అవతిరక్షతి-లుమ్పతిసంహరతిచ - తస్మైరజఆదిగుణత్రయస్యాశ్రయాయ- సర్వోత్కృష్టాయ - మహతేభూరిగుణాయ-తేతుభ్యం, నమః * ॥ ౨౮ ॥ * యతఏవమతఏవ, ఆద్యాయబీజాయకారణకారణాయ, జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే శాస్త్రవివేకోత్థజ్ఞానగమ్యమూర్తయే, ప్రాణైరిన్ద్రియై-రుభయేన్ద్రియై, ర్మనసా - బుద్ధ్యా - వికారైఃపృథివ్యాదిభూతైశ్చవ్యక్తింకార్యరూపతాం - ఈయుషేప్రాప్తవతే-తుభ్యం- నమః * ॥ ౨౯ ॥ * ఏవంకార్యకారణయాపెణావస్థితత్వముక్తం ॥ అథాన్తరాత్మత్వమాహ ॥ త్వమితి-జగతోజఙ్గమస్య - తస్థుషఃస్థావరస్యచ-త్వమేవ-ఈశిషే॥ అన్తరాత్మతయానియమనధారకత్వమాహ ॥ప్రాణేనముఖ్యేనముఖ్యప్రాణేనో - పలక్షిత- స్త్వమేవ - ముఖ్యప్రాణనిర్వాహక స్త్వమేవేత్యర్థః-అతఏవ, ప్రజాపతిఃప్రజానాంపతిః - యతఏవమతఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియధారకముఖ్యప్రాణనిర్వాహక, స్తతఏవచిత్తస్య -చిత్తేర్బుద్ధే - ర్మనస, ఇన్ద్రియాణాంచ - పతిర్నిర్వాహకః-నకేవలంఘటాదేర్భూతలాదివద్ధారకః, కింతుమహా

భూతానాం పృథివ్యాదీనాం - గుణానాం శబ్దాదిగుణగ్రాహకాణాం - ఇన్ద్రియాణాం - ఆశయస్యాన్తః కరణస్య చే
శః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అన్తః ప్రవిశ్య స్వశాసనేన ధారక ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ అన్తరాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స
ప్తతన్తూన్ - సప్తవిధాంస్తన్తూన్ - తన్యన్త ఇతి తన్తవః - వైదికాః క్రియాః ॥ పశుసోమేష్టిసత్రాహీనహోమా
ష్టకచిద్రిష్ట్యాపేణ సప్తవిధాంస్తాన్ - యజ్ఞాన్ - సప్తవిధాస్తన్తవ ఇతి తథా - తాన్ - అధ్వర్యుహోత్రుప్రస్తోతృప్రతిహ
ర్త్రుద్గాతృబ్రహ్మయజమానైస్స్వశరీరైస్తన్యన్త ఇతి సప్తతన్తవః - తాన్ - సప్తసంస్థా వా - వితనోషి అన్తరాత్మత
యా ప్రవర్తయసి - కయా - త్రయ్యా వేదత్రయేణ - కథంభూతయా - చతుర్హోత్రకవిద్యయా చతుర్హోత్రాదిసంజ్ఞకమన్త్రవి
ద్యాయుక్తయా - అనేన యజ్ఞాదికర్మప్రవర్తకత్వముక్తం - అథోపాసనాత్మకజ్ఞానప్రవర్తకత్వమాహ -
ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనసాం - యోగినామిత్యర్థః - త్వం - ఏక ఆత్మా అన్తరాత్మతయా యోగప్రవర్తక ఇతి భావః - త్వ
మేవ సత్యాదివాక్యప్రతిపాద్యస్వరూప ఇత్యాహ - అనాదిరనన్తపార ఇతి - అనాదిః కాలతః పరిచ్ఛేదరహితః అనన్తపా
రః, అన్తో దేశతః పరిచ్ఛేదః - పారో వస్తుతః పరిచ్ఛేదః, తదుభయం యస్య నాస్తి సోఽనన్తపారః, అనేనానన్తశబ్దార్థ
ఉక్తః, కవిః సర్వజ్ఞః - అనేన జ్ఞానశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్తరాత్మా అన్తర్వ్యాప్య వ్యావర్తకతయా నియన్తా త్వమేవ -
అనేన సత్యశబ్దార్థ ఉక్తః ॥ ౩౧ ॥ అథ కాలాన్తరాత్మతయా తస్మిన్నియన్తృత్వమాహ ॥ త్వమేవేతి ॥ త్వమేవ, అనిమిషః - కా
లః కాలశరీరకస్తన్నియన్తా, అత ఏవ లవాద్యైః కాలావయవైః - త్వమేవ - జనానాం - ఆయుః జీవనం - క్షిణోషి క్షపయసి -
త్వమేవ కూటస్థః నిర్వికార - ఆత్మా పరమాత్మా - పరమేష్ఠీ నిరతిశయస్థానవర్తీ - అజః కర్మాయత్తజన్మాదిశూన్యః, మహానజ
ఆత్మా, ఇతి శ్రుత్యన్తోక్త ఇత్యాదిసంహితః - కృత్స్నస్య - జీవలోకస్య - జీవః జీవయితా ఆత్మా - త్వమేవ, కో హ్యేవాన్యాత్ కః

తత్తత్స్తుషశ్చ * ప్రాణేన ముఖ్యేన పతిః ప్రజానామ్। చిత్తస్య చిత్తైర్మన ఇన్ద్రియాణాం పతిర్మహాన్ భూతగుణాశ
యేశః ॥ ౩౦ ॥ త్వం సప్తతన్తూన్వితనోషి తన్వా త్రయ్యా చతుర్హోత్రకవిద్యయా చ। త్వమేక ఆత్మాఽఽత్మవతామ
నాదిరనన్తపారః కవిరన్తరాత్మా ॥ ౩౧ ॥ త్వమేవ కాలోఽనిమిషో జనానామాయుర్లవాద్యవయవైః క్షిణోషి।
కూటస్థ ఆత్మా పరమేష్ఠ్యజో మహాంస్త్వం జీవలోకస్య చ జీవ ఆత్మా ॥ ౩౨ ॥ త్వత్తః పరం నాపరమప్యనేజదేజచ్చ
కించిద్వ్యతిరిక్తమస్తి। విద్యాః కలాస్తే తనవశ్చ సర్వా హిరణ్యగర్భోఽసి బృహత్త్రిపృష్ఠః ॥ ౩౩ ॥ వ్యక్తం విభో స్థూ
లమిదం శరీరం యేనేన్ద్రియప్రాణమనోగుణాంస్త్వమ్। భుఙ్క్షే స్థితో ధామని పారమేష్ఠ్యే హ్యవ్యక్త ఆత్మా పురుషః
పురాణః ॥ ౩౪ ॥ అనన్తావ్యక్తరూపేణ యేనేదమఖిలం తతమ్। చిదచిచ్ఛక్తియుక్తాయ తస్మై భగవతే నమః ॥ ౩౫ ॥
యది దాస్యస్యభిమతాన్వరాన్మే వరదోత్తమ। భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మా భూన్మమ ప్రభో ॥ ౩౬ ॥

ప్రాణినః, ఇతి శ్రుత్యన్తోక్త ఇత్యాదిసంహితః ॥ ౩౨ ॥ అనేజత్ - అచలం - ఏజచ్చ, చలం జఙ్గమం చ, పర
ముత్కృష్టమపరం తుల్యం చ నాస్తి త్వద్వ్యతిరిక్తం - అత్వదాత్మకం చ నాస్తి - త్వత్తోఽపకృష్టం త్వదాత్మకం చ సర్వం చరా
చరాత్మకం జగదిత్యర్థః, ఏవం సర్వస్య తదాత్మకత్వముక్తం, అథ నామ్నా తదాత్మకత్వమాహ ॥ విద్యాః వేదాః - కలాః ఉపవే
దాదయః, సర్వాః శబ్దాత్మికాః - స్తే తవ - తనవః శరీరభూతాః - హిరణ్యగర్భోఽసి హిరణ్మయాణ్డకల్పబ్రహ్మాణ్డం గర్భో య
స్య - తథాభూతోఽసి, హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర, ఇత్యాదిశ్రుతిప్రతిపాద్యస్వరూపోఽసీత్యర్థః - స్వరూపేణ గు
ణైశ్చ బృహత్ - త్రయాణాం లోకానాం పృష్ఠే - పరమవ్యోమనిలయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ యదుక్తం - కృత్స్నస్య త
చ్ఛరీరత్వం తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వం - తదుపసంహరన్నమస్కరోతి ॥ వ్యక్తమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ విభో దేవ - స్థూలచిదచిదా
త్మక - మిదం జగత్, తవ వ్యక్తం శరీరం స్థూలశరీరమిత్యర్థః - తర్హి కిం సూక్ష్మం శరీరం ॥ తత్రాహ ॥ అవ్యక్తః ప్రాకృతైరిన్ద్రి
యైరగమ్యః - ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా - జగత్కారణపురుష - ఏవంవిధ - స్త్వం, యేన శరీరేణ చతుర్ముఖశరీరేణ - పారమేష్ఠ్యే
స్థానే - స్థితః - ఇన్ద్రియాదీనాం - గుణాన్విషయాన్ శబ్దాదీన్ - భుఙ్క్షే - తత్సూక్ష్మమితి శేషః - యేన శరీరేణ జీవానామిన్ద్రియాదీన్ప్ర
వర్త్య తద్విషయాన్ లీలారసత్వేన భుఙ్క్షే అనుభవసి తత్సూక్ష్మం శరీరమిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదర
హిత - మతీన్ద్రియం - యత్స్వరూపం - తదనన్తావ్యక్తరూపం - యేనానన్తావ్యక్తరూపేణ - ఇదం - అఖిలం - జగత్ - అన్తరాత్మత
యా - తతం వ్యాప్తం - తస్మై - చిదచిచ్ఛక్తిభ్యాం కార్యోపయుక్తాభ్యాం స్వశక్తిభ్యాం శేషభూతాభ్యాం చేతనాచేతనా
భ్యాం - యుక్తాయ - తచ్ఛరీరకాయేత్యర్థః - భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - తుభ్యం నమః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం పరమాత్మత్వా
భిమానేన తద్ధర్మాన్ గోపేన తద్గుణయుక్త్వేన పరమాత్మావేశావతారరూపం బ్రహ్మాణం స్తుత్వాఽథ వరాన్ప్రా
ర్థయతే ॥ యదీతి ॥ హే వరదశ్రేష్ఠ - యది - మమ - అభిమతాన్ - వరాన్ - దాస్యసి, తర్హి తావత్, త్వయా, సృష్టేభ్యో భూ

తేభ్యస్సకాశాన్మమ, మృత్యుర్మరణం - మాభూత్ - ఏవమనుగృహాణేష్టోఽర్థః చతుర్ష్వస్పృష్టత్వాభిమానేన త్వద్విసృష్టేభ్య ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథా, అన్తఃగృహాదీనామన్త, స్తేభ్యో బహిః, దివా అహ్ని - నక్తం రాత్రౌ - అన్యస్మాత్త్వత్సృష్టవ్యతిరిక్తాత్త్వత్తోఽపి - ఆయుధైరపి - భూమౌ - అప్సు - ఆకాశే - నృభిర్మృగైశ్చ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ వ్యసుభిరప్రాణిభిః, అసుమద్భిః ప్రాణిభిశ్చ - సురైః, అసురైః, మహోరగైశ్చ, మృత్యుః, మా భూత్, అయమేకో వరః, వరాన్తరం చ యాచతే, అప్రతీతి, యుద్ధే, అప్రతిద్వన్ద్వతాం అప్రతిపక్షతాం - అయం ద్వితీయః, దేహినాం ప్రజానాం, ఐకపత్యమేకాధిపతిత్వం - అయం తృతీయో వరః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తథా, ఆత్మనో మమ, సర్వేషాం, లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం, మహిమానం మాహాత్మ్యం, అయం చతుర్థః - కించ - తపసా యోగేన చ ప్రభావో యేషాం, తేషాం, యోగినాం, యన్నరిశ్యతి నశ్యతి, అణిమాద్యైశ్వర్యం, తదపి, దేహీతి శేషః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం దైత్యేన వృతాన్వరాన్దదౌ బ్రహ్మేత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం - వృతో యాచిత, శ్శతధృతిర్బ్రహ్మా - హిరణ్యకశిపో, స్తపసా - తోషితః, తస్య - దుర్లభానపి వరాన్ - ప్రాదాత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ దత్త్వోవాచ బ్రహ్మా ॥ హే తాత మమ మత్తః - యాన్వరాన్, వృణీషే, తే, మే, వరాః, పుంసాం, యద్యపి దుర్లభా స్తథాఽపి దుర్లభానపి తాన్వరాన్, అద్య హిరణ్యకశిపో -

---

నాన్తర్బహిర్దివా నక్తమన్యస్మాదపి చాయుధైః । న భూమౌ నామ్బరే మృత్యుర్న నరైర్న మృగైరపి ॥ ౩౭ ॥ వ్యసుభిర్వాఽసుమద్భిర్వా సురాసురమహోరగైః । అప్రతిద్వన్ద్వతాం యుద్ధే ఐకపత్యం చ దేహినామ్ ॥ ౩౮ ॥ సర్వేషాం లోకపాలానాం మహిమానం తథాఽఽత్మనః । తపోయోగప్రభావాణాం యన్న రిష్యతి కర్హిచిత్ ॥ ❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏవం వృతశ్శతధృతిర్హిరణ్యకశిపోరథ । ప్రాదాత్తత్తపసా ప్రీతో వరాంస్తస్య సుదుర్లభాన్ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ తాతేమే దుర్లభాః పుంసాం యాన్వృణీషే వరాన్మమ । తథాఽపి వితరామ్యఙ్గ వరాన్యద్యపి దుర్లభాన్ ॥ ౨ ॥ తతో జగామ భగవానమోఘానుగ్రహో విభుః । పూజితోఽసురవర్యేణ స్తూయమానః ప్రజేశ్వరైః ॥ ౩ ॥ ఏవం లబ్ధవరో దైత్యో బిభ్రద్ధేమమయం వపుః । భగవత్యకరోద్ద్వేషం భ్రాతుర్వధమనుస్మరన్ ॥ ౪ ॥ స విజిత్య దిశస్సర్వా లోకాంశ్చ త్రీన్మహాసురః । దేవాసురమనుష్యేన్ద్రగన్ధర్వగరుడోరగాన్ ॥ ౫ ॥ సిద్ధచారణవిద్యాధ్రానృషీన్పితృపతీన్మనూన్ । యక్షరక్షఃపిశాచేశాన్ప్రేతభూతపతీనపి ॥ ౬ ॥ సర్వసత్త్వపతీన్జిత్వా వశమానీయ విశ్వజిత్ । జహార లోకపాలానాం స్థానాని సహ తేజసా ॥ ౭ ॥ దేవోద్యానశ్రియా జుష్టమధ్యాస్తే స్మ త్రివిష్టపమ్ । మహేన్ద్రభవనం సాక్షాన్నిర్మితం విశ్వకర్మణా । త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతనమధ్యువాసాఖిలర్ద్ధిమత్ ॥ ౮ ॥ యత్ర విద్రుమసోపానా మహామరకతా భువః । యత్ర స్ఫాటికకుడ్యాని వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తయః ॥ ౯ ॥ యత్ర చిత్రవితానాని పద్మరాగాసనాని చ । పయఃఫేననిభాశ్శయ్యా ముక్తాదామపరిచ్ఛదాః ॥ ౧౦ ॥ కూజద్భిర్నూపురైర్దేవ్యశ్శబ్ద

తుభ్యం వితరామి, వర్తమానసామీప్యే లట్, దత్తవానస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా, అమోఘస్సత్యోఽనుగ్రహో, యస్య సవిభుర్భగవాన్ బ్రహ్మా, అసురవర్యేణ, పూజితః, ప్రజేశ్వరైర్భృగుదక్షాదిభిః, స్తూయమానః, స్వస్థానం జగామ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవం, లబ్ధవరో యేన - స దైత్యః, హిరణ్యవత్ప్రకాశబహులం, వపుం - బిభ్రాణో, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య, వధం, భగవత్కృతం స్మరన్ - భాగవతద్వేషసహితం - భగవతి - ద్వేషమకరోత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ స ఇత్యాదినా ॥ స మహాసురో హిరణ్యకశిపుః - త్రీన్లోకాన్ - సర్వా - దిశశ్చ - విజిత్య - తథా - దేవాదీన్ - సర్వసత్త్వపతీన్ సర్వభూతాధ్యక్షాంశ్చ - జిత్వా - వశమానీయ - విశ్వజిత్ - బభూవ - లోకపాలానాం - తేజసా సహ - స్థానాని - జహార - అపహృతవాన్, దేవోద్యానం - జహారేత్యనుషఙ్గః, శ్రియా సర్వసమృద్ధ్యా - జుష్టం యుక్తం - త్రివిష్టపం స్వర్గ - మధ్యాస్తే స్మ అధిష్ఠితవాన్ - విశ్వకర్మణా - నిర్మితం - త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాః, ఆయతనం ఆశ్రయం, భోగ్యభోగోపకరణాదిసర్వసమృద్ధిమ - న్మహేన్ద్రస్య - భవనం, సాక్షా - దధ్యువాస అధ్యుషితవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ మహేన్ద్రభవనం విశినష్టి ॥ యత్ర భవనే - విద్రుమమయాని సోపానాని యాసు తాః ॥ భువః స్థలాని - వేదికాదీని - మహామరకతాః ఇన్ద్రనీలమయ్యః - యత్ర భవనే - స్ఫటికమయాని - కుడ్యాని భిత్తయః - యత్ర - వైదూర్యమణిమయస్తమ్భపఙ్క్తయః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యత్ర చ - చిత్రవితానాని పద్మరాగరత్నమయాన్యాసనాని చ - పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవన్మృదులాః శుభ్రాశ్చ - శయ్యాః - ముక్తాదామాని - పరిచ్ఛదాః పరికరా - యాసాం తాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ యత్ర చ - దేవ్యః దేవానాం సమ్బన్ధిన్యః - సుదత్యః స్త్రియః కూజద్భిర్ధ్వనద్భిః నూపురైః - తత్ర తత్ర - శబ్దయన్త్యః శబ్దం కుర్వత్యః - రత్నస్థలేషు - సున్దరం - స్వయం - ముఖం - పశ్య

స్తి ॥ ౧౧ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రం భవనే - మహేన్ద్రస్య - భవనే - అధివసన్ - అపార బలః - మహా మనాః - అవ్యాహతసఙ్కల్పః - అయం - నిర్జితసకలలోకోఽయం - స్వయ - మేకఏవ రాజా - ఊర్జితమధికం - చణ్డం తాపకం - శాసనం - యస్య - అయం, ప్రతాపితైః, సురాదిభిః ప్రణమ్య, వన్ద్యః యస్య - తాదృశో - రేమే ॥ ౧౨ ॥ అఙ్గ హే యుధిష్ఠిర - ఉరు గన్ధినా - మధునా - మత్తం - అత ఏవ వివృత్తే ఘూర్ణితే - తామ్రే - అక్షిణీ - యస్య - తపోయోగస్య బలస్య దేహబలస్య - ఓజస ఇన్ద్రియబలస్య చ - పదమాశ్రయం - తం దైత్యం - త్రిభిర్వినా బ్రహ్మవిష్ణురుద్రైర్వినా అన్యే సర్వే - ఉపాయనం పూజాద్రవ్యం - తద్యుక్తైః పాణిభిః - ఉపాసత ఉపాసితవన్తః ॥ ౧౩ ॥ ఉపాసనాప్రకారమేవాహ ॥ జగురితి చతుర్భిః ॥ ఓజసా స్వబలేన, మహేన్ద్రస్యాసనం - అధితిష్ఠన్తం, తం దైత్యం - విశ్వావసుస్తుమ్బురురస్మదాదయశ్చ - జగుః గానం చక్రుః తస్మై గన్ధర్వసిద్ధాః, ఋషయశ్చ - విద్యాధరాః - అప్సరసశ్చ - ముహురస్తువన్ హే పాణ్డవ ॥ ౧౪ ॥ స ఏవ వర్ణాశ్రమిభిః - వర్ణైరాశ్రమిభిశ్చ భూరిదక్షిణైః కైః - క్రతుభిః దక్షిణాయుక్తైః క్రతుభిః - ముహుర్ముహురిజ్యమాన ఆరాధ్యమానః - స్వబలేన - హవిర్భాగానగ్రహీత్ ॥ ౧౫ ॥ తస్యాసురస్య సప్తద్వీపవతీ - మహీ - అకృష్టపచ్యా, కృషిం వినా పచ్యమానా - ద్యౌః స్వర్గః కామానసిద్దవతీ - యథాకామం యథేష్టం, దుగ్ధే పూరయతి తథా, అభూత్ - తథా - నభః అన్తరిక్షం నానాశ్చర్యమయం పదం స్థానమభూత్ ॥ ౧౬ ॥ రత్నాకరాస్సముద్రాః, తత్పత్న్యః నద్యశ్చ - ఊర్మిభిః తరఙ్గైః - రత్నసమూహాన్ - ఊహుః ప్రాపయామాసుః - రత్నాకరానేవాహ, క్షారేతి - సీధుసురా - క్షౌద్రమిక్షురసః - అమృతం శుద్ధం క్షీరాదిమయా యేషాం

> యస్త్యేవ ఇతి స్తోత్రః। తత్రాస్తమ్ఖ మహస్య స్థితస్యస్సుస్తరం ముఖమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్మిన్మహేన్ద్రభవనే మహాబలో మహామనా నిర్జితలోక ఏకరాట్। రేమేఽభివన్ద్యాఙ్ఘ్రియుగస్సురాదిభిః ప్రతాపితైరూర్జితచణ్డశాసనః ॥ ౧౨ ॥ తమఙ్గ మత్తం మధునోరుగన్ధినా వివృత్తతామ్రాక్షమశేషధిష్ణ్యపాః। ఉపాసతోపాయనపాణిభిర్వినా త్రిభిస్తపోయోగబలౌజసాం పదమ్ ॥ ౧౩ ॥ జగుర్మహేన్ద్రాసనమోజసా స్థితం విశ్వావసుస్తుమ్బురురస్మదాదయః। గన్ధర్వసిద్ధా ఋషయోఽస్తువన్ముహుర్విద్యాధరాశ్చాప్సరసశ్చ పాణ్డవ ॥ ౧౪ ॥ స ఏవ వర్ణాశ్రమిభిః క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। ఇజ్యమానో హవిర్భాగానగ్రహీత్స్వేన తేజసా ॥ ౧౫ ॥ అకృష్టపచ్యా తస్యాసీత్సప్తద్వీపవతీ మహీ। తథా కామదుఘా ద్యౌశ్చ నానాశ్చర్యపదం నభః ॥ ౧౬ ॥ రత్నాకరాశ్చ రత్నౌఘాంస్తత్పత్న్యశ్చోహురూర్మిభిః। క్షారసీధుఘృతక్షౌద్రదధిక్షీరామృతోదకాః ॥ ౧౭ ॥ శైలా ద్రోణీభిరాక్రీడాన్సర్వర్తుషు గుణాన్ద్రుమాః। దధార లోకపాలానామేక ఏవ పృథగ్గుణాన్ ॥ ౧౮ ॥ స ఇత్థం నిర్జితకకుబేకరాడ్విషయాన్ప్రియాన్। యథోపజోషం భుఞ్జానో నాతృప్యదజితేన్ద్రియః ॥ ౧౯ ॥ ఏవమైశ్వర్యమత్తస్య దృప్తస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః। కాలో మహాన్వ్యతీయాయ బ్రహ్మశాపముపేయుషః ॥ ౨౦ ॥ తస్యోగ్రదణ్డసంవిగ్నాస్సర్వే లోకాస్సపాలకాః। అన్యత్రాలబ్ధశరణాశ్శరణం

తే - క్రమ స్తథైవ వక్షితః ॥ ౧౭ ॥ శైలాః పర్వతాః - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం - ద్రోణీభిః కన్దరైః, ద్రుమాన్ - దధార - కథంభూతాన్ - సర్వర్తుషు వసన్తాదిషు షట్సు - స్వే స్వే - గుణాః ఫలపుష్పాదయో - యేషాం తాన్ - ఆక్రీడాన్ క్రీడాస్థానోపయుక్తాన్ - సర్వర్తుషు సర్వాన్ ఋతూన్ ఫలపుష్పాణి దధారేత్యర్థః - తదేవ స్పష్టయతి, లోకపాలానాం - తదాధిపత్యవేలాయామిత్యర్థః - ఏకో ద్రుమః - వసన్తాదికాలనియమేన - పృథగ్గుణాన్ ఫలపుష్పాదీన్ - దధార - అన్యత్ర ఆధిపత్యే అనియతకాలం సర్వాన్ గుణాన్ దధారేత్యర్థః, యద్వా - అయమసుర ఏక ఏవ - సర్వేషాం - లోకానాం - పృథగ్గుణాన్ ప్రతినియతాన్ - గుణాన్ - దధార సర్వేషామాధిపత్యమేక ఏవ చకారేత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థం, నిర్జితాః - కకుభో దిశో - యేన - స దైత్యః, ఏకఏవ రాజా సన్, యథోపజోషం యథాప్రీతి, ప్రియాన్ ఇష్టాన్ విషయాన్, అనుభవన్నపి, నాతృప్యత్ తృప్తవాన్ - యతోఽయమజితేన్ద్రియః ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థం, మైశ్వర్యేణ మత్తస్య, అత ఏవ దృప్తస్య - అత ఏవ చోచ్ఛాస్త్రవర్తినః వైదికమార్గాననువర్తినః - ఉత్పథవర్తిన ఇత్యర్థః - బ్రహ్మశాపం సనకాదీనాం శాపముపేయుషః ప్రాప్తవతః - మహాన్ బహులో బహుసహస్రాత్మకః కాలః - వ్యతీయాయ అతిక్రాన్తోఽభూత్ - బ్రహ్మశాపముపేయుష ఇత్యనేన తజ్జన్మావసానకాలః ప్రాప్త ఇతి సూచ్యతే ॥ ౨౦ ॥ అథ నృసింహావతారనిమిత్తం తావదాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య దైత్యస్య - ఉగ్రదణ్డేన ఉగ్రశాసనేన - సంవిగ్నా భీతాః - సపాలకాః - సర్వే - లోకాః - అన్యత్ర - అలబ్ధం - శరణం నివాసస్థానం - యై - స్తే - అచ్యుతం భగవన్తం - శరణం - యయుః ప్రాప్తాః - అన్యత్రాలబ్ధశరణా ఇత్యస్య అనన్యరక్షకా ఇతి వాఽర్థః - పూర్వం దైత్యతపః పీడితాస్తదుపశమనాయ బ్రహ్మాణం శరణముపగమ్య తత్ప్రసాదేనైవ స్వాభీష్టమేవ చక్రుః - పునరేతదనిష్టపరిహారో బ్రహ్మణాఽపి కర్తుమశక్య ఇత్యాలోచ్యానన్యశరణా భగవన్తమేవ

శరణం యయురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ శరణవరణప్రకారమేవాహ ॥ తస్యా ఇతి ॥ తస్యై కాష్ఠాయై-దిశే-నమః-కాష్ఠాం విశింషన్తి, యత్రేతి, యత్ర యస్యాం కాష్ఠాయామీశ్వరస్సర్వనియన్తా-హరిరాశ్రితార్తిహరో భగవానాస్తే-శాన్తాః రాగాదిరహితాః-అతఏవ-శుద్ధాన్తఃకరణాః-సంన్యాసినో న్యాసవిద్యానిష్ఠాః-యత్ యాం చ కాష్ఠాం-గత్వా ప్రాప్య-న నివర్తన్తే పునరావర్తన్తే-న పునస్సంసరన్తి-తస్యై కాష్ఠాయై-నమ ఇతి-యస్యాం దిశి ప్రణతార్తిహరో భగవానాస్తే తద్దిగధీనోఽస్మద్రక్షణోపాయ ఇత్యధ్యవసాయపూర్వకం భగవన్తం శరణం యయుః-కాష్ఠాయై నమ ఇతి దిక్శరణవరణకథనేన దేవానామపి భగవత్స్వరూపం దుర్గ్రహమితి సూచితమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఇత్థం-తే దేవాః-స్సంయతాత్మానః-స్స ఏవ భగవాన్నిక్షిప్యతీతి విస్రమ్భయుక్తాః-మనసః-సమాహితధియః, యద్వా, సంయతాత్మాన ఇతి బాహ్యేన్ద్రియజయ ఉక్తః, సమాహితధియ ఇత్యనేనాన్తరిన్ద్రియజయః-వాయుభోజనా ఇత్యనేన ప్రాణజయః-వినిద్రా ఇత్యనేన కాయజయః-ఏవంవిధాః-హృషీకేశం-ఉపతస్థుః-తుష్టువుః-వక్ష్యమాణం మన్త్రం జేపురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే-మహాత్మనే మహానుకమ్పాయుక్తః, ఆత్మా మనో-యస్య-తస్మై-విశుద్ధః-అనుభవో జ్ఞానం-ఆనన్దస్సుఖం-తయోస్సన్దోహః-పూరః-స్తద్రూపాయ-యతః యత్సమాశ్రయణాదాశ్రితానాం-న భయం-తస్మై నమః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తేషాం దేవానామేవముపతిష్ఠతాం-వాణీ-ఆవిరభూత్-తైశ్శ్రుతేత్యర్థః-కథంభూతా-అరూపా అదృష్టవక్తృకా మేఘనిస్స్వనా మేఘఘోషతుల్యా-కకుభో దిశః-నాదయన్తీ ప్రతిధ్వనయన్తీ-సాధూనామభయఙ్కరా ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ వాణీమేవాహ ॥ మా భైష్టేతి ॥ హే విబుధశ్రేష్ఠాః యూయం-మా భైష్ట భయం మా కురుత-వః యుష్మాకం సర్వేషాం-భద్రం సుఖమేవ-అస్తు-హి యస్మాత్-మమ-దర్శనం కటాక్షః-భూతానాం-శ్రేయస-ఉపపత్తయే ప్రాప్తయే-భవతి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ దైతేయాధమస్య-తస్య హిరణ్యకశిపోః-దౌరాత్మ్యం, తత్, మయా, జ్ఞాతం విదితమేవ-తస్య దైత్యస్య, శా

యయురచ్యుతమ్॥౨౧॥ తస్మై నమోఽస్తు కాష్ఠాయై యత్రాత్మా హరిరీశ్వరః। యద్గత్వా న నివర్తన్తే శాన్తాస్సంన్యాసినోఽమలాః॥ ౨౨ ॥ ఇతి తే సంయతాత్మానస్సమాహితధియోఽమలాః। ఉపతస్థుర్హృషీకేశం వినిద్రా వాయుభోజనాః॥౨౩॥ ఓం॥ నమో భగవతే తస్మై పురుషాయ మహాత్మనే। విశుద్ధానుభవానన్దసన్దోహాయ యతోఽభయమ్॥౨౪॥ తేషామావిరభూద్వాణీ హ్యరూపా మేఘనిస్స్వనా। సన్నాదయన్తీ కకుభస్సాధూనామభయఙ్కరా॥ ౨౫ ॥ మా భైష్ట విబుధశ్రేష్ఠాస్సర్వేషాం భద్రమస్తు వః। మద్దర్శనం హి భూతానాం సర్వశ్రేయోపపత్తయే॥౨౬॥ జ్ఞాతం మే తస్య దౌరాత్మ్యం దైతేయాపసదస్య యత్। తస్య శాన్తిం కరిష్యామి కాలస్తావత్ప్రతీక్ష్యతాం॥ యదా దేవేషు వేదేషు గోషు విప్రేషు సాధుషు। ధర్మే మయి చ విద్వేషస్స వా ఆశు వినశ్యతి॥ ౨౮ ॥ నిర్వైరాయ ప్రశాన్తాయ స్వసుతాయ మహాత్మనే। ప్రహ్లాదాయ యదా ద్రుహ్యేద్ధనిష్యేఽపి వరోర్జితమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్యుక్తా లోకగురుణా తం ప్రణమ్య దివౌకసః। న్యవర్తన్త గతోద్వేగా మేనిరే చాసురం హతమ్॥ ౩౦ ॥ తస్య దైత్యపతేః పుత్రాశ్చత్వారః పరమాద్భుతాః। ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాం గుణైర్మహదుపాసకః॥౩౧॥ బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప

న్తిం వధం-కరిష్యామి-కాలస్తద్వధోచితకాలః-స్తావత్ప్రతీక్ష్యతాం-కించిత్కాలమవిలమ్బం సహధ్వమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కోఽసౌ తద్వధోచితకాలస్తత్రాహ ॥ యదేతి ॥ యస్మిన్కాలే-దేవాదిషు, తస్య, నితరాం, ద్వేషః, తదా, స, ఆశు, వినశ్యతి ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ నను దేవాదిషు విద్వేషేఽపి న తస్య నాశః-బ్రహ్మవరేణోర్జితత్వాదిత్యత్రాహ ॥ నిర్వైరేతి ॥ యదా, ప్రహ్లాదాయ, ద్రుహ్యేత్, తదా-వరైరూర్జితమపి, హనిష్యే హనిష్యామి-కథంభూతాయ, మదాత్మనే-అహమేవాత్మా యస్య, స మదాత్మా. యద్వా-మయ్యాత్మా మతిర్యస్య స మదాత్మా-తస్మై నిర్వైరాయ సర్వభూతసుహృదే-ప్రశాన్తాయ రాగాదిరహితాయ, స్వస్యాత్మజాయ, నిరతిశయప్రియభక్తవిషయే యదా ద్రోహం కరిష్యతి తదా, ఆశ్వేవ హనిష్యామి, మద్భక్తవిషయాపరాధస్య మమ నితరామసహ్యత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఇత్థం, లోకగురుణా భగవతా, ఉక్తాః, దివౌకసో దేవాః, తం భగవన్తం, ప్రణమ్య, గతోద్వేగాః, గత ఉద్వేగో భయం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, న్యవర్తన్త, భగవదుపదిష్టేరితి శేషః అసురం, హతప్రాయం చ, మేనిరే అమన్యన్త ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తస్య పూర్వమేవ విప్రశాపముపేయుషః, ఉచితకాలే హనిష్యామీత్యేవంవిధభగవత్సఙ్కల్పవిషయస్య, దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపోః, పరమాద్భుతాః, చత్వారః, పుత్రాః ప్రహ్లాదానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాఖ్యాః, తేషాం మధ్యే, ప్రహ్లాదో-గుణైరక్రోధాదిభిః-మహాన్ శ్రేష్ఠోఽభూత్-మాహాత్మ్యావహగుణైః తం విశినష్టి ॥ మహదుపాసక ఇత్యాదినా ॥ మహతాం భాగవతానాముపాసకః భాగవతభక్తిపర్యన్తభగవద్భక్తినిష్ఠః-ఇయమేవ హి భగవద్భక్తేః పరా కాష్ఠేతి భావః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ బ్రహ్మణ్యః-బ్రహ్మణి వా

ణ్యః బ్రాహ్మణేభ్యో హితః, శీలేన సుస్వభావేన సమ్పన్నః - యుక్తః - సత్యసన్ధః సత్యప్రతిజ్ఞః - జితాని - వశీకృతాని ఇన్ద్రియాణి యేన - సః, సర్వభూతానాం, ఆత్మవత్ ఆత్మసదృశః, ఏకః అద్వితీయః - ప్రియతమః సుహృత్తమః - ఆత్మా - యథా ప్రియతమః సుహృత్తమశ్చ - తద్వత్ సర్వభూతానాం ప్రియసుహృత్తమ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ దాసవదితి సన్నతాః నమ్రాః, ఆర్యాణాం పూజ్యానాం, అఙ్ఘ్రయః, యేన - దీనేషు - దరిద్రేషు - వాత్సల్యయుక్తః - భ్రాతృవత్, సదృశేషు సమానేషు, స్నిగ్ధః అనురాగయుక్తః, గురుషు ఈశ్వరత్వేన - భావనా బుద్ధిః - యస్య, విద్యార్థరూపజన్మభిః - ఆఢ్యః, మానః గర్వః, స్తమ్భః ఔద్ధత్యం, విద్యాదిభిః, తత్ర, ప్రాప్తం మానం స్తమ్భం చ వర్జితవాన్ - ఆఢ్యోఽపి సః విద్యాదిసమ్పన్నత్వే సత్యపి మానాదిభిర్ముక్త ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ వ్యసనేషు, నోద్విగ్నం - అవికలం - చిత్తం - యస్య, దృష్టేషు ఐహికేషు - శ్రుతేషు ఆముష్మికేషు - సర్వేష్వపి విషయేషు - గుణేషు విషయేషు, న స్పృహా, అవస్తుదృక్ అసత్యత్వబుద్ధియుక్తః అతఏవ - దాన్తాః - వశీకృతాః సదా, దాన్తాః ఇన్ద్రియాదయో - యస్య, ప్రశాన్తాః కామా యస్య, రహితాః ఆసురాః స్వభావా యేన సః - అసురోఽపి అసురస్వభావరహిత ఇత్యర్థః - ప్రశాన్తకామ ఇత్యనేన సఙ్కల్పరాహిత్యముక్తం ప్రశాన్తకామ ఇత్యనేన ఉక్తం భవతి అసుర ఇతి హేతుగర్భవిశేషణం, రహితాసురో - అసురస్వభావరహితః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ హే రాజన్, యస్మిన్ ప్రహ్లాదే-గుణాః - ఉక్తా మహద్గుణా అద్యాపి, కవిభిః - ముహుర్ముహుః, గృహ్యన్తే తథా, గృహ్యన్తే ఏవ అధునాపి న పిధీయన్తే - మహాన్తః కీర్త్యమానాః అపి తే గుణాః సమానాధికరణమహత్త్వ ఆఖ్యానాత్, మహాన్తః ప్రహ్లాదస్య గుణా ఇత్యర్థః అస్మిన్ పౌనరుక్త్యం నాస్తి, మహతాం గుణా ఇవ, తే గుణాః, అధునా అద్యాపి నాపిధీయన్తే, పతితః ఆచ్ఛాదితా భవన్తీతి యావత్ యథా, భగవతి, ఈశ్వరే, గుణాః, పునః పునః కవిభిః గృహ్యన్తే-నాపిధీయన్తే

బ్రహ్మణ్యశ్శీలసమ్పన్నః సత్యసన్ధో జితేన్ద్రియః । ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః ॥ ౩౨ ॥ దాసవత్సన్నతార్యా
ఙ్ఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః । భ్రాతృవత్సదృశే స్నిగ్ధో గురుష్వీశ్వరభావనః । విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యో మానస్తమ్భవి
వర్జితః ॥ ౩౩ ॥ నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిఃస్పృహః శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్ । దాన్తేన్ద్రియప్రాణశ
రీరధీస్సదా ప్రశాన్తకామో రహితాసురోఽసురః ॥ ౩౪ ॥ యస్మిన్మహద్గుణా రాజన్ గృహ్యన్తే కవిభిర్ముహుః । న
తేఽధునా పిధీయన్తే యథా భగవతీశ్వరే ॥ ౩౫ ॥ యం సాధుగాథాసదసి రిపవోఽపి సురా నృప । ప్రతిమానం ప్ర
కుర్వన్తి కిముతాన్యే భవాదృశాః ॥ ౩౬ ॥ ❀ గుణైః పరమసఙ్ఖ్యేయైర్మాహాత్మ్యం తస్య సూచ్యతే । వాసుదేవే భగ
వతి యస్య నైసర్గికీ రతిః ॥ ౩౭ ॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా । కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగ
దీదృశమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఆసీనః పర్యటన్నశ్నన్ శయానః ప్రపిబన్ బ్రువన్ । నానుసన్ధత్త ఏతాని గోవిన్దపరిరమ్భితః ॥ క్వ
చిద్రుదతి ❀ వైకుణ్ఠచిన్తాశబలచేతనః । క్వచిద్ధసతి తచ్చిన్తాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్ ॥ ౪౦ ॥ నదతి క్వచిదుత్కణ్ఠో

త్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ హే నృప, సాధుగాథాసదసి సాధుకథాప్రసఙ్గవత్యాం సభాయాం, రిపవస్సురా అపి-యం ప్రహ్లాదం, ప్రతిమానం సాధనత్వేన దృష్టాన్తం, కుర్వన్తి తదా భవాదృశాః, అన్యే-ప్రతిమానం కుర్వన్తీతి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ పరమ, పరం కేవలం, అసఙ్ఖ్యేయైః-గుణైః - తస్య, మాహాత్మ్యం సూచ్యతే, పాఠాన్తరే అలమసఙ్ఖ్యేయైరితి పాఠః, అలమితి పాఠే, అధికం తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే - భగవతి ప్రీత్యాదిరూపం యద్వా తద్గుణైరపి మాహాత్మ్యం సూచ్యతే తావత్తస్య మాహాత్మ్యమిత్యర్థః - అపారమాహాత్మ్యే హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ వాసుదేవే ॥ యస్య ప్రహ్లాదస్య, వాసుదేవే, భగవతి, నైసర్గికీ స్వాభావికీ ఉత్పత్తిసిద్ధా రతిః - స్వభావతో వాసుదేవరతానాం వాసుదేవస్యేవానన్తం మాహాత్మ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ న్యస్తక్రీడనకో బాల ఇతి, బాల ఏవ బాల్యాత్ ప్రభృతి త్యక్తక్రీడః-తన్మనస్తయా గోవిన్దాసక్తమనస్తయా జడవత్, కృష్ణ ఏవ గ్రహః - కృష్ణగ్రహః, కృష్ణ ఏవ గ్రహః, తేన-గృహీత - ఆత్మా మనో, యస్య, గ్రహగృహీతస్య యథా బాహ్యం న స్ఫురతి తద్వత్, జగత్, ఈదృశం, న వేద, బాహ్యవస్తువిషయకజ్ఞానరహిత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఏవం ప్రహ్లాదస్య ఆసీన ఇతి ఆసనాద్యవస్థాస్వపి ఉపవేశనాద్యాసనాదీని, నానుసన్ధత్తే నానుసంహితవాన్, తత్ర హేతుః, యతో, గోవిన్దేన భగవతా, పరిరమ్భితః ఆలిఙ్గితః-గోవిన్దానుసన్ధానమాత్రతత్పరత్వాదన్యదనుసన్దధే ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ క్వచిద్గోవిన్దానుసన్ధానవిచ్ఛేదదశాయాం రుదతి నోదితి ఆర్తస్వరేణ బహిర్ముఖావస్థాయాం గోవిన్దచిన్తయా, శబలా వ్యామిశ్రా క్షుభితా, చేతనా బుద్ధిః యస్య, తాదృశః క్వచిత్, హసతి క్వచిత్, తచ్చిన్తయా, ఆహ్లాదో, యస్య, తాదృశః, ఉచ్చైః, గాయతి, గోవిన్దగుణానితి శేషః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ క్వచిత్, తచ్చిన్తాహ్లాదవశః, నదతి ధ్వనతి క్వచిత్, ఉత్క-

౩౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైః

త్కణ్ఠోపరివ్యాప్తహర్షః - విగతలజ్జో, నృత్యతి, ఉత్కణ్ఠో ముక్తకణ్ఠస్సన్, ధ్వనతి ఇతి వాక్యవిచ్ఛేదః, తద్భావనయా భగవదను స్మృత్యా, యుక్తః, తన్మయః తదాత్మకః - స్వాత్మానం తదపృథక్సిద్ధత్వేన పశ్యన్నపి - తదపి తద్వనుసన్ధానేన విస్మృత్య, తద్రూపతాపత్త్యభిమానేన, అనుచకార అనుకరోతి భగవానివ చేష్టత ఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ క్వచిచ్చ, సంస్పర్శేన అవిచ్ఛిన్నానుధ్యానేన - నిర్వృతః సుఖితః, అస్పన్దః - స్థిరో, యః, ప్రణయః స్నేహః, తేన - యు, ఆనన్ద - స్తేన - య, త్సలిలం - తేన, ఆమీలితే ఈషన్మీలితే - ఈక్షణే, యస్య, ఉత్పులకః ఉదఞ్చితరోమా తూష్ణీం - ఆస్తే ॥ ౪౨ ॥ సః ప్రహ్లాదః - అకిఞ్చనసఙ్గో నిరుపాధికస్నేహస్తేన - లబ్ధయా, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః, పాదారవిన్దయోః, నిషేవయా, ముహుర్ముహుః, రాత్మనః స్వస్య పరాం నిర్వృతిమానన్దనం - వితన్వన్ - మన ఇత్యర్థాత్ స్వస్య ప్రత్యేకం పృథక్పదం, యద్వా, తత ఏవ సవిశేషణస్యాపి సమాసః, విషయాసఙ్గేన, దీనస్య - మనసః - శమం శాన్తిం రాగాద్యుపరామం, వ్యధాచ్చక్రే - దుస్సఙ్గదీనస్యేతి విశేషణం లోకపరిపాటీకృతం న తు తస్య కదాచిదపి విషయసక్తమనస్త్వం ॥ ౪౩ ॥ హే రాజన్ - తస్మిన్నేవంభూతే - మహాభాగవతే భాగవతశ్రేష్ఠే - మహావివేకిని - మహాత్మని ఉక్తవిధమాహాత్మ్యే - తత్పుత్రే ఆత్మజే, హిరణ్యకశిపురఘం ద్రోహం, అకరోత్ ॥ ౪౪ ॥ ఏవంవిధస్య ద్రోహానర్హత్వేన తత్కారణం పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ దేవర్ష ఇతి ॥ హే దేవర్షే - ఏతత్ - ద్వేదితుం జ్ఞాతుం - మిచ్ఛామః - వంతత - హే సువ్రత - శుద్ధాయ నిమ్ పరాయ - సాధవే - తత్పుత్రాయ, ఆత్మజాయ అనేన ద్రోహానర్హవిషయత్వముక్తం - పితేత్యనేన ద్రోహస్య ప్రాప్త్యా నర్హత్వం - అఘం ద్రోహం, వ్యధాచ్చక్రే - ఇత్యేతత్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తమపి శఙ్కాబలాద్ద్రఢయితుమేవ పశ్చదయతి ॥ పుత్రేష్వితి ॥ ప్రతికూలేషు, పుత్రేషు - విషయభూతేషు, పుత్రవత్సలాః - పితరః - శిక్షార్థం - కేవలం, ముపాలభన్తే ఆక్షిపన్తి అపరే యథా శ

విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ । క్వచిత్తద్భావనాయుక్తస్తన్మయోఽనుచకార హ ॥ ౪౧ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే సంస్పర్శనిర్వృతః । అస్పన్దప్రణయానన్దసలిలామీలితేక్షణః ॥ ౪౨ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదారవిన్దయోర్నిషేవయాఽకిఞ్చనసఙ్గలబ్ధయా । తన్వన్ పరాం నిర్వృతిమాత్మనో ముహుర్దుస్సఙ్గదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ ౪౩ ॥ తస్మిన్మహాభాగవతే మహాభాగే మహాత్మని । హిరణ్యకశిపూ రాజన్నకరోదఘమాత్మజే ॥ ౪౪ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ దేవర్ష ఏతదిచ్ఛామో వేదితుం తవ సువ్రత । యదాత్మజాయ శుద్ధాయ పితాఽదాత్సాధవే హ్యఘమ్ ॥ ౪౫ ॥ పుత్రేషు ప్రతికూలేషు పితరః పుత్రవత్సలాః । ఉపాలభన్తే శిక్షార్థం నైవాఘమపరే యథా ॥ కిముతానువశాన్సాధూంస్తాదృశాన్గురుదేవతాన్ ॥ ౪౬ ॥ ఏతత్కౌతూహలం బ్రహ్మన్నస్మాకం విధమ ప్రభో । పితుః పుత్రాయ యో ద్వేషో మరణాయ ప్రయోజితః ॥ ౪౭ ॥ ************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. *********

నారద ఉవాచ ॥ పౌరోహిత్యాయ భగవాన్వృతః కావ్యః కిలాసురైః । షణ్డామర్కౌ సుతౌ తస్య దైత్యరాజగృహాన్తికే ॥ ౧ ॥ తౌ రాజ్ఞా ప్రాపితం బాలం ప్రహ్లాదం నయకోవిదమ్ । పాఠయామాసతుః పాఠ్యానన్యాంశ్చాసురబాలకాన్ ॥ ౨ ॥ యత్తత్ర గురుణా ప్రోక్తం శుశ్రువేఽనుపపాఠ చ । న సాధు మనసా మేనే స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్ ॥

త్రవ ఇవ - అఘం ద్రోహం - నైవ కుర్వన్తి - ప్రతికూలానపి పుత్రాన్ కేవలం శిక్షార్థముపాలభన్తే న తు తేభ్యో ద్రుహ్యన్తి - కిం పునర - అనుకూలాన్ - సాధూన్, గురుః పతిర్దైవతం యేషాం, తాన్ - ఉపాలభన్తే న తు తేభ్యో ద్రుహ్యన్తీతి ॥ ౪౬ ॥ అతో హే బ్రహ్మన్, అస్మాక - మేతత్కౌతూహలం ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలం విధమ అపనయ - హే ప్రభో - పుత్రాయ - యః - పితు - ద్వేష - స్స - మరణాయ పితుర్మరణాయ - ప్రయోజితః ప్రయోజకోఽభూదితి యత్ - ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలమిత్యన్వయః, పితుః పుత్రవిషయకద్వేషస్స్వస్యైవ మరణప్రయోజకః కథమభూదిత్యేవంవిధప్రశ్నవిషయకౌతూహలం విధమేత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. **

ఏవమాపృష్టద్వేషనిమిత్తం తద్వక్తుం తావదుపోద్ఘాతమాహ భగవాన్నారదః, పౌరోహిత్యాయేత్యాదినా ॥ భగవాన్ కావ్యశ్శుక్రః - పౌరోహిత్యాయ పురోహితకర్మకర్తుం - మసురై - ర్వృతః, కిలేతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ తస్య కావ్యస్య, సుతౌ షణ్డామర్కాఖ్యౌ దైత్యరాజస్య హిరణ్యకశిపోః, గృహసమీపే - ఆస్తామితి శేషః ॥ ౧ ॥ తౌ చ షణ్డామర్కౌ - దైత్యరాజ్ఞా ప్రాపితం నీతిశాస్త్రప్రవచనార్థం ప్రాపితం - ప్రహ్లాదం, అన్యాంశ్చ - సురబాలకాంశ్చ - పాఠ్యాన్ దణ్డనీత్యాదీన్ - పాఠయామాసతుః పఠనం కారితవన్తౌ - నయకోవిదమితి క్రియావిశేషణం - యథా నయకోవిదో నీతిశాస్త్రనిపుణో భవతి తథా పాఠయామాసతురితి ॥ ౨ ॥ తత్ర ఏవం స్థితే - ప్రహ్లాదో, య, ద్గురుణా - ప్రోక్తం - త - చ్ఛుశ్రువే శ్రుతవాన్ - అనుపఠితవాంశ్చ - పఠితవాంశ్చ, తత్ప్రోక్తం, మనసా - సాధు యథా తథా న మేనే తత్ర హేతుం వదన్ ప్రోక్తం విశినష్టి ॥ స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయం అయం - స్వః స్వకీయో మిత్రం - అయం తు - పరశ్శత్రు - రిత్యేవంరూపో - యోఽసద్గ్రహో మిథ్యాగ్రహరూపోఽభిమాన - స్తస్యా

శ్రేయం హేతుభూతమ్* ॥ ౩ ॥ *ఏకదేతి - హే పాణ్డవ - కదాచి-దసురరాట్-పుత్రం ప్రహ్లాద -మఙ్కం-మారోప్య ఉత్సఙ్గే నిధాయ-హే వత్స హే పుత్ర - భవాన్ - యాచార్యప్రోక్తేషు మధ్యే - యత్ - సాధు మన్యతే- తత్కథ్యతా-మిత్యేవం పప్రచ్ఛ ॥ ౪॥ *ఏవం పృష్ట ఆహ ప్రహ్లాద స్తత్సాధ్వితి॥ హే అసురవర్య-అసద్గ్రహాత్ దేహాత్మాభిమానస్వాతన్త్ర్యాత్మాభిమానత త్పూర్వకాన్యవిషయాభినివేశాదిరూపాసద్గ్రహహేతోః, సదా-సముద్విగ్నధియాం దేహినాం భీః ఏషాం- తేషాం- దేహినాం కుత్సిత దేహధారిణా-మాత్మపాతం-పతన్త్యనేనేతి పాతం-ఆత్మనః అధఃపతనహేతు- మన్ధకూపతుల్యం - గృహం త్యక్త్వా వనమరణ్యం-ప్రవిష్టో-హరి-మాశ్రితవన్త హరిం భగవన్తమాశ్రయేతే -తియ-త్తదేవ-సాధు మన్య ఇతి-హిత్వేతి పదేన హేయ సంక్షేపః-హరిమాశ్రయేతేత్యనేన ఉపాదేయతత్త్వతదనుష్ఠానసంక్షేపః-వనం గత ఇతి వివిక్తదేశోపలక్షణమ్ ॥౫॥ *ఏవముక్తో దైత్యరాజః కిమాహేత్యత్రాహ నారదః॥ శ్రుత్వేతి ॥ పరపక్షసమాహితాః - పరపక్షే విష్ణుపక్షే-సమాహితాః పరినిష్ఠితాః, పుత్రస్య-గిరః-శ్రుత్వా-దైత్యో-జహాస హాసపూర్వమువాచేత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ బాలానాం-బుద్ధిః-పరబుద్ధిభిః-పరస్మిన్ శత్రౌ విష్ణౌ-బుద్ధి-ర్యేషాం-తైః, భిద్యతే అన్యథా క్రియతే-విపరీతా క్రియత ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ *నూనం, గురుగేహే-ప్రతిచ్ఛన్నైః-విష్ణుపక్షైః-ద్విజాతిభి-ర్బ్రాహ్మణై-రయం-బాలో-భిద్యతే విపరీతబుద్ధిః క్రియతే - అతోఽస్య బాలస్య-బుద్ధి-ర్యథా-న భిద్యేత-తథా-సమ్య-గ్విధార్యతాం రక్ష్యతామితి ॥ ౭ ॥ *తతో, దైత్యయాజకాః దైత్యపురోహితాః స్వగృహం ప్రతి-దైత్యభటై-రానీతం ప్రాపితం-ప్రహ్లాదం - ఆహూయ ప్రశస్య ప్రస్తుత్య -సామోక్తిభిః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా-ఉక్త్యా చ-సమ్య-గపృచ్ఛన్ ॥ ౮ ॥ *ప్రశ్నమేవాహ వత్సేతి ద్వాభ్యామ్॥ హే వత్స ప్రహ్లాద-తే తవ-భద్ర-మస్తు-న త్వాం తాడయామ ఇతి భావః, సత్యం యథార్థం, కథయ- మృషా , మా కథయ, కం కథయ ఇత్యత్రాహ॥ బాలానితి॥ బాలా, నతి

ఏకదాసురరాట్పుత్రమఙ్కమారోప్య పాణ్డవ। పప్రచ్ఛ కథ్యతాం వత్స మన్యతే సాధు యద్భవాన్॥౪॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ తత్సాధు మన్యేఽసురవర్య దేహినాం సదా సముద్విగ్నధియామసద్గ్రహాత్। హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమన్ధకూపం వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత॥౫॥ నారద ఉవాచ। శ్రుత్వా పుత్రగిరో దైత్యః పరపక్షసమాహితాః। జహాస బుద్ధిర్బాలానాం భిద్యతే పరబుద్ధిభిః॥౬॥ సమ్యగ్విధార్యతాం బాలో గురుగేహే ద్విజాతిభిః। విష్ణుపక్షైః ప్రతిచ్ఛన్నైర్న భిద్యేతాస్య ధీర్యథా॥౭॥ గృహమానీతమాహూయ ప్రహ్లాదం దైత్యయాజకాః। ప్రశస్య శ్లక్ష్ణయా వాచా సమపృచ్ఛన్త సామభిః॥౮॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్యం కథయ మా మృషా। బాలానతి కుతస్తుభ్యమేష బుద్ధివిపర్యయః॥౯॥ బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతోఽభవత్। భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం గురూణాం కులనన్దన॥౧౦॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ పరః స్వశ్చేత్యసద్గ్రాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః। విమోహితధియాం దృష్టస్తస్మై భగవతే నమః॥౧౧॥ స యదానువ్రతః పుంసాం పశుబుద్ధిర్విభిద్యతే। అన్య ఏష తథాఽ

అతిక్రమ్య, సర్వాన్బాలాన్విహాయ, తుభ్యం తవైవ ఏష బుద్ధివిపర్యాసః, కుతో హేతోః, అభూదితి ॥ ౯ ॥ *కిమయం బుద్ధివిపర్యాసః, పరైర్విష్ణుపక్షపాతిభిః, కృతః, ఉతాహో ఆహోస్విత్, స్వత ఏవ , తవ , భవత్, హే దైత్యకులనన్దన, త్వద్గురూణాం, శ్రోతుకామానా, మస్మాకం, భణ్యతాం కథ్యతామితి ॥ ౧౦ ॥ *ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః॥ పర ఇత్యాదినా చతుర్భిః॥ యత్పృష్టం, బుద్ధిభేదః పరకృత ఉత స్వాభావిక , ఇతి తత్ర, తమిమం స్వపరవిభాగం దేహాత్మాభిమానరూపాజ్ఞానమూలకం భగవన్మాయామోహితానామితి నిర్ధారయితుం తావద్దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహనిమిత్తవిచిత్రమాయాశక్తియుక్తం భగవన్తం నమస్కరోతి॥ పర ఇతి॥ యస్యేశ్వరస్య, మాయయా హేతునా, స్వః పరశ్చేత్యసద్గ్రాహః , ఇదం మిత్రమయమమిత్రోఽయం దేవో మనుష్యో బ్రాహ్మణ , ఇత్యాది దేహాత్మభ్రమః -కృతస్సంపాదితః-విమోహితధియాం భగవన్మాయయా విమోహితా ధీర్యేషాం, తేషాం భవతామేవ - దృష్టో-నమమేతి భావః-తస్మై-పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ-నమః-విమోహితధియామిత్యనేన, దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ,, ఇతి భగవదుక్తరీత్యా భగవత్ప్రపన్నానాం భవతామేవాసద్గ్రాహో-న తు తత్ప్రపన్నస్య మమేతి సూచితమ్ ॥౧౧॥ *తదేవ స్పష్టయన్నసద్గ్రాహం నిన్దతి॥ స ఇతి॥ స భగవాన్-యదా-పుంభిః-అనువ్రతః, ఆశ్రితః - తదా- పుంసాం-పశుబుద్ధిః పశుష్విన బుద్ధిః-దేహాత్మాభిమానరూపా బుద్ధిః-విభిద్యతే నివర్తతే - కాఽసౌ పశుబుద్ధిః, - యా , అన్య ఏషః - అన్యోఽహ - మిత్యేవం రూపా - సర్వశరీరేషు జ్ఞానైకాకారతయా పరమాత్మశరీరతయా చావస్థితానాత్మనోఽవిస్మరతాం , స్వః పర ఇత్యేవం రూపా - భేదగతా అనాత్మ

భూతదేవాసురమనుష్యాదిశరీరగతా-అతఏవ-సతీదుష్టా - అనర్థావహా - సైషా - పశుబుద్ధిరిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ॥ ఏవం స్వపరవిభాగహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదేర్భగవన్మాయాహేతుకత్వకథనేనతద్వ్యవధానాత్తన్నివృత్తికథనేనచభగవతఏవాజ్ఞానప్రదత్వంతన్నివర్తకత్వంచోక్తం - అథజ్ఞానప్రదాతృత్వమపితస్యైవేత్యాహ ॥సఇతి॥ సఏషఆత్మాప్రకృతఃపరమాత్మా - స్వపరేత్యబుద్ధిః - స్వఃపరఇతిబుద్ధిరహితఃసర్వాన్తరాత్మయాసర్వత్రసమత్వాదిత్యర్థః-దురన్వయంపురుషాన్తరేష్వఘటమాన-మనుక్రమణంవ్యాపారో-యస్య - తాదృశో - నిరూప్యతే-అన్యైరశక్యంసర్వం సర్వశక్తిర్లీలయాకరోతీత్యర్థః-యస్య-వర్త్మని-మార్గే-యత్స్వరూపవిమర్శనే-వేదవాదినో - బ్రహ్మాదయోఽపి - ముహ్యన్తి సఏషఏవ-మమ, మతిం, భినత్తి - స్వపరేత్యబుద్ధిరిత్యనేనదేవాసురాదివిభాగమన్తరేణసర్వేషాంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం-దురన్వయానుక్రమణఇత్యనేనసర్వశక్తిత్వంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరాహిత్యంచోక్తం - యద్వర్త్మని బ్రహ్మాదయోఽపి, ముహ్యన్తీత్యనేనతత్ప్రసాదాదేవబ్రహ్మాదీనామపిజ్ఞానోదయోఽన్యథాకేవలంతేషామపిమోహఏవేత్యుక్తం - స్వపరేత్యబుద్ధిభిరితిపాఠాన్తరం-తత్ర - స్వఃపరఇతినవిద్యతేబుద్ధిర్యేషాంతైః - స్వపరవిభాగాత్మకావివేకరహితైరిత్యర్థః - తాదృశైఃమరన్వయానుక్రమణఃఅనితరసాధారణవ్యాపారో - నిరూప్యతేజ్ఞాయతఇత్యర్థః - తత్ప్రసాదాన్నివృత్తదేహాత్మాభిమానాదిభిఃజ్ఞానాజ్ఞానాదిప్రదత్వేనపరమాత్మాజ్ఞాయతఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ॥ ఏవంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం -అథతస్యైవతత్ప్రదానేనస్వస్యప్రవర్తకత్వమాహ ॥యథేతి॥ఆకర్షసన్నిధౌఅయస్కాన్తసన్నిధౌ - అయోలోహం - స్వయమేవ-య

న్యోఽహమితిభేదగతాఽసతీ ॥౧౨॥ సఏషఆత్మా ॥ స్వపరేత్యబుద్ధిభిర్దురన్వయానుక్రమణోనిరూప్యతే। ముహ్యన్తి యద్వర్త్మనివేదవాదినోబ్రహ్మాదయోహ్యేషభినత్తిమేమతిమ్ ॥౧౩॥ యథాభ్రామ్యత్యయోబ్రహ్మన్స్వయమాకర్షసన్నిధౌ। తథామేభిద్యతేచేతశ్చక్రపాణేర్యదృచ్ఛయా ॥౧౪॥ నారదఉవాచ ॥ ఏతావద్బ్రాహ్మణాయోక్త్వావిరరామమహామతిః। తంసన్నిర్భర్త్స్యకుపితస్సుదీనోరాజసేవకమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆనీయతామరేవేత్రమస్మాకమయశస్కరః। కులాఙ్గారస్యదుర్బుద్ధేః † శ్చతుర్థస్స్యోదితోదమః ॥ ౧౬ ॥ దైతేయచన్దనవనేజాతోఽయంకణ్టకద్రుమః। యన్మూలోన్మూలపరశోర్విష్ణోర్నాలాయితోఽర్భకః ॥ ౧౭ ॥ ఇతితంవివిధోపాయైర్భీషయంస్తర్జనాదిభిః। ప్రహ్లాదంగ్రాహయామాసత్రివర్గస్యోపపాదనమ్ ॥౧౮॥ తతఏనంగురుర్జ్ఞాత్వాజ్ఞాతజ్ఞేయచతుష్టయమ్। దైత్యేన్ద్రందర్శయామాసమాతృమృష్టమలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రణమన్తంపదోర్బాలంప్రతినన్ద్యాశిషాఽసురః। పరి

థా-భ్రామ్యతి-తథామమ-చేతోఽపి-చక్రపాణేః,సన్నిధౌ - యదృచ్ఛయా-స్వేచ్ఛయా-స్వస్వరనిరపేక్షం - భిద్యతే-తత్ప్రసాదాయత్తతత్సన్నిధ్యా దేవమమైవంవిధాబుద్ధిర్వృత్తిరభూదిత్యర్థః - అనేన,,బుద్ధిభేదఃపరకృతఇతోతాహాతేస్వతోఽభవ,,దితిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి ॥ ౧౪ ॥ ॥ బ్రాహ్మణాన్దైత్యయాజకాన్ప్రత్యే-తావదేవో-క్త్వా-మహామతిః-స్సప్రహ్లాదో- విరరామతూష్ణీంబభూవ ॥ తతో-దీనఃఉపాయాన్తరేణతంస్వవశీకర్తుమశక్త-స్తం-గురు - ర్నిర్భర్త్స్యకుపితస్స-రాజసేవకముపాచేతిశేషః ॥ ౧౫ ॥ ॥ తదేవాహ ॥ ఆనీయతామితిద్వాభ్యామ్ ॥ అరేరాజభట-వేత్ర-మానీయతాం-వేత్రంప్రహరణసాధనయష్టివిశేషః - అస్మాకమయశః-అపకీర్తిం - కరోతీత్యయశస్కరః - తస్యఅతఏవకులస్యదైత్యకులస్యాఙ్గారవ-న్నాశకః-తస్యదుర్బుద్ధేఃరితఃపరం-దముశ్శిక్షణోపాయ - శ్చతుర్థఏవ -స్యాత్-దణ్డఏవోపాయఃకర్తవ్యోనసామాదిరిత్యర్థః-చతుర్థోఽస్యోదితోదమఇతిపాఠేఉదితశ్శాస్త్రేప్రోక్తః - శ్చతుర్థోదణ్డోపాయఏవ - అస్య దమఃదమనసాధనమిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ॥ కులనాశకత్వంవ్యనక్తి - దైతేయాఏవచన్దనద్రుమా-స్తేషాం - వనే-అయం-కణ్టకద్రుమతుల్యో-జాతః ॥ యన్మూలేతి ॥ యేషాందైతేయచన్దనవనానాం - యానిమూలాని- తేషా-మున్మూలనేచ్ఛేదనే-పరశోఃపరశుస్థానీయస్య-విష్ణో- రయ-మర్భకో - నాలాయితఃనాలవదాచరితవాన్ - యథాపరశోశ్ఛేదకత్వేకర్భురాదిద్రుమనిర్మితోదణ్డస్సహకారీ-తంవినాఛేదనాసమ్భవాత్-తథాఽయంవిష్ణోర్దైత్యమూలస్యఛేత్తుస్సహకారీజాతఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ॥ ఇతీత్థం-వదఞ్-తర్జనాదిభి-ర్నానోపాయై - ర్భీషయన్ - తంప్రహ్లాదం- త్రివర్గస్యోపపాదనంధర్మార్థకామప్రతిపాదకంశాస్త్రం, గ్రాహయామాస ॥౧౮॥ ॥ తతో-గురు-రేనంప్రహ్లాదం , జ్ఞాతం , జ్ఞేయానాముపాయానాంసామాదీనాం , చతుష్టయం, యస్య , తాదృశం , జ్ఞాత్వా ఆలక్ష్య , మాత్రా , మృష్టం ఉద్వర్త్యస్నాపితంఅలంకృతంచ,ప్రహ్లాదం,దైత్యేన్ద్రంప్రతి , దర్శయామాస, పితృ సన్నిధింప్రాపయామాసేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ॥ తతఃపాదయోః , ప్రణమన్తం

౧౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ స్వపరేత్యబుద్ధిభిః ౧౬ ॥ శ్లో † పా॥చతుర్థోఽస్యోదితో

నమస్కుర్వన్తం, ఆశిషా ఆశీర్వాద్య పుత్రకం, ప్రతినన్ద్య, హిరణ్యకశిపుః, దోర్భ్యాం భుజాభ్యాం, పుత్రస్య, శిరః, పరిష్వజ్య, పరమాం, నిర్వృతిమానన్దం, ప్రాప్తవాన్ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ హే యుధిష్ఠిర, ఉత్సఙ్గే నిధాయ - మూర్ధన్యాఘ్రాయ చ అశ్రుకణామ్బుభిః హర్షాశ్రుజలబిన్దుభిః - ఆసిఞ్చన్ - వికసద్వక్త్రం - యస్య - తాదృశః - ఇదం వక్ష్యమాణ - మాహ ॥ తదేవాహ ॥ ప్రహ్లాదేతి ॥ హే ఆయుష్మన్ - ప్రహ్లాద భవాన్ ఏతావతా, కాలేన, గురోస్సకాశాత్ - యదశిక్షత్ అధీతవానిత్యర్థః - తస్మాత్ కిఞ్చిదుత్తమం, స్వధీతం సమ్యగావృత్త్యా పరిగృహీతం - హే తాత ప్రహ్లాద - అనూచ్యతాం సమ్యక్ప్రకాశ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ యదుక్తముత్తమమధీతమనూచ్యతామితి, తత్రోత్తరమాహ ॥ శ్రవణమితి ॥ యదుక్తం పూర్వం "వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత" ఇతి తదేవాశ్రయణం వివృణోతి, శ్రవణమితి, పుంసాం, శ్రవణాదీని - నవ, లక్షణాని, యస్యాః, సా, భక్తిః, చేత్ - నవలక్షణభక్తియోగప్రతిపాదకం శాస్త్రమధీతం చేత్, తదేవ, స్వధీతముత్తమం - మన్యే, నత్వసురాగురోస్సకాశాదధీతం, తత్తు గురుభిరన్యథా వ్యాపాదితమితి భావః, స్వధీతప్రశ్నోత్తరత్వేనగమనముత్తమమధీతమితి - శ్రవణమిత్యాదితు పూర్వోక్తాశ్రయణవివరణపరం భగవత్యద్ధా క్రియతే చేదధీతవిద్యాప్రతిపాద్యా నవలక్షణా భక్తిర్నిష్కపటభావేన భగవతి క్రియేత ఇతి యత్ - కృతాఽపి భక్తిర్విష్ణావర్పితా చేతి యచ్చ, తదేతదుత్తమం మన్యే న కేవలం నవలక్షణభక్తిప్రతిపాదకశాస్త్రాధ్యయనమాత్రమేవోత్తమం - నవ పితుః తదర్థానుష్ఠానమనుష్ఠితస్య విష్ణౌ సమర్పణం చేత్యపి, ఉత్తమం - మన్యే కేవలాధ్యయనమాత్రస్య వ్యర్థత్వాదితి భావః - అర్పితాపి విష్ణావిత్యనేన భక్తేరనన్యప్రయోజనత్వేన కర్తవ్యతోక్తా తత్ర, విష్ణోః శ్రవణం తత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిశ్రవణం - కీర్తనం నామోచ్చారణాద్యాత్మకం - స్మరణం స్వరూపాదివిషయకమేవ పాదసేవార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యాని తు తదీయపర్యవసానవన్దననమస్కారః, పాదసేవనం పాదయోస్సవనం - తచ్చార్చావిగ్రహతదీయపాదయోశ్చేతి వేదితవ్యం - పరవ్యూహవిభవాదేరతీన్ద్రియత్వేన తత్పాదసేవనాసమ్భవాత్ - దాస్యం - భగవద్విషయమానసికం - తదీయవిష

పరిష్వజ్య చిరం దోర్భ్యాం పరమాం ప్రాప నిర్వృతిమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరోప్యాఙ్కమవఘ్రాయ మూర్ధన్యశ్రుకణామ్బుభిః । ఆసిఞ్చన్ వికసద్వక్త్రమిదమాహ యుధిష్ఠిర ॥ ౨౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ ప్రహ్లాదానూచ్యతాం తాత స్వధీతం కిఞ్చిదుత్తమమ్ । కాలేనైతావతాఽఽయుష్మన్ యదశిక్షద్గురోర్భవాన్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్ । అర్చనం వన్దనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి పుంసాఽర్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చేన్నవలక్షణా । క్రియేత భగవత్యద్ధా తన్మన్యేఽధీతముత్తమమ్ ॥ ౨౪ ॥ నారద ఉవాచ ॥ నిశమ్యైతత్సుతవచో హిరణ్యకశిపుస్తదా । గురుపుత్రమువాచేదం రుషా ప్రస్ఫురితాధరః ॥ ౨౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ బ్రహ్మబన్ధో కిమేతత్తే విపక్షం శ్రయతాఽసతా । అసారం గ్రాహితో బాలో మామనాదృత్య దుర్మతే ॥ ౨౬ ॥ సన్తి హ్యసాధవో లోకే

మేతు కాయికం ఏవ సఖ్యం - ఆత్మనివేదనం "ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత" ఇత్యుక్తరీత్యా శేషత్వానుసన్ధానం - యద్వా భక్తిర్నామ ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యా హరిపరిధ్యానాధేయాతిశయా అప్రయాణాదనువర్తమానా వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతా తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానాత్మికా ప్రత్యక్షతాపన్నాధ్రువానుస్మృతిః, నతు శ్రవణాదిరూపేణ నవలక్షణా, తథాప్యుక్తవిధాయి - భక్తేరేవ కర్మజ్ఞానయోగాదివచ్ఛ పదమానివచ్చ శ్రవణాదీన్యప్యపి లక్ష్మీణి సర్వోత్తరకాన్యుచ్యన్తే - యద్వా - నవలక్షణా, లక్ష్యన్తే ఏభిరితి లక్షణాని - చిహ్నాని జ్ఞాపకాని - భక్తియోగపరిపాకావస్థాజ్ఞాపకానీతి యావత్ - ఉక్తవిధభక్తియోగనిష్ఠేన రాగత ఏవ శ్రవణాదీని క్రియన్తే - లోకేఽపి హి యద్వస్తువిషయా ప్రీతిస్తద్విషయశ్రవణాదీని స్వత ఏవ ప్రాప్తానీతి తత్ర యత్నేన భవితవ్యం - అతః, శ్రవణాదీని ప్రీత్యాత్మకభక్తియోగకారితావస్థావిశేషరూపాణి తన్నిష్పత్తిసూచకానీతి తాత్పర్యం - ఏవం ప్రీతికారిత శ్రవణాదిపర్యన్తభక్తియోగానుష్ఠానమేవ "వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత" ఇత్యుక్తమాశ్రయణమిత్యుక్తం భవతి ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ఏతదేవంవిధం, సుతస్య, వచో - నిశమ్య శ్రుత్వా, తదా - హిరణ్యకశిపుః రుషా, ప్రస్ఫురితౌ కమ్పమానౌ, అధరోష్ఠౌ, యస్య, తాదృశః, ఇదం వక్ష్యమాణం - గురుపుత్రం - ప్రత్యువాచ ॥ ౨౫ ॥ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మబన్ధో ఇతి ॥ హే బ్రహ్మబన్ధో బ్రాహ్మణాభాస - కిమేతత్, త్వయా - కృతమితి శేషః, అనుచితమేతత్కృతమిత్యర్థః, కిం తత్ - యన్మాం, అనాదృత్య, విపక్షం శత్రుపక్షం, ఆశ్రయతా, అతఏవ, అసతా, మహ్యమహితకారిణా - త్వయా - హే దుర్మతే, అసారం, గ్రాహితో, బాల ఇత్యేతత్ ॥ ౨౬ ॥ మిత్రత్వేన వర్తమానస్యాపి తవ విరోధాచరణం నాసమ్భావితమిత్యాహ ॥ సన్తీతి ॥ దుష్టం, మైత్రం మిత్రత్వం, యేషాం తే, అతఏవ, అసాధవశ్ఛద్మవేషిణః కపటవేషధారిణో - భవాదృశా అపి హి లోకే, సన్తి, తేషాం, మఘం ద్రోహః, కాలే ఉచితకాలే - ప్రకటో - భవతి, రోగః పాతకినామివ - యథా "బ్రహ్మహా క్షయరోగీ స్యాత్ సురాపః శ్యావదన్తకః । స్వర్ణహారీ తు కునఖీ దుశ్చర్మా గురుతల్పగః" ఇతి స్మృ

త్యుక్తః పాతకినాం రోగః - ఉచితకాలే - ఉదేతి - తథా, తేషాం, మఘం ద్రోహాదికమ్, ఉచితకాలే - ఉదేతీత్యర్థః ✲ ॥ ౨౭ ॥ ✲ ఏవముపాలబ్ధ ఆహ గురుపుత్రః ॥ నేతి ॥ మమయా పాఠితమ్ - నాపి పరేణ - కింతు - కేవల - మేష తవ పుత్ర ఏవ - వదత్యేవమ్ - హే ఇన్ద్రశత్రో - ఇన్ద్రశత్రో స్తవ బ్రాహ్మణేష్వాగ్రహోఽనుచితోఽపి మయి త్వాదితి భావః - నను న పరప్రణీతం చేత్కుతోఽస్యాభూదియం మతి ॥ స్తత్రాహ ॥ నైసర్గికీతి, హే రాజన్, అస్య త్వత్పుత్రస్య, ఇయం - మతి - ర్నైసర్గికీ స్వాభావికీ, న తు పరై రుత్పాదితా, అతో - మన్యుం క్రోధం - నియచ్ఛ ఉపసంహర నోఽస్మభ్యం, కత్ కుత్సితం - దుఃఖమిత్యర్థః - మాస్మ దాః న దేహీత్యర్థః - మాజ్యోగేష్వడార్షః - కదనాత్మనాం ఇతి - పాఠాన్తరం, తత్ర కదనాత్మనాం దీనాత్మనాం - నః - మన్యుం మద్విషయం క్రోధం - నియచ్ఛేత్యర్థః ✲ ॥ ౨౮ ॥ ✲ ఇత్థం గురుణా ప్రత్యుక్తో దైత్యస్సుతం ప్రహ్లాదమాహేత్యాహ నారదః ॥ గురుణేతి ॥ తదేవాహ ॥ న చేదితి ॥ హే అభద్ర - ఇయం, బుద్ధిః - గురుముఖీ గురూపదేశజా, న చేత్, తవ - కుతో హేతోః, స్తవాసతీ దుష్టా - మతిరభూత్ ✲ ॥ ౨౯ ॥ ✲ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః ॥ మతిరితి ॥ యత్పృష్టం, కుతస్తవేయం మతిరితి, తత్ర, మహతామనుగ్రహ ఏవేదృశమతిహేతురితి వక్తుం తావన్మహద్భిరననుగ్రహీతానాం భవాదృశామీదృశీ మతిర్దుర్లభేత్యాహ ॥ మతిరితి ॥ గార్హస్థ్యరతానాం - స్వతః - పరతో వా, మిథః అన్యోన్యస్మాద్వా - కృష్ణే - మతిర్భక్త్యాత్మికా, నాభిపద్యేత న సంపద్యేత, తత్ర హేతుం వదన్ గృహవ్రతాన్విశినష్టి ॥ అదాన్తగోభిః - అదాన్తైః అజితైః - గోభిరిన్ద్రియైర్హేతుభిః, స్తమిస్రం నిరయరూపం సంసారం - పునః పునః, విశతాం - చర్వితమనుభుక్తం - తస్యైవ పునశ్చర్వణముపభోగో, యేషాం, పూర్వపూర్వైర్భుక్తమేవ విషయం భుఞ్జానానాం, పూర్వైర్యైర్భుక్తానేవ వనితాదీన్విషయాన్పునరపరైర్యైర్భుఞ్జానానామితి వా - ఏవం విషయాసక్తచిత్తానాం త్వాదృశాం కృష్ణే మతిర్దుర్లభేత్యుక్తమ్ ✲ ॥ ౩౦ ॥ ✲ మాస్తు కృష్ణే మతి, స్స్వశ్రేయోఽపి స్వయం న జానన్తీత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వార్థశ్చ గ

దుస్త్రైత్రాశ్ఛద్మవేషిణః । తేషాముదేత్యఘం కాలే రోగః పాతకినామివ ॥ ౨౭ ॥ గురుపుత్ర ఉవాచ ॥ న మత్ప్రణీతం న పరప్రణీతం సుతో వదత్యేష తవేన్ద్రశత్రో । నైసర్గికీయం మతిరస్య రాజన్నియచ్ఛ మన్యుం ✲ కదదాస్మ మా నః
నారద ఉవాచ ॥ గురుణైవం ప్రతిప్రోక్తో భూయ ఆహాసురస్సుతమ్ । న చేద్గురుముఖీయం తే కుతోఽభద్రాసతీ మతిః ॥ ౨౯ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ మతిర్న కృష్ణే పరతస్స్వతో వా మిథోఽభిపద్యేత గృహవ్రతానామ్ । అదాన్తగోభిర్విశతాం తమిస్రం పునః పునశ్చర్వితచర్వణానామ్ ॥ ౩౦ ॥ న తే విదుస్స్వార్థగతిం హి విష్ణుం దురాశయా యే బహిరర్థమానినః ✲ । అన్ధా యథాఽన్ధైరుపనీయమానా వాచీశతన్త్ర్యాముఱుదామ్ని బద్ధాః ॥ ౩౧ ॥ నైషాం మతిస్తావదురుక్రమాఙ్ఘ్రిం స్పృశత్యనర్థాపగమో యదర్థః । మహీయసాం పాదరజోఽభిషేకం నిష్కిఞ్చనానాం న వృణీత యావత్ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వోపరతం పుత్రం హిరణ్యకశిపూ రుషా । అన్ధీకృతాత్మా స్వోత్సఙ్గాత్ † న్నిరస్యత మహీతలే ॥ ౩౩ ॥ ఆహామర్షరుషాఽఽవిష్టః కషాయీభూతలోచనః । వధ్యతామాశ్వయం వధ్యో నిస్సారయత నైరృ

తిశ్చ స్వార్థగతి, స్తం - స్వస్య పురుషార్థభూతం తదుపాయభూతం - విష్ణుం, తే గృహవ్రతా, న విదుః, తత్ర హేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి ॥ బహిరర్థమానినః, బహిః శబ్దాదివిషయేషు - అర్థమానినః పురుషార్థాభిమానినః - అత - స్తే - అన్ధై, రుపనీయమానా అన్ధా యథా, పన్థానం - న విదుః కింతు, శ్వభ్రే పతన్తి - తథా, తేఽపి, వాచీశస్య - తన్త్ర్యాం వేదలక్షణాయాం స్థూలరజ్జ్వా - మురుధామ్ని వర్ణాశ్రమధర్మాదిరూపనానావిధకర్మసూత్రే, బద్ధా - భవన్తి - వేదోక్తకేవలకామ్యకర్మణ్యాసక్తైః ప్రలోభితా స్తత్రైవాసక్తాః పునః పునస్సంసరన్తో దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తి, న తు నిరతిశయానన్దరూపపరమపురుషార్థలక్షణం భగవన్తం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ✲ ॥ ౩౧ ॥ ✲ తదేవ వ్యనక్తి ॥ నైషామితి ॥ ఏషాముక్తవిధానాం విషయాసక్తచిత్తానాం - మతిర్బుద్ధిః, ఉరుక్రమస్య నిరతిశయమహిమశాలినో భగవతః, నిరతిశయపురుషార్థరూప - మఙ్ఘ్రిం న స్పృశతి - న విషయీకరోతి, తదఙ్ఘ్రిస్పర్శనం విశినష్టి ॥ యదర్థః, యస్య ఉరుక్రమాఙ్ఘ్రిస్పర్శనస్య - అర్థః ప్రయోజనం ఫలం - అనర్థాపగమః దుఃఖనిరాసరూపః - కియత్పర్యన్తం న స్పృశతి - తత్రాహ ॥ యావ, న్నిష్కిఞ్చనానామనన్యప్రయోజనానాం - మహీయసాం మహాభాగవతానాం - పాదరజస్సేవాం - న వృణీత న వృణుయాత్ - మహత్సేవాం న కుర్యా, త్తావన్న స్పృశతీత్యర్థః, మమ మాతృగర్భావస్థానదశాయామేవ మహీయసశ్శ్రీనారదస్యానుగ్రహాదియం బుద్ధిరురుక్రమాఙ్ఘ్రివిషయాఽభూదితి గూఢోఽభిప్రాయః ✲ ॥ ౩౨ ॥ ✲ ఇతీత్థ - ముక్త్వా, ఉపరతం తూష్ణీమాసీనం, పుత్రం - రుషా క్రోధేన, అన్ధీకృతః, ఆత్మా వివేకో - యస్య, స హిరణ్యకశిపుః - స్వస్య, ఉత్సఙ్గా, న్మహీతలే - నిరస్య పాతయిత్వా - ఆహ చేత్యుత్తరేణాన్వయః - నిరస్యతి ఇతి పాఠే న్యపాతయదిత్యర్థః ✲ ॥ ౩౩ ॥ ✲ అమర్షః అసహనం, తత్సహితయా రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః, అత ఏవ - కషాయీభూతే ఆతామ్రే, లోచనే - యస్య సః, ఆహ చ ఉక్తవాంశ్చ, త

౨౮ ॥ శ్లో ✲ పా ॥ కదనాత్మనాం. ౩౩ ॥ శ్లో † పా ॥ నిరస్యతి.

దైవాహ॥ వధ్యతామితి॥ హా నైరృతాః, ఇత, ఏనం-నిస్సారయత బహిర్గమయత, అయం-బాలః-వధ్యో వధార్హః, అతః - ఆశు వధ్యతాం హన్యతామ్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ వధ్యత్వే హేతుః-యతో, ఽయం-మే మమ, భ్రాతుః-హన్తా, కుతః - యోఽయ-మధమః, బాలః స్వాన్ స్వకీయాన్ - సుహృదో, ఽస్మాన్ హిత్వా, పితృవ్యస్య హన్తు, ర్విష్ణోః, పాదౌ చరణౌ - దాసవ - దర్చతి, తత్పృష్ఠపాతీత్యర్థః, అత-స్స ఏవాయమిత్యన్వయః, హిత్వా సూన్ సుహృద ఇతి పాఠే, అయం-మే, భ్రాతృహా, కుతః, యత్ యస్మాదధమోఽయం సుహృదః ప్రియాన సూన్ ప్రాణాన్ - హిత్వా-విష్ణవే సమర్ప్య-దాసవ-త్పాదా-వర్చతి - అతోఽయమేవ ప్రహ్లాదో మే భ్రాతృహేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ మద్దృష్టా నైన, విష్ణోరప్య, సౌ, వసమఞ్జసోఽననుకూలః-సాధు-కరిష్యతి కిం సున కరిష్యత్యేవ - అవ్యవస్థితచిత్తత్వాదితి భావః, యతోఽసౌ-పఞ్చహాయనః పఞ్చవర్షవయస్క ఏవ సన్, దుస్త్యజం త్యక్తుమశక్యం, పిత్రోః మాతాపిత్రోః-సౌహృద-మహాసీదత్యాక్షీత్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ నను-తవాయం పుత్రః తత్కథం వధ్యః, తత్రాహ॥ పరోఽపీతి పరోఽపి శత్రుపక్షప్రభవోఽపి-యథా- ఔషధం, తథా-హితకృద్ధితకారీ చేత్, తర్హి సోఽపత్యం పుత్ర ఏవ - దేహజాతోఽప్యామయవద్రోగవ-దహితః దుఃఖకృచ్చేత్, తర్హ్యప్య, మయవ-త్పరిత్యాజ్యః - ఆస్తాం మమతాస్పదస్య కథా-హేయస్స్వాద్య, దఙ్గం కరచరణాదికమపి-సర్పదంశవ్రణాదిదూషితం స-దాత్మనో, ఽహితం దుఃఖకృచ్చేత్, తర్హి, తదఙ్గం, ఛిన్ద్యాదేవ, యస్య దుష్టాఙ్గస్య, విసర్జనాత్పరిహారా-చ్ఛేషమవశిష్ట, మఙ్గం, సుఖం-జీవతి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ అతోఽయం, సుహృల్లిఙ్గధరః పుత్రవేషధారీ, శత్రుః, యథా, దుష్ట, మిన్ద్రియం, మునేశ్శత్రుః - తద్వద్వర్తమానః, సర్వైర్వధ్యః గరళాదిమిశ్రితసమ్భోజనాదిభిరుపాయై, ర్హన్తవ్యః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఏవం, భర్త్రా దైత్యేన్ద్రేణ, సమాదిష్టా, స్తే, నైరృతాః, శూలపాణయ- స్తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః దంష్ట్రా, యేషాం, కరాళాన్యా, స్యాని, యేషాం, తామ్రాణి-శ్మశ్రూణి-శిరోరుహాణి చ, యేషాం-తాదృశాః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀-

తాః ॥౩౪ ॥అయం మే భ్రాతృహా నూనం * హిత్వా స్వాన్ సుహృదోఽధమః। పితృవ్యహన్తుర్యః పాదౌ విష్ణోర్దాసవదర్చతి॥ ౩౫॥ విష్ణోర్వా సాధ్వసౌ కింను కరిష్యత్యసమఞ్జసః। దుస్త్యజం సౌహృదం పిత్రోరహాద్యః పఞ్చహాయనః॥ ౩౬॥ పరోఽప్యపత్యం హితకృద్యథౌషధం స్వదేహజోఽప్యామయవత్సుతోఽహితః। ఛిన్ద్యాత్తదఙ్గం యదుతాత్మనోఽహితం శేషం సుఖం జీవతి యద్విసర్జనాత్॥ ౩౭ ॥ స సర్వైరుపాయైర్హన్తవ్యస్సమ్భోజ్యశయనాసనైః। సుహృల్లిఙ్గధరశ్శత్రుర్మునేర్దుష్టమివేన్ద్రియమ్॥ ౩౮॥ నైరృతాస్తే సమాదిష్టా భర్త్రా తే శూలపాణయః। తిగ్మదంష్ట్రాకరాళాస్యాస్తామ్రశ్మశ్రుశిరోరుహాః॥ ౩౯ ॥ నదన్తో భైరవం నాదం ఛిన్ధి భిన్ధీతి వాదినః। ఆసీనమహనన్ శూలైః ప్రహ్లాదం సర్వమర్మసు॥ ౪౦ ॥ పరే బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే భగవత్యఖిలాత్మని। యుక్తాత్మన్యఫలా ఆసన్నపుణ్యస్యేవ సత్క్రియాః॥ ౪౧॥ ప్రయాసేఽపహతే తస్మిన్దైత్యేన్ద్రః పరిశఙ్కితః। చకార తద్వధోపాయాన్నిర్బన్ధేన యుధిష్ఠిర॥ ౪౨॥ దిగ్గజైర్దన్దశూకేన్ద్రైరభిచారావపాతనైః। మాయాభిస్సన్నిరోధైశ్చ గరదా

భైరవాన్ భయఙ్కరాన్, నాదా, న్నదన్తః కుర్వన్తః, ఛిన్ధి భిన్ధీతి చ-వదన్తః, ఆసీనముపవిష్టం, ప్రహ్లాదం, సర్వేషు, మర్మస్థానేషు, శూలై, రహనన్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యే, అఖిలాత్మని హన్తృహన్తవ్యాద్యన్తరాత్మని, పూర్ణషాడ్గుణ్యే, పరే బ్రహ్మణి, యుక్తః సహితః, ఆత్మా మనో-యస్య - తస్మిన్ ప్రహ్లాదే, నైరృతైః, కృతా శూలఘాతాదయో మరణోపాయా-అఫలా వ్యర్థాః-బభూవుః- మరణహేతవో దుఃఖహేతవశ్చ న బభూవురిత్యర్థః - యథా అపుణ్యస్య పాపపరస్య -కృతా అపి, సత్క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదయో, ఽఫలా, స్తద్వత్ - వైఫల్యహేతుగర్భం విశేషణం అఖిలాత్మని యుక్తాత్మనీతి॥ అయం భావః ॥కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వ తదనుగుణపుణ్యపాపకర్తృత్వానుగుణం జీవపర్యన్తదేహేన్ద్రియాదిప్రేరణరూపమఖిలాత్మత్వమత్ర వివక్షితం - తత్ర-హన్త్రన్తరాత్మతయా హన్తవ్య సుఖజననానుగుణవ్యాపారానుగుణం నియమయన్నపి పునర్హన్తవ్యస్య హన్తృవ్యాపారజన్య దుఃఖానుభవానుగుణతయా నియమయతీతి- కథమేకస్యైవం విధం పరస్పరవిరుద్ధం నియమనమిత్యాశఙ్కానిరాచికీర్షయా నిర్దేశ్య ఇత్యుక్తం - లోకవిలక్షణ వివిధ విచిత్రశక్తేరీదృశం నియన్తృత్వముపపన్నమిత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఏవం శూలఘాతాదిరూపమరణోద్యోగరూపే - ప్రయాసే, అపహతే వ్యర్థే సతి, దైత్యేన్ద్రో హిరణ్యకశిపుః - పరిశఙ్కితః కిమహో అయం శూలఘాతాదిభిరపి నాహన్యత కిమస్మాదేవ మనుమృత్యుర్భవిష్యతీత్యాశఙ్కితః, హే యుధిష్ఠిర-నిర్బన్ధేన, తస్య ప్రహ్లాదస్య, వధోపాయాన్, చక్రే ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ వివిధోపాయానేవ ప్రపఞ్చయన్ త్రిభిశ్శ్లోకైరాహ॥ దిగ్గజైరితి॥ దిగ్గజాక్రమణైః-దన్దశూకేన్ద్రైః సర్పశ్రేష్ఠదంశనైః-అభిచారైః మారణహోమై, రవపాతనై ర్గిరిశృఙ్గేభ్యోఽధః పాతనైః, మాయాభిః కస్మాదశనిపాతనా

౩౫ ॥ శ్లో * పా ॥ హిత్వాఽసూన్ సుహృదః.

భిః, సన్నిరోధైః నవరన్ధ్రపిధానైః, గరదానైర్విషప్రయోగైః, రభోజనై రుపవాసైః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హిమాదిషు పాతనైః, పర్వతాక్రమణైః పర్వతానాం తదుపరి నిక్షేపైః, ఏవంవిధై రుపాయైః, అసురైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః - యదా-సుతం-హన్తుం - నశశాక నాశక్నోత్ - తదా-తత్కర్తుం తద్ధననం కర్తుం నాభ్యపద్యత ఉపాయాన్తరం న లేభ ఇత్యర్థః, ప్రత్యుత దీర్ఘతమాం చిన్తాం-ప్రాప్తః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ చిన్తామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష బాలో-మే మయా-బహ్వసాధు యథా భవతి తథా-ఉక్తః-తథా-వధోపాయాశ్చ-నిర్మితాః కారితాః-అసద్ధర్మైరభిచారాదిభి-స్తైస్తైర్ద్రోహైశ్చాలఘూతాదిభిశ్చ-ముక్తః అవిహతః-స్వేనైవ-తేజసా మాహాత్మ్యేన ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఉక్తోపాయేభ్యో - విదూర ఏవ-వర్తమానః, బాలోఽప్యయ-మజడాని పుణా-ధీ-ర్యస్య - తాదృశః, మేమను-అనార్యం ద్రోహం-నస్మరతి - శునశ్శేప ఇవ యథా శునశ్శేపాఖ్యః పితృభ్యాం హరిశ్చన్ద్రాయ విక్రీతస్సన్ తయోరపకారం విస్మరన్ తద్విపక్షం విశ్వామిత్రమాశ్రిత్య గోత్రాన్తరమాపన్న-స్తద్వత్, యద్వా- స్వభావాపరిత్యాగే దృష్టాన్తః-శున-శ్శేపః పుచ్ఛమివేతి-ప్రభుర్నిజ్యేన్ద్రియః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అప్రమేయః అపరిమేయః- అనుభావో-యస్య-న-కుతశ్చి-ద్భయం-యస్య, అత ఏవ, మరః మరణరహితః - ఏతస్య- విరోధేన హేతునా-నూనం-మమైవ-మృత్యు-ర్భవితా భవిష్యతి-నవా భవితా-ఏతద్విరోధేన మమమృత్యోర్భావహేత్వన్తరేణ నైవ భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం- తచ్చిన్తయా పుత్రవిషయకచిన్తయా, మ్లానశ్రియం నిస్తేజస్కం, కించి,దధః కృతముఖం-హిరణ్యకశిపుం, మాశనసౌ ఉశనసః పుత్రౌ-చణ్డామర్కౌ, వివిక్తే నిర్జనే దేశే, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచతుః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ జితమితి ॥ తవ-భ్రువో-

---

నైరభోజనైః ॥ ౪౩ ॥ హిమవాయ్వగ్నిసలిలైః పర్వతాక్రమణైరపి । న శశాక యదా హన్తుమపాపమసురస్సుతమ్ ॥ చిన్తాం దీర్ఘతమాం ప్రాప్తస్తత్కర్తుం నాభ్యపద్యత ॥ ౪౪ ॥ ఏష మే బహ్వసాధూక్తో వధోపాయాశ్చ నిర్మితాః । తైస్తైర్ద్రోహైరసద్ధర్మైర్ముక్తస్స్వేనైవ తేజసా ॥ ౪౫ ॥ వర్తమానోఽవిదూరే వై బాలోఽప్యజడధీరయమ్ । న విస్మరతి మేఽనార్యం శునశ్శేప ఇవ ప్రభుః ॥ ౪౬ ॥ అప్రమేయానుభావోఽయమకుతశ్చిద్భయోఽమరః । నూనమేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితా న వా ॥ ౪౭ ॥ ఇతి తచ్చిన్తయా కించిన్మ్లానశ్రియమధోముఖమ్ । చణ్డామర్కావౌశనసౌ వివిక్త ఇతి హోచతుః ॥ ౪౮ ॥ జితం త్వయైకేన జగత్త్రయం భ్రువోర్విజృమ్భణత్రస్తసమస్తధిష్ణ్యపమ్ । న తస్య చిన్త్యం తవ నాథ చక్ష్మహే న వై శిశూనాం గుణదోషయోః పదమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమం తు పాశైర్వరుణస్య బద్ధ్వా నిధేహి భీతో న పలాయతే యథా । బుద్ధిశ్చ పుంసో వయసాఽఽర్యసేవయా యావద్గురుర్భార్గవ ఆగమిష్యతి ॥ ౫౦ ॥ తథేతి గురుపుత్రోక్తమనుజ్ఞాయేదమబ్రవీత్ । ధర్మో హ్యస్యోపదేష్టవ్యో రాజ్ఞాం యో గృహమేధినామ్ ॥ ౫౧ ॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ నితరాం చానుపూర్వశః । ప్రహ్లాదాయోచతూ రాజన్ ప్రశ్రితావనతాయ చ ॥ ౫౨ ॥ యథా త్రివర్గం గురుభిరాత్మనే ఉపశిక్షితమ్ । న సాధు మేనే తచ్ఛిక్షాం ద్వన్ద్వారామోపవర్ణితామ్ ॥ ౫౩ ॥ యదాఽఽ-

---

ర్విజృమ్భణేన చలనమాత్రేణ, త్రస్తా భీతాః-సర్వే, ధిష్ణ్యపాః లోకపాలాః-యస్మిన్-తత్, జగత్త్రయం-త్వయా-ఏకేనాసహాయేన-జితం, ఏవంభూతస్య, తవ-హే నాథ ప్రభో-చిన్త్యం చిన్తనీయం - న చక్ష్మహే న పశ్యామః, శిశూనాం-వృత్తమితి శేషః తద్గుణదోషయోః-పదం విషయో-నవై న భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అత, ఇమం-బాలం-యావ,ద్గురు-ర్భగవా-న్భార్గవ-ఆగమిష్యతి- తావ-ద్వరుణస్య, పాశై,ర్బద్ధ్వాం, నిధేహి కురు-భీతోఽయం, యథా, న పలాయతే-తథా, బద్ధ-నిధేహీత్యర్థః, తతః కిం, తత్రాహ తుః, వయసా-ఆర్యాణాం సేవయా చ-పుంసో-బుద్ధి-ర్భవిష్యతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఏవం-గురుపుత్రోక్తం, తథేత్యనుజ్ఞాయాఙ్గీకృత్య-దైత్యేన్ద్రో, ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్-తదేవాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ అస్య బాలస్య, ధర్మా, ఉపదేష్టవ్యాః, కే-తే-యే-రాజ్ఞాం, యే చ, గృహస్థానాం-తే ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏవముక్తౌ గురుపుత్రౌ తథైవోపదిదిశతురిత్యాహ దేవర్షిః ॥ ధర్మమితి ॥ ధర్మార్థకామస్వరూపాన్-సాధనా-న్నితరామత్యన్త-మనుపూర్వశః-హే రాజన్- ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతాయ నమ్రాయ, ప్రహ్లాదాయ, చతురుపదిదిశతుః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ త-ద్యథావ-త్త్రివర్గ-మాత్మనేస్వస్మై, ఉపశిక్షితమపి-సాధు-న మేనే నామన్యత, తచ్ఛిక్షాం చ-కుతః-ద్వన్ద్వారామై రాగద్వేషాదిభి,ర్విషయేష్వా,రమణం-యేషాం, తై, రుపవర్ణితామ్ ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ కించ-యదా, ఆచార్యః, గార్హస్థ్యధర్మేషు-పరావృత్తః పరోక్షం ప్రవృత్తః, వ్యాసఙ్గాన్తరపర ఇత్యర్థః - తదా-కృతక్షణై-ర్లబ్ధావకాశై-ర్వయస్యైర్వయస్యైః, ర్బాలై, స్తత్రోపహూతః, సప్రహ్లాదః, మహా-సుధీ,ర్విద్వాన్ - శ్లక్ష్ణయా, వాచా - తాన్బాలకాన్, స్మితపూర్వం, కృపయా - ప్రహసన్నివ, తన్నిష్ఠాం జ్ఞానమార్గనిష్ఠాం

చ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ తేతు, బాలకాః, స్వ్యే-తద్గౌరవాత్తద్వచనగౌరవాత్-త్యక్తాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని-యైః, ర్ద్వన్ద్వారామాణామీరితైః, రీహితైశ్చ-నదూషితాధియస్సన్తః తే-హేరాజేన్ద్ర, తస్మిన్నేవ ప్రహ్లాదే-న్యస్తం-హృదయం-మన, ఈక్షణంచ, యైః, తైః, తం ప్రహ్లాదమేవ, పర్యుపాసత శుశ్రూషవః పరివేష్ట్య ఉపవివిశురిత్యర్థః - తాన్పర్యుపాసీనాన్, కారుణ్యమైత్రయుక్తో, మహాభాగవతో, అసురః ప్రహ్లాద, ఆహ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం వీరరాఘవీయాయాం సప్తమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ***************

ఏవం దైత్యకుమారైః పర్యుపాసితో మహాభాగవతః ప్రహ్లాద స్తేభ్యః కరుణయాఽనన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దానుభవసాధనభాగవతధర్మానుపదిదిక్షురుపదేక్ష్యమాణధర్మప్రతిష్ఠాపనాయ తద్ధేతువైరాగ్యజననాయ చ వైషయికసుఖానామల్పాస్థిరత్వం దుఃఖగర్భత్వమత ఏవ హేయత్వమనుయత్న లభ్యత్వం చ వివక్షుస్తావన్మనుష్యజన్మన ఏవ భాగవతధర్మాచరణార్హత్వం తత్రాప్యస్థిరత్వేన బాల్యాత్ప్రభృత్యేవ తద్ధర్మానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వం చాహ ॥ కౌమారఇతి ॥ ఇహ మనుష్యజన్మన్యేవ-ప్రాజ్ఞః హేయోపాదేయవిభాగాభిజ్ఞః పుమాన్-కౌమారే బాల్య ఏవ-తత్ప్రభృతీత్యర్థః - భాగవతాన్ భగవతస్సమ్బన్ధినః భగవత్ప్రాప్తిసాధనాన్-ధర్మానేవ-చరేత్ - భగవచ్ఛబ్దేన తేషాం నిష్ఫలత్వశఙ్కా-ప్రయుక్తాననుష్ఠేయత్వశఙ్కా-వ్యుదస్యతే-తథాహి ॥ శుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే ॥ మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే ॥ సమ్భర్తేతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః - నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థ స్తథా మునే ॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా ॥ వసన్తి యత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని ॥ స చ భూతేష్వశేషేషు వకారార్థ స్తతోఽవ్యయః ॥ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః ॥ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః, ఇత్యాదినా శ్రీమత్పరాశరోక్తప్రత్యక్షర సముదాయనిర్వచనావగతాస్సమ్భర్తృత్వభర్తృత్వ నేతృత్వగమయితృత్వ స్రష్టృత్వ సర్వశరీరకత్వ సర్వభూతాన్తరాత్మత్వ నిరస్తనిఖిలదోషత్వ షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాదయోఽర్థా అత్ర వివక్షితాః- తత్ర సంభరణం స్వా

చార్యః పరావృత్తో గృహమేధీ చ కర్మసు । వయస్యైర్బాలకైస్తత్ర సోపహూతః కృతక్షణైః ॥ ౫౪ ॥ అథ తాన్ శ్లక్ష్ణయా వాచా ప్రత్యాహూయ మహాబుధః । ఉవాచ విద్వాంస్తన్నిష్ఠాం కృపయా ప్రహసన్నివ ॥ ౫౫ ॥ తేతు తద్గౌరవాత్సర్వే త్యక్తక్రీడాపరిచ్ఛదాః । బాలా అదూషితధియో ద్వన్ద్వారామేరితేహితైః ॥ ౫౬ ॥ పర్యుపాసత రాజేన్ద్ర తన్న్యస్తహృదయేక్షణాః । తానాహ కరుణో మైత్రో మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౫౭ ॥ *********
******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ********
ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ కౌమార ఆచరేత్ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్భాగవతానిహ । దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువమర్థ

మోపకరణసంవిధానం-తచ్చ ప్రకృతిపురుషకాలానాం కార్యోత్పత్తియోగ్యతాపాదనరూపం భర్తృత్వం నిరుపాధికస్వామిత్వం-నేతృత్వం గమయితృరూపం స్థితికర్తృత్వం గమయితృత్వం సఞ్జిగమయితృత్వరూపం సంహర్తృత్వం-స్రష్టృత్వముద్గమయితృత్వరూపం సృష్టికర్తృత్వం యశోగుణవత్త్వం ప్రథా-శ్రీర్భోగ్యసమ్పత్, వైరాగ్యం విరక్తిః-సా చ పరిపూర్ణత్వాదనాదరరూపా ఏవం చానుష్ఠితైర్ధర్మైః ప్రాప్యస్య భగవత ఏవం విధత్వాత్తత్ప్రాప్తేశ్చ నిశ్శ్రేయసరూపత్వాత్తత్ప్రాప్తిసాధనభూతా ధర్మాః పరమపురుషార్థార్థిభిరవశ్యమనుష్ఠేయాస్తే చ బాల్యారభ్యైవ కర్తవ్యా ఇత్యర్థః - ఇహేత్యనేన -మనుష్యజన్మన ఏవ భగవద్ధర్మాచరణోపయుక్తత్వమన్యస్య తు తదనర్హత్వం చాభిప్రేతం - తత్రాపి పుంస్త్వోపత్తి పరామృష్టా నేహాశ్రిప్రకృతిభూతే నేదంశబ్దేనాధునా వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేవ భగవద్ధర్మకర్తవ్యతాఽభిప్రేతా, నన్వన్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని తేషాం కర్తుం శక్యత్వాత్కిం విశేషేణాధునిక ఏవ తజ్జన్మని కర్తవ్యతోచ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ దుర్లభం మానుషం జన్మేతి వివిధవిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మభిర్దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిరూపేణ సంసరతో జీవస్య నియమేన ప్రతిజన్మ మానుషం జన్మేతి విశ్వాసహేతోరభావాద్దుర్లభం మానుషం జన్మ సుకృతపరిపాకవిశేషలబ్ధమితి తత్రైవ భగవద్ధర్మానాచరేదితి భావః - నను కిం విశేషేణ కౌమార ఏవాచరేదిత్యుచ్యతే, యథేష్టం విషయభోగాననుభూయ పశ్చాదపి తేషాం కర్తుం శక్యత్వాదిత్యత ఆహ ॥ తదప్యధ్రువమితి, చతుర్థవయః పర్యన్తజీవనహేతోర్విశ్వసనీయస్యాభావాత్కౌమారాత్ప్రభృత్యేవాచరేదితి భావః, నను చిరకాలసాధ్యా భగవద్ధర్మాః కథమస్థిరేణ మానుషజన్మనా నిర్వర్త్యన్తే - కథం తత్రాంశేన నిశ్శ్రేయసప్రాప్తిరత ఆహ ॥ అర్థదమితి ॥ యద్యప్యధ్రువం, తథాప్యర్థదమిత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ యద్యప్యధ్రువం-తథాపి చిరకాలజీవననిమిత్తైకకర్మణ్యారబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మాభావే చ సతి ॥ యథావత్ఫలపర్యన్తభగవద్ధర్మోపసంహారద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపనిరతిశయపురుషార్థదం-చిరజీవనహేత్వభావేవా ఆరబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మసద్భావే

ఽపివా ,, నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి - నహికల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతింతాతగచ్ఛతి ,, ఇత్యాదిభగవదుక్తరీత్యా జన్మాన్తరేయథావద్భగవద్ధర్మోపసంహారద్వారానిశ్శ్రేయసరూపార్థదంభవతీతి ॥ అత్ర ,, సర్వం వాక్యంసావధారణం,, మితిన్యాయేనాబ్భక్షోవాయుభక్షఇత్యాదివత్కౌమారఏవభాగవతాన్ ధర్మానేవఇహైవేత్యవధారణమభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్ర భాగవతానేవ ధర్మానాచరేదిత్యవధారణం తావదుపపాదయతి ॥ యథాహీతి ॥ హతథాహీత్యర్థః యథాశబ్దోయోగ్యతాద్యోతకః ఇహమనుష్యజన్మని , విష్ణోఃపరమపురుషస్య , పాదయో , రుపసర్పణంభజనం-యథా,యోగ్యం-తదేవయుక్తమిత్యర్థః-కుతః-యద్యస్మాత్ - ఏషపరమపురుష-స్సర్వభూతానా-మాత్మా ఈశ్వరః-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనపూర్వకంభర్తా- శరీరస్యాత్మావనుర్తనంయుక్తమితిభావః - నన్వాత్మాస్యపురుషార్థరూపత్వాన్నానువర్తనీయోఽతఆహ,ప్రియఇతి॥ప్రియఇష్టతమః-నిరతిశయానన్దరూపఇత్యర్థః- ఆనన్దఏవహ్యేష్టస్సఏవహిపురుషార్థరూపఇతిభావః-నన్వేవంభూతోఽపినిష్ప్రయోజనత్వాదనువర్తమానాన్నప్రీణయేత్తత్రాహ॥సుహృదితి॥ ,,ఏషహ్యేవసాధుకర్మకారయతితంయమేభ్యోలోకేభ్యఉన్నినీషతే,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాస్వానువృత్త్యుపక్రమమాత్రేణావిర్భూతపరమకారుణ్యయుక్తఉత్తరోత్తరంస్వానువృత్తిప్రవర్తనారూపహితకారీత్యర్థః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ విష్ణోఃపాదోపసర్పణమేవయుక్తమిత్యనేనవైషయికసుఖసాధనయత్నోనయుక్తఇత్యుక్తం తదేవసహేతుకంసదృష్టాన్తంచోపపాదయన్నిహైవేత్యవధారణముపపాదయతి॥సుఖమితి॥ హేదైత్యాః-దేహినాం-దేహయోగేన దేహసమ్బన్ధమాత్రేణ-ఐన్ద్రియకం- సుఖంసర్వత్రపశ్వాదిజన్మస్వపిఆధునికయత్నమన్తరేణాపదైవాత్ప్రాచీనకర్మణైవలభ్యతే,తత్రదృష్టాన్తోయథాసుఖమితి॥ అసుఖందుఃఖంయథా,యత్నమన్తరేణాపి,దైవాదేవ,లభ్యతే॥తథావైషయికంసుఖమపీత్యర్థః- సర్వత్రలభ్యతఇత్యనేనవైషయికసుఖలాభస్సర్వజన్మసాధారణః,భగవద్ధర్మలాభస్తుమనుష్యజన్మాసాధారణఇత్యుక్తంభవతి ❀ ౩॥ ❀ యతోవైషయికంసుఖంసర్వజన్మసాధారణంతచ్చదైవాదేవసులభ,మసుఖవత్తస్మాత్ప్రయాసోవైషయికసుఖార్థప్రయాసో -నకర్తవ్యః- ఏవమవి

దమ్ ॥ ౧ ॥ యథాహిపురుషస్యేహవిష్ణోఃపాదోపసర్పణమ్। యదేషసర్వభూతానాంప్రియఆత్మేశ్వరస్సుహృత్ ॥౨॥సుఖమైన్ద్రియకందైత్యాదేహయోగేనదేహినామ్।సర్వత్రలభ్యతేదైవాద్యథాదుఃఖమయత్నతః॥ తత్ప్రయాసోనకర్తవ్యోయతఆయుర్వ్యయఃపరమ్।నతథావిన్దతేక్షేమంముకున్దచరణామ్బుజమ్॥ ౪ ॥ తతోయతేతకుశలఃక్షేమాయభవమాశ్రితః।శరీరంపౌరుషంయావన్నవిపద్యేతపుష్కలమ్॥ ౫ ॥ పుంసోవర్షశతంహ్యాయుస్తదర్థమజితాత్మనః।నిష్ఫలంయదసౌరాత్ర్యాంశేతేఽన్ధంప్రాపితస్తమః॥౬॥ ముగ్ధస్యబాల్యేకై

జ్ఞానతాకృతోఽపిప్రయాసః-కేవలమాయుర్వ్యయకరఇత్యాహ ॥ యతఇతి ॥యతోవైషయికసుఖార్థాత్ప్రయాసాత్పరం కేవల,మాయుఃక్షయఏవ,నాన్యత్కించిదస్తిప్రయోజనమిత్యర్థః ,ననుజన్మాన్తరేపునరైన్ద్రియకసుఖలాభాయకర్తవ్యఏవయత్నస్తత్రాహ॥నతథేతి ॥ యద్యపికృతోఽపితదర్థప్రయాసోజన్మాన్తరీయవైషయికసుఖసాధన - స్తథాఽపి,తథాతద్వత్,క్షేమం , నప్రాప్నోతి-కథం-యథా,ముకున్దచరణామ్బుజం,భజన్నితిశేషః -యథాభగవచ్చరణామ్బుజంభజన్సమాస్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్తిపూర్వకంనిత్యనిరుపాధికనిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మానన్దానుభవరూపంక్షేమంప్రాప్నోతి- తథావైషయికసుఖార్థంయతమానస్తాదృశంక్షేమంనవిన్దతే - కింతుదుఃఖమిశ్రానిత్యసోపాధికాత్యల్పమిదానీమనుభూయమానసజాతీయంప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తతః కారణాత్ భవమనర్థావహంసంసార,మాశ్రితః-పుమాన్,కుశలః హేయోపాదేయవిభాగకుశలస్సన్ , క్షేమాయైవోక్తవిధక్షేమార్థమేవ , యతేత, కౌమారఏవేత్యుక్తమవధారణంప్రతిపాదయితుంతదేవతారయతి॥శరీరమితి॥పౌరుషంపురుషస్యజీవస్యస్వస్యసమ్బన్ధి,శరీరం,యావ-త్పుష్కలంపటుతర- మస్తి,నతువిపద్యేతవిపన్నంనభవతి, తావదేవ, క్షేమాయయతేతేతపూర్వేణాన్వయః బాల్యాదారభ్యైవయతేతేతిభావః ❀ ॥౫ ॥ ❀ ఏతదేవప్రతిపాదయన్విషయాసక్తస్యకేవలంవృథాఽఽయుర్వ్యయమాహ ॥పుంసఇతి॥పుంసోమనుష్యస్య, తావ-ద్వర్షశతంహ్యాయుర్జీవనయోగ్యకాలశ్శతవర్షపరిమితః-తస్యశతవర్షపరిమితస్యా-యుషో,ఽర్ధంపఞ్చాశద్వర్షాత్మక-మజితేన్ద్రియస్య,నిష్ఫలమేవయాతీత్యుత్తరేణాన్వయః- నైష్ఫల్యేనయానేహేతుంవదన్పూర్వమాంసంపిణష్టి ॥యదితి ॥ యద్యస్మా,దసావజితాత్మా పుమాన్రాత్ర్య-మన్ధంతమఃనిద్రాత్మకం-ప్రాపిత-స్తూష్ణీం- శేతే- జితేన్ద్రియః కౌమారఏవా - రబ్ధభక్తియోగరూపభగవద్ధర్మస్తురాత్ర్యామపిమధ్యమంయామద్వయంనిద్రార్థముపయోజ్య పూర్వోత్తరయోర్యామయోరనియతకాలంభగవద్ధర్మమాచరతీతిభావః ❀ ॥౬॥ ❀ ఏవంబాల్యే,ముగ్ధస్యమూఢస్య,దశ- వర్షాణి,కౌమారే , క్రీడతో-దశవర్షాణి,త్యేవం, వింశతి,ర్వర్షాణాం , యాతి,జితేన్ద్రియఃకుశలస్తుతస్యామపివింశత్యాంభగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతిభావః - ఏవముత్తరత్రాప్యూహ్యం-జరయాగ్రస్తః-దేహో-యస్య - అతఏవ - అకల్యస్యఅసమర్థస్య - స్వాధీనదేహస్య-వర్షాణాం-వింశతి-ర్యా

తిబాల్యాత్ప్రభృత్యారబ్ధభగవద్ధర్మస్తుతదభ్యాసశిక్షితదేహత్వాత్తస్యామపివింశత్యాం - తమనుతిష్ఠతీతిభావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవముహార్ధ్వగాత్మకార్ధాయుషశ్చత్వారింశద్వర్షాగతాః - శేషమవశిష్టం - దశవర్షాత్మకమాయుః - దురాపూరేణదుఃఖైస్సమన్తాదాపూర్యమాణేన - కామేన - తదనుబన్ధినా - బలీయసా - మోహేన - చకారాత్క్రోధేనచ-గృహేషుగృహధర్మేషు - సక్తస్య-తస్యైవ - ప్రమత్తస్యస్వహితమజానతో, ఉపయాతి,జితేన్ద్రియస్తు కుశలః - కామాద్యుపశమనేనతస్మిన్నపిదశవర్షాత్మకేవయసిభగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమజితేన్ద్రియస్యవైషయికసుఖరతస్యాయుషోనైష్ఫల్య - మారబ్ధభక్తియోగస్య కుశలస్య జితేన్ద్రియస్యతునిశ్శ్రేయససాధనభగవద్ధర్మప్రసాధనోపయుక్తత్వేనసాఫల్యం - భాగవతధర్మాణామేవనిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వం - తేషాంచవర్తమానమనుష్యజన్మనైవానుష్ఠేయత్వంచోక్తం - అథవైరాగ్యమన్తరేణోపదిష్టోఽపిభాగవతధర్మః ప్రతిష్ఠితోనభవతీతివైరాగ్యేణతావద్దేహాంభవితవ్యం- తచ్చసత్సఙ్గతిమన్తరేణనసేత్స్యతీతితయాభవితవ్యం - సాచవిషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గపరిహారమన్తరేణదుర్లభేత్యభిప్రేత్యతత్పరిహారశ్చగృహవిత్తకళత్రాపత్యాదిష్వనురక్తచిత్తస్యయద్యప్యశక్య - స్తథాప్యపాయేనవివేకాత్మనాదుస్సఙ్గః పరిహార్య - ఇతివక్తుంతావద్గృహాదిష్వనురాగస్యదుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచాహ॥కోగృహేష్విత్యాదినా॥తావద్గృహానురాగస్యదుస్త్యజత్వమాహ ॥ కఇతి॥గృహేష్వ , సక్తంమమేదంగృహమిత్యభిమానయుక్తం-ధృఢైర్దుర్మోచైః స్నేహాఏవపాశా-స్తైః-బద్ధ-మాత్మానం-విమోచితుమజితేన్ద్రియశ్చ-కఃపుమాన్ - ఉత్సహేత కోఽప్యుత్సాహంనకుర్యాదిత్యర్థః-జితేన్ద్రియస్తూత్సహేతైవేతిభావః-అనేన,,హిత్వాఽఽత్మపాతంగృహమన్ధకూప,,మితిపూర్వముక్తగృహాభినివేశత్యాగఏవభగవదాశ్రయణేప్రథమంకారణమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదభినివేశత్యాగశ్చవి

శోరేక్రీడతోయాంతి వింశతిః।జరయాగ్రస్తదేహస్యయాత్యకల్పస్యవింశతిః॥౭॥దురాపూరేణకామేనమో
హేనచబలీయసా। శేషంగృహేషుసక్తస్యప్రమత్తస్యాపయాతిహి॥౮॥కోగృహేషుపుమాన్సక్తమాత్మానమ
జితేన్ద్రియః। స్నేహపాశైర్దృఢైర్బద్ధముత్సహేతవిమోచితుమ్॥౯॥ కోన్వర్థతృష్ణాంవిసృజేత్ప్రాణేభ్యోఽ
పిగరీయసీమ్।యంక్రీణాత్యసుభిః ప్రేష్ఠైస్తస్కరస్సేవకోవణిక్॥ ౧౦ ॥కథంప్రియాయాఅనుకమ్పితాయాస్స
ఙ్గంరహస్యంరుచిరాంశ్చమన్త్రాన్।సుహృత్సుతత్స్నేహసితశ్శిశూనాంకలాక్షరాణామనురక్తచిత్తః॥౧౧॥
పుత్రాన్స్మరంస్తాదుహితౄర్హృదయ్యాభ్రాతౄన్స్వసౄర్వాపితరౌచదీనౌ। గృహాన్మనోజ్ఞోరుపరిచ్ఛ
దాంశ్చవృత్తీశ్చకుల్యాఃపశుభృత్యవర్గాన॥ ౧౨ ॥త్యజేతకోశస్కృదివేహమానఃకర్మాణిలోభాదవితృప్తకా
మః। ఔపస్థజైహ్వ్యంబహుమన్యమానఃకథంవిరజ్యేతదురన్తమోహః॥౧౩॥కుటుమ్బపోషాయవియన్నిజాయు

త్తకళత్రాపత్యాద్యనురాగత్యాగపూర్వక-స్సోఽప్యజితేన్ద్రియస్యదుశ్శకఇత్యాహ॥కోన్వితి॥ అర్థతృష్ణాంవిత్తస్పృహామజితేన్ద్రియశ్చే-తః-కఃపుమాన్-విసృజేత్ త్యజేత్-దుస్త్యజత్వేహేతుంవదన్తాంవిశినష్టి ॥ ప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీమితి॥ ప్రాణస్పృహాపేక్షయా - గరీయసీందృఢతరామిత్యర్థః - ప్రాణేభ్యోగరీయస్త్వమేవదృష్టాన్తముఖేనదర్శయన్నర్థంవిశినష్టి॥యమితి॥యం-మర్థం- మసుభిః ప్రాణైః - తస్కరశ్చోరస్సేవకఆయుధోపజీవీ - వణిక్నావికశ్చ-క్రీణాతి-ప్రాణహానిమఙ్గీకృత్యాపితస్కరాదిర్యమర్థంసాధయతి-తస్మిన్నర్థేతృష్ణాంకోనువిసృజేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ,అనుకమ్పితాయాః దయాయుక్తాయాఃప్రియాయాః-రహసిభవం-సఙ్గం-రుచిరాన్మనోజ్ఞాన్- హితాలాపాంశ్చ- సుహృత్సుచ - సఙ్గం-స్మరన్-కథం-ప్రియాసఙ్గాదీన్-త్యజేతేతితృతీయేనాన్వయః-కథంభూతః - తత్స్నేహసితః - తేషాంప్రియాదీనాం-స్నేహేనసితఃబద్ధః-కలానిమధురాణ్యా-క్షరాణి-యేషాం - తేషాం-శిశూనాంచ-సఙ్గమిత్యనుషజ్యతే -సఙ్గం- తేష్వనురక్తంచిత్తం యస్యసః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ పుత్రాన్,హృదయ్యాఃహృదయంగమాః -దుహితౄః-శ్వశురగృహస్థితాః-తథా-భ్రాతౄన్-స్వసౄర్భగినీశ్చ-దీనౌ-మాతాపితరౌచఉరవఃబహవః-పరిచ్ఛదాఃభోగోపకరణాని-యేషు - తాన్ - మనోజ్ఞాన్గృహాంశ్చ - కుల్యాఃకులక్రమాగతా- వృత్తీఃజీవికాశ్చ - పశూన్భృత్యవర్గాంశ్చ - కథం- త్యజేత-కథంతరాం-విరజ్యేతవిరక్తస్స్యాత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కథంభూతః-కోశస్కృదివకోశకారికీటఇవ-కర్మాణీహమానః-యథా-కోశస్కృద్గృహంకోశాత్మకంకుర్వన్నాత్మనోనిర్గమాయద్వారమపినావశేషయతి-తథా - స్వబన్ధకానికర్మాణికుర్వాణఇత్యర్థః - అవితృప్తఃకామోయస్య-తాదృశః-ఔపస్థం-జైహ్వ్యంచ-సుఖం-బహుఅధికం-మన్యమానః-అతో-దురన్తోమోహోయస్య ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ దురన్తమోహందర్శయన్విశినష్టి॥కుటుమ్బపోషణాయ - వియత్ క్షీయమాణం -నిజాయుఃపరిచ్ఛిన్నాయు-ర్యస్య-తాదృశో-

విశేషేణ-హితమనుకూల-మర్థం-పరమపురుషార్థం-నవేద-విహితమితిపాఠే- విహతమపిస్వాభిప్రేతమర్థం - నవేదదృష్టా న్తత్వేననానుసన్ధత్తే-సర్వత్రదేశేకాలేచ-తాపత్రయేణ-దుఃఖిత-ఆత్మామనో - యస్య-తాదృశోనసిర్విద్యతేసంసృతౌహే యత్వబుద్ధింనకరోతి-యత-స్స్వకుటుమ్బే-రామోరతిర్యస్య ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ప్రత్యుతాకార్యంకరోతీత్యాహ॥వి త్తేష్వితి॥ పరద్రవ్యాపహారిణో-యోదోషః - ప్రేత్యమరణానన్తరంనరకలక్షణః - ఇహచలోకే-దణ్డరూపశ్చ-తం-విద్వాన్జానన్న పి-వి త్తేషు-నిత్య-మభినివిష్టం-చేతో-యస్య-అజితేన్ద్రియఃఅశాన్తకామః-కుటుమ్బీచసన్-తత్పరస్యవి త్తం-హరతి❋ ॥౧౫॥❋ ఏవంకోగృహేష్విత్యాదిభిస్సప్తభిశ్శ్లోకైః గృహాదిష్వనురాగోదుస్త్యజఇత్యుక్తం-అథతస్యానర్థావహత్వమాహ॥విద్వా నపీతి॥ హేదనుజాః,ఇత్థం -విద్వానపిఉక్తవిధంసంసారంజానన్నపి-కుటుమ్బం-పుష్ణన్బిభ్రత్-యః-స్వలోకాయఆత్మ యాథాత్మ్యదర్శనాయ- నకల్పతేనసమర్థోభవతి - ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవమర్శనపరోనభవతి, కింత్వి,దంస్వీయ, మిదంపరకీయ-మిత్యేవం,విభిన్నో-భావో- యస్య - సర్వస్యపరమాత్మశేషతామజానన్నిత్యర్థః,యథావ,ద్విమూఢ,స్స,త మోనరకమేవ-ప్రపద్యేత॥ యద్వా ॥ తత్త్వ విదపికుటుమ్బభరణాసక్తోదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానయుక్తోమూఢ వన్నరకమేవప్రపద్యతే-నముక్తిం-కింపునఃకేవలమూఢఇత్యాహ॥విద్వానపీతి॥విద్వానపి ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్య విదపి-యః,పునః -స్వీయపారక్యవిభిన్నభావః,ఇత్థం,కుటుమ్బం -పుష్ణ-న్భవతి,స , స్వలోకాయపరమపదప్రాప్తయేన కల్పతే-కింతు,నితరాంమూఢవత్తమఏవ- ప్రపద్యేత,విదుషఏవేయంగతిః ,కింపునరవిదుషఇతిభావః - యథావిమూఢఇతి దృష్టాన్తవశాత్కింపునర్న్యాయోఽత్రద్యోత్యతే ❋ ॥౧౬॥ ❋ ఏవంగృహాద్యాసక్తేర్దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచో క్తం , అథోక్తముపసంహరన్దుస్త్యజగృహాద్యనురాగత్యాగనిమిత్తమసత్సఙ్గంపరిత్యజ్యసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాభగవ న్తమాశ్రయేతేత్యాహ॥యతఇతి॥యతః,కశ్చిదపి , పుమాన్ , గృహాద్యభినివిష్టశ్చే,దాత్మానం-క్వచిదపికాలే,కుత్రచిదపి

స్వబుద్ధ్యేఽర్థం ❋ విహితంప్రమత్తః।సర్వత్రతాపత్రయదుఃఖితాత్మానిర్విద్యతేనస్వకుటుమ్బరామః ॥౧౪॥
వి త్తేషునిత్యాభినివిష్టచేతావిద్వాంశ్చదోషంపరవి త్తహర్తుః।ప్రేత్యేహచాథాప్యజితేన్ద్రియస్తదశాన్తకామోహరతేకుటుమ్బీ॥౧౫॥విద్వానపీత్థం దనుజాఃకుటుమ్బంపుష్ణన్స్వలోకాయనకల్పతేవై। యస్స్వీయపార క్యవిభిన్నభావస్తమఃప్రపద్యేతయథావిమూఢః॥౧౬॥యతోనకశ్చిత్క్వచకుత్రవిద్వాన్దీనస్స్వమాత్మానమ లంసమర్థః।విమోచి❋తుంవామదృశాం † విహారక్రీడామృగోయన్నిగళోవిసర్గః ॥ ౧౭ ॥ తతోవిదూరాత్పరి హృత్యదైత్యాదైత్యేషుసఙ్గంవిషయాత్మకేషు । ఉపేతనారాయణమాదిదేవంసముక్తసఙ్గైరిషితోఽపవర్గః॥

దేశే, మోచితుంమోచయితుం,అసమర్థ- స్తతఇత్యుత్తరేణాన్వయః- అసామర్థ్యేహేతుః-అలమత్యర్థం ,దీనఃవిషయలమ్ప టఃఅతః,వామదృశోయాసాం- తాసాం,,విహారే -క్రీడామృగః క్రీడార్థంసంవర్ధితశాఖామృగాదితుల్యః-విహారమితిపృథ క్పదపాఠే-విహారస్థానమాత్మానమిత్యన్వయః - వామదృశాంవిహారక్రీడామృగత్వంవిశినష్టి ॥ యన్నిగళోవిసర్గఇతి ॥యత్ యస్మా-ద్వామదృశాంక్రీడామృగత్వాద్ధేతో-ర్నిగళరూపో ,విసర్గస్సంసారబన్ధో,భవతి - అయమితినాచ్ఛేదః -యత్క్రీడా మృగఇత్యేత-దయమేవనిగళరూపస్సంసారఇత్యర్థః - యదితిచ్ఛేదపక్షేయచ్ఛబ్దేనవామదృశాంవాపరామర్శః-యాత్ యాసు-నిగళశ్శృఙ్ఖలరూపో-విసర్గఃపుత్రాదిరూపస్సర్గ ఇత్యర్థః - అవిసర్గఇతివాచ్ఛేదః - యత్ యస్మాత్క్రీడామృగత్వా-దవి సర్గః,అవిమోచ్యో,నిగళశ్శృఙ్ఖలతుల్య,స్సంసారబన్ధో-భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తతఇతి॥తతః- యతోగృహాదిష్వాసక్తఆ త్మానంమోచితుమసమర్థః-తతఃవిషయేషుశబ్దాదిష్వా,త్మనో,యేషాం, తేష్వ,సత్సు,దైత్యేషు,సఙ్గం,దూరా,త్ప రిహృత్యా,దిదేవంజగదుదయస్థితిలయలీలం,స్వతేజసాదీప్యమానం ,నారాయణం -జీవానాం - ప్రాప్యంప్రాపకమా ధారంచభగవన్తం,ముపేతసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాశరణంవ్రజత-యద్యప్యత్రసత్సఙ్గశ్చైకణ్ఠోక్తిర్నాస్తి-తథాఽపిస్వస్యసత్స ఙ్గతైరేవహేతోర్జ్ఞానోదయస్యస్వేనైవవక్ష్యమాణత్వాత్స్వసఙ్గత్యైవచైతస్సత్సఙ్గతైః ,కృతప్రాయత్వాచ్చతదనుక్తావ పిసాఽభిప్రేతైవ , ఏవంగృహాద్యాసఙ్గస్యదుస్త్యజత్వానర్థావహత్వాదికథనేనైవతేషాంవైరాగ్యముదేష్యతీతివైరా గ్యమపిస్వమ్పాదనీయమితిశబ్దతోనోక్తం , స్వస్యైవజ్ఞానోపదేష్టృత్వాదాచార్యత్వేనావస్థితత్వాద్గుర్వభిగమనమపీహ శబ్దతఃకర్తవ్యత్వేననోక్తం,కింతుశ్రీశప్రపదనమాత్రమేవకురుతేతిశబ్దేనోక్తం - ధర్మాన్భాగవతానితిభగవచ్ఛబ్దేనాభిప్రే తంనిష్ఫలత్వశఙ్కావ్యుదాసంవ్యనక్తి ॥ సఇతి॥సఉపేయోనారాయణః,అపవర్గఃపరమపుషార్థలక్షణాపవర్గహేతుత్వేన- ముక్త-స్సఙ్గోదేహాతదనుబన్ధిషు-యై -స్తై-రిషితఇష్టః -సఏవముక్తసఙ్గానామిష్టోఽపవర్గఃఫలరూపఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋

౧౪ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ విహితంప్రమత్తః ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ విహారం

ఏతదేవ ప్రతిపాదయితుం - తావత్తత్సమాశ్రయణస్య దుశ్శకత్వశఙ్కాం నిరాహ ॥ నహీతి ॥ హేఽసురాత్మజాః - అచ్యుతం సక
దాశ్రయణాదేవాశ్రితానన్యాచ్యావయతీత్యచ్యుతః - తం - ప్రీణతః - పుంసో - బహ్వాయాసో - నహి - విద్యతే - దేవతాన్తరప్రీత్యుత్పా
దకసాధనానుష్ఠానవద్భగవత్ప్రీత్యుత్పాదకతద్ధర్మానుష్ఠానే - నాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః, అనాయాసే హేతుః ॥ ఆత్మత్వా
దితి ॥ సర్వభూతానాం, ఆత్మత్వాత్స్వతస్సిద్ధత్వాత్సులభత్వాత్ సర్వత ఇతి సార్వవిభక్తికష్షష్ఠ్యర్థే తసిః ఇహలోకే సర్వ
తస్సర్వేషాం దేవాసురాదిస్త్రీపుంసవర్ణాశ్రమాదివిభాగమన్తరేణ సర్వేషాం సిద్ధత్వాదిత్యర్థః, అయమభిప్రాయః, నహి సు
లభస్య తృణలోష్టాదేరన్వేషణాయ విదూరగమనాదిరూపః ప్రయాసోఽపేక్షితః - సర్వత్ర సర్వేషాం సులభత్వాత్ - ఏవం స
ర్వేషామాత్మత్వేన సర్వత్ర సులభస్య ప్రీణనే - నాతివాయాస ఇతి - యద్వా - సిద్ధత్వాదిత్యస్య స్వర్గాదివత్సాధ్యః పురుషార్థః -
అపితు - సిద్ధరూపః - సాధ్యపురుషార్థసాధనే హి యాగాద్యనుష్ఠానరూపప్రయాసబాహుల్యం - సిద్ధస్య తు తల్లాభోపయుక్త
ప్రీణనోపాయ తత్సమాశ్రయణమాత్రమపేక్షితమిత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మత్వాదిత్యనాయాసే పృథగ్ఘేతుః - ఆత్మా హి స్వశరీ
రేణ నిరతిశయప్రీతియుక్తస్తద్రక్షణశీలశ్చ లోకే దృష్టః - ఏవం సర్వేషాం జీవానాం - పరమాత్మానం ప్రతి శరీరత్వాత్తద్విషయ
కప్రీతేస్తస్య స్వతస్సిద్ధాయా అపి విపులాపరాధైరనభివ్యక్తాయాస్తదభివ్యక్త్యావహం కించిదానుకూల్యాదికమాత్రమపే
క్షితమితి భావః - సిద్ధత్వాదితి తత్ప్రీణనే హేతుః - నహి సిద్ధస్య హిరణ్యనిధేస్తత్పరిజ్ఞానమన్తరేణ తల్లాభోపయుక్తోఽ
న్యః ప్రయాసోఽపేక్షితః - ఏవం పరమాత్మనోఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య హృదయే సిద్ధత్వాత్తల్లాభోపయుక్తస్వామి
త్వశేషిత్వాదితద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రేణ తస్య సమాశ్రితవిషయకప్రీతిరుదేష్యతీతి - నాతివా
యాసో విద్యత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానామిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరావరేష్వితి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ము
ఖోఽన్తో - యేషాం స్థావరా ఆదిర్యేషాం - తేషు - పరావరేషూచ్చావచేషు, భూతేషు చరాచరాత్మకదేహభాక్షు చేతనేష్వి
త్యర్థః - తథా - భౌతికేషు పృథివ్యాదిభూతపరిణామరూపేష్వచేతనేషు ఘటపటాదిషు - మహత్సు పృథివ్యాదిమహాభూతేషు -
గుణానాం సత్త్వాదీనాం, సామ్యం - యస్మిన్ - తస్మిన్ప్రధానే - మూలప్రకృతావపీత్యర్థః - గుణవ్యతికరే గుణవైషమ్యవతి మ

నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాసోఽసురాత్మజాః । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వ
తః ॥ ౧౯ ॥ పరావరేషు భూతేషు బ్రహ్మాన్తస్థావరాదిషు । భౌతికేషు వికారేషు భూతేష్వథ మహత్సు చ ॥ ౨౦ ॥ గు
ణేషు గుణసామ్యే చ గుణవ్యతికరే తథా । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భగవానీశ్వరోఽవ్యయః ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మ
స్వరూపేణ దృశ్యరూపేణ చ స్వయమ్ । వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యో హ్యనిర్దేశ్యోఽవికల్పితః ॥ ౨౨ ॥ కేవలానుభవానన్ద

హదహఙ్కారాదౌ చ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - ప్రత్యగాత్మా జీవః - స్వం స్వాసాధారణం - రూపం శరీ
రం - యస్య - తేన ప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేనేత్యర్థః - దృశ్యమచేతనం - రూపం - యస్య - తేనాచేతనశరీరకత్వేన చేత్యర్థః - ఏకః
స్వసమనరహిత ఏవ పర ఆత్మా పరమాత్మా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్తా - అవ్యయః అస్పృష్టశరీరగతవికారః - నిరస్తనిఖిలదోషః
షాడ్గుణ్యపూర్ణః ఈశ్వరో జీవకర్మానుగుణం నియన్తా - వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యః వ్యాప్యేషు వ్యాపకతయా నిర్దేష్టవ్యః - అవిక
ల్పితః జాతిగుణాదిరహితః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ కేవలోఽనుభవః దుఃఖాప్రతిభటం జ్ఞానం - ఆనన్ద ఆనన్దరూపం - తదేవ - స్వరూపం -
యస్య - సః - పరమేశ్వరః - స్వవ్యతిరిక్తేశ్వరాన్తరరహితః - గుణసర్గయా సంసారిణాం మోహాదిగుణాన్ సృజతీతి తథా - త
యా - మాయయా - అన్తర్హితైశ్వర్యః సంసారిణావప్రకాశమానమహిమా - ఈయతే గమ్యతే - సదాచార్యోపదేశేన జ్ఞాయ
త ఇత్యర్థః - ఉక్తవిధతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకం తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్తినిమిత్తతత్ప్రీతిహేతురుపాయ ఇ
తి భావః - అత్ర - అవికల్పితః కేవలానుభవానన్దస్వరూప ఇతి పదద్వయేన ‘‘అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం - సత్యం జ్ఞానమనన్తం -
విజ్ఞానమానన్దమితి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేన ప్రాప్యం బ్రహ్మస్వరూపముక్తం - అవశిష్టైః ఏక ఏవేత్యాదిభిః ప్రథమాన్తపదైః
ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - దృశ్యరూపేణ చే’’తి పదద్వయేన చ ప్రాప్యస్య గుణా ఉక్తాః ‘‘పరావరేషు భూతేషు - ప్రత్యగాత్మ
స్వరూపేణ చే’’త్యనేన జీవస్య తచ్ఛేషత్వాపరపర్యాయతచ్ఛరీరత్వకథనేన ప్రాప్తృస్వరూపముక్తం ‘‘గుణసర్గయా మా
యయాన్తర్హితైశ్వర్య’’ ఇత్యనేనాబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిరూపమోహాదిప్రాకృతగుణ ఏవ ప్రాప్తివిరోధీతి కథ
నేన విరోధిస్వరూపమప్యుక్తం - తత్ప్రాప్తిఫలం తు తచ్చరణకైఙ్కర్యాదిరూపం ‘‘సారం జుషాం చరణయో’’ రితి వక్ష్యతి -
ఏవమర్థపఞ్చకముపదిష్టం భవతి - ‘‘పూర్వ’’ముపేత నారాయణ’’మితి తత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యత్వేన విహితం - తస్య దుష్క
రత్వశఙ్కాపరిహారప్రసఙ్గాత్సమాశ్రయణోపయుక్తార్థపఞ్చకజ్ఞానం సదాచార్యోపదేశాత్సమ్పాద్యమిత్యుక్తం ఏవమ
ర్థపఞ్చకజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రసాదజననద్వారా తత్ప్రాప్తిహేతురిత్యభిప్రేతం, తత్సమాశ్ర

యణంచతద్భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకమధికారిభేదేనవ్యవస్థితమితితాత్పర్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ యదుక్తం ,,నహ్యచ్యుతంప్రీణయతోబహ్వాయాస,, ఇతితదుపసంహరన్తత్ప్రీతినిమిత్తతత్సన్తోషజనకంహేత్వన్తరమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్-యస్మాత్సర్వాన్తరాత్మత్వాదిప్రాప్యబ్రహ్మస్వరూపాదిజ్ఞానపూర్వక తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్త్యుపాయ ఇతి హేతుస్తస్మాద్యూయ,మాసురంభావంభూతద్రోహశీలత్వాదిరూపం - ఉన్ముచ్యసమూలంత్యక్త్వా, పరమాత్మశరీరేషు సర్వేషుభూతేషుయథోచితం-దయాం - సౌహృదంచకురుత - యయాదయయా - అధోక్షజోభగవాం, స్తుష్యతి తాదృశీంభూతేషుదయాంకురుతేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ తుష్యత్యధోక్షజఃతతఃకి-మితఆహ ॥ తుష్టఇతి ॥ తత్రతస్మిన్నాద్యే జగతాంకారణభూతే- అనన్తేభగవతి-తుష్టేసతి-అలభ్యం - కింకిమస్తి- తస్మింస్తుష్టేసత్యభిలషితంసర్వం సులభమేవేత్యర్థః - యద్యపిసులభం - తథాఽపినిరతిశయపురుషార్థరూపతచ్చరణారవిన్దానుభవరూపమమృతమనుభవద్భిర్మాదృశైర్ధర్మైశ్వర్యకామకైవల్యాదిక-మమృతంపిబద్భిరూషరోదకమివ నేష్యతఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ కింతైరితి-నోఽస్మాకం - గుణవ్యతికరాత్కార్మానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామాదేవ-స్వసిద్ధాఅయత్నతస్సిద్ధా-యే-ధర్మాదయఃధర్మార్థకామాః, తైః - కిం నకిమపిప్రయోజనమిత్యర్థః - కాఙ్క్షితేనాభిలషితేనా-గుణేనగుణత్రయరహితేన - కైవల్యేన మోక్షేణవా,కిం,సోపినపురుషార్థ ఇత్యర్థః, నఃకథంభూతానాంభగవచ్చరణయోః-స్సారమనుభవాత్మక-మమృతసారం-జుషతాంసేవమానానాం-ఉపగాయతాంతద్గుణాన్ స్తువతాం - మనసాతచ్చరణారవిన్దానుభవామృతమనుభవతాం - వాక్ఛ్రవణాభ్యాంతద్గుణానుభవామృతంచానుభవతాం-అస్మాకం-ధర్మాదయఊషరోదకప్రాయాఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ నన్వప్యదుక్తమేతత్సర్వం జానన్తోఽప్యస్మద్గురవస్త్రివర్గమేవపురుషార్థత్వేనోపదిదిశుః - త్వంతుత్రివర్గమనాదృత్యభగవచ్చరణారవిన్దాశ్రయణమేవసారతమంమన్యసే , కంచగుర్వనుశిక్షితాన్వీక్షిక్యాదిశాస్త్రేషునత్వదుక్తధర్మఃకర్తవ్యత్వేనోపలభ్యతే-అతఃకింతద్ధర్మప్రమాపకం-తత్రాహ ॥ ధర్మేతి ॥ ధర్మాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః-పుంస్త్వమార్షం ధర్మోఽర్థఃకామశ్చేతి-యః-త్రివర్గోఽభిహితః-అస్మదాచార్యైర్భార్గవాదిభిరితి శేషః-యః, త్రివర్గఃపురుషార్థత్వేనాచార్యైరుక్తఇత్యర్థః -యచ్చతత్ప్రతిపాదికేక్షాదిరూపావిద్యాచ-తదేత-త్సర్వ-మహంమన్యే-తత్రేక్షా ఆన్వీక్షికీసంజ్ఞాతర్కవిద్యా -త్రయీవేదపూర్వభాగః-నయదమోదణ్డనీతిప్రతిపాదకశాస్త్రే - వివిధావార్తాకృష్యాద్యాజీవికాజ్ఞానజనకంశాస్త్రం , ఏతత్సర్వ-మహం-మన్యేజానామ్యేవ-కింతు-య-త్స్వసుహృదః -పరమస్యపుంసః-నిరుపాధికసుహృదేపరమపురుషాయేత్యర్థః-సమ్ప్రదానస్యైవశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-స్వాత్మార్పణంభగవతిస్వాత్మసమర్పణం-తదేత-న్నిగమస్యవేదోత్తరభాగస్య- ప్రమేయమితి శేషః, ఉపనిషద్భాగస్యప్రతిపాద్యం-సత్యంనిత్యం - అక్షయిష్ణుపురుషార్థసాధనం-మన్యఇత్యర్థః-అస్మద్గురుభిర్జ్ఞాతమప్యహం జానామి - నిత్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనం భగవత్యాత్మసమర్పణంవేదాన్తప్రతిపాద్యంత్వధికంజానామీత్యర్థః -గురవస్తునైతజ్జానన్తీత్యభిప్రాయః-ఆపాతతోజానన్తోవామహదనుగ్రహాభావాన్నానుష్ఠానోపయోగితయానిస్సంశయం నజానన్తీతితాత్పర్యం నిగమస్యేత్యనేనాస్మదుక్తార్థేవేదాన్తభాగఃప్రమాణమిత్యుక్తం -సచ-ఓమిత్యాత్మానంయుంజీత-ముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే,, ఇత్యాదిరూపః-స్వాత్మార్పణమిత్యనేనచ ,,ఉపేతనారాయణం-హరిమాశ్రయేతే,, త్యాద్యుక్తమాశ్రయణమాత్మసమర్పణరూపమితివివృతం -భగవతిస్వాత్మసమర్పణంనామస్వాత్మనోభగవచ్ఛేషతైకస్వభావత్వానుసన్ధానపూర్వకంభగవతిస్వాత్మరక్షాభరసమర్పణరూపం,ఏవంనారాయణోపాయనంనామతచ్చరణాగతిరిత్యుక్తంభవతి-సమనన్తరాధ్యాయేతదుపాయనస్యతద్భక్త్యాత్మకత్వంవక్ష్యతి- ఏవంచయథాధికారంభక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకంభగవత్సమాశ్రయణంకర్తవ్యమితితాత్పర్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ ననుగురుభిరజ్ఞాతమిదమన్తరేణాపిసదుపదేశకంకథంత్వం జ్ఞాతవానిత్యాశఙ్కాయాంభగవతోనారదస్యానుగ్రహాదేవేతివక్తుంతస్యసామ్ప్రదాయికత్వమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ త- దేత-ద్దురవాపందుర్లభం-జ్ఞానం-నరస్యసఖాభగవాన్నారాయణో -బదరికాశ్రమవాసీ-నారదాయాహ, ఉపదిష్ట

స్వరూపఃపరమేశ్వరః। మాయయాఽన్తర్హితైశ్వర్యఈయతేగుణసర్గయా॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సర్వేషుభూతేషుదయాంకురుతసౌహృదమ్। భావమాసురమున్ముచ్యయయాతుష్యత్యధోక్షజః॥ ౨౪ ॥ తుష్టేచతత్రకిమలభ్యమనన్తఆద్యేకింతైర్గుణవ్యతికరాదిహయేస్వసిద్ధాః। ధర్మాదయఃకిమగుణేనచకాఙ్క్షితేనసారంజుషాంచరణయోరుపగాయతాంనః॥ ౨౫ ॥ ధర్మార్థకామ ఇతియోఽభిహితస్త్రివర్గ ఈక్షాత్రయీనయదమౌవివిధాచవార్తా। మన్యేతదేతదఖిలంనిగమస్యసత్యంస్వాత్మార్పణంస్వసుహృదఃపరమస్యపుంసః॥ ౨౬ ॥ జ్ఞానంతదేతదఖిలం దురవాపమాహనారాయణోనరసఖఃకిలనారదాయ। ఏకాన్తినాంభగవతస్తదకించనానాంపాదారవిన్దరజ

వాక్ - నను-యత్ర నారదశ్శ్రోతా నారాయణో వక్తా తస్మిన్ తాదృశానాం కథమధికార ఇతి శఙ్కాం నిరాహ ॥ ఏకాన్తినామితి॥ ఏకాన్తినామకించనానామనన్యప్రయోజనానాం-భగవతః-పాదారవిన్దరజసా- ఆప్లుతానాం స్నాతానాం-దేహినాం-భగవత్స్వేవాసక్తానాం సర్వేషామపి-తత్ జ్ఞానం-స్యాదేవ, నతూత్తమానామేవేతి నియమః ✽ ॥౨౭॥ ✽ అతఏవ, మయాఽపి నారదాచ్ఛ్రుతమిత్యాహ॥ శ్రుతమితి॥ విజ్ఞానేన వివేకాదిజన్యేన-సంయుతం-జ్ఞానం శాస్త్రోత్థం - విశుద్ధం భాగవతధర్మరూపం, భగవద్యాథాత్మ్యవేదినో-నారదాచ్ఛ్రుతం-శ్రవణేన జ్ఞాతం, భగవతో నారదస్య వచసాం శ్రవణాన్మమ జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పత్తిరభూదిత్యర్థః ✽॥ ౨౮ ॥✽ తత్రాపి స్మితాః పృచ్ఛన్తి దైత్యకుమారాః॥ ప్రహ్లాదేతి॥ హే ప్రహ్లాద-త్వం -వయం చాప్య-తాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం, ఋతేపినా అన్యం-గురుం-నవిద్మహే॥ ఏతదాగమనాత్పూర్వమేవాహం నారదపార్శ్వంగత ఇత్యత్రాహుః-బాలానామపి శిశూనామపి సతా-మస్మాకమేతావేవేశ్వరౌ నియన్తారౌ- అతస్తవాన్యత్ర గమనం న సమ్భవతి ✽॥౨౯॥ ✽ నారదఏవాత్రాగత ఇత్యపి న సమ్భవతీత్యాహుః॥ బాలస్యేతి ॥అన్తఃపురస్థస్య-బాలస్య-తవ-మహతో నారదస్య-సఙ్గో దురన్వయో దుర్ఘటః-సౌమ్య-నోఽస్మాకం- సంశయం ఛిన్ధి అపనుద- విశ్రమ్భకారణం విశ్వాసహేతు-స్స్యాచ్చేత్ అసమ్భావితత్వేనాస్మాభిరవిశ్వసనీయో నారదసఙ్గమఉక్తః - తత్ర యద్యస్మద్విశ్వాసహేతురస్తి- చేత్తదుపపాదనపూర్వకం తత్సఙ్గతివిషయం సంశయం ఛిన్ధీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

స్యాప్లుతదేహినాం స్యాత్ ॥౨౭॥ శ్రుతమేతన్మయా పూర్వం జ్ఞానం విజ్ఞానసంయుతమ్। ధర్మం భాగవతం శుద్ధం నారదాద్దేవదర్శనాత్ ॥౨౮॥ దైత్యపుత్రా ఊచుః ॥ ప్రహ్లాద త్వం వయం చాపి నర్తేఽన్యం విద్మహే గురుమ్। ఏతాభ్యాం గురుపుత్రాభ్యాం బాలానామపి హీశ్వరౌ ॥౨౯॥ బాలస్యాన్తఃపురస్థస్య మహత్సఙ్గో దురన్వయః। ఛిన్ధి నస్సంశయం సౌమ్య స్యాచ్చేద్విస్రమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏవం దైత్యసుతైః పృష్టో మహాభాగవతోఽసురః। ఉవాచ స్మయమానస్తాన్ స్మరన్మదనుభాషితమ్ ॥౧॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ పితరి ప్రస్థితేఽస్మాకం తపసే మన్దరాచలమ్। యుద్ధోద్యమం తదా చక్రుర్విబుధా దానవాన్ప్రతి ॥౨॥ పిపీలికైరహిరివ దష్టో లోకోపతాపనః। పాపేన పాపోఽభక్షీతి వాదినో వాసవాదయః॥ ౩॥ తేషామతిబలోద్యోగం నిశామ్యాసురయూథపాః। వధ్యమానాస్సురైర్భీతా దుద్రువుస్సర్వతో దిశమ్ ॥౪॥ కళత్రపుత్రవిత్తాప్తాన్ గృహాన్పశుపరిచ్ఛదాన్। నావేక్షమాణాస్త్వరితాస్సర్వే ప్రాణపరీప్సవః ॥౫॥ వ్యలుమ్పన్ రాజశిబిరమమరా జయకాఙ్క్షిణః। ఇన్ద్రస్తు రాజమహిషీం మాతరం మమ చాగ్రహీత్ ॥ ౬ ॥ నీయమానాం భయోద్విగ్నాం రుదతీం కురరీమివ। యదృచ్ఛయాఽఽగతస్తత్ర దేవర్షిర్దదృశే పథి॥౭॥ ప్రాహ చైనాం సురపతే నేతుం నార్హస్యనాగసమ్। ముఞ్చ ముఞ్చ మహాభాగ సతీం పరపరిగ్రహామ్॥౮॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ ఆస్తేఽస్యా జఠరే వీర్య

దైత్యకుమారైరేవం పృష్టః ప్రహ్లాదస్తత్సఙ్గతిహేతుముపపాదయన్ తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యోపదేశపూర్వకం సపరికరం భగవద్భక్తియోగముపదిష్టవానిత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి॥ ఏవం ఇత్థం, దైత్యసుతైః, పృష్టో, భాగవతోత్తమః ప్రహ్లాద-స్తాన్ దైత్యసుతాన్ప్రతి, స్మయమానః-మయా నారదేనా-నుభాషితం-స్మర-న్నువాచ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తదేవాహ॥ పితరీత్యాదినా ॥ అస్మాకం-పితరి హిరణ్యకశిపౌ తపసే తపః కర్తుం - మన్దరాచలం ప్రతి-ప్రస్థితే ప్రయాతే సతి, ఇన్ద్రాదయో విబుధా దేవా-దానవాన్ప్రతి-యుద్ధోద్యమం చక్రుః ✽॥ ౨ ॥ ✽ కథం భూతాస్సన్తః, లోకోపతాపనః లోకానాం దుఃఖకారీ పాపః పాపాత్మా స్వపాపేనైవ-దైవా-త్పిపీలికై-రహిస్సర్ప ఇవ అభక్షి భక్షిత-ఇతి వాదినో వదన్తస్సన్తః ✽॥౩ ॥ ✽ తేషాం వాసవాదీనాం - బలోద్యోగం బలప్రయుక్త యుద్ధోద్యోగం, నిశామ్య దృష్ట్వా-సురైర్వధ్యమానాః అతఏవ- భీతాస్సన్తో-ఽసురయూథపా-స్సర్వే, త్వరితాస్సర్వతో దిశం-దుద్రువుః-పలాయితవన్తః ✽॥౪ ॥ ✽ కథం భూతాః-కళత్రాదీన్ నావేక్షమాణాః తేషు త్యక్తస్పృహా ఇత్యర్థః, తత్ర హేతుః - ప్రాణపరీప్సవః ప్రాణమాత్రపరిత్రాణేచ్ఛవః - తత్ర పరిచ్ఛదా భోగోపకరణాని ✽ ॥౫ ॥ ✽ జయకాఙ్క్షిణో-ఽమరా దేవాః-రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపో-శ్శిబిరం గృహం-వ్యలుమ్పన్-సర్వస్వాపహారేణ నాశితవన్తః, ఇన్ద్రస్తు, రాజ్ఞో హిరణ్యకశిపో-ర్భార్యాం-మమ-మాతరమగ్రహీత్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తాం చేన్ద్రేణ నీయమానా-మతఏవ-భయేనో, ద్విగ్నాం కమ్పితాం కురరీమివ, క్రన్దన్తీం రుదన్తీం, దేవర్షిర్నారదో - యదృచ్ఛయో-పగతః, పథి దదర్శ, ప్రాహ చ॥ తదేవాహ॥ హే సురపతే అనాగసం నిరపరాధా, మేనాం, నేతుం నార్హసి-అతో- హే మహాభాగ, రేణాన్యేన, పరిగృహీతాం పరదారానిత్యర్థః, ముఞ్చ ముఞ్చ ✽ ॥౭॥౮॥ ✽ ఇత్యుక్త ఆహేన్ద్రః॥ ఆస్త ఇతి॥ అస్యాః, జఠరే అసురే

అసహ్యాచుస్మాభిస్సోఢుమశక్యం, సురద్విషో హిరణ్యకశిపోః, క్షేమ్యం, గర్భరూపేణవర్ధమాన, మాస్తే, అతో ఽనయా, ప్రసవపర్యన్తం, మామ్యాకం మత్సమీపేస్థీయతాం , తతశ్చ, ఋషస్య, పదవీంమార్గం, గతస్సన్, మోక్ష్యే, జాతంపుత్రంహత్వా వినాంత్యజామీత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తో దేవర్షిరాహ॥సో ఽయమితి॥సో ఽయంగర్భస్థశ్శిశుః, త్వయాహన్తుం, సంస్థాం మరణంనప్రాప్స్యతే, తత్ర హేతుంవదం స్తమిమంవిశినష్టి ॥ నిష్కల్బిషః మరణనిమిత్తప్రాచీనకిల్బిషరహితః , తత్కుతః, మహాభాగవతః, భగవద్భక్త్యేవధ, స్తకిల్బిష ఇతిభావః, మహాగుణైః, శ్రేష్ఠః , అనన్తస్యభగవతో ఽనుచరః , బలీమహాబలసమ్పన్నః , యద్యపిగర్భస్థదశాయాంస్వానుగ్రహాత్పూర్వం నభాగవతత్వాదయోధర్మా, స్తథాపి, సమనన్తరమేవస్వేనానుగ్రహీష్యమాణస్య, పునర్జన్మకాలే "జాయమానంహిపురుషంయంపశ్యే ,, దిత్యుక్తరీత్యాభగవతేక్షిష్యమాణస్యోక్తధర్మాన్వయఇత్యభిప్రాయేణనిష్కల్బిష ఇత్యాదీనివిశేషణాన్యుక్తాని , నన్వినైరముక్తాం ప్రతిస్వోపదేశేసతితద్గర్భస్థస్యోక్తధర్మసమ్పత్తిః, తస్యతద్ధర్మసమ్పత్త్యాహితతద్దేతుకస్తత్త్యాగ , ఇతి తరేతరాశ్రయత్వమితి , కథందేవర్షిణైవముక్తమితిచేత్, న్నైవంగర్భస్థంనితరామీశ్వరకటాక్షవిషయ , మతఏవ "ఈశ్వరస్యచసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా । విష్ణోఃకటాక్షః అద్వేషఆనుకూల్యంచసాత్త్వికైః । సంభాషణంషడేతానిహ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ ,, ఇత్యుక్తహేతుషట్కసమ్పన్నం, దైవ్యాన్నో దేవర్షిగాలక్ష్యత్వమేతస్యామనుచ్యహానాయామష్యహాముక్తధర్మయుక్తంనూనంకరవాణి , అతో ఽయంత్వయాసంస్థాంనప్రాప్స్యతీత్యుక్తవానితినేతరేతరాశ్రయః ॥ ౧౦ ॥ ఇతీత్థం, ముక్త, ఇన్ద్రోదేవర్షేర్నారదస్య, వచోమానయన్నాదవాదమ్యపగచ్ఛన్, తాంగాజమహిషీం-విహాయ, అనన్తస్యభగవతః , ప్రియో, యోఽహంతస్యమమ, భక్త్యా వినాంమన్మాతరంపరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్య, దివంప్రతి, యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతః-ఋషిర్నారదః, మమమాతరంస్వాశ్రమం

మవిషహ్యంసురద్విషః।ఆస్యతాంప్రసవోయావన్మోక్ష్యేఽర్థపదవీంగతః॥౯॥నారదఉవాచ॥ సోఽయంనిష్కల్బిషస్సాక్షాన్మహాభాగవతో మహాన్।నత్వయాప్రాప్స్యతే సంస్థామనన్తానుచరో బలీ॥౧౦॥ఇత్యుక్తస్తాంవిహాయేన్ద్రో దేవర్షేర్మానయన్వచః।అనన్తప్రియభక్త్యైనాంపరిక్రమ్యదివంయయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతో మన్మాతరమృషిస్సమునీయనిజాశ్రమమ్।ఆశ్వాస్యేహోష్యతాంవత్సేయావత్తేభర్తురాగమః॥ ౧౨ ॥తథేత్యవాత్సీద్దేవర్షేరన్తికేసాఽప్యకుతోభయా।యావద్దైత్యపతిర్ఘోరాత్తపసోనన్యవర్తత॥౧౩॥ఋషింపర్యచరత్తత్రభక్త్యాపరమయాసతీ।అన్తర్వత్నీస్వగర్భస్యక్షేమాయేచ్ఛాప్రసూతయే॥ ౧౪ ॥ఋషిఃకారుణికస్తస్యాఃప్రాదాదుభయమీశ్వరః।ధర్మస్యతత్త్వంజ్ఞానంచమామప్యుద్దిశ్యనిర్మలమ్॥ ౧౫ ॥ తత్తుకాలస్యదీర్ఘత్వాత్స్త్రీత్వాన్మాతుస్తిరోదధే।ఋషిణాఽనుగృహీతంమాంనాధునాఽప్యజహాత్స్మృతిః॥౧౬॥ భవతామపిభూయాన్మేయది

ప్రీతి, సమ్యగనాయాసేనో, న్నీయగమయిత్వా, ఆశ్వాస్యసాంత్వయిత్వా హేవత్సే, బాలే-తవ-భర్తుః, ర్యావ, దాగమ-స్తావత్పర్యన్తంత్వయా, ఇహఅస్మిన్, మదాశ్రమేఉష్యతాంస్థీయతా , మిత్యువాచేతిశేషః ॥ ౧౨ ॥ తతస్తథేత్యఙ్గీకృత్య, సా-మన్మాతా దేవర్షేః అన్తికేసమీపే, నాస్తికుతోఽపిభయంయస్యాః, సాతాదృశీఅవాత్సీత్ ఉషితవతీ ॥ ౧౩ ॥ దైత్యపతిరుగ్రాత్, తపసో, యావన్ననివర్తత, తావత్సతీమన్మాతా, అన్తర్వత్నీగర్భిణీ, స్వగర్భస్య , క్షేమాయ, ఇచ్ఛయా, భర్తురాగమనానన్తరంప్రసూతయేచ, పరయా, భక్త్యా, ఋషింనారదంపర్యచరత్ శుశ్రూషితవతీ ॥ ౧౪ ॥ ఈశ్వరస్సమర్థః ఋషిః, తస్యాః పరిచరన్త్యాఃమన్మాతుర్మామప్యుద్దిశ్య, నిర్మలంధర్మస్య, తత్వంజ్ఞానంచేత్యుభయం , ప్రాదాత్ ధర్మోభగవద్భక్తియోగలక్షణ , స్తస్య, తత్త్వంయాథాత్మ్యంతదఙ్గభూతంజ్ఞానందేహవివిక్తప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానంచ, ప్రాదాత్ ఉపదిష్టవానిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తద్గర్భాయాముపదిష్టం-తదుభయంమమ , మాతుః స్త్రీత్వాత్ కాలస్యదీర్ఘత్వాచ్చ, తిరోదధేవిస్మృతమభూదిత్యర్థః-ఋషిణాభగవతా నారదేనా - నుగ్రహీతంమాంతుసాస్మృతిః తముపదేశజనితంస్మృత్యాత్మకంజ్ఞానంఅధునాఽపినాజహాత్ - నత్యాజ ॥ ౧౬ ॥ తదేవం "ప్రహ్లాదత్వ ,, మిత్యాదినాయద్దైత్యకుమారైఃపృష్టంతస్యోత్తరముక్తం - అథైతత్సంప్రదాయాగతధర్మస్వరూపజ్ఞానజిఘృక్షావగతేచేద్భవతాంమదనుగ్రహేణతదుభయంసమ్పత్స్యతఇత్యాహ ॥ భవతామపీతి ॥ యది, భవన్తో-మద్వచః , శ్రద్దధతేమదుక్తార్థగ్రహణతద్దృఢీకారవిషయత్వరాయుక్తాశ్చేత్ - భవతామపి , తదుభయంభూయాత్, శ్రద్ధామన్తరేణోపదిష్టమపితత్త్వం - నప్రతిష్ఠితంభవతీత్యాహ॥వైశారదీతి॥వైశారదీనిపుణతరా, ధీస్తత్త్వవిషయాబుద్ధిః , స్త్రీణాం-బాలానాంచశ్రద్ధాతఏవ, భూయాత్, నతుతాం వినేత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః॥మేయథేతి ॥యథా - శ్రద్ధావతో మమవైశారదీబుద్ధిరభూత్ శ్రద్ధారహితాయామన్మాతుర్నా

భూత్ ఏవం సర్వేషాం బాలానాం స్త్రీణాం చ శ్రద్ధాత ఏవ జ్ఞానం - ప్రతిష్ఠితం - భవత్యస్యధామన్మాతురివ ప్రతిష్ఠితమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తదేవం తేషాం శ్రద్ధాముత్పాద్య శ్రద్ధాయుక్తాన్ శుశ్రూషూన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్య తేభ్యో భగవద్భక్తియోగముపదిదిక్షుస్తావత్తదఙ్గభూత ప్రకృతివియుక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశతి ॥ జన్మాద్యా ఇత్యాదినా ॥ తావజ్జీవాత్మస్వరూపం, దేహాద్విలక్షణం, వివక్షుర్దేహధర్మానాహ ॥ జన్మాద్యా ఇతి ॥ ఈశ్వరో గుణపరిణామాపాదనసమర్థా, మూర్తిరాకారో, యస్య, తేన, కాలేన నిమిత్తభూతేన "జాయతే అస్తి వర్ధతే విపరిణమతే అపక్షీయతే నశ్యతి," ఇత్యేవం - రూపా - ఇమే షడ్భావవికారాః - దృష్టాః ప్రత్యక్షముపలభ్యమానాః - దేహస్యైవ - ధర్మాః - నాత్మనః - యథా వృక్షే - సత్యేవ ఫలానాం జన్మాదయో దృశ్యన్తే - న వృక్షస్య - తద్వదాత్మన్యేకరూపత్వేనైవావస్థితేఽస్య దేహస్య దృష్టా ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మవ్యతిరిక్తస్య స్థిరస్యైకరూపస్య వస్తునోఽభావాత్కథం చిత్ప్రదర్శనార్థం స్థిరః షడ్భావవికారవానపి వృక్ష ఆత్మస్థానీయత్వేన దర్శితః ॥ ౧౮ ॥ తదేవం దేహధర్మైస్తద్వైలక్షణ్యాదాత్మనో దేహాద్భేదో దర్శితః, అథ స్వధర్మైరేవాత్మనో దేహాద్భేదమాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మేతి విశేష్యనిర్దేశః - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - నిత్యః - ఉత్పత్తివినాశరహితః - అవ్యయః అపక్షయరహితః - అవిక్రియః అవశిష్టభావత్రయరహితః - యద్యపి "దృష్టా దేహస్య నాత్మన" ఇత్యనేనైవ షడ్భావవికారరాహిత్యముక్తం - తథాఽపి - ఫలానామివ వృక్షస్యేతి దృష్టాన్తబలాద్యథా ఫలగతోత్పత్త్యాద్యవాశ్రయస్యాపి వృక్షస్య స్వగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వమేవం దేహగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వాభావేఽపి స్వగతోత్పత్త్యాద్యన్తరాశ్రయత్వం ప్రసక్తం తదనేన నిషిధ్యతే - ఏవం చ స్వతోఽన్యతో వా షడ్భావవికారరహిత ఇతి ఫలితం, శుద్ధః ప్రాకృతరాగాదిగుణైరకలుషితస్వరూపః ఏకః జ్ఞానైకాకారతయా సర్వేషు దేహేష్వేకరూపః "ఏకో బ్రీహి" రితివజ్జాత్యభిప్రాయక ఏకత్వవ్యపదేశః న తు వ్యక్త్యైకత్వాభిప్రాయకః, ఆత్మవ్యక్తిబహుత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ - క్షేత్రజ్ఞం శరీరం జానాతీతి తథా

శ్రద్ధధతే వచః। వైశారదీ ధీః శ్రద్ధాతః స్త్రీబాలానాం చ మే యథా ॥ ౧౭ ॥ జన్మాద్యాః షడిమే భావాః దృష్టా దేహస్యనాత్మనః। ఫలానామివ వృక్షస్య కాలేనేశ్వరమూర్తినా ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయః శుద్ధ ఏకః క్షేత్రజ్ఞ ఆశ్రయః। అవిక్రియః స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకోఽసఙ్గ్యనావృతః ॥ ౧౯ ॥ ఏతైర్ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనో లక్షణైః పరైః। అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజేత్ ॥ ౨౦ ॥ స్వర్ణం యథా గ్రావసు హేమకారః క్షేత్రేషు యోగైస్తదభిజ్ఞ ఆప్నుయాత్। క్షేత్రేషు దేహేషు తథాఽఽత్మయోగైరధ్యాత్మవిద్బ్రహ్మగతిం లభేత ॥ ౨౧ ॥ అష్టౌ వికృతయః ప్రోక్తాస్త్రయ ఏవ హి తద్గుణాః। వికారాః షోడశాచార్యైః పుమానేకః స్వచస్వయాత్ ॥ ౨౨ ॥

మమేదం శరీరమితి జానన్నిత్యర్థః అనేన జ్ఞానాశ్రయత్వముక్తం స్వదృక్ స్వం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వస్మై భాసమానః అనేన జ్ఞానస్వరూపత్వముక్తం ఆశ్రయః దేహేన్ద్రియాదీనామాధారః, హేతుః దేహేన్ద్రియాణాం వ్యాపారహేతుః - వ్యాపకః ధర్మభూతజ్ఞానేన వ్యాపకః - స్వరూపస్యాణుత్వాత్ అసఙ్గీ జీవాన్తరేణాసంబన్ధరహితః - అనావృతః స్వరూపస్వభావతిరోధానరహితః - ఇదం ముక్త్యవస్థం స్వాభావికం జీవాత్మస్వరూపం, యద్వా, అనావృతః స్వరూపతిరోధానరహితః - బద్ధదశాయామపి ధర్మభూతజ్ఞానస్యైవ కర్మణా తిరోహితత్వాత్ - దేహాస్త్వనిత్యాః వ్యయవానశుద్ధో దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానా సంజ్ఞానానాశ్రయోఽన్యేషాం యావత్సత్తమనాశ్రయః పరాగహేతుః వ్యాప్యః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధవాన్ సంకోచధర్మశ్చేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ అస్త్వేవం దేహాత్మనోః పరస్పరవైధర్మ్యం - తతః కిమత ఆహ ॥ ఏతైరితి ॥ విద్వాన్ ఇత్థం దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యవిత్ - ఏతైరుక్తైర్ద్వాదశభిః - ఆత్మనో లక్షణైః - పరైః దేహాదుత్కృష్టత్వాపాదకైః - దేహాదౌ - ఆదిశబ్దేన దేహానుబన్ధిపుత్రాదిసంగ్రహః - అహం మమేత్యసదభిమానం - మోహజమజ్ఞానజం - త్యజేత్ - దేహాత్మాభిమానాదికం త్యక్త్వోక్తలక్షణలక్షితాత్మస్వరూపావలోకనపరో భవేదితి భావః ॥ ౨౦ ॥ తతోఽపి - కిమత ఆహ ॥ స్వర్ణమితి ॥ యథా - హేమకారః - స్తదభిజ్ఞః - హేమప్రకృతీనాం గ్రావ్ణామభిజ్ఞః - ప్రథమం - క్షేత్రేషు హేమగ్రావ్ణాముత్పత్తిభూమిషు యోగైరన్వేషణాదిభిరుపాయైః - రాప్నుయాత్ - గ్రావ్ణ ఇతి శేషః, పశ్చాద్విపరణామేనానుషజ్యో వా - పశ్చాద్దహనాదిభిరుపాయైః - గ్రావసు - హేమ - ఆప్నుయాత్ - ఏవం - దేహరూపేషు క్షేత్రేషు, ఆత్మయోగైర్దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవివేచనసాధనైరుపాయైః - ఆత్మవిత్ ఉక్తవిధాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ - పశ్చాద్బ్రహ్మణః స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతః పురుషోత్తమస్య - గతిమవగతిం తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం లభేత ప్రాప్నుయాత్ - యథావస్థితతత్సాక్షాత్కారం లభేతేత్యావత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం జ్ఞానయోగస్య భగవత్సాక్షాత్కారావహభక్తియోగాఙ్గత్వముక్తం "ఏతైర్ద్వాదశభి" రిత్యాదినోక్తాసద్భావత్యాగప్రకారం "క్షేత్రేషు దేహేషు తథాత్మయోగై" రిత్యుక్తమేవ దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపవిమర్శనం చ స ప్రకారం ప్రపఞ్చ

శ్చ యత్॥ అష్టావిత్యాదిభిః పంచభిః, తావదష్టౌ ప్రకృతయః ॥ భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ॥ అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతిరష్టధే,, త్యుక్తరీత్యోక్తా అష్టౌ ప్రకృతయః- అత్ర భూమ్యాదిశబ్దైర్గన్ధాదితన్మాత్రసహితాని పృథివ్యాదీనుచ్యన్తే బుద్ధిశబ్దేన మహత్తత్త్వం త్రయస్సత్త్వాదయః -తద్గుణా ఏవ ప్రకృతిగుణా ఏవ-న త్వాత్మనో గుణాః-షోడశ-వికారా వికృతయః-తే చ పఞ్చ జ్ఞానేన్ద్రియాణి కర్మేన్ద్రియాణి దశ-పఞ్చ ప్రాణాః-బుద్ధిశ్చిత్తం వా - ఏకం, సంభూయ షోడశ - ఆచార్యైః గీతాచార్యాదిభిః - ప్రోక్తాః-పుమానేకః ఏకస్మిన్ శరీర ఏకః పుమాన్ జీవః - ప్రోక్తః-కుతః-సమన్వయాత్-ఏవమేవ హి ప్రతిశరీరం నియమేన సుఖదుఃఖప్రతిసంధానజీవైశ్వర బద్ధముక్తశిష్యాచార్య జ్ఞాత్రాదివ్యవస్థాయాస్సమన్వయాదుపపత్తేరితి భావః-సర్వశరీరేషు జీవైకత్వ ఉక్తపిధాన్యవస్థాదుర్ఘటా స్యాదితి భావః ॥ ౨౨ ॥ దేహస్తు-సర్వసంఘాతః ప్రకృతివికృతిసంఘాతాత్మకః-స చ-జగజ్జఙ్గమ-స్తస్థుస్స్థావరశ్చే-తిద్వివిధః -ఏవం వస్తుస్థితిరితి భావః-అస్త్వేవం ప్రస్తుతస్యాత్మవివేచనస్యకిమాయాతం-తత్రాహ ॥ అత్రైవేతి ॥ అత్రైవ దేహ ఏవ-పురుషః ప్రత్యగాత్మా మృగ్యః వివేచనీయః-కథం కిం కుర్వన్-నేతి నేతీతి- ఇతి శబ్దః ప్రత్యక్షదృష్టప్రకారద్యోతకః - ఇతి నేతి ఏవం విధో న భవతి గన్ధవాన్న భవతి రసవాన్న భవతి రూపవాన్న భవతీత్యేవం ప్రకారేణేత్యర్థః -అతత్ ఆత్మవ్యతిరిక్తం-యద్యత్పృథివ్యాదివస్తు-త-త్త్యజన్ -తస్మిన్నాత్మబుద్ధిమకుర్వన్-తద్విలక్షణ ఆత్మాఽన్వేషణీయ ఇత్యర్థః-అనేన ॥ అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజే,, దిత్యుక్తం వివృతం భవతి ॥ ౨౩ ॥ ॥ తథాత్మయోగైరి,, త్యుక్తాన్నాత్మయోగానిష్పృణ్వన్-త్రైస్మృగ్య ఇత్యాహ॥ అన్వయేతి॥ అన్వయవ్యతిరేకేణ అన్వయేన వ్యతిరేకేణ చ - అహం జానామీచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యేవం బుద్ధీచ్ఛాదీనాం జ్ఞానరూపాణాం జ్ఞాతర్యహమర్థ ఏవాన్వయేన వ్యతిరేకేణ మమ శిరః పాణిః పాద ఇతి సర్వావయవేభ్యో వ్యతిరేక ప్రతీత్యా చే - త్యేవం రూపేణ వివేకేన అనాత్మనో విభాగేన-ఉశతా నిర్మలేనా- త్మనా-అహం మమేతి - ప్రతీయమానేనాత్మనా, అహం ప్రతీత్యా చేత్యర్థః-సర్గస్థానసమామ్నాయైః సర్గస్థిత్యాదిపరవేదాన్తవాక్యార్థానుసన్ధానై - రేతైరుపాయై-ర్దేహాదిభ్యః పరమాత్మానం-విమృశద్భి - రసత్త్వ

దేహస్తు సర్వసఙ్ఘాతో జగత్తస్థురితి ద్విధా। అత్రైవ మృగ్యః పురుషో నేతి నేతీత్యతత్త్యజన్॥ ౨౩॥ అన్వయవ్యతిరేకేణ వివేకేనోశతాఽఽత్మనా। సర్గస్థానసమామ్నాయైర్విమృశద్భిరసత్వరైః। ౨౪॥ బుద్ధేర్జాగరణం స్వప్నస్సుషుప్తిరితి వృత్తయః। తా యేనైవానుభూయన్తే సోఽధ్యక్షః పురుషః పరః ॥ ౨౫॥ ఏభిస్త్రివర్ణైః పర్యస్తైర్బుద్ధిభేదైః క్రియోద్భవైః। స్వరూపమాత్మనో బుధ్యేద్గన్ధైర్వాయుమివాన్వయాత్॥ ౨౬॥ ఏతద్ద్వారో హి సంసారో గు

రైరవ్యగ్రచిత్తైః పుమ్భి - రాత్మా మృగ్య ఇతి పూర్వేణాన్వయః - సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజా ఇత్యాదిసర్గస్థానాదిసమామ్నాయార్థానుసన్ధానై రిత్యుక్తేభ్యోఽన్యే ప్యాత్మవిమర్శనోపాయాః పరమాత్మశేషత్వ తచ్ఛరీరత్వాదయోఽవగతా భవన్తీత్యభిప్రాయేణ సర్గస్థానసమామ్నాయైరిత్యుక్తం ॥ ౨౪ ॥ అన్యానపి తద్విమర్శనోపాయాన్వదన్ తైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపం దేహవిలక్షణమవగచ్ఛేదిత్యాహ॥ బుద్ధేరితి॥ జాగరణం-స్వప్న- స్సుషుప్తి-రిత్యే-తా స్తిస్రో-బుద్ధేర్వృత్తయః వ్యాపారాః-తా-వృత్తయో, యేనైవా,నుభూయన్తే స ఏవ, పరః దేహేన్ద్రియబుద్ధ్యాదిభ్యోఽన్యః , అధ్యక్షః దేహాదీనాం ద్రష్టా, ధారకో వా-పురుషః ప్రత్యగాత్మా - జాగరణం నామ బాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారానువిద్ధా బుద్ధివృత్తిః , స్వప్నః తదననువిద్ధా , సుషుప్తిః బుద్ధివృత్త్యుపరమః తదుపరమోఽపి తత్సంబన్ధ్యేవేతి బుద్ధేర్వృత్తయ ఇత్యుక్తం ఏతద్వృత్తిత్రయజ్ఞానాశ్రయత్వేనయః ప్రతీయతే స ప్రత్యగాత్మేతి భావః ॥ ౨౫ ॥ ఏతదేవ సదృష్టాన్తం విశదయన్నేవమాదిభిరుపాయైరాత్మస్వరూపం బుధ్యేదిత్యాహ ॥ ఏభిరితి ॥ ఏభిస్త్రివర్ణైస్త్రిపీఠై - స్సత్త్వాదిగుణత్రయమూలకైర్వా - పర్యస్తైరస్థిరైః - క్రియోద్భవైః పుణ్యపాపాత్మకకర్మనిమిత్తైః - బుద్ధిభేదైః జాగరాదిభిస్త్రిభి - రుపలక్షిత - మాత్మన - స్స్వరూపం - విద్యాత్ - యథా - గన్ధైః కుసుమాదిగతైః ఉపలక్షితం - తదాశ్రయం వాయుం బుధ్యతి - తద్వత్ కుతః - అన్వయాత్ , జాగరణాద్యవస్థాత్రయే అన్వయాత్ అనువృత్తేః , యథా పవనాత్మకకర్మణా తత్తత్పఙ్కజాదికుసుమాదిగతం గన్ధమానీయ - తదాశ్రయతయా తదన్వితం ప్రవహన్తం వాయుం తతః పృథగ్భూతముపలక్ష్యతే, పార్థివకుసుమాదిగతస్య గన్ధస్య న వాయురాశ్రయః - తదన్వయాచ్చ వాయోస్తదాశ్రయత్వ , మత ఏవ - తదన్వయాపాయే కేవలస్పర్శగుణస్య వాయోరుపలమ్భః తతః గన్ధాత్పృథగేవ వాయుస్స్వాభావికస్పర్శగుణ ఇతి తర యథోపలక్ష్యతే.- తథా - బుద్ధిభేదా న స్వాభావిక ఆత్మగతాః , తేషాం స్వాభావికత్వేఽన్యతమ బుద్ధిభేదేఽన్యతమస్యోపలమ్భప్రసఙ్గః-కింతు కర్మాయత్తబుద్ధిసంబన్ధప్రయుక్తతద్వృత్త్యన్వయాత్తదనుభవోపలమ్భః, స్వాభావికస్త్వాత్మా తద్వృత్త్యనన్వితఏవ , తతః పృథగ్భూత ఇత్యేవం తం బుధ్యేదిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ తదేవం దేహాదావసద్భావత్యాగప్రకా

రో దేహవిలక్షణత్వేనాత్మవిమర్శనప్రకారశ్చోక్తః॥ అథైవం భూతస్య ప్రత్యగాత్మనః కుత స్తద్దేహాదిసంబన్ధరూపస్సంసారో-యస్మిన్నసద్భావ ఇత్యాశఙ్కాయాం త్రివర్ణైః క్రియోర్జ్వై రితిపరిహారస్సూచితః - తమేవవిశదయితుంస్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకదేహాత్మభ్రమాదిరూపానాదిమోహనిమిత్తగుణకర్మసంబన్ధప్రయుక్తస్సంసార స్తతఏవాత్మస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావాదపురుషార్థో ఽప్యౌపాధికత్వాద్యావదుపాధిబుద్ధిసంబన్ధద్వారా ఽనువర్తతఇత్యాహ॥ ఏతద్ద్వారఇతి॥ ఏషబుద్ధిసంబన్ధఏవ - ద్వారం-యస్య, ససంసారః, స్వప్న ఇవఅల్పాస్థిరత్వాత్స్వప్నతుల్యః, అతఏవా-పార్థః అపురుషార్థో ఽపిపుంసః ప్రత్యగాత్మనః - ఆప్యతే ప్రాప్యతే, కర్తుః పుంసశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - పుంసా సంసారః ప్రాప్యతఇత్యర్థః - బుద్ధిసంబన్ధే హేతుంవదన్ సంసారం విశినష్టి॥ అజ్ఞానమూలఇతి॥ అజ్ఞానం, మూలంకారణంయస్య, అజ్ఞానమూలః -స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానమూలకబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధనిమిత్తో దేహాతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసారఇత్యర్థః కథముక్తవిధస్యాత్మనోఽజ్ఞానసంబన్ధ ఇతిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ సంసారమేవవిశినష్టి॥ గుణకర్మనిబన్ధనఇతి॥ గుణకర్మాధీనః సత్త్వాదిగుణపరిణామానుగుణకర్మపరిపాకాధీనఇత్యర్థః॥ అయంభావః॥ స్వభావతస్సర్వేప్రత్యగాత్మానః "ఆత్మానిత్యో ఽవ్యయః" ఇత్యాద్యుక్తవిధా అప్యనాదికర్మణా సత్వప్రాకృతగుణసంసృష్టాః-అత్ర తత్తత్కర్మపరిపాకవశాద్గుణపరిణామః, తతస్స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తతో గుణకర్మానురూపం పరమాత్మసృష్టబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధ- స్తతో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార, స్తతో దేహాత్మాభిమాన, స్తతః పునః కర్మ-అతః పునర్గుణపరిణామాది, రిత్యేవం పరివృత్తిర్యావత్కర్మోపాధ్యనువర్తతఇతి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ యతోఽయముక్తవిధస్యాత్మనో దేహాత్మభ్రమాదిరూపాజ్ఞానమూలకకర్మనిమిత్తస్సంసార, స్తస్మాద్భవద్భిః, కర్మనిర్హరణోపాయోఽనుష్ఠేయఇత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్సంసారస్యాజ్ఞానమూలగుణకర్మాయత్తత్వాత్ - త్రిగుణాత్మనాం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామహేతూ

ణకర్మనిబన్ధనః। అజ్ఞానమూలో ఽపార్థో ఽపి పుంసస్స్వప్నఇవాప్యతే ॥ ౨౭ ॥ తస్మాద్భవద్భిః కర్తవ్యః కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్। బీజనిర్హరణంయోగః ప్రవాహోపరమో ధియః॥ ౨౮ ॥ తత్రోపాయసహస్రాణామయంభగవతోదితః। యదీశ్వరే భగవతి యథాయైరఞ్జసారతిః॥ ౨౯ ॥ గురుశుశ్రూషయా భక్త్యా సర్వలాభార్పణేనచ। సఙ్గేనసాధుభక్తానామీశ్వరారాధనేనచ॥ ౩౦ ॥ శ్రద్ధయాతత్కథాయాంచ కీర్తనైర్గుణకర్మణామ్। తత్పాదామ్బురుహధ్యానతల్లిఙ్గేక్షార్హణాదిభిః॥ ౩౧ ॥ హరిస్సర్వేషు భూతేషు భగవానాస్త ఈశ్వరః। ఇతిభూతానిమనసా కామైస్తైస్సాధుమానయేత్॥ ౩౨ ॥ ఇతి నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే। వాసుదేవే భగవతి యయాసు

ణాం-కర్మణాం - యద్-బీజంమూలం - దేహాత్మభ్రమాదిరూపంతస్య - నిర్హరణంనిర్హరణోపాయాత్మకో యోగో-వక్ష్యమాణః- సచ-ధియః ప్రవాహః శబ్దాదివిషయకంజ్ఞానం-తస్యోపరతిరూపో భవద్భిః కర్తవ్యః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ వక్ష్యమాణభగవద్భక్తియోగస్యైవ బీజనిర్హరణోత్తమోపాయత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రావశ్యంబీజనిర్హరణోపాయే కర్తవ్యేసత్యు-పాయసహస్రాణాంమధ్యే-అయమేవోత్తమఉపాయః - కథితో-భగవతా-కో ఽసౌ - యైస్సాధనై- ర్భగవతీశ్వరే-గతరసారాగః ప్రీతి-రఞ్జసాసుఖేన-యథాస్యాదిత్యేషః - స్వసాధనైరనుగృహీతాభగవతిరతిరిత్యేషఏవోత్తమఉపాయఇతి ,, నాహంవేదైర్నతపసానదానేనచచేజ్యయా - భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యఅహమేవంవిధో ఽర్జున,, తి,, నమేభక్తఃప్రణశ్యతి,, త్యాదినాతత్రతత్రభగవతాప్రోక్తఇత్యర్థః - రతిరిత్యనేననిరతిశయప్రీతిరూపాపన్నాభక్తిరుచ్యతే - తస్యాఏవసాక్షాద్భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వంసంసృతినివర్తకత్వంచ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ సాచకైస్సాధనైర్నిష్పద్యతఇత్యపేక్షాయాంసాధనానివదన్ తైరుపకృతేనధ్యానయోగేననిష్పద్యతఇత్యాహ-గుర్విత్యాదినాచతుర్భిః ॥ గురుశుశ్రూషయాగురూణాంపరిచర్యయా-గురుభ్యస్తత్వశ్రవణేచ్ఛయావా - భక్త్యాగురూణాంభక్త్యాఉపాసనేన - సర్వేషాంగుర్వపేక్షితానాంమధ్యే - లాభః-లభ్యతఇతిలాభః - స్వస్యసులభంయ - త్తస్యసమర్పణేనయథాశక్తితదపేక్షితసమర్పణేనేత్యర్థః-సాధుయథాభవతితథా భగవద్భక్తానాం-సఙ్గేన-సాధవస్సాధులక్షణలక్షితా- స్తేషాం-భక్తానాంసఙ్గేనవా-ఈశ్వరారాధనేనఅర్చావిగ్రహారాధనేన-హృదయకమలస్థస్యమానసోపచారై రారాధనేనవా-అర్హణాదిభిరిత్యర్చారాధనస్యవక్ష్యమాణత్వాత ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్కథాయాం-శ్రద్ధయా-శ్రవణాసక్త్యా-ఈశ్వరస్యగుణానాంచకీర్తనై - స్తస్యేశ్వరస్య-పదామ్బురుహయో-ర్ధ్యానాత్ తల్లిఙ్గస్యార్చావిగ్రహస్య - ఈక్షణార్హణాదిభిఃదర్శనపూజాదిభిః-ఆదిశబ్దేనప్రణామపరిక్రమాదిసఙ్గ్రహః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ కించ, భగవానీశ్వరః-సర్వభూతేష్వ- న్తరాత్మతయానర్తతే-అత - స్సర్వాణిభూతాని-భగవదాత్మకానీ-తిబుద్ధ్యా - యథాశక్తి-యథాయోగ్యం-తత్తద్భూతాన్య-పేక్షితైః కామై- స్సాధుమానయేత్-సమ్మానయేదిత్యనేనచ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀

త్యైతైస్సాధనై-ర్నిర్జితై - షణ్ణాంకామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాణాం-వర్గై-ర్భగవతీ - శ్వరే-భక్తిః-క్రియతే. కర్తవ్యేత్యర్థః - భక్తిరహరహర్ధ్యానం - ఏవమహరహః క్రియమాణయాధ్యానాత్మికయాభక్త్యాప్రీత్యాత్మికాం ప్రకృష్టాంభావనాంలభత ఇత్యాహ ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ యయా అహరహః క్రియమాణయా గురుశుశ్రూషాదిసాధనానుగృహీతయా అనుధ్యానాత్మికయా ఉత్తరోత్తరసాతిశయాత్మ-రేచ్ఛాత్మకపరభక్త్యపరపర్యాయయా - వాసుదేవే భగవతి - రతిం పరమభక్త్యపరపర్యాయభూతాం నిరన్తరానుబుభూషాత్మికాం ప్రీతిరూపాం-లభత ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంవిధభక్తియోగనిష్పత్తిలిఙ్గాని వదన్ తేన పరినిష్పన్నేన భగవద్భక్తియోగేన పరమాత్మానం ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ నిశమ్యేతి త్రిభిః ॥ యదా-భగవతో-గుణాన్ - నతుల్యాననితరసాధారణాన్ - తథా - లీలాతనుభిః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యావతారతనుభీ రామకృష్ణాదిభిః - కృతాని-కర్మాణి చేష్టితాని చ-నిశమ్య శ్రుత్వా - అతిహర్షేణ-ఉద్గతా ఉదఞ్చితాః - పులకా రోమాణి-అశ్రూణ్యానన్దబాష్పబిన్దవశ్చ - తైర్గద్గదం యథా భవత్యేవం-ప్రోత్కణ్ఠోనుత్కణ్ఠః - ఉద్గాయత్యుచ్చైర్గాయతి- రౌతి స్వనతి-నృత్యతి ॥ ౩౪ ॥ సర్వదా చ-గ్రహగ్రస్త ఇవ-హసతి-క్వచిదాక్రన్దతే రోదతి-క్వచిచ్చ-ధ్యాయతి-క్వచిచ్చ-జనం భగవదాత్మకం వన్దతే నమస్కరోతి - క్వచిచ్చ - పునఃపునః-శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ గతత్రపో నిర్లజ్జః- హే నారాయణ, జగత్పతే-హరే-ఇత్థం-వక్తి వదతి-తదేత్యుత్తరేణాన్వయః-ఇయమేవ భక్తియోగస్య నిష్పత్త్యవస్థేతి భావః ॥ ౩౫ ॥ తదా ఏవం పరినిష్పన్నభక్తియోగావస్థాయాం - పుమాన్ భక్తియోగనిష్ఠః - మహీయసా సర్వోత్తమేన- భక్తియోగరూపేణోపాయేన-ప్రాగభ్యానసానే-ముక్తం-సమస్తం బన్ధనం భగవత్ప్రాప్తివిరోధిపూర్వోత్తరపుణ్యపాపాత్మకాఘరూపం- యస్మాత్తాదృశః-నిర్దగ్ధః నితరాం దగ్ధః - బీజానుశయః సంసృతిమూలభూతకర్మవాసనాత్మకో-యస్య-తస్య - భగవతో- భావః ప్రకారః ఆకృతిరిత్యర్థః-తస్య భావో భావనా - అనుధ్యానం-తేనానుకృతః- ఆశయోఽన్తఃకరణం-ఆకృతిర్విగ్రహశ్చ-యస్య-భగవతా సమానరూప ఇత్యర్థః-అధోక్షజం భగవన్తం-ఉపైతి ప్రాప్నోతి ॥ ౩౬ ॥ ఉపైతు తతః కిం, మత ఆహ॥ అధో

లభతే రతిమ్॥ ౩౩ ॥ నిశమ్య కర్మాణి గుణానతుల్యాన్వీర్యాణి లీలాతనుభిః కృతాని। యదాఽతిహర్షోత్పులకాశ్రుగద్గదం ప్రోత్కణ్ఠ ఉద్గాయతి రౌతి నృత్యతి॥ ౩౪॥ యదా గ్రహగ్రస్త ఇవ క్వచిద్ధసత్యాక్రన్దతే ధ్యాయతి వన్దతే జనమ్। ముహుః శ్వసన్వక్తి హరే జగత్పతే నారాయణేత్యాత్మరతిర్గతత్రపః॥ ౩౫॥ తదా పుమాన్ముక్తసమస్తబన్ధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః। నిర్దగ్ధబీజానుశయో మహీయసా భక్తిప్రయోగేణ సమేత్యధోక్షజమ్॥ అధోక్షజాలమ్భమిహాశుభాత్మనశ్శరీరిణస్సంసృతిచక్రశాతనమ్। తద్బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం విదుర్బుధాస్తతో భజధ్వం హృదయే హృదీశ్వరమ్॥ ౩౭॥ కోఽతిప్రయాసోఽసురబాలకా హరేరుపాసనే స్వే హృది ఛిద్రవ

ఽక్షజేతి ॥ ఇహ లోకే- అశుభాత్మనః తాపత్రయదుఃఖితమనసః శరీరిణః-సంసృతిచక్రం చక్రవత్పరివర్తమానా అనిష్టరూపా సంసృతిః- తస్యాః - శాతనం నివర్తకం - అధోక్షజస్య-ఆలమ్భః స్పర్శః, ప్రాప్తిరితి యావత్-ఏవం భగవత్ప్రాప్తేరనిష్టనివర్తకత్వముక్తం - అథేష్టప్రాపకత్వమాహ ॥ తదధోక్షజాలమ్భనమేవ-బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం- బ్రహ్మసంబన్ధి-యన్నిర్వాణం-నిర్వాణో మోక్షః - తద్దశాయామనుభూయమానమిత్యర్థః - తత్సుఖం-యస్మిన్-తాదృశం-యద్వా-నిర్వాణం నిరతిశయానన్దః - బ్రహ్మరూపం-యన్నిర్వాణం-తస్య - సుఖమనుభవరూపం, యస్మిన్-తాదృశం-బుధా బ్రహ్మవిదో-విదుః, యతోఽనిష్టనివర్తనేష్టప్రాపణక్షమభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతస్తద్భక్తియోగః, తతో, యూయం, హృదయే హృద్గతే,, అయుగతో,, హృదయస్థానగతే జీవ ఇత్యర్థః,, హృది హ్యయమాత్మే,, తి, శ్రుతేః-తస్మిన్, ఈశ్వరం నియన్తృతయాఽవస్థితం-హృది హృదయపుణ్డరీకే, భగవన్తం, భజధ్వం అనేన,, తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషాం,, మితి శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ॥ ౩౭ ॥ ఏవం నిరతిశయానన్దస్థిరఫలభగవత్ప్రాప్తిసాధనతద్ధర్మానుష్ఠానస్య దుశ్శకత్వాశఙ్కానిరాసం,, వహ్న్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాస,, ఇత్యుపక్రమ్య తద్ధర్మతదనుష్ఠానప్రకారకథనేన తదాశఙ్కాం నిరస్యాథైవమస్మిన్ సుకరే భగవద్ధర్మానుష్ఠానే - నకోఽపి ప్రయాస ఇత్యుపసంహరన్ వైరాగ్యజననాయ స్వర్గస్వారాజ్యాద్యర్వాచీనపురుషార్థస్య సాతిశయాల్పాస్థిరత్వం వక్తుం తావద్దృష్టాన్తతయా వైషయికస్యైహలౌకికసుఖస్య తుచ్ఛతామాహ॥ క ఇతి ద్వాభ్యాం॥ హే అసురబాలకాః- స్వే స్వకీయే-హృదయపుణ్డరీకే- ఛిద్రవదాకాశవత్ - సతః వర్తమానస్య-సత్యస్య-సత్యకామత్వాదినిత్యావిర్భూతగుణాష్టకాశ్రయస్యాత్మనః పరమాత్మనః-అశేషదేహినాం , సామాన్యతః సాధారణతయా, సఖ్యుః,, ద్వా సుపర్ణా,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తసఖ్యయుక్తస్య హరేరుపాసనేన , కో వా, అతీవ - ప్రయాసః-నకోఽపీత్యర్థః-విషయాణాం శబ్దాదీనా-ముపపాదనైరర్జనైః కిం న కిమపి - తేఽతితుచ్ఛా ఇతి భావః -ఛిద్రవత్సత ఇత్యనేన,, యావాన్వా అయమాకాశస్తావానేషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశ ,, ఇతి దహరవిద్యోదితభూతాకాశదృష్టాన్తోఽభిమతః, తత్ర

హిభూతాకాశస్యే వాగ్నివాయుసూర్యాచన్ద్రమోవిద్యున్నక్షత్రాదికృత్స్నజగదాధారత్వం హృదయపుణ్డరీకస్థస్య దహరాకాశస్య ప్రతిపాదితం ,, ఉభావగ్నిశ్చవాయుశ్చ సూర్యాచన్ద్రమసౌవిద్యున్నక్షత్రాణియచ్చాస్యేహాస్తియచ్చనాస్తిసర్వం , తదస్మిన్ సమాహిత ,, మితి , ఏవంహృదయపుణ్డరీకేదహరాకాశరూపేణవర్తమానస్యాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తస్యహరేరుపాసనంసుకరమిత్యభిప్రాయః ॥ ౩౮ ॥ ,,కింవిషయోపపాదనై,,రిత్యనేనసూచితంవిషయాణామల్పాస్థిరత్వముపపాదయతి ॥ రాయఇతి ॥ రాయఃధనాని - సుతాదయఇత్యాదిశబ్దేనఅన్యేపిత్రాదయోదేహానుబన్ధినోవివక్షితాః,మహీక్షేత్రం,ఆజీవికారూపంవిషయోవా, కుఞ్జరాగజాః , తేషాంకోశఃశాలా-ధనకోశ,స్యరాయఇత్యనేనోక్తత్వాత్,భూతయఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః,సర్వేచైతే,అర్థకామాఃకామ్యమానాఅర్థాఃక్షణేనాల్పకాలేన,క్షణభఙ్గుర-మాయురవస్థానం - యేషాంతే- అతఏవ, చఞ్చలాఅస్థిరాః- మర్త్యస్యమరణశీలస్యపుంసః-కియ-త్ప్రియంసుఖం-కుర్వన్తిజనయన్తి,నకియదపి,సాతిశయమస్థిరమల్పమేవసుఖంజనయన్తి , నతునిరతిశయమనన్తంస్థిరంచేత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ అథై తద్దృష్టాన్తేనస్వర్గాదేరపిసాతిశయాల్పాస్థిరత్వాన్యాహ॥ ఏవంహీతి॥యథా,రై ప్రభృతిజన్యానిసుఖానితుచ్ఛాని,ఏవం, క్రతుభిర్యాగాదికర్మభిః - కృతాస్సంచితాః - అమీస్వర్గాదయోలోకాఅపి, క్షయిష్ణవఃనశ్వరాః,సాతిశయాః , ననిర్మలాఅనిర్మలాదుఃఖమిశ్రాశ్చేత్యర్థః ॥ అత్ర ,,తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే , ప్లవాహ్యేతేఅదృఢాయజ్ఞరూపాః, పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితా,,నిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః - యతఏవం -తస్మాత్,అదృష్టశ్రుతిదూషణంనవిద్యతేదృష్టంశ్రుతంవాదూషణంయస్య శ్రుతిస్మృతిభ్యామదూషితంకింతుప్రశస్తమిత్యర్థః , తంభక్త్యేవోపాయేనలభ్యం , పరంపరమపురుష - మాత్మలబ్ధయే - భజత , ఆత్మలబ్ధయే,ఆత్మలాభాయఆత్మనస్స్వత్రాణాయైఇత్యర్థః ॥ అన్యథాసం- సరతఆత్మనోఽన్తతఃస్థావరత్వాదిప్రాప్త్యా అసత్ప్రాయతై

త్సతః।సత్యాత్మనస్స్వఖ్యారశేషదేహినాంసామాన్యతఃకింవిషయోపపాదనైః॥౩౮॥రాయఃకళత్రంపశవస్సుతాదయోగృహామహీకుఞ్జరకోశభూతయః। సర్వేఽర్థకామాఃక్షణభఙ్గురాయుషఃకుర్వన్తిమర్త్యస్యకియత్ప్రియంచలాః॥౩౯॥ఏవంహిలోకాఃక్రతుభిఃకృతాఅమీక్షయిష్ణవస్సాతిశయానన్నిర్మలాః। తస్మాదదృష్టశ్రుతదూషణంపరంభక్త్యైకయేశంభజతాత్మలబ్ధయే॥ ౪౦॥ యదర్థఇహకర్మాణివిద్వన్మాన్యసకృన్నరః।కరోత్యతోవిపర్యాసమమోఘంవిన్దతేఫలమ్।సచాప్నోతీహయాదుఃఖమనీహయాంసుఖావృతః॥ ౪౧ ॥కామాన్కామయతేకామ్యైర్యదర్థమిహపూరుషః।సవైదేహస్తుపారక్యోభఙ్గురోఽపైత్యుపైతిచ॥౪౨॥కిముప్యవహితాపత్యదారాగారధనాదయః।రాజ్యకోశబలామాత్యభృత్యాప్తామమతాస్పదాః॥౪౩॥కిమేతైరాత్మనస్తుచ్ఛై

వస్యాదితిభావః ॥ ౪౦ ॥ కించ , వైషయికసుఖలిప్సయాకుర్వన్నపినతత్ప్రాప్నోతి, కింతుతద్విపరీతం దుఃఖమేవా ,తస్తత్పరిత్యజ్యభగవన్తమేవభజతేత్యాహ॥యదర్థ ఇతి॥ విద్వన్మానీనరః విద్వాంసమాత్మానంమన్యతఇతివిద్వన్మానీ , కేవలకర్మమీమాంసోపచితబుద్ధిరిత్యర్థః , యదర్థం యద్వైషయికసుఖార్థం ఇహలోకే - అసకృత్ వారంవారం , కర్మాణియాగాదీని - కరోతి - స , తతో ఽభిలషితసుఖాద్విపరీతంఫలందుఃఖాత్మక , మమోఘమవశ్యం - విన్దతేప్రాప్నోతి ॥ తదేవదర్శయతిసచేతి ॥ యః- పుమాన్ , ననీహయాం నిమిత్తభూతాయాం , వైషయికసుఖార్థవ్యాపారారమ్భాత్ప్రాక్నిర్వ్యాపారాద్ధేతోః సుఖావృతః సుఖేనవ్యాప్త - ఆసీత్ , సఏవ , ఈహయాఆరబ్ధేనవ్యాపారేణహేతునా,దుఃఖ-మాప్నోతి,స్వర్గాదిసుఖార్థయాగాదివ్యాపారేణదుఃఖమేవాప్నోతీత్యర్థః,భగవత్ప్రాప్త్యర్థభక్తియోగానుష్ఠానేనత్వనుష్ఠానదశాయామపినిరతిశయానన్ద భగవదనుభవరూపం-సుఖమేవప్రాప్నోతి॥అన్తతస్తునిత్యనిరతిశయబ్రహ్మానన్దమగ్నోభవతి , స్వర్గాద్యర్థయాగాదికంకుర్వాణస్తుజీవద్దశాయాం - విత్తాద్యార్జనేనతదనుష్ఠానప్రయాసరూపందుఃఖ,మన్తతస్తుసాతిశయాల్పాస్థిరఫలరూపంస్వర్గాదికం , తన్నిమిత్తపుణ్యక్షయేతునరక ,మితివైషమ్యమభిప్రేతమ్॥౪౧॥కించేహలోకే,పురుషో,యదర్థంయస్యదేహస్యప్రయోజనాయ , కామాన్ ,కామ్యన్తఇతికామాః,కర్మణఃఫల్ తాన్‌శబ్దాదీన్ కామ్యైః,కరణైఃఫల్,కామ్యోత్పత్తిసాధనైః,కామయతేఇచ్ఛతి ,,సఏవతుదేహః - పారక్యఃశ్వసృగాలాదిభక్ష్యఃభఙ్గురోనశ్వరః,ఉపైతికదాచిద్దేహినమాలిఙ్గతి,కదాచిచ్చ,పైతిజహాతీత్యర్థః ॥౪౨ ॥ దేహస్యైవేయమవస్థా-కింపునర్దేహానుబన్ధినాందారాదీనామిత్యాహ॥కిమితి॥ దేహేనైవసాక్షాదాత్మనఃసంబన్ధః-దారాదిభిస్తుదేహద్వారేతిన్యవహితాత్యుక్తం-వ్యవహితా-యేదారాదయః-ఆగారంమన్దిరం - ఆదిశబ్దేనపశుపుత్రాదయః - కోశోవస్త్రాదిపేటికా,బలంచతురఙ్గయుక్తం-భృత్యాఃపరిచారకాః ఏతేసర్వే - మమతాస్పదాఃమమేమేఇత్యభిమానవిషయాః - ఉపయన్త్యపయన్తిచేతికిముపక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ననున్దేహార్థోపివిషయార్థవ్యాపారః , కింత్వాత్మార్థఇతిచే - త్తత్రాహ్నితాన్

న్దసుఖరూపస్యాత్మనస్సముద్రస్యేక్షుద్రబిన్దువదల్పమైహికం సుఖమిత్యాహ ॥ కిమితి ॥ నిత్యానన్దరసః-స ఏవ రసః-స ఏవోదకం-తస్యాశ్రయస్యాత్మనః-ఏతైః-దేహేన సాకం నశ్వరైః రతఏవ- తుచ్ఛైః-అల్పైః-వస్తుతోఽనర్థైః పురుషార్థత్వేన సిద్ధైః-అర్థసంకాశైః పురుషార్థాభాసైః-కామైః - కిం ప్రయోజనం తదనుభవజనితం సుఖమతితుచ్ఛమిత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ కించాత్యాయాసేనార్జితమప్యైహికం సుఖం -సుఖమనుభూయమానదుఃఖాపేక్షయాఽల్పమేవ తదనుభవావసరాభావాదిత్యాహ ॥ నిరూప్యతామితి ॥ హే అసురాః-ఇహ సంసారే, కర్మభిః ప్రాచీనైః - క్లిశ్యమానస్య దుఃఖ్యతః - దేహభృతో - నిషేకాదిష్వవస్థాసు స్త్రీసంభోగాద్యవస్థాసు-స్వార్థః ఉత్పన్న ఆనన్దః-కియాన్ - తస్మిన్నిరూప్యతాం, దుఃఖాపేక్షయా సుఖమల్పమితిభావః-యద్వా- నిషేకాదిష్వవస్థాసు పితృరేతోద్వారా మాతృయోనిప్రవేశప్రభృతిషు, శ్మశానాన్తాసు తాస్వవస్థాసు, ప్రాచీనైః కర్మభిః క్లిశ్యమానస్య, అనేన దుఃఖప్రాచుర్యముక్తం ॥ ౪౫ ॥ నను నిషేకాద్యవస్థాయాః కర్మనిమిత్తత్వాన్నిషేకకర్మక్షయే ప్రభూతం సుఖం స్యాదిత్యాశఙ్కాం నిరాకర్తుమన్తరేణ పరమాత్మోపాసనం కదాచిదపి కర్మ న నివర్తత ఇత్యాహ॥ కర్మాణీతి॥ దేహీ, ఆత్మానువర్తినా, దేహేన, తావ, తత్కర్మాణి దేహాన్తరారమ్భకాణి పుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి, కురుతే, తైశ్చారబ్ధైః కర్మభిర్నిమిత్తభూతైః, దేహం, తనుతే విభర్తి- తేన పునః - కర్మాణి, తైశ్చ -పునర్దేహమిత్యేవం బీజాఙ్కురతుల్యాపరివృత్తిర్న నివర్తత ఇతి న కదాచిదపి నిశ్శేషకర్మక్షయ ఇతి భావః- ఉభయం తు దేహేన కర్మాణి, కర్మభిర్దేహ ఇత్యేతదుభయమపి వివేకతః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాదేవ నివృత్తం భవతీతి ॥ ౪౬ ॥ ఏవం వైరాగ్యోదయాయైహికాముష్మికసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వాదిదుఃఖమిశ్రత్వానర్థావహత్వాదికమభిధాయేశ్వరం భజతాం - యద్యపి సర్వే పురుషార్థాస్సులభాస్తథాప్యనన్యప్రయోజనత్వేనైవ తద్భజనం శ్రేయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్దేహకర్మణోః-పరివృత్తిరూపసంసారస్య కదాప్యనిర్మోక్షాదైహికసుఖస్యాల్పత్వాదస్థిరత్వాద్దుఃఖమిశ్రత్వాద్దుర్లభత్వాచ్చ, తన్నివృత్త్యైవ, నిశ్శఙ్కం-సదా, హరిం ఆశ్రితానాం-సంసృతేశ్ఛేదహర ఈశ్వరః-అసహాయానిష్కామత్వేన, భజేత, హరిం వి

స్సహ దేహేన నశ్వరైః। అనర్థైరర్థసంకాశైర్నిత్యానన్దరసోదధేః॥ ౪౪ ॥ నిరూప్యతామిహ స్వార్థః కియాన్దేహంభృతోఽసురాః। నిషేకాదిష్వవస్థాసు క్లిశ్యమానస్య కర్మభిః॥ ౪౫ ॥ కర్మాణ్యారభతే దేహీ దేహేనాత్మానువర్తినా। కర్మభిస్తనుతే దేహముభయం త్వవివేకతః॥ ౪౬ ॥ తస్మాదర్థశ్చ కామశ్చ ధర్మశ్చ యదపాశ్రయాః। భజతానీహయాఽఽత్మానమనీహం హరిమీశ్వరమ్॥ ౪౭ ॥ సర్వేషామపి భూతానాం హరిరాత్మేశ్వరః ప్రియః। భూతైర్మహద్భిస్స్వకృతైః కృతానాం బీజసంజ్ఞితః॥ ౪౮ ॥ దేవోఽసురో మనుష్యో వా యక్షో గన్ధర్వ ఏవ చ। భజన్ముకున్దచరణం స్వస్తిమాన్స్యాద్యథా వయమ్॥ ౪౯ ॥ నాలం ద్విజత్వం దేవత్వమృషిత్వం వాసురాత్మజాః।

శీనష్టి, ధర్మశ్చార్థశ్చ, కామశ్చ యదపాశ్రయాః - యస్త్రివర్గస్యాపి దాతా, తమిత్యర్థః-తథా చ శ్రుతిః ‹‹ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభి›› రితి ‹‹కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యా›› దితి చ ‹‹య ఆత్మదా బలదా›› ‹‹ఏకో బహూనాం విదధాతి కామా›› నితి చ, అర్థాదయో యదపాశ్రయాస్తం హరిమనీహయా భజేతేత్యనేన సమస్తపురుషార్థదోఽప్యనీహయా భజతామనర్థహేతుం సంసృతిబన్ధం- హరత ఈహయా భజతాం -త్వభీష్టమాత్రమేవ దదాతీతి సూచితమ్ ॥ ౪౭ ॥ అథ దైత్యకుమారాణామాత్మనాం భగవద్భజనేఽనధికార శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ననీహయా భజతామేవానిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చేత్యపృష్టానైనాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వకృతైః స్వసృష్టైః మహద్భిర్భూతైః పృథివ్యాదిభిః కృతానాం సృష్టానాం-భూతానాం దేహాదీనాం-సర్వేషాం భగవాన్ బీజసంజ్ఞితః ఆదికారణభూతః, ఆత్మా, అత ఏవ నిరతిశయప్రియః-ఈశ్వరః-అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా తావద్భగవాన్ సర్వేషాం సాధారణ ఇతి భావః ॥ ౪౮ ॥ అతో దేవాదిజాతివిభాగమన్తరేణ, యః కశ్చిన్ముకున్దచరణం, భజన్, స్వస్తిమాన్ నివృత్తానిష్టః ప్రాప్తేష్టశ్చ, స్యాదేవ, యథా వయమితి, వయమసురా అపి, భగవన్తం భజన్తః స్వస్తిమన్తో, ఽభూమ, తథేతరేఽపీత్యర్థః, యథా వయమితి దృష్టాన్తస్వారస్యాత్ భగవతస్సర్వభూతసాధారణ్యప్రతిపాదనస్వారస్యాచ్చ నిరుపాధికోక్తవిధాత్మత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానపూర్వకమనన్యప్రయోజనేన భజన్తస్స్వస్తిమన్తో భవేయు, రన్యథా తు సమీహితమాత్రవన్త ఇతి సూచితం ॥ తథా చ శ్రుతిః ‹‹నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత›› ఇత్యాదికా ॥ ౪౯ ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ నాలమితి ॥ హే అసురాః ద్విజత్వాదయో, ముకున్దస్య, ప్రీణనాయ ప్రీతిజననాయ - నాలం న ప్రభవః-కింత్వ-మలయా అనన్యప్రయోజనయా, భక్త్యైవ- హరిః- ప్రీయతే అన్యదుపాయాన్తరం తు- విడమ్బనం నటనమాత్రం, ద్విజత్వమితి వర్ణాధిక్యోపలక్షకం, దేవత్వమితి జాత్యాధిక్యస్య-ఋషిత్వమిత్యతీన్ద్రియద్రష్టృత్వాదిరూపజ్ఞానాధిక్యోపలక్షకం-బహుజ్ఞతేతి తు శాస్త్రజన్యజ్ఞానాధిక్యస్య- వృత్తం పిత్రాదిప

గం పరాగతా సద్గతిః - దానం పాత్రేవిత్తత్యాగః తపః కృచ్ఛ్రాది - ఇజ్యా యాగః - శౌచం స్నానాదికృతం శుచిత్వం - వ్రతాని ప్రాజాపత్యాదీని - యతో భక్త్యైవ భగవాన్ ప్రీయతే నోపాయాన్తరేణ - తత్ - హే దానవాః - యూయం - మాశ్రితసంసారబన్ధహారిణి - సర్వేషాం భూతానామన్తరాత్మని - భగవతీశ్వరే - భక్తిం - అనన్యప్రయోజనాం - కురుత కథంభూతాః - సర్వత్ర ఆత్మౌపమ్యేన స్వాత్మతుల్యత్వదృష్ట్యా - స్వస్మిన్నివేశ్వరశరీరభూతేషు సర్వేషు దయయోపలక్షితా - భగవతి భక్తిం కురుతేత్యర్థః * ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ * కేమేవం భజన్తః కేఽపి ముక్తా బభూవురిత్యపేక్షాయాం పాపజాతయోఽపి కేనచిద్భగవత్సంబన్ధవిశేషేణ ముక్తాః - కిం పునరేవం భజన్తో ముచ్యన్త ఇతి వక్తవ్యమిత్యాశయేనాహ ॥ రక్షాంసీతి ॥ రక్షాంసి బకకేశ్యాదయః - స్త్రియః పూతనాదయః - వ్రజౌకసో నన్దాదయః - శూద్రాశ్చాణూరాదయః - ఖగాః జటాయుప్రభృతయః - మృగాః మాయామృగాదయః - ఏవంవిధాః - పాపజీవా అప్యచ్యుతతాం భగవత్సాధర్మ్యం - గతాః ప్రాప్తాః - సన్తి - హి ప్రసిద్ధౌ - త్రికాలజ్ఞత్వాద్భగవతా ప్రహ్లాదేనైవముక్తమ్ * ॥ ౫౩ ॥ * అధ్యాయద్వయోక్తార్థం నిష్కృష్యోపసంహరతి ॥ ఏతావానితి ॥ అస్మిన్లోకే - పుంసాం - పరఉత్కృష్టః, స్వార్థః పురుషార్థః - ఏతావానేవ, కియాన్, యద్గోవిన్దే, భగవత్యేకాన్తభక్తిరనన్యప్రయోజనా భక్తిః - యచ్చ - సర్వేషు భూతేషు - తదీక్షణం గోవిన్దేక్షణం - భగవదాత్మకత్వదర్శనమిత్యేతావానేవ, నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూత ఇత్యర్థః * ॥ ౫౪ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. ******************************

ప్రీణనాయ ముకున్దస్య న వృత్తం న బహుజ్ఞతా ॥ ౫౦ ॥ న దానం న తపో నేజ్యా న శౌచం న వ్రతాని చ । ప్రీయతేఽమలయా భక్త్యా హరిరన్యద్విడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥ తతో హరౌ భగవతి భక్తిం కురుత దానవాః । ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సర్వభూతాత్మనీశ్వరే ॥ ౫౨ ॥ రక్షాంసి యక్షా దైతేయాః స్త్రియః శూద్రా వ్రజౌకసః । ఖగా మృగాః పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతాః ॥ ౫౩ ॥ ఏతావానేవ లోకస్మిన్ పుంసః స్వార్థః పరః స్మృతః । ఏకాన్తభక్తిర్గోవిన్దే యత్సర్వత్ర తదీక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥ ******************************

** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, దైత్యానుశాసనం నామ సప్తమోఽధ్యాయః. **

నారద ఉవాచ ॥ అథ దైత్యసుతాస్సర్వే శ్రుత్వా తదనువర్ణితమ్ । జగృహుర్నిరవద్యత్వాన్నైవ గుర్వనుశిక్షితమ్ ॥ ౧ ॥ అథాచార్యసుతస్తేషాం బుద్ధిమేకాన్తసంస్థితామ్ । ఆలక్ష్య భీతస్త్వరితో రాజ్ఞ ఆవేదయద్యథా ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వా తదప్రియం దైత్యో గురుణోక్తం సుతానయమ్ । కోపావేశచలద్గాత్రః పుత్రం హన్తుం మనో దధే ॥ ౩ ॥ క్షిప్త్వా పరుషయా వాచా ప్రహ్లాదమతదర్హణమ్ । ఆహేక్షమాణః పాపేన తిరశ్చీనేన చక్షుషా ॥ ౪ ॥ ప్రశ్రయావనతం దాన్తం బద్ధాఞ్జలిమవస్థితమ్ । సర్పః పదాహత ఇవ శ్వసన్ ప్రకృతిదారుణః ॥ ౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ హే దుర్వినీత మన్దాత్మన్ కులచ్ఛేదకరాధమ । స్తబ్ధం మచ్ఛాసనోద్వృత్తం నేష్యే త్వాఽద్య యమక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ క్రు

ఏవం భగవతా ప్రహ్లాదేనోపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యహేయోపాదేయభగవద్ధర్మతదనుష్ఠానోద్యోగాన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్యాచార్యసుతో దైత్యేన్ద్రాయన్యవేదయదిత్యాహ దేవర్షిః ॥ అథేతి ॥ అథ భగవద్ధర్మోపదేశానన్తరం - తేన ప్రహ్లాదేనా - నువర్ణితమాకర్ణ్య నిర్దుష్టత్వాత్ - ప్రహ్లాదోక్తం - జగృహుః - దైత్యకుమారాః - న తు - గుర్వనుశిక్షితం అసురోపాధ్యాయానుశిక్షితం - జగృహుః * ॥ ౧ ॥ * అథ - తేషాం దైత్యపుత్రాణాం - ఏకాన్తసంస్థితామవ్యభిచారేణ భగవద్ధర్మవిషయాం - బుద్ధిం - ఆలక్ష్య లిఙ్గైర్జ్ఞాత్వా - భీతః - త్వరితః సంజాతత్వరః - యథావత్ - రాజ్ఞే హిరణ్యకశిపవే - ఆవేదయత్ విజ్ఞాపితవాన్ * ॥ ౨ ॥ * తతో దైత్యో హిరణ్యకశిపుః, గురుణోక్తం - సుతస్య - నయం అనీతిం స్వమార్గాననువర్తనం - అత ఏవాప్రియం - తచ్ఛ్రుత్వా - కోపావేశేన క్రోధవ్యాప్త్యా - చలత్ కమ్పమానం - గాత్రం శరీరం - యస్య - తాదృశః - పుత్రం ప్రహ్లాదం - హన్తుం - మనోరథం - కృతవాన్ * ॥ ౩ ॥ * కరోరయా - గిరా - అతదర్హణం తిరస్కారానర్హం - ప్రహ్లాదం - తిరస్కృత్య - క్రోధేన - తిరశ్చీనేన వక్రేణ - చక్షుషా - ఈక్షమాణ - ఆహ ఉవాచ * ॥ ౪ ॥ * కథంభూతం - వినయేన - నితరాం నమ్రం - దాన్తం తిరస్కారాదిభిరసంజాతక్రోధం - బద్ధా - అఞ్జలిర్యేన తం - సమ్యగుపసమీపే - స్థితం కథంభూతః - పాదేనా - హతస్తాడితః - సర్ప ఇవ - శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ - స్వభావేనైవ క్రూరః * ॥ ౫ ॥ * ఉక్తిమేవాహ హే దుర్వినీతేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దుర్వినీత, హే మన్దాత్మన్ అల్పబుద్ధే - మదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినం - త్వా - అధునా - యమాలయం - నేష్యామి * ॥ ౬ ॥ * యస్య - మే - క్రుద్ధస్య - సపాలాః - త్రయో లోకాః - కమ్పన్తే - తస్య - మే - శాసనం - అభీతవత్ భయరహితవత్ - మత్తో భయరహితః కోపినా స్తీత్వా

భిప్రాయేణవతిః ప్రయుక్తః - అత్యగాః అతివర్తసే॥ ఏవమతివర్తనే - భవాన్ - కింబలః - కో - బలం - యస్య - తాదృశః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవముక్త ఆహ భగవాన్ప్రహ్లాదః ॥ న కేవలమితి చతుర్భిః ॥ తావద్యముక్తం కింబల ఇతి - తత్రోత్తరమాహ ద్వాభ్యాం॥ హే రాజన్ - స - న కేవలం - మమైవ - బలం - కింతు - భవతోఽన్యేషాంచ - బలినాం - బలం కోఽసౌ - యేన - బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయః - ఉచ్చావచాః - చరాచరాత్మకాః - సర్వే - లోకాః - వశం స్వవశం - ప్రణీతాః ప్రాపితాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కోఽసౌ తస్యానామకథమేత్యత్రాహ ॥ స ఇతి ॥ స, సర్వేషాం బలాధాయక - ఈశ్వరః - ఉరుక్రమః - ఉరవః లోకత్రయసంగ్రాహకాః - క్రమాః పాదవిక్షేపాః - యస్య సః - త్రివిక్రమ ఇత్యర్థః ,, సర్వం హస్తిపదే మగ్నం ,, మితి న్యాయేన పాదత్రయేణైవ లోకత్రయాక్రమణరూప మహామహిమశాలిన స్తస్య సన్నిధానాత్త్వద్బలం కియదేతదిత్యభిప్రాయః - న కేవలమురుక్రమ సర్వేషాం బలాధాయక ఏవ - కింత్వసౌ - ఓజ ఆదీనాం ఆత్మా ఆశ్రయో ధారక ఇతి యావత్ - ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః - సహః మనోబలం - సత్త్వం ధైర్యం - బలం దేహబలం - ఇన్ద్రియాణి చ తేషామప్యాశ్రయ ఇత్యర్థః - కించ, స ఏవోరుక్రమః - పరమః నిస్సమాభ్యధికః - స్వశక్తిభిః స్వాంశభూతాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిశ్శక్తిభిః . కృత్స్నం - విశ్వం - సృజతి - అవతి రక్షతి - అత్తి సంహరతి చ - స్వయం - గుణత్రయేశః - సత్త్వాదీనాం త్రయాణాం గుణానాం - మీశో నియన్తా - అగుణవశ్యః అకర్మవశ్యశ్చేతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ న ను శత్రురసౌ కథం మమాపి బలం స్యా - దత ఆహ ॥ జహీతి ॥ త్వ - మిమ - మాత్మనః స్వస్య - సురం - భావం - జహి త్యజ - సమం మిత్రామిత్రానుసన్ధానరహితం యథా భవతి తథా - మనో - ధత్స్వ ధారయ - తథా మనశ్శిక్షయేత్యర్థః - ఏవం చే - త్తేఽపి - విద్విషో - న సన్తి - కించ ,, ఆత్మైవ హ్యాత్మనో బన్ధురాత్మైవ రిపురాత్మన ,, ఇత్యుక్తరీత్యాఽఽత్మైవ రిపుః - న తదన్యః కోఽపి రిపురస్తీత్యాహ ॥ ఋత ఇతి ॥ అజితాదవిధేయా - దత ఏవ - ఉత్పథే దుర్విషయే - స్థితాద్వర్తమానా - దాత్మనోఽన్తఃకరణా - దృతే -

దస్యయస్యైకమప్నన్తే త్రయో లోకాస్సహేశ్వరాః। తస్య మేఽభీతవన్మూఢ శాసనం కింబలోఽత్యగాః॥ ౭ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ న కేవలం మే భవతశ్చ రాజన్ స వై బలం * బలినాం చాపరేషామ్। పరేఽవరేఽమీ స్థిరజఙ్గమా యే బ్రహ్మాదయో యేన వశం ప్రణీతాః ॥ ౮ ॥ స ఈశ్వరః కాల ఉరుక్రమోఽసావోజస్సహస్సత్త్వబలేన్ద్రియాత్మా। స ఏవ విశ్వం పరమస్స్వశక్తిభి * స్సృజత్యవత్యత్తి గుణత్రయేశః॥ ౯ ॥ జహ్యాసురం భావమిమం త్వమాత్మనస్సమం మనో ధత్స్వ న సన్తి విద్విషః। ఋతేఽజితాదాత్మన ఉత్పథస్థితాత్తద్ధి హ్యనన్తస్య మహత్సమర్హణమ్॥ ౧౦ ॥ దస్యూన్పురా షణ్ణ విజిత్య లుమ్పతో మన్యన్త ఏకే స్వజితా దిశో దశ। జితాత్మనో జ్ఞస్య సమస్య దేహినాం సాధోస్స్వమోహప్రభవాః కుతః పరే॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ వ్యక్తం త్వం మర్తుకామోఽసి యోఽతిమాత్రం వికత్థసే। ముమూర్షూణాం చ మన్దాత్మన్ననన్వై స్యుర్విప్లవా గిరః॥ ౧౨ ॥ యస్త్వయా మన్దభాగ్యోక్తో మదన్యో జగదీశ్వరః। క్వాసౌ యది స సర్వత్ర కస్మాత్స్తమ్భే న దృశ్యతే॥ ౧౩ ॥ సోఽహం వికత్థమానస్య శిరః కాయాద్ధరామి తే। గోపాయేత * హరిస్త్వాద్య యస్తే శరణమీప్సితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏవం దురుక్తైర్ముహురర్దయన్రుషా సుతం మహాభాగవతం మహాసురః।

న సన్తి విద్విష ఇతి పూర్వేణాన్వయః - తద్ధి మనసస్సామ్యమేవ హి - అనన్తస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య - పరమాత్మనః సమ్యగర్హణం సమ్యగారాధనమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ సర్వదిశాం జయినోఽప్యజితేన్ద్రియస్య భవాదృశస్య కేవలం జయశాలిత్వాభిమానమాత్రమేవ - న వస్తుతో జయిత్వమస్తీత్యాహ ॥ దస్యూనితి ॥ పురా తావ - ల్లుమ్పతః ఆత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపమైశ్వర్యమపహరతః - షడిన్ద్రియరూపాన్ - దస్యూన్ దుష్టజన్తుతుల్యాన్ - శత్రూ - న్నవిజిత్య అజిత్వా - ఏకే త్వాదృశాః - దశ - దిశః - స్వజితాః స్వేన జితా - ఇతి - మన్యన్తే - అభిమానమాత్రమేతదిత్యర్థః - జితాత్మనో జితేన్ద్రియస్య తు - జ్ఞస్యాత్మ పరమాత్మ యాథాత్మ్యవేదినః - దేహినాం - సమస్య - సర్వాణి భూతాని పరమాత్మశరీరత్వేన సమం పశ్యతః - సాధోః - స్వమోహప్రభవాః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమనిమిత్తాః - పరే శత్రవః - కుతో - భవన్తి - న సన్త్యేవేతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవముక్తవన్తమాహ హిరణ్యకశిపుః॥ వ్యక్తమితి ॥ హే అల్పబుద్ధే - త్వం, వ్యక్తం నూనం - మర్తుకామోఽసి మర్తుమిచ్ఛసి - య - స్త్వ - మత్యన్తం - వికత్థసే - అధైవం వికత్థనం తవ న స్యాదితి భావః॥ హేతుమాహ ॥ ముమూర్షతాం మర్తుమిచ్ఛతాం - విప్లవాః అసన్వితా - వాచో - ననన్వైః భవేయురేవ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హే మన్దభాగ్య, య - స్త్వయా - మత్తోఽన్యః - జగత - ఈశ్వర - ఉక్తః - అసౌ - క్వాస్తే - యది స భవదభిమతో జగదీశ్వరస్సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వర్తతే - తర్హి కస్మాద్ధేతోః - స్తమ్భేఽపి రోవర్తిని - న దృశ్యతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సోఽహం సర్వేషామీశ్వరోఽహ - మేవం - వికత్థమానస్య - తే తవ - కాయా - చ్ఛిరో - హరామి ఛినద్మీత్యర్థః, యో హరి, స్తవ, శరణం రక్షకః, ఈప్సితః, సోఽధునా, త్వాం, గోపాయేత, స రక్షితా చేదధునా త్వాం రక్షిష్యతి, అన్యథా తు త దేవమిత్యేతి భావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవమిత్థం, రుషా - దురుక్తై, ర్ముహుర్ముహుః, మహాభాగవతం, సుతం ప్రహ్లాదం, మర్దయన్, మహాసురో హిరణ్యకశిపుః, ఖడ్గం, ప్రగృహ్య, వరాసనాత్సింహాసనా, దుత్పతిత ఉత్థితః, అత్యన్తం

బలంయస్య, తేన, స్వముష్టినా, స్తమ్భంబభఞ్జతతాడ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽తత్రైవభఞ్జనానన్తరమేవ-తస్మిన్ స్తమ్భే-అతిభీషణో
నినదోధ్వనిఃబభూవ , నినదంవిశినష్టి ॥ యేననినదేన - అణ్డకటాహం బ్రహ్మాణ్డకటాహ - మస్ఫుటచ్ఛిన్నమభూత్ ॥ అ
ఙ్గహేయుధిష్ఠిర - యంచనినదం - శ్రుత్వా - స్వస్థానగతా - అజాదయోబ్రహ్మాదయః-స్వధిష్ణ్యానాం - వ్యయంనాశం-
మేనిరేప్రలయకాలమమన్యన్తేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ఓజసాబలేన -పుత్రవధేప్సుః-తదర్థం - విక్రమన్ పరాక్రమంకుర్వన్-
సదైత్యేన్ద్రః-యంనిర్హ్రాదంనినద-మపూర్వంకదాప్యశ్రుత-మతఏవా-ద్భుతం-నిశమ్య తస్యనినాదస్య - పదమాశ్రయ-మ
న్తస్సభాయాంసభామధ్యేవదదర్శ-యేననినాదేన - సురారియూథపాదానవశ్రేష్ఠా-విశేషేణతత్రసుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽త
దా-భగవా-న్నిజభృత్యస్యప్రహ్లాదాదేః-భాషితం-కృత్స్నజగదన్తరాత్మతాదిభాషణం - సర్వేషుచరాచరాత్మకేషుభూ
తేష్వాత్మనఃస్వస్య-వ్యాప్తించ-సత్యంయథాభవతితథా,కర్తు,మత్యద్భుతం-రూప-ముద్వహన్బిభ్రత్, సభాయాం-
యః స్తమ్భఃతస్మి,న్నదృశ్యతతద్దృష్టోబభూవ , కథంభూతంరూపం - నమృగం - నాపిమానుషంరూపం,అపితూ,భయ
మిశ్రమిత్యర్థః॥నిజభృత్యభాషితమిత్యత్రబహువచనాన్తేననిజభృత్యశబ్దేనసమాసః - తదయమర్థః - యత్తావత్ప్రహ్లాదస్య
నిజభృత్యస్యభాషితం,,భూతికేష్వథభావేషుభూతేష్వథమహత్సుచ॥భగవానాస్త,,ఇతి , త - త్సత్యంకర్తుం,తథాఽత్య
ద్భుతం-దైత్యఘాతక-మతిఘోరం-రూప-ముద్వహన్నితి॥తథా - నిజభృత్యైస్సనకాదిభిః - యద్భాషితంత్రిభిర్జన్మభిశ్శా
పమోక్షోభవతీతి-త-త్సత్యంకర్తుం-తథా,బ్రహ్మసృష్టా-వదృష్ట,మశ్రుతంచా- త్యద్భుతం-రూప,ముద్వహన్,సభాయాం
మధ్యేఽదృశ్యత,తత్రాయమర్థం , నిజభృత్యేనహిరణ్యకశిపునా,బ్రహ్మాణంప్రతియద్భాషిం,,భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో
మృత్యుర్మాభూన్మమప్రభో,,ఇతితథా,,నాన్తర్బహి,,రితి,,వనరైర్మృగైరి,, తిచ-బ్రహ్మణానిజభృత్యేన-య-ద్భా

ఖడ్గంప్రగృహ్యోత్పతితోవరాసనాత్స్తమ్భంబభఞ్జాతిబలస్స్వముష్టినా॥౧౫॥తదైవతస్మిన్నినదోఽతిభీషణోబ
భూవయేనాణ్డకటాహమస్ఫుటత్।యంవైస్వధిష్ణ్యోపగతంత్వజాదయశ్శ్రుత్వాస్వధిష్ణ్యాప్యయమఙ్గమేనిరే॥
సవిక్రమన్పుత్రవధేప్సురోజసానిశమ్యనిర్హ్రాదమపూర్వమద్భుతమ్। అన్తస్సభాయాంనదదర్శతత్పదంవితత్ర
సుర్యేనసురారియూథపాః॥౧౭॥ సత్యంవిధాతుంనిజభృత్యభాషితంవ్యాప్తించభూతేష్వఖిలేషుచాత్మనః।
అదృశ్యతాత్యద్భుతరూపముద్వహన్ స్తమ్భేసభాయాంనమృగంనమానుషమ్॥౧౮॥ససత్త్వమేవంపరితోవిప
శ్యన్ స్తమ్భస్యమధ్యాదనునిర్జిహానమ్।నాయంమృగోనాపినరోవిచిత్రమహోకిమేతన్నృమృగేన్ద్రరూపమ్॥
మీమాంసమానస్యసముత్థితోఽగ్రతోనృసింహరూపంతదలంభయానకమ్॥౧౯। ప్రతప్తచామీకరచణ్డలోచ
నంస్ఫురత్సటాకేసరజృమ్భితాననమ్।కరాలదంష్ట్రంకరవాలచఞ్చలక్షురాన్తజిహ్వంభ్రుకుటీముఖోల్బణమ్॥
స్తబ్ధోర్ధ్వకర్ణంగిరికన్దరాద్భుతవ్యాత్తాస్యనాసంహనుభేదభీషణమ్ ।దివంస్పృశత్కాయమదీర్ఘపీవరగ్రీవో
రువక్షస్స్థలమల్పమధ్యమ్॥ ౨౧ ॥ చన్ద్రాంశుగౌరైశ్ఛురితంతనూరుహైర్విష్వగ్భుజానీకశతంనఖాయుధమ్।దు

షితం-తథాస్త్వితి-త-త్సర్వం - సత్యంకర్తుం-నచతద్బ్రహ్మసృష్టంరూపం-నచనరోవామృగోవా-నచసభాగృహాస్యా
న్తః-నచప్రాణవద్బహిః- ఏవంతాభ్యాంభాషితం-సత్యంకర్తుం , యచ్చహిరణ్యకశిపునాభాషితం,,నూనమేతద్విరో
ధేనమృత్యుర్మ్మేభవితే ,, తి-తథా,,అకుతశ్చిద్భయోఽచర,,ఇతి-యచ్చనారదేనస్వభృత్యేనేన్ద్రంప్రతి-భాషితం ,, అ
యంమహాన్సంస్థానప్రాప్స్యత,,ఇతి‘‘అనన్తానుచర,,ఇత్యనేనస్వస్యభక్తపక్షపాతిత్వంచయద్భాషితం , తచ్చ - స
త్యంకర్తుమదృశ్యత-చకారా-న్నిజభాషితంచ-యత్,, కౌన్తేయప్రతిజానీహినమేభక్తఃప్రణశ్యతి ॥ తేషామహంసము
ద్ధర్తే,,తి-తచ్చ - సత్యంకర్తుం-అదృశ్యతేతి ✽॥ ౧౮ ॥ ✽సదైత్యేన్ద్రః-ఏవం-ధ్వనింశ్రుత్వా- తదాసత్త్వంప్రాణివిశే
షం,సర్వతో,విలోకయన్, స్తమ్భస్య-మధ్యా , న్నిర్గచ్ఛన్తంనాయంమృగఃనాపినరః - కింతునృమృగేన్ద్రయోరుభయో
రపిరూపమహోకిమేత, దితి,మీమాంసితవానితి శేషః॥తస్యైవ-మలంభయానకం-త - న్నృసింహరూపం,మీమాంసమా
నస్య,దైత్యేన్ద్రస్యా,గ్రతః-సన్నృసింహరూపో-హరిః సముత్థితః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽భయానకత్వత్వమేవదర్శయన్ తద్రూపమ
నువర్ణయతిత్రిభిః॥ప్రతప్తేతి॥ప్రతప్తం,చామీకరం,తద్వ, త్పిశఙ్గేచణ్డేఉగ్రే , లోచనేయస్మిన్, స్ఫురన్త్య,స్సటాఃజటాః,కే
సరాః-స్కన్ధలోమానిచ-తైఃజృమ్భితం , సాటోపమాననంముఖం - యస్మిన్,కరాళాఉగ్రాదంష్ట్రా,యస్మిన్,కరవాలః
ఖడ్గస్తద్వ-చ్చఞ్చలాక్షురాన్తవ- త్తీక్ష్ణాచ- జిహ్వా , యస్మిన్,భృకుటీయుక్తేన - ముఖేనోల్బణమ్ ✽॥౨౦॥ ✽ స్తబ్ధాఉదఞ్చి
తా-ఊర్ధ్వా,కర్ణౌయస్మిన్,గిరికన్దరవ-దద్భుతం - ప్రసృతమాస్యం,నాసేచ-యస్మిన్ , హనూకపోలప్రాన్తౌ-తయోర్భే
దేనవిదారణేనభీషణం,దివం-స్పృశన్-కాయో-యస్మిన్-అలుగాగ్రః - అదీర్ఘాహ్రస్వా-పీవరాస్థూలాచ-గ్రీవా-ఉరువిశా
లం - వక్షస్స్థలంచ,యస్మిన్అల్పంమధ్యమంయస్మిన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽చన్ద్రాంశుగౌరైఃతనూరుహైఃలోమభి-శ్ఛురితంవ్యా

స్తం-విష్వఞ్చః సర్వతః ప్రసృతాః-భుజాః-తైషాం, అనీకాని స్తోమాః తేషాం - శతాని, యస్మిన్-భుజా ఏవా, నీకం సేనా తచ్ఛతం యస్మిన్నితి వా నఖా ఏవా, యుధాని, యస్మిన్ - దురాసదం ప్రాప్తుమశక్యం, సర్వాణి-నిజాని-చక్రాదీని-ఇతరాణి వజ్రాదీని-తాన్యేవా-యుధప్రవేకాని శస్త్రశ్రేష్ఠాని-తైః, విద్రావితాః, దైత్యా-దానవాశ్చ, యేన-త-ద్రూపం, మీమాంసమానస్యాగ్రతస్సముత్థితమితి పూర్వేణాన్వయః * ॥ ౨౨ ॥ * తథాఽఽవిర్భావే ప్రయోజనవిమర్శనపూర్వకం తేన సహ దైత్యస్య యుద్ధమాహ సప్తభిః ॥ ప్రాయేణేతి ॥ ప్రాయేణ-మహామాయావినా, హరిణా-మేమమ అయమేవం భూతో-వధః వధోపాయ, శ్చిన్తితః, తథాఽప్య-నేన సముద్యమేన కిం-న కించిత్స్యాత్, ఇత్యేవం, బ్రువన్, గదైవాయుధం యస్య-స దైత్య ఏవ, కుఞ్జరో గజః, నదన్, నృసింహం ప్రత్య, భ్యపతత్ అభిముఖమాగతవాన్ * ॥ ౨౩ ॥ * తదా-సోఽసురః-నృసింహస్య, ఓజసి దీప్తౌ-పతితస్సన్-అలక్షితః అదృష్టోఽభూత్, యథాఽగ్నౌ పతితః-పతఙ్గమః శలభ, స్తద్వత్ సత్వధామని శుద్ధసత్వాశ్రయే, హరౌ-పతితస్య తమోమయస్య, దైత్యస్యా-దర్శనం - య-త్త-చ్చిత్రం - న భవతి ॥ తత్ర హేతుః-యో హరిః పురా సృష్ట్యాదౌ -ప్రలయకాలికం తమ-స్స్వతేజసా-అపిబత్ * ॥ ౨౪ ॥ * తతో-మహాసురో-ఽభిపత్య అభిముఖమాగత్య-రుషా-ఉరువేగయా భ్రామ్యమాణయా- గదయా - నృసింహమభ్యహనత్ తాడితుముద్యుక్త ఇత్యర్థః ॥ సగదమగ్రహీదిత్యుత్తరస్యాపరస్యాత్ ॥ విక్రమన్తం కథంచిత్ప్రహర్తుముద్యతవన్తం, తం-దైత్యేన్ద్రం -గదాధరో నృసింహః-సగద-మగ్రహీత్-యథా-తార్క్ష్యసుతో గరుత్మాన్ మహాసర్పం-తద్వత్ * ॥ ౨౫ ॥ * స-గృహీతో-ఽసుర- స్తదా విక్రీడత స్తస్య

రాసదం సర్వనిజేతరాయుధప్రవేకవిద్రావితదైత్యదానవమ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాయేణ మేఽయం హరిణోరుమాయినా వధస్స్మృతోఽనేన సముద్యమేన కిమ్ । ఏవం స్తువం స్త్వభ్యపతద్గదాయుధో నదన్నృసింహం ప్రతి దైత్యకుఞ్జరః ॥ ౨౩ ॥ అలక్షితోఽసౌ పతితః పతఙ్గమో యథా నృసింహౌజసి సోఽసుర స్తదా । న తద్విచిత్రం ఖలు సత్వధామని స్వతేజసా యో ను పురాఽపిబ త్తమః ॥ ౨౪ ॥ తతోఽభిపత్యాభ్యహనన్మహాసురో రుషా నృసింహం గదయోరువేగయా । తం విక్రమన్తం సగదం గదాధరో మహోరగం తార్క్ష్యసుతో యథాఽగ్రహీత్ ॥ ౨౫ ॥ స తస్య హస్తోద్గలిత స్తదాఽసురో విక్రీడతో యద్వదహిర్గరుత్మతః । అసాధ్వమన్యన్త హృతౌకసోఽమరా ఘనచ్ఛదా భారత సర్వధిష్ణ్యపాః ॥ ౨౬ ॥ తం మన్యమానో నిజవీర్యశఙ్కితం యద్ధస్తముక్తో నృహరిం మహాసురః । పున స్తమాసజ్జత ఖడ్గచర్మణీ ప్రగృహ్య వేగేన జితశ్రమో మృధే ॥ ౨౭ ॥ తం శ్యేనవేగం శతచన్ద్రవర్త్మభిశ్చరన్తమచ్ఛిద్రముపర్యధో హరిః । కృత్వాఽట్టహాసం * ఖరనిస్వనోల్బణో నిమీలితాక్షం జగృహే మహాజవః ॥ ౨౮ ॥ విష్వక్స్ఫురన్తం గ్రహణాతురం హరి ర్వ్యాళో యథాఽఽఖుం కులిశాక్షతత్వచమ్ । ద్వార్యూర * ఆపాత్య దదార లీలయా

నృసింహస్య హస్తా-దుద్గళితః-విసృష్టః - యద్వత్ యథా-విక్రీడతో-గరుత్మతః - అహి-ర్గళితో -భవతి-తద్వత్-భగవత స్తత్క్రీడనం తద్విసర్జనరూపమజానన్తో - లోకపాలాః - సర్వే-ఇన్ద్రాదయః సురాః - హృతం దైత్యేన్ద్రేణాపహృతం-ఓకః-స్థానం-యేషాం తే-అతఏవ - తద్భయేన-ఘనచ్ఛన్నాస్సన్తః - అసాధ్వమన్యన్త అహో భగవతోఽప్యయం బలీయానేనైతస్య కింస్యాదిత్యేవమమన్యన్తేత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * యస్య-హస్తా-త్స్వయం ముక్తస్సన్-నృహరిం స్వవీర్యా-చ్ఛఙ్కితం-మన్యమానో అతఏవ-మహామనాః - అహమేవ బలీయానిత్యభిమానయుక్తోఽసురః - మృధే యుద్ధే-జితక్లమః శ్రమరహితః-ఖడ్గచర్మణి ఖడ్గఖేటే-ప్రగృహ్య-పునః-తం నృసింహం ఆసజ్జత అభ్యపతత్ * ॥ ౨౭ ॥ * శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య-శతచన్ద్రవర్త్మభిః-శతచన్ద్రశ్చర్మ తస్య-వర్త్మభిః -ఖడ్గచర్మమార్గై - రచ్ఛిద్రం యథా భవత్యేవ - ముపర్యధశ్చ-చరన్తం, దైత్యం-హరి, రట్టహాసం-కృత్వా-ఖరేణ కఠినేన, నిస్వనేన ధ్వనినా - ఉల్బణోఽభీషణః, మహాజవః, నిమీలితే అట్టహాసఖరనిస్వనాభ్యాం నిమీలితే, అక్షిణీ, యస్య, తం-జగ్రాహ ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు - ఖరేణ నిస్వనేన మహాశబ్దేన, ఉల్బణం భయంకరం-అట్టహాసం, కృత్వా, తద్భయేన హరేస్తేజసా చ -నిమీలితాక్ష-మగ్రహీదిత్యర్థః, * ॥ ౨౮ ॥ * తతో, విష్వక్సర్వతః-స్ఫురన్తం సర్వావయవాన్ ప్రచారయన్తమిత్యర్థః, గ్రహణేన హేతునా, ఆతురం వివశమిన్ద్రసహాయ్యద్ధే, తత్ప్రయుక్తేన కులిశేన, అక్షతా-త్వగపి యస్య, తం, దైత్యం, ద్వారి సభాయా నాన్తర్బహిః, ఊరావఙ్కే, నిపాత్య, న భూమౌ-న చామ్బరే, నఖైః, న తు వ్యసుభిః అసునుద్భిర్వా, ఏవం దివా నక్తం విహాయ సంధ్యాయామితి ద్రష్టవ్యం, లీలయా క్రీడయా, దదార విదారితవాన్, తత్ర గ్రహణే దృష్టాన్తః, యథా, వ్యాళః సర్పః, అఖుం మూషకమితి, విదారణే దృష్టాన్తః, మహావిష, ము

౨౮ ॥ శ్లో * పా ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమ్.

హింసర్పం, గరుడ ఇవేతి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఏవం దైత్యేన్ద్రవధముక్త్వా తద్దశావస్థితం నృసింహమనువర్ణయన్ దైత్యేన్ద్రభృత్యవధమాహ ద్వాభ్యాం, సంరమ్భేణేతి ॥ సంరమ్భేణ క్రోధేన, దుష్ప్రేక్షే, కరాళే లోచనే, యస్య, వ్యాత్తం వికాసితం య, దాననం వక్త్రం, తత్పర్యన్తం, స్వజిహ్వయా, విలిహన్సన్, అసృజో రక్తస్య, లవైః బిన్దుభిః అక్తాః సిక్తాః అత ఏవారుణాః, కేసరాః, ఆననంచ, యస్య సః, ఆన్త్రమాలాధరః, కఇవ, ద్విపహత్యయా గజవధేన, హరిః సింహో యథా ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఏవంభూతో, నఖాఙ్కురైః, ఉత్పాటితం హృదయసరోజం యస్య, తద్దైత్యశరీరం విసృజ్య, తస్య దైత్యేన్ద్రస్య, అనుచరాన్ కథంభూతాన్, వరాణ్యా, యుధాని, యేషాం, త, మను, పన్థాః అనువృత్తిర్యేషాం, తాన్ - దోర్దణ్డానాం భుజదణ్డానాం, యూథాని, యస్య సః, నఖా ఏవ, శస్త్రపాణయః, తైః, సమస్తాన్, సహస్రశో, న్యహనత్ హతవాన్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ దైత్యవధే వ్యగ్రస్య నృహరేరాటోపమాహ ద్వాభ్యాం ॥ సటాభిః, రవధూతాః ప్రకమ్పితాః, జలదా మేఘాః, పరాపతన్ వ్యశీర్యన్త తస్య నృహరేః, దృష్ట్యా, విముష్టమపహృతం, రోచి, ర్యేషాం, తాదృశాః, గ్రహాః సూర్యాదయోఽభూవన్ శ్వాసేన, హతాః పడితాః, అమ్భోధయః సముద్రాః, చుక్షుభుః, సంచేలుః - నిర్హ్రాదేన, భీతాః, దిగిభా దిగ్గజాః - ముదం హర్షం, జహుస్తత్యజుః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ సటాభి, రుత్క్షిప్తాని, విమానాని తైః, సంకులా వ్యాప్తా : ద్యౌః - ప్రోత్సర్పత ఇత స్తతశ్చలితేవాభూత్ స్వ

నఖైర్యథాఽహిం గరుడో మహావిషమ్ ॥ ౨౯ ॥ సంరమ్భదుష్ప్రేక్ష్యకరాళలోచనో వ్యాత్తాననాన్తం విలిహన్స్వజిహ్వయా। అసృగ్లవాక్తారుణకేసరాననో యథాన్త్రమాలీ ద్విపహత్యయా హరిః॥ ౩౦ ॥ నఖాఙ్కురోత్పాటితహృత్సరోరుహం విసృజ్య తస్యానుచరానుదాయుధాన్। అహన్సమస్తాన్నఖశస్త్రపాణిభిర్దోర్దణ్డయూథోఽనుపథాన్సహస్రశః॥ ౩౧ ॥ సటావధూతా జలదాః పరాపతన్ గ్రహాశ్చ తద్దృష్టివిముష్టరోచిషః। అమ్భోధయః శ్వాసహతా విచుక్షుభుర్నిర్హ్రాదభీతా దిగిభా విచుక్రుశుః ॥ ౩౨ ॥ ద్యౌస్తత్సటోత్క్షిప్తవిమానసంకులా ప్రోత్సర్పత క్ష్మా చ పదాభిపీడితా। శైలాస్సముత్పేతురముష్య రంహసా తత్తేజసా ఖం కకుభో న రేజిరే॥ ౩౩ ॥ తతస్సభాయాముపవిష్టముత్తమే నృపాసనే సంభృతతేజసం విభుమ్। అలక్షితద్వైరథమత్యమర్షణం ప్రచణ్డవక్త్రం న బభాజ కశ్చన॥ ౩౪ ॥ నిశామ్య లోకత్రయమస్తకజ్వరం తమాదిదైత్యం హరిణా హతం మృధే। ప్రహర్షవేగోత్కలితాననా ముహుః ప్రసూనవర్షైర్వవృషుస్సురస్త్రియః॥ ౩౫ ॥ తదా విమానావలిభిర్నభస్థలం దిదృక్షతాం సంకులమాస నాకినామ్। సురానకా దున్దుభయోఽథ జఘ్నిరే గన్ధర్వముఖ్యా ననృతుర్జగుస్స్త్రియః॥ ౩౬ ॥ తత్రోపవ్రజ్య విబుధా బ్రహ్మేన్ద్రగిరిశాదయః। ఋషయః పితరస్సిద్ధా విద్యాధరమహోరగాః॥ ౩౭ ॥ మనవః ప్రజానాం పతయో గన్ధర్వాప్సరచారణాః। యక్షాః కింపురుషాస్తాత వేతాళాస్సహకిన్నరాః॥ ౩౮ ॥ విష్ణుపార్షదాస్సర్వే సునన్దకుముదాదయః। మూర్ధ్ని బద్ధాఞ్జలిపుటా ఆసీనం తీవ్రతేజసమ్ ॥ ఈడిరే నరశార్దూలం నాతిదూరచరాః పృథక్॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నతోఽస్మ్యనన్తాయ దురన్తశక్తయే విచిత్రవీర్యాయ పవిత్రకర్మణే।

హరేః, పద్భ్యాం, అతీవ, పీడితా, క్ష్మా భూమి, రభూత్ అత ఏవ, తస్య - సహ్యేన - రంహసా వేగేన, బలేన వా శైలాః, సముత్పేతుః, ఉత్ప్లుత్య పతితవన్తః, తస్య నృహరేః, తేజసా - ఖమాకాశం, కకుభో దిశశ్చ - న రేజిరే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తతోఽహమేవ సర్వేశ్వర ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుం - సభాయాం - ఉత్తమే, నృపాసనే, ఉపవిష్టం - సంభృతం సంపూర్ణం - తేజో, యస్య అలక్షితః - నలక్షితః, ద్వైరథః ప్రతియోద్ధా, యేన, ప్రచణ్డముగ్రం, వక్త్రం - యస్య, తం, విభుం నృసింహం, కశ్చన కోఽపి - న బభాజ నాసేవత, కోఽపి సమీపం గన్తుం నాశక్నోదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ లోకత్రయస్య, మస్తకజ్వరం శిరోవ్యథేవ దుస్సహం - తం, మాది దైత్యం హిరణ్యకశిపుం - హరిణా నృసింహేన, యుద్ధే, హతం - నిశామ్య దృష్ట్వా - ప్రహర్షవేగేన - ఉత్కలితాని వికసితాని, ఆననాని, యాసాం తాః - సురాణాం - స్త్రియః - పుష్పవర్షైః, పునఃపునః, నృహరిం, వవృషుః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ తదా - దిదృక్షతాం ద్రష్టుమిచ్ఛతాం, దర్శనార్థమాగతానామిత్యర్థః - నాకినాం దేవానాం - విమానపఙ్క్తిభిః, నభస్థలం, సంబాధం బభూవ, సురాణాం, మానకాః పటహాః, తై - ర్దున్దుభయో జఘ్నిరే తాడితాః, గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః, ననృతుః - స్త్రియః, అప్సరసః, జగుః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తత్ర ఉపవ్రజ్య కించిత్సమీపమాగత్య - బ్రహ్మరుద్రప్రభృతయో, దేవాదయః, హే తాత - మూర్ధసు, బద్ధాఞ్జలిపుటాని, యైస్తే ఆసీనముపవిష్టం, తీవ్రం దుస్సహం, తేజో, యస్య తం, శ్రీనృసింహం, నాతిదూరవర్తినః పృథగేకైకశః, ఈడిరే తుష్టువుః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ✽ తావదపారవివిధవిచిత్రశక్తివీర్యమకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారం జగత్కారణం స్తువన్నమస్కరోతి బ్రహ్మా ॥ నతోఽస్మీతి ॥ అనన్తాయ స్వరూపతస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ, దురన్తశ

క్తయే అపారశక్తయే, అచిన్త్యశక్తయే వా శక్తిస్స్వేతరసర్వసామర్థ్యనిర్వాహకా,, జగత్ప్రకృతిభావో మేయస్సా శక్తిరితీరి తే,, త్యాదిషూక్తా॥ యద్వా॥ యదసైన్యైరశక్తత్వాదఘటితమివ విభాతి తద్ఘటనసామర్థ్యరూపా-యత స్త్వ-ముక్తవిధదురన్తశ క్తిరత ఏవ-మద్వారేణ సర్వథా అఘటితమగణం దైత్యం హతవానసీతి భావః - యత- స్త్వ, మనన్తో,ఽతఏవా-చేతనైస్త మ్బైఽప్యావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయః ॥ అనన్తపదేన హి- సర్వవ్యాపిత్వాద్దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సర్వకాలవర్తిత్వా త్కాలపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సాక్షాత్పరంపరయా సర్వప్రకారకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాద్వస్తుపరి చ్ఛేదరాహిత్యం - యేన కేనాపి ప్రాశస్త్యేన సర్వస్మాదుత్కృష్టైః కైశ్చిద్వస్తుభిరధికీకృతత్వాభావరూపం వా వస్తుపరి చ్ఛేదరాహిత్యం - వివక్షితం-నన్వస్త్వేవం స్వరూపం కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య తవ కీయదేతద్దైత్యహననమిత్యభి ప్రియం స్తౌనజ్జగత్కారణత్వ ప్రయుక్తం వికారం నిరాహ ॥ విచిత్రవీర్యాయేతి । వీర్యం నామ సర్వోపాదానత్వే సర్వధా రణే సర్వనియమనే వికారరహితత్వం - యథోక్తం ,, వికారవిరహో వీర్యం ప్రకృతిత్వేఽపి మే సదే,, త్యాది, విచిత్రశబ్దే నైవంవిధస్య వీర్యస్యానితరసాధారణ్యముచ్యతే, పవిత్రకర్మణే అకర్తాయత్తజగద్వ్యాపారాయ - త్వద్వ్యాపారం శ్రృ ణ్వతాం దురితనివర్తనక్షమవ్యాపారాయేతి వా, గుణైః - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిః - జగన్నిమిత్తత్వ తదుపాదాన త్వోపయుక్తైః, స్వనియామ్యసత్త్వాదిప్రాకృతగుణైర్వా ,, కృత్స్నస్య విశ్వస్య , సర్గాదీన్ స్వలీలయైవ, నతు కర్మణా-సం దధతే- అవ్యయాత్మనే ఏవమప్యవ్యయః వికారరహితః -ఆత్మా స్వభావో - యస్య - స్వభావతోఽపి వికారరహితాయేత్య ర్థః స్వరూపతో వికారరాహిత్యస్యోక్తత్వాత్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ య-ద్బ్రహ్మణోఽభిప్రేతం కృత్స్నజగత్సర్గాదికర్తు స్తవకీయ చేతదితి-తదేవ విశదయన్ వాత్సల్యయుక్తం స్తౌతి రుద్రః ॥ కోపకాల ఇతి ॥ తవ - కోపకాలో, యుగాన్తః ద్విపరార్ధావసా నం - తే కోపకాల ఇత్యనేన మదన్తర్యామితయా ముఖేన సంహర్తృత్వమేవేత్యుక్తం భవతి ॥ అయం తు కోపావిషయః

విశ్వస్య సర్గస్థితిసంయమాన్గుణైస్స్వలీలయా సందధతేఽవ్యయాత్మనే॥౪౦॥ రుద్ర ఉవాచ॥ కోపకాలో యుగా న్తస్తే హతోఽయమసురోఽల్పకః। తత్సుతం పాహ్యుపసృతం భక్తం తే భక్తవత్సల॥౪౧॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ ప్రత్యా నీతాః పరమ భవతా త్రాయతా ✻ నస్స్వభాగా ✻ దైత్యాక్రాన్తం హృదయకమలం త్వద్గృహం ప్రత్యబోధి। కాలగ్రస్తం కియదిదమహో నాథ శుశ్రూషతాం ✻ తే ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నారసింహాపరైః కిమ్॥ ఋషయ ఊచుః॥ త్వం నస్తపః పరమమాత్థ యదాత్మతేజో యేనేదమాది † పురుషో ✻ ఽత్మగతం ససర్జ। తద్విప్రలు

ప్త్యాహ॥ అయ-మల్పకోఽల్పబలో-హతః - అతః - కోపనివృత్త్యా - హే భక్తవత్సల-తవ-భక్తం-తత్సుతం దైత్యేన్ద్రస్య సుతం ఉపసృతం త్వత్సమీపమాగమిష్యన్తం పాహి ✻ ॥ ౪౧॥ ✻ ఇంద్రస్తు స్వదుఃఖమావేదయన్ సర్వరక్షకం సర్వాన్తరా త్మానం సమస్తపురుషార్థదం స్తౌతి॥ ప్రత్యానీతా ఇతి ॥ హే పరమ సర్వోత్కృష్ట , నోఽస్మాన్-త్రాయతా త్రాత్రా-భవ తా-దైత్యేనా-క్రాన్తాః ప్రసహ్య గృహీతాః - స్వభాగాః - స్వకీయా యజ్ఞీయభాగాః- అస్మదాదిముఖేన త్వమేవ భోక్తేత్య భిప్రాయేణ స్వశబ్దః- ప్రయుక్తః - ప్రత్యాహృతాః - దైత్యాక్రాన్తమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు-దైత్యభయాకులమితి హృ దయవిశేషణం- ఏవం దైత్యవధేన, స్వభాగప్రత్యానయనేన చ - త్వద్గృహం త్వదావాసభూత, మత ఏవామల-మస్మాకం, హృదయం, ప్రత్యబోధి-భయేన పూర్వం ముకుళితమిదానీం తదపాకరణేన వికాసితం - భవతేత్యనుషఙ్గః॥ త్వాం-సేవ మానానామస్మాకం-త్వత్తో, లౌకికపురుషార్థప్రాప్తి, రిత్యేతత్కియదిత్యాహ ॥ హే నాథ స్వామిన్, తే, శుశ్రూషతాం ప రిచర్యాపరాణా-మిదం-లౌకికం పురుషార్థజాతం కాలేన నక్ష్యమాణం , కియత్ - యత్కించిదేతదిత్యర్థః॥ తదేవాహ॥ తే షాం త్వాం పరిచరతాం , ముక్తిరపి - న బహుమతా - త్వత్సేవాసుఖాసక్తానాం ముక్తిరపి న పరమం ప్రయోజనం-అతో-హే నారసింహ అపరైరర్వాచీనైః పురుషార్థైః-కిం న కిమపి తేషామతితుచ్ఛమర్వాచీనపురుషార్థజాతమితి భావః ✻ ॥౪౨॥ ✻

ఋషయస్తు సర్వగురుం సాధుపరిత్రాతారం దుష్కృద్వినాశకం తుష్టువుః ॥ త్వమితి ॥ పరమముత్కృష్టం - తపస్త్వద్ధ్యా నరూపం-నోఽస్మాకం, త్వ, మాత్థ ఉపదిష్టవానసి , తపో విశిషన్ష్టి , య, త్తపః ఆత్మనస్తవ తేజః ప్రకాశకం , అస్మాకం త్వ త్స్వరూపావేదకమిత్యర్థః- యేన చ తపసా, ఆదిపురుషశ్చతుర్ముఖః , ఇదం జగదాత్మగతం , పరమాత్మనా త్వయా, గతం అన్తరాత్మతయా వ్యాప్తం, ససర్జ ఆదిపురుషాత్మగతమిత్యత్ర,, గూఢోత్మా న ప్రకాశత ,, ఇతివత్సంధిరార్షః , ఆదిపురు షాత్మేతి పాఠే , ఆదిపురుషేతి లుప్తప్రథమాన్తం పృథక్పదం యద్వా , హే ఆదిపురుషేతి సంబోధనం ససర్జ , బ్రహ్మేతి శే షః, తత్తపో,ఽమునా దైత్యేన, విప్రలుప్తం విశేషేణ ప్రలోపిత , మాసీ, త్తదేవా , ధునా హే శరణ్య , శరణమర్హతీతి శర

న్యాః, తథాభూత-హే పాలక రక్షాగృహీతవపుషా , సాధుపరిత్రాణార్థం, గృహీతేన నృసింహవపుషా , పున,రన్వమం స్థాః అనుజ్ఞాపితవాన్, పునస్తపఃకురు తేతి నోఽనుజ్ఞాపితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ పితరస్తుస్వదుఃఖమావేదయన్తోఽఖిలధర్మగోప్తారం హితకారిణం స్తువన్తో నమస్కుర్వన్తి, శ్రాద్ధానీతి, అస్మాకం , తనూజైః పుత్రాదిభిరస్మదుద్దేశేన దత్తాని, శ్రాద్ధాని శ్రాద్ధసంబన్ధీని పిణ్డాని, యో దైత్యః , ప్రసభం బలాత్ , త్స్వయమధిబుభుజే అనుభూతవాన్ , తథా , తీర్థసమయే పుణ్యతీర్థస్నానసమయే, అస్మత్తనూజైః, యః , దత్తం తిలోదకం-తదప్య , పిబత్ , తస్య దైత్యస్య , ఉదరా , చ్ఛ్రాద్ధాని, తిలామ్బు చ, యః, పున, రార్ఛత్ ఆహృత్యాస్మాకం దత్తవాన్, కతం భూతాత్ నఖైర్విదారితా , వపా , యస్య, తస్మాద్వపావిదారణస్య తద్గతపిణ్డోద్ధరణమేవ ఫలమితి భావః, తస్మై, సమస్తధర్మాణాం, గోప్త్రే, రక్షిత్రే, నృహరయే నమః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సిద్ధా అపి స్వకీయయోగగత్యపహారకదైత్యోన్మథనద్వారా స్వయోగగత్యాధాయకం పరమసుహృదం వర్ణయన్తో నమన్తి॥ య ఇతి ॥ యో, ఽసాధుః దురాత్మా, దైత్యో, నోఽస్మాకం యోగసిద్ధాం గతిమణిమాదిరూపాం - స్వయోగతపోబలేనా, హార్షీత్ అపహృతవాన్, తం, నానాదర్పం నానా అనేకా, దర్పా, యస్య తం, నఖై, ర్వ్యావిదారితవాన్ తస్మై, తుభ్యం హే నృసింహ వయం, ప్రణమామః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ విద్యాధరా అపి తేనాపహృతవిద్యాప్రత్యాదానేన హితకారిణం స్తువన్తో నమన్తి ॥ విద్యామితి ॥ ధారణయానునో ధారణయా - అనురాద్ధాం సంసిద్ధాం, విద్యామస్మత్సంబన్ధినీమన్తర్ధానాదిలక్షణాం-యో, ఽజ్ఞో మూర్ఖో బలవీర్యాభ్యాం-గర్వితః-న్యషేధత్ -బలం దేహబలం - వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం-స దైత్యో , యేన-సంఖ్యే యుద్ధే-పశువ-ద్ధతః-తం-త్వాం - మాయానృసింహమాత్మీయసంకల్పోపాత్తనృసింహతనుం-నిత్యం , ప్రణతాః-స్మ-కర్త

ప్తమమునాఽద్య శరణ్యపాలరక్షాగృహీతవపుషా పునరన్వమంస్థాః॥ ౪౩ ॥ పితర ఊచుః॥ శ్రాద్ధాని నోఽధిబుభుజే ప్రసభం తనూజైర్దత్తాని తీర్థసమయేఽప్యపిబత్తిలామ్బు। తస్యోదరాన్నఖవిదీర్ణవపాద్య ఆర్చ్ఛత్తస్మై నమో నృహరయేఽఖిలధర్మగోప్త్రే॥ ౪౪ ॥ సిద్ధా ఊచుః॥ యో నో గతిం యోగసిద్ధామసాధు❁రహార్షీద్యోగతపోబలేన। నానాదర్పం తం నఖైర్విదదార తస్మై తుభ్యం ప్రణతాః స్మో నృసింహ॥ ౪౫ ॥ విద్యాధరా ఊచుః॥ విద్యాం పృథగ్ధారణయాఽనురాద్ధాం న్యషేధదజ్ఞో బలవీర్యదృప్తః। స యేన సంఖ్యే పశువద్ధతస్తం మాయానృసింహం ప్రణతాః స్మ నిత్యమ్॥ ౪౬ ॥ నాగా ఊచుః॥ యేన పాపేన రత్నాని స్త్రీరత్నాని హృతాని నః। తద్వక్షఃపాటనేనాసాం దత్తానన్ద నమోఽస్తు తే॥ ౪౭ ॥ మనవ ఊచుః॥ మనవో వయం తవ నిదేశకారిణో దితిజేన దేవ పరిభూతసేతవః। భవతా ఖలః స ఉపసంహృతః ప్రభో కరవామ తే కిమనుశాధి కింకరాన్॥ ౪౮ ॥ ప్రజాపతయ ఊచుః॥ ప్రజేశా వయం తే పరేశాభిసృష్టా న యేన ప్రజా వై సృజామో నిషిద్ధాః। స ఏష త్వయా భిన్నవక్షా❁ను శేతే జగన్మఙ్గలం సత్త్వమూర్తేఽవతారః॥ ౪౯ ॥ గన్ధర్వా ఊచుః ॥ వయం విభో తే నటనాట్యగాయకా యేనాత్మసాద్వీర్యబలౌజసా కృతాః॥

రిక్తః-నమస్కృతవన్తస్స్మేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవం తదపహృతరత్నప్రత్యాదానేనానన్దకరం స్తువన్తో నమన్తి నాగాః॥ యేనేతి ॥ యేన-పాపాత్మనా-నోఽస్మాకం-రత్నాని - స్త్రీరత్నాని నాగకన్యకారూపాణి చ-అపహృతాని-తస్య - వక్షోవిదారణేన- ఆసాం స్త్రీణాం-దత్త ఆనన్దో యేన-తస్య సంబోధనం- తే తుభ్యం-నమోఽస్తు ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తదాజ్ఞాపరిపాలనరూపకైంకర్యవిరోధినిరసనేన కైంకర్యాధాపనరూపహితకారిణం స్తువన్తస్తదేవ ప్రార్థయన్తే మనవః ॥ మనవ ఇతి ॥ వయం - తవ-నిదేశకారిణః కైంకర్యకారిణో-మనవ ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తే - వయ-మేతావన్తం కాలం-యేన దితిజేన-పరిభూతాః పరిహాపితాః - సేతవ స్త్వత్కృతా వర్ణాశ్రమమర్యాదా-యేషాం-తాదృశా - బభూవిమ , అనునా, స ఖలో , దితిజ, స్త్వయా-ఉపసంహృతో హతః - హే ప్రభో-నివృత్తకైంకర్యవిరోధినో , వయం-కిం కైంకర్యం, తే తుభ్యం-కరవామ-తథా-కింకరా-న్నోఽస్మాననుశాధి విజ్ఞాపయస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ సద్వారక తద్వ్యాపారరూపజగత్సర్గాత్మకాస్మద్వ్యాపారరూపవిరోధి నిరసన తదధికారాధాయకం సర్వేషాం శుభాధాయకమూర్తిం తుష్టువుః ప్రజాపతయః ॥ ప్రజేశా ఇతి హే పరేశ , పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశ, తే త్వయా, అభిసృష్టాః సృష్టిసర్గార్థం త్వయా సృష్టాః - ప్రజేశాః ప్రజాపతయః ప్రసిద్ధా, స్తే , వయ-మేతత్పర్యన్తం, యేన దైత్యేన-నిషిద్ధాస్సన్తః , ప్రజాః, నవై సృజామః న సృష్టవన్తః, స ఏష, దైత్యః-త్వయా-భిన్నం విదీర్ణం - వక్షో యస్య - తాదృశో, ఽను శేతే - అతః పరం ప్రజాస్స్రక్ష్యామ ఇతి హృష్యన్త ఆహుః- హే సత్త్వమూర్తే అప్రాకృతశుద్ధసత్త్వవిగ్రహ, తే తవ, అవతారో-జగన్మఙ్గలం జగతో మఙ్గళావహః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తన్మనోల్లాసార్థ నాట్యాదికైంకర్యవిరోధినిరసనేన తదాధాయకం సుహృదం తుష్టువుర్గన్ధర్వాః ॥ వయమితి ॥ హే ప్రభో- తే తవ, నటనాట్యగాయకాః, నటా నర్తకాః , నాట్యే కర్మణి-గాయకాశ్చ , వయం, యేనైతావత్పర్యన్తం ఆత్మసాత్కృతాః స్వాధీనాః కృ

తాః-కథంభూతేన-వీర్యంశౌర్యం-బలంశక్తిస్తాభ్యాం, మోజఃప్రభావో-యస్య-తాదృశేన-సఏష-దైత్యో-భవతా-ఇమాం-దశాంమరణమిత్యర్థః - నీతఃప్రాపితః- అథాహి॥ ఉత్పథస్థః-కుశలాయ క్షేమాయకల్పతేకింక్షేమయుక్తోభవతికింనకల్పతఏవేత్యర్థః ❀॥ ౨౦ ॥ ❀తత్పాదపఙ్కజపరిచర్యావిరోధినిరసనేనపునస్తదారాధాయకంహాతకరంతుష్టువుశ్చారణాః॥ హరేఇతి॥ హరేఆశ్రితార్తిహరభవాపవర్గంఐహికాముష్మికసుఖహేతుం - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజ-మాశ్రితాః - పరిచరన్తోవయ-మనేననిషిద్ధా ఇతిశేషః - సఏషోఽసురః-సాధూనాం - హృచ్ఛయఃహృదయరోగరూపః,త్వయా,సమాపితఃఉపసంహృతోహతఇత్యర్థః ❀॥ ౨౧ ॥ ❀స్వదుఃఖమావేదయన్తస్తన్నివర్తకంసుఖాధాయకంవర్ణయన్తియక్షాః॥ వయమితి॥మనోజ్ఞైః - కర్మభిః వయం,తవ,అనుచరశ్రేష్ఠాః,తే,వయం,మిష్టైః,తావద్దితి-జేన - వాహకత్వంయానాదివాహకత్వం,భారవాహకత్వంవా,ప్రాపితాః, హేనరహరే - తేనదితిజేన,కృతం,తవ-నతజనానాంభక్తజనానాం , పరితాపంజానతా, త్వయా,పఞ్చవింశఃదైత్యేన్ద్రాత్ప్రాకృత్యోజీవః - పఞ్చతాంమృత్యుముపనీతఃప్రాపితః,,విజ్ఞానఘనఏవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతి,, ఇతివత్-పఞ్చ - వింశస్యశరీరద్వారకాపఞ్చతాప్రాప్తిరత్రవివక్షితా - పఞ్చవింశేతిపాఠే, హేజీవశరీరకేసంబోధనం - సతుజనపరితాపమితిపాఠేయేనదితిసుతేన , వాహకత్వం , నీతాఃసతుపఞ్చవింశఇత్యన్వయః ❀॥ ౨౨ ॥ ❀స్వనైచ్యానుసంధానపూర్వకమనితరసాధారణప్రభావంతుష్టువుఃకంపురుషాః॥వయమితి॥ వయం,కంపురుషాఃకుత్సితాఃపురుషా- స్త్వంతు,మహాపురుషః - అనితరసాధారణగుణపూర్ణః-ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మాచ-అయంమహాన్దైత్యోహతస్త్వయేతికింనవర్ణ్యతఇత్యాశఙ్క్యాకియదేతదిత్యాహుః , అయమితి , కాపురుషః ఈషత్పురుషః,అ

సఏషనీతోభవతాదశామిమాంకిముత్పథస్థఃకుశలాయకల్పతే॥ ౨౦ ॥ చారణాఊచుః॥ హరేతవాఙ్ఘ్రిపఙ్క-
జంభవాపవర్గమాశ్రితాః।వయంసమాపితస్త్వయాసఏషసాధుహృచ్ఛయః॥ ౨౧ ॥ యక్షాఊచుః॥ వయమ
నుచరముఖ్యాః కర్మభిస్తేమనోజ్ఞైస్తఇహదితిసుతేనప్రాపితావాహకత్వమ్ ❀ । నతజనపరితాపంతత్కృ
తంజానతాతేనరహరఉపనీతః † పఞ్చతాంపఞ్చవింశః॥ ౨౨ ॥ కింపురుషాఊచుః॥వయంకింపురుషాస్త్వం
తుమహాపురుషఈశ్వరః । అయంకాపురుషోనష్టోధిక్కృతస్సాధుభిర్యదా॥ ౨౩ ॥ వైతాళికాఊచుః॥ సభా
సుసత్త్రేషుతవామలంయశోగీత్వాసపర్యాంమహతింలభామహే । యస్తాన్వ్యనైషీద్వశమేషదుర్జనోదిష్ట్యా
హతస్తేభగవన్యథాఽఽమయః॥ ౨౪ ॥ కిన్నరాఊచుః॥ వయమీశకిన్నరగణాస్తవానుగాదితిజేనవిష్టిమము
నాఽనుకారితాః।భవతాహరేసవృజినోఽవసాదితోనరసింహనాథవిభవాయనోభవ॥ ౨౫ ॥ శ్రీవిష్ణుపార్ష
దాఊచుః॥ అద్యైతద్ధరినరరూపమద్భుతంతేదృష్టంనశ్శరణదసర్వలోకశర్మ। సోఽయంతేవిధికరఈశవి
ప్రశప్తస్తస్యేదంనిధనమనుగ్రహాయవిద్మః ॥ ౨౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , సప్తమస్కన్ధే ,అష్టమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

స్మదపేక్షయాబలీయాన్ త్వత్తోధన ఇతిభావః॥ ఈషదర్థేవిభాషాపురుషే॥ఇతిసూత్రేణకుశబ్దస్యకాదేశః - యదాసాధుభి-ర్ధిక్కృతఃతిరస్కృతస్తదైవ-నష్టోనష్టప్రాయఃఅతఃకియదేతత్తవేతిభావః❀॥ ౨౩ ॥❀అస్మత్సంమానావహత్వద్గుణగానవిరోధినిరసనేనత్వమేవవయంబహుమతాఇత్యాహుర్వైతాళికాః॥ సభాస్వితి ॥తవ- అమలం,యశః,సభాసు,సత్త్రేషుచ,గీత్వావయంమహతీం,సపర్యాంపూజాం,లభామహే,తా - నస్మాన్యోదుర్జనోదైత్యః , స్వవశంఅనైషీత్ ,సఏష,దుర్జనః, హేభగవన్ , స్త్వయా,హతః,ఏతత్ ,దిష్ట్యాభద్రంజాతందిష్ట్యా- దైవేనత్వయేతివాఽన్వయః,యథాఆమయఃయథాశిరోవ్యథాదిరూపోరోగః,పీడాకారకః,తద్వ,దయ,మాసీదితిశేషః ❀॥ ౨౪ ॥ ❀స్వదుఃఖమావేదయన్తస్సర్వసుఖాధాయకంలోకార్తిహరంతుష్టువుఃకిన్నరాః ॥ వయమితి ॥ హేఈశ-వయం-కిన్నరగణాఇతిప్రసిద్ధా - స్తవా-నుగాఅనుచరాః-తే,వయమేతావ-దమునా-దితిజేన-విష్టిమనుకారితాః - మూల్యరహితంకర్మవిష్టి-స్తా-మనునిరన్తరం-కారితాః - హరేఅనుచరార్తిహరస-వృజినఃపాపాత్మా - దైత్యో-భవతా-ఉపసాదితఃఉపసంహృతః- హేనరసింహ హేనాథ-నోఽస్మాకం,విభవాయసుఖసమృద్ధయే-త్వంభవ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀స్వామిన్నదృష్టపూర్వంరూపంద్విషతామప్యనుగ్రాహకంధృతవాననీత్యాహుర్విష్ణుపార్షదాః॥ అద్యేతి ॥ నోఽస్మాకంభక్తానాం-హేశరణదఆశ్రయప్రద-నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూతోపాయప్రదేతివాసర్వేషాం - లోకానాం-శర్మసుఖావహ-మేత-దద్భుతం- రూపమద్యైవ-దృష్టం-నతుపూర్వం - హేఈశస్వామిన్సోఽయం-దైత్య - స్తవ-విధికరఃనిదేశకారీకింకర- స్సచ-విప్రైస్సనకాదిభిః-శప్తః-మద్యాకైంకర్యవిరోధోజాతఇతిభావః ॥ తస్యదైత్యస్యేదం-నిధనం-త్వత్కృత- మనుగ్రహాయపునఃకైంకర్యలాభరూపతదనుగ్రహార్థమేవేతి-వయం - జానీమః ❀॥ ౨౬॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః.❀❀❀

౨౨ ॥ శ్లో ❀ పా॥ సతుజనపరితాపం † పా॥ పఞ్చతాంపఞ్చవింశ.

ఏవం ప్రత్యేకం బ్రహ్మాదిభిస్సంస్తుతమప్య - శాన్తసంరమ్భమితరైర్దురాసదం దుష్ప్రాపం భగవన్త - ముపైతుం సమీపం గన్తుం, నాశక్నువన్ సముద్ధానబభూవుః ❁ ॥౧॥ ❁ కింపున - రతిశయప్రియా, సాప్రసిద్ధా - శ్రీర్లక్ష్మీరపి - దేవైః బ్రహ్మాదిభిః - ప్రేషితా - సమీపం - ఏహీతి - ప్రార్థితాఽపి - అద్భుతం మహాన్నృసింహరూపం - దృష్ట్వా - పూర్వమదృష్టమశ్రుతం చ యత్తదదృష్టాశ్రుతపూర్వం - తస్య భావస్తత్త్వం, తస్మాద్ధేతోః శఙ్కితా సతీ - నోపేయాయ న సమీపమగాత్ ❁॥౨॥ ❁ ఏవం స్థితే, బ్రహ్మా చతుర్ముఖో, అన్తికే సమీపేఽవస్థితం, ప్రహ్లాదం - ప్రేషయామాస, ప్రేషణప్రకారమేవాహ ॥ తాతేతి ॥ హే తాత, హే వత్స, స్వపిత్రే - కుపితం క్రుద్ధం, ప్రభుం భగవన్తం - ప్రశమయ ప్రసన్నం కురు, ఉపేహి సమీపం గచ్ఛేతి ❁॥౩॥ ❁ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర - తథేత్య, భ్యుపగమ్య, భాగవతశ్రేష్ఠోఽర్భకః ప్రహ్లాదః శనకైః, స్సమీప - మేత్య ప్రాప్య, బద్ధాఞ్జలిః - కాయేన, భువి - దణ్డవన్నామ నమస్కృతవాన్ ❁॥౪॥ ❁ తత - స్స్వస్య, పాదయోః - మూలే, పతితం - తం - మర్భకం ప్రహ్లాదం, విలోక్య, దేవః నృసింహః, కృపయా - పరిప్లుతో వ్యాప్తః - తం, ముత్థాప్య, తస్య ప్రహ్లాదస్య - శిరసి, స్వకరామ్బుజ - మదధాన్నిహితవాన్, కథంభూతం, కాలవ్యాలహిస్సర్పస్తస్మాద్విత్రస్తా భీతా - ధి - ర్యేషాం - తేషాం - కృత - మభయం అభయప్రదానం - యేన - తాదృశం సంసృతిభీరూణాం కృతాభయప్రదానమిత్యర్థః ❁ ॥౫॥ ❁ స ప్రహ్లాదస్తస్య భగవతః కరస్య - స్పర్శేన - ధుతం నిరస్తం - నిఖిల - మశుభం - యస్య - తాదృశ - స్సద్య ఏవా - భివ్యక్తౌ ప్రత్యక్షితౌ - పరాత్మానా - తయో - ర్దర్శనం యాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాత్మకం - యస్య - పూర్వం ప్రత్యక్షతాపన్నరూపభగవద్విషయజ్ఞానయుక్త - స్తత్కరస్పర్శేన తు,, జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేనే,, త్యుక్తవిధపరమాత్మదర్శనయుక్త ఇత్యర్థః॥ అత ఏవ - నిర్వృతః సుఖితః - అత ఏవ - హృష్యత్తనురుదశ్చ్రుతరో

శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏవం సురాదయస్సర్వే బ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః। నోపైతుమశకన్మన్యుసంరమ్భం సుదురాసదమ్ ॥౧॥ సాక్షాచ్ఛ్రీః ప్రేషితా దేవైర్దృష్ట్వా తన్మహదద్భుతమ్। అదృష్టాశ్రుతపూర్వత్వాత్సా నోపేయాయ శఙ్కితా ॥౨॥ ప్రహ్లాదం ప్రేషయామాస బ్రహ్మాఽవస్థితమన్తికే। తాత ప్రశమయోపేహి స్వపిత్రే కుపితం ప్రభుమ్॥౩॥ తథేతి శనకై రాజన్ మహాభాగవతోఽర్భకః। ఉపేత్య భువి కాయేన ననామ విధృతాఞ్జలిః॥ ౪ ॥ స్వపాదమూలే పతితం తమర్భకం విలోక్య దేవః కృపయా పరిప్లుతః। ఉత్థాప్య తచ్ఛీర్ష్ణ్యదధాత్కరామ్బుజం కాలాహివిత్రస్తధియాం కృతాభయమ్॥ ౫ ॥ స తత్కరస్పర్శధుతాఖిలాశుభస్సపద్యభివ్యక్తపరాత్మదర్శనః। తత్పాదపద్మం హృది నిర్వృతో దధౌ హృష్యత్తనుః క్లిన్నహృదశ్రులోచనః॥౬॥ అస్తౌషీద్ధరిమేకాగ్రమనసా సుసమాహితః। ప్రేమగద్గదయా వాచా తన్న్యస్తహృదయేక్షణః॥౭॥ శ్రీప్రహ్లాద ఉవాచ॥ బ్రహ్మాదయస్సురగణా మునయోఽథ సిద్ధాః ❁ సత్త్వైకతానమతయో వచసాం ప్రవాహైః। నారాధితుం పురుగుణైరధునాఽపి పూర్ణాః కిం తోష్టుమర్హతి స మే హరిరుగ్రజాతేః॥౮॥ మన్యే ధనాభిజనరూపతపశ్శ్రుతౌజస్తేజః ప్రభావబలపౌరుషబుద్ధియోగాః

మయుక్తతనుః, క్లిన్నం ప్రేమార్ద్రం - హృద్యస్య - అశ్రూణ్యానన్దజాని. లోచనయో - ర్యస్య - తాదృశ, స్తస్య, భగవతః పాదాబ్జం, హృది దధౌ ధృతవాన్ నిరతిశయపురుషార్థత్వేనానుసంహితవాన్ ❁ ॥౬॥ ❁ తతః ప్రేమగద్గదయా, వాచా - ఏకాగ్రమనసా భగవదేకవిషయేణ మనసా - హరి - మస్తౌచ్చ - కథంభూతః - సుసమాహితః - సుసమాధిమేవాహ॥ తస్మిన్నేవ - న్యస్తం - హృదయం - ఈక్షణం - చ - యేనేతి,, హృచ్చామనీషా మనసాఽభిక్లృప్త,, ఇతివచ్చిత్తబుద్ధివృత్తీనామేకవిషయత్వాభిప్రాయేణైకాగ్రమనసా తన్న్యస్తహృదయేక్షణ ఇతి చోక్తమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥ బ్రహ్మాదయ ఇత్యాదిద్విచత్వారింశచ్ఛ్లోకైః॥ తావద్భగవత్తుష్టతావాత్మనోఽనధికారమాశఙ్కతే॥ బ్రహ్మాదయ ఇతి॥ చతుర్ముఖప్రభృతయో దేవగణాః సత్త్వైకతానమతయః - సత్త్వస్యైకతానా ముఖ్యాశ్రయభూతా - మతి - ర్యేషాం - తే, కేవలసత్త్వప్రధానమతయః - అనేన ,, తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ ,, మిత్యుక్తరీత్యా అతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచితం - ఏవంవిధా అపి మునయ - స్సిద్ధాశ్చ - స్వవచసాం - ప్రవాహైస్స్రోతోభి - స్తథా - వక్ష్యమాణై - ర్బహుభి - ర్గుణైరపి - యం - మారాధితుం స్తుత్యాదిరూపారాధనద్వారా యస్య తోషముత్పాదయితుం - అధునాఽపి - న పూర్ణాః న పర్యాప్తాః, న సమర్థా ఇత్యర్థః - స - హరిః - ఉగ్రా ఆసురీ - జాతి - ర్యస్య, తస్య - మే - అనేన వక్ష్యమాణగుణరాహిత్యముక్తం - ఈదృశస్య - మే కిం కథం - తోష్టుం తోషం ప్రాప్తు - మర్హతి - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్య భావావిపులబుద్ధిభిర్బ్రహ్మాదిభిరపి స్తోతుమశక్యః కథమల్పబుద్ధేరాసురస్వభావస్య స్తుత్యా కథం తుష్యేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమనధికారమాశఙ్క్య పునరధికారం సంభావయితుం తావద్భగవతో జాతిగుణవృత్తాదితారతమ్యానాదరణభక్త్యేకతోష్యత్వమాహ ॥ మన్య ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనాదయః - పరమపురుషస్యా - రాధనాయ సంతోషనిమిత్తారాధనాయ - న భవన్తీతి - మన్యే కింతు - భక్తిరేవ భవతీతి మన్య ఇత్యర్థః - తుష్టః -

౮॥శ్లో॥ ❁ పా॥ గతైవకతానగతయో

హీయస్మాద్భగవాన్ గజయూథపాయ ధనాదివిరహితాయ గజేన్ద్రాయ - భక్త్యైవ - తుతోష - తత్ర - ధనం విత్తం - అభిజన
స్సత్కులే జన్మ - రూపం సౌన్దర్యం తపః స్వధర్మః - కృచ్ఛ్రాదిరూపం వా - శ్రుతం పాణ్డిత్యం - ఓజ ఇన్ద్రియబలం - తేజః కా
యకాన్తిః ప్రభావః - ప్రతాపః - బలం శారీరం పౌరుషం ఉద్యమః - బుద్ధిః ప్రజ్ఞా - యోగః ప్రాణజయః ☸ ॥ ౯ ॥ ☸ ఏవం ధ
నాద్యభావేఽపి కేవలభక్తైరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం నిదర్శితం - యతో భక్తిరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం - అత ఏవేతర
గుణసంపత్త్యపేక్షయా భగవద్భక్తిసంపత్తిరేవ శ్రేయసీత్యాహ ॥ విప్రాదితి ॥ ద్విషడ్గుణాః ద్వాదశగుణాః - తే చ ,, ధర్మ
శ్చ సత్యం చ దమశ్శ్రుతం చ అమాత్సర్యం హ్రీస్తితిక్షాఽనసూయా - దానం చ యజ్ఞశ్చ ధృతిశ్శమశ్చ వ్రతాని వై ద్వాదశ
బ్రాహ్మణస్య ,, ఇతి సనత్సుజాతేనోక్తాః - ఏతైర్యుక్తాత్ - అరవిన్దనాభస్య - పాదారవిన్దే - విముఖాత్ - బ్రాహ్మణాత్ - శ్వపచం
శ్వపాకం - వరిష్ఠం శ్రేష్ఠం - మన్యే - శ్వపచం విశినష్టి ॥ తదర్పితేత్యాదినా ॥ తస్మిన్నరవిన్దనాభే అర్పితాస్సమర్పితా - మనఆద
యో - యేన తం - తత్ర ఈహితం కర్మ - తస్యైశ్వర్యే తతో విప్రస్యావమత్వే చ హేతూనాహ ॥ స ఏవం భూతః - శ్వపచః - కులం
స్వకులమపి, పునాతి - భూరిః - మానో గర్వో ద్విషడ్గుణప్రయుక్తో - యస్య - స తు విప్రః - న తు - ఆత్మానమపి - న పునాతీత్యర్థః -
యద్వ్యప్యుక్తా ఏవ గుణా భగవద్భక్త్యనుగ్రాహకాః - భక్తిశ్చ వేదాన్తవిహితబ్రహ్మోపాసనాత్మికా - తత్ర చాధికారస్త్రై
వర్ణికస్యైవ - న తు శూద్రస్య - ఏతచ్చ శారీరకాపశూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధం , ఏవం చ - సుతరాం శ్వపాకస్యాధికారో న
సంభవతీత్యుక్తగుణయుక్తాద్విజాద్భక్తియుక్తశ్వపాకస్య పరత్వవర్ణనమనుచితం - తథాఽత్ర ప్రకరణే భక్తిశబ్దేన
ప్రపత్తిశ్చోచ్యతే - ప్రపత్తౌ చ సర్వేషామధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః - అత ఏవ హి ,, దైతేయా యక్షరక్షాంసి స్త్రి
యశ్శూద్రా వ్రజౌకసః । ఖగా మృగాః - పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతాః ,, ఇతి స్త్రీశూద్రాణామపి భగవతి భక్త్యా
తత్సాధర్మ్యాపత్తిరుక్తోపపన్నా భవతి ,, వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత తదపేత నారాయణమాదిదేవమ్ । మన్యేత దేతదఖి
లం పరమస్య పుంసస్స్వాత్మార్పణం స్వసుహృదః పరమస్య పుంసః ,, ఇతి ప్రపత్తిరపి కర్తవ్యత్వేన పూర్వముక్తా చేత్యతో న
విరోధః - ఉపపాదితం చైతత్పురస్తాత్ - మనఆదీనాం భగవతి సమర్పణం నామ తచ్ఛేషత్వేన తచ్ఛాయత్తసత్తాదిమత్త్వే

నారాధనాయ హి భవన్తి పరస్య పుంసో భక్త్యా తుతోష భగవాన్గజయూథపాయ ॥ ౯ ॥ విప్రాద్ద్విషడ్గుణయుతా
దరవిన్దనాభపాదారవిన్దవిముఖాచ్ఛ్వపచం వరిష్ఠమ్ । మన్యే తదర్పితమనోవచనేహితార్థప్రాణం పునాతి స కు
లం న తు భూరిమానః ॥ ౧౦ ॥ నైవాత్మనః ప్రభురయం నిజలాభపూర్ణో మానం ☸ జనాదవిదుషః కరుణో వృణీతే ।

న చానుసంధానరూపాధ్యవసాయాత్మకం జ్ఞానం - ప్రాణశబ్దః - ప్రాణాశ్రయప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యాప్యుపలక్షకః - ఏ
వం చాత్మాత్మీయాదిసమర్పణేన భగవతి న్యస్తభరశ్శ్వపాకోఽపి భగవత్తోషకత్వాదుక్తవిధాద్విప్రాచ్ఛ్రేయానితి
భావః ॥ తదుక్తం భగవతా ,, అపి చేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్ । సాధురేవ స మన్తవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితో హి
సః ,, ఇతి ,, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థః ,, మిత్యాది చ - అపి పాపేష్వభిరతా మద్భక్తాః పాణ్డునన్దన । ముచ్యన్తే పాతకైస్స
ర్వైః పద్మపత్రమివామ్భసేతి చ ☸ ॥ ౧౦ ॥ ☸ నను పరిపూర్ణస్య భగవతో జాతిగుణవృత్తాదినిహీనశ్వపాకసమర్పితమనఆ
దిభిః కిం ప్రయోజనం - కథం వా తతస్తస్య తోషః - కథం చైతదేవం విధోఽపి మామనన్యభావేన భజస్వేతరాం మత్ప్రియతమ
మ ఇతి భగవతోక్తమిత్యత్రాహ ॥ నైవేతి ॥ ప్రభురీశ్వరో నిజలాభపూర్ణః నిజేన స్వాభావికేన - లాభేన సమస్తకామావా
ప్త్యా, పూర్ణః - అత ఏవ మానం స్వారాధనరూపం కర్మ - నైవ జనాద - ఆత్మన ఇత్యపకృష్యతే - ఆత్మనే ఆత్మార్థం - స్వప్రయోజ
నాయ న జనాదేత్యర్థః - కింతు - కరుణో - వృణీతే - కరుణః కరుణావాన్ ,, గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగ్వక్తవ్య ,, ఇతి లుప్తమ
తుబన్తం పదం ,, లుక్తద్ధితలుకి ,, ఇతి టాపో లుక్ హేతుగర్భమిదం - దయాళుత్వాద్విదుషో వృణీతే ప్రబుద్ధజనాన్ స్వారాధన
విధానేనాఙ్గీకరోతీత్యర్థః - కరుణయాఽఽరాధకోజ్జీవనార్థమేవారాధనం స్వీకరోతీత్యర్థః ॥ తదేవ విశదయతి ॥ యద్యదా
రాధనం - భగవతే - జనో - విదధీత కరోతి తచ్చాత్మనే స్వార్థమేవ భవతి ,, యం స్తువన్ స్తవ్యతామేవేతి వన్ద్యమానశ్చ వన్ద్యతాం ,,
మితి న్యాయాద్భగవత్పూజనేన స్వయమపి పూజ్యో భవతీత్యర్థః - కథమన్యస్య పూజయాఽన్యస్య పూజ్యతేత్యపేక్షాయాం
తదధీనసత్తాదిమతో వస్తునస్తత్సత్కారేణ తత్సమ్భావాప్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా ముఖశ్రీః ప్రతిముఖస్యేతి ॥ యథా సా
క్షాదలఙ్కారాదిజన్యా ముఖస్య శోభా తదధీనస్య ఛాయారూపముఖస్య భవతి - ఏవం భగవతః , పూజ్యతా తదారాధకానాం భ
వతీత్యర్థః ,, తద్యథా మాతా తరుణవత్సం వత్సవాహాతరం ఛాయా సత్త్వమనుగచ్ఛేత్తథా ప్రకార ,, ఇతి శ్రుతిర్జీవస్య
చ్ఛాయావదీశ్వరపారతన్త్ర్యమవగమయతి, జనాదవిదుష ఇతి పాఠే - అవిదుషః కించిజ్జ్ఞాదపి , జనాన్మానం - ఆత్మార్థం -

౧౧ ॥ శ్లో ☸ పా ॥ జనాదవిదుషః

నన్వనీశ ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏవం భగవతో భక్త్యేకతోష్యత్వం, తత్తోషస్య చ భక్తో జీవనార్థత్వం చోక్తం, తదేవం స్వస్యోగ్రజాతేరపి తద్భక్తస్య తత్తోషకస్తుతావధికారస్సం, భావితః - యత ఏవంభూతోఽహమతో - యథామతి స్తోష్యామీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాద్భగవాన్ - భక్త్యైకతోష్యః - తస్మాన్నీచోఽప్యహం - తద్భక్తియుక్తోఽహమత ఏవ - విగతవిక్లబః - గతశఙ్కస్సన్, సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన - ఈశ్వరస్య భగవతః, మహి, మహిమానం - యథామతి, గృణామి స్తౌమి కిమీశ్వర స్తుత్యా, ప్రయోజనమితి శఙ్కాం, నిరాకుర్వన్, తన్మహిమ్నోఽనువర్ణనం, విశినష్టి ॥ యేనేశ్వరానువర్ణనేన, అనువర్ణితేనేతి - భావే క్తః - అజయా ప్రకృత్యా - గుణవిసర్గం - గుణకార్యం - శరీర - మనుప్రవిష్టః, పుమాన్ - పూయేత శుధ్యేత్ - స్తుత్యానతస్యకోఽప్యతిశయః - కింతు స్తువత ఏవాత్మవిశుద్ధిరూపోఽతిశయ ఇతి భావః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమాత్మనస్స్తుతావనధికారం పరిహృత్య తత్స్తుతిం ప్రతిజ్ఞాయ తం తుష్టూషుస్తావత్కోపోపశమం ప్రార్థయతే ॥ సర్వే హీతి ద్వాభ్యాం ॥ హే ఈశ, వయమివ, యథా వయం తవ కింకరాః, తథా, అమీ, సర్వే - బ్రహ్మాదయోఽపి, సత్త్వధామ్నస్తవ, విధికరాః కింకరా ఏవ, అస్త్వేవం, తతః - కిం, మత ఆహ, ఉద్విజన్త్వతోఽప్పాపిభ్యతో, వర్తన్తే, అతో, మన్యుం యచ్ఛేత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ సత్త్వధామ్న ఇత్యనేన శుద్ధసత్త్వైకతానస్య తవ కోపస్స్వభావికో న భవతి, కింతు లోకరక్షణేఽధికృతస్య తవ తద్రక్షణరూపక్రీడార్థమాహిత ఇత్యభిప్రేతం ॥ తదేవవ్యనక్తి ॥ క్షేమాయేతి ॥ అస్య జగతః, క్షేమాయ లబ్ధపరిరక్షణాయ భూతయే యోగాయ - అలబ్ధలాభాయ - ఆత్మసుఖాయ బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానన్దానుభవజసుఖాయ చ, భగవతస్తవ, రుచిరైస్సున్దరైరవతారైర్నృసింహాద్యవతారైః - విక్రీడితం - భావే క్తః, వివిధా క్రీడేత్యర్థః, ఇయం దుష్కృద్వినాశరూపా తవ క్రీడా లోకక్షేమాద్యర్థమిత్యర్థః ॥ ఏవంవిధక్రీడయా హి దుష్కృద్వినాశద్వారా స్థితపరిపాలనమపూర్వశ్రేయః ప్రాప్తిః, శ్రవణాదినా క్రీడామనుభవతో లోకస్య నిశ్శేషబన్ధకకర్మక్షయరూపమోక్షద్వారాఽఽత్మసుఖానుభూతిశ్చ, భ

యద్వ్యజ్జనో భగవతే విదధీత మానం తచ్చాత్మనే ప్రతిముఖస్య యథా ముఖశ్రీః ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదహం విగతవిక్లబ ఈశ్వరస్య సర్వాత్మనా మహి గృణామి యథామనీషమ్ । నీచోఽజయా గుణవిసర్గమనుప్రవిష్టః పూయేత యేన హి పుమాననువర్ణితేన ॥ ౧౨ ॥ సర్వే హ్యమీ విధికరాస్తవ సత్త్వధామ్నో బ్రహ్మాదయో వయమివేశ న చోద్విజన్తః । క్షేమాయ భూతయ ఉతాత్మసుఖాయ చాస్య విక్రీడితం భగవతో రుచిరావతారైః ॥ ౧౩ ॥ తద్యచ్ఛ మన్యుమసురశ్చ హతస్త్వయాఽద్య మోదేత సాధురపి వృశ్చికసర్పహత్యా । లోకాశ్చ నిర్వృతిమితాః ప్రతియన్తి సర్వే రూపం నృసింహ విభయాయ జనాస్స్మరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నాహం బిభేమ్యజిత తేఽతిభయానకాస్యజిహ్వార్కనేత్రభ్రుకుటీరభసోగ్రదంష్ట్రాత్ । ఆన్త్రస్రజఃక్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణాన్నిర్హ్రాదభీతదిగిభాదరిభిన్నఖాగ్రాత్ ॥ ౧౫ ॥ త్రస్తోఽస్మ్యహం కృపణవత్సల దుస్సహోగ్రసంసారచక్రకదనాద్గ్రసతాం ప్రణీతః । బద్ధస్స్వకర్మభిరుశత్తమ తేఽఙ్ఘ్రి

వతీత్యేతదర్థం తవ విక్రీడితమితి భావః ॥ ౧౩ ॥ యతస్తవ విక్రీడితం లోకస్య క్షేమాద్యర్థం, తత్తస్మాద్ధేతోః, నృసింహామన్యుం, యచ్ఛ ఉపసంహర ఇతః పరం నమన్యునా ప్రయోజనమస్తీత్యాహ ॥ అధునా, అసురో నత్విత్ - త్వయా - హతః - లోకాః - నిర్వృతిం సుఖమితాః ప్రాప్తాశ్చ న నులోకా నిర్వృతిం యాన్తు నామ - లోకాన్తర్గతసాధుజనస్తు మత్కృతాం ఇమాం భూతహింసాం నానుమోదేత - అత ఆహ ॥ సాధురపి లోకః, లోకోపద్రవకారి వృశ్చికసర్పాదిహత్యా - మోదేత - వృశ్చికాదితుల్యస్య మత్పితుర్హత్యా సాధుజనోఽపి మోదేతైవేత్యర్థః - హేతిశబ్దః కిన్తు, న్తః - సర్వే - బ్రహ్మాదయో, నిర్భయాః, ప్రతియాన్తు స్వస్థానాని ప్రతిగచ్ఛన్తు ఇతః పరమిదం త్వద్రూపం, జనా, అభయాయ - స్మరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నను బ్రహ్మాదయ ఉద్విజన్త ఇతి విశేషేణ బ్రహ్మాదీనామేవ క్రోధయుక్తాన్మదుగ్రరూపాద్భయం బ్రూషే - త్వం తు న బిభేషి కిమిత్యత్రాహ ॥ నాహమితి ॥ హే అజిత - తే తవ - అస్మాత్ - రూపాదితి విశేష్యాధ్యాహారః - అహం - న బిభేమి - కథంభూతాత్ - ఆస్యం చ - జిహ్వా చ - అర్కసదృశే - నేత్రే చ - భ్రుకుటీనాం - రభస ఆటోపశ్చ - ఉగ్రా - దంష్ట్రాశ్చ - ఏతాన్యతిభయానకాని, యస్మిన్ - ఆన్త్రమయ్యః - స్రజో, యస్మిన్ - క్షతజారుణిరాక్తాః - కేసరా యస్మిన్, తత్ - క్షతజకేసరం - శఙ్కువదున్నతౌ, స్తబ్ధౌ - కర్ణౌ - యస్మిన్ - తచ్ఛఙ్కుకర్ణం, ద్వయోర్బహుప్రీహ్యోః కర్మధారయః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణం - నిర్హ్రాదేన, భీతా - దిగిభా దిగ్గజా - యస్మాత్తత్, పూర్వేణ పునః కర్మధారయః, క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభం, తస్మాత్, అరిభిన్నస్తీత్యరిభిన్ని తాని - నఖాగ్రాణి - యస్మిన్ - న్నేవంభూతాద్రూపాదహం - న బిభేమీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తర్హి కుతో బిభేషీత్యాశఙ్క్య యామితో బిభేమీత్యాహ ॥ త్రస్తోఽస్మీతి ॥ హే కృపణవత్సల - దుస్సహం, యదుగ్రం - సంసారచక్రకదనం - తస్మాదహం - త్రస్తో భీతోఽస్మి, కథంభూతోఽహం, గ్రసతాం ప్రణీతః, గ్రసతామితి కర్తరి షష్ఠీ - గ్రసద్భిః, స్వచ్ఛేషభూతం మత్స్వరూపం తిరోధాపయద్భిః - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమమకారాదిభిః తత్ర సంసారే, ప్రణీతః - తన్మూలభూతైః కర్మభిశ్చ, బద్ధో నిగళితః - హే ఉశత్తమ కమనీ

యతశ్చ, ఉక్తవిధం, మాం, ప్రీతః-మద్విషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తః- త్వం, తే-తవ, అఙ్ఘ్రిమూలం ప్రతి, కథంభూతం,
అపవర్గశరణమపవర్గోపాయభూతం, కదా ను, హ్వయసే కదా మాం త్వదఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాపయిష్యసి, తావన్మమానువ
ర్తితే భయమితి భావః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ నను భయం చేత్తద్దుఃఖదర్శనజం కిం తత్సంసారచక్రే దుఃఖమిత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయ
న్స్వాత్మానం విశినష్టి ॥ యస్మాదిత్యర్ధేన ॥ యేన కర్మణా అహం బద్ధః-తస్మాత్కర్మణో నిమిత్తాత్, ప్రియైః-రప్రియైశ్చ, విషయైః, య
థాసంఖ్యం, వియోగసంయోగౌ, తాభ్యాం, జన్మ ఉత్పత్తిర్యస్య తేన, శోకాగ్నినా, సకలయోనిషు, దహ్యమానోఽహం-
అతీవదుఃఖితోఽహమిత్యర్థః - భ్రమామీత్యన్వయః, తర్హి దుఃఖనిమిత్తకర్మనివృత్త్యుపాయమనుతిష్ఠేత్యపేక్షాయామన్తరే
ణ భవద్దాస్యమన్యన్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్త్యుపాయభూతం నాస్త్యేవ, కథంచిత్సదపి దుఃఖాత్మకమేవేత్యాహ ॥ దుఃఖౌషధమి
తి ॥ యత్, దుఃఖస్య, ఔషధం ప్రతీకారాత్మకం, తదపి, దుఃఖం దుఃఖాత్మకమిత్యర్థః, దుఃఖస్య ప్రతీకారో హి దుఃఖనిమిత్త
దురితనిరసనేన భవతి, నిశ్శేషదురితనివర్తకం చ న కించిదన్యదస్తి, ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదికం న నిశ్శేషనివర్తకం-ప్ర
త్యుత దుఃఖాత్మకం చేత్యర్థః - అతో, హే భూమన్, అతద్ధితాయ తజ్జనహితాయ న భవతి, అతద్ధియాఽహమితి పాఠే అహం
దేహాత్మాభిమానేన, భ్రమామి, అత, స్తవ, దాస్యయోగం, దిశ, తవ నిత్యదాస్యసంబన్ధం దేహి, వదేతి పాఠే, ఉపదిశ, నిత్య
ప్రబుద్ధత్వద్దాస్యసంబన్ధవాన్ యథా భవేయం-తథా మామనుగృహాణేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవం క్లేశోపశమః ప్రార్థితః-
భగవద్దాస్యమేవ దుఃఖౌషధమితి చోక్తం ,, పూయేత యేన హి పుమాననువర్ణితేన ,, ఇతి భగవద్వర్ణనమాత్మవిశుద్ధిలక్షణమి
త్యుక్తం అథ త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం యథా మామితి త్వాం స్తువన్ దుఃఖనిమిత్తకర్మభిర్విముక్త
స్సర్వాణి దుఃఖాని యథా తరేయం, తథాఽనుగ్రహాణేత్యాహ ॥ సోఽహం త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబ
న్ధోఽహం, సుహృదో హితైషిణః - ప్రియస్య, మమ నిరతిశయప్రీతివిషయస్య- పరదేవతాయాః, స్తవ-బ్రహ్మాదిభిర్గీతాః లీలా
రూపవ్యాపారవిషయాః- కథాః, అనుగృణన్, గుణవిప్రయుక్తః సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మబన్ధైః రాగాదిభిర్వా విముక్తః-

మూలం ప్రీతోఽపవర్గశరణం హ్వయసే కదా ను ॥౧౬॥ యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగస✽ంయోగజన్మశోకాగ్ని
నా సకలయోనిషు దహ్యమానః । దుఃఖౌషధం తదపి దుఃఖ✽మతద్ధితాయ భూమన్భ్రమామి † దిశ మే తవ దా
స్యయోగమ్ ॥౧౭॥ సోఽహం ప్రియస్య సుహృదః పరదేవతాయా లీలాకథాస్తవ నృసింహ విరిఞ్చిగీతాః । అఞ్జ
స్తితర్మ్యనుగృణన్ గుణవిప్రయుక్తో దుర్గాణి తే పదయుగాలయహంససఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ బాలస్య నేహ శరణం పిత
రౌ నృసింహ నార్తస్య చాగదముదన్వతి మజ్జతో నౌః । తప్తస్య తత్ప్రతివిధిర్య ఇహాఞ్జసేష్టస్తావద్విభో తనుభృ
తాం త్వదుపేక్షితానామ్ ॥ ౧౯ ॥ యస్మిన్యతో య✽ర్హి యేన చ యస్య యస్మాద్యస్మై యథా యదుత యస్త్వ

తే తవ-పదయుగళమేవ-ఆలయం - ఆశ్రయో యేషాం, తే-భక్తాః - త ఏవ, హంసాః- తైస్సఙ్గో యస్య-తాదృశః-అఞ్జస్తితర్మి
సుఖేనాతితరామి, తథాఽనుగృహాణేత్యభిప్రాయః-అత్రాయం క్రమః- తావత్త్వదనుగ్రహేణ సత్సఙ్గః-తతో భగవద్గుణవ
ర్ణనం-తతో విరాగః- తతస్త్వద్భక్త్యా దుఃఖనిమిత్తకర్మక్షయద్వారా సంసృతేస్తరణమితి ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ఏతత్సర్వం త్వద
నుగ్రహేణైవ భావ్యం- న తూపాయాన్తరేణేతి కైముత్యన్యాయేన వక్తుం తావత్త్వదుపేక్షితానాం న దుఃఖప్రతిక్రియాఽ
స్తీత్యాహ ॥ బాలస్యేతి ॥ హే నరసింహ ఇహ లోకే-బాలస్య, త్వదుపేక్షితస్య, పితరౌ మాతాపితరౌ న శరణం న రక్షకౌ-
ఏవ-మార్తస్య రోగపీడితస్య, త్వదుపేక్షితస్యాగదమౌషధం న శరణం-తథా-ఉదన్వతి సముద్రే-మజ్జతః- త్వదుపేక్షితస్య
నౌః-నౌకా న శరణం -పిత్రాదిషు సత్స్వపి బాలాదీనాం వినాశదర్శనాదితి భావః - అతో-హే విభో-నృసింహ ఇహ లోకే-తప్తస్య
దుఃఖితస్య-తత్ప్రతివిధిస్తాపప్రతీకారో-యః, తావత్ప్రసిద్ధః - స త్వదుపేక్షితానాం, తనుభృతాం, కిమఞ్జసేష్టః-అపి తు నే
ష్ట ఏవ-బాలాదిదుఃఖోపశమన ఏవ పిత్రాదియోగో న ప్రభవః, కింపునర్నిశ్శేషదుఃఖోపశమనే, న ప్రభవ ఇతి, అత, స్త్వదనుగ్ర
హాదేవ నిశ్శేషం దుఃఖాత్మకసంసృతినివృత్తిరితి సంసృతిచక్రాదుత్తారకస్త్వమేవేతి భావః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ యత స్త్వమేవం
భూతోఽతస్సంసృతిచక్రపతితం త్వత్ప్రపన్నం మాముత్తారయేతి విజ్ఞాపయిష్యన్ త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణ న కోఽప్యా
త్మానం తారయితుం ప్రభురితి వక్తుం తావదాచార్యాదిముఖేన కారితమపి త్వచ్ఛరణవరణం త్వత్కారితమేవ - యత స్తత్త
త్క్రియాశ్రయకర్త్రాదికారకషట్కసంబన్ధిశరీరకత్వేన చ త్వమేవావస్థిత ఇత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్నిత్యధికరణకా
రకనిర్దేశః - యత ఇతి హేతుత్వశక్త్యాశ్రయం నిర్దిశ్యతే- యర్హీత్యనేన కాలః - యేనేతి కరణత్వశక్త్యాశ్రయం-యస్యేతి సం
బన్ధి - యస్మాదిత్యపాదానత్వశక్త్యాశ్రయం - యస్మై ఇతి సంప్రదానత్వశక్త్యాశ్రయం, యథేత్యనేనోక్తాధికరణాదిగతః

౧౭ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ అతద్ధియాఽహం † వదమేతవ.

ప్రకారః యదితికర్మత్వశక్త్యాశ్రయం - ఉతఅపిచ-యఇత్యనేనప్రయోజకకర్తా - సంచోదితఇత్యనేనప్రయోజ్యకర్తా-తావేవా, పరఃపరశ్చ - యద్వా-పరఉత్కృష్టః-అపరోఽవమః, భావఃపదార్థః- సప్రకారకారకషట్కరూపస్సంబన్ధిరూపః కాలరూపశ్చ - యోయఃపదార్థః, పృథక్స్వభావః, ప్రవిభక్తస్స్వభావోయస్య - సపృథక్స్వభావః-కర్తృకర్మద్వారాతన్నిష్ఠక్రియాశ్రయత్వమధికరణత్వం - ద్రవ్యగుణక్రియాన్యతమనిరూపితత్వేతత్కారణత్వేచసతిసవ్యాపారనిర్వ్యాపారనిష్ఠత్వంహేతుత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారజన్యఫలావ్యవహితపూర్వవ్యాపారాశ్రయత్వంకరణత్వం-సంబన్ధసామాన్యాశ్రయత్వంసంబన్ధిత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానాపత్త్వేసతితజ్జన్యవిభాగాశ్రయత్వముపాదానత్వం-దానస్యకర్మణాక్రియయావాసంబధ్యమానత్వంసంప్రదానత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారవ్యధికరణతజ్జన్యఫలాశ్రయత్వంకర్మత్వం-ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానుకూలవ్యాపారాశ్రయత్వంప్రయోజకత్వంధాతూపాత్తవ్యాపారాశ్రయత్వంకర్తృత్వ-మిత్యేవంసప్తవిభక్త్యర్థానాంప్రవిభక్తస్స్వభావః, కాలస్యత్వాత్మవ్యతిరిక్తపరిచ్ఛేదకత్వంస్వభావః, ఏవం, పృథక్స్వభావఃఉచ్చావచరూపః, కరోతిఉత్పాదయతి, వికరోతివినాశయతి, ఉత్పాదనాశ్రయోవినాశనాశ్రయోవాభవతి, తదఖిలంకారకషట్కాదిరూపంవస్తు- భవతః - స్వాభావికం-రూపంశరీరమిత్యర్థః - ఏవంచసర్వభావాన్తరాత్మతయాతచ్ఛరీరకతయాఽవస్థితస్యతవైవ-సర్వేనిగ్రహానుగ్రహాదయాస్సద్వారకావ్యాపారాఇతిభావః ॥ ౨౦ ॥ అథత్వత్ప్రసదనమన్తరేణకఃపుమానతితరేత్సంసారచక్రమిత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ త్వదన్యస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖః- కఃపుమాన్, సంసారచక్ర-మతితరేత్ - నకోఽపీత్యర్థః సంసారంచక్రంచక్రవత్పరివర్తమానంసంసారం - చక్రశబ్దేనతత్రపతితస్యదృఢతరావలమ్బనమన్తరేణనయథాతతోనిష్క్రమణంసంభవతి, తథాసంసారేపతితస్యాలమ్బనభూతంభగవన్తమన్తరేణనతస్మాదతితరణంసంభవతీత్యభిప్రేతం-సంసారచక్రత్వేనరూపయన్ తంవిశినష్టి, యత్ యస్మిన్మనసి నాభిరూపేపుంసఃపరమపురుషస్య, అజయాభగవన్మాయయాహేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారాదశ, ప్రాణాపానాదయాపాఃపఞ్చప్రాణవృత్తయః - మనోవృత్తిశ్చే -తిషోడశ, ఏతఏవ, అరాణి-యస్య, తత్ -తత్జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారాణాంమనోవ్యాపారానువిద్ధత్వస్వాభావ్యాత్తద్వ్యాపారపూర్వకత్వాచ్చతదాయత్త

పరశ్చపరోవా । భావఃకరోతివికరోతిపృథక్స్వభావస్సంచోదితస్తదఖిలంభవతస్స్వరూపమ్ ॥ ౨౦ ॥ మాయామనస్సృజతికర్మమయంబలీయఃకాలేనచోదితగుణానుమతేనపుంసః। ఛన్దోమయంయదజయాఽర్పితషోడశారంసంసారచక్రమజకోఽతితరేత్త్వదన్యః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వంహినిత్యవిజితాత్మగుణస్వధామ్నాకాలోవ

త్వేనతదర్పితత్వం - మనోవృత్తేస్తుసాక్షాన్మనసఏవాశ్రయత్వాత్తదర్పితత్వం, యద్యపిమనఃపర్యన్తానామిన్ద్రియాణాంప్రాణాయత్తస్థితిత్వేనప్రాణవ్యాపారపూర్వకత్వేనచప్రాణవృత్తీనాంసాక్షాత్పరంపరయావానమనఆశ్రయః, తథాఽపి, మనోవ్యాపారాభావదశాయాంవిద్యమానాఽపిప్రాణవృత్తిరజ్ఞాతా, అతఏవ, సత్ప్రియేతి, తద్వృత్తిసత్తాజ్ఞానస్యామనోవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తస్యాస్తదర్పితత్వమవగన్తవ్యం, యద్వా-అజయాహేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతానీ, తి-షోడశవికారాఏవ, అరాణి, యస్య -యదేతత్సంసృతిచక్రమిత్యన్వయః-సంసారస్యసర్వేన్ద్రియవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తద్వ్యాప్తమవగన్తవ్యం, అస్మిన్పక్షేనాభిత్వేనకించిదపిరూపితం, యద్వా అజయానాభిరూపయాహేతుభూతయాచ, అర్పితాః, షోడశ - ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చభూతాత్మకాన్య, రాణి-యస్యేత్యర్థః, సంసారచక్రస్యార్పితషోడశారత్వేఅజాయాహేతుత్వముక్తం -సాకింసాక్షాదేవహేతుర్నేత్యాహ॥మాయేతి॥ మనస్సృష్టిద్వారాహేతురితిభావః, కింతర్హితస్యాస్సహకారికారణం, మతఆహ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేనసహ, మాయా, మనస్సృజతి, కాలసహకృతాప్రకృతిర్మనస్సృజతీత్యర్థః - కాలోఽపినస్వరూపేణప్రకృతేర్మనస్సర్గేసహకారీ, అపితు-గుణక్షోభద్వారేతివదన్ కాలంవిశినష్టి-చోదితగుణానుమతేనేతి, చోదితాఃకాలేనక్షుభితా - సత్త్వాదయో, గుణాః, తై-రనుమతేనసహకృతేన, స్వచోదితగుణత్రయసచివేనకాలేనసహకృతా, భగవతోమాయా- మనస్సృజతి, సంసారచక్రస్యదుస్తరత్వంభగవదాభిముఖ్యేతుసుతరత్వంచావిష్కర్తుంమనోవిశినష్టి॥ కర్మమయమితి ॥ త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనస్వయమపిత్రిగుణాత్మకత్వాద్రజోమయతయాపుణ్యాపాపరూపకర్మవిషయప్రవృత్తిప్రచురం, బలీయఃఅనతివర్త్యదోషంఛన్దోమయంసత్త్వమయానాచ్ఛాస్త్రీవగతిసాధనప్రచురం- ఇచ్ఛామయమిత్యర్థస్త్వసుపపన్నః- ఛన్దశ్శబ్దఇచ్ఛావాచీ, నతుఛన్దశ్శబ్దః - అనేనసత్త్వప్రాచుర్యేసతిభగవదాభిముఖ్యేనసంసృతిచక్రంసుతరమిత్యభిప్రేతం - ఏవంభూతంమనస్సృజతీత్యన్వయః, తదేవంమనోచోపాత్సంసారానతివృత్తిస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖస్యేత్యుక్తంభవతి - త్వదన్యః కస్సంసారచక్రమతితరేదిత్యనేనత్వదనన్యస్త్వతితరేదేవేతిసూచితమ్ ॥ ౨౧ ॥ తదేవావిష్కుర్వన్ త్వదనన్యం।

మాం సంసారచక్రాన్నిర్గమయేతి ప్రార్థయతే॥ సత్వం హీతి॥ యః, స్వమాయామనస్సర్గద్వారా సంసృతిచక్రే జీవలోకం పాతయతి, స, త్వం - మజయా స్వకీయయా మాయయా - షోడశారే - చక్రే సంసారాత్మకే - విసృష్ట - మతఏవ - నితరాం పీడ్యమాన - మధునా - త్వాం - ప్రపన్నం, మాం - హేవిభో, అపకర్ష సంసృతిచక్రాద్బహిర్గమయ ॥ య ఏవ బన్ధకస్స ఏవ మోచక, ఇతి న్యాయేన త్వమేవ తతో నిర్గమయితుం సమర్థ ఇతి భావః - సామర్థ్యమేవ దర్శయన్ తం విశినష్టి॥ నిత్యేత్యాదినా॥ ఆత్మగుణాః స్వశరీరభూతప్రకృతిగుణాః - నిత్యం, విజితా - ఆత్మగుణా, యేన, నిత్యాస్పృష్టదేహధర్మేణ, స్వధామ్నా స్వస్వరూపేణైవ యద్వా - విజితాత్మగుణో. యః - స్వ ఆత్మా - తస్య - ధామ్నా ప్రకాశేనైవ, వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః, వివిధం సృజ్యాః విసృజ్యాః జీవా, స్తేషాం - విసర్గే - శక్తి - ర్యస్యా - స్సా ప్రకృతి - స్సా - వశీకృతా - యేన, స తథోక్తః - కాలశరీరకశ్చ, వశీకృతసంసృతి నిమిత్తప్రకృతిత్వాన్మోచయితుం త్వమేవ ప్రభురితి భావః - నిత్యవిజితాత్మేత్యాదినా విసృజ్యజీవవర్గాద్వ్యావృత్తిస్తస్య పర్యన్తాద్వైలక్షణ్యముక్తం, అతస్సంసారిజీవవర్గేన కోఽపి తన్మోచనదక్షః - న హి స్వయం కారాగృహబద్ధోఽన్యం తాదృశం మోచయితుం ప్రభురిత్యుక్తం భవతి * ॥ ౨౨ ॥ * నను త్వం బాలస్సన్నేవ కిం సంసారాన్నిర్విద్యసే - భుఙ్క్ష్వ భోగా, నిత్యత్రాహ॥ దృష్టా ఇతి త్రిభిః॥ హే విభో - అయం సంసారిజనో - యా, నిచ్ఛతి కామయతే, అఖిలధిష్ణ్యపానామిన్ద్రాదీనా, మాయురాదయః - మయా, పి పిత్ర్యా, దృష్టాః - శ్రియః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః - విభవ, స్త్రిలోకాధిపత్యరూప మైశ్వర్యం, ఆయురాదయో దృష్టా ఇతి కాక్వా తుచ్ఛత్వముక్తం, తదేవాహ॥ యే ఇతి॥ యే - అస్మత్పితుః - కోపహాసవికృతభ్రూభఙ్గమాత్రేణ - విలులితాః ధ్వస్తాః, స చ మత్పితా - త్వయా నిరస్తః * ॥ ౨౩ ॥ * యస్మాదాయురాదయో మత్పితృదృష్టాన్తేన తుచ్ఛత్వేన దృష్టా, స్తస్మా, త్తనుభృతాం దేహినా, మమూః ఆయురాదిరూపాః - ఆశిషః - జ్ఞః తత్పరిపాకం విద్వాన్, అజ్ఞ ఇతిచ్ఛేదే, అజ్ఞస్సన్నహ, మైన్ద్రియమ్మిన్ద్రియైరనుభావ్యం, అన్యదపి సుఖం - ఆవిరిఞ్చాద్బ్రహ్మణోఽనుభావ్యమభివ్యాప్యాపి - త

వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః। చక్రే విసృష్ట మజయేశ్వర షోడశారే నిష్పీడ్యమాన ముపకర్ష విభో ప్రపన్నమ్॥ ౨౨॥

దృష్టా మయా దివి విభోఽఖిలధిష్ణ్యపానామాయుః శ్రియో విభవ ఇచ్ఛతి యాం జనోఽయమ్ । యేఽస్మత్పితుః కుపితహాసవిజృమ్భితభ్రూవిస్ఫూర్జితేన లులితాస్స తు తే నిరస్తః॥ ౨౩ ॥ తస్మాదమూస్తనుభృతామహమాశిషోజ్ఞ ఆయుశ్శ్రియం విభవమైన్ద్రియమావిరిఞ్చ్యాత్ । నేచ్ఛామి తే విలులితానురువిక్రమేణ కాలాత్మనోపనయ మాం నిజభృత్యపార్శ్వమ్ ॥ ౨౪ ॥ కుత్రాశిషశ్శ్రుతిసుఖా మృగతృష్ణరూపాః క్వేదం కలేబరమశేషరుజాం విరోహః । నిర్విద్యతే న తు జనో యదపీతి విద్వాన్ కామానలం మధులవైశ్శమయన్దురాపైః॥ ౨౫ ॥ క్వాహం రజఃప్రభవ ఈశ తమోఽధికేఽస్మిన్ జాతస్సురేతరకులే క్వ తవానుకమ్పా । న బ్రహ్మణో న తు భవస్య న వై రమాయా యన్మేఽర్పితశ్శిరసి పద్మకరః ప్రసాదః॥ ౨౬ ॥ నైషా పరావరమతిర్భవతో నను స్యాజ్జన్తోర్యథాఽఽత్మ

థా - కాలాత్మనా కాలరూపేణ - ఉరువిక్రమేణ విపులపరాక్రమేణ - విపులపాదవిక్షేపేణ వా - విలులితాన్ విధ్వస్తాన్ అణిమాదీనపి నేచ్ఛామి - అతో నిజభృత్యానాం పార్షదానాం - పార్శ్వం సమీపమేవ - మాం - ప్రాపయ * ॥ ౨౪ ॥ * కించ, శ్రుతిః శ్రవణం - తదేవ సుఖం యాసు - తాః - అతఏవ - మృగతృష్ణరూపాః మరీచికావదవస్థితాః - ఆశిషః కుత్ర - పురుషార్థాభాసా ఆశిషః క్వేత్యర్థః॥ అశేషాణాం, రుజాం రోగాణాం - విరోహః ఉద్భవస్థానం - క్వేదం - కలేబరం - దుర్ఘటమేతదితి భావః - ఏవం చేత్సర్వోఽపి జనః కిమితి సంసారాన్న నిర్విద్యతే, తత్రాహ॥ నిర్విద్యత ఇతి ॥ యద్వైషయికం సుఖమితి, ఇత్థం మృగతృష్ణికాతుల్యం, విద్వాన్ జానన్నపి - న నిర్విద్యతే - విద్వానపీత్యపిశబ్దేనా విదుషో నితరాం నిర్వేదాభావస్సూచితః, విదుషోఽప్యనిర్వేదే హేతుం వదన్ విద్వాంసం విశినష్టి ॥ దురాపైర్దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యైర్మధులవైర్వైషయికసుఖలేశైః, కామ ఏవా - నలః - త, ముపశమయన్ విషయాసక్తస్సన్, విద్వానపి, న నిర్విద్యత ఇత్యర్థః ॥ విషయాసక్తస్య నిర్వేదోఽప్యవకాశో నాస్తీతి భావః * ॥ ౨౫ ॥ * ఏవం త్వత్ప్రార్థితమేతదనుగ్రహం సంప్రార్థ్య స్వశిరసి దుర్లభేన తత్కరపల్లవనిధానేనాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి॥ క్వాహమితి॥ హే ఈశ, తమోఽధికే తమః ప్రచురే - రజఃప్రభవే రజస ఉత్పత్తిస్థానే, రజస్తమః కార్యకామక్రోధలోభాదిమోహప్రచురే, సురేతరకులే అసురకులే, జాతోఽహం, క్వ చ తవా - నుకమ్పా, దుర్ఘటమేతదిత్యర్థః॥ కిం తదిత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మాదీనాం శిరసి - యో - నైవా, ర్పిత, స్తేషామపి దుర్లభ ఇతి భావః ॥ స, ప్రసాదః ప్రసాదసూచకః, పద్మవ, త్తాపహరః, కరః - మమ, శిరస్య, ర్పిత, ఇతి య - దేతద్దుర్ఘటమితి భావః - అతోఽహముపలభ్యలాభేన కృతార్థోఽస్మీతి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౨౬ ॥ * నైతావతా తవ వైషమ్యాదిదోషప్రసఙ్గ ఇత్యాహ॥ నైషేతి॥ యథాఽఽయా, జన్తోః ప్రాకృతస్య, పరావరమతిరుత్కృష్టాపకృష్టబుద్ధిర్విషమబుద్ధిరితి యావత్ - సైషా బుద్ధిః - భవతో, నైవ స్యాన్నను, తదభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ జగత - ఆత్మసుహృదః - ఆత్మనోఽన్తరాత్మనః - సుహృదో హితైషిణశ్చ - ఆత్మన ఇత్యనేన జగతశ్శరీ

రత్వమవగమ్యతే-నహికస్మింశ్చిచ్ఛరీరే ఆత్మనః ప్రీతిరన్యస్మిన్నప్రీతిరితిభావః, సర్వస్యాపిజగతస్స్వాభావికస్సుహృదణి తివాఽర్థః, తర్హిసర్వేష్వేకరూపోనుత్ప్రసాదః కింనస్యాత్-తత్రాహ ॥ యద్యప్యేవంభూతస్త్వం, తథాఽపి-వైషమ్య రహితస్యాపితేతవ-సంసేవయా, ప్రసాదో, భవతి, తత్రసేవానురూపంతత్తదపేక్షానుసారేణ, ధర్మాదిపురుషార్థానా ముదయో, భవతి, అపేక్షాఽనురూపఫలదత్వేదృష్టాన్తః-సురతరోరివేతి ॥ యథా, సురతరోః-కల్పద్రుమస్యతత్తత్సేవకా పేక్షానుసారేణఫలప్రదత్వం, నచతావతాతస్యవైషమ్యం, తద్వత్, నపరాపరత్వం సర్వేష్వేకరూపప్రసాదాభావే-ప రాపరత్వంవైషమ్యంనకారణమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏవమాత్మనస్తత్ప్రసాదేనకృతార్థతామావిష్కృత్యాథనకేవలమధు నైవత్వత్ప్రసాదవిషయోఽహంజాతః-కింతుయదామాతృగర్భస్థంమామనుజిఘృక్షతాత్వయాసంచోదితేనసురర్షిణాఽ నుగృహీతస్తదైవత్వదనుగ్రహవిషయ ఆసమతోజన్మన ఆరభ్యత్వయాఽనుగృహీతోఽహంతద్భృత్యపార్శ్వంనవిసృజామి త్యాహ॥ ఏవమితి॥ హేభగవన్, యః, స్సురర్షిణానారదేన, ఆత్మసాత్కృత్వా, ఆత్మాధీనంకృత్వా, తదధీనవచనేచ్ఛేతి, సా తిపత్యయః, పూర్వంవిషయపరవశత్వేనతదధీనంమాంస్వాధీనంకృత్వేత్యర్థః ॥ యద్వా, అభివిధౌసంపదాచేతి సాతిః- అభివిధిశ్చకించిదన్యథాత్వం-పూర్వంభవత్ప్రతికూల్యేనస్థితంమాంకించిత్త్వదనుకూలంకృత్వేత్యర్థః - గృహీతస్త-త్వ త్ప్రియోపదేశేనానుగృహీత-స్సోఽహ-మిదానీం-తవ-భృత్యసేవాందాసానుదాస్యం-కథంనువిసృజేనకథంచిదపీత్య ర్థః మిత్యర్థః-కథంభూతోఽనుగృహీతోఽస్మి-ప్రభవస్సంసారఏవా-హికూపఃసర్పజుష్టఃకూప-స్తస్మిన్-కామాభికా మం-కామ్యన్తఇతికామాః-విషయాశ్శబ్దాదయ-స్తా-న్కా-మయమానం-నిపతిత-మనుఅనుస్మృత్య-తత్ప్రసఙ్గాత్-తత్రనిప తితజనస్య యః-ప్రకృష్టస్సఙ్గః-తస్మాద్ధేతోః-ప్రపతన్నహంవిషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గాత్ప్రభవాహికూపేపతన్నహమి త్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ యోనారదముఖేనమయికృతస్సఏవపరమోఽనుగ్రహః-నచేదమతితుచ్ఛంమత్ప్రాణరక్షాదిరూపం-నచేదంత్వయామదనుగ్రహార్థంకృతం-కింత్వన్యార్థమిత్యాహ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమితి ॥ హేఅనన్త-యదేతన్మత్ప్రాణరక్ష ణం-మత్పితుర్వధశ్చేతి-తదుభయం-స్వభృత్యఋషివాక్యం-ఋతంసత్యం-విధాతుంకర్తుం-కృతమితిమన్యే స్వభృత్యఋ

సుహృదోజగతస్తథాఽపి । సంసేవయాసురతరోరివతేప్రసాదస్సేవానురూపముదయోనపరావరత్వమ్॥
ఏవంజనంనిపతితంప్రభవాహికూపేకామాభికామమనుయఃప్రపతన్ప్రసఙ్గాత్ । కృత్వాఽఽత్మసాత్సుర
ర్షిణాభగవన్గృహీతస్సోఽహంకథంనువిసృజేతవభృత్యసేవామ్ ॥ ౨౮ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమనన్తపితుర్వ
ధశ్చమన్యేస్వభృత్యఋషివాక్యమృతంవిధాతుమ్ । ఖడ్గంప్రగృహ్యయదవోచదసద్విధిత్సుస్త్వామీశ్వరోమ
దపరోఽవతుకంహరామి ॥ ౨౯ ॥ ఏకస్త్వమేవజగదేతదముష్యయత్త్వమాద్యన్తయోఃపృథగవస్యసిమధ్య

షివాక్యమిత్యత్ర “నిజభృత్యభాషిత” మిత్యత్రేవార్థోద్రష్టవ్యః- కించ-య-దస్మత్పితా-విధిత్సు-ర్మద్వధమితి శేషః-మాం-జిఘాంసుః-ఖడ్గం-ప్రగృహ్య-మత్తోఽన్యశ్చేదీశ్వర స్త్వద్రక్షకోఽస్తి-తర్హి-స-త్వా-మిదానీం-అవతురక్షతు-తవ-కంశి రః-హరామి-తి-య-దవోచదుక్తవాన్-తదీశ్వరాంతరరాహిత్యవచః-అసదసత్యంచ-విధాతుం-మత్ప్రాణరక్షాదికం కృతమిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంకోపోపశమనప్రార్థనానుప్రసక్తంస్వాభిప్రేతంతద్దాస్యయోగంసంప్రార్థ్య ఇదానీంకృ త్స్నచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మానంతచ్ఛరీరకంతదుత్పత్తిస్థితిలయకారణంతదనన్యంస్తౌతి ॥ ఏక ఇతి ॥ ఏతత్సందృశ్యమా నంచిదచిదాత్మకం-కృత్స్నం-జగ-దేకః-త్వమేవ-ఏతదిత్యనేనవిభక్తనామరూపంచిదచిదాత్మకంజగన్నిర్దిశ్యతస్యత్వం శబ్దవాచ్యబ్రహ్మణోఽనన్యత్వంసాధ్యతే “తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః” ఇత్యత్రయథా-ఏకఇత్యనేనావిభక్తనామ రూపచిదచిచ్ఛరీరకత్వంకారణావస్థావస్థితముచ్యతే-యథా “ఏకమేవాద్వితీయ” మిత్యత్రైకశబ్దేన-తత్రహివక్ష్యమాణ నామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధ్యైక్యం హ్యేకశబ్దార్థః-అత్రాప్యేతచ్ఛబ్దేనప్రసిద్ధపరామర్శినాయదభిప్రే తంనామరూపవిభాగప్రయుక్తంబహుత్వం-ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వంతద్విభాగాభావనిబన్ధనముచ్యతే-తదయమర్థః-యథా కారణావస్థాయాంఘటశరావాదినామరూపవిభాగరహిత ఏకత్వేనావస్థితో మృత్పిణ్డః పశ్చాద్ఘటాదిరూపేణపరిణమన్నా మరూపవిభాగవిభక్తస్తేభ్యోఽన్య ఏవ-ఏవంత్వమపికారణావస్థాయాంనామరూపవిభాగానర్హచిదచిచ్ఛరీరకతయైక త్వేనావస్థితోదేవాదినామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనపరిణమంస్తేభ్యోఽభిన్న ఇతికార్యకారణయోరనన్య త్వప్రత్యభిజ్ఞాతజగదనన్యస్త్వం-కార్యస్య కారణత్వావస్థాయాశ్చ ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషరూపత్వేనసర్వావస్థా స్వనుస్యూతంద్రవ్యమేకమేవేతిభావః-తదేవసహేతుకముపపాదయతి-యత్ యస్మాత్-త్వ-మముష్యజగతః-ఆద్యన్తయో రవస్థయోః, పృథ-గవస్యసి-ఆత్మానమితిశేషః-పృథక్ మధ్యావస్థారహిత-మాత్మానం-అవస్యసిపర్యవసితంకరోషి-జగత ఆద్యన్తే పూర్వం-తస్యాన్తే-లయమేచా-త్మానం-పర్య-శేషయసి, తతో-మధ్యేమధ్యావస్థాయాంచ-త్వమేవ ॥ తథా

హా ॥ కటకమకుటాదికారణతయా కటకాద్యవస్థాతః పూర్వమవస్థితస్సువర్ణపిణ్డః కటకాద్యవస్థాయాః పర్యవశేషితో మధ్యతః కటకాద్యవస్థాయాస్తదవస్థావతో ద్రవ్యాన్నభిద్యతే - తద్వదితి భావః ॥ ఏవం జగతోఽభిన్నత్వోపపాదనేన జగదుపాదానత్వముక్తమ్, అథ తన్నిమిత్తకారణత్వం వదన్నుపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషపరిహారం సూచయన్ కార్యావస్థాయాం నానాత్వేనావస్థానం చాహ ॥ సృష్ట్వేతి ॥ గుణవ్యతికరం సత్త్వాదిప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకమిదం జగ, న్నిజమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - సృష్ట్వా, త - త్సృష్టం - జగ - దనుప్రవిష్టః అన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్", ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా తావత్స్వానుప్రవేశేనైవ సృష్టం చిదచిదాత్మకం పునస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానద్వారాఽన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః తైస్స్వశరీరభూతైశ్చిదచిదాత్మకైర్దేవాదిభిశ్శరీరైః, నానేవ భిన్న ఇవ - అవసితః ప్రతీతః, అతో, దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నం జగత్త్వమేవేతి భావః, సృష్ట్వానుప్రవిష్ట ఇతి సృష్ట్యనుప్రవేశయోరేకకర్తృకత్వకథనేన జగన్నిమిత్తకారణత్వం, తచ్చ నిర్వికల్పవిశేష్యాంశభూతస్వరూపస్యైవేతి చ ఫలితం, యేనాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి - ఏవం చ విశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి, ఏవం చ విశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వం హి క్త్వాప్రత్యయస్వారస్యాదవగమ్యతే, అనుప్రవేశశ్చ విశేష్యాకారేణేతి తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి - ఏవం చ విశిష్టాకారేణోపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తు నిమిత్తకారణత్వమిత్యుక్తం భవతి - అత ఏవ చేదం సృష్ట్వేతీదంశబ్దనిర్దిష్టం సృష్టం ప్రతికర్మభూతం జగచ్చిదచిదుభయాత్మకమేవ సాక్షాదుత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయమిత్యవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేన తత్తదవస్థానిగ్రహీతృతయాఽన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశకథనేన స్వవిశేషణీభూతచిదచిద్ద్వారా తద్గతోత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయత్వమవగమ్యతే - అనుప్రవిష్ట ఇత్యనేనాత్మత్వకథనేన సాక్షాద్దేహగతవికారాస్పర్శశ్చోక్తః - అత ఏవోపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషశ్చ పరిహృతః - జగతశ్శరీరత్వకథనేన శరీరశబ్దబుద్ధినామాకృత్యధికరణేన యేనాత్మపర్యన్తత్వలాభోఽపి తస్య జగదనన్యత్వే హేతురిత్యుక్తం భవతి ॥ ౩౦ ॥ ననుత్వత్ప్రసాదయశ్చతుర్ముఖాదికమేవేశ్వరం మన్యమానాః కృత్స్నం జగత్తత్కారణకం తదనన్యమభ్యుపగత - త్వం తు మదేకకారణకం మదభిన్నం చ జగన్మన్యసే - తదేతద్విరుద్ధమిత్యాశఙ్కాయాం దేహాత్మబుద్ధివజ్జీ

తశ్చ । సృష్ట్వా గుణవ్యతికరం నిజమాయయేదం నానేవ తైరవసితస్తదనుప్రవిష్టః ॥ ౩౦ ॥ త్వం వా ఇదం సదసదీశ భవాంస్తతోఽన్యో మాయా యదాత్మపరబుద్ధిరియం హ్యపార్థా । యద్యస్య జన్మ నిధనం స్థితిరీక్షణం చ త

వేశ్వరబుద్ధేర్భ్రాన్తిరూపతాం వదన్నుక్తమేవ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేన దర్శయతి ॥ త్వమితి ॥ హే ఈశ - సదసదాత్మకం చిదచిదాత్మకం - జగ - త్త్వమేవ చిదచిదాత్మకజగత్కారణభూతస్తదనన్యశ్చేశ్వరస్త్వమేవేతి - అత్మని జీవాత్మని - పరబుద్ధిః పర ఈశ్వర ఇతి బుద్ధిర - పార్థా అర్థశూన్యా - మాయా అవిద్యాకార్యభూతా అజ్ఞానమూలా భ్రాన్తిరూపేతి యావత్ - దేహాత్మవాదవజ్జీవేశ్వరవాదో భ్రమమూల ఇత్యర్థః ॥ యత్ యత ఏవం - తత స్తస్మా - జ్జీవా - దన్య ఏవ - భవానీశ్వరః - కర్మవశ్యస్య జీవస్యైవంవిధజగన్నిమిత్తోపాదానకారణత్వాసంభవాన్ముక్తస్య జగద్వ్యాపారవర్జనాచ్చేతి భావః ॥ అత - శ్చిదచిదాత్మకం - జగత్త్వమేవ - ననుమత్కారణకత్వమాత్రేణ కథం మదనన్యం జగత్తత్రాహ ॥ యదితి ॥ జన్మ ఉత్పత్తిః - నిధనం నాశః - స్థితిః పాలనం - ఈక్షణం ప్రకాశః - జన్మాదిశబ్దైస్తద్ధేతుర్లక్ష్యతే - యస్యోత్పత్తిస్థితివినాశప్రకాశానాం - య - ద్ధేతుభూతం - తద్వైవ తదేవ - తత్కార్యం, స్వోపాదానకారణాదవ్యతిరిక్తం - యద్వా - యత్ యతః - యస్య - జన్మాదయః - త - త్తదేవ - తత్ర దృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ వసుకాలవదుష్టితర్వోరితి ॥ వసుశబ్దో వసుమతీం పృథివీం లక్షయతి - యథా భానుశబ్దో భానుమన్తం ప్రతిపాదయతి - తద్వత్ - ఉష్టిః ప్రభాతకాలః - తరుర్వృక్షః - తయోర్జన్మాదిహేతుభూతకాలవత్ - వసుమతీవదితి వ్యుత్క్రమేణాన్వయః - యథా ప్రభాతాదికాలావయవాస్స్వోపాదానభూతమహాకాలాదనతిరిక్తాః - యథా చ వృక్షః పృథివ్యా అనతిరిక్తః - తద్వదిత్యర్థః - ఖలు కాలవదుష్టితర్వోరితి పాఠే సత్యేవం యోజనా - ఈశ్వరో జగదుపాదానం - నిమిత్తం చ, అత - స్తద్ద్వం ద్వే దృష్టాన్తః - కాలః - ప్రభాతాదికాలావయవానాం కాలత్వముపాదానం - వృక్షాదీనాం తు నిమిత్తం - యథా ప్రభాతాదిః కాలావ్యతిరిక్తః - యథా వృక్షశ్చాభూద స్తి భవిష్యతీతి కాలావినాభూతః - ప్రతీయతే - తద్వ - న్నిమిత్తోపాదానభూతేశ్వరాజ్జగదవ్యతిరిక్తమిత్యర్థః ॥ అష్టితర్వో - రితి పాఠాన్తరం - తత్రైవం వ్యాచక్షతే - అష్టిర్బీజం - కారణం - తరుః కార్యం - తయో - ర్యథా వసుకాలాత్మకత్వం ॥ అయమర్థః ॥ కాలశబ్దేన నీలత్వాదిసాధారణగుణయోగాత్పృథివీ లక్ష్యతే - వసుశబ్దేన వస్తుమాత్రం భూతసూక్ష్మం - తత్ర తరోర్యథా పృథ్వీమయబీజపరిణామాత్మకత్వేన తతోఽభేదః - తస్య చ యథా భూతసూక్ష్మాత్మకత్వం ఏవం సర్వస్య జగతః పరమకారణభూతపరమాత్మాత్మకత్వమే

వేతి * ॥ ౩౧ ॥ * ఏవం జగతస్తదనన్యత్వం తదేకేశ్వరత్వం తదేకకారణత్వం చోక్తం - అథ చతుర్ముఖస్య తత్కార్యత్వం తదాహితసృష్ట్యుపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిమత్త్వం చ వివక్షుస్తావద్యదుక్తం విశ్వస్యాద్యన్తయోః పృథగవస్థానం - తత్రాన్తే పృథగవస్థితిప్రకారమాహ ॥ న్యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం జగత్ - ఆత్మని - న్యస్య ఉపసంహృత్య శేషే శయానోఽసి - శేషాత్మనేతి పాఠే - శేషస్య కారణాత్మనా ఽవశిష్టస్య చిదచిద్విశిష్టస్యాన్తరాత్మనా స్వరూపేణ - ఆత్మని స్వస్మిన్నేవావస్థిత ఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః, స్వతః నిరుపాధికం - నిజసుఖస్య - అనుభవో - యస్య - తత ఏవ - నిరీహః నిష్క్రియః యోగేన నిజసుఖానుభవరూపయోగేన - మీలితదృక్ నివృత్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానః - మీలితదృశేతి పాఠే - మీలితదృశా యోగేన నివృత్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానావస్థేన యోగేన - విశిష్ట ఇతి శేషః - మీలితదృగిత్యనేన ప్రసక్తం నిద్రాప్రసఙ్గం నిరాహ ॥ వితనిద్ర ఇతి ॥ ఆధారాన్తరనైరపేక్ష్యమాహ ॥ ఆత్మని స్థిత ఇతి, కథంభూతే, తురీయే - జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతే - ప్రథమాన్తపాఠే ఽపి దృశ్యే తేతత్తాన్త్య ఉక్తమేవార్థః ॥ తమసస్తుర్యావస్థా ప్రకృతిః, అక్షరం తమసి లీయత ఇతి - ఆసీదిదం తమోభూతమిత్యాదిశ్రుతేః తస్యాం స్థితః ప్రయోగాత్ - తమఃసత్త్వగుణాన్ సత్త్వాదీంశ్చ - న యుఙ్క్తే - న సంబధ్నాసి - ప్రకృతితద్గుణాస్పృష్టో భవసీత్యర్థః * ॥ ౩౨ ॥ * ఏవముపసంహృతజగతః కారణతయా ఽవస్థితాజ్జగత ఉత్పత్తిప్రకారమభ్యుత తదనన్యత్వప్రదర్శనాయాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ తస్య ఉక్తవిధమవస్థితస్య, తవ, నాభేః - వపుః స్వచ్ఛరీరభూతం - జగదాకారం - మహాబ్జం - సముద్భూతం - కథంభూతస్య తవ - నిజకాలశక్త్యా స్వాంశభూతయా కాలాఖ్యయా శక్త్యా - సంచోదితాః క్షుభితగుణా - ప్రకృతిరేవ - ధర్మః అపృథక్సిద్ధవిశేషణం - యస్య - తస్య, అంభస్యనన్తశయనాదిత్యబ్ధౌ పఞ్చమీ - శేషపర్యఙ్కాదుత్థాయ, విరమన్ - సమాధిః జగద్వ్యాపారవైముఖ్యేనావస్థానరూపో - యస్య - సిసృక్షురితి ఫలితోఽర్థః - ఏవంభూతస్య తవ - నాభేః, స్వచ్ఛరీరభూతం, జగదాత్మకం - ఆత్మని త్వయి, నిగూఢం సూక్ష్మావస్థాపన్నం - మహాబ్జం స్వకణికాత్ వటబీజాద్వటవదభూదిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ *

తైర్వ్రత ఏవ * వసు కాలవదుష్టితరోర్వః ॥ ౩౧ ॥ న్యస్యేదమాత్మని జగద్విలయామ్బుమధ్యే † శేషేఽత్మనా నిజసుఖానుభవో నిరీహః । యోగేన మీలిత * దృగాత్మని వీతనిద్రస్తుర్యే స్థితో న తు తమో న గుణాంశ్చ యుఙ్క్షే ॥ ౩౨ ॥ తస్యైవ తే వపురిదం నిజకాలశక్త్యా సంచోదితప్రకృతిధర్మిణ ఆత్మగూఢమ్ । అమ్భస్యనన్తశయనాద్విరమత్సమాధేర్నాభేరభూత్స్వకణికా * వటవన్మహాబ్జమ్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సంభవః కవిరతోఽన్యదపశ్యమాన * స్త్వాం బీజమాత్మని తతం స్వబహిర్విచిన్త్య । నావిన్దదబ్దశతమప్సు నిమజ్జమానో * జాతేఽఙ్కురే కథము హోపలభేత బీజమ్ ॥ ౩౪ ॥ స త్వాత్మయోనిరతివిస్మిత ఆశ్రితోఽబ్జం కాలేన తీవ్రతపసా పరిశుద్ధభావః । త్వామాత్మనీశ భువి గన్ధమివాతి × సూక్ష్మం భూతేన్ద్రియాశయమయం వితతం దదర్శ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం సహస్రవదనాఙ్ఘ్రిశిరఃకరోరునా

తత్సంభవస్తన్మహాబ్జసంభవః - కవిర్బ్రహ్మా - అతః పద్మాదన్యదపశ్యమానః - స్వాత్మన్యన్తరాత్మతయా - తతం వ్యాప్తం - బీజం పద్మస్య కారణభూతం - త్వాం - స్వస్మాద్బహిః - తథా అబ్దశతం వర్షశత - మప్సు - నిమజ్జమానో - విచిన్వన్నన్వేషయన్నా విన్దత నోపలబ్ధవాన్ - అహో తథాహి - అఙ్కురే - జాతే - బీజం, కథముపలభేత నోపలభేతైవేత్యర్థః ॥ యథాఽఙ్కురే జాతే సతి తతః పృథక్స్థితం బీజం నోపలభతే లోకస్తథా మత్కార్యభూతం జగదాత్మకం పద్మం మదభిన్నమితి దర్శయితుం భవాన్బహుధా విచిన్వతాఽపి బ్రహ్మణా నోపలబ్ధ ఇతి భావః * ॥ ౩౪ ॥ * తతో భగవదుపాసనయా స్వస్మిన్నేవ దృష్టవానిత్యాహ ॥ స త్వితి ॥ స తు విచిన్వన్నాత్మయోనిర్బ్రహ్మా - అతివిస్మితః అబ్దశతపర్యన్తాన్వేషణేనాప్యనుపలమ్భప్రయుక్తవిస్మయయుక్తః - పరావృత్త్య - అబ్జమాశ్రితః సన్ - తీవ్రేణ - తపసా ధ్యానేన - పరిశుద్ధభావః పరిశుద్ధమనాః - నిరస్తత్వద్దర్శనవిరోధికల్మషః - హే ఈశ - త్వా - మాత్మన్యేవ - వితతం వ్యాప్తం - దదర్శ - కథం - భూతం - భువి - గన్ధమివా - తిసూక్ష్మం - స్వాత్మనః పృథగ్విభాగానర్హం అతిసూక్ష్మభూతేతి సమస్తపాఠే - భువి - గన్ధమివ - ఆత్మని - వితతం - దదర్శ, భువి గన్ధమివేత్యవస్థానమాత్రే దృష్టాన్తః - అతిసూక్ష్మాణి విభాగానర్హాణి - కారణాత్మతామాపన్నాని భూతాన్యాకాశాదీని - ఇన్ద్రియాణ్యాశ్రయోఽన్తఃకరణం చ - తన్మయం తత్ప్రచురం - ఏవంభూతం - త్వా దదర్శ * ॥ ౩౫ ॥ * తత - స్సహస్రమపరిమితాని - యానివదనాదీని - తైరాఢ్యం సమృద్ధం - అత ఏవ, మాయామయం ఆశ్చర్యరూపం - సదుపలక్షణసన్నివేశం - సతాసత్త్వేన - నిత్యత్వేనో - పలక్షితః - సన్నివేశః వదనాద్యవయవస్థానం - యస్య - తం - సతా సూక్ష్మరూపేణ సతా, ప్రపఞ్చేనో - పలక్షితః - సన్నివేశో వదనాదివిన్యాసో - యస్య త - మితి వా, ఏవంభూతం - మహాపురుషం - దృష్ట్వా - విరిఞ్చో బ్రహ్మా - ముదం హర్ష - మాపప్రాప్త

వాన్ ॥ ౩౬ ॥ తదాచతంభవానను గృహీతవానిత్యాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై తీవ్రతపసా పరిశుద్ధభావ యో- క్తవిధం- త్వాం- దృష్టవతే, విరిఞ్చాయ, భవాన్ - హయశిర స్తనుతాం హయగ్రీవరూపం, బిభ్రత్, శ్రుతిగణాన్ సృష్ట్యుపాయా వేదకాన్ దే వగణాన్, ఆనీయ- సమర్పితవాన్ కిం కృత్వా- రజ స్తమశ్చ - రజ స్తమోరూపౌ, వేదద్రుహౌ వేదాపహారిణౌ, అతిబలౌ- మధు కైటభాఖ్యౌ, అసురౌ, హత్వా, సమర్పితవాన్, యతస్సమర్పితవాన్, అతఏవ, తవ, ప్రియతమాం తనుం హయశిర స్తనుం- స త్త్వం శుద్ధసత్త్వాత్మికాం, మామనన్తి ధర్మస్థాపనాయోపాత్తాం తనుం శుద్ధసత్త్వమయీం ఆమనన్తి జానన్తి అవతార యాథా త్మ్యవిద ఇతి శేషః ॥ ౩౭ ॥ ఏవం జగత ఉత్పత్తిప్రకార ఉక్తః ॥ అథ రక్షాప్రకారమాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఉచితకాలేషు, తై స్తైః- స్వేచ్ఛోపాత్తైః - శుద్ధసత్త్వమయైః నృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైః రామకృష్ణవరాహపరశురామోపేన్ద్రమత్స్యా వతారైః - అవతారాన్తరాణామపీదముపలక్షణం- లోకాన్, విభావయసి పాలయసి ॥ జగద్విరోధినో రావణాదీన్- హంసి చ, హే మహాపురుష, యుగానువృత్తం కృతాదియుగేష్వనువృత్తం- ధర్మం వర్ణాశ్రమమర్యాదాదిరూపం జగత్ప్రతీపనిరసనే న, పాసి పాలయసి ॥ యత- స్త్వం, కలౌయుగే- ఛన్నః, అభవః ఆసీః - అథ తత, త్రియుగశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయోఽసి- కృతత్రేతాద్వాపరేష్వవతారను ఖేనావిర్భావాత్ త్రియుగ ఇత్యభిధీయత ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం నిఖిలజగదుదయవిభ వలయైకకారణం తదన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం సంస్తుత్య యథావత్స్వరూపరూపాదివిమర్శనే మనసో నోనసమర్థమితి వదన్ కించిత్ప్రార్థయతే ॥ నైతదితి త్రిభిః ॥ హే వైకుణ్ఠనాథ- దురితైర్దుష్టం, అతఏవ, అసాధువృత్తి, కామాతురం విషయప్రవణం- హర్షేణాభిమతవిషయలాభే హర్షేణ, తద్విపరీతవిషయలాభే తు ఏషణయా పుత్రదారధనేషణయా చార్తం, మదీయం, మనః, త్వత్కథాస్వేవ, న సమ్యక్ ప్రీయతే నాసక్తం భవతీత్యర్థః ॥ తస్మిన్ మనస్యేవం, స్థితే సతి- దీనః విషయపారవశ్యేన

సాస్యకర్ణనయనాభరణాయుధాఢ్యమ్ । మాయామయం సదుపలక్షణసన్నివేశం దృష్ట్వా మహాపురుషమాప ముదం విరిఞ్చః ॥ ౩౬ ॥ తస్మై భవాన్ హయశిర స్తనుతాం చ బిభ్రద్వేదద్రుహావతిబలౌ మధుకైటభాఖ్యౌ । హత్వాఽనయచ్ఛ్రుతిగణాంస్తు రజ స్తమశ్చ సత్త్వం తవ ప్రియతమాం తనుమామనన్తి ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం నృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైర్లోకాన్ విభావయసి హంసి జగత్ప్రతీపాన్ । ధర్మం మహాపురుష పాసి యుగానువృత్తం ఛన్నః కలౌ యదభవస్త్రియుగోఽథ స త్వమ్ ॥ ౩౮ ॥ నైతన్మనస్తవ కథాసు వికుణ్ఠనాథ సంప్రీయతే దురితదుష్టమసాధు తీవ్రమ్ । కామాతురం హర్షశోకభయైషణార్తం తస్మిన్ కథం తవ గతిం విమృశామి దీనః ॥ ౩౯ ॥ జిహ్వైకతోఽచ్యుత వికర్షతి మాఽవితృప్తా శిశ్నోఽన్యత స్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వ చ కర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునన్తి ॥ ౪౦ ॥ ఏవం స్వకర్మపతితం భవవైతరణ్యామన్యోన్యజన్మమరణాశనభీతభీతమ్ । పశ్యన్ జనం స్వపరవిగ్రహవైరమైత్రం హన్తేతి పారచర పీపృహి మూఢమద్య ॥ ౪౧ ॥ కో న్వత్ర తేఽఖిలగురో భగవన్ ప్రయాస ఉత్తారణేఽస్య భవసంభవలోపహేతోః । మూఢేషు వై మహదనుగ్ర

దుఃఖితోఽహం, తవ, గతిం యాథాత్మ్యం- కథం, విమృశామి ॥ ౩౯ ॥ న కేవలం మనఏవ మమైవం భూతం, కిన్త్విన్ద్రి యాన్తరాణ్యపీత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ హే అచ్యుత, జిహ్వా, మా అవితృప్తా అతృప్తా సతీ, ఏకతో మధురాదిరసాన్- ప్రతి, మాం, వికర్షతి, తథా, శిశ్నోఽప్యతృప్తః, త్వగాదయశ్చక్షుశ్చ, ద్వికర్షన్తి - తత్తద్విషయభోగాయ కర్షన్తి, చపలదృక్ చంచలా దృష్టిః- క్వచాభిమతరూపదర్శనాయ- వికర్షతి - ఉదరశబ్దః ప్రాణోపలక్షకః- తథా- కర్మశక్తిః క్రియాశక్తిః పాణిపాదాదిరపి వికర్షతి క్వచిత్ - గేహపతిం గృహస్థం- బహ్వ్యః- సపత్న్య ఇవ- దేహపతిం- మిన్ద్రియాణి- లునన్తి, వికర్షన్తీత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ న కేవలమహమేవేదృశీం దశాం ప్రాప్తః, కిన్తు- మదీయజనోఽప్యేవమేవక్లిశ్యతి అతస్సర్వం మదీయం జనం సంసారాన్మోచ యేతి ప్రార్థయతే ॥ ఏవమితి ॥ భవఏవ, వైతరణీ దుఃఖప్రదాయమలోకనదీ- తస్యాం, స్వకర్మభిః పుణ్యాపాపాత్మకైః- పతిత- మన్యోన్యం - యాని మరణాదీని - శత్రూణాం పుత్రాదిజన్మ నాస్వస్యభయం - స్వస్యపుత్రాదిజన్మ నాపరేషాం, శత్రుభ్యః స్వస్యభయం - స్వస్మాచ్ఛత్రూణా, మేవం - పరైః స్వద్రవ్యభక్షణేన స్వస్యభయం, స్వేన పరద్రవ్యభక్షణే స్వస్మాత్తేషామి తియథాసంభవమూహ్యం - తేభ్యో జన్మమరణాశనేభ్యో, భీతభీతం . భీతాదపి భీతం, స్వేషాం- పరేషాంచ, విగ్రహేషు దేహేషు- యథాయథం, వైరం, మైత్రీం చ- యస్య, త- మేవ - మద్యాపి- మూఢమజ్ఞం జనం, పశ్యన్- హే పారచర - భవ వైతరణీపారే చరతీతి తథా- తస్య సంబోధనం, అతిపిప్రుహి ,, పౄ పాలనపూరణయో ,, రితి ధాతుః, అతీవ పాలయేత్య ర్థః, యద్వా, అతి పిపృహి హన్తేతి అహో కష్టమిత్యనుకమ్ప్య భవవైతరణ్యా అతిపారయ- పారం నయ, సంసారాన్మోచ యేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ న ను త్వదీయసర్వజనోత్తారణే మమ మహాన్ప్రయాసో భవే- న్నేత్యాహ ॥ కోన్వితి ॥ హే అఖిలానాం గురో హితోపదేష్టః, హే భగవన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణ, అత్రాస్మిన్ మదీయజనస్యోత్తారణే- తవ, కో ను, ప్ర

యాసః-నకోఽపీత్యర్థః, ప్రయాసాభావే హేతుంవదన్ భగవన్తంవిశినష్టి, అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య, భవసంభవలోపహేతోః-ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య, కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్యమదీయజనోత్తారణే - నకో ఽపిప్రయాసఇతిభావః, యుక్తంచైతత్తవేత్యాహ॥ మూఢేష్వజ్ఞేషు-విశేషేణ, మహతాం, మనుగ్రహో-భవతీతి, నను నుత్వే వామన్తరేణాహంనాతిపారయామ్యన్యథాసర్వముక్తిప్రసఙ్గస్తత్రాహ, హేఆర్తబన్ధోకింతేనఆర్తబన్ధుస్త్వమితియు, త్తైవాస్మాకంకిం-త్వత్సేవయాస్యాత్, త్వవార్తబన్ధుత్వనిర్వాహార్థంత్వత్సేవాయామప్యశక్తావయమార్తాఅనుకమ్ప్యా ఇతిభావః, సర్వముక్తిప్రసఙ్గంనిరాకుర్వన్నాత్మనోవిశినష్టి, తేతవ, యే, ప్రియాభక్తజనాస్తైః, ననుసేవతాం, త్వద్దాసానుదాస్యంకుర్వతామస్మాకమిత్యర్థః, తావన్మాత్రముపేక్ష్యమజ్జనోత్తారణోపపత్తేర్న సర్వముక్తిప్రసజ్జస్స్యేతిభావః, మామనుగృహీతవతాత్వయా మదీయజనస్య భవద్దాసానుదాస్యమపిసంపాద్యమితి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇదమేవమయాప్రార్థనీయమిత్యభిప్రయన్నాహంభవవైతరణ్యాభిభేమి, కింతు, తస్యాంపతిష్యతోమజ్జనానవలోక్యదుఃఖ్యామీత్యాహ॥ నైవేతి॥ హేపరమ, దురతిక్రమణీయో, భవస్సంసారః, సఏవ వైతరణీ, తతో, నైవాహ - ముద్విజేబిభేమి, ఉద్వేగాభావేహేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి, త్వద్వీర్యేతి॥ త్వద్వీర్యగాయనంత్వద్వీర్యసూచకగుణానుగాయనమేవ, మహదమృతం, తస్మిన్మగ్నం, చిత్తంయస్య, సోఽహం, అతో, న-మదర్థంశోచే - కింతువిశేషేణమూఢాన్, మదీయాన్ప్రతి-శోచేతదర్థంశోచఇత్యర్థః-తత్రహేతుంవదంస్తాన్విశినష్టి, తతస్త్వద్వీర్యగానా-ద్విముఖం-చేతో, యేషాంఇన్ద్రియార్థాః శబ్దాదయోవిషయాస్తేషాం, మాయాసుఖాయతదనుభవజప్రాకృతసుఖాయ-తదర్థం-భరంకుటుమ్బాదిభారం-ఉద్వహన్తీతితథా-తాన్ ❀॥ ౪౩ ॥❀ననుయథాశ్రీనారదస్యానుగ్రహాత్త్వంముముక్షుస్తథాత్వదీయా అపిమహతామనుగ్రహాన్ముముక్షవశ్చేత్తాన్మోక్షయిష్యామ్యత స్త్వమేవముక్తిమిచ్ఛేత్యత్రాహ॥ ప్రాయేణేతి॥ హేదేవ-ప్రాయశో-మునయ-ఆత్మనామేవ-ముక్తిం-కామయమానా-విజనేనిర్జనే-అర

హాఆర్తబన్ధోకింతేనతేప్రియజనాననుసేవతాంనః॥ ౪౨ ॥ నైవోద్విజేపరమహేభవవైతరణ్యాస్త్వద్వీర్యగాయనమహామృతమగ్నచిత్తః। శోచేతతోవిముఖచేతసఇన్ద్రియార్థమాయాసుఖాయభరముద్వహతోవిమూఢాన్॥ ౪౩ ॥ ప్రాయేణదేవమునయస్స్వవిముక్తికామామౌనంచరన్తివిజనేనపరార్థనిష్ఠాః। నైనాన్విహాయకృపణాన్విముముక్షఏకోనాన్యంత్వదస్యశరణంభ్రమతోనుపశ్యే॥ ౪౪ ॥ యన్మైథునాదిగృహమేధిసుఖంహితుచ్ఛంకణ్డూయనేనకరయోరివదుఃఖదుఃఖమ్। తృప్యన్తినేహకృపణాబహుదుఃఖభాజఃకణ్డూతివన్మనసిజంవిషహేతధీరః॥ ౪౫ ॥ మౌనవ్రతశ్రుతతపోఽధ్యయనస్వధర్మవ్యాఖ్యారహోజపసమాధయఆపవ

ర్గ్యావిదేశే-మౌనంశుభాశ్రయసంశీలనం - కుర్వన్తి-నతు-పదార్థనిష్ఠాః-అన్యేషాంప్రయోజనేనిష్ఠాయేషాంతే - భవన్తి, అత - స్తదనుగ్రహోమదీయజనస్యదుర్లభఇతిభావః - తతఏనాన్-కృపణాన్ - విహాయ - అహ - మేకో - నముముక్షే -న సంసృతిబన్ధంమోక్తుమిచ్ఛామి - తర్హ్యన్యంకిమపిప్రార్థయమానమేవకిమితినిష్ఫ్రద్ధాస్సీతిచేత్తత్రాహ॥ భ్రమతస్సంసృతౌభ్రామ్యతో-ఽస్యజనస్య-త్వత్త్వత్తః-అన్యం-శరణంరక్షకం-రక్షణోపాయభూతంచ-నానుపశ్యామి ❀॥ ౪౪ ॥ ❀ ననుత్వదీయాజనానదైన్యంప్రాప్తాః-కింతువిషయానుభవేనదృప్తాఏవ - అతస్తేషాందైన్యాపాదనేనత్వంకిమిత్థంప్రార్థయసే, తత్రాహ॥ యదితి॥ యన్మైథునాదికం-గృహమేధినోగృహస్థస్య, సుఖం-త, త్కరయోఃపామ్నాదూషితయోర్హస్తయోః, కణ్డూయనేనసంఘర్షణేనతజ్జన్యదుఃఖవద్దుఃఖదుఃఖంఅతీవదుఃఖాత్మకం - దుఃఖాదుపరిదుఃఖందుఃఖోదర్కమితివాఽర్థః, అతఏవ-తుచ్ఛం - తర్హితస్యదుఃఖత్వాదేవతతోనిర్వేద్యముముక్షేయుస్తత్రాహ॥ కృపణాఃకామినః-బహుదుఃఖభాజోఽపి-ఇహగృహమేధిసుఖేనతృప్యన్తి - అలమితినమన్యన్తే, కణ్డూతివత్కామస్యదుస్సహత్వాత్, అతస్తేస్వానర్థమేవనజానన్తీతిభావః, ననుకేచిత్కణ్డూతిమపిసహన్తేకామంచేత్యత్రాహ॥ సత్యం - ధీరశ్చేత్త్వదనుగ్రహాజ్జితేన్ద్రియశ్చే-న్మనసిజంకామం, సహేత-నత్వజితేన్ద్రియఇతిభావః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తర్హికైశ్చిన్మౌనాదిభిరుపాయైరిన్ద్రియాణిజయద్భిరపవర్గస్సాధ్యః, తత్రాహ॥ మౌనేతి॥ హేపురుషపరమపురుష, మౌనాదయ, అపవర్గ్యాఃజితేన్ద్రియాణామపవర్గోపాయాఏవేతి, సత్యమేవఅజితేన్ద్రియాణాం-వార్తాః - జీవనోపాయాః, భవన్తినత్వపవర్గోపాయాభవన్తిసతీన్ద్రియజయే మౌనాదయఅపవర్గ్యాః, నతుతస్మిన్నసతి- భవదనుగ్రహాచ్చవిషయవైతృష్ణ్యేనభవితవ్యమితిభావః॥ అపవర్గార్థతయాఽనుష్ఠితాఅపిమౌనాదయోఽజితేన్ద్రియాణాంవార్తాఏవ - నత్వపవర్గ్యాః, కింపునర్దమ్భార్థంకృతాఆపవర్గ్యానభవన్తీత్యాహ॥ ఉతేతిదామ్భికానాంమౌనాదయేవార్తాఅపిభవన్తీత్యుతనవా, కింపునరాపవర్గ్యానభవన్తీతి, దామ్భికానాందామ్భికత్వప్రకటేసతిజీవనహేతవోఽపినభవన్తీత్యుతనవాశబ్దార్థః-తత్ర - మౌనంవాఙ్నియమః - వ్రతమనశనాదిరూపం-

శ్రుతమధ్యయనం-తపఃకృచ్ఛ్రాది- అధ్యయనమధ్యయనజంపాణ్డిత్యం-స్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితోధర్మః -వ్యాఖ్యాఅధ్యాపనం-రహఃనిర్జనదేశవసతిః -జపఃమన్త్రజపః - సమాధిఃధ్యానం - మనసజంపవహేతధీరఇతీన్ద్రియజయమూలకఃకామజయఇత్యుక్తం - తథా , అజితేన్ద్రియాణాం . వార్తాభవన్తీత్యనేనజితేన్ద్రియాణాం-త్వాపవర్గ్యాభవన్తీతిసూచితమ్ ❋॥౪౬॥ ❋తర్హీన్ద్రియజయఃకథంస్యాదిత్యపేక్షాయాంసర్వాత్మకనిరతిశయానన్దరూపబ్రహ్మోపాసననిష్ఠస్యార్థాదేవేన్ద్రియజయస్స్యాదిలవక్ష్యంతావత్తదుపాసనాప్రకారంవివక్షుశ్చేతనాచేతనయోఃపరమాత్మశరీరత్వమాహ ॥ రూపేఇతి॥ఇమే-సదసతీచిదచిద్ద్రవ్యే,బీజాఙ్కురావివస్థితే,అరూపకస్యకర్మాధీనదేహరహితస్య , తవ , వేదదృష్టేవేదబోధితే, రూపేశరీరే ,,యఆత్మనితిష్ఠన్నాత్మనోన్తరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం , యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్పృథివ్యాన్తరోయంపృథివీనవేదయస్యపృథివీశరీరం ,యస్యాక్షరంశరీరం - యస్యావ్యక్తంశరీర,,మిత్యాదివేదబోధితేతవశరీరఇత్యర్థః -బీజాఙ్కురావిత్యనేన , కదాచిత్కారణావస్థయాకదాచిత్కార్యావస్థయాచోభయథాఽవస్థితేఉభేఅపిచిదచిద్ద్రవ్యేతవశరీరభూతేఇత్యుక్తంభవతి,అరూపకస్యరూపేఇత్యనేన , తచ్ఛరీరకత్వంనతవకర్మాద్యుపాధిప్రయుక్తం-అపితునిరుపాధికమిత్యుక్తం.యతఉభయావస్థావస్థితయోశ్చిదచితోస్స్వచ్ఛరీరంత్వ- మతఏవ , నచాన్యత - అన్యదత్వదాత్మకం-కించిదపి,నస్తి,నాస్తి , ఏవ,ముభయత్రతత్వచ్ఛరీరభూతయోశ్చిదచితో - స్త్వాం,యోగేనఉపాసనాత్మకేన,యుక్తాస్సన్తో-మునయో, విచక్షతేపశ్యన్తి, వహ్నిమివదారుషుయథాదారుషుమథనాద్యుపాయేనవహ్నింవిచక్షతే,తద్వత్ అన్యతోయోగాదన్యతఉపాయాన్తరాన్నస్యాత్ , సాక్షాత్కారఇతిశేషః - ఉపాయాన్తరేణసాక్షాత్కారోనస్యాదిత్యర్థః ❋॥౪౭॥ ❋నచాన్యదిత్యనేనాన్యత్త్వదాత్మకంనాస్తీత్యుక్తం ,నాన్యతస్స్యాదిత్యనేనోపాయాన్తరాదృశ్యత్వం చ - తదేతదుభయంప్రపఞ్చయన్సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారాదేవనిశ్శేషమిన్ద్రియజయఇత్యాహ ॥ త్వమితిద్వా

దశ్యాఃప్రాయఃపరంపురుషతేత్వజితేన్ద్రియాణాంవార్తాభవన్త్యుతనవాఽత్రతుదాంభికానామ్॥ ౪౬ ॥రూపే ఇమేసదసతీతవవేదదృష్టేబీజాఙ్కురావివనచాన్యదరూపకస్య । యుక్తాస్సమక్షముభయత్రవిచక్షతేత్వాంయోగేనవహ్నిమివదారుషునాన్యతస్స్యాత్॥ ౪౭ ॥త్వంవాయురగ్నిరవనిర్వియదమ్బుమాత్రాఃప్రాణేన్ద్రియాణిహృదయం ❋చిదనుగ్రహంచ । సర్వంత్వమేవసగుణోవిగుణశ్చభూమన్నాన్యత్త్వదస్త్యపిమనోవచసానిరుక్తమ్॥౪౮॥నైతేగుణానగుణినోమహదాదయోయేసర్వేమనఃప్రభృతయస్సహదేవమర్త్యాః। ఆద్యన్తవన్తఉరుగాయవిదన్తిహిత్వామేవంవిమృశ్యసుధియోవిరమన్తిశబ్దాత్ ॥ ౪౯ ॥ తత్తేమహత్తమనమస్స్తుతికర్మపూజాకర్మస్మృతిశ్చరణయోశ్శ్రవణంకథాయామ్ । సంసేవయాత్వయివినేతిషడఙ్గయాకింభ

క్త్యామ్,తావత్సర్వాత్మకత్వంప్రపఞ్చయతి॥త్వమితి॥త్వమేవ - వాయ్వాదిరూపేణావస్థితః - తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితఇత్యర్థః-పూర్వం ,,తవరూపే ,, ఇతివ్యతిరేకనిర్దేశాదత్రాభేదనిర్దేశాచ్చేదంతాదాత్మ్యంశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యవగమ్యతే,తత్ర,మాత్రాః-శబ్దాదయస్తన్మాత్రాః - ప్రాణాశ్చేన్ద్రియాణి , హృదయంమనః - చిదనుగ్రహంజ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకం,హృదయవిశేషణం,చిదనుగ్రహశ్చేతిపాఠే - జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకోమహానృద్ధితత్త్వాత్మకఉచ్యతే,కింబహునా,సగుణః-సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తః,ప్రకృతిపరిణామాత్మకస్సర్వఃపదార్థః-విగుణః - సత్త్వాదిగుణరహితః - తదపరిణామాత్మకోజీవవర్గశ్చ-మనశ్చ-వచశ్చతయోస్సమాహారః-మనోవచ,స్తేన,నిరుక్తంవిషయీకృతం - తదేతత్సర్వం,త్వమేవత్వచ్ఛరీరభూతమేవ ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋నైతఇతి॥గుణాస్సత్త్వాదయః - గుణినఃప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకామహదాదయః-ఆదిశబ్దేనాహంకారతన్మాత్రాకాశాదిభూతానివివక్షితాని - సహదేవమర్త్యైఃదేవమర్త్యాదిభిస్సహితాః-మనఃప్రభృతయశ్చ,కరణాని,కరణేనశ్చయే-ఇత్యర్థఃతఏతే,సర్వే , త్వాంనవిదన్తి , గుణినోఽపినవిదన్తీతిప్రత్యేకాన్వయాభిప్రాయేణనఞ్ద్వయోపాదానం - సకరణాస్సర్వేదేవమనష్యాదయస్స్వాన్తరాత్మతయావస్థమపినత్వాముపాయాన్తరేణవిదన్తి,తత్రహేతుంవదన్తాన్విశినష్టి ॥ ఆద్యన్తవన్తఇతి ॥ కర్మాయత్తోత్పత్తివినాశినః , కర్మణాసంకుచితజ్ఞానత్వాన్నవిదన్తీతిభావః-మునయస్సర్వాన్తరాత్మభూతత్వత్స్వరూపమననశీలాస్తు- హేఉరుగాయ , త్వామేవసర్వాత్మకబ్రహ్మానుసంధానరూపయోగేనత్వత్సాక్షాత్కారవిరోధికర్మనిరసనేన , విమృశ్యవిమర్శనపూర్వకంసాక్షాత్కృత్యశబ్దాత్శబ్దాదివిషయాద్విరమన్తి- ఏవమేవహినిశ్శేషమిన్ద్రియజయఇతిభావః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ఏవముపాసనాత్మకభక్త్యైకవేద్యత్వం , నిరతిశయానన్దరూపత్వత్స్వరూపవిషయకభక్తియోగగతస్యార్థాదేవశబ్దాదివిషయేభ్యోవిరామశ్చోక్తః-

౪౮ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ చిదనుగ్రహశ్చ.

సాభక్తిర్వర్త్యమాణషడఙ్గసేవయావినాదుర్లభేతివదన్నుపసంహరతి ॥ తదితి ॥ హేహరే-తవ, నమస్తుతికర్మ - నమస్క్రియానమస్కారః - స్తుతి క్రియాచ-పూజా అర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనాత్మికా-కర్మ పరిచర్యాత్మకం - యద్వా - ప్రథమకర్మశబ్దేనపాదసేవనాదిపరిచర్యాత్మకంకర్మోచ్యతేపూజాకర్మపూజాత్మకంకర్మ-చరణయోః - స్మృతిస్స్మరణం - కథాయాం విషయభూతాయాం శ్రవణంకథావిషయకశ్రవణంచేతీ-త్థం-షడఙ్గయా-సేవయా-వినా-పరమహంసానాం-ప్రాప్య-త్వయి-భక్తిం - జనో-లభేతకిం-తయైవలభేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తదేవం ప్రహ్లాదేనసంస్తుతోభగవాన్నృసింహస్తమువాచేత్యాహదేవర్షిః ॥ ఏతావదితి ॥ భక్తేనప్రహ్లాదేనభక్త్యాఏతావదేతావన్మాత్రం-వర్ణితా-గుణాయస్య - ఏతావచ్ఛబ్దేనగుణానామానన్త్యం సూచయతి - నిర్గుణః హేయగుణరహితః - శ్రీనృసింహః యతమన్యురుపసంహృతక్రోధః- ప్రీతః స్తుత్యాహృష్టః "సమహాత్మా సుదుర్లభః" ఇత్యుక్తరీత్యాదుర్లభస్వభక్తలాభేనవాప్రీతః, ప్రణతం-తం-ప్రహ్లాదమభాషతోవాచ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ప్రహ్లాదేతిత్రిభిః ॥ హే ప్రహ్లాద-వత్స-తే-భద్రం అనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చ, భవేత్, కుతః- హేఅసురోత్తమ-యతో-ఽహం-తే-ప్రీతఃప్రీతింప్రాపితః - అభిలషితం - వరం - వృణీష్వ వరయ, అహం -నృణామర్థినాం - కామపూరః - కామ్యన్తఇతికామాఃధర్మాదయ, స్తాన్పూరయతిదదాతీతితథా-అహ-మస్మి ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ హేఆయుష్మన్, మా-మప్రీణతఃప్రీతమకుర్వతః, పుంసో-దుర్లభంహిమమ - దర్శనం-మాం-దృష్ట్వా, జన్తుర్దేహీ, పున, రాత్మానం, తప్తుమపూర్ణకామత్వేనశోచితుం-నార్హతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అథఅతః-ధీరాఃజితేన్ద్రియాః-శ్రేయఃకామయమానాః-మహాభాగాఃవివేకినః, సాధవః-సర్వాసా-మాశిషాంపురుషార్థానాం, పతిందాతారం, మాం-సర్వభావేనకరణత్రయైక్యేక-ప్రీణన్తితోషయన్తి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవంవరాయచోదితోఽపినైచ్ఛదసురోత్తమఇత్యాహనాదరః॥ఏవమి

క్తింజనఃపరమహంసగతాంలభేత॥ ౨౦ ॥శ్రీనారదఉవాచ ॥ ఏతావద్వర్ణితగుణోభక్త్యాభక్తేననిర్గుణః। ప్రహ్లాదంప్రణతంప్రీతోయతమన్యురభాషత ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రీతోఽహంతేఽసురోత్తమ।వరంవృణీష్వాభిమతంకామపూరోఽస్మ్యహంనృణామ్॥ ౨౨ ॥ మామప్రీణతఆయుష్మన్ దర్శనందుర్లభంహిమే।దృష్ట్వామాంనపునర్జన్తురాత్మానంతప్తుమర్హతి॥ ౨౩ ॥ప్రీణ❋న్త్యథమాంధీరాస్సర్వభావేనసాధవః। శ్రేయస్కామామహాభాగాస్సర్వాసామాశిషాంపతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంప్రలోభ్యమానోఽపివరైర్లోకప్రలోభనైః। ఏకాన్తిత్వాద్భగవతినైచ్ఛత్తానసురోత్తమః॥ ౨౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋ శ్రీనారదఉవాచ ॥ భక్తియోగస్యతత్సర్వమన్తరాయతయాఽర్భకః।మన్యమానోహృషీకేశంస్మయమానఉవాచహ॥ ౧ ॥శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ ॥మామాంప్రలోభయోత్పత్త్యాసక్తంకామేషుతైర్వరైః।తత్సఙ్గభీతోనిర్విణ్ణోముముక్షుస్త్వాముపాశ్రితః॥ ౨ ॥ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుర్భక్తం ❋ కామేషుచోదయన్।భవాన్సంసారబీజేషు

ఉ॥లోకానాంవిషయాతురాణాం, ప్రలోభనైః-విమోహనై, ర్వరైః-ఏవమిత్థం, ప్రలోభ్యమానోఽప్య-సురోత్తమః ప్రహ్లాదః, ఏకాన్తభక్తత్వాదనన్యప్రయోజనభగవద్భక్తియుక్తత్వా, త్తాన్ధర్మాదీన్వరాన్-నైచ్ఛత్నేయేష ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అనిచ్ఛాయాం హేతుంవదన్తంపిశింషన్భగవన్తమువాచేత్యాహనారదః ॥ భక్తియోగస్యేతి ॥తే-ద్భగవతాచోదితం -ధర్మాదివరజాతం -సర్వ- మనన్యప్రయోజనభక్తియోగస్యా- న్తరాయతయావిఘ్నరూపతయా, మన్యమానః, స్మయమానఃఅహోమదభిప్రాయజ్ఞోమదన్తరాత్మాసన్మామేవంప్రలోభయతీతిస్మయమానః - హృషీకేశంభగవన్త, మువాచ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ మేత్యాదినాదశభిః॥ఉత్పత్త్యాస్వభావేనైవ, కామేషు-సక్తం, ఆసక్తమితివాచ్ఛేదః, ఉత్పత్తిప్రభృతికామేష్వాసక్తం, మాం తైః కామరూపైః-వరై -ర్మాలోభయప్రలుబ్ధం మాకార్షీః -యతోఽహం-తత్సఙ్గేనకామాసక్త్యా, అనర్థావహయా, భీత- స్తత్రకామేషు, నిర్విణ్ణః-సంసృతిబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛుః - త్వా, ముపాశ్రితః - శరణంగతః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ వరంవృణీష్వాభిమతమితివరాయచోదయత స్తవచోదనద్వారాయాచమానాయమహ్యాంనవరప్రదానేఽభిప్రాయః-కింతు, భృత్యస్యమమమనః పరీక్షాయామిత్యాహ॥భృత్యేతి॥కామేషు-భృత్యం-మాం - చోదయన్, భవా, న్భృత్యస్యా, నన్యప్రయోజనత్వరూపంలక్షణం, జిజ్ఞాసు, స్సర్వజ్ఞోఽపి, భవాన్-మన్ముఖేనమన్మనః పరిజిజ్ఞాసురేవ, భృత్యం-మాం-మన్మనః పరీక్షార్థమేవమాంభృత్యంకామేషుభవాంశ్చోదితవానిత్యర్థః- అచోదయదితిపారస్సగమః - అన్యథాకారుణ్యజలధేర్హితోపదేష్టుర్భక్తానుగ్రాహకస్యానర్థావహేషుకామేషుభృత్యంప్రతివరయాచ్ఞాయైచోదనానఘటతఇత్యా

3 ॥ శ్లో ❋ పా ॥ కామేష్వచోదయత్.

హ॥ అన్యథా ఏవం చోదయితుస్తవ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుత్వాభావే-తవ-కరుణాత్మనః-కారుణ్యమూర్తేః, అఖిలలోకహితోపదేష్టుః-అహితరూపేషు దుఃఖరూపగర్భజన్మజరామరణాదిరూపసంసారస్య, బీజభూతేషు, హృదయగ్రన్థిషు హృదయే గ్రన్థివద్దుర్మోచేషు-నఘటతే-చోదనేతి శేషః, అతో భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుస్సన్నేవ కామేషు మామచోదయదిత్యర్థః- అత్ర ఘటతే కరుణాత్మన ఇత్యస్యానన్తరం క్వచిత్ ‚‚నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధే త్వమేకః -పారదర్శన‚‚ ఇతి పఠ్యతే తత్రాయమర్థః - ఇతోఽపి న కామేషు చోదనా భవతో ఘటత ఇత్యాహ॥ నష్టదృష్టేరితి॥ అన్ధే తమసి సంసారాత్మకే నరకే, నష్టదృష్టేః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితస్య, పుంసః-అన్ధతమసతరణోపాయానభిజ్ఞస్య వా, పుంసః- త్వమేవైకః - పారదర్శనః-అన్ధతమసపారభూతమాత్మానం దర్శయతీతి తాదృశః-యత ఏవం భూతస్త్వం-తత- స్తవ, నఘటత ఇతి ॥ ౩ ॥ ననన్వాశిషః-కామయమానోఽపి భృత్యో భవ మదృశ్యత ఏవేత్యత ఆహ॥ య ఇతి॥ త్వత్తః-నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపాత్, ఆశిషః-కామా-నాశాస్తే, త్వత్సేవాపూర్వకం ప్రార్థయతే-సః-తవ-నభృత్యః-నభృత్యలక్షణలక్షితః-కింతర్హి, సతు, వణిక్ వణిక్తుల్యః యథా వణిగ్వ్యాపత్స్వప్రయోజనమన్యమనువర్తతే తద్వత్సోపాధికానువృత్తిమానిత్యర్థః- ఏవం భృత్యాత్కించిత్ప్రయోజనమపేక్ష్య తస్మై కామాన్ దదతస్స్వామిత్వమపి నిరుపాధికం నాస్తీత్యాహ॥ ఆశాసాన ఇతి॥ ఆత్మనస్స్వస్య స్వామిని, ఆశిషః కామా-నాశాసానః కామయమానః - నవై భృత్యః భృత్యో న భవతి - ఇదం దృష్టాన్తార్థం, అస్యార్థస్య పూర్వముక్తత్వాత్-యథాఽయం భృత్యో న భవతీత్యర్థః-తథా-భృత్యాత్ - స్వామ్యం స్వామినః ప్రయోజనం స్వామ్యం, తత్, ఇచ్ఛన్ కామయమానో, యో, భృత్యాయ-ఆశిషో- రాతి దదాతి-స నైవ స్వామీ, స్వామిశబ్దవాచ్య ఏవ న భవతి, నిత్యం నిరుపాధికం స్వమస్యాస్తీతి స్వామీతి నిత్యయోగార్థమత్వర్థీయేనిప్రత్యయాన్తస్వామిశబ్దవాచ్య ఏవ న భవతి, తస్య సోపాధికస్వామిత్వాదితి భావః-అత్ర రాతి చాశిష ఇత్యస్యానన్తరం ‚‚సవై స్వామీ స వై భృత్యో గుణలుబ్ధౌ న కాముకౌ‚‚ ఇతి క్వచిత్పఠ్యతే - తత్రా

షు హృదయగ్రన్థిషు ప్రభో॥ నాన్యథా తేఽఖిలగురో ఘటేత కరుణాత్మనః। [నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధే త్వమేకః పారదర్శనః]॥ ౩ ॥ య ఆశిష ఆశాస్తే న స భృత్యస్స వై వణిక్। ఆశాసానో న వై భృత్యస్స్వామిన్యాశిష ఆత్మనః॥ న స్వామీ భృత్యతస్స్వామ్యమిచ్ఛన్యో రాతి చాశిషః। [సవై స్వామీ స వై భృత్యో గుణలుబ్ధౌ న కాముకౌ]॥ ౪ ॥ అహం త్వకామస్త్వద్భక్తస్త్వం చ స్వామ్యనపాశ్రయః। నాన్యథేహావయోరర్థో రాజసేవకయోరివ॥ ౫ ॥ యది రాసీశ మే కామాన్ వరాంస్త్వం వరదర్షభః। కామానాం హృద్యసంరోహం భవతస్తు వరం వృణే॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రియాణి మనః ప్రాణా ఆత్మా ధర్మో ధృతిర్మతిః। హ్రీః శ్రీస్తేజస్స్మృతిస్సత్యం యస్య నశ్యన్తి జన్మ

యమర్థః-కౌ తర్హి స్వామిభృత్యావపీత్యత ఆహ॥ సవా ఇతి॥ యౌ గుణలుబ్ధౌ పరస్పరానురాగజనకసద్గుణమాత్రమోహితావకాముకౌ పరస్పరం ప్రయోజనాన్తరమనపేక్షమాణావనువర్తేతే, స ఏవ భృత్యస్స ఏవ స్వామీతి ※ ॥ ౪ ॥ ※ ఆవయోస్తు స్వస్వామిభావస్స్వాభావిక ఇత్యాహ॥ అహమితి॥ అహం తు- కీదృశో వా భవతు లోకే భృత్యః అహం త్వకామోఽనన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్త ఇతి శబ్దార్థః-త్వ-మనపాశ్రయః, స్వామీ - తి త్వద్భక్తోఽహమకామోఽనన్యప్రయోజనః ‚‚స్వత్వమాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణి స్థితమ్। నాన్యథా లక్షణం తేషాం బన్ధే మోక్షే తథైవ చ‚‚ ఇత్యుక్తరీత్యా ప్రబుద్ధనిత్యనిరుపాధికత్వద్దాసోఽహం - త్వం నిరుపాధికస్వామీత్యధ్యవసాయపూర్వకం నిత్యం స్వస్య స్వామ్యనువర్తనం స్వస్వరూపానుబన్ధీత్యధ్యవసాయేన పరిహృతాన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తోఽస్మీత్యర్థః - అతోఽన్యథా ప్రకారాన్తరేణ, నవయోరిహ స్వస్వామిభావే, అర్థః-ప్రయోజనం, నాస్తి, రాజసేవకయోరివేతి వ్యతిరేకదృష్టాన్తః - యథా రాజసేవకయోః ప్రయోజనాన్తరమూలకస్స్వస్వామిభావస్తథా, నావయోరితి, తదేతత్సర్వం సర్వజ్ఞస్త్వం జానాస్యేవేతి భావః ※ ॥ ౫ ॥ ※ అహో సర్వజ్ఞస్యాపి కిమేతద్వరయాచ్ఞాయై చోదయతస్సత్యసఙ్కల్పస్య మమ వచసః ప్రత్యాఖ్యానం తవ శోభత ఇతి భగవదభిప్రాయమభిప్రయన్ యది భవతో మహ్యం వరప్రదానేఽభిలాషస్తర్హీదం వరయే ఇత్యాహ॥ యదీతి॥ హే ఈశ, వరదశ్రేష్ఠ, త్వం యది, మే మహ్యం, కామానిష్టాన్, వరాన్, రాసి దాస్యసి-తర్హి, భవతస్త్వత్తోఽహం, మద్ధృదయే - కామానాం కామాఙ్కురాణాం, మసంరోహమనుత్పత్తిరూపం-వరం - వృణే, ధర్మాదిపురుషార్థేచ్ఛానుదయరూపం వరం యాచ ఇత్యర్థః ※ ॥ ౬ ॥ ※ నను కామోత్పత్త్యాం సత్యాం కో దోష స్తత్రాహ॥ ఇన్ద్రియాణీతి॥ యస్య, హృదయే-సంజాతకామాఙ్కురస్య కామాన్కామయమానస్య-ఇన్ద్రియాదీని, జన్మనా జన్మపరంపరయా, నశ్యన్తి కామినోఽన్తతః స్థావరత్వప్రాప్తౌ న్ద్రియమనః ప్రాణాత్మాన ఏవాసత్ప్రాయా భవన్తి, కింపునర్ధర్మాదయ ఇతి భావః - నహితోఽన్యః కశ్చిదనర్థో విద్యత ఇతి తాత్పర్యం, తత్రాత్మా ప్రత్యగాత్మా - ధర్మో వర్ణాశ్రమానుగుణో భగవదారాధనరూపః ధృతిర్ధైర్యమిన్ద్రియజయః, ధ్యానం ధ్యాన

హ్రూష్ణుతావా, మతిస్స్వాత్మపరమాత్మవిషయా, హ్రీరనుచితకృత్యవిషయాలజ్జా, శ్రీర్జ్ఞానసంపత్తిః-ఐశ్వర్యంవా-తేజఃఅన్యానపేక్షతా, స్మృతిర్హేయోపాదేయానుసన్ధానాత్మికా, సత్యం భూతహితత్వం సత్యవచనం వా ※ ॥ ౭ ॥ ※ నిష్కామస్తు త్వాం భజన్ త్వత్సాధర్మ్యమాప్నోతీత్యాహ॥ విముఞ్చతీతి॥ యదా, మానవో మనుష్యః - స్వహృది, స్థితాన్ , కామాన్ విముఞ్చతి - అనన్యప్రయోజనేన త్వాం భజతీతి భావః , హే పుణ్డరీకాక్ష, తర్హి , తదా , స , మానవః , భగవత్త్వాయ, భగవతో భావః భగవత్త్వం , తస్మై , కల్పతే అపహతపాప్మత్వాదిధర్మావిర్భావాయ కల్పతే , ఆవిర్భూతగుణాష్టకత్వేన భగవతా సమానధర్మో ముక్తో భవతీతి యావత్ ※ ॥ ౮ ॥ ※ మమహృదికామానుదయరూపాద్వరాదన్యం సర్వథా మా దా ఇతి ప్రార్థనాభిప్రాయేణ భగవన్తం నమస్కరోతి ॥ ఓమితి ॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ , పురుషాయ సర్వాత్మనే , మహాత్మనే కేవలం భక్తానుగ్రహైకస్వభావాయ , హరయే ఆశ్రితార్తిహరాయ , అద్భుతసింహాయ ద్విజసాధుపరిత్రాణార్థముపాత్తనృసింహరూపాయ , బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - పరమాత్మనే లోకత్రయస్యాన్తః ప్రవేశేన భర్త్రే - ప్రణవప్రతిపాద్యాయ , తుభ్యం , నమః ※ ॥ ౯ ॥ ※ ఏవం ప్రత్యాఖ్యాతవరయాచ్ఞం ప్రహ్లాదమాహ భగవాన్ ॥ నైకాన్తిన ఇతి చతుర్భిః ॥ భవద్విధాస్త్వాదృశాః - మయి - ఏకాన్తినః ఏకాన్తభక్తా అనన్యప్రయోజనేన భజన్తః - మే మత్తః-జాతు కదాచిదపి-ఇహ-అముత్ర చ - లోకే-ఆశిషః కామాన్ - నాశాసతే యద్యపి న ప్రార్థయన్తే - తథాప్యే-తన్మన్వన్తరపర్యన్త - మత్రైవ లోకే - దైత్యేశ్వరాణాం - అధిపో భూత్వేతి శేషః-భోగా - న్భుఙ్క్ష్వ ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ తర్హి బద్ధస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ కథా ఇతి ॥ ప్రియః మమ నిరతిశయప్రియస్త్వం మదీయాః-కథాః-జుషమాణః సేవమానః - ప్రియా ఇతి పాఠే కథావిశేషణం-మత్కథాః శృణ్వంస్త్వం- న బద్ధస్స్యా ఇతి భావః ॥ నన్వనిచ్ఛన్తమపి బలాత్కామేషు కిమర్థం యోజయసీత్యత ఆహ ॥ ఆత్మని-సర్వేషు భూతేషు చా - న్తరాత్మతయా-సన్తమధియజ్ఞం యజ్ఞాధిపతిం

నా॥ ౭ ॥ విముఞ్చతి యదా కామాన్ మానవో మనసి స్థితాన్ । తర్హ్యేవ పుణ్డరీకాక్ష భగవత్త్వాయ కల్పతే॥ ౮ ॥ ఓం నమో భగవతే తుభ్యం పురుషాయ మహాత్మనే । హరయేఽద్భుతసింహాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే॥ ౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ నైకాన్తినో మే మయి జాత్విహాశిష ※ ఆశాసతేఽముత్ర చ యే భవద్విధాః । ※ తథాఽపి మన్వన్తరమేతదత్ర దైత్యేశ్వరాణామనుభుఙ్క్ష్వ భోగాన్॥ ౧౦ ॥ కథా మదీయా జుషమాణః ※ ప్రియస్త్వ ※ మావేశ్య మామాత్మని సన్తమేకమ్। సర్వేషు భూతేష్వధియజ్ఞమీశం యజస్వ యోగేన చ కర్మ హిన్వన్॥ ౧౧ ॥ భోగేన పుణ్యం కుశలేన పాపం కళేబరం కాలజవేన హిత్వా। కీర్తిం విశుద్ధాం సురలోకగీతాం వితాయ మామేష్యసి ముక్తబన్ధః॥ ౧౨ ॥ య ఏతత్కీర్తయేన్మహ్యం త్వయా గీతమిదం నరః । త్వాం చ మాం చ స్మరన్కాలే కర్మబన్ధాద్వి

మీశ్వరం, మాం భక్తియోగేన-యజస్వ ఆరాధయస్వ , కిం కుర్వన్ , మత్ప్రాప్తివిరోధి - పుణ్యపాపాత్మకం-కర్మ , హిన్వన్నపనుదన్ , ముముక్షోరప్యభ్యుపగతే మత్ప్రాప్తివిరోధి ప్రారబ్ధఫలస్య సుఖదుఃఖాత్మకస్యావశ్యమనుభావ్యత్వాదనిచ్ఛన్తమపి త్వాం కామేషు యోజయామీతి భావః ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ ఏతదేవ వ్యనక్తి॥ భోగేనేతి॥ పుణ్యం అభ్యుపగతప్రారబ్ధపుణ్యకర్మ - తత్ఫలభోగేన హిత్వా త్యక్త్వాఽపనుద్య , పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధాఖ్యం పాపం కర్మ , కుశలేన భోగేన, హిత్వా, భోగకౌశలేన హిత్వేత్యర్థః - పాపఫలభోగస్య దుఃఖరూపత్వాన్మనోవికారస్స్యాదితి యథా మనో న విక్రియతే తథా భోగకౌశలేనేత్యర్థః ,, దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః, సమదుఃఖసుఖం-ధీర ,, మిత్యాద్యుక్తరీత్యా అనుద్వేగసమత్వాదిభోగకౌశలేనేతి యావత్ ॥ కుశలేన పుణ్యేన యజ్ఞాదికర్మణా పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధమపుణ్యం కర్మ హిత్వేతి నార్థః - అనుభవైకనాశ్యస్య పుణ్యకర్మణా నివృత్త్యనుపపత్తేః-, న చాత్ర పాపశబ్దస్సంచితానభ్యుపగతాదిపాపపరః ,-తస్య భక్తియోగేనైవ నివృత్తేః, న చ భక్తియోగప్రతిబన్ధకపాపపరః , పరిపూర్ణభక్తియోగనిష్ఠత్వాత్ప్రహ్లాదస్య తన్నివృత్తేః పూర్వమేవ జాతత్వాత్, తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః- కాలజవేన కాలవేగేన - కళేబరం, హిత్వా , కాలవేగేన నిమిత్తేన అనుభూతప్రారబ్ధావసానే కళేబరం హిత్వేత్యర్థః ॥ సురలోకేఽపి-గీయమానాం, స్వీయాం , కీర్తిం-వితాయ విస్తీర్య, ముక్తబన్ధనః మద్భక్తియోగేన వినష్టాశ్లిష్టపూర్వోత్తరాఘరూపమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకో-మా-మేష్యసి ప్రాప్స్యసి ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ కించ యః పుమాన్-త్వాం చ-మాం చ, స్మరన్, య-దిదం-మహ్యం , త్వయా-గీతం మత్స్తుత్యాత్మకం స్తోత్రం-కీర్తయేత్ సోఽపి పుమాన్, కాలే ప్రారబ్ధానుభవావసానకాలే, కర్మబన్ధాత్ మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాత్పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపాద్బన్ధా-ద్విముచ్యతే , త్వద్గీతకీర్తనస్య

౧౧ ॥ శ్లో ※ పా ॥ ప్రియా స్త్వం-

జాతమద్భక్తిరోగనిరస్తమత్ప్రీతిబన్ధకకర్మబన్ధాద్విముక్తో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఈశ్వరాజ్ఞయా ప్రాప్తదైత్యాధిపత్యస్స్వపితుర్నిష్కృతిం ప్రార్థయతే త్రిభిః ప్రహ్లాదః ॥ వరమితి ॥ హేమహేశ్వర, వరదానాం బ్రహ్మాదీనామపి, ఈశ్వర, త్వత్తః, అహమ్, ఏతత్, ద్వరం, వృణే, కిం తత్, యత్, మే, పితా, ఈశ్వరస్య తవ సంబన్ధి తేజః ప్రభావమవిద్వాన్ అజానన్ - సర్వలోకహితోపదేష్టారం - ప్రభుం - త్వాం - మనిన్దత్ నిన్దితవాన్ - కథంభూతః - త్వం భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిః - దురభిమానయుక్తః - అతఏవ - వృద్ధామర్షాశయః - ప్రవృద్ధో - యోఽమర్షః క్రోధః - తద్యుక్త - ఆశయోఽన్తఃకరణం - యస్య - తాదృశః - ఇద్ధేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః - విద్ధేతి పాఠే - విద్ధో వ్యధితః - స చాసౌ, అమర్షయుక్తాన్తఃకరణశ్చేత్యర్థః ॥ ఏవంభూత - స్త్వాం - సర్వలోకహితకరం ప్రభుమనిన్ద - దితి యత్ - యచ్చ త్వద్భక్తే - మయి - అఘవాన్ ద్రోహానిత్రోహం కృతవానితి - తస్మాత్ - దుస్తరా - దఘాత్పాపాత్ - మే - పితా - పూయేత విశుధ్యేత - ఏతద్వరం వరయే - ఇత్యన్వయః ॥ యద్యపి - తే తవాపాఙ్గేన - సందృష్టోఽత ఏవ పూత ఏవ మమ పితా, తథాపి - హే కృపణవత్సల - కార్పణ్యేన ప్రార్థయ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం ప్రార్థిత ఆహ భగవాన్ ॥ త్రిస్సప్తభిరితి షడ్భిః ॥ న కేవలం తవ పితైవ పూతః - అపితు - హే అనఘ సప్తభిః పితృభిస్సహ - తవ - పితా, త్రిః పూతః పూత ఇతి త్రివారమనుగృహ్ణామీత్యర్థః - త్రిసప్తభిరితి పాఠే - ఏకవింశతిపర్యన్తైః పితృభిస్సహ పూత ఇత్యర్థః ॥ కుతః, య - ద్యస్మాత్ - హే సాధో కులపావనో - భవాన్ - గృహే - జాతః - యద్యపి హిరణ్యకశిపోః పితరః కశ్యపో మరీచిర్బ్రహ్మా చేతి త్రయ ఏవ - తథాఽపి - ప్రాక్కల్పగత పిత్రాద్యభిప్రాయేణ త్రిసప్తభిరిత్యుక్తం, మద్భక్తస్య తవ జననాదేవ వేదం త్వత్కులం పూతమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏతదేవ స్వభక్తప్రభావప్రదర్శనముఖేనాహ ॥ యత్రేతి ॥ సమదర్శినః కృత్స్నం జగద్బ్ర

ముచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ వరం వరయ ఏతత్తే వరదేశాన్మహేశ్వర । యదనిన్దత్పితా మే త్వామవిద్వాంస్తేజ ఐశ్వరమ్ ॥ ౧౪ ॥ ❁ వృద్ధామర్షాశయస్సాక్షాత్సర్వలోకగురుం ప్రభుమ్ । భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిస్త్వద్భక్తే మయి చాఘవాన్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్పితా మే పూయేత దురన్తాద్దుస్తరాదఘాత్ । పూతః స్తేఽపాఙ్గసందృష్టస్తథా కృపణవత్సల ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ † త్రిస్సప్తభిః పితా పూతః పితృభిస్సహ తేఽనఘ । యత్సాధోఽస్య గృహే జాతో భవాన్వై కులపావనః ॥ ౧౭ ॥ యత్ర యత్ర చ మద్భక్తాః ప్రశాన్తాస్సమదర్శినః । సాధవస్సముదాచారాస్తే పూయన్తేఽపి కీకటాః ॥ ౧౮ ॥ భవన్తి పురుషా లోకే మద్భక్తాస్త్వామనువ్రతాః । భవాన్మే ఖలు భక్తానాం సర్వేషాం ప్రతిరూపధృక్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వాత్మనా న హింసన్తి భూతగ్రామేషు కించన । ఉచ్చావచేషు దైత్యేన్ద్ర మద్భావవిగతస్పృహాః ॥ ౨౦ ॥ కురు త్వం ప్రేతకార్యాణి పితుః పూతస్య సర్వశః । మదఙ్గస్పర్శనేనాఙ్గ లోకాన్ × యాస్యతి సుప్రజాః ॥ ౨౧ ॥ పిత్ర్యం చ స్థానమాతిష్ఠ యథోక్తం బ్రహ్మవాదిభిః । మయ్యావేశ్య మనస్తాత కురు కర్మాణి మత్పరః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రహ్లాదోఽపి తథా చక్రే పితుర్యత్సాంపరాయికమ్ । యథాఽఽహ భగవా

న్మత్సాత్మకత్వేన పశ్యన్తః - ప్రశాన్తాజితేన్ద్రియాః - సమ్యగుత్తమ - ఆచారో - యేషాం తే - సాధవః పరోపకారశీలాః, మద్భక్తాః, యత్ర యత్ర దేశే - సన్తి తే - కీకటా అపి కీకటకల్పా మ్లేచ్ఛదేశా అపిశబ్దాత్తత్ప్రభవా అపి - పూయన్తే శుద్ధా భవన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నను త్వద్భక్తానామయం ప్రభావ ఇతి న చిత్రం - నాహం తు తాదృశ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ సర్వాత్మనేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దైత్యేన్ద్ర లోకే - యే - మద్భక్తాః - పురుషా - స్తే త్వాం, మద్భక్తశ్రేష్ఠ - మనువ్రతా అనువర్తమానా - భవన్తి - త్వం యథా మద్భక్తశ్రేష్ఠస్తథా వయమపి భగవద్భక్తా భవేమేతి త్వత్పదవీమనువర్తమానా మద్భక్తా భవన్తి - అత - స్సర్వేషాం భక్తానాం - భవాన్ - ప్రతిరూపధృక్ దృష్టాన్తభూతః - అతస్త్వం భాగవతోత్తమోత్తమ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదనువృత్తిప్రకారమేవాహ ॥ ఉత్కృష్టేష్వ - పకృష్టేషు చ - భూతగ్రామేషు దేవమనుష్యాదిభూతసంఘేషు - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ - కించిదపి - న హింసన్తి మద్భావేన మద్భక్త్యా - విగతా - స్పృహా యేషాం, మత్సామ్యాపత్తినిస్పృహా ఇతి వా తాదృశాశ్చ భవన్తి - త్వద్దృష్టాన్తేనైవాత్మానం శిక్షయన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతస్సర్వథా పూతస్య విశుద్ధస్య - తవ - పితుః, ప్రేతకార్యాణి దాహాదికర్మాణి - కురు, అఙ్గ హే ప్రహ్లాద - శోభనా ప్రజా పుత్రస్త్వద్రూపో, యస్య సః, త్వత్పితా - మదఙ్గస్పర్శనేన మచ్ఛరీరసంస్పర్శనేన హేతునా, లోకాన్పుణ్యలోకాన్ - యాస్యతి ప్రాప్స్యతి - పశ్యతీతి పాఠే ద్రక్ష్యతీత్యర్థః - వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లట్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పిత్ర్యం పితృసంబన్ధి పిత్రాఽధిష్ఠితం - మహేన్ద్ర త్రిభువనం విహాయ, పిత్ర్యం దానవాధిపత్యస్థానమధితిష్ఠేత్యర్థః ॥ హే తాత - మయి, మనః, ఆవేశ్య, బ్రహ్మవాదిభి - రుక్తమనతిక్రమ్య - కర్మాణి మదారాధనరూపాణి, మత్పరః అహమేవ - పర స్తేషాం కర్మణాం ఫలం యస్య, తాదృశః కురు ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవముక్తః ప్రహ్లాదో యథోక్తమకరోదిత్యాహ నారదః ॥

---

౧౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఇద్ధామర్షా, విద్ధామర్షా. ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ త్రిసప్తభిః. ౨౧ ॥ శ్లో × పా ॥ లోకాన్పశ్యతి.

ప్రహ్లాదోఽపీతి ॥ హేరాజన్ యుధిష్ఠిర, యథాభగవానాహ, తథైవ, ప్రహ్లాదః, పితుర్యత్సాంపరాయికం ప్రేతోద్దేశేన కర్తవ్యం, తత్సర్వం, చక్రే, తతో, ద్విజోత్తమైః, రభిషిక్తశ్చ బభూవ దానవాదీనామాధిపత్యే ఽభిషిక్తో బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తతః, ప్రసాదాభిముఖం సుందరం ముఖం యస్య, తం, నరహరిం నృసింహరూపం, హరిమాశ్రితార్తిహరం, భగవన్తం దృష్ట్వా, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః దేవాదిభిః, పరివృతః పవిత్రాభిర్వాగ్భిః, స్తుత్వా, వాచాం భగవద్గుణవిషయకత్వేన లోకపావనకరత్వాత్పవిత్రాభిరిత్యుక్తం ప్రాహ ఉవాచ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ దేవేతి ॥ చతుర్భిః ॥ హే దేవదేవ దేవానామపి దేవ, ననుత్వమిన్ద్రాది దేవానామపదేవో నాహం, తత్రాహ ॥ హే అఖిలాధ్యక్ష, ననుసో - ఽపత్వమేవ తత్రాహ ॥ హే భూతభావన, భూతాని భావయత్యుత్పాదయతీతి తథా, ననుసోఽపి త్వమేవ, హే పూర్వజ - మమాపపూర్వం కారణత్వేనావస్థిత, లోకానాం సంతాపనకరోఽతఏవ, పాపో, ఽయ, మసురో, దిష్ట్యా దైవాత్త్వయా, నిహతః దిష్ట్యా హత ఇతి తద్వరస్య దుష్కరత్వం సూచితం ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తదేవావిష్కుర్వన్నసురం విశినష్టి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసావసురః, నుత్తః, లబ్ధో వరో యేన తాదృశః, మమసృష్టిభిః మయాసృష్టైర్భూతైః, నవధ్యః హన్తుమశక్యః, తపోయోగ ఏవ, బలం, తేనోన్నద్ధః గర్విత, స్సమస్తనిగమాన్ శాస్త్రీయధర్మాన్ హాన్ వినాశితవాన్, సతుత్వయా వినాశితః, ఏతద్దిష్ట్యా జాతమితి భావః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అస్యాసురస్య - తనయో, మహాభాగవతో - ఽర్భకః ప్రహ్లాద - స్త్వయా, మృత్యోస్సకాశాద్విమోచిత ఇతి - సచ, త్వా - మతివక్రోధావిష్టం - సమ్యగితః ప్రాప్తో - ఽధునేతి చైతదపి - దిష్ట్యా జాతమిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ హే భగ

రాజన్నభిషిక్తో ద్విజోత్తమైః॥ ౨౩॥ ప్రసాదసుముఖం దృష్ట్వా బ్రహ్మా నరహరిం హరిమ్। స్తుత్వా వాగ్భిః పవిత్రాభిః ప్రాహ దేవాదిభిర్వృతః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ దేవదేవాఖిలాధ్యక్ష భూతభావనపూర్వజ। దిష్ట్యా తే నిహతః పాపో లోకసంతాపనోఽసురః॥ ౨౫ ॥ యోఽసౌ లబ్ధవరో మత్తో నవధ్యో మమ సృష్టిభిః। తపోయోగబలోన్నద్ధస్సమస్తనిగమానహన్॥ ౨౬ ॥ దిష్ట్యాఽస్య తనయస్సాధుర్మహాభాగవతోఽర్భకః। త్వయా విమోచితో మృత్యోర్దిష్ట్యా త్వాం సమితోఽధునా॥ ౨౭ ॥ ఏతద్వపుస్తే భగవన్ ధ్యాయతః ప్రయతాత్మనః। సర్వతో గోప్తృ సంత్రాసాన్మృత్యోరపి జిఘాంసతః॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ నైవం వరోఽసురాణాం తే ప్రదేయః పద్మసంభవ। వరః క్రూరనిసర్గాణామహీనామమృతం యథా॥ ౨౯ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ రాజంస్తతశ్చాన్తర్దధే హరిః। అదృశ్యస్సర్వభూతానాం పూజితః పరమేష్ఠినా॥ ౩౦ ॥ తతస్సంపూజ్య శిరసా వవన్దే పరమేష్ఠినమ్। భవం ప్రజాపతిం దేవాన్ ప్రహ్లాదో భగవత్కలాః॥ ౩౧ ॥ తతః కావ్యాదిభిస్సార్ధం మునిభిః కమలాసనః। దైత్యానాం దానవానాం చ ప్రహ్లాదమకరోత్పతిమ్॥ ౩౨ ॥ ప్రతినన్ద్య తతో దేవాః ప్రయుజ్య పరమాశిషః। స్వధామాని యయూ రాజన్ బ్రహ్మాద్యాః ప్రతిపూజితాః॥ ౩౩ ॥ ఏవం తౌ పార్షదౌ విష్ణోః పుత్రత్వం ప్రాపితౌ దితేః।

వన్ - తవైత - ద్వపుః నృసింహరూపం - ధ్యాయతః - ప్రయతాత్మనః సమాహితమనసః - పుంసః - సర్వత - స్సంత్రాసాద్భయాద్గోప్తృ రక్షకం - జిఘాంసతః హన్తుమిచ్ఛతో - మృత్యోరపి సకాశాద్గోప్తృ - ఏతచ్చ ప్రహ్లాదదృష్టాన్తేనాస్మాభిరనుమితమితి భావః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏవమభిహితస్తమాహ శ్రీభగవాన్॥ నేతి ॥ హే పద్మసంభవ - ఇతః ప్రభృత్యే - వంవిధో - వరో - ఽసురాణాం - తే త్వయా - న ప్రదేయః, క్రూరో - నిసర్గః స్వభావో - యేషాం - తేషా - మహీనాం సర్పాణా, మమృతం క్షీరం - యథా - క్షీరప్రదానేన తద్వర్ధనం యథా లోకోపద్రవకారి - తద్వ - దిదం తేషాం వరప్రదానమిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఏవం బ్రహ్మాణమనుజ్ఞాప్య భగవానన్తర్దధ ఇత్యాహ దేవర్షిః ॥ హే రాజన్ - ఇతిత్థ, ముక్త్వా, బ్రహ్మణా - పూజితో - భగవాన్ - హరిః, స్తతై - వ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాం - అదృశ్యః - దర్శనావిషయో భవతీతి తథా, అన్తర్హితవాన్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తతః, ప్రహ్లాదః, పరమేష్ఠినం బ్రహ్మాణం - భవం రుద్రం, ప్రజాపతీన్ మరీచ్యాదీన్ - దేవేన్ద్రాదీంశ్చ - భగవత్కలాః భగవదంశభూతాన్ - సంపూజ్య - శిరసా - వవన్దే నమశ్చకార ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తతో - బ్రహ్మా - కావ్యాదిభిః - మునిభి ✽, స్సహ సహితః, ప్రహ్లాదం, దైత్యానాం - దానవానాం చ - పతి - మకరోత్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ హే రాజన్ - తతో బ్రహ్మాదయః - సర్వే - దేవాః, ప్రహ్లాదం, ప్రతినన్ద్య అహో త్వత్ప్రభావో ఽనితరసాధారణ ఇత్యభినన్ద్య, పరమా, ఆశిషః - ప్రయుజ్య, ప్రహ్లాదేన, ప్రతిపూజితాః - స్వధామాని స్వకీయస్థానాని - యయుః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తదేవం శిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్భగవన్తం ద్విషతోః కథం ముక్తిరితి యుధిష్ఠిరప్రశ్నస్య తత్పూర్వజన్మకథనాదిముఖేనోక్తముత్తరముపసంహరతి ॥ ఏవమితి సప్తభిః ॥ విష్ణోః - పార్షదౌ స్థితౌ - విప్రశాపేన సనకాదీనాం శాపేన - దితేః - పుత్రత్వం, ఏవం, ప్రాపితౌ, వైరభావేన హేతునా - స్వహృది - స్థితేన - హరిణా నృసింహరూపం బిభ్రతా - హ

తౌ ❀॥ ౩౪ ॥ ❀ పునః, కుంభకర్ణరావణాఖ్యౌ, రాక్షసౌ-బభూవతుః-తౌ-చ-రాఘవస్య దాశరథేః-విక్రమైః, రభిహతావితి శేషః-రామస్య సాయకైః, నిర్భిన్నం హృదయం యయో-స్తౌ, యుధి యుద్ధే, శయానౌ-తచ్చిత్తౌ -తస్మిన్ శ్రీరామ ఏవ చిత్తం యయోస్తౌ, యథా, ప్రాక్తనజన్మని-తద్వ, ద్దేహం-జహతుః త్యక్తవన్తౌ ❀॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తావేవ, ఇహ-శిశుపాలకరూషజౌ-కరూషజో దన్తవక్త్రః, శిశుపాలదన్తవక్త్రరూపేణ జాతౌ - పునః హరిణా-హతౌ, వైరానుబన్ధేన హేతునా-తే తవ - పశ్యతస్సతః-సమీయతుః సాయుజ్యం ప్రాపతుః ❀॥ ౩౭ ॥ ❀ న కేవలం శిశుపాలకరూషజావేవ సమీయతుః-అపి త్వన్యేఽపి రాజానః-కృష్ణవైరిణ-స్తే - సర్వేఽపి, యత్, ఏనః పాపం-పూర్వకృతం, త-జ్జహుః త్యక్తవన్తః, తదాత్మానః కృష్ణాత్మానశ్చా-భవన్, యథా-పేశస్కృతః, చిన్త్యమానాద్ధేతోః, కీట - స్తదాత్మా భవతి, తద్వ-త్తదాత్మాన స్తత్తుల్యస్వభావా, అభవన్నిత్యర్థః॥ ఆత్మశబ్దస్స్వభావవాచీ, తస్యైవ ఆత్మా స్వభావో యేషాం త ఇత్యుపమానబహువ్రీహిః, అన్యథా, దృష్టాన్తవైఘట్యాత్-న హి కీటః పేశస్కృతా ఐక్యం యాతి - కిన్తు, తస్య సమానాకారో భవతి - అత ఏవ హ్యనన్తరగ్రన్థే సామ్యం యయురిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ యథా, అభిదా అనన్యయా-భక్త్యా, భగవత-స్సామ్యం-యాన్తి, తద్భక్తా - స్తథా, చైద్యాదయోఽపి-నృపా - స్తస్య భగవత-శ్చిన్తయా సంరమ్భపూర్వకచిన్తయా, హరేః-స్సామ్యం-యయుః - హే నృప, త్వం-మాం, యత్, పృష్టవాన్, కిం తత్ - ద్విషతామపి, దమఘోషసుతాదీనాం, హరేః, స్సామ్య - మిత్యేత-త్సర్వం, తే తుభ్యం, మయా, ఆఖ్యాతం కథితమ్ ❀॥ ౩౯ ॥ ౪౦॥ ❀ తదేవం ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహృత్యైతదేతదాఖ్యానం విశింషన్ తత్కీర్తనశ్రవణాదిఫలమాహ॥

హృదిస్థితేన హరిణా వైరభావేన తౌ హతౌ॥ ౩౪ ॥ పునశ్చ విప్రశాపేన రాక్షసౌ తౌ బభూవతుః। కుమ్భకర్ణదశగ్రీవౌ హతౌ తౌ రామవిక్రమైః॥ ౩౫ ॥ శయానౌ యుధి నిర్భిన్నహృదయౌ రామసాయకైః। తచ్చిత్తౌ జహతుర్దేహం యథా ప్రాక్తనజన్మని॥ ౩౬ ॥ తావిహాథ పునర్జాతౌ శిశుపాలకరూషజౌ। హతౌ వైరానుబన్ధేన పశ్యతస్తే సమీయతుః॥ ౩౭ ॥ ఏనః పూర్వం కృతం యత్తద్రాజానః కృష్ణవైరిణః। జహుస్త్వన్తే తదాత్మానః కీటః పేశస్కృతో యథా ॥ ౩౮ ॥ యథా భగవతో భక్త్యా పరయా చాభిదా తథా। నృపాశ్చైద్యాదయస్సామ్యం హరేస్తచ్చిన్తయా యయుః॥ ౩౯ ॥ ఆఖ్యాతం సర్వమేతత్తే యన్మాం త్వం నృప పృష్టవాన్। దమఘోషసుతాదీనాం హరేస్సామ్యమపి ద్విషామ్॥ ౪౦ ॥ ఏషా బ్రహ్మణ్యదేవస్య కృష్ణస్య చ మహాత్మనః। అవతారకథా పుణ్యా వధో యత్రాదిదైత్యయోః॥ ౪౧ ॥ ప్రహ్లాదస్యానుచరితం మహాభాగవతస్య చ। భక్తిర్జ్ఞానం విరక్తిశ్చ యాథాత్మ్యం చాస్య వై హరేః ॥ ౪౨ ॥ సర్గస్థిత్యప్యయేశస్య గుణకర్మానువర్ణితమ్। పరావరేషాం స్థానానాం కాలేన వ్యత్యయో మహాన్ ॥ ౪౩ ॥ ధర్మో భాగవతానాం చ భగవాన్యేన గమ్యతే। ఆఖ్యానేఽస్మిన్సమాఖ్యాతమాధ్యాత్మికమశేషతః॥ య ఏతత్పుణ్యమాఖ్యానం విష్ణోర్వీర్యోపబృంహితమ్। కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయా శ్రుత్వా కర్మపాశైర్విముచ్యతే॥ ౪౫॥ ఏతద్య ఆదిపురుషస్య మృగేన్ద్రలీలాం దైత్యేన్ద్రయూథపవధం ప్రయతః పఠేత ❀। దైత్యాత్మజస్య చ సతాం ప్ర

ఏవమేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ బ్రహ్మణే బ్రహ్మకులాయ హితః బ్రహ్మణ్యః-స చాసౌ - దేవ- స్తస్య- లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య బిభర్తీతి - కృష్ణస్య - యం, అవతారకథా, పుణ్యా పుణ్యావహా-యత్ర కథాయా, మాదిదైత్యయోః హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిప్వోః వధః-ప్రతిపాద్యతే ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తథా-యత్ర మహాభాగవతస్య-ప్రహ్లాదస్య చరిత్రం, భక్తిః-జ్ఞానం విరక్తిశ్చ-భక్తిశబ్దేన భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారో వివక్షితః - విరక్తిశబ్దేన తదుత్పత్తిప్రకారః - జ్ఞానశబ్దేనాత్మయాథాత్మ్యవివేచనపూర్వకతదనుసంధానప్రకారః-ఏతత్సర్వం-యత్ర కథాయాం-ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తథా-జగత్సర్గస్థితిలయకారణస్య హరే-ర్యాథాత్మ్యం - తత్త్వవర్ణనం-తస్య - గుణానాం, కర్మణాం చ-వర్ణనం, పరావరేషాం దేవాసురాదీనాం-యాని-స్థానాని-తేషాం-కాలేన నిమిత్తేన మహాన్, వ్యత్యయోపి పర్యాసశ్చ ❀॥ ౪౩ ॥ ❀ భగవా-న్యేన-గమ్యతే-స-భాగవతానాం-ధర్మశ్చ-యచ్చా- ధ్యాత్మికమాత్మానమధికృత్య వర్తమానః వస్తు చేతి, తదేత - త్సర్వ-మస్మిన్నాఖ్యానే, సమ్య- గాఖ్యాతమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ యః పుమా-నేత ద్విష్ణోః-వీర్యేణ పరాక్రమాదిగుణజాతేనో, పబృంహితం తత్ప్రతిపాదనేన విస్తీర్ణ-మత ఏవ-పుణ్య,మాఖ్యానం, శ్రద్ధయా-శ్రుత్వా - కీర్తయేత్-స పుమాన్-కర్మపాశైః పుణ్యపాపాత్మకైః కర్మభి రేవ పాశైః-విముచ్యతే ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ కించ-యః పుమా, నాదిపురుషస్య- మృగేన్ద్రస్య సింహస్యేవ-యా-లీలా దైత్యేన్ద్ర యూథపవధాత్మికా-ప్రతిపాద్యా-యస్మిన్-తదేత-దాఖ్యానం - ప్రయతస్సమాహితచిత్త - స్సతాం ప్రవరస్య-దైత్యాత్మజస్య ప్రహ్లాదస్య-పుణ్యం-ప్రభావం-శ్రుత్వా - పఠేత పఠేత్-సో, ఽకుతోభయం కుతశ్చిద్భయరహితం లోకం వైకుణ్ఠలోక-మేతి - పూర్వం కర్మపాశైః ప్రముచ్యత ఇత్యుక్తం-అత్రాకుతోభయం లోకమేతీత్యుక్తం, కర్మ పాశవిమోచనద్వారా అకుతోభయం

లోకమేతీత్యర్థః-అతోఽత్ర న పౌనరుక్త్యమ్ ॥ ౪౬ ॥ అహో ప్రహ్లాదస్య భాగ్యం-యేన దృష్టో భగవాన్ వయం తు మన్ద భాగ్యా, ఇతి విషీదన్తం యుధిష్ఠిరమాహ ॥ యూయమితి త్రిభిః ॥ నృలోకే యూయం, బత భూరిభాగాః-అహో బహుభాగ్యవన్తః-తదేవ వ్యఞ్జయంస్తాన్ విశినష్టి యేషాం, యుష్మాకం-గృహాన్-లోకం-పునానా-మునయోఽభియన్తి సర్వతస్సమాయాన్తి-తత్రాపి తతః, మనుష్యలిఙ్గం మనుష్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య - తత్, పరం బ్రహ్మ శ్రీకృష్ణరూపం, గూఢం ప్రచ్ఛన్నం - సర్వేషాం-యుష్మాకం -గృహాన్-ఆవసతి, ఇతి హేతోస్సమాయాన్తి ॥ ౪౭ ॥ నను శ్రీకృష్ణోఽస్మాకం మాతులేయః కథం పరం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే, తత్రాహ ॥ స వా ఇతి ॥ సోఽయం శ్రీకృష్ణో బ్రహ్మైవ, కిం తద్బ్రహ్మ, యదభిన్నః శ్రీకృష్ణః, యన్మహద్భిః-విమృగ్యమన్వేషణీయం, కేవలం ధ్యేయమిత్యర్థః-కేవలనిర్దుఃఖసుఖాత్మకజ్ఞానరూపం-ఏవంభూతబ్రహ్మాభిన్నః శ్రీకృష్ణః, వో యుష్మాకం-న కేవలం-మాతులేయః, అపి తు ప్రియః, సుహృచ్చ-ఆత్మా అన్తరాత్మా-అర్హణీయః పూజ్యః - విధికృన్నియోగకారీ-గురుర్హితోపదేష్టా చ-ఏవమనేకధా యుష్మాకం తత్సంబన్ధినాం భాగ్యం కియదితి వక్తవ్యమితి భావః ॥ ౪౮ ॥ మహద్విమృగ్యమిత్యనేన మహతామపి తత్స్వరూపం యథావద్దురవగమమిత్యుక్తం - ప్రియస్సుహృద్వ ఇత్యనేన - తన్మహద్విమృగ్యం బ్రహ్మ స్వయమేవ యుష్మాకం ప్రసన్నమితి చ - తన్మహద్విమృగ్యత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ తత్ప్రసాదం ప్రార్థయతే॥ నేతి ॥ యస్య భగవతో - రూపం-భవపద్మజాదిభిః - ధియా స్వమనీషయా - వస్తుతయా యాథాత్మ్యేన-నోపవర్ణితం - ఉపవర్ణితం విషయీకృతం న భవతి - వాఙ్మనసాగోచరస్వరూపస్వభావత్వాత్తైరేతావదిత్యుపవర్ణితుమశక్యమిత్యర్థః - కిం తు - కేవలం, మౌనేన శుభాశ్రయసంశీలనరూపేణ - భక్త్యుపాసనాత్మికయా ప్రీతిరూపయా-ఉపశమనేన్ద్రియజయాదినా చ - పూజిత ఆరాధితః - స సాత్వతాం యోగేశ్వరాణాం - పతిర్భగవాన్, మే మహ్యం-ప్రసీద

పరస్య పుణ్యం ప్రశ్రుత్వాఽనుభావమకుతోభయమేతి లోకమ్॥ ౪౬ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియన్తి ॥ యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౪౭ ॥ స వా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మార్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ॥ ౪౮ ॥ నయస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీరూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్। మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతా * మేష స సాత్వతాం పతిః ॥ ౪౯ ॥ స ఏష భగవాన్రాజన్ వ్యతనోద్విహతం యశః। పురా రుద్రస్య దేవస్య మయేనానన్తమాయినా॥ ౫౦ ॥ రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కర్మణి దేవస్య మయోఽహన్ జగదీశితుః। యథా చోపచితా కీర్తిః కృష్ణేనానేన కథ్యతామ్॥ ౫౧ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నిర్జితా అసురా దేవైర్యుధ్యనేనోపబృంహితైః। మాయినాం పరమాచార్యం మయం శరణమాయయుః॥ ౫౨ ॥ స నిర్మాయ పురస్తిస్రో హైమీరౌప్యాయసీర్విభుః। దుర్లక్ష్యాపాయసంయోగా దుర్వితర్క్యపరిచ్ఛదాః॥ ౫౩ ॥ తాభిస్తేఽసుర

తాం ప్రసన్నో భవతు ॥ ౪౯ ॥ ఏవం సంప్రార్థ్య శ్రీకృష్ణస్య మనుష్యలిఙ్గస్య పరబ్రహ్మత్వసూచకమితిహాసం ప్రస్తోష్యన్ తత్ప్రశ్నావసర ప్రదానాయ శ్రీకృష్ణం విశినష్టి ॥ స ఏష ఇతి ॥ హే రాజన్ స ఏష, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిగుణయుక్తః-శ్రీకృష్ణః-పురా-అనన్తమాయినా, అనన్తా బహ్వ్యో మాయా యస్య, తేన, మయేన నిమిత్తభూతేన, రుద్రస్య, దేవస్య, యత్, విహతం యశః, తద్వ్యతనోత్, అనేన రుద్రాదీనామపి యశ ఆదిగుణబృంహకత్వాధాయకత్వకథనేన స్వయమబృంహిత ఇతరేషాం తదాధాయకత్వాద్యోగాత్మా మర్త్యాత్తస్యాపి తల్లాభేన చ పరబ్రహ్మత్వం సూచితమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేవం లబ్ధప్రశ్నావసరో యుధిష్ఠిరో విహతయశ ఉపచయప్రకారం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి॥ కస్మిన్నితి॥ జగదీశితుః - భగవదాయత్తజగదీశితృత్వస్య " విలోక్యభగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజ " మిత్యాదినా భగవదాయత్తసామర్థ్యస్య వక్ష్యమాణత్వాత్, దేవస్య రుద్రస్య-కీర్తిః-కస్మిన్కర్మణి - అనేన శ్రీకృష్ణేన కర్త్రా, మయేన నిమిత్తేనోపచితా వర్ధితా, తత్ కథ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి పృష్ట ఆహ దేవర్షిః ॥ నిర్జితా ఇత్యాదినా॥ అనేన రుద్రేణోపబృంహితైరాహితబలైర్దేవైర్నిర్జితా-అసురాః-మాయినాం, పరమాచార్యమాచార్యాణామప్యాచార్యం, మయం-శరణం-జగ్మః ॥ ౫౨ ॥ తతస్స విభుస్సమర్థో, మయః - హేమ్నో వికృతిః హైమీః, రూప్యస్య రజతస్య రౌప్యా అయసో లోహస్యాయసీః, త్రయాణామితరేతరయోగద్వంద్వః-తాః - తిస్రః - పురో-నిర్మాయ, అసురేభ్యో దదావితి శేషః, పురో విశినష్టి॥ దుర్లక్షః దర్శనావిషయః ఉపాయస్సంయోగశ్చ - యాసాం - తాః - ఇమాః పురోఽత్ర గతా ఇతో గతాశ్చైతా జనైర్లక్షితా ఇత్యర్థః - తథా - దుర్వితర్క్యాస్సాధారణజనీనసాధారణ్యేన తర్కితుమశక్యాః - పరిచ్ఛదా ఉపకరణాని యాసాం - తాః ॥ ౫౩ ॥ తాభిర్విమానరూపాభిరపేక్షితదేశగమనక్షమాభిః పురీభిః-అసుర సేనాన్యః అసురసేనానాయకాః-పూ

నృప, అలక్షితాః, దైవైరదృశ్యమానాః - పూర్వవైరం స్మరన్తః, సేశ్వరాన్ సపాలాన్ త్రీన్ లోకాన్, నాశయాం చక్రుః నాశయితుమారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ తత - స్తే, సేశ్వరా ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః - లోకా జనాః - ఈశ్వరం రుద్రముపాసాద్య ప్రాప్య - ఆనతాస్సన్త ఊచుః॥ తదేవాహ॥ హే విభో, త్రిణి పురాణి, ఆలయాః - స్థానాని - యేషాం తైః త్రిపురనిలయైర్దైత్యైర్వినష్టాన్ - తావకాన్ త్వదీయాన్, నస్మాన్, హే దేవ - త్రాహి పాలయేతి ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ అథ తద్విజ్ఞాపనానన్తరం - తాన్ సురాన్ - మా భైష్టేతి భయం మాకార్ష్టేత్యనుగృహ్య, భగవాన్, స్వభూః రుద్రః - ధనుషి, శరం బాణం - సన్ధాయ, అస్త్రం పాశుపతం - తస్మిన్ సంయోజ్యేతి శేషః - పురేషు, వ్యముఞ్చత ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ తతశ్శరాద్ధేతోః, సూర్యమణ్డలాత్ యథా మయూఖసన్దోహాః రశ్మిసమూహాః, తథా - అగ్నివర్ణాః, ఇషవో బాణాః - ఉత్పేతుః, యతో యేభ్య ఇషుభ్యః - పురో నాదృశ్యన్త, ఇషుభిః ప్రచ్ఛన్నా బభూవురిత్యర్థః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ తై రిషుభిః - స్పృష్టాస్తాడితాః, త్రీణి, పురాణి, ఓకాంసి స్థానాని, యేషాం, తే అసురాః - సర్వే - వ్యసవః - విగతాః, అసవః ప్రాణాః, యేషాం తాదృశాస్సన్తో, నిపేతుః, పతితవన్తః - తాన్, వ్యసూన్ అసురాన్, ఆనీయ - మహాయోగీ - మయః - కూపరసే స్వయం వినిర్మితకూపగతే రసే మృతసఞ్జీవని ఇతి - అక్షిపత్ పాతయత్ ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ తే చ సిద్ధామృతరసేన - స్పృష్టాః - అసురాః - వజ్రసారా వజ్రవద్దృఢాఙ్గాః - మహౌజసో మహాబలాస్సన్తః - మేఘదళనాన్మేఘచ్ఛేదాత్ - విద్యుతో వహ్నయ ఇవ - ఉత్తస్థుః ఉత్థితవన్తః ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ తదా - భగ్నస్సఙ్కల్పో యస్య అత ఏవ విమనస్కం దుఃఖితమనస్కం - వృషధ్వజం రుద్రం, విలోక్య - అయం, భగవాన్ - శ్రీకృష్ణరూపో - విష్ణుః - తత్ర సిద్ధామృతరసవినాశే - ఉపాయం, అకల్పయత్ ❀ ॥ ౬౦ ॥

సేనాన్యో లోకాంస్త్రీన్ సేశ్వరాన్నృప। స్మరన్తో నాశయాఞ్చక్రుః పూర్వవైరమలక్షితాః॥ ౫౪ ॥ తతస్తే సేశ్వరా లోకా ఉపాసాద్యోచురీశ్వరమ్। త్రాహి నస్తావకాన్దేవ వినష్టాంస్త్రిపురాలయైః॥ ౫౫ ॥ అథానుగృహ్య భగవాన్మా భైష్టేతి సురాన్విభుః। శరం ధనుషి సన్ధాయ పురేష్వస్త్రం వ్యముఞ్చత॥ ౫౬ ॥ తతోఽగ్నివర్ణా ఇషవ ఉత్పేతుస్సూర్యమణ్డలాత్। యథా మయూఖసన్దోహా నాదృశ్యన్త పురో యతః॥ ౫౭ ॥ తైస్స్పృష్టా వ్యసవస్సర్వే నిపేతుస్స్మ పురౌకసః। తానానీయ మహాయోగీ మయః కూపరసేఽక్షిపత్॥ ౫౮ ॥ సిద్ధామృతరసస్పృష్టా వజ్రసారా మహౌజసః। ఉత్తస్థుర్మేఘదళనా వైద్యుతా ఇవ వహ్నయః॥ ౫౯ ॥ విలోక్య భగ్నసఙ్కల్పం విమనస్కం వృషధ్వజమ్। తదాఽయం భగవాన్విష్ణుస్తత్రోపాయమకల్పయత్॥ ౬౦ ॥ వత్స ఆసీత్తదా బ్రహ్మా స్వయం విష్ణురయం హి గౌః। ప్రవిశ్య త్రిపురం కాలే రసకూపామృతం పపౌ॥ ౬౧ ॥ తేఽసురా హ్యపి పశ్యన్తో న న్యషేధన్విమోహితాః। తద్విజ్ఞాయ మహాయోగీ రసపాలానిదం జగౌ॥ స్మయన్విశోకశ్శోకార్తాన్స్మరన్దైవగతిం చ తామ్॥ ౬౨ ॥ దేవోఽసురో నరోఽన్యో వా నేశ్వరోఽస్తీహ కశ్చన। ఆత్మనోఽన్యస్య వా దిష్టం దైవేనాపోహితుం ద్వయోః॥ ౬౩ ॥ అథాసౌ శక్తిభిస్స్వాభిశ్శమ్భోః ప్రాధనికం వ్యధాత్। ధర్మజ్ఞానవిరక్త్యృద్ధి

యత్ ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ తదేవాహ॥ వత్స ఇతి॥ అయం శ్రీకృష్ణరూపో విష్ణుః - స్వయం - గౌః ధేనుః - ఆసీత్ - బ్రహ్మా చతుర్ముఖో - వత్స ఆసీత్, తతో - గోరూపో, ఽయం విష్ణుః, సవత్సః, త్రిపురం - త్రయాణాం పురాణాం సమాహార - స్తత్ప్రవిశ్య, కాలే మధ్యాహ్నే, రసకూపామృతం రసరూపం కూపగతమమృతం పపౌ అపిబత్ ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ తే అసురాః - పిబన్తీం - గాం, పశ్యన్తోఽపి, భగవన్మాయయా విమోహితాః - న న్యషేధన్ తన్న్యవారయన్ ॥ తత్పానం, జ్ఞాత్వా, మహాయోగీ మయః - రసం కూపామృతరసం పాలయన్తీతి తథా, తానసురాన్, శోకార్తాన్ - తాం, దైవగతిం స్మరన్, అత ఏవ, విగతశోకః - స్వయం - స్మయన్, ఇదం వక్ష్యమాణం, జగాద ఉవాచ ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ దేవ ఇతి ॥ ఆత్మనో, అన్యస్య వా, ద్వయోరపి - దైవేనేశ్వరేణ, దిష్టముపకల్పితం - సుఖం దుఃఖం వా - అపోహితుం, ఇహ లోకే దేవాద్యన్యతమో యః కశ్చిన్నేశ్వరః న ప్రభుర్న సమర్థః ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ అథ నిశ్శేషం కూపామృతరసపానానన్తరం - అసౌ శ్రీకృష్ణః, ధర్మాదిభిః - స్వాభిశ్శక్తిభిః, శమ్భోః రుద్రస్య, ప్రాధనికం, ప్రధనం సఙ్గ్రామస్తత్సాధనం, యుద్ధరథసూతాదిరూపం, తద్వ్యధాత్ క్రమేణ ధర్మాదిస్వశక్తిరేవ గాథాదిరూపేణాకరోదిత్యర్థః, స్వశక్త్యా హితశక్తిమకరోదితి యావత్॥ తత్ర శక్తిర్నామ స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతకార్యోపయుక్తా - సా చ ధర్మాదిరూపేణ బహువిధా, తత్ర ధర్మశక్తిర్నామ సాధుపరిత్రాణసామర్థ్యాత్మికా, జ్ఞానశక్తిర్హి ,, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, సర్వదర్శీ స్వాధీనోఽనాదిస్సర్వేశ్వరః సర్వదృ ,, గిత్యాదిభ్యోఽవగతా సర్వసాక్షాత్కారసామర్థ్యాత్మికా॥ తథా చోక్తం శ్రీమన్నాథమునిభిః ,, యో వేత్తి యుగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వత ,, ఇతి, విరక్తిర్నామ ,, సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుత్యవగతా - అవాప్తసమస్తకామత్వేఽపి తదనాదరేణావస్థానసామర్థ్యాత్మికా, ఋద్ధిర్నామైశ్వర్యం ,, ఏష సర్వేశ్వరః కృష్ణ ,, ఇత్యాదిప్రమాణావగతం సర్వాన్తరాత్మత్వేన తన్నియన్తృత్వసామర్థ్యం, త

పోనామ ,, సతపోఽతప్యత సతపస్తప్త్వా ఇదగ్ సర్వమసృజత ,, త్యాద్యవగతాజగద్రక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మికా-విద్యానాను , సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ,, ఇత్యాద్యవగతా సత్యసఙ్కల్పాత్మికా, సత్యసఙ్కల్పత్వం చ, స్వావతారాద్యపూర్వభోగ్యాన్తరసృష్టౌ జగద్వ్యాపారాదిమ్బమోఘసఙ్కల్పత్వం, క్రియానామ , ఘటితఘటనాత్మికా ,, స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ,, త్యాద్యవగతా, ఆదిశబ్దేన బలవీర్యతేజ ఆదయః - తత్ర - బలం శ్రమప్రసఙ్గరహితం సర్వధారణసామర్థ్యం ,, ఏషసేతుర్విధరణ ,, ఇత్యాదిభ్యోవగతం - వీర్యం నామ సర్వధారణేఽపి వికారరహితత్వం - తేజః అస్వాధీనసహకార్యనపేక్షత్వం॥ రథమితి॥ వాహాన్ శ్వాన్ వర్మ కవచం, ఆదిశబ్దేన ప్రగ్రహాదికం గృహ్యతే ॥ ౬౪ ॥ ॥ భగవద్ధర్మశక్త్యాత్మకం-రథ, మారుహ్య, సన్నద్ధః కవచిత, ఈశ్వరో రుద్రః, శరం - ధనుశ్చ, పాదదే స్వీకృతవాన్, తతో, ధనుషి, శరం-సంధాయ, అభిజితి ముహూర్తే అభిజిన్నామకే ముహూర్తే - భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య, తేజసాయుక్తవిధేన-యుక్త-స్త్రిపురం-దదాహ బాణప్రయోగద్వారేణ దగ్ధవాన్ హేనృప ॥ ౬౫ ॥ ॥ తదా-దివి, దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః, విమానశతాని-సంకులాని యేషాం-తే, దేవేశాదయః -జయేతి-వదన్త ఇతి శేషః - ఉత్కర్షేణ వర్తస్వేతి వదన్తః - కుసుమోత్కరైః కుసుమవర్షైః, శంభు మవాకిరన్ వవర్షుః-అప్సరసాం-గణాః-జగుః -ననృతుశ్చ ॥ ౬౬ ॥ ॥ హేనృప-ఏవమిత్థం-తిస్రః-పురః పురీః-దగ్ధ్వా-పురహా, భగవాన్-రుద్రః-బ్రహ్మాదిభిః-స్తూయమానః-స్వస్థానం-ప్రత్యపద్యత ప్రాప్తవాన్ ॥ ౬౭ ॥ ॥ శ్రీకృష్ణస్య పరబ్రహ్మాభిన్నత్వసూచక ప్రభావ ప్రతిపాదనముపసంహరన్ ప్రశ్నాన్తరావసరం ప్రయచ్ఛతి ॥ ఏవమితి ॥ ఆత్మనః-స్వస్య-మాయయా సంకల్పేన, నతు కర్మణేతి భావః, నృలోకం, విడమ్బమానస్యానుకుర్వతః- ఇతర సజాతీయచేష్టాం కుర్వత ఇత్యర్థః-హరేరాశ్రితార్తిహరస్య- లోకస్యహితోపదేష్టు , రస్య శ్రీకృష్ణస్య-ఋషిభిరస్మదాదిభిః-గీతాన్య-వంవి

పోవిద్యాక్రియాదిభిః। రథం సూతం ధ్వజం వాహాన్ ధనుర్వర్మ శరాదియత్ ॥ ౬౪ ॥ సన్నద్ధో రథమాస్థాయ శరం ధనురుపాదదే। శరం ధనుషి సంధాయ ముహూర్తేఽభిజితీశ్వరః ॥ దదాహ తేజసాయుక్తో హ్యరోఽథ త్రిపురం నృప॥ ౬౫ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుర్విమానశతసంకులాః। దేవర్షిపితృసిద్ధేశా జయేతి కుసుమోత్కరైః॥ అవాకిరన్జగుర్హృష్టా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః॥ ౬౬ ॥ ఏవం దగ్ధ్వా పురస్తిస్రో భగవాన్పురహా నృప। బ్రహ్మాదిభిస్స్తూయమానస్స్వధామ ప్రత్యపద్యత॥ ౬౭ ॥ ఏవంవిధాన్యస్య హరేస్స్వమాయయా విడమ్బమానస్య నృలోకమాత్మనః। వీర్యాణి గీతాన్యృషిభిర్జగద్గురోర్లోకాన్పునానాన్యపరం వదామకిమ్ ॥ ౬౮ ॥ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః. ॥

శ్రీశుక ఉవాచ॥ శ్రుత్వేహితం సాధుసభాసభాజితం ॥ మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మనః। యుధిష్ఠిరో దైత్యపతేర్ముదాయుతః పప్రచ్ఛ భూయస్తనయం స్వయంభువః ॥ ౧ ॥ శ్రీయుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి నృణాం ధర్మం సనాతనమ్। వర్ణాశ్రమాచారయుతం యత్పుమాన్విన్దతే పరమ్॥ ౨ ॥ భవాన్ప్రజాపతే

ర్మాని, వీర్యాణి - లోకం, పునానాని - బహూని-సన్తీతి శేషః సాకల్యేన కేనాపి వక్తుం న శక్యానీతి భావః- అతోఽన్యత్కించిత్త్వయా ప్రష్టవ్యమస్తి చేత్కథయామేత్యర్థః ॥ ౬౮ ॥ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయో నామ దశమోఽధ్యాయః ॥

తదేవం శ్రుత ప్రహ్లాదచరితో ,, పరం వదామకి ,, మితి ప్రశ్నాయ చోదితో యుధిష్ఠిరో వర్ణాశ్రమాదిధర్మాన్ తత్ర తత్ర భగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వేనోక్తాన్ బుభుత్సుర్దేవర్షిం పప్రచ్ఛేత్యాహ భగవాన్ బాదరాయణిః ॥ శ్రుత్వేతి॥ ఉరువిక్రమే, భగవత్యా-త్మా మనో, యస్య, తస్య, దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య , సాధుసభాభిః - సభాజితమనుసేవిత-మీహితం చరిత్రం, శ్రుత్వా-ముదాహర్షేణా-న్వితో యుక్తో, యుధిష్ఠిరః, పున-ర్మహత్తమానా , మగ్రణ్యం ప్రథమతో గణ్యం , స్వయంభువస్తనయం నారదం, పప్రచ్ఛ ,, సాధుసభాసభాజితం మహత్తమాగ్రణ్య ఉరుక్రమాత్మన ,, ఇతి పాఠాన్తరం-తత్ర- మహత్తమానా-మగ్రణ్యః ముఖ్యః, ఉరుక్రమే భగవత్యా-త్మా మనో-యస్య-దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య-హితం -సాధూనాం-సభాయాం-సభాజితం, సత్కృతం-శ్రుత్వేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥ భగవన్నితి॥ హేభగవ, న్నహం, వర్ణానాం బ్రాహ్మణాదీనా-మాశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనిష్ఠానాం చా-చారై-ర్యుతం, నృణాం -సనాతనం అనాదిపరంపరాగతం ధర్మం, శ్రోతు-మిచ్ఛామి, తచ్ఛ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ యద్యస్మాద్ధర్మా ,, త్పరం పరమపురుషం, విన్దతే భక్తియోగనిష్పత్తిద్వారా ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ ॥ నన్వేతద్ధర్మవిదో బహవస్సన్త్యతస్తం ప్రతి నాహం ప్రష్టవ్య, స్తత్రాహ॥ భవానితి॥ త్వమివా-న్యే, ధర్మగుహ్యం , నవిదు - రత, స్త్వమేవ బ్రూహీతి భావః-తదేవవ్యఞ్జయన్ విశినష్టి॥ ప్రజా

నాం పత్యుః పరమేష్ఠినః సాక్షాద్భవా-న్నాత్మజః పుత్రః - సర్వోఽపి ధర్మః పరమేష్ఠిముఖోపదిష్ట ఇతి తతో గృహీతధర్మరహస్యస్త్వమేవ తద్వక్తుం సమర్థ ఇతి భావః॥ నను పరమేష్ఠినస్సుతా అపి బహవస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ హే బ్రహ్మన్, సుతానాం మధ్యే-భవాన్పరమేష్ఠిన-స్సమ్మతస్సుతః, నితరాం ప్రీతివిషయస్సుతః, అతో ధర్మరహస్యం తేన తుభ్యముపదిష్టం భవేదితి భావః॥ ననూపదిష్టధర్మరహస్యోఽప్యహం తద్విస్మృతవానస్మీత్యత్రాహ ॥ తప ఆదిభిరుపాయైః, నారాయణపరాః-నారాయణః-పర ఉత్కృష్ట ఉపాస్యో, యేషాం, తాదృశా-విప్రా, యూయం, ధర్మగుహ్యం, విదుః-భగవద్భక్త్యఙ్గత్వేన వర్ణాశ్రమాదిధర్మ ననుతిష్ఠతాం యుష్మాకం న తద్విషయాపి స్మృతిరితి భావః ॥ జానన్తో, వయం రహస్యత్వాదేవ న కథయామ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ కరుణా ఇతి ॥ కరుణాః కరుణావన్తః-కారుణ్యవతాం మమ ధర్మరహస్యాజ్ఞానప్రయుక్తదుఃఖస్య నిరాచికీర్షాయుక్తైవేతి భావః- సాధవస్స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారశీలాః. ఏవంభూతాః త్వద్విధా ఏవ-నత్వపరే సన్తీత్యర్థః ॥౩॥౪॥

ఏవమాపృష్టో ధర్మాన్భగవాన్నారదస్తాన్వివక్షుస్స్వస్య సాక్షాత్తదుపదేష్టారం శ్రీమన్నారాయణం నమస్కుర్వన్ ప్రతిజ్ఞాయుతం విశినష్టి॥ నత్వేతి ద్వాభ్యాం॥ అజాయ కర్మోత్పత్తిరహితాయ, భగవతే, నారాయణాయ - లోకానాం, యో, ధర్మస్తస్య, హేతవే కారణాయ, ప్రవర్తకాయ, నత్వా, నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతం, సనాతనం. ధర్మ-మహం వక్ష్యే ॥౫॥

ఏవం ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా తస్ముఖాదాత్మనశ్శ్రవణం సంభావయన్ తం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవానాత్మనోంఽశభూతేన, నరేణ సహ, దాక్షాయణ్యాం దక్షదుహితరి, మూర్త్యాం ధర్మతో మూర్త్యాం భర్తుర్ధర్మాద, వతీర్య - లోకానాం, స్వస్తయే, బదరికాశ్రమే-అద్యాప్యాస్తే ॥౬॥ తావద్వక్ష్యమాణధర్మే ప్రమాణమాహ॥ ధర్మమూలమితి॥ ధర్మస్య, మూలం ప్రమాణం, ధర్మప్రమాపకో భగవానేవేత్యర్థః ॥ నను - భగవతః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరగ్రాహ్యత్వాత్ కథం తస్య ధర్మప్రమాపకత్వమితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తం విశినష్టి ॥ సర్వవేదమయః ఋగ్యజుస్సామాదిసర్వవేదప్రచురః న సాక్షాద్ధర్మే భగవాన్

స్సాక్షాదాత్మజః పరమేష్ఠినః। సుతానాం సమ్మతో బ్రహ్మం స్తపోయోగసమాధిభిః॥౩॥ నారాయణపరా విప్రా ధర్మం గుహ్యం పరం విదుః। కరుణాస్సాధవశ్శాన్తా స్త్వద్విధా న తథాపరే॥౪॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నత్వా భగవతేఽజాయ లోకానాం ధర్మహేతవే। వక్ష్యే సనాతనం ధర్మం నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్॥ ౫ ॥ యోఽవతీర్యాత్మనోంఽశేన దాక్షాయణ్యాం తు ధర్మతః। లోకానాం స్వస్తయేఽధ్యాస్తే తపో బదరికాశ్రమే॥౬॥ ధర్మమూలం హి భగవాన్ సర్వవేదమయో హరిః। స్మృతిశ్చ తద్విదాం రాజన్ యేన చాత్మా ప్రసీదతి॥౭॥ సత్యం దయా తపశ్శౌచం తితిక్షేక్షా శమో దమః। అహింసా బ్రహ్మచర్యం చ త్యాగస్స్వాధ్యాయ ఆర్జవమ్॥ ౮ ॥ సంతోషస్సమదృక్సేవా గ్రామ్యేహోపరమశ్శనైః। నృణాం విపర్యయేహేక్షా మౌనమాత్మవిమర్శనమ్॥ ౯ ॥ అన్నాద్యా

ప్రమాణం, కింతు - సాక్షాత్ప్రమాణభూతాస్సర్వవేదా విషాంకరద్వారేతి భావః ॥ తదావిష్కారకత్వం చ తస్య శ్రూయతే,, తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇత్యాది, కించ, హే రాజన్, తద్విదాం వేదవిదాం-స్మృతిశ్చ- ధర్మమూలమిత్యర్థః ॥ తద్విదామిత్యనేన, స్మృతీనాం స్వమూలభూతశ్రుత్యనుమాపనద్వారా ధర్మప్రమాపకత్వమితి సూచితం, తద్విదాం-స్మృతయ ఇత్యనేనాతద్విదనమూలకశాక్యాదిస్మృతివ్యావృత్తిః, స్మృతశ్చేతి చశబ్దేన శిష్టాచారసంగ్రహః॥ తదుక్తం మనునా ,, వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్, ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవ చే,,తి, యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ,, శ్రుతిస్స్మృతిస్సదాచారస్స్వస్య చ ప్రియమాత్మనః, సమ్యక్సంకల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృత,,మితి-ధర్మం విశినష్టి॥ యేన ధర్మేణ స్వారాధనభూతేనా - త్మా పరమాత్మా, ప్రసీదతి-పరమాత్మప్రసాదహేతుత్వాదవశ్యం తచ్ఛ్రవణాదికం కర్తవ్యమితి భావః ॥ ౭ ॥ ఏవం ధర్మప్రమాణాన్యభిధాయ తావన్నృణాం సామాన్యధర్మానాహ॥ సత్యమిత్యాదిభిః పంచభిః ॥ సత్యం భూతహితత్వం దయా-స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం, తపః అనశనాదిరూపం, శౌచం స్నానాదిజం సుచిత్వం తితిక్షా శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహిష్ణుతా -ఈక్షా హేయోపాదేయాదివివేకః-శమోఽన్తరిన్ద్రియజయః -దమో బాహ్యేన్ద్రియజయః - అహింసా కరణత్రయేణాపి పరపీడానివృత్తిః-బ్రహ్మచర్యమనుచితకాలేషు స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం-త్యాగో లోభరాహిత్యం స్వాధ్యాయో యథోచితమన్త్రజపః-ఆర్జవం మనోవాక్కాయానామైకరూప్యమ్ ॥ ౮ ॥ సంతోషః దైవాల్లబ్ధేనాలంబుద్ధిః, సమదృక్సేవా సమదృశాం మహతాం సేవా-గ్రామ్యేహాభ్యః-ప్రవృత్తికర్మభ్యః, ఉపరమో నివృత్తిః, నృణాం -విపర్యయమ హేక్షా నిష్ఫలచేష్టానిరూపణం-మౌనం మితభాషణం ఆత్మవిమర్శనం-దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యపరిశీలనమ్ ॥ ౯ ॥ భూతేభ్యో, యథాయోగ్యం, అన్నాద్యమన్నం-తదాదే-స్సంవిభాగః విభజ్య ప్రదానం-తేషు భూతేష్వ - త్మదేవతాబుద్ధిః ఆత్మేతి చ దేవతేతి చ బుద్ధిః - ఆత్మనః స్వస్య, దేవతా దైవతం పరమాత్మా, తద్బుద్ధిః బ్రహ్మాత్మకత్వబుద్ధిరితి వా, స్వాత్మతుల్యతాబుద్ధిర్దేవతాబుద్ధిశ్చేతి వా - హే పాణ్డవ-భూతా

నాం మధ్యే, నృషు-సుతరామతీవాత్మదేవతాబుద్ధిః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ మహతాం గతేశ్వరణ్యస్య - భగవతః, శ్రవణం గుణశ్రవణం, కీర్తనం గుణప్రతిపాదకనామాదికీర్తనం - స్మరణం స్వరూపరూపగుణవిభూతిస్మరణం - సేవా పాదపీడనాదిరూపా - ఇజ్యా అర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనారూపా - అవనతిర్నమస్కృతిః - ప్రహ్వీభావో వా, సఖ్యం సర్వాత్మనా ఆనుకూల్యం, ఆత్మసమర్పణం స్వాత్మనస్తదనుబన్ధినశ్చ తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వానుసంధానం చేత్యయం - త్రింశల్లక్షణవాన్ సర్వేషాం నృణాం - సాధారణః, పరఉత్కృష్టో - ధర్మ - ఉదాహృతః ప్రదర్శితః - యేన ధర్మేణ, సర్వాన్తరాత్మా, భగవాం స్తుష్యతి, సోఽయం - త్రింశల్లక్షణవానిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ఏవం నృణాం సాధారణం ధర్మమభిధాయాథ నరవిశేషా - ణాం - బ్రాహ్మణాదీనాం - వర్ణానాం క్రమాణామావశ్యకాన్ - ధర్మాన్వక్ష్యంస్తావత్ త్రైవర్ణికసాధారణ్యేన ద్విజత్వం - లక్షణమాహ ॥ సంస్కారా ఇతి ॥ యత్ యత్ర, సంస్కారా గర్భాధానాదయః - షోడశ అవిచ్ఛిన్నాః, స ద్విజః - నను శూద్రస్యాపి తదవిచ్ఛేదే ద్విజత్వం స్యాత్, తత్రాహ ॥ అజో బ్రహ్మా, య - మేవం సంస్కారయుక్తం, జగాద - శ్రుతిస్మృతిముఖేన, స, ద్విజః, శూద్రం తు నమన్త్రవత్సంస్కారయుక్తం జగాద, న చోపనయనవన్తం, అతో నాసౌ ద్విజః, తథా చ స్మృతిః ‹‹ వివాహమాత్రం సంస్కారం శూద్రోఽపి లభతాం సదా, న కేనచిత్సమసృజచ్ఛన్దసా తం ప్రజాపతి ›› రితి ॥ శ్రుతిశ్చ ॥ ‹‹ గాయత్ర్యా బ్రాహ్మణమసృజత్త్రిష్టుభా రాజన్యం జగత్యా వైశ్యం న కేనచిచ్ఛన్దసా శూద్ర ›› మితి అతో వివాహవ్యతిరిక్తసంస్కారస్యాభావాదుపనయనస్య నిషేధాన్న తస్య ద్విజత్వమితి వ్యాచక్షతే ॥ వస్తుతస్తు ॥ ద్విజత్వాదికమదృష్టవిశేషసంబన్ధరూపం - న జాతిరూపం, న చ బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషూత్పత్తిమాత్రరూపం - కేవలసంస్కారమాత్రవత్త్వం వా, అన్యథా ఆదికాలే బ్రహ్మణో ముఖబాహూరుప్రభవానాం పశ్చాద్విశ్వామిత్రప్రభృతీనాం చ బ్రాహ్మణ్యాద్యభావప్రసఙ్గాత్, సంతానవిశేషప్రసూతత్వాదికం చ తాదృగదృష్టవిశేషవత్త్వసూచకం - సంతానవిశేషోత్పత్తేస్తన్మూలకసంస్కారాదేశ్చ ప్రకృష్టాదృష్టకార్యత్వాత్, అలౌకికప్రకర్షవిశేషకారణత్వాచ్చ, ఏవం చ ‹‹ కార్యేణ

దేశ్యం విభాగో హ్యేతేభ్యశ్చ యథార్హతః। తేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిస్సుతరాం నృషు పాణ్డవ ॥ ౧౦ ॥ శ్రవణం కీర్తనం చాస్య స్మరణం మహతాం గతేః। సేవేజ్యాఽవనతిర్దాస్యం సఖ్యమాత్మసమర్పణమ్ ॥ ౧౧ ॥ నృణామయం పరో ధర్మః సర్వేషాం సముదాహృతః। త్రింశల్లక్షణవాన్ సాక్షాత్సర్వాత్మా యేన తుష్యతి ॥ ౧౨ ॥ సంస్కారా యత్రావిచ్ఛిన్నాః స ద్విజోఽజో జగాద యమ్। ఇజ్యాధ్యయనదానాని విహితాని ద్విజన్మనామ్ ॥ జన్మకర్మావదాతానాం క్రియాశ్చాశ్రమచోదితాః ॥ ౧౩ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహః। రాజ్ఞో వృత్తిః ప్ర

కారణానుమాన ›› మితి న్యాయేన యత్ర కార్యభూతాస్సంస్కారా అవిచ్ఛిన్నాః పిత్రాదిపరంపరయాఽవిచ్ఛిన్నా దృష్టాస్స ద్విజ ఇత్యర్థః - సంతానవిశేషప్రభవత్వతన్మూలకసంస్కారాదిమత్త్వానుమితాదృష్టసంబన్ధవిశేషవాన్ ద్విజ ఇతి యావత్, సంస్కారశ్చ బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషు ప్రసూతస్యైవ కర్తవ్యత్వేన ప్రజాపతినా ‹‹ అష్టవర్షం బ్రాహ్మణముపనయీత ›› త్యాది శ్రుతిస్మృత్యాదిముఖేన ప్రగదితాః - తథా చ - యత్సంతానవిశేషప్రభవం సంస్కారవన్తమజో - జగాద - తత్సంతానప్రభవత్వానుమితాదృష్టవిశేషసంబన్ధవాన్ ద్విజ ఇతి ఫలితోఽర్థః ॥ త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానాహ ॥ ఇజ్యేతి ॥ జన్మనా కులేన - కర్మణా చా - వదాతానాం శుద్ధానాం - ద్విజన్మనాం త్రైవర్ణికానాం - ఇజ్యాదీని - స్వాశ్రమచోదితాః బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమేషు విహితాః క్రియాః చేష్టితాని - ఏషామకరణే ప్రత్యవాయ ఇతి భావః - తుర్యాశ్రమిణామనగ్నిత్వేనేజ్యాయా అభావాత్తదభిప్రాయేణ స్వాశ్రమచోదితాః క్రియా ఇత్యుక్తం - సాగ్నిత్వే ఇజ్యాదీని త్రీణి స్వాశ్రమచోదితాః క్రియాశ్చైతే తాని విహితాని - అనగ్నిత్వే త్వాశ్రమచోదితాః క్రియా విహితా ఇత్యర్థః - అనాశ్రమిణాం విధురాదీనాం తు పూర్వోక్తస్త్రింశల్లక్షణవాన్ ధర్మ ఇతి భావః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఏవం త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానభిధాయ తత్ర విప్రస్య జీవికాధర్మానాహ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీనీతి ॥ అవిశేషేణ యాజనప్రతిగ్రహావివక్షితౌ యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాః - జీవికాధర్మాః - ఇజ్యాధ్యయనదానాదీని త్వావశ్యకా ధర్మా ఇత్యర్థః - ఏవం సంభూయ విప్రస్య షడ్ధర్మాః ॥ తథా చోక్తం మనునా ‹‹ షణ్ణాం తు కర్మణామస్య త్రీణి కర్మాణి జీవికా। యాజనాధ్యాపనే చైవ విశుద్ధాచ్చ ప్రతిగ్రహః ›› ఇతి, అథ క్షత్రియస్య జీవికాధర్మానాహ ॥ అన్యస్యాప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ అత్ర, అన్యస్య క్షత్రియస్య - అప్రతిగ్రహ ఇతి ప్రతిగ్రహాతిరిక్తం యాజనమధ్యాపనం చానుజానాతి - వక్ష్యతి చానన్తరమేవ ‹‹ బ్రూతే రాజన్య ›› మితి, శ్రూయతే చాశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం క్షత్రియాణాముపదేష్టృత్వాది - ప్రజాపాలనేఽధికృతస్య క్షత్రియస్య వృత్త్యన్తరమాహ ॥ రాజ్ఞ ఇతి ఇతి వ్యాచక్షతే - తచ్చిన్త్యం ‹‹ ప్రభుత్వాద్ధార్త్విజ్యం సర్వవర్ణానాం స్యా ›› దితి ద్వాదశాధ్యాయాన్త్యాధికరణే క్షత్రియాదేర్యాజనాధ్యాపనయోః ప్రతిషిద్ధత్వాత్ - తత్ర హి దర్శపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదిషు కిం త్రిభిరపి ద్విజాతిభిరార్త్విజ్యం కారయితవ్యముత బ్రాహ్మణైరేవేతి సంశయ్యాత

త్రియోఽప్యార్త్విజ్యమర్హన్తి విద్వత్త్వాత్ - వరణం పునః పురుషార్థ - మతః కర్మవైగుణ్యం నాస్తి - కించ - యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహా బ్రాహ్మణస్యైవ వృత్త్యుపాయాః ఇతి నియమః పురుషార్థతయా స్మర్యతే న క్రత్వర్థతయా - తేన క్షత్రియవైశ్యావార్త్విజ్యం కుర్వన్తౌ నియమాతిక్రమాత్కామం స్వధర్మాత్ప్రచ్యవేయాతాం - న క్రతోః కదాచిద్గుణహానిః - తస్మాత్త్రిభిరప్యార్త్విజ్యం కారయితవ్యమితి పూర్వపక్షం ప్రాప్య - ద్విజోత్తమానామార్త్విజ్యం - న తు క్షత్రియవైశ్యయోః - బ్రాహ్మణార్త్విజ్యనియమః క్రత్వర్థేనాపి హి స్మృతః ॥ యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యుపక్రమ్య బ్రాహ్మణానామార్త్విజ్యమితి యజ్ఞసూత్రకారాః క్రత్వర్థేన స్మరన్తీతి స్పష్టమేతత్ - తథా చ భగవద్రామాయణేఽపి ,, క్షత్రియో యాజకో యస్య చణ్డాలస్య విశేషతః - కథం సదసి భోక్తారో హవిస్తస్య సురర్షయః ,, ఇతి సురా దేవతాః ఋషయశ్చ ఋత్విగ్భూతాః, ఇతి దేవతాహవిర్భాగనిరాకరణాత్క్రతువైగుణ్యమేవ దర్శితం ,, రాజయాజకయాజ్యస్య వినశ్యతి యథా హవి ,, రితి బ్రాహ్మణార్త్విజ్యాహవిర్వినాశస్మృతేః - లిఙ్గాని చ దర్శితాని ,, బ్రాహ్మణానామిదం హవి ,, రిత్యేవమాదీని - తస్మాద్బ్రాహ్మణానామేవార్త్విజ్యం సిద్ధమితి రాద్ధాన్తితం - తస్మాన్న రాజన్యవైశ్యయోర్యాజనాధ్యాపనాధికారః - అశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం యద్వదాన్తోపదేష్టృత్వమవగతం న తదధ్యాపనరూపం - కింతు సూతాదీనామివ బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనాద్యుపదేష్టృత్వరూపం - అధ్యాపనం నామ స్వోచ్చారణానూచ్చారణాయ శిష్యోద్దేశేన భాగద్వయాత్మక వేదరాశేస్సాఙ్గస్య స్వరవర్ణాద్యనపభ్రంశపూర్వకముచ్చారణం - తస్మాదప్రతిగ్రహ ఇత్యస్యాయమర్థః - ప్రతిగ్రహగ్రహణం యాజనాధ్యాపనయోరప్యుపలక్షణం - యే - బ్రాహ్మణానాం యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహరూపా వార్తారూపా ధర్మాః - న తే రాజన్యాదేర్జీవికా ధర్మా ఇతి - కా తర్హి రాజన్యాదేర్వృత్తిరిత్యత్రాహ॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ తత్ర - రాజన్యో ద్వివిధః - ప్రజాపాలనాధికృత స్తదనధికృతశ్చేతి - తావ - దాద్యస్య వృత్తిరనేనోచ్యతే - ద్వితీయస్య తు ఋతామృతాభ్యామిత్యనేన వక్ష్యతి ॥ ప్రజాగోప్తుః ప్రజాపాలనాధికృతస్య సతో రాజన్యస్య - అవిప్రాత్ విప్రేతరాత్ - కరాదిభిర్వృత్తిః - స్వామిగ్రాహ్యో భాగః కరః - తదాదిభిః - ఆదిశబ్దేన దణ్డశుల్కాదికం వివక్షితం - వాశబ్దేన ప్రజాపాలనానధికృతస్య తు వృత్త్యన్తరమేవేతి సూచయతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ

జాగోప్తురవిప్రాద్వా కరాదిభిః॥ ౧౪ ॥ వైశ్యస్తు వార్తావృత్తిస్స్యాన్నిత్యం బ్రహ్మకులానుగః । శూద్రస్య ద్వి
జశుశ్రూషా వృత్తిశ్చ స్వామినో భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ వార్తా విచిత్రా శాలీనం యాయావర్యం శిలోఞ్ఛనమ్ । విప్రవృ
త్తిశ్చతుర్ధేయం శ్రేయసీ చోత్తరోత్తరా ॥ ౧౬ ॥ జఘన్యో నోత్తమాం వృత్తిమనాపది భజేన్నరః । ఋతే రాజ

వైశ్యస్యాహ ॥ వైశ్యస్త్వితి ॥ నిత్యం - బ్రహ్మకులం విప్రకుల - మనుగచ్ఛత్యనువర్తత ఇత్య - నుగః తాదృశస్సన్ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిలక్షణా - వృత్తి - ర్యస్య స - భవేత్ - అథ శూద్రస్యావశ్యకం ధర్మం వృత్తిరూపం చాహ ॥ శూద్రస్యేతి ॥ తత్ర - ద్విజశుశ్రూషా - శూద్రస్యా - వశ్యకో - ధర్మః స్వామినో - వృత్తిశ్చ - భవేత్ - స్వామిదత్తేనాన్నాదినా జీవనం భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామావశ్యకాన్ జీవికారూపాంశ్చ ధర్మానభిధాయాథ తేషామేవోక్తవృత్త్యలాభే వృత్త్యన్తరాణి వివక్షుస్తావద్బ్రాహ్మణస్య ముఖ్యానుకల్పభేదేన వృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥ వార్తేతి ॥ విచిత్రా వార్తా కృషిగోరక్షాదిరూపా - శాలీనం ధార్ష్ట్యం వినైవ ప్రాప్త - మయాచితమిత్యర్థః ,, శాలీనకౌపీనే అధృష్టాకార్యయో ,, రితి నిపాతితః శాలీనశబ్దః - ఇదం ద్వితీయం - యాయావర్యం , యాయావరః ప్రవాసీ - తస్య కర్మ యాయావర్యం , ప్రవాసాదినా యాచ్ఞాపూర్వకమర్జనం తృతీయం - శిలోఞ్ఛనం ,, ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం ,, తదుభయమేకీకృత్య చతుర్థేయం విప్రస్య వృత్తిరిత్యుక్తం , ఆసాం చతసృణాం వృత్తీనాం - పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరా , శ్రేయసీ జ్యాయసీ , ఉత్తమేతి యావత్ , యద్యపి పూర్వం ,, విప్రస్యాధ్యయనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహ ,, ఇతి విప్రస్య ప్రతిగ్రహవృత్తేః కథితత్వాదత్ర శాలీనం యాయావర్యమితి చ న కథనీయం , తథాపి స ఏవ ప్రతిగ్రహో యాచ్ఞాపూర్వకస్తదపూర్వకశ్చేతి ద్వివిధ ఇతి వక్తుం శాలీనం యాయావర్యం చేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం విప్రస్య యాజనాద్యలాభే వార్తాదిరూపా వృత్తిస్తత్రాప్యుత్తరోత్తరోత్తమత్వం చోక్తం ॥ అథోత్తరోత్తరవర్ణస్య స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపది పూర్వపూర్వవర్ణస్యోత్తరోత్తరస్యావావృత్త్యాశ్రయణం వక్తుం తావదనాపది తదాశ్రయణం నిషేధతి॥ జఘన్య ఇతి ॥ జఘన్యవర్ణో - నరః - అనాపది స్వవృత్త్యలాభరూపాపదభావే - ఉత్తమాం పూర్వపూర్వవర్ణసంబన్ధినీం - వృత్తిం - న భజేన్నాశ్రయేత్ - ఆపత్సు తు, రాజన్యం వినా రాజన్యవ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామపి - యథాలాభం - సర్వా అపి వృత్తయః ఆశ్రయణీయాః - భవన్తి , సర్వేషాం సర్వశ ఇత్యేతావత్యుక్తే రాజన్యస్య ప్రజాపాలనప్రయుక్తకరాదానరూపస్వవృత్త్యలాభరూపాపది యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాది పూర్వవర్ణవృత్త్యాశ్రయణం వార్తాశుశ్రూషయోరుత్తరవర్ణవృత్త్యోశ్చాశ్రయణం ప్రసక్త - మృతే రాజన్యమితి నిషిధ్య

తే ॥ ౧౭ ॥ అథవిప్రరాజన్యయోస్స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపద్యుపాదేయాంవృత్తింనిష్కృష్యదర్శయన్నుత్తరోత్తరవర్ణసేవారూపాంవృత్తిం ప్రతిషేధతి ॥ ఋతామృతాభ్యామితి ॥ ఋతాద్యన్యతమేన - జీవేత-శ్వవృత్త్యాతు-కథంచన-నజీవేత, సర్వథాశ్వవృత్తింనాశ్రయేదిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఋతాదిపదార్థానాహ ॥ ఋతమిత్యాదినాసార్ధేన ॥ స్పష్టోర్థః ॥ ౧౯ ॥ నకథంచనేతివ్యాచష్టే ॥ వర్జయేదితి ॥ విప్రో-రాజన్యశ్చ తాంనీచసేవాం-స్వోత్తరవర్ణసేవాం-జుగుప్సితాంనిన్దితాం, పరివర్జయేత్ జుగుప్సితత్వమేవవదన్ విప్రరాజన్యౌవిశినష్టి సర్వవేదమయఇతి ॥ ప్రాచుర్యేమయట్, పూజ్యయోః పూజకసేవానిన్దితేతిభావః ॥ ౨౦ ॥ అథవర్ణానామభివ్యఞ్జకాన్ధర్మానాహ ॥ శమఇతిచతుర్భిః శమాదిపదానామర్థాస్త్రింశల్లక్షణధర్మవ్యాఖ్యాయాముక్తాః, తత్రతస్త్విరకోర్థః-అచ్యుతాత్మత్వమచ్యుతప్రవణచిత్తత్వం-శమాదికం బ్రహ్మలక్షణంబ్రాహ్మణకులాభివ్యఞ్జకమిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ శౌర్యమితి ॥ శౌర్యాదిక్షత్రలక్షణంక్షత్రకులాభివ్యఞ్జకం-తత్ర, శౌర్యంస్వగృహఇవయుద్ధప్రవేశసామర్థ్యం, వీర్యంపరైరనభిభావ్యత్వం, ధృతిః స్థైర్యం ఆపద్యదుఃఖిత్వం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, త్యాగః లోభరాహిత్యం దానశీలతా, ఆత్మజయో దేహజయః, దేహధర్మైరనభిభావ్యత్వం, క్షమాసహిష్ణుతా, బ్రహ్మణ్యతాబ్రహ్మకులానువృత్తిః ప్రసాదః అనుగ్రహః, రక్షా ప్రజాపాలనమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం దేవాదిభక్త్యాదికం వైశ్యలక్షణమ్, తత్ర, దేవగుర్వచ్యుతే భక్తిః దేవాశ్చ గురవశ్చ ఆర్యా జ్ఞానవృద్ధాశ్చ

న్త్యమాపత్సుసర్వేషామపిసర్వశః ॥ ౧౭ ॥ ఋతామృతాభ్యాంజీవేతమృతేనప్రమృతేనవా । సత్యానృతాభ్యాంజీవేతనశ్వవృత్త్యాకథంచన ॥ ౧౮ ॥ ఋతముఞ్ఛశిలంప్రోక్తమమృతంయదయాచితమ్ । మృతంతునిత్యయాచ్ఞాస్యాత్ప్రమృతంకర్షణంస్మృతమ్ ॥ సత్యానృతంతువాణిజ్యంశ్వవృత్తిర్నీచసేవనమ్ ॥ ౧౯ ॥ వర్జయేత్తాంసదావిప్రోరాజన్యశ్చజుగుప్సితామ్ । సర్వవేదమయోవిప్రస్సర్వదేవమయోనృపః ॥ ౨౦ ॥ శమోదమస్తపశ్శౌచంసన్తోషఃక్షాన్తిరార్జవమ్ । జ్ఞానందయాఽచ్యుతాత్మత్వంసత్యంచబ్రహ్మలక్షణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శౌర్యంవీర్యంధృతిస్తేజస్త్యాగఆత్మజయఃక్షమా । బ్రహ్మణ్యతాప్రసాదశ్చరక్షాచక్షత్రలక్షణమ్ ॥ ౨౨ ॥ దేవగుర్వచ్యుతేభక్తిస్త్రివర్గపరిపోషణమ్ । ఆస్తిక్యముద్యమోనిత్యంనైపుణ్యంవైశ్యలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ శూద్రస్యసన్నతిశ్శౌచంసేవాస్వామిన్యమాయయా । అమన్త్రయజ్ఞోహ్యస్తేయంసత్యంగోవిప్రరక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాంతుపతిదేవానాంతచ్ఛుశ్రూషాఽనుకూలతా । తద్బన్ధుష్వనువృత్తిశ్చనిత్యంతద్వ్రతధారణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సంమార్జనోపలేపాభ్యాంగృహమణ్డనవర్తనైః । స్వయంచమణ్డితానిత్యంపరిమృష్టపరిచ్ఛదా ॥ ౨౬ ॥ కామైరుచ్చావచైస్సాధ్వీప్రశ్రయేణదమేనచ । వాక్యైస్సత్యైఃప్రియైఃప్రేమ్ణాకాలేకాలేభజేత్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ సంతుష్టాఽలోలుపాదక్షాధర్మజ్ఞాప్రియసత్యవాక్ । అప్రమత్తాశుచిస్స్నిగ్ధాపతింత్వపతితంభజేత్ ॥ ౨౮ ॥

గావశ్చఏషాం, భక్తిః, త్రివర్గేణధర్మాదిపురుషార్థత్రయేణ, పరితోషణం పరితుష్టిః, అస్తిపరలోకఇతిమతిర్యస్యసఆస్తికః, తస్యభావఆస్తిక్యం, నిత్యముద్యమః అర్థార్జనప్రయత్నః, తత్రనైపుణ్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ శూద్రస్యసన్నత్యాదికంలక్షణమిత్యనుషఙ్గః, సన్నతిః పూర్వవర్ణవిషయేనమ్రతా - శౌచంస్నానాదిజం -స్వస్వామిన్య-మాయయానిష్కపటభావేన, సేవా - అమన్త్రయజ్ఞః - నమస్కారేణైవచయజ్ఞానుష్ఠానం - తథాచయాజ్ఞవల్క్యః, నమస్కారేణమన్త్రేణపఞ్చయజ్ఞాన్నహాపయే, దితి, అస్తేయమచౌర్యం - సత్యమనృతావదనం-గవాంవిప్రాణాంచరక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథస్త్రీణాంధర్మానాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ పతిరేవ-దేవోదైవతం, యాసాం - తాసాం-స్త్రీణాం, తస్యపత్యుః, శుశ్రూషాపరిచర్యా-తదనుకూలతాచ - తస్యపత్యుర్బన్ధుషుపితృభ్రాత్రాదిష్వనువృత్తిః - తస్యతుయద్వ్రతం-పత్యర్థంయోనియమః, తస్య - ధారణ-మేతచ్చతుష్టయం-పతిదేవతానాంపతివ్రతానాం - స్త్రీణాంలక్షణంధర్మశ్చేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ కించ, సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం-గృహస్యేతిశేషః-గృహసమ్మార్జనాదిభిః-పతింభజేదిత్యుత్తరేణాన్వయః-సేకః జలవిక్షేపః-మణ్డనంపుష్పైరలంకారః-వర్తనంనిత్యంస్వగృహఏవావస్థానం -ఏతైః, కథంభూతా, స్వయం-మణ్డితా అలంకృతా-పరిమృష్టాః విశోధితాః-పరిచ్ఛదాః పాత్రవస్త్రభూషణాదయో-యయా-తాదృశీ ॥ ౨౬ ॥ ఉచ్చావచైః నానావిధైః-పత్యురపేక్షితైః-కామైః-ప్రశ్రయేణవినయేన- దమేనోపశాన్త్యా, సత్యైః - ప్రియైశ్చ-వాక్యైః-ప్రేమ్ణాచ-కాలేకాలే ఉచితకాలేషు ॥ ౨౭ ॥ సంతుష్టా- యథాలాభేన, తావన్మాత్రభోగేఽప్య-లోలుపా, దక్షా అనలసా-ధర్మజ్ఞాభర్తృశుశ్రూషణమేవపరంధర్మంజానాతీతితథోక్తా - ప్రియాసత్యాచవాగ్యస్యాస్సా, వాక్యైస్సత్యైరితిపతివిష

మేసత్యవాక్యమనుక్తం-ప్రియసత్యవాగిత్యనేనతదితరవిషయేపీత్యతోనపౌనరుక్త్యం - సర్వత్రాప్య-ప్రమత్తాఅవహితా, శుచిః పరిశుద్ధా-స్నిగ్ధాఅనురక్తా,అపతితంమహాపాతకరహితం - పతిం - భజేత్-తుశబ్దేనపతితంతునభజేదితిసూచితం యదాహయాజ్ఞవల్క్యః,,ఆశుద్ధేస్సంప్రతీక్ష్యోహిమహాపాతకదూషిత,,ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవంవిధస్యభర్తృభజనస్య-ఫలమాహ॥యేతి॥శ్రీర్లక్ష్మీః-హరిమివ,యాస్త్రీ,హరిభావేన-తత్పరా - సపతిరేవ-పరోదైవతం - యస్యాస్సా,పతిం-భజేత్-సా-హర్యాత్మనాహరిరూపేణ,హరిసమానరూపేణ , పత్యాసహ-శ్రీః - హరిణాసహేవ-హరేః-లోకే-మోదతే శనైః-పత్యాసహముక్తాభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథసఙ్కరజాతీనాంవృత్తిమాహ॥ వృత్తిరితి॥సఙ్కరజాతయఃప్రతిలోమజాఅనులోమజాశ్చేతిద్వివిధాః - తత్రోత్తరవర్ణాత్పూర్వపూర్వవర్ణాయాం స్త్రియాంజాతాః ప్రతిలోమజాః - పూర్వవర్ణాదుత్తరవర్ణాయాంజాతాస్త్వనులోమజాః-తేషాం -తత్కులకృతాకులపరంపరాప్రాప్తైవ-వృత్తిర్భవేత్-కులక్రమాగతమపిచౌర్యహింసాదికంనిషిద్ధమిత్యాహ॥ అచౌరాణామపాపానాం చేతి ॥ తత్రప్రదర్శనార్థంకాంశ్చిత్ప్రతిలోమజవిశేషానాహ ॥ అన్త్యజాశ్చాన్తేవసాయినశ్చ - తేషాంసఙ్కరజాతీనామిత్యన్వయః -తత్ర,,రజకశ్చర్మకారశ్చనటోబురుడఏవచ-కైవర్తమేదభిల్లాశ్చసప్తైతే॥అన్త్యజాస్స్మృతాః ॥ అన్తేవసాయినస్తుచణ్డాలపుల్కసమాతఙ్గాదయః । తేషాంపరంపరాప్రాప్తైవస్త్రీనిర్ణేజనాదివృత్తిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ,,శ్రేయాన్ స్వధర్మోవిగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్,,ఇతిభగవదుక్తమర్థమాహ॥ప్రాయఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేరాజన్ - నృణాంబ్రహ్మక్షత్రాదిరూపేణావస్థితానాంసర్వేషామపి-ప్రాయశః - స్వభావవిహితఃసాత్త్వికాదిస్వభావానుసారేణవిహితః - యద్వా,భావఃప్రకారః వర్ణాశ్రమాదిరూపః-స్వస్వవర్ణాశ్రమోద్దేశేనవిహితఇత్యర్థః - ఇజ్యాధ్యయనాదిరూపః, సఏవధర్మ -ఇహలోకే-ప్రేత్యా

యాపతింహరిభావేనభజేచ్ఛ్రీరివతత్పరా । హర్యాత్మనాహరేర్లోకేపత్యాశ్రీరివమోదతే ॥ ౨౯ ॥ వృత్తి
స్సంకరజాతీనాంతత్తత్కులకృతాభవేత్ । అచౌరాణామపాపానామన్త్యజాన్తావసాయినామ్ ॥ ౩౦ ॥
ప్రాయస్స్వభావవిహితోనృణాంధర్మోయుగేయుగే । వేదదృగ్భిస్స్మృతోరాజన్ప్రేత్యచేహచశర్మకృత్ ॥
వృత్త్యాస్వభావకృతయావర్తమానస్స్వకర్మకృత్ । హిత్వాస్వభావజంకర్మశనైర్నిర్గుణతామియాత్ ॥ ౩౨ ॥
ఉప్యమానంముహుః క్షేత్రంస్వయంనిర్వీర్యతామియాత్ । నకల్పతేపునస్సూత్యైఉప్తంబీజంచనశ్యతి ॥ ౩౩ ॥
ఏవంకామాశయంచిత్తంకామానామతిసేవయా । విరజ్యేతయథారాజన్నగ్నివత్కామబిన్దుభిః ॥ ౩౪ ॥ య

ముత్రచలోకే,శర్మకృత్సుకృతకృత్, వేదదృగ్భిర్మన్వాదిభిః,స్మృతః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవంవృత్తిరపిప్రాప్తిస్వీకీజ్యాయసీతివదన్నేవంవర్తమానస్యఫలమాహ ॥ వృత్త్యేతి ॥ స్వాభావకృతయావర్ణాశ్రమాదిప్రయుక్తయా-వృత్త్యాఅధ్యాపనాదిరూపయాజీవికయా-స్వకర్మణిజ్యాదిరూపే, వర్తమానఃస్వస్వకర్మానుతిష్ఠన్ - స్వభావజంసాత్త్వికాదిస్వభావప్రయుక్తం-ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణవశ్యతాప్రయుక్తంబన్ధకంపుణ్యపాపాత్మకంకర్మహిత్వా,,ధర్మేణపాపమపనుదతి , అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వ ,, త్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః-శనైః - ర్నిర్గుణతాంసత్త్వాదిగుణరాహిత్యం , ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, ముక్తిమితియావత్ , ఇయాత్ప్రాప్నుయాదితి,శనైరిత్యస్యభగవదుపాసననిర్వృత్తిద్వారాప్రాప్నుయాదిత్యాశయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ననుస్వభావకృతయావృత్త్యాస్వకర్మణివర్తమానస్యపునఃకామక్రోధాదివర్ధకబన్ధకకర్మసంభావనయా కథంనైర్గుణ్యప్రాప్తిరితిశఙ్కాం నిరాకర్తుం గృహస్థస్యజ్ఞానవైరాగ్యవతశ్శాస్త్రావిరుద్ధాన్నపానాదిసేవయారాగవర్ధకత్వాభావేతావద్దృష్టాన్తమాహ॥ ఉప్యమానమితి ॥యథా-ముహుర్ముహు-రుప్యమానం, క్షేత్రం,నిర్వీర్యతాంఅసారతాం,ప్రాప్నుయాత్,పున-స్సూత్యైసస్యప్రభవాయ-నకల్పతేనసమర్థం,అతఏవో-ప్తం,బీజంచ,నశ్యతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథా-కామానా- మాశయమాశ్రయః,చిత్తం,పునఃపునః - కామానా,మతీవ సేవయా,విరజ్యేత , నాగ్నివదితి,ఘృతబిన్దుభి,రగ్నిరివ,నవర్ధతఇత్యర్థః,యద్వా , యథాప్రజ్వలితోఽగ్నిఃఘృతబిన్దుభిర్నశామ్యతి , కింతు,మహతాఘృతపూరేణ, తథా,కామబిన్దుభిర్నశామ్యతి,మహద్భిఃకామైరిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ శమాదిభిరేవబ్రాహ్మణాదివ్యవహారోముఖ్యోనజాతిమాత్రాదిత్యాహ॥ యస్యేతి॥యస్యపుంసో , యల్లక్షణం,వర్ణాభివ్యఞ్జకః , ప్రోక్తం,,శమోదమస్తపశ్శౌచ,,మిత్యాదినా,తత్ , యత్ యద్య,న్యత్రాపివర్ణాన్తరేఽపిదృశ్యేత, తర్హి,తద్వర్ణాన్తరం , తేనైవలక్షణేనైవ,వర్ణేన,నిర్ది

శేత్ నజాతినిమిత్తేనేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధస్యైకాదశోఽధ్యాయః ॥

తదేవం చాతుర్వర్ణ్యాదిధర్మానభిధాయాథ చాతురాశ్రమ్యధర్మాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానాహ ॥ బ్రహ్మచారీతి ॥ బ్రహ్మచర్యం ద్వివిధ, ముపకుర్వాణం నైష్ఠికం చేతి, తత్ర, గార్హస్థ్యాదివనైష్ఠికముప్యోపకుర్వాణపూర్వకమేవేతి ద్వయోరపి ధర్మానుక్తం తావదుపకుర్వాణబ్రహ్మచర్యధర్మా ఉచ్యన్తే, యో, గురుకులే, వసన్, స, బ్రహ్మచారీ, ఉపకుర్వద్బ్రహ్మచారీత్యర్థః, కథంభూతో వసన్, దాన్తః ఉపశాన్తః, దాసవన్నీచః స్వనైచ్యానుసన్దధత్, గురోః హితమాచరన్, గురౌ, సుదృఢం, సౌహార్దం, యస్య సః ॥ ౧ ॥ కించ, సాయం, ప్రాతశ్చ, గురు, మగ్నిం, నర్కం, సూర్యం, సురోత్తమం భగవన్తం చ ఉపాసీత, ఉభే సన్ధ్యే సాయం ప్రాతస్సన్ధ్యే, యతవాక్ మౌనీ సమాహితచిత్తో బ్రహ్మగాయత్రీం జపన్ గుర్వాదీనుపాసీతేత్యన్వయః ॥ ౨ ॥ ఆహూతశ్చేత్ సుయన్త్రితస్సమాహితో, గురో, శ్ఛన్దాంసి వేదా, నధీయీత, నిత్యమధ్యయనోపక్రమసమాప్త్యోః గురోశ్చరణౌ శిరసా నమేత్ ॥ ౩ ॥ యథావిహితం, మేఖలాదీన్ బిభృయాత్ జటాధారణం తు కేశప్రసాధనాభావమాత్రం దర్భపవిత్రం పాణౌ యస్య సః ॥ ౪ ॥ సాయం ప్రాతశ్చ భైక్షం భిక్షాకర్మ చరేత్ కుర్యాత్ తద్భిక్షయా లబ్ధమన్నం గురవే, నివేదయేత్ గురోః, పురతో నిదధ్యాత్, తతో, యది, గురుణాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్, తదన్నం భుఞ్జీత నో చేత్ కదాచి

స్యయల్లక్షణం ప్రోక్తం పుంసో వర్ణాభివ్యఞ్జకమ్ । యదన్యత్రాపి దృశ్యేత తత్తేనైవ వినిర్దిశేత్ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, సదాచారనిర్ణయో నామైకాదశోఽధ్యాయః ॥

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ బ్రహ్మచారీ గురుకులే వసన్ దాన్తో గురోర్హితమ్ । ఆచరన్దాసవన్నీచో గురౌ సుదృఢసౌహృదః ॥ ౧ ॥ సాయం ప్రాతరుపాసీత గుర్వగ్న్యర్కసురోత్తమాన్ । సన్ధ్యే ఉభే చ యతవాగ్జపన్బ్రహ్మ సమాహితః ॥ ౨ ॥ ఛన్దాంస్యధీయీత గురోరాహూతశ్చేత్ సుయన్త్రితః । ఉపక్రమేఽవసానే చ చరణౌ శిరసా నమేత్ ॥ ౩ ॥ మేఖలాజినవాసాంసి జటాదణ్డకమణ్డలూన్ । బిభృయాదుపవీతం చ దర్భపాణిర్యథోదితమ్ ॥ ౪ ॥ సాయం ప్రాతశ్చరేద్భైక్షం గురవే తన్నివేదయేత్ । భుఞ్జీత యద్యనుజ్ఞాతో నో చేదుపవసేత్ క్వచిత్ ॥ ౫ ॥ సుశీలో మితభుగ్దక్షః శ్రద్దధానో జితేన్ద్రియః । యావదర్థం వ్యవహరేత్ స్త్రీషు స్త్రీనిర్జితేషు చ ॥ ౬ ॥ వర్జయేత్ప్రమదాగాథామగృహస్థో బృహద్వ్రతః । ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్త్యపి యతేర్మనః ॥ ౭ ॥ కేశప్రసాధనోన్మర్దస్నపనాభ్యఞ్జనాదికమ్ । గురుస్త్రీభిర్యువతిభిః కారయేన్నాత్మనో యువా ॥ ౮ ॥ నన్వగ్నిః ప్రమదా నామ ఘృతకుమ్భసమః పుమాన్ । సుతామపి రహో జహ్యాదన్యదా యావదర్థకృత్ ॥ ౯ ॥ కల్పయిత్వాత్మనా యావదాభాసమిదమీశ్వ

దుపవసేత్ కదాచిదిత్యనేన తన్మనః పరీక్షార్థమేకదాచిద్గురుర్నానుజ్ఞాపయేదితి సూచ్యతే ॥ ౫ ॥ మితం భుఙ్క్తే ఇతి తథా సుశీలస్స్వభావస్సదాచారో వా దక్షోఽనలసః శ్రద్దధానః గురూపదిష్టార్థేషు విశ్వాసయుక్తః జితాన్యిన్ద్రియాణి యేన స్త్రీషు స్త్రీభిర్నిర్జితా యే స్త్రీవశ్యాస్తేషు చ యావదర్థం యావత్ప్రయోజనం వ్యవహరేన్నాధికం తాభిస్తైశ్చ సంభాషేతేత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ప్రమదాగాథాం స్త్రీవిషయాం వార్తాం వర్జయేత్ యతః స్వయమగృహస్థో బృహద్వ్రతః, బ్రహ్మచర్యవాన్ స్త్రీసఙ్గాదిరహితః ననుతద్గాథామాత్రేణ కో దోష స్తత్రాహ ॥ ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని బలవన్తి, అత, స్సంయతచిత్తస్యాపి మనః, ప్రమదాగాథాశ్రవణకథనాదినా స్వవశం కుర్వన్తి అతస్తాం పరివర్జయేత్ ॥ ౭ ॥ గురుస్త్రీభిః గురుపత్నీభిః అన్యాభిశ్చ, యువతిభిః స్త్రీభిః కేశప్రసాధనాదికం న కారయేత్ ॥ ౮ ॥ కుత స్తన్మాత్రకరణే దోష స్తత్రాహ ॥ నన్వితి ॥ అగ్నిరగ్నిసదృశీ యథా చాతీవాగ్నిసహచరితం ఘృతకుమ్భం క్షరతి తథా పుమానపి ప్రమదాసాహచర్యాత్ క్షరేదిత్యర్థః, అత స్సుతామపి పుమాన్, రహ ఏకాన్తే జహ్యాత్ త్యజేత్, అన్యదా కేశప్రసాధనాదివ్యతిరిక్తావసరే అనేకాన్తావసరే వా యావత్తదుక్తమర్థం ప్రయోజనం తన్మాత్రం కరోతీతి తాదృశో భవేత్ ॥ ౯ ॥ ఏవం బ్రహ్మచారిణో ధర్మానభిధాయ, యదుక్తం ॥ సుశీలో మితభు ॥ గిత్యాది తద్యతిగృహస్థయోరపి బ్రహ్మోపాసననిష్ఠయోరతిదేశ్యన్ తావద్యావచ్ఛరీరావసానమేవం ధర్మా అనుష్ఠేయా ఇత్యాహ ॥ కల్పయిత్వేతి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్, యావదిదమాత్మన ఆభాసం దృశ్యం, శరీరం, కల్పయతి ప్రవృత్తిసమర్థం కరోతి తావద్ద్వైతం దేవత్వమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానరూపం ద్వైతభేదజ్ఞానం, అనువర్తత ఇతి శేషః ఆనువర్తతాం తతః కిమత ఆహ అన్యపుం

స్యః, తతోఽధ్యాసాద్విపర్యయః ఉత్తరోత్తరవిపర్యయః, దేహాత్మభ్రమః - పురుషార్థవిపర్యయో వా - భవతి - తస్మాద్ద్యావ
ద్ద్వైతానువృత్తిస్స్వధర్మేభ్యో న విరమేత్, కల్పయిత్వేతి పాఠాన్తరం - తత్ర - యావదిదమాభాసం శరీరం - తావదీశ్వ
రః - ప్రభుః - స్వధర్మానుష్ఠానశక్తస్సన్, ఆత్మనః స్వస్య - ద్వైతం మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదం, కల్పయిత్వా స్థిత ఇతి
శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః అత ఏవ తావన్న విరమేత్ స్వధర్మాదితి శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః -
అత ఏవ తావన్న విరమేత్ స్వధర్మాదితి శేషః, విరామే బాధకమాహ॥ హీయస్మాదధ్యాసాద్విరామాద్వా - అస్య, విపర్యయ
ఉత్తరోత్తరదేహాత్మభ్రమః - యద్వా, యావదిదం - శరీరమనువర్తతే - తావదిదం - ద్వైతం మనుష్యత్వాదికమాత్మన
ఆభాసమాత్రం - కల్పయిత్వా - ద్వైతం దేహాకారేణ తత్త్వాత్మాకారః ఇతి కల్పయిత్వా - దేహవిలక్షణమాత్మానమనుసంధా
యేత్యర్థః - ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థో - న విరమేత్, స్వధర్మాదిత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * ఉక్తం యతిగృహస్థయోరప్యతిదిశతి ॥ ఏతది
తి॥ ఏతత్సుశీల ఇత్యాదినోక్తం, సర్వం, వ్రతస్థస్య బ్రహ్మోపాసనరూపవ్రతస్థస్య - యతేస్తుర్యాశ్రమిణః - అపిశబ్దాద్గృహ
స్థస్యాపి, సమామ్నాతం - తత్ర గృహస్థస్య కంచిద్విశేషమాహ ॥ గురువృత్తిరితి ॥ గుర్వీవృత్తిః గురువృత్తిః - స్త్రీసఙ్గరాహి
త్యరూపబ్రహ్మచర్యవృత్తిః - గృహస్థస్య తు వికల్పేన - కదాచిద్భవేత్ - కదాచిన్న స్యాత్ - కదా న భవేదిత్యపేక్షాయాం తు కా
లం నిర్దిశన్ వికల్పే హేతుం చ వదన్ గృహస్థం విశినష్టి ॥ ఋతుగామిన ఇతి॥ ఋతుగామిత్వాద్గురువృత్తివికల్ప ఇతి భావః - ఋతు
కాలేషు గురువృత్తిర్నాస్తీతి చ భావః - అస్యాన్యత్రైర్గుర్వాదిత్వాభిప్రాయేణ గుర్వీతి విశేషణముపాత్తమ్ * ॥ ౧౧ ॥ * కించ -
యే, ధృతవ్రతా - గృహస్థాస్తే - అఞ్జనాదీం - స్త్యజేయుః - అఞ్జనాద్యమిషాన్తానాం ద్వంద్వైక్యం - తత్రాఞ్జనం శరీరస్య తై
లాద్యఞ్జనం - అభ్యఞ్జనం - శిరసః అభ్యఞ్జనం అవశిష్టదేహస్య ఉన్మర్ద ఉద్వర్తః - స్త్ర్యవలేఖ్యా కుడ్యాదిషు స్త్రీప్రతికృతిలేఖనం
ఆమిషం మాంసం - మధు మద్యం - ఇదం క్రియాద్యభిప్రాయకం - స్రక్చ - గన్ధలేపశ్చ - అలంకారశ్చ - తాన్ * ॥ ౧౨ ॥ * ఏవం

రః। ద్వైతం తావన్న విరమేత్తతో హ్యస్య విపర్యయః॥ ౧౦ ॥ ఏతత్సర్వం వ్రతస్థస్య సమామ్నాతం యతేరపి।
గురువృత్తిర్వికల్పేన గృహస్థస్యర్తుగామినః॥ ౧౧ ॥ అఞ్జనాభ్యఞ్జనోన్మర్దస్త్ర్యవలేఖ్యామిషం మధు। స్రగ్గన్ధ
లేపాలంకారాం స్త్యజేయుర్యే ధృతవ్రతాః॥ ౧౨ ॥ ఉషిత్వైవం గురుకులే ద్విజోఽధీత్యావబుధ్య చ। త్రయీం
సాఙ్గోపనిషదం యావదర్థం యథాబలమ్॥ ౧౩ ॥ దత్త్వా వరమనుజ్ఞాతో గురోః కామం యదీశ్వరః। గృహం వనం
వా ప్రవిశేత్ప్రవ్రజేత్తత్ర వా వసేత్॥ ౧౪ ॥ అగ్నౌ గురావాత్మని చ సర్వభూతేష్వధోక్షజమ్। భూతైః స్వ
ధామభిః పశ్యేదప్రవిష్టం ప్రవిష్టవత్॥ ౧౫ ॥ ఏవంవిధో బ్రహ్మచారీ వానప్రస్థో యతిర్గృహీ। చరన్విదితవిజ్ఞానః

బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానభిధాయాథాశ్రమాన్తరధర్మాన్వివక్షుస్తావదాశ్రమాన్తరాణాముక్తవిధబ్రహ్మచర్యాశ్రమపూ
ర్వకత్వమాహ॥ ఉషిత్వేతి ద్వాభ్యాం॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః - ఏవమిత్థం - గురుకులే - ఉషిత్వా - సాఙ్గోపనిషదం సాఙ్గసశిరస్కాం
త్రయీం - యథాబుద్ధిబలం యావత్స్వాపేక్షితం, అధీత్య - అవబుధ్య తదర్థం జ్ఞాత్వా - అవబుధ్యేతి పౌరస్త్యాచితః " వేదమధీ
త్యాభిసమావృత్య కుటుమ్బే శుచౌ దేశే " ఇతి శ్రుత్యర్థస్యాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - అవబుధ్య సమావర్తనం కృత్వా * ॥ ౧౩ ॥ *
యదీశ్వరశ్శక్తశ్చ - తర్హి గురోః - కామమపేక్షితం - వరం - దత్త్వా - గురుణా - అభ్యనుజ్ఞాతః - గృహం - వనం వా - ప్రవిశేత్ -
గృహస్థాశ్రమం సంన్యాసాశ్రమం వా స్వీకుర్యాదిత్యర్థః, వనశబ్దశ్శుచిదేశోపలక్షకః - కుటుమ్బే శుచౌ దేశ ఇతి శ్రుత్యనురో
ధాత్ న తు వానప్రస్థాశ్రమోపలక్షకః, బ్రహ్మచర్యానన్తరం తత్పరిగ్రహానుపపత్తేః - సహి గార్హస్థ్యానన్తరభావి, " బ్ర
హ్మచర్యం సమాప్య గృహీ భవేద్గృహాద్వనీ భూత్వా ప్రవ్రజేద్యది వేతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్ గృహాద్వా వనాద్వా "
ఇతి జాబాలిశ్రుతేః, గార్హస్థ్యానన్తరం ప్రవ్రజేత్ ప్రవ్రజనమత్ర సంన్యాసాశ్రమపరిగ్రహో వానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహశ్చే
త్యుభయవిధం వివక్షితం - యథేష్టం సన్న్యసేద్వనం వా ప్రతిష్ఠేతేత్యర్థః - తత్ర వా వసేత్, తత్ర శబ్దేన బ్రహ్మచర్యం గార్హ
స్థ్యం చ వివక్షితం, బ్రహ్మచర్య ఏవ వా నిష్ఠితో భవేత్, గృహం ప్రవిశ్య తత్రైవ వా స్థితో భవేదిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవం యథే
ష్టం పరిగృహీతానాం సర్వాశ్రమాణామనుగతం ధర్మం తత్ఫలం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ అగ్నావితి తుర్యాశ్రమవ్యతిరిక్తాశ్రమా
పేక్షాయికం - తస్యానగ్నిత్వాత్ - గురౌ - అగ్నౌ - ఆత్మని స్వస్మిన్ - సర్వభూతేషు చాన్తః ప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం ధారక
తయా స్థితమితి శేషః - స్థితమధోక్షజం భగవన్తం - పశ్యేత్ - అధోఽక్షజో - ధామ ఆధారో, యేషాం - తైః - భూతైః - అ
ప్రవిష్టం పశ్యేత్ వ్యాప్యవస్తుగతదోషాసంస్పృష్టం పశ్యేత్ - ప్రవిష్టవచ్చ పశ్యేత్ - అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య స్థితత్వాదితి భా
వః * ॥ ౧౫ ॥ * ఏవంవిధధర్మీ - బ్రహ్మచర్యాద్యన్యతమశ్చరన్ స్వాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠన్ - విదితం - విజ్ఞానం విజ్ఞేయం స్వాత్మ

పరమాత్మనియాథాత్మ్యం - యేన-తాదృశః పరంబ్రహ్మా - ధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ తావద్వానప్రస్థధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే॥ వానప్రస్థస్యేతి ॥ మునీనాం-సమ్మతాన్-వానప్రస్థస్య - నియమాన్ధర్మాన్వక్ష్యామి-నియమాన్ విశినష్టి యాన్నియమాన్ - ఇహలోకే-అనుతిష్ఠన్, ముని-రఞ్జసా - ఋషీణాంలోకంమహర్లోకం - ప్రాప్యంభగవల్లోకం-వా - గచ్ఛేత్ ✻॥ ౧౭ ॥ ✻నియమానాహ॥ నేతి ॥ కృష్టపచ్యంకృష్యాద్యుపాయైర్నిష్పన్నం శాల్యన్నాదికం-నాశ్నీయాత్ -వనస్థ ఇతి శేషః - అకృష్టపచ్యమపిఫలమూలాదికం - అకాలతః పాక కాలాత్పూర్వమేవ పరిపాకావస్థాయాః పూర్వమేవ-తథా - అగ్నిపక్వ-మామంచ-నాశ్నీయాత్ -ఉతాపితు-అర్క-పక్వం సూర్యకిరణపక్వం-ఫలాదికమేవా-హరేదశ్నీయాత్ ✻॥౧౮॥ ✻ ఏవంవాగ్రోధర్మ ఉక్తః॥ అథావశ్యకాన్నియమానాహ ॥ వన్యైరితి ॥ వన్యైర్నీవారాదిభిః-చరుపురోడాశాన్-కాలచోదితాన్నిత్యాన్-నిర్వపేత్ - నీవారాదినిష్పన్నైరేవచరుపురోడాశైర్యథోదితధర్మాన్కుర్యాదిత్యర్థః - నవేన వేనూతనేనూతనే-అన్నాద్యే-అన్నే - లబ్ధే పురాణం పూర్వసంచితమన్నాద్యం-పరిత్యజేత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻అగ్న్యర్థమగ్నీనాం రక్షణార్థమేవో-టజం పర్ణశాలాత్మకం-శరణం స్వగృహం కుర్యా - దథవా -అద్రికన్దరం పర్వతగుహాం వా - శ్రయేత-స్వయం తు-హిమం చ వాయుశ్చాగ్నిశ్చ వర్షం చ సూర్యాతపశ్చ - తాన్ సహత ఇతి హిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపసాట ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ జటా అస్య సన్తీతి తాదృశః - కేశాదీన్-దేహమలంచ- అపమృజ్యనేన ధారయన్ కమణ్డల్వాదీంశ్చ-దధత్ - అగ్నిపరిచ్ఛదాః స్రుక్స్రువాద్యుపకరణాని ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ ప్రచ్ఛ్రితః క్లేశా-ద్యథా, బుద్ధిః - న విపద్యేత న నశ్యేత్ -తథా-ద్వాదశా-బ్దాన సంవత్సరా-నష్టౌ వా చతురో వా-ద్వౌ వాఽబ్దౌ-ఏకం వాఽబ్దం చరే-న్నియమానిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻యదా ద్వాదశాబ్దాద్యనన్తరం-వ్యాధ్యాదిభి-రుత-జరయా వా, స్వక్రియాయాం స్వకీయధర్మాచరణే , ఆన్వీక్షిక్యామాత్మవిచారరూపాయాం, విద్యాయాం

పరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥ ౧౬ ॥ వనస్థస్యతువక్ష్యామినియమాన్మునిసమ్మతాన్ । యానాతిష్ఠన్మునిర్గచ్ఛేదృషిలోకమిహాఞ్జసా॥ ౧౭ ॥ నకృష్టపచ్యమశ్నీయాదకృష్టం వాప్యకాలతః।అగ్నిపక్వమథామం వాప్యర్కపక్వముతాహరేత్ ॥ ౧౮ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । లబ్ధేనవేనవేఽన్నాద్యే పురాణంతుపరిత్యజేత్॥ ౧౯ ॥ అగ్న్యర్థమేవశరణముటజంవాఽద్రికన్దరమ్।శ్రయేతహిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపసాట్స్వయమ్॥ ౨౦ ॥ కేశరోమనఖశ్మశ్రుమలానిజటిలోదధత్।కమణ్డల్వజినేదణ్డవల్కలాదిపరిచ్ఛదాన్॥ ౨౧ ॥ చరేద్వనేద్వాదశాబ్దానష్టౌవాచతురోమునిః।ద్వావేకంవాయథాబుద్ధిర్నవిపద్యేతకృచ్ఛ్రతః॥ ౨౨ ॥ యదాఽకల్యః స్వక్రియాయాంచవ్యాధిభిర్జరయాథవా।ఆన్వీక్షిక్యాంచవిద్యాయాంకుర్యాదనశనాదికమ్॥ ౨౩ ॥ ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యసంన్యస్యాహంమమాత్మతామ్।కారణేషున్యసేత్సమ్యక్సంఘాతంతుయథార్హతః॥ ౨౪ ॥ ఖేఖానివాయౌనిశ్వాసాంస్తేజస్యూష్మాణమాత్మవాన్।అప్స్వసృక్శ్లేష్మపూయానిక్షితౌశేషంయథోద్భవమ్ ॥ ౨౫ ॥ వాచమగ్నౌసవక్తవ్యామిన్ద్రేశిల్పంకరావపి।పాదౌచగత్యావయసిరత్యోపస్థంప్రజాపతౌ॥ ౨౬ ॥ మృత్యౌపా

తురీయాశ్రమధర్మే చ , శక్తః-స్తదా , అనశనాదికం - ఆదిశబ్దేనాగ్న్యారోపణాదికం వక్ష్యమాణం వివక్షితం, త, త్కుర్యాత్ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻తదేవాహ ॥ ఆత్మనీతి ॥ అగ్నీ, నాత్మని-సమారోప్య, అహంకారమమకారౌ, సంన్యస్య త్యక్త్వా, యథా యోగ్యం, స్వస్వకారణే, సంఘాతం భూతసంఘాతరూపం శరీరేన్ద్రియజాతాదికం, సమ్యక్ , న్యసేత్-లీనమనుసందధీత ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻తదేవ సవిస్తరమాహ॥ ఖ ఇత్యాదినా ॥ఖే ఆకాశే-ఖాని శరీరగతచ్ఛిద్రాణి, ప్రలీనాని-భావయేత్ , శ్వాసాన్ దేహగతానుచ్ఛ్వాసాదీన్ప్రాణాన్ , వాయౌ, తథా, ఊష్మాణం- తేజసి న్యసేత్ - ఆత్మవాన్ ధీమాన్ అసృగ్రుధిరం చ, శ్లేష్మ చ-పూయం మూత్రాదికం చ, ఏతాన్య-ప్సు, శేషమస్థిమాంసాదికం కఠినాంశం-క్షితౌ, విత్త్యేవం, యథోద్భవం యథాభూత ఉత్పన్నం, తథా తదనతిక్రమేణ-స్వకారణేషు , ప్రలీనాన్యను - సందధీత ✻॥ ౨౫ ॥ ✻ఏవం భూతసంఘాతాత్మకశరీరావయవానాం యథోద్భవం స్వస్వకారణే లయానుసంధానముక్తం అథ సవ్యాపారాణాం వాగాదీన్ద్రియాణాం స్వాధిదైవతేషు లయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ వాచమితి ॥ యద్యప్యధిదైవతేభ్యో నేన్ద్రియాణాముత్పత్తిరితి తత్ర తేషాం లయానుసంధానకథనమసంగతం , తథాపి తేషాం తత్ప్రవర్తకత్వేన ప్రాధాన్యాత్తైస్తావత్సంశ్లేషానుసంధానం తేషామపి స్వకారణే లయానుసంధానాయ కథ్యతే-వక్తవ్యముక్తిః - భావే తవ్యః, సవక్తవ్యాం సోక్తికాం, వాచం వాగిన్ద్రియం, మగ్నావధిదైవతే, వినిర్దిశేదిత్యుత్తరేణాన్వయః , కరౌ, శిల్పమాదానాదిరూపం వ్యాపారం చ , ఇన్ద్రే తదధిదైవతే గత్యా సహ, పాదౌ, వయసి కాలాత్మకే విష్ణౌ-రత్యా సహోపస్థమిన్ద్రియం, ప్రజాపతావధిదైవతే ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻సోత్సర్గం పురుషోత్సర్గాదివ్యాపారసహిత-మపానం పాయుమిన్ద్రియం, మృత్యావధిదైవతే, యథాస్థానం యద్యస్యాధిదైవతరూపం స్థానం తస్మి

తదనతిక్రమేణ-నిర్దిశేత్సంశ్లిష్టమనుసందధీత, ఏవం కర్మేన్ద్రియాణాం తదధిదైవతైస్సంశ్లేషానుసన్ధానక్రమ ఉక్తః - అథశ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియాణామాహ ॥ దిక్ష్వితి ॥ శ్రోత్రమిన్ద్రియం-నాదేన శబ్దేన విషయభూతేన సహ-దిక్షు అధిదైవతాసు-త్వచమిన్ద్రియం-స్పర్శేన విషయేణ సహ-ధ్యాత్మని వాయావధిదైవతే ॥ ౨౭ ॥ హే రాజన్, చక్షురిన్ద్రియం రూపేణ సహ-రూపాణి తద్విషయభూతాని-జ్యోతిషి సూర్యే - అధిదైవతే - అభినివేశయేదభినివిష్టం సంశ్లిష్టం భావయేత్-జిహ్వాం రసనేన్ద్రియం, అప్సు రసేషు విషయభూతేషు అప్శబ్దో రసోపలక్షకః, ప్రచేతసా వరుణేనాధిదైవతేన సహ-భినివేశయేదిత్యనుషఙ్గః, త్రయాణాం సంశ్లేషమాత్రవివక్షయా ప్రచేతసేత్యప్రధానే తృతీయా, ఘ్రేయైర్గన్ధైర్విషయైస్సహ, ఘ్రాణమిన్ద్రియం, క్షితౌ క్షితిశబ్దోపలక్షితయోరశ్వినోః-న్యసేత్ ॥ ౨౮ ॥ మనోరథైర్వ్యాపారైస్సహ-మన ఇన్ద్రియం-చన్ద్రే అధిదైవతే-బోధ్యైర్విషయైస్సహ, బుద్ధిం పరే శ్రేష్ఠే- కవౌ చతుర్ముఖే, అధ్యాత్మనా ఆత్మని దేహే వర్తమానేనాహంకారేణ సహ-తత్కర్మాణి దేహాత్మాభిమానరూపాణి - అహంకారాధిదైవతే రుద్రే-న్యసేత్ - అహంకారకర్మాణ్యేవ దర్శయతి-యత్ యస్మాదహంకారాదహంమమతాక్రియాః - దేహే అహంబుద్ధిః, దేహానుబన్ధిషు మమకారః తస్మాత్తాః క్రియాః ప్రవృత్తయశ్చ భవన్తి ॥ ౨౯ ॥ చిత్తం చిత్తావస్థమన్తఃకరణం, సత్త్వేన సత్త్వగుణకార్యభూతస్వచ్ఛత్వప్రకాశత్వాదిరూపచిత్తవృత్త్యా సహ, క్షేత్రజ్ఞే అధిదైవతే - న్యసేత్- తతో, వైకారికం సాత్త్వికాహంకారం, గుణైస్స్వకార్యభూతైరిన్ద్రియైస్సహ, పరే తత్కారణే మహత్తత్త్వే, న్యసేత్, ఏవం వైకారికాహంకారస్య మహతి లయానుసన్ధానముక్తమ్ పూర్వం ఖే ఖానీత్యాదినా తత్త్వకార్యప్రలయానుసన్ధానముక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ అథ తత్త్వైస్సహ కారణభూతస్య తా

యం చ సోత్సర్గం యథాస్థానం వినిర్దిశేత్। దిక్షు శ్రోత్రం సనాదేన స్పర్శేనాధ్యాత్మని త్వచమ్॥ ౨౭ ॥ రూపాణి చక్షుషా రాజన్ జ్యోతిష్యభినివేశయేత్। అప్సు ప్రచేతసా జిహ్వాం ఘ్రేయైర్ఘ్రాణం క్షితౌ న్యసేత్॥ ౨౮ ॥ మనో మనోరథైశ్చన్ద్రే బుద్ధిం బోధ్యైః కవౌ పరే। కర్మాణ్యధ్యాత్మనా రుద్రే యదహం మమతాక్రియాః॥ ౨౯ ॥ సత్త్వేన చిత్తం క్షేత్రజ్ఞే గుణైర్వైకారికం పరే॥ ౩౦ ॥ అప్సు క్షితిమపో జ్యోతిష్యదో వాయౌ నభస్యముమ్। కూటస్థే తచ్చ మహతి తదవ్యక్తేఽక్షరే తు తత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యక్షరతయాఽఽత్మానం చిన్మాత్రమవశేషితమ్। జ్ఞాత్వాఽద్వయోఽథ విరమేద్దగ్ధయోనిరివానలః ॥ ౩౨ ॥ ****************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీనారద ఉవాచ॥ కల్పస్త్వేవం పరివ్రజ్య దేహమాత్రావశేషితః। గ్రామైకరాత్రవిధినా నిరపేక్షశ్చరేన్మహీమ్॥ బిభృయాద్యద్యసౌ వాసః కౌపీనాచ్ఛాదనం పరమ్। త్యక్తం న లిఙ్గాద్దణ్డాదేరన్యత్కిఞ్చిదనాపది ॥ ౨ ॥ ఏక ఏవ చ

మసాహంకారస్య మహతి లయానుసన్ధానప్రకారమాహ ॥ అప్స్వితి ॥ తావ, క్షితి-మప్సు, అపో, జ్యోతిషి అదో జ్యోతి-ర్వాయౌ, అముం వాయుం, నభస్యాకాశే, తచ్చ కూటస్థే తామసాహంకారే, తం చ, మహతి మహత్తత్త్వే, తన్మహత్తత్త్వమవ్యక్తే, తచ్చిత్సమష్టిసంసృష్టే అచిత్సమష్ట్యాత్మకే ప్రధానే, తచ్చ, అక్షరే పరమాత్మాత్మకే జీవే న్యసేత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవ-మవశేషితం ప్రత్యగాత్మానం-అక్షరతయా పరమాత్మాత్మకత్వస్య స్వాభావికస్య రూపతయా, జ్ఞాత్వా, అద్వయః ఆత్మని జాతిగుణాద్యభిమానరహితః, విరమేత్, దగ్ధయోనిర్దగ్ధకాష్ఠ, అనలోఽగ్నిర్యథా విరమతి తద్వ-ద్ధర్మానుష్ఠానేఽశక్తో వానప్రస్థ ఏవమనుసన్దధానో దేహత్యాగాయానశనవ్రతం కుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ****************************

ఏవం స్వధర్మానుష్ఠానే తుర్యాశ్రమధర్మే చాశక్తస్య వానప్రస్థస్యైవమనుసన్ధానపూర్వకానశనవ్రతేన దేహత్యాగ ఉక్తః, అథ తచ్ఛక్తస్య తుర్యాశ్రమపరిగ్రహం వదన్ తద్ధర్మానాహ త్రయోదశేన ॥ కల్ప ఇతి ॥ ఆశ్రమాన్తరధర్మాననుష్ఠాతుం సమర్థశ్చేత్, ఏవ-మనుసన్దధ-త్పరివ్రజ్య సంన్యస్య, దేహమాత్రేణావశేషితః దేహాతిరిక్తం తదనుబన్ధి సర్వం పరిత్యజ్యేత్యర్థః-గ్రామైకరాత్రవిధినా ఏకైకస్మిన్గ్రామే ఏకైకరాత్రనయనవిధినా-నిరపేక్షో, మహీం చరేత్ ॥ ౧ ॥ యద్యసౌ పరివ్రాట్, త్యక్తం దేహాద్వ్యతిరిక్తం, కించిద్బిభృయాచ్చేత్, తర్హి కౌపీనం-ఆచ్ఛాద్యతే యేన-తచ్చ వాసః-పరం కేవలం-బిభృయాత్, దణ్డకమణ్డలుభ్యా, మన్యత్కించిదన్య, నాపది న బిభృయాత్-దణ్డపాత్రగ్రహణముపవీతకటిసూత్రాదేరప్యావశ్యకస్యోపలక్షణం, అనాపదీత్యనేన శీతాద్యసహిష్ణుత్వరూపాపది తు కించిత్తన్నివారకం వాసోఽన్తరాదికమపి బిభృయాదితి సూచితమ్ ॥ ౨ ॥ అనపాశ్రయః పరిత్యక్తనియతనివాసదేశః, ఏకోఽసహాయః భిక్షుః భిక్షాన్నోపజీ

వీ, ఆత్మారామశ్చరేత్ ॥ ౩ ॥ సర్వేతి ॥ సర్వభూతేషు తరతమేషు, సుహృత్, భగవదాత్మకత్వానుసంధానేననితరామనుకూలః, శాన్తః క్రోధరహితః, నారాయణః పరాయణం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చేత్యధ్యవసాయయుక్తః, సదసతః చిదచిద్వ్యాప్యం పరేపిలక్షణే, అతఏవ, వ్యయే స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే, ఆత్మని పరమాత్మన్యదః ఇదం, విశ్వం, పశ్యేత్ తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేనచపశ్యేదిత్యర్థః, తథా, పరం బ్రహ్మ, ఆత్మానం పరమాత్మానం, సదసన్మయే చిదచిదాత్మకే సర్వత్ర, జగతి, నియన్తృతయా ఆత్మతయాచస్థితం, పశ్యేత్, ఏవం వాసుదేవశబ్దార్థానుసంధానముక్తమ్ ॥ ౪ ॥ సుప్తేతి ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌ సాయం ప్రాతరిత్యర్థః-యద్వా - తయోస్సంధిర్మధ్యమావస్థా - స్వప్నావస్థాయామిత్యర్థః - తదానీం శయానదేహాదాత్మనో వ్యతిరేకస్సుగ్రహః - పరమాత్మనోఽపి చిత్రసృష్టియోగశ్చ ,, నతత్ర రథానరథయోగానపన్థానో భవన్త్యథ రథాన్రథయోగాన్పథస్సృజతే ,, ఇతిహి శ్రూయతేఏవంచ - సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌ స్వప్నావస్థాయాం - ఆత్మదృక్ దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మస్వరూపవిమర్శనపరః - ఆత్మనః పరమాత్మనో, గతిం విచిత్రపథరథయోగాదిస్రష్టృత్వాదిప్రకారం - పశ్యేదనుసందధీత - తథా, బన్ధం మోక్షంచ - మాయామాత్రం - నవస్తుత, ఇతిపశ్యేత్-బన్ధాదికమీశ్వరసంకల్పరూపజ్ఞానాధీనం - నత్వాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితిపశ్యేదిత్యర్థః - మాయాశబ్దశ్చజ్ఞానపర్యాయః,,మాయావయునం జ్ఞాన ,, మితినైఘణ్టుకాః - బన్ధమోక్షయోశ్చ పరమాత్మసఙ్కల్పాధీనత్వం సూచితం ,, పరాభిధ్యానాత్తుతిరోహితం తతోహ్యస్య బన్ధవిపర్యయౌ ,, ఇతి, బన్ధమోక్షయోః ప్రకృత్యన్వయవ్యతిరేకరూపత్వాచ్చ మాయామాత్రత్వం ॥ ననుకథం మోక్షస్యస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావః - బన్ధప్రతియోగిత్వాదితి బ్రూమః నహ్యబన్ధస్య మోక్షసంభవః ॥ ౫ ॥ ధ్రువం నిశ్చితం - మత్యు - మధ్రువమస్థిరం -జీవితంచ - నాభినన్దేత్-మృత్యుమితిదృష్టాన్తార్థం వా -

ఛేద్భిక్షురాత్మారామోఽనపాశ్రయః ॥ ౩ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో నారాయణపరాయణః । పశ్యేదాత్మన్యదో విశ్వం పరే సదసతోఽవ్యయే ॥ ఆత్మానంచ పరం బ్రహ్మ సర్వత్ర సదసన్మయే ॥ ౪ ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సంధావాత్మనో గతిమాత్మదృక్ । పశ్యన్బన్ధంచ మోక్షంచ మాయామాత్రం నవస్తుతః ॥ ౫ ॥ నాభినన్దేద్ధ్రువం మృత్యుమధ్రువం వాస్య జీవితమ్ । కాలం పరం ప్రతీక్షేత భూతానాం ప్రభవాప్యయమ్ ॥ ౬ ॥ నాసచ్ఛాస్త్రేషు సజ్జేత నోపజీవేత జీవికామ్ ॥ వాదివాదాంస్త్యజేత్తర్కాన్ పక్షం కంచిన్న సంశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ నశిష్యాననుబధ్నీత గ్రన్థాన్నైవాభ్యసేద్బహూన్ । నవ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీత నారమ్భానారభేత్క్వచిత్ ॥ ౮ ॥ నయతేరాశ్రమః ప్రాయో ధర్మహేతుర్మహాత్మనః । శాన్తస్య సమచిత్తస్య బిభృయాదుత వా త్యజేత్ ॥ ౯ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽవ్య

భామృత్యుం నాభినన్దతి- తథా, ధ్రువం - జీవితమపి నాభినన్దేదితి-పరం కేవలంతు-భూతానాం - ప్రభవాప్యయాయస్మాత్-ముత్పత్తిప్రళయహేతుం - కాలమేవ - ప్రతీక్షేత-కాలగతిమేవాలోచయేదిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అసచ్ఛాస్త్రేషు-అనధ్యాత్మశాస్త్రేషు-నసజ్జేత నసక్తో భవేత్-జీవికాం జీవనోపాయభూతాం వృత్తిం - నోపజీవేత్ అతివాదాన్ జల్పవితణ్డాదినిష్ఠాన్-తర్కాన్ - త్యజేత్-కమపిపక్షమాగ్రహేణనాశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ శిష్యాన్-నానుబధ్నీత-విత్తలోభాభావాదితిభావః - బహూన్ గ్రన్థాన్-నైవాభ్యసేత్ నపఠేత్ -వ్యాఖ్యాం - నోపయుఞ్జీత నపారయేదిత్యర్థః - చిత్తస్యాన్యపరత్వప్రసఙ్గాదితిభావః - ఆరమ్భాన్మఠాపత్యాద్యారమ్భాన్ - క్వచిదపి-నారభేన్నకుర్యాత్ - నిగ్రహానుగ్రహాదివైషమ్యప్రసఙ్గాదితిభావః ॥ ౮ ॥ శాన్తస్య-సమచిత్తస్య-మహాత్మనో-యతే-రాశ్రమః -ప్రాయో-నధర్మహేతుః - అపితు-జ్ఞానప్రయోజనకః - అతో-ధర్మం-బిభృయాద్వా-త్యజేద్వా- భరణత్యాగౌవ్యవస్థితవికల్పౌ -జ్ఞానహీనస్సంన్యాసాశ్రమనిష్ఠః ధర్మం ప్రయోజనత్వేనబిభృయాత్ -జ్ఞానవాంస్తుధర్మాఖ్యం ఫలంత్యజేదిత్యర్థః-యద్వా-ఉపవాసాదిదేహక్లేశకరరూపధర్మః శరీరదౌర్బల్యముఖేనయోగవిఘాతకోనచేత్తం బిభృయాద్విఘాతకశ్చేత్తంత్యజేదిత్యర్థః - యద్వా-నను శిష్యానుబన్ధగ్రన్థాభ్యాసవ్యాఖ్యోపయోజనాదిభిః కశ్చిద్ధర్మ ఏవార్జితస్స్యాదితి కిమర్థం తే నిషిధ్యన్తఇత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ యదియతేరాశ్రమో ధర్మార్థస్స్యాత్తర్హి కర్తవ్యాస్స్యుః శిష్యానుబన్ధనాదయః- సతు ప్రాయశో నధర్మహేతుః- యత్యాశ్రమస్య ధర్మహేతుత్వాభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ శాన్తస్య సమచిత్తస్యేతి ॥ శాన్తస్య జితేన్ద్రియస్య ధర్మసాధ్యైహికాముష్మికశబ్దాదివిషయభోగేచ్ఛారహితస్య - సమచిత్తస్య అధర్మస్యేవధర్మస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వజ్ఞానవత్త్వేనధర్మాధర్మయోస్సమచిత్తస్య-ప్రాయ ఇత్యనేన క్వచిద్యత్యాశ్రమస్యాపి ధర్మహేతుత్వమస్త్యేవేతి సూచితం-అతో-యదియతిర్ధర్మప్రయోజనకయత్యాశ్రమనిష్ఠశ్చేచ్ఛిష్యానుబన్ధనాదీన్బిభృయాద్ధర్మహేతుత్వాభావే త్యజేదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ నను,

శిష్యానుబన్ధనాద్యభావే స్వస్య జ్ఞానిత్వాదిమాహాత్మ్యం న ప్రకాశితం స్యాదిత్యత ఆహ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గ ఇతి ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽస్ఫుటచిహ్నః, స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్ - వర్తేత - యతిరితి భావః - తథా చ శారీరకం సూత్రం ,, అనావిష్కుర్వన్నన్వయా,, దితి , శ్రుతిశ్చ ,, తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసే,, దితి , బాల్యస్య కర్మ స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారరూపం బాల్యం, తేన తిష్ఠాసేదిత్యర్థః, జ్ఞానిత్వాద్యనావిష్కారాభిప్రాయేణ దృష్టాన్తయతి - ఉన్మత్తబాలవదితి-ఉన్మత్తవద్బాలవచ్చ -కించ, న్యస్తార్థః పరైరపి దితప్రయోజనః - మునిరాలమ్బసంశీలనశీలశ్చ, వర్తేత- ఆలమ్బసంశీలనం శుభాశ్రయపరిశీలనం-ఏతదేవ ,, బాల్యం చ పాణ్డిత్యం చ నిర్విద్యాథ ముని,, రితి, మునిశబ్దేనాభిహితం , తద్విషయకం చేదం సూత్రం ,, సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయం తద్వతో విధ్యాదివ,, దితి , నత్వత్ర బాలవదితి దృష్టాన్తేన బాలస్య యథేష్టకామచారాదికం తదభిప్రేతం ,, నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః। నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయా,, దితి , దుశ్చరితస్య పరినిష్పన్నసాధనవిరోధిత్వశ్రవణాత్ - మనీష్యున్మత్తబాలవదితి పాఠాన్తరం-తత్ర-మనీష్యప్యున్మత్తాదివచ్చరేదితి యథోక్త ఏవార్థః - కవిర్విద్వానపి - సునిపుణం భాషితుం సమర్థోఽపి స్వమాత్మానం-మూకవన్మూకమివ-నృణాం-దృష్ట్యా, దర్శయేత్ , యథోన్మత్తాదిరూపం మన్యేరన్ తథా వర్తేత, స్వదృష్ట్యేతి పాఠే-స్వదృష్ట్యా దేహవిలక్షణస్వాత్మదృష్ట్యేత్యర్థః ❀ ॥౧౦॥ ❀ ఆజగరవ్రతస్య సంన్యాసాశ్రమానపేక్షితత్వేఽపి యదృచ్ఛయోపనతసంతోషస్య మోక్షవిరోధిప్రవృత్త్యుపరతేః - జ్ఞానానావిష్కారస్య చ తదపేక్షితత్వాత్తదవగమాయ తదితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రాపీతి॥ అత్రాపి స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారాదివాజ్ఞానినోఽవస్థానే, ఇతిహాసమపి-దృష్టాన్తత్వేనోదాహరన్తి-దర్శయన్తి ఇతిహాసం విశినష్టి-పురాతనం-నత్వస్మత్కపోలకల్పితం-ప్రహ్లాదస్య , ఆజగరస్య అజగరవ్రతస్థస్య మునేశ్చ - సంవాదరూ

న్యస్తార్థో * మునిరున్మత్తబాలవత్ । కవిర్మూకవదాత్మానం † సదృష్ట్యా దర్శయేన్నృణామ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। ప్రహ్లాదస్య చ సంవాదం మునేరాజగరస్య చ ॥ ౧౧ ॥ తం శయానం ధరోపస్థే కావేర్యాం సహ్యసానుని। రజస్వలైస్తనూదేశైర్నిగూఢామలతేజసమ్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శ లోకాన్ విచరన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా। వృతోఽమాత్యైః కతిపయైః ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః ॥ ౧౩ ॥ కర్మణాఽఽకృతిభిర్వాచా లిఙ్గైర్వర్ణాశ్రమాదిభిః । న విదన్తి జనా యం వై సోఽసావితి న వేతి చ ॥ ౧౪ ॥ తం నత్వాఽభ్యర్చ్య విధివత్పాదయోః శిరసా స్పృశన్ । వివిత్సురిదమప్రాక్షీన్మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ బిభర్షి కాయం పీవానం సోద్యమో భోగవాన్యథా । విత్తం చైవోద్యమవతాం భోగో విత్తవతామిహ ॥ ౧౬ ॥ భోగినాం ఖలు దేహోఽయం పీవా భవతి నాన్యథా ॥ ౧౭ ॥ న తే శయానస్య నిరుద్యమస్య బ్రహ్మన్ను హార్థో యత ఏవ భోగః। అభోగినోఽయం తవ విప్ర దేహః పీవా యతస్తద్వద నః క్షమం చేత్ ॥ ౧౮ ॥ కవిః కల్యో నిపుణదృక్చిత్రప్రియ

పమ్ ❀॥౧౧॥ ❀ తమజగరవ్రతస్థం, సహ్యపర్వతస్య-సానుని - కావేర్యాం కావేరీతటే - ధరో - పస్థే భూపృష్ఠే, శయానం -రజస్వలైః ధూళిధూసరైః - స్తనూదేశైః దేహావయవైః - నిగూఢం ప్రచ్ఛన్నం - అమలం - తేజో దేహకాన్తిర్యస్య తమ్ ❀॥౧౨॥ ❀ ప్రహ్లాదో, దదర్శ కథం-భూతః-భగవత్ప్రియః- కతిపయైరమాత్యైః - పరివృతో, లోకానాం-తత్త్వస్య వివిత్సయా వేత్తుమిచ్ఛయా, చరన్ ❀॥౧౩॥ ❀ కర్మాదిభి-ర్యం, సోఽసౌ-భవతి-న భవతి వే, త్యేవం జనా-న విదుః ❀॥౧౪॥ ❀ తం-పాదయో-శ్శిరసా-స్పృశన్నత్వా-విధివ-దభ్యర్చ్య వేత్తుమిచ్ఛు-ర్మహాభాగవతః-ప్రహ్లాదః- ఇదం వక్ష్యమాణ-మప్రాక్షీత్పృష్టవాన్ ❀॥౧౫॥ ❀ తదేవాహ॥ బిభర్షీత్యాదినా॥ ఉద్యమసహితః భోగవాన్ దేహపోషణశీలో-యథా-తద్వ-త్త్వం-పీవానం -కాయం దేహం - బిభర్షి ఉద్యమం వినైవమమభోగోఽస్తీత్యత్రాహ॥ ఇహలోకే , తావ-దుద్యమవతామేవ-విత్తం-విత్తవతామేవ-భోగః, త్వం తు, నిరుద్యమః కుతస్తవ విత్తం-కుతస్తరాం భోగ ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అన్తరేణాపి భోగం మమ దేహః పీవేత్యత్రాహ॥ భోగినామేవ-దేహః-పీవా - భవతి-భోగం వినైవ పీవా భవతి - అన్యథాతు-కృశో భవత్-తత్తు-థమన్తరేణాపి భోగం దేహపుష్టిరితి భావః ❀॥౧౭॥ ❀ హే బ్రహ్మన్, శయానస్య-తవ-నిరుద్యమస్య నిర్వ్యాపారస్య, తవ-[illegible]-ర్థః నూనం విత్తం నాస్తిహ, నుఇతి నిశ్చయే, హ ఇతి ప్రసిద్ధౌ , తవార్థో నాస్తీతి ప్రసిద్ధమేవేత్యర్థః-యతో విత్తాదేవ హేతో,ర్భోగాః- దేహపోషణాదయో-భవన్తి-అతో-భోగరహితస్య,తవ-దేహో , హే విప్ర, యతో హేతోః, పీవా, అభవ,త్తత్కారణం-నోఽస్మాకం, క్షమం చేద్వక్తుం యోగ్యం చే,ద్వద ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ కించ త్వం కవిర్విద్వాన్, కల్యః శక్తః, నిపుణదృక్సూక్ష్మతరః, చిత్రాః, ప్రియాః లోకరఞ్జనాః -కథాః, యస్య, స , ఏవంభూతోఽపి, లోకస్య, కర్మవ్యాపారం,

---

౧౦ శ్లో॥ పా॥ * మనీష్యున్మత్త † స్వదృష్ట్యా

ర్వతస్సతః, తద్వీక్షితాఽపి, సమఉదాసీనస్సన్, తూష్ణీం, శేషేశయానోఽసి-తత్కారణంచవదేతిభావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ఇత్థం, దైత్యపతినాప్రహ్లాదేన, పృష్టస్సన్, మహామునిః, తస్యప్రహ్లాదస్యవాగేవామృతం, తేన, యన్త్రితశ్చోదితః, స్మయమాన, స్త, ఇత్యభ్యాహఅభిముఖముక్తవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁తదేవాహ వేదేతియావదధ్యాయసమాప్తి॥ హేఅసురశ్రేష్ఠఇదంకింతత్, నృణామిహపరమయోఃప్రవృత్తినివృత్త్యోః-పదానికారణానీ, తియత్తదిదం - భవా - నధ్యాత్మచక్షుషాసర్వలోకమనోఽభిప్రాయవిషయకజ్ఞానేన-వేదజానాత్యేవ, కుతః -యత- స్త్వ, మార్యాణామతిన్ద్రియార్థదర్శినాం-సమ్మతః అగ్రేసరః ❁ ॥౨౧॥ ❁కించ-భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-స్వతేజసా-దీప్యమానో, నారాయణోఽనన్యప్రయోజనయా-భక్త్యా-తుష్టో-యస్యత్వాదృశస్య-సదా, హృద్గతస్సన్-అర్కవత్సూర్యవత్, ధ్వాన్తమజ్ఞానరూపమన్ధకారం, ధునోతినిరస్యతి, నిశ్శేషనిరస్తాజ్ఞానానాం సర్వజ్ఞానాంభవాదృశాంకిమవిదితమస్తీతిభావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁యద్యప్యేవ, మథాఽపిహేరాజన్, యథాశ్రుతంతవప్రశ్నానప్రతిబ్రూమహే, ప్రశ్నానాముత్తరాణివదామఇత్యర్థః, యథాశ్రుతమిత్యాద్యర్థ్యపరిహారాయోక్తం, ఆత్మనఃస్వస్యశుద్ధి-మిచ్ఛతాపుంసాఽవశ్యం, త్వం-సంభాషణీయో, హి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁లోకఃకిమ్మిన్సుప్రవర్తతే-త్వంతునివృత్తస్సన్ కింశేష, ఇతియత్పృష్టం, తత్రతావదుత్తరమాహ॥ తృష్ణయేతిచతుర్భిః - అహం- తావ, ద్యోగ్యైర్యథోచితైరపకామైః, రపూరయాపూరయితుమశక్యయా - భవవాహిన్యాజన్మపరంపరాకారిణ్యాతృష్ణయావిషయేచ్ఛయా, కర్మాణిపుణ్యపాపాత్మకాని, కార్యమాణఃకర్మసుప్రవర్త్యమానః, పూర్వం, నానాయోనిషు, యోజకః, ప్రయోజితః, ప్రవేశితః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తైరేవకర్మభిః, భ్రమన్, యదృచ్ఛయాదైవా, దిమంలోకంమనుష్యజన్మ, ప్రాపితః, లోకంవిశినష్టి, స్వర్గమోక్షయో, స్తిరశ్చాంతిర్యక్త్వానాంపునరస్యమనుష్యత్వస్యచప్రాప్తే, ర్ద్వారంకారణం, ధర్మేణస్వర్గస్య

కథస్సమః। లోకస్యకుర్వతఃకర్మశేషేతద్వీక్షితాఽపివా ॥ ౧౯ ॥ నారదఉవాచ ॥ సఇత్థందైత్యపతినాపరిపృష్టోమహామునిః। స్మయమానస్తమభ్యాహతద్వాగమృతయన్త్రితః ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ వేదేదమసురశ్రేష్ఠభవాన్నన్వార్యసమ్మతః। ఈహోపరమయోర్నౄణాంపదాన్యధ్యాత్మచక్షుసా॥౨౧॥ యస్యనారాయణోదేవోభగవాన్ హృద్గతస్సదా। భక్త్యాకేవలయాతుష్టోధునోతిధ్వాన్తమర్కవత్ ॥ ౨౨ ॥ అథాఽపిబ్రూమహేప్రశ్నాం స్తవరాజన్యథాశ్రుతమ్। సంభాషణీయోహిభవానాత్మనశ్శుద్ధిమిచ్ఛతా॥౨౩॥ తృష్ణయాభవవాహిన్యాయోగ్యకామైరపూరయా। కర్మాణికార్యమాణోఽహంనానాయోనిషుయోజితః॥ యదృచ్ఛయాలోకమిమంప్రాపితఃకర్మభిర్భ్రమన్। స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారంతిరశ్చాంపునరస్యచ ॥ ౨౫ ॥ అత్రాపి దంపతీనాంచసుఖాయాన్యాపనుత్తయే। కర్మాణికుర్వతాందృష్ట్వానివృత్తోఽస్మి విపర్యయమ్ ॥౨౬॥ సుఖమస్యాత్మనోరూపంసర్వేహోపరతిస్తనుః। మనస్సంస్పర్శజాన్ దృష్ట్వాభోగాన్ స్వప్స్యామిసంవిశన్ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేతదాత్మనస్స్వార్థంసన్తంవిస్మృత్యవైపుమాన్। విచిత్రామసతిద్వైతే ఘోరామాప్నో

ద్వారం - జ్ఞానసంపాదనేనత్వపవర్గస్యఅధర్మేణతిర్యక్త్వస్య, పూర్వసజాతీయసుకృతాచరణేనతుపునర్మనుష్యత్వస్యచ-కారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁అత్రాప్యస్మిన్నపిమనుష్యజన్మని, స్వర్గాపవర్గదేఽపి, దంపతీనాం-య, న్మైథునాదిసుఖం, తదర్థ, మన్యాపనుత్తయేదుఃఖనివృత్తయేచ-కర్మాణి - కుర్వతాం - లోకానాం, విపర్యయంసుఖార్థంకృతేభ్యోదుఃఖప్రాప్తిరూపంవిపర్యయం, దృష్ట్వా, నివృత్తోఽస్మి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁నను ప్రవృత్త్యాకదాచిదపిసుఖంస్యాదపి-కింనివృత్త్యాస్యా, దిత్యత్రాహ॥ సుఖమితి॥ సుఖ-మస్యా, త్మనఃప్రత్యగాత్మనో-రూపంస్వరూపమేవ-అతో, నతదర్థంయత్నఃకార్యఇతిభావః-తర్హిస్వతస్సుఖరూపఆత్మాతత్త్వేనకింనోపలభ్యతఇతిశఙ్కాం నిరాకరోతి-సర్వాస్వీహానాందేహాగతవ్యాపారాణా-ముపరమఃఅభావో-ఽస్యాత్మనః - తనురాకారః-నిష్క్రియంసుఖమేవతస్యతనురిత్యర్థః - కాత్స్న్యేనేహోపరమపూర్వకంతద్యాథాత్మ్యవిమర్శనేనసుఖరూపతయోపలభ్యతఇతిభావః - యతఏవ -మతో-భోగాన్శబ్దాదివిషయభోగాన్-మనస, స్సంస్పర్శజాన్ మనోరథమాత్రజా-నశాశ్వతాన్-దృష్ట్వా, సంవిశన్నాత్మయాథాత్మ్యావలోకనేప్రవిష్టోఽహం-ప్రారబ్ధానుభవేప్రవిష్టోవా-స్వప్స్యామిశయానోఽస్మి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁తర్హిసర్వోఽపిలోకస్త్వమివసుఖరూపమాత్మానంకింనోపలప్స్యత ఇతిశఙ్కాంనిరాకర్తుం స్వాభావికసుఖరూపాత్మస్వరూపావిమర్శనమూలకదేహాత్మభ్రమేణనశేతే-కింతుసంసరతీత్యాహ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేత-దాత్మనః-సుఖాత్మకం-రూపం, స్వార్థంస్వస్యపురుషార్థరూపం-స్వతఏవసన్తంవిస్మృత్య - స్వతఏవసన్తమాత్మనస్సుఖరూపస్వరూపాత్మకంస్వపురుషార్థంవిస్మృత్యేత్యర్థఃపుమాన్ దేహే-అసతిస్వతఆత్మన్యవిద్యమానేఽపి - ద్వైతేదేవమనుష్యాదిభేదే-దేవోఽహంమనుష్యోఽహమిత్యభిమానరూపే-ద్వైతే

ఖాదనిమిత్తైః-దైవతైరిత్యర్థః - విచిత్రాం గర్భజన్మజరామరణాదిరూపాం-మతఏవ, ఘోరాంభయంకరాం-సంసృతిమాప్నోతి ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనాహ॥జలమితి॥జలం,తదుద్భవైఃతృణశైవాలాదిభి,శ్ఛన్నం,హిత్వా,అజ్ఞో యథా,జలకామ్యయా, మృగతృష్ణాంజలవత్ప్రతీయమానా-ముపధావేత్ - తథా,స్వతస్సుఖరూపం,మాత్మనః, స్వరూపం,విస్మృత్యాన్యత్రవైషయికసుఖేష్వ-ర్థదృక్పురుషార్థదృష్టిః - ధావతిలోకః - స్వతఆత్మనోఽన్యత్రదేహాదౌపురుషార్థదృగ్వా ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ విపర్యయంద్రష్ట్వానివృత్తోఽస్మీత్యేతదేవవివృణోతి ॥ దేహాదిభిరితిషడ్భిః ॥ దైవతన్త్రైఃకర్మాయత్తైః,దేహేన్ద్రియాదిభి,రాత్మనస్స్వస్య - సుఖందుఃఖనివృత్తించేహాతఃఇచ్ఛతః -అనీశస్యకర్మవశ్యస్యపుంసః-కర్తరిషష్ఠీ-ఇచ్ఛతా,కృతాఃకృతాఃపునఃపునరారబ్ధాః-క్రియాః- మోఘాఃవ్యర్థాః,నసుఖజనకానానుపిదుఃఖనివర్తకాశ్చదృష్టాఇతిభావః ✽ ॥౩౦॥ ✽ కథంచిత్క్రియాణామమోఘత్వేఽపితజ్జన్యంసుఖమనుభూయమానదుఃఖేభ్యోఽల్పమిత్యాహ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిః॥ ఆదిశబ్దేనాధిదైవికాధిభౌతికేగ్రాహ్యే-తైఃదుఃఖైః,కర్హిచిత్ కదాచిదపి ,అవిముక్తస్య,మర్త్యస్యమరణశీలస్యకృచ్ఛ్రోపనీతైర్దుఃఖేనార్జితైః -విత్తైః, తన్నిమిత్తైఃకామైశ్చకింకియత్సుఖం,క్రియేత ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ననుధనార్జనేహిదుఃఖం,లబ్ధధనానాంతుసుఖమేవేత్యత్రాహ॥ పశ్యామీతి ॥ధనినాంలబ్ధధనానామపి,క్లేశం,పశ్యామి,క్లేశేహేతుంవదన్ ధనినోవిశినష్టి,లుబ్ధానామలబ్ధధనలిప్సయాలబ్ధధనవ్యయభయేనచ క్లిశ్యతామితిభావః, అజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం,కామానామపర్యాప్త్యాచక్లిశ్యతామితిభావః , భయా,దలబ్ధా-నిద్రా -యై-స్తైషాం-చోరాదయోధనమపహరేయురితిభయాల్లబ్ధనిద్రాణామిత్యర్థః --ఇతోఽపిక్లేశఇతిభావః-భయేహేతుంవదన్ విశినష్టి , సర్వతస్సర్వేభ్యోఽప్య,తీవవిశఙ్కినాంఅపహరేయురితిశఙ్కాంకుర్వతామ్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఏతదేవవివృణోతి॥రాజతఇతి॥రాజాదిభ్యః-పశుతః,పక్షితః,పశుభ్యో

తిసంసృతిమ్ ॥ ౨౮ ॥జలంతదుద్భవైశ్ఛన్నంహిత్వాఽజ్ఞోజలకామ్యయా । మృగతృష్ణాముపాధావేత్తథాన్యత్రార్థదృక్స్వతః ॥ ౨౯॥దేహాదిభిర్దైవతన్త్రైరాత్మనస్సుఖమీహతః।దుఃఖాత్యయంచానీశస్యక్రియామోఘాఃకృతాఃకృతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిర్దుఃఖైరవిముక్తస్యకర్హిచిత్। మర్త్యస్యకృచ్ఛ్రోపనతైరర్థైఃకామైఃక్రియేతకిమ్ ॥ ౩౧ ॥పశ్యామిధనినాంక్లేశంలుబ్ధానామజితాత్మనామ్ । భయాదలబ్ధనిద్రాణాంసర్వతోఽతివిశఙ్కినామ్ ॥ ౩౨॥ రాజతశ్చోరతశ్శత్రోస్స్వజనాత్పశుపక్షితః । అర్థిభ్యఃకాలతస్స్వస్మాన్నిత్యంప్రాణార్థవద్భయమ్ ॥ ౩౩ ॥శోకమోహభయక్రోధరాగక్లైబ్యశ్రమాదయః । యన్మూలాస్స్యుర్నృణాంజహ్యాత్స్పృహాంప్రాణార్థయోర్బుధః ॥ ౩౪ ॥మధుకారమహాసర్పౌలోకేఽస్మిన్నోగురూత్తమౌ।వైరాగ్యంపరితోషంచప్రాప్తాయచ్ఛిక్షయావయమ్ ॥ ౩౫ ॥ విరాగస్సర్వకామేభ్యశ్శిక్షితోమేమధువ్రతాత్ ।కృచ్ఛ్రాప్తంమధువద్విత్తంహత్వాప్యన్యోహరేత్పతిమ్ ॥ ౩౬ ॥ అనీహఃపరితుష్టాత్మాయదృచ్ఛోపనతాదహమ్ । నోచేచ్ఛయేబహ్వహానిమహాహిరివసత్త్వవాన్ ॥ ౩౭ ॥క్వచిదల్పంక్వచిద్భూరిభుఞ్జేఽన్నంస్వాద్వస్వా

గవాశ్వాదిభ్యఃపశుభ్యః , సస్యాదిభక్షణార్థంప్రవృత్తేభ్యః,కాలతః-స్వస్మాత్ దానభోగయోఃప్రవృత్తాత్స్వస్మాచ్చ-ప్రాణస్తత్తుల్యమర్థంచైషామస్తీతితథా, తేషాం నిత్యం,భయ,మనువర్తతే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ నకేవలంభయమేవ - అపితు,శోకమోహభయాదయః-సర్వేయన్మూలాఃయౌప్రాణార్థావేవ-మూలం- ఏషాం-తే-నృణాం-స్యుఃభవేయుః,తస్మా,ద్బుధఃహేయోపాదేయవివేకవాన్,తయోఃప్రాణార్థయోః,స్పృహాంజహ్యాత్త్యజేత్ ✽ ॥౩౪॥ ✽ యదుపదేశాత్త్వమీదృశనివృత్తిధర్మమాశ్రితోఽసీత్యత్రాహ ॥ మధుకారేతి ॥ అస్మిన్లోకే-నౌ-సాక్షాం-గురుశ్రేష్ఠౌ-మధుకారమహాసర్పౌ మధుమక్షికాఅజగరావేవేదృశధర్మశిక్షకౌ-తదేవాహ - యయోర్మధుకారమహాసర్పయో-శ్శిక్షయావృత్తిపర్యాలోచనయా,వయం , వైరాగ్యం-పరితోషందైవాలబ్ధాత్సంతోషంచ-ప్రాప్తాః-తత్రమధుకారాద్వైరాగ్యం,మహాసర్పాత్పరితోషంచ-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏతదుభయంవివృణోతి॥విరాగఇతిద్వాభ్యాం ॥ తావత్సర్వేభ్యఃకామేభ్యోవిరాగో,మయా,మధువ్రతాన్మధుమక్షికాతఃశిక్షితః, తచ్ఛిక్షయామమవైరాగ్యోదయఇత్యర్థః-కింతచ్ఛిక్షితం,తదాహ-యథా,మధువ్రతైః-రితస్తతఃపుష్పేభ్య , ఆనీయ-క్వచిన్నివేశితం-మధు-తత్స్వామినోమధువ్రతాన్,హత్వాఽన్యోహరతి-తథా-మధువద్దుఃఖేనార్జితంధన-మన్యః,పతింధనస్యపతిం-హత్వా , హరే,దిత్యేతన్మధువ్రతాచ్ఛిక్షితమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అజగరాచ్ఛిక్షితమాహ॥అనీహఇతి॥మహాహిరివా-హ-మనీహఃనిర్వ్యాపారః - యదృచ్ఛోపనతాద్దైవాల్లబ్ధాన్నాదేః , పరితుష్టాత్మాసంతుష్టచిత్తః , నోచేద్యదృచ్ఛోపనతంనచే-త్సత్త్వవాన్ధైర్యవాన్బహూన్యహాని-శయేశయానోఽస్మి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ పీనత్వేహేతుత్వేనయదృచ్ఛయాప్రాప్తాత్పరితోషంప్రపఞ్చయతి ॥ క్వచిదల్పమితిషడ్భిః ॥ క్వచిత్క-దాచి-దల్పం - కదాచిచ్చ,

భూరిబహు-క్వచిచ్చ, సాధు-క్వచిచ్చ, అసాధ్వసమీచీనమప్యుష్టం-క్వచిచ్చ, గుణవద్రసవ-త్కదాచి-న్నిర్గుణం, కదాచిచ్ఛ్రద్ధయాఽనీతం-కదాచి-న్నిన్దాపూర్వకమనీతం వాఽన్నాదికం-భుఞ్జే అద్మి - కదాచి, ద్దివా-నక్తంచ - యదృచ్ఛయా ప్రాప్తం, భుఞ్జే ❋ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఏవం-వస్త్రమపి-దుకూలాద్యన్యతమ-మన్యద్వా, దైవాల్లబ్ధం, వసే ఆచ్ఛాదయామి-పరిదధేచ-చీరం-జీర్ణవస్త్రంచ, ఏవం-దిష్టభుక్ప్రారబ్ధభు-క్సన్తుష్టచిత్తశ్చాహమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ క్వచి ద్భూపృష్ఠ ఏవ-క్వచిచ్చ, తృణాదిషు-శయే-క్వచిచ్చ ప్రాసాదోపరిపర్యఙ్కే-తత్రాపి కశిపౌవా-తస్యదౌర్లభ్యే శయ్యాం-నిరాహ-పరేచ్ఛయేతి, ఇదముత్తరత్రాప్యనుషఞ్జనీయమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ స్నాతమనులిప్తంచ స్రనేనచా-ఙ్గం, యస్య, శోభనం-వాసోవస్త్రం, యస్య, సః, స్రగ్భి, రలంకృతః-రథాదిభిర్యానై, శ్చరే సంచరే-క్వచిచ్చ, దిగ్వాసా దిగమ్బరో, గ్రహవ-చ్చరే-హే విభో ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ నచమానావమానాదికర్తృషు మమవైషమ్యమిత్యాహ॥ నేతి ॥ స్వభావతఏవ-విషమఞ్జనం స్తుతినిన్దయోః కర్తారం, నస్తౌమి-ననిన్దేచ-కింతు-తేషాంజనానాం-సర్వేషాం, శ్రేయః ధర్మాదిరూపం, ఉత అపిచ-మహాత్మని భగవత్యైకాత్మ్యమేకచిత్తత్వంచా-శాసే ప్రార్థయే ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇత్థమన్యస్యాప్యవస్థితావుపాయమాహ॥ వికల్పమితి ॥ వికల్పం జాతిరూపాదివికల్పం, చిత్తేమనోవ్యాపారే-జుహుయాత్ప్రవిలీనం భావయేత్-తచ్చిత్త-మర్థవిభ్రమే దేహాత్మభ్రమహేతౌ మనసి-మనశ్చ, వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే-తంచ వైకారికం - మాయాయాం మూలప్రకృతౌ జుహుయాత్-సర్వత్ర హోమో నామలయానుసన్ధానరూపః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తాంచమాయా-మాత్మానుభూతౌ - జుహుయాత్-తత స్సత్యం స్వాత్మశరీరకం పరమా-

భువా । క్వచిద్భూరిగుణోపేతం గుణహీనముత క్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రద్ధయోపహృతం క్వాపి కదాచిన్మానవర్జితమ్ । భుఞ్జే భుక్త్వాఽథకస్మింశ్చిద్దివానక్తం యదృచ్ఛయా ॥ ౩౯ ॥ క్షౌమం దుకూలమజినం చీరం వల్కలమేవ వా । వసేఽన్యదపి సంప్రాప్తం దిష్టభుక్తుష్టధీరహమ్ ॥ ౪౦ ॥ క్వచిచ్ఛయే ధరోపస్థే తృణపర్ణాశ్మభస్మసు । క్వచిత్ప్రాసాదపర్యఙ్కే కశిపౌ వా పరేచ్ఛయా ॥ ౪౧ ॥ క్వచిత్స్నాతోఽనులిప్తాఙ్గః సువాసాః స్రగ్వ్యలంకృతః । రథేభాశ్వైశ్చరే క్వాపి దిగ్వాసా గ్రహవద్విభో ॥ ౪౨ ॥ నాహం నిన్దే న చ స్తౌమి స్వభావవిషమం జనమ్ । ఏతేషాం శ్రేయ ఆశాస ఉతైకాత్మ్యం మహాత్మని ॥ ౪౩ ॥ వికల్పం జుహుయాచ్చిత్తౌ తం మనస్యర్థవిభ్రమే । మనో వైకారికే హుత్వా తం మాయాయాం జుహోత్యను ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మానుభూతౌ తాం మాయాం జుహుయాత్సత్యదృఙ్మునిః । తతో నిరీహో విరమేత్స్వానుభూత్యాత్మని స్థితః ॥ ౪౫ ॥ స్వాత్మవృత్తం మయేత్థం తే సుగుప్తమపి వర్ణితమ్ । వ్యపేతం లోకశాస్త్రాభ్యాం భవాన్హి భగవత్ప్రియః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ధర్మం పారమహంస్యం వై మునేః శ్రుత్వాసురేశ్వరః । పూజయిత్వా తతః ప్రీత ఆమన్త్ర్య ప్రయయౌ గృహమ్ ॥ ౪౭ ॥ ❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ గృహస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాఞ్జసా । యాయాద్దేవఋషే బ్రూహి మాదృశో గృహమూఢధీః ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహారాజ లోకానాం త్వనుగృహ్ణతా । ఏతత్తుభ్యం ప్రవక్ష్యామి

త్మానం పశ్యతీతి సత్యదృక్-మునిస్తన్మననశీలః, నిరీహో నిశ్చేష్టః- స్వానుభూత్యాత్మని పరమాత్మాత్మకే పరిశుద్ధజీవస్వరూపే, స్థితః తదనుసన్ధానపరః-విరమేత్ప్రారబ్ధావసానే కళేబరాద్విరమేత్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఉక్తం స్వవృత్తముపసంహరతి॥ స్వాత్మవృత్తమితి॥ ఇత్థం-మయా-గుప్తమపి, స్వాత్మనో మమ, వృత్తం, మద్దృష్ట్యా, లోకశాస్త్రాభ్యాం-వ్యపేతం-నతు తత్త్వదృష్ట్యా-వ్యపేతం బహిర్ముఖత్వ, తే తుభ్య, ముపవర్ణితం-హి యస్మాద్భవాన్, భగవత్ప్రియోఽతో-గుప్తమపి వృత్తముపవర్ణితమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఏవం-మునినోపవర్ణితం - పారమహంస్యం తుర్యాశ్రమనిష్ఠానామనుగుణం, శ్రుత్వా, అసురేశ్వరః ప్రహ్లాదః - తం ప్రీతస్సన్-పూజయిత్వా ఆమన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య, స్వగృహం ప్రతి-యయౌ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవమాశ్రుతాశ్రమత్రయధర్మో గృహస్థాశ్రమధర్మాన్ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః॥ గృహస్థ ఇతి ॥ హే దేవఋషే-గృహేష్వేవమూఢాధీర్యస్య, గృహాసక్తచిత్తో- మాదృశో గృహస్థాశ్రమస్థః, పుమాన్, యేనవిధినా, ఏతాం పదవీం తుర్యాశ్రమిగమ్యాం పదవీం, ముక్తిమిత్యర్థః-యాయాత్ప్రాప్నుయా-త్తం-విధం-బ్రూహి ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఏవమాపృష్టగార్హస్థ్యధర్మో దేవర్షిః ప్రశ్నమభినన్దన్ తాన్ధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే॥ సాధ్వితి॥ హే మహారాజ, జానతాఽపి - త్వయా-లోకానాం, యథా తథా- అనుగృహ్ణతా - సాధు-పృష్టం-ఏతత్త్వత్పృష్టం గార్హస్థ్యవ్రత-మహం - తుభ్యం-ప్రవక్ష్యామి-యతః కర్మణా మయా వక్ష్యమాణాద్గార్హస్థ్యధర్మాత్-కర్మణాం ముక్తిప్రతిబన్ధకానాం పుణ్యపాపాత్మకానాం, నిరాసద్వారా,

నైష్కర్మ్యం జ్ఞానయోగలాభో-భవేత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ గార్హస్థ్యధర్మానాహ॥ గృహేష్విత్యాదినాఽఽయావద ధ్యాయసమాప్తి॥ యద్యపి ప్రథమాశ్రమధర్మకథనానన్తరమేవైతదాశ్రమధర్మవర్ణనం యుక్తం - క్రమప్రాప్తత్వాత్-త థాఽపి గార్హస్థ్యధర్మాణాం బాహుల్యాన్మహతా ప్రబన్ధేన వర్ణనీయత్వాదాశ్రమాన్తరధర్మవర్ణనానన్తరం తేకథ్యన్తే- క్రమానాదరాద్వా - అత్ర కేచిద్వదన్తి - మోక్షాన్తరఙ్గత్వేన ప్రథమం వనస్థయతిధర్మానభిధాయ పశ్చాద్గృహస్థధర్మానభిద ధాతీతి-తన్మన్దం ,, అతస్త్వితరజ్జ్యాయోలిఙ్గాచ్చ ,, ఇతి శారీరకన్యాయేన బ్రహ్మవిద్యానుగ్రాహకాల్పధర్మాశ్రమాన్తరా పేక్షయా తదనుగ్రాహకబహుధర్మకగార్హస్థ్యస్యైవాన్తరఙ్గత్వా-దతో యథోక్త ఏవాశయః- హే రాజన్ -గృహేష్వవస్థి తః గృహస్థాశ్రమస్థః - గృహోచితా ఆశ్రమానుగుణాః - క్రియాః కర్మాణి సంధ్యోపాసనపఞ్చమహాయజ్ఞాదీన్యావశ్యకా ని-సాక్షా-ద్వాసుదేవార్పణం యథాభవతి తథా- కుర్వన్-ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకం కుర్వన్ - మహామునీనుపాసీత భగవద్గుణమననశీలాన్మహాభాగవతానుపాసీత ✽॥ ౩ ॥ ✽కథం భూతః- తేభ్యో - భగవతః, అవతారకథామృత-మభీక్ష్ణం పునఃపున - ర్యథాకాలమావశ్యకధర్మానుష్ఠానావశేషితం కాల - ముపశాన్తజనైస్సహితః - శ్రద్ధాపూర్వకం - శృ ణ్వన్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ఏవం-సతాం-సఙ్గా-ద్దేహదారపుత్రాదిషు-శనకై-స్సఙ్గం-విముఞ్చేత - తేష్వహం మమ ఇత్యాద్యభిమానం త్యజేత్ - ఏవం - ముచ్యమానేషూక్తాభిమానావిషయేషు- సత్సు - దేహాదిషు, స్వప్నవదుత్థితః యథాస్వప్నే తద్విషయేషు పుత్రాదౌ తస్మాదుత్థితస్తత్కాలమాత్రానుభావ్యతాం మన్యతే, తథా, దేహే చ, గేహే చ , చశబ్దాద్దారాదిషు చ, పణ్డితః అ స్థిరత్వాపురుషార్థజ్ఞానవాన్, తత్ర దేహాదౌ , స్వయం విరక్తోఽపి, రక్తవదాసక్తవ, ద్యావదర్థం ప్రాణధారణాపేక్షితమ ర్థ, ముపాసీనః స్వీకుర్వన్, నృలోకే నరశరీరే, నరతాం , న్యసేదనుసందధీత , నరత్వాదికం దేహగతం పశ్యేత్, నత్వా

నైష్కర్మ్యం కర్మణో యతః ॥ ౨ ॥ గృహేష్వవస్థితో రాజన్ క్రియాః కుర్వన్గృహోచితాః। వాసుదేవార్పణం సాక్షాదుపాసీత మహామునీన్ ॥ ౩ ॥ శృణ్వన్భగవతోఽభీక్ష్ణమవతారకథామృతమ్ । శ్రద్దధానో యథాకాల ముపశాన్తజనావృతః ॥ ౪ ॥ సత్సఙ్గాచ్ఛనకైస్సఙ్గమాత్మజాయాత్మజాదిషు। విముఞ్చేన్ముచ్యమానేషు స్వయం స్వప్నవదుత్థితః ॥ ౫ ॥ యావదర్థముపాసీనో దేహే గేహే చ పణ్డితః। విరక్తో రక్తవత్తత్ర నృలోకే నరతాం న్యసేత్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయః పితరౌ పుత్రా భ్రాతరస్సుహృదః పరే। యద్వదన్తి యదిచ్ఛన్తి చానుమోదేత నిర్మమః॥ ౭ ॥ దివ్యం భౌమం చాన్తరిక్షం విత్తమచ్యుతనిర్మితమ్। తత్సర్వముపయుఞ్జాన ఏతత్కుర్యాత్స్వతో బుధః॥ ౮ ॥ యావద్భ్రియేత జఠరం తావత్స్వత్వం హి దేహినామ్ । అధికం యోఽభిమన్యేత స స్తేనో దణ్డమర్హతి ॥ ౯ ॥ మృగోష్ట్రఖరమర్కాఖుసరీసృపపమక్షికాః। ఆత్మనః పుత్రవత్పశ్యేత్తైరేషామన్తరం కియత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రివర్గం నా

త్మన్యనుసందధీతేత్యర్థః ✽ ॥ ౫॥౬॥ ✽జ్ఞాత్యాదయ, స్తేభ్యోఽన్యేచ, య,ద్వదన్తి యచ్చేచ్ఛన్తి, తత్త-త్స్వయం, నిర్మమః మమకారరహితో, మోదేత అనుమోదేత ✽ ॥ ౭ ॥ ✽యావదర్థపరిగ్రహణ ఇత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యద్య, ద్భగవతా, నిర్మి తం ప్రాపితం, దివ్యాదిభేదభిన్నం విత్తం-తత్ర-దివ్యం విత్తం వృష్ట్యాదిభిర్జాతం ధాన్యాది - భౌమం భూమ్యాం జాతం సువర్ణా దిరూపం-ఆన్తరిక్షమకస్మాదేవ ప్రాప్తం-యద్వా - దివ్యం విత్తం నాకలోకాది-అన్తరిక్షం వర్షం, భౌమం తృణాది-తద్వై తత్సర్వ-ముపయుఞ్జానో వినియుఞ్జానః-అబుధః అవివేకీ చే-త్స్వతః స్వత్వేన- కుర్యాత్ -అబుధశ్చేత్తదేతత్సర్వం స్వత్వేనా భిమన్యేతేత్యర్థః, యద్వా, బుధ ఇత్యేవచ్ఛేదః వివేకీ , తత్సర్వ-ముపయుఞ్జానః- ఏతద్యథోపయుక్తం, స్వతః కుర్యాత్ స్వత్వే న స్వీకుర్యాత్-దేహధారణమాత్రోపయుక్తమేవ స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽అధికం న స్వీకుర్యాదిత్యభిప్రాయన్నతస్మిన్ స్వత్వాభిమానం కుర్యాదిత్యాహ॥ యావదితి॥ యస్మా - ద్యావ-జ్జఠరముదరం - భ్రియేత పూర్యేత-తావదేవ-స్వత్వం-దేహి నాం- ఉదరభరణోపయుక్త ఏవ హి విత్తే దేహినాం స్వత్వాభిమాన ఇత్యర్థః - యోఽధికమపి - స్వత్వేనా-భిమన్యేత-స పు మాన్, స్తేనః చోర ఏవ-యత ఏవం - తతో, దణ్డమేవార్హతి - ఇహ దణ్డాభావేఽప్యముత్ర దణ్డమర్హత్యేవ , యద్వా సంసృతి రూపం దణ్డమర్హతీతి భావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽యతోఽధికే స్వత్వాభిమానో దణ్డహేతు, రత ఏవ, తద్భక్షణే ప్రవృత్తాన్, మృగో ష్ట్రాదీ-నాత్మనః స్వస్య- పుత్రవత్పశ్యేత్ పుత్రానివ మన్యేత , నతు నిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః, తథాహ, తైః పుత్రై స్సహై, షాం మృగాదీనాం, కియదన్తరం, న కించిదప్యన్తరమస్తి, న కించిదపి తారతమ్యమస్తీత్యర్థః , తత్ర , మృగా శ్వనకమార్జారాదయః మర్కో-మర్కటః, ఆఖుర్మూషకః, సరీసృపా అన్యే సర్పణస్వభావా జన్తవః, విమక్షికాః , విశబ్దః పాదపూరణార్థః, విశిష్టమక్షి కా ఇతి వా ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽వివృతమర్థముపసంహరతి॥ త్రివర్గేతి॥ స్వయం గృహస్థోఽపి, అనేన తదుపయుక్తవర్గత్రయనిష్ఠతా

సూచ్యతే, అతికృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన, త్రివర్గం ధర్మార్థకామాన్ న భజేత న సేవేత, దైవాత్ప్రాప్తైరేవ తుష్యేదిత్యర్థః। తదేవాహ, యావత్, దైవేన, దేశకాలానుగుణ్యేన, ప్రాపితం, తదేవ, యథోపయుక్తం, భజేత్ * ॥ ౧౧ ॥ *ధర్మాన్తరమాహ॥ శ్వేతి॥ శ్వాఘాఽతిపాతాత్మనశ్చ, అన్త్యావసాయినశ్చణ్డాలాదయశ్చ, తా, నభివ్యాప్య, తేభ్యః - యథోచితం, కామాన్ సంవిభజేత్, యథాశక్తి తదపేక్షితానన్నాదీన్ దద్యాదిత్యర్థః - సఙ్గమాత్రం జాయాసుతాదిషు విముఞ్చేదిత్యుక్తం, జాయాసఙ్గత్యాగముపపాదయతి॥ అపీతి॥ ఆత్మనః స్వస్య, దారాన్ భార్యామేకామపి, జహ్యాత్ తస్యాం స్వత్వాభిమానం త్యజేదిత్యర్థః। ఏతదేవవక్తుం తావత్ తస్యా దుస్త్యజత్వమాహ ॥ యత ఇతి॥ యస్యాం భార్యాయాం - నృణాం, స్వత్వగ్రహః మమైవేయమిత్యాగ్రహః * ॥ ౧౨ ॥ *యదర్థే యద్భార్యార్థం స్వకీయాన్ ప్రాణాన్, పితరం, గురుం వా, హన్యాత్, ఏవం దుస్త్యజా భార్యేత్యుక్తం, ఏవంభూతాయాం, తస్యాం, స్త్రియాం భార్యాయాం - స్వత్వం జహ్యాత్ స్వత్వాభిమానం న కుర్యాదత్యర్థః - యః పుమాన్ - నేవం జహ్యాత్ - తేన పుంసా - అజితః కైరప్యజితః పరమాత్మా - జితో భవతి * ॥ ౧౩ ॥ *కథమేవం తస్యాం స్వత్వాభిమానస్త్యక్తుం శక్యః - తత్త్వవిచారేణేత్యాహ॥ క్రిమితి॥ క్రిమివిడ్భస్మసు - నిష్ఠా పర్యవసానమన్తో యస్య - తదిదం కళేబరం - క్వ - తదీయా దేహార్థా - రతిర్యస్యాః - సా - భార్యా - క్వ - నభశ్ఛదః ఆకాశస్యాపిచ్ఛాదయితా - ఆకాశతుల్యో - నిర్లేప ఇత్యర్థః - ఈదృశ ఆత్మా క్వ, త్యేవం - తత్త్వవిచారేణ జహ్యాదిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ *యావదర్థపరిగ్రహ ఇతి దైవాల్లబ్ధేష్వపి ప్రాణమాత్రోపయుక్తాన్నాదిపరిగ్రహ ఉక్తః, ఇదానీం తైరపి యజ్ఞావశిష్టైరేవాత్మనో వృత్తిం కల్పయేదిత్యాహ ॥ సిద్ధైరితి॥ సిద్ధైః దైవాల్లబ్ధైః యజ్ఞావశిష్టైః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిరవశేషితైరేవార్థైః అన్నాదిభి - రాత్మనస్స్వస్య - వృత్తిం ప్రాణ

తికృచ్ఛ్రేణ భజేత గృహమేధ్యపి। యథాదేశం యథాకాలం యావద్దైవోపపాదితమ్ ॥ ౧౧॥ ఆశ్వాఘాన్త్యావసాయిభ్యః కామాన్ సంవిభజేద్యథా। అప్యేకామాత్మనో దారాన్నృణాం స్వత్వగ్రహో యతః ॥ ౧౨ ॥ జహ్యాద్యదర్థం స్వాన్ప్రాణాన్ హన్యాద్వా పితరం గురుమ్। తస్యాం స్వత్వం స్త్రియాం జహ్యాద్యస్తేన హ్యజితో జితః ॥ ౧౩ ॥ క్రిమివిడ్భస్మనిష్ఠాన్తం క్వేదం తుచ్ఛం కళేబరమ్। క్వ తదీయరతిర్భార్యా క్వాయమాత్మా నభశ్ఛదః॥ సిద్ధైర్యజ్ఞావశిష్టార్థైః కల్పయేద్వృత్తిమాత్మనః। శేషే స్వత్వం త్యజన్ప్రాజ్ఞః పదవీం మహతామియాత్ ॥౧౫॥ దేవానృషీన్నృభూతాని పితౄనాత్మానమన్వహమ్। స్వవృత్త్యాగతవిత్తేన యజేత పురుషం పృథక్ ॥ ౧౬॥ యర్హ్యాత్మనోఽధికారాద్యాః సర్వాస్స్యుర్యజ్ఞసమ్పదః। వైతానికేన విధినా అగ్నిహోత్రాదినా యజేత్॥ న హ్యగ్నిముఖతోఽయం వై భగవాన్ సర్వయజ్ఞభుక్। ఇజ్యేత హవిషా రాజన్ యథా విప్రముఖే హుతైః॥ ౧౮॥ తస్మాద్బ్రాహ్మణదేవేషు మర్త్యాదిషు యథార్హతః। తైస్తైః కామైర్యజస్వైనం క్షేత్రజ్ఞం *బ్రాహ్మణాననమ్ ॥ ౧౯ ॥ కుర్యాదపరపక్షీయం మాసి ప్రోష్ఠపదే ద్విజః। శ్రాద్ధం పిత్రోర్యథావిత్తం తద్బన్ధూనాం చ విత్త

ధారణరూపాం, కల్పయేత్ - శేషే యజ్ఞాద్యనుపయుక్తే స్వవృత్త్యనుపయుక్తే చ, దైవాల్లబ్ధే - ర్థే, స్వత్వాభిమానం, త్యజేత్, ప్రాజ్ఞః ఏవంవిధజ్ఞానవాన్ - మహతాం పదవీం మహద్భిర్గమ్యాం ముక్తిరూపాం పదవీం - ప్రాప్నుయాత్ * ॥౧౫॥ *ఏతద్వివృణ్వన్నాహ ॥ దేవా - నృషీన్, నృన్మనుష్యాన్, భూతాని - పిత్రాంశ్చ మహాయజ్ఞదేవతాః, ఆత్మానం చ, స్వవృత్త్యా యాజనాధ్యాపనాదిపూర్వోక్తవృత్త్యా - ఆగతేనార్జితేన, విత్తేనాన్వహమహరహః పృథక్పురుష దేవాద్యన్తరాత్మానం పరమపురుషం, యజేత ఏకమేవ పరమపురుషం దేవాదిశరీరభేదేనాన్తరాత్మత్వేనావస్థితమారాధయేదిత్యర్థః * ॥౧౬॥ *కించ, యర్హి యదా, ఆత్మనస్స్వస్య, అధికారః, అర్థీ సమర్థో విద్వాంశ్చేత్యుక్తోఽధికారస్స్యాత్, తదా సర్వా యజ్ఞసంపదస్స్యురేవ, యథాధికారం సర్వే యజ్ఞాః కర్తవ్యా ఏవేత్యర్థః, వితానో యజ్ఞః గృహ్యశ్రౌతకల్పసూత్రాదిరూపః తదుక్తేన, విధినా - అగ్నిహోత్రాదికర్మణా, పరమపురుషం, యజేత * ॥ ౧౭ ॥ *అగ్నిముఖారాధనాద్విప్రముఖారాధనమతీవ భగవతస్తోషకృదిత్యాహ॥ నహీతి॥ హే రాజన్, విప్రముఖే, హుతై - రన్నాదిభిర్యథా, అయం, సర్వయజ్ఞభుగ్భగవాన్, ఇజ్యేతారాధ్యేత, న తథాఽగ్నిముఖతో హవిషాఽఽరాధ్యేత * ॥ ౧౮ ॥ *తస్మాత్, బ్రాహ్మణేషు చ, యథాశక్తి యథాయోగ్యం చ, తైస్తైః, కామైరన్నాదిభిః, బ్రాహ్మణాననం బ్రాహ్మణా ఏవాననం ముఖం - యస్యేతి, ఏనం - క్షేత్రజ్ఞం పరమాత్మానం దేవాద్యవస్థజీవశరీరకం వా - యజస్వ ఆరాధయ - బ్రాహ్మణాన్ స్వతిపారే - బ్రాహ్మణేషు యజనానన్తరం మనుష్యేషు మర్త్యాదిషు - యజస్వేత్యర్థః - యుధిష్ఠిరస్య గృహస్థత్వాత్తవాప్యేవమారాధనమవశ్యం కర్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ యజస్వేతి మధ్యమపురుషప్రయోగః * ॥ ౧౯ ॥ *కించ ప్రోష్ఠపదే భాద్రపదే, మాసి - ద్విజస్త్రైవర్ణికో, ధనవాంశ్చేద్యథావిత్తం

౧౯ ॥ శ్లో ॥ *పా ॥ బ్రాహ్మణాననుః

విత్తానుసారేణ-పిత్రోర్భ్రాత్రాపిత్రోః- స్తద్బన్ధూనాంచ - అపరపక్షీయంకృష్ణపక్షీయం- శ్రాద్ధమహాలయాఖ్యం-కుర్యాత్ ❁॥౨౦॥ ❁కించాయనాదిషుకాలేషు , పిత్రోః,శ్రాద్ధం,కుర్యా-దిత్యన్వయః ,తత్ర ,యనంకరకటకసంక్రాన్తిర్మకరసంక్రాన్తిశ్చ,మేషతులేవిషువసంజ్ఞికే-తథాచవృద్ధవసిష్ఠః,,ఝుషకర్కటసంక్రాన్తీద్వేతూదగ్దక్షిణాయనే-విషువేతుతులామేషే గోలమధ్యేతతోపరా,,ఇతి,కుహూర్నష్టేన్దుకలా-చన్ద్రాదిత్యయోరుపరాగో గ్రహః॥౨౧॥*శుక్లపక్షేతృతీయాయాంఅక్షతృతీయాయామిత్యర్థః-కార్తికేమాసిశుక్లపక్షే-నవమ్యాం-హేమన్తేశిశిరేచఋతౌ-చతసృష్వష్టకాసుమార్గశీర్షాదిమాసచతుష్టయకృష్ణాష్టమీషు*॥౨౨॥*మాఘమాసి,సితసప్తమ్యాంశుక్లసప్తమ్యాం-మఘానక్షత్రపౌర్ణమాస్యోస్సంయోగకాలేచ-సంపూర్ణచన్ద్రాపౌర్ణమాసీరాకా, కలాహీనచన్ద్రాపౌర్ణమాసీఅనుమతీ - తాభ్యాం-యుక్తాని-యాని-మాసర్క్షాణిమాసనామప్రవృత్తినిమిత్తానినక్షత్రాణి-తదుపలక్షితేషుచకాలేషు ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁యదా - ద్వాదశ్యా -మనూరాధా,శ్రవణ-ముత్తరాఫల్గునీ-ఉత్తరాషాఢా,ఉత్తరాభాద్రేతి , తిస్ర-ఉత్తరా,వా-స్యుః,ఆసుఉత్తరాసూక్తాసుతిసృషు-ఏకాదశీవా - యదా - స్యా- త్తదాచ - జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ జన్మనక్షత్రస్యశ్రవణనక్షత్రస్యవాయోగేనయుక్తఃకాలః-తథాచ-యోగగ్రహణంసంబన్ధబాహుల్యజ్ఞాపనాయ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁నకేవలంశ్రాద్ధస్యైవైతేకాలాః-కింతుధర్మమాత్రస్యేత్యాహ॥తఏతఇతిద్వాభ్యాం॥తఏతేఅయనాదయః - నృణాం - శ్రేయసఃశ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానస్య, యోగ్యాః,శ్రేయోవర్ధయన్తీతితథా, తాదృశాఃకాలాః,తస్మాత్సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన , ఏషుకాలేషు , శ్రేయఃశ్రేయస్సాధనం

వాన్ ॥ ౨౦॥అయనేవిషువేకుర్యాద్వ్యతీపాతేదినక్షయే।చన్ద్రాదిత్యోపరాగేచద్వాదశ్యాంశ్రవణేఽపిచ॥ తృతీయాయాంశుక్లపక్షేనవమ్యామథకార్తికే।చతసృష్వప్యష్టకాసుహేమన్తేశిశిరేతథా ॥ ౨౨ ॥మాఘేచసితసప్తమ్యాంమఘారాకాసమాగమే । రాకయాచానుమత్యావామాసర్క్షాణియుతాన్యపి ॥ ౨౩ ॥ద్వాదశ్యామనూరాధాస్యాచ్ఛ్రవణస్తిస్రఉత్తరాః॥తిసృష్వేకాదశీవాఽఽసుజన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్॥౨౪॥ తఏతేశ్రేయసఃకాలానృణాంశ్రేయోవివర్ధనాః । కుర్యాత్సర్వాత్మనైతేషుశ్రేయోఽమోఘంతదాయుషః॥ ఏషుస్నానంజపోహోమస్తపోదేవద్విజార్చనమ్। పితృదేవనృభూతేభ్యోయద్దత్తంతద్ధ్యనశ్వరమ్ ॥౨౬ ॥ సంస్కారకాలోజాయాయాఅపత్యస్యాత్మనస్తథా।ప్రేతసంస్థామృతాహశ్చకర్మణ్యభ్యుదయేనృప॥౨౭॥ అథదేశాన్ప్రవక్ష్యామిధర్మాదిశ్రేయఆవహాన్ । సవైపుణ్యతమోదేశస్సత్పాత్రంయత్రలభ్యతే ॥ ౨౮ ॥ బిమ్బంభగవతోయత్రసర్వమేతచ్చరాచరమ్ । యత్రహిబ్రాహ్మణకులంతపోవిద్యాదయాన్వితమ్॥ యత్రయత్రహరేరర్చాసదేశశ్శ్రేయసాంపదమ్ ॥ ౨౯ ॥ యత్రగఙ్గాదయోనద్యఃపురాణేషుచవిశ్రుతాః। సరాంసిపుష్కరాదీనిక్షేత్రాణ్యర్హాశ్రితాన్యుత ॥ ౩౦ ॥ కురుక్షేత్రంగయశిరఃప్రయాగఃపులహాశ్రమః । నైమిశంఫా

వక్ష్యమాణంస్నానాదిక-మనుతిష్ఠేత్,తదేవహ్యా-యుషః-అమోఘమమోఘత్వంసాఫల్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ఏషుకాలేషు-కృతం , య-జ్జపాదికం , యచ్చ , పిత్రాద్యుద్దేశేనదత్తం,భావేక్తః,దానంచ , తద్ధి, అనశ్వరమక్షయ్యఫలసాధనమ్ ❁ ॥౨౬ ॥ ❁కించ, హేనృప-జాయాపత్యాత్మనాం-సంస్కారకాలే-తత్ర,జాయాయాస్సంస్కారఃపుంసవనాదిః-అపత్యస్యసంస్కారోజాతకర్మాదిః , ఆత్మనస్స్వస్య ,సంస్కారోయజ్ఞదీక్షాదిః , ఏతేషాం-కాలేషు,యదా-ప్రేతస్య,సంస్థాదహనాదికర్మ,మృతాహశ్చ,తదా, అన్యస్మిన్ అభ్యుదయార్థేకర్మణి , కృతం,స్నానాదిక-మనశ్వర,మితిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ఏవంశ్రేయస్కరాఃకాలాఉక్తాః-అథదేశాన్వక్తుంప్రతిజానీతే॥అథేతి॥కర్మాదిశ్రేయస,ఆవహానాధాయకాన్-దేశాన్ప్రవక్ష్యామి , తావదయంముఖ్యోదేశఃశ్రేయస్కరఇత్యాహ ॥ సఇతి॥యత్రదేశే-సత్పాత్రం-లభ్యతే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁యత్రయస్మిన్-సర్వ,మేత-చ్చరాచర-మాధేయతయానియామ్యతయాచా- స్తి-తస్యభగవతో,బిమ్బం,యత్రచదేశే,వర్తతే॥ యత్రచదేశే , తపోవిద్యాదయాభి,ర్యుక్తం,బ్రాహ్మణకులం వర్తతే-యత్రయత్రదేశే,హరేర్భగవతోఽర్చాపూజా,ప్రవర్తతే , స, సర్వోఽపిదేశః , పుణ్యతమః - శ్రేయసాంపదంశ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానయోగ్యంస్థానమ్ ❁ ॥౨౯ ॥ ❁కించ-యత్రయేషుదేశేషు-పురాణేషుప్రసిద్ధా.గఙ్గాదయోనద్యః,సన్తి-తథాపుష్కరప్రభృతీనిసరాంసిచ-సన్తిఉతకించ-యానిచార్హాశ్రితానిమహాత్మభిరధిష్ఠితాని-క్షేత్రాణి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తాన్యేవప్రదర్శయతి॥కురుక్షేత్రమితి॥ యద్వా - కురుక్షేత్రాదివ్యతిరిక్తక్షేత్రాభిప్రాయేణోక్తమర్హాశ్రితానీతి-గయస్యాసురస్య-శిర- స్తత్పతనస్థానం,గయేత్యర్థః-ప్రయాగఃగఙ్గాయమునయోస్సంగమస్థానం - పులహాశ్రమఃసాలగ్రామక్షేత్రం-ఫల్గునీనదీగయాయామేవ - తత్రాన్

నంఫాల్గునం-సేతుః-రామసేతుః-ప్రభాసః-ప్రత్యక్సరస్వతీసంగమస్థానం-కుశస్థలీ-ద్వారవతీ ॥ ౩౧ ॥ పమ్పా-పమ్పాతటం-బిన్దుసరః-కర్దమాశ్రమః-నారాయణాశ్రమో-బదరికాశ్రమః - నన్దా-అలకనన్దాతటం - సీతారామయోరాశ్రమశ్చిత్రకూటాదిః-ఏతత్ప్రభృతయః ॥ ౩౨ ॥ తథా-హే రాజన్, మహేన్ద్రమలయాదయః సర్వే కులగిరయశ్చ-తథా యే హరేరర్చా స్థిరా పూజా ప్రతిమా-వాతయా-ఆశ్రితాః అధిష్ఠితాః, స్త ఏతే - సర్వే, పుణ్యతమాః, దేశాః బిమ్బం భగవతో యత్ర తిష్ఠతి సాలగ్రామశిలాద్యర్చనదేశ ఉక్తః, అత్ర తు వేంకటాద్రిస్థానాదీన్యుచ్యన్త ఇత్యపౌనరుక్త్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ శ్రేయస్కామః పుమానభీక్ష్ణశః పునః పునః, ఏతాన్, దేశాన్, నితరాం, సేవేత-పుంసాం - యత్ఫలసాధనత్వే-యో-ధర్మః-ఉదితో విహితః-స-ఏషు దేశేషు-కృతస్సహస్రగుణమధికస్య ఫలస్యోదయో యస్మాత్తాదృశో-భవేత్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం దేశకాలావుక్త్వా అథ పాత్రమాహ ॥ పాత్రం త్విత్యాదినా ॥ హే ఉర్వీశ, పాత్రవిత్తమైః సత్పాత్రయాథాత్మ్యవిద్భిః కవిభిః, హరిః, ఏక ఏవ, పాత్రం - నిరుక్తం - హరిరేక ఏవ సత్పాత్రమితి నిర్ణీతమిత్యర్థః, పాత్రం పూజ్యం సమర్హణ యయం వస్తు-హరిం విశినష్టి-ఏతచ్చరాచరాత్మకం జగద్యన్మయం యద్ధర్మప్రచురం, అనేన తత్సమర్హణేన సర్వసమర్హితా భవన్తీతి సూచితమ్ ॥ ౩౫ ॥ హరేరేవ పాత్రత్వం, యతో రాజసూయేఽధునా త్వయైవ దృష్టమిత్యాహ ॥ దేవష్వితి ॥ హే రాజన్ - దేవేషు - ఋషిషు, అర్హత్సు సత్స్వపి యోగాదిసిద్ధేషు - బ్రహ్మాదిషు సనకాదిష్వపి - సత్సు తత్ర త్వదీయరాజసూయే - యద్యస్మాత్ - అచ్యుత ఏవాగ్రపూజాయాం-పాత్రతయా, మతః జ్ఞాతః ॥ ౩౬ ॥ హరేస్సమర్హణేన సర్వేషామర్హణం కృతప్రాయమిత్యాహ ॥ జీవేతి ॥ జీవరాశిభిః - ఆకీర్ణో వ్యాప్తః, బ్రహ్మాణ్డకోశ ఏవ - యో మహాన్ వృక్షః, తస్య, మూలత్వాత్ కారణత్వాత్, అచ్యుతస్యేజ్యా ఆరాధనం, సర్వేషాం, జీవాత్మనాం తర్పణం తృప్తికరం, యథా 'అఙ్ఘ్రిపస్యమూలే ఽర్పితం

ల్గునం సేతుః ప్రభాసోఽథ కుశస్థలీ ॥ ౩౧ ॥ వారాణసీ మధుపురీ పమ్పా బిన్దుసరస్తథా। నారాయణాశ్రమో నన్దా సీతారామాశ్రమాదయః ॥ ౩౨ ॥ సర్వే కులాచలా రాజన్ మహేన్ద్రమలయాదయః। ఏతే పుణ్యతమా దేశా హరేరర్చాశ్రితాశ్చ యే ॥ ౩౩ ॥ ఏతాన్దేశాన్నిషేవేత శ్రేయస్కామో హ్యభీక్ష్ణశః। ధర్మో హ్యత్రేహితః పుంసాం సహస్రాధిఫలోదయః ॥ ౩౪ ॥ పాత్రం త్వత్ర నిరుక్తం వై కవిభిః పాత్రవిత్తమైః। హరిరేవైక ఉర్వీశ యన్మయం సచరాచరమ్ ॥ ౩౫ ॥ దేవేష్వర్హత్సు సత్సు తత్ర బ్రహ్మబ్రహ్మాత్మజాదిషు। రాజన్యదగ్రపూజాయాం మతః పాత్రతయాఽచ్యుతః ॥ ౩౬ ॥ జీవరాశిభిరాకీర్ణ అణ్డకోశాఙ్ఘ్రిపో మహాన్। తన్మూలత్వాదచ్యుతేజ్యా సర్వజీవాత్మతర్పణమ్ ॥ ౩౭ ॥ పురాణ్యనేన సృష్టాని నృతిర్యగృషిదేవతాః। శేతే జీవేన రూపేణ పురేషు పురుషో హ్యసౌ ॥ ౩౮ ॥ తేష్వేషు భగవాన్ రాజంస్తారతమ్యేన వర్తతే। తస్మాత్పాత్రం హి పురుషో యావానాత్మా యథేయతే ॥ ౩౯ ॥ దృ

జలం తచ్ఛాఖోపశాఖానాం వృద్ధికరం, తథా, బ్రహ్మాణ్డకోశమూలభూతేఽచ్యుతే కృతే కృతమర్హణమణ్డాన్తర్గతేషు సర్వేషు కృతప్రాయమేవేత్యర్థః, అతస్స ఏవోత్తమం పాత్రమితి భావః, ఇతరత్రాపి తద్దృష్ట్యైవార్హణం కార్యమితి చ ॥ ౩౭ ॥ ఏతదేవ పురుషనామనిరుక్త్యా ద్రఢయతి ॥ పురాణీతి ॥ మనుష్యతిర్యగృషిదేవతారూపాణి పురాణి శరీరాత్మకాన్య - నేన భగవతా, సృష్టాని, సృష్టేషు చ పురేషు యతో భగవాన్, జీవనరూపేణ జీవాఖ్యేన శరీరేణ "యస్యాత్మా శరీరమ్" ఇతి శ్రుతేః శేతే, అతోఽసౌ పురుషః పురుషశబ్దపుష్కల ప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః, పురే శేత ఇతి పురుషః, శకారస్య సకారః అకారస్యోకారశ్చ వ్యత్యయాత్ "అన్యేష్వపి దృశ్యతే" ఇతి డశ్చ, జీవేన రూపేణేత్యనేన కేవలం సర్వకారణత్వాద్దేవతదర్హణం తత్కార్యపర్యన్తపర్యవసన్నం, అపి తు తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తద్రూపేణావస్థితత్వాచ్చేత్యుక్తమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతోఽపి పురుషశబ్దవాచ్యః స్వసమర్హణేనాన్యేషాం తదాధాయకశ్చేత్యాహ ॥ తేష్వితి ॥ హే రాజన్, తిర్యగాదిభ్యస్తేషు పురుషేషు, తారతమ్యేన స్వకీయజ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావతారతమ్యేన, వర్తతే-భగవాన్-తతోఽసౌ-పురుషః పురు అధికం పురుషేషు శేత ఇతి పురుషః, యత ఏవంభూతః, అతస్తద్దృష్ట్యైవార్హణమర్హణీయమేషు సర్వేషు పురుషేషు విధేయమితి భావః - యతో దేవమనుష్యాదిషు రేష్వన్తర్యామితయా జీవశరీరకతయా చ భగవాన్వర్తతే-యతశ్చ సర్వే పురుషా దేవాదయో భగవచ్ఛరీరభూతాః, స్తేన తరతమం వ్యాప్తాశ్చ, తస్మాద్, ఆత్మా పరమాత్మా పురుషః పరమపురుషో యావాన్ యావద్గుణావిర్భావవాన్-యథా యత్ర యత్ర, ఈయతే ప్రతీయతే-తత్తత్పాత్రం, యత్ర యత్రాధికం భగవతో జ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావస్తత్తదుత్తమం పాత్రం, న్యూనావిర్భావవత్త్వనుత్తమమితి భావః, తదేవం భగవత ఏవోత్తమపాత్రత్వమితరేషామపి తదాత్మకత్వేనైవార్హణీయత్వం, తదపి తదావిర్భావానుసారేణావ్యవస్థితమితి చోక్తమ్ ॥ ౩౯ ॥ నను భగవతస్తదాత్మకానాం పురుషాణామేవార్హణీయత్వే వస్మృతికారాదిభిరారాధనీయత్వే విహితా హరిప్రతికృతిపూ

జ్ఞానఫలదాస్యాదితిచేత్తద్బ్రాహ్మణానాంవ్యర్థైవేత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ మిథోఽవజ్ఞానంతిరస్కారః-తస్మి,న్నాత్మాబుద్ధి,ర్యేషాం-తేషాంభావం-దృష్ట్వా, హేనృప-హరేః, క్రియాయైపూజార్థ,మర్చాప్రతిమా-కవిభి- స్త్రేతాదిషు-యుగేషు , కృతాపూజ్యత్వేనవిహితా , త్రేతాదిష్విత్యనేనప్రాయశఃకృతేసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనమేవవిహితమితిచసూచితమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తత, స్తత్రార్చాయాంపూజార్థప్రతిమాయాం-కేచి, ద్ధరింశ్రద్ధాయశ్రద్ధాపూర్వక-ముపాసతే,ఏవముపాస్తాఆరాధితాప్యర్చా , పురుషద్విషాంభగవదాత్మకాన్పురుషాన్ద్విషన్తీతిపురుషద్విష , స్తేషాం-నార్థదానపురుషార్థదాభవతి-పురుషాన్బహుమన్యమానానామేవార్చారాధనంఫలవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ యదుక్తం ,, తస్మాత్పాత్రంహిపురుషోయావానాత్మాయథేయత,,ఇతి-తద్వివృణోతి ॥ పురుషేష్వితి ॥ హేరాజేన్ద్ర - పురుషేష్వపి,బ్రాహ్మణం-సుపాత్రం,విదుః,సుపాత్రయాథాత్మ్యవిదఃసుపాత్రత్వే హేతుంవదన్విశినష్టి, ఇదంబ్రాహ్మణాత్మకంపాత్రం,తపసాఅనశనేన,విద్యయాఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకభగవదుపాసనరూపవిద్యయా ,తుష్ట్యాదైవాల్లబ్ధసంతోషేణచ,ఇదం,స్వధర్మశమదమాదీనామప్యుపలక్షణం - ఏభిర్గుణైఃహరేస్తనుం-ధత్తేబిభర్తి-వశబ్దఃపాదపూరణార్థః-ఏవకారార్థోవాహరేరేవతనుంధత్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏతదేవకైముత్యన్యాయేనద్రఢయతి ॥ నన్వస్యేతి ॥ నను హేరాజన్,త్రిలోకీం - పాదరజసా-పునతఃపవిత్రీకుర్వతః- జగదన్తరాత్మనఃశ్రీకృష్ణస్యాపి,బ్రాహ్మణామహ,ద్దైవతం-కిముతాన్యేషామస్మద్విధానాంబ్రాహ్మణాదైవతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ష్ట్వాతేషాంమిథోనౄణామవజ్ఞానాత్మతాంనృప। త్రేతాదిషుహరేరర్చాక్రియాయైకవిభిఃకృతా॥ ౪౦ ॥ తతోఽర్చాయాంహరింకేచిచ్ఛ్రద్ధాయచసపర్యయా।ఉపాసతఉపాస్తాపినార్థదాపురుషద్విషామ్॥౪౧॥ పురుషేష్వపిరాజేన్ద్రసుపాత్రంబ్రాహ్మణంవిదుః। తపసావిద్యయాతుష్ట్యాధత్తేవేదంహరేస్తనుమ్॥౪౨॥ నన్వస్యబ్రాహ్మణారాజన్కృష్ణస్యజగదాత్మనః।పునతఃపాదరజసాత్రిలోకీందైవతంమహత్॥౪౩॥ ❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁

శ్రీనారదఉవాచ ॥ కర్మనిష్ఠాద్విజాఃకేచిత్తపోనిష్ఠానృపాపరే।స్వాధ్యాయేన్యేప్రవచనేహ్యన్యేచజ్ఞానయోగయోః॥౧॥జ్ఞాననిష్ఠాయదేయానికవ్యాన్యానన్త్యమిచ్ఛతా।దైవేచతదభావేస్యాదితరేభ్యోయథార్హతః॥౨॥ ద్వౌదైవేపితృకార్యేత్రీనేకైకముభయత్రవా।భోజయేత్సుసమృద్ధోఽపిశ్రాద్ధేకుర్యాన్నవిస్తరమ్॥౩॥దేశకాలోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణానిచ।సమ్యగ్భవన్తినైతానివిస్తరాత్స్వజనార్పణాత్॥౪॥దేశేకాలేచ

తపసావిద్యయేత్యాదినాబ్రాహ్మణేష్వపితపఆదిగుణతారతమ్యేనపాత్రత్వంతారతమ్యేనవ్యవస్థితమితిసూచితమ్-తదేవవివృణ్వన్సుపాత్రాయైవశ్రాద్ధాదిష్వన్నాదికందద్యాదితివదన్నన్యానపిశ్రాద్ధీయనియమానాహదేవర్షిః ॥ కర్మనిష్ఠాఇత్యాదినా॥ హేనృప కేచిత్-ద్విజాస్త్రైవర్ణికాఃకర్మనిష్ఠాఃస్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మనిష్ఠాః - కేచిచ్చ- అనశనాదితపోనిష్ఠాః-కేచి-త్స్వాధ్యాయే-ప్రవచనేఅధ్యాపనేచ-పరినిష్ఠితాః-కేచిచ్చ -జ్ఞానయోగయోరుభయోరపిపరినిష్ఠితాఇతిశేషః-జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకంభగవదుపాసనాత్మకం - యోగోఽనభిసంహితఫలకర్మయోగః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర-జ్ఞాననిష్ఠాయజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠాయ- పిత్రాద్యనుద్దిశ్యదేయానికవ్యాని-శ్రాద్ధీయాన్యన్నాదీని-ఆనన్త్యమపరిమితంఫలంమోక్షరూపంఫల-మిచ్ఛతా - పుంసా-దేయాని-తథా-దైవేచకర్మణి-హవ్యాన్యపిజ్ఞాననిష్ఠాయైవదేయాని-తదభావేజ్ఞాననిష్ఠస్యాలాభే - ఇతరేభ్యఃకర్మనిష్ఠాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్యంజ్ఞానాదితారతమ్యేన-దేయాని ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దైవేవిశ్వేదేవస్థానే-ద్వౌబ్రాహ్మణౌ-పితృకార్యేపితృప్రయోజనేపిత్రర్థమితియావత్-త్రీన్బ్రాహ్మణాన్-ఉభయత్రద్వయోరపిస్థానయో-రేకైకంబ్రాహ్మణంభోజయేత్-సుసమృద్ధోధనాఢ్యోఽపి - ఏవంబ్రాహ్మణాన్భోజయేత్-నతుశ్రాద్ధేవిస్తరంకుర్యాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ శ్రాద్ధేవిస్తరాద్దోషమాహ ॥ దేశేతి ॥ దేశకాలపాత్రాణియథోక్తాన్యేవ-ఉచితా-శ్రద్ధావిశ్వాసః - కర్తవ్యవిషయాత్వరావా - అర్హణంపూజాసాధనం-తాన్యేతాని-సమీచీనాన్యపి -స్వజనార్పణాద్విస్తరా-న్నసమ్యగ్భవన్తి-విగుణానిస్యురిత్యర్థః - నను-కుతోవిస్తరఃప్రాప్తఃయేననిషిధ్యతఇతిశఙ్కాం వారయితుంస్వజనార్పణాదిత్యుక్తం - స్వజనానామర్పణాత్దౌహిత్రోనిమన్త్రితశ్చేత్తత్పుత్రాదయఃకథంవర్జ్యా ఇత్యేవంప్రాప్తాద్విస్తరాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ శ్రాద్ధేపిష్టవర్ధమపిబ్రాహ్మణంభోజయేదిత్యత్రాహ ॥ దేశఇతి ॥ దేశేపూర్వోక్తే-కాలేపరసతిథిరూపేమృతాహాదిరూపేచకాలే- ప్రాప్తేకర్తవ్యత్వేనప్రాప్తేశ్రాద్ధేప్రాప్తేసత్యత్ర - విధివచ్ఛ్రద్ధ

యాన్యస్తం - మున్యన్నమార్యత్రీహ్యాదిజముప్యన్నం - హరిదైవతంవిష్ణుదైవత్యం- తస్మై నివేదితం తదుద్దేశేనచదత్తమన్నం-కామధుక్ కామద-మక్షయఫలదంముక్తిసాధనం చేత్యర్థః * ॥౫॥ * సర్వాశ్రమసాధారణాన్ కాంశ్చిద్ధర్మానాహ॥ దేవర్షీతి॥ దేవాదిభ్య-ఆత్మనే-స్వజనాయబన్ధుజనాయచా-న్నం-విభజద్విభజ్యదద్యాత్ - తద్దేవాదికంసర్వం ప్రాణిజాతం-పురుషాత్మకంభగవదాత్మకం-పశ్యేత్ * ॥ ౬ ॥ * ఆమిషంమాంసం-శ్రాద్ధపిత్రాద్యుద్దేశేననదద్యాత్-ఇదంక్షత్రియాభిప్రాయకం-ధర్మయాథాత్మ్యవి-త్స్వయమప్యా - మిషం-నాద్యాత్ నాశ్నీయాత్ - యథా-మున్యన్నైరపి-పరాఉత్కృష్టా-పిత్రాదీనాం-ప్రీతి స్స్యా-త్తథాపశుహింసయా-నస్యాత్ * ॥ ౭ ॥ * కించ, సద్ధర్మ - మిచ్ఛతాం-నృణా-మేతాదృశ ఏవ-పరఉత్కృష్టో-ధర్మః - కోఽసా-యో-భూతేషు-మనోవాక్కాయజస్య-దణ్డస్య -న్యాసస్త్యాగః-కరణత్రయేణభూతద్రోహాభావఏవనృణాంపరోధర్మ ఇత్యర్థః - ఏతాదృశోఽన్యఃపరోధర్మోనాస్తీతిభావః-నదద్యాదామిషమిత్యనేనపశ్వాదిహింసాగర్భమాంసాదిద్రవ్యకశ్రాద్ధాదేరపిమున్యన్నైనాపికృతం శ్రాద్ధాదికం నితరాంపిత్రాదీనాం ప్రీతికృదిత్యుక్తం నైతాదృశఇత్యనేనభూతహితమేవోత్కృష్టధర్మ ఇతి * ॥ ౮ ॥ * యతఏవ కేచిజ్జ్ఞాననిష్ఠాహింసాగర్భద్రవ్యయజ్ఞాన్ జహతిజ్ఞానయజ్ఞనిష్ఠాశ్చభవన్తీత్యాహ ॥ ఏకఇతి ॥ యజ్ఞవిత్తమాఃయజ్ఞయాథాత్మ్యవిదఃఅనీహాఃనిష్కామాః -కేచిజ్జ్ఞానినఃపూర్వోక్తోత్కృష్టధర్మజ్ఞానవన్తః- కర్మమయాన్యజ్ఞాన్ పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకాన్ యజ్ఞాన్ - జ్ఞానదీపితే-ఆత్మసంయమనే-జుహ్వతి - జ్ఞానేనపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - దీపితేప్రజ్వలితే, ఆత్మనో, మనస్సంయమనోనియమః, తస్మిన్యోగాగ్నావిత్యర్థః, తత్ర, జుహ్వతి ‘‘తస్యైవంవిదుషోయజ్ఞస్యాత్మాయజమానశ్శ్రద్ధాపత్నీశరీరమిధ్మమురోవేదిర్లోమానిబర్హిః’’ రిత్యాదిపురుషవిద్యోక్తవిధయా - క్రియామయాన్యజ్ఞాన్ హిత్వాజ్ఞానమయాన్యజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * ఏ

సంప్రాప్తైమున్యన్నంహరిదైవతమ్॥ శ్రద్ధయావిధివత్పాత్రేన్యస్తం కామధుగక్షయమ్॥౫॥ దేవర్షిపితృభూతేభ్యఆత్మనేస్వజనాయచ। అన్నంసంవిభజన్పశ్యేత్సర్వంతత్పురుషాత్మకమ్॥ ౬ ॥ నదద్యాదామిషంశ్రాద్ధే నచాద్యాద్ధర్మతత్త్వవిత్। మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిర్యథానపశుహింసయా॥ ౭ ॥ నైతాదృశఃపరోధర్మోనృణాంసద్ధర్మమిచ్ఛతామ్ । న్యాసోదణ్డస్యభూతేషుమనోవాక్కాయజస్యయః ॥ ౮ ॥ ఏకేకర్మమయాన్యజ్ఞాన్ జ్ఞానినోయజ్ఞవిత్తమాః ॥ ఆత్మసంయమనేఽనీహాజుహ్వతిజ్ఞానదీపితే॥ ౯ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణాన్ దృష్ట్వాభూతానిబిభ్యతి । ఏషమాఽకరుణోహన్యాదతజ్జ్ఞోహ్యసుతృప్ధ్రువమ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మాద్దైవోపపన్నేనమున్యన్నేనాపిధర్మవిత్ । సంతుష్టోఽహరహఃకుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికాః* క్రియాః ॥ ౧౧ ॥ విధర్మఃపరధర్మ

వంజుహ్వతామయంభావఇత్యాహ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైరితి॥ ద్రవ్యయజ్ఞైః పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకైర్యజ్ఞైః-యక్ష్యమాణం-దృష్ట్వా-భూతానిపశ్వాదీని-ఏషయక్ష్యమాణో-నిర్ఘృణో,ఽజ్ఞశ్చ - అసుతృప్ అస్మాకమసుభిస్తృప్యతీతితాదృశః-మాంధ్రువంనూనం-హన్యాదితి-బిభ్యతీ-త్యాశయేన-ద్రవ్యయజ్ఞాన్-హిత్వా, జ్ఞానయజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః *॥ ౧౦ ॥* తస్మా, త్పూర్వోక్తభూతసుహృత్త్వరూపోత్కృష్టధర్మవిత్పుమాన్, దైవా - దుపపన్నేన, మున్యన్నేనా పి-నతుమాంసాదినా, అహరహః-నిత్యనైమిత్తికాశ్చ, క్రియా-స్సంతుష్టఃకుర్యాత్ యద్యప్యత్ర ‘‘మున్యన్నైస్స్యాత్పరాప్రీతిస్తథానపశుహింసయే,’’ త్యనేనద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణమిత్యనేనచమాంసశ్రాద్ధాగ్నీషోమీయాదికర్మణాంహింసాగర్భత్వేనపాపమిశ్రత్వంప్రతీయతే, తచ్చా ‘‘శుద్ధమితిచేన్నశబ్దా’’ దితిశారీరకాధికరణన్యాయవిరుద్ధం, తత్రహ్యగ్నీషోమీయాదికర్మణాంపశుహింసాదిరూపమిశ్రత్వేనాశుద్ధయుక్తత్వంపరిచోద్య, నైతద్యుక్తం, కుత, శ్శబ్దాత్ అగ్నీషోమీయాదేస్సంజ్ఞపనస్యాస్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయాహింసాత్వాభావశబ్దాత్ పశోర్హి సంజ్ఞపననిమిత్తాంస్వర్గలోకప్రాప్తింవదన్తంశబ్దమామనన్తి ‘‘హిరణ్యశరీరఊర్ధ్వంస్వర్గలోకమేతీ,’’ త్యాదికం- అతిశయితాభ్యుదయసాధనభూతోవ్యాపారోఽల్పదుఃఖోఽపినహింసా, ప్రత్యుతరక్షణమేవతథాచమన్త్రవర్ణః ‘‘నవాఉవేతన్మ్రియసేనరిష్యసిదేవాగ్ం ఇదేషిపథిభిస్సుగేభిః। యత్రయన్తిసుకృతోనాపిదుష్కృత స్తత్రత్వాదేవస్సవితాదధాత్వి,’’ తిచికిత్సకంచతాదాత్వికాల్ప దుఃఖకారిణమపిరక్షకమేవవదన్తి, పూజయన్తిచతజ్జ్ఞా ఇతిహింసాత్వాభావస్సిద్ధాన్తితః, తథాప్యత్రహింసార్భత్వమాత్రేపశ్వాదిహింసాయాశ్చసర్వభూతసుహృదాంజ్ఞానినామననురూపత్వేచతాత్పర్యం - నతు, యాగీయహింసాయాఃపాపత్వేఽపి - అతఏవకేవలంభూతానిబిభ్యతీత్యేతావదేవోక్తం, నతుతద్ధింసాయాఃపాపత్వమపీ, త్యతోనశారీరకన్యాయవిరోధః *॥ ౧౧ ॥* తదేవంప్రాప్తిస్విన్ కాన్ సాధారణాన్

శ్చ వర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయార్థ తేషాం ధర్మాభాసేభ్యో వివిక్తత్వజ్ఞాపనాయ తాన్ సంగృహ్య అధర్మ్యత్వ తేషాం త్యాజ్యత్వ మాహ ॥ విధర్మ ఇతి ॥ విధర్మాదయః పఞ్చ తే ధర్మాభాసాః-అధర్మస్య వృక్షరూపస్య, శాఖాః శాఖాభూతాః-తత, స్తాన్-ధర్మయాథాత్మ్యవిద్ధర్మవత్ త్యజేత్ ❁॥౧౨॥❁ ధర్మాదీన్ పఞ్చ వ్యాచష్టే ॥ ధర్మబాధ ఇతి॥ ధర్మబుద్ధ్యాఽపి యస్మిన్ క్రియమాణే స్వధర్మబాధః స్యాత్, స విధర్మ ఇత్యర్థః, అన్యస్య క్షత్రియాదే శ్చోదితో ధర్మః స బ్రాహ్మణాదేః-పరమధర్మః-ఉపధర్మ ఇతి పాషణ్డః వేదవిరుద్ధాగమోక్తః-దమ్భో వా పరవఞ్చనార్థో వా-ఉపధర్మ ఇత్యర్థః, ఛలం వ్యాచష్టే శబ్దభిచ్ఛల ఇతి, శబ్దస్య ప్రమాపకస్య, భిదన్యథా వ్యాఖ్యానం-యస్మిన్-యద్వా -ద్వాదశావరాన్భోజయేదిత్యుక్తే ద్వాదశసంఖ్యాతేభ్యో వరాన్ అకా దశదశ వేత్యాది-శబ్దభృదితి పాఠే ధర్మశబ్దమాత్రం బిభర్తీతి తథా - యథా గాం దద్యాదిత్యుక్తే మరిష్యన్త్యా గోర్దానం-ఆభాసం వ్యాచష్టే ॥ స్వేచ్ఛయేతి ॥ పుంభిః-స్వేచ్ఛయా, పృథక్ చతుర్భ్యః ఆశ్రమేభ్యః పృథక్ కల్పిత, ఆశ్రమోఽవధూతాదిః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ స్వధర్మానుష్ఠానానన్తరమపి ధర్మభూయస్త్వార్థమపి పరధర్మో నానుష్ఠేయోఽనుపయోగాదిత్యాహ॥ స్వభావేతి ॥ స్వభావవిహితః బ్రాహ్మణాదిస్వభావానుగుణ్యేన అభిహిత ఇజ్యాదిరూపః - స ఏవా-స్య, ఉపశాన్తయే మనః ప్రశాన్తయే-కల్పతే - అతో-న పరధర్మస్యోపయోగ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవం భగవదుపాసనాఙ్గభూతా వర్ణాశ్రమధర్మా ఉక్తాః, అథ ప్రధానభూతభగవదుపాసనాత్మకాష్టాఙ్గయుక్తభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారం వక్ష్యం స్తావ త్తద్విరోధినాం కామక్రోధలోభభయశోకమోహదమ్భతాపత్రయనిద్రాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ ధర్మార్థమపీత్యాదినా - పూర్వ మిష్టం తథాసత, ఇత్యన్తేన-తత్ర తావదసంతోషస్య లోభాత్మకస్యానర్థావహత్వం తన్నిమిత్తాయా ధనలిప్సాయాస్త్యాజ్యత్వం చ వక్తుం దైవాదుపనతేనైవ ద్రవ్యేణ స్వధర్మం దేహధారణం చ కుర్యాన్న తు తదర్థం ధనం కామయేతేత్యాహ ॥ ధర్మార్థ

శ్చాభాస ఉపమాచ్ఛలః । అధర్మశాఖాః పఞ్చేమా ధర్మజ్ఞోఽధర్మవత్త్యజేత్ ॥ ౧౨॥ ధర్మబాధో విధర్మ
స్స్యాత్ పరధర్మోఽన్యచోదితః । ఉపధర్మస్తు పాషణ్డో దమ్భో వా ❁ శబ్దభిచ్ఛలః ॥ ౧౩ ॥ యస్త్విచ్ఛయాకృతః
పుంభిరాభాసో హ్యాశ్రమః పృథక్ । స్వభావవిహితో ధర్మః కల్పతేఽస్యోపశాన్తయే ॥౧౪॥ ధర్మార్థమపి నేహేత
యాత్రార్థం వాధనో ధనమ్ । అనీహానీహమానస్య మహాహేరివ వృత్తిదా ॥ ౧౫ ॥ సన్తుష్టస్య నిరీహస్య
స్వాత్మారామస్య యత్సుఖమ్ । కుతస్తత్ కామలోభేన ధావతోఽర్థేహయా దిశః ॥ ౧౬ ॥ సదా సన్తుష్టమ
నసస్సర్వాశ్శివమయా ❁ దిశః । శర్కరాకణ్టకాదిభ్యో యథోపానత్పదశ్శివమ్ ॥ ౧౭ ॥ సన్తుష్టః కో న వారా
జన్నవర్తేతాపి వారిణా । ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాద్గృహపాలాయతే జనః ॥ ౧౮ ॥ అసన్తుష్టస్య విప్రస్య తే
జో విద్యా తపో యశః । స్రవన్తీన్ద్రియలౌల్యేన జ్ఞానం చైవావకీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ కామస్యాన్తం హి ❁ క్షుత్తృ

మపీతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్-స్వధర్మార్థమపి వా-ధనం విత్తం, నేహేత న కామయేత-యాత్రార్థమపి-నేహేతేత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ అనీహేతి సార్ధైష్షడ్భిః ॥ మహాహేరివ, అనీహమానస్య, యాత్రార్థధనార్థం చేష్టామకుర్వతః-దైవోపనతేన ప్రాణాన్ధారయమాణస్యేత్యర్థః అనీహా అకామనైవ-వృత్తిదా జీవనావహా- దైవాదుపనతేన జీవతోఽకామయమానస్యాకామనైవ నితరాం సుఖజననద్వారా వృత్తిదేతి భావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ సన్తుష్టస్యేతి॥ నిరీహస్య, సన్తుష్టస్య దైవాల్లబ్ధేన సన్తుష్టస్య, స్వాత్మారామస్య, స్వస్యాత్మా అన్తరాత్మా పరమపురుష-స్తస్మిన్-రమమాణస్య -స్వశరీరకబ్రహ్మానన్దానుభవపరస్య, యత్సుఖం-తత్-కామలోభేన-కామ్యన్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయో విషయా, స్తేషు-లోభేన సఙ్గేన నిమిత్తేన, అర్థేహయా ధనేచ్ఛయా-కామలోభనిమిత్తకధనేచ్ఛయా, సర్వా- దిశః ప్రతి-ధావతో భ్రామ్యమాణస్య పుంసః - కుతో హేతో-ర్భవతి - అనీహయా యత్సుఖం తదీహయా నాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం దైవోపనతయా యాత్రయాఽర్థేచ్ఛాయాస్త్యాజ్యత్వముక్తం, అథాసన్తోషస్య దుఃఖహేతుత్వం వక్తుం తావత్సన్తోషస్య సుఖహేతుత్వమాహ॥ సదేతి॥ సదా-సన్తుష్టం దైవాదుపనతేనైవ సన్తుష్టం, మనో-యస్య-తస్య పుంసః-సర్వా దిశః-సుఖమయాః, యత్ర క్వాపి గతస్య సుఖమేవేత్యర్థః, యథా, ఉపానహా పాదరక్షే-పాదయోః-యస్య, స ఉపానత్పద్, తస్య ఉపానత్పదః-శర్కరాదిభ్యోఽపి-శివం సుఖమేవ తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ హే రాజ, న్సన్తుష్టశ్చేత్, కః పుమాన్-వారిణాఽపి-న వర్తేత-సన్తుష్టశ్చేద్వారిణాఽపి, యాత్రాం విధాయ సుఖ్యతీత్యర్థః, అసన్తుష్టశ్చే-జ్జనః ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాత్ ఉపస్థజిహ్వాసుఖార్థదైన్యాన్నిమిత్తా, ద్గృహపాలాయతే, గృహపాలశ్శ్వా, తద్వదాచరతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కించ, సన్తుష్టస్య, బ్రాహ్మణస్య, తేజ ఆదయస్స్రవన్తి, తేజో బ్రహ్మవర్చసం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం, తపః అనశనాదిరూపం, యశః ప్రథా-తథే-న్ద్రియలౌల్యేన ఇన్ద్రియార్థాసక్త్యా - జ్ఞానం వివేకాదిజన్య, మవకీర్యతే చ విక్షిప్యతే చ అపగచ్ఛతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కించ, కామక్రోధాద

---

౧౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ శబ్దభృత్.

యస్యావధికాలో లోభస్తు సన్తోషాత్మకో నిరవధిక ఇత్యాహ ॥ కామస్యేతి ॥ జనః కామక్రోధలోభవాన్ జనః-క్షుత్తృడ్భ్యాం నివృత్తాభ్యామితి శేషః నివృత్తాభ్యాం క్షుత్తృడ్భ్యాం నిమిత్తభూతాభ్యాం , కామస్యాన్తం,యాతి ॥ అన్నోదకాదినా క్షుత్పిపాసాదౌ నివృత్తే సత్యన్నాదివ్యతిరిక్తకామాన్తరాభావాత్కామస్యాన్తం గచ్ఛతీతి భావః , తథా , క్రోధస్యాప్యన్తం - తత్ఫలోదయాత్ ,తస్య క్రోధస్య , యత్ఫలం పరపీడాదిరూపం , తస్యోదయాన్నివృత్తేస్తతో-ర్యాతి-లోభస్యాన్తం తు , భువో , దిశో , జిత్వా , భుక్త్వాపి , నైవ యాతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అతఏవ-హే రాజన్-బహవః - పణ్డితాః శాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః , బహుజ్ఞాః బహువిధలౌకికవైదికన్యాయాభిజ్ఞాః - అతఏవ - సంశయాన్ ఛిన్దన్తీతి తథా-అతఏవ , సదసస్సభాయాః , పతయోఽప్యేకే జనాః , అసన్తోషాద్ధేతో , రధో నరకే - పతన్తి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవమసన్తోషస్యానర్థావహత్వముక్తం , అథ కామాదీనాం జయోపాయానాహ॥ అసంకల్పాదితి చతుర్భిః , అసంకల్పాద్భోగార్హతాబుద్ధివర్జనాత్కామం శబ్దాదివిషయస్పృహాం-జయేత్ - క్రోధం తు-కామవివర్జనా , జ్జయేదిత్యనుషఙ్గః , క్రోధః కామానుభవవిరోధివిషయకోఽమర్షః , లోభం త్వసన్తోషాత్మకం - మర్థానర్థేక్షయా , అర్థే ధనే అనర్థేక్షయా అనర్థహేతుత్వదర్శనేన-భయం తు,తత్త్వావమర్శనాత్ చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యానుసన్ధానాత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆన్వీక్షిక్యా జాతస్య వినాశో ధ్రువ ఇతి పర్యాలోచనయా,శోకమోహౌ,దమ్భం తు - మహతామదామ్భికానాం జ్ఞానినా , ముపాసనయా సేవయా-యోగాన్తరాయాన్ యోగస్యాన్తరాయభూతాన్ , లోకవార్తాదీంస్తు ,మౌనేన-భూతహింసాం-కామాద్యనీహయా స్వదేహాదిషు నిస్పృహయా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భూతజం దుఃఖమాధిభౌతికం దుఃఖం-కృపయా యేభ్యో భూతేభ్యః స్వస్య దుఃఖం తేష్వేవ కృపయా , దైవమాధిదైవికం దుఃఖం , సమాధినా ఇదం ప్రాప్తమేవ కేమస్మాభిర్విధేయమిత్యేవం

డ్భ్యాం క్రోధస్యాన్తం ఫలోదయాత్ । జనో యాతి న లోభస్య జిత్వా భుక్త్వా దిశో భువః ॥ ౨౦ ॥ పణ్డితా బహవో రాజన్ బహుజ్ఞాస్సంశయచ్ఛిదః । సదసస్పతయోఽప్యేకే హ్యసన్తోషాత్పతన్త్యధః ॥ ౨౧ ॥ అసంకల్పాజ్జయేత్కామం క్రోధం కామవివర్జనాత్ । అర్థేఽనర్థేక్షయా లోభం భయం తత్త్వావమర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆన్వీక్షిక్యా శోకమోహౌ దమ్భం మహదుపాశ్రయాత్ । యోగాన్తరాయాన్మౌనేన హింసాం కామాద్యనీహయా ॥ ౨౩ ॥ కృపయా భూతజం దుఃఖం దైవం జహ్యాత్సమాధినా । ఆత్మజం యోగవీర్యేణ నిద్రాం సత్త్వనిషేవయా ॥ ౨౪ ॥ రజస్తమశ్చ సత్త్వేన సత్త్వం చోపశమేన చ । ఏతత్సర్వం గురౌ భక్త్యా పురుషో హ్యఞ్జసా జయేత్ ॥ ౨౫ ॥ యస్య సాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీపప్రదే గురౌ । మర్త్యాసద్ధీః శ్రుతం తస్య సర్వం కుఞ్జరశౌచవత్ ॥ ఏష వై భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః । యోగేశ్వరైర్విమృగ్యాఙ్ఘ్రిర్లోకోఽయం మన్యతే నరమ్ ॥ ౨౭ ॥ ష

మనస్సమాధానేన-ఆత్మజం దేహజమాధ్యాత్మికం దుఃఖం , యోగవీర్యేణ యోగబలేన ప్రాణాయామాదినా-నిద్రాం-సత్త్వనిషేవయా సాత్త్వికాహారసేవనేన జహ్యాత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ రజ-స్తమశ్చ-సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాద్యుపజాతసత్త్వగుణవృద్ధ్యా,సత్త్వమన్తఃకరణం,ఉపశమేన హర్షాజననముఖేన-ఏత-దుక్తం కామాదిరూపం సర్వం , పురుషో, గురౌ,భక్త్యా తు-అఞ్జసా సుఖేనైవ-జయేత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ గురుభక్త్యభావే సర్వం కామాదిజయాత్మకం వ్యర్థమిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ సాక్షాద్భగవతి,,ఆచార్యం మాం విజానీయా,,దిత్యుక్తరీత్యా భగవదభిన్నతేన దర్శనీయే - జ్ఞానమేవ దీపస్తత్ప్రదే మహోపకర్తరి-గురౌ,యస్య పుంసో-మర్త్యబుద్ధిః సోఽపి మాదృశ ఏవ కశ్చిన్మర్త్య ఇతి బుద్ధి-స్తస్య,శ్రుతం అధ్యయనం -సర్వం కామాదిజయాదికం చ-కుఞ్జరశౌచతుల్యం,యథా కుఞ్జరస్య స్నానం పునర్ధూళిప్రక్షేపేణ కృతమప్యకృతవ-త్తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ గురోర్భగవత్త్వం శ్రీకృష్ణదృష్టాన్తేనాహ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష శ్రీకృష్ణః - సాక్షాత్ప్రకృతిపురుషయోరీశ్వరోఽతఏవ - యోగేశ్వరైరస్మదాదిభి-ర్విమృగ్యా ధ్యేయా,వఙ్ఘ్రీ పాదౌ,యస్య , స-భగవానేవ- నాత్ర సందేహః - ఏవం భూతమపి - యం శ్రీకృష్ణం-నరం మన్యతే-తత్స్వరూపానభి- జ్ఞో లోకస్తథా - గురుయాథాత్మ్యానభిజ్ఞస్తం నరం మన్యతే - తద్యాథాత్మ్యవిత్తు సాక్షాద్భగవన్తమేవ మన్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం గురుభక్త్యభావే సర్వం విఫలమిత్యుక్తం , అథావశ్యకానాం సర్వేషాం వర్ణాశ్రమధర్మాణామిన్ద్రియజయార్థత్వం తదభావే తద్వైయర్థ్యమిన్ద్రియపర్యన్తానామపి తేషాం భగవదుపాసనాత్మకయోగనిష్పాదకత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా వైఫల్యం చాహ ॥ షడ్వర్గేతి ॥ సర్వా , నియమచోదనాః , వర్ణాశ్రమానుగుణావశ్యకధర్మనియమవిధయః-చోదనాశబ్దేన చోద్యముపలక్ష్యతే , చోదితా ధర్మా ఇత్యర్థః - యద్వా - నియమస్య చోదనా యేషు తే - ధర్మాః షడ్వర్గః మనః పర్యన్తః షడిన్ద్రియవర్గః తస్య - సంయమో నియమ - స్తదేకాన్తాస్తదేకప్రయోజనా ఇత్యర్థః - అన్యథా - తేషాం వైఫల్యమేవేతి భావః - తదన్తాః షడ్వ

గ్గ నియమపర్యన్తాః అపి - యది - యోగానోఙ్గానవయవాన్ ధారణాధ్యానసమాధీన్ - నావహేయుః న సాధయేయుః - తర్హి కేవలం, శ్రమావహా ఏవ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏవమావశ్యకధర్మాణామిన్ద్రియజయద్వారా యోగావహత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా కేవలశ్రమఫలకత్వం చోక్త - మథ వృత్తిధర్మాణామపి యోగప్రయోజనకత్వాభావే వైయర్థ్యం ప్రత్యుతానర్థావహత్వం తైస్సహావశ్యకానామపి వైయర్థ్యం చాహ ॥ యదితి ॥ వార్తాదయో హ్యర్థాః - వృత్తేర్జీవనస్యైమే వార్తాః - అర్థాః యాజనాదయః యదా యోగస్యార్థం - న బిభ్రతి - యోగానుష్ఠానైకప్రయోజనం జీవనం - న బిభ్రతి న పుష్ణన్తి న కుర్వన్తి, తదా అనర్థాయ నైరర్థక్యాయ - భవేయుః - అసదర్థ్యయరూపానర్థాయ భవేయురితి వా - తథా సతస్తథావర్తమానస్య - వార్తానర్థానోఙ్గైకప్రయోజనమాత్రోపయుక్తాన్ నకుర్వతః పురుషస్య - పూర్తం స్మార్తం కర్మ - ఇష్టం యాగాదికం వైదికం కర్మ చ - అనర్థక్యాయ భవేతామ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అథేన్ద్రియజయపర్యన్తస్వవర్ణాశ్రమధర్మ కామాదిజయనిష్ఠస్య భగవద్భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ య ఇత్యాదినా ॥ యః పుమాన్ - చిత్తస్య - విజయే - యత్తః ఆయత్తో - దక్షస్స్యాత్ - స నిస్సఙ్గః త్యక్తకళత్రపుత్రాదిసఙ్గః - అపరిగ్రహః శరీరమాత్రావశేషితః, భిక్షుస్తుర్యాశ్రమీ భూయాత్ - భిక్షుర్భూత్వా చ - ఏకోఽసహాయః, వివిక్తశరణః నిర్జనదేశేఽవస్థితః - భైక్షం భిక్షయాలబ్ధం - మితం చా- శనమన్నం - యస్య - భైక్షం మితం చాశ్నాతీతి వా, కర్తరిల్యుః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ శుచౌ పరిశుద్ధే - సమే అనిమ్నోన్నతే చ - దేశే - హే రాజన్, ఆత్మనః స్వస్యాసనం చేలాజినకుశోత్తర, మిత్యుక్తవిధ - మాస్థాప్య స్థిరం చాఞ్చల్యరహితం, సుఖం చ యథా భవతి తథా - తస్మిన్నాసనే, ఆసీత ఉపవిశేత్ - ఋజ్వఙ్గః - ఋజు అవక్రం - అఙ్గం, యస్య - ఋజుకాయస్సన్ - ఓమితి అనుసందధదితి శేషః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ పూరకకుమ్భకరేచకైః - ప్రాణాపానౌ వాయూ సమ్యక్ - నిరున్ధ్యాత్ - అపానేన ప్రాణాభిభవో రేచకః - ప్రాణేనాపానాభిభవః పూరకః - ఉభయోస్సమానః కు

డ్వర్గసంయమైకాన్తాస్సర్వా నియమచోదనాః । తదన్తా యది నో యోగానావహేయుశ్శ్రమావహాః ॥ ౨౮ ॥ యదా వార్తాదయో హ్యర్థా యోగస్యార్థం న బిభ్రతి । అనర్థాయ భవేయుస్తే పూర్తమిష్టం తథాసతః ॥ ౨౯ ॥ యశ్చిత్తవిజయే యత్తస్స్యాన్నిస్సఙ్గోఽపరిగ్రహః । ఏకో వివిక్తశరణో భిక్షుర్భైక్షమితాశనః ॥ ౩౦ ॥ దేశే సమే శుచౌ రాజన్ సంస్థాప్యాసనమాత్మనః । స్థిరం సుఖం సమం తస్మిన్నాసీతర్జ్వఙ్గ ఓమితి ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణాపానౌ సన్నిరుధ్యాత్పూరకుమ్భకరేచకైః । యావన్మనస్త్యజేత్కామాన్ స్వనాసాగ్రనిరీక్షణః ॥ ౩౨ ॥ యతో యతో నిస్సరతి మనః కామాహతం భ్రమత్ । తతస్తత ఉపాహృత్య హృది రున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమభ్యసతశ్చిత్తం కాలేనాల్పీయసా యతేః । అనిశం తస్య నిర్వాణం యాత్యనిన్ధనవహ్నివత్ ॥ ౩౪ ॥ కామాదిభిరనావిద్ధం ప్రశాన్తాఖిలవృత్తి యత్ । చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం నైవోత్తిష్ఠేత కర్హిచిత్ ॥ ౩౫ ॥ యః ప్రవ్రజ్య గృ

మ్భకః, యావన్మనః, కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్, త్యజేత్ నానుసందధీత, తావ - త్స్వస్య - నాసాయా, అగ్రం నిరీక్షత ఇతి నిరీక్షణః - కర్తరిల్యుః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ కామైశ్శబ్దాదివిషయధ్యానైః - హతం విక్షిప్తం, సత్ - మనో, భ్రమత్ - యతో యతః యం యం విషయం - నిస్సరతి విషయీకరోతి - తతస్తతో విషయాత్ - తన్మనః, ఉపాహృత్య ప్రత్యాహృత్య, బుధస్తత్ప్రత్యాహారవిత్ - హృది హృదయస్థే, శుభాశ్రయే, శనైః, నిరున్ధ్యాత్ శుభాశ్రయచిన్తాప్రవణం కుర్యాత్, అత్ర నియమోఽర్థసిద్ధః - చిత్తవిజయ ఇతి యమ ఉక్తః, స్థిరం సుఖమాసీతేత్యాసనం - ప్రాణాపానావిత్యాదినా ప్రాణాయామః - యావన్మన ఇత్యాదినా తతస్తత ఉపాహృత్యేత్యనేన ప్రత్యాహారః - నిరున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధ ఇత్యనేన ధ్యానధారణే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ అథ సమాధిమాహ ॥ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవ, మనిశమహరహ, స్సర్వదా వా, అభ్యసత, స్తస్య యతే, శ్చిత్తం, అల్పీయసైవ, కాలేన, నిర్వాణం, యాతి, బహిర్వృత్తివినాశం యాతి, అనిన్ధనవహ్నివత్, యథా - నిరిన్ధనః జ్వాలాధూమాదిరహితో దాహ్యరహితోఽఙ్గారరూపేణావశేషితోఽగ్ని, స్తద్వ, ద్బహిర్వృత్తివినాశం యాతీత్యర్థః ॥ న తు విక్షిప్తం భవతీత్యాహ ॥ కామాదిభిరితి ॥ యత్ యస్మాత్, కామాదిభిశ్శబ్దాదివిషయానుధ్యానాదిభిః - అనావిద్ధమసంక్రాన్తం, ప్రశాన్తా అపగతాః, అఖిలా వృత్తయో వ్యాపారాత్మకా - యస్య, తాదృశం - చిత్తమథ - తస్మాత్, తచ్చిత్తం, బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం బ్రహ్మానుభవసుఖావిద్ధం స - త్కర్హిచిదపి, నైవోత్తిష్ఠేత శుభాశ్రయాన్న ప్రచ్యుతం భవతి, అయమేవ సమాధిః యద్బ్రహ్మానుభవమగ్నచిత్తతేతి ✽ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏవమష్టాఙ్గయుక్తభగవద్భక్తియోగనిష్ఠం తత్ఫలత్వేన త్రివర్గం కామయమానం యతిం నిన్దతి ॥ య ఇతి ॥ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య, వపనాత్ క్షేత్రభూతా, ద్గృహాత్, ప్రవ్రజ్య, పునః యః పుమాన్ తాన్ ధర్మాదీన్, సేవేత - స వై, భిక్షుః, నిరపత్రపో నిర్లజ్జో, వాన్తాశీ ఛర్దితాన్నభక్షీ - ఉద్గీర్ణాన్నభక్ష - యితృతుల్య ఇత్యర్థః ॥ యద్వా, ప్రవ్రజ్యాపి పునర్భోగాసక్తం,

యతింనిన్దతి॥యఇతి॥ ❁.॥ ౩౬ ॥ ❁నచైదమఘటితందృష్టత్వాదిత్యాహ॥యైరితి॥యైః పరివ్రాడ్భిః,పూర్వం,స్వదేహః,వాత్మా-స్మృతః ఆత్మత్వేననిశ్చితః ,కింత్వాత్మనః వ్యతిరిక్తో-మర్త్యః మరణశీలః,విట్క్రిమిభస్మసాచ్చ అన్తతః క్రిమ్యాద్యవస్థామాపత్స్యమాన-శ్చిన్తితః - తఏవ,పున-స్తమేనం దేహమేవాత్మ సాత్కృత్వా ఆత్మాభిన్నంమత్వా - శ్లాఘయన్తిహ-కేచిదసత్తమాః-పరివ్రాజ ఇత్యర్థః-❁ ॥౩౭ ॥ ❁భోగాసక్త్యయతినిన్దాప్రసఙ్గాత్తేనసహాశ్రమాన్తరస్థానపిస్వధర్మాదిత్యాగినోనిన్దతి॥గృహస్థస్యేతి॥ క్రియాత్యాగః - స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాత్యాగః వటోః బ్రహ్మచారిణః,వ్రతత్యాగః గురుకులవాసాదివ్రతత్యాగః-తపస్వినోవానప్రస్థస్య - గ్రామసేవాపునర్గ్రామవాసః - భిక్షోస్సంన్యాసినః ఇన్ద్రియలోలతా॥ఏతేఆశ్రమాపశదాః -యేషాంగృహస్థాదీనాంచతుర్ణాంక్రియాత్యాగాదయః - తఏతేఆశ్రమేష్వాశ్రమస్థేష్వపశదానికృష్టాఇత్యర్థః- ఏతేహిఆశ్రమా - న్విడమ్బయన్త్యనుకుర్వన్తీత్యాశ్రమవిడమ్బినః-విడమ్బనమాత్రమేవైషాం-నత్వాశ్రమసిద్ధిరిత్యర్థః-అత-స్తాన్ భగవన్మాయయా - విమూఢాన్ - అనేననిత్యనిరతిశయానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతతదుపాసనతదఙ్గధర్మానుష్ఠానోపయుక్తమనుష్యజన్మవర్ణాశ్రమాదిరూపాంసామగ్రీంలబ్ధ్వాఽపియేస్వధర్మాదిత్యాగినస్తేనూనందైవమాయామోహితా ఇత్యుక్తంభవతి - అనుకమ్పయాఅహో ఇమేఽచ్ఛపతితాః,కింవిధేయమిత్యేవమనుకమ్ప్యపూర్వ్యకచిన్తయా-తా-న్నానువర్తేతేత్యర్థః ❁ ॥౩౮॥౩౯॥ ❁స్వాత్మపరమాత్మతత్త్వజ్ఞస్య బ్రహ్మానుభవసుఖతృప్తస్యతుయతేరిన్ద్రియలౌల్యమేవాసమ్భావితం - తస్యదేవమాయయామోహాభావాదిత్యాహ॥ ఆత్మానమితి॥పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-ఆత్మానం-యద్వా , ఆత్మానం-పరంపరమపురుషంచ-విజానీయాచ్చేత్, తజ్జ్ఞానేననిర్ధూతవాసనః -కస్య-కామాయ-ఇష్టసంపత్త్యైలమ్పటః -కి-మిచ్ఛన్ - దేహం-పుష్ణాతి , దేహపోషణేనస్వాత్మనః పరమపురుషస్యచనేష్టంసంపద్యతే-అతస్తత్త్యజత్యేవేత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఇచ్ఛన్ శబ్దాదివిషయాన్ కామయమానః-కస్యస్వపరయోరన్యతరస్యకస్య-కామాయేష్టా

హేతుర్పూర్వంత్రివర్గావపనాత్మనః।యదిసేవేతతాన్భిక్షుస్సవాన్తాశ్యనపత్రపః ॥ ౩౬ ॥యైస్స్వదేహస్స్మృతోనాత్మామర్త్యోవిట్క్రిమిభస్మసాత్ ।తఏనమాత్మసాత్కృత్వాశ్లాఘయన్తిహ్యసత్తమాః ॥ ౩౭ ॥గృహస్థస్యక్రియాత్యాగోవ్రతత్యాగోవటోరపి । తపస్వినోగ్రామసేవాభిక్షోరిన్ద్రియలోలతా ॥ ౩౮ ॥ ఆశ్రమాపశదాహ్యేతేఖల్వాశ్రమవిడమ్బనాః।దేవమాయావిమూఢాంస్తానుపేక్షేతానుకమ్పయా ॥ ౩౯॥ ఆత్మానంచేద్విజానీయాత్పరంజ్ఞానధుతాశయః।కిమిచ్ఛన్కస్యవాహేతోర్దేహంపుష్ణాతిలమ్పటః॥ ౪౦ ॥ ఆహుశ్శరీరంరథమిన్ద్రియాణిహయానభీషూన్మనఇన్ద్రియేశమ్ । వర్త్మానిమాత్రాధిషణాంచసూతంసత్త్వంబృహద్బన్ధురమీశసృష్టమ్ ॥ ౪౧ ॥ అక్షందశప్రాణమధర్మధర్మౌచక్రేఽభిమానంరథినంచజీవమ్ । ధనుర్హితస్యప్రణ

ర్థం -దేహంపుష్ణాతికంనపుష్ణాత్యేవేత్యర్థః -కస్యకామాయేత్యనేనదేహపోషణంనస్వాత్మనోనాపిపరమాత్మనశ్చసుఖావహకం - తయోస్స్వతఏవనిరతిశయసుఖరూపత్వాదితిసూచ్యతే - నిరతిశయానన్దపరమాత్మోపాసనాత్మకతసుదభవతృప్తోనిహీనదేహపోషణజసుఖార్థంనయతతఏవకింతుపరమాత్మప్రాప్తయఏవయతత ఇతిసూచితత్ ❁ ॥౪౦ ॥ ❁దేవమాయావిమూఢానిత్యనేనపరమానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తశరీరేన్ద్రియాదిసామగ్రీంలబ్ధ్వాఽపియేనయతన్తేతేదేవమాయావిమూఢాఇతిచోక్తం,నకేవలంమయైవశరీరేన్ద్రియాదేః పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వముచ్యతే, అపితూపనిషద్వ్యాఖ్యాన్యపి॥ ఆత్మానంరథినంవిద్ధిశరీరంరథమేవచ।బుద్ధింతుసారథింవిద్ధిమనఃప్రగ్రహమేవచ ॥ ఇన్ద్రియాణిహయానాహుర్విషయాంస్తేషుగోచరాన్ । సోఽధ్వనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃపరమంపద ,, మిత్యాదీనిసంసారాధ్వనఃపారంవైష్ణవంపదంప్రేప్సన్తమాత్మానంరథిత్వేనతచ్ఛరీరాదీనిరథరథాఙ్గత్వేనరూపయిత్వా-తదాహురిత్యాహ ॥ అహురితి॥ శరీరాదీన్రథాదిభావేనరూపయన్తస్తేషాంపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వమభీష్టదేశప్రేప్సోర్విజిగీషోశ్చప్రసిద్ధరథాదీనాంసాధనత్వమివాహుర్వేదాన్తాఇత్యర్థః, శరీరంరథంరథస్థానీయం - ఇన్ద్రియాణి - హయానశ్వాన్ , ఇన్ద్రియాణామశ్వస్థానీయానాం , ఈశంముఖ్యం - మనః-అభీషూన్రశ్మీన్ -రజ్జూరితియావత్ - మాత్రాశ్శబ్దాదీ - న్వర్త్మానిమార్గస్థానీయాన్ - ధిషణాంబుద్ధిం - సూతంసారథిం - సత్త్వంబలం - బృహద్ధృఢం - బన్ధురం - దేహాదీనాంబన్ధనం ఈశసృష్టమితియథాయోగ్యంవిభక్తివిపరిణామేనశరీరాదీనాంవిశేషణం - ఈశేనపరమాత్మనా - సృష్ట - మీశసృష్టమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁దశానాం-ప్రాణానాంసమాహారోదశప్రాణం , ప్రాణాదిపఞ్చకనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయాఖ్యోపప్రాణపఞ్చకాత్మకం , మక్షమక్షస్థానీయం , అధర్మధర్మౌపుణ్యపాపే , చక్రే , పుణ్యపాపాత్మకయోఃకర్మణోరేవరథత్వరూపితశరీరప్రవృత్తిహే

తుల్యత్వాత్తదాయత్తత్వే నచచక్రిత్వే నరూపణం , అభిమానినం దేహాభిమానినం జీవం , రథినమాహుః , తస్య రథినః,ప్రణవమోంకారం,ధనుః , పరన్త్వితిఆహుః శరీరంతుజీవం, పరంపరమాత్మానంతు , లక్ష్యం , పరన్త్వి ,, ప్రణవోధనుశ్శరోహ్యాత్మా బ్రహ్మతల్లక్ష్యముచ్యతే - అప్రమత్తేనవేద్ధవ్యం శరవత్తన్మయోభవే ,, దితిహ్యన్యత్రాప్యుక్తం, విప్రకృష్టయోశ్శరలక్ష్యయోరివజీవపరయోస్సంబన్ధజ్ఞాపనహేతుత్వాత్ ప్రణవోధనురుక్తం - రథిత్వేనరూపిత ఏవజీవశ్శరత్వేనాపిరూప్యతే ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ జేతవ్యానాహ॥ రాగఇతి॥ రాగః శబ్దాదివిషయాసక్తిః - ద్వేషస్తద్విరోధివిషయాఽప్రీతిః లోభోఽసన్తోషః , మోహః కార్యాకార్యావివేకః , భయమాగామిదుఃఖదర్శనజంప్రతికూలజ్ఞానం,మదోగర్వః-మానోబహుమానః,అవమానస్తిరస్కారః -అసూయాగుణేషుసత్స్వపిదోషావిష్కారః,మాయావఞ్చనం,హింసాభూతద్రోహః,మత్సరః పరకృతద్రోహచిన్తా ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ రజః క్రోధః-సచామర్షః , ప్రమాదోఽనవధానతా- ఏవమాదయః ఏతత్ప్రభృతయశ్శత్రవో జేతవ్యా- స్తఏతేరజస్తమః ప్రకృతయః - క్వచిత్సత్త్వప్రకృతయశ్చ-రజస్తమసీ - ప్రకృతికారణే-యేషాం-సత్త్వం-ప్రకృతిః కారణం-యేషాంతే-ఇతిబహువ్రీహిః-రజస్తమసోరన్యతరమిశ్రసత్త్వప్రకృతయ ఇత్యర్థః ❀॥ ౪౪ ॥ ❀ తదేవం శరీరేన్ద్రియమనోవిషయబుద్ధిబలప్రాణధర్మాధర్మ జీవాః రథరథాఙ్గాదిరథ్యాదిభావేనపరమాత్మప్రాప్త్యుపాయసాధనానుష్ఠానోపయుక్తత్వ జ్ఞాపనాయరూపితాః - ప్రణవజీవేశాస్తుజీవతరయోస్సంబన్ధజ్ఞానజనకత్వపరమాత్మైకశేషత్వప్రాప్యత్వజ్ఞాపనాయధనుశ్శరలక్ష్యభావేనరూపితాః - హేయత్వజ్ఞాపనాయరాగాదయశ్శత్రుత్వేరూపితాః - అథయస్యైతేరథాదయోవశేతిష్ఠన్తిసఏవాధ్వనః పారం వైష్ణవంపదవాప్నోతీతి ,, సోఽధ్వనః పారమాప్నోతితద్విష్ణోః పరమంపద,,మితిశ్రుతేరర్థమభిప్రయన్ యావచ్ఛరీరం సమీహితసాధనేదక్షం స్వవశంచ తావదేవ - జ్ఞానాసినాజితరాగాదిశత్రుర్ముక్తిసాధనమనుతిష్ఠన్ శరీరాదిషు నిస్పృహోభవేదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ నృకాయ రథం నరశరీర రూ

వంపరన్త్విశరంతుజీవంపరమేవలక్ష్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ రాగోద్వేషశ్చలోభశ్చశోకమోహౌభయంమదః। మానో
ఽవమానోఽసూయాచమాయాహింసాచమత్సరః॥ ౪౩॥ రజః ప్రమాదః క్షున్నిద్రాశత్రవస్త్వేవమాదయః।
రజస్తమః ప్రకృతయస్సత్త్వప్రకృతయః క్వచిత్ ॥ ౪౪ ॥ యావన్నృకాయరథమాత్మవశోపక్లృప్తంధత్తేగరిష్ఠ
చరణార్చనయానిశాతమ్ ।జ్ఞానాసిమచ్యుతబలోఽధనిరస్తశత్రుస్స్వారాజ్యతుష్టఉపశాన్తఇదంవిజహ్యాత్॥
నోచేత్ప్రమత్తమసదిన్ద్రియవాజిసూతానీత్వోత్పథంవిషయదస్యుషునిక్షిపన్తి। తేదస్యవస్సహయసూతమ
ముంతమోన్ధేసంసారకూపఉరుమృత్యుభయేక్షిపన్తి॥ ౪౬ ॥ ప్రవృత్తంచనివృత్తంచద్వివిధంకర్మవైదికమ్।ఆ

పంరథం - యావ - దాత్మవశోపక్లృప్తం స్వాధీనతయా ఉపక్లృప్తం యథాభవతితథా - ధత్తే - తావదేవ - గరిష్ఠానాం మహతాం - చరణార్చనయా - లబ్ధం - నిశాతం - జ్ఞానరూపం - ఖడ్గం దధద్బిభ్రాణః - అస్తానిరస్తా- శ్శత్రవోరాగాదయో - యేన - అచ్యుతః ఆశ్రితాన చ్యావయతీత్యచ్యుతో - భగవానేవ - బలం యస్య - తాదృశః - ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః , స్వారాజ్యతుష్టః స్వ రాడకర్మవశ్యః,తస్యభావస్స్వారాజ్యం-ముక్త్యైశ్వర్యం-తేనతుష్టః- అవశ్యమచ్యుతస్స్వారాజ్యం దాస్యతీతిసంతుష్టః-ఇదంనృకాయరథాదికం-విజహ్యాత్ ఉపేక్షేత , తేషు స్పృహారహితోభవేదిత్యర్థః , ఇదమితిసాంసారికఫలంవావివక్షితమ్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀యద్యుక్తవిధోనస్యాత్తదాతస్యానర్థమాహ॥ నోచేదితి॥ నోచేదుక్తవిధోనచే- త్తదాప్రమత్తమిమం దేహినం , అసంతోబహిర్ముఖా - ఇన్ద్రియవాజినః ఇన్ద్రియాణ్యేవాశ్వాః,సూతోబుద్ధిశ్చతే-ఉత్పథంప్రవృత్తిమార్గం-నీత్వా - విషయరూపేషు-దస్యుషు - విక్షిపన్తి-తేవిషయాఖ్యాదస్యవః హయైస్సూతేనచసహావర్తమాన-మముంప్రమత్తం దేహిన- మూర్వధికం-మృత్యుభయం-యస్మిన్-అన్ధేతమసి అన్ధతామిస్రనరకతుల్యేసంసారకూపే-క్షిపన్తి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ తదేవం వర్ణాశ్రమధర్మాన్,తదనుగ్రాహ్యం భక్తియోగం-శరీరేన్ద్రియాదీనాంతదనుష్ఠానోపయుక్తత్వం-తైరనుష్ఠితేనవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతేనభక్తియోగేనస్వారాజ్యప్రాప్తిం-సాంసారికఫలలిప్సయాఽనుష్ఠితానాంతుధర్మాణాంసంసృతిరూపానర్థావహత్వంచా - భిధాయ , ధతేషామేవధర్మాణామిష్టాపూర్తభేదేనద్వైవిధ్యం-సాంసారికఫలసాధనత్వేనకృతానాంప్రవృత్తకర్మాఖ్యత్వం- తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వం-ఉపాసనానుగ్రాహకతయాకృతానాంతునివృత్తికర్మాఖ్యత్వం -తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వంచాహ ॥ ప్రవృత్తమితి ॥ వైదికంవేదవిహితంకర్మప్రవృత్తం-నివృత్తమితిద్వివిధం - తత్ర-ప్రవృత్తేనకర్మణా- ఆవర్తతేఫలానుభవాయలోకాన్తరంప్రాప్యతత్రతదనుభూయావశిష్టేనకర్మణాతతః పునరిహావర్తతే-నివృత్తేనత్వ-మృతమశ్నుతేతత్ఫలరూ

పమమృతం ముక్తిం ప్రాప్య తతః పునరావర్తతే ॥ ౪౭ ॥ ప్రవృత్తనివృత్తభేదభిన్నస్య వైదికస్యైవకర్మణస్తత్స్వ రూపమిష్టసంజ్ఞకత్వం వక్తుం తద్విశేషాన్ తదవాన్తరభేదాన్ దర్శయతి ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయమితి ॥ అగ్నిహోత్రనామధేయ కం కర్మ-ఆది-ర్యస్య -త-దగ్నిహోత్రాదిః ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్ దర్శయతి ॥ దర్శశ్చేతి ॥ దర్శాదయశ్శబ్దాః కర్మనామధేయాని- పశుః పశుయాగః-సుతస్సోమయాగః-హుతం వైశ్వదేవం-ప్రహుతం బలిహరణం తదేతత్సర్వం - వైదికం కర్మ-ఇష్టాఖ్యం- యద్యేతదేవకర్మ హింస్రం ద్రవ్యమయం హింసావిషయద్రవ్యప్రచురం-హింస్రమితిపాఠే - పశ్వాదిహింసాగర్భం పురో డాశాదిద్రవ్యప్రచురంచ, కామ్యం స్వర్గాదికామార్థం, మశాన్తిదం పూర్వోక్తరాగాద్యనివృత్తిదం స్యాత్ - తదా - ప్రవృత్తా ఖ్యం - అకామ్యం శాన్తిదం స్యాత్- తదానివృత్తాఖ్యమిత్యర్థః - అథ పూర్తసంజ్ఞకం కర్మాహ ॥ పూర్తమితి ॥ దేవాలయాదిని ర్మాణరూపం కర్మ పూర్తం-ఆజీవ్యమాజీవికా ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ తత్ర ప్రవృత్తధర్మపరాయణస్య త్రైవర్ణికస్య తత్ఫలా నుభవాయ లోకాన్తరారోహణమార్గం ఫలానుభవావసానే తతః పునరవరోహణమార్గం - మేవం సఞ్చరతో భూతసూక్ష్మ పరిష్వక్తత్వం చాహ ద్రవ్యేత్యాదినా సార్ధద్వయేన - నిషేకాదిశ్మశానాన్తైర్గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైః - సంస్కారైః- స్సంస్కృతో-ద్విజస్త్రైవర్ణికః-ఇష్టాపూర్తదత్తకారీ-దేహత్యాగానన్తరం - ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకః, ద్రవ్యాణాం - పృథి వ్యాదిభూతానాం-సూక్ష్మవిపాకాః సూక్ష్మావస్థాః-యస్య-సూక్ష్మావస్థపృథివ్యాదిభూతయుక్తః - భూతసూక్ష్మపరిష్వక్త ఇతి యావత్-హోమ్యే శృథిపిపతే-ధూమాదయశ్శబ్దాస్తదభిమానిదేవతాపరాః-తత్ర, అపక్షయః అపరపక్షః - అయనం దక్షిణం దక్షిణాయనం-సోమశ్చన్ద్రః-ఇతి శబ్దః ప్రత్యేకమన్వేతి-ధూమ ఇతి రాత్రిరితి-తాన్, ఏకైకశః - ఆనుపూర్వ్యేణ-భూ త్వాభూత్వా, భూప్రాప్తావాత్మనేపదీతిభవతిరత్ర ప్రాప్త్యర్థకః - ప్రాప్య ప్రాప్యేత్యర్థః, ధూమాదిక్రమేణ చన్ద్రం ప్రాప్య తత్ర, అమృతమయశరీరయుక్త ఇష్టాదికర్మఫలమనుభూయ తతః దర్శః దర్శస్య చన్ద్రకలాక్షయహేతుత్వాదినాద ర్శశబ్దేన చన్ద్రం ప్రాప్తస్యామృతమయశరీరనాశో లక్ష్యతే, వినష్టామృతమయశరీర ఇత్యర్థః, చన్ద్రమసః స్థానాత్ప్ర

వర్తతే ప్రవృత్తేన నివృత్తేనాశ్నుతేఽమృతమ్ ॥ ౪౭ ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయం కామ్యమగ్నిహోత్రాద్యశాన్తి దమ్ । దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ చాతుర్మాస్యం పశుస్సుతః ॥ ౪౮ ॥ ఏతదిష్టం ప్రవృత్తాఖ్యం హుతం ప్రహుతమే వచ । పూర్తం సురాలయారామకూపాజీవ్యాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ ధూమో రాత్రిరప

మేణౌషధ్యాదీన్ ప్రాప్య-ఇహలోకే-జాయతే-ఏతచ్చ పితృయాణం పునర్భవహేతురిత్యర్థః -యద్వా-చన్ద్రపర్యన్తం పితృ యాణం తతో రేతః పర్యన్తం పునర్భవయానమిత్యర్థః - తత్ర - దక్షిణాయనసోమయోర్మధ్యే పితృలోక ఆకాశశ్చ ద్రష్టవ్యః- ఓషధేః పూర్వం క్రమేణాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షాణి ద్రష్టవ్యాని - తత్రారోహణం ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షి ణాయనషణ్మాసపితృలోకాకాశచన్ద్రక్రమేణ - అవరోహణం తు చన్ద్రమసః స్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవ ర్షౌషధీవీరుదన్యతరాన్నరేతః క్రమేణేత్యర్థః - తథా చ శ్రూయతే ఛాన్దోగ్యే "అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యు పాసతే తే ధూమమభిసమ్భవన్తి ధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్షమపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మాసాంస్తాన్నైతే సం వత్సరమభిప్రాప్నువన్తి మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చన్ద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానా మన్నం తం దేవా భక్షయన్తి తస్మిన్యావత్సంపాతముషిత్వాథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే యథైతమాకాశమాకా శాద్వాయుం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూత్వాఽభ్రం భవత్యభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా ఓషధివనస్పతయస్తిలమాషా జాయన్తేఽతో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరం యో యో హ్యన్నమ త్తి యో యో రేతస్సిఞ్చతి తద్భూయ ఏవ భవతి తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాప ద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వే"తి-తత్రారోహణదశాయాం ధూమాద్యభిమానిదేవతాగమనమేవ ధూమాదిభావః, అవరోహణే త్వాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షేషు తద్భావో నామ తత్సంసర్గకృతతత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ "తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తే"రితి శారీరకన్యాయాత్ - వ్రీహ్యాదిభావో నామ జీవాన్తరాధిష్ఠితవ్రీహ్యాదిసంశ్లేషమాత్రం "అన్యాధిష్ఠితేషు పూర్వవదభిలాపా"దితి న్యాయాత్-ఏవం వాఽన్వయః ॥

౪౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయం.

ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాక ఇతి ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకాదయ ఇత్యేతే సోమపర్యన్తాః పితృయాణం - దర్శాదయో రేతఃపర్యన్తాః పునర్భవః-గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కృత ఇష్టాదికారీ అనుపూర్వ్యా ఏతత్క్రమేణ భూత్వా భూత్వా రాత్ర్యాదీన్ ప్రాప్య ప్రాప్య పునరిహ జాయత ఇతి ✽ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ✽ అథ పునర్భవం దేవయానం వక్తుం తేన జిగమిషోర్నివృత్తధర్మనిష్ఠస్య తావత్కృత్యమనుసన్ధానమాహ ॥ ఇన్ద్రియేష్వితి ద్వాభ్యాం ॥ జ్ఞానదీపేషు జ్ఞానదీపకేషు చక్షురాదీన్ద్రియేషు-క్రియాయజ్ఞాన్ కర్మేన్ద్రియవ్యాపారాన్-జుహ్వతి-దేవయానేన జిగమిషవ ఇతి శేషః , చక్షురాదిభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః - పాణిపాదాదికర్మేన్ద్రియాణి-నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - ఇన్ద్రియాణి చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి-సఙ్కల్పాదిరూపోర్మిమతి-మనసి-జుహ్వతి-మనసా తాని నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - వైకారికం సత్త్వోత్తరం-వాచి-శాస్త్రాత్మికాయాం, మనః - మనస ఉచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తిం నిరున్ధ్యురిత్యర్థః ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ వాచం-వర్ణసమామ్నాయే-పఞ్చాశదక్షరాత్మికామనుసన్దధీరన్-వర్ణసమామ్నాయ-మోఙ్కారేఽన్తర్గతం విద్యుః - తమోఙ్కారం-బిన్దునాదే చతుర్థ్యాం మాత్రాయాం-బిన్దునాదశ్చ ప్రాణే ప్రాణసహచారిణి మకారవాచ్యే జీవే-వాచకత్వేనాన్తర్భావయేయుః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ అముం జీవం-మహతి మహోదాత్మని పరబ్రహ్మణి, సమర్పయేయురితి ముముక్షోరనుసన్ధానప్రకార ఉక్తః , అథ తస్య గతిహేతుభూతమర్చిరాదిమార్గమంశతో దర్శయతి ॥ అగ్నిస్సూర్య ఇతి ॥ అగ్న్యాదిశబ్దాస్తదభిమానదేవతాపరాః- అత్ర న క్రమవివక్షా శ్రౌతక్రమవిరోధాత్-నను సూర్యోఽగ్నేరనన్తరం దివసాదిభ్యః పూర్వం శ్రూయతే,, తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్ఙేతి మాసాంస్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసం చన్ద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవయానః పన్థాః,, ఇతి - అత్ర సంవత్సరాదనన్తరం వాయుం విద్యుతోఽనన్తరం వరుణేన్ద్రప్రజాపతీయాత్-కౌషీతకి

ధూమో రాత్రిరపక్షయః । అయనం దక్షిణం సోమో దర్శ ఓషధివీరుధః ॥ ౫౦ ॥ అన్నం రేత ఇతి క్ష్మేశ పితృయాణం పునర్భవః । ఏకైకశ్యేనానుపూర్వం భూత్వా భూత్వేహ జాయతే ॥ ౫౧ ॥ నిషేకాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కారైస్సంస్కృతో ద్విజః ॥ ౫౨ ॥ ఇన్ద్రియేషు స్వకర్మాణి జ్ఞానదీపేషు జుహ్వతి । ఇన్ద్రియాణి మనస్యూర్మౌ వాచి వైకారికం మనః ॥ ౫౩ ॥ వాచం వర్ణసమామ్నాయే తమోఙ్కారే స్వరం న్యసేత్ । ఓఙ్కారం బిన్దునాదే తం తత్తు ప్రాణే మహత్యముమ్ ॥ ౫౪ ॥ అగ్నిస్సూర్యో దివా ప్రాహ్ణశ్శుక్లో రాకోత్తరం స్వరాట్ । విశ్వోఽథ తైజసః ప్రాజ్ఞస్తుర్య ఆత్మా సమన్వయాత్ ॥ ౫౫ ॥ దేవయానమిదం ప్రాహుర్భూత్వా భూత్వాఽనుపూర్వశః । ఆత్మయా

బ్రాహ్మణే ,, ఏవం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం,, మితి శ్రవణాత్-స్వరాడత,మానవః ప్రజాపతిర్వా - అయం చ సకలశ్రుత్యవిరోధేన నిర్ణీతః క్రమో వరదగురుభిరభిహితః ,, అగ్నిరహస్సితపక్షానుదగయనాబ్దమరుదర్కేన్దూన్ । అపి వైద్యుతవరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాతివాహికానాహు ,, రితి-పూర్వాహ్ణో రాకా చానధీతశ్శాఖాన్తరేష్వమన్తవ్యా -ఉత్తరం-ఉత్తరాయణం-ఏవం ముక్తప్రాప్యభగవల్లోకమార్గో దర్శితః, తత్ర ప్రాప్యస్య భగవతశ్చతుర్వ్యూహవిశిష్టతామాహ ॥ విశ్వ ఇతి ॥ యథా సర్వజ్ఞసంహితాయామ్,, సృష్టిస్థిత్యన్తకారిణ్యశ్శక్తయస్తిస్ర ఉదీరితాః,, ఇత్యుపక్రమ్య,, అకారశక్తిర్విశ్వాఖ్యా-ఉకారాఖ్యా తు తైజసీ, మకారశక్తిః ప్రాజ్ఞాఖ్యా తాసాం రూపం పునశ్శృణు ,, త్యాదినా జాగ్రదాద్యవస్థాన్వయాదికముక్త్వా ,, ఏతాస్తిస్రో దశాస్తిస్రశ్శక్తీస్సమ్ప్రీణయన్తి తాః । అనిరుద్ధాదిరూపాస్తాః తుర్యశ్శక్తిర్విచిన్తయేత్ ॥ అర్ధమాత్రాఽధియాదివ్యాఽప్రకాశార్థప్రకాశికా । వాసుదేవమయీం శక్తిం విద్ధి తామనుసంస్కృతా,, మిత్యుక్తం - అతస్సృష్ట్యధిష్ఠాతా జాగ్రదవస్థానిర్వాహకోఽనిరుద్ధో విశ్వః - స్థిత్యధిష్ఠాతా స్వప్ననిర్వాహకః ప్రద్యుమ్నస్తైజసః - సంహృతిశక్త్యధిష్ఠాతా సుషుప్తినిర్వాహకస్సఙ్కర్షణః ప్రాజ్ఞః - ఏతే చాకారోకారమకారవాచ్యాః సర్వకారణభూతస్సర్వశక్తిర్మోక్షప్రదః ప్రణవార్ధమాత్రావాచ్యో వాసుదేవస్తుర్యః - చతుర్థమాత్రాసహితప్రణవస్యాపూర్వమనుసన్ధేయతయా ప్రకృతత్వాదేవం తస్యార్థః ఫలదశాయాం ప్రాప్యతయోక్తః, ఇదం ప్రదర్శనార్థముక్తం, పరవ్యూహవిభవాదిసర్వావస్థావిశిష్టో భగవాన్ముక్తప్రాప్య ఇత్యర్థః - సమన్వయాత్ సర్వేషాం వ్యూహాదీనాం ప్రాప్యాన్తర్భావాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ ఇదం-దేవయానం, ప్రాహు-ర్వేదాన్తా ఇతి శేషః , ఆత్మయాజీ వ పరమాత్మోపాసకః , అనుపూర్వశః క్రమేణార్చిరాదీన్ ప్రాప్య, ఉపశాన్తః నిశ్శేషనివృత్తః-ఆత్మా ప్రకృతి-ర్యస్య-తాదృశః-ఆత్మని పరమాత్మని, స్థితః ఆధేయతయా స్థితః , ఆత్మన్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే బ్రహ్మాత్మకే స్వస్వరూపే స్థితః ఉక్తవిధ బ్రహ్మానుభవత్వేనాత్మానమనుభవన్నిత్యర్థః-పు

న- స్తతో - ననివర్తతేఏవం దేవయానపథగోభూత్వా ననివర్తతే, జన్మమరణాదికం తద్ధేతుభూతపునరావృత్తిం చన ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ ‹‹నైతేసృతీపార్థజానన్యోగీముహ్యతికశ్చన। తస్మాత్సర్వేషుకాలేషుయోగయుక్తోభవార్జునే,, తి-భగవదుక్తమార్గద్వయచిన్తాఫలమాహ ॥ యఏతేఇతి ॥ యఃపుమాన్ముముక్షుః-వేదనిర్మితేవేదబోధితే, ఏతే-పితృదేవానా-మయనేవర్త్మనీ-దేవయానపితృయానే-శాస్త్రేణ్త్మకేనచక్షుషా-వేద-సోఽపిపుమాన్-నముహ్యతి, జనస్థోఽపీతిపాఠే-దేహస్థోఽపీత్యర్థః - స్వానుష్ఠేయభగవద్భక్తియోగేన మోహం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ అథప్రాప్యతయా ప్రకృతస్యభగవతస్సర్వాత్మకత్వమాహ ॥ ఆదావితి ॥ ఆదౌసృష్ట్యాదౌ-వ న్తేప్రలయేచ - మధ్యస్థానాంజనానా-మన్తః, బహిశ్చ-సన్వర్తమానః-కించ - య - త్పరాపరంఉత్కృష్టాపకృష్టంవా - తతోఽత్కృష్టమాహ -జ్ఞానంజ్ఞానాత్మకంజీవస్వరూపం, జ్ఞేయమచిద్వస్తు-పరం - వచోనామ - వాచ్యంరూపం - నామరూపాత్మకం - చిదచిదాత్మకంసర్వంవస్త్విత్యర్థః, తమోమూలప్రకృతిః-జ్యోతిస్సమష్టిజీవశ్చ, త్వేతత్సర్వం, సాక్షాదయమేవపరమాత్మైవ, పరమాత్మాత్మకమేవేత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥ ఏవంసర్వాత్మకత్వమభిధాయతస్యైవప్రాప్యస్యబ్రహ్మణోనిరతిశయపురుషార్థత్వజ్ఞాపనాయప్రాకృతదేహస్యతదనుభావ్యశబ్దాదివిషయాణాం చాపురుషార్థత్వమాహ ॥ అబాధితోఽపీతి ॥ ఆభాసోదృశ్యోదేహః, సః, అబాధితోఽవినష్టోఽపిఅనువర్తమానోఽపి, అవస్తుతయాఅపురుషార్థతయా, స్మృతః, ఏవం, శబ్దాద్యర్థరూపేణవికల్పితఐన్ద్రియకవస్తుజాతమప్యవస్తుఅపురుషార్థం- యద్వా, అహఙ్కారగోచరంశరీరంయథాఅనిత్యం హేయం, తథామమకారగోచరశ్శబ్దాదిరప్యపురుషార్థఃనస్థిరః, తస్యానిత్యపురుషార్థతయాదుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః, యద్వా, ఆభాసఃస్వప్నదేహస్స, తదానీమనివృత్తోఽపిప్రబోధవేలాయాం, మవస్తుతయాఽనాత్మతయా, స్మృతః, జాత్యాదివికల్పితజాగ్రచ్ఛరీరమపి, తద్వదనాత్మా, ఆత్మధర్మాణాంనిత్యత్వాదీనాంతత్రదుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః ॥ ౫౯ ॥ శరీరస్యసర్వత్రసర్వకాలేసర్వస్మిన్నప్యాత్మనావినాస్థిత్యభావాచ్ఛరీరమప్యాత్మాస్యాదితిశఙ్కానిరాసార్థమాహ ॥ క్షిత్యాదీనామపి ॥ క్షిత్యాదీనాంపృథివ్యాదిపరిణామరూపాణాంవృక్షాణాం, ఛాయాసఙ్ఘాతాదిష్వర్థేషు, నకతమోఽపి, సఙ్ఘాతవికారపృథగ్భూతతయాయావద్వ్యభావిషునకశ్చిదపీత్యర్థః ॥ తదేవవివృణోతి ॥ నసఙ్ఘాతఇతి ॥ వృక్షసఙ్ఘాతోనచ్ఛాయా, నాపివృక్షవికారః, నాపివృక్షాత్పృథక్వృక్షంహిత్వాస్థాతుంనయోగ్యః, నాన్వితః, నావినాభూతఃయావద్వృక్షసత్తాకం నాన్వితోఽపి, అర్థాభిప్రాయఃపుల్లిఙ్గనిర్దేశః, మృషాఅనిత్యా, ఏవంశరీరమప్యాత్మనావినాస్థిత్యభావాత్తత్ప్రతిచ్ఛాయాసదృశం, నచాత్మసఙ్ఘాతశ్శరీరం, నచాత్మవికారః, నచాత్మానంహిత్వాతిష్ఠతి, నయావదాత్మభావిఅనిత్యత్వాత్, అతోనాత్మశరీరమిత్యర్థః ॥ ౬౦ ॥ శరీరస్యానిత్యత్వాదాత్మప్రతిపత్త్యర్థంతత్తుల్యన్యాయమేషుపృథివ్యాదిష్వనిత్యత్వముపపాదయతి ॥ ధాతవఇతి ॥ పృథివ్యాదయోధాతవః, అవయవిత్వాత్సఙ్ఘాతరూపత్వాత్, తన్మాత్రావయవైర్వినా, నస్యుః, అవయవవినాశేసఙ్ఘాతోనశ్యతీత్యర్థః, సఙ్ఘాతరూపత్వమేవప్రతిపాదయతి ॥ అసతీతి ॥ యతోఽవయవసఙ్ఘాతరూపోఽవయవీ, అతఏవా, వయవిన్యసతివినష్టే, అన్తతోఽవయవోఽసన్నేవ, అవయవిన్యనుపలభ్యమానేఅవయవాఏవధాతవోనహ్యుపలభ్యన్తే, ఏవమవయవిత్వాదనిత్యంశరీరంనిత్యాత్మానభవతీత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ తర్హిస్థూలోఽహమితిప్రతీతిఃకథమిత్యపేక్షాయాంభ్రాన్తిరిత్యాహ ॥ స్యాత్సాదృశ్యమితి ॥ తత్రసంసర్గనిమిత్తాభ్రాన్తిరితిప్రతిపత్త్యర్థంసాదృశ్యనిమిత్తత్వంప్రతిక్షిపతి ॥ స్యాదితి ॥ ద్వయోరప్యర్థయోః, జ్ఞానాదిగుణవికల్పేసతి, కస్యచిద్వస్తునఃకేనచిత్సాదృశ్యంభ్రమమభేదనిమిత్తంస్యాత్, దేహాత్మనోస్తుసమానజాతిగుణాద్యభావాత్సాదృశ్యమనుపపన్నంఉష్ణంజలమితివత్సంసర్గభ్రమఇత్యర్థసిద్ధం, ఏవమాత్మవిషయకజ్ఞానాభావేఽపిజానామినజానామీతివిభాగప్రతిపత్త్యాదృష్టా

త్యపశాన్తాత్మాహ్యాత్మస్థోననివర్తతే ॥ ౫౬ ॥ యఏతేపితృదేవానామయనేవేదనిర్మితే। శాస్త్రేణచక్షుషావేదజనస్థోఽపినముహ్యతి ॥ ౫౭ ॥ ఆదావన్తేజనానాంయోబహిరన్తఃపరాపరమ్। జ్ఞానంజ్ఞేయంవచోవాచ్యంతమోజ్యోతిస్త్వయంస్వయమ్ ॥ ౫౮ ॥ అబాధితోఽపిహ్యాభాసోయథాఽవస్తుతయాస్మృతః। దుర్ఘటత్వాదైన్ద్రియకంతద్వదర్థవికల్పితమ్ ॥ ౫౯ ॥ క్షిత్యాదీనామిహార్థానాంఛాయానకతమాఽపిహి। నసఙ్ఘాతోవికారోఽపినపృథఙ్నాన్వితోమృషా ॥ ౬౦ ॥ ధాతవోఽవయవిత్వాచ్చతన్మాత్రావయవైర్వినా। నస్యుర్హ్యసత్యవయవిన్యసన్నవయవోఽన్తతః ॥ ౬౧ ॥ స్యాత్సాదృశ్యభ్రమస్తావద్వికల్పేసతివస్తునః। జా

౫౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ జనస్థోఽపి.

న్తమాహ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి॥ కశ్చిత్సుప్తివేలాయామేవ సుప్తం ప్రబుద్ధం చాత్మానం పశ్యతి, యదా ప్రబుధ్యతే తదా స్వప్నదృష్టప్రబోధో నవాస్తవ ఇతి బుధ్యతే, ఎవమనాత్మవిదాం సంసారిణాం కదాచిదహం జ్ఞానామీతి జ్ఞానం నిషేధశ్చాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాననువృత్తావేవ భవత ఇతి విధినిషేధతా॥ విధినిషేధాః స్వప్నదృష్టస్వాపప్రబోధతుల్యా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ సంసారిణామాత్మజ్ఞానాభావాద్బాహ్యార్థవిషయజ్ఞానమప్యజ్ఞానతుల్యమిత్యుక్తం భవతి, యథా ‘‘తజ్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్త’’మితి, శాస్త్రవిరుద్ధార్థవిషయజ్ఞానభ్రాన్తిరియం జ్ఞానినాం నాస్తీత్యాహ ॥ భావాద్వైతమితి॥ యద్వా, ఎవం దేహావిలక్షణాత్మజ్ఞానినామపి యావత్స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి దేహాత్మభ్రమానువృత్తిః ప్రయాణం తావద్విధినిషేధాత్మకశాస్త్రవశ్యతేత్యాహ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి ॥ యథా స్వప్నే జాగ్రత్స్వప్నౌ స్వాప్నజాగ్రత్స్వప్నావస్థే- స్వప్నపర్యన్తావేవ ప్రబుద్ధస్య తు తావుభావపి న వర్తేతే, ఎవం యావద్దేహాత్మభ్రమానువృత్తి- స్తావద్విధినిషేధతా, స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి ప్రతీతేర్దేహాత్మనోరభేదభ్రమమూలకత్వేన ప్రతిషిద్ధకమేవ మేవ సర్వమద్వైతం భ్రమవిషయ, మితికం చిత్ప్రమితివిషయమప్యస్తీ, త్యాశఙ్కాయాం, యచ్ఛాస్త్రానుమతమద్వైతం తత్ప్రమావిషయం, తన్ముముక్షోరనుసన్ధేయమేవేతి వక్తుం తదనుమతం త్రివిధమద్వైతం దర్శయన్ తదనుసన్ధానస్య భ్రమమూలకద్వైతత్రయనిరాసకత్వమాహ॥ భావాద్వైతమితి ॥ యథా దేహాత్మనోర్భేదశ్శాస్త్రానుమతోఽనుసన్ధేయ - స్తథా భావాద్వైతాదిరూపం త్రివిధమద్వైత, మాత్మనస్స్వస్య, వర్తయన్, యద్వా, ఆత్మనో మనసో, వర్తయన్, మనసి ప్రతిష్ఠితం కుర్వాణ, అధ్యవస్యన్నితి యావత్, ఇహ, మునిః, పరమాత్మోపాసకః, స్వానుభూత్యా దేహవిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవేన, త్రీన్ స్వప్నాన్, భావాద్వైతకర్మాద్వైతద్రవ్యాద్వైతజ్ఞానాని భ్రమాత్మకాని, ధునుతే నిరస్యతి ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ భావాద్వైతాదిస్వరూపం వివృణ్వన్ త్రివిధభ్రాన్తినిరాసం శ్లోకత్రయేణ వివృణోతి॥ కార్యకారణేతి॥ తత్రోపాదానస్య కార్యస్య చా ప్యత్వప

గ్రత్స్వప్నౌ యథా స్వప్నే తథా విధినిషేధతా ॥ ౬౧ ॥ భావాద్వైతం క్రియాద్వైతం ద్రవ్యాద్వైతం తథాఽఽత్మనః । వర్తయన్ స్వానుభూత్యేహ త్రీన్ స్వప్నాన్ ధునుతే మునిః ॥ ౬౨ ॥ కార్యకారణవస్త్వైక్యదర్శనం పటతన్తువత్ । అవస్తుత్వాద్వికల్పస్య భావాద్వైతం తదుచ్యతే ॥ ౬౩ ॥ యద్బ్రహ్మణి పరే సాక్షాత్సర్వకర్మసమర్పణమ్ । మనోవాక్తనుభిః పార్థ క్రియాద్వైతం తదుచ్యతే ॥ ౬౪ ॥ ఆత్మజాయాసుతాదీనామన్యేషామపి దేహినామ్ । యత్స్వార్థకామయోరైక్యం ద్రవ్యాద్వైతం తదుచ్యతే ॥ ౬౫ ॥ యద్యస్య వానిషిద్ధం స్యాద్యేన యత్ర

గో భావాద్వైతవిషయశ్లోకః, యత్, కార్యకారణయోర్వస్తునో, రైక్యదర్శనం, తత్, భావాద్వైతం- కార్యకారణయోరైక్యే పటతన్తువదితి దృష్టాన్తః, యథా తన్తూనామేవ వ్యతిషఙ్గవిశేషభాజాం నామరూపాత్మకావస్థాన్తరాపత్త్యా పటావస్థత్వమితి పటస్య తేభ్యోఽనన్యత్వం, తద్వత్కృత్స్నం జగచ్చిదచిదీశ్వరాత్మకం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాద్బ్రహ్మణోఽనన్యదిత్యేతద్భావాద్వైతం- భావయోః, కార్యకారణవస్తునోరద్వైతం భావాద్వైతం, అవస్తుత్వాద్వికల్పస్యేత్యనేన భావద్వైతం నిరస్యతి - వికల్పస్య ఉపాదానాతిరిక్తద్రవ్యకల్పనరూపజ్ఞానస్యా- వస్తుత్వాద్వస్తుశూన్యత్వా, న్న భావయోః ద్వైతం, కిన్త్వద్వైతమేవేత్యర్థః, ఎవమసత్కార్యవాదభ్రమో నిరస్తః ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ క్రియాద్వైతం వివృణోతి॥ యదితి॥ హే పార్థ, సాక్షాత్పరబ్రహ్మణి- యత్, కరణత్రయేణ- సర్వకర్మణాం- సమర్పణం, తత్, క్రియాణామద్వైతం- భగవదారాధనత్వేన సర్వకర్మణామేకఫలావచ్ఛేదః, క్రియాద్వైతం, అనేన కర్మణామీశ్వరప్రీతిమనపేక్ష్య స్వాతన్త్ర్యేణ ఫలవత్త్వభ్రమో నిరస్తః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ద్రవ్యాద్వైతం వివృణోతి॥ ఆత్మేతి॥ అర్థశబ్దో ధనపరః, కామశబ్దః- కామ్యస్రక్చన్దనాదిభోగ్యవస్తువిషయః- స చ భోగోపకరణభోగస్థానాదిప్రదర్శనార్థః - యత్- అర్థకామయో, రాత్మజాయాదిసర్వదేహినా, మైక్యం, తద్ద్రవ్యాద్వైతం, విత్తగృహక్షేత్రపాత్రస్రక్చన్దనాదీనామాత్మజాయాద్యనేకభోక్తృవర్గసాధారణత్వం ద్రవ్యాద్వైతమిత్యర్థః, ఎతేన గృహాదీనాం స్వాసాధారణత్వభ్రమో నిరస్తః, యద్వా, ద్రవ్యయోశ్చిదచిద్ద్రవ్యయో- రద్వైతం, ద్రవ్యాద్వైతం- తత్ర- చిదచిదద్వైతం దర్శయతి ॥ ఆత్మజాయేతి ॥ ఆత్మాదీనాం, సర్వదేహినాం జీవానాం, జ్ఞానైకాకారత్వేనైకరూపేణ దర్శనం చిదద్వైతం ప్రకారాద్వైతం, అర్థకామాదీనాం సర్వేషామచిత్పరిణామరూపత్వేన దర్శనమచిదద్వైతం, ఎవం ప్రతిశరీరం జీవానామన్యాకారభ్రమః అర్థకామాదీనామచిదన్యపరిణామరూపత్వభ్రమశ్చ నిరస్తః, జ్ఞానాద్వైతమితి పాఠేఽప్యేవంవిధదర్శనం జ్ఞానాద్వైతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ న కేవలం త్రివిధమేవాద్వైతమనుసన్ధేయ, మపి త్వన్యదపి శాస్త్రానుమతం చేత్తదపీత్యాహ॥ యదితి ॥ హే నృప, యేన శాస్త్రేణ- యస్య పుంసః, యస్య వస్తునః- యతో యస్మా

ద్వస్తునస్సకాశాద్యదద్వైతం, చునిషిద్ధం -క్రియా, సుమతం-సపుమాన్ - తేనాద్వైతేన-అనుసన్ధీయమానేనేతి శేషః-తదను
స్నానపూర్వకమేవ-కర్మాణి-కర్తవ్యాని, నైతత్కుర్యాత్-అన్యైః, శాస్త్రనిషిద్ధైస్తు, నకుర్యాత్-యతోఽయ-మనాపద్యన
పిద్యతేఆపత్సం సారోయత- స్తస్యాం జ్ఞాననిష్ఠాయాం,వర్తమానః-యథా ,,వాచారమ్భణంవికారో నామధేయం-వ్యవసా
యాత్మికాబుద్ధిరేకేహకురునన్దనే ,,త్యాదిశాస్త్రైః, ※భావాద్వైతాదికం ప్రతిపాద్యతే-తథాప్రకారాద్వైతప్రకా
ర్యద్వైతగురుదైవతాద్వైతాదికమపిశాస్త్రైః ప్రతిపాద్యత ఇతి తదప్యుపాదేయమేవేత్యభిప్రాయేణాయం శ్లోకః -ప్ర
వృత్తః,తత్ర ప్రకార్యద్వైతంనామ బ్రహ్మాద్వైతం ,, సర్వం ఖల్విద,, మిత్యాది బ్రహ్మప్రకరణేషు సామానాధికరణ్యేన బ్ర
హ్మాద్వైతప్రతిపాదనాత్, సామానాధికరణ్యస్య చ ప్రకారభేదవిశిష్టైః, ప్రకారైక్యకత్వపరత్వాచ్చ బ్రహ్మాద్వైతమేవ ప్ర
కార్యద్వైతం ,,నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా ,, మిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవస్వరూపాభేదప్రతిపాదనేన స్వరూపేణ భేదా
నుపపత్తేః బద్ధముక్తాదివ్యవస్థానుపపత్తేస్సుఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేశ్చ - క్వచిజ్జీవైకత్వప్రతిపాదనం ప్రకారైక్యాభిప్రా
యకమేవేతి తదద్వైతమేవ ప్రకారాద్వైతం ,, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ , ఆచార్యదేవోభవ,ఆచార్యస్సహరిస్సా
క్షాచ్చరరూపీనసంశయ ,, ఇత్యాదిభిర్గురుదైవతాదీనామప్యద్వైతం ప్రతిపాద్యత ఏవ ※ ॥ ౬౭ ॥ ※యత్పృష్టం ,,గృ
హస్థ ఏతాం పదవీం విధినా యేన చాఞ్జసా-యాయాద్దేవ బ్రూహి మాదృశో గృహమూఢధీ, రితి- తస్యోత్తరముక్తముప
సంహరతి॥ఏతైరితి॥ హే రాజన్- వేదోక్తైరితి వేదశబ్దస్తన్మూలకస్మృతిపురాణాదీనామపి ప్రదర్శనార్థః - వేదాదిభి - రు
క్తైః కర్తవ్యత్వేనోక్తైః - ఏతైర్భావాద్వైతానుసన్ధానాదిభి- రన్యైర్దేహాత్మజీవేశ్వరాదిభేదానుసన్ధానై -స్స్వస్వవర్ణా

యతో నృప। సతే నేహితకర్మాణి నరో నాన్యైరనాపది॥ ౬౭॥ ఏతైరన్యైశ్చ వేదోక్తైర్వర్తమానస్స్వకర్మ
భిః। గృహేఽప్యస్య గతిం యాయాద్రాజం స్తద్భక్తిభాఙ్నరః ॥ ౬౮॥ యథా హి యూయం నృపదేవ దుస్త్య
జాదాపద్గణాదుత్తరతాత్మనః ప్రభోః। యత్పాదపఙ్కేరుహసేవయా భవానహార్షీన్నిర్జితదిగ్గజః
క్రతూన్ ॥ ౬౯ ॥ అహం పురాఽభవం కశ్చిద్గన్ధర్వ ఉపబర్హణః । నామ్నాఽతీతే మహాకల్పే గన్ధర్వాణాం సు
సమ్మతః ॥ ౭౦ ॥ రూపపేశలమాధుర్యసౌగన్ధ్యప్రియదర్శనః । స్త్రీణాం ప్రియతమో నిత్యం మత్తశ్చ పురల
మ్పటః ॥ ౭౧ ॥ ఏకదా దేవసత్రే తు గన్ధర్వాప్సరసాం గణాః। ఉపహూతా విశ్వసృగ్భిర్హరిగాథోపగాయనే ॥
※అగాయం తద్విదిత్వాఽహం స్త్రీభిః పరివృతో గతః। జ్ఞాత్వా విశ్వసృజస్తన్మే హేళనం శేపురోజసా ॥ ౭౩ ॥

శ్రమోచితకర్మభిశ్చ- తస్య భగవతో, భక్తిభాక్ భక్తిం కుర్వన్ - గృహేఽపి-జనః గృహస్థోఽపి జనః అస్య శ్రీకృష్ణస్య గతిం-
యాయాన్-ముక్తిం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ※ ॥ ౬౮ ॥ ※,,మాదృశో గృహమూఢధీ,,రిత్యనేనాభిప్రేతాం స్వస్య ముక్తిదౌర్ల
భ్యశఙ్కాం కిమ్పునర్మాన్యమేన నిరాకరిష్యమాణస్తావచ్ఛ్రీకృష్ణసేవయైవ తరిష్యసీత్యాహ॥ యథేతి ॥ హే నృపదేవ-యు
థా-ప్రభోస్సర్వశక్తే-రాత్మనోఽత్తరాత్మనః-శ్రీకృష్ణాదేవ హేతోః,యూయం,దుస్త్యజా -దాపదాం గణాత్-ఉత్తరత
అదభావః అన్తాదేశాభావ ఆత్మనేపదం చార్షాణి॥ఉదతరత ఉత్తీర్ణాః -యథా చ- భవాన్-యస్య శ్రీకృష్ణస్య-పాదపఙ్కజ
యోః-సేవయా హేతుభూతయా,నిర్జితాః దిగ్గజాః దిక్పాలకాః , యేన - తాదృశస్స-న్మహార్హైః ఫలస్సహ క్రతూన్,నకార్షీ దితి శే
షః,తథా-తస్యైవ సేవయా మోక్ష్యస ఇత్యధ్యాహారః ※ ॥౬౯॥ ※లబ్ధతదీయసేవామాత్రేణ హేతునా మాదృశానాం ముక్తి
సమ్భవే కిం పునస్సాక్షాల్లబ్ధతత్సేవానాం తాదృశానామితి ప్రతిపాదనార్థం స్వస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ అహమితి॥
అతీతే బ్రహ్మకల్పే-పూర్వజన్మన్య-హం, నామ్నా-ఉపబర్హణ ఇతి ప్రసిద్ధః - కశ్చిద్గన్ధర్వః , అభూవం,ఆత్మానం విశినష్టి-గ
న్ధర్వాణాం-సుసమ్మతః ※ ॥ ౭౦ ॥ ※రూపాదిభిః,ప్రియదర్శనః ప్రియం యథా భవతి తథా దృశ్యత ఇతి తథా,రూపం సౌ
న్దర్యం , పేశలం సౌకుమార్యం దృష్టిచిత్తాపహారిత్వేన రసావహత్వం , సౌగన్ధ్యం స్రక్చన్దనాదిగన్ధవత్త్వం రూపాదిభిః,
ప్రియం దర్శనం యస్యేతి వా,స్త్రీణాం-నిత్యం సదా-ప్రియతమః,మత్తః - ఉరు అధికం , లమ్పటః విషయలాలసః,ఏవం భూ
తోఽహం స్థితః ※ ॥౭౧ ॥ ※తత్రైకదా-దేవసత్రే హరిగుణానుభవాత్మకే బ్రహ్మసత్రే-విశ్వసృగ్భిః,ప్రజాపతిభిః,హరిక
థాగాయనే నిమిత్తే,తదర్థ, మప్సరసాం గణా,ఉపహూతాః ※ ॥ ౭౨ ॥ ※తదా అహమపి,తద్గన్ధర్వాహ్వానం జానన్,స్త్రీ
భిః, పరివృతో, గాయన్ హరీతరగాథాః గాయన్- తత్ర గతః , అగాయన్నితి పాఠే,అగాయన్నేవ గత ఇత్యర్థః,త-న్మే సుమ-
హేలనమపరాధం జ్ఞాత్వా, విశ్వసృజః ఓజసా తపోబలేన- శేపుః, ※ ॥ ౭౩ ॥ ※శాపమేవాహ॥యాహీతి ॥కృతం హేల

నం యేన-సత్వం -నష్టాశ్రీర్గన్ధర్వశోభాయస్య సతాదృశః, ఆశు - శూద్రత్వం-యాహి- శూద్రయోనిం ప్రాప్నుహీతి, తావ- త్తదా అహం, దాస్యాం శూద్ర్యాం-జజ్ఞే జాతః, తథాపి శూద్రజన్మన్యపి- బ్రహ్మవాదినాం- శుశ్రూషయా-అనుషఙ్గేణ తత్సఙ్గేన చ హేతునా-అస్మిన్, కల్పే-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-పుత్రతాం -ప్రాప్తః ❋ ॥ ౭౪ ॥ ❋ అధ్యాయద్వయోక్తార్థ ముపసంహరన్ తచ్ఛ్రవణ తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ధర్మ ఇతి॥ తేతుభ్యం- గృహమేధీయో-ధర్మోవర్ణితః, పాపనాశనః, యేన గృహమేధీ యేన ధర్మేణ శ్రుతేనానుష్ఠితేన చ-గృహస్థః, న్యాసినాం భగవతి సంన్యస్తాత్మనాం-పదవీం ముక్తిరూపా, మియాత్ప్రాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౭౫ ॥ ❋ త్వంతు కృతార్థ ఏవేతి హర్షేణ పూర్వశ్లోకానేవ పునః పఠతి॥ యూయమితి॥ శ్లోకాః, పురస్తాదేవ వ్యాఖ్యాతాః కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః-నిర్దోషనిర్దుఃఖసుఖరూపవిజ్ఞానమయః - విధికృన్నియోగకారీ॥ వస్తుతయా ఇదంతయా ❋ ॥ ౭౬ ॥ ౭౭ ॥ ౭౮ ॥ ❋ స్కన్ధాదావుపక్రాన్తం, "మత్తైర్వోదాహృతః-పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణా,, ఇతి నారదయుధిష్ఠిరసంవాదముపసంహరతి భగవాన్ శుకః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-దేవర్షిణా, ప్రోక్తం-నిశమ్యాకర్ణ్య-భరతర్షభో యుధిష్ఠిర-స్సుప్రీతః, కృష్ణం శ్రవణవేలాయాం పార్శ్వస్థితం, చశబ్దాద్దేవర్షిం చ-ప్రేమ్ణా, విహ్వలః, పూజయామాస ❋ ॥ ౭౯ ॥ ❋ తతః-పూజితో, దేవర్షిః, కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య, తాభ్యామనుజ్ఞాతః, ప్రయయౌ, పార్థో యుధిష్ఠిరః-శ్రీకృష్ణం-పరబ్రహ్మాభిన్నం-శ్రుత్వా, పరమవిస్మితః నిరతిశయాశ్చర్యయుక్తో-బభూవ ❋ ॥౮౦॥ ❋ యత్పృష్టం

యాహిత్వం శూద్రతామాశు నష్టశ్రీః కృతహేళనః । తావద్దాస్యామహం జజ్ఞే తత్రాపి బ్రహ్మవాదినామ్। శుశ్రూషయానుషఙ్గేణ ప్రాప్తోఽహం బ్రహ్మపుత్రతామ్ ॥ ౭౪ ॥ ధర్మస్తే గృహమేధీయో వర్ణితః పాపనాశనః। గృహస్థో యేన పదవీమఞ్జసా న్యాసినామియాత్ ॥ ౭౫ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియాన్తి। యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౭౬ ॥ స వా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మాఽర్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ ॥ ౭౭ ॥ న యస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీరూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్। మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్వతాం పతిః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవర్షిణా ప్రోక్తం నిశమ్య భరతర్షభః। పూజయామాస సుప్రీతః కృష్ణం చ ప్రేమవిహ్వలః ॥ ౭౯ ॥ కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్య పూజితః ప్రయయౌ మునిః। శ్రుత్వా కృష్ణం పరం బ్రహ్మ పార్థః పరమవిస్మితః ॥౮౦॥ ఇతి దాక్షాయణీనాం తే పృథగ్వంశాః ప్రకీర్తితాః। దేవాసురమనుష్యాద్యా లోకా యత్ర చరాచరాః ॥ ౮౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం ❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

షష్ఠస్య తృతీయాధ్యాయాదౌ "దేవాసురనృణాం సర్గో నాగానాం మృగపక్షిణా,, మిత్యాదినా-తస్యోత్తరం తతః ప్రభృత్యేతావత్పర్యన్తేనోక్తముత్తర ప్రశ్నాన్తరావసర ప్రదానాయోపసంహరతి॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం, దాక్షాయణీయానాం దిత్యాదీనాం-వంశాః - పృథక్ తత్తత్పరంపరానుపూర్వ్యా, ప్రకీర్తితాః, యత్ర వంశేషు- దేవాదయ-శ్చరాచరాత్మకాః, జాతా ఇతి శేషః, యద్యపి దాక్షాయణీవంశవర్ణనోపసంహారష్షష్ఠాన్త ఏవ కర్తవ్య స్తత్రైవ సమాప్తేః, తథాపి తద్వంశాన్తర్భూతదితిజ ప్రసఙ్గానుప్రసక్తశఙ్కా-పరిహారతదనుప్రసక్తవర్ణనాత్మకత్వాదస్య స్కన్ధస్యైతదన్త ఏవ దాక్షాయణీవంశవర్ణనముపసంహృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥౮౧॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావార రాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల పరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవత వ్యాఖ్యాయాం, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః

❋❋❋ సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. ❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ హరిః ఓం తత్సత్ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

తృతీయే " స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశః పరమసమ్మతః ,, ఇతిపృష్టం-తద్వంశకథనం ప్రక్రమ్యతావత్తత్రతద్దుహితుర్దేవహూత్యావంశః కథితః - చతుర్థేత్వాకూతిదేవహూత్యోస్తద్దుహిత్రోర్దేవహూతిదుహితౄణాంవంశమభిధాయాథస్వాయంభువపుత్రవంశముపక్రమ్యతావదుత్తానపదస్సన్తతింసావశేషామభిధాయాన్తరాగర్భిణీన్యాయేనప్రసఙ్గాత్ప్రియవ్రతస్యవంశః పఞ్చమేకథితః. షష్ఠేతుపునః ప్రసక్తానుప్రసక్తకథనాన్తరముత్తానపదఏవవంశోఽవశిష్టః కథితః - సప్తమేతుతదనుప్రసక్తముక్తం - తదేవంస్వాయంభువమనువంశకథనవ్యాజేనబహుధాభగవతో జన్మకర్మగుణాదిషూపవర్ణితేషుపునస్తానేవశుశ్రూషుస్తుల్యన్యాయాదన్యేష్వపిమనువంశేషుకథ్యమానేషుహరేర్జన్మాదికథనమర్థాత్ప్రసక్తమేవభవిష్యతీత్యాలోచ్యప్రాధాన్యేనాన్యాన్మనూన్సవంశాన్పృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వాయంభువస్యేతిత్రిభిః॥తత్రోక్తమనువదతి - పాదత్రయేణ

రాజోవాచ ॥ స్వాయంభువస్యేహ ❀ గురో వంశోఽయంవిస్తరాచ్ఛ్రుతః । యత్రధర్మాశ్చవివిధాశ్చాతుర్వర్ణ్యాశ్రితాశ్శుభాః ॥ యత్రవిశ్వసృజాంసర్గోమనూనన్యాన్వదస్వనః ॥ ౧ ॥ యత్రయత్రహరేర్జన్మకర్మాణిచమహీయసః।గృణన్తికవయోబ్రహ్మంస్తానినోవదశృణ్వతామ్॥ ౨ ॥సర్వమన్వన్తరైర్బ్రహ్మన్భగవాన్విశ్వభావనః। కృతవాన్కురుతేకర్తాహ్యతీతేఽనాగతేద్యవా॥ ౩ ॥బ్రహ్మరాతఉవాచ॥మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాష్షట్కల్పేస్వాయంభువాదయః । ఆద్యస్తుకథితోయత్రదేవాదీనాంచసంభవః॥ ౪ ॥ఆకూత్యాందేవహూత్యాంచదుహిత్రోస్తస్యవైమనోః । మూర్తిభ్యాంపుత్రతాంప్రాప్తోభగవాన్సమహేశ్వరః ॥ ౫ ॥ శ్రుతంత్వయాభగవతఃకపిలస్యానువర్ణితమ్ । ఆఖ్యాస్యేభగవాన్యజ్ఞోయచ్చకారకురూద్వహ॥ ౬ ॥విరక్తఃకామభోగేషుశతరూపాపతిర్వి

హేగురో.గురోరితపాఠేగురోస్త్వత్తః-ఇహావృత్తేగ్రన్థే-స్వాయంభువస్యమనోః-వంశో-విస్తరాచ్ఛ్రుతః.వంశంవిశినష్టి-యత్రవంశే.విశ్వసృజాంమరీచ్యాదీనాం.మనుకన్యాసుపుత్రపౌత్రాదిరూపస్సర్గః-అథ-నః అస్మభ్యం-అన్యాన్మనూన్వదస్వ.సచరిత్రాన్సవంశాన్కథయేత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ యత్రయత్రమన్వన్తరే. మహీయసః నిస్సమాభ్యధికస్య-హరేః-జన్మాన్యవతారరూపాణి - కర్మాణిచేష్టితానిచ-కవయోవిద్వాంసః-గాయన్తి - తాన్యపి-చరిత్రాణి-శృణ్వతాంశ్రోతుంప్రవృత్తానాంనః అస్మాకం-వదకథయ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హేబ్రహ్మన్.యస్మిన్-మన్వన్తరే- మనోరన్తరమవస్థానదశాతస్మిన్-విశ్వభావనః విశ్వపాలకో-భగవాన్.కృతవాన్-యస్మిన్నతీతే-య-త్కృతవాన్- యస్మిన్ననాగతే - య-త్కర్తాకరిష్యతి - యస్మిన్నద్యవర్తమానేయత్కరోతి-త-ద్వదేత్యన్వయః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఏవమాపృష్ట ఆహమునిః॥మనవఇతి॥అస్మిన్కల్పే- స్వాయంభువాదయ-ష్షణ్మనవో-వ్యతీతా-తత్రాద్యః స్వాయంభువోమనుః-తుభ్యం - కథితః సచరిత్రస్సవంశశ్చకథితః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తస్యస్వాయంభువస్యమనోః - ర్దుహిత్రోః-రాకూత్యాం,దేవహూత్యాంచభగవాన్ - మహేశ్వరస్సర్వేశ్వరో - మూర్తిభ్యాంకపిలాఖ్యయజ్ఞాఖ్యమూర్తిభ్యాం-పుత్రత్వంప్రాప్తః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తత్ర,భగవతః కపిలస్యా-నువర్ణితంతృతీయస్కన్ధ ఇతి శేషః-అనువర్ణితంచరిత్రం-త్వయా-శ్రుతమేవ-అధునా- యజ్ఞాఖ్యో-భగవాన్ - య-చ్చకార - త-చ్చేష్టితం-హేకురూద్వహ-ఆఖ్యాస్యేకథయిష్యామి-యద్యపిమన్వన్తరాన్తరకథనమేవప్రతిజ్ఞాతవ్యం-తేషామేవప్రాధాన్యేనపృష్టత్వాత్ - తథాపి-భావజ్ఞోమునిర్భగవద్గుణకర్మజన్మాదిశుశ్రూషయైవాపృష్టమిత్యాలోచ్యాద్యమన్వన్తరస్థస్యయజ్ఞాఖ్యస్య భగవతశ్చరిత్రస్యాకథితత్వాత్తదేవకథయితుంప్రతిజానీతే- అర్థాత్తత్కథనేమన్వన్తరాన్తరకథనమపిప్రసక్తమేవభవిష్యతీతిమునేరభిప్రాయః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తత్రయజ్ఞస్యభగవతశ్చరిత్రంవివక్షుస్తదుపోద్ఘాతతయాస్వాయంభువస్యమనోర్వృత్తాన్తమాహ॥విరక్తఇత్యాదినా॥యద్యపికపిలోఽపితన్మన్వన్తరావతారరూపఏవ-తథాపి-తస్యజగత్పాలనానధికృతత్వాత్కేవలంజ్ఞానయోగప్రవర్తనాధికృత

---

౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ గురోర్వంశః.

త్వాత్తచ్చరిత్రస్యకథితత్వప్రదర్శనాచ్చయజ్ఞోయచ్చ కారతదాఖ్యాస్యఇత్యుక్తంశతరూపాయాః- పతిర్భర్తా-విభుస్స్వా
యంభువోమనుః-కామ్యన్తఇతికామాశ్శబ్దాదయోవిషయాః - స్తేషాం-భోగేషు-విరక్తః-రాజ్యం - విసృజ్య-తపసేతపఃకర్తుం-
సభార్యో-వన-మావిశత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ సునన్దాయాంసునన్దాతీరే-పదైనైక-నైవ-భువం-స్పృశన్-వర్షశతం-ఘోరందుశ్చ
రం-తప-స్తప్యమానఃకుర్వాణో-హేభారత-ఇదంవక్ష్యమాణ-మన్వాహజజాప ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తజ్జపితాంమన్త్రోపనిషదమేవా
హ ॥ యేనేతి॥విశ్వంజగ-ద్యేనపరమాత్మనా-చేతయతేప్రవృత్తిక్షమంభవతి-సత్తాస్థితిప్రవృత్తిమద్భవతీత్యర్థః-యంపరమా
త్మానం-విశ్వంకర్తృ-నచేతయతేతతోఽభయత్ర హేతుమాహ ॥ యఇతి॥అస్మిన్లోకే- శయానేసతి-స్వాత్మ పరమాత్మ యా
థాత్మ్యజ్ఞానాభావేనమాయాపారవశ్యేనదేహాత్మభ్రమాదినాచశయానతుల్యేసతి - యోజాగర్తిసర్వంయుగపత్సాక్షా
త్కరోతి - అయం - లోక-స్తం - పరమాత్మానం - నవేద, సతుపరమాత్మా-లోకంవేద-అత్రవిశ్వశబ్దోజీవవర్గపరః,
అచేతనవర్గస్య పరమాత్మనాపిచేతనీకర్తుమశక్యత్వాత్తస్యజ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యభావేననాయంవేదేతినిషేధాయోగాచ్చ -
యథాఅచేతనం నవేద - తద్వచ్చేతనోఽపి నతం వేదేతిదృష్టాన్తాభిప్రాయేణచిదచిదాత్మకజగత్పరోవా - ఏవంచ
యేనచేతయతేవిశ్వమిత్యనేనకృత్స్నం జగత్తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమదిత్యుక్తం భవతి - యతోయదధీనసత్తాది
మజ్జగ-దతఏవ-యం నచేతయతేనతం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం కరోతీతి విశ్వం చేతయతేన యమిత్యస్యార్థః - ప
రమాత్మనశ్చేతయితృత్వే విశ్వస్యతదభావేచనిత్యం ప్రకృత్య పారవశ్యేనయుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం హేతుత
యోచ్యతేయోజాగర్తిశయానేఽస్మిన్నిత్యనేన - యతోజాగర్త్యతఏవనతంశయానోవేదకేన్తుజాగ్రత్స ఏవతద్విశ్వంవేదే
త్యర్థః,యేనచేతయతఇత్యస్యశ్లోకస్యస్థానేక్వచిత్పుస్తకేషు"వాసుదేవోవసత్యేషసర్వదేహేష్వనన్యదృక్ - యేనాయంతప
తేవిశ్వంవిశ్వవీర్యంయతస్తపః"ఇతిశ్లోకఃపఠ్యతే, తత్రాయమర్థం-అనన్యదృక్అనన్యాపేక్షఃయుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తాస
ర్వేషుచిదచిదాత్మకేషుదేహేషు-వసతి-యత - స్తత- ఏషవాసుదేవఃవాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - తత్రానన్యదృగి

భుః। విసృజ్యరాజ్యంతపసేసభార్యోవనమావిశత్॥ ౭ ॥సునన్దాయాంవర్షశతంపదైకేనభువంస్పృశన్।తప్య
మానస్తపోఘోరమిదమన్వాహభారత॥ ౮ ॥మనురువాచ॥ ❋ యేనచేతయతేవిశ్వంవిశ్వంచేతయతేనయమ్।
యోజాగర్తిశయానేఽస్మిన్నాయంతంవేదవేదసః ॥ ౯ ॥ ❋ ఆత్మావాస్యమిదꣳసర్వంయత్కిఞ్చిజ్జగత్యాంజ
గత్ । తేనత్యక్తేనభుఞ్జీథామాగృధఃకస్యస్విద్ధనమ్॥ ౧౦ ॥యంనపశ్యతిపశ్యన్తంచక్షుర్యస్యనరిష్యతి।తంభూ

త్యనేనదేవశబ్దార్థఉక్తః - అన్యానపేక్షస్వతేజసాదీప్యమానత్వం హిదేవశబ్దార్థః-వసత్యేషసర్వదేహేష్విత్యనేనవాసు
శబ్దార్థఉక్తఃఇదమధికరణవ్యుత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - వసతీతివాసుః - వసత్యస్మిన్నితివావాసుః-ఇతిద్వేధావ్యుత్పత్తేస్తత్రతత
త్రప్రదర్శితత్వాత్ - అనన్యదర్శనంవిశినష్టి ॥ యేనానన్యదర్శనేన. అయంవాసుదేవోవిశ్వం.తపతేపర్యాలోచయతి-విశ్వస్య
సృష్టిస్థిత్యాదికమాలోచయతీత్యర్థః-యతఏవంభూతమనన్యదర్శనం - తత, స్తపఃవిశ్వపర్యాలోచనాత్మకత్వమాపన్నమనన్య
దర్శనం - విశ్వవీర్యంకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకవిశ్వస్యకారణభూతమితి - యేనచేతయతఇత్యనేనఅన్తఃప్రవిశ్యనియన్తృత్వ
రూపప్రయోజయితృత్వంసూచితమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తదేవవ్యఞ్జయన్లోకంశిక్షయమాణం"ఈశావాస్యమిదంసర్వ"మితిమన్త్ర
మేవశ్లోకరూపేణపఠతి ॥ ఆత్మావాస్యమితి॥ఈశశబ్దస్థానేఆత్మశబ్దపాఠఏవవిశేషః-జగత్యాం-య - జ్జగత్ చేతనాచేతనాత్మ
కం-సర్వ - మిదంవస్తు - ఆత్మనాపరమాత్మనాఅన్తఃప్రవిశ్యనియమనపూర్వకంభార్తా(?) - ఆవాస్యంఅధిష్ఠేయం-యతస్సర్వ
మాత్మావాస్య-మత, స్తేనపరమాత్మనాత్యక్తైఽనధిష్ఠితే - అబ్రహ్మాత్మకేస్వతన్త్రేవస్తుని-నభుఞ్జీథాః నానుభవేః-అబ్రహ్మా
త్మకంస్వతన్త్రంవస్తునమన్యస్వేత్యర్థః-కర్మణఏవానుభోగవిషయత్వవివక్షయాత్యక్తఇతిసప్తమీప్రయుక్తా- మాగృధఃతచ్ఛే
షభూతంసర్వందేహతదనుబన్ధ్యాదికంస్వాత్మశేషత్వేనమాకాఙ్క్షీరిత్యర్థః-కృత్స్నస్యశేషత్వమేవకాక్వాదర్శయతి ॥ క
స్యస్విద్ధనమితి ॥ కృత్స్నమాత్మీయాదికంకస్యస్విద్ధనంనకస్యాపిస్వం - కింతుతస్యైవేతిభావః ❋ ॥ ౧౦॥ ❋ యోజాగర్తీతి
సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వంసూచితంతదేవవ్యఞ్జయన్తమేవభజనీయంభజతహేలోకాఇత్యాహ ॥ యమితి ॥ యస్య-చక్షుర్జ్ఞా
నం-నరిష్యతినక్షయమేష్యతి - జీవస్యేవనసంకోచంయాస్యతీత్యర్థః-అతఏవ - నిత్యమసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-యుగపత్స
ర్వం,పశ్యన్తంసాక్షాత్కుర్వన్తం - యం - నపశ్యతికర్మణాసంకుచితజ్ఞానోలోకోనసాక్షాత్కరోతి-తంసర్వజ్ఞంఇష్టప్రా
పణానిష్టనివర్తనక్షమం - దేవంస్వతేజసాదీవ్యమానం-భూతానాం-నిలయమాశ్రయంధారకం - సుపర్ణం"ద్వాసుపర్ణాస

౯ ॥ శ్లో ❋ పా॥ వాసుదేవోవసత్యేషసర్వదేహేష్వనన్యదృక్। యేనాయంతపతేవిశ్వంవిశ్వవీర్యంయతస్తపః॥౯॥ ❋

యుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాత ,, ఇతిసుపర్ణత్వేనరూపితం - అనేనజీవావినాభావేనతదన్తరాత్మతయాతద్ధితకారితయాచావస్థితమితిలభ్యతే-ఉపధావతభజత ✻॥ ౧౧ ॥✻ తేనత్యక్తేనభుఞ్జీథా ఇతిసర్వస్యతదాత్మకత్వేనతద్వ్యతిరిక్తంస్వనిష్ఠంవస్తునాస్తీత్యుక్తం- అథసర్వస్యతత్కారణకత్వాచ్చనతదన్యదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ తస్యసర్వకారణత్వంవక్తుంతస్యాపికారణాన్తరశఙ్కాంవ్యుదస్యతి ॥ నయస్యాద్యన్తౌమధ్యంచేతి ॥ కార్యమేవవస్త్వాద్యన్తాదిమద్భవత్- స్వయమాద్యాదివిరహాత్సర్వకారణమిత్యర్థః-కారణత్వంచనిమిత్తత్వరూపముపాదానత్వరూపంచోభయమప్యభిప్రేతం - తత్రనిమిత్తత్వప్రయుక్తంవైషమ్యంపరిహరతి ॥ స్వఃపరశ్చయస్యనాస్తీతి ॥ దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యస్యతత్తజ్జీవకర్మమూలకత్వాన్నతస్యానుగ్రాహ్యోనిగ్రాహ్యశ్చస్వతోఽస్తీతిభావః ‹‹ అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య ,, త్యాదిశ్రుత్యవగతంసృష్టేరనుప్రవేశపూర్వకత్వంసూచయన్ జీవానుప్రవేశయోగ్యతామాహ॥యస్య,నాన్తరం , బహిరితితిలేషుతైలస్యేవవేద్యామగ్నేరివనవ్యవసితావ్యాప్తిః,కింతుబహిరన్తస్సాధారణ్యేనయస్యజీవాదిషువ్యాప్తిరిత్యర్థః , యస్మాదేవంభూతాత్పరమాత్మనః-విశ్వస్య,మూనిఆద్యన్తమధ్యానిసృష్టిలయరక్షణాని-భవన్తియస్మాదితిహేత్వర్థేపఞ్చమీ - యతోహేతుభూతాదుపాదానాద్విశ్వస్యాదిః-యతోయస్మిన్ హేతుభూతేఽధికరణే విశ్వస్య - లయః-యతో యేనహేతుభూతేనకర్త్రా - విశ్వస్యరక్షణంభవతీత్యర్థః, యత్ యతఏవంవిశ్వోపాదానభూత - స్తస్మా - ద్విశ్వమపి-తదేవతదనన్యదేవ,జగదాకారేణపరిణతస్సఏవావతిష్ఠత ఇతి-తతోఽనన్యదేవజగదిత్యర్థః - ఉపాదానత్వప్రయుక్తంవికారిత్వంపరిహరతి ॥ ఋతమితి-ఋతంసత్యం , స్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితమిత్యర్థః - వికారాణాంస్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్స్వతోనిర్వికారమేవ - కారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ-మహదితి-గుణైర్మహత్ నిరతిశయబృహదిత్యర్థః ✻॥౧౨॥✻ శ్లోకచతుష్టయప్రతిపాదితవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైస్సంభూయవిశినష్టి - సఇతి-సః, శ్లోకచతుష్టయగతయచ్ఛబ్దైర్నిర్దిష్టస్యప్రతినిర్దేశపరస్తచ్ఛబ్దః-విశ్వం,కాయశ్శరీరం-యస్య , విశ్వకాయః - అతఏవ-పురుభిర్దేవమనుష్యాదినామభి-శ్శరీరవాచిభిరాత్మపర్యన్తభోధకై

తనిలయందేవంసువర్ణముపధావత॥ ౧౧ ॥నయస్యాద్యన్తమధ్యానిస్వఃపరోనాన్తరంబహిః । విశ్వస్యామూని
యద్యస్మాద్విశ్వంచతదృతంమహత్॥ ౧౨ ॥సవిశ్వకాయఃపురుహూతఈశస్సర్వస్యగోప్తాహ్యజరఃపురాణః।
ధత్తేఽస్యజన్మాద్యజయాఽఽత్మశక్త్యాతాంవిద్యయోదస్యనిరీహఆస్తే॥ ౧౩ ॥ అథాగ్రఋషయఃకర్మాణీహ
న్తైకర్మహేతవే । ఈహమానోఽపిపురుషఃప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతే॥ ౧౪ ॥ఈహతేభగవానీశోనహితత్ర

ష్ఠాయతేఅభిధీయత ఇతిపురుహూతః-సత్యః,నిర్వికారః-విశ్వకాయోఽపివిశ్వగతవికారైరస్పృష్టఇత్యర్థః - ఈశస్సర్వావస్థచేతనాచేతనయోర్నియన్తా , స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశః , అనన్యాపేక్షప్రకాశఇత్యర్థః - అజఃజీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః , పురాణః జగత్కారణభూతః - పురాఽపినవోవా , అస్య విశ్వస్య , జన్మాదిక , మాత్మనస్స్వస్య , శక్త్యాంశభూతయా అజయా ప్రకృత్యా , కరోతి , తాం చా , జాం విద్యయా నిత్యాపర్యాప్తాపరిచ్ఛిన్నస్వయాథాత్మ్యవిషయకజ్ఞానేన - ఉదస్య పరిహృత్య - తదపరవశోభూత్వా , నిరీహః జీవవదీహారహితః - స్వానన్దానుభవపూర్త్యాఽవాప్తసమస్తకామోఽనాదృతకామః ‹‹ సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుతేః , ఆస్తేసర్వాన్తరాత్మతయాఽస్తఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻నిరీహఆస్తఇత్యేతదేవవ్యఞ్జయితుం తావజ్జీవస్య తదభావమాహ ॥ అథేతి ॥ అథనను అగ్రేప్రథమం-ఋషయోజీవాః , ద్రష్టృత్వాత్ కర్మహేతవే-కర్మహేతుర్యస్యతస్మై-కర్మసాధ్యసుఖరూపఫలార్థం- కర్మాణీహ నైష్ఫలసాధనతయా కుర్వన్తీత్యర్థః . అనేనజీవస్యా పరిపూర్ణత్వం సూచితం , కర్మానుసారిబుద్ధ్యాయత్త ప్రవృత్తిమజ్జీవప్రేరయితృత్వాత్పరమాత్మనః ప్రథమంజీవస్యైవప్రవృత్తేః అగ్రే ఋషయఃకర్మాణీహన్త ఇత్యుక్తం , ఎవమీహమానోఽపి-పురుషోజీవః -ప్రాయశో , ఽనీహాం - ప్రపద్యతే-స్వవిహితకర్మసాధ్యేఫలేనిస్పృహాంప్రాయఃప్రపద్యతే- సుఖార్థతయాకృతైః కర్మభిర్దుఃఖప్రాప్తౌతత్రనిస్పృహామేవప్రాయశఃప్రతిపద్యతఇత్యర్థః-సుఖార్థతయావిహితానాంకర్మణాంప్రాయశోదుఃఖజనకత్వదర్శనాత్ ప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతఇత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-ఈశఃపరమాత్మాతు-ఈహతేజీవకర్మానుగుణమన్తరాత్మతయాయద్యపిప్రేరయతి - తథాపి-నహితత్రవిషజ్జతేస్వప్రేర్యజీవకర్మసాధ్యేఫలేనరక్తోభవతి ॥ తత్రహేతుంవదన్ తంవిశినష్టి ॥ ఆత్మలాభేనసిత్యంస్వానన్దానుభవలాభేనైవ-పూర్ణస్సమగ్రః-అర్థఃపురుషార్థో-యస్య-తాదృశః - అతోనవిషజ్జనఇత్యర్థః,నకేవలంసఏవనవిషజ్జతే, అపితు-తమనుయే తమనువర్తమానాయేజనాస్తేఽపి-నావసీదన్తికర్మఫలేషుసక్తానభవన్తి - పరమాత్మనఆత్మలాభపూర్ణార్థత్వేనకామానాసక్త్యుక్త్యాజీవస్యాపూర్ణత్వమేవనీహతేహేతురిత్యుక్తంభవతి - ఈహమానోఽప్యనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యనేనజీవస్య సుఖేస్పృహాదుఃఖేతునిస్పృహేత్యు

క్తమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి॥ తమితి॥ తముక్తవిధమీహమానం జీవకర్మానుగుణం ప్రేరయన్తం. నిరహఙ్కృతం అహఙ్కారరహితం. బుధం సర్వజ్ఞం నిరాశిషం నిరీహ. పూర్ణం ఆత్మలాభేనైవ పూర్ణం. అనన్యచోదితమనన్యప్రేర్యం. స్వాన్ స్వానువర్తినో భక్తజనాన్. శిక్షయన్తం స్వసమానానాపాదయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం స్వస్వభావే స్థితం. ప్రభుం సర్వశక్తిం, అఖిలాన్ ధర్మాన్ భావయతి పాలయతీతి తం. అహం. ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి * ॥ ౧౬ ॥ * ఇతి ఇత్థం - మన్త్రాత్మికాముపనిషదం - వ్యాహరన్తం జపన్తం. సమాహితచిత్తం, స్వాయంభువం మనుం. దృష్ట్వా - అసురా - యాతుధానాశ్చ. క్షుధా నిమిత్తేన - జగ్ధుమత్తుమభ్యద్రవన్ * ॥ ౧౭ ॥ * తథాఽవసితాన్ మనుం హన్తుం సమున్నద్ధాన్ - తాన్ అసురాన్ యాతుధానాంశ్చ. దృష్ట్వా - సర్వగతస్సర్వాన్తరాత్మా - భగవాన్ యజ్ఞాఖ్యః. యామైః యుగపత్పుత్రైః స్వపుత్రైః - దేవైః - పరివృతః - తాన్ - హత్వా - త్రివిష్టపం స్వర్గమశాసత్ అపాలయత్ - స్వయమేవేన్ద్రో బభూవేత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * తత్ర ప్రతిమన్వన్తరం మన్వాదయష్షడన్యేఽన్యే భవన్తి - తథాహి సూతో ద్వాదశే వక్ష్యతి " మన్వన్తరం మనుర్దేవా మనుపుత్రాస్సురేశ్వరః। ఋషయోఽంశావతారాశ్చ హరేష్షడ్విధముచ్యత " ఇతి, తత్రాద్యస్స్వాయంభువో మనుః. ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ మనుపుత్రౌ - తోషప్రతోషసన్తోషభద్రశాన్తీడస్పతీధ్మకవివిభుస్వహ్నసుదేవరోచనాఖ్యా ద్వాదశ యజ్ఞస్య పుత్రాః - ఏతత్ప్రభృతయో దేవాః. మరీచిప్రముఖాస్సప్తర్షయః. యజ్ఞో హరేరవతారః, ఇన్ద్రశ్చ స ఏవ - యద్యపి పృథగిన్ద్రాభావాత్ - షాడ్విధ్యం నాస్తి, తథాప్యత్ర మన్వన్తరే యజ్ఞో భగవానేవేన్ద్రాధిపత్యే జగద్రక్షణే చాధికృతవానితి తదధికారద్వ

విషజ్జతే। ఆత్మలాభేన పూర్ణార్థో నావసీదన్తి యేఽనుతమ్॥ ౧౫ ॥ తమీహమానం నిరహఙ్కృతం బుధం నిరాశిషం పూర్ణమనన్యచోదితమ్। నౄన్ శిక్షయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం ప్రభుం ప్రపద్యేఽఖిలధర్మభావనమ్॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి మన్త్రోపనిషదం వ్యాహరన్తం సమాహితమ్। దృష్ట్వాఽసురా యాతుధానా జగ్ధుమభ్యద్రవన్ క్షుధా॥ ౧౭ ॥ తాంస్తథావసితాన్ వీక్ష్య యజ్ఞస్సర్వగతో హరిః। యామైః పరివృతో దేవైర్హత్వాఽశాసత్త్రివిష్టపమ్॥ ౧౮ ॥ స్వారోచిషో ద్వితీయస్తు మనురగ్నేస్సుతోఽభవత్। ద్యుమత్సుషేణరోచిష్మత్ప్రముఖాస్తస్య చాత్మజాః॥ ౧౯ ॥ తత్రేన్ద్రో రోచనస్త్వాసీద్దేవాశ్చ తుషితాదయః। ఊర్జస్తమ్భాదయస్సప్త ఋషయో బ్రహ్మవాదినః॥ ౨౦ ॥ ఋషేస్తు వేదశిరసస్తుషితా నామ పత్న్యభూత్। తస్యాం జజ్ఞే తతో దేవో విభురిత్యభివిశ్రుతః॥ ౨౧ ॥ అష్టాశీతిసహస్రాణి మునయో యే ధృతవ్రతాః। అన్వశిక్షన్ వ్రతం తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః॥ ౨౨ ॥ తృతీయ ఉత్తమో నామ ప్రియవ్రతసుతో మనుః। సవనస్సృఞ్జయో యజ్ఞహోత్రాద్యాస్తత్సుతా నృప॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠతనయాస్సప్త ఋషయః ప్రమదాదయః। సత్యా వేదశ్రుతా భద్రా దేవా ఇన్ద్రస్తు సత్యజిత్॥ ౨౪ ॥ ధర్మస్య సూనృతాయాం తు భగవాన్ పురుషోత్తమః। సత్యసేన ఇతి ఖ్యాతో జాతస్సత్యవ్రతైస్సహ॥ ౨౫ ॥ సోఽనృతవ్రతదుశ్శీలానసతో యక్షరాక్షసాన్। భూతద్రుహో భూతగణాంశ్చావధీత్సత్యజిత్సఖః॥ ౨౬ ॥ చతుర్థ ఉత్తమభ్రాతా మనుర్నామ్నా చ తామసః। వృషాఖ్యాతిర్నరః కేతురిత్యాద్యా దశ తత్సుతాః॥ ౨౭ ॥ సత్యకా హరయో వీరా దేవాస్త్రిశిఖ ఈ

యమపేక్ష్య షాడ్విధ్యముపపాదనీయం. ద్వితీయాదిషు త్రిషు మన్వన్తరేషు మన్వాదికమాహ ॥ స్వారోచిష ఇతి యావద్గజేన్ద్రమోక్షప్రశ్నమ్॥ అగ్నేస్సుతస్స్వారోచిషాఖ్యో ద్వితీయో మనురభవత్ - ద్యుమదాదయస్తస్యాత్మజాః * ॥ ౧౯ ॥ * తత్ర ద్వితీయే మన్వన్తరే - రోచనో - భగవతో యజ్ఞస్య పుత్ర ఏవ, ఇన్ద్రో, బభూవ - దేవాస్తు, తద్వ్యతిరిక్తాస్తుషితసంజ్ఞాస్తోషాదయ ఏకాదశ, ఆదిశబ్దాదన్యే చాభవన్. ఊర్జస్తమ్భాదయ - స్సప్త, బ్రహ్మవాదినః. ఋషయో - బభూవ, ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః * ॥ ౨౦ ॥ * అథావతారమాహ ॥ ఋషేస్త్వితి ॥ వేదశిరసః - ఋషేః - తుషితేతి ప్రసిద్ధా - భార్యా - బభూవ, తస్యాం తుషితాయాం - భగవాన్ - దేవైః, ప్రార్థితః, విభురితి ప్రసిద్ధో - జజ్ఞే * ॥ ౨౧ ॥ * విభోర్భగవతోఽసాధారణం చరిత్రమాహ॥ అష్టాశీతీతి॥ తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః తస్య విభ్వాఖ్యస్య భగవతో - వ్రతమాచారం - మన్వశిక్షన్ అనుస్మృతవన్తః * ॥ ౨౨ ॥ * ప్రియవ్రతస్య సుతః, ఉత్తమాఖ్యః, తృతీయో మనుః - తస్యోత్తమస్య మనోః - సుతాః - స్సవనాదయః * ॥ ౨౩ ॥ * ప్రమదాదయో - వశిష్ఠస్య, సుతాః - సప్తర్షయః - సత్యాదిసంజ్ఞికాః దేవగణాః - ఇన్ద్రస్తు సత్యజిదాఖ్యః * ॥ ౨౪ ॥ * అవతారమాహ ॥ ధర్మస్య, సూనృతాఖ్యాయాం భార్యాయాం - భగవాన్ - పురుషోత్తమ - స్సత్యసేనాఖ్యో, జాతః - స సత్యవ్రతాదిభిర్దేవైస్సహితః, సత్యజితః ఇన్ద్రస్య, సఖా - భూత్వా - యక్షరాక్షసాన్ - అవధీత్ తాన్విశినష్టి ॥ అనృతమేవ వ్రతం యేషాం తే - దుష్టం శీలం యేషాం తే - తే చ తే - తాన్ - అసతః దురాత్మనః - భూతాని ద్రుహ్యన్తీతి తథా తాన్ * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ * చతుర్థస్తు మను - రుత్తమస్య భ్రాతా - ప్రియవ్రతసుతః - స చ - నామ్నా తామస ఇతి ప్రసిద్ధః, వృషాదయో - దశ - తస్య తామసస్య మనోః - స్సుతాః * ॥ ౨౭ ॥ * సత్యకాదిసంజ్ఞాః దేవగ

ణాః-త్రిశిఖః ఈశ్వరః ఇన్ద్రః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అన్యానపి-శిష్టపరాక్రమాన్ సురానాహ ॥ దేవా వైధృతయ ఇతి ॥ హేనృప-విధృతే స్తనయా వైధృతయ ఇతి ప్రసిద్ధా-స్తామసమన్వన్తరే-దేవా-బభూవుః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ యైరైవ్యధృతిభి-స్స్వేన తేజసా స్వబుద్ధిబలేన-వేదా-విధృతాః-కథంభూతాః- కాలేన-నష్టాః విప్లుతాః అధ్యేతృపరంపరాద్యభావాదితిభావః- ఏవంమన్వాదయః ప్రత్యుక్తాః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అవతారమాహ ॥ తత్రాపీతి ॥ చతుర్థేఽపిమన్వన్తరే-హరిమేధసో భర్తు-ర్హరిణ్యాంభార్యాయాం-భగవాన్-హరిరిత్యా-హృతః వ్యాహృతః-హర్యాఖ్యో-జజ్ఞే-ప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ తం విశినష్టి ॥ యేనహరినామ్నా భగవతా-గ్రాహస్య కరాత్ గజేన్ద్రో-మోచితః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బాదరాయణ ఇతి ॥ హేబాదరాయణే- వయ-మేత-చ్ఛ్రోతు-మిచ్ఛామహే- కింతత్-హర్యాఖ్యో భగవాన్-యథా-గ్రాహగ్రస్తం-గజేన్ద్రం- మమూముచత్ మోచయామాసేత్యేతత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ శ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ పృష్టం విశినష్టి ॥ తదితి ॥ త-న్మయాపృష్టం, గజేన్ద్రమోక్షణరూపం హరేశ్చరిత్రం-కథాసుమధ్యే- మహత్పుణ్యం - యద్వా-తత్కథా గజేన్ద్రమోక్షణరూపా మయాపృష్టా కథా - సుమహత్పుణ్యం మహాపుణ్యావహం మహచ్ఛబ్దస్యాత్వాభావ ఆర్షః సామాన్యాభిప్రాయేణ ప్రతినిర్దేశేన పుంసకనిర్దేశః - ధన్యం ధనావహం కృతార్థత్వావహం వా-స్వస్త్యయనం శుభావహం-అత ఏవ- మహత్ గుణవత్తమం-పుణ్యత్వాదికం శ్రవణపఠనాదిద్వారేత్యవగన్తవ్యం-పుణ్యత్వాదౌ హేతుమాహ ॥ యత్రయత్రేతి ॥ యాసుయాసు కథాసు- హరిరాశ్రితాఘహరో - భగవాన్-గీయతే-సాసా కథా-పుణ్యాదిగుణయుక్తా హీత్యర్థః యద్వా - యత్రయత్ర కథా - యాం హరిర్గీయతే-సాసా పుణ్యాదిగుణయుక్తా-అతో గజేన్ద్రమోక్షకథాయామపి హరిర్గీయత ఏవేతి సాపి పుణ్యతమా-అతస్తామపి శుశ్రూషితాం కథయేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవ

శ్వరః । జ్యోతిర్వ్యోమాదయస్సప్తఋషయస్తామసేఽన్తరే ॥ ౨౮ ॥ దేవా వైధృతయోనామవిధృతేస్తనయానృప । నష్టాః కాలేనయైర్వేదా విధృతాస్స్వేన తేజసా ॥ ౨౯ ॥ తత్రాపిజజ్ఞే భగవాన్హరిణ్యాం హరిమేధసః । హరిరిత్యాహృతో యేన గజేన్ద్రో మోచితో గ్రహాత్ ॥ ౩౦ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ బాదరాయణ ఏతత్తే శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయమ్ । హరిర్యథా గజపతిం గ్రాహగ్రస్తమమూముచత్ ॥ ౩౧ ॥ తత్కథాసు మహత్పుణ్యం ధన్యం స్వస్త్యయనం మహత్ । యత్రయత్రోత్తమశ్లోకో భగవాన్గీయతే హరిః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరీక్షితైవం సతు బాదరాయణిః ప్రాయోపవిష్టేన కథాసు చోదితః । ఉవాచ విప్రాః ప్రతినన్ద్య పార్థివం ముదా మునీనాం సదసిస్మ శృణ్వతామ్ ॥ ౩౩ ॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆసీద్గిరివరో రాజం స్త్రికూట ఇతి విశ్రుతః । క్షీరోదేనావృతశ్శ్రీమాన్యోజనాయుతముచ్ఛ్రితః ॥ ౧ ॥ తావతా విస్తృతః పర్యక్త్రిభిశ్శృఙ్గైః పయోనిధిమ్ । దిశశ్చ రోచయన్నాస్తే రౌప్యాయసహిరణ్మయైః ॥ ౨ ॥ అన్యైశ్చ కకుభస్సర్వా రత్నధాతువిచిత్రితైః । నానాద్రుమలతాగుల్మైర్నిర్ఘోషైర్నిర్ఝరామ్భసామ్ ॥ ౩ ॥ ❁ సచావని

మాపృష్టగజేన్ద్రమోక్షకథో భగవాన్ బాదరాయణిస్తాం కథయామాసేత్యాహ సూతః ॥ పరీక్షితేతి ॥ హేవిప్రాః-ప్రాయోపవిష్టేన-పరీక్షితా రాజ్ఞా-కథాసు హరికథాకథనే-చోదితః ప్రవర్తితః- సః బాదరాయణిః - ఏవమిత్థం - పృష్ట ఇతి శేషః-పార్థివం పరీక్షితం-ప్రతినన్ద్య అహోసాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య - సదసి సభాయాం మునీనాం-శృణ్వతాం సతాం - ఉవాచ-పృష్టాం కథామితి శేషః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఉక్తిమేవాహ ఆసీదిత్యాదినాఽధ్యాయత్రయేణ ॥ గ్రాహగ్రహణాత్ప్రాక్తనీం గజేన్ద్రస్యావస్థాం వక్తుం తావత్తదావాసస్థానం త్రికూటాచలం వర్ణయతి ॥ ఆసీదితి ॥ హేరాజన్-త్రికూట ఇతి ప్రసిద్ధః-కశ్చి-ద్గిరిశ్రేష్ఠ-ఆసీత్-సచ - క్షీరసముద్రేణావృతః క్షీరాబ్ధిద్వీపస్థ ఇత్యర్థః-శ్రీమాన్-శోభావాన్-రత్నాదిసమృద్ధిమాన్వా-యోజనాయుతోన్నతః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ పరిత-స్తావతా యోజనాయుతేన-విస్తృతశ్చ-త్రికూటసమాఖ్యాబీజమాహ ॥ రౌప్యాయసహిరణ్మయైః-త్రిభి-శ్శృఙ్గైః,ముఖ్యైః-పయోనిధిం-దిశశ్చ-రోచయ-న్నద్యాప్యాస్తే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తథా-రత్నైః-ధాతుభిర్గైరికాదిభిశ్చ-విచిత్రితై-రన్యైశ్చ-శృఙ్గైః-కకుభో దిశః-రోచయ-న్నాస్త ఇతిపూర్వేణాన్వయః - నానావిధైః-ద్రుమైః-లతానాం-గుల్మైః-లతాభి-ర్గుల్మైశ్చేతివా-నిర్ఝరాంభసాం గిరినదీజలానాం-ఘోషైశ్చ-రోచయ-న్నాస్త ఇతిపూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ సచ త్రికూటః-పయోదధేరూర్మిభిః పరితః - అవనిజ్యమానావిశోధ్యమానా - అఙ్ఘ్రయః ప్రత్యన్తపర్వతాః-యస్య - సహేతిపాఠాన్తరం-తదా-సదానిత్య-మవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః-హరిద్భిః పలాశవర్ణైః మరకతాత్మకైః అశ్మభిః పాషాణైః-శ్యామలాం - భూమిం - కరోతివిభర్తీత్యా

ర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ క్రీడద్భిః-సిద్ధాదిభిః-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః- యస్య-కన్దర ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-సిద్ధాదిభిః-ర్జుష్టా సేవితా-కన్దరా శిఖరమూలభూమిర్యస్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యో - గుహా యస్మిన్ ప్రదేశే- తమభిగర్జన్తి ప్రతిగర్జన్తి - హరయస్సింహాః-కథంభూతాః-పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయాఽనిమిత్తేన, అమర్షయా-అసహనేన-శ్లాఘినః స్వవీర్యశ్లాఘినః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నానావిధాః- యే ఆరణ్యాః అరణ్యప్రభవాః-పశవో మహిషాదయ- స్తేషాం-వ్రాతైస్సంఘైః-సఙ్కులాభిర్వ్యాప్తాభి- ర్ద్రోణీభిరలఙ్కృతః-కించ-చిత్రాః-ద్రుమా- యేషు- తేషు-దేవోద్యానవనేషు - కలకణ్ఠా మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః, యస్మిన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కించ, సరితశ్చ సరాంసి చ , తైస్స్వచ్ఛైర్నిర్మలోదకయుక్తైః-మణయ ఏవ వాలుకా- యేషు-తైః - పులినైశ్చ- దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద - స్తేన సౌరభేణ-యుక్తాన్య - మ్బూని ,అనిలాశ్చ-తైశ్చయుక్త-ఆస్తే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ "యే మాం త్వాం చ సరశ్చేదమ్" ఇత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం ధ్యేయమితి వక్ష్యతి - అతో గిరిముపవర్ణ్య వనం వర్ణయతి ॥ తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం - మహాత్మనో- వరుణస్య-ఋతుమదాఖ్యం ఉద్యానవన-మస్తి- కథంభూతం - సురయోషితాం - ఆక్రీడం క్రీడాస్థానమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నిత్యం ఫలాని - పుష్పాణి చ- యేషాం, తైః - ద్రుమైః, పరితోఽలఙ్కృతమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ద్రుమానేవ తాంశ్చిద్దర్శయతి ॥ మన్దారైరితి ॥ మన్దారాదిభిః-పరివృతః-వనప్రదేశాపేక్షయా పుల్లి

జ్యమానాఙ్ఘ్రిస్సమన్తాత్పయ ఊర్మిభిః । కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః ॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః । కిన్నరైరప్సరోభిశ్చ క్రీడద్భిర్జుష్ట ❁ ద్రోణికః ॥ ౫ ॥ యత్ర సఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహమమర్షయా । అభిగర్జన్తి హరయశ్శ్లాఘినః పరశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః । చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః ॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైః పులినైర్మణివాలుకైః । దేవస్త్రీమజ్జనామోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్వృతః ॥ ౮ ॥ తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః । ఉద్యానమృతుమన్నామ హ్యాక్రీడం సురయోషితామ్ ॥ ౯ ॥ సర్వతోఽలఙ్కృతం దివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః ॥ ౧౦ ॥ మన్దారైః పారిజాతైశ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః । చూతైః ప్రియాలైః పనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి ॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేలైశ్చ ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః । మధూకైస్సాలతాలైశ్చ తమాలైరసనార్జునైః ॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైః కింశుకచన్దనైః । పిచుమన్దైః కోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః ॥ ౧౩ ॥ ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయామలైః । బిల్వైః కపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతో భల్లాతకైరపి ॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులం లసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్ । కుముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టం శకున్తైః కలనిస్వనైః । హంసకారణ్డవాకీర్ణం చక్రాహ్వైస్సారసైరపి ॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహ ❁ కులకూజితమ్ । మత్స్యకచ్ఛపసంచారచలత్పద్మరజఃపయః ॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్ । కున్దైః కురవకాశోకైశ్శిరీషైః కుటజేఙ్గుదైః ॥ ౧౮ ॥ కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః । మల్లికాశతపత్రైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః ॥ ౧౯ ॥ శోభితం తీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథపశ్చరన్ । సకణ్టకం కీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మం ప్రరుజన్వనస్పతీన్ ॥ ౨౧ ॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయో గజేన్ద్రా వ్యా

ఙ్గనిర్దేశః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మిన్ ఉద్యానే, సరోఽస్తి, కథంభూతం-సువిపులం నిస్తృతం, లసన్తి, కాఞ్చనపద్మాని, యస్మిన్, కుముదాదీనాం, శ్రియా, ఊర్జితం సమృద్ధమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ మత్తైర్మధుపానమత్తైః, షట్పదైః భృఙ్గైః , కలో మధురః, స్వనో, యేషాం తైః-శకున్తైః పక్షిభిశ్చ - నిర్ఘుష్టం ధ్వనితం - హంసైః - కారణ్డవైశ్చ - కీర్ణం సఙ్కులం - చక్రవాకైః, సారసైరప్యాకీర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షిణాప్యన్వయః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ జలకుక్కుటాదీనాం, కులైః-కూజితం కలేతి పాఠాన్తరం-తత్ర-కలం మధురం యథా భవతి తథా, కూజితం- మత్స్యానాం , కచ్ఛపానాం చ, సంచారేణ-చలతాం చలానాం, పద్మానాం-రజసా- యుక్తం- పయః జలం- యస్మిన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కదమ్బాదిభిర్వృతం- కున్దాదిభి- శ్శోభితమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నిత్యం ఋతవః ఫలపుష్పాదిసంపత్తిహేతవో- యేషాం - తై -రన్యైశ్చ- తీరజైః- ద్రుమైః- అలమలఙ్కృతం - అలమత్యర్థం- శోభితమితి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్రైవంస్థితే- ఏకదా, తద్గిరికాననాశ్రయః, వారణయూథపో గజేన్ద్రః- కరేణుభిః గజీభిః, చరన్, తృషార్దితేన స్వయూథేన , వృతః- తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీపం - మగమదితి పఞ్చమేనాన్వయః, కిం కుర్వన్, కణ్టకైస్సహితం-కీచకవేణువేత్రవన్తం, విశాలం గుల్మం లతాదిసందర్భం వనస్పతీంశ్చ , ప్రరుజన్ ప్రభఞ్జన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవ విశిన

౫॥ శ్లో † పా ॥ కన్దరః.   ౧౭॥ శ్లో ❁ పా ॥ కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్య గజేన్ద్రస్య - గన్ధమాత్రాద్వాయుప్రసారమాత్రాత్-సింహప్రభృతయో మృగాః - ప్రతిపక్షిణో గజాశ్చ-భయాత్-పలాయన్తే ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అన్యే-క్షుద్రాః హరిణ్యాదయో మృగాస్తు - యస్య గజేన్ద్రస్య, అనుగ్రహేణ అనుజ్ఞానేన - అభీతా నిర్భయాశ్చరన్తి చేరుః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ స గజేన్ద్రో ఘర్మతప్తేనాతపేన తప్తః, మదస్రావికరిభిః-కరేణుభిః-కలభైశ్చ, అనుద్రుతః మదస్రావిభిః కలభైశ్చానుద్రుత ఇతి వా, గరిమ్ణా స్థౌల్యేన-గిరిం, ప్రకమ్పయన్-మదమశ్నన్తీతి తథా-తైః అళికులైః-నిషేవ్యమాణః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ సరసస్సంబన్ధినం-అనిలం వాయుం-పఙ్కజరేణుభిః రూషితం వ్యాప్తం-విదూరాదేవ జిఘ్రన్-మదేన-విహ్వలే చలితే-ఈక్షణే యస్య-తృషా పిపాసయా -అర్దితేన పీడితేన-స్వయూథేన-వృతః-తత్సరోవరాభ్యాశం- ద్రుతం సత్వరం-అగాత్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తస్మిన్ సరసి-విగాహ్య ప్రవేశపూర్వకం విలోడ్య - కల్హారాదీనాం- రేణుభి - ర్వాసితం పరిమళితం-నిర్మలం జలం-స్వపుష్కరేణ తుణ్డాగ్రేణ-ఉద్ధృతం- కామం యథేష్టం పపౌ అపిబత్ -అద్భిస్సరోజలైః - ఆత్మానం-స్నపయన్ - గతశ్రమో, బభూవ-గతక్లమః పపావితి వాఽన్వయః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ స్వపుష్కరేణోద్ధృతైః- శీకరామ్బుభిః జలబిన్దుభిః - దుర్మదాన్ - కలభాన్-కరిపోతకాన్-కరేణూశ్చ-యథా-గృహీ గృహాసక్తః-తథా-పాయయన్-స్నపయంశ్చ-గృణన్ బృంహితం కుర్వన్ - అజమాయయా భగవన్మాయయా-య-దాగతం-కృచ్ఛ్రం దుఃఖం-త-న్నాచష్ట నాలోచితవాన్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కృచ్ఛ్రమేవ దర్శయన్నాహ ॥ స ఇతి ॥

ఘ్రాదయో వ్యాళమృగాశ్చ ఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపి భయాద్ద్రవన్తి సగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః ॥ ౨౨ ॥ వృకా వరాహా మహిషర్క్షశల్యా గోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ । అన్యత్ర ❋ క్షుద్రా హరిణాశ్శశాదయ ❋ శ్చరన్త్యభీతా యదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ స ఘర్మతప్తః కరిభిః కరేణుభిర్వృతో మదచ్యుత్కలభైరభిద్రుతః । గిరిం గరిమ్ణా పరితః ప్రకమ్పయన్నిషేవ్యమాణోఽళికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలం పఙ్కజరేణురూషితం జిఘ్రన్విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః । వృతస్స్వయూథేన తృషార్దితేన తత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ విగాహ్య తస్మిన్నమృతామ్బు నిర్మలం హేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌ నికామం నిజపుష్కరోద్ధృతం హ్యాత్మానమద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః ॥ ౨౬ ॥ స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథా గృహీ । గృణన్కరేణూః కలభాంశ్చ దుర్మదో నాచష్ట కృచ్ఛ్రం కృపణోఽజమాయయా ॥ ౨౭ ॥ తం తత్ర కశ్చిన్నృప దైవచోదితో గ్రాహో బలీయాంశ్చరణే రుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవం వ్యసనం గతో గజో యథాబలం సోఽతిబలో విచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురం యూథపతిం కరేణవో వికృష్యమాణం తరసా బలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధియోఽపరే గజాః పార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుం న చాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తరతో బహిర్మిథః । సమాస్సహస్రం వ్యగమన్మహీపతే సప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతో గజేన్ద్రస్య మనోబలౌజసాం కాలేన దీర్ఘేణ మహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్య జలేఽవసీదతో విపర్యయోఽభూత్సకలం జలౌకసః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం గజేన్ద్రస్స యదాఽఽపసఙ్కటం ప్రాణస్య దేహీ వివశో యదృచ్ఛయా । అపారయన్నాత్మవిమోక్షణే చిరం దధ్యావిమాం బుద్ధిమథాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ న మామిమే జ్ఞాతయ ఆతురం గజాః కుతః

హే నృప-తత్ర సరసి-దైవేన ప్రారబ్ధకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణ-చోదితః - కశ్చి - ద్బలీయాన్, గ్రాహో మకరః-తం గజేన్ద్రం-చరణే పాదే-రుషా క్రోధేనా, గ్రహీత్ జగ్రాహ-యదృచ్ఛయా దైవా-త్ప్రాప్తం - వ్యసనం దుఃఖం-గతః ప్రాప్తః-సః-అతిబలో, గజేన్ద్రో-యథాబలం-విచక్రమే - త్యాజయితుం పరాక్రమమకరోత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తదా బలీయసా-గ్రాహేణ-తరసా బలేన వికృష్యమాణ, మత ఏవా, తురం దుఃఖితం, గజేన్ద్రం ప్రతి దీనధియః- కరేణవో, విచుక్రుశుః రురుదుః-పార్ష్ణిగ్రహాః పృష్ఠత ఉపోద్బలకా-అన్యే-గజాశ్చ - తారయితుం దుఃఖాత్తారయితుం మోచయితుం-నచాశకన్ నాశక్నువన్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ హే మహీపతే, ఇత్థం-గజేన్ద్రగ్రాహయోః-మిథో, ఽన్తరతో, బహిశ్చ, వికర్షతోస్సతోః, సహస్రం , సమాః సంవత్సరాః, వ్యగమన్నతిక్రాన్తా బభూవుః, సప్రాణయోస్సమానబలయో, స్తయో-స్తద్వికర్షణరూపం కర్మ-సురాః చిత్రం విచిత్రం, మేనిరే ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తతస్సహస్రసమానన్తరం-దీర్ఘేణ భూయసా, కాలేన-జలే, వికృష్యమాణస్య, అత ఏవ, అవసీదతః ఖిద్యతః, గజేన్ద్రస్య, మన ఆదీనాం-వ్యయః క్షయః-అభూత్, తత్ర మన ఉత్సాహశక్తిః, బలం శారీరం- ఓజ ఇన్ద్రియం-జల, మోక ఆశ్రయో, యస్య, తస్య, గ్రాహస్య తు-ఇదం హేతుగర్భం , సకలమన ఆదికం-విపర్యయోఽభూదధికమభూదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ స గజేన్ద్రః, ఇత్థం-యదా ప్రాణస్య, సఙ్కటం, ప్రాణసంశయం, ప్రాప, యత-స్సోఽపి, దేహీ దేహభృత్, తదా, వివశః, ఆత్మనః స్వస్య, మోక్షణే, అపారయన్ అసమర్థస్సన్ , చిరం , దధ్యౌ, చిన్తితవాన్, అథ చిన్తానన్తర, మిమాం వక్ష్యమాణాం, బుద్ధి , మభ్యపద్యత కృతవాన్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తామేవాహ ॥ న మామితి ॥ ఆతురం పీడితం, మా, మిమే జ్ఞాతయో-గజా, ఏవ, మోచితుం, న ప్రభవన్తి, అహో స్తు

నప్రభురేవ,కుతః-కథం,కరిణ్యాః, ప్రభవేయుః , అతో,విధాతుః,దైవస్య,పాశరూపేణ,గ్రాహేణా,వృతోఽహం,తమేవ,విధాతారమ,పరంకేవలం,పరముత్కృష్టం,మయనంశరణంరక్షణోపాయం , యామి , అధ్యవస్యామీత్యర్థః,యత్సఙ్కల్పాన్మాఽయంగ్రాహగ్రహః,తమేవశరణంవ్రజామీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కోసౌశరణ్యోవిధాతేత్యతఆహ॥యఇతి॥బలినః,అన్తంకరోతీత్యన్తకః "అన్యేష్వపిదృశ్యత ,, ఇతిడః అన్తకోమృత్యుస్సఏవ-ఉరగోమహాసర్ప , స్తస్మా-త్ప్రచణ్డవేగాత్ దుస్సహవేగాత్, అభిధావతోసమిత్తాత్ , భృశంనితరాం,భీతం - ప్రపన్నంచ,యఃకశ్చన,యోఽయమీశః, పరిపాతి,యస్యచ,భయా,న్మృత్యురపి- ప్రధావతితదాదిష్టస్వవ్యాపారేప్రవర్తతేతం,అరణంశరణ , మీమహి,ప్రాప్నుయామ , యద్వా,యఃకశ్చనే,శః , అవశ్యంయఃకశ్చిదీశ్వరోభవితా , కోసౌ , యో,ఽన్తకోరగా,ద్భీతం,ప్రపన్నం , పాతియస్యచ,భయా,న్మృత్యుః,ప్రధావతి,తంశరణం,వ్రజేమేత్యర్థః,ఈశఇతిస ప్తమ్యన్తపాఠోఽపిదృశ్యతే,తదా,యస్మి,న్నీశఈశనే,యఃకశ్చిన్నాస్తి "నతస్యేశేకశ్చ,న,, ఇతిశ్రుతేః,యశ్చ,మృత్యుభయా-ద్భీతం,ప్రపన్నం,పరిపాతి,యస్యచ-భయా,న్మృత్యుః,ప్రధావతి "మృత్యుర్ధావతిపఞ్చమ ఇతిశ్రుతేః,త-మరణమీమహీత్యర్థః , ఇతిబుద్ధిమభ్యపద్యతేత్యన్వయః ॥ ౩౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః.*******

"తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపౌర్వదైహికమ్ । యతతేచతతోభూయ స్సంసిద్ధౌకురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోఽపిస ,, ఇతిభగవదుక్తరీత్యైవంకృతనిశ్చయోగజేన్ద్రః పూర్వజన్మాభ్యస్తం జజాపేత్యాహమునిః॥ ఏవమితి ॥ ఏవంనమామిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తరీత్యా - వ్యవసితనిశ్చితఃమనాః-మనో - హృది,సమాధాయ-హృదయస్థంకృత్వా- విషయాన్తరేభ్యఃప్రత్యాహృత్య-ప్రాగ్జన్మనీన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యజన్మన్య-నుశిక్షితమభ్యస్తం-పరమం-జప్యంస్తోత్రంజజాప ॥ ౧ ॥ జప్యమేవాహ॥ఓంనమఇత్యాదినా॥తావ" త్కారణంతుధ్యేయ ,,ఇతిశ్రుత్యుక్తవిధయాజగత్సృష్ట్యాదికార

కరిణ్యాఃప్రభవన్తిమోక్షితుమ్ । గ్రాహేణపాశేనవిధాతురావృతో హ్యహంచతంయామిపరంపరాయణమ్ ॥
యః కశ్చనేశోబలినోఽన్తకోరగాత్ప్రచణ్డవేగాదభిధావతోభృశమ్ । భీతంప్రపన్నం పరిపాతియద్భయా
న్మృత్యుఃప్రధావత్యరణంతమీమహి ॥ ౩౪ ॥ *** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే , ద్వితీయోఽధ్యాయః **********

బాదరాయణిరువాచ॥ఏవంవ్యవసితోబుద్ధ్యాసమాధాయమనోహృది।జజాపపరమంజప్యంప్రాగ్జన్మన్యనుశిక్షితమ్।౧।ఓం, నమోభగవతేతస్మైయతఏతచ్చిదాత్మకమ్।పురుషాయాదిబీజాయపరేశాయాఽభిధీమహి॥౨॥ య

ణంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంనమస్కృత్యశరణం వ్రజతి ॥ ఓమితి ॥ "ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా,బ్రహ్మణోనిర్దేశపరఓంకారః - బ్రహ్మణేఇత్యర్థః - ఓఙ్కారాభిప్రేతబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తగుణబృహత్త్వంభగవతఇత్యనేనపూర్ణషాడ్గుణ్యవాచినాస్పష్టీకృతం,ఏవంకారణత్వోపయుక్తగుణయోగఉక్తః. ఏవంవిధాయ-తస్మై , భగవతేనమః ॥ కోసౌభగవా న్-యంనమస్కరోషీ-త్యత్ర-తంలక్షయన్ తద్ధ్యానంప్రతిజానీతే ॥ యతఃభగవతః- ఏత-చ్చిదాత్మకంచిత్సంసృష్టంఅచేతనాత్మకం-చిదచిదాత్మకమితియావత్ - యతఏవ-మతః ఆదిబీజాయపరమకారణాయ - అతఏవ-పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపీ-శాయ-పరమపురుషాయా-భిధీమహి - అభిధ్యాయెమ , ధ్యాయతేర్లిఙ్ఛాన్దసత్వాదాత్మనేపదేవికరణాభావేసంప్రసారణేచరూపం "క్రియయాయమభిప్రైతిసోఽపిసంప్రదాన ,, మితిశ్చనేన-పత్యేశేతఇత్యాదావివధ్యానక్రియయాసంబధ్యమానత్వవివక్షయాసంప్రదానసంజ్ఞాయాంపురుషాయేతిచతుర్థీ - సత్యంపరంధీమహీత్యాదావాప్యమానత్వవివక్షయాకర్మసంజ్ఞాయాంద్వితీయా - యతఇతిహేత్వర్థేపఞ్చమీ - హేతుత్వంచాధికరణోపాదానకర్తృసాధారణం - తతశ్చయస్మిన్ యతఃయేనేతివివక్షితం-తదన్వయానుగుణానిలీనజాతరక్షితాదిపదాన్యధ్యాహర్తవ్యాని ॥ ౨ ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్యవిశదయన్ శరణంవ్రజతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ ఇదంచిదచిదాత్మకంజగద్యస్మిన్ - ప్రలీనం -సృష్టేరప్యయపూర్వకత్వాల్లయాధికరణత్వసూచనాయతావద్యస్మిన్నిత్యుక్తం - యతఉపాదానభూతాత్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టా - దేతత్స్థూలచిదచిద్విశిష్టాత్మకంజగ , జ్జాతం-యేనకర్త్రా,సృష్టంరక్షితంచ, యేనేతికర్తృత్వస్రష్టృత్వంరక్షితృత్వంచోభయమపివివక్షితం,తథా-యస్మిన్నిత్యనేనసృజ్యమానచిదచిదధికరణత్వమపివివక్షితం , యతఇదమిత్యనేనజగద్బ్రహ్మణోరుపాదానోపాదేయభావ-ఉక్తః తత్కృతంతయోర్మిథోఽనన్యత్వమాహ ॥ యఇదంస్వయమితి , ఇదంసర్వం యదాత్మకమిత్యర్థః , ఉపాదానత్వప్రయుక్తంవికారిత్వంపరిహరతి , యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చపరఇతి , అస్మాత్స్వరూపాన్యథాభావమాపద్యమానాదచే

౩౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ కశ్చనేశే.

తనజా తా-త్పరో విలక్షణః-యః స్వభావాన్యథాభావమాపద్యమానో జీవః , తస్మాచ్చ, పరో విలక్షణః - స్వరూపేణ స్వభావే నచ వికారరహితః - చిదచిద్ద్వారకత్వాత్ద్వికారాణామితి భావః - తమేవంభూతం-స్వయంభువం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం, న తు జీవవదన్యాయత్తసత్తాదిమన్తమిత్యర్థః - ప్రపద్యే - యద్యప్యత్ర గత్యర్థైన పద్యతినా బుధ్యర్థేన సతా అధ్యవసాయమాత్రము పస్థాప్యతే - తథాపి ప్రమాణానుసారాదరణం తమిమహీతి పూర్వత్రశరణశబ్దపర్యాయస్యారణశబ్దస్య ప్రయోగాచ్చ ప్రార్థ నాద్యన్వితరక్షాభరన్యాసం కరోమీత్యుచ్యతే తథాచోచ్యతే « అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్ । తదేకోపా యతా యాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిః,, రితి, రక్షా ప్రార్థనం తు సమనన్తరశ్లోకే ష్వవతు మాం పరాత్పర ఇత్యాదిషు స్ఫుటం, ఇయం చ గజేన్ద్రేణాపి హితా ప్రపత్తిర్ముక్త్యర్థైవ-న తు ప్రాణసంరక్షణార్థా « గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్, ప్రాప్తో భగవతో రూపం పీతవాసాశ్చతుర్భుజ,, ఇతి, తత్ఫలతయా ముక్తేరేవ వక్ష్యమాణత్వాత్ ❋॥ ౩ ॥❋ యస్మిన్నిదమిత్యనేనాభి ప్రేతం సృష్టిసంహారవిషయచేతనాచేతనాత్మకజగదధికరణత్వం వివృణ్వన్ స్పష్ట్యా ద్యుపయుక్త సార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ య ఇతి ॥ ఆత్మని స్వస్మిన్నేవ-యః - క్వచిత్కదాచిత్ , స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన-విభా తం, ప్రకాశితం-దేవాదినామరూపవిభాగవత్త్వేన ప్రకాశితం-క్వచిచ్చ, తిరోహితం నామరూపవిభాగత్యాగేన సూక్ష్మరూప తయా ప్రలీనమిత్యర్థః-ఇదముభయాం కార్యావస్థం కారణావస్థం చ చిదచిదాత్మకం జగత్ - అవిద్ధదృక్ నిత్యం సంకోచవికాసాది రహితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయః - సాక్షీ సర్వజ్ఞశ్చ సన్ , ఈక్ష్యతే,స-ఆత్మమూలః అనన్యకారణః-పరాత్ ప్రధానా త్పరాత్ జీవాత్ , పరో విలక్షణః-మాం, అవతు-పరస్మాచ్చ పర ఇత్యుపాదానత్వప్రయుక్తవికారప్రసఙ్గపరిజిహీర్షయోక్తం - అ త్రతు జీవాన్తరస్యాపి స్వసదృశత్వే స్వరక్షణాసామర్థ్యసూచనాయోక్తం - అవత్వితి ప్రార్థితా రక్షాఽత్ర యావదనిష్టపరిహార పూర్వకేష్టప్రాపణరూపా-సా చ ముక్తిరేవ - బ్రహ్మవిదో గజేన్ద్రస్య కేవలప్రాణమాత్రరక్షాప్రార్థనాఽనుపపత్తేః « జిజీ విషే నాహమిహే ,, తి « మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయే,, తి స్పష్టం తదుక్తేశ్చ, అత ఏవ-సర్వజ్ఞో భగవాం స్తదభిప్రా

స్మిన్నిదం యతశ్చేదం యేనేదం య ఇదం స్వయమ్ । యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చ పరస్తం ప్రపద్యే స్వయంభువమ్॥ ౩॥
యస్స్వాత్మనీదం స్వమాయయాఽర్పితం క్వచిద్విభాతం క్వ చ తత్తిరోహితమ్ । అవిద్ధదృక్సాక్ష్యుభయం తదీక్ష తే స ఆత్మమూలోఽవతు మాం పరాత్పరః ॥ ౪ ॥ కాలేన పఞ్చత్వమితేషు కృత్స్నశో లోకేషు పాలేషు చ సర్వహే తుషు । తమస్తదాఽఽసీద్గహనం గభీరం యస్తస్య పారేఽభివిరాజతే విభుః ॥ ౫ ॥ న యస్య దేవా ఋషయః పదం వి దుర్జన్తుః పునః కోఽర్హతి గన్తుమీరితుమ్ । యథా నటస్యాకృతిభిర్విచేష్టతో ❋ దురత్యయాఽనుక్రమణస్స మాఽ

యమాలోచ్యముక్తిమేవాదాదితి విభావనీయమ్ ❋॥ ౪ ॥❋ క్వచిత్తిరోహితమిదమీక్షత ఇత్యుక్తం-తజ్జగత్తిరోభూయ కాం దశామా పద్యత-స చ తద్దశాయాం కథంభూతోఽవస్థిత ఈక్షత ఇత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయతి॥ కాలేనేతి॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపే ణ కాలేన నిమిత్తేన-సర్వస్య జగతో-హేతుషు, సర్వేషు హేతుషు వా-పృథివ్యాదితత్త్వేషు-తత్కార్యేషు-లోకేషు-తత్పాలకేషు బ్ర హ్మాదిషు చ-పఞ్చత్వం లయ-మితేషు ప్రాప్తేషు-సత్సు-గహనమతిసూక్ష్మత్వాద్దురవబోధం-గభీరం పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం అణుత్వాది నాపి పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వాదితి భావః-ఏవంవిధం తమ-ఆసీత్ «నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆ సీత్ ,, ఇతి శ్రుతేస్తమశ్శబ్దో నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాచిద్వ్యవాచీ « అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ,, తి శ్రుతేః-త స్యైవంభూతస్య-తమసః-పారే-యోఽభివిరాజతే-పారోఽత్ర పాలనం నియమనరూపం «పౄ పాలనపూరణయో,, రితి ధాత్వ ర్థానురోధాత్-ఉక్తవిధతమో నియమనేకార్యాక్షమత్వాపాదనరూపే - స్థిత ఇతి శేషః-విరాజతే ప్రకాశతే - న తు జీవవత్సం కుచితజ్ఞానో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ క్వచిద్విభాతమీక్షత ఇత్యుక్తం - కీదృశం తస్యేక్షణమిత్యపేక్షాయాం తద్దేవమనుష్యా ద్యవస్థజీవసంబద్ధనానావిధవిచిత్రకర్మానుగుణనియమనరూపత్వాదిత్థం తయా దురవబోధమితి వక్తుం తావత్తత్స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వాత్తదీక్షణమపి దురవబోధమేవేతి దర్శయితుం స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వం వదన్ తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే॥ నేతి ॥ దేవాస్సత్త్వప్రచురాః «తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ ,, మిత్యతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచ్యతే ఋష యో యోగినః - అనేనాపి, తదేవ సూచ్యతే - అత ఏవ - యస్య - పదం , పద్యత ఇతి పదం , స్వరూపం , న విదుః - అన్యోఽ ర్వాచీనో-జన్తుః ప్రాణీ-తత్పదం-గన్తుం యథావద్బోద్ధు-మీరితుం వక్తుం చ - కః పునరర్హతి - తత్ర దృష్టాన్తః-యథా-ఆకృతిభి ర్వేషైర్విచేష్టతో ❋ నటస్యాయమసావితి తత్స్వరూప-మతజ్జ్ఞాన-విదుస్తథేత్యర్థః ॥ స ఏవం దురవబోధస్వరూపోఽత ఏవ-దుర త్యయానుక్రమణః దుర్గమవ్యాపారః - ఇత్థం తయా దురవబోధనియమనరూపవ్యాపారయుక్తో -మాం-అవతు-యద్వా-నటస్యే

వా - కృతిభిర్దేవాదివిచిత్రశరీరైః - ర్విచేష్టితో జీవద్వా రావిచేష్టితో యస్యేతి వాఽన్వయః - ఆకృతిభిరవతారవిశేషైర్విచేష్టితో యస్యేతి వాఽర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ దురవగమత్వోక్తిప్రసక్తామనుపాస్యత్వశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్నటస్యేతి దృష్టాన్తసామర్థ్యలబ్ధం కైశ్చిత్సుబోధత్వం వదంస్తస్యైవ స్వరక్షోపాయత్వమధ్యవస్యతి । దిదృక్షవ ఇతి ॥ సుమఙ్గళం నిత్యసుఖరూపం - యస్య - స్వరూపం దిదృక్షవస్సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః - మునయః - విముక్తసఙ్గా దారాగారాదిషు శబ్దాదివిషయేషు వా యైస్తే - సుసాధవః అన్యైరపి సాధూనాం ధర్తైః - ర్హ్యక్తాః - భూతేషూచ్చావచేష్వాత్మభూతాః ఆత్మతుల్యతాం ప్రాప్తాః - స్వాత్మసమదర్శినః - సన్తో వనేఽరణ్యే, అవ్రణమచ్ఛిద్రం - మలోకవ్రతం ఇతరైర్జనైః కర్తుమశక్యం వ్రతముపాసనాత్మకం - చరన్తి - ఉపాసనాత్మకవ్రతపరిశుద్ధమనసా తత్పదం సాక్షాత్కుర్వన్త్యేవేతి భావః. తథా చ శ్రుతిః “ హృదా మనీషా మనసాఽభిక్లృప్తః - దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః,, ఇతి “ తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం - యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యం - న మాం స చక్షురభివీక్షతే తం న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం,, ఇత్యాద్యదృశ్యత్వశ్రుతయస్తు యోగాఽపరిశుద్ధమతిభిరగ్రాహ్యత్వం వదన్తీతి భావః. స ఏవంభూతో - మే - గతిః రక్షోపాయ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఏవం దృశ్యత్వాదృశ్యత్వశ్రుతీనాం విషయవిభాగోఽర్థాత్ప్రదర్శితః అథ తుల్యన్యాయతయా “ అజాయమానః - నిష్కలం నిష్క్రియం - తదరూపమనామయ ,, మిత్యాదిజన్మాదిప్రతిషేధపరాణాం “ బహుధా విజాయతే, యస్య చైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః - సర్వకర్మా సర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరసః - హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే ,, ఇత్యాదీనాం జన్మాదిప్రతిపాదనపరాణాం చ శ్రుతీనాం విషయవిభాగం దర్శయంస్స్తౌతి । నేతి । యద్యపి - యస్య - జన్మాదయో - న సన్తి జీవస్యేవ కర్మాయత్తా న సన్తీతి భావః తథాఽపి లోకానాం దుష్కృతాం - మప్యయో వినాశః - సంభవః సాధూనాం - పరిత్రాణం, తయోస్సమాహారః - తస్మై తదర్థం - తాని జన్మాదీని - అనుకాలం ,, యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి ,, త్యాద్యుక్తకాలేష్విత్యర్థః, స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన - బుచ్ఛ

వతు ॥ ౬ ॥ దిదృక్షవో యస్య పదం సుమఙ్గళం విముక్తసఙ్గా మునయస్సుసాధవః । చరన్త్యలోకవ్రతమవ్రణం వనే భూతాత్మభూతాస్సుహృదస్స మే గతిః ॥ ౭ ॥ న విద్యతే యస్య చ జన్మ కర్మ వా న నామరూపే గుణదోష ఏవ వా । తథాఽపి లోకాప్యయసంభవాయ యః స్వమాయయా తాన్యనుకాలమృచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ తస్మై నమః పరేశాయ బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । అరూపాయోరురూపాయ నమ ఆశ్చర్యకర్మణే ॥ ౯ ॥ నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మనే । నమో గిరాం విదూరాయ మనసశ్చేతసామపి ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వేన ప్రతిలభ్యాయ నైష్కర్మ్యేణ విపశ్చితా । నమః కైవల్యనాథాయ నిర్వాణసుఖసంవిదే ॥ ౧౧ ॥ నమశ్శాన్తాయ ఘోరాయ గూఢాయ గుణధర్మిణే । నిర్విశేషాయ

ఛతి ప్రాప్నోతి - స్వీకరోతి అకర్మాయత్తాని జన్మాదీని స్వేచ్ఛయైవోపాదత్త ఇత్యర్థః - తత్ర దోషో వికారః - ఇమమేవ విషయవిభాగమభిప్రేత్య వరదగురుభిరయం శ్లోకోఽభిహితః “ యద్బ్రహ్మణో గుణశరీరవికారభేదకర్మాదిగోచరవిధిప్రతిషేధవాచః । అన్యోన్యభిన్నవిషయా నవిరోధగన్ధమర్హన్తి తన్న విధయః ప్రతిషేధబాధ్యాః ,, ఇతి - యస్తాని బుచ్ఛతి స మే గతిరితి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణకథనపూర్వకం స్వరక్షాయై శరణముపగమ్యార్ఘపాత్రపరివేషితబహువ్యఞ్జనోపేతాన్నాదిభోజనప్రవృత్తస్యేవ జఞ్ఝామారుతవిధూతచూతాదిఫలాదానప్రవృత్తస్యేవ చ పౌనరుక్త్యక్రమావనాదృత్య ఉక్తైరనుక్తైశ్చ గుణైర్ధామత్స్వపస్థితైశ్చ కల్యాణోపయుక్తైః స్తువన్ప్రణమతి । తస్మా ఇతి ॥ పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి, ఈశాయ, అనన్తాశ్శక్తయః సృష్ట్యాదిశక్తయో - యస్య, న విద్యతే - రూపం కర్మాయత్తం శరీరం - యస్య - ఉరూణి బహూని - రూపాణి అకర్మాయత్తాని స్వేచ్ఛోపాత్తాని ప్రాకృతాని - యస్య, ఆశ్చర్యం లోకవిసజాతీయత్వేనాద్భుతం కర్మ జగద్వ్యాపారాద్యాత్మకం, యస్య ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఆత్మనైవ దీప్యత ఇత్యాత్మదీపః - తస్మై స్వయంప్రకాశాయ, సాక్షిణే సర్వస్య యుగపత్సాక్షాద్ద్రష్ట్రే - పరమాత్మనే - లోకత్రయమావిశ్య ప్రకాశనేన భర్త్రే - గిరాం - మనసశ్చేతసామపి. విదూరాయ అవిషయాయ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ - చిత్తావస్థస్య మనసః సత్త్వప్రచురత్వేనాధికాగ్రవిషయీకరణయోగ్యత్వసూచనాయ మనసః పృథక్చేతసామపీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ విపశ్చితా జ్ఞానినా కర్త్రా సత్త్వేన విశుద్ధేన అనన్యప్రయోజనేన - నైష్కర్మ్యేణ ఉపాసనాత్మకనివృత్తిధర్మేణ - ప్రతిలభ్యాయ - కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - మోక్ష ఇతి యావత్ - తస్యాధిపతయే - నిర్వాణసుఖసంవిదే నిర్దుఃఖానన్దజ్ఞానస్వరూపాయ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ శాన్తాయ - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపషడూర్మిరహితాయ, యద్వా - సాధూనాం - శాన్తాయ ప్రసన్నాయ - ఘోరాయ ఖలానాముగ్రాయ - గూఢాయ సంసారిణాం ప్రచ్ఛన్నాయ - గుణధర్మిణే సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ. నిర్విశేషా

య హేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణాశ్రయత్వేఽపితదవశ్యాయేత్యర్థః-సామ్యాయ వైషమ్యాదిరహితాయ-జ్ఞానఘనాయక్వచిదపిజాడ్యరహితాయ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞశరీరకాయ-సర్వాధ్యక్షాయ-సర్వభూతాధిపతయే- సాక్షిణేసర్వద్రష్ట్రే - పురుషాయాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రే ఆత్మమూలాయస్వయంకారణాన్తరరహితాయ- మూలప్రకృతయేసర్వోపాదానభూతాయ ॥ ౧౩ ॥ సర్వేషామిన్ద్రియాణాం,తద్గుణానాంశబ్దాదివిషయాణాంచ-యుగపత్సదా,ద్రష్ట్రే-సర్వప్రత్యయహేతవేసంశయవిపర్యయాదిసర్వధర్మప్రత్యయహేతవే - అసతాసతతపరిణామిన్యా - ఛాయయాఛాయావదపృథక్సిద్ధయామాయయోక్తాయసూచితాయ , జడత్వేనస్వయం ప్రవృత్తిశూన్యయామాయయాప్రవర్తయితృత్వేనసూచితాయేత్యర్థః- -అక్తాయేతిపాఠాన్తరం.తదాయుక్తాయేత్యర్థః-యద్వా, గూఢాయగుణధర్మిణేనిర్విశేషాయసామ్యాయాజ్ఞానఘనాయేత్యచేతనసమష్టిశరీరకత్వముక్తం - తత్రగూఢాయతమోమయాయ- గుణధర్మిణే - సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ-నిర్విశేషాయ పృథివ్యాదివిశేషరహితాయ॥ మహదాద్యావిశేషాన్తా,,ఇతిప్రయోగాత్ - సామ్యాయగుణసామ్యావస్థాయ-అజ్ఞానఘనాయేతిచ్ఛేదః-జాడ్యస్వభావాయేత్యర్థః-గూఢత్వాదికంచ॥ కారిన్యవాన్యోబిభర్తీ,,తి-వత్ప్రకృతిద్వారకంవిశేషణం క్షేత్రజ్ఞాయసర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణేపురుషాయేతిసమష్టిజీవశరీరకత్వముచ్యతే - క్షేత్రజ్ఞాయ॥ ఏతద్యోవేత్తిసనసత,,మిత్యుక్తవిధక్షేత్రజ్ఞాయ - సర్వాధ్యక్షాయకరణాధిపతయే- సాక్షిణేబుద్ధీన్ద్రియాదీనాంసాక్షాద్ద్రష్ట్రే,పురుషాయసర్వశరీరాన్తర్వర్తినే-ఏతాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే ఇతిశ్లోకేతువ్యష్టిజీవశరీరకనమస్కారః,తత్ర -అసతా అనిత్యయా- ఛాయయాఛాయావత్సానుబన్ధయా వాసనయా - అక్తాయరూషితాయ -ఉక్తాయేతిపాఠేసూచితాయ-ఆశ్రయమన్తరేణవాసనాయాఅనుపపత్త్యాతయాసూచితాయేతిభావః ॥ స్వప్రకాశాయ,ఇమాన్యపిసద్వారకాణ్యేవవిశేషణాని-ఇతరాణితు-అద్వారకాణీతివివేకః ॥ ౧౪ ॥ అఖిలకారణాయసర్వకారకశరీరకాయ-నిష్కారణాయ- స్వయంకారణాన్తరాహిత్యాయ, అద్భుతకారణాయ , మృదాదివత్స్వరూపపరిణామరహితకారణస్వరూపాయసర్వే - ఆగమాఃపఞ్చరాత్రాగమాదయః,ఆమ్నాయావేదాశ్చ - తేషాం - మహార్ణవాయస్రోతసామివపర్యవసానభూమయే-అపవర్గాయమోక్షహేతుభూతాయ-పరాయణాయపరమప్రాప్యాయ ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ-సత్త్వాదిగుణాత్మికాప్రకృతిరేవారణి - స్తస్యాంఛన్న జీవసమష్టిరూపమూష్మాణమగ్నిం , పిబతిసంహారకాలేస్వస్మిన్నుపసంహృత్య యోనిదధాతి సతథోక్త- స్తస్మైతత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ - మానసశబ్దోమనఃకార్యసఙ్కల్పపరః-తత్క్షోభేచిదచితోర్వ్యక్తిక్షోభకాలేసృష్టికాలే,స్ఫురితసఙ్కల్పాయ - నైష్కర్మ్యంమోక్షః-తత్-యేనభావ్యతే,తస్మై - నివర్తితాగమస్వయంప్రకాశాయ॥యతోవాచోనివర్తన్త,, ఇతిప్రకారేణ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానస్వరూపాయేత్యర్థః-నైష్కర్మ్యభావేనేతితృతీయాన్తపాఠే , నైష్కర్మ్యభావేనమోక్షలాభేన-నివర్తితః - ఆగమశ్శాస్త్రం-యై- స్తేషాం-స్వయమేవప్రకాశమానాయ,ముక్తిపర్యన్తాహిశాస్త్రవశ్యతా-ముక్తానాంతునివర్తితాగమానామకర్మవశ్యానాంతత్ఫలతయాప్రకాశమానాయేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ మాదృశే-యఃప్రపన్నః,పశుశ్చ,తస్య , యః - పాశః,కర్మబన్ధ-స్తస్య - విమోక్షణం-యస్మాత్తస్మై-తంయోక్షయతీతివాసఃతస్మై -ముక్తాయస్వయంప్రకృతిపారవశ్యరహితాయ-భూరికరుణాయదయాసముద్రాయ - మనోలయాయ,మనసోలయఃశబ్దాదివిషయేభ్యోనైమఖ్యం-యత్ప్రిపన్నా-స్తస్మై-నమోలయాయేతిపాఠే- అలయాయేతిచ్ఛేదఃనవిద్యతే , లయోనాశో-యస్యజనాదీనాంలయ, స్తస్మై,,నమోభక్తిప్రణతప్రశ్నీ,,తిభగవదుక్తేః - యోగదశాయాంజీవశరీరకతయాగృహ్యమాణత్వమాహ॥ స్వాంశేనేతి॥ ప్రత్యక్ప్రత్యోఽహంబుద్ధిబోధ్యజీవనిషయఃస్వాంశేనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-స్వాంశేనవిశిష్టవస్త్వేకదేశత్వేనాకారేణ-సర్వయోగినాం,మనసిప్రతీతో-యః- ప్రత్యగహంబుద్ధిబోధ్యోజీవస్తస్య , దృక్తద్విషయకజ్ఞానం,యస్య,తస్మై

సామ్యాయనమోజ్ఞానఘనాయచ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞాయనమస్తుభ్యంసర్వాధ్యక్షాయసాక్షిణే।పురుషాయాత్మమూలాయమూలప్రకృతయేనమః ॥ ౧౩ ॥ సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే సర్వప్రత్యయహేతవే।అసతా ॥ ఛాయయోక్తాయసదాభాసాయతేనమః ॥ ౧౪ ॥ నమోనమస్తేఽఖిలకారణాయనిష్కారణాయాద్భుతకారణాయ।సర్వాగమామ్నాయమహార్ణవాయనమోఽపవర్గాయపరాయణాయ ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయతత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ । †నైష్కర్మ్యభావాయనివర్తితాగమ ॥ స్వయంప్రకాశాయనమస్కరోమి ॥ ౧౬ ॥ మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయముక్తాయభూరికరుణాయ ॥ మనోలయాయ।స్వాంశేనస

౧౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఛాయయాక్తాయ. ౧౬ ॥ శ్లో † పా ॥ నైష్కర్మ్యభావేన. ౧౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ నమోఽలయాయ.

స్వాంశభూతజీవాన్తరాత్మత్వే న తద్రూపతయా ప్రతీయమానాయేత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * గేహపుత్రమిత్రాదిషు సక్తైర్దుఃఖేనాపి ప్రాప్తుమశక్యాయ, గుణాశ్శబ్దాదయో విషయాః తేషు సఙ్గేన, వివర్జితః తస్మై - శబ్దాదివిషయసఙ్గరహితాయ ముక్తాత్మభిః రాగాదినిర్ముక్తమనోభిః - స్వహృదయే, పరిభావితాయ ముహుర్ముహురభ్యస్తాయ - జ్ఞానస్వరూపాయ - ఈశ్వరాయ సర్వనియన్త్రే * ॥ ౧౮ ॥ ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థాన్, కామయమానా యం భజన్తః - ఇష్టాం స్వాభిప్రేతాం గతిం ధర్మాదిఫలం ప్రాప్నువన్త్యేవ - న తు తావదేవ - కిం తు, యస్మై - రకామితా, అన్యా అప్యా-శిషో, రాతి దదాతి, అవ్యయం అక్షరం, దేహం చ, రాతి - స్వదేహతుల్యదేహం చ దదాతి, ముక్తిం చేతి యావత్ - సోఽదభ్రదయోఽపారకరుణః - మమ - విమోక్షణం, కరోతు ముక్తిం, దదాతు * ॥ ౧౯ ॥ * మూర్ఖత్వాదహం ముక్తిం ప్రార్థయే, ఏకాన్తినస్తు తామపి న ప్రార్థయన్త ఇత్యాహ ॥ ఏకాన్తిన ఇతి ॥ ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః, భగవత్ప్రపన్నాః, యస్య యస్మాత్, కంచనార్థం ముక్తమపి న వాఞ్ఛన్తి వై - అనిచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తాన్ విశినష్టి - అత్యద్భుతం, సుమఙ్గళం చ, యస్య, చరిత్రం - గాయన్తః, తద్గుణానుభవానన్దసముద్రమగ్నాః * ॥ ౨౦ ॥ * తం - అక్షరం నిత్యం, పరం బ్రహ్మ, పరేశామపీశం, అవ్యక్తం చక్షురాద్యగమ్యం ఆధ్యాత్మికయోగేన భక్తియోగేనైవ, గమ్యం, అత ఏవ, అతీన్ద్రియం, ఇన్ద్రియావిషయం, సూక్ష్మం అణోరప్యణీయాంసం - ఇవశబ్దేన మహతో మహీయాంసమితి లభ్యతే, అతిదూరం ఉపాయాన్తరాగమ్యత్వాత్, యద్వా, సూక్ష్మ - మతిదూరం చ, యద్వస్తు, తదివాతీన్ద్రియం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం - ఆదౌ భవమాద్యం, పరిపూర్ణమన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానం, అవాప్తసమస్తకామం వా, స్తౌ

ర్వతనుభృన్మనసి ప్రతీతప్రత్యగ్దృశే భగవతే బృహతే నమస్తే ॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాత్మజాప్తగృహవిత్తజనేషు సక్తైర్దుష్ప్రాపణాయ గుణసఙ్గవివర్జితాయ । ముక్తాత్మభిస్స్వహృదయే పరిభావితాయ జ్ఞానాత్మనే భగవతే నమ ఈశ్వరాయ ॥ ౧౮ ॥ యం ధర్మకామార్థవిముక్తికామా భజన్త ఇష్టాం గతిమాప్నువన్తి । * కిం చాశిషో రాత్యపి దేహమవ్యయం కరోతు మేఽదభ్రదయో విమోక్షణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకాన్తినో యస్య న కంచనార్థం వాఞ్ఛన్తి యే వై భగవత్ప్రపన్నాః । అత్యద్భుతం తచ్చరితం సుమఙ్గళం * గాయన్త ఆనన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తమక్షరం బ్రహ్మ పరం పరేశమవ్యక్తమాధ్యాత్మికయోగగమ్యమ్ । అతీన్ద్రియం సూక్ష్మమివాతిదూరమనన్తమాద్యం పరిపూర్ణమీడే ॥ ౨౧ ॥ యస్య బ్రహ్మాదయో దేవా వేదా లోకాశ్చరాచరాః । నామరూపవిభేదేన ఫల్గ్వ్యా చ కలయా కృతాః ॥ ౨౨ ॥ యథాఽర్చిషోఽగ్నేస్సవితుర్గభస్తయో నిర్యాన్తి సంయాన్త్యసకృత్స్వరోచిషః । తథా యతోఽయం గుణసంప్రవాహో బుద్ధిర్మనః ఖాని శరీరవర్గాః ॥ ౨౩ ॥ స వై న దేవాసురమర్త్యతిర్యఙ్ న స్త్రీ న షణ్డో న పుమాన్న జన్తుః । నాయం గుణః కర్మ న సన్న చాసన్నిషేధశేషో జయతాదశేషః ॥ ౨౪ ॥ జిజీవిషే నాహమిహాముయా కిమన్తర్బహిశ్చావృత

మి * ॥ ౨౧ ॥ * చతుర్ముఖప్రభృతయో, దేవాః, చరాచరాత్మకా లోకాః, వేదాశ్చ, నామరూపవిభాగేన, యస్య, ఫల్గ్వ్యా, కలయా, కృతాః - తస్యాయుతాయుతశతైకకలాంశకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తి, మిత్యుక్తవిధయా నిర్మాయ ధృతా ఇత్యర్థః - యస్యేత్యస్య స వా ఇత్యుపరిష్టాదన్వయః * ॥ ౨౨ ॥ * కథం కృతా ఇత్యపేక్షాయాం దృష్టాన్తాః - తత్రాద్యః ప్రవాహో, ద్వితీయస్థానే న్యేదృష్టాన్తః - యథాఽగ్నేరర్చిషః, యథా చ, సవితుః, గభస్తయో మరీచయః, అసకృన్నిర్యాన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి సంయాన్తి పునస్తత్రైవ లీయన్తే, స్వరోచిషః స్వాంశభూతాః రోచిషః - హేతుగర్భమిదం స్వరోచిష్ట్వాన్నిర్యాన్తి సంయాన్తి చేత్యర్థః - తథా బుద్ధిర్మనః - ఖాని ఇన్ద్రియాణి, శరీరవర్గాః దేవాదిశరీరసంఘాశ్చ, ఇత్యయం, గుణసంప్రవాహః గుణపరిణామరూపః ప్రపఞ్చః, యతో, నిర్యాతి, యత్ర, సంయాతి యదంశత్వాదితి భావః * ॥ ౨౩ ॥ * య ఏవంభూతః, స వై - న - దేవాదీనాం మధ్యే, కతమోఽపి దేవత్వాదిజాతిరహిత ఇత్యర్థః - తథా, స్త్రీత్వాదిలిఙ్గరహితః, న జన్తుః నాపి ప్రాణీ, గుణః - కర్మ చ, అయం న భవతి గుణరహితః కర్మరహితశ్చేత్యర్థః - అత ఏవ, న సత్ న జీవవర్గాన్తర్భూతః, న చాసత్, నాప్యచేతనవర్గాన్తర్భూతః, చిదచితోరేవ జాత్యాద్యాశ్రయత్వాదితి భావః, జాత్యాదిరూపో న భవతీతి వాఽర్థః కిం తు, నిషేధశేషః జాత్యాదిషు, ఓం నమో భగవత్, ఇత్యాద్యుక్తకల్యాణగుణాశ్రయత్వే ప్రతిషిద్ధే సతి - యస్తద్గుణాశ్రయతయాఽవశిష్యతే, యశ్చ, శేషః అశేషాశ్రయః, సాక్షాత్పరమ్పరాన్యతరసంబన్ధేన జాత్యాదీనామాశ్రయః తత్ర, చిదచితోస్సాక్షాదాశ్రయః, జాత్యాదీనాం చిదచిద్ద్వారేతి వివేకః, సః - జయతాత్, సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రాప్నోతు, యద్వా "జి అభిభవ" ఇతి ధాతుః - జయతాదభిభవతాత్ మమ స్వప్రాప్తివిరోధివర్గం నిరస్యత్విత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ * స్వాభిప్రాయమావిష్కరోతి ॥ జిజీవిష ఇతి ॥ నాహం జీవితుమిచ్ఛామి - తత్ర హేతుః, అముయా - అన్తర్బహిశ్చావృతయా అహఙ్కారమమకారాస్పదభూతయేత్యర్థః ఇభయోన్యా

గజజన్మనా - కింసకోపిపురుషార్థ ఇత్యర్థః - కింత్వా - త్మలోకావరణస్య, మోక్షణమిచ్ఛామి - లోక్యత ఇతిలోకః - ఆత్మాఖ్య లోకస్యా - వరణ రూపాత్కర్మణో - మోక్షణ - మిచ్ఛామి - యద్వా - ఆత్మనో - లోకః ధర్మభూతజ్ఞానం - తస్యా - వారకాత్కర్మణో - మోక్ష - మిచ్ఛామి - యస్య - మోక్షస్య - కాలేననిమిత్తేన - నవిప్లవః నపునరావృత్తి - స్తంమోక్ష - మిచ్ఛామి - త్యన్వయః ॥ ౨౫ ॥ సోఽహంఆత్మలోకావరణస్య మోక్షణమిచ్ఛురహం విశ్వస్య-స్రష్టారం - విశ్వంవిశ్వశరీరకం- అవిశ్వంవిశ్వవిలక్షణం, విశ్వవేదనంసర్వవిదం, విశ్వవేదసమితిపాఠాన్తరం-తదావిశ్వస్య - వేదసంధనం-పురుషార్థరూపమిత్యర్థః - యద్వా-విశ్వం-వేదోధనం-శేషభూతం-యస్య-సఇత్యర్థః-విశ్వస్యాన్తః-ప్రవిశ్యభర్తారం, కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితం-గుణపూర్ణం - పరమప్రాప్యం - నతోఽస్మిపరమప్రాప్యం-పరంకేవలం-నతోఽస్మీతివా- ప్రణామమన్తరేణతత్ప్రసాదనోపాయంనజానామీతిభావః ॥ ౨౬ ॥ యోగేనోపాసనాత్మకేన-రన్ధితానినిదగ్ధాని - కర్మాణిదర్శనవిరోధిపుణ్యపాపాత్మకాని - యేషాంతే-యోగినః-యోగేన-విభావితేవిశోధితే, హృది - యంప్రపశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-తం-యోగేశంనతోఽస్మి-శక్తాస్త్వేవంయోగవిశుద్ధమనసాసాక్షాత్కుర్వన్తి - అహంతు కేవలంనతోఽస్మీతిభావః ॥ ౨౭ ॥ అసహ్యోఽప్రతిహతో-వేగోవ్యాపారో-యస్య-తచ్ఛక్తీనాంసృష్ట్యాదిశక్తీనాం - త్రయం-యస్య-తస్మై - శక్తిత్రయాయేతిపాఠాన్తరం-తదా-అప్రతిహతాశక్తిరఘటితఘటనాత్మకా-క్రియా-జగత్సృష్ట్యాదిరూపాచ-యస్య-తస్మై - అఖిలాఃధీగుణాఃధీగతసంశయవిపర్యయాద్యవస్థాః-యస్మా - త్సతథోక్తః-తస్మై - ప్రపన్నానాం-పాలాయరక్షితే, దురన్తాఅపారాశక్తి - ర్యస్య -కదిన్ద్రియాణాంఅజితేన్ద్రియాణాం-అనవాప్యందురవగమం-వర్త్మయాథాత్మ్యం-యస్య

యేఽభయోన్య ॥ ఇచ్ఛామికాలేననయస్యవిప్లవస్తస్యాత్మలోకావరణస్యమోక్షణమ్ ॥ ౨౫॥ సోఽహంవిశ్వసృజంవిశ్వమవిశ్వం విశ్వవేదనమ్ । విశ్వాత్మానమజంబ్రహ్మప్రణతోఽస్మిపరంపదమ్॥ ౨౬ ॥ యోగరన్ధితకర్మాణోహృదియోగవిభావితే । యోగినోయంప్రపశ్యన్తియోగేశంతంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౭ ॥ నమోనమస్తుభ్యమసహ్యవేగ † శక్తిత్రయాయాఽఖిలధీగుణాయ ॥ ప్రపన్నపాలాయదురన్తశక్తయేకదిన్ద్రియాణామనవాప్యవర్త్మనే ॥ ౨౮ ॥ నాయంవేదస్వమాత్మానంయచ్ఛక్త్యాఽహంధియాహతః । తందురత్యయమాహాత్మ్యం × భగవన్తంనతోఽస్మ్యహమ్॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంగజేన్ద్రముపవర్ణితనిర్విశేషంబ్రహ్మాదయోవివిధలిఙ్గభిదాభిమానాః । నైతేయదోపససృపుర్నిఖిలాత్మకత్వాత్తత్రాఖిలామరమయోహరిరావిరాసీత్ ॥ ౩౦ ॥ తంతద్వదార్తముపలభ్యజగన్నివాసస్స్తోత్రంనిశమ్య దివిజైస్సహసంస్తువద్భిః । ఛన్దోమయేనగరుడేనసము

తస్మై, తుభ్యం, నమోనమః ॥ ౨౮ ॥ అయంజనో-యస్య-శక్త్యామాయయా హేతుభూతయా - అహంధియా దేహాత్మాభిమానేన-యన్మాయామూలకదేహాత్మాభిమానేన, హతంహతప్రాయం-స్వ - మాత్మానం - నవేద, తం-దురత్యయమాహాత్మ్యం-అనతిక్రమణీయమహాత్మ్యం-భగవన్త-మహం, నతోఽస్మి, ఇతోఽస్మీతిపాఠాన్తరం-తదా-ప్రపన్నోఽస్మి ॥ ౨౯ ॥ ఏవమిత్థ, ముపవర్ణితనిర్విశేషం, ఉపవర్ణితం- హేయగుణరహితభగవత్స్వరూపం- యేన-తం-యద్వా-బ్రహ్మాదిషుకస్యచిదసాధారణశబ్దవిశేషరహితత్వం యేనవర్ణితం-స-తథోక్త-స్తంగజేన్ద్రం -అతఏవ - తే బ్రహ్మాదయో-యదా-నోపససృపుఃనోపజగ్ముఃకథంభూతాస్సన్తః - లిఙ్గంశరీరం - నానావిధనామరూపాభిమానవన్తః - యద్వా-లిఙ్గంచిహ్నంచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వాదిరూపం-తస్య-భిదాత్ర్యక్షత్వవృషవాహనత్వశూలపాణిత్వాదేర్వ్యావృత్తిః-తస్యా - మభిమానో-యేషాం, తే - పరస్పరవ్యావృత్తచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వత్ర్యక్షత్వ వృషవాహనత్వసహస్రాక్షత్వైరావతవాహనత్వాదిలిఙ్గాభిమానయుక్తాః - గజేన్ద్రోపవర్ణితేషుచిహ్నేష్వస్మదసాధారణానిలిఙ్గానినకానిచిదపిసన్తీత్యభిమానయుక్తాస్సన్త ఇతిఫలితోఽర్థః-తత్రతదా-హరిర్హార్యాఖ్యోభగవాన్ -అఖిలామరమయఃఅఖిలదేవప్రచురః "సఆత్మా, అఙ్గాన్యన్యాదేవతా" ఇతిశ్రుతేః-నిఖిలాత్మకత్వాత్ -నిఖిలానాంగజేన్ద్రోపవర్ణితగుణానాంఆత్మకత్వా దాశ్రయత్వాద్ధేతోః- ఆవిరాసీత్ - ఆవిర్బభూవ । స్తోత్రేబ్రహ్మవిష్ణుశివాదిశబ్దరహితేఽప్యుక్తవిశేషణానాంబ్రహ్మాదిష్వసంభవాన్నతేసమాగతాః ॥ వస్తుసామర్థ్యాత్పురుషోత్తమఏవవిశేషణానామన్వితత్వాత్సఏవాగతఇతిభగవతోవాస్తవాఽనవచ్ఛిన్నమాహాత్మ్యయోగోదర్శితః ॥ ౩౦ ॥ ఆవిర్భావప్రకారమేవాహ ॥ తమితి ॥ తద్వత్తథా, ఆర్తంగ్రాహేణపీడితం-గజేన్ద్ర, ముపలభ్యజ్ఞాత్వా, దృష్ట్వా-తత్కృతంస్తో

౨౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విశ్వవేదసమ్. ౨౮ ॥ శ్లో † శక్తిక్రియాయ. ౨౯ ॥ శ్లో × పా ॥ భగవన్తమితోఽస్మ్యహమ్.

తం చ-నిశమ్య-శ్రుత్వా - కుతః-యతోఽయం జగన్నివాసః - జగతి కృత్స్నే అన్తరాత్మతయా వసతీతి తథా-అత, ఉపలభ్య-నిశమ్య చ-ఛన్దోమయేన - త్రివృద్గాయత్ర్యాదిఛన్దోరూపత్వేనోపాస్యమానశిరశ్చక్షురాద్యవయవత్వాచ్ఛన్దః ప్రచుర - స్తేన గరుడేన - సముహ్యమానః - అనేన శైఘ్ర్యాతిశయస్సూచితః - చక్రం సుదర్శన - మాయుధం - యస్య - తాదృశః - సంస్తువద్భి, ర్దైవైస్సహ-యత్ర గజేన్ద్ర, స్తత్రా-శు-అభ్యగమత్ అభిజగామ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అన్తస్సరసి-ఉరు-బలం-యస్య, తేన-గ్రాహేణ-గృహీతోఽత ఏవా, ర్తః, సః గజేన్ద్రః-గరుత్మతి గరుడే. స్థితమితి శేషః - ఉపాత్తం ధృతం-చక్రం, యేన-తం-హరిం-ఖే అన్తరిక్షే-దృష్ట్వా-సామ్బుజం-కరం తుణ్డ-ముద్ధృత్య ‘‘రిక్తహస్తేన నోపేయాద్రాజానం దైవతం గురు,,మిత్యుక్తన్యాయేన గృహీతసరసిజం కరముద్ధృత్యేత్యర్థః-కృచ్ఛ్రాత్ప్రయాసాత్-కాంచిద్గిరం-మాహ-గిరమేవ దర్శయతి-నారాయణేత్యాది ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తతః-పీడితం-గజేన్ద్రం, వీక్ష్య-అజః హరిః-కృపయా-సహసా ఆశు - అవతీర్య గరుడోఽపి మన్దగతిరితి తతోఽవరుహ్య- ఆశుత్వరయా-సగ్రాహం, గజేన్ద్రం, సరస, ఉజ్జహార ఉద్ధృత్య బహిర్నిష్కాసితవాన్, తతో, ఽరిణా చక్రేణ, విపాటితం ఛిన్నం, ముఖం, యస్య, తస్మాత్-గ్రాహాత్, గజేన్ద్రం ఉస్రియాణాం దేవానాం పశ్యతాం సతాం-అమూముచన్మోచయామాస ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తదేతి ॥ తదా గజేన్ద్రమోచనదశాయాం, బ్రహ్మరుద్రముఖ్యా, దేవాదయః, తద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపం, హరేః, కర్మ, అద్భుతం శంసన్తః ప్రశంసన్తః, కుసుమవర్షం, ముముచుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ దివ్యా, దున్దుభయో, నేదుః, గన్ధర్వా-ననృతుః, జగుశ్చ-ఋషిప్రభృ

హ్యమానశ్చక్రాయుధోఽభ్యగమదాశు యతో గజేన్ద్రః ॥ ౩౧ ॥ సోఽన్తస్సరస్యురుబలేన గృహీత ఆర్తో దృష్ట్వా గరుత్మతి హరిం ఖ ఉపాత్తచక్రమ్ । ఉత్క్షిప్య సామ్బుజకరం గిరమాహ కృచ్ఛ్రాన్నారాయణాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౩౨ ॥ తం వీక్ష్య పీడితమజస్సహసాఽవతీర్య సగ్రాహమాశు సరసః కృపయోజ్జహార । గ్రాహాద్విపాటితముఖాదరిణా గజేన్ద్రం సంపశ్యతాం హరిరమూముచదుస్రియాణామ్ ॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, గజేన్ద్రమోక్షణం నామ తృతీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తదా దేవర్షిగన్ధర్వా బ్రహ్మేశానపురోగమాః । ముముచుః కుసుమాసారం శంసన్తః కర్మ తద్ధరేః ॥ ౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయో దివ్యా గన్ధర్వా ననృతుర్జగుః । ఋషయశ్చారణాస్సిద్ధాస్తుష్టువుః పురుషోత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ యోఽసౌ గ్రాహస్స వై సద్యః పరమాశ్చర్యరూపధృత్ । ముక్తో దేవలశాపేన హూహూర్గన్ధర్వసత్తమః ॥ ౩ ॥ ప్రణమ్య శిరసాఽధీశముత్తమశ్లోకమవ్యయమ్ । అగాయత యశోధామ కీర్తన్యగుణసత్కథమ్ ॥ ౪ ॥ సోఽనుకమ్పిత ఈశేన పరిక్రమ్య ప్రణమ్య తమ్ । లోకస్య పశ్యతో లోకం స్వమాగాన్ముక్తకిల్బిషః ॥ ౫ ॥ గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్ । ప్రాప్తో భగవతో రూపం పీతవాసాశ్చతుర్భుజః ॥ ౬ ॥ స వై పూర్వమభూద్రాజా పాణ్డ్యో ద్రమిడసత్తమః । ఇన్ద్రద్యుమ్న ఇతి ఖ్యాతో విష్ణువ్రతపరాయణః ॥ ౭ ॥ స ఏకదాఽఽరాధనకాల ఆత్మవా

తయః, పురుషోత్తమం హరిం, తుష్టువుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ యోఽసౌ, గ్రాహః-పూర్వస్మిన్ జన్మని - హూహూర్నామ-గన్ధర్వశ్రేష్ఠః-సః, దేవలస్య-శాపేన నిమిత్తేన-గ్రాహో, జాతః స వై గ్రాహో, దేవలస్య శాపేన-ముక్తః, సద్యః, పరమాశ్చర్యరూపధృత్ ప్రాక్తనాద్భుతతమగన్ధర్వరూపధృత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఉత్తమశ్లోక-మవ్యయం, యశసో, ధామ ఆశ్రయం, అతః, కీర్తన్యాః కీర్తనీయాః, గుణాః, సత్కథాశ్చ యస్య, తం-అధీశం హరిం, శిరసా, ప్రణమ్య, అగాయత, ఇత్యన్వయః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవమితిహాసోత్తమేకథా, సరసి స్త్రీభిస్సహ క్రీడన్ సౌ హూహూః స్నాతుం ప్రవిష్టం దేవలం ప్రగృహ్య విచకర్ష - స చ ప్రకుపితో గ్రాహో భవేతి శశాప, స చ ప్రసాదితస్సన్నువాచ, ఏవమేవ గజేన్ద్రం గ్రహీష్యతి తతశ్చ గజేన్ద్రముద్ధరన్ హరిస్త్వామపి మోచయిష్యతీతి-ఈశేన హరిణా, గానప్రీతేన, అనుకమ్పితః అనుకమ్పావిషయీకృతః, స గన్ధర్వః, తమీశం, పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణమ్య చ, లోకస్య బ్రహ్మాదిజనస్య, పశ్యతస్సతః, ముక్తం కిల్బిషం దేవలశాపరూపం, యస్య, తాదృశః-స్వకీయం, లోకమగాత్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ గజేన్ద్రస్తు, భగవతో హరేః, స్పర్శాద్ధేతోః-అజ్ఞానబన్ధనాత్ కర్మబన్ధనాత్, విముక్తః, భగవతో, రూపం, ప్రాప్తః, భగవత్సారూప్యం ప్రాప్తః, తదేవ దర్శయతి, పీతం పిశఙ్గం- వాసో వస్త్రం, యస్య, చత్వారో, భుజా, యస్య సః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ గజేన్ద్రస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ స వా ఇతి ॥ స వై-గజేన్ద్రః పూర్వస్మిన్ జన్మని-పాణ్డ్యదేశపతిః, ద్రమిడేషు శ్రేష్ఠః- ఇన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యో, రాజా బభూవ, స చ విష్ణువ్రతపరాయణః-విష్ణువ్రతం శ్రీవిష్ణుభజనాత్మకం తదేవ, పరముత్కృష్టమయనమనుష్ఠేయం, యస్య, తాదృశ, ఆసీత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఏవం సిద్ధే, జటాధరతీతి తథా, తాపసః తపోనిష్ఠః-కులాచలే మలయాద్రౌ, ఆశ్రమ ఆశ్రయో, యస్య, తాదృశః, స ఇన్ద్రద్యుమ్నః-ఏకదా, భగవదారాధనకాలే, సమాహితచిత్తస్సన్, గృహీతం, మౌ

నాత్మకం వ్రతం-యేన-తాదృశః - ఈశ్వరం హరిం-సమర్చయామాస ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తదా-శిష్యగణైః-పరివృతో, మహాయశాః మునిరగస్త్యః-యదృచ్ఛయా-తత్ర ఇన్ద్రద్యుమ్నాశ్రమే-సమాగతః. తమిన్ద్రద్యుమ్నం-తూష్ణీమవస్థితం-అకృతం అసమర్పితం అర్ఘ్యాదికం-యేన-తం-రహసి ఏకాన్తే-ఉపాసీనం ఉపవిష్టం-వీక్ష్య, ఋషిః అగస్త్యః-చుకోప- హేతి కష్టే-ఈదృశస్యాపి మహాన్నిగ్రహవిషయతా బభూవేతి ఖిద్యతి మునిః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తస్మై ఇన్ద్రద్యుమ్నాయ-శాప - మదాత్. ఋషిరిత్యనుషఙ్గః-శాపమేవాహ॥ అసాధురితి॥ అయం ఇన్ద్రద్యుమ్నః-అసాధుర్దురాత్మా-అకృతా అశిక్షితా, బుద్ధిర్యస్య-తాదృశః - అద్య అధునా-విప్రావమన్తా-విప్రానస్మానవమన్య తే పరిభవతీతి తథా-అతో హేతోః-తమిస్రం అజ్ఞానం - విశతాం ప్రాప్నోతు-యథా-గజః-స్తబ్ధమతిః-స తథైవ-అయమజ్ఞో-భవతు-స ఏవ గజ ఏవ భవత్వితి శేషః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ హే నృప-ఏవమిత్థం-శప్త్వా-భగవాన్-అగస్త్యః సానుగః సశిష్యో గతః యయౌ-తత-ఇన్ద్రద్యుమ్నో-ఽపి-రాజర్షిః-తదగస్త్యశాపాత్మకం-దిష్టం ప్రారబ్ధమేవ-ఉపధారయన్ నిశ్చిన్వన్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఆత్మనః పరమాత్మనః-స్మృతివినాశినీం కౌఞ్జరీం-యోని - మాపన్నః ప్రాప్తః-తర్హి పశ్చాత్కథం తత్స్మృతిర్జాతా-తత్రాహ ॥ గజత్వేప్యనుస్మృతిరితి య - త్-తద్ధర్యర్చనానుభావేన పూర్వజన్మని భగవదారాధనప్రభావేనాఽభూదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఏవమిత్థం-గజయూథపం గజేన్ద్రం-విమోక్ష్య, పార్షదత్వం ప్రాపితేన-తేనాపి గజేన్ద్రాఖ్యజీవేనాపి అపిశబ్దాత్స్వపార్షదైశ్చ-యుక్తోఽబ్జనాభో హరిః-గన్ధర్వాదిభి-రుపగీయమానం కర్మ, యస్య - గరుడ, ఆసనం వాహనం యస్య సః-అద్భుతం, స్వభవనం-అగాత్ యయౌ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ యత్పృష్టం "బాదరాయణ ఏత, దిత్యాదినా తస్యోత్తరముక్తము

గృహీతమౌనవ్రత ఈశ్వరం హరిమ్ । జటాధరస్తాపస ఆప్లుతోఽచ్యుతం సమర్చయామాస కులాచలాశ్రమః॥ ౮॥ యదృచ్ఛయా తత్ర మహాయశా మునిస్సమాగమచ్ఛిష్యగణైః పరిశ్రితః । తం వీక్ష్య తూష్ణీమకృతార్హణాదికం రహస్యుపాసీనమృషిశ్చుకోప హ॥ ౯ ॥ తస్మా ఇమం శాపమదాదసాధురయం దురాత్మాఽకృతబుద్ధిరద్య। విప్రావమన్తా విశతాం తమిస్రం యథా గజస్స్తబ్ధమతిస్స ఏవ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్త్వా గతోఽగస్త్యో భగవాన్నృప సానుగః। ఇన్ద్రద్యుమ్నోఽపి రాజర్షిర్దిష్టం తదుపధారయన్॥ ౧౧ ॥ ఆపన్నః కౌఞ్జరీం యోనిమాత్మస్మృతివినాశినీమ్ । హర్యర్చనానుభావేన యద్గజత్వేప్యనుస్మృతిః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం విమోక్ష్య గజయూథపమబ్జనాభస్తేనాపి పారిషదతాం గమితేన యుక్తః । గన్ధర్వసిద్ధవిబుధైరనుగీయమానకర్మాద్భుతం స్వభవనం గరుడాసనోఽగాత్॥ ౧౩ ॥ ఏవం మహారాజ తవేరితో మయా కృష్ణానుభావో గజరాజమోక్షణమ్ । స్వర్గ్యం యశస్యం కలికల్మషాపహం దుస్స్వప్ననాశం కురువర్య శృణ్వతామ్ ॥ ౧౪ ॥ యథాఽనుకీర్తయన్త్యేతచ్ఛ్రేయస్కామా ద్విజోత్తమాః। శుచయః ప్రాతరుత్థాయ దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే॥ ౧౫ ॥ ఇదమాహ హరిః ప్రీతో గజేన్ద్రం కురుసత్తమ । శృణ్వతాం సర్వభూతానాం సర్వభూతమయో విభుః॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ। యే మాం త్వాం చ సరశ్చేదం గిరికన్దరకాననమ్ । వేత్రకీచకవేణూనాం గుల్మాని సురపాదపాన్ ॥ ౧౭ ॥ శృఙ్గాణీమాని ధిష్ణ్యాని బ్రహ్మణో మే శివస్య చ । క్షీరోదం మే ప్రియం ధామ శ్వేతద్వీపం చ భాస్వరమ్॥ ౧౮ ॥ శ్రీవత్సం కౌస్తుభం మాలాం గదాం

పసంహరన్ గజేన్ద్రమోక్షకథా శ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే మహారాజ ఏతద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపః - కృష్ణానుభావో హరిప్రభావ, స్తవ తుభ్యం, మయేరితః కథితః, ఇదం గజరాజమోక్షణం, శృణ్వతాం, జనానాం -స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం యశస్కరం-కలికల్మషాపహం-కలౌ యుగే-యత్కల్మషం పాపం తదపహన్తీతి తథా-కలిః కలహః తన్నిమిత్తం పాపం హన్తీతి తథా తదితి వా- హే కురువర్య-దుస్స్వప్ననాశం దుస్స్వప్నం నాశయతీతి తథా ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అతః- శ్రేయస్కామాః, ద్విజాతయస్త్రైవర్ణికాః ప్రాతరుత్థాయ-శుచయశ్శుచీభూతాః, దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే ఏతద్యథావదనుకీర్తయన్తి ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అనేనకీర్తితేన దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తిర్భవతీతి కుతో జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం భగవద్వచనాదేవేత్యాహ॥ ఇదమితి॥ హే కురుసత్తమ సర్వభూతానాం, శృణ్వతాం సతాం, సర్వభూతప్రచురో, విభుః-హరిః ప్రీతః-గజేన్ద్రం ప్రతీదం వక్ష్యమాణమాహ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ భగవదుక్తిమేవ దర్శయతి॥ య ఇత్యాదినా విమలాం మతిమిత్యన్తేన॥ యే జనాః-త్వాం, మాం చ-ఏతత్సరోవరాదీంశ్చ- అపరరాత్రాన్తే ప్రభాతే-ఉత్థాయ-స్మరన్తి- తే-అఖిలాం హసో- ముచ్యన్త ఇత్యుత్తరత్రాన్వయః గిర్యాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః వేత్రాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః తేషాం-గుల్మాని సన్దర్భవిశేషాత్మకాని-సురపాదపాన్మన్దారాదీన్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఇమాని-త్రికూటస్య-శృఙ్గాణి-ప్రసఙ్గాదన్యేషామపి ప్రాతస్స్మర్తవ్యతామాహ ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, మే మహ్యం, శివస్య చ-ధిష్ణ్యాని స్థానాని, త్రయాణాం-త్రికూటగిరిశృఙ్గాణాం, బ్రహ్మాదిస్థానాభిప్రాయేణ వా ఇమానీత్యుక్తం, క్షీరోదం క్షీరసాగరం - మమ- ప్రియం- స్థానం- భాస్వరం శ్వేతద్వీపం చ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తథా, మమ-శ్రీవత్సాదీన్, తత్ర - మాలాం వనమాలాం - కౌమోదకీనామ్నీం గ

దాం-పతగానాంపక్షిణాం ఈశ్వరంసువర్ణంగరుడమ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ శేషమనన్తం,కథంభూతం-మత్కలాంసూక్ష్మాం-దుష్ప్రతర్క్యామత్కలాభూతమిత్యర్థః. అహమేవాశ్రయోయస్యాస్తాం-దేవీం - శ్రియంమహాలక్ష్మీం - బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-ఋషింనారదం-భవంరుద్రమ్ ✽॥ ౨౦ ॥✽మమ,మత్స్యాద్యవతారైః-కృతాన్య-నన్తపుణ్యాని-శృణ్వతామితి శేషః యాని-కర్మాణిచరితాని-తానిచ- సోమంచన్ద్రం , హుతాశనమగ్నిమ్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ప్రణవమోఙ్కారం-సత్యంభూతహితరూపంధర్మం-అవ్యక్తంప్రధానం- అవ్యయంధర్మంభగవచ్ఛక్తిలక్షణం-దాక్షాయణీఃదక్షదుహితౄః-ధర్మస్యపత్నీః - సోమకశ్యపయోరపిపత్నీః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽నన్దామలకనన్దాం-కాళిన్దీంయమునాం-సితవారణంఐరావతం,ధ్రువమౌత్తానపాదిం,సప్తబ్రహ్మర్షీన్,పుణ్యశ్లోకాన్ - పుణ్యేనశ్లోక్యన్తేకథ్యన్త ఇతిపుణ్యశ్లోకాః,తాన్ - ధార్మికాన్,మానవాంశ్చ - ప్రాతరుత్థాయ-యేస్మరన్తి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽కథంభూతాః, ప్రయతాః,సుసమాహితాశ్చనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాః-కథంభూతానిసరఆదీని-మమరూపాణిమచ్ఛరీరభూతాని - తేస్మర్తారో,ఽఖిలా-దంహసఃపాపాత్ ముచ్యన్తే - దుస్స్వప్నాదినిమిత్తేభ్యస్సర్వపాపేభ్యఃముచ్యన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ యేచజనాః-నిశాత్యయేఽశాపగమేప్రభాతే- ప్రతిబుధ్య-అనేనత్వత్కృతేనస్తోత్రేణ-మాం,స్తువన్తి-తేషాం, ప్రాణాత్యయేప్రయాణకాలే-విమలాంమద్విషయాం-మతిం-అహం-దదామి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ఇతీత్థమాదిశ్యఆజ్ఞాప్య - హృషీకేశోహరిః-జలజోత్తమంశఙ్ఖశ్రేష్ఠం , ప్రాధ్మాయధ్వనయిత్వా - బ్రహ్మాదిదేవతావర్గం - హర్ష

కౌమోదకీంమమ।సుదర్శనంపాఞ్చజన్యంసుపర్ణంపతగేశ్వరమ్॥౧౯॥ శేషంచమత్కలాంసూక్ష్మాంశ్రియందేవీంమదాశ్రయామ్।బ్రహ్మాణంనారదమృషింభవంప్రహ్లాదమేవచ॥ ౨౦ ॥మత్స్యకూర్మవరాహాద్యైరవతారైఃకృతానిమే। కర్మాణ్యనన్తపుణ్యానిసూర్యంసోమంహుతాశనమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రణవంసత్యమవ్యక్తంగోవిప్రాన్ధర్మమవ్యయమ్ । దాక్షాయణీర్ధర్మపత్నీస్సోమకశ్యపయోరపి॥ ౨౨ ॥గఙ్గాంసరస్వతీంనన్దాంకాళిన్దీంసితవారణమ్ । ధ్రువంబ్రహ్మఋషీన్సప్తపుణ్యశ్లోకాంశ్చమానవాన్॥ ౨౩ ॥ ఉత్థాయాపరరాత్రాన్తేప్రయతాస్సుసమాహితాః।స్మరన్తిమమరూపాణిముచ్యన్తేతేంహసోఽఖిలాత్॥ ౨౪ ॥ యేమాంస్తువన్త్యనేనాఙ్గప్రతిబుధ్యనిశాత్యయే। తేషాంప్రాణాత్యయేచాహందదామివిపులాంమతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యహృషీకేశఃప్రాధ్మాయజలజోత్తమమ్ । హర్షయన్విబుధానీకమారురోహఖగాధిపమ్ ॥ ౨౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజన్నుదితమేతత్తేహరేఃకర్మాఘనాశనమ్ । గజేన్ద్రమోక్షణంపుణ్యంరైవతంత్వన్తరంశృణు॥౧॥పఞ్చమోరైవతోనామమనుస్తామససోదరః।బలివిన్ధ్యాదయస్తస్యసుతాఅర్జునపూర్వకాః॥౨॥విభురిన్ద్రస్సురగణారాజన్భూతరయాదయః । హిరణ్యరోమా ✽ వేదశిరాఊర్ధ్వబాహ్వాదయోద్విజాః॥ ౩ ॥పత్నీవికుణ్ఠాశుభ్రస్యవైకుణ్ఠైస్సురసత్తమైః।తయోస్స్వకలయాజజ్ఞేవైకుణ్ఠోభగవాన్స్వయమ్। ౪ ।వైకుణ్ఠఃకల్పితోయేనలోకాలోకనమస్కృతః।రమయాప్రార్థ్యమానేనదేవ్యాతత్ప్రియకామ్యయా॥౫॥తస్యానుభావఃకథితోగుణా

యన్,ఖగాధిపంగరుడ-మారురోహ , ఆరుహ్యస్వభవనమగాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవంతామసమన్వన్తరకథనప్రసఙ్గాఽనుప్రసక్తగజేన్ద్రమోక్షోపవర్ణనమనువదన్ - పఞ్చమమన్వన్తరంశ్రోతుంచోదయతిమునిః॥రాజన్నితి ॥ హేరాజన్-ఏతత్పుణ్యతమం-గజేన్ద్రమోక్షణాత్మకం-హరేఃకర్మ-అఘనాశనందురితనివర్తకం-మేమయా- తేతుభ్యం-కథితం-అథ-పఞ్చమం-రైవతంమన్వన్తరంశృణు ✽ ॥ ౧ ॥ ✽తత్ర-పఞ్చమోమనుః,రైవతఇతిప్రసిద్ధఃసచ,తామసస్యప్రియవ్రతాత్మజస్య,సోదరః-తస్యరైవతస్యమనోః - సుతాఃపుత్రాస్తు - బలివిన్ధ్యాదయః, తేచార్జునఃపూర్వోముఖ్యోయేషాంతాదృశాః ✽॥౨॥ ✽ఇన్ద్రస్తు-విభురితిప్రసిద్ధః-హేరాజన్ భూతదయాదయఃభూతదయప్రభృతయఃదేవాః-హిరణ్యరోమాదయస్సప్తర్షయః,ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః✽॥౩॥✽అవతారమాహ॥పత్నీతి॥శుభ్రస్యభర్తుర్వికుణ్ఠాఖ్యా,పత్నీ-తయోఃవికుణ్ఠాచ్ఛుభ్రయోః-భగవాన్-కలయాంశేన-వైకుణ్ఠఇతిప్రసిద్ధో,ఽన్యైశ్చవైకుణ్ఠాఖ్యైః-సురసత్తమైస్సహ-జజ్ఞే✽॥౪॥✽అవతీర్ణంవైకుణ్ఠాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥వైకుణ్ఠఇతి॥ దేవ్యారమయాలక్ష్మ్యా,ప్రార్థ్యమానేన-యేనవైకుణ్ఠేనభగవతా-తస్యాలక్ష్మ్యాః - ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా,వైకుణ్ఠఃవైకుణ్ఠాఖ్యోలోకఃకశ్చిదణ్డాన్తర్వర్తీ-కల్పితః-సచ-లోకాలోకపర్వతస్థైః,జనైః,నమస్కృతః,లోకాలోకపర్వతోపరినిర్మితఇతిభావః✽॥ ౫ ॥✽తస్యవైకుణ్ఠస్యభగవతో,ఽనుభావః,సనకాదిశాపేనదైత్యతాంప్రాప్తాభ్యాంజయవిజయాభ్యాంవరాహాదిరూపేణయుద్ధాదిలక్షణఃప్రభావః - గుణాశ్చబ్రహ్మణ్యా

తాదయః-పరమోదయాః మహర్ద్ధయశ్చ-కథితాః తృతీయసప్తమస్కన్ధాదిషు కథితాః-సంగ్రహేణ కథితాః-కార్త్స్న్యేనాధునా కథమేత్యత్రాహ॥ భౌమానితి॥ యః పుమాన్-విష్ణోర్గుణాన్ వర్ణయేత్, సాకల్యేనేతి శేషః సః భౌమాన్ భూసమ్భవాన్ రేణూన్ విమమే గణయేత్ - భౌమానాం రేణూనాం గణనవద్విష్ణోర్గుణానాం సాకల్యేన వర్ణనమశక్యమిత్యర్థః-యద్యప్యేవం వరాహావతారస్స్వాయమ్భువమన్వన్తరారమ్భకాలికస్తృతీయస్కన్ధ ఉక్తః-జయవిజయయోస్సనకాదిశాపేన దైత్యత్వప్రాప్తిస్తు రైవతమన్వన్తర ఇతి తస్యానుభావః కథిత ఇత్యేతదసఙ్గతం-తథాపి దంష్ట్రాగ్రేణ భూమిముద్ధృత్య యావద్ధిరణ్యాక్షసమాగమస్తావత్సముద్రమపహరతి సతి వరాహేఽస్మిన్మన్వన్తరే దైత్యేతాం ప్రాప్తే జయస్తేన హత ఇత్యవగన్తవ్యం - నచైవమపి తద్వధస్య వరాహావతారానుభావత్వాద్వైకుణ్ఠావతారానుభావత్వకథనమసఙ్గతమితి వాచ్యం - అవతారాణాం భిన్నత్వేఽప్యవతారిణో భగవత ఏకత్వాత్ - పార్షదయోర్దైత్యత్వప్రాప్తేర్వైకుణ్ఠావతారసమకాలికత్వాత్తద్వధనస్యాప్యేతత్సఙ్కల్పమూలకత్వాచ్చేతి విభావనీయమ్ ✲ ॥ ౬ ॥ ✲ షష్ఠం మన్వన్తరమాహ॥ షష్ఠస్త్వితి॥ షష్ఠస్తు మను-శ్చక్షుషః పుత్రః-చాక్షుష ఇతి ప్రసిద్ధః పూర్వాదయ-శ్చాక్షుషస్య మనో-రాత్మజాః ✲ ॥ ౭ ॥ ✲ ఇన్ద్రస్తు-మన్త్రద్రుమ ఇతి ప్రసిద్ధః-తత్ర మన్వన్తరే- ఆప్యాదయో-దేవగణాః-హే రాజన్-తత్ర మన్వన్తరే-హవిష్మదాదయః-సప్తర్షయః-ఏవం మన్వాదయః షడ్భిశ్చోక్తాః ✲ ॥ ౮ ॥ ✲ అవతారమాహ॥ తత్రాపీతి॥ తత్రాపి షష్ఠే మన్వన్తరే-వైరాజస్య భర్తుః - సంభూత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం-జగతః పతిః భగవాన్ - అంశేన-అజిత ఇతి ప్రసిద్ధోఽభవత్ ✲ ॥ ౯ ॥ ✲ అవతారప్రశ్నావసరం ప్రయచ్ఛన్ అజితాఖ్యం భగవన్తం విశినష్టి ॥ పయోధిమితి॥ యేనాజితేన పయోధిం క్షీరోదధిం-నిర్మథ్య - సురాణాం సుధాఽమృతం-సాధితా- యేన చ కూర్మరూపేణ - అమ్భసి - భ్రమమాణో-

శ్చ పరమోదయాః। భౌమాన్రేణూన్స విమమే యో విష్ణోర్వర్ణయేద్గుణాన్॥ ౬॥ షష్ఠశ్చ చక్షుషః పుత్రశ్చాక్షుషో నామ వై మనుః। పూరుః పూరుషసుద్యుమ్నప్రముఖాశ్చాక్షుషాత్మజాః ॥ ౭ ॥ ఇన్ద్రో మన్త్రద్రుమస్తత్ర దేవా ఆప్యాదయో గణాః। మునయస్తత్ర వై రాజన్ హవిష్మద్వీరకాదయః ॥ ౮ ॥ తత్రాపి దేవస్సంభూత్యాం వైరాజస్యాభవత్సుతః। అజితో నామ భగవానంశేన జగతః పతిః ॥ ౯ ॥ పయోధిం యేన నిర్మథ్య సురాణాం సాధితా సుధా। భ్రమమాణోఽమ్భసి ధృతః కూర్మరూపేణ మన్దరః॥ ౧౦ ॥ రాజోవాచ ॥ యథా భగవతా బ్రహ్మన్మథితః క్షీరసాగరః। యదర్థం వా యతశ్చాద్రిం దధారామ్బుచరాత్మనా ॥ ౧౧ ॥ యథాఽమృతం సురైః ప్రాప్తం కిం చాన్యదభవత్తతః। ఏతద్భగవతః కర్మ వదస్వ ✲ పరమాద్భుతమ్॥ ౧౨॥ త్వయా సంకీర్త్యమానేన మహిమ్నా సాత్వతాం పతేః ✲॥ నైవాతితృప్యతి మే చిత్తం సుచిరం తాపతాపితమ్॥ ౧౩ ॥ సూత ఉవాచ ॥ పృష్టో రాజ్ఞా తేన సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః। అభినన్ద్య హరేర్వీర్యమభ్యాచష్టుం ప్రచక్రమే॥ ౧౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। యదా యుద్ధేఽసురైర్దేవా వధ్యమానాశ్శితాయుధైః। గతాసవో నిపతితా నోత్తిష్ఠేరన్ ✲ పునశ్చ తే। ౧౫ ॥ యదా దుర్వాసశ్శాపేన సేన్ద్రా లోకాస్త్రయో

మన్దరోఽద్రిః-పృష్ఠే ధృతః ✲ ॥ ౧౦ ॥ ✲ లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ యథేతి త్రిభిః ॥ హే బ్రహ్మన్-భగవతాఽజితేన-యథా క్షీరసాగరో-మథితః, యయా రీత్యా మథితః-యదర్థం యేషాం ప్రయోజనార్థం - మథితః-యతశ్చ హేతోః-అమ్బుచరాత్మనా కూర్మరూపేణాద్రిం మన్దరం-దధార ✲ ॥ ౧౧ ॥ ✲ యేన చ ప్రకారేణ- దేవై-రమృతం-లబ్ధం-తతో మథనాదన్యత్, అమృతాద్వ్యతిరిక్తమపి వస్తు-కిం కిమభవత్-ఏతత్పయోదధిమథనాత్మకం-భగవతః-కర్మా, ద్భుతం-వదస్వ ✲ ॥ ౧౨ ॥ ✲ స్వస్య శుశ్రూషాం వ్యనక్తి త్వయేతి॥ త్వయా-సమ్యక్కీర్త్యమానేన సాత్వతాం పతేర్భగవతో, మహిమ్నా, మే చిత్తం-నైవాతితృప్యతి-అతృప్తౌ హేతుం వదన్ చిత్తం విశినష్టి-సుచిరం బహుకాలం-తాపేనాధ్యాత్మికాదితాపత్రయేణ-తాపితం దుఃఖితమ్ ✲ ॥ ౧౩॥ ✲ ఏవమాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః ప్రశ్నమభినన్ద్య కథయామాసేత్యాహ సూతః॥ సంపృష్ట ఇతి । హే ద్విజాః-ఇత్థం-సంపృష్టో-భగవాన్-ద్వైపాయనసుతశ్శుకః-రాజ్ఞః-ప్రశ్న-మభినన్ద్య - హరే-ర్వీర్యం మహాత్మ్య - మభ్యాచష్టుం కథయితుం - ప్రచక్రమే ఆరేభే ✲ ॥ ౧౪ ॥ ✲ యదేత్యాదినాఽష్టభిరధ్యాయైః-పయోదధినిర్మథనాత్మకం భగవతశ్చరిత్రం వక్తుం తావత్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం॥ యదా, అసురైః కర్తృభిః-నిశితాయుధైస్సాధనైః యుధ్యమానా-దేవాః-గతప్రాణా, నిపతితాః-బహుశః, పునరుత్తిష్ఠేరన్ నాజీవన్ స్మ ✲ ॥ ౧౫ ॥ ✲ యదా చ- దుర్వాససో మునే-శ్శాపేన, ఇన్ద్రేణ సహితా-స్త్రయో-లోకాః, నిశ్శ్రీకాః నిర్గతశ్రీకాః నిస్సంపదో-ఽభవన్ , దుర్వాససా హి కదాచిన్మార్గే గచ్ఛన్తమిన్ద్రం దృష్ట్వా స్వకణ్ఠమాలా-కృపయా తస్మై దత్తా - తేన చేన్ద్రేణ శ్రీమదేనానాదృత్య మాలా ఐరావతస్య కుమ్భే నిక్షిప్తా, స చ మత్తః పద్భ్యాం మాలాం చూర్ణీచకార-తతః కుపితో దుర్వాసాస్తం శశాప- త్రిభిః లోకైస్సహ నిశ్శ్రీకో భవేతి - తదేతదుక్తం , యదా దుర్వాసశ్శాపేనేతి । తత్ర తదా - ఇజ్యాదయో యాగాదయః క్రియాః-నేశుర్న సమర్థాః-శ్రియం వర్ధయితుం నాశక్నువన్నిత్య

గ్ధః ॥ ౧౬ ॥ తదా-సురగణాః ఇన్ద్రాదిదేవగణాః-ఏతత్త్రైలోక్యస్యనిశ్శ్రీకత్వం-పతితానాందేవానామనుత్థానంచని శామ్యదృష్ట్వా-స్వయం-మన్త్రైః - మన్త్రయన్తోఽపిఆలోచనానికుర్వన్తోఽపి-వినిశ్చయం - సశ్రీకత్వాద్యావహోపాయ నిశ్చయం-నాఽధ్యగచ్ఛన్ననప్రాపుః ॥ ౧౭ ॥ తతోనిశ్చయాఽనధిగమనాన్తరం- మేరోః-మూర్ధని -స్థితాం-బ్రహ్మణశ్చతు ర్ముఖస్య - సభాం-సర్వశస్సర్వే,జగ్ముః, తత్రగత్వా - సర్వే- ప్రణతాఃకృతప్రణామాః-పరమేష్ఠినేబ్రహ్మణే-విజ్ఞాపయాంచ క్రుః ॥ ౧౮ ॥ తతస్సపరమేష్ఠీ-విగతప్రభాన్నిస్తేజస్కాన్-నిస్సత్వాన్బలహీనాన్-ఇన్ద్రవాయ్వాదీన్ -దేవగణాన్,నమఙ్గ లాన్ త్రీన్లోకాంశ్చ-విలోక్య-అసురాన్,తథాదేవగణవిలక్షణాన్ తేజోబలాదియుక్తాన్-విలోక్య,విభుర్బ్రహ్మా ॥ ౧౯ ॥ సమాహితేనైకాగ్రేణ-మనసా , పరమపురుషం , సంస్మరన్-పరమపురుషశరణవరణేనయథాపూర్వంసర్వంప్రాప్స్యామ ఇతిహర్షేణోత్ఫుల్లంవికసితం-వదనం-యస్య,స,భగవాన్బ్రహ్మా,హరీన్ద్రప్రముఖాన్-దేవా- నువాచ ॥ ౨౦ ॥ తదేవా హ।అహమితిత్రిభిః॥అస్మదాదయస్సర్వే,యస్య భగవతో , ఽవతారఃసృష్ట్యధికృతోఽనిరుద్ధః-తస్యాం-శకలాయాఅంశాం శేనజ్ఞానశక్త్యాదిగుణలేశేన -విసర్జితాఉత్పాదితాః-తమేవా,న్వయం- భగవన్తం - శరణం - వ్రజామగచ్ఛామ-యఃస్రష్టాస ఏవాస్మాకంరక్షితా -అతస్తమేవశరణంవ్రజామ - ఇతోఽన్యోనకశ్చిదుపాయోఽస్తీతిభావః, తత్ర-అహంచతుర్ముఖః-భవో రుద్రః-యూయందేవాః-ద్రుమాఃవృక్షాః,ఘర్మజాదయఃస్వేదజోద్భిజ్జాదయః ॥ ౨౧ ॥ నను తేనయథావయంసృష్టాస్త థాఅసురాఅపి అతస్తాన్నిగృహ్యవైషమ్యాదిప్రాకృతగుణరహితఃకథమస్మాన్రక్షిష్యతీత్యాశఙ్కాంనిరాహ ॥ నేతిద్వా

యోన్నృప । నిశ్శ్రీకాశ్చాభవంస్తత్ర నేశురిజ్యాదయః క్రియాః ॥ ౧౬ ॥ నిశామ్యైతత్సురగణా మహేన్ద్రవరుణాదయః । నాధ్యగచ్ఛన్స్వయం మన్త్రైర్మన్త్రయన్తో వినిశ్చయమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతో బ్రహ్మసభాం జగ్ముర్మేరోర్మూర్ధని సర్వశః । సర్వం విజ్ఞాపయాంచక్రుః ప్రణతాః పరమేష్ఠినే ॥ ౧౮ ॥ స విలోక్యేన్ద్రవాయ్వాదీన్నిస్సత్త్వాన్విగతప్రభాన్ । లోకానమఙ్గళప్రాయానసురానయథా విభుః ॥ ౧౯ ॥ సమాహితేన మనసా సంస్మరన్పురుషం పరమ్ । ఉవాచోత్ఫుల్లవదనో దేవాన్స భగవాన్పరః ॥ ౨౦ ॥ అహం భవో యూయమథాసురాదయో మనుష్యతిర్యగ్ద్రుమఘర్మజాదయః । యస్యావతారాంశకలావిసర్జితా వ్రజామ సర్వే శరణం తమవ్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ న యస్య వధ్యో న చ రక్షణీయో నోపేక్షణీయాదరణీయపక్షః । తథాఽపి సర్గస్థితిసంయమార్థం ధత్తే రజస్సత్త్వతమాంసి కాలే ॥ ౨౨ ॥ అయం తు తస్య స్థితిపాలనక్షణస్సత్త్వం జుషాణస్య భవాయ దేహినామ్ । తస్మాద్వ్రజామశ్శరణం జగద్గురుం స్వానాం స నో ధాస్యతి శం సురప్రియః ॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్యాభాష్య సురాన్వేధాస్సహ దేవైరరిన్దమ । అజితస్య పదం లోకాజ్జగామ తమసః పరమ్ ॥ ౨౪ ॥ తత్రాదృష్టస్వరూపాయ శ్రుతపూర్వాయ చాభిభోః । స్తోత్రమబ్రూత దైవీభిర్గీర్భిస్త్వవహితేన్ద్రియః ॥ ౨౫ ॥ అవిక్రియం సత్యమనన్తమాద్యం గుహాశయం నిష్కలమప్రతర్క్యమ్ । మనో

భ్యాం ॥ తత్రాగ్రేనాక్షేపః - సాధ్వేన తు పరిహారః-యద్యప్యస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రాకృతగుణరహితస్యవధ్యాదిపక్షో నాస్తి-తథాపి - జగత్సృష్ట్యాద్యర్థం-కాలే-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తకాలే-రజస్సత్వతమాంసి-ధత్తేబిభర్తి-త్రిగుణోస్తేషనిమిత్త కర్మానుగుణంప్రవర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ భర్త్తాంనామ-తథాపిప్రకృతే కిమాయాతం,తత్రాహ ॥ అయంత్వితి దేహినాం భవాయసత్తాయై , స్థితయఇత్యర్థః-సత్వంజుషాణస్య , సత్వగుణోస్తేషనిమిత్తకర్మానుగుణంప్రవృత్తస్య,తస్యభగవతో,ఽ యం , స్థితిపాలనక్షణఃస్థిత్యాత్మకపాలనస్యకాలః-సత్వప్రధానదేవాదిపాలనకాలోఽయమిత్యర్థః , యత ఏవం,తస్మాత్,స ర్వే , వయం-జగద్ధితకారిణం , శరణం-వ్రజామః-రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యామః,స్వానాంశరణవ్రజనమాత్రేణస్వీయత్వే నపరిగృహీతానామస్మాకం,శంసుఖందాస్యతి,యతోఽయం,స్వత ఏవ,సురాఃప్రియాయస్య,తాదృశః ॥ ౨౩ ॥ హేఅరిన్ద మ-ఇతీత్థం , దేవాన్,ఆభాష్య,వేధాఃబ్రహ్మా,దేవైస్సహ,లోకాద్యత్పర , మలోకాఖ్యంతమ . స్తస్మాత్తమసః, పరం,అజిత స్య,పదంస్థానం,జగామ ॥ ౨౪ ॥ తత్రపదే,అదృష్టస్వరూపాయ-నమాంసచక్షురభివీక్షతేత,,మిత్యాద్యుక్తరీత్యాస్య స్య,దుర్దర్శనత్వంజ్ఞాపయితుం , అదృష్టంబ్రహ్మాదిభిరదృష్టం,స్వరూపం,యస్య , తస్మై, శ్రుతపూర్వాయ , శ్రుతఃపూర్వంశ్రు తపూర్వః - తస్మై - అజితాఖ్యోభగవానవతీర్ణ ఇత్యేతావన్మాత్రం బ్రహ్మాదిభిశ్శ్రవం-నతుదృష్టఇతిభావః - ఏవంవిధాయ-త స్మై,ప్రణమ్యేతి శేషః- స్త్వవహితేన్ద్రియః స్తవాయావహితేన్ద్రియః-స్తోతుంసమాహితేన్ద్రియో- బ్రహ్మా-దైవీభిరాపనిషదార్థాను కారిణీభిర్గీర్భిః అభిభోః , స్వయమనభిభూతఇతరానభిభవతిజయతీత్యభిభుఃఅజితః,తస్య-స్తుతం,భావేక్తః - స్తుతిమబ్రూత ఉవాచ-అకరోదిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ స్తుతమేవాహ-అవిక్రియమిత్యాదినా । తావత్ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంతత్తదుపనిషత్ప్ర

తిపాద్యం, పరమాత్మస్వరూపం విశోధ్య నమస్కృత్య శరణం వ్రజతి ॥ అవిక్రియమితి ద్వాభ్యాం ॥ హే దేవ - త్వాం, నమామః న మస్కుర్మః, బహువచనమిన్ద్రాదిదేవతాభిప్రాయకం - కథంభూతం వరం శ్రేష్ఠం, నిస్సమాభ్యధికం - అతఏవ - వరణీయం వర మిత్యనేన “ న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత ,, ఇతి శ్రుత్యర్థస్సూచితః - దేవవరేణ్యశబ్దాభ్యాం గాయత్ర్యర్థః, వరత్వే హేతుః - మనోఽగ్రయానం వచసా నిరుక్తం - మనసోఽగ్రే - అవిషయత్వేన - యాతి వర్తత ఇతి తథా - వచసా - నిర్వక్తుమశక్యం - వాఙ్మనసా విషయమిత్యర్థః - సర్వం హి చేతనాచేతనాత్మకం జగత్ వాఙ్మనసయోర్విషయం - అతఏవావరం - పరమాత్మా తు - తదవిషయ త్వాద్వర ఇత్యర్థః - యద్యపి పరమాత్మాఽపి యోగపరిశుద్ధమనోవిషయో వేదాన్తవాగ్విషయశ్చ - తథాపీయత్తయా తాభ్యా మపి పరిచ్ఛేత్తుమశక్యోఽనన్తస్వరూపస్వభావత్వాదితి భావః ॥ వాఙ్మనసావిషయత్వే హేతురప్రతర్క్యమితి ॥ ప్రకృతిపురు షసజాతీయత్వేన తర్కితుమశక్యం - యత్ప్రతర్క్యం - తదేవ వాఙ్మనసవిషయమితి భావః - అప్రతర్క్యే హేతుర్నిష్కలమి తి, కలా అవయవాః - నిరవయవం - కర్మాయత్తప్రాకృతశరీరరహితమిత్యర్థః - యత్సకలం - తదేవ ప్రతర్క్యమితి భావః - ఆకా శాదికమపి సకలమేవేతి తాత్పర్యం - తర్హీదృశః - కుత్రాస్త ఇత్యత ఆహ - గుహాశయం - అస్మదాదిహృదయగుహాయామేవ, శ యం శయానం, వసన్తమిత్యర్థః - స తర్హి కిం జీవః “ హృదయ్యాయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత ,, ఇతి శ్రవణాత్, నేత్యాహ - ఆద్యం ఆదౌ భవ మాద్యం - హృదయావస్థితజీవానామప్యుపాదానకారణతయాఽఽదౌ వర్తమానం - గుహాశయత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయత్య - నన్తమితి - ఉపాసకానుగ్రహాయాన్తరాత్మతయా నియమనాయ చ హృదయాఽవచ్ఛిన్నత్వేఽపి స్వరూపతో దేశ కాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితం - ఆద్యత్వప్రయుక్తం స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషయోరివ ప్రాప్తం వికారం వారయ తి - అవిక్రియం సత్యమితి - అవిక్రియం ప్రకృతిరివ స్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితం - సత్యం పురుష ఇవ స్వభావాన్య థాభావరహితం - సద్వారకత్వాద్వికారస్యాద్యత్వేఽపి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ నిర్వికారమేవేతి భావః - అత్ర ప్రతిపదం “ సత్యం జ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియం నిష్కలం శాన్తం నిరవద్యం - తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం - అనేజదేకం

మనోఽగ్రయానం వచసాఽనిరుక్తం నమామ హే దేవవరం వరేణ్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపశ్చితం ప్రాణమనోధియాత్మనా మర్థేన్ద్రియాభాసమనిద్రమవ్రణమ్। ఛాయాతపౌ యత్ర న గృధ్రపక్షౌ తమక్షరం ఖం త్రియుగం వ్రజామహే ॥ అజస్య చక్రం త్వజయేర్యమాణం మనోమయం పఞ్చదశారమాశు । త్రినాభి విద్యుచ్చలమష్టనేమి యదక్షమాహు స్తమృతం ప్రపద్యే ॥ ౨౮ ॥ యదేకవర్ణం తమసః పరం తదలోకమవ్యక్తమనన్తపారమ్ । ఆసాం చకారోప

మనసో జవీయో నైనద్దేవా ఆప్నువన్ - యద్వాచానభ్యుదిత ,, మిత్యాది శ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః ॥ ౨౬ ॥ అన్యైరపి ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్గుణైర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి ॥ విపశ్చితమితి ॥ ప్రాణాదీనాం - విపశ్చితం సాక్షాత్కర్తారం, తత్రా - త్మానో జీవాః - న హి సర్వప్రకృతివికారాన్ జీవయుగపత్సాక్షాత్కర్తృత్వమేకస్య జీవస్య సంభావితమితి భావః - అర్థాశ్శబ్దాదయో విషయాః - స్తద్గ్రాహకాణి శ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణి చ - తేషా - మాభాసం ప్రకాశకం - జీవానామర్థేన్ద్రి యప్రకాశమిత్యర్థః - అనిద్రం నిద్రాగ్రహణం జాగరాద్యవస్థాత్రయోపలక్షణం - అవస్థాత్రయరహితమిత్యర్థః - తత్ర హే తు - రవ్రణం కర్మాయత్తశరీరరహితం - తత్రాపి హేతుః - ఛాయాతపౌ అజ్ఞానం తన్మిశ్రజ్ఞానం చ - గృధ్రపక్షౌ “ గృధ్రా అభికాం క్షాయాం ,, రాగాదిమత్పురుషాశ్రయా - యత్ర యస్మిన్న స్తః - తాదృశం - అక్షరం - అశ్నోతేస్సరప్రత్యయః సర్వవ్యాపకం - తత్ర దృష్టాన్తః - ఖమాకాశమివ వ్యాప్తమిత్యర్థః - త్రియుగం పూర్ణషాడ్గుణ్యం - కృతాదియుగత్రయావిర్భావవన్తం వా - వ్రజా మహే శరణమితి శేషః ॥ ౨౭ ॥ పునరప్యసాధారణేన ధర్మాన్తరేణ విశింషన్ శరణం వ్రజతి ॥ అజస్యేతి ॥ మనోమయం చ క్రం యదక్షం - యః పరమాత్మా అక్షో - యస్య - తత్తథోక్తం - యచ్ఛబ్దస్య ప్రతినిర్దేశ స్తమితి - తం పరమాత్మానం, ఋతం స త్యం - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామీత్యన్వయః - మనోవ్యాపారమూలకం సంసారరూపం చక్రం - అజస్య భగవతః - అజయా మాయ యా ఈర్యమాణం ప్రవర్త్యమానం పఞ్చదశారం - దశేన్ద్రియపఞ్చవృత్తిప్రాణారం - ఆశుగామి - త్రినాభి - త్రయస్సత్త్వాద యో గుణా ఏవ - నాభి - ర్యస్య తత్ - అనుకూలప్రతికూలోదాసీనవృత్త్యుపేతం వా - అష్టనేమి “ భూమిరాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ చ , అహఙ్కార ,, ఇత్యష్టప్రకృతయ ఏవ - నేమిర్యస్య - విద్యుదివ చలం - యః పరమాత్మా - అక్షమాశ్రయో - య స్య - తత్ - యస్య జగల్లయమూలకమిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ఏవం బద్ధత్వరూపోఽసితరసాధారణధర్మ ఉక్తః - అథ ముక్తిదత్వం సూ చయన్ముక్తగమ్యం లోకం విశినష్టి ॥ యదేకమితి ॥ యత్, ఏకవర్ణమేకప్రకారం - కేవలం శుద్ధసత్త్వమయమిత్యర్థః - తమసః ప్రకృతిమణ్డ లాత్పరం పరస్తాద్విద్యమానం “ క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా ,, దితి శ్రుతేః - స్థానమితి శేషః - అలో కం సంసారిభిర్ద్రష్టుమశక్యం - అవ్యక్తం రాగాదిదోషైర్విశేషేణాక్తం న భవతీత్యవ్యక్తం - ఉపసుపర్ణం “ యత్ర పూర్వే సా

ధ్యాస్సన్తిదేవా ,, ఇత్యుక్తనిత్యసిద్ధాత్మకాస్సుపర్ణాహంసా-స్తేషాం.సమీపంసన్నికృష్టం-తదధిష్ఠితమిత్యర్థః . అనన్తపారం నిరవధిం « త్రిపాదస్యామృతందివి ,, తిశ్రుతేః.ఏవంభూతం-పదం॰యః.ఆసాంచకారఉపవివేశ.అధిష్ఠితవానిత్యర్థః . యంచ-ధీరాఃయోగపథేనయోగమార్గేణ . ఉక్తవిధపదప్రాప్తయే. ఉపాసతే-యచ్ఛబ్దస్యతమిత్యుత్తరత్రాన్వయః . తమృతమితిపూర్వేణవా-ఉపసువర్ణమినిపారే . ఉపేత్యస్యాసాంచకారేత్యనేనసంబన్ధః . ఉపసర్గస్యవ్యవహితత్వేనప్రయోగఆర్షః-సువర్ణం సువర్ణవత్ప్రకారబహులం-పదం-యః.ఉపాసాంచకార.ఉపవిష్టవానిత్యన్వయః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ఏవంముముక్షుభిరుపాస్యత్వం ముక్తప్రాప్యనిత్యవిభూత్యధిపతిత్వంచానితరసాధారణముక్తం . అనేనముక్తిదత్వమప్యనితరసాధారణంసూచితం . తదేవ వ్యఞ్జయన్నమస్కరోతి ॥ నేతి ॥ కశ్చిదప్య,యంజనోమత్ప్రభృతిజనో-యస్యభగవతో-మాయాం . నాతితిత్తర్తి-నాతిక్రామతి« దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యన్తేమాయామేతాంతరన్తిత ,, ఇతిభగవదుక్తార్థో ఽత్రానుసన్ధేయః. నాతితితర్తి , కింతు-తయా-ముహ్యతి . అతఏవ-భూతేషు-సమంసహ . చరన్తంఅన్తరాత్మతయానియమయన్తం.అర్ధంపరమపురుషార్ధస్వరూపం. యంపరమాత్మానం-నవేదనజానాతి . యత్ప్రసాదాత్త్వతితర్తినముహ్యతివేదచేతి భావః.తం-భూతేషుసమంచరన్తమపి . నిర్జితాత్మాత్మగుణం. ఏకఆత్మశబ్దోదేహపరః।అపరస్తుజీవపరః.చిదచిద్దోషాస్పృష్టమిత్యర్థః . అతఏవ-పరేషామస్మాకమపి.ఈశంనమామః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽కశ్చిదప్యస్యమాయాంనాతితితర్తీత్యనేనాస్యదురవగమచేష్టితత్వంసూచితం . తదేవవ్యక్తీకరోతి॥ ఇమఇతి ॥ఇమేవయందేవాఋషయశ్చ.యస్య, ప్రియయాతన్వాశరీరభూతేన-సత్త్వేన,సృష్టాఅపి « తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశక ,, మిత్యుక్తవిధసత్త్వగుణప్రధానా అపీతిభావః . అతఏవ,బహిః,అన్తశ్చ,ఆవిఃఆవిర్భూతజ్ఞానాఅపి . యస్యభగవతో,గతించేష్టాం,సూక్ష్మాందుర్విభావ్యాం . నవిద్మహే.ఉక్తవిధావయమేవన

✽సుపర్ణమేనముపాసతేయోగరథేనధీరాః॥ ౨౯ ॥ నయస్యకశ్చాతితితర్తిమాయాంయయాజనోముహ్యతివేదనార్థమ్।తంనిర్జితాత్మాత్మగుణంపరేశంనమామభూతేషుసమంచరన్తమ్॥ ౩౦ ॥ఇమేవయంయత్ప్రియయైవతన్వాసత్త్వేనసృష్టాబహిరన్తరావిః। గతింనసూక్ష్మామృషయశ్చవిద్మహే ✽ కుతో ఽ సురాద్యా ఇతరప్రధానాః॥ ౩౧ ॥పాదౌమహీయంస్వకృతైవయస్యచతుర్విధోయత్రహిభూతసర్గః। సమేమహాపూరుషఆత్మతన్త్రః ప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౨ ॥అమ్భస్తుయద్రేతఉదారవీర్యంసిధ్యన్తిజీవన్త్యుతవర్ధమానాః। లోకాస్త్రయోఽథాఖిలలోకపాలాఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౩ ॥ సోమోమనోయస్యసమామనన్తిదివౌకసాంయోబలమన్ధఆయుః। ఈశోనగానాంప్రజనఃప్రజానాంప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౪ ॥ అగ్ని

విద్మహే,కుతః,ఇతరప్రధానాఃరజస్తమఃప్రధానాః,అసురాద్యా-జానీయుః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽యదేకవర్ణమితినిత్యవిభూత్యధిపతిత్వముక్తం . అథలీలావిభూత్యధిపతిత్వ మనితరసాధారణంవక్తుంకృత్స్నజగదన్తర్గతానాంపృథివ్యాదీనాంతదవయవత్వేనతచ్ఛరీరత్వం తత్ప్రభవత్వంచవదత్ తంపురుషసూక్తం ప్రతిపాద్యవిరాడ్రూపముభయవిభూత్యధిపతిత్వే రూపమహావిభూత్యాత్మికాఽనితరసాధారణధర్మయుక్తంవారంవారమనుస్మరంస్తత్ప్రసాదంప్రార్థయతే . పాదావిత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః॥ఇయం,మహీపృథ్వీ , యస్య-స్వకృతైవ,స్వేనసృష్టైవ « పద్భ్యాంభూమి ,, రితిశ్రుతేః,పాదౌ,సమహావిభూతిర్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యోనఃప్రసీదతామిత్యన్వయః-మహీంవిశినష్టి।యత్రమహ్యాం-చతుర్విధఃజరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపో,భూతసర్గో,భవతి«పుమాన్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదప,,ఇత్యుక్తచతుర్విధోవా,సభగవా,నాత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః .మహాపూరుషఃపరమపురుషో,వై రాజపురుషోవానోఽస్మాకం,ప్రసన్నో,భవతు✽। ౩౨ ।✽తథా,అమ్భః,యద్రేతఃయస్యకార్యభూతం, త్రయో,లోకా,లోకపాలాశ్చ,సిధ్యన్తి,యతఇతిశేషః,యస్మాదుత్పద్యన్తే,జీవన్తి,యేనేతిశేషః,వర్ధమానాః,యత్రేతిశేషః,సః, బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో,మహావిభూతి,ర్నః,ప్రసీదతామ్✽। ౩౩ ।✽సోమంచన్ద్రమసం,యస్య,మనో,వదన్తి« చన్ద్రమామనసోజాత,, ఇత్యాదిశ్రుతయః , సోమంవిశినష్టి ॥ యస్సోమో , దివౌకసాందేవానాం , అన్ధమన్నం, అమృతకరత్వాత్ , అతఏవ,బలమాయుశ్చ,నగానాంవృక్షాణాం , ప్రజానాంచరాణాంచ,ప్రకర్షేణజనయతివర్ధయతీతిప్రజనః, అతఏవ,తేషా,మీశో,యః,సోమః-తం-యస్య-మనో-వదన్తి , మనసోజాతంవిరాడ్రూపస్యమనస్స్థానీయంచవదన్తి . స-బ్రహ్మ . మహావిభూతి-ర్నః-ప్రసీదతాం.బలాదీనిపరమాత్మవిశేషణానివా-దేవాదీనాం-యశ్చ , బలాదిహేతు-స్స-ఈశో . బ్రహ్మ-మహావిభూతిః. ప్రసీదతామితి ✽॥ ౩౪ ॥ ✽తథా-యస్యా-గ్నిర్ము-ఖ-ముచ్యతే« ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే ,, త్యాదిశ్రుతిభిః-యస్యముఖస్థానీయో-ముఖాజా

౨౯ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ సువర్ణమేనం.

తశ్చాగ్నిః-స-బ్రహ్మా-మహావిభూతిః - ప్రసీదతామిత్యన్వయః-యస్య-ముఖ-మగ్ని-ర్జాత- ఇతివాఽన్వయః-అగ్నింవిశినష్టి॥జాత వేదాః-జాతంస్వస్మిన్నిహితంచరుపురోడాశాదిక-మిన్ద్రాదిభ్యో, వేదయతి " విద్ల్లాభే,, ప్రాపయతీతిజాతవేదాః. క్రియా కాణ్డనిమిత్తజన్మా-క్రియాకాణ్డనిమిత్తంయజ్ఞాదిక్రియాకలాపాత్మకవేదపూర్వభాగార్థానుష్ఠాననిమిత్తం - జన్మ, యస్యసః-అ న్తస్సముద్రే-సముద్రో దేహం" తాన్యత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వా,, దితిన్యాయేనజలాంశప్రచురత్వాత్- అన్తస్సముద్రే దేహ మధ్యే-జాఠరరూపేణ-స్వధాతూన్-స్వాధిష్ఠితదేహస్థాన్ శుక్లశోణితాదిస ప్తధాతూన్ -పచన్ పరిణమయన్ - ఏవంభూతో- ఽగ్ని,ర్యస్య-ముఖం-సప్రసీదతామ్ ※ ॥ ౩౫ ॥ ※తథా-తరణరాదిత్యో-యస్య-చక్షు-రాసీత్ " చక్షుస్సూర్యోఅజాయతే" తిశ్రుతేః స-నో-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-తరణింవిశినష్టి-దేవయానమర్చిరాదిమార్గభూతః - త్రయీమయఃఋుగ్యజుస్సామ ప్రచురః-ఏష-తరణిః-బ్రహ్మణఃపరస్య-ధిష్ణ్యంస్థానం " యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే ,, ఇతిశ్రుతేః-బ్ర హ్మణఃఉపాసనస్థానమిత్యర్థః- ముక్తేర్ద్వారం - దేవయానత్వాత్ - అమృతంచ అమృతసాధన పుణ్యానుష్ఠానకాలజ్ఞాపక త్వాత్-మృత్యుః-ఉదయాస్తమయాభ్యామాయుర్వ్యయకరత్వాత్ - ఏవంభూత - స్తరణిః-యస్యచ-క్షుః-స-మహావిభూతిః- ప్రసీదతామ్※॥౩౬॥※తథా-యస్య-ప్రాణా, ద్వాయురభూత్" ప్రాణాద్వాయురజాయతే ,, తిశ్రుతేః, స-మహావిభూతిః-ప్ర సీదతాం-కథంభూతోవాయుః-చరాచరాణాంభూతానాం-సహఆదిజనయితా-తత్ర- సహోమనసోబలంబలందైహికం- ఓజఇన్ద్రియాణాంబలం-ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిమాన్-యంపఞ్చవృత్తింప్రాణం- వయంబుద్ధ్యాద్యధిష్ఠాతృదేవతాః-సమ్రాజం

ర్ముఖంయస్యతుజాతవేదాజాతఃక్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా।అన్తస్సముద్రేతుపచన్స్వధాతూన్ప్రసీదతాంనస్స మహావిభూతిః ॥ ౩౫ ॥ యచ్చక్షురాసీత్తరణి※ర్దేవయానంత్రయీమయోబ్రహ్మణఏషధిష్ణ్యమ్ । ద్వారంచము క్తేరమృతంచమృత్యుః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాణాదభూద్యస్య చరాచరాణాంప్రాణా స్సహో※బలమోజశ్చవాయుః।అన్వాస్మసమ్రాజమివాఽనుయంవయం ※ ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ శ్రోత్రాద్దిశోయస్యహృదశ్చఖానిప్రజజ్ఞిరేఖంపురుషస్యనాభ్యాః । ప్రాణేన్ద్రియాత్మాసుశరీరకేతనం ※ ప్రసీ దతాంనస్సమహావిభూతిః ॥౩౭॥బలాన్మహేన్ద్రస్త్రిదశాఃప్రసాదాన్మన్యోర్గిరిత్రోహ※ధిష్ణాద్విరిఞ్చః । ఛన్దాంసి ఋషిభ్యస్త్వృషయో※మేఢ్రతఃకఃప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ ౩౮ ॥శ్రీర్వక్షసఃపితరశ్ఛాయయాఽసన్ధర్మ స్తనాదితరఃపృష్ఠతోఽభూత్ ※।ద్యౌర్యస్యశీర్ష్ణోఽప్సరసోవిహారాత్ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౦ ॥ విప్రోముఖాద్బ్రహ్మచయస్యగుహ్యం రాజన్యఆసీద్భుజయోర్బలంచ । ఊర్వో※ర్విడోజోఽఙ్ఘ్రిరవేదశూ ద్రౌప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౧ ॥ లోభోఽధరాత్ప్రీతిరుపర్యభూద్ద్యుతి ※ ర్నస్తఃపశవ్యస్స్పర్శే

సార్వభౌమం-భృత్యాఇవా, న్వాస్మ అనువర్తినః, సఏవంభూతో-వాయు,ర్యస్య-ప్రాణా, దభూత్-సః, ప్రసీదతామ్※ ॥౩౭॥※ తథా-యస్య-శ్రోత్రా-ద్దిశో-జజ్ఞిరే"దిశశ్శ్రోత్రా,, దితిపుంసూక్తశ్రవణాత్ - ఖానిదేహగతచ్ఛిద్రాణి-హృదా-జజ్ఞిరే, హృద యాదుద్బభూవుః-పురుషస్యవై రాజస్య-నాభ్యాః-ఖమన్తరిక్షం-జజ్ఞే " నాభ్యాఆసీదన్తరిక్ష,, మితిశ్రుతేః-ప్రాణశబ్దఃకర్మేన్ద్రి యపరః-ఇన్ద్రియశబ్దోజ్ఞానేన్ద్రియపరః - ఆత్మా మనః, అసుశబ్దఃపఞ్చవృత్తిప్రాణవాయుపరః - శరీరంచే-త్యేతేషాం- కేతన మాశ్రయం-ఖం యస్య, నాభ్యా, జజ్ఞేస, ప్రసీదతామ్※ ॥ ౩౮ ॥ ※యస్య-బలా-న్మహేన్ద్రో, జజ్ఞే-ప్రసాదా, త్త్రిదశా-జజ్ఞి రే-మన్యోః-క్రోధా, ద్గిరిత్రోరుద్రః-హర్షా, ద్విరిఞ్చబ్రహ్మస్వయం-ఛన్దాంసిగాయత్ర్యాదీని" ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మా,, దితిశ్రు తేః-ఋుషయశ్చ, ఖేభ్యఃవివరేభ్యః - జజ్ఞిరే-మేఢ్రా, త్కః-ప్రజాపతిఃమేఢ్రాధిష్ఠాతా, స-ప్రసీదతామ్※ ॥ ౩౯ ॥ ※తథాయ స్య, వక్షసః-శ్రీస్సంప, జ్జజ్ఞే-ఛాయయాఛాయాతః-పితర - ఆసన్, స్తనా, ద్ధర్మః-పృష్ఠత-ఇతరఃఅధర్మః, శీర్ష్ణశ్శిరసః-ద్యౌః"శీర్ష్ణో ద్యౌస్సమవర్తతే,, తిశ్రుతేః, విహారా, దప్సరసఃఆసన్ , సప్రసీదతామ్※ ॥ ౪౦ ॥ ※తథా , యస్య, ముఖా, ద్విప్రోవిప్రకు లంగుహ్యామతీన్ద్రియార్థాఽవబోధి-బ్రహ్మ వేదశ్చ, ఆసీత్" బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్, ఋుచస్సామానిజజ్ఞిర ,,ఇతిశ్రుతేః, భుజయోర్బాహుభ్యాం, రాజన్యో, బలంచా, సీత్ " బాహూరాజన్యఃకృత ,,ఇతిశ్రుతేఃఊర్వో,ర్విట్ వైశ్యః, ఓజః నైపుణ్యంత స్యవృత్తిశ్చ , అఙ్ఘ్రిః అఙ్ఘ్రిజావిత్యర్థః - అవేదశూద్రౌ, అవేదఃవేదవ్యతిరిక్తాశుశ్రూషావృత్తిః, తద్వృత్తిమాన్ శూద్రశ్చ, విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్ర ఇతిపాఠాన్తరం సుగమం " ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః - పద్భ్యాగ్ంశూద్రో అజాయతే ,, తిశ్రు తిః※ ॥ ౪౧ ॥ ※అధరాదధరోష్ఠా, ల్లోభః , ఉపర్యుత్తరోష్ఠా-త్ప్రీతి, రభూత్ ,నస్తఃనాసికాతో, ద్యుతిఃకాన్తిః , పశవ్యాః

పశూనాంహితః,కామఃస్వర్గసాధనభూతః,భువో,ర్యమః,కాలః-పద్మభవః పద్మణోజాతః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀కింబహునా,ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-వయః కాలం-కర్మజీవాదృష్టం . గుణాన్ సత్వాదీన్ ,,విశేషం బ్రహ్మాణ్డం తదుపలక్షితం కార్యవర్గంచ ,,యస్య యోగమాయయా ఈక్షణాత్మకసఙ్కల్పేనవిహితాన్వదన్తి - ద్రవ్యాదికారణాత్మకం విశేషరూపకార్యాత్మకంచసర్వంవ స్తుయత్సఙ్కల్పవిహితం,వదన్తీత్యర్థః - అతఏవ - యద్యత్స్వరూపం , దుర్విభావ్యం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేనచిన్త యితుమశక్యం ,,ప్రబుధావబోధం ప్రకృష్టవిద్వదవబోధ్యం ,,స , మహావిభూతిః , నః , ప్రసీదతామ్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవంకార్యావస్థప్రపఞ్చశరీరకం వై రాజపురుషం ప్రసాద్యాథకారణావస్థం నమస్కరోతి॥ నమఇతి ॥ఉపశాన్తశక్తయే-సర్గా ద్యనభిముఖచిదచిత్కాలాదిశక్తయేస్వరాట్ స్వతన్త్రం స్వస్వరూపం-తస్య -భావోయాథాత్మ్యం స్వారాజ్యం -తస్య,లా భేన-స్వానన్దానుభవేనేత్యర్థః- తేన- ప్రతిపూరిత - ఆత్మాస్వరూపం-యస్య-తస్మై -స్వతన్త్రానవధికానన్దస్వస్వరూపానుభవ పూర్త్యావాప్తసమస్తకామాయేత్యర్థః-మాయయారచితేషు-గుణేషు-నసజ్జమానాయ - లీలారసవిముఖాయ-స్వభూతయే స్వాభావికైశ్వర్యాయ-తస్మై-నమోనమః ❀॥ ౪౪ ॥ ❀ఏవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం విభూతిద్వయాధిపం సర్వకారణం భగ వన్తం ప్రసాద్యనమస్కృత్య స్వాభిప్రేతం విజ్ఞాపయితుం తావత్తద్దర్శనం ప్రార్థయతే॥ సత్వమితి । ఉక్తవిధ- స్త్వ-మాత్మానం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం-దిదృక్షూణాం,ప్రపన్నానాం-నో-ఽస్మాకం .అస్మచ్చక్షురాదికరణగోచరం యథాభవతి తథా-సస్మితం తే-ముఖామ్బుజం-దర్శయ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀నను " నచక్షుషా పశ్యతికశ్చనైన ,, మిత్యుక్తవిధయా చక్షురాద్యగోచరోఽహం క థంత్వచక్షురాదికరణవిషయస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ తైస్తైరితి ॥ హేవిభో-కాలేకాలే " యదాయదాహిధర్మస్యగ్లానిర్భవతి

నకామః । భువోర్యమః పద్మభవస్తుకాలః ప్రసీదతాం నస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౨ ॥ ద్రవ్యం వయః కర్మ గుణాన్వి శేషం యద్యోగమాయాపిహితాన్వదన్తి । యద్దుర్విభావ్యం ప్రబుధావబోధం ప్రసీదతాం నస్సమహావిభూ తిః ॥ ౪౩ ॥నమోఽస్తుతస్మా ఉపశాన్తశక్తయే స్వారాజ్యలాభ ప్రతిపూరితాత్మనే । గుణేషుమాయారచితేషు వృత్తిభిర్నసజ్జమానాయనమస్స్వభూతయే ॥ ౪౪ ॥ సత్వం నోదర్శయాత్మానమస్మత్కరణగోచరమ్ । ప్రప న్నానాందిదృక్షూణాం సస్మితం తేముఖామ్బుజమ్ ॥ ౪౫ ॥ తైస్తైస్స్వేచ్ఛాధృతైరూపైః కాలేకాలేస్వయం విభో।కర్మదుర్విషహం యన్నో భవానస్తైవతత్కరోతిహి ॥ ౪౬ ॥ క్లేశభూర్యల్పసారాణికర్మాణివిఫలానిహి । దేహినాం విషయార్తానాం నతథైవార్పితం త్వయి ॥ ౪౭ ॥ నావమః కర్మకల్పోఽపివిఫలాయేశ్వరార్పితః।కల్ప తేపురుషస్యైవసహ్యాత్మా దయితోహితః ॥ ౪౮ ॥ యథాహిస్కన్ధశాఖానాంతరోర్మూలావసేచనమ్ । ఏవ మారాధనం విష్ణోస్సర్వేషామాత్మనశ్చహి ॥ ౪౯ ॥ నమస్తుభ్యమనన్తాయదుర్వితర్క్యాత్మకర్మణే।నిర్గుణాయ

చారత-అభ్యుత్థానమధర్మస్య ,, త్యుక్తకాలే - స్వేచ్ఛాధృతై-ర్నతుపుణ్యపాపాత్మకకర్మణాధృతైః-రూపైరవతారైః-భ వాన్-నః అస్మాకం-దుర్విషహం దురాసదం దుష్కరం-కర్మ,కరోతిహి - అఘటితఘటనాత్మకక్రియాశక్తే- స్తవస్వవిగ్రహద ర్శయితృత్వం న దుర్ఘటమితిభావః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀సత్యమాత్మానం సకృత్స్తుతికర్మణా హేతునా కథం దర్శయేయ - మిత్యత్రా హ॥ క్లేశేతి॥ విషయార్తానాం అనుకూలవిషయాలాభేదుఃఖపీడితానాం-దేహినాం -క్లేశో-భూరి-ర్యేషు-అల్పః,సారస్సుఖం-యే షు-తతః-కర్మధారయః- తానికర్మాణి-యథా విఫలాని-భవన్తి-తథా-త్వయ్యర్పితం-కర్మ-న-విఫలం-భవతిహి ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ కర్మకల్పోఽపి ధర్మాభాసోఽపి అవమః లౌకికవ్యాపారోఽపీ-శ్వరేత్వయ్యర్పితశ్చే-ద్విఫలాయ-నకల్పతే - నవిఫలోభవతిహి- యస్మా-త్సఏవేశ్వరః-పురుషస్యా-త్మా-అతఏవ-దయితః ప్రియః-హితశ్చ - నహ్యాత్మనిదయితేహితేచార్పితం కర్మ నిష్ఫలంస్యా దిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ఈశ్వరార్పితస్యస్వల్పస్యాపికర్మణోఽనల్పఫలత్వమాహ। యథేతి ॥యథాహి-తరో-ర్మూలావసేచ నం మూలేజలావసేచనం-స్కన్ధానాం- శాఖానాంచ - భవతి - ఏవమాత్మనః పరమాత్మనో-విష్ణో-రారాధనం-సర్వేషాంహి సర్వపురుషార్థానాం -సాధనం - భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀స్తుతినమస్కారాదికర్మణావినానాన్యస్త్వత్తోషహేతురస్తీత్యా శిః ప్రయన్నాహ ॥ నమఇతి ॥దుర్వితర్క్యాణి ఇతరసజాతీయత్వేనవిభావితుమశక్యాని-ఆత్మకర్మాణి స్వచేష్టితాని-యస్య తస్మై అనన్తాయ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ - నిర్గుణాయ హేయగుణరహితాయ - సత్వాదిగుణానాం-నియన్త్రే- సత్వస్థాయ సత్వ గుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం-అధునా -ప్రవర్తమానాయ -తుభ్యం-నమః సాంప్రతం నమస్కార ఏవయుజ్యతే-ఈదృశం త్వాం ప్రసాదయితుం నమ ఏవ యుజ్యతే-నాన్యఉపాయ ఇత్యర్థః-యద్వా - గుణత్రయోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తమా

నాయాపి-సాంప్రతమధునా-సత్త్వస్థాయేతివాఽన్వయః * ॥ ౧౦ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః ****************

ఏవంసంస్తుతోభగవానావిర్బభూవేత్యాహమునిః॥ఏవమితి॥ హేరాజన్-ఇత్థం-సమ్యక్-స్తుతో-హరిరీశ్వరోభగవాన్ సహస్రాణాం-మర్కాణాంసూర్యాణాం-ముదయే-ద్యుతిరివద్యుతి-ర్యస్యసః- అభూతోపమేయాం-తేషాం-బ్రహ్మాదీనాం,పురతఇతిశేషః,ఆవిర్బభూవ * ॥ ౧ ॥ * తేన-మహసాతేజసా, ప్రతిహతానీక్షణాని, యేషాంతే, సర్వేదేవాః-ఖాదీనేవ-నాపశ్యన్-కుతో-విభు-మావిర్భూతం-పశ్యేయురిత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * భగవాన్విరిఞ్చోబ్రహ్మా-శర్వేణరుద్రేణసహ-తాం-భగవతః-స్తనుం-దృష్ట్వా-తుష్టావేతిపఞ్చమేనాన్వయః తనుంవిశినష్టి, నిర్మలాం-ఇన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామాం-కంజగర్భవత్-దరుణే-ఈక్షణే, యస్యాః * ॥ ౩ ॥ * తప్తహేమవ-దవదాతేనవిశుద్ధేన-పిశఙ్గేనచ-లసతా, కౌశేయవాససా, యుక్తామితిశేషః- ప్రసన్నాని, చారూణిసున్దరాణిచ, సర్వాణ్యఙ్గాని, యస్యాః, సున్దరంముఖంయస్యాః,సున్దరేభ్రువౌ, యస్యాస్తామ్ * ॥ ౪ ॥ * మహాన్తో, మణయో, యస్మిన్, తేన, కిరీటేన,కేయూరాభ్యాంచాలఙ్కృతాం,కర్ణాభరణేకుణ్డలే,తాభ్యాం, నితరాం,భాతౌ, యౌ, కపోలౌ,తాభ్యాం,శ్రీశ్శోభా, ముఖామ్బుజే, యస్యా, స్తామ్ * ॥ ౫ ॥ * కాఞ్చీకలాపాదిభిః, శోభితాం, కౌస్తుభ, ఆభరణం, కణ్ఠే-యస్యాస్తాం, లక్ష్మీంవక్షసి,బిభ్రతీం,వనమాలాఅస్యామస్తీతితథా,తామ్ * ॥ ౬ ॥ * మూర్తిమద్భిఃపురుషాకృతిభిస్స్వకీయైస్సర్వైః,సుదర్శ

గుణైశ్చాయసత్త్వస్థాయచసాంప్రతమ్ ॥ ౧౦ ॥ **************************

***********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః.**********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంస్తుతస్సురగణైర్భగవాన్హరిరీశ్వరః। తేషామావిరభూద్రాజన్సహస్రార్కోదయద్యుతిః ॥ ౧ ॥ తేనైవమహసాసర్వేదేవాఃప్రతిహతేక్షణాః।నాపశ్యన్ఖందిశఃక్షోణీమాత్మానంచకుతోవిభుమ్॥ ౨ ॥ విరిఞ్చోభగవాన్దృష్ట్వాసహశర్వేణతాంతనుమ్।స్వచ్ఛాంమరకతశ్యామాంకంజగర్భారుణేక్షణామ్॥ ౩ ॥ తప్తహేమావదాతేనలసత్కౌశేయవాససా। ప్రసన్నచారుసర్వాఙ్గీంసుముఖీంసుందరభ్రువమ్॥ ౪ ॥ మహామణికిరీటేనకేయూరాభ్యాంచభూషితామ్। కర్ణాభరణనిర్భాతకపోలశ్రీముఖామ్బుజామ్॥ ౫ ॥ కాఞ్చీకలాపవలయహారనూపురశోభితామ్।కౌస్తుభాభరణాంలక్ష్మీంబిభ్రతీంవనమాలినీమ్ ॥ ౬ ॥ సుదర్శనాదిభిస్స్వాస్త్రైర్మూర్తిమద్భిరుపాసితామ్ ।తుష్టావదేవప్రవరస్సశర్వః పురుషఃపరమ్॥సర్వామరగణైస్సాకంసర్వాఙ్గైరవనీంగతైః ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయాగుణాయనిర్వాణసుఖార్ణవాయ।అణోరణిమ్నేఽపరిగణ్యధామ్నేమహానుభావాయనమోనమస్తే॥ ౮ ॥ రూపంతవైతత్పురుషర్షభేజ్యంశ్రేయోఽర్థిభిర్వైదికతాన్త్రికేణ।యోగేనధాతస్సహనస్త్రిలోకాన్పశ్యామ్యముష్మిన్నుహ * విశ్వమూర్తౌ ॥ ౯ ॥ త్వయ్యగ్రఆసీ-

నాదిభిరస్త్రైః,రూపాసితాంసేవ్యమానాం-సరుద్రోదేవప్రవరోబ్రహ్మా-సర్వాఙ్గైరవనింభూమిం-గతైఃప్రాప్తై-ర్దేవైః స్సాష్టాఙ్గప్రణతైర్దేవైస్సహ-పరం-పురుషం-తుష్టావ * ॥ ౭ ॥ * తావత్స్తోతుంప్రవృత్తఃకర్మాయత్తజన్మాదిరహితం-నిరస్తనిఖిలదోషంజ్ఞానానన్దాదికల్యాణగుణోదధింసర్వాన్తరాత్మానమపరిచ్ఛిన్నస్వరూపంమహాప్రభావంనమస్కరోతి ॥ అజాతేతి ॥ నజాతా,జన్మాదయఃకర్మాయత్తా-యస్య-తత్రహేతుః- అగుణాయసత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యత్వప్రతిభటాయ-నిర్వాణసుఖార్ణవాయనిర్దుఃఖానన్దమహోదధయే,అణోర్జీవాదప్య-ణిమ్నేఅన్తరాత్మతయాతదన్తఃప్రవేశయోగ్యాయ-అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపాయ-మహాప్రభావాయ, తుభ్యంనమోనమః * ॥ ౮ ॥ * అజాతజన్మస్థితిసంయమాయేత్యనేనప్రకృతస్యదర్శితరూపస్యాకర్మాయత్తత్వంసూచితం-తదేవరూపంవిశింషన్స్తౌతి॥రూపమితి ॥ హేపురుషర్షభ- తవైతద్రూపం-శ్రేయోఽర్థిభిఃకర్తృభిః-వైదికతాన్త్రికేణవేదపఞ్చరాత్రోదితన్త్రిభ్యా, మవబోధితేన,యోగేనసాధనేన-ఇజ్యం-ఆరాధనీయం-తస్మిన్రూపేవిశ్వంసాక్షాత్కృత్యాహ, హేధాతః- అముష్మిన్నుహఅస్మిన్హిరూపే-సహత్రిలోకాన్త్రిలోకైస్సహనోఽస్మాన్, పశ్యామి-అర్షత్వాత్సహయోగేఽపి తృతీయాయాఅభావః-త్రిలోకాఇతికర్మధారయః ॥ దర్శనహేతుంవదన్రూపంవిశినష్టి, విశ్వమూర్తౌ-విశ్వాశ్రయమూర్తౌ, విశ్వమూర్తావితిపాఠాన్తరం-తదా, హేవిశ్వమూర్తే * ॥ ౯ ॥ * విశ్వమూర్తిత్వమేవప్రపఞ్చయతి,త్వయీతి॥ ఇదంవిశ్వం-మగ్రేమధ్యే, ఽన్తేచ-త్వయ్యేవా

గ్రాన్తో * పా ॥ విశ్వమూర్తే.

శ్రయభూతేఽన్తరాత్మని - ఆసీత్ అవినాభూతమాసీత్ - అతఏవా - ద్యాద్యవస్థం విశ్వం - త్వమేవ - యద్యదవస్థం యదవృథక్సిద్ధంతత్తతోఽభిన్నమితిభావః - అనేనజగదుపాదనత్వముక్తం - ఉపాదానోపాదేయయోరభేదప్రసిద్ధం దృష్టాన్తమాహ - ఘటస్యోపాదేయస్య - మృ - దుపాదానభూతాయథానతస్మాద్భిన్నాతథేత్యర్థః,ఉపాదానత్వప్రయుక్తం వికారిత్వం వారయతి ॥ పరఃపరస్మాదితి ॥ పరస్మాత్ స్వరూపాన్యథాభావవదచేతనా-ద్యః - పరఃవిలక్షణోజీవస్తస్మాదపి-స్వభావాన్యథాభావవతః - పరఃవిలక్షణః-స్వభావతోఽపివికారరహితఇత్యర్థః-ఉపాదానత్వేఽపితస్యసద్వారకత్వాన్నిర్వికారత్వమితిభావః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ఏవంవిశ్వోపాదానత్వాత్త్వంవిశ్వమూర్తిరిత్యుక్తం- అథవిశ్వస్యాన్తరాత్మత్వాదపిత్వంవిశ్వమూర్తిరితివక్తుం విశ్వస్యస్రష్టృత్వంతదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశంచాహ ॥ త్వమితి - ఆత్మాశ్రయయాస్వాపృథక్సిద్ధయా-స్వయాస్వనియామ్యయా- మాయయా -ఇదంజగ - న్నిర్మాయసృష్ట్వా -తదనుప్రవిష్టః“తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ,, దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః-అనుప్రవిష్టమప్యనుప్రవేష్టవ్యగతదోషాస్పృష్టం “సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దితిశ్రుత్యర్థయాథాత్మ్యవిదఃపశ్యన్తీత్యాహ ॥ పశ్యన్తీతి-గుణవ్యవాయేఽపిగుణానాంవ్యవాయేఽన్యథాభావః-పరిణామఇతియావత్ -గుణానాంపరిణామేఽపి-త్వాంతత్రానుప్రవిష్టంత్వాం - అగుణంచేతనాచేతనగతహేయగుణరహితం-విపశ్చితః“సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దిత్యాదిశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిదః-మనీషిణస్తత్ప్రతిపాద్యార్థయాథాత్మ్యోపాసనపరాః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః-మనసాయోగపరిశుద్ధేనమనసాసాధనేన - పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి“ సత్యంచే,,త్యాదిశ్రుతేరయమర్థః-పరమాత్మనశ్చిదచిత్సంభూతరూపజగదాకారపరిణామేచపరమాత్మశరీరభూతచిదంశగతాస్సర్వఏవాపురుషార్థాః-తథా - అచిదంశగతాస్సర్వేవికారాః - పరమాత్మనికార్యత్వంతదవస్థయోస్తయోర్నియన్తృత్వేనాత్మ

త్త్వయిమధ్యఆసీత్త్వయ్యన్తఆసీదిదమాత్మతన్త్రే । త్వమాదిరన్తోజగతోఽస్యమధ్యంఘటస్యమృత్స్నేవపరఃపరస్మాత్ ॥ ౧౦ ॥ త్వమాయయాఽఽత్మాశ్రయయాస్వయేదంనిర్మాయవిశ్వంతదనుప్రవిష్టః ✻ । పశ్యన్తియుక్తామనసామనీషిణోగుణవ్యవాయేప్యగుణంవిపశ్చితః ॥ ౧౧ ॥ యథాఽగ్నిమేధస్యమృతంచగోషుభువ్యన్న ✻మమ్బూద్యమనేనవృత్తిమ్ । యోగైర్మనుష్యాఅధియన్తిహిత్వాంగుణేషుబుద్ధ్యాకవయోఽధియన్తి ॥ ౧౨ ॥ తంత్వావయంనాథసముజ్జిహానంసరోజనాభాతిచిరేప్సితార్థమ్ । దృష్ట్వాగతానిర్వృతిమద్యసర్వేగజాదవార్తాఇవగాఙ్గమమ్భః ॥ ౧౩ ॥ సత్వంవిధత్స్వాఖిలలోకపాలావయంయదర్థాస్తవపాదమూలమ్ । సమాగతాస్తేబహిరన్తరాత్మన్కింవాఽన్యవిజ్ఞాప్యమశేషసాక్షిణః ✻ ॥ ౧౪ ॥ అహంగిరిత్రశ్చసురాదయోయేదక్షాదయో

త్వం-పరమాత్మాచతయోస్స్వశరీరభూతయోర్నియన్తృతయాఽఽత్మభూతస్తద్గతాపురుషార్థైర్వికారైశ్చనస్పృశ్యతే- అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమయస్సర్వదైకరూపఏవజగత్పరివర్తనలీలయాఽవతిష్ఠతే - విచిత్రచిదచిద్రూపేణవిక్రియమాణమపి బ్రహ్మ, సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధంఅపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకరూపమేవాభవదితి ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻మనసాసాధనేనపశ్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తాన్వదన్నుక్తమేవార్థముపపాదయతి ॥ యథేతి॥కాష్ఠాదిషు,అగ్న్యాదీన్,యథా , యోగైరుపాయైస్తత్ర-యథా - ఽగ్నిం, మేధసికాష్ఠే-మథనేనోపాయేన-యథాచా-మృతంక్షీరం-గోషు, దోహనేన-యథా-భువ్యన్నం-కృష్యాద్యుపాయేన-యథావా-వృత్తింజీవనభూత-మమ్బు,జలంఉత్ఖననేనోపాయేన-పశ్యన్తి , ఉద్యమనేనేతిపాఠేసఏవార్థః, తథా-కవయఃవిపశ్చితోమనుష్యాః-బుద్ధ్యాయోగవిశుద్ధయా,గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుసచేతనేషుపదార్థేషుత్వాం ,అవిక్రియమేకరూపం-అధియన్తి,ఇక్స్మరణఇతిధాతుః-విదన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻తద్దర్శనేనాత్మనోనితరాంసుఖితత్వం-వదన్మత్ప్రయోజనంకుర్వితిప్రార్థయతే॥తమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేనాథ, హేసరోజనాభ - అతిచిరాత్-ఈప్సితమర్థంపురుషార్థస్వరూపం-ఉజ్జిహానంఆవిర్భవన్తం-తముక్తవిధం- త్వాందృష్ట్వాసర్వే, వయం- నిర్వృతిమానన్దం - గతాః ప్రాప్తాః-యథాదవార్తాఃదావాగ్నిపీడితా-గజాః,గాఙ్గ-మమ్భఃజలం-ప్రాప్య-నిర్వృతింప్రాప్నువన్తి ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻తథా సత్వం,ఉక్తవిధ-స్త్వం - హేఅఖిలలోకపాల-యదర్థాఃయత్ప్రయోజనాఃయత్కామయమానాః-వయంతవ - పాదమూలం-సమాగతాశ్శరణంగతాః-తత్ప్రయోజనం - విధత్స్వకురు- యద్విధేయంతత్కథమేత్యత్రాహ - హేబహిరన్తరాత్మన్ బహిరన్తశ్చ-వ్యాపిన్-అశేషసాక్షిణఃసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కుర్వత - స్తవసర్వజ్ఞస్య-విజ్ఞాప్యం-కింవాఽస్తి-నకిమప్యస్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻యూయమేవకించిత్కురుతేత్యత్రాహ॥అహమితి॥అహంబ్రహ్మా,గిరిత్రోరుద్రః-యేచ-సురాదయో-ద

౧౨శ్లో ✻ పా ॥ అమ్బ్వాక్షననేన.

షాదయశ్చ - ప్రజాపతయశ్చ. తే. సర్వే - వయం-అగ్నేః - కేతవో విస్ఫులిఙ్గా ఇవ. తే త్వత్తః-పృథగ్-విభాతాస్సన్తః-ఆత్మనః-శంసుఖం. కింవా విద్మః - న కిమపి ప్రాప్తుం సుఖసాధనం న విద్మ ఇత్యర్థః అతః-త్వమేవ - హే ఈశ-ద్విజానాం - దేవానాంచ - మన్త్రం సుఖకారిణీమాలోచనాం-విధత్స్వ. ఇదం కురు తేత్యుపాయముపదిశేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవం స్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ తానాహ॥ భగవానిత్యాహ మునిః॥ ఏవమిత్థం-బ్రహ్మాదిభిరీడితః స్తుతో భగవాన్-తేషాం విరిఞ్చ్యాదీనాం-తద్ధృదయమభిప్రాయం యథావ-ద్విజ్ఞాయ-మేఘనిర్హ్రాదవద్గభీరయా-గిరా బద్ధాఞ్జలయో - యై-స్సంవృతాని నియమితాని - కారకాణీ-న్ద్రియాణి యైస్తాన్-విరిఞ్చ్యాదీన్-జగాద ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సురేశ్వరో భగవాన్-స్వయ-మేక ఏవ-సురాణాం - కార్యే ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థో ఽపి-సముద్రో ల్మథనాదిభి-ర్విహర్తుకామః విహర్తుమిచ్ఛు-స్తా-నాహ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ హన్తేతి ॥ హన్తేతి దుర్లభస్వప్రసాదలాభప్రయుక్తమాశ్చర్యం ద్యోతయతి. హే బ్రహ్మన్ - హే శంభో- హే దేవాః-హే సురాః. అవాన్తరభేదాభిప్రాయేణ సురా దేవాశ్చేతి సంబోధనద్వయం-అన్యే గన్ధర్వాదయశ్చ - సర్వే-యూయం వో, యుష్మాకం యథా-శ్రేయస్స్యా-త్తథా-మమ-భాషిత-మవహితచిత్తాస్సన్తః-శృణుత-అమరా ఇతి పాఠాన్తరం తదా శ్రేయో దర్శయతి. యథా. అమరా మృత్యురహితా-స్స్యా-రితి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తే వద్దానవైర్దైతేయైశ్చ - సన్ధిర్విధీయతాం సఖ్యం క్రియతాం - కాలేనానుగృహీతైః కాలవశాదనుకూలతాం ప్రాప్తైః-న తే సన్ధింయాస్యన్తీతి శఙ్కా-న కార్యేతి భావః - తైరసురై - ర్వో యుష్మాకం ఆత్మన

ఽగ్నేరివ కేతవస్తే కింవా విదామేశ పృథగ్విభాతాః విధత్స్వ శం నో ద్విజదేవమన్త్రమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥
ఏవం విరిఞ్చ్యాదిభిరీడితస్తద్విజ్ఞాయ తేషాం హృదయం యథైవ । జగాద జీమూతగభీరయా గిరా బద్ధాఞ్జలీన్ సంవృతసర్వకారకాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవేశ్వరస్తస్మిన్సురకార్యే సురేశ్వరః । విహర్తుకామస్తానాహ సముద్రోన్మథనాదిభిః॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ హన్త బ్రహ్మన్నహో శంభో హే దేవా మమ భాషితమ్ । శృణుతావహితాస్సర్వే శ్రేయో వస్స్యాద్యథా సురాః॥ ౧౮ ॥ యాత దానవదైతేయైస్తావత్సన్ధిర్విధీయతామ్ । కాలేనానుగృహీతైస్తైర్యావద్వో భవ ఆత్మనః॥ ౧౯ ॥ అరయోఽపి హి సన్ధేయాస్సతి కార్యార్థగౌరవే । అహిమూషకవత్పశ్చాదర్థస్య పదవీం గతైః॥ ౨౦ ॥ అమృతోత్పాదనే యత్నః క్రియతామవిలమ్బితమ్ । యస్య పీతస్య వై జన్తుర్మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ క్షిప్త్వా క్షీరోదధౌ సర్వా వీరుత్తృణలతౌషధీః । మన్థానం మన్దరం కృత్వా నేత్రం కృత్వా చ వాసుకిమ్ ॥ ౨౨ ॥ సహాయేన మయా దేవా నిర్మన్థధ్వమతన్ద్రితాః । క్లేశభాజో భవిష్యన్తి దైత్యా యూయం ఫలగ్రహాః॥ ౨౩ ॥ యూయం తదనుమోదధ్వం యదిచ్ఛన్త్యసురాస్సురాః । న సంరమ్భేణ సిధ్యన్తి సర్వేఽర్థాస్సాన్త్వయా యథా ॥ ౨౪ ॥ న భేతవ్యం కాలకూటాద్విషాజ్జలధిసంభవాత్ । లోభః కార్యో న వో జాతు రోషః కామ

స్స్వత ఏవ-యావ.ద్భవో వృద్ధి-స్స్యా-త్తావ-త్సన్ధిర్విధీయతా - మితి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కార్యార్థినః కుతో గర్వ॥ ఇతి న్యాయేనారయోఽపి సన్ధేయా ఏవేత్యాహ ॥ అరయోఽపీతి॥ కర్తవ్యప్రయోజనస్య, గౌరవే భూయస్త్వే సతి, తదర్థ-మరయశ్శత్రవోఽపి-సన్ధేయా ఏవహి - హే దేవాః. అర్థస్య ప్రయోజనస్య - పదవీం సిద్ధిం-గతైః ప్రాప్తైః-పశ్చా-దహిమూషకవ-ద్వ్యవహారుకభావేన వర్తితవ్యమితి శేషః. యద్వా - పేటికాయాం నిరుద్ధోఽహిర్యథాన్తరమద్వారవిధానార్థం మూషకేణ సంధిం విధత్తే పశ్చాత్తమేవ భక్షయతి, తథార్థస్య పదవీం ప్రవృత్తైః ప్రథమం సన్ధేయా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతస్తైస్సహ యత్కార్యం తదాహ ॥ అమృతోత్పాదన ఇతి॥ స్పష్టోఽర్థః అమృతం విశినష్టి ॥ యస్యామృతస్య-పీతస్య సతః-మృత్యుగ్రస్తోఽప్యమరో మృత్యురహితో భవేత్-యస్య పీతస్యేతి సంబన్ధమాత్రే వా షష్ఠీ యేన పీతేనామృతేన మృత్యుగ్రస్తోఽమరో భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అమృతోత్పాదనయత్నం వివృణోతి-క్షిప్త్వేత్యాదినా॥ వీరుధః గుల్మాని-తృణాని-లతాశ్చ-ఓషధయశ్చ, ఇమాస్సర్వాః-క్షీరోదధౌ-క్షిప్త్వా-మన్దరం పర్వతం - మన్థానం మన్థనదణ్డం-కృత్వా వాసుకిం-నేత్రం రజ్జుం-కృత్వా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ మయా సహాయేన హే దేవాః అతన్ద్రితాః-యూయం-నిర్మన్థధ్వం నను తేఽప్యమృతపానేనామరాస్స్యు-స్తత్రాహ॥ క్లేశభాజః-దైత్యాస్తు కేవలం క్లేశభాజో-భవిష్యన్తి యూయమేవ-ఫలగ్రహాః అమృతపాయినో - భవిష్యథేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ బలిభిస్సహకారిభిస్సాధ్యార్థాస్తదనుసరణం వినా న సేత్స్యన్తీతి సామాదికముపదిశతి ॥ యూయమితి ద్వాభ్యాం॥ హే సురాః. య.దసురా-ఇచ్ఛన్తి త-దేవ-యూయ-మనుమోదధ్వం సాన్త్వయా సాధుమార్గేణ సర్వేఽర్థా యథా-సిధ్యన్తి - న-తథా - సంరమ్భేణ క్రోధేన సిధ్యన్తి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ జలధిసంభవాత్-కాలకూటాఖ్యాత్ విషాత్-న భేతవ్యం నోద్వేజితవ్యం-రుద్రో గ్రసిష్యతీతి భావః-తథా

వస్తుమథనాదుత్పన్నేషు-లోభః-కామః-జాతుకదాచిదపి - రోషశ్చ-నవై కార్యః ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲ ఇత్థం-దేవాన్సమాదిశ్య అజ్ఞాప్య-భగవాన్పురుషోత్తమోఽజిత - స్తేషాం బ్రహ్మాదీనాం-పశ్యతాం సతామితి శేషః- హేరాజన్-అన్తర్దధే- న్తర్హిత వాన్-యతః-స్వచ్ఛన్దగతిర్యథేచ్ఛవ్యాపారః-ఈశ్వరః ✲ ॥ ౨౬ ॥ ✲ అథభగవతోఽన్తర్ధానానన్తరం-తస్మై తిరోహితాయ భగవతే-నమస్కృత్య-పితామహో-బ్రహ్మా-భవోరుద్రశ్చ-స్వంస్వం - స్థానం జగ్మతుః- సురా ఇన్ద్రాదయస్తు-బలిం వైరోచని ముపేయుఃఉపజగ్ముః ✲ ॥ ౨౭ ॥ ✲ అరీన్ శత్రూనప్య-సంయత్తాన్ యుద్ధాయానుద్యతాన్-దేవాన్-దృష్ట్వా-శ్లోక్యః స్తుత్యః దైత్యరాట్ బలిః-జాతక్షోభాన్ సురాన్ హన్తుముద్యతాన్ - స్వనాయకాన్ అసురసేనాముఖ్యాన్-న్యషేధత్ న్యవారయత్- యతః-సః, సన్ధివిగ్రహయోస్సన్ధివైరయోః-కాలముచితం వేత్తీతి తథా ✲ ॥ ౨౮ ॥ ✲ తే దేవా - అసురయూథపైః-గుప్తం-మాసీనం పరమయా-శ్రియా-సంపదా, జుష్టం యుక్తం, జితా, అశేషాః దేవాదయో యేనతం-వైరోచనిం బలిం ఉపాగమన్ ✲ ॥ ౨౯ ॥ ✲ తత ఇన్ద్రో-మహామతిః శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా వాచా, సాన్త్వయిత్వా సామోపాయేన ప్రసన్నం కృత్వా, పురుషోత్తమాద్యచ్ఛిక్షితం, తత్సర్వమమృతోత్పాదనప్రయత్నరూపమకథయత్ ✲ ॥ ౩౦ ॥ ✲ తదిన్ద్రోక్తం, దైత్యస్య బలేః, రోచత, శమ్బరాదయోఽసురాధిపాః యేచ త్రిపురవాసిన, స్తేషాం చారోచత ✲ ॥ ౩౧ ॥ ✲ తతో-దేవాశ్చాసురాశ్చ, తేసర్వే, సంవిదం స

శ్చవస్తుషు ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవాన్సమాదిశ్య భగవాన్పురుషోత్తమః । తేషామన్తర్దధే రాజన్ స్వచ్ఛన్దగతిరీశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ అథ తస్మై భగవతే నమస్కృత్య పితామహః । భవశ్చ జగ్మతుస్స్వం స్వం ధామోపేయుర్బలింసురాః ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వాఽరీనప్యసంయత్తాన్ జాతక్షోభాన్స్వనాయకాన్ । న్యషేధద్దైత్యరాట్ శ్లోక్యస్సన్ధివిగ్రహకాలవిత్ ॥ ౨౮ ॥ తే వైరోచనిమాసీనం గుప్తం చాసురయూథపైః । శ్రియా పరమయా జుష్టం జితాశేషముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ మహేన్ద్రశ్శ్లక్ష్ణయా వాచా సాన్త్వయిత్వా మహామతిః । అభ్యభాషత తత్సర్వం శిక్షితం పురుషోత్తమాత్ ॥ ౩౦ ॥ తదరోచత దైత్యస్య తత్రాన్యే యేఽసురాధిపాః । శమ్బరోఽరిష్టనేమిశ్చ యేచ త్రిపురవాసినః ॥ ౩౧ ॥ తతో దేవాసురాః కృత్వా సంవిదం కృతసౌహృదాః । ఉద్యమం పరమం చక్రురమృతార్థే పరస్పరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్తే మన్దరగిరిమోజసోత్పాట్య దుర్మదాః । నదన్త ఉదధిం నిన్యుశ్శక్తాః పరిఘబాహవః ॥ ౩౩ ॥ దూరభారోద్వహశ్రాన్తాశ్శక్రవైరోచనాదయః । అపారయన్తస్తం వోఢుం వివశా విజహుః పథి ॥ ౩౪ ॥ నిపతన్స గిరిస్తత్ర బహూనమరదానవాన్ । చూర్ణయామాస మహతా భారేణ కనకాచలః ॥ ౩౫ ॥ తాంస్తథా భగ్నమనసో భగ్నబాహూరుకన్ధరాన్ । విజ్ఞాయ భగవాంస్తత్ర బభూవ గరుడధ్వజః ॥ ౩౬ ॥ గిరిపాతవినిష్పిష్టాన్విలోక్యామరదానవాన్ । ఈక్షయా జీవయామాస నిర్జరాన్నిర్వ్రణాన్యథా ॥ ౩౭ ॥ గిరిం చారోప్య గరుడే హస్తేనైకేన లీలయా । ఆరుహ్య ప్రయయావబ్ధిం సురాసురగణైర్వృతః ॥ ౩౮ ॥ అవరోప్య గిరిం స్కన్ధాత్సుపర్ణః పతతాం వరః । యయౌ జలాన్త ఉత్సృజ్య హరిణా స విసర్జితః ॥ ౩౯ ॥ ******************************

************* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ************

మయం, సంకేతం, కృత్వా, పరస్పరం-కృతంసౌహృదం యైస్తే హేపరంతప, అమృతార్థం-పరముద్యమం యత్నం, చక్రుః ✲ ॥ ౩౨ ॥ ✲ ఉద్యమమేవాహ ॥ తత- స్తే దేవాసురాః-దుర్మదాః-పరిఘా ఇవ బాహవో యేషాం తే మన్దరం గిరి మోజసా బలేనోత్పాట్య, నదన్తః-శక్తాః-ధారణశక్త్యా-క్షీరోదధిం-నిన్యుః ప్రాపయితుం ప్రవృత్తా బభూవుః ✲ ॥ ౩౩ ॥ ✲ శక్రవైరోచనిప్రభృతయస్సర్వే, దూరం-భారోద్వహనేన, శ్రాన్తాః, అతఏవ, తం మన్దరగిరిం వోఢుమపారయన్తోఽశక్నువన్తః, వివశాః, పథిగిరిం విజహుః తత్యజుః ✲ ॥ ౩౪ ॥ ✲ నిపతన్స గిరిస్తత్ర, బహూనసురాన్ అమరాంశ్చ, చూర్ణయామాస, యతః సః, గిరిః, మహతా భారేణ-కనకాచలః మేరుతుల్యః ✲ ॥ ౩౫ ॥ ✲ తదా, తానసురదానవాన్, భగ్నమనసః భగ్నోత్సాహాన్, కాంశ్చిద్భగ్నబాహవః ఊరవః కన్ధరాశ్చ యేషాం తాన్ విజ్ఞాయ, భగవాన్, గరుడధ్వజో గరుడారూఢ ఆవిర్బభూవ ✲ ॥ ౩౬ ॥ ✲ గిరిపాతేన వినిష్పిష్టాన్ చూర్ణీకృతానసురాన్, దానవాంశ్చ, విలోక్య, ఈక్షయాఽమృతదృష్ట్యా, నిర్జరాన్ దేవాన్, నిర్వ్రణాన్- యథావజ్జీవయామాస - అసురాంస్తు నాజీవయదితి భావః ✲ ॥ ౩౭ ॥ ✲ తత ఏకేన హస్తేన లీలయా, గిరి-ముద్ధృత్య - గరుడే-ఆరోప్య-స్వయమప్యారుహ్య-సురాసురగణైర్వృతః - పయోదధిం ప్రయయౌ ✲ ॥ ౩౮ ॥ ✲ తతః-పతతాం పక్షిణాం - వరః శ్రేష్ఠః సుపర్ణో గరుడః-స్కన్ధాద్గిరి-మవరోప్య-జలాన్తే జలసమీపే-ఉత్సృజ్య నిధాయ-హరిణాఽనువిసర్జితః ప్రస్థాపితః-యయౌ వనాత్-సుపర్ణే తత్రస్థితే వాసుకేరాగమనాసంభవాత్తదాగమనాయ విసర్జితో యయావితి భావః ✲ ॥ ౩౯ ॥ ✲ ఇతి శ్రీభాగవ

తచ్చన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ❀❀❀

తే దేవాసురాః-ఫలభాగేన-తవాప్యమృతభాగో భవిష్యతీత్యేవం- వాసుకిం-నామ న్త్ర్య-సంప్రార్థ్య-నేత్రీభూతం-తం-గిరౌ-పరివీయ పరివేష్ట్య-ముదాయుక్తాః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ అమృతార్థే అబ్ధిం-మథితుమారబ్ధాః - హేతురూపద్వహ-వాసుకేస్తీవ్రం ముఖం దైత్యానాగ్రాహయితుమేవ-హరిః-పురస్తాన్-ముఖం జగృహే-తతో - దేవా- అభవన్ ముఖం జగృహుః తత్ ముఖగ్రహణ రూపం, మహాపురుషస్య హరేః- చేష్టిత-మసురాధిపా నైచ్ఛన్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నాః, జన్మభిః-కర్మభిశ్చ, ప్రసిద్ధా వయమమఙ్గళం హీనం, మహేరఙ్గం పుచ్ఛం, న గృహ్ణీమః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇత్యభిప్రాయేణ తూష్ణీంస్థితాన్, దైత్యాన్, విలోక్య, భగవాన్ పురుషోత్తమః, స్మయమానో, ముఖం విసృజ్య-అమరైస్సహితః పుచ్ఛం జగ్రాహ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవమిత్థం - కృతో, గ్రహణస్థానవిభాగో, యైస్తే - కశ్యపస్య నన్దనా దేవాసురాః పరమధికం, మాయత్తాఉద్యతాః- పయోనిధి మమృతార్థం-మమన్థుః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అర్ణవే పయోదధౌ-మథ్యమానే సత్య - నాధారో, ఽద్రిర్మన్దరః-అపో, ఽవిశత్, అపామధోభాగం ప్రవిష్టోఽభూత్ - హే కురునన్దన-బలిభిర్దేవాసురైః, ధ్రియమాణోఽప్య, ద్రి-ర్గౌరవాత్ భారభూయస్త్వా-దపోఽవిశ-దితిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తే దేవాసురాసు-అతిబలీయసా-దైవేన హేతునా-స్వపౌరుషే-వినష్టే సతి-నిర్విణ్ణమనసః-అతఏవ-పరిమ్లానముఖశ్రియో-బభూవుః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ విఘ్నేశస్య విఘ్నాధిదైవతస్య విష్వక్సేనస్య-త

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తే నాగరాజమామన్త్ర్య ఫలభాగేన వాసుకిమ్। పరివీయ గిరౌ తస్మిన్నేత్రమబ్ధిం ముదాన్వితాః॥ ౧॥
ఆరేభిరే సురా యత్తా మథితుం తేఽమృతార్థినః। హరిః పురస్తాజ్జగృహే పూర్వం దేవాస్తతోఽభవన్ ॥ తన్నైచ్ఛన్ దైత్యపతయో మహాపురుషచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ న గృహ్ణీమో వయం పుచ్ఛమహేరఙ్గమమఙ్గళమ్। స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః ప్రఖ్యాతా జన్మకర్మభిః॥ ౩ ॥ ఇతి తూష్ణీంస్థితాన్ దైత్యాన్విలోక్య పురుషోత్తమః। స్మయమానో విసృజ్యాగ్రం పుచ్ఛం జగ్రాహ సామరః॥ ౪॥ కృతస్థానవిభాగాస్త ఏవం కశ్యపనన్దనాః। మమన్థుః పరమాయత్తా అమృతార్థే పయోనిధిమ్॥ ౫ ॥ మథ్యమానేఽర్ణవే సోఽద్రిరనాధారో హ్యపోఽవిశత్। ధ్రియమాణోఽపి బలిభిర్గౌరవాత్పాణ్డునన్దన॥ ౬ ॥ తే సునిర్విణ్ణమనసః పరిమ్లానముఖశ్రియః। ఆసన్ స్వపౌరుషే నష్టే దైవేనాతిబలీయసా॥ విలోక్య విఘ్నేశవిధిం తదేశ్వరో దురన్తవీర్యోఽవితథాభిసన్ధిః❀। కృత్వా వపుః కాచ్ఛపమద్భుతం మహత్ప్రవిశ్య తోయం గిరిముజ్జహార ❀ ॥ ౮ ॥ తముత్థితం వీక్ష్య కులాచలం పునస్సముద్యతా నిర్మథితుం సురాసురాః। దధార పృష్ఠేన స లక్షయోజనప్రస్తారిణా ద్వీప ఇవాపరో మహాన్ ॥ ౯ ॥ సురాసురేన్ద్రైర్భుజవీర్యవేపితం పరిభ్రమన్తం గిరిమఙ్గ పృష్ఠతః। బిభ్రత్తదావర్తనమాదికచ్ఛపో మేనేఽఙ్గకణ్డూయనమప్రమేయః❀॥ ౧౦ ॥ తథాఽసురానావిశదాసురేణ రూపేణ తేషాం బలవీర్యమీరయన్ ❀। ఉద్దీపయన్ దేవగణాంశ్చ విష్ణుర్దైవేన నాగేన్ద్రమబోధరూపః ॥ ఉపర్యగేన్ద్రం గిరిరాడివాన్య ఆక్రమ్య హస్తేన సహస్రబాహుః। తస్థౌ దివి బ్రహ్మభవేన్ద్రముఖ్యైరభిష్టువద్భిస్సుమనోఽభివృష్టః॥ ౧౨ ॥ ఉపర్యధశ్చాత్మని గోత్రనేత్రయోః పరేణ తే ప్రావిశతా సమేధితాః। మమన్థురబ్ధిం తరసా

త్ప్రక్షదస్య వాకస్యచిద్విరదవక్త్రాదేర్విధిం చరితం - తద్విఘ్నం-విలోక్య-వితథసఙ్కల్పో - దురన్తవీర్య-అపారబలో-భగవానీశ్వరో ఽజితః-మహద్బృహ-దద్భుతంచ-కాచ్ఛపం - వపు - ర్ధృత్వా - తోయం జలం - ప్రవిశ్య - గిరిం మన్దర - ముద్ధృతవాన్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ త, ముత్థితం-కులాచలం-వీక్ష్య-సురాసురా-స్స్వే పున-రున్మథితుం-సముద్యతా-బభూవుః-గిరిం బిభ్రతం కూర్మరూపిణం వర్ణయతి ॥ లక్షయోజనాని-ప్రస్తారో విస్తారో, అస్యాస్తీతి తథా- తేన-పృష్ఠేన-దధార-కథంభూతః-అపరో-ద్వీప ఏవ జమ్బ్వాదిద్వీప ఇవ-మహాస్విపుల దేహః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ సురాసురశ్రేష్ఠైః కర్తృభిర్భుజానాం-వేగేన బలేన- వేపితం-కమ్పితం-భ్రమన్తం-గిరిం-అఙ్గ హే రాజన్-పృష్ఠే-బిభ్రదప్రమేయోఽపరిచ్ఛిన్నబలశక్త్యాదియుక్త ఆదికచ్ఛపరూప-స్తదావర్తనం గిరిభ్రమణం-అఙ్గకణ్డూయనం-మేనే ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవం జలే-కచ్ఛపవపుషా గిరిం బిభ్రద్దేవ-విష్ణుః-పున-రసురా-నసురరూపేణావిశత్-కథంభూత - స్తేషామసురాణాం-బలం-వీర్యంచ - ఈరయన్ ఏధయమానః - తథా - దైవేన రూపేణ-దేవగణాన్-బలవీర్యాదిక-ముద్దీపయ-న్నావిశత్-నాగేన్ద్రం వాసుకి-మబోధరూపః నిద్రారూపః-ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అగేన్ద్రముపరి గిరేరుపరి-అపరో-గిరిరాడివ-సహస్రబాహు- రేకేన హస్తేన-గిరి మాక్రమ్య-పున-ర్దివ్య-భితః-స్తువద్భి - ర్బ్రహ్మాదిభిః కర్తృభి-స్సుమనోభిః పుష్పై-రభివృష్ట- స్తస్థౌ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ గిరే-రుపర్య-ధస్తాద్గోత్రనేత్రయోర్గిరినేత్రయో-రాత్మని-దేవాసురేషుచ-ప్రావిశతా-పరేణ పరమాత్మనా-సమేధితాః సముపోద్బలితా-అతఏవ-మదోత్కటా, దేవాసురా - స్తరసా బలేన-మహా

ద్రిణా మన్దరేణ, క్షోభితం-నక్రాణాం-చక్రం-యస్మిన్-తమబ్ధిం-మమన్థుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ దృశశ్చ-ముఖానిచ-శ్వాసాశ్చ అహీ
న్ద్రస్యవాసుకేః-సహస్రమపరిమితాః - కఠోరా-యే-దృగాదయ, స్తేభ్యోనిర్గతాభ్యా-మగ్నిధూమాభ్యాం - హతం-వర్చః,
యేషాంతే - అసురాః-పౌలోమాదయః - దావాగ్నిదగ్ధాః-సరళాద్రుమవిశేషా-స్తఇవాభవన్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ దేవాంస్తు మ
ఘవద్వశా ఇన్ద్రవశాః - ఘనా మేఘాః-సమభ్యవర్షన్-కథంభూతాన్-తస్యవాసుకే-ర్య - శ్శ్వాస- స్తస్య - శిఖయా-హతా. ప్ర
భా-యేషాం ధూమ్రాణి నిశ్వాసధూమాక్తాని - అమ్బరాణి వస్త్రాణి - స్రగ్వరాణి-కఞ్చుకాన్యా - ననానిచ-యేషాం-తాన్-
కించ-సముద్రస్యో-ర్మిభిః,తరఙ్గైః-ఉపగూఢాస్సంవృతా-వాయవః పవనాశ్చ-వవుః ప్రసస్రుః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ యదా-దేవాసురై,
ర్మథ్యమానాదప్య- బ్ధే - రమృతం-నజాయేత-తదా-భగవా-నజిత-స్స్వయమేవ-నిర్మమన్థ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ మథ్నన్నేవ జితః వర్ణ
యతి ॥ మేఘ ఇవ శ్యామః " ఉపమానాని సామాన్యవచనై " రితిసమాసః-కనకపరిధిః కనకపరిధానః పీతామ్బరః కర్ణే - ద్యోత
మానవిద్యున్నిభాభరణః-వియత్యాకాశే - మూర్ధ్నా సకిరీటేనా- క్రామన్ - చలితాం స్రజం వనమాలాం బిభ్రత్ తాదృశః-ర
క్తనేత్రే యస్య సః-జగతా-మభయప్రదై- ర్దోర్భిర్భుజైః - ర్దన్దశూకం సర్పం- గృహీత్వా - మథ్నా గిరిణా, ఽబ్ధిం-మథ్నన్-అ
ధోక్షజో ఽజితః-అపరో-గిరిరివా-శోభత ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవం నిర్మథ్యమానా-దుదధేః-ప్రథమ-ముల్బణం దుస్సహం-హాలాహ
లాఖ్యం, విష-ముదభూత్ -కథంభూతాదుదధేః-సంభ్రాన్తా-మీనా- ఉద్గతా, మకరాదయశ్చ యస్మిన్-తస్మాత్ తిమ్యాదిభిర్మ

మన్దోత్కటా మహాద్రిణా క్షోభితనక్రచక్రమ్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ అహీన్ద్రసాహస్రకఠోరదృఙ్ముఖశ్వాసాగ్నిధూమాహ
తవర్చసోఽసురాః । పౌలోమకాలేయబలీల్వలాదయో దావాగ్నిదగ్ధాస్సరళా ఇవాభవన్ ॥ ౧౪ ॥ దేవాంశ్చత
చ్ఛ్వాసశిఖాహతప్రభాన్ ధూమ్రామ్బరస్రగ్వరకఞ్చుకాననాన్ । సమభ్యవర్షన్మఘవద్వశా ఘనా వవుస్సము
ద్రోర్మ్యుపగూఢవాయవః ॥ ౧౫ ॥ మథ్యమానాత్తదాసిన్ధోర్దేవాసురవరూథపైః । యదా సుధా న జాయేత నిర్మ
మన్థాజితస్స్వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ మేఘశ్యామః కనకపరిధిః కర్ణవిద్యోతవిద్యున్మూర్ధ్నాక్రామన్వి✽యతి చలితస్స్రగ్ధ
రో రక్తనేత్రః ॥ జైత్రైర్దోర్భిర్జగదభయదైర్దన్దశూకం గృహీత్వా మథ్నన్మథ్నా ప్రతిగిరిరివాశోభతాధోద్ధృ
తాద్రిః ॥ ౧౭ ॥ నిర్మథ్యమానాదుదధేరభూద్విషం మహోల్బణం హాలహలాఖ్యమగ్రతః । సంభ్రాన్తమీనోన్మక
రాహికచ్ఛపాత్తిమిద్విపగ్రాహతిమిఙ్గిలాకులాత్ ॥ ౧౮ ॥ తదుగ్రవేగం దిశిదిశ్యుపర్యధో విసర్పదుత్సర్పదసహ్య
మప్రతి । భీతాః ప్రజా దుద్రువురఙ్గ సేశ్వరా అరక్ష్యమాణాశ్శరణం సదాశివమ్ ॥ ౧౯ ॥ విలోక్య తం దేవవరం త్రి
లోక్యా భవాయ దేవ్యాఽభిమతం మునీనామ్ । ఆసీనమద్రావపవర్గహేతోస్తపో జుషాణం ✽ స్తుతిభిః ప్రణేముః ॥
ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ దేవదేవ మహాదేవ భూతాత్మన్భూతభావన । త్రాహి ✽ నశ్శరణాపన్నాం స్త్రైలోక్యద
హనాద్విషాత్ ॥ ౨౧ ॥ త్వమేకస్సర్వజగతామీశ్వరో బన్ధమోక్షయోః । తం త్వామర్చన్తి కుశలాః ప్రపన్నార్తి
హరం గురుమ్ ॥ ౨౨ ॥ గుణమయ్యా స్వశక్త్యాఽస్య సర్గస్థిత్యప్యయాన్విభో । ధత్సే యదా స్వదృగ్భూమన్బ్రహ్మ

త్స్యవిశేషై-రాకులాచ్చ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ విషం విశింషన్ తతో భీతానాం ప్రజానాం సదాశివప్రపత్తిమాహ ॥ తదితి ॥ తద్విష-మ
ప్రతి ప్రతిక్రియాశూన్య - మప్రతిమం వా-కుతః-ఉగ్రః వేగో యస్య-తదేవాహ-దిశిదిశి ప్రతిదిశం ఉపర్య-ధశ్చ-విసర్ప-దుత్సర్పదు
ద్గచ్ఛచ్చ-ఏవంవిధం-తద్విషం-దృష్ట్వేతి శేషః - అఙ్గహే రాజన్-సేశ్వరాస్సపాలాః-ప్రజాః- త్రిలోకస్థాః-అరక్ష్యమాణా-స్స
దాశివం-శరణం-దుద్రువుః జగ్ముః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ త్రిలోక్యాః, భవాయ సమృద్ధ్యై- దేవ్యా భవాన్యా సహ - ద్రౌ కైలాసే-ఆసీన-
మపవర్గహేతోః-తపో-జుషాణం - మునీనా, మభిమతం-దేవవరం సదాశివం-విలోక్య-స్తుతిభిః - ప్రణేముః తుష్టువుః - ప్రణేము
శ్చ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ స్తుతిమేవాహ దేవ దేవేత్యాదినా వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణ ఇత్యన్తేన ॥ తత్ర పరమకారణభూతభగవదసాధా
రణైర్ధర్మై రారోపితై ర్వా తైః స్తుతిః క్రియత ఇతి సర్వముపపన్నం -రుద్రవాచిశబ్దానాం శాస్త్రదృష్ట్యా రుద్రశరీరకపరమాత్మప
ర్యన్తత్వేన వా రుద్రస్య పరమాత్మావేశావతారరూపత్వాద్వా సర్వం ఘటతే- హే దేవానామపి దేవ-హే సర్వభూతాన్తరా
త్మన్, హే భూతభావన భూతస్రష్టః -శరణంగతా-నస్మాన్ - త్రైలోక్యం దహతీతి త్రైలోక్యదహనః - కర్తరి ల్యుః-తస్మాద్వి
షా-త్త్రాహి పాహి ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ సర్వస్య-జగతో-బన్ధమోక్షయో- స్త్వమేక ఏవేశ్వరః-త-మేవం-భూతం-ప్రపన్నదుఃఖహ
రం-త్వామేవ, కుశలాస్సుధియః- అర్చన్తి ఆరాధయన్తి- మోక్షైశ్వరత్వముపాయోపదేశద్వారకమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ గు
రుమితి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ గుణమయ్యా త్రిగుణాత్మికయా, స్వశక్త్యా స్వాంశభూతయా మాయయా- అస్య జగతః- యదా సర్గాదీన్

ధత్సే కరోషి తదా, హే విభో - హే స్వదృక్ స్వప్రకాశ, హే భూమన్ - బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిధాం - ధత్సే బిభర్షి ॥ ౨౩ ॥ గుహ్యోపనిషదం - పరమం సదసద్భావనం చిదచిద్రూపపదార్థభావనం పరం బ్రహ్మ - త్వమేవ "బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాత్" ఇతి న్యాయేనైవం విశేష్య తాస్స్తువన్తి ॥ అత ఏవ బ్రహ్మత్వేన స్తుతమప్యాత్మానం బ్రహ్మభూతం జ్ఞాత్వా వక్ష్యతి రుద్రః "అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీయతే హరిః ॥ ప్రీతే హరౌ భగవతి" ఇత్యాపన్నానాం బ్రహ్మణమయి బ్రహ్మత్వేన స్తుతిం పశ్యేతి భవాన్యై దర్శయిత్వా అవశ్యం భూతదయయా భగవాన్ సర్వాన్తరాత్మా పరబ్రహ్మభూతస్తుష్యతీతి వక్ష్యతి - తస్మాన్న రుద్రే పరత్వభ్రమః కార్యః - తస్మాద్రుద్రశరీరకపరమాత్మగతాస్సర్వే చైతత్ప్రకరణోదితా ధర్మా ఇత్యవగన్తవ్యం "భూయసాం స్యాద్బలీయస్త్వమ్" ఇతి న్యాయేన భగవత్పారమ్యస్య ప్రాయశోఽస్మిన్ పురాణే ప్రతిపాదనాత్ - నానాశక్తిభిరాభాతః చిదచిత్కాలాదిశక్తివిశిష్టతయాఽఽభాతః, ప్రపఞ్చః, త్వమేవ - జగదీశ్వరః తదన్తరాత్మా చ - త్వమేవ ॥ ౨౪ ॥ శబ్దయోనిః శాస్త్రప్రమాణకః - జగదాదిర్జగత్కారణభూతః - ఆత్మా "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత" ఇత్యుక్తస్త్వమేవ - ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం - స్వభావో విశేషణం - ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్స్వభావః ప్రాణాదివిశేషణవానిత్యర్థః - కాలాదిశరీరకశ్చ త్వమేవ - త్వచ్ఛరీరకో యః పరమాత్మా స ఏవ కాలాదిశరీరక ఇతి తాత్పర్యం - సత్యమృతం "ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మ" ఇత్యుక్తం - నిర్వికారం సర్వాన్తరాత్మభూతం - బ్రహ్మ - త్వమేవేత్యర్థః - ధర్మః ధర్మిశరీరకస్తదారాధ్యో వా - త్వమేవ - త్రివృత్ త్రయాణాం వృత్ వర్తనం యస్మింస్తత్ అకారోకారమకారాత్మకమక్షరం ప్రణవం త్వయ్యేవామనన్తి - త్వద్విషయకమేవామనన్తీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ విరాడ్రూపం స్తువన్తి ॥ అగ్నిరితి ॥ అఖిలదేవతాత్మా "అగ్నిస్సర్వా దేవతా" ఇతి సర్వదేవతామయత్వేన శ్రుతో, అగ్నిస్తే తవ - ముఖం - క్షితిం పృథ్వీం - హే లోకభవ - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం - విదుః - కాలం తు - అఖిలదేవతాత్మనస్తవ - గతిం - విదుః - తథా - దిశస్తవ - కర్ణౌ - జలేశం వరుణం - తవ - రసనం - విదుః ॥ ౨౬ ॥ నభస్తవ - నాభిః - నభస్వాన్ వాయుస్తవ - శ్వాసః - సూర్యస్తవ - చక్షూంషి - జలం - తవ - రేతః తవ ఆత్మా పరే - అవరే చ - యే - ఆత్మానో జీవాస్తేషామాశ్రయణమాశ్రయ ఆధారః - సోమశ్చన్ద్రస్తవ - మనః - హే భగవన్, ద్యౌస్తవ - శిరః ॥ ౨౭ ॥ సముద్రాస్తవ - కుక్షిః - గిరయః పర్వతాస్తవాస్థిసముదాయాః - సర్వా ఓషధయో వీరుధశ్చ, తవ - రోమాణి, ఛన్దాంసి గాయత్ర్యాదీని, సాక్షాత్తవ సప్త ధాతవః - హే త్రయీమయాత్మన్ వేదప్రచురమూర్తే, సః ప్రసిద్ధో - వేదోదితో - ధర్మస్తవ హృదయమ్ ॥ ౨౮ ॥ హే ఈశ - పఞ్చోపనిషదః తత్పురుషాఘోరసద్యోజాతవామదేవేశానాత్మకాః పఞ్చానువాకాస్తవ - ముఖాని ముఖవ్యాపారాత్మకా ఇత్యర్థః, ముఖాని విశినష్టి ॥ యైర్ముఖైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గాః, అష్టోత్తరత్రింశన్మన్త్రాణాం వర్గాస్తేషామేవ మన్త్రాణాం పరిచ్ఛేదేనాష్టోత్తరత్రింశత్కలాత్మకా మన్త్రా ఇత్యర్థః హే దేవ, యత్స్వప్రకాశం శివాఖ్యం "పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ం శివమచ్యుతమ్" ఇతి ప్రసిద్ధం పరమాత్మతత్త్వం - తత్తే తవ - అవస్థితిరవస్థానం - పరమాత్మశరీరత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వేనావస్థితస్త్వమితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౯ ॥ అధర్మస్యోర్మిషు దమ్భలోభాదిషు - తవ ఛాయా అప్రకాశః - అధర్మోర్మయస్తవ ఛాయాభూతా ఇత్యర్థః ॥ యైస్సత్త్వాదిభిర్గుణైర్విసర్గః ప్రపఞ్చసృష్టిః - తాని సత్త్వరజస్తమాంసి - తవ, నేత్రత్రయం - హే దేవ ఛన్దోమయః గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దః ప్రచురః పురాతనః - ఋషిర్వేదస్సాఙ్ఖ్యాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యాత్మనః శాస్త్రప్రణేతుస్తవ - ఈక్షా ఈక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ హే గిరిత్ర - హే అఖిలలోకపాల - తే - పరం జ్యోతిః స్వప్రకాశం స్వరూపం - విరిఞ్చ్యాదిభిర్గమ్యం - న భవతి - వైకుణ్ఠ ఉపేన్ద్రః - సురేన్ద్రః సమభివ్యాహారాత్ - తస్యాప్యగమ్యత్వమతిస్తుతిః - యద్వా - అస్య ప్రకరణస్య రుద్రశరీరకపరమాత్మస్తుతిపరత్వాత్పరమాత్మస్వరూపా

విష్ణుశివాభిధామ్ ॥ ౨౩ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం గుహ్యం సదసద్భావభావనమ్ । నానాశక్తిభిరాభాతస్త్వమాత్మా జగదీశ్వరః ॥ ౨౪ ॥ త్వం శబ్దయోనిర్జగదాదిరాత్మా ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్స్వభావః । కాలః క్రతుస్సత్యమృతం చ ధర్మస్త్వయ్యక్షరం యత్త్రివృదామనన్తి ॥ ౨౫ ॥ అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మా క్షితిం విదుర్లోకభవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్ । కాలం గతిం తేఽఖిలదేవతాత్మనో దిశశ్చ కర్ణౌ రసనం జలేశమ్ ॥ ౨౬ ॥ నాభిర్నభస్తే శ్వసనం నభస్వాన్ సూర్యశ్చ చక్షూంషి జలం చ రేతః । పరావరాత్మాశ్రయణం తవాత్మా సోమో మనో ద్యౌర్భగవన్ శిరస్తే ॥ ౨౭ ॥ కుక్షిస్సముద్రా గిరయోఽస్థిసఙ్ఘా రోమాణి సర్వౌషధివీరుధస్తే । ఛన్దాంసి సాక్షాత్తవ సప్త ధాతవస్త్రయీమయాత్మన్ హృదయం సధర్మః ॥ ౨౮ ॥ ముఖాని పఞ్చోపనిషదస్తవేశ యైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గః । యత్తచ్ఛివాఖ్యం పరమాత్మతత్త్వం దేవ స్వయంజ్యోతిరవస్థితిస్తే ॥ ౨౯ ॥ ఛాయా త్వధర్మోర్మిషు యైర్విసర్గో నేత్రత్రయం సత్త్వరజస్తమాంసి । సాఙ్ఖ్యాత్మనశ్శాస్త్రకృతస్తవేక్షా ఛన్దోమయో వేదఋషిః పురాణః ॥ ౩౦ ॥ న తే గిరిత్రాఖిలలోకపాలవిరిఞ్చవైకుణ్ఠసురేన్ద్రగమ్యమ్ । జ్యోతిః పరం యత్ర రజస్తమశ్చ సత్త్వం న యద్బ్రహ్మ నిరస్త

స్యాపరిచ్ఛిన్నత్వేన తేనాపీయత్తయాఽవగన్తుమశక్యత్వాద్వైకుణ్ఠేనాప్యవగమ్యమిత్యుక్తం॥ జ్యోతిర్విశినష్టి॥యత్రజ్యోతిషి. రజఆదయః - ప్రాకృతగుణా - నసన్తి;యద్బ్రహ్మ .యచ్చ-నిరస్తదేవమనుష్యాదిభేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామశ్చా-ధ్వరశ్చ-దక్షశ్చ-త్రిపురాదయశ్చ-యే-అనేకభూతద్రుహః, స్తాన్-క్షపయతఃసంహరత - స్తేతవ స్తుతయే-తత్కామాదిక్షపణాత్మకంకర్మనభవతి-తత్కర్మత్వత్తుస్తుతయేనభవతి.అత్యల్పమేతదిత్యర్థః॥తదేవవక్తుంవిశినష్టి॥యోభవాంస్తు-ఆత్మకృతంస్వసృష్టమిదంజగ-దన్తకాలే-స్వనేత్రవహ్నేః-స్ఫులిఙ్గస్య-శిఖయా-భసితంభస్మసాజ్జాతం-నవేదనజానాతి ॥ ౩౨ ॥ ఏవంభూతంత్వాం యేనిన్దన్తితేమూర్ఖాఇత్యాహ ॥ యేత్వితి ॥ యేతు-త్వాం - ఉమయాభవాన్యాసహ-చరన్తం-నితరాంకామినంకథన్తేప్రలపన్తితథా-శ్మశానే-చరన్తం-ఉగ్రంక్రూరం-పరుషంహింస్రంచ-కథన్తేకథంభూతః,ఆత్మారామాశ్చ - యేగురవోవిశ్వహితోపదేష్టార-స్తైర్హృది-చిన్తితం - అఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం- యస్య తథాభూతమపి-తపసా - అభితప్తం - తేనూనం-తవఊతిమవిదన్నితికాకుః-త్వదీహితంనైవవిదురిత్యర్థః-అత - స్తే-హతలజ్జాఃగతత్రపాః - యానికానిచిత్త్వన్నిన్దావచనాని- తేషాంనహానిస్తాన్యామేనేతరస్యస్తుతౌతాత్పర్యమితిభావః ॥ ౩౩ ॥ ఏవం-భూతంత్వాంబ్రహ్మాదయోబోద్ధుమేవనప్రభవః -కింపునస్తోతుం-వయంతునసుతరాంప్రభవఇత్యాహుః॥ తదితి ॥తత్తస్మాదుక్తవిధత్వా-త్తవ-సదసతోశ్చిదచితోఃకార్యావస్థయోః పరతః- కారణావస్థయోశ్చ-పరస్యవిలక్షణస్య-భూమ్నో వ్యాపకస్య-తవ-స్వరూపావగమనేస్వరూపావబోధనే- బ్రహ్మాదయోఽప్యఙ్గ-నప్రభవన్తికిముతసంస్తవనే-నప్రభవన్తీతి- తత్రవయంకథంప్రభవేమ - కుతఃయత - స్తేషాం-సర్గసర్గవిషయావయంతత్సృష్టసృష్టావయమిత్యర్థః - అతో-యదేతత్త్వత్స్తవన - మస్మచ్ఛక్తిమాత్రం-శక్త్యనుసారమాత్రేణ కృతమిత్యర్థః

భేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామాధ్వరత్రిపురకాలగరాద్యనేకభూతద్రుహఃక్షపయతస్స్తుతయేనతత్తే । యస్త్వన్తకాల ఇదమాత్మకృతంస్వనేత్రవహ్నిస్ఫులిఙ్గశిఖయాభసితంనవేద॥ ౩౨ ॥యేత్వాత్మరామగురుభిర్హృదిచిన్తితాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వంచరన్తముమయాతపసాఽభితప్తమ్ । కత్థన్తఉగ్రపరుషంనిరతంశ్మశానేతేనూనమూతిమవిదంస్తవహాతలజ్జాః॥ ౩౩ ॥తత్తస్యతేసదసతోఃపరతఃపరస్యనాఙ్గస్వరూపగమనేప్రభవన్తిభూమ్నః । బ్రహ్మాదయఃకిముతసంస్తవనేవయంతుతత్సర్గసర్గవిషయాఅపిశక్తిమాత్రమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్పరంప్రపశ్యామోనాపరంతేమహేశ్వర । మృడనాయహిలోకస్యవ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణః ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥తద్వీక్ష్యవ్యసనంతాసాంకృపయాభృశపీడితః । సర్వభూతసుహృద్దేవఇదమాహప్రియాంసతీమ్ ॥ ౩౬ ॥ అహోబతభవాన్యేతత్ప్రజానాంపశ్యవైశసమ్।క్షీరోదమథనోద్భూతాత్కాలకూటాదుపస్థితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఆసాంప్రాణపరీప్సూనాంవిధేయమభయంహినః । ఏతావాన్హిప్రభోరర్థోయద్దీనపరిరక్షణమ్॥ ౩౮ ॥ప్రాణైఃస్వైఃప్రాణినఃపాన్తిసాధవఃక్షణభఙ్గురైః।బద్ధవైరేషుభూతేషుమోహితేష్వాత్మమాయయా ॥ పుంసఃకృపయతోభద్రేసర్వాత్మాప్రీ

ర్థః ॥ ౩౪ ॥ నన్వేతేసర్వేధర్మాస్త్వదుక్తాఃపరమాత్మాసాధారణాః-అహంతుపుణ్యోపచితాధికారవిశేషభాక్కశ్చిజ్జీవ-ఇత్యత్రాహుః ॥ ఏతదితి ॥ హేపరమేశ్వర- తేత్వత్తః - పరముత్కృష్ట-మపరమధమంచ-తత్త్వం నపశ్యామఃనజానీమః-కింతు-లోకస్యమృడనాయసుఖాపాదనాయ-తవా - వ్యక్తకర్మణో , వ్యక్తిరిత్యేతత్తు,జానీమఇత్యర్థః - త్వంపరమాత్మాభవతు-మావా-సర్వస్యాపిచిదచిదాత్మకస్య,జగతస్తదాత్మకత్వాత్తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనతంవినాస్వాసిద్ధస్వరూపస్వభావయోరభావాత్తదృష్ట్యాతదర్థైరేవసర్వంవస్తుస్తోతవ్యమిత్యేవంతుష్టువిమేతిభావః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంభృశమధిక - మీడితఃస్వస్మిన్నవిద్యమానైరపిపరమాత్మాసాధారణైర్గుణైరీడితఃస్తుతో - దేవోరుద్రస్తాసాం ప్రజానాం-తత్ కాలకూటాదుపస్థితం-వ్యసనందుఃఖంవీక్ష్య-సర్వభూతసుహృత్-ప్రియాం-సతీంభవానీం-ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౩౬ ॥ విషపానేప్రవృత్తంమామియం ప్రియావారయేదితిశఙ్కయా తామనుజ్ఞాపయన్నాహ ॥ అహోబతేతిసార్ధైశ్చతుర్భిః హేభవాని అహోబతమహత్కష్టమేత,త్ప్రజానాం-వైశసందుఃఖం-పశ్య-వైశసంవిశినష్టి ॥ క్షీరాబ్ధేర్మథనా - ద్య-దుద్భూతలి - కాలకూటాఖ్యంవిషం-తస్మా-త్సముపస్థితంసంప్రాప్తమ్ ॥ ౩౭ ॥ ప్రాణపరీప్సూనాంజిజీవిషూణా - మాసాంప్రజానాంమేమయా- అభయం-విధేయం-హియస్మాత్-ప్రభోస్సమర్థస్యార్థఃకర్తవ్యప్రయోజన-మేతావానేవ-కియాన్-య , ద్దీనానాం-పరిపాలన-మిత్యే,తావానేవ ॥ ౩౮ ॥ తథాహి-సాధవః-క్షణభఙ్గురైః- హేతుగర్భమిదంస్వై స్స్వకీయైః- ప్రాణైః-ప్రాణినః,పాన్తిరక్షన్తి-కింప్రాణిరక్షయేత్యతఆహ-ఆత్మమాయయాభగవన్మాయయా,మోహితేష్వ , తఏవ,పరస్పరంబద్ధవైరేషు,భూతేషు-కృపయతఃకృపాంకుర్వతః-పుంసః- హేభద్రే,సర్వాన్తరాత్మా-భగవాన్,ప్రియతే ॥ ౩౯ ॥ కిఞ్చ తత్ప్రీత్యాఽతఆహ॥ ప్రీతిమితిసార్ధశ్లోకాభ్యాం-హరౌప్రీతేసతిసచరాచరోఽహమపి - ప్రీయేనితరాంమానన్దయుక్తోభవామి-తస్మాదిదం,గరళ

విషం, భుఞ్జే భోక్ష్యే, మే మత్తః ప్రజానాం, స్వస్తిరస్తు. అయమన్వయః స్వస్తిశబ్దస్సుఖార్థకః. అత ఏవ ప్రయోగాత్ షష్ఠీ స్వస్తిరస్తు మే ఇత్యాత్మనేపదశ్రుతప్రయోగాచ్చ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ ఏవమిత్థం భవానీమామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య - విశ్వసుఖకరో భగవాన్ రుద్రః తద్విషం జగ్ధుమత్తుమారేభే. తత్ప్రభావజ్ఞా, భవానీ, అన్వమోదత, అనుమోదితవతీ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తతస్తదనుమోదనానన్తరం, సర్వతో, వ్యాపి. హాలాహలాఖ్యం విషం - కరతలీకృత్య కరతలమాత్రపరిమితం కృత్వా, భూతసుఖకరో, మహాదేవః కృపయా. అభక్షయత్ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ జలకల్మషరూపం విషం - స్వవీర్యం స్వబలం, తస్యాపి రుద్రస్యాపి దర్శయామాస - యస్మాత్తం రుద్రం గళే నీలం చకార. తచ్చ నైల్యం, సాధోః రుద్రస్య విశేషేణ భూషణమేవాభూత్, జలకల్మష ఇతి పాఠాన్తరం తదా దుస్సహం విషం కథం జరయామాసేత్యత్రాహ, జలకల్మషః జలానామితరేషామేవ కల్మషో బాధకమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ కృపాళు నామియం పరిపాటిరిత్యాహ. తప్యన్త ఇతి. సాధవః సాధు కుర్వన్తి పరకార్యమితి సాధవః - స్వార్థనిరపేక్షపరకార్యప్రసాధనస్వభావా జనాః, ప్రాయశో. లోకతాపేన - స్వయమపి. తప్యన్తే, న తద్వ్యర్థమపత్యం ఖిలాన్తరాత్మనః. పరమపురుషస్యారాధనం తోషహేతుః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ మీఢుషః అశ్రితాశీర్వర్షకస్య - శంభోర్దేవస్య. తద్విషపానరూపం కర్మ. శ్రుత్వా. ప్రజాః దాక్షాయణీ భవానీ చ. బ్రహ్మా. వైకుణ్ఠో భగవాంశ్చ శశంసిరే ప్రశంసితవన్తః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ శంభోర్విషం. పిబతస్సతో. యత్కించిత్ప్రస్కన్నం గళితం. విషం తద్వృశ్చికాదయః. ప్రాణినో జగృహుః - విషౌషధ్యః కాకతుణ్డకరవీరాదయః. దన్దశూకా

య తే హరిః ॥ ౩౯ ॥ ప్రీతే హరౌ భగవతి ప్రీయేఽహం సచరాచరమ్। తస్మాదిదం గరం భుఞ్జే ప్రజానాం స్వస్తిరస్తు మే॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమామన్త్ర్య భగవాన్భవానీం విశ్వభావనః। తద్విషం జగ్ధుమారేభే ప్రభావజ్ఞాఽన్వమోదత॥ ౪౧ ॥ తతః కరతలీకృత్య వ్యాపి హాలాహలం విషమ్। అభక్షయన్మహాదేవః కృపయా భూతభావనః॥ ౪౨ ॥ తస్యాపి దర్శయామాస స్వవీర్యం జలకల్మషః। యచ్చకార గళే నీలం తచ్చ సాధోర్విభూషణమ్॥ ౪౩ ॥ తప్యన్తే లోకతాపేన ప్రాయశః సాధవో జనాః। పరమారాధనం తద్ధి పురుషస్యాఖిలాత్మనః॥ ౪౪ ॥ నిశమ్య కర్మ తచ్ఛంభోర్దేవదేవస్య మీఢుషః। ప్రజా దాక్షాయణీ బ్రహ్మా వైకుణ్ఠశ్చ శశంసిరే॥ ౪౫ ॥ ప్రస్కన్నం పిబతః పాణేర్యత్కించిజ్జగృహుస్స్మ తత్। వృశ్చికాహివిషౌషధ్యో దన్దశూకాశ్చ యేఽపరే॥ ౪౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పీతే గరే వృషాఙ్కేన ప్రీతాస్తేఽమరదానవాః। మమన్థుస్తరసా సిన్ధుం హవిర్ధానీ తతోఽభవత్॥ తామగ్నిహోత్రీమృషయో జగృహుర్బ్రహ్మవాదినః। యజ్ఞస్య దేవయానస్య మేధ్యాయ హవిషే నృప ॥ ౨ ॥ తత ఉచ్చైఃశ్రవా నామ హయోఽభూచ్చన్ద్రపాణ్డురః। తస్మిన్బలిస్స్పృహాం చక్రే నేన్ద్ర ఈశ్వరశిక్షయా ॥ ౩ ॥ తత ఐరావతో నామ వారణేన్ద్రో వినిర్గతః। దన్తైశ్చతుర్భిశ్శ్వేతాద్రేర్హరన్భగవతో మహిమ్ ॥ ౪ ॥ తతో గజాః కరి

దంశనస్వభావా అన్యే జన్తవః. సర్పా గృహీతవన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఇత్థం వృషాఙ్కేన రుద్రేణ. గరే విషే. పీతే భక్షితే సతి. తే సర్వే. అమరా దానవాశ్చ - ఇన్ద్రాదయో వైరోచనాదయశ్చ ప్రీతాః హృష్టాస్సన్తః - తరసా బలేన. సిన్ధుం. మమన్థుః. తత. స్తస్మిన్సిన్ధావేవం మథ్యమానే సతి. తతో విషోదనన్తరం, హవిర్ధానీ సురభిః, కామధేనుః, అభవత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తాం హవిర్ధానీమగ్నిహోత్రీం దధిపయోఘృతాదిహవిః ప్రదానేనాగ్నిహోత్రాదివైదికకర్మనిష్పాదినీం, బ్రహ్మవాదినః. ఋషయో. జగృహుః స్వీకృతవన్తః, కిమర్థం. హే నృప, దేవయానస్య దేవా యాన్త్యస్మిన్కర్మణీతి దేవయానం, తస్య, యజ్ఞస్య, సంబన్ధినే. మేధ్యాయ, హవిషే పయఆదిహవిరర్థమ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తతో హవిర్ధాన్యుద్భవానన్తరం. చన్ద్రవత్, పాణ్డురశ్శుభ్రో. హయ ఉచ్చైఃశ్రవా ఇతి ప్రసిద్ధ. ఉద్బభూవ, తస్మిన్ ఉచ్చైఃశ్రవసి హయే, ఈశ్వరశిక్షయా, ఇన్ద్రః స్పృహాం, న చక్రే, లోభః కార్యో న వై జాతు రోషః కామశ్చ వస్తుష్వి, తి పూర్వం కృతయా భగవతశ్శిక్షయో, చ్చైశ్శ్రవస్యుత్పన్నామపి స్పృహామభివ్యక్తాం న చక్రే, కింతు మనస్యేవాధాదితి భావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తత ఉచ్చైఃశ్రవస ఉదయానన్తర, మైరావతాఖ్యో, వారణేన్ద్రో గజశ్రేష్ఠః. వినిర్గతః, కథంభూతః. భగవతో రుద్రస్య, శ్వేతాద్రిః కైలాస, స్తస్య, మహిమం మాహాత్మ్యం శోభాం, దన్తైశ్చతుర్భిశ్శిఖరతుల్యై, ర్హరన్, చన్ద్రవత్పాణ్డుర ఇత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తతోఽష్టౌ, దిగ్గజా. అభవన్, తతో, హే నృప. అభ్రముప్రభృతయోఽష్టౌ, కరిణ్యో, ఽభవన్, తతో మహోదధేః. కౌస్తుభాఖ్యం - రత్నం - మభూ, త్స చ పద్మరాగమణి

౪౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ జడకల్మషః.

స్తస్మిన్ మహామణౌ భగవాన్ హరిర్వక్షసోఽలంకరణనిమిత్తం స్పృహాం చక్రే ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తతః పారిజాతో వృక్షస్సురలోకస్య విభూషణభూతోఽభవత్ - కథంభూతః, యః శశ్వత్సదా, అర్థినః అర్థైః పూరయన్, అర్థాన్ పూరయన్ భువి భవానర్థాపూరయత్యర్థినామర్థాంస్తథా ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తతశ్చాప్సరస ఉద్బభూవుః కథంభూతాః నిష్కగ్రీవాః స్వర్ణాభరణవిశేషకణ్ఠాః శోభనాని వాసాంసి యాసాం తాః స్వర్గిణాం స్వర్గతానాం, సున్దరగతిభిః లీలావలోకనైశ్చ - రమణ్యః, ప్రియాః స్వర్గిణాం రతికర్త్ర్యః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తతః సాక్షాచ్ఛ్రీః లక్ష్మీః ఆవిరభూత్. కథంభూతా, భగవత్పరా భగవదనన్యార్హా, కాన్త్యా, దిశో - రఞ్జయన్తీ ప్రకాశయన్తీ, యథా, సౌదామనీ, విద్యుత్ తద్వత్ - సుదామా పర్వత, స్తస్యైకస్యాం దిశి జాతా సౌదామనీ, స్ఫటికాదిమయగిరిశృఙ్గేష్వధికం స్ఫురన్తీ విద్యుదివ - కాన్త్యా - దిశో, రఞ్జయన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తస్యాం రూపాదిమహిమ్నా, ఆక్షిప్తం, చేతో, యేషాం తే సర్వే, ససురాసురదానవాః, స్పృహాం చక్రుః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ భగవద్వక్షస్స్థితయా శ్రియా విలోకితానాం దేవాదీనాం యథాపూర్వం సర్వసంపత్ప్రాప్తిం - అసురాణాం తద్విపర్యయం చ వక్తుం తస్యా అభిషేకాదిమహోత్సవపూర్వకం బ్రహ్మాదిపరిహారేణ భగవత్ప్రాప్తిప్రకారమాహ ॥ తస్యా ఆసనమిత్యాదినా, అథాసీద్వారుణీత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ తస్యాః రమాయాః ఉపవేశనార్థం, మహదద్భుతం మహచ్చ, సింహాసనం ఇన్ద్ర ఆనీయ, సమర్పితవాన్ - గఙ్గాయమునాదయస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠాః మూర్తిమత్యస్సత్యః, హేమకుమ్భైశ్శుద్ధం జలమానిన్యిరే ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ భూమిరపి మూర్తిమతీ సతీ, అభిషేచనికా అభిషేకోచితా, ఓషధీస్సకలా ఆహరత్ అసన్యే, గావస్తు, పఞ్చపవిత్రాణి పఞ్చగవ్యా

ణ్యోఽష్టౌ కౌస్తుభశ్చాభవన్నృప । పద్మరాగే స్పృహాం చక్రే వక్షోఽలంకరణే హరిః ॥ ౫ ॥ తతోఽభవత్పారిజాతస్సురలోకవిభూషణః । పూరయత్యర్థినో యోఽర్థైశ్శశ్వద్భువి యథా భవాన్ ॥ ౬ ॥ తతశ్చాప్సరసో జాతా నిష్కగ్రీవాస్సువాససః । రమణ్యస్స్వర్గిణాం వల్గుగతిలీలావలోకనైః ॥ ౭ ॥ తతశ్చావిరభూత్సాక్షాచ్ఛ్రీరమా భగవత్పరా । రఞ్జయన్తీ దిశః కాన్త్యా విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౮ ॥ తస్యాం చక్రుస్స్పృహాం సర్వే ససురాసురదానవాః । రూపౌదార్యవయోవర్ణమహిమాక్షిప్తచేతసః ॥ ౯ ॥ తస్యా ఆసనమానిన్యే మహేన్ద్రో మహదద్భుతమ్ । మూర్తిమత్యస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా హేమకుమ్భైర్జలం శుచి ॥ ౧౦ ॥ ఆభిషేచనికా భూమిరాహరత్సకలౌషధీః । గావః పఞ్చ పవిత్రాణి వసన్తో మధుమాధవౌ ॥ ౧౧ ॥ ఋషయః కల్పయాంచక్రురభిషేకం యథావిధి । జగుర్భద్రాణి గన్ధర్వా నట్యశ్చ ననృతుర్జగుః ॥ ౧౨ ॥ మేఘా మృదఙ్గపణవమురజానకగోముఖాన్ । వ్యనాదయన్ శఙ్ఖవేణువీణాస్తుములనిస్వనాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽభిషిషిచుర్దేవీం శ్రియం పద్మకరాం సతీమ్ । దిగ్గజాః పూర్ణకలశైస్సూక్తవాక్యైర్ద్విజేరితైః ॥ ౧౪ ॥ సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ సముపాహరత్ । వరుణస్స్రజం వైజయన్తీం మధునా మత్తషట్పదామ్ ॥ ౧౫ ॥ భూషణాని విచిత్రాణి విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః । హారం సరస్వతీ పద్మమజో నాగాశ్చ కుణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ తతః కృతస్వస్త్యయనోత్పలస్రజం నదద్ద్విరేఫాం పరిగృహ్య పాణినా । చచాల వక్త్రం సుకపోలకుణ్డలం సవ్రీడహాసం దధతీ సుశోభనమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తనద్వయం చారుకృశోదరీ సమం నిరన్తరం కుఙ్కుమచన్దనోక్షితమ్ । తతస్తతో నూపు

న్యాజహ్రుః వసన్తఋతుః - మూర్తిమాన్ - మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖభవఫలపుష్పాణి - ఆహరదిత్యనుషఙ్గః పాఠాన్తరే ద్వంద్వైక్యే ఽపి స ఏవార్థః మధుపాసేభవం మధ్వితి వా ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తత ఋషయః అభిషేకం విధిం అభిషేకోచితవిధిం యథావత్కల్పయాంచక్రుః - గన్ధర్వా భద్రాణి మఙ్గళాని జగుః, నాట్యః నటానాం స్త్రియః, ననృతుర్జగుశ్చ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ మేఘా మూర్తిమన్తో మృదఙ్గాదీన్ వాద్యవిశేషాన్, శఙ్ఖవేణువీణాశ్చ, వ్యవాదయన్ తుములాస్సనిస్వనో యేషాం తాన్ - మృదఙ్గాదీన్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తతః పద్మకరాం సతీం శ్రియం, దిగ్గజాః పూర్ణకలశైః, సర్వౌషధీయుక్తైస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠానీతైర్ద్విజేరితైస్సూక్తవాక్యైః - రాభిషేచనికమన్త్రైస్సహాభిషిషిచుః అభిషిక్తవన్తః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తతస్సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ, సమర్పితవాన్, తతో, వరుణః, మధునామధుపానేన, మత్తాష్షట్పదా భృఙ్గా, యస్యాం, తాం - వైజయన్తీం వనమాలాం - సముపాహరదిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ విశ్వకర్మా, ప్రజాపతిః, భూషణాని, సరస్వతీ, హారం అజో బ్రహ్మా పద్మం - సముపాహరత్ నాగాస్తు, కుణ్డలే, సముపాహరత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తతః కృతస్వస్త్యయనా కృతమఙ్గళా శ్రియా, శ్రీః నదన్తో ద్విరేఫా భ్రమరా యస్యాం తాం, ముత్పలస్రజం, పాణినా, పరిగృహ్య, నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్య స్వాభిమతస్య పుంసః కణ్ఠే నిధాతుం పరిగృహ్యేతి భావః చచాల, కథంభూతా సతీ, శోభనయోః, కపోలయోః కుణ్డలే, ప్రతిఫలన్తీ, యస్మిన్, సవ్రీడః, హాసో యస్మిన్, తత్, సుశోభనమతిసున్దరం, వక్త్రం, దధతీ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తథా, చన్దనకుఙ్కుమాభ్యా, ముక్షితం సిక్తం లిప్తం సమం నిరన్తరంచ యత్ స్తనద్వయం, తచ్చ - చారుసున్దరం - కృశం చోదరం చ దధతీ, తతస్తతః, శ్రీః నూపురాణాం వల్గుభిర్మధురైః శి

ఝిల్లీ, ర్విసర్పతీ, ఇత స్తతశ్చలన్తీ, హేమలతేవ, బభౌ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తత. ఆత్మనస్స్వస్యాః, పదమాశ్రయం, ధ్రువం నిత్యమవ్యభిచారిణో నిత్యాః, సన్తః, కల్యాణా గుణాః, యస్మిన్-తన్నిరవద్యం, నిరస్తహేయగుణం, ఏవంభూతం, పదం, గన్ధర్వాదిమధ్యే. విలోకయన్తీ విచారయన్తీ నాన్వవిన్దత నాపశ్యత్ - క్వచిత్కస్యచిద్దోషస్య దర్శనేనాన్వవిన్దతేతి భావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తదేవాహ నూనమిత్రిభిః॥ యస్య రుద్రదూర్వాసఃప్రభృతేః తపస్స్వస్తి-తస్య -మన్యునిర్జయస్తు-నాస్తి-నూనమితి నిశ్చయే, యస్య తు గురుశుక్రాదేః జ్ఞానమస్తి-న తస్య జ్ఞానం సఙ్గవర్జితం.-కిన్తు ఫలసఙ్గాదియుక్తమేవ-కశ్చిద్బ్రహ్మాదిర్మహాంస్తథాఽపి సః-తస్య. కామనిర్జయో ఽస్తి-దుహితు రేవ పత్నీత్వేన గృహీతత్వాదితి భావః-యః-పరతో వ్యపాశ్రయః పరాపేక్షైశ్వర్యాశ్రయః ఇన్ద్రాదిః-స, కిమీశ్వరః అనీశ్వర ఏవేతి భావః ॥ ౨౦ ॥ క్వచిద్యమాదౌ-ధర్మోఽస్తి తథాపి-న భూతసౌహృదమస్తి-త్యాగః-క్వచిచ్ఛిబిప్రభృతిష్వస్తి-యస్త్యాగశ్శిబ్యాదిగత - స్స న ముక్తికారణం న ముక్తిహేతుః పుంసః కార్తవీర్యాదేర్వీర్యమస్తి-తథాఽపి తత్-దజవేగేన-కాలవేగేన-నిష్కృతం పరిహృతం-తు న భవతి-ద్వితీయః భగవతోఽన్యః కశ్చిదపి సనకాదిరపి-సత్త్వాది ప్రాకృతగుణసఙ్గవర్జితో-స భవతి ॥ న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః-సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, రిత్యుక్తరీత్యా గుణత్రయనిర్ముక్తస్య భగవదన్యస్య కస్యాపి జన్తోరభావాదితి భావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ క్వచిన్మార్కణ్డేయాదౌ-చిరాయు-రస్తి న తు శీలం-మఙ్గళం చాస్తి-ఇన్ద్రియధర్మశీలత్వాదితి భావః॥ క్వచి-త్తదప్యస్తి చే-దాయుషః-స్థైర్యం-న వేద్యం న నిశ్చేయం-కుత్రచిద్రుద్రాదౌ-ఉభయం చిరాయుష్యం శీలం చాస్తి తథాఽపి-స రుద్రాదిరమఙ్గళః అమఙ్గళవేషః-భగవన్తం లక్షీకృత్యాహ, యశ్చ-

రవల్గుశిఞ్జైర్విసర్పతీ హేమలతేవ సా బభౌ ॥ ౧౮ ॥ విలోకయన్తీ నిరవద్యమాత్మనః పదం ధ్రువం చావ్యభిచారి సద్గుణమ్ । గన్ధర్వయక్షామరసిద్ధచారణత్రైవిష్టపేయాదిషు నాన్వవిన్దత ॥ ౧౯ ॥ నూనం తపో యస్య న మన్యునిర్జయో జ్ఞానం క్వచిత్తచ్చ న సఙ్గవర్జితమ్ । కశ్చిన్మహాంస్తస్య న కామనిర్జయః స ఈశ్వరః కిం పరతో వ్యపాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ ధర్మః క్వచిత్తత్ర న భూతసౌహృదం త్యాగః క్వచిత్తత్ర న ముక్తికారణమ్ । వీర్యం న పుంసోఽస్త్యజవేగనిష్కృతం న హి ద్వితీయో గుణసఙ్గవర్జితః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చిరాయుర్న హి శీలమఙ్గళం క్వచిత్తదప్యస్తి న వేద్యమాయుషః । యత్రోభయం కుత్ర చ సోఽప్యమఙ్గళః సుమఙ్గళః కశ్చ న కాఙ్క్షతే హి మామ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విమృశ్యావ్యభిచారిసద్గుణైర్వరం ❀ నిజైరాశ్రయతోఽగుణాశ్రయమ్ । వవ్రే వరం సర్వగుణైరపేక్షితం రమా ముకున్దం నిరపేక్షమీప్సితమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాంసదేశ ఉశతీం నవకఞ్జమాలాం మాద్యన్మధువ్రతవరూథగిరోపఘుష్టామ్ । తస్థౌ నిధాయ నికటే తదురస్స్వధామ సవ్రీడహాసవికసన్నయనేన యాతా ॥ ౨౪ ॥ తస్యాశ్శ్రియస్త్రిజగతో జనకో జనన్యా వక్షో నివాసమకరోత్పరమం విభూతేః । శ్రీస్స్వాః ప్రజాస్సకరుణేన నిరీక్షణేన యత్ర స్థితైధయత సాధిపతీంస్త్రిలోకాన్ ॥ ౨౫ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాం వాదిత్రాణాం చ నిస్స్వనః । దేవానుగానాం సస్త్రీణాం న్నృ

కాన్తైర్నిత్యైన-సద్గుణాశ్రయనిరవద్యనిరతిశయమఙ్గళమూర్తిః కశ్చ మాం-స తు-మాం-న హి కాఙ్క్షతే-స్వత ఏవ పూర్ణత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏవమిత్థం-విమృశ్య-రమా లక్ష్మీ-ర్నిరపేక్షమపి ముకున్దమేవ- వరం పతిం-వవ్రే-తత్ర హేతుం వదన్ ముకున్దం విశినష్టి ॥ అవ్యభిచారిభిరనితరసాధారణైర్మఙ్గళగుణైః-ర్నిజైస్స్వకీయైః-ర్నిరుపాధికైః-రాశ్రయతః ఆశ్రయణాద్వరం సర్వోత్కృష్టం-అగుణాశ్రయం సత్త్వాది ప్రాకృతగుణానాశ్రయం చ - నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమితి పాఠాన్తరం- తదా-నిజైరవ్యభిచారిసద్గుణైః - రాశ్రయతయా ప్రాకృతగుణానాశ్రయం వరముత్కృష్టమిత్యర్థః-సర్వగుణైరాశ్రయణసౌకర్యావహైః - రాశ్రయణీయత్వేన-అపేక్షితం-అత ఏవ ఈప్సితం ఆప్తుమిచ్ఛావిషయం-ముకున్దం-వరం వవ్రే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఉక్తవరణప్రకారమేవాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య ముకున్దస్య-అంసదేశే-స్కన్ధదేశే-కమనీయాం-నవ-కఞ్జమాలాం-నిధాయ- తదనుగ్రహం-ప్రతీక్షమాణా తూష్ణీం-తస్య-నికటే-తస్థౌ-కథంభూతాం మాలాం-మాద్యతాం మధుపానమత్తానాం - మధువ్రతానాం భ్రమరాణాం-వరూథస్య సముదాయస్య-గిరో-పఘుష్టాం ధ్వనితాం-కథంభూతా శ్రీః - సవ్రీడహాసేన - వికస - ద్య - న్నయనం తేన-తస్య భగవత ఉరో వక్షస్స్వధామస్వాశ్రయం-యాతా, తద్వక్షస్స్వాశ్రయత్వేన ప్రతీక్షమాణాసతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ త్రిజగతో-జనన్యాస్తస్యాః-అఖిలవిభూత్యాశ్రయభూతాయాః-శ్రియః-త్రిజగజ్జనకో భగవాన్-స్వం వక్ష ఏవ- పరం-నివాసస్థాన-మకరోత్ యత్ర వక్షసి-స్థితా-శ్రీః-సకరుణేన-నిరీక్షణేన - స్వాః ప్రజాః-సాధిపతీం స్త్రిలోకాంశ్చ ఐధయత అవర్ధయత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తదా - శఙ్ఖాదీనాం వాద్యానాం-సస్త్రీణాం-దేవానుగానాం గన్ధర్వాదీనాం - నృత్యతాం - గాయతాం-చ పృథక్పృథఙ్మహా

౨౩॥ శ్లో ❀ పా॥ నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమ్

ధ్వనిరభూత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా-బ్రహ్మాదయః-సర్వే -విశ్వస్య-స్రష్టారః - పుష్పాణి-వర్షన్తః-విభుంభగవన్తం-తల్లిఙ్గైర్భగవద్గుణప్రతిపాదకైః-రవితథైః-సత్యైః - ర్యథావస్థితార్థప్రతిపాదకైః - ర్నత్వారోపితగుణప్రతిపాదకైరిత్యర్థః-మన్త్రైః-ఈడిరే-తుష్టువుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ దేవాః-సప్రజాపతయః-ప్రజాశ్చ-శ్రియా-విలోకితాః-శీలాదిగుణసమ్పన్నాః-పరాంనిర్వృతిమానన్దం-లేభిరే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ దైత్యాః-దానవాశ్చయదాలక్ష్మ్యా - పేక్షితాః-స్తదైవ-హేరాజన్,నిస్సత్త్వానిర్బలాః-అతఏవనిరుద్యోగాః-త్యక్తలజ్జాః-లోలుపాఃవిమోహశీలా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథశ్రియఉద్గమనానన్తరం-వారుణీదేవీ-వారుణాదైవత్యం-యత్తన్మయీ-సురాధిదేవతా-కన్యా - కమలేఇవలోచనేయస్యాస్సా -ఆసీదుద్బభూవ-తాంచ-హరేః-రనుజ్ఞయా-తేఅసురాజగృహుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథ - మృతార్థిభిఃకాశ్యపైర్దైవాసురైర్మథ్యమానాదుదధేః-హేరాజన్-పరమాద్భుతః-పురుషఉదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తంవిశినష్టి॥దీర్ఘౌపీవరౌచ-దోర్దణ్డౌ-యస్య,కంబువచ్ఛుక్లవ-త్త్రిరేఖా,వృత్తాచ,గ్రీవా,యస్య,అరుణేఈక్షణే - యస్య,శ్యామలఃమేఘఇవశ్యామః - తరుణోయువా , స్రగ్వీవనమాలీ - సర్వైః,రాభరణై , రలఙ్కృతః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ పీతేవాససీయస్య,మహద్విపుల-మురోవక్షో-యస్య,సుమృష్టైనిర్ణిక్తైః,మణిమయే-కుణ్డలే-యస్య,నీలః-కుఞ్చితఃకుటిలః-కేశానా-మన్తోఽగ్రభాగో , యస్య,సుభగస్సుకుమార , స్సర్వావయవసున్దరోవా-సింహస్యేవ-విక్రమఃపాదవిన్యా

త్యక్తాఙ్గాయతామభూత్॥ ౨౬ ॥బ్రహ్మరుద్రాఙ్గిరోముఖ్యాస్సర్వేవిశ్వసృజోవిభుమ్। ఈడిరే*ఽవితథైర్మన్త్రైస్తల్లిఙ్గైఃపుష్పవర్షిణః॥౨౭॥శ్రియావిలోకితాదేవాస్సప్రజాపతయఃప్రజాః।శీలాదిగుణసంపన్నా లేభిరేనిర్వృతింపరామ్॥ ౨౮ ॥నిస్సత్త్వాలోలుపారాజన్నిరుద్యోగాహతత్రపాః । యదాచోపేక్షితాలక్ష్మ్యాబభూవుర్దైత్యదానవాః॥ ౨౯ ॥అథాసీద్వారుణీదేవీకన్యాకమలలోచనా।అసురాజగృహుస్తాంవైహరేరనుమతేనతే॥ అథోదధేర్మథ్యమానాత్కాశ్యపైరమృతార్థిభిః। ఉదతిష్ఠన్మహారాజపురుషఃపరమాద్భుతః॥ ౩౧ ॥దీర్ఘపీవరదోర్దణ్డఃకమ్బుగ్రీవోఽరుణేక్షణః।శ్యామలస్తరుణస్స్రగ్వీసర్వాభరణభూషితః॥ ౩౨॥పీతవాసామహోరస్కస్సుమృష్టమణికుణ్డలః।స్నిగ్ధకుఞ్చితకేశాన్తస్సుభగస్సింహవిక్రమః॥ ౩౩ ॥అమృతాపూర్ణకలశంబిభ్రద్వలయభూషితః । సవైభగవతస్సాక్షాద్విష్ణోరంశాంశసంభవః ॥ ధన్వన్తరిరితిఖ్యాతఆయుర్వేదదృగిజ్యభాక్॥౩౪॥తమాలోక్యాసురాస్సర్వేకలశంచామృతాభృతమ్।లిప్సన్తస్సర్వవస్తూనికలశంతరసాఽహరన్॥ ౩౫ ॥నీయమానేఽసురైస్తస్మిన్కలశేఽమృతభాజనే। విషణ్ణమనసోదేవాహరింశరణమభ్యయుః॥ ౩౬ ॥ ఇతితద్దైన్యమాలోక్యభగవాన్భృత్యకామకృత్ । మాఖిద్యతా*మృతార్థంవస్సాధయిష్యేస్వమాయయా ॥ ఇత్యుక్త్వాసాన్త్వయన్దేవాంస్తత్రైవాన్తర్దధేహరిః॥ ౩౭ ॥మిథఃకలిరభూత్తేషాంతదర్థేతర్షచేతసామ్।అహంపూర్వమహంపూర్వంనత్వంనత్వమితిప్రభో ॥ ౩౮ ॥ దేవాస్స్వంభాగమర్హన్తియేతుల్యాయాసహేతవః। సత్రయాగఇవహ్యస్మిన్నేషధర్మస్సనాతనః॥ ౩౯ ॥ ఇతిస్వాన్ప్రత్యషేధన్వైదైతేయాజాతమత్సరాః। దుర్బలాఃప్రబలాన్రాజ

సో-యస్య ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అమృతపూర్ణకలశం , బిభ్రాణః,వలయైః,రలఙ్కృతః,కోసావిత్యత్రాహ॥సవాఇతి॥సహిసాక్షాద్భగవతో,హరేః,రంశాంశేన , సంభవః , యస్యసతు , ధన్వన్తరిరితిప్రసిద్ధః , ఆయుర్వేదస్య,ద్రష్టా,ఇజ్యభాక్ యాగభోక్తా ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తమమృతకలశంబిభ్రతం,ధన్వన్తరి,మాలోక్య,అసురా , స్సర్వే-సర్వవస్తూనిమథనాదుత్పన్నాని,లిప్సన్తోఽమృతేనా,భృతంసంపూర్ణం,కలశం,తరసాబలేనా,శువా,అహరన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అమృతభాజనేతస్మిన్కలశే,దైత్యైర్నీయమానేహృతేసతి,దేవాః,విషణ్ణమనసఃఖిన్నచిత్తాః,హరిం-శరణమాజగ్ముః ❁ ॥౩౬॥ ❁ ఇత్థంతేషాందేవానాం,దైన్య,మాలోక్య,భృత్యానాంకామమిష్టంకరోతీతితథా,భగవాన్ మిథో , దైత్యానాంపరస్పరంకలహోత్పాదనేనయోగమాయయా మోహిన్యా,వోయుష్మాకమర్థం,సాధయిష్యామిఅతో,మాఖిద్యతేత్యాహ,ఇతీత్థముక్త్వా , దేవాన్,సాన్త్వయన్,హరిస్తత్రైవాన్తర్దధే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మిథఃకలహమేవాహ॥మిథఇతి॥తదర్థేఅమృతనిమిత్తే,తర్షఃకామః-స్తద్యుక్తాని-చేతాంసి-యేషాం-తేషాందైత్యానాంమి-థః-కలిఃకలహః-బభూవకలహప్రకారమాహ ।అహమితి॥ హేప్రభోరాజన్-అహంపూర్వమహమేవ-పూర్వం,పాస్యామి-నత్వ-మిత్యేవం-కలి-రభూదిత్యర్థః ❁ ॥౩౮॥ ❁ తత్రదుర్బలానాందైత్యానామాక్రోశప్రకారమాహ॥దేవాఇతి॥దేవాఅపి-స్వ - మమృతభాగ-మర్హన్తి- కుతః-యతో-యేఽపి-దేవా-స్తుల్యాయాసహేతవఃతుల్యేనాయాసేన-హేతవస్సాధకాః-యథాసత్రయాగే-యఏవయజమానాస్తఏవఋత్విజఇతియజమానాభిన్నఋత్విక్కర్తృకే-బహుయజమానకేఇవ-సర్వేషాంసమం-ఫలం-తద్వ-దయమేవ-సనాతనో-ధర్మః ❁ ॥౩౯॥ ❁ ఇతీత్థం - హేరాజన్-స్వాన్-గృహీతకలశాన్-ప్రబ

లాన్-దైత్యాన్ దుర్బలాన్-దైతాతేయాన్-జాతమత్సరాస్సన్తో-ముహుర్ముహుః-ప్రత్యషేధన్ న్యవారయన్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ఏతస్మిన్ సమయే-సర్వోపాయవిద్-భగవాన్-ఈశ్వరో విష్ణుః - పరమాద్భుతం కేనాప్యదృష్టపూర్వం- అనిర్దేశ్యం దేవాదిస్త్రీసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యం- యోషిద్రూపం-దధార ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻తద్రూపం వర్ణయతి పఞ్చభిః ॥ ప్రేక్షణీయ-ముత్పలమివ-శ్యామం-సర్వేష్వవయవేషు - సున్దరం-సమానయోః-కర్ణయో-రాభరణే-యస్మిన్-సుకపోలం చతదున్నతనాసికం చాననం-యస్మిన్ ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻నవయౌవనేన-నిర్వృత్తయోః ప్రవృత్తయోః- వర్తులయోశ్చ-స్తనయోః-భారేణ-కృశ-ముదరం-యస్మిన్-ముఖస్యామోదేనానురక్తానాం-అళీనాం-ఝంకారేణోద్విగ్నే చఞ్చలే-లోచనే యస్మిన్ ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ఉత్ఫుల్లాని-మల్లికాకుసుమాని-యస్యాం-తాం-మాలాం- స్వకేశభారేణ కేశపాశేన - బిభ్రాణం-శోభనా గ్రీవా యస్మిన్ - తత్-కణ్ఠే ఆభరణాని-యస్మిన్-తచ్చ-శోభనయోః-భుజయోః-అఙ్గదాభ్యాం-భూషితమ్ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻విరజోమ్బరేణ-సంవీతో-నితమ్బ ఏవ-ద్వీపః-విశాలత్వా-త్తచ్ఛోభా-యస్యాః- స్తయా కాన్త్యా- ప్రకర్షేణ-విలస-ద్వల్గుసున్దరం యథా భవత్యేవం-చలతో-శ్చరణయో-ర్నూపురే యస్మిన్ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻సవ్రీడస్మితేన సహ-విక్షిప్తాః కమ్పితాః-యాః-భ్రూ స్తస్యాః-విలాసేన సహ-యాన్య-వలోకనాని-తైః-దైత్యయూథపానాం-చేతస్సు-ముహుర్ముహుః - కామ-ముద్దీపయత్ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

న్గృహీతకలశాన్ముహుః॥ ౪౦ ॥ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణుస్సర్వోపాయవిదీశ్వరః । యోషిద్రూపమనిర్దేశ్యం దధార పరమాద్భుతమ్॥ ౪౧ ॥ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామం సర్వావయవసున్దరమ్ ।సమానకర్ణాభరణం సుకపోలోన్నసాననమ్॥ ౪౨ ॥నవయౌవననిర్వృత్తస్తనభారకృశోదరమ్।ముఖామోదానురక్తాళిఝంకారోద్విగ్నలోచనమ్॥ బిభ్రత్స్వకేశభారేణ మాలాముత్ఫుల్లమల్లికామ్ । సుగ్రీవకణ్ఠాభరణం సుభుజాఙ్గదభూషితమ్॥ ౪౪ ॥విరజోఽమ్బరసంవీతనితమ్బద్వీపశోభయా । కాఞ్చ్యా ప్రవిలసద్వల్గుచలచ్చరణనూపురమ్ ॥ ౪౫ ॥ సవ్రీడస్మితవిక్షిప్తభ్రూవిలాసావలోకనైః । దైత్యయూథపచేతస్సు కామముద్దీపయన్ముహుః ॥ ౪౬ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అన్యోన్యతస్సుధాపాత్రం హరన్తస్త్యక్తసౌహృదాః ।క్షిపన్తో దస్యుధర్మేణ హ్యాయాన్తీం దదృశుస్స్త్రియమ్॥ ౧ ॥అహో రూపమహో ధామ అహో అస్యా నవం వయః। ఇతి తే తామభిద్రుత్య పప్రచ్ఛుర్జాతహృచ్ఛయాః॥ ౨ ॥కాత్వం కంజపలాశాక్షి కుతో వా కిం చికీర్షసి ।కస్యాసి వద వామోరు మథ్నన్తీవ మనాంసి నః ॥ ౩ ॥ నవయం త్వాఽమరైర్దైత్యైస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః । నాస్పృష్టపూర్వాం జానీమో లోకేశైశ్చ కుతో నృభిః ॥ ౪ ॥ నూనం త్వం విధినా సుభ్రూః ప్రేషితాఽసి శరీరిణామ్ । సర్వేన్ద్రియమనఃప్రీతిం విధాతుం సఘృణేన కిమ్॥ ౫ ॥సా త్వం నస్స్పర్ధమానానామేకవస్తుని మానిని । జ్ఞాతీనాం బద్ధవైరాణాం శం విధత్స్వ సుమధ్యమే॥ ౬ ॥వయం కాశ్యపదాయాదా భ్రాతరః కృతపౌరుషాః । విభజస్వ యథాన్యాయం నైవ భేదో యథా భవేత్॥ ౭ ॥ ఇ

ఏవంవిధం రూపం-బిభ్రతీ-మాయాస్త్రీం-తాం స్త్రియ-మన్యోన్యం-త్యక్తసౌహృదాః-అత ఏవ-క్షిపన్తస్సుధాపాత్రం చౌర్యధర్మేణ హరన్తో-దైత్యాః- దదృశుః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻దృష్ట్వోచు-రహో-రూపం సౌన్దర్యం- అహో-ధామ ద్యుతి-రహో-అస్యా యోషితో-నవం-వయః-ఇతి-వదన్తస్తే దైత్యాః- తాం యోషిత-మభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య - జాతహృచ్ఛయాస్సంజాతకామాః పప్రచ్ఛుః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥ కాత్వమిత్యాదినా ॥ హే కఞ్జపలాశాక్షి-కా త్వం కిం జాతీయా- కుతః-ఆగతా-త్వం కిం చికీర్షసి - కర్తుమిచ్ఛసి-కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి-వద-హే వామోరు-నోఽస్మాకం-మనాంసి-మథ్నన్తీవ క్షోభయన్తీవ-వర్తసే ✻ ॥ ౩ ॥ ✻కస్యాసీత్యయుక్తము క్తమస్మాభిః-యత- స్త్వం-న కేనచిత్స్పృష్టపూర్వేత్యాహుః॥ నేతి॥ త్వా-మమరాదిభి రస్పృష్టపూర్వాం-న జానీమ ఇతి-న,కిం తు, జానీమ ఏవ - అమరాదిభిరేవా-స్పృష్టపూర్వా-కుతో - నృభిః-స్పృష్టపూర్వా-భవేః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ఆస్తామిదం-త్వద్దర్శనం త్వీశ్వరేణైవ కారితమిత్యాహుః॥నూనమితి॥ హే సుభ్రు-శరీరిణామస్మాకం-సర్వేన్ద్రియాణాం-మనసశ్చ - ప్రీతిం-విధాతుం-సకృపేణ-విధినా-ఈశ్వరేణ-త్వం- ప్రేషితా కిం నూనం-నయదృచ్ఛయాఽఽగతాసి కిం తు నూనం-దైవేనైవ ప్రేషితేత్యర్థః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ హే మానిని - అతః ఏకస్మిన్వస్తున్యమృతనిమిత్తే-స్పర్ధమానానాం పరస్పరమభిభవతాం-బద్ధవైరాణాం-జ్ఞాతీనా-మస్మాకం- హే సుమధ్యమే-సంవిధత్స్వ సన్ధిం కురు-సమ్యగ్విభజస్వేతి వా ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ కాశ్యపస్య దాయాదాః పుత్రాః-భ్రాతరశ్చ- అధునా-కృతం-పౌరుషం కలహనిమిత్తం-యైస్తే- వయ-మతో-యథాన్యాయ-మమృతం-విభజస్వ- భేదః కలహో-యథా-న భవేత్తథా-విభజస్వ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻దైత్యైరిత్థం- ముషామన్త్రితశ్చోదితో-మా

యా యోషిద్వపురాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తస్త్రీవపుర్హరిః-ప్రహస్య-సున్దరైరపాఙ్గైః నిరీక్షన్ నిరీక్షమాణః-ఇదం వక్ష్యమాణమబ్రవీత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కథమితి ॥ హే-కాశ్యపదాయాదాః-పుంశ్చల్యాం-మయి-కథం-సంగతాః అనుసృతాః-హి-యస్మాత్-పణ్డితః-కదాచిదపి-కామినీషు పుంశ్చలీషు-విశ్వాసం-నయాతి న ప్రాప్నోతి-న కరుతేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే సురద్విష-స్సాలావృకాణాం-స్వైరిణీనాం స్త్రీణాంచ-సఖ్యాని - అనిత్యాన్యాహుః-అనిత్యత్వే హేతుం వదన్ సాలావృకాన్ స్త్రీశ్చ విశినష్టి ॥ నవంనవం-విచిన్వతాం-అన్వేషతామ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం-తస్యాః మోహిన్యాః-క్ష్వేళితైః పరిహాసవాక్యైః విధ్వస్తం మనో యేషాం తే-అసురాః-భావగమ్భీరం భావేన కేనాప్యభిప్రాయేణ-గమ్భీరం యథా భవత్యేవం - జహసుః హసితవన్తః అమృతపాత్రంచ-దదుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ తతోఽమృతభాజనం-గృహీత్వా - యోషిద్రూపో-హరి-రీషత్స్మితేన-శోభా-యుక్తయా-గిరా-బభాషే-తదేవాహ ॥ యదీతి ॥ క్వచిత్ సాధ్వసాధు వా-మయా కృతం-యద్యభ్యుపేతం యుష్మాభిరఙ్గీకృతం స్యాత్-తర్హి-ఇమాం సుధాం వో యుష్మభ్యం-విభజే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ఇతీత్థం-తస్యా మోహిన్యా, అభివ్యాహృతం వాక్యమాకర్ణ్య-సురశ్రేష్ఠాః-తస్యాః - అప్రమాణవిదః-ప్రమాణం తద్వాక్యనిశ్చయమజానన్తః-తథేతి యథేచ్ఛం కుర్వితి, న్వమంసత-అనుజజ్ఞిరే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ, తస్యాః అనుజ్ఞయా, ఉపోష్య, కృతంస్నానం యైస్తే-అసురాః సురాశ్చ, హవిషా చరుణా-అనలమగ్నిం-హుత్వా-విప్రేభ్యో-భూతేభ్యోఽన్యేభ్యశ్చ, గాః గవాదీన్ యథాయోగ్యం-దత్వా, ద్విజైః, కృతం కారితం స్వస్త్య

త్యుపామన్త్రితో దైత్యైర్నాయాయోషిద్వపుర్హరిః । ప్రహస్య రుచిరాపాఙ్గైర్నిరీక్షన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కథం కాశ్యపదాయాదాః పుంశ్చల్యాం మయి సఙ్గతాః । విశ్వాసం పణ్డితో జాతు కామినీషు న యాతి హి ॥ ౯ ॥ సాలావృకాణాం స్త్రీణాంచ స్వైరిణీనాం సురద్విషః । సఖ్యాన్యాహురనిత్యాని నూత్నం నూత్నం విచిన్వతామ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి తే క్ష్వేళితైస్తస్యా ఆశ్వస్తమనసోఽసురాః । జహసుర్భావగమ్భీరం దదుశ్చామృతభాజనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతో గృహీత్వాఽమృతభాజనం హరిర్బభాష ఈషత్స్మితశోభయా గిరా । యద్యభ్యుపేతం క్వచ సాధ్వసాధు వా కృతం మయా వో విభజే సుధామిమామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యభివ్యాహృతం తస్యా ఆకర్ణ్యాసురయూథపాః । అప్రమాణవిదస్తస్యాస్తత్తథేత్యన్వమంసత ॥ ౧౩ ॥ అథోపోష్య కృతస్నానా హుత్వా చ హవిషాఽనలమ్ । దత్వా గోవిప్రభూతేభ్యః కృతస్వస్త్యయనా ద్విజైః ॥ ౧౪ ॥ యథోపజోషం వాసాంసి పరిధాయాహతాని తే । కుశేషు ప్రావిశన్ సర్వే ప్రాగగ్రేష్వభిభూషితాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాఙ్ముఖేషూపవిష్టేషు సురేషు దితిజేషు చ । ధూపామోదితశాలాయాం జుష్టాయాం మాల్యదీపకైః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాం నరేన్ద్ర కరభోరురుశద్దుకూల శ్రోణీతటాలసగతిర్మదవిహ్వలాక్షీ । సా కూజతీ కనకనూపురశిఞ్జితేన కుమ్భస్తనీ కలశపాణిరథావివేశ ॥ ౧౭ ॥ తాం శ్రీసఖీం కనకకుణ్డలచారుకర్ణ నాసాకపోలవదనాం పరదేవతాఖ్యామ్ । సంవీక్ష్య సమ్ముముహురుత్స్మయవీక్షితేన దేవాసురా విగళితస్తనపట్టికాన్తామ్ ॥ ౧౮ ॥ అసురాణాం సుధాదానం సర్పాణామివ దుర్న

యనం మఙ్గళాచరణం, యేషాం, తే, దేవాసురాః, యథోపజోషం యథాప్రీతి, అహతాని నూతనాని సద్యో యన్త్రాన్నిర్ముక్తాని, వస్త్రాణి, పరిధాయాభితో భూషితాః, సర్వే, ప్రాక్కూలేషు ప్రాగగ్రేషు, కుశేషు, ప్రావిశన్ ఉపవివిశుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ❁ తతో ధూపైరామోదితాయాం - మాల్యైర్దీపైశ్చ-జుష్టాయాం-అలంకృతాయాం-దీపితాయాంచ-శాలాయాం-ప్రాగగ్రేషు, దర్భేషు, సురాసురేషు-ఉపవిష్టేషు సత్సు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ, తస్యాం శాలాయాం-హే నరేన్ద్ర-అమృతకలశం-పాణౌ-యస్యాస్సా-మోహినీ-ఆవివేశ, కథంభూతా ? కరస్య కరభో బహిః, కరభసదృశౌ, సువృత్తౌ-ఊరూ-యస్యాస్సా-ఉశత్కమనీయం-దుకూలం-యస్మిన్-తేన, శ్రోణీతటేన విశాలయా శ్రోణ్యా-అలసా మన్దా-గతిర్యస్యాస్సా-పాఠాన్తరే-కరభసదృశయోరూర్వోః లసద్దుకూలం-యస్యాస్సా-చాసౌ-శ్రోణీతటేనాలసాగతిర్యస్యాస్సా చ-మదేన విహ్వలే అక్షిణీ - యస్యాస్సా కనకనూపురాణాం-శిఞ్జితేన-కూజతీ ధ్వనన్తీ, కుమ్భావివ, స్తనౌ-యస్యాస్సా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాం శ్రీసఖీం శ్రియమివ స్థితాం-శ్రీసహాయినీం వా-భగవద్రూపత్వాత్, కనకమయే-కుణ్డలే, యస్యాస్సా చాసౌ-చారవః-కర్ణాదయో-యస్యాస్సా చ, తాం-విగళితః విస్రస్తః, స్తనపట్టికాయా అన్తో-యస్యాస్తాం - పరదేవతాఖ్యాం పరదేవతారూపాం, తాం, సంవీక్ష్య-దేవాసురాస్తస్యా - ఉత్స్మయవీక్షితేన సస్మితవీక్షణేన - సమ్ముముహుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం తాన్ మోహయిత్వా యత్కృతవాన్, తదాహ త్రిభిః ॥ జాతినృశంసానాం స్వభావతః క్రూరాణాం-అసురాణాం-సుధాదానం-సర్పాణాం-క్షీరమివ - దుర్నయమన్యాయ్యం-మత్వా-తాం సుధాం-అసురేభ్యో-నవ్యభజత్-అచ్యుతః యతోఽసావాశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుతః ॥ అయం భా

౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దుకూలా.

వః ॥ దైత్యైర్మదీయంసాధ్వసాధువాసర్వమనుమతమేవ - అతో మామాశ్రితాన్దేవానేవసుధాంపాయయిష్యామికించ - తైర్యథాన్యాయంవిభజస్వేత్యుక్తం - నతేభ్యో జాత్యైవక్రూరేభ్యోఽమృతపానంన్యాయ్యం - అతస్తేభ్యస్సుధాంనదాస్యామీతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉభయేషాం - పఙ్క్తీః, పృథగ్విభక్తాః - కల్పయిత్వా, తాన్ - దేవానసురాంశ్చ - స్వాసుస్వాసుపఙ్క్తిషు, ఉపవేశయామాస ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ గృహీతకలశః - భగవాన్ - యోషిద్రూపః - ఉపసంచరైస్సమీపగమనబహుమానప్రియవాక్యాదిభిః దైత్యాన్వఞ్చయన్దూరస్థానపిదేవానేవ - జరామృత్యుహరాం, సుధాం - పాయయామాస ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేఽలబ్ధసుధా అపిదైత్యాః - స్వకృతంసమయంసాధ్వసాధువాత్వత్కృతమనుమన్యామహ ఇతిపూర్వకృతం - సంకేతం - పాలయన్తః - హే నృప - కృతః - తస్యాం - స్నేహః - యైస్తే - తాదృశాశ్చ - స్త్రీవివాదస్య, జుగుప్సితతయాచతూష్ణీమాసన్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్యాంకృతః, అతిప్రణయః అతిస్నేహః, యైస్తే, ప్రణయాపాయేన - కాతరాః భీతాః - ఏతేతావత్కృపణాః పూర్వంకించిత్పిబన్తు యూయంతుధీరాః క్షణం ప్రతీక్షధ్వమిత్యాదిబహుమానేనచ - బద్ధాః నియన్త్రితాః - కించిదపి - విప్రియం - నోచుః సమయపాలనాదిభిష్షడ్భిరేతైః కారణైరప్రియంకించిదపినోచుః - కింతుతూష్ణీమాసన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ దేవలిఙ్గేనదేవతావేషేణ - ప్రతిచ్ఛన్నః తిరోధాపితస్వవేషః స్వర్భానూ రాహుః - దేవానాం - పఙ్క్తౌ, ప్రవిష్టస్సోమమమృత - మపిబత్ - చన్ద్రార్కాభ్యాం - సూచితః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ హరిః, సోమం, పిబతః, స్వర్భానోః, శిరః, క్షురస్యేవధారాయస్య, తేన, చక్రేణ, జహారచిచ్ఛేద, తస్యస్వర్భానోః, కబన్ధః, సుధయా, అప్లావితః అసంస్పృష్టః, అపతత్, అమృతస్య, కణ్ఠాదధోనిస్సరణాత్పూర్వమేవశిరసశ్ఛిన్నత్వాదమృతసంస్పర్శాభావాత్కబన్ధః పతితః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ శిరస్తు, అమృతసంస్పర్శాత్, అమరతాం, ప్రాప్తం, అజో బ్రహ్మా, గ్రహం, మ

యమ్ । మత్వాజాతినృశంసానాంనతాంవ్యభజదచ్యుతః ॥ ౧౯ ॥ కల్పయిత్వాపృథక్పఙ్క్తీరుభయేషాంజగత్పతిః ।
తాంశ్చోపవేశయామాసస్వాసుస్వాసుచపఙ్క్తిషు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యాన్గృహీతకలశోవఞ్చయన్నుపసంచరైః ।
దూరస్థాన్పాయయామాసజరామృత్యుహరాంసుధామ్ ॥ ౨౧ ॥ తేపాలయన్తస్సమయమసురాస్స్వకృతం
నృప । తూష్ణీమాసన్కృతస్నేహాః స్త్రీవివాదజుగుప్సయా ॥ ౨౨ ॥ తస్యాంకృతాతిప్రణయాః ప్రణయాపాయ
కాతరాః । బహుమానేనచాబద్ధానోచుఃకించనవిప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేవలిఙ్గప్రతిచ్ఛన్నస్స్వర్భానుర్దేవసంసది ।
ప్రవిష్టస్సోమమపిబచ్చన్ద్రార్కాభ్యాంచసూచితః ॥ ౨౪ ॥ చక్రేణక్షురధారేణజహారపిబతశ్శిరః । హరిస్తస్య
కబన్ధస్తుసుధయాఽప్లావితోఽపతత్ ॥ ౨౫ ॥ శిరస్త్వమరతాంనీతమజోగ్రహమచీక్లృపత్ । యస్తుపర్వణిచన్ద్రా
ర్కావభిధావతివైరధీః ॥ ౨౬ ॥ పీతప్రాయేఽమృతేదేవైర్భగవాన్లోకభావనః । పశ్యతామసురేన్ద్రాణాంస్వ
రూపంజగృహేవిభుః ॥ ౨౭ ॥ ఏవంసురాసురగణాస్సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతయోఽపిఫలేవికల్పాః । త
త్రామృతంసురగణాః ఫలమఞ్జసాఽఽపుర్యత్పాదపఙ్కజరజశ్శ్రయణాన్నదైత్యాః ॥ ౨౮ ॥ యద్యుజ్యతేఽసువ
సుకర్మమనోవచోభిర్దేహాత్మజాదిషునృభిస్తదసత్పృథక్త్వాత్ । తైరేవసద్భవతియత్క్రియతేఽపృథక్త్వా

చీక్లృపత్, అకల్పయత్ సూర్యాదివచ్చారేణప్రజానాంశుభాశుభసూచకంగ్రహమచీకరదిత్యర్థః, యస్తుగ్రహత్వంప్రాపితో రాహురూర్ధ్వార్ధా - వైరధీః, పర్వసుచన్ద్రార్కావభిధావతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ దేవైః, అమృతే, పీతప్రాయేసతి, ప్రాయగ్రహణాదమృతస్యావశేషస్సూచ్యతే, లోకభావనః లోకపాలకో, భగవాన్, విభుః, అసురేన్ద్రాణాం - పశ్యతాంసతాం - స్వరూపంపౌరుషంరూపం, జగృహే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ భగవన్తమాశ్రితానామేవోద్యమఫలంనాన్యేషామిత్యేవమాఖ్యానతాత్పర్యమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, సమాస్తుల్యాః, దేశాదయో, యేషాం, తాదృశా అపి, తత్ర, దేశః క్షీరోదధితీరం, కాలః మథనకాలః హేతుర్మన్దరాద్రిణామథనం, అర్థః అమృతరూపంప్రయోజనం - కర్మమథనానుకూలం, మతిః, అన్యోన్యమేకప్రయోజనవిషయా, ఏవంవిధా అపి, ఫలేవికల్పాః ఫలవైషమ్యవన్తో, బభూవుః - కేషాంచిత్ఫలమపరేషాంనేతివైషమ్యమభవదిత్యర్థః, తదేవాహ ॥ తత్రదేవాసురాణాంమధ్యే, దేవగణా ఏవామృతరూపంఫలమఞ్జసాసుఖేన ఆపుః, ప్రాపుః కుతః, యస్యభగవతః, పాదపఙ్కజయోః రజసస్సమాశ్రయణాత్, దైత్యాస్తు, నప్రాపుః - తదనాశ్రయణాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యదితి ॥ అసుః ప్రాణః వసుధనం, దేహాత్మజాదిషునిమిత్తేషు దేహాద్యర్థం, నృభిః ప్రాణాదిభిః యద్యుజ్యతే, యత్క్రియత ఇత్యర్థః, తదేతదసద్వ్యర్థంశాఖాని షేచనవద్వ్యర్థంభవతికుతః - పృథక్త్వాత్ తస్యకర్మణోఽహంమమతాదిపృథగభిమానగర్భత్వాత్, తైరేవప్రాణాదిభిః, యత్, క్రియతే, సర్వాన్తరాత్మనో భగవతస్సర్వకారణస్య, ప్రతయే, క్రియతే - తత్తు, సత్, మహాఫలంభవతికుతః, అపృథక్త్వాత్ సర్వాన్తరాత్మతయాసర్వమూలతయా చసర్వత్రానుస్యూతత్వాత్, తత్రదృష్టాన్తః, యథా, తరోః, మూలే, సేచనం - యథా, సర్వస్యస్కన్ధశాఖాదేరపి, భవతి - తద్వత్, యద్వా, పృథక్త్వాదపృథక్త్వాదితిచల్యబ్లోపే పఞ్చమీ, దేహాత్మజాదీనాంపృథక్త్వమాలోచ్య, అబ్రహ్మాత్మకత్వంపశ్యన్, కేవలదే

హాద్యర్థం-ప్రాణాదిభిర్వ్యత్క్రియతే-కర్మ.తద్విఫలం,బ్రహ్మాత్మకత్వ,మాలోచ్య,తదారాధనబుధ్యా,తుకృతంలౌకికమపికర్మ సఫలమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః. ********************************

సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతీనామపిభగవత్తమనాశ్రితానాంనకేవలంఫలాప్రాప్తిరేవ - ప్రత్యుత-ప్రాణహానిశ్చేతివక్తుమమృతాలాభప్రయుక్తసంరమ్భాణాందైత్యానామాదితేయైస్సహయుద్ధమాహాధ్యాయద్వయేన ॥ హేనృప-ఇతి-ఇత్థం-దానవా-దైతేయాశ్చ-అమృతం-నావిదన్నలబ్ధవన్తః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-కర్మణి-మథనకర్మణి-యుక్తాస్తదనుకూలయత్నవన్తోఽపి-వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః - అతోనావిదన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ హేరాజన్-ఇత్థం-భగవా-నమృతం - సాధయిత్వా - స్వకాన్స్వాశ్రితాన్ - సురా-న్పాయయిత్వాచ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం - గరుడవాహనస్సన్-జగామ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత-స్సపత్నానాందేవానాం-పరాం,సిద్ధింఫలప్రాప్తిం-దృష్ట్వా-తేదైత్యా - అమృష్యమాణాస్సన్తః-ఉద్యతానిఉద్ధృతాని-ఆయుధానియైస్తే- దేవాన్ప్రత్యుత్పేతుః-అభిదుద్రువుః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తతస్సురగణా-అపితయా - సుధయా ఏధితాఆహితబలాః-నారాయణపదాశ్రయాశ్చ-శస్త్రైః ప్రతిసంయుయుధుః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తత్రోదన్వతః-క్షీరోదధేః-రోధసితీరే-దైవాసురఇతిప్రసిద్ధఃపరమదారుణోఽతిభీషణః-తుములస్సఙ్కులః-పశ్యతాంశృణ్వతాంచ రోమహర్షణఃరోమోద్గ

త్సర్వస్యతద్భవతిమూలనిషేచనంయత్ ॥ ౨౯ ॥ ************************
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః ************
శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిదానవదైతేయానావిదన్నమృతంనృప।యుక్తాఃకర్మణిదృప్తాశ్చవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥౧॥
సాధయిత్వాఽమృతంరాజన్పాయయిత్వా స్వకాన్సురాన్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాంయయౌగరుడవా
హనః॥ ౨ ॥సపత్నానాంపరాంసిద్ధిందృష్ట్వాతేదితినన్దనాః। అమృష్యమాణాఉత్పేతుర్దేవాన్ప్రత్యుద్యతాయు
ధాః ॥ ౩ ॥ తతస్సురగణాస్సర్వేసుధయాపీతయైధితాః । ప్రతిసంయుయుధుశ్శస్త్రైర్నారాయణపదాశ్రి
యాః॥ ౪ ॥తత్రదైవాసురోనామరణఃపరమదారుణః । రోధస్యుదన్వతోరాజంస్తుములోరోమహర్షణః॥౫॥త
త్రాన్యోన్యంసపత్నాస్తేసంరబ్ధమనసోరణే । సమాసాద్యాసిభిర్బాణైర్నిజఘ్నుర్వివిధాయుధైః॥౬॥శఙ్ఖతూ
ర్యమృదఙ్గానాంభేరీడమరుణాంమహాన్ । హస్త్యశ్వరథపత్తీనాంనదతాంనిస్వనోఽభవత్॥ ౭ ॥రథినోరథి
భిస్తత్రపత్తిభిస్సహపత్తయః।హయాహయైరిభాశ్చేభైస్సమసజ్జన్తసంయుగే ॥ ౮ ॥ ఉష్ట్రైః కేచిద్విభైఃకేచి
దపరేఽభియయుఃఖరైః । కేచిద్గౌరముఖైరృక్షైర్ద్వీపిభిర్హరిభిర్భటాః॥ ౯ ॥గృధ్రైఃకఙ్కైర్బకైరన్యేశ్యేనభా
సైస్తిమింగిలైః।శరభైర్మహిషైఃఖడ్గైర్గోవృషైర్గవయైరుణైః॥ ౧౦ ॥ శివాభిరాఖుభిఃకేచిత్కృకలాసైశ్శశై
ర్నరైః।బస్తైరేకేకృష్ణసారైర్హంసైరన్యేచసూకరైః॥ ౧౧ ॥అన్యేజలస్థలఖగైస్సత్త్వైర్వికృతవిగ్రహైః। సేన
యోరుభయోరాజన్వివిశుస్తేగ్రతోఽగ్రతః॥ ౧౨ ॥చిత్రధ్వజపటైరాజన్నాతపత్రైస్సితామలైః । మహాధనై

మజనకో-రణస్సంగ్రామో-బభూవ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తమేవానువర్ణయతి । తత్రేతి । తదా-సపత్నా-స్తేదేవాసురా-స్సంరబ్ధం-క్రుద్ధం-మనో-యేషాం- తేరణే-అన్యోన్యం-సమాసాద్య-బాణై-ర్వివిధై-రాయుధైశ్చ-నిజఘ్నుః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ భేర్యాదీనాం-శఙ్ఖాదీనాంచ-నదతాం-హస్త్యశ్వపదాతీనాంచ-మహా-న్నిస్వనో- బభూవ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ రథ్యాదయో-రథ్యాదిభిరేవ-ద్వంద్వం-సంయుగే - సమసజ్జన్తయుయుత్సయాసంగతాబభూవుః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తత్ర-దేవేష్వ - సురేషుచ-కేచిత్కేచిద్భటాః-ఉష్ట్రాదిభిర్వాహనైరభిసంయయురభిదుద్రువుః -గౌరముఖైరితిబుక్షైరిత్యస్యవిశేషణం-హారయస్సింహాః-తిమింగిలైః-మత్స్యవిశేషైఃగోభిర్ధేనుభిః - వృషైర్బలీవర్దైశ్చ - అత్రగోబలీవర్దన్యాయఃప్రదర్శితః - శివాఃసృగాలవిశేషాః - తాభి-ర్బస్తైర్మేషైః-జలేస్థలే-ఖేఆకాశేచ-గచ్ఛన్తీతితథా-తైర్వికృతవిగ్రహైః-సత్త్వైర్జన్తుభి-ర్వా - హనభూతైః - ఉభయోర్దేవాసురసంబన్ధినోః-స్సేనయో-రగ్రతోఽగ్రతః-హేరాజన్-వివిశుః ❀ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ హేరాజన్-ధ్వజపటైః- స్సితైశ్శుభ్రైరమలైః-మహాధనైరనర్ఘైఃవజ్రదణ్డైరాతపత్రై-స్తథా- వజ్రదణ్డైర్వ్యజనై-రనర్ఘైశ్చామరైః-వాతేనోద్ధూతై - రుత్తరీయై-రుష్ణీషై-ర్ధ్వనద్భిః - కవచైర్భూషణైశ్చ - విశదైఃనిఘర్షణేననిర్మలీకృతై-స్సూర్యరశ్మిభి-ర్నితరాంస్ఫురద్భి - శ్శస్త్రైశ్చ,వీరాణాంమాలాభిశ్చ-దేవాసురాణాం-ధ్వజిన్యౌసేనే- రేజతుః- యాదసామివ-సాగరౌ - యథా-యాదసాం-మాలాభి-

స్సాగరౌసముద్రౌ-తద్వత్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥౧౫ ॥ ❋ అసురాణాం - యా-చమూస్సేనా-తస్యాః-పతిః-వైరోచనోబలిః-వైహాయసాఖ్యం- యానంవిమానం-ఆస్థితఃఅధిష్ఠితః-ఉదయేఉదయగిరౌ - స్థిత- శ్చన్ద్రఇవ-రేజే-యానంవిశినష్టి కామగంకామం యథేష్టంగచ్ఛతీతితథా-మయేన-నిర్మితంసర్వై- స్సంగ్రామసాధనైరస్త్రశస్త్రాదిభి-ర్యుక్తం - సర్వేషామప్యాశ్చర్యకరం మహద్విపులం-అప్రతర్క్యం విమానాన్తరసజాతీయత్వేనతర్కితుమశక్యం-అనిర్దేశ్యంఅనియతప్రదేశావస్థానత్వేనక్వచిన్నిర్దేశనియమేనస్థితమితినిర్దేష్టుమశక్యం-క్వచిద్దృశ్యమానమపి-పునరప్య - దర్శనమదృశ్యంద్రష్టుమశక్యం- తేజస్విత్వాత్-విమానశ్రేష్ఠం - యద్యానం - తదాస్థితఇత్యన్వయః - కథంభూతః - సర్వై - స్సేనాధిపతిభి - ర్వ్యజనచ్ఛత్రచామరాదిభిశ్చ,వృతః ❋ ॥ ౧౬॥౧౭॥౧౮॥ ❋ తస్యబలేః-సమన్తా-ద్యూథానాం-పతయో-ఽసురా-స్స్వస్వయానైస్సహ- సన్ - పరివృత్యతస్థుః-యూథానాంపతీనేవకాంశ్చిన్నిర్దిశతి ॥ నముచిరితి ❋ ॥౧౯ ॥౨౦॥౨౧॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏతేసర్వే- సోమస్యామృతస్య-అలబ్ధో-భాగోయై స్తైకేవలంక్లేశమాత్రం-ప్రాప్తాస్తైః-పూర్వం-రణముఖే- బహుశో-నిర్జితా అమరాయైస్తై ❋ ॥ ౨౩॥ ❋ సింహనా

ర్వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైర్బార్హచామరైః ॥ ౧౩ ॥వాతోద్ధూతోత్తరోష్ణీషైర్ధ్వనద్భిర్వర్మభూషణైః।స్ఫురద్భిర్విశ
దైశ్శస్త్రైస్సుతరాంసూర్యరశ్మిభిః ॥ ౧౪ ॥ దేవదానవవీరాణాంధ్వజిన్యౌపాణ్డునన్దన । రేజతుర్వీరమాలాభి
ర్యాదసామివసాగరౌ॥౧౫॥వైరోచనిర్బలిస్సంఖ్యేసోఽసురాణాంచమూపతిః।యానంవైహాయసంనామకా
మగంమయనిర్మితమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వసాంగ్రామికోపేతంసర్వాశ్చర్యమయంవిభో।అప్రతర్క్యమనిర్దేశ్యందృశ్య
మానమదర్శనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆస్థితస్తద్విమానాగ్ర్యంసర్వానీకాధిపైర్వృతః।వాలవ్యజనఛత్రాగ్ర్యైరేజేచన్ద్ర
ఇవోదయే ॥ ౧౮ ॥ తస్యాసన్సర్వతోయానైఃపృతనాపతయోఽసురాః । నముచిశ్శమ్బరోబాణోవిప్రచిత్తిర
యోముఖః ॥ ౧౯ ॥ ద్విమూర్ధాకాలనాభోఽపిప్రహేతిర్హేతిరిల్వలః।శకునిర్భూతసంతాపోవజ్రదంష్ట్రోవిరో
చనః॥౨౦॥హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరాఃకపిలోమేఘదున్దుభిః । తారకశ్చక్రదృక్శుమ్భోనిశుమ్భోజమ్భఉత్కలః॥౨౧॥
అరిష్టోఽరిష్టనేమిశ్చమయశ్చత్రిపురాధిపః । అన్యేపౌలోమకాలేయనివాతకవచాదయః ॥ ౨౨ ॥అలబ్ధభాగా
స్సోమస్యకేవలంక్లేశభాగినః। సర్వఏతేరణముఖేబహుశోనిర్జితామరాః॥౨౩॥సింహనాదాన్విముఞ్చన్తశ్శఙ్ఖాన్ద
ధ్ముర్మహారవాన్।దృష్ట్వాసపత్నానుత్సిక్తాన్బలభిత్కుపితోభృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఐరావతందిక్కరిణమారూఢోవి
యతిస్వరాట్ । యథాస్రవత్ప్రస్రవణముదయాద్రిమహర్పతిః॥ ౨౫ ॥తస్యాసన్సర్వతోదేవానానావాహధ్వ
జాయుధాః।లోకపాలాస్సహగణైర్వాయ్వగ్నివరుణాదయః ॥ ౨౬ ॥ తేఽన్యోన్యమభిసంవృత్యక్షిపన్తోనామ
భిర్మిథః।ఆహ్వయన్తోవిశన్తోఽగ్రేయుయుధుర్ద్వన్ద్వయోధినః ॥ ౨౭ ॥యుయోధబలిరిన్ద్రేణతారకేణగుహో
ఽస్యత । వరుణోహేతినాఽయుధ్యన్మిత్రోరాజన్ప్రహేతినా॥ ౨౮ ॥యమస్తుకాలనాభేనవిశ్వకర్మామయేన
వై ।శమ్బరోయుయుధేత్వష్ట్రాసవిత్రాతువిరోచనః॥ ౨౯ ॥పరాజితేననముచిరశ్వినౌవృషపర్వణా।సూర్యో
బలిసుతైర్దేవోబాణజ్యేష్ఠైశ్శతేనచ॥ ౩౦ ॥రాహుణాచతథాసోమఃపులోమ్నాయుయుధేఽనిలః। నిశుమ్భశు
మ్భయోర్దేవీభద్రకాలీతరస్వినీ॥ ౩౧ ॥ వృషాకపిస్తుజమ్భేనమహిషేణవిభావసుః।ఇల్వలస్సహవాతాపిర్బ్రహ్మ
పుత్రైరరిన్దమ॥ ౩౨ ॥కామదేవేనదుర్మర్ష ఉత్కలోమాతృభిస్సహ। బృహస్పతిస్తూశనసానరకేణశనైశ్చరః॥

దాన్-విముఞ్చన్తఃకుర్వన్తః-మహాన్రవోయేషాం తాన్-శఙ్ఖాన్-దధ్ముఃధ్వనయామాసుః,ఏవం-ఉద్ధతాన్ - శత్రూనసురాన్దృష్ట్వా స్వరాట్-బలభిదిన్ద్రః-నితరాం , కుపితో-దిక్కరిణ - మైరావతమధిరూఢః,వియత్యాకాశేఽవస్థితఇతిశేషః- కఃకమివ-స్రవన్తి ప్రస్రవణాని-యస్మిన్-మదధారాసాదృశ్యమనేనాభిప్రేతం-త-ముదయాద్రి- మారూఢో,ఽహర్పతిస్సూర్యో,యథాతద్వత్ ❋ ॥ ౨౪॥౨౫॥ ❋ తస్యేన్ద్రస్య,సర్వతఃపరితోదేవాః- నానావిధాన్యాయుధాదీని, యేషాం,తేఆసన్,తంపరివేష్ట్య తస్థురిత్యర్థః-స్వగణై -స్సహితా,వాయ్వాదయో, లోకపాలా- స్తై-దైత్యాశ్చ ❋ ॥౨౬॥ ❋ అన్యోన్యమభిముఖంసమీపమాగత్యపరస్పరంక్షిపన్తస్తిరస్కుర్వన్తః నామభిరాహ్వయన్తఃవిశన్తశ్చాగ్రేద్వంద్వయోధినోయుయుధుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ద్వం ద్వం న్యాహ ॥ యుయోధేత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ బలిఃవైరోచనః - తారకేణాసురేణ , గుహః కుమారః - అస్యతఅయుధ్యతేత్యర్థః- హేరాజన్ - మిత్రః- ప్రహేతి - నాఅయుధ్యత - విరోచనో - బలేః పితా ఽన్యో వాదైత్యః - సూర్యో-దేవ-ఏకఏవ-బలే-స్సుతైః-బాణో-జ్యేష్ఠోయేషాం- తైః-శతసంఖ్యాకైరయుధ్యతేత్యర్థః ❋ ॥౨౮॥ ౨౯ ॥౩౦ ॥ ❋ సోమశ్చన్ద్రః-పులోమ్నాదైత్యేన -అనిలోవాయు-రయుధ్యత-నిశుమ్భశుమ్భయోస్తాభ్యాం - తరస్వినీబలవతీ భద్రకాళీదేవీఅయుధ్యత ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ వాతాపిసహితఇల్వలోబ్రహ్మపుత్రైర్మరీచ్యాదిభిః హే అరిన్దమ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ మాతృభిర్బ్రా

హస్త్యాదిభిస్సప్తభిస్సహా - తత్కాలో ఽసురః-ఉశనసా-శుక్రేణ-నరకేనాసురేణ. శనైశ్చరః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ కాలేయైః కాలకేయైః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవమిత్థం అజౌ యుద్ధే-తఏ తే సురాసురశ్రేష్ఠాః - ద్వన్ద్వేన-సంఘీభూయ, నియుధ్యమానాః-పరస్పరం, సమీప-మేత్య-జేతుమిచ్ఛవః-తీక్ష్ణైః-శ్శరాదిభిః-బలేనాన్యోన్య-మాజఘ్నుః-శిరాంసిచిచ్ఛిదుశ్చ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❀ గజాదయః ఆరోహాస్తిత్యారోహాః-తైస్సహితా, అన్యేచవాహాః- నానావిధాః - ఖణ్డితాః నికృత్తాః - నితరాం-ఛిన్నా-బాహ్వాదయో-యేషాం, ఛిన్నానిధ్వజాదీని-యేషాం- తేబభూవుః - తత్ర ఇష్వాసః నిషఙ్గః-తనుత్రం కవచమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తేషాం దేవాదీనాం-పదాఘాతైః - రథాఙ్గైశ్చ-చూర్ణితాత్ - ఆయోధనాత్ యుద్ధభూమేః-ఉత్థితో -రేణుః - ఉల్బణో నిబిడః-దిశః-ఖం-ద్యుమణింసూర్యంచ-ఛాదయన్ - పశ్చాన్న్యవర్తత-నివృత్తో హేతుంవదన్నాయోధనంవిశినష్టి ॥ అసృక్స్రుతిభిః రుధిరప్రస్రవణైః, పరితః-ప్లుతాత్సిక్తాత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ సాయుద్ధభూమిశ్శిరోభిర్మహాభుజైః-కరభసదృశోరుభిశ్చ-ప్రావృతాసతీ-బభౌ శిరాంసి విశినష్టి ॥ ఉద్ధూతాని ఉత్క్షిప్తాని-కిరీటాని-కుణ్డలాని-యేభ్యః-సంరమ్భయుక్తా-దృశో-యేషు -పరిదష్టా-దచ్ఛదా దన్తచ్ఛదా అధరోష్ఠా యేషు-తైః-భుజాన్విశినష్టి ॥ సాభరణైః-స్సహాయుధైరితిచ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తత్ర మృధే యుద్ధే-పతితాని-స్వశిరాం

మరుతో ❀ నివాతకవచైః కాలేయైర్వసవో ఽసురాః । విశ్వేదేవాస్తు పౌలోమై రుద్రాః క్రోధవశైస్సహ ॥ ౩౪ ॥
త ఏవమాజావసురాస్సురేన్ద్రా ద్వన్ద్వేన సంహత్య నియుధ్యమానాః ❀ । అన్యోన్యమాసాద్య నిజఘ్నురోజసా జిగీషవస్తీక్ష్ణశరాసితోమరైః ॥ ౩౫ ॥ ముసుణ్ఢిభిశ్చక్రగదర్ష్టిపట్టిసైశ్శక్త్యుల్ముకైః ప్రాసపరశ్వథైరపి । నిస్త్రింశభల్లైః పరిఘైస్సముద్గరైస్సభిణ్డివాలైశ్చ శిరాంసి చిచ్ఛిదుః ॥ ౩౬ ॥ గజాస్తురఙ్గాస్సరథాః పదాతయస్సారోహవాహా వివిధా విఖణ్డితాః । నికృత్తబాహూరుశిరోధరాఙ్ఘ్రయశ్ఛిన్నధ్వజేష్వాసతనుత్రభూషణాః ॥ ౩౭ ॥ తేషాం పదాఘాతరథాఙ్గచూర్ణితాదాయోధనాదుల్బణ ఉత్థితస్తదా । రేణుర్దిశః ఖం ద్యుమణిం చ ❀ ఛాదయన్న్యవర్తతాసృక్స్రుతిభిః పరిప్లుతాత్ ॥ ౩౮ ॥ శిరోభిరుద్ధూతకిరీటకుణ్డలైస్సంరమ్భదృగ్భిః పరిదష్టదచ్ఛదైః । మహాభుజైస్సాభరణైస్సహాయుధైస్సా ప్రస్తృతా భూః కరభోరుభిర్బభౌ ॥ ౩౯ ॥ కబన్ధాస్తత్ర చోత్పేతుః పతితస్వశిరో ఽక్షిభిః । ఉద్యతాయుధదోర్దణ్డైరాధావన్తో ❀ భటా రణే ॥ ౪౦ ॥ బలిర్మహేన్ద్రం దశభిస్త్రిభిరైరావతం శరైః । చతుర్భిశ్చతురో వాహానేకేనారోహమార్దయత్ ॥ ౪౧ ॥ స తానాపతతశ్శక్రస్తావద్భిశ్శీఘ్రవిక్రమః । చిచ్ఛేద నిశితైర్భల్లైరసంప్రాప్తాన్ హసన్నివ ॥ ౪౨ ॥ తస్య కర్మోత్తమం వీక్ష్య దుర్ధర్షశ్శక్తిమాదదే । తాం జ్వలన్తీం మహోల్కాభాం హస్తస్థామచ్ఛినద్ధరిః ॥ ౪౩ ॥ తతశ్శూలం తతః ప్రాసం తతస్తోమరమృష్టయః । యద్యచ్ఛస్త్రం సమాదద్యాత్సర్వం తదచ్ఛినద్విభుః ॥ ౪౪ ॥ ససర్జాథాసురీం మాయామన్తర్ధానం గతో ఽసురః । తతః ప్రాదురభూచ్ఛైలస్సురానీకోపరి ప్రభో ॥ ౪౫ ॥ తతో నిపేతుస్తరవో దహ్యమానా దవాగ్నినా । శిలాస్సటఙ్కశిఖరాశ్చూర్ణయన్త్యో ద్విషద్బలమ్ ॥ ౪౬ ॥ మహోరగాస్సముత్పేతుర్దన్దశూకాస్సవృశ్చికాః । సింహవ్యాఘ్రవరాహాశ్చ మర్ద

సి తత్రత్యై-రక్షిభిః-పశ్యన్తః - కబన్ధాః-ఉత్పేతుః-కథంభూతాః-ఉద్ధృతాన్యా-యుధాని-యై-స్తైర్దోర్దణ్డైస్సహాధావన్తః, భటా ఇవ స్థితాః-మహామృధ ఇతి పాఠాన్తరమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ బలి-ర్దశభి-శ్శరై - రిన్ద్రం, త్రిభిశ్శరైరైరావతంచ చతుర్భి, శ్చతురో వాహా, నైరావతపాదరక్షకాన్, ఏకేన, శరేణా, రోహం గజయన్తారం అర్దయత్ అపీడయత్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ స శక్రస్తా, నాపతత, శ్శరానసంప్రాప్తానేవ, తావద్భిః, నిశితై, ర్భల్లైశ్శరైః-ప్రహసన్నివ-శీఘ్రవిక్రమః, ధనుర్విద్యాకుశలశ్చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తస్యేన్ద్రస్య, తదుత్తమం - ధనుఃకౌశలం-కర్మ, వీక్ష్య దుర్మర్షః-అసహమానో, బలిశ్శక్తి, మాదదే గృహీతవాన్, ప్రయోక్తుమితి శేషః-మహోల్కాస్యేవాభా, యస్యా, స్తాం-జ్వలన్తీం-శక్తిం-కరస్థామేవ-హరిరిన్ద్రశ్చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తతో బలిర్యద్య, చ్ఛూలాదికం-శస్త్రమాదదే తత్సర్వ, మిన్ద్రస్సమర్థశ్చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ అథా, సురో బలి, స్స్వయం తిరోహితః ఆసురీం-మాయాం-ససర్జ, కీదృశీం మాయామిత్యత్ర తామేవ దర్శయతి ॥ తత ఇతి ॥ హే ప్రభో, సురసైన్యస్యో-పరిష్టా, చ్ఛైలో ఽద్రిర్మాయికః, ప్రాదుర్బభూవ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తస్మాచ్ఛైలా, త్తరవో వృక్షా-నిపేతుః-కథంభూతాః-దవాగ్నినా, దహ్యమానాః-తథా, టఙ్కవ, త్తీక్ష్ణాగ్రైశ్శిఖరై, స్సహితా, శ్శైలాః, ద్విషతాం దేవానాం, బలం-చూర్ణయన్త్యో, నిపేతుః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ దంశనస్వభావాః-వృశ్చికైస్సహితా, మహోరగాశ్చ-సముత్పేతుః, సింహాదయో, మహాగజాశ్చ, నర్దయన్తశ్శబ్దయన్తః - సముత్పే

౪౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ మహామృధే.

తురిత్యనుషఙ్గః * ॥ ౪౬ ॥ * వివాససశ్శూలహస్తాశ్శతశస్సహస్రశశ్చ, యాతుధాన్యశ్ఛిన్ధి భిన్ధీతి, వాదిన్యః, సముత్పేతుః, తథా, రక్షోగణాశ్చ, హే ప్రభో * ॥ ౪౭ ॥ * తతో వ్యోమ్ని గమ్భీరాః పరుషాః కఠోరశ్చ, స్వనో యేషాం తే, మహాఘనా మహామేఘాః వాతైః, ఆహతాః, స్తనయిత్నవః గర్జన్తో, ఽఙ్గారాన్ ముముచుః * ॥ ౪౮ ॥ * దైత్యేన బలినా సృష్టో మహాన్ విపులః శ్వసనసారథిః వాయుసనాథో, వహ్నిస్సాంవర్తకః ప్రళయానల ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీం దేవానాం చమూమధాక్ అదహత్ * ॥ ౫౦ ॥ * తతః సర్వతశ్చతుర్దిక్షు సముద్రః ప్రత్యదృశ్యత దైత్యైరితి శేషః ధకం భూతః ఉద్వేల మర్యాదాతిగః ఝుంఝూమారుతైః, ఉద్ధూతైః, తరఙ్గైః, రావత్తైశ్చ భీషణః * ॥ ౫౧ ॥ * యథా బలినా ఏవ మన్యైశ్చ, మహామాయైరలక్ష్యగతిభిర్యుద్ధే మాయాసు, సృజ్యమానాసు సతీషు సురసైనికా విషేదుః దుఃఖితా బభూవుః * ॥ ౫౨ ॥ * హే నృప యత్ యదా ఇన్ద్రాదయస్తత్ప్రతివిధిం మాయాప్రతిక్రియాం న విదుస్తదా తైర్ధ్యాతో భగవాన్ విశ్వభావనః ప్రాదురభూత్ * ॥ ౫౩ ॥ * కథంభూతః ప్రాదుర్బభూవేత్యత్రాహ తత ఇతి ॥ తత ఇన్ద్రాదిధ్యానానన్తరం గరుడస్యాంసే స్కన్ధే, కృతౌ నిహితౌ వఙ్ఘ్రిపల్లవౌ, యేన పిశఙ్గం, వాసో వస్త్రం యస్య, నవకంజే ఇవ, లోచనే యస్య అష్టాయుధయుక్తా బాహవః యస్య శ్రీశ్చ కౌస్తుభశ్చ అనర్ఘ్య కిరీటం చ కుణ్డలే చ ఉల్లసన్తి శ్రీకౌస్తుభాదీని యస్మిన్ ఏవంభూతోఽదృశ్యత * ॥ ౫౪ ॥ * తస్మిన్ భగవతి ప్రవిష్టే ఆవిర్భూతే సతి అసురాణాం కూటకర్మ మన్త్రాదిప్రయోగః తస్మాజ్జాతాస్సర్వా

యన్తో మహాగజాః॥ ౪౬ ॥ యాతుధాన్యశ్శతశశ్శూలహస్తా వివాససః । ఛిన్ధి భిన్ధీతి వాదిన్యస్తథా రక్షోగణాః ప్రభో॥ ౪౭ ॥ తతో మహాఘనా వ్యోమ్ని గమ్భీరపరుషస్వనాః । అఙ్గారాన్ ముముచుర్వాతైరాహతాస్స్తనయిత్నవః॥ ౪౮ ॥ సృష్టో దైత్యేన సుమహాన్ వహ్నిః పవనసారథిః। సాంవర్తక ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీమధాక్ ॥ ౫౦॥ తతస్సముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతః ప్రత్యదృశ్యత । ప్రచణ్డవాతైరుద్ధూతతరఙ్గావర్తభీషణః॥ ౫౧ ॥ ఏవం దైత్యైర్మహామాయైరలక్ష్యగతిభిస్సఙ్ఖ్యైః । సృజ్యమానాసు మాయాసు విషేదుస్సురసైనికాః॥ ౫౨ ॥ న తత్ప్రతివిధిం యత్ర విదురిన్ద్రాదయో నృప । ధ్యాతః ప్రాదురభూత్తత్ర భగవాన్ విశ్వభావనః॥ ౫౩ ॥ తతస్సుపర్ణాంసకృతాఙ్ఘ్రిపల్లవః పిశఙ్గవాసా నవకఞ్జలోచనః । అదృశ్యతాష్టాయుధబాహురుల్లసచ్ఛ్రీకౌస్తుభానర్ఘ్యకిరీటకుణ్డలః॥ ౫౪ ॥ తస్మిన్ ప్రవిష్టేఽసురకర్మజా తా మాయా వినేశుర్మహినా మహీయసః। స్వప్నో యథా హి ప్రతిబోధ ఆగతే హరిస్మృతిస్సర్వవిపద్విమోక్షణమ్॥ ౫౫ ॥ దృష్ట్వా మృధే గరుడవాహమిభారివాహ ఆవిధ్య శూలమహినోదథ కాలనేమిః। తల్లీలయా గరుడమూర్ధ్ని పతద్గృహీత్వా తేనాహనన్నృప సవాహమరిం త్ర్యధీశః॥ ౫౬ ॥ మాలీ సుమాల్యతిబలౌ యుధి పేతతుర్యచ్చక్రేణ కృత్తశిరసావథ మాల్యవాంస్తు । ఆహత్య తిగ్మగదయాఽహనదణ్డజేన్ద్రం తావచ్ఛిరోఽచ్ఛినదరేర్నదతోఽరిణాఽఽద్యః॥ ౫౭ ॥ *

* * * * * * * * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః * * * * * * * *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథో సురాః ప్రత్యుపలబ్ధచేతసః పరస్య పుంసః పరమానుకమ్పయా। జఘ్నుర్భృశం శక్రసమీ

మాయాః మహీయసో భగవతో మహినా మహిమ్నా వినేశుః వినష్టా బభూవుః యథా ప్రతిబోధే జాగరే ఆగతే సతి స్వప్నో నశ్యతి తద్వత్ హియతో హరేస్స్మృతిరేవ చ సర్వాసాం విపదాం విమోక్షణం అపహర్త్రీ కిముత భగవతః ప్రాదుర్భావ ఆపదపహర్త్రీతి వక్తవ్యమితి భావః * ॥ ౫౫ ॥ * మృధే యుద్ధే గరుడవాహం భగవన్తం దృష్ట్వా ఇభారివాహః సింహవాహః కాలనేమిరసురః శూలమావిధ్య భ్రామయిత్వా అహినోత్ చిక్షేప తద్గరుడస్య మూర్ధ్ని పతదాపతచ్ఛూలం గృహీత్వా, హే నృప తేనైవ శూలేన త్ర్యధీశస్త్రిలోకేశ్వరో భగవాన్ సవాహమిభారివాహన సహితమరిం కాలనేమిమహనత్ హతవాన్ * ॥ ౫౬ ॥ * తతో ఽతిబలౌ మాలిసుమాల్యాఖ్యావసురౌ యస్య భగవతశ్చక్రేణ కృత్తశిరసౌ ఛిన్నశిరసౌ యుధి పేతతుః తత్ర మాలినో విక్రమం కథయన్ తస్య సిరచ్ఛేదనం భగవచ్చక్రకృతమాహ ॥ అథమాల్యవానితి ॥ అథ కాలనేమివధానన్తరం మాల్యవాన్నామ్నా లీతం భగవదధిష్ఠితమణ్డజేన్ద్రం గరుడం తీక్ష్ణయా గదయా ఆహత్య సంఘట్య ఽహనత్ తాడితవాన్ తావన్నదతో ఽరేర్మాలినశ్శిరో ఽరిణా చక్రేణాద్యో భగవాన్ చిచ్ఛేద అత్ర మాల్యవచ్ఛబ్దో న శ్రీరామాయణప్రసిద్ధమాల్యవద్విషయః అపి త్వసురాన్తరవిషయః * ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః *

అథో అథ పరమపురుషస్య పరయోత్కృష్టయా కృపయా ప్రత్యుపలబ్ధమాసురీభిర్మాయాభిరనభిభూతం చేతో యేషాం తే శక్రవాయ్వాదయో దేవా యుద్ధే పురా పూర్వం యైర్దైత్యైర్విరోచనాదిభిరభిసంహితాః ద్వన్ద్వశస్సంగతాః

యోద్ధుమితి శేషః-తాన్-భృశం-జఘ్నుః * ॥ ౧ ॥ * తదేవ ప్రపఞ్చయతి, భగవాన్-పాకశాసన ఇన్ద్రః-సుసంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః-వైరోచనాయ బలయే, యదా వజ్రముదయచ్ఛత్ బలిం హన్తుముద్ధృతవాన్-తదా-ప్రజాః-హా హేతి హాహాకారం కుర్వన్తశ్చుక్రుశుః రురుదుః * ॥ ౨ ॥ * వజ్రం-పాణౌ యస్య స ఇన్ద్రః-మహాయుద్ధే-విచరన్తం-సుసంరబ్ధం-మనస్వినం యయుయుత్సుం-పురతః స్థితం వైరోచనిం-తిరస్కృత్యే-దం వక్ష్యమాణ-మాహ * ॥ ౩ ॥ * తావత్తిరస్కారప్రకారమాహ నటవదితి ద్వాభ్యాం-తత ఏకేనవచ ఆహ-సోఽహమితి, హే మూఢ-మాయేశాన్-నః అస్మాకం-నటవ-న్మాయాభి-ర్జేతు-మిచ్ఛసి దృష్టాన్తమేవోపపాదయతి-జిత్వేతి-నిబద్ధాన్యక్షీణి యేషాం-తాన్-బాలానజ్ఞాన్-జిత్వా-నటః కపటవృత్తి-ర్యథా-తేషాం-ధనం-హరతి-తథా * ॥ ౪ ॥ * మత్ప్రభావం శృణ్వితి వదన్ తిరస్కరోతి-హే-అజ్ఞ పూర్వస్మాత్పూర్వలబ్ధా-దధో-ఽధస్తనాత్ పదాత్ స్థానాత్-యే-ఆరురుక్షన్తి ఆరోఢుమిచ్ఛన్తి, ఉత్తరోత్తరం లోకమారోఢుమిచ్ఛన్త్యసురాః-యేచ-మాయాభిర్దివ-ముత్సిసృప్సన్తి ఉత్సర్పితుమిచ్ఛన్తి-తాన్-దస్యూన్ప్రియాన్ దుష్టజన్తుతుల్యా-నధునా-విధునోమి హన్మి * ॥ ౫ ॥ * దుర్మాయిన-స్తవ-శిరః సోఽహం, శతం-పర్వాణి యస్య, తేన-వజ్రేణాయుధేన-హరిష్యే-హే మన్దాత్మన్-జ్ఞాతిభిస్సహ ఘటస్వ యథాబలం విక్రమస్వ * ॥ ౬ ॥ * ఇత్థం తిరస్కృత ఉక్తశ్చాహ బలిః ॥ సంగ్రామ ఇతి త్రిభిః ॥ కాలేన-చోదితాని-సుఖదుఃఖ జయాపజయాది ఫలదానాయ ప్రవర్తితాని-కర్మాణి, యేషాం తేషాం, సంగ్రామే యుద్ధే-వర్తమానానాం కీర్త్యాదయః స్సర్వేషాం-మనుక్రమాత్కీ-

రణాదయస్తాంస్తాన్ప్రణైర్మైరభిసంగతాః పురా ॥ ౧ ॥ వైరోచనాయ సంరబ్ధో భగవాన్పాకశాసనః । ఉదయచ్ఛద్యదా వజ్రం ప్రజా హా హేతి చుక్రుశుః ॥ ౨ ॥ వజ్రపాణిస్తమాహేదం తిరస్కృత్య పురస్స్థితమ్ । మనస్వినం సుసంరబ్ధం విచరన్తం మహామృధే ॥ ౩ ॥ నటవన్మూఢ మాయాభిర్మాయేశాన్నో జిగీషసి । జిత్వా బాలాన్నిబద్ధాక్షాన్నటో హరతి తద్ధనమ్ ॥ ౪ ॥ ఆరురుక్షన్తి మాయాభిరుత్సిసృప్సన్తి చ యే దివమ్ । తాన్దస్యూన్విధునోమ్యజ్ఞ పూర్వస్మాచ్చ పదాదధః ॥ ౫ ॥ సోఽహం దుర్మాయినస్తేఽద్య వజ్రేణ శతపర్వణా । శిరో హరిష్యే మన్దాత్మన్ఘటస్వ జ్ఞాతిభిస్సహ ॥ ౬ ॥ బలిరువాచ । సంగ్రామే వర్తమానానాం కాలచోదితకర్మణామ్ । కీర్తిర్జయోఽజయో మృత్యుస్సర్వేషాం స్యురనుక్రమాత్ ॥ ౭ ॥ తమిమం కాలరశనం జనం పశ్యన్తి సూరయః । న హృష్యన్తి న శోచన్తి తత్ర యూయమపణ్డితాః ॥ ౮ ॥ న వయం మన్యమానానామాత్మానం తత్ర సాధనమ్ । గిరో వస్సాధుశోచ్యానాం గృహ్ణీమో మర్మతాడనాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యాక్షిప్య విభుం వీరో నారాచైర్వీరమానదః । ఆకర్ణపూర్ణైరహనదాక్షేపైరాహతం పునః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం నిరాకృతో దేవో వైరిణా తథ్యవాదినా । నామృష్యత్తదధిక్షేపం తోత్రాహత ఇవ ద్విపః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోత్కులిశం తస్మా అమోఘం పరిమర్దనమ్ । సయానో * న్యపతద్భూమౌ ఛిన్నపక్ష ఇవాచలః ॥ ౧౨ ॥ సఖాయం పతితం దృష్ట్వా జమ్భో బలిసఖస్సుహృత్ । అభ్యయాత్సౌహృదం సఖ్యుర్హతస్యాపి చిన్తయన్ ॥ ౧౩ ॥ స సింహవా

ర్త్యాదినిమిత్తకర్మపరిపాకానుక్రమాత్స్యురేవ-భవతామపి న సర్వదా కీర్త్యాదయో బభూవుః-కింతు-తత్తన్నిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయామేవేత్యస్మాకమపి తథైవేతి భావః * ॥ ౭ ॥ * తమిమమనుక్రమకీర్త్యాదిమన్తం-జనం-కాలరశనం కాలయన్త్రితం-కాలోన్నీషితకర్మఫలభోక్తారం-సూరయః పణ్డితాః-పశ్యన్తి-అతః-తే కీర్తిజయమృత్యుషు-న హృష్యన్తి-తద్విపరీతేషు-న శోచన్తి చ-తత్ర ఏవం వివేకే-యూయ-మపణ్డితాః అనిపుణాః * ॥ ౮ ॥ * తత్ర కీర్త్యాదౌ-వా ఆత్మానం దేహం-సాధనసాధకం, మన్యమానానాం, అత ఏవ-సాధుభిశ్శోచ్యానాం-అహో అజ్ఞా ఏత ఇత్యేవం శోచ్యానాం-వో యుష్మాకం-మర్మతాడనాః మర్మసు తాడనం యాభిస్తాః-గిరో, వయం-న గృహ్ణీమో న సాధు మన్యామహే * ॥ ౯ ॥ * ఇత్థం విభుమిన్ద్రమాక్షిప్యాఽధిక్షిప్య, వీరాణాం, మానదో, వీరో వైరోచనిః, ఆక్షేపైరధిక్షేపవాక్యై రాహతం-పున-రాకర్ణాన్త-మాకృష్టై-ర్నారాచై-రాహనత్ * ॥ ౧౦ ॥ * యథార్థవాదినా-వైరిణా బలినా, ఏవం-నిరాకృతో, దేవ ఇన్ద్రః, తేన బలినా కృత-మధిక్షేపం నామృష్యన్నాసహత-తోత్రమఙ్కుశః-తేనా, హతో, ద్విపః గజ ఇవ * ॥ ౧౧ ॥ * కింతు, తస్మై బలయే, అమోఘమప్రతిహతం, మరీణాం మర్దనం ఘాతుకం, కులిశం వజ్రం, ప్రాహరత్ ప్రాయుఙ్క్త హే నృప-తత్తస్మాత్కులిశప్రహారాత్, ఛిన్నపక్షః పర్వత ఇవ, సవిమానో, భూమౌ-న్యపతదితి శేషః-సయానోన్యపతద్భూమావితి పాఠాన్తరే తు న శేషః, శయానోన్వపేతి పాఠే తు శయానో బభూవేత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * బలేస్సఖా, సుహృచ్చ, జమ్భోఽసురః-సఖాయం బలిం, భూమౌ, పతితం-దృష్ట్వా హతస్యాపి సఖ్యుర్బలేః, సుహృదం-భావప్రధానో నిర్దేశః-సౌహార్ద-మాచరన్ అభ్యయాత్, ఇన్ద్రస్యాభిముఖమగాత్ * ॥ ౧౩ ॥ * సిం

౧౨ ॥ శ్లో * పా ॥ సయానోన్యపతద్భూమౌ-శయానోన్వపతద్భూమౌ.

హః-వాహో వాహనం - యస్య- స-మహాబలో జమ్భః ఆసాద్య రంహసా వేగేన - బలేన వా-గదా-ముద్ధృత్య-శక్రమిన్ద్రం జత్రౌ కణ్ఠస్య మూలదేశే-అతాడయత్-తథా-గజంచా-తాడయత్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ భృశం - గదాప్రహారేణ - వ్యథితో, ఽతఏవ విహ్వలితో-గజ ఐరావతో-జానుభ్యా-మవనీం-స్పృష్ట్వా-పరం - దుఃఖం-లేభే ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తతో- గజస్య, కశ్మలం-దృష్టవతా మాతలినా-హరిద్వర్ణైః-దశశతైః సహస్రసంఖ్యాకైః-రశ్వైః-ర్యుక్తో-రథః- అనీత- స్త,మానీతం- రథం విభురిన్ద్రో, గజమైరావత-ముత్సృజ్య, ఆరురుహే అరూఢవాన్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తస్య యన్తుర్మాతలేః సత్కర్మ రథానయనరూపం కర్మ, -పూజయన్-ఆహో ఏవం విధేన సారధినా భవితవ్యమిత్యేవం బహుమానయన్ - జ్వలతా ప్రకాశమానేన - శూలేన-తం మాతలిం- స్మయమానో యుద్ధే, అహనత్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ సత్త్వం ధైర్య-మాలమ్బ్య, మాతలి, ర్దుస్సహామపి- రుజం శూలఘాతజాం వ్యథాం - సహే అసహత తత-స్సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రో, వజ్రేణ-జమ్భస్య, శిరో-ఽపాహరచ్ఛిచ్ఛేద ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తస్య జమ్భస్య, జ్ఞాతయః-నముచిబలపాకాఖ్యా, స్త్రయో నారదాదృషేః-ర్జమ్భం హతం-శ్రుత్వా, త్వరయాఽన్వితా- స్తత్ర యుద్ధదేశే, ఉపేయుః ఆజగ్ముః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తే-పరుషైః-వచోభిః-ఇన్ద్రం, ఘట్టయన్తస్తాడయన్తస్తిరస్కుర్వన్తః-అస్యేన్ద్రస్య-మర్మసుస్థానేషు, మేఘాః-జలధారాభిః పర్వతమివ- శరైః- రవాకిరన్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ బలపాకనముచీనాం త్రయాణాం విక్రమాన్ క్రమేణైకైకేనాహ ॥ హరిమితి ॥ బలో ఽసురః - ఆజౌ యుద్ధే హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య-దశశతాని-అశ్వానామితి శేషః, హరిమిన్ద్రంచ, తావద్భి రేకాధికద

హాఆసాద్య గదాముద్యమ్య రంహసా। జత్రావతాడయచ్ఛక్రం గజంచ సుమహాబలః ॥ ౧౪ ॥ గదాప్రహారవ్యథితో భృశం విహ్వలితో గజః। జానుభ్యాం ధరణీం స్పృష్ట్వా కశ్మలం పరమం యయౌ ॥ ౧౫ ॥ తతో రథో మాతలినా హరిభిర్దశశతైర్వృతః। ఆనీతో ద్విపముత్సృజ్య రథమారురుహే విభుః ॥ ౧౬ ॥ తస్య తత్పూజయన్కర్మ యన్తుర్దానవసత్తమః। శూలేన జ్వలతా తం తు స్మయమానోఽహనన్మృధే ॥ ౧౭ ॥ సేహే రుజం సుదుర్మర్షాం సత్త్వమాలమ్బ్య మాతలిః। ఇన్ద్రో జమ్భస్య సంక్రుద్ధో వజ్రేణాపాహరచ్ఛిరః ॥ ౧౮ ॥ జమ్భం శ్రుత్వా హతం తస్య జ్ఞాతయో నారదాదృషేః। నముచిశ్చ బలః పాకస్తత్రాపేతుస్త్వరాన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ వచోభిః పరుషైరిన్ద్రం ఘట్టయన్తోఽస్య మర్మసు। శరైరవాకిరన్మేఘా ధారాభిరివ పర్వతమ్ ॥ ౨౦ ॥ హరీన్దశశతాన్యాజౌ హర్యశ్వస్య బలశ్శరైః। తావద్భిరర్దయామాస యుగపల్లఘుహస్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ శతాభ్యాం మాతలిం పాకో రథంచతిలశః పృథక్। సకృత్సన్ధానమోక్షేణ తదద్భుతమభూద్రణే ॥ ౨౨ ॥ నముచిః పఞ్చదశభిస్స్వర్ణపుఙ్ఖైర్మహేషుభిః। ఆహత్య వ్యనదత్సంఖ్యే సతోయ ఇవ తోయదః ॥ ౨౩ ॥ సర్వతశ్శరకూటేన శత్రుం సరథసారథిమ్। ఛాదయామాసురసురాః ప్రావృట్సూర్యమివామ్బుదాః ॥ ౨౪ ॥ అలక్షయన్తస్తమతీవ విహ్వలా విచుక్రుశుర్దేవగణాస్సహానుగాః। అనాయకాశ్శత్రుబలైర్విసర్జితా వణిక్పథా భిన్ననవో యథార్ణవే ॥ ౨౫ ॥ తతస్తురాషాడిషుబద్ధపఞ్జరాద్వినిర్గతస్సాశ్వరథధ్వజాగ్రణీః। బభౌ దిశః ఖం పృథివీం చ రోచయన్స్వతేజసా సూర్య ఇవ క్షపాత్యయే ॥ ౨౬ ॥ నిరీక్ష్య పృతనాం దేవశ్శరైరభ్యర్దితాం మృధే। ఉదయచ్ఛద్రిపుం హన్తుం వజ్రం వజ్రధరో రుషా ॥ ౨౭ ॥ స తేనైవాష్టధారేణ శిరసీ బలపా

శశతైః, శ్శరైః-ర్యుగప-దర్దయామాస తాడయామాస యతో-ఽయం బలో లఘుహస్తవాన్, శరసంధానోపయుక్త, కౌశలాఖ్య లాఘవయుక్తహస్తవాన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ పాకో ఽసురశ్శతాభ్యాం - శరాణామితి శేషః - మాతలిం - రథంచ, పృథక్పృథగవయవశశ్చ, యుగపదేవ శరసంధానతన్మోక్షణయోగేన రణే, అర్దయామాసేత్యనుషఙ్గః-తత్సకృత్సంధాన-మోక్షణం పృథగవయవశో ఽర్దనాత్మకం చ కర్మ - అద్భుతమభవత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ నముచి స్తు - స్వర్ణమయాః పుఙ్ఖాః మూలప్రాన్తదేశా- యేషాం-తైః-పఞ్చదశభి-ర్మహద్భి-రిషుభిరిన్ద్ర-మాహత్య ప్రతాడ్య, సజలో -మేఘ ఇవ-స్వయం సంఖ్యే యుద్ధే-వ్యనదత్ దధ్వాన ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత-స్సర్వే-అసురాః-ప్రావృట్కాలికం-సూర్యం-మేఘా ఇవ, రథసారథియుక్తమిన్ద్రం-సర్వతః శ్శరవర్షైః-ఛాదయామాసుః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తదా, తమిన్ద్ర మలక్షయన్తో ఽపశ్యన్త - స్సహానుగా-స్సర్వే, దేవగణాః అతఏవ విహ్వలచిత్తా- అనాయకా, విచుక్రుశుః యథా, మహార్ణవే-భిన్నా నౌ, ర్యేషాం- తే-దీర్ఘాభావ అర్షః-అతఏవ, విసర్జితాః వణిక్పథాః-వాణిజ్యవృత్తయః, క్రోశన్తి తద్వత్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తతః-తురాషాడిన్ద్రః, బాణవృన్దానాం పఞ్జరా, త్సాశ్వరథధ్వజసారధి-ర్వినిర్గతః - క్షపాత్యయే నిశావసానే సూర్య ఇవ - స్వతేజసా, దిశః, ఖమాకాశం-పృథివీంచ, ప్రకాశయన్- బభౌ ✽ ॥ ౨౬ ॥ అసురాణాం-శరై, రభ్యర్దితాం పీడితాం, స్వసేనాం-నిరీక్ష్య-, దేవో, వజ్రధరశ్శక్రో రణే రిపూనసురాన్, హన్తుం, రుషా-వజ్రముదయచ్ఛదుద్ధృతవాన్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ స ఇన్ద్రః, అష్టౌ, ధారా, యస్య, తేనైవ వజ్రేణైవ, బలపాకయోరసురయోశ్శిరసీ మూర్ధానౌ, జహార చిచ్ఛేద, కింకుర్వన్-, హే రాజన్, పశ్యతాం బలపాకయోర్జ్ఞాతీనాం, మహద్భయం జనయ

యన్ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ తతో నముచిః తయోర్బలపాకయోర్వధం దృష్ట్వా శోకామర్షాభ్యాం యుక్తయా రుషా యుక్తః హే నృపతే శక్రం జిఘాంసుః హన్తుమిచ్ఛుః పరమముద్యమం యత్నం చ కార ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఉద్యమమేవాహ ॥ అశ్మేతి ॥ అశ్మసారమయం లోహమయం ఘణ్టావత్ ఘణ్టాభిర్యుక్తం హేమభూషణం శూలం ప్రగృహ్య క్రుద్ధః అభిద్రవత్ తతో హతో(ఽ)సీతి విసర్జయన్ శూలం భ్రామయన్ సింహ ఇవ వినర్దన్ దేవరాజాయ ఇన్ద్రాయ ప్రాహిణోత్ ప్రాయుఙ్క్త ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ గగనతలే మహోల్కావ దాపతత్ తచ్ఛూలమిన్ద్రః శరైస్సహస్రధా విచిచ్ఛేద చిచ్ఛేద హే నృప రుషాయుక్తస్త్రిదశపతిరిన్ద్రః తం నముచిం కన్ధరే కణ్ఠే కులిశేన వజ్రేణ సమన్తాద్ధనన్ భిన్దన్ తస్య శిరో(ఽ)హరత్ హర్తుమారబ్ధవాన్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ యస్సురపతినేన్ద్రేణ ఓజసా బలేన ఈరితః ప్రయుక్తః ఊర్జితః బలవాన్ వజ్రస్స తస్య నముచేస్త్వచం చర్మాపి న బిభేద భేత్తుం నాశకోదిత్యర్థః అతివీర్యం వృత్రమభినదితి తథాభూతో వజ్రో నముచేశ్శిరోధరత్వచా తిరస్కృత ఇత్యేతత్ త్వరమద్భుతమాసీదితి శేషః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ తస్మాచ్ఛత్రోర్నముచేరిన్ద్రో(ఽ)బిభేత్ భీతో బభూవ కుతః యతో వజ్రః ప్రతిహతో బభూవ తస్య భయనిమిత్తాం చిన్తాం దర్శయతి ఇదం వజ్రవిహారిరిత్యేతత్ కిం దైవయోగేన భూతం జాతం కిం వా లోకం విమోహాయ జాతం లోకమోహనార్థం జాతమిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ అన్యథా క్వాప్యప్రతిహతేన వజ్రేణ నైవం భవితవ్యమిత్యాహ ॥ యేనేతి ॥ మమ యః కర్తా । యేన వజ్రేణ యచ్ఛబ్దస్య సో(ఽ)యమిత్యుపరిష్టాత్తచ్ఛబ్దేనాన్వయః పూర్వమద్రీణాం పక్షచ్ఛే

కయోః । జ్ఞాతీనాం పశ్యతాం రాజన్ జహార జనయన్భయమ్ ॥ ౨౮ ॥ నముచిస్తద్వధం దృష్ట్వా శోకామర్షరుషాన్వితః । జిఘాంసురిన్ద్రం నృపతే చకార పరమోద్యమమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్మసారమయం శూలం ఘణ్టావద్ధేమభూషణమ్ । ప్రగృహ్యాభ్యద్రవత్క్రుద్ధో హతో(ఽ)సీతి వితర్జయన్ । ప్రాహిణోద్దేవరాజాయ నినదన్మృగరాడివ ॥ ౩౦ ॥ తదాపతద్గగనతలే మహాజవం విచిచ్ఛిదే హరిరిషుభిస్సహస్రధా । తమాహనన్నృప కులిశేన కన్ధరే రుషాన్వితస్త్రిదశపతిశ్శిరో(ఽ)హరత్ ॥ ౩౧ ॥ న తస్య హి త్వచమపి వజ్ర ఊర్జితో బిభేద యస్సురపతినౌజసేరితః । తదద్భుతం పరమతివీర్యవృత్రభిత్తిరస్కృతో నముచిశిరోధర ✻ త్వచా ॥ ౩౨ ॥ తస్మాదిన్ద్రో(ఽ)బిభేచ్ఛత్రోర్వజ్రః ప్రతిహతో యతః । కిమిదం దైవయోగేన భూతం లోకవిమోహనమ్ ॥ ౩౩ ॥ యేన మే పూర్వమద్రీణాం పక్షచ్ఛేదః ప్రజాత్యయే । కృతో నివిశతాం భారైః పతత్త్రైః పతతాం భువి ॥ ౩౪ ॥ తపస్సారమయం త్వాష్ట్రం వృత్రో యేన విపాటితః । అన్యే చాతిబలోపేతాస్సర్వాస్త్రైరక్షతత్వచః ॥ ౩౫ ॥ సో(ఽ)యం ప్రతిహతో వజ్రో మయా ముక్తో(ఽ)సురే(ఽ)ల్పకే । నాహం తదాదదే దణ్డం బ్రహ్మతేజో(ఽ)ప్యకారణమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శక్రం విషీదన్తమాహ వాగశరీరిణీ । నాయం శుష్కైరథో నార్ద్రైర్వధమర్హతి దానవః ॥ ౩౭ ॥ మయా(ఽ)స్మై యద్వరో దత్తో మృత్యుర్నైవార్ద్రశుష్కయోః । అతో(ఽ)న్యశ్చిన్తనీయస్తే ఉపాయో మఘవన్రిపోః ॥ ౩౮ ॥ తాం దైవీం గిరమాకర్ణ్య మఘవాన్సుసమాహితః । ధ్యాయన్ ఫేనమథాపశ్యదుపాయముభయాత్మకమ్ ॥ ౩౯ ॥ న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ జహార నముచేశ్శిరః । తం తుష్టువుర్మునిగణా మాల్యానిచాకిరన్విభుమ్ ॥ ౪౦ ॥ గన్ధర్వముఖ్యౌ జగతుర్విశ్వావసుపరావసూ । దేవదున్దుభయో

దః కృతః కథంభూతానాం భారైః పతత్త్రైః పక్షైః భువి పతతాం ప్రజాత్యయే ప్రజానాశనిమిత్తే విశతాం చ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ కించ త్వాష్ట్రం త్వష్టుస్సంబన్ధి, సారమయం వీర్యాధికం యత్తపస్స ఏవ వృత్రః త్వాష్ట్రం తపః ఏవ వృత్రస్స, యేన వజ్రేణ నిపాతితః, కించాన్యే చాధునా బలిజమ్భబలాదయో(ఽ)తిబలాః అత ఏవ సర్వైర్వజ్రేతరైరస్త్రైరక్షతాత్వచస్తేషాం, తేన నిపాతితాః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ సో(ఽ)యమేవంవిధో వజ్రో మయా తేనైవ మయా ప్రయుక్తో(ఽ)ల్పకే తుచ్ఛే, అసురే నముచౌ ప్రతిహతో బభూవ బ్రహ్మతేజః దధీచఋషేః సామర్థ్యరూపమప్యధునా అకారణం నిష్కారణం దణ్డం లగుడతుల్యం జాతం తం వజ్రం నాదదే న పరిగృహ్ణామి ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఇతీత్థం విషీదన్తం క్లిశ్యన్తమిన్ద్రం అశరీరిణీ పరా దేవతా వా గువాచ తదేవాహ ॥ నేతి సార్ధేన ॥ అయం దానవో నముచిశ్శుష్కైరథో ఆర్ద్రైరార్ద్రైరపి వధం నార్హతి ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ కుతః, యతో మయా అస్మై నముచయే యద్వరో దత్తః కో(ఽ)సౌ ఆర్ద్రశుష్కాభ్యాం మృత్యురస్య నైవ భూయాదిత్యేషః, అతో వజ్రస్య శుష్కత్వాన్న తేనాయం హన్యతే కింతు హే మఘవన్ అస్య రిపోర్వధార్థం త్వయా అన్య ఏవోపాయశ్చిన్తనీయ ఇతి ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ ఏవంభూతాం దైవీం గిరం శ్రుత్వా మఘవా సుసమాహితో భూత్వా, ధ్యాయన్నార్ద్రశుష్కాత్మకం వస్తు చిన్తయన్ తదుభయాత్మకం వస్తు ఫేనమపశ్యత్ ఫేనముభయాత్మకం నిశ్చితవాన్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ ఉభయాత్మకత్వమేవాహ ॥ న శుష్కేణ న చార్ద్రేణ కింతూభయాత్మకేన ఫేనేన, తదుపలిప్తేన వజ్రేణ నముచేశ్శిరో జహారేత్యర్థః తం నముచేర్హన్తారం విభుమిన్ద్రం మునిగణాః తుష్టువుః మాల్యాని పుష్పాణి చ అకిరన్ వవర్షుః ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ గన్ధర్వశ్రేష్ఠౌ విశ్వావసుపరావసూ జగతుః గానం

వక్రతుః-దేవదున్దుభయో-నేదుఃదన్వనుః-నర్తక్యఃస్త్రియో-ముదా-ననృతుః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ యథా,ఇన్ద్రః,తథా,-ఽన్యేఽపివా య్వాదయః-ప్రతిద్వన్ద్వాన్,నస్త్రైఃశైఃస్వైంహోః,క్షుద్రమృగానివ,సూదయామానుః-జఘ్నుః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఏవం,దేవైః,దానవే షు,హన్యమానేషు, దానవసఙ్క్షయం,-దృష్ట్వా,యావద్దానవసంక్షయోభవిష్యతీత్యాలోచితవతా, బ్రహ్మణాచతుర్ముఖేన ప్రేషితో-భగవాన్నారదః, హేనృప, విబుధాన్-ఇన్ద్రాదీన్ , వారయామాస ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ నారదకృతనివారణప్రకారమే వాహ॥ భవద్భిరితి ॥నారాయణస్య,భుజ,ఆశ్రయో,యేషాం,తైఃహేతుఃగర్భమిదం,భవద్భిః,రమృతం , ప్రాప్తంలబ్ధం,పీతమి తియావత్,తదాశ్రియా,త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాచ,సర్వే,సమేధితాః;అతః;అధునా,విగ్రహాత్కలహాత్,ఉపారమత ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఏవంభూతం,మునేఃనారదస్య-వచో-మానయన్తో-దేవా,మన్యుంతత్ప్రయుక్తం - యుద్ధోద్యోగంచ - సంయమ్య-ఉపసంహృ త్య-సర్వే-ఇన్ద్రాదయోదేవాః-అనుచరైః-రుపగీయమానా-స్సన్తిరార్షః-త్రివిష్టపంస్వర్గలోకం-యయుః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తతఃత స్మిన్-రణే-యే-హతావశిష్టా-దానవా-దైత్యాశ్చ,తే-సర్వే-నారదస్యా-నుజ్ఞయా-విపన్నం - వజ్రప్రహారేణభూమావాశయా నం-బలిం-ఆదాయఃఅస్తాద్రిముపజగ్ముః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తత్రః-అస్తాద్రౌ - ఉశనాభార్గవః- అవినష్టాఅవయవాయేషాం-విద్య మానాశ్శిరోధరాయేషాం-తా-నసురాన్-ఆత్మనః-స్వస్య - సంబన్ధిన్యాఅనేనాసితరసాధారణత్వంసూచితం - మృతసంజీవి న్యాఖ్యయా-విద్యయామన్త్రవిద్యయా-జీవయామాస ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ బలిశ్చఉశనసా-సంస్పృష్టః - ప్రత్యాపన్నానిపునఃప్రా ప్తాని,ఇన్ద్రియాణి,స్మృతిశ్చ-యేనసః - పరాజితోఽపి-నాఖిద్యత్ నాఖిద్యత-కుతః-యతోఽసౌ - లోకతత్త్వవిచక్షణఃలోకా

నైదుర్నర్తక్యోననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥అన్యేఽప్యేవంప్రతిద్వన్ద్వాన్వాయ్వగ్నివరుణాదయః। సూదయామా సురస్త్రైశ్శస్త్రైర్మృగాన్కేసరిణోయథా॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మణాప్రేషితోదేవోభగవాన్నారదోనృప । వారయామా సవిబుధాన్దృష్ట్వాదానవసంక్షయమ్ ॥ ౪౩ ॥ నారదఉవాచ ॥ భవద్భిరమృతంప్రాప్తంనారాయణభుజాశ్ర యైః।శ్రియాసమేధితాస్సర్వఉపారమతవిగ్రహాత్॥ ౪౪ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥సంయమ్యమన్యుసంరమ్భంమానయ న్తోమునేర్వచః। ఉపగీయమానానుచరైర్యయుస్సర్వేత్రివిష్టపమ్॥ ౪౫ ॥యేఽవశిష్టారణేతస్మిన్నారదానుమ తేనతే।బలింవిపన్నమాదాయఅస్తంగిరిముపాగమన్॥ ౪౬ ॥తత్రావినష్టావయవాన్విద్యమానశిరోధరాన్। ఉశనాజీవయామాససంజీవిన్యాస్వవిద్యయా॥ ౪౭ ॥బలిశ్చోశనసాస్పృష్టఃప్రత్యాపన్నేన్ద్రియస్మృతిః। పరా జితోఽపినాఖిద్యల్లోకతత్త్వవిచక్షణః ॥ ౪౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుకఉవాచ । వృషధ్వజోనిశమ్యేదంయోషిద్రూపేణదానవాన్ । మోహయిత్వా సురగణాన్హరిస్సోమమ పాయయత్ । ౧ ॥వృషమారుహ్యగిరిశస్సర్వభూతగణైర్వృతః । సహదేవ్యాయయౌద్రష్టుంయత్రాస్తేమ ధుసూదనః ॥ ౨ ॥ సభాజితోభగవతాసాదరంసోమయాభవః । సూపవిష్టఉవాచేదంప్రతిపూజ్యస్మయన్హ రిమ్ । ౩ । దేవదేవజగద్వ్యాపిన్జగదీశజగన్మయ । సర్వేషామపిభావానాంత్వమాత్మాహేతురీశ్వరః॥ ౪ ॥

నాంప్రకృతిసంసృష్టజీవానాం-యత్తత్త్వంకర్మాయత్తజయాపజయసుఖదుఃఖాదిఫలభోక్తృత్వరూపం-తత్ర,విచక్షణఃతత్త్వ రిశీలననిపుణః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యా ఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

భగవన్మాయయాదైత్యాముముహురితినవిచిత్రం-యతోరుద్రఏవముమోహేతివక్తుమయమధ్యాయఃప్రవర్తతేహరి-ర్యో షిద్రూపేణ-దానవాన్మోహయిత్వా-సురగణాన్-సోమమమృతం-మపాయయ- దితీదం-నిశమ్యశ్రుత్వా-వృషధ్వజోరుద్రః-భ వాన్యాసహ-వృష-మారుహ్య-సర్వైర్భూతగణైః-ప్రమథాదిభిః-పరివృతో-యత్ర-మధుసూదనోఽవర్తతే-తత్ర-యోషిద్రూ పం-ద్రష్టుం-జగామ ❋ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❋ సోమయాఉమయాసహ-సాదరంయథాతథా - భగవతా-సభాజితస్సత్కృతో-భవో రుద్ర-స్సమ్య-గుపవిష్టో-హరిం-ప్రతిపూజ్య-స్మయన్నిదంవక్ష్యమాణం-ఉవాచ॥ ప్రతిపూజాఽత్రస్తుతిః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తామేవా హ॥దేవదేవేత్యాదిభిరష్టాభిఃతత్ర- అసురసంమోహనాయధృతంయోషిద్రూపంమేదర్శయేతిప్రార్థయితుకామోనశ్చేనైవ బాలానసురాన్వఞ్చయితుంమయాధృతంకపటపుంశ్చలీరూపం-ద్రష్టుంకిమిచ్ఛసీతిమాప్రత్యాచక్షా ఇత్యభిప్రయన్కృత్స్నజగ దుదయవిభవలయబన్ధమోక్షలీలస్యాచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తిస్తవతద్యోషిద్రూపంధర్మప్రతిపక్షజగదుపద్రవకృదసురమోహ నేనతద్వినాశార్థత్వాద్రామకృష్ణాదిరూపవల్లీలయాఽఽత్మీయసఙ్కల్పేనధృతం దర్శనీయమేవాన్యథా ప్రకృతిపురుషవిల క్షణస్యావాప్తసమస్తకామస్య నిరతిశయానన్దమహోదధేస్తవేదంప్రాకృతస్యేవనఘటతఇతివక్తుమనితరసాధారణైర్ధర్మై స్సంబోధయతి॥దేవదేవేతి॥హేదేవదేవ-దేవానామస్మదాదీనామపిదేవ - హేజగద్వ్యాపిన్-జగద్వ్యాపిత్వంసవాయ్యాకా

శాదివత్తూష్ణీమపి తు-ప్రశాసనేనేత్యభిప్రాయేణ సంబోధయతి॥ హే జగదీశేతి-హే జగత్ప్రశాసితః- జగచ్ఛబ్దః కార్యావస్థచిదచిదాత్మకజగత్పరః-న కేవలం జగదీశ-అపి తు - తద్రూపశ్చేత్యభిప్రాయేణ సంబోధయతి-జగన్మయేతి - హే జగత్ప్రచుర-తత్ప్రచురత్వం చ తచ్ఛరీరకత్వేనేత్యభిప్రేత్య తత్ప్రతిసంబద్ధ్యాత్మత్వమేవేత్యాహ - సర్వేషామపి చేతనాచేతనాత్మకానాం భావానాం పదార్థానా-మాత్మా-త్వమేవ-ఆత్మత్వమన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వం - న కేవలమాత్మైవా-పి తు- హేతుః కారణభూత-ఈశ్వరః-కారణావస్థచిదచిన్నియన్తా చ- త్వమేవ ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ ఏవం కార్యకారణోభయావస్థచిదచిదాత్మకత్వం కృత్స్నజగత్కారణత్వం చోక్తం-తత్ర కారణత్వముపాదానత్వరూపం నిమిత్తత్వరూపం చేతి ద్వివిధమభిప్రేతం-తత్ర తావదుపాదానత్వముపపాదయన్ తత్ప్రయుక్తం వికారం పరిహరతి ॥ ఆద్యన్తావితి ॥ యత ఇతి సార్వవిభక్తికస్తసిః తతశ్చ- యతో యస్మిన్ యేన యదితి లభ్యతే-అస్య జగత-ఆద్యన్తౌ- ఆదిస్సృష్టిరుత్పత్తి-ర్యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ - అస్యా-న్తో లయో-యస్మిన్-అస్య-మధ్యం-స్థితి-ర్యేన-యచ్చేదం విశ్వం-యచ్చాన్యజ్జగతో విలక్షణం- అహం ప్రత్యగర్థశరీరకం-బహిః పరాగర్థశరీరకం చ-యస్యావ్యయస్య ప్రకృతిపురుషగతవికారరహితస్య చ - ఏతాన్యాద్యన్తమధ్యాని - న సన్తి - ఏతేషాం శరీరభూతచిదచిద్గతత్వాదితి భావః-తదేవంభూతం-సత్యం స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వికారరహితం-చిత్ జ్ఞానసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం-తదాత్మకం చ-బ్రహ్మ స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహద్-భవానేవ- ఆద్యన్తావిత్యాదినా జగత్కారణత్వేనోక్తస్య స్వరూపం విశోధ్యతే తత్సత్యం బ్రహ్మ చిదితి-యథా "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ" ఇత్యనేన జగత్కారణత్వవాదివాక్యోక్తం స్వరూపం విశోధ్యతే-తద్వత్-సత్యాదివాక్యగతోఽర్థోఽనుసంధేయః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ సత్యశబ్దేన సత్యశబ్దస్య-చిద్బ్రహ్మశబ్దాభ్యాం జ్ఞానానన్తపదయోశ్చ-ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ "కశ్చ ధ్యేయః-కారణం తు ధ్యేయః" ఇతి-జగత్కారణత్వసమనియతముపాస్యత్వమనితరసాధారణమాహ॥ తవైవేతి॥ యతో-జగత్కారణభూత- స్య-మత- స్తవైవ-చరణామ్భోజం-నిశ్శ్రేయసకామా ముముక్షవః ఉభయత ఇహాముత్ర చ, సఙ్గం-త్యక్త్వా- నిరాశిషః అనన్యప్రయోజనాః మునయస్త్వత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిమననశీలాః

ఆద్యన్తావస్య యన్మధ్యమిదమన్యదహం బహిః। యస్యావ్యయస్య నైతాని తత్సత్యం బ్రహ్మ చిద్భవాన్॥౫॥ తవైవ చరణామ్భోజం శ్రేయస్కామా నిరాశిషః। విసృజ్యోభయతస్సఙ్గం మునయస్సముపాసతే॥౬॥ త్వం బ్రహ్మ పూర్ణమమృతం విగుణం విశోకమానన్దమాత్రమవికారమనన్యదన్యత్। విశ్వస్య హేతురుదయస్థితిసంయమానామాత్మేశ్వర

ఉపాసతే ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ అథ లీలార్థమేన యోషిద్రూపముపాత్త-మన్యథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్య ప్రాకృతవపుర్న ఘటత-ఇత్యభిప్రయన్ ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్ధర్మైర్విశిష్టం వేదాన్తవేద్యం జగన్నిమిత్తకారణం స్తౌతి॥ త్వమితి॥ త్వం బ్రహ్మ స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్ - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం పరమాత్మతత్త్వం, త్వమేవ - కిం తద్బ్రహ్మ, పూర్ణం సర్వవ్యాపి, అమృతం స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వికారరహితం- బ్రహ్మామృతశబ్దాభ్యాం సత్యాదివాక్యోదితం ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పూర్ణపదేన "తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం" ఇతి వాక్యోదితం-అత్ర-పూర్ణశబ్దః కర్తరి క్తాన్తః-విగుణం స్థౌల్యాదిగుణరహితం- అనేనాస్థూలమనణ్వహ్రస్వమిత్యాద్యస్థూలాదివాక్యోదితం- ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-విశోకమిత్యనేన "ఏష ఆత్మాఽపహతపాప్మా" ఇత్యాదిదహరవాక్యోదితం- ఆనన్దమాత్రమిత్యనేన "విజ్ఞానమానన్దం" ఇత్యాదివాక్యోదితం, మాత్రచా దుఃఖసంభేదవ్యుదాసః- అవికారమిత్యనేన "నిష్క్రియం నిష్కలం" ఇత్యాదివాక్యోదితం-నిరవద్యత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అనన్యత్ సర్వశరీరకత్వాత్సర్వకారణత్వాచ్చ సర్వస్మాత్ప్రకృతిపురుషాత్మకాజ్జగతోఽనన్యత్, అనేన "ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా, అయమాత్మా బ్రహ్మ, తత్త్వమసి, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదివాక్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః అన్యత్ శరీరాచ్ఛరీరిణో భిన్నత్వాదన్యత్ అనేన "య ఆత్మని తిష్ఠన్ యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్" ఇత్యాది శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః, విశ్వస్యోదయస్థితిసంయమానాం సృష్టిస్థితిలయానాం, హేతురిత్యనేన "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య, సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా" ఇత్యాదికారణవాక్యార్థః, ఆత్మేశ్వరః అనన్యేశ్వరః అనేన "పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరం, న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే, స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః, యద్వా, విశ్వస్య చిదచిదాత్మకస్యాత్మా, తదుదయస్థితిసంయమానాం వ్యాపారాణాం, తదపేక్షతయా కర్తృభూతోక్తవిధపరమాత్మస్వరూపాపేక్షతయా తదుదయాదీనామీశ్వరః కర్తృభూతశ్చేత్యర్థః, అనేన పూర్వమభిప్రేతం నిమిత్తకారణత్వముపపాదితం భవతి, ఏవంభూతోఽపి, త్వమనపేక్షః అపేక్షారహితః, అనాదరః సర్వమిదం కల్యాణగుణజాతమభ్యుదయాన్నోఽప్యనాదరః, అనేన "సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర" ఇతి శ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః- అనాప్తసమస్తకామత్వేనాపేక్షణీయాభావాదనాదరః, అత ఏవావ్యా

కీఅజల్పాకః-పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్-బ్రహ్మాది స్తమ్బపర్యన్తంనిఖిలంజగత్తృణీకృత్యజోషమాసీన ఇతి శ్రుత్యర్థః ※ ౭ ※
అనన్యదన్యదిత్యుక్తే అనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదయతి । ఏక ఇతి॥ సదసత్ చిదచిదుభయాత్మకం-జగత్, త్వమేకఏవ- కార్యభూతాచ్చిదచిదుభయాత్మకాజ్జగతస్తత్కారణభూతస్త్వమభిన్న ఏవేత్యర్థః-కార్యకారణయోరభేదాదితిభావః - నను కార్యకారణాభ్యాంసజాతీయాభ్యామేవభవితవ్యం - కార్యంచజగచ్చిదచిదాత్మకం- మహాంతుతదుభయవిలక్షణత్వేనత్వయ్యైవాభిహిత-ఇత్యాశఙ్కాంనిరాచికీర్షుర్విశినష్టి-ఏకఇతి, ఏకః నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనైకః-సదసదాత్మకజగద్గతభేదస్యనామరూపవిభాగప్రయుక్తత్వేనతత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యైకత్వం - తదభావప్రయుక్తమత్రైకశబ్దార్థః-ఏవంచసాలక్షణ్యాత్కార్యకారణభావస్తయోరభేదశ్చోపపన్న ఇతిభావః- కార్యకారణయోరభేదేదృష్టాన్తమాహ॥ అద్వయమితి॥ కృతాకృతంకార్యకారణావస్థం-స్వర్ణం-అద్వయమేకమేవ -తద్వత్ ఇహకార్యకారణయోర్జగద్బ్రహ్మణోర్నవస్తుభేదః-నవస్తుభేద ఇత్యనేనకార్యత్వకారణత్వావస్థయోరవస్థాతద్వతోశ్చభేదేఽప్యవస్థావతోర్వస్తునోః కార్యకారణయోర్నభేదః కారణద్రవ్యమేవావస్థాన్తరాపన్నంకార్యమిత్యుక్తం అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసస్సూచితః-తమేవోపపాదయతిత్వయికార్యకారణరూపేత్వయివికల్పో విభేదః జనైరైవ శిషికాదిభిః-అజ్ఞానకల్పితః బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనామవస్థాభేదేనాప్యుపపత్తేర్వస్తుభేదోఽజ్ఞానకల్పిత ఇతిభావః-యతోఽయం-గుణవ్యతికరః గుణపరిణామాత్మకః-ప్రపఞ్చః-నిరుపాధికస్య-ప్రకృతిపురుషాభ్యాంనిష్కృష్టస్వరూపస్యతవసమ్బన్ధీ-త్వచ్ఛరీరభూతః, తత-స్త్వత్స్వరూపం-శరీరభూతాద్గుణవ్యతికరాద్వయంభిన్నంచేత్యర్థః ※॥౮॥※
ఏవమనన్యత్వాన్యత్వే ఉపపాదితే - తదేవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనవేదాన్తవేద్యస్త్వమేవేతిస్తుతం.కింబహునా॥ సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తి, వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్య,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా నిగమాగమాదిషుసర్వత్రధర్మబ్రహ్మాదిశబ్దైర్వ్యవహ్రియమాణస్త్వమేవేత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ కేచిద్వేదోత్తరభాగాస్త్వాం,బ్రహ్మ-వయన్తిమన్యన్తే-బ్రహ్మేతిబోధ

శ్చభేదపేక్షతయాఽనపేక్షః॥ ౭ ॥ఏకస్త్వమేవసదసద్ద్వయమద్వయంచస్వర్ణంకృతాకృతమివేహనవస్తుభేదః।అజ్ఞానతస్త్వయిజనైర్విహితోవికల్పోయస్మాద్గుణవ్యతికరోనిరుపాధికస్య॥ ౮ ॥ త్వాంబ్రహ్మకేచిదవయన్త్యుతధర్మమేకఏకేపరంసదసతోఃపురుషంపరేశమ్। అన్యేఽవయన్తినవశక్తియుతంపరంత్వాంకేచిన్మహాపురుషమవ్యయమాత్మతత్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ నాహంపరాయుర్ఋషయోనమరీచిముఖ్యాజానన్తియద్విరచితంఖలుసత్త్వసర్గాః।యన్మాయయాముషితచేతసఈశదైత్యమర్త్యాదయఃకిముతశశ్వదభద్రవృత్తాః॥ ౧౦ ॥సత్వంసమీహితమదస్స్థితిజన్మనాశంభూతేహితంచజగతోభవబన్ధమోక్షౌ । వాయుర్యథావిశతిఖంచచరాచరాఖ్యంసర్వంతదా

యన్తి, కేచిద్వేదాన్తినో - బ్రహ్మేతివ్యవహరన్తీతివాఽర్థః-ఏకేమీమాంసకాః-ధర్మ-మవయన్తియద్యప్యపూర్వాఖ్యంక్రియాజన్యంతేధర్మంమన్యన్తే, తథాఽపి॥ఫలమతఉపపత్తే,, రితిశారీరకన్యాయేనాపూర్వస్యాపిభగవత్ప్రసాదరూపత్వమకామేనాపితైరవశ్యంవాచ్యమితియాగాదిక్రియాయాభగవదారాధనరూపత్వేనతత్ప్రతిపాదకస్య, వేదపూర్వభాగస్యారాధ్యేఽలౌకికశ్రేయస్సాధనేసిద్ధధర్మరూపేతస్మిన్నేవపర్యవసానాత్తత్రాపితాత్పర్యవృత్త్యాభగవానేవప్రతిపాద్యతఇత్యభిప్రాయేణధర్మమేకేఽవయన్తీత్యుక్తం -తథాచోక్తం.యేచవేదవిదోవిప్రాయేచాధ్యాత్మవిదోజనాః॥ తేవదన్తిమహాత్మానంకృష్ణంధర్మంసనాతనమితి ,ఏకేసేశ్వరసాంఖ్యాః-యోగినశ్చ-తత్రవేదాన్తవిరుద్ధత్వాప్తోహేనేతరద్వాభ్యాం-నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యస్మృతిస్తునిరస్తైవేతిభావః-సదసతోఃప్రకృతిపురుషయోః-పరంవిలక్షణం- పరేశశబ్దవాచ్యం - మవయన్తి,అన్యే, కేచిత్పాఞ్చరాత్రాస్తు,నవశక్తియుతం॥ విమలోత్కర్షిణీజ్ఞానాక్రియాయోగాతతఃపరమ్.ప్రహ్వీసత్యాతథేశానాఽనుగ్రహానవశక్తయ,,ఇత్యుక్తనవశక్తియుతం-పరంనిస్సమాభ్యధికం-అవ్యయంనిర్వికారం-స్వతన్త్రం-మహాపురుష-మవయన్తి ※॥౯॥※
నకార్త్స్న్యేనతద్గుణాన్స్తోతుంవయంప్రభవామః-యతస్త్వయాసృష్టంవిశ్వమేవతత్త్వతోనజానీమఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ అహంరుద్రః-పరాయుఃబ్రహ్మా-మరీచ్యాదయః-ఋషయః-తఏతేవయం-సత్త్వసర్గాజన్తుసమూహాః- యస్యతవ - మాయయా-సఙ్కుచితజ్ఞానాః-యత్-త్వయావిరచితం - విశ్వమేవ-తత్త్వతో-నజానీమః కింపున-రనన్తత్వత్స్వరూపగుణాదికం-అస్మదాదయఏవ-నజానన్తి- కింపున-శ్శశ్వత్సదా-అభద్రవృత్తాః జ్ఞానసంకోచకావఙ్గళికర్మపరాయణాదైత్యమర్త్యాదయో-నజానన్తీతి ※ ॥౧౦॥ ※త్వమేకఏవాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాహ॥సత్వమితి॥ సత్వముక్తవిధస్త్వం,సర్వం-తదాత్మకతయాసర్వాన్తరాత్మకతయా-వ్యాప్యేతి శేషః-అవరున్త్సే,జానాసి-కథంభూతః-అవగమః జ్ఞానస్వరూపః -సర్వాత్మకతయాజ్ఞాస్త్రేణావగమ్యానా-కింతత్సర్వం,సమీహితంస్వకృతంఅదోముష్యజగతః,స్థితిసృష్టినాశానాంసమాహారః, తత్-భూతానామీహితంచ-జగతో-భవరూపంబన్ధం-మోక్షంచేత్యేతత్సర్వం-అవభుఙ్క్తే ఇతి పాఠాన్తరం ,,తదాఅన్తరాత్మా

యా ఆవగమః-అవగచ్ఛతీత్యవగమః-కర్తరిపచాద్యచ్ త్వం, జానన్ ఆవధుష్ణైలీలారసమనుభవసీత్యర్థః-వ్యాప్త్యాదృష్టాన్తః, చరాచరాత్మకం వస్తు, వాయుః ఖమాకాశం చ-యథా-ఆవిశతి-తద్వదితి ॥ ౧౧ ॥ ఏవం ప్రతిపూజ్య ప్రస్తుతం విజ్ఞాపయతి। అవతారా ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ గుణైస్సర్వజ్ఞత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదిభిః కల్యాణగుణైః-రమమాణస్య లీలారసమనుభవతః, తవ అవతారాః వరాహాదయో బహవో, మయా - దృష్టాః-యోషిద్రూపంతు నదృష్టం-సోఽహం దృష్టబహుభవదవతారోఽహ-మధునా, యత్, త్వయా-ధృతం-యోషిద్వపు-స్తద్ ద్రష్టుమిచ్ఛామి ॥ ౧౨ ॥ యేనయోషిద్వపుషా, దైత్యాస్సంమోహితాః సురాస్త్వమృతం-పాయితా - స్త-ద్యోషిద్వపు-ర్ద్రష్టు-మిచ్ఛవో, వయ, మాగతా, స్తద్దర్శనేఽస్మాక-మధికం, కౌతూహలం వర్తతే ॥ ౧౩ ॥ ఏవమిత్థం, శూలపాణినా రుద్రేణ-అభ్యర్థితో భగవా - న్భావగమ్భీరం కేనచిదభిప్రాయేణ గమ్భీరం యథా తథా ప్రహస్య రుద్రం, ప్రత్యభాషత ॥ ౧౪ ॥ తదేవాహ ॥ కౌతూహలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ పీయూషభాజనే అమృతకలశే గతే దైత్యైరపహృతే సతి, సురకార్యాణి, యోషిద్వేషేణ భవిష్యన్తీతి పశ్యతా ఆలోచయతా- మయా- దైత్యానాం- కౌతూహలాయ, యో, యోషిద్వేష -ఉపా-త్త- స్త- త్తేదిదృక్షోరహం, దర్శయిష్యామీత్యన్వయః. పశ్యతేత్యస్యాయం భావః అవశ్యం తావదున్మత్తా న్దైత్యాన్వఞ్చయిత్వా దేవేభ్యోఽమృతం దేయం. న చేదం శైషవ్యం రూపాన్తరేణ కర్తుముచితమతో వఞ్చనమోహనాదిసారం కామినీరూపం మయా ధృతమితి - కథం భూతం యోషిద్వపుః-కామినాం బహుమన్తవ్యం-కాముకైర్బహుమాననీయం - సఙ్కల్పప్రభవః కామ- స్తస్య, ఉదయో-యస్మా, త్తాదృశమ్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థముక్త్వాఽన్తర్హితో భగ

తాత్మకతయాఽవగమోఽనుభుక్తె ॥ ౧౧ ॥ అవతారా మయా దృష్టా రమమాణస్య తే గుణైః। సోఽహం తద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి యత్తే యోషిద్వపుర్ధృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ యేన సంమోహితా దైత్యాః పాయితాశ్చామృతం సురాః। తం దిదృక్షవ ఆయాతాః పరం కౌతూహలం హి నః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమభ్యర్థితో విష్ణుర్భగవాఞ్ఛూలపాణినా। ప్రహస్య భావగమ్భీరం గిరిశం ప్రత్యభాషత ॥ ౧౪ ॥ శ్రీహరిరువాచ ॥ కౌతూహలాయ దైత్యానాం యోషిద్వేషో మయా ధృతః। పశ్యతా సురకార్యాణి గతే పీయూషభాజనే ॥ ౧౫ ॥ తత్తేఽహం దర్శయిష్యామి దిదృక్షోస్సురసత్తమ। కామినాం బహుమన్తవ్యం సఙ్కల్పప్రభవోదయమ్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఇతి బ్రువాణో భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత। సర్వతశ్చారయంశ్చక్షుర్భవ ఆస్తే సహోమయా ॥ ౧౭ ॥ తతో దదర్శోపవనే వరస్త్రియం విచిత్రపుష్పారుణపల్లవద్రుమే। విక్రీడతీం కన్దుకలీలయా లసద్దుకూలపర్యస్తనితమ్బమేఖలామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఆవర్తనోద్వర్తనకమ్పితస్తనప్రకృష్టహారోరుభరైః పదే పదే। ప్రభజ్యమానామివ మధ్యతశ్చలత్పదప్రవాళం నయతీం తతస్తతః ॥ ౧౯ ॥ దిక్షూద్భ్రమత్కన్దుకచాపలైర్భృశం ప్రోద్విగ్నతారాయతలోలలోచనామ్। స్వకర్ణవిభ్రాజితకుణ్డలోల్లసత్కపోలనీలాలకమణ్డితాననామ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్లథద్దుకూలం కబరీం చ విచ్యుతాం సన్నహ్యతీం వామకరేణ వ

వాన్యోషితం స్వనిర్మితాం కాంచిద్దర్శయామాసేత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మభిదధానో-భగవాన్-తత్రైవా - న్తర్హితో-ఽభూ, ద్భవ-రుద్రస్తూ-మయా-భవాన్యా సహ-సర్వతః పరితశ్చక్షుః ప్రసారయన్ పరితః పశ్య- న్నాస్తె ఆసాంచక్రే ॥ ౧౭ ॥ తత-స్తత్ర-విచిత్రాణి పుష్పాణి - అరుణాః పల్లవాశ్చ - యేషాం తే-ద్రుమా, యస్మిన్-తస్మిన్నుపవనే - వరస్త్రియం శ్రేష్ఠాం స్త్రియం, దదర్శ భవ ఇత్యనుషఙ్గః-భగవన్నిర్మితా కాచిదియం స్త్రీ వస్తుస్వయం పురుషోత్తమ ఏవ స్త్రీరూపం పరిజగ్రాహేతి విజ్ఞాయతే। ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా, ఆత్మానం దేవమాయయా « జడీకృతం », యన్మే దుస్తరయా స్వైరం మోహితోఽప్యఙ్గ మాయయేతి « త్యనన్తరోక్తిభి స్తథావగమాత్ ,, కథంభూతాం వరస్త్రియం , కన్దుకలీలయా కన్దుకస్య క్రీడయా విక్రీడతీం పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః-యద్వా కన్దుకలీలయేతి హేత్వర్థే తృతీయా - కన్దుకక్రీడాజన్యరసానుభవార్థం కన్దుకక్రీడాం కుర్వతీమిత్యర్థః లసద్దుకూలేన-పర్యస్తే పరివీతే-నితమ్బే-మేఖలా-యస్యాస్తామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఉత్పతత్కన్దుకలీలావశేన, యే-ఆవర్తనోద్వర్తనే తమనోన్నమనే తాభ్యాం-కమ్పితయోః, స్తనయోః- ప్రకృష్టహారాణాం చోరుభరైః, ప్రతిపదం, మధ్యే, ప్రభజ్యమానామివ స్థితాం చలత్పదం ప్రవాళమివ పదప్రవాళం తత, దితస్తతః నయన్తీమ్ ॥ ౧౯ ॥ దిక్షూద్భ్రమతః కన్దుకస్య , చాపలైః చాఞ్చల్యైః, భృశం, ప్రోద్విగ్నే - తారకే కనీనికే, యయోస్తె ఆయతే, లోచనే-యస్యాస్తాం స్వ కర్ణాభ్యాం, విభ్రాజితే కుణ్డలే - తాభ్యా, ముల్లసన్తౌ కపోలౌ-తాభ్యాం చ - నీలాలకైశ్చ , మణ్డిత, మాననం , యస్యాః ॥ ౨౦ ॥ శ్లథద్విచ్యుతం, దుకూలం, విచ్యుతాం కబరీం ధమ్మిల్లం చ, వల్గునా సున్దరేణ, వామహస్తేన , సన్నహ్యతీం బధ్నతీం అన్యతరేణ దక్షిణకరేణ, కన్దుకం , వినిఘ్నతీం , ఆత్మనః స్వస్య బుద్ధిన్యా - మాయయా కపటవృత్త్యా , జగద్విమోహయ

న్తీమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తాం-వీక్ష్య, దేవో-రుద్రః-ఆత్మానమ్, అన్తికస్థితాం, ఉమాం - స్వగణాంశ్చ, న వేద-కథంభూతః-ఇతి, యా, కన్దుకలీలా-తయా-ఈషద్వ్రీడా - తయా, అస్ఫుటం - స్మితం, తేనసహ, విసృష్టో, యః-కటాక్షః - తేన, మఘ్నో-వక్ష్యతః - అతఏవ-స్వయం-యత్, స్త్రియాః-ప్రేక్షణం, తయా-చ-ప్రతిసమీక్షణం, తాభ్యాం, విహ్వల-ఆత్మామనో, యస్య, తథాభూతః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ సః-క్రీడ్యమానః - కన్దుకో, యదా, తస్యాః - కరాగ్రాత్-విదూరంగతః, తదా, తంకన్దుకమ్, అనువ్రజన్త్యాః - స్త్రియాః, లఘుసూక్ష్మం-వాసః, ససూత్రం-కాఞ్చీసహితం-మారుతో, దేవస్య రుద్రస్య-పశ్యతస్సతః - అహరత్కిల ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవమేవంభూతాం-మారుతేనాపహృతవాససం-నగ్నామితియావత్-రుచిరస్సున్దరః-అపాఙ్గో - యస్యాః - దర్శనీయాం-అతిసున్దరీత్వాదితిభావః-మనోరమాం-మనోజ్ఞాం, తాం - దృష్ట్వా, రుద్రః-తస్యాం - విలజ్జత్యాం-లజ్జయా-కుఞ్చితకటాక్షైరాత్మానం-నిరీక్షమాణాయాం, మనః, చక్రే-కిల ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తయా-అపహృతవివేకః-అతఏవ-తయా-కృతః-ఉత్పాదితః, స్మరః-కామః- తేన-విహ్వలః-అతఏవ-గతహ్రీః-ర్యస్య "కామాతురాణాం-న భయం న లజ్జా"-ఇతి, న్యాయాత్ - ఏవంభూతో-రుద్రః - భవాన్యాః - పశ్యన్త్యాస్సత్యా-అపి-తత్పదం-తస్యాస్సమీపం-యయా-గతః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ త-మాయాన్తం-రుద్రం - విలోక్య-సా స్త్రీ-వివస్త్రా-అతఏవ-భృశం - వ్రీడితా - అతఏవవృక్షేషు-నిలీయమానా-తిరోభవన్తీ-హసన్తీ - నాన్వతిష్ఠత-క్వచిత్ స్థిరం-న-తస్థౌ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తా-మనుతిష్ఠన్తీం, భగవాన్భవో-౽న్వగచ్ఛత్-కథంభూతః-ప్రమథితాని-క్షోభితానీన్ద్రియాణి-యస్య-కామవశ్యతాం-ప్రాప్తః

ల్గునా । వినిఘ్నతీం చాన్యతమేన కన్దుకం విమోహయన్తీం జగదాత్మమాయయా ॥ ౨౧ ॥ తాం వీక్ష్య దేవ ఇతి కన్దుకలీలయేషద్వ్రీడాస్ఫుటస్మితవిసృష్టకటాక్షముష్టః ❁ । స్త్రీప్రేక్షణప్రతిసమీక్షణవిహ్వలాత్మా నాత్మానమన్తిక ఉమాం స్వగణాంశ్చ వేద ॥ ౨౨ ॥ తస్యాః కరాగ్రాత్స తు కన్దుకో యదా గతో విదూరం తమనువ్రజన్త్యాః ❁ । వాససస్సూత్రం లఘుమారుతో౽హరద్భవస్య దేవస్య కిలానుపశ్యతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం తాం రుచిరాపాఙ్గీం దర్శనీయాం మనోరమామ్ । దృష్ట్వా తస్యాం మనశ్చక్రే విలజ్జన్త్యాం భవః కిల ॥ ౨౪ ॥ తయా౽పహృతవిజ్ఞానస్తత్కృతస్మరవిహ్వలః । భవాన్యా అపి పశ్యన్త్యా గతహ్రీస్తత్పదం యయౌ ॥ ౨౫ ॥ సా తమాయాన్తమాలోక్య వివస్త్రా వ్రీడితా భృశమ్ । నిలీయమానా వృక్షేషు హసన్తీ నాన్వతిష్ఠత ❁ ॥ ౨౬ ॥ తామన్వగచ్ఛద్భగవాన్ భవః ప్రమథితేన్ద్రియః । కామస్య చ వశం నీతః కరేణుమివ యూథపః ॥ ౨౭ ॥ సో౽నువ్రజ్యాతివేగేన గృహీత్వా౽నిచ్ఛతీం స్త్రియమ్ । కేశబన్ధ ఉపానీయ బాహుభ్యాం పరిషస్వజే ॥ ౨౮ ॥ సోపగూఢా భగవతా కరిణా కరిణీ యథా । ఇతస్తతః ప్రసర్పన్తీ విప్రకీర్ణశిరోరుహా ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానం మోచయిత్వా౽ఙ్గ సురర్షభభుజాన్తరాత్ । ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా ॥ ౩౦ ॥ తస్యాసౌ పదవీం రుద్రో విష్ణోరద్భుతకర్మణః । ప్రత్యపద్యత కామేన వైరిణేవ వినిర్జితః ॥ ౩౧ ॥ తస్యానుధావతో రేతశ్చస్కన్దామోఘరేతసః । శుష్మిణో యూథపస్యేవ వాశితామనుధావతః ॥ ౩౨ ॥ యత్ర యత్రాపతన్మహ్యాం రేతస్తస్య మహాత్మనః । తాని రౌప్యస్య హేమ్నశ్చ క్షేత్రాణ్యాసన్మహీపతే ॥ ౩౩ ॥ సరిత్సరస్సు శైలేషు వనేషూపవనేషు చ । యత్ర క్వ చాసన్నృషయస్తత్ర సన్నిహితో హరః ॥ ౩౪ ॥ స్కన్నే రేతసి సో౽పశ్యదాత్మానం దేవమాయయా । జడీకృతం నృపశ్రేష్ఠ సన్న్యవర్తత కశ్మలాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథావగతమాహాత్మ్య ఆత్మనో జ

యథా-యూథపో-గజః-కరేణుమిభీ-మనుగచ్ఛతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సో౽నుగతో-రుద్రః-అతివేగేన - సమీపమేత్య-అనిచ్ఛన్తీమపి-స్త్రియం-కేశబన్ధే-గృహీత్వా-ఆత్మసమీపం-ప్రాపయ్య-బాహుభ్యా-మాలిఙ్గితవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యథా-కరిణా-గజేన-కరిణీ-తథా-భగవతా-రుద్రేణో - పగూఢా-పరిష్వక్తా, విప్రకీర్ణా-శ్శిరోరుహాః-కేశాః-యస్యాస్సా-ఇతస్తతః- ప్రసర్పన్తీ సురర్షభస్య రుద్రస్య-భుజయో-రన్తరాన్మధ్యా- దాత్మానం-బలా-న్మోచయిత్వా - అఙ్గహేరాజన్ - దేవేనభగవతా-వినిర్మితా-సాపృథుశ్రోణీ-మాయా- మోహినీ భగవన్మాయా-నిర్మితా-వా, సా, యోషిత్-ప్రాద్రవత్-ప్రాధావత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ వైరిణా-కామేన-వినిర్జిత-ఇవా-సౌ-రుద్ర - స్తస్యా - ద్భుతకర్మణః-విష్ణోర్విష్ణునిర్మితాయా-యోషితః - పదవీం-ప్రత్యపద్యత-అన్వగచ్ఛతత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ శుష్మిణః-మత్తస్య - యూథపస్య-గజస్య-వాశితాం-పుష్పవతీం-గజీ-మనుధావత-ఇవ-తస్య - తా-మనుధావతో-౽మోఘరేతసో-రుద్రస్య- రేత - శ్చస్కన్ద-అక్షరత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అమోఘరేతస్త్వమేవాహ-॥యత్రేతి॥ మహ్యాం యత్ర యత్ర-స్థలే-మహాత్మనః-తస్య-రుద్రస్య - రేతః-అపతత్ - తానిస్థలాని- హే-మహీపతే-రౌప్యస్య-రజతస్య-సువర్ణస్య-చ - క్షేత్రాణ్యాసన్-బభూవుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కించ-యత్రక్వచ-యత్రసరిదాదిషు-రేతో౽పత - త్తత్ర-రుద్రసన్నిహితో-బభూవ - తత్ర-తదుపాసకా-ఋషయశ్చాసన్-అవాత్సుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం రేతసిస్కన్నే-సతి-దేవమాయయా-యోషితా-జడీకృతమాత్మానం సరుద్రో౽పశ్యత్-తతో-హేనరశ్రేష్ఠ, కశ్మలాత్-మోహాత్, స-న్యవర్తత ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అథానన్తర-మపరిజ్ఞేయం-పరితో

జ్ఞాతుమశక్యం,వీర్యంచేష్టితం-యస్య-తస్య-జగదాత్మనః-పరమాత్మనః- యత్-మాహాత్మ్యం , తత్-దవగతం,యేన,సతథాభూతో-రుద్ర- స్తమహాత్ఘ్ని-యోషిద్రూపం తచ్చేష్టితంచ-మహదద్భుతం-అదృష్టాశ్రుతపూర్వం-మేనే అమన్యత ✽ ॥ ౩౬॥ ✽ భగవాన్మధుసూదనః - స్వాం తిరోధాపితాం,పౌరుషీంతనుం- బిభ్రత్ ఆవిర్భావయన్ , స్వయమావిర్భూత ఇత్యర్థః-అవిక్లబం ధృష్టం-నిర్లజ్జంచ-తంరుద్రం,మాలక్ష్య-నితరాం-ప్రీతః-జగాద ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తదేవాహ॥దిష్ట్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేవిబుధశ్రేష్ఠ త్వం - స్వాం - నిష్ఠాంప్రకృతింకామవికారరాహిత్యం , దైవాత్-దాత్మనా స్వేనైవా-స్థితఃస్థితఃలబ్ధవాన్- మన్మాయయాదురత్యయత్వాదితిభావః-తదేవాహ-అఙ్గహేరుద్ర-యత్ యస్మాత్,త్వం,మేమమ,మాయయా, దుస్తరయా,స్వైరంయథేచ్ఛం నితరామిత్యర్థః-మోహితోఽసి,ఏవంమోహితస్యస్వనిష్ఠాలాభో దైవాత్సంపన్న ఇతిభావః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ దుస్తరత్వమేవాహ॥ త్వాం వినా,కోను,పుమాన్,మమ , మాయాం,విషక్త ఆసక్తః,విషయాసక్తోఽతితరేత్ , విషక్త ఇత్యనేనజితేన్ద్రియస్తుమత్ప్రపన్నోఽతితరేదేవేతిసూచితంకథంభూతాం,అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైర్దుస్తరాన్- తాంస్తాన్-భావాన్ కామక్రోధాదీన్-విస్రజన్తీం ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఏవంస్వమాయయాదుస్తరత్వమభిధాయ తాంపిశింపన్ తయాతస్యాఽనభిభవమనుగృహ్ణాతి సేయమితి - సేయముక్తవిధాత్రిగుణాత్మికా - కాలేన కాలశరీరకేణమయా - సృష్ట్యాద్యుచితకాలేన- భాగశః రజఆద్యంశేన సమేతా వ్యాప్తామాయా-త్వాం,నాభిభవిష్యతి-మోహితంనకరిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఏవమిత్థం-హేరాజన్ - భగవతా శ్రీవత్సాఙ్కేన-సత్కృతోఽనుగృహీతోరుద్ర - స్తంశ్రీవత్సాఙ్కం , మామన్త్ర్యనుజ్ఞాప్య- తేనానుజ్ఞాత- స్తం,పరిక్రమ్య

గదాత్మనః। అపరిజ్ఞేయవీర్యస్యన మేనేతదుహాద్భుతత్॥ ౩౬ ॥తమవిక్లబమవ్రీళమాలక్ష్యమధుసూదనః। ఉవాచ పరమప్రీతోబిభ్రత్స్వాంపౌరుషీంతనుమ్॥౩౭॥ శ్రీభగవానువాచ॥దిష్ట్యాత్వంవిబుధశ్రేష్ఠస్వాంనిష్ఠామాత్మనాస్థితః। యన్మేస్త్రీరూపయాస్వైరంమోహితోఽప్యఙ్గమాయయా ॥ ౩౮ ॥ కోనుమేఽతితరేన్మాయాంవిషక్తస్త్వదృతేపుమాన్ । తాంస్తాన్విస్రజతీంభావాన్దుస్తరానకృతాత్మభిః॥ ౩౯ ॥సేయంగుణమయీమాయా నత్వామభిభవిష్యతి। మయాసమేతాకాలేనకాలరూపేణభాగశః॥ ౪౦ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ఏవంభగవతా రాజన్ శ్రీవత్సాఙ్కేనసత్కృతః । ఆమన్త్ర్యతంపరిక్రమ్యసగణస్స్వాలయంయయౌ॥ ౪౧ ॥ స్వాత్మాంశభూతాం తాంమాయాంభవానీంభగవాన్భవః । శంసతామృషిముఖ్యానాంప్రత్యాచష్టాథభారత॥ ౪౨ ॥శ్రీరుద్రఉవాచ ॥ అపిపశ్యతస్త్వమజస్య మాయాంపరస్య పుంసఃపరదేవతాయాః। అహంకలానామృషభోవిముహ్యే యయాఽవశోఽన్యేకిముతాస్వతన్త్రాః॥ ౪౩ ॥యన్మామపృచ్ఛస్త్వముపేత్యయోగాత్సమాసహస్రాన్తఉపారతంవై । సఏషసాక్షాత్పురుషఃపురాణోనయత్రకాలోవిశతేనయత్ర వేద॥౪౪॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ఇతితేఽభిహితస్తాతవిక్రమశ్శార్ఙ్గధన్వనః । సిన్ధోర్నిర్మథనేయేనధృతఃపృష్ఠేమహాచలః॥ ౪౫ ॥ ఏతన్ముహుఃకీర్తయతోఽను

ప్రణమ్యచ,సగణః సప్రమథాదిగణః-స్వాలయంకైలాసాద్రింజగామ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ అథానన్తరం, హేభారత ఋషిముఖ్యానాం,శృణ్వతాంసతాం - భగవాన్భవ-అత్మనో ఽంశభూతాంశరీరార్ధభూతాం - తాంభవానీంప్రత్యాచష్టఉవాచ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తదేవాహ॥అపీతిద్వాభ్యాం॥పరదేవతాయాః- అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితస్యపరమపురుషస్య-మాయాం - త్వం-అప్యపశ్యః మాయామాహాత్మ్యమపశ్యః కిమిత్యర్థః-తదేవదర్శయతి- కలానాంవిద్యానాం ఋషభోఽధిపతిః అవశః-పారవశ్యరహితోఽప్యహం - యయామాయయా-ముహ్యే మోహితవానస్మి -కింపున-రస్వతన్త్రాః - మర్త్యాదయస్త్వాదయో ముహ్యన్తీతి ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ సమాసహస్రాన్తే అనేకసంవత్సరసహస్రపర్యన్తం - తపస్తప్త్వా,తదన్తే,యోగాత్తపో,యోగాదుపారతంనివృత్తం - మాం-త్వం - యత్-దపృచ్ఛః త్వదుపాస్యంవస్తుకిమితిపృష్టవత్యసి - స - మయా-ఉపాసిత-స్సాక్షాత్-దేవ ఏవపురాణః పురుషః-యత్రయస్మిన్పురాణేపురుషే-కాలో-నవిశతి- యంకాలోనకలయతి - కాలాపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః, యశ్చకాలాదికంసర్వంవస్తుజాతంయుగపత్సాక్షాద్వేదసర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ అష్టాధ్యాయ్యర్థంనిగమయతి॥ఇతీతి॥ హేతాతరాజన్-ఇతీత్థంశార్ఙ్గధన్వనోఽజితస్య-విక్రమస్తేతుభ్యం - మయా - అభిహితః- కోఽసౌ-యేనాజితేనకూర్మరూపిణాసిన్ధోః క్షీరోదధేర్నిర్మథనేకర్మణి - మహాచలోమన్దరఃపృష్ఠే-ధృతః-ఏతదష్టాధ్యాయ్యాః కీర్తనాదిఫలమాహ॥ఏతదితి॥ఏతత్సిన్ధోర్నిర్మథనాదికం-పునఃపునః-కీర్తయతఃకథయతః-శృణ్వతశ్చ - సముద్యమః యత్నః- క్వచిదపిదేశే,జాతుకదాచిదపికాలేనరిష్యతే రిష్ ,హింసాయాం,,నక్షీయతినవిఫలోభవిష్యతీత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానాం,మనువర్ణనం సమస్తానాం , సంసారశ్రమాణాం-త్రయాణామాధ్యాత్మికాదీనాంతాపానాం,మపహన్తృ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ భక్తపక్షపా

తంస్మరన్నమస్కరోతి మథ్నో మథనం-తత్రజాతంమధ్యం సిన్ధోర్మథనేజాత-మమృతం-యః . కపటయువతివేష-స్సురారీన్దైత్యా-న్మోహయన్-ప్రపన్నా నమరశ్రేష్ఠా-నాశయదపాయయత్-త- మసతామజితేన్ద్రియాణా - మవిషయోఽగమ్యః-అజ్ఞైర్దుర్యస్యతం-భావేనభక్త్యా-గమ్య-ముపసృతానా - మాత్మాన-మనువర్తమానానాంకామానిష్టార్థా - న్పూరయతీతితథా తం-నతోఽస్మి - కర్తరి క్తఃనమస్కృతవానస్మి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవంషష్ఠం జాక్షుషంమన్వన్తరంసచరిత్రాజితావతారంనిరూప్యాథసప్తమాదిమన్వన్తరాణ్యాహమునిర్త్యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ మనురితి ॥ అధునావిద్యమానస్సప్తమోమనుర్వివస్వతఃపుత్రశ్శ్రాద్ధదేవఇతిప్రసిద్ధః తస్యశ్రాద్ధదేవస్యాపత్యానిపుత్రాన్-కథయతో-మేమత్తః,శృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హేపరన్తప,ఇక్ష్వాక్వాదయశ్చ తే-దశ-వైవస్వతస్యమనోః-పుత్రాః ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ దేవానాహ॥ఆదిత్యాఇతి॥ఆదిత్యాదయోదేవాఇత్యన్వయః॥ఇన్ద్రమాహ ॥ హేరాజన్-తేషాందేవానామధిపతిరిన్ద్రః-పురన్దరాఖ్యః ❁॥౪॥ ❁ సప్తఋషీనాహ॥కశ్యపఇతి ❁॥౫॥ ❁ అవతారమాహ॥అత్రాపీతి॥అత్రాపిసప్తమేమన్వన్తరే-కశ్యపాత్పితు రదితేర్మాతుశ్చ-భగవజ్జన్మా - భూత్-భగవానవతతారేత్యర్థః, సచవిష్ణురుపేన్ద్రాఖ్యో-వామనరూపంధరతీతితథా - ఆదిత్యానాంవివస్వానర్యమాపూషేత్యాదీనాంషష్ఠస్కన్ధోక్తానాంమధ్యే-అవరంజన్మయస్యసః, ఆది

శృణ్వతో నరిష్యతేజాతుసముద్యమః క్వచిత్ । యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం సమస్తసంసారపరిశ్రమాపహమ్ ॥ ౪౬ ॥ అసదవిషయమఙ్ఘ్రిం భావగమ్యంప్రపన్నానమృతమమరవర్యానాశయత్సిన్ధుమధ్యమ్ । కపటయువతివేషోమోహయన్యస్సురారీంస్తమహముపసృతానాంకామపూరంనతోఽస్మి ॥ ౪౭ ॥ ❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥మనుర్వివస్వతఃపుత్రశ్శ్రాద్ధదేవఇతిశ్రుతః।సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశ్శృణు ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకుర్నభగశ్చైవధృష్టశ్శర్యాతిరేవచ । నరిష్యన్తోఽథనాభాగస్సప్తమోదిష్టఉచ్యతే ॥ ౨ ॥ కరూషకః పృషధ్రశ్చదశమోవసుమాన్స్మృతః । మనోర్వైవస్వతస్యైతేదశపుత్రాఃపరన్తప॥ ౩ ॥ ఆదిత్యావసవోరుద్రావిశ్వేదేవామరుద్గణాః । అశ్వినావృభవోరాజన్నిన్ద్రస్తేషాంపురన్దరః॥ ౪ ॥ కశ్యపోఽత్రిర్వసిష్ఠశ్చవిశ్వామిత్రోఽథగౌతమః । జమదగ్నిర్భరద్వాజఇతితే ఋషయస్స్మృతాః ॥ ౫ ॥ అత్రాపిభగవజ్జన్మకశ్యపాదదితేరభూత్ ।ఆదిత్యానామవరజోవిష్ణుర్వామనరూపధృత్॥ ౬ ॥సంక్షేపతోమయోక్తానిసప్తమన్వన్తరాణితే। భవిష్యాణ్యపివక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానిచ ॥ ౭ ॥ వివస్వతశ్చద్వేజాయేవిశ్వకర్మసుతేఉభే । సంజ్ఞాఛాయాచరాజేన్ద్రయేప్రాగభిహితేతవ॥ ౮ ॥తృతీయాంబడబామేకేతాసుసంజ్ఞాసుతాస్త్రయః । యమోయమీశ్రాద్ధదేవశ్ఛాయాయాశ్చసుతాన్ శృణు॥ ౯ ॥సావర్ణిస్తపతీకన్యాభార్యాసంవరణస్యయా । శనైశ్చరస్తృతీయోఽభూదశ్వినౌబడబాత్మజౌ॥ ౧౦ ॥అష్టమేఽన్తరఆయాతేసావర్ణిర్భవితామనుః । నిర్మోకవిరజస్కాద్యాస్సా

త్యానాంకనీయానిత్యర్థః ❁॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంవర్తమానంసప్తమంమన్వన్తరముక్తం ॥షడతీతాన్యుక్తాని॥అథభవిష్యాణ్యష్టమాదిమన్వన్తరాణివివక్షురుక్తాన్యనువదతి ॥ సంక్షేపతఇతి ॥ ఏవంసప్తమన్వన్తరాణి-సంక్షేపత-స్తుభ్యం -మయోక్తానీతి-అథభవిష్యాణివక్తుంప్రతిజానీతేభవిష్యాణీతి-విష్ణో-శ్శక్తిభిరంశైరవతారైరితి - యావత్-అన్వితాని - భవిష్యాణి-మన్వన్తరాణ్యష్టమాదీని,వక్ష్యామివిష్ణోశ్శక్త్యన్వితానీత్యనేనతేషామవశ్యశ్రోతవ్యత్వం సూచ్యతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అష్టమంమన్వంతరంవక్తుంతావత్తదుపోద్ఘాతరూపాంకథామాహ॥ వివస్వతఇత్యాదిభిస్త్రిభిః- విశ్వకర్మణఃప్రజాపతేః - దుహితరా-ఉభేసంజ్ఞాచ్ఛాయానామ్న్యౌ-వివస్వతో-ద్వేభార్యే-హేరాజేన్ద్రయే-సంజ్ఞాచ్ఛాయే-తవతుభ్యం - మయా-ప్రాక్షష్ఠస్కన్ధే, అభిహితేఉక్తే ❁॥ ౮ ॥❁బడబాఖ్యాం-వివస్వత-స్తృతీయాం-భార్యా-మేకే-ఆహుఃమమతునైవబడబేతిమతం ॥ తదుక్తంషష్ఠే " నైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువేభువీ,తి-తాసాంతిసృణాంభార్యాణాంమధ్యేసంజ్ఞాయాస్సుతాస్త్రయః - సుతాచసుతౌచసుతాః" పుమాన్స్త్రియే,,త్యేకశేషః,ఏకసుతా-ద్వౌసుతావిత్యర్థః॥తదేవాహ॥యమశ్చ,యమీచయమునానదీచ-శ్రాద్ధదేవశ్చే-తి-త్రయః-సుతాఇత్యర్థః-అథచ్ఛాయాయాః-సుతాన్శృణు-అత్రాపిపూర్వవదేకశేషనిర్దేశః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ-సావర్ణిస్సుతః,తపత్యాఖ్యాకన్యాసుతా-యా,తపతి-స్సంవరణస్య, భార్యాకథితా-శనైశ్చర-స్తృతీయః- సావర్ణిశనైశ్చరాఖ్యౌసుతౌ-తపతిరేకాసుతేత్యర్థః-అశ్వినౌతుబ-డబాయా-స్సుతౌ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథాష్టమమన్వన్తరకథామాహ॥అష్టమఇత్యాదినా॥నవమోదక్షసావర్ణిరిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన ॥ అష్టమేమన్వన్తరే- ఆయాతేసతి సావర్ణిర్వివస్వతఏవపుత్రో-మను-ర్భ

వితా భవిష్యతి॥ నిర్మోకాదయః - సావర్ణేర్మనోః - పుత్రా - భవితారః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తత్ర మన్వన్తరే, సుతపఆద్యాఖ్యా - దేవగణాః - తేషాం దేవగణానాం - అధిప - ఇన్ద్రో - విరోచనసుతో - బలి - ర్దైత్యో - భవిష్యతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తం విశినష్టి దత్త్వేతి వ్యాఖ్యాం - యో బలిః - పదత్రయం - యాచమానాయ - విష్ణవే వామనాయ - మాం పృథ్వీం దత్త్వా, విష్ణోః, ప్రసాదాద్, రాద్ధం లబ్ధ - మిన్ద్రపదం హిత్వా అనుభవపూర్వకం హిత్వేత్యర్థః - తత - స్సిద్ధిం ముక్తి, మవాప్స్యతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ యోఽసౌ బలి, ర్భగవతా - బద్ధః, పునః ప్రీతేన - తేనైవ భగవతా - సుతలే - స్వర్గాదప్యధికే - లోకే - నివేశితో, ఽధునా - స్వరాడిన్ద్ర ఇవా - స్తే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ అత్ర మన్వన్తరే భవిష్యతస్సప్తఋషీనాహ ॥ గాలవ ఇతి ॥ రామః పరశురామః, ద్రోణపుత్రో ఽశ్వత్థామా - కృపః కృపాచార్యః, ఇమే గాలవాదయః స్వయోగతః స్వయోగప్రభావా, త్సప్తర్షయో - భవిష్యన్తి - హే రాజ - న్నిదానీం - తప తే గాలవాదయః, స్వకీయాశ్రమస్థానేషు వర్తన్తే ❋ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❋ అవతారం తచ్చరిత్రం చాహ ॥ దేవగుహ్యాదితి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్ - దేవగుహ్యా, త్సరస్వత్యా, మవతీర్ణ, స్సార్వభౌమ ఇతి ప్రసిద్ధో, విభుస్సమర్థః - అత ఏవ పురన్దరాత్సప్తమమన్వన్తరస్థాదిన్ద్రాత్, స్థానమిన్ద్రపదం - హృత్వా అపనీయ - బలయే - దాస్యతి ॥ అత్రేదమనుసన్ధేయం ॥ చాక్షుషాఖ్యే షష్ఠే మన్వన్తరే యదా దుర్వాససశ్శాపేన గతశ్రీరిన్ద్రో ఽజితశరణవరణా త్తత్సహాయో ఽమృతం ప్రాశ్య బలిం పి జిత్వా స శ్రీకస్స దేవగణస్త్రైలోకాధిపత్యం కృతవాన్, తదా బలిర్భార్గవై రాహితబల స్తమిన్ద్రముచ్చాట్యాత్ర విష్టపమధితష్ఠౌ, తదా పునరదిత్యాఽఽరాధితో భగవానాదిత్యానామనుజో

వర్ణేస్తనయాన్నృపాః॥ ౧౧ ॥ తత్ర దేవాస్సుతపసో విరజా అమృతప్రభాః । తేషాం విరోచనసుతో బలిరిన్ద్రో భవిష్యతి॥ ౧౨ ॥ దత్త్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయమ్ । రాద్ధమిన్ద్రపదం హిత్వా తతస్సిద్ధిమవాప్స్యతి॥ ౧౩ ॥ యోఽసౌ భగవతా బద్ధః ప్రీతేన సుతలే పునః । నివేశితోఽధికే స్వర్గాదధునాఽఽస్తే స్వరాడివ॥ ౧౪ ॥ గాలవో దీప్తిమాన్రామో ద్రోణపుత్రః కృపస్తథా । ఋశ్యశృఙ్గః పితాఽస్మాకం భగవాన్బాదరాయణః॥ ౧౫ ॥ ఇమేస ప్తర్షయస్తస్మిన్భవిష్యన్తి స్వయోగతః । ఇదానీమాసతే రాజన్ స్వే స్వ ఆశ్రమమణ్డలే॥ ౧౬ ॥ దేవగుహ్యాత్సరస్వత్యాం సార్వభౌమ ఇతి ప్రభుః । స్థానం పురన్దరాద్ధృత్వా బలయే దాస్యతీశ్వరః॥ ౧౭ ॥ నవమో దక్షసావర్ణిర్మనుర్వరుణసంభవః। ధృతకేతుర్దీప్తకేతురిత్యాద్యాస్తత్సుతా నృపాః ॥ ౧౮ ॥ పారామరీచిగర్గాద్యా దేవా ఇన్ద్రశ్శ్రుతస్మృతః । ద్యుతిమత్ప్రముఖాస్తత్ర భవిష్యన్త్యృషయస్తతః ॥ ౧౯ ॥ ఆయుష్మతోఽమ్బుధారాయామృషభో భగవత్కలా । భవితా యేన సంరుద్ధాం త్రిలోకీం భోక్ష్యతేఽద్భుతః॥ ౨౦ ॥ దశమో బ్రహ్మసావర్ణిరుపశ్లోకసుతో మహాన్। తత్సుతా భూరిషేణాద్యా హవిష్మత్ప్రముఖా ద్విజాః॥ ౨౧ ॥ హవిష్మాన్సుకృతిస్సత్యో జయో మూర్తిస్తదా ద్విజాః । సువాసనవిబుద్ధాద్యా దేవాశ్శమ్భుస్సురేశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ విష్వక్సేనో విషూచ్యాం తు శమ్భోస్సఖ్యం కరిష్యతి। జాతోంఽశేన భగవాన్గృహే విశ్వసృజో విభుః॥ ౨౩ ॥ మనుర్వై ధర్మ

వామనో భూత్వా పదత్రయయాచ్ఞావ్యాజేన బలేస్త్రివిష్టపం గృహీత్వేన్ద్రాయ ప్రదాయ బలిమనుగృహ్ణన్నిదమాహ ॥ ఏష మే ప్రాపితం స్థానం దుష్ప్రాపమమరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తే విశ్వకర్మవినిర్మిత, మితి - తదేవమనుగృహీత స్తత్ప్రభృతి సుతలే ఽధివసన్నాగామిన్యష్టమే మన్వన్తరే తదా ఽవతరిష్యమాణేన సార్వభౌమాఖ్యేన భగవతా పురన్దరాదపనీయ దత్తేన్ద్రపద ఇన్ద్రో భవిష్యతి, తత స్తదాధిపత్యావసానే సిద్ధిమవాప్స్యతీతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ నవమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ నవమ ఇతి ॥ వరుణసంభవః వరుణస్య పుత్రో దక్షసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో, మను - ర్భవితా - తస్య సుతాః - ధృతకేత్వాదయః, పారాదయో దేవగణాః, ఇన్ద్రస్తు శ్రుత ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా - ద్యుతిమత్ప్రభృతయస్సప్తర్షయో భవిష్యన్తి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏవం మన్వాదయః షట్ప్రోక్తాః॥ సచరిత్రమవతారమాహ॥ ఆయుష్మత ఇతి॥ అమ్బుధారాయాం భార్యాయా - మాయుష్మతస్సకాశా - ద్భగవా - నవతీర్ణ, ఋషభ ఇతి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి - యేన ఋషభేణ సంరుద్ధాం రక్షితాం, త్రిలోకీం, శ్రుత, ఇన్ద్రో భోక్ష్యతే పాలయిష్యతి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ దశమమన్వన్తరషట్కమాహ॥ దశమ ఇతి॥ ఉపశ్లోకస్య సుతో - మహాన్ సుగుణః, బ్రహ్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో, దశమో - మను, ర్భవితా - తస్య బ్రహ్మసావర్ణేర్మనోస్సుతాః - భూరిషేణాద్యాః, ద్విజాః సప్తర్షయస్తు, హవిష్మత్ప్రభృతయః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏతానేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి॥ హవిష్మానితి ॥ సువాసనాదయో దేవగణా - భవిష్యన్తి, సురేశ్వర ఇన్ద్రస్తు, శమ్భుర్భవిష్యతి ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అవతారమాహ॥ విష్వక్సేనో ॥ విభుర్భగవాన్ - విశ్వసృజో గృహే తద్భార్యాయాం - విషూచ్యాం - స్వాంశేనా - వతీర్ణః - శమ్భోరిన్ద్రస్య, సఖ్యం - కరిష్యతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏకాదశమన్వన్తరషట్కమాహ॥ మనురితి॥ ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కో, ధర్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ, ఏకాదశో - మనుర్భవిష్యతి, ఏకాదశమన్వన్తరమిత్యర్థః - తస్య

ధర్మసావర్ణౌ, సుతాః దశ-సత్యధర్మాదయో, -అనాగతాః భవితారః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ విహఙ్గమాద్యాఖ్యా దేవగణాః- తేషాం దేవగణానాం-మధిపతిరిన్ద్రస్తు, ధ్రువ ఇతి ప్రసిద్ధో, భవిష్యతి, ఋషయస్సప్తర్షయస్తు, రుణాదయః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అవతారమాహ ॥ ఆర్యకస్యేతి ॥ ఆర్యకస్య-భార్యాయాం-వైధృతాయాం-జాతోఽవతీర్ణః - హరేరంశః- తత్ర మన్వన్తరే-ధర్మసేతురితి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి। సచ-త్రిలోకీం-ధారయిష్యతి ॥ రక్షిష్యతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ హే రాజన్-ద్వాదశో మనుః-రుద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భవితా-తస్య-సుతా దేవవదాదయః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత్ర మన్వన్తరే- ఋతుధామాఖ్య ఇన్ద్రః - హరితాదయో దేవగణాః, సప్తర్షయస్తు తపః ప్రభృతయః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ స్వధామాఖ్యో-హరేరంశావతార- స్తస్య మనోః రుద్రసావర్ణేః, రన్తరం-సాధయిష్యతి-సచ-సత్యసహస్సూనృతయోస్సుతః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ త్రయోదశో-మను, ర్దేవసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భావ్యః భవితా-దేవసావర్ణేః దేహోజ్జాతాస్తత్సుతాః-శ్చిత్రసేనాదయః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ సుకర్మాదిసంజ్ఞకా-దేవగణాః-ఇన్ద్రస్తు, దివస్పతిరితి ప్రసిద్ధో భవితా-తదా మన్వన్తరే-ఋషయస్సప్తర్షయో-నిర్మోకాదయో-భవిష్యన్తి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ దేవహోత్రస్య, భార్యాయాం బృహత్యాం-హరేరంశస్సంభవిష్యతి సచ-యోగేశ్వరాఖ్యో-దేవహోత్రస్య-తనయో-దివస్పతేరిన్ద్రస్యోపహర్తా ఇష్టసంపాదకో భవితా ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ చతుర్దశో మనుస్త్విన్ద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి-తద్వీర్యజాస్సుతాః-ఉరుగమ్భీరాదయః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ దేవ

సావర్ణిరేకాదశమ ❀ ఆత్మవాన్ । అనాగతాస్తత్సుతాశ్చ సత్యధర్మాదయో దశ ॥ ౨౪ ॥ విహఙ్గమాః కామగమా నిర్వాణరుచయస్సురాః । ఇన్ద్రస్తు వైధృవస్తేషామృషయశ్చారుణాదయః ॥ ౨౫ ॥ ఆర్యకస్య సుతస్తత్ర ధర్మసేతురితి స్మృతః । వైధృతాయాం హరేరంశస్త్రిలోకీం ధారయిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ భవితా రుద్రసావర్ణీ రాజన్ ద్వాదశమో ❀ మనుః । దేవవానుపదేవశ్చ దేవశ్రేష్ఠాదయస్సుతాః ॥ ౨౭ ॥ ఋతుధామా చ తత్రేన్ద్రో దేవాశ్చ హరితాదయః । ఋషయశ్చ తపోమూర్తిస్తపస్వ్యాగ్నీధ్రకాదయః ॥ ౨౮ ॥ స్వధామాఖ్యో హరేరంశస్సాధయిష్యతి తన్మనోః । అన్తరం సత్యసహసస్సూనృతాయాస్సుతో విభుః ॥ ౨౯ ॥ మనుస్త్రయోదశో భావ్యో దేవసావర్ణిరాత్మవాన్ । చిత్రసేనవిచిత్రాద్యా దేవసావర్ణిదేహజాః ॥ ౩౦ ॥ దేవాస్సుకర్మసుత్రామసంజ్ఞా ఇన్ద్రో దివస్పతిః । నిర్మోకతత్త్వదర్శాద్యా భవిష్యన్త్యృషయస్తదా ॥ ౩౧ ॥ దేవహోత్రస్య తనయ ఉపహర్తా దివస్పతేః । యోగేశ్వరో హరేరంశో బృహత్యాం సంభవిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ మనుర్వా ఇన్ద్రసావర్ణిశ్చతుర్దశమ ❀ ఏష్యతి । ఉరుగమ్భీరబుద్ధ్యాద్యా ఇన్ద్రసావర్ణివీర్యజాః ॥ ౩౩ ॥ పవిత్రాశ్చాక్షుషా దేవాశ్శుచిరిన్ద్రో భవిష్యతి । అగ్నిర్బాహుశ్శుచిశ్శుద్ధో మాగధాద్యాస్తపస్వినః ॥ ౩౪ ॥ సత్రాయణస్య తనయో బృహద్భానుస్తదా హరిః । వితానాయాం మహారాజ క్రియాతన్తూన్వితాయితా ॥ ౩౫ ॥ రాజంశ్చతుర్దశైతాని త్రికాలానుగతాని తే । ప్రోక్తాన్యేభిర్మితః కల్పో యుగసాహస్రపర్యయః ॥ ౩౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీవిష్ణురావ ఉవాచ ॥ మన్వన్తరేషు భగవన్యథా మన్వాదయస్త్విమే । యస్మిన్కర్మణి యే యేన నియుక్తాస్తద్వదస్వ నః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మరాత ఉవాచ ॥ మనవో మనుపుత్రాశ్చ మునయశ్చ మహీపతే । ఇన్ద్రాస్సురగణాశ్చైవ సర్వే పు

గణాస్తు-పవిత్రాదిసంజ్ఞికాః-ఇన్ద్రశ్శుచిరితి ప్రసిద్ధో-భవిష్యతి-తపస్వినస్సప్తర్షయో, ఽగ్న్యాదయః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ హరిర్భగవాన్-సత్రాయణస్య - తనయో-బృహద్భానురితి ప్రసిద్ధో - భవిష్యతి- హే మహారాజ-సచ-బృహద్భాను, ర్వితానాయాం సత్రాయణస్య భార్యాయాం-జాతః, క్రియాతన్తూన్ యజ్ఞకర్మసంతానాన్-వితాయితా విస్తారయిష్యతి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ మన్వన్తరకథనముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్- త్రిలోకానుగతాని భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలగతాని తత్ర భూతాని షట్, వర్తమానమేకం-భవిష్యాణి సప్తేత్యేవం-చతుర్దశమన్వన్తరాణి-తే తుభ్యం-మయా-ప్రోక్తాని - ఏభిశ్చతుర్దశభిర్మన్వన్తరైః- కల్పః దైనందినాత్మకః కల్పః - సచ యుగసాహస్రపరిమితః-యుగానాం కృతాదీనాం - సాహస్రవారం-పర్యయః పరివృత్తిర్యస్మిన్ - స తథాభూతః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతటిప్పణికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం మన్వన్తరేషు కథితేషు ప్రసఙ్గాన్మన్వాదీనాం కృత్యం పృచ్ఛతి రాజా ॥ మన్వన్తరేష్వితి ॥ హే భగవన్-మన్వన్తరేష్విమే ఉక్తా-మన్వాదయః- ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాస్తత్పుత్రాదయః పఞ్చ - అమీ మన్వాదయః-యేన-యస్మిన్ కర్మణి-యే నియుక్తాః తన్నో ఽస్మభ్యం-వదస్వ-ప్రత్యేకం మన్వాదీనాం కృత్యం వదేత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్ర యే నేతి పృష్టం నియోక్తారం తావదాహ ॥ మునిః ॥ మనవ ఇతి ॥ హే మహీపతే-మన్వాదయః పఞ్చ - తే సర్వే -పురుషేణ ఈశ్వరేణ-యజ్ఞాద్యవతారైః-శాస్యన్తే నియుజ్యన్త ఇతి తత

ధా ॥ ౨ ॥ తదేవాహ ॥ యజ్ఞాదయ ఇతి ॥ హే నృప - పౌరుష్యః పరమపురుషస్య సమ్బన్ధిన్యః - స్తనవోఽవతారాః - యాః యజ్ఞాదయః - కథితాః - ఆభిస్తనుభిః - ప్రచోదితాని యుక్తాః - మన్వాదయః - జగద్యాత్రాం నయన్తి జగత్పోషణం కుర్వన్తి ॥ ౩ ॥ ఏవం భగవదవతారైర్నియోక్తా మన్వాదయో నియోజ్యాః - జగద్యాత్రా నయనం తేషాం కర్తృత్వ్యుక్తం అథ కథం జగద్యాత్రాం నయన్తీత్యపేక్షాయాం తావదృషీణాం కర్మాహ ॥ చతుర్యుగాన్త ఇతి ॥ పూర్వపూర్వమన్వన్తరావసానే - కాలేన అధ్యేత్రభావయుక్తకాలేన - గ్రస్తాన్ విప్లుతాన్ - శ్రుతిగణాన్ - పునర్యథావదృషయస్స్వతపసా - తపఃప్రభావేన - పశ్యన్ సాక్షాత్కృత్య ప్రవర్తితవన్త ఇత్యర్థః - శ్రుతిగణాన్విశినష్టి - యతో యేభ్యః శ్రుతిగణేభ్యః - సనాతనో - ధర్మః - అవబుధ్యత ఇతి శేషః ॥ ౪ ॥ మనూనాం కర్మాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః - ఋషిభిర్యథావచ్ఛ్రుతిగణదర్శనానన్తరం - తదవబోధితం - స్వం స్వం ప్రవర్త్యం - చతుష్పాదం - ధర్మం - హరిణా యజ్ఞాదిరూపిణా - ఉదితా ఉక్తా - నియుక్తా ఇత్యర్థః - సంయతాస్సన్తో - మనవః - అద్ధా సాక్షాత్ - స్వే స్వే కాలే - యుగానురూపం - మహీం - మహ్యాం - సంచారయన్తి - ఉపదేశేన ప్రవర్తయన్తి ॥ ౫ ॥ మనుపుత్రాణాం కృత్యమాహ ॥ పాలయన్తీతి ॥ ప్రజాపాలా మనుపుత్రాః - తం ధర్మం - యావదన్తం - యావన్మన్వన్తరావసానం - విభాగశః పుత్రపౌత్రాదిక్రమేణ వర్ణాశ్రమవిభాగేన చ పాలయన్తి - దేవానాం కర్మాహ ॥ యజ్ఞేతి ॥ యే చ ఋషిపితృభూతమనుష్యాః - యత్ర పఞ్చమహాయజ్ఞాదౌ కర్మణి అన్వితా భోక్తృత్వేనాన్వితాః - తైస్సహ - దేవా యజ్ఞభాగభుజః, తద్భోక్తారః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రస్య కృత్యమాహ ॥ ఇన్ద్ర ఇతి ॥ భగవతా యజ్ఞాదిరూపిణా - దత్తాం - మత ఏవోర్జితాం ప్రభూతాం - త్రైలోక్యశ్రియం - భుఞ్జానః - త్రీన్ లోకాన్ - పాతి - కథం పా

రుషశాసనాః ॥ ౨ ॥ యజ్ఞాదయో యాః కథితాః పౌరుష్యస్తనవో నృప । మన్వాదయో జగద్యాత్రాం నయన్త్యాభిః ప్రచోదితాః ॥ ౩ ॥ చతుర్యుగాన్తే కాలేన గ్రస్తాన్ శ్రుతిగణాన్యథా । తపసా ఋషయోఽపశ్యన్యతో ధర్మస్సనాతనః ॥ ౪ ॥ తతో ధర్మం చతుష్పాదం మనవో హరిణోదితాః । యుక్తాస్సంచారయన్త్యద్ధా స్వే స్వే కాలే మహీం నృప ॥ ౫ ॥ పాలయన్తి ప్రజాపాలా యావదన్తం విభాగశః । యజ్ఞభాగభుజో దేవా యే చాన్యేఽత్రానుకీర్తితాః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో భగవతా దత్తాం త్రైలోక్యశ్రియమూర్జితామ్ । భుఞ్జానః పాతి లోకాంస్త్రీన్ కామం లోకే ప్రవర్షతి ॥ ౭ ॥ జ్ఞానం చానుయుగం బ్రూతే హరిస్సిద్ధస్వరూపధృక్ । ఋషిరూపధరః కర్మ యోగం యోగేశరూపధృక్ ॥ ౮ ॥ సర్గం ప్రజేశరూపేణ దస్యూన్ హన్యాత్స్వరాడ్వపుః । కాలరూపేణ సర్వేషామభావాయ పృథగ్గుణః ॥ ౯ ॥ స్తూయమానో జనైరేభిర్మాయయా నామరూపయా । విమోహితాత్మభిర్నానాదర్శనైర్న చ దృశ్యతే ॥ ఏతత్కల్పవికల్పస్య ప్రమాణం పరికీర్తితమ్ । యత్ర మన్వన్తరాణ్యాహుశ్చతుర్దశ పురావిదః ॥ ౧౧ ॥ ****

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః **********

వామనావతారకథాప్రారమ్భః.

విష్ణురాత ఉవాచ ॥ బలేః పదత్రయం భూమేః కస్మాద్ధరిరయాచత । భూతేశ్వరః కృపణవల్లబ్ధార్థోఽపి బబన్ధ

తీత్యత్రాహ ॥ కామమితి ॥ యథేష్టం - లోకే, అభివర్షతి వృష్ట్యా పాతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అథావతారస్య కృత్యమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ చశబ్దేన మన్వాదినియోజనం సముచ్చీయతే - హరిర్యజ్ఞాద్యవతారరూపః - సిద్ధరూపధృక్ కపిలాదిరూపధృక్ - జ్ఞానం యుగానురూపం - బ్రూతే ఉపదిశతి ॥ ౮ ॥ ప్రజేశరూపేణ మరీచ్యాదిరూపేణ - సర్గం కరోతీతి శేషః స్వరాడ్వపుః రాజమూర్తిస్సన్ - తదనుప్రవేశేనేతి భావః, దస్యూన్ దుష్టసత్త్వాన్ హన్యాత్ పునః - కాలరూపేణ - సర్వేషాం, అభావాయ లయాయ చ - భవతి - కథంభూతః - పృథగ్గుణః - సృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణవిశిష్టః ॥ ౯ ॥ నామరూపయా నామరూపభాజా - మాయయా - విమోహితాని - మనాంసి - యేషాం తైః - అత ఏవ - నానాదర్శనైః జ్ఞానైః కాకారేష్వాత్మసు దేవమనుష్యాదినానాబుద్ధిం కుర్వద్భిః - ఏభిర్జనైః - కేవలం - స్తూయమాన ఏవ శాస్త్రైర్నిరూప్యమాణ ఏవ - స తు దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసఙ్గికం నిరూప్య "మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాష్షట్ కల్పే స్వాయంభువాదయః" ఇతి - మన్వన్తరకథనార్థతయా ప్రస్తుతం కల్పమేవోపసంహరతి ॥ ఏతదితి ॥ కల్పవికల్పస్య కల్పభేదస్యావాన్తరకల్పస్య దైనందినకల్పస్యేత్యర్థః - ఏతచ్చతుర్దశమన్వన్తరాత్మకం ప్రమాణం పరికీర్తితం కోఽసౌ కల్పవికల్పః - పురావిదః కల్పవికల్పయాథాత్మ్యవిదః - యత్ర కల్పవికల్పే - మన్వన్తరాణి చతుర్దశ - ఆహుః ఊచుః ॥ ౧౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ॥

ఏవం మన్వన్తరాణ్యాకర్ణ్య "దత్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయమ్" ఇతి సంగ్రహేణోక్తం హరేర్వామనరూపస్య చరిత్రం విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బలేరితి ద్వాభ్యాం ॥ హరిస్స్వయమీశ్వరః, అవాప్తసమస్తకామో భూత్వా - కృపణవత్ - కస్మాద్ధేతోః - బలేస్సకాశాత్ - భూమేః - పదత్రయమయాచత లబ్ధార్థోఽపి యాచ్ఞయా లబ్ధపదత్రయోఽపి కస్మా

దేతో - స్తం బలిం - బబన్ధ ॥౧॥ ఏతద్యాచ్ఞాబన్ధనాదికం హరేః - కర్మ - వేదితు - మిచ్ఛామో వయం అత్ర హేతుశ్చ. శ్రవణే - నోఽస్మాకం పరమధికం - కుతూహలం - వర్తతే ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టమాహ, పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్య - యజ్ఞేశ్వరస్య భగవతః - కర్తరి షష్ఠీ యజ్ఞేశ్వరేణా - నాగసో నిరపరాధస్య బలే - ర్బన్ధనం - చకారాద్యాచనం చ ॥౨॥ ఏవమాపృష్టస్సవిస్తరం తచ్చరిత్రమాహ మునిర్నవభిరధ్యాయైః ॥ తత్ర తావత్ - బలేస్త్రిలోకీమపహర్తుముపాయాన్తరమపశ్యన్ - యాచ్ఞాం కృతవానితి వక్తుం తావద్బలేర్గురుసేవాబలేన స్వర్గప్రాప్తిప్రక్రమమాహ ॥ పరాజితశ్రీరిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ హే రాజన్ ఇన్ద్రేణ - దైవాసురయుద్ధే - పరాజితా - శ్రీర్జయలక్ష్మీర్యస్య సః - అసుభిః ప్రాణైశ్చ హాపితస్త్యాజితః - పున - ర్భృగుభిశ్శుక్రాదిభి - ర్జీవితః జీవనం ప్రాపితో - భృగూణాం శిష్యో బలిస్తాన్ భృగూన్, సర్వాత్మనా కరణత్రయైక్యేన - మహాత్మా ఉదారమనాః, ధనసమర్పణేన చా - భజత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తం భజన్తం - త్రిణాకం స్వర్గం జేతుమిచ్ఛన్తం బలిం మహానుభావాః బ్రాహ్మణాః - భృగవః - ప్రీయమాణాస్సన్తః, విశ్వజితా యాగేనా - యాజయన్ - కిం కృత్వా - మహాభిషేకేణ బహ్వృచబ్రాహ్మణప్రసిద్ధేనా - భిషిచ్య ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తతో - విశ్వజిద్యాగే - హవిర్భిరిష్టా - ద్ధుతాశనా - ద్రథాదయ - ఆసన్ - తత్ర తావత్ కాఞ్చనపరికరబద్ధో - రథ - ఆవిర్బభూవ - తతో, హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య - తురఙ్గాణామివ - వర్ణో హరితో, యేషాం, తే, హయా, ఉద్బభూవుః తత - స్సింహేన - విరాజమానో - ధ్వజః - పురటోపనద్ధం కాఞ్చనపరికరబద్ధం - ధనుః, అరిక్తౌ అక్షయౌ - తూణౌ ఇషుధీ - దివ్యం కవచం చా - సన్, పితామహః ప్రహ్లాదః - తస్య బలే, స్సంప్రదానస్య

తమ్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామో మహత్కౌతూహలం హి నః । యజ్ఞేశ్వరస్య పూర్ణస్య బన్ధనం చాప్యనాగసః ॥ ౨ ॥

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరాజితశ్రీరసుభిశ్చ హాపితస్త్విన్ద్రేణ రాజన్ భృగుభిస్స జీవితః । సర్వాత్మనా తానభజద్భృగూన్ బలిశ్శిష్యో మహాత్మాఽర్థనివేదనేన చ ॥ ౩ ॥ తం బ్రాహ్మణా భృగవః ప్రీయమాణా అజాజయన్విశ్వజితా త్రిణాకమ్ । జిగీషమాణం విధినాభిషిచ్య మహాభిషేకేణ మహానుభావాః ॥ ౪ ॥ తతో రథః కాఞ్చనపట్టబద్ధో హయాశ్చ హర్యశ్వతురఙ్గవర్ణాః । ధ్వజశ్చ సింహేన విరాజమానో హుతాశనాదాస హవిర్భిరిష్టాత్ ॥ ౫ ॥ ధనుశ్చ దివ్యం పురటోపనద్ధం తూణావరిక్తౌ కవచం చ దివ్యమ్ । పితామహస్తస్య దదౌ చ మాలామమ్లానపద్మాం జలజం చ శుక్రః ॥ ౬ ॥ ఏవం స విప్రార్జితయోధనార్థస్తైః కల్పితస్వస్త్యయనోఽథ విప్రాన్ । ప్రదక్షిణీకృత్య కృతప్రణామః ప్రహ్లాదమామన్త్ర్య నమశ్చకార ॥ ౭ ॥ అథారుహ్య రథం దివ్యం భృగుదత్తం మహారథః । సుస్రగ్ధరస్సన్నద్ధోఽథ ధన్వీ ఖడ్గీ ధృతేషుధిః ॥ ౮ ॥ హేమాఙ్గదలసద్బాహుః స్ఫురన్మకరకుణ్డలః । రరాజ రథమారూఢో ధిష్ణ్యస్థ ఇవ హవ్యవాట్ ॥ ౯ ॥ తుల్యైశ్వర్యబలశ్రీభిస్స్వయూథైర్దైత్యయూథపైః । పిబద్భిరివ ఖం దృగ్భిర్దహద్భిః పరిధీనివ ॥ ౧౦ ॥ వృతో వికర్షన్మహతీమాసురీం ధ్వజినీం విభుః । యయావిన్ద్రపురీం స్వృద్ధాం కమ్పయన్నివ రోదసీ ॥ ౧౧ ॥ రమ్యాముపవనోద్యానైః శ్రీమద్భిర్నన్దనాదిభిః । కూజద్విహఙ్గమిథునైర్గాయన్మత్తమధువ్రతైః ॥ ప్రవాలఫలపుష్పోరుభారశాఖామరద్రుమైః ॥ ౧౨ ॥ హంససారసచక్రాహ్వకారణ్డవకులాకులాః । నలిన్యో యత్ర క్రీడన్తి ప్రమదాస్సురసేవితాః ॥ ౧౩ ॥ ఆకాశగఙ్గయా దేవ్యా వృతాం పరిఖభూతయా । ప్రాకారేణాగ్నివర్ణేన సాట్టాలేనోన్నతేన చ ॥ ౧౪ ॥

సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ తస్మై అమ్లానాని పద్మాని యస్యాం తాం మాలాం దదౌ - శుక్రో - జలజం శఙ్ఖం దదావిత్యనుషఙ్గః ❋ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏవం విప్రైర్భృగుభిరర్జితస్సంపాదితో - యోధనార్థో యుద్ధోపకరణం - యస్య, స - బలిస్తైర్విప్రైః - కల్పితం కృతం - స్వస్త్యయనం మఙ్గళవచనాదికం - యస్య - తాదృశః - అథ విప్రాన్ - పరిక్రమ్య - తేభ్యః - కృతః - ప్రణామో యేన సః - ప్రహ్లాద - మామన్త్ర్య పృష్ట్వా తస్మై నమశ్చకార ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అథ - భృగుభిర్దత్తం దివ్యం మహాన్తం రథమారుహ్య - స బలిః - రరాజేత్యన్వయః ॥ కథంభూతః స్రగ్ధరో మాలాధరః సుసన్నద్ధః కవచిత్వాత్, ధన్వీ ధనుర్ధరః ధృతఇషుధిర్యేన సః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ హేమాఙ్గదాభ్యాం - లసన్తౌ, బాహూ, యస్య - స్ఫురన్తీ, మకరకుణ్డలే, యస్య తథాభూతో, రథమారూఢో, రరాజ, క ఇవ, ధిష్ణ్యస్థః వహ్నిః ప్రజ్వలితః - హవ్యవాడగ్నిరివ - కుణ్డస్థ ఆహవనీయ ఇవేతి వా ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ దైత్యయూథపై - ర్వృతః, స్వృద్ధామిన్ద్రపురీం - యయావిత్యన్వయః, కథంభూతైః తుల్యమైశ్వర్యం, బలం - శ్రీశ్చ, యేషాం - తైః స్వయూథైస్సహ సైన్యైః దృగ్భిః, ఖమన్తరిక్షం, పిబద్భిరివ, పరిధీన్ దిశో, దహద్భిరివ స్థితైః కథంభూతస్సన్, విభుస్సమర్థః - మహతీ - మాసురీం - ధ్వజినీం సేనాం వికర్షన్ ప్రస్థాపయన్ - రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ, కమ్పయన్నివ ❋ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❋ సమృద్ధిమేవ దర్శయితుమిన్ద్రపురీం వర్ణయతి । రమ్యామితి సార్ధైరేకాదశభిః ; శ్రీమద్భిః ఫలపుష్పాదిసమృద్ధిమద్భిః నన్దనాదిభిరుపవనైరుద్యానవనైశ్చ, రమ్యాం, తత్రోపవనాని ఫలప్రధానాని నికటస్థాని వా ఉద్యానాని పుష్పప్రధానాని దూరస్థాని వా, కథంభూతైః కూజన్తి విహఙ్గమిథునాని యేషు గాయన్తో, మధుమత్తా మధువ్రతా, యేషు ప్రవాలాదీనామురుభారో, యాసు, తాః, శాఖా, యేషాం తే అమరద్రుమా, యేషు తైః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❋ యత్ర

యాసు-సురసేవితాః- ప్రమదాః క్రీడన్తి-తాః - హంసాదికులైః, రాకులా-వ్యాప్తాః-నలిన్యస్సరాంసి - యత్ర యేషు-తైరుపవనోద్యానై-రమ్యామిత్యన్వయః- కించ - పరిఖాభూతయా - దైవ్యా దేవస్య త్రివిక్రమస్య పాదాబ్జస్పర్శజయా-ఆకాశగఙ్గయా-ప్రాకారేణచ-జుష్టామిత్యన్వయః- కథంభూతేన - అగ్నేరివవర్ణో యస్య-తేన-సువర్ణమయేనేతిభావః-అట్టాలాః ప్రాకారోపరిరచితానియుద్ధస్థానాని-తత్సహితైర్నోన్నతేనచ, ఏవంభూతేన ప్రాకారేణ ॥ ౧౪ ॥ రుక్మపట్టాని-కవాటాని, యేషుతై-రవాన్తరద్వారైః స్ఫటికమయైర్గోపురైః పురద్వారైశ్చజుష్టాం, విభక్తాః ప్రపథా రాజమార్గా - యస్యాం విశ్వకర్మణా వినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సభాదిభి-రాఢ్యాం సున్దరీం, సంపన్నాం వా, తత్ర - సభా ఆవేశస్థానానిచత్వరాణ్యఙ్గణాని రథ్యాఉపమార్గాః న్యర్బుదందశకోట్యః, తాభిర్గణనీయైరన న్తైర్విమానైః, ర్యుతాం, వజ్రవిద్రుమమయ్యో, వేదయోవేదికా, యేషుతై-శ్శృఙ్గాటకైశ్చతుష్పథై-ర్యుతామ్ ॥ ౧౬ ॥ నిత్యం, వయస్తారుణ్యం, రూపం, సౌకుమార్యంచ-యాసాంతాః, శ్యామాయౌవనమధ్యస్థాశ్చ, విరజం నిర్మలం, వాసో, యాసాం తాః రూపవత్యో, నార్యః స్త్రియః, అర్చిర్భిశ్శిఖాభిఃవహ్నయఇవ, యత్రయస్యాం రాజన్తే ॥ ౧౭ ॥ యత్రయస్యాం - సురస్త్రీణాం, కేశేభ్యో-భ్రష్టానాం, నవసౌగన్ధికస్రజామామోద, ముపాదాయ-మారుతో, హేమగవాక్షేభ్యో, వినిర్గచ్ఛతా, ధూపేనా, గరుగన్ధినాసహ, మార్గేవహతి, తాం, యస్యాం, మార్గేపాణ్డురేణ, పటేన-ప్రతిచ్ఛన్నే, మార్గే సుంస్త్రియ ఉప్సరసః-యాన్తి సంచరన్తి, తామ్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥

రుక్మపట్టకవాటైశ్చద్వారైస్స్ఫటికగోపురైః। జుష్టాం విభక్తప్రపథాం విశ్వకర్మవినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సభాచత్వరరథ్యాఢ్యాం విమానైర్న్యర్బుదైర్యుతామ్। శృఙ్గాటకైర్మణిమయైర్వజ్రవిద్రుమవేదిభిః ॥ ౧౬ ॥ యత్రనిత్యవయోరూపాశ్శ్యామా విరజవాససః। భ్రాజన్తే రూపవన్నార్యః అర్చిర్భిరివవహ్నయః ॥ ౧౭ ॥ సురస్త్రీకేశవిభ్రష్టనవసౌగన్ధికస్రజామ్। యత్రామోదముపాదాయ మార్గ ఆవాతిమారుతః ॥ ౧౮ ॥ హేమజాలవినిర్గచ్ఛద్ధూపేనాగరుగన్ధినా। పాణ్డురేణ ప్రతిచ్ఛన్నమార్గే యాన్తి సురస్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ ముక్తావితానైర్మణిహేమకేతుభిర్నానాపతాకావలభిభిరావృతామ్। శిఖణ్డిపారావతభృఙ్గనాదితాం వైమానికస్త్రీకలగీతమఙ్గళామ్ ॥ ౨౦ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖానకదున్దుభిస్వనైస్సతాళవీణామురజేష్టవేణుభిః। నృత్యైస్సవాద్యైరుపదేవగీతైర్మనోరమాం స్వప్రభయా జితప్రభామ్ ॥ ౨౧ ॥ యాం న వ్రజన్త్యధర్మిష్ఠాః ఖలా భూతద్రుహశ్శఠాః। మానినః కామినో లుబ్ధా ఏభిర్హీనా వ్రజన్తి యామ్ ॥ ౨౨ ॥ తాం దేవధానీం స వరూథినీపతిర్బహిస్సమన్తాద్రురుధే పృతన్యయా। ఆచార్యదత్తం జలజం మహాస్వనం దధ్మౌ ప్రయుఞ్జన్భయమిన్ద్రయోషితామ్ ॥ ౨౩ ॥ మఘవాంస్తమభిప్రేత్య బలేః పరమముద్యమమ్। సర్వదేవగణోపేతో గురుమేతదువాచ హ ॥ ౨౪ ॥ భగవన్నుద్యమో భూయాన్బలేర్నః పూర్వవైరిణః। అవిషహ్యమిమం మన్యే కేనాసీత్తేజసోర్జితః ॥ నైనం కశ్చిత్కుతో వాపి ప్రతివోఢుమధీశ్వరః ॥ ౨౫ ॥ పిబన్నివ ముఖేనేదం లిహన్నివ దిశో దశ। దహన్నివ నభో దృగ్భిస్సంవర్తాగ్నిరివోత్థితః ॥ ౨౬ ॥ బ్రూహి కారణమేతస్య దుర్ధ

ముక్తామయైః వితానైః-ర్మణిహేమమయైః-కేతుభిశ్చ నానావిధానాం - పతాకానాం - మావళిభిశ్చ, విరాజితాం శిఖణ్డ్యాదిభిర్నాదితాం-వైమానికస్త్రీణాం మధురగీతై-ర్మఙ్గళామ్ ॥ ౨౦ ॥ మృదఙ్గాదీనాం, స్వనైః-తాళాదిధ్వనిసహితైర్నృత్తైః-సవాద్యై-రుపదేవానాం గన్ధర్వాదీనాం-గీతకైశ్చ-మనోరమాం-స్వప్రభయా - జితా, ప్రభా సాక్షాద్దివ్యగీతాద్యధిష్ఠాత్రీదేవతా-యయా, తాం, అస్యైరజితప్రభామితివా - పాఠాన్తరే, జితాః గ్రహాస్సూర్యాదయో యయా తామ్ ॥ ౨౧ ॥ యత్ యాం సామాన్యేన పుంసకం అధర్మిష్ఠాదయో న వ్రజన్తి ఇతః ప్రేత్య న ప్రాప్నువన్తి ॥ ఖలాదురాత్మానః-శఠామూర్ఖాః-మానినో-ఽహంకారిణః-లుబ్ధావఞ్చకాః ॥ ౨౨ ॥ తామేవంభూతాం, దేవధానీం అమరావతీం బహిస్సమన్తాద్వరూథిన్యాస్సేనాయాః పతి-స్సబలిః-పృతన్యయా సేనయా, రురుధే, తత-ఇన్ద్రయోషితాం - భయ- ముత్పాదయన్, ఆచార్యేణశుక్రేణదత్తం, మహాస్వనం, శఙ్ఖం దధ్మౌ ॥ ౨౩ ॥ మఘవానిన్ద్రస్తం-బలేః-పరమమధిక, ముద్యోగం, జ్ఞాత్వా, సర్వైర్దేవానాం గణైర్యుతో, బృహస్పతిమిత్థమువాచ ॥ ౨౪ ॥ తదేవాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్, పూర్వవైరిణో దేవాసురయుద్ధే పరాజితస్య బలేరధునాఽయం, మహానుద్యమః, ఇమముద్యమం, సోఢుమశక్యం - మన్యే కేన హేతునాఽయం తేజసోర్జిత ఆసీత్ ఏనం బలిం, కోఽపి పుమాన్, కేనాప్యుపాయేనా-పాకర్తుం, న ప్రభుః ॥ ౨౫ ॥ అయం ముఖేనేదం జగ-త్పిబన్నివ, దశ-దిశో లిహన్నివ, ఉత్థితః-ప్రళయాగ్నిరివ-దృగ్భిర్నభో - దహన్నివాస్తే ॥ ౨౬ ॥ మమ, శత్రోర్బలేర్దుర్ధర్షత్వస్యైతస్యకార

౨౧శ్లో ॥ పా॥జితగ్రహామ్.

ణం, బ్రూహి, యతః కారణాత్, ద్యోజ ఆది, త్వత్ప్రియుక్తస్సముద్యమశ్చేత్యేత దాసీత్, తత్ర, ఓజ ఇన్ద్రియబలం, సహ ఉత్సాహో, మానసం, బలం దైహికమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవం విజ్ఞాపిత ఆహ గురుః, జానామీతి, హే మఘవన్, అస్య త్వచ్ఛత్రోర్బలేః, రాన్నత్యస్య, కారణమహం, జానామి కిం తత్, బ్రహ్మవాదిభిశ్శుక్రాదిభిః, శిష్యాయ బలయే, ఉపభృతమాహితం, తేజ ఇత్యేతత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అతో భగవన్తం వినాఽన్యః కశ్చిద్భవాదృశస్త్వాదృశో భవాన్వా, అస్య సంముఖే, క్షణమపి, స్థాతుం న శక్నోతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ మన్త్రమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాజ్జేతుమశక్యత్వాత్ సర్వే, యూయం త్రివిష్టపం త్యక్త్వా నిలయమదర్శనం యాత గచ్ఛత కథంభూతాః, యతః యేన కాలేన శత్రోః పరాజయో, నాన్యత్వం వా, భవిష్యతి తం కాలం, ప్రతీక్షమాణా స్సన్తః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కోఽసౌ సకలస్తత్రాహ అయమధునా విప్రాణాం బలేన ఉదర్కః ఉత్తరోత్తరమధికం ఫలం యస్య ఊర్జితః బలీభూతః విక్రమో యస్య, తాదృశ, అస్తే, స, పున, స్తేషాం విప్రాణామేవావమానేన హేతునా, సానుబన్ధస్సమృద్ధిర్వినఙ్క్ష్యతి తం కాలం ప్రతీక్షమాణా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఏవమిత్థమర్థానుదర్శినా తత్కాలోచితకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞేన బృహస్పతినా సమ్యగాలోచితా, గీర్వాణాస్సురాః, త్రివిష్టపం త్యక్త్వా కామరూపిణస్సన్తో జగ్ముః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవం దేవేష్వన్తర్హితేషు సత్సు అథ వైరోచనో, బలిర్దేవధానీం పురీం, అధిష్ఠాయ లోకత్రయం స్వవశమకరోత్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀

ర్హత్వస్య యద్రిపోః । ఓజస్సహో బలం తేజో యత ఏతత్సముద్యమః ॥ ౨౬ ॥ గురురువాచ ॥ జానామి మఘవన్ శత్రోరున్నతేరస్య కారణమ్ । శిష్యాయోపభృతం తేజో గురుభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ న చాస్యాద్య క్షణమపి స్థాతుం శక్తోతి సమ్ముఖే । భవద్విధో భవాన్వాఽపి వర్జయిత్వేశ్వరం హరిమ్ ॥ ౨౮ ॥ తస్మాన్నిలయముత్సృజ్య యూయం సర్వే త్రివిష్టపమ్ । యాత కాలం ప్రతీక్షన్తో యతశ్శత్రోర్విపర్యయః ॥ ౩౦ ॥ ఏష విప్రబలోదర్కస్సంప్రత్యూర్జితవిక్రమః । తేషామేవావమానేన సానుబన్ధో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౧ ॥ ఏవం సుమన్త్రితార్థాస్తే గురుణాఽర్థానుదర్శినా । హిత్వా త్రివిష్టపం జగ్ముర్గీర్వాణాః కామరూపిణః ॥ ౩౨ ॥ దేవేష్వథ విలీనేషు బలిర్వైరోచనః పురీమ్ । దేవధానీమధిష్ఠాయ వశం నిన్యే జగత్త్రయమ్ ॥ ౩౩ ॥ తం విశ్వజయినం శిష్యం భృగవశ్శిష్యవత్సలాః । శతేన హయమేధానామనువ్రతమయాజయన్ ॥ ౩౪ ॥ తతస్తదనుభావేన భువనత్రయవిస్తృతామ్ । కీర్తిం దిక్షు వితన్వానస్స రేజ ఉడురాడివ ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ శ్రియం స్వృద్ధాం ద్విజదేవోపలమ్భితామ్ । కృతకృత్యమివాత్మానం మన్యమానో మహామనాః ॥ ౩౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం పుత్రేషు నష్టేషు దేవమాతాఽదితిస్తదా । హృతే త్రివిష్టపే దైత్యైః పర్యతప్యదనాథవత్ ॥ ౧ ॥ ఏకదా కశ్యపస్తస్యా ఆశ్రమం భగవానగాత్ । నిరుత్సవం నిరానన్దం సమాధేర్విరతశ్చిరాత్ ॥ ౨ ॥ స పత్నీం దీనవదనాం కృతాసనపరిగ్రహః । సభాజితో యథాన్యాయమిదమాహ కురూద్వహ ॥ ౩ ॥ అప్యభద్రం న విప్రా

తతస్తం విశ్వజయినం శిష్యమనువ్రతం బలిం తద్వత్సలా భృగవో హయమేధానాంశతేన అశ్వమేధానాం శతేనాఽయాజయన్ ప్రాప్తమిన్ద్రపదం స్థిరీకర్తుమయాజయన్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తతో హయమేధయాగశతప్రభావేన లోకత్రయవ్యాప్తాం కీర్తిం వితన్వానస్స బలిశ్చన్ద్రమా ఇవ రరాజ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ద్విజదేవైర్బ్రాహ్మణైరుపలమ్భితాం ప్రాపితాం సుసమృద్ధాం, శ్రియం సంపదం బుభుజే కథంభూతః మహామనాః దీర్ఘసఙ్కల్పః ఆత్మానం కృతం కృత్యం కర్తవ్యప్రయోజనం యేన తం కృతార్థమివ మన్యమానః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం బలేరిన్ద్రాధిపత్యప్రాప్తిప్రకారమభిధాయాథ భగవతో వామనావతారప్రకారం ప్రస్తోష్యన్ తదుపోద్ఘాతరూపాం కథాం తావత్ప్రస్తౌతి మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం పుత్రేష్విన్ద్రాదిషు నష్టేష్వదృశ్యేషు సత్సు దైత్యైస్త్రివిష్టపే హృతే చ సతి దేవమాతాఽదితిరనాథవత్పర్యతప్యత్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఏవం పరితప్యన్త్యామదిత్యాం కదాచిద్భగవాన్, కశ్యపశ్చిరాత్సమాధేర్విరతః తస్యా అదితేరాశ్రమమాజగామ కథంభూతం నిర్గత ఉత్సవో యస్మాత్, నిర్గత ఆనన్దో యస్మాత్తమ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ స కశ్యపః, కృతః ఆసనపరిగ్రహో యేన సః యథాన్యాయం, సభాజితస్సమ్యక్పూజితః హే కురూద్వహ దీనం వదనం యస్యాస్తాం పత్నీమిదం వక్ష్యమాణమాహ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ దీనవదనామాలక్ష్య బహుధా వికల్పయతా కశ్యపేన పృష్టమాహ ॥ అపీతి సప్తభిః ॥ అపీతి ప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం హే భద్రే, అధునా, లోకే, విప్రాణాం, గవాం, ధర్మస్య, లోకస్య జనస్య కథంభూతస్య

మృతోచ్ఛన్దమిచ్ఛా, మనువర్తత ఇతి తథా, తస్య చ, అభద్రమకుశలం, నహి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ హే గృహమేధిని, అపివా, కిం, గృహేషు ధర్మాదేః - కించిదకుశలమితి కాక్వా ప్రశ్నః - గృహాన్విశినష్టి - యత్ర యేషు గృహేషు అయోగినామపి - యోగః - స్వధర్మాదినా యోగఫలం, భవతి॥ యద్వా॥ అయోగినామేవ, యోగ ఆసక్తిః, యోగినాం తు నేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అతిథయ - ఆగత్య, కుటుమ్బాసక్తయా, త్వయా ప్రత్యుత్థానాదినా, కదాచిదప్య, పూజితాస్సన్తో గృహాద్యాతాః గతాః, కిం వా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ యద్యతిథయోఽభ్యేత్య, యేషు గృహేషు, సలిలైరప్యనర్చితాస్సన్తో నిర్గచ్ఛన్తి - తద్గృహాః - తే గృహాః, నూనం, సృగాలనాథబిలతుల్యా ఏవ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ హే సతి - హే భద్రే, మయి, ప్రోషితే ప్రస్థితే సతి ఉద్విగ్నధియా, త్వయా అగ్నయ ఆహవనీయాదయ, స్త్వదధీనాః, హవిషా వేలాయాముదితే సూర్యే పాత్రే తద్జుహోతీత్యుక్తప్రాతరాదికాలే, నహుతాః, కిం వా ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అగ్నీన్విశినష్టి కామానిష్టార్థాన్ దోగ్ధీతి తథా, తయా, యేషామగ్నీనాం, పూజయా, గృహస్థః పుమాన్, స్వర్గలోకాన్యాతి ప్రాప్నోతి, కించ, బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ, సర్వదేవతాశరీరకస్య, విష్ణోర్ముఖం, వై నిశ్చయే "బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీత్, ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే", త్యాది శ్రుతేరితి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ హే మనస్విని - తవ, సర్వే పుత్రాః కుశలినోఽపి కుశలిన ఏవ హి, కిం మా లక్షైర్యేవం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ భవత్యా ఆత్మానం మనః, అస్వస్థం అప్రతికృతిస్థం వదనదైన్యాదిభిశ్చిహ్నైః, రహం, లక్షయే, తవ చిత్తమస్వస్థం లక్షయిత్వాఽహం పృచ్ఛామీతి భావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవమదితిరాపృష్టా సత్యస్వాస్థ్యకారణమన్యథేతి వక్తుం తత్పృష్టముభద్రాదికం నాస్తీత్యాహ ॥ భద్రమితి ద్వాభ్యాం - హే బ్రహ్మన్ - ద్విజాదీనాం, భద్రమేవ, తథా - హే గృహమేధిన్ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య

ణాం భద్రే లోకేఽధునాఽగవాన్ । న ధర్మస్య న లోకస్య మృత్యోశ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ అపి వాఽకుశలం కించిద్గృహేషు గృహమేధిని । ధర్మస్యార్థస్య కామస్య యత్ర యోగో హ్యయోగినామ్ ॥ ౫ ॥ అపి వాఽతిథయోఽభ్యేత్య కుటుమ్బాసక్తయా త్వయా । గృహాదపూజితా యాతాః ప్రత్యుత్థానేన వా క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ గృహేషు యేష్వతిథయోఽనర్చితాస్సలిలైరపి । యది నిర్యాన్తి తే నూనం ఫేరురాజగృహోపమాః ॥ ౭ ॥ అప్యగ్నయస్తు వేలాయాం న హుతా హవిషా సతి । త్వయోద్విగ్నధియా భద్రే ప్రోషితే మయి కర్హిచిత్ ॥ ౮ ॥ యత్పూజయా కామదుహో యాతి లోకాన్ గృహవ్రతః । బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ వై విష్ణోస్సర్వదేవాత్మనో ముఖమ్ ॥ ౯ ॥ అపి సర్వే కుశలినస్తవ పుత్రా మనస్విని । లక్షయేఽస్వస్థమాత్మానం భవత్యా లక్షణైరహమ్ ॥ ౧౦ ॥ అదితిరువాచ ॥ భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మన్ధర్మస్యాస్య జనస్య చ । త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేధిన్గృహా ఇమే ॥ ౧౧ ॥ అగ్నయోఽతిథయో భృత్యా భిక్షవో యే చ లిప్సవః । సర్వం భగవతో బ్రహ్మన్ననుధ్యానాన్న రిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ కో ను మే భగవన్కామో న సంపద్యేత మానసః । యస్యా భవాన్ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ప్రభాషతే ॥ ౧౩ ॥ తవైవ మారీచ మనశ్శరీరజాః ప్రజా ఇమాః సత్త్వరజస్తమోజుషః । సమో భవాంస్తాస్వసురాదిషు ❀ ప్రభో తథాఽపి భక్తం భజతే మహేశ్వరః ॥ ౧౪ ॥ తస్మాదీశ భజన్త్యా మే శ్రేయశ్చిన్తయ సువ్రత । హృతశ్రియో హృతస్థానాన్సపత్నైః పాహి నః ప్రభో ॥ ౧౫ ॥ పరై

యత్పరం క్షేత్రముద్భవస్థానః - తద్గృహం గృహాశ్రమశ్చ అగ్న్యాదయః పూజేప్సవశ్చ - త్యేతత్సర్వం హే బ్రహ్మన్ భగవతస్తవానుధ్యానాన్మయా క్రియమాణాద్ధేతో - ర్నరిష్యతి నశ్యతి న హీయత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అనుధ్యానాన్న రిష్యతీత్యేతదేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కోన్వితి ॥ హే భగవన్ - మే - మానసో మనోవిషయః, సనసాకాంక్షితః కామః కో ను న సంపద్యేత సర్వోఽపి కామస్సంపన్న ఏవేత్యర్థః, కుతః - యతో, భవాన్, ప్రజాధ్యక్షః ప్రజానాం పతిస్సన్ - యస్యాః మే త్వద్ధర్మపత్న్యా - ఏవం విధాన్, ధర్మాన్, ప్రభాషతే ఉపదిశతి - ఉపదేశేనైవం విధాన్ధర్మాన్ త్వయ్యనుష్ఠాపయతి సతి కో ను కామో దుర్లభ ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తర్హి కిం తవ చిత్తాస్వాస్థ్యనిమిత్తమిత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయితుం తదయం నాహ, తవేత్యాదిత్యాశజ్య తావత్తం ప్రసాదయతి ॥ తవేతి ॥ హే మారీచ సత్త్వాదిప్రధానా, ఇమాః సర్వాః ప్రజా దేవాదైత్యాశ్చ - తవైవ - మనసశ్శరీరాచ్చ - జాతాః - అతో - భవాన్, తాస్వసురాదిషు ప్రజాసు - యద్యపి - సమస్సమదర్శనః స్తథాఽపి, హే ప్రభో - మహేశ్వరో భవాన్ - భక్తం - భజతే అనువర్తతే, భక్తపక్షపాతీ భవానిత్యర్థః, ప్రభోరితి పాఠే, ప్రభోస్తవ, భక్తం, మహేశ్వరో భవాన్భజత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తస్మాద్భక్తానుభజనస్వభావత్వాత్ త్వాం భజన్త్యా - మే మమ - శ్రేయః శ్రేయ ఉపాయం - చిన్తయ ఆలోచయ - హే సువ్రత - కస్తవాధునా శ్రేయో విపర్యయస్తత్రాహ సపత్నైర్దైత్యైః, హృతా, శ్రీర్యేషాం, హృతాని స్థానాని యేషాం తాన్, నస్మాన్సత్పుత్రాన్, పాహి పాలయ, హే ప్రభో ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సాత్వత్పత్నీ త్వే నాసంభావితదుఃఖాఽహం, మధునా, పరైర్దైత్యైర్వివాసితా స్వస్థానాదుచ్చాటితా, పుత్రేషు స్వాభేదాభిమానేనాహం వివాసితేత్యుక్తం దుఃఖసాగరే - మగ్నాఽభ

---

౧౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రభో స్తథాఽపి.

వం-అధునా-ప్రబలైర్దైత్యైర్మమైశ్వర్యాదీన్య - పహృతాని-తత్రైశ్వర్యమాధిపత్యం,శ్రీర్భోగ్యాదిసంపత్-స్థానంనివాస దేశః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ఏతాని-మత్పుత్రాః-పునర్యథా-పూర్వవత్-ప్రపద్యేరన్ప్రాప్నుయుః-యథా-యేనోపాయేనప్రపద్యే రన్నితివా-తథా-హేసాధో - హేకల్యాణకృచ్ఛ్రేష్ఠకల్యాణ్యాధియాశుభాలోచనయా-విధేహికురు ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ఏవమిత్థ మదిత్యాప్రార్థితః-కః ప్రజాపతిః కశ్యపః-స్మయన్నివ-తామదితి - మాహ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తదేవాహ-అహోఇతిప్రథమంతావత్పుత్రస్నేహంత్యాజయితుంవిస్మయవ్యాజేనతత్త్వముపదిశతిఅహోఇతిసార్ధేన- అహో,విష్ణోర్మాయాయాబలం-కిమ్?ఇదంజగత్ - స్నేహబద్ధంపుత్రాదిషుస్నేహపాశేనబద్ధమిత్యేతత్-భౌతికః భూతపఞ్చకపరిణామరూపో దేహః-క్వ-ప్రకృతేః - పరోభిన్న - ఆత్మా,ప్రత్యగాత్మాక్వ- పరస్పరమేవమత్యన్తవిలక్షణయోర్దేహాత్మనోరభేదోఽత్యన్తమసంభావితఇత్యర్థః-ఏవమసంభావితాభేదయోర్దేహాత్మనోర్మధ్యే - కస్యేమేపుత్రాద్యాః కస్య సంబన్ధినః- కిందేహస్యసంబన్ధినః , కింవా ఆత్మనః - అయంభావః - తావన్నాత్మనస్సాక్షాత్పుత్రాదిభిస్సమ్బన్ధః-అపితుదేహద్వారా దేహస్యభౌతికత్వేనోపచయాదివికారిత్వేనచానిత్యత్వాత్తత్సంబన్ధిషుపుత్రాదిషు స్నేహోఽజ్ఞానమూలకఇతి - తదేవాహ ॥ మోహఏవహికారణమితి॥ దేహాత్మభ్రమఏవాత్రస్నేహేకారణమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ఏవంతత్త్వోపదేశేనాపరితుష్యన్తీంప్రత్యాహ॥ఉపతిష్ఠస్వేతి ద్వాభ్యాం॥వాసుదేవ-ముపతిష్ఠస్వఆరాధయ- వాసుదేవారాధనస్యసమీహితసాధనత్వంసూచయన్తంవిశినష్టి-జగద్గురుంజగతఆరాధకస్యలోకస్యగురుం హితకారిణంక్వవసన్హితంకరోత్యతోవిశినష్టి-సర్వేషాంభూతానాం, గుహాసుహృదయకుహరేష్వా-వాసోయస్యతం, అనేనవాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తందర్శితం - ననుకింవిశేషేణవాసుదేవమేవోపతిష్ఠస్వేతివదసీ

ర్వాసితా సాహంమగ్నావ్యసనసాగరే । ఐశ్వర్యంశ్రీర్యశఃస్థానంహృతానిప్రబలైర్మమ॥ ౧౬ ॥యథాతాని పునస్సాధోప్రపద్యేరన్మమాత్మజాః । తథావిధేహికల్యాణంధియాకల్యాణకృత్తమ॥౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ఏవమభ్యర్థితోఽదిత్యాకస్తామాహస్మయన్నివ॥ ౧౮ ॥కశ్యపఉవాచ॥ అహోమాయాబలంవిష్ణోః స్నేహబద్ధమిదం జగత్ । క్వదేహోభౌతికోఽనాత్మాక్వ చాత్మాప్రకృతేఃపరః ॥ కస్యకేపతిపుత్రాద్యా మోహ ఏవహికారణమ్॥ ౧౯ ॥ఉపతిష్ఠస్వపురుషంభగవన్తంజనార్దనమ్।సర్వభూతగుహావాసంవాసుదేవంజగద్గురుమ్। ౨౦ ॥స విధాస్యతి తేకామాన్హరిర్దీనానుకమ్పనః । అమోఘాభగవత్సేవా నేతరేతిమతిర్మమ॥ ౨౧ ॥ అదితిరువాచ॥ కేనాహంవిధినాబ్రహ్మన్నుపస్థాస్యేజగద్గురుమ్।యథామేసత్యసఙ్కల్పోవిదధ్యాత్సమనోరథమ్॥౨౨॥ ఆదిశస్వ ద్విజశ్రేష్ఠవిధింతదుపధావనమ్। ఆశుతుష్యతిమేదేవస్సీదన్త్యాస్సహపుత్రకైః॥ ౨౩ ॥కశ్యపఉవాచ॥ఏతన్మేభగవాన్పృష్టఃప్రజాకామస్యపద్మజః।యదాహతేప్రవక్ష్యామివ్రతంకేశవతోషణమ్॥ ౨౪ ॥ఫాల్గునస్యామలేప

క్యతోవిశినష్టి॥జనార్దనమితి॥ అర్దగతౌయాచనేచ,,ఇతిధాతుః - జనైశ్శ్రేయస్కామైరర్ద్యతేయాచ్యతఇతిజనార్దనస్తం,సఏవయాచనీయఇతిభావః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-భగవన్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణం-దేవతాన్తరస్యదరిద్రత్వాదితిభావః- వదాన్యత్వమాహ-పురుషమితి-పురుఅధికంసనోతిదదాతీతిపురుషస్తం॥షణుదానే,,ఇతిధాతోరన్యేభ్యోఽపిదృశ్యతఇతిడః॥ యఆత్మదాబలదాః , ఏకోబహూనాం-యోవిదధాతి - కామాన్,,నిత్యాత్మపర్యన్తదాతృత్వేనప్రసిద్ధఇతిభావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ పురుషజనార్దనశబ్దాభ్యామభిప్రేతంవిశదయన్నాహ ॥ సఇతి- సపురుషోజనార్దనస్తేతవ - కామాన్ - విధాస్యతిపూరయిష్యతి-అనేనోదాహృతశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః- సచపురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతఇతిచదర్శితం - నకేవలంకామానాంవిధాతా - అపితుహరిః ఆశ్రితార్తిహరశ్చ- నాహంతమారాధితుంప్రభవామీతిశఙ్కామపనుదన్విశినష్టి - దీనానుకమ్పనః- దీనేషుకించిదానుకూల్యయుక్తేషు-విపులాపరాధేష్వపి-నిరతిశయకృపాయుక్తః- భగవతః పూర్ణషాడ్గుణ్యస్యావాప్తసమస్తకామస్యైవ-సేవా - అమోఘాసఫలానేతరానదేవతాన్తరసేవేతి-మమ-మతిర్నిశ్చయ ఇత్యర్థః ॥ దేవతాన్తరస్యానవాప్తసమస్తకామత్వాదితిభావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ఏవముపదిష్టాఽనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణసమర్థోపాయాతదుపాయానుష్ఠానప్రకారబుభుత్సయాపృచ్ఛత్యదితిః॥ కేనేతిద్వాభ్యాం॥ హేభగవన్నహం - కేనవిధినాజగత్పతింభగవన్తం - భజేయం - యథాయేన ప్రకారేణ-భజమానాయా-మమ-సత్యసఙ్కల్పోభగవాన్మనోరథం - విదధ్యాత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ హేద్విజశ్రేష్ఠపుత్రైస్సహక్లిశ్యన్త్యా - మమ యథాచ దేవోభగవానాశుతుష్యతి - తథా - తంతద్భజనప్రకారాత్మకం - విధిమాదిశస్వ ఉపదిశ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ఏవంపునరాపృష్టోభగవానకశ్యపః పయోవ్రతాఖ్యంభగవదారాధనాత్మకంకర్మోపదేక్ష్యన్తస్మిన్విస్రమ్భార్థంసాంప్రదాయికత్వంవదన్తత్కథనంప్రతిజానీతే ॥ ఏతదితి॥ప్రజాః పుత్రాన్-కామయమానస్య-మేమయా - పృష్టోభగవాన్పద్మజోబ్రహ్మా-యత్పయోవ్రతాఖ్యంకర్మాహ-తత్కేశవస్యసంతోషకరం-కర్మ-తేతుభ్యం,వక్ష్యామి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀

వం ప్రతిజ్ఞాయత దాహ॥ ఫాల్గునస్యేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ ఫాల్గునస్యామాసస్య - అమలే శుక్లే - పక్షే ద్వాదశాహం ద్వాదశాహసాధ్యం - పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ - కర్తవ్యమితి శేషః - తేన పయోవ్రతేన - పరమయా అవ్యభిచరితయా - భక్త్యా - యుక్తోఽరవిన్దాక్షమర్చయేత్ - అన్విత ఇతి పుల్లిఙ్గనిర్దేశేన ఏతస్మిన్ పద్మజ ఆహేత్యనేన తత్ప్రవక్ష్యామీత్యనేన చ స్త్రీపురుషసాధారణమేతద్వ్రతానుష్ఠానమితి సూచయతి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తత్రాదౌ పూర్వేద్యుః కృత్యమాహ॥ సినీవాల్యామిత్యాదినా॥ బ్రహ్మచార్యథ తద్రాత్ర్యామిత్యన్తేన ॥ దృష్టేన్దుకలాయామమావాస్యాయాం, యది లభ్యేత తర్హి క్రోడవిదీర్ణయా అరణ్యవరాహోత్ఖాతయా మృదా మృత్తికయా - దేహమాలిప్య - స్రోతసి నద్యాం - వక్ష్యమాణం మన్త్రం జపన్ - స్నాయాత - ఉదీరయేదితి - తదాలేపసమయే ఏతన్మన్త్రముదీరయేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ మన్త్రమేవాహ॥ త్వమితి॥ "ఉద్ధృతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునా" ఇతి మన్త్రార్థానువాదకోఽయం మన్త్రః హే దేవి హే భూదేవతే - స్థానం తవ యథాస్థానమిచ్ఛతా ఆదివరాహేణ భగవతా త్వం రసాయాః రసాతలాదుద్ధృతాఽసి తుభ్యం నమః - మమ పాపం ప్రణాశయ - ఇమం మన్త్రముదీరయన్ మృదాఽఽలిప్య - స్నాత్వా ❀ ॥ ౨౭ ॥ తతో నిర్వర్తితస్సమ్యగనుష్ఠిత ఆత్మనియమస్సంధ్యోపాసనాదిర్యేన తాదృశస్సమాహితచిత్తో హరిమభ్యర్చయేత్ క్వ తత్రార్చయేదిత్యత్రాహ । అర్చయేదితి॥ స్థణ్డిలాదిషు - పఞ్చస్వప్యర్చయేదిత్యర్థః - తత్ర స్థణ్డిలం రఙ్గవల్ల్యాదిభిరలంకృతా భూమిః జలం విశుద్ధకుమ్భసంభృతమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తత్రావాహనే మన్త్రానాహ॥ నమస్తుభ్యమితి॥ అత్రాయం వివేకః అత్ర ప్రధానో మన్త్రో వాసుదేవద్వాదశాక్షరః - వాసుదేవం జగద్గురుముపతిష్ఠస్వేత్యుక్తత్వాత్ "గన్ధమాలాదభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా - జుహుయాన్మూలవిద్యయా జపేదష్టోత్తరం శతమ్" ఇతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ - నమస్తుభ్యమిత్యాదయస్త్వావాహనోపచారమన్త్రా ఇతి - తత్రాద్యో మన్త్రో ద్వాదశాక్షరార్థానువాదీ, భగవద్వాసుదేవశబ్దాభ్యాం తత్ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - సర్వభూతనివాసాయేత్యనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం - సర్వభూతనివాసా

ఫాల్గునస్యామలే శుక్లే ద్వాదశాహం పయోవ్రతమ్ । అర్చయేదరవిన్దాక్షం భక్త్యా పరమయాఽన్వితః ॥ ౨౫ ॥ సినీవాల్యాం మృదాఽఽలిప్య స్నాయాత్ క్రోడవిదీర్ణయా । యది లభ్యేత వై స్రోతస్యేతన్మన్త్రముదీరయేత్ ॥ ౨౬ ॥ త్వం దేవ్యాదివరాహేణ రసాయాః స్థానమిచ్ఛతా । ఉద్ధృతాఽసి నమస్తుభ్యం పాప్మానం మే ప్రణాశయ ॥ ౨౭ ॥ నిర్వర్తితాత్మనియమో దేవమర్చేత్సమాహితః । అర్చాయాం స్థణ్డిలే సూర్యే జలే వహ్నౌ గురావపి ॥ ౨౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహీయసే । సర్వభూతనివాసాయ వాసుదేవాయ సాక్షిణే ॥ ౨౯ ॥ నమోఽవ్యక్తాయ సూక్ష్మాయ ప్రధా

య - అత ఏవ వాసుదేవశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః - వసతీతి వాసుః - వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః "వస నివాసే" ఇతి ధాతోః కర్తర్యధికరణే చౌణాదికః - అద్యే - సర్వభూతేషు నివసత్యన్తరాత్మతయేతి సర్వభూతనివాసస్తస్మై - ద్వితీయే తు - సర్వభూతానాం భూతానాం వాసురాధారభూత - స్తథా - తస్మై - సాక్షిణే ఇత్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉచ్యతే - సాక్షీ సాక్షాద్ద్రష్టా - సర్వం చేతనాద్యాత్మకం వస్తుజాతం సాక్షాత్పశ్యన్ దృశ్యధర్మైరస్పృష్టస్సాక్షీత్యుచ్యతే - దేవశబ్దస్యాప్యయమేవార్థః - స్వతేజసా దీప్యమానో హి దేవః - మహీయసే పురుషాయేత్యనేన "వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్" ఇతి - పురుషసూక్తప్రత్యభిజ్ఞానాత్తత్రత్యైతఖిత్యేతచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్తజగత్కారణత్వతదుపయుక్తగుణపౌష్కల్యవతః పరామర్శాత్తస్య జగత్కారణత్వాదిగుణజాతస్య మన్త్రప్రతిపాద్యవాసుదేవవిశేషణత్వమవగమ్యతే - త - దేవం భూతాయ - తుభ్యం నమః - సర్వత్ర మన్త్రేషు నమశ్శబ్దప్రయోగస్స్వప్రయోక్త్రభిప్రాయకః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ యది సర్వభూతనివాసస్తర్హి కిం న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ । నమోఽవ్యక్తాయేతి॥ అయం మన్త్రస్తు "యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరాః" ఇత్యుపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః, అవ్యక్తాదిశబ్దైరద్రేశ్యసూక్ష్మభూతయోనిత్వాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అవ్యక్తాయ, వ్యక్తైరిన్ద్రియైశ్చక్షురాదిభిర్న వ్యజ్యతే న దృశ్యత ఇత్యవ్యక్తస్తస్మై, అద్రేశ్యాయేత్యర్థః - తత్ర హేతుః - సూక్ష్మాయ నిరతిశయసూక్ష్మజీవాన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యత్వేన తతోఽపి సూక్ష్మాయ - సూక్ష్మత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయతి । ప్రధానపురుషాయేతి ॥ ప్రకృతిపురుషరూపాయేత్యర్థః - తాద్రూప్యమత్ర ప్రకృతిపురుషసమానాధికృతత్వం - తచ్చ శరీరాత్మభావనిబన్ధనం - శరీరబుద్ధిశబ్దానామాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణాభేదనిర్దేశః, ఏవం చ సర్వాన్తః, ప్రవేశయోగ్యతయా సూక్ష్మస్యాప్యాకాశస్యేవ ప్రకృతిపురుషాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య స్వరూపమపరిచ్ఛిన్నమేవేతి భావః, ప్రధానపురుషాయేతి కారణావస్థాచిద్రూపత్వముక్తం -

ధకార్యావస్థతద్రూపత్వమాహ ॥ చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ- గుణభూతచతుర్వింశతితత్త్వాభిజ్ఞాయ - గుణభావోవిశేషణత్వం- శరీరత్వమితియావత్ , శరీరమపిహ్యాకృతిగుణాదివదపృథక్సిద్ధవిశేషణమేవేత్యభిప్రాయః ॥ అపృథక్సిద్ధవిశేషణవిషయబుద్ధిశబ్దయో- స్తద్విశేష్యపర్యన్తత్వమాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధం - న కేవలంచతుర్వింశతితత్త్వాన్తరాత్మతయాతద్రూపత్వ - మపితు-తత్కారణతయాపీత్యాహ ॥ గుణసంఖ్యానహేతవఇతి। గుణానాంసత్త్వాదీనాంచతుర్వింశతితత్త్వరూపేణకార్యావస్థానాం-సంఖ్యానంగణనం- తస్య - హేతవేకారణభూతాయ - గుణానాంచతుర్వింశతిధాగణనాయాస్తేషాంకార్యతాపత్తిమూలకత్వాత్తస్యతత్కారణత్వాత్తద్ధేతుత్వేనసఙ్ఖ్యానహేతుత్వమపీత్యవగన్తవ్యం , యద్వా - సఙ్ఖ్యానంప్రమితిః.గుణసఙ్ఖ్యానస్యసత్త్వాదిగుణానాంప్రమితేః,చతుర్వింశతిధాపరిణతానాంసత్త్వాదిగుణానాంప్రమితేస్తద్విషయకప్రమాయాః, హేతవే-తత్ప్రమాహేతుత్వంచతత్కారణత్వద్వారేత్యవగన్తవ్యం - యద్వా- గుణసఙ్ఖ్యానయోః - హేతవే-సఙ్ఖ్యానమత్ర వ్యష్టిప్రత్యగాత్మస్వరూపం - అహమిత్యేవంసమ్యక్స్వస్మై ప్రకాశమానత్వాత్- గుణశబ్దేనగుణకార్యభూతం,చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకమచేతనద్రవ్యముచ్యతే-తయోః-హేతవేకారణభూతాయేత్యర్థః ✻॥ ౩౦ ॥ ✻ఏవం“యద్భూతయోని”మితిశ్రుతిస్థభూతయోనిశబ్దార్థఉక్తః- ప్రధానపురుషాయేత్యాదిపదత్రయేణకార్యకారణోభయావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేనతత్కారణత్వేనచరూపాత్మకస్యజగతస్తద్విశేషణత్వముక్తం-అథనామాత్మకప్రపఞ్చస్యతద్బోధకత్వేనతద్విశేషణత్వమాహ ॥ నమోద్విశీర్ష్ణ ఇతి ॥ అయంమన్త్రః “ చత్వారిశృఙ్గాత్రయోఅస్యపాదాద్వేశీర్షేసప్తహస్తాసోఅస్య - త్రిధాబద్ధోవృషభోరోరవీతిమహోదేవోమర్త్యాగ్ంఆవివేశ”, ఇతిమన్త్రప్రకాశితశబ్దాత్మకప్రపఞ్చవిశేషణకపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః - తస్మిన్నిమన్త్రేశబ్దాత్మకప్రపఞ్చోవృషభత్వేనరూప్యతే - శబ్దశ్చవర్ణాత్మకోధ్వన్యాత్మకశ్చేతిద్వివిధః - వర్ణాత్మకోఽపిపునస్సాధ్వసాధుభేదేనద్వివిధః-సాధుశ్చవేదరూపేణతన్మూలకస్మృతీతిహాసాదిరూపేణచద్విప్రధః-తత్ర “ అనాదినిధనాహ్యేషావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా ,ఆదౌవేదమయీనామ్నాయతస్సర్వాః ✻ప్రసూతయః॥వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌదేవాదీనాంససర్జమే”,

నపురుషాయచ । చతుర్వింశగుణజ్ఞాయగుణసంఖ్యానహేతవే ॥ ౩౦ ॥ నమోద్విశీర్ష్ణేత్రిపదేచతుశ్శృఙ్గాయతే

ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాకృత్స్నజగత్సృష్టేర్వేదార్థాలోచనమూలకత్వాద్వేదస్యప్రాధాన్యాత్సచతన్మూలకస్మృత్యాదిశ్చసాధుశబ్దాత్మకఃప్రపఞ్చోవృషభత్వేనాస్మిన్మన్త్రేరూప్యతే - తదయంమన్త్రార్థః - మహోదేవోమహాన్దేవః- శబ్దాత్మకోదేవః- దేవస్యపరమాత్మనోబోధకత్వాదుపచారాద్దేవః - మర్త్యాన్నశ్వరాన్ దేవమనుష్యాద్యర్థా , న్పరమాత్మశరీరభూతా-నావివేశబోధయితుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః , వృషభోరోరవీతిప్రసిద్ధద్విశృఙ్గచతుష్పాదేకమూర్ధవృషభవిజాతీయవృషభరూపః రోరవీతిశబ్దంకరోతి, శబ్దాత్మకతామాపన్న ఇత్యర్థః , విజాతీయవృషభత్వేనతంరూపయతి , చత్వారీతి , అస్యశబ్దాత్మనోవృషభస్య , శృఙ్గాశ్చత్వారిచత్వారః,నామాఖ్యాతనిపాతోపసర్గాః, త్రయోభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాః,పాదాః , ఆఖ్యాతాదీనాం భూతాదికాలోపాధినా విహితత్వాచ్ఛబ్దానాంకాలసాహచర్యాచ్చ , తేషాం భూతాదీనాం పాదత్వేనరూపణం,ద్వేశీర్షేప్రవృత్తినిమిత్తంతదాశ్రయశ్చేతిద్వేశిరసీ,సప్తవిభక్తయో,హస్తాసఃహస్తాః“ ఆజ్జసేరసు ,, గిత్యసుగాగమః,త్రిధాబద్ధః,ఉరసికణ్ఠేశిరసిచబద్ధః,స్థానత్రయఏవశబ్దానామావిర్భావాదితిభావఇతి॥ప్రకృతమన్త్రార్థస్తు॥త్రయీవిద్యాత్మనే,త్రయీవిద్యావేదవిద్యా,తదాత్మనేతద్విశేషణకాయతద్విశేషణకత్వంచ,తద్బోధ్యత్వరూపంవివక్షితం - రూపాత్మకప్రపఞ్చస్యపరమాత్మనోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానాం విశేష్యపర్యన్తబోధకత్వస్వాభావ్యాన్నిగమాగమాదిశబ్దజాతబోధ్యాయేతిఫలితోఽర్థః “ కారిస్యవాన్యోబిభర్తీ ,, త్యాదివద్ద్విశీర్షత్వాదికంసాక్షాత్త్రయీవిద్యావిశేషణం- పరమాత్మనస్తద్వారకంవిశేషణమిత్యవగన్తవ్యం - తన్తవే-తనోతియజ్ఞాదిక్రియాకలాపంవిస్తారయతివిస్తృత్యప్రకాశయతీతితన్తుః-తస్మై-యజ్ఞాయ-యజ్ఞోవిష్ణుః “ యజ్ఞోవైవిష్ణు ,, రితిశ్రుతేః “ యజ్ఞాయాచరతఃకర్మసమగ్రంప్రవిలీయత ,, ఇతిస్మృతౌయజ్ఞశబ్దస్యవిష్ణౌప్రయోగాచ్చ- యజ్ఞాయవిష్ణుప్రకాశకాయ - పూర్వోత్తరభాగాభ్యాంకర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకాయేత్యర్థః - కేచిదత్రయజ్ఞరూపేణవిష్ణుఃస్తూయతఇత్యుక్త్వా , చత్వారిశృఙ్గేతివేదావా-ఏతదుక్తాస్త్రయోఅస్యపాదాఇతిసవనానిత్రీణి-ద్వేశీర్షేప్రాయణీయోదయనీయే - సప్తహస్తాసఃసప్తచ్ఛన్దాంసి,త్రిధాబద్ధస్త్రిధాబద్ధోమన్త్రబ్రాహ్మణకల్పైర్వృషభో-రోరవీతిరోరవణం-సవనక్రమేణ ఋగ్భిర్యజుర్భిస్సామభిః , యదేనమృగ్భిశ్శంసన్తియజుర్భిర్యజన్తిసామభిస్స్తువ

✻ ప్రవృత్తయః.

న్తీతియాస్క-నిరుక్తముదాహృత్య వ్యాచక్షతే ॥ ౩౦ ॥ తదేవం నామరూపాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేన తత్కారణత్వేన చ ప్రకృతకర్మారాధ్యస్య వాసుదేవస్య తద్విశేషణకత్వముక్తం, నను, జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వం బ్రహ్మరుద్రాదిగతం న వాసుదేవగతమిత్యాశఙ్కాయాం యద్బ్రహ్మాదిగతం జగత్సృష్ట్యాదికం తదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య తచ్ఛరీరకస్య తద్ద్వారా తస్యైవ విశేషణమిత్యభిప్రాయేణ తద్రూపత్వముచ్యతే । నమశ్శివాయేతి శ్లోకద్వయేన ॥ తత్ర శివత్వాదిధర్మాణాం ప్రతర్దనాధికరణన్యాయేనేన్ద్రద్వారా త్వాష్ట్రహన్తృత్వాదీనామివ రుద్రబ్రహ్మశరీరకస్య పరమాత్మనస్స్వద్వారకవిశేషణత్వమవగన్తవ్యం - శక్తిధరాయ అమ్బికాపతయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ హిరణ్యగర్భాయ చతుర్ముఖరూపేణావస్థితాయ - ప్రాణయతి సర్వాణి భూతానీతి ప్రాణః తస్మై "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్" ఇతి శ్రుతేః - ప్రాణశరీరకత్వాద్వా ప్రాణః - జగదన్తరాత్మనే బ్రహ్మాదిష్వపి సర్వజగదన్తరాత్మత్వమేవ తత్సమానాధికృతినిమిత్తమితి భావః - యోగైశ్వర్యశరీరాయ యోగైశ్వర్యనిర్వాహకాయ - తన్నిర్వాహకత్వం యోగస్మృతిప్రణేతృత్వరూపకారణత్వేనేత్యాహ - యోగహేతవే యోగస్మృతికర్త్రే ఇత్యర్థః - ఇదం విశేషణద్వయం సాక్షాచ్చతుర్ముఖస్య తద్ద్వారా తు పరమాత్మన ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధైరన్యైరప్యసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్నమస్కరోతి మన్త్రైః ॥ నమస్త ఇతి । ఆదిదేవాయ బ్రహ్మరుద్రాదిదేవానామప్యాదిభూతాయ కారణభూతాయేత్యర్థః - అయముక్తసర్వకారణత్వసామర్థ్యలబ్ధోఽర్థః - శబ్దార్థస్త్వాదిశ్చాసౌ దేవస్తస్మా ఇతి - అత ఏవ దేవానామపి దేవాయాధిపతయే స్వతేజసా దీప్యమానానాం

న్తవే । సప్తహస్తాయ యజ్ఞాయ త్రయీవిద్యాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ నమశ్శివాయ రుద్రాయ నమశ్శక్తిధరాయ చ । సర్వవిద్యాధిపతయే భూతానాం పతయే నమః ॥ ౩౧ ॥ నమో హిరణ్యగర్భాయ ప్రాణాయ జగదాత్మనే । యోగైశ్వర్యశరీరాయ నమస్తే యోగహేతవే ॥ ౩౩ ॥ నమస్త ఆదిదేవాయ దేవదేవాయ తే నమః । నారాయణాయ ఋషయే నరాయ హరయే నమః ॥ ౩౪ ॥ నమో మరకతశ్యామవపుషేఽధిగతశ్రియే । కేశవాయ నమస్తుభ్యం నమస్తే పీతవాససే ॥ ౩౫ ॥ త్వం సర్వవరదః పుంసాం వరేణ్య వరదర్షభ । అతస్తే శ్రేయసే ధీరాః పాదరేణుముపాసతే ॥ ౩౬ ॥ అన్వవర్తన్త యం దేవాః శ్రీశ్చ తత్పాదపద్మయోః । స్పృహయన్త ఇవామోదం భగవాన్మే ప్రసీదతామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఏతైర్మన్త్రైర్హృషీకేశమావాహనపురస్కృతమ్ । అర్చయేచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తః పాద్యోపస్పర్శనాదిభిః ॥ ౩౮ ॥ అర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైః పయసా స్నపయేద్విభుమ్ । వస్త్రోపవీతాభరణపాద్యోపస్ప

బ్రహ్మాదిదేవానామప్యన్తరాత్మతయా దీప్యమానాయేతి వా - నారాయణాయ నారాణాం ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ - నరాయ నిత్యాయ - ఋషయే సర్వజ్ఞాయ - యద్వా - నారాయణాయ ఋషయే నరాయ చ - నరనారాయణర్షిరూపేణావతీర్ణాయ - హరయే - ఆశ్రితార్తిహన్త్రే ॥ ౩౪ ॥ మరకతవదిన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామం వపుర్యస్య - అధిగతా నిత్యసంశ్లిష్టా శ్రీర్మహాలక్ష్మీర్యేన - తస్మై - కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాముపలక్షకః కేశవశబ్దః - కేశవాదిద్వాదశమూర్తిరూపేణావస్థితాయేత్యర్థః, పిశఙ్గం వాసో యస్య తస్మై ॥ ౩౫ ॥ హే వరేణ్య - అనేన గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం సూచితం - హే వరదశ్రేష్ఠ - త్వమేవ, యతస్సర్వవరదః తతః త్వైవ పాదరేణుమిష్టప్రాప్తయే ధీరా ఉపాసతే సేవన్తే ॥ ౩౬ ॥ శ్రీర్లక్ష్మీః దేవా బ్రహ్మాదయశ్చ యత్పాదపద్మయోరామోదం స్పృహయన్తః కామయమానా ఇవ యమనువృతవన్తః, స భగవాన్షాడ్గుణ్యో వాసుదేవో మహ్యం ప్రసీదతాత్ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్యేతైర్మన్త్రైరావాహనేన పురస్కృతం సన్నిధాపితం హృషీకేశం పాద్యోపస్పర్శనం పాద్యసమర్పణం తదాదిర్యేషాం తైః - ఆసనార్ఘ్యాదిశబ్దేన గ్రాహ్యాః క్రమస్త్వవివక్షితః - ఆసనార్ఘ్యపాద్యైరర్చయేదిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏవమేతైరర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైర్గన్ధపుష్పైస్సహ పయసా గన్ధాదిసహితేన క్షీరేణ శుద్ధజలేన చ విభుం వాసుదేవం స్నాపయేత్ తతో వస్త్రాదిభిరభ్యర్చ్య గన్ధాదిభిశ్చార్చయేత్ - ఆదిశబ్దేన దీపమధుపర్కాచమనాని గ్రాహ్యాణి - ద్వాదశాక్షరవిద్యయేతి పూర్వోత్తరాన్వయి - ఆసనాద్యుపచారాశ్చానయైవ కార్యాస్తథా తయైవ విద్యయా, విభవే సతి, పయసి క్షీరే శ్రితం పక్వం శాల్యన్నం ససర్పిస్సగుడం చ నైవేద్యం దత్వా సమర్ప్య, ఉక్తద్వాదశాక్షరవిద్యయా జుహుయాత్ ॥ యద్భగవతే నివేదితమన్నం పాయసం తత్సతిలాభే భోక్తృభ్యో బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ - నో

చేత్స్వయం వా భుఞ్జీత ❁ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత ఆచమనం దత్త్వా తామ్బూలం నివేదయేత్సమర్పయేత్ - తతో ద్వాదశాక్షరమష్టోత్తరశతం జపేత్ స్తోత్రైర్భగవన్తం స్తువీత ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా దణ్డవద్భూమౌ ముదా హర్షేణ ప్రణమేత్ తచ్ఛేషం నిర్మాల్యం పుష్పాదికం శిరసి ధృత్వా తతో భగవన్తముద్వాసయేత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ద్వావపరౌ యేషాం తాన్విప్రాన్ యథావిధి పాయసేన భోజయేత్ - ద్వ్యవరానిత్యనేన అసతి సమ్భవే ద్వావపి వా భోజయేదిత్యేకమితి వివక్షితం తతస్సత్కృత్య పూజితైస్తైర్విప్రైరనుజ్ఞాతస్సేష్టో బన్ధుభిస్సహ శేషం శిష్టమన్నాదికం భుఞ్జీత ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అథ తద్రాత్ర్యాం బ్రహ్మచారీ స్త్రీసఙ్గరహితశ్శయీతేతి శేషః అథ ప్రథమేఽహని శ్వోభూతే ప్రభాతే స్నాతశ్శుచిః - సమాహితచిత్తో యథోక్తేన విధానేన పయసా స్నాపయన్ - భగవన్తమర్చేదితి శేషః - స్నాపనగ్రహణమావాహనాదీనామప్యుపలక్షణం యావద్వ్రతసమాప్త్యేవమభ్యర్చేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ పయః క్షీరమేవ భక్షః ఆహారో యస్య స విష్ణ్వర్చనాయామాదరయుక్త ఇదం వ్రతం కుర్యాత్ పూర్వవదగ్నౌ జుహుయాత్ విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవమహరహః ద్వాదశదినపర్యన్తం - స్వయం పయోభక్షో హరేః - ఆరాధనం ద్విజభోజనం తదర్హణం బ్రహ్మచర్యమధశ్శయనం - త్రికాల

ర్చనైస్తతః ॥ ౩౯ ॥ గన్ధపుష్పాదిభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । శ్రితం పయసి నైవేద్యం శాల్యన్నం విభవే సతి ॥ ౪౦ ॥ ససర్పిస్సగుడం దత్త్వా జుహుయాన్మూలవిద్యయా । నివేదితం తు తద్భక్తే దద్యాద్భుఞ్జీత వా స్వయమ్ ॥ ౪౧ ॥ దత్త్వాఽఽచమనమర్చిత్వా తామ్బూలం చ నివేదయేత్ । జపేదష్టోత్తరశతం స్తువీత స్తుతిభిః ప్రభుమ్ ॥ ౪౨ ॥ కృత్వా ప్రదక్షిణం భూమౌ ప్రణమేద్దణ్డవన్ముదా । కృత్వా శిరసి తచ్ఛేషం దేవముద్వాసయేత్తతః ॥ ౪౩ ॥ ద్వ్యవరాన్భోజయేద్విప్రాన్పాయసేన యథోచితమ్ । భుఞ్జీత తైరనుజ్ఞాతశ్శేషం సేష్టస్సభాజితైః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచార్యథ తద్రాత్ర్యాం శ్వోభూతే ప్రథమేఽహని । స్నాతశ్శుచిర్యథోక్తేన విధినా సుసమాహితః ॥ పయసా స్నాపయన్నర్చేద్యావద్వ్రతసమాపనమ్ ॥ ౪౫ ॥ పయోభక్షవ్రతమిదం చరేద్విష్ణ్వర్చనాదృతః । పూర్వవజ్జుహుయాదగ్నిం బ్రాహ్మణాంశ్చాపి భోజయేత్ ॥ ౪౬ ॥ ఏవం త్వహరహః కుర్యాద్ద్వాదశాహం ❁ పయోవ్రతః । హరేరారాధనం హోమమర్హణం ద్విజతర్పణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రతిపద్దినమారభ్య యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ । బ్రహ్మచర్యమధస్స్వప్నం స్నానం త్రిషవణం చరేత్ ॥ ౪౮ ॥ వర్జయేదసదాలాపం భోగానుచ్చావచాంస్తథా । అహింస్రస్సర్వభూతానాం వాసుదేవపరాయణః ॥ ౪౯ ॥ త్రయోదశ్యామథో విష్ణోస్స్నపనం పఞ్చకైర్విభోః । కారయేచ్ఛాస్త్రదృష్టేన విధినా విధికోవిదైః ॥ ౫౦ ॥ పూజాం చ మహతీం కుర్యాద్విత్తశాఠ్యవివర్జితః । చరుం నిరూప్య పయసి శిపివిష్టాయ విష్ణవే ॥ ౫౧ ॥ సూక్తేన తేన పురుషం యజేత సుసమాహితః । నైవేద్యం చాతిగుణవద్దద్యాత్పురుషతుష్టిదమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఆచార్యం జ్ఞానసమ్పన్నం వస్త్రాభరణధేనుభిః । తోషయేదృత్విజశ్చైవ తద్విద్ధ్యారాధనం హరేః ॥ ౫౩ ॥ భోజయేత్తాన్గుణవతా సదన్నేన శుచిస్మితే । అన్యాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్ఛక్త్యా

స్నానం చేత్యేతత్సర్వం యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ శుక్లత్రయోదశీపర్యన్తం - కుర్యాత్ - ద్వాదశాహం పయోవ్రతమితి పాఠే ద్వాదశదినసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ హరేరారాధనాదిరూపం చరేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అథ వర్జ్యాన్యాహ ॥ వర్జయేదితి ॥ నానావిధానసద్భిరాలాపాన్వర్జయేత్ యద్వా - అసదాలాపం - తథోచ్చావచాన్నానావిధాన్భోగాంస్త్యజేదిత్యర్థః । తథా - సర్వభూతసమ్బన్ధిహింసారహితః వాసుదేవానుసన్ధానపరో భవేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవం ద్వాదశసు దినేష్వతీతేష్వథ త్రయోదశ్యాం పఞ్చభిరమృతైస్స్నపనం - శ్రుతుగ్భిః ... రాచార్యేణ చేతి పఞ్చభిర్వా - శాస్త్రోక్తేన విధినా తదభిజ్ఞైః ప్రయోజ్యకర్తృభిర్విష్ణోస్స్నపనం కారయేత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ విత్తలోభమకుర్వాణో విష్ణోర్మహతీం సర్వోపచారయుక్తాం పూజాం కుర్యాత్ క్షీరే చరుం హవిః శిపివిష్టవిష్ణుదేవతాకం - కారయిత్వా శిపివిష్టో నిరతిశయతేజోయుక్తః - సుసమాహితచిత్తః పరమపురుషం - పురుషసూక్తేన షోడశభిరృగ్భిర్యజేత హోమేన తమారాధయేదిత్యర్థః తతః పరమపురుషప్రీతికరం షడ్రసోపేతం నైవేద్యం భగవతే సమర్పయేత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తతో వస్త్రాదిభిర్జ్ఞానసమ్పన్నమాచార్యం యథావిత్తం ద్విజాంశ్చ తోషయేత్ హి యస్మాత్తదాచార్యద్విజతోషణం విష్ణోరారాధనం భవతి తస్మాత్తాంస్తోషయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ గుణవతా షడ్రసయుక్తేనాన్నేన హే శుచిస్మితే తాన్పూజితానాచార్యబ్రాహ్మణాన్భోజయేచ్ఛాన్త్యేత

పా ॥ ౪౭ ❁ ... పయోవ్రతం

త్రసమాగతాః, తాంశ్చ-యుక్తాన్భోక్తుం యోగ్యాన్భోజయేత్ ❁ ॥౫౪॥ ❁తతో-గురవే, ఋత్విగ్భ్యశ్చ-స్వవిత్తానుసారేణ-దక్షిణాం దద్యాత్-శ్వపాకపర్యన్తేభ్య-స్సమాగతేభ్యస్సర్వ్వా-నన్నాదిభిస్తోషయేత్ ❁ ॥౫౫॥ ❁ఏవం దీనాదిష్వపి భుక్తవత్సు-తత్సత్కారం విష్ణోరేవ-తోషకరం-జానన్- స్వయమపి-బన్ధుభిస్సహ భుఞ్జీత ❁ ॥౫౬॥ ❁ఆద్యన్తదినద్వయం మధ్యే ద్వాదశేష్వేవం చతుర్దశస్వహస్సు, నృత్తాదిభిస్సహ-భగవతః-పూజాం, కారయేత్ ❁ ॥౫౭॥ ❁తదేవం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మోపదిశ్య పునర్విశ్వాసాయోక్తం సాంప్రదాయికత్వం స్మారయన్నిగమయన్ననేన భగవన్తమారాధయేత్యాహ॥ ఏతదితి॥ పురుషః పరమపురుష ఆరాధ్యతే యేన తత్తథా-మహ్యం - పితామహేనోపదిష్టం-మమ మయా చ తుభ్యం - సమ్యగభిహితం, హేమహాభాగే ❁ ॥౫౮॥ ❁త్వమపి-సమ్యగనుష్ఠితేనా-నేన పయోవ్రతేన, విశుద్ధః భావో భక్తిర్యస్మిన్- తేనాత్మనా మనసా భజనీయమవ్యయం-కేశవం-భజారాధయ ❁ ॥౫౯॥ ❁ప్రకృతం వ్రతం స్తౌతి॥అయమితి॥ సర్వయజ్ఞాఖ్యోఽయం వ్రతరూపో యజ్ఞః-ఇదం వ్రతం, సర్వవ్రతం-స్మృతం, సర్వయజ్ఞవ్రతతుల్యమిదమేకం వ్రతమిత్యర్థః॥ కించ- హేభద్రే , సర్వతపస్సారతుల్యం - తథా సర్వదానతుల్యం చేదం వ్రతం కుతః-చశబ్దో హేత్వర్థః యత-ఇద-మీశ్వరతర్పణమీశ్వరస్తర్ప్యతేఽనేనేతి తత్తథా-ఈశ్వరతృప్తికరత్వేన సర్వయజ్ఞాదిసమకక్షమిత్యర్థః ❁ ॥౬౦॥ ❁యమనియమాదయోఽపీశ్వరతోషకం ఏవాసఫలా అన్యేతు వ్యర్థా ఏవేత్యాహ॥ త ఏవేతి॥ యేన నియమాదినాఽధోక్షజ-స్తుష్యతి - త ఏవ-నియమాదిశబ్దవాచ్యాః అన్యేత్వాభాసరూ

న్యే చ తత్ర సమాహితాః॥౫౪॥దక్షిణాం గురవే దద్యాదృత్విగ్భ్యశ్చ యథార్హతః।ఆన్నాద్యేనాశ్వపాకేభ్యః ప్రీణయేత్సముపాగతాన్ ॥ ౫౫ ॥ భుక్తవత్స్వ్వథ సర్వేషు దీనాన్ధకృపణాదిషు। విష్ణోస్తత్ప్రీణనం విద్వాన్భుఞ్జీత సహబన్ధుభిః॥ ౫౬ ॥ నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ స్తుతిభిస్స్వస్తివాచకైః । కారయేత్తత్కథాభిశ్చ పూజాం భగవతోఽన్వహమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏతత్పయో వ్రతం నామ పురుషారాధనం పరమ్ । పితామహే నాభిహితం మయా తే సముదాహృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ త్వం చానేన మహాభాగే సమ్యగ్చీర్ణేన కేశవమ్ । ఆత్మనా శుద్ధభావేన నియతాత్మా భజావ్యయమ్ ॥ ౫౯ ॥ అయం వై సర్వయజ్ఞాఖ్యస్సర్వవ్రతమితి స్మృతమ్ । తపస్సారమిదం భద్రే దానం చేశ్వరతర్పణమ్॥ ౬౦ ॥త ఏవ నియమాస్సాక్షాత్త ఏవ చ క్రతూత్తమాః॥ ౬౧ ॥తస్మాదేతద్వ్రతం భద్రే ప్రయతా శ్రద్ధయా యజ । భగవాన్పరితుష్టస్తే వరానాశు విధాస్యతి॥ ౬౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా సాదితీ రాజన్స్వభర్త్రా కశ్యపేన వై । అన్వతిష్ఠద్వ్రతమిదం ద్వాదశాహమతన్ద్రితా ॥ ౧ ॥ చిన్తయన్త్యేకయా బుద్ధ్యా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । ప్రగృహ్యేన్ద్రియదుష్టాశ్వాన్మనసా బుద్ధిసారథిః ॥ ౨ ॥మనశ్చైకాగ్రయా బుద్ధ్యా భగవత్యఖిలాత్మని।వాసుదేవే సమాధాయ చచార హ పయోవ్రతమ్॥ ౩ ॥ తస్యాః ప్రాదురభూత్తాత భగవానాదిపూరుషః । పీతవాసాశ్చతుర్బాహుశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః॥ ౪ ॥ తం నేత్రగోచరం వీక్ష్య సహసోత్థాయ సాదరమ్ । ననామ భువి కాయేన దణ్డవత్ప్రీతివిహ్వలా ॥ ౫ ॥ సోత్థాయ బద్ధాఞ్జలి

పా వ్యర్థా ఏవేత్యర్థః ❁॥౬౧॥ ❁తస్మా-త్సర్వయజ్ఞాదిభిస్తుల్యత్వాదీశ్వరతోషకత్వాచ్చ, హేభద్రే-సమాహితా-త్వం శ్రద్ధయా-తద్వ్రత-మనుతిష్ఠ- తేన-తుష్టో-భగవాం- స్తవా-శు-వరాన్-దాస్యతి ❁ ॥౬౨॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవముపదిష్టపయోవ్రతాఽదితిస్తదన్వతిష్ఠదిత్యాహ మునిః॥ఇతీతి॥ హేరాజన్ , ఇతీత్థం-స్వభర్త్రా కాశ్యపేనో-క్తా ఉపదిష్టవ్రతా, సాఽదితిరతన్ద్రితా సమాహితా-ద్వాదశాహ, మిదం పయోవ్రత-మన్వతిష్ఠత్ ❁ ॥౧॥ ❁అనుష్ఠానప్రకారమేవాహ॥చిన్తయన్తీతి ద్వాభ్యాం॥మహాపురుషమీశ్వరం వాసుదేవం -ఏకయాఽనన్యవిషయయా-బుద్ధ్యా, చిన్తయన్తీ-పయోవ్రతం-చచారేత్యర్థః-కింకృత్వా, బుద్ధి-స్సారధిః మనోనిగ్రహోపాయభూతా - యస్యాః - స్సా-మనసా-ఇన్ద్రియాణ్యేవ దుష్టసత్త్వాస్తాన్ప్రగృహ్య నిగృహ్య ❁ ॥౨॥ ❁మనసైచ్చ-కాగ్రయా అనన్యవిషయయా, బుద్ధ్యా, సర్వాన్తరాత్మని షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే, సమాధాయ స్థిరంకృత్వా ❁ ॥౩॥ ❁తస్యామదిత్యామిత్థం వ్రతమనుతిష్ఠన్త్యాం సత్యాం, భగవాన్వాసుదేవః-ప్రాదురాసీత్॥కథంభూతః-పీతే పిశఙ్గే వాససీ యస్య-చత్వారో బాహవో యస్య సః - శఙ్ఖాదీన్బిభ్రాణః ❁ ॥౪॥ ❁తం, నేత్రగోచరం-వాసుదేవం-సమీక్ష్యాదితి- రాశూ-త్థాయ, ప్రీత్యా, విహ్వలా సతీ కాయేన-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ననామ నమస్కృతవతీ❁॥౫॥❁ప్రీతివిహ్వలత్వాదేవ-సా-బద్ధాఞ్జలి, స్తూష్ణీం-స్థితా, కేవల, మీదృశం పున , ర్నోత్స హే న శశాక॥ కథంభూతా, ఆనన్దజలై-రాకులే

ఈక్షణే అక్షిణీ, యస్యాః, పులకైః రాకులా ఆకృతిర్దేహో యస్యాస్సా - తస్య భగవతో దర్శనమేవ నిరతిశయోత్సవ - స్తేన - గాత్రే శరీరే - వేపథుః కమ్పో - యస్యాస్సా ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తతో - హే కురూద్వహ - దితిర్దేవీ, శనైః, ర్గద్గదయా, గిరా, ప్రీతిపూర్వకం - హరిం తుష్టావ - కథంభూతా సా శ్రియః పతిమ్ - ఉద్వీక్ష్య, చక్షుషా, పిబన్తీవ స్థితా సతీ, తుష్టావ, పిబన్తీవోద్వీక్ష్యేతి చ క్రియాభేదాత్స్యేత్యస్య పదస్య ద్విరుక్తిరదుష్టా ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి - అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చే"త్యాది శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం యద్యజ్ఞేశ్వరత్వాదికం తదధునా దర్శయన్నివ దుర్లభోఽప్యల్పయసాఽపి మత్కృతేనారాధనేనావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయేణ సమ్బోధయన్ ప్రార్థయతే ॥ యజ్ఞేశేతి, హే యజ్ఞేశ - యజ్ఞానాం ప్రభో హే యజ్ఞపురుష - యజ్ఞభోక్తః ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుత, స్తస్య సమ్బోధనం, తీర్థం గఙ్గాదిరూపం పాదే యస్య - తీర్థం విశుద్ధం శ్రవః కీర్తిర్యస్య - హే తీర్థశ్రవః - శ్రవణమేవ మఙ్గళం యస్య - తన్నామధేయం - యస్య - ఆపన్నానాం శరణాగతానాం - లోకానాం - దుఃఖోపశమాయ ఉదయః ఆవిర్భావో యస్య - నోఽస్మాకం - శం సుఖం - కృధి కురు, యత, స్త్వం - దీనానాం మాదృశానాం, నాథోఽసి ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ విశ్వాయ విశ్వరూపాయ - అత ఏవావిర్భూతోఽసీతి భావః హర యే - తుభ్యం - నమః, విశ్వరూపత్వే హేతుః ॥ విశ్వేతి ॥ విభవ ఉదయః, విశ్వస్య సృష్ట్యాదికారణాయ విశ్వస్యోపాదానకారణత్వాత్తదన్తరాత్మతయా పాలకత్వాచ్చ తద్రూపాయేత్యర్థః కారణత్వమన్తరాత్మత్వం చ సమానాధికృతే సిద్ధనమితి భావః - నిర్వికారస్య మమ కథం విశ్వకారణత్వమత ఆహ ॥ స్వైరమ్ యథా తథా, గృహీతాః - ఉరుశక్తేర్వివిధవిచిత్రపరిణామశక్తే - ర్మాయాయా - గుణాస్సత్త్వతమాంసి - యేన స్వైరమిత్యనేన జీవస్యేవ న గుణవశ్యతేత్యుక్తం గృహీతేత్యాదినా ప్రకృతిపురుషశరీరకస్య తవ విశ్వకారణ

రీడితుం స్థితా నోత్సేహ ఆనన్దజలాకులేక్షణా । బభూవ తూష్ణీం పులకాకులాకృతిస్తద్దర్శనాత్యుత్సవగాత్రవేపథుః ॥ ౬ ॥ ప్రీత్యా శనైర్గద్గదయా గిరా హరిం తుష్టావ సా దేవ్యదితిః కురూద్వహ । ఉద్వీక్షతి ✻ సా పిబ ✻ తీవ చక్షుషా రమాపతిం యజ్ఞపతిం జగత్పతిమ్ ॥ ౭ ॥ అదితిరువాచ ॥ యజ్ఞేశ యజ్ఞపురుషాచ్యుత తీర్థపాద తీర్థశ్రవశ్శ్రవణమఙ్గళనామధేయ । ఆపన్నలోకవృజినోపశమోదయాద్య శం నః కృధీశ భగవన్నసి దీననాథ ॥ ౮ ॥ విశ్వాయ విశ్వభవనస్థితిసంయమార్థం స్వైరం గృహీతఉరుశక్తిగుణాయ భూమ్నే । స్వస్థాయ శశ్వదుపబృంహితపూర్ణబోధవ్యాపాదితాత్మతమసే హరయే నమస్తే ॥ ౯ ॥ ఆయుః పరం వపురతుల్యమభీష్టలక్ష్మీ ✻ ర్ద్యోభూరసాస్సకలయోగగుణాస్త్రివర్గః । జ్ఞానం చ కేవలమనన్త భవన్తి తుష్టాత్త్వత్తో నృణాం కిము సపత్నజయాదిరాశీః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అదిత్యైవం స్తుతో రాజన్ భగవాన్పుష్కరేక్షణః । క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానామితి హోవాచ భార

త్వం న స్వరూపేణేత్యత స్తేన నిర్వికారత్వమేవేతి సూచితం - కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణయోగమాహ ॥ భూమ్న ఇతి ॥ కల్యాణగుణైర్భూమ్నే - మహతే - యద్వా స్వైరం గృహీతేతి ప్రకృతివైశిష్ట్యముక్తం - భూమ్న ఇత్యనేన పురుషవైశిష్ట్యముచ్యతే - భూమా వ్యాపకః జీవేష్వప్యన్తరాత్మతయా వ్యాపీ - తస్మా ఇత్యర్థః - ఏవం ప్రకృతిపురుషవైశిష్ట్యేఽపి తద్గతదోషాస్పర్శమాహ ॥ స్వస్థాయేతి ॥ స్వరూపేణ గుణైశ్చ యథాఽవస్థితాయ - నత్వన్యథాభావమాపద్యమానాయ - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - శశ్వదితి - శశ్వత్సదా ఉపబృంహితం ఆవిర్భూతం - పూర్ణం కల్యాణగుణపరిపూర్ణం అపరిచ్ఛిన్నానన్దాత్మకం - యత్స్వరూపం - తస్య బోధేన యాథాత్మ్యదర్శనేన - వ్యాపాదితం నిరస్తం - ఆత్మతమః ఆత్మనాం జీవానాం ఆచ్ఛాదకం తమోఽజ్ఞానం - యేన, తస్మై జీవానాం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావప్రయుక్తాజ్ఞానేన స్వభావాన్యథాత్వం - అచేతనస్య తు పరిణామస్వభావత్వాత్స్వరూపాన్యథాత్వం - పరమాత్మనస్తు తవ నిత్యాఽసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపయాథాత్మ్యానుభవేన తదుభయం దూరతో నిరస్తమితి భావః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ అస్మదీయమనోరథపూరణమీషత్కరమేవ త్వయేతి కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ ఆయురితి ॥ హే అనన్త, తుష్టాత్ప్రసన్నాత్త్వత్తో - నృణాం - ఆయురాదయ ఏవ - సులభా భవన్తి - కిము త, శత్రువిజయాదిసంపత్తిస్సులభేతీత్యర్థః - తత్ర, ఆయుః పరం బ్రహ్మాయురపి - అతుల్యం నిరుపమం వపుశ్శరీరం - బలపరాక్రమసౌన్దర్యాదియుక్తం శరీరమితి భావః - అభీష్టలక్ష్మీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసంపత్ ద్యౌశ్చ భూశ్చ రసాతలం చ ద్యోభూరసాః ద్యౌరితి పృథక్ప్రారే భూశ్చ రసాశ్చ బిలస్వర్గా ఇతి విగ్రహః - సకలాః - యోగగుణా అణిమాదయః - త్రివర్గో ధర్మార్థకామాః - కేవలం నిస్సంశయం జ్ఞానమ్ ॥ ౧౦ ॥ ✻ హే రాజన్ - త్వమదిత్యా - సంస్తుతో - భగవాన్పుష్కరేక్షణః - స్సర్వభూతానాం - క్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రాన్తర్యామితమనోవృత్తిజ్ఞః - జీవశరీరకో వా - ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణో - వాచ హేతి హ స్మ విస్మయే

౧౦ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ ద్యోర్భూరసాః.

వా, హే భారత * ॥ ౧౧ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ దేవమాతరిత్యాదినా ॥ స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వమేవదర్శ యన్నివాదితేర్హార్దమావిష్కర్తుం ప్రజానీతే ॥ దేవమాతరిత్యర్ధేన - హే దేవమాతః - భవత్యాః - చిరకాఙ్క్షితం - మయా - విజ్ఞాతమేవ. కింతదిత్యత్రతదావిష్కరోతి, యదితిసార్ధైః త్రిభిః - సపత్నైః ఋద్ధైః హృతశ్రీకైః - ఏషాం - స్వస్థానాచ్చ్యావితానాం వివాసితానాం, స్వపుత్రాణాం సమ్బన్ధియత్ ఐశ్వర్యం - త - త్త్వయా - చిరకాఙ్క్షితం - త - న్మయా, జ్ఞాతమిత్యన్వయః కించ తాన్సపత్నాన్ - దుష్టః మదో యేషాం తాన్ అసురర్షభాన్, యుద్ధే - వినిర్జిత్య, ప్రతిలబ్ధో - జయః - శ్రీశ్చ, యైః - తైః పుత్రైస్సహ, ఉపాసితుమేకత్రస్థాతుమిచ్ఛసి * ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ * ఇన్ద్రః జ్యేష్ఠో యేషాం తైః స్వతనయైః - యుధి, హతానాం - శత్రూణాంస్త్రియో భర్తృసమీప - మాసాద్యారుదన్తీః, దుఃఖితాశ్చ, ద్రష్టు - మిచ్ఛసి * ॥ ౧౪ ॥ ప్రత్యాహృతం ప్రత్యానీతం, యశ - శ్శ్రీశ్చ, యైస్తాన్, సుసమృద్ధాన్నాకపృష్ఠం స్వర్గ - మధిష్ఠాయ - క్రీడతః, ఆత్మజాన్ - ద్రష్టుమిచ్ఛసి, ఇత్యేతత్సర్వం త్వత్కాఙ్క్షితమిత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * ఏవం తదభిప్రేతమావిష్కృత్య - తత్ర ‹‹ యత్తాన్వినిర్జిత్య సమరే ›› ఇత్యభిప్రేతం - త, దధునా మయాఽపి కర్తుం న శక్యమితి వదన్ సమరాదన్య ఏవోపాయశ్చిన్తనీయ ఇత్యాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దేవ్య - ధునా, తే దైత్యాః - ప్రాయశః యద్యప్యవారణీయా అజేయాః, ఇత్యేవ - మే, మతిః అవారణీయా ఇత్యహమధ్యవస్యామీత్యర్థః కుతః యత్ యస్మాత్తే దైత్యా, అధునా, అనుకూల, ఈశ్వరః కాలో

త ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ దేవమాతర్భవత్యా మే విజ్ఞాతం చిరకాఙ్క్షితమ్ । యత్సపత్నైర్హృతశ్రీణాం చ్యావితానాం స్వధామతః ॥ ౧౨ ॥ తాన్వినిర్జిత్య సమరే దుర్మదానసురర్షభాన్ । ప్రతిలబ్ధజయశ్రీభిః పుత్రైరిచ్ఛస్యుపాసితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రజ్యేష్ఠైః స్వతనయైర్హతానాం యుధి విద్విషామ్ । స్త్రియో రుదన్తీరాసాద్య ద్రష్టుమిచ్ఛసి దుఃఖితాః ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మజాన్ సుసమృద్ధాం స్త్వం ప్రత్యాహృతయశశ్శ్రియః । నాకపృష్ఠమధిష్ఠాయ క్రీడతో ద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ ప్రాయోఽధునా తేసురయూథనాథా అవారణీయా ఇతి దేవి మే మతిః * । యత్తేఽనుకూలేశ్వరవిప్రగుప్తా న విక్రమస్తత్ర సుఖం దదాతి ॥ ౧౬ ॥ తథాఽప్యుపాయో మమ దేవి చిన్త్యస్సన్తోషితస్య వ్రతచర్యయా తే । మమార్చనం నార్హతి గన్తుమన్యథా * శ్రద్ధానురూపం ఫల * హేతుకత్వాత్ ॥ ౧౭ ॥ త్వయాఽర్చితశ్చాహమపత్యగుప్తయే పయోవ్రతేనానుగుణం సమీడితః । † స్వాంశేన పుత్రత్వముపేత్య తే సుతాన్ గోప్తాఽస్మి మారీచతపస్యవస్థితః ॥ ౧౮ ॥ ఉపధావ పతిం భద్రే ప్రజాపతిమకల్మషమ్ । ధారయిష్యసి మాం పత్యావేవం రూపమవస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైతత్పరస్మా ఆఖ్యేయం దేవగుహ్యం కథంచన । సర్వం సంపత్స్యతే దేవి దేవగుహ్యం సుసంవృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత । అదితిర్దుర్లభం లబ్ధ్వా హరేర్జన్మాత్మని ప్రభోః ॥ ఉపాధావత్పతిం భక్త్యా ‡ శ్రద్ధయా కృతకృత్యవత్ ॥ ౨౧ ॥ స వై సమాధియోగేన కశ్యపస్తదబుధ్య

రూపో - యేషాం, తైర్విప్రైః గుప్తాః, అతోఽస్మదాదిభిః, తైస్సహకృతో, విక్రమః పరాక్రమః, సుఖం, న దాస్యతి సుఖహేతుర్న భవిష్యతి * ॥ ౧౬ ॥ * యద్యప్యేవ - మథాపి - హే దేవి, తవ, వ్రతచర్యయా - తోషితస్య - మే మయా - కశ్చిదుపాయశ్చిన్తనీయ ఏవ కుతః - యతో - మదారాధనమన్యథా గన్తుం విఫలీభవితుం, నార్హతి తత్కుతః - మదారాధనస్య కర్తుః - శ్రద్ధానుసారమిచ్ఛానుసారేణ ఫలహేతుకత్వాత్, ఫలహేతుకృత్వాదితిపాఠే - ఫలహేతుం కరోతీతి ఫలహేతుకృత్, తస్య భావస్తత్త్వం - తస్మాదాదికారణత్వాదిత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * చిన్త్యముపాయం దర్శయతి ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా - పుత్రరక్షణాయ - పయోవ్రతేనా - హం - యథార్హం, సమ్యగర్చితః, స్తుతశ్చ, అతోఽహం, మారీచతపస్యవస్థితః కశ్యపతపఃఫలదానేఽవస్థితః, స్వాంశేన - తవ, పుత్రత్వముపేత్య, తవ - సుతాన్, గోప్తాఽస్మి గోపాయిష్యామి, స్వాన్ స్వేనేతి పాఠే - స్వేనాజహత్స్వభావస్య రూపేణాహం, తవ, పుత్రత్వముపేత్య - స్వాన్ త్వత్సమ్బన్ధినః - పుత్రాన్, గోప్తాస్మీత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * అతో, హే భద్రే, పతిమకల్మషం ప్రజాపతిం కశ్యప, ముపధావ అనువర్తస్వ, పత్యా భర్త్రా నిమిత్తేన మాం గర్భే ధారయిష్యసి, కథంభూతం రూపం వామనరూప, మవస్థితం స్వసఙ్కల్పేనాదదానం దేవం స్వతేజసా దీప్యమానమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * అన్యేన పృష్టయాఽపి - త్వయా, తన్మదుక్తం, కథంచిదపి, నాన్యస్మై - కథనీయం - హే దేవి, దేవరహస్యం, సర్వం, గుప్తం సదేవ, సమ్పత్స్యతే ఫలదం భవిష్యతి * ॥ ౨౦ ॥ * ఏతావదభిధాయ తత్రైవ భగవానన్తర్దధే, అథ, దితిః స్వస్యాం, భగవతోఽవతారం దుర్లభం, ప్రాప్య కృతార్థైవ, శ్రద్ధాయుక్తయా భక్త్యా, పరయేతి పాఠేఽనన్యయా, పతి - మన్వవర్తత * ॥ ౨౧ ॥ * త - దనువర్తనం స్వస్మిన్ ప్రవిష్టం, హరేరంశం

---

౧౭ ॥ శ్లో ॥ * పా ॥ ఫలహేతుకృత్వాత్ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ స్వాన్ స్వేన పుత్రత్వ ౨౧ ॥ శ్లో ॥ ‡ పా ॥ పరయా

చ-స, కాశ్యప, స్సమాధియోగేన యోగదృష్ట్యా అన్వబుధ్యత విజ్ఞాతవాన్-యతో-ఽయ-మవితథేక్షణః - అవితథమీక్షణం దృష్టి, ర్యస్య సః * ॥ ౨౨ ॥ * తత-స్స కశ్యప- స్తపసా హేతునా, చిరం సంభృతం ధృతం, వీర్యం తస్యా మదిత్యా-మాధ త్తనిహితవాన్ కశ్యపం ప్రవిష్టస్య భగవతో యేన కేనాపి రూపేణాదిత్యుదర ప్రవేశవ్యాజమాత్రకథనమిదం - న తు జీవ స్యేవ వీర్యసంశ్లేషకథ నపర, మిత్యవగ న్తవ్యం-కథమాధ త్తేత్యత్రాహ ॥ హే రాజన్, సర్వత్ర సమోఽపి, వాయు, ర్దారుణి సఙ్ఘర్షణేన యథా-వనదా హకమగ్నిమాధ త్తే, ఏవం, స్వయం పుత్రేషు-సమోఽపి దైత్యక్షపణం వీర్యమాధ త్తేత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * తతోఽదిత్యే, ర్గర్భే స్థితం ప్రవిష్టం, సనాతనం, భగవ న్తం-జ్ఞాత్వా-హిరణ్యగర్భో బ్రహ్మా, భగవదసాధారణగుణప్రతిపాదకై - ర్నామభి, స్సమీడే సమీపేతుష్టావేత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ * గుణనామభిర్హిరణ్యగర్భకృతాం స్తుతిమేవాహ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ జయేతి॥ హే భగవ, న్నురుక్రమ, ఉరవః క్రమాః పాదవిన్యాసాః కరిష్యమాణా యస్య తథాభూతేత్యర్థః, జయ సర్వోత్కృష్టతాం ప్రాప్నుహి, తే తుభ్యం, నమోఽస్తు, బ్రహ్మకులే సాధవో బ్రహ్మణ్యాస్తేషాం, దేవాయ, తస్మై దేవాయేతి వా, త్రిగుణాయ సృష్ట్యా ద్యుపయు క్తరజఆదిగుణత్రయనియ న్త్రే * ॥ ౨౫ ॥ * అదితేరేవ పూర్వస్మిన్ జన్మని పృశ్ని రితి నామ, తస్యా, గర్భాయ, వేదో గర్భో యస్య, వేదానాం గర్భాయ వా, వేధసే విధాత్రే త్రయో లోకా నాభ్యాం యస్య తస్మై-త్రయాణాం లోకానాం - పృష్ఠే ఉప రి పరమవ్యోమ్ని స్థితాయ, శిపయో జీవా - స్తేష్వ న్తర్యామితయా ప్రవిష్టాయ “ యజ్ఞో వై విష్ణుః పశవశ్శిపిర్యజ్ఞ ఏవ పశుషు ప్రతితిష్ఠతీతి శ్రుతేః॥ యద్వా శిపయో రశ్మయ, స్తై - ర్వ్యాప్తిదాయేత్యర్థః, విష్ణవే వ్యాపినే * ॥ ౨౬ ॥ * భువనస్య విశ్వస్య, త్వమేవాది,

తః ప్రవిష్టమాత్మని హరేరంశం హ్యవితథేక్షణః॥ ౨౨ ॥ సోఽదిత్యాం వీర్యమాధ త్త తపసా చిరసమ్భృతమ్ । సమాహితమనా రాజన్ దారుణ్యగ్నిమివానిలః॥ ౨౩ ॥ అదిత్యా స్థితం గర్భే భగవ న్తం సనాతనమ్। హిరణ్యగర్భో విజ్ఞాయ సమీడే బ్రహ్మనామభిః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ జయోరుగాయ భగవన్నురుక్రమ నమోస్తు తే। నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ త్రిగుణాయ నమో నమః ॥ ౨౫ ॥ నమస్తే పృశ్నిగర్భాయ వేదగర్భాయ వేధసే । త్రినాభాయ త్రిపృష్ఠాయ శిపివిష్టాయ విష్ణవే॥ ౨౬ ॥ త్వమాదిరన్తో భువనస్య మధ్యమన న్తశ క్తిం పురుషం యమాహుః। కాలో భవానాక్షిపతీశ విశ్వం స్రోతో యథాఽ న్తఃపతితం గభీరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వం వై ప్రజానాం స్థిరజఙ్గమానాం ప్రజాపతీనామపి సంభవిష్ణుః। దివౌకసాం దేవ దివశ్చ్యుతానాం పరాయణం నౌరివ మజ్జతోఽప్సు ॥ ౨౮ ॥ ********

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్థం విరిఞ్చస్తుతకర్మవీర్యః ప్రాదుర్బభూవామృతభూరదిత్యామ్ । చతుర్భుజశ్శఙ్ఖగదాబ్జచక్రః పిశఙ్గవాసా నళినాయతేక్షణః * ॥ ౧ ॥ శ్యామావదాతో ఝషరాజకుణ్డలత్విషోల్లసచ్ఛ్రీవదనామ్బుజః పుమాన్। శ్రీవత్సవక్షా వలయాఙ్గదోల్లసత్కిరీటకాఞ్చీగుణహారనూపురః ॥ ౨ ॥ మధువ్రతవ్రాతవిఘుష్టయా స్వయా విరా

మధ్యా న్తకారణభూతః, య-మపరిమితశ క్తిం, పరమపురుష, మాహుః “ పరాస్య శ క్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబల క్రియా చే,, త్యాదయో వేదాన్తాః॥ స త్వమేవ కాలశరీరకో భవా నేవ, విశ్వమాక్షిపతి ప్రవ ర్తయతి, యథాఽ న్తఃపతితం తృణాదికం, స్రోతః ప్రవాహః, ఆక్షిపతి, తద్వత్ * ॥ ౨౭ ॥ * ప్రజానామస్మదాదీనాం-ప్రజాపతీనాం చ, త్వమేవ, సమ్భవిష్ణురుత్పాదనశీలోఽసి॥ అయం భావః॥ న హ్యేవం భూతస్య తవ జీవస్యేవ కర్మణా జన్మాదిసమ్భవః, కింతు దేవానాం పరమాశ్రయత్వేన తత్కార్యసాధనాయావతారోఽయం, అత, స్త్వాక్ స్వర్గచ్యుతాన్, స్వర్గే స్థాపయ, ఆశ్రయత్వే దృష్టా న్తః అప్సు మజ్జతః, పుంసో, నౌ ర్యథా, తద్వ-త్సురాణా, మాశ్రయభూత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ********

ఏవం బ్రహ్మణా సమీడితో భగవానవతతారేత్యాహ మునిః॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం-విరిఞ్చేన, స్తుతం, కర్మ, దేవకార్యరక్షణం, వీర్యమురుక్రమత్వాదిప్రభావశ్చ- యస్య - సో, మృతభూః కర్మాయ త్తమరణోత్ప త్తిరహితః, మోక్షప్రదో వా, భగవా-న దిత్యా-మావిర్బభూవ, కథంభూతః - చత్వారో భుజా యస్య - శఙ్ఖాదయోఽస్య స న్తీతి తథా- అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ పిశఙ్గే వాససీ యస్య-నళినవ-త్సున్దరే, ఆయతే చే, క్షణే నేత్రే, యస్య * ॥ ౧ ॥ * శ్యామశ్చాసా, వవదాతో నిర్మలః, ఝషరాజో మకర- స్తదాకారయోః కుణ్డలయో, స్త్విషా-ఉల్లస న్తీ - శ్రీ ర్వదనామ్బుజే, యస్య - శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య-వలయై, రఙ్గదైశ్చ, సహో-ల్లస న్తి- కిరీటాదీని-యస్య * ॥ ౨ ॥ * మధువ్రతానాం భృఙ్గాణాం, సఙ్ఘేన-విఘుష్టయా, స్వయా అసాధారణయా, శ్రీమత్యా వనమాలయా-విరాజితః-విభుః సర్వజ్ఞః ప్రజాపతేః కశ్యపస్య-వేశ్మ గతం-తమః-స్వకాన్త్యా-వినాశయన్ అపనుదన్-క

నివిష్టః ధృతః-కౌస్తుభో-యస్య-స-ఆవిర్బభూవేతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదా-దిశ-స్సలిలాని-జనానా-మన్తఃకరణానిచ-ప్రసేదుః ప్రసన్నాబభూవుః - ప్రజాః-ప్రహృష్టాః ఋతవః ప్రావృడాదయః, గుణాన్వితాస్స్వస్వగుణయుక్తా-బభూవుః-తథా-ద్యుప్రభృతయో-నగాః పర్వతాశ్చ - యథాఽనురూపం-ప్రసేదుస్సంజహృషుః హర్షయుక్తాశ్చబభూవుః, తత్రా, గ్నిజిహ్వా దేవాః-అగ్నేర్జిహ్వాశ్శిఖావా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ప్రాదుర్భావకాలమాహ॥ శ్రోణాయామితి ॥ శ్రవణద్వాదశీభాద్రపదశుక్లద్వాదశీతి ప్రసిద్ధా-తస్యామపి- శ్రోణాయాం శ్రవణర్క్షస్థే సతి చన్ద్ర ఇత్యర్థః-తత్రాపి, శ్రవణస్య ప్రథమాంశేఽభిజిన్నామకే ముహూర్తే మాధ్యందినే - తచ్చ శ్రుత్యా దర్శితం “ అభిజిన్నామనక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామవస్తాచ్ఛ్రోణాయాః ,, ఇతి - ఏవంవిశిష్టే ముహూర్తే భగవాన్ప్రాదుర్బభూవేతిపూర్వేణాన్వయః॥ కించ ॥ నక్షత్రాణ్యశ్విన్యాదీని-తారా గురుశుక్రాదయః, ఆదిశబ్దేనచన్ద్రసూర్యాదయః- తే-సర్వే-తస్యభగవతో-జన్మ - ప్రదక్షిణముదరం చక్రుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ద్వాదశ్యాం తస్యాం తిథా-వహని-సూర్యో, మధ్యందినగతో-బభూవ-సా చ ద్వాదశీ విజయేతి ప్రసిద్ధా-కా-యస్యాం ద్వాదశ్యాం - హరేర్జన్మ - విదుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదా-శఙ్ఖాదయో-మృదఙ్గాదయశ్చ-నేదుర్ధ్వనుః-తథా-విచిత్రవాదిత్రాదీనాం - తుములో - నిర్ఘోషశ్చాభవత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అప్సరసః-ప్రీతా-ననృతుః-గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః-జగుః-మునిప్రభృతయో-తథా యోగ్యం తుష్టువు-ర్జగు-ర్ననృతుశ్చ-ప్ర

జితశ్శ్రీవనమాలయా హరిః । ప్రజాపతేర్వేశ్మ తమస్స్వరోచిషా వినాశయన్కణ్ఠనివిష్టకౌస్తుభః ॥ ౩ ॥ దిశః ప్రసేదుస్సలిలాశయాస్తదా ప్రజాః ప్రహృష్టా ఋతవో గుణాన్వితాః । ద్యౌరన్తరిక్షం క్షితిరగ్నిజిహ్వా గావో ద్విజాస్సంజహృషుర్నగాశ్చ ॥ ౪ ॥ శ్రోణాయాం భాద్రద్వాదశ్యాం ముహూర్తేఽభిజితి ప్రభుః । సర్వే నక్షత్రతారాద్యాశ్చక్రుస్తజ్జన్మ దక్షిణమ్ ॥ ౫ ॥ ద్వాదశ్యాం సవితాఽతిష్ఠన్మధ్యందినగతో ఽహని । విజయా నామ సా ప్రోక్తా యస్యాం జన్మ విదుర్హరేః ॥ ౬ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయో నేదుర్మృదఙ్గపణవానకాః । చిత్రవాదిత్రతూర్యాణాం నిర్ఘోషస్తుములోఽభవత్ ॥ ౭ ॥ ప్రీతాశ్చాప్సరసోఽనృత్యన్గన్ధర్వప్రవరా జగుః । తుష్టువుర్మునయో దేవా మనవః పితరోఽగ్నయః ॥ ౮ ॥ సిద్ధవిద్యాధరగణాస్సకింపురుషకిన్నరాః । చారణా యక్షరక్షాంసి సుపర్ణా భుజగోత్తమాః ॥ ౯ ॥ గాయన్తః ప్రశశంసుస్తం నృత్యన్తో విబుధానుగాః । అదిత్యా ఆశ్రమపదం కుసుమైస్సమవాకిరన్ ॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽదితిస్తం నిజగర్భసమ్భవం పరం పుమాంసం ముదమాప విస్మితా । గృహీతదేహం నిజయోగమాయయా ప్రజాపతిశ్చాహ జయేతి విస్మితః ॥ ౧౧ ॥ యత్తద్వపుర్భాతి విభూషణాయుధైరవ్యక్తచిద్వ్యక్తమధారయద్ధరిః । బభూవ తేనైవ స వామనో వటుస్సమ్పశ్యతోర్దివ్యగతిర్యథా నటః ॥ ౧౨ ॥ తం వటుం వామనం దృష్ట్వా మోదమానా మహర్షయః । కర్మాణి కారయామాసుః పురస్కృత్య ప్రజాపతిమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యోపనీయమానస్య సావిత్రీం సవితాఽబ్రవీత్ । బృహస్పతిర్బ్రహ్మసూత్రం మేఖలాం కశ్యపోఽదదాత్ ॥ ౧౪ ॥ దదౌ కృష్ణాజినం భూమిర్దణ్డం సోమో వనస్పతిః । కౌపీనాచ్ఛాదనం మాతా ద్యౌశ్ఛత్రం జగతీపతేః ॥ ౧౫ ॥ కమణ్డలుం వేదగర్భః కుశాన్సప్తర్షయో దదుః । అక్షమాలాం మహారాజ సరస్వత్యవ్యయాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ తస్మా ఇత్యుపనీతాయ యక్షరాట్పాత్రికామదాత్ । భిక్షాం భగ

శశంసుః-అదిత్యా-ఆశ్రమపదం, కుసుమై-రవాకిరంశ్చ ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తం పరమపురుషం, నిజగర్భసమ్భూతం-దృష్ట్వా-అదితి-ర్విస్మితాసతి-నితరాం-ముద-మవాప-తథా - ప్రజాపతిః కశ్యపశ్చ - నిజయోగమాయయా-సహజశక్తియోగయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-యద్వా-యోగ ఏవ-మాయా, తయా ఆశ్చర్యరూపశక్తియోగేనేత్యర్థః - గృహీతో - దేహో దివ్యవిగ్రహో-యేన, తం-దృష్ట్వా-ప్రజాపతిః బ్రహ్మా-జయేత్యాహ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ విస్మయాన్తరమాహ॥ యత్తదితి॥ విభూషణైః కౌస్తుభాదిభి-రాయుధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిశ్చ, యుక్తమితి శేషః - ఏవంభూతం-యద్వపు, స్స్వాసాధారణత్వేన ప్రకాశతే- నిత్యవిభూత్యాద్యా-తద్వపు - రాదా, వవ్యక్తచిద్రూపః ప్రకృతిపురుషశరీరకో భగవా, నధారయదావిశ్చకార, తత, స్తేనైవవపుషా, పిత్రో, స్సమ్పశ్యతో స్సతో-స్సభగవాన్ - దివ్యగతిరనితరసాధారణచేష్టో, వామనో , వటు, ర్బభూవ, వటుసన్నివేశాద్వామనశబ్దవాచ్యో బభూవ-యథా, నటః, పూర్వపూర్వవేషం విహాయ వేషాన్తరముపాదత్తే-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తం భగవన్తం, వామనశబ్దవాచ్యం-వటుసన్నివేశం, దృష్ట్వా- మహర్షయ, స్సంహృష్టాస్సన్తః - ప్రజాపతిం కశ్యపం , పురస్కృత్య-కర్మాణి జాతకర్మాదీని, కారయామాసుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్య వామనస్యో-పనీయమానస్య ఉపనయనేన సంస్క్రియమాణస్య, సవితా, సావిత్రీ-ముపదిష్టవాన్-బృహస్పత్యాదయో- బ్రహ్మసూత్రాదీని, దదుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్ర-వనస్పతిర్వనానాంపతిః సోమశ్చన్ద్రః - ద్యౌస్తదభిమానినీ దేవతా- హే మహారాజ-అవ్యయాత్మనః, అపక్షయాదిరహితస్వరూపస్య-సరస్వతీ - అక్షమాలామదాత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థం-ముపనీయమానాయ వామనాయ-యక్షరాడ్వైశ్రవణః, పాత్రికాం భిక్షాపాత్రం-అదాత్

భవానీ,భిక్షాం-మదాత్ ॥ ౧౬ ॥ స,ఏవం సంభావితో-మారిష!శ్రేష్ఠః. పూజ్యో-వటుర్బ్రహ్మవర్చసేన-తాం బ్రహ్మర్షిగణసంఘుష్టాం,సభామప్య, తిక్రమ్య-సభాయా-నిర్గతో. వ్యరోచ తేత్యర్థః-యద్వా - రుచిరత్రేణ్యర్థగర్భిః - సభామతీవవ్యరోచ యదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ విధుఃకశ్యపః-సమిద్ధం జ్వలన్తం,ముపనయనాగ్నిం పరిసమూహనమ్మృజుం-కృత్వా- పరిస్తీర్య-సమభ్యర్చ్యచ-సమిద్భి-ర్జుహుతవాన్ ॥ ౧౮ ॥ తతో-భగవాన్వామనో-భృగూణాం-తై-రుపకల్పితైః కారితై, రశ్వమేధై-ర్యజన్తం,మూర్జితం-బలిం వైరోచనిం- శ్రుత్వా తత్ర-జగామ-కథంభూతః - అఖిలేన-సారేణబలేన-సమ్భృతః పూర్ణః - అతఏవ-భారేణ-గాంభూమిం,ప్రతిపదం-సంనమయన్ నమ్రాంకుర్వన్ ॥ ౨౦ ॥ నర్మదాయా,ఉత్తరే-తటే-భృగుకచ్ఛ సంజ్ఞే క్షేత్రే,క్రతూత్తమం,ప్రవర్తయన్తః-తే-బలేః, ఋత్విజో,భృగవ, స్తం వామనం-దూరా-ద్వ్యచక్షత-అపశ్యన్-కథంభూతం-ఉదితం-సూర్యమివస్థితం-ఆరాత్సమీపఏవో-దితం రవిమివేతి వా ॥ ౨౧ ॥ హేనృప-వామనస్య, తేజసా,ఽపహృతతేజసః-యజమానో బలి-స్సభ్యా ఋత్విజశ్చ. సూర్యఃకిలా-యాతీ-త్యేవమాది-వ్యతర్కయన్నితి శేషః - కిం వా-విభావసు రగ్ని-రాయాతి-ఉత,క్రతో,ర్దిదృక్షయా-సనత్కుమార,ఆయాతి ॥ ౨౨ ॥ ఇతీత్థం,సశిష్యేషు సయజమానేషు-భృగుషు-వితర్కయమాణేషు సత్సు-స భగవాన్వామనః-సదణ్డం-ఛత్రం. జలపూర్ణం,కమణ్డలుంచ-బిభ్రద్ధయమేధవాటికాం-వివేశ ॥ ౨౩ ॥ మౌ

వతీసాక్షాదుమాఽదాదమ్బికాసతీ ॥ ౧౬ ॥ స బ్రహ్మవర్చసేనైవం సభాం సమ్భావితో వటుః । బ్రహ్మర్షిగణసఙ్ఘుష్టామత్యరోచత మారిషః ॥ ౧౭ ॥ సమిద్ధమాహితం వహ్నిం కృత్వా పరిసమూహనమ్ । పరిస్తీర్య సమభ్యర్చ్య సమిద్భిరజుహోద్విభుః ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వాఽశ్వమేధైర్యజమానమూర్జితం బలిం భృగూణాముపకల్పితైస్తతః । జగామ తత్రాఖిలసారసమ్భృతో భారేణ గాం సంనమయన్పదే పదే ॥ ౨౦ ॥ తం నర్మదాయాస్తట ఉత్తరే బలేర్య ఋత్విజస్తే భృగుకచ్ఛసంజ్ఞకే । ప్రవర్తయన్తో భృగవః క్రతూత్తమం వ్యచక్షతారాదుదితం యథా రవిమ్ ॥ త ఋత్విజో యజమానస్సదస్యా హతత్విషో వామనతేజసా నృప । సూర్యః కిలాయాత్యుత వా విభావసుస్సనత్కుమారోఽథ దిదృక్షయా క్రతోః ॥ ౨౨ ॥ ఇత్థం సశిష్యేషు భృగుష్వనేకధా వితర్క్యమాణేషు భగవాన్స వామనః । సదణ్డం ఛత్రం సజలం కమణ్డలుం వివేశ బిభ్రద్ధయమేధవాటమ్ ॥ ౨౩ ॥ మౌఞ్జ్యా మేఖలయా వీతముపవీతాజినోత్తరమ్ । జటిలం వామనం విప్రం మాయామాణవకం హరిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రవిష్టం వీక్ష్య భృగవస్సశిష్యాస్తే సహాగ్నిభిః । ప్రత్యగృహ్ణన్సముత్థాయ సఙ్క్షిప్తాస్తస్య తేజసా ॥ ౨౫ ॥ యజమానః ప్రముదితో దర్శనీయం మనోరమమ్ । రూపానురూపావయవం తస్మా ఆసనమాహరత్ ॥ ౨౬ ॥ స్వాగతేనాభినన్ద్యాథ పాదౌ భగవతో బలిః । అవనిజ్యార్చయామాస ముక్తసఙ్గమనోరమమ్ ॥ ౨౭ ॥ తత్పాదశౌచం కలికల్మషాపహం స ధర్మవిన్మూర్ధ్న్యదధాత్సుమఙ్గళమ్ । యద్దేవదేవో గిరిశశ్చన్ద్రమౌళిర్దధార మూర్ధ్నా పరయా చ భక్త్యా ॥ ౨౮ ॥ బలిరువాచ ॥ స్వాగతం తే నమస్తుభ్యం బ్రహ్మన్కింకరవామ తే । బ్రహ్మర్షీణాం తపస్సాక్షాన్మన్యే త్వార్య వపుర్ధరమ్ ॥ ౨౯ ॥ అద్య నః పితరస్తృప్తా అద్య నః పావితం కులమ్ । అద్య స్విష్టః క్రతురయం యద్భవానాగతో గృహాన్ ॥ ౩౦ ॥ అద్యాగ్నయో మే సు

మౌఞ్జ్యా మేఖలయా చ - బద్ధకటి-ముపరి ధృతోపవీతాజిన-ముపవీతోపరిధృతమజినముత్తరీయం యస్యేతి వా - జటిలం సశిఖం- వామనాఖ్య - మాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశం హరిం-యజ్ఞవాటె - ప్రవిష్టం, దృష్ట్వా సయజమానా-భృగవో-ఽగ్నిభిస్సహ - వామనస్య - తేజసా - సంక్షిప్తాస్సఙ్కుచిత ప్రకాశాస్సన్త - స్సముత్థాయ - ప్రత్యగృహ్ణన్సత్కృతవన్తః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ తదేవాహ ॥ యజమాన ఇతి ॥ రూపస్యానురూపా అవయవా యస్య తం-మతఏవ,మనోరమం హృద్యం-అతఏవ,దర్శనీయం-వామనం-దృష్ట్వేతి శేషః యజమానో బలి-స్తస్మై,ఆసనం-సమర్పితవాన్ ॥ ౨౬ ॥ అథ-బలి-స్తం,స్వాగతేనాభినన్ద్య స్వాగతం పృష్ట్వా , తస్య భగవతః-పాదా,వవనిజ్య ప్రక్షాళ్య,ముక్తసఙ్గానాం యోగినాం, మనస్సు - క్రీడన్తం-తం, భగవన్తమర్చయామాస ॥ ౨౭ ॥ తత-స్స్వధర్మవిత్ స్వానురూపధర్మజ్ఞో బలిః,కలికల్మషస్యా, పహన్తృ,అతఏవ సుమఙ్గళం,తస్య భగవతః-పాదయోస్సమ్బన్ధి-శౌచం పవిత్రం ప్రక్షాళనోదకం-మూర్ధన్య,దధాత్। పాదశౌచం విశినష్టి । దేవదేవో బ్రహ్మ,చన్ద్రమౌళి,ర్గిరిశో రుద్రశ్చ-పరయా భక్త్యా-మూర్ధ్నా - యత్పాదశౌచం గఙ్గారూపం,దధార, తత స్తమువాచేతి శేషః ॥ ౨౮ ॥ తదేవాహ ॥ హే బ్రహ్మన్- తే త్వయా-స్వాగతం-తుభ్యం -నమః తే-కింకరవామ కిఙ్కార్యం భావయామిత్యర్థః ఆర్య వపుర్ధరం శ్రేష్ఠవపుర్ధరం-త్వాం-సాక్షాత్ప్రత్యక్షం-బ్రహ్మర్షీణాం-తపో-మన్యే-తపఏవమూర్తీభూతం మన్యే ॥ ౨౯ ॥ యద్యస్మా - ద్భవా-నస్మాకం - గృహా-నాగత - స్తతో - ఽస్మాకం- పితర- స్తృప్తా-బభూవుః-కులంచ పవిత్ర మభూత్-అయం క్రతుశ్చ-యథావదనుష్ఠితో-బభూవ ॥ ౩౦ ॥ అద్య- మే ఽగ్నయశ్చ-యథావిధి సుష్ఠు-హుతా-బభూవుః. హోద్ధ్వ

జాత్మజ త్వచ్చరణావనేజనైః ర్వార్భిర్జలైః-హృత-మంహః పాపం-యస్య తస్య మమ సమ్బన్ధినీ ఇయం భూమిస్తనుభిః అస్మచ్ఛరీరైస్సహ-తవ-పదైః పాదవిన్యాసైః-పునీతా పవిత్రీకృతా-ఽఽసీత్ ॥ ౩౧ ॥ హే విప్రసుత-త్వా-మర్థినం యాచితారం-మనుతర్కయే ఆలక్షయే. అతో-హే వటో-యద్వాఞ్ఛసి కామయసే-తన్మత్తః-ప్రతీచ్ఛ ప్రతిగృహాణ-యద్వాఞ్ఛసీతి యచ్ఛబ్దాభిప్రేతానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి-గామితి-గాం భూమిం ధేనుం వా, గుణవద్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమద్ధామ గృహం, తథా-మృష్టమన్నం-హే విప్ర-అథో వా అథవా-హే అర్హత్తమ-కన్యాం వా-యత్కించిత్కామయసే తన్మత్తః ప్రతిగృహాణ ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ********************************

తదేవం యాచ్ఞాయై చోదితో భగవాన్పదత్రయపరిమితాం భూమిం యియాచిషుస్తద్ప్రత్యాఖ్యానాయ ప్రతిశ్రుతం దృఢీకర్తుం బలిం ప్రశంసన్నాహ త్యాహ మునిః-ఇత్యుక్తవిధం-ధర్మయుక్తం-సూనృతం సత్యం-మధురం చ-బలేర్వచ-ఆకర్ణ్య-ప్రీత-స్తం ప్రతినన్ద్య-దం వక్ష్యమాణమువాచ ॥ ౧ ॥ తదేవాహ వచ ఇత్యాదినా యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యన్తేన ॥ హే జనదేవ, తవ, వచ, సూనృతత్వాదిగుణయుక్తం-యుక్తం చ-ఏతత్కుతః యతః-యస్య భగవత, స్సాంపరాయే పరలోకసాధనధర్మనిర్ణయే, తవ, పితామహః-కులవృద్ధః-ప్రశాన్తశ్చ-ప్రహ్లాద ఏవ-ప్రమాణం-తద్వృత్త్యైవ తత్సన్తానయోపానాంభ

హుతాయథావిధిద్విజాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైః । హతాంహసో వార్భిరియంచ భూరహో తథా పునీతా తనుభిః పదైస్తవ ॥ ౩౧ ॥ యద్యద్బటో వాఞ్ఛసి తత్ప్రతీచ్ఛ మే త్వామర్థినం విప్రసుతానుతర్కయే । గాం కాఞ్చనం గుణవద్ధామ మృష్టం తథాఽన్నపేయముత వా విప్రకన్యామ్ ॥ గ్రామాన్సమృద్ధాంస్తురగాన్గజాన్వా రథాంస్తథార్హత్తమ సమ్ప్రతీచ్ఛ మే ॥ ౩౨ ॥ ********************************
************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి వైరోచనేర్వాక్యం ధర్మయుక్తం సుసూనృతమ్ । నిశమ్య భగవాన్ప్రీతః ప్రతినన్ద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వచస్తవైతజ్జనదేవ సూనృతం కులోచితం ధర్మయుతం యశస్కరమ్ । యస్య ప్రమాణం భృగవః సామ్పరాయే పితామహః కులవృద్ధః ప్రశాన్తః ॥ ౨ ॥ న హ్యేతస్మిన్కులే కశ్చిన్నిస్సత్త్వః కృపణః పుమాన్ । ప్రత్యాఖ్యాతా ప్రతిశ్రుత్య యో వాఽదాతా ద్విజాతయే ॥ ౩ ॥ న సన్తి తీర్థే యుధి చార్థినార్థితాః పరాఙ్ముఖా యే త్వమనస్వినో నృప । యుష్మత్కులే యద్యశసాఽమలేన ప్రహ్లాద ఉద్భాతి యథోడుపః ఖే ॥ ౪ ॥ యతో జాతో హిరణ్యాక్షశ్చరన్నేక ఇమాం మహీమ్ । ప్రతివీరం దిగ్విజయే నావిన్దత గదాయుధః ॥ ౫ ॥ యం వినిర్జిత్య కృచ్ఛ్రేణ విష్ణుః క్ష్మోద్ధార ఆగతమ్ । ఆత్మానం జయినం మేనే తద్వీర్యం భూర్యనుస్మరన్ ॥ ౬ ॥ నిశమ్య తద్వధం భ్రాతా హిరణ్యకశిపుః పురా । హన్తుం భ్రాతృహణం క్రుద్ధో జగామ నిలయం హరేః ॥ ౭ ॥ తమాయాన్తం సమాలోక్య శూలపాణిం కృతాన్తవత్ । చిన్తయామాస కాలజ్ఞో విష్ణుర్మాయావినాం వరః ॥ ౮ ॥ యతో యతోఽ

వత్తామపి వృత్తిస్త్వాదృశ్యేవేత్యనుమీయత ఇతి భావః ॥ ౨ ॥ తదేవ విశదయతి ॥ నహీతి ॥ అస్మిన్-త్వదీయే కులే కశ్చిదపి పుమాన్ నిస్సత్త్వః-కృపణశ్చ-నహి, న జాతః-న జనిష్యతే-నాధునా వర్తతే చ-తత్ర-నిస్సత్త్వస్య లక్షణం యో ద్విజాతయే యాచకాయ ప్రత్యాఖ్యాతా న దదామీతి వక్తేతి-కృపణస్య లక్షణం ప్రథమం ప్రతిశ్రుత్య యో వా అదాతేతి ॥ ౩ ॥ హే నృప-తీర్థే దానావసరే సతి-అర్థినా యాచకేన-అర్థితా యాచితా-స్తథా-యుద్ధే-పరాఙ్ముఖా-యే చా-మనస్వినః అస్వతన్త్రాశ్చ అస్మిన్కులే, త్రిపురుషం-న సన్త్యేవ-తీర్థే యాచ్ఞామన్తరేణాపి దదతీత్యర్థః-యత్ యస్మిన్కులే-ఖే ఆకాశే చన్ద్ర ఇవ-అమలేన-యశసా-ప్రహ్లాద-ఉద్భాతి నితరాం చకాస్తి ॥ ౪ ॥ యుధి పరాఙ్ముఖా న సన్తీత్యేతదుపపాదయతి ॥ యత ఇత్యాదినా ॥ యతో యస్మిన్కులే-జాతో-హిరణ్యాక్షః-ఏకోఽసహాయో-దిగ్విజయనిమిత్తే-ఇమాం-కృత్స్నాం మహీం-చరన్-గదైవాయుధం యస్య తాదృశః-ప్రతిపక్షం వీరం-న లేభే ॥ ౫ ॥ క్ష్మోద్ధారే భూమ్యుద్ధారే-విష్ణుర్వరాహరూపః-యం హిరణ్యాక్షం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన-వినిర్జిత్య హత్వా-జయిన-మాత్మాన-మమన్యత-అత-స్తస్య హిరణ్యాక్షస్య-వీర్యం-భూర్యనవధిక-మిత్యనుస్మరన్-అభిజానీహి ॥ ౬ ॥ తథా-తస్య హిరణ్యాక్షస్య-వధం-శ్రుత్వా-తస్య భ్రాతా హిరణ్యకశిపుః-పురా-క్రుద్ధో-భ్రాతృహన్తారం, విష్ణుం-హన్తుం-హరేర్నిలయం స్థానం-జగామ ॥ ౭ ॥ శూలపాణిం-మృత్యుమివ-దాపతన్తం-తం హిరణ్యకశిపుం-విజ్ఞాయ దుర్జయం జ్ఞాత్వా-మాయావినాం శ్రేష్ఠః-తత్తత్కాలప్రయోజనాభిజ్ఞో-విష్ణు-రిత్థం-చిన్తయామాస ॥ ౮ ॥ తచ్చిన్తాం చిన్తామేవ దర్శయతి ॥ అహం-యత్ర యత్ర-గమిష్యామి తత్ర సర్వత్రా-సో హిరణ్యకశిపుః-ప్రాణభృతాం-మృ

త్యురివా-వతిష్ఠతే-అతో-ఽధునాపరాగ్దృశోబహిర్దృశ్యమానో,ఽహమస్యదైత్యస్య-హృదయమేవ-ప్రవేక్ష్యామి ॥౯॥ ఇతీత్థం-సవిష్ణు-ర్వినిశ్చిత్య - హేఅసురేన్ద్ర! ఆధావతఃతదగ్రతస్సఞ్చరతో - రిపోర్హిరణ్యకశిపోః శ్శరీరం - నిర్వివిశే ప్రవివేశ-తత్రాపిహృదయే ప్రవిష్టంమాంజ్ఞాస్యతీత్యేవంవినిశ్చిత్య - శ్వాసానిలే- ఽన్తర్హితఃసూక్ష్మదేహోయస్య।- తస్య - ... న్ధ్రేణవివిగ్నమతికమ్పితం-చేతో-యస్య - తాదృశో - బభూవ - తత్రాపిప్రవిష్టంజ్ఞాస్యతీతివినిశ్చిత్య ఘ్రాణరన్ధ్రసఞ్చారిశ్వాసవాయునాసహచఞ్చల స్తదవిభక్తోబభూవేత్యర్థః ॥౧౦॥ తత-స్సదైత్య,స్తన్నిలయం-శూన్యం- పరితోఽన్విష్యతమపశ్యమానః,కుపితో-ననాద-జితంమయేతిసింహనాదంకృతవాన్ -తతః-పునః-క్ష్మాంపృథివీం - ద్యాందివం, దిశః-ఖమన్తరిక్షం-వివరమతలాదికం-సముద్రాంశ్చ-విచిన్వ-న్వీరోదైత్యో,విష్ణుం-నదదర్శ ॥౧౧॥ అపశ్య-న్నిత్థ-మువాచ- తదేవాహ।ఇదంకృత్స్నం-జగన్మయా,అన్విష్టంఅన్వేషితం-మమ-భ్రాతృహన్తాతు -క్వాపి-నదృశ్యతే-సతు , యతః , ప్రాప్య , పునర్నావర్తతే తత్ర-నూనం-గతః-మృతోఽభవదితిభావః ॥౧౨॥ అధునా,నమద్విషయవైరానుబన్ధ స్తస్యాస్తీత్యాహేత్యాహ ॥ వైరానుబన్ధఇతి।ఇహలోకే దేహినాం - వైరానుబన్ధః-ఏతావానేవ-కియా - న్,ఆమృత్యోర్మ్మరణపర్యన్తమ్,ఇత్యే-తావానేవ-కుతః-యతో-మన్యుఃక్రోధః,అజ్ఞానప్రభవః-దేహవిలక్షణాత్మ స్వరూపాజ్ఞానజ-స్స, దేహాత్మాభిమానేనో , పబృంహితఃప్రకటీకృతో , భవతి, దేహేవినష్టేసతిమన్యు రపిప్రశామ్యతీతిమృత్యు పర్యన్తఏవవైరానుబన్ధ , స్తతస్స ఉపేక్షణీయఇతిభావః ॥౧౩॥ ఏవంపితామహప్రపితామహయో స్తీర్థాదావర్థిత్వాపరాఙ్ముఖత్వాదిగుణయోగమభిధాయాథపితుర్గుణా

హంతత్రాసౌమృత్యుఃప్రాణభృతామివ।అతోఽహమస్యహృదయంప్రవేక్ష్యామిపరాగ్దృశః॥ ౯ ॥ ఏవం సనిశ్చిత్యరిపోశ్శరీరఆధావతోనిర్వివిశే*సురేన్ద్ర! । శ్వాసానిలాన్తర్హితసూక్ష్మదేహ స్తత్ప్రాణరన్ధ్రేణవివిగ్నచేతాః ॥ ౧౦ ॥ సతన్నికేతంపరిమృశ్యశూన్యమపశ్యమానః*కుపితోననాద । క్ష్మాంద్యాందిశఃఖంవివరాన్సముద్రాన్విష్ణుంవిచిన్వన్నదదర్శవీరః ॥ ౧౧ ॥ అపశ్యన్నితిహోవాచమయాఽన్విష్టమిదంజగత్ । భ్రాతృహామేగతోనూనంయతోనావర్తతేపుమాన్ ॥౧౨॥ వైరానుబన్ధఏతావానామృత్యోరిహదేహినామ్ । అజ్ఞానప్రభవోమన్యురహంమానోపబృంహితః ॥ ౧౩ ॥ పితాప్రహ్లాదపుత్రస్తేతద్విద్వాన్ద్విజవత్సలః । స్వమాయుర్ద్విజలిఙ్గేభ్యోదేవేభ్యోఽదాత్సయాచితః ॥ ౧౪ ॥ భవానాచరితాన్ధర్మానాస్థితోగృహమేధిభిః।బ్రాహ్మణైఃపూర్వజైశ్శూరైరన్యైశ్చోద్దామకీర్తిభిః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్త్వత్తోమహీమీషద్వృణేఽహంవరదర్షభాత్ । పదానిత్రీణిదైత్యేన్ద్రసంమితానిపదామమ ॥ ౧౬ ॥ నాన్యత్తేకామయేరాజన్వదాన్యాజ్జగదీశ్వరాత్ । నైనఃప్రాప్నోతివైవిద్వాన్యావదర్థపరిగ్రహః ॥ ౧౭ ॥ బలిరువాచ ॥ అహోబ్రాహ్మణదాయాదవాచస్తేవృద్ధసమ్మతాః।త్వంబాలోబాలిశమతిస్స్వార్థంప్రత్యబుధోయథా ॥ ౧౮ ॥ మాంవచోభిస్సమారాధ్యలోకానామేకమీశ్వరమ్।పదత్ర

నాహ॥పితేతి,ప్రహ్లాదస్యపుత్ర స్తవపితావిరోచన స్తు- తద్విద్వాన్పితృపితామహయోర్వృత్తింవిద్వాన్ , తద్వృత్త్యభిజ్ఞఃకించ ద్విజవత్సలఃద్విజరూపధారిషుదేవేషువత్సలః, అతఏవ,ద్విజలిఙ్గేభ్యఃద్విజవేషధారిభ్యోదేవేభ్యోయాచకేభ్య-స్స్వకీయు,మాయు-స్సమాహితో , దదౌ,యద్వాద్విజరూపధారిణోదేవాఏతేనతుద్విజాఇతితద్విద్వానపి-సయాచితస్సన్ , స్వీయ-మాయు , ర్దేవేభ్యో, దదా,విత్యన్వయః ॥౧౪॥ తదేవంపిత్రాదీన్ స్తుత్వాఽథతంప్రశంసతిభవానితి॥గృహమేధిభిర్బ్రాహ్మణైర్భృగుప్రభృతిభి- స్తథా,పూర్వజై ర్విరోచనాదిభి,ర్విపులకీర్తిభి శ్శూరైశ్చ , చరితాననుష్ఠితా , న్ధర్మాన్ , భవా,నాస్థితః ॥౧౫॥ తదేవంప్రతిశ్రుతాప్రత్యాఖ్యానాయపిత్రాదిభిస్సహతం స్తుత్వాఽర్థయాచతే।తస్మాదితి। తస్మాత్త్వత్తో వై తాదృశకులప్రసూతత్వాదుక్తగుణత్వాచ్చ - వరదశ్రేష్ఠ - త్వత్తో ఽహ,మీష , న్మహీంపృథ్వీం, వృణేయాచేయితిమిత్యత్రాహ॥పదానిత్రీణిత్రిపదపరిమితామిత్యర్థః-కస్యత్రిపదపరిమితామిత్యత్రాహ। హేదైత్యేన్ద్ర,మమ , పదాపాదేన,సమ్మితానిపరిచ్ఛిన్నాని,ఇదంత్రివిక్రమపదాభిప్రాయేణ,నచాయమనృతవాదః , తత్రాపి-స్వపదత్వానపాయాత్ ॥౧౬॥ ఏతదేవనాన్యద్వృణఇత్యాహ॥ నాన్యదితి॥ హేరాజన్,జగదీశ్వరాదపి-తత్రాపి,వదాన్యాదపి ,త్వత్త,ఏతావదేవ,వృణే , నాన్యత్కామయే,యావదర్థస్యాపేక్షితార్థస్యైవ, ఉపయుక్తార్థస్యైవ , ప్రతిగ్రహో,యస్య,పరిగ్రహఇతిపాఠేఽపిసఏవార్థః, విద్వాన్,ఏనఃపాపం-నప్రాప్నోతి-అధికార్థలిప్సు స్తుపాపీభవతీత్యర్థః ॥౧౭॥ ఏవంయాచిత స్తదభిప్రాయానభిజ్ఞఆహబలిః॥అహోఇతిత్రిభిః। హేబ్రాహ్మణదాయాదబ్రాహ్మణసుత-తవవాచస్తు,వృద్ధానాం-సంమతాః,అథాపి త్వం,బాలః- హేతుగర్భమిదం,అతఏవ-బాలిశమతిర్బాలిశానామజ్ఞానామివమతిర్యస్యసః,అతఏవ,స్వార్థంప్రతి, యథావదబుధః ॥ ౧౮ ॥ అబుధత్వమేవాహ॥మామితి॥లోకానా-మేకమద్వితీయ , మీశ్వరం-మాం, వచోభి-ర్వృద్ధసమ్మతై , రారాధ్యప్రసాద్యయో

ఘవాన్, పదత్రయమత్యల్పస్వ కియపదత్రయపరిమితం - భూభాగంవృణీత, ద్వీపస్యాపిజమ్బ్వాదే-ర్దాశుషం దాతారం,
మా-మవిద్వానశో-బాలిశమతిర్భవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ మాముపవ్రజ్యమాంయాచిత్వా-పుమా - న్కశ్చి-ద్భూయో-ఽన్యం
యాచితుం-నార్హతీత-స్మాత్ - హేవటోకామంయథేచ్ఛం - వృత్తికరీం-విపులాం, భూమిం, మమత్తః, ప్రతీచ్ఛప్రతిగృహా
ణ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పునర్యాచితాధికనిస్పృహత్వమేవావిష్కుర్వన్నాహ భగవాన్ ॥ యావన్త ఇతిసప్తభిః ॥ హేనృప-ప్రతిలో
క్యాం, యావన్తో విషయా దేశా స్తై, సర్వైఽపి ప్రతిగృహ్యమాణాస్సన్తః, అజితేన్ద్రియా,న్పూరయితుంనాలం, బుద్ధిమతఃశక
ర్తుంనశక్నువన్తి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యదుక్తం ద్వీపదాశుషమవిద్వానిత్య త్రాహ త్రిభిః-క్రమైః పాదై-రసంతుష్టః-పుమాన్న
ఖణ్డయుక్తేన, జమ్బూద్వీపేనాపి-నపూర్యతే, అపూర్తౌ హేతుమాహ - సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా - సప్తానాం ద్వీపవరాణా
మిచ్ఛయా హేతునా-ద్వీపేనాపి-నపూర్యత ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తర్హిసప్తద్వీపాంమహీం ప్రతీచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ సప్తేతి॥ వైన్యశ్చపృ
థు-ర్గయశ్చాది, ర్యేషాం, తేనృపా, స్సప్తానాంద్వీపానామధిపతయోఽప్యర్థైః-కామైశ్చ, తృష్ణాయా, అన్తం - నగతాః, అర్థ
కామతృష్ణాయా, అన్తమవధిం, నప్రాప్తా ఇతి నోఽస్మాభిః, శ్రుతం, ఉత్తరోత్తరమసన్తుష్టస్యార్థకామతృష్ణాయా అనువృ
త్తేరితిభావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవమసన్తుష్టస్య సుఖంచ నాస్తీతివక్తుం తావత్సంతుష్టస్య సుఖమస్తీత్యాహ ॥ యదృచ్ఛయేతి
దైవాల్లబ్ధేన-సన్తుష్ట స్తు సుఖం,వర్తతేసుఖంయథాతథా, అస్తేఅజితాత్మా అజితేన్ద్రియః అతఏవోపసాదితైః ప్రాప్తై

యంయోవృణీతేబుద్ధిమాన్ద్వీపదాశుషమ్॥ ౧౯ ॥ నపుమాన్మాముపవ్రజ్యభూయోయాచితుమర్హతి।తస్మాద్వృ
త్తికరీంభూమింవటోకామంప్రతీచ్ఛమే। ౨౦ ॥శ్రీభగవానువాచ। యావన్తోవిషయాః ప్రేష్ఠాస్త్రిలోక్యామజితే
న్ద్రియమ్। నశక్నువన్తితేసర్వేప్రతిపూరయితుంనృప॥ ౨౧ ॥త్రిభిఃక్రమైరసంతుష్టోద్వీపేనాపనపూర్యతే।నవ
వర్షసమేతేనసప్తద్వీపవరేచ్ఛయా॥ ౨౨ ॥ సప్తద్వీపాధిపతయోనృపావైన్యగయాదయః । అర్థైఃకామైర్గతా
నాన్తంతృష్ణాయాఇతినశ్శ్రుతమ్॥౨౩॥యదృచ్ఛయోపపన్నేనసన్తుష్టోవర్తతేసుఖమ్। నాసంతుష్టస్త్రిభిర్లోకై
రజితాత్మోపసాదితైః॥ ౨౪ ॥పుంసోఽయంసంసృతేర్హేతురసంతోషోఽర్థకామయోః।యదృచ్ఛయోపపన్నేన
సంతోషోముక్తయేస్మృతః ॥ ౨౫ ॥ యదృచ్ఛాలాభతుష్టస్యతేజోవిప్రస్యవర్ధతే । తత్ప్రశామ్యత్యసంతోషా
దమ్భసేవాశుశుక్షణిః ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్త్రీణిపదాన్యేవవృణేత్వాంవరదర్షభ । ఏతావతైవసిద్ధోఽహంవిత్తం
యావత్ప్రయోజనమ్। ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ।ఇత్యుక్తఃప్రహసన్నాహవాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్యతామ్।వామనాయ
మహీందాతుంజగ్రాహజలభాజనమ్॥ ౨౮ ॥విష్ణవేక్ష్మాంప్రదాస్యన్తముశనాహ్యసురేశ్వరమ్ । జానంశ్చికీర్షి
తంవిష్ణోశ్శిష్యంప్రాహవిదాంవరః॥ ౨౯ ॥శుక్రఉవాచ॥ఏషవైరోచనేసాక్షాద్భగవాన్విష్ణురవ్యయః। కశ్యపా
దదితేర్జాతోదేవానాంకార్యసాధకః॥ ౩౦ ॥ప్రతిశ్రుతంత్వయైతస్మైయదనర్థమజానతా।నసాధుమన్యేదైత్యా
నాంమహానుపగతోఽనయః॥ ౩౧ ॥ ఏషతేస్థానమైశ్వర్యంశ్రియంతేజోయశశ్శ్రుతమ్ । దాస్యత్యాచ్ఛిద్యశక్రా

త్రిభి-ర్లోకై,రసన్తుష్టస్తు, నసుఖంవర్తతే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సన్తోషాసన్తోషౌనకేవలంసుఖదుఃఖమాత్రహేతూ, అపితు
సంసృతిముక్తిహేతూఅపీత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ అర్థకామయోర్విషయయో - ర్యో - ఽసన్తోషస్స - పుంస - స్సంసారస్య,
హేతుః,యశ్చ-దైవాల్లబ్ధేన - సన్తోష, స్స, ముక్తయే, స్మృతః, హేతురిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ, దైవాల్లబ్ధే
న,తుష్టస్య,విప్రస్య, తేజో-వర్ధతే,అసన్తోషాత్తు,తత్తేజః,ప్రశామ్యతినశ్యతి-యథాజలేనా,శుశుక్షణిరగ్నిస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁
తస్మాత్సన్తోషస్యైవశ్రేయస్కరత్వాత్ - హేనృపోత్తమ-త్రీణ్యేవ-పదాని,త్వాం,వృణేయాచే,ఏతావతైవా-హం-సిద్ధః
కృతార్థః విత్తంహి,యావత్ప్రయోజనమేవ,సుఖదమితిశేషః, అధికంతుదుఃఖదమితిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీత్థ-ముక్తో-బలిః
ప్రహసన్ - తర్హిప్రతిగృహ్యతా,మిత్యాహ॥ఏవముక్త్వా-వామనాయ,భూమిం,దాతుం - జలభాజనం, గృహీతవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁
తదావామనాయ,పృథ్వీం,దాస్యన్తందాతుముద్యుక్తమసురేశ్వరం, శిష్యం,విష్ణోశ్చికీర్షితంజానన్, స్స్వశనాశుక్రో,విదాం
కాలత్రయవిదాం,శ్రేష్ఠః-ప్రాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ఏషఇతి॥ హేవైరోచనే,ఏషవామన
స్సాక్షాద్భగవా,నవ్యయో,విష్ణురేవ, దేవానాం - కార్యసాధకఃకార్యంసాధితుమిత్యర్థః-కశ్యపాత్ప్రజాపతే-రవతీర్ణః-పద
త్రయవ్యాజేనలోకత్రయం-ప్రతిగృహ్యదేవేభ్యో దాతుమవతీర్ణఇతిభావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవంవిధాయ-తస్మై-స్వానర్థ-మజా
నతా-త్వయా,యత్ప్రతిశ్రుతం,త-త్సాధు,నమన్యే - కుతః,యతో-దైత్యానాం , మహా - ననయోఽన్యాయ,ఉపగతఉపస్థి
తః ❁ ॥ ౩౧ ॥ అన్యాయమేవాహ॥ఏషఇతి॥ఏష,మాయామాణవకఆత్మసఙ్కల్పప్రాప్తమాణవకసన్నివేశో , హరిర్వ్యాపు

న- స్తవ-స్థానాదికం-విపులం-యశశ్చాచ్ఛిద్యాపనీయ-న్ద్రాయ, దాస్యతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నను మయా పదత్రయమేవప్రతిశ్రుతం నాధికం తత్రాహ। త్రిభిరితి ॥ విశ్వకాయో విశ్వరూపో భూత్వేత్యర్థః, త్రిభిః- పాదవిన్యాసైః - ఇమాన్- త్రీన్ లోకాన్- క్రమిష్యతే పరిచ్ఛిద్య గ్రహీష్యతీత్యర్థః। క్రమతామితిచేత్తత్రాహ ॥ సర్వస్వమితి। హేమూఢ-సర్వస్వం-విష్ణవే, వామనరూపాయాస్మై- ద త్వా- కథం-వర్తిష్యసే- తవస్థితిరపిదుర్లభేతిభావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథాఽపి ప్రతిశ్రుతం సమ్పాదనీయమేవేత్యత్రాహ। క్రమత ఇతి ద్వాభ్యాం। ఏకేన - పదా పాదవిన్యాసేన- గాం భూమిం, ద్వితీయేన- దివం హే విభో- మహతా - కాయేన- ఖమన్తరిక్షం చ- క్రమతః- క్రమమాణస్య- భగవతః- స్తృతీయస్య- పాదవిన్యాసస్య- కా గతిః- తృతీయపాదస్యాస్పదాభావాత్తథాఽపి ప్రతిశ్రుతేఽంశ సంపాదితమేవస్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అత ఏవ ప్రతిశ్రుతమప్రదాతు- స్తవ - నరకే- నిష్ఠామవస్థితిం- మన్యే- కుతః, యో భవాన్, ప్రతిశ్రుతస్య ప్రతిశ్రుతం పూరయితుమసమర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తథాఽపి సర్వస్వదానాత్కీర్తిస్తావద్భవిష్యతీత్యత్రాహ ॥ నతద్దానమితి ॥ యేన దానేన- వృత్తిర్జీవికా- విపద్యతే విప్లుతా భవతి- త- ద్దానం, న ప్రశంసన్త్యాశ్యాః, కుతః, యతో, లోకే, వృత్తిమతః జీవికావత ఏవ, పుంసః- స్సమ్బన్ధీని దానాదీని- ధర్మాదిహేతవః- జీవికావిపత్తికరదానాదిభిర్ధర్మాదయః ప్రత్యుత నశ్యన్తీ త్యర్థః ❁ । ౩౬ । ❁ అతో, విద్వాన్, స్విత్తం - పఞ్చధా, ధర్మాదిపఞ్చకార్థతయా, విభజన్నేవ, ఇహాముత్ర చ, లోకే, మోదతే తత్ర- స్వజనాయ స్వజన పుష్టయే ❁ । ౩౭ ॥ ❁ నను తర్హి ప్రతిశ్రుత్యనేతి కథమనృతం వాచ్యం తత్రాహ। సార్ధైః షడ్భిః అత్రాపీ సత్యానృతవ్యవస్థాయాం, బహ్వృచైర్గీతం య- త్తత్కథయతో- మత్తః, శృణు, బహ్వృచశ్రుత్యాహ ప్రథమం « ఓమితి సత్యం నేత్యనృతం తదేతత్పుష్పం ఫలం వాచో యత్సత్యం సహేశ్వరో యశస్వీ కల్యాణకీర్తిర్భవితోరీశ్వర,, ఇత్యాదినా సత్యానృత

యమాయాచమాణవకో హరిః ॥ ౩౨ ॥ త్రిభిః క్రమైరిమాన్లోకాన్విశ్వకాయః క్రమిష్యతి । సర్వస్వం విష్ణవే దత్వా మూఢ వర్తిష్యసే కథం ॥ ౩౩ । క్రమతో గాం పదైకేన ద్వితీయేన దివం విభోః। ఖం చ కాయేన మహతా తార్తీయస్య ❁ కుతో గతిః ॥ ౩౪ ॥ నిష్ఠాం తే నరకం మన్యే హ్యప్రదాతుః ప్రతిశ్రుతమ్ । ప్రతిశ్రుతస్య యోఽనీశః ప్రతిపాదయితుం భవాన్ ॥ ౩౫ ॥ న తద్దానం ప్రశంసన్తి యేన వృత్తిర్విపద్యతే। దానం యజ్ఞస్తపః కర్మ లోకే వృత్తిమతో యతః ॥ ధర్మాయ యశసేఽర్థాయ కామాయ స్వజనాయ చ। పఞ్చధా విభజన్విత్తమిహాముత్ర చ మోదతే। ౩౭ ॥ అత్రాపి బహ్వృచైర్గీతం శృణు మేఽసురసత్తమ। సత్యమోమితి యత్ప్రోక్తం యన్నేత్యాహానృతం హి తత్ ॥ ౩౮ । సత్యం పుష్పఫలం విద్యాదాత్మవృక్షస్య ❁ గీయతే । వృక్షేఽజీవతి ❁ తన్న స్యాదనృతం మూలమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ తద్యథా వృక్ష ఉన్మూలః శుష్యత్యుద్వర్తతేఽచిరాత్ । ఏవం నష్టానృతః సద్య ఆత్మా శుష్యేన్న సంశయః । ౪౦ ॥ ప

యోర్లక్షణపూర్వకం స్తుతినిన్దాభ్యాం సత్యం విహితమనృతం చ నిషిద్ధం- అనన్తరం « పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షర,, మిత్యాదినా సత్యే దోషానన్యతే చ గుణానుక్త్వా « తస్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలేన దద్యాత్సత్యానృతే మిథునీకరోతి,, త్యుపసంహారేణ వృత్తిసఙ్కటాదిష్వనృతమప్యనుజ్ఞాతం- తమిమం శ్రుత్యర్థం దర్శయన్నాహ ॥ సత్యమితి ॥ ఓమిత్యఙ్గీకారేణ- యత్ప్రోక్తం, తత్సత్యం, నేతి యదాహ, తదేవానృతమ్ ❁ । ౩౮ । ❁ తత్సత్యమపి తదనృతం వినా న సిధ్యతీత్యాశయేనాహ, సత్యం పుష్పఫలం, విద్యాత్, జానీయాత్ ఆత్మవృక్షస్య దేహరూపస్య వృక్షస్య, కుతః, గీయతే శ్రుత్యోచ్యత ఇత్యర్థః- జీవత ఇతి పాఠాన్తరం తు సుగమం యద్యపి - శ్రుత్యా వాచస్సత్యం పుష్పం ఫలం చేత్యుక్తం - తథాపి, వాచో దేహనిర్వాహాధీనత్వాదాత్మవృక్షస్యేతి ప్రస్తుతానుసారేణోక్తం భవతి। పుష్పఫలస్థానీయం సత్యం- తతః కిమత ఆహ, వృక్షే దేహే, అజీవతి తత్పుష్పఫలం, న స్యాత్, సా న స్యాదితి పాఠే శ్రుత్యుక్తాయా వాచః పరామర్శః, దేహశ్చానృతేన రక్షణీయ ఇత్యాహ అనృతం త్వాత్మనో దేహస్య, మూలం, తథా చ శ్రుతిః « దహ్యతే త్వేనేన్నేతి నేనత్వనృతేన, దహ్యతే సంకోచే స్వాత్మానం రక్షేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏతదేవ దృష్టాన్తేన స్ఫుటయతి, తద్యథా, వృక్ష ఉత్ఖాతమూల, శ్శుష్యతి- అచిరాదేవో, ద్వర్తతే పతతి చ, ఏవం, నష్టమనృతం యస్య, స, ఆత్మా దేహ, శ్శుష్యేత్, సర్వస్వదానే దేహశ్శుష్యేదితి భావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సర్వదా సత్యం వదతో దేహయాన నిర్వాహాదితి స్ఫుటీకర్తుం సత్యస్య దోషానన్తృతస్య గుణాంశ్చాహ ॥ పరాగితి ద్వాభ్యాం ॥ య, దోమిత్యక్షరం, సర్వస్వం దాస్యామీత్యఙ్గీకారార్థకమక్షరం తత్పరాక్, పరాక్శబ్దవ్యాఖ్యానం రిక్తమితి, తస్యాపి వ్యాఖ్యానమపూర్ణమితి తథా చ శ్రుతిః « పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షరం యదేతదోమితి, సర్వస్వదానేకృతే వృత్త్యభావేన దేహస్యాపి వినాశాద్దాతుర్విపత్త్యా దానసాద్గుణ్యాభావా దోమిత్యక్షరమసాద్గుణ్యాద్దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేనాపరిపూర్ణం స్యాదిత్యర్థః కించిదోమితి బ్రూయాత్కించిద్దాస్యామీతి యద్వాక్యం, తేన వాక్యేన, పు

౩౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ జీవితః. ❁ పా ॥ సా న స్యాత్.

మాన్ దాతా,రిచ్యేత అవశిష్యేతేత్యర్థః,దత్తావశిష్టేనాత్మనో వృత్తింకల్పయన్ జీవేదత స్తద్వాక్యంసాద్గుణ్యవద్దానప్రతిశ్రుతి పరత్వేనపరిపూర్ణంస్యాదితిభావః,తథాచశ్రుతిః “నయత్సర్వమోంకుర్యాద్రిక్తంచాత్మానంసకామేభ్యోనాలంస్యా„దితి, య,స్సర్వ,మోంనకుర్యా,త్స,ఆత్మానం-రిక్తం,కుర్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ సకామేభ్యోనాలంస్యాదిత్యస్యార్థమాహ॥భిక్షవ ఇతి ॥ భిక్షవేయాచకాయసర్వంస్వ,మోంకుర్వన్ దాస్యామీతిప్రతిశృణ్వన్ పుమాన్,ఆత్మనే, కామేన,కామ్యత ఇతికామోజీవనంఅద్యయనేనవసతీతివత్ హేత్వర్థేతృతీయా - తస్మై-నాలంనసమర్థస్స్యాదిత్యర్థః,అతఃకించిదేవదేయమితిభావః “ అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మం యన్నేతియత్సర్వం నేతిబ్రూయాత్పాపికాఽస్యకీర్తిర్జాయేత సైనంతత్రైవహన్యా„ దితిశ్రుత్యర్థమాహ॥ అథేతి ॥ నేతియదనృతంవచ,ఏత-త్పూర్ణం-అర్థవ్యయాభావాత్, అభ్యాత్మంచేతిచకారస్యాన్వయః , ఆత్మనోఽభిముఖమన్యస్యార్థమాకర్షతీత్యభ్యాత్మంయోహినిత్యంమమకించిదపినాస్తి సీదామీతిబ్రూతే, సహితేనాఽనృతేనపరేషామర్థానాకర్షతీతిప్రసిద్ధం-తర్హీదమనృతమమృతమివసర్వదాసేవ్యంస్యాన్నేత్యాహ ॥ సర్వమితి ॥ సర్వంనేతియోబ్రూయా,త్స,దుష్కీర్తిః, అతఃకించిద్దేయమిత్యర్థః,యద్వా,కించిద్దాస్యామీతిప్రతిశ్రవణాదపికించిదపినదాస్యామీత్యేవతర్హిజ్యాయస్సుతరావర్థవ్యయాభావాదితిపరిచోద్య , తత్ప్రతిక్షిపతి-అథైతదితి , అధనను అభ్యాత్మంయాచకాభిముఖం,య , న్నేతికించిదపినేత్యనృతం,య,ద్వచ, స్తదేత,త్పూర్ణం-సతివిత్తే,నేతివచసోమిథ్యార్థపరత్వాదనృతమిత్యుక్తం,తదనూద్యప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వమితి॥య,స్సర్వంనేతికించిదపి,నేతి,బ్రూయా,త్స,దుష్టా-కీర్తి,ర్యస్యతాదృశ,స్స్యాత్ , శ్రుతౌవాశబ్దఃపక్షవిపరివృత్త్యర్థకః-భవ.

రాద్రిక్తమపూర్ణంవా అక్షరంయత్తదోమితి ।తద్యత్కించోమితిబ్రూయాత్తేనరిచ్యేతవై పుమాన్ ॥ ౪౧ ॥ భిక్షవేసర్వమోంకుర్వన్నాలంకామేనచాత్మనే।అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మంయచ్చనేత్యనృతంవచః॥సర్వంనేత్యతిధింబ్రూయాత్సదుష్కీర్తిశ్శ్వసన్మృతః ॥ ౪౨ ॥ స్త్రీషునర్మవివాహేచవృత్త్యర్థేప్రాణసంకటే । గోబ్రహ్మణార్థేహింసాయాంనానృతంస్యాజ్జుగుప్సితమ్ ॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బలిరేవంగృహపతిఃకులాచార్యేణభాషితః। తూష్ణీంభూత్వాక్షణంరాజన్నువాచావహితో గురుమ్॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ సత్యంభగవతాప్రోక్తంధర్మోఽయంగృహమేధినామ్।అర్థంకామంయశోవృత్తింయో నబాధేతకర్హిచిత్ ॥ ౨ ॥ సచాహంవిత్తలోభేనప్రత్యాచక్షేకథంద్విజమ్ । ప్రతిశ్రుత్యదదామీతిప్రాహ్లాదిఃకితవోయథా ॥ ౩ ॥ నహ్యసత్యాత్పరోధర్మ ఇతిహోవాచభూరియమ్ । సర్వం ❋ సోఢుమహంమేనబుతేఽలీ

త్విత్యతో హ్యశ్వసన్మృతఃసజీవన్నపిమృతప్రాయ ఇత్యర్థః - అనేన “ సైనంతత్రైవహన్యా , దితివాక్యవిశేషోవ్యాఖ్యాతః, సాదుష్టాకీర్తి,రేనంసతిని త్యేకి-చిదపినేతియాచకంప్రతివక్తారం, తత్రైవజీవద్దశాయామేవ,హన్యాదితితదర్థః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ అతోవృత్తిసంకటాదిష్వనృతంనదోషాయేత్యుపసంహరతి - స్త్రీష్వితి స్త్రీషుప్రోత్సాహనేనవశీకారే,నర్మకర్మణిపరిహాసే వివాహేవరాదిస్తుతౌ, వృత్త్యర్థేజీవికార్థే, గవాంబ్రాహ్మణానాంచహితార్థే - హింసాయాంకస్యచిత్ప్రాప్తాయా,మనృతం-ననిందితంభవేదిత్యర్థః-తథాచయాజ్ఞవల్క్యః “ వర్ణానాంహివధోయత్రతత్రసాక్ష్యనృతంవదే„ దితి॥తథాచశ్రుతిః“తస్మాత్కాలఏవదద్యాత్కాలేనదద్యాత్సత్యానృతేమిథునీకరోతీ„తి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవముశనసోక్తోబలిస్తమువాచేత్యాహముని ॥ బలిరితి ॥ కులాచార్యేణశుక్రేణేత్థ-ముక్తో, గృహపతిర్యజమానోబలిః క్షణం,తూష్ణీ,మవస్థాయ హేరాజన్ అవహితఃప్రకృతమధ్యవస్యన్,గురుముశనస,మాహ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥సత్యమితి భగవతాత్వయా-య-దుక్తంతత్,సత్యం,సోఽయం,గృహస్థానాంధర్మః , య,స్తదుక్తోధర్మః , కర్హిచిదపి,గృహమేధినా-మర్థాదీన్నబాధేతనవిహన్తిఅతస్సత్యంగృహమేధినాంధర్మః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తథాఽపి-సగృహస్థోఽప్య , హం,దదామీతిప్రతిశ్రుత్యాధునా-విత్తలోభేన-ద్విజం-కథం,ప్రత్యాచక్షేనిరాకరోమి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నన్వప్రత్యాఖ్యానేదోషాఉక్తాస్తత్రాహ॥నహీతి॥అసత్యాదన్యోఽధర్మో,నాస్తీతి,ఇయం-భూమి రాహహి , కింతథావిధంభూమేర్వచస్త్వయోపలబ్ధమిత్యత్రాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత,ఇయం , భూ , రళీకపరమనృతపర , మనృతవాదిన-మృతేవినా-సర్వం మేరుమన్దరాదికమపి , సోఢుంధర్తుం అలంసమర్థ,మాత్మానం , మేనేఅమనస్యత , సాక్షాత్తస్యాస్తథావిధోక్త్యభావేఽప్యళీకపరోనరస్తస్యాదుర్భరత్వేనాస్మ

౪ ॥ శ్లో ॥ ❋ పా ॥ సోఢుమహంమన్యబుతే.

మత ఇతి భావః. మన్యే ఇతి పాఠాన్తరం. తదా అళీకపరం నరం వినా, అహం, సర్వం, వోఢుం సోఢుమలం మన్యే, అళీకపరం తు న సహే. కథమహం తత్సహ ఇత్యర్థః. సోఢుమితి పాఠస్తు సుగమః ॥ ౪ ॥ కించ, యథా, విప్రప్రలోభనాద్విప్రవిషయేఽనృతవదనాద్యథా ఽహం బిభేమి తథా నిరయాదిభ్యో న బిభేమి. తత్ర అధన్యం దారిద్ర్యమ్ ॥ ౫ ॥ కించ-యద్యద్ధరాదికం తత్సర్వం, సమ్పరేతం మృతం పురుషమస్మిన్నేవ లోకే హాస్యతి త్యక్ష్యతి తత్కిమితి జీవతైవ స్వయం న దేయమితి భావః, తథాఽపి తావద్వృత్తిసఙ్కటపరిహారార్థం కించిద్దీయతామిత్యత్రాహ, తస్యేతి, యేనార్థేన, దత్తేనాపి, న తుష్యేద్విప్రః తర్హి తస్యార్థస్య త్యాగే దానే కిం నిమిత్తం న కించిత్. యాచితాదన్యస్య దానే విప్రస్యాసంతోషాత్తద్దానం వ్యర్థమేవ స్యాత్. అతస్తద్యాచితం సర్వం దేయం న కించిదితి భావః ॥ ౬ ॥ నను యది కించిద్దత్తేన న తుష్యేద్విప్రస్తర్హి న దేయమేవేత్యత్రాహ ॥ శ్రేయ ఇతి ॥ సాధవః పరోపకారప్రసాధనస్వభావాః దధ్యఙ్ఙాదయః దుస్త్యజైరసుభిః ప్రాణైరపి, భూతానాం, శ్రేయః కుర్వన్తి, ధరాదిషు, కో వికల్పః కో విచారః ॥ ౭ ॥ సర్వథా కీర్తిరేవ సమ్పాదనీయేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యైరితి ॥ హే బ్రహ్మన్ యైర్దైత్యేన్ద్రైరస్మత్పితామహాదిభిరనివర్తిభిరియం భూమిర్బుభుజే ఉపభుక్తా. తేషాం, లోకాన్ భోగాన్, కాలోఽగ్రసీత్ సంహృతవాన్, తైర్భువ్యధిగతం లబ్ధం యశః కీర్తిం తు, నాగ్రసీత్ అధునాఽప్యనువర్తత ఇతి భావః ॥ ౮ ॥ దేహాదపి ప్రియస్య ధనస్య త్యాగాదేవ కీర్తిర్భవతీత్యాహ ॥ సులభా ఇతి ॥ హే విప్రవర్షే యుధి, తనుం దేహం త్యజన్తీతి తథా, తాదృశాః సులభాః, బహవోఽనువృత్తాః జాతా బహవ ఇత్యర్థః. తథా, తీర్థే సత్పాత్రే ఆయాతే, శ్రద్ధయా, సర్వస్వం త్యజన్తో, నా

కపరం నరమ్ ॥ ౪ ॥ నాహం బిభేమి నిరయాన్నాధన్యాదసుఖార్ణవాత్ । న స్థానచ్యవనాన్మృత్యోర్యథా విప్రప్రలోభనాత్ ॥ ౫ ॥ యద్యద్ధాస్యతి లోకేఽస్మిన్సమ్పరేతం ధనాదికమ్ । తస్య త్యాగనిమిత్తం కిం విప్రస్తుష్యేన్న తేన చేత్ ॥ ౬ ॥ శ్రేయః కుర్వన్తి భూతానాం సాధవో దుస్త్యజాసుభిః । దధ్యఙ్శిబిప్రభృతయః కో వికల్పో ధరాదిషు ॥ ౭ ॥ యైరియం బుభుజే బ్రహ్మన్దైత్యేన్ద్రైరనివర్తిభిః । తేషాం కాలోఽగ్రసీల్లోకాన్న యశోఽధిగతం భువి ॥ ౮ ॥ సులభా యుధి విప్రర్షే హ్యనివృత్తాస్తనుత్యజః । న తథా తీర్థ ఆయాతే శ్రద్ధయా యే ధనత్యజః ॥ ౯ ॥ మనస్వినః కారుణికస్య శోభనం యదర్థికామోపనయేన దుర్గతిః । కుతః పునర్బ్రహ్మవిదాం భవాదృశాం తతో వటోరస్య దదామి వాఞ్ఛితమ్ ॥ ౧౦ ॥ యజన్తి యజ్ఞైః క్రతుభిర్యమాదృతా భవన్త ఆమ్నాయవిధానకోవిదాః । స ఏష విష్ణుర్వరదోఽస్తు వా పరో దాస్యామ్యముష్మై క్షితిమీప్సితాం మునే ॥ ౧౧ ॥ యద్యప్యసావధర్మేణ మాం బధ్నీయాదనాగసమ్ । తథాఽప్యేనం న హింసిష్యే ధృతబ్రహ్మతనుం హరిమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏష వా ఉత్తమశ్లోకో న జిహాసతి యద్యశః । హత్వా మైనాం హరేద్యుద్ధే శయీత నిహతో మయా ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమశ్రద్ధితం శిష్యమనాదేశకరం గురుః । శశాప దైవప్రహితః సత్యసన్ధం మనస్వినమ్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ దృఢం పణ్డితమాన్యజ్ఞః స్తబ్ధోఽస్యస్మదుపేక్షయా । మ

నువృత్తాః. అతోఽతిదుష్కరో ధనత్యాగ ఏవ మయా కార్య ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ తర్హి నిర్ధనత్వేన దైన్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ మనస్విన ఇతి ॥ అర్థినాం కామపూరణేన దుర్గతిర్దైన్యమితి యత్ తన్మనస్వినో వివేకినః, కారుణికస్య శోభనం భద్రమేవ. కింపునర్భవాదృశానాం బ్రహ్మవిదాం తద్భద్రమేవేతి వక్తవ్యం, తతోఽస్య వటోః, వాఞ్ఛితం దదాని ॥ ౧౦ ॥ నను నాయం వటుః కింతు విష్ణుస్తవ శత్రురిత్యుక్తం, తర్హి సుతరామేవ దాస్యామీత్యాహ ॥ యజన్తీతి ॥ వేదోక్తయజ్ఞాద్యనుష్ఠానకుశలా భవన్తః, ఆదృతాస్సన్తః క్రతుభిర్యజ్ఞైశ్చ ససోమకైరసోమకైశ్చ యాగైర్యం విష్ణుం యజన్త్యారాధయన్తి, స ఏష వటువేషో విష్ణురధునా, మమ వరదో వా, పరః శత్రుర్వాఽస్తు సర్వథాఽస్మై భూమిమీప్సితాం హే మునే దాస్యామ్యేవ ॥ ౧౧ ॥ తర్హి తృతీయపాదస్యాప్రదానేన హేతునా త్వాం బధ్నీయాదిత్యత ఆహ ॥ యదీతి ॥ అనాగసం సర్వస్వసమర్పణేన నిరపరాధం, మామసావధర్మేణ యది బధ్నీయాత్తథాఽప్యేనం ధృతవిప్రతనుం, న హింసిష్యే న హనిష్యామి. బన్ధనమప్యనుమన్యే, నాహం బిభేమీతి పూర్వమేవోక్తత్వాదితి భావః ॥ ౧౨ ॥ కించైష యద్యుత్తమశ్లోకో విష్ణుస్తర్హి యశః కీర్తిం, న జిహాసతి త్యక్తుం నేచ్ఛతి సర్వస్వం ప్రతిగృహ్య మాం బధ్వా స్వకీయం విపులం యశో న విహాస్యతీతి భావః. కింతు, మాం యుద్ధే హత్వా ఏనాం భూమిం హరేత్ మాం హన్తుమసమర్థశ్చేన్మయా, నిహతో, యుద్ధే శయీత వా ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమశ్రద్ధితం శ్రద్ధాస్య సంజాతేతి శ్రద్ధితః తారకాదిత్వాదితచ్, న శ్రద్ధితోఽశ్రద్ధితః, తం, స్వామాజ్ఞామస్వీకుర్వాణం, శిష్యం బలిం, గురురుశనా, దైవచోదితః, శశాప. శాపానర్హత్వం సూచయన్విశినష్టి, సత్యసన్ధాభిసన్ధిర్యస్య తం ప్రశస్తమనస్కమ్ ॥ ౧౪ ॥ శాపమేవ దర్శయతి ॥ దృఢమితి ॥ త్వం, దృఢం నూనం, పణ్డితమాత్మానం మన్యత ఇతి తథా, వస్తుతస్త్వజ్ఞః అత ఏవ, స్తబ్ధః సర్వస్వనాశే

ప్రపసక్తావప్యలంపటోఽసి యతః-త్వం-మచ్ఛాసనమతిక్రాన్తవాన్-అతః-త్వం-మమగురోః-రుపేక్షయా-అచిరాదేవ-శ్రియః తైలోక్యాధిపత్యాద్భ్రశ్యసి * ॥ ౧౫ ॥ * ఇతీత్థం-స్వగురుణా-శప్తోఽపి-సత్యాన్నచలితో-మహాన్-దృఢసఙ్కల్పో-బలి ర్వామనాయార్చిత్వోదకపూర్వికామిమాం భూమిం-దదౌ * ॥ ౧౬ ॥ * తదేవ ప్రపఞ్చయతి విన్ధ్యావళిరితి॥ బలేః పత్నీ-విన్ధ్యావళిరితి ప్రసిద్ధా-జాలకమాలినీ-జాలకంముక్తాభరణవిశేషః-తన్మాలినీ తదా-ఆగత్య-అవనేజనీనాం పాదప్రక్షాళనార్థానా-మపాం-మద్భి-ర్భృతం పూర్ణం-హైమం-కలశ-మానిన్యే ఆనీతవతీ * ॥ ౧౭ ॥ * తతో-యజమానోబలిః-తస్య భగవతోవామనస్య-శ్రీమత్పాదద్వన్ద్వం-ముదా-ప్రక్షాళ్య-తదపః ప్రక్షాళనీః-అపః-విశ్వపావనీః-మూర్ధ్న్యవహత్ * ॥ ౧౮ ॥ * తదా-దివి-స్థితా-దేవగణా-గన్ధర్వాదయశ్చ-నిర్భయాస్సన్తస్సర్వే-తస్యబలే-ర్దానరూపం కర్మ-అభిహితః-ప్రశంసన్తః-ఆదరా-దసురేన్ద్రం-బలిం-ప్రసూనవర్షైర్ముదాయుక్తాస్సన్తో-వవృషుః * ॥ ౧౯ ॥ * దున్దుభయః-సహస్రశో-నేదుః గన్ధర్వాదయో-జగుః, గానప్రకారమేవదర్శయతి ॥ మనస్వినాఽనేనబలినా-కృత-మితరై-ర్దుష్కరం, హియతో-ఽయం-విద్వాన్-త్రిపదే పాదత్రయాయ-త్రివిక్రమాయవా-జగత్త్రయ-మదాత్ * ॥ ౨౦ ॥ * ఇత్యేవం-సర్వేష్వభిగృణత్సుసత్సు-తత్-యద్ధరే రనన్తస్య-వామనంరూపం-తత్-అద్భుతం యథాతథా-అవర్ధత-వాఞ్ఛితం ప్రతిగృహ్య తామితిబలినాపూర్వముక్తత్వాల్లో

చ్ఛాసనాతిగో యస్త్వమచిరాద్భ్రశ్యసే * శ్రియః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తస్స్వగురుణా సత్యాన్న చలితో మహాన్ । వామనాయ దదావేనామర్చిత్వోదకపూర్వికామ్ ॥ ౧౬ ॥ విన్ధ్యావళిస్తదాఽఽగత్య పత్నీ జాలకమాలినీ । ఆనిన్యే కలశం హైమమవనేజన్య * పాం భృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ యజమానస్స్వయం తస్య శ్రీమత్పాదయుగం తదా । అవనిజ్యావహన్మూర్ధ్ని తదపో విశ్వపావనీః ॥ ౧౮ ॥ తదాఽసురేన్ద్రం దివి దేవతాగణా గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । తత్కర్మ సర్వేఽభిగృణన్త ఆదరాత్ప్రసూనవర్షైర్వవృషుర్ముదాన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ నేదుర్ముహుర్దున్దుభయస్సహస్రశో గన్ధర్వకింపూరుషకిన్నరా జగుః । మనస్వినాఽనేన కృతం సుదుష్కరం విద్వానదాద్యద్రిపవే జగత్త్రయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తద్వామనం రూపమవర్ధతాద్భుతం హరేరనన్తస్య గుణత్రయాత్మకమ్ । భూః ఖం దిశో ద్యౌర్వివరాః పయోధయస్తిర్యఙ్నృదేవా మునయో యదాసత ॥ ౨౧ ॥ కాయే బలిస్తస్య మహావిభూతేస్సహర్త్విగాచార్యసదస్య ఏతత్ । దదర్శ విశ్వం త్రిగుణం గుణాత్మకే * భూతేన్ద్రియార్థాశయజీవయుక్తమ్ ॥ ౨౨ ॥ రసామచష్టాఙ్ఘ్రితలేఽథ పాదయోర్మహీం మహీధ్రాన్పురుషస్య జఙ్ఘయోః * । పతత్త్రిణో జానుని విశ్వమూర్తేరూర్వోర్గణం మారుతమిన్ద్రసేనః ॥ ౨౩ ॥ సన్ధ్యాం విభోర్వాససి గుహ్య ఐక్షత్ * ప్రజాపతీ * ఞ్జఘనే * ఆత్మముఖ్యాన్ । నాభ్యాం నభః కుక్షిషు సప్తసిన్ధూనురుక్రమస్యోరసి చర్క్షమాలామ్ ॥ ౨౪ ॥ హృద్యఙ్గ ధర్మం స్తనయోర్మురారేరృతం చ సత్యం చ మనస్యథేన్దుమ్ । శ్రియం చ వక్షస్యరవిన్దహస్తాం కణ్ఠే చ సామాని సమస్తరేఫాన్ ॥ ౨౫ ॥ ఇన్ద్రప్రధానానమరాన్భుజేషు తత్కర్ణయోః కకుభో ద్యౌశ్చ * మూర్ధ్ని । కేశేషు మేఘాఞ్ఛ్వసనం * నాసికాయామక్ష్ణోశ్చ సూ

కత్రయమపివాఞ్ఛితం ప్రతిగ్రహీతుమవర్ధతేతి భావః, తదేవాద్భుతం రూపం విశినష్టి-గుణత్రయం గుణత్రయాత్మకం జగత్, తదాత్మ నిస్వం, యస్మిన్-యస్యైతత్, అతఏవ, భూః, ఖ-మిత్యాదయో-యస్మిన్, ఆసత స్థితాః * ॥ ౨౧ ॥ * తదా, ఋత్విగాదిసహితో, బలిర్మహావిభూతేస్తస్య భగవతః-కాయే-గుణత్రయపరిణామాత్మకజగదాశ్రయభూతే, భూతవఞ్చకాదియుక్త, మేత-త్కృత్స్నం-విశ్వం-దదర్శ * ॥ ౨౨ ॥ * తదేవ ప్రపఞ్చయతి రసామితిపాదోనైస్సప్తభిః॥ పాదతలే, రసాం రసాతలమధోలోకమచష్టఅపశ్యత్-తథా, పాదయోర్మహీం-పురుషస్య భగవతో, జఙ్ఘయోర్మహీధ్రాన్పర్వతాన్, జానుని-పతత్త్రిణః పక్షిణః, విశ్వమూర్తే-రూర్వోః, మారుతంగణం వాయుసఙ్ఘ-మిన్ద్రసేనోబలి-రిన్ద్రస్యసేనేవ సేనాయస్యసః, ఇన్ద్రపురస్థితత్వాత్ అచష్టేత్యనుషఙ్గః ఇక్షదిత్యపకర్షో వా * ॥ ౨౩ ॥ * విభోర్వాససి వస్త్రే సన్ధ్యాం, జఘనే-ఆత్మా స్వయంబలి, ర్ముఖ్యా, యేషాం తాన్ ప్రజాపతీనసురాన్, నాభ్యాం, నభోఽన్తరిక్షం-కుక్షిషు, సప్తసిన్ధూన్ సముద్రాన్, ఉరుక్రమస్య భగవత, ఉరసి నక్షత్రపఙ్క్తిమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * అఙ్గహే రాజన్-హృదిధర్మం-మురారేః-స్తనయోః, ఋతంచసత్యంచ శబ్దసత్యమర్థసత్యంచ-త దభిమానిదేవతామితి భావః, అథ, మనసి, చన్ద్రమసం, వక్షసి, అరవిన్దం హస్తేయస్యాస్తాం శ్రియంలక్ష్మీం-కణ్ఠే, సామాని-సమస్తాన్ రేఫాంశ్చ శబ్దాదీన్ * ॥ ౨౫ ॥ * భుజేషు, ఇన్ద్రః ప్రధానోముఖ్యో యేషాం తాన్, సురాన్, తస్య భగవతః-కర్ణయోః, కకుభః-దిశః-మూర్ధ్ని, ద్యౌర్ద్యుం చ-కేశేషు, మేఘాన్, నాసికాయాం, శ్వసనం, శ్వాసాత్మకం వాయుం, బాహ్యవాయోరుక్త

త్వాత్-అక్ష్ణోర్నేత్రయోః-సూర్యం-వదనే ముఖే,వహ్నిమ్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋వాణ్యాం తు-ఛన్దాంసి వేదాన్,రసే రసనేన్ద్రియే-జలేశం వరుణం-భ్రువోర్నిషేధం నివృత్త్యాత్మకం శాస్త్రార్థం - విధిం ప్రవృత్త్యాత్మకం చ- పక్ష్మసు,అహశ్చ - రాత్రిం చ- పరమపురుషస్య-లలాటే-మన్యుం,అధరోష్ఠే లోభమ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋స్పర్శే త్వగిన్ద్రియే-కామం, రేతసా-రేతసి-జలం-పృష్ఠే త్వ,ధర్మం క్రమణేషు పాదన్యాసేషు -యజ్ఞం ఛాయాసు - మృత్యుం-అన్తకం , హసితే , మాయాం - తనూరుహేషు రోమసు - ఓషధీజాతీః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋నాడీషు,నదీః,నఖేషు,శిలాః,బుద్ధావజం బ్రహ్మాణం - దేవగణాన్,ఋషీంశ్చ,ప్రాణేష్విన్ద్రియేషు , గాత్రే-చరాచరాత్మకాని,భూతాని- పరస్పరవిలక్షణాన్య-పశ్యత్,ఇత్థం , సర్వాత్మని కృత్స్నజగదాశ్రయభూతే భగవతి , ఇదం భువనం విశ్వం,నిరీక్ష్య ॥ అఙ్గ హే రాజన్,అసురాః-సర్వే,కశ్మలం కిమేతదిత్యాశ్చర్యం దుఃఖం వా,ప్రాపుః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋చక్రమిత్యాదినా మీశం భగవన్తముపతస్థురిత్యుత్తరేణాన్వయః - చక్రం పిశినష్టి - సుదర్శనాభిధం-అసహ్యం తేజో యస్య,ధనుర్విశినష్టి,శార్ఙ్గాభిధం- స్తనయిత్నోరివ ఘోషో యస్య తత్ , జలజం శఙ్ఖం విశినష్టి,పాఞ్చజన్యాభిధః - పర్జన్యస్యేవ ఘోషో యస్య సః,గదాం విశినష్టి కౌమోదక్యభిధా-తరస్వినీ బలవతీ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋అసిం ఖడ్గం విశినష్టి విద్యాయా , ఆధారః,విద్యాధరాభిధో వా,తస్యైవ నన్దక ఇతి నామాన్తరం చ-తం చన్ద్రాకారాణి మణ్డలాని యస్య, తేన , చర్మణా ఖేటాఖ్యేన - యుక్తః తూణోత్తమౌ బాణాశ్రయౌ విశినష్టి - అక్షయసాయకాభిధౌ - ఇదమన్వర్థం నామ-సునన్దముఖ్యా ఆదిశ్యేషాం తే,హరేః- పార్షదాశ్చ , లోకపాలైస్సహితాః

ర్యం వదనే చ వహ్నిమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాణ్యాం చ ❋ ఛన్దాంసి రసే జలేశం భ్రువోర్నిషేధం చ విధిం చ పక్ష్మసు ❋ । అహశ్చ రాత్రిం చ పరస్య పుంసో మన్యుం లలాటేఽధర ఏవ లోభమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్పర్శే చ కామం నృప రేతసాఽమ్భః పృష్ఠే త్వధర్మం క్రమణేషు యజ్ఞమ్ । ఛాయాసు మృత్యుం హసితే చ మాయాం తనూరుహేష్వోషధిజాతయశ్చ ❋ ॥ ౨౮ ॥ నదీశ్చ నాడీషు శిలా నఖేషు బుద్ధావజం దేవగణానృషీంశ్చ । ప్రాణేషు గాత్రే స్థిరజఙ్గమాని సర్వాణి భూతాని దదర్శ వీరః ॥ సర్వాత్మనీదం భువనం నిరీక్ష్య సర్వేఽసురాః కశ్మలమాపురఙ్గ ॥ ౨౯ ॥ సుదర్శనం చక్రమసహ్యతేజో ధనుశ్చ శార్ఙ్గం స్తనయిత్నుఘోషమ్ । పర్జన్యఘోషో జలజః ❋ పాఞ్చజన్యః కౌమోదకీ విష్ణుగదా తరస్వినీ ❋ ॥ ౩౦ ॥ విద్యాధరోఽసిః శతచన్ద్రయుక్తస్తూణోత్తమావక్షయసాయకౌ చ । సునన్దముఖ్యా ఉపతస్థురీశం పార్షద ❋ ముఖ్యాస్సహ లోకపాలైః ॥ ౩౧ ॥ స్ఫురత్కిరీటాఙ్గదమీనకుణ్డలశ్రీవత్సరత్నోత్తమమేఖలామ్బరైః । మధువ్రతస్రగ్వనమాలయా వృతో రరాజ రాజన్భగవానురుక్రమః ॥ ౩౨ ॥ క్షితిం పదైకేన బలేర్విచక్రమే నభః శరీరేణ దిశశ్చ బాహుభిః । పదం ద్వితీయం క్రమతస్త్రివిష్టపం న వై తృతీయాయ తదీయమణ్వపి ॥ ఉరుక్రమస్యాఙ్ఘ్రిరుపర్యుపర్యథో మహర్జనాభ్యాం తపసః పరం గతః ॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్యం సమీక్ష్యాబ్జభవో నఖేన్దుభిర్హతస్వధామద్యుతిరావృతోఽభ్యగాత్ । మరీచిమిశ్రా ఋషయో బృహద్వ్రతాస్సనన్దనాద్యా నరదేవ యోగినః ॥ ౧ ॥ వేదోపవేదా నియమా న్యయాన్వితాస్తర్కేతిహాసాఙ్గ

ఈశ-ముపతస్థుః-ఈశస్య సమీపే స్వస్వస్థానేషు స్థితవన్త ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋తదా, హే రాజన్-నురుక్రమో భగవాన్,స్ఫురద్భిః కిరీటాదిభిః-మధువ్రతానాం - స్రక్పఙ్క్తిః యస్యాం - తయా- వనమాలయా,చావృతో వ్యాప్తోఽలఙ్కృత ఇతి యావత్ - రరాజ తత్ర-మీనాకారే-కుణ్డలే రత్నోత్తమః కౌస్తుభః-కుణ్డలే ఇత్యన్తస్య పృథక్పదత్వే - స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య సః - శ్రీవత్సాదిభిర్వనమాలయా చా-వృతో-రరాజేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ఉరుక్రమత్వమేవాహ ॥ బలేస్సమ్బన్ధినీం-క్షితిం భూమి- మేకేన - పదా, శరీరేణ-నభోఽన్తరిక్షం , బాహుభి-ర్దిశః,విచక్రమే ఆక్రాన్తవాన్ - ఏవమాక్రమ్య - ద్వితీయం, పదం,త్రివిష్టపం,క్రమతః- హరేస్తృతీయాయ పాదాయ-తదీయం బలేస్సమ్బన్ధ్య-ణ్వపి వస్తు,నాసీత్ ॥ తత్ర హేతు- స్త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రి,ర్ద్వితీయ, స్త్రివిష్టపాదుపర్యుపరి-గచ్ఛన్,మహర్జనాభ్యాం,తపసశ్చ పరం సత్యలోకం,గత ఇతి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిస్తపసః పరం గత ఇత్యుక్తం,తతః కిం వృత్తం తదాహ ॥ సత్యమిత్యాదినా ॥ సత్యం సత్యలోకం-గతవన్తమఙ్ఘ్రిం-సమీక్ష్యాబ్జభవో బ్రహ్మా - తదఙ్ఘ్రి,నఖేన్దుభిర్హతా-స్వధామ్నో , ద్యుతిర్యస్య, తాదృశ-ఆదరయుక్తోఽభ్యగాత్-తథా,మరీచ్యాదయః-ఋషయః, హే నరదేవ,బ్రహ్మనిష్ఠాః-సనన్దనాదయో , యోగినశ్చ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋వేదాదయస్తదభిమాని దేవతాః-అన్యే చ తల్లోకవాసినో, యోగ ఏవ-సమీరో వాయుః , తేన,దీపితేన-జ్ఞానాగ్నినా-రన్ధితం దగ్ధం , కర్మ పుణ్యాపాపరూపం కర్మ,తదేవ కల్మషం , యేషాం తే తత్ర , నయాన్వితాః మీమాంసాన్యాయోపేతాః , వేదోపవేదరూపాని గమాః

తత్ర ఋగాదయో వేదాః. ఆయుర్వేదాదయ ఉపవేదాః. అఙ్గాని శిక్షాదీని. పురాణాని - సంహితాః పఞ్చరాత్రాదయః. త ఏతే తత్తదభిమానినో దేవగణాః, మరీచ్యాదయశ్చ, యే చ, అకర్మకం జ్ఞానయోగప్రచురం, స్వాయంభువం ధామ సత్యలోకం, గతాః, తత్రోషితవన్త, స్తే, సర్వే - వవన్దిరే తమఙ్ఘ్రిమితి శేషః, యత్స్మరణప్రభావతః యస్య భగవదఙ్ఘ్రేః స్మరణప్రభావా త్స్వాయంభువం ధామ గతా ఇత్యనేనవిచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగానాం కేషాంచిత్తన్నివృత్తమేవాఽక్తనార్ధభయోగప్రభా వాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరిత్యభిప్రేతం - నత్విదం క్రమముక్త్యభిప్రాయకం, తస్యాఽప్రామాణికత్వాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ అథ శుచిశ్రవాః విమలకీర్తిః - పద్మభవో బ్రహ్మా, స్వయం, యస్య, నాభికమలసంభవ, స్తస్య విష్ణో - రఙ్ఘ్రయే, ప్రోన్నమితాయ ప్రకృష్టమూర్ధ్వం ప్రసృతాయ, అర్హణాదికమర్ఘ్యాదిక - ముపాహరత్ సమర్పితవాన్, ఏవం, సమ్య - గభ్యర్చ్య, భక్త్యాఽభ్యగృణాద స్తౌత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదా, హే నరేన్ద్ర, ధాతుః పద్మజస్య, కమణ్డలుజలం, త - ద్భగవత్పాదయోః, ప్రక్షాళనార్థం, నిక్షిప్తం స - దురుక్రమస్య, పాదయో, రవనేజనేన ప్రక్షాళనేన నిమిత్తేన, పవిత్రతయా, స్వర్ధునీ ద్యునద్యభూత్, సా స్వర్ధునీ - భగవతః కీర్తిరివ - విశదా నిర్మలా - నభసి ధ్రువమణ్డలే - పతతీ నభసోఽధస్సరన్తీ, లోకత్రయం, నిమార్ష్టి పవిత్రీకరోతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత, స్సంక్షిప్తా ఉపసంహృతా, ఆత్మవిభూతిస్స్వదేహవిస్తారో, యేన - తస్మై - యథాపూర్వం వామనరూపేణ స్థితాయ - స్వనాథాయ భగ

పురాణసంహితాః । యే చాపరే యోగసమీరదీపితజ్ఞానాగ్నినా రన్ధితకర్మకల్మషాః ॥ ౨ ॥ వవన్దిరే యత్స్మరణా
నుభావతస్స్వాయంభువం ధామ గతా అకర్మకమ్ ॥ ౩ ॥ అథాఙ్ఘ్రయే ప్రోన్నమితాయ విష్ణోరుపాహరత్పద్మ
భవోఽర్హణోదకమ్ । సమర్చ్య భక్త్యాఽభ్యగృణాచ్ఛుచిశ్రవా యన్నాభిపఙ్కేరుహసమ్భవస్స్వయమ్ ॥ ౪ ॥
ధాతుః కమణ్డలుజలం తదురుక్రమస్య పాదావనేజనపవిత్రతయా నరేన్ద్ర । స్వర్ధున్యభూన్నభసి సా పతతీ నిమార్ష్టి
లోకత్రయం భగవతో విశదేవ కీర్తిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాదయో లోకనాథాస్స్వనాథాయ సమాదృతాః । సానుగా బలి
మాజహ్రుస్సంక్షిప్తాత్మవిభూతయే ॥ ౬ ॥ తోయైస్సమర్హణైస్స్రగ్భిర్దివ్యగన్ధానులేపనైః । ధూపదీపైస్సురభి
భిర్లాజాక్షతఫలోత్తమైః ॥ ౭ ॥ స్తవనైర్జయశబ్దైశ్చ తద్వీర్యమహిమాఙ్కితైః । నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ శఙ్ఖదున్దుభి
నిస్స్వనైః ॥ ౮ ॥ జామ్బవానృక్షాధిపతిర్భేరీశబ్దైర్మనోజవః । విజయం దిక్షు సర్వాసు మహోత్సవమఘోషయత్ ॥
మహీం సర్వాం హృతాం దృష్ట్వా త్రిపదవ్యాజయాచ్ఞయా । ఊచుస్స్వభర్తురసురా దీక్షితస్యాత్యమర్షితాః ॥ ౧౦ ॥
దైత్యా ఊచుః ॥ న వా అయం బ్రహ్మబన్ధుర్విష్ణుర్మాయావినాం వరః । ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నో దేవకార్యం చికీర్ష
తి ॥ ౧౧ ॥ అనేన యాచమానేన శత్రుణా వటురూపిణా । సర్వస్వం నో హృతం భర్తుర్న్యస్తదణ్డస్య బర్హిషి ॥ ౧౨ ॥ స
త్యవ్రతస్య సతతం దీక్షితస్య విశేషతః । నానృతం భాషితుం శక్యం బ్రహ్మణ్యస్య దయావతః ॥ తస్మాదస్య వధో ధ
ర్మో భర్తుశ్శుశ్రూషణం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాయుధాని జగృహుర్బలేరనుచరాసురాః । తే సర్వే

వతే లోకానాం, నాథా, స్సానుగాః, బ్రహ్మాదయః - బలిం పూజాం, తోయాదిభిః, కృతవన్తః, తత్ర, సమర్హణై స్తోత్రైరర్ఘ్యై దిజాతైః, సురభిభిరితి స్రగాదీనాం విశేషణం, ఉత్కారా అఙ్కురాః, స్తవనైః స్తోత్రైః ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా - ఋక్షాణామధిపతి - ర్జామ్బవా, న్మనోజవ, ఆగత్య, భేరీశబ్దైః, సర్వాసు, దిక్షు, విజయసూచకం, మహోత్సవరూపం, ఘోషం, కారయామాస ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ త్రిపదవిషయా - వ్యాజయాచ్ఞా కపటయాచ్ఞా తయా, హృతామపహృతాం - సర్వాం, భూమిం దృష్ట్వా, సర్వే, దైత్యా, దీక్షితస్య స్వభర్తుర్బలే, రగ్ర ఇతి శేషః ఊచుః - స్వభర్తు, ర్మహీం, హృతాం, దృష్ట్వేతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తేషాముక్తిమేవాహ ॥ న వా ఇతి ॥ అయం వామనో, బ్రహ్మబన్ధుర్ద్విజో - న భవతి, కింతు, మాయావినాం, శ్రేష్ఠో విష్ణురేవ - ద్విజరూపేణ తిరోధాపితస్వరూపస్సన్, దేవానాం, కార్యం, కర్తుమిచ్ఛతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యాచమానేన, వటురూపిణా, అనేన విష్ణునా, బర్హిషి యజ్ఞే నిమిత్తే, న్యస్త స్త్యక్తో - దణ్డో దురాత్మ విషయో, యేన - తస్య, నోఽస్మాకం, భర్తు, స్సర్వం, స్వ, మపహృతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నైవమస్మద్భర్తురనుచితం కృత్యం కింతు వామనస్యైవేత్యభిప్రాయేణాహుః, సతతం, సత్యవ్రతస్య - తత్రాపి, విశేషతో - దీక్షితస్య యజ్ఞదీక్షాయాం స్థితస్య, బ్రహ్మణ్యస్య, దయావతశ్చ, భర్తుః - తేనానృతం, భాషితుం, న శక్యం, తస్మాదస్య వామనస్యైవానుచితకారిత్వా, దస్య, వధ ఏవ - న్యాయ్య - స్తదేవా, స్మద్భర్తుః, పరమధికం - శుశ్రూషణమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇత్థమిత్థం వదన్తో, బలే, ర్భృత్యా, దైత్యా, ఆయుధాని - గృహీతవన్తః సర్వే - తే అసురాః - శూలాదయః పాణిషు యేషాం తే - బలే - రాజ్ఞామప్యనిచ్ఛన్తో - జాత ఉత్పన్నః మన్యుర్యేషాం తే, వామనం - హన్తుం, ప్రాద్రవన్

ప్రిదుద్రువుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హే నృప - తాన్ - వామనస్యాభిముఖమాగచ్ఛతో - దైత్యాన్ - దృష్ట్వా - నన్దాదయో, విష్ణోః పార్షదాః ఉత్ ఉద్యతాన్యా - యుధాని - యైః - తే - ప్రహస్య - ప్రత్యషేధన్నివారయామాసుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సర్వేచైతే - నన్దాదయో - గజాయుతబలాః నాగాయుతప్రాణా ఇతిబలస్యన్యూనతాని వృత్తౌ తాత్పర్యం - అతిశయితబలాఇతిభావః - నాగాయుతప్రాణా ఇతిచమూవిశేషణంవా - ఆసురీ - స్సేనాః - జఘ్నుః హతవన్తః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ పరమపురుషపార్షదైః - హన్యమానాన్ - స్వకీయాన్ - దైత్యాన్ దృష్ట్వా - బలిశ్శుక్రస్య - శాపం “ అచిరద్భ్రశ్యసే శ్రియః ,, ఇత్యుక్తవిధ - మనుస్మర - న్నతీవక్రుద్ధాన్ - దైత్యా - న్వారయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ వారణప్రకారమేవాహ। హేవిప్రచిత్తఇతిషడ్భిః హేవిప్రచిత్త్యాదయః - మద్వచః శ్రూయతాం - యుష్మాభిరితి శేషః. కింతత్ - యుద్ధం - నకురుత - కింతు - తతో - నివర్తధ్వం - నోఽస్మాక - మయం - కాలోఽర్థకృదనుకూలో - నభవతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ హే దైత్యా, యః - కాలరూపో - భగవాన్ - సర్వభూతానాం ప్రభుర్యదా దుఃఖద - స్తదా - త - ముపపత్తయే అనుకూల్యాయ సుఖాయనిమిత్తాయేతియావత్ - పుమాన్ - కాలవశ్యః - పౌరుషైస్స్వకీయబలపరాక్రమాదిభి - రతి - వర్తితుం - నైశ్వరో నసమర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ యః కాలరూపో - భగవాన్ - పూర్వ - మస్మాకం భవాయ సుఖాయా - సీత్ - సఏవా - ధునా - తద్విపర్యయ - మస్మాకం దుఃఖదో భూత్వా - దివౌకసాం దేవానాం - భవాయ - వర్తతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అతో - జనో - బలాదిభి - రుపాయైః - కాలాత్మక - మీశ్వరం - నాత్యేతి నాతిక్రామతి - సచివామన్త్రిణ - స్తత్కృ

వామనం హన్తుం శూలపట్టిసపాణయః ॥ అనిచ్ఛన్తో బలే రాజ్ఞాం ప్రాద్రవన్ జాతమన్యవః ॥ ౧౪ ॥ తానభిద్రవతో
దృష్ట్వా దితిజానీకపాన్ నృప । ప్రహస్యానుచరా విష్ణోః ప్రత్యషేధన్నుదాయుధాః ॥ ౧౫ ॥ నన్దస్సునన్దోఽ
థ జయో విజయః ప్రబలోద్బలౌ । కుముదః కుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనః పతత్రిరాట్ ॥ ౧౬ ॥ జయన్తశ్శ్రుతదేవ
శ్చ పుష్పదన్తోఽథ సాత్వతః । సర్వే నాగాయుతప్రాణాశ్చమూం తే జఘ్నురాసురీః ॥ ౧౭ ॥ హన్యమానాన్ స్వ
కాన్ దృష్ట్వా పురుషానుచరైర్బలిః । వారయామాస సంరబ్ధాన్ కావ్యశాపమనుస్మరన్ ॥ ౧౮ ॥ బలిరువాచ॥
హే విప్రచిత్తే హే రాహో హే హే తే శ్రూయతాం వచః । మా యుధ్యత ❁ నివర్తధ్వం న నః కాలోఽయమర్థ
కృత్ ॥ ౧౯ ॥ యః ప్రభుస్సర్వభూతానాం సుఖదుఃఖోపపత్తయే । తం నాతివర్తితుం దైత్యాః పౌరుషైరీశ్వరః
పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యో నో భవాయ ప్రాగాసీదభవాయ దివౌకసామ్ । స ఏవ భగవానద్య వర్తతే తద్విపర్య
యమ్ ॥ ౨౧ ॥ బలేన సచివైర్బుద్ధ్యా దుర్గైర్మన్త్రౌషధాదిభిః । సామాదిభిరుపాయైశ్చ కాలం నాత్యేతి వై జ
నః ॥ ౨౨ ॥ భవద్భిర్నిర్జితా హ్యేతే బహుశోఽనుచరా హరేః । దైవేనర్ద్ధైస్త ఏవాద్య యుధి జిత్వా నదన్తి
నః ॥ ౨౩ ॥ ఏతాన్ వయం విజేష్యామో యది దైవం ప్రసీదతి । తస్మాత్ కాలం ప్రతీక్షధ్వం యో నోఽర్థత్వాయ క
ల్పతే ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పత్యుర్నిగదితం శ్రుత్వా దైత్యదానవయూథపాః । రసాం నివివిశూ రాజన్ విష్ణుపా
రిషదార్దితాః ॥ ౨౫ ॥ అథ తార్క్ష్యసుతో జ్ఞాత్వా విరాట్ ప్రభుచికీర్షితమ్ । బబన్ధ వారుణైః పాశైర్బలిం సౌత్యేఽ
హని క్రతౌ ॥ ౨౬ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్రోదస్యోస్సర్వతో దిశమ్ । గృహ్యమాణే దైత్యపతౌ విష్ణునా ప్రభవిష్ణు
నా ॥ ౨౭ ॥ తం బద్ధం వారుణైః పాశైర్భగవానాహ వామనః । నష్టశ్రియం స్థిరప్రజ్ఞముదారయశసం నృప ॥ ౨౮ ॥ ప

ర్థభిరితిభావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కాలప్రభావం పశ్యతేత్యాహ ॥ భవద్భిరితి ॥ దైవేనోన్నద్ధై - ర్భవద్భి - రేతే - హరేర్భగవత - ఇన్ద్రస్యవా - అనుచరా దేవాః - ప్రాయశో - నిర్జితాః - త ఏవా - ధునా - నోఽస్మా - న్యుద్ధే - జిత్వా - నదన్తి సింహనాదాన్కుర్వన్తి - నర్దన్తి వా - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యది దైవ - మస్మాక - మనుకూలం - భవతి - తర్హి - తాన్వయం - విజేష్యామః - తస్మాత్కాలం - ప్రతీక్షధ్వం - కం - యః కాలో నోఽస్మాక - మర్థత్వాయ ఆనుకూల్యాయ భవతి - తం - కాలం - ప్రతీక్షధ్వమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం పత్యుర్బలేః - నిగదితం - శ్రుత్వా - విష్ణుపారిషదైః - పీడితా - దైత్యాః - హే రాజన్ రసాం రసాతలం - నిర్వివిశుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథ - విభోర్వామనస్య - చికీర్షితం - జ్ఞాత్వా - విరాట్ - విశేషేణ రాజత ఇతి తథా తార్క్ష్యసుతో గరుడస్సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే - వారుణైః - పాశైః - బలిం, బబన్ధ ॥ విభోశ్చికీర్షితం జ్ఞాత్వేత్యస్యాయమర్థః, అస్య సర్వస్వాపహారేణ మమేత్యభిమానం సంత్యాజ్యేదానీం దేహస్వీకారేణాహంకారమపి త్యాజయిత్వా పరమానుగ్రహం కర్తుమిచ్ఛతి - నచానేన తుల్యోఽన్యః కోఽపి సత్యసన్ధో వీరో వాఽస్తీతి తద్యశః ప్రఖ్యాపనాయ కించిద్యాతయితుమపీచ్ఛతీతి ప్రభోరభిప్రాయం జ్ఞాత్వా తం బబన్ధేతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రభవిష్ణునా సర్వశక్తినా - విష్ణునా - దైత్యానాం పత్యౌ బలౌ - గృహ్యమాణే బధ్యమానే సతి - రోదస్యోర్ద్యావాపృథివ్యోః, సర్వదిక్షు మహాన్ హాహాకార - ఆసీత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ - భగవాన్ వామనః తం - వారుణైః - పాశైః - బద్ధం - బలిమువాచ - కథంభూతం - నష్టశ్రియస్యతం స్థిరచిత్తం, ప్రాజ్ఞం వివేకిన - ముదారం విపులం యశో యస్య తత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప

దానీత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి। హే-అసుర-త్వయా-భూమేస్త్రీణి-పదాని-మహ్యం-దత్తాని-దాస్యామీతి-ప్రతిశ్రుతాని-తత్ర-ద్వాభ్యాం-పదాభ్యాం-సర్వా-ద్యులోకాదిసహితా-భూమిః-క్రాన్తా-పరిచ్ఛిద్య-ప్రతిగృహీతా-అధునా-తృతీయం-పదముపకల్పయ-దేహి * ॥ ౨౯ ॥ * యావత్-అసౌ-సూర్యః-కిరణైః-తపతి-తథా-ఇన్దుర్యావత్-ఉడుభిర్నక్షత్రైస్సహ ప్రకాశతే తథా-సపర్జన్యోఽగ్నిర్యావత్-దాస్తి-తావత్యేవహి-త్వత్సంబన్ధినీ-యం-భూమిః * ॥ ౩౦ ॥ * సోఽయం-కృత్స్నః, భూర్లోకః-మయా-ఆత్మనైకేనైవ-పదేన-క్రాన్తః, ఖం-దిశ్చ-తనోస్తన్వా-క్రాన్తాః-తథా-తేతవ-పశ్యతస్తత-ఏవ-స్వం-స్వీయః, స్వర్లోకస్తు-ద్వితీయేన-పదేన-క్రాన్తః * ॥ ౩౧ ॥ * ప్రతిశ్రుతం-తృతీయం-పదమదాతుస్తవ-నరక-ఏవ-నివాస-ఇష్యతే-తస్మాత్-ప్రతిశ్రుతాదానాద్గురుణా-శుక్రేణ-అనుమోదితశ్చ-చశబ్దో-హేత్వర్థః-గురుణా-శప్తత్వాచ్చేత్యర్థః-నిరయం-ప్రవిశ * ॥ ౩౨ ॥ * ఏవముక్తేఽపి-నిరయపరిహారార్థం-స్వర్గాద్యర్థం-పరిహారార్థం-చ-మనోరథం-కుర్వన్తం-ప్రత్యాహ ॥ వృథేతి। యః-పుమాన్-ప్రతిశ్రుత్య-తదర్పితం-ప్రతిశ్రుతం, నార్పయతే-న-దదాతి, తస్య-మనోరథః-ప్రాయశో-వ్యర్థ-ఏవ, స్వర్గశ్చ-తస్య-దూర-ఏవ సచాధః-పతత్యేవ * ॥ ౩౩ ॥ * త్వయా-చ-ఆఢ్యమాత్మానం-మన్యత-ఇతి-తాదృశేన-తేనాఽధునా, దదామీత్యేవం-ప్రతిశ్రుతవతా, అహం, విప్రలబ్ధో-వఞ్చితః-తస్మాద్వ్యలీకఫలం-అనృతఫలరూపం-నరకం-కతిచిత్-సమాః-సంవత్సరాన్-భుఙ్క్ష్వ * ॥ ౩౪ ॥ *
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ************************************

దాని త్రీణి దత్తాని భూమేర్మహ్యం త్వయాఽసుర। ద్వాభ్యాం క్రాన్తా మహీ సర్వా తృతీయముపకల్పయ ॥ ౨౯ ॥ యావత్తపత్యసౌ గోభిర్యావదిన్దుస్సహోడుభిః। యావద్వర్షతి పర్జన్యస్తావతీ భూరియం తవ ॥ ౩౦ ॥ పదైకేన మయాక్రాన్తో భూర్లోకః ఖం దిశస్తనోః *। స్వర్లోకస్తు ద్వితీయేన పశ్యతస్తే స్వమాత్మనా ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిశ్రుతమదాతుస్తే నిరయే వాస ఇష్యతే। విశ త్వం నిరయం తస్మాద్గురుణా చానుమోదితః ॥ ౩౨ ॥ వృథా మనోరథస్తస్య దూరస్స్వర్గః పతత్యధః। యోఽర్థినేఽర్థం ప్రతిశ్రుత్య నాలం తదుపపాదనే ॥ ౩౩ ॥ విప్రలబ్ధో దదానీతి త్వయాహం చాఢ్యమానినా। తద్వ్యలీకఫలం భుఙ్క్ష్వ నిరయం కతిచిత్సమాః ॥ ౩౪ ॥ ******************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వామనచరితే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విప్రకృతో రాజన్బలిర్భగవతాఽసురః। భిద్యమానోఽప్యభిన్నాత్మా ప్రత్యాహావిక్లబం వచః ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ యద్యుత్తమశ్లోక భవాన్మమేరితం వచో వ్యలీకం సురవర్య మన్యతే। కరోమ్యృతం తన్న భవేత్ప్రలమ్భనం పదం తృతీయం కురు శీర్ష్ణి * మే నిజమ్ ॥ ౨ ॥ బిభేమి నాహం నిరయాత్పదచ్యుతో న పాశబన్ధాద్వ్యసనాద్దురత్యయాత్। నైవార్థకృచ్ఛ్రాద్భవతో వినిగ్రహాదసాధువాదాద్భృశముద్విజే * యథా ॥ ౩ ॥ పుంసాం శ్లాఘ్యతమం మన్యే దణ్డమర్హత్తమార్పితమ్। యం న మాతా పితా భ్రాతా సుహృదశ్చాదిశన్తి హి ॥ ౪ ॥ త్వం నూనమసురాణాం నః పారోక్ష్యః పరమో గురుః। యో నోఽనేకమదాన్ధానాం విభ్రంశం చక్షురాదిశత్ ॥ ౫ ॥ యస్మిన్వైరానుబన్ధేన రూఢేన విబుధేతరాః। బహవో లేభిరే సిద్ధిం యాము హైకాన్తయోగినః ॥ ౬ ॥ తేనాహం ని

ఏవం భగవతోపాలబ్ధో బలిస్తమువాచేత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే-రాజన్-ఇత్థం-భగవతా-విప్రకృతః-విప్రలబ్ధః-భిద్యమానస్సత్యాచ్చాల్యమానోఽపి-బలి-రభిన్నమచలితం-మనో-యస్య-సః. అవిక్లబమదీనం-గమ్భీరం-వచ-ఆహ * ॥ ౧ ॥ * వచ ఏవాహ-యద్యుత్తమశ్లోకేత్యాదిభిర్దశభిః ॥ హే-ఉత్తమశ్లోక-మేమయోక్తం-వచో-యది-యద్యపి-భవాన్-వ్యలీకమనృతం-మన్యతే-తథాఽపి-హే-అసురర్షభ-తత్సత్యమేవాహం-కరోమి-తదుక్తం-ప్రలమ్భనం-న-భవతు-మమ-శీర్ష్ణి-తృతీయం-నిజం-పదం-నిధేహి * ॥ ౨ ॥ * సర్వతో రక్షణీయమాత్మానం-మహ్యం-సమర్పయన్న బిభేషి కిమిత్యత ఆహ ॥ బిభేమీతి ॥ నిరయాదిభ్యో-నాహం తథా-బిభేమి-కథం-యథా, అసాధువాదాదనృతవదనాదపకీర్తేర్వా భృశముద్విజే-తత్ర, పదచ్యుతిః-స్థానభ్రంశః-దురత్యయాదనతిక్రమణీయాద్వ్యసనాద్దుఃఖాత్-అర్థకృచ్ఛ్రాదర్థవ్యయాత్ * ॥ ౩ ॥ * నను మయా నిగృహీతస్య తవాకీర్తిరేవ నేత్యాహ ॥ పుంసామితి ॥ యోగ్యతమేనార్పితం కారితం-దణ్డమహం-పుంసాం-శ్లాఘ్యతమం యశస్కరమేవ-మన్యే-హి-యస్మాత్-యం-దణ్డం-మాతాపిత్రాదయోఽపి-మయి, నైవార్పయన్తి * ॥ ౪ ॥ * కించ త్వమస్మాకమనుగ్రహీతైవేత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ త్వమస్మాకం పారోక్ష్యో గురుః సమక్షం హితకారీ-కథమేతద్జ్ఞాతమిత్యత ఆహ ॥ యో-భవాన్-అనేకైశ్వర్యవీర్యాదిప్రయుక్తైర్మదైరన్ధానామస్మాకం-విభ్రంశం-తన్మదాపనోదకం-చక్షురివాదిశత్ * ॥ ౫ ॥ * కించ-యస్మిన్-త్వయి-వైరానుబన్ధేన-బహవో-దైత్యాస్సిద్ధిం-లేభిరే-కాం-సిద్ధిం-యాం-హి-సిద్ధిమేకాన్తయోగినోఽనన్యప్రయోజనత్వద్భక్తియోగనిష్ఠా లభన్తే * ॥ ౬ ॥ * తే

నైవంభూతేన-భూరికర్మణా-అచిన్త్యవివిధవిచిత్రచేష్టితేన- భవతా-నిగృహీతో - వారుణైః పాశైః-బద్ధశ్చాప్యహం-నవ్రీడే-నలజ్జేనదుఃఖ్యామిచ-త్వత్కృతనిగ్రహబన్ధనయోర్నితరాంమమయశస్కరత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కించాస్మత్పితామహః ప్రహ్లాదస్సద్గుణాశ్రయశ్శరీరతదనుబన్ధ్యాదిషు హేయతాంనిశ్చిత్య పరమపురుషార్థరూపంత్వత్పాదారవిన్దం శరణంగతః తథాఽహమపిదైవాత్త్వత్సమీపంనీతస్త్వాంప్రపద్య ఇత్యాహ॥ పితామహ ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ మే-పితామహః-ప్రహ్లాదః-భవదీయానాంభాగవతానాం-సంమతః-అతఏవ , విష్కృత-స్సాధువాదః కీర్తి-ర్యస్యసః,స్వపిత్రా,భవతో , విపక్షేణశత్రుణాహిరణ్యకశిపునా - నానావిధం-దుఃఖం,ప్రాపితోఽపి-త్వమేవ-పరమస్సర్వవిధబన్ధుర్నిరతిశయపురుషార్థశ్చ- యస్య-తాదృశః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ మరణశీలస్య-పుంస - ఆత్మాదిభిర్దేహాదిభిః-కిం-నకిమపి-నకోఽపిపురుషార్థః- కింతు- కేవల - మాయయైవోవ్యయవే-తినిశ్చితవానితి శేషః-అన్యథాప్రసక్తి పితామహ ఇత్యస్యానన్వయాపత్తేః-యః,అన్తతో , జహాతి , దేహినం- తేనాత్మనాదేహేన-న-కిమిత్యన్వయః,రిక్థహారైర్దాయాదైః - స్వజనఇత్యాఖ్యావ్యవహారో యేషాం తైర్దస్యుభిర్దస్యుతుల్యైః,స్వజనైరిత్యర్థః-సంసృతే-ర్హేతుభూతయా,భార్యయా ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ సో-ఽస్మత్పితామహో-మహా , న్సద్గుణాశ్రయో-ఽగాధబోధః అపరిమితజ్ఞానసంపన్న,స్సత్తమోభాగవతశ్రేష్ఠః- ప్రహ్లాద-స్సంసారిజనసఙ్గా - ద్భీతస్సన్-స్వపక్షం దైత్యకులం,క్షపయతీతితథా,తస్యాపి-భవతః-నాస్తికుతోఽపిభయంయస్మాత్-త్వత్పాదపద్మం-ధ్రువంనిత్యపురుషార్థరూపం , ప్రపేదేశరణంజగా

గృహీతోఽస్మిభవతాభూరికర్మణా।బద్ధశ్చవారుణైః పాశైర్నాతివ్రీడేనచవ్యథే ॥ ౭ ॥పితామహోమేభవదీయసమ్మతః ప్రహ్లాదఆవిష్కృతసాధువాదః । భవద్విపక్షేణవిచిత్రవైశసం సంప్రాపితస్త్వత్పరమస్స్వపిత్రా ॥ ౮ ॥ కిమాత్మనాఽనేనజహాతియోఽన్తతఃకింరిక్థహారైస్స్వజనాఖ్యదస్యుభిః । కింజాయయాసంసృతిహేతుభూతయామర్త్యస్యగేహైఃకిమిహాయుషోవ్యయః ॥ ౯॥ఇత్థం సనిశ్చిత్య పితామహోమహానగాధబోధోభవతఃపదామ్బుజమ్।ధ్రువంప్రపేదేహ్యకుతోభయంజనాద్భీతస్స్వపక్షక్షపణస్యసత్తమః॥ ౧౦ ॥తథాఽహమప్యాత్మరిపోస్తవాన్తికందైవేననీతఃప్రసభంత్యాజితశ్రీః।ఇదంకృతాన్తాన్తికవర్తిజీవితంయయాధ్రువంస్తబ్ధమతిర్నబుధ్యతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥తస్యేత్థంభాషమాణస్యప్రహ్లాదోభగవత్ప్రియః । ఆజగామకురుశ్రేష్ఠరాకాపతిరివోదితః ॥ ౧౨ ॥ తమిన్ద్రసేనస్స్వపితామహం శ్రియావిరాజమానంనలినాయతేక్షణమ్ । ప్రాంశుంపిశఙ్గామ్బరమఞ్జనత్విషంప్రలమ్బబాహుంసుభగంసమైక్షత ॥ ౧౩ ॥ తస్మైబలిర్వారుణపాశయన్త్రితస్సమర్హణంనోపజహారపూర్వవత్ । ననామమూర్ధ్నాఽశ్రువిలోలలోచనస్సవ్రీడనీచీనముఖోబభూవహ ॥ ౧౪ ॥సతత్రహాసీనముదీక్ష్యసత్పతింహరింసునన్దాద్యనుగైరుపాసితమ్।ఉపేత్యభూమౌశిరసామహామనాననామమూర్ధ్నాపులకాశ్రువిక్లబః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాదఉవాచ॥త్వయైవదత్తంపదమైన్ద్రమూర్జితంహృతంతదేవా

మ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తథాఽహమపి-దైవా-త్ప్రసభంబలా - త్త్యాజితాశ్రీర్యస్య - తాదృశః - ఆత్మనోమమ-రిపో- స్తవఅన్తికంసమీపం-నీత- స్త్వత్పాదపద్మం-ప్రపద్యఇతిశేషః-శ్రియంవిశినష్టి॥యయా-శ్రియా స్తబ్ధమతిరపహృతజ్ఞానః,పుమాన్-కృతాన్తస్యమృత్యో - స్సన్నిధానవర్త్యపీదంజీవిత-మధ్రువమస్థిరం - నబుధ్యతేనమన్యతే ॥ ౧౧ ॥ తస్యబలే రిత్థం-భాషమాణస్య సతః-హేకురుశ్రేష్ఠ-ఉదితో,రాకాపతిశ్చన్ద్రఇవప్రకాశమానో-భగవత్ప్రియః - ప్రహ్లాదః-తత్రాజగామ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తమాగతం-స్వపితామహంప్రహ్లాదమిన్ద్రసేనోబలి స్సమ్యగైక్షతాపశ్యత్ , కథంభూతం - శ్రియాకాన్త్యావిరాజమానంకమలవదాయతేఈక్షణేయస్యప్రాంశుంనిర్మలంఅఞ్జనత్విషంశ్యామలం - ప్రలమ్బావాజానులమ్బౌబాహూయస్యతం-సుభగంసున్దరమ్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తస్మైప్రహ్లాదాయ-పూర్వవదర్ఘ్యాదిపూర్వకమర్హణం-నచకారతత్రహేతుః-వారుణైః-పాశైః-యన్త్రితోబద్ధః-కింతు-కేవలం-మూర్ధ్నానమానమస్కృతవాన్-తతో - ఽశ్రుభిర్విలోలేలోచనేయస్యసః - సవ్రీడం-నీచీనమధఃకృతం-ముఖం-యస్య-తాదృశో-బభూవ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత-స్స-మహామనాః ప్రహ్లాద,స్సతాంభాగవతానాం,పతిం,సునన్దాదిభిః పార్షదై - స్సేవ్యమానంతత్రో-పవిష్టంహరింవామనం-నిరీక్ష్యపులకై -రశ్రుభిశ్చ-విక్లబోవిహ్వలస-న్నుపేత్య-శిరసా-భూమా-నమస్కృతవాన్ , ఉక్తవాంశ్చేతి శేషః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ త్వయేతివ్యాఖ్యాం ॥ ఐన్ద్రం-పదం-త్వయైవ-మైన్ద్రదత్తం-కుతః-యతః, స్త్వం , తత్ప్రసాదసాధనేనవిశ్వజితాయాగేన-అర్చితఆరాధితః,యద్దత్తం-తదిదానీ-మపహృతం-తచ్చ-శోభనమేవ,కృతం-శోభనత్వమేవవ్యనక్తి॥మన్యఇతి॥యద్యస్మాత్ , శ్రీరేవాత్మమోహనం-తస్మాదయం,విభ్రంశిత ఇతి-యత్,సోఽయమస్య,మహాననుగ్రహఏవ , త్వయా,కృత,ఇతిమన్యే,అన్యథాఽయంశ్రీమదాత్స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరహి

తోవినస్యేదితిభావః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀కించయయా-శ్రియా,విద్వానపి-యత,స్సంయతోఽపి-ముహ్యేత్, తత, స్తస్యాంసత్యాం పుమానాత్మనో,గతిం-స్వరూపం,యథావ,ద్విచష్టే పశ్యతి,కథమితి శేషః-కథంవిచష్టే-నకథంచిదపిపశ్యతీత్యర్థః-తస్మైమహోపకర్త్రే,జగతామీశ్వరాయ , సర్వజ్ఞాయ-నారాయణాయ , తుభ్యం-నమః కేవలంనమస్కర్తుంశక్నుమః న త్వేవంకుర్వేవం నకుర్వితివిధాతుంశక్నుమఇతి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ప్రహ్లాదస్యాభిప్రేతమావిష్కర్తుంహిరణ్యగర్భ స్తమువాచేత్యాహ॥ తస్యేతి ॥ కృతాఞ్జలిః,ప్రహ్లాదస్య , శృణ్వతస్సతో-భగవాన్ హిరణ్యగర్భో , మధుసూదన,మువాచకించిద్వక్తుముద్యుక్తఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తథైవవిన్ధ్యావళిరపికించిద్విజ్ఞాపయితుంప్రవృత్తా - తాంచసమ్మానయన్ హిరణ్యగర్భః తూష్ణీమవస్థితః - అత స్తస్యాఏవవచఃప్రథమమవతారయతి॥బద్ధమితిశ్లోకఃస్పష్టార్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀తదేవాహ॥ క్రీడార్థమితి ॥ తేత్వయా,స్వస్య,క్రీడార్థ-మిదం-కృత్స్నం - జగ-త్కృతంసృష్టం - తత్రతస్మిన్ త్వత్క్రీడోపకరణభూతేత్వత్సృష్టేజగత్య-పరేకేచిత్కుబుద్ధయ,స్స్వామ్యంస్వత్వబుద్ధిం-కుర్యుః,అస్వేస్వత్వబుద్ధింకుర్వన్తి-అతఏవత్యక్తా-హ్రీర్లజ్జాయై-స్తే-అన్తరాత్మనాత్వయాఅవరోపితాఆరోపితాః-కర్తృవాదాఃవయంస్వతన్త్రాఇతివాదాయేషాంతే-వాదమాత్రేణాపిస్వామిత్వరహితాఇత్యర్థః-ఏవంవిధాస్తేకర్తుస్స్రష్టుఃప్రభోఃపాలకస్య-స్యతస్సంహర్తుశ్చ,తవ-కిమావహన్తికింసమర్పయన్తికించిత్స్వమస్తిచేత్సమర్పయేయు స్తదభావాత్కింసమర్పయన్తీతిభావః,కాంహానింకుర్వన్తి , నతవకదాచిదపిహానిరితివార్థః ॥ అయంభావః ॥ లోకత్రయంమయాఽర్పితంతృతీయపాదాయదేహంసమర్ప్య ప్రతిశ్రుతమ్పతంకరోమీతిదేహాదిషుస్వామ్యావిష్కారేణాబు

ద్యతథైవశోభనమ్।మన్యేమహానస్యకృతోహ్యనుగ్రహోవిభ్రంశితోయచ్ఛ్రియఆత్మమోహనాత్॥౧౬॥ యయాహివిద్వానపిముహ్యతేఽయత స్తతోవిచష్టేగతిమాత్మనోయథా । తస్మైనమస్తేజగదీశ్వరాయ*నారాయణాయాఖిలకర్మసాక్షిణే ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ తస్యానుశృణ్వతోరాజన్ప్రహ్లాదస్యకృతాఞ్జలేః।హిరణ్యగర్భోభగవానువాచమధుసూదనమ్॥ ౧౮ ॥ విన్ధ్యావళిరువాచ ॥బద్ధంవీక్ష్యపతింసాధ్వీతత్పత్నీభయవిహ్వలా।ప్రాఞ్జలిఃప్రణతోపేన్ద్రంబభాషేఽవాఙ్ముఖీనృప ॥ ౧౯ ॥ క్రీడార్థమాత్మనఇదం త్రిజగత్కృతంతేస్వామ్యంతుతత్రకుధియోఽపరఈశకుర్యుః । కర్తుఃప్రభోస్తవకిమస్యతఆవహన్తిత్యక్తహ్రియస్త్వదవరోపితకర్తృవాదాః॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూతభావనభూతేశదేవదేవజగన్మయ। మాశ్చైనంహృతసర్వస్వంనాయమర్హతినిగ్రహమ్॥ ౨౧ ॥కృత్స్నాతేఽనేనదత్తాభూర్లోకాఃకర్మార్జితాశ్చయే । నివేదితంచసర్వస్వమాత్మాఽవిక్లబయాధియా॥ ౨౨ ॥యత్పాదయోరశఠధీస్సలిలం ప్రదాయదూర్వాఙ్కురైరపివిధాయసతీంసపర్యామ్। అప్యుత్తమాంగతిమసౌభజతేత్రిలోకీందాశ్వానవిక్లబమనాఃకథమార్తిమృచ్ఛేత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీవామనఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్యమనుగృహ్ణామితద్విశోవిధునోమ్యహమ్। యన్మదఃపురుషస్స్తబ్ధోలోకంమాంచావమన్యతే॥ ౨౪ ॥ య

వన్నయంకుబుద్ధిర్నిర్లజ్జశ్చత్వమేవసర్వస్యస్వామీఅతోమన్దబుద్ధిమేనంవిముచ్యపాలయేతి - అయమేవప్రహ్లాదస్యాప్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ఇమమేవాభిప్రాయమావిష్కర్తుంసంబోధయన్ స్పష్టమాహబ్రహ్మా॥ భూతభావనేతి ॥ హేభూతభావనభూతస్రష్టః-భూతేశభూతాన్తరాత్మన్ - అన్తరాత్మతయాపాలకేత్యర్థః - హేదేవదేవదేవానాంజగత్సంహర్తౄణాం-రుద్రాదీనామపి-దేవ-జగచ్ఛరీరక హృతంసర్వస్వంయస్మాత్త-మేనంబలిం-ముఞ్చ,అయంనిగ్రహంప్రతినార్హతి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀నిగ్రహానర్హత్వమేవాహ ॥ కృత్స్నేతి ॥ కృత్స్నా-భూమి-ర్యేచ-కర్మణా-సమ్పాదితా - ఇన్ద్రాదిలోకాస్తేచ, త్యేత-త్సర్వస్వం-తథా, ఽవిక్లబయాఽదీనయా-బుద్ధ్యా - ఆత్మాదేహశ్చా-నేనబలినా-తేతుభ్యం-దత్తాః-అతోఽయమనిగ్రాహ్యఇతి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ఏతదేవకైముత్యన్యాయేనాహ ॥ యత్పాదయోరితి ॥అశఠధీరమూఢధీః-యస్యతవ, పాదయో-స్సలిలం-విధాయఅర్ఘ్యజలంసమర్ప్య,దూర్వాఙ్కురైరపిపూజాం-విధాయ-ఉత్తమాం-గతిమపి-భజతేప్రాప్నోతి- అయంతుబలిరవిక్లబమనాఃస్థిరచిత్తస్సన్-త్రిలోకీం-దాశ్వాన్దత్తవాన్,అతః-కథ,మయ,మార్తిం- ప్రాప్నుయాత్తస్మా, దేనంవిముఞ్చేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ఏవంవిజ్ఞాపితోభగవానిమమనుగ్రహీతుమేవేత్థంమయాకృతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హేబ్రహ్మన్నహంతావద్య - మనుగ్రహీతుమిచ్ఛామి- తస్య- విశఃఅర్థాన్విధునోమిఅపహరామి - తావదనర్థహేత్వర్థాపహారఏవప్రథమోమదనుగ్రహఇత్యర్థః- అర్థస్యానర్థహేతుత్వమాహ ॥ యన్మదః-యస్యధనస్యసమ్బన్ధీమదో-యస్య-సయన్మదః - అతఏవ-స్తబ్ధోవివేకరహితః - అసన్మోహా-పురుషో-లోకం-మాంచా,వమన్యతేతిరస్కరోతి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ఏవమమునానేనా,నైశ్చ్యకర్మభి,రిహలోకే,నానాయోనిషుసంసరన్-తిర్యఙ్మానవాదిషుజన్మప్రాప్నువ-న్నయంజీవాత్మా - కర్మవశ్యః-యదాకదా

చిద్యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషాత్పౌరుషీం గతిం పురుషజన్మ, ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత్రాపి-జన్మాదిభిర్యస్య పురుషస్య-స్తమ్భో మదః-అనమ్రతా వా, న భవేత్, తత్ర తద్విషయే, అయం స్తమ్భాభావ ఏవ, మదనుగ్రహో-జ్ఞేయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కథం తత్ప్రాప్త్యాదిభ్యస్సంపదో దదాసీత్యత్రాహ ॥ మానేతి ॥ మానో గర్వః, స్తమ్భో నమ్రతా-అవివేకో వా, తయోర్నిమిత్తానాం, జన్మాదీనాం పూర్వగ్రన్థపరిగణితానాం-సమన్తతః, సర్వశ్రేయఃప్రతికూలానాం, సద్భావేఽపీతి శేషః, మత్పరః-స్తేషు న ముహ్యేదిత్యర్థః, హన్త హే బ్రహ్మన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అస్య చేదానీం మత్పరత్వాదనైశ్వర్యదుష్ప్రాపమపి దాస్యామీతి వక్తుం తస్య మోహాభావమనుగృహ్ణాతి ॥ ఏష ఇతి త్రిభిః ॥ ఏష బలిర్దానవానాం దైత్యానాం చాధిపతిః-కీర్తివర్ధనశ్చ-అజయాం దుర్జయాం-మమ, మాయాం, మజైషీత్ జయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కీర్తివర్ధనత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి క్షీణం-రిక్థం ధనం, యస్య-సోఽపి, స్థానాత్, చ్యుతోఽపి, ఆధిపత్యాద్భ్రష్టోఽపి-శత్రుభిరధిక్షిప్తోఽపి బద్ధోఽపి జ్ఞాతిభిః-పరిత్యక్తోఽపి, యాతనాం-ప్రాపితోఽపి-గురుణౌశనసా, భర్త్సితోఽపి, శప్తోఽపి సువ్రతః-దృఢసంకల్పః-సత్యం, న తత్యాజ-తథా, మాయా, ఛలైరేవ, ధర్మ-ఉక్తః, స్తథాఽప్య-యం సత్యవాక్, తం ధర్మం, న త్యజతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అస్య మోక్షప్రదానం సఙ్కల్పయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ అమరైరపి ప్రాప్తుమశక్యం-స్థానం మల్లోకం-ప్రాపితః ప్రాపయిష్యత ఇత్యర్థః-దేహావసానే ముక్తో భవతీతి భావః, జీవదశాయామిన్ద్రాధిపత్యం భవిష్యదనుగృహ్ణాతి ॥ సావర్ణేరితి ॥ సావర్ణేర్మనో, రన్తరస్య సమ్బన్ధీన్ద్రోఽయం బలి-రహమేవాశ్రయో యస్య సః-భ

దా కదాచిజ్జీవాత్మా సంసరన్నిజకర్మభిః । నానాయోనిష్వనీశోఽయం పౌరుషీం గతిమావ్రజేత్ ॥ ౨౫ ॥ జన్మకర్మ
వయోరూపవిద్యైశ్వర్యధనాదిభిః । యద్యస్య న భవేత్ స్తమ్భస్తత్రాయం మదనుగ్రహః ॥ ౨౬ ॥ మానస్తమ్భని
మిత్తానాం జన్మాదీనాం సమన్తతః । సర్వశ్రేయఃప్రతీపానాం హన్త ముహ్యేన్న మత్పరః ॥ ౨౭ ॥ ఏష దానవదై
త్యానామగ్రణీః కీర్తివర్ధనః । అజైషీదజయాం మాయాం సీదన్నపి న ముహ్యతి ॥ ౨౮ ॥ క్షీణరిక్థశ్చ్యుతః స్థానాత్ క్షి
ప్తో బద్ధశ్చ శత్రుభిః । జ్ఞాతిభిశ్చ పరిత్యక్తో యాతనామనుయాపితః ॥ ౨౯ ॥ గురుణా భర్త్సితః శప్తో జహౌ సత్యం న
సువ్రతః । ఛలైరుక్తో మయా ధర్మో నాయం త్యజతి సత్యవాక్ ॥ ౩౦ ॥ ఏష మే ప్రాపితః స్థానం దుష్ప్రాపమమరై
రపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తాం విశ్వకర్మవినిర్మితమ్ ।
యత్రాధయో వ్యాధయశ్చ క్లమస్తన్ద్రీ పరాభవః । నోపసర్గా నివసతాం సంభవన్తి మమేక్షయా ॥ ౩౨ ॥ ఇన్ద్రసే
న మహారాజ యాహి భో భద్రమస్తు తే । సుతలం స్వర్గిభిః ప్రార్థ్యం జ్ఞాతిభిః పరివారితః ॥ ౩౩ ॥ న త్వామభిభవిష్య
న్తి లోకేశాః కిముతాపరే । త్వచ్ఛాసనాతిగాన్దైత్యాంశ్చక్రం మే సూదయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ రక్షిష్యే సర్వతోఽ
హం త్వాం సానుగం సపరిచ్ఛదమ్ । సదా సన్నిహితం వీర తత్ర మాం ద్రక్ష్యతే భవాన్ ॥ ౩౫ ॥ తత్ర దానవదై
త్యానాం సఙ్గాత్తే భావ ఆసురః । దృష్ట్వా మదనుభావం వై సద్యః కుణ్ఠో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తం పురుషం పురాతనం మహానుభావోఽఖిలసాధుసమ్మతః । బద్ధాఞ్జలిర్బాష్పకలాకు

వితా భవిష్యతి-సావర్ణిమన్వన్తరేఽయమిన్ద్రో భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఆధునికం సుతలలోకాధిపత్యమనుగృహ్ణాతి ॥ తావదధునా, విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం-సుతలం-లోక-మధ్యాస్తాం తత్రాధిపతిర్భూత్వాఽధివసత్విత్యర్థః ॥ సుతలం విశినష్టి ॥ యత్ర సుతలే-నివసతాం, మాధ్యాదయో, మత్కటాక్షేణ హేతునా-న సంభవన్తి-తత్రాధయో మనఃపీడాః-వ్యాధయో దైహికాః-క్లమః గ్లానిః-తన్ద్రీ అనవధానతా, పరాభవశ్శీతోష్ణాదిభిరభిభవః-ఉపసర్గోఽన్యోఽప్యుపద్రవః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం బ్రహ్మాణముక్త్వాఽథ బలిమువాచ-హే ఇన్ద్రసేన-మహారాజ జ్ఞాతిభిః-పరివృతః, త్వం-సుతలం, స్వర్గిభిరపి-ప్రార్థ్యం, లోకం యాహి గచ్ఛ, తత్ర-తవ, భద్రమేవ-మదనుగ్రహాద-స్తు ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత్ర వసన్తం, త్వాం, లోకేశా ఇన్ద్రాదయోఽపి-నాభవిష్యన్తి అపరే నాభవిష్యన్తీతి కిము వక్తవ్యం-యే చ-తత్ర-త్వదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినో-దైత్యాః-తాన్-మమ-చక్రం సుదర్శనం, సూదయిష్యతి హనిష్యతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వేభ్యోఽప్యుపద్రవేభ్య-స్త్వాం, సానుగం సపరిచ్ఛదం సోపకరణం, మహం, రక్షిష్యే-కిఞ్చ, హే వీర తత్ర సుతలే-సదా, సన్నిహితం-త్వద్ద్వారి వసన్తం, మాం, భవాన్, ద్రక్ష్యతే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కిఞ్చ, దైత్యానాం, సఙ్గాద్ధేతోః, స్తవయ ఆసురో, భావ, స్స తత్ర, మత్ప్రస్తావం, దృష్ట్వా, సద్యః, కుణ్ఠః ప్రతిహతో, వినఙ్క్ష్యతి-మదనుభావాద్భవానాసురం భావం త్యక్ష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవమనుగృహీతో బలిర్భగవన్తమాహ తత్స్వాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థముక్తవన్తం, పురాణపురుషం భగవన్తం-గద్గ

దయాగిరా-అబ్రవీత్ - కథంభూతః,భక్త్యా - ఉద్గలః ఉత్కణ్ఠః-హర్షబాష్పబిన్దుభి,రాకులే,ఈక్షణే , యస్యసః- అఖిలానాం, సాధూనాం,సంమతః-మహాన్,నను-భావ ఉక్తవిధో,యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి॥అహో త్వత్ప్రణామస్య ప్రభావ ఇత్యాహ ॥ ప్రణామాయ ప్రణామార్థం,కృత,స్సముద్యమ ఏవ - ప్రపన్నానాంభక్తానాం- యో-ఽర్థో-ఽభిమత-స్తస్య-విధానసంపాదనే సమీహితో ఽప్రమత్తః - స్థితః-కుతః-యత్ యేనోద్యమేన లోకపాలై - రమరై - స్సత్త్వప్రధానైరప్య లబ్ధపూర్వ- స్త్వదనుగ్రహో-ఽపశదేనీచే-అసురే మయి-సమర్పితః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం,హరి,ముక్త్వా-ప్రణమ్య-తతో-బ్రహ్మాణం రుద్రంచా-నమ్య - ముక్తః - పాశేభ్య ఇతి శేషః - ప్రీతో.బలి-రసురై స్సహ,సుతలంలోకం-వివేశ ప్రవేష్టుముద్యుక్తో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-ఇత్థం-బలేర్గృహీతం,త్రివిష్టపంభగవానిన్ద్రాయ-ప్రత్యాదిష్టప్రదదౌ॥ఏవమదితేః -కామమిష్టం,పూరయిత్వా,సకలం-జగ-దశాసత్ ఉపేన్ద్రస్సన్పాలయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో,లబ్ధో భగవత్ప్రసాదో యేనతం-పాశేభ్యో-నిర్ముక్తం-పౌత్రం,వంశవర్ధనం-బలిం-నిశామ్య దృష్ట్వా-ప్రహ్లాదః-భక్తితత్పరో, వక్ష్యమాణమువాచ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నేతిత్రిభిః॥ అహో తవేదం దుర్లభానుగ్రహస్యాపి సౌలభ్యం పరత్వం చానితరసాధారణమితి విస్మయపూర్వకం విజ్ఞాపయతి॥నేతి॥ఇమమస్మద్విషయం-తవా-నుగ్రహం-చతుర్ముఖలక్ష్మీరుద్రా అపి,నలేభిరే - యే- ఽపరే ఇన్ద్రాదయో-న లేభిరే ఇతి కిముత॥నేతి॥ ... వక్తవ్యం - ఏవంతత్ప్రసాదస్య దౌర్లభ్యం క్వచిద్విషయవిశేషే సౌలభ్యం చోక్తం - కుత ఏతద్విపరీతమిత్యత ఆహ - యత్ యస్మాదసురాణాం క్రూరస్వభావానామపి - నోఽస్మాకం,దుర్గపాలః దుఃఖాత్త్రాతా-భవసి ॥ అథ పరత్వమాహ - విశ్వాభివ

లేక్షణో భక్త్యుద్గళో గద్గదయాగిరాఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ అహో ప్రణామస్య కృతస్సముద్యమః ప్రపన్నభక్తార్థవిధౌ సమాహితః । యల్లోకపాలై స్త్వదనుగ్రహోఽమరైరలబ్ధపూర్వోఽపశదేఽసురేఽర్పితః॥ ౨॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్త్వా హరిమానమ్య బ్రహ్మాణం సభవం తతః। వివేశ సుతలం ప్రీతో బలిర్ముక్తస్సహాసురైః॥ ౩॥ ఏవమిన్ద్రాయ భగవాన్ప్రత్యానీయ త్రివిష్టపమ్ । పూరయిత్వాఽదితేః కామమశాసత్సకలం జగత్ ॥ ౪ ॥ లబ్ధప్రసాదం నిర్ముక్తం పౌత్రం వంశధరం బలిమ్।నిశామ్య భక్తిప్రవణః ప్రహ్లాద ఇదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ నేమం విరిఞ్చో లభతే ప్రసాదం న శ్రీర్న శర్వః కిముతాపరే యే।యన్నోఽసురాణామసి దుర్గపాలో విశ్వాభివన్ద్యైరభివన్దితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ యత్పాదపద్మమకరన్దనిషేవణేన బ్రహ్మాదయశ్శరణదాశ్నువతే విభూతిమ్ । కస్మాద్వయం కుసృతయః ఖలయోనయస్తే దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీం భవతః ప్రణీతాః ॥ ౭ ॥ చిత్రం తవేహితమహోఽమితయోగమాయాలీలావసృష్టభువనస్య విశారదస్య । సర్వాత్మనస్సమదృశోఽవిషమస్స్వభావో భక్తప్రియో యదసి కల్పతరుస్వభావః॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే ప్రయాహి సుతలాలయమ్। మోదమానస్స్వ

వన్ద్యైః కృత్స్నజగత్పూజ్యైర్బ్రహ్మాదిభిరప్య, భివన్దితావఙ్ఘ్రీయస్యసః-త్వం - అసురాణాంనో-దుర్గపాలోఽసీత్యనేన నాస్మద్గుణదర్శనేనాస్మాసు తవ ప్రసాదః ప్రవృత్తః-కింతు-కేవలం కృపయైవేతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవ వ్యఞ్జయన్నాహ॥యత్పాదేతి - హే శరణద , శ్రేయస్సాధకప్రద-అనేన స్వహితమపి వయం న విద్మ ఇతి సూచితం - బ్రహ్మాదయో,యస్య తవ-పాదపద్మయో,ర్యో , మకరన్ద - స్తస్య - సేవయా,విభూతి మైశ్వర్యం సృష్ట్యాద్యధికార-మశ్నువతే ప్రాప్నువన్తి-అనేన పరత్వం స్పష్టీకృతం, తే ఏవంభూతస్య తవ-దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీం అనతిక్రమణీయతా హేతుకృపాదృష్టివిషయతాం - కస్మాద్ధేతో - ర్వయం-కుసృతయః కుమతయః - ఖలయోనయః ఉగ్రజాతయశ్చ - ప్రణీతాః ప్రాపితాః- కేవలం కృపయైవేతి భావః -పూర్వం విరిఞ్చాదయోఽపీమం ప్రసాదం న లభన్త ఇత్యనేన తత్సేవయా వినా తత్ప్రసాదావిషయత్వముక్తం - అత్ర తు తత్సేవయా తద్విషయత్వమిత్యతో న విరోధః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం తర్హి ప్రాకృతవత్కంచిదనుగృహ్ణన్ కంచిచ్చ నిగృహ్ణన్నహమపి విషయమస్వభావ ఏవేతి కిం మాం ప్రశంససీత్యత్రాహ ॥ చిత్రమితి ॥తవ-ఈహితం చేష్టితం నిగ్రహానుగ్రహాదిరూపం,మహో విచిత్రం,న తు కర్మవశ్యప్రాకృతేహిత సజాతీయమిత్యర్థః నైచిత్ర్యహేతుం వదన్ అకర్మవశ్యతాం వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి॥అమితేతి॥అమితశక్తియుక్తసఙ్కల్పజ్ఞానేన నిమిత్తేనానాయాసస్సృష్టభువనస్యేత్యర్థః విశారదస్య సృష్ట్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణయుక్తస్య-కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మనః,అత ఏవ సమదృశః వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితస్య - తవ,భక్తప్రియో, భవసీతి-య-దయమ-విషమ ఏవ, స్వభావః-న తు విషమః-తద్దృష్టాన్తం వదన్విశినష్టి -కల్పతరోస్స్వభావ ఇవ స్వభావో యస్య - స-త్వ- మితి న హి కల్పతరోరాశ్రితార్థపూరణేన వైషమ్యాపాదనం యుక్తమితి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవం విజ్ఞాపితస్తం భగవానువాచ॥వత్సేతి॥ హే ప్రహ్లాద తవ-భద్ర-మస్తు,సుతలాఖ్యం బిలస్థానం,యాహి గచ్ఛ , తత్ర-స్వపౌత్రేణ బలినా సహ , మోదమానః జ్ఞాతీనాం,ముదం హర్షం

మావహ ప్రాపయ ※ ॥ ౯ ॥ ※ తత్ర సుతలే, నిత్యం సదా, అవస్థితం, సన్నిహితం, గదాపాణౌ యస్య తం, మాం, ద్రష్టాసి ద్రక్ష్యసి. ని
త్యం ద్రష్టాసీతి వా సమ్బన్ధః, నిత్యం, మద్దర్శనేన-యో-మహా-నాహ్లాద ఆనన్ద, స్తేన, ధ్వస్తం , కర్మరూపం, నిబన్ధనం సంసృతిహేతు
ర్యస్య, తాదృశో, భవిష్యసీతి ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ ఏవం విధాం, భగవత, ఆజ్ఞాం, శిరసా, బాఢమిత్యా, ధాయ అభ్యుపేత్య, హే రాజ, న్నమ
మలాః , ప్రజ్ఞాస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయా-యస్య, స . ప్రహ్లాదో-బలినాసహ-కృతాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిస్సన్. ఆదిపురు
షం , ప్రదక్షిణీకృత్య , ప్రణతః కృతప్రణామ, స్సర్వేషా-మసురాణాం, చమ్వా స్సేనాయా, అధిపతిః-భూత్వా, తేన భగవతా,
ఽనుజ్ఞాతో, మహాబిలం సుతలం-వివేశ ※ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ※ అథ తత్ప్రవేశానన్తరం హే రాజన్-భగవాన్నారాయణ, స్సమీపే, సభా
యాం, బ్రహ్మవాదినామృత్విజాం మధ్యే, ఆసీన ముపవిష్టము. శనసం శుక్ర, మువాచ ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్ర
హ్మన్-వితన్వతో యజమానస్య - శిష్యస్య బలే ర్య-ద్యజ్ఞచ్ఛిద్రం -కర్మసు-వైషమ్యం వైగుణ్యరూపం-త-ద్బ్రహ్మదృష్టం వేదబో
ధితం-సమం వైషమ్యరహిత-మవిగుణం - యథా భవే త్తథా-సంతనుకురు ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ ఏవముక్త శ్శుక్ర స్త్వావత్ప్రకృతకర్మణి
వైగుణ్యమేవ నాస్తీతి విజ్ఞాపయతి ॥ కుత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ తస్య బలేః. కర్మణో.-వైగుణ్యం.-కుతః నకస్మాదపీత్యర్థః.-వైషమ్యాభావే
హేతుమాహ ॥ యస్య యేన బలినా , కర్తరి షష్ఠీ.-సర్వభావేన కరణత్రయేణ-సర్వకర్మణా-మీశ్వరః-యజ్ఞేశః. యజ్ఞపురుషశ్చ-
భవాన్-యతః-పూజితః. అతో-నవైషమ్యమిత్యర్థః. కర్మేశ్వర ఇతి సర్వకర్మప్రవర్తకత్వముక్తం.-యజ్ఞేశ్వర ఇతి యజ్ఞఫలప్రదత్వం

పాత్రేణ జ్ఞాతీనాం ముదమావహ ॥ ౯ ॥ నిత్యం ద్రష్టాసి మాం తత్ర గదాపాణిమవస్థితమ్ । మద్దర్శనమహాహ్లాదధ్వ
స్తకర్మనిబన్ధనః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆజ్ఞాం భగవతో రాజన్ప్రహ్లాదో బలినా సహ । బాఢమిత్యమలప్రజ్ఞో మూ
ర్ధ్న్యాధాయ కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౧ ॥ పరిక్రమ్యాదిపురుషం సర్వాసురచమూపతిః । ప్రణత స్తదనుజ్ఞాతః ప్రవివేశ మ
హాబిలమ్ ॥ ౧౨ ॥ తథాహోశనసం రాజన్ హరిర్నారాయణోఽన్తికే । ఆసీనమృత్విజాం మధ్యే సదసి బ్రహ్మవాది
నామ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్ సంతను శిష్యస్య కర్మచ్ఛిద్రం వితన్వతః । యత్తత్కర్మసు వైషమ్యం
బ్రహ్మదృష్టం సమం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ కుత స్తత్కర్మవైషమ్యం యస్య కర్మేశ్వరో భవాన్ । యజ్ఞేశో
యజ్ఞపురుషస్సర్వభావేన పూజితః ॥ ౧౫ ॥ మన్త్రత స్తన్త్రత శ్ఛిద్రం దేశకాలార్హవస్తుతః । సర్వం కరోతి నిశ్ఛిద్ర
మనుసంకీర్తనం తవ ॥ ౧౬ ॥ తథాఽపి వదతో భూమన్ కరిష్యామ్యనుశాసనమ్ । ఏతచ్ఛ్రేయః పరం పుంసాం య
త్తవాజ్ఞానుపాలనమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రతినన్ద్య హరేరాజ్ఞాముశనా భగవానితి । యజ్ఞచ్ఛిద్రం సమా
ధత్త బలేర్విప్రర్షిభిస్సహ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం బలేర్మహీం రాజన్ భిక్షిత్వా వామనో హరిః । దదౌ భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ
త్రిదివం యత్పరైర్హృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిపతిర్బ్రహ్మా దేవర్షిపితృభూమిపైః । దక్షభృగ్వఙ్గిరోముఖ్యైః కుమా
రేణ భవేన చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపస్యాదితేః ప్రీత్యై సర్వభూతభవాయ చ । లోకానాం లోకపాలానామకరోద్వామ
నం పతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ వేదానాం సర్వదేవానాం ధర్మస్య తపసశ్శ్రియః । మఙ్గళానాం వ్రతానాం చ కల్పం స్వర్గాపవ
ర్గయోః ॥ ౨౨ ॥ ఉపేన్ద్రం కల్పయాంచక్రే పతిం సర్వవిభూతయే । తదా సర్వాణి భూతాని భృశం ముముదిరే నృ
ప ॥ ౨౩ ॥ తత స్త్విన్ద్రః పురస్కృత్య దేవయానేన వామనమ్ । లోకపాలైర్దివం నిన్యే బ్రహ్మణా చానుమోదితః ॥ ౨౪ ॥

యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞశరీరకత్వం తద్భోక్తృత్వం చేత్యపౌనరుక్త్యమ్ ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ కింవక్తవ్యమేతద్యత్తవపూజనమవైష
మ్యావహమితి - యత స్తవనామ్నస్సఙ్కీర్తనమేవ తదావహమిత్యాహ ॥ మన్త్రత ఇతి ॥ మన్త్రత స్తన్త్ర దేశకాలయోగ్యవస్తు
భ్యో-యచ్ఛిద్రం మన్త్రాదీనాం యద్వైగుణ్యమిత్యర్థః. త-త్సర్వం- తవ-నామసఙ్కీర్తనమేవ , నిశ్ఛిద్రం-కరోతి ※ ॥ ౧౬ ॥ ※
యద్యప్యేవం నాస్త్యేవ వైషమ్యం తథాపి- హే భూమన్- గదత- స్తవ - అనుశాసనం కరిష్యామ్యేవ-యత- స్తవాజ్ఞానుపాలన
మితి-య-దేత-త్పుంసాం పరమశ్శ్రేయః ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ ఇతీత్థం -హరే-రాజ్ఞాం, ప్రతినన్ద్య.భగవా,నుశనాశ్శుక్రః-బలే-ర్యజ్ఞస్య-
ఛిద్ర-మృషిభిస్సహ - సమాధత్త సమాదధే ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ ఇత్థముపవర్ణితం భగవతో వామనస్య చరిత్రముపసంహరతి ॥ ఏవమి
తి ॥ హే మహారాజ య-త్పరై-రపహృతం-త- త్త్రిదివ-మిత్థం - బలేస్సకాశా, ద్యాచిత్వా, వామనరూపో హరిః-భ్రాత్రే మహే
న్ద్రాయ-దదౌ ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ తదా-ప్రజాపతిపతిః బ్రహ్మా చతుర్ముఖః-దేవైః - ఋషిభిః- పితృభి ర్భూమిపై - ర్మనుతత్పుత్రై
ర్దక్షాదిభిశ్చ-సహ-కశ్యపస్యాదితేశ్చ-ప్రీత్యై-సర్వభూతానాం- భవాయ విభవాయ యోగక్షేమార్థం చ లోకానాం తత్పాల
కానాం చ-పతిం-వామన-మకరోత్ ※ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ※ వేదాదీనాం, కల్పం సమర్థం- పాలన ఇతి శేషః ఉపేన్ద్రం , సర్వభూ
తానాం, విభూతయే-పతిం , కల్పయాంచక్రే అకరోత్ తదా- సర్వాణి , భూతాని - నితరాం-ముముదిరే - ముదవాపురితి భా
తుః ※ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ※ తతో-బ్రహ్మణా-ఽనుమోదిత- ఇన్ద్రో లోకపాలైస్సహ - వామనం-భగవన్తం - దేవయానేన దేవ

వాహ్యయానేన-దివం ప్రతి నిన్యే ప్రాపయామాస ॥ ౨౪ ॥ తత-ఉపేన్ద్రస్య భగవతో, భుజపాలితం - త్రిభువనం-ప్రాప్య త్రిభువనాధిపతిర్భూత్వా-ఇన్ద్రః, నిర్భయః, పరమయా, శ్రియా సంపదా-జుష్టో, ముముదే ॥ ౨౫ ॥ తతో, హే నృప, సర్వే-బ్రహ్మాదయో, వైమానికా విమానారూఢాశ్చ, త-ద్విష్ణోర్వామనస్య-సుమహదనితరసాధారణ-మత ఏవ, పరమాద్భుతం కర్మ చరిత్రం గాయన్తః-స్వస్వస్థానాని జగ్ముః-అదితిం ప్రశశంసిరే తుష్టువుశ్చ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ హే కురునన్దన-శ్రోతౄణాం శృణ్వతాం-దురితహరం-సర్వ, మస్మద్బుద్ధిగోచర-మేత-దురుక్రమస్య-చరితం- భవతో-మయా-కథితం-సర్వం మయాఖ్యాతమిత్యనేన స్వమతివిషయం సర్వమాఖ్యాతమిత్యభిప్రేతం. న తూరుక్రమమహిమ్నః పరిచ్ఛిన్నత్వమ్ ॥ ౨౮ ॥ తదేవ వ్యఞ్జయితుం తన్మహిమ్నోఽనవచ్ఛిన్నత్వమాహ ॥ పారమితి ॥ యః-మర్త్యః పుమా, నురుక్రమస్య, మహిమ్నః-పార్థమవధిం గృణానో భవతి-స మర్త్యః-పృథివ్యా ఇమాని పార్థివాని- రజాంసి-విమమే గణయేత్ - యథా, పార్థివానాం రజసాం గణనాకర్తుమశక్యా తథోరుక్రమస్య గుణానామపీత్యర్థః-పార్థివాని రజాంసి వా బుద్ధిమాన్మహతా కాలేన గణయేత్ - న తూరుక్రమస్య గుణానితి వాఽర్థః-తథా చ శ్రూయతే "విష్ణోర్ను కం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాగ్ంసీతి", తథా హి-యస్య పురుషస్యోరుక్రమస్య, మహిమ్నః - పారం జాతః-జాయమానో జనిష్యమాణో వా-మర్త్యః, ఉపైతి కిం, నోపైత్యేవేతి- మన్త్రద్రష్టా ఋషిర్వసిష్ఠాదిరాహ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకృతావతారచరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః కశ్చి-దేత, దద్భుతకర్మణో-దేవా

ప్రాప్య త్రిభువనం చేన్ద్ర ఉపేన్ద్రభుజపాలితమ్ । శ్రియా పరమయా జుష్టో ముముదే గతసాధ్వసః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మా శర్వః కుమారశ్చ భృగ్వాద్యా మునయో నృప । పితరస్సర్వభూతాని సిద్ధా వైమానికాశ్చ యే ॥ ౨౬ ॥ సుమహత్కర్మ తద్విష్ణోర్గాయన్తః పరమాద్భుతమ్ । ధిష్ణ్యాని స్వాని తే జగ్మురదితిం చ శశంసిరే ॥ ౨౭ ॥ సర్వమేతన్మయాఽఽఖ్యాతం భవతః కురునన్దన । ఉరుక్రమస్య చరితం శ్రోతౄణామఘమోచనమ్ ॥ ౨౮ ॥ పారం మహిమ్న ఉరువిక్రమతో గృణానో యః పార్థివాని విమమే స రజాంసి మర్త్యః । కిం జాయమాన ఉత జాత ఉపైతి మర్త్య ఇత్యాహ మన్త్రదృగృషిః పురుషస్య యస్య ॥ ౨౯ ॥ య ఇదం దేవదేవస్య హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారానుచరితం శృణ్వన్యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౦ ॥ క్రియమాణే కర్మణీదం దైవే పిత్ర్యేఽథ మానుషే । యత్ర యత్రానుకీర్త్యేత తత్తేషాం సుకృతం విదుః ॥ ౩౧ ॥

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః **********

మత్స్యావతారకథాప్రారమ్భఘట్టః

రాజోవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారకథామాద్యాం మాయామత్స్యవిడమ్బనామ్ ॥ ౧ ॥ యదర్థమదధాద్రూపం మాత్స్యం లోకజుగుప్సితమ్ । తమఃప్రకృతిదుర్మర్షం కర్మగ్రస్త ఇవేశ్వరః ॥ ౨ ॥ ఏతన్నో భగవన్సర్వం యథావద్వక్తుమర్హసి । ఉత్తమశ్లోకచరితం సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౩ ॥ సూత ఉ

నాం బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్య వామనస్యావతారానుచరితం శృణ్వన్-పరాం-గతిం, ముక్తిరూపాం, యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౩౦ ॥ యత్ర యత్ర దేవమనుష్యపిత్రాదిసమ్బన్ధిని - క్రియమాణే, కర్మణీ, ద, మవతారానుచరితం-కీర్త్యేత, త-త్తేషాం సమ్బన్ధి-కర్మ-సుకృతం, సుష్ఠు అవిగుణం యథా భవతి తథా, కృతం విదు, స్తజ్జ్ఞా ఇతి శేషః - శ్రౌతస్మార్తసర్వకర్మసాద్గుణ్యాపాదకమేతచ్చరిత్రశ్రవణాదికమిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః **********

తదేవం శ్రుతవామనావతారతచ్చరిత్రో ఽవతారప్రసఙ్గాన్మాత్స్యమవతారం శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ భగవన్నితి త్రిభిః ॥ హే భగవన్మునే, అద్భుతకర్మణో, హరే, రాద్యావతారకథాం శ్రోతు, మిచ్ఛామి కథంభూతాం, మాయామత్స్యవిడమ్బనాం అద్భుతమత్స్యసజాతీయచేష్టానుకారో యస్యాం ప్రతిపాద్యస్తాం-కథాయా ఆద్యత్వం తదవతారప్రాథమ్యప్రయుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౧ ॥ స్వయ, మీశ్వరోఽపి-కర్మగ్రస్తః కర్మవశ్య ఇవ-జీవవత్, తమస్స్వభావం-దుర్మర్షం క్రోధి అత ఏవ లోకై, ర్జుగుప్సితం నిన్దితం, మాత్స్యం, రూపం-యదర్థం యస్మై ప్రయోజనాయా-ధాదృతవాన్ ॥ ౨ ॥ హే భగవన్మునే-ఏత-త్సప్రయోజనం, సర్వం, మాత్స్యావతారచరిత్రం-యథావ-ద్వక్తు, మర్హసి, శ్రోతవ్యత్వవక్తవ్యత్వయోర్హేతుం వదన్ చరిత్రం విశినష్టి ॥ సర్వేషాం లోకానాం శృణ్వతాం వదతాం చ-మలమఘ-మపహన్తీతి తథా-తత్ ॥ ౩ ॥ ఇత్థమాపృష్టమ

॥ ౨౯ ॥ శ్లోకవ్యాఖ్యానే "న తే విష్ణో జాతో జాయమానో దేవ మహిమ్నః పరమన్తమాప, ఇతి మన్త్రోఽనుసన్ధేయః.

త్స్యావతారతచ్చరితో భగవాన్బాదరాయణిర్యథావద్వర్ణయామాసేత్యాహ సూతః ఇత్యుక్త ఇతి॥ విష్ణురాతేన పరీక్షితా, ఇత్థముక్తః - పృష్టో - భగవాన్ - బాదరాయణిః శ్రీశుకః - విష్ణో - శ్చరితం - మువాచ ॥ కింతత్ - యత్, మత్స్యరూపేణ - కృతమ్ ॥ ౪ ॥ తదేవాహ ॥ గోవిప్రేత్యాదినా ॥ యదర్థమదధాద్రూపమితి విశేషతః పృష్టమవతారప్రయోజనం, వక్ష్యన్ తావత్సర్వావతారసాధారణం ప్రయోజనమాహ ॥ గోవిప్రేతి ॥ గవాం - విప్రాణాం, సురాణాం, సాధూనాం - ఛందసాం వేదానాం - తదుదితధర్మమర్యాదానాం చ - రక్షా - మిచ్ఛన్ - ధర్మార్థాది పురుషార్థచతుష్టయప్రదానార్థం చ - తనూర్మత్స్యాదిమూర్తీ - రీశ్వరో - ధత్తే బిభర్తి ॥ ౫ ॥ యదా శక్త్యా తం లోకజుగుప్సితం తమః ప్రకృతిదుర్మర్షమితి సావద్యత్వం తత్పరిహరతి ॥ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ ఉత్కృష్టేష్వ - పకృష్టేషు చ - దేవమనుష్యతిర్యగాదిభూతేషు - చరన్ - తత్సజాతీయజన్మకర్మాదికం కుర్వన్నపి - శ్వర - ఉచ్చావచత్వం - కర్మాయత్తదేవమనుష్యాదితారతమ్యం - న భజతే - యథా - వాయుః - సర్వత్ర వ్యాప్నువన్నపి - నవ్యాప్యగతధర్మైః స్పృశ్యతే తద్వత్ - అత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి, యః - ఈశ్వరో - గుణైర్హేయగుణప్రతిభటైః కల్యాణగుణైర్నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాద్ధి - నోచ్చావచత్వం - భజత ఇతి ॥ న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః ॥ సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిః స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, రిత్యుక్తరీత్యా కర్మమూలకసత్త్వాదిగుణత్రయసమ్బన్ధనిమిత్తదేవమనుష్యాద్యుచ్చావచత్వం సర్వజీవసాధారణం - భగవతస్తు గవాదిరక్షార్థం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదేవమనుష్యాదిసజాతీయదివ్యతనోస్స్వస్య భావమజహతః కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధతత్ప్రయుక్తావద్యత్వం నాస్తీత్యర్థః - యద్వా - ధియ ఇతి చ్ఛేదః - ధీశబ్దేన ప్రకృతిర్లక్ష్యతే - తద్గుణైస్సత్త్వాదిభిర్హేతుభూతై, రుచ్చావచత్వం - న భజతే కుతః, నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాత్ - నిర్గుణత్వాదిత్యనేన జీవవత్సత్త్వాదిగుణపారవశ్యం నిషిధ్యతే - న తు గుణనియన్తృత్వమపి, తథా సతి ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశ, ఇతి గుణేశత్వశ్రవణవి

వాచ ॥ ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేన భగవాన్బాదరాయణిః । ఉవాచ చరితం విష్ణోర్మత్స్యరూపేణ యత్కృతమ్ ॥ ౪ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవిప్రసురసాధూనాం ఛన్దసామపి చేశ్వరః । రక్షామిచ్ఛంస్తనూర్ధత్తే ధర్మస్యార్థస్య చైవ హి ॥
ఉచ్చావచేషు భూతేషు చరన్వాయురివేశ్వరః । నోచ్చావచత్వం భజతే నిర్గుణత్వాద్ధియో గుణైః ॥ ౬ ॥ ఆసీదతీతకల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః । సముద్రోపప్లుతాస్తత్ర లోకా భూరాదయో నృప ॥ ౭ ॥ కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషోర్బలే । ముఖతో నిస్సృతాన్వేదాన్హయగ్రీవోఽన్తికేఽహరత్ ॥ ౮ ॥ జ్ఞాత్వా తు దానవేన్ద్రస్య హయగ్రీవస్య చేష్టితమ్ । దధార శఫరీరూపం భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౯ ॥ తత్ర రాజఋషిః కశ్చిన్నామ్నా సత్యవ్రతో మహాన్ । నారాయణపరోఽతప్యత్తపస్స సలిలాశనః ॥ ౧౦ ॥ యోఽసావస్మిన్మహాకల్పే తనయస్స వివస్వతః । శ్రాద్ధదేవ ఇతి ఖ్యాతో మనుత్వే హరిణాఽర్పితః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం కుర్వతో జలతర్పణమ్ । తస్యాఞ్జ

రోధాపత్తేః ॥ ౬ ॥ ఏవం సామాన్యతోఽవతారప్రయోజనం తద్యాథాత్మ్యం చాభిధాయ విశేషతో మత్స్యావతారప్రయోజనమవతారకాలం చాహ ॥ ఆసీదితి త్రిభిః ॥ అతీతస్యాతిక్రాన్తస్య, కల్పస్య - అన్తేఽవసానే - బ్రాహ్మో నామ - నైమిత్తికో లయ - ఆసీత్ ॥ బ్రహ్మణో నిద్రాప్రయాణం భవో బ్రాహ్మః - తేనైవ నిమిత్తేన జాతో నైమిత్తికః - తత్ర తదా ప్రళయకాలే - భూరాదయ - స్త్రయో - లోకాః సముద్రే, ఉపప్లుతా నిమగ్నా, ఆసన్ ॥ ౭ ॥ కాలేన దినావసానరూపకాలేన నిమిత్తేన, ఆగతనిద్రస్య నం ప్రాప్తనిద్రస్యా - త ఏవ - శిశయిషో శ్శయితుమిచ్ఛోః, ధాతుర్బ్రహ్మణో ముఖాన్నిస్సృతాన్గళితా - న్వేదానన్తికే సమీపవర్తీ హయగ్రీవాఖ్యో దానవేన్ద్రో - ఉపహృతవాన్ - అన్తికే నిస్సృతాని తివా సమ్బన్ధః ॥ ౮ ॥ తదా - దానవశ్రేష్ఠస్య హయగ్రీవస్య, తచ్చేష్టితం - జ్ఞాత్వా - ఈశ్వరో హరిర్భగవాన్ - శఫరీరూపం మాత్స్యం రూపం - దధార - హయగ్రీవాఖ్యం దానవం నిహత్య వేదాన్ప్రహ్మణే ప్రత్యర్పయితుం మత్స్యరూపేణావతతారేతి విశేషతః ప్రయోజనముక్తం ॥ శఫరీతి స్త్రీత్వమవివక్షితం ॥ మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏవం సామాన్యతో విశేషతశ్చావతారప్రయోజనమభిధాయావతరణప్రకారం వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తస్మిన్నవాతీతే కల్పే - కశ్చి - త్సత్యవ్రతాఖ్యో రాజర్షిర్మహా - నకోప్రధాద్యాత్మగుణయుక్తః - నారాయణః పరః ప్రాప్యః యస్య, తాదృశో - బభూవ - స చ - సలిలమేవాశనం యస్య - తాదృశ - స్తపోఽతప్యత్, చచార ॥ ౧౦ ॥ సత్యవ్రతం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యోఽసౌ, తీతకల్పే, సత్యవ్రతాఖ్యో - రాజర్షిస్స ఏవా, స్మిన్మహాకల్పే, వివస్వత - స్తనయః - శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః - మనుత్వే మన్వాధికారే - హరిణా భగవతా, అర్పితః ప్రాపితః మనుః కారిత ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం నద్యాం - జలతర్పణం - కుర్వతో - స్తస్య సత్యవ్రతస్యాఞ్జల్యుదకే కాచి - దేకా అగసహాయా - శఫరీ అభవదిత్యాద్యర్థః ప్రాప్తవతీవా - స్త్రీత్వమవివక్షితమ్ ॥ ఇత్యుక్తసోఽనయ మత్స్యం సముద్రే ప్రాక్షిప్తజ్ఝష, క్షిప్త్వా మా

ణ-స్తైనవదతా-తమాహే-త్యాదిషు పుంస్త్వనిర్దేశస్య బహుశ ఉపలభ్యమానత్వాత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తతో-హే భారత-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రత-శ్శఫరీ, మఞ్జలిగతాం తోయేనాఞ్జలిస్థేన సహ నదీతోయే-ఉత్ససర్జ ॥ తం త్యక్తవన్తం - మహాకారుణికం-నృపం సత్యవ్రతం-సా శఫర్యతికరుణం యథా తథా, ఉవాచ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదేవాహ॥ యాదోభ్య ఇతి॥ హే రాజన్-జ్ఞాతీన-స్మాత్, ఘాతయన్తీతి తథా-తేభ్యః, జ్ఞాతయశ్చ తే ఘాతినశ్చ - తేభ్య ఇతి వా- యాదోభ్యో జలచరేభ్యో, భీతా-మత ఏవ. దీనాం మాం హే దీనవత్సల-కథ-మస్మిన్ సరిజ్జలే-బహుజలచరాకాన్తే-విసృజసే త్యన్వయః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఇత్యేవముక్త-స్స రాజా సత్యవ్రతః-ఆత్మనస్స్వస్యా-నుగ్రహార్థం, ప్రీత్యా-మత్స్యమూర్తిం, బిభ్రాణం - సాక్షాద్భగవన్తం - మజానన్-శఫరీరక్షణార్థం, మనో దధే మనశ్చక్రే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తత- స్తస్యాశ్శఫర్యాః-దీనతరముక్తం-వాక్యం, మాకర్ణ్య-సమహీపతి స్సత్యవ్రతః- దయాళు-రేనాం శఫరీం కలశాప్సు కమణ్డలుజలే-నిధాయ-స్వాశ్రమం ప్రతి నిన్యే ప్రాపయామాస ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తత-స్సా శఫరీ. తత్ర కమణ్డలౌ-ఏకరాత్రేణ-వర్ధమానా సతీ-కమణ్డలోరాత్మనాపూర్ణత్వా-దలబ్ధ, ఆత్మనః అవకాశో - యయా-సా చ మహీపతిం సత్యవ్రతం ప్రతీదం వక్ష్యమాణ-మువాచ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదేవాహ॥ నేతి॥ అస్మిన్ కమణ్డలా-వహం - కృచ్ఛ్రం సంకటం యథా భవతి తథావస్తుం వాసం కర్తుం - నోత్సహే, అత-స్సువిపుల-మోకః స్థానం, కల్పయ - యత్రా-హం-సుఖం-నివసామి-తాదృశ మోకః కల్పయేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవముక్త, స్సత్యవ్ర-త స్తతః-కమణ్డలో-రేనాం శఫరీ-మాదాయ - ఔదఞ్చనోదకే విపులకటా

ల్యుదకే కాచిచ్ఛఫర్యేకాఽభ్యపద్యత॥౧౨॥ సత్యవ్రతోఽఞ్జలిగతాం సహ తోయేన భారత ।ఉత్ససర్జ నదీతోయే శఫరీం ద్రమిడేశ్వరః॥ తమాహ సాఽతికరుణం మహాకారుణికం నృప ॥ ౧౩ ॥ మత్స్య ఉవాచ॥ యాదోభ్యో జ్ఞాతిఘాతిభ్యో దీనాం మాం దీనవత్సల। కథం విసృజసే ❀ రాజన్భీతామస్మిన్సరిజ్జలే॥౧౪॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స ఆత్మనోఽనుగ్రహార్థం ప్రీత్యా మత్స్యవపుర్ధరమ్। అజానన్రక్షణార్థాయ శఫర్యాస్స మనో దధే ॥ ౧౫ ॥ తస్యా దీనతమం వాక్యమాశ్రుత్య స మహీపతిః। కలశాప్సు నిధాయైనాం దయాళుర్నిన్య ఆశ్రమమ్ ॥ ౧౬ ॥ సా తు తత్రైకరాత్రేణ వర్ధమానా కమణ్డలౌ । అలబ్ధ్వాత్మావకాశం సా విదమాహ మహీపతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్స్య ఉవాచ ॥ నాహం కమణ్డలావస్మిన్కృచ్ఛ్రం వస్తుమిహోత్సహే। కల్పయౌకస్సువిపులం యత్రాహం నివసే ❀ సుఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ స ఏనాం తత ఆదాయ న్యధాదౌదఞ్చనోదకే । తత్ర క్షిప్తా ముహూర్తేన హస్తత్రయమవర్ధత॥ ౧౯ ॥ న మ ఏతదలం రాజన్ సుఖం వస్తుముదఞ్చనమ్। పృథు దేహి పదం మహ్యం యత్త్వాఽహం శరణం గతా ॥ ౨౦ ॥ తత ఆదాయ సా రాజ్ఞా క్షిప్తా రాజన్సరోవరే । తదావృత్యాఽఽత్మనా సర్వం మహామీనోఽన్వవర్ధత ॥ ౨౧ ॥ నైతన్మే స్వస్తయే రాజన్నుదకం సలిలౌకసః । నిధేహి రక్షాయోగేన హ్రదే మామవిదాసిని ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యం తత్ర తత్రావిదాసిని । జలాశయేసంమితం తం సముద్రే ప్రాక్షిపజ్ఝషమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్షిప్యమాణస్తమాహేదమిహ మాం మకరాదయః । అదన్త్యతిబలా వీర నమాముత్స్రష్టుమర్హసి॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విమోహితస్తేన వదతా వల్గుభారతీమ్ । తమాహ కో భవానస్మాన్మత్స్యరూపేణ మోహయన్ ॥ ౨౫ ॥ నైవం వీర్యో జలచరో

హ్యుదకే, మణికోదకేవా, న్యధాన్నిహితవాన్, తత్రౌదఞ్చనోదకే-క్షిప్తా-సా శఫరీ - ముహూర్తేనకాలేన-హస్తత్రయ-మవర్ధత ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తథా వర్ధమానా పునరప్యాహ॥ హే రాజన్-మే మమ, సుఖం-వస్తు-మేతదుదఞ్చనం-నాలం న పర్యాప్తం అతో-మహ్యం-పృథువిపులం- పదం స్థానం-దేహి కల్పయ - యత-స్త్వా, మహం, శరణం గతా ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇత్యుక్తేన-సత్యవ్రతేన-తత ఉదఞ్చనా-దాదాయ, సరోవరే-క్షిప్తా సతీ, హే రాజన్, తత్సరోవర - మావృత్య కృత్స్నమభివ్యాప్య ; మహామీనరూపేణ, వ్యవర్ధత ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ పునస్తథా వర్ధమానోవాచ - హే రాజన్-సలిలమేవ-ఓకః స్థానం-యస్య, తస్య, మమ-స్వస్తయే సుఖాయ-సుఖం వస్తు, మేతత్, త్సారసం, జలం, నాలం-సలిలౌకసస్సరస, సమ్బన్ధ్యేతదుదకం, మమ స్వస్త్యై న భవతీ, తివాన్వయః, అతో రక్షాయా-యోగేనోపాయేన, అవిదాసిని అనుపక్షయజలే - మహాహ్రదే, నిధేహి ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఇత్యుక్త, స్స సత్యవ్రతః, తం మత్స్య, ముత్తరోత్తర విపులే-తత్ర తత్ర జలాశయే-ఽనయత్, పున, స్తత్తజ్జలాశయేన-సంమితం పరిమితం, తం మత్స్యం, సముద్రే, ప్రాక్షిపత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ సముద్రే చ క్షిప్యమాణో ఝష స్తం సత్యవ్రత మిద, మాహ ॥ హే వీర, ఇహ సముద్రే మకరాదయో-అతిబలా, జలచరా, మా, మద న్తి అత్స్య న్తి, అతో, మా, మిహ సముద్రే త్యక్తుం, నార్హసీ, త్యవ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇత్యేవం, వల్గుభారతీం సున్దరవాచం, వదతా- తేన మత్స్యరూపిణా భగవతా-విమోహిత, స్సత్యవ్రత-స్తం మత్స్య, మాహ॥ కో భవానిత్యాదినా ఇతి బ్రువాణమిత్యర్థః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన, అస్మాన్, మత్స్యరూపేణ, మోహయన్, భవా, న్క-, ఇతి ప్రశ్నః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కశ్చిన్మత్స్య విశేష ఏవాహమితి చేన్నేత్యాహ ॥ నైవమితి ॥ ఏవంవిధప్రభావవాన్, కశ్చిదపి-జలచరో, ఽస్మాభి, ర్నదృష్టో నాపి

షుగ్రితశ్చ,ఏవంవీర్యఇత్యుక్తంవీర్యందర్శయన్విశినష్టి। య ఇతి ॥ యో,భవా- నహ్నాకాలేన,యోజనశత,మభివ్యాన శేఅభితోవ్యాప్త వాన్,అత,స్త్వం,నకేవలంమత్స్యః,కింత్వ,మరో దేవః, తత్రాపి,నబ్రహ్మాదిష్వమరేషుకశ్చి,దపితు,సాక్షా,దవ్యయస్నిర్వికారో భగవాన్ , హరి-ర్నారాయణ,స్త్వం,నూనంనిశ్చితమేతదిత్యర్థః తర్హి నారాయణస్యమమనైవంవిధఆకారః,కింతుచతుర్భుజ త్వాద్యాకారఇత్యతఆహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానా,మనుగ్రహాయ, దేవమనుష్యాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం,జలౌక సాంమత్స్యానాం,రూపం,ధత్సే,మాత్స్యంరూపంబిభర్షీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కో౽సౌనారాయణఇత్యపేక్షాయాం తంలక్షయన్నమస్కరోతి॥నమఇతి॥ హేపురుషోత్తమ, హేజగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణభూత, హేవిభో,భక్తానాం,ప్రపన్నా నాంచాస్మాకం,ముఖ్యోనాయకః, అన్తరాత్మా , గతిస్స్వప్రాప్త్యుపాయభూతశ్చ,సతత్రపశ్యతి, సఉత్తమఃపురుషః॥ యతో వాఇమానిభూతానిజాయన్తే, సకారణంకరణాధిపాధిపః , యఆత్మనితిష్ఠన్ , అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాగ్ం సర్వాత్మా, అమృతస్యైష సేతుః , నిత్యంవిభుంసర్వగతంసుసూక్ష్మ,, మిత్యాదివేదాన్తవేద్యోనిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలఆత్మేశ్వర స్సర్వాన్తర్గతస్సిద్ధోపాయభూతఃపురుషోత్తమోయస్సనారాయణ , సఏవాధునామత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇతిభావః,ఏవం భూతాయ , తేతుభ్యం,నమః,భక్తానాంప్రపన్నానామితిప్రపత్త్యుపకృతభక్తియోగనిష్ఠానామిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అనిత రసాధారణప్రభావేనత్వం నారాయణఏవేతినిశ్చినోమి , తథా౽వతారాఅపిసర్వేలోకహితార్థాఏవేతివేద్మ్యేవ , కింత్వే తదవతారప్రయోజనంవిశేషతోజ్ఞాతుమిచ్ఛామీత్యాహ ॥ సర్వఇతి ॥ తేతవ-సర్వే-లీలావతారాఃలీలయోపాత్తాఅవతారాః లీలావతారాః - లీలాపదేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం-భూతానాందేవాదీనాం - భూతిర్విభవ-స్తదేతవ-ఇతిసా

దృష్టో౽స్మాభిశ్శ్రుతో౽పివా । యోభవాన్యోజనశతమహ్నా౽భివ్యానశే౽మరః ॥ ౨౬ ॥ నూనంత్వంభగవా న్సాక్షాద్ధరిర్నారాయణో౽వ్యయః । అనుగ్రహాయభూతానాంధత్సేరూపంజలౌకసామ్॥ ౨౭ ॥నమస్తేపురు షశ్రేష్ఠస్థిత్యుత్పత్త్యప్యయేశ్వరః । భక్తానాంనఃప్రపన్నానాంముఖ్యోహ్యాత్మాగతిర్విభో॥ ౨౮ ॥సర్వేలీలావ తారాస్తేభూతానాంభూతిహేతవః।జ్ఞాతుమిచ్ఛామ్యదోరూపంయదర్థంభవతాధృతమ్॥ ౨౯ ॥ నతే౽రవిన్దా క్షపదోపసర్పణంమృషాభవేత్సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః । యథేతరేషాంపృథగాత్మనాంసతామదీదృశోయ ద్వపురద్భుతంహినః॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతిబ్రువాణంనృపతింజగత్పతిస్సత్యవ్రతంమత్స్యవపుర్యుగక్షయే। విహర్తుకామఃప్రళయార్ణవే౽బ్రవీచ్చికీర్షితంకాన్తజనప్రియఃప్రభుః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సప్తమే౽ద్య తనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ । నిమఙ్క్ష్యత్యప్యయామ్భోధౌత్రైలోక్యంభూర్భువాదికమ్॥ ౩౨ ॥త్రైలో క్యాంలీయమానాయాంసంవర్తామ్భసివైతదా।ఉపస్థాస్యతినౌరేకావిశాలాత్వాంమయేరితా॥ ౩౩ ॥త్వంతావ దోషధీస్సర్వాబీజాన్యుచ్చావచానిచ । సప్తర్షిభిఃపరివృతస్సర్వసత్త్వోపబృంహితః ॥ ౩౪ ॥ ఆరుహ్యబృహతీం

మాన్యతో౽వతారప్రయోజనంజానామ్యేవేతిభావః - కింతు-యదర్థంయస్మైప్రయోజనవిశేషాయ-అదఏతన్మాత్స్యంరూ పం-భవతా-ధృతం-తత్ప్రయోజనం - జ్ఞాతు-మిచ్ఛామి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ అనీశ్వరభజనవన్మద్భజనంనముధేతిదర్శయితుమిదంమా త్స్యంరూపం ప్రాదుర్భవతేతిజానామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ నేతి ॥ హేఅరవిన్దాక్ష-తవ-పదోపసర్పణంశ్రీపాదారవిన్దభజ నం-పృథగాత్మనాంబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మాభిమానినాంసతా - మితరేషాం-పదోపసర్పణమివ-నమృషాభవేత్ నవ్యర్థంభ వేదిత్యర్థః- అవైయర్థ్యేహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనఃసర్వేషాంసుహృదఃప్రియస్యాన్తరాత్మనశ్చ-ఏతద్వి పరీతత్వాదితరేషాంపాదోపసర్పణంమృషేతిభావః - కుతఏతద్విపరీతంనమృషేత్యతఆహ,హియస్మాత్ - య-దిద-మద్భు తం-మాత్స్యంవపు-ర్నో౽స్మాకం-భజతా-మదీదృశఃదర్శితవాన్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతీత్థం - భాషమాణం-సత్యవ్రతంప్రతి-మ త్స్యవపు-ర్జగదీశ్వరోభగవాన్- చికీర్షిత-మబ్రవీత్ -కథంభూతః - ప్రళయార్ణవే-విహర్తుకామః - విహారప్రయోజనందర్శయ న్విశినష్టి ॥ కాన్తజనప్రియః - కాన్తజనానాంభక్తజనానాం - ప్రియః - ప్రభుశ్చ - భక్తజనానాంప్రీతింకర్తుమవతీర్ణఇతిభా వః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఏవంపృష్టావతారప్రయోజనవిశేషోమత్స్యమూర్తిర్భగవాన్తత్ప్రయోజనవిశేషమాహ॥సప్తమఇతి॥ హేఅరిన్దమ-అద్యతనా-దహ్నః - యస్మిన్నహనిమదవతారస్తస్మాదహ్న ఆరభ్య , సప్తమే౽హనీ-దంభూర్భువాదికం-త్రై లోక్య-మప్యయామ్భోధౌప్రళయోదధౌ - నిమఙ్క్ష్యతిమగ్నంభవిష్యతి ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ సంవర్తామ్భసిప్రళయోదకే-త్రిలోక్యాం లీయమానాయాంసత్యాం - తదా-కాచి-న్మయే-రితాప్రేరితా,ఉపకల్పితా-విశాలావిపులా-నౌరేకా-త్వా - ముపస్థాస్య తిత్వత్సమీపేస్థాస్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదా-త్వం-సర్వా-ఓషధీ-ర్బీజానిచ-నానావిధాని-నావ్యారోప్యేతి శేషః.సప్తర్షి భిస్సహిత-స్సర్వైః- సత్త్వైర్జన్తుభి-రుపబృంహితఃఉపశ్లిష్టః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ బృహతీంవిపులాం-నావ-మారుహ్య-విక్లబఃదై

స్వరహితఃవిచరిష్యసి-నిరాలోకేసూర్యాద్యాలోకరహితే - ఏకార్ణవే-ఋషీణాం-వర్చసైవో-పలక్షితాన్ ॥ ౩౫ ॥ బలీయసాప్రచణ్డేన,సమీరేణప్రళయవాయునా - దోధూయమానాత్భృశంకమ్పమానాం-తాం-నావ-ముపస్థితస్యసన్నిహితస్య-మమ,శృఙ్గే-మహాహినావాసుకినా ఉపస్థితేనేతిశేషః.తేనబన్ధనసాధనేన-నిబధ్నీహి ॥ ౩౬ ॥ తదా-అహ-ముదన్వతి-ప్రళయార్ణవే - ఋషిభి-స్సహితాం - మహతీం-నావం-వికర్షన్-యావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యేయంబ్రాహ్మీ - నిశారాత్రిః. ప్రవర్తతే-తావ-ద్విచరిష్యామి ॥ ౩౭ ॥ పరబ్రహ్మేతిశబ్దితంపరబ్రహ్మశబ్దాభిహితం-మదీయం-మహిమానంచ-వేత్స్యసి-మహిమ్నఃబ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వంతస్యబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వేన - నిరతిశయబృహత్త్వంహిబ్రహ్మశబ్దార్థః.కథంభూతం-మయాఽనుగృహీతంమయోపదిష్టమిత్యర్థః -సంప్రశ్నైః-స్వోక్త్యుత్తరైః-హృది-వివృతం॥అత్రకేచిద్వ్యాచక్షతే॥ అత్రోక్తః ప్రలయఃకింమహాప్రళయః - ఉతదైనన్దినో వేతి-తత్రతావద్బ్రహ్మలోకలయఇతియోఽసావస్మిన్మహాకల్పఇతి చోక్తైర్మహాప్రలయఇతి ప్రాప్తం - నేతిబ్రూమః-మహాప్రలయేపృథివ్యాదీనామవశేషాసమ్భవాత్ ,యావద్బ్రాహ్మీనిశేత్యాద్యుక్తివిరోధాచ్చ- అతోదైనన్దినఇతియుక్తం - నచైతదపిసంగచ్ఛతే-సాంవర్తకైరనావృష్ట్యాదిభిర్వినాఅకస్మాదేవసప్తమేఽహనిత్రైలోక్యంనిమజ్జ్యతీతిమతోక్తేరనుపపత్తేః - యచ్చోక్తంప్రథమస్కన్ధే॥ రూపంసజగృహేమాత్స్యం చాక్షుషాన్తరసంప్లవే॥ నావ్యారోప్యమహీమయ్యామపాద్వైవస్వతంమను ,, మితి,తదపితదాదుర్ఘటం-నహిప్రలయద్వయేఽపిమహీమయ్యాంనావ్యారోపణస్సంభవతి - నచచాక్షుషమన్వన్తరేప్రలయోస్తి - తథాసతిసప్తమోమనుర్వైవస్వతఇత్యేపిదుర్ఘటంస్యాత్ ॥ త్వంతావదోషధీస్సర్వా ,,ఇత్యాదినిర్దేశోఽపినసంగచ్ఛతే నహితదౌషధ్యాదీనాంసత్త్వానాంచావశేషస్సంభవతితస్మాదన్యథావర్ణ్యతే॥ నైవాయంవాస్తవఃకోఽపిప్రళయః,కింతుసత్యవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశార్థమావిర్భూతోభగవాన్వైరాగ్యార్థమకస్మాత్ప్రళయమివదర్శయామాస - యథాఽస్మిన్నేవవైవస్వతేమన్వన్తరేమార్కణ్డేయాయదర్శితవాన్-తదపేక్షమైవచమహాకల్పేఽస్మిన్నితివిశేషణంసఙ్గచ్ఛతే ॥ తథాసముద్రఉద్వేలస్సర్వతస్సమదృశ్యతే ,, ఇతితస్యైవత

నావంఽచరిష్యస్యవిక్లబః । ఏకార్ణవేనిరాలోకేఋషీణామేవవర్చసా॥ ౩౫ ॥దోధూయమానాంతాంనావంసమీరేణబలీయసా । ఉపస్థితస్యమేశృఙ్గేనిబధ్నీహిమహాహినా॥ ౩౬ ॥అహంత్వామృషిభిస్సాకంసహనావముదన్వతి।వికర్షన్విచరిష్యామియావద్బ్రాహ్మీనిశాప్రభో॥ ౩౭ ॥మదీయంమహిమానంచపరబ్రహ్మేతిశబ్దితమ్। వేత్స్యస్యనుగృహీతంమేసంప్రశ్నైర్వివృతంహృది॥ ౩౮ ॥ఇత్థమాదిశ్యరాజానంహరిరన్తరధీయత।సోఽన్వవైక్షతతంకాలంయంహృషీకేశఆదిశత్॥ ౩౯ ॥ఆస్తీర్యదర్భాన్ప్రాక్కూలాన్రాజర్షిఃప్రాగుదఙ్ముఖః । నిషసాద

థాదర్శనమిత్యేషాదిగితి ॥ అత్రేదంవక్తవ్యం ॥ యదివైరాగ్యజననద్వారాజ్ఞానోపదేశార్థంసత్యవ్రతాయైవాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనం,తర్హి॥ సీదతీతకల్పాన్తేబ్రాహ్మోనైమిత్తికోలయః ,, ఇత్యాదేః॥ కాలేనాగతనిద్రస్యధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖాత్ ॥ ముఖతోనిస్సృతాన్వేదా ,, నిత్యాదేశ్చావతారకాలప్రదర్శనపరస్యావతారప్రయోజనప్రదర్శనపరస్యచోపక్రమస్థగ్రన్థస్యాసాఙ్గత్యాపత్తేః , తత్ర॥ కాలేనాగతనిద్రస్యధాతుశ్శిశయిషోః ,, రితిస్వశబ్దతస్సువ్యక్తందైనన్దినప్రలయావగమాత్,సత్యవ్రతస్యైవప్రళయప్రదర్శనేహయగ్రీవాఖ్యాసురేణవేదాపహరణస్యకథనానుపపత్తేశ్చ,తత్రరాజర్షిఃకశ్చిదిత్యాదినాఽతీతకల్పేసత్యవ్రతస్యసతఃపునస్తస్మిన్కల్పే॥ యోఽసావస్మిన్మహాకల్ప ,, ఇత్యాదినావైవస్వతమనుత్వకరణకథనానుపపత్తేశ్చనహిచాక్షుషఏవమన్వన్తరేసత్యవ్రతత్వేనావస్థితస్యతస్మిన్నేవమన్వన్తరేవైవస్వతమనుత్వేనావస్థానకథనముపపన్నం , నహిసత్యవ్రతస్యాకస్మాత్ప్రలయప్రదర్శనమాత్రేణధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖాద్వేదానాంనిస్సృతిరసురేణతదపహృతిశ్చసంభవతి - తస్మాదతీతదైనన్దినకల్పావసానికఏవప్రలయోఽత్రవివక్షితః , నచమతోక్తివిరోధః,సాంవర్తకానామనావృష్ట్యాదీనాంశబ్దతోఽనుపాత్తానామప్యర్థతోఽత్రవివక్షితత్వాత్ , మాభూద్వాకల్పవిశేషావసానేఽనావృష్టిః-వృష్టిస్తు॥ వర్ధమానోమహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యతే ,, త్యుక్తైవనచప్రథమస్కన్ధవచనస్యదౌర్ఘట్యం,దైనన్దినకల్పవిశేషావసానేమహీమయ్యాం నావ్యోషధ్యాదీనామారోపసమ్భవాత్ , చాక్షుషాన్తరశబ్దేనచాక్షుషమన్వన్తరయుక్తోవర్తమానోదైనన్దినకల్పోలక్ష్యతే , తస్మాత్ప్రోక్తోయస్సంప్లవోఽతీతకల్పావసానిక , స్తస్మిన్నావ్యారోప్యేత్యర్థః,నచౌషధ్యాదీనామవశేషాసమ్భవః,తదవశేషస్యైవతద్గ్రన్థాదేవావగమాత్,కల్పవిశేషేతదవశేషోపపత్తేశ్చ ॥ ౩౮ ॥ ఏవం-రాజానంసత్యవ్రత,మాజ్ఞాప్య , హరిర్మత్స్యరూప,స్తత్రైవా,న్తర్హితవాన్, తత, స్ససత్యవ్రతో,యం,కాలం,హృషీకేశోమత్స్యమూర్తి,రాదిశత్ ॥ సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ ,,ఇతినిర్దిష్టవాన్,తమేవకాల,మన్వవైక్షతప్రతీక్షితవాన్ ॥ ౩౯ ॥ రాజర్షిస్సత్యవ్రతః-దర్భాన్ , ప్రాగగ్రాన్,నాస్తీర్య, తేషు,ప్రాగుదఙ్ముఖః-ఈశాన్యాభిముఖః, నిషసాదో

పవిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్‌మత్స్యరూపిణో-హరేర్భగవతః - పాదౌ,చిన్తయన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తతస్తతైవం సత్యవ్రతే చిన్తయతి సతి,వర్షద్భిః,మహామేఘైః-వర్ధమాన-స్సముద్ర , ఉద్వేలఃమర్యాదాతిగ-స్సర్వతో, మహీం-ప్లావయన్నిమజ్జయన్-సమదృశ్యత-సత్యవ్రతేనేతి శేషః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదా సత్యవ్రతః,భగవతో మత్స్యరూపిణ,ఆదేశం,ధ్యాయన్-సన్నిహితాం నావం-దృష్టవాన్‌తత - ఓషధీర్వీరుధః-బీజానిచా-దాయ,విప్రేన్ద్రైస్సప్తర్షిభిస్సహ,సత్యవ్రత - స్తాంసన్నిహితా-నావ,మారురోహ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తత- స్తంసత్యవ్రతం-మునయస్సప్తర్షయ-ఊచుః, హేరాజన్-కేశవం,ధ్యాయస్వ*స కేశవఃనోఽస్మాత్సంకటాద్రక్షిష్యతి-శంసుఖం-విధాస్యతికరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవముక్తేన-రాజ్ఞా సత్యవ్రతేనా-నుధ్యాతో,భగవాన్ప్రాదుర్బభూవ,కథంభూతః,ఏకంశృఙ్గంధరతీతితథా-హైమఃస్వర్ణాభః-నియుతయోజనపరిమితకాయః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతో హరిణా-పూర్వం - యథోక్త - స్తథైవ-వరత్రేణ దోరకరూపేణా-హినామహాసర్పేణ-నావం,తస్యమత్స్యస్య -శృఙ్గే-నిబధ్య-సన్తుష్టచిత్తో,హరింతుష్టావ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ స్తోత్రమేవాహ ॥ అనాద్యవిద్యేత్యాదినా॥ "వత్సస్యస్యానుగృహీతం మే సంప్రశ్నే ష్ఠిత్వావృతం హృది," ఇతి తత్త్వప్రశ్నాయ సంచోదితస్సత్యవ్రతస్తావత్తత్త్వజిజ్ఞాసురనాదిదేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాజ్ఞానమూలకర్మవాసనాభిస్సంసరతాం,జీవానాం "ఈశ్వరస్యచసౌహార్దంయదృచ్ఛాసుకృతంతథా ॥ విష్ణోః కటాక్షు,,ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలం ప్రథమోపకర్తృ భగవత్కృపయైవ సదాచార్యసమ్బన్ధో నాన్యథేత్యవబోధయితుంత్వత్కృపయైవ పరమగురోస్తవ ప్రాప్యస్యసాన్నిధ్యంగత ఇత్యభిప్రయన్‌స్తౌతి ॥ అనాదీతి ॥ అనాద్యవిద్యయా దేహాత్మాభిమానాదిరూపేణానాద్యజ్ఞానేన - ఉపహతా-ఽపగతా - ఆత్మసంవిత్ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,యేషాం తే, అతఏవ,తన్మూలేన-అనాద్యవిద్యోపహతాత్మజ్ఞాననిమిత్తేన-సంసారపరిశ్రమేణ తాపత్రయేణా-తురాఃదుఃఖితాః-జనా ఇతి శేషః - ఇహసంసా

హరేః పాదౌచిన్తయన్మత్స్యరూపిణః॥ ౪౦ ॥తతస్సముద్రఉద్వేలస్సర్వతః ప్లావయన్మహీమ్।వర్ధమానో మహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యత ॥ ౪౧ ॥ ధ్యాయన్భగవతః పాదౌ దదృశే నావమాగతామ్ । తామారురోహవిప్రేన్ద్రైరాదాయౌషధివీరుధః॥ ౪౨ ॥తమూచుర్మునయః ప్రీతా రాజన్ధ్యాయస్వ కేశవమ్ । స వై నస్సఙ్కటాదస్మాదవితాశంవిధాస్యతి ॥ ౪౩ ॥ సోఽనుధ్యాతస్తతో రాజ్ఞా ప్రాదురాసీన్మహార్ణవే । ఏకశృఙ్గధరో మత్స్యో హైమోనియుతయోజనః॥ ౪౪ ॥నిబధ్యనావంతచ్ఛృఙ్గే యథోక్తోహరిణా పురా। వరత్రేణాహినాతుష్టస్తుష్టావమధుసూదనమ్॥ ౪౫ ॥రాజోవాచ॥ అనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిదస్తన్మూలసంసారపరిశ్రమాతురాః।యదృచ్ఛయేహోపసృతాయమాప్నుయుర్విముక్తిదోనః పరమోగురుర్భవాన్ ॥ ౪౬ ॥ జనోఽబుధోఽయంనిజకర్మబన్ధనస్సుఖేచ్ఛయాకర్మసమీహతేఽసుఖమ్ । యత్సేవయాతాంవిధునోత్యసన్మతింగ్రన్థింవిభిన్ద్యాద్ధృదయే సనోగురుః॥ ౪౭ ॥యత్సేవయాఽగ్నేరివరుద్రరోదనంపుమాన్విజహ్యాన్మలమాత్మనస్తమః।భజేతవర్ణంనిజమేవసో

రే,యదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికసుకృతమూలయాత్వత్కృపయేత్యర్థః - ఉపసృతాస్సదాచార్యద్వారాసంశ్రితాస్సన్తో,యం,ప్రాప్నుయుః-స-భవానేవవిముక్తిదఃముక్త్యుపాయభూతః. యంప్రాప్నుయురిత్యనేన ప్రాప్యత్వముక్తం విముక్తిద ఇత్యనేన ప్రాపకత్వముక్తం,నోఽస్మాకం,పరమో,గురుశ్చ,భవత్,పరమఃనితరాంప్రాప్యః-గురుస్తత్త్వప్రశ్నప్రేరణయాహితోపదేష్టృత్వేనాజ్ఞాననివర్తనేన చోపాయభూతశ్చాసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ జనస్యానాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిత్త్వంతన్మూలకదేహసుఖార్థప్రవృత్తింపునర్భగవత్సేవయాఽవిద్యానివృత్తికథనేనతస్యగురుశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వంచవదన్స్వావిద్యానివృత్తయేతంప్రార్థయతే ॥ జన ఇతి ॥ జనఃజన్మమరణాదిభాగీవవర్గః - అబుధః దేహాత్మాద్యభిమానవాన్,నిజకర్మబన్ధఃపుణ్యాపాపాత్మకానాదికర్మవశ్యః - సుఖేచ్ఛయాశబ్దాదివైషయికసుఖసమ్పాదనేచ్ఛయా-అసుఖంయథాతథా-కర్మసమీహతే చేష్టతే-కరోతీతియావత్-పునః-ర్యస్యతవ-సేవయా - తా-మసన్మతిం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపామసతీంమతిం-విధునోతినిరస్యతిస-గురుర్హితోపదేష్టాఅజ్ఞాననివర్తకశ్చ - భవా - న్నోఽస్మాకం-గ్రన్థింఅసన్మతిరూపాం-భిన్ద్యాదపనుద్యాత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ న కేవలంభగవత్సేవాఽసన్మతిమేవనిరస్యత్యపితుతన్మూలభూతంకర్మపుణ్యపాపాత్మకమాత్మస్వరూపతిరోధాయకమపీతివదంస్తంస్వహితోపదేశాజ్ఞాననివర్తనార్థంప్రార్థయతే- యత్సేవయేతి - పుమాన్ముముక్షుః-యస్య తవ-సేవయా,ఆత్మనస్తమఃతమోవత్తిరోధాయకం-మలంపుణ్యాపుణ్యకర్మాత్మకంపాపం-జహ్యాత్త్యజేత్తత్రదృష్టాన్తః,రుద్రరోదనంరజతపిణ్డస్సువర్ణపిణ్డో వా"యదరోదీత్తద్రుద్రస్యరుద్రత్వంయదశ్రవశీయతతద్రజతగ్,హిరణ్యమభవ,,దితిశ్రుతిప్రసిద్ధేః-స యథా-అగ్నే- స్సేవయా-నతుక్షాళనాదినా,మలం,జహ్యాత్-నిజవర్ణంస్వాసాధారణంవర్ణం - భజేతచతద్వదితి-రుద్రరోదనమలస్యాగ్నిసమ్పర్కోన్యోపాయానపనోద్యత్వదృష్టాన్తకథనేనాత్మనోమలస్యాపిభగవత్సేవైతద్వా

షనోద్యత్వమభిప్రేతం, స, ఈశ్వరో, నోఽస్మాకం - గురుర్భూయాత్, అత, స్స ఏవ, గురోరపి, పరమో గురుః - అర్వాచీనగురూణామప్యా "చార్యం మాం విజానీయా„ దితి తదాత్మకత్వస్మరణాత్ తద్వ్యతిరిక్తో న కశ్చిద్గురు రస్తీతి భావః ※ ॥ ౪౮ ॥ ※ యత్సేవయాఽఽత్మనో మలం విజహ్యాదిత్యనేనముక్తివిరోధి పాపకర్మనివర్తకత్వకథనేన తస్యైవ మోక్షప్రదత్వముక్తం ॥ తదేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి వదన్ దేవతాన్తరాణామముక్తిదత్వం వదన్ తమేవ శరణం వ్రజతి ॥ నేతి ॥ పుంసః భగవత్సేవావిధురస్య పుంసః అన్యే, దేవాః, సర్వే - సమేతా అపి - స్వయం నిరపేక్షాస్సన్తో - గురవోఽపి సన్తః యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశం - యస్య భగవతస్తవ ప్రసాదస్యా„ యుతభాగః అయుతసఙ్ఖ్యాకానాం భాగానాం మధ్యే య ఏకో భాగ - స్తస్య - లేశం - కర్తుం, న ప్రభవన్తి మోక్షప్రదానాసమర్థా ఇత్యర్థః - తం ముక్తిదం „ ఈశ్వరం సర్వాన్తరాత్మానం త్వాం, శరణం ప్రపద్యే, ముక్త్యుపాయత్వేనాధ్యవస్యామి ※ ॥ ౪౯ ॥ ※ దేవతాన్తరాణాం తత్ప్రసాదాయుతభాగలేశకరణాసమర్థత్వే కర్మవశ్యత్వతన్మూలకాసర్వజ్ఞత్వాదికమేవ హేతురిత్యభిప్రయన్నజ్ఞలోకస్య బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తస్యాజ్ఞాననివర్తకోపయుక్తసార్వజ్ఞాదిగుణయుక్తం త్వామేవ గురుం వృణోమీత్యాహ ॥ సచక్షురితి ॥ అన్ధస్య చక్షురిన్ద్రియరహితస్య పుంసో, యథా, సచక్షుః, పుమాన్, అగ్రణీః పురోగో నేతా, కృతః వృతస్తథాఽవిదుషస్స్వాత్మరక్షణోపయుక్తజ్ఞానేనాపి విరహితస్య, జనస్య - జన్మమరణాదిభాజో బ్రహ్మప్రభృతిజీవవర్గస్య - త్వ, మర్కదృక్ అర్క ప్రకాశవత్స్వత ఏవ దృక్ జ్ఞానం యస్య సః - అర్క ఏవ దృక్ యస్యేతి వా "చక్షోస్సూర్యో అజాయత, అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యా„ విత్యాదిశ్రుతేః - అనేన సర్వజ్ఞత్వముక్తం, సర్వదృశాం సమీక్షణః ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకత్వశక్తిప్రదః " తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతీ„ తి శ్రుతేః అనేన జ్ఞానప్రదత్వముక్తం ఏవంభూత స్త్వం, సుగతిం సమీచీనత్వాత్ప్రాప్త్యుపాయం - బుభుత్సతాం బోద్ధుమిచ్ఛతాం, అస్మాకం గురుర్వృతః బోద్ధుమిచ్ఛద్భిర్గురుత్వేన వృత ఇత్యర్థః ※ ॥ ౫౦ ॥ ※ యుక్తం చైతదితరేషాం గురుం మన్యానామనర్థహేతుత్వాద్భవతస్తు నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వాదిత్యాహ ॥ జన ఇతి ॥ జనో జన్మమరణాదిభాక్సంసారీ జీవః, గురుత్వాభిమానవాన్, జనస్య సంసారిణో జీవస్య - అసతీం గతి

ఽవ్యయో భూయాత్స ఈశః పరమో గురుర్గురోః ॥ ౪౮ ॥ న యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశమన్యే చ దేవా గురవో జనాస్స్వయమ్ । ※ కర్తుం సమేతాః ప్రభవన్తి పుంసస్తమీశ్వరం త్వాం శరణం ప్రపద్యే ॥ ౪౯ ॥ స చక్షురన్ధస్య యథాఽగ్రణీః కృతస్తథా జనస్యావిదుషోఽబుధో గురుః । త్వమర్కదృక్సర్వదృశాం సమీక్షణో వృతో గురుర్నస్స్వగతిం బుభుత్సతామ్ ॥ ౫౦ ॥ జనో జనస్యాదిశతేఽసతీం గతిం యయా ప్రపద్యేత దురత్యయం తమః । త్వమవ్యయం జ్ఞానమమోఘమఞ్జసా ప్రపద్యతే యేన జనో నిజం పదమ్ ॥ ౫౧ ॥ త్వం సర్వలోకస్య సుహృత్ప్రియేశ్వరో హ్యాత్మా గురుర్జ్ఞానమభీష్టసిద్ధిదః । అథాఽపి లోకో న భవన్తమన్ధధీర్జానాతి సన్తం హృది బద్ధకామః ※ ॥ ౫౨ ॥ తం త్వామ

మర్థకామాద్యుపాయ, మాదిశతే ఆజ్ఞాపయతి - బోధయతీత్యర్థః - తదాదిష్టగతేరసత్త్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా సంసారిణోపదిష్టయా గత్యా - అన్తతో - దురత్యయమనతిక్రమణీయం - తమః స్వపరస్వరూపతిరోధాయకం సంసృతిరూపం - ప్రపద్యతే ప్రాప్నోతి, త్వం త్వ - వ్యయమక్షయ్యఫలప్రదం - కేవలానన్దైకహేతుమమోఘం ఫలావినాభావి, జ్ఞానం స్వపరయాథాత్మ్యగోచరం జ్ఞాన - మాదిశత ఇత్యనుషఙ్గః - తుశబ్దేన నిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణగణత్వాదినా జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం తదాదిష్టజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ అఞ్జసేత్యాదినా ॥ యేన త్వదాదిష్టేన జ్ఞానేన, జనో - ఽఞ్జసా సుఖేనైవ, నిజం వైష్ణవం - పదం స్థానం, ప్రపద్యతే - నిజమిత్యనేన యథా తుశబ్దేన భగవతో నిరస్తనిఖిలదోషత్వేన సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వేన చ జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం - తథా తత్పదస్య నిరస్తదుఃఖమిశ్రత్వాతిక్షుద్రత్వాదిదోషత్వేన నిరతిశయకేవలానన్దాదిమత్త్వేన చ వైలక్షణ్యమభిప్రేతం, అఞ్జసేత్యనేన జనోపదిష్టయాఽసత్యాఽపి గత్యా తత్ఫలభూతార్థకామాదేరపి దుఃఖప్రాప్త్యత్వమభిప్రేతమ్ ※ ॥ ౫౧ ॥ ※ నను జనవిలక్షణో నిరతిశయపురుషార్థప్రదశ్చేదహమేవ సర్వైరపి కిం న సమాశ్రీయత ఇత్యత్రాహ ॥ త్వమితి ॥ సర్వలోకస్యానాలోచితవిశేషాశేషలోకస్య త్వం సుహృద్ధితైషీ ప్రియః ప్రీతివిషయశ్చాసావీశ్వరోఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా ఆత్మా ధారకః - గురుర్హితోపదేష్టా - జ్ఞానం జ్ఞానప్రవర్తకః అభీష్టసిద్ధిదశ్చ అథాఽప్యద్యప్యుక్తవిధస్త్వం తథాపి, హృదయకమల ఏవ - వసన్తం, భగవన్తముక్తవిధం - న - సర్వో - లోకో - జానాతి, అజ్ఞానే హేతుం వదన్ లోకం విశినష్టి ॥ అన్ధధీ - ర్హృదిబద్ధకామ ఇతి - అన్ధధీర్దేహాతదనుబన్ధితద్భోగ్యార్థకామాదిషు పురుషార్థదృష్టిః - నతు దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యధీ రత ఏవ - బద్ధకామశ్శబ్దాదివిషయలిప్సుః ※ ॥ ౫౨ ॥ ※ అథోక్తవిధం భగవన్తం ప్రపద్య జ్ఞానోపదేశార్థం ప్రార్థయతే ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, దేవవరం " తం దేవతానాం పరమం చ దైవత„ మిత్యుక్తరీత్యాఽస్మాభ్యధికదైవతం - అత ఏవ - వరేణ్యం వరణీయ - మీశం చ - త్వా - మహం - ప్రతిబోధనాయ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాయ - తదుపదేశార్థమితి భావః - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి, అతో, హే భగవన్నర్థదీపైః పరమపురుషార్థభూతపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకై, ర్వచోభిః, హృద

యాన్ మద్ధృదయగతాన్ - గ్రన్థీన్ గ్రన్థివదనిర్మోచ్యాన్-దేహాత్మాభిమానాదీన్-ఛిన్ధి అపాకురు - స్వం స్వకీయ-మోకః స్వరూపం స్థానం వా-వివృణు ప్రకాశయ * ॥ ౫౩ ॥ * ఇతీత్థం-ప్రార్థ్యమానం-నృపతి, ముద్దిశ్య-భగవానాదిపురుషో, మత్స్యరూపీ-మహామ్భోధౌ ప్రళయార్ణవే - విహరం- స్తత్త్వ-మబ్రవీదుపదిష్టవాన్, తత్త్వప్రతిపాదకం పురాణముపదిదేశేత్యర్థః * ॥ ౫౪ ॥ * తదేవాహ ॥ పురాణేతి ॥ దివ్యాం దేవస్య స్వస్య సంబన్ధినీం ప్రతిపాదికాం-దేవేన స్వేనైవ ప్రణీతాం వా-సాఙ్ఖ్యం ప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యోగో భగవద్భక్తియోగః, క్రియా నిత్యనైమిత్తికాదిక్రమా యోగః -త్వేతే ప్రతిపాద్యత్వేనాస్యాం సన్తీతి తథా, తాం, పురాణసంహితాం మత్స్యపురాణరూపాం సంహితాం-తథా, ఽఽత్మనో, గుహ్యాం రహస్యం చాశేషతః కార్త్స్న్యేన, సత్యవ్రతస్య-అబ్రవీదిత్యనుషఙ్గః * ॥ ౫౫ ॥ * తదేతద్భగవతో-పదిష్ట-మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనః, తత్త్వం యాథాత్మ్యం-సనాతనం బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యం చ, ఋషిభిస్సహ-నావ్య-పవిష్ట-సత్యవ్రతో, నిస్సంశయం యథా భవతి తథా, శుశ్రావ * ॥ ౫౬ ॥ * తతో, హరి, రతీతః, పూర్వో-యః ప్రలయ- స్తస్యా, పాయేఽవసానే, ఉత్థితాయ-శయనాదితి శేషః-వేధసే చతుర్ముఖాయ-వేదాన్ హయగ్రీవేణాపహృతాన్, తమసురమ్, హత్వా-ఆహృత్య-దిశద్దదౌ * ॥ ౫౭ ॥ * తత-సతు స ఏవ-సత్యవ్రతో - రాజా-జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం - సంయుతః-ఆగమోత్థవివేకోత్థజ్ఞానాభ్యాం యుక్తః -విష్ణోః-ప్రసాదాదనుగ్రహాదేవా-స్మిన్ కల్పే - వైవస్వతో - మను-రభూత్ * ॥ ౫౮ ॥ ఏవముపవర్ణిత మత్స్యావతారచరిత్రో ముని స్తదాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ సత్యవ్రతస్యేతి ॥ మాయామత్స్యస్య అద్భుతమత్స్యరూపిణః - స్వసంకల్పోపాత్తమత్స్యరూపి

హం దేవవరం వరేణ్యం ప్రపద్య ఈశం ప్రతిబోధనాయ । ఛిన్ధ్యర్థదీపైర్భగవన్వచోభిర్గ్రన్థీన్ హృదయ్యాన్ వివృణు స్వమోకః ॥ ౫౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తం నృపతిం భగవానాదిపూరుషః । మత్స్యరూపీ మహామ్భోధౌ విహరంస్తత్త్వమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ పురాణసంహితాం దివ్యాం సాఙ్ఖ్యయోగక్రియావతీమ్ । సత్యవ్రతస్య రాజర్షేరాత్మ గుహ్యమశేషతః ॥ ౫౫ ॥ సోఽశ్రౌషీదృషిభిస్సాకమాత్మతత్త్వమసంశయమ్ । నావ్యాసీనో భగవతా ప్రోక్తం బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥ ౫౬ ॥ అతీతప్రళయాపాయ ఉత్థితాయ చ వేధసే । హత్వాఽసురం హయగ్రీవం వేదాన్ప్రత్యాదిశద్ధరిః ॥ ౫౭ ॥ స తు సత్యవ్రతో రాజన్ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోః ప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతో మనుః ॥ ౫౮ ॥ సత్యవ్రతస్య రాజర్షేర్మాయామత్స్యస్య శార్ఙ్గిణః । సంవాదం మహదాఖ్యానం శ్రుత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౫౯ ॥ అవతారం హరేర్యోఽయం కీర్తయేదన్వహం నరః । సఙ్కల్పాస్తస్య సిధ్యన్తి స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రలయపయసి ధాతుస్సుప్తశక్తేర్ముఖేభ్యః శ్రుతిగణముపనీతం ప్రత్యుపాదత్త హత్వా । దితిజమకథయద్యో బ్రహ్మ సత్యవ్రతానాం తమహమఖిలహేతుం జిహ్మమీనం నతోఽస్మి ॥ ౬౧ ॥ *************

*******ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం, సంహితాయాం ******

******పారమహంస్యాం, శ్రీవైయ్యాసిక్యాం, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః.******

ణో వా-శార్ఙ్గిణో హరే-స్సత్యవ్రతస్య - రాజర్షేశ్చ - సంవాదరూప-మిద-మాఖ్యానం-శ్రుత్వా - పుమాన్ కిల్బిషాత్స్వర్గాపవర్గశ్రేయోవిరోధినః పాపా-న్ముక్తో భవేత్ * ॥ ౫౯ ॥ * యో-నరో-హరే-రము-మవతారం-తచ్చరిత్ర-మన్వహమహరహః-కీర్తయేత్ -తస్య నరస్య, సర్వే, సఙ్కల్పా మనోరథా, స్సిధ్యన్తి, జీవదశాయామితి శేషః, దేహావసానే తు, స నరః, పరమాం గతిం ముక్తిం-యాతి * ॥ ౬౦ ॥ * మత్స్యావతారచరిత్రకథనాన్తే సుఖప్రతిపత్తయే తదవతారప్రధానప్రయోజనాని సంగృహ్ణన్నమస్కరోతి ॥ ప్రలయేతి ॥ యః - ప్రలయపయసి ప్రలయార్ణవే-విహరన్నితి శేషః ॥ సుప్తా అప్రబుద్ధా-శ్శక్తిస్సృష్టిశక్తి-ర్యస్యానిద్రాభిభూతత్వాదితిభావః - అత ఏవ-తస్య-ధాతుర్బ్రహ్మణో-ముఖేభ్యః - అపనీతం-నిస్సృతం శ్రుతిగణం హయగ్రీవేణాసురేణాపహృతం-తం-దితిజమసురం, హత్వా-ప్రత్యుపాదత్త ప్రత్యాహృత్యాధాత్ వేదదా విత్యర్థః-తథా-సత్యవ్రతానాం సత్యవ్రతస్య ఋషీణాం చ ఛత్రిణో గచ్ఛన్తీతి వల్లిఙ్గసమవాయాద్బహువచనం-బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదకం పురాణ-మకథయత్, త-మఖిలహేతుం సర్వకారణకారణభూతం-జిహ్మమీనం కపటమీనం-హరి-మహం-నతోఽస్మి-నతయితి కర్తరి క్తః-నమస్కృతవానస్మీత్యర్థః * ॥ ౬౧ ॥ * ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సూతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా, మష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః.***

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః, సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః హరిః ఓం తత్సత్.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

పూర్వస్కన్ధాన్తే “సతుసత్యవ్రతోరాజాజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోఃప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతోమనుః” ఇతిప్రకృతస్యభగవత్పూర్ణానుగ్రహవిషయస్యమహాభాగవతస్యవర్తమానస్యసప్తమస్యవైవస్వతమనోర్వంశం “సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు। ఇక్ష్వాకుశ్చనృగశ్చైవే” త్యాదినాసఙ్గ్రహేణోక్తంవిస్తరతోబుభుత్సురుక్తానువాదపూర్వకంపృచ్ఛతిరాజా। మన్వన్తరాణీత్యాదిభిఃపఞ్చభిః। యాన్యష్టమాదౌ. మయా. పృష్టాని-మన్వన్తరాణి-తేష్వవ-తీర్ణేన-భగవతా-కృతాని-వీర్యాణిచతాని-సర్వాణి-త్వయా-వర్ణితాని - మేమయా-శ్రుతానిచ ॥ ౧ ॥ తథాయోఽసావతీతకల్పే-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రతాఖ్యో-రాజర్షిరతీతకల్పావసానే - పరమపురుషస్య - సేవయాహేతుభూతయా - స్వపరయాథాత్మ్యంజ్ఞానం-లేభేప్రాప్తవాన్ ॥ ౨ ॥ సఏవసత్యవ్రతో-ఽస్మిన్కల్పే-వివస్వతః-పుత్రో - భూత్వామను-ర్వైవస్వతాఖ్య-స్సప్తమో-మను-రాసీదితిచ-త్వత్తో-మయా-శ్రుత - మిత్యుక్తానువాదః ॥ అథప్రష్టవ్యంపృచ్ఛతి ॥ తస్యవైవస్వత

విష్ణురాతఉవాచ ॥ మన్వన్తరాణిసర్వాణిత్వయోక్తానిశ్రుతానిమే। వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యహరేస్తత్రకృతానిచ ॥ ౧ ॥ యోఽసౌసత్యవ్రతోనామరాజర్షిర్ద్రమిడేశ్వరః। జ్ఞానంయోఽతీతకల్పాన్తేలేభేపురుషసేవయా ॥ ౨ ॥ సవైవివస్వతఃపుత్రోమనురాసీదితిశ్రుతమ్ । తతస్తస్యసుతాఃప్రోక్తాఇక్ష్వాకుప్రముఖానృపాః ॥ ౩ ॥ తేషాంవంశంపృథక్బ్రహ్మన్వంశానుచరితానిచ । వర్ణయస్వమహాభాగనిత్యంశుశ్రూషతాంహినః ॥ ౪ ॥ యేభూతాయేభవిష్యాశ్చభవన్త్యద్యతనాశ్చయే। తేషాంనఃపుణ్యకీర్తీనాంపూర్వేషాంవదవిక్రమాన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీసూతఉవాచ ॥ ఏవంపరీక్షితారాజ్ఞాసదసిబ్రహ్మవాదినామ్। పృష్టఃప్రోవాచభగవాన్శుకఃపరమధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమానవోవంశఃప్రాచుర్యేణపరన్తప । నశక్యతేవిస్తరేణవక్తుంవర్షశతైరపి ॥ ౭ ॥ ప

స్యమనో-ర్యేసుతా-ఇక్ష్వాకుప్రభృతయఃత్వయాకథితాః , మయాశ్రుతాశ్చ- తేషామిక్ష్వాక్వాదీనాం,పృథక్పృథగ్వంశం తద్వంశజానాం-చరితానిచాధునా, హేబ్రహ్మన్, మహాభాగ, సర్వజ్ఞశ్రోతు-మిచ్ఛతాం-నోఽస్మాకంకథయ ॥ ౩।౪ ॥ తస్యవైవస్వతస్యమనో-ర్వంశేయే- భూతాఅతీతాః - యేచ - భవిష్యాభావినో - యేచాద్యతనావర్తమానాశ్చభవన్తి-తేషాంసర్వేషాం-పుణ్యాపుణ్యావహాకీర్తిర్యేషాం - పూర్వేషాం-విక్రమాన్-వదచరితాణికథయపుణ్యకీర్తీనామిత్యనేనతద్విక్రమాణామశ్రోతవ్యత్వశఙ్కానిరస్తా ॥ ౫ ॥ ఏవంరాజ్ఞాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిర్వైవస్వతమనువంశంతద్వంశ్యచరితాణిచయథావద్వక్తుముపచక్రమఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థంబ్రహ్మవాదినామృషీణాం - సదసి-రాజ్ఞాపరీక్షితా - పృష్టః-పరమధర్మవిత్ భాగవతగుణవర్ణనస్యోత్కృష్టధర్మత్వాభిజ్ఞో- భగవాన్శుకః-ప్రోవాచ ॥ ౬ ॥ తదేవాహశ్రూయతామిత్యాదినా॥ తావద్వైవస్వతమనువంశమాచిఖ్యాసుస్తద్వంశ్యానాంతచ్చరిత్రాణాంచానన్త్యాత్కార్త్స్న్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యత్వాత్ప్రాధాన్యేనకాంశ్చిత్తద్వంశపరంపరాఃకథయామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ శ్రూయతామితి॥ హేపరన్తప-మానవఃవైవస్వతమనోస్సంబన్ధీ-వంశః-ప్రాచుర్యేణకథయతో-మత్తః- శ్రూయతాం-ప్రాచుర్యేణేత్యనేనసాకల్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యఇత్యభిప్రేతం-తదేవాహ-నశక్యతఇతి - స్ఫుటార్థః ॥ ౭ ॥ మనోరర్వాచీనాంతద్వంశపరంపరాంవివక్షుస్తావత్తతఃపూర్వపరంపరామాహ ॥ పరావరేషామితిచతుర్భిః ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంస్థూలచిదచిదాత్మకంబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంకృత్స్నంజగదతీతకల్పాన్తే- సఏవా - సీత్ కోఽసౌయదాత్మకంజగదాసీదిత్యత్రాహ ॥ యః-పరావరేషాముచ్చావచానాంభూతానా- మాత్మాఽన్తఃప్రవిశ్యధారకః - పరమపురుషః-స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకః-పరమాత్మా- ప్రలయదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనకారణతయాఽవస్థితోబభూవేత్యర్థఃఅన్యత్స్వసమానం-కారణంవస్తు-నాసీదిత్యర్థఃసఏవాసీదిదంవిశ్వంకల్పాన్తఇత్యనేన“ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీ” దితిశ్రుత్యర్థః ॥ ప్రత్యభిజ్ఞా

పితః॥అన్యన్నకిఞ్చనేత్యనేనై " కమేవాద్వితీయ ,, మిత్యస్యార్థఃమనోర్వంశస్యపూర్వావధిద్యోతనాయపఞ్చపురుషాన్తరిత త్వేఽపిసాక్షాద్భగవద్వంశప్రసూతత్వఖ్యాపనాయచపరావరేషామిత్యాదిశ్లోకత్రయంప్రవృత్తమ్ ❁ ॥౮॥ ❁తస్యప్ర లయదశాయాంసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య కారణభూతస్య " బహుస్యాంప్రజాయేయే ,, త్యుక్తవిధసిసృక్షానన్తరంమహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వోత్పత్తిద్వారాతైరారబ్ధే బ్రహ్మాణ్డేగర్భోదకేషుశయానస్యానిరుద్ధరూపిణోభగవతో - నాభే-ర్హిరణ్మయఃప్రకాశబహుళః-పద్మకోశఃత్రిభువనాత్మకఃపద్మకోశ-స్సమభవ-దిత్యర్థః- హేమహారాజతస్మిన్నాభిపద్మే చతుర్ముఖోబ్రహ్మా-సంబభూవ ❁ ॥౯॥ ❁తస్యచతుర్ముఖస్య - మనసః-మరీచి-ర్జజ్ఞేమానసఇతిపాఠే-తస్య మరీచి-ర్మానసః పుత్రో-జజ్ఞేఇత్యర్థః-తస్యాపిమరీ-చేఃకాశ్యపఃపుత్ర-స్సంబభూవ-తస్యకాశ్యపస్య , భార్యాయాం - దక్షదుహితర్య-దిత్యాం వివస్వా-న్సుత-స్సమభవత్ ❁ ॥౧౦॥ ❁తత- స్తస్యవివస్వత,స్సంజ్ఞాఖ్యాయాంభార్యాయాం-శ్రాద్ధదేవో-మనుర్వైవస్వ త-స్సమభవత్॥తతః-ప్రశస్తమనస్కో,వైవస్వతో-మనుః-శ్రద్ధాయాంభార్యాయాం దశ-పుత్రాన్-జనయామాస ❁॥౧౧॥❁ తానాహ॥ ఇక్ష్వాక్వితి ॥ ఇక్ష్వాక్వాదీన్ - జనయామాసే- తిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥౧౨॥ ❁ సూర్యపౌత్రస్యసుద్యుమ్నస్య స్త్రీత్వే సతిబుధాత్పురూరవః ప్రభృతిసోమవంశప్రవృత్తిం వక్తుంస ప్రస్తావమిళోపాఖ్యానమాహ ॥ అ ప్రజస్యేతి॥ పూర్వ మిక్ష్వాకుప్రభృతీనాముత్పత్తేః ప్రాక్ , గప్రజస్యమనోః - ప్రజార్థం పుత్రార్థం - మిత్రావరుణ దేవతాకామిష్టిం-మనో - రాచార్యో-భగవాన్-వసిష్ఠః-అకరోత్ అయోజయదిత్యర్థః ❁॥౧౩॥ ❁తత స్తత్రతయోర్గ్రక్రియమా

రావరేషాంభూతానామాత్మాయః ప్రకృతేఃపరః । సఏవాసీదిదంవిశ్వంకల్పాన్తేఽన్యన్నకిఞ్చన ॥౮॥
తస్యనాభేస్సమభవత్పద్మకోశోహిరణ్మయః।తస్మిఞ్జజ్ఞేమహారాజస్వయంభూర్చతుర్ముఖః॥౯॥ మరీచి❁ ర్మనసస్తస్యజజ్ఞేతస్యాపికశ్యపః । దాక్షాయణ్యాంతతోఽదిత్యాంవివస్వానభవత్సుతః॥౧౦॥తతోమనుశ్శ్రా ద్ధదేవస్సంజ్ఞాయామాసభారత । శ్రద్ధాయాంజనయామాసదశపుత్రాన్సఆత్మవాన్ ॥౧౧॥ ఇక్ష్వాకునృగశ ర్యాతిదిష్టధృష్టకరూశకాన్ । నరిష్యన్తంపృషధ్రఞ్చనభగంచకవింవిభుమ్ ॥౧౨॥ అప్రజస్యమనోఃపూర్వం వసిష్ఠోభగవాన్కిల । మిత్రావరుణయోరిష్టింప్రజార్థమకరోద్విభుః ॥౧౩॥ తతశ్శ్రద్ధామనోఃపత్నీహోతా రంసమయాచత । దుహిత్రర్థముపాగమ్యప్రణిపత్యపయోవ్రతా॥౧౪॥ప్రేషితోఽధ్వర్యుణాహోతాధ్యా యంస్తత్సుసమాహితః॥వాచాతేనగృహీతేనవషట్కారంగృణన్ద్విజః॥౧౫॥హోతుస్తద్వ్యభిచారేణకన్యేళా నామసాభవత్ । తాంవిలోక్యమనుఃప్రాహనాతిహృష్టమనాగురుమ్ ॥౧౬॥ భగవన్కిమిదంజాతంకర్మవో బ్రహ్మవాదినామ్ । విపరీతమహోకష్టంమైవంస్యాద్బ్రహ్మవిక్రియా ॥౧౭॥ యూయంమన్త్రవిదోయు క్తాస్తపసాదగ్ధకిల్బిషాః । కుతస్సఙ్కల్పవైషమ్యమనృతంవిబుధేష్వివ॥౧౮॥తన్నిశమ్యవచస్తస్యభగవాన్ప్రపి

తేనతి-మనోఃపత్నీ-శ్రద్ధా-పయో-వ్రతా-పయఃక్షీరమేవ-వ్రతమాహారో-నియతోయస్యాస్సా హోతారముపాగమ్యహోతు స్సమీపమాగత్య-ప్రణిపత్య నమస్కృత్యచ - దుహిత్రర్థ , మయాచత - కన్యామమయథాభవేత్తథాయజేతిప్రార్థితవతీత్య ర్థః ❁ ॥౧౪॥ ❁తతోఽధ్వర్యుణా-ప్రేషితఃహోతర్యజేతిప్రేషితో - హోతా-సుష్ఠుసమాహితచిత్తః-తత్తయాప్రార్థితం ధ్యాయన్-వాచా-వషట్కారంగృణన్వషడిత్యుచ్చరన్-గృహీతేన తేనహవిషా - అయజదితిశేషః ❁ ॥౧౫॥ ❁తతో-హో తు-స్తద్వ్యభిచారేణయజమానసఙ్కల్పవిపరీతసఙ్కల్పరూపేణవ్యభిచారేణ-ఇళేతిప్రసిద్ధా-సా- కన్యా-బభూవ-యా-యా చితా,సైవ-కన్యా-సంబభూవ- నతుమనునాయాచితఃపుత్రఇత్యర్థః - తాంసంభూతాంకన్యాం-విలోక్య-నాతిహృష్టమ నోయస్య-తాదృశః-గురుంవసిష్ఠమాహ ❁ ॥ ❁౧౬॥ ❁ఉక్తిమేవాహ ॥ భగవన్నితిద్వాభ్యాం॥ హేభగవన్-బ్రహ్మవాదినాం వోయుష్మాక-మిదంకర్మ-యుష్మాభిరనుష్ఠితమిదంకర్మ- విపరీతం- జాతంకిం - సఙ్కల్పితఫలవిపరీతఫలదంఖల్విత్యర్థః- అస్తు కోదోషఇత్యతఆహ ॥అహోకష్టమితి॥కింతత్కష్టం-తత్రాహ॥మైవమితి॥బ్రహ్మవిక్రియామన్త్రవికారఃమన్త్రశక్తివిపర్యా సః,మైవంస్యాత్,ఏవంభవితుంనార్హతీత్యర్థః-మన్త్రశక్తివిపర్యయఏవమహత్కష్టమిత్యర్థః ❁॥౧౭॥ ❁బ్రహ్మవాదినాంవ ఇత్యనేనాభిప్రేతంవివృణోతి ॥ యూయమితి ॥ యూయం-మన్త్రవిదఃమన్త్రస్వరూపతద్వినియోగతదర్థవిదః-యుక్తాస్సమా హితచిత్తాః-తపసా-దగ్ధం , కిల్బిషంచిన్తితవిపరీతఫలదం-యేషాంతే-త-దేవంభూతానాంయుష్మాకం-కుతఃకస్మాద్ధేతోః - సఙ్కల్పవైషమ్యంచిన్తితవైషమ్య- మభూత్-తత్రవిబుధేష్వనృతమివేతిదృష్టాన్తః- యథా - విబుధేష్వనృతం,భవితుంనా ర్హతి-తథా-భవత్సుభవితుమనర్హంసఙ్కల్పవైషమ్యంకస్మాద్ధేతోర్బభూవేత్యర్థః ❁॥౧౮॥ ❁ఏవముక్తస్సమాహవసిష్ఠఇ త్యాహమునిః-తత్-ఏవముక్తం-మనో-వచః-నిశమ్యశ్రుత్వా-నోఽస్మాకం-పితామహః - అస్యప్రేత్యాదిః-ప్రపితామహః-

భగవాన్వసిష్ఠః, హోతుః-వ్యతిక్రమం సంకల్పవిపర్యాసం, జ్ఞాత్వా, రవినన్దనం మనుం-బభాషే-ఉవాచ ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఏతదితి ॥ హోతు-ర్వ్యభిచారాద్విపరీతసఙ్కల్పరూపాద్ధేతోః - స్తవైతత్-సఙ్కల్పవైషమ్యం చిన్తితవైషమ్యం - యద్యప్య-భూత్-తథాఽప్య-హం - స్వతేజసా స్వతపోబలేన - సుప్రజాస్త్వం - సాధయిష్యే- కన్యాయా ఏవ పుంస్త్వం - సాధయిష్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ భగవాన్వసిష్ఠస్తథైవ సాధితవానిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్నిత్థం-వ్యవసితః నిశ్చయయుక్తః - స-మహాయశా విపులకీర్తిర్భగవా-న్వసిష్ఠ - ఆదిపురుషం భగవన్తం - మిళాయాః కన్యాయాః-పుంస్త్వకామ్యయా పుంస్త్వసంపాదనేచ్ఛయా, అస్తౌషీత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తత-ఈశ్వరో భగవాన్-హరి-స్తత్కృతేన స్తోత్రేణ-తుష్టః ప్రసన్న స్తస్మై వసిష్ఠాయ-కామం వరం ఇష్టం మిళాయాః పుంస్త్వరూపం వరం-దదౌ - తత స్తేన వరేణ హేతునా-సా - ఇళా-సుద్యుమ్నాఖ్యః, పురుషశ్రేష్ఠో-బభూవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ స-వీరస్సుద్యుమ్నః, కదాచిద్ధే-మహారాజ-వనే-మృగయాం విచరన్మృగయాం కర్తుమిత్యర్థః కతిపయై రమాత్యైర్మన్త్రిభిః-పరివృతః, సైన్ధవం సిన్ధుదేశోద్భవమశ్వ-మారుహ్య ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ రుచిరం సున్దరం-దృఢంచ, చాపం ధను స్తథా, అద్భుతాన్నిశితాన్-శరాంశ్చ, ప్రగృహ్య- దంశితః కవచితః, ఉత్తరాం దిశం ప్రత్య, నుమృగం ప్రతిమృగం-జగామ విచచార ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం విచరన్-స, కుమారస్సుద్యుమ్నో, మేరోః పర్వతస్యాధస్తాత్స్థితం-వనం, ప్రవివేశ- హే త్యాశ్చర్యే ఖేదే చ-తత్ప్రవేశస్య పునః స్త్రీత్వాపత్తిహేతుత్వాత్ఖేదః-పరాక్రమాతిశయా, దాశ్చర్యంచ, వనం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర వనే-భగవాన్ శర్వో రుద్ర, ఉమయా సహ-రమమాణః-ఆస్తే-తద్వనం - ప్రవివేశ-ఇలావృతవర్షస్థవనం ప్రవివేశే

తామహః ॥ హోతుర్వ్యతిక్రమం జ్ఞాత్వా బభాషే రవినన్దనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్సఙ్కల్పవైషమ్యం హోతుస్తే
వ్యభిచారతః । తథాఽపి సాధయిష్యేఽహం సుప్రజా❁స్త్వం స్వతేజసా ॥ ౨౦ ॥ ఏవం వ్యవసితో రాజన్భగవా
న్స మహాయశాః । అస్తౌషీ❁దాదిపురుషమిళాయాః పుంస్త్వకామ్యయా ॥ ౨౧ ॥ తస్మై కామవరం తుష్టో భగవా
న్హరిరీశ్వరః । దదావిళాఽభవత్తేన సుద్యుమ్నః పురుషర్షభః ॥ ౨౨ ॥ స ఏకదా మహారాజ విచరన్మృగయాం వనే ।
వృతః కతిపయామాత్యైరశ్వమారుహ్య సైన్ధవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం శరాంశ్చ పరమాద్భు
తాన్ । దంశితోఽనుమృగం వీరో జగామ దిశముత్తరామ్ ॥ ౨౪ ॥ స కుమారో వనం మేరోరధస్తాత్ప్రవివేశ హ ।
యత్రాస్తే భగవాఞ్ఛర్వో రమమాణస్సహోమయా ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్ట ఏవాసౌ సుద్యుమ్నః పరవీరహా ।
అపశ్యత్స్త్రియమాత్మానమశ్వం చ బడబాం నృప ॥ ౨౬ ॥ తదా తదనుగాస్సర్వే ఆత్మలిఙ్గవిపర్యయమ్ । దృ
ష్ట్వా విమనసోఽభూవన్వీక్షమాణాః పరస్పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమేవంవిధో దేశః కేన వా భగవ
న్కృతః । ప్రశ్నమేనం సమాచక్ష్వ పరం కౌతూహలం హి నః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా గిరిశం ద్రష్టుమృషయ
స్తత్ర సువ్రతాః । దిశో వితిమిరాభాసాః కుర్వన్తస్సముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ తాన్విలోక్యాంబికా దేవీ వివస్త్రా వ్రీడి

త్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ పరాన్ శత్రూన్-వీరాన్, హన్తీతి తథా, అసౌ సుద్యుమ్న-స్తత్ర వనే, ప్రవిష్ట ఏవ ప్రవేశమాత్రేణైవేత్యర్థః. హే నృప, ఆత్మానం, స్త్రియ-మశ్వం, బడబాం చ, అపశ్యత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా-తస్య సుద్యుమ్నస్య-అనుగా-స్సర్వే-ఆత్మలిఙ్గం పుంస్త్వం, తద్విపర్యయం స్త్రీత్వమిత్యర్థః- త-ద్దృష్ట్వా -పరస్పరం-వీక్షమాణా, విమనసః - అహో కిమేతదస్మాకం ప్రాప్తమితి ఖిన్నచిత్తా, బభూవుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ పఞ్చమస్కన్ధే యత్ప్రవిష్టస్య స్త్రీభావ ఆపద్యతే తన్నిమిత్తం పశ్చాద్వక్ష్య ఇతి ప్రతిజ్ఞాతస్య స్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తోపపాదనస్యావసరప్రాప్తతామాలోచ్య తద్విస్తరతో బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమేవమితి ॥ హే భగవన్, నేవంవిధో, దేశః స్వస్మిన్ప్రవేశమాత్రేణ స్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తభూతో దేశః, కథం - ఏవంవిధం దేశం న సంభావయామీతి భావః - యది కథంచిత్సంభవేత్తర్హి కేనైవంవిధః కృత ఇతి ప్రశ్నప్రకారః- ఏనం మయా కృతం ప్రశ్నం, సమాచక్ష్వ ప్రశ్నశబ్ద ఉపచారాత్తదుత్తరే వర్తతే- ప్రశ్నస్యోత్తరం వదేత్యర్థః, యద్వా, ప్రశ్నశబ్దేన తన్నిమిత్తముక్తదేశనిష్ఠం స్త్రీత్వాపాదకత్వం లక్ష్యతే- తదుపపాదయేత్యర్థః, తచ్ఛ్రవణేఽస్మాక-మతీవ-కౌతూహలముత్సాహో-వర్తతే, అతస్సమాచక్ష్వేతి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో యథావత్తదుపపాదయితుం తత్ప్రస్తావమాహ మునిః ॥ ఏకదేతి త్రిభిః ॥ కదాచి, దృషయ-స్తపోనిష్ఠా హరం రుద్రం - ద్రష్టుం, తత్రైళావృతస్థవనే-సముపాగమన్ జగ్ముః, కథంభూతాస్సన్తః భాసా స్వదీప్త్యా దిశో-వితిమిరాః-కుర్వన్తస్సన్తః, విగతం తిమిర-మాసమన్తా-ద్భాసః ప్రకాశశ్చ, యాసు-తథాభూతాః కుర్వన్త ఇతి వా ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథ తాన్-తత్ర సముపాగతానృషీ-న్విలోక్య, అమ్బికా దేవీ- వివస్త్రా నగ్నా సతీ, అత ఏవ-నితరాం లజ్జితా, భర్తుశ్శర్వస్యా, ఙ్కా-

దాశు, సముత్థాయ-నీవింనీవియుక్తంవస్త్రం-పర్యధాత్ ధృతవతీ ॥ ౩౦ ॥ తదా-ఋషయోఽపి-రమమాణయో-స్తయో ర్భవభవాన్యోః - ప్రసఙ్గంరత్యభినివేశ ప్రసఙ్గం-వీక్ష్యాలోచ్య-తస్మాద్వనా-న్నివృత్తా- స్తత్ప్రసఙ్గరహితంనరనారాయణాశ్రమం-జగ్ముః ॥ ౩౧ ॥ తదా-భగవాన్రుద్రః-ప్రియాయా-అమ్బికాయాః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా, ఏతదా-హ-కథం-యః కశ్చిత్పుమా-నేత-త్స్థానం-ప్రవిశేత్-స-యోషి-ద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతో రుద్రశాపానన్తరం, తత్స్థానం-సర్వే-పురుషా, వర్జయన్తి - తత్ర-నప్రవిశన్తీత్యర్థః - హీతిప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ఏవంతద్దేశస్యస్త్రీత్వాపాదకత్వనిమిత్తమభిధాయాథసుద్యుమ్నస్యస్త్రీత్వాపత్త్యనన్తరవృత్తాన్తమాహ ॥ సాచేతి ॥ సాచ-పూర్వమపియోషిత్ మధ్యేపుంస్త్వంప్రాప్తాఽపిపునస్త్రీత్వమాపన్నాయోషిత్ - అనుచరసంయుక్తాఅనుచరీభిస్సంయుక్తా, అనుచరీ సంయుక్తేతివక్తవ్యేభూతపూర్వగత్యాపుంస్త్వనిర్దేశః-వనాద్వనంవనాన్తరాత్పునఃపునర్వనాన్తరం-విచచార ॥ ౩౩ ॥ తత-స్స్వాశ్రమసమీపే-చరన్తీం, తాం, స్త్రీభిః-పరివృతాం-ప్రమదోత్తమా-మవలోక్య - భగవా-న్బుధస్సోమపుత్ర-శ్చకమే ॥ ౩౪ ॥ తథా-సాచసుభ్రూః-సోమరాజసుతంప్రతి-చకమే-పరస్పరకామనయామిథునీబభూవతుః - సబుధ, స్తస్యాం యోషితి-పురూరవస్సంజ్ఞక-మాత్మజ-ముత్పాదయామాస ॥ ౩౫ ॥ ఏవం, స్త్రీత్వ-మాపన్నో - మనోఃపుత్రో-నృపస్సుద్యుమ్నః, స్వకులాచార్యంవసిష్ఠం, సస్మార-దధ్యౌ, ఇతిశుశ్రుమేత్యనేనోక్తవృత్తాన్తస్యాసత్యత్వశఙ్కాంనివారయతి ॥ ౩౬ ॥ ససంస్మృతోవసిష్ఠ, స్తస్య, దశామవస్థాం

తాభృశం । భర్తురఙ్కాత్సముత్థాయనీవీమాశ్వథపర్యధాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషయోఽపితయోర్వీక్ష్యప్రసఙ్గంరమమాణయోః । నివృత్తాఃప్రయయుస్తస్మాన్నరనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదిదంభగవానాహప్రియాయాః ప్రియకామ్యయా । స్థానంయః ప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతఊర్ధ్వంవనంతద్వైపురుషావర్జయన్తిహి । సాచానుచరసంయుక్తావిచచారవనాద్వనమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథతామాశ్రమాభ్యాశేచరన్తీంప్రమదోత్తమామ్ । స్త్రీభిఃపరివృతాంవీక్ష్యచకమేభగవాన్బుధః ॥ ౩౪ ॥ సాఽపితంచకమేసుభ్రూస్సోమరాజసుతంపతిమ్ । సతస్యాంజనయామాసపురూరవసమాత్మజమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంస్త్రీత్వమనుప్రాప్తస్సుద్యుమ్నోమానవోనృపః । సస్మారస్వకులాచార్యంవసిష్ఠమితిశుశ్రుమ ॥ ౩౬ ॥ సతస్య తాందశాం దృష్ట్వాకృపయాభృశపీడితః । సుద్యుమ్నస్యాసయన్పుంస్త్వముపాధావతశఙ్కరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తుష్టస్తస్మైసభగవానృషయేప్రీతిమావహన్ । స్వాంచవాచమృతాంకుర్వన్నిదమాహవిశాంపతే ॥ ౩౮ ॥ మాసంపుమాన్సభవితామాసంస్త్రీతపసాతవ । ఇత్థంవ్యవస్థయాకామంసుద్యుమ్నోవతుమేదినీమ్ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఆచార్యానుగ్రహాత్కామంలబ్ధ్వాపుంస్త్వంవ్యవస్థయా । పాలయామాసజగతీంనాభ్యనన్దన్స్మతంప్రజాః ॥ ౪౦ ॥ తస్యోత్కలోగయోరాజన్ విమలశ్చసుతాస్త్రయః । ఉత్తరాపథరాజానోబభూవుర్ధర్మవత్సలాః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపరిణతేకాలేప్రతిష్ఠానపతిః

స్త్వరాపత్తిం - దృష్ట్వా - కృపయానితరాంపీడితః-పున-స్సుద్యుమ్నస్య-పుంస్త్వ - మాశయన్ ఇచ్ఛన్, అర్థయన్నితిపాఠాన్తరం, తదాఽప్యయమేవార్థః-శఙ్కర-ముపధావత అస్తావిదిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ సభగవాన్ శఙ్కరః-తదుపధావనేనతుష్ట-స్తస్మైవసిష్ఠాయ, ప్రీతి-మావహన్ కుర్వన్-స్వాం స్వకీయాం-వాచం "స్థానంయఃప్రవిశేదేతత్సవైయోషిద్భవే" దిత్యుక్తాం వాచం, ఋతాంసత్యాంచ-కుర్వన్-హేవిశాంపతే, ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ-తవ-తపసాతపఃప్రభావేన, అయంసుద్యుమ్నో, మాసంపుమా-న్భవిష్యతి-మద్వాచాతు - మాసంయోషి-ద్భవిష్యతి - ఏవంసత్యావయోర్నతపోవచసోరసత్యతేతిభావః ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యేవంవిధయా-వ్యవస్థయా-యం-సుద్యుమ్నః, కామంయథేచ్ఛం, మేదినీం-పాలయత్వితి ॥ ౩౯ ॥ తత, ఏవ-మాచార్యస్యవసిష్ఠస్యా, నుగ్రహా-త్కామమిష్టం, పుంస్త్వంవ్యవస్థయా ఏకైకమాసాన్తరితత్వరూపయావ్యవస్థయా-లబ్ధ్వా, జగతీం - పాలయామాస-తథాఽపి-తంసుద్యుమ్నం, ప్రజా-నాభ్యనన్దన్స్మ నాభినన్దితవన్తః ఖలు-మాసంమాసంస్త్రీత్వేనలజ్జయాసంవీయావస్థానాదితిభావః ॥ ౪౦ ॥ తస్యరాజ్ఞస్సుద్యుమ్నస్యో-త్కలాదయ, స్త్రయ-స్సుతా-బభూవుః-తేచ-దక్షిణాపథరాజానఃదక్షిణదేశాధీశ్వరాః-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా "ద్రాజాహ" ఇతిటజభావః - ధర్మవత్సలాఃధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ, బభూవుః ॥ ౪౧ ॥ తతః-కాలే-పరిణతేసతి-కాలవశాజ్జరాయాంప్రాప్తాయామిత్యర్థః-ప్రతిష్ఠానపతిః, ప్రతితిష్ఠత్యస్మిన్నితిప్రతిష్ఠానంభూమణ్డలం, అధికరణేల్యుట్-తస్యాధిపతిస్సుద్యుమ్నఃప్రభు, ర్జితేన్ద్రియో-భూ

---

౩౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సుద్యుమ్నస్యార్థయన్.

త్వా, పురూరవసే బుధాదుత్పన్నాయ స్వపుత్రాయ-గాం పృథ్వీముత్సృజ్య దత్త్వా, వనం-గతః-తపః కర్తుమితి శేషః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం సోమవంశప్రవృత్తిమభిధాయాథ సుద్యుమ్నే వనం గతే సతి పునర్మనోః పుత్రార్థం తపశ్చర్యాం భగవదారాధనం తత ఇక్ష్వాక్వాదిపుత్రలాభం తత్పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాం తచ్చరిత్రాణి చాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం, సుతే సుద్యుమ్నే, వనం గతే సత్య-థ, మనుర్వైవస్వతః, పుత్రాన్, కామయమానః, యమునాయాం నద్యాం, తత్తటే. శతం, సమాః, తపః, తేపే చకార ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తతోఽ, పత్యార్థే పుత్రార్థం, దేవం, హరిం, ప్రభుం స్వతన్త్రం భగవన్తం, మయజదారాధితవాన్, తత, స్తస్య భగవతః, ప్రసాదాత్, స్వతుల్యాన్, ఇక్ష్వాకుప్రభృతీన్, దశ, పుత్రాన్, ప్రాప, ఇక్ష్వాక్వాదయః పూర్వమేవ నిర్దిష్టాః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋
తత్ర, పృషధ్రకర్మ వ్యాసం తత్యాగ భావజ్ఞాపనాయ తచ్చరిత్రం తావదాహ ॥ పృషధ్రస్త్విత్యాదినా క రూపాన్మానవాదిత్యతః ప్రాప్తనేన గ్రన్థేన ॥ మనోర్వైవస్వతస్య, పుత్రః, పృషధ్రస్తు, తు శబ్దోఽస్యేక్ష్వాక్వాదిభ్యస్సన్తత్యభావకృతవైలక్షణ్యద్యోతనార్థః, గురుణా వసిష్ఠేన, పిత్రా వా, గోపాలః కృతః గాః పాలయేతి నియుక్తః యత్తః అవహితస్సన్, వీరాసనమేవ వ్రతం యస్య తథాభూతో, రాత్ర్యాం ఖడ్గపాణిర్, గాః - పాలయామాస వ్యాఘ్రాదిభ్యో ररక్ష ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఏవం సత్యేకదా, నిశి రాత్ర్యాం, వర్షతి సతి పర్జన్యే-శార్దూలో వ్యాఘ్రః-గోష్ఠం-ప్రావిశత్ ॥ తదా, తం దృష్ట్వా, తాః, శయానాః, గావః-భీతాః-ఉత్థాయ వ్రజే గోష్ఠే బభ్రముః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదా, బలవాన్, శార్దూల - ఏకాం-గాం-జగ్రాహ, సా గృహీతా గౌ-రాతురా సతీ, చక్రోశ ఆ

ప్రభుః । పురూరవస ఉత్సృజ్య గాం పుత్రాయ గతో వనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం గతేఽథ సుద్యుమ్నే మనుర్వైవస్వతస్సుతే । పుత్రకామస్తపస్తేపే యమునాయాం శతం సమాః ॥ ౧ ॥ తతోఽయజన్మనుర్దేవమపత్యార్థే హరిం ప్రభుమ్ । ఇక్ష్వాకుపూర్వజాన్పుత్రాన్లేభే స్వ సదృశాన్దశ ॥ ౨ ॥ పృషధ్రస్తు మనోః పుత్రో గోపాలో గురుణా కృతః । పాలయామాస గా యత్తో రాత్ర్యాం వీరాసనవ్రతః ॥ ౩ ॥ ఏకదా ప్రావిశద్గోష్ఠం శార్దూలో నిశి వర్షతి । శయానా గావ ఉత్థాయ భీతాస్తా బభ్రముర్వ్రజే ॥ ౪ ॥ ఏకాం జగ్రాహ బలవాన్సా చుక్రోశ భృశాతురా । తస్యాస్తత్క్రన్దితం శ్రుత్వా పృషధ్రోఽభిససార హ ॥ ౫ ॥ ఖడ్గమాదాయ తరసా ప్రలీనోడుగణే నిశి । అజానన్నచ్ఛినద్బభ్రోః శిరః శార్దూలశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ వ్యాఘ్రోఽపి వృక్ణశ్రవణో నిస్త్రింశాగ్రాహతస్తతః । నిశ్చక్రామ భృశం భీతో రక్తం పథి సముత్సృజన్ ॥ ౭ ॥ మన్యమానో హతం వ్యాఘ్రం పృషధ్రః పరవీరహా । అద్రాక్షీత్స్వహతాం బభ్రుం వ్యుష్టాయాం నిశి దుఃఖితః ॥ ౮ ॥ తం శశాప కులాచార్యః కృతాగసమకామతః । న క్షత్రబన్ధుః శూద్రస్త్వం కర్మణా భవితాఽమునా ॥ ౯ ॥ ఏవం శప్తస్తు గురుణా ప్రత్యగృహ్ణాత్కృతాఞ్జలిః । అధారయద్వ్రతం వీర ఊర్ధ్వరేతా మునిప్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ వాసుదేవే భగవతి సర్వాత్మని పరేఽమలే । ఏకాన్తిత్వం గతో భక్త్యా సర్వభూతసుహృత్సమః ॥ ౧౧ ॥ విముక్తసఙ్గశ్శాన్తాత్మా

క్రన్దితవతీ, తస్యాగో, స్తత్క్రన్దితం-నిశమ్య, వృషధ్రస్సమీపమియాయ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ నిశి, ప్రలీనాః, ఉడుగణాః నక్షత్రగణాః, యస్మిన్ తస్మిన్ సమయే, మేఘావృతత్వాదమ్బరస్య నక్షత్రప్రకాశేనాపి వర్జితే సమయే, అతఏవ, అజానన్, శార్దూలశఙ్కయా, బభ్రోః కపిలాయా గో, శ్శిరః, ఖడ్గ, మాదాయ, తరసా బలేన, అచ్ఛినత్ చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తదా, నిస్త్రింశః ఖడ్గ- స్తస్యాగ్రతః, ప్రహరణవేగాత్, సమీపస్థ వ్యాఘ్రః, ఛిన్నకర్ణో, భూత్వా, నితరాం, భీతః, పథిరక్తం సముత్సృజన్, తతో గోష్ఠాన్నిష్క్రాన్తః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋
తతః, పరవీరహా వృషధ్రో, వ్యాఘ్రం, హతం-మన్యమానో, నిశి వ్యుష్టాయామతీతాయాం సత్యాం, ప్రభాతే, స్వేన - హతాం, బభ్రుం, మద్రాక్షీత్, తతో, నితరాం-దుఃఖితో, బభూవ ❋ ॥ ౮ ॥ తమకామతః ప్రమాదాత్, కృతాగసమపి, పృషధ్రం-కులాచార్యో వసిష్ఠశ్శశాప, శాపమేవాహ ॥ నేతి ॥ త్వం క్షత్రబన్ధురపి, న భవితాసి, కిన్త్వ-మునా పాపేన కర్మణా, కేవలం, శూద్రో, భవేతి ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఇత్థం స్వగురుణా వసిష్ఠేన-శప్తః, పృషధ్రః, కృతాఞ్జలి-శ్శాపం- ప్రత్యగృహ్ణాత్ ప్రతిజగ్రాహ, తతో వీరః పృషధ్రో-జితేన్ద్రియో-భూత్వా-మునీనాం-ప్రియం వ్రతం, భగవదుపాసనాత్మక, మధారయత్-భగవన్తముపాసాఞ్చక్ర ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తతః, కతిపయైర్దినై-స్సర్వభూతాన్తరాత్మని-నిరస్తనిఖిలదోషే, పరస్మిన్ బ్రహ్మణి, ఏకాన్తిత్వం " ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః ॥ జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత ", మిత్యాదిస్థానోక్తానన్యప్రయోజనసాక్షాత్కారపర్యన్త భక్త్యేకజ్ఞాననిష్ఠత్వం ప్రాప్త-స్సర్వభూతసుహృత్, సమః, సుఖదుఃఖయోరితి శేషః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ విముక్తః ఐహికేష్వాముష్మికేషు చ భోగేషు సఙ్గో, యేన సః-శాన్తః-రాగాదిభిరకలుషిత-ఆత్మా మనో, యస్య - సంయతాని నియమితాన్యక్షాణీన్ద్రియా

ణి యేన-నవిద్యతే-పరిగ్రహః దేహాతిరిక్తతదనుబన్ధీ యస్యసః- యదృచ్ఛయోపపన్నేన దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా, ఆత్మనో దేహస్య,వృత్తింకల్పయన్ ధారణాంకుర్వన్ ❀ । ౧౨ । ❀ ఆత్మనిపరమాత్మన్యాత్మానంమన-ఆధాయనివేశ్య-యద్వా-ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మాన-మాధాయ «ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణతచ్ఛేషతయాతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనచానుసన్ధాయేత్యర్థః- జ్ఞానతృప్తఃనిరతిశయానన్దరూపభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానేనైవతృప్త- స్తదన్యవిషయనిస్పృహ-స్సమాహితః అప్రకమ్ప్యః భగవద్భక్తియోగనిష్ఠః-జడాదీనామాకృతిరివాకృతిరాకారో యస్యసః, ఏతాంమహీం-విచచార ❀ ॥౧౩॥ ❀ యావత్ప్రారబ్ధ-మేవంవిధం-వృత్తంవృత్తి-ర్యస్యసః-తదవసానే-కదాచి - ద్వనం,ప్రవిశ్య,తత్రో- త్థితం-దావాగ్నిం,దృష్ట్వా తం-ప్రవిశ్య, తేనదవాగ్నినోపభుక్తానిదగ్ధాని-కరణానికరచరణాదీని-యస్య-తాదృశో - మునిః- పృషధ్రః-పరంబ్రహ్మ ప్రాప ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథకవేర్వృత్తమాహ। కవిరిత్యేకేన ॥కనీయానిక్ష్వాక్వాదీనాంసర్వేషామవరజః,కవి,ర్విషయేషుశబ్దాదిషు-నిస్పృహః-అతఏవరాజ్యం-బన్ధుభిస్సహ,గృహాంశ్చ,త్యక్త్వా , స్వరోచిషంస్వాభావికదీప్తియుక్తం « ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితిహిశ్రుతిః-యద్వా,స్వప్రకాశంజ్ఞానస్వరూపం,పురుషంపరమపురుషంస్వచిత్తేనివేశ్య-చిత్తంతస్మిన్ స్థిరీకృత్యేత్యర్థః, కైశోరవయస్కఏవ - పరాం - గతి- మవాప ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అథకరూషస్యవంశమాహ॥ కరూషాదితి॥ కారూషసంజ్ఞా (క్షత్ర) యః - క్షత్రియాః - ఉత్తరదేశస్య - గోప్తారః - బ్రహ్మణ్యాః బ్రాహ్మణేషు సాధవః - ధర్మానుకూల వాత్సల్య యుక్తాశ్చా - భవన్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అథ ధృష్టస్య వంశం తద్వృత్తం - చాహ ॥ ధృష్టాదిత్యర్థేన॥

సంయతాత్మోఽపరిగ్రహః।యదృచ్ఛయోపపన్నేనకల్పయన్వృత్తిమాత్మనః ॥ ౧౨ । ఆత్మన్యాత్మానమాధాయజ్ఞానతృప్తస్సమాహితః । విచచారమహీమేతాంజడాన్ధబధిరాకృతిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవృత్తోవనంగత్వాదృష్ట్వా దావాగ్నిముత్థితమ్ । తేనోపభుక్తకరణోబ్రహ్మవాపపరంమునిః ॥ ౧౪ ॥ కవిఃకనీయాన్విషయేషునిస్పృహోవిసృజ్యరాజ్యంసహబన్ధుభిర్గృహాన్ । నివేశ్యచిత్తేపురుషంస్వరోచిషంవివేశకైశోరవయాః పరాంగతిమ్ ॥ ౧౫ ॥ కరూషాన్మానవాదాసన్కారూషాఃక్షత్రజాతయః।ఉత్తరాపథగోప్తారోబ్రహ్మణ్యాధర్మవత్సలాః ॥ ౧౬ ॥ ధృష్టాద్ధార్ష్టమభూత్క్షత్రంబ్రహ్మభూయంగతంక్షితౌ । నృగస్యవంశస్సుమతిర్భూతజ్యోతిస్తతోవసుః॥౧౭॥వసోఃప్రతీకస్తత్పుత్రఓఘవానోఘవత్పితా।కన్యాచౌఘవతీనామసుదర్శనఉవాహతామ్॥౧౮॥ చిత్రసేనోనరిష్యన్తాదృక్షస్తస్యసుతోఽభవత్ ।తస్యమీఢ్వాంస్తతఃకూర్చఇన్ద్రసేనస్తుతత్సుతః ॥ ౧౯ ॥ వీతిహోత్రస్త్వింద్రసేనాత్తస్యసత్యశ్రవాస్సుతః । ఉరుశ్రవాస్సుతస్తస్యదేవదత్తస్తతోఽభవత్ ॥ ౨౦ ॥ తతోఽగ్నివేశ్యోభగవానగ్నిస్స్వయమభూత్సుతః ।కానీనఇతివిఖ్యాతోజాతుకర్ణ్యోమహానృషిః ॥ ౨౧ । తతోబ్రహ్మకులంజాతమాగ్నివేశ్యాయనంనృప । నరిష్యన్తాదయఃప్రోక్తాదిష్టవంశమథోశృణు॥౨౨॥నాభాగోదిష్టపుత్రో

ధృష్టాన్మానవా - ద్ధార్ష్ట సంజ్ఞం - క్షత్రంక్షత్ర జాత్యా శ్రయాణికాని చిదపత్యాన్యభూవన్నిత్యర్థః - తచ్చ - క్షత్రంక్షితౌ - బ్రహ్మభూయంగతం - బ్రహ్మణోభావః బ్రహ్మభూయం అపహతపాప్మత్వాది గుణాష్టకసంపత్తిః « బ్రాహ్మేణజైమిని ,, రితిహిశారీరకంసూత్రం - త-ద్గతంఅస్మిన్ లోకేపరబ్రహ్మోపాసనయాతద్భావంప్రాపేత్యర్థః-అథనృగస్యవంశమాహ ॥ నృగస్యేతి ॥ నృగస్యమానవస్య - వంశ్యః వంశేభవస్తావ - త్సుమతి - స్తత-స్సుమతే - ర్భూతజ్యోతి - స్తతశ్చవసుః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ వసోః-ప్రతీక - స్తస్యప్రతీకస్య-పుత్ర-ఓఘవాన్-ఓఘవాన్పితాయస్య-సోఽప్యోఘవానేవ-ఓఘవతః-కన్యాదుహితా-ఓఘవతీతిప్రసిద్ధా-తామోఘవతీం-సుదర్శన-ఉవాహఉపయేమే ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అథనరిష్యన్తస్యవంశమాహ॥చిత్రసేనఇతిః॥ నరిష్యన్తాన్మానవా-చ్చిత్రసేన-స్తస్యచిత్రసేనస్య,ఋక్షసంజ్ఞ-స్సుతో,ఽభవత్-తస్యఋక్షస్య - మీఢ్వాన్-తతోమీఢుషః-కూర్చ- స్తత్సుతఃకూర్చస్యసుత-ఇన్ద్రసేనః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఇన్ద్రసేనా-ద్వీతిహోత్రో,ఽభవత్-తస్యవీతిహోత్రస్య-సుత-స్సత్యశ్రవాః-అభవత్ - తస్యసత్యశ్రవస-స్సుత-ఉరుశ్రవాః-తత-ఉరుశ్రవసో-దేవదత్త-స్సుతో,ఽభవత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ దేవదత్తస్యతు-భగవా-నగ్నిః - స్స్వయమేవ-పుత్రతాం -ప్రాప్త- స్సచ-కానీనఇతి-ప్రసిద్ధ-ఋషి-రభూత్-తస్యైవనామాన్తరే జాతుకర్ణ్యఇత్య,గ్నివేశ్యఇతిచ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తతఃఅగ్నివేశ్యజాతుకర్ణ్యాపరనామధేయాత్కానీనా - ద్ధేనృప-అగ్నివేశ్యాయనమాగ్నివేశ్యగోత్రమేతత్కులమిత్యేవం విధవ్యవహారవిషయం - బ్రాహ్మణకులం-జాతం - వృత్తానువాదపూర్వకంవక్ష్యమాణకథనంప్రతిజానీతే - ఏవంనరిష్యన్తఆది ర్యేషాంతత్పుత్రాదీనాం-తే-ప్రోక్తాః-అథ-దిష్టస్యమానవస్య-వంశం-శృణు-కథయతోమత్తఇతి శేషః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ దిష్టస్య-పుత్రో- నాభాగ-స్సచాయంనాభాగః- కర్మణాకృషిగోరక్షవాణిజ్యాదికర్మ

ణా, వైశ్యతాం ప్రాప్తః-కర్మణా వైశ్యతాం గత ఇత్యనేన పూర్వకాలే శమదమాదికర్మణైవ విప్రత్వాద్విజాత్యాశ్రయత్వమితి సూచితం-మనుపౌత్రాన్నాభాగాదయమన్యో నాభాగః-తస్య వంశశ్చతుర్థేఽధ్యాయే వక్ష్యతే-తస్య నాభాగస్య-సుతో-హలన్దనః-హలన్దనాద్వత్సప్రీతి-స్సుతోఽభవత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ వత్సప్రీతేః-స్సుతః-ప్రాంశుః-తత్సుతః ప్రాంశోస్సుతః-ప్రమితిః-హే విభో-ప్రమితేః-ఖమిత్ర-స్తస్మాత్త్వమిత్రాచ్చక్షుషః-అథ-చక్షుషాద్వివింశతి-రభూత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ వివింశతేః-పుత్రో-రమ్భః-అస్య రమ్భస్య-పుత్రః-ఖనినేత్ర-స్సచ, ధార్మికః, తస్య రమ్భస్యాత్మజః-కరన్ధమాఖ్యో-మహారాజ-ఆసీత్, హే నృప ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తస్య కరన్ధమస్య-సుతో-ఽవిక్షిత్-తత్పుత్రం వదం స్తం విశినష్టి॥ యస్యావిక్షితః-పుత్రో-మరుత్తాఖ్య-శ్చక్రవర్తీ కృత్స్నభూమణ్డలరూపం చక్రం యస్య వశే వర్తతే స చక్రవర్తీ, తాదృశో, బభూవ, మరుత్తం విశింషన్ సఙ్గ్రహేణ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సంవర్త ఇతి ॥ యం మరుత్త-మఙ్గిరస-స్సుతో-మహాయోగీ, సంవర్తః-అయాజయత్ ॥ ❁ ౨౬ ॥ ❁ మరుత్తస్య-యజ్ఞో యథా యాదృశః-తథా తాదృశః-కశ్చిదప్యన్యో-యజ్ఞో-భువి-న కేనచిత్కృత ఇత్యర్థః-మరుత్తస్య యజ్ఞమేవ విశినష్టి॥ యత్కిఞ్చిద్యజ్ఞోపకరణాదికం-తత్సర్వం, తత్కృతయజ్ఞే హి, శోభనం, హిరణ్మయమేవాసీత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథా-తస్మిన్యజ్ఞే-ఇన్ద్రః-సోమేన రసేన, అమాద్యత్ అహృష్యత్, తథా-ద్విజాతయో-బ్రాహ్మణాశ్చ-దక్షిణాభి-రమాద్యన్, కిఞ్చ-తత్ర యజ్ఞే-మరుతః-పరివేష్టారః భోజనపాత్రేష్వన్నాదీనాం ప్రదాతార-స్సభాయాం సీదన్త్యుపవిశన్తీతి సభాసదస్సభ్యా, విశ్వేదేవాః ❁ ౨౮ ॥ ❁ మరుత్తస్య-పుత్రో, దమ-స్తస్య తు-పుత్రో-రాజవర్ధనాఖ్యస్సమభవత్, తస్య రాజవర్ధనస్య, సుత, స్సుధృతి, ర్జజ్ఞే బభూవ-తస్య,

ఽన్యః కర్మణా వైశ్యతాం గతః। హలన్దనస్సుత స్తస్య వత్సప్రీతిర్భలన్దనాత్ ॥ ౨౩ ॥ వత్సప్రీతేస్సుతః ప్రాంశు స్తత్సుతః ప్రమితిర్విభో। ఖమిత్రః ప్రమితే స్తస్మాచ్చక్షుషోఽథ వివింశతిః ॥ ౨౪ ॥ వివింశతేస్సుతో రమ్భః ఖనినేత్రోఽస్య ధార్మికః। కరన్ధమో మహారాజ స్తస్యాసీదాత్మజో నృప ॥ ౨౫ ॥ తస్యావిక్షిత్సుతో యస్య మరుత్తశ్చక్రవర్త్యభూత్। సంవర్తోఽయాజయద్యం వై మహాయోగ్యఙ్గిరస్సుతః ॥ ౨౬ ॥ మరుత్తస్య యథా యజ్ఞో న తథాఽన్యోఽస్తి కశ్చన। సర్వం హిరణ్మయం చాసీద్యత్కిఞ్చిత్తస్య శోభనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అమాద్యదిన్ద్రస్సోమేన దక్షిణాభిర్ద్విజాతయః। మరుతః పరివేష్టారో విశ్వేదేవాస్సభాసదః ॥ ౨౮ ॥ మరుత్తస్య దమః పుత్ర స్తస్యాసీద్రాజవర్ధనః। సుధృతి స్తత్సుతో జజ్ఞే సౌధృతేయో నరస్సుత ॥ ౨౯ ॥ తత్సుతః కేవల స్తస్మాద్బన్ధుమాన్వేగవాం స్తతః। బన్ధు స్తస్యాభవ త్తస్య తృణబిన్దుర్మహీపతిః ॥ ౩౦ ॥ తం భేజేఽలమ్బుసా దేవీ భజనీయగుణాలయమ్। వరాప్సరా యతః పుత్రాః కన్యా చేలబిలాఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాముత్పాదయామాస విశ్రవా ధనదం సుతమ్। సోఽవాప విద్యాం పరమామృషిర్యోగేశ్వరాత్పితుః ॥ ౩౨ ॥ విశాలశ్శూన్యబన్ధుశ్చ ధూమ్రకేతుశ్చ తత్సుతాః। విశాలో వంశకృద్రాజా వైశాలీం నిర్మమే పురీమ్ ॥ ౩౩ ॥ హేమచన్ద్రస్సుత స్తస్య ధూమ్రాక్ష స్తస్య చాత్మజః। తత్పుత్రస్సహదేవస్తు కృశాశ్వ స్తస్య చాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ కృశాశ్వాత్సోమదత్తోఽభూద్యోఽశ్వమేధై రిడస్పతిమ్। ఇష్ట్వా పురుషమవాపాగ్ర్యాం గతిం యోగేశ్వరాదృతామ్ ॥ ౩౫ ॥ సోమదత్తాత్తు సుమతి స్తత్సుతో జనమేజయః।

నర ఇతి ప్రసిద్ధ స్సుత-స్తస్యైవ నామాన్తరం సౌధృతేయ ఇతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తత్సుత స్సౌధృతేయసుతః-కేవల-స్తస్మాత్కేవలాద్బన్ధుమాన్-జజ్ఞ ఇత్యనుషఙ్గః-తతో బన్ధుమతో, వేగవాన్-తస్య వేగవతః బన్ధుః-పుత్రోఽభవత్-తత్పుత్రం దర్శయన్ తం విశినష్టి॥ యస్య బన్ధోః-స్తృణబిన్దురితి ప్రసిద్ధో-మహీపతిః-పుత్రో-బభూవ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ భజనీయాస్సమాశ్రయణోపయుక్తాః-గుణా-యస్య-తం-తృణబిన్దు-మప్సరశ్శ్రేష్ఠా-దేవస్యేన్ద్రస్య సమ్బన్ధినీ-అలమ్బుసా-భేజే అన్వవర్తత-యతః యస్యామలమ్బుసాయాం-తృణబిన్దోః-పుత్రా-అభవన్-ఇలబిలాఖ్యా-కన్యా చాభవత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ కన్యాం విశింషన్ తస్యాస్సుతమాహ ॥ యస్యామిలబిలాయాం-విశ్రవాః కుబేరం ధనదం-సుత-ముత్పాదయామాస-స ధనద, స్తృణబిన్దుర్వా, యోగేశ్వరాత్పితుర్విశ్రవసో-బిన్దోర్వా, ఋషిస్సకాశాత్, పరమాం, విద్యా, మవాప, అన్తర్ధానవిద్యాం వాఽవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తృణబిన్దోస్సుతానాహ త్రిశతి ॥ విశాల ఇతి ॥ తత్ర-విశాలాఖ్యో, రాజా, వంశవర్ధనో వైశాలీం పురీం, నిర్మమే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తస్య విశాలస్య, సుతో-హేమచన్ద్రః, తస్య హేమచన్ద్రస్యాత్మజో ధూమ్రాక్షః-తత్సుతో ధూమ్రాక్షసుత స్తు, సహదేవః, సహదేవపుత్ర స్తు కృశాశ్వః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కృశాశ్వాత్సోమదత్తః పుత్రోఽభవత్ ॥ తస్య వృత్తమాహ ॥ యస్సోమదత్తో, ఽశ్వమేధై, రిడస్పతిమిడా హోమాద్యారాధ్యం పరమపురుష, మిడా పృథివీ, తదుపలక్షితజగత్పతిమితి వా, పారస్కరాదిత్యాహ సాధుః-ఆరాధ్య, యోగీశ్వరైః-ప్రార్థనీయాం, గతి, మవాప, ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ సోమదత్తాత్-సుమతిః-తత్సుతో, జనమేజయః, త ఏతే ఉక్తా, వైశాలభూపాలాః విశాలాన్వయజాతాః, తృణబిన్దోః కూటస్థస్య, యశోధరాః కీర్తివర్ధనాః, ఏతే వైశాలభూపాలా ఇత్యనేన

తద్వంశజా అన్యేపి బహవోఽగణ్యాస్సన్తీత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౩౬॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ****************************

దిష్టవంశస్యాతివిపులత్వాత్సాకల్యేన వక్తుమశక్యతామభిప్రేత్యాథ శర్యాతేర్మానవస్య చరిత్రం వంశం చాహ తృతీయే నమనోః పుత్ర-శ్శర్యాతిసంజ్ఞో, రాజా, బ్రహ్మిష్ఠః వేదార్థనిష్ఠో బభూవ - తదేవాహ, యో వై శర్యాతి-రఙ్గిరసాం-సత్రే, ఆఙ్గిరసకర్తృకే సత్రే, ద్వితీయేఽహ్ని క్రియమాణం కర్మ-చివాక్, ప్రోతేఽతీవకుశల ఇతి భావః ॥ ౧ ॥ తస్య శర్యాతేః-కమలే ఇవ లోచనే యస్యాస్సా, కన్యా, సుకన్యేతి ప్రసిద్ధా, సంబభూవ, ఉత్తానబర్హిరాదయః పుత్రాస్త్వగ్రే వక్ష్యన్తే, తావత్కన్యావృత్తాన్తమాహ ॥ సకదాచిత్తయా సహ-వనం, గతః-స్తత్ర-చ్యవనస్య ఋషే, రాశ్రమ, మగమత్ ॥ ౨ ॥ సా సుకన్యా- సఖీభిః-పరివృతా, వనే, అఙ్ఘ్రిపాన్ద్రుమాన్, విచిన్వన్తీ వల్మీకబిలే, ఖద్యోతే ఇవ స్థితే జ్యోతిషీ దదర్శ ॥ ౩ ॥ బాలా సుకన్యా, చోదితా, సఖీభిరితి శేషః, ముగ్ధభావేన మౌగ్ధ్యేన చ, తే, జ్యోతిషీ కణ్టకేనా, విధ్యత్, అతాడయత్, తతో, వల్మీకబిలయోస్సకాశాద్బహు, రుధిరం సుస్రావ ॥ ౪ ॥ తస్మిన్నేవ చక్షణే, సైనికానాం- మలమూత్రయో, ర్నిరోధో, బభూవ, తదా, తాన్నిరుద్ధశకృన్మూత్రాన్ సైనికా, నాలక్ష్య జ్ఞాత్వా, రాజర్షిశ్శర్యాతిర్విస్మితః, స్వపురుషా, నబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ అపీతి ॥ యుష్మాభి, ర్భార్గవస్య చ్యవనస్య, భద్రమపరాధః, విచేష్టితమపి-అపశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః-అపరాధః కృతః కిమిత్యర్థః-నోఽ

ఎతె వైశాలభూపాలాస్తృణబిన్దోర్యశోధరాః ॥ ౩౬ ॥ ********************
*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శర్యాతిర్మానవో రాజా బ్రహ్మిష్ఠస్సబభూవహ । యో వా అఙ్గిరసాం సత్రే ద్వితీయమహరూచివాన్ ॥ ౧ ॥ సుకన్యా నామ తస్యాసీత్కన్యా కమలలోచనా । తయా సార్ధం వనగతో హ్యగమచ్చ్యవనాశ్రమమ్ ॥ ౨ ॥ సా సఖీభిః పరివృతా విచిన్వన్త్యఙ్ఘ్రిపాన్వనే । వల్మీకరన్ధ్రే దదృశే ఖద్యోతే ఇవ జ్యోతిషీ ॥ ౩ ॥ తే దైవచోదితా బాలా జ్యోతిషీ కణ్టకేన వై । అవిధ్యన్ముగ్ధభావేన సుస్రావాసృక్తతో బహు ॥ ౪ ॥ శకృన్మూత్రనిరోధోఽభూత్సైనికానాం చ తత్క్షణాత్ । రాజర్షిస్తానుపాలక్ష్య పురుషాన్విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అప్యభద్రం న యుష్మాభిర్భార్గవస్య విచేష్టితమ్ । వ్యక్తం కేనాపి నస్తస్య కృతమాశ్రమదూషణమ్ ॥ ౬ ॥ సుకన్యా ప్రాహ పితరం భీతా కిఞ్చిత్కృతం మయా । ద్వే జ్యోతిషీ హ్యజానన్త్యా నిర్భిన్నే కణ్టకేన తే ॥ ౭ ॥ దుహితుస్తద్వచశ్శ్రుత్వా శర్యాతిర్జాతసాధ్వసః । మునిం ప్రసాదయామాస వల్మీకాన్తర్హితం శనైః ॥ ౮ ॥ తదభిప్రాయమాజ్ఞాయ ప్రాదాద్దుహితరం మునేః । కృచ్ఛ్రాన్ముక్తస్తమామన్త్ర్య పురం ప్రాయాత్సహానుగః ॥ ౯ ॥ సుకన్యా చ్యవనం ప్రాప్య పతిం పరమకోపనమ్ । ప్రీణయామాస చిత్తజ్ఞా హ్యప్రమత్తాఽనువృత్తిభిః ॥ ౧౦ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య నాసత్యావాశ్రమం గతౌ । తౌ పూజయిత్వా ప్రోవాచ వయో మే దత్తమీశ్వరౌ ॥ ౧౧ ॥ గ్రహం గ్రహీష్యే సోమస్య యజ్ఞే వామప్యసో

స్మాకం సంబన్ధినా, కేనాపి ప్రాణినా, ఆశ్రమదూషణం, వ్యక్తం కృతం నూనం కృతం, అన్యథైవముపద్రవో న స్యాదితి భావః ॥ ౬ ॥ ఏవం, శర్యాతౌ పృచ్ఛతి సతి-భీతా సతీ-సుకన్యా, పితరం, ప్రాహ, కిం, కించిన్మయా, అభద్రం-కృతమితి, కిం తదభద్రమిత్యత్రాహ ॥ ద్వే ఇతి ॥ తే వల్మీకరన్ధ్రయోర్దృష్టే, ద్వే, జ్యోతిషీ, అజానన్త్యా ఇమే వల్మీకాన్తర్హితస్య ఋషేశ్శరీరైకభూతే ఇత్యేవమజానన్త్యా, మయా కర్త్ర్యా, కణ్టకేన కరణేన, నిర్భిన్నే ॥ ౭ ॥ ఇతీదం, దుహితు, ర్వచ, శ్శ్రుత్వా, శర్యాతి, ర్జాతం సాధ్వసం భయం, యస్య సః, వల్మీకాన్తర్హితం, మునిం చ్యవనం-శనైః-ప్రసాదయామాస, స్తోత్రాదిభిః ప్రసన్నమకరోత్ ॥ ౮ ॥ తత, స్తస్య చ్యవనస్యా, భిప్రాయం, ముగ్ధేయం మమ కన్యా త్వయా క్షన్తవ్యమిత్యుక్తే సతి కతివర్షాస్యాః వివాహః కృతో న వేత్యాది తద్వాక్యైస్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా, దుహితరం, మునే, శ్చ్యవనస్య, ప్రాదాత్, తతః-కృచ్ఛ్రాద్భవిష్యద్దుహితృవిశ్లేషనిమిత్తాత్క్లేశా, న్ముక్తః “ అర్థో హి కన్యా పరకీయ ఏవ,, ఇత్యాదిన్యాయానుసన్ధానేన ముక్తః, తం చ్యవన, మామన్త్ర్య పృష్ట్వా, సానుగః పురీం యయౌ ॥ ౯ ॥ తత, స్సుకన్యా, పరమమధికం దుష్ప్రతీకం పరమకోపనం, స్తం, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, చ్యవనం, పతిం, ప్రాప్య, తదభిప్రాయజ్ఞా సావధానచిత్తా సతీ అనువృత్తిభిః-ప్రీణయామాస ప్రీతమకరోత్ ॥ ౧౦ ॥ అథ తతః కస్యచిత్కాలస్య కస్మింశ్చిత్కాలే, నాసత్యావశ్వినౌ . స్వాశ్రమం ప్రతి, గతౌ, సమ్య, క్పూజయిత్వా-చ్యవనః, ప్రాహ ॥ తదేవాహ ॥ వయ ఇత్యాదినా చాధమిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ హే ఈశ్వరౌ, యువాం, మే, జరయా గ్రస్తాయ మహ్యం, వయస్తారుణ్యం, దత్తం యచ్ఛతం “ డుదాఞ్ దానే,, ఇత్యస్య లోణ్మధ్యమపురుషద్వివచనం యచ్ఛాదేశస్తు ణిత ఏవ - తద్విధౌ దాణితిణితో నిర్దేశాత్ ॥ ౧౧ ॥ భవద్వయః ప్రదానేనావయోః కస్త్వత్కృత ఉపకార ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ ॥ గ్రహమితి ॥

యజ్ఞేఅసోమపోఃసోమపానరహితయోః, అనేన “ అశ్వినౌవై దేవానామసోమపావాస్తాం ,, మితిశ్రుత్యర్థఉక్తః-వాంయువ. యోః-సోమస్య-గ్రహం-గ్రహీష్యేసోమపూర్ణంపాత్రందాస్యామి, యువాంసోమేనయక్ష్యామీత్యర్థః“ఐన్ద్రవాయవంగృహ్ణాతీ,,త్యాదిషుద్రవ్యదేవతాసంబన్ధానుపపత్త్యాగృహ్ణాతేర్యాగపర్యవసాయిత్వాత్,అతో ,మమ-వయస్తారుణ్యం-స్త్రీణాం. య-దీప్సితం-తాదృశం-రూపంసౌన్దర్యంచ-క్రియతాంయువాభ్యాంసంపాద్య తామ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇత్థంతద్వచఆకర్ణ్య,స్వస్వైద్యావశ్వినా,వభినన్ద్య, విప్రంచ్యవనం , బాఢమిత్యూ చతుఃఅఙ్గీకృత్యోచతురిత్యర్థః-ఉక్తిమేవాహ ॥ నిమజ్జతామితిః సిద్ధైర్వినిర్మితేఽస్మిన్హ్రదే,భవాన్నిమజ్జతాంనిమగ్నోభవతు ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఇతీత్థ,ముక్త,శ్చ్యవనో,జరయా-గ్రస్తదేహః-అతఏవ ధమనిసన్తతః,ధమనీభిర్నాడీభిఃదేహోపరివృశ్య మానాభి,ర్వ్యాప్తఃవలీభిః - పలితేనచఉపలక్ష్యమాణోదేహోయస్యసః అశ్విభ్యాం,హ్రదం,ప్రవేశితః-తావపితమతివృద్ధంగృహీత్వాప్రవిష్టావిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత-స్తతోహ్రదా-త్త్రయఃపురుషాః-అపిచ్యాఃకమనీయాః-ప్రమదానాంస్త్రీణాం-ప్రియాః-పద్మానాంస్రగ్యేషాం - కుణ్డలాన్యేషాంసన్తీతితథా,శోభనానివాసాంసియేషాం తే-తుల్యరూపాఃపరస్పరమవిభజనీయరూపా,ఉత్థితాః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సూర్యస్యేవవర్చోయేషాం తాన్సమానరూపాన్,ఉత్థితాన్-త్రీన్ - పురుషా - నవలోక్య, తేషాంమధ్యే,స్వపతి-మజానతీ-సుకన్యా-సాధ్వీ, హేతుగర్భమిదం పతివ్రతాత్వా దిత్యర్థః-అశ్వినౌ శరణం,యయౌ , యువాంప్రపన్నాత్వా మమపతిందర్శయతామితివా,ర్థయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తతో,ఽశ్వినౌతత్పాతివ్రత్యేన-తోషితౌ,తస్యైసుకన్యాయై పతిం-దర్శయిత్వా-ఋషి,మాపృచ్ఛ్య, తేనసహ

మహాః।క్రియతాంమేవయోరూపంప్రమదానాంయదీప్సితమ్॥౧౨॥బాఢమిత్యూచతుర్విప్రమభినన్ద్యభిషక్తమౌ। నిమజ్జతాం❋భవానస్మిన్హ్రదేసిద్ధవినిర్మితే॥౧౩॥ఇత్యుక్తోజరయాగ్రస్తదేహోధమనిసంతతః । హ్రదంప్రవేశితోఽశ్విభ్యాంవలీపలితవిక్రియః ॥ ౧౪ ॥పురుషాస్త్రయఉత్తస్థురపిచ్యావనితాప్రియాః । పద్మస్రజఃకుణ్డలినస్తుల్యరూపాస్సువాససః ॥ ౧౫ ॥తాన్నిరీక్ష్యవరారోహాసరూపాన్సూర్యవర్చసః । అజానతీపతింసాధ్వీహ్యశ్వినౌశరణంయయౌ॥౧౬॥ దర్శయిత్వాపతింతస్యైపాతివ్రత్యేనతోషితౌ।ఋషిమామన్త్ర్యయయతుస్స్వాయమానౌత్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౭ ॥యక్ష్యమాణోఽథశర్యాతిశ్చ్యవనస్యాశ్రమంగతః । దదర్శదుహితుఃపార్శ్వేపురుషంసూర్యవర్చసం ॥ ౧౮ ॥ రాజాదుహితరంప్రాహకృతపాదాభివన్దనామ్ ।ఆశిషోనప్రయుఞ్జానోనాతిప్రీతమనాఇవ ॥ ౧౯ ॥శర్యాతిరువాచ॥చికీర్షితం తేకిమిదంపతిస్త్వయాప్రలోభితోలోకనమస్కృతోమునిః।యాత్వంజరాగ్రస్తమసత్యసమ్మతంవిహాయజారంభజసేఽముమధ్వగమ్ ॥ ౨౦ ॥ కథంమతిస్తేఽవగతాఽన్యథాసతాంకులప్రసూతేకులదూషణంత్విదమ్।బిభర్షిజారంయదపత్రపాకులంపితుశ్చభర్తుశ్చనయస్యధస్తమః॥౨౧॥ ఏవంబ్రువాణంపితరంస్మయమానాశుచిస్మితా।ఉవాచతాతజామాతాతవైవభృగునన్దనః॥౨౨॥శశంసపిత్రేతత్సర్వంవయోరూపాభిలమ్భనమ్ । విస్మితఃపరమప్రీతస్తనయాంపరిషస్వజే॥౨౩॥సోమేనాయాజయద్వీరంగ్ర

యమానౌ,త్రివిష్టపందివం-యయతుః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అథతతః-కదాచి - ద్యక్ష్యమాణోయాగంకరిష్యమాణ-శ్శర్యాతి-శ్చ్యవనస్యజామాతు-రాశ్రమం-గతః-తత్ర-దుహితుః-పార్శ్వే,సూర్యవర్చసం - పురుషం-దదర్శ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తదా-కృతంపాదయోరభివన్దనంయయా-తాం-దుహితరం-రాజాశర్యాతిః-ప్రాహ-కథంభూతః,ఆశిషః,అకుర్వన్నేవ - నాతీవప్రీతంమనోయస్యతాదృశఇవస్థితః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ చికీర్షితమిత్యాదినా॥ తేత్వయా-కిమిదంచికీర్షితంకిమిదంకృతమిత్యర్థః-సన్నర్త్వవివక్షితః-నకించిదప్యకృత్యంమయాకృతమిత్యతఆహ॥ లోకనమస్కృతో-మునిశ్చ్యవన-స్తవ-పతి,స్త్వయా,ప్రలోభితఃవఞ్చితః-ఇదమేవాకృత్యంకృతమితిభావః,ప్రలోభనంకథంజ్ఞాతమిత్యత్రాహ ॥ హేఅసతి , యా,త్వం-జరాగ్రస్త-మతఏవా-సమ్మతమనభీష్టం,పతిం-విహాయ-కంచి,దముంపార్శ్వవర్తిన-మధ్వగంపాన్థం- జారం - భజసేఅనువర్తసే-అపౌనతవభర్తాజరాగ్రస్తస్యైవత్వద్భర్తుర్గ్రహ్యాదృష్టత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ హేసతాంకులప్రసూతే-తేతవ- మతి-రన్యథాతద్విపర్యయేణకథ-మవగతాఅవసన్నా-అధ్యవసితేత్యర్థా-తదేవాహ॥ కులదూషణంత్విదమిత్యాది,అపత్రపానిర్లజ్జాసతీ - జారం-బిభర్షిఅనువర్తసే-ఇతీదం-కులదూషణం-కృతం--కించ-పితుః పత్యుర్భర్తుశ్చ-కుల - మధస్తమః-నయసి , అథస్తనంతమఃప్రాయంనరకంనయసి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఇత్యేవం,బ్రువాణం-పితరం,శుచిస్మితా,సుకన్యా,స్మయమానాసత్యువాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥ హేతాత-ఏషఃమత్పార్శ్వవర్తీ,తవ-జామాతా,భృగునన్దనశ్చ్యవనఏవ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ కథంతర్హ్యేతేన ప్రవయసైవంవిధవయోరూపాదికంప్రాప్తమితిపృచ్ఛతేపిత్రే,తద్వయోరూపాదిప్రాప్త్యాదికంసర్వం , శశంసకథయామాస,తతోవిస్మితశ్శర్యాతి,ర్నితరాంప్రీత, స్తనయాం,పరిషస్వజే ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తత,శ్చ్యవనో,వీరంశర్యాతిం,సోమేనద్రవ్యేణ- యాజయత్-

సోమయాగం కారితవానిత్యర్థః-తస్మిన్యాగే-చ్యవనః,స్వతేజసా స్వతపోబలరూపేణ , సోమపానరహితయోరప్య-శ్వినోః-స్సో
మస్య,గ్రహ-మగ్రహీత్ , సోమగ్రహేణాశ్వినౌ రాజానాయాజయామాసేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ తం సోమేనాశ్వినావాయజన్తం
శర్యాతిం-హన్తు-మమర్షితః క్రుద్ధ,శ్శతమన్యురిన్ద్రో, వజ్ర-మాదదే , తదా-భార్గవశ్చ్యవన-స్సవజ్రం వజ్రేణసహిత,మిన్ద్రస్య
భుజం- స్తమ్భయామాస ప్రతిబబన్ధ ॥ ౨౫ ॥ యావశ్వినౌ,భిషజావితిబుద్ధ్యా,పూర్వం,సోమాహుత్యాం,బహిష్కృతౌ-
స్వైర్యష్టృభిః-తయోరశ్వినోః,స్సోమస్య గ్రహం,తతః ప్రభృతి-సర్వే,అన్వజానన్ అనుజ్ఞాతవన్తః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం శర్యా
తేః కన్యాయావృత్తాన్తమభిధాయాథ పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాం తద్వృత్తాన్తం చాహ॥ఉత్తానబర్హిరిత్యాదినా ॥ఉత్తానబర్హి
రాదయ,స్త్రయ,శ్శర్యాతేః,పుత్రా,స్సంబభూవుః,తత్రానర్తా,ద్రైవత-స్సంబభూవ ॥ ౨౭ ॥ సచ,సముద్రమధ్యే,కు
శస్థలీసంజ్ఞాం-నగరీం - నిర్మాయ , తస్యా ఏవాధునా ద్వారవతీతివ్యవహారః,తస్యాం, మధివసన్ , ఆనర్తాదీన్ , విషయాన్
దేశాన్ , అభుఙ్క్తపాలయామాస , అరిన్దమః విరోధినో నిరస్యన్నభుఙ్క్తేత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ కకుద్మీతి ప్రసిద్ధో జ్యేష్ఠో య
స్య-త-త్పుత్రాణాం శతం,తస్య రైవతస్య , సంబభూవ-ఏకా - కన్యాచ-జజ్ఞ ఇత్యర్థతో ద్రష్టవ్యం-సరైవతో, రేవత్యాఖ్యాం-
స్వాం,కన్యా,మాదాయ, పుత్ర్యాః - వరం భర్తారం-పరిప్రష్టుం-దివం-యయౌ , కిమిన్ద్రలోకం గతః, నేత్యాహ,బ్రహ్మలో
క-మపావృతం స్వస్య గతిప్రతిబన్ధకరహితం , సత్యలోకం-యయావిత్యర్థః ॥ తత్ర బ్రహ్మణస్సన్నిధౌ - గాన్ధర్వే గానే,ఆవర్త
మానే-సమన్తాత్ప్రవర్తమానే సత్య - లబ్ధః న ప్రాప్తః క్షణః ప్రశ్నావసరో యేన - సరైవతః-క్షణమాత్రం-తూష్ణీం-స్థిత-స్త
దన్తే గానావసానే,ఆద్యం బ్రహ్మణ-మానమ్య - స్వాభిప్రాయం - కోవాఽస్యాః పతి-రిత్యేవంరూపం-న్యవేదయత్ వ్యజిజ్ఞ

హం సోమస్య చాగ్రహీత్ । అసోమపోరప్యశ్వినోశ్చ్యవనస్స్వేన తేజసా ॥ ౨౪ ॥ హన్తుం తమాదదే వజ్రం శతమ
న్యురమర్షితః । సవజ్రం స్తమ్భయామాస భుజమిన్ద్రస్య భార్గవః ॥ ౨౫ ॥ అన్వజానం స్తతస్సర్వే గ్రహం సోమస్య
చాశ్వినోః । భిషజావితి యత్పూర్వం సోమాహుత్యాం బహిష్కృతౌ ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తానబర్హిరానర్తో భూరిషేణ ఇ
తి త్రయః । శర్యాతేరభవన్పుత్రా ఆనర్తాద్రైవతోఽభవత్ ॥ ౨౭ ॥ సోఽన్తస్సముద్రే నగరీం వినిర్మాయ కుశస్థ
లీమ్ । ఆస్థితోఽభుఙ్క్త విషయానానర్తాదీనరిన్దమః ॥ ౨౮ ॥ తస్య పుత్రశతం జజ్ఞే కకుద్మిజ్యేష్ఠముత్తమమ్ । రైవతో రే
వతీం కన్యాం సమాదాయ దివం గతః ॥ ౨౯ ॥ పుత్ర్యా వరం పరిప్రష్టుం బ్రహ్మలోకమపావృతమ్ । ఆవర్తమానే
గాన్ధర్వే స్థితోఽలబ్ధక్షణః క్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ తదన్త ఆద్యమానమ్య స్వాభిప్రాయం న్యవేదయత్ । తచ్ఛ్రుత్వా భగవా
న్బ్రహ్మా ప్రహస్య తమువాచ హ ॥ ౩౧ ॥ అహో రాజన్నిరుద్ధాస్తే కాలేన హృది యే కృతాః । తత్పుత్రపౌత్రన
ప్తౄణాం గోత్రాణి చ న శృణ్మహే ॥ ౩౨ ॥ కాలోఽతియాతస్త్రిణవచతుర్యుగవికల్పితః । తద్గచ్ఛ దేవదేవాం
శో బలదేవో మహాబలః ॥ ౩౩ ॥ కన్యారత్నమిదం రాజన్నరరత్నాయ దేహి భోః । భువో భారావతారార్థో భ

పత్-తద్రైవతస్య వచః-శ్రుత్వా-ప్రహస్య-తం రైవతం- బ్రహ్మోవాచ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తదేవాహ॥అహోఇత్యా
దినా ఇత్యాదిష్టఇత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥అహో ఇతి ప్రశ్నానుపపత్తికృతవిస్మయద్యోతకః,ఆగమనవేలాయాం , త్వయా,
యే-జనాః-హృదికృతాః హృదయే కృతాః-దృష్టాః-మనసాచిన్తితాశ్చ - తే-సర్వే , కాలేన-చిరం-నిరుద్ధాః ఉపసంహృతాః
తదుపసంహారానన్తరమపి మహాన్కాలో వ్యతీత ఇత్యర్థః , తేషాం త్వయా హృదికృతానాం - యే పుత్రాదయ-స్తేషాం-గో
త్రాణి వంశాం,శ్చా,ధునా-నశృణ్మహే-మమక్షణమాత్రకాలేన తత్ర మహాన్కాలో వ్యతీత ఇతిభావః ॥ ౩౨ ॥ తత్ర కియా
న్కాలో వ్యతీత ఇత్యత్రాహ ॥ కాలఇతి॥ చతుర్యుగవికల్పితః చతుర్యుగభేదభిన్నః,కాల,స్త్రిణవః-వ్యతీయాత్-చతుర్యుగాని స
ప్తవింశతివారమావృత్తానీత్యర్థః,తర్హ్యధునా కస్మై దేయేత్యత ఆహ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్-త్వయా దృష్టానాం జనానామధు
నాఽభావా- దిదానీం-దేవదేవస్య విష్ణో , రంశో , అనన్తో , మహాబల-స్స ఏవ-బలదేవః బలరామరూపేణ యదుష్వవతీ
ర్ణో వర్తతే ॥ ౩౩ ॥ తస్మై నరదేవాయ,ఇదం-కన్యారత్నం- హే రాజన్-దేహి . నను భగవతో నివాసశయ్యాసనాదిసర్వ
విధసేవత్రైకరసోఽనన్తస్తాం విహాయ కస్మాద్య దుష్వవతీర్ణ ఇత్యాశఙ్కాయాం భగవానపి భువో భారాపహరణాయ తేనస
హావతీర్ణ ఇత్యాహ ॥ భువఇతి ॥ భగవాన్సాడ్గుణ్యపూర్ణో నారాయణోఽపి-భువో-భారాపహారాయ ప్రయోజనాయ - స్వాం
శేన స్వాపృథక్సిద్ధ విశేషణభూత జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజోగుణజాతేన - జ్ఞానాదిగుణజాతమజహదేవేత్యర్థః. అవతీర్ణః-న
న్వేవంవిధస్య సంకల్పమాత్రేణాపి భూభారాపనోదనసంభవాత్కిమవతారేణేతి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి॥భూతభావ
నః పుణ్యశ్రవణకీర్తన ఇతి చ,భూతాని సాధుభూతాన్ భావయతి త్రాయత ఇతి భూతభావనః , స్వచేష్టితం శృణ్వతాం కీర్తయ

తాంచ-పుణ్యసంపాదనేనానన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దసామ్రాజ్యప్రదానార్థం చా-వతీర్ణ ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్థ-మాదిష్టోఽయుక్తో, నృపో రైవతః, అజం బ్రహ్మాణం, ప్రణమ్య, స్వపురం కుశస్థలీం-యయౌ ॥ పుణ్యజనత్రాసాద్యక్షభయాద్ధేతోః-దిక్షు, వస్థితైః-భ్రాతృభిః-కకుద్మ్యాదిభిః-పూర్వమేవ-త్యక్తామ్ ॥ ౩౫ ॥ స్వాం కన్యాం రేవతీ-మనవద్యాఙ్గీం శోభనాఙ్గీం, బలశాలినే బలరామాయ-దత్వా, హే రాజన్, రైవత, స్తప, స్తప్తుం, బదర్యాఖ్యం నరనారాయణాశ్రమం-యయౌ ॥ ౩౬ ॥

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః. ************

అథ నభగస్య మానవస్య వంశం తద్వృత్తాన్తం చాహ ॥ నాభాగ ఇతి ॥ నభగస్య మానవస్యాపత్యం నాభాగః - అనుశతికాదిత్వా దుభయపదవృద్ధిః-శివాదిత్వాదణ్ - ఉభయోరాకృతిగణత్వాదార్షత్వాద్వా - అన్యాన్యపత్యాని నభగస్య బహూని పురిత్యర్థతో ద్రష్టవ్యం - భ్రాతరో దాయం వ్యభజన్నిత్యుత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్ - నాభాగస్య వృత్తాన్తం వదన్ స్తం విశినష్టి ॥ యమిత్యాదినా ॥ యం నాభాగం-యవిష్ఠం కనీయాంసం - భ్రాతరస్తజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరః- బహుకాలం గురుకులేవసన్తం పశ్చాదాగతమపి - బ్రహ్మచారిణం-కవిం జ్ఞానినం, మత్వా, దాయం-వ్యభజన్ విభాగకాలే తస్మై భాగమప్రకల్ప్యైవ భ్రాతరస్స్వం స్వం పిత్ర్యవస్తువిభాగం కృతవన్త ఇత్యర్థః ॥ ౧ ॥ తతో భ్రాతౄన్ప్రతి నాభాగ ఆహ- హే భ్రాతరః-మహ్యం-కిం-అభాజ్యవ్యభజత-మదర్థం కం భాగం యూయం ప్రకల్పితవన్త ఇతి-తతస్తం భ్రాతర ఆహుః ॥ విభజామ పితరం తవేతి ॥ తదా విస్మృతమస్మాభిః ఇదానీం నవయం విభాగే ప్రభవః యది తవాపేక్షా తర్హి తవ పితరం "జీవన్పుత్రేభ్యో దాయం విభజే" దిత్యుక్తవిధం విభాజకం, భజామ ప్రాప్నుయామ - తత్సన్నిధిం గచ్ఛామేత్యర్థః - యది పితా భాగం ప్రయచ్ఛతే తి వక్ష్యతి తర్హి దాస్యామ ఇతి భావః. వ్రజా

గవాన్ఖ్యాతభావనః। అవతీర్ణో నిజాంశేన పుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యాదిష్టోఽభివన్ద్యాజం నృపస్స్వపురమాగతః । త్యక్తాం పుణ్యజనత్రాసాద్భ్రాతృభిర్దిక్ష్వవస్థితైః ॥ ౩౫ ॥ సుతాం దత్వానవద్యాఙ్గీం బలాయ బలిశాలినే । బదర్యాఖ్యం యయౌ రాజా తప్తుం నారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౬ ॥ ********************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ************
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నాభాగో నభగాపత్యం యం నతం భ్రాతరః కవిమ్। యవిష్ఠం వ్యభజన్దాయం బ్రహ్మచారిణమాగతమ్ ॥ ౧ ॥ భ్రాతరోఽభాఙ్క్త కిం మహ్యం భజామ పితరం తవ । నాభాగస్తు పితా పుత్రం ప్రాహ తం బ్రహ్మచారిణమ్ ॥ ౨ ॥ † మమ త్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షుర్మా పుత్రక తదాదృథాః ॥ ౩ ॥ ఇమే హ్యఙ్గిరసస్సత్రమాసతేఽద్య సుమె

మ ఇతి పాఠాన్తరమప్యస్తి, తథా - భజామేత్యపి పాఠాన్తరం, అస్మిన్పాఠే భజామ భాజయ - పితరమేవ భాగత్వేన గృహాణేత్యర్థః - హ్రస్వదీర్ఘయోర్వ్యత్యయ ఆర్షః- నివృత్తప్రేషణాద్భజేర్ణిచి లోణ్మధ్యమైకవచనమ్ ॥ ౨ ॥ తతో నాభాగః పితుస్సకాశమేత్యేతమువాచ ॥ మమ త్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితి ॥ హే తత తాత పితః-మమ, ఆర్యాః జ్యేష్ఠభ్రాతరః - అభాఙ్క్షుః విభక్తవన్తః - మాం పినేతి శేషః-మమ త్వామేవ భాగం చక్రురితి వాఽర్థః - కిం మ ఆర్యాస్తదాభాఙ్క్షురితి పాఠాన్తరం-తదా- ఆర్యా జ్యేష్ఠభ్రాతరః-కిం, మె, భాగం-విభక్తవన్త ఇత్యర్థః - కిం మమార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితి పాఠేఽప్యయమేవార్థః - తతస్తం పితా నభగ ఆహ॥ మా పుత్రక తదాఽదృథా ఇతి ॥ హే పుత్రక-తస్మిన్ దాయే-ఆదరం మా కృథా ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ కథం తర్హి మమ జీవికేతి పుత్రేణ పృష్టః పితోవాచ॥ ఇమె ఇతి ॥ భజామ పితరం తవేతి పారపక్షే మా పుత్రకేత్యాదేరయమర్థః- హే పుత్రక-తత్ తైరుక్తం - మాఽదృథాః ప్రతారణమాత్రం తైః కృతం తస్మిన్నాదరం మా కార్షీః - న హ్యహం దాయ ఇవ భోగసాధనమిత్యర్థః - తథాఽపి తైర్భాగత్వేన కల్పితోఽహం తవ జీవనోపాయముపదేక్ష్యామీత్యాహ ॥ ఇమ ఇతి ॥ ఇమే సన్నికృష్టాః - అఙ్గిరస-స్సుమేధసస్సుబుద్ధయో - ఽధునా-సత్రమాసతే ద్వాదశాహాఖ్యం సత్రమనుతిష్ఠన్తి - తత్ర ద్వాదశాహసత్రే - షష్ఠం షష్ఠ, మహః కర్మ ప్రాప్య - తేఽఙ్గిరసో-ముహ్యన్తి ప్రయోగస్య దురవబోధత్వాత్సూక్తవిశేషాజ్ఞానాచ్చ ముహ్యన్తీత్యర్థః - షష్ఠం షష్ఠముపేత్యాహ ఇతి ద్విర్వచనేన షడహస్య పునః పునః ప్రయోగోఽపి నైధ ఇతి ప్రతీయతే, అత ఏవ హి పూర్వతన్త్రే "అభ్యాసే చ తదభ్యాసకర్మణః పునః ప్రయోగాత్ । ఆవృత్తిస్తు వ్యవాయే కాలభేదాత్స్యా" దిత్యధికరణద్వయే షడహస్య పునః పునః ప్రయోగమాస్థాయ మధ్యే శనస్యావృత్తిః కర్తవ్యా న వేత్యాశఙ్క్య - కర్మాన్తరావ్యవహిత షడహావృత్త్యా న కర్తవ్యా, గవామయనాదావభిప్లవాదిభిర్వ్యపేతావృత్తౌ తు కర్తవ్యేత్యుక్తం, తత్ర కర్మణి వైశ్వదేవే కర్మణి విశ్వదేవదేవతాప్రకాశకే "ఇదమిత్థా రౌద్ర" మి

౨ శ్లో॥ పా॥ వ్రజామః పితరం భజాయ పితరం. ౩ శ్లో॥ † పా॥ కిం మమార్యాస్తదాఽభాఙ్క్షుః † కిం మమార్యాస్తతాభాఙ్క్షుః

తిచ॥ "మేయజ్ఞేనదక్షిణయే,, తిచక్వోసూక్తైతై రజ్గిరోభిరపరిజ్ఞాతేవ క్రతే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేసూక్తేత్వం-మహాత్మనోఽపి-తాన్ప్రతి-శంసయస్తువిహి-తతఃకర్మణిసమాప్తేసతి - స్వర్యన్తఃస్వర్గంగచ్ఛన్తో,ఽఙ్గిరసః - స్వసత్రపరిశేషితమవశిష్ట-మాత్మనో ధనంతేతుభ్యం-దాస్యన్త్య-తో-ఽద్య-తాన్గచ్ఛేతి-తత,స్సనాభాగో-యథాపిత్రోక్తం-తథైవ-కృతవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత-స్తేఽఙ్గిరస-స్సత్రపరిశేషితం,ధనం,తస్మై నాభాగాయ-దత్వా-స్వర్గం-యయుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత-స్తద్ధనం,స్వీకరిష్యన్తం-తం నాభాగం-కశ్చిత్పురుష - ఉత్తరతోదిశ-ఆగత్య - ఉవాచ-పురుషోఽత్రరుద్రః -ఉత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్-తంవిశినష్టి-కృష్ణదర్శనః, దృశ్యతఇతిదర్శనంశరీరం-కృష్ణందర్శనంయస్యస కృష్ణదర్శనః - ఉక్తిమేవాహ-మమేదంవాస్తుకంవస్త్వితి-వాస్తుకంయజ్ఞభూమిగతం-యజ్ఞావశేషితం-వసుధనంమమమదీయమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇత్యేవంరుద్రేణోక్తేసతి-తర్హ్యాస్మతైవ,మానవోనాభాగః - ఋషిభిరఙ్గిరోభి,ర్మహ్యమేవేదంధనందత్త-మిత్యువాచ,తతఃపునారుద్ర ఉవాచ,స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్న ఇతి - నౌఆవయోః తస్మిన్వివాదే,తతవ, పితరి - ప్రశ్న - స్స్యాత్-తవపిత్రైవతర్హ్యస్మిన్వివాదపదేప్రష్టవ్యఇత్యర్థః - తతో-నాభాగః-పితర,మేత్య-తథా-పృష్టవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతఃపృష్టఃపితాతమాహ॥ యజ్ఞేతి ॥యజ్ఞభూమిగతె-ముచ్ఛిష్టంయజ్ఞావశేషితం-సర్వం-వసు - ఋషయః-క్వచిద్దక్షాధ్వరే-రుద్రాయ-భాగం,చక్రు-రత-స్సఏవ-దేవోరుద్ర-స్సర్వం - వాస్తుకం-వస్వ-ర్హతి-తదీయమేవ తత్సర్వమిత్యర్థః॥ "ఉచ్ఛేషణభాగోవైరుద్ర,,ఇతిశ్రుతేరితిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో,నాభాగః,పితు,ర్వచ-ఆకర్ణ్య-వాస్తుకవసుగ్రహణార్థముపాయాన్తరమపశ్యన్-రుద్రం - ప్రణమ్య - ఇదమాహ-కిం-హే-ఈశ-యద్యపి-మే-పితా,వాస్తుకం - వసు-తవై

ధసః । షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహఃకవేముహ్యన్తికర్మణి ॥ ౪ ॥ తాంస్త్వంశంసయసూక్తేద్వే వైశ్వదేవే మహాత్మనః । తేస్వర్యన్తోధనంసత్రేపరిశేషితమాత్మనః ॥ దాస్యన్త్యతోఽద్యతాన్గచ్ఛతథాసకృతవాన్యథా ॥ ౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥తస్మైదత్వాయయుస్స్వర్గంతేసత్రపరిశేషితమ్॥ ౬ ॥తంకశ్చిత్స్వీకరిష్యన్తంపురుషఃకృష్ణదర్శనః॥ ఉవాచోత్తరతోఽభ్యేత్యమమేదంవాస్తుగంవసు ॥ ౭ ॥మమేదమృషిభిర్దత్తమితితర్హ్యస్మ మానవః । స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్నఃపృష్టవాన్ పితరంతథా॥ ౮ ॥యజ్ఞవాస్తుగతంసర్వముచ్ఛిష్టమృషయఃక్వచిత్ । చక్రుర్హిభాగంరుద్రాయసదేవస్సర్వమర్హతి ॥ ౯ ॥ నాభాగస్తంప్రణమ్యాహతవేశకిలవాస్తుగమ్।ఇత్యాహమేపితాబ్రహ్మన్ శిరసాత్వాంప్రసాదయే ॥ ౧౦ ॥ శ్రీరుద్రఉవాచ ॥ యత్తేపితాఽవదద్ధర్మంత్వంచసత్యంప్రభాషసే।దదామితేమన్త్రదృశోజ్ఞానంబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదసత్యంనబ్రూయాత్పరస్యాంచాపదిక్వచిత్ । సత్యేనపరిసన్తుష్టోభవామీష్టస్సమేభవేత్ ॥ ౧౨ ॥ గృహాణద్రవిణందత్తం యత్సత్రపరిశేషితమ్।ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధేరుద్రోభగవాన్సత్యవత్సలః॥ ౧౩ ॥ యఏతత్సంస్మరేత్ప్రాతస్సాయంచసుసమాహితః । కవిర్భవతిమన్త్రజ్ఞోగతించైవ తథాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ నాభాగాదమ్బరీషోఽభూన్మహాభాగవతఃకృతీ । నాస్పృశద్బ్రహ్మశాపోఽపియమప్రతిహతఃక్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణురాతఉవాచ॥భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిరాజర్షేస్తస్యధీమతః।నప్రాభూద్యత్రనిర్ము

క్తత్వాత్సంబద్ధ్యవే-త్యాహ - తథాపి, హేబ్రహ్మన్, శిరసా - త్వాం - ప్రసాదయేప్రణతేనశిరసాత్వాంవాస్తుకవసుప్రదానాయప్రసన్నంకుర్యా,మితి-వదన్-ప్రణతోబభూవ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతోరుద్రఆహ॥యదితి॥యత్ యస్మా,త్తేతవ-పితా-ధర్మమేవాహ-తథా,త్వమపి-సత్యమేవ - ప్రభాషసే-తత్తస్మా - న్మన్త్రదృశేవైశ్వదేవమన్త్రద్రష్ట్రే-తేతుభ్యం-సనాతనంబ్రహ్మబ్రహ్మవిషయకంజ్ఞానం-దదామి ❁ ॥౧౧॥౧౨॥ ❁ తథా-య-ద్యజ్ఞపరిశేషితం,ద్రవిణం-మయాదత్తం-గృహాణ-ద్వాదశాహస్యసత్రత్వాద్యాగత్వాచ్చయజ్ఞవాస్తుగతంయత్సత్రపరిశేషితమితియజ్ఞసత్రపదయోఃప్రయోగః-ఇతీత్థ - ముక్త్వా,భగవాన్-సత్యవత్సలఃసత్యభాషణనిమిత్తవాత్సల్యయుక్తో-రుద్ర-స్తత్రైవా-న్తర్దధే ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఎతదాఖ్యానసంస్మరణఫలమాహ॥యః పుమా-నేత-దాఖ్యానంప్రాత,స్సాయంచ-సమాహితచిత్త - స్సంస్మరేత్-స-కవిశ్శాస్త్రజన్యజ్ఞానీ-భవతి - మన్త్రజ్ఞశ్చ-భవతి,తథా - ఆత్మనస్స్వస్య - పరస్యచ-గతిం-యాథాత్మ్యం చ-వేదేతిశేషః ❁ ॥౧౪॥ ❁ ఎవంనాభాగవృత్తాన్తమభిధాయాథ - తత్పుత్రంచాహ ॥ నాభాగాదిత్యాదినా ॥ యావత్పఞ్చమాధ్యాయసమాప్తి ॥ నాభాగా-దమ్బరీష - స్సంబభూవ - సచ - మహాభాగవతః, కృతీసాపరాధేష్వప్యుపకారికరణశీలః - విశేషేణ తచ్చరిత్ర ప్రశ్నావసర ప్రదానాయసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తంవదన్తంవిశినష్టి ॥ నాస్పృశదిత్యర్ధేనక్వచిదపి, నప్రతిహతః ప్రతిహతశూన్యో - విప్రశాపోఽపి - యమమ్బరీషం నాస్పృశత్ యద్యపి దుర్వాససాన తస్మైశాపం దదౌ, నాప్యకృత్యాజటోత్పాదితకృత్యాయాశ్శాపరూపత్వం - తథాపి - శాపవత్కృత్యాయాస్తన్నిగ్రహార్థత్వాత్కృత్యాయాంశాపశబ్దఔపచారికోద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఎవముక్తేలబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతిరాజా ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్ - రాజర్షే - ర్ధీమతః - తస్యామ్బరీషస్య, శ్రో

తు - మిచ్ఛామి - చరిత్రమితి శేషః - యత్రామ్బరీషే - విసృష్టః ప్రయుక్తో - దురత్యయో ఽపి - బ్రహ్మదణ్డః - కృత్యారూపో - నప్రాభూన్న సమర్థో బభూవ - తంబాధితుమితి శేషః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఏవమాపృష్టో బ్రహ్మదణ్డస్యాప్రభుత్వమాచిఖ్యాసుస్తావత్తస్య మహాభాగవతః కృతిత్యుక్తం మహాభాగవతత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ అమ్బరీష ఇత్యాదినా ఆరిరాధయిషు-రిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన-అమ్బరీషో-మహాభాగః-ధీమాన్-అత ఏవ - సప్తద్వీపయుక్తాం-మహీం - అవ్యయాం నిరుపద్రవాం-శ్రియం సంపదం-అతులమసమానమనితరసాధారణం - విభవం-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమైశ్వర్యం వే-త్యేత-త్సర్వం ✻ ఇతరేషాం - దుఃఖేనాపిలబ్ధుమశక్యం-లబ్ధ్వా ఽపి విభవనిర్వాణం విభవస్య నిర్వాణమవసానం నాశం-విద్వాన్, తత్సర్వం-స్వప్నసమ్మితం స్వాప్నవస్తుతుల్యం మేనే- హేయమమన్యతేత్యర్థః- తత్ర హేతుః - యత్ యస్మాద్విభవసఙ్గా-త్పుమాం-స్తమోనరకం- విశతి ✻ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ✻ న కేవలం విరక్తో బభూవా-పితు-భగవతి వాసుదేవే, తద్భక్తేషు సాధులక్షణలక్షితేషు చ-పరం భావం భక్త్యాత్మకమభిప్రాయం-గతః ప్రాప్తః ॥ భావం విశినష్టి ॥ యేన భావేనే - దం-విశ్వం-లోష్టవత్కృతం లోష్టవదనుపాదేయ-మమన్యతేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ వాసుదేవే పరం భావం గత ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స వా - ఇతి ॥ తావన్మనుష్యదేహస్య సర్వవిధభగవత్సమోపయుక్తతామావేద్య తథైవ కృతవానిత్యాహ ॥ స వా ఇతి త్రిభిః ॥ స వై అంబరీషః- వై శబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః-మనః కృష్ణస్య భగవతః-పదారవిన్దయో-శ్చకార - తచ్చిన్తనప్రవణమకరోదిత్యర్థః - వైకుణ్ఠస్య - గుణానా-మనువర్ణనే-వచాంస్యకరోత్ -గుణవర్ణనప్రవణాన్యవాకరో దిత్యర్థః- ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం-భగవన్మన్దిరమార్జనాదిషు వ్యాపారే

క్తో బ్రహ్మదణ్డో దురత్యయః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అమ్బరీషో మహాభాగస్సప్తద్వీపవతీం మహీమ్। అవ్యయాం చ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం భువి ॥ ౧౭ ॥ మేనే ఽతిదుర్లభం పుంసాం సర్వం తత్స్వప్నసంమితమ్। విద్వాన్విభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు । ప్రాప్తో భావం పరం విశ్వం యేనేదం లోష్టవత్కృతమ్॥ ౧౯ ॥ స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయో-ర్వచాంసి వైకుంఠగుణానువర్ణనే॥ కరౌ హరేర్మన్దిరమార్జనాదిషు శ్రుతిం చకారాచ్యుతసత్కథోదయే ॥ ౨౦ ॥ ముకున్దలిఙ్గాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగాత్రస్పర్శే ఽఙ్గసఙ్గమమ్। ఘ్రాణం చ తత్పాదసరోజసౌరభే శ్రీమత్తులస్యా రసనాం తదర్పితే॥ ౨౧ ॥ పాదౌ హరేః క్షేత్రపదానుసర్పణే శిరో హృషీకేశపదాభివన్దనే । కామం చ దాస్యే న తు కామకామ్యయా ✻ యథోత్తమశ్లోక జనాశ్రయా రతిః॥ ౨౨ ॥ ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరే ఽధియజ్ఞే భగవత్యధోక్షజే। సర్వాత్మభావం విదధన్మహీమిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాస హ ॥ ౨౩ ॥ ఈజే ఽశ్వమేధైరధియజ్ఞమీశ్వరం మహావిభూత్యోప

షు-హస్తా-వకరోత్-ఆదిశబ్దాదారాధనాదీనాం సఙ్గ్రహః - అద్భుతానాం - సత్కథానాం పుణ్యావహానాం భగవత్కథానా-ముదయే శ్రవణే- శ్రుతిం శ్రోత్రేన్ద్రియం-చకార ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ముకున్దస్య లిఙ్గాని విగ్రహాః - ఆలయాః స్థానాని చ- తేషాం-దర్శనే-దృశౌ- నేత్రే-చకార-తస్య ముకున్దస్య-యే-భృత్యా-స్తేషాం-గాత్రాణాం-స్పర్శనే మిత్తే- అఙ్గసఙ్గమం స్వాఙ్గస్య యత్కించిద్వస్తుసంస్పర్శం-ముకున్దభక్తగాత్రం చేత్స్పర్శ-నేతరదిత్యర్థః - శ్రీమత్యా-స్తులస్యాః ముకున్దపాదసరోజేన-యత్సౌరభం-తత్పాదసరోజసంబన్ధేన యత్సౌరభం - తస్మిన్ - ఘ్రాణేన్ద్రియం-చకార-తదర్పితే ముకున్దాయ నివేదితే ఽన్నాదౌ-రసనామ్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ హరేః- క్షేత్రాణి వేఙ్కటాద్ర్యాదీని- తేషాం-పన్థానో మార్గాః- క్షేత్రపథాః “ ఋక్పూరబ్ధూః,, రితి సమాసాన్తో ఽప్రత్యయః- తేష్వ-నుసర్పణే గమనే- పాదౌ-హృషీకేశస్య, పదయో-రభివన్దనే-శిరో మూర్ధానం-కామం తదర్పితస్రక్చన్దనాదిసేవాం-దాస్యే నిమిత్తే- చకార-తత్ప్రసాదస్వీకారస్తద్దాస్యార్థమేవ - న తు కామకామ్యయా విషయేచ్ఛయా కృత ఇత్యర్థః-సర్వమేతత్కథం చకార-ఉత్తమశ్లోకజనా భగవద్భక్తా - స్తదాశ్రయా రతి స్తత్పర్యన్తా రతిర్భక్తి - ర్యథా - భవే-త్తథా చకారేత్యర్థః-తథేతి పాఠే - ఉత్తమశ్లోకజనవిషయా రతిశ్చ తస్యాభవదిత్యర్థః - అనేన తద్భక్తేషు చ పరం భావం గత ఇత్యేతత్ప్రపఞ్చితం-అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఏవం సర్వాత్మభావం - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ-భావో భావనా-యస్మిన్ తం-కర్మకలాప-మధియజ్ఞే యజ్ఞసర్వాహకే భగవతి -విదధత్సమర్పయన్ - కర్మసమూహస్య భగవదారాధనరూపతామనుసన్దధదిత్యర్థః॥ యద్వా-ఏవంవిధం కర్మకలాపం-భగవతి - సర్వాత్మభావం సర్వస్యాన్తరాత్మత్వానుసన్ధానం చ-విదధత్కుర్వన్-భగవన్నిష్ఠైర్విప్రైర్వసిష్ఠాదిభి-రభిహితః ఏవం కుర్వేవం మాకార్షీరిత్యేవముక్త - ఇమాం మహీం సప్తద్వీపవతీం- శశాస పాలయామాస ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ఏవం మహావిభూత్యా - ఉపచితాని బహూని కౢప్తాన్యఙ్గాని దక్షిణాశ్చ యేషు తై-రశ్వమేధై-ర్వసిష్ఠాదిభిః

౨౨ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ తథోత్తమ.

హేతుభూతైః తైర్విస్తృతైః - రారాధయామాస-ధన్వన్ ధన్వని - నిరుదకే దేశే విభక్తిలోప ఆర్షః నిరుదకాత్తస్మాద్దేశాత్-దభిస్రోతం ప్రవాహాభిముఖం యథా భవతి తథా-యుష్టం-సరస్వతీం నదీ - మగాదిత్యర్థః ✱ ॥ ౨౪ ॥ ✱ తేనానుష్ఠితానశ్వమేధాన్విశినష్టి। యస్యేతి ॥ యస్యామ్బరీషస్య క్రతుష్వశ్వమేధేషు - సభ్యా ఋత్విజశ్చ-జనాః గీర్వాణైః దేవైస్సహ - భూషణాదిభిః-తుల్యరూపిణో వ్యదృశ్యన్త - తథా- అనిమిషా ఇన్ద్రాదయో దేవా-స్సువాససశ్శోభనవస్త్రాభరణాదియుక్తా వ్యదృశ్యన్త అలక్ష్యన్త - యచ్ఛబ్దానాం సఙ్ఖ్యాతమితి చతుర్థేనాన్వయః ✱ ॥ ౨౫ ॥ ✱ న కేవలం తదీయజనానాం వస్త్రభూషణాదిభిరమరతౌల్యమేవ-అపి తు స్వర్గిభ్యోప్యతిశయితసుఖత్వం చేత్యాహ ॥ స్వర్గ ఇతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య భగవత-శ్చేష్టిత-మనుగాయద్భిః-శృణ్వద్భిశ్చ-యస్యామ్బరీషస్య సంబన్ధిభిర్మనుజై-రమరాణాం - ప్రియః-స్వర్గోఽపి-న ప్రార్థితః-స్వర్గాదప్యతిశయితముత్తమశ్లోకచేష్టితశ్రవణగానజసుఖరసమనుభవద్భిః స్వర్గోప్యుపేక్షిత ఇతి భావః - తదీయైరేవ జనైః స్వర్గ ఉపేక్షితస్తైర్నోపేక్షిత ఇతి కిము వక్తవ్యమితి చ భావః ✱ ॥ ౨౬ ॥ ✱ ఆస్తాం తావత్స్వర్గప్రార్థనాశఙ్కాఽపి-సిద్ధానాం యోగీశ్వరాణామపి-దుర్లభాః - కామాః-కామ్యన్త ఇతి కామాః అణిమాదయః - స్వారాజ్యపరిభావితాః - స్వారాజ్యేన అకర్మవశ్యత్వాపహబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవేన - పరిభావితాః ప్రాపితాః - ముకున్దం హృది పశ్యత ఉపాసీనాన్ - యాన్ యదీయాన్ జనాన్ నవర్ధయన్తి న హర్షయన్తి అణిమాదయోఽపి న హర్షయన్తి కిముత స స్వర్గో హర్షయతీతి భావః - యమితి పాఠే - యమమ్బరీషం - పశ్యతామితి పాఠే-తత్సిద్ధానాం విశేషణమ్ ✱ ॥ ౨౭ ॥ ✱ యస్య సంబన్ధినో-జనా ఏవంవిధాః-స పార్థివోఽమ్బరీషః - తపోయుక్తేన-తపశ్శబ్దోఽత్రాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపరః " తప ఆలోచన " ఇతి జ్ఞానార్థాత్తపధాతోర్నిష్పన్నత్వాత్, తద్యుక్తేన-స్వ

చితాఙ్గదక్షిణైః । తతైర్వసిష్ఠాసితగౌతమాదిభిర్ధన్వన్యభిస్రోతమసౌ సరస్వతీమ్ ॥ ౨౪ ॥ యస్య క్రతుషు గీర్వాణైస్సదస్యా ఋత్విజో జనాః । తుల్యరూపాశ్చానిమిషా వ్యదృశ్యన్త సువాససః ॥ ౨౫ ॥ స్వర్గో న ప్రార్థితో యస్య మనుజైరమరప్రియః । శృణ్వద్భిరనుగాయద్భిరుత్తమశ్లోకచేష్టితమ్ ॥ ౨౬ ॥ నవర్ధయన్తి ✱ యాన్కామాస్స్వారాజ్యపరిభావితాః । దుర్లభా అపి సిద్ధానాం ముకున్దం హృది ✱ పశ్యతః ॥ ౨౭ ॥ స ఇత్థం భక్తియోగేన తపోయుక్తేన పార్థివః । స్వధర్మేణ హరిం ప్రీణన్ సర్వాన్సఙ్గాన్ శనైర్జహౌ ॥ ౨౮ ॥ గృహేషు దారేషు సుతేషు బన్ధుషు ద్విపోత్తమస్యన్దనవాజిపత్తిషు । అక్షయ్యవస్త్రాభరణాయుధాది ✱ ష్వనన్తకోశేష్వకరోదసన్మతిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మా అదాద్ధరిశ్చక్రం ప్రత్యనీకభయావహమ్ । ఏకాన్తభక్తియోగేన ప్రీతో భీతాభిరక్షణమ్ ॥ 30 ॥ ఆరిరాధఇషుర్విష్ణుం మహిష్యా తుల్యశీలయా । యుక్తస్సంవత్సరం ధీరో దధార ద్వాదశీవ్రతమ్ ॥ 3౧ ॥ వ్రతాన్తే కార్తికే మా

ధర్మేణ స్వవర్ణాశ్రమోచితాసఙ్గకర్మానుష్ఠానేన - భక్తియోగేన జ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగేనేత్యర్థః, హరిం స్వాశ్రితానాం సంసృతిబన్ధహరం భగవన్తం-ప్రీణయన్ - శనైస్సర్వా-న్సఙ్గాన్-హృద్గతాన్, దేహతదనుబన్ధివిషయా-న్నైహికానాముష్మికాంశ్చ-జహౌ తత్యాజ ✱ ॥ ౨౮ ॥ ✱ సఙ్గాన్ జహావిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి। గృహేష్వితి ॥ గృహాదిషు గజోత్తమరథాశ్వాదివస్తుషు - అక్షయ్యేషు వస్త్రాదిషు - అనవధికేషు-కోశేషు-ధనభణ్డారేషు - అసన్మతిం పురుషార్థత్వబుద్ధి, మనిత్యత్వబుద్ధిం హేయత్వబుద్ధిం వా-అకరోత్ ✱ ॥ ౨౯ ॥ ✱ ఏవంభూతోఽసౌ కథం ప్రతిపక్షాన్ జితవానిత్యత్రాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ ఏకాన్తభక్తియోగేనానన్యప్రయోజనభక్తియోగేన-ప్రీతో - హరి-స్తస్మై అమ్బరీషాయ-భీతానభిరక్షతీతి తథా-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః- ప్రత్యనీకాస్సమాశ్రితానాం విపక్షాస్తేషాం-భయమావహతీతి తథా - తచ్చక్రం సుదర్శన-మదాత్ ✱ ॥ 30 ॥ ✱ కో వైవంవిధస్యాస్య ప్రతిపక్షో బభూవ - యస్య భయావహం హరిశ్చక్రమదాదిత్యపేక్షాయాం తదుపపాదయితుం తావత్తత్ప్రస్తావమాహ ॥ ఆరిరాధ ఇషురిత్యాదినా ॥ ప్రాదిష్టమిత్యుః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ భగవన్తం, మారాధఇతుమిచ్ఛు - ర్వీరోఽమ్బరీష-స్తుల్యశీలయా స్వతుల్యస్వభావసద్వృత్తిమత్యా-భార్యయా సహ - యుక్తస్సంవత్సరపర్యన్తం-ద్వాదశీవ్రతం - దధార చకార ✱ ॥ 3౧ ॥ ✱ వ్రతాన్తే సంవత్సరమనుష్ఠితవ్రతాన్తే-కార్తికే మాసి-అనేన వ్రతోపక్రమోఽపి కార్తికశుద్ధద్వాదశ్యామితి ఫలితం - త్రిరాత్రం నవమీదశమ్యేకాదశీషు - సమ్యగుపోషితః - దశమ్యామేకభక్తం ద్వాదశ్యామేకభక్తమేకాదశ్యాముపవాస ఇత్యుపవాసత్రయమితి కశ్చిత్సంప్రదాయః-కదాచి-ద్ద్వాదశ్యామిత్యర్థః - కాళిన్ద్యాం యమునాయాం-స్నాత్వా-మధువనాఖ్యే వనే-సర్వేషాముపకరణానామారాధనోపకరణానాం గన్ధపుష్పధూపదీపాదీనాం - సంపత్సమృద్ధి,ర్యస్య- తేన-మహాభిషేకవిధినా సహస్రకలశస్నాపనవిధినా - హరి - మభిషిచ్యార్చయేత్-అడభావ ఆర్షః ॥ అర్చయదిత్యేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరై

౨౭ ॥ శ్లో ✱ పా ॥ యంకామాః ✱ పశ్యతామ్.

(శ్రేష్ఠైః, ఆకల్పై రాభరణైః, గన్ధైః, మాల్యైః కుసుమై - రర్హణై రర్ఘ్యోదకై - రాదిశబ్దాత్ పాద్యాదిభిర్ధూపదీపనైవేద్యాదిభిశ్చ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కేశవం - తద్గతాన్తరభావేన కేశవవిషయాన్తఃకరణవ్యాపారేణ - పూజయామాస తథా మహాభాగాన్వి దుషః, అత ఏవ, సిద్ధార్థాన్, సిద్ధః ప్రాప్తః పురుషార్థ ఆనన్దో యేషాం తాన్, నిత్యసంతుష్టాన్ బ్రాహ్మణానప్యసేవిష్ఠానితి యావత్, తాదృశానపి బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయామాస భాగవతానభ్యర్చయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తతష్షడ్గవాంన్యర్బుదాని షష్టికోటింసాధుయథాతథా - విప్రేభ్యః - ప్రాహిణోత్ప్రదదౌ॥ కథంభూతానాంగవాం - రుక్మవిషాణీనాం - సువర్ణకవచితవిషాణయుక్తానాం - రాజితాలఙ్కృతపాదానాం - శోభనానివాసాంసి యాసాం - పయఃక్షీరంచ - శీలంసుస్వభావశ్చ వయః అపూర్వప్రసవత్వంచ - రూపంలాఙ్గూలఖురవిషాణాదిసౌష్ఠవంచ - వత్సాశ్చ - ఉపస్కరాః దోహనపాత్రాదీనిచ - తేషాం - సంపత్సమృద్ధిర్యాసాం తాసాం॥ తత - స్స్వాదుసృష్టం, గుణవత్తరంప్రసాధితమన్నం - అగ్రే - బ్రాహ్మణాన్ - భోజయిత్వా. లబ్ధాః కామాః దక్షిణాదయోయై - స్తైః - ద్విజై, రనుజ్ఞాతః - పారణాయోపచక్రమే. తస్మిన్నేవ భగవాన్ - దుర్వాసా - స్తస్యామ్బరీషస్య - అతిథి - స్స్వయమేవాభూత్ప్రత్యక్షోబభూవ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తమాగతమతిథిం - సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాదిభి - రభ్యర్చ్య - తస్య - పాదయో - ర్మూల - ముపాగతః ప్రణతో - ఽభ్యవహారాయభోజనాయ - యయాచే భవతాత్రభోక్తవ్యమితి ప్రార్థయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత - స్సదుర్వాసా - స్తస్యామ్బరీషస్య - యాచ్ఞాంప్రతినన్ద్య - వశ్యకం నైయమికంమాధ్యాహ్నికం - కర్తుం - గతః - శుచౌశుద్ధేకాళిన్ద్యాయమునాయా - జలే బృహద్బ్రహ్మధ్యాయన్ - మమజ్జసస్నావిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదా - ధర్మజ్ఞోఽమ్బరీషో - ద్వాదశ్యాం - ముహూర్తార్ధేనఘటి

సత్రిరాత్రంసముపోషితః । స్నాతః కదాచిత్కాళిన్ద్యాంహరింమధువనేఽర్చయత్ ॥ ౩౨ ॥ మహాభిషేకవిధినా సర్వోపకరణ సంపదా । అభిషిచ్య పరాకల్పైర్గన్ధమాల్యార్హణాదిభిః ॥ ౩౩ ॥ తద్గతాన్తరభావేనపూజయామాస కేశవమ్ । బ్రాహ్మణాంశ్చమహాభాగాన్సిద్ధార్థానపిభక్తితః ॥ ౩౪ ॥ గవాంరుక్మవిషాణానాంరూప్యాఙ్ఘ్రీణాంసువాససామ్ । పయశ్శీలవయోరూపవత్సోపస్కరసంపదామ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రాహిణోత్సాధువిప్రేభ్యోగృహేషున్యర్బుదానిషట్ । భోజయిత్వాద్విజానగ్రేస్వాద్వన్నం గుణవత్తరమ్ ॥ ౩౬ ॥ లబ్ధకామైరనుజ్ఞాతః పారణాయోపచక్రమే । తస్యతర్హ్యతిథిస్సాక్షాద్దుర్వాసాభగవానభూత్ ॥ ౩౭ ॥ తమానర్చాతిథింసమ్యక్ప్రత్యుత్థానాసనార్హణైః । యయాచేఽభ్యవహారాయపాదమూలముపాగతః ॥ ౩౮ ॥ ప్రతినన్ద్యససతద్యాచ్ఞాంకర్తుమావశ్యకంగతః । నిమమజ్జబృహద్ధ్యాయన్కాళిన్దీసలిలేశుచౌ ॥ ౩౯ ॥ ముహూర్తార్ధావశిష్టాయాంద్వాదశ్యాంపారణాంప్రతి । చిన్తయామాసధర్మజ్ఞోద్విజైస్తద్ధర్మసఙ్కటమ్ ॥ ౪౦ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమేదోషోద్వాదశ్యాంయదపారణే । యత్కృత్వాసాధుమేభూయాదధర్మోవానమాంస్పృశేత్ ॥ ౪౧ ॥ అమ్భసాకేవలేనాథకరిష్యేవ్రతపారణామ్ । ఆహురబ్భక్షణంవిప్రాహ్యశితానశితంచయత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యపఃప్రాశ్యరాజర్షిశ్చిన్తయన్మనసాఽచ్యుతమ్ । ప్రత్యాచష్టకురుశ్రేష్ఠద్విజాగమనమేవసః ॥ ౪౩ ॥ దుర్వాసాయమునాకూలాత్కృత్వాఽఽవశ్యకమాగతః । రాజ్ఞాఽభినన్దితస్తస్యబుబుధేచేష్టితంధియా ॥ ౪౪ ॥ మన్యునాప్రచలద్గా

కామాత్రేణా - వశిష్టాయాంసత్యాం - పారణాం ప్రతిసఙ్కటంపారణావిషయకంసఙ్కటం - ద్విజైస్సహ - చిన్తయామాస ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సఙ్కటమేవాహ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమేతి ॥ బ్రాహ్మణస్యాతిథే, రతిక్రమే - దోషః అతిథింనిమన్త్ర్య తమనాదృత్య స్వభోజనేమహాన్ప్రత్యవాయ, స్తథా, ద్వాదశ్యా - మపారణేచ - దోషః - వ్రతవైగుణ్య, దిత్యేవంవిధంసఙ్కటంప్రాప్తం తత్ర యత్కృత్వాసాధు - మే - భూయాత్ - యత్కృత్వేత్యవ్యయసముదాయః - యథాచేత్యర్థః - యథాచమేసాధుభూయాదిత్యర్థః. యథాచాధర్మోమాంనస్పృశేత్తథాబ్రూతేతి శేషః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవంద్విజైర్విచార్యనిశ్చినోతి ॥ అమ్భసేతి ॥ కేవలేనా - మ్భసావ్రతస్యాఙ్గభూతం - పారణంకరిష్యే ఏవంచేత్పారణస్యకృతత్వాన్నవ్రతవైగుణ్యం, నాప్యతిథ్యతిక్రమణదోషః - అనశనాదిత్యాహ ॥ ఆహురితి ॥ హేవిప్రాః, య - దపాంభక్షణం - త - దశితంనాశితంచ - హుః - శ్రుతయ ఇతి శేషః - తథాచశ్రుతయః ॥ అపోఽశ్నాతి తన్నైవాశితం, నైవానశిత, మిత్యాద్యాః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతీత్థం - వినిశ్చిత్యేతి శేషః - స - రాజర్షిరమ్బరీషో, ఽచ్యుతం - మనసా, చిన్తయన్ - ధర్మస్యసుసూక్ష్మత్వాత్తదజ్ఞాననిమిత్తబాధకపరిహారాయాచ్యుతంచిన్తయన్నితిభావః - అపః - ప్రాశ్య, హేకురుశ్రేష్ఠ, ద్విజస్యదుర్వాససః - ఆగమనమేవ - ప్రత్యాచష్టప్రత్యైక్షత ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తతః, కృతమావశ్యకంమాధ్యాహ్నికంయేన సదుర్వాసాః యమునాయాః - కులాత్తీరా - దాగతః - రాజా, అమ్బరీషేణా - భినన్దితోఽపి - ఋషిత్వా, ద్ధియాసూక్ష్మదృష్ట్యా, తస్యరాజ్ఞ - శ్చేష్టిత - మశనరూపం - బుబుధేవిజ్ఞాతవాన్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతో, మన్యునాహేతునా - ప్రచల - ద్గాత్రంశరీరంయస్య, భ్రుకుటిభ్యాం, కుటిల, మాననంయస్య, సః - సుతరాంభృశం - బుభుక్షితశ్చ, అతిక్రోధాతిశయద్యోతనార్థముక్తం, కృతాఞ్జలిం

ధ్వాఞ్జలి-మమ్బరీషం-ప్రత్యభాషత ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ అహో-జనాః-అస్య,క్షత్రబన్ధోః-ధర్మవ్యతిక్రమం-పశ్యత కథంభూతస్య,క్రూర
స్వభావస్య- శ్రియా-సంపదా,గర్వితస్య,విష్ణోరభక్తస్యాపి-తస్యేష్టంభక్తమాత్మానంమన్యమానస్య ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ కోఽసౌధర్మ
వ్యతిక్రమ ఇత్యత్రాహ ॥ యఇతి॥యోఽయంక్షత్రబన్ధుః,రాగతం - మా - మాతిథ్యేనఆతిథ్యార్థం-అధ్యయనేనవసతీతివత్తృతీ
యా-నిమన్త్ర్య,అతిథయే,మహ్యం,మదత్త్వై-వభుక్త్వా- నయమేవధర్మవ్యతిక్రమః - అత,స్తస్య,ధర్మవ్యతిక్రమస్య,ఫలం-స
ద్యం-తవ - దన్నియేదర్శయామి ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఏవం,బ్రువాణః-రోషేణ-విదీపితాం,ప్రజ్వలితాం-జటాం-ముత్కృత్యఉచ్ఛిద్యఉ
ద్ధాట్యేత్యర్థః-సదుర్వాసా-స్తయాజటయా-తస్మాఅమ్బరీషాయ- తంహన్తుమిత్యర్థః-కాలాగ్నితుల్యాం , కృత్యాం,నిర్మమే,
మారికాంశక్తింనిర్మితవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ తతోఽసిఃఖడ్గోహస్తేయస్యాః-పదా-భువం- వేపయన్తీంకమ్పయమానాం,
తా-మభిముఖమాగచ్ఛన్తీం,జ్వలతాందీప్తాం,సమ్యగుద్వీక్ష్య,నృపోఽమ్బరీషః-కించిదపి-నచచాల ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తదా,భృత్య
రక్షాయాం,❈నిమిత్తేసప్తమీ-భృత్యస్యామ్బరీషస్య రక్షార్థమిత్యర్థః-మహాత్మనా " ప్రణతరక్షాయాంవిలమ్బమసహన్నివ, స
దాపక్షాచ్ఛాయుధీంబిభ్రదిత్యుక్తవిధేనమహాత్మనా, పరమపురుషేణ , చక్రంసుదర్శనం,ప్రదిష్టంఆజ్ఞాపితంసదా-గత్యతాం,
కృత్యాం,దదాహ,యథా,క్రుద్ధ-మహింసర్పం , పావకోదవాగ్ని,స్తద్వత్ , యథాదవాగ్నిరుపర్యాహిఃక్రోధోనిష్ఫల,స్త
థాకృత్యానిష్ఫలాబభూవేతిదృష్టాన్తాభిప్రేతార్థః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ అథఽభిముఖం-ద్రవద్గచ్ఛ ద్ధరే, శ్చక్రంనిష్ఫలం,స్వప్రయా
సంచ,సముద్వీక్ష్య,దుర్వాసాః,భీతః-ప్రాణపరీప్సయాప్రాణాన్పాప్తుమిచ్ఛయా,జీవనేచ్ఛయఅభావః - దిక్షు,దుద్రువేపలా

తోభ్రుకుటీకుటిలాననః।బుభుక్షితశ్చసుతరాంకృతాఞ్జలిమభాషత॥ ౪౫ ॥దుర్వాసాఉవాచ॥అహోఅస్యనృ
శంసస్యశ్రియామత్తస్యపశ్యత।ధర్మవ్యతిక్రమంవిష్ణోరభక్తస్యేశమానినః॥ ౪౬ ॥యోమామతిథిమాయాతమా
తిథ్యేనసమన్త్ర్యచ । అదత్త్వాభుక్తవాంస్తస్యసద్యస్తేదర్శయేఫలమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణ
ఉత్కృత్యజటాంరోషవిదీపితామ్।తయాసనిర్మమేతస్మైకృత్యాంకాలానలోపమామ్ ॥ ౪౮ ॥ తామాపతన్తీం
జ్వలతీమసిహస్తాంపదాభువమ్ । వేపయన్తీంసముద్వీక్ష్యనచచాలపదాన్నృపః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదిష్టంభృత్యరక్షా
యాంపురుషేణమహాత్మనా । దదాహకృత్యాంతాంచక్రంక్రుద్ధాహిమివపావకః॥ ౫౦ ॥తదభిద్రవదుద్వీక్ష్య
స్వప్రయాసంచనిష్ఫలమ్ । దుర్వాసాదుద్రువే ❈ భీతోదిక్షుప్రాణపరీప్సయా ॥ ౫౧ ॥ తమన్వధావద్భగవద్ర
థాఙ్గందవాగ్నిరుద్ధూతశిఖోయథాఽహిమ్ । తదాఽనుషక్తం మునిరీక్షమాణోగుహాంవివిక్షుఃప్రససారమే
రోః ॥ ౫౨ ॥ దిశోనభఃక్ష్మాంవివరాన్సముద్రాన్లోకాన్సపాలాం స్త్రిదివంగతస్సః । యతోయతోధావతితత్ర
తత్రసుదర్శనందుష్ప్రసహందదర్శ ॥ ౫౩ ॥ అలబ్ధనాథస్సయదాకుతశ్చిత్సంత్రస్తచిత్తోఽరణమేషమాణః। దే
వంవిరిఞ్చంసమగాద్విధాత❈స్త్రాహ్యాత్మయోనేఽజితతేజసోమామ్ ॥ ౫౪ ॥బ్రహ్మోవాచ ॥ స్థానంమదీయం
ద్విజవిశ్వమేతత్క్రీడావసానేద్విపరార్ధసంజ్ఞే। భ్రూభఙ్గమాత్రేణచసందిధక్షోఃకాలాత్మనోయస్యతిరోభవి

యితవాన్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ తంధావన్తందుర్వాససం,భగవతో,రథాఙ్గంచక్రం, మన్వధావత్ పృష్ఠతోఽనుసృత్యదుద్రావ,య
థా,ఉద్ధూతాః-ఊర్ధ్వంవేపమానాః-శిఖా,యస్య,స,దావాగ్ని,రహి,మనుధావతి, తద్వత్ , తదా,అనుషక్తంపృష్ఠతస్సంస
క్తం-చక్ర,మీక్షమాణో,మునిర్దుర్వాసాః-మెరోః-పర్వతస్య,గుహాం,వివిక్షుఃప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,ప్రససారప్రదుద్రావ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽
తదా,దిశో,నభోఽన్తరిక్షం, క్ష్మాంవివరానతలాదిలోకాన్ సముద్రాన్,లోకపాలైస్సహితాన్ , లోకాంశ్చ,ససారేత్యనుష
ఙ్గః,తత,స్త్రిదివం,గతః,ప్రదుద్రావ,ఏవం,యత్రయత్ర, మెరుగుహాదిష్వ,ధావ , న్మునిర్దుర్వాసా,స్తత్రతత్ర,దుష్ప్రసహందుః
ఖేనాపిసోఢుమశక్యం-సుదర్శనం,దదర్శ ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ తత,స్స,దుర్వాసాః,యదా,కుతశ్చిత్కుత్రచిదపి,అలబ్ధః-నాథఃరక్షితా
యేనసః,తదా , సంత్రస్తంభీతంచిత్తంయస్యసః,అరణంశరణంరక్షక,మేషమాణోఇచ్ఛుఃదేవం ,విరిఞ్చంకమలాసనం,సమ
గాత్,తత్ర,గత్వా,హేవిధాతః- హేఆత్మయోనే,అజితస్యభగవత,స్తేజసః-చక్రయాపాత్,మాం,త్రాహిపాలయే,తివిజ్ఞాప
యామాసేతిశేషః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ తదాకర్ణ్యమదన్తరాత్మభూతభగవత్ప్రసాదలబ్ధసృష్ట్యాద్యధికారపారమేష్ఠ్యస్థానస్తన్ని
యోజ్యోఽహంతచ్చక్రాదనతిక్రమణీయాత్త్రాతుమసమర్థ ఇత్యాహబ్రహ్మా ॥ స్థానమితి ॥ హేద్విజ , ఏతన్మదీయం , స్థాన,
మిదం , జగచ్చ , స్థానస్యజగదన్తర్భూతత్వేపితన్నిత్యత్వబుద్ధినిరాసాయపృథగుక్తిః , యద్యపితదనిత్యత్వోక్త్యైవతదధిపసృష్ట
విశ్వస్యాపిభగవతాసంహార్యత్వం ప్రతీయత ఇతివిశ్వస్య పృథక్సంహార్యత్వం నవక్తవ్యం , తథాఽపి , యథావిశ్వం
త్వత్సంహార్యంతథైతన్మదీయంస్థానమపీతిదృష్టాన్తార్థముక్తం , తదేతత్సర్వం , సందిధక్షోస్సన్దగ్ధుమిచ్ఛోస్సంజిహీర్షోః
యస్యకాలశరీరకస్యభగవతో - భ్రూవిక్షేపమాత్రేణ - తిరోభవిష్యతిలయమేష్యతి - తస్యతేజసస్త్రాతుమహంనప్రభురితిశే

షః, యద్వా, తమేవశరణంవ్రజేతి శేషః - ఏవముత్తరత్రాపి, కదా నందిధక్ష్యోః, క్రీడావసానే జగద్వ్యాపారరూపక్రీడాయా అవసానే, తదపి కదా, ద్విపరార్ధసంజ్ఞాద్విపరార్ధాఖ్యపరిమాణపరిచ్ఛిన్నకాలావసాన ఇత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ న కేవలమహమేవ త్వాం త్రాతుం న ప్రభుః, రపితురుద్రాదయోఽపీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యథాఽహం న ప్రభుః తథా - భవాదయ ఇతి దృష్టాన్తార్థం పునరహమిత్యుక్తం - భవో రుద్రః - దక్షభృగుప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే - తాన్ విశింషన్ బహువ్రీహ్యర్థభూతాన్యపదార్థానాహ ॥ ప్రజేశేతి ॥ ప్రజేశాః ప్రజాపతయః మరీచిప్రభృతయః - భూతేశా భూతపతయ ఏకాదశరుద్రప్రభృతయః - సురేశాస్సురపతయ ఇన్ద్రాద్యాః - ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - అత్రాపి తన్నియోజ్యా అన్యేఽప్యన్యపదార్థతయా వివక్షితాః - యద్వా - దక్షభృగుప్రధానా ఇతి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిణా దక్షభృగుసన్తానజా అన్యపదార్థత్వేన గ్రాహ్యాః - ప్రజేశశబ్దేన ఇతరేషాం సప్తానాం మరీచ్యాదీనాం సంగ్రహః భూతేశశబ్దేన రుద్రప్రభవానాం - సురేశ ఇన్ద్రః - ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - తత్సన్తానప్రభవాస్తన్నియోజ్యాశ్చేత్యర్థః - ఏతే సర్వే వయం - త్వాం, త్రాతుం - న ప్రభవ ఇత్యత్రాపి శేషః - తత్ర హేతుమాహ - యస్య భగవతో - నియమమశేషనియమనం, ప్రపన్నాః ప్రాప్తాస్సన్తో. లోకహితం యథా భవత్యేవం - మూర్ధ్న్యర్పితం - తన్నియమమాజ్ఞాం వహామః కుర్మః ॥ ౫౬ ॥ ఏవం విరిఞ్చేన - ప్రత్యాఖ్యాతః - భగవచ్చక్రేణోపతాపితశ్చ - దుర్వాసాః - కైలాసగిరివాసినం - శర్వం - శరణం - గతః - శర్వం - త్వామవితా భవేతి ప్రార్థితవానిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ ఏవం ప్రార్థితశ్శర్వస్తతో హరేశ్చక్రాత్త్రాతుమసామర్థ్యం వక్తుం చతుర్ముఖప్రభృతీనాం భగవన్మహిమ్నోఽవవిప్రుట్త్వం తత్పూజ్యత్వం తత్సంహార్యత్వం తన్మాయామోహితత్వేన తచ్చికీర్షితానభిజ్ఞత్వం చాహ ॥ వయమితి ॥ హే తాత, వయం న ప్రభవామః - భగవ

ష్యతి ॥ ౫౫ ॥ అహం భవో దక్షభృగుప్రధానాః ప్రజేశభూతేశసురేశముఖ్యాః । సర్వే వయం యన్నియమం ప్రపన్నా మూర్ధ్న్యర్పితం లోకహితం వహామః ॥ ౫౬ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతో విరిఞ్చేన విష్ణుచక్రోపతాపితః । దుర్వాసాశ్శరణం యాతశ్శర్వం కైలాసవాసినమ్ ॥ ౫౭ ॥ శఙ్కర ఉవాచ ॥ వయం న తాత ప్రభవామ భూమ్ని యస్మిన్పరేఽన్యేఽప్యజజీవకోశాః । భవన్తి కాలేన భవన్తి హీదృశాః సహస్రశో యత్ర వయం భ్రమామః ॥ ౫౮ ॥ అహం సనత్కుమారశ్చ నారదో భగవానజః । కపిలోఽపాన్తరతమో దేవలో ధర్మ ఆసురిః ॥ ౫౯ ॥ మరీచిప్రముఖాశ్చాన్యే సిద్ధేశాః పారదర్శినః । విదామ న వయం సర్వే యన్మాయాం మాయయావృతాః ॥ ౬౦ ॥ తస్య విశ్వేశ్వరస్యేదం శస్త్రం దుర్విషహం హి నః । తమేవ శరణం యాహి హరిస్తే శం విధాస్యతి ॥ ౬౧ ॥ తతో నిరాశో దుర్వాసాః ప

చ్చక్రాత్త్రాతుమితి శేషః - కుతః - హి యస్మాద్ - వరేణ్యే అస్మాభిరపి వరణీయే - యస్మిన్భగవతి - యస్మిన్బ్రహ్మాణ్డే, వయం - లోకేశాభిమానినో - భ్రమామః - తథా రుద్రారుద్రపితామహప్రభృతయః కీటాస్సమస్తాస్సురా, ఇత్యుక్తరీత్యా కీటవద్భ్రమామః - ఈదృశా ఏతద్బ్రహ్మాణ్డసదృశా - అజా బ్రహ్మాణస్త ఏవ జీవాస్తేషాం - కోశా బ్రహ్మాణ్డరూపాః - సహస్రశః - శాలే, బహుస్యామిత్యుక్తవిధసిసృక్షాకాలే - భవన్తి ఉత్పద్యన్తే - పునస్సంజిహీర్షాకాలే - నభవన్తి తస్మిన్ లయం యాన్తి ॥ ౫౮ ॥ అహం శర్వః - అస్మదాదయస్సర్వే - తథాఽన్యే పారదర్శినః సర్వజ్ఞాః - సిద్ధేశాశ్చ - యస్య భగవతో - మాయాం సఙ్కల్పం చికీర్షితమితి యావత్ - న విదామః న జానీమః - తత్ర హేతుః - మాయయావృతాః ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ తస్యైవంవిధమహిమశాలినో - విశ్వేశ్వరస్య భగవత - ఇదం శస్త్రం - నోఽస్మాకమపి దుర్విషహం - వయం తత్త్రాతుమేవ న ప్రభవః - కుతస్తన్నిగ్రహ ఇతి భావః - అతస్తమేవ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రానన్తమహిమశాలినం శరణాగతరక్షాదీక్షితం భగవన్తం, శరణం - యాహి - స - హరిశ్శరణాగతార్తిహరో భగవాన్, తే - శం సుఖం - విధాస్యతి కరిష్యతి ॥ ౬౧ ॥ ఇత్యుక్తో - దుర్వాసా - నిరాశస్సన్ - తతః కైలాసాద్భగవతో వైకుణ్ఠాఖ్యం పదం అణ్డాన్తర్గతశ్రీవిష్ణులోకం - యయౌ పదం విశినష్టి । య - త్పదం స్థానం - శ్రియా లక్ష్మ్యా సహ శ్రీనివాసః అధ్యాస్తే శ్రీనివాస ఇత్యనేన భగవతో లక్ష్మ్యానపాయిత్వముక్తం - శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యనేన పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా సహ తస్మిన్లోకేఽవస్థానముక్తం - యద్యపి శ్రీనివాసోఽధ్యాస్త ఇత్యేతావతైవాలం - శ్రీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తస్య పురుషకారత్వస్య నివాసశబ్దాభిప్రేతస్య తదనపాయిత్వస్య చ లాభాత్ - తథాపి - శ్రీనివాస ఇత్యేతావత్యుక్తే రామకృష్ణాద్యవతారేషు వైదేహ్యాదివివాహాత్ప్రాగమూర్తిమత్యా, ఇతరైరలక్ష్యమాణయా వా లక్ష్మ్యా సహావస్థానేనానపాయిత్వవదత్రాపి తదుపపత్తేస్తత్ర సాక్షాత్పరిదృశ్యమానపురుషాకారసాన్నిధ్యాభావశఙ్కానిమిత్తశరణవరణదుశ్శకత్వశఙ్కాపనోదనార్థం శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యుక్తం, తావత్యుక్తే కాదాచిత్కసాహిత్యశఙ్కానిమిత్తశరణవరణసమయాసాన్నిధ్యశఙ్కానిమిత్తతద్దుశ్శకత్వశఙ్కా

స్యాదితితదపనోదనాయ శ్రీనివాస ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఏవం శర్వేణాభిహితో - ఽజితస్య భగవతశ్శస్త్రప్రవహ్నినా చక్రజ్వాలయా సందహ్యమానో దుర్వాసాస్తత్ర గత్వా తస్యాజితస్య పాదయోర్మూలే పతితః భయాత్ప్రచలద్గాత్ర ఆహ - కిం - హే అచ్యుత - ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతి తథాభూత - హే అనన్త అపారమహిమశాలిన్ - హే సదీప్సిత - సతాం భక్తానాం నిరతిశయేష్ట - హే ప్రభో ఆశ్రితార్తిహరణసమర్థ, హే విశ్వభావన - విశ్వం శరణాగతవర్గమపరాధానవేక్షణేన భావయతి సుఖయతీతి తథాభూత - యద్వా - విశ్వం చిదచిదాత్మకం భావయత్యుత్పాదయతి - జగత్కారణభూతేత్యర్థః - ఇత్యేవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టత్వేన సంబోధ్య స్వకార్పణ్యం నివేదయన్ స్వరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృతమాగోఽపరాధ ఏవ, నతు రక్షణోపయుక్తగుణలేశో, యేన, తం, మామేవంవిధార్తియుక్తం అవ, రక్ష ' అవ రక్షణ,, ఇతి ధాతో " ర్లోట్చే ,,తి ప్రార్థనాయాం లోట్ ॥ ౬౩ ॥ కృతాగసమిత్యుక్తం - కింత్వయా కృతమాగ ఇత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయన్నేవంవిధం కృతాగసమపి మాం త్రాతుం సమర్థస్త్వమితి సూచయితుం తన్నామ్నః ప్రభావమాహ ॥ అజానతేతి ॥ తేతవ, పరమం నిరతిశయమనుభావం ప్రభావమజానతా మయా భవతః ప్రియాణామఘం కృతం త్వద్భక్తవిషయే అపరాధః కృత ఇత్యర్థః - హే విధాతః తస్యాఘస్యాపచితిం నిష్కృతిం విధేహి కురు - అపరాధం సోఢ్వా పాహీత్యర్థః - యుక్తం చ తవైతత్ - యతో యస్య తవ నామ్న్యపి ఉదితే ఉచ్చరితమాత్రేఽపి - నారకోఽపి ముచ్యేత నరకప్రాప్తినిమిత్తానాం పాపానాం శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకత్వదాజ్ఞానిలఙ్ఘనరూపత్వేన త్వదపరాధరూపత్వాత్తత్కర్తుర్విమోచనే త్వన్నామోచ్చారణమేవ సమర్థం దృష్టం - అతస్త్వాత్తవ సామర్థ్యం కైముతికన్యాయసిద్ధమితి భావః ॥ ౬౪ ॥ ఏవం ప్రాణరక్షాయై శరణం గతం ద్విజమవలోక్యాహ భగవాన్ ॥ అహమిత్యాదినాఽఽధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర, సత్యముక్తం ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే పి నారక ఇతి - ఇదం తు దురుక్తం భవతః ప్రియాణామఘం మయా కృతమతస్తస్యాపచితిం విధేహీతి సాక్షాన్మద్విషయాపరాధస్య కేనచిదానుకూల్యేన మయా సోఢవ్యత్వే

దం భగవతోఽయయా । వైకుణ్ఠాఖ్యం యదధ్యాస్తే శ్రీనివాసః శ్రియా సహ ॥౬౨॥ సందహ్యమానోఽజితశస్త్రవహ్నినా తత్పాదమూలే పతితస్సవేపథుః । ఆహాచ్యుతానన్త సదీప్సిత ప్రభో కృతాగసం మావ హి విశ్వభావన ॥ ౬౩ ॥ అజానతా తే పరమానుభావం కృతం మయాఽఘం భవతః ప్రియాణామ్ । విధేహి తస్యాపచితిం విధాతర్ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారకోఽపి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజ । సాధుభిర్గ్రస్తహృదయో భక్తైర్భక్తజనప్రియః ॥ ౬౫ ॥ నాహమాత్మానమాశాసే మద్భక్తైస్సాధుభిర్వినా ।

ఽపి మద్భక్తవిషయాపరాధో మయా సోఢః క్వచిద్విద్వన్మన్యేన ' ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతే ,, రిత్యధికరణన్యాయానభిజ్ఞేన దృష్టశ్శ్రుతో వేత్యభిప్రయన్ భక్తవిషయే స్వస్య పారతన్త్ర్యం పారతన్త్ర్యహేతూంస్తన్నిమిత్తం తద్విషయాపరాధాసహ్యత్వం చాహ ॥ ఉపాయమిత్యతః ప్రాక్తనగ్రన్థేన ॥ హే ద్విజ, అస్వతన్త్ర ఇవ రాజభృత్య ఇవాహం - భక్తపరాధీనః - మద్భక్తపరతన్త్రోఽహమిత్యర్థః ॥ నను రాజభృత్యాదేః కర్మవశ్యత్వాజ్జీవనత్వాద్ధయా ర్థహాత్వాత్తన్నిమిత్తం కదాచిత్కం స్వస్వామిరాజాదిపారతన్త్ర్యం యుక్తం , తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్యానన్యాధిపతేః స్వభృత్యపారతన్త్ర్యం హేయతరమనుచితమిత్యాశఙ్కాయాః పరిహారం , సమాశ్రితవాత్సల్యవివశస్య భక్తపారతన్త్ర్యం న హేయత్వావహం అపితు కల్యాణగుణ ఏవ సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయవాత్సల్యగుణప్రపఞ్చరూపత్వాదిత్యభిప్రయన్ తావద్భక్తపారతన్త్ర్యహేతూన్ వక్తుమాత్మానం భక్తాంశ్చ విశినష్టి॥ సాధుభిరితి ॥ సాధ్నువన్తి స్వైకరణైర్మహ్యముపకుర్వన్తీతి సాధవస్తైర్భక్తైః గ్రస్తం స్వవశీకృతం హృదయం మనో యస్య సోఽహం - లోకే హ్యాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారిత్వాత్పురుషస్య మచ్చిత్తస్య చ సాధుభిర్వశీకృతత్వాత్సాధుచిత్తవృత్త్యనువ్యాప్రియమాణాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారితద్విషయవ్యాపారవానహమిత్యభిప్రాయః ॥ నను నహి లోకేఽన్యచిత్తవృత్త్యనుసారిస్వచిత్తవృత్తిః పుమాన్కశ్చిద్దృష్ట ఇత్యాశఙ్కాయాం నిరతిశయప్రీతివిషయస్స శ్రీపతిస్తథైవ లోకే దృష్ట ఇతి వక్ష్యమాణదృష్టాన్తమభిప్రేత్య స్వభక్తయోర్మిథో నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తజనప్రియ ఇతి ॥ అత్ర తన్త్రేణ బహువ్రీహిషష్ఠీతత్పురుషౌ ద్వావపి వివక్షితౌ - భక్తజనాః ప్రియా యస్య - భక్తజనస్య ప్రియ ఇతి చ - తత్రాద్యే భక్తజనస్య నిరతిశయస్వప్రీతివిషయత్వముక్తం - ద్వితీయేన స్వస్య నిరతిశయభక్తజనప్రీతివిషయత్వం - నిరతిశయప్రీతివిషయత్వాద్భక్తజనస్య తదధీనం మద్ధృదయం జాతమితి భావః ॥ ౬౫ ॥ కించ లోకః స్వచిత్తం నిరతిశయప్రియవస్త్వధీనం కుర్వన్న తూష్ణీమాస్తే, కింతు తద్విశ్లేషం దేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగేనాపి పరిహరన్ దృష్టస్తథాఽహమపీత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - అహం భక్తజనప్రియోఽహం -

సాధుభిర్భక్తైః, ర్వినా, ఆత్మానమిమంచతుర్భుజాదివిశిష్టందివ్యవిగ్రహం,మాత్యన్తికీంశ్రియంనిరతిశయాంవిభూతిం, యద్వా ఆత్యన్తికీమత్యన్తమనన్యార్హశేషభూతాంలక్ష్మీంచ. నాశాసేనస్పృహయామి. యద్యపిలోకేప్రియతమవస్తువిశ్లేషనిమిత్తదేహతదనుబన్ధ్యాదిత్యాగఃక్వచిద్దృష్టచరః. పరమాత్మనితుభక్తజనవిశ్లేషస్తన్నిమిత్తశరీరాదిత్యాగశ్చనదృష్ట, స్తథాఽపిసంభావనామాత్రాభిప్రాయేణభగవతైవముక్తమితిద్రష్టవ్యం. తదాచోక్తంభగవతాదాశరథినా “అప్యహంజీవితంజహ్యాంత్వాంవాసీతేసలక్ష్మణామ్-నతుప్రతిజ్ఞాంసంస్రుత్యబ్రాహ్మణేభ్యోవిశేషత,, ఇతి “మిత్రభావేనసంప్రాప్తంనత్యజేయంకథంచన,,తిచ. యద్యపిలక్ష్మ్యాఅపిభక్తవత్ప్రీతివిషయత్వాచ్ఛ్రియమపినాశాసఇత్యుక్తిరయుక్తా. తథాపిలక్ష్మ్యాపేక్షయాపిభక్తానాంస్వనిరతిశయప్రీతివిషయత్వమభిప్రేత్యభగవతైవముక్తమిత్యవగన్తవ్యం. సాధూనామత్యర్థప్రియత్వేహేతుంవదంస్తాన్విశినష్టి. యేషాంసాధూనాం.మహం. అహమేవ-అబ్భక్షఇతివత్స్వావధారణం. పరాఉత్కృష్టాగతిరుజ్జీవనోపాయః-ఉజ్జీవనోపాయోహిప్రియతమః- అతోనిరతిశయప్రియోజ్జీవనోపాయత్వేనమామాశ్రితత్వాత్తేఽపిమమనిరతిశయప్రియాఇతియుక్తమేవైతదితిభావః ❋ ॥ ౬౬ ॥ ❋ యేషాంగతిరహంపరేతిస్వస్యైవతత్పరగతిత్వముక్తంవ్యఞ్జయంస్స్వస్యతన్నిమిత్తాంతత్త్యాగానర్హతామాహ ॥యఇతి॥ యేసాధవః-ప్రాణాన్ప్రాణయన్తిజీవయన్తీతిప్రాణా-స్తాన్-జీవనహేతూన్ప్రాణాన్ - తదనుబన్ధిదారాదీంశ్చహిత్వా సంసృతిహేతవఏవైతేనతూజ్జీవనహేతవ ఇతివిమర్శనేనోజ్జీవనోపాయతాబుద్ధింపరిత్యజ్య-మాం-శరణముజ్జీవనోపాయం,గతాః-తత్త్వేనాధ్యవసితవన్తఇత్యర్థః - అత-స్తాన్,కథం-త్యక్తుముత్సహేశక్నోమి - నహికృతజ్ఞస్యవిశ్వస్తత్యాగఉచితఇతిభావః - యద్యపిభక్తజనత్యాగాయనదుర్వాసాశ్శరణంగతోఽపితుస్వప్రాణరక్షాయై - అత స్తంప్రతి “కథంతాంస్త్యక్తుముత్సహే,,ఇత్యుక్తిరసఙ్గతా - తథాపి - నిరతిశయప్రియవస్తువిశ్లేషపరిహారాయదేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగస్యప్రాప్తత్వాద్దేహాదిపరిత్యాగేనాప్యవినాభావ్యాన్సాధూన్కథం

శ్రియంచాత్యన్తికీంబ్రహ్మన్యేషాంగతిరహంపరా ॥ ౬౬ ॥ యేదారాగారపుత్రాప్తాన్ప్రాణాన్విత్తమిమంపరమ్ । హిత్వామాంశరణంయాతాఃకథంతాంస్త్యక్తుముత్సహే॥ ౬౭ ॥మయినిర్బద్ధహృదయాస్సాధవస్సమదర్శినః । వశేకుర్వన్తిమాంభక్త్యాసత్స్త్రియస్సత్పతింయథా॥౬౮॥మత్సేవయాప్రతీతంతే సాలోక్యాదిచతుష్టయమ్। నేచ్ఛన్తిసేవయాపూర్ణాఃకుతోఽన్యత్కాలవిప్లుతమ్॥ ౬౯ ॥సాధవోహృదయంమహ్యంసాధూనాంహృదయంత్వహమ్ । మదన్యంతేనజానన్తినాహంతేభ్యోమనాగపి ॥ ౭౦ ॥ ఉపాయంకథయిష్యామితవవిప్ర

వినాభూయవర్తేయేత్యేతదభిప్రాయేణకథంతాంస్త్యక్తుముత్సహ ఇత్యుక్తం. యద్వా - భక్తజనప్రతిపక్షత్వాద్రక్షణేకృతేఆశ్రితవిపక్షపక్షపాతీభగవానితిబుద్ధ్యామాంత్యజేయుర్భక్తాః- అతస్తాన్సర్వభావేనభజతఃకథంత్యక్తుముత్సహఇత్యభిప్రాయేణోక్తం ❋ ॥ ౬౭ ॥ ❋ ఏవమాత్మానంప్రతిశిష్యాథభక్తాన్విశినష్టి ॥ మయీతి ॥ మయినిరతిశయప్రీతివిషయే-నిర్బద్ధమనన్యవిషయత్వేనస్థిరీకృతం-హృదయం-యైస్తే-అతఏవ - సమదర్శినస్సర్వస్యమదాత్మకత్వదర్శినః - సాధవః -భక్త్యాపరస్పరప్రీత్యావహయాస్వయమపిప్రీతిరూపయాఅనన్యప్రయోజనయాభక్త్యా-మాం-వశే - కుర్వన్తి-యథా,సత్స్త్రియఃపతివ్రతాఃసత్పతింపరదారపరాఙ్ముఖం-అనన్యార్హశేషత్వవతస్త్రీపరాఙ్ముఖంవా ,వశేకుర్వన్తితద్వత్ ❋ ॥ ౬౮ ॥ ❋అనన్యప్రయోజనభక్తినిష్ఠత్వమేవవ్యనక్తి॥ మత్సేవయేతి ॥ తేసాధవః,మత్సేవయా-మద్భక్త్యా-ప్రతీతం - సాలోక్యమాదిర్యస్యతత్-చతుష్టయం చతుర్విధంసాలోక్యసామీప్యసాయుజ్యసార్ష్టిరూపంముక్తిమేవ. నేచ్ఛన్తి-కుతోఽన్యత్కాలేనవిప్లవోనాశోయస్యతత్-దివ్యాద్యైశ్వర్య-మిచ్ఛేయుఃతత్రహేతుఃసేవయామచ్ఛేషతైకరసానుభవరూపయాభక్త్యా-పూర్ణానిర్వృతాన్తఃకరణాః❋॥౬౯॥❋ కింబహునా-సాధవో-మహ్యంమమ - హృదయం, మద్ధృదయానువర్తిహృదయాస్సాధవఇత్యర్థః-తథా-అహంసాధూనాంహృదయం-సాధుహృదయానువర్తిహృదయోఽహం-తేసాధవః-మత్ మత్తః అన్యత్ప్రియంవస్తు-నజానన్తి-తథా, అహమపితేభ్యస్సాధుభ్యో-అన్యన్మనాగీషదపి - ప్రియం-నజానామి , ఏవంపరస్పరహృదయానువర్తిహృదయత్వాత్పరస్పరప్రియత్వాచ్చభక్తపారతన్త్ర్యంమమయుక్తమితినతద్విషయాపరాధోమయాసోఢుంశక్యఇతిభావః ❋ ॥ ౭౦ ॥ ❋ఏవంస్వభక్తవిషయాపరాధస్యస్వేనాసహ్యత్వం సహేతుకముపపాద్యస్వసన్నిధౌశరణ్యత్వప్రాణరక్షణార్థశరణాగతేర్వైఫల్యపరిహారాయోపాయమాహ ॥ ఉపాయమితి ॥ హేవిప్ర,తవ,ప్రాణరక్షణోపాయంతత్సాధనం , కథయిష్యామి,శృణు,యస్మాత్కోఽసౌతత్ప్రాహ, తేతవ,యః,మాత్మాపచారఃస్వయంకృతాపరాధః-స,యతోయద్విషయేజాత,స్తమేవాప్ఫరీషంప్రతి,భవాన్,గచ్ఛత్వితి॥ ఆత్మాభిచారఇతిపాఠాన్తరం, తత్ర,న్యహింసార్థంకృతోయముద్యమఃఆత్మనఏవాభిచారః-స్వహింసార్థ

మేవాభూదిత్యర్థః॥తథాపి॥లోకే. సాధుషుమద్భక్తేషు - ప్రహితంప్రయుక్తం, తేజస్సామర్థ్యం,కర్తుఃప్రహర్తురేవా-శివమనర్థం-కురుతే ॥ ౭౧ ॥ తపోవిద్యాదిసంపన్నస్యమమకథమనర్థస్సమజనీతిమావిస్మయంకార్షీరిత్యాహ॥తపఇతి ॥ తపోవిద్యాచై-తేఉభే, విప్రాణాం వినీతానాంనిశ్శ్రేయసకరేనిరతిశయపురుషార్థసాధనే , దుర్వినీతస్యకర్తుర్నిరపరాధేష్వపరాధకర్తుర్విప్రస్యతు- తేఏవతపోవిద్యేఏవ - అన్యథాకల్పేతేఅనర్థాయభవేతామిత్యర్థః ॥ ౭౨ ॥ తత్తస్మాత్-హేబ్రహ్మన్,నాభాగతనయమంబరీషంప్రత్యేవ,గచ్ఛ,తమేవ,మహాభాగమపరాధానామవిజ్ఞాతారం,క్షమాపయ - తతశ్శాన్తిఃభద్రంతవ - భవిష్యతీతి ॥ ౭౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ****************

ఇత్థం,భగవతో-పదిష్టోపాయ-శ్చక్రతాపితో - దూర్వాసా-అమ్బరీష - ముపేత్య-దుఃఖిత-స్తస్యామ్బరీషస్య-పాదావగ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్యదుర్వాసస-స్తథావిధం-వ్యసనం-సమీక్ష్య,పాదస్పర్శవిలజ్జితో,ఽమ్బరీషః-కృపయా-నితరాంతాపితః-ద్విజస్య-పృష్ఠతో,ఽనుషక్తం,హరేశ్చక్ర-మస్తౌషీ- త్తుష్టావ ॥ ౨ ॥ స్తుతిమేవాహ॥త్వమగ్నిరిత్యాదినా॥సత్వమిత్యేతైః-ప్రాక్తనేన॥ తావత్సుదర్శనం ప్రసాదయితుంసర్వతేజఃకారణభూతస్యసర్వాత్మకస్యతేవ తేజసోఽయంద్విజస్త్వదాత్మావిషయోనభవతీతిసూచనాయచసర్వ తేజఃకారణత్వేనసర్వాత్మకత్వేనచస్తౌతి ॥ త్వమగ్నిరితి ॥ యద్యప్యైతదాత్మ్యమిదంసర్వం-సర్వంఖల్విదం,,మిత్యాదిభి“ ర్నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకం ,, మిత్యాదిభిశ్చబ్రహ్మణఏవసర్వాత్మకత్వంస

శృణుష్వ తత్ ।అయం హ్యాత్మాపచారస్తేయతస్తంయాతువై భవాన్। సాధుషుప్రహితంతేజఃప్రహర్తుః కురుతేఽశివమ్ ॥ ౭౧ ॥తపోవిద్యాచవిప్రాణాంనిశ్శ్రేయసకరేఉభే- తేఏవదుర్వినీతస్యకల్పేతేకర్తురన్యథా॥౭౨॥ బ్రహ్మంస్తద్గచ్ఛభద్రంతేనాభాగతనయంనృపమ్। క్షమాపయమహాభాగతతశ్శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౭౩ ॥ ***

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంభగవతాఽఽదిష్టోదుర్వాసాశ్చక్రతాపితః । అమ్బరీషముపాగమ్యతత్పాదౌదుఃఖితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్యతద్వ్యసనంవీక్ష్యపాదస్పర్శవిలజ్జితః ॥ అస్తాపీత్తద్ధరేశ్చక్రంకృపయాపీడితోభృశమ్॥౨॥ అమ్బరీషఉవాచ॥త్వమగ్నిర్భగవాన్సూర్యస్త్వంసోమోజ్యోతిషాంపతిః । త్వమాపస్త్వంక్షితిర్వ్యోమవాయుర్మాత్రేన్ద్రియాణిచ ॥ ౩ ॥ సుదర్శననమస్తుభ్యంసహస్రారాచ్యుతప్రియ। సర్వాస్త్రఘాతిన్విప్రాయస్వస్తిభూయాఇడస్పతే ॥ ౪ ॥ త్వంధర్మస్త్వంధృతిస్సత్యాత్వంయజ్ఞోఽఖిలయజ్ఞభుక్। త్వంలోకపాలస్సర్వాత్మం

ర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వంసర్వతేజఃకారణత్వంసర్వతేజసామనుగ్రాహకత్వమిత్యాదయోధర్మాఃశ్రుతాః - నతుబ్రహ్మవియామ్యస్యసుదర్శనస్యక్వాపి శ్రుతా-స్తథాపి-తస్మిన్ “శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవ ,, దితిశారీరకనయేన॥“అహమేవాసమహమేవవర్తామిభవిష్యామిచతద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదేఅహంమనురభవంసూర్యశ్చాహంకక్షీవాన్నృషిరస్మివిప్ర,,ఇత్యాదౌబ్రహ్మాత్మకత్వేనబ్రహ్మవిశేష్యకత్వాద్విశేషణబుద్ధిశబ్దాదీనాంవిశేష్యపర్యన్తస్యాకృతినయసిద్ధత్వాద్విశేష్యపర్యన్తసాక్షాత్కారనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యవహారవద్బ్రహ్మవిశేషణభూతసుదర్శనవిషయబుద్ధిశబ్దానాంబ్రహ్మపర్యన్తనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశాద్వా సౌదర్శనస్య పురుషస్యపరమాత్మాభిన్నత్వాద్వాతస్యసర్వాత్మకత్వాదిభిర్ధర్మైఃప్రవృత్తేయం స్తుతిరిత్యదోషః,త్వమేవా-గ్న్యాది తేజసామనుగ్రాహకస్తత్కారణభూతశ్చేత్యర్థః,జ్యోతిషాంనక్షత్రాణాం,పతి-ర్య,స్సోమశ్చన్ద్ర,స్సత్వమేవేత్యన్వయః।అప్పృథివ్యాకాశవాయుగన్ధాదితన్మాత్రోభయేన్ద్రియాత్మాత్వమేవేత్యర్థః- త్వమగ్నిరితితేజఆత్మకత్వంపూర్వముక్తమిత్యాదిభిర్నతస్యసహపాఠః ॥ ౩ ॥ హేసుదర్శనసహస్రారేత్యసాధారణనామాభ్యాంసంబోధనం,హేఅచ్యుతప్రియ - భక్తానామిష్టమేవాచ్యుతస్యేష్టం తదిష్టమేవతవాపి ప్రియ,మతోమదిష్టంద్విజప్రాణరక్షణంతవాపీష్టమేవేతిప్రసన్నోభవేత్యచ్యుతప్రియేతిసంబోధనాభిప్రాయః,సర్వాస్త్రఘాతిన్-నతుశరణాగతఘాతిన్నిత్యభిప్రాయః- హేఇడస్పతేపృథివీపతే, హేజగత్పాలక జగత్పాలకస్యతవశరణాగతద్విజరక్షణంయుక్తమేవేతిభావః, విప్రాయ,స్వస్తిభూయాఃమఙ్గళరూపోభవ-ప్రసన్నోభవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ కించ , సర్వధర్మరక్షకస్యతవశరణాగతద్విజరక్షణంయుక్తమేవేతిసూచయితుంధర్మాదినిర్వాహకత్వేనతదాత్మకతయాస్తౌతి॥త్వంధర్మ ఇతి॥ ధృతిర్ధైర్యంసత్యాధృతి-స్త్వమేవ-యజ్ఞోయజ్ఞనిర్వాహకోయజ్ఞారాధ్యశ్చ-త్వమేవ, హేసర్వాత్మన్ - పౌరుషంపరమపురుషసంబన్ధి-తేజ-స్త్వమేవ-పౌరు

౭౧ ॥ పా ॥ హ్యాత్మాభిచారస్తే.

షం పరమపురుషసంబన్ధి-యచ్ఛత్రుసంజిహీర్షాత్మకసఙ్కల్పరూపమీక్షణాపరపర్యాయం సామర్థ్యం , త్వమేవేత్యర్థః-తథా చాభియుక్తోక్తిః "వాణీం పౌరాణికీయం ప్రథయతి మహితం ప్రేక్షణం కైటభారేః శక్తిర్యస్యైషదంష్ట్రానఖపరశుముఖవ్యాపినీ తద్విభూషా,మితి ॥ ౫ ॥ హే సునాభ-శోభనా నాభిర్యస్య తథాభూత - తే తుభ్యం, కేవలం, నమః-న తు త్వాం స్తోతుమహం సమర్థః-అతః, కేవలం నమస్కరోమీతి భావః - కథంభూతాయ తే-అఖిలానాం - ధర్మాణాం- సేతవే మర్యాదాపాలకాయ అధర్మశీలా-యే-ఽసురా,స్తేషాం-ధూమకేతవే ధూమకేతువదనర్థహేతవే- త్రైలోక్యపాలకాయ,విశుద్ధం వర్చో యస్య-మనోజవాయ-మనస ఇవ వేగో యస్య- అద్భుతం కర్మ యస్య ॥ ౬ ॥ అద్భుతవర్చస్కత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ స్తౌతి ॥ త్వత్తేజసేతి ॥ ధర్మనిర్వాహకత్వేన తత్ప్రచురత్వాత్తన్మయేన , తవ-తేజసా-మహాత్మనాం సాధూనాం - దృశో జ్ఞానస్యావారకం-తమోఽజ్ఞానం - సంహృతం నిరస్తం-ప్రకాశః సూర్యాదిప్రకాశశ్చ-త్వద్రూపం - త్వయైవ రూప్యతే ప్రకాశ్యత ఇతి త్వద్రూపం-తథా-పరావరం ఉచ్చావచం-చిదచిదాత్మకమేతజ్జగచ్చ-త్వద్రూపం-త్వచ్ఛరీరకం - హే గిరాం పతే. ఏవంభూతస్య-తవ-మహిమా-దురత్యయః, యద్వా,మహాత్మనాం-దృశ-ఆచ్ఛాదకం - తమ-స్త్వత్తేజసా - సంహృతం-తథా - దృశః ప్రకాశః ప్రసరశ్చ-కృత ఇతి శేషః-సదసదాత్మకం జగత్త్వచ్ఛరీరభూతమేవేత్యన్వయః ॥ ౭ ॥ మహిమ్నో దురత్యయత్వమేవ దర్శయన్ స్తౌతి ॥ యదేతి ॥ యదా వేత్యర్థః-యదా తు - త్వ-మనఞ్జనేన-నిరఞ్జనేన అవిద్యాదిరూపాఞ్జనరహితేన-పరమపురుషేణ - విసృష్ట ఆదిష్ట-స్తదా - ఊర్జితాః సఞ్జాతబలా-దైత్యా-దానవాశ్చ - యస్మిన్ - త-త్తద్బలం-ప్రవిశ్య-అజస్రం-బాహ్వాదీన్-వృ

త్త్వం తేజః పౌరుషం పరమ్ ॥ ౫ ॥ నమస్సునాభాఖిలధర్మసేతవే హ్యధర్మశీలాసురధూమకేతవే। త్రైలోక్యగోపాయ విశుద్ధవర్చసే మనోజవాయాద్భుతకర్మణే గృణే ॥ ౬ ॥ త్వత్తేజసా ధర్మమయేన సంహృతం తమః ప్రకాశశ్చ దృశో మహాత్మనామ్। దురత్యయస్తే మహిమా గిరాం పతే త్వద్రూపమేతత్సదసత్పరావరమ్ ॥ ౭ ॥ యదా విసృష్టస్త్వమనఞ్జనేన వై బలం ప్రవిష్టోఽజిత దైత్యదానవమ్ । బాహూదరోర్వఙ్ఘ్రిశిరోధరాణి వృశ్చన్నజస్రం ప్రధనే విరాజసే ॥ ౮ ॥ స త్వం జగత్త్రాణ ఖలప్రహాణయే నిరూపితస్సర్వసహో గదాభృతా । విప్రస్య చాస్మత్కులదైవహేతవే విధేహి భద్రం తదనుగ్రహో హి నః ॥ ౯ ॥ యద్యస్తి దత్తమిష్టం వా స్వధర్మో వా స్వనుష్ఠితః। కులం నో విప్రదైవం చేద్ద్విజో భవతు విజ్వరః ॥ ౧౦ ॥ యది నో భగవాన్ప్రీత ఏకస్సర్వగుణాశ్రయః। సర్వభూతాత్మభావేన ద్విజో భవతు విజ్వరః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సంస్తువతో రాజ్ఞో విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్। అశామ్యత్సర్వతో విప్రమదహద్రాజయాచ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ స ముక్తోఽస్త్రాగ్నితాపేన దుర్వాసాస్స్వస్తిమాంస్తతః। ప్రశశంస తమూర్వీశం యుఞ్జానః పరమాశిషః ॥ ౧౩ ॥ దుర్వాసా ఉవాచ ॥ అహో అనన్తదాసానాం మాహా

శ్చన్-ఛిన్దన్-ప్రధనే యుద్ధే-విశేషేణ రాజసే ॥ ౮ ॥ స ఏవంవిధదురత్యయమహిమా,త్వం- సాధులోకపరిత్రాణదుష్కృద్వినాశనయోర్నిమిత్తయో,ర్గదాభృతా భగవతా- నిరూపితః నియుక్తః-సర్వసహః శరణాగతానాం సర్వవిధాపరాధసహః- అస్మత్కులస్య - దైవహేతవే భాగ్యహేతవే , అన్యథా విప్రహింసయా అస్మత్కులం వినశ్యేదితి భావః - అస్య విప్రస్య భద్రం మఙ్గళం ప్రాణరక్షణరూపం - విధేహి కురు॥ తద్విప్రభద్రవిధానమేవ - అస్మాకమస్మద్విషయే - తత్కృతో - మహాననుగ్రహః ॥ ౯ ॥ సర్వసుకృతార్పణేన విప్రరక్షాం ప్రార్థయతే॥ యద్యస్తీతి ద్వాభ్యాం॥ దత్తం దానమిదం స్మార్తస్య కర్మణ ఉపలక్షణం-ఇష్టం యాగాదికమిదం శ్రౌతస్య , స్వనుష్ఠితః స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశ్చ - యది-నోఽస్మాక-మస్తి-యదివా-అస్మాకం కులం , విప్రా ఏవ దైవం యస్య తథాభూతం చే - త్తతో - ద్విజో- విజ్వరో- భవతు,అస్మదీయదత్తాదిభిః ప్రసన్నో భగవాన్ సుదర్శనః ద్విజం నిర్దుఃఖం కుర్యాదితి భావః ॥ ౧౦ ॥ ఏకః నిస్సమాభ్యధిక-స్సర్వేషాం,కల్యాణగుణానా-మాశ్రయో-భగవా - న్నోఽస్మాకం యది-సర్వాత్మభావేన సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన - ప్రీతోఽస్తి-తతో - ద్విజో- విజ్వరో భవతు ॥ ౧౧ ॥ ఇతీత్థం-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-సమ్యక్-స్తువతస్సత-స్తద్విష్ణో-శ్చక్రం సుదర్శనాభిధం,సర్వతో-ఽశామ్యచ్ఛాన్తమభూత్-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-యాచ్ఞయా-విప్రం దుర్వాససమజహాత్తత్యాజ చ ॥ ౧౨ ॥ శస్త్రాగ్నిస్సుదర్శనాగ్ని-స్తాపేన-ముక్త-స్స దుర్వాసా-స్స్వస్తిమాన్ విజ్వర,స్త-మూర్వీశమమ్బరీషం పరమా,ఆశిషో , యుఞ్జానః కుర్వ-న్ప్రశశంస తుష్టావ ॥ ౧౩ ॥ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా॥ రాజన్నిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ అహో అత్యాశ్చర్యమేతదనన్తస్య,దాసానాం,మహత్త్వ-మధునా-మయా-దృష్టం-కిం తత్,యత్, కృతాపరాధస్యాపి, మమ - హే రాజన్నమ్బరీష-మ

జ్ఞళానిసమీహసే ఇచ్ఛసీతి తత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ సాధూనాంభగవద్భక్తానాందుష్కరంకర్తుమశక్యం - కింన్వస్తి - నిగ్రహానుగ్రహాదికంసర్వంసుకరమేవేతిభావః - యద్యస్తిదత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రార్థనామాలక్ష్యాహ ॥మహాత్మనాంసాధూనాం - దుస్త్యజం-కింన్వస్తి-సర్వంసుత్యజమేవేతిభావః ॥ తత్రహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి ॥ యైస్సాధుభిర్మహాత్మభిస్సాత్వతాంభక్తానా-మృషభః-ప్రియో-హరిరాశ్రితార్తిహాభగవా- న్సంగృహీతోవశీకృతః-వశీకృతఃరతిశయానన్దరూపభగవతాం నకించిద్దుష్కరందుస్త్యజంవాఽస్తీతిభావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథాఅలభ్యమపితేషాంనాస్తీత్యాహ॥యన్నామేతి॥యస్యహరేర్నామ్న-శ్శ్రవణమాత్రేణ-పుమా- న్నిర్మలోనిష్పాపో-భవతి-తస్య,తీర్థపదఃగఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయపాదారవిన్దస్యభగవతో దాసానాం-కింవాలభ్య-మవశిష్యతే-సర్వంసంపన్నమేవేతిభావః ❁ ॥౧౬ ॥ ❁ ఏవం ప్రశస్యస్వస్యకృతజ్ఞతాసూచనాయ తత్కృతముపకారమావేదయతి॥రాజన్నితి॥ హేరాజ-న్నతిశయకరుణాయుక్తచిత్తేన-త్వయా-ఽహ-మనుగృహీతః-కోఽసావత్కృతోఽనుగ్రహ-స్తత్రాహ - మమాఘమపరాధంపృష్ఠతః-కృత్వా , విస్మృత్యేత్యర్థః-మే-ప్రాణా,అభిరక్షితా,ఇతియ,దేషఏవ-మహాననుగ్రహః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ రాజాతమిత్యాదిశ్లోకద్వయంశుకోక్తిః॥ద్విజస్య,ప్రత్యాగమనప్రతీక్షయా,అకృత-ఆహారోభోజనం,యేన,స,రాజా అమ్బరీషః,తందూర్వాససం,చరణా- వుపసంగృహ్యప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా,తంద్విజమభోజయద్భోజయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సర్వే,కామాఃకామ్యాస్సఇతికామాఃషడ్రసాః - యస్మిన్,త,దాదృతంసాదరం యథాభవతితథా-ఆనీతంఆనీయసమర్పిత , మాతిథ్యం,భుక్త్వా, తృప్తాత్మా సంతుష్టచిత్త,స్సదుర్వాసాః-నృపమమ్బరీషం-భు

త్త్వందృష్టమద్యమే । కృతాగసోఽపియద్రాజన్మఙ్గళానిసమీహసే ॥ ౧౪ ॥ దుష్కరంకిన్నుసాధూనాం దుస్త్యజంవామహాత్మనామ్ । యైస్సంగృహీతోభగవాన్సాత్వతామృషభోహరిః ॥ ౧౫ ॥ యన్నామశ్రుతిమాత్రేణపుమాన్భవతినిర్మలః । తస్యతీర్థపదఃకింవాదాసానామవశిష్యతే॥ ౧౬ ॥రాజన్ననుగృహీతోఽహం త్వయాతికరుణాత్మనా। మమాఘంపృష్ఠతఃకృత్వాప్రాణాయన్మేఽభిరక్షితాః॥౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ॥రాజాతమకృతాహారఃప్రత్యాగమనకాఙ్క్షయా । చరణావుపసంగృహ్యప్రసాద్యతమభోజయత్॥ ౧౮ ॥ సోఽశిత్వాఽఽదృతమానీతమాతిథ్యంసార్వకామికమ్ । తృప్తాత్మానృపతింప్రాహభుజ్యతాంభుజ్యతామితి ॥ ౧౯ ॥ దుర్వాసాఉవాచ ॥ ప్రీతోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మితవభాగవతస్యవై । దర్శనస్పర్శనాలాపైరాతిథ్యేనాత్మమేధసా ॥ ౨౦ ॥ కర్మావదాతమేతత్తేగాయన్తిస్స్వస్త్రియోముహుః । కీర్తింపరమపుణ్యాంచకీర్తయిష్యతిభూరియమ్॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంసంకీర్త్యరాజానందుర్వాసాఃపరితోషితః । యయౌవిహాయసాఽఽమన్త్ర్య బ్రహ్మలోకమహైతుకమ్ ॥ ౨౨ ॥ సంవత్సరోఽత్యగాత్తావద్యావతానాగతోగతః । మునిస్తద్దర్శనాకాఙ్క్షీ రాజాఽబ్భక్షోబభూవహ ॥ ౨౩ ॥ గతేఽథదుర్వాససిసోఽమ్బరీషోద్విజోపయోగాతిపవిత్రమాహరత్ । ఋషేర్విమోక్షంవ్యసనంచబుద్ధ్వా మేనేస్వవీర్యం చపరానుభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధానేకగుణస్సరాజాప

జ్యతాంభుజ్యతా,మిత్యువాచ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ప్రీతోఽస్మీత్యాదిశ్లోకద్వయందూర్వాససఉక్తిః॥ ఆత్మనిపరమాత్మన్యేవ,మేధాబుద్ధిర్యస్య,అనల్పమేధసఇతిపాఠే,విపులబుద్ధే- స్తవా,తిథ్యేనా,హం,నితరాంప్రీతస్సన్తుష్టోఽస్మి,తథా,తవభాగవతస్య,దర్శనాదిభిరనుగృహీతశ్చాస్మి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తవై-త దవదాతంనిర్మలంకర్మ,స్వఃస్వర్గలోకేస్త్రియో - ముహురుర్ముహు,గ్గాయన్తిగాస్యన్తి,తథా-తవ,పరమపుణ్యాం , కీర్తిమియంభూర్భూలోకస్థోజనః కీర్తయిష్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్యేవం-రాజానం,ప్రస్తుత్య,రాజానమమ్బరీష,మామన్త్ర్యాపృష్ట్వా-పరితోషితో,రాజేతిశేషః,దుర్వాసాః,విహాయసామార్గేణా , హైతుకం హైనందినప్రళయాదిభిరనివర్త్యం , ద్విపరార్ధావస్థాయినమిత్యర్థః-బ్రహ్మలోకంచతుర్ముఖలోకం - యయౌ-తతోఽమ్బరీషస్య గుణాన్ స్తోతుమితి శేషః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అమ్బరీషస్యధైర్యందృఢసఙ్కల్పం చాహ ॥ సంవత్సర ఇతి ॥ఆగతో,మునిర్దుర్వాసాః యావతాకాలేన,పున-ర్దిక్షు, భ్రమన్నాగతస్తావత్సంవత్సరాత్మకః , కాలో-ఽత్యగాద్వ్యతీయాయ, ప్రథమాగమనాదారభ్యపునరాగమనపర్యన్తఃకాలఃసంవత్సరోబభూవేత్యర్థః-తావన్తంచకాలం - రాజామ్బరీష - స్తస్యమునే-ర్దర్శనమేవాకాఙ్క్షన్-అప ఏవ,భక్షయన్,బభూవతస్థౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ దుర్వాససి-గతేసత్య-థా - మ్బరీషః - ద్విజోపయోగాతిపవిత్రం-ద్విజోపయోగేనద్విజభుక్తావశేషణాద్ధేతోః-పరమంపవిత్ర-మన్న-మాహరద్బుభుజే-తతః-ఋషేర్దుర్వాససో-వ్యసనంచక్రజం తస్మా-ద్విమోక్షణం-స్వస్యవీర్యంధైర్యాదిలక్షణంచే-త్యేతత్సర్వం-పరస్యపరమాత్మనః - ప్రభావంప్రభావకృతమేవ-మేనే అమన్యత ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉక్తవిధా-అనేకే,గుణా యస్య,సరాజాఽమ్బరీషః,పరాత్మనిపరేబ్రహ్మణి,వాసుదేవే - క్రియాకలాపైస్సహ,స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాసముదాయసహకృత్యామనన్యప్రయోజనాం-భక్తిం-సమువాహేతికారేత్యర్థః॥భక్తింపిశిన

ష్టి॥యయాఽనన్యప్రయోజనయా వాసుదేవభక్త్యా- ఆవిరిఞ్చ్యాత్ విరిఞ్చిపర్యన్తభోగా-న్నిరయాన్నిరయప్రాయాం-శ్చకార అమన్యత॥తథాచస్మర్యతే॥ "ఏతేవై నిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన,,ఇతి "వాసుదేవమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు తస్యాన్తరాయో మైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల,, మితిచ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తతో-ఽమ్బరీషః-స్వతుల్యశీలేషు-తనయేషు-రాజ్యం, విసృజ్య నిధాయ,ధీరో జితేన్ద్రియో,వనం,వివేశ॥తత్రా,న్తరాత్మభూతే భగవతి, వాసుదేవే,మనో-దధదేకాగ్రచిత్తో బభూవ, తతో,ధ్వస్తః, గుణప్రవాహస్సంసారో,యస్య,తాదృశః, ముక్తో బభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఏవముపవర్ణితామ్బరీషోపాఖ్యానకీర్తనాదిజంఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థ-మమ్బరీషస్య,రాజ్ఞ ఏతద్వర్ణితం,పుణ్య, మాఖ్యానం-భక్త్యా,సఙ్కీర్తయ-న్ననుసధ్యాయంశ్చ-పుమా,న్భాగవతో, భవేత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తనయేషు రాజ్యం విసృజ్య వనం వివేశేత్యుక్తం॥ "కేతేతనయా ఇత్యత ఆహ మునిః,, విరూప ఇతి॥ విరూపాదయ,స్త్రయోఽమ్బరీషస్య,సుతాః, తత్ర,విరూపా,త్పృషదశ్వ,స్సంబభూవ, పృషదశ్వపుత్రస్తు-రథీతరః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తస్య రథీతరస్యాప్రజస్య సన్తానరహితస్య సత-స్తద్భార్యాయాం, తన్తవే సన్తానార్థ,మఙ్గిరా ఋషిః. బ్రహ్మవర్చస్వినః బ్రహ్మవర్చసంపన్నాన్ సుతాన్,జనయామాస ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఏతే రథీతరస్య,క్షేత్రప్రసూతత్వేన-రథీతరగోత్రాస్సన్తో,ఽఙ్గిరసో బీజప్రసూతత్వాదాఙ్గీరసాశ్చ॥అతో,రథీతరాణాం రథీతరపుత్రాణాం, తత్సన్తానప్రసూతానాంచ-ప్రవరాః,క్షత్రోపేతాః ద్విజాతయః క్షత్ర

రాత్మని బ్రహ్మణి వాసుదేవే । క్రియాకలాపైస్సముపాహ భక్తిం యయా విరిఞ్చ్యాన్నిరయాంశ్చకార ॥ ౨౫ ॥ అథామ్బరీషస్తనయేషు రాజ్యం సమానశీలేషు విసృజ్య ధీరః । వనం వివేశాత్మని వాసుదేవే మనో దధద్ధ్వస్తగుణప్రవాహః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యేతత్పుణ్య మాఖ్యానమమ్బరీషస్య భూపతేః । సంకీర్తయన్ననుధ్యాయన్భక్తో భాగవతో భవేత్ ॥ ౨౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విరూపః కేతుమాన్ శమ్భురమ్బరీషసుతాస్త్రయః । విరూపాత్పృషదశ్వోఽభూత్తత్పుత్రస్తు రథీతరః ॥ ౧ ॥ రథీతరస్యాప్రజస్య భార్యాయాం తన్తవే ఋషిః । అఙ్గిరా జనయామాస బ్రహ్మవర్చస్వినస్సుతాన్ ॥ ౨ ॥ ఏతే క్షేత్రప్రసూతా వై పునస్త్వాఙ్గిరసాస్స్మృతాః । రథీతరాణాం ప్రవరాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయః ॥ ౩ ॥ క్షువతస్తు మనోర్జజ్ఞ ఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః । తస్య పుత్రశతజ్యేష్ఠా వికుక్షినిమిదణ్డకాః ॥ ౪ ॥ తేషాం పురస్తాదభవన్నార్యావర్తే నృపా నృప । పఞ్చవింశతి పశ్చాచ్చ త్రయో మధ్యేఽపరేఽన్యతః ॥ ౫ ॥ స ఏకదాఽష్టకాశ్రాద్ధ ఇక్ష్వాకుస్సుతమాదిశత్ । మాంసమానీయతాం మేధ్యం వికుక్షే గచ్ఛ మా చిరమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతి స వనం గత్వా మృగాన్హత్వా క్రియార్హణాన్ । శ్రాన్తో బుభుక్షితో వీరశ్శశం చాదదపస్మృతిః ॥ ౭ ॥ శేషం నివేదయా

గోత్రాన్వయినో బ్రాహ్మణప్రవరాః, క్షత్రబ్రహ్మోభయగోత్రాన్వితాః బభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఏవం మనోర్దశసు పుత్రేషు వృషధ్రకవీవిరక్తత్వాన్నవంశప్రవర్తకౌ- కరూషాదీనాంచసప్తానాం వంశాస్తారతమ్యక్రమేణోక్తాః ॥ ఇదానీమతివితతమిక్ష్వాకోర్వంశమాహ ॥ క్షువత స్త్విత్యాదినాయావత్సోమవంశప్రస్తావం ॥ క్షువతః క్షుతం కుర్వతో - మనోర్వైవస్వతస్య,ఘ్రాణా, దిక్ష్వాకురితి ప్రసిద్ధ-స్సుతో,జజ్ఞే "శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశపుత్రా,, నితిపూర్వంబాహుళ్యాభిప్రాయేణోక్త-మతో నానేన విరోధః,తస్యేక్ష్వాకోః-పుత్రశతం-బభూవ, తత్ర, జ్యేష్ఠా వికుక్ష్యాదయః త్రయః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవం స్థితే తేషాం,శతపుత్రాణాం మధ్యే, పఞ్చవింశతిసఙ్ఖ్యాకాః,పుత్రాః, పురస్తాత్పూర్వస్యాం దిశి-య, ఆర్యావర్తః విన్ధ్యహిమపర్వతయోః మధ్యదేశ-స్తస్య-నృపా రాజానో - బభూవుః ॥ ఆర్యావర్తపురస్తాత్సముద్రపర్యన్తం మణ్డలవిభాగేనాధిపతయో బభూవురిత్యర్థః, హేనృప-తథైవ పశ్చాదార్యావర్తే- నృపాః పఞ్చవింశతిసంఖ్యా,బభూవుః, ఆర్యావర్తమధ్యే తు,త్రయో జ్యేష్ఠా వికుక్ష్యాదయో,ఽధిపతయో బభూవుః-అపరే అవశిష్టాస్తు, అన్యతః దక్షిణోత్తరాదిషు,నృపా,అభవన్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ వికుక్షే రేవ శశాద ఇతి నామాన్తరం వక్ష్యతే తత్ర హేతుమాహ॥స ఏకదేతి చతుర్భిః॥ ఏకదా చ, దిక్ష్వాకు,రష్టకాశ్రాద్ధనిమిత్తే,మాంస,మానీయ,తాం, హే వికుక్షే, శీఘ్రం,గచ్ఛ విళమ్బం మాకార్షీరితి-సుత,మాదిశదాదిష్టవాన్,, ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తథా,స్స వికుక్షి-స్తథైవానేష్యామి,త్యుక్త్వా, వనం ప్రతి-గత్వా - క్రియార్హణాన్ శ్రాద్ధార్హాన్,మృగాన్ హత్వా,శ్రాన్తో, బుభుక్షితః, అపగతాస్మృతిః శ్రాద్ధార్థం హతా ఇమే మృగా న మయా భక్షితుం యోగ్యా ఇతి స్మృతిర్జ్ఞానం యస్య, స వీరో వికుక్షిశ్శశం మృగ-మాదదభక్షయత్ "ఆదస్సర్వేషా,, మిత్యస్మృక్తఫలః అడాగమః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ శేషం స్వభుక్తావశిష్టం మాంసం పిత్రే- నివేదయామాస

ససమర్పయామాస - స - తత , స్తేనపిత్రా ఇక్ష్వాకుణా-చోదితః , ప్రోక్షణాయప్రోక్షణేనమాంసంసంస్కుర్విత్యాదిష్టః తస్యేక్ష్వాకో,ర్గురుర్వసిష్ఠ-ఆహ,ఏతన్మాంసం-దుష్టముచ్ఛేషణదోషదుష్ట,మతో,ఽకర్మకంశ్రాద్ధానర్హమిత్యాహ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తతో , గురుణాఽభిహితం , పుత్రస్యవికుక్షే, స్తత్కర్మ-జ్ఞాత్వా,నృపఇక్ష్వాకు , స్త్యక్తో , విధిశ్శాస్త్రీయనియమరూపో ,యేన తం,సుతం,రుషా-దేశా-న్నిస్సారయామాస ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తతస్తుసఇక్ష్వాకు,ర్జాపకేనతపసాసహ - సంవాదంభగవద్గుణసంవాదం,విప్రేణసహ,సమాచరత్ , తపశ్చర్యాసహకృతంభగవద్గుణానువాదంగురుణాసహాకరోదిత్యర్థః ॥ తత, స్సఇక్ష్వాకుస్తేనజాపకసహకృతేనసంవాదేన , యోగీరాజ్యభోగేషువిరక్తః-ప్రారబ్ధావసానేకళేబరంత్యక్త్వా, య-త్పరంబ్రహ్మ,త,దవాప ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఏవం,పితరీక్ష్వాకా, వుపరతేవృతేసత్య,థ-వికుక్షి, రేత్యాగత్య , మాంపృథివీం-శాసత్పాలయన్,యజ్ఞైర్హరిమీజేఆరాధితవాన్,తతశ్శ్రాద్ధార్థశశభక్షణాన్నిమిత్తా , చ్ఛశాదఇతిప్రసిద్ధో,బభూవ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తస్యవికుక్షే,స్సుతః,పురఞ్జయ,స్సఏవ-ఇన్ద్రవాహః-కకుత్స్థ-ఇతిచ-ఈరితఃవ్యవహృతః , కుతఏతన్నామద్వయంప్రాప్తమిత్యత్రాహ॥ కర్మభిః క్రియావిశేషైః-ప్రాప్తాని, నామాని-శృణు , కథయతోమ త్తఇతిశేషః ॥ నామానీతిబహువచనేనపురఞ్జయనామాపికర్మనిమిత్తమేవేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ పురఞ్జయాదినామనిమిత్తానికర్మాణివక్తుమితిహాసమాహ॥ కృతాన్తఇత్యాదినాజిత్వేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ దానవైస్సహ-దేవానాం,కృతాన్త-స్సమరస్సఙ్గ్రామ,ఆసీత్,తస్యవిశ్వస్యాన్తఃకృతాన్తఃప్రలయ-స్తత్కల్పస్స

మాసపిత్రేతేనచతద్గురుః।చోదితఃప్రోక్షణాయాహదుష్టమేతదకర్మకమ్॥౮॥జ్ఞాత్వాపుత్రస్యతత్కర్మగురుణా
ఽభిహితంనృప। దేశాన్నిస్సారయామాససుతంత్యక్తవిధింరుషా॥ ౯ ॥ సతువిప్రేణసంవాదంజాపకేనసమా
చరత్ । త్యక్త్వాకళేబరంయోగీసతేనావాపయత్పరమ్॥ ౧౦ ॥ పితర్యుపరతేఽభ్యేత్యవికుక్షిఃపృథివీమిమామ్।
శాసన్నీజేహరింయజ్ఞైశ్శశాదఇతివిశ్రుతః ॥ ౧౧ ॥ పురఞ్జయస్తస్యసుతఇన్ద్రవాహఇతీరితః । కకుత్స్థఇతిచాప్యు
క్తశ్శృణునామానికర్మభిః ॥ ౧౨ ॥ కృతాన్తఆసీత్సమరోదేవానాంసహదానవైః ।పార్ష్ణిగ్రాహోవృతోవీరో
దేవైర్దైత్యపరాజితైః ॥ ౧౩ ॥ వచనాద్దేవదేవస్యవిష్ణోర్విశ్వాత్మనఃప్రభోః । వాహనత్వేవృతస్తస్యబభూవే
న్ద్రోమహావృషః ॥ ౧౪ ॥ ససన్నద్ధోధనుర్దివ్యమాదాయవిశిఖాన్శితాన్ । స్తూయమానస్తమారుహ్యయుయు
త్సుఃకకుదిస్థితః ॥ ౧౫ ॥ తేజసాఽఽప్యాయితోవిష్ణోఃపురుషస్యమహాత్మనః । ప్రతీచ్యాందిశిదైత్యానాంన్యరు
ణత్త్రిదశైః పురమ్ ॥ ౧౬ ॥ తైస్తస్యచాభూత్ప్రధనంతుములంరోమహర్షణమ్ । యమాయభల్లైరనయద్దై
త్యాన్యేఽభియయుర్మృధే ॥ ౧౭ ॥ తస్యేషుపాతాభిముఖంయుగాన్తాగ్నిమివోల్బణమ్ । దృష్ట్వాఽన్యేదుద్రు
వుర్దైత్యాహన్యమానాస్స్వమాలయమ్ ॥ ౧౮ ॥ జిత్వాపురంధనంసర్వమయచ్ఛద్వజ్రపాణయే । ప్రత్యాగచ్ఛ
త్సరాజర్షిరితినామభిరాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పురఞ్జయస్యపుత్రోఽభూదనేనాస్తత్సుతఃపృథుః । విశ్వగన్ధిస్తతశ్చ

మరఆసీదిత్యర్థః-తదా,వీరఃపురఞ్జయః,దైత్యైః,పరాజితైర్దేవైః - విశ్వేశ్వరస్య,ప్రభోర్విష్ణోర్వచనా, త్పార్ష్ణిగ్రాహస్సహాయ-స్తత్త్వేన-వృతఃకృతః , పురఞ్జయేనేన్ద్రోవాహనత్వేనవృతో , మహా , న్వృషభ , ఆసీత్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత-స్తం మహాన్తం,వృషభ,మారుహ్య,కకుది-స్థితఉపవిష్టః,దేవైః,స్తూయమానో , యోద్ధుమిచ్ఛు, స్సన్నద్ధఃకవచిత-స్సపురఞ్జయో,దివ్యం,ధను-ర్నిశితా-న్బాణాంశ్చా,దాయ,మహాత్మనః-పురుషస్యవిష్ణో-స్తేజసా , ఆప్యాయితఉపబృంహిత-స్త్రిదశైర్దేవైస్సహ-ప్రతీచ్యాందిశి-దైత్యానాం-పురం-న్యరుణత్నిరుద్ధవాన్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తైర్దైత్యైః,పురవాసిభిస్సహ,తస్యపురఞ్జయస్య,తుములం-రోమహర్షణం-రోమ్ణాంశ్రుణ్వతాంపశ్యతాంచలోమ్నాంహర్షణముద్ఘనం- యస్మాత్తథావిధం-ప్రధనంయుద్ధ-మాసీత్ ॥తత్ర-భల్లైరిషుభిః-పురఞ్జయో,దైత్యాన్,యమాయానయత్ హతవానిత్యర్థః- కాన్దైత్యాన్ , యేఽభిముఖమాయయుః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తతోఽన్యేహతావశిష్టాదైత్యా, స్తస్యపురఞ్జయస్యే,షూణాం,పాతస్యాభిముఖ , మాగత్యేతిశేషః,తం - యుగాన్తాగ్నిమివో-ల్బణందుస్సహం-దృష్ట్వా - తేన-హన్యమానా-స్స్వకీయమాలయంపాతాలంప్రతి-దుద్రువుః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తత-స్సరాజర్షిఃపురఞ్జయో-దైత్యాన్-జిత్వా-తేషాం-పురం-ధనం-సర్వం-ప్రీత్యా వజ్రపాణయఇన్ద్రాయా-యచ్ఛద్దదౌ,ఇతిశబ్దోహేత్వర్థకః - యతః-పురంజితవాన్ - వృషభస్యకకుదిస్థితః - ఇన్ద్రమేవవాహనత్వేనపరిగృహీతవాన్-తతోహేతో - ర్నామభిఃపురఞ్జయాదినామభిః-పురజయాదికర్మప్రవృత్తినిమిత్తకై-రుదాహృతోవ్యవహృతః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ పురఞ్జయస్యా-నేనా,ఇతిప్రసిద్ధః-పుత్రోబభూవ-తస్యానేనస, స్సుతః, పృథుః, తతఃపృథో,ర్విశ్వగన్ధః-పుత్రో, బభూవ-విశ్వ

గన్ధా-చ్చన్ద్రస్తస్యచన్ద్రస్య-సుతో,యువనాశ్వః ॥ ౨౦ ॥ తస్యయువనాశ్వస్య-సుతః-శాబస్తిఃతంవిశినష్టి-యేనశాబస్తి నాశాబస్తిరితిప్రసిద్ధా-పురీ-నిర్మితా, శాబస్తే-స్సుతో, బృహదశ్వ-స్తతోబృహదశ్వా-త్కువలయాశ్వకః,పుత్ర-స్సంబభూవ ॥ ౨౧ ॥ కువలయాశ్వస్యైవధున్ధుమారఇతినామాన్తరం,నామ్నఃప్రవృత్తినిమిత్తంకర్మాహ॥ యఇతి ॥యఃకువలయాశ్వకో-బలీబలవాన్ - ఉదఙ్కస్యఋషేః - ప్రియార్థంప్రియంకర్తుం - సుతానా-మేకవింశత్యా-సహస్రైః-రేకవింశతిసహస్రసఙ్ఖ్యాకైస్సుతైః - వృతఇత్యర్థః యుద్ధే-ధున్ధుంనామా,సుర,మహన - దతోధున్ధుమారిఇతిప్రసిద్ధోబభూవ- తస్యకువలయాశ్వకస్య-సుతా-స్తేసర్వే - ధున్ధుమారస్య-ముఖాగ్నినా-జజ్వలుఃదగ్ధాబభూవురిత్యర్థః - తేషాంమధ్యే - త్రయఏవ-సుతా -అవశిష్టాః ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ తేచసుతా,హేభారత-దృఢాశ్వాదినామానః-తత్ర-దృఢాశ్వస్య-పుత్రో,హర్యశ్వ-స్తస్యహర్యశ్వస్య-నికుమ్భ-స్సుతో-ఽభవత్ ॥ ౨౪ ॥ నికుమ్భస్య-సుతో-బర్హిణాశ్వః-తస్యసుతః-కృశాశ్వః-అస్యకృశాశ్వస్య-సుత-స్సేనజిత్-తస్యసేనజితః-యువనాశ్వ-స్సుత-స్సమభవత్॥ యువనాశ్వవృత్తాన్తమాహ ॥ సఇత్యాదినా ॥యువనాశ్వ-ఽనపత్యస్సన్తానరహితః-అతఏవ-నిర్విణ్ణోనిర్వేదమాపన్నోభార్యాశతేనసహ - వనంప్రతి-గతః - తత్ర-మునయః- అస్యకృపాళవఃఏతద్విషయకృపాయుక్తా-బభూవుః ॥ తేఋషయ-స్సుసమాహితాస్సన్తః - ఐన్ద్రీమిన్ద్రదేవతాకా-మిష్టింపుత్రకామేష్టింప్రవర్తయాంచక్రుః ॥ ౨౫ । ౨౬॥ తదా-రాజాయువనాశ్వ-స్తర్షితః-నిశిరాత్రౌ-పిపాసు,స్తద్యజ్ఞసదనం-ప్రవిష్టః-శయానాం-స్తాన్విప్రాన్-దృష్ట్వా-మన్త్రజలంమన్త్రాభిమన్త్రితంజలంపత్న్యైదేయంస్వయంపపౌ-పీతవాన్ ॥ ౨౭ ॥ తత-ఉత్థి

న్ద్రోయువనాశ్వస్తుతత్సుతః ॥ ౨౦ ॥ శాబస్తిస్తత్సుతోయేనశాబస్తిర్నిర్మితాపురీ । బృహదశ్వస్తుశాబస్తిస్తతఃకువలయాశ్వకః ॥ ౨౧ ॥ యఃప్రియార్థముదఙ్కస్య ధున్ధుంనామాసురంబలీ । సుతానామేకవింశత్యాసహస్రైరహనద్వృతః॥ ౨౨ ॥ ధున్ధుమారఇతిఖ్యాతస్తత్సుతాస్తేప్రజజ్వలుః । ధున్ధోర్ముఖాగ్నినాసర్వేత్రయఏవావశేషితాః॥ ౨౩ ॥దృఢాశ్వఃకపిలాశ్వశ్చభద్రాశ్వఇతిభారత । దృఢాశ్వపుత్రోహర్యశ్వోనికుమ్భస్తస్యచాత్మజః॥ ౨౪ ॥ బర్హిణాశ్వోనికుమ్భస్యకృశాశ్వోథాస్యసేనజిత్ । యువనాశ్వోఽభవత్తస్యసోఽనపత్యోవనంగతః॥ ౨౫ ॥ భార్యాశతేననిర్విణ్ణఋషయోఽస్యకృపాళవః । ఇష్టింప్రవర్తయాంచక్రురైన్ద్రీంన్తేసుసమాహితాః॥ ౨౬ ॥రాజాతద్యజ్ఞసదనంప్రవిష్టోనిశితర్షితః। దృష్ట్వాశయానాన్స్తాన్విప్రాన్పపౌమన్త్రజలంస్వయమ్॥ ఉత్థితాస్తేనిశామ్యాథవ్యుదకంకలశంప్రభో, పప్రచ్ఛుఃకస్యకర్మేదంపీతంపుంసవనంజలమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజ్ఞాపీతంవిదిత్వాథఈశ్వరప్రహితేనతే । ఈశ్వరాయనమశ్చక్రురహోదైవబలంబలమ్॥ ౨౮ ॥తతఃకాలఉపావృత్తేకుక్షింనిర్భిద్యదక్షిణమ్ । యువనాశ్వస్యతనయశ్చక్రవర్తీజజానహ ॥ ౩౦ ॥ కింధాస్యతికుమారోఽయంస్తన్యేరోరూయతేభృశమ్। మాన్ధాతావత్సమారోదీరితీన్ద్రోదేశినీమదాత్॥ ౩౧ ॥ నమమారపితాతస్యవిప్రదైవప్రసాదతః । యువనాశ్వోఽపితత్రైవతపసాసిద్ధిమన్వగాత్॥ ౩౨ ॥ త్రసదస్యురితీన్ద్రోఽఙ్గవిదధేనామచాస్యవై। యస్మాత్త్రసన్తిహ్యుద్విగ్నాదస్యవోరావణాదయః॥ ౩౩ ॥యౌవనాశ్వోఽపిమాన్ధాతాచక్రవర్త్యవనింప్ర

తా-స్తేవిప్రా-నిరుదకం,కలశం-నిశామ్యదృష్ట్వా - హేప్రభో-కస్యేదంకర్మ - కేనేదం-పుంసవనంపుత్రోత్పత్తికారణం-జలం,పీత-మితిపప్రచ్ఛుః ॥ ౨౮ ॥ తత-ఈశ్వరచోదితేన-రాజ్ఞాయువనాశ్వేన-పీత-మిదంజలం,మితి,విదిత్వా- తేఋషయః-అహో-దైవబలమేవ-ముఖ్యంబలం,పురుషబలంతునకించి-దితివదన్తః - ఈశ్వరాయ-నమశ్చక్రుః ॥ ౨౯ ॥ తతః-కాలేపుత్రోత్పత్తికాలేసన్నిహితేసతి-యువనాశ్వస్య - దక్షిణం-కుక్షిం,నిర్భిద్య - తనయ-శ్చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతి - స్సంబభూవ ॥ ౩౦ ॥ అయం-కుమారః-స్తన్యాభావేన-రోరూయతేభృశంరోదితి-అతో-ఽయం-కం,ధాస్యతి,, ధేట్పానే,,కంపాస్యతీ-త్యేవం,దుఃఖితైః - ర్విప్రైః-రుక్తేసతి-తస్యామిష్ట్యా - మారాధిత-ఇన్ద్రో - మా-మయంకుమారో-ధాస్యతిపాస్యతీ-త్యుక్త్వా - హేవత్స - మారోదీ-రితి-వదన్ - దేశినీంతర్జనీమమృతస్రావిణీ-మదాత్కుమారస్యవక్త్రేనిహితవాన్ - ఇన్ద్రేణాయంమాంధాతేత్యుక్తత్వాన్మాంధాతేతిప్రసిద్ధోబభూవ ॥ ౩౧ ॥ తస్యకుమారస్య-పితాచయువనాశ్వో- విప్రాణాం-దైవస్యచా-నుగ్రహా-న్నమమారనమృతఃతత-స్స-తత్రైవవనే-తపసాఽనుష్ఠితేన-సిద్ధింముక్తిం- మన్వగాత్ప్రాప ॥ ౩౨ ॥ అఙ్గహేరాజన్, అస్యకుమారస్య,త్రసదస్యురితి-నామధేయ-మిన్ద్ర-శ్చకార॥తత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహయస్మాద్యౌవనాశ్వాత్కుమారా-ద్రావణాదయో-దస్యవోదుష్టా-ఉద్విగ్నాశ్చలన్త - స్త్రసన్తిబిభ్యతి - అత-స్సోఽయం-త్రసదస్యురితి- ప్రసిద్ధోభవితేతి-వద-న్నామ-విదధేతఇతిపూర్వేణాన్వయః ॥ ౩౩ ॥ మాన్ధాతుశ్చరిత్రమాహ॥యౌవనాశ్వఇత్యాదినాశతబిన్దోరిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ యువనాశ్వస్యాపత్యంపుమాన్యౌవనాశ్వో, మాన్ధాతా - ప్రభుస్సమర్థః ,సప్తద్వీపాత్మకం,భూమ

క్రం-యస్య - సప్తద్వీపాత్మకంభూచక్రంయస్యవశేవర్తతఇతితథాభూత - ఏకఏవా-చ్యుతస్యభగవతః- స్తేజసా - అప్రచ్యు
తేనతేజసేతివా-సప్తద్వీపవతీ-మవనింభూమిం-శశాస ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఆత్మవిత్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీసన్-భూ
రయఃబహ్వ్యః-దక్షిణా-యేషు-తైః-క్రతుభి-ర్యజ్ఞంవిష్ణుం “ యజ్ఞోవై విష్ణు ”రితిశ్రుతేః॥ ఈజఇయాజ॥యజ్ఞమేవకింవిశేష
ణారాధితవానిత్యత స్తంవిశినష్టి “ సర్వదేవమయమితిసార్ధేన ” సర్వదేవతాప్రచురం తత్ప్రాచుర్యంచతచ్ఛరీరకత్వేన-తథా
చశ్రూయతే“ సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతా ” ఇతి, దేవంస్వతేజసాదీప్యమానం-సర్వాన్తరాత్మానం- ప్రాకృతేన్ద్రియాగ
మ్యమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ద్రవ్యాదిక-మేతత్సర్వం-యదాత్మకంయద్యజ్ఞాత్మకం,తం-యజ్ఞ-మీజఇతిపూర్వేణాన్వయః,ద్రవ్యాదిభిస్స
హపఠితోయజ్ఞశబ్దఃక్రతుపరః - ద్రవ్యంచరుపురోడాశాదికం-మన్త్రోద్రవ్యదేవతాప్రకాశకోవేదభాగః - విధిశ్చోదనాత్మకో
భాగః,యజమానఃకర్తా- ధర్మఃఅపూర్వాఖ్యో,దేవతాప్రసాదరూపోవా-దేశ“ స్సమేయజేతే ”త్యాద్యుక్తః-కాలోవసన్తా
దిః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ యావద్భూమణ్డలం-సూర్యఉదేతిఉదేత్యప్రకాశయతి - యద్వా-యావద్యత్ర-ఉదేతి - యత్రచ,ప్రతితిష్ఠత్య
స్తమేతి-తదవధికృత్స్నం-సర్వం-మేతద్భూమణ్డలం - యౌవనాశ్వస్యమాన్ధాతుః-క్షేత్రం-పాలితంక్షేత్ర-మితికథ్యతఇత్యర్థః - ఆచ
క్రవాలమాధిపత్యంకృతవానితియావత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ నృపఃమాన్ధాతా-నృపేతిపాఠేహేనృప శతబిన్దోః - ర్దుహితరి బిన్దుమ
త్యాఖ్యాయాంభార్యాయాం-పురుకుత్సాదీన్ , త్రీ-న్పుత్రా,నుత్పాదయామాసేతిశేషః , నృపేతిపాఠేమాన్ధాతేతికర్తృపద
మధ్యాహర్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తేషాంపురుకుత్సాదీనాం,స్వసారఃభగిన్యః - పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాకా,స్సౌభరిమృషిం-పతిం-వ
వ్రిరేపరిజగృహుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ కథంవాతమృషింవవ్రిరఇత్యపేక్షాయాంప్రసఙ్గాత్సౌభరేశ్చరిత్రమాహయావదధ్యాయస

భుః । సప్తద్వీపవతీమేకశ్శశాసాచ్యుతతేజసా ॥ ౩౪ ॥ ఈజేచయజ్ఞంక్రతుభిరాత్మవిద్భూరిదక్షిణైః।సర్వవేద
మయందేవంసర్వాత్మకమతీన్ద్రియమ్ ॥ ౩౫ ॥ ద్రవ్యంమన్త్రోవిధిర్యజ్ఞోయజమానస్తథర్త్విజః। ధర్మోదేశశ్చకా
లశ్చసర్వమేతద్యదాత్మకమ్ ॥ ౩౬ ॥ యావత్సూర్యఉదేతిస్మయావచ్చప్రతితిష్ఠతి । సర్వంతద్యౌవనాశ్వస్యమా
న్ధాతుఃక్షేత్రముచ్యతే॥ ౩౭ ॥ శతబిన్దోర్దుహితరిబిన్దుమత్యామధా ❁ న్నృపః । పురుకుత్సమమ్బరీషంచముచుకు
న్దంచయోగినమ్। ౩౮ ॥ తేషాంస్వసారఃపఞ్చాశత్సౌభరింవవ్రిరేపతిమ్॥౩౯॥యమునాన్తర్జలేమగ్నస్తప్యమా
నః † పరన్తపః । నిర్వృతింమీనరాజస్యవీక్ష్యమైథునధర్మిణః ॥ ౪౦ ॥ జాతస్పృహోనృపంవిప్రఃకన్యామేకా
మయాచత । సోప్యాహగృహ్యతాంబ్రహ్మన్కామంకన్యాస్స్వయంవరే॥ ౪౧ ॥ సవిచిన్త్యాప్రియంస్త్రీణాం
జరఠోఽయమసమ్మతః । వలీపలితఏజత్క ఇత్యహంప్రత్యుదాహృతః ॥ ౪౨ ॥ సాధయిష్యేతథాఽఽత్మానం
సురస్త్రీణామభీప్సితమ్।కింపునర్మనుజేన్ద్రాణామితివ్యవసితఃప్రభుః॥ ౪౩ ॥మునిఃప్రవేశితఃక్షత్త్రాకన్యాన్తఃపు
రమృద్ధిమత్ । వృతస్సరాజకన్యాభిరేకఃపఞ్చాశతావరః॥ ౪౪ ॥తాసాంకలిరభూద్భూయాంస్తదర్థేఽపోహ్య

మాప్తి । పరమఃశ్రేష్ఠం-తపోయస్యసపరన్తపః,సౌభరిః,పరన్తపేతిపాఠే,హేపరన్తప-యమునాయాః , అన్తర్జలేజలమ
ధ్యే-నిమగ్నః- స్తప్యమానః,పరంతపఇత్యపిపాఠాన్తరం,తత్ర,పరంతప - స్తప్యమానఃకుర్వాణః,పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః॥
కదాచి, న్మైథునమేవధర్మోయస్య , తస్య,మత్స్యశ్రేష్ఠస్య,నిర్వృతింమైథునసుఖం,దృష్ట్వా , విప్రస్సౌభరి , ర్జాతాఉత్పన్నా-
స్పృహామైథునేచ్ఛా-యస్యసః,నృపంమాన్ధాతార-మాగత్యై, కాం,కన్యా,మయాచత - సమాన్ధాతాఽప్య-స్య,నైరూప్య-
మాలక్ష్యైవమాహ॥ హేబ్రహ్మన్-స్వయంవరే-కామంయథేచ్ఛంకన్యా,గృహ్యతా,మిత్యాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁
సవిప్రస్సౌభరిః , స్త్రీణా , మప్రియం , మాం , విచిన్త్య , నేనా , హం , ప్రత్యుక్తః , అత , ఆత్మానం , సురస్త్రీణా
మప్య , భీప్సితం , సాధయిష్యామీ - తి - వ్యవసితః నిశ్చితవానితి ద్వయో రన్వయః స్వస్య స్త్రీణా మప్రియత్వే హే
తుః , జరఠోవృద్ధః , వలిభిర్యుక్తః , పలితశ్చ - ఏజత్కః కమ్ప మానశిరాః . ఏవం భూతో ఽ యమితి బుద్ధ్వా , రా
జ్ఞా , అహం ప్రత్యుక్త ఇత్య న్వ యః ॥ సుర స్త్రీణామప్య , భీప్సి తమాత్మానం - యోగ ప్రభావేన - సాధ యిష్యే-
కిం పున - ర్మనుజేన్ద్రాణాం మనుజేన్ద్ర స్త్రీణా - మభీప్సితం - సాధయిష్య ఇతికియదేతదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం - వ్యవసితః
వ్యవసాయయుక్తః - ప్రభుస్సమర్థో - యోగిత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❁ మునిస్సౌభరిః-క్షత్త్రాసూతేనప్రయోజ్యక
ర్త్రా - రాజ్ఞాప్రయోజకేన - బుద్ధిమత్సర్వసమృద్ధిమ-దన్తఃపురం - ప్రవేశితః- పఞ్చాశతాపఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాభిః - రాజకన్యాభి-
స్సర్వాభి- రేకఏవ-వరస్స-న్వృతః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదా-తాసాంకన్యానాం,తదర్థేవరనిమిత్తం-అహమేవైనంవృణే,మమేవా
యమనురూపఃపతి-ర్నతవే-త్యేవం - సౌహృదంసోదర్యత్వప్రయుక్తంసౌహృద - మపోహ్య - తస్మిన్నితరాంసున్దరేవరే-గ

౩౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నృప, ౪౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పరంతప ॥ పరంతపః.

తంసహితం - చేతో - యాసాం-తాసాం-మహాన్-కలిః కలహః. ఆసీత్ యోగమాహాత్మ్యేన తాదృశసున్దరరూపం ధృతవానితి భావః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తస్యగార్హస్థ్యం వర్ణయతి । స ఇతి చతుర్భిః స బహ్వృచ ఆశ్వలాయనః-సౌభరిః-యద్వా, బహ్వృచ ఇతిమన్త్రసామర్థ్యముక్తం - తాభిః స్త్రీభిస్సహ, రేమే-ఇత్యుత్తరేణాన్వయః - అపారణీయం దురన్తం యత్, తపస్తస్య శ్రియా సమృద్ధ్యా హేతుభూతయా, అనర్ఘ్యాః - పరిచ్ఛదా ఉపకరణాని - యేషు - తేషు గృహేషు-ఉపకల్పితేషు-తథా-నానావిధేషూపవనేషు-అమలాన్యమ్భాంసి, యేషు, తేషు, సరస్సు చ కథంభూతేషు, సౌగన్ధికానాం కల్హారాదీనాం, కాననానిస్తోమాః యేషు ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ కథంభూతేషు గృహాదిషు, స్వలఙ్కృతాః, స్త్రియః, పురుషాశ్చ - యేషు, అనుగాయన్తో, ద్విజాః పక్షిణో భృఙ్గాశ్చ, వన్దినశ్చ, యేషు, కరంభూతః, మహార్హశయ్యాదిభిః, ఉపలక్షితస్సన్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ యస్య సౌభరే, ర్గార్హస్థ్యం, సమ్యగవలోక్య, విస్మితః-సార్వభౌమసంపదా, యుక్తస్సప్తద్వీపసహితాయా, భూమేరధిపతిః, మాన్ధాతా, స్తమ్భం గర్వం జహౌ త్యాజ, కియదేతన్మదీయమైశ్వర్యమిత్యమన్యతేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ దుహితౄణాం సత్కారవైకల్యచిన్తాం జహౌ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఇత్థం, గృహేష్వాసక్తస్సౌభరిర్నానాముఖైర్బహుముఖైర్బహుభిరిన్ద్రియైరిత్యర్థః-అనేనానేకశరీరపరిగ్రహః ప్రతిశరీరమిన్ద్రియభేదశ్చసూచ్యతే, విషయాన్ శబ్దాదీన్, సేవమానోఽనుభవన్నపి, నతుతోషనాలమమన్యత, యథా ఆజ్యస్తోకైః ప్లుతబిన్దుభిరగ్నిర్న తుష్యతి- తద్వత్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇదానీం తస్యానుతాపపూర్వకం వానప్రస్థాశ్రమమాహ ॥ తావదనుతాపమాహ ॥ స ఇత్యాదినా ఏవం వసన్నిత్యతః ప్రాక్తనేన । బహ్వృచానామాచార్యస్స సౌభరిః-కదాచి, దుపాసీన ఉపవిష్టః-ఆ

సౌహృదమ్ । మమానురూపో నాయం వ ఇతి తద్గతచేతసామ్ ॥ ౪౫ ॥ స బహ్వృచస్తాభిరపారణీయతపశ్శ్రియాఽనర్ఘ్యపరిచ్ఛదేషు । గృహేషు నానోపవనామలామ్భస్సరస్సు సౌగన్ధికకాననేషు ॥ ౪౬ ॥ మహార్హశయ్యాసనవస్త్రభూషణస్నానానులేపాభ్యవహారమాల్యకైః । స్వలఙ్కృతస్త్రీపురుషేషు నిత్యదా * రేమేఽనుగాయద్ద్విజభృఙ్గవన్దిషు ॥ ౪౭ ॥ యద్గార్హస్థ్యం తు సంవీక్ష్య సప్తద్వీపావనీపతిః । విస్మితః స్తమ్భమజహాత్సార్వభౌమశ్రియాఽన్వితః ॥ ౪౮ ॥ ఏవం గృహేష్వభిరతో విషయాన్ వివిధైస్సుఖైః । సేవమానో న చాతుష్యదాజ్యస్తోకైరివానలః ॥ ౪౯ ॥ స కదాచిదుపాసీన ఆత్మాపహ్నవమాత్మనః । దదర్శ బహ్వృచాచార్యో మీనసఙ్గసముత్థితమ్ ॥ ౫౦ ॥ అహో ఇమం పశ్యత మే వినాశం తపస్వినస్సచ్చరితవ్రతస్య । అన్తర్జలే వారిచరప్రసఙ్గాత్ప్రచ్యావితం బ్రహ్మచిరం ధృతం యత్ ॥ ౫౧ ॥ సఙ్గం త్యజేత * మిథునవ్రతీనాం ముముక్షుస్సర్వాత్మనా న విసృజేద్బహిరిన్ద్రియాణి । ఏకశ్చరన్రహసి చిత్తమనన్త ఈశే యుఞ్జీత తద్వ్రతిషు సాధుషు చేత్ప్రసఙ్గః ॥ ౫౨ ॥ ఏకస్తపస్వ్యహమథామ్భసి మత్స్యసఙ్గాత్పఞ్చాశదాసముత పఞ్చసహస్రవర్గః । నాన్తం వ్రజామ్యుభయకృత్యమనోరథానాం మాయాగుణైర్హృతమతిర్విషయేఽర్థభావః ॥ ౫౩ ॥ ఏవం వసన్గృహే కాలం విరక్తో న్యాసమాస్థితః । వనం జగామాను

త్మనా మనసా-మీనస్య-సఙ్గాద్ధేతోః-స్సముత్థిత-మాత్మాపహ్నవం స్వరూపానుసన్ధానవిరోధినం - విషయచాపలం-దదర్శ ఆలోకితవాన్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ దర్శనమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అహో ఇతి ॥ అహో హే లోకాస్తపో-నిష్ఠస్య- సంశ్చాసౌ చరితవ్రతశ్చ-యోఽహం, తస్య-మమ-మం, వినాశం-పశ్యత-కోఽసౌ వినాశస్తత్రాహ-అన్తర్జలే - యో, వారిచరో మీనస్తస్య ప్రకృష్టాత్సఙ్గాద్ధేతోః-చిరం-ధృతం ధ్యాతం, బ్రహ్మ- విస్రావితం విస్మృతమితి, యదేవ ఏవ వినాశః, బ్రహ్మవిస్మరణమాత్మనో వినాశప్రాయమేవేతి మత్వా వినాశం పశ్యతేత్యుక్తం ॥ తథా చ శ్రూయతే «అసన్నేవ స భవతి అసద్బ్రహ్మేతి వేద చే» దితి ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ అత ఏవం వర్తితవ్యం మయేత్యభిప్రాయేణ ముముక్షోర్వృత్తిమాహ ॥ సఙ్గమితి ॥ ముముక్షుః - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ-మిథునవ్రతినాం దాంపత్యధర్మవతాం-సఙ్గం త్యజేత్, బహిశ్శబ్దాదివిషయేషు-ఇన్ద్రియాణి-న విసృజేత్ సంప్రవర్తయేత్ - ఏకోఽసహాయ ఏవ, చరేత్, రహసి ఏకాన్తే-చిత్తం-మనన్తే అపరిచ్ఛిన్నే-ఈశే భగవతి, యుఞ్జీత-క్వచిదపి సఙ్గో న కార్య ఏవ, క్వచిచ్చేద్భవతి ప్రసఙ్గ- స్తర్హి-తస్మిన్ననన్త ఏవ రతి ర్యేషాం- తేషు-సాధుష్వేవ, విధేయః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ స్వావస్థాం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏక ఇతి ॥ ప్రథమ-మేకః అసహాయ ఏవాహమాసం-అథ తతో- ఽమ్భసి-యో, మత్స్యః తస్య సఙ్గాత్- పఞ్చాశ -దాశం పఞ్చాశతా భార్యాభిరేకదా సంబన్ధాయ పఞ్చాశచ్ఛరీరవిశిష్టోఽభవం-తతశ్చ, పుత్రరూపేణ, పఞ్చసహస్రవర్గ, ఆసం-ఏవమప్యన్తం విషయానుభవజాం తృప్తిం అన్తస్యాత్యన్తస్యావధిత్వాత్-న వ్రజామి-కథంభూతః, ఉభయకృత్యం స్త్రీపుంసకృత్యం, తస్మిన్నేవ - మనోరథో యేషాం-మాయాగుణైర్గేహాదిభి, ర్హృతా, మతి - ర్యస్య-విషయేషు శబ్దాదిష్వేవ, అర్థభావః పురుషార్థబుద్ధి, ర్యస్య, తథాభూతః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ ఏవమిత్యాదిశుకోక్తిః ఇత్థం- మహాన్తం కాలం గృహే, వసన్, తతో, విరక్తో, న్యాసం కామ్యకర్మత్యాగ

మాస్థితః- వనం - జగామ-తపస ఇతి శేషః - తంగచ్ఛన్తంసౌభరిం - పతిరేవ దేవతా యాసాం తాః-పత్న్యశ్చ - నుసృత్యాజగ్ముః ॥ ౫౪ ॥ తత్ర వనే - ఆత్మవిత్ ఆత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానపర, స్సౌభరి, రాత్మకర్శనం శరీరకార్శ్యవహం అత ఏవ-తీక్ష్ణముగ్రం,తప- స్తప్త్వాకృత్వా- అగ్నిభిరాహవనీయాదిభిస్సహైవ , త్మానం-పరమాత్మని-యుయోజలినమనుసందధ ఇత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ తతో- హేమహారాజ,పత్న్యస్సౌభరే - రాధ్యాత్మికీంగతింపరమాత్మసంబన్ధినీం అగ్నిభిస్సహప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మని లయానుసన్ధానపూర్వికాంతత్ప్రాప్తిరూపాంగతి-మవలోక్యతాః , పతి , మనుగతాః,పత్న్యశ్చ,తస్యపత్యుః,ప్రభావేన పరమాత్మోపాసనప్రభావేన,అన్వీయురనుసృత్యజగ్ముః,ముక్తాబభూవురితియావత్ , తద్యథా.శాన్తంనిర్ధన,మగ్నిమర్చిషశ్శిఖా,అనులీనాభవన్తి-తద్వత్ ॥ ౫౬॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ************************************

ప్రాసఙ్గికస్సౌభరివృత్తాన్తోఽనువర్ణతః,అధప్రస్తుతంమాన్ధాతుర్వంశపరంపరాంతద్వృత్తాన్తంచాహ॥మాన్ధాతృపుత్రప్రవర ఇతి ॥ మాన్ధాతుః-పుత్రాణాంపురుకుత్సాదీనాం-మధ్యే-శ్రేష్ఠోఽమ్బరీష ఇతిప్రసిద్ధః - పుత్రః-స్వ-పితామహేనయువనాశ్వేన-ప్రవృతఃపుత్రత్వేన స్వీకృతః-అత ఏవ-తత్సుతః- అమ్బరీషస్యసుతః - యువనాశ్వనామా- ఽభవత్ - పితామహస్యనామధేయ ఇత్యర్థః - యౌవనాశ్వస్తుతత్సుత-ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-మాన్ధాతృపుత్రశ్రేష్ఠోఽమ్బరీషః-పితామహేనవృతత్వా- త్తత్పుత్ర ఆమ్బరీష్యాదిశబ్దాభిధేయతాం విహాయయౌవనాశ్వశబ్దాభిధేయో బభూవేత్యర్థః-యువనాశ్వస్యానన్తరా

యయుస్తత్పత్న్యః పతిదేవతాః॥ ౫౪ ॥ తత్ర తప్త్వా తపస్తీక్ష్ణమాత్మకర్శనమాత్మవిత్ । సహైవాగ్నిభిరాత్మానం యుయోజ పరమాత్మని॥ ౫౫ ॥ తాస్స్వపత్యుర్మహారాజ సరీక్ష్యాధ్యాత్మికీం గతిమ్ । అన్వీయుస్తత్ప్రభావేన శాన్తమగ్నిమివార్చిషః ॥ ౫౬ ॥ ************************************
*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ మాన్ధాతృపుత్రప్రవరో యోఽమ్బరీషః ప్రకీర్తితః । పితామహేన ప్రవృతో యువనాశ్వస్తు తత్సుతః ॥ ౧ ॥ హారీతస్తస్య పుత్రోఽభూన్మాన్ధాతృప్రవరా ఇమే ।నర్మదా భ్రాతృభిర్దత్తా పురుకుత్సాయ యోరగైః ॥ ౨ ॥ తయా రసాతలం నీతో భుజగేన్ద్రప్రయుక్తయా । గన్ధర్వానవధీత్తత్ర వధ్యాన్ స్త్వ విష్ణుశక్తిధృక్॥నాగాల్లబ్ధవరస్సర్పాదభయం స్మరతామిమమ్ ॥ ౩ ॥ త్రసదస్యుః పౌరుకుత్సో యోఽనరణ్యస్య దేహకృత్ । హర్యశ్వస్తత్సుత స్తస్మాత్ప్రారుణోఽథ త్రిబన్ధనః॥౪॥తస్య సత్యవ్రతః పుత్రస్త్రిశఙ్కురితి విశ్రుతః॥ప్రా

పత్యం యౌవనాశ్విరమ్బరీషః॥అతఇఞ్,,తస్యాపత్యం యౌవనాశ్వః॥ తస్యాపత్య,,మిత్యౌత్సర్గికోఽణ్ప్రత్యయః ॥ ౧ ॥ తస్య యౌవనాశ్వస్య-సుతో-హారీత ఇతిప్రసిద్ధో-బభూవ- ఇమే అమ్బరీష యౌవనాశ్వ హారీతాః , మాన్ధాతృప్రవరాః మాన్ధాతృసన్తానభూతా ఇత్యర్థః-ఏవంమాన్ధాతృసుతస్యామ్బరీషస్యవంశ ఉక్తః - అధపురుకుత్ససన్తానంవక్ష్యన్ తావత్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నర్మదేతి॥భ్రాతృభి-రురగై ర్నాగై -ర్యా-నర్మదాఖ్యానాగకన్యకా-పురుకుత్సాయ-దత్తా ॥ ౨ ॥ తయా-భుజగేన్ద్రైః భ్రాతృభిఃప్రచోదితయా-నర్మదయా-రసాతలం,నీతో-యః-పురుకుత్స - స్స విష్ణుశక్తిధృత్ భగవదాహితబలః-అత ఏవ, వధ్యానపి-గన్ధర్వా-నవధీద్ధతవాన్,తతో-నాగాద్భుజగేన్ద్రా-ల్లబ్ధః ప్రాప్తో వరో యేన- తాదృశో-బభూవ-వరస్వరూపం దర్శయతి ॥ సర్పాదభయంస్మరతామిమమితి ॥ ఇమంనర్మదయా రసాతలనయనాదివృత్తాన్తం - స్మరతాంజనానాం-సర్పా , దభయంభయాభావ ఇతి-మద్వృత్తాన్తంస్మరతాంసర్పాద్భయంమాభూదిత్యేవంవిధంవరంవృణ్వానస్తంలబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ పురుకుత్సస్యాపత్యం పౌరుకుత్స్య-స్త్రసదస్యుః- తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ ॥ యస్త్రసదస్యు,రనరణ్యస్య, దేహకృత్-అనరణ్యముత్పాదితవానిత్యర్థః-తస్యానరణ్యస్య,సుతో-హర్యశ్వ- స్తస్మాద్ధర్యశ్వా- త్ప్రారుణో-జజ్ఞే ఇతి శేషః-అధత్ప్రారుణా- త్త్రిబన్ధనః ॥ ౪ ॥ తస్య,పుత్ర-స్సత్యవ్రత,స్స ఏవ,త్రిశఙ్కురితివిఖ్యాత,స్సచ-గురోర్వసిష్ఠస్య-శాపా-చ్చణ్డాలతాం,ప్రాప్తః-పశ్చా-త్కౌశికస్య విశ్వామిత్రస్య- తేజసా తపఃప్రభావేన - సశరీర ఏవ - స్వర్గం-గతోఽధునాఽపి-దివి-నక్షత్రరూపేణ దృశ్యతే-కథంచణ్డాలస్యస్వర్లోకేఽవస్థానమిత్యత్రాహ ॥ పాతిత ఇతి ॥ కౌశికతేజసా స్వర్గంప్రాపిత- స్తత్రత్యై-ర్దేవై-రవాక్ఛిరాః పాతితః పాత్యమానః-పున - స్తేనైవకౌశికతేజసైవ-బలాత్ - స్తమ్భితః-స్వర్గాన్తరనిర్మాణపూర్వకంకౌశికతేజసాదివ్యే వస్థా

౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యౌవనాశ్వస్తు.

పితఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ త్రైశఙ్కవస్త్రైశఙ్కవః పుత్రః-హరిశ్చన్ద్రః తద్వృత్తాన్తమాహ॥ యన్నిమిత్తం - యోహరిశ్చన్ద్రో-నిమిత్తం కారణం-యస్య - తద్బహువార్షికం-యుద్ధం-పక్షిణోః పక్షిత్వం ప్రాప్తయోః-విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః-బభూవ విశ్వామిత్రో రాజసూయదక్షిణాచ్ఛలేన సర్వస్వాపహారేణ హరిశ్చన్ద్రం యాతయామాస - తచ్ఛ్రుత్వా కుపితో హరిశ్చన్ద్రగురుర్వసిష్ఠః విశ్వామిత్రం త్వమాడిర్భవేతి శశాప - ఆడిర్బలాకా ॥ శరారిరాడిరాతిశ్చ బలాకా బిసకణ్ఠికే ,, ఇతికోశాత్-విశ్వామిత్రోఽపి-వసిష్ఠం త్వం భాసో భవేతి శశాప-తయోశ్చ యుద్ధమభూదితి శ్రుతిప్రసిద్ధమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ హరిశ్చన్ద్రస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ॥ స ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి - స హరిశ్చన్ద్రోఽనపత్యః అపుత్రస్సన్ అత ఏవ-విషణ్ణః దుఃఖితః - ఆత్తా ఏనో,యస్య-సః-నారదస్యోపదేశాద్వరుణం-శరణం,గతః, కథం శరణం యాత స్తత్రాహ ॥ పుత్ర ఇత్యాదినా యజా ఇత్యన్తేన॥ వరుణం శరణముపగమ్య- హే ప్రభో,మమ,పుత్రో,జాయతాం తథాఽనుగృహాణ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ హే మహారాజ వరుణ,యది,వీరః,పుత్రో-మమ,జాయేత,తర్హి , తేనైవ పురుషపశునా,త్వాం,యజాని,ఇతి భాషాభఙ్గేన శరణం గత ఇత్యర్థః,తత , స్తథైవాస్త్విత్యుక్తవతా,వరుణేన సమిత్తేనా,న్యేన హేతునా,అస్య హరిశ్చన్ద్రస్య,పుత్రో జాత-స్స చ,రోహిత-ఇతి ప్రసిద్ధః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో-వరుణ,స్తవ,పుత్రస్తు,జాత,స్తేన పుత్రేణ,పురుషపశునా,మాం,యజస్వే,త్యబ్రవీత్ । ఏవముక్తవన్తం వరుణం హరిశ్చన్ద్ర ఆహ॥ యదా-పశు-ర్నిర్దశః నిర్గతదశదిన - స్తదా-మేధ్యో భవేత్ -యాగయోగ్యో భవేదితి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతో-వరుణ- స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా-నిర్దశే దశస్వహస్సు వ్యతీతేష్వా - గత్య,యజస్వే , త్యాహ-తతో-హరిశ్చన్ద్రో, ఽస్య పురుషపశో-ర్దన్తా - యది జాయేరం- స్తదా-మేధ్యో భవే-దిత్యబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతో-వరుణ- స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా,జాతేషు-దన్తేషు-పునరేత్య,దన్తా-

---

స్త్వశ్చణ్డాలతాం శాపాద్గురోః కౌశికతేజసా। ౫ ।సశరీరో గతస్స్వర్గమద్యాపి దివి దృశ్యతే। పాతితోఽవాక్శిరా దేవై స్తేనైవ స్తమ్భితో బలాత్ ॥ ౬ । త్రైశఙ్కవో హరిశ్చన్ద్రో విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః । యన్నిమిత్తమభూద్యుద్ధం పక్షిణోర్బహువార్షికమ్॥ ౭ ॥సోఽనపత్యో విషణ్ణాత్మా నారదస్యోపదేశతః । వరుణం శరణం యాతః పుత్రో మే జాయతాం ప్రభో । ౮ । యది వీరో మహారాజ తేనైవ త్వాం యజా ఇతి । తథేతి వరుణేనాస్య పుత్రో జాతస్తు రోహితః । ౯ ॥ జాతస్సుత స్త్వనేనాఙ్గ మాం యజస్వేతి సోఽబ్రవిత్ । యదా పశుర్నిర్దశస్స్యాదథ మేధ్యో భవేదితి॥ ౧౦ ॥నిర్దశే చ సమాగత్య యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవిత్ । దన్తాః పశోః ప్రజాయేరన్నథ మేధ్యో భవేదితి॥౧౧॥ జాతా దన్తా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్।యదా పతన్త్యస్య దన్తా హ్యథ మేధ్యో భవేదితి । ౧౨ । పశోర్స్మై పతితా దన్తా యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । యదా పశోః పునర్దన్తా జాయన్తేఽథ పశుశ్శుచిః॥ ౧౩ । పునర్జాతా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ । సాన్నాహికో యదా రాజన్రాజన్యోఽథ శుచిః పశుః॥ ౧౪ ॥ఇతి పుత్రానురాగేణ స్నేహయన్త్రితచేతసా । కాలం వఞ్చయతా తం తముక్తో దేవ స్తదైక్షత। ౧౫ । రోహిత స్తదభిజ్ఞాయ పితుః కర్మ చికీర్షితమ్ । ప్రాణప్రేప్సుర్ధనుష్పాణిరరణ్యం ప్రత్యపద్యత । ౧౬ । పితరం వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా జాతమహోదరమ్ । రోహితో గ్రామమేయాయ తమిన్ద్రః ప్రత్యషేధత॥ ౧౭ ॥ భూమేః పర్యటనం పుణ్యం తీర్థక్షేత్రనిషేవ

అస్య జాతాః-యజస్వే , త్యువాచ తతో-హరిశ్చన్ద్రో,యదా,ఽస్య పురుషపశోః,దన్తాః,పతన్తి , తదాఽయం- మేధ్యో,భవే-దిత్యబ్రవీత్ ❁ । ౧౨ । ❁ తత, స్తథైవేత్యుక్త్వా,వరుణః-పతితదన్తం కుమారమవలోక్యా , స్య,దన్తాస్తు - పతితాః,మాం-యజస్వేత్యాహ,అథ హరిశ్చన్ద్రః,పునః-పశో-ర్యదా-దన్తా-జాయేరం, స్తదా-పశు-శ్శుచిర్మేధ్యో,భవే-దిత్యాహ ❁॥౧౩॥❁ తతః-పునర్జాతదన్తమవలోక్య,అస్య , దన్తాస్తు, జాతా-యజస్వే, త్యాహ-వరుణః-తత-స్స హరిశ్చన్ద్రో, హే రాజన్వరుణా-యం రాజన్యః, అత ఏవ-పురుషపశు-ర్యదా , సాన్నాహికః సన్నాహయోగ్యః ఆయుధగ్రహణయోగ్యః , యుద్ధయోగ్య ఇతి యావత్-తదా-శుచిర్మేధ్యో,భవేదితి ❁ । ౧౪ । ❁ ఇతీత్థం,పుత్రే-అనురాగో - యస్య , పుత్రేయః స్నేహ-స్తేన-యన్త్రితం వశీకృతం-చేతో-యస్య-త ఏవ-తం తం నిర్దశాదిరూపం , కాలం-వఞ్చయతా-హరిశ్చన్ద్రేణోక్తో, దేవో వరుణ,స్తత్,అస్య , సన్నాహయోగ్యత్వ, మైక్షత - ప్రత్యవేక్షమాణో బభూవ ❁ । ౧౫ ॥ ఏవం స్థితే-తదా-రోహితః-పితు , స్తచ్చికీర్షిత-మాత్మపశునా వరుణయజన-మభిజ్ఞాయ,ప్రాణప్రేప్సుర్జిజీవిషుః , ధనుః పాణౌ యస్య తథాభూతో, ఽరణ్యం,జగామ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః,కుపితేన,వరుణేన,గ్రస్తం । గ్రాసస్వరూపమేవాహ ॥ జాతమహోదరమితి ॥ క్రుద్ధేన వరుణేనోత్పాదితమహోదరమిత్యర్థః , ఏవంభూతం పితరం-వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా , రోహితః-గ్రామ-మేయాయాగన్తుముద్యతః-త-మిన్ద్రః,ప్రత్యషేధత-మాగా ఇత్యుక్తవాన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవముక్త్వా,శక్రః-పుణ్యానాం-తీర్థానాం- క్షేత్రాణాంచ-నిషేవణై , ర్భూమేః . పర్యటనం-రోహితాయా-దిశత్-గ్రామం మా గాః కిన్తు భూపర్యటనేనోపాయేనానృతదోషజం పితుర్మహోదరం నివర్తయేత్యాహేత్యర్థః , సోఽపి

రోహితోఽపి, శక్రేణ-యథోక్తం, తథైవ-పథ్యే, పుణ్యతీర్థక్షేత్రేషు-కతిచి-ద్వత్సరా-నచరత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ఏవం-ద్వితీయే-తృతీయే-చతుర్థే, పఞ్చమే చే-త్యేవం ప్రతివర్షం, వృత్రహా ఇన్ద్రః, స్థవిరో వృద్ధో-విప్రో-భూత్వా, భ్యేత్యాభ్యేత్య, ప్రత్యషేధత-గ్రామం మాగాః కిన్తు భూమణ్డలం పర్యటేత్యుక్తవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తతో-రోహిత, షష్ఠం, సంవత్సరం-చరిత్వా, పురీ-ముపగచ్ఛన్-అజీగర్తాద్భార్గవవంశజా, త్తన్మధ్యమసుతం శునశ్శేప-మక్రీణత్-తంచ-పిత్రే హరిశ్చన్ద్రాయ, ప్రదాయ స్వప్రతినిధితయా యాగార్థం దత్వా, సమవన్దత, గ్రామం ప్రాప్య సుఖం స్థితో బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తతో-మహాయశా మహారథో-హరిశ్చన్ద్రః, పురుషమేధేన క్రతునా-వరుణాదీన్ దేవా-నయజత్-ముక్తోదరో-ముక్తమపగతమ దరం మహోదరం యస్య-తథాభూతశ్చ బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తత్ర పురుషమేధే-విశ్వామిత్రో-హోతా-బభూవ-భృగువంశజ, ఆత్మవా, న్జమదగ్ని, రధ్వర్యు, రభవత్-వసిష్ఠో బ్రహ్మ, బభూవ-అయాస్యో ముని-స్సామగ ఉద్గతా-బభూవ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏవం మహర్షిభిః కారితేన పురుషమేధేనారాధిత, ఇన్ద్ర, స్తుష్ట, స్తస్మై హరిశ్చన్ద్రాయ, శాతకుమ్భమయం స్వర్ణమయం, రథ, మదాత్ ॥ కథం శునశ్శేపః పిత్రా ప్రచోదితోఽప్యాత్మవధమన్వమన్యత - కథం తరాం విశ్వామిత్రాదయో బ్రహ్మర్షయః బ్రహ్మర్షిసుతం శునశ్శేపమాలబ్ధవన్త ఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ శునశ్శేపస్యేతి ॥ ఉపరిష్టాత్ షోడశే అధ్యాయే, శునశ్శేపస్య, మాహాత్మ్యం స్వప్రాణరక్షణాయ విశ్వామిత్రశరణవరణం - తేన సంస్తుతానాం వరుణాదీనామనుగ్రహాదనాలమ్భన, మిత్యాదికం, సర్వం, వక్ష్యత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత-స్సభార్యస్య, భూపతేర్హరిశ్చన్ద్రస్య, సత్యమననృతమేవ సారో బలం యస్యాం తాం-ధృతిం-దృష్ట్వా, విశ్వామిత్రో-నితరాం ప్రీత, స్తస్మై, అవిహతాం గతిం సావధానాం గతిం-మాత్మజ్ఞానరూపాం-దదౌ, స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశ్య తన్నిష్ఠమచీకరదిత్యర్థః, అత్ర సభార్యస్య సత్యసారాం ధృతిం దృష్ట్వేత్యనేన బ్రహ్మసుతాలమ్భ

నైః । రోహితాయాదిశచ్ఛక్రస్సోఽప్యరణ్యేఽవసత్సమాః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం ద్వితీయే తార్తీయే చతుర్థే పఞ్చమే తథా । అభ్యేత్యాభ్యేత్య స్థవిరో విప్రో భూత్వాఽథ వృత్రహా ॥ ౧౯ ॥ షష్ఠం సంవత్సరం తత్ర చరిత్వా రోహితః పురీమ్ । ఉపవ్రజన్నజీగర్తాదక్రీణాన్మధ్యమం సుతమ్ ॥ శునశ్శేపం పశుం పిత్రే ప్రదాయ సమవన్దత ॥ ౨౦ ॥ తతః పురుషమేధేన హరిశ్చన్ద్రో మహాయశాః । ముక్తోదరోఽయజద్దేవాన్వరుణాదీన్మహాయశాః ॥ ౨౧ ॥ విశ్వామిత్రోఽభవత్తస్మిన్హోతాఽధ్వర్యురథాత్మవాన్ । జమదగ్నిర్వసిష్ఠోఽభూద్బ్రహ్మాఽయాస్యస్తు సామగః ॥ ౨౨ ॥ తస్మై తుష్టో దదావిన్ద్రశ్శాతకుమ్భమయం రథమ్ । శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యతే ॥ ౨౩ ॥ సత్యసారాం ధృతిం దృష్ట్వా సభార్యస్య చ భూపతేః । విశ్వామిత్రో భృశం ప్రీతో దదావవిహతాం గతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ మనః పృథివ్యాం తామద్భిస్తేజసాఽపోఽనిలేన తత్ । ఖే వాయుం ధారయం స్తచ్చ భూతాదౌ తం మహాత్మని ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్

నప్రవృత్తహరిశ్చన్ద్రవిషయకకోపేన తద్యజ్ఞే ఆర్త్విజ్యం ప్రాప్య దక్షిణాచ్ఛలేన సర్వస్వమపహృత్య పీడ్యమానస్యాపి తస్య సత్యానువర్తిత్వం దృష్ట్వా ప్రీత ఇతీతిహాసార్థోఽభిప్రేతః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అవిహతాం గతిమేవాహ ॥ మన ఇతి సార్ధాభ్యాం, హరిశ్చన్ద్రో, విశ్వామిత్రోపదిష్టజ్ఞానయోగనిష్ఠాప్రభావేన, మనఆదీన్ పూర్వపూర్వాన్, ఉత్తరోత్తరేషు పృథివ్యాదిషు - ధారయన్ ధ్యాయన్-తయాఽజ్ఞానం, వినిర్దహన్ నిశ్శేషం దహన్-తాం జ్ఞానకలాం-హిత్వా-నిర్వాణసుఖసంవిదా-అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ-స్వేన భావేన, ధ్వస్తబన్ధన, స్తస్థౌ, వితన్వయః, మనః పృథివ్యామిత్యాదేరయమర్థః "అన్నమయం హి సోమ్య మన" ఇతి ప్రకారేణ మనసోఽన్నశబ్దవాచ్యపృథివ్యాప్యాయితస్యైవ వ్యాపారక్షమత్వాన్మనోవ్యాపారః పృథివ్యాయత్త ఇతి మనోనియమనార్థం పృథివ్యాం తత్సంశ్లిష్టమనుసందధే, అథాప్యయక్రమానుసన్ధానమాహ ॥ తామితి ॥ తాం పృథివీం, అద్భిస్సహ, సంశ్లిష్టాం, అప, స్తేజసా, తత్తేజో, ఽనిలేన వాయునా, తం చ, ఖే ఆకాశే, సంశ్లిష్టం, తచ్చ ఖం, భూతాదౌ తామసాహఙ్కారే, తమహఙ్కారం, మహాత్మని మహత్తత్త్వస్యాత్మని, తద్వ్యాపకే ప్రధానే, కార్యం హి కారణత్వవ్యాప్యం, మహత్తత్త్వద్వారా తత్కారణే లయమనుసందధాన ఇత్యర్థః, తస్మిన్ప్రధానే, స్థితాం, జ్ఞానకలాం జ్ఞానశబ్దవాచ్యస్య జీవస్య కలాం, విద్యాం ధ్యాత్వా ఉపాసనాత్మకవిద్యావిశిష్టం ప్రత్యగాత్మానమనుసన్ధాయేత్యర్థః, తయా విద్యయా, అజ్ఞానం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానరూపం, వినిర్దహన్ అపనయన్, తాం హిత్వా ఉపాసనరూపకలాం హిత్వా, స్మృతిసన్తతిరూపోపాసనవిశిష్టవేషస్యాస్వాభావికత్వాభావాదుపాయభూతకలావిశిష్టత్వం న స్వరూపాన్తర్భూతమితి మత్వేత్యర్థః, ధ్వస్తం పుణ్యపాపాత్మకం బన్ధనం యస్మాత్తథాభూతః, నిర్వాణసుఖసంవిదా నిర్దుఃఖసుఖరూపజ్ఞానాఖ్యేనా, నిర్దేశ్యేన దృష్టవస్తుసజాతీయతయా నిర్దేష్టుమశక్యేన, అప్రతర్క్యేణ దేవోఽయం మనుష్యోఽయమితి తర్కితుమశక్యేన, అనేన పదద్వయేన ప్రాకృతనామరూపాభ్యాం నిర్దేశ్యత్వముక్తం, స్వేన భావేన, భావశబ్దస్తద్వత్పరః, అపహతపాప్మత్వాదిస్వభావవిశిష్టేన స్వరూపేణేత్యర్థః, తస్థౌ ముక్తో బభూ

వ ✽ ॥౨౫॥౨౬॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ✽✽

రోహితస్య సుతో - హరితః-తస్మా - చ్చమ్పో జజ్ఞ ఇతి శేషః-తం విశినష్టి-చమ్పాపురీ వినిర్మితేతి-చమ్పేనేతి శేషః - అథచమ్పాత్సుదేవో, జజ్ఞే, తస్య సుతం విశినష్టి॥ యస్సుదేవస్యాత్మజో-విజయః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తస్య విజయస్య - సుతో, భేరుకః, తస్మాద్భేరుకాద్వృక, స్తస్యాపి వృకస్యాపి-బాహుకః-పుత్రః-తస్య వృత్తాన్తమాహ ॥ సబాహుక, శ్శత్రుభిః - హృతభూ-ర్హృతరాజ్యశ్చ, సభార్యో, వనం, ప్రావిశత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తత్రైవ, వృద్ధం స్థవిరం-పఞ్చతాం మరణం, ప్రాప్తం, బాహుకం-తత్పత్నీ అనుమరిష్యతీ అనుమరణం కర్తుముద్యుక్తా సతీ - ఆత్మానం స్వదేహం - ప్రజావన్తం, జానతా, ఔర్వేణ ఋషిణా - నివారితా ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తత, స్తామన్తర్వత్నీం, మాజ్ఞాయ ప్రత్యభిజ్ఞాయ, సైన్య - సపత్నీభి-ర్గరో విష, మన్ధసా అన్నేన సహ - దత్తః, తత, స్తేన గరేణ సహైవ-సంజాత - స్సగరాఖ్యః, పుత్రః, గరేణ సహ జాతత్వాత్సగర ఇతి ప్రసిద్ధః, సచ మహద్యశో యస్య తథాభూతః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతి-రాసీత్॥ తం విశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యస్య సగరస్య, సుతైః, సాగరస్సముద్రః, కృతః-కరణ మత్ర ఖననం, నతు నిర్మాణం- ప్రియవ్రతరథచరణనేమికృతత్వస్య పశ్చాదుక్తత్వాత్, సాగరైః కృతత్వాత్ సముద్రోఽపి సాగరాఖ్యో బభూవ, కించ, యస్సగర - స్తాలజఙ్ఘాదిసంజ్ఞాన్-యవనాన్మ్లేచ్ఛాన్-గురువాక్యేన గురోరౌర్వ

జ్ఞానకలాం ధ్యాత్వా తయాఽజ్ఞానం వినిర్దహన్। పీత్వా తాం స్వేన భావేన నిర్వాణసుఖసంవిదా ॥ అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ తేస్థావిధ్వస్తబన్ధనః ॥ ౬ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హరితో రోహితసుతశ్చమ్ప స్తస్మాద్వినిర్మితా । చమ్పాపురీ సుదేవోఽతో విజయో యస్య చాత్మజః॥ ౧ ॥ భేరుక స్తత్సుత స్తస్మాద్వృక స్తస్మాచ్చ బాహుకః।సోఽరిభిర్హృతభూ రాజ్యస్సభార్యో వనమావిశత్॥ వృద్ధం తం పఞ్చతాం ప్రాప్తం మహిష్యనుమరిష్యతీ। ఔర్వేణ జానతాఽఽత్మానం ప్రజావన్తం నివారితా॥ ౩॥ ఆజ్ఞాయాస్యై సపత్నీభిర్గరో దత్తోఽన్ధసా సహ । సహ తేనైవ సంజాతస్సగరాఖ్యో మహాయశాః॥ ౪ ॥ సగరశ్చక్రవర్త్యాసీత్సాగరో యత్సుతైః కృతః। యస్తాలజఙ్ఘాన్యవనాన్ శకాన్హైహయబర్బరాన్॥ ౫ ॥ నావధీద్గురువాక్యేన చక్రే వికృతవేషిణః ।ముణ్డాన్ శ్మశ్రుధరాన్కాంశ్చిన్ముక్తకేశార్ధముణ్డితాన్ ॥ అనన్తర్వాససః కాంశ్చిదబహిర్వాససోఽపరాన్॥ ౬ ॥ సోఽశ్వమేధై రయజత సర్వవేదసురాత్మకమ్ । ఔర్వోపదిష్టయోగేన హరిమాత్మానమీశ్వరమ్॥ ౭ ॥ తస్యోత్సృష్టం పశుం యజ్ఞే జహారాశ్వం పురన్దరః॥ ౮ ॥ సుమత్యాస్తనయా దృప్తాః పితురాదేశకారిణః । హయమన్వేషమాణాస్తే సమన్తాన్న్యఖనన్మహీమ్॥ ౯ ॥ ప్రాగుదీచ్యాం దిశి హయం దదృశుః కపిలాన్తికే । ఏష వాజిహరశ్చోర ఆస్తే మీలితలోచనః॥ ౧౦ ॥ హన్యతాం హన్యతాం పాప ఇతి షష్టిసహస్రిణః । ఉదాయుధా అభియయురున్మిమేష తదా మునిః ॥ ౧౧ ॥ స్వశరీరాగ్నినా తావన్మహేన్ద్రహృతచేతసః । మహద్వ్యతిక్రమహతా భస్మసాదభవన్క్షణాత్॥ ౧౨ ॥ న సాధువాదో మునికోపభర్జితా నృపేన్ద్రపుత్రా ఇతి సత్త్వధామని । కథం త

స్యవచనగౌరవేణేత్యర్థః, నావధీత్-కింతు, కృతవేషిణః విరూపిణ, శ్చక్రే, తదేవాహ ॥ ముణ్డానితి॥ కాంశ్చి-న్ముణ్డాన్ - కాంశ్చిత్ శ్మశ్రుమాత్రధరాన్-కాంశ్చిచ్చ-ముక్తకేశా, నర్ధముణ్డితాన్- కాంశ్చిచ్చ - నవిద్యతే అన్తర్వాసో అన్తరీయవస్త్రం యేషాం-తాన్ కాంశ్చి, న్నవిద్యతే బహిర్వాసో బహిః పరిధానీయం వాసో - యేషాం - తథాభూతాం, శ్చక్రే ఇతి పూర్వేణాన్వయః ✽ ॥౫॥౬॥ ✽ కించ-స సగరః-ఔర్వేణో-పదిష్టో-యోగ ఉపాయ-స్తేన-అశ్వమేధై-స్సర్వవేదాత్మకం సర్వదేవాత్మకం సర్వాన్తరాత్మానం-సర్వస్య నియన్తారంచ-హరి-మయజత ఆరాధితవాన్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తస్య సగరస్య - యజ్ఞే శతతమే-ఉత్సృష్టం, పశు, మశ్వ-మిన్ద్రో-జహార హృతవాన్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ సగరస్య ద్వే భార్యే సుమతిః కేశినీ చ-తత్ర సుమత్యాః పుత్రాణాం షష్టిసహస్రసఙ్ఖ్యానాం ప్రభావం మృత్యుంచాహ ॥ సుమత్యా ఇతి షడ్భిః॥ సుమత్యా-స్తనయా, దృప్తా బలేన గర్వితాః-తేచ- పితు-రాజ్ఞాకారిణో-యజ్ఞీయమశ్వ-మన్వేషమాణా, స్సమన్తతో - మహీం న్యఖనన్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఏవం-ఖనన్తః - ప్రాగుదీచ్యామైశాన్యాం దిశి, రసాతలస్థస్య-కపిలస్య, అన్తికే, ఇన్ద్రేణ స్థాపితమితి శేషః-చరన్తం-హయమశ్వం-దదృశుః, తతో, ఽయమేవ, హయస్య-హర్తా-చోరస్సన్నపి-మీలితలోచనే యస్య తాదృశ-ఆస్తే, అతో, ఽయం పాపాత్మా, హన్యతాం హన్యతా-మిత్యేవం-వదన్తః, షష్టిసహస్రిణ, స్సగరాత్మజాః, ఉద్యతాయుధాస్సన్తో-ఽభిముఖ- మాయయుః-తదా - మునిః కపిల, ఉన్మిమేష లోచనోన్మీలనం చకార ✽ ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ ✽ మహేన్ద్రేణ హృతం-చేతో, యేషాం, తే-మహతి కపిలే-వ్యతిక్రమేణ అపరాధేన, హతాశ్చ అత-స్స్వశరీరే ఏవోత్పన్నేనా-గ్నినా- క్షణాద్భస్మసాదభవన్ భస్మీభూతా బభూవుః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కేచిత్తు కపిలస్యకో

పాగ్నినాదగ్ధా ఇతి వర్ణయన్తి, తాన్నిరాకరోతి ॥ నేతి ద్వాభ్యాం ॥ నృపేన్ద్రస్య సగరస్య పుత్రాః, మునేః కపిలస్య కోపాగ్నినా, భర్జితా దగ్ధా, ఇతి న సాధువాదః, అపి తు. స్వాపరాధాన్నష్టా ఇత్యేవ వాదస్సాధురిత్యభిప్రాయః ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సత్వధామని కేవలశుద్ధసత్వాశ్రయే జగతః, పవిత్రః శుద్ధికరం, ఆత్మా దేహో యస్య, తస్మిన్ కపిలే. రోషాత్మకం - తమః - కథం, విభావ్యతే సంభావ్యతే, అసంభావనాయాం దృష్టాన్తః - రజః - భువ ఇతి శేషః - భువస్సంబన్ధి రజః, ఖే ఆకాశే, యథా న సంభావ్యతే, తద్వత్, న హి రజ ఆశ్రయం ఖం, అపి తు పాదాహత్యాదివశాదుత్థితం సత్ఖమివాభాతి - తథా సాగరాణామపరాధ ఏవ మునిసతయాప్రతీతః - న తు తస్మిన్దోషస్య ప్రసక్తిరితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కించ, యస్యేయేన కపిలేన. ఇహ లోకే. ఈరితా ప్రవర్తితా. సాంఖ్యాత్మికా, నౌర్నౌకా. సాంఖ్యస్య భవార్ణవతారణోపాయత్వాన్నౌకాత్వేన రూపణం, యస్యాస్యత ఇతి పాఠాన్తరం, తదా. యస్యాస్యతో ముఖాత్ప్రదుర్భూతా, సాంఖ్యాత్మికా, దృఢా, నౌరిత్యర్థః ॥ నావం విశిష్టి ॥ యయా నావా ముముక్షుస్సంసారబన్ధాన్ముక్తుమిచ్ఛుర్జనాః - దురతిక్రమణీయం, మృత్యోస్సకాశాద్భయం, యస్మిం స్తం భవార్ణవం, తరన్తి. తస్యైవంభూతస్య. విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య. పరాత్మనః పరానుగ్రహైకమనసః, పరమాత్మభూతస్య వా. కథం. పృథఙ్మతిశ్శత్రుమిత్రాదిబుద్ధిః విభావ్యత ఇత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తదేవం సుమత్యాః పుత్రేషు మృతేషు కేశిన్యాః పౌత్రేణాశ్వస్సమానీతః పితృణాముద్ధరణోద్యోగశ్చ కృత ఇతి దర్శయితుమాహ ॥ య ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యోఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తః - కేవలమజ్ఞైః. వస్తుతస్తు సమఞ్జసః . స తు - కేశిన్యాస్సుతః - క్షేత్రజత్వప్రతీతిం వారయతి - తస్యైవ నృపస్య సగరస్యాత్మనో దేహాజ్జాతః. తస్యాసమఞ్జసస్య, పుత్రో - ఽంశుమానితి ప్రసిద్ధః. పితామహస్య సగరస్య. హితే. రతః. అంశుమతః పితామ

హేరోషమయం విభావ్యతే జగత్పవిత్రాత్మని ఖే రజో యథా ॥ ౧౩ ॥ యస్యేరితా సాంఖ్యమయీ దృఢేహ నౌర్
యయా ముముక్షుస్తరతే ❀ దురత్యయమ్ । భవార్ణవం మృత్యుపథం విపశ్చితః పరాత్మనస్తస్య కథం పృథఙ్మతిః ॥ ౧౪ ॥
యోఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తస్స కేశిన్యా నృపాత్మజః । తస్య పుత్రోంఽశుమాన్నామ పితామహహితే రతః ॥ ౧౫ ॥
అసమఞ్జస ఆత్మానం దర్శయన్నసమఞ్జసమ్ । జాతిస్మరః పురా సఙ్గాద్యోగీ యోగాద్విచాలితః ॥ ౧౬ ॥ ఆచరన్
గర్హితం లోకే జ్ఞాతీనాం కర్మ విప్రియమ్ । సరయ్వాం క్రీడతో బాలాన్ప్రాస్యదుద్వేజయన్జనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవృత్తః
పరిత్యక్తః పిత్రా స్నేహమపోహ్య వై । యోగైశ్వర్యేణ బాలాంస్తాన్దర్శయిత్వా తతో యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అయో
ధ్యావాసినస్సర్వే బాలకాన్పునరాగతాన్ । దృష్ట్వా విసిస్మిరే ❀ రాజన్రాజా చాప్యన్వతప్యత ॥ ౧౯ ॥ అంశు
మాంశ్చోదితో రాజ్ఞా తురగాన్వేషణే యయౌ । పితృవ్యఖాతానుపథం భస్మాన్తే దదృశే హయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తత్రా
సీనం మునిం వీక్ష్య కపిలాఖ్యమధోక్షజమ్ । అస్తౌత్సమాహితమనాః ప్రాఞ్జలిః ప్రణతో మహాన్ ॥ ౨౧ ॥ న పశ్య
తి త్వాం ❀ పరమాత్మనోఽజనో న బుధ్యతేఽద్యాపి సమాధియుక్తిభిః । కుతోఽపరే యస్య మనశ్శరీరధీవిసర్గసృ

హాహితేరతత్వకథనేనాసమఞ్జసస్య తత్ప్రతికూలత్వం సూచితమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తదేవ దర్శయం స్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సమఞ్జస ఇతి చతుర్భిః అసమఞ్జసః - పురా పూర్వజన్మని - యోగిసఙ్గాత్ - సఙ్గాద్ధేతోః - యోగాద్విచాలితః - అత, ఇదానీం - పౌర్వదైహికయోగప్రభావేన - జాతిస్మరః స్వజన్మస్మరన్ - పునస్సఙ్గపరిహారాయ - సమఞ్జసమప్యాత్మాన - మసమఞ్జసమివ - లోకస్య - దర్శయన్ - లోకే గర్హితం - జ్ఞాతీనాం చ, విప్రియం, కర్మాచరన్కుర్వన్, జనం - ఉద్వేజయన్ భీషయన్ - క్రీడతో, బాలాన్, ఆదాయ, సరయ్వాం నద్యాం, ప్రాస్యత్ ప్రాక్షిపత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఏవంవిధవృత్తః, అత ఏవ పిత్రా పుత్రస్నేహమపోహ్య - పరిత్యక్తః నిర్యాపితః - పునర్యోగప్రభావేన - తాన్ ప్రక్షిప్తాన్ బాలాన్ - దర్శయిత్వా, యయౌ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదా - పునరాగతాన్ - బాలకాన్ - దృష్ట్వా - అయోధ్యావాసినస్సర్వే జనాః, విసిస్మిరే విస్మయం గతవన్తః హే రాజన్, రాజా సగరః, అన్వతప్యత అహో బత తత్ప్రభావమజానతా మయాయం నిర్యాపిత ఇత్యనుతప్తవాన్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అథాంశుమతః కథామాహ ॥ రాజ్ఞా సగరేణ, తురగాన్వేషణనిమిత్తే - చోదిత ఆదిష్టో - ఽంశుమాన్, పితృవ్యాణాం సంబన్ధి - యః ఖాత - స్తమను, యః పన్థాస్తం, యయౌ - తత్ర - భస్మాన్తే భస్మసమీపే - హయమశ్వం, దదృశే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తతః ప్రవిష్టః మధోఽక్షజావతారభూతం - కపిలాఖ్యం, మునిమవలోక్య - మహాత్మా అంశుమాన్ ప్రణతః కృతప్రణామః - ప్రాఞ్జలిః - సమాహితమనాః - స్తుష్టావ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ ॥ నేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తావత్త్వత్ప్రభావమజానన్తోఽపి వయం త్వయాఽనుకమ్ప్యా ఇత్యభిప్రాయన్ దుర్జ్ఞేయత్వేనస్తౌతి ॥ యస్య పరమాత్మనస్తవ - తత్త్వం యాథాత్మ్యం, జన, స్సమాధ్యాదిభి - రుపాయై - రద్ధాస్ఫుటం - నబుధ్యతే న జా

---

౨౨ ॥ ❀ పా ॥ పరమాత్మనోఽజనో.

నాతి, యతో, యోగిజన ఏవ, న బుధ్యతే, కుతః కథమపరేఽన్యే యోగినో, వయం, తవ - మన అదిభిర్వి శేషేణ సృజ్యన్త ఇతి మనశ్శరీరధీవిసర్గాః హిరణ్యగర్భాదయః, తైస్సృష్టాః, అప్రకాశా దేహావయవమాత్రగోచరజ్ఞానవన్తః, బుధ్యన్తే, తత్ర శరీరం ప్రధానం, ధీస్సఙ్కల్పవిశేషః, అజన ఇతి పాఠాన్తరం, తత్రాఽజనోఽజో బ్రహ్మసమాధ్యుపాయైస్తావ, మద్యాపి న జానాతి, కుత, స్తస్యాజనస్య, మనశ్చ శరీరంచ ధీశ్చ - తాభిః, ర్యేర్వివిధా దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదీనాం సర్గాస్తైషు, సృష్టాస్తత్రాపి వయమజ్ఞాన జానీమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అపరే తైర్విం కిం బుధ్యన్త ఇత్యత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ యే దేహభాజ, స్తే, త్రిగుణప్రధానాః గుణత్రయపరవశాః - గుణాన్ శబ్దాదీన్, పశ్యన్తి - విషయానేవానుధ్యాయ న్తీత్యర్థః ఉత వా అపిచ తమశ్శబ్దః ప్రధానపరః - ప్రధానకార్యం శరీరంచ - పశ్యన్తి - నతు - స్వసంస్థం స్వాత్మసంస్థితం - త్వాం - విదుః - తత్ర హేతుం వదన్ దేహభాజో విశినష్టి ॥ యస్య తవ - మాయయా - మోహితం చేతో యేషాం తే - అత ఏవ - బహిః ప్రకాశాః పరాగర్థజ్ఞానినః - గుణత్రయపరవశత్వాద్భగవన్మాయా మోహితత్వేన పరాగర్థైకజ్ఞానిత్వాచ్చ న త్వాం విదురపితు - దేహం - తదుపభోగ్యాన్విషయాంశ్చ - విదురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతో లోకస్య పరమాత్మయాథాత్మ్యావేదిత్వముక్త్వం స్వస్మిన్నుపసంహరన్ ఉక్తానుక్తగుణైర్విశింషన్ స్తౌతి ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం - జ్ఞానఘనం ఆనన్దాత్మకజ్ఞానైకరసం - స్వభావతః ఉత్పత్త్యాదిభ్యః - ప్రధ్వస్తః - మాయామయభేదషు ప్రకృతికార్యశరీరభేదేషు - మోహః భ్రాన్తిజ్ఞానం - ఆత్మాభిమాన ఇతి యావత్ - స - యేషాం - తైః - సనన్దనాద్యైర్మునిభిరపి - కేవలం - విభావ్యం చిన్తనీయం - నతు దృష్టమిత్యభిప్రాయః - త్వా - మహం - మూఢః - కథం - పరిభావయామి మనసాపి చారయామి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యతోఽహం భావయితుమప్యనర్హస్తతస్త్వాం కేవలం నమస్కరోమీత్యాహ ॥ ప్రశాన్తేతి ॥ మాయాగుణాః ప్రకృతిగుణాస్సత్త్వాదయః కర్మలిఙ్గం కర్మకృతదేహశ్చ - త్యాతే, యస్య, ప్రశాన్తాః - నవిద్యన్తే - స ప్రశాన్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గః - తమనామ

ప్టావయమప్రకాశాః ॥ ౨౨ ॥ యే దేహభాజస్త్రిగుణప్రధానా గుణాన్విపశ్యన్త్యుత వా తమశ్చ । యన్మాయయా మోహితచేతసస్తే విదుస్స్వసంస్థం న బహిఃప్రకాశాః ॥ ౨౩ ॥ తం త్వామహం జ్ఞానఘనం స్వభావప్రధ్వస్తమాయాగుణభేదమోహైః । సనన్దనాద్యైర్మునిభిర్విభావ్యం కథం విమూఢః పరిభావయామి ॥ ౨౪ ॥ ప్రశాన్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గమనామరూపం సదసద్విముక్తమ్ । జ్ఞానోపదేశాయ గృహీతదేహం నమామహే * త్వాం పురుషం పురాణమ్ ॥ ౨౫ ॥ యన్మాయారచితే లోకే వస్తుబుద్ధ్యా గృహాదిషు । భ్రమన్తి కామలోభేర్ష్యామోహవిభ్రాన్తచేతసః ॥ ౨౬ ॥ అద్య నస్సర్వభూతాత్మన్ * కామకర్మేన్ద్రియాశయః । మోహపాశో దృఢశ్ఛిన్నో భగవంస్తవ దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం గీతానుభావస్తం భగవాన్కపిలో మునిః । అంశుమన్తమువాచేదమనుగృహ్య ధియా నృప ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అశ్వోఽయం నీయతాం వత్స పితామహపశుస్తవ । ఇమే చ పితరో దగ్ధా గఙ్గామ్భోఽర్హన్తి నేతరత్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తం పరిక్రమ్య శిరసా ప్రసాద్య హయమానయత్ । సగరస్తేన ప

రూపం జాత్యాదిభిస్తత్ప్రయుక్తదేవాదినామభిశ్చ వర్జితం - సదసద్విముక్తం శుభాశుభఫలముక్తం - చేతనాచేతనధర్మైరస్పృష్టం వా - జ్ఞానోపదేశాయ - నతు సుఖదుఃఖానుభవాయ - గృహీతం స్వేచ్ఛోపాత్తం లిఙ్గశరీరం యేన తం - పురాణం - పురుషం - త్వాం, నమామహే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ యన్మాయేతి ॥ యస్య - మాయారచితేషు గృహాదిషు వస్తుబుద్ధ్యా భోగస్థానాదిబుద్ధ్యా - భ్రమన్తి - తం త్వా నమామహ ఇతి పూర్వేణాన్వయః - భ్రమణే హేతుం వదన్ తత్కర్తౄన్విశినష్టి ॥ కామాదిభిర్విభ్రాన్తం - చేతో యేషాం త ఇతి - తత్ర - కామో రాగః । లోభోఽనలంబుద్ధిః - ఈర్ష్యా కామోపభోగవిరోధిప్వసూయా - మోహశ్చిత్తవికారః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ త్వద్దర్శనాత్స్వస్య కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి ॥ హే సర్వభూతాత్మన్ - హే భగవన్ - తవ, దర్శనాదద్యాధునా - నోఽస్మాకం - కామ్యన్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయో విషయాః - విషయస్పృహా వా కామః - కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని - తత్కారణానీన్ద్రియాణి - తేషామాశ్రయో మూలభూతో మోహః దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిరూపః - దృఢోఽనిర్మోచ్యః ఛిన్నః ఆశ ఇతి పాఠాన్తరం - తదా - కామేన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని - తేషాం శబ్దాదికామానాం గ్రాహకత్వాత్ - కర్మేన్ద్రియాణి వాగాదీని - తేషాం తత్స్వభావత్వాత్ - తాన్యేవాశయ ఆశ్రయో - యస్య - స - మోహాత్మకః - పాశః - మోహస్యాత్మగతత్వేఽప్యుభయేన్ద్రియప్రవృత్తిమూలకత్వేనోభయేన్ద్రియాశ్రయత్వముక్తం ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ హే నృప ఇత్థం - గీతస్సఙ్కీర్తితస్సంస్తుతోఽనుభావః ప్రభావో యస్య - స భగవాన్ - కపిలో - మునిః - స్తమంశుమన్తం - మనసా, అనుగృహ్య - ఇదం వక్ష్యమాణమువాచ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అశ్వ ఇతి ॥ హే వత్స అంశుమన్ - అయమశ్వస్తవ పితామహస్య సగరస్య - యజ్ఞియః పశుర్నీయతాం - భస్మరాశీన్ దర్శయిత్వా - ఇమే చ - తవ - పితరః పితృవ్యాః - దగ్ధాస్తే చ - గఙ్గామ్భ ఏవార్హన్తి నేతరదమ్భః గఙ్గామ్భస్తైషాం క్రియాః కార్యాః నేతరైస్తేషాముత్తారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవముక్తవన్తం కపిలం ప్రదక్షిణీకృత్య - శిరసా ప్రసా

ద్యుప్రణిపత్య-అంశుమాన్-హయ-మానీతవాన్ . తేనపశునా హేతునా-క్రతుశేషం సగరః - సమాపయత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁త
తో,రాజ్యమంశుమతి - న్యస్యనిధాయ - నిస్పృహః దేహతదనుబన్ధిషు స్పృహారహితః-ముక్తం - బన్ధనం బన్ధకమహంమమత్వా
దికం-యేన, తాదృశః-ఔర్వేణోపదిష్టో-మార్గః స్వాత్మ పరమాత్మ యాథాత్మ్య జ్ఞానరూప-స్తేన-నవిద్యతేఉత్తమాయస్యా,
స్తాం,గతింముక్తిం - లేభేలబ్ధవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమ
స్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః . ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవమానీతాశ్వః - పితామహాదుత్తరాజ్యోఽప్యంశుమాన్ - పితౄణాం - సముత్తరణార్థం - గఙ్గా-మానేతు-మిచ్ఛ
యా-మహాన్తం-కాలం,తప - స్తేపేచక్రే, నాశక్నోద్గఙ్గామానేతుం నప్రబభూవకిన్తు , కాలేనోపసంహృతో మృతోబభూ-
వ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁అథ,తస్యాంశుమత-స్సుతో - దిలీపోఽపితద్వత్పితృవత్తపః కుర్వన్ గఙ్గా-మానేతు-మశక్తఏవ-కాలంమృత్యు
మేయివాన్ప్రాప్తవాన్ - అథ-తస్యదిలీపస్య-సుతో-భగీరథ,స్స,సుమహ,త్తప-శ్చక్రే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తత- స్తేనతపసా-ప్రసన్నా
గఙ్గా-దర్శయామాస- ఆత్మానమితి శేషః - తేతుభ్యం , వరదాఽస్మీతి-తంభగీరథ-మువాచచేతి శేషః-ఇత్థం-గఙ్గయోక్తో-నృ
పోభగీరథః ప్రణతః,స్వ,మభిప్రాయం- శశంస-ఉక్తవాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁పునస్తం గఙ్గోవాచ ॥ కోన్వితిద్వాభ్యామ్॥మహీతలే-
పతన్త్యా,మమ-వేగం-కోను-ధారయితా,కోఽపిక్షితిపారే-అపిశబ్దస్సంభావనాయాం-కోవాధారయితేత్యర్థః-నచేద్ధారయి
తాకోఽపినవిద్యతేచే-త్తర్హి-హేనృప-భూమితలం భిత్వా , రసాతలం-యాస్యేగమిష్యామి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁భూమితలఏవకింన

శునాక్రతుశేషంసమాపయత్॥ ౩౦ ॥రాజ్యమంశుమతిన్యస్యనిస్పృహోముక్తబన్ధనః । ఔర్వోపదిష్టమార్గేణ
లేభేగతిమనుత్తమామ్॥ ౩౧ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , అష్టమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ ॥ అంశుమాంశ్చతపస్తేపేగఙ్గానయనకామ్యయా । కాలంమహాన్తంనాశక్నోత్తతఃకాలేనసం
స్థితః ॥ ౧ ॥ దిలీపస్తత్సుతస్తద్వదశక్తఃకాలమేయివాన్ । భగీరథస్తస్యసుతస్తేపేససుమహత్తపః॥౨॥దర్శయా
మాసతందేవీప్రసన్నావరదాఽస్మితే । ఇత్యుక్తస్స్వమభిప్రాయంశశంసావనతోనృపః॥ ౩ ॥గఙ్గోవాచ । కో
ను❁ధారయితావేగంపతన్త్యామెమహీతలే । నచేద్భూమితలంభిత్వానృపయాస్యేరసాతలమ్ ॥ ౪ ॥ కించా
హంనభువంయాస్యేనరామయ్యామృజన్త్యఘమ్ । మృజామితదఘంక్వాహంరాజంస్తత్రవిచిన్త్యతామ్॥ ౫ ॥
రాజోవాచ ॥ సాధవోన్యాసినశ్శాన్తాబ్రహ్మిష్ఠాలోకపావనాః । హరన్త్యఘంతేఽఙ్గసఙ్గాత్తేష్వాస్తేహ్యఘ
భిద్ధరిః ॥ ౬ ॥ ధారయిష్యతితేవేగంరుద్రస్త్వాత్మాశరీరిణామ్ । యస్మిన్నోతమిదంప్రోతంవిశ్వంశాటీవతన్తు
షు॥ ౭ ॥ఇతితస్యవచశ్శ్రుత్వాగఙ్గాతంపునరబ్రవీత్।ప్రసాదయమహేశానంధారణార్థంమదమ్భసామ్॥౮॥ త

ప్రవహసీత్యత్రాహ ॥ కించేతి ॥ కించా-హంభువంనయాస్యే భూమౌనప్రవహామీత్యర్థః తత్ర హేతుః-నరా భూమిష్ఠా-అఘం
పాపం-మయ్యా-మృజన్తిశోధయన్తి-ప్రక్షిపన్తి-తన్నరైస్త్యక్త - మఘం-అహం-క్వ-మృజామిప్రక్షిపామి - హేరాజన్ - త
త్ర-విచిన్త్యతాముపాయఇతి శేషః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁తతో భగీరథఆహ ॥ సాధవఇతిద్వాభ్యామ్ । న్యాసినః కామ్యకర్మత్యాగినః,
శాన్తాజితేన్ద్రియాః-బ్రహ్మిష్ఠాః బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాః,యద్వా, అతిశయితంబ్రహ్మ బ్రహ్మిష్ఠం- తేనతదుపాసకాలక్ష్యన్తే-బ్రహ్మ
విదగ్రేసరాఇత్యర్థః-అతఏవ-లోకపావనా , స్సాధవ,స్తవా , ఘంనరైస్త్యక్త,మఙ్గసఙ్గాత్ స్నానరూపా,ద్ధరన్తి,తర్హితేక్వ
మృజన్తీత్యత్రాహ ॥ తేష్వాస్తేహ్యఘభిద్ధరిరితి ॥ తేషుసాధుషుఅఘభి,ద్ధరి,రాస్తేహి, తర్హిహరిరపిక్వమృజతీత్యాశఙ్కా-అ
ఘభిదిత్యనేనపరిహృతా, అఘంభినత్తినిరస్యతినాశయతీతియావత్,నత్వఘమాదాయాన్యత్రప్రక్షిపతీత్యభిప్రాయః ❁॥౬॥ ❁
ఏవంకించాహామిత్యాదేరుత్తరముక్తం,అథకోన్విత్యాదేరుత్తరమాహ ॥ ధారయిష్యతీతి ॥ రుద్రోరుద్రశరీరకః పరమాత్మా
తవ-వేగం-ధారయిష్యతి-తస్యధారణాయామసామర్థ్యశఙ్కాంవారయన్విశినష్టి ॥ శరీరిణాం బ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానా,మా
త్మాఅన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేన ధారకః॥కింబహునా।యస్మిన్పరమాత్మనీదంవిశ్వం ప్రోతంశరీరతయాసమవేతం,యథా-తన్తుషు-
శాటీ,తద్వత్,కృత్స్నవిశ్వధారకస్య॥అకలితశ్రమఏవబిభర్త్యసా,,విత్యుక్తవిధస్యత్వద్వేగధారణాయాంసామర్థ్యంకైము
త్యనయసిద్ధమితిభావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఇత్యేవంవిధం-తస్యభగీరథస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-తంభగీరథం,పున,ర్గఙ్గో,వాచ,తర్హి,మదమ్భసాం
ధారణార్థం,మహేశానం రుద్రశరీరకంపరమాత్మానం ప్రసాదయప్రసన్నంకుర్వితి❁॥౮॥❁తద్గఙ్గావచ-శ్శ్రుత్వా,సనృపోభగీర

౪॥ శ్లో ❁ పా॥ కోఽపిధారయితా.

థ-స్తపసా-శివ-మతోషయత్-హే రాజన్-అల్పీయసైవ-కాలేన,తస్య భగీరథస్య-ఈశానో-రుద్రః-ప్రసన్నో బభూవ * ॥ ౯ ॥ * తతో-రాజ్ఞా భగీరథేనా-భిహితః గఙ్గాయా వేగం ధారయేతి విజ్ఞాపిత, స్సర్వస్య లోకస్య, హితకరశ్శివ, స్తథేతి బిభర్మ్యహమిత్యుక్త్వా-అవహితస్సావధానః-హరేః-పాదావనేజనేన-పూతం-జలం-యస్యాః-తాం-గఙ్గాం-దధార-అత్ర శివశబ్దశ్శివమాత్రపరో న తు విశేష్యభూత పరమాత్మపర్యన్తః-గఙ్గాయా వా పాదపూతజలత్వ విశేషణసామర్థ్యాత్-యద్వా-పూర్వత్రాపి రుద్రేశానాదిశబ్దా విశేషణభూత రుద్రమాత్రగోచరాః-ఆత్మా శరీరిణామిత్యాది త్వష్టమూర్తిత్వాభిప్రాయేణోక్తమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * తతో-రాజర్షి-ర్భగీరథో-యత్ర-పితౄణాం-దేహాః-భస్మభూతా-శ్శేరతే అసతే-తత్ర-భువనపావనీం గఙ్గాం,నిన్యే-ఆనయత్ * ॥ ౧౧ ॥ * వాయోరివ వేగో యస్య,తేన-రథేన-ప్రయాన్తం,భగీరథ-మనుధావతీ అనుగచ్ఛన్తీ గఙ్గా-దేశాన్మార్గస్థానపి-పునన్తీ-నిర్దగ్ధాన్-సగరాత్మజా-నసిఞ్చత్ * ॥ ౧౨ ॥ * బ్రహ్మదణ్డేన-బ్రహ్మభూతే బ్రహ్మర్షౌ వా కపిలే-యో-దణ్డః, స్వకృతాపరాధరూప-స్తేన-హతా దగ్ధా అపి-సగరాత్మజాః-యస్యా గఙ్గాయా-జలస్పర్శమాత్రేణ హేతునా-కేవలం-దేహభస్మభిరేవ నిమిత్తభూతై-ర్యజ్జలస్పృష్టదేహభస్మభిర్హేతుభూతై-ర్దివం-జగ్ముః,బ్రహ్మదణ్డహతా అపీత్యనేన “నబ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్య న భూతభయదస్య చ । నారకాశ్చానుగృహ్ణన్తి యాం యాం యోనిమసౌ గత” ఇతి తాదృశీయ వచనోక్తరీత్యా బ్రహ్మదణ్డహతానాం నారకైరపి నిన్ద్యత్వం , తేషామప్యుత్తారకత్వేన గఙ్గాజలస్య నిరతిశయపావనత్వం చోక్తమ్ * ॥ ౧౩ ॥ * ఏతదేవ కిం పునర్న్యాయేన దర్శయతి॥ భస్మేతి ॥ భస్మభూతానా-మఙ్గానాం-యః-సఙ్గో గాఙ్గామ్భస్సఙ్గ-

---

చ్ఛ్రుత్వా స నృపో దేవం తపసాఽఽరాధయచ్ఛివమ్ । కాలేనాల్పీయసా రాజం స్తస్యేశాన స్త్వతుష్యత * ॥ ౯ ॥ తథేతి రాజ్ఞాఽభిహితస్సర్వలోకహితశ్శివః । దధారావహితో గఙ్గాం పాదపూతజలాం హరేః ॥ ౧౦ ॥ భగీరథోఽథ రాజర్షిర్నిన్యే భువనపావనీమ్ । యత్ర స్వపితౄ*ణాం దేహా భస్మీభూతాశ్శేరతే ॥ ౧౧ ॥ రథేన వాయువేగేన ప్రయాన్తమనుధావ*తీ । దేశాన్పునన్తీ నిర్దగ్ధానసిఞ్చత్సగరాత్మజాన్ ॥ ౧౨ ॥ యజ్జలస్పర్శమాత్రేణ బ్రహ్మదణ్డహతా అపి । సగరా*త్మజా దివం జగ్ముః కేవలం దేహభస్మభిః ॥ ౧౩ ॥ భస్మీభూతాఙ్గసఙ్గేన స్వర్యాతా స్సగరాత్మజాః । కిం పునశ్శ్రద్ధయా దేవీం యే సేవన్తే ధృతవ్రతాః ॥ ౧౪ ॥ న హ్యేతత్పరమాశ్చర్యం స్వర్ధున్యా యదిహోదితమ్ । అనన్తచరణామ్భోజప్రసూతాయా భవచ్ఛిదః ॥ ౧౫ ॥ సన్నివేశ్య మనో యస్మిఞ్ఛ్రద్ధయా మునయోఽమలాః । త్రైగుణ్యం దుస్త్యజం హిత్వా సద్యో యాతాస్తదాత్మతామ్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రుతో భగీరథాజ్జజ్ఞే తస్య నాభావరోఽభవత్ । సిన్ధుద్వీపస్తతస్తస్మాదయుతాయుస్తతోఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ ఋతుపర్ణో నలసఖో యోఽశ్వవిద్యామగాన్నలాత్ । దత్త్వాఽక్షహృదయం తస్మై సర్వకామస్తు తత్సుతః ॥ ౧౮ ॥ తతస్సుదాస స్తత్పుత్రో మదయన్తీపతిర్నృప । ఆహుర్మిత్రసహం యం వై కల్మాషాఙ్ఘ్రిముత క్వచిత్ ॥ వసిష్ఠశాపాద్రక్షోఽ

స్తేనైవ హేతునా-సగరాత్మజాః-స్వః స్వర్గం-యాతాః-యే ధృతం-వ్రతం-గాఙ్గామ్భస్స్నానరూపం-యై-స్తే-శ్రద్ధయా-దేవీం గఙ్గాం,సేవన్తే,తే దివం యాన్తీతి కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * సకలదురితాపహారేణ ముక్తిహేతుభూత జలస్పర్శాయా గఙ్గాయాః స్వర్గప్రాప్తిమాత్రహేతుత్వే నాశ్చర్యం కార్యమిత్యాహ॥ నహీతి ॥ అనన్తస్య భగవత-శ్చరణామ్భోజా-త్ప్రసూతాయా-అత ఏవ-భవచ్ఛిదః పాపనివర్తనసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తనద్వారా భవం సంసారం ఛినత్తి తథాభూతాయాః,స్వర్ధున్యాః స్వర్నద్యాః గఙ్గాయాః-యన్మాహాత్మ్య-ముదితముక్తం-తదేత-త్పరమాశ్చర్యం-న హీతి-ఉక్తవిధం మాహాత్మ్యమనన్తచరణామ్భోజప్రసూతత్వప్రయుక్తమిత్యుక్తమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * అథానన్తచరణామ్భోజమాహాత్మ్యం దర్శయితుం తద్విశినష్టి॥ యస్మిన్నితి ॥ అమలా నిర్మలాన్తఃకరణా-మునయో-యస్మిన్ననన్తచరణామ్భోజే-శ్రద్ధయా-మనో-నివేశ్య-దుస్త్యజం త్రైగుణ్యం-త్రయో గుణా ఏవ త్రైగుణ్యం త్రిగుణాన్-హిత్వా-ప్రకృతిసమ్బన్ధం హిత్వేతి యావత్ . సద్య స్తదైవ-తదాత్మతామనన్తతుల్యస్వభావతాం,ముక్తిమిత్యర్థః,యాతాః ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * భగీరథా,చ్ఛ్రుతాఖ్యః,పుత్రో-జజ్ఞే,తస్య శ్రుతస్య-నాభావరః-పుత్రో-బభూవ-తతో నాభావరాత్సిన్ధుద్వీప, స్తస్మాత్సిన్ధుద్వీపా-దయుతాయు స్తతోఽయుతాయుషో-ఋతుపర్ణస్సమ్బభూవ ॥ తం విశినష్టి ॥ యో ఋతుపర్ణో- నలస్య,సఖా-తయోః పరస్పరోపకర్తృత్వరూపం సఖిత్వం దర్శయతి నలా-దశ్వవిద్యామశ్వశిక్షాప్రతిపాదికాం విద్యా-మగాత్ప్రాప్తవాన్-కిం కృత్వా-తస్మై నలాయా-క్షహృదయం ద్యూతశాస్త్రరహస్యం-దత్త్వా-తస్య ఋతుపర్ణస్య-సుత-స్సర్వకామః * ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ * తతస్సర్వకామా-త్సుదాసో-జజ్ఞ ఇతి శేషః-తత్పుత్రస్సుదాసస్య పుత్రో,మదయన్త్యాః-పతిః-హే నృప-యం మదయన్తీపతిం-మిత్రసహ-మాహుః-తమేవ కల్మా

షాడ్గుణ్యం చాహుః. సఏవ-క్వచిత్కదాచి-ద్వసిష్ఠస్య - శాపా - ద్రక్షో, బభూవ, స్వకర్మణా - అనపత్యః ఔరసరహితశ్చ -బభూవ- క్షేత్రజస్యవక్ష్యమాణత్వాత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ సఙ్గ్రహేణోక్తం తద్వృత్తాన్తం విస్తరేణబుభుత్సయాపరిపృచ్ఛతిరాజా॥ యన్నిమిత్తఇతి ॥ మహాత్మనస్సౌదాసస్య - గురుశాపః-యన్నిమిత్తం యస్యతాదృశో, బభూవ, తదేతచ్ఛాపస్యనిమిత్తం, వేదితు-మిచ్ఛామి, త, ద్యదినరహస్యం కథయితుంయోగ్యం చే, త్కథ్యతామ్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఏవంపృష్టఆహమునిః ॥ సౌదాసఇత్యాదినా వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాతఇత్యతః ప్రాప్తనేన ॥ మృగయైవశీలంయస్య - ససౌదాసో మిత్రసహ- శ్చరన్- రక్షో - హతవాన్ రక్షసో - భ్రాతరంతు-నజఘాన- కింతుముమోచ-తత-స్స - రక్షసోభ్రాతా-గతస్సన్-రాజ్ఞస్సౌదాసస్య, అఘం భ్రాతృహననరూపమపరాధం - చిన్తయన్ - ప్రతిచికీర్షయా అపకర్తుమిచ్ఛయా - రాజ్ఞో - గృహే-య - స్సూదః పాచక - స్తద్రూపధరో - భోక్తుమిచ్ఛవే - గురవేవసిష్ఠాయ - పక్వం - నరామిషం - నిన్యే, ✻ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తతోభగవాన్వసిష్ఠః - పరివేష్యమాణం భోజనపాత్రేనిక్షిప్యమాణం - నరామిష - మతఏవా - భక్ష్యమఞ్జసాఆశు - విలోక్యజ్ఞాత్వా - క్రుద్ధో - రాజానంమిత్రసహ - మశపత్ ॥ కిమితి ॥ ఏవంఏవంకారయం స్త్వం - రక్షో - భవిష్యసీతి- తత- స్తంనరామిషం - సూదరూపధరేణ-రక్షసా-కృతం - నతురాజ్ఞాకారిత-మితి-విదిత్వా-స్వవాక్యానృతత్వపరిహారాయ - శాపం- ద్వాదశవర్షావధికం-చక్రే ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తత-స్సోఽపిసౌదాసోఽప్యఞ్జలినా-అపః జల -మాదాయ, గురుంవసిష్ఠం-శప్తుం-సముద్యుక్తః-మదయన్త్యా, నివారితః-రుశతీఃతీక్ష్ణాః- తా అపః-స్వపాదయో-ర్జహాతత్యాజ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తత్రహేతుమాహ ॥ దిశః - ఖమాకాశం- స

భూదనపత్యస్స్వకర్మణా॥ ౧౯ ॥ విష్ణురాతఉవాచ ।యన్నిమిత్తోగురోశ్శాపస్సౌదాసస్యమహాత్మనః।ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామికథ్యతాంనరహోయది ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ । సౌదాసోమృగయాంకించిచ్చరన్రక్షోజఘాన హ।ముమోచభ్రాతరంభ్రాతాగతఃప్రతిచికీర్షయా॥ ౨౧ ॥సచిన్తయన్నఘంరాజ్ఞస్సూదరూపధరోగృహే।గురవేభోక్తుకామాయపక్వంనిన్యేనరామిషమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరి✻వేష్యమాణంభగవాన్విలోక్యాభక్ష్యమఞ్జసా। రాజానమశపత్క్రుద్ధోరక్షోహ్యేవంభవిష్యసి । రక్షఃకృతంతద్విదిత్వాచక్రేద్వాదశవార్షికమ్ ॥ ౨౩ ॥ సోఽప్యపోఽఞ్జలినాఽఽదాయగురుంశప్తుంసముద్యతః । వారితోమదయన్త్యాఽపోరుశతీఃపాదయోర్జహౌ॥ ౨౪ ॥దిశఃఖమవనీంసర్వాంపశ్యన్జీవమయంనృపః। రాక్షసంభావమాపన్నఃపాదేకల్మాషతాంగతః॥ ౨౫ ॥వ్యవాయకాలేదదృశేవనౌకోదంపతీద్విజౌ । క్షుధాఽఽర్తోజగృహేవిప్రంతత్పత్న్యాహాకృతార్థవిత్ ॥ ౨౬ ॥ నభవాన్రాక్షసస్సాక్షాదిక్ష్వాకూణాంమహారథః । మదయన్త్యాఃపతిర్వీరనాధర్మంకర్తుమర్హసి ॥ ౨౭ ॥ దేహిమేఽపత్యకామాయాఅకృతార్థంపతింద్విజమ్ । దేహోఽయంమానుషోరాజన్పురుషస్యాఖిలార్థదః । తస్మాదస్యవధోవీరసర్వార్థవధఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ఏషహిబ్రాహ్మణోవిద్వాంస్తపశ్శీలగుణాన్వితః।ఆరిరాధయిషుర్బ్రహ్మమహాపురుషసంజ్ఞితమ్ ॥ సర్వభూతాత్మభావేనభూతేష్వన్తర్హితంగుణైః ॥ ౨౯ ॥ సోఽయంబ్రహ్మర్షివర్య

ర్యా-మవనింభూమించ-జీవప్రచురం- పశ్యన్స్వపాదయోర్జహావిత్యన్వయఃనృపస్సౌదాసః-రాక్షసం - భావంరూప - మాపన్నఃప్రాప్తః- గురుశాపాగ్ధతోరితి శేషః - పాదే - కల్మాషతాం నైల్యంవికారంచ - గతః- శాపార్థజలప్రక్షేపాద్ధేతోరితి శేషః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ కదాచిద్వనమేవఓకః స్థానం-యయో-స్తౌ-దంపతీభార్యాపతీ-ద్విజౌ-మైథునకాలేదదర్శ॥తదా-క్షుధాఅశనాయయా-పీడితో-రాక్షసరూపస్సౌదాసో- మిథునీభూతం - ద్విజం-జగృహే-భక్షితుమితి శేషః-తదా-తస్యద్విజస్య-పత్నీ-అకృతార్థమసమాప్తగతితృష్ణంపతింవేత్తీతితథాభూతాసత్యు-వాచ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ నేత్యాదినాఏవంకరుణభాషిణ్యాఇత్యతఃప్రాప్తనేన॥భవాన్న రాక్షసః కింతు-సాక్షా - దిక్ష్వాకూణాం - మహారథః శ్రేష్ఠః-మదయన్త్యాః- పతిః, అతో, హేవీర-అధర్మంవిప్రహననరూపం-కర్తుం-నార్హతి ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ అపత్యకామాయై-మేమహ్యాం, పతిం, తత్రాపిద్విజం-తత్రాప్యకృతార్థం-దేహి ॥ హేరాజన్, అయం, మానుషో, దేహః పురుషస్యజీవస్యా- ఖిలానాంపురుషార్థానాం, సాధనభూతః-యతఏవం-తస్మాదస్యాఖిలార్థదస్యమానుషదేహస్య-వధో, హేవీర, సర్వార్థానాం-వధ-ఇత్యుచ్యతే ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ కించైషత్వయాగృహీతోమత్పతిః, బ్రాహ్మణః తత్రాపి-విద్వాన్ వేదశాస్త్రార్థవిత్, న కేవలంవిద్వా-నపితు, తపశ్శీలాభ్యా-మన్యైశ్చక్రోధాదిభిర్గుణైర-న్వితః, సర్వభూతానా- మాత్మభావేనఅన్తరాత్మతయా - గుణైస్సర్వజ్ఞత్వాదిభిస్సహైవ, భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు, అన్తర్హితంహృదయకుహరేనివిష్టం-మహాపురుషాదిశబ్దవాచ్యం, బ్రహ్మ, రాధయితుమిచ్ఛుఃఉపాసీనఇత్యర్థః-సన్నన్తనిర్దేశస్తూపాసనదశాయామపిబ్రహ్మజ్ఞానస్యోత్కటతమత్వజ్ఞాపనాయ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ సోఽయమేవంభూతో-బ్రహ్మర్షివరో-రాజర్షిశ్రేష్ఠా - స్తత్రాపి-విభోరధికృతరాజ్యా-త్తత్వత్తః, కథంవధ-మర్హతి-సర్వథానార్హత్యేవేత్యర్థః-యథా, పితుః

స్వకాశాత్,ఆత్మజో,వధం,నార్హతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తస్యోక్తవిధస్య , పాపస్యభ్రూణస్యసూత్రప్రవచనాధ్యాయినః “ వేదానాంకించిదధీత్యబ్రాహ్మణఏకాంశాఖామధీత్యశ్రోత్రియోఽఙ్గాధ్యాయ్యనూచానఃకల్పాధ్యాయీఋషికల్పస్సూత్రప్రవచనాధ్యాయీభ్రూణ,, ఇత్యాదిప్రయోగాత్ ‘బ్రహ్మవాదినఃబ్రహ్మోపదేష్టుః-వేదాధ్యాపకస్యవా, వధం,సాధూనాం సమ్మతో,భవాన్,కథం,మన్యతే,సమ్మతమితిశేషః,యథా , బభ్రోర్గర్భిణో.ర్వధం, భవా-న్నసమ్మతంమన్యతే-తథాస్యాపివధం నసమ్మతంమన్యస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యది-సర్వథా,అయం-బ్రాహ్మణ-స్త్వయా , భక్షః-క్రియతే-భక్ష్యతఇత్యర్థః-తర్హి పూర్వతఃతద్భక్షణాత్ప్రాగేవ,మాంఖాదఅద్ధి-అనేన - వినా , అహం-క్షణమపి,నజీవిష్యే,యథా , మృతకంకుణపం, జీవేనవినా,తద్వదహమప్యనేనవినేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవం,తస్యాః,కరుణభాషిణ్యా,అనాథవ,ద్విలపన్త్యాస్సత్యా-శ్శాపేన, మోహిత-స్సౌదాసో,ద్విజం,వ్యాఘ్రః,పశుమివ-అఖాదద్భక్షితవాన్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తతఃపురుషాదేనరక్షసా , సౌదాసేన,భక్షితం,పతిం,వీక్ష్య,బ్రాహ్మణీ,ఆత్మానంప్రతి-శోచన్తీ,కుపితా-సత్యు-ర్వీశంసౌదాసమశపత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కిమితి॥యస్మాత్కామార్తాయాః,మమ,పతి,రపాపోనిరపరాధ ,స్త్వయా,భక్షిత,స్తస్మాత్, హేఅకృతప్రజ్ఞవివేకశూన్య,తవాప్యా,ధానాన్మృత్యు,ర్దర్శితఇతి,యదాగర్భాధానంకర్తుముద్యుక్తైతదా,మరణం,ప్రాప్స్యసీతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవం , మిత్రసహంసౌదాసం, శప్త్వా - బ్రాహ్మణీ-పతిలోకపరాయణాపతిలోకంకామయమానేత్యర్థః - తత్ర-పత్యు-రస్థీనిసమిద్ధేప్రజ్వలితేఽగ్నౌ- ప్రాస్య-పతిత్వా - భర్తు,ర్గతింప్రాప్తా ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతో,ద్వాదశవత్సరాన్తే - విగతశాప-స్సౌదాసో-మైథునాయోద్యతః

స్తైరాజర్షిప్రవరాద్విభోః।కథమర్హతిధర్మజ్ఞవధంపితురివాత్మజః ॥ ౩౦ ॥ తస్యసాధోరపాపస్యభ్రూణస్యబ్రహ్మవాదినః।కథంవధంయథాబభ్రోర్మన్యతేసమ్మతోభవాన్ ॥ ౩౧ ॥ యద్యయంక్రియతేభక్ష-స్తర్హిమాంఖాదపూర్వతః।నజీవిష్యేవినాఽనేనక్షణంచమృతకంయథా ॥ ౩౨ ॥ ఏవంకరుణభాషిణ్యావిలపన్త్యాఅనాథవత్ । వ్యాఘ్రఃపశుమివాఖాదత్సౌదాసశ్శాపమోహితః ॥ ౩౩ ॥ బ్రాహ్మణీవీక్ష్యదిధిషుంపురుషాదేనభక్షితమ్ ।శోచన్త్యాత్మానముర్వీశమశపత్కుపితాసతీ ॥ ౩౪ ॥ యస్మాన్మేభక్షితోఽపాపఃకామార్తాయాఃపతిస్త్వయా। తవాపిమృత్యురాధానాదకృతప్రజ్ఞదర్శితః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంమిత్రసహంశప్త్వాపతిలోకపరాయణా । తదస్థీనిసమిద్ధేఽగ్నౌప్రాస్యభర్తృగతింగతా ॥ ౩౬ ॥ విశాపోద్వాదశాబ్దాన్తేమైథునాయసముద్యతః । విజ్ఞాప్యబ్రాహ్మణీశాపంమహిష్యాసనివారితః ॥ ౩౭ ॥ తతఊర్ధ్వంసతత్యాజస్త్రీసుఖంకర్మణాప్రజాః । వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాతోమదయన్త్యాంప్రజామధాత్ ॥ ౩౮ ॥ సావైసప్తసమాగర్భమబిభ్రన్నవ్యజాయత । జఘ్నేఽశ్మనోదరం తస్యాస్సోఽశ్మకస్తేనకథ్యతే ॥ ౩౯ ॥ అశ్మకాన్మూలకోజజ్ఞేయఃస్త్రీభిఃపరిరక్షితః । నారీకవచఇత్యుక్తోనిఃక్షత్రేమూలకోఽభవత్ ॥ ౪౦ ॥ తతోదశరథస్తస్మాత్పుత్రఐలబిలస్తతః । (రాజావిశ్వసహోయస్యఖట్వాఙ్గశ్చక్రవర్త్యభూత్) ॥ ౪౧ ॥ యోదేవైరర్థితోదైత్యానవధీద్యుధిదుర్జయః । ముహూర్తమాయుర్జ్ఞాత్వైత్యస్వపురం సన్దధేమనః ॥ ౪౨ ॥ నమేబ్రహ్మకులాత్ప్రాణాఃకులదైవాన్నచాత్మజాః।నశ్రియోనమహీరాజ్యంనదారాశ్చ

బ్రాహ్మణీశాపం,విజ్ఞాప్యప్రత్యభిజ్ఞాప్య-మహిష్యామదయన్త్యా,సవ్య-న్నివారితః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతఆరభ్య - స, సౌదాసః. స్త్రీసుఖం,తత్యాజ-మృత్యుభయాదితిశేషః - అతఏవో-క్తేనకర్మణా -అప్రజాః - ఔరసరహితో-బభూవ - ఏవంస్థితే- తేన సౌదాసేనా,నుజ్ఞాతో-వసిష్ఠో-మదయన్త్యాం-ప్రజా-మధాత్ ,గర్భాధానమకరోత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత-స్సావై -మదయన్తీ-సప్త-సమాఃవత్సరాన్-గర్భ , మబిభ్రత్ -తదాఽపి-నవ్యజాయత - అపత్యమితిశేషః-తదా,సౌదాస - స్తస్యామదయన్త్యా ఉదర-మశ్మనాపాషాణేన-జఘ్నే,సఉదరాన్నిర్గత-స్తేనాశ్మఘాతేననిమిత్తేనా-శ్మకఇతి-కథ్యతేవ్యవహ్రియతే ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అశ్మకాన్మూలకో-జజ్ఞే - తస్యైవనారీకవచఇతినామాన్తరం - నామద్వయనిమిత్తేదర్శయతి-యో , ఽశ్మకస్య - పుత్రః-నిఃక్షత్రేభార్గవేణరామేణక్షత్రోత్పాటనేక్రియమాణే - స్త్రీభిః- పరిరక్షితః - అతో-నారీకవచఇత్యుక్తః - పునఃక్షత్రకులస్యమూలత్వా-న్మూలకనామాచా,భవత్ ఇత్యుక్తః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తతోమూలకా - ద్దశరథః-జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గఃతస్మాద్దశరథా, దైలబిలఃపుత్రః-ఐలబిలా,ద్విశ్వసహ ఖ్యో,రాజా,జజ్ఞే “ తత్పుత్రంవదన్తంవిశినష్టి ,, యస్యవిశ్వసహస్య - ఖట్వాఙ్గ -స్సంబభూవ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అథఖట్వాఙ్గంవిశింషన్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యఇత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యః,ఖట్వాఙ్గో యుధియుద్ధే-దుర్జయః జేతుమశక్యః,అతఏవ-దేవై-రర్థితఃసహాయత్వేనప్రార్థితః ,దైత్యా, నవధీత్ ॥ తతో,దేవై,ర్వరాయ, చోదితః - స్వస్యా,యు,ర్ముహూర్తమాత్రావశిష్టం , జ్ఞాత్వా,స్వపురమాగత్య, మన,స్సన్దధే,మనసాఆలోచ్యనిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తస్యమనస్సన్ధానప్రకారమేవదర్శయతి॥ నేత్యాదినా ॥ఇతివ్యవసితఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥బ్రహ్మకులా,న్మమ

ప్రాణా, నాతివల్లభా, ఇత్యన్వయః - బ్రహ్మకులమేవ మమ ప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియమిత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం, కులదైవాద్భగవతః, ఆత్మజాదయో, నవల్లభాః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ మహ్యం మమ, మతి, ర్బాల్యేఽపి, క్వచిదాపద్యపి, అధర్మే, నరమతే నారమత, ఇహలోకే, కించిదపి, వస్తూ, త్తమశ్లోకాద్భగవతో, ఽన్యత్పృథగ్భూతం, నాపశ్యం, సర్వం వస్తు భగవదాత్మకమేవ దృష్టవానస్మీత్యర్థః, నావశ్యమితి పాఠాన్తరం, తదా, కించిదపి వస్తూ, త్తమశ్లోకా, దన్య, న్నావశ్యం నోపాదేయమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ యద్యపి, త్రిభువనేశ్వరై ర్దైవై, ర్మహ్యం, కామానుగుణో, వరో, దత్త, స్తథాప్యహం, తం- కామం వరం, నవృణే నవృణుయాం, తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భూతభావనభావనః, భూతాని దేవాదీని, భావయతి సత్తాదిమన్తి కరోతీతి, భూతభావనో భగవాన్ - తం, భావయతి భజతీతి, తథాభూతోఽహమిత్యర్థః " వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ „ ఇత్యుక్తరీత్యా దైవైర్దీయమానో వరో మమ భగవత్ప్రాప్తివిరోధీతి భావః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తర్హి దేవాదయస్స్వర్గాదికమేవోత్కృష్టం కిమితి మన్యన్త ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ యఇతి ॥ యే, దేవా, స్తే, విక్షిప్తేన్ద్రియధియః దేహాత్మాభిమానినః, అత, స్తే, శశ్వత్సదా, స్వహృది, స్థితమప్య, న్తరాత్మానం, నిరతిశయప్రియం, నవిన్దన్తి, కింతు, వైషయికమేవ సుఖం పరం మన్యన్త ఇతి భావః - దేవా ఏవ న జానన్తి, కిముతా, పరే, నవిన్దన్తీతి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ అస్మా, దహ, మిహలోకే, భగవన్మాయయా, రచితేషు, గన్ధర్వనగరతుల్యేష్వనిత్యేషు- గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు ప్రకృత్యాత్మని ప్రకృత్యాత్మకే - ప్రకృతిపరిణామాత్మకే శరీరే చ- రూఢం- సఙ్గం- త్యక్త్వా- విశ్వభర్తుర్భగవతః- భావేన భక్త్యా- తం విశ్వభర్తారం - ప్రపద్యే ప్రాప్స్యామి ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇత్థం బుద్ధ్యా - నారాయ

తివల్లభాః ॥ ౪౩ ॥ న బాల్యేఽపి మతిర్మహ్యమధర్మే రమతే క్వచిత్ । ❀ నాపశ్యముత్తమశ్లోకాదన్యత్కించన వస్త్వహమ్ ॥ ౪౪ ॥ దైవైః కామవరో దత్తో మహ్యం త్రిభువనేశ్వరైః । నవృణే తమహం కామం భూతభావనభావనః ॥ ౪౫ ॥ యే విక్షిప్తేన్ద్రియధియో దేవాస్తే స్వహృది స్థితమ్ । నవిన్దన్తి ప్రియం శశ్వదాత్మానం కిముతాపరే ॥ ౪౬ ॥ అథేశమాయారచితేషు సఙ్గం గుణేషు గన్ధర్వపురోపమేషు । రూఢం ప్రకృత్యాత్మని విశ్వభర్తుర్భావేన హిత్వా తమహం ప్రపద్యే ॥ ౪౭ ॥ ఇతి వ్యవసితో బుద్ధ్యా నారాయణగృహీతయా । హిత్వాఽన్యభావమజ్ఞానం తతస్స్వం భావమాశ్రితః ॥ ౪౮ ॥ యత్తద్బ్రహ్మ పరం సూక్ష్మమశూన్యం శూన్యకల్పితమ్ । భగవాన్వాసుదేవేతి యం గృణన్తి హి సాత్వతాః ॥ ౪౯ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఖట్వాఙ్గాద్దీర్ఘబాహుశ్చ రఘుస్తస్మాత్పృథుశ్రవాః । అజస్తతో మహారాజస్తస్మాద్దశరథోఽభవత్ ॥ ౧ ॥ తస్యాపి భగవానేష సాక్షాద్బ్రహ్మమయో హరిః । అంశాంశేన చతుర్ధాగాత్పుత్రత్వం ప్రార్థితస్సు

ణా, గృహీతయా, తద్విషయయా బుద్ధ్యేత్యర్థః- వ్యవసితః నిశ్చితవాన్, అన్యభావం, అన్యత్ర దేహాదౌ, భావో, యేనస్యా, త్తదన్యథాభావమజ్ఞానం, హిత్వా, దేహం త్యక్త్వేత్యర్థః- తతః, స్వం భావమాశ్రితః ఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వభావః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ అశూన్యం ప్రమాణేన సిద్ధం, నతు- శశవిషాణాదివత్తుచ్ఛమిత్యర్థః - యద్వా శూన్యం రహితం నిర్గుణం న భవతీత్యశూన్య - మనన్తకల్యాణగుణాకరమిత్యర్థః ॥ శూన్యకల్పితం- కల్పితం కల్పనా- భావే క్తః- విభూతిగతజాత్యాదికల్పనా, యస్మిన్, శూన్యా- త- త్తథోక్తం, అనేన హేయగుణరాహిత్యముక్తం, యత్, తద్బ్రహ్మమయం- భగవా, న్వాసుదేవ- ఇతి, గృణన్తి - సాత్వతాః తదాశ్రితా ఇత్యనుషఙ్గః స్వం భావమాశ్రిత ఇతి ప్రత్యగాత్మనశ్శుద్ధస్వభావావిర్భావ ఉక్తః- ఏవం ముక్తోఽభూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ************

ఖట్వాఙ్గా, ద్దీర్ఘబాహు, ర్జజ్ఞే- తస్మాద్దీర్ఘబాహోః, రఘు- స్స చ, పృథులం- శ్రవః యశో, యస్య- తథాభూత, స్తస్మాదఘోరజః, మహారాజో, జజ్ఞే, తస్మాదజా, ద్దశరథ- స్సంబభూవ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తస్యాపి దశరథస్యాపి, సాక్షాత్పరబ్రహ్మాభిన్నో భగవాన్, హరి, స్సురైః, ప్రార్థితో, ఽంశాంశేన సహ, చతుర్ధా, పుత్రతాం, ప్రాప్తః, భగవాన్ బ్రహ్మమయో హరిః పుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యనేన శ్రీరామస్య షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వముక్తం, అంశాంశేన సహ పుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యనేన భరతాదీనాం తదంశావతారత్వముక్తం, ఏవం చ భరతాదీనామపి స్వాంశావతారత్వాత్తైస్సహ చతుర్ధా పుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః, చాతుర్విధ్యమేవ దర్శయన్నవతారాణాం నామాన్యాహ ॥ రామేతి ॥ రామాదిసంజ్ఞయా - చతుర్ధా పుత్రతా - మగాదితి పూ

౪౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నావశ్య.

ర్వైణాన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్య శ్రీరామస్య సీతాపతేః, అనుచరితం, హే రాజన్, తత్త్వదర్శిభిరవతారయాథాత్మ్యవిద్భిః - ఋషిభిర్వాల్మీకాదిభిః, భూరి బహులం యథా భవతి తథా - వర్ణితం, త్వయా, చ, సుమహుః శ్రుతం, అత స్తన్నవిస్తరతః కథయామః - తథాఽపి సఙ్గ్రహేణ కథ్యమానం శృణ్విత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇతోఽధ్యాయద్వయేన శ్రీరామచరితం వివర్ణయిషుస్తావదేకేన శ్లోకేన సఙ్గృహ్ణన్ తత్కర్తృకామాత్మరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ గుర్వర్థ ఇతి ॥ యః శ్రీరామః - గుర్వర్థే - గురోః పితుః - రర్థే వచస్సత్యతాపాలనార్థం - త్యక్తం రాజ్యం యేన సః - పద్మవదతిసుకుమారాభ్యాం - పద్భ్యాం ॥ తదేవాహ ॥ ప్రియాయాః సీతాయాః - పాణేః స్పర్శేన - నాస్తి క్షమా - యయో - స్తాభ్యాం - ప్రతివనమచరత్ - హరీన్ద్రానుజాభ్యాం సుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం - మృజితా అపనీతా - పథరుజా మార్గశ్రమో - యస్య - శూర్పణఖ్యాః - వైరూప్యాత్కర్ణనాసికాచ్ఛేదాద్ధేతోః - తయా ప్రలోభితేన రావణేనాపహారాత్ప్రియేణ కళత్రేణ - యో - విరహః విశ్లేష - స్తేన - యా రుక్ - తయా - ఆరోపితాయాః కుటిలీకృతాయాః - భ్రువో - విజృమ్భణైవ - త్రస్తో భీతో, ఽబ్ధిస్సముద్రః - యస్మా - త్తత స్తద్విజ్ఞాపనేన - బద్ధస్సేతు ర్యేన - తతః - ఖలా దురాత్మానః రావణాదయ ఏవ - దవో వనం - తస్య - దహనస్స - ఏవంభూతః - కోసలేన్ద్రః - నోఽస్మాన్ - అవతాత్పాతు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం సఙ్గృహీతం శ్రీరామచరితమాదిత ఆరభ్య వర్ణయతి ॥ విశ్వామిత్రేత్యాదినా యావదుత్తరాధ్యాయసమాప్తి ॥ విశ్వామిత్రస్యా - ధ్వరే యజ్ఞే - మారీచాద్యాః - నిశాచరా - నైరృతపుఙ్గవా రాక్షసశ్రేష్ఠాః - లక్ష్మణస్య - పశ్యత ఏవ - తమప్యనపేక్ష్యైవ - యేన శ్రీరామేణ - హతాః - యచ్ఛబ్దానాం - సకోసలేన్ద్రో ఽవతాన్న ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ య ఇతి ॥ హే నృప లోకే - యే వీరా - స్తేషాం, సమితౌ సమాజే - యశ్శ్రీరామః - సీతాయాః - స్వయంవరగృహే

రైః ॥ రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతా ఇతిసంజ్ఞయా ॥ ౨ ॥ తస్యానుచరితం రాజన్నృషిభి స్తత్త్వదర్శిభిః । శ్రుతం హి వర్ణితం భూరి త్వయా సీతాపతేర్ముహుః ॥ ౩ ॥ గుర్వర్థే త్యక్తరాజ్యో వ్యచరదనువనం పద్మపద్భ్యాం ప్రియాయాః పాణిస్పర్శాక్షమాభ్యాం మృజితపథరుజో యో హరీన్ద్రానుజాభ్యామ్ । వైరూప్యాచ్ఛూర్పణఖ్యాః ప్రియవిరహరుషాఽఽరోపితభ్రూవిజృమ్భత్రస్తాబ్ధిర్బద్ధసేతుః ఖలదవదహనః కోసలేన్ద్రోఽవతాన్నః ॥ ౪ ॥ విశ్వామిత్రాధ్వరే యేన మారీచాద్యా నిశాచరాః । పశ్యతో లక్ష్మణస్యైవ హతా నైరృతపుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ యో లోకవీరసమితౌ ధనురైశముగ్రం సీతాస్వయంవరగృహే త్రిశతోపనీతమ్ । ఆదాయ బాలగజలీల ఇవేక్షుయష్టిం సజ్జీకృతం నృప వికృష్య బభఞ్జ మధ్యే ॥ ౬ ॥ జిత్వాఽనురూపగుణశీలవయోఽఙ్గరూపాం సీతాభిధాం శ్రియమురస్యభిలబ్ధమానామ్ । మార్గే వ్రజన్భృగుపతేర్వ్యనయత్ప్రరూఢం దర్పం మహీమకృత యస్త్రిరరాజబీజామ్ ॥ ౭ ॥ యస్సత్యపాశపరివీతపితుర్నిదేశం స్త్రైణస్య చాపి చగృహే శిరసా సభార్యః । రాజ్యం శ్రియం ప్రణయినస్సుహృదో నివాసం త్యక్త్వా యయౌ వనమసూనివ ముక్తసఙ్గః ॥ ౮ ॥ రక్షస్స్వసుర్వ్యకృత రూపమశుద్ధబుద్ధే స్తస్యాః ఖరత్రిశిరదూషణముఖ్యబ

న్ధూ గ్రంకరిణం - గరిష్ఠం వా - తదేవాహ త్రిశతోపనీతం కిఙ్కరాణాం శతత్రయేణానీత - మైశం రౌద్రం ధను - రాదాయ - సజ్జీకృత మారోపితం - వికృష్య, బాలగజస్యేవ లీలా యస్య సః ఇక్షుదణ్డమివ - మధ్యే బభఞ్జ భగ్నమకరోత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆత్మనః స్వస్యానురూపాదీని - తేషా - మనురూపాణి రూపాదీని - యస్యాస్తాం - సీతాసంజ్ఞాం పూర్వ - మురసి - అభిలబ్ధో - మానో, యయా - తాం - శ్రియం - జిత్వా ధనుర్భఙ్గేన స్వాధీనాం కృత్వా - ధనుర్భఙ్గమహానాదశ్రవణక్షుభితస్య - భృగుపతేర్భార్గవరామస్య - ప్రరూఢం - దర్పం - మార్గే, వ్యనయదపనీతవాన్ - కథంభూతస్య - యో భృగుపతిః - త్రిరిత్యుపలక్షణం త్రిస్సప్తకృత్వః - అరాజబీజాం రాజబీజశూన్యాం - మహీమకరోత్ - తస్య ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇదానీం గుర్వర్థ ఇతి శ్లోకం వివృణ్వన్నాహ ॥ య ఇతి ॥ కదాచి - త్కైకేయ్యా - స్తుష్టేన దశరథేన త్వదపేక్షితం వరద్వయం దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతం - తత్ర శ్రీరామస్య యౌవరాజ్యాభిషేకసమయే తయా భరతస్య రాజ్యం రామస్య వనవాసశ్చేతి వరద్వయం ప్రార్థితం - తదా - సత్యరూపేణ - పాశేన - పరివీతస్య పరివృతస్య - పితుర్దశరథస్య - స్త్రైణస్య స్త్రీవశ్యస్యాపి - నిదేశమాజ్ఞాం శిరసా జగృహే - తత - స్సభార్యస్సానుజశ్చ - రాజ్యాదీన్ - త్యక్త్వా - వనం - యయౌ - దుస్త్యజానామపి రాజ్యాదీనాం సహసా త్యాగే దృష్టాన్తః, ముక్తసఙ్గో యోగీ - అసూన్ ప్రాణానివేతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ రక్ష ఇతి రక్షసో రావణస్య - స్వసుర్భగిన్యాశ్శూర్పణఖ్యా, అశుద్ధబుద్ధేస్సీతాం జిఘృక్షోః - కామాతురాయా వా - రూపం - వ్యకృత వికృతమకరోత్ - తస్యాశ్శూర్పణఖ్యాః, ఖరాదిప్రముఖా, బన్ధవో, యేషు, తాన్, చతుర్దశసహస్రం సహస్రాణి బన్ధూనిత్యత్ర లిఙ్గవ్యత్యయః - సహస్రమిత్యత్ర వచనవ్యత్యయశ్ఛాన్దసః - జఘాన హతవాన్, ఆర్షత్వాత్సాపేక్షస్యాపి బన్ధుశబ్దస్య వృత్తిః, నిత్యసాపేక్షత్వాద్వా ॥ తథా చోక్తం హరిణా - ॥ సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షో నిత్యం సర్వస్సమస్యతే,, ఇతి, కథంభూతః, అవారణీయమలఙ్ఘ్యం, అసహ్యం, కోదణ్డం ధనుః, పాణౌ, యస్య, తథాభూతః, తత ఇత స్తతో వనే, సఞ్చరన్, కృచ్ఛ్రమనువాసవనవాసస్య దుఃఖరూపత్వ

ప్రదర్శనాయకృచ్ఛ్రమివోవాసేత్యుక్తిః,నిత్యానన్దరూపస్యతస్యదుఃఖాభావాత్ * ॥ ౯ ॥ * సీతేతి॥సీతాయాః, శ్రవణేన-దీపితో,హృచ్ఛయఃకామో,యస్య - తేన-దశకన్ధరేణరావణేన - సీతాంజిహీర్షుణా , స్వయంతత్రగన్తుంభీతేన,సృష్టంప్రేషితం, మారీచం,విలోక్య,హేనృపతే , అద్భుత,మేణస్యేవవపు,ర్యస్య,తేన , సీతయాక్రీడార్థముపేక్షితేన , మారీచేన-ఆశ్రమతఃస్వాశ్రమా,దపకృష్టఃప్రలోభనపూర్వకమాశ్రమతోఽపకృష్టస్సన్ - ఆశు,విశిఖేనబాణేన,తంమారీచం,జఘ్నేహతవాన్,యథా కందక్షం,ముగ్రోరుద్ర,స్తద్వత్ * ॥ ౧౦ ॥ * రక్ష ఇతి॥తదా,రక్షోఽధమేనరావణేన,అసమక్షం , రామలక్ష్మణయోరితి శేషః- మృగానయనార్థంరామస్య , తద్వృత్తాన్తజ్ఞానార్థంలక్ష్మణస్యచప్రేషితత్వా,త్తయోరసాన్నిధ్యేసతి,వనే- వృకవత్ వృకేనేవ, వైదేహరాజదుహితరిసీతాయా-మపయాపితాయామపహృత్యలఙ్కాంప్రతి ప్రాపితాయాంసత్యాం , ప్రియయా , వియుక్తో,భ్రాత్రాలక్ష్మణేనసహ , కృపణవద్దుఃఖీవ,వనే-విచచార,కంకుర్వన్,ఇతిఅనేనప్రకారేణ , స్త్రీసఙ్గినాం , దుఃఖోదర్కాం గతిం,ప్రథయన్ప్రఖ్యాపయన్ * ॥౧౧॥ * దగ్ధ్వేతి ॥ఆత్మనఃశ్రీరామస్య,య,త్కృత్యంప్రయోజనం-సీతానిర్మోచనరూపం, తేననిమిత్తేన,హతంరావణేనసహయుద్ధేహతం,గృధ్రంజటాయుషం,దగ్ధ్వా,కబన్ధ,మహన్ జఘాన- తతః,కపిభిర్వానరైస్సహ,సఖ్యం,విధాయకృత్వా,అథ , వాలిని,హతేసతి,తైఃకపిభి,ర్దయితాయాస్సీతాయాః ,గతం,బుద్ధ్వా , అజభవాభ్యాంబ్రహ్మరుద్రాభ్యా,మర్చితా,వఙ్ఘ్రీ,యస్య,తథాభూతోఽపి-సశ్రీరామః , మనుజావతారరూపత్వా,త్ప్లవగేన్ద్రాణాంకపీన్ద్రాణాం,సైన్యైస్సహ,వేలాంతీరం,సముద్రస్యేతి శేషః,అగాజ్జగామ*॥౧౨॥*యదితి॥తత్ర,త్రిరాత్రముపవాసేనాపిప్రతీక్షితసిన్ధు

న్ధూన్ ।జఘ్నే చతుర్దశసహస్రమపారణీయకోదణ్డపాణిరటమాన ఉవాసకృచ్ఛ్రమ్॥౯॥ సీతాకథాశ్రవణ
దీపితహృచ్ఛయేనసృష్టంవిలోక్యనృపతే దశకన్ధరేణ । జఘ్నేఽద్భుతైణవపుషాఽఽశ్రమతోఽపకృష్టోమారీచ
మాశువిశిఖేనయథాకముగ్రః॥ ౧౦ ॥రక్షోఽధమేనవృకవద్విపినేఽసమక్షంవైదేహరాజదుహితర్యపయాపితా
యామ్ । భ్రాత్రావనేకృపణవత్ప్రియయావియుక్తస్త్రీసఙ్గినాంగతిమితిప్రథయంశ్చచార ॥ ౧౧ ॥దగ్ధ్వా
ఽఽత్మకృత్యహతకృత్యమహన్కబన్ధంసఖ్యంవిధాయకపిభిర్దయితాగతింతైః । బుద్ధ్వాఽథవాలినిహతేప్లవ
గేన్ద్రసైన్యైర్వేలామగాత్సమనుజోఽజభవార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౨ ॥ యద్రోషవిభ్రమవివృత్తకటాక్షపాతసం
భ్రాన్తనక్రమకరోభయగీర్ణఘోషః।సిన్ధుశ్శిరస్యర్హణంపరిగృహ్యరూపీపాదారవిన్దముపగమ్యబభాషఏతత్॥
తంత్వాంవిభోజడధియోనవిదామభూమన్కూటస్థమాదిపురుషంజగతామధీశమ్ । యత్సత్త్వతస్సురగణారజ
సఃప్రజేశామన్యోశ్చభూతపతయస్సభవాన్గుణేశః ॥ ౧౪ ॥ కామంప్రయాహిజహివిశ్రవసోఽవమేహంత్రై
లోక్యరావణమవాప్నుహివీరపత్నీమ్ । బధ్నీహిసేతుమిహతేయశసోవిభూత్యై గాయన్తిదిగ్విజయినోయ
ముపేత్యభూపాః ॥ ౧౫ ॥బద్ధ్వోదధౌరఘుపతిర్వివిధాద్రికూటైస్సేతుంకపీన్ద్రకరకమ్పితభూరుహాఙ్గైః । సుగ్రీ

ర్యద్దానోపస్థిత-స్తదా,యస్య,రోషవిభ్రమేణక్రోధలీలయా,వివృత్తో,యః,కటాక్ష,స్తస్య,పాతేన-సంభ్రాన్తా,నక్రా-మకరాశ్చ యస్మి,న్స యేన-గీర్ణఃస్తమ్భితో,ఘోషో,యేన-ససిన్ధు,రర్హణమర్ఘ్యాదిద్రవ్యం,శిరసి,పరిగృహ్యనిధాయ,రూపీమూర్తిమాన్ పాదారవిన్ద,ముపగమ్యశరణంగత్వా,ఏతద్వక్ష్యమాణం,బభాషే * ॥౧౩॥ * భాషణమేవాహ తంత్వామితిద్వాభ్యాం॥ హేభూమన్,తంపాత్రియోపవిష్టం,త్వాంఏతావత్పర్యన్తం,జడధియో,వయంకూటస్థంనిర్వికారం , జగతా , మధీశ,మాదిపురుషం-న విదామఃనజానీమః-ఇదానీంతుజ్ఞాతోఽసీత్యాహ । యదితి ॥ యదితిపృథక్పదంలుప్తషష్ఠ్యన్తం,యస్యతవ,నియామ్యాత్,సత్త్వతస్సత్త్వగుణా,త్సురగణా,జజ్ఞిరఇతి శేషః- రజసోగుణా,త్ప్రజేశాఃప్రజాపతయః , మన్యో,స్తమసః , భూతపతయోరుద్రాదయః,సభవాన్ -గుణేశఃసత్త్వాదిగుణానాంనియన్తేత్య,ధునా,ఽహంమన్యఇత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * కామమితి,కామంయథేచ్ఛం జలమాక్రమ్యాపి , ప్రయాహిగచ్ఛ,విశ్రవసఃప్రజాపతే-రవమేహంపురీషప్రాయం - త్రైలోక్యం రావయత్యాక్రన్దయతీతితథా-తం,దశకన్ధరం-జహి- హేవీర - పత్నీంసీతా-మవాప్నుహి - యద్యపితవమదీయంజలంన ప్రతిబన్ధకంభవతి - తథాఽపిసేతుంబధ్నీహి -కిమర్థమిత్యత్రాహ - తేతవ-యశసో - విభూత్యైవిస్తారాయ - తథాహి - దిగ్విజయినోభూపాఃయం సేతు-ముపేత్య-దుష్కరంత్వత్కర్మ-వేత్త్య-త్వద్యశో,గాయన్తి * ॥ ౧౫ ॥ * తద్వాక్యమభినన్ద్యయత్కృతం తదాహ॥ బద్ధ్వేతి ॥కపీన్ద్రాణాం,కరైః , కమ్పితాని,భూరుహాణా - మఙ్గానిశాఖాదీని - యేషు-తై - ర్వివిధానా-మద్రీణాం-కూటైశ్శిఖరై -రుదధౌ- సేతుం-బద్ధ్వా-రఘుపతి - స్సుగ్రీవాదయఃప్రముఖాముఖ్యా - యేషాం,తై - రనేకైఃకపిభిస్సహ-అనీకై రితిపాఠేసైన్యైస్సహేత్యర్థః-అగ్రేసీతాన్వేషణసమయే-హనుమతైవ-దగ్ధాం - లఙ్కాం-విభీషణస్య- దృశాబుద్ధ్యా-తత్ప్రదర్శితమార్గేణేతిభా

వః-అవిశత్ప్రవివేశ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సేతి॥సా,శ్రీరామేణసకపిసైన్యేనప్రవిష్టాలఙ్కా,గజకులైః,హ్రదినీ,యథా-ఘూర్ణా-భవతి,తద్వ,ద్ఘూర్ణాబభూవ , కథమ్భూతా-వానరేన్ద్రాణాం,బలైః , రుద్ధా, విహారాదయో - యస్యాం,నిర్భజ్యమానా , ధిషణాదయో,యస్యాం,సా,తత్ర,విహారః క్రీడాస్థానం , కోష్ఠం ధాన్యాగారాది - శ్రీః కోశః , ద్వారం గృహాదీనాం - గోపురం పురద్వారం,సదస్సభా , వలభీ ప్రాసాదాదిపురోభాగచ్ఛాదినీ - విటఙ్కః కపోతపాలికా , ధిషణం వేదికాది - ధ్వజహేమకుమ్భా ప్రసిద్ధా,శృఙ్గాటకశ్చతుష్పథః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥రక్షఃపతిః రావణః,తద్విఘూర్ణనం,దృష్ట్వా-నికుమ్భాదీ,నేకైకశః-స్వస్వబలసహితాన్-పుత్రమిన్ద్రజితం-ప్రహస్తాదీంశ్చ - సర్వా , ననుగాన్ భృత్యాన్ , సమహినోత్ప్రాయుఙ్క్త,అథ,కుమ్భకర్ణం చ,సమహినోత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తామితి॥తా,మసిశూలాదిభిః,దుర్గమాం,యాతుధానానాం,పృతనాం సేనాం , సుగ్రీవాదిభిః అన్వితః-శ్రీరామో,ఽభ్యయాత్,తత్ర,మరుత్సుతో హనుమాన్ - ఋక్షో జామ్బవాన్ ❁ ॥౧౯॥ ❁ త ఇతి॥ తై,రఘుపతేరనీకపాస్సర్వే-అఙ్గదాద్యాః-రావణస్య-భాదీనాం గజాదీనాం యూథై-ర్య-ద్వరూథం సైన్యం,త-ద్వద్వన్ద్వం యథాభవతి తథా,అభిపద్య సఙ్గమ్య-ద్రుమై , ర్గిరిభి , ర్గదాభి,రిషుభిశ్చ , సీతాయా,అభిమర్శనేన,హతం,మఙ్గళం,యస్య-స రావణ,ఈశో , యేషాం-తాన్ నికుమ్భాదీన్,జఘ్నిరే ❁ ॥౨౦॥ ❁ రక్ష ఇతి॥అథ,రక్షఃపతీ రావణః-స్వబలస్య-నష్టిం నాశ-మవేత్య-రుష్టః క్రుద్ధస్సన్,యానకం విమాన-మారుహ్య,శ్రీరామమభ్యపతత్-అథస్వస్యన్దనే ఇన్ద్రస్యరథే-మాతలినా ఇన్ద్రసారథినా-ఉపనీతే సమానీతే-ద్యుమతి దీప్తి

వనీలహనుమత్ప్రముఖై ❁ రనేకైర్లఙ్కాం విభీషణదృశా ఽ విశదగ్రదగ్ధామ్ ॥ ౧౬ ॥ సావానరేన్ద్రబలరుద్ధవిహారకోష్ఠ శ్రీద్వారగోపురసదోవలభీవిటఙ్కా । నిర్భజ్యమానధిషణధ్వజహేమకుమ్భ శృఙ్గాటకాగజకులైర్హ్రదినీవఘూర్ణా ॥ ౧౭ ॥ రక్షఃపతిస్తదవలోక్యనికుమ్భకుమ్భధూమ్రాక్షదుర్ముఖసురాన్తనరాన్తకాదీన్ । పుత్రం ప్రహస్తమతికాయమకమ్పనాదీన్స ర్వానుగాన్సమహినోదథకుమ్భకర్ణమ్॥ ౧౮ ॥ తాం యాతుధానపృతనామసిశూలచాపప్రాసర్ష్టిశక్తిశరతోమరఖడ్గదుర్గామ్। సుగ్రీవలక్ష్మణమరుత్సుతగన్ధమాదనీలాఙ్గదర్క్షపనసాదిభిరన్వితో ఽయాత్ ॥ ౧౯ ॥ తేఽనీకపా రఘుపతేరభిపద్య సర్వే ద్వన్ద్వం వరూథమిభపత్తిరథాశ్వయోధైః। జఘ్నుర్ద్రుమైర్గిరిగదేషుభిరఙ్గదాద్యాః సీతాభిమర్శహతమఙ్గళరావణేశాన్॥ ౨౦ ॥ రక్షఃపతిస్స్వబలనష్టిమవేత్య రుష్ట ఆరుహ్య యానకమథాభిససార రామమ్ । స్వస్స్యన్దనే ద్యుమతి మాతలినోపనీతే విభ్రాజమానమహన ❁ న్నిశితైః క్షురప్రైః ॥ ౨౧ ॥ రామస్తమాహ పురుషాదపురీష యన్నః కాన్తా ఽ సమక్షమసతా ఽ పహృతా శ్వవత్తే। త్యక్తత్రపస్య ఫలమద్య జుగుప్సితస్య యచ్ఛామి కాల ఇవ కర్తురలఙ్ఘ్యవీర్యః॥ ౨౨ ॥ ఏవం క్షిపన్ధనుషి సన్ధితముత్ససర్జ బాణం స వజ్రమివ తద్ధృదయం బిభేద । సో ఽ సృగ్వమన్దశముఖై ర్న్యపతద్విమానాద్ధాహేతి వాదిని జనే సుకృతీవ రిక్తః॥ ౨౩ ॥ తతో నిష్క్రమ్య లఙ్కాయా యాతుధాన్యస్సహస్రశః । మన్దోదర్యా సమం తత్ర ప్రరుదన్త్య ఉపాద్రవన్॥ ౨౪ ॥ తాం స్తాన్స్వబన్ధూన్పరిష్వజ్య లక్ష్మణేషుభిరర్దితాన్ । రురుదుస్సుస్వరం దీనా ఘ్నన్త్య ఆత్మానమాత్మనా॥ ౨౫ ॥ హా హతాస్స్మ వయం నాథ లోకరావణ రావణ । కం యాయాచ్ఛరణం లఙ్కా త్వద్విహీనా పరార్దితా॥ ౨౬ ॥ నవై వేదమ

యుక్తే,విభ్రాజమానం,శ్రీరామం-క్షురప్రైః క్షురధారాతుల్యాగ్రై, ర్నిశితై ర్బాణై,రహనత్తాడ-తనాదిత్వా దేవసిద్ధకృష్ణగ్రహణేన గణకార్యస్యానిత్యత్వా దార్షత్వా ద్వాశపోలుగభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవం తాడయన్తం రావణం శ్రీరామ ఆహ ॥కిమితి॥ హే పురుషాదపురీష రాక్షసేషు తేషాం వా పురీష ప్రాయ- యస్మా,న్నో ఽ స్మాక,మసమక్షం-కాన్తా , అసతా దురాత్మనా-త్వయా-శునేవా - పహృతా , శునా యథా అసమక్షం గృహం ప్రవిష్టేన కిమపి వస్త్వపహ్రియతే తద్వదితి దృష్టాన్తార్థః తస్మా-జ్జుగుప్సితస్య , కర్మణ ఇతి శేషః,కర్తు-స్తే నిర్లజ్జస్య తవా-ద్య , కాలో మృత్యురివా , లఙ్ఘ్యవీర్యో,ఽహం , ఫలం, యచ్ఛామీతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థ,మధిక్షిపన్,ధనుషి,సన్ధితం,బాణ,ముత్ససర్జ,ప్రాయుఙ్క్త,స,బాణో,వజ్రమివ- తస్య రావణస్య-హృదయం-బిభేద,స రావణః,దశభి,ర్ముఖై,రసృగ్రుధిరం,వమన్,జనే పశ్యతి జనే-హా హేతి,వాదిని సతి , విమానాత్పుష్పకా - దపతత్, యథా,సుకృతీ క్షీణపుణ్యః,స్వర్లోకా,త్పతతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత ఇతి॥తతో,యాతుధాన్యః రాక్షస్యో,మన్దోదర్యా సహ లఙ్కాయాః,నిష్క్రమ్య,ప్రరుదన్త్య,స్తత్ర రావణసమీపే,ఉపాద్రవన్ ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్రైతి ॥ తత్ర,లక్ష్మణస్య- బాణై,రర్దితాన్ హతాన్ , స్వాన్ స్వాన్,బన్ధూన్ పరిష్వజ్య- ఆత్మనా - ఆత్మానం , ఘ్నన్త్యః,దీనా దుఃఖితా , స్సుస్వరం-రురుదుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ రోదన ప్రకారమేవాహ ॥హా హేతి త్రిభిః॥ హేతి ఖేదద్యోతకమవ్యయం- హే నాథ, హే లోకరావణ-వయం-హతా,స్స్మ,హతప్రాయా బభూవిమ , అధునా,పరైశ్శత్రుభి-రర్దితా పీడితా,త్వయా,హీనా రహితా - లఙ్కా-లఙ్కాస్థో జనః-కం-శరణం-యాయాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నవా ఇతి ॥ హే మహాభాగ,భవా-న్కామవశఙ్గతః-సీతాయా, స్తేజసః-ప్రభావం తేజో

రూపం వా ప్రభావం, న వై వేద న జ్ఞాతవాన్ - యేన తేజోఽనుభావేన-ఇమాం-దశాం-నీతః ప్రాప్తవానసి * ॥ ౨౭ ॥ * కృతేతి॥ హే కులనన్దన-వయ-మేషా, లఙ్కా-చ-విధవాః-కృతాః-యేనేత్యనుషఙ్గః-అయం శయాన-స్తవ దేహః-గృధ్రాణాం, కృతః-భక్ష్య ఇతి శేషః-ఆత్మా తు-నరక హేతవే నరకభోగాయ-కృతః * ॥ ౨౮ ॥ * స్వేతి॥ తతః-కోసలేన్ద్రేణ శ్రీరామేణా-నుమోదితో-విభీషణః-పితృమేధవిధానేన పితృమేధవిధినా, య-దుక్తం విహితం-త, త్సాంపరాయికం ప్రేతకర్మ-స్వానాం రావణాదీనాం-చక్రే * ॥ ౨౯ ॥ * తత ఇతి॥ తతో, భగవాన్ శ్రీరామః-అశోకవనే, య, ఆశ్రమ-స్తస్మిన్-శింశుపాయా, మూల, మాశ్రితాం-మూలే స్థితాం-స్వస్య-విశ్లేష ఏవ-వ్యాధి-ర్యస్యా-స్తా-మత ఏవ-క్షామాం కృశామ్ * ॥ ౩౦ ॥ * ప్రియతమాం-భార్యా-మవలోక్యా-నుకమ్పితవాన్-ఆత్మనః స్వస్య సన్దర్శనేన-య-ఆహ్లాద-స్తేన-వికస, న్ముఖం-పఙ్కజమివ-యస్యా-స్తాం సీతామ్ * ॥ ౩౧ ॥ * యానం పుష్పక-మారోప్య, భ్రాతృభ్యాం వాలిరావణభ్రాతృభ్యాం సుగ్రీవవిభీషణాభ్యాం సహ-హనుమతా-యుక్తో-యాన-మారురోహ-రక్షోగణాధిపత్య-మాకల్పా-న్తమాయు-ర్లఙ్కాం-చ-విభీషణాయ-దత్త్వా-చీర్ణమనుష్ఠితం-వ్రతం పితురనుశాసనరూపం-యేన-స భగవాన్ శ్రీరామః-పురీమయోధ్యాం-విభీషణేన సహై-వ-యయౌ-కథమ్భూ-తః-పథి లోకపాలై రిన్ద్రాదిభి-రర్పితాని-యాని-కుసుమాని-తై-రవకీర్యమాణః-శతధృత్యాదిభిః-బ్రహ్మాదిభి-ర్ముదాహృష్టేన-ఉపగీ

హాభాగ భవాన్ లఙ్కామవశం గతః। తేజోఽనుభావం సీతాయా యేన నీతో దశామిమామ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతైషా విధవా లఙ్కా వయం చ కులనన్దన। దేహః కృతోఽన్నం గృధ్రాణామాత్మా నరకహేతవే ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్వానాం విభీషణశ్చక్రే కోసలేన్ద్రానుమోదితః। పితృమేధవిధానేన యదుక్తం సాంపరాయికమ్ ॥ ౨౯ ॥ తతో దదర్శ భగవానశోకవనికాశ్రమే। క్షామాం స్వవిరహవ్యాధిం శింశుపామూలమాశ్రితామ్ ॥ ౩౦ ॥ రామః ప్రియతమాం భార్యాం దీనాం వీక్ష్యాన్వకమ్పత। ఆత్మసన్దర్శనాహ్లాదవికసన్ముఖపఙ్కజామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఆరోప్యారురుహే యానం భ్రాతృభ్యాం హనుమద్యుతః। విభీషణాయ భగవాన్దత్త్వా రక్షోగణేశతామ్ ॥ లఙ్కామాయుశ్చ కల్పాన్తం యయౌ చీర్ణవ్రతః పురీమ్ ॥ ౩౨ ॥ అవకీర్యమాణః కుసుమైర్లోకపాలార్పితైః పథి। ఉపగీయమానచరితః శతధృత్యాదిభిర్ముదా ॥ ౩౩ ॥ గోమూత్రయావకం శ్రుత్వా భ్రాతరం వల్కలామ్బరమ్। మహాకారుణికోఽతప్యజ్జటిలం స్థణ్డిలేశయమ్ ॥ ౩౪ ॥ భరతః ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరామాత్యపురోహితైః। పాదుకే శిరసి న్యస్య రామం ప్రత్యుద్యతోఽగ్రజమ్ ॥ ౩౫ ॥ నన్దిగ్రామాత్స్వశిబిరాద్గీతవాదిత్రనిస్వనైః। బ్రహ్మఘోషేణ చ ముహుః పఠద్భిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౩౬ ॥ స్వర్ణకక్ష్యపతాకాభిర్హైమైశ్చిత్రధ్వజై రథైః। సదశ్వై రుక్మసన్నాహైర్భటైః పురటవర్మభిః ॥ శ్రేణిభిర్వారముఖ్యాభిర్భృత్యైశ్చోపాయనోద్వహైః। పారమేష్ఠ్యాన్యుపాదాయ పణ్యాన్యుచ్చావచాని చ ॥ ౩౮ ॥ పాదయోరపతత్ప్రేమ్ణా ప్రక్లిన్నహృదయేక్షణః। పాదుకే న్యస్య పురతః ప్రాఞ్జలిర్బాష్పలోచనః ॥ ౩౯ ॥ తమాశ్లిష్య దృఢం దోర్భ్యాం స్నపయన్నేత్రజైర్జలైః। రామో లక్ష్మణసీతాభ్యాం విప్రేభ్యోఽర్హత్తమాశ్చ

యమానం చరితం యస్య తథాభూతః-పురీం యయావిత్యన్వయః * ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * గోమూత్రపక్వయవాన్నభోజనం-వల్కలమమ్బరం యస్య-జటా అస్య స న్తీతి తథా-స్థణ్డిలే దర్భైరాస్తీర్ణే భూప్రదేశే శేత ఇతి తథాభూతం-భ్రాతరం భరతం-శ్రుత్వా-మహాకారుణికో-భగవా-నతప్యత్ పరితతాప * ॥ ౩౪ ॥ * భరతః ప్రాప్తం పురీమాగచ్ఛన్తం శ్రీరామ మాకర్ణ్య-పాదుకే స్వశిరసి-నిధాయ-పౌరై రమాత్యైః-పురోహితై-ర్గీతైః-ర్వాద్యానాం-నిస్వనైః-బ్రహ్మవేదం ముహుర్ముహుః ఘోషేణ ఉచ్చైస్స్వరేణ పఠద్భిః-బ్రహ్మవాదిభిః-స్వర్ణాసక్తాః కక్ష్యాః ప్రాన్తా యాసాం, తాభిః-పతాకాభిః రథైః-స్వర్ణకవచధారిభిః-భటైః-శ్రేణిభి-స్తామ్బూలికైః, వారాఙ్గనాశ్రేష్ఠాభి-రుపాయనోద్వహై రుపాయనధారిభిః-భృత్యైశ్చ సహ-అగ్రజం శ్రీరామం, స్వశిబిరాన్నన్దిగ్రామా-త్ప్రత్యుద్యతః అభిముఖం యయావిత్యన్వయః-రామం వినా అయోధ్యామప్రవిశన్ భరతో నన్దిగ్రామే స్వస్య వాసం నిర్మితవాన్-తస్మాచ్ఛిబిరాద్య యావిత్యర్థః-కథమ్భూతైః రథైః-హైమైః సువర్ణమయైః-చిత్రా ధ్వజా యేషు స న్తస్సమీచీనా అశ్వా యేషాం-రుక్మమయా స్సన్నాహాః బన్ధనా యేషు-తైః-పారమేష్ఠ్యాని మహారాజార్హాణి నానావిధాని ఛత్రచామరాదీన్యు-పాదాయ-ప్రత్యుద్యత ఇతి పూర్వేణాన్వయః-ప్రేమ్ణా, ప్రక్లిన్నం ఆర్ద్రీభూతం, హృదయం, ఈక్షణే చ యస్య సః-ప్రీత్యా-పాదుకే-పురతో-నిధాయ, పాదయో-రపతత్-తతః-ప్రాఞ్జలి-ర్బాష్ప లోచన-స్తస్థావితి శేషః * ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ * తతః-శ్రీరామ, స్తం-భరతం-దృఢం గాఢం యథాతథా-దోర్భ్యాం-ఆలిఙ్గ్య-నేత్రజైః-హర్షాబిన్దుభిః-స్నపయన్-లక్ష్మణసీతాభ్యాం సహ-విప్రేభ్యః-యే చార్హత్తమా నమస్కార్యాః-కులవృద్ధా-స్తేభ్యశ్చ-స్వయం-న

మశ్చక్రే-ప్రజాభిర్నమస్కృతశ్చ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఉత్తరాఃకోసలాః ఉత్తరకోసలదేశస్థాజనా-శ్చిరాగతం-పతింశ్రీరామ,మవలోక్య-మాల్యైః పుష్పైః-కిరన్త-ఉత్తరాసఙ్గానుత్తరీయా-న్విధున్వన్తశ్చాలయన్తో-ననృతుః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అయోధ్యాప్రవేశప్రకారమాహ త్రిభిస్సార్ధైః ॥ భరతః,పాదుకే.అగృహ్ణాత్-విభీషణసుగ్రీవౌచ-వ్యజనోత్తమే - అగృహ్ణీతాం.మరుత్సుతో హనుమాన్-శ్వేతాతపత్రమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ధనుష్కనిషఙ్గౌచ-తాన్,శత్రుఘ్నః - అగృహ్ణాదిత్యనుషఙ్గః-సీతా-తీర్థకమణ్డలు-మబిభ్రత్, హేనృప-అఙ్గదః-ఖడ్గం హైమం స్వర్ణఖచితం-చర్మఖేట-మృక్షరాడ్జామ్బవాన్,అబిభ్రత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ హేరాజన్,భగవాన్ శ్రీరామః-పుష్పకస్థః- స్త్రీభిః - పరివృతః-వన్దిభిః-స్తూయమానశ్చ - యథోదిత-శ్చన్ద్రో గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభి-ర్విరాజతే తథా-విరేజేబభ్రాజే ॥ భ్రాతృభిర్భరతాదిభి-ర్నన్దితోఽనుమోదిత - ఉత్సవేనసహితశ్చ - సభగవా-న్పురీమయోధ్యాం,ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతో-రాజభవనం.ప్రవిశ్య-గురుపత్నీః కైకేయ్యాద్యాః.స్వమాతరం-కౌసల్యాం,గురూన్ వసిష్ఠాదీన్, వయస్యాన్ - అవరజాంశ్చ-కులీనాన్-యథాయోగ్యం-తైః-పూజితః.ప్రత్యపూజయత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తథా-వైదేహీ-లక్ష్మణశ్చ - యథావద్యథాయోగ్యం , పూజయన్తౌ పూజితౌచ - సమ్య - గుపేయతుః - రాజభవనమిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ మాతరః కౌసల్యాదయ-స్సుతా-న్ప్రాప్య - స్వాః స్వకీయాః-తన్వః దేహాః , ప్రాణా-న్ప్రాప్య, యథోత్థితా-భవన్తి,తద్వ-దు

యే ॥ తేభ్యస్స్వయం నమశ్చక్రే ప్రజాభిశ్చ నమస్కృతః॥ ౪౦ ॥ ధున్వన్త ఉత్తరాసఙ్గాన్పతిం వీక్ష్య చిరాగతమ్। ఉత్తరాః కోసలా మాల్యైః కిరన్తో ననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ పాదుకే భరతోఽగృహ్ణాచ్చామరవ్యజనోత్తమే।విభీషణశ్చ సుగ్రీవశ్శ్వేతచ్ఛత్రం మరుత్సుతః ॥ ౪౨ ॥ ధనుర్నిషఙ్గాన్ శత్రుఘ్నస్సీతా తీర్థకమణ్డలుమ్।అబిభ్రదఙ్గదః ఖడ్గం హైమం చర్మర్క్షరాణ్నృప ॥ ౪౩ ॥ పుష్పకస్థో వృతః స్త్రీభిస్స్తూయమానశ్చ వన్దిభిః । విరేజే భగవాన్రాజన్గ్రహైశ్చన్ద్ర ఇవోదితః॥ భ్రాతృభిర్నన్దితస్సోఽథ సోత్సవః ప్రావిశత్పురీమ్॥ ౪౪ ॥ ప్రవిశ్య రాజభవనం గురుపత్నీస్స్వమాతరమ్ । గురూన్వయస్యానుచరాన్పూజితః ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪౫ ॥ వైదేహీ లక్ష్మణశ్చైవ యథావత్సముపేయతుః ॥ ౪౬ ॥ పుత్రాన్స్వమాతరస్తాస్తు ప్రాణాంస్తన్వ ఇవోత్థితాః । ఆరోప్యాఙ్కేఽభిషిఞ్చన్త్యో బాష్పౌఘైర్విజహుశ్శుచః ॥ ౪౭ ॥ జటా నిర్ముచ్య విధివత్కులవృద్ధైస్సమం గురుః । అభ్యషిఞ్చద్యథైవేన్ద్రం చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః॥ ౪౮ ॥ ఏవం కృతశిరస్స్నానస్సువాసాస్స్రగ్వ్యలఙ్కృతః। స్వలఙ్కృతైస్సువాసోభిర్భ్రాతృభిర్భార్యయా బభౌ ॥ ౪౯ ॥ అగ్రహీదాసనం భ్రాత్రా ప్రణిపత్య ప్రసాదితః । ప్రజాస్స్వధర్మనిరతా వర్ణాశ్రమగుణాన్వితాః ॥ ౫౦ ॥ జుగోప పితృవద్రామో మేనిరే పితరం చ తమ్ । త్రేతాయాం వర్తమానాయాం కాలః కృతసమోఽభవత్ ॥ ౫౧ ॥ రామే రాజని ధర్మజ్ఞే సర్వభూతసుఖావహే । వనాని నద్యో గిరయో వర్షాణి ద్వీపసిన్ధవః ॥ సర్వే కామదుఘా ఆసన్ప్రజానాం భరతర్షభ॥ ౫౨ ॥ నాధివ్యాధిజరాగ్లానిదుఃఖశోకభయక్లమాః। మృత్యుశ్చానిచ్ఛతామాసీద్రామే రాజన్యధోక్షజే॥ ౫౩ ॥ ఏకపత్నీవ్రతధరో రాజర్షిచరితశ్శుచిః। స్వధర్మం గృహ

త్థితాస్సత్యః-అఙ్కే,ఆరోప్య-హర్షజైః బాష్పబిన్దుసఙ్ఘైః- సిఞ్చన్త్య-శ్శుచశ్శోకాన్-విజహుః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తతో-గురుర్వసిష్ఠః కులవృద్ధైస్సమం సహ-విధివ,జ్జటా-నిర్ముచ్య , చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః , ఆదిశబ్దాద్గఙ్గాయమునాజలాదిభిశ్చ , శ్రీరామ-మిన్ద్రమివా,భ్యషిఞ్చత్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఏవం,కృతం శిరస్స్నానం యేన-శోభనే వాససీ యస్య-సః-సుష్ఠు యథాతథా-అలఙ్కృతః-శ్రీరామః-స్వలఙ్కృతైః-సువాసోభిః-భ్రాతృభిః-భార్యయా చ-తథాభూతయా-బభౌ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తతో-భ్రాత్రా భరతేన,ప్రణిపత్య,ప్రసాదితః ప్రార్థిత-స్సింహాసన- మగ్రహీత్ -తదా,విషయవాసిన్యః,ప్రజా-స్స్వధర్మనిరతాః ॥ తదేవాహ ॥వర్ణానామాశ్రమాణాంచ-యే,గుణధర్మాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదయః-తై-రన్వితా-బభూవుః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ పితా,యథా, పాతి,తద్వ-ద్రామః,ప్రజా-జుగోప, తాశ్చ,తం రామం,పితరం, మేనిరే అమన్యన్త,తదా,త్రేతాయాం, వర్తమానాయాం , త్రిపాద్ధర్మయుక్తే త్రేతాయుగే ప్రవర్తమానేఽపి-చతుష్పాద్ధర్మయుక్తకృతయుగతుల్యః-కాలోబభూవ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ భూతానాం,సుఖకరే,శ్రీరామే , ధర్మజ్ఞే ,రాజనిసతి,తదా-వనాదయ,స్సర్వే ప్రజానాం,కామదుఘాః- కామ్యమానఫలాదిప్రదాః , ఆసన్-తత్ర,వర్షాణి రమ్యకాదీని,ద్వీపాస్సింహలాదయః,సిన్ధవస్సముద్రాః- హేభరతర్షభ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తథా,అధోఽక్షజే శ్రీరామే,రాజనిసతి,తదా,ఆధ్యాదయః,అనిచ్ఛతాం-మృత్యుశ్చ - నాసన్-తత్రా , ధిర్మనః పీడా-వ్యాధిశ్శరీరజా,దుఃఖమతీతపుత్రమరణస్మృత్యాత్మకం ప్రతికూలం జ్ఞానం ,శోకః వర్తమానేష్టవస్తువిశ్లేషజః- భయమాగామ్యనిష్టదర్శనజం , యద్యప్యాధినిషేధనైవైతత్త్రయం నిషిద్ధం-తథాపి-తత్ప్రపఞ్చార్థమిదం -క్లమో గ్లానిః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ ఏకపత్నీవ్రతధరః స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహరహితః-రా

జన్మైరివచరితంయస్యసః - శుచిఃరాగాదిప్రాకృతగుణరహితః-గృహస్థస్య-విహితాన్,స్వవర్ణానురూపాంశ్చ-ధర్మాన్లోకస్య శిక్షయన్-స్వయ-మాచరత్-లోకసంగ్రహార్థమాచరదిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ ప్రశ్రయేణవినయేనా-వనతానమ్రా-భావజ్ఞాఅభిప్రాయజ్ఞాసతీ-సీతా - ప్రేమాదిభి-ర్భర్తుఃశ్రీరామస్య - మనోజహార-తత్ర-ప్రేమా-ప్రీతిః-అనువృత్తిఃపరిచర్యా-శీలంసుస్వభావఃసద్వృత్తిశ్చభీర్భయం-హ్రీర్లజ్జా ॥ ౫౫ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః **

అథ-భగవాన్శ్రీరామ- ఉత్తమైర్వసిష్ఠాదిభిః - కల్పితైఃకారితైః - మఖైఃక్రతుభిః-సర్వదేవమయం, స్వమాత్మానమేవాత్మనైవా,చార్యవాన్సన్-ఈజేఇయాజ ॥ ౧ ॥ హోత్రఇతి॥తత్ర-హోత్రే-ప్రాచీం-దిశం - దక్షిణా-మదాత్-బ్రహ్మణేతు దక్షిణాందిశం-అధ్వర్యవే-ప్రతీచీం-సామగాయినేఉద్గాత్రేతూ-దీచీ-మదిశత్ ॥ ౨ ॥ తదన్తరా - తాసాందిశాం, మన్తరామధ్యే-యావతీ-భూమిర-వశిష్టా - తాం-సర్వా మాచార్యాయ - దదౌ - కథమ్భూతః-ఇదం-కృత్స్నంభూమణ్డలం-బ్రాహ్మణోఽర్హతి-ప్రతిగ్రహీతుమితి శేషః-ఇతీత్థంమన్యమానఃనిస్పృహశ్చ॥ఇతితథా-సమీచీనానలఙ్కారాంశ్చాదాత్-ఏవంసర్వందత్వా-కేవలం - వాసోభ్యాంపరిధానీయోత్తరీయాభ్యా - మవశేషితః-తథా-రాజ్ఞీవైదేహీసీతాఽపి - భర్తృభిప్రాయజ్ఞా-సర్వా-నలఙ్కారా, న్ప్రదాయ-కేవలం-సౌమఙ్గల్యమాత్రేణా-వశేషితా-బభూవ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ తేహో

మేధీయాన్శిక్షయన్స్వ్రతమాచరత్ ॥ ౫౪ ॥ ప్రేమ్ణాఽనువృత్త్యాశీలేనప్రశ్రయావనతాసతీ। భియాహ్రియా చభావజ్ఞాభర్తుస్సీతాఽహరన్మనః ॥ ౫౫ ॥ **
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ భగవానాత్మనాఽఽత్మానంరామఉత్తమకల్పితైః। సర్వదేవమయందేవమీజఆచార్యవాన్మఖైః ॥ ౧ ॥ హోత్రేదదాదిశంప్రాచీంబ్రహ్మణేదక్షిణాంప్రభుః। అధ్వర్యవేప్రతీచీంవాఉదీచీంసామగాయినే ॥ ౨ ॥ ఆచార్యాయదదౌశేషాంయావతీభూస్తదన్తరా। మన్యమానఇదంకృత్స్నంబ్రాహ్మణోఽర్హతినిస్పృహః ॥ ౩ ॥ ఇత్యయంసదలఙ్కారాన్వాసోభ్యామవశేషితః। తథారాజ్ఞ్యపివైదేహీసౌమఙ్గల్యావశేషితా ॥ ౪ ॥ తేతుబ్రాహ్మణదేవస్యవాత్సల్యంవీక్ష్యసత్సుతత్। ప్రీతాఃక్లిన్నధియస్తస్మైప్రత్యర్ప్యేదంబభాషిరే ॥ ౫ ॥ అప్రత్తంనస్త్వయాకింనుభగవన్భువనేశ్వర। యన్నోఽన్తర్హృదయంవిశ్య*తమోహంసిస్వరోచిషా ॥ ౬ ॥ నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయరామాయాకుణ్ఠమేధసే। ఉత్తమశ్లోకధుర్యాయన్యస్తదణ్డార్పితాఙ్ఘ్రయే ॥ ౭ ॥ కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుర్గూఢోరాత్ర్యామలక్షితః। చరన్వాచోఽశృణోద్రామోభార్యాముద్దిశ్య క

త్రాదయోబ్రాహ్మణాః-బ్రాహ్మణాఏవదైవతంయస్య-తస్యశ్రీరామస్యసత్సు-త-ద్వదాన్యత్వయుక్తంవాత్సల్య-మవలోక్య ప్రీతాః-క్లిన్నధియఆర్ద్రచిత్తాస్సన్తస్తస్మైరామాయ-ప్రత్యర్ప్య- ప్రాచ్యాదిదిశ ఇతి శేషః-దిశః - ప్రతిగ్రహీతుం-వయం-నార్హా-ఇతి-విజ్ఞాప్యేత్యర్థః-నతుప్రతిగృహ్యప్రత్యర్ప్యేత్యర్థఃప్రత్తప్రత్యాదానదోషాపాదనాత్- ఏవంచాదిశద్దదావిత్యాదేరపి ప్రతిగ్రహీతుంహోత్రాదీన్ప్రార్థితవానిత్యర్థః-ఇదంవక్ష్యమాణం,బభాషిరే ॥ ౫ ॥ హేభగవన్-త్వయా-నోఽస్మభ్యమప్రత్తమప్రదత్తం-కింనుసర్వమపిప్రదాతుముద్యుక్తోఽసీత్యర్థః - తత్రహేతుంవదన్తోవిశింషన్తి- పరమేశ్వరః-పరోమాయస్మాత్సపరమ-స్సచాసావీశ్వరః - స్వతఏవావాప్తసమస్తకామస్యతవకిమేతైరితిభావః,కించ , నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షప్రదానాయ-తత్సాధనసమ్యజ్ఞానవిరోధ్యజ్ఞాన-మస్మాకమన్తర్హృదయే- ప్రవిశ్య - హంసినిరస్యసి కేన - స్వరో - చిషాస్వప్రకాశేన-తస్యైవంభూతస్యాత్మపర్యన్తవదాన్యస్యకియదేతత్ప్రాచ్యాదిదిక్ప్రదానమితిభావః ॥ ౬ ॥ త్వద్గుణాన్వర్ణయితుంనశక్నుమఇత్యభిప్రాయేణకైశ్చిద్గుణైర్విశింషన్తోనమస్కుర్వన్తి॥ నమఇతి ॥బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః, ,, తత్రసాధు ,,రితియత్ప్రత్యయే,, యేచాభావకర్మణో ,,రితిప్రకృతిభావః-సచాసౌ- దేవస్స్వతేజసాదీప్యమానః-బ్రహ్మణ్యానాం-దేవఃశ్రేష్ఠోవా-అకుణ్ఠమేధసేనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాయ-ఉత్తమశ్లోకానాం- ధుర్యోఽగ్ర్యఃముఖ్యఃన్యస్తదణ్డైఃభూతద్రోహరహితైస్సర్వభూతసుహృద్భిర్మునిభి- రర్పితౌచిత్తేనిహితా-వఙ్ఘ్రీ-యస్య-న్యస్తదణ్డేష్వర్పితావఙ్ఘ్రయేనేతివా-తస్మైశ్రీరామాయ-తుభ్యం - నమఇతి ॥ ౭ ॥ ఏవంసీతయాసహదశవర్షసహస్రాణిరాజ్యముపాస్య - శ్రీరామః-కదాచి-ల్లోకజిజ్ఞాసుఃకింవదన్తింజ్ఞాతుమిచ్ఛుః-గూఢఃప్రచ్ఛన్నవేషః-ఇతరైరలక్షితో-రాత్ర్యాం - తత్రతత్ర-పుర్యాం-చరన్

కస్యచిత్పురుషస్య-వచో-భార్యా-ముద్దిశ్యో-చ్యమాన-మశృణోత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁తద్వచోదర్శయతి ॥ నేతి ॥ పరస్యపురుషాన్తరస్య-వేశ్మగచ్ఛతిపునఃపునరితి-తథా.అతఏవ-దుష్టామసతీంవ్యభిచారిణీం-త్వా-మహం-నబిభర్మి - పరవేశ్మగామపిసీతాం-రామోబిభృయాత్ తత స్త్వంకింశ్రేష్ఠ ఇతివదన్తీంప్రత్యాహ " స్త్రైణ ఇతి ,, హియస్మా - ద్రామః స్త్రైణః- అత-స్సీతాం-బిభృయాత్-అహంతు-పునః - స్త్రీపారవశ్యరహితః-త్వాం - నభజామీతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ఇతీత్థ-మసంవిదస్తత్త్వా-నభిజ్ఞా-దతఏవ-బహుముఖాన్నానావిధవాదినో, దురారాధ్యాల్లోకా-ద్భీతేన,పత్యాశ్రీరామేణ,త్యక్తా-సాసీతా , ప్రాచేతసస్యవాల్మీకే,రాశ్రమం , ప్రాప్తాయయా-కథమ్భూతా ఽన్తర్వత్నీగర్భిణ్యేవసతీగతేత్యన్వయః ॥ తతఃకాలేప్రసవకాలేఽఽగతేసతి,సాసీతా, యమౌ,సుతౌ,సుషువే , తౌ, చ-కుశో,లవ , ఇతిచ-ఖ్యాతౌ-తయోఃకుశలవయోః,మునిఃప్రాచేతసః - జాతకర్మాదిక్రియాః,చక్రే ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁తథాఅఙ్గదాదయో,ద్వౌద్వౌ,పుత్రౌ,లక్ష్మణాదీనాం,సంబభూవతుః॥ దిశాంవిజయేదిగ్విజయకాలేకోటిశో,గన్ధర్వాన్,భరతో,హతవాన్, తదీయంగన్ధర్వాణాంసంబన్ధి,సర్వం, ధన-మాహాయ-రాజ్ఞే-శ్రీరామాయా,ర్పయామాస ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁తథా,శత్రుఘ్నశ్చ, మధోరసురస్య,పుత్రం-లవణాఖ్యం-రాక్షసం,హత్వా- మధువనే-మధురాంనామపురీం.నిర్మమే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁మునౌవాల్మీకౌ-తనయా-నిక్షిప్య - మున్యధీనాకృత్వా,భర్త్రాశ్రీరామేణ-వివాసితానిర్యాపితా-సీతా.శ్రీరామస్య-చరణౌ-ధ్యాయన్తీ.వివరం-భువఇతిశేషః.ప్రవివేశ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తద్వివరప్రవేశన-మాకర్ణ్య,భగవాన్శ్రీరామ-స్తస్యాస్సీతాయా-స్తాంస్తా-న్గుణాన్ , స్మరన్ , ధియా - శుచంశోకం - రున్ధన్నపీ-శ్వరోఽపిరోద్ధుంనాశక్నో

స్యచిత్ ॥ ౮ ॥ నాహంబిభర్మిత్వాందుష్టామసతీంపరవేశ్మగామ్ । స్త్రైణోహిబిభృయాత్సీతాంరామోనాహంభజేపునః॥ ౯ ॥ ఇతిలోకాద్బహుముఖాద్దురారాధ్యాదసంవిదః । పత్యాభీతేనసాత్యక్తాప్రాప్తాప్రాచేతసాశ్రమమ్॥ ౧౦ ॥అన్తర్వత్న్యాగతేకాలేయమౌసాసుషువేసుతౌ । కుశోలవఇతిఖ్యాతౌతయోశ్చక్రేక్రియాముని॥ ౧౧ ॥అఙ్గదశ్చిత్రకేతుశ్చలక్ష్మణస్యాత్మజావుభౌ । తక్షఃపుష్కలఇత్యాస్తాంభరతస్యమహీపతే॥ ౧౨ ॥ సుబాహుశ్శ్రుతసేనశ్చ శత్రుఘ్నస్య బభూవతుః । గన్ధర్వాన్కోటిశోజఘ్నే భరతోవిజయేదిశామ్ ॥ తదీయంధనమానీయసర్వంరాజ్ఞేన్యవేదయత్॥ ౧౩ ॥ శత్రుఘ్నశ్చమధోఃపుత్రంలవణంనామరాక్షసమ్ । హత్వామధువనేచక్రేమధురాంనామవైపురీమ్॥ ౧౪ ॥మునౌనిక్షిప్యతనయౌసీతాభర్త్రావివాసితా । ధ్యాయన్తీరామచరణౌవివరంప్రవివేశహ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్రామోరున్ధన్నపిధియాశుచః । స్మరంస్తస్యాగుణాంస్తాంస్తాన్నాశక్నోద్రోద్ధుమీశ్వరః॥ ౧౬ ॥స్త్రీపుం❁ప్రసఙ్గఏతాదృక్సర్వత్రత్రాసమావహః।అపీశ్వరాణాంకిముతగ్రామ్యస్యగృహచేతసః ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంబ్రహ్మచర్యంధారయన్నజుహోత్ప్రభుః । త్రయోదశాబ్దసాహస్రమగ్నిహోత్రమఖణ్డితమ్॥ ౧౮ ॥ స్మరతాంహృదివిన్యస్యవిద్ధందణ్డకకణ్టకైః । స్వపాదపల్లవంరామఆత్మజ్యోతిరగాత్తతః ॥ ౧౯ ॥ నేదంయశోరఘుపతేస్సురయాచ్ఞయాఽఽత్తలీలాతనోరధికసామ్యవిముక్తధా

త్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁నచాతిచిత్రమేతదిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామపి - స్త్రీపుంసయోః,ప్రసఙ్గః.ఏతావాన్ఏతాదృక్-కీదృక్-సర్వత్రైవం-భయావహః భయశబ్దశ్శోకోపలక్షకః ఈశ్వరాణామపి - భయావహః-కిముత-గ్రామ్యస్య , గృహఏవచేతోయస్య,తస్య ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁తతఊర్ధ్వంవివరప్రవేశశ్రవణానన్తరం , బ్రహ్మచర్యంధారయన్స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహంవర్జయన్ , ప్రభుఃశ్రీరామ,స్త్రయోదశాబ్దానాం- సహస్రాణి,అగ్నిహోత్ర-మవిచ్ఛిన్నంయథాతథా,అజుహోత్ జుహావ॥నను శ్రీరామాయణే- దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ,రామోరాజ్యముపాసిత్వే ,, త్యేకాదశవర్షసహస్రాణిశ్రీరామావతారావస్థానముక్తం అత్రతుత్రయోదశాబ్దసాహస్రమితి- తేనవిరోధః॥ మైవం॥తత్రహిదశవర్షసహస్రాణీత్యనేనతావన్తంకాలంసీతయాసహావస్థితిరుచ్యతే.దశవర్షశతానీత్యనేనతుతావన్తంకాలంతయావినాఽవస్థానముచ్యతే - అతఏవహికోటిద్వయోక్తిః- సీతయావినారామస్యఏకైకవర్షశతస్యవర్షసహస్రతుల్యతాఖ్యాపనాయసహస్రమితినోక్తం-ఏవంస్థితేత్రత్రదశగ్రహణంత్రిగుణితానాందశానాముపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యకార్త్స్న్యేనావతారసహచరితఃకాలోఽత్రగణితః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తతో-వనవాసదశాయాం,దణ్డకారణ్యస్యకణ్టకై -ర్విద్ధం-స్వపాదపల్లవం -స్మరతాంజనానాం-హృది-విన్యస్యనిధాయ - స్మర్తవ్యంకృత్వేత్యర్థః - శ్రీరామ-ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశంజ్యోతిర్మయంస్థానంపరమపదాఖ్యం , మగాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁అస్త్రపాణేఃకోదణ్డపాణేః-రఘుపతేఃశ్రీరామస్య - రక్షోవధో-జలధిబన్ధనంచేతీదం-యశఃస్తుతిర్నభవతి-తత్ర హేతుః- అధికసామ్యాభ్యాం-విముక్తం,ధామప్రభావో యస్య-నిస్సమాభ్యధికప్రభావస్యేత్యర్థః - తస్య-కిం- కపయోవానరా-స్సహాయాః- అత-స్సుగ్రీవాద్యాశ్రయణంయథాలీలామాత్రం-తథేదమపి-యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - సురాణాం -యాచ్ఞయా - ఆత్తోఽపా

త్రా,లీలార్థా- తను-ర్యేన-తస్య ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ఏవంవిధలీలాప్రయోజనం దర్శయన్ శరణం వ్రజతి-యస్యా- మల-మఘఘ్నం పాపహరం-పాదామ్బుజమాహాత్మ్యమితి విశేష్యమధ్యాహార్యం-నృపాణాం యుధిష్ఠిరాదీనాం-సదస్సు- యశ ఏవ ధనం యేషాం- తే-తథాభూతా అపి,ఋషయో మార్కణ్డేయాదయః - యశోధనాపీతిసన్ధిరార్షః - గాయన్తి - యన్మాహాత్మ్యం - దిగిభేన్ద్రాణాం,పట్టవదాభరణరూపం - తత్పర్యన్తవ్యాప్తమిత్యర్థః - నాకపాలాః దేవాః-వసుపాలా వసుధాపాలకాః , వైశ్రవణాదయో వా- తేషాం-కిరీటైః-జుష్టం- పాదామ్బుజం-యస్య తం-రఘుపతిం-శరణం-ప్రపద్యే- పాఠాన్తరే-తత్తస్య రఘుపతేః-జుష్టం-పాదామ్బుజం,శరణం-ప్రపద్య ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ యైర్జనైః , శ్రీరామః-సంస్పృష్టః-స్పృష్టః,సంవిష్టః ఉపసేవితః,సంవీత ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః - అనుగతో వా- తే,సర్వే , కోసలదేశవాసినః,యత్ర యత్స్థానం-యోగినో-గచ్ఛన్తి,తత్-స్థానం- యయుః-ముక్తా బభూవురిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽శ్రీరామచరిత్రశ్రవణఫలమాహ॥పురుష ఇతి॥ హే రాజన్ ,ఆనృశంస్యపర ఉపశమనిష్ఠః,పురుషో-రామచరితం,శ్రవణైరుపధారయన్ శ్రోత్రేన్ద్రియవృత్తిభిః పరిచిన్వన్-కర్మబన్ధైః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మరూపబన్ధైః,సంసృతిహేతుభిః- ప్రముచ్యతే ముక్తో భవతి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽యద్యప్యగ్రహీదాసనం భ్రాతా ప్రణిపత్య ప్రసాదిత ఇత్యనేన భ్రాతౄణాం రామస్య చ పరస్పరఛన్దానువర్తనం ఏకపత్నీవ్రతధర ఇత్యాదినా రాజ్యపరిపాలనదశాయాం తస్యావస్థానప్రకారశ్చేత్యాదికం సర్వముక్తమేవ , తథాపి తదేవ పునర్విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి ॥ స రామః- కథం,అవర్తతేతి శేషః-ఆత్మనః - భ్రాతౄ - న్జానపదాన్ దేశవాసినో జనాంశ్చ- కథ-మావిశత్ భ్రాతౄన్జానపదాంశ్చ కథమన్వవర్త

మ్నః।రక్షోవధో జలధిబన్ధనమస్త్రపూగైః కిం తస్య శత్రుహననే కపయస్సహాయాః॥ ౨౦ ॥యస్యామలం నృపసదస్సు యశోధనాపి గాయన్త్యఘఘ్నమృషయో దిగిభేన్ద్రపట్టమ్ । ✽యన్నాకపాలవసుపాలకిరీటజుష్టపాదామ్బుజం రఘుపతేశ్శరణం ప్రపద్యే॥ ౨౧ ॥ స యైః స్పృష్టోఽభిదృష్టో వా † సంవిష్టోఽనుగతోఽపి వా । కోసలాస్తే యయుస్స్థానం యత్ర గచ్ఛన్తి యోగినః॥ ౨౨॥పురుషో రామచరితం శ్రవణైరుపధారయన్ ।ఆనృశంస్యపరో రాజన్కర్మబన్ధైర్విముచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ కథం రామో జానపదాన్ భ్రాతౄంశ్చావిశదాత్మనః ।తస్మిన్వా తేఽన్వవర్తన్త ప్రజాః పౌరాస్తథేశ్వరే॥ ౨౪॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥అథాదిశద్దిగ్విజయే భ్రాతౄంస్త్రిభువనేశ్వరః। ఆత్మానం దర్శయన్స్వానాం ✽పురీమైక్షత సానుగః ॥ ౨౫ ॥ ఆసిక్తమార్గాం గన్ధోదైః కరిణాం మదశీకరైః। స్వామినం ప్రాప్తమాలోక్య × మత్తాం వా సుతరామివ॥ ౨౬ ॥ ప్రాసాదగోపురసభాచైత్యదేవగృహాదిషు।విన్యస్తహేమకలశైః పతాకాభిశ్చ మణ్డితామ్॥ ౨౭ ॥పూగైః సవృన్తై రమ్భాభిః పట్టికాభిశ్చ వాససామ్।ఆదర్శైరంశుకైస్స్రగ్భిః కృతకౌతుకతోరణామ్॥ ౨౮॥ తముపేయుస్తత్ర తత్ర పౌరా అర్హణపాణయః।ఆశిషో యుయుజుర్దేవ పాహీమాం ప్రాక్త్వయోద్ధృతామ్ ॥ ౨౯ ॥ తతః ప్రజా వీక్ష్య పతిం చిరాగతం దిదృక్షయోత్సృష్టగృహాః

తేత్యర్థః॥ తే జనాః భ్రాతరశ్చ- పౌరాః ప్రజాశ్చ,తస్మిన్నీశ్వరే శ్రీరామే విషయే-కథమన్వవర్తన్త,ఇతి త్రయః ప్రశ్నాః ✽॥ ౨౪ ॥ ✽ తత్ర శ్రీరామస్య భ్రాత్రాదిషు వృత్తిప్రకారమాహ ॥ అథేతి ॥అథ సింహాసనోపవేశానన్తరం త్రిభువనేశ్వరః శ్రీరామో- దిగ్విజయే దిక్పాలనే నిమిత్తే-భ్రాతౄ-నాదిశత్,అనేనైవ భ్రాతౄణామపి తదాజ్ఞానువృత్తిరుక్తా- తతస్స్వానాం కౌసల్యాదీనా-మాత్మానం,దర్శయన్-సానుగః-పురీమయోధ్యా,మైక్షత ✽॥ ౨౫॥ ✽ పౌరాణాం తస్మిన్ననువృత్తిం ఖ్యాపయితుం తైరలఙ్కృతాం పురీం వర్ణయతి॥ఆసిక్తమార్గామితి త్రిభిః॥గన్ధాద్యైశ్చన్దనోదకాదిభిః-స్వామినం-ప్రాప్తం ప్రాప్తరాజ్య-మాలోక్య-సుతరాం, మత్తానామవస్థితానాం-కరిణాం-మదోదకశీకరైశ్చ-సిక్తాః మార్గా యస్యాం , మత్తాం వేతి పాఠాన్తరం - తత్ర సుతరాం మత్తామివేతి పురీవిశేషణం-వాశబ్ద ఇవార్థే ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ప్రాసాదాదిషు-విన్యస్తైః - స్వర్ణకుమ్భైః - పతాకాభిశ్చ - మణ్డితామ్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽పూగైః,సంవృతాః-యా-రమ్భాః కదల్యః,తాభిః-నిత్యసాపేక్షత్వాత్సంవృతశబ్దస్య సమాసః- యద్వా, పూగైశ్చ, పత్రఫలపుష్పాదిసంవృతాభీ-రమ్భాభిశ్చ,వాససాం,పట్టికాభిశ్చ,మణ్డితా-మితి పూర్వేణాన్వయః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ పౌరాణాం తస్మిన్వృత్తిమాహ ॥ తతః , అర్హణాని పూజాసాధనాని-పాణిషు-యేషాం - తే-పౌరా, స్తత్ర తత్ర-తం శ్రీరామ-ముపేయురుపజగ్ముః , హే దేవ , ప్రాగ్వరాహావతారే-త్వయోద్ధృతాం , పృథివీం-పాహీ-తి ప్రార్థయమానా,ఆశిషో, యుయుజుః ప్రయుక్తవన్తః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽తస్మిన్ప్రజానామనువృత్తిమాహ॥ తమితి ॥చిరా-దాగతం-తం పతిం శ్రీరామం-వీక్ష్యోత్కర్ణ్య,స్త్రియో-నరాశ్చ, ప్రజాః-దిదృక్షయా , ఉత్సృష్టా గృహా యాభిస్తాః , హర్మ్యాణ్యారుహ్య , అతృప్తాని నేత్రాణి

౨౧॥శ్లో ✽ పా ॥ తన్నాకపాల. ౨౨॥శ్లో † పా ॥ సంవీతో. ౨౬॥శ్లో × పా ॥ మత్తాం వా సుతరామివ.

యాస్సాంతాః, అరవిన్దలోచనం శ్రీరామం - కుసుమైః, రవాకిరన్ - యద్వా - చిరాగతం - పతిం, ద్రష్టుమిచ్ఛయా, ఉత్సృష్టగృహాః, స్త్రియో - నరాశ్చ, ప్రజా - హర్మ్యాణ్యా - రుహ్య, వీక్ష్య, తృప్తనేత్రాః కుసుమైః - రవాకిరన్నిత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ స్వయం కథమవర్తతేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ స్వగృహం - ప్రవిష్టః - తస్మిన్ - స భగవాన్ - స్వారామధీరాణామాత్మారామమునిజనశ్రేష్ఠానాం - ఋషభో నాయకః - రామః - ప్రియా చేష్టా యస్యాః, తయా - స్నిగ్ధయా నిరతిశయానురాగవత్యా, సీతయా సహ, రేమే - ఇతి పఞ్చమేనాన్వయః ॥ గృహం వర్ణయతి ॥ పూర్వైః రాజభిరిక్ష్వాకుప్రభృతిభిః, జుష్టం సేవితం, ప్రీతివిషయీకృతం వా - అనన్తాని రవధికాః - యే - అఖిలరత్నాదీనాం కోశాః, తైః, ఆఢ్యం సమృద్ధం - అనఘాః, ఉరవః - పరిచ్ఛదాః, యస్మిన్ - విద్రుమమయాః, ఉదుమ్బరా దేహల్యో, యేషు, తైః, ద్వారైః - తృతీయాన్తానాం మణ్డితమితి తృతీయేనాన్వయః, వైదూర్యమణిమయస్తమ్భానాం - పఙ్క్తిభిః - స్వచ్ఛైః, రిన్ద్రనీలమణిమయైః - స్థలైః ప్రదేశైః, దాన్తాః ఘృష్ట్వా నిర్మలీకృతాః, స్ఫటికాః, స్ఫటికమయ్యో భిత్తయః - భిత్తిభిః - శ్చిత్రాభిః, స్రగ్భిః, పతాకాభిశ్చ - వాససాం - మణిగణానాం చాంశుకైః పఙ్క్తిభిః, చిచ్చైతన్యం - తద్వదుల్లాసైరుజ్జ్వలైః, ర్ముక్తాఫలైః, యద్వా, చిదితి పృథక్పదమవ్యయం - క్వచిద్వైడూర్యస్తమ్భాదిషు - యథాశోభ - ముజ్జ్వలైః - ర్ముక్తాఫలైః, ర్మణ్డితమిత్యర్థః, కాన్తాః కమనీయాః - కామోపపత్తయో భోగసాధనాని - తాభిః - స్సురభిభిః - ధూపైశ్చ - మణ్డితం - పుష్పాణి మణ్డనమలఙ్కారో యేషాం - భూషణైః - ర్భూషితా, స్తైః, స్సురసంకాశైర్దేవతుల్యైః, స్త్రీపుంభిః - సమాసాద్యో

స్త్రియో నరాః ॥ ఆరుహ్య హర్మ్యాణ్యరవిన్దలోచనమతృప్తనేత్రాః కుసుమైరవాకిరన్ ॥ ౩౦ ॥ అథ ప్రవిష్టః స్వగృహం జుష్టం స్వైః పూర్వరాజభిః । అనన్తాఖిలకోశాఢ్యమనర్ఘ్యోరుపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౩౧ ॥ విద్రుమోదుమ్బరద్వారైర్వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తిభిః । స్థలైర్మారకతైః స్వచ్ఛైర్భ్రాజత్స్ఫాటికభిత్తిభిః ॥ ౩౨ ॥ చిత్రస్రగ్భిః పతాకాభిర్వాసోమణిగణాంశుకైః । ముక్తాఫలైశ్చిదుల్లాసైః కాన్తకామోపపత్తిభిః ॥ ౩౩ ॥ ధూపదీపైః సురభిభిర్మణ్డితం పుష్పమణ్డనైః । స్త్రీపుమ్భిః సురసఙ్కాశైర్జుష్టం భూషణభూషితైః ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్స భగవానాత్మారామః స్నిగ్ధయా ప్రియచేష్టయా । రేమే స్వారామధీరాణామృషభః సీతయా కిల ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ యథాకాలం కామాన్ధర్మమపీడయన్ । వర్షపూగాన్బహూన్నౄణామభిధ్యాతాఙ్ఘ్రిపల్లవః ॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కుశస్య చాతిథిస్తస్మాన్నిషధస్తత్సుతో నభః । పుణ్డరీకోఽథ తత్పుత్రః క్షేమధన్వాఽభవత్తతః ॥ ౧ ॥ దేవానీకస్తతో హీనః పారియాత్రోఽథ తత్సుతః । తతో బలశ్చలస్తస్మాద్వజ్రనాభోఽర్కసంభవః ॥ ౨ ॥ ఖగణస్తత్సుతస్తస్మాద్విధృతిశ్చాభవత్సుతః । తతో హిరణ్యనాభోఽభూద్యోగాచార్యస్తు జైమినేః ॥ ౩ ॥ శిష్యః కౌసల్య❋ అధ్యాత్మం యాజ్ఞవల్క్యోఽధ్యగాద్యతః । యోగం మహోదయమృషిర్హృదయగ్రన్థిభేదనమ్ ॥ ౪ ॥ పుష్యో హిరణ్యనాభస్య ధ్రువసన్ధిస్తతోఽభవత్ । సుదర్శనోఽథాగ్నివర్ణః శీఘ్రస్తస్య మరుత్సుతః ॥ ౫ ॥ యోఽసావా

న్తాభావస్తస్యానిత్యత్వాదాదర్శత్వాద్వా, జుష్టం సేవితమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❋ కామాన్ - యథాకాలముచితకాలమనతిక్రమ్య, బహూన్వర్షగణాన్ - బుభుజే - కథంభూతస్సన్ - ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచితం - మపీడయన్ననుపరున్ధన్, అత్యజన్నిత్యర్థః - నృణామితి శేషషష్ఠీ, నృభిరభిధ్యాతం - మఙ్ఘ్రిపల్లవం - యస్య తథాభూతస్సన్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

కుశస్య శ్రీరామసుతస్య - అతిథిస్సుతోఽభవత్ - తస్మాదతిథేర్నిషధాఖ్యస్త - త్సుతో నిషధసుతో - నభః - అథ - నభాత్పుణ్డరీకస్తత్పుత్రః పుణ్డరీకపుత్రః - క్షేమధన్వా ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తతః క్షేమధన్వనో - దేవానీకోఽభవత్ - తతో దేవానీకాత్ - హీనః అథ - తత్సుతో హీనసుతః - పారియాత్రః - తతః పారియాత్రాత్ - బ్బల - స్తస్మాద్బలాచ్చల, స్తస్మాచ్చలాద్వజ్రనాభ, స్స చార్కస్యాంశాత్సంభూతః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తత్సుతో వజ్రనాభసుతః - ఖగణ - స్తస్మాత్ఖగణాత్ - ద్విధృతి - స్సుతోఽభవత్ - తతో విధృతేః - హిరణ్యనాభః, సమభవత్ - స చ - యోగాచార్యస్య జైమినేః - శ్శిష్యః - యతో హిరణ్యనాభాత్, అధ్యాత్మశాస్త్రం, కౌసల్యో - యాజ్ఞవల్క్య ఋషి - రధిగతవాన్ ॥ అధ్యాత్మం విశినష్టి ॥ యోగం యోగాఖ్యం - మహోదయం - మహానుదయోఽభ్యుదయో యస్మాత్ - హృదయగ్రన్థిమజ్ఞానం భినత్తీతి తథాభూతమ్ ❋ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❋ హిరణ్యనాభస్య - పుష్య, స్సుత - స్తతః పుష్యాద్ధ్రువసన్ధిరభవత్, అథ ధ్రువసన్ధేస్సుదర్శన - స్తస్మాదగ్నివర్ణ - స్తస్య సుత - శ్శీఘ్ర - స్తస్యాపి సుతో - మరుత్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ మరుతం విశినష్టి యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ మరుత్ - యోగేన - సిద్ధః జితకాయః, కలాపగ్రామాఖ్యం గ్రామ - మాశ్రితోఽధునాఽప్యాస్తే, కిమర్థమిత్యత్రాహ ॥ కలేర్యుగస్యా - న్తేఽవసానే, నష్టం - సూర్యవంశం - పునర్భావయితా భావయిష్యతి - పుత్రపౌత్రాదిపరంపర

యాం ప్రవర్తయిష్యతి. తదర్థం తతాన్తస్త ఇతి భావః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తస్మాన్మరుతః ప్రసుశ్రుతః, తస్య, సుత, స్సన్ధి, స్తస్యాపి, మర్షణ, స్సుత స్తత్సుతో మర్షణసుత, స్సుమహాన్, తస్మాత్సుమహతో. విశ్వసాహ్వః జజ్ఞే ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తతో విశ్వసాహ్వాద్బృహద్బలః జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః ॥ తం విశినష్టి ॥ య స్తు బృహద్బలః సమరే సఙ్గ్రామే. త్వత్పిత్రా హతః. ఏతే. కథితా. ఇక్ష్వాకువంశజా. భూపాలాః, అతీతా అతిక్రాన్తాః, అథ, అనాగతాన్, భావిన. ఇక్ష్వాకుభూపాలాన్, మయా కథయిష్యమాణాన్, శృణు ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ బృహద్బలస్య, సుతో, నామ్నా, బృహద్రణ, ఇతి ప్రసిద్ధః తస్య బృహద్రణస్యోరుక్షత, స్తస్యోరుక్షతస్య, వత్సప్రీత. స్సుతో, భవిష్యతి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తతో వత్సప్రీతాత్, ప్రతివ్యోమః తతః ప్రతివ్యోమ్నో, భాను, స్తస్మాద్దివాక. స్సచ. వాహిన్యాస్సేనాయాః, పతి స్తతో దేవా. కాత్సహదేవ. స్తతో, బృహదశ్వ, స్సచ, వీరః ॥ అథ బృహదశ్వాద్భానుమాన్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ భానుమతః ప్రతీకాశ్వ స్తత్సుతః, ప్రతీకాశ్వసుతః. సుప్రతీకః, అథ సుప్రతీకాన్మరుదేవ, స్సుతో, భవితా, తస్మాత్సునక్షత్ర. స్తస్మాద్పుష్కరః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తస్య బుష్కరస్యాన్తరిక్ష. స్తత్పుత్రోఽన్తరిక్షపుత్ర. స్సుత ప. స్తత్తస్మాత్సుతపస్త్వాదమిత్ర. జిద్భవితా, తస్మాదమిత్రజితో, బృహద్వాజ. స్తస్మాద్బృహద్వాజా. ద్బర్హి. స్తస్మాద్బర్హిషో. ధనంజయః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తస్య ధనంజయస్య, సుతో. రణఞ్జయస్తతో రణఞ్జయా. త్సఞ్జయ, స్సుతో భవితా, తస్మాత్సఞ్జయా, చ్ఛాక్యః, అథ శాక్యాచ్ఛుద్ధోదః అథ శుద్ధోదసుతో లాఙ్గలః. స్స్మృతః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తతో లాఙ్గలా. త్ప్రసేనజి త్తస్మాత్ప్రసేనజితః. క్షుద్రకః. భవిష్యతి. తతః క్షుద్రకా, త్కుణకో, భవితా, తస్మాత్కుణకా. త్సు

స్తైయోగసిద్ధః కలాపగ్రామమాశ్రితః । కలేర న్తే సూర్యవంశం నష్టం భావయితా పునః ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ప్రసుశ్రుత స్తస్య సన్ధి స్తస్యాపి మర్షణః । సుమహాం స్తత్సుత స్తస్మాద్విశ్వసాహ్వోఽన్వజాయత ॥ ౭ ॥ తతో బృహద్బలో య స్తు పిత్రా తే సమరే హతః । ఏతే హీక్ష్వాకుభూపాలా అతీతాః శృణ్వనాగతాన్ ॥ ౮ ॥ బృహద్బలస్య భవితా పుత్రో నామ్నా బృహద్రణః । ఉరుక్షత స్తత స్తస్య వత్సప్రీతో భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ ప్రతివ్యోమ స్తతో భాను ర్దివాకో వాహినీపతిః । సహదేవ స్తతో వీరో బృహదశ్వోఽథ భానుమాన్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రతీకాశ్వో భానుమతస్సుప్రతీక స్తుతత్సుతః ॥ భవితా మెరుదేవోఽథ సునక్షత్రోఽథ బుష్కరః ॥ ౧౧ ॥ తస్యాన్తరిక్ష స్తత్పుత్రస్సుత ప స్తదమిత్రజిత్ । బృహద్వాజ స్తు తస్యాపి బర్హి స్తస్మాద్ధనంజయః ॥ ౧౨ ॥ రణఞ్జయ స్తస్య సుతస్సఞ్జయో భవితా తతః । తస్మాచ్ఛాక్యోఽథ శుద్ధోదో లాఙ్గల స్తత్సుతస్స్మృతః ॥ ౧౩ ॥ తతః ప్రసేనజి త్తస్మాత్ క్షుద్రకో భవితా తతః । కుణకో భవితా తస్మాత్సురథ స్తనయ స్తతః ॥ ౧౪ ॥ సుమిత్రో నామ నిష్ఠా న్త స్త్వే తే బార్హద్బలాన్నృపాః । ఇక్ష్వాకూణామయం వంశ స్సుమిత్రాన్తో భవిష్యతి । యత స్తం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ ॥ ౧౫ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిమిరిక్ష్వాకుతనయో వసిష్ఠమవృత ర్త్విజమ్ । ఆరభ్య సత్రం సోఽప్యాహ శక్రేణ ప్రాగ్వృతోఽస్మి భో ॥ ౧ ॥ తం నిర్వర్త్యాగమిష్యామి తావన్మాం ప్రతిపాలయ । తూష్ణీమాసీద్గృహపతిస్సోఽపీన్ద్రస్యాకరోన్మఖమ్ ॥ ౨ ॥ నిమిశ్చలమిదం విద్వాన్సత్రమారభతాత్మవాన్ । ఋత్విగ్భిరపరై స్తావన్నాగమద్యావతా గురుః ॥ ౩ ॥

రథ స్తనయో భవిష్యతి ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తస్మాత్సుమిత్ర ఇతి ప్రసిద్ధ. స్సుతో, భవితా, సతు, నిష్ఠా న్తః. నిష్ఠా వంశస్య స్థితి. స్తస్యా అన్తః అన్తిమావధిభూతః, ఏతే బృహద్బలస్య భవితేత్యాదినోక్తాః. బార్హద్బలా బృహద్బలగోత్రజా, భావినో, నృపాః ॥ సుమిత్రస్య నిష్ఠా న్తత్వమేవాహ ॥ అయ. మిక్ష్వాకూణాం, వంశ, స్సుమిత్రోఽన్తోన్తావధి, ర్యస్య, తథాభూతో, భవిష్యతి, కుతః యత, స్తం సుమిత్రం, రాజానం. ప్రాప్య. కలౌ యుగే. సంస్థాముచ్ఛేదం, ప్రాప్స్యతి. వంశ ఇత్యనుషఙ్గః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం "క్షువత స్తు మనోర్జజ్ఞే ఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః. తస్య పుత్రశతం జ్యేష్ఠా వికుక్షి నిమిదణ్డకా,, ఇత్యుపక్రాన్తానామిక్ష్వాకుసుతానాం వికుక్షేర్వంశః కథితః. అథ నిమేర్వంశం వివక్షు స్తావన్నిమేరౌరసః పుత్రో నాభూదితి దర్శయితుం తత్కథామాహ ॥ నిమిరిత్యాదినా అరాజకభయమిత్యతః ప్రాక్తనేన, ఇక్ష్వాకో. స్తనయో. నిమిః. కదాచి. త్సత్ర. మారభ్య, వసిష్ఠ. మృత్విజ. మవృత. త్వం ఋత్విగ్భవేతి వసిష్ఠమువాచేత్యర్థః ॥ తత. స్స వసిష్ఠః భో నిమే. ప్రాక్త్వద్వరణాత్ప్రాగేవాహం. శక్రేణ. వృతోఽస్మి ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ అత, స్తం, శక్రస్య మఖం. నిర్వర్త్య నిష్పాద్య, కారయిత్వేత్యర్థః, ఆగమిష్యామి. తావత్పర్య స్తం త్వం ప్రతిపాలయ ప్రతీక్షస్వ, త్యాహ, తతో. గృహపతిర్నిమి, స్తూష్ణీమాసీత్. కించిదప్యవదం స్తస్థౌ తత, స్స వసిష్ఠశ్శక్రస్య మఖ, మకరోత్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తదా. నిమి. రాత్మవాన్ ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవి. దత ఏవ, ఇదం జీవితం. చలం అనిత్యం, జానన్ ఫలమితి పారేజ్ఞదం గురోర్వచః ఆర్త్విజ్యాకరణే మిథ్యా హేతుం జానన్నిత్యర్థః యావద్గురుర్వసిష్ఠో నాగత స్తావ దేవాన్యైః ఋ

త్విగ్భిస్సత్రమారబ్ధవాన్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ శిష్యేతి ॥ తతో గురుర్వసిష్ఠశ్శక్రస్య మఖం నిర్వర్త్య ఆగతః శిష్యస్య నిమేర్వ్యతిక్రమం వీక్ష్య, శపత్ కిమితి పణ్డితమాత్మానం మన్యత ఇతి తథా తస్య నిమేర్దేహః పతతాం వియుజ్యతామితి నిమేరితి పాఠే హే నిమే పణ్డితమానిన స్తవ దేహః పతతామిత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ నిమిరితి ॥ తదాకర్ణ్య నిమిరపి ధర్మానువర్తినే గురవే వసిష్ఠాయ ప్రతిశాపం దదౌ కిమితి విత్తలోభాద్ధర్మమజానత స్తవాపి దేహః, పతతామితి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం వదన్నధ్యాత్మకోవిదో నిమిస్స్వం, దేహం తత్యాజ తథాఽస్మత్ప్రపితామహః వసిష్ఠోఽపి త్యక్తదేహః పునర్మిత్రావరుణయోరూర్వశీదర్శనాత్స్కన్నవీర్యయో స్తస్యాం జజ్ఞే అత్రోర్వశీదర్శనాన్మిత్రావరుణయోః స్కన్నం రేతస్తాభ్యాం తత్కుమ్భే నిషిక్తం తస్మాజ్జజ్ఞేఽస్మత్ప్రపితామహ ఇతీతిహాసోఽనుసన్ధేయః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అథ తం త్యక్తం నిమేర్దేహం సుగన్ధివస్తుషు పరిమళద్రవ్యేషు గన్ధతైలేషు నిధాయ మునిసత్తమాః ఋత్విజస్సత్రయాగసత్యాధానన్తరం తత్ర సమాగతాన్ దేవాన్, ఊచుః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ రాజ్ఞ ఇతి ॥ యది యూయం ప్రభవః జీవయితుం సమర్థాః ప్రసన్నాశ్చ తర్హి, రాజ్ఞో నిమేరయం దేహో, జీవత్వితి తతో దేవైస్తథేతి జీవత్వయం దేహ ఇత్యుక్తే సతి నిమిః ప్రాహ ॥ తే దేవా హా మా భూదిత్యాదినా విదేహ ఉష్యతామిత్యతః ప్రోక్తేన ॥ దేహబన్ధనం దేహయోగః పునర్మమ మా భూత్ తత్ర హేతుం వదన్నాహ ॥ యస్యేతి ॥ మునయో వియోగభయకాతరాః దేహయోగే సతి పునర్వియోగస్స్యాత్ అతో వియోగభయదుఃఖోదర్కత్వాత్పూర్వం, యస్య దేహస్య, యోగం న వాఞ్ఛన్తీత్యర్థః కిన్తు హరిమేధసో భగవతశ్చరణామ్భోజమేవ భజన్తే హరిరాశ్రితానాం సంసృతిబన్ధం హరతీతి తథా సచాసౌ

శిష్యవ్యతిక్రమం వీక్ష్య నిర్వర్త్య గురురాగతః । అశపత్పతతాద్దేహో ❋ నిమేః పణ్డితమానినః ॥ ౪ ॥ నిమిః ప్రతిదదౌ శాపం గురవేఽధర్మవర్తినే । తవాపి పతతాద్దేహో లోభాద్ధర్మమజానతః ॥ ౫ ॥ ఇత్యుత్ససర్జ స్వం దేహం నిమిరధ్యాత్మకోవిదః । మిత్రావరుణయోర్జజ్ఞే ఉర్వశ్యాం ప్రపితామహః ॥ ౬ ॥ గన్ధవస్తుషు తద్దేహం నిధాయ మునిసత్తమాః । సమాప్తే సత్రయాగేఽథ దేవానూచుస్సమాగతాన్ ॥ ౭ ॥ రాజ్ఞో జీవతు దేహోఽయం ప్రసన్నాః ప్రభవో యది । తథేత్యుక్తే నిమిః ప్రాహ మా భూన్మే దేహబన్ధనమ్ ॥ ౮ ॥ యస్య యోగం న వాఞ్ఛన్తి వియోగభయకాతరాః । భజన్తి చరణామ్భోజం మునయో హరిమేధసః ॥ ౯ ॥ దేహం నావరురుత్సేఽహం దుఃఖమోహభయాశ్రయమ్ । సర్వత్రాస్య యతో మృత్యుర్మత్స్యానాముదకే యథా ॥ ౧౦ ॥ దేవా ఊచుః ॥ విదేహ ఉష్యతాం కామం లోచనేషు శరీరిణామ్ । ఉన్మేషణనిమేషాభ్యాం లక్షితోఽధ్యాత్మసంస్థితః ॥ ౧౧ ॥ అరాజకభయం నృణాం మన్యమానా మహర్షయః । దేహం మమన్థుస్స్మ నిమేః కుమారస్సమజాయత ॥ ౧౨ ॥ జననాజ్జనకస్సోఽభూద్వైదేహస్తు విదేహజః । మిథిలో మథనాజ్జాతో మిథిలా యేన నిర్మితా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాదుదావసుస్తస్య పుత్రోఽభూన్నన్దివర్ధనః । తతస్సుకేశస్తస్యాపి దేవరాతో మహీపతే ॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్బృహద్రథస్తస్య మహావీర్యస్సుధృత్పితా । సుధృతేర్ధృష్టకేతుర్వై హర్యశ్వోఽథ మరుస్తతః ॥ ౧౫ ॥ మరోః ప్రతీన్ధకస్తస్మాజ్జాతః కృతరథో యతః । దేవ

మేధాస్తేషామిష్టప్రాపణానిష్టపరిహారోయుక్తజ్ఞానవాన్ తస్య ❋ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❋ దేహమితి ॥ అతోఽహం, దుఃఖాదినిమిత్తభూతం దేహం నావరురుత్సే అవరోద్ధుం గ్రహీతుం నేచ్ఛామి యతో దేహస్యావరోధాద్దస్య దేహినః సర్వదా పునః పునరితి భావః మృత్యురనువర్తత ఇతి శేషః యథోదకే, వసతాం మత్స్యానాం మృత్యుః పౌనఃపున్యేన తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఇత్థముక్తా దేవా ఊచుః ॥ విదేహ ఇతి ॥ నిమిర్విదేహ ఏవ సన్ అధ్యాత్మసంస్థితః సూక్ష్మదేహస్సితి మాన్ కామం యథేచ్ఛం శరీరిణాం లోచనేషూన్మేషనిమేషాభ్యాం లక్షిత స్తత్ప్రవర్తకత్వేన సూచిత ఉష్యతాం ఏవం చ యుష్మాభిః ప్రార్థితమస్య జీవితమపి భవిష్యతి న చ స్థూలదేహసంబన్ధ ఇతి భావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తదేవం మృతాదపి నిమేర్దేహాద్వంశప్రవృత్తిం దర్శయతి ॥ అరాజకభయమితి ॥ నృణామరాజకత్వనిమిత్తం, భయం మన్యమానాస్సంభావయన్తో మహర్షయో నిమేర్దేహం మమన్థుః మథితవన్తః తతః కుమారస్సమజాయత ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తస్య అన్వర్థాని త్రీణి నామాన్యాహ ॥ జననాదితి ॥ జననాదనితరసాధారణజన్మనో నిమిత్తాజ్జనకపదాభిధేయో బభూవ, యద్వా, స్వదేహద్వారా జనయితృత్వాజ్జనకః విదేహతః జీవవియుక్తాద్దేహాజ్జాతత్వాద్వైదేహాఖ్యః మథనాజ్జాతత్వాన్మిథిలః యేన మిథిలశబ్దాభిధేయేన నిర్మితత్వాత్పుర్యపి మిథిలాఖ్యా బభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ తస్మాన్మిథిలాదుదావసుర్వ్యజాయతేత్యనుషఙ్గః తస్యోదావసోర్నన్దివర్ధనః పుత్రో బభూవ తతో నన్దివర్ధనాత్సుకేశస్తస్యాపి సుకేశస్యాపి దేవరాతః పుత్రః హే మహీపతే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తస్మాద్దేవరాతాద్బృహద్రథః తస్య బృహద్రథస్య మహావీర్యస్తత్పుత్రం వదన్ తం విశినష్టి సుధృత్పితేతి సుధృతః పుత్రస్యాపి తేత్యర్థః సుధృతః పుత్రో ధృష్టకేతుః అథ ధృష్టకేతోః హర్యశ్వస్తతో హర్యశ్వాన్మరుః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ మరోః పుత్రః ప్రతిన్ధకః తస్మాత్ప్రతిన్ధకా-

త్కృతరథో-జాతః-తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ - యతఃకృతరథా,ద్దేవమీఢో-జాతఇత్యనుషఙ్గః-తస్య దేవమీఢస్య - సుతో-విధృతః-అథవిధృతా-న్మహాధృతిః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తతోమహాధృతేః-కృతిరాతః-తస్మాత్కృతిరాతా,న్మహారోమా,జాతః-తత్సుతోమహారోమ్ణస్సుతః-స్వర్ణరోమా-తస్యస్వర్ణరోమ్ణః-హ్రస్వరోమా - వ్యజాయత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁తతో హ్రస్వరోమ్ణః-సీరధ్వజో-జజ్ఞే-తస్మిన్సీరధ్వజశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యతోహ్రస్వరోమస్య-యజ్ఞార్థం- మహీంభువం-కర్షతఃకర్షయతస్సతః-సీరాల్లాఙ్గలాగ్రా-త్సీతాదాశరథేర్భార్యా , పూర్వంభూమిష్ఠాసతీ-జాతాప్రాదుర్భూతా-తస్మాన్నిమిత్తా-ద్ధ్రస్వరోమస్సీరధ్వజశబ్దాభిధేయో-బభూవ-సీరఏవధ్వజవత్ఖ్యాతిహేతుఃయస్య - ససీరధ్వజః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తస్యసీరధ్వజస్య-పుత్రః కుశధ్వజః-తతఃకుశధ్వజా - ద్ధర్మధ్వజః-హేనృప-ధర్మధ్వజస్య,ద్వౌ,పుత్రౌ,తౌచ,కృతధ్వజమితధ్వజాఖ్యౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తత్రకృతధ్వజా-త్కేశిధ్వజః-మితధ్వజా త్తు-ఖాణ్డిక్యో జాతః-హేరాజన్-కృతధ్వజసుతః- కేశిధ్వజో - బ్రహ్మవిద్యాయాంప్రవీణః-ఖాణ్డిక్య స్తు-కర్మయోగయాథాత్మ్యవిత్-సచ - కేశిధ్వజా-ద్భీతో- గతః-తస్య కేశిధ్వజస్య,సుతో-భానుమాన్-బభూవ,తత్సుతోభానుమత్సుతః-శతద్యుమ్నః ❁ ॥ ౨౦ ॥౨౧ ॥ ❁తస్మాచ్ఛతద్యుమ్నాచ్ఛుచి-స్తనయో,ఽభూ,త్తతశ్శుచే,స్సనద్వాజో-ఽభవత్,సనద్వాజా,దూర్ధ్వకేతుః-అథోర్ధ్వకేతో,రజ,స్సచ,పురజిత్సుతోయస్యతథాభూతః ❁ ॥౨౨॥ ❁తస్యాపిపురుజితోపి

మీఢ స్తస్యపుత్రోవిధృతోఽథమహాధృతిః॥ ౧౬ ॥కృతిరాత స్తత స్తస్మాన్మహారోమాఽథతత్సుతః । స్వర్ణరోమా సుత స్తస్యహ్రస్వరోమావ్యజాయత॥ ౧౭ ॥ తతస్సీరధ్వజోజజ్ఞేయజ్ఞార్థంకర్షతోమహీమ్। సీతాసీరాగ్రతోజాతాతస్మాత్సీరధ్వజస్స్మృతః ॥ ౧౮ ॥ కుశధ్వజ స్తస్యపుత్ర స్తతోధర్మధ్వజోనృపః । ధర్మధ్వజస్యద్వౌపుత్రౌకృతధ్వజమితధ్వజౌ ॥ ౧౯ ॥ కృతధ్వజాత్కేశిధ్వజఃఖాణ్డిక్యస్తుమితధ్వజాత్ । కృతధ్వజసుతోరాజన్నాత్మవిద్యావిశారదః॥ ౨౦ ॥ ఖాణ్డిక్యఃకర్మత త్త్వజ్ఞోభీతః కేశిధ్వజాద్గతః । భానుమాం స్తస్యపుత్రోభూచ్ఛతద్యుమ్న స్తుతత్సుతః॥ ౨౧ ॥శుచి స్తత్తనయ స్తస్మాత్సనద్వాజ స్తతోభవత్ ।ఊర్ధ్వకేతుస్సనద్వాజాదజోఽథపురుజిత్సుతః॥౨౨॥ అరిష్టనేమి స్తస్యాపిసుతాయు స్తస్యపార్శ్వకః।తతశ్చిత్రరథ స్తస్యక్షేమాద్రిర్మిథిలాధిపః॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్ధేమరథ స్తస్యసుతఃకృత్యరథ స్తతః । ఆసీదుపగురు స్తస్మాదుపగుప్తోఽగ్నిసంభవః॥ ౨౪ ॥ శ్వసనోఽథతతఃపుత్రస్సువర్చాయత్సుభాషణః । శ్రుత స్తతోజయ స్తస్మాద్విజయోఽస్యధృతస్సుతః ॥ ౨౫ ॥ ❁శునక స్తత్సుతోజజ్ఞేవీతిహవ్యోధృతి స్తతః । విపులాశ్వోధృతే స్తస్య కృతి స్తస్యమహావశీ ॥ ౨౬ ॥ ఏ తేవై మైథిలారాజన్నాత్మవిద్యావిశారదాః । యోగేశ్వరప్రసాదేనద్వన్ద్వైర్ముక్తాగృహేష్వపి ॥ ౨౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాంరాజన్వంశస్సోమస్యపావనః । యస్మిన్నైళాదయోభూపాఃకీర్త్య

సుతో-ఽరిష్టనేమి- స్తస్య,శ్రుతాయు, స్తస్య-పార్శ్వకః,తతఃపార్శ్వకా - చ్చిత్రరథః - తస్యచిత్రరథస్య - క్షేమాద్రిః-సచమిథిలాధిపః-ఇదంపూర్వేషామపివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తస్మాత్క్షేమాద్రేః - హేమరథ,స్సుత - స్తస్మాత్కృత్యరథ, స్తస్మా-దుపగురు,రాసీత్,తస్మాదుపగురో-రుపగు ప్తః-సచా - గ్నిసంభవఃఅగ్నేరంశాత్సంభూతః ❁ ॥౨౪॥ ❁తతఉపగుప్తా-చ్ఛ్వసనః పుత్రో,ఽభవత్-తత,స్సువర్చాః- యత్ యస్మాత్సుభాషణో , జజ్ఞే-తతస్సుభాషణా , చ్ఛ్రుతోజజ్ఞే,తస్మాచ్ఛ్రుతా,జ్జయ-స్తస్మాజ్జయా-ద్విజయః-అస్యవిజయస్య,సుతో-ధృతః,వ్రతఇతిపాఠా న్తరమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తత్సుతోవ్రతసుత-శ్శునకః, అనఘఇతిపాఠా న్తరం,తతో,వీతిహవ్య, స్తతశ్చ,ధృతిః-ధృతే,ర్విపులాశ్వ- స్తస్య,కృతిః,తస్యకృతే, ర్మహావశీ,జజ్ఞే ❁ ॥౨౬ ॥ ❁హేరాజ,న్నేతేకథితాః,మైథిలాఃమిథిలవంశజాః- ఆత్మవిద్యాయాం , విశారదాః , యోగీశ్వరప్రసాదేనభగవత్ప్రసాదేన,గృహేషు,వసన్తోఽపి,ద్వన్ద్వైస్సుఖదుఃకాదిభి-ర్విముక్తా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవంసూర్యవంశమనువర్ణ్యాథసోమవంశమనువర్ణయితుం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞశ్శుశ్రూషాముత్పాదయతిమునిః ॥ అథేతి॥ హేరాజ,న్నథసూర్యవంశవర్ణనానన్తరం-మయా ,కథ్యమాన , స్సోమవంశ,శ్శ్రూయతాం,త్వయేతి శేషః॥శ్రోతవ్యతాఖ్యాపనాయవంశంవిశినష్టి ॥ పావనఇతి ॥ తత్రహేతుమాహ॥యస్మిన్నితి॥ కీర్త్యతఇతికీర్తనంయశః, పుణ్యం,కీర్తనం,యె

౨౬॥శ్లో ❁॥పా॥ అనఘః

షాంతే. ఐళాదయఃపురూరవాదయో-నృపాః-యస్మిన్ సోమవంశే-కీర్త్యన్తే ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తత్రవంశస్యపూర్వావధింవక్తుం
సోమోత్పత్తిమాహ। సహస్రశిరసఇతి ॥ సహస్రంశిరాంసియస్య-తస్య-పుంసఃఅనిరుద్ధరూపిణఃపరమపురుషస్య-గర్భో
దకేషుశయానస్య - నాభిరేవహ్రద- స్తస్మిన్ - య దుత్పన్నం-సరోరుహంజగత్పద్మం-తస్మా - జ్జాతస్య-ధాతుశ్చతుర్ముఖస్య-
సుతో-ఽత్రి-రాసీత్-సచా - త్రి-ర్గుణైః-పితృసమశ్చతుర్ముఖతుల్యః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తస్మాదత్రేః-దృగ్భ్యః - ఆనన్దాశ్రుభ్యః-సోమ
శ్చన్ద్రః-పుత్రోఽభవత్ అతఏవా-మృతమయః,కిలేత్యాశ్చర్యే-పాఠాన్తరే - దృశోనేత్రాత్-నచైవం "చన్ద్రమామనసోజా
త " ఇతిశ్రుతివిరోధః-తస్యైవాత్రజన్మాన్తరకథనాత్-వక్ష్యమాణదర్పస్యకారణంవదన్ సోమంవిశినష్టి॥విప్రేతి॥ బ్రహ్మణా-
సోమో-విప్రాదీనాం,పతిః-కల్పితఃకృతః॥పతిత్వేనకృతఇత్యర్థః - అంబుగర్భాఃకుముదాదయః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ యస్సోమో-భు
వనత్రయం-విజిత్య ,రాజసూయేనాయజత్ ॥ సోమస్యపుత్రోబుధఇతికథాద్వారేణాహసార్ధైర్నవభిః ॥ పత్నీమితి ॥ బృహ
స్పతేః-పత్నీం-తారాంనామతారేతిప్రసిద్ధాం - దర్పాద్బలాత్ప్రసహ్య-హృతవాన్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ససోమో- యదా - దేవా
నాం-గురుణాబృహస్పతినా-పునఃపున-ర్యాచితో-మదాద్దర్పా-న్నాత్యజత్ - తారామితి శేషః ॥ తదా-తత్కృతేతన్నిమిత్తం-
దేవానాం-దానవానాంచ-విగ్రహోద్వేషః-జజ్ఞే ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ సురాసురాణాంవిగ్రహజన్మప్రకారమాహ ॥ శుక్రఇతి ॥ బృ
హస్పతేః-ద్వేషా-చ్ఛుక్రస్సాసురఃఅసురైస్సహితః-ఉడుప - ముడూనినక్షత్రాణిపాతీతితథా - తంసోమ-మగ్రహీత్ స్వపక్ష
పాతినమకరోదిత్యర్థః-సన్ధి రార్షః-తథా-హరోరుద్ర-స్సర్వై-ర్భూతగణై -ర్వృతః- గురోరఙ్గిరస-స్సుతం-బృహస్పతిం-స్నే
హా-దగ్రహీత్ , అఙ్గిరసస్సకాశాత్ప్రాప్తవిద్యోహరఇతిహిప్రసిద్ధిః- అతోగురుసుతమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తథాసర్వై

న్తైపుణ్యకీర్తనాః ॥ ౧ ॥ సహస్రశిరసఃపుంసోనాభిహ్రదసరోరుహాత్ । జాతస్యాసీత్సుతోధాతురత్రిఃపితృస
మోగుణైః ॥ ౨ ॥ తస్యాద్దృగ్భ్యోఽభవత్పుత్రస్సోమోఽమృతమయఃకిల। విప్రౌషధ్యుడుగణానాంబ్రహ్మ
ణాకల్పితఃపతిః॥ ౩ ॥యోఽయజద్రాజసూయేనవిజిత్యభువనత్రయమ్ । పత్నీంబృహస్పతేర్దర్పాత్తారాంనా
మాహరద్బలాత్॥ ౪ ॥సయదాదేవగురుణాయాచితోఽభీక్ష్ణశోమదాత్ । నాత్యజత్తత్కృతేజజ్ఞేసురదానవవి
గ్రహః॥ ౫ ॥శుక్రోబృహస్పతేర్ద్వేషాదగ్రహీత్సాసురోడుపమ్।హరోగురుసుతంస్నేహాత్సర్వభూతగణై
ర్వృతః ॥ ౬ ॥ సర్వదేవగణోపేతోమహేన్ద్రోగురుమన్వగాత్ । సురాసురవినాశోఽభూత్సమరస్తారకా
మయః ॥ ౭ ॥ నివేదితోఽథాఙ్గిరసాసోమంనిర్భర్త్స్యవిశ్వసృట్ । తారాంస్వభర్త్రేప్రాయచ్ఛదన్తర్వత్నీ
మవైత్పతిః ॥ ౮ ॥ గర్భంత్యజాశుదుష్ప్రజ్ఞేమత్క్షేత్రేత్వాహితంపరైః । నాహంత్వాభస్మసాత్కుర్యాం స్త్రి
యంసాన్తానికేఽసతి ॥ ౯ ॥ తత్యాజవ్రీడితాతారాకుమారంజనకప్రభమ్ । స్పృహామాఙ్గిరసశ్చక్రేకుమా
రేసోమఏవచ ॥ ౧౦ ॥ మమాయంనతవేత్యుచ్చైస్తస్మిన్వివదమానయోః । పప్రచ్ఛుఋషయోదేవా నైవోచే
వ్రీడితాతుసా ॥ ౧౧ ॥ కుమారోమాతరంప్రాహకుపితోఽలీకలజ్జయా । కింనావోచస్త్వసద్వృత్తేహ్యాత్మావ

ర్దేవగణై-రుపేతో-మహేన్ద్రః-గురుంబృహస్పతి-మన్వగాదనుససార-ఏవంస్థితే-తదా - సురాణా - మసురాణాంచ-వినాశో
యస్మా-త్స-సమర-స్సఙ్గ్రామ-స్తారకామయః- తారకాతారా-తస్యాఃనిమిత్తభూతాయాఆగతస్తారకామయః"తతఆగత" ఇ
త్యధికారే"మయట్చ" ఇతిమయట్ "అభూద్బభూవ" ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ అథసోమం,నిర్భర్త్స్య-ఆఙ్గిరసా-విశ్వసృడ్బ్రహ్మావిజ్ఞాపితో-
బభూవ-తత-స్తద్భయా , త్సోమ-స్తారాం-భర్త్రేబృహస్పతయే - ప్రాయచ్ఛదదాత్ ॥ తదా,పతిర్బృహస్పతి-ర్భార్యామ
న్తర్వత్నీం-గర్భిణీ-మవైదబుధ్యత,ఆహచేతి శేషః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తదేవాహ॥గర్భమితి ॥ హేదుష్ప్రజ్ఞే-మత్క్షేత్రభూతాయాం
త్వయి పరై-రాహితం- హేతుగర్భమిదం-పరైరాహితత్వా-దాశు-గర్భం-త్యజ-గర్భేత్యక్తేభస్మీకరిష్యత్రీతిబిభ్యతీంప్రత్యా
హ॥నాహమితి॥సాన్తానికేసన్తత్యాధాయకేపుత్రే-అసతిఅవిద్యమానేసతి,అహం - స్త్రియం,త్వాం,నభస్మసాత్కుర్యాంన
భస్మీకరోమీతి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తతో , వ్రీడితాలజ్జితా,తారా - జనకస్యచన్ద్రస్యేవప్రభాయస్య,తం,కుమారం-తత్యాజప్రసూత
వతీ,తత- స్తస్మిన్కుమారే,అఙ్గిరసోబృహస్పతి,స్సోమశ్చ,స్పృహాం,చక్రే,క్షేత్రజత్వాద్వీర్యజత్వాచ్చేత్యుభయత్రహేతుద్వ
యంబోధ్యమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవం , స్పృహయా , మమైవా , యం , సుతో - నతవే,త్యేవం - తస్మిన్ , పుత్రనిమిత్తము
చ్చైః,రాఙ్గిరససోమయో , ర్వివదమానయోస్సతో,ర్దేవా , ఋషయశ్చ , పప్రచ్ఛు, స్తామితి శేషః,తదా , వ్రీడితా , సాతా
రాఽపి-నైవోచేనోవాచ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తతో,మాతరంతారాం,కుమారః,క్రుద్ధః-ప్రాహ,కిమితి,హేఅసద్వృత్తే,త్వం,వ్యర్థ
యా , లజ్జయా-మిథ్యా లజ్జయావా , కింనావోచఃనోక్తవతీ - అధునా , కస్యాపత్యం పుత్రః , అహమితిశేషః , త , న్మే
మహ్యం,వదేతి - అత్ర "నత్వాంతుభస్మసాత్కుర్యామాత్మావద్యవిగూహినీ" మితిక్వచిత్పఠ్యతే - ఆత్మావద్యంఆత్మదో

షం-విగూహన్త్యాచ్ఛాదయన్తీతథా, తాం, శేషంస్పష్టమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవం-మాతుస్సమీపే,నిర్భర్త్స్య అధిక్షేప్తారం,తం కుమారం - వీక్ష్య - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - రహఏకాన్తేతాంతారాం - ఆహూయ-సాన్త్వయన్ననునయన్,సమప్రాక్షీత్ -కస్యాయంసుతఇతిపృష్టవాన్॥పృష్టాచసా,శనకైఃలజ్జయాశనైః - సోమస్యేత్యాహచన్ద్రస్యసుతఇత్యువాచ తతః- సోమః-తం సుతం-అగ్రహీత్-బ్రహ్మణాఽనుజ్ఞాతోఽగృహ్ణాత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ హేనృప,ఆత్మయోనిర్బ్రహ్మా, తస్యకుమారస్య,బుధఇత్య,భిధాంనామధేయం,చక్రే-తస్యప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ బుద్ధ్యేతి ॥ ఉడురాట్చన్ద్రః-యేనయతో,గమ్భీరయా,బుద్ధ్యా-పుత్రేణ హేతునా-ముదంహర్షం,మాపప్రాప్తవాన్-తతోఽయంబుధఇతి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తతోబుధాత్-పురూరవా-జాతః- కోఽసౌ, యః- ఇళాయాంసుద్యుమ్నస్త్రీరూపే - ఉక్తఃజాతఇత్యుక్తఃప్రథమాధ్యాయే,సోఽయమిత్యర్థః, పురూరవసఊర్వశ్యామాయుఃప్రముఖాఃపుత్రాజజ్ఞిరేఇతివక్తుంకథామాహ ॥ తస్యేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తస్యపురూరవసో-రూపాదీ,నిన్ద్రభవనే,సురర్షిణానారదేన,గీయమానాన్ - శ్రుత్వా - ఊర్వశీ-దేవీ - స్మరశరార్దితాకామార్తా,తస్యపురూరవస,స్సమీపముపేయాయఆజగామ॥తత్ర-రూపంసౌన్దర్యం-ఔదార్యంవదాన్యతా-శీలంసుస్వభావ-స్సద్వృత్తిశ్చ - ద్రవిణంధనం, విక్రమఃపరాక్రమః-గుణశబ్దేనగామ్భీర్యధైర్యాదిసఙ్గ్రహః,ననుదేవికుతోమనుష్యాన్తికముపగచ్ఛేత్తత్రాహ ॥ మిత్రావరుణయోరితి॥ మిత్రావరుణయో-శ్శాపా-న్నరలోకతాంమనుష్యభావం , ఆపన్నాప్రాప్తాసతీ , నరలోకవాసిత్వంవాప్రాప్తేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సాచలలనాఊర్వశీ-కన్దర్పమివ-రూపిణంసున్దరం,పురుషశ్రేష్ఠంపురూరవసం,నిశామ్యదృష్ట్వా,ధృతిం

ద్యంవదాశు మే॥ ౧౨ ॥బ్రహ్మా తాంరహఆహూయసమప్రాక్షీచ్చసాన్త్వయన్ । సోమస్యేత్యాహశనకైస్సోమస్తంసుతమగ్రహీత్॥ ౧౩ ॥ తస్యాత్మయోనిరకృతబుధఇత్యభిధాంనృప । బుద్ధ్యాగమ్భీరయాయేనపుత్రేణాపోడురాణ్ముదమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతఃపురూరవాజజ్ఞఇళాయాంయఉదాహృతః । తస్యరూపగుణౌదార్యశీలద్రవిణవిక్రమాన్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వోర్వశీన్ద్రభవనేగీయమానాన్సురర్షిణా ।తదన్తికముపేయాయదేవీస్మరశరార్దితా ॥ మిత్రావరుణయోశ్శాపాదాపన్నానరలోకతామ్॥ ౧౬ ॥నిశామ్యపురుషశ్రేష్ఠంకన్దర్పమివరూపిణమ్। ధృతింవిష్టభ్యలలనాహ్యుపతస్థేతదన్తికమ్ ॥ ౧౭ ॥ సతాంవిలోక్యనృపతిర్హర్షేణోత్ఫుల్లలోచనః। ఉవాచశ్లక్ష్ణయావాచాదేవీంహృష్ట❀తనూరుహః॥ ౧౮ ॥ పురూరవాఉవాచ ॥స్వాగతంతేవరారోహేహ్యాస్యతాంకరవామకిమ్।సంగచ్ఛస్వమయాసాకంరతిర్నౌశాశ్వతీస్సమాః॥ ౧౯ ॥ ఊర్వశ్యువాచ ॥కస్యాస్త్వయినసజ్జేతమనోదృష్టిశ్చసున్దర । ❀ యదఙ్గాన్తరమాసాద్యచ్యవతేహారిరంసయా॥ ౨౦ ॥ఏతావురణకౌరాజన్న్యాసౌరక్షస్వ❀మానద। రంస్యేఽహంభవతాసాకంశ్లాఘ్యస్స్త్రీణాంవరస్స్మృతః॥ ౨౧ ॥ ఘృతంమేవీరభక్ష్యంస్యాన్నేక్షేత్వాఽన్య

ధైర్యం-విష్టభ్యావలమ్బ్య,తస్యపురూరవసః- అన్తికంసమీపంఉపతస్థేప్రాప్తవతీ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తత,స్సనృపతిఃపురూరవా-స్తాంలలనాం,విలోక్య-హర్షేణో, త్ఫుల్లేవికసితే,లోచనే,యస్య,హృష్టాన్యుదఞ్చితాని-తనూరుహాణిరోమాణి-యస్య,తథాభూతః,శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా , వాచా-దేవీమూర్వశీ-మువాచ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదేవాహస్వాగతమితి॥ హేవరారోహే, తేత్వయా-స్వాగతం-హి-ఆస్యతాముపవిశ్యతాం - కింకరవామత్వద్విధేయావయమిత్యర్థః , మయాసహ , సఙ్గచ్ఛస్వసఙ్గతాభవ-నౌఆవయోః-శాశ్వతీ,స్సమాః-రతి రస్త్వితి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏవముక్తోర్వశ్యాహ ॥ కస్యాఇతి ॥ హేసున్దర-త్వయి-కస్యాఃస్త్రియాః,మనో-దృష్టిశ్చ - నసజ్యేత-సర్వస్యాఅపమనోదృష్టిశ్చసజ్యతఏవేత్యర్థః - ఆసక్తౌహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ యస్యతవా-ఙ్గాన్తరంవక్షో-రిరంసయారన్తుమిచ్ఛయా - ఆసాద్యప్రాప్య - నారీ-నచ్యవతేనాపయాతి-యద్యస్మాదితివా- యదఙ్గాన్తరమాసాద్యేతిపాఠాన్తరం - తదా-రమాశ్రీ - శ్శోభా-సౌన్దర్యలక్ష్మీరితియావత్-సా-రన్తుమిచ్ఛయే-హ-త్వచ్ఛరీరే- ఆసాద్య-యత్ యస్యతవా-ఙ్గాత్పున, ర్నచ్యవతేనాపయాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ మిత్రావరుణశాపావసానంభాషాభఙ్గ్యామిషేణజిగమిషుస్తస్యాభాషాబన్ధమాహ ॥ ఏతావితిద్వాభ్యాం ॥ హేరాజన్-ఏతౌ-పురణకౌమేషౌ-న్యాసౌనిక్షేపరూపౌ- న్యస్తావితిపాఠే, మయేతిశేషః- మయాత్వదన్తికేనిహితావిత్యర్థః - మమపుత్రతుల్యావిమావిత్యభిప్రాయః - పుత్రయోర్నీయమానయోః - హృతాపత్యాచేతి-చ-వక్ష్యమాణత్వాత్ , తౌ -రక్షస్వపాలయ - తద్రక్షణమేవాస్మత్సంమాననమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి- హేమానదేతి-భవతాసహాహంరంస్యే- యావదిమౌభవానక్షిరక్షితా-తావదితిశేషః , యః-శ్లాఘ్య-స్సఏవ-స్త్రీణాం - వరః- స్మృతః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ హేవీర-ఘృతమమృతం-మమ-భక్ష్యం-స్యాత్ “ అమృతంవాఆజ్యం ” మితిశ్రుతేః మైథునాన్మైథునకాలా-

౨౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యదఙ్గాన్నర.

దన్యత్రకాలే-త్వాం - వివాససంనగ్నం,నేక్షే , యదాత్వంవివాససమాత్మానం మైథునాదన్యత్రదర్శయిష్యసితదాగమిష్యామీతిభావః,ఏవంతయాకృతంభాషాబన్ధనం , తథైవా, స్త్వితి,మహామనాః,పురూరవాః,ప్రతిపేదేఅఙ్గీచకార * ॥ ౨౨ ॥ * తదేవాహ॥ అహోఇతి ॥అహోఅత్యాశ్చర్యం,తవే , దం,రూపంసౌన్దర్యం,భావో౽భిప్రాయవిశేషశ్చ, నరలోకవిమోహనంనరలోకంవిమోహయతితథా, తదుభయమితిశేషః , అత,స్త్వాం-స్వయ - మాగతాం,దేవీం,కోను,మనుజో,నసేవేత , సర్వో౽పిమనుజస్సేవేతైవేత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ *తయేతి॥తత, స్తయా,యథాయోగ్యం , రమయన్త్యాక్రీడయన్త్యా,ఊర్వశ్యాసహ,పురుషశ్రేష్ఠఃపురూరవాః-సురావిహార స్త్వేష్వితితథా , తేషు-చైత్రరథప్రభృతిషు,వనేషు , ఆదిశబ్దేననన్దనపారిభద్రాదిసఙ్గ్రహః-కామంయథేష్టం, రేమే * ॥ ౨౪ ॥ *రమమాణఇతి ॥ పద్మకిఞ్జల్కస్యగన్ధఇవదేహగన్ధోయస్యా, స్తయా,ఊర్వశ్యాసహ,నిత్యం, రమమాణః,తస్యాః,ముఖామోదేన,ముషితఃప్రలోభితస్సన్-బహూ,నబ్దగణా, న్ముముదే *॥ ౨౫ ॥ *ఆనేతుమితి॥తతః,కదాచి,దిన్ద్రః,ఊర్వశ్యా , రహితం,మహ్యంమమా,స్థానం , నాతీవ,శోభత,ఇతి,విచార్యేతిశేషః , ఊర్వశీ-మానేతుం,గన్ధర్వాన్, సమచోదయత్ప్రేషయామాస *॥ ౨౬ ॥ *తఇతి॥తత,స్తే,గన్ధర్వా,మహారాత్రౌమధ్యరాత్రే“మహానిశాద్వేఘటికేరాత్రౌమధ్యమయామయో,,రితిస్మృతిః , తమసి అన్ధకారే,నిద్రాయాంవా , ప్రత్యుపస్థితేసంప్రాప్తేసతి, రాజనిపురూరవసి,న్యస్తౌపాల్యత్వేననిహితౌ , ఊర్వశ్యాఉరణకౌమేషౌ-మాయయా-జహ్రుురపహృతవ స్తః * ॥ ౨౭ ॥ *నిశమ్యేతి॥ తదా,నీయమానయోః , పుత్రయోరురణయో , రాక్రన్దితంరోదనం , నిశమ్యాకర్ణ్యఆహేతిశేషః, జిగిమిషో స్తస్యాఃపరుషో

త్రమైథునాత్ । వివాససంతత్తథేతిప్రతిపేదేమహామనాః॥ ౨౨ ॥ అహోరూపమహోభావోనరలోకవిమోహనమ్ । కోనసేవేతమనుజోదేవీంత్వాంస్వయమాగతామ్॥ ౨౩ ॥తయాసపురుషవ్యాఘ్రోరమయన్త్యాయథార్హతః।రేమే౽మరవిహారేషుకామంచైత్రరథాదిషు॥ ౨౪ ॥రమమాణస్తయానిత్యంపద్మకిఞ్జల్కగన్ధయా*। తన్ముఖామోదముషితోముముదే౽బ్దగణాన్బహూన్ ॥ ౨౫ ॥ ఆనేతుమూర్వశీమిన్ద్రోగన్ధర్వాన్సమచోదయత్ । ఊర్వశీరహితంమహ్యమాస్థానంనాతిశోభతే॥ ౨౬ ॥తఉపేత్యమహారాత్రౌతమసిప్రత్యుపస్థితే। ఊర్వశ్యారణకౌజహ్రుర్న్యస్తౌరాజనిమాయయా॥ ౨౭ ॥నిశమ్యాక్రన్దితందేవీపుత్రయోర్నీయమానయోః।హతాస్మ్యహంకునాథేననపుంసా*వీరమానినా॥ ౨౮ ॥యద్విస్రమ్భాదహంనష్టాహృతాపత్యాచదస్యుభిః । యశ్శేతేనిశిసంత్రస్తోయథానారీతథాపుమాన్ ॥ ౨౯ ॥ (ముఞ్చముఞ్చేత్యపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహాత్వంమాయయాయాతిలమ్పటః) ॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివాక్సాయకైర్విద్ధఃప్రతోదైరివకుఞ్జరః।నిశినిస్త్రింశమాదాయవివస్త్రో౽భ్యద్రవద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ తేవిసృజ్యోరణౌతత్రవ్యద్యోతన్తస్మవిద్యుతః । ఆదాయమేషావాయాన్తంనగ్నమైక్షతసాపతిమ్॥ ౩౨ ॥ఐలో౽పిశయనేజాయామపశ్యన్విమనాఇవ । తచ్చిత్తోవిహ్వలశ్శోచన్బభ్రామోన్మత్తవన్మహీమ్॥ ౩౩ ॥ సతాంవీక్ష్యకురుక్షేత్రేసరస్వత్యాఞ్చతత్సఖీః । పఞ్చప్రహృష్టవదనఃప్రాహసూక్తంపురూరవాః॥ ౩౪ ॥అయిజాయేతిష్ఠతిష్ఠఘోరేనత్యక్తుమర్హసి।మాన్త్వమద్యాప్యనిర్వృత్తావచాంసికృ

త్తిమాహ॥ హాహతాస్మీతిసార్ధేన ॥ కుత్సితనాథేన-నపుంసానపుంసకేన , అవీరమాత్మానంవీరంమన్యతఇతివీరమానీ-తేనా, నేనా,హం,హతాస్మి * ॥ ౨౮ ॥ *యస్యాస్యకునాథస్య,విస్రమ్భాత్ విశ్వాసా,దహం,దస్యుభి,ర్హృతే,అపత్యేపుత్రౌ,యస్యా,స్సా,నష్టప్రాయా,అభవం-యథా,నారీ,దివాఅహ్ని , సంత్రస్తాసతీ , శేతే,తథా,యో౽యం,పుమానపి, శేతే,అత్రాన్తరాక్వచిత్పుస్తకేషు “ ముఞ్చముఞ్చేత్యపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహాతుంమామయంయాతిలమ్పట,,ఇత్యధికఃశ్లోకఃపఠ్యతే,తత్రాయమపితస్యాఃపురుషోక్తిరూపఏవ ,మద్గాత్రే,వేష్టితౌ, బాహూ,ముఞ్చముఞ్చఅపగచ్ఛ,అయం, మాం,హాతుం,కాతరోభీతః,లమ్పటశ్చ,యాతీతిపిన్దా * ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ *ఇతీ-దృశై,ర్వాగ్రూపై,స్సాయకై రిషుభిఃప్రతోదైరఙ్కుశైః,కుఞ్జరఇవ,విద్ధః,పురూరవాః,నిస్త్రింశంఖడ్గ,మాదాయ,వివస్త్రోనగ్నః,రుషా,నిశిరాత్రౌ,వభ్యద్రవత్ * ॥ ౩౧ ॥ * తదా, తేగన్ధర్వా,ఉరణౌ,తత్రవిసృజ్య, విద్యుతఃవిద్యుతఇవ,విద్యోతన్తేస్మ , యద్వా,విసృజ్యజగ్మురితిశేషః,తదా , విద్యుతస్తటితో౽పి,విద్యోతన్తేస్మేత్యర్థః , తదా-మేషా-వాదాయా-గచ్ఛన్తం,నగ్నం,పతిం , సాఊర్వశీ-దదర్శ, తతో-భాషాభఙ్గాన్నిర్జగామేతిచజ్ఞేయమ్ * ॥ ౩౨ ॥ *తత,ఐలఃపురూరవాః, శయ్యాయాం-జాయా-మపశ్యన్-దుఃఖితమనా, స్తస్యామేవచిత్తంయస్యసః,విహ్వలఃఅధృష్ట-శ్శోచ-న్సున్నున్మత్తవ-న్మహీం-బభ్రామ * ॥ ౩౩ ॥ *ఏవంపృథ్వీమటన్-సపురూరవాః,కురుక్షేత్రేసరస్వత్యాస్తీరే-తామూర్వశీం,తత్సఖీశ్చ,పఞ్చ,పశ్యన్,ప్రహృష్టంవదనంయస్యసః,సూక్తంశోభనంవచః,ప్రాహ*॥ ౩౪ ॥* తదేవాహ ॥ అయీతిద్వాభ్యాం ॥ అయీత్యవ్యయంసమ్బోధనార్థకం,అయిజాయే , హేభార్యే,తిష్ఠతిష్ఠ, , ఘోరే-దుఃఖే-త్య

ష్టుం పాతయితుం, మామితి శేషః, నార్హసి, అద్యాపి-మన్త్రరహస్సల్లాపాః, అనిర్వృత్తాః అసమాప్తాః, వచాంసి కృణవావహై గోష్ఠీం కరవావహై, కృపణవాదసహితసల్లాపవిశేషమావాం కరవావేత్యర్థః ※ ॥ ౩౫ ॥ ※ హే దేవి-త్వయా హేతుభూతయా-దూరం, హృతః నీతః-సుదేహః కమనీయో దేహః-మమేతి శేషః, అత్ర, పతతి, ఏవం సతి-తం దేహం-వృకాః-గృధ్రాశ్చ, ఖాదన్తి ఖాదిష్యన్తి, ఏవం చ, త్వత్ప్రసాదస్య, ఆస్పదం విషయో-న భవిష్యతి, ఇదం తత్ప్రసాదం పునస్సంభావయతో రాజ్ఞో వచః, సుదేవోఽయమితి పాఠాన్తరం, తదాఽయమర్థః, పురూరవాస్స్వయమేవాత్మానమపరోక్షవన్నిర్దిశతి, సుదేవః పురూరవశ్శరీరస్థశ్చేతనో లక్షితః-వృకాః ఇన్ద్రియాణి-బాధకత్వాత్-గృధ్రాః " గృధూ అభికాంక్షాయాం " లోలుపా ఇత్యర్థః, తచ్ఛబ్ద ఊర్వశీవిషయః ※ ॥ ౩౬ ॥ ※ అథోర్వశీ ప్రాహ ॥ మామృషేతి ॥ త్వం, మృషా పురుషః మిథ్యాప్రతిజ్ఞః పురుషో-మాసి మాభూః-ధీరో భవేత్యర్థః, మామృథా ఇతి పాఠే-మా మ్రియస్వేత్యర్థః, ఏవం చే-మే-వృకాః, త్వాం, మాస్మాద్యుః మా ఖాదిషుః న ఖాదిష్యన్తీత్యర్థః, క్వాపి, స్త్రీణాం, సఖ్యం, న స్థిరం, యథా-వృకాణాం, తద్వత్ స్త్రీణామపి హృదయమ్ ※ ॥ ౩౭ ॥ ※ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అకరుణాః కృపారహితాః, క్రూరస్వభావాశ్చ, దుర్మర్షాః క్షమారహితాః, ప్రియే నిమిత్తే సాహసం యాసాం తాశ్చ, హి యస్మాత్, అల్పార్థే అల్పప్రయోజననిమిత్తే-విస్రబ్ధం విశ్వస్తం పతిం-భ్రాతరం వా-ఘ్నన్తి ※ ॥ ౩౮ ॥ ※ విధాయేతి ॥ కిం చ-అలీకవిస్రమ్భం కపటవిశ్వాసమ్-అజ్ఞేషు స్వాభిప్రాయానభిజ్ఞేషు-విధాయ-త్యక్తం సౌహృదం యాభిస్తథాభూతాః, నవం నవం, కాన్తమభీప్సన్త్యః కామయమానాః-పుంశ్చల్యః వ్యభిచారిణ్యః, స్వైరాః స్వచ్ఛన్దా వృత్తిర్యాసాం-తాశ్చ, భవన్తి- అతో మత్సఖ్యం

ణావావహై ॥ ౩౫ ॥ ※ సుదేహోఽయం పతత్యత్ర దేవి దూరం హృతస్త్వయా । ఖాదన్త్యేనం వృకా గృధ్రాస్త్వత్ప్రసాదస్య నాస్పదమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఊర్వశ్యువాచ ॥ † మా మృషా పురుషోఽసి త్వం మా స్మ త్వాఽద్యుర్వృకా ఇమే । క్వాపి సఖ్యం న వై స్త్రీణాం వృకాణాం హృదయం యథా ॥ ౩౭ ॥ స్త్రియో హ్యకరుణాః క్రూరా దుర్మర్షాః ప్రియసాహసాః । ఘ్నన్త్యల్పార్థేఽపి విస్రబ్ధం పతిం భ్రాతరమప్యుత ॥ ౩౮ ॥ విధాయాలీకవిస్రమ్భమజ్ఞేషు త్యక్తసౌహృదాః । నవం నవమభీప్సన్త్యః పుంశ్చల్యః స్వైరవృత్తయః ॥ ౩౯ ॥ సంవత్సరాన్తే హి భవానేకరాత్రం మయేశ్వర । వత్స్యత్యపత్యాని చ తే భవిష్యన్త్యపరాణి భోః ॥ ౪౦ ॥ అన్తర్వత్నీముపాలక్ష్య దేవీం స ప్రయయౌ పురీమ్ । పునస్తత్రాగతోఽబ్దాన్తే హ్యుర్వశీం వీరమాతరమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఉపలభ్య తయా యుక్తస్సమువాస ముదా నిశామ్ । అథైనమూర్వశీ ప్రాహ కృపణం విరహాతురమ్ ॥ ౪౨ ॥ గన్ధర్వానుపధావేమాంస్తుభ్యం దాస్యన్తి మామితి । తస్య సంస్తువతస్తుష్టా అగ్నిస్థాలీం దదుర్నృప ॥ ౪౩ ॥ ఊర్వశీం మన్యమానస్తాం సోఽబుధ్య ※ విచరన్వనే । స్థాలీం న్యస్య వనే గత్వా గృహాంస్తత్రోషితో నిశి ॥ ౪౪ ॥ త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం మనసి త్రయ్యవర్తత । స్థాలీస్థానగతోఽశ్వత్థం శమీగర్భం విలక్ష్య సః ॥ ౪౫ ॥ తేన ద్వే అరణీ కృత్వా హ్యుర్వశీలోకకామ్యయా । ఊర్వశీం

త్యజేతి భావః ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ సంవత్సరేతి ॥ హే ఈశ్వర భర్తః, భవాన్-సంవత్సరాన్తే-ఏకస్యాం రాత్ర్యాం, మయా సహ-వసతు-తథా సతి, పరాణ్యపి-అపత్యాని, నౌ ఆవయోః-భవిష్యన్తి, అపరాణీతి వచనాత్స్వస్యా అన్తర్వత్నీత్వమావేదితమ్ ※ ॥ ౪౦ ॥ ※ అన్తర్వత్నీమితి ॥ తద్వచనాత్, తాం దేవీం, అన్తర్వత్నీం గర్భిణీ-ముపాలక్ష్య-స పురూరవాః పురీం - స్వాం యయౌ-తతః-పునస్సంవత్సరాన్తే-తత్ర-రాజ్ఞః- స్సమీప-మాగతా-బభూవ-తత, స్తామూర్వశీం - వీరస్య పుత్రస్య మాతరం, పుత్రేణ సహాగతామితి భావః-ఉపలభ్య దృష్ట్వా - యద్వా - పుత్రవతీం ప్రత్యభిజ్ఞాయ-హర్షేణ, యుక్తో - రాజా, తయా సహ-తాం నిశా-ముపాస ॥ అథై-నం-విరహాతురం విశ్లేషాసహిష్ణుం పురూరవస-మూర్వశీ, ప్రాహ ※ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ※ కిమితి, త్వమిమాన్-గన్ధర్వా-నుపధావ-స్తుత్యా ప్రీతాస్సన్తః- తే చ తుభ్యం-మాం-దాస్యన్తి-మల్లోకప్రాప్తిసాధనం దర్శయిష్యన్తీతి-తతో-హే నృప-తస్య పురూరవసః, సంస్తువతః, గన్ధర్వాః, ప్రీతాస్సన్తః, తస్మై, అగ్నిస్థాలీం అగ్న్యాధానార్థం పాత్రవిశేషం-దదుః ※ ॥ ౪౩ ॥ ※ తత, స్తామగ్నిస్థాలీ, మూర్వశీమూర్వశీప్రాప్తిసాధనభూతాం, మన్యమాన, స్స, పురూరవా, వనే, విచరన్, అబుధ్య అజ్ఞాత్వేత్యర్థః, స్థాలీం, వన ఏవ, న్యస్య నిధాయ, గృహాన్, గత్వా, నిశి రాత్రౌ, తత్రోవాస ※ ॥ ౪౪ ॥ ※ త్రేతేతి ॥ అథ, త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం త్రేతాయుగారమ్భే ప్రవృత్తే సతి, పురూరవసో, మనసి, త్రయీ వేదః, అవర్తత ప్రాదురభూత్, తత, స్స పురూరవాః - స్థాలీస్థానం, గతస్సన్, శమ్యాః, గర్భే జాత, మశ్వత్థం, విలక్ష్య, స్వమనసి, పరివర్తమానయా "శమీగర్భాదగ్నిం మన్థేత్" ఇతి శ్రుత్యా శమీగర్భస్యాశ్వత్థస్యాగ్నిమథనసాధనతామవబుధ్యేత్యపి జ్ఞేయమ్ ※ ॥ ౪౫ ॥ ※ తేనా

---

౩౬ ॥ శ్లో ※ పా ॥ సుదేవోఽయం పతత్యద్య.   ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ మామృథాః పురుషోఽసి.

శ్వత్థేన ద్వే-అరణీమన్థనకాష్ఠే - కృత్వా - ఊర్వశీలోకేచ్ఛయా - మన్త్రైః మథనప్రకాశకమన్త్రప్రయోగపూర్వకం - మధరారణిమూర్వశీ-ముత్తరారణిం, స్వాత్మానముభయోరరణ్యోర్మధ్య-యత్కాష్ఠం-విదుః-తత్ప్రజననంపుత్రం-ధ్యాయన్-మమన్థేతి శేషః * ॥౪౬॥ * తస్యేతేనకృతాన్నిర్మథనాద్విభావసురగ్నిర్జాతః, కథంభూతః, జాతం, వేదోధనంభోగ్యం, యస్మాత్తథాభూతః, స విభావసుస్త్రయ్యావిద్యయా - తద్విహితేనాధానసంస్కారేణ త్రివృద్ దాహవనీయాదిరూపస్సన్, రాజ్ఞా పురూరవసా, పుత్రత్వే కల్పితః-పుణ్యలోకప్రాపకత్వాత్ * ॥౪౭॥ * తదాహ ॥ తేనేతి॥ తేనవిభావసునా యజ్ఞఫలదం, సర్వదేవతాశరీరకం, ఆశ్రితార్తిహరం, భగవన్తమధోక్షజం, ఊర్వశీలోకం, కామయమానః-పురూరవాః, అయజత ఆరాధితవాన్ * ॥౪౮॥ * నన్వనాది వేదబోధితో బ్రాహ్మణాదీనామిన్ద్రాద్యనేకదేవతాయజనేన స్వర్గప్రాప్తిహేతుః కర్మమార్గః కథమాధునికస్స్యాదితి వర్ణ్యతే॥ తత్రాహ॥ ఏక ఏవేతి ద్వాభ్యాం॥ పురా కృతయుగే-సర్వాసాం-వాచాం-బీజభూతః-ప్రణవ-ఏక ఏవ, వేదః-దేవశ్చ నారాయణ ఏక ఏవ, నాన్యః, అగ్నిశ్చ, ఏక ఏవ, లౌకికః వర్ణశ్చ, ఏక ఏవ హంసాఖ్యః * ॥౪౯॥ * హే నృప-త్రయీ వేదత్రయం తు-త్రేతాముఖే, పురూరవసస్సకాశాదాసీత్ - అయంభావః, కృతయుగ సత్త్వప్రధానాః ప్రాయశస్సర్వే-రజః ప్రధానే తు త్రేతాయుగే వేదాదివిభాగేన కర్మమార్గః పురూరవసస్సకాశాత్ప్రకటో బభూవేతి, తతో-రాజా పురూరవాః-అగ్నిరూపయా - ప్రజయా పుత్రేణ హేతుభూతేన, గన్ధర్వలోక, మేయివాన్ ప్రాప * ॥౫౦॥ * ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః * * * * * * * * * * * * *

మన్త్రతోధ్యాయన్నధరారణిముత్తరామ్ ॥ ఆత్మానముభయోర్మధ్యే యత్తత్ప్రజననం విదుః॥ ౪౬ ॥ తస్య నిర్మథనాజ్జాతో జాతవేదా విభావసుః । త్రయ్యా స విద్యయా రాజ్ఞా పుత్రత్వే కల్పితస్త్రివృత్॥ ౪౭ ॥ తేనాయజత యజ్ఞేశం భగవన్తమధోక్షజమ్ । ఊర్వశీలోకమన్విచ్ఛన్సర్వదేవమయం హరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏక ఏవ పురా వేదః ప్రణవస్సర్వవాఙ్మయః । దేవో నారాయణో నాన్య ఏకోఽగ్నిర్వర్ణ ఏవ చ ॥ ౪౯ ॥ పురూరవస ఏవాసీత్త్రయీ త్రేతాముఖే నృప । అగ్నినా ప్రజయా రాజా లోకం గాన్ధర్వమేయివాన్ ॥౫౦॥ * ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః * * * * * * * * * * * *

ఐళస్య చోర్వశీగర్భాత్షడాసన్నాత్మజా నృప । ఆయుః శ్రుతాయుస్సత్యాయూ రయోఽథ విజయో జయః॥ ౧ ॥ శ్రుతాయోర్వసుమాన్పుత్రస్సత్యాయోస్తు * శ్రుతఞ్జయః। రయస్య సుత ఏకశ్చ జయస్య తనయో † ఽమితః ॥ ౨ ॥ భీమస్తు విజయస్యాథ కాఞ్చనో హోత్రకస్తతః । తస్య జహ్నుస్సుతో గఙ్గాం గణ్డూషీకృత్య యోఽపిబత్ ॥ ౩ ॥ జహ్నోస్తు పూరుస్తత్పుత్రో బలాకశ్చాత్మజోఽజకః । తతః కుశః కుశస్యాపి కుశామ్బో మూర్తయో వసుః॥ కుశనాభశ్చ చత్వారో గాధిరాసీత్కుశామ్బుతః॥ ౪ ॥ తస్య సత్యవతీం కన్యామృచీకోఽయాచత ద్విజః । వరం విసదృశం దృష్ట్వా గాధిర్భార్గవమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం హయానాం చన్ద్రవర్చసామ్ । సహస్రం దీయ

ఐలస్య పురూరవసః ఊర్వశీగర్భాత్, సంవత్సరాన్తే సకృదాత్రౌ సఙ్గతాయా ఊర్వశ్యా ఉదరాత్- హే నృప, షడాత్మజా-ఆసన్ - తే చాయ్వాదిసంజ్ఞాః * ॥౧॥ * శ్రుతాయోరితి॥ తత్ర-శ్రుతాయుప్రభృతీనాం వంశానల్పాదిక్రమేణాహ॥ శ్రుతాయోః-పుత్రో, వసుమాన్, సత్యాయోః-పుత్రస్తు, ధనంజయః, శ్రుతఞ్జయ ఇతి పాఠాన్తరం, ఏకసంజ్ఞశ్చైత్రి, ద్వౌ, పుత్రౌ, జయస్య తు, తనయో, విభుః, అమిత ఇతి పాఠాన్తరం-తదా తత్సంజ్ఞః * ॥ ౨ ॥ * విజయస్య తు, భీమః, పుత్రః, తస్య తు, కాఞ్చనః ఆయోస్తు పుత్రాస్సప్తదశ వక్ష్యన్తే, తతః కాఞ్చనాద్ వసుమతో వా, హోత్రకః-జజ్ఞ ఇతి శేషః, తస్య హోత్రకస్య, సుతో-జహ్నుః, తం విశినష్టి యో జహ్నుర్గణ్డూషీకృత్య, గఙ్గామపిబత్ * ॥ ౩ ॥ * జహ్నోస్తు, పుత్రః, పూరుస్తత్పుత్రః, పూరుపుత్రో, బలాకస్తస్యాత్మజ-స్త్వజకః, తతోఽజకాత్, కుశః-కుశస్య తు, కుశామ్బాదయశ్చత్వారః-పుత్రాః తత్ర, కుశామ్బాద్గాధిరాసీజ్జజ్ఞే * ॥ ౪ ॥ * గాధేః పుత్రోఽపి విశ్వామిత్రో బ్రహ్మర్షిరభూదిత్యుత్తరాధ్యాయే వక్ష్యతి " గాధేరాసీన్మహాతేజా " ఇత్యాదినా, తత్ర తావదుపోద్ఘాతత్వేన భృగువంశభవస్య ఋచీకస్య చరితం ప్రసక్తానుప్రసక్త్యా పరశురామావతారతచ్చరిత్రాదికం చాహ॥ తస్య సత్యవతీమిత్యాదినా॥ తస్య గాధేః-కన్యాం దుహితరం, సత్యవత్యాఖ్యాం, ఋచీకాఖ్యో, ద్విజో-భార్గవో, ఽయాచత, తతో, గాధిర్వరం, విసదృశం కన్యాయా అననురూపం, దృష్ట్వా, భార్గవమృచీకమువాచ * ॥ ౫ ॥ * కిమితి॥ ఏకత ఇతి॥ దక్షిణవామయోరేకత ఏకస్మిన్పార్శ్వే, శ్యామః కర్ణో యేషాం, చన్ద్రస్యేవ వర్చో యేషాం, తేషాం, హయానామశ్వానాం, సహస్రం, కన్యాయాశ్శుల్కం, దీయతాం నచేదమపి పర్యాప్తమస్మత్కన్యాయాః, యతః, కుశికాః కౌశికా, వ

౨॥ శ్లో * పా॥ ధనంజయః. † ॥ తనయో విభుః.

యమితి * ॥ ౬ ॥ * ఇతీతి॥ ఇతీత్థం-ముక్తః-స్తస్యగాధే-ర్మతిం-జ్ఞాత్వా-మామననురూపం దృష్టవతో ఽస్యాయం మతిరభూదితి జ్ఞాత్వా-వరుణస్యా-న్తికం గతః-తత ఆనీయ-యాచ్ఞయా ప్రతిగృహ్యేత్యాదిః-తాన్ తదుక్తవిధాన్, నశ్వాన్-దత్వా-వరాననాం-సత్యవతీ-ముపయేమే * ॥ ౭ ॥ * స ఇతి ॥ తతః-కదాచి-త్స ఋషిః ఋచికః - పుత్రకామ్యయా ఆత్మనోః పుత్రేచ్ఛయా పత్న్యా-శ్వశ్ర్వా పత్నీమాత్రా చ - ప్రార్థితః - ఉభయైర్బ్రాహ్మైః క్షాత్రైశ్చ మన్త్రైశ్చరుం శ్రపయిత్వా - పత్న్యాః పుత్రార్థం బ్రాహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితమేకం చరుం-శ్వశ్ర్వాస్తు-పుత్రార్థం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితమపరం చ చరుం - పాచయిత్వేత్యర్థః మునిః ఋచికః-స్నాతుం గతః * ॥ ౮ ॥ * తావదితి॥ తావత్ యావత్స్నాత్వా మునిర్నాగతస్తావ - ద్భార్యాయాం భర్తుః స్నేహాధిక్యాత్పుత్ర్యాస్సత్యవత్యాశ్చరుం శ్రేష్ఠం మన్వానయా-మాత్రా-యాచితా, సత్యవతీ, స్వం-చరుం, బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వమాత్రే, ప్రాయచ్ఛత్ ప్రాదాత్-మాతుస్తు - చరుం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వయ - మదాత్ అదత్ భక్షితవతీ-దీర్ఘ్యత్యయ ఆర్షః * ॥ ౯ ॥ * తత-ఆగతః-మునిః ఋచికః, తచ్చరువినిమయరూపం కర్మ-విజ్ఞాయ-పత్నీం-ప్రాహ-కిమితి త్వం-కష్టం జుగుప్సితమకార్షీః-అత, స్తవ-పుత్రో దణ్డధరో, ఘోరో-భవితా, తవ-భ్రాతా తు-బ్రహ్మవిత్తమో భవితేతి * ॥ ౧౦ ॥ * ప్రసాదిత ఇతి-తత-స్సత్యవత్యా, మైవం భూదేవం న నిగృహాణేతి-ప్రార్థితో భార్గవ ఆహ కిమితి-అథ తర్హి భవేత్పౌత్ర ఇతి తర్హి పౌత్రో ఘోరో భవితా పుత్రస్తు శాన్త ఏవేత్యాహేత్యర్థః-తత-స్సత్యవత్యాః జమదగ్ని-రజాయత * ॥ ౧౧ ॥ * సా చేతి॥ సా చ సత్యవతీ, కౌశికీ సుమహాపుణ్యా లోకపావనీ నదీ బభూవ కౌశికీరూపేణ సస్యన్ద ఇత్యర్థః-అథ జమదగ్ని ర్యాం, రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యా, ముపాహ ఉపయేమే

తాం శుల్కం కన్యాయాః కుశికా వయమ్ ॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తస్తన్మతిం జ్ఞాత్వా గతస్స వరుణాన్తికమ్ । ఆనీయ దత్వా తానశ్వానుపయేమే వరాననామ్ ॥ ౭ ॥ స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా శ్వశ్ర్వా చాపత్యకామ్యయా । శ్రపయిత్వోభయైర్మన్త్రైశ్చరుం స్నాతుం గతో మునిః ॥ ౮ ॥ తావత్సత్యవతీ మాత్రా స్వచరుం యాచితా సతీ । శ్రేష్ఠం మన్వానయాఽయచ్ఛన్మాత్రే మాతురదాత్స్వయమ్ ॥ ౯ ॥ తద్విజ్ఞాయ మునిః ప్రాహ పత్నీం కష్టమకార్షీః । పుత్రో ఘోరో దణ్డధరో భ్రాతా తే బ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౧౦ ॥ ప్రసాదితస్సత్యవత్యా మైవం భూదితి భార్గవః । అథ తర్హి భవేత్పౌత్రో జమదగ్నిస్తతోఽభవత్ ॥ ౧౧ ॥ సా చాభూత్సుమహాపుణ్యా కౌశికీ లోకపావనీ । రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యాం జమదగ్నిరువాహ యామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాం హి భార్గవ ఋషేస్సుతా వసుమనాదయః । యవీయాన్ జజ్ఞ ఏతేషాం రామ ఇత్యభివిశ్రుతః ॥ ౧౩ ॥ యమాహుర్వాసుదేవాంశం హైహయానాం కులాన్తకమ్ । త్రిస్సప్తకృత్వో య ఇమాం చక్రే నిఃక్షత్రియాం మహీమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృప్తం క్షత్రం భువో భారమబ్రహ్మణ్యమధార్మికమ్ । రజస్తమోవృతమహన్ ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి ॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కిం తదంహో భగవతో రాజన్యైరజితాత్మభిః । కృతం యేన కులం నష్టం క్షత్రియాణామభీక్ష్ణశః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హైహయానామధిపతిరర్జునః క్షత్రియర్షభః । దత్తం నారాయణాంశాంశమారాధ్య పరికర్మభిః ॥ ౧౭ ॥ వాహూన్దశశతం లేభే దుర్ధర్షత్వమరాతిషు । అవ్యాహ

మే * ॥ ౧౨ ॥ * తస్యాం హీతి॥ తస్యాం హి రేణుకాయాం-భార్గవ ఋషేర్జమదగ్నే-ర్వసుమనాదయః-సుతా-జజ్ఞిర ఇతి శేషః-తేషాం వసుమనాదీనాం-యవీయాన్ కనీయాన్-రామ ఇత్యభితః ప్రఖ్యాతః * ॥ ౧౩ ॥ * తం విశినష్టి॥ యమితి॥ యం రామం, వాసుదేవాంశం వాసుదేవాంశావేశావతారం, ఆహుః, తదవతారయాథాత్మ్యవేదిన ఇతి శేషః-కథం భూతం-హైహయానాం కార్తవీర్యాదీనాం-కులస్యా-న్తకః-నాశకః-యో-రామ, ఇమాం, మహీం, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం, నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం చక్రే * ॥ ౧౪ ॥ * దృప్తమితి॥ ఫల్గున్యల్పే-అంహస్యపరాధే-కృతేఽపి క్షత్రం క్షత్రకుల - మహన్ హతవాన్-కథం భూతం దృప్తం గర్వితం-పృథ్వ్యా, భారం భారావహం-అబ్రహ్మణ్యం బ్రాహ్మణేష్వసాధు రజస్తమోభ్యాం, వృతమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * తత్ర ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి క్షత్రమహన్నిత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ కిమితి॥ అకృతాత్మభిర్దురాత్మభిః-రాజన్యైః-కృతం-త-దంహః కిం కిం స్వరూపం-కీదృశం చ-యేనాంహసా హేతునా-పౌనఃపున్యేన, క్షత్రియాణాం-కులం-నష్టమ్ * ॥ ౧౬ ॥ * ఏవం పృష్టో మునిః కార్తవీర్యార్జునేన కృతమపరాధం వక్తుం తస్య హేతుమైశ్వర్యాదికమాహ॥ హైహయానామితి షడ్భిః॥ హైహయానాం జనపదానా-మధిపతిః-పురుషర్షభోఽర్జునః కార్తవీర్యః, పరికర్మభిః పరిచర్యాభిః-నారాయణాంశావతారభూతం, దత్తం దత్తాత్రేయ-మారాధ్య * ॥ ౧౭ ॥ * దశశతం సహస్రం-బాహూన్ - అరాతిషు శత్రుషు-దుర్ధరత్వం దుస్సహత్వ మవ్యాహతత్వమిన్ద్రియాదికం-యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం చ, లేభే లబ్ధవాన్-ఇన్ద్రియాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వ - స్తతోఽవ్యాహతశబ్దేన కర్మధారయః-తత్ర-ఓజో బుద్ధిబలం-తేజశ్శరీరకాన్తిః, వీర్యమిన్ద్రియబలం, యశః కీర్తిః-బలం శరీరబలం, ఐశ్వర్యం విశినష్టి-యత్ర యస్మిన్నైశ్వర్యే అణిమాదయో గుణాః, ఏవం, లబ్ధసహస్రబాహ్వాదిః, రర్జునః-పవనో - యథా - తద్వ, ల్లోకేష్వ,

న్యాహతగతి-ర్వ్యచచార ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స్త్రీభిరితి॥ స - కదాచిత్ - స్త్రియ ఏవ రత్నాని తై-రావృతః-వైజయన్తీం స్రజం బిభ్రాణః-రేవామ్భసి నర్మదాజలే-క్రీడన్-మదోద్రిక్త-స్సరితం రేవాం-భుజై రురోధ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ విప్లావితమితి॥ తదా దశాననో దిగ్విజయాయ మాహిష్మత్యాః అర్జునపుర్యాస్సమీపే నర్మదాయాం శిబిరే దేవపూజాం కుర్వన్ - తేన ప్రవాహస్యావరోధాత్ప్రతిస్రోతసః ప్రత్యుద్గతప్రవాహాయా - స్సరితో నర్మదాయా-జలై-రాప్లావితం - స్వశిబిరం-మాలక్ష్య-తస్మాదప-వీరమాత్మానం మన్యమానః-తస్య కార్తవీర్యస్య-తద్వీర్యం-నామృష్యన్నమమర్ష-కిన్తు - తమభ్యద్రవ-దితి శేషః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ గృహీత ఇతి॥ తతః-కృతకిల్బిషః క్రీడన్తమభిభవితుం ప్రవృత్తో-దశాననః-స్త్రీణాం-సమక్షం-యేనార్జునేన-లీలయా-గృహీతః-మాహిష్మత్యాం పుర్యాం-సన్నిరుద్ధః-పశ్చా-న్ముక్తశ్చ -యథా కపిర్గృహీతో ముచ్యతే-తద్వత్ - అనేన రావణాదప్యతిశయితవీర్యవత్త్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇదానీం తత్కృతమపరాధం దర్శయన్నాహ॥ స ఏకదేత్యాదినా॥ సోఽర్జునః-కదాచి-ద్విపినే-సుచిరం-మృగయాం-విచరన్ కుర్వన్ యదృచ్ఛయా- జమదగ్నే - రాశ్రమస్థాన - ముపాగమత్ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్మా ఇతి॥ తస్మై ఆగతాయ-నరదేవాయార్జునాయ-సైన్యామాత్యవాహనసహితాయ-సమునిర్జమదగ్ని-స్తపోధనో- హవిష్మత్యా కామధేన్వా, అర్హణమాతిథ్యమాహరచ్చక్రే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స ఇతి ॥ తదా-సోఽర్జునః-ఆత్మన-ఐశ్వర్యాదప్య-తిశయిత-మద్భుతం-వీర్యం సామర్థ్యం-దృష్ట్వా-తదర్హణం - నాద్రియత నాదృతవాన్-కిన్తు-స హైహయోఽర్జునః-అగ్నిహోత్ర్యాం హోమధేనౌ-సాభిలాషో, భటాన్-దృష్ట్వా-ఋషే-ర్హవిర్ధానీం ధేనుం-హర్తు-మచూచుదత్ - తే- చోదితా-నరా - సవత్సాం క్రన్దతీం క్రోశన్తీం-హవి

తేన్ద్రియౌజశ్శ్రీతేజోవీర్యయశోబలమ్ ॥ ౧౮ ॥ యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం గుణా యత్రాణిమాదయః । చచారావ్యాహతగతిర్లోకేషు పవనో యథా ॥ ౧౯ ॥ స్త్రీరత్నైరావృతః క్రీడన్రేవామ్భసి మదోత్కటః । వైజయన్తీం స్రజం బిభ్రద్రురోధ సరితం భుజైః ॥ ౨౦ ॥ విప్లావితం స్వశిబిరం ప్రతిస్రోతస్సరిజ్జలైః । నామృష్యత్తస్య తద్వీర్యం వీరమానీ దశాననః॥ ౨౧ ॥ గృహీతో లీలయా స్త్రీణాం సమక్షం కృతకిల్బిషః ।మాహిష్మత్యాం సంనిరుద్ధో ముక్తో యేన కపిర్యథా ॥ ౨౨ ॥ స ఏకదా తు మృగయాం పచరన్విజనే వనే । యదృచ్ఛయాఽఽశ్రమపదం జమదగ్నేరుపాగమత్॥ ౨౩ ॥ తస్మై స నరదేవాయ మునిరర్హణమాహరత్ । ససైన్యామాత్యవాహాయ హవిష్మత్యా తపోధనః ॥ సవీరస్తత్ర తం దృష్ట్వా హ్యాత్మైశ్వర్యాతిశాయినమ్ । తన్నాద్రియ * తాగ్నిహోత్ర్యాం సాభిలాషస్సహైహయః॥ ౨౫ ॥ హవిర్ధానీమృషేర్దర్పాన్నరాన్హర్తుమచోదయత్। తే తాం మాహిష్మతీం నిన్యుస్సవత్సాం క్రన్ద*తీం బలాత్ ॥ ౨౬ ॥ అథ రాజని నిర్యాతే రామస్స్వాశ్రమమాగతః॥ శ్రుత్వా తత్తస్య దౌరాత్మ్యం చుక్రోధాహిరివాహతః ॥ ౨౭ ॥ ఘోరమాదాయ పరశుం సతూణం వర్మ కార్ముకమ్ । అన్వధావత దుర్ధర్షో మృగేన్ద్ర ఇవ యూథపమ్॥ ౨౮ ॥ తమాపతన్తం భృగువర్యమోజసా ధనుర్ధరం బాణపరశ్వధాయుధమ్ । ఐణేయచర్మామ్బరమర్కధామభిర్యుతం జటాభిర్దదృశే పురీం విశన్ ॥ ౨౯ ॥ అచోదయద్ధస్తిరథాశ్వపత్తిభిర్గదాసిబాణర్ష్టిశతఘ్ని*శక్తిభిః ।

ర్ధానీం బలా-త్ప్రసహ్య-మాహిష్మతీం పురీం నిన్యుః ❁ ॥ ౨౫॥౨౬ ॥ ❁ అథేతి ॥ అథ-రాజన్యర్జునే-నిర్యాతే నిర్గతే సతి-పూర్వం క్వచి-ద్గతో-రామః-పితురాశ్రమ, మాగత- స్తస్యార్జునస్య-తద్దౌరాత్మ్యం, శ్రుత్వా, ఆహత స్తాడితః- అహిస్సర్ప ఇవ, చుక్రోధ క్రుద్ధో బభూవ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఘోరమితి॥ తతో-ఘోరం భీషణం-పరశుం, సతూణం-కార్ముకం వర్మ కవచం చా-దాయ-మృగేన్ద్రస్సింహో-యూథపం గజం ప్రతీవ-దురాధర్షో, ఽన్వధావత్ అర్జునం పృష్ఠతోఽనుసృత్యాధావత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తమితి॥ తత, స్తమాపతన్తం - భృగువర్యం రామం - పురీం-విశ-న్నర్జునో-దదర్శ-కథం భూతం-ఓజసా, ఉపలక్షితమితి శేషః, ఓజసా ఆపతన్తమితి వా - బాణపరశ్వధౌ బాణపరశూ, ఆయుధే, యస్య తం, ఐణేయం చర్మ కృష్ణాజిన, మమ్బరం-యస్య, తం-అర్కస్యేవ-ధామ తేజో, యాసాం-తాభి-ర్జటాభి ర్యుతమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అచోదయదితి॥ తతో, ఽర్జునః, హస్త్యాదిభి-ర్గదాదిభిశ్చ-అతిభీషణా, స్సప్తదశా- క్షౌహిణీస్సేనా, అచూచుదత్, ఋష్టిశతఘ్నిశక్తయః ఆయుధవిశేషాః- తాశ్చాక్షౌహిణీ- ర్భగవా, న్రామో భార్గవ-ఏకోఽసహాయ ఏవా - సూదయత్ జఘాన - హస్తినో గజాః, పత్తయః పదాతయః- రథానామేకవింశతి సహస్రాణి అష్టౌ శతాని సప్తతిశ్చైకా - ఏవం గజానామపి-నరాణాంతు శతసహస్రాణి నవ సహస్రాణి చ పంచాశదధికాని త్రీణి శతాని చ-అశ్వానాంతు సహస్రాణి షట్షష్టిః షట్చేతి - సంకలయ్యైకా అక్షౌహిణీ జ్ఞేయా, తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయేఽధ్యాయే " ఏకో రథో గజశ్చైకః నరాః పఞ్చ పదాతయః - త్రయశ్చ తురగా స్తజ్జ్ఞైః పత్తిరిత్యభిధీయతే ॥ పత్తిం తు త్రిగుణామేతాం విదుస్సేనాముఖం బుధాః ॥ త్రీణి సేనాముఖాన్యేకో గుల్మ ఇత్యభిధీయతే ॥ త్రయో గుల్మా గణో నామ వాహినీ తు గణా

స్త్రయః-శ్రుతాస్త్రిస్తువాహిన్యః పృతనేతి విచక్షణైః॥ చమూస్తు పృతనాస్తిస్రశ్చమ్వస్తిస్రస్త్వనీకినీ। అనీకినీం దశగుణామాహురక్షౌహిణీం బుధాః॥ అక్షౌహిణ్యాస్తు సఙ్ఖ్యాతా రథానాం ద్విజసత్తమాః॥ సఙ్ఖ్యాగణితతత్త్వజ్ఞైస్సహస్రాణ్యేకవింశతిః॥ శతాన్యుపరి చాష్టౌ చ తథా భూయశ్చ సప్తతిః॥ గజానాం తు పరీమాణం తావదేవాత్ర నిర్దిశేత్॥ జ్ఞేయం శతసహస్రం తు సహస్రాణి తథా నవ॥ నరాణామధి పఞ్చాశచ్ఛతాని త్రీణి చానఘాః॥ పఞ్చషష్టిసహస్రాణి తథాశ్వానాం శతాని చ॥ దశోత్తరాణి షట్ప్రాహుర్యథావదభిసఙ్ఖ్యయా॥ ఏతామక్షౌహిణీం ప్రాహుస్సఙ్ఖ్యాతత్త్వవిదో జనాః,, ఇతి ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ యతో యత ఇతి॥ ప్రహరన్ పరశ్వధో యస్య, అనలస్యేవ, ఓజస్తేజో, యస్య, అసౌ రామః, పరేషాం, చక్రం సైన్యమణ్డలం, సూదయతీతి-తథాభూతో, యత్ర యత్ర యతో యత్ర యత్ర సైన్యే - విచక్రమ ఇతి శేషః-తత స్తత స్తత్ర తత్ర-ఛిన్నా, భుజా ఊరవః కన్ధరాశ్చ, యేషాం-హతాః-సూతా వాహనాని చ యేషాం, తే, వీరాః-నిపేతుః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తత - రామస్య, కుఠారేణ - సాయకైశ్చ, వివృక్ణాశ్ఛిన్నా, వర్మాదయో, యస్య, త-త్స్వసైన్యం-రుధిరౌఘేణ కర్దమో యస్మిన్, తస్మిన్-రణాజిరే యుద్ధాఙ్గణే, నిపాతితం, దృష్ట్వా, హైహయోఽర్జునో-రుషా, ఆపతత్-తత్ర-విగ్రహో దేహః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ అథేతి॥ అథ, పఞ్చశతేషు ధనుష్మద్బాహుభి-ర్బాణాన్యుగపత్-స్వోఽర్జునో - రామాయ-సన్దధే, అథ, శస్త్రభృతామగ్రణీః, రామ, ఏకధన్వీ-తాన్-బాణాన్, ఇషుభిః, సమమేకదా-సమచ్ఛినత్, సంచిచ్ఛేద ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ పునరితి॥ పున, స్స్వహస్తై-రచలా-నద్రీన్ పాంశ్చ్లో, త్క్షిప్య, యుధి సఙ్గ్రామే, వేగా, దభిధావ

అక్షౌహిణీస్సప్తదశాతిభీషణాస్తా రామ ఏకో భగవానసూదయత్॥ ౩౦ ॥ యతో యతోఽసౌ ప్రహరత్పరశ్వధో మనోఽనిలౌజాః పరచక్రసూదనః। తతస్తతశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరా నిపేతురుర్వ్యాం హతసూతవాహనాః॥ దృష్ట్వా స్వసైన్యం రుధిరౌఘకర్దమే రణాజిరే రామకుఠారసాయకైః। వివృక్ణవర్మధ్వజచాపవిగ్రహం నిపాతితం హైహయ ఆపతద్రుషా॥ ౩౨ ॥ అథార్జునః పఞ్చశతేషు బాహుభిర్ధనుస్సు బాణాన్యుగపత్స సన్దధే। రామాయ రామోఽస్త్రభృతాం సమగ్రణీస్తాన్యేకధన్వేషుభిరచ్ఛినత్సమమ్॥ ౩౩ ॥ పునస్స్వహస్తైరచలాన్మృధేఽఙ్ఘ్రిపానుత్క్షిప్య వేగాదభిధావతో యుధి। భుజాన్కుఠారేణ కఠోరనేమినా చిచ్ఛేద రామః ప్రసభం హసన్నివ॥ ౩౪ ॥ కృత్తబాహోశ్శిరస్తస్య గిరేశ్శృఙ్గమివాహరత్। హతే పితరి తత్పుత్రా అయుతం దుద్రువుర్భయాత్॥ ౩౫ ॥ అగ్నిహోత్రీముపావర్త్య సవత్సాం పరవీరహా। సముపేత్యాశ్రమం పిత్రే పరిక్లిష్టాం సమర్పయత్॥ ౩౬ ॥ స్వకృతం తత్కృతం రామః పిత్రే భ్రాతృభ్య ఏవ చ। వర్ణయామాస తచ్ఛ్రుత్వా జమదగ్నిరభాషత॥ ౩౭ ॥ రామరామ మహాబాహో భవాన్పాపమకా❋ర్షీత్। అవధీన్నరదేవం యత్సర్వదేవమయం వృథా॥ ౩౮ ॥ వయం హి బ్రాహ్మణాస్తాత క్షమయాఽర్హణతాం గతాః। యయా లోకగురుర్దేవః పారమేష్ఠ్యమగాత్పదమ్॥ ౩౯ ॥ క్షమయా రోచతే లక్ష్మీర్బ్రాహ్మీ సౌరీ ప్రభా యథా। క్షమిణామాశు భగవాంస్తుష్యతే❋ హరిరీశ్వరః॥ ౪౦ ॥ రాజ్ఞో

తోఽర్జునస్య-భుజాన్-కఠోరనేమినా-కుఠారేణ-రామః- ప్రహసన్నివ-ప్రసభం బలా-చ్చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కృత్తేతి॥ కృత్తాశ్ఛిన్నా-బాహవో యస్య - తస్యార్జునస్య-శిరః-గిరేస్సకాశా-చ్ఛృఙ్గమివ- జహార, ఏవం- పితర్యర్జునే - హతే సతి, తస్యార్జునస్య-పుత్రాః, అయుతసఙ్ఖ్యాకాః, భయా-దగ్నిహోత్రీం హోమధేనుం-సవత్సా-ముపావృత్య సమీపమానీయ - రామాయ సమర్ప్య త్యర్థః-దుద్రువుః పలాయాంచక్రిరే-తతో - రామః, ఆశ్రమ - ముపేత్య, పరిక్లిష్టాం-ధేనుం - పిత్రే జమదగ్నయే - సమార్పయత్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❋ త, త్స్వేనకృతం-కర్మ పిత్రే - భ్రాతృభ్యశ్చ-వర్ణయామాస-తదాత్మోపవర్ణితం కర్మ, శ్రుత్వా - జమదగ్ని-రబ్రవీత్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తదేవాహ రామరామేతి యావత్సమాప్తి॥ హే రామరామ-మహాబాహో-భవాన్- పాపం-కృతవాన్, కిం తత్-య-త్సర్వదేవమయం నరదేవ-మర్జునం- వృథా - హతవా-నసీతి ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ కృతాగసో నహననం పాపమిత్యత్రాహ॥ వయమితి॥ వయం-బ్రాహ్మణా - హి " ఘాతుం న ఘాతుకో విప్ర,, ఇత్యుక్తవిధా హీతి భావః - క్షమయా హేతుభూతయా-అర్హణతాం పూజ్యతాం గతాః ప్రాప్తాః॥ క్షమాం ప్రస్తౌతి॥ యయేతి, లోకగురు-ర్దేవో బ్రహ్మా - యయా క్షమయా పారమేష్ఠ్యం పరమేష్ఠియోగ్యం-పదం స్థానం-అగాత్ప్రాప్తవాన్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ క్షమయేతి॥ క్షమయైవ, బ్రాహ్మీ లక్ష్మీః-బ్రహ్మకులసంబన్ధినీ శమదమాదిసంపత్-యథా, సౌరీ సూర్యప్రభా-తథా- రోచతే ప్రకాశతే భగవాన్ . హరి-రీశ్వరోఽపి క్షమిణాం క్షమావతా మేవా-శు, తుష్యతే ప్రసన్నో భవతీతి భావః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ రాజ్ఞేతి । కించ, మూర్ధాభిషిక్తస్య సార్వభౌమస్యేత్యర్థః-తస్య రాజ్ఞో, వధో, బ్రహ్మవధాద్విప్రవధాదపి గురుః నితరాం పాపరూపః, అత స్త్వమచ్యుతే భగవతి, న్యస్తా - చేతనా

జ్ఞానం-యస్య-తథాభూత- స్తీర్థానాంగఙ్గాదీనాం-సంసేవయా-అంహ స్తత్పాపం-జహిఅపాకురు ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం,పిత్రో-పశిక్షిత ఆదిష్టో-రామ- స్తథే-త్యఙ్గీకృత్య, హేకురునన్దన-సంవత్సరం-తీర్థచర్యాం,చరిత్వాకృత్వా,పునరాశ్రమ-మాయయౌ ❁ ॥౧॥ ❁ కదాచిదితి॥ఏవంస్థితే-కదాచి-ద్రేణుకా-గఙ్గాం ప్రతిగతా-తస్యాం-కంచి-దప్సరోభిస్సహ-క్రీడన్తం, పద్మమాలినం చిత్రరథాఖ్యం-గన్ధర్వరాజ-మపశ్యత్ ❁ ॥౨॥ ❁ ఉదకార్థంజలాహరణార్థం-నదీంగఙ్గాం-గతా- రేణుకా-క్రీడన్తంవిలోకయ న్తీసతీ కించిదీష-చ్చిత్రరథే-స్పృహా-యస్యాః- స్తథాభూతా, హోమవేలాంపత్యురగ్నిహోత్రహోమసమయం,ననస్మారవిస్మృతవతీ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కాలాత్యయమితి॥తతః,కథంచి- త్తం కాలాతిక్రమం,విలోక్యవిదిత్వా-మునేఃపత్యుస్సకాశా,దాత్మన,శ్శాపమాశఙ్కమానా, రేణుకా,త్వరయా, ఆగత్య,కలశం,పురఃపత్యురగ్రే,నిధాయ,కృతాఞ్జలిః,తస్థౌ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ వ్యభిచారమితి॥తతో,మునిర్జమదగ్నిః,పత్న్యాః,వ్యభిచారం,జ్ఞాత్వా,ప్రకుపితః,పుత్రా,నబ్రవీత్,కిమితి, హేపుత్రకాః,పాపా మేనాం ఘ్నతమారయతేతి,ఏవముక్తా,స్తేపుత్రా,నచక్రిరే,మాతృవధమితి శేషః ❁ ॥౫॥ ❁ పిత్రా,సంచోదిత,ఆజ్ఞాతిలఙ్ఘినాం,భ్రాతౄణాం మాతుశ్చ,వధే,పరిచోదిత,స్సరామః,మాత్రాసహ,భ్రాతౄ,నవధీత్,కథమేవమకృత్యంకృతవానితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్రామం విశినష్టి॥మునేఃపితు-ర్యః-స్సమాధి- స్తస్య-తపసశ్చ- సమ్యక్ప్రభావం-జానాతీతి-తథాభూతః, యదినహన్యాంమామపిశప్తుం,

మూర్ధాభిషిక్తస్యవధో బ్రహ్మవధాద్గురుః । తీర్థసంసేవయాచాంహో జహ్యఙ్గాచ్యుతచేతనః ॥ ౪౧ ॥ ❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుకఉవాచ ॥ పిత్రోపశిక్షితో రామ స్తథేతికురునన్దన । సంవత్సరంతీర్థయాత్రాం చరిత్వాఽఽశ్రమమావ్ర
జత్ ॥ ౧ ॥ కదాచిద్రేణుకాయాతా గఙ్గాయాంపద్మమాలినమ్ । గన్ధర్వరాజంక్రీడన్తమప్సరోభిరవైక్షత ॥ ౨ ॥
విలోకయన్తీక్రీడన్తముదకాయనదీంగతా । హోమవేలాంనసస్మారకించిచ్చిత్రరథస్పృహా ॥౩॥ కాలాత్యయం
తంవిలోక్యమునేశ్శాపవిశఙ్కితా । ఆగత్యకలశంతస్థౌపురోధాయకృతాఞ్జలిః ॥ ౪ ॥ వ్యభిచారంమునిర్జ్ఞాత్వా
పత్న్యాఃప్రకుపితోఽబ్రవీత్ । ఘ్నతైనాంపుత్రకాఃపాపామిత్యుక్తాస్తేనచక్రిరే ॥ ౫ ॥ రామస్సంచోదితః
పిత్రాభ్రాతౄన్మాత్రాసహావధీత్ । ప్రభావజ్ఞోమునేస్సమ్యక్సమాధేస్తపసశ్చసః ॥ ౬ ॥ వరేణచ్ఛన్దయామా
సప్రీతస్సత్యవతీసుతః । వవ్రేహతానాంరామోఽపిజీవితంచాస్మృతింవధే ॥ ౭ ॥ ఉత్తస్థుస్తేకుశలినోనిద్రాపా
యఇవాఞ్జసా । పితుర్విద్వాంస్తపోవీర్యం రామశ్చక్రేసుహృద్వధమ్ ॥ ౮ ॥ యేఽర్జునస్యసుతారాజన్స్మరన్త
స్స్వపితుర్వధమ్ । రామవీర్యపరాభూతా లేభిరేశర్మనక్వచిత్ ॥ ౯ ॥ ఏకదాఽఽశ్రమతోరామేసభ్రాతరివనం
గతే । వైరంసిసాధయిషవోలబ్ధచ్ఛిద్రాఉపాగమన్ ॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽగ్న్యగారఆసీనమావేశితధియంమునిమ్ ।
భగవత్యుత్తమశ్లోకేజఘ్నుస్తేపాపనిశ్చయాః ॥ ౧౧ ॥ యాచ్యమానాఃకృపణయారామమాత్రాఽతిదారు
ణాః । ప్రసహ్యశిరఉత్కృత్యనిన్యుస్తేక్షత్రబన్ధవః ॥ ౧౨ ॥ రేణుకాదుఃఖశోకార్తానిఘ్నన్త్యాత్మానమాత్మ

ప్రభుర్యదిహన్యాంశక్తః పునఃప్రసాదితఃపితామృతాన్ జీవయితుంసమర్థ ఇతిజానన్నితిభావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తతః ప్రీత-స్సత్యవత్యాస్సుతోజమదగ్ని-ర్వరేణ-ఛన్దయామాస, అధ్యయనేనవసతీతివద్వరేణేతిహేత్వర్థే తృతీయా వరార్థంచోదయామాసేత్యర్థః, రామమితిశేషః॥తతః-పిత్రా- వరాయ-చోదితో-రామః-హతానాం-పున-ర్జీవనం- తేషా-మాత్మవధే-అస్మృతింవిస్మృతించ-వవ్రే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత-స్తేభ్రాతర-స్సమాతృకాఃనిద్రాన్త ఇవా- ఞ్జసా-కుశలినోజీవన్త - ఉత్తస్థుః-నన్వనుచితంకథంకృతవాన్ తత్రాహ॥ పితురితి ॥పూర్వోక్తఏవాభిప్రాయః-శబ్దార్థఃస్ఫుటః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సర్వక్షత్రియవధేకారణంవక్తుమాహ॥యేఽర్జునస్యసుతా ఇత్యాదినా ॥ హేరాజ-న్నర్జునస్య-యే-సుతాః-రామవీర్యేణ - పలాయితాః-స్తే-స్వపితు-ర్వధం-రామకృతం-స్మరన్తః-క్వచిదపి-శర్మసుఖం-నలేభిరే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏకదేతి॥కదాచి-త్సభ్రాతరి-రామే-స్వాశ్రమా-ద్వనం,గతేసతి- వైరంసి-సాధయిషవః-లబ్ధచ్ఛిద్రాలబ్ధావసరాః - ఉపాగమన్-అర్జునసుతా ఇత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి॥తత్రాశ్రమే - అగ్న్యగారేఅగ్నిహోత్రశాలాయా - మాసీనం-భగవత్యా - వేశితధియంసమాహితమనసం,మునింజమదగ్నిం-దృష్ట్వా - పాపఏవనిశ్చయోయేషాం- తేఽర్జునసుతాజఘ్నుఃహతవన్తః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యాచ్యమానాఇతి॥కృపణయా - రామమాత్రా-రేణుకయా-యాచ్యమానాః-ఏనంనమారయతేతి శేషః - అతిదారుణాఃనితరాంక్రూరాః - బలా-చ్ఛిర-ఉత్కృత్య-తే-క్షత్రబన్ధవో,నిన్యుఃనీతవన్తః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ రేణుకేతి॥తదా-రేణుకా-దుఃఖశోకార్తా-దుఃఖంమానసికః , క్లేశః-శోకోబాహ్యః-తాభ్యాం-ఆర్తాపీడి

తా-ఆత్మనా ఆత్మానం-ఘ్నన్తీ తాడయన్తీ సతీ-రామరామే-త్యేవ-ముచ్చైః-శ్చుక్రోశ ఆజుహావ ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ హా రామేతి-ఆర్తస్వరం-దూరస్థాః-శ్రుత్వా-సుతాః-త్వరయా-ఆశ్రమ మాగత్య-హతం-పితరం-దదృశుః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ త ఇతి॥ తే జమదగ్నేస్సుతాః, దుఃఖాదీనాం-వేగేన విమోహితాః-బభూవురితి శేషః-తత్ర దుఃఖం మానసిక ఉపతాపః - రోషః క్రోధః-అమర్షోఽక్షమా-ఆర్తిర్దైన్యం-శోకో రోదనమ్-తతో-రామః, హా తాతే-త్యాదిరూపేణ విలప్య, పితు-ర్దేహం-భ్రాతృషు నిధాయ-పితుర్దేహం రక్షతేతి భ్రాతౄనాదిశ్యేత్యర్థః-స్వయం-పరశుం - ప్రగృహ్య-క్షత్రాన్తాయ క్షత్రకులనాశాయ-మనో దధే సఙ్కల్పం చకార ※ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ※ గత్వేతి॥ తత-స్స రామః - బ్రహ్మఘ్నై-ర్విహతా - శ్రీ-ర్యస్యా - స్తాం-మాహిష్మతీం, గత్వా-తస్యాః పుర్యాః, మధ్యే, హైహయానాం-శిరోభిః-మహాగిరిం-చక్రే చకార ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ తద్రక్తేనేతి॥ తేషాం-రక్తేన-అబ్రహ్మణ్యానాం-భయావహాం-ఘోరాం, నదీం చ చక్రే తథాఽపి-సర్వక్షత్రవధే-కారణం తత్రాహ॥ హేతుం కృత్వేతి సార్ధేన ॥ క్షత్రే-అమఙ్గళకారిణి అన్యాయవర్తిని సతి-పితృవధం, హేతుం నిమిత్తం - కృత్వా ప్రభూ రామః-త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం పృథ్వీం-నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం-కృత్వా-శమన్తపఞ్చకాఖ్యే దేశే-శోణితోదకాన్-హ్రదాన్-పఞ్చేతి శేషః-చక్రే హే-నృప- అత్ర శోణితోదాన్ హ్రదాన్నృపేతి పాఠస్తు సాంప్రదాయికః - హ్రదాన్నవేతి త్వపపాఠః-తద్దేశే శమన్తపఞ్చకశబ్దప్రవృత్తేశ్శోణితోదకహ్రదపఞ్చకసమీపవర్తిత్వస్యైవ నిమిత్తత్వాత్ - నవేతిపాఠే శమన్తనవకశబ్దప్రయోగాపత్తేః - తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయోధ్యాయే "శమన్తపఞ్చకమితి యదుక్తం సూతనన్దన, ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయ, మితి పృష్టో మునిస్సూత ఆహ " త్రేతా ద్వాపరయోస్సన్ధౌ రామః ప్రహరతాం వరః। అసకృత్పార్థివం క్షత్రం జ

నా। రామరామేతి తాతేతి విచుక్రోశోచ్చకైస్సతీ॥ ౧౩ ॥ తదుపశ్రుత్య దూరస్థా హా రామేత్యార్తవత్స్వరమ్। త్వరయాఽఽశ్రమమాసాద్య దదృశుః పితరం హతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే దుఃఖరోషామర్షార్తిశోకవేగవిమోహితాః। హా తాత సాధో ధర్మిష్ఠ త్యక్త్వాఽస్మాన్స్వర్గతో భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ విలప్యైవం పితుర్దేహం నిధాయ భ్రాతృషు స్వయమ్। ప్రగృహ్య రామః పరశుం క్షత్రాన్తాయ మనో దధే ॥ ౧౬ ॥ గత్వా మాహిష్మతీం రామో బ్రహ్మఘ్నవిహతశ్రియమ్। తేషాం స శీర్షభీ రాజన్మధ్యే చక్రే మహాగిరిమ్ ॥ ౧౭ ॥ తద్రక్తేన నదీం ఘోరామబ్రహ్మణ్యభయావహామ్। హేతుం కృత్వా పితృవధం క్షత్రేఽమఙ్గళకారిణి ॥ ౧౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః। శమన్తపఞ్చకే చక్రే శోణితోదాన్హ్రదాన్నృప ॥ ౧౯ ॥ పితుః కాయేన సన్ధాయ శిర ఆదాయ బర్హిషి। సర్వదేవమయం దేవమాత్మానమయజన్మఖైః ॥ ౨౦ ॥ దదౌ ప్రాచీం దిశం హోత్రే బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్। అధ్వర్యవే ప్రతీచ్యాం వా ఉద్గాత్రే ఉత్తరాం దిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్యేభ్యోఽవాన్తరదిశః కశ్యపాయ చ మధ్యతః। ఆర్యావర్తముపద్రష్ట్రే సదస్యేభ్యస్తతః పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చావభృథస్నానవిధూతాశేషకిల్బిషః। సరస్వత్యాం

ఘూనామర్షచోదితః ॥ స సర్వం క్షత్రముత్సాద్య స్వవీర్యేణానలద్యుతిః। శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదాన్ ॥ స తేషు రుధిరామ్భస్సు హ్రదేషు క్రోధమూర్ఛితః। పితౄన్సన్తర్పయామాస రుధిరేణేతి నశ్శ్రుతం॥ అథర్చీకాదయోఽభ్యేత్య పితరో బ్రాహ్మణర్షభమ్। తం క్షమస్వేతి సిషిధుస్తతస్స విరరామ హ॥ తేషాం సమీపే యో దేశో హ్రదానాం రుధిరామ్భసామ్। శమన్తపఞ్చకమితి తత్పుణ్యం పరికీర్త్యతే ॥ యేన లిఙ్గేన యో దేశో యుక్తస్సముపలక్ష్యతే। తేనైవ నామ్నా తం దేశం వాచ్యమాహుర్మనీషిణ,, ఇతి-అత్ర,, తేషాం సమీపే యో దేశ ,, ఇతి సమీపశబ్దేన శమన్తశబ్దార్థ ఉక్తః - శమన్తస్సమనన్తరస్సమీపదేశః, పరితో దేశ ఇతియావత్-తేషాం రుధిరామ్భసామిత్యనేన పఞ్చకశబ్దార్థః షష్ఠీసమాసశ్చ ప్రదర్శితః - శమన్తశబ్దస్య పూర్వనిపాతస్త్వార్షః - యేన లిఙ్గేనేత్యనేన తదేవ తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుక్తం - అతో నృపేత్యేవ పాఠస్సాధుః - అన్యథోదాహృతభారతవిరోధాపత్తేః నను రుధిరోదకహ్రదపఞ్చకనిర్మాణానన్తరభావి - తద్దేశస్య తన్నామధేయం తత్కథం శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదానితి భారతవచనం - ప్రకృతం శ్రీభాగవతవచనం చోపపద్యత ఇతి చేన్న-సూత్రశాటకాదిసంజ్ఞావద్భావిసంజ్ఞావిజ్ఞానాదుపపత్తేః - త్రిస్సప్తకృత్వో రేణుకయా దుఃఖావేశాదుదరతాడనం కృతం, తతో రామస్తావత్కృత్వః క్షత్రముత్సాదితవానితి ప్రసిద్ధిమపేక్ష్య తత్ర తత్ర త్రిస్సప్తకృత్వ ఇత్యుచ్యతే ※ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ※ పితురితి ॥ తతః, పితు-శ్శిర-ఆదాయ, త-ద్బర్హిషి యజ్ఞే పితుః కాయేన సహ-సంయోజ్య-మఖైః క్రతుభి-స్సర్వదేవమయం-దేవం పరమాత్మానమయజత ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ దదావితి॥ తతః-ప్రాచీం దిశం-హోత్రే దక్షిణాం తు దిశం బ్రహ్మణే-ప్రతిచ్యాం వా ప్రతీచీం దిశ, మధ్వర్యవే, ఉత్తరాం దిశ-ముద్గాత్రే ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ అవాన్తరదిశః ఆగ్నేయాదిదిశః, అన్యేభ్యః ఋత్విగ్భ్యః, మధ్యమాం దిశం-కాశ్యపాయ - తత్ర హ్యార్యావర్తం వింధ్యహిమవత్పర్వతమధ్యదేశ-ముపద్రష్ట్రే-తత ఆర్యావర్తాత్పరం పరితస్సన్తం దేశం, విభజ్యేతి శేషః, సదస్యేభ్యో, దదౌ ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ తత

ఇతి ॥ తతశ్చ-అవభృథస్నాతః క్రత్వవసానికే అవభృథాఖ్యే కర్మణి స్నాతః-విధూతాన్యశేషాణి కల్బిషాణి, యేన, తథాభూతః-విగతాభ్రస్సూర్య ఇవ-సరస్వత్యాఖ్యాయాం, బ్రహ్మనద్యాం, రరాజ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ స జమదగ్నిస్తు, సంజ్ఞానం స్మృతిః, తదేవ, లక్షణం చిహ్నం, యస్య, తం-స్వదేహం-లబ్ధ్వా, రామేణ, పూజితః, సప్తర్షీణాం, మణ్డలే, సప్తమః, ఋషిః, రభూత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ జామదగ్న్యేతి, భగవాన్, జామదగ్న్యః - కమలలోచనో, రామోఽపి-హే రాజన్, ఆగామిన్యన్తరే, బృహద్వేదం, ప్రవర్తయిష్యతి, సప్తర్షిష్వేకతమో భవిష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అధునాతు, మహేన్ద్రాఖ్యే, అద్రౌపర్వతే-ఆస్తే, కథంభూతః న్యస్తః త్యక్తః-దణ్డః క్షత్రవధాదిరూపో, యేన, ప్రశాన్తా ధీర్యస్య, సిద్ధాదిభి, రుపగీయమానం, చరితం, యస్య, తథాభూతః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ రామచరిత్రం నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ హే నృప, ఇత్థం, భగవా, న్విశ్వాత్మా, హరి, రీశ్వరో, భృగుష్వవతీర్య భువః పృథ్వ్యాః పరం భారమధికం భారరూపం-క్షత్రం, బహుశో, హతవాన్, నృపానితి పాఠే, భారమేవాహ - నృపానితి-బహుశ ఇత్యనేన కశ్చిదవశేషితస్స్యాదితి సూచ్యతే ॥ తదేవోక్తం పురస్తాత్ “అశ్మకాన్మూలకో జజ్ఞే యః స్త్రీభిః పరిరక్షితః- నారీకవచ ఇత్యుక్తో నిఃక్షత్రే మూలకోఽభవ,, దితి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తదేవం ప్రసక్తానుప్రసక్తం పరశురామచరిత్రముపవర్ణితముపసంహృత్య ప్రస్తుతం గాధేర్వంశమాహ ॥ గాధేరితి॥ గాధే, రభూ, ద్విశ్వామిత్రాఖ్యః పుత్ర ఇతి శేషః, తం విశినష్టి ॥ మహాన్తేజో, యస్య, క ఇవ, సమిద్ధోజ్వలితో-ఽగ్నిరివ-యో, విశ్వామిత్ర, స్తపసా హేతుభూతేన-క్షత్రం క్షత్రజాతిం-త్యక్త్వా, బ్రహ్మవర్చసం లేభే బ్రహ్మర్షితాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః-తస్య బ్రహ్మవర్చ సావహతపశ్చర్యాయాం హేతుర్బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితచరుప్రభావ ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ విశ్వామిత్రస్యేతి॥ హే నృప, విశ్వామిత్రస్య చ, పుత్రా, ఏకశతం - సంబభూవుః-తత్ర, మధ్యమో మధుచ్ఛన్దస్తత్సంబన్ధాదన్యేఽపి, సర్వే తద్భ్రాతరో- లిఙ్గసమవాయన్యాయేన ప్రాణభృత ఉపదధాతీతివన్మధుచ్ఛన్దస ఏవ మధుచ్ఛన్దో నామాన ఏవ-బభూవుః॥ తథా చ శ్రుతిః “విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా ఆసుః పఞ్చాశదేవజ్యాయాంసో మధుచ్ఛన్దసః పఞ్చా

బ్రహ్మనద్యాం రేజే వ్యభ్ర ఇవాంశుమాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వదేహం జమదగ్నిస్తు లబ్ధ్వా సంజ్ఞానలక్షణమ్ । ఋషీణాం మణ్డలే సోఽభూత్సప్తమో రామపూజితః॥ ౨౪ ॥ జామదగ్న్యోఽపి భగవాన్రామః కమలలోచనః। ఆగామిన్యన్తరే రాజన్వర్తయిష్యతి వై బృహత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆస్తేఽద్యాపి మహేన్ద్రాద్రౌ న్యస్తదణ్డః ప్రశాన్తధీః । ఉద్గీయమానచరితస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః॥ ౨౬ ॥ ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా భగవాన్హరిరీశ్వరః । అవతీర్య పరం భారం భువోఽహన్ ❀ బ్బహుశో నృపాన్ ॥ ౨౭ ॥ గాధేరభూన్మహాతేజాస్సమిద్ధ ఇవ పావకః । తపసా క్షత్రముత్సృజ్య యో లేభే బ్రహ్మవర్చసమ్ ॥ ౨౮ ॥ విశ్వామిత్రస్య చైవాసన్పుత్రా ఏకశతం నృప । మధ్యమస్తు మధుచ్ఛన్దో మధుచ్ఛన్దస ఏవ తే ॥ ౨౯ ॥ పుత్రం కృత్వా శునశ్శేపం దేవరాతం చ భార్గవమ్ । ఆజీగర్తిం సుతానాహ జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ యో వై హరిశ్చన్ద్రమఖే విక్రీతః పురుషః పశుః । స్తుత్వా దేవాన్ప్రజేశాదీన్ముముచే పాశబన్ధ

శత్కనీయాంస,, ఇత్యాది ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ యత్ప్రతిజ్ఞాతం “శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యత,, ఇతి-తదవసరప్రాప్తం వక్తుం విశ్వామిత్రస్య కంచిద్వృత్తాన్తమాహ॥ పుత్రమితి ॥ స విశ్వామిత్రః-ఆజీగర్తిం ఆజీగర్తస్య సుతం-భార్గవగోత్రజం దేవైర్దత్తప్రాణత్వాద్దేవరాతాపరనామధేయం, శునశ్శేపం. పుత్రం కృత్వా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య-స్వసుతానేకశతసఙ్ఖ్యాకానాహ-కిమితి-ఏష శునశ్శేపః-జ్యేష్ఠః-ప్రకల్ప్యతాం యుష్మాభిర్జ్యేష్ఠభ్రాతృత్వేనాభ్యుపగమ్యతామితి-అత్రేదం కథాశరీరమనుసన్ధేయం-శునశ్శేపో భృగుకులప్రసూతత్వాద్భార్గవః - స ఏవ దేవరాతః దేవైర్దత్తప్రాణత్వాత్ - స ఏవాజీగర్తిః అజీగర్తస్య మధ్యమః పుత్రః - మధ్యమత్వాదేవ పితృభ్యాం మమతాం విహాయ విక్రీతో హరిశ్చన్ద్రపుత్రేణ రోహితేనాసీత్ యజ్ఞియపశుత్వేన హరిశ్చన్ద్రాయ సమర్పితస్తేన యూపే బద్ధః ప్రాణరక్షణార్థం విశ్వామిత్రం శరణం గతస్తదుపదిష్టమన్త్రస్తుతవరుణాదిభిర్దత్తప్రాణో బభూవ-తం చ విశ్వామిత్రః కృపయా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య మధ్యమస్య మధుచ్ఛన్దసో జ్యాయసః స్వపుత్రాన్ ఇమం జ్యేష్ఠం కురుతేత్యుక్తవాన్ - తతస్తైః ప్రత్యాఖ్యాతస్తాన్ మ్లేచ్ఛా భవతేతి శప్త్వా కనిష్ఠానాహ - తతస్తథేత్యఙ్గీకృత్య పఞ్చాశతా కనిష్ఠైస్సహ మధుచ్ఛన్దాస్తం జ్యేష్ఠత్వేన పరిజగ్రాహ, తదేతదత్రోచ్యతే ॥ పుత్రం కృత్వేత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥ తదేవం శునశ్శేపస్య విశ్వామిత్రపుత్రేషు జ్యేష్ఠత్వమవగమ్యతే - తథా ఆశ్వలాయనబోధాయనాదిభిః కౌశికానాం దేవరాతప్రవరత్వముక్తం ప్రవరశ్చ తస్మిన్నేవ వంశేఽవాన్తరభేదః న తు వంశాన్తరం - తథా చ స్మృతిః-ఏక ఏవ ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువర్తతే-తావత్సమానగోత్రత్వం వినా భృగ్వఙ్గిరోగణాదితి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్ర కథం భృగువంశజస్య దేవరాతస్య కౌశికప్రవరత్వమిత్యాశఙ్క్య తదుపపాదనాయ ప్రవృత్తోఽయం పుత్రం కృత్వేతి శ్లోకః స చ వ్యాఖ్యాతః, యదుక్తం జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామితి॥ తదేవ స్ఫుటయితుం శునశ్శేపం విశినష్టి॥ య ఇతి ద్వాభ్యాం॥ యో, వై-శునశ్శేపః- విక్రీతః . పితృభ్యామితి శేషః-హరిశ్చ

న్ద్రకర్తృకే-మఖే-పురుషపశుర్బభూవ - యశ్చ,జలేశాదీన్వరుణాదీన్,స్తుత్వా,విశ్వామిత్రోపదిష్టమన్త్రైరితి శేషః.-పాశబ
న్ధనాన్ముమోచేఅముచ్యత ॥ ౩౧ ॥ యశ్చ-దేవయజనే - వరుణాదిదేవతారాధనాత్మకే- హరిశ్చన్ద్రమఖే-దేవైర్వరుణా
దిభిః-రాతోదత్తో-దత్తప్రాణఇతియావత్ - గాధిషుగాధివంశజేషు - దేవరాతఇతిఖ్యాత , స్సశునశ్శేపో-భార్గవఃభృగువంశ
జః ॥ ౩౨ ॥ పిత్రాజ్యేష్ఠఏషప్రకల్ప్యతామిత్యుక్తా-యే,మధుచ్ఛన్దస- స్తేషు,యే-జ్యేష్ఠాః-పఞ్చాశ- త్తే-పిత్రోక్తం-కుశ
లం-నమేనిరేనాఙ్గీకృతవన్తః-తతః,క్రుద్ధో-మునిర్విశ్వామిత్ర-స్తాన్- హేదుర్జనా-మ్లేచ్ఛా,భవతేత్యశపత్ ॥ ౩౩ ॥ తత-స్స
మధుచ్ఛన్దా-మధ్యమః-పఞ్చాశతా,కనిష్ఠై-ర్భ్రాతృభిస్సహ,పితర , మాహ ॥కిమితి॥యద్భవాన్నోఽస్మాన్విజానీతే ఆదిశతి
తస్మిన్నాదేశే-వయం,తిష్ఠామహే,ఆజ్ఞాంకరవామేతి ॥ ౩౪ ॥ ఏవముక్త్వా, తత,స్తం దేవరాతం , మన్త్రదృశం-కస్య
నూనంకతమస్యామృతానా,మిత్యాదిమన్త్రాణాంద్రష్టారం-జ్యేష్ఠం-చక్రుః॥కరణప్రకారందర్శయతి॥ త్వామన్వఞ్చో వయం
స్మహీతి ॥ వయంసర్వే,త్వా,మన్వఞ్చః స్మహి , అనుగన్తారః-స్మభవామ - తవకనిష్ఠాభవామేత్యర్థః॥తతో , విశ్వామిత్రః-ప్రీత
స్తాన్సుతాన్,యూయం,వీరవన్తో,భవిష్యథపుత్రవన్తోభవిష్యథేత్యనుజగ్రాహ ॥ ౩౫ ॥ కోఽస్మాసుతవేద్య శోఽనుగ్ర
హహేతురిత్యత్రాహ॥యఇతి॥యే-యూయం,మానంపూజ్యతాం,అనుగృహ్ణన్తఃఅనువర్తమానాస్సన్తః-యద్వా,మానం
ప్రమాణంమదునిశ్చయమనుగృహ్ణన్తఃఅనుపాలయన్తః - మాం , వీరవన్తంపుత్రవన్తం,అకర్తకృతవన్తః ,మన్మానప్రత్యా
ఖ్యానేయూయమపిశప్స్యేధ్వం,దేవరాతశ్చహేయేత,అతోఽహమవీరవాన్స్యాం - తథాతునకృతంయుష్మాభి,రితీమంగుణం

నాత్ ॥ ౩౧ ॥ యోరాతోదేవయజనేదేవైర్గాధిషుతాపసః । దేవరాతఇతిఖ్యాతశ్శునశ్శేపస్తుభార్గవః॥ ౩౨ ॥
యేమధుచ్ఛన్దసోజ్యేష్ఠాఃకుశలంమేనిరేనతత్ । అశపత్తాన్మునిఃక్రుద్ధోమ్లేచ్ఛాభవతదుర్జనాః॥ ౩౩ ॥ సహోవా
చమధుచ్ఛన్దాస్సార్థంపఞ్చాశతాతతః । యన్నోభవాన్సంజానీతేతస్మిం స్తిష్ఠామహేవయమ్ ॥ ౩౪ ॥ జ్యేష్ఠం
మన్త్రదృశంచక్రుస్త్వామన్వఞ్చోవయంస్మహి । విశ్వామిత్రస్సుతానాహవీరవన్తోభవిష్యథ॥ ౩౫ ॥యేమానం
మేఽనుగృహ్ణన్తోవీరవన్తమకర్తమామ్।ఏషవఃకౌశికావీరోదేవరాతస్తమన్విత ॥ అన్యేచాష్టకహారీతజయక్ర
తుమదాదయః॥ ౩౬ ॥ ఏవంకౌశికగోత్రంతద్వైశ్వామిత్రైఃపృథగ్విధమ్ । ప్రవరాన్తరమాపన్నంతద్ధిహ్యే
వం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౩౭ ॥ **
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ************
శ్రీశుక ఉవాచ।యఃపురూరవసఃపుత్రఆయుస్తస్యాభవన్సుతాః।నహుషఃక్షత్రవృద్ధశ్చరజీరమ్భశ్చవీర్యవాన్॥౧॥
అనేనాఇతి రాజేన్ద్రక్షత్రవృద్ధాన్వయంశృణు । క్షత్రవృద్ధసుతస్యాసన్సుహోత్రస్యాత్మజాస్త్రయః॥ ౨ ॥కా
శ్యఃకుశోగృత్సమదఇతిగృత్సమదాదభూత్ ।శునకశ్శౌనకోయస్యబహ్వృచప్రవరోమునిః ॥ ౩ ॥ కాశ్యస్య
కాశిస్తత్పుత్రోరాష్ట్రోదీర్ఘతపఃపితా । ధన్వన్తరిర్దీర్ఘతపా ॥ ఆయుర్వేదప్రవర్తకః ॥ ౪ ॥ యజ్ఞభుగ్వాసు
దేవాంశస్స్మృతమాత్రార్తినాశనః । తత్పుత్రః కేతుమానస్యజజ్ఞేభీమరథస్తతః॥ ౫ ॥ దివోదాసోద్యుమాం

పశ్యన్ననుగృహీతవానస్మీతిభావః, హేకుశికాః,ఏషదేవరాతః-వఃయుష్మదీయఃకౌశికఏవ , కుతః,యతో - వీరఃమత్పుత్రః-త
మేన-మన్వితఅనుగచ్ఛత,తతోఽన్యేచాష్టకాదయ,స్తస్యవిశ్వామిత్రస్య-పుత్రాస్సంబభూవురిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ ఉపసం
హరతి ॥ ఏవమితి॥ఏకేశప్తాఃఏకేఽనుగృహీతాః,అన్యస్తుపుత్రత్వేనస్వీకృత,ఇత్యేవం,తత్కౌశికగోత్రం ,విశ్వామిత్రైః-పృ
థగ్విధంనానాప్రకారం,జాతం,తతశ్చ,ప్రవరాన్తర,మాపన్నం , కుతః - హియస్మాత్ , ఏవందేవరాతజ్యేష్ఠత్వేన,త,త్ప్రక
ల్పితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా యాంనవమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ॥
తదేవంపురూరవసఃపుత్రాణాంపఞ్చానాంకనిష్ఠానాంవంశానుపవర్ణ్య దానీంప్రథమస్యాయోర్వంశమాహ॥ యఇ
తి ॥ యః,పురూరవసఃపుత్రః-ఆయు,రుక్త- స్తస్య,నహుషాదయః , పఞ్చ,సుతాః-అభవన్ ॥ తత్ర, హేరాజేన్ద్ర,తావ,త్క్షత్ర
వృద్ధస్యా,న్వయంవంశం-శృణు,క్షత్రవృద్ధస్య,య,స్సు,త,స్సుహోత్ర, స్తస్య,త్రయ,ఆత్మజా,ఆసన్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ తాన్నిర్దిశ
తి॥కాశ్యఇతి॥కాశ్యః,కుశో,గృత్సమద-ఇతి,తత్ర,గృత్సమదా,చ్ఛునకస్సమభవత్,యస్మాచ్ఛునకా-చ్ఛౌనకో - జాతఃసచ-బ
హ్వృచశ్రేష్ఠః,మునిః ॥ ౩ ॥ కాశ్యస్యేతి ॥ కాశ్యస్యతు , పుత్రః - కాశిరాజః - తత్రోరాష్ట్రః కాశిరాజా , దీర్ఘ
తపాః,జాతః,దీర్ఘతపసస్తు,ధన్వన్తరిః,సచా,యుర్వేదస్య, ప్రవర్తకః ॥ ౪ ॥ యజ్ఞభుగ్యజ్ఞభాగభాక్,వాసుదేవస్యభగవ
తోఽంశభూతః,స్మృతమాత్రఏవా, ర్తింరోగంనాశయతీతి- తథాభూతః,అయంధన్వన్తరిస్సముద్రమథనజాతాద్ధన్వన్తరేర
న్యోభగవదంశావతారభూతఏవ , తత్పుత్రోధన్వన్తరిపుత్రః , కేతుమాన్ ,తతః కేతుమతో,భీమరథో , జజ్ఞే ॥ ౫ ॥ తస్మా

కేతుమతః, ద్యుమాన్, జజ్ఞెఇత్యనుషఙ్గః, సచ - దివోదాసాద్యపరనామధేయః, తతః దివోదాసాదిశబ్దవాచ్యా- దలర్కాదయో - జజ్ఞిరే,తత్రాలర్కంవిశినష్టి । షష్టిరితి ॥ షట్సహస్రాధికషష్టిసహస్రవర్షాణి, అలర్కఏవ, యువాసన్- మేదినీం,బుభుజెఅనుబభూవ, అలర్కాదన్యస్తునబుభుజఇత్యర్థః - ఇహోపభోగోభుజెరర్థః, నతుపాలనం,తత్ర ‘భుజోఽ నవన,, ఇత్యాత్మనెపదనిషేధప్రసఙ్గాత్, అలర్కాత్సన్నతి- స్తస్మాత్సన్నతేస్సుకేతః,సుకేతాత్సుకేతనః,సునీతోఽథసుద ర్శనఇతిపాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తస్మాద్ధర్మకేతు- స్తస్మాచ్చ-సత్యకేతురజాయత,సత్యకేతోః,ధృష్టకేతుః,తస్మాత్సుకుమారాఖ్య-స్సుతఃక్షితీశ్వరో,జజ్ఞె ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సుకుమారా-ద్వీతిహోత్ర-స్తస్య-భర్గః,తతోభర్గాద్భర్గభూమి-రభూత్॥ హెనృప,ఇతీత్థమిమెఉక్తాః, కాశయఃకాశ్యస్యవంశజాః,నృపాః, క్షత్రవృద్ధస్యకాశ్యప్రపితామహస్య, అన్వయంఅయన్తె యాన్తీతితథా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవంక్షత్రవృద్ధాన్వయఉక్తః। అథరమ్భస్యాన్వయమాహ ॥రమ్భస్యపుత్రో,రభసః,గమ్భీరశ్చ, తతోరభసాత్,క్రతుః, తస్యక్రతోః,క్షేత్రేకళత్రే, బ్రహ్మబ్రాహ్మణకులం,జజ్ఞె,అథానెనసఃఆయోఃపుత్రస్యకనీయసో,వంశంశృణు ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతోఽనెనసశ్శుద్ధ,స్తతశ్శుద్ధా, చ్ఛుచి,స్తస్మాత్త్రికకుప్,సఏవధర్మసారథ్యపరనామధేయః,తతస్త్రికకుభః,శాన్తరయో,జజ్ఞె,సచ,కృతమనుష్ఠితం,కృత్యంముక్తిసాధనం, యెన,తథాభూతః, ఆత్మవాన్జ్ఞానయోగనిష్ఠశ్చ, అతఃపుత్రోత్పాదనంనకృతవానితిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథరజెరాయోఃపుత్రస్యవంశమాహ ॥రజెరితి॥రజెః,పుత్రాః,పఞ్చశ

స్తస్మాత్ప్రతర్దనఇతిస్మృతః । సఏవశత్రుజిద్వత్స ఋతధ్వజఇతీరితః ॥ ౬ ॥ తతఃకువలయాశ్వేతిప్రోక్తోఽల ర్కాదయస్తతః । షష్టింవర్షసహస్రాణిషష్టింవర్షశతానిచ ॥ ౭ ॥ నాలర్కాదపరోరాజాబుభుజెమేదినీంయువా । అలర్కాత్సన్నతిస్తస్మా ❁ త్సుకేతోఽథసుకేతనః ॥ ౮ ॥ ధర్మకేతుస్సుతస్తస్మాత్సత్యకేతురజాయత। సత్యకేతోర్ధృష్టకేతుస్సుకుమారఃక్షితీశ్వరః॥ ౯ ॥వీతిహోత్రోఽస్యభర్గోఽతోభార్గభూమిరభూన్నృప।ఇతీమె కాశయోభూపాఃక్షత్రవృద్ధాన్వయాయినః॥ ౧౦ ॥రమ్భస్యరభసఃపుత్రోగమ్భీరశ్చక్రతుస్తతః।తస్యక్షేత్రేబ్రహ్మజజ్ఞెశృణువంశమనెనసః॥ ౧౧ ॥ శుద్ధస్తతశ్శుచిస్తస్మాత్త్రికకుబ్ధర్మసారధిః । తతశ్శాన్తరయోజజ్ఞెకృతకృత్యస్సఆత్మవాన్॥ ౧౨ ॥రజేఃపఞ్చశతాన్యాసన్పుత్రాణామమితౌజసామ్। దేవైరభ్యర్థితోదైత్యాన్హత్వేన్ద్రాయాదదాద్దివమ్॥ ౧౩ ॥ఇన్ద్రస్తస్మైపునర్దత్వాగృహీత్వాచరణౌరజేః।ఆత్మానమర్పయామాసప్రహ్లాదాద్యరిశఙ్కితః ॥ ౧౪ ॥ పితర్యుపరతెపుత్రాయాచమానాయనోదదుః । త్రివిష్టపంమహేన్ద్రాయయజ్ఞభాగాన్సమాదదుః॥ ౧౫ ॥గురుణాహూయమానేఽగ్నౌబలభిత్తనయాన్రజేః।అవధీద్భ్రంశితాన్మార్గాన్నకశ్చిదవశేషితః॥ ౧౬ ॥ కుశాత్ప్రతిఃక్షాత్రవృద్ధాత్సంజయస్తత్సుతోజయః । తతఃకృతఃకృతస్యాపిజజ్ఞెహర్యశ్వకోనృపః ॥ ౧౭ ॥ సహదెవస్తతోభీమోజయత్సేనస్తుతత్సుతః । సఙ్కృతిస్తస్యతుజయఃక్షత్రధర్మామహారథః ॥ ౧౮ ॥ క్షత్రవృద్ధా

తసఙ్ఖ్యాకాఅనవధికతెజస, స్సంబభూవురిత్యర్థః ॥ రజెశ్చరిత్రమాహ ॥ దెవైరితి॥ దెవైః,రభ్యర్థితో,రజిర్దైత్యాన్,హత్వా,దివం,త్రివిష్టపం,దైత్యైరపహృత,మిన్ద్రాయదదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇన్ద్రస్తు,పునః,ప్రహ్లాదాదతీవ,శఙ్కితో,దివం,తస్మైరజయె,దత్వా,రజెశ్చరణౌ,గృహీత్వా,ఆత్మాన,మర్పయామాస, స్వరక్షాభరంతస్మిన్నిహితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్పుత్రచరిత్రమాహ॥ పితరీతి॥అథ,పితరిరజౌ,ఉపరతెమృతెసతి,తస్య,పుత్రాఃపఞ్చశతం,యాచమానాయెన్ద్రాయ, త్రివిష్టపం,నదదుః,కిఞ్చయజ్ఞభాగాన్,సమాదదుః,స్వీకృతవన్తః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథ,గురుణాబృహస్పతినా,అభిచారవిధినా,తెషాం,మతిభ్రంశాయ,అగ్నౌ, హూయమానెసతి, మార్గాదిన్ద్రాధిపత్యానుకూలబుద్ధిరూపాద్భ్రంశితాన్,రజెఃపుత్రాన్,సర్వాన్,బలభిత్,ఇన్ద్రః,అవధీ జ్జఘాన,కశ్చిదెకోఽపి, నావశెషితః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పూర్వంక్షత్రవృద్ధపౌత్రాణాంకాశ్యకుశగృత్సమదానాంమధ్యెకాశ్యగృ త్సమదయోర్వంశావుక్తౌ ॥ గృత్సమదాదభూదిత్యాదినా ॥అథకుశస్యవంశమాహ॥కుశాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తిః॥క్షాత్ర వృద్ధాత్ క్షత్రవృద్ధపౌత్రాత్ కుశాత్, ప్రతిర్జజ్ఞె,తత్సుతఃప్రతిసుత,స్సఞ్జయః, తతస్సఞ్జయాజ్జయో,జజ్ఞె,తతోజయాత్,కృతః, హెనృప,కృతస్య,హర్యశ్వకః,పుత్రో,జజ్ఞె ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతోహర్యశ్వకాత్సహదెవ,స్తతో,భీమ,స్తత్సుతో,భీమసుతో,జయ సెన,స్తస్యజయసెనస్య,తనయ,స్సఙ్కృతి,స్సచ,క్షత్రధర్మామహాశూరః-మహారథశ్చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ క్షత్రవృద్ధాన్వయంనిగ మయన్నహుషాన్వయంవక్తుంతచ్ఛ్రవణాయరాజానమాదిశతి - క్షత్రవృద్ధాన్వయె,జాతాఇతిశెషః, ఇమెఉక్తాభూపాః,

౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సునీతోఽథసుదర్శనః.

అథ-నాహుషాన్నహుషవంశజాన్-శృణు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః. ********************************

యతిరితి ॥ దేహినః-ఇన్ద్రియాణీవ-నహుషస్య-యతిప్రభృతయ-ష్ష-డాత్మజా,ఆసన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రాజ్యమితి ॥ తత్ర-యతిర్జ్యేష్ఠః-పిత్రానహుషేణ - దత్తమపి-రాజ్యం-నైచ్ఛత్ ,కథంభూతః-తత్పరిణామవిత్ రాజ్యస్య దుఃఖోదర్కత్వం జానన్నిత్యర్థః,తత్ర హేతుమాహ-యత్ర రాజ్యే - ప్రవిష్టోఽధికుర్వన్ పుమా-నాత్మానం-నావబుధ్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పితరీతి ॥ ఇన్ద్రాణ్యా,ప్రాప్తేన్ద్రాధిపత్యేన నహుషేణ మాం భజస్వేత్యుక్తయా శచ్యా-విజ్ఞాపితైర్ద్విజై - ర్నహుషేణ స్వవాహనం వోఢుం విష్టిగృహీతైః,ర్వాహనస్థేన తేన పాదాఙ్గుష్ఠేన తాడనపూర్వకం సర్ప సర్పేత్యుక్తై - రగస్త్యాదిభిః. ధర్షణాత్సర్పో భవేత్యవముక్తిపూర్వకం వాహనపాతరూపాద్ధర్షణా-త్పితరి నహుషే-స్థానా-త్త్రివిష్టపా-ద్భ్రంశితే - అజగరత్వం చ-ప్రాపితే సతి-యయాతి-ర్నృపః అధికృతరాజ్యో-బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చతసృష్వితి॥ స చ,కనిష్ఠాన్-చతురో-భ్రాతౄన్ సంయాతిప్రభృతీన్-చతసృషు-దిక్షు-ఆదిశత్ , పాలనార్థమితి శేషః - స్వయం తు-కావ్యస్య- వృషపర్వణో దానవస్య చ - కన్యాభ్యామితి శేషః.కృతదారస్సన్ పృథ్వీం, జుగోప ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కావ్యస్య కృతదార ఇత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మర్షిరితి ॥ భగవాన్ - కావ్యో - బ్రహ్మర్షిః-నాహుషో యయాతిస్తు - క్షత్రబన్ధుః క్షత్రియావరః అత - స్తయో రాజన్యవిప్రయోః-కస్మాద్ధేతోః-ప్రాతిలోమికో-వివాహః-కుతః శ్వశురజామాతృభావరూపస్సంబన్ధ ఆసీత్-ఇతి ప్రశ్నః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ న ప్రతిలోమతా దోష ఈశ్వర

న్వయా భూపా ఇమే శృణ్వథ నాహుషాన్ ॥ ౧౯ ॥ ********************************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , సప్తదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతిర్యయాతిస్సంయాతిరాయాతిర్వియతిః కృతిః । షడిమే నహుషస్యాసన్నిన్ద్రియాణీవ దేహినః॥ ౧ ॥ రాజ్యం నైచ్ఛద్యతిః పిత్రా దత్తం తత్పరిణామవిత్ । యత్ర ప్రవిష్టః పురుష ఆత్మానం నావబుధ్యతే॥ ౨ ॥ పితరి భ్రంశితే స్థానాదిన్ద్రాణ్యా ధర్షణాద్ద్విజైః। ప్రాపితేఽజగరత్వం వై యయాతిరభవన్నృపః॥ ౩ ॥ చతసృష్వాదిశద్దిక్షు భ్రాతా భ్రాతౄన్యవీయసః। కృతదారో జుగోపోర్వీం కావ్యస్య వృషపర్వణః॥ ౪ ॥ రాజోవాచ॥ బ్రహ్మర్షిర్భగవాన్కావ్యః క్షత్రబన్ధుశ్చ నాహుషః। రాజన్యవిప్రయోః కస్మాద్వివాహః ప్రాతిలోమికః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏకదా దానవేన్ద్రస్య శర్మిష్ఠా నామ కన్యకా। సఖీసహస్రసంయుక్తా గురుపుత్ర్యా చ భామినీ॥ ౬ ॥ దేవయాన్యా పురోద్యానే పుష్పితద్రుమసఙ్కులే । వ్యచరత్కలగీతాలినలినీపులినేఽబలా ॥ ౭ ॥ తా జలాశయమాసాద్య కన్యాః కమలలోచనాః । తీరే న్యస్య దుకూలాని విజహ్రుస్సిఞ్చతీర్మిథః॥ ౮ ॥ వీక్ష్య వ్రజన్తం గిరిశం సహ దేవ్యా వృషస్థితమ్। సహసోత్తీర్య వాసాంసి పర్యధుర్వ్రీడితాః స్త్రియః॥ ౯ ॥ శర్మిష్ఠాఽజానతీ వాసో గురుపుత్ర్యాస్సమపర్యధాత్ । స్వీయం మత్వా ప్రకుపితా దేవయానీదమబ్రవీత్॥ ౧౦ ॥ అహో నిరీక్ష్యతామస్యా దాస్యాః కర్మ హ్యసాంప్రతమ్ । అస్మద్ధార్యం ధృతవతీ శునీవ హవిరధ్వరే॥ ౧౧ ॥ యైరిదం తపసా సృష్టం ముఖం పుంసః పరస్య యే।

ఘటనాదితి దర్శయన్ కథామాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ప్రతిజగ్రాహ తద్వచ ఇత్యన్తేన ॥ దానవేన్ద్రస్య వృషపర్వణః కన్యకా-శర్మిష్ఠా నామ - భామిన్యబలా - కదాచి - త్సఖీనాం - సహస్రేణ - గురోః కావ్యస్య - పుత్ర్యా - దేవయాన్యా చ , సంయుక్తా సతీ - పుష్పితైః ద్రుమై-స్సఙ్కులే - కలమవ్యక్తమధురం , గీతం - యేషాం - తే , అళయో భృఙ్గా యేషు తాని - నవాని పులినాని యస్మిన్ తస్మిన్ పురోద్యానే వ్యచరత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ తా ఇతి ॥ తాశ్శర్మిష్ఠాప్రభృతయః - కమలలోచనాః-కన్యాః జలాశయ-మాసాద్య-తత్తీరే-దుకూలాని-నిధాయ తస్మి-న్మిథ-స్సిఞ్చతీస్సిఞ్చన్త్యో-విజహ్రుః-విహారం చక్రుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ వీక్ష్యేతి ॥ తదా-తాః స్త్రియః - దేవ్యా ఉమయా సహ - వృషస్థితం-వ్రజన్తం , గిరిశం రుద్ర-మవలోక్య-వ్రీడితాః - ఆశూ-త్తీర్య తీర మారుహ్య-వాసాంసి-పర్యధుః ధృతవత్యః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శర్మిష్ఠేతి॥ తదా-శర్మిష్ఠా-అజానతీ-గురుపుత్ర్యాః దేవయాన్యాః-వాసః - పర్యధాత్ -తతో-దేవయానీ-శర్మిష్ఠయా - పరిధృతం-వాస-స్స్వకీయం-మత్వా - ప్రకుపితా సతీ - దావక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా క్షిపన్తీమిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ అహో-అస్యా-దాస్యా,అసాంప్రతమయుక్తం కర్మ-నిరీక్ష్యతాం-కిం తత్-య-దస్మద్ధార్యం-వాసో-ధృతవతీ-త్యేతత్ ॥ అసాంప్రతత్వం స్ఫుటీకర్తుం దృష్టాన్తమాహ॥ శునీ. యథా-అధ్వరే యజ్ఞే,హవి-ర్గ్రహీతుమనర్హా తద్వ-దస్మద్ధార్యం వస్త్రమియం పరిధాతుమనర్హేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అసాంప్రతత్వమేవ బ్రాహ్మణోత్కర్షవర్ణనేన వ్యనక్తి ॥ యైరితి ॥ యైర్బ్రాహ్మణైర్భృగ్వాదిభి-స్తపసా-పరమపురుషస్య-ముఖం ముఖస్థానీయ.మిదం-బ్రహ్మకులం - సృష్టం-యైశ్చే - దం-జ్యోతిస్స్వరూపం పరం బ్రహ్మ , ధార్యతే ఉపాస్యతే-యైశ్చ,శివః క్షే

మఙ్కరః-పన్థాః-వైదికమార్గశ్చ-ప్రదర్శితః ॥ ౧౨ ॥ యానితి॥యాన్ బ్రాహ్మణాన్, సురేశ్వరా,లోకనాథాః- కిముత-పరమపావనః-శ్రీనివాసః-విశ్వాత్మా-భగవానపి-ప్రణమన్తి-ఉపతిష్ఠన్తే ప్రత్యుద్గచ్ఛన్తి ॥ ౧౩ ॥ తత్రేతి॥తత్రాపి-ఉక్తేర్థ స్తైః శ్రేష్ఠేషు- తేషు బ్రాహ్మణేష్వపి-వయంభృగవః భృగువంశజాః-అస్యాశ్శర్మిష్ఠాయాః-పితా - అసురో వృషపర్వా -నోఽస్మాకం-శిష్యశ్చ, ఏవంస్థితే, ఇయ - మసతీ అనర్హా-అస్మద్ధార్యంవస్త్రం - ధృతవతీ-యథా, ఽనర్హా -శ్శూద్రో- వేదం - తద్వత్ ॥ ౧౪ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం-క్షిపన్తీంతిరస్కుర్వన్తీం-గురుపుత్రీం దేవయానీం-శర్మిష్ఠా-వాచ.కథంభూతా-ధర్షితా-నిష్ఠురవాక్యైరితి శేషః-రుషా-ఉరగీవన్నగీవ - శ్వసన్తీశ్వాసంముఞ్చతీ - దష్టో-దచ్ఛదోఽధరోష్ఠో-యయా - తథాభూతా ॥ ౧౫ ॥ భాషణమేవాహ॥ఆత్మవృత్తమితి ॥ హేభిక్షుకి-త్వమాత్మవృత్త-మవిజ్ఞాయ - బహుధా-కత్థసే-ఆత్మానం శ్లాఘసే - వృత్తిమేవదర్శయన్త్యాహ ॥ కిమితి॥యథా-బలిభుజో వా యసాః,శ్వానో వా- తథా-త్వ-మస్మాకం-గృహాన్-నప్రతీక్షసేకిం-జీవనార్థంనప్రతీక్షితవత్యసికిమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవంవిధైరితి ॥ఏవంవిధై-రసభ్యైరపి-పరుషైః,ర్వచోభి-రాచార్యస్యగురోః-సుతాం-క్షిప్త్వా ఉపాలభ్య సతీశర్మిష్ఠా - మన్యునా-వాసో వస్త్రంచా- దాయ - తామాచార్యసుతాం-కూపే - వ్యక్షిపత్ పాతయామాస ॥ ౧౭ ॥ తస్యామితి ॥ అథతస్యాంశర్మిష్ఠాయాం- స్వగృహం ప్రతి-గతాయాంసత్యాంయయాతి-ర్మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా - జలార్థీ, కూపసమీపం - ప్రాప్తఃగతః- తత్ర - తాంకన్యాం దేవయానీం - నగ్నాం-దదర్శ ॥ ౧౮ ॥ దత్త్వేతి॥తతో-వివాససే నగ్నాయై-తస్యై దేవయాన్యై-స్వకీయ-ముత్తరీయం-వస్త్రం-దత్త్వా-రాజాయయా

ధార్యతేయైరిహజ్యోతిశ్శివఃపన్థాశ్చదర్శితః॥ ౧౨ ॥యాన్నమస్యన్త్యుపతిష్ఠన్తేలోకనాథాస్సురేశ్వరాః। భగవానపివిశ్వాత్మా పావనశ్శ్రీనికేతనః॥ ౧౩ ॥వయంతత్రాపిభృగవశ్శిష్యోనోఽస్యాఃపితాసురః। అస్మద్ధార్యంధృతవతీశూద్రోవేదమివాసతీ॥ ౧౪ ॥ ఏవంక్షిపన్తీంశర్మిష్ఠాగురుపుత్రిమభాషత। రుషాశ్వసన్త్యుర్వీవధర్షితాదష్టదచ్ఛదా॥ ౧౫ ॥ ఆత్మవృత్తమవిజ్ఞాయకత్థసేబహుభిక్షుకి। కింనప్రతీక్షసేఽస్మాకంగృహాన్‌బలిభుజోయథా॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవంవిధైస్సుపరుషైఃక్షిప్త్వాఽఽచార్యసుతాంసతీమ్।శర్మిష్ఠాప్రాక్షిపత్కూపేవాసశ్చాదాయమన్యునా॥ ౧౬ ॥తస్యాంగతాయాంస్వగృహంయయాతిర్మృగయాంచరన్ । ప్రాప్తోయదృచ్ఛయాకూపేజలార్థీతాందదర్శహ ॥ ౧౭ ॥ దత్త్వాస్వముత్తరంవాసస్తస్యైరాజావివాససే । గృహీత్వాపాణినాపాణిముజ్జహారదయాపరః॥౧౮॥తంవీరమాహౌశనసీప్రేమనిర్భరయాగిరా।రాజంస్త్వయాగృహీతోమేపాణిఃపరపురఞ్జయ ॥ హస్తగ్రాహఃపరోమాభూద్గృహీతాయాస్త్వయాహిమే ॥ ౨౦ ॥ ఏషఈశకృతోవీరసంబన్ధోనౌనపౌరుషః । యదిదంకూపలగ్నాయాభవతోదర్శనంమమ॥ ౨౧ ॥నబ్రాహ్మణోమేభవితాహస్తగ్రాహోమహాభుజ । కచస్యబార్హస్పత్యస్యశాపాద్యమశపంపురా ॥ ౨౨ ॥ యయాతిరనభిప్రేతందైవోపహృతమాత్మనః।

తిః దయాపరః,పాణినా-తస్యాః-పాణిం-గృహీత్వా-తాం - బహి-రుద్ధృతవాన్ ॥ ౧౯ ॥ తమితి-తముద్ధృతవన్తం-వీరం యయాతి-మౌశనసీ కావ్యసుతా-ప్రేమపూర్ణయా-గిరా-ఉవాచ,తదేవాహ॥రాజన్నితిత్రిభిః ॥ హేరాజన్- పరేషాంపురాణిజయతీతి తథాభూత - మమ-పాణి - స్త్వయా-గృహీతః-అత- స్త్వయా-గ్రహీతాయామమ- పరో-హస్తగ్రాహః, అన్యదీయపాణినామత్పాణిగ్రహో-మాభూత్ - మాముద్వహస్వేత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ నను త్వం బ్రాహ్మణీ అహంతు రాజన్యః కథమావయోః ప్రాతిలోమికో వివాహస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ ఏషఇతి ॥ హేవీర - నౌ ఆవయో- రేషభర్తృభార్యాభావరూపస్సంబన్ధ ఈశ్వరకృతః-నతు-పౌరుషః మనుష్యకృతః, అతోఽత్రనదోషఇతిభావః - నన్వీశ్వరో ఽత్రనదృశ్యతఇత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మా-త్కూపలగ్నాయాః-మమ-ఇదమసంభావితం-భవతో-దర్శన - మభూత్-యతఇదం దర్శనమీశ్వరకారితమనుమీయతేతథాసంబన్ధశ్చేతిభావః ॥ ౨౧ ॥ కించనుమరాజన్యఏవపతిర్భవితా,నబ్రాహ్మణఇత్యాహ॥నేతి॥ హేమహాబాహో-మేమమ,హస్తగ్రాహః పాణిగ్రాహకో - భర్తేతియావత్-బ్రాహ్మణో, నభవితానభవిష్యతి-కుతః-బార్హస్పత్యస్యబృహస్పతిసుతస్య,కచస్య,శాపాత్- కోఽసౌకచస్తత్రాహ-యంకచ , మహం,పురాప్రథమ-మశపం, తస్యశాపాదిత్యర్థః-బృహస్పతేస్సుతఃకచశ్శుక్రాన్మృతసఞ్జీవనీవిద్యామధ్యగాత్ , తదాదేవయానీతంపతించకమే , సచగురుపుత్రీత్వంమమపూజ్యేత్యుక్త్వానతాముపయేమే ॥ తతస్సాకుపితాసతీతవేయంవిద్యానిష్ఫలాభవత్వితిశశాప ॥ సచతవపతిర్బ్రాహ్మణోనభవిష్యతీతిశశాపేతికథాఽత్రానుసన్ధేయా ॥ ౨౨ ॥ తతో- యయాతి, రశాస్త్రీయత్వాదనభిప్రేతమపి-దైవేనో-పహృతంప్రాపితం,బుద్ధ్వా - తద్గతంతస్యామాసక్తం , మనశ్చ , బుద్ధ్వా , నహ్యధర్మేమదీయంమనః ప్రవిశేదితితత

స్యాః,వచః-ప్రతిజగ్రాహ అఙ్గీకృతవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శర్మిష్ఠాసంబన్ధోఽపి దైవవశాదేవాభవదితి దర్శయన్నాహ॥ గతే రాజనీతి నవభిః ॥ వీరే-రాజని యయాతౌ-గతే సతి-సా దేవయానీ-తత్ర గతా-రుదతీ - పితుస్సమీపమేత్యేతి శేషః,శర్మిష్ఠయా , కృత,ముక్తం చ-త-త్సర్వం-న్యవేదయత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ దుర్మనా ఇతి॥త-దాకర్ణ్య - స భగవాన్కావ్యో,దుర్మనాః విమనాః , పౌరోహిత్యం,విగర్హయన్,కాపోతీంవృత్తిముఞ్ఛవృత్తిం స్తువంశ్చ,దుహిత్రా సహ-వృషపర్వణః,పురా-ద్యయౌ నిశ్చక్రామ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వృషపర్వేతి ॥ తతో-వృషపర్వా,ప్రత్యనీకా దేవా , స్తైః, వివక్షితాః జయం ప్రాపణీయా ఇత్యభిప్రేతా-యస్య , తథాభూతం-తం గురుం జ్ఞాత్వా - పథి,పాదయోః , పతితః,గురుం ప్రసాదయామాస ప్రార్థయాం చక్రే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ క్షణార్ధేతి॥ క్షణార్ధపవమన్యుః క్రోధో యస్య,స భగవాన్,భార్గవః కావ్య,శ్శిష్యం వృషపర్వాణ-మాచష్ట అబ్రవీత్ , హే రాజ-న్నస్యా దేవహూత్యాః కామమిష్టం-క్రియతాం-యది యమిచ్ఛతి తత్క్రియతాం-ఏనాం దేవయానీం-త్యక్తు-మహం- నోత్సహే-న ప్రభవామి-స్నేహాదితి శేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథేత్యేతి॥తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకృత్య,వృషపర్వణి స్థితే సతి-దేవయానీ-స్వమనోగతం - ప్రాహ॥కిమితి-పిత్రా దత్తా సత్య,హం-యతో- యాస్యే గమిష్యామి తత్రే-యం శర్మిష్ఠా-సానుగా ససఖీ-మా - మనుయాతు అనుగచ్ఛతు-మద్దాస్యం కర్తుమితి భావ ఇతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వానామితి॥తత-శ్శర్మిష్ఠా-త త్తస్మాచ్ఛుక్రా - త్స్వానాం పిత్రాదీనాం , సఙ్కటం-నిరీక్ష్య-త త్తస్మాదవస్థితా,దర్థస్య ప్రయోజనస్య,గౌరవం చ-వీక్ష్య స్త్రీసహస్రేణ సహ-దాసీవ-ద్దేవయానీం పర్యచరత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ నాహుషేతి॥తతః,ఉశనా కావ్యః,శర్మిష్ఠయా సహ,సుతాం దేవయానీం , నాహుషాయ యయాతయే - దత్వా-తం నాహుష

మనశ్చ తద్గతం బుద్ధ్వా ప్రతిజగ్రాహ తద్వచః ॥ ౨౩ ॥ గతే రాజని సా వీరే తత్ర స్మ రుదతీ పితుః । న్యవేదయత్తతస్సర్వముక్తం శర్మిష్ఠయా కృతమ్॥ ౨౪ ॥ దుర్మనా భగవాన్కావ్యః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్ । స్తువన్వృత్తిం చ కాపోతీం దుహిత్రా స యయౌ పురాత్ ॥ ౨౫ ॥ వృషపర్వా తమాజ్ఞాయ ప్రత్యనీకవివక్షితమ్ । గురుం ప్రసాదయన్మూర్ధ్నా పాదయోః పతితః పథి ॥ ౨౬ ॥ క్షణార్ధమన్యుర్భగవాన్ శిష్యం వ్యాచష్ట భార్గవః । కామోఽస్యాః క్రియతాం రాజన్నైనాం సన్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౨౭ ॥ తథేత్యవస్థితే ప్రాహ దేవయానీ మనోగతమ్ । పిత్రా దత్తా యతో యాస్యే సానుగా యాతు మామను ॥ ౨౮ ॥ స్వానాం తత్సఙ్కటం వీక్ష్య తదర్థస్య చ గౌరవమ్ । దేవయానీం పర్యచరద్దాసీవత్స్త్రీసగణైస్సహ॥ ౨౯ ॥ నాహుషాయ సుతాం దత్వా సహ శర్మిష్ఠయోశనా । తమాహ రాజన్ శర్మిష్ఠామాధాస్తల్పే న కర్హిచిత్॥ ౩౦ ॥ విలోక్యౌశనసీం రాజ్ఞీం శర్మిష్ఠా సుప్రజాం క్వచిత్ । తమేవ వవ్రే రహసి సఖ్యాపరివృతా సతీ ॥ ౩౧ ॥ రాజపుత్ర్యార్థితోఽపత్యే ధర్మం చావేక్ష్య ధర్మవిత్ । స్మరన్ శుక్రవచః కాలే దిష్టమేవాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ యదుం చ తుర్వసుం చైవ దేవయానీ వ్యజాయత । ద్రుహ్యుం చానుం చ పూరుం చ శర్మిష్ఠా వార్షపర్వణీ॥ ౩౩ ॥ గర్భసంభవమాసుర్యా భర్తుర్విజ్ఞాయ మానినీ । దేవయానీ పితుర్గేహం యయౌ క్రోధవిమూర్ఛితా॥ ౩౪ ॥ ప్రియామనుగతః కామీ వచోభిరుపమన్త్రయన్ । న ప్రసాదయితుం శేకే పాదసంమర్దనాదిభిః॥ ౩౫ ॥ శుక్రస్తమాహ కుపితః స్త్రీకామానృతపూరుష । త్వాం జరా విశతాం మన్ద విరూపకరణీ నృణామ్ ॥ ౩౬ ॥

మాహ,కిమితి హే రాజన్ , తల్పే శయ్యాయాం,శర్మిష్ఠాం,కర్హిచిదపి,నాధాః న విన్యస్యేరితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ విలోక్యేతి॥ తతః-కదాచి-చ్ఛర్మిష్ఠా , రాజ్ఞో యయాతేః-స్త్రియ , మౌశనసీం దేవయానీం సుప్రజాం శోభనాపత్యవతీం - విలోక్య,స్వయమపి ఋతౌ వర్తమానా, సఖ్యా దేవయాన్యాః,పతిం-తమేవ యయాతిమేవ-వవ్రే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ రాజపుత్ర్యేతి॥తదా,అపత్యార్థం,రాజపుత్ర్యా శర్మిష్ఠయా,అర్థితః,ధర్మవి-ద్యయాతి - ర్ధర్మ-మవేక్ష్య , అపత్యార్థమృతుకాలే ప్రార్థయమానాయాః కామపూరణం ధర్మ ఏవేతి విచార్య , శుక్రవచః శర్మిష్ఠామధాస్తల్పే న కర్హిచిదితి వచః స్మరన్నపి , కాలే, దిష్టం దైవప్రాపితమేవా , భ్యపద్యత, దైవప్రాపితమేవ తత్సఙ్గమభ్యపద్యత , న తు కామత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదుమితి ॥ తత్ర-దేవయానీ,యదుం,తుర్వసుం చ, ద్వౌ పుత్రౌ,వ్యజాయత సుషువే,వార్షపర్వణీ వృషపర్వణో దుహితా,శర్మిష్ఠా తు,ద్రుహ్యుం,మనుం , పూరుం చేతి,త్రీన్,సుతాన్ వ్యజాయత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గర్భసంభవమితి ॥ తతో,మానినీ దేవయానీ,భర్తుస్సకాశాదేవా ,సుర్యాశ్శర్మిష్ఠాయా,గర్భసంభవం,విజ్ఞాయ,క్రోధమూర్ఛితా,పితుః కావ్యస్య,గేహం-జగామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రియామితి॥ప్రియాం దేవయానీ,మనుగతః కామీ యయాతి-స్తాం,పాదసంవాహనాదిభిః పాదగ్రహణాదిభి-స్సాన్త్వవచనైశ్చ,ఉపమన్త్రయన్ ప్రార్థయమానోఽపి తాం ప్రసాదయితుం,న శేకే న ప్రబభూవ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ శుక్ర ఇతి॥తదా,తం యయాతిం,కుపిత,శ్శుక్ర- ఆహ,కిమితి, హే స్త్రీకామ హే అనృతపూరుష పురుషాకృత్యాపన్నానృతరూప, హే మన్ద దుర్బుద్ధే-నృణాం - విరూపం వికృతరూపం కరోతీతి తథా,సా,జరా-త్వాం విశతాం అవిశత్వితి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అతృప్త ఇతి॥ఏవం శప్తో యయాతిరాహ॥ అతృప్తోఽస్మీతి॥ హే బ్రహ్మన్, తే తవ ,దుహితరి కా

మానాంకామైః,రహ,మద్యాప్యతృప్తోఽస్మి,కామానాం,భోగై రితి శేషోవా , తతశ్శుక్ర ఆహ,వ్యత్యస్యతామితి,యోఽభిధాస్యతిజరామహం గ్రహీష్యామీత్యభిధాస్యతి - తస్మై , స్వయసాతస్యవయసా , యథాకామం యావత్కామం , వ్యత్యస్యతాం , జరేతి శేషః , జరాంతస్మైదత్వాతద్వయోగృహాణేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం,లబ్ధం , వ్యవస్థానంజరావ్యత్యస్థితి,ర్యేన,సః,యయాతి,ర్జ్యేష్ఠంపుత్రం,యదు,మవోచత ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽కిమితి॥ హేయదో, హేతాత,ఇమాం,తవ,మాతామహేన,కృతాం,ప్రహితాం.జరాం,ప్రతీచ్ఛ,ప్రతిగృహాణ , నిజంత్వదీయం,వయో,దేహి , విషయేష్వ,హం.నతృప్తోఽస్మి॥అతో,భవదీయేనత్వద్దత్తేన,వయసా,అహం,కతిచి.ద్వర్షాణి.రంస్యఇతి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽యదురాహ॥నోత్సహఇతి ॥ తవా- న్తరావయోమధ్యే ప్రాప్తయా.జరసాజరయా.స్థాతు,మహం.నోత్సహే,అనుత్సాహే హేతుమాహ,గ్రామ్యం , సుఖ,మవిదిత్వాఅననుభూయ.పుమాన్,శాన్తిం వైరాగ్యం,నోపైతి - అనుభూతగ్రామ్యసుఖస్త్వమేవశాన్తింనోపైషి , అహంత్వనాస్వాదితగ్రామ్యసుఖఃకథంశాన్తిముపేయామిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽తత,ఇత్థమేవ.పిత్రాయయాతినా.చోదితః.తుర్వసు - రనుశ్చ. హేభారత.యదువ.దూచతురితి శేషః - ఏవం.త్రయఃపుత్రా.అనిత్యేదేహే.నిత్యబుద్ధి.ర్యేషాం.తథాభూతాః.అతఏవా.ధర్మజ్ఞాఃప్రత్యాచఖ్యుః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽అపృచ్ఛదితి॥ తతో.యయాతిః.పుత్రత్రయాదపి.వయసా.ఊనం.గుణై - రధికం.తనయం.పూరు.మపృచ్ఛత్.కిమితి.హేవత్స. త్వ.మగ్రజవజ్జ్యేష్ఠవన్మాం.ప్రత్యాఖ్యాతుం.నార్హసీతి ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ఏవముక్తఃపూరురాహ॥కోన్వితిద్వాభ్యాం ॥ హేమనుష్యేన్ద్ర,ఆత్మకృతఃపితృదేహేనోత్పాదితః , కోను.పుమాన్.లోకే.పితుః.ప్రతికర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం

యయాతిరువాచ ॥ అతృప్తోఽస్మ్యద్యకామానాంబ్రహ్మన్దుహితరిస్మతే।వ్యత్యస్యతాంయథాకామంవయసా యోఽభిధాస్యతి ॥ ౩౭ ॥ ఇతిలబ్ధవ్యవస్థానఃపుత్రంజ్యేష్ఠమవోచత ॥ ౩౮ ॥ యయాతిరువాచ ॥ యదోతాతప్రతీచ్ఛేమాంజరాందేహినిజంవయః । మాతామహకృతాంవత్సనతృప్తోవిషయేష్వహమ్ ॥ వయసాభవదీయేన రంస్యేకతిపయాస్సమాః ॥ ౩౯ ॥ యదురువాచ ॥ నోత్సహేజరసాస్థాతుమన్తరాప్రాప్తయాఽనఘ । అవిదిత్వాసుఖంగ్రామ్యంశాన్తింనోపైతిపూరుషః ॥ ౪౦ ॥ తుర్వసుశ్చోదితఃపిత్రాద్రుహ్యుశ్చానుశ్చభారత । ప్రత్యాచఖ్యురధర్మజ్ఞాఅనిత్యేనిత్యబుద్ధయః ॥ ౪౧ ॥ అపృచ్ఛత్తనయంపూరుంవయసోనంగుణాధికమ్ । నత్వమగ్రజవద్వత్స మాంప్రత్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౪౨ ॥ పూరురువాచ ॥ కోనులోకేమనుష్యేన్ద్ర పితురాత్మకృతః పుమాన్ । ప్రతికర్తుంక్షమోయస్యప్రసాదాద్విన్దతేపరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉత్తమశ్చిన్తితంకుర్యాత్ప్రోక్తకారీతుమధ్యమః।అధమోఽశ్రద్ధయాకుర్యాదకర్తోచ్చరితంపితుః॥ ౪౪ ॥ఇతిప్రహృష్టఃపూరుఃప్రత్యగృహ్ణాజ్జరాంపితుః॥ సోఽపితద్వయసాకామాన్యథావజ్జుజుషే*నృపః ॥ ౪౫ ॥ సప్తద్వీపపతిస్సమ్యక్పితృవత్పాలయన్ప్రజాః। యథోపజోషంవిషయాఞ్జుజుషే* వ్యాహతేన్ద్రియః ॥ ౪౬ ॥ దేవయాన్యప్యనుదినంమనోవాగ్దేహవస్తుభిః । ప్రేయసఃపరమాంప్రీతిమువాహప్రేయసీరహః ॥ ౪౭ ॥ అయజద్యజ్ఞపురుషంక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః । సర్వదేవమయందేవంసర్వవేదమయంహరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ యస్మిన్నిదంవిరచితంవ్యోమ్నీవజలదావళిః ।నానేవభాతినాభాతి

క్షమః ప్రభుః , అసామర్థ్యే హేతుంవదన్పితరంవిశినష్టి ॥ యస్య పితురనుగ్రహా - త్పరమధిక - మైహికమాముష్మికం చ శ్రేయో - విన్దతేలభతే ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ యద్యపికో - ప్యక్షమః , తథా , పితుశ్చి , న్తితమభిప్రేతం - యః కుర్యాత్స.ఉత్తమః.యథోక్తకారీతు - మధ్యమః.అశ్రద్ధయా - యః.కుర్యాత్సో - ఽధమః.అశ్రద్ధయాప్యకర్తాతు , పితు.రుచ్చరితం పురీషప్రాయః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ఇతీత్థం.భాషమాణః.పూరుః.ప్రీతః.పితుర్జరాం. ప్రత్యగృహ్ణాత్ - స్వీయంవయోదత్వేతి శేషః. తత.స్సోఽపియయాతిరపి - నృపః.తద్వయసాపుత్రదత్తేనవయసా.కామాన్.యథావ.జ్జుజుషే సేవితవాన్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తద్వీపేతి ॥ సప్తద్వీపాధిపతిస్సన్.ప్రజాః.పితృవ.త్పాలయన్.యథోపజోషంయథాప్రీతి - విషయాన్.జుజుషే.కథంభూతః - అవ్యాహతానిదృఢానీన్ద్రియాణియస్య.తథాభూతః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ దేవయానీతి॥ ప్రేయసీదేవయానీ.ప్రేయసోభర్తుః , రహఏకాన్తే,పరమాం,ప్రీతిమువాహ.నితరాంప్రీతివిషయాబభూవేత్యర్థః ✽॥౪౭॥ ✽అయజదితి॥ తథా.యయాతి.ర్భూరిదక్షిణామేషుతైః - క్రతుభి.స్సర్వదేవతాశరీరక.మారాధకార్తిహరం , సర్వయజ్ఞారాధ్యం,తత్ఫలదం.తద్భోక్తారం.భగవన్తమయజదారాధితవాన్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽యజనప్రకారమేవాహ।యస్మిన్నితిద్వాభ్యాంయస్మిన్నిత్యస్యతమిత్యుత్తరేణాన్వయః , యస్మిన్వాసుదేవే.ఇదంచిదచిదాత్మకంకృత్స్నంజగ.ద్విరచితంస.ద్వ్యోమ్ని - జలదపఙ్క్తిరివ.నానేవ.భాతి , నాభాతిచపాల్యతేసంహ్రియతేచేత్యర్థః , యస్మిన్నితిధారకత్వదోషాస్పర్శిత్వేవివక్షితే , విరచితమిత్యస్మాదేనేతి శేషః,అనేనస్రష్టృత్వముక్తం , నానాభాతీత్యనేనపాలనదశాయాందేవమనుష్యాదినామరూపభేదేనబహుధాప్రతీతిరు

క్త్వా- ఇవశబ్దేనవస్తుతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకంబ్రహ్మైకమేవవిశ్వరూపేణావస్థితమితిసూచ్యతే - అనేనైవసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకస్యబ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వమపిలబ్ధం - కారణస్యైవవస్తునః కార్యాత్మనాఽవభాసమానత్వాత్ - యస్మిన్నానానాభాతీత్యనేనలయాధికరణత్వోక్త్యాచతల్లభ్యతే, లయాధికరణస్యైవలీయమానోపాదానత్వదర్శనాత్ - యస్మిన్ధారకే, నానాభాతీత్యనేనఅన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వ నప్రశాసనమేవపాలనమితిసూచితం - ప్రపఞ్చంవిశినష్టి - స్వప్నమాయామనోరథఇతి, స్వప్నమాయామనోరథతుల్యఇత్యర్థః-అత్రస్వప్నదృష్టాన్తత్వేనాశ్చర్యత్వం- మనోరథదృష్టాన్తేనమనోఽనుకూలత్వంచదార్ష్టాన్తికేఽభిప్రేతం - అత ఏవదృష్టాన్తత్రయ - మన్యథావైయర్థ్యప్రసఙ్గాత్, దకేనైవవివక్షితసాధర్మ్యలాభాత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తమితి॥ తమేవంభూతం-వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయం-గుహాశయంహృదయకుహరేవసన్తం - అణీయాంసంఅణోర్జీవాదప్యణుం - తదన్తః ప్రవేశయోగ్యతయాతతోఽపిసూక్ష్మమితిభావః-నారాయణంజీవసమూహానాంప్రాప్యంప్రాపకమాధారం - హృదివిన్యస్యధ్యానేనసన్నిహితంకృత్వేత్యర్థః-నిరాశీఃఫలాభిసన్ధిరహితః-ప్రభుర్యయాతి-రయజత్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఏవమిత్థం-మనష్షష్ఠంయేషాంతైః-కుత్సితైరిన్ద్రియైః-ర్వర్షసహస్రాణి - మనస్సుఖంకామభోగం-విదధానఃకుర్వన్నపి - సార్వభౌమోయయాతి-ర్నాతృప్యత్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఅష్టాదశోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

సఇతి॥ సయయాతి-రిత్థం, స్త్రైణః స్త్రీవశ్యః, కామాన్-చరన్భక్షయన్ - అనుభవన్నితియావత్, కదాచిదాత్మనోఽపహ్నవం అపహారంబుద్ధ్వా “ యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్రతిపద్యతే ” ఇత్యుక్తవిధమపహ్నవంజ్ఞాత్వా - నిర్వి

స్వప్నమాయామనోరథః ॥ ౯ ॥ తమేవహృదివిన్యస్య వాసుదేవంగుహాశయమ్ । నారాయణమణీయాంసం నిరాశీరయజత్ప్రభుః ॥ ౨౦ ॥ ఏవంవర్షసహస్రాణిమనష్షష్ఠైర్మనస్సుఖమ్ । విదధానోఽపినాతృప్యత్సార్వభౌమఃకదిన్ద్రియైః ॥ ౨౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థమాచరన్కామాన్ స్త్రైణోఽపహ్నవమాత్మనః। బుద్ధ్వాప్రియాయైనిర్విణ్ణోగాథామేతామగాయత ॥ ౧ ॥ యయాతిరువాచ ॥ శృణుభార్గవ్యమూంగాథాంమద్విధాచరితాంభువి। ధీరాయస్యానుశోచన్తివనేగ్రామనివాసినః॥ ౨ ॥ బస్తఏకోవనేకశ్చిద్విచిన్వన్ప్రియమాత్మనః। దదర్శకూపేపతితాంస్వకర్మవశగామజామ్ ॥ ౩ ॥ తస్యాఉద్ధరణోపాయంబస్తఃకామీవిచిన్తయన్ ।వ్యధత్తతీర్థముద్ధృత్య విషాణాగ్రేణరోధసి ॥ ౪ ॥ సోత్తీర్యకూపాత్సుశ్రోణీతమేవచకమేకిల। తయావృతంసముద్వీక్ష్యబహ్వ్యోఽజాఃకాన్తకామినీః ॥ పీవానంశ్మశ్రులంభేజుర్మీఢ్వాంసంయాభకోవిదమ్ ॥ ౫ ॥ సఏకోఽజవృషస్తాసాంబహ్వీనాంరతివర్ధనః।

ణ్ణః నిర్వేదంప్రాప్తః, ప్రియాయైదేవయాన్యై, ఇమాంవక్ష్యమాణాం -గాథా - మాత్మవృత్తిప్రఖ్యాపికా, మగాయతకథయామాస ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తామేవాహ॥ శృణ్వితి॥ హేభార్గవి-భువి-మద్విధేనమాదృశేనా, చరితాం, మద్విధస్యాచరితంయస్యామితివా, తామమూంమయావక్ష్యమాణాం, గాథామితిహాసం, శృణు, యస్యమద్విధస్య, గ్రామవాసినోగృహస్థస్య, చరితం-వనేస్థితా, ధీరాజితేన్ద్రియాః, కృపయా - శోచన్తి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ బస్తఇతి॥ అన్యాపదేశేనాత్మవృత్తిప్రతిపాదనార్థంప్రవృత్తోఽయమితిహాసః-ఏకోఽసహాయః, కశ్చిద్బస్తోమేషో-వనే-ఆత్మనఃస్వస్య-ప్రియం-విచిన్వన్-కూపపతితాం-కర్మవశగాం-గాం-కాంచిదజాం-దదర్శ - బస్తఇత్యనేనాత్మా వివక్షితః-వనఇత్యనేనసంసారః-ప్రియమిత్యనేనశబ్దాదివిషయః - అజామిత్యనేనదేవయానీ ఏవంయథాసంభవముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తస్యాఅజాయాః-స్సబస్త-ఉద్ధరణోపాయం- వ్యచిన్తయత్-స్వోత్తరీయాదిప్రదానేనోద్ధరణోపాయంచిన్తితవానితిభావః ॥ ఉపాయమేవదర్శయన్నాహ ॥ రోధసితటే-విషాణాగ్రేణ - మృదాదిక-ముద్ధృత్య - తీర్థంనిర్గమమార్గ-ముత్తారణమార్గమితియావత్, వ్యధత్తకృతవాన్ - విషాణాగ్రేణేత్యనేనఖనిత్రాదికంవివక్షితమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తత-స్సా - సుశ్రోణ్యజాకూపా - దుత్తీర్య, తమేవబస్తం, పతించకమే-కిలేత్యాత్మవృత్తాన్తప్రత్యభిజ్ఞాపకః-తత-స్తయాఽజయా - వృతం-బస్తం-సముద్వీక్ష్య-బహ్వ్యోఽన్యా-అజాః-కాన్తంప్రతికామినీః కామవత్యో - బభూవుః-బహ్వ్యోఽజా ఇతిశర్మిష్ఠాప్రముఖావివక్షితాః - కథంభూతంపీవానంపరిపుష్టసర్వావయవం - శ్మశ్రులంరతిసమర్థమిత్యర్థః, మీఢ్వాంసంరేతస్సేక్తారం, యాభేమైథునే-కోవిదమభిజ్ఞమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అజాభిఃవృతస్సఏకఏవబస్త, స్తాసాంబహ్వీనామజానాం-రతివర్ధనః-కామఏవ-గ్రహః పిశాచ-స్తేన-గ్రస్తః - కేవలం - రేమే-నత్వా-త్మాన-మబుధ్యత-దేహవిలక్షణమాత్మస్వ

రూపం నానుసంహితవానితి భావః. మేషపక్షే ఆగామ్యనర్థాశ్రయం నావబుధ్యతేత్యర్థః * ॥ ౬ ॥ * తమితి ॥ ఏవం మన్యయా ప్రేష్ఠతమయా అన్యయా అజయా సహ రమమాణం తం బస్తం విలోక్య తేన పూర్వం కూపాదుద్ధృతా, అజారూపసంవిగ్నా మత్తో రూపవతీమన్యామజాం పరిగృహ్య మాం త్యజత్యయమితి భీతా సతీ బస్తస్య తత్కర్మ అజాన్తరపరిగ్రహరూపం నామృష్యత్ నాసహత * ॥ ౭ ॥ * తం బస్తం దుర్హృదం వస్తుత ఇతి శేషః, సుహృద్రూపం సుహృదాభాసం అత ఏవ క్షణం సౌహృదం యస్య కామినమత ఏవేన్ద్రియారామం నతు ధర్మజ్ఞం, జ్ఞాత్వేతి శేషః స్వామినం పతిం త్యక్త్వా, దుఃఖితా, యయౌ * ॥ ౮ ॥ * తతస్సోఽపి బస్తోఽపి స్త్రైణః హేతుగర్భమిదం స్త్రైణత్వాత్ తాం యా స్త్రీ, మజాం, ప్రసాదితుం, కృపణస్సన్ననుగతః, బిడీబిడాకారం బిడీ బిడీ మనుగతస్య బిడస్యేవ, ఆకారస్స్వశబ్దముఖరముఖత్వరూపస్తం కుర్వన్ పథి మార్గే సన్ధితుం ప్రసాదయితుం నాశక్నోత్ * ॥ ౯ ॥ * తత్ర, తస్య బస్తస్య లమ్బన్తం, వృషణం కశ్చిద్ద్విజో, రుషా అచ్ఛినత్. కశ్చిద్ద్విజోఽజ ఇతి శబ్దో వివక్షితః, అణ్డశబ్దేన వయో వివక్షితం జరాపాదనేన వయోఽపహారేణ చ సమ్భోగాసమర్థమకరోదితి భావః, తతో భూయః పునః అర్థాయ ప్రయోజనాయ స్వపుత్ర్యాః కామభోగాయేతి భావః యోగవిదుపాయజ్ఞః లమ్బన్తం వృషణం సన్దధే జరావ్యత్యాసేన రతిసమర్థమకరోదితి భావః * ॥ ౧౦ ॥ * తతస్స లబ్ధవృషణః ఉపాత్తపుత్రవయా ఇతి భావః, స బస్తోఽపి కూపలబ్ధయా అజయా సహ బహువిధం, కామం, అనుభవన్నపీతి శేషః, బహుతిథమితి పాఠే బహుకాలమిత్యర్థః, హే భద్రే అద్యాపి న పరితుష్యతి * ॥ ౧౧ ॥ * ఏవమన్యాపదేశేనోపవర్ణితమితిహాసమాత్మని సఙ్గమయతి ॥ తథేతి ॥ హే సుభ్రు,

రేమే కామగ్రహగ్రస్త ఆత్మానం నావబుధ్యత ॥ ౬ ॥ తమేవం ప్రేష్ఠతమయా రమమాణమజాఽన్యయా । విలోక్య కూపసంవిగ్నా నామృష్యద్బస్తకర్మ తత్ ॥ ౭ ॥ తం దుర్హృదం సుహృద్రూపం కామినం క్షణసౌహృదమ్ । ఇన్ద్రియారామముత్సృజ్య స్వామినం దుఃఖితా యయౌ ॥ ౮ ॥ స చైవానుగతస్స్త్రైణః కృపణస్తాం ప్రసాదితుమ్ । కుర్వన్ బిడీబిడాకారం నాశక్నోత్పథి సన్ధితుమ్ ॥ ౯ ॥ తస్య తత్ర ద్విజః కశ్చిదజాస్వామ్యచ్ఛినద్రుషా । లమ్బన్తం వృషణం భూయస్సన్దధేఽర్థాయ యోగవిత్ ॥ ౧౦ ॥ సలబ్ధవృషణస్తత్ర హ్యజయా కూపలబ్ధయా । క్రీడన్కాలం బహువిధం కామైర్నాద్యాపి తుష్యతి ॥ ౧౧ ॥ తథాఽహం కృపణస్సుభ్రు భవత్యాః ప్రేమయన్త్రితః । ఆత్మానం నాభిజానామి మోహితస్తవ మాయయా ॥ ౧౨ ॥ యత్పృథివ్యాం వ్రీహియవం హిరణ్యం పశవస్స్త్రియః । న దుహన్తి మనః ప్రీతిం పుంసః కామహతస్య తే ॥ ౧౩ ॥ న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి । హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే ॥ ౧౪ ॥ యదా న కురుతే భావం సర్వభూతేష్వమఙ్గళమ్ । సమదృష్టేస్తదా పుంసస్సర్వాస్సుఖమయా దిశః ॥ ౧౫ ॥ యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్జీర్యతో యా న జీర్యతే । తాం తృష్ణాం దుఃఖనివహాం శర్మకామో ధ్రువం త్యజేత్ ॥ ౧౬ ॥ మాత్రా స్వస్రా దుహిత్రా వా నావివిక్తాసనో భవేత్ । బలవానిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి ॥ ౧౭ ॥ పూర్ణం వర్షసహస్రం మే విషయాన్సేవతోఽసకృత్ । తథాఽపి చానుసవనం తృష్ణా తేషూ

తథా బస్తవదహమపి, భవత్యాస్తవ ప్రేమ్ణా యన్త్రితః వశీకృతః తవ మాయయా విభ్రమాదిరూపయా, మోహితోఽధునా ఆత్మానం నాభిజానామి * ॥ ౧౨ ॥ * నను తర్హి పునరపి బహవో విషయాస్సేవ్యన్తాం తతో మనసి ప్రీతే సతి కామోపశాన్త్యా మోహో నివర్తేతేత్యత్రాహ ॥ యదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యత్ యే పృథివ్యాం, వ్రీహ్యాదయస్తే సర్వే, కామహతస్య కామాసక్తస్య పుంసో మనఃప్రీతిం న దుహన్తి న పూరయన్తి * ॥ ౧౩ ॥ * జాతు కదాచిదపి కామానాముపభోగేన కామో విషయతృష్ణా న శామ్యతి కిన్తు, హవిషా ఘృతేన కృష్ణవర్త్మేవాగ్నిరివ భూయోఽభివర్ధత ఏవ * ॥ ౧౪ ॥ * తర్హి కథం కేనోపాయేన మనసః పూర్ణప్రీతిస్స్యాద్యయా కామోపశమస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యదేతి షడ్భిః ॥ యదా భూతేషు అమఙ్గళం భావం రాగద్వేషాదివైషమ్యరూపం భావం న కురుతే తదా సమదృష్టేః స్వాత్మసమదృష్టేః పుంసః సర్వా, దిశః సుఖమయాః, క్వాపిగతస్యాప్యస్య సుఖమేవేత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * అతో, దుర్మతిభిః దుస్త్యజా, విషయతృష్ణా కథంభూతా, యా, జీర్యతస్స్తోఽపి పుంసో న జీర్యతే న జీర్ణతాం ప్రాప్నోతి, తాం, దుఃఖనివహాం దుఃఖాని నితరాం వహత్యావహతి ప్రాపయతీతి తథా, తాం తృష్ణాం శర్మకామః దుఃఖాసమ్భిన్నం సుఖం కామయమానః, ధ్రువం నూనం, త్యజేత్ * ॥ ౧౬ ॥ * స్త్రీసన్నిధానం తు సర్వథా త్యాజ్యమిత్యాహ ॥ మాత్రేతి ॥ మాత్రాదీనామన్యతమయా వాపి వివిక్తం సఙ్కీర్ణమాసనం యస్య, తథాభూతో న భవేత్. అన్యథా బలవాన్ ప్రమాథీ ఇన్ద్రియసమూహః విద్వాంసమపి కర్షతి ఆకర్షతి చాలయేదిత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * జీర్యతోఽపి న జీర్యత ఇత్యేతదేవ స్వదృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ పూర్ణమితి ॥ అసకృద్వారం వారం, విషయాననుభవతో, మమ వర్షసహస్రం పూర్ణమభూత్ తథాప్యద్యాపి, అనుసవనం తత్తద్విషయానుభవసమయమనతిక్రమ్య, తిమాత్రం, తృష్ణా ఉపజాయతే, న తు శామ్య

తి ✽ ॥౧౮॥ ✽ తస్మా-త్కామానాముపభోగేన కామాశాన్తైరహ- మేతాంవిషయతృష్ణాం-త్యక్త్వా - బ్రహ్మణి,మానస,మాధాయ-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వైరనభిభూతో.-దేహేన్ద్రియమరహితశ్చ,మృగైస్సహ-చరిష్యామి,వనంప్రవిశామీత్యర్థః ✽॥ ౧౯॥ ✽

ననుతృష్ణాయాదుస్త్యజత్వాత్కథంసహసాతవమనసోబ్రహ్మణ్యాధానంస్యాత్తత్రాహ ॥ దృష్టమితి॥ దృష్టమైహికవిషయజాతం,శ్రుతమాముష్మికం-త-దుభయ, మసదపురుషార్థరూపం,విద్వా,న్స్వమా,న్నానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ నానుధ్యాయతి నోపభుఞ్జీత-కథంభూతః - తత్రానుధ్యానసంవేశనయోస్సతో , స్సంసృతి-మాత్మనాశమన్తతఃస్థావరతాప్రాప్తించ - విద్వాన్-అననుధ్యానాసంవేశయోర్హేతుంవదన్విద్వాంసంవిశినష్టి ॥ సఃదృష్టాదీనామసదూపత్వాదికంవిద్వాన్స్వమా,నాత్మదృక్దృష్టశ్రుతాద్యపేక్షయానిరతిశయానన్దరూపస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యంపశ్యతితథా,నిరతిశయానన్దరూపయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్యార్థాదేవతృష్ణానివర్తతఇతిభావః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఇతీత్థం,జాయాందేవయానీ,ముక్త్వా , నాహుషోయయాతిః-పూరవేపుత్రాయ-తదీయం,వయో,దత్త్వా,విగతవిషయతృష్ణస్తస్మాత్పూరోస్సకాశా , త్స్వకీయాం,జరా - మాదదేజగ్రాహ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తతో,దక్షిణపూర్వస్యామాగ్నేయ్యాందిశి,ద్రుహ్యు, మీశ్వరమధిపతిం-చక్రే , దక్షిణతోదక్షిణస్యాంతుదిశి,యదుం,ప్రతీచ్యాందిశి,తుర్వసు,ముదీచ్యా , మను , మీశ్వరం -చక్రే ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ దిశాం,మధ్యవర్తినఇతి శేషః, సర్వస్య,భూమణ్డలస్య,-ఈశ్వరమధిపతి , మర్హత్తమంబహుమన్తవ్యం,పూరు,మభిషిచ్య, అగ్రజాన్యదుప్రభృతీన్ , తస్యపూరోర్వశే , స్థాప్యస్థాపయిత్వా,అసమాసేపి,ల్యభార్షః-తదధీనాన్కృత్వేత్యర్థః-స్వయం,వనం,యయౌ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ సయయాతి,ర్వర్షపూగాన్-విషయేషుశబ్దాదిష్వ,స్ఖలితం,షడ్వర్గంషడిన్ద్రియసుఖం,క్షణేన,ముముచేతత్యాజ,యథా , జాతపక్షోయస్య,స,ద్విజో

పజాయతే॥౧౮॥తస్మాదేతామహంత్యక్త్వాబ్రహ్మణ్యాధాయమానసమ్। నిర్ద్వన్ద్వోనిరహఙ్కారశ్చరిష్యామిమృగైస్సహ ॥ ౧౯॥దృష్టంశ్రుతమసద్బుద్ధ్వానానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ । సంసృతించాత్మనాశంచతత్రవిద్వాన్సఆత్మదృక్ ॥ ౨౦॥ఇత్యుక్త్వానాహుషోజాయాంతదీయంపూరవేవయః।దత్త్వాస్వాంజరసంతస్మాదాదదేవిగతస్పృహః ॥ ౨౧॥ దిశిదక్షిణపూర్వస్యాంద్రుహ్యుందక్షిణతోయదుమ్।ప్రతీచ్యాంతుర్వసుంచక్రఉదీచ్యామనుమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥భూమణ్డలస్యసర్వస్యపూరుమర్హత్తమందిశామ్।అభిషిచ్యాగ్రజాంస్తస్యవశేస్థాప్యయయౌవనమ్ ॥ ౨౩ ॥ఆసేవితంవర్షపూగాన్షడ్వర్గంవిషయేషుసః।క్షణేనముముచేనీడంజాతపక్షఇవద్విజః సతత్రనిర్ముక్తసమస్తసఙ్గఆత్మానుభూత్యావిధుతత్రిలిఙ్గః। పరేఽమలేబ్రహ్మణివాసుదేవేలేభేగతింభాగవతీంప్రతీతః ॥ ౨౪ ॥ శ్రుత్వాగాథాందేవయానీమేనేప్రస్తోభమాత్మనః । స్త్రీపుంసోస్స్నేహవైక్లబ్యాత్పరిహాసమివోదితమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాసంనివాసంసుహృదాంప్రపాయామివగచ్ఛతామ్।విజ్ఞాయేశ్వరతన్త్రాణాంమాయావిరచితంప్రభోః ॥ ౨౬ ॥ సర్వత్రసఙ్గముత్సృజ్యస్వప్నౌపమ్యేనభార్గవీ ।కృష్ణేమనస్సమావేశ్యవ్యధునోల్లిఙ్గమాత్మనః॥౨౭॥నమస్తుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయవేధసే।సర్వభూతనివాసాయశాన్తాయబృహతేనమః॥౨౮॥✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽✽

విహఙ్గః నీడం - త్యజతి-తద్వత్ ✽ ॥౨౪॥ ✽ ప్రతీతఃప్రఖ్యాత-స్సయయాతి - స్తత్రవనే-నిర్ముక్త-స్సఙ్గస్సో,దేహతదనుబన్ధ్యాదిసఙ్గో-యేనసః - ఆత్మానుభూత్యా బ్రహ్మోపాసనయా,విధుతత్రిలిఙ్గః-నిర్ముక్తగుణత్రయకార్యః - పరేప్రాప్యే-పరస్మిన్బ్రహ్మణి-వాసుదేవాఖ్యే , భాగవతీం-గతింలేభే,ఆసన్నమోక్షోబభూవేత్యర్థః-అన్యథాభారతవిరోధాత్ - తత్రతస్యస్వర్గాదిప్రాప్తేరేవకథనాదితితత్త్వవిస్తరతోద్రష్టవ్యమ్ ✽ ॥ ౨౫॥ ✽ దేవయానీతు,భర్త్రా,కథితాం,కథాం-ఆత్మనః-ప్రస్తోభంమేనే,తాం-త్పరిహాసరూపామమన్యత - ప్రస్తోభతామేవవ్యనక్తిస్త్రీపుంసోరితి , సమాసాన్తాభావఆర్షః-తదనిత్యత్వాద్వా-స్త్రీపుంసయోః,యః-పరస్పరం - స్నేహ , స్తత్కృతం,య-ద్వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం -తస్మాద్ధేతోః - పరిహాసమివేరితంకథితమితిహాసంప్రస్తోభం,మేనే , ఇత్యన్వయః,ఈరితామితిపాఠే, గాథావిశేషణం , ఈహితమితిపాఠే, ఆత్మనోచేష్టితంకథారూపేణోపవర్ణితంపరిహాసమివ మేనఇత్యర్థః ✽ ॥౨౬॥ ✽ సేతి॥తత-స్సాదేవయానీ,ఈశ్వరతన్త్రాణాం,సుహృదాంపతిపుత్రాదీనాం,సంనివాసం,సుహృద్భిస్సహవాసమిత్యర్థః-గచ్ఛతాం,పాన్థానాం,ప్రపాయాంపానశాలాయామివా,నిత్యంప్రభోరీశ్వరస్య-మాయయా,విరచితంచ,విజ్ఞాయ,స్వప్నదృష్టాన్తేనసర్వత్రదేహతదనుబన్ధ్యాదిషుసఙ్గముత్సృజ్య,స్వప్నవత్సర్వేస్సంబన్ధోఽనిత్యఇతినిశ్చిత్యేత్యర్థః-భార్గవీదేవయానీ,స్వమనః,కృష్ణేభగవతి,నిధాయ, కృష్ణంధ్యాత్వేత్యర్థః-ఆత్మనో,లిఙ్గంశరీరంవ్యధునోత్తత్యాజ ✽ ॥౨౭॥౨౮॥ ✽ ప్రసక్తానుప్రసక్తంభగవన్తంనమస్కరోతిశుకస్సూతోవా॥నమఇతి॥ వేధసేజగత్స్రష్ట్రే,సర్వభూతానా,మాధారభూతాయ,శాన్తాయఅశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితాయ,బృహతేబ్రహ్మణే-వాసుదేవాఖ్యాయ,తుభ్యంనమః ✽ ॥౨౯॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః.✽✽

ఏవంయయాతేశ్చరిత్రముపవర్ణ్యేదానీంతత్సుతస్య పూరోర్వంశకథనం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి ॥ పూరోరితి ॥ హేభారత-యత్రయస్మిన్ వంశే-త్వం-జాతోఽసి-యత్ర-రాజర్షయో-వంశ్యాః-బ్రహ్మవంశ్యాబ్రాహ్మణాశ్చ-వంశ్యా-జజ్ఞిరే॥తం-పూరో-ర్వంశం-ప్రవక్ష్యామి-వంశేసాధవోవంశ్యాః-వంశవర్ధనాః-రాజర్షయోబ్రాహ్మణాశ్చయత్రజజ్ఞిరఇత్యర్థః*॥౧॥*జనమేజయఇతి॥పూరో-స్తావ-జ్జనమేజయ-స్సుత-స్సమభూత్-తత్సుతోజనమేజయసుతః-ప్రధన్వాన్-ప్రచిన్వానితిపాఠాన్తరం-తస్మా-త్ప్రవిరోధః-తస్మాన్నమస్యుఃతస్మాన్నమస్యో-శ్చారురితిప్రసిద్ధ-స్సుత-స్సమభవత్*॥౨॥*తస్యచారో-స్సుద్యుః-పుత్రోఽభవత్-తస్మాత్సుద్యో-ర్బహుగవ-స్సమభవత్-తస్యబహుగవస్యశర్యాతి-స్సంయాతిరితిపాఠాన్తరం-తస్యా-హంయాతి స్తత్సుతోఽహంయాతిసుతః-రౌద్రాశ్వః-రౌద్రాశ్వఇతిపాఠాన్తరం*॥౩॥*తస్యరౌద్రాశ్వస్య-ఋతేపుప్రభృతయోదశపుత్రాః-ఘృతాచ్యాఃఅప్సరసఃఅప్సరసి-జాతాఃయథా-జగదాత్మనోభగవతో-దశే-న్ద్రియాణి-జాతానితద్వత్-తేషాందశానా-మవమఃకనీయాన్-వనేపుః-జలేపురితికులేపురితిచపాఠాన్తరం-ధర్మేతి-ఈపుశబ్దస్యధర్మాదిభిఃప్రత్యేకంసంబన్ధఃద్వన్ద్వాన్తేశ్రుతత్వాత్-తతశ్చ-ధర్మేపుస్సత్యేపుఃవ్రతేపుశ్చేతిఫలితమ్*॥౪॥౫॥*తత్ర,ఋతేపో-స్సుతః-రన్తిసారో-బభూవ-హేనృప-తస్యరన్తిసారస్య-త్రయః-సుతాః-తాన్నిర్దిశతి॥సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథశ్చేతి-సుమతిరితిపాఠాన్తరం-తత్రాప్రతిరథస్యాత్మజః-కణ్వః*॥౬॥*తస్యేతి॥తస్యకణ్వస్య-మేధాతిథిః-తస్మాన్మేధాతిథేః-పుత్రాః-ప్రస్కణ్వప్రభృ

శ్రీశుక ఉవాచ॥ పూరోర్వంశంప్రవక్ష్యామియత్రజాతోఽసిభారత। యత్రరాజర్షయోవంశ్యాబ్రహ్మవంశ్యాశ్చజజ్ఞిరే॥ ౧ ॥జనమేజయోఽభవత్పూరోఃప్రచిన్వాంస్తత్సుతస్తతః।ప్రవీరోఽథోనమస్యుర్వైతస్మాచ్చారుస్సుతోఽభవత్ ॥౨॥తస్యసుద్యురభూత్పుత్రస్తస్మాద్బహుగవస్తతః।శర్యాతిస్తస్యాఽహంయాతీరౌద్రాశ్వస్తత్సుతస్స్మృతః॥ ౩ ॥ ఋతేపుస్తస్యకక్షేపుస్స్థలేపుశ్చకృతేపుకః। జలేపుస్సన్నతేపుశ్చధర్మసత్యవ్రతేపవః॥ ౪ ॥ దశైతేఽప్సరసఃపుత్రావనేపుశ్చావమస్స్మృతః। ఘృతాచ్యాఇన్ద్రియాణీవముఖ్యస్యజగదాత్మనః॥౫॥ఋతేపో రన్తిసారోఽభూత్త్రయస్తస్యాత్మజానృప।సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథఃకణ్వోఽప్రతిరథాత్మజః॥ ౬ ॥ తస్యమేధాతిథిస్తస్మాత్ప్రస్కణ్వాద్యాద్విజాతయః। పుత్రోఽభూత్సుమతేరైభ్యోదుష్యన్తస్తత్సుతోమతః ॥ ౭ ॥దుష్యన్తోమృగయాంయాతఃకణ్వాశ్రమపదంగతః। తత్రాసీనాంస్వప్రభయామణ్డయన్తీంరమామివ॥ ౮ ॥విలోక్యముముహేసద్యోదేవమాయామివస్త్రియమ్। జగామతాంవరారోహాంభటైఃకతిపయైర్వృతః ॥ ౯ ॥ తద్దర్శనప్రముదితస్సంనివృత్తపరిశ్రమః। పప్రచ్ఛకామసన్తప్తఃప్రహసన్శ్లక్ష్ణయాగిరా॥ ౧౦ ॥ దుష్యన్త ఉవాచ ॥ కాత్వంకమలగర్భాభేకస్యాసిహృదయఙ్గమే।కింవాచికీర్షితంత్వత్రభవత్యానిర్జనేవనే ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తంరాజన్యతనయాంవేద్మ్యహంత్వాంసుమధ్యమే।నహిచేతఃపౌరవాణామధర్మేరమతేక్వచిత్। ౧౨ । శకున్తలోవాచ॥విశ్వామిత్రాత్మజైవాహంత్యక్తామేనకయావనే।వేదైతద్భగవాన్కణ్వోవీరకిఙ్కరవామతే।౧౩।ఆస్యతామరవి

తయో-బ్రాహ్మణాజ్జజ్ఞిరే-సుమతేరన్తిసారసుతస్య-పుత్రో-రైభ్యః-తత్సుతోరైభ్యసుతః-దుష్యన్తో-మతఃప్రఖ్యాతః*॥౭॥*దుష్యన్తస్యశకున్తలాయాంభరతోఽభవదితివక్తుంతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ దుష్యన్తఇత్యాదినాపితర్యుపరతఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥ కదాచి,ద్దుష్యన్తో-మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా-కణ్వస్యఋషే - రాశ్రమస్థానం-గతః-తత్రాశ్రమే - ఆసీనాముపవిష్టాం - రమామివలక్ష్మీమివ-స్వప్రభయా-మణ్డయన్తీ-మాత్మానమితిశేషః-తమాశ్రమమితిపాఠాన్తరం-తదా-తం-మణ్డయన్తీందేవమాయాంమోహినీమివస్థితాం - శకున్తలాఖ్యాం-స్త్రియం-విలోక్య - సద్యస్తత్క్షణ ఏవ-ముముహే-మోహంప్రాప్తః - తస్యాః-దర్శనేన-నితరాం - ముదితఃహృష్టః-అతఏవ-సంనివృత్తఃపరిశ్రమఃమృగయాయాసఃయస్యాత్సః - కతిపయై - ర్భటై-ర్వృతః-కామేన-సన్తప్తో-దుష్యన్తః- ప్రహస-న్మధురయా-గిరా-తాం-వరారోహాం-బభాషే *॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥*తదేవాహ॥ కాత్వమితి ॥హేకమలగర్భాభే-హేహృదయఙ్గమేమనోజ్ఞేత్వం-కేతిజాతిప్రశ్నః- కస్యాసికస్యసంబన్ధిన్యసి-నిర్జనేఽస్మిన్వనే-భవత్యాత్వయా-కిం-చికీర్షితంకర్తుమిష్టమ్ * ॥ ౧౧ ॥ *వ్యక్తమితి ॥హేసుమధ్యమే-త్వా-మహం-రాజన్యతనయాం-వ్యక్తంనూనం-వేద్మి-అన్యథామచ్చేతస్త్వయినసక్తంస్యాదిత్యాహ॥ నహీతి॥పౌరవాణాంపూరోర్వంశజానాం-చేతః-కదాచిదప్య,ధర్మే,నరమతే* ॥ ౧౨ ॥ *ఏవముక్తాశకున్తలాఽఽహ ॥ విశ్వామిత్రాత్మజేతి ॥ విశ్వామిత్రస్యైవ-తనయా-మేనకయా-మాత్రా,స్వర్గచ్ఛన్త్యాఅస్మిన్వనే-త్యక్తా - అహంరాజన్యకన్యైవేత్యర్థః, తత్రప్రమాణమాహ, వేదేతి , ఏతచ్చ,భగవాన్కణ్వః,వేదజానాతి,హేవీర-తేతవ-కింకరవామ* ॥ ౧౩ ॥ * హేఅరవిన్దాక్ష , ఆస్యతాంస్థీయతాం-త్వయేతిశేషః,నోఽస్మాక-మర్హణం,అస్మత్కృతమర్హణం-గృహ్యతాం,అత్ర,నీవారాఆరణ్యవ్రీహయ-స్సన్తి, తేభుజ్యన్తాం-యదిరోచతే,తర్హి,ఉ

ష్యతామ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కింకరవామేతివాక్యాత్తదభిప్రాయంజ్ఞాత్వాఽఽహ దుష్యన్తః ॥ ఉపపన్నమితి ॥ హేసుభ్రు-కుశికాన్వయే-జాతాయా-స్తవ-ఇదంకింకరవామేతివచ-ఉపపన్నంయుక్తమేవ-తథాహి-రాజ్ఞాం-కన్యకాః-స్వయమేవ-సదృశం-వరంపతిం-వృణ్వతే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత, స్తయాదుష్యన్తోక్తే అఙ్గీకృతేసతి-స-రాజాదుష్యన్తో, దేశకాలవిధానజ్ఞో గాన్ధర్వవిధినా మిథస్సమయపూర్వకేన, యథాధర్మం, శకున్తలా-ముపయేమే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అమోఘేతి ॥ అమోఘమవితథం, వీర్యం, యస్యసరాజర్షిర్దుష్యన్తో, మహిష్యాం శకున్తలాయాం, వీర్యం రేత ఆదధే నిహితవాన్ ॥ తతః, శ్వోభూతే ప్రభాతే, స్వపురం-గతః-తతః, కాలేన ప్రాప్తకాలేన, సా శకున్తలా, సుతంపుత్ర-మసూత సుషువే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ కణ్వేతి ॥ తస్య కుమారస్య, సముచితాః, క్రియాః జాతకర్మాది క్రియాః, కణ్వో, వనఏవ, చక్రే, సచబాలక, స్తరసాబలేన, మృగేన్ద్రంసింహంబధ్వా, తేన-క్రీడతిస్మ, బాల్యాదారభ్యాపరిమితబలశౌర్యాదిగుణసంపన్న ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తమితి ॥ తమపారవిక్రమం, భగవతోంఽశాంశేన, సంభూతం, కుమార, మాదాయ, శకున్తలాభర్తుర్దుష్యన్తస్య అన్తికం ఆగమత్ యయౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యదేతి ॥ తౌ, వాగతౌ, వనిన్దితౌ నిర్దుష్టౌ, భార్యాపుత్రౌ, రాజాదుష్యన్తో, యదా, నజగృహే మమైవేమౌభార్యాపుత్రావితినస్వీకృతవాన్, తదా, సర్వభూతానాం, శృణ్వతాంసతాం, ఖేఆకాశే, అశరీరిణీ, వా, గాహ అశ్రూయతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తామేవదర్శయతి ॥ మాతేతి ॥ భస్త్రా చర్మమయంపాత్రం, తద్వన్మాతా, ఆధారమాత్రం-పితురేవ, పుత్రః, తత్రహేతుః, యేనేతి, యేనపిత్రా, జాతః ఉత్పాదిత, స్స, పుత్రః, సఏవపితైవ " ఆత్మావై పుత్రనామా " ఇతిశ్రుతేరితిభావః,

న్దాత్సుగృహ్యతామర్హణంచనః। భుజ్యన్తాంసన్తినీవారా ఉష్యతాంయదిరోచతే॥ ౧౪॥ దుష్యన్తఉవాచ॥ ఉపపన్నమిదంసుభ్రుజాతాయాః కుశికాన్వయే। స్వయంహివృణ్వతేరాజ్ఞాంకన్యకాస్సదృశంవరమ్॥ ౧౫॥ ఓమిత్యుక్తే యథాధర్మముపయేమేశకున్తలామ్। గాన్ధర్వవిధినారాజా దేశకాలవిధానవిత్॥ ౧౬॥ అమోఘవీర్యోరాజర్షిర్మహిష్యాంవీర్యమాదధే। శ్వోభూతేస్వపురంయాతః కాలేనాసూతసాసుతమ్॥ ౧౭॥ కణ్వఃకుమారస్యవనే చక్రేసముచితాఃక్రియాః। బధ్వామృగేన్ద్రంతరసా క్రీడతిస్మసబాలకః॥ ౧౮ ॥ తందురత్యయవిక్రాన్తమాదాయప్రమదోత్తమా। హరేరంశాంశసంభూతంభర్తురన్తికమాగమత్॥ ౧౯ ॥ యదానజగృహేరాజాభార్యాపుత్రావనిన్దితౌ। శృణ్వతాంసర్వభూతానాంఖేవాగాహాశరీరిణీ॥ ౨౦ ॥ మాతాభస్త్రాపితుఃపుత్రో యేనజాతస్సఏవసః। భరస్వపుత్రందుష్యన్తమావమంస్థాశ్శకున్తలామ్॥ ౨౧ ॥ రేతోధాఃపితరంపుత్రోనయత్యేవయమక్షయాత్। త్వంచాస్యధాతాగర్భస్యసత్యమాహశకున్తలా ॥ ౨౨ ॥ (భరస్వపుత్రభరతంవాసుదేవాంశసంభవమ్॥ బ్రహ్మణ్యంసత్యసన్ధంచగుణజ్ఞంకీర్తివర్ధనమ్ ॥ మహోత్సాహంస్థూలలక్షంకృతజ్ఞంవృద్ధసేవకమ్ ॥ అశరీరవచశ్శ్రుత్వాస్వీచకారతదాత్మజమ్॥) పితర్యుపరతేసోఽపిచక్రవర్తీమహాయశాః । మహిమాగీయతేయస్య హరేరంశభువోభువి ॥ ౨౩ ॥ చక్రందక్షిణహస్తేఽస్యపద్మకోశశ్చపాదయోః । ఈజేమహాభిషేకేణసోఽభిషి

అతః, పుత్రం, దౌష్యన్తిం దుష్యన్తస్య తవైవాపత్యం-అనేన క్షేత్రజత్వశఙ్కా-పరిహృతా-భరస్వపోషయ-శకున్తలాం, మావమంస్థాః నావమన్యస్వ, భరస్వేత్యుక్త్యా భరతనామనిరుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కించ॥ రేతోధాః రేతస్సేక్తా వంశకృత్పుత్రః-హే నరదేవ-యమక్షయాద్యమసదనాత్పితరం-స్వర్గం యతి, పుత్రమితిద్వితీయాన్తపాఠః ప్రాయికః - తత్రయమక్షయాద్వేతి శేషః-పుత్రం-రేతోధాః పితా-నయతి, మృతపుత్రంవినాఽన్యంక్వాపిస్థితంపుత్రం పితాస్వీకరోతీత్యర్థః-యమక్షయమితిపాఠాన్తరం-తదా తద్వ్యాఖ్యాన్తరం, యం రేతోధాతారం పుత్రః-అక్షయం, స్థానం, నయతి, సరేతోధాః, పుత్రంనయతిస్వీకరోతీత్యర్థః పూర్వపారేఏవంవాఽన్వయః-హేనరదేవ-అధాః ఇతిచ్ఛేదః, రేతో, నిహితవానసి, శకున్తలాయామితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అతోఽయంతవపుత్ర, స్త్వాం, యమక్షయా, న్నయతి నేష్యతి, స్వర్గమితిశేషః, అతఃస్వీకుర్వితిభావః, శకున్తలోక్తం నానృతమిత్యాహ॥ త్వమితి॥ అస్యగర్భస్యాపత్యస్య, ధాతా విధాతా ఉత్పాదక, స్త్వమేవేతి, యచ్ఛకున్తలాఽఽహ, తత్సత్యమేవనానృతమిత్యర్థః - తతశ్చ సభార్యాపుత్రౌస్వీకృతవానితిజ్ఞేయమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతః, పితరి-దుష్యన్తే-ఉపరతే మృతేసతి-సోఽపి భరతోఽపి-చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతిః మహాయశాః-బభూవ-తం విశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ మహిమేత్యాదినా - భువి-హరేర్భగవతోంఽశేన-జాతస్య-యస్యభరతస్య-మహిమా-గీయతే-త " దప్యేతేశ్లోకా అభిగీతా " ఇత్యాదిబహ్వృచశ్రుత్యేతి శేషః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ హరేరంశభవత్వేలిఙ్గం వదన్ విశినష్టి॥ చక్రమితి॥ అస్యభరతస్య-దక్షిణే-హస్తే-చక్రంచక్రాకారా రేఖా-పాదయోస్తు, పద్మకోశాకారా అవర్తతేతి శేషః, సచభరతో - మహాభిషేకవిధినా - అభిషిక్తో-అధిగాట్సార్వభౌమో విభుర్భూత్వా గఙ్గాయామనుగఙ్గాతీరే - గఙ్గాయా అనులోమంవా-గఙ్గాసాగరసఙ్గమాదారభ్య, యావత్తదుత్పత్తిస్తావదిత్యర్థః.

షట్చపఞ్చాశతా షఞ్చాశదధికశతద్వయసఙ్ఖ్యైః - ర్వాజిభిరశ్వైః, భగవన్తం - ఈజే ఉక్తసఙ్ఖ్యాకైరశ్వమేధైస్తత్ర భగవన్తమారాధితవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తథా, దీర్ఘతమసమృషిం - పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - ప్రభుర్భరతః, యమునాయామనుపూర్వవదర్థః - అష్టసప్తతి అష్టాధికసప్తతిసఙ్ఖ్యాకాన్ - మేధ్యాన్ శుద్ధానశ్వాన్, బబన్ధ - తావతామశ్వానాం బన్ధనపూర్వకైర్మేధైరీజ ఇత్యర్థః కథంభూతః - వసుధనం, ప్రదదత్ ప్రయచ్ఛన్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ దౌష్యన్తేర్దుష్యన్తసుతస్య - భరతస్యాగ్నిః - సాచిగుణే ప్రకృష్టగుణవతి - దేశే - చితః - యస్మిన్నగ్నిచయనే - అద్దేశే వా, సహస్రం - బ్రాహ్మణాః - భరతేన, భూరిదానేన, దత్తాః - గాః బద్ధశః ప్రత్యేకం బద్ధ్వా బద్ధ్వా - విభేజిరే విభజ్య జగృహుః - సహస్రశబ్దో బహూనాముపలక్షకః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తథా మష్ణారే తీర్థవిశేషే - కర్మణి యజ్ఞకర్మణి - మష్ణారాఖ్యే కర్మణి వా - త్రయస్త్రింశచ్ఛతసఙ్ఖ్యాకాన్ - అశ్వాన్ బద్ధ్వా - నృపాన్ పారివారాన్ - విస్మాపయన్, పురుబహ్వ్యః - మాయాః - యేషాం సన్తీతి తథా, తేషాం, దేవానాం, మాయామశ్వవారణాదిరూపాం దౌష్యన్తిర్భరతః - అత్యగాత్ - దేవైః కిం నృపైశ్చ చికీర్షితం యజ్ఞవిఘ్నమపాకృత్యాయజతేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ శుక్లదతః శుకదన్తాన్ హిరణ్యేన, పరివృతాన్, చతుర్దశాయుతసఙ్ఖ్యాకాన్, మృగాన్ భద్రమృగాదిసంజ్ఞికాన్ గజాన్ అదాత్ ప్రాయచ్ఛత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ కించ, భరతస్య - మహదద్భుతం, కర్మ, పూర్వే, అపరే - అర్వాచీనాశ్చ నృపాః - నైవాపుర్నైవకృతవన్తః, నాపి - ప్రాప్స్యన్తి నైకరిష్యన్తి యథా - జనాః - బాహుభ్యాం గమనసాధనాభ్యాం, త్రివిష్టపం - నైవ ప్రాపుర్నాపి ప్రాప్నువన్తి - ప్రాప్స్యన్తి చ, తద్వత్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ మహత్కర్మైవ దర్శయతి ॥ కిరాతహూణానితి ॥ అబ్రహ్మణ్యాన్ బ్రాహ్మణేష్వసాధూన్, కిరాతాదీన్, హీనజాతీన్, నృపాం

క్తోఽధిరాడ్విభుః । పఞ్చపఞ్చాశతా మేధ్యైర్గఙ్గాయామనువాజిభిః ॥ ౨౪ ॥ దీర్ఘతమసం పురోధాయ యమునాయామను ప్రభుః । అష్టసప్తతి మేధ్యాశ్వాన్ బబన్ధ ప్రదదద్వసు ॥ ౨౫ ॥ భరతస్య హి దౌష్యన్తేరగ్నిస్సాచీగుణే చితః । సహస్రం బద్ధశో యస్మిన్ బ్రాహ్మణా గా విభజరే ॥ ౨౬ ॥ త్రయస్త్రింశచ్ఛతం హ్యశ్వాన్ బద్ధ్వా విస్మాపయన్ నృపాన్ । దౌష్యన్తిరత్యగాన్మాయాం దేవానాం గురుమాయినామ్ ॥ ౨౭ ॥ మృగాన్ శుక్లదతః కృష్ణాన్ హిరణ్యేన సమావృతాన్ । అదాత్కర్మణి మష్ణారే నియుతాని చతుర్దశ ॥ ౨౮ ॥ భరతస్య మహత్కర్మ న పూర్వే నాపరే నృపాః । నైవాపుర్నైవ ప్రాప్స్యన్తి బాహుభ్యాం త్రిదివం యథా ॥ ౨౯ ॥ కిరాతహూణాన్యవనానన్ధ్రాన్ కఙ్కాన్ శకాన్ ఖషాన్ । అబ్రహ్మణ్యాన్ నృపాంశ్చాహన్ మ్లేచ్ఛాన్ దిగ్విజయే బలాత్ ॥ ౩౦ ॥ జిత్వా పురాఽసురా దేవాన్యే రసౌకాంసి భేజిరే । దేవస్త్రియో రసాం నీతాః ❋ ప్రాణిభిః పునరాహరత్ ॥ ౩౧ ॥ సర్వాన్ కామాన్ దుదుహతుః ప్రజానాం తస్య రోదసీ । సమాస్త్రిణవసాహస్రీర్దిక్షు చక్రమవర్తయత్ ॥ ౩౨ ॥ స సమ్రాడ్లోకపాలానామైశ్వర్యమధిరాట్ శ్రియమ్ । చక్రం జాయాస్సుతాన్ ప్రాణాన్ మృషేత్యుపరరామ హ ॥ ౩౩ ॥ తస్యాసన్ నృప వైదర్భ్యః పత్న్యస్తిస్రస్సుసమ్మతాః । జఘ్నుస్త్యాగభయాత్పుత్రాన్నానురూపా ఇతీరితే ॥ ౩౪ ॥ తస్యైవం వితథే వంశే తదర్థం యజతస్సుతమ్ । మరుత్స్తోమేన మరుతో భరద్వాజముపాదదుః ॥ ౩౫ ॥ అన్తర్వత్న్యాం భ్రాతృపత్న్యాం

శ్చ - మ్లేచ్ఛాంశ్చ - సర్వాన్ దిగ్విజయే అహన్ హతవాన్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ కించ - యే - అసురా రాక్షసాః - పురా - పూర్వకాలే - దేవాన్ జిత్వా, రసౌకాంసి రసాతలస్థానాని - భేజిరే ప్రాప్తాః - తైః ప్రాణిభిః, బలిభిర్దైత్యైః, దేవస్త్రియః - రసాం రసాతలం ప్రతి - నీతాః ప్రాపితాః, స్త్రియః, పున - రాహరదానయత్, ప్రాణిభిరన్యైః మనుష్యాదిభిస్సహ - నీతా ఇతి వా - పణిభిరితి పాఠే పణయోఽసురా - స్తైర్నీతాః - యద్వా, పణయో దూతాః, దూతాన్ ప్రస్థాప్యాహరదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ కించ - భరతే - రాజని సతి రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ - తస్య - ప్రజానాం - తద్విషయస్థానాం - సర్వాన్ - కామాన్ - దుదుహతుః పూరయామాసతుః - ఏవం - త్రిణవసాహస్రీస్సమాః, సప్తవింశతిసహస్రవత్సరాన్, దిక్షు - చక్రం ఆజ్ఞా - మవర్తయత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఏవం, వర్తయన్, స సమ్రాట్ సార్వభౌమో భరతః, లోకపాలానామైశ్వర్యం, అతులాం - స్వాం - శ్రియ - మవ్యాహతమాజ్ఞాచక్రం - ప్రాణాంశ్చ, మృషేత్యనిత్యా ఇతి - నిశ్చిత్య, ఉపరరామ విరక్తోఽభవత్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ హే నృప, తస్య భరతస్య - సుసమ్మతాః - తిస్రః - పత్న్యః, విదర్భస్య సుతాః, ఆసన్ - తాశ్చ, ఏకైకం, జాతాన్ - పుత్రాన్ మమ న, అనురూపాః సదృశాః ఇమే - పుత్రా - న భవన్తీతి భర్త్రాఽభిహితే సతి - వ్యభిచారశఙ్కయా, అస్మాం స్త్యక్ష్యతీతి భయార్తాః, జఘ్నుః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఏవం తస్య భరతస్య, వంశే - వితథే వ్యర్థే సతి, తదర్థం పుత్రార్థం, మరుత్స్తోమాఖ్యేన యాగేన - యజత ఆరాధయతః, తస్య, ప్రసన్నాః మరుతః - భరద్వాజాఖ్యం, సుతముపాదదుస్సమర్పయామాసుః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తస్య భరద్వాజనామనిర్వక్తుం కథామాహ ॥

౩౧ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ పణిభిః.

అన్తర్వత్న్యామితి॥కదాచిద్బృహస్పతిర్భ్రాతురుచథ్యస్య భార్యాయామన్తర్వత్న్యాం గర్భిణ్యాం మమతాఖ్యాయాం మైథునార్థం ప్రవృత్తస్తదా ద్వితీయగర్భస్యావకాశాభావాదాక్రోశపూర్వకం గర్భస్థేన వారితః తతః క్రుద్ధో బృహస్పతిర్దీర్ఘం తమః ప్రవేక్ష్యసి అన్ధశ్చ భవిష్యసీతి తం గర్భం శప్త్వా బలాద్వీర్యం న్యషిఞ్చత్ ॥ ౩౬॥ అతో బృహస్పతేః శాపాద్గర్భస్థో దీర్ఘతమా బభూవ తేనచ తద్వీర్యం పార్ష్ణిప్రహారేణ యోనేర్బహిర్నిస్సారితం భూమౌ పతితం సద్య ఏవ కుమారోఽభవత్ తంచ పరవీర్యజం భర్తుస్త్యాగాద్విశఙ్కితాం సతీం త్యక్తుకామాం మమతాం ప్రతి సురాః బృహస్పతేశ్చ మమతాయాశ్చ వివాదరూపం ఏతం మూఢ ఇతి వక్ష్యమాణం శ్లోకం జగుః కిమర్థం జగురత ఆహ ॥ నామనిర్వచనం తస్యేతి నామనిరుచ్యతే యేన ప్రవృత్తినిమిత్తేన తన్నామనిర్వచనం తత్ప్రతిపాదకం శ్లోకం జగురిత్యన్వయః, యద్వా నామ నిరుచ్యతే యేన శ్లోకేన తం జగురిత్యన్వయః తస్య నామనిర్వచనేనైవ భర్తృత్యాగశఙ్కామపాకర్తుం జగురిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకమాహ ॥ మూఢ ఇతి ॥ తత్ర పుత్రం త్యక్త్వా యాన్తీం మమతాం బృహస్పతిరాహ ॥ హే మూఢే ఇమం పుత్రం భర పుష్ణాణ భర్తుర్బిభేమీతి చేత్తత్రాహ ॥ ద్వాజం ఏకస్య క్షేత్రే అన్యస్య బీజాదిత్యేవం, ద్వాభ్యాం జాతం అతస్తస్యాప్యయం పుత్ర ఇతి న తస్మాద్భయశఙ్కేత్యర్థః ఏవముక్తా సతీ తం ప్రత్యాహ ॥ హే బృహస్పతే త్వమేవ, ఇమం ద్వాజం ద్వాభ్యామావాభ్యామన్యాయేన జాతం, భర, నాహమేనం భరామీత్యర్థః యద్యస్మాదేవముక్త్వా పితరౌ మమతాబృహస్పతీ వివదమానౌ పుత్రం పరిత్యజ్య యాతౌ, తతో హేతోరయం భరద్వాజసంజ్ఞిక ఇతి ॥ ॥౩౮ ॥ ఏవం సురైః శ్లోక్యమానా శ్లోకగానపూర్వకం పరిశఙ్క్యమానా మనుష్యా తమాత్మజం వితథం వ్యభిచారజత్వాన్నిరర్థకం మత్వా వ్యసృజత్ మత్వాదితరమాత్మజమితి పాఠాన్తరం తదా ఆదితరం ప్రథమజం భర్తుర్వీర్యాజ్జాతమేవ ముఖ్యమాత్మజం మత్వా, బృహస్పతేర్జాతం తత్యాజేత్యర్థః ఏవం, త

మైథునాయ బృహస్పతిః । ప్రవృత్తో వారితో గర్భం శప్త్వా వీర్యముపాసృజత్ ॥ ౩౬ ॥ తం త్యక్తుకామాం మమతాం భర్తుస్త్యాగవిశఙ్కితామ్ । నామనిర్వచనం తస్య శ్లోకమేతం సురా జగుః ॥ ౩౭ ॥ మూఢే భర ద్వాజమిమం భర ద్వాజం బృహస్పతే । యాతౌ యదుక్త్వా పితరౌ భరద్వాజస్తతస్త్వయమ్ ॥ ౩౮ ॥ చోద్యమానా సురైరేవం మత్వా వితథమాత్మజమ్ । వ్యసృజన్మరుతోఽబిభ్రన్దత్తోఽయం వితథేఽన్వయే ॥ ౩౯ ॥ ॥ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వితథస్య సుతాన్మన్యోర్బృహత్క్షత్రో జయస్తథా । మహావీర్యో నరో గర్గస్సఙ్కృతిస్తు నరాత్మజః ॥౧॥ గురుశ్చ రన్తిదేవశ్చ సఙ్కృతేః పాణ్డునన్దన । రన్తిదేవస్య హి యశ ఇహాముత్ర చ గీయతే ॥౨॥ వియద్విత్తస్య

యాత్యక్తం మరుతోఽబిభ్రన్ అబిభరుః త, దేవం మరుద్భిః ప్రాప్తోఽయం భరతస్యాన్వయే వితథే సతి దత్తః ఏవం చ వితథాఖ్యోఽపి బభూవేతి భావః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః.

భరతస్యాన్వయే దత్తపుత్రస్తస్య వితథస్య సుతో మన్యుస్తస్మాన్మన్యోః, బృహత్క్షత్రాదయః, గర్గాన్తాః పఞ్చ జజ్ఞిరే తతో జయః బృహత్క్షత్రానుజో జయ ఇత్యర్థః భారద్వాజస్య బ్రాహ్మణత్వేఽపి భరతస్యాన్వయే వితథే సతి దత్తత్వాద్వితథసంజ్ఞస్య భరతస్య దత్తపుత్రో భూత్వా తద్వంశకరో జాత ఇత్యభిప్రాయేణ మన్యుప్రభృతీనాం భారతత్వముచ్యతే, తత్ర నరస్యాత్మజస్సఙ్కృతిః ॥ ౧ ॥ హే పాణ్డునన్దన, సఙ్కృతేస్తు, గర్గో రన్తిదేవశ్చేతి ద్వౌ, సుతౌ, రన్తిదేవస్య కీర్తిస్తు, ఇహాముత్ర చ లోకే గీయతే ॥ ౨ ॥ కీదృశం తద్యశ ఇత్యపేక్షాయాం సఙ్గ్రహేణ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ వియద్విత్తస్యేతి॥ వియతో గగనాదివోద్యమం వినైవ దైవాదుపస్థితమేవ, విత్తం భోగ్యం యస్య, యద్వా, వియత్ వ్యయం ప్రాప్నువద్విత్తం యస్య తదేవాహ, బుభుక్షతః సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ భోక్తుమిచ్ఛవే. లబ్ధం లబ్ధం యద్దైవాల్లబ్ధం తద్దదతః ప్రయచ్ఛతః అత ఏవ నిష్కిఞ్చనస్యాసాయన్తనశ్వస్తనాది పరిగ్రహరహితస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః కృశస్యాపి ధీరస్య జితేన్ద్రియస్య కదాచిదపిబతః జలపానమప్యకుర్వతః అష్టచత్వారింశదహాని వ్యతీయుః వ్యతిక్రాన్తాని బభూవుః ॥ కృచ్ఛ్రం క్లేశం ప్రాప్తః, కుటుమ్బో యస్య, క్షుత్తృడ్భ్యాం, జాతః వేపథుః వ్యథా యస్య, తస్య, దైవాత్ప్రాతః, రుపస్థితం ఘృతాదీనాం ద్వన్ద్వైక్యం ఘృతాదిత్రయం తోయం చ భోక్తుకామస్య సతః, కాలే భోజనకాలే కశ్చిద్బ్రాహ్మణోఽతిథిరాగ

౩౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ మత్వాఽదితరమాత్మజమ్.

మత్ * ॥ ౩ ॥౪॥ ౫ ॥ *సర_న్తిదేవః-ఆదృతః ఆదరయుక్తః-శ్రద్ధయా చా-న్వితః-సర్వ్వత్ర భూతేషు-హరిం-పశ్యన్-సర్వం భూ
తజాతం భగవదాత్మకమనుసందధత్ - అన్నం ఘృతపాయససంయావం - తస్మై అతిథయే-సంవ్యభజత్ విభజ్య దదౌ-తదన్నం-
భుక్త్వా-సద్విజో-యయౌ * ॥ ౬ ॥ *అథ-విభక్తస్య కుటుమ్బార్థం తద్ద్విజభుక్తావశిష్టమన్నాదికం విభక్తవతో - భోక్ష్యమా
ణస్య సతః-హే మహీపతే-అన్యః-కశ్చిద్వృషలో-ఽతిథి-రాగమత్-అదాన్య ఇతి పాఠే - దానాయాన్యర్హః-తస్మై వృషలాయాతి
థయే-విభక్తం కుటుమ్బార్థం విభక్తం-పున-ర్వ్యభజత్ విభజ్య దదౌ * ॥ ౭ ॥ *శూద్రే వృషలే-గతే సతి -కశ్చిచ్ఛ్వభి-రావృ
తః-పరివృతో-ఽతిథి-రాగతః-తం రన్తిదేవ-మాహ-కిమితి-హే రాజ - న్సభుక్షితేభ్యో దాఽగ్దితాయ-మహ్యమన్నం దీయతా-మి
తి అభ్యాగాదితి పాఠే, ఏవం వదన్నభ్యాగచ్ఛదిత్యన్వయః * ॥ ౮ ॥ *స విభూ రన్తిదేవో - యః-దాతిథ్యావశిష్ట-మన్నం-త-
ద్బహుమానపురస్కృతం యథాతథా-దత్త్వా-శ్వభ్య-శ్శునాం పతయే చ-తస్మై-నమశ్చక్రే-భగవద్భావేనేతి శేషః * ॥ ౯ ॥ *
అథో-చ్ఛేషమవశిష్టం-పానీయమాత్రం-తదప్యే, కపరితర్పణం ఏకపురుషమాత్రతృప్తికరం పాస్యతస్సతః-కశ్చి-త్పుల్కసః అ
శుభాయ నీచాయ, మహ్యం-మపః పానీయం జలం-దేహీ, తి వదన్నభ్యాగచ్ఛత్ *॥౧౦॥ *తస్యాపి పుల్కసస్యాపి-కృపణాః దీనాః
విపులః-శ్రమో, యాభ్యో ఽవగమ్యతే-తా-వాచః, ఆకర్ణ్య, కృపయా, నితరాం-సన్తప్తో, రన్తిదేవః ఇదం వక్ష్యమాణ - మమృతతు
ల్యం వచ, ఆహ * ॥౧౧॥ *తదేవ దర్శయతి॥ న కామయ ఇతి ద్వాభ్యాం॥ అష్టర్ధియుక్తామణిమాద్యష్టైశ్వర్యయుక్తా-మీశ్వరాణాం

దదతో లబ్ధం లబ్ధం బుభుక్షతః। నిష్కిఞ్చనస్య ధీరస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః॥ ౩ ॥ వ్యతీయురష్టచత్వారింశ*దహాన్య
పిబతః కిల। ఘృతపాయససంయావం తోయం ప్రాతరుపస్థితమ్॥ ౪ ॥ కృచ్ఛ్రప్రాప్తకుటుమ్బస్య క్షుత్తృడ్భ్యాం
జాతవేపథోః। అతిథిర్బ్రాహ్మణః కాలే భోక్తుకామస్య చాగమత్ ॥ ౫ ॥ తస్మై సంవ్యభజత్సోఽన్నమాదృత
శ్శ్రద్ధయాన్వితః। హరిం సర్వత్ర సంపశ్యన్స భుక్త్వా ప్రయయౌ ద్విజః॥ ౬ ॥ *అథాన్యో భోక్తుకామస్య విభక్త
స్య మహీపతేః। విభక్తం వ్యభజత్తస్మై వృషలాయ హరిం స్మరన్ ॥ ౭ ॥ యాతే శూద్రే †తమన్యోఽగాదతిథిశ్శ్వ
భీ రావృతః। రాజన్మే దీయతామన్నం సగణాయ బుభుక్షతే ॥ ౮ ॥ స ఆదృత్యావశిష్టం యద్బహుమానపురస్స
రమ్। తచ్చ దత్త్వా నమశ్చక్రే శ్వభ్యశ్శ్వపతయే విభుః ॥ ౯ ॥ పానీయమాత్రముచ్ఛేషం తచ్చైకపరితర్పణమ్।
పాస్యతః పుల్కసోఽభ్యాగాదపో దేహ్యశుభాయ మే ॥ ౧౦ ॥ తస్యాపి కరుణాం వాచం నిశమ్య విపులశ్రమాః।
కృపయా భృశసంతప్త ఇదమాహామృతం వచః ॥ ౧౧ ॥ న కామయేఽహం గతిమీశ్వరాణామష్టర్ధియుక్తామపున
ర్భవం వా। ఆర్తిం ప్రపద్యేఽఖిలదేహభాజామన్తస్స్థితో యేన భవన్త్యదుఃఖాః ॥ ౧౨ ॥ క్షుత్తృట్ఛ్రమో
గాత్రపరిభ్రమశ్చ దైన్యం క్లమశ్శోకవిషాదమోహాః। సర్వే నివృత్తాః కృపణస్య జన్తోర్జిజీవిషో× ర్జీవజలార్పణే
న ॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రభాష్య పానీయం మ్రియమాణః పిపాసయా। పుల్కసాయాదదాద్ధీరో నిసర్గకరుణో నృపః॥౧౪॥

బ్రహ్మాదీనాం-గతిం ప్రాప్తిం - అహం న కామయే నేచ్ఛామి-నాప్య. పునర్భవం మోక్షం వా-కామయే-కిన్తు అఖిలానాం-దేహ
భాజాం దేహినాం-క్షుత్పిపాసార్దితానాం-అన్తస్స్థితాం - ఆర్తిం దుఃఖం ప్రపద్యే ప్రాప్నుయామితి కామయే - సర్వేషాం-
దుఃఖ-మహ-మేక ఏవా - నుభవేయ-మిత్యాశాస ఇత్యర్థః - కిమేవం విధ కామనయేత్యత ఆహ॥ యేన భవన్త్యదుఃఖా ఇతి। యేన
భోక్త్రా మయా హేతుభూతేన-సర్వే దేహభాజో-నిర్దుఃఖా భవన్తి-యేనాస్తదనుభవేనేతి వా * ॥ ౧౨ ॥ *నను దుఃఖం కిమితి
ప్రార్థయసే పరదుఃఖనివృత్త్యైవ మమ సర్వదుఃఖనివృత్తేరిత్యాహ ॥క్షుత్తృడితి॥ కృపణస్య దీనస్య-జిజీవిషో-ర్జన్తో-ర్జీవజలా
ర్పణేన జీవనహేతో ర్జలార్పణేనైవ - సర్వే - క్షుత్తృడాదయో-నివృత్తా-భవేయురితి శేషః - జీవకలార్పణేనేతి పాఠే ఽయమ
ర్థః జిజీవిషో ర్జన్తో - ర్మే - జీవకలార్పణేన అస్మత్ప్రాణదానేన - క్షుదాదయో-నివృత్తా స్స్యుః - మమ ప్రాణానపి దద్యామిత్య
ర్థః * ॥ ౧౩ ॥ *స్వయం, పిపాసయా- మ్రియమాణోఽప్యేవం-ప్రభాష్య-ధీరో-నిసర్గకరుణః నిరుపాధికకృపావా-న్నృపో ర
న్తిదేవః, పుల్కసాయ, తదేకపరితర్పణం, [illegible], దదౌ *॥ ౧౪ ॥ *ఫలమర్థకామాదిరూప-మిచ్ఛతాం - కామయమానా
నాం జనానాం-ఫలదా-స్త్రిభువనస్యాధీశాః-బ్రహ్మాదయ-స్తస్య రన్తిదేవస్యా-త్మానం-దర్శయాంచక్రుః-ప్రసన్నా బభూవుః,
విష్ణునా-వినిర్మితాం, మాయాంచ - దర్శయాంచక్రుః-మాయా ప్రకృతిః-విష్ణువినిర్మితామిత్యుక్తత్వాత్కార్యరూపా ప్రకృతి
ర్వివక్షితా-ప్రకృత్యాత్మవివేకజ్ఞానం దదురిత్యర్థః, యద్వా, తన్మనః పరీక్షార్థం వృషలాదిమాయారూపమాత్మానం దర్శయాం

---

౭ ॥ శ్లో * పా ॥ అదాన్యో భోక్తు.   ౮ ॥ శ్లో † పా ॥ తమభ్యాగాత్.   ౧౩ ॥ శ్లో × పా ॥ జీవకలార్పణేన.

చక్రురిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తత, స్సవై రన్తిదేవ- స్తేభ్యస్త్రిభువనాధీశేభ్యో- మాయారూపేభ్యోవా నమస్కృత్య, నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిష్వహంమమతారహితః- విగతస్పృహః కామ్యకఫలలిప్సః- పరం కేవలం- వాసుదేవే, మనశ్చక్రే ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఈశ్వరేతి ॥ అనన్యరాధసా అనన్యప్రయోజనేన భావేన- చిత్తం- ఈశ్వరాలమ్బనం వాసుదేవనిష్ఠం- కుర్వతః- తస్య రన్తిదేవస్య, త్రిగుణాత్మికా- మాయా- స్వప్నవత్- ప్రత్యలీయత తస్యావర్తత- స, ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తో బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ కముత, తస్య రన్తిదేవస్య- యః- ప్రసఙ్గః- తస్య, అనుభావేన ప్రభావేన హేతునా. రన్తిదేవ- మనువర్తమానాః- సర్వేపి- యోగినః, యోగిత్వమాపన్నాః, నారాయణపరాయణా బభూవుః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ఏవం సరస్య వంశ ఉపవర్ణితః ॥ అథ గర్గస్య వంశమాహ ॥ గర్గాదితి ॥ గర్గాచ్ఛిలో, జజ్ఞే, శినిరితి పాఠాన్తరం, తస్మాత్తు, గార్గ్యః, తత్ర తతో గార్గ్యాద్బ్రహ్మ బ్రహ్మకులమవర్తత, పుత్రాదిపరంపరయా ప్రావర్తతేత్యర్థః- అథ మహావీర్యస్యాన్వయమాహ- మహావీర్యాద్దురితక్షయో, జజ్ఞే- తస్య దురితక్షయస్య- త్రయ్యారుణిః, కవిః, పుష్కరారుణిశ్చ, ఇతి త్రయః, పుత్రాః, కథంభూతాః, యే, అత్ర క్షత్రవంశే, బ్రాహ్మణగతిం బ్రాహ్మణరూపతాం. గతాః ప్రాప్తాః- అథ జ్యేష్ఠస్య బృహత్క్షత్రస్య వంశమాహ, బృహత్క్షత్రస్య పుత్రోఽభూదిత్యాదినా- బృహత్క్షత్రస్య- పుత్రో, హస్తీ- బభూవ, యత్ యేన, హాస్తినపురం, కృతమితి శేషః, స హస్తీ బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ✽ హస్తినః- సుతాః, అజమీఢాదయః, త్రయః- తత్రాజమీఢస్య- వంశ్యా వంశజాః, ప్రియమేధాదయో, ద్విజా, బభూవుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ అజమీఢాదేవాన్యః- పుత్రో, బృహదిషుర్నామా- భవత్- తస్య బృహదిషోః, సుతో, బృహద్ధనుస్తస్య సుతో- బృహత్కాయ, స్తస్య బృహద్రథః, పుత్ర, ఆసీత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తత్సుతో బృహద్రథసుతో, విశద, స్తస్య విశదస్య, తస్మాదితి పాఠే, విశదాత్, ఫేనజిత్, సమ

తస్య త్రిభువనాధీశాః ఫలదాః ఫలమిచ్ఛతామ్ । ఆత్మానం దర్శయాంచక్రుర్మాయాం విష్ణువినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ స వై తేభ్యో నమస్కృత్య నిస్సఙ్గో విగతస్పృహః । వాసుదేవే భగవతి భక్త్యా చక్రే మనః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈశ్వరాలమ్బనం చిత్తం కుర్వతోఽనన్యరాధసః । మాయా గుణమయీ రాజన్ స్వప్నవత్ప్రత్యలీయత ॥ ౧౭ ॥ తత్ప్రసఙ్గానుభావేన రన్తిదేవానువర్తినః । అభవన్ యోగినస్సర్వే నారాయణపరాయణాః ॥ ౧౮ ॥ గర్గాచ్ఛినిస్తతో గార్గ్యః క్షత్రాద్బ్రహ్మ హ్యవర్తత । దురితక్షయో మహావీర్యాత్తస్య త్రయ్యారుణిః కవిః ॥ ౧౯ ॥ పుష్కరారుణిరిత్యత్ర యే బ్రాహ్మణగతిం గతాః । బృహత్క్షత్రస్య పుత్రోఽభూద్ధస్తీ యద్ధస్తినాపురమ్ ॥ ౨౦ ॥ అజమీఢో ద్విమీఢశ్చ పురుమీఢశ్చ హస్తినః । అజమీఢస్య వంశ్యాస్స్యుః ప్రియమేధాదయో ద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ అజమీఢాద్బృహదిషుస్తస్య పుత్రో బృహద్ధనుః । బృహత్కాయస్తతస్తస్య పుత్ర ఆసీద్బృహద్రథః ॥ ౨౨ ॥ తత్సుతో విశదస్తస్య ఫేనజిత్సమజాయత । రుచిరాశ్వో దృఢహనుః కాశ్యో వత్సశ్చ తత్సుతాః ॥ ౨౩ ॥ రుచిరాశ్వసుతః ప్రాజ్ఞః పృథుసేనస్తదాత్మజః । పారస్తత్తనయో నీపస్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్ ॥ ౨౪ ॥ స కృత్వ్యాం శుకకన్యాయాం బ్రహ్మదత్తమజీజనత్ । యోగీ స గవి భార్యాయాం విష్వక్సేనమగాత్సుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ జైగీషవ్యోపదేశేన యోగతన్త్రం చకార హ । ఉదక్సేనస్తతస్తస్మాద్భల్లాదో బార్హదీషవాః ॥ ౨౬ ॥ యవీనరో ద్విమీఢస్య కృతిమాంస్తత్సుతస్తతః ।

జాయత, తత్సుతాః ఫేనజిత్సుతాః- రుచిరాశ్వాదయ, శ్చత్వారః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత్ర రుచిరాశ్వస్య, సుతః, ప్రాజ్ఞః- తదాత్మజః ప్రాజ్ఞసుతః, పృథుసేనః- తదాత్మజః పృథుసేనతనయః, పారః, తత్తనయః, పారతనయః, నీప, స్తస్య నీపస్య, పుత్రశత, మభూత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ స నీప ఏవ, శుకకన్యాయాం శ్రీశుకస్య- కన్యాయాం దుహితరి- కృతిసంజ్ఞాయాం- బ్రహ్మదత్తాఖ్యం, సుత, మజీజనజ్జనయామాస, అత్ర తస్య పుత్రశతం త్వభూదిత్యస్యానంతరం క్వచి "దణుహో నామ యస్తేషాం జ్యేష్ఠస్సత్యరథో నృపే" ఇతి పఠ్యతే, తత్ర, హే నృప, తేషాం పుత్రాణాం, శతే, యో, జ్యేష్ఠ, స్సోఽణుహః, స ఏవ సత్యరథాపరనామధేయ ఇత్యర్థః, శుకకన్యాయామిత్యనేన శుకస్యాప్యత్ర సన్తాన ఉక్తః- తథా చోక్తం హరివంశాదిష్వపి "పారాశరసుతోత్పన్నశ్శుకో నామ మహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాం సంభూతో విధూమోఽగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ స తస్యాం పితృకన్యాయాం పీవర్యాం జనయిష్యతి । కృష్ణం గౌరం ప్రభుం శంభుం తథా భూతశ్రుతం జయమ్ ॥ కన్యాం కీర్తిమతీం షష్ఠీం యోగినీం యోగమాతరమ్ । బ్రహ్మదత్తస్య జననీం మానుషీ" మిత్యాది- యద్యపి శుక ఉత్పత్తేరారభ్య విముక్తసఙ్గో నిర్గత- స్తథాపి విరహాతురం వ్యాసమనుయాన్తం దృష్ట్వా ఛాయాశుకం నిర్మాయ గతవాన్- తదభిప్రాయేణైవాయం గార్హస్థ్యాదివ్యవహార ఇత్యవిరోధ ఇత్యాచక్షతే- స చ బ్రహ్మదత్తః- గవి సరస్వత్యాం- భార్యాయాం- విష్వక్సేనాఖ్యం- సుత- మగాత్ ప్రాప్తవాన్- అజీజనదితి యావత్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ స ఏవ, జైగీషవ్యస్య- ఉపదేశేన యోగతన్త్రం యోగశాస్త్రం- చకార- తతో విష్వక్సేనా- దుదక్సేన- స్తస్మాదుదక్సేనాత్- భల్లాదః- బార్హదీషవః- ఇమే ఉక్తాస్సర్వే బృహదిషోరజమీఢసుతస్య వంశజా ఇత్యర్థః, దీర్ఘత్వమార్షమ్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ ద్విమీఢస్య వంశమాహ ॥

ద్విమీఢస్య,సుతో-యవీనరః - తత్సుతఃయవీనరసుతః-ధృతిమాన్-తతోధృతిమత-స్సత్యధృతి- స్తస్మాత్సత్యధృతేః , దృఢనేమిస్సచ-స్సుపార్శ్వకృత్ సుపార్శ్వస్యపితేత్యర్థః,తత్పుత్రస్సుపార్శ్వఇతియావత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋సుపార్శ్వ,త్సుమతి,స్తస్యసుమతేః,పుత్ర,స్సన్నతిమాన్ ,తతస్సన్నతిమతః,కృతిః,తంవిశినష్టి-యఃకృతిః,హిరణ్యనాభా : ద్యోగం,సామ్నాం,షట్సంహితాశ్చ,ప్రాప్య,జగౌఅధ్యాపితవాన్ , తస్యకృతే,స్సుత,ఉగ్రాయుధః,తస్యోగ్రాయుధస్య,సుతః,క్షేమ్యః,అథక్షేమ్యా,త్సువీర-స్తస్యతు,రిపుంజయః ❋॥౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋తతఃరిపుంజయా,ద్బహురథోనామ,జజ్ఞే,ఏవమజమీఢద్విమీఢయోర్వంశావభిధాయ పురుమీఢ స్త్వపుత్రోభవదిత్యాహ ॥ పురుమీఢోఽప్రజోభవదితి॥అజమీఢస్య,వంశ్యాః,ప్రియమేధాదయః,కేచి,ద్బ్రాహ్మణా,బభూవుఃబృహదిషుప్రభృతయఃక్షత్రియా శ్చేతివంశద్వయము క్తం, తస్యైవేదానీంవంశా న్తరమాహ ॥ నలిన్యామితియావత్సమా ప్తి॥అజమీఢస్య,నలిన్యాంభార్యాయాం,నీల, స్తత్సుతోనీలసుతస్తు,శా న్తిఃతత్పుత్ర,స్సుశా న్తిః , సుశా న్తిపుత్రః,పురుజః,తతఃపురుజా,దర్కః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋తతుతోఽర్కసుతః-భర్మ్యాశ్వః,తస్యభర్మ్యాశ్వస్య,పుత్రాః,ముద్గలఏకః, యవీనరాదయశ్చత్వారశ్చే,తిపఞ్చా,స్సన్ జజ్ఞిరే ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తేషాంపఞ్చాలసంజ్ఞితత్వంవ క్తుంతన్నిమి త్తంపితృవచోరూపమాహ ॥భర్మ్యాశ్వఇతి॥భర్మ్యాశ్వః,ప్రాహ,పుత్రానితి శేషః,కిమితి, హేపుత్రాః,మెమమ,పఞ్చానాం , విషయాణాంశబ్దాదీనాంజనానాంవా,రక్షణాయ,ఇమెయూయ,మలంప్రభవఇతి,యత, ఏవంపిత్రోక్తా , అత,స్తే,పఞ్చాలసంజ్ఞితాఃపఞ్చాలేతిసంజ్ఞామె

నామ్నాసత్యధృతి స్తస్మాద్దృఢనేమిస్సుపార్శ్వకృత్ ॥ ౨౭ ॥ సుపార్శ్వాత్సుమతి స్తస్యపుత్రస్సన్నతిమాం స్తతః । కృతీహిరణ్యనాభాద్యోయోగంప్రాప్యజగౌస్మషట్ ॥ ౨౮ ॥ సంహితాఃప్రాప్యసామ్నాంవై తస్యాప్యుగ్రాయుధస్సుతః । తస్యక్షేమ్యస్సువీరోఽథసువీరస్యరిపుంజయః॥ ౨౯ ॥తతోబహురథోనామపురుమీఢోఽప్రజోభవత్ । నళిన్యామజమీఢస్యనీలశ్శా న్తిస్తుతత్సుతః ॥ శా న్తేస్సుశా న్తి స్తత్పుత్రఃపురుజోఽర్క స్తతోఽభవత్ ॥ ౩౦ ॥ భర్మ్యాశ్వ స్తత్సుత స్తస్య పఞ్చాసన్ముద్గలాదయః । యవీనరోబృహదిషుఃకాంపిల్యస్సృంజయస్సుతాః ॥ ౩౧ ॥ భర్మ్యాశ్వఃప్రాహపుత్రా మెపఞ్చానాంరక్షణాయహి । విషయాణామలమిమఇతిపఞ్చాలసంజ్ఞితాః॥ ౩౨ ॥ ముద్గలాద్బ్రహ్మనిర్వృ త్తంగోత్రంమౌద్గల్యసంజ్ఞితమ్ ॥ ౩౩ ॥ మిథునంముద్గలాద్భార్మ్యాద్దివోదాసఃపుమానభూత్ । అహల్యాకన్యకాయస్యాంశతానన్దస్తుగౌతమాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యసత్యధృతిఃపుత్రోధనుర్వేదవిశారదః । శరద్వాం స్తత్సుతోయస్మాదూర్వశీదర్శనాత్కిల ॥ శర స్తమ్బే ఽపతద్రేతో మిథునంతేదభూచ్ఛుభమ్ ॥ ౩౫ ॥ తద్దృష్ట్వాకృపయాఽగృహ్ణాచ్ఛన్తనుర్మృగయాంచరన్ । కృపఃకుమారఃకన్యాచద్రోణపత్న్యభవత్కృపీ ॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే , ఏకవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మిత్రాయుశ్చదివోదాసాచ్చ్యవన స్తత్సుతోనృప। సుదాసస్సహదేవోఽథసోమకోజ న్తుజన్మకృత్ ॥ ౧ ॥ తస్యపుత్రశతంతేషాంయవీయాన్పృషద స్తతః । ద్రుపదోద్రౌపదీతస్యధృష్టద్యుమ్నాదయస్సు

షాంసంజాతేతితథా,తారకాదిత్వాదితచ్ ❋॥ ౩౨ ॥ ❋తత్రముద్గలాత్,బ్రహ్మగోత్రంబ్రాహ్మణకులంనిర్వృ త్తముత్పన్నం॥ తద్విశినష్టి,మౌద్గల్యసంజ్ఞితమితి ❋॥ ౩౩ ॥ ❋తదేవసఙ్గ్రహేణదర్శయతి॥మిథునమితి॥భార్మ్యాద్భర్మ్యాశ్వసుతాన్ముద్గలా,న్మిథునం స్త్రీపుంస , మభూత్,తత్ర,పుమాన్,దివోదాసః,కన్యకాత్వ , హల్యా,తాంవిశినష్టి,యస్యామహల్యాయాం , గౌతమాద్భర్తు,శ్శతానన్దో,జజ్ఞే ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋తస్యశతానన్దస్య,పుత్ర,స్సత్యధృతి,స్సచ,ధనుర్వేదవిశారదః,తత్సుతస్సత్యధృతిసుత-శ్శరద్వాన్,తంవిశింషన్తన్నామ్నినిమి త్తంతద్వంశంచాహ ॥ యస్మాదిత్యాదినాయావత్సమా ప్తి ॥ ఊర్వశ్యాఅప్సరసో, దర్శనాద్ధేతో,ర్యస్మాచ్ఛరద్వతో,రేత,శ్శర స్తమ్బే,అశ్వవాల స్తమ్బే ,న్యపతత్,అత,స్స,శరద్వాన్నామా,బభూవేతిభావః,తచ్చపతితం,రేత,శ్శివంశుభాచారం , మిథునంస్త్రీపుంస,మభూత్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋శ న్తనుఃరాజా,యదృచ్ఛయా,మృగయాం-చరన్-తన్మిథునం,దృష్ట్వా,కృపయా , అగృహ్ణాత్ గృహీత్వారరక్షేత్యర్థః,తత్రమిథునే , కుమారః,కృపఃకృపాచార్యః,కన్యాతు,కృపి-సాచ , ద్రోణాచార్యస్యపత్నీ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంమద్గలస్యదుహితృసంతానమభిధాయాథపుత్రసన్తానమాహ ॥ మిత్రాయుశ్చేతి ॥ దివోదాసాన్మౌద్గల్యా-న్మిత్రాయు-ర్జజ్ఞే-తత్సుతామిత్రాయుసుతాః - హేనృప - చ్యవనాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సోమకః - కనీయాన్-సచ,జన్తోఃజన్మకృతవానితితథా-సోమకస్యసుతోజ న్తురిత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋నకేవలంజ న్తురేవతస్యపుత్రః - అపితు-జ న్తుజ్యేష్ఠంశతమిత్యాహ॥తస్యే

తి॥తస్యసోమకస్య-పుత్రశత-మభూత్-తేషాం, పృషదః-కనీయాన్-జన్తుస్తుజ్యేష్ఠఇతిశేషః, పృషదాత్తుద్రుపదః, యస్యద్రు
పదస్య, సుతా-దృష్టద్యుమ్నాదయః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఇమే-దృష్టద్యుమ్నాదయః,పఞ్చాలకాఃపఞ్చాలసంజ్ఞికముద్గలవంశప్రసూ
తత్వాత్పఞ్చాలకాః, అజమీఢస్యపునర్వంశాన్తరమాహ ॥ యఇతి ॥అజమీఢస్య,న్వో,యః,స్సుతః,ఋక్షాఖ్య,స్తత,ఋక్షా-
త్సంవరణః ❀ ॥౩॥ ❀ సంవరణాచ్చ,తపత్యాఖ్యాయాంసూర్యకన్యాయాం-కురు,ర్జజ్ఞే,సచ-కురుక్షేత్రస్య-పతిః-కురోస్సుతా
స్తు-పరీక్షిదాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సుధనుష-స్సుత-స్సుహోత్రో, ఽభూత్, అథ-సుహోత్రా-చ్చ్యవనః, తతశ్చ్యవనా-
త్కృతిః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తస్యకృతే-రుపతిచరో వసుఃఉపరిచరవసుః-కృతీతిపాఠాన్తరం-తదా-తస్యకృతినః-తతఉపరిచరవసోః-
బృహద్రథోముఖమాదిర్యేషాం తే-జజ్ఞిరే-తానాహ-కుసుమ్బేతి-ఏతే-చేదిపాఃచేదిజనపదాధిపాః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తత్ర-బృహ
ద్రథా-త్కుశాగ్ర,బభూవ-కుశజ్ఞోఽభూదితిపాఠాన్తరం-తత్సుతఃకుశజ్ఞసుతః- ఋషభః-స్మృతఃప్రసిద్ధః - తత్సుతఃఋష
భసుతః - పుష్పవాన్-తస్య, హితఃహితాఖ్యః - అపత్యంపుత్రో-జజ్ఞే ఇత్యన్వయః-తత్సుతోహితసుతః-జహుఃజగురితిపాఠా
న్తరమ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవంబృహద్రథస్యఏకోవంశఉక్తః,అథా,న్యస్యామపి,భార్యాయాం-బృహద్రథాత్,ద్వే,శకలే-జజ్ఞాతే,
తేచ-మాత్రా-బహి-రుత్సృష్టేత్యుక్తే-తత్ర-క్రీడన్త్యా-జరయా-రాక్షస్యా-జీవజీవే-తి భాషమాణయా-అభిసన్ధితేఃజరయాసన్ధి
తత్వా-జ్జరాసన్ధ-స్సుతో-ఽభవత్-తతోజరాసన్ధా-త్సహదేవః - యత్ యస్మాత్సహదేవా-త్సోమాపిః - శ్రుతశ్రవాశ్చ-జా

తాః॥ ౨ ॥ ధృష్టద్యుమ్నాద్ధృష్టకేతుర్భార్మ్యాః పఞ్చాలకాఇమే । యోఽజమీఢసుతోహ్యన్యస్యత్వృక్షస్సంవర
ణస్తతః ॥ ౩ ॥ తపత్యాంసూర్యకన్యాయాంకురుక్షేత్రపతిఃకురుః । పరీక్షిత్సుధనుర్జహ్నుర్నిషధశ్చకురోస్సు
తాః ॥ సుహోత్రోఽభూత్సుధనుషశ్చ్యవనోఽథతతఃకృతీః ॥ ౪ ॥వసుస్తస్యోపరిచరోబృహద్రథముఖాస్తతః।
కుసుమ్బమత్స్యప్రత్యగ్రచేదిపాద్యాశ్చేదిపాః॥ ౫ ॥బృహద్రథాత్కుశాగ్రోఽభూదృషభస్తస్యచాత్మజః।
జజ్ఞేతస్య హితో ఽపత్యంపుష్పవాంస్తత్సుతోజహుః ॥ ౬ ॥ అన్యస్యామపిభార్యాయాంశకలేద్వేబృహద్ర
థాత్ । తేమాత్రాబహిరుత్సృష్టేజరయాచాభిసన్ధితే॥ ౭ ॥క్రీడన్త్యాజీవజీవేతిజరాసన్ధస్తతోఽభవత్।తతశ్చ
సహదేవోఽభూత్సోమాపిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదనపత్యోఽభూత్సురథోనామజాహ్నవః। తతోవి
డూరథస్తస్మాత్సార్వభౌమస్తతోఽభవత్ ॥ ౯ ॥ జయత్సేనస్తత్తనయోరాధికోఽతో ❀ద్యుమానభూత్ । త
తశ్చక్రోధనస్తస్మాద్దేవాతిథిరముష్యచ ॥ ౧౦ ॥ † ఋక్షస్తస్యదిలీపోఽభూత్ప్రతీపస్తస్యచాత్మజః । దేవాపి
శ్శన్తనుస్తస్యబాహ్లీకఇతిచాత్మజాః ॥ ౧౧ ॥ పితృరాజ్యంసముత్సృజ్య దేవాపిస్తువనంగతః। అభవచ్ఛన్తనూ
రాజాప్రాఙ్మహాభిషసంజ్ఞితః॥ ౧౨ ॥ యంయంకరాభ్యాంస్పృశతిజీర్ణంయౌవనమేతిసః। శాన్తిమాప్నోతిచై
వాగ్ర్యాంకర్మణాతేనశంతనుః॥ ౧౩ ॥సమాద్వాదశతద్రాష్ట్రేనవవర్షయదావిభుః। శన్తనుర్బ్రాహ్మణైరు

తా-స-సహదేవ, ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀ కురోః - పుత్రః-పరీక్షి-దనపత్యః, అదజహ్నోఃకురుసుతస్య - సుతో-
జాహ్నవః,సచ-నామ్నా, సురథ, ఇతిప్రసిద్ధః - స్తతస్సురథా, ద్విడూరథ, స్తస్మా- త్సార్వభౌమః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తతో-
జయసేన - స్తత్తనయోజయసేనతనయః-రాధికః - అతోరాధికా - ద్యుమా-నభూత్ - అతో యుతోభవదితిపాఠాన్తరం-
తతశ్చద్యుమతః - క్రోధనః - తస్మాత్క్రోధనా - ద్దేవాతిథిః-అముష్యదేవాతిథేః - ఋక్ష - స్తస్మాదృక్షా-ద్దిలీప - స్తస్యదిలప
స్యా- త్మజః - ప్రతీపః “ ఋక్షోఽస్యభీమసేనోభూత్ప్రతీపస్తస్యచాత్మజ „ ఇతిపాఠాన్తరం-తస్యప్రతీపస్య - దేవాపి- శ్శ
న్తను-ర్బాహ్లీకశ్చే-తి-త్రయ,స్సుతాః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తత్ర-దేవాపిః,పితృరాజ్యం,త్యక్త్వా,వనం-గతః,అధునా-అపుత్ర
శ్చేతిభావః-శన్తనుస్తు - రాజా - అధికృతరాజ్యః - సచ- ప్రాక్పూర్వజన్మని - మహాభిషసంజ్ఞితఃమహాభిషసంజ్ఞాఽస్యసంజా
తేతితథాభూతః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తస్యఏతస్మిన్జన్మనిశన్తనునామప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యంయమితి ॥ సోఽస్మిన్జన్మని-కరా
భ్యాం - యంయం-జీర్ణంజరఠం,స్పృశతి-స-సర్వోఽపి-యౌవన-మేతిప్రాప్నోతి - అగ్ర్యాంముఖ్యాం - శాన్తించా-ప్నోతి-
యత-స్తతో - ఽనేన-కర్మణాయౌవనశాన్త్యాపాదనరూపేణకర్మణానిమిత్తేన - శన్తను-రితిప్రసిద్ధః - శంసుఖంతనుతేయౌవ
నశాన్త్యోరాపాదనేనేతిశన్తనురితినిరుక్తిరభిప్రేతా ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తస్యశన్తనో రాష్ట్రే-యదాద్వాదశ-సమాఃవర్షాణి-వి
భుఃపర్జన్యో - నవవర్ష-తదా-శన్తను-స్తత్ర-నిమిత్తం-బ్రాహ్మణాన్-పప్రచ్ఛ - బ్రాహ్మణైస్త్వే-వ-ముక్తః “ దారాగ్నిహోత్ర
సంయోగంకురుతేయోఽగ్రజేస్థితే । పరివేత్తాసవిజ్ఞేయఃపరివిత్తుస్తుపూర్వజ „ ఇతిస్మృతేః-యోఽగ్రభుక్ భువమగ్రతోభు

౧౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యుతోఽభవత్. ౧౧ ॥ శ్లో † ఋక్షోఽస్యభీమసేనోఽభూత్.

న్తృ,యం,త్వాదృశోఽపిపరివేత్తైవభవతి ॥ అత-స్తద్దోషపరిహారాయ-రాజ్య-మగ్రజాయ - దేహి-తతో,వృష్టి-ర్భవిష్య
తీ-త్యేవ-ముక్తిః - పురరాష్ట్రయో-ర్వివృద్ధి-ర్యస్మాద్వర్షా-త్తస్మై-వర్షార్థమిత్యర్థః-తత-స్స,శన్తనుర్వ నం-గత్వా-జ్యేష్ఠం ఛ
న్దయామాస-రాజ్ఞఃప్రజాపరిపాలనాదిఃపరమోధర్మ స్తత స్త్వం రాజ్యం స్వీకుర్వితిప్రార్థయాం చక్రే - తతఃపూర్వమేవ , త
స్య,మన్త్రిణాఅశ్మరాదసంజ్ఞితేన-దేవాపిం-పాషణ్డీకృత్య- రాజ్యానర్హంకర్తుం, యేప్రహితా,విప్రా-స్తైః-పాషణ్డమతా
శ్రయయా-గిరా వేదాద్విభ్రంశితస్సన్,వేదవాదస్యా , తివాదాన్ నిన్దావచనాని - సదేవాపి-రబ్రవీత్ , తత స్తస్యపాతిత్యేన
రాజ్యావర్హత్వేజాతేశన్తనోర్దోషాభావా,ద్దేవో-వవర్షేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥౧౫ ॥౧౬ ॥ ❁దేవాపి-ర్యోగ,మాశ్రిత్య , కలాప
గ్రామ-మాశ్రితస్సన్-కలౌ-సోమవంశేనష్టేసతి-పునః - కృతయుగస్యా,దౌ - స్థాపయిష్యతిప్రతివర్తయిష్య తి-సోమవంశమి
తిశేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁బాహ్లీకాత్ప్రతీపాత్మజా-త్సోమదత్తో-జజ్ఞే-తతస్సోమదత్తా-ద్భూరిః- భూరిశ్రవాః - శలశ్చేతి-త్రయ,
స్సుతా,జజ్ఞిరే-శన్తనో స్తు - బ్రహ్మశాపాన్మానుషీత్వం ప్రాప్యస్వయంవరేణాగతాయాం, గఙ్గాయాం-భార్యాయాం , భీ
ష్మో-జాతః-తంవిశినష్టి-ఆత్మవాన్ బ్రహ్మవిత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁సర్వేషాంధర్మ విదాం- శ్రేష్ఠః-మహాభాగవతః-కవిర్విద్వాన్-వీ
రాణాంసైన్యస్య-నాయకః-యేనభీష్మేణ-రామోజామదగ్న్యోపి-యుధిసఙ్గ్రామే,తోషితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తతోగఙ్గాయా
మ న్తర్హితాయాం,శన్తనో , ర్దాశకన్యాయాందాశైఃకైవర్తైఃపాలితాయా , ముపరిచరవసోర్వీర్యంభక్షితవత్యామత్స్యా
ఉదరాద్దాశైరుద్ధృతాయాంతైఃపాలితాయాంమత్స్యగన్ధియోజనగన్ధిసత్యవత్యాద్వ్యాఖ్యా యామిత్యర్థః-చిత్రాఙ్గద , స్సు

త్తః పరివేత్తాత్వమగ్రభుక్ ॥ ౧౪ ॥ రాజ్యం దేహ్యగ్రజాయాశుపురరాష్ట్రవివృద్ధయే । ఏవముక్తోద్విజైర్జ్యేష్ఠంఛ
న్దయామాససోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ తన్మన్త్రిప్రహితైర్విప్రైర్వేదాద్విభ్రంశితోగిరా । వేదవాదాతివాదాన్వైతదా
తోదేవోవవర్షహ ॥ ౧౬ ॥ దేవాపిర్యోగమాస్థాయకలాపగ్రామమాస్థితః । సోమవంశేకలౌనష్టేకృతాదౌస్థా
పయిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ బాహ్లీకాత్సోమదత్తోఽభూద్భూరిర్భూరిశ్రవాస్తతః । శలశ్చశన్తనోరాసీద్గఙ్గాయాంభీ
ష్మఆత్మవాన్ ॥ ౧౮ ॥ సచధర్మవిదాంశ్రేష్ఠోమహాభాగవతఃకవిః । వీరయూథాగ్రణీర్యేనరామోఽపియుధి
తోషితః ॥ ౧౯ ॥ శన్తనోర్దాశకన్యాయాంజజ్ఞేచిత్రాఙ్గదస్సుతః । విచిత్రవీర్యశ్చావరజోనామ్నాచిత్రాఙ్గదోహ
తః ॥ ౨౦ ॥ యస్యాంపరాశరాత్సాక్షాదవతీర్ణోహరేఃకలా । వేదగుప్తోమునిఃకృష్ణోయతోఽహమిదమధ్యగాత్ ॥
హిత్వాస్వశిష్యాన్పైలాదీన్భగవాన్బాదరాయణః । మహ్యంపుత్రాయశాన్తాయపరంగుహ్యమిదంజగౌ ॥ ౨౧ ॥
విచిత్రవీర్యోఽథోవాహకాశిరాజసుతేబలాత్ । స్వయంవరాదుపానీతేఅమ్బికామ్బాలికేచయః ॥ ౨౩ ॥ తయో
రాసక్తహృదయోగృహీతోయక్ష్మణామృతః ॥ ౨౪ ॥ క్షేత్రేఽప్రజస్యవైభ్రాతుర్మాత్రోక్తోబాదరాయణః ।
ధృతరాష్ట్రంచపాణ్డుంచవిదురంచాప్యజీజనత్ ॥ ౨౫ ॥ గాన్ధార్యాంధృతరాష్ట్రస్యజజ్ఞేపుత్రశతంనృప । తత్ర

త, స్తస్య,కనీయాన్విచిత్రవీర్యశ్చే-తిద్వౌ,సుతౌ - జజ్ఞాతేఇత్యర్థః-తత్ర - చిత్రాఙ్గదో,నామ్నాతత్సనామ్నా-చిత్రాఙ్గదాఖ్యే
న-గన్ధర్వేణయుద్ధే-హతః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁దాశకన్యాంవిశినష్టి ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాందాశకన్యాయాం-శన్తనోఃపరిగ్రహా
త్పూర్వమేవ - పరాశరా-ద్భగవతః , కలా అవతతారః ,శ్రీవ్యాసరూపేణేతి శేషః,తస్యాందాశకన్యాయాం , శన్తనో-శ్చి
త్రాఙ్గదో,జజ్ఞే-ఇతిపూర్వేణాన్వయః॥హరేఃకలావతారంవిశినష్టి వేదగుప్త ఇతి ॥ వేదాఃగుప్తాయేన , స , వేదగుప్తః,కృష్ణః
కృష్ణద్వైపాయనాఖ్యో-మునిః-యస్మా,దహంశుకో , జాతస్స , న్నిదంశ్రీభాగవత , మధ్యగాం,అహమేవేదంభాగవతంత
స్మాదధీతవానస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁తదేవోపపాదయతి ॥ హిత్వేతి॥ భగవా-న్బాదరాయణఃపారాశర్యస్సత్యవతీసుతః-పై
లాదీ,న్స్వశిష్యాన్-హిత్వా, తేభ్యోఽనుపదిశ్యేత్యర్థః - ప్రశాన్తాయేతిహేతుగర్భం,ప్రశాన్తత్వా , న్మహ్యమేవే , దం,ప
రం,గుహ్యం,పురాణంశ్రీభాగవతం,జగౌ ఉపదిదేశేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁విచిత్రవీర్య ఇతి ॥ విచిత్రవీర్యశ్శన్తనవః- కాశిరాజ
స్య,సుతేబలా,ద్భీష్మేణ-స్వయంవరా,దుపానీతే,అమ్బికామ్బాలికాఖ్యే,ద్వే,ఉవాహ ఉపయేమే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తత, స్తయో
రమ్బికామ్బాలికయో,రాసక్తం,హృదయం,యస్య,సచిత్రవీర్యః, యక్ష్మణాక్షయరోగేణ,మృతః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తతో - మా
త్రాసత్యవత్యా,ఉక్తఆదిష్టో,భగవా-న్బాదరాయణః , అప్రజస్యాపుత్రస్య - భ్రాతుర్విచిత్రవీర్యస్య , క్షేత్రేఅమ్బికామ్బాలి
కారూపేకలత్రద్వయే-తద్దాస్యాంచ -ధృతరాష్ట్రం - జ్యేష్ఠం-తస్య , కనీయాంసం-పాణ్డుం , విదురంచాజీజనజ్జనయామాస-
తత్రామ్బికాయాంధృతరాష్ట్రం , అమ్బాలికాయాంపాణ్డుం-దాస్యాంతువిదుర-మితివివేకః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తత్ర-ధృతరాష్ట్ర
స్య,గాన్ధార్యాం - పుత్రశతం-జజ్ఞే,హేనృప-తేషాంశతసఙ్ఖ్యానాంధార్తరాష్ట్రాణాం - దుర్యోధనో-జ్యేష్ఠః ,దుశ్శలానా

మ-కన్యాచ,ధృతరాష్ట్రాద్గాన్ధార్యాం,జజ్ఞ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అరణ్యే మృగరూపిణోః రమమాణయోః ఋష్యోః - శ్శాపాద్ధేతోః మైథునే కర్మణి ప్రతిరుద్ధస్య-పాణ్డోః, భార్యాయాం కున్త్యాం - ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యః - యుధిష్ఠిరః ముఖ మాదిర్యేషాం తే. యుధిష్ఠిరభీమార్జునాః-త్రయః-జాతాః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తథా అన్యస్యాం, భార్యాయాం మాద్ర్యాం-నాసత్యదస్రయోరశ్వినోస్సకాశాన్నకుల-స్సహదేవశ్చేతి-ద్వౌ-సుతౌ,జాతౌ- పఞ్చభ్యో యుధిష్ఠిరాదిభ్యః - ద్రౌపద్యా - మేకభార్యాయాం పఞ్చ,పుత్రా,అభవన్- తేచ-అపితరః-న కేషాంచిత్పితరః - అపుత్రా ఏవ సన్తో ద్రౌణినా హతా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అథ, యుధిష్ఠిరాత్ప్రతిస్వికభార్యాయాం,ప్రతివిన్ధ్యః,జాతః,వృకోదరాద్భీమాచ్ఛ్రుతసేనః,అర్జునాత్తు,శ్రుతకీర్తిః,నాకులః నకులసుతస్తు శతానీకః, హే రాజన్,సహదేవసుత,శ్శ్రుతకర్మా-తథా௨పరే చ,భార్యాస్తు రే,యుధిష్ఠిరాదిభ్యః,జాతా ఇత్యర్థః- తానేవదర్శయతి ॥ యుధిష్ఠిరాత్తు,పౌరవ్యాం, దేవకో,జాతః-భీమసేనాత్తు-హిడమ్బాయాం- ఘటోత్కచో,జాతః-కాళీ చాన్యా భీమస్యభార్యా,తస్యాం తతో భీమాత్-సర్వగతో నామ,పుత్రో, ௨భవదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❋ పార్వతీ పర్వతస్యపుత్రీ-విజయానామ-సహదేవాత్తు సుహోత్ర-మసూత,నకులః-కరేణుమత్యాం-వీరమిత్రం-జనయామాస,నిరమిత్రమితి పాఠాన్తరం,తథా௨ర్జునో௨పి,ఇరావత్యా మిరావన్తం,మణలూరుపతేస్సుతాయాం,ఉలూప్యాం॥ అభార్తృకాం ప్రదాస్యామి తుభ్యం కన్యా మలంకృతామ్ అస్యాం యో జాయతే పుత్రస్స మే పుత్రో భవిష్యతీ,,త్యుక్తవిధభాషాబన్ధనయా పుత్రికాధర్మేణ-దత్తాయాం-బభ్రువాహనంచా

దుర్యోధనో జ్యేష్ఠో దుశ్శలా చాపి కన్యకా ॥ ౨౬ ॥ శాపాన్మైథునరుద్ధస్య పాణ్డోః కున్త్యాం మహారథాః । జాతా ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో యుధిష్ఠిరముఖాస్త్రయః ॥ ౨౭ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ మాద్ర్యాం నాసత్యదస్రయోః । ద్రౌపద్యాం పఞ్చ పఞ్చభ్యః పుత్రాస్తే௨పితరో௨భవన్ ॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరాత్ప్రతివిన్ధ్యశ్శ్రుతసేనో వృకోదరాత్ । అర్జునాచ్ఛ్రుతకీర్తిస్తు శతానీకస్తు నాకులిః ॥ ౨౯ ॥ సహదేవసుతో రాజన్ శ్రుతకర్మా తథాపరే । యుధిష్ఠిరాత్పౌరవత్యాం దేవకో௨థ ఘటోత్కచః । భీమసేనాద్ధిడిమ్బాయాం కాళ్యాం సర్వగతస్తతః ॥ ౩౦ ॥ సహదేవాత్సుహోత్రం తు విజయా௨సూత పార్వతీ । కరేణుమత్యాం నకులో నిరమిత్రం తథార్జునః ॥ ౩౧ ॥ ఇరావన్తములూప్యాం వై సుతాయాం బభ్రువాహనమ్ । మణలూరుపతేస్సో௨పి తత్పుత్రః పుత్రికాసుతః ॥ ౩౨ ॥ తవ తాతస్సుభద్రాయామభిమన్యురజాయత । సర్వాతిరథజిద్వీర ఉత్తరాయాం తతో భవాన్ ॥ ౩౩ ॥ పరిక్షీణేషు కురుషు ద్రౌణేర్బ్రహ్మాస్త్రతేజసా । త్వం తు కృష్ణానుభావేన సజీవో మోచితో௨న్తకాత్ ॥ ౩౪ ॥ తవేమే తనయాస్తాత జనమేజయపూర్వకాః । శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేనశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౫ ॥ జనమేజయస్త్వాం విజ్ఞాత్వా తక్షకాన్నిధనం గతమ్ । సర్పాన్వై సర్పయాగాగ్నౌ స హోష్యతి రుషాన్వితః ॥ ౩౬ ॥ కావషేయం పురోధాయ తురం తురగమేధయాట్ । సమన్తాత్పృథివీం సర్వాం జిత్వా యక్ష్యతి చాధ్వరైః ॥ ౩౭ ॥ తస్య పుత్రశ్శతానీకో యాజ్ఞవల్క్యాత్త్రయీం పఠన్ । అస్త్రజ్ఞానం ❋ పరం జ్ఞానం శౌనకాత్పరమేష్యతి ॥ ౩౮ ॥ స

సూత,అత-స్తత్పుత్రో௨ర్జునపుత్రస్సన్నపి,స బభ్రువాహనః-పుత్రికాసుతః మాతామహసుత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తవ పరీక్షిత-స్తాతః పితా,అభిమన్యుః,అర్జునాత్సుభద్రాయా,మజాయతేతి,రాజానం ప్రతిశుకోక్తిత్వాత్తవేత్యుక్తం,అభిమన్యుం విశినష్టి-సర్వా,నతిరథాన్ జితవానితి తథా,వీరః,తతః అభిమన్యోః,ఉత్తరాయాం,భవాన్ త్వం, జాతో௨సి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ కురుషు దుర్యోధనాదిషు-వినష్టేషు సత్సు క్రుద్ధస్య-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నో,బ్రహ్మాస్త్రతేజసా తత్ప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రతేజసా - దగ్ధో௨పీతి శేషః,త్వం కృష్ణస్య భగవతో-௨నుభావేన. సజీవస్సప్రాణో-௨న్తకాన్మృత్యోర్-మోచితో௨సి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ హే తాత రాజన్ తవ-తనయాస్తు-ఇమే-జనమేజయః పూర్వో జ్యేష్ఠో యేషాం-తే-శ్రుతసేనో-భీమసేన-ఉగ్రసేనశ్చే, తి చత్వారః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తత్ర జనమేజయాదీనాం భావినం వృత్తాన్తం వంశం చాహ॥ జనమేజయ స్త్విత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥ త్వాం తక్షకా , న్నిధనం-ప్రాప్తం-విదిత్వా-సత్వత్పుత్రో జనమేజయః రుషా,యుక్త,సర్పయాగసంబన్ధిన్య,గ్నౌ,సర్పాన్, హోష్యతి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ కింకృత్వా-కావషేయం-తురం తురసంజ్ఞం-పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - తథా,తురగమేధై రశ్వమేధైర్యక్ష్యతీతి తథా-భవితా,కథం యష్టేత్యత్రాహ-సర్వతః-పృథివీం-సర్వాన్నృపాన్జిత్వా అశ్వమేధై-ర్యక్ష్యతి ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తస్య జనమేజయస్య-పుత్రశ్శతానీకో-భవితా-సచ - యాజ్ఞవల్క్యా,త్త్రయీం వేదం , పఠన్ అధీయానః ,కృపాత్కృపాచార్యాత్ -అస్త్రజ్ఞానం - శౌనకాత్తు - పరం జ్ఞానం ఆత్మపరమాత్మజ్ఞానం , ఏష్యతి ప్రాప్స్యతి - క్రియాజ్ఞానమితి పాఠే - శౌనకాదస్త్రజ్ఞానాది త్రయం లప్స్యత ఇత్యర్థః - తత్ర - క్రియాజ్ఞానం యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానోపయుక్తం జ్ఞానమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తత్పు

౩౮ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ క్రియాజ్ఞానం.

త్రశ్శతానీకపుత్ర - స్సహస్రానీకః - తస్మాత్తు - అశ్వమేధజః - తస్యాప్యశ్వమేధజస్యాపి, అసీమకృష్ణో భవితా తత్సుతః అసీమకృష్ణసుతః - నిశ్చక్రుః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తస్య తన్నామ్ని నిమిత్తమాహ ॥ గజాహ్వయే హాస్తినపురే, నద్యాగఙ్గయా - హృతే నాశితే సతి, తతో నిష్క్రమ్య, కౌశామ్బ్యాం-సాధుయథాతథా.వత్స్యతివాసంకరిష్యతి, తతో నిశ్చక్రోరుక్తః- తతఉక్తా చ్చిత్రరథః-తస్మా-చ్ఛుచిరథః-ఉక్తస్తతో రథస్తస్మాత్తస్మాచ్చిత్రరథస్సుత ఇతి పాఠాన్తరమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తస్మాచ్చిత్రరథా-ద్వృష్టిమాన్-తస్య వృష్టిమతః-స్సుషేణో-మహ్యాః పతి-స్సుతో, భవితా - తస్య సుషేణస్య, సునీథో-భవితా, తస్యచ-నృచక్షుః-యతి యస్మాన్నృచక్షో-స్సుఖీనలో, భవితా ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ సచ-పారిప్లవస్సుత యస్య, అథాభూతః-తస్మాత్పారిప్లవా-న్మేధావి, సచ, సునయ ఆత్మజో యస్య, తథాభూతః, యద్వా - పారిప్లవాత్సునయ, స్తస్యాత్మజో - మేధావీత్యర్థః-తస్మా-న్నృపంజయ-స్తస్మాచ్చదూర్వ-స్తతశ్చ-నిమిర్జనిష్యతి ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ నిమేర్బృహద్రథ-స్తస్మాద్బృహద్రథా-చ్ఛతానీకః-సుదాసజః బృహద్రథాత్సుదాస-స్తస్మా - చ్ఛతనీకో, జనిష్యత ఇత్యర్థః - శతానీకా-ద్దుర్దమన - స్తస్య దుర్దమనస్య, అపత్యం పుత్రస్తు, మహీనరః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ తస్య-దణ్డపాణి స్తస్యతు-నిధి-స్తస్య నిధేః-క్షేమకో-నృపో-భవితా-త-దేవం-బ్రహ్మక్షత్రస్య బ్రహ్మక్షత్రకులయో, ర్యోనిః కారణభూతో-వంశస్సోమవంశః-దేవై, ఋషిభిశ్చ, సత్కృతః అనుగృహీతః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ కలౌ యుగే. క్షేమకం-రాజానం, ప్రాప్య క్షేమకపర్యన్తమనువృత్త ఇత్యర్థః-తత-స్సంస్థాం సమాప్తిం-ప్రాప్స్యతి ॥ అజమీఢ

హస్రానీక స్తత్పుత్ర స్తతశ్చైవాశ్వమేధజః । అసీమకృష్ణ స్తస్యాపి నిశ్చక్రు స్తత్సుతో నృపః ॥ ౩౯ ॥ గజాహ్వయే హృతే నద్యా కౌశామ్బ్యాం సాధువత్స్యతి । ఉక్త స్తతశ్చిత్రరథ స్తస్మాచ్ఛుచిరథస్సుతః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చ వృష్టిమాం స్తస్య సుషేణోఽథ మహీపతిః । సునీథ స్తస్య భవితా నృచక్షుర్యత్సుఖీనలః ॥ ౪౧ ॥ పరిప్లవసుత స్తస్మాన్మేధావీ సునయాత్మజః । నృపంజయ స్తతో దూర్వ స్తిమి స్తస్మాజ్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథ స్తస్మాచ్ఛతానీక స్సుదాసజః । శతానీకాద్దుర్దమన స్తస్యాపత్యం మహీనరః ॥ ౪౩ ॥ దణ్డపాణిర్నిమి స్తస్య క్షేమకో భవితా నృపః । బ్రహ్మక్షత్రస్య వై యోనిర్వంశో దేవర్షిసత్కృతః ॥ ౪౪ ॥ క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ । అథ మాగధరాజానో భావినో యే వదామి తే ॥ ౪౫ ॥ భవితా సహదేవస్య మార్జాలేయశ్శ్రుతశ్రవాః । తతో యుతాయు స్తస్యాపి నిరమిత్రోఽథ తత్సుతః ॥ ౪౬ ॥ సునక్షత్రస్సునక్షత్రాద్బృహత్సేనోఽథ కర్మజిత్ । తతశ్శ్రుతఞ్జయో విప్రశ్శుచి స్తస్య భవిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ క్షేమోఽథ సువ్రత స్తస్మాద్ధర్మనేత్రశ్శ్రుత స్తతః । దృఢసేనోఽథ సుమతిస్సుబలో జనితా తతః ॥ ౪౮ ॥ సునీథస్సత్యజిదథ విశ్వజిచ్చ పురఞ్జయః । ఏతే బార్హద్రథా భూపా భావ్యాస్సహస్రవత్సరాః ॥ ౪౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అనోస్సభానరశ్చక్షుః పరోక్షశ్చ త్రయస్సుతాః । సభానరాత్కాలనాభస్సృఞ్జయ స్తత్సుత

పౌత్రస్య సంవరణస్య సుతః, కురు స్తస్య పరీక్షిదాదయశ్చత్వార - స్తత్ర పరీక్షిదనపత్య ఉక్తః, సుధనుర్జహ్నోర్వంశౌ ప్రోక్తౌ న్నిషధస్య త్వనుక్త ఏవ, తత్రైవ-సుధనుర్వంశ్యస్య బృహద్రథస్యైకో వంశో జగురస్తు ఉక్తః, అన్యస్తు, శ్రుతశ్రవః పర్యన్తః-ఇదానీం శ్రుతశ్రవః పితామహాత్సహదేవాన్మగధాధిపతేర్భవిష్యతో వంశ్యాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ మగధరాజానః మగధదేశాధిపతీన్-భావిన-స్తేతుభ్యం - వదామి ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ సహదేవస్య జరాసన్ధసుతస్య-మార్జాలేయః - భవితా భవిష్యతి ❋ తతో మార్జాలేయా-చ్ఛ్రుతశ్రవాః-తతః శ్రుతశ్రవసః- అయుతాయు-స్తస్యాపి, నిరమిత్ర- స్తత్సుతః నిరమిత్రసుత, స్సునక్షత్రః, సునక్షత్రాత్తు - బృహత్సేనో-భవితా, అథ బృహత్సేనాత్, కర్మజిత్ - తతః కర్మజితః, శ్రుతఞ్జయః - తస్య, శుచి, ర్నామ, విప్రో-భవిష్యతి ❋ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ❋ తస్య శుచేః, క్షేమో నామ-రాజన్యః-అథ క్షేమా - త్సువ్రతః-తస్మా, త్సువ్రతా-ద్ధర్మనేత్రః, శ్రుతః ప్రఖ్యాతః, తతో ధర్మనేత్రా, ద్దృఢసేనః, అథ దృఢసేనా, త్సుమతిః - తతస్సుమతే, స్సుబలో, జనితా జనిష్యతి ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ తత, స్సునీథః-అథ సునీథా-త్సత్యజిత్-తస్మా, ద్విశ్వజిత్- తస్మాచ్చ, పురఞ్జయః, త ఏతే - సర్వే, బార్హద్రథాః బృహద్రథవంశ్యాః సహస్రవత్సరాన్తం, భావ్యాః భావినః-తతః పశ్చా-ద్బార్హద్రథో-వంశ-స్సంస్థా-మేష్యతీతి భావః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋

త దేవం యయాతేః పుత్రాణాం పఞ్చమస్య పూరోర్వంశోఽధ్యాయత్రయేణానుక్రాన్తః ॥ ఇదానీం చతుర్థస్య వంశమనుక్రామతి ॥ అనోరితి కర్ణస్య జగతీపరైరిత్యన్తేన ॥ అనోర్యయాతిపుత్రస్య చతుర్థస్య - సభానరాదయ - స్త్రయ - స్సుతా, జజ్ఞిరే-తత్ర సభానరాత్కాలనాభ- స్తత్సుతః కాలనాభసుతః, సృఞ్జయ, స్తతో -జనమేజయః, తత్పౌత్రో జనమేజయపుత్రో మహా

శాల-స్తస్య-మహామనాః తస్యతూ-శీనర - స్తితిక్షుశ్చేతి-ద్వావాత్మజౌ ✽ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ✽ తతో(పి)-శీనరస్యాత్మజా-శ్శిబిప్రభృతయ-శ్చత్వారః-తత్ర-శిబేర్వృషదర్భాదయ,శ్చత్వారఏవా - త్మజా , బభూవుః-తితిక్షోరుశీనరానుజస్యతు-వృషద్రథః-తతో వృషద్రథా,ద్ధేమః-అథహేమా-త్సుతపాః - సుతపస స్తు-బలిః ✽ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ✽ తస్యబలేః - క్షేత్రేకశ్రైతే-దీర్ఘతపసా హేతునా-అఙ్గాదిసంజ్ఞికా-స్సింహాదిసంజ్ఞకాశ్చమహీక్షితో భూపా-జజ్ఞిరే ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తతా(పి),ఙ్గతఃఅఙ్గాత్-ఖనపానో-జజ్ఞే-తస్మాద్దివిరథః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తస్యసుతో-ధర్మరతో-జజ్ఞే-యస్యధర్మరతస్య,చిత్రరథో- జాత-స్సచా - ప్రజోఽనపత్య-స్సఏవ,చిత్రరథో-రోమపాదఇతి-ఖ్యాతఃప్రసిద్ధఃతస్మైరోమపాదాయా - ప్రజాయ, తస్యసఖా - దశరథః ॥ శాన్తాంనామ,స్వస్యకన్యాం,పా(పి)యచ్ఛద్దదౌ-తాం-చకన్యా - మృశ్యశృఙ్గ-ఉవాహఉపయేమే , కోఽసావృశ్యశృఙ్గఇత్యపేక్షాయాంతంవిశినష్టి. యం,హరిణ్యాస్సుతం,విభాణ్డకాదుత్పన్నం-దేవేపర్జన్యేఅవర్షతిసతి-వృష్ట్యర్థం-రామాగణికాః, నాట్యాదిభి-రుపాహ్వైః - రానిన్యుః-సఋష్యశృఙ్గ ఇత్యర్థః-కథందశరథఃస్వకన్యామదాదిత్యతా(పి)హ ॥ సత్వితి ॥ సతుదశరథః-మరుత్వతఃఇష్టింమరుత్వద్దేవతాకామిష్టిం,నిరుప్యానపత్యస్య-రాజ్ఞోరోమపాదస్య,సఖ్యాద్ధేతోః-స్వాం,కన్యాం , శాన్తాఖ్యాం,మదాత్ - యేనదశరథదత్తేనశాన్తారూపేణాపత్యేన-అప్రజోఽపిరోమపాదః,ప్రజాంలేభేసుప్రజాబభూవేత్యర్థః॥రోమపాదాత్తు-చతురఙ్గః-తత్సుతశ్చతురఙ్గసుతః-పృథులాక్షః ✽ ॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥ ✽ తత్సుతాఃపృథులాక్షసుతాః,బృహద్రథాదయ-స్త్రయః,తతా(పి),ద్యాద్బృహద్రథా

స్తతః॥ ౧ ॥జనమేజ ✽ య స్తస్యపుత్రో మహాశాలో మహామనాః । ఉశీనర స్తితిక్షుశ్చ మహామనస ఆత్మజౌ ॥ ౨ ॥ శిబిర్వనః క్రిమిర్దర్భశ్చత్వారోశీనరాత్మజాః । వృషదర్భస్సువీరశ్చ మద్రః కేకయ ఆత్మజాః ॥ ౩ ॥ శిబేశ్చత్వార ఏవాసం స్తితిక్షోశ్చ వృషద్రథః । తతో హేమోఽథ సుతపా బలిస్సుతపసోఽభవత్ ॥ ౪ ॥ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గాద్యాస్సింహపుణ్డ్రా(న్ధ్ర)సంజ్ఞికాః । జజ్ఞిరే దీర్ఘతపసా బలేః క్షేత్రే మహీక్షితః ॥ ౫ ॥ చక్రుస్స్వనామ్నా విషయాన్షడిమాన్ప్రాచ్యకాంశ్చ తే । ఖనపానోఽఙ్గతో జజ్ఞే తస్మాద్దివిరథ స్తతః ॥ ౬ ॥ సుతో ధర్మరతో యస్య జజ్ఞే చిత్రరథోఽప్రజాః । రోమపాద ఇతి ఖ్యాత స్తస్మై దశరథస్సఖా ॥ ౭ ॥ శాన్తాం స్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛ దృశ్యశృఙ్గ ఉవాహ తామ్ । దేవేఽవర్షతి యం రామా ఆనిన్యుర్హరిణీసుతమ్ ॥ ౮ ॥ నాట్యసఙ్గీతవాదిత్రైర్విభ్రమాలిఙ్గనాదిభిః ॥ సతు రాజ్ఞోఽనపత్యస్య నిరుప్యేష్టిం మరుత్వతః ॥ ౯ ॥ ప్రజామదాద్దశరథో యేన లేభే ప్రజాః ✽ ప్రజామ్ । చతురఙ్గో రోమపాదాత్పృథులాక్షస్తు తత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ బృహద్రథో బృహత్కర్మా బృహద్భానుశ్చ తత్సుతాః । తతో బృహన్మనా స్తస్మా జ్జయద్రథ ఉదాహృతః ॥ ౧౧ ॥ విజయ స్తస్య సంభూత్యాం ధృతి స్తస్య ధృతవ్రతః । సత్యకర్మా ఽభవ త్తస్య పుత్రశ్చాధిరథ స్తతః ॥ ౧౨ ॥ యోఽసౌ గఙ్గాతటే క్రీడన్మఞ్జూషాన్తర్గతం శిశుమ్ । కున్త్యాఽపవిద్ధం కానీనమనపత్యోఽకరోత్సుతమ్ ॥ వృషసేనస్సుత స్తస్య కర్ణస్య జగతీపతేః ॥ ౧౩ ॥ ద్రుహ్యోశ్చ తనయో బభ్రుస్సేతు స్తస్యాత్మజ స్తతః । ఆరబ్ధ స్తస్య గాన్ధార స్తస్య ఘర్మ స్తతో ధృతః ॥ ౧౪ ॥ ధృతస్య దుర్మద స్తస్మాత్ప్రచేతా స్తత్సుతాశ్శతమ్ । మ్లేచ్ఛాధిపతయోఽభూవన్నుదీచీం దిశమాశ్రితాః ॥ ౧౫ ॥ తుర్వసో స్తు సుతో వహ్నిర్వహ్నేర్భర్గోఽథ భానుమాన్ । సుభాను స్తత్సుతోఽస్యాపి కరన్ధమ ఉదారధీః ॥ ౧౬ ॥ మరు త్త స్తత్సుతోఽపుత్రః

ద్బృహన్మనాః,తస్మాద్బృహన్మనసః , జయద్రథ,ఉదాహృతః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తస్యజయద్రథస్య,సంభూత్యాంభార్యాయాం విజయః-తతోవిజయా,ద్ధృతి , రజాయత , తతోధృతేః,ధృతవ్రతః , తస్యధృతవ్రతస్య , సత్యకర్మాత-తస్సత్యకర్మణో, రథః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తంవిశినష్టి॥ యోఽసౌరథఃకున్త్యాపాణ్డోర్భార్యయా - కానీనంకన్యావస్థావస్థితాయాస్స్వస్యాఃజాతం అపవిద్ధంత్యక్తం-మఞ్జూషాయాంనిక్షిప్యేతి శేషః,శిశుం,మఞ్జూషా న్తర్గతం పేటికాయాంస్థితం-కర్ణాఖ్యంగఙ్గాతటే క్రీడన్ననపత్యస్సన్,సుత-మకరోత్,సరథఇత్యర్థః-తస్యరథేనస్వీకృతస్యకర్ణాఖ్యస్య-జగతీపతేర్భూపాలస్య,సుతో,వృషసేనః ✽ ॥౧౩॥ ✽ అథయయాతే స్తృతీయపుత్రస్యద్రుహ్యో-ర్వంశమనుక్రామతి॥ద్రుహ్యోశ్చేతిద్వాభ్యాం॥ద్రుహ్యో,ర్బభ్రుః,తస్యబభ్రో,రాత్మజ,స్సేతు, స్తతస్సేతో,రారబ్ధ, స్తస్యతు,గాన్ధారః,తస్యగాన్ధారస్య,ఘర్మ-స్సత,స్తతోఘర్మా-ద్ధృతో,జజ్ఞే ✽ ॥౧౪॥ ✽ ధృతస్య,సుతో,దుర్మద, స్తస్మాద్దుర్మదా,త్ప్రచేతా,జజ్ఞే ప్రచేతస్సుతా స్తు,శతం, తేచోదీచీం,దిశ,మాశ్రితాస్సన్తో, మ్లేచ్ఛానా,మధిపతయో-బభూవుః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అథయయాతిసుతస్యద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥తుర్వసో స్త్వితిద్వాభ్యాం॥ తుర్వసో,స్సుతో-వహ్నిః,వహ్నే స్తు,భార్గః అథభార్గా-ద్వహ్నిమాన్,తత్సుతోవహ్నిమత్సుతః-సుభానుః , అస్యాపిసుభానోరపి,కరన్ధమః,సచ-ఉదారాధీర్మహాయశాః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ కరన్ధమసుతో-మరు త్త-స్సచా-పుత్రస్సన్,పౌరవంపూరోర్వంశేజాతం-దుష్యన్తం-పుత్ర-మన్వభూత్ ప్రాప్తవాన్-తంస్వీకృతవానిత్యర్థః,సచదుష్యన్తః , రాజ్యకాముకస్సన్-స్వవం

శంజనకవంశమేవ-భేజే అన్వవర్తత ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథయదోర్వంశంవక్తుంప్రతిజానంస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి-యయా
తేరితిద్వాభ్యాం - హేనరర్షభ యయాతేః, జ్యేష్ఠః పుత్రః, తస్యయదోః, వంశం, వర్ణయామ్యనుక్రమిష్యామి , కథంభూతం, మ
హాపుణ్యం వదతాం శృణ్వతాంచ నృణాం పుణ్యావహం పాపహరంచ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తస్యపాపహరత్వమేవసహేతుకముపపాదయ
తి॥ యదోః - ర్వంశం - శ్రుత్వా , నర - స్సర్వైః - పాపైః , ప్రముచ్యతే నిర్ముక్తోభవతి , యత్రయదోర్వంశే - భగవాన్
షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమాత్మా , నరస్యాకృతిరివ ఆకృతిరాకారో యస్య - తథాభూతో , ఽవతీర్ణః , శ్రీకృష్ణరూపేణేతిభా
వః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ యదోః , సూనవస్సుతాః - సహస్రజిదాదయ , శ్చత్వారః , శ్రుతాః విశ్రుతాః , తత్రచతుర్ణాం
మధ్యే, ప్రథమాత్మజః, ప్రథమస్సహస్రజిత్, ఆత్మజః-శతజిత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్సుతాశ్శతజిత్సుతాః, మహాహయాదయస్త్ర
యః, తత్ర, హైహయస్య-సుతో, ధర్మః, తతోధర్మా-న్నేత్రో-జజ్ఞే, సచ-కున్తేః పితా-సోఽపికున్తిరతిప్రసిద్ధ ఇతిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁
కున్తేస్సున్త్రాపరనామధేయా - త్సోహంజి-రభూత్ - తతో-మహిష్మాన్ - తతశ్చ-భద్రసేనకః - భద్రసేనకస్యతు-దుర్మదో-
ధనకశ్చే-తి, ద్వౌపుత్రౌ - తత్రధనకః కృతవీర్యసూః కృతవీర్యం సుషువే ఇతి తథా-కృతవీర్యస్యాపితేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నకేవ
లంకృతవీర్యసూరేవ-కింతు - కృతాగ్న్యాదయోఽపిత్రయస్తదాత్మజాః - ధనకస్యాత్మజాః కృతవీర్యాదయశ్చత్వారో ధనక
స్యాత్మజా ఇత్యర్థః- తత్రకృతవీర్యసుతోఽర్జునః కార్తవీర్య ఇతిప్రసిద్ధః-సచ-సప్తానాం ద్వీపానాం - ఈశ్వరోఽధిపతి-ర్బభూ
వ-తంవిశినష్టి-హరేరంశావతారరూపా - ద్దత్తాత్రేయా-త్ప్రాప్తా - యోగః-గుణా అణిమాదయశ్చ-యేన-సః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కిం

పుత్రం పౌరవమన్వభూత్ । దుష్యన్తం సపునర్భేజే స్వవంశం రాజ్యకాముకః ॥ ౧౬ ॥ యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య
యదోర్వంశం నరర్షభ । వర్ణయామి మహాపుణ్యం సర్వపాపహరం నృణామ్ ॥ ౧౭ ॥ యదోర్వంశం నరశ్శ్రుత్వా
సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । యత్రావతీర్ణో భగవాన్పరమాత్మా నరాకృతిః ॥ ౧౮ ॥ యదోస్సహస్రజిత్క్రో
ష్టా నలో రిపురితి శ్రుతాః । చత్వారస్సూనవస్తత్ర శతజిత్ప్రథమాత్మజః ॥ ౨౦ ॥ మహాహయో వేణుహయో హై
హయశ్చేతి తత్సుతాః । ధర్మస్తు హైహయసుతో నేత్రః కున్తేః పితా తతః ॥ ౨౧ ॥ సోహఞ్జిరభవత్కున్తేర్మహి
ష్మాన్భద్రసేనకః । దుర్మదో భద్రసేనస్య ధనకః కృతవీర్యసూః ॥ ౨౨ ॥ కృతాగ్నిః కృతవర్మా చ కృతౌజా ధనకా
త్మజాః । అర్జునః కృతవీర్యస్య సప్తద్వీపేశ్వరోఽభవత్ ॥ దత్తాత్రేయాద్ధరేరంశాత్ప్రాప్తయోగమహాగుణః ॥ ౨౩ ॥
న నూనం కార్తవీర్యస్య గతిం యాస్యన్తి పార్థివాః । యజ్ఞదానతపోయోగైశ్శ్రుతవీర్యజయాదిభిః ॥ ౨౪ ॥ పఞ్చా
శీతిసహస్రాణి హ్యవ్యాహతబలస్సమాః । అకరోదర్జునో రాజ్యం హరిం చైవాన్వహం స్మరన్ ॥ ౨౫ ॥ అనష్ట
విత్తస్మరణో బుభుజేఽక్షయ్యషడ్వసు । తస్య పుత్రసహస్రస్య పఞ్చైవోర్వరితా మృధే ॥ ౨౬ ॥ జయధ్వజశ్శూ
రసేనో వృషణో మధురూర్జితః । జయధ్వజాత్తాలజఙ్ఘస్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్ ॥ ౨౭ ॥ క్షత్రం యత్తాలజఙ్ఘా

బహునా-సర్వేపార్థివాస్సంభూయాపి - యజ్ఞాదిభిః, శ్రుతాదిభిశ్చ-కార్తవీర్యస్య - గతిం ప్రకారం సామ్యం-నూనంధ్రువం-న
యాస్యన్తి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కించ, వ్యాహతంబలంయస్య-సోఽర్జునః పఞ్చాశీతిసహస్రాణి-సమాః వర్షాణి-రాజ్య-మకరోత్-క
థంభూతః-హరిం దత్తాత్రేయ-మనుస్మరన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ-అనష్టమవినాశం-విత్తం-యేన-తథావిధం-స్మరణం-యస్య-త
థా-యస్యస్మరణాద్వినష్టమపి విత్తం పునర్లభ్యతే తథాభూత ఇత్యర్థః , అక్షయ్యం-షడ్వసు షడ్విధవిషయసుఖం-బుభుజే-త
స్యకార్తవీర్యస్య-యత్పుత్రాణాం సహస్రం - తస్యమధ్యే-జయధ్వజాదయః-పఞ్చైవమృధే యుద్ధే ఉర్వరితాః అవశేషితాః-ఇ
తరేతు భార్గవరామేణహతా ఇత్యర్థః-తత్ర జయధ్వజా-త్తాలజఙ్ఘః-తస్య తాలజఙ్ఘస్యతు-పుత్రశత-మభూత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❁
యత్పృథగాఖ్యాకం-తాలజఙ్ఘాఖ్యం - క్షత్రం క్షత్రియాః-ఔర్వస్యఋషేః- స్తేజసా - ఔర్వతేజ ఉపబృంహితేన సగరేణేత్యర్థః-
ఉపసంహృతం వినాశితమ్ - తేషాం తాలజఙ్ఘపుత్రాణాం - జ్యేష్ఠోవీతిహోత్రః, తస్యసుతో మధుః-స్మృతః ప్రఖ్యాతః - మధో
స్సుతస్సువృష్ణిః ప్రఖ్యాతః - నకేవలం వృష్ణిరేవ-అపితు వృష్ణిజ్యేష్ఠో యస్మిన్ తత్ పుత్రాణాం శతం -తస్యమధోరాసీదిత్యర్థః-వృ
ష్ణిః పుత్రో మధోస్స్మృతః ఇతి పాఠాన్తరం -తదా- తేషాం తాలజఙ్ఘపుత్రాణాం జ్యేష్ఠ-స్సుతోవీతిహోత్ర , స్తస్యతు-మధు, స్త
స్యచ-వృష్ణి-రిత్యన్వయః-ఇతరత్పూర్వవత్-యతో - మధోః కులం మాధవాఖ్యం క్షత్రకులం-ప్రవృత్తం-యస్యమధోః-వృష్ణిజ్యే
ష్ఠం-పుత్రశత-మభూదిత్యర్థః - వృష్ణిజ్యేష్ఠమిత్యనేన పుత్రశతస్యాపి వృష్ణ్యాఖ్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥ యదువంశజత్వాద్యాదవాఖ్య
త్వం తదేతదాహ ॥ మాధవా ఇతి ॥ మధోః పుత్రాస్సర్వే, మాధవాః మాధవనామానః-మధోః ప్రసూతత్వాదితిభావః-వృష్ణ

యః వృష్ణిజ్యేష్ఠత్వాదితిభావః. హేరాజ-న్యాదవాశ్చ, యదువంశజత్వాదితిభావః ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంయదోఃజ్యేష్ఠపుత్ర స్యవంశఉక్తః, అథద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥ యదుపుత్రస్యేత్యాదినా ॥ యదుపుత్రస్య, క్రోష్టోః-పుత్రో-వృజినవాన్-తతోవృజినవతః శ్వాహితః, అతః శ్వాహితాత్, ఉరుశఙ్కుః " అభిభూస్తత్కుశేకుర్వా ,, ఇతిపాఠాన్తరం-తదా-తత్త స్మా, దభిభువః కుశేకు-రిత్యర్థః, తస్యతు-చిత్రరథః-తతశ్చిత్రరథా-చ్ఛశిబిన్దురభూత్-తంవిశినష్టి, మహాయోగీ-మహాన్ భాగో యస్యసః-మహాన్, గుణైరితిశేషః, చతుర్దశ-మహారత్నానితత్తజ్జాతిశ్రేష్ఠాని యస్యసః-తానిచ, మార్కణ్డేయపురాణేదర్శి తాని " గజవాజిరథాస్త్రీషునిధిమాలామ్బరద్రుమాః । శక్తిపాశమణిచ్ఛత్రవిమానానిచతుర్దశ ,, ఇతి, చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిప తిః-అపరాజితః జయీ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తస్యశశిబిన్దోఃసంబన్ధినాం-పత్నీసహస్రాణాం-దశానాం-భార్యాయుతస్యేత్యర్థః-తే షాం, ప్రత్యేకంలక్షులక్షమిత్యే - వం, తాసు-మహాయశా-శ్శశిబిన్దుః-పుత్రాణాం-దశలక్షసహస్రాణి-జనయామాస ॥ ౩౨ ॥ పృథుశ్రవాః-పృథుకీర్తిః - పృథుయశా, ఇత్యాదయః-షట్ప్రధానాః శ్రేష్ఠాః-యేషాం, తేషాంమధ్యే, యో-ధర్మో నామ-తస్య ధర్మస్య, ఉశనా-సుతః-సచ-హయమేధశతస్య, యాట్ యష్టా ॥ ౩౩ ॥ తత్సుతః, ఉశనసుతో-రుచక-స్తస్య, పఞ్చాత్మజా-ఆసన్-తాన్-శృణు-తానేవాహ, పురుజిచ్చ, రుక్మశ్చ-రుక్మేషుశ్చ-పృథుశ్చ-జ్యామఘశ్చే-తిసంజ్ఞినః ॥ ౩౪ ॥ తత్ర, జ్యామ ఘ, శ్శైబ్యాయాః, పతి-రప్రజః అపుత్రస్సన్, భార్యాభయా, దన్యాం, భార్యాం, నావిన్దత్ నలేభే, ఏవంస్థితే, సః కదాచి, చ్ఛ

ఖ్యామార్వతేజో * పసంహృతమ్। తేషాంజ్యేష్ఠోవీతిహోత్రోవృష్ణిఃపుత్రో * మధుస్స్మృతః॥ ౨౮ ॥తస్యపుత్రశ తంత్వాసీద్వృష్ణిజ్యేష్ఠంయతఃకులమ్। మాధవావృష్ణయోరాజన్యాదవాశ్చేతిసంజ్ఞితమ్ ॥ ౨౯ ॥యదుపుత్రస్యచ క్రోష్టోఃపుత్రోవృజినవాంస్తతః । † శ్వాహితోఽతో * రుశఙ్కుర్వైతస్యచిత్రరథస్తతః ॥ ౩౦ ॥ శశిబిన్దు ర్మహాయోగీమహాభాగోమహానభూత్ । చతుర్దశమహారత్నశ్చక్రవర్త్యపరాజితః॥ ౩౧ ॥తస్యపత్నీసహస్రా ణాందశానాన్సుమహాయశాః । దశలక్షసహస్రాణిపుత్రాణాం తాస్వజీజనత్ ॥ ౩౨ ॥ తేషాంతుషట్ప్రధానా నాంపృథుశ్రవసఆత్మజాః। ధర్మోనామోశనాతస్యహయమేధశతస్యయాట్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సుతోరుచకస్తస్యప ఞ్చాసన్నాత్మజాశ్శృణు।పురుజిద్రుక్మరుక్మేషుపృథుజ్యామఘసంజ్ఞితాః॥౩౪॥జ్యామఘస్త్వప్రజో * ప్యన్యాం భార్యాంశైబ్యాపతిర్భయాత్। నావిన్దచ్ఛత్రుభవనాద్భోజ్యాంకన్యామహార్ * షీత్ ॥ ౩౫ ॥ రథస్థాంతాం నిరీక్ష్యాహశైబ్యాపతిమమర్షితా।కేయంకుహకమత్స్థానంరథమారోపితేతివై ॥ ౩౬ ॥స్నుషాతవేత్యభిహితేస్మ యస్తీపతిమబ్రవీత్ । అహంవన్ధ్యాసపత్నీచస్నుషామేయుజ్యతేకథమ్॥ ౩౭ ॥ జనయిష్యసియంరాజ్ఞితస్యేయ ముపపత్స్యతే। అన్వమోదతసావిశ్వేదేవాఃపితరఏవచ ॥ ౩౮ ॥ శైబ్యాగర్భమధాత్కాలేకుమారంసుషువే శుభమ్ । సవిదర్భఇతిప్రోక్తఉపయేమేస్నుషాంసతీమ్ ॥ ౩౯ ॥ ***********************
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః ***********

త్రూన్, విజిత్య - తేషాం, భవనాత్, కాంచి, త్కన్యాం, భోజ్యాంభుజిష్యాం - ఉపభార్యార్థమితియావత్, అహార్షీ దాని న్యే ॥ ౩౫ ॥ రథస్థామితి॥ రథస్థితాం, తాంకన్యా-మాలోక్య-శైబ్యా- అమర్షితాసతీ, పతింజ్యామఘ-మాహ, కిమితి, హేకు హకవఞ్చక, మత్స్థానం-మదుపవేశస్థానం -ఇయం-కథ-మారోపితేతి ॥ ౩౬ ॥ తత స్తస్యాభయా-జ్యామఘః-తవస్నుషే-య, మాసీతే-త్యుక్తేసతీ, పతిం, స్మయస్తీసతీ, శైబ్యా-వాచ-కిమితి, అహం-వన్ధ్యా-అసపత్నీ, అవిద్యమానాసపత్నీయస్యాస్తథాభూ తాచ-అతో, మేమమ-స్నుషా, కథం-యుజ్యతఉపపద్యేతేతి ॥ ౩౭ ॥ తతస్తాంజ్యామఘఆహ॥ హేరాజ్ఞీ, త్వం, యంపు త్రం-జనయిష్యసి-తస్యే-యం-భార్యాసతీ-ఉపపత్స్యతే - తవస్నుషాభవిష్యతీతి-తత-స్సాశైబ్యా - అన్వమోదతతథైవేత్యఙ్గీ చకార - తదాభార్యాభయప్రకమ్పమానస్విన్నసర్వాఙ్గస్యరాజ్ఞః ప్రీణసఙ్కటమాలోక్యానుకమ్పితాస్తేనపూర్వంబహు కాలమారాధితాః - విశ్వే-దేవాః - పితరశ్చ-తథాస్త్విత్య-న్వమోదన్త ॥ ౩౮ ॥ తతశ్చదేవతాప్రసాదేనజనయిష్యసీ తివచనముహూర్తగుణేనసవృత్తరజస్కాపి-శైబ్యా-గర్భ-మధాద్ధృతవతీ-తత-స్స్వ-ప్రాప్తకాలే - శుభలక్షణం-కుమారం, సుషువే-సచకుమారో-విదర్భ-ఇతిప్రోక్తః - ప్రఖ్యాతః-తత-శ్శైబ్యా-స్నుషా - ముపయేమేఉపయమయామాసజ్యామఘస్య మహిమాతుపరాశరాదిభిరుక్తః-యథోక్తం " భార్యావశ్యాస్తుయేకేచిద్భవిష్యన్తితథాపృతాః । తేషాంవైజ్యామఘశ్శ్రే ష్ఠశ్శైబ్యాపతిరభూన్నృపే ,, తి ॥ ౩౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః ***********************

౨౮ ॥ శ్లో * పా ॥ మధోస్స్మృతః. ౩౦ ॥ శ్లో † పా ॥ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వై.

తస్యాం శైబ్యాయా వివాహితాయాం కన్యాయాం-విదర్భా - న్నామ్నా కుశః, క్రథశ్చేతి ద్వౌ పుత్రౌ, వ్యజనయత్, తత, స్తృతీయం, రోమపాదాఖ్యంచ, తస్యామేవా-జనయత్, కథంభూతం, వైదర్భకులంనన్దయతీతి తథాభూతమ్ ॥ ౧ ॥ రోమపాదస్య, సుతో బభ్రుః, తస్మాత్తు, క్రతు, రజాయత, తత్సుతః క్రతుసుతః, కుశికః, తస్మాత్కుశికా, చ్చేదిః-తత శ్చేదే-శ్చైద్యాదయః దమఘోషాదయో, నృపా-జజ్ఞిరే ॥ ౨ ॥ క్రథస్య విదర్భసుతస్య తు-పుత్రః, కున్తి, రభూత్, తస్య కున్తేః, వృష్ణిః అథ, తస్మా, న్నిర్వృతిః, విధృతిరితి పాఠాన్తరం, తతో నిర్వృతేః, దశార్హాఖ్యః, తస్య దశార్హస్య తు సుతో, వ్యోమః, తతో వ్యోమా, జ్జీమూతః, తస్య జీమూతస్య, వికృతిః-యస్య వికృతేస్సుతః భీమరధః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ తత స్త్భీమరధా, న్నవరధః పుత్రో, జాతః, తతో నవరధా, ద్దశరధః, తతో దశరధా, చ్ఛకునిః-తతః-కరంభ ఇత్యర్థః తదాత్మజః కరమ్భాత్మజః దేవరాతః ॥ ౫ ॥ తస్య దేవరాతస్య, సుతో దేవక్షత్ర, స్తతో, మధు, స్తతశ్చ, కుకురకః, తతః కుకురకా, త్పురుహోత్ర, స్తస్య, సాత్వతః, పుత్రో బభూవ ॥ ౬ ॥ సాత్వతస్య తు-భజమానశ్చ, భజిశ్చ, దీప్తశ్చ, వృష్ణిశ్చ, దేవావృధశ్చా, న్ధకశ్చ, మహాభోజశ్చ, ఇతి, సప్త సుతాః, హే మారిష-పరీక్షిత ఏవ మారిష ఇతి నామాన్తరమ్ ॥ ౭ ॥ తత్ర, భజమానస్యైకస్యాంచ-పత్న్యాం, నిమ్లోచ్యాదయః త్రయః, అన్యస్యాంచ పత్న్యాం, శతజిదాదయ, స్త్రయ ఏవ, సుతాః ॥ ౮ ॥ హే ప్రభో, దేవావృధస్య సాత్వతేస్సుతస్సు,

---

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యాం విదర్భోఽజనయత్పుత్రౌ నామ్నా కుశక్రథౌ। తృతీయం రోమపాదంచ వైదర్భకులనన్దనమ్॥ ౧॥ రోమపాదసుతో బభ్రుర్బభ్రోః క్రతురజాయత। కుశిక స్తత్సుత స్తస్మాచ్చేది శ్చైద్యాదయో నృపాః ॥ ౨॥ క్రథస్య కున్తిః పుత్రోఽభూద్వృష్ణి స్తస్యాథ నిర్వృతిః। తతో దశార్హో నామాఽభూ త్తస్య వ్యోమ స్సుత స్తతః॥ ౩॥ జీమూతో వికృత స్తస్య యస్య భీమరధస్సుతః ॥ ౪ ॥ తతో నవరధః పుత్రో జాతో దశర స్తతః । కరమ్భశ్శకునేః పుత్రో దేవరాత స్తదాత్మజః ॥ ౫ ॥ దేవక్షత్ర స్తత స్తస్య మధుః కుకురక స్తతః । పురుహోత్రోఽభవత్పుత్ర స్తస్యాభూత్సాత్వత స్తతః ॥ ౬॥ భజమానో భజిర్దీప్తో వృష్ణి ర్దేవావృధోఽన్ధకః। సాత్వతస్య సుతాస్సప్త మహాభోజశ్చ మారిష। ౭। భజమానస్య నిమ్లోచిః కఙ్కణో వృష్ణి రేవచ। ఏకస్యామాత్మజాః పత్న్యామన్యస్యాంచ త్రయస్సుతాః॥ ౮ ॥ శతజిచ్చ సహస్రజిదయుతజిదితి ప్రభో। బభ్రు ర్దేవావృధసుత స్తయోః శ్లోకౌ పఠన్త్యమూ॥ ౯ ॥ యథైవ శృణుమో దూరాత్సంపశ్యామ స్తథాఽన్తికాత్ । బభ్రుశ్శ్రేష్ఠో మనుష్యాణాం దేవై ర్దేవావృధస్సమః॥ ౧౦॥ పురుషాః పఞ్చషష్టిశ్చ షట్సహస్రాణి చాష్టచ । యేఽమృతత్వమనుప్రాప్తా బభ్రో ర్దేవావృధాదపి॥ ౧౧ ॥ మహాభోజోఽతిధర్మాత్మా భోజా ఆసం స్తదన్వయే । వృష్ణేస్సుమిత్రః పుత్రోఽభూద్యుధాజిచ్చ పరన్తప॥ ౧౨ ॥ శిని స్తస్యానమిత్రశ్చ నిమ్నోఽభూదనమిత్రతః । సత్రాజితః ప్రసేనశ్చ నిమ్నస్యాథాసతుస్సుతౌ॥ ౧౩ ॥ అనమిత్రసుతో హ్యన్యశ్శిని స్తస్య చ సత్యకః । యుయుధానస్సాత్యకి ర్వై జయ స్తస్య కుణి స్తతః॥ ౧౪ ॥ యుగన్ధరోఽనమి

బభ్రుః, తయోః పితృపుత్రయోః దేవావృధబభ్ర్వోః, శ్లోకౌ మాహాత్మ్యసూచకౌ, ఇమౌ శ్లోకౌ, పఠన్త్యార్యా ఇతి శేషః ॥ ౯ ॥ శ్లోకావేవ దర్శయతి॥ యథైవేతి ॥ యథైవ, దూరా, చ్ఛృణుమః, యాదృశగుణవిశిష్టౌ, దేవావృధబభ్రూ, దూరా-చ్ఛృణుమః శ్రుతవన్తో వయం, అన్తికాత్సమీపేఽపి, తాదృశావేవ, తౌ-పశ్యామ, ఇత్యార్యాణాం-ఉక్తిః, కీదృశావిత్యాహ, బభ్రురితి-మనుష్యాణాం మధ్యే, బభ్రుః, శ్రేష్ఠః, దేవావృధస్తు, దేవైస్తుల్యః ॥ ౧౦ ॥ శ్రైష్ఠ్యమేవ దర్శయతి ॥ పురుషా ఇతి॥ బభ్రో-ర్దేవావృధాదప్యనుపశ్చా, ద్యే, తద్వంశజాః, పురుషాః, పఞ్చషష్ట్యధికచతుర్దశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః, తే, సర్వే తయోః ప్రభావా దమృతత్వం ముక్తిం-ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ మహాభోజా-స్సాత్వతిస్తు, అతిధర్మాత్మా, తస్య మహాభోజస్యాన్వయే వంశే, భోజా భోజాఖ్యా, నృపా, ఆసన్ జజ్ఞిరే, వృష్ణేస్తు, పుత్ర, స్సుమిత్రో, ఽభూత్, యుధాజిచ్చ, వృష్ణేః పుత్రో - బభూవ-హే పరన్తప ॥ ౧౨ ॥ తస్య యుధాజితః, శిని, రనమిత్రశ్చేతి, ద్వౌ-జాతౌ, తత్రా, నమిత్రా, న్నిమ్నో, ఽభవత్, అథ నిమ్నస్య, సత్రాజితః, ప్రసేనశ్చేతి, ద్వౌ, సుతా, వాసతుః ॥ ౧౩ ॥ తథా, ఽన్యస్యాం భార్యాయాం, అనమిత్రస్యైవ, యోఽన్య, స్సుత, శ్శిని ర్నామ-తస్య, సుత, స్సత్యకః, సాత్యకిస్సత్యకసుతస్తు, యుయుధానః, తస్య యుయుధానస్య, జయః, తతో జయా, త్కుణిః ॥ ౧౪ ॥ తతో, యుగన్ధరః, తథా, అనమిత్రస్యైవా, న్యస్యాం, పుత్రః-పృశ్నిః-వృజినవానితి పాఠాన్తరం తతః పృశ్నేః-గాన్దిన్యాం శ్వఫల్కా, శ్చిత్రకశ్చేతి, ద్వౌ, సుతౌ, తత్ర, శ్వఫల్కా-త్-గాన్దిన్యాం భార్యాయాం-ద్వాదశ, సుతా, అక్రూరాదయో-విశ్రుతాః ప్రఖ్యాతా, బభూవుః, అక్రూరః ప్రముఖో యేషామిత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః, తతోఽక్రూరాదితి కార్యాద్వా

దశ, తాన్దర్శయతి, అసఙ్గ ఇతి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తేషామసఙ్గాదీనాం, స్వసా భగినీ, సుసారేత్యాఖ్యాయస్యాస్సా, తత్రా, క్రూరస్య, సుతౌ-దేవవా, నుపదేవశ్చే, తిద్వావేవ ॥ ఏవంచిత్రరథస్య శశిబిన్దోరారభ్య కోఽన్వయ ఉక్తః ॥ అథాన్వయాన్తరమాహ ॥ చిత్రరథాత్మజా ఇతి ॥ యథా. శశిబిన్దుశ్చిత్రరథస్యాత్మజ-స్తథాఽన్యేపి, చిత్రరథాత్మజాః, పృథుశ్చ-విదూరథ ఆద్యోయేషాం తేచ-బభూవాః, బభూవుః, సాత్వతసుతస్య వృష్ణేరన్వయమనుక్రామతి ॥ వృష్ణినన్దనా ఇత్యాది ॥ కుకురాదయో, వృష్ణిః, నన్దనాః, తత్ర, వృష్ణేస్సుతస్యేతి శేషః, కుకురస్య, తనయో, విలోమా-తతోవిలోమ్నః, కపోతరోమా, అభూత్-యస్య చకపోతరోమ్ణ, స్తుమ్బురుస్సఖా, బభూవ, సకపోతరోమాఽభవదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అథాన్ధకస్య సాత్వతసుతస్యాన్వయమాహ ॥ అన్ధకాదితి ॥ అన్ధకా, ద్దున్దుభిః, అన్ధకా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తూచితః. తత్ర-తథాచిత్రరథాత్మజా ఇత్యస్య శశిబిన్దోరారభ్య తేఽనుక్తాస్సర్వే చిత్రరథవంశజా ఇత్యర్థః, పృథ్వాదయస్తు, వృష్ణినన్దనాః, తత్ర " పృథుర్విపృథుధన్యాద్యా ,, ఇతిపాఠే-ఆదిశబ్దేన విదూరథోఽప్యుక్తః-అతఏవ-తతశ్శూరో విదూరథాదితి వక్ష్యమాణనిర్దేశోపపత్తిః-కుకురాదయశ్చత్వారస్సాన్వయా అన్ధకసుతా ఇత్యర్థః, తథాచాహ పరాశరః " కుకురభజమానశుచికమ్బలబర్హిషాద్యాస్తథాన్ధకస్య పుత్రాః,, ఇతి-తస్య కపోతరోమ్ణః-దున్దుభిరిత్యర్థః-తస్య దరిద్యోతస్తస్మాత్-పునర్వసుస్తస్య పునర్వసో-రాహుకః-అహుకీ నామ-కన్యాచ-ఆహుకస్యాత్మజౌతు-దేవకశ్చ-ఉగ్రసేనశ్చ-ఇతి-ద్వౌ-తత్ర-దేవకస్య-ఆత్మజాః-దేవవదాయ-శ్చత్వా

త్రస్య పృశ్నిః పుత్రోఽపరస్తతః । శ్వఫల్కశ్చిత్రకశ్చైవ గాన్దిన్యాం తు శ్వఫల్కతః ॥ ౧౫ ॥ అక్రూరప్రముఖా ఆసన్పుత్రా ద్వాదశ విశ్రుతాః । అసఙ్గస్సారమేయశ్చ మృదుకో మృదుపచ్ఛివః ॥ ౧౬ ॥ వర్మదృగ్ధృష్టవర్మశ్చ క్షత్రోపేక్షోఽరిమర్దనః । శత్రుఘ్నో గన్ధమాదశ్చ ప్రతిబాహుశ్చ ద్వాదశ ॥ ౧౭ ॥ తేషాం స్వసా సుసారాఖ్యా ద్వావక్రూరసుతావపి । దేవవానుపదేవశ్చ తథా చిత్రరథాత్మజాః ॥ ౧౮ ॥ పృథుర్విదూరథాద్యాశ్చ బహవో వృష్ణినన్దనాః । కుకురో భజమానశ్చ శుచిః కమ్బలబర్హిషః ॥ ౧౯ ॥ కుకురస్య సుతో వృష్ణిర్విలోమా తనయస్తతః । కపోతరోమా తస్యాభూత్సఖా యస్య చ తుమ్బురుః ॥ ౨౦ ॥ అన్ధకాద్దున్దుభిస్తస్య దరిద్యోతః పునర్వసుః । తస్యాహుకశ్చాహుకీ చ కన్యా ద్వావాహుకాత్మజౌ ॥ ౨౧ ॥ దేవకశ్చోగ్రసేనశ్చ చత్వారో దేవకాత్మజాః । దేవవానుపదేవశ్చ సుదేవో దేవవర్ధనః ॥ ౨౨ ॥ తేషాం స్వసారస్సప్తాసన్ధృతదేవాదయో నృప । శాన్తిదేవోపదేవా చ శ్రీదేవా దేవరక్షితా । సహదేవా దేవకీ చ వసుదేవ ఉవాహ తాః ॥ ౨౩ ॥ కంసస్సునామా న్యగ్రోధః కహ్వశ్శఙ్కుస్సుభూస్తథా । రాష్ట్రపాలో విసృష్టశ్చ తుష్టిమానౌగ్రసేనయః ॥ ౨౪ ॥ కంసా కంసవతీ కఙ్కా శూరభూ రాష్ట్రపాలికా । ఔగ్రసేన్యో దుహితరో వసుదేవానుజస్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ శూరో విదూరథాదాసీద్భజమానస్సుతస్తతః । శిబిస్తస్మాత్స్వయంభోజో హృదీకస్తత్సుతో మతః । దేవబాహుశ్శతధనుః కృతవర్మేతి తత్సుతాః ॥ ౨౬ ॥ దేవమీఢస్య శూరస్య మారిషా నామ పత్న్యభూత్ । తస్యాం స జనయామాస దశ పుత్రానకల్మషాన్ ॥ ౨౭ ॥ వసుదేవం దేవభాగం దేవశ్రవసమానకమ్ । సృఞ్జయం శ్యామకం కఙ్కం శమీకం వత్సకం వృకమ్ ॥ ౨౮ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు-

రః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తేషాంచతుర్ణాం-స్వసారో భగిన్యః-ధృతదేవా ఆదిర్యాసాం తాః-శాన్తిదేవాదయః-ధృతదేవయా సహ సప్త-బభూవుః తాశ్చ కన్యాః-వసుదేవ-ఉపయేమే ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఔగ్రసేనయః ఉగ్రసేనస్య సుతాః-కంసాదయో-నవ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ కంసాప్రభృతయ-శ్చతస్రః-ఔగ్రసేన్యః ఉగ్రసేనాజ్జాతాః-దుహితరః-తాశ్చ-వసుదేవానుజానాం దేవభాగాదీనాం వక్ష్యమాణానాం, స్త్రియో భార్యాః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ విదూరథాచ్చిత్రరథాత్మజాద్వృష్ణిసుతాద్వా విదూరథా, చ్ఛూరో-జజ్ఞే-తత్పుత్రశ్శూరసుతస్తు-భజమానః తతః భజమానా-చ్ఛిబిః, తస్మాచ్ఛిబేః-స్వయంభోజః-తత్పుత్రస్స్వయంభోజసుతో-హృదీకః-తత్సుతాః హృదీకసుతాః-దేవబాహ్వాదయ-స్త్రయః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అయమేకశ్శూరస్యాన్వయ ఉక్తః-అథవంశాన్తరమాహ ॥ దేవమీఢస్యేతి ॥ దేవమీఢసుతస్య-శూరస్య-మారిషానామ-పత్నీ-బభూవ-అత్ర దేవమీఢస్యేతి విశేషణబలాత్ " శ్శూరో విదూరథాదాసీ ,, దితిపాఠే త్వనన్తరవిదూరథాద్దేవమీఢ-స్తస్మా-చ్ఛూరో జాత ఇతి క్రమో వగన్తవ్యః " కృతవర్మేతి తత్సుతా ,, ఇత్యనన్తరగ్రన్థే ఇతి శబ్దః ప్రభృత్యర్థకః-తతశ్చ-తత్ర దేవమీఢస్యాపి సఙ్గ్రహః-తస్య దేవమీఢస్య దేవమీఢసుతస్య శూరస్యేత్యర్థః-అయంచ శూరో విదూరథధర్మజాదన్యః-తథాచాహ భగవాన్పరాశరః " తస్యాపి కృతవర్మశతధనుదేవమీఢాద్యాః పుత్రా బభూవుర్దేవమీఢస్య శూరశ్శూరస్యాపి మారిషానామపత్న్యభూత్తస్యాం చాసౌ దశపుత్రానజనయద్వసుదేవపూర్వా,, నితి, అత్ర తస్యాపీతి వైష్ణవవచనస్య హృదీకస్యాపీత్యర్థః-తస్యాం మారిషాయాం-దేవమీఢ-శ్శూరో-అకల్మషాన్ శుద్ధా-న్వసుదేవాదీ-న్పుత్రా-నజనయత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❋ వసుదేవస్యానకదున్దుభినామనిర్వచననిమిత్తమాహ ॥ య

తః దేవదున్దుభయః - ఆనకాశ్చ-యస్య వసుదేవస్య, జన్మని ప్రాదుర్భావకాలే, నేదుః దధ్వనుః తత-స్తం వసుదేవ, మానకదున్దుభి-రితి-వదన్తి-అనకాదీనాం నాదే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ హరేః కృష్ణస్యావతరిష్యమాణస్య - స్థానమవతరణస్థానభూతమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ పృథేతి॥ఏతేషాం వసుదేవాదీనాం - పృథాప్రభృతయః, పఞ్చ, కన్యకా, భగిన్యః స్వసారః ❁ ॥౩౦॥ ❁ తత్ర పృథాయాః కన్యావస్థాయాం కర్ణోత్పత్తిప్రకారమాహ ॥ కున్తేరితిపఞ్చభిః ॥అత్రాయమితిహాసః-కదాచిద్గృహమాగతం దుర్వాససం పృథా పరిచర్యాదినాతోషయామాస, తతశ్చ సా తస్మాద్విద్యాం దేవాహ్వానసమర్థామవాప్య పరీక్షార్థం రవిమాజుహావ, తతశ్చాగతం రవిమాలోక్య విస్మితాయాం తస్యాం గర్భమాధాయ రవిర్యయౌ, తత స్తస్యాః కర్ణో జజ్ఞ ఇతి - సోఽయమర్థోచ్యతే-పితా వసుదేవపృథాదీనాం పితా, శూరః-పృథాం దుహితరం-సఖ్యుః, రపుత్రస్య కున్తేః కున్తిభోజస్య - దాత్ దుహితృత్వేన దదౌ-సఖ్యురపుత్రస్యేతి విశేషణద్వయం దానహేతుపరం - యతః కున్తిభోజాయ దత్తా - అత ఏవ, పృథా కున్తీతి నామాన్తరం లేభే తత - స్సా కదాచి-త్ప్రతోషితా - ద్దుర్వాససః, దేవహూతిం-దేవ ఆహూయతే అనయేతి తథా-తాం, విద్యా-మాప ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తస్యా విద్యాయా-వీర్యపరీక్షార్థం సామర్థ్యపరీక్షార్థం-రవిం సూర్యం శుచిర్భూత్వా, జుహావ, తదైవో-పగతమాగతం దేవం రవిం-వీక్ష్య-విస్మితం మానసం యస్యాస్సా, సూర్యమాహ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ హే దేవ- మే మయా, ప్రత్యయార్థం ప్రత్యభిజ్ఞానార్థం, వీర్యపరీక్షార్థమితి యావత్ - ఇయం విద్యా, ప్రయుక్తా, అత స్త్వం, యాహి - మాం, క్షమస్వ, మదపరాధం క్షమస్వేతి-తతో-రవిరాహ, దేవసన్దర్శం దేవతుల్య, మమోఘ, మాత్మజం త్వయ్యాధిత్సే ఉత్పాదయితుమిచ్ఛామి, అథత్సే ఇతి త్వ

దానకా యస్య జన్మని ।వసుదేవం హరేస్స్థానం వదన్త్యానకదున్దుభిమ్॥౨౯॥పృథా చ శ్రుతదేవా చ శ్రుతకీర్తిశ్శ్రుతశ్రవాః। రాజాధిదేవీ చైతేషాం భగిన్యః పఞ్చ కన్యకాః ॥ ౩౦ ॥ కున్తేస్సఖ్యుః పితా శూరో హ్యపుత్రస్య సుతామదాత్।సాఽఽప దుర్వాససో విద్యాం దేవహూతిం ప్రతోషితాత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా వీర్యపరీక్షార్థమాజుహావ రవిం శుచిః। తదా ప్రాహోపగతం దేవం వీక్ష్య విస్మితమానసా॥౩౨ ॥ ప్రత్యయార్థం ప్రయుక్తా మే యాహి దేవ క్షమస్వ భోః।అమోఘం దేవసన్దర్శమాధిత్సే త్వయి చాత్మజమ్ ॥ యోనిర్యథా న దుష్యేత కర్తాహం తే సుమధ్యమే॥ ౩౩॥ ఇతి తస్యాం స ఆధాయ గర్భం సూర్యో దివం గతః।సద్యః కుమారస్సంజజ్ఞే ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః ॥ ౩౪ ॥ తం సాఽత్యజన్నదీతోయే కృచ్ఛ్రాల్లోకస్య బిభ్యతీ। ప్రపితామహస్తామువాహ పాణ్డుస్సత్యవిక్రమః ॥ ౩౫॥శ్రుతదేవాం తు కారూషో ❁ వృద్ధశర్మా సమగ్రహీత్ । యస్యామభూద్దన్తవక్త్ర ఋషిశప్తో దితేస్సుతః॥౩౬॥ కైకయో ధృష్టకేతుశ్చ శ్రుతకీర్తిమవిన్దత।సన్తర్దనాదయస్తస్యాం పఞ్చాసన్ కైకయాస్సుతాః ॥ ౩౭ ॥ రాజాధిదేవ్యామావన్త్యౌ జయత్సేనోఽజనిష్ట హ । దమఘోషశ్చేదిరాజశ్శ్రుతశ్రవసమగ్రహీత్ ॥౩౮॥శిశుపాలస్సుతస్తస్యాః కథితస్తస్య సంభవః। దేవభాగస్య కంసాయాం చిత్రకేతుబృహద్బలౌ ॥ ౩౯ ॥కంసవత్యాం దేవ ❁ శ్రవసస్సువీర

పహారః-మా పాసిద్ధిః యద్వా, దేవసందర్శం దేవస్య మమ దర్శనం క్లీబత్వమార్షం-అమోఘం ఫలావినాభూతం, అత-స్త్వయ్యాత్మజ-మాధిత్సే ఇత్యర్థః కన్యాఽహమిత్యత్రాహ । తవ, యోని, ర్యథా, న దుష్యేత, తథా, హం హే సుమధ్యమే, కర్తా కరిష్యామి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇతీత్థముక్త్వా, తస్యాం పృథాయాం, గర్భం - సమాధాయ, సూర్యో-దివం, గతః తత-స్సద్య ఏవ, కుమారో, జజ్ఞే, స చ, ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః భాస్కరతుల్యః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సా పృథా - లోకస్య, లోకాద్బిభ్యతీ సతీ-కృచ్ఛ్రాద్దుఃఖా, న్నదీతోయే, తం కుమార, మత్యజత్, తాం పృథాం-తవ- ప్రపితామహః సత్యవిక్రమః-పాణ్డు-రువాహ ఉపయేమే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ శ్రుతదేవేతి ॥ శ్రుతదేవాం పృథానుజాం - కరూషసుతో వృద్ధవర్మా-సమగ్రహీదుపయేమ ఇత్యర్థః-వృద్ధశర్మేతి పాఠాన్తరం, శ్రుతకీర్తిం-తు, దితేస్సుతః-విప్రచిత్తిః-కైకయశ్చ, ధృష్టకేతుశ్చ - అవిన్దత దూషితాం కృతవన్తః చౌర్యేణ సంజగృహురిత్యర్థః-ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం- తస్యాః నిన్దితాయాః శ్రుతకీర్తేః, సన్తర్దనాదయః, పఞ్చ-సుతాః కైకయాః కైకయాజ్జాతా-బభూవుః ❁ ॥ ౩౬ ॥౩౭॥ ❁ రాజాధిదేవ్యాం తు-ఆవన్త్యః అవన్తేస్సుతః, తస్మాత్-అవన్తేస్సకాశాదిత్యర్థః-జయత్సేనాఖ్య - స్సుతో, ఽజనిష్ట జజ్ఞే-శ్రుతశ్రవసం తు - చేదిరాజో - దమఘోషాఖ్య - స్సమగ్రహీదుపయేమే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮॥ ❁ తస్యాః శ్రుతశ్రవస-స్సుత, శ్శిశుపాలః-తస్య శిశుపాలస్య-సంభవః ఉత్పత్తిప్రకారః-కథిత, స్సప్తమస్కన్ధ ఇతి శేషః, తదేవం వసుదేవస్య భగినీనాం పతీన్సుతాంశ్చోక్త్వా తద్భ్రాతౄణాం నవానాం పత్నీః పుత్రాంశ్చాహ॥ దేవభాగశ్చేతి నవభిః శ్లోకైస్సార్ధైః॥ దేవభాగస్య, కంసాయాం భార్యాయాం, చిత్రకేతుశ్చ బృహద్బలశ్చే, త్యేతౌ-సుతౌ జాతౌ ❁❁ ॥ ౩౯ ॥❁ తథా, దేవశ్రవసః కంసవత్యాం భార్యాయాం, సువీర, ఇషుమాంశ్చేతి, ద్వౌ సుతౌ, జజ్ఞాతే, కఙ్కస్తు-తద్భార్యాయాం క

౩౬॥శ్లో ❁ పా॥వృద్ధశర్మా

కఙ్కాయాం-బక-స్సత్యజి-త్పురుజిత్,త్రయో-జాతాః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ రాష్ట్రపాల్యాంభార్యాయాం-సృఞ్జయో,వృషాదీన్,జ
నయామాస,శ్యామకస్తుశూరభూమ్యాంభార్యాయాంశూరభూత్యామిపాఠాన్తరం-హరికేశహిరణ్యాక్షౌ , జనయామా
స ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తథా-వత్సకోఽపి-మిశ్రకేశ్యా-మప్సరసి-బకాదీన్-సుతా-న్నవా, జీజనత్-వృకస్తు,దూర్వాక్ష్యాంభార్యా
యాం-పుష్కరసాల్వాదీన్,సుతా,నాదధేఉత్పాదయామాస ❀ ॥౪౨॥ ❀ శమికస్తు,సుధామనిభార్యాయాం -సుమిత్రాదీన్
సుతా,నాదధే,ఆనకస్తు,కర్ణికాయాంపత్న్యా-మృతధామజయా-సుతా-వాదధే ❀ ॥౪౩॥ ❀ అథవసుదేవస్యపత్నీః-పుత్రాం
శ్చాహ॥పౌరవిత్యేకాదశభిః ॥ దేవకీ,ప్రముఖంప్రధానం,యాసాంతాః-పూర్వోక్తాః-పౌరవ్యాదయశ్చ - ఆనకదున్దుభేఃవసు
దేవస్య-పత్న్య-ఆసన్బభూవుః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తత్ర,రోహిణ్యాంపత్న్యాం,బలాదీన్-కృపాదీన్,సుతా - నుపపాదయజ్జన
యామాస,అత్ర,బలోబలరామః -కృపఆదిర్జ్యేష్ఠోయేషాంతా-న్బలాదీ- సత్యర్థః-బలాదీన్కృపాదీంశ్చేతిశా-ఆదిశబ్దేనాను
క్తాఅన్యేగ్రాహ్యాః-ఏవమగ్రేపి ❀ ॥౪౫॥ ❀ భూతఆదిర్యేషాంతి-తఏతే-సుభద్రాదయో-ద్వాదశ-పౌరవ్యాస్తనయాఃఆదిశబ్ద
గ్రాహ్యైరుక్తసఙ్ఖ్యాపూర్తిః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ తథా,శూరాద్యా-నన్దాదయో-మదిరాయా,ఆత్మజాః॥కౌసల్యాభద్రాతు-కేశిన
మేకమేవ-సుత-మసూత- కథంభూతం-కులంనన్దయతీతితథా ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తతో-వసుదేవా - ద్రోచనాయాంహస్తహేమా
ఙ్గదాదయో-జాతాః-ఇలాయాంతు - ఉరువల్కాదీన్ , యదుముఖ్యాన్యాదవశ్రేష్ఠాన్సుతా,నజీజనత్ - వసుదేవఇతిశే

ఇషుమాంస్తథా।బకఃకఙ్కాత్తుకఙ్కాయాంసత్యజిత్పురుజిత్తథా ॥౪౦ ॥ సృఞ్జయోరాష్ట్రపాల్యాంతువృ
షదుర్మర్షణాదికాన్ ।హరికేశహిరణ్యాక్షౌశూరభూమ్యాంతుశ్యామకః ॥ ౪౧ ॥మిశ్రకేశ్యామప్సరసిబకాదీ
న్వత్సనామకః।తత్పుష్కరసాల్వాదీన్దూర్వాక్ష్యాంవృకఆదధే॥ ౪౨ ॥సుమిత్రార్జునపాలాదీన్సమీకస్తుసుధామ
ని।ఆనకఃకర్ణికాయాంవాఋతధామజయావపి ॥ ౪౩ ॥ పౌరవీరోహిణీభద్రామదిరారోచనాఇలా । దేవకీప్ర
ముఖాఆసన్పత్న్యఆనకదున్దుభేః॥ ౪౪ ॥ బలంగదంసారణంచదుర్మదంవిపులంధ్రువమ్ । వసుదేవస్తురోహి
ణ్యాంకృపాదీనుదపాదయత్ ॥ ౪౫ ॥ సుభద్రోభద్రబాహుశ్చదుర్మదోభద్రఏవచ।పౌరవ్యాస్తనయాహ్యే
తేభూతాద్యాద్వాదశాభవన్ ॥ ౪౬ ॥ నన్దోపనన్దకృతకశూరాద్యామదిరాత్మజాః । కౌసల్యాకేశినంత్వేకమ
సూతకులనన్దనమ్ ॥ ౪౭ ॥రోచనాయాంతతోజాతాహస్తహేమాఙ్గదాదయః॥ఇలాయామురువల్కాదీన్యదు
ముఖ్యానజీజనత్ ॥ ౪౮ ॥ త్రిపృష్ఠోధృతదేవాయామేకఆనకదున్దుభేః । శాన్తిదేవాత్మజారాజన్ప్రశమప్రశ్రి
తాదయః ॥ ౪౯ ॥రాజానఃకల్పవర్షాద్యాఉపదేవాసుతాదశ।వసుహంససుధన్వాద్యాఃశ్రీదేవాయాస్తుషట్సు
తాః ॥ ౫౦ ॥ దేవరక్షితయాలబ్ధానవచాత్రగదాదయః । వసుదేవస్సుతానష్టావాదధేసహదేవయా॥౫౧॥పౌ
రవశ్రుతముఖ్యాంశ్చసాక్షాద్ధర్మోవసూనివ । వసుదేవస్తుదేవక్యామష్టౌపుత్రానజీజనత్ ॥ ౫౨ ॥కీర్తిమన్తం
సుషేణంచభద్రసేనముదారధీః । ఋజుంసమదనంభద్రంసఙ్కర్షణమహీశ్వరమ్ ॥ ౫౩ ॥ అష్టమస్తుతయోరా
సీత్స్వయమేవహరిఃకిల। సుభద్రాచమహాభాగాతవరాజన్పితామహీ ॥ ౫౪ ॥ యదాయదేహధర్మస్యక్షయో

షః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ''దేవకీప్రముఖాఆసన్పత్న్య,, ఇత్యనేనోక్తాభ్యోఽన్యాఅపిపత్న్యఆనకదున్దుభేరాసన్నితిసూచితందేవ
కోగ్రసేనయోఃస్వసారోవసుదేవఉపయేమే ఇతిచోక్తంపురస్తాత్ - ఇదానీంతాస్తత్పుత్రాంశ్చాహ ॥ త్రిపృష్ఠఇత్యాదినా॥
ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-ధృతదేవాయాంభార్యాయాం - త్రిపృష్ఠ-ఏకఏవ-జజ్ఞే-ప్రశమప్రశ్రితాదయస్తు - శాన్తిదేవాయా
ఆత్మజాః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ కల్పవర్ష-ఆదిర్యేషాంతే-రాజానస్తు-దశ-ఉపదేవాయా-స్సుతాః-వసుర్హంసశ్చ -సుధన్వాయా-స్సు
తా-శ్రీదేవాయా - స్సుతాస్తు - షట్ ❀ ॥ ౫౦॥ ❀ దేవరక్షితయావసుదేవస్యభార్యాయా-గదాదయో-నవ-పుత్రా-లబ్ధాఃప్ర
సూఇత్యర్థః- వసుదేవ-స్సహదేవయాభార్యయా - సాధనభూతయా-అష్టౌ-సుతాన్-పౌరవః - శ్రుతశ్చ- ముఖ్యో-యేషాం-
తా-నాదధేఅజీజనత్ - ధర్మో - యథా -సాక్షా-ద్వసూ-నష్టా-వాదధే-తద్వత్ - దేవక్యామపి-వసుదేవో-ఽష్టౌ-కీర్తిమదాదీన్,
పుత్రాన్ అజీజనత్ ❀ ॥ ౫౧॥౫౨ ॥ ❀ అహీశ్వరంనాగేన్ద్రమితిసఙ్కర్షణవిశేషణం-ఉదారధీరితివసుదేవస్య ఏవంచైతేకీర్తి
మదాదయ-స్సప్త ❀ ॥౫౩॥ ❀ అష్టమంసుతమాహ।అష్టమస్త్వితి॥తయోర్వసుదేవదేవక్యో-రష్టమ-స్సుతస్తు స్వయం హరిరేవ
శ్రీకృష్ణరూపేణా-సీదవతతార-తథా-సుభద్రానామై-కా - కన్యా - తయోర్జజ్ఞే-సాచ-మహాభాగామహాభాగ్యశాలినీ - హే
రాజన్-తవపితామహీపితామహస్యార్జునస్యభార్యా ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ అష్టమస్తుసుతోహరిరేవాసీదిత్యుక్తం- తత్ర-కోవాహ
రేరవతారకాలః,కింతస్యజన్మనిమిత్తం-కింవాఽస్యజన్మప్రయోజన - మిత్యాదిప్రశ్నాన్పరిహరన్సఙ్గ్రహేణతచ్చరిత్రంచా
హ॥యదేత్యాదినాఽధ్యాయసమాప్తి॥యదాహియస్మిన్కాలేహి-ధర్మస్య-క్షయః-పాప్మనోఽధర్మస్య-భ్యుత్థానమితిశేషః,

భవతి,తథాతు,తస్మిన్కాలేతు,భగవా,నీశో,హరిరాత్మానం,సృజతే,అవతారయతి,యదాహీత్యాదినాతదాత్విత్యన్తేనావతారకాలఉక్తః,హరిరిత్యనేనాశ్రితార్తిహరత్వముక్తం,తదేవావతారస్యముఖ్యంప్రయోజనమితిసూచితం.భగవానాత్మానంసృజతఇత్యనేనఅవతారదశాయామపిషాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా,ఈశఇత్యనేనకర్మవశ్యత్వరూపంస్వాతన్త్ర్యముక్తమ్❀। ౫౫ ॥❀ తదేవవ్యనక్తి ॥ నహీతి ॥ అస్యభగవతః,జన్మనః , కర్మణః , దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాయావా, ఆత్మమాయాంవినా స్వసఙ్కల్పంవినా- అన్యో-హేతుః-పుణ్యాపుణ్యాదిరూపో-నవిద్యతే - హేమహీపతే-అనేనజన్మకారణంస్వసఙ్కల్పఏవనతుజీవస్యేవపుణ్యాపుణ్యాదికమిత్యుక్తం , తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ ఈశస్యప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తుః-నసుభృత్యాదీన్నియమయన్నపిరాజాదిఃకర్మవశ్యఏవదృష్టఇత్యతోవిశినష్టి ॥ ద్రష్టురితి - పుణ్యాపుణ్యాదికర్తౄన్ క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతః - నతుపుణ్యాపుణ్యాదికంకుర్వతఇత్యర్థః-తత్కర్తుర్హితద్వశ్యతేతిభావః ॥ కథమేకస్సర్వాన్ క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతీత్యతోవిశినష్టి-పరస్యాత్మనఇతి-పరమాత్మనఇత్యర్థః-చిదచిదాత్మకంలోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్యవ్యాప్యగతైర్ధర్మైరస్పృష్టస్సన్యోఽన్తరాత్మతయాభిభర్తిసపరమాత్మా,యథోక్తంభగవతా॥పరమాత్మేత్యుదాహృతః-యోలోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వర,,ఇతి ॥ భరణమత్రధారకత్వేనచిదచిద్వస్తునోఃకర్మానుగుణంప్రేరణమ్❀ ॥ ౫౬ ॥❀నన్వవతారదశాయాందేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాంకుర్వన్నప్యయంకేవలంద్రష్టైవ.నతుతత్కర్తేతికథముచ్యతఇత్యతఆహ - యన్మాయేతి ॥ యస్యభగవతః .మాయాచేష్టితంస్వసంకల్పైకహేతుకంచేష్టితం-త-త్పుంసోజీవస్య - సర్గ స్థిత్యర్థమేవ - కాఙ్క్షి-దుత్పాదయితుం-కాఙ్క్షి - త్పాతుం-కాఙ్క్షిచ్చ-సంహర్తుమేవ-నతు - స్వస్యపుణ్యాపుణ్యాత్వాదిరూపార్థమితిభావః - అప్యయోలయః-త్వర్హి కింజీవసర్గాద్యర్థమాయాచేష్టితేనప్రయోజనం-ప్రత్యుతానర్థకారిణాచేష్టితేనస్వస్యాప్యనర్థఆపద్యేతేత్యతాహ॥అనుగ్రహఇతి॥మా

భవతిపాప్మనః । తదాతుభగవానీశఆత్మానంసృజతే❀హరిః ॥ ౫౫ ॥ నహ్యస్యజన్మనోహేతుఃకర్మణోవామహీపతే । ఆత్మమాయాంవినేశస్యపరస్యద్రష్టురాత్మనః॥ ౫౬ ॥యన్మాయాచేష్టితంపుంసస్స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాయహి । అనుగ్రహస్తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతే ॥ ౫౭ ॥ అక్షౌహిణీనాంపతిభిరసురైర్నృపలాఞ్ఛనైః । భువఆక్రమ్యమాణాయాఅభారాయకృతోద్యమః ॥ ౫౮ ॥ కర్మాణ్యపరిమేయాణిమనసాఽపిసురేశ్వరైః ।సహసఙ్కర్షణశ్చక్రేభగవాన్మధుసూదనః ॥ ౬౦ ॥ కలౌజనిష్యమాణానాందుఃఖశోకతమోనుదమ్। అనుగ్రహాయభక్తానాంస్వంపుణ్యంవ్యతనోద్యశః॥ ౬౦ ॥యస్మిన్సత్కర్ణపీయూషేయశస్తీర్థవరేసకృత్ ।శ్రో

యాచేష్టితరూపోవ్యాపారోఽనుగ్రహఃఅనుగ్రహరూపఏవ - జీవాననుగృహీతుమేవచేష్టతఇతియావత్ -చేష్టితస్యానుగ్రహరూపతామేవదర్శయతి-తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతఇతి ॥ సచమాయాచేష్టితరూపోవ్యాపార - స్తన్నివృత్తేస్సర్గాదినివృత్తేః-పశ్చాత్- ఆత్మలాభాయమోక్షాయ - చోఽవధారణార్థః-ఆత్మలాభాయైవేష్యతే - రామకృష్ణాదిరూపేణావతీర్ణేనభగవతామేసృష్టాఃపాలితాస్సంహృతాశ్చతేసర్వే తద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసంబన్ధసహశయ్యాసనభోజనసన్దర్శనాదిభిర్విహీనాస్సన్తోముక్తాభవేయురిత్యేవమర్థమేవభగవాంశ్చేష్టతఇత్యర్థః - యద్వా-తచ్చేష్టితమనుగ్రహరూపఏవ-నివృత్తిరాత్మలాభాయనివృత్తిధర్మపూర్వకాత్మలాభాయైవ - ఇష్యతే-సృష్ట్యాదిసమర్థంమామవలోక్యమత్ప్రాప్తిసాధనంనివృత్తిధర్మంమత్కీర్తిరూపమనుష్ఠాయముచ్యేరన్నిత్యేవమర్థంచేష్టతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀అవతారప్రయోజనంహరిశబ్దేనసూచితంవ్యనక్తి॥ అక్షౌహిణీనామితి ॥నృపాణామివలాఞ్ఛనానియేషాంతైః-నృపవదవభాసమానైరిత్యర్థః-అసురైరాసురసంపజ్జాతైః .అనేకాక్షౌహిణీసఙ్ఖ్యానాంసేనానాం - పతిభిశ్చైద్యాదిభి-రాక్రమ్యమాణాయ-భువఃపృథ్వ్యా - అభారాయభారాభావాయోద్యమఃఅవతారరూపఃకృతః - యేనసః-భువోభారాపహారాయావతీర్ణ ఇత్యర్థః❀॥ ౫౮ ॥ ❀తథైవచాకరోదిత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ సురేశ్వరైర్బ్రహ్మాదిభిరపి,మనసాప్య - పరిమేయానిఅవితర్క్యాణి,కర్మాణిసఙ్కర్షణసహితో-భగవాన్మధుసూదనః శ్రీకృష్ణశ్చక్రే - పూతనాశకటయమళార్జునకేశికువలయాపీడచాణూరముష్టికతోసలకంసచైద్యాదిసంహారరూపాణికర్మాణీతిభావః❀॥ ౫౯ ॥ ❀ప్రధానంప్రయోజనందర్శయతి ॥ కలావితి ॥ కలౌయుగే-జనిష్యమాణానాం-భక్తానా,మనుగ్రహాయ- తేషాం-దుఃఖాదికంనుదత్యపనయతీతితథా,త,త్పుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచపుణ్యావహం -యశో-వ్యతనోత్ భూభారహరణస్యసఙ్కల్పమాత్రేణాపిసిద్ధేరిదమేవావతారస్యప్రధానంప్రయోజనమితిభావః❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀యశోవితానస్యభక్తానుగ్రహరూపతాందర్శయితుంయశోవిశినష్టి॥యస్మిన్నితి॥సతాంసాధూనాం - కర్ణయోఃశ్రోత్రయోః-పీయూషేఅమృతతుల్యే,యస్మిన్,యశోరూపే - తీర్థశ్రేష్ఠే - శ్రోత్రమేవాఞ్జలిఃపానసాధనం,యస్య,పురుష - స్సకృదప్యుప

స్పృశ్యాచమ్య - కర్మవాసనాః ధునుతే తత్త్వానద్ధర్యాదిగుణాకృష్టచిత్తః కర్మవాసనాః క్షపయతి ముక్తో భవతీత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ తత దేవాహ ద్వాభ్యాం, భోజాదిభిః, కుర్వాదిభిశ్చ, శ్లాఘనీయమీహితం చేష్టితం - యస్య సః, స్నిగ్ధస్మానురాగైరీక్షితైరవలోకనై ర్గిరా - గ్గిర్భిరై, ర్వాక్యైర్వచోభిశ్చ - విక్రమలీలయా - విక్రమః పాదవిక్షేపస్తద్రూపయా - లీలయా చ - సర్వైరఙ్గైః - రమ్యయా మూర్త్యా చ - నృలోకం - రమయామాస ॥ ౬౨ ॥ ౬౩ ॥ మూర్తేస్సర్వాఙ్గరమ్యత్వం సూచయితుం స్థాలీపులాకన్యాయేన తావన్ముఖశోభామాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్యాననం - దృశిభిర్నేత్రైః, పిబన్త్యో, ఽతితృష్ణయా పశ్యన్త్యో, ముదితా - నార్యో, నరాశ్చ - న తతృపుస్తృప్తాః నిమేషోన్మేషమాత్రవ్యవధానమప్యసహమానాః నిమేషోన్మేషకర్త్రే - న్నిమేః - కుపితాశ్చ - బభూవుః, ఇక్ష్వాకుతనయస్య నిమేర్నిమేషాదికర్తృత్వం తచ్చరిత్రే ఏవోక్తం పురస్తాత్ - కథంభూతమాననం, మకరకుణ్డలాభ్యాం, చారూ, కర్ణౌ కపోలౌ చ, తైః - సుభగం, సవిలాసో, హాసో, యస్మిన్, నిత్యముత్సవశ్శోభాతిశయో, యస్మిన్ ॥ ౬౪ ॥ శ్రీకృష్ణచరితం సమాసతో వర్ణయతి ॥ జాత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ జాతస్త్వావస్మిన్ జనరూపేణ జాతః, పురుషః, పశ్చాన్మనుష్యాకారస్సన్ పితృగృహాత్ కారాగృహాత్, వ్రజం, గతః, వ్రజవాసినా, మేధితా వర్ధితా అర్థాః పురుషార్థాః, యేన - రిపూన్ పూతనాశకటాదీన్ హత్వా, కృతాః పాణినా గృహీతాః, ఉరువః షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకా అష్టౌ చ రుక్మిణ్యాదయః, దారాః కళత్రాణి - యస్య సః, తే

త్రాఞ్జలిరుపస్పృశ్య ధునుతే కర్మవాసనామ్ ॥ ౬౧ ॥ భోజవృష్ణ్యన్ధకమధుశూరసేనదశార్హకైః । శ్లాఘనీయేహితశ్శశ్వత్కురుసృఞ్జయపాణ్డుభిః ॥ ౬౨ ॥ స్నిగ్ధస్మితేక్షణోదారైర్వాక్యైర్విక్రమలీలయా । నృలోకం రమయామాస మూర్త్యా సర్వాఙ్గరమ్యయా ॥ ౬౩ ॥ యస్యాననం మకరకుణ్డలచారుకర్ణభ్రాజత్కపోలసుభగం సవిలాసహాసమ్ । నిత్యోత్సవం న తతృపుర్దృశిభిః పిబన్త్యో నార్యో నరాశ్చ ముదితాః కుపితా నిమేశ్చ ॥ ౬౪ ॥ జాతో గతః పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్సుతశతాని కృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషు పురుషః క్రతుభిస్సమీజే హ్యాత్మానమాత్మనిగమం ప్రథయఞ్జనేషు ॥ ౬౫ ॥ పృథ్వ్యాస్సవా ఉరుభరం క్షపయన్కురూణామన్తస్సముత్థకలినా యుధి భూపచక్రమ్ । దృష్ట్వ్యా విధూయ విజయే జయముద్విఘుష్య ప్రోచ్యోద్ధవాయ పరమం సమగాత్స్వధామ ॥ ౬౬ ॥ ******

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసహస్రికాయాం సంహితాయాం ******

****** పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాం నవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః ******

షుదారేషు, సుతానాం, శతాని, ఉత్పాద్య, ఆత్మనిగమమాత్మనో నియోగరూపం వేదం, జనేషు, ప్రథయన్ ప్రథయితుమితి భావః, క్రతుభి - స్స్వైః, స్వాత్మానమేవ, సమీజే సమారాధితవాన్ ॥ ౬౫ ॥ కురూణామన్తః పరస్పరం సముత్థేన, కలినా కలహేన నిమిత్తేన, పృథ్వ్యా, ఉరుం అధికం, భరం, క్షపయన్, యుధి సఙ్గ్రామే, భూపానాం, చక్రం సైన్యం, దృష్ట్వైవాభిభూయ, విజయే అర్జునే, జయ, ముద్విఘుష్య సర్వాన్ జిగాయార్జున ఇత్యేవంవిధముద్ఘోషం కారయిత్వా, పరతత్త్వముద్ధవాయ ప్రోచ్యోపదిశ్య, స్వం, ధామ స్థానం, వైకుణ్ఠాఖ్యమగాత్ తేనైవ రూపేణ యయావిత్యర్థః ॥ ౬౬ ॥ ******

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయః పారావార రాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సూనునా తేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యా ప్రసన్న తత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం, నవమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ******

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః

*** సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు ***

****** హరిః ఓం తత్సత్ ******

